DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

ÇAMLICA Basım Yayın Kitapları: 63

ŞÂNÎ-ZÂDE TÂRÎHİ
(1223-1237 / 1808-1821)

© Bütün Hakları ÇAMLICA Basım Yayın ve Tic. A.Ş.'ye aittir.

Grafik / Tasarım

Çamlıca Basım Yayın ve Tic. A.Ş.

Ctp / Montaj

Fazilet Neşriyat

Baskı

Fazilet Neşriyat

ISBN: 978-9944-905-61-9

ÇAMLICA
Basım Yayın ve Tic. A.Ş.
İnciliçavuş Sok. No: 27 Kat:1 Sultanahmet - İSTANBUL
Tel-Faks: 0212 512 41 01
www.camlicabasim.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ŞÂNÎ-ZÂDE
MEHMED 'ATÂ'ULLAH EFENDİ

ŞÂNÎ-ZÂDE TÂRÎHİ

(1223-1237 / 1808-1821)

I

Neşre Hazırlayan:
Prof. Dr. Ziya YILMAZER

ÇAMLICA

İstanbul 2008

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Annem Fatma ve babam Ahmet YILMAZER'e
Yetişmemdeki katkılarına bir şükrân ve minnet ifâdesi
olarak...,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER V
ÖNSÖZ XXVII
BİBLİYOGRAFYA XXXI
KISALTMALAR XLI

ŞÂNÎ-ZÂDE MEHMED 'ATÂ'ULLAH EFENDİ

A. HAYATI
1. Adı, doğduğu yer ve yılı XLV
2. Ailesi XLVI
3. Tahsîl Hayatı, Hocaları ve Bildiği Yabancı Diller L
4. Müderrislikleri ve Kadılıkları LIII
5. Vak'a-nüvîsliği LV
6. Sürülmesi ve Vefâtı LVII
7. Tire'de Şânî-zâde Adına Yapılanlar LIX

B. ŞÂNÎ-ZÂDE MEHMED 'ATÂ'ULLAH EFENDİ'NİN ESERLERİ
1. TARİHE DAİR ESERLERİ LXI
a. Târîh-i Şânî-zâde veya Şânî-zâde Târîhi LXI
aa. Şânî-zâde Târîhi'nin Yazma Nüshaları LXII
aaa. Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr.355'teki Nüsha LXII
aab. Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi, nr. 2155'teki Nüsha LXIII
aac. Şânî-zâde Târîhi'nin Diğer Yazma Nüshaları LXIV
ab. Şânî-zâde Târîhi'nin Mukaddimesi'nin Yazmaları LXVI
b. Şânî-zâde Târîhi'nin Kaynakları LXVII
ba. Gördükleri ve Duydukları LXVII
bb. Yazılı Belge ve Eserleri Kullanması LXIX
bc. Yabancı Dilde Yazılan Eserlerden Faydalanması LXXII
c. Şânî-zâde Târîhi'ne Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi'nin İlâve ve Tenkitleri LXXIII
d. Şânî-zâde Târîhi'nin Tesirleri LXXV
2. TIBBA DAİR ESERLERİ LXXVI
a. Mir'âtü'l-Ebdân fî Teşrîh-i A'zâ'i'l-İnsân LXXVI
b. Usûlü't-Tabî'a LXXIX
c. Mi'yâru'l-Etıbbâ LXXIX
d. Kânûnu'l-Cerrâhîn LXXXI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

e. Mîzânü'l-Edviye LXXXII
f. Ruhye Risâlesi, Şânî-zâde'ye Atfedilen Bir Tıbbî Eser LXXXIII
3. EDEBÎ ESERLERİ LXXXIV
a. Dîvân-ı Şânî-zâde LXXXIV
4. ASKERLİĞE DÂİR ESERLERİ LXXXVI
a. Tenbîhât-ı Hükümrân bâ-Ser'askerân (Vesâyâ-nâme-i Seferiyye) LXXXVII
b. Tanzîm-i Piyâdegân ve Süvâriyân LXXXVIII
c. Ta'rîfât-ı Sevâhil-i Deryâ (Müfredât-ı Küliyye fî Sevâhili'l-Bahriyye) LXXXVIII
d. Usûl-i Hisâb (Terceme-i Cedîde-i Usûl-i Ta'lîmiyye) LXXXIX
e. Cebr ve Mukâbele XC
f. Hendese XC

C. ÇEŞİTLİ YÖNLERİYLE ŞÂNÎ-ZÂDE MEHMED 'ATÂ'ULLAH EFENDİ
1. Şânî-zâde Hakkında Yapılan Değerlendirmeler XCI
2. Şânî-zâde'nin Târîh'indeki Üslûbu XCII
3. Batı Tıbbının Osmanlı Devleti'ne Tanıtılmasında Şânî-zâde XCIII
4. Tıbbî Terimlerin Türkçeleştirilmesinde Şânî-zâde XCIV
5. Hekimliği ve Hekimbaşı Olamaması XCIV
6. Eserlerinin Basımında Karşılaştığı Zorluklar XCVI
7. Şânî-zâde ve Beşiktaş Cem'iyyet-i 'İlmiyyesi XCVII
8. Astronomi ve Astroloji ile Uğraşması XCIX
9. Dönemin Bazı Probemleri ve Çözüm Yolları Konusunda Şânî-zâde'nin Görüşleri C
10. Şânî-zâde'nin Sanat Dalları ile İlgisi CII
a. Mûsikî ile İlgisi ve Tanbur Çalması CII
b. Ressâmlığı CIII
c. Hattâtlığı CIII
d. Diğer Bazı Mahâretleri CIV
11. Şâirliği ve Bazı Şiirleri CIV
METİN TESİSİNDE TAKİP EDİLEN YOL CXII

ŞÂNÎ-ZÂDE TÂRÎHİ

METİN

İcmâl-i terceme-i hâl-i Mü'ellif-i Târîh Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullâh Efendi 3
ŞÂNÎ-ZÂDE TÂRÎHİ'NİN CİLD-İ EVVELİ 10
el-Mukaddimetü fî kavâ'id-i fenni't-târîh ve usûl-i mutâla'ati't-tevârîh 14
Zikr-i sûret-i irâde-i seniyye-i hümâyûn 24
Bakıyye-i VEKĀYİ'-İ SENE SELÂSİN ve 'İŞRÎN ve MİʾETEYN ve ELF 25
Katl-i Ağa-yı Dârü's-sa'âde ve sâ'ir ba'zı havene 30

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Lâyiha 'alâ esbâbi'l-fiteni's-sâbıka 33
'Azl-i Ser-bostâniyân 42
Teşrîf-i hazret-i Vâlide Sultân-ı 'aliyyetü'ş-şân-ı Hâkānî be-Seray-ı Cedîd-i Sultânî 42
Nefy-i Şemseddîn Bey ve Kethudây-ı Rikâb 43
Nefy-i mütekā'id Mustafa Paşa 45
Katli Ser-kahveci-yi Vâlide Sultân 46
Nefy-i Kethudây-ı esbak 'Osmân Efendi ve Şıkk-ı Sânî-i sâbık 'Azîz Efendi 46
Tekallüd-i seyf 47
Ba'zı tevcîhât-ı Enderûn-i hümâyûn 48
Âmeden-i ser-i maktû'-i Mûsâ Paşa 49
İhsân-ı Vezâret bâ-Râmiz Efendi 51
Ta'yîn-i Tâhir Efendi bâ-mükâleme 52
Ta'yîn-i Sa'dullâh Efendi be-ta'mîr-i Seray-ı Edirne 52
Tebeddül-i Şeyhulislâmî 53
Kapudânî-i Râmiz Paşa ve tevcîh-i Konya bâ-Behrâm Paşa ve nefy-i Seyyidî 'Ali Paşa 54
Tebdîl-i Kādî-i İstanbul 58
Tebdîl-i Ağa-yı Yeniçeriyân 59
Âmeden-i ser-i maktû'-i Tayyâr Paşa 59
İstitrâd 60
Nefy-i Hafîd Efendi 61
Katl-i Bâzergân-ı Ocak 62
İbkāy-ı ru'ûs-i mahkûke ve i'âde-i ba'zı îrâdât-ı merfû'a 63
Ba'zı tevcîhât 63
Zikr-i mukaddimât-ı da'vet-i a'yân ve âmeden-i îşân 64
Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye 67
Âmeden-i ser-i maktû'-i Segbân-başı-yı sâbık 67
Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ vü 'ulemâ 68
Âmeden-i ser-i maktû'-i Hâfız Mustafa Ağa 68
Âmeden-i ser-i maktû'-i Ser-segbân 'Ârif Ağa 69
Tevcîh-i Ser'askerî-yi Anadolu bâ-Kadı 'Abdurrahmân Paşa 70
'Akd-i encümen-i meşveret berây-ı mübâşeret-i nizâm-ı devlet 71
Sûret-i Sened-i İttifâk berây-ı nizâm-ı enâm 75
Zeyl 80
Cem'iyyet-i 'âmme der-Kağıd-hâne 82
Me'mûr-şüden-i Vahîd Efendi be-mükâleme bâ-Murahhas-ı İngiltere 84
Mübâşeret-i nizâm ve tesviye-i umûr-i mehâmm 84
Nâzır-ı Umûr-i Cihâdiyye-şüden-i Behîc Efendi ve ba'zı tevcîhât 84
Bed'-i nizâm-ı asâkir 85
Tanzîm-i 'ulûfe-i Yeniçeriyân 87
Katl-i Cüce Mustafa Ağa ve Muhzır-başı Ahmed Ağa 89
Nefy-i ba'zı kesân 89
'Akd-i mükâleme bâ-Maslahat-güzâr-ı Fransa 90
Firistâden-i kā'ime ez-taraf-ı Sadr-ı Âsaf-misâl be-cânib-i Feldmerşal 93
Ba'zı tevcîhât 93
Âmeden-i tahrîrât-ı Sefîr-i Fransa 93

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Katl-i Kahveci-oğlu 98
Tafsîl-i ahvâl-i Âsitâne 99
Âmeden-i Behâdır Girây Hân ve tevcîh-i Ser'askerî-i Sevâhil-i Tuna 107
İ'tâ vü irsâl-i tuğ bâ-Ocağ-ı Segbân-ı Cedîd 108
Da'vet-i Segbân-ı Cedîd be-iftâr 108
Zikr-i mukaddimât-ı tuğyân der-mâh-ı ramazân ve ba'zı esbâb-ı hafiyye-i vâcibü'l-iz'ân 110
Zuhûr-i fitne-i 'azîme der-Leyle-i Kadr 115
Hareket-i yeniçeriyân be-cânib-i Seray-ı Sultânî ve müdâfa'a-i segbâniyân 132
Zuhûr-i cesed-i 'Alemdâr Paşa ve sûret-i sükûnet-i gavgā 148
Ahvâl-i Üsküdar 151
Ahvâl-i Levend Çiftliği 153
Katl-i Hacı Ahmed-oğlu ve Humbaracı-başı 154
Teşrîf-i hümâyûn be-Câmi'-i Zeyneb Sultân 155
İcrây-ı resm-i tebrîk-i 'îd 155
Tasmîm ve tanzîm-i Bâb-ı 'âlî ve ba'zı tevcîhât 156
Tebeddül-i Şeyhulislâmî ve Sadâret-i Memiş Paşa 156
Garîbe-i Kapudânî-i Seyyidî 'Ali Paşa hod-be-hod 157
Nefy-i Silahdâr ve Çukadâr Ağa 158
Tevcîh-i Nekābet-i eşrâf 159
Vukū'-i tevcîhât 159
Tevcîhât-ı vüzerây-ı 'izâm 161
Ta'yîn ü irsâl-i murahhasân be-cânib-i Rusya 163
Mîr-i mîrân-şüden-i Kandıralı Mehmed Ağa 163
Esbâb-ı hareket-i firâriyân ez-Ruscuk 165
Tebdîl-i Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî ve ba'zı tevcîhât 166
Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye ve vukū'ât-ı cüz'iyye 167
Nefy-i Defterdâr-ı esbak Sa'dullah Efendi ve 'İrfânî-zâde 'Ârif Efendi ve Tezkire-i Evvel-i sâbık Bâkî Efendi 167
Sadâret-i Yûsuf Ziyâ Paşa sâniyen ve Kā'im-makāmî-i Çerhacı 'Ali Paşa 169
Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ 170
Vürûd-i peyâm-ı temşiyet-i sulh-i İngiliz 170
Sûret-i in'ikād-ı mükâleme ve mecâlis-i bahs-i müsâleme der-Boğaz bâ-Murahhas-ı İngiltere 171
Murahhas Efendi tarafından Boğaz kal'aları dizdârlarına verilan ta'lîm-nâmenin sûretidir. 171
Bend-i diğer 172
Esnây-ı mükâlemede vukū'-yâfte olan ba'zı mevâdd 172
Sûret-i mükâlemât 174
Nefy-i Râgıb Paşa 178
'Avdet-i Vahîd Efendi ez-Boğaz 179
Nefy-i Tâhir Efendi ve garîbe-i resm-i nişân der-ebvâb-ı beyt ü dükkân 179
Vefât-ı Murâd-zâde 185
Terceme 186
İrsâl-i 'Abdülkerîm Efendi be-cânib-i Yanya 187
Velâdet-i Fâtıma Sultân 187

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Itlâk-ı Hafîd Efendi ve 'Ali-zâde Efendi ve ba'zı tevcîhât 188
Âmeden-i ser-i maktû'-i Kadı Paşa 190
'Azl ü nefy-i Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî 191
VEKĀYİ'-İ SENE ERBA'İN ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN VE ELF 193
'Azl-i bî-hengâm-ı Sadr-ı Rûm 193
Ba'zı tevcîhât-ı sâ'ire 195
Vefât-ı Şemseddîn Efendi 196
Terceme-i hâl 196
Tebdîl-i Ağa-yı Yeniçeriyân 199
Kapudân-ı deryâ-şüden-i Kā'im-makām 'Ali Paşa 200
Tevcîh-i Emânet-i Tersâne 201
Vefât-ı Emîn Paşa-zâde Mîr Emîn Efendi ve terceme 201
Vürûd-i Sadr-ı a'zam be-Âsitâne 205
Ahvâl-i murahhasân-ı Devlet-i 'aliyye der-Kasaba-i Yaş ve esbâb-ı hafiyye-i istînâf-i sefer u perhâş 207
Lâyiha 208
Vefât-ı Vehbî Efendi 211
Terceme 212
'Akd-i encümen-i meşveret berây-ı tedbîr-i sefer ve hareket 215
'Azl-i Ser-bostâniyân 216
Vukū'-i ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye 216
Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ ve sâ'ir 217
Tebdîl-i Ağa-yı Yeniçeriyân 218
Vürûd-i ba'zı ahbâr-ı meserret ez-cânib-i Ser'asker-i Sofya Hurşîd Paşa 218
Tebeddül-i Kapudânî-i deryâ ve ba'zı tevcîhât 219
Âmeden-i peyâm-ı meserret ez-cânib-i İbrâ'îl 221
Vukū'-i tevcîhât-ı erbâb-ı sefer u hazar 223
Nasb-ı Kādî-i Ordu 225
Vürûd-i haber-i meserret-i gālibiyyet ez-cânib-i Yergöğü 225
Nasb-ı Kā'im-makām-ı Rikâb 226
Âmeden-i haber-i muhâsara-i İsma'îl ve ihrâc-ı tuğ be-Sahrây-ı Dâvud-paşa 226
Hareket-i Serdâr-ı ekrem bâ-mu'asker be-Sahrây-ı Dâvud-paşa 227
Katl-i Emîn Behîc Efendi ve Moravî 'Ali Efendi ve Küçük Râşid Efendi 228
Nasb-ı Çerhacı Paşa ve Konakcı Paşa 230
Vürûd-i haber-i vefât-ı Sadr-ı esbak 230
Tevcîh-i Kazâ'-i İzmir be-Hattât Râkım Efendi 230
Tebdîl-i Emîn-i Tersâne ve sûret-i vefât-ı Emîn-i sâbık 231
Terceme 233
Tuğyân-ı ba'zı bî-edebân-ı yeniçeriyân 234
Hareket-i Serdâr-ı ekrem ez-Sahrây-ı Dâvud-paşa 235
Ahvâl-i ordu-yi Ser'asker-i Sofya 236
Mübâdele-i tasdîk-nâme bâ-Elçi-i İngiliz 237
Sûret-i tasdîk-nâme ki ez-taraf-ı Hümâyûn dâde şud 238
Der-i devlet'de mukîm Fransa Maslahat-güzârı'na verilan takrîrin sûretidir 241

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hulâsa-i mektûb-i Vekîl-i Re'îs 'Ârif Efendi be-Sefîr-i Fransa Muhibb Efendi 243
Lâyiha 'alâ hâzihi'l-musâlaha 245
Itlâk-ı Tâhir Efendi 251
Vefât-ı Fâtıma Sultân ve velâdet-i 'Âyişe Sultân 251
Âmeden-i haber-i ceng-i Vâlî-i Bağdâd bâ-Vehhâbiyân ve encâm-ı hâl-i asker-i îşân 253
Vusûl-i Serdâr-ı ekrem be-Sahrây-ı Edirne 254
Tahrîr ü irsâl-i Dalkılıc 254
Nasb ü irsâl-i Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî 255
Tesyîr-i Donanma ber-Bahr-i siyâh ve keyfiyyet-i keştîhâ 256
Tanzîm-i sikke 259
Vefât-ı Rüstem Ağa ez-meşâhîr-i a'yân 260
Ba'zı havâdis-i Ordu 260
Hareket-i ordu ez-Sahrây-ı Şumnu 264
Itlâk-ı Hâlet Efendi ve 'Osmân Paşa-zâde 'İzzet Beyefendi 265
Vürûd-i kā'ime-i Vâlî-i Vidin 266
İhsân-ı Vezâret be-Beylanlı Mustafa Paşa ve me'mûr-şüden-i u be-muhâfaza-i Varna 266
Zecr ü tevfîr-i asker-i Edirne 267
Ahvâl-i ordu-yi Ser'asker-i Sofya 267
Tevcîh-i Pâye-i Kuds-i şerîf 268
Havâdis-i müteferrika 268
Vürûd-i ba'zı asâkir ez-cânib-i Anadolu ve ahvâl-i zâbitân 270
Ordu-yi hümâyûn'a dâ'ir ba'zı havâdisât ve mukaddimât-ı muhârebât 273
Havâdis-i dîğer 276
Nefy-i Re'îs-i Rikâb Vahîd Efendi ve i'dâm-ı Beylikci 'İzzet Bey 277
Nasb-ı Re'îs ve Beylikci ve Âmedci 281
Nefy-i Kādî-i Bağdâd 281
Mefhûm-i kā'ime-i Vâlî-i Bağdâd 282
Takviye-i Ordu-yi Ser'asker-i Sofya 282
Da'vet-i Halîl Paşa be-cânib-i Ordu-yi hümâyûn 283
Vürûd-i ba'zı 'müftiyân ve meşâhîr-i 'ulemâ bâ-talebe berây-ı 'azm-i gazâ 284
Tebeddül-i Kā'im-makāmî 284
Sûret-i hatt-ı hümâyûn 285
Tertîb-i ba'zı asâkir-i meştâ berây-ı ordu-yi Ser'asker Hurşîd Paşa 286
Tedâbîr-i müte'allıka be-Me'âdin-i hümâyûn 286
Vukū'-i ceng-i bî-kusûr der-Sahrây-ı Silistire ve galebe-i asker-i İslâm ve ric'at-i tabur 287
Sûret-i kā'ime 288
İhsân-ı Vezâret bâ-Pehlevan İbrâhîm Ağa 290
Vürûd-i kā'ime-i dîğer 291
Sûret-i kā'ime-i sâniye 291
İstitrâd 292
'Avdet-i Serdâr-ı ekrem be-Meştây-ı Şumnu ve vukū'ât-ı sâ'ire ve tevcîhât 293

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Tecdîd-i me'mûriyyet-i A'yân-ı Lofca....294
Tecdîd ü taksîm-i me'mûrîn der-emâkin-i müte'addide....295
Vürûd-i haber-i istîlâ'-i Kal'a-i İsma'îl....295
Ba'zı ahvâl-i cânib-i Sofya....297
İzhâr-ı Vezâret-i Karslı 'Ali Paşa ve ta'yîn-i u bâ-Ruscuk....297
Ahvâl-i Mısır u Hicâz'a dâ'ir hulâsa-i tahrîrât-ı Vâlî-i Mısır....298
Vürûd-i peyâm-ı indifâ'-ı muhâsara-i Kal'a-i Faş....298
Vefât-ı Şârihu'l-Eşbâh Hibetullah Efendi ve terceme....299
Sudûr-i fermân berây-ı tanzîm-i kıyâfet-i sükkân....300
Tebdîl-i Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî....302
Tevcîh-i Pâye-i Anadolu bâ-Kādî-i Ordu....303
İsti'câl-i Sürücü-i Anadolu....303
Ta'yîn-i asker bâ-Yergöğü....303
Sudûr-i izn-i Serdâr bâ-'avdet-i ehl-i tîmâr....304
'Afv-i ba'zı me'mûriyyet-i Kara 'Osmân-zâde....304
İrsâl-i emr-i mu'allâ bâ-Livâ'-i Avlonya berây-ı def'-i münâfese der-meyân-ı Vâlî ve vücûh-i kazâ....305
Zikr-i ba'zı me'mûriyyet ve ba'zı 'afv u ruhsat....305
İstîlâ'-i Kal'a-i İbrâ'îl....306
Ta'yîn-i Çerhacı Paşa be-muhâfaza-i Silistire ve 'avdeteş bâ-Hezargrad....309
Tedbîr ve takviye-i ba'zı emâkin....309
Ba'zı tertîbât-ı asâkir-i meştâ berây-ı emâkin-i müte'addide-i uhrâ....310
Ta'yîn-i ba'zı asâkir be-Meştây-ı Ordu-yi hümâyûn....311
Me'mûrîn-i dîğer berây-ı mevsim-i behâr....312
Tahrîr ü ta'yîn-i ba'zı sipâhiyân ve silâhdârân bâ-terakkî....315
Tertîbât-ı dîğer....315
Sebeb-i 'afv-ı Zâbit-i Değirmen-deresi ez-sefer....317
Tedbîr-i tehyi'e-i asker-i müstakıl der-Edirne....317
Tanzîm-i asker-i Ser'asker-i Cânib-i Şark....318
Takviye-i muhâfaza-i Batum ve Faş ve ahvâl-i an havâlî....319
'Azl-i Vâlî-yi Trabzon Şerîf Paşa ve nasb-ı 'Ali Paşa....319
Tebdîl-i Kapudan Paşa....320
Tevcîh-i Livâ'-i 'Alâ'iyye bâ-Velî Paşa ve ta'yîn-i u be-muhâfaza-i Liman-ı Sinob....321
Tevcîh-i Koca-ili bâ-Husrev Paşa ve zikr-i ba'zı letâ'if-i 'ibret-nümâ....322
Sudûr-i emr u fermân be-Ser'asker-i Şark berây-ı ittifâk bâ-İraniyân....323
Tahvîl-i Muhâfız-ı Kara-burun bâ-Galata-burunu....324
Tenkîl-i Pilaslı İsma'îl Paşa....325
Tertîb-i ba'zı asâkir-i sayfiyye ez-cânib-i Anadolu....326
İbkā'-i Vezâret-i İbrâhîm Paşa ve tevcîh-i Erzurum ve Ser'askerî-i Cânib-i Şarkî ve i'âde-i Vâlî-i sâbık be-Sivas....326
Vukū'ât-ı müteferrika der-evâhır-ı Zilhicce....327
Fâş-şuden-i haber-i istîlâ'-i Faş....328
VEKĀYİ'-İ SENE HAMSİN ve 'İŞRİN ve Mİ'ETEYN ve ELF....329
Âmeden-i kā'ime-i Şeh-zâde-i İran be-cânib-i Serdâr-ı 'âlî-şân ve tahrîr-i cevâb-nâme be-sûy-i ân....329

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ba'zı tedbîrât berây-ı memâlik-i şarkıyye 329
Garîbe der-meyân-ı Elçi-i Fransa ve İngiltere ve cevâb-ı Devlet-i 'aliyye 333
İngiltere Elçisi'nin Pizani [=Pisani] nâm tercemânına verdiği takrîr hulâsasıdır 335
Sûret-i takrîr-i Kā'im-makāmî 335
Sûret-i hatt-ı hümâyûn-i celâdet-semîr ki berây-ı cevâb-ı sefîr şeref-bahş-ı bâlây-ı takrîr şud 339
Bâ'is-i takrîr-i Maslahat-güzâr-ı Fransa 340
Sûret-i takrîr 341
Taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den İngiltere Elçisi'ne verilan resmî takrîrin sûretidir 342
Fransa Maslahat-güzârı'nın Bâb-ı 'âlî'ye takdîm eylediği takrîridir 343
Keşf-i 'arsa-i Bâb-ı 'âlî ve nasb-ı Emîn-i Binâ 343
Def'-i murûr-i Donanma-yı İngiliz be-Bahr-ı siyâh 344
Sûret-i takrîr-i Elçi-i İngiltere 346
Sûret-i tahrîr-i Kumandan 346
Sûret-i takrîr-i 'âlî 347
Sûret-i hatt-ı hümâyûn ki be-bâlây-ı takrîr-i mezkûr keşîde şud 347
İngiltere Elçisi'nin Garb Ocakları'na dâ'ir takdîm eylediği varakadır 348
Ahvâl-i Âsitâne 348
Âmeden-i hedâyâ ez-canib-i Cezâyir-i Garb 349
Vak'a-i garîbe der-meyân-ı 'Ali Paşa ve İbrâhîm Paşa 351
Sûret-i hatt-ı hümâyûn 351
Te'kîd-i muhâfaza-i Boğaz-ı Bahr-ı sefîd 353
Sûret-i kā'ime 354
Hudûs-i fitne der-Mûsul ve katl-i Ahmed Paşa 354
Ba'zı vukū'ât-ı müte'allıka be-cânib-i Sırb 356
Sûret-i hatt-ı hümâyûn ki be-bâlây-ı takrîr-i mezbûr keşîde bûd 358
İnhirâf-ı mizâc-ı Sadr-ı a'zamî ve irsâl-i tabîb 359
Vukū'-i nizâ' der-Galata ve der-Tahte'l-kal'a ve 'azl-i Ser-segbân 360
Vak'a-i Kayıkcıyân bâ-yekî ez-zenân 361
Tebdîl-i Kā'im-makām-ı Rikâb-ı hümâyûn 362
İ'dâm-ı sâbık Segbân-başı 362
Kesret-i te'addî-i eşkıyâ ve tecemmu'-i ba'zı esnâf ve sudûr-i emr-i şerîf berây-ı te'dîb-i süfehâ 363
Sûret-i emr-i 'âlî 365
Ba'zı vukū'ât-ı müteferrika 368
Tertîbât-ı ba'zı asâkir berây-ı Ordu-yi hümâyûn ve ba'zı mahall-i sâ'ir 369
Vukū'-ı ihtilâl der-Gümülcine ve sudûr-i emr-i 'âlî 371
Hareket-i tabur-i a'dâ ve 'avdet-i Koşançalı Halîl Paşa 372
Vürûd-i Husrev Paşa be-Âsitâne ve ta'yîn-i u be-cânib-i Varna ve zikr-i ba'zı vukū'ât-ı sâ'ire 373
Vürûd-i haber-i istîlâ'-i Hacıoğlu-pazarı ve Hezargrad ve muhâsara-i Kal'a-i Varna ve âmeden-i kā'ime-i Serdâr-ı ekrem ve mektûb-i Kamanski ve vukū'-i şûrâ-yı kübrâ der-Câmi'-i Ebu'l-feth 374
Sûret-i hatt-ı hümâyûn 377
Vürûd-i haber-i ceng ü galebe ez-cânib-i Şumnu 382

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Tesyîr-i Donanma-yı hümâyûn be-Bahr-ı siyâh ve ferâgat-i düşmen ez-muhâsara-i Varna ve ric'ateş ez-Galata-burunu 383
Vürûd-i beşâret-i ba'zı ceng ve nusrat ez-cânib-i Yergöğü 384
Sûret-i kā'ime-i Sadr-ı a'zamî 385
Zikr-i muhârebât-ı müte'addide der-kurb-i Şumnu 385
Ahvâl-i Mısır ve Hicâz ve tertîbât-ı Vâlî-i Mısır 388
Vürûd-i haber-i ceng ve nusrat der-Ruscuk 389
Ceng-i dîğer-i Ordu-yi hümâyûn bâ-tabûr 390
Ahvâl-i cânib-i Ruscuk 393
Havâdis-i Mısriyye 393
Vukū'ât-i müteferrika 395
'Avdet-i asâkir-i a'dâ ez-cânib-i Şumnu 396
Hareket-i Ser'asker-i Sofya be-cânib-i Belgırad 396
Vürûd-i kā'ime-i Husrev Paşa 397
Vürûd-i Vâlî-i Sayda bâ-Şâm ve firâr-ı Genc Yûsuf Paşa 399
'Azl-i Ağa-yı Yeniçeriyân 404
Şehâdet-i Koşançalı Halîl Paşa ve istîlâ'-i Ruscuk 406
Ba'zı vukū'ât-ı müteferrika 408
'Azl ü nefy-i Sadr-ı Rumeli ve ba'zı kesân ve tebeddül-i Şeyhulislâmî 410
Sefâret-i Yâsînci-zâde 'Abdülvehhâb Efendi be-cânib-i İran 411
Sûret-i nâme-i hümâyûn 411
Vukū'ât-ı müteferrika 413
Tebdîl-i Ser'asker-i Cânib-i Şark 414
Men' u tahzîr-i Vâlî-i Bosna ez-mütâreke bâ-Kara Yorgi 415
Âmeden-i ser-i maktû'-i Vâlî-i Bağdâd Süleymân Paşa 417
Zikr-i vukū'ât-ı cüz'iyye 417
Takviye-i ba'zı sevâhil-i Bahr-ı siyâh ve tetimme-i vekāyi'-i în-sâl 419
VEKĀYİ'-İ SENE SİTTİN ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF 423
'Afv-ı Cerâyim-i Rişvân-zâde 429
Tevcîh-i Livâ'-i Gönye be-Hazînedâr-zâde 429
Tertîb-i ba'zı cünûd berây-ı takviye-i hudûd 430
Tevcîh-i Vezâret be-Muhâfız-ı Kars 432
İhsân-ı medd ü pâye bâ-hafîd-i Pîrî-zâde Yahyâ Bey 432
Tertîb-i ba'zı sipâh bâ-sevâhil-i Bahr-ı siyâh 433
Ta'yîn-i Nâzır-ı İbrâ'îl-i sâbık Ahmed Ağa bâ-sevk-i asâkir be-cânib-i Velî Paşa 434
Reften-i Kapudan Paşa be-tanzîm-i keraste-i donanma 435
Tanzîm-i zehâyir-i Ordu-yi hümâyûn 436
Tertîb-i asâkir be-Kal'a-i Varna ve be-cânib-i Ordu-yi hümâyûn 438
İhsân-ı Mîr-i mûrânî be-Râgıb Bey 438
Vukū'-i garîbe der-Ordu ve 'azl-i Ağa-yı Yeniçeriyân ve zikr-i ba'zı etvâr-ı nigûhîde-i tavâ'if-i askeriyân 439
İcmâl-i suver-i evâmir ve iş'âr-ı serâ'ir-i asâkir 441
İrsâl-i Seyyid Ahmed Efendi bâ-mühimmât ü levâzımât be-cânib-i Soğucak 443
Me'mûr-i sefer-şüden-i Tebedelenli 'Ali Paşa ve tertîb-i asâkir be-ma'iyyet-i ba'zı vüzerâ 444

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Tesviye-i ba'zı tertîb-i asker ve da'vet-i ehl-i İslâm be-gazâ vü sefer.....446
Sûret-i emr-i şerîf.....447
Katl-i Gavur İmâm.....449
Tebeddül-i Sadâret-i 'uzmâ ve Sadr-ı a'zam-şüden-i Nâzır Ahmed Paşa.....450
Ta'yîn-şüden-i çend mübâriz-i yeniçeriyân ve isti'câl-i neferât ve serdengeçdiyân.....452
Sûret-i fermân-ı 'âlî.....452
İrsâl-i teşrîfât-ı hümâyûn be-cânib-i Vâlî-i Bağdâd.....454
Ahvâl-i re'âyây-ı Gürcistân ve netîce-i hâl-i îşân ve sudûr-i emr-i 'âlî-şân bâ-Melik-i Açık-baş Solomon.....454
Sûret-i emr-i şerîf.....456
Tertîb-i asker be-ordu-yi Hurşîd Paşa.....458
Tertîbât-ı dîğer asâkir ve zikr-i ba'zı husûs ve tedbîr-i sâ'ire.....460
Velâdet-i Fâtıma Sultân-ı *'aliyyetü'ş-şân*.....462
Ba'zı tevcîhât-ı tarîk-ı 'ilmiyye.....462
Tertîb-i ba'zı sipâh be-sevâhil-i mültezime-i Bahr-ı siyâh.....463
Sudûr-i fermân berây-ı men'-i te'addiyyât-ı askeriyân.....464
Sudûr-i evâmir berây-ı celb-i sâ'ir asâkir.....465
Musâdere-i Sadr-ı sâbık.....465
'Isyân-ı re'âyây-ı Nikşik ve me'mûr-şüden-i Süleymân Paşa be-ıslâh-ı ân havâlî.....466
Zikr-i hulâsa-i evâmir-i asâkir.....467
Vukū'-i gavga ve hurûc-i ortahâ.....468
Nefy-i Şeyh İbrâhîm.....470
Katl-i 'Osmân Çavuş.....471
Ba'zı vukū'ât-ı müteferrika.....472
Velâdet-i Sâliha Sultân.....473
Vukū'-i harîk ve seyl-i 'azîm.....473
Tevcîhât-ı ba'zı menâsıb-ı 'ilmiyye.....475
Katl-i Kethudây-ı Hammâlân.....476
Katl-i Taşcı Mahmûd ve Etmekci İsma'îl.....476
Âmeden-i haber-i bed'-i muhârebe ve ric'at-i a'dâ ve tahlîs-ı Ruscuk.....477
'Azl ü nasb-ı Kethudây-ı Rikâb-ı hümâyûn-i gerdûn-vekār ve hedm-i odahây-ı bekâr der-Üsküdar ve i'dâm-ı Yetîm-oğlu Ebu'l-eşrâr.....480
Şuyû'-i haber-i zuhûr-i vebâ der-ba'zı bilâd ü enhâ.....480
İsti'câl-i asâkir-i matlûbe ez-cânib-i Anadolu.....481
Âmeden-i Devâtdâr-ı Sadr-ı a'zamî ve ba'zı üserâ ve me'hûzât ez-cânib-i a'dâ.....482
Çırağ-şüden-i Çukadâr Ağa-yı hazret-i Şehriyârî ve ihrâc-ı Mâbeyinci 'Ali Bey.....483
Vukū'-i harîk-i der-Bâb-ı Lanka ve zuhûr-i kudret-i İlâhiyye.....483
Müteka'id-şüden-i 'Abdülkādir Paşa ve nakl-i İbrâhîm Paşa be-cânib-i Konya.....485
Tertîb-i asâkir be-sevâhil-i şimâliyye-i Bahr-ı siyâh ve tahvîl-i me'mûriyyet-i Hâfız 'Ali Paşa be-cânib-i ân sevâhil ü enhâ.....485

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Me'mûr-şüden-i Vâlî-i Vidin ve Sirozî İsma'îl Bey be-murûr ez-Nehr-i Tuna berây-ı mukabele-i a'dâ 487
Mîrlivâ-şüden-i Halîl Paşa-zâde Nûrî Bey ez-mevâlî 487
Vürûd-i haber-i murûr-i İsmâ'îl Bey be-cânib-i Eflâk 488
Vukū'-i husûf-i cüz'î 489
Murûr-i Sadr-ı a'zam be-cânib-i Yergöğü 490
Vürûd-i haber-i firâr-ı 'Ali Molla ez-Ereğli 492
Tebdîl-i Silahdâr-ı hazret-i Şehriyârî 493
Vürûd-i haber-i muhârebe-i dîğer 493
Vukū'-i tevcîhât 494
Haber-i vefât-ı Şeyhulislâm-ı esbak 'Atâ'ullah Efendi ve icmâl-i terceme-eş 495
Vürûd-i haber-i şeb-hûn ez-cânib-i Ordu-yi hümâyûn 501
Âmeden-i Çavuş-başı berây-ı istîzân-ı musâlaha 504
'Arbede-i yeniçeriyân der-esnây-ı nakl-i gûşt be-Meydân ve 'azl-i Ser-segbân 506
Tebdîl-i Kapudan Paşa ve Ser-segbân Ağa 509
Velâdet-i Şeh-zâde Sultân Murâd 510
Fevt-i Kadı'asker-i Rumeli ve Kapudan Paşa 510
Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ 511
Nefy-i Moravî 'Osmân Efendi ve tevcîh-i Vezâret be-'Azîz Efendi 512
Tebdîl-i Kadî-i İstanbul ve tevcîh-i Livâ'-i Bolu 513
Fevt-i zevce-i Ziyâ Paşa ve icmâl-i terceme-eş 513
VEKĀYİ'-İ SENE SEB'İN ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF 515
Mîru'l-Hâc-şüden-i Silahdâr-ı esbak-ı Şehriyârî bâ-rütbe-i vâlây-ı Vezâret ve ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ' 515
İsti'câl-i asâkir-i Anadolu 516
Sûret-i fermân-ı 'âlî 521
Hulâsa-i tahrîrât-ı Tosun Ahmed Paşa 524
'Akd-i mecâlis-i müşâvere ve karâr-dâden-i fesh-i mütâreke ve istînâf-i muhârebe 526
Sûret-i hatt-ı hümâyûn 527
Vürûd-i haber-i musâlaha-i İngiliz bâ-Moskov 530
Vürûd-i telhîs-ı Sadr-ı a'zamî ve 'akd-i meşveret 530
Tevcîh-i Vezâret bâ-Hazînedâr-oğlu ve tevcîh-i Livâ'-i Gönye bâ-Tuzcu-oğlu 533
Velâdet-i Şeh-zâde Sultân Bâyezîd 534
Tevkîf-i Veliyyüddîn Paşa ve irsâl-i Âgâh Efendi be-cânib-i Mora 535
Ba'zı tevcîhât ve havâdisât 536
Firâr-ı erbâb-ı iştikâ ez-Sâlih Paşa 537
'Azl ü nefy-i Kadı'asker-i Rumeli 538
Velâdet-i Şâh Sultân 538
Tevcîh-i mansıb ve pâyehâ be-ba'zı 'ulemâ' 539
İclây-ı Münîb Efendi bâ-vataneş 539
Zuhûr-i vebâ ve şuyû'eş der-etrâf u enhâ 540
Nefy-i Tâhir Efendi ber-vech-i tekā'üd 544
'Azl-i Kadî-i Üsküdar ve Nefy-i Dervîş Bey 545
Tebeddül-i Şeyhulislâmî 546

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Âmeden-i Mühürdâr-ı Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî bâ-haber-i in'ikād-ı sulh...546
Sûret-i tasdîk-nâme-i hümâyûn 547
Tebdîl-i Sadr-ı Anadolu ve nefy ü nasb-ı Kādî-i İstanbul....558
İntikāl-i Şeh-zâde Sultân Bâyezîd ve Şeh-zâde Sultân Murâd 559
Nefy-i ba'zı kethudây-ı ebvâb-ı kudât....560
Sudûr-i fermân berây-ı i'dâm-ı Es'ad Bey ve Kalyoncu 561
Sûret-i emr-i 'âlî berây-ı i'dâm-ı Kalyoncu 'Ali....563
Ba'zı tevcîhât ve havâdisât-ı müteferrikāt....565
Tekessür ve iştidâd-ı vebâ ve sudûr-i emr-i 'âlî berây-ı tathîr-i ezikka ve büyût ve iksâr-ı istiğfâr u du'â....566
Âmeden-i ser-i maktû'-i Kalyoncu ve icmâl-i terceme-i ahvâleş 568
Neşr-i ahbâr-ı sulh be-etrâf....572
Tevcîh-i Pâye-i Kudüs bâ-Mendelyâtî-zâde 572
Tebdîl-i Sadr-ı a'zam ve nasb-ı Hurşîd Paşa....572
Tebdîl-i Kā'im-makām-ı Rikâb ve nasb-ı Rüşdî Paşa 573
'Avdet-i Kapudan Paşa ez-Boğaz-ı Bahr-ı siyâh ve ba'zı tevcîhât ü havâdisât....574
Mübâşeret-i 'Azîz Paşa be-esbâb-ı katl ü demâr-ı A'yân-ı Karye-i Pazar....575
Sûret-i emr-i 'âlî....576
Zikr-i ba'zı vukū'ât-ı müteferrika ve icmâl-i ahvâl-i Âsitâne 578
İcmâl-i tevcîhât der-Ordu-yi hümâyûn ve Rikâb-ı müstetâb 580
İcmâl-i tevcîhât-ı Rikâb....581
Âmeden-i ser-i maktû'-i Çakır Bölük-başı ve peyâm-ı firâr-ı Es'ad Bey....581
Hedm-i odahây-ı süfehâ ve men'-i fevâhiş ez-behr-i temennây-ı indifâ'-ı vebâ....584
Sudûr-i emr-i 'âlî be-tilâvet-i Sûre-i Ahkāf der-leyâlî....585
Âmeden-i ser-i maktû'-i Hamîd Paşa....586
Fevt-i Şeyhulislâm-ı sâbık 'Ömer Hulûsî Efendi ve icmâl-i terceme-eş....586
İnhitât ve sükûn der-maraz-ı tâ'ûn....590
Endâhten-i şâhî top der-Sa'd-âbâd....590
Katl-i Tercemân-ı Dîvân ve birâdereş-i Vekîl-i ân-Tercemân....593
Tanzîm-i revâyic-ı nukūd....595
'Avdet-i Ordu-yi hümâyûn ve ref'-i tuğ ez-Enderûn....597
Sükūt-i selc ve vukū'-i berd-i şedîd ve tenezzül-i tâ'ûn-i 'anîd 597
Âmeden-i ser-i maktû'-i Ebû-merâk Mehmed Paşa ve tekmile-i vukū'ât-ı în-sâl....598
VEKĀYİ'-İ SENE SEMÂNİN ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ba'de'l-ELF....600
Zikr-i ba'zı tevcîhât-ı 'ulemâ vü vüzerâ 600
Zikr-i ba'zı vukū'ât-ı müfîdetü'n-nikât....602
Âmeden-i mefâtîh-i kufûl-i Hısn-ı Medînetü'r-Rasûl....603
Vürûd-i haber-i inhizâm-ı 'Ali Paşa der-Teke....604
Vefât-ı Sadr-ı Rûm-i esbak 'Atâ'ullah Efendi ve icmâl-i terceme-eş....605
Vefât-ı İhyâ Efendi ez-meşâhîr-i şu'arâ....607
Tafsîl-i ahvâl-i Sırp ve zikr-i mefâsid-i Rusya....611

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sûret-i hatt-ı hümâyûn 616
İhsân-ı Pâye bâ-Kadî-i Mısr-ı Kāhire 617
'Arz-ı Behâr Efendi risâle-eş ve ikrâm-ı Pâdişâhî 617
Zikr-i vefât-ı Şeyh Ebussu'ûd Kudsî ve esbâb-ı vürûdeş 618
Tevcîh-i Livâ'-i Karesi bâ-Mîr-i mîrânî be-Halîl Paşa-zâde Nûrî Bey 623
İhâle-i idâre-i iltizâmât ve mukāta'ât bâ-vüzerâ 624
Âmeden-i müjde-i tathîr-i Mekke-i mükerreme ve velâdet-i Şeh-zâde Sultân 'Abdülhamîd ve vaz'-ı esâs-ı bünyân der-Kışla-i Cebeciyân 627
Ba'zı tevcîhât-ı tarîk-ı 'ulemâ 628
'Azîmet-i Pehlevân Paşa be-cânib-i Sivas 628
'Avdet-i Hüsnî Bey ez-Bağdâd ve şuyû'-i havâdis-i maktûlî-i Vâlî 629
Âmeden-i ser-i maktû'-i Hasköylü Emîn 629
Tevcîh-i Kazâ'-i Haremeyn ve tebdîl-i Sadr-ı Rûm 630
Tevcîh-i Livâ'-i Çorum bâ-Kandıralı Mehmed Paşa ve âmeden-i ser-i maktû'-i Râmiz Paşa ve Dağlı Kocabaş 631
Âmeden-i miftâh-ı mübârek-i Mekke-i mükerreme 633
Neşr-i evâmir-i feth u gazâ ve tenbîh-i kırâ'at-i Gāzî bâ-hutabâ ber-mûceb-i fetvây-ı garrâ 635
Tebdîl-i Kadı'asker-i Anadolu ve Nakîbü'l-eşrâf ve Kādî-i İstanbul 636
Vefât-ı Şehr-emîni İbrâhîm Efendi ve nebze-i terceme-eş 636
Velâdet-i Şeh-zâde Sultân 'Osmân 641
Ba'zı vukū'ât-ı müteferrika 641
Âmeden-i ser-i maktû'-i Şâhîn Paşa ve ref'-i Vezâret-i Vâlî-i Erzurum 643
Velâdet-i Emîne Sultân 643
Vefât-ı İdrîs Paşa der-Üsküdar 644
Âmeden-i ba'zı ru'ûs-i maktû'a ez-cevânib-i müteferrika 645
Keşf-i Nehr-i Sakarya 646
Vukū'-i tevcîhât der-Âsitâne 647
Vürûd-i haber-i feth-i Belgrad 647
Âmeden-i ser-i maktû'-i Sarıca-oğlu ve nefy-i Kādî-i Kudüs 649
Tevcîh-i Vezâret bâ-Mîrahûr-i Evvel 651
Tevcîh-i Livâ'-i Diyârbekir 651
Hareket-i Vâlî-i Mısır be-cânib-i Hicâz ve âmeden-i haber-i zafer ve katl-i 'Osmân Tâmî 651
Âmeden-i peyâm-ı intizâm-ı Haleb ve bakıyye-i vekāyi'-i în-sâl 652
VEKĀYİ'-İ SENE TİS'İN ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF 654
Reften-i Silahdâr-ı hazret-i Şehriyârî bâ-istikbâl-i Sadr-ı 'âlî 654
Nefy-i Çerhacı 'Ali Paşa 654
Vürûd-i peyâm-ı vefât-ı 'Azîz Paşa 655
Vusûl-i Ordu-yi hümâyûn be-Âsitâne-i 'aliyye 655
Nefy-i Kā'im-makām Paşa ve ba'zı vukū'ât 656
Şuyû'-i havâdis-i ihtilâl der-Mısır 657
Binây-ı Câmi'u'l-Hidâye (هداية) 657

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Vukū'-i tevcîhât-ı ba'zı menâsıb-ı vüzerâ vü 'ulemâ ve ricâl-i devlet 658
Vefât-ı Tuhfe Şârihi Hayâtî Efendi ve vukū'ât-ı sâ'ire 659
Nâdire 659
Nefy-i Kul Kethudâsı 660
'Avdet-i Vâlî-i Mısır ve naki-i Şerîf Gālib be-Kahire 660
İclây-ı Halîm Girây Sultân 661
Ta'yîn ü irsâl-i dü Mübâşir be-cânib-i Mısır 661
Tevcîh-i menâsıb ve pâyehâ be-ba'zı 'ulemâ vü vüzerâ 661
Tekmûl-i ta'mîr-i Seray-ı Sa'd-âbâd 663
'Arz-şüden-i Terceme-i Kāmûs bâ-savb-ı 'İnâyet-me'nûs 664
Zikr-i vukū'ât-ı şettâ ve ba'zı def' u isrâ ve nefy ü iclâ 664
Vusûl-i haber-i duhûl-i Kapudan Paşa be-Antalya ve irsâl-i hıla'-ı fâhire ez-taraf-ı Şâhâne 668
Nefy-i Kādî-i Kudüs 669
Âmeden-i ser-i maktû'-i Miro 669
Nakl-i Kabîle-i Tekeli-oğlu be-Selânik ve irsâl-i Vahîd Efendi be-kabz-ı muhallefâteş 670
Velâdet-i Şeh-zâde Sultân Ahmed 671
Nüzûl-i seffne-i üç anbarlı 672
Âmeden-i ser-i maktû'-i Kumârcı 673
Velâdet-i Şeh-zâde Sultân Mehmed 673
İcmâl-i tevcîhât 674
'Azl-i bî-hengâm-ı Kadı'asker-i Anadolu 674
Hücûm-i 'usât-ı Sırp be-Kazâ'-i Çaçka 675
Maktûl-yâftenî-i Yani (يكى) ez-sarrâfân der-kurb-i Câmi'-i Sultân Ahmed Hân 676
Ahvâl-i Tûnus ve Cezâyir ve tetimme-i vekāyi'-i în-sâl 678
VEKĀYİ'-İ SENE SELÂSÎN ve MİʾETEYN ba'de'l-ELF 679
'İsyân-ı teba'a-i Receb Ağa der-Ada-i kebîr ve irsâl-i me'mûrîn berây-ı teshîr 679
Âmeden-i peyâm-ı indifâ'-ı fitne der-Sırp 680
Sûret-i emr-i şerîf berây-ı tehdîd-i vüzerâ ez-cânib-i Şehriyâr-ı ma'delet-fermâ 681
Vak'a-i hücûm-i eşkıyâ ve maktûlî-i Ağa 683
Tevcîh-i Sadâret-i Rumeli be-'İzzet Bey 685
'Azl ü nasb-ı Şeyhulislâm ve Sadr-ı a'zam ve ba'zı vukū'ât 685
Tebdîl-i Kādî-i İstanbul ve irsâl-i teşrîfât be-cânib-i Vâlî-i Mısır ve ba'zı zâbitân ve vülât 689
Sûret-i emr-i şerîf 689
Te'dîb ve iclây-ı ba'zı vüzerâ ve ba'zı vukū'ât-ı şettâ 692
Sudûr-i fermân-ı kazâ-mazâ berây-ı i'dâm-ı Mütesellim-i Kütahya Hacı Monla 694
İntikāl-i Şeh-zâde Sultân Ahmed 695
Tekrâr-ı tuğyân-ı tâ'ife-i Sırb ve sudûr-i fermân berây-ı kahr u te'dîb-i îşân 695
Sudûr-i fermân-ı kazâ-mazâ be-i'dâm-ı Rüstem Ağa 697
Men'-i ehl-i zimmet ez-süvârî ez-makarr-ı saltanat 697

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İcmâl-i tevcîhât-ı ricâl-i devlet ve 'ulemâ vü vüzerâ....698
Âmeden-i Kalender Paşa ve bakıyye-i havâdis-i în-sâl....699
VEKÂYİ'-İ SENE İHDÂ ve SELÂSÎN ve MİʾETEYN ve ELF....701
Velâdet-i Emîne Sultân....701
Tebdîl-i Mîr-i Hâc....702
Ba'zı tevcîhât-ı mevâlî ve vüzerâ....703
Sudûr-i fermân-ı kazâ be-i'dâm-ı ba'zı eşkıyâ....704
Sudûr-i fermân berây-ı te'dîb-i eşkıyây-ı delîlân....707
Teskîn-i galeyân-ı Sırp ve irsâl-i teşrîfât be-Muhâfız-ı Belgrad....708
Tehdîd ve inzâr-ı Nu'mân Paşa ve iclây-ı Ağa-yı esbak Hamîd Ağa....709
İtlâk-ı Dürrî-zâde Efendi....710
Vefât-ı Emîne Sultân....710
Ba'zı tebeddülât der-tarîk-ı 'ulemâ ve ba'zı nefy ü iclâ....710
Sudûr-i fermân berây-ı men'-i te'addî-i müte'ayyinân....714
Tedbîr-i men'-i izbandîd der-Bahr-ı sefîd....714
Sudûr-i emr-i 'âlî berây-ı iskân-ı ehâlî-i ba'zı havâlî....717
Âmeden-i Sefîr-i Cezâyir ve zikr-i muhârebe-i İngiliz bâ-ân-Ocağ-ı 'âmire....720
İcmâl-i musâlaha-i Cezâyir bâ-İngiltere....724
İcmâl-i musâlaha-i Cezâyir bâ-Felemenk....725
Tanzîm-i ahvâl-i ba'zı serhaddât-ı Hâkānî der-Rumeli....726
İhtilâl ü şıkāk der-Zağra-i 'atîk ve irsâl-i Mübâşir be-tanzîm ü tevfîk....727
Vaz'-ı ba'zı nizâm der-Memleket-i Sırp....729
Sudûr-i fermân-ı kazâ-cereyân be-i'dâm-ı ba'zı mefsedet-kârân....730
Mahnûk-kerden-i Hacı Sa'îd Kethudâ ve Kürd Hasan ve Kalafatcı Sa'îd ve Vekîl-i harc Halîl....731
Zuhûr-i sârik-ı Bâb-ı 'âlî....733
İstitrâd....734
Tehdîd-i Nâzır-ı Dırama ve nefy-i Paşo Bey....735
Tevcîh-i pâyehâ be-ba'zı 'ulemâ ve sâ'ir vukū'ât-ı şettâ....737
Tehattî-i ba'zı İraniyân be-hudûd-i Van ve sudûr-i fermân be-müdâfa'a-i îşân....738
'Azl-i Ağa ve vukū'ât-ı cüz'iyye-i uhrâ....739
Haber-i zuhûr-i ihtilâl der-Tûnus....741
Firâr-ı Yûsuf ve Mestân ve hedm-i kulel-i îşân....742
Müteka'id-kerden-i 'İzzet Bey....743
Ahvâl-i ihtilâl der-Eyâlet-i Çıldır....744
Tard-ı Ceneral Dalman ve Savari ez-Memâlik-i 'Osmânî....746
Te'alluk-i irâde-i hümâyûn be-te'dîb-i eşkıyây-ı Moton....748
İcmâl-i tevcîhât-ı hümâyûn....748
Zikr-i tevcîhât-ı nâdire-i tarîk-ı 'ilmiyye....749
İcmâl-i tevcîhât-ı vüzerâ....751
Sudûr-i irâde-i celâdet-ifâde be-i'dâm-ı Tuzcu-zâde....751
Sudûr-i emr u fermân be-i'dâm-ı Mahmûd Tîran....752
'Azl ü tebdîl-i Vâlî-i Bağdâd....753
Zuhûr-i âsâr-i kazâ'-ı Kird-gâr....755
Tahvîl-i menfây-ı ba'zı kesân....756
İrsâl-i fermân-ı 'adâlet-mefhûm be-cânib-i Vâlî-i Erzurum....758

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ahvâl-i İzmir 759
Ahvâl-i Cezâyir ve izn-i tahrîr-i asâkir 761
Celb-i Nâzır-ı Dırama be-Âsitâne-i 'aliyye 762
Havâle-i iltizâmât-ı Saruhân be-'Osmân Efendi 762
Tahvîl-i menfây-ı 'İzzet Bey ve ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye ve terfî-i rütbe-i Yâsinci-zâde ve nefy-i Kul Kethudâsı 763
İndifâ'-ı ihtilâl der-Ada-i kebîr 765
VEKĀYİ'-İ SENE İSNÂ ve SELÂSÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF 767
Sudûr-i fermân-ı kazâ be-i'dâm-ı ba'zı eşkıyâ 767
Bakıyye-i ahvâl-i İzmir 769
Tekmîl-i binâ'-i Kal'a-i Kulle (قلعه) ve ihsân-ı Mîr-i mîrânî bâ-Emîn-i Binâ 771
Ahvâl-i Halebü'ş-şehbâ 771
'Azl-i Ser-bostâniyân-ı Edirne 773
Me'mûr-şüden-i Tahsîn Efendi be-ru'yet-i kılâ'-ı cedîde ve ba'zı tertîbât-ı ân serhaddât 773
Nefy-i Câbirî-zâde bâ-Keşân ve 'azl ü nefy-i Ağa-yı Yeniçeriyân 775
Fevt-i İbrâhîm Sârım Efendi ve bürûz-i nakd-i meknûz 776
Âmeden-i Hacı Hâfız ez-cânib-i Cezâyir 777
Zikr-i ba'zı tevcîhât ma'a'l-garâyibât 777
Vukū'ât-ı müteferrika 780
Âmeden-i ser-i maktû'-i Vâlî-i Bağdâd-ı sâbık 781
'Arz-ı Müverrih-i nâ-tüvân Kitâb-ı Mir'âtü'l-Ebdân 783
Âmeden-i ru'ûs-i maktû'a-i ba'zı serân-ı eşkıyâ ez-cânib-i Vâlî-i Halebü'ş-şehbâ Ahmed Paşa 786
Ser'asker-i Cânib-i Şarkî-şüden-i Celâleddîn Paşa 786
Âmeden-i ru'ûs-i maktû'a ez-havâlî-i müteferrika 787
Havâdis-i cânib-i Canik 788
Havâdis-i Hicâziyye 789
Havâdis-i müteferrika 790
İrtihâl-i Vâlide Sultân ve tebdîl-i Ser-etıbbâ 792
Havâdis-i vâride ez-cânib-i Mısr-ı Kahire 794
Tebdîl-i Vâlî-i Silistire ve nefy-i sâbık 795
Âmeden-i ru'ûs-i maktû'a ez-cânib-i Vâlî-i Adana 795
Âmeden-i ser-i maktû'-i Tuzcu-oğlu ve ru'ûs-i maktû'a-i sâ'ire 796
Terceme-i hâl-i Tuzcu-oğlu Memiş ve sebeb-i i'dâmeş 797
Velâdet-i Şeh-zâde Sultân Süleymân 799
VEKĀYİ'-İ SENE SELÂSİN ve SELÂSÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF 800
Murûr-i İmperator ez-civâr-ı Ada-i kebîr ve icrây-ı kā'ide-i hoş-âmedî 800
Ba'zı havâdis-i Mısır ve Hicâz 800
Âmeden-i ser-i maktû'-i Dağdeviren-oğlu 801
Fevt-i Ser-çukadâr-ı Tâc-dârî ve ihrâc-ı Silahdâr-ı hazret-i Şehriyârî 804
Âmeden-i ser-i maktû'-i Dağdeviren-oğlu Ahmed 805
Tebdîl-i Sadr-ı a'zam ve nasb-ı Dervîş Paşa 806
'Azl-i 'acîb-i Şeyhulislâm 807
Vukū'ât-ı müteferrika 812
Âmeden-i fîl ez-'Arabistân ve ez-İran 814

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Tahrîr-i ba'zı vesâyâ be-cânib-i vüzerâ 815
Vukū'ât-ı muhtelife 815
Sûret-i emr-i 'âlî 817
Nefy-i ba'zı sarrâfân ve beyân-ı esâs-ı mefâsid-i îşân 818
Vukū'ât-ı müteferrika 824
Tebdîl-i Kapudan Paşa 826
Hulâsa-i nizâm-ı huddâm-ı vüzerây-ı 'izâm 826
Ba'zı vukū'ât 828
Âmeden-i ru'ûs-i maktû'a ez-cânib-i Vâlî-i Sivas 830
İmdâd-ı Vâlî-i Bağdâd be-Vâlî-i Cidde 830
'Avdet-i Sefîr-i İran 831
Sudûr-i fermân-ı kazâ be-i'dâm-ı Nasûh-oğlu ve ref'-i Vezâret-i Vâlî-i Anadolu 832
Fevt-i Sefîr Yûsuf Mîrzâ ve irsâl-i muhallefâteş be-cânib-i Buhârâ 833
Ba'zı havâdis-i cânib-i Hicâz 834
Tenbîh-i merz-dârân be-ri'âyet-i hukūk-ı İraniyân 835
Ziyâfet-i Sultânî der-Ok-meydânı 835
Nefy-i ba'zı yobâz ve sâ'ir ashâb-ı cürm ve ba'zı fitne-sâz 837
İsti'lâm-ı keyfiyyet-i Berber Mustafa ve ıtlâk-ı ba'zı kesân ez-kayd-ı menfâ 842
İrsâl-i ta'lîkāt-ı mücevhere be-Ravza-i mutahhere 845
Zuhûr-i fitne der-Sivas 846
Ref'-i Vezâret-i Vâlî-i Mûsul 847
Tezâhüm-i harîk 848
Sûret-i fermân be-Ağa-yı Yeniçeriyân 855
Sûret-i emr-i fevâ'id-şümûl ilâ Kādî-yi İstanbul 855
Sûver-idîğer evâmir be-Sadr-ı Rumeli ve sâ'ir 856
Tebdîl-i Kapudan Paşa 858
Katl-i Kâtib-i Vekāyi'-i Galata ve vekāyi'-i sâ'ire 858
Ahvâl-i cânib-i Hicâz 860
Ahvâl-i cânib-i Sivas 861
Tebdîl-i sadreyn ber-vech-i 'âde ve medd-i Kazâ'-i Hicâbî-zâde 862
İstitrâd 864
Âmeden-i ser-i maktû'-i Yazıcı-oğlu 865
Muhârebe-i asker-i Rusya bâ-tâ'ife-i Çeçan ve galebe-i îşân 865
Âmeden-i ru'ûs-i maktû'a ez-cânib-i Yanya 866
Firâr-ı Voyvoda-i Eflâk 866
Vukū'ât-ı müteferrikāt der-în-sâl 870
Velâdet-i Hamîde Sultân 871
VEKĀYİ'-İ SENE ERBA'İN ve SELÂSÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF 877
'Afv-ı müte'allikāt-ı Küçük 'Ali-oğlu ve tahvîl-i menfây-ı Nu'mân Paşa ve vukū'ât-ı uhrâ 879
Zuhûr-i şâ'ibe-i 'isyân der-Muhâfız-ı Van 881
Vürûd-i haber-i feth-i Dir'iye ve i'lân-ı şâd-mânî 885
Vukū'ât-ı müteferrika 887
Sudûr-i fermân be-katl-i Şehbender-oğlu Süleymân 890
Âmeden-i 'Abdullah bin Su'ûd bâ-tevâbi' ü a'vân ve katl-i îşân 891

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Âmeden-i ser-i maktû'-i Tanaş Bâzergâ (بازرگا) ve ser-i maktû'-i Şehbender-oğlu 895
Sudûr-i emr-i 'âlî be-katl-i Odacı-oğlu 897
Muhârebe-i Vâlî-i Bağdâd bâ-Kāsım Bey ve ba'zı erbâb-ı fesâd 898
Âmeden-i ru'ûs-i maktû'a ez-cânib-i Yanya 898
Tertîb-i nizâm-ı Donanma-yı Nehr-i Tuna 899
Nefy-i Kādî-i Şâm 901
Vukū'ât-i mütenevvi'a 903
Ref'-i Vezâret-i ba'zı vüzerâ 906
Âmeden-i haber-i fütûhât ve sâ'ir havâdisât ez-cânib-i 'Arabistân ve irsâl-i teşrîfât 907
Katl-i kallâbân ve sudûr-i fermân be-tanzîm-i revâyic-i nukūd ve men'-i sarrâfân ez-züyûf u noksân 909
Sûret-i emr-i şerîf be-Emîn-i Darb-hâne 912
Tanzîm-i tezyînât-ı Mevlid-i şerîf-i hazret-i Fahr-i Kâ'inât 914
Zikr-i mu'âmele-i garâbet-nümâ be-hüccâc-ı İran ve Buhârâ 914
Zuhûr-i şikāk u fesâd der-meyân-ı Humbaracıyân ve Ekrâd 916
Vukū'ât-ı mütenevvi'a 918
Ba'zı tevcîhât ve ik'âdât der-tarîk-ı 'ulemâ 919
Duhûl-i Dervîş Paşa be-Kal'a-i Van ve fevt-i Yümnî Paşa ve me'mûr-şüden-i dîğer asâkir u vüzerâ 920
Vukū'-i gavga der-Galata ve tebdîl-i Kapudan Paşa 923
Nefy-i Kādî-i Edirne ez-beher-i hareket-i garîbe 926
Hudûs-i fitne der-Diyârbekir 927
Sudûr-i fermân-ı kazâ der-hakk-ı Ahmed Bey ibn maktûl Selîm Paşa 930
Âmeden-i ser-i maktû'-ı Dervîş Paşa ve ru'ûs-i maktû'a-i ba'zı eşkıyâ ve vukū'ât-ı uhrâ 931
Tebeddül-i Şeyhulislâmî 932
Zikr-i tevcîhât-ı müfîdetü'n-nikât ve netâyic-i ân-tebeddülât 933
Sûret-i küştenî-i sâbık Bâzergân-ı Ocak 935
Velâdet-i Sultân Ahmed 936
Ba'zı tevcîhât 937
Âmeden-i ser-i maktû'-i 'Abdurrahmân Bey ve i'dâm ve nefy-i Düz-oğlu ve müte'allikāteş 937
VEKĀYİ'-İ SENE HAMSİN ve SELÂSİN ve Mİ'ETEYN ba'de'l-ELF 944
Tevcîh-i Pâye be-Yâsinci-zâde ve sâ'ir tevcîhât-ı mu'tâde 944
Ahvâl-i hudûd-i İran 945
Zuhûr-i fitne vü ihtilâl der-Haleb 947
Nefy-i Muhâfız-ı Maçin 950
Sudûr-i evâmir-i 'aliyye berây-ı inşâ'-i sefâyin-i harb u sefer der-Bodrum ve Kemer 951
İndifâ'-ı fitne der-Diyârbekir 953
Nefy-i Selâmet Girây Sultân 955
Tevcîh-i Vekāyi'-nüvîsî be-muharrir-i Hakîr 956
İrsâl-i Seyyid Mustafa Efendi be-cânib-i Halebü'ş-şehbâ 957

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ref'-i Vezâret-i Rüşdî Paşa ve sudûr-i fermân be-i'dâm-ı Hamûd İbrâhîm 959
Vefât-ı Şeh-zâde Sultân Süleymân 959
Gavgā-yı rencberân der-Kilisay-ı Kum-kapu bâ-yeniçeriyân 960
'Azl-i Dervîş Paşa ve Sadâret-i 'Ali Paşa 961
'Azl ü tebdîl-i Ağa-yı Yeniçeriyân ve Topcu-başı 962
Velâdet ve rihlet-i Şeh-zâde Sultân Ahmed-i sâlis 963
Peyâm-ı duhûl-i asâkir-i Hurşîd Paşa be-Halebü'ş-şehbâ ve zikr-i esbâb-ı muhârebe-i ân-Vâlî bâ-ehâlî 963
İstitrâd 967
Tevcîh-i Pâye-i Mekke be-Müfettiş-i Şeyhulislâm 973
Mudhike 974
Ta'yîn-i Hâmid Bey be-mükâleme bâ-Elçi-i Rusya ve ba'zı vukū'ât-ı sâ'ire 975
Mukaddimât-ı izâle ve imhây-ı Tepedelenli 'Ali Paşa ve ref'-i Derbendât ve ibkā'-i Yanya 977
Nükte 989
Ba'zı tevcîhât ve vukū'ât 989
Gulû-yi Ermeniyân ber-Patrik 991
Zuhûr-i ihsân-ı Şâhâne 992
Sudûr-i fermân-ı kazâ der-hakk-ı 'Ali Paşa ve havâdis-i uhrâ 993
Temâm şüden-i tab'-ı cild-i evvel-i Hamse-i Şânî-zâde 996
Vukū'-i küsûf 997
Ba'zı vukū'ât-ı cüz'iyye der-âhır-ı în-sâl 999
VEKĀYİ'-İ SENE SİTTİN ve SELÂSÎN ve MİʾETEYN ve ELF 999
Ahvâl-i hudûd-i 'Acem ve Ser'asker-şüden-i Husrev Paşa 999
Sâniha 1001
Ba'zı tevcîhât ve sâ'ir vukū'ât 1003
Ba'zı umûr-i müte'allıka be-Tersâne-i 'âmire 1005
Fevt-i Ser-etıbbây-ı sâbık Mustafa Mes'ûd Efendi 1006
Vezîden-i bâd-ı sarsar 1009
Ahvâl-i cânib-i Yanya ve mukaddimât-ı yakzân-ı fitne-i nâ'ime-i Rûm 1010
Şurû'-i fesâd-ı Rûm 1012
Vukū'ât-ı müteferrikāt 1015
Ahvâl-i hudûd-i İran 1015
İstitrâd 1016
Zikr-i ba'zı tevcîhât-ı 'ulemâ vü vüzerâ 1018
Zikr-i ba'zı ahvâl-i cânib-i Şâm 1020
Vukū'ât-ı mütenevvi'ât 1021
Zikr-i ba'zı vefeyât ve tercemât 1023
İstitrâd 1025
İ'dâm-ı ba'zı eşkıyâ 1026
Heyecân-ı 'isyân der-meyân-ı Rûmiyân ve tafsîl-i esbâb-ı ân 1027
Terceme 1037
Bed'-i fesâd ü şikāk der-Memleket-i Eflâk ve zikr-i nasb-ı Voyvoda ve ba'zı tevcîhât 1046
Zikr-i me'mûrîn ez-ser-i nev be-ma'iyyet-i Ser'asker Hurşîd Paşa 1048
'Azîmet ve 'avdet-i Dede Mustafa Ağa ez-cânib-i Yanya 1049

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ba'zı cüz'iyyât-ı vukū'ât 1050
Firâr-ı müte'allikāt-ı Voyvoda-i Boğdan ve ba'zı kesân ve şuyû'-i havâdis-i 'isyân-ı ân fettân 1056
İş'âr-ı âsâr-ı felekiyye 1057
Vukū'-i fitne vü 'isyân der-Memleket-i Boğdan ve tuğyân-ı re'âyâ der-sâ'ir-i memâlik ü enhâ 1059
'Akd-i encümen-i şûrâ ve ta'yîn-i neferât-ı müsellah der-mahallât-ı re'âyâ 1071
Hulâsa-i emr-i şerîf-i mezkûr 1079
Tebdîl-i Sadâret ve Meşîhat 1079
Teftîş-i Kızıl-adalar 1081
Sudûr-i fermân be-âmâde-şüden-i ehl-i îmân 1082
Sûret-i emr-i 'âlî 1083
Şeb-hûn-kerden-i küffâr be-sefâyin-i tüccâr 1085
Ba'zı vukū'ât-ı şettâ ve men'-i firâr-ı re'âyâ 1086
Tevcîh-i Nekābet bâ-Sıddîk Efendi 1087
Ahvâl-i Âsitâne 1088
ŞÂNÎ-ZÂDE TÂRÎHİ'NİN CİLD-İ RÂBİ'İ 1091
Bismillâhirrahmânirrâhîm. Bakıyye-i SENE-İ SİTTİN ve SELÂSÛN ve Mİ'ETEYN ve ELF 1093
Keyfiyyet-i mecâlis-i meşveret ve tevzî'-i ba'zı esliha be-neferât-ı askeriyye 1093
Te'ayyün-i Ser'asker be-cânib-i Eflâk ve Boğdan ve vukū'ât-ı sâ'ire 1096
Tertîb-i neferât-ı yeniçeriyân be-ma'iyyet-i Ser'asker-i Eflâk ve Boğdan 1098
Sûret-i fermân be-Ağa-yı Yeniçeriyân 1098
Firistâden-i Kara Mehmed Ağa be-teftîş-i re'âyâ 1099
Tevcîhât-ı cüz'iyye ve keyfiyyât-ı garîbe 1101
Vukū'ât-ı müteferrika 1105
Katl-i Çorbacı-oğlu 1106
Ahvâl-i Âsitâne 1107
Sûret-i tezkire 1109
Cüz'iyyât-ı vukū'ât ez-dîğer vücûhât 1110
Katl-i Tercemân ve ba'zı kesân ve ihrâc-ı neferât-ı yeniçeriyân 1111
Ta'yîn-şüden-i Sıdkı-zâde Efendi be-mükâleme ve zikr-i ahvâl-i ba'zı havâlî 1114
Ahvâl-i neferât der-Boğaz 1120
Salb-i Patrik-i Rûm ve çend metrepolid 1121
Sûret-i yafta-i Patrik 1122
İstitrâd 1124
İcrây-ı resm-i 'atîk der-nasb-ı Patrik 1124
Ta'yîn-i mâhiyye be-Mütercim Yahyâ Efendi 1125
Ba'zı ihtiyâtât-ı müte'allıka be-Tersâne-i 'âmire ve vukū'ât-ı sâ'ire 1127
'Akd-i meşveret-i 'uzmâ der-Bâb-ı Fetvâ ve havâdis-i uhrâ 1129
'Azl-i Benderli 'Ali Paşa ve Sadâret-i Sâlih Paşa 1131
Sûret-i hatt-ı hümâyûn be-Sadr-ı a'zam-ı lâhık 1136
Müteferrikāt-ı vukū'ât 1137
Garîbe 1139

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Âmeden-i ru'ûs-i menhûsa ve elviye-i ma'kûse ez-cânib-i Mora 1140
Ahvâl-i hudûd-i İran 1141
Salb-i Patrik-i sâbık ve ba'zı Rûm der-Edirne 1142
Men'-i endâhten-i tüfeng ve neşr-i erâcîf 1142
Sûret-i emr-i şerîf 1143
Tanzîm-i revâyic-i nukūd 1144
Zuhûr-i ihtilâl der-'Ayntâb ve ta'yîn-i Mübâşir 1145
Ahvâl-i cevânib ve havâlî 1146
İcmâl-i havâdis-i 'azîme-i Avrupa 1155
Ez-în-cânib 1160
Havâdis-i cânib-i Rusya 1164
Habs ve katl-i ba'zı kesân ez-re'âyâ ve Müslimân 1165
Udhûke 1166
Tavsiye-i ittifâk-ı vüzerâ vü 'ulemâ be-cemî'-i bilâd ü enhâ 1166
Sûret-i kā'ime 1168
Müteferrikāt-ı havâdis ve nefy ü katl-i ba'zı kesân ve cevâsîs 1169
Âmeden-i ru'ûs-i maktû'a ez-cânib-i Yergöğü 1173
Karâr-yâften-i ihrâc-i donanma berây-ı muhâfaza-i ba'zı sevâhil ü enhâ 1174
Katl-i Hacı Mehmed Paşa 1177
Ba'zı havâdis ü 'avârız ve duhûl-i sefâyin-i korsan der-Halîc-i Mu'ârız 1177
Âmeden-i haber-i feth-i cezîl ez-cânib-i Muhâfız-ı İbrâ'îl ve ahvâl-i sâ'ire 1179
Sâdire-i bâ-garâbet ez-seyyi'ât-i müsâmaha vü gaflet 1181
Keyfiyyet-i cânib-i Bahr-ı sefîd 1182
İnşâ'-i tabyahâ der-Boğaz-ı Bahr-ı siyâh 1187
Tevsî'-i me'mûriyyet-i Vâlî-i Anadolu 1187
Mukaddimât-ı târâc-ı Ayvalık 1188
Sûret-i cevâb-nâme-i Samî 1189
İsti'lâm-ı keyfiyyet-i kenîse-i cedîde der-Tekfûr-dağı 1191
Ahvâl-i yeniçeriyân der-Babadağı 1191
Ta'mîr ve inşâ'-i ba'zı istihkâmât ve sâ'ir vukū'ât 1192
Tehdîd-i Sadâret-penâhî be-Ağa-yı Sipâhî 1195
Sûret-i emir-nâme-i Sâmî 1195
Sudûr-i irâde-i hazret-i Fermân-fermâ berây-ı takviye-i donanma 1196
Lâyiha 1198
İclây-ı Dürrî-zâde Efendi ve müte'allikāteş ve nefy ü katl-i ba'zı kesân 1200
Keyfiyyât-ı müte'allika be-havâlî-i müteferrika 1202
Vürûd-i mahzar ez-cânib-i Eflâk 1203
Tahrîr-i vesâyâ be-ba'zı vüzerâ ve vukū'ât-ı uhrâ 1206
İkmâl-i muhârese-i Barut-hâne ve tedâbîr-i müte'allika be-Âsitâne 1209
Âmeden-i ser-i maktû'-i sâbık Muhâfız-ı Niş 1211
Ahvâl-i cânib-i Eflâk 1211
Ahvâl-i cânib-i Bahr-ı sefîd 1212
Keyfiyyet-i 'acîbe-i Boğaz-ı Bahr-ı siyâh ve tevbîh-i hazret-i Pâdişâh-ı kişver-penâh 1213
Hedm-i ba'zı manastır ve kilisa der-Saydâ 1215

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İnşâ'-i istihkâmât der-Barut-hâne ve vukū'ât-ı sâ'ire 1216
Ahbâr-ı sârre ve ahvâl-i sâ'ire 1217
Şuyû'-i haber-i giriftârî-i Kādî-i Mısır 1221
İ'dâm-ı zevce-i Halîl Efendi 1224
Şuyû'-i havâdis-i ihtirâk-ı kalyon 1226
Ahvâl-i Âsitâne-i sa'âdet ve ba'zı sâ'ir keyfiyyet 1227
Sûret-i tevbîh-nâme 1229
Vürûd-i haber-i nâ-muvâfık ez-cânib-i Yund Adası ve Ayvalık 1229
Vürûd-i havâdis-i ba'zı ceng ü mesâff der-etrâf u eknâf 1231
Katl-i ba'zı 'usât ve sâ'ir vukū'ât 1235
Tertîb-i ba'zı sefâyin-i donanma ve me'mûr-i müsellah-şüden-i 'umûm ocaklu ve ricâl ü 'ulemâ 1237
Vürûd-i ba'zı haber-i zafer-nişâne ve meşveret der-Tersâne 1242
Vürûd-i haber-i târâc-ı Ayvalık ve vukū'ât-ı sâ'ire 1244
Âmeden-i ser-i maktû'-i Benderli 'Ali Paşa 1247
Sûret-i yafta 1247
Vukū'ât-ı mütenevvi'ât 1248
Vukū'ât der-mâh-ı şevvâl 1253
İcmâl-i tevcîhât-ı vüzerâ ve 'ulemâ ve ricâl 1255
Ba'zı vukū'ât-ı sâ'ire 1259
Şurû'-i tanzîm-i ta'âm-ı havâss u 'avâmm 1260
Sûret-i emr-i şerîf 1261
Nefy-i Voyvoda-i Eflâk bâ-Kayseriyye 1262
Katl-i ba'zı hâ'in ve nakl-i barut be-ba'zı emâkin 1262
Sudûr-i fermân-ı kazâ der-hakk-ı Sâdık Bey 1263
Ahvâl-i Mora ve havâliyeş ve me'mûr-şüden-i Mustafa Paşa 1263
Hulâsa-i keyfiyyet-i 'usât-ı Mora ve sâ'ir der-evvel ve âhır 1264
Vukū'ât-ı cüz'iyye 1266
Bed'-i meşk-ı seyf ve süvârî der-Bâb-ı 'âlî ve keyfiyyât-ı sâ'ire 1267
Ahvâl-i hazâyin ve tertîb-i nukūd ez-ba'zı emâkin 1269
İhtirâk-ı ba'zı sefâyin der-kurb-i Sisam 1273
Ahvâl-i cânib-i Boğdan ve etvâr-ı tâ'ife-i yeniçeriyân 1274
Vukū'ât der-mâh-ı zilka'de 1276
Âmeden-i ru'ûs-i maktû'a ve üserâ ez-cânib-i Mehmed Selîm Paşa 1277
İcrây-ı hükm-i fermân-ı kazâ der-hakk-ı ebnâ'-i 'Ali Paşa 1278
Sûret-i yafta 1279
Haber-i vefât-ı el-Hâc Halîl Efendi Şeyhulislâm-ı sâbık 1280
Ba'zı vukū'ât 1282
Reften-i Elçi-i Rusya 1283
Keyfiyyet-i müşâverât-ı 'âmme ve neşr-i beyân-nâme 1284
Sûret-i beyân-nâme-i 'âlî 1285
Vukū'ât fî şehr-i zilhicce 1288
Şuyû'-i haber-i fevt-i Napolyon ve istîlây-ı ba'zı kılâ' der-Mora 1288
Vürûd-i ba'zı haber-i zafer-me'âl ve tekmile-i vekāyi'-i în-sâl 1289
Sûret-i fetvây-ı şerîf 1291
KARMA DİZİN 1295
EKLER 1539

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÖNSÖZ

Son zamanlarda tarih alanında neşir faaliyetlerinde bir canlılığın görülmesi, çalışmaların birçoğu pek tatminkar olmasa da şüphesiz sevindirici bir durumdur. Takdîr edilecektir ki böyle çalışmalar tamamlanmadan sağlıklı bir tarih yazımı mümkün olamayacağı gibi, bunlara dayanılarak yapılacak değerlendirmeler de eksiklikten kurtulamayacaktır.

Bizim bu düşüncelerle giriştiğimiz neşir faaliyetleri, Osmanlı Tarihi sahasındaki bu tür eksiklikleri giderme düşüncesinden kaynaklanmıştır. Çalışmamızda Şânî-zâde'nin yazdığı Târîh'in seçilmesinde ise, daha önce rahmetli Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu hocamın bir nevi vasiyeti olarak gördüğüm Es'ad Efendi Târîhi'ni ve ardından yanında doktora tezi olarak hazırladığım Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Târîhi'ni neşrettikten sonra ne tür bir çalışma yapayım derken, ziyâretime gelmesi vesîlesiyle tesâdüfen görüştüğüm hocamın yâdigârlarından Doç. Dr. Fikret Sarıcaoğlu ile sohbetim esnâsında, konunun Şânî-zâde Târîhi'ni hazırlamamın uygun olacağına gelmesi, önemli bir rol oynamıştır. Bu arada eserin günümüze kadar yeni harflerimize çevrilmemiş ve ilmî bir neşrinin yapılmamış olması, ayrıca Bekir Kütükoğlu hocamın "Bütün zaafları ve kusurlarına rağmen vekâyi'-nüvîslik, iki asra yakın bir zaman imparatorluk merkezini alâkalandırırken vekâyii tesbit ve tasvîr etmiş olmakla, günümüz tarih araştırıcısı için pek kıymetli bir malzeme külliyâtı hazırlamıştır. Daha ziyâde devletin icrâ ekibinin görüş ve temâyüllerini aksettiren bu literatürün lâyıkıyla değerlendirilmesi ve metinlerinin daha fazla gecikmeden neşri bugünkü tarihçi nesle düşen vecibelerin başında gelmektedir"[1] şeklindeki ifâdesi de bizim için belirleyici olmuştur.

İlmiye mesleğinde üst seviyede müderrislik ve kadılıklarda bulunmuş, tıp, askerlik, matematik ve edebiyât alanında yazdığı telif ve tercüme eserleriyle zamanının âlim ve şâirleri arasında yer almış Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ulah Efendi'nin vak'a-nüvîs hüviyetiyle yazdığı bu *Târîh*'in şimdiye kadar ilmî bir neşrinin yapılmamasının sebebi olarak, *Târîh-i Cevdet*'in özellikle IX,X,XI. ciltlerinin en önemli kaynağı olması sebep olmuş gibi görünmektedir. Böylece ortada daha rahat ulaşılabilir *Târîh-i Cevdet* gibi meşhûr bir eserin olması, gerekli kısımların buraya aktarılmış bulunması, kalan kısımlarının da ihmâl edilebilir olduğu düşüncesi rol oynamış gözüküyor. Fakat hemen belirtmeliyiz ki Cevdet Paşa, Şânî-zâde Târîhi'nden çokça istifâde etmiş olmakla

1.Bekir Kütükoğlu, "Vekâyinüvîs", *İA*, XIII, 287.

beraber, yine de %40'a yakın bir kısmının istifâde dışı kalmış olduğu, çalışmamızın "Metin" kısmındaki dipnotlardan anlaşılacaktır.

Çalışmamızın ilk bölümünde, önce Şânî-zâde'nin hayatı anlatılmış, eserleri kısmında özellikle diğer eserleri yanında Târîh'i üzerinde ayrıntılı bilgiler verilmeye çalışılmış, ardından Çeşitli Yönleriyle Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi bölümünde Şânî-zâde'nin şahsiyeti ve hayatının dikkat çeken bazı yönleri üzerinde durulmuştur. Bu anlatımlarda öncelikle daha önce Şânî-zâde ile ilgili önemli araştırmalar yapmış olan Feridun Nafiz Uzluk ve Bedîî N. Şehsüvaroğlu'nun çalışmalarından ve büyük ölçüde bu çalışmalardan istifâde ile oluşturulmuş, ama o ana kadar Şânî-zâde ile ilgili olarak yapılmış çalışmaların en iyisi olan Mükerrem Z. Bedizel'in *Şanizade-Hayatı ve Eserleri* adlı eserinden faydalanılmıştır. Bunların yanında sonraki çalışmalarda ortaya çıkmış olan yeni bilgi, belge ve değerlendirmelerin de ilâvesiyle Şânî-zâde'nin her yönünün ele alınmaya çalışıldığı daha derli toplu bir Şânî-zâde biyografisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunların sonunda metin tesîsinde takip edilen yol açıklanmıştır.

"Metîn" bölümünde ise Şânî-zâde'nin matbû nüshaları esas alınmakla ve metin içindeki sayfa numaraları buna göre gösterilmekle beraber, matbû metin müellifimizin kendi hattıyla yazmış olduğu A ve E nüshaları ile karşılaştırılmış, okuyucunun yazma ve matbû nüshalara bundan böyle ihtiyaç duymaması düşüncesiyle nüshaların bütün özellikleri dipnotlarda belirtilmeye çalışılmıştır.

Metinde geçen âyet, şiir, atasözü gibi Arapça ve Farsça yazılmış kısımlar dipnotlarda aslî imlâları ile belirtilmiş, bulunabilenlerinin kaynakları ile ilgili açıklamalar yapılmış, ayrıca Türkçe'ye de tercüme edilmiştir.

Metnin yazımında genel olarak transkripsiyon işâretlerinin kullanılmasına gerek görülmemiş, sadece bazı kelimelerde iltibâsa yer vermemek için "Metin Tesîsinde Takip Edilen Yol" kısmında belirtilen işâretlerin kullanılması ve bazen metnin orijinal imlâsının verilmesi yeterli görülmüştür.

Ayrıca Târîh'inin IX, X ve XI. ciltlerini büyük ölçüde Şânî-zâde Târîhi'nden istifâde ile oluşturduğunu gördüğümüz Cevdet Paşa'nın, bunu Târîh'in hangi kısımlarından ne şekilde yaptığı "*" işâreti ile dipnotlarda gösterilmiştir. Bu tür işaretli kısımlarda yeri geldikçe bazı bilgilendirmeler, değerlendirmeler, düzeltmeler ve îkazlar da yapılmıştır.

Bu yaptığım çalışmada daha önceki çalışmalarda yapmadığım, bu tür çalışmalarda pek yapılmayan bir uygulamaya giderek, okuyucu ve araştırıcının döneme daha iyi intikâlini sağlamak ve onu bir güçlükten kurtarmak için metindeki hicrî tarihlerin mîlâdî karşılıklarının dipnotlarda gösterilmesi yoluna gidilmiştir. Bu karşılıklar diğer dipnotlardan farklı olsun diye "◊" işareti ile

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gösterilmiş, zaman zaman ortaya çıkan tarih farklılıkları ve sebeplerine işaret edilmeye çalışılmıştır.

Eski metinlerin yeni harflerimize çevrilmesindeki en büyük zorluklardan birisi yabancı şahıs isimleri, yer isimleri, bazı eşyâ, ıstılâh vb. kelimelerin okunuşlarında karşılaşılan güçlüklerdir. Yerlerinde her zaman işâret edilmemekle beraber bu tür kelimelerde haritalar, atlaslar, lugatlar ve dönemin ilgili eserlerine başvurularak metnin imlâsına en uygun okuma şeklinin tesbîtine çalışılmış ve eğer bulunabilmişse dipnotta gerçek imlâsı da belirtilmiş, açıklamalar yapılmıştır.

Eserin sonuna geçmişe yönelik araştırma yapan her tür araştırıcının istifâde etmesini sağlama düşüncesi ile kapsamı oldukça geniş tutulmuş karma bir dizin konulmuştur.

Şânî-zâde Târîhi'nin sağlam bir metninin ve zikredilen diğer husûsların ortaya konması için elden geldiğince titizlik gösterilmekle beraber, çeşitli eksikliklerin kalmış olması tabiîdir. Bilgisayarda yapılan çalışmalarda bazen bir anlık dalgınlık farkedilmeyen vahîm hatâlara sebebiyet vermekte ve bundan kaçınmak pek mümkün olmamaktadır. Bu sebeple farkedemediğim bazı hasârlar meydana gelmiş olabilir. Çalışmamızı inceleyecek olanların yapacağı katkıların bu eksiklik ve hasârları gidereceğini ümit ve temennî ediyoruz.

İlgilileri eserle başbaşa bırakmadan önce, bu tür çalışmalara girişmemde en önemli rolü oynayan hocam Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu Bey'i (ö. 28.6.1990) rahmet ve minnetle anıyorum. Arapça metinlerin okunması ve tercümesinde yardımlarını esirgemeyen değerli dostum, arkadaşım Prof. Dr. Mehmet Erdoğan'a, Farsça metinlerin okunmasında ve tercümesinde ilgi ve yardımlarından dolayı Nurettin Bayburtlugil hocama, Yrd. Doç. Dr. Nusrettin Bolelli'ye öncelikle teşekkür ederim. Bu çalışmanın ortaya çıkışında ayrı bir teşvîk payı olan Doç. Dr. Fikret Sarıcaoğlu kardeşim özel bir teşekkürü hak etmektedir. Tire ile ilgili son dönemlerde Şânî-zâde adına yapılanları bildiren ve ilgili resimleri gönderen Tire Belediyesi Basın Yayın Müdürü Anıl Ertan Bey'i bu yardımları için özellikle zikretmeliyim. Ayrıca ilgi ve teşvîklerini gördüğüm Prof. Dr. Ziya Kazıcı'ya, Prof. Dr. Mustafa Uzun'a, Prof. Dr. Kemal Beydilli'ye; dostluk, yardım ve ilgileri için M.Ü. İlâhiyât Fakültesi'ndeki hoca ve arkadaşlarıma teşekkür ederim. Bana mutlu bir ev ortamı sağlayışı ve dağınıklığıma tahammül edişi ile bu çalışmalarımın gizli kahramanı olan eşim Emine Hacer ise, hakkı sadece teşekkürle ödenemeyecek olanlardandır.

Üsküdar 10.V.2008

Prof. Dr. Ziya YILMAZER

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Vesîkaları

BOA, Cevdet Maârif, nr. 2368.

BOA, Hatt-ı hümâyûn, nr. 16255, 22672, 22720, 24493, 31485, 32557, 32675, 44603, 44599,

Şer'iye Sicilleri Arşivi, Kısmet-i Askeriye Mahkemesi, V/1193.

Kaynak Eserler

Abdülaziz Efendi, Kara Çelebi-zâde, *Ravzatü'l-ebrâr Zeyli (Tahlîl ve Metin)*, hzr. Nevzat Kaya, Ankara 2003.

Adair, Robert, *The Negotiations for the Peace of the Dardanelles: In 1808-9: with Dispatches and Official Documents*, II, London 1845.

Ahmed 'Âsım Efendi, *'Âsım Târîhi*, I-II, Cerîde-i Havâdis Matba'ası ts.

Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, VIII-XII, 2. tab'ı, Der-sa'âdet 1309.

_____, *Tezâkir*, Yayınlayan Cavid Baysun, I-IV, 2. baskı, Ankara 1986.

Ahmed Lütfi, *Târîh-i Lütfî*, Sabah Matbaası, I, İstanbul 1290/1873.

Alix, M.A.L.F., *Précis de l'Histoire de l'Empire Ottoman*, III, Paris 1824.

Ayvansarâyî Hüseyîn Efendi, Alî Sâtı' Efendi, Süleymân Besîm Efendi, *İstanbul Câmileri ve Diğer Dînî-Sivil Mi'mârî Yapılar*, hzr. Ahmed Nezih Galitekin, İstanbul 2001.

Cadalvène, Edmond de, Emile Barrault, *Histoire de la guerre de Méhémed-Ali contre la Porte ottomane, en Syrie et en Asie-Mineure (1831-1833)*, Paris 1837.

Defter fî Menâsıbi'l-'İlmiyye, Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi, nr.3844, 3845.

Defter-i Sicill-i 'İlmiyye, Arkeoloji Ktp., Yazmaları, Y. 3/3, nr. 1311.

Defter-i 'Ulemâ, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp, nr. T. 855, 8881, 8882, 8874, 8879,

Defter-i 'Ulemâ, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Hazine, nr. 1649.

Emîn Efendi, *Osmanlı Hayatından Kesitler, Menâkıb-ı Kethüdâzâde el-Hâc Mehmed Arif Efendi*, hzr. Hasan Gürkan - Hür Mahmut Yücer, İstanbul 2007.

Friedrich II, *Tenbîhât-ı Hükümrân bâ-Ser'askerân*, trc. Şânîzâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, Bulak 1238.

Ibrahim-Manzour-Efendi, *Mémoires sur la Grèce et l'Albanie pendant le gouernement d'Ali-Pacha*, Paris 1827.

Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fî esfâri'l-bihâr*, Matba'a-i Bahriyye, İstanbul 1329.

Kayra, Cahit -Erol Üyepazarcı, *İkinci Mahmut'un İstanbul'u, Bostacıbaşı Sicilleri*, İstanbul 1992.

Martens, Georg Friedrich, Friedrich Saalfeld, Karl Martens, *Nouveau recueil de traités d'alliance, de paix, de trève ..... Depuis 1808 jusqu'à présent*, III, Gottingue 1818.

Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr. 55, 56, 57, 59, 64, 66, 70, 71, 72.

Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, Şânî-zâde, *Mi'yâru'l-Etıbbâ*, Dâru't-tıbâ'ati'l-'Âmire 1235/1820.

Mehmed Es'ad Efendi, Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid,*Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi'nin Zeyl ve İlâveleriyle) 1237-1241 / 1821-1826*, hzr. Ziya Yılmazer, İstanbul 2000.

Mehmed Sâdık Efendi, Şânî-zâde, *Bedâyi'u's-sukûk (Sakk-ı Şânî-zâde)*, İstanbul 1284.

Na'îmâ, Mustafa, *Târîh-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn fî hulâsâti ahbâri'l-hâfikeyn)*, I-VI, İstanbul 1280.

Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Tarihi Mür'i't-tevârih II.A*, hzr. M. Münir Aktepe, İstanbul 1978.

_____, *Tarihi Mür'i't-tevârih II.B*, hzr. M. Münir Aktepe, İstanbul 1980.

_____, *Tarihi Mür'i't-tevârih III*, hzr. M. Münir Aktepe, İstanbul 1981.

Araştırma ve İncelemeler

Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, hzr. Kâzım Arısan-Duygu Arısan Günay, 3. basım, İstanbul 2002.

Adıvar, A. Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim*, 5. basım, İstanbul 1991.

Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*, yayınlayan Mücteba İlgürel, Ankara 1994.

Aksaray Vilâyet Gazetesi, 1931 Pazar, 7 Safer 1350, s.2

Akün, Ömer Faruk, "Sâbit", *İA*, İstanbul 1967, X,10-14.

Albayrak, Nurettin, "İncili Çavuş", *DİA*, İstanbul 200, XXII,277-278.

'Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-'ummâl fî süneni'l-akvâli ve'l-ef'âl*, thk. Bekrî Hayyânî-Safvet es-Sekā, III,VI,XV, Beyrût 1399/1979.

Alparslan, Ali, "İmad-ı Hasenî", *DİA*, İstanbul 2000, XXII,169-171.

Anay, Harun, *Celâleddîn Devvânî Hayatı, Eserleri, Ahlâk ve Siyaset Düşüncesi*, Basılmamış Doktora Tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.

_____, "Devvânî", *DİA*, İstanbul 1994, IX,257-262.

"Atâullah, [Şânizade]", *İnönü (Türk) Ansiklopedisi*, Ankara 1950, IV,124-125.

Aydın, Cengiz, "Ali Kuşçu", *DİA*, II,408-410.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Aykurt, Çetin, *Şânî-zâde Mehmed Atâullah Efendi'nin Tarih Yazıcılığı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.

Babinger, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Ankara 1982.

Baktır, Mustafa, "Eşbâh ve Nezâir", *DİA*, İstanbul 1995, XI,456-459.

"Ballesteros, François", Nouvelle biographie universelle depuis les temps les plus reculés jusqu'a nos jours, Paris 1853, IV,296.

"Beşiktaş cemiyeti ilmiyesi", *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul ts., III,1573.

Beyhan, Mehmet Ali, "Şânîzâde Tarihi'nin Kaynaklarından Câbî Tarihi", *Osmanlı Araştırmaları*, sayı XV, İstanbul 1995.

Blochet, E., *Bibliotheque Nationale Catalogue des Manuscrits Turcs*, Supplementband II, Paris 1933.

Brockelmann, Carl, *Geschichte der Arabischen Litteratur*, I-II, Leiden 1937-1943; *Supplementband*, I-III,Leiden 1938-1942.

Bursalı Mehmed Tâhir b. Rif'at, *Aydın Vilâyeti'ne Mensûb Meşâyih, 'Ulemâ, Şu'arâ, Müverrihîn ve Etıbbânın Terâcim-i Ahvâli*, İzmir 1324.

_____, *Osmanlı Mü'ellifleri*, III, İstanbul 1342.

Câbî 'Ömer Efendi, *Câbî Târîhi (Târîh-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-i Sânî) Tahlîl ve Tenkidli Metin*, I-II, hzr. Mehmet Ali Beyhan, Ankara 2003.

"Canning",*Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1958, IX,335-336.

Capponi, Gino, *Antologia*, Firenze 1829.

"Cecrops", *Encyclopaedia Britannica*, U.S.A. 1961, V,88

Cemâleddîn, Karsî-zâde Mehmed, *Âsâr-ı Mu'âsırînden Osmanlı Târîh ve Müverrihleri (Âyîne-i Zürefâ)*, Der-saâdet 1314.

Cuinet, Vital, *La Turquie D'Asie Géographie Adminastrative Statistique Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de L'Asie-Mineure*, III, Paris 1894.

Çetin, Nihad M., "Meydânî", *İA*, İstanbul 1993, VIII,177-178.

_____, "Sîbeveyhi", *İA*, İstanbul 1967, X,578-585.

Çıpan, Mustafa, "Belîğ, İsmâil", *DİA*, İstanbul 1992, V,415-416.

Çipiloğlu, Adviye Rabia, *Şânîzâde Atâullah ve Divanı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitisü, İstanbul 2005.

Danişmend, İ. H., *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I-V, İstanbul 1971.

Diriöz, Meserret, "Dîvân-ı Şâni-zade", *Şanizade Ataullah Efendi (1771-1826) 14 - Mart - 1989*, ed. Ahmet Hulusi Köker, Kayseri 1989.

el-'Aclûnî, İsmâ'îl b. Muhammad, *Keşfu'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs 'amme'ştehera mine'l-ehâdîsi 'alâ elsineti'n-nâs*, I-II, Beyrût 1351².

el-Cezâyirî, Şeyh Muhammed b. Mahmûd b. Muhammed b. Hüseyni'l-Hanefî, *Kevkebü'l-Mes'ûd fî Kevkebeti'l-Cünûd*, trc. Es'ad Efendi, Süleymâniye Ktp., Es'ad Efendi, nr.2363.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

el-Elbânî, Muhammed Nasıruddîn, *Za'îfü'l-Câmi's-Sagîri ve Ziyâdetühû*, II, Beyrût 1399/1979.

el-Harizmî, 'Ali Şâh Muhammed b. Kāsım, *Eşcâr ve Esmâr Tercemesi*, trc. 'Abdül'azîz Efendi, Süleymâniye Ktp. Hamîdiye, nr.830, vr.76b.

el-Hasan el-Yûsî, *el-Muhâdarât fi'l-edeb ve'l-lugati*, thk. ve şerh Muhammed Haccî, Ahmed Şerkāvî İkbâl, II, Beyrût 1402/1982.

el-Kuzâ'î, Ebû 'Abdullah Muhammed b. Selâme, *Şihâb'ül-Ahbâr*, trc. Ali Yardım, İstanbul 1999.

el-Mâverdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, İstanbul 1304.

el-Meydânî, Ebu'l-fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm en-Nîsâbûrî, *Mecma'u'l-Emsâl*, I-II, thk. Muhammed Muhyiddîn 'Abdülhamîd, Mısır 1379/1959.

Elmalı, Hüseyin, "Ebü'l-Aynâ", *DİA*, İstanbul 1994, X,296.

"Elphinston, John", *Türk Ansiklopedisi*, XV,117-118.

Ergin, Ali Şakir, "Ferezdak", *DİA*, İstanbul 1995, XII,373-375.

Ergin, Osman, *Türk Maarif Tarihi*, I-V, 2. baskı, İstanbul 1977.

Ergun, Sadeddin Nüzhet, *Türk Şâirleri*, II, Istanbul ts.

Erşenkal, Erol, "İlim Sohbeti Genişleyince", Yeni Asya Gazetesi, yıl 6, sayı 2139, Ocak 1976.

es-Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-e'imme Muhammed b. Ahmed b. Sehl, *el-Mebsût*, XXX, Kâhire ts.

Essagânî, Ebu'l Fezâil Hasan Hasanu'bnu Muhammed 557-650, *Meşarıkü'l-Envar ve Tercemesi*, trc. Enver Baytan, I-II, İstanbul 1971.

ez-Zemahşerî, Ebü'l-Kāsım Mahmûd b. Ömer, *Rebî'ü'l-ebrâr ve nusûsu'l-ahbâr*, thk. 'Abdülemîr Mihennâ, III-IV, Beyrût 1412/1992.

Fâ'ik Reşâd, *Eslâf*, II, İstanbul 1312.

Feridedin-i Attar, *Mantık al-Tayr*, trc. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1944.

Flügel, Gustav Leberecht, *Die Arabischen Persischen Turkischen Handschriften der Kaiserlichen und Königlichen Hofbibliothek zu Wien*, II, 1287/1870.

Fyffe, Charles Alan, *A History of Modern Europe*, II, London, Paris and Melbourne 1892.

Godo, Sabri, *Ali Pashe Tepelena*, Tiranë 1993.

Gordon, Thomas, *History of the Greek Revolution*, I, London 1832.

Groot, Alexander H. de, "Dragomans' Careers: The Change of Status in Some Families Connected with the British and Dutch Embassies at Istanbul 1785 1829", *Friends and Rivals in the East*, ed. Alastair Hamilton, Alexander H. de Groot, Maurits H. van den Boogert, Leiden-Boston-Köln 2000.

Güleryüz, Naim, *Türk Yahudileri Tarihi -I- (20. yüzyılın başına kadar)*, İstanbul 1993.

Hafız Divanı, çev.Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1988.

Hammer-Purgstall, Joseph von; *Geschichte der Osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit*, IV, Pesth 1838.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Haskan, Mehmet Nermi, *Eyüpsultan Tarihi*, 2. baskı, İstanbul 1996.

Hayâtî-zâde Feyzî b. Muhammed, *Risâle-i Feyziyye*, Nuriosmâniye Ktp., nr. 3483.

Hayyam, *Rubaîler ve Silsilat-al-Tartîb, İbn Sînа'nın Tamcîd'i ve Tercemesi*, hazırlayan ve trc. Abdülbâki Gölpmarlı, İstanbul 1953.

İ(İnal), İbnül-Emin Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, I, İstanbul 1930.

İbn 'Abdilberr el-Kurtubî, "Bâbü hüsnü'l-hulkı ve sû'ühû", *Behcetül'l-Mecâlis ve Ünsü'l-Mücâlis*, Kâhire 1962.

İhsanoğlu, Ekmeleddin, "19. Asrın Başlarında -Tanzimat Öncesi- Kültür ve Eğitim Hayatı ve Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi Olarak Bilinen Ulema Grubunun Buradaki Yeri", *Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri, I. Millî Türk Bilim Tarihi Sempozyumu 3-5 Nisan 1987*, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1987.

İNAL, İbnül-Emin Mahmut Kemal, *Son Hattatlar*, 2. basılış, İstanbul 1970.

İpşirli, Mehmet, "Çatalcalı Ali Efendi", *DİA*, İstanbul 1993, VIII,234-235.

_____, "Dürrîzâde Abdullah Efendi", *DİA*, İstanbul 1994, X,36-37.

_____,"Osmanlı'da İlmiyeye Dair Çalışmalar Üzerine Gözlemler", *Dünden Bugüne Osmanlı Araştırmaları Tespitler-Problemler-Teklifler*, editörler Ali Akyıldız, Ş. Tufan Buzpınar, Mustafa Sinanoğlu, İstanbul 2007.

İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları, İstanbul 1943.

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji Anabilim Dalı ve Tıp Tarihi Bilim Dalı Arşivi Şanizade Dosyası.

İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi Enstitüsü, Şânîzâde Dosyası.

İzgi, Cevat, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, I-II, İstanbul 1997.

İzgöer, Ahmet Zeki - İlyas Çelebi, "Beyâzîzâde", *DİA*, İstanbul 1992, VI,55-56.

"Jean Dominique Cassini", *Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1958, IX,464.

Kaçalin, Mustafa S., "Mütercim Âsım Efendi", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII,200-202.

Kahane, Henry - Renèe-Andreas Tietze, *The Lingua Franca in the Levant, Türkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin*, Urbana 1958.

Kahya, Esin, "Hipokrat", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII,119-121.

Kahya, Esin, - Ayşegül D. Erdemir, *Bilimin Işığında Osmanlıdan Cumhuriyete Tıp ve Sağlık Kurumları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2000.

Kara, Necati, "Ebû Dülâme", *DİA*, İstanbul 1994, X,122.

Kazancıgil, Aykut, *XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Anatomi (Şanizade-Bianchi)*, Özel Yayınlar, İstanbul 1991.

Kılıç, Hulûsi, "el-Kâfiye", *DİA*, İstanbul 2001, XXIV,153-154.

Kleinschmidt, Arthur, *Drei Jahrhunderte russischer Geschichte*, Berlin 2006.

Kocatürk, Vasfi Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1964.

Koçak, İnci, "Ahfeş el-Evsat", *DİA*, İstanbul 1988, I,526.

Koloğlu, Orhan, *Abdülhamit ve Masonlar, 1905'e Kadar*, İstanbul 1991.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Krenkow, F., "Tahâvî", *İA*, İstanbul 1979, XI,628-630.

Kurat, Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1990.

Kurnaz, Cemal, "Hayâlî Bey", *DİA*, XVII,5-7.

Kurt, Namık Kemal, *Şanîzâde Mehmed Ataullah Efendi'nin Kânûnü'l-Cerrâhîn Adlı Kitabının İncelenmesi*, Basılmamış Doktora Tezi, İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 1999.

Kutluer, İlhan, "Câlînûs", *DİA*, VII,32-34.

Külliyyât-ı Sa'dî, Gülistân, Bostân, Gazeliyyât, Kasâ'id, Kıta'ât ve Resâ'il, hzr. Muhammed 'Ali Fürûgî, 13. basım, Teheran 1383.

Kütükoğlu, Bekir, "Âlî Mustafa Efendi", *DİA*, İstanbul 1989, II,414-416.

_____, "Vekâyi'-nüvîs", *İA*, İstanbul 1993, XIII,271-283.

Lacretelle, Charles de, *Histoire de France, depuis la restauration*, II, 2. baskı, Paris 1844.

Lermontov, Mikhail, *A Hero of Our Time*, revised editon published, London 2001.

Letters of Queen Margaret of Anjou and Bishop Beckington and Others, ed. Cecil Munro, London, Camden Society 1863.

Levend, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, I, 2. baskı, Ankara 1984.

M. Necip, "Tirede Metfun Büyük Adamlardan" *Yeşil Tire Dergisi*, sayı 17, 1 Mayıs 1932.

Mahmûd Cevâd, *Ma'ârif-i 'Umûmiyye Nezâreti Târîhçe-i Teşkîlât ve İcrâ'âtı*, İstanbul 1338.

Maunder, Samuel, *The Biographical Treasury, a Dictionary of Universal Biography*, 8. edition, London 1854.

Mehmed 'Atâ'ullah, Seyyid, *Hâzihî Mesâ'ilü Fıkhiyye li-Şânî-zâde*, Süleymaniye Ktp., İzmir Bölümü, nr.272.

Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i 'Osmânî*, III,İstanbul 1308.

Merçil, Erdoğan, "Vassâf", *İA*, İstanbul 1993, XIII,232-234.

Mert, Talip, *II. Mahmud'un Sanat Çevresi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2002.

Mevlânâ, *Mesnevî ve Şerhi*, şerheden Abdülbâki Gölpınarlı, I-VI, İstanbul 1973-1974.

Muallim Naci, *Istılahat-ı Edebiyye, edebiyat terimleri*, hzr. Alemdar Yalçın, Abdülkadir Hayber, Ankara ts.

Nazım, M., "Utbî", *İA*, İstanbul 1993, XIII,83.

Nizamî, *Hüsrev ve Şirîn*, trc. Sabri Sevsevil, İstanbul 1955.

Noradounghian Gabriel Effendi, *Recueil D'actes Internatinaux de L'Empire Ottoman 1786-1856*, Paris-Leipzig-Neuchatel 1900.

Okçu, Naci, "Hüsn ü Aşk", *DİA*, İstanbul 1999, XIX,29-31.

Okumuş, Ömer, "Câmî, Abdurrahman", *DİA*, İstanbul 1993, VII,94-99.

Osman Şevki, *Beş Buçuk Asırlık Türk Tabâbeti Tarihi*, sadeleştiren İlter Uzel, Ankara 1991.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi, hazırlayanlar: Ekmeleddin İhsanoğu, Ramazan Şeşen, M. Serdar Bekar, Gülcan Gündüz, I-II, editör Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 2004.

Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi, hazırlayanlar: Ekmeleddin İhsanoğu, Ramazan Şeşen, Cevat İzgi, Cemil Akpınar, İhsan Fazlıoğlu, I-II, editör Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1997.

Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi, hazırlayanlar: Ekmeleddin İhsanoğu, Ramazan Şeşen, M. Serdar Bekar, Gülcan Gündüz, A. Hamdi Furat, I-II, editör Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 2000.

Otto, Beatrice K., *Fools are Everywhere: The Court Jester Around the World*, Chicago and London 2001.

Öğüt, Salim, "Fetâvâ-yı Feyziyye", *DİA*, İstanbul 1995, XII,443.

Özel, Ahmet, "Behcetü'l-Fetâvâ", *DİA*, İstanbul 1992, V,346-347.

Özon, Mustafa Nihat, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1941.

Paul W. Schroeder, *The Transformation of European Politics 1763-1848*, New York 1994.

Pouqueville, F.-C.-H.-L. (François Charles Hugues Laurent), *Histoire de la règènèration de la Greece: comprenant le prècis desèvènements depuis 1740 jusqu'en 1824*, Bruxelles 1843.

Prokesch Osten, Anton Freiherrn von, *Geschichte des Abfalls der Griechen vom Türkischen Reiche im Jahre 1821 und der Gründung des Hellenischen Königreiches aus diplomatischem Standpuncte*, I-II, Wien 1867.

Raczynski, Edward, *1814 de İstanbul ve Çanakkale'de Seyahat*, Tercüman 1001 Temel Eser Serisi, İstanbul 1980.

Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid*, I-VI, İstanbul 1282.

"Riego, Rafael del", *Nouvelle biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'a nos jours*, Paris, 1863, XLII,273.

Rose, Hugh James, *A New General Biographical Dictionary*, X, London 1857.

Sâdî-î Şîrazî, Şeyh, *Bostan ve Gülistan*, trc. Kilisli Rıfat Bilge, 12. Baskı, İstanbul 1980.

Sadii Şirazî, Şeyh, *Gülistan*, trc. Kilisli Rifat, 3. basım, İstanbul 1943,

"Savary", *Nordisk Familjebok Konversationslexikon Och Realencyklopedi*, Stockholm 1911, XXIV,866-867.

Scheinhardt, Hartwig, *Typen Türkische Ortsnamen Einfürung, Phonologie, Morphologie*, Bibliographie, Heidelberg 1979.

Schiemann, Theodor, *Geschichte Russlands unter Kaiser Nikolaus I*, Berlin 1904.

Schroeder, Paul W. , *The Transformation of European Politics 1763-1848*, New York 1994.

"Sebastiani de la Porta", *Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1980, XXVIII,245.

Sertoğlu, Midhat, "İstanbul, 1520'den Cumhuriyete Kadar", *İA*, İstanbul 1988, V/2, 1214/28.

Shams al-Dîn Al-Shahrazūrī, *Rasāil Al-Shajarat al-İlāhiyyah fī 'Ulūm al-Haqāiq al-Rabbāniyyah*, A Critical Edition Prepared by Necip Görgün, II, İstanbul 2004.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sinanoğlu, Mustafa, "el-Mevâkıf", *DİA*, İstanbul 2004, XXIX,422-424.

"Sir Robert Adair", *Türk (İnönü) Ansiklopedisi*, Ankara 1946, I,108.

Soykut, İ. Hilmi, *Açıklamalariyle XII. Asırdan XX. Asra Kadar Türk Şiirinde Tasavvuf, Hikmet ve Felsefeyle Dolu Unutulmaz Mısra'lar*, İstanbul 1968.

Şâh 'Abbâs, Ebu'l-Muzaffer, el-Hüseynî es-Safevî, *Tenbîhâtü'l-Müneccimîn Tercemesi*, trc. el-Hâc 'Ömer, Süleymâniye Ktp., İzmir, nr.501.

Şahinoğlu, M. Nazif, "Zülâlî", *İA*, İstanbul 1993, XIII,647-649.

Şehsüvaroğlu, Bedîî N., "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti, *Sağlık Dergisi*, cilt 26, Ankara 1952.

_____, "Yakın Tarihin Bir İlim Kurbanı: Hekim Şanizade", *Son Posta Gazetesi*, 12-16 Ekim 1950.

Şemseddîn Sâmî, *Kamûsu'l-Âlâm*, IV-VI, İstanbul 1311-1316.

Şeşen, Ramazan, "İmâdüddîn el-Isfahânî", *DİA*, İstanbul 2000, XXII,174-176.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 4. baskı, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1976.

Tayşi, Mehmet Serhan, "Feyzullah Efendi, Seyyid", *DİA*, İstanbul 1995, XII,527-528.

Tekindağ, Şehabettin, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", *Belleten*, XXXV, Ankara 1971, sayı 140, s.655-663.

"Thomas Howard", *Encyclopaedia Britannica*, U.S.A. 1961, II,495

Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Türkçe Yazmalar Katalogu, hzr. Fehmi Edhem Karatay, I, İstanbul 1961.

Tuman, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, II, hzr. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatcı, Ankara 2001.

Turan, Şerafeddin, "Sa'd-ed-Din", *İA*, İstanbul 1967, X,27-32.

Turan, Şerafettin, "Kemalpaşazâde", *DİA*, XXV,238-240.

Tüccar, Zülfikar, "Cerîr b. Atıyya", *DİA*, İstanbul 1993, VII,412-413.

Uludağ, Süleyman, "İbn Haldûn", *DİA*, İstanbul 1999, XIX,538-543.

Unat, Ekrem Kadri, *Osmanlı İmparatorluğunda Bakteriyoloji ve Viroloji*, İstanbul 1970.

Uzluk, Feridun Nafiz, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah 1771-1826", *14 Mart 1951 Tıp Bayramı Dolayısıyla*, Örnek Matbaası, Ankara 1951.

_____, "Hekim ve Mühendis Şanizade Ataullah Efendi", *Yeni İstanbul Gazetesi*, 14 Mart 1967.

_____, "İlk Açılan Tıbbıyemiz-Şanizade'nin Anatomi Kitabı", *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, cilt 20, 1967.

_____, "Şani zade Ataullah, Elkitabül Hamis fi Zikril Edviye", *Tıp Tarihi Arkivi*, sayı 12-15, 1939-1940.

_____, "Tabip Şanizade Mehmet Ataullah", *Poliklinik*, sayı 6, 1950.

Ünal, Mehmet Ali, "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Diyarbekir Eyaleti'ne Tâbi Sancakların İdari Statüleri", *Osmanlı Devri Üzerine Makaleler-Araştırmalar*, İsparta 1999, s.172-177.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ünver, Süheyl, "Mühendis, Hekim, Müverrih Şânizade Ataullah Efendi ve Türk-Alman Tıbbî Münasebetleri Ortalarında Önemli Rolü", *Tarihte Türk - Alman Tıbbî İlişkileri Symposium'u, Die medizinischen Beziehungen zwischen Deutschland und der Türkei, 18-19 Ekim 1976*, İstanbul 1981.

_____, *Tıp Tarihi*, İstanbul 1943.

_____, *Tıp Tarihimiz Yıllığı*, I, İstanbul 1966.

_____,"Şanîzada Ataullah Efendi, Tıbbî Eserleri", *Dirim Aylık Tıp Gazetesi*, Ayrı Baskı, cilt 22, sayı 7, Ağustos 1947.

_____, "Şanizade Ataullah Efendi", *Tıbbiyeli Gazetesi*, No: 5, 14 Mart 1947.

Vahşî Bafkî Yezdî, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp. Lala İsmail Paşa, nr.497.

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu, hazırlayanlar: Yücel Dağlı, E. Nedret İşli, Cevdet Serbest, D. Fatma Türe, İstanbul 2001.

Yıldırım, Nuran, "Türkçe Basılı İlk Tıp Kitapları Hakkında", *Journal of Turkish Studies, Türklük Bilgisi Araştırmaları, In Memoriam Ali Nihad Tarlan Hâtıra Sayısı*, III, ed. Şinasi Tekin - Gönül Alpay Tekin, Cambridge 1979.

Yinanç, Refet, Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri (1563)*, II, Ankara 1988.

Zülfikar, Mükerrem Bedizel, *Şanizade-Hayatı ve Eserleri*, Özel Yayınlar, İstanbul 1991.

Müracaat Eserleri

Acaroğlu, M. Türker, *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Ankara 1988.

Akbayar, Nuri, *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, 2. baskı, İstanbul 2003.

Ayverdi, İlhan, *Asırlar boyu târihî seyri içinde Misâlli Büyük Türkçe Sözlük*, redaksiyon Ahmet topaloğlu, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2005.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, I-XXIV, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul ts.

Dağlı, Yücel - Cumhure Üçer, *Tarih Çevirme Kılavuzu*, Türk Tarih Kurumu, IV-V, Ankara 1997.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara 1962.

Kahane, Henry - Renèe-Andreas Tietze, *The Lingua Franca in the Levant, Türkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin*, Urbana 1958.

Kiepert, Henri, *Carte gènèrale des provinces Europèennes et Asiatiques de l'Empire Ottoman*, Berlin 1886.

Kunt, İ. Metin, *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul 1978.

Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, hzr. Hayrettin Karaman ve diğerleri, 8. baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003.

Mostras, C., *Dictionnaire Gèographique de'l-Empire Ottoman*, St. Petersbourg 1873.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

XIII. Yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, I-VI, Türk Dil Kurumu, Ankara 1963-1972.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, İstanbul 1971[2].

Redhouse, James W., *Türkçeden İngilizceye Lügat Kitabı*, İstanbul 1921.

Son Teşkîlat-ı Mülkiyyede Köylerimizin Adları, İçişleri Bakanlığı Yayınlarından, Ankara 1928.

Steingass, F., *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Beyrut 1970.

Şemseddin Sâmî, *Kamûs-i Türkî*, İstanbul 1317.

Taeschner, Franz, *Das Anatolische Wegenetz nach Osmanischen Quellen*, I-II, Leipzig 1924, 1926.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, I-XII, Ankara 1993.

Unat, Faik Reşit, *Hicrî Tarihleri Mîlâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, Ankara 1974[4].

Zenker, Julius Theodor, *Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch*, Leipzig 1866.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

KISALTMALAR

age:	adı geçen eser
agm:	adı geçen makale/madde
agt:	adı geçen tez
b.:	bin veya ibn
A nüshası:	Millet Ktp. Ali Emîrî, Tarih, nr. 355'teki nüsha
BOA:	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bk.:	bakınız
çev:	çeviren
DİA:	Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.:	editör, neşreden
E nüshası:	Süleymâniye Ktp., Es'ad Efendi, nr. 2155 nüshası
Hz.:	hazreti
hzr.:	hazırlayan
İA:	Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
İ.Ü.:	İstanbul Üniversitesi
Ktp.:	Kütüphânesi
M1:	Matbû Şânî-zâde Târîhi'nin birinci cildi
M2:	Matbû Şânî-zâde Târîhi'nin ikinci cildi
M3:	Matbû Şânî-zâde Târîhi'nin üçüncü cildi
M4:	Matbû Şânî-zâde Târîhi'nin dördüncü cildi
M.Ü.:	Marmara Üniversitesi
n:	dipnot
nr.:	numara
nşr.:	neşreden
ö..:	ölümü
s.:	sayfa
T.:	Türkçe
thk.:	tahkîk eden
trc.:	tercüme eden
ts.:	basım tarihi yok
vd.:	ve devamı
vr.:	varak
vs.:	ve sâire
yy.:	basım yeri yok

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ŞÂNÎ-ZÂDE
MEHMED ‘ATÂ’ULLAH EFENDİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

A. HAYATI

1. Adı, doğduğu yer ve yılı

Müellifimiz Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah veya kısaca Şânî-zâde diye anılmaktadır. Bu şekilde tanınması, Tarakcı diye bilinen dedesinin babası Ahmed Dede'nin muhtemelen tarakcılık yapmasından dolayıdır. Tarakcı kelimesi, herhalde o devrin anlayışına uygun olarak kulağa hoş geldiği düşüncesiyle giderek Farsça karşılığı olan şânî kelimesine dönüştürülmüş, önceleri Tarakcı-oğlu diye tanınan aile ve bu arada müellifimiz, Şânî-zâde diye bilinir olmuştur[1]. Şânî-zâde'nin ilk müderrisliğinin kaydedildiği bir tarîk defterinde Tarakcı-zâde diye anılmasından[2], Şânî-zâdeler'in müellifimize gelinceye kadar Tarakcı-zâde diye de tanınmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Şâirliği de olan Şânî-zâde'nin şiirlerinde kullandığı mahlası ise 'Atâ'dır.

Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi İstanbul Ortaköy'deki Fer'iye saraylarının Boğaziçi yönündeki son kısmında bulunan karakol binasının yerindeki Şânî-zâdeler'e âit yalıda[3] doğmuş olmalıdır[4]. Kendisi de bir vesîle ile yalısının Ortaköy'de olduğunu bildimiştir[5].

Şânî-zâde'nin doğum tarihi ise bilinmemektedir. Müellifimiz hakkında geniş araştırmalar yapmış olan Uzluk, aynı zamanda Şânî-zâde'nin arkadaşı olan Kethüdâ-zâde Ârif Efendi'nin Menâkıbı'ndaki işâretten, doğum yılının

---

1 Feridun Nafiz Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah 1771-1826", *14 Mart 1951 Tıp Bayramı Dolayısıyla*, İstanbul 1951, s.3; İbnül-Emin Mahmut Kemal [İnal], *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1930, I,111.

2 Bk. *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri*, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr.72, vr.97b. Dönemin diğer tarîk defterlerini de taramış olmama rağmen başka hiçbir tarîk defterinde Şânî-zâde'nin Tarakcı-zâde diye kaydedildiğini görmedim.

3 Mahmûd Cevâd, *Ma'ârif-i 'Umûmiyye Nezâreti Târîhçe-i Teşkîlât ve İcrâ'âtı*, İstanbul 1338, s.69nî.

4 Fâ'ik Reşâd, *Eslâf*, İstanbul 1312, II,106'da İstanbul'da doğduğu yazılıdır.

5 Bk. Metin, I,472.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1184/1771 olması gerektiğini söylemiş[1], sonraki araştırmacılarca da bu tarih kabul edilmiştir. Uzluk, her ne kadar bir işaretten hareket ettiğini söylemişse de bunun ne olduğunu belirtmemiştir. Kethüdâ-zâde Ârif Efendi'nin Menâkıbı'm olabildiğince dikkatli okumama rağmen söz konusu eserde böyle bir işaret göremedim. Belki böyle bir işaret olarak, kitabı yazan Emîn Efendi'nin Şânî-zâde'nin vefâtı ile ilgili olarak "Çünkü Şânî-zâde merhûm daha genç imiş" ifâdesi[2] görülebilirse de, bundan Uzluk'un nasıl olup da 1771 tarihini çıkardığını anlayabilmiş değilim. Ayrıca kendisi bir vesîle ile Şeyhülislâm Dürrî-zâde Abdullah Efendi'yle çocukluklarından beri tanışıklıkları ve dostluklarının olduğunu belirtmesinden hareketle[3] aynı yaşlarda oldukları da akla gelmektedir. Dürrî-zâde 1183 (7 Mayıs 1769 - 26 Nisan 1770) yılında doğmuş olduğuna göre[4], Şânî-zâde'nin de aynı yıl doğmuş olabileceği kuvvetli bir ihtimâl olarak gözükmektedir.

Bunun yanında kaynaklar Şânî-zâde'nin 18 Muharrem 1200/21 Kasım 1785'te tedrîs ru'ûsunu alıp müderris olduğunda ittifâk halindedirler. Bu durumda 14-15 yaşlarında ru'ûsa nâil olması, biraz erken bir tarih olarak gözükmektedir[5]. Bu sebeple Şânî-zâde'nin doğum tarihinin birkaç sene geriye çekilmesinin daha gerçekçi olacağını düşünmekteyim[6].

2. Ailesi

Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi'nin bilinen en eski atasının adı Mîrzâ'dır. Onun oğlu Tarakcı (Şânî) Ahmed Dede'dir. Aile bu kişiden dolayı sonraları Şânî-zâdeler diye anılacaktır. Dedesi, Mahmûdpaşa Mahkemesi Birinci Kâtibi olan Hacı Mustafa Efendi'dir. Şânî-zâde'nin babası olan Mehmed Sâdık Efendi, muhtemelen kendi babasının sıradan bir kişi olmadığını vurgulamak için hocaları olarak değerli kişiler olduğu kaydıyla aynı mahkemede birinci kâtip olan Eyyûb Efendi, İstanbul Kadılığı da yapmış olan

1 Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.4.

2 Emîn Efendi, *Osmanlı Hayatından Kesitler, Menâkıb-ı Kethüdâzâde el-Hâc Mehmed Arif Efendi*, hzr. Hasan Gürkan - Hür Mahmut Yücer, İstanbul 2007, s.89.

3 Bk. Metin, II,783.

4 1183'te doğan (ö.1828) Osmanlı şeyhülislâmı Dürrî-zâde Abdullah için bk. Mehmet İpşirli, "Dürrîzâde Abdullah Efendi", *DİA*, İstanbul 1994, X,36-37.

5 Doğum tarihinin birkaç sene geriye alınmasının doğru olacağına Bedizel de işaret etmiştir; bk. Mükerrem Bedizel Zülfikar, *Şanizade-Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1991, s.13.

6 Meselâ Şânî-zâde'den sonra vak'a-nüvîsliğe getirilen ve onun gibi bir Medîne Kadısı'nın oğlu olan Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi 6 Aralık 1789'da doğmuş, 8 Mayıs 1808'de ru'ûs imtihânını başararak İbtidâ'-i Hâric derecesi ile müderris olmuştur (bk. Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi'nin Zeyl ve İlâveleriyle) 1237-1241 / 1821-1826*, hzr. Ziya Yılmazer, İstanbul 2000, s.XXXIX. Zeki ve çalışkan (bk. aynı eser, s.LXXXIII) bir kişi olarak tanınan Es'ad Efendi'nin 18-19 yaşlarında müderris olması, Şânî-zâde'nin de bu yaşlarda müderris olması gerektiğini düşündürmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sun'ullah Efendi, Kadrî-zâde Mustafa Efendi gibi zâtları bir vesîle ile zikretmiştir[1]. Ahmed Dede'nin Mustafa Efendi'den başka İbrahim adında ikinci bir oğlu olduğu, Mahmûdpaşa Mahkemesi'nde kâtiplik yaptığı ve 1178/1764-1765'te vefât ettiğini görüyoruz[2]. Uzluk, Şânî-zâde'nin dedesi Mustafa Efendi'nin bir kızı olduğunu, onun da Yakup adında bir oğlu olduğunu Şânî-zâdeler'e ait bir vakfiyede gördüğünü söylemektedir[3]. 1191/1777'de vefât eden müderrislerden Hacı Mehmed Efendi'nin Şânî-zâde'nin amcası olması da kuvvetli bir ihtimâl olarak ileri sürülmektedir[4].

Şânî-zâde'nin babası Mehmed Sâdık Efendi'nin ne zaman doğduğu bilinmemektedir. 22 Şevvâl 1169/20 Temmuz 1756'da Dâmâd-zâde Feyzullah Efendi'nin şeyhülislâmlığı zamanında ru'ûs imtihânını başararak Dersiyye-i el-Hâc Mustafa Medresesi'ne müderris olduğunu bildiğimize göre[5], 1735-1736 yıllarında ve muhtemelen İstanbul'da doğmuş olmalıdır. 28 Şevvâl 1198/14 Eylül1784'te Süleymaniye Medresesi'nde müderris[6], 1 Muharrem 1200/4 Kasım 1785'te Altmışlı rütbesinden Galata Kadısı olup[7], bir sene sonra 1 Muharrem 1201/23 Ekim 1786'da azledilmiştir[8]. 1202 Şa'bân ayında (Mayıs 1788) Mekke-i mükerreme Pâyesi ile Ordu-yi hümâyûn Kadısı olmuştur[9]. Şânî-zâde'nin de *Târîh*'inde yazdığı gibi bu görevi 1203/1788-1789 yılında devam etmektedir[10]. 1206 Muharrem ayında (Eylül 1791) Medîne Kadısı olmuş[11] ve bu görevde iken aynı sene Medîne'de vefât etmiştir[12].

---

1 Şânî-zâde Mehmed Sâdık, *Bedâyi'u's-sukûk (Sakk-ı Şânî-zâde)*, İstanbul 1284, s.3'ün kenarı.
2 Süreyyâ Bey, *Sicill-i 'Osmânî*, I,132.
3 Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.3.
4 Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", *Sağlık Dergisi*, cilt 26, Ankara 1952, s.2.
5 *Defter-i 'Ulemâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T. 8879, vr.15b; *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri*, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr.56, vr.12b.
6 *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri*, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr. 72, vr.30b. F. N. Uzluk, Mehmed Sâdık'tan bahsederken çeşme yaptırdığını bildirdiği 20 Ramazân 1199/27 Temmuz 1785 tarihli bir vakfiyede kendisinin Süleymaniye Dârulhadîsi'nde müderris olduğunu da belirttiğini kaydeder; bk. Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.3-4. Bedizel, Mehmed Sâdık Efendi ile ilgili eserlerde onun müderrisliğinden bahsedilmediğinden hareketle bu bilgiyi ihtiyatla karşılamaktaysa da bizim burada kaydettiğimiz eser bu konuda şüpheye yer bırakmamaktadır. Ayrıca Uzluk'un verdiği bilgi, bize Sâdık Efendi'nin müderrisliğinin 1199/1785'te de devam ettiğini göstermektedir.
7 *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri*, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr.72, vr.4a.
8 *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri*, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr.72, 22a
9 Karsî-zâde Mehmed Cemâleddîn, *Âsâr-ı Mu'âsırînden Osmanlı Târîh ve Müverrihleri (Âyîne-i Zürefâ)*, Der-saâdet 1314, s.67.
10 Bk. Metin, I,43.
11 *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri*, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr.72, vr.1a. Şânî-zâde'ye göre babasının Medîne Kadısı olması, dönemin şeyhülislâmı Hamîdî-zâde'nin, babasına eziyet etmek ve aksilik çıkarmak istemesindendir; bk. Metin, I,497.
12 Dönemin ilgili eserlerinde "Sene 206 Medîne Kadısı olduğu halde rahimehullah" denildiği (*Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri*, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr. 56, vr.12b; *Me'mûrîn-i*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mehmed Sâdık Efendi, gerekli ilimleri Sefercelânî Efendi'den[1], sülüs ve nesih hattını Re'îsü'l-hattâtîn İbrâhim Nâmık Efendi'den, ta'lîk hattını Kâtibzâde Refî' Efendi'den öğrenmiştir. Diğer ilimler yanında özellikle Fıkıh'ta âlim bir zât olan Mehmed Sâdık Efendi, değişik konularda ondan fazla risâle yazmış[2], bu arada şer'î muâmelâtın yazılış usûlünden bahseden, bütün mahkemelerde muteber olan ve kendisinin *Bedâyi'u's-sukûk* adını verdiği, ama daha çok *Sakk-ı Şânî-zâde* veya *Şânî-zâde Sakkı* diye tanınan kitabını telîf etmiştir[3]. Bu kitabın bazı kısımları babasının zamanına ait derlediği meselelerden ibâret ise de, çoğunluğu kendi dönemindeki meselelere aittir. Eser, Yûsuf Ziyâ'eddîn'in aynı türde bir eseri olan *Câmi'u envâri's-sukûk ve Lâmi'u'z-Ziyâ'i li-zevi'ş-şükûk* adlı kitabının kenarında İstanbul'da 1284/1867-1868 ve 1329/1911'da olmak üzere iki defa basılmıştır[4]. Mehmed Sâdık Efendi'nin

---

'İlmiyye Defteri, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr.64, vr.31b; *Defter-i 'Ulemâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T. 8879, vr.15b; İbnül-Emin Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, I,110'da "Medîne-i münevvere Mevleviyyeti'nde bulunduğu esnâda vefât eden" diye kaydettiğine; 27 Rebî'ulâhır 1219/5 Ağustos 1219'da yazılan bir risâlede "Medîne-i münevvere'de şer'-i kavîm iken vefât eden" denilerek bahsedildiğine (bk. Süleymaniye Ktp., İzmir Bölümü, nr. 272, vr.1b) ve kendisi de babasının Medîne Kadısı iken vefât ettiğini ve orada defnedildiğini bildirdiğine göre (bk. Metin, I,498) Mehmed Sâdık Efendi'nin vefât târîhinde ve görevinin başında iken vefât ettiğinde şüphe yoktur. Bedîî Şehsüvaroğlu'nun bir yazısında Mehmed Sâdık Efendi'nin 1204/1789-1790 senesinde azledildikten sonra vefât ettiğini belirtmesinden hareketle bu konuda kesinlik olmadığını söyleyenler (bk. Mehmed Cemâleddîn, *age*, s.67; Şehsüvaroğlu'ndan naklen Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.16 ve Çetin Aykurt, *Şânî-zâde Mehmed Atâullah Efendi'nin Tarih Yazıcılığı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999, s.25), belirttiğim eserlerin bazısını görmedikleri, bazısını da dikkate almadıklarından yanlış olarak böyle değerlendirmelerde bulunmuş gözükmektedirler.

1 İbnül-Emin Mahmut Kemal'in kitabında kaynak göstermeyerek adını Sefericeylânî şeklinde yazdığı (bk. *Son Asır Türk Şairleri*, I,111) bu kişi, Mısır'ın meşhûr âlimlerinden Sefercelânî adlı kişi olmalıdır; bk. meselâ Emîn Efendi, *age*, s.166-167.

2 Mehmed Sâdık Efendi'nin yazdığı risâlelerden biri "Vekâlet-i Verese" adını taşımaktadır. Bu risâle *Behcetü'l-fetâvâ* adlı eserin "Kitâbü'l-Vekâle" bölümündeki vekâletle ilgili bir fetvânın yanlışına işâret etmek için yazılmıştır (Yazma nüshalarından biri için bk. İbrahim Hakkı Konyalı Ktp., nr.178). Bu risâleyi açıklama sadedinde bazı risâleler de yazılmıştır (bk. meselâ Seyyid Mehmed 'Atâ'ullah, *Hâzihî Mesâ'ilü Fıkhiyye li-Şânî-zâde*, Süleymaniye Ktp., İzmir Bölümü, nr.272). 26 Ramazân 1226/14 Ekim 1811'de vefât eden Şeyhulislâm Şerîf-zâde Seyyid Mehmed 'Atâ'ullah Efendi'nin de açıklayıcı bir risâle yazdığı haber verilmektedir; bk. *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri*, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr. 55, vr.2-3 arasındaki numarasız varak).

3 Kitabı inceleyenlerce çok açık olarak görüleceği gibi Mehmed Sâdık Efendi'ye ait olan bu kitap, eski ve yeni birçok eserde yanlış olarak müellifimizin kitapları arasında gösterilmiştir; bu yanlışlığı yapanlar ve o yanlışlığa çekilen dikkat için bk. Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.64-65. Zâten Müellifimiz de *Sakk-ı Şânî-zâde* adlı eserin babasına ait olduğunu kendisi de ifâde edecektir; bk. Metin, II,974. Bursalı Mehmed Tâhir (bk. *Aydın Vilâyeti'ne Mensûb Meşâyih, 'Ulemâ, Şu'arâ, Müverrihîn ve Etıbbânın Terâcîm-i Ahvâli*, İzmir 1324, s.179 ve *Osmanlı Mü'ellifleri*, İstanbul 1342, III,222) ve İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, I,119'da eseri *Usûl-i Sak* adıyla ve yanlış olarak Şânî-zâde'ye ait olarak göstermişlerdir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bugün mevcut olmasa da Türkçe ve Arapça bazı kasîde ve tarihlerinin olduğu, yani aynı zamanda şâir olduğu da bildirilmektedir[1].

Uzluk, Şânî-zâdeler'e ait bir başka vakfiyede Mehmed Sâdık Efendi'nin zevcesi Abdullah kızı Şâkire Hatun'un adına rastladığını, bu kişinin muhtemelen Şânî-zâde'nin annesi olabileceğini, Şâkire Hatun'un Ayşe Penbe adında bir gelini olduğunu, bunun da Şânî-zâde'nin eşi olabileceğini söylemektedir[2]. Gerçekten Şânî-zâde'nin terekesinin kaydedildiği defterde[3], o sırada sağ olan annesinin adı Şâkire Hanım olarak geçmektedir. Böylece Uzluk'un verdiği bilgi tereke defteri tarafından doğrulanmış olmaktadır. Yalnız Ayşe Penbe Hanım'ın Şânî-zâde'nin eşi olmadığını zannediyorum. Çünkü söz konusu tereke kaydında Şânî-zâde'nin nikâhlı eşinden bahsedilmemekte, sadece iki câriyesi gözükmekte ve bunlardan çocuklarının olduğu da zikredilmektedir.

Şâni-zâde 'Atâ'ullah Efendi *Târîh*'inde 1227/1812'de İstanbul'da çıkan vebâ salgınından bahsederken, kendi dâiresinde kadın ve erkek 15 kişinin bulunduğunu kaydeder[4]. Bu kişilerin bir kısmının yanında çalışanlar olduğu muhakkak olmakla beraber, bunların arasında ailesinden kişilerin olup olmadığını belirtmemiştir. Bununla beraber Şânî-zâde'nin tereke kaydından öğrendiğimize göre bu kişiler arasında annesi Şâkire Hanım, kızı Hadîce Veliyyetullah Hanım, Hadîce ve Fâtıma adlarında çocukları olmuş olan iki câriyesi, Mehmed Emîn Ağa adındaki vekîlharcı, Mehmed Ağa adındaki baş çukadarı, 'Âyişe adındaki hizmetçisi, Mahbûbe adındaki aşçısı olmalıdır[5]. Edirnekapı Şehitliği'nde gömülü olan ve 1229/1814'te vefât eden Hadîce Veliyyetullah adındaki kızı[6], muhtemelen bu iki câriyesinden birinden doğmuş olmalıdır. Bu tereke kaydına göre evli olmadığı, fakat iki câriyesi olduğu, bunlardan çocukları olduğu, bu çocuklardan kız olanının kendi sağlığında ve küçükken vefât ettiği anlaşılmaktadır. Bugün adlarını bilmediğimiz ve muhtemelen bu câriyelerinden olan diğer çocukları kendi sağlığında vefât etmiş olmalıdır. Çünkü mevcut tereke kaydından öğrendiğimize göre vefât ettiğinde annesi

---

4 Eserin İstanbul kütüphanelerinde yazmaları da vardır; bk. meselâ İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. 52; Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi, nr. 841. İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. 52'deki nüsha fişlerde *Usûl-i Sak* adıyla kaydedilmiştir; bk. Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.88.

1 İbnül-Emin Mahmut Kemal [İnal], *Son Asır Türk Şairleri*, I,111; Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.2.

2 Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.3.

3 Görebildiğim kadarıyla *Şer'iye Sicilleri Arşivi*, Kısmet-i Askeriye Mahkemesi, V/1193, vr.93a-96a arasında yer alan bu tereke kaydı ilk defa Talip Mert tarafından bir Yüksek Lisans Tezi'nde neşredilmiştir; bk. Talip Mert, *II. Mahmud'un Sanat Çevresi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2002, s.51-57.

4 Bk. Metin, I,542.

5 *Şer'iye Sicilleri Arşivi*, Kısmet-i Askeriye Mahkemesi, V/1193, vr.95a-95b.

6 Mehmet Nermi Haskan, *Eyüpsultan Tarihi*, 2. baskı, İstanbul 1996, s.262. Muhtemelen İstanbul'un başka bir yerinden sonradan buraya nakledilen lahdin şâhidesinde "Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî. Mevâlî-i 'izâmdan Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi kerîmesi Hadîce Veliyyetullah Hanım rûhiyçün fâtiha; sene 1229" yazılıdır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dışında başka mirasçısı yokture[1]. Câriyeleri için odalıkları ve ümm-i veledleri tabiri kullanıldığına göre her iki câriyesinden de çocuk sâhibi olmuş olmalıdır. Ama görülen o ki bu çocuklar Şânî-zâde'nin sağlığında vefât etmişlerdir.

Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Deontoloji Anabilim Dalı ve Tıp Tarihi Bilim Dalı Arşivi Şanizade Dosyası'ndaki 1945 tarihli mektuplardan öğrendiğimize göre F. N. Uzluk, o sıralarda Şânîzâdeler'den yaşayan birilerinin olup olmadığını araştırmış ve o sülâleden gelen amcaoğullarından birini bulmuştur. Hadi İhsan Gediz[2] adındaki bu kişi, 1945'te Sıraselviler'deki Alman Hastahanesi'nde Doğum ve Kadın Hastalıkları Mütehassısı olarak görev yapmaktadır ve Taksim'de de özel bir muâyenehanesi vardır. 1952 yılında vefât eden bu kişinin kendisini şahsen de tanıyan Prof. Dr. Aykut Kazancıgil'den şifâhen aldığım bilgiye göre çocuğu yoktur. Alman olan eşi de bir müddet sonra Türkiye'yi terketmiştir. Bu sebeple bugün Şânî-zâde âilesinden birilerinin kalmadığı söylenebilir.

3. Tahsîl Hayatı, Hocaları ve Bildiği Yabancı Diller

Şânî-zâde'nin 18 Muharrem 1200/21 Kasım 1785'te dînî ilimlerden oluşan klasik medrese eğitimini tamamladıktan sonra ilmiye ru'ûsunu alıp müderrisliğe başlamış olduğunu bilmekle beraber, hangi medrese veya medreselerde okuduğunu veya okumadığını[3] ve bu dönemindeki hocalarının kimler olduğu hakkında bilgi sahibi değiliz. İbnülemin Mahmud Kemal, Şeyhülislâm 'Ârif Hikmet Bey'in düzenlenmemiş bir eserinin içindeki varakada Madrûbî Ahmed Efendi'nin talebelerinden Hoca İslâm Efendi'nin Şânî-zâde'nin hocalarından biri olarak belirtildiğini yazmaktadır[4]. Bu kişi Şânî-zâde'nin tedrîs ru'ûsunu almadan önceki hocalarından biri olmalıdır.

---

1 Tereke defterindeki kayıtta Hadîce ve Fâtıma adındaki kadınlardan, odalıkları ve ümm-i veledleri olarak söz edilmektedir (bk. *Şer'iye Sicilleri Arşivi*, Kısmet-i Askeriye Mahkemesi, V/1193, vr.96a). Bilinmektedir ki odalık, bir erkeğin nikâhsız olarak yatağına aldığı câriye; ümm-i veled de efendisinden çocuğu olan câriye anlamına gelmktedir. Bu durumda her iki câriyesinden de çocuk sâhibi olmuş gözükmektedir.

2 Hadi İhsan Gediz (1898-1952), uzun yıllar İstanbul Sıraselviler'deki Alman Hastahanesi'nde görev yapmış, Stoeckel'den önemli bir kitap çevirmiş, bir meslek dergisi yayınlamıştı; bk. Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.14. Ayrıca Dr. Ziya Üstün'le beraber Felix von Mikulicz-Radecki'den *"Pratik Doğum Bilgisi"* adıyla bir kitap çevirisi (İstanbul 1943) ve bazı makaleleri de vardır.

3 Burada belirtilmesi gereken nokta ilmiye sınıfına dâhil olmak için medresede okumanın şart olmadığıdır. Gerçekten birçok tanınmış âlim, özellikle ilmiye ailelerine mensup gençler, babalarından, amcalarından, babasının arkadaşlarından özel olarak okuyup doğrudan mesleğe intisap edebiliyorlardı; bk. Mehmet İpşirli, "Osmanlı'da İlmiyeye Dair Çalışmalar Üzerine Gözlemler", *Dünden Bugüne Osmanlı Araştırmaları Tespitler-Problemler-Teklifler*, editörler Ali Akyıldız, Ş. Tufan Buzpınar, Mustafa Sinanoğlu, İstanbul 2007, s.268n2. Şânî-zâde'nin de böyle özel bir eğitimden sonra ilmiye mesleğine intisâb etmiş olması mümkündür.

4 İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, I,122.

İlmiye mesleğine intisap ettikten sonra da kendini geliştirmeyi sürdüren Şânî-zâde, Halıcıoğlu Mühendishânesi ve Süleymaniye Tıp Medresesi'nde tahsîle devam etmiştir[1]. Ancak mühendislik ve tıp tahsîllerini hangi senelerde ve hangisini daha önce yaptığını şimdilik bilemiyoruz[2]. Fakat Şânî-zâde'nin *Mi'yâru'l-Etıbbâ*'daki "Ezmine-i sâlifede fünûn-i hisâbiyye ve hendesiyye ve mehâmm-ı berriyye ve bahriyyeden bâ-evâmir-i 'aliyye mücelledât-ı müdevvene ve resâ'il-i ma'nûne ..... terceme ve 'arz-ı pâye-i serîr-i Saltanat-ı seniyye olunup ..... Tıb-hâne-i Süleymân Hânî'de sinîn-i kesîre tederrüs-i kudemây-ı etıbbâ ve tetebbu'-i âsâr-ı mu'tebere-i İbn Sînâ eyledikden sonra ...."[3] ifâdesinden hareketle mühendislik tahsîli yaptığı ve o sahada birçok eser ortaya koymasının ardından tıp tahsîline giriştiği söylenebilir.

Uzluk, Şânî-zâde'nin klasik dînî tahsîlini tamamladıktan sonra önce tıp tahsîline başladığı, burada iken yabancı dilleri öğrenmenin gerekli olduğunu görerek, Mühendishâne'ye de devam ettiği, böylece iki tahsîli de aynı anda sürdürdüğü kanaatindedir[4]. Şânî-zâde'nin Mühendishâne'de ve Tıp Medresesi'nde okurken hangi hocalardan ders gördüğünü bilemiyoruz. Ancak *Târîh*'inde hendese ile ilgili bilgileri ilk öğrendiği hocası olarak zikrettiği Benli-zâde Efendi[5], onun muhtemelen Mühendishâne'deki hocalarından biri olmalıdır.

Astronomi ve astroloji gibi konularda Rumeli Kadı'askeri Tatarcık-zâde Abdullah Efendi'den istifâde ettiğini kendisi bildirmektedir[6].

Şânî-zâde, Ders Vekâleti zamanında, daha sonra 10 Ramazan 1211/9 Mart 1797'de bir müddet Hekimbaşılık yapacak olan Nu'mân Efendi'nin tıptaki ilk hocası olduğunu *Târîh*'inde kendisi belirtir[7]. Bunun dışında İstanbul'daki Avusturya tebaası Venedikli, Milanolu hekimlerle, Osmanlı tebaasından olup Avrupa'nın şöhretli tıp fakültelerinde hekimlik öğrenmiş Hıristiyan hekimlerle samîmî dostluklar peydâ ettiği ve onların hastahanelerinden istifâde ettiği kuvvetle zannedilir[8].

---

1 Süleymaniye Tıp Medresesi'nde okuduğunu *Târîh*'inde zikreden Şânî-zâde, Charles Bossut (1730-1814)'un *"Cours Complet de Mathematiques"* adlı eserinden tercüme ettiği *Hesâb* kitabının önsözünde de Mühendishâne'de okuduğunu yazmaktadır; bk. Feridun Nafiz Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.4; Bedî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.3.

2 Bedî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.3

3 Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, *Mi'yâru'l-Etıbbâ*, s.3.

4 Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.4. Süheyl Ünver de, Şânî-zâde'nin hekim olduktan sonra Mühendishâne'ye gittiğini söylemektedir; bk. "Şanîzada Ataullah Efendi, Tıbbî Eserleri", *Dirim Aylık Tıp Gazetesi*, s.2.

5 Bk. Metin, I,202.

6 Bk. Metin, I,202.

7 Bk. Metin, II,1006; Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.4.

8 Süheyl Ünver, *Tıb Tarihi*, İstanbul 1943, s.177; Süheyl Ünver, "Mühendis, Hekim, Müverrih Şânizade Ataullah Efendi ve Türk-Alman Tıbbî Münasebetleri Ortalarında Önemli

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Şânî-zâde'nin bu arada hat sanatı ile de ilgilendiğini, sülüs hattındaki hocasının zamanın Şeyhülhattâtîn'i olarak anılan İsmâil Zühdî Efendi olduğunu kendi beyânından biliyoruz[1]. Ta'lîk hattında ise ikinci 'İmâd olarak anılan Yesârî Efendi'den meşk edip icâzet almıştır[2].

Şânî-zâde, ru'ûs alma döneminden önce Arapça'yı ve kendi çabasıyla Farsça'yı öğrenmiş olmalıdır. Batı dillerini öğrenmesi ise şu şekilde olmuştur. Tıp öğrenimine ilk başladığında tabâbetin artık İbn Sînâ'nın (980-1037) *Kânûn* adlı kitabından okumakla elde edilemeyeceğini anlamış ve Halıcıoğlu'ndaki Mühendishâne'ye de devam ederek orada önce İtalyanca, fakat İtalyanlar'ın Fransızca kitapları kendi dillerine tercüme ettiklerini görünce, ikinci elden yazılmış kitaplar yerine Fransızca'yı öğrenmesinin daha isabetli olacağını anlayıp bu defa da Fransızca öğrendiğini, Viyana Millî Ktp.'nde tek nüshası bulunan *Hesâb* kitabının başında haber vermiştir[3]. 1221/1806'da tercüme ettiği *Vesâyâ-nâme-i Seferiyye*'nin 2. sayfasında "Daha önce İtalyanca ve Fransızca'dan birkaç kitap tercüme edip pâdişâhın huzûruna arzettiğini, şu an meşhûr bir doktor olan Störck'ün yeni tıbba dâir iki ciltlik önemli kitabının tercümesine giriştiğini" ifâde etmesinden, İtalyanca ve Fransızca bilgisinin 1221/1806'dan çok önce olduğunu da anlıyoruz. Bu iki Batı dilini Başvekîl Ahmed Vefîk Paşa'nın büyük babası Rum asıllı Bulgar-zâde Yahyâ Nâcî Efendi'den öğrenmiştir[4]. Fransızca bildiğini, Cezâyir ile Hollanda devletleri arasındaki barış antlaşmasından bahsederken, Fransızca tutanaklardan (mazbata) tercüme ettiğini belirtmesinden de biliyoruz[5]. Ayrıca Edward Raczynski, akıcı bir Fransızca'sı olduğunu kaydederken[6], *Âyîne-i Zürefâ*'da da Fransızca okur-yazarlıkta parmakla gösterilen bir kişi olduğu belirtilmektedir[7].

Şânî-zâde'nin doğup büyüdüğü İstanbul Ortaköy'de o tarihlerde Rum ve Ermeni aileleri de oturduğundan, çocukluğunda komşularından Rumca da öğrenmiş olmalıdır. Rumca bildiğini, Rumlar'ın kendi ırkdaşlarını Osmanlı

Rolü", *Tarihte Türk - Alman Tıbbî İlişkileri Symposium'u, Die medizinischen Beziehungen zwischen Deutschland und der Türkei, 18-19 Ekim 1976*, İstanbul 1981, s.3.

1 Bk. Metin, I,637.

2 Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, İstanbul ts., II,527.

3 Feridun Nafiz Uzluk, "İlk Açılan Tıbbiyemiz-Şanizade'nin Anatomi Kitabı", *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, cilt 20, 1967, s.675.

4 Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.4-5. Adnan Adıvar, Şânî-zâde'nin kendi *Târîh*'inde belirtmesinden hareketle bazı dilleri bildiğinin kabul edilebileceğini, ama hangi dilleri bildiğinin belli olmadığını, Karl Süssheim'ın yaptığı araştırma neticesinde *Mi'yârü'l-Etıbbâ*'nın İtalyanca'dan çevrildiğinin ortaya konulması üzerine, İtalyanca bildiğini kabul etmenin bir dereceye kadar mümkün olduğu kanaatindedir; bk. A. Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, 5. basım, İstanbul 1991, s.215-216; Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.20.

5 Bk. Metin, I,726.

6 Edward Raczynski, *1814 de İstanbul ve Çanakkale'de Seyahat*, Tercüman 1001 Temel Eser Serisi, İstanbul 1980, s.185.

7 Cemâleddîn, *age*, s.68.

Devleti aleyhine kışkırtmak için dağıtılan Rumca ilanları tercüme edip *Târîh*'inde yer vermesinden de anlamaktayız[1].

İbnülemin, Ahmed Cevdet Paşa'nın Ahmed Midhat Efendi'ye yazdığı bir makaleden söz eder ki, burada "Latince'yi pek iyi bilenlerdendir" denilmektedir[2]. Ahmed Cevdet Paşa'nın bu ifâdesinden Şânî-zâde'nin Latince de bildiğini anlıyoruz, ama derecesini, tercüme ve teliflerinde kullanıp kullanmadığını bilemiyoruz. Şehsüvaroğlu ise özel olarak Latince çalışmış olmasının muhtemel olduğu düşüncesindedir.

1821'de Mora'daki Rum İsyânı'ndan sonra Dîvân-ı hümâyûn Tercümanlığı için Müslümanlar'dan bu işi yapabilecek biri aranırken Meclis-i Vükelâ'da Şânî-zâde'nin de isminin geçmesi, onun yalnız tercümede değil, diğer diller yanında özellikle Fransızca konuşma ve yazmada böyle mühim ve siyâsî bir vazifeyi yapabilecek bilgi ve iktidar sahibi olduğunu göstermektedir[3].

4. Müderrislikleri ve Kadılıkları

Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, Dürrî-zâde Seyyid Mehmed 'Ârif Efendi'nin şeyhulislâmlığı zamanında 18 Muharrem 1200/21 Kasım 1785'te tedrîs ru'ûsunu kazanarak İbtidâ'-i Hâric derecesiyle Öreke-zâde Medresesi'ne müderris olmuştur[4]. 15 Muharrem 1205/24 Eylül 1790'da İbtidâ'-i Dâhil derecesiyle Sâniye-i Fâtıma Sultân Medresesi Müderrisi[5], 7 Muharrem 1208/ 15 Ağustos 1793'te Hareket-i Dâhil derecesiyle Dersiyye-i Hâne-i Ümmühânî Medresesi Müderrisi[6], 11 Rebî'ulâhır 1211/14 Ekim 1796'da Mûsıla-i Sahn derecesiyle Bâyezîd'deki Sahhâf Karaca Ahmed Medresesi müderrisidir[7]. 15 Receb 1218/31 Ekim 1803'te İbtidâ'-i Altmışlı derecesiyle Müftî Hüseyin Efendi Medresesi'ne müderris olmuştur[8]. 15 Şevvâl 1220/6Ocak 1806'da müderrislikte Hareket-i Altmışlı derecesine yükselmiştir[9]. 13 Zilka'de 1223/31 Aralık 1808'de Mûsıla-i Süleymâniyye derecesiyle Hoca Hayreddîn ve Hakâniyye-i Vefâ medreseleri müderrisidir[10].

---

1 Bk. Metin, II,1037-1043; Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.5.
2 İbnül-Emin Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, I,118.
3 Bedii N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti, s.3.
4 *Defter-i 'Ulemâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp, nr. T 8879, vr.50b. Diğer tarîk defterlerinin aksine yalnızca *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri*, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr. 72, vr.97b'de Şânî-zâde'nin İbtidâ'-i Hâric derecesine iki buçuk ay kadar önce, yani 1 Zilka'de 1199/5 Eylül 1785'de nâil olduğu kaydedilmiştir.
5 *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri*, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr. 72, vr.83b.
6 *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri*, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr. 72, vr.77a.
7 *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri*, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr. 71, vr.55a.
8 *Defter-i 'Ulemâ*, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Hazine, nr. 1649, vr.35a.
9 Bk. *Defter-i Sicill-i 'İlmiyye*, Arkeoloji Ktp., Yazmaları, Y. 3/3, nr. 1311, vr.47b.
10 *Defter-i 'Ulemâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T. 8874, vr.41a; İ.Ü. *Defter-i 'Ulemâ*, Nâdir Eserler, Ktp., nr. T. 8881, vr.32a; *Defter fî Menâsıbi'l-'İlmiyye*, Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi, nr. 3845, vr.33a.

1 Cumâdelâhıre 1231/29 Nisan 1816'da Mûsıla-i Süleymâniye derecesiyle Çorlu Medresesi Müderrisliği de üzerinde olarak Havâss-ı Refî'a (=Eyüp) Kadısı olmuş[1], 1 Cumâdelâhıre 1232/18 Nisan 1817'de Sultânhisârı ve Kırkkenîse arpalıkları ile azledilmiş ve kendisine Mekke Kadılığı Pâyesi verilmiştir[2].

Şânî-zâde'yi Eyüp Kadılığı'ndan azledildiği sıralarda 3 Rebî'ulâhır 1232/20 Şubat 1817'de hayat boyu (=te'bîden) Vezîr Müfettişi (Müfettiş-i Sadr-ı 'âlî = Evkâf Müfettişi) olarak görevlendirilmiş görüyoruz[3]. Hayat boyu getirildiği bu görevinden Menemen ve Kırkkenîse arpalıkları ile 9 Muharrem 1237/6 Ekim 1821'de azledilmiş gözükmektedir[4]. Şânî-zâde'yi bu görevleri ile ilgili olarak kayıtlarda en son 13 Zilhicce 1241/19 Temmuz 1826'da Mekke Pâyesi üzerinde olarak Menemen arpalığı ile emekliler (=mütekâ'idler) arasında görmekteyiz[5].

---

1 Bk. Metin, I,703; *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri*, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr. 57, vr.52b; *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri*, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr. 64, vr.20b; *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri*, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr. 66, vr.27a; Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi, nr. 3845, vr.8b. Son dönemdeki bazı araştırmalarda (bk. İbnül-Emin Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, I,111; Ekmeleddin İhsanoğlu, "19. Asrın Başlarında -Tanzimat Öncesi- Kültür ve Eğitim Hayatı ve Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi Olarak Bilinen Ulema Grubunun Buradaki Yeri", *I. Millî Türk Bilim Tarihi Sempozyumu 3-5 Nisan 1987*, İstanbul 1987, s.57; Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.20 ve buradan naklen Çetin Aykurt, *agt*, s.29) Şânî-zâde'nin Eyüp Kadılığı'na, Ordu Kadısı olan babasının yanında 30 seneyi geçen uzunca müddet ordulara dolaştıktan sonra getirildiği yazılmıştır. Bu bilginin yanlışlığı, Şânî-zâde'nin babası ve kendisi ile ilgili olarak yukarıda verdiğimiz bilgilerden ve gösterdiğimiz kaynaklardan rahatlıkla anlaşılacaktır.

2 *Defter-i 'Ulemâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler, Ktp., nr. 855, vr.106b; *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri*, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr. 57, vr.105a; Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi, nr. 3845, vr.25a. Belirttiğim tarîk defterlerinde de açıkça görüldüğü gibi Şânî-zâde'nin Eyüp Kadılığı bir yıl sürmüştür. Uzluk ve ondan naklen Bedizel'in dediği gibi 20 ay (bk. Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.5; Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.20-21), Aykurt'un yazdığı gibi (bk. Çetin Aykurt, *agt*, s.29) 18 ay sürmemiştir. Fâ'ik Reşâd, "Şânî-zâde 1237/1821-1822'de Mekke Kadısı olmuştur" derken (bk. *Eslâf*, II,107) yanılmaktadır. Aynı yanlışlığı muhtemelen ondan naklen Bursalı Mehmed Tâhir de yapmıştır; bk. *Aydın Vilâyeti'ne* ...., s.177.

3 *Defter fî Menâsıbi'l-'İlmiyye*, Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi, nr.3845, vr.25a; ayrıca bk. Metin, I,9; II,784; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i 'Osmânî*, III,479. Uzluk (bk. "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.5), ve ondan naklen bazı araştırmacılar (bk. Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.20-21; Aykurt, *agt*, s.29) Şânî-zâde'nin benim ilgili yerlerden alarak belirttiğim Vezîr Müfettişi veya Müfettiş-i Sadr-ı 'âlî değil, Haremeyn Evkâf Müfettişi olmasını 1233/1817 tarihinde göstermektedirler. Bursalı Mehmed Tâhir de Şânî-zâde'nin bu görevini Evkâf-ı hümâyûn Müfettişliği olarak isimlendirmektedir; bk. *Aydın Vilâyeti'ne* ...., s.17.

4 *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri*, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr. 57, vr.105a; *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri*, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr. 66, vr.22b. Uzluk ve ondan naklen bazı araştırmacılar (bk. Bedizel, *age*, s.5; Aykurt, *agt*, s.30) Şânî-zâde'nin bu görevde iki yıl kaldığını, herhangi bir kaynak belirtmeden kaydetmişlerdir.

5 *Defter-i 'Ulemâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T. 8882, vr.36b.

5. Vak'a-nüvîsliği

Vak'a-nüvîs Mütercim Âsım Efendi'nin 9 Safer 1235/27 Kasım 1819'da İstanbul'da vebâdan ölmesi üzerine[1] bu hizmeti kimlerin îfâ edebileceği Sultân II. Mahmûd tarafından sorulmuştur. Bunun üzerine Pâdişâh, Re'îsülküttâp tarafından Sadâret vâsıtasıyla arz edilen isimler arasından yaygın ilmî şöhreti sebebiyle Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi'yi 15 Safer 1235/3 Aralık 1819'da bizzât seçip vak'a-nüvîsliğe tayin edecektir[2].

Şânî-zâde, vak'a-nüvîsliğe tayin edildiğinde, kendisine bunu bildiren, ama bu göreve mektubcusunun yamağı Sahhâflar Şeyhi-zâde Es'ad Efendi'yi getirmek isteyen ve bu sebeple kendisine gücenen Şeyhulislâm Halîl Efendi'nin soğuk davranışları ile karşılaşır. Şânî-zâde, daha sonra her karşılaştıklarında Şeyhulislâm'ın kendisini sudan sebeplerle tekdîr ettiğini söyleyecektir[3].

Cevdet Paşa tarafından asrının yegâne tabîp ve feylesofu olarak tavsîf edilen Şânî-zâde, vak'a-nüvîsliğe getirilince, Mütercim Âsım'ın 1224'e kadar olan vekâyi'i yazdığını duyduğunu, geriye kalan on senelik devrenin yazılıp yazılmadığını bilmediğini, Bâbı'âlî'den selefine verilmesi gereken havâdis ve vesîka sûretleri hakkında da mâlûmâtı bulunmadığını belirtip, yazacağı eserin eksik ve mükerrer olmaması için Âsım'ın evrâkının kendisine teslîmini sadrıa'zamdan ricâ etmiştir[4]. Bunun üzerine II. Mahmûd'un cülûsundan dört ay sonrasına kadar olan vekâyi'i tedvîn ve takdîm edebilen Âsım Efendi'nin geri kalan on iki senelik zabıt müsveddeleri de Pâdişâh'ın nezdinde olan iki ciltlik temize çekilmiş *Târîh*'i halefi olan Şânî-zâde'ye devr olunacaktır[5]. Şânî-zâde bu görevine başladığında önce tarihin fayda ve değeri hakkında bir mukaddime yazıp Pâdişâh'a takdîm etmiştir[6]. Şânî-zâde'nin bu vesîle ile arzettiği istidâsının "'Atâ'ullah Efendi'nin mukaddimesi güzel olmuş, bir okunaklı yazıyla tebyîz olunup, taraf-ı hümâyûnuma takdîm olunsun" ifâdesi ile kabûlü üzerine, arzû ettiği gibi II. Mahmûd'un cülûs (tahta çıkış) tarihi olan 28 Temmuz 1808'den başlamak üzere tarihini yazmaya başlamış[7] ve bu tarihi Ağustos 1821'e kadar getirmiştir. Yazdığı *Târîh* daha sonra dört cilt halinde basılacaktır[8].

---

1 Sözlük yazarı ve tarihçi Mütercim Âsım Efendi ile ilgili olarak bk. meselâ Mustafa S. Kaçalin, "Mütercim Âsım Efendi", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII,200-202.
2 İbnül-Emin Mahmut Kemal [İnal], *Son Asır Türk Şairleri*, I,111.
3 Bk. Metin, II,1281.
4 *BOA*, Hatt-ı hümâyûn, nr. 52514'ten naklen B. Kütükoğlu, "Vekâyi'-nüvîs", *İA*, XIII,273,282.
5 *BOA*, Hatt-ı hümâyûn, nr. 16255; B. Kütükoğlu, "Vekâyi'-nüvîs", *İA*, XIII,281.
6 Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, XI,29; Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.6.
7 Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, XI,29.
8 Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.6.

Göreve getirilmesinden önceki vekâyi'i yazmaktan veya temize çekmekten kendi hizmet devresinin vak'alarını tertîp ve tedvîne imkân bulamayan Şânî-zâde de 1237-1241/1821-1826 vekâyi'ine âit notları, halefi Sahhâflar Şeyhi-zâde Mehmed Es'ad Efendi'ye devr edecektir[1].

Tarihsiz bir arşiv belgesine göre, muhtemelen 1240'ların sonlarına doğru (Haziran-Ağustos 1825) padişahın hoşuna gitmeyen bazı hareketleri üzerine azledilmesi veya hoşa gitmeyen hareketlerini terketmesinin kendisine tenbîh edilmesi gündeme gelmiş, hattâ değiştirilmesi durumunda Hamîd Bey, İsmâ'il Ferruh Efendi, Müderris-zâde 'Ârif Efendi ve 'Abdülkâdir Bey gibi adaylar belirlenmiş, Pâdişâh "'Atâ Efendi bu husûsa me'mûr kılınmış ise de hüner ve selîka cihetiyle de öyle pek erbâb olmadığı ma'lûmdur" kaydıyla Şânî-zâde'nin azledilmesine sıcak bakmış, fakat tek tek tahlîle tâbi tuttuğu adayların hiçbirisi hakkında olumlu kanâat serdetmemiş, ehil ve erbâb yeni bir aday belirlenmesini istemiştir[2].

Hekimbaşı Behcet Efendi'nin, *Târîh-i Cebertî*'yi Arapça'dan Türkçe'ye tercüme etmesi üzerine şâir İzzet Molla'nın "Bizim devletde herşey böyle ber-'aks yapılur. İşte böyle müverrihi Hekîm-başı ve Hekîm'i Vak'a-nüvîs etdikleri gibi" sözünü Şânî-zâde'nin söylediği ve ayrıca "Behcet Efendi Hekîm-başı ise ben de Baş-hekîm'im" dediği insanlar arasında yayılması üzerine, Şânî-zâde'yi kendisine rakîp gören Behcet Efendi'nin ve kendisini çekemeyen başkalarının da gayretleriyle Safer 1241'de (Eylül 1825) vak'a-nüvîslikten azledilmiştir[3].

Şânî-zâde'nin vak'a-nüvîsliği süresince Âsım ve Es'ad efendiler gibi Bursa Mukâta'ası'ndan 250'şer kuruş aylık aldıklarını görmekteyiz[4].

1821'de ortaya çıkan Mora İhtilâli'nde Baştercüman Dimitraşko'nun hâinliğinin anlaşılarak öldürülmesinden sonra Dîvân-ı hümâyûn Tercümanlığı için müslümanlardan bir kişi aranırken, Şânî-zâde'nin Meclis-i Vükelâ'da adı geçmiş ise de ilmiye ricâlinden olduğu gerekçesiyle bu göreve tayini gerçekleşmemiştir[5]. Bu göreve getirilmesinin hasımları tarafından engellendiği söyleniyorsa da[6], kendisi *Târîh*'inde konuyu anlatırken göreve getirilmesini mevâlîden bulunmasına ve o sırada vak'a-nüvîs olmasına bağlamakta, meşgalesi çok ve çeşitli güçlükleri olan tercümanlık gibi bir göreve getirilmemesini Allah'ın bir lütfu olarak görmektedir.

---

1 B. Kütükoğlu, "Vekâyi'-nüvîs", *İA*, XIII,273.

2 *BOA*, Hatt-ı hümâyûn, nr. 31485.

3 *Şânî-zâde Târîhi*, TTK, nr. Y 512/3, vr.267a'da Ahmed Cevdet Paşa'nın kenar notu. Kendisinden sonra vak'a-nüvîs olan Sahhâflar Şeyhi-zâde Mehmed Es'ad Efendi, 15 Safer 1241/29 Eylül 1825'te bu göreve getirildiğine göre, Şânî-zâde'nin azledilmesi 15 Safer veya ondan birkaç gün önce olmalıdır.

4 Bk. *BOA*, Cevdet Maârif, nr. 2368; B. Kütükoğlu, "Vekâyi'-nüvîs", XIII,274.

5 Bk. Metin, II,1127; İbnül-Emin Mahmut Kemal [İnal], *Son Asır Türk Şairleri*, I,114.

6. Sürülmesi ve Vefâtı

Şânî-zâde'nin Pâdişâh'ın gözünden düşüp vak'a-nüvîslikden azledilmesinden sonra yeniçeri ocağının ortadan kaldırıldığı sıralarda Bektaşiliğin de yok edilmesine girişildiğinden, Beşiktaş Cem'iyyeti 'İlmiyyesi'ne mensûbiyetinden dolayı 9 Zilka'de 1241/15 Haziran 1826'da[1] Bektâşî olduğu ileri sürülerek arpalığı olan Tire'ye sürgün edilmiştir[2]. Bu sürgün hâdisesinde kendisini çekemeyen başkaları yanında özellikle Şânî-zâde'yi kendisine rakip gören Hekimbaşı Mustafa Behcet Efendi'nin rolü olmuştur[3].

Şânî-zâde, sürgün olarak gittiği Tire'de Tire'nin zenginlerinden âlim ve müderris Köse Mihal-oğlu Hacı Ahmed Reşîd Efendi'nin evine misafir olmuştur[4].

Sürgün edilmesine son derecede üzülen Şânî-zâde'nin, Tire'deki ikâmeti ancak iki ay kadar sürecektir. Şânî-zâde'nin sürgün edildiği Tire'de vefâtının nasıl olduğu ile ilgili çeşitli rivâyetler arasında en anlamlı olanı şudur. Çeşitli ilim dallarında vukûf sâhibi böyle bir âlimin sürgünde bulunması Sultân II. Mahmûd'un hoşuna gitmemiş olmalı ki, affı için fermân yazdırmıştır. Tire'de o günleri yaşayan halkın anlattığına göre, eskiden beri padişah fermânları gürültü ile getirilirmiş, Şânî-zâde'nin af fermânını getiren Kavas da geceleyin kasabaya girmiştir. Bu sırada Mihal-oğlu Ahmed Reşîd Efendi'nin evinde

---

6 Bk. Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.23-24.

1 Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.8.

2 İbnülemin Mahmud Kemal, sürgünün 1242 saferinde olduğunu söylerken (bk. *Son Asır Türk Şairleri*, I,117) yanılmaktadır. Bedizel ise bu kısımda dikkatsizliğinden dolayı Tire'ye sürgün edilmesini Muharrem 1242 başlarında (5 Ağustos 1826) sanki vak'a-nüvîslikten azlinden hemen sonra göstermiştir (bk. Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.26-27). Verdiği bu tarihin yanlışlığı aynı kitapta mezar taşındaki yazının okunuşunun verildiği s.29'da görülmektedir. Sürgün edilmesi, vak'a-nüvîslikten azledilmesinden hemen sonra değil, yukarıda açıklandığı gibi aylarca sonradır.

3 Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, XII,184-185. Beşiktaş Cem'iyyet-i 'İlmiyyesi üyelerinden Ferruh Efendi'nin Bursa'ya, Mahmûd Baba'nın Kayseri'ye sürgün edildiği irâdeye (bk. *BOA*, Hatt-ı hümâyûn, nr. 24493) sonradan "Bektâşîler'in pek meşhûrlarından oldukları gerekçesiyle Şânî-zâde 'Atâ'ullah Efendi'nin Tire'ye ve Cıgala-zâde hâcegândan Tâhir Bey'in Hadım'a nefylerine" şeklinde Şânî-zâde'nin ve Tâhir Bey'in ilâve edilmesinin Hekîm-başı Mustafa Behcet Efendi tarafından Pâdişâh'a telkîn edildiği, aslında Hekimbaşılığa liyâkatini bildiği için kendisine rakîp olarak gördüğü Şânî-zâde'nin sürgün edilmek istendiği, ama bunu gizlemek için Tâhir Bey'in göstermelik olarak ilâve edildiği de iddiâ edilmiştir; bk. Ahmed Lütfi, *Târîh-i Lütfî*, I,168; İbnül-Emin Mahmut Kemal [İnal], *Son Asır Türk Şairleri*, I,115; Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.8; Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.27.

4 Bedri Tanyeri'nin 21 Mart 1951'de "Tire'nin Muhteşem Misafiri Şanizade'yi İstikbal" adlı konuşma metni; bk. Çapa Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi Enstitüsü, Şanizade Dosyası; Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.9; M. Necip'e göre Şânî-zâde Tire'de iken kendisine ait konakta oturmuştur; bk. M. Necip, "Tirede Metfun Büyük Adamlardan", *Yeşil Tire Dergisi*, 1 Mayıs 1932, sayı 17 s.7; Uzluk'a göre evine misafir olduğu kişi Mihal-oğlu Lutfullah Efendi'dir; bk. Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah 1771-1826", s.21-22.

misafir olan Şânî-zâde, akşam yemeğinden sonra diğer misafirlerle beraber kahve içip, çubuk tüttürmektedir. Bu sırada konağa doğru gürültüyle adamların koştuğunu gören ev sahibinin gelenin kim olduğunu sorması üzerine aşağıdan "Şânî-zâde'nin itlâfına (=öldürülmesine) fermân getirdim" demesi üzerine bunu duyan ve zâten her an kötü bir haber beklemekte olan Şânî-zâde'nin elinden kahve fincanı bir yana, çubuk bir yana düşer, kendisi de olduğu yere yığılır. Her ne kadar aşağıdan "Aman itlâfına (=öldürülmesine) değil, itlâkına (=affına) fermân getirdim" denirse de artık iş işten geçmiştir[1]. Sinirleri fenâ halde bozulan Şânî-zâde bu şoktan kurtulamayarak kısa bir hastalığın ardından birkaç gün sonra 1 Muharrem 1242/5 Ağustos 1826'da vefât eder[2]. Kışla civârında Tire eşrâfından Ali Paşa merhûmun konağı karşısındaki mezarlığa defnedilen[3] Şânî-zâde'nin kabri daha sonra kaldığı konağın sahibi tarafından yaptırılacaktır[4].

Mezar taşında şöyle yazılıdır: "Müyesser oldu bana şehâdet[5], İlâhî sen nasîb eyle sa'âdet, Bulam ta ki Rasûl'ünden şefâ'at. Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi bâ-emr-i 'âlî Tire'ye me'mûr iken merhûm oldu; gurre-i M[uharrem] sene 1242.

---

1 Feridun Nafiz Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.21-22; İbnül-Emin Mahmut Kemal [İnal], *Son Asır Türk Şairleri*,, I,117; Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.9. Şehsüvaroğlu'na göre kavasın bu şekilde hareketi önceden Şânî-zâde'nin düşmanlarınca tenbîh edilmiştir; bk. "Yakın Tarihin Bir İlim Kurbanı: Hekim Şanizade", *Son Posta Gazetesi*, 12-16 Ekim 1950, s.4. Fâ'ik Reşâd'a göre (II,107) Şânî-zâde af fermânını getirenlerin telaşla koşmalarından korkarak vefat etmiştir.

2 Mezar taşında çok net olarak okunduğu gibi Şânî-zâde'nin vefâtı 1 Muharrem 1242/5 Ağustos 1826'dır (bk. Ekler, nr.36). Bunu böyle ifâde edenler olduğu gibi (bk. Süheyl Ünver, "Şanizade Ataullah Efendi", *Tıbbiyeli Gazetesi*, no: 5, 14 Mart 1947, s.4; Feridun Nafiz Uzluk, "Tabip Şanizade Mehmet Ataullah", *Poliklinik*, sayı 6, 1950; Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.8-9), eski ve yeni bazı eserlerde hatâlı olarak vefât tarihi ile ilgili Cemâziyelevvel 1242 (bk. *Aksaray Vilâyet Gazetesi*, 1931 Pazar, 7 Safer 1350, s.2), Rebî'ulâhır veya Cumâdelûlâ 1242 (bk. İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, I,117; Ergun, *age*, II,527; Adviye Rabia Çipiloğlu, *Şânîzâde Atâullah ve Divanı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005, s.9), Rebî'ulâhır (Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, hzr. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatcı, Ankara 2001, II,685), Cemâziyelevvel 1242 (Bk. M. Necip, agm, s.7), 1242 evâhırında (bk. Fâik Reşâd, *age*, II,107 tarihleri de verilmiştir.

3 Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Mü'ellifleri*, III, 221.

4 Feridun Nafiz Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.22

5 Mezar taşında açıkca "Müyesser oldu bana şehâdet" yazılmasına rağmen, bazı eski araştırmalarda bu mısrâ "Müyesser olmadı bana şehâdet şeklinde kaydedilmiştir (bk. meselâ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Mü'ellifleri*, III, 221; İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, I,117; M. Necip, agm, s.7, Ergun, *age*, II,527). Son dönemdeki araştırmacılar bu yanlışlığa temas etmişlerdir (bk. meselâ, Çetin Aykurt, *agt*, s.41-42). Buna rağmen maalesef bu yanlışlığın sürdürüldüğü de görülmektedir; bk. Adviye Rabia Çipiloğlu, *agt*, s.9.

Şânî-zâde'nin defnedildiği mezarlık ve onun kabri I. Dünya Savaşı başlarına kadar mevcuttur. Fakat 1916 senelerinde Tire Kaymakamı Safa Bey kendi adına bir meydan açtırmak için bu mezarlığı kaldırtır, hatta bir kısım mezar taşlarını orada yapılacak saat kulesi inşaatında kullanmak üzere kırdırtır. Kabirlerin nakli sırasında Şânî-zâde'nin cesedinin çürümediğini gören amele ve halk, onun kabrini kaldırmaktan çekinirler, üzerini kabartıp öylece bırakırlar. Uzun müddet kaybolan Şânî-zâde'nin kabrindeki mezar taşı ise, daha sonra F. N. Uzluk'un ilgisi ve o sırada nüfus memuru olan Faik Tokluoğlu'nun sabırlı araştırmaları sonucunda kasaba civârında tesadüfen bulunmuş ve Tire Müzesi'ne nakledilmiştir; hâlen de oradadır[1].

Şânî-zâde'nin ölüm haberi İstanbul'a gelir gelmez hayattaki tek vârisi olan annesi Şâkire Hanım tarafından 7 Cumâdelâhire 1242/6 Ocak 1827'de terekesinin çıkarılması mahkemeden istenmiş, kitapları ve eşyaları satılmış, borçları ödenmiş, kalan 3884 kuruşun 2584 kuruşu, hibe yoluyla câriyeleri olan Hadîce ve Fâtıma kadınlara verilmiştir. Tabiî bu arada kütüphanesindeki kitapları da değişik ellere geçmiştir[2].

7. Tire'de Şânî-zâde Adına Yapılanlar

Tire Belediyesi 8.4.1937 tarihinde Şânî-zâde'nin kaldığı konağın önünden geçen şehrin en güzel caddelerinden birine onun adını verdiği gibi, bu cadde üzerinde yeniden inşâ ettirdiği bir çeşmeye de onun adını vermiştir[3]. 1949 yılında yine onun adına bir hastahane yapıldığı gibi, 1950 yılında bir anıt da dikilmiştir[4].

---

1 Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.9; Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.29.

2 *Şer'iye Sicilleri Arşivi*, Kısmet-i Askeriye Mahkemesi, V/1193, vr.93a-96a; Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.9. Bu ellerden biri daha sonra Hekîmbaşı olan Abdullah Molla'dır. Uzluk, kütüphanesinde bulunan Hekîmbaşı Muhtedî Mustafa Fevzi Efendi'nin Sultân IV. Mehmed zamanında (1648-1687) *Resâ'il-i Müşfiye li'l-Emrâzı'l-Müşkile* adlı eserinin başındaki boş sayfada Şânî-zâde'nin 1205/1790-1791 tarihli temellük kaydının altında daha sonra Hekimbaşı olan Abdullah Molla'nın "Hüve yuhyî ve yümît" âyetini yazıp, altına temellük kaydı olarak S[afer] 1242 yazmış olduğunu bildirir (bk. Feridun Nafiz Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.16-17. Bu kayıttan da anlaşıldığı gibi Şânî-zâde'nin ölüm haberi İstanbul'a gelir gelmez, daha terekesi çıkarılıp satılmadan bazı kitapları başka ellere geçmiş gözükmektedir. İbnülemin de vaktiyle Fatih'te kitap satanlardan birinde Şânî-zâde'nin isminin yazılı olduğu bir risâle gördüğünü, o sayfayı koparıp aldığını, ama risâleyi almadığına teessüf ettiğini yazmaktadır; bk. *Son Asır Türk Şairleri*, I,123; İbnül-Emin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s.66.

3 Tire Ortaokulu Türkçe Öğretmeni Mahmut Özay'ın yaptığı tarihsiz bir konuşma metninden; bk. İ.Ü. Çapa Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi Enstitüsü, Şanizade Dosyası.

4 F.N. Uzluk, "Tabip Şanizade Mehmet Ataullah", *Poliklinik*, sayı 6, 1950; Şehsüvaroğlu, "Yakın Tarihin Bir İlim Kurbanı: Hekim Şanizade", s.8. 1950 tarihinde yapılan Şanizade Anıtı'nın arka yüzünde şunlar yazılıdır: "Yaşadığı devirde Türk tababetini en ileri bir du-

Tire Müze Müdürü Faik Tokluoğlu'nun Bedîî N. Şehsüvaroğlu'na gönderdiği 9 Kasım 1951 tarihli mektuptan öğrendiğimize göre, bazı yetkililer tarafından Şânîzâde Hastahanesi'nin isminin değiştirilmek istenmesi, halkın isteği ileri sürülerek son anda önlenmiştir[1]. Fakat bu hastahanenin bir müddet sonra Sağlık Merkezi'ne çevrildiğini öğreniyoruz[2]. Bugün ise Tire'de Şânî-zâde'nin adını taşıyan bir meydân ve cadde, bu cadde üzerinde 1973 yılında yapılmış, modern çizgiler taşıyan Tireli ressâm ve heykeltraş Seha Gidel tarafından yapılmış bir anıt[3], hastahanenin bahçesinde 1950'de yapılan anıtın üstüne yerleştirilmiş Şânî-zâde'nin bir büstü bulunmaktadır[4]. Tire Belediye Mezarlığı'nda ise 1934 yılında muhtemelen o sıralarda Cumhuriyet Savcısı olan İrfan Fevzi Bey tarafından yaptırılan bir lahit bulunmaktadır[5]. Yukarıda belirttiğim gibi bu lahdin Şânî-zâde ile bir ilgisi yoktur. Anlaşılan bu kişi Şânî-zâde'ye olan saygısını bu yolla göstermek istemiştir.

---

ruma yükselterek bütün dünyada haklı bir şöhret kazanan ve bu çalışmaları sırasında hatalı bir fermanın kurbanı olarak Tanrının rahmetine kavuşan büyük Türk hekimi 1950".

1 Bk. İ.Ü. Çapa Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi Enstitüsü, Şanizade Dosyası.

2 Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.9.

3 Anıtın üstünde "Türk tıbbının banisi büyük alim Şanizade Ataullah Efendi 1771 - 1826" yazılıdır.

4 Tire Basın Yayın Müdürü Anıl Ertan Bey'den 27.XII.2007 ve 20.V.2008'de telefon ve elektronik posta ile aldığım aldığım bilgi.

5 Şâhidesiz lahdin üstündeki mermerin üzerinde "ŞANİ ZADE ATAULLAH EFENDİ BA EMRİ ÂLİ MEMUR İKEN MEDFUN OLDU TİRE 1242 C. M. U. İRFAN FEVZİ BEY TARAFINDAN İHYA EDİLMİŞTİR" şeklinde bir yazı vardır.

B. ŞÂNÎ-ZÂDE MEHMED 'ATÂ'ULLAH EFENDİ'NİN ESERLERİ

Doğu ve Batı'nın ilimlerini şahsında toplamış olan Şânî-zâde 'Atâ'ullah Efendi, bu birikimini değişik alanlarda telif ve tercüme olarak ortaya koymuştur. Ortaya koyduğu bu eserlerin kimi döneminde, kimi sonradan basılmıştır. Bir kısmı ise henüz yazma halindedir, maalesef bazıları kaybolmuştur.

1. TARİHE DAİR ESERLERİ

Şânî-zâde'nin değişik ilim dallarındaki eserlerine geçmeden önce, bizi birinci derecede ilgilendirdiği için, vak'a-nüvîs olarak yazdığı ve döneminin en önemli tarih kaynağıve *Cevdet Târîhi*'nin o yıllara ait en çok kullandığı eseri olan *Târîh*'inden başlamak istiyoruz.

a. Târîh-i Şânî-zâde veya Şânî-zâde Târîhi

Şânî-zâde, vak'a-nüvîs olarak *Âsım Târîhi*'ne zeyl olarak yazacağı *Târîh* için Sultân II. Mahmûd'a eserin mukaddimesini takdîm etmiş, mukaddimenin "'Atâ'ullah Efendi'nin mukaddimesi güzel olmuş, bir okunaklı yazuyla tebyîz olunup taraf-ı hümâyûnuma takdîm olunsun"[1] ifâdesi ile makbûl olması üzerine, istidâsı gereğince padişâhın cülûsundan (1223/1808'den) itibâren yazmasına müsâade olunmuştur[2]. Böylece II. Mahmûd'un özel müsâadesiyle cülûs tarihi olan 4 Cumâdelâhure 1223/28 Temmuz 1808 tarihinden başlayarak 1821 Eylül 1236 sonu/Eylül 1821 tarihine kadar olan olayları yazdığı *Târîh*'ini meydana getirmiştir. Şânî-zâde'nin Müslüman olan Hidâyet Bey'den söz ederken, bunları yazdığı sırada 1235/1819-1820 yılında bulunduklarını

1 *BOA*, Hatt-ı hümâyûn, nr. 16255.
2 Fâ'ik Reşâd, *age*, II,107; İbnülemin Mahmûd Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, I,111-112.

bildirmesinden hareketle *Târîh*'ini vak'a-nüvîslik görevine başlar başlamaz yazmaya başladığı anlaşılmaktadır. Daha sonra dört cilt olarak basılan eserin, Şânî-zâde tarafından da dört cilt olarak düşünüldüğü anlaşılmaktadır.

Çeşitli kütüphanelerde yazma halinde de nüshaları bulunan bu eserin; 1223/1808-1225/1811 seneleri olaylarını ihtivâ eden 1. cildi 8+409 s. 1284/1867-1868 tarihinde İstanbul'da Trabzonlu Bakırcı-başı Mahmûd Efendi-zâde Süleymân Efendi Matba'ası'nda; 1226/1811-1233/1818 seneleri olaylarını ihtivâ eden 2. cildi 8+425 s. 1290/1873 tarihinde; 1234/1818-1236/1821 seneleri olaylarını ihtivâ eden 3. cildi 4+216 s. 1291/1874 tarihinde; Cumâdelâhır 1236/1821-1236 sonu/1821 senelerini ihtivâ eden 4. cildi 4+208 s. olarak İstanbul'da Cerîde-i Havâdis Matba'ası'nda basılmıştır. 4. cildin üzerinde basım tarihi olmamakla birlikte, 3. ciltle beraber aynı sene, yani 1291/1874 senesinde basılmış olduğu düşünülebilir. Şânî-zâde 1241/1825'te vak'a-nüvîslikten azledildiğinden, bu tarihe kadar olan 4 senelik zabıt cerîdelerini ve diğer evrâkı, halefi Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi'ye devr edecektir[1].

Şânî-zâde Târîhi yukarıda belirttiğim gibi 4 cilt halinde basılmış olmakla birlikte, gerek ayrı olarak mukaddimesi, gerekse mukadddime kısmı ile beraber *Târîh*'in diğer bölümleri, yurt içi ve yurt dışında çeşitli kütüphanelerde yazma halinde de bulunmaktadır.

aa. Şânî-zâde Târîhi'nin Yazma Nüshaları

Yaptığım araştırma ve karşılaştırmalar, matbû nüshaların müellif nüshaları olan Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 355 ve Süleymaniye Ktp. Es'ad Efendi, nr. 2155'teki nüshalardan hazırlandığını göstermektedir. Bunu hazırladığım metni dikkatlice takip eden her okuyucu görebileceği gibi, matbû metnin bu nüshalara bakarak hazırlanması sırasında göz aldanmalarından kaynaklanan satır atlamaları da bunu gösteren en önemli delillerden biridir. Biz bu tür göz aldanmalarını meselâ I,71,79,81,331,335,336,482,620,627'de görmekteyiz.

Bu sebeple biz *Şânî-zâde Târîhi*'nin yazma nüshalarının tanıtılmasına, matbû metnin hazırlanması sırasında esas alınmış olan Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 355 ve Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi, nr. 2155'teki nüshalardan başlayacağız.

aaa. Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr.355'teki Nüsha

9+352 varak, 290x208 mm. ebadında, 25 satır, başlıklar kırmızı mürekkeple ve ta'lîk hatla yazılmış arkası meşin, üstü kahverengi bez ciltli

1 Cevdet Paşa, *Tezâkir*, Yayınlayan Cavid Baysun, 2. baskı, Ankara 1986, I,3.

olan[1] ve müellifin kendi el yazısıyla (hattıyla) yazdığı bu nüsha, matbû nüshanın 1 ve 2. ciltlerini ihtivâ etmektedir. Nüshada Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi'nin tenkit ve ilâvelerini ihtivâ eden kenar notları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Müellifin sayfa kenarlarında kendi hattıyla ilâve ve düzeltmeleri vardır. Âyet, hadîs, atasözü gibi Arapça kısımların üstüne kırmızı çizgi çekilmiştir. Cildin dış kapağına *Târîh-i Şânî-zâde*, kitabın sayfalarının göründüğü kısma ise *Şânî-zâde Târîhi* yazılmıştır. Nüshanın zahriyesinde Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi'nin silinmeye çalışılmış kütüphane mühründen anlaşıldığına göre, muhtemelen matbû nüshanın hazırlanması sırasında onun kütüphanesinden alınmış, bazı ellere geçtikten ve muhtemelen dava konusu olduktan sonra Ali Emîrî Efendi'nin elinde kalmıştır. Bu nüshada söz konusu edilmese de, müellifin elinden çıkmış ve bu nüshanın devamı olan Es'ad Efendi, nr. 2155'teki nüshanın E 1a'sındaki kayıttan nüshaların başından bir şeylerin geçtiği anlaşılmaktadır.

Nüshanın baş tarafında fihristin bulunduğu 9 varaklık kısım numaralanmamış, ardından 1'den başlamak üzere 1. cilt kendi arasında, 2. cilt de kendi arasında numaralanmıştır. 1. ciltte 22 varak atlanmış, 82 ve 83. varaklar arası numaralanmamış, 2. ciltte de 59. varak tekrarlanmıştır. 2. cildin 100. varağından sonra 12 varaklık başka kaligrafi ve daha koyu renkli başka kalitede bir kağıda yazılmış, numarasız kısım gelmektedir. Anlaşılan bu kısmı da önce Şânî-zâde kendi eliyle yazmış, numaralamış, ama sonradan bir sebeple tahrip olduğu için aradan çıkarılmış ve yeniden o kısımlardan yazılanlar araya konularak kitap yeniden ciltlenmiş gözüküyor. Ardından 110. varaktan itibaren numaralama devam etmektedir, sonda 2 varak boş bırakılmıştır.

aab. Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi, nr. 2155'teki Nüsha

4+166 varak, 300x197 mm., 25 satır, ta'lîk, koyu renkli hâreli kağıt, Es'ad Efendi'nin kütüphâne mührünü taşıyan bu nüsha[2], matbû nüshanın 3. ve 4. cildini ihtivâ etmektedir[3]. Nüshada âyet, hadîs, atasözü gibi Arapça yazılmış kısımların üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiş, söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfa kenarlarının birçoğunda muhtemelen kontrolundan sonra müellif tarafından yapılmış düzeltme ve ilâveler vardır. Bazı sayfa kenarlarında Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi'nin kendi eliyle yazdığı (bk. meselâ

1 *İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları*, İstanbul 1943, s.269. Bu katalogda nüshanın kütüphane numarası yanlış olarak 555 yazılmıştır.

2 *İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları*, s.269

3 Bazı araştırmacılar herhangi bir araştırma yapmadan Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi, nr. 2155'teki nüshanın kötü bir nüsha olduğunu ve matbû nüsha ile karşılaştırıldığında eksik kısımlarının bulunduğunu söylerlerken (bk. Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.72; Çetin Aykurt, *agt*, s.67), bu nüshanın müellif hattı olan nüsha olduğunu bilmedikleri için yanılmışlardır.

Metin, I,33,300,307,308,328-329, 451; II,1051,1066,1121-1122,1171) tenkit ve ilâveleri de bulunmaktadır.

Matbû metnin hazırlanması sırasında nüshanın başına bazı şeylerin geldiğini E 1a'daki "Fî 8 Rebî'ulâhır sene [12]94/22 Nisan 1877; işbu târîhden sonra bu kitâb hakkında bir gûne sened zuhûr ederse i'tibâr olunmamak içün şerh verildi; Müfettiş-i Kütübhâne-i Devlet (?) Nâzım".

aac. Şânî-zâde Târîhi'nin Diğer Yazma Nüshaları

Şânî-zâde Târîhi'nin yukarıda belirttiğim müellif nüshalarından başka bu nüshalardan doğrudan istinsâh edilmiş veya istinsâh edilmiş nüshalardan istinsâh edilmiş yurt içi ve yurt dışı çeşitli kütüphanelerde bulunan nüshaları ise şunlardır.

İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T 6008'deki nesih hatla yazılmış, 384 sayfalık nüsha, matbû nüshanın 1. cildinin ihtivâ etmektedir, müstensihi ve istinsâh tarihi yoktur. Muhtemelen Millet Ktp., Ali Emîri, Tarih, nr. 355'teki müellif nüshasından istinsâh edilmiştir.

İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T 1484'teki matbû nüshanın ilk iki cildini ihtivâ eden nüshanın 190 varaklık ilk cildi Receb 1269 (Nisan-Mayıs 1853), 149 varaklık ikinci cildi Şevvâl 1269'da (Temmuz-Ağustos 1853) Seyyid Mustafa el-Harîrî tarafından ta'lîk hatla istinsâh edilmiştir. İki cilt arasında 5 varak boş bırakılmıştır. Bazı sayfalarda, müellif nüshasındaki kenar notları bulunmaktadır.

İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T. 2491'deki matbû nüshanın ikinci cildini ihtivâ eden 280 varaklık nüsha, ta'lîk hatla Sahhâf Hasan b. Abdülcemîl el-Kırîmî tarafından 28 Muharrem 1271/11 Ekim 1854'te istinsâh edilmiştir.

Ankara Türk Tarih Kurumu Y 512/1'deki nüsha 260 varak, 19 satır, ta'lîk hatla yazılmış, 1b serlevha tezhibli, 1b ve 2a kenar çizgili ve çizgilerin içi altın yaldızlı, diğer sayfalar kırmızı renkli tek kenar çizgilidir. Matbû nüshanın 1. cildini ihtivâ eden bu nüshanın müstensihi ve istinsâh tarihi yoktur. Sayfa kenarlarında herhangi bir not olmayan bu nüsha 1327 (1909 veya 1911) Türk Tarihi Encümeni mührünü taşımaktadır.

Türk Tarih Kurumu Y 512/2'deki nüsha 269 varak, 19 satır, ta'lîk hatla yazılmış, 1b serlevha tezhibli, 1b ve 2a kenar çizgili ve çizgilerin içi altın yaldızlı, diğer sayfalar sadece kırmızı tek kenar çizgilidir. Matbû nüshanın 2. cildini ihtivâ eden bu nüshanın müstensihi ve istinsâh tarihi yoktur. Y 512/1 ve Y 512/2 aynı hattâtın kaleminden çıkmıştır. Sayfa içlerinde nâdir yerlerde düzeltmeler bulunan bu nüsha da 1327 (1909 veya 1911) Türk Tarihi Encümeni mührünü taşımaktadır. Bu nüshada 2a-7a'nın sayfa kenarlarında

ayrı bir hatla "*Târîh-i Cebertî*'den hulâsa vechile terceme olunmuşdur" kaydıyla ve bozuk bir ta'lîkle yazılmış uzuncu bir kısım vardır. 191a'nın sol alt kenarında ayrı bir hatla ve kırmızı mürekkeple "'Azl ü tebdîl-i Vâlî-i Bağdâd" başlığı ile ilgili olarak şöyle bir kayıt vardır: "Sene-i âtiye ve vekâyi'i sırasına geçürülmek münâsibdir. Zîrâ fi'len icrâsı muharremden sonradır".

Türk Tarih Kurumu Y 512/3'teki 217 varak, 23 satır, rik'a hatla yazılmış nüshanın sonunda 267b-270a'da 3. ve 4. ciltlerin ta'lîk hatla yazılmış fihristleri bulunmaktadır. Matbû nüshanın 3. ve 4. ciltlerini ihtivâ eden bu nüshanın müstensihi ve istinsâh tarihi yoktur. Kenar çizgileri olmayan, bazı sayfa kenarlarında ta'lîk hatla yazılmış düzeltmeler ihtivâ eden nüsha 1327 (1909 veya 1911) Türk Tarihi Encümeni mührünü taşımaktadır.

Türk Tarih Kurumu Y 512/3 1a'da ta'lîk hatla yazılmış "*Târîh-i Şânî-zâde*, vekâyi'-i sene 1234 ve sene 1235; cild-i sâlis. Bu nüshayı müellifin kendü nüshasıyla mukâbele ve tashîh ve nüsha-i merkûmenin kenârında Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi'nin kendü hattıyla ta'lîk eylemiş olduğu bazı fıkraları, bu nüshanın kenârına dahi ilâve eyledim; ketebehû Cevdet?" yazısından bu nüshanın müellif nüshasından istinsâh edildiğini ve müellif nüshasındaki ilâvelerin Es'ad Efendi'ye ait olduğunu ve müellif nüshasının şeklî özelliklerinin muhâfaza edildiğini anlıyoruz. Ayrıca Türk Tarih Kurumu Y 512/3'teki nüshanın vr. 115b, 124b, 147b, 149a'daki kırmızı mürekkeple yazılmış kenar notları da müellif nüshalarından istinsâh edildiğini göstermektedir[1].

Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4851'deki nüsha, matbû nüshanın 1. cildini ihtivâ etmektedir. İlk sayfa serlevha tezhibli, kenar çizgilerinin içi altın yaldızla doldurulmuş, diğer sayfaların yazı kenarları çift mavi çizgili, ta'lîk hatla yazılmış, ama usta bir hattât elinden çıkmamıştır, metin üzerinde veya sayfa kenarlarında bir düzeltme ve ilâveye rastlanmamaktadır. 235x160 (165x90) mm. ebadında, 245 varak, 19 satır, mukavva cilt içinde olan nüshanın müstensihi ve istinsâh tarihi yazılmamıştır.

Viyana Millî Ktp., nr. 1139'daki iki ciltlik nüshanın ilk cildi matbû nüshanın 1. ve 2. ciltlerini ihtivâ etmektedir. 486 varak, 217b-218b boş bırakılmıştır, 23 satır, ta'lîk, başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır, 233x157 mm. ebadındadır. Matbû nüshanın 3. ve 4. cildini ihtivâ eden 2. cildi ise 263 varak, 23 satır, 233x170 mm. ebadında, koyu sarı renkte bir kağıda ta'lik hatla yazılmış olup, başlıklar kırmızı mürekkepledir. İlk ciltte müellif nüshasında olduğu gibi bazı kenar notları bulunmakta, bunların bir kısmı istinsâh edenin

1 Meselâ vr.124b'nin sağ alt köşesinde kırmızı mürekkeple yazılmış olan kenar notunun başlangıcında "Mü'ellif nüshasının kenârına Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi'nin kendü hattıyla görülen ta'lîkadır" şeklindeki yazı da bunu göstermektedir.

hatâlarının tashîhi şeklinde yer almakta, ikinci ciltte ise kenar notları bulunmamaktadır, her iki cildin de müstensihi ve istinsâh tarihi yazılı değildir[1]. Ama I,397a'da Cevdet Paşa'nın bir kenar notunu ihtivâ etmesinden Türk Tarih Kurumu'ndaki nüshalardan ve matbû nüshaya yakın bir dönemde istinsâh edildiği söylenebilir.

Paris Millî Ktp., Suppl. Turc. nr. 740/1'de 211 ve 275 varaklık iki cilt halinde, 25x17 cm. ebadındaki nüsha, Türk nesta'liki ile Hacı Yûsuf el-Malatî tarafından 1269/1852-1853'te istinsâh edilmiştir[2].

Şânîzâde Târîhi'nin tanıtmaya çalıştığım yazmalarında dikkati çeken husûs, istinsâh tarihlerinin 1269-1271/1852-1855 tarihlerini taşıyor olmasıdır. Bu da yazıldığı dönemde eserin pek tanınmadığını göstermektedir. Muhtemelen eser Şânî-zâde'nin vak'a-nüvîslikten azlinden sonra Es'ad Efendi'ye intikâl etmiş, onun kütüphânesinde kalmış, ancak Es'ad Efendi'nin 4 Safer 1264'te (11 Ocak 1848) vefâtından sonra kütüphânenin yapılıp halka açılmasıyla tanınmaya ve istinsâh edilmeye başlandığı görülmektedir. Bugün kütüphânelerdeki Şânî-zâde tarihleri, doğrudan veya dolaylı olarak Es'ad Efendi'nin kütüphânesindeki nüshalardan istinsâh edilmiştir.

ab. Şânî-zâde Târîhi'nin Mukaddimesi'nin Yazmaları

Şânî-zâde'nin tarihe, tarih kitaplarına ve tarihçiye bakışını anlattığı mukaddime ve kendisinin "el-Mukaddimetü fî kavâ'id-i fenni't-târîh ve usûl-i mutâla'ati't-tevârîh" adını verdiği kısmının ise *Târîh* kısmından ayrı olarak İstanbul kütüphanelerinde iki nüshası gözükmektedir. Bunlardan biri Topkapı Sarayı Ktp. Hazine, nr. 1658'dedir. Âharlı kağıt üzerine 265x188mm. ebadında, 10 varak, nesih hatla yazılmış, 25 satır, ebrû bir kapak içindedir. *Şânî-zâde Târîhi Mukaddimesi* adıyla kayıtlıdır[3].

Millet Ktp., Tarih, nr. 428'deki nüsha ise 215x140 mm. ebadında, 11 varak, 23 satır, sarımtırak kağıt üzerine düzgün nesih hatla yazılmış[4], müstensihi ve istinsâh tarihi kaydedilmemiş, âyetler kırmızı mürekkeple ve harekeli olarak, diğer Arapça ve Farsça cümleler ve başlık durumunda olan kısımlarla dikkat çekmesi istenen bazı kelimeler de kırmızı mürekkeple yazılmışlardır. Muhtemelen tarihin tamamının yazılması ile başlanmış, fakat mukaddime kısmından birkaç sayfa sonra, matbû metnin 21. sayfasındaki, ".....l-'izzi ve'l-

1 Gustav Leberecht Flügel, *Die Arabischen Persischen Turkischen Handschriften der Kaiserlichen und Königlichen Hofbibliothek zu Wien*, 1287/1870, II,313.

2 E. Blochet, *Bibliotheque Nationale Cataloque des Manuscripts Turcs*, Supplementband, Paris 1933, II,49.

3 *Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Türkçe Yazmalar Katalogu*, hzr. Fehmi Edhem Karatay, İstanbul 1961, I,3116-317.

4 *İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları*, s.270.

ihtirâm hurâm buyurdular. Sadr-ı" kısmında yazıma âniden son verilmiştir. Ia'da Ali Emîrî Efendi'nin vakıf mührü vardır, karton bir kapak içindedir.

b. Şânî-zâde Târîhi'nin Kaynakları

Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi'nin *Târîh*'ini yazarken istifâde ettiğini belirttiği kaynaklarını şöylece ifâde edebiliriz.

ba. Gördükleri ve Duydukları

Sâbık Vâlide Kethudâsı Yûsuf Ağa-zâde Mehmed Sâdık Efendi'ye senelik 15.000 kuruş fâizli eshâm verilmesini "mesmû'umuza göre" diyerek duyduğu bir bilgi olarak kaydedecektir[1].

Köse Kethudâ Ahmed Efendi'nin Rusya'ya ilticâ ettiğinde yanında götürdüğü mal ve mücevherât ile ilgili duyduğu bilgileri "ba'zı haberdâr kimseler beyninde ol esnâda iştihâr bulmuşidi" kaydıyla nakletmiştir[2].

"Re'ye'l-'ayn manzûr-i 'Abd-i nâ-tüvân olmuşidi" kaydıyla Levend Çiftliği'nin yakıldığını, etrafında olan evlerin ve dükkanların yakılıp yağmalandığını bizzat gözleriyle gördüğü bir olay olarak nakletmiştir[3].

"Hakîr'e hikâyet eylemişidi" kaydıyla, yeniçerilerin kavga esnâsında Ayasofya Câmi'i hareminde bir kişiye karşı kötü tavırlarını, câmi görevlilerinden ve dostlarından bir kişinin kendisine anlattığını söyleyecektir[4].

Pâdişâh'ın cuma namazı icin Zeyneb Sultân Câmi'i'ne gelişi sırasında sadâret mührünün verildiğinin duyulduğu, "g©ş-zed olmuşidi" kaydıyla belirtilmiştir[5].

Re'îsü'l-etıbbâ Mustafa Mes'ûd Efendi ile ilgili bilgi ve değerlendirmelerin "münâsebet-i fenn-i merk©m sebebiyle mesmû'umuza göre" diyerek duyduklarına dayandıracaktır. Daha sonra Mes'ûd Efendi'nin ölümünden bahsettiği sıralarda, onun Avusturya'ya tıp tahsîli yapmak üzere gittiğini, ama orada zamanını tıbbî konularla uğraşmak yerine eğlence ile geçirdiğini "Avusturya Sefâreti müte'allıkâtından mevsûk kimselerden mesmû'"[6] ve İstanbul'daki yabancı doktorların da dillerinde "resîde-i tevâtür ü şuyû'"[7] kaydıyla verdiği bilgileri duyduklarına dayandıracaktır.

---

1 Bk. Metin, I,63.
2 Bk. Metin, I,107.
3 Bk. Metin, I,153.
4 Bk. Metin, I,154.
5 Bk. Metin, I,155.
6 Bk. Metin, I,252.
7 Bk. Metin, II,1006.

Müslüman olan Lehli Bey-zâde Hidâyet Bey ile ilgili olarak verdiği bilgiler, duyduklarına ve gördüklerine dayanmış gözükmektedir[1].

26 Cumâdelûlâ 1226/18 Haziran 1811'de Beşiktaş'taki sel baskınında yıkılan taş köprünün mermerleri ve tarih taşının 3-5 sene kadar Çinili Köşk yakınında denizde "meşhûd-i a'lâ vü ednâ" olduğunu ve böylece bunu herkes gibi kendisinin de gördüğünü ifâde etmektedir[2].

Sadrıa'zam Laz Ahmed Paşa'nın şahsiyeti ile ilgili olarak azlinden sonra verdiği bilgileri, onun ma'iyyetindeki kişilerden duyduğunu "mesmû'-i 'âcizî" kaydıyla, biraz da kişilerin genel olarak kimliğini belirterek nakletmiştir[3].

"Kapucu-başı İbrâhîm Bey'den mesmû'-i Hakîr-i pür-kusûr olmuşdur" kaydıyla, Müslümanlar'ın çoluk çocuk arabalarla kâfileler halinde İsmâil ve Kili taraflarına dönmelerini engellemeye çalışanlara mâzeretler ileri sürmelerini, kimden duyduğunu belirterek nakletmiştir[4].

Şeyhulislâm Zeynel'âbidîn Efendi'nin bir latîfesine, onun yanında iken şâhit olduğunu anlatmaktadır[5].

Tepedelenli Ali Paşa'nın sâbık Avlonya Mutasarrıfı İbrâhîm Paşa ve ailesinin diğer fertlerini, sadece büyük oğlunu bırakıp öldürmesinin gerekçesini "ba'zı vâkıf-ı esrâr huzzârdan mesmû'-i muharrir-i Hakîr'dir" diyerek, orada hazır bulunanlardan duyduğunu belirterek kaydedecektir[6].

Sâbık Rumeli Kadı'askeri ve Pâdişâh'ın Birinci İmâmı Ahmed Kâmilî Efendi'nin padişâhtan atiyye olarak 7-8.000 kuruşluk bir saat aldığının hikâyesini kendisinden dinlediğini ve saati gördüğünü "Hakîr'e hikâyet ve sâ'at-ı merkûmu dahi irâ'e eylemişler idi" diyerek kaydetmiştir[7].

Devletin ileri gelenlerinin, meselâ Râgıb Paşa'nın III. Mustafa'yı sefere çıkmaktan alıkoymaları ile ilgili bilgileri, onun yakınlarından duyduğunu "ba'zı derk etdiğimiz mahrem ve mücerreb mukarreblerinin nakl ü tasdîkleriyle" kaydıyla anlatacaktır[8].

Ruslar'la yapılacak bir savaş sırasında Osmanlı Devleti içindeki Rumlar'ın karışıklık çıkaracakları ile ilgili olarak "mevsûku'l-kelîm (=sözlerine güvenilir)" dediği bir kişiden duyduklarını, memûriyetle Boğdan tarafına giden Mühendis İshak Efendi'nin nakl eylediklerini ve bir Rum kaptanın bir

1 Bk. Metin, I.493-494.
2 Bk. Metin, I.475.
3 Bk. Metin, I.572-573.
4 Bk. Metin, I.718-719.
5 Bk. Metin, II.799.
6 Bk. Metin, II.1014-1015.
7 Bk. Metin, II.1024.
8 Bk. Metin, II.1031-1032.

sohbet sırasındaki sözlerini "tâ ol zemân mesmû'-i muharrir-i Hakîr olmuş" olduğunu belirterek ve "zemânımızın garâyibât-ı vukū'ât-ı 'ibret-ittisâfına ittibâ'en li'l-eslâf levmî-i lâ'imden kat'-ı nazar 'alâ vukū'ihâ tahrîre mecbûriyyetde ma'zûruz" diyerek, geçmişteki kişilerin bu konuda yaptıkları gibi, kınayanların kınamasından korkmayarak herşeyi olduğu şekliyle nakletmesi gerektiğini belirterek kaydedecektir[1].

Müslüman olan bir Rum papazının Rumlar'ın isyân edebileceklerine dair dikkate alınmamış beyânını duyduğunu, orada bulunmuş "ba'zı dakîka-şinâs zevâtdan menkūldür" diyerek ifâde edecektir[2].

Hâlet Efendi'nin "İcâb-ı zemân beni hasm eline kendü re'yimle silâh verdiğime mecbûr eyledi" dediğini, yakını olan bir zâttan sonradan duyduğunu "mesmû'-i 'Abd-i nâ-tüvân" diyerek nakledecektir[3].

Ramazân başında (11 Haziran 1821) Şeyhulislâm Hacı Halîl Efendi'nin verdiği iftârda, Şeyhulislâm'ın, Menteşe Mütesellimi'nin gönderdiği Kur'ân-ı Kerîm sayfalarından yapılmış fişengleri gördüğünü ve bunun üzerine cesûrâne birtakım değerlendirmelerde bulunduğunu söyleyecektir[4].

Hâlet Efendi'nin yemeklerde isrâf yapılmaması emrine, verdiği bir ziyâfette bizzât kendisinin uymadığını gördüklerine dayanarak anlatacaktır[5].

İngiltere Elçisi Sir Stratford de Redcliffe Canning'in Rusya Elçisi'nin tavrı ile ilgili düşüncelerini, İsveç Tercümanı Sarafino'dan duyduğunu söyleyerek nakledecektir[6].

bb. Yazılı Belge ve Eserleri Kullanması

Şânî-zâde vak'a-nüvîs olarak şüphesiz kendinden önceki vak'a-nüvîs Âsım Efendi'den kendisine devreden evrâkı ve kalemlerden kendisine intikâl eden hatt-ı hümâyûn, fermân, irâde, telhîs, arîza, ilm ü haber gibi resmî evrâkı *Târîh*'inde yeri geldikce kullanacaktır. Şânî-zâde bu belirttiklerim dışında, dönemi ile ilgili yazdıklarında, *Târîh*'inde kullandığı yazılı bir esere ismen işaret etmemiştir. Fakat *Târîh*'i okuyanların görebilecekleri gibi, zaman zaman bazı olaylara açıklık getirmek için önceki dönemlere ait eserlerden iktibâslar yapmıştır.

Kendisinin bu vesîle ile kullandığı eserlerden adlarını kaydettiklerini şöylece ifâde edebiliriz.

---

1 Bk. Metin, II,1065-1067.
2 Bk. Metin, II,1067-1068.
3 Bk. Metin, II,1095.
4 Bk. Metin, II,1219.
5 Bk. Metin, II,1261-1262.
6 Bk. Metin, II,1284.

Rumeli Kadı'askeri 'Atâ'ullah Efendi'nin afyon kullanmasını anlatırken benzer bir olay olarak zikrettiği Şeyhülislâm Behâyî Efendi'nin peneğe (=uyuklama) keyfiyyeti ile ilgili bilgileri *Çelebi-zâde 'Azîz Efendi'nin Târîhi*'nden aldığını belirtmiştir[1].

III. Mustafa zamanında Rusya seferinin sebeplerini *Vâsıf Târîhi*'nden naklen anlattığını beyân etmiştir[2].

Vebâ ile ilgili bir şeyler anlattığı sırada ilgili bir hadîsi *Meşârık-ı şerîf*'ten naklettiğini kaydetmiştir[3].

Rumlar'ın isyânını anlatırken Şehîd 'Ali Paşa'nın Mora fethine çıkmadan önce Rumelikavağı'na yarım saat mesâfedeki Mavromolos Kilisesi'nde çok sayıda silâh bulunması sebebiyle kiliseyi yıktırdığını *Hadîkatü'l-cevâmi*''den naklen anlatmıştır[4].

Koçi Bey Risâlesi'nde askerin tanzîm ve ta'lîminin gerekliliği ile ilgili bilgilerin belirtildiğini ve bu risâlenin Na'îmâ'nın methettiği *Ebu'n-Necîb Risâlesi*'nden üstün olduğunu da söyleyecektir[5].

Râtib Ahmed Paşa-zâde Şemseddîn Bey'den bahsederken riyâda İbşîr Paşa'ya benzediğini[6], Tâhir 'Ömer Paşa-zâde Fâzıl Bey'i anlatırken, Ma'an-oğlu Hüseyin Bey tarzında bir sâhib-i ma'rifet olduğunu[7] ve Tiryâkî Hasan Paşa'nın Kanije'deki muvaffakiyyetini *Na'îmâ Târîhi*'ne atfen kaydedecektir[8].

Kudüs'teki Kamâme Kilisesi'nin anahtarının Köprülü-zâde Fâzıl Mustafa Paşa'nın isteğiyle Rumlar'dan alınıp Fransızlar'a teslîm edildiğini, *Râşid Efendi'nin Târîhi*'nden alarak nakledecektir[9].

Sâbık Anadolu Kadı'askeri Köstendilli Tâhir Efendi'nin diline hâkim olamadığından dolayı sürgün edildiği Tire'de, kazânın idâresini bizzât üzerine almasını, sadrıa'zamla münâkaşa eden Mirzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi'nin *Râşid Târîhi*'nde anlatılan durumuna benzetecektir[10].

Vassâf Târîhi'nden naklen *'Âsım Târîhi*'nde anlatılan Argun Hân hâdisesini, *'Âsım Efendi Târîhi*'nden naklen anlatacaktır[11]. Tezkire-i Sânî Bâkî Efendi ile ilgili bazı bilgilerin *'Âsım Efendi Târîhi*'nde olduğunu belirtecektir[12].

1 Bk. Metin, I,607.
2 Bk. Metin, I,247.
3 Bk. Metin, I,542.
4 Bk. Metin, II,1064.
5 Bk. Metin, II,1031.
6 Bk. Metin, I,43.
7 Bk. Metin, I,419.
8 Bk. Metin, II,1045.
9 Bk. Metin, II,1034.
10 Bk. Metin, I,544
11 Bk. Metin, I,36.
12 Bk. Metin, I,168.

Hîbetullah Efendi ile ilgili bilgileri, 'Âsım Efendi'nin el yazısı ile yazdığı bazı evrâkından alarak nakledecektir[1]. Sâbık Şeyhulislâm 'Atâ'ullah Efendi ile ilgili bazı bilgilerin[2], sâbık Şeyhulislâm 'Ömer Hulûsî Efendi'nin bir günlük şeyhulislâmlığı ile ilgili bazı bilgilerin[3] ve 'Anadolu Kadı'askeri Haffâf-zâde Emîn Efendi'nin garîb hüccetinin *'Âsım Efendi Târîhi*'nde olduğuna işaret edecektir[4].

Şânî-zâde ismen belirtmemekle beraber eğer Es'ad Efendi'ye inanacak olursak, Metin, I,33-34'teki lâyiha ve Âsım Efendi'ye itirâzını, Kitapcı Sa'îd Efendi'nin III. Selîm'in tahttan indirilmesi olayı ile ilgili olarak kaleme aldığı hüccetinden değiştirerek kaydetmiştir.

Siyâsetin tarifini Fâzıl Şehrezûrî'nin *Şecere-i İlâhiyye* adlı eserinden naklen kaydedecektir[5]. İnsanların beş kısım olduğu ile ilgili bilgileri Mukaddime-i İbn Haldûn ve benzeri kitaplardan aldığını kendisi ifâde edecektir[6].

"Ba'zı hukemâ demişler ki"[7], "nukile mine'l-hukemâ hâze'l-kelâm"[8] diyerek bazı filozofların değerlendirmelerini, aldığı yerleri belirtmeyerek nakletmiştir.

Rus taburu ile Silistire Sahrâsı'nda yapılan savaşta her iki tarafın zâyiatını, savaş sırasında tutulan ilm ü haberlerden naklen kaydettiğini yazacaktır[9]. Yergöğü Kalesi yakınında Rus taburu ile yapılan muhârebe ile ilgili bilgileri oradan gelen telhîsten naklen kaydedecektir[10].

Yakın zamanlardaki bazı araştırmalarda Şânî-zâde'nin 1788-1814 yılları olaylarını ihtivâ eden *Câbî Târîhi*'nden istifâde ettiği iddia edilmiştir. *Câbî Târîhi*'ni neşre hazırlayan Mehmet Ali Beyhan'ın hem yaptığı neşirde[11], hem de daha sonra müstakil olarak kaleme aldığı makalesindeki[12] bu iddiası, kaynak gösterilmeksizin, ama kuvvetli bir ihtimâlle Mehmet Ali Beyhan'ın çalışmasından alınarak bir doktora çalışmasında da sürdürülmüştür[13]. Beyhan,

1 Bk. Metin, II,299-300.
2 Bk. Metin, I,495-499.
3 Bk. Metin, I,539.
4 Bk. Metin, I,674-675.
5 Bk. Metin, II,1029.
6 Bk. Metin, II,1028.
7 Bk. Metin, II,1027.
8 Bk. Metin, II,1028.
9 Bk. Metin, I,288.
10 Bk. Metin, I,493.
11 Câbî 'Ömer Efendi, *Câbî Târîhi (Târîh-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-i Sânî) Tahlîl ve Tenkidli Metin*, hzr. Mehmet Ali Beyhan, Ankara 2003, I,XL-XLI.
12 Mehmet Ali Beyhan, "Şânîzâde Tarihi'nin Kaynaklarından Câbî Tarihi", *Osmanlı Araştırmaları*, İstanbul 1995, sayı XV, s.239, 271-272.
13 Çetin Aykurt, *agt*, s.70-71.

Câbî Târîhi'nin vazgeçilmez ve değerini arttıran önemli bir husus olarak eserin *Şânî-zâde Târîhi*'nde kaynak olarak kullanıldığını belirtse de, verdiği örnekler bunu desteklememektedir[1]. Gerçi araştırıcı Şânî-zâde'nin Câbî'den istifâde ettiğini yazmadığını söylüyor[2] -gerçekten Şânî-zâde, Câbî 'Ömer Efendi'den *Târîh*'inde hiçbir şekilde söz etmediği gibi, *Târîh*'inin hiçbir yerinde câbî kelimesi bile geçmemektedir- ve kendisinin yaptığı neşirde bunu kuvvetli bir ihtimâl olarak ileri sürüyorsa da[3], daha sonra konuyu geniş bir şekilde ele aldığı makalesinde bunu şüpheye yer vermeyecek şekilde olmuş bir durum olarak ifâde etmektedir. Makâlede Şânî-zâde'nin *Câbî Târîhi*'nden istifâdeleri arasında aynı ifâdeleri kullanarak nakletmesine şu örnek verilmiştir.

ve ol esnâlarda altı bârgîrli bir hinto derûnunda bir nefer mu'teber cenerali i'dâm kılınmış idi.	Ve Ruscuk Muhârebesi'nde bir hintob içinde bir ceneral kıyâfetinde bir kefere lâşesi bulunmuşdu.
Şânî-zâde Târîhi, I,478.	*Câbî Târîhi*, II,765 (vr.506b)

Açıkçası 10 kadar örnek arasında en güçlülerinden birisi olarak verilen bu örnekte de görüldüğü gibi, arada nasıl bir ilişki kurulduğu anlaşılamamıştır. Diğer verilen örnekler de bundan pek farklı değildir. Bize göre eğer Şânî-zâde *Câbî Târîhi*'ni kullansaydı, belirttiği diğer bazı eserler gibi onu da belirtir veya başkaları, özellikle aralarının pek iyi olmadığı görülen kendisinden sonra vak'a-nüvîs olan Es'ad Efendi, diğer farkettiği durumlarda olduğu gibi, böyle bir ilişki varsa bunu da muhtemelen hemen farkeder ve değerlendirirdi.

Şânî-zâde bunların dışında, isim vermeden bazı eserlerden nakiller yapmıştır. Âyetler, hadîsler, Farsça, Arapça ve Türkçe şiirler, atasözleri ve deyişler bunlar arasındadır. Bu belirttiğim nakillerden, alındıkları eserlerden yerleri tesbit edilebilenler, hazırladığım metnin dipnotlarında gösterilmeye çalışılmıştır.

bc. Yabancı Dilde Yazılan Eserlerden Faydalanması

Şânî-zâde'nin birkaç Avrupa dilini bildiğini daha önce belirtmiştik. Bildiği bu dillerden yeri geldiğinde tercüme yoluyla *Târîh*'inde istifâde ettiğini görüyoruz.

İstanbul'daki câhil doktorların yetersizlikleri sebebiyle her sene yüzlerce kişinin ölümüne sebep olmalarını Firengistan'daki (Avrupa'daki) gazetelerde dahi yazılan husûslardan biri olduğunu belirtirken, o gazeteleri takip ettiğini de anlıyoruz[4].

---

1 Mehmet Ali Beyhan, agm, s.239, 272-283.
2 Mehmet Ali Beyhan, agm, s.239, 272.
3 Câbî 'Ömer Efendi, *age*, I,XLI.
4 Bk. Metin, I,189-190n.

Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren İngiltere ile Rusya ittifâkını Frankfurt Gazetesi'nden alarak nakletmektedir[1]. Açıkça belirtmese de bu nakli bizzat kendisinin tercüme ettiğini düşünmemek için bir sebep yoktur.

Osmanlı askerinin elinden kale alınmasının çok zor olduğunu, savaşlara dair yazılan Avrupa'daki kitaplarda yazılı olduğunu söylerken[2], bu eserleri takip edip okuduğunu da anlıyoruz.

Cezâyir ve Hollanda arasındaki antlaşma ile ilgili bilgileri başka bir yerde bulamadığından dolayı, kendisinin Firengî mazbatalarından araştırıp tercüme ettiğini ve *Târîh*'ine aldığını belirtmektedir[3].

Rusya'da Başvekîl olan Kapodistiri'nin Korfu Adası'nda Rumlar için yazdığı Rumca ta'lîmnâmeyi tercüme ederek naklettiğini söylemesinden[4], ayrıca Rumca da bildiğini öğreniyoruz.

Avrupa'da meydana gelen Laybak Kongresi ve Rusya'nın Rumlar'ı himâyesi gibi Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren bazı olayları naklettikten sonra, nakledilmesi uygun olan bu tür olayların da tercüme edileceğini belirtmesi[5], öncekilerin de tercüme edildiğini göstermektedir.

İpsilandi-oğlu'nun mağlûbiyet ve firârı ile ilgili haberleri, Avrupa gazetelerindeki haberlerden ve mağlûbiyet sebeplerini ise yabancı haber-nüvîslerinden alarak naklettiğini söylemektedir[6].

Napolyon'un kendisine otopsi yapılması ile ilgili vasiyetini Avrupa havâdis-nâmelerinden alarak nakletmektedir[7].

Detaylı bir şekilde ve uzunca anlattığı İspanya'daki inkılâbı "Bu havâdisi zabt eden müverrih demişdir ki" ifâdesiyle ilgili eserden doğrudan alarak naklettiğini belirtecektir[8].

c. Şânî-zâde Târîhi'ne Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi'nin İlâve ve Tenkitleri

Şânî-zâde'den sonra vak'a-nüvîsliğe getirilen Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, kendi kütüphânesinde bulunan ve Şânî-zâde'nin kendi eliyle yazdığı *Târîh*'inin nüshalarının kenarlarına kendi el yazısıyla yer yer ilâve ve düzeltmelerde bulunmuş, fırsat bulduğu yerlerde de, aralarının pek iyi olmadığı ve sevmediği Şânî-zâde'ye tenkitlerini sıralamıştır[9].

---

1 Bk. Metin, I,530.
2 Bk. Metin, I,308.
3 Bk. Metin, I,725-726.
4 Bk. Metin, II,1037-1043.
5 Bk. Metin, II,1164-1165.
6 Bk. Metin, II,1264-1266.
7 Bk. Metin, II,1288-1289.
8 Bk. Metin, II,1155-1164.
9 İbnülemîn Mahmûd Kemal İnal, "Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi, nr.2155'te bulunan *Şânî-zâde Târîhi* nüshasının bir iki sahifesinin kenarında "Li-nâmıkıhî" işâretiyle üç-beş kelime

Es'ad Efendi'nin ilâveleri olarak Metin, I,33-34'teki Lâyiha ve III. Selîm'in tahttan indirilmesi olayını Kitâbcı Sa'îd Efendi'nin hüccetinden alındığını belirtmesini, Muhyî-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi'nin fi'îlen Anadolu Kadı'askeri olduğunu söylemesini[1], "mevsûku'l-kelîm (=sözlerine güvenilir)" diye nitelendirdiği kişinin kim olduğunu açıklamasını[2], İstanbul Kadısı Muhzır-başı Ahmed Ağa'nın başına gelenlerle ilgili değerlendirmesini[3], Köse Kethudâ Ahmed Efendi ile ilgili ilâve bilgiyi[4], Metin, I,451'de söz konusu edilen Reîsülküttâb'ın kimliğinin açıklanmasını, Metin, I,451'de bahsedilen kişinin Es'ad Bey olmadığını söyleyerek düzeltmesini, Metin, II,1121-1122'de Patrik'in idam edilmesinin yanlışlığını belirtmesini göstermek mümkündür.

Es'ad Efendi'nin Şânî-zâde'yi sevmediği, biraz da çekemediği, rakip olarak gördüğü anlaşılıyor. Bunu doğru veya yanlış, fırsatını bulduğu durumlarda Şânî-zâde'yi acı bir şekilde tenkit etmesinden açıkça anlıyoruz. Bu tenkitlerine ve *Şânî-zâde Târîhi* ile ilgili genel bir değerlendirmesi olarak öncelikle Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 355'teki nüshanın zahriyesindeki "İşbu Târîh, 'Âsım Efendi merhûmun tesvîdinden yazılmış ve ol gül-deste-i belâgatdan bozulmuş olduğu, erbâbının 'indinde gâyet vuzûhla âşikâr ve aralıkda musannif Şânî-zâde, Efendi'nin elini belli etmamek ve rengini vermamek zu'muyla derc ü tagyîr eylediği galetât, siyyemâ cild-i sânîsinde kendi mazbûtu olan vâkı'âtdaki serâpâ hevânâtından bedîdârdır" ifâdeleri gösterilebilir. Burada *Şânî-zâde Târîhi*'nin ilk cildinin 'Âsım Efendi'nin müsveddelerinden meydana getirildiği, o sebeple yanlışlardan sâlim olduğu, gözüken bozuklukların Şânî-zâde'nin bizzât kendisinin yazdığı ikinci cildin baştan aşağıya yanlışlıklarla dolu olmasından da anlaşılacağı gibi, Şânî-zâde'nin düzelteyim derken bozmasından kaynaklandığını söylemektedir.

Es'ad Efendi, Hibetullah Efendi ile ilgili olarak Şânî-zâde'yi tenkit ederken, 'Âsım Efendi'nin müsveddelerini de anlamadığı için bozduğunu söyleyecektir[5].

Metin, I,307'de Şânî-zâde'yi yazmış olduğu Arapça bir beyitteki yanlışlığını bahane ederek Arapça'yı da bilmediğini, edebiyatçıların maskarası olduğunu söyleyerek tenkitte fırsatı kaçırmayacaktır.

Şânî-zâde'nin Osmanlı askerinin elinden kale alınmasının çok zor olduğunu Avrupa'daki kitapların da yazdığını belirtmesini, böyle bir husûs için

---

yazılmış ise de Es'ad Efendi'nin yazısı olup olmadığına hükmedemedim" (bk. *Son Asır Türk Şairleri*, I,123) dediği yerler, metnin dipnotlarında da belirttiğim gibi Es'ad Efendi'nin kendi el yazılarıdır.

1 Bk. Metin, II,1051.
2 Bk. Metin, II,1066.
3 Bk. Metin, I,328-329.
4 Bk. Metin, I,451.
5 Bk. Metin, I,300.

Avrupa'da yazılan kitapların şâhitliğine ne gerek var gibisinden bir anlama gelecek ifâdeyle itirâz edecektir[1].

Metin, II,1171'de hem Şânî-zâde'nin Hancı Köse ile ilgili olarak verdiği bilgiyi düzeltmiş, hem de "Müverrih Efendi'de müderris defteri dahi yoğimiş" diyerek tenkit için yakaladığı fırsatı değerlendirmiştir.

d. Şânî-zâde Târîhi'nin Tesirleri

Dönemin bir numaralı târihî kaynağı olan *Şânî-zâde Târîhi*'ni şüphesiz yakın dönem araştırmacıları, o dönemle ilgili araştırmalarında sıkça kullanmaktadırlar. Daha önceki dönemlerde ve özellikle de matbû hâle getirilmesinden sonra daha sıkça kullanılmakla beraber, Cevdet Paşa'nın *Târîh*'i, *Es'ad Efendi Târîhi*'ni gölgelediği gibi, *Şânî-zâde Târîhi*'ni de gölgelemiş gözüküyor. Gerçekten Cevdet Paşa'nın *Târîh*'inin özellikle 9, 10 ve 11. ciltleri, -ki Cevdet Paşa *Şânî-zâde Târîhi*'ni birinci kaynağı olarak zikretmektedir[2]-, çeşitli şekillerde (aynen, özetle, ilâvelerle, değişik ifâdelerle vb.) alınmış metinlerden oluşturulmuştur[3]. Benim incelemelerim sonucunda ulaştığım sonuç, çeşitli şekillerde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alınan kısımların, eserin ilgili kısmının % 60'tan fazlasını ihtivâ etmiş olduğudur. Cevdet Paşa'nın yaptığı bu alıntılarında, muhtemelen elinin altında bulunan ve müellif nüshalarından istinsâh edilmiş Türk Tarih Kurumu Ktp.'ndeki *Şânî-zâde Târîhi* nüshalarından istifâde etmiş olmalıdır.

Cevdet Paşa, *Şânî-zâde Târîhi*'nden alıntılar yaparken XI,58-59'da olduğu gibi Tepedelenli Ali Paşa'nın İbrâhîm Paşa'yı öldürttüğü bilgisinin yanlışlığına işaret, X,28'de olduğu gibi 1812'de yapılan Bükreş Antlaşmasının imzâlanmasının aceleye getirildiğini söyleyen Şânî-zâde'nin bu konuda haklı olmadığını söyleyerek bazı düzeltmeler ve farklı değerlendirmeler yapmıştır.

Cevdet Paşa'nın Şânî-zâde'nin fikirlerini, ifâdesini ve değerlendirmelerini tenkit ettiği bazı araştırmalarda belirtilmekle beraber, bunun Cevdet Paşa'nın hangi ifâdesinden çıkarıldığı anlaşılamamıştır[4]. Cevdet Paşa, Şânî-zâde'nin verdiği bazı bilgileri kendisince düzeltmekle beraber, fikirlerini ve değerlendirmelerini tenkit etmesi bir tarafa, yeri geldiğinde "Şânî-zâde bir tabîb-i hâzık ve fâzıl-ı muhakkık (bk. X,95)" ve "O zemân 'ilm-i tıbda mehâreti müsellem (bk. X,213)" gibi onu övücü beyânlarda bulunmaktan çekinmez. Yine Cevdet Paşa'nın Şânî-zâde'nin nücûm merakının hayretle

---

1 Bk. Metin, I,308.

2 Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, XI,30.

3 Cevdet Paşa'nın *Şânî-zâde Târîhi*'nden istifâde ettiği yerler, hazırladığım metnin dipnotlarında gösterilmeye çalışılmıştır. Bu kısımlar dikkatlice takip edilecek olursa, Cevdet Paşa'nın Şânî-zâde'nin anlatım sırasına uymadığı da görülecektir.

4 Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.72.

karşılandığının söylenmesi[1] de doğru gözükmüyor. Her ne kadar Cevdet Paşa bir yerde Şânî-zâde'nin yaptığı nücûm hesabını düzeltmekle beraber (bk. VIII,313-315), burada hayretle karşılama yoktur. Sadece Cevdet Paşa nücûm ile ilgili bilgilere bu tür kitaplarda yer verilmesinin pek uygun düşmeyeceğini düşünmekle beraber, Şânî-zâde'ye olan saygısından dolayı kendisi de bu tür hesaplamalar hakkında bilgi verdiğini söyleyecektir[2].

2. TIBBA DAİR ESERLERİ

Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi'nin en önemli yönü tabîpliği, tıbba ait eserleri ve bu eserlerinde getirdiği yeniliklerdir. Tesbît edilebilen tıbbî eserlerinin beşine, İbn Sînâ ve Nizâmî gibi büyük İslâm âlimlerinin geleneğine uyduğunun, ayrıca Peygamberimizle Ehl-i beyt'ine bağlılığının bir işâreti olarak *Hamse-i Şânî-zâde* (=Şânî-zâde'nin Beşlisi)[3] veya tıpla ilgili bu eserlerine sadece *Kānûn-i Şânî-zâde*[4] adını vermiştir.

Hamse-i Şânî-zâde beş kitaptan meydana gelmiştir; bunlar sırasıyla *Mir'âtü'l-Ebdân fî Teşrîh-i A'zâ'i'l-İnsân, Usûlü't-Tabî'a, Mi'yâru'l-Etıbbâ, Kānûnü'l-Cerrâhîn ve Mîzânü'l-Edviye*'dir.

a. Mir'âtü'l-Ebdân fî Teşrîh-i A'zâ'i'l-İnsân

Devrine göre modern anlamda hazırlanmış gerçek anlamda ilk anatomi (teşrîh) kitabı olan *Mir'âtü'l-Ebdân fî Teşrîh-i A'zâ'i'l-İnsân*[5], *Mi'yâru'l-Etıbbâ*'dan sonra yazılmış olmasına rağmen *Hamse-i Şânî-zâde*'nin ilk kitabını teşkîl eder[6].

Şânî-zâde'nin önce *Mi'yâru'l-Etıbbâ* adlı eseri yazdığı ve basılması için Şeyhülislâm Dürrî-zâde Abdullah Efendi vasıtasıyla huzûra takdîm ettiği, bunun basımının gecikmesinin ardından, bu kitabın daha iyi anlaşılması için anatomiyi (teşrîhi) ihtivâ eden *Mir'âtü'l-Ebdân*'ı, Eyüp Kadılığı sırasında yazıp sadrıa'zam vasıtasıyla huzûra takdîm ettiğini ve gerekli şekiller ilâvesiyle basılmasına müsâade edimesi için fermân talep edildiğini görüyoruz. II. Mahmûd'un buna "Efendi-i mûmâ ileyhin te'lîf etdiği kitâb manzûrum olmuşdur. Lâzım olan eşkâl zamm olunup, tab' olunmasını tenbîh eyleyesin.

---

1 Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.72; Aykurt, *agt*, s.105.
2 Bk. meselâ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, X,183.
3 Bk. Metin, s.I, 543,659; II,214,996; Süheyl Ünver, "Şanîzada Ataullah Efendi, Tıbbî Eserleri", s.2-3.
4 İbn Sînâ'nın Hamse'sine "Kânûn" adını vermesinden hareketle Şânî-zâde'nin de eserlerine *Kânûn-i Şânî-zâde* demesi, sadece *Mîzânü'l-Edviye*'nin mukaddimesinde söz konusudur.
5 Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, İstanbul 1997, II,103.
6 Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.36.

Vâkı'a Devlet-i 'aliyye'mizde bir eser olmuş olur ve kendüye ikrâm da olunur" şeklinde cevap vererek[1], basımına ve tashîhlerinin Şânî-zâde'nin bizzât kendisi tarafından yapılmasına müsâade edecektir.

Mir'âtü'l-Ebdân'ın elif-be ile gösterilen ilk iki sayfasında "Zikr-i sebeb-i tab'-ı kitâb-ı müstetâb" diye başlayan bölümünde Şânî-zâde, tıb ve teşrîhin faydasının sadece insanlara değil, bütün yaratılmışlara şâmil olduğunu anlatır. Bunu takiben kitabın basılmasını ve tashîhlerinin yapılmasını emreden II. Mahmûd'un fermânı özetlenir. Pâdişâh bu fermânında ayrıca bakır levhalar üzerine yapılacak 56 adet resmin ecnebîlere değil, İstanbul'da bir sanatçıya yaptırılmasını da istemektedir. Eserin Receb 1235'te (Nisan-Mayıs 1820) tamamlandığı söylendikten sonra, bir arada basılmış olan üç kitabın arka arkaya fihristlerinin yer aldığı kısımlar gelir[2].

Fihristlerin arkasından mukaddime kısmı başlar. Şânî-zâde burada yeni tıbba dâir *Mi'yâru'l-Etıbbâ* adlı kitabı hazırlayıp daha önce Pâdişâh'a arzettiğini, burada anlatılanların daha iyi anlaşılabilmesi için teşrîhin (anatominin) bilinmesinin lâzım geldiğini, eski eserlerde anatomiye dâir bir eser olmadığını, bu ihtiyâcı gidermek için anatomi bilginlerinin eserlerinden lüzumlu bilgileri toplayıp özetlemek suretiyle 1231/1816 senesinde eserini tamamladığını bildirir. Burada dikkati çeken bir başka nokta da bir nevi telîf kabul edebileceğimiz bu eserini Osmanlı Devleti'nde yeni tıbbı ve anatomiyi bilen hekim yoktur diyenlere cevap olarak yazdığını belirtmesidir[3].

Mir'âtü'l-Ebdân, Ostolociya (Osteologie = Kemik bahsi) ve Sarkolociya (Sarcologie = Kas bahsi) olmak üzere iki ana kısımdan ibâret olup, başta harflerle belirtilmiş 7 sayfa, ardından 131 sayfa metin, arkası boş bırakılmış tek sayfalarda 56 adet teşrîh (anatomi) resimleri, 80 sayfa resimlerin izâhı olmak üzere toplam 274 sayfadır. Eserdeki 56 adet anatomik resim, Avrupa'nın tanınmış anatomistlerinin eserlerinden alınmış, resimlerin açıklandığı yerlerde de kimlerden alındığı belirtilmiştir[4]. Hangi tıp kitabından veya kitaplarından tercüme edildiğini bilmediğimiz, sâde bir türkçe ile kaleme alınmış bu eserde birtakım terimler Latince olarak bırakılmıştır[5].

Mir'âtü'l-Ebdân fî Teşrîh-i A'zâ'i'l-İnsân, Usûlü't-Tabî'a ve *Mi'yâru'l-Etıbbâ* ile beraber *Hamse-i Şânî-zâde*'nin ilk cildini teşkîl eden 3 kitabın birincisi olarak yorucu bir çalışmadan sonra İstanbul Dâru't-tıbâ'ati'l-'Âmire'de 1235/1820 senesinde basılmıştır. Üç senede tamamlanan basımın tashîhlerini

1 *BOA*, Hatt-ı hümâyûn, nr. 22672.
2 Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.36-37.
3 Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.3; F.N. Uzluk, "İlk Açılan Tıbbıyemiz-Şanizade'nin Anatomi Kitabı", s.677-678; Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.37.
4 Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.38-39.
5 Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.11.

bizzât Şânî-zâde yapmıştır[1]. Eser erkâna sunulmak ve halka satılmak üzere iki şekilde hazırlanmıştır. Erkân için hazırlanan miklepli nüshalar, üzerinde Sultân II. Mahmûd'un tuğrası olan kırmızı meşin ciltlidir. Kitaptaki süslemeler altınla yapılmış, içinde gravür tarzında yapılmış anatomi resimleri siyah, pembe ve mavi renklerde basılmıştır. Resimlerin 5,6,7 ve 56 numaralı olanlarının sol alt köşelerinde "'Amel-i Agob Erzurumî" kaydını görüyoruz ki, bunun klişeleri yapan ustanın adı olması kuvvetle muhtemeldir. Halka satılacak nüshaların ciltleri ise yeşil ve siyah meşindendir. Cilt üzerindeki süslemeler gümüşle yapılmış, içindeki anatomi resimleri ise siyah-beyaz olarak basılmıştır[2]. Şânî-zâde eserde dikkat çekmek istediği kelimelerin altını çizmiş veya yan tarafa yazmıştır.

Hamse-i Şânî-zâde'nin ilk cildini teşkîl eden bu üç kitap pek çok eserde Türkçe Basılı ilk tıp kitapları olarak geçerse de[3], Nuran Yıldırım "Türkçe Basılı İlk Tıp Kitapları" adlı makalesinde basılı ilk Türkçe tıp eserinin 1232/1817'de basılmış olan, Mustafa Reşîd Efendi ve Mustafa Behcet Efendi tarafından yazılan 14 sayfalık *Tertîb-i Eczâ* isimli risâle olduğunu belirtir. Hac yolcularının gerektiğinde başvuracakları bir sağlık rehberi niteliğindeki bu kitapçıkta 30 kadar ilacın terkîbi ve nasıl kullanılacağı anlatılmıştır[4]. İlaçlardan bahseden bu risâle tıpla ilgili ise de, Şânî-zâde'nin eserleri gibi doğrudan tıbbî konuları ihtivâ etmediği görülmektedir.

Uzluk, 1894-1902 yılları arasında İstanbul'da bulunan Bernhard Stern ismindeki bir gazetecinin 1903 yılında Berlin'de basılan *"Medizin, Aberglaube und Geschlechtsleben in der Türkei"* adlı eserinin 3. bölümünün 52. sayfasında *Mir'âtü'l-Ebdân fî Teşrîh-i A'zâ'i'l-İnsân*'ın üniversitede yasaklandığının yazıldığını gördüğünü, ama Tıbbiye'nin 1260/1844 mezunu Hekimbaşı Küçük Hayrullah Efendi'nin (1820-1869) satın aldığı defterleri içerisinde "Mevcûdum olan tıp kitapları" kaydıyla yazdığı eserler arasında *Hamse-i Şânî-zâde* ve *Teşrîh li-Şânî-zâde* adlı eserlerini "ez-mâl-ı mîrî" kaydıyla, yani Tıbbiye Mektebi'nin demirbaş kitaplarından olduğunun belirtildiği belge vasıtasıyla Bernhard'ın yanıldığını ortaya çıkarmıştır[5].

Mir'âtü'l-Ebdân fî Teşrîh-i A'zâ'i'l-İnsân T.X.Bianchi tarafından incelenmiş, Bianchi, kitabın bir zihniyet değişikliğini ifade ettiğini ve geleneksel Osmanlı düşünce tarzının dışına taşan bir olay olduğunu farketmiş,

1 Bk. Metin, II,784-785,996-997.
2 Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.39.43.
3 Bk. meselâ Süheyl Ünver, *Tıp Tarihi*, İstanbul 1943, s.177.
4 Nuran Yıldırım, "Türkçe Basılı İlk Tıp Kitapları Hakkında", *Journal of Turkish Studies, Türklük Bilgisi Araştırmaları, In Memoriam Ali Nihad Tarlan Hâtıra Sayısı*, ed. Şinasi Tekin - Gönül Alpay Tekin, Cambridge 1979, III,443-444; Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.36.
5 F.N. Uzluk, "İlk Açılan Tıbbiyemiz-Şanizade'nin Anatomi Kitabı", s.679-686.

Türkçe'deki basılmış ilk anatomi ve tıp eseri olarak Avrupa'ya tanıtmıştır. Bu değerlendirmesi sırasında Bianchi, kitabın birçok resimlerini ve bir sahifesini neşretmiştir. Eerin bir nüshası İstanbul'daki Fransız Büyükelçisi tarafından Kraliyet Kütüphanesi'ne de gönderilmiştir[1].

b. Usûlü't-Tabî'a

Şânî-zâde'nin Hamse'sinin (Beşlisinin) ikinci kitabı olan *Usûlü't-Tabî'a*, ülkemizde basılan ilk fizyoloji kitabıdır. Şânî-zâde Arapça olarak yazdığı mukaddimesinde, tabiî hâdiselerden bahsedeceği için Yunanca Fizyoloji sözünün Türkçe karşılığı olarak esere *Usûlü't-Tabî'a* adını verdiğini belirtir. *Usûlü't-Tabî'a*'nın ilk bölümünde vücutta bulunan kuvvetler ele alınmış, ikinci bölümünde ise hastalıkların sebepleri ve belirtilerinden bahsedilmiştir[2].

Tercüme bir eser olduğu anlaşılan, ama hangi eserden veya eserlerden tercüme edildiği bilinmeyen, sâde bir Türkçe ile yazılan 39 sayfalık *Usûlü't-Tabî'a*'nın sonuna ayrıca tıp fakültelerinde iç hastalıklarının başlangıcı olarak okutturulan bir kısım da ilâve edilmiştir[3].

Usûlü't-Tabî'a, Mir'âtü'l-Ebdân ve *Mi'yâru'l-Etıbbâ* ile beraber üç kitabın ikincisi olarak 1235/1820 yılında İstanbul'da Dâru't-tıbâ'ati'l-'Âmire'de bir cildin içinde olarak basılmıştır.

c. Mi'yâru'l-Etıbbâ

Şânî-zâde'nin Hamse'sinin üçüncü kitabı olan *Mi'yâru'l-Etıbbâ*, Viyana'da Avusturya İmparatoriçesi Maria Théresia'nın Başhekimi ve Avusturya tıp fakültelerinin başı Baron Anton von Störck'ün (1731-1803) yeni tıpta iç hastalıklarına dâir yazdığı *"Medizinisch Praktischer Unterricht für die Feld und Landwundärzte der Österreichischen Staaten,* Wien 1776 (Avusturya Memleketleri Askerî ve Köy Hekimleri İçin Pratik Tıbbî Öğretim)" adlı çeşitli Avrupa dillerine çevrilen iki ciltlik Almanca kitabının Bartelemy Bathisti (1755-1831) tarafından *"Instrozione Medico-Practica ad uso dei Chirurghi Civil e Militari Opera,* Venezia 1778" adıyla yapılan İtalyanca'sından Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi'nin yaptığı tercümedir[4].

Şânî-zâde, Büyük Friedrich'in kumandanlarına öğütlerini ihtivâ eden ve *Vesâyâ-nâme-i Seferiyye adıyla* yaptığı tercümesinin önsözünde de o

1 Aykut Kazancıgil, *XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Anatomi (Şanizade-Bianchi),* İstanbul 1991, s.14,16.

2 Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.10-11.

3 Bedî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.11.

4 Prof. Dr. Karl Süssheim (1878-1947), *Mi'yâru'l-Etıbbâ*'nın hangi kitaptan çevrildiği konusunda yaptığı araştırmalarında, Şânî-zâde'nin bu kitabı Bathisti'nin tercümesi olan İtalyanca'sından yaptığını ispatlamıştır; bk. Kurt, *agt,* s.37.

dönemlerde Avrupa'da takdîr edilen bu eseri tercüme ettiğini söz konusu etmiştir[1].

Mi'yâru'l-Etıbbâ'da hastalıklar tek tek Türkçe karşılıkları da verilerek belirti ve tedâvîleri ile anlatılmış, ayrıca kullanılan ilaçlar kitabın sonundaki ilaç listesinde bulunan numaraları ile gösterilmiştir[2]. Şânî-zâde, teşhîsinde kolaylık olması ve miktarlarda hatâ yapılmaması için eczâları Arapça ve Türkçe iki dilde yazdığını belirtmektedir[3].

Mi'yâru'l-Etıbbâ tercümesi, aslının esas itibariyle aynısı olup, yalnız mukaddimesindeki Maria Théresia ve oğlu II. Jozef'in övüldüğü kısım çıkarılmış ve çiçek aşısı bahsi değiştirilmiştir. Störck'ün kitabında yer alan insandan insana yapılan ve tıpta Variolisation = Çiçekleme tabir edilen usûl eskimiş olduğundan, 30 yıl sonra meydana getirilen tercümesinde eski metodun gereksiz ve manasız olduğunu gören Şânî-zâde bunu terkederek, 1798'de Edward Jenner (1749-1823) tarafından bulunmuş olan İnek Çiçek Aşısı = Vaccination usûlünü yeni kitap ve risâleleri incelemek sûretiyle kitabına yazmıştır.

Bu şekilde tıptaki yeni gelişmeleri takip ettiğini gösteren Şânî-zâde'nin aynı zamanda Jenner usûlü aşıyı kullandığı da anlaşılmaktadır. *Mi'yâru'l-Etıbbâ*'nın o zaman için bir özelliği de kitabın sonunda bulunan Formulaire'de bulunan ve içlerinde şarabın da bulunduğu 319 terkîbin olduğu gibi muhâfaza edilmesidir. O, bunu şaraplı ilaçları padişâhın Hristiyan tebaası, şarapsızları da Müslümanlar içşin diye değiştirmediği şeklinde açıklayacaktır[4].

Şânî-zâde Hamse'sinin üçüncüsü olan bu kitabın metni 201 sayfa, formüller kısmı 56 sayfa, ilaçlar fihristi 2 sayfadır. Ayrıca maddeler ve bahislerin fihristi 84 sayfa olarak kitap toplam 343 sayfadır[5].

Mi'yâru'l-Etıbbâ, Şânî-zâde'nin yazdığı ilk tıp kitabı olmasına ve huzûra takdîm edilmesi için devrin gelenekleri gereğince Şeyhulislâm'a teslîm edilmesine rağmen, kendi beyânına göre Sahhâflar Şeyhi-zâde Mehmed Es'ad Efendi'nin kıskançlığı ve kendisini rakip görmesi sebebiyle huzûra takdîm edilmemiş, daha sonra yazdığı *Mir'âtü'l-Ebdân*'ın o sıralarda Müfettiş-i Sadr-ı 'âlî (Haremeyn Evkâf Müfettişi) olması sebebiyle Şeyhulislâm değil, Sadrıa'zam vasıtasıyla huzûra takdîm edilmesiyle, diğerleri yanında *Mi'yâru'l-Etıbbâ*'nın da basımına izin çıkmıştır[6]. Üç senelik yorucu bir çalışmadan sonra Hamse'nin

---

1 Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.7-8; Uzluk, "İlk Açılan Tıbbıyemiz-Şanizade'nin Anatomi Kitabı", s.676; Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, 50.

2 Nuran Yıldırım, *agm*, s.445.

3 Nuran Yıldırım, *agm*, s.445; Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, 53,56.

4 Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.8

5 Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.11.

6 *Mi'yâru'l-Etıbbâ*'nın basımı için yapılan mürâcaatta, Pâdişâh II. Mahmûd: "Kitâb-ı mezkûr manzûr-i hümâyûnum olmuşdur. Bunlar lâzımlı şeylerdir, bu dahi tab' u temsîl etdirile" cevâbıyla müsâade ettiğini bildirecektir; bk. *BOA*, Hatt-ı hümâyûn, nr. 22720.

üçüncü kitabı olarak 1820'de Dâru't-tıbâ'ati'l-'Âmire'de basılmıştır. Tek cilt halinde basılan bu üç kitap arasındaki bağlantı, birbirlerinin devamı olmayıp, tamamlayıcısı olmalarıdır[1]. Bilinen tek yazma nüshası İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji Anabilim Dalı, Tıp Tarihi Bilim Dalı Ktp., nr.538'dedir[2].

d. Kânûnu'l-Cerrâhîn

Şânî-zâde'nin Hamse'sinin dördüncü kitabıdır. Şânî-zâde, eserin Arapça mukaddimesinde önceki kitaplarını ismen bildirdikten sonra, cerrâhîye ayırdığı bu kitabının iki bölüme ayrıldığını, birinci bölümde cerrâhlıktan, ikinci bölümde ise cerrâhlığı ilgilendiren özel hastalıklardan bahsedeceğini ve kitabına *Kânûnu'l-Cerrâhîn* adını verdiğini belirtir[3].

Şânî-zâde'nin bu kitabında hastalıklar hakkında kısaca bilgi verildikten sonra cerrâhî hastalıklar ve yapılan uygulamalara geçilmekte, ardından en geniş bölüm olan cerrâhların ilgi alanına giren hastalıklar ele alınmakta, eser çıkıklar bahsi ile sona ermektedir[4].

Kânûnu'l-Cerrâhîn'de klasik Osmanlı cerrâhî kitapları sıralaması takip edilmemiştir. Kırık-çıkık bahsi yetersiz kısa bir bölüm halindedir. Kan alma bahsi diğer kitaplar yanında çok kısadır, dağlama bahsi hiç yer almamıştır. Kitapta anlatılan cerrâhî müdâhaleler kısmı ise öğretici vasıfta ve detaylıdır[5].

Kânûnu'l-Cerrâhîn üzerinde özel olarak çalışmış olan Kurt, eserin kuvvetli bir ihtimal olarak tercüme olduğunu, az bir ihtimâl olarak ise Anton von Störck'ün daha önce söz konusu ettiğimiz kitabından tercüme edilmiş olabileceğini düşünmektedir.

Eser Mısır'da Bulak Matbaası'nda Mehmed Ali Paşa'nın emri ve Diyarbekirli Sa'dullah Sa'îd'in tashîhleriyle 1 Rebî'ulevvel 1244/11 Eylül 1828'de nefîs bir şekilde iki resimli levha ve bunların açıklamalarıyla birlikte basılmıştır, 134 sayfadır[6]. Söz başları Arapça olmakla beraber, metin kısmı genellikle açık ve sâde bir Türkçe ile yazılmıştır[7].

Bilinen tek yazma nüshası İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Deontoloji Anabilim Dalı ve Tıp Tarihi Bilim Dalı Ktp., Yazma Eserler Bölümü nr. 366'da bulunan *Kânûnu'l-Cerrâhîn*, 35 satır, 66 varaktır. Âharlı ve filigranlı kağıda

1 Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.50.
2 Şânî-zâde'nin *Mi'yâru'l-Etıbbâ*'nın basılması sırasında karşılaştığı zorluklar, "Çeşitli Yönleriyle Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi" bölümünde "Eserlerinin Basımında Karşılaştığı Zorluklar" başlığı altında tafsîlâtlı olarak anlatılacaktır.
3 Bk. Kurt, *agt*, s.46.
4 Bk. Kurt, *agt*, s.51-116.
5 Bk. Kurt, *agt*, s.122.
6 Bk. Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.11; Kurt, *agt*, s.46-47.
7 Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.11.

ta'lîk hatla yazılmıştır[1]. *Târîh*'indeki yazılarından kendi el yazısını tanıdığımız Şânî-zâde'nin, mukaddime sayfasının fotokopisinde görülen yazının[2] da ona ait olduğu görülmektedir.

e. Mîzânü'l-Edviye

Şânî-zâde'nin Hamse'sinin beşinci kitabı, ilaçlardan bahseden *Mîzânü'l-Edviye* adlı eserdir. Şânî-zâde bugün yazma halinde bulunan kitabın Arapça mukaddimesinde, kendisinin şu anda Vekâyi'-nüvîs ve Eyüp Kadısı bulunduğunu, bu eserinin *Kânûn-i Şânî-zâde* diye isimlendirdiği beş kitabın sonuncusu olduğunu belirtmektedir. *Mîzânü'l-Edviye* diye isimlendirdiği bu kitabını iki kısma ayırdığını, her iki kısmı da bir hâtime ile tamamladığını, birinci kısmın "Eczâ'-i Müfrede-i Tıbbiyye (=Matière medicale simple)", ikinci kısmı da "Edviye-i Mürekkebe (=Matière medicale composée)", sonunda da "Istılâhât-ı Tıbbiyye (=Terminologuie medicale)"nin yer aldığını söyler.

Mîzânü'l-Edviye'de ilk kısmın "Müfredâtü'l-Edviye"ye dair olduğu kaydedilerek sırasıyla Türkçe, Arapça, eğer varsa Farsça, bazen Yunanca, Latince, Fransızca ve İtalyanca'sı belirtilerek bitkilerin tanıtılmasına geçilmektedir. Bitkiler genellikle "el-Mâhiyye = özellikler", "Tarîku'l-İsti'mâl = kullanma şekli", "Mikdâru'l-İsti'mâl = kullanma miktarı", "Tenbîh = dikkat edilecek noktalar" başlıkları altında tanıtılmaktadır[3].

Mîzânü'l-Edviye'nin Feridun Nafiz Uzluk'un şahsî kütüphanesinde bulunan müellifin bizzat yazmış olduğu tek yazma nüshasının alfabetik tarzda düzenlenmiş ilk kısmı "sin" harfine kadardır[4]. Şânî-zâde tarafından daha Eyüp Kadısı bulunduğu 1231/1816'larda yazılmış olmasına rağmen, eserin diğer kısımları maalesef bugün mevcut değildir[5].

Uzluk, *Türk Tıp Tarihi Arkivi*'ne yazdığı seri makalelerinde bu eseri tanıtmış, bugünkü yazıya aktarmaya başlamış, ancak Arkiv yayına devam edemediği için eserin yayını da devam edememiş, elif harfinin "uyuz otu" maddesinde kalmıştır[6].

---

1 Kurt, *agt*, s.46-47. Kurt nr. 366'daki nüshanın ne zaman ve kim tarafından yazıldığının bilinmediğini söylüyorsa da, kitabın Şânî-zâde'nin kendi el yazısı ile olduğu kesindir ve *Mir'âtü'l-Ebdân*'dan sonra yazıldığı düşünülebilir.

2 Bk. Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.59.

3 Feridun Nafiz Uzluk, "Şani zade Ataullah, Elkitabül Hamis fi Zikril Edviye", *Tıp Tarihi Arkivi*, sayı 12-15, s.117-118.

4 Feridun Nafiz Uzluk'un şahsî kütüphanesinde bulunan 108 sayfalık bu eser, bugün Konya İl Halk Kütüphanesi'ne bağışlanmıştır; bk. Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.63.

5 Uzluk, bu kayıp kısımlardan en çok "Istılâhât-ı Etıbbâ" kısmına üzüldüğünü söylemektedir; bk. Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.13.

6 Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.63.

Şânî-zâde'nin bu eserinde kalbi kuvvetlendirici ve idrâr arttırıcı "Dijital (=Yüksük otu)"den ilk defa bahsetmesinden ve bu kıymetli ilacın fizyolojik tesirleri hakkında bugünkü bilgilerimize yakın bilgiler vermesinden dolayı Türk hekimleri arasında ayrı bir değeri olduğu özellikle vurgulanmıştır[1]. Şânî-zâde'nin bu eserini de açık ve sâde bir Türkçe ile yazdığı belirtilmektedir[2].

Şânî-zâde Hamse'sinin son iki kitabının Şânî-zâde tarafından Hamse'nin ikinci cildi olarak düşünüldüğü, hatta bu kitapların ilk üç kitabın bir cilt halinde basıldığı sırada hazır olduklarıdır, fakat ilk cildin basımı öncesi ve basımı sırasında, rakiplerinin, bazı iş bilmezlerin ve kendisini çekemiyenlerin karşısına çıkardığı güçlüklerden dolayı son iki kitabının basılmasını kendi ifâdesiyle, "bakıyye-i husamây-ı gaddârın vakt-i nekbetine tevkîf ve te'hîr (=merhametsiz hasımlarının musîbete uğrayacakları zamana kadar) ertelediğini söyleyecektir[3].

f. Ruhye Risâlesi, Şânî-zâde'ye Atfedilen Bir Tıbbî Eser

Uzluk, süt çocuklarında görülen bulaşıcı bir cilt hastalığı hakkında yazılmış *Ruhye Risâlesi* adlı tıbba dâir kitabı[4], *Mi'yâru'l-Etıbbâ*'nın s. 198'in kenarındaki kayıttan hareketle Şânî-zâde'nin tercüme etmiş olduğu kanaatindedir. Her ne kadar Uzluk, kütüphanelereki *Ruhye Risâlesi* nüshalarının mukaddimesinde bunların Mustafa Behcet Efendi'ye ait olduğunun gösterildiğini söylemekte, ama bunu zayıf bir ihtimâl olarak görmektedir. Ona göre büyük bir ihtimâlle Şânî-zâde bu risâleyi Störck'ten tercüme etmiş, fakat zaman ve zemîn onun basılmasına engel olmuştur. Ardından Hekimbaşı Mustafa Behcet Efendi, Şânî-zâde'nin 1826'daki ölümünden sonra satılan kitapları arasında bu tercümeyi ele geçirmiş, belki kendisi de bazı ilâveler yaparak bu risâleyi meydana getirmiştir.

Uzluk, risâlenin Şânî-zâde'ye ait olabileceğini *Mi'yâru'l-Etıbbâ*'nın s.198'in sağ kenarındaki nottan hareketle iddia etmekteyse de, bu notta Şânî-zâde, Störck'ün kuşûr-i lebeniyye (= süt kabukları, Fransızcası: croutes des laits) ye ait bir risâlesi olduğundan ve bunun tercüme edildiğinden bahsetmekte, bu tercümeyi kendisinin yaptığını söylememektedir. Daha sonra

1 Uzluk, "Şani zade Ataullah, Elkitabül Hamis fi Zikril Edviye", s.117; Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.13. Bedizel bu değerlendirmeye önceki eserler yeterince incelenmediği için ihtiyatla yaklaşmaktadır; bk. M. Bedizel Zülfikar, *age*, s.93.

2 Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.11.

3 Bk. Metin, M3 125 ve M2 112; Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, XI,35.

4 Araştırmacılar Farsça ruhye (=yanak) kelimesini, ilk bakışta farklı anlamlara gelebilecek şekilde özentisizce Rûhiyye, Ruhiyye (Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.39,66-68; Aykurt, *agt*, s.39), Ruhiyye ve Ruhuye (Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.15), Ruhiye (Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.13; Kurt, *agt*, s.39) imlâlarıyla yazmışlardır.

bu risâle ile ilgili olarak bunun Şânî-zâde'nin bir tercümesi olduğu veya bu görüşe ihtiyatla yaklaşılması gerektiği şeklinde görüşler dile getirilmiştir[1]. Bana göre kendisi hiçbir yerde açıkça böyle bir tercümesinden bahsetmemesine, Uzluk'tan önce de buna temas edilmemesine, bugün yazma halinde İstanbul kütüphanelerinde İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T. 7045 ve Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 754 ve Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Hazîne, nr. 569'da olmak üzere üç nüshası bulunan 9-10 varaklık risâlede açık olarak Mustafa Behcet Efendi tarafından son dönemde yazılan Avrupa'daki kitaplardan, özellikle Störck'ün kitabından yararlanılarak yazıldığı belirtildiğine göre, artık şüpheci davranmanın bir gerekçesi yoktur. Risâlenin Mustafa Behcet Efendi tarafından yazıldığı kabul edilmelidir.

3. EDEBÎ ESERLERİ

Şânî-zâde'nin dönemin dikkati çeken şâirleri arasında yer aldığı, Dîvân Edebiyâtı'nın her türünde eserler verdiği anlaşılmaktadır. Bugün kütüphânelerimizde bulunan şiir kitaplarından hareketle şimdilik söyleyebileceklerimiz şunlardır.

a. Dîvân-ı Şânî-zâde

Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi tıp, tarih, matematik, geometri, askerlik, coğrafya gibi alanlarda telif ve tercüme olarak ortaya koyduğu değerli eserler yanında şiirle de uğraşmış, güçlü bir şâir olarak görülmese de bunu bir dîvân teşkîl edebilecek seviyeye de getirmiştir. Şânî-zâde'nin şiirlerinde 'Atâ mahlasını kullandığı görülmektedir.

Bugün elimizde vefâtından sonra bir araya getirildiğini gördüğümüz 4 kadar Dîvânçe'si vardır[2]. Bunların içinde III. Selîm için yazılan bir kış kasîdesi, 12 tarih, Ferruh Efendi'nin Mesnevî tercümesine bir takrîz, Kânî Efendi'nin gazeline bir tahmîs, 75 gazel, 10 kıt'a, 12 rubâ'î, 25 beyit bulunmaktadır. Dîvânçe'sinde Türkçe şiirlerinden başka Arapça ve Farsça bazı şiirlerine de tesâdüf edilmektedir[3].

---

1 Şehsüvaroğlu, bu risâlenin Mustafa Behcet Efendi tarafından tercüme edildiğinin belirtilmiş olmasına rağmen Şânî-zâde'ye ait olduğu kanaatindedir (bk. "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.13). Sonraki araştırmacılar ihtiyatlı bir dil kullansalar da Şânî-zâde'ye ait olabileceği düşüncesindedirler (bk. Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.66,68; Kurt, *agt*, s.39; Aykurt, *agt*, s.39).

2 Dîvânçe (=küçük dîvân) derken mevcut şiirlerin, bildiğimiz dîvân hacmine ve çeşitliliğine ulaşmadığını, her açıdan onlardan daha küçük olduğunu belirtmek istiyoruz. Tabiî Şânî-zâde'nin şiirlerinin bulunduğu eserlere dîvân adının verilmesi, muhtemelen tertîp edenlerin Şânî-zâde'nin başka şiirlerinin de var olduğunu düşünmeleri sebebiyledir.

3 Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.74 Fatin Tezkiresi ve Fâ'ik Reşâd'ın Eslâf'ı (bk. II,109) gibi eskiden yazılmış bazı kaynaklarda şiirleri olduğu belirtilmekle beraber dîvânından

Dîvânçe'lerden biri İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T. 1352'dedir. 1a'da "Dîvân-ı Şânî-zâde Vak'a-nüvîs-i sâbık" kaydı, 1b'nin baş tarafında ufak bir süsleme vardır. Çift sütün, 27 varak, 17 satırdır, sayfa kenarlarında kırmızı mürekkeple çizilmiş çift çizgiler mevcuttur. Güzel bir ta'lîk hatla yazılmış, Rumeli kadı'askerlerinden İbrâhîm b. 'İsmet b. Yahyâ tarafından Rebî'ulâhır 1262'de (Nisan 1846) istinsâh edilmiştir. Bazı ufak tefek kelime farklılıkları dışında T. 9636'daki nüsha ile benzerlik arzetmektedir.

Dîvânçe'lerden bir diğeri yine İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T. 9636'dadır. 1a'da "Dîvân-ı 'Atâ Şânî-zâde sene 245" kaydı vardır. Serlevha tezhibli, çift sütün, içleri altın yaldızla süslenmiş kenar çizgileri vardır, başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Filigranlı 26 varak, 17 satır, 25 Şa'bân 1242/24 Mart 1827'de Yahyâ Zîver tarafından ta'lîk hatla istinsâh edilmiştir.

Viyana Millî Ktp., nr. 750'de bulunan 30 varaklık, 15 satır, ta'lîk hatla yazılmış nüsha, "Dîvân-ı Vak'a-nüvîs-i sâbık Şânî-zâde Efendi" adını taşımaktadır. Açık, koyu sarı, açık yeşil vs. renklerde kağıtlar üzerine çift sütün olarak ve başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Muharrem 1245'te (Temmuz 1829) istinsâh edilmiştir[1].

Dîvânçe'nin şimdilik bilinen son nüshası İstanbul'da Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Ktp., nr. Y 727'dedir. Serlevha tezhibli, 190x120 (140x83) mm. ebadında, 30 varak, 15 satır, içleri altın yaldızla doldurulmuş kenar çizgileri olan nüsha, âharlı nohudî kağıda yazılmıştır. 1a'da "Dîvân-ı Şânî-zâde Vak'a-nüvîs-i sâbık" kaydını taşıyan Dîvânçe, Seyyid 'Abdi tarafından 1243/1827 tarihinde istinsâh edilmiştir[2].

İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T. 9749'da Şânî-zâde'nin kendi hattıyla şiirlerini yazmış olduğu bir defter vardır. Defterde Şânî-zâde'nin Dîvânçe'sinde olmayan bazı şiirleri de vardır. Süheyl Ünver'e göre bu defter Şânî-zâde'nin ölümünden sonra şâir Leylâ Hanım'ın eline geçmiş, Leyla Hanım da Şânî-zâde ve diğer şâirlerin şiirlerinin bulunduğu bu deftere kendi şiirlerini ve diğer beğendiği şâirlerin bazı şiirlerini de ilâve etmiştir[3]. Leyla Hanım 1847'de ölünce defter başkalarının eline geçmiş, onlar da başka şâirlerden beğendikleri şiirleri deftere kaydetmişlerdir[4]. Defterin 75.

---

bahsedilmediğini veya bazı eserlerde sadece 1-2 nüshasından bahsedildiğini de görmekteyiz; bk.Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.74.

1 Gustav Leberecht Flügel, *age*, I,700. Bedizel, Viyana'daki nüshanın eksik olduğunu söylerken yanılmaktadır (bk. Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.74). Dîvânçe'de olmadığını söylediği 12 tarih ve tahmîsin var olduğu katalogda görülmektedir.

2 *Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, hazırlayanlar: Yücel Dağlı, E. Nedret İşli, Cevdet Serbest, D. Fatma Türe, İstanbul 2001, s.285.

3 A. Süheyl Ünver, *Tıp Tarihimiz Yıllığı*, İstanbul 1966, I,38.

4 Bedizel, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji Anabilim Dalı ve Tıp Tarihi Bilim Dalı Arşivi Şanizade Dosyası'ndaki Prof. Dr. Süheyl Ünver'in Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk'a

sayfasında "İşbu kitâb 4 numerolu vapurda unudulmuş olmağla, idâreye teslîm olunmuşdur; fî 13 Kânûn-i evvel sene 1301(25 Ocak 1886). Vapuru Me'mûru Hüseyin" kaydından, defterin kaybolduğu daha sonra İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp.'ne intikâl ettiği anlaşılıyor.

İşte Şânî-zâde'nin şiirlerini, üstelik bizzât kendi eliyle yazdığı şiirlerini ihtivâ eden bu defterin ortaya çıkmasıyla Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi'nin tanıtmaya çalıştığımız bu dîvânçelerinde yer alan şiirlerinin dışında da şiirlerinin olduğu anlaşılıyor[1]. Bu arada *Târîh*'inde kendisine ait olduğunu düşündüğümüz, ama Dîvânçe'sinde göremediğimiz bazı şiirlerinin olduğunu da düşünmekteyiz. Meselâ *Târîh*'inde "Li-nâzımihî"[2], "Li-nâmıkıhî"[3] ve "Li-muharririhî"[4] kaydından sonra yer verilen şiirler muhtemelen ona aittir. Ayrıca diğer eserlerinde de Dîvânçe'sinde yer vermediği bazı şiirleri olabileceği gibi[5], ölümünden sonra bir araya getirildiğini gördüğümüz ve zaten eksik olduğu görülen Dîvânçe'sinin dışında, bazı şiirlerinin yok olup gittiğini düşünsek bile, şiirlerinin ihtivâ eden başka bir defterin bir yerlerden ortaya çıkması da mümkündür.

Şânî-zâde 'Atâ'ullah Efendi'nin Dîvân'ı üzerine Adviye Rabia Çipiloğlu tarafından bir Yüksek Lisans Tezi hazırlanmıştır. Bu tezde Şânî-zâde'nin bütün şiirlerinin araştırılıp bir araya getirilmesi yerine, bilinen 4 nüshanın ikisi olan İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T. 9636 ve Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Ktp., nr. Y. 727'deki nüshalardan güvenilir bir metin ortaya çıkarılmaya çalışılmış, Şânî-zâde'nin edebî yönü üzerinde durulmuştur[6].

4. ASKERLİĞE DÂİR ESERLERİ

Şânî-zâde muhtemelen tıbbî konularla ilgilenmeden önce, Batı dillerini bilmesi sebebiyle, o dönemin ihtiyaçlarının da bir gereği olarak III. Selîm'in emriyle bazı tercümeler yapmıştır. Mühendishâne'de istifâde edilmesi için

yazdığı mektupta bahsettiği "Şanî-zâde'nin şiirlerinin bulunduğu defteri, elde hiçbir kayıt olmadığından bulmak mümkün olmadı" (Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.77-78) diyorsa da, Süheyl Ünver'in bahsettiği bu defterin T. 9749'daki defter olduğu açıktır. Zâten Bedizel de dosyayı biraz daha dikkatli inceleseydi, muhtemelen bunu farkedecekti.

1 Meselâ Şânî-zâde'nin üslûbunu hatırlatan, ama başka bir şâire ait gösterilen şu seçme beyit bana göre Şânî-zâde'ye ait olmalıdır; Tecâhul kıl bu eyyâm-ı hüner-i düşmende âkılsen / Sakın izhâr-ı 'ilm etme 'Atâ gâyet cehâletdir; İ. Hilmi Soykut, *Açıklamalarıyle XII. Asırdan XX. Asra Kadar Türk Şiirinde Tasavvuf, Hikmet ve Felsefeyle Dolu Unutulmaz Mısra'lar*, İstanbul 1968, s.683.

2 Bk. Metin, I,12.

3 Bk. Metin, I,469,632; II,805.

4 Bk. Metin, I,475.

5 Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.77.

6 Bk. Adviye Rabia Çipiloğlu, *agt*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005.

tercüme ettiği bu eserlerin bir kısmı doğrudan askerlikle ilgilidir. Matematik, geometri, coğrafya ile ilgili olanları ise yine öncelikle askerlikle ilgilenenlerin istifâde edeceği düşüncesiyle yapılan tercümeler gibi gözükmektedir.

a. **Tenbîhât-ı Hükümrân bâ-Ser'askerân (Vesâyâ-nâme-i Seferiyye)**

Talimli askerlerden oluşan bir ordunun düşman üzerine sevkedilmesi, görevini tamamladıktan sonra kışlalarına döndürülmesi sırasında kumandanların nasıl davranmalarının gerektiğinin anlatıldığı bu eser, II. Friedrich (1712-1786)'in kendi tecrübelerine de dayanarak kumandanlarına yaptığı tavsiyelerini ihtivâ etmektedir. Eser önce Almanca yazılmış, daha sonra diğer Avrupa dillerine tercüme edilmiştir. Şânî-zâde de bunu 1221/1806-1807 yılında III. Selîm'in isteği üzerine Fransızca'sından Türkçe'ye tercüme etmiştir[1].

Eserin adının bazı yerlerde Vesâyâ-nâme-i Seferiyye diye geçmesi[2], mukaddimesindeki II. Friedrich'in "bi'd-defe'ât seferlerde vâki' tecribe ve müşâhedâtımın cümlesini hâvî ser'askerlerine verdiği vesâyâ-nâme-i seferiyye ki ...."[3] ifâdelerinden kaynaklanmış gözüküyor. Ama dikkat edilirse bu bir kitap ismine işaret etmiyor, ayrıca kitabın üzerinde de bir isimlendirme gözükmüyor. Öyle anlaşılıyor ki *Vesâyâ-nâme-i Seferiyye*, Şânî-zâde'nin esere verdiği bir isim değildir. Eğer öyle olsaydı, *Târîh*'in mukaddimesinde daha önce telif ve tercüme olarak ortaya koyduğu eserlerini sayarken bu ismi de belirtirdi. Halbuki orada bu isimde bir eseri görülmemektedir, ama *Tenbîhât-ı Hükümrân bâ-Ser'askerân* adında bir eseri olduğunu kendisi belirtmektedir. Ayrıca bir vesîle ile *Târîh*'inde Prusya Kralı'nın cenerallerine tenbîhât-ı harbiyyesini tercüme ettiğini belirtmesi[4] de eserine *Tenbîhât-ı Hükümrân bâ-Ser'askerân* demesini destekler mâhiyyettedir.

Yukarıda eserin muhtevâsını belirtmiştim. Buradan da anlaşılacağı gibi *Tenbîhât-ı Hükümrân bâ-Ser'askerân*, bu muhtevâya tam olarak uymaktadır. Bu sebeple bazı eserlerde *Tenbîhât-ı Hükümrân bâ-Ser'askerân*'ın mevcut olmadığı şeklindeki bilgiler[5] doğru değildir. *Tenbîhât-ı Hükümrân bâ-Ser'askerân* denilen eser, *Vesâyâ-nâme-i Seferiyye* diye de bilinen eserdir. Bu eserin *Vesâyâ-nâme-i Harbiyye* diye isimlendirildiği, ama *Tenbîhât-ı Hükümrân bâ-Ser'askerân* adlı eser olduğu da zikredilmiştir[6].

---

1 Friedrich II, *Tenbîhât-ı Hükümrân bâ-Ser'askerân*, trc. Şânîzâde Mehmed 'Atâ'ullah efendi, Bulak 1238, s.3-4.

2 Bk. meselâ Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.17; Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.83; Aykurt, *agt*, s.61.

3 Friedrich II, *age*, s.4.

4 Bk. Metin, I,274.

5 Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.17; İbnül-Emin M. Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, I,119; Mükerrem B. Zülfikar, *age*, s.83; Aykurt, *agt*, s.60; Kurt, *agt*, s.41

6 *Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi*, hazırlayanlar: Ekmeleddin İhsanoğu, Ramazan Şeşen, M. Serdar Bekar, Gülcan Gündüz, I-II, editör Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 2004, I,57.

Şânî-zâde'nin eserleri arasında zikredilen, ama kendisinin mukaddimesinde belirtmediği, bugün yazma veya matbû hiçbir nüshasına rastlamadığımız *Kavânînü'l-Asâkiri'l-Cihâdiyye* adlı eserin[1] de *Tenbîhât-ı Hükümrân bâ-Ser'askerân* adlı eserin bir başka şekilde isimlendirilmesi olduğu kanaatindeyim. Zâten bazı eserlerde *Kavânînü'l-Asâkiri'l-Cihâdiyye*'nin 1231/1816'da Fransızca'dan tercüme edilip 1235/1819-1820'de basıldığının söylenmesi de[2] *Tenbîhât-ı Hükümrân bâ-Ser'askerân* ile karıştırıldığını düşündürmektedir.

1221/1806-1807'de tercüme edildiğini Şânî-zâde'nin kendisinin bildirdiği 145 sayfalık bu eser, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın isteği üzerine 1238 rebî'ulevvelinin sonlarında (Aralık 1822) Mısır'da Bulak Matbaası'nda basılmıştır. Eserin İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T. 6920 ve T. 2677'de yazma nüshaları da vardır[3].

b. Tanzîm-i Piyâdegân ve Süvâriyân

Şânî-zâde'nin *Târîh*'inin mukaddimesinde ismen belirttiği, askerliğe dair olduğu anlaşılan, muhtemelen tercüme bir eserdir. Kendisi bizzât bu isimde bir eserinin olduğunu söylediğine göre, böyle bir eseri vardır. Yazma mı yoksa basılmış mı olduğunu bilmediğimiz eserin, şu ana kadar herhangi bir nüshasına ulaşılamamıştır[4].

c.Ta'rîfât-ı Sevâhil-i Deryâ (Müfredât-ı Küliyye fî Sevâhili'l-Bahriyye)

Şânî-zâde, *Vesâyâ-nâme-i Seferiyye* adlı eserinin 2. sayfasında aynı zamanda *Müfredât-ı Küliyye* adlı büyük hacimde bir eserin tercümesine giriştiğini, hattâ mukaddimesini Pâdişâh'a arzettiğini söylemektedir.

Büyük bir coğrafya kitabı olduğu söylenen ve muhtemelen Fransızca'dan tercüme edilen bu eserde, İstanbul'dan Cebelitârık Boğazı'na kadar giden gemilerin hangi limanlara uğrayacağı, bunların arasının kaç deniz mili olduğu ve limanların tanıtıldığı bilgilerinin olduğu söylenmektedir[5].

Uzluk'a göre *Müfredât-ı Küliyye fî Sevâhili'l-Bahriyye*, Şânî-zâde tarafından *Târîh*'inin mukaddime kısmında ismen belirttiği *Ta'rîfât-ı Sevâhil-i*

---

1 Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Mü'ellifleri*, III, 222; Ergün, *Türk Şairleri*, II,528; İbnül-Emin Mahmut Kemal [İnal], *Son Asır Türk Şairleri*, I,119; *Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi*, I,57; Kurt, *agt*, s.41.

2 Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Mü'ellifleri*, III, 222; Ergün, *Türk Şairleri*, II,528.

3 Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.83.

4 İbnül-Emin Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, I,119; *Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi*, I,57; Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.82; Aykurt, *agt*, s.61; Kurt, *agt*, s.41

5 Feridun Nafiz Uzluk, "Hekim ve Mühendis Şanizade Ataullah Efendi", *Yeni İstanbul Gazetesi*, 14 Mart 1967; Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.85-86.

Deryâ adlı eserdir[1]. Bana göre de Şânî-zâde bu coğrafya kitabını tercümeye giriştiğinde *Müfredât-ı Külliyye fî Sevâhili'l-Bahriyye* adını vermiş, daha sonra muhtemelen tercümeyi bitirdikten sonra eseri *Ta'rîfât-ı Sevâhil-i Deryâ* diye isimlendirmiştir.

Önceleri yazma veya matbû elde bir nüshası olmadığından eser hakkında bir şey söylemek mümkün olmamakla birlikte, son dönemlerde yayınlanan bazı kitaplarda pek fazla ayrıntıya girilmeden Şânî-zâde'nin *Müfredât-ı Külliyye* adlı tercümesinin rik'a hattıyla 30 varaklık yazma bir nüshasının Marburg Hs. or. oct. 1003'te[2] ve diğer bir nüshasının Kâhire Üniversitesi, Türkî, nr. 5404'te[3] bulunduğu yazılıdır. Eğer bu bilgiler doğruysa, kendisi büyük hacimli bir kitap olduğunu belirttiğinden dolayı bunların da eserin tamamını teşkîl etmediği, belki mukaddime kısmı oldukları anlaşılmaktadır.

d. Usûl-i Hisâb (Terceme-i Cedîde-i Usûl-i Ta'lîmiyye)

Şânî-zâde matematiğe dair bu eseri, Fransız Mühendislik Okulu hocalarından Charles Bossut adlı Fransız matematikçisinin 1782'de yayınlanan *Cours Complet de Mathématiques* adlı eserinin İtalyanca'sından tercüme etmiştir[4].

Şânî-zâde eseri Sultân III. Selîm'in emriyle Mühendis-hâne'de istifâde edilsin diye tercüme etmiş, Mühendis-hâne'nin hocalarından Yahyâ Efendi'nin de bu tercümede yardımı olmuştur. Tercümeyi yaptığı sırada esere Terceme-i Cedîde-i *Usûl-i Ta'lîmiyye* adını verdiğini görüyoruz[5]. Fakat daha sonra *Târîh*'inin mukaddimesinde tercümesinden *Usûl-i Hisâb*[6] diye söz etmesi, sonradan ilk isimlendirmesinden vazgeçtiğini göstermektedir.

Hammer tarafından Viyâna'ya götürülmüş olan ve bugün bilinen tek nüshası Viyana Millî Ktp. nr. 1418'de bulunan eser, 110 varak, açık sarı renkte bir kağıt üzerine nesih hatla 22 satır olarak ve başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır[7].

---

1 Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.17.

2 *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, hazırlayanlar: Ekmeleddin İhsanoğu, Ramazan Şeşen, M. Serdar Bekar, Gülcan Gündüz, A. Hamdi Furat, I-II, editör Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 2000, I,180.

3 *Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi*, I,57.

4 Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.17; Uzluk, Feridun Nafiz, "Hekim ve Mühendis Şanizade Ataullah Efendi", *Yeni İstanbul Gazetesi*, 14 Mart 1967; Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.79-80.

5 Gustav Leberecht Flügel, *age*, II,484. Katalog'ta, esere bu isim verildiği kaydedilmekle beraber, *Ulûm-i Ta'lîmiyye* başlığı altında tanıtılmıştır.

6 Bk. Metin, I,13.

7 Gustav Leberecht Flügel, *age*, II,484.

Şânî-zâde'nin eserleri arasında zikredilen, ama kendisinin mukaddimesinde belirtmediği, bugün yazma veya matbû hiçbir nüshasına rastlamadığımız *Kavânînü'l-Asâkiri'l-Cihâdiyye* adlı eserin[1] de *Tenbîhât-ı Hükümrân bâ-Ser'askerân* adlı eserin bir başka şekilde isimlendirilmesi olduğu kanaatindeyim. Zâten bazı eserlerde *Kavânînü'l-Asâkiri'l-Cihâdiyye*'nin 1231/1816'da Fransızca'dan tercüme edilip 1235/1819-1820'de basıldığının söylenmesi de[2] *Tenbîhât-ı Hükümrân bâ-Ser'askerân* ile karıştırıldığını düşündürmektedir.

1221/1806-1807'de tercüme edildiğini Şânî-zâde'nin kendisinin bildirdiği 145 sayfalık bu eser, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın isteği üzerine 1238 rebî'ulevvelinin sonlarında (Aralık 1822) Mısır'da Bulak Matbaası'nda basılmıştır. Eserin İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T. 6920 ve T. 2677'de yazma nüshaları da vardır[3].

b. Tanzîm-i Piyâdegân ve Süvâriyân

Şânî-zâde'nin *Târîh*'inin mukaddimesinde ismen belirttiği, askerliğe dair olduğu anlaşılan, muhtemelen tercüme bir eserdir. Kendisi bizzât bu isimde bir eserinin olduğunu söylediğine göre, böyle bir eseri vardır. Yazma mı yoksa basılmış mı olduğunu bilmediğimiz eserin, şu ana kadar herhangi bir nüshasına ulaşılamamıştır[4].

c. Ta'rîfât-ı Sevâhil-i Deryâ (Müfredât-ı Küliyye fî Sevâhili'l-Bahriyye)

Şânî-zâde, *Vesâyâ-nâme-i Seferiyye* adlı eserinin 2. sayfasında aynı zamanda *Müfredât-ı Küliyye* adlı büyük hacimde bir eserin tercümesine giriştiğini, hattâ mukaddimesini Pâdişâh'a arzettiğini söylemektedir.

Büyük bir coğrafya kitabı olduğu söylenen ve muhtemelen Fransızca'dan tercüme edilen bu eserde, İstanbul'dan Cebelitârık Boğazı'na kadar giden gemilerin hangi limanlara uğrayacağı, bunların arasının kaç deniz mili olduğu ve limanların tanıtıldığı bilgilerinin olduğu söylenmektedir[5].

Uzluk'a göre *Müfredât-ı Küliyye fî Sevâhili'l-Bahriyye*, Şânî-zâde tarafından *Târîh*'inin mukaddime kısmında ismen belirttiği *Ta'rîfât-ı Sevâhil-i*

---

1 Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Mü'ellifleri*, III, 222; Ergün, *Türk Şairleri*, II,528; İbnül-Emin Mahmut Kemal [İnal], *Son Asır Türk Şairleri*, I,119; *Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi*, I,57; Kurt, *agt*, s.41.

2 Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Mü'ellifleri*, III, 222; Ergün, *Türk Şairleri*, II,528.

3 Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.83.

4 İbnül-Emin Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, I,119; *Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi*, I,57; Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.82; Aykurt, *agt*, s.61; Kurt, *agt*, s.41

5 Feridun Nafiz Uzluk, "Hekim ve Mühendis Şanizade Ataullah Efendi", *Yeni İstanbul Gazetesi*, 14 Mart 1967; Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.85-86.

Deryâ adlı eserdir[1]. Bana göre de Şânî-zâde bu coğrafya kitabını tercümeye giriştiğinde *Müfredât-ı Külliyye fî Sevâhili'l-Bahriyye* adını vermiş, daha sonra muhtemelen tercümeyi bitirdikten sonra eseri *Ta'rîfât-ı Sevâhil-i Deryâ* diye isimlendirmiştir.

Önceleri yazma veya matbû elde bir nüshası olmadığından eser hakkında bir şey söylemek mümkün olmamakla birlikte, son dönemlerde yayınlanan bazı kitaplarda pek fazla ayrıntıya girilmeden Şânî-zâde'nin *Müfredât-ı Külliyye* adlı tercümesinin rik'a hattıyla 30 yaraklık yazma bir nüshasının Marburg Hs. or. oct. 1003'te[2] ve diğer bir nüshasının Kâhire Üniversitesi, Türkî, nr. 5404'te[3] bulunduğu yazılıdır. Eğer bu bilgiler doğruysa, kendisi büyük hacimli bir kitap olduğunu belirttiğinden dolayı bunların da eserin tamamını teşkîl etmediği, belki mukaddime kısmı oldukları anlaşılmaktadır.

d. Usûl-i Hisâb (Terceme-i Cedîde-i Usûl-i Ta'lîmiyye)

Şânî-zâde matematiğe dair bu eseri, Fransız Mühendislik Okulu hocalarından Charles Bossut adlı Fransız matematikçisinin 1782'de yayınlanan *Cours Complet de Mathématiques* adlı eserinin İtalyanca'sından tercüme etmiştir[4].

Şânî-zâde eseri Sultân III. Selîm'in emriyle Mühendis-hâne'de istifâde edilsin diye tercüme etmiş, Mühendis-hâne'nin hocalarından Yahyâ Efendi'nin de bu tercümede yardımı olmuştur. Tercümeyi yaptığı sırada esere Terceme-i Cedîde-i *Usûl-i Ta'lîmiyye* adını verdiğini görüyoruz[5]. Fakat daha sonra *Târîh*'inin mukaddimesinde tercümesinden *Usûl-i Hisâb*[6] diye söz etmesi, sonradan ilk isimlendirmesinden vazgeçtiğini göstermektedir.

Hammer tarafından Viyâna'ya götürülmüş olan ve bugün bilinen tek nüshası Viyana Millî Ktp. nr. 1418'de bulunan eser, 110 varak, açık sarı renkte bir kağıt üzerine nesih hatla 22 satır olarak ve başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır[7].

---

1 Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.17.
2 *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, hazırlayanlar: Ekmeleddin İhsanoğu, Ramazan Şeşen, M. Serdar Bekar, Gülcan Gündüz, A. Hamdi Furat, I-II, editör Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 2000, I,180.
3 *Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi*, I,57.
4 Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.17; Uzluk, Feridun Nafiz, "Hekim ve Mühendis Şanizade Ataullah Efendi", *Yeni İstanbul Gazetesi*, 14 Mart 1967; Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.79-80.
5 Gustav Leberecht Flügel, *age*, II,484. Katalog'ta, esere bu isim verildiği kaydedilmekle beraber, *Ulûm-i Ta'lîmiyye* başlığı altında tanıtılmıştır.
6 Bk. Metin, I,13.
7 Gustav Leberecht Flügel, *age*, II,484.

e. Cebr ve Mukâbele

Şânî-zâde Târîhi'nin mukaddimesinde yazılması sebebiyle (bk. I,13) bu isimde bir eseri olduğundan haberdâr olduğumuz, matbû veya yazma hiçbir nüshasını bilmediğimiz, matematiğe dair olduğu görülen bu eseri de Şehsüvaroğlu'na inanacak olursak, yine yukarıda söz konusu ettiğimiz Charles Bossut'un *Cours Complet de Mathématiques* adlı eserinden tercüme etmiş olmalıdır[1]. Fakat Şehsüvaroğlu bu bilgisine herhangi bir kaynak göstermediğinden ihtiyatla karşılanması gerektiğini söylemeye lüzum yoktur.

f. Hendese

Şânî-zâde Târîhi'nin mukaddimesinde yazılması sebebiyle (bk. I,13) bu isimde bir eseri olduğundan haberdâr olduğumuz, matbû veya yazma hiçbir nüshasına rastlamadığımız, matematiğe dair olduğu görülen bu eseri de Şehsüvaroğlu'na inanacak olursak, yine yukarıda söz konusu edilen Charles Bossut'un *Cours Complet de Mathématiques* adlı eserinden tercüme etmiş olmalıdır[2]. Fakat Şehsüvaroğlu bu bilgisine herhangi bir kaynak göstermediğinden, ihtiyatla karşılanması gerektiğini söylemeye lüzum yoktur.

1 Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.14.
2 Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.14.

C. ÇEŞİTLİ YÖNLERİYLE ŞÂNÎ-ZÂDE MEHMED 'ATÂ'ULLAH EFENDİ

1. Şânî-zâde Hakkında Yapılan Değerlendirmeler

Şânî-zâde'nin şahsiyet özellikleri ve tarihte oynadığı rol ile ilgili olarak eserlerde şu tür değerlendirmeler görüyoruz.

Son asrın çok değerli şahsiyetlerinden[1], doğrusu asrının yegâne tabîp ve feylesofu[2], ulûm-i riyâziyye ve tabî'iyyede mâhir ve ilm-i tıbda emsâli nâdir, zâtıyla iftihâr olunur bir zât-ı memdûhu'l-me'âsir (=güzel eserleri övülen)[3], tabîb-i hâzik[4], hezâr-fenn itlâkına şâyân, zû-fünûn, âlim, fâzıl, edîb[5], fâzıl-ı muhakkık[6], câmi'u'l-kemâlât, dâhî-i mümtâz[7], Türk tabâbetinin en büyük timsâli[8], yeni maârifin ilk üstâdlarından[9], 'ârif, zarîf, nâzik, mütevâzî nâdiru'l-akrân, mûsikîde zamanın Fârâbî'si[10], ilim ve fen tarihimizde nâmları kemâl-i takdîr ve ihtirâmla yâd edilecek fuzalâmızdan[11], yenilik tarihimizde adı anılmak lâzım gelenlerden, zamanındaki hekimliğin üstâdı[12], edebeyâtta, mûsikîde, fenn-i hey'et ve nücûmda asrının yegânesi, özellikle tıp ilminde o zamanın gerçek re'îsü'l-etıbbâsı[13], yurdumuzda XIX. yy başlarında görülen fikir yeniliğinin ve Avrupalılaşmanın büyük temsilcilerinden[14], Türk

1 Sadeddin Nüzhet Ergün, *age*, II, 523.
2 B. Kütükoğlu, "Vekâyi'-nüvîs", *İA*, XIII,282.
3 Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, XII,213.
4 Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, X,183.
5 Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Mü'ellifleri*, III, 221.
6 Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, X,95.
7 İbnül-Emin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s.64.
8 Süheyl Ünver, *Tıb Tarihi*, s.177.
9 Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Mü'ellifleri*, III,221.
10 Mehmed Cemâleddîn, *age*, s.68.
11 Bursalı Mehmed Tâhir, *Aydın Vilâyeti'ne ....*, s.178.
12 Mustafa Nihat Özon, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1941, s.298.
13 Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, XI,30; Fâ'ik Reşâd, *Eslâf*, II,107.
14 Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1964, s.618.

hekimliğinde emsâli bulunmayan ve inkılâp tarihimizde dahi rehber olarak gösterilen yüce hekim[1], tek başına atabildiği ilmî hatvelerle modern tabâbetin memleketimizde yerleşmesini temin eden insan, vaktin İbn Sînâ'sı[2]; fünûn-i tabî'iyyede nâdire-i cihân, Lokmân-ı sânî[3].

2. Şânî-zâde'nin Târîh'indeki Üslûbu

Şânî-zâde'nin tıbbî eserlerinde kullandığı açık ve sâde Türkçe'li üslûbunu Târîh'inde ve diğer tercümelerinde görmenin mümkün olmadığı belirtilmektedir[4]. Devrine göre kısa cümleli bir dil kullanmasına rağmen, fikrî ve edebî bir gelenek haline gelen secî' düşkünlüğünden ve bazı klişelerden, uzun izâfetlerden kendisini kurtaramamıştır. Bununla beraber anladığı tarih telakkîsine uygun fikir ve mânâ ile dolu bir ifâde kullanmış ve Tanzîmât devrine gelinceye kadar yazılan Osmanlı tarihlerinin modern anlayışa en yakın ve ilmîsini meydana getirmiştir[5].

Şânî-zâde zaman zaman olaylara ve konulara uygun düşen Kur'ân âyetlerini, Hz. Peygamber'in hadîslerini, Arapça, Farsça, Türkçe meşhûr atasözü ve deyimlerini ve yine meşhûr şâirlerin Arapça, Türkçe ve Farsça şiirlerini kullanmak sûretiyle ifâdeyi güçlendirmeye ve zenginleştirmeye çalışmıştır[6]. Bildiği ilimlerin bir yansıması olarak *Târîh*'inde, tıbla, astronomiyle, astrolojiyle, matematikle ilgili bazı tabirleri edebiyat yapmak istediği zaman, dönemin diğer eserlerinde pek görmediğimiz bir şekilde izâfetlerde kullandığını da görmekteyiz.

Tanpınar ise devrin diğer tarihcileri Âsım ve Es'ad Efendi gibi Şânî-zâde'nin de memleketin mevcût tarih telakkîsine bir şey ilâve etmediği, üslûbunun da yeni devri müjdeleyen bir tarafı olmadığı görüşündedir[7]. Bununla beraber Şânî-zâde'ye, gören ve gördüğünü husûsî bir şekilde yakalayan tavrıyla eski mektebin en zarif muharrirleri arasında yer verir. *Târîh*'i II. Mahmûd devrinin İstanbul'unu, bazan mübâlağaya kaçan bir yığın olay ve portrede vermeye çalışmıştır. Tanpınar, Şânî-zâde'nin bir tarihçi için gerekli olan tenkitçilikten yoksun olduğunu ileri sürmekte, yer yer birçok tenkitlere rast gelinmesine ise bir sistemden ziyâde akl-ı selîmin hâdiseler karşısındaki aksülameli olarak görmektedir[8]. Tanpınar tenkitçi olmadığı değerlendirmesini memlekette mevcut müesseselere ve idâre şekline karşı

1 M. Necip, *agm*, s.7.
2 Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.1
3 İbnül-Emin Mahmut Kemal [İnal], *Son Asır Türk Şairleri*, I,118.
4 Aykurt, *agt*, s.68.
5 Vasfi Mahir Kocatürk, *age*, s.618.
6 Aykurt, *agt*, s.68.
7 Ahmet Hamdi Tanpınar, *age*, s.111-112.
8 Ahmet Hamdi Tanpınar, *age*, s.114.

hiçbir şüphe ve îmâya tesâdüf edilmemesine bağlarken, karşısında bir devlet tarihçisi olduğunu unutuyor gibidir. Bununla beraber Şânî-zâde'nin Avrupa'da olan bitenlerden, oranın sisteminden büyük bir açıklıkla bahsetmesi, içeride ekonomik durum, sağlık, yangınlar, âsâyiş, idâre alanındaki birtakım olayları gündeme getirmesini, dolaylı yönden de olsa Osmanlı Devleti'ndeki mevcut yapıya tenkitleri olarak değerlendirmek mümkündür. Babinger'e göre *Târîh*'ini yazış tarzı ve kavrayışı ayrıca bir özellik göstermez, ifâdesinde de seleflerinden daha az taassub görülür[1].

XVIII. yy'da yeni bir çığır açan vak'a-nüvîslik devrinde bütün vak'a-nüvîslerin başta Na'îmâ olmak üzere Vâsıf Efendi'ye kadar gelenlerin hepsi serlevhalarını (başlıklarını) Hoca Sa'deddîn Efendi ile aynı, yani Farsça yazmışlardır[2]. Aynı uygulamayı Şânî-zâde de *Târîh*'inde sürdürmüştür. Fakat *Târîh*'in bazı yerlerinde az da olsa Türkçe serlevhaların (başlıkların) görülmesi, sanki yavaş yavaş bu uygulamadan vazgeçilmesi ve değiştirilmeye çalışılması gibi gözükmektedir.

Şânî-zâde, tarihin amacının eskilerin yolundan giderek, bazılarının hoşuna gitmese de hâdiselerin olduğu gibi yazılması olduğu görüşündedir[3].

Muallim Naci eserinin "Haşv" maddesinde "haşv-ı mutavassıt (= anlamı bozmayan, ancak söze ne güzellik, ne de çirkinlik katan haşiv)" kelimesini îzâh ederken[4], Şânî-zâde'nin şu cümlesini misâl olarak gösterir. "Ekser şübbân-ı sükkân-ı Âsitâne'nin hâli hayli zemândır fıkdân-ı terbiyetden nâşî u'cûbe-i cihân ve 'adem-i fark-ı şeyn ü şân ile hareketleri mutâbık-ı lu'b-i sıbyân olduğu"[5]. Muallim Naci'nin bu misâli vermesi, *Târîh*'te edebî yönden daha başka hatâların da bulunabileceğini akla getiriyorsa ve Es'ad Efendi tenkit ederken ifâdesinde bozukluklar olduğunu belirtiyorsa da bunlar mübâlagalı değerlendirmeler olarak değerlendirilmelidir.

3. Batı Tıbbının Osmanlı Devleti'ne Tanıtılmasında Şânî-zâde

Avrupa'da Rönesans'ın ardından başlayan modern tabâbet cereyânı, Osmanlı Devleti'nde ancak XVIII. asırda ciddî bir tesir uyandırmış ve bu cereyânın Anadolu'da gelişmesi XIX. asırda mümkün olabilmiştir. İşte Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi bu yolda esaslı bir dönüm noktasıdır. Hattâ

1 Bk. F. Babinger, *age*, s.376.

2 Şehabettin Tekindağ, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", Belleten XXXV/140, Ankara 1971, s.658.

3 Şânî-zâde Rumlar'ın isyânını anlatırken şöyle demektedir: "biz dahi zemânımızın garâyibât-ı vukū'ât-ı 'ibret-ittisâfını ittibâ'an li'l-eslâf levm-i lâ'imden kat'-ı nazar 'alâ vukū'ihâ tahrîre mecbûriyyetde ma'zûruz" bk. Metin, II,1065.

4 Bk. Muallim Naci, *Istılahat-ı Edebiyye, edebiyat terimleri*, hzr. Alemdar Yalçın, Abdülkadir Hayber, Ankara ts., s.37.

5 Bk. Metin, II,1088.

denilebilir ki tek başına Avrupa'da neşredilen değerli birçok tıbbî eseri dilimize çevirerek ve diğer faaliyetleriyle modern tıbbın memleketimizde yerleşmesini temin eden insandır[1]. O medreseli bir âlim olarak kendisinden öncekiler gibi İslâm ve Batı arasında uzlaştırıcı bir rol oynayan değil, Batı bilimini, bu arada modern tıbbı doğrudan alan ve aktaran bir şahsiyet olarak görülmektedir[2].

4. Tıbbî Terimlerin Türkçeleştirilmesinde Şânî-zâde

Şânî-zâde'nin önemli bir yanı da dilimizde mevcut olan eski tıp terimlerini yeniden değerlendirmesi, yeni tıbba ait eksiklikler için de yeni terimler türetmesidir. Gerçekten Şânî-zâde'nin kitapları Cemiyyet-i Tıbbiyye-i Osmâniyye'nin 1873'te hazırladığı Lugat-ı Tıbbiyye'ye temel olacaktır[3].

Bu şekilde Türkçe tıp terimlerinin türeticilerinden biri kabul edilen Şânî-zâde -ki Cevdet Paşa "Lisânımızda ibtidâ ıstılâhât-ı tıbbiyyeyi vaz'u te'sîs eden odur"[4] diyecektir- aynı zamanda Türkçeleşme akımına da katkıda bulunmuştur[5].

Şânî-zâde'nin özellikle Cevdet Paşa tarafından ifâde edilen tıbbî terimleri (ıstılahları) ilk ortaya koyan kişi olduğu görüşüne, bizde öteden beri tıbbî ıstılâhların zâten var olduğu ve kullanıldığı, Şânî-zâde'nin yaptığının ise yeni tıbba ait ve karşılığı olmayan ıstılâh ve tabirlere ait olduğu şeklinde esas itibariyle haklı bir itiraz da yöneltilmiştir. Hattâ Şânî-zâde'nin yeni tıbbın ıstılâhlarına karşılık bulmakta yalnız olmadığı, Başhoca İshak Efendi, Kethudâ-zâde Ârif ve Müneccim-başı Osmân Sâ'ib efendilerin de yardımları olduğu belirtilmiştir[6].

5. Hekimliği ve Hekimbaşı Olamaması

Şânî-zâde her ne kadar hekimliği eski tıbbın öğretildiği Süleymaniye Tıp Medresesi'nde tahsîl etmişse de, kuvvetli lisân bilgisi sebebiyle kısa zamanda Batı'nın modern tıbbına da vâkıf olmuştur. Kendisinden tıp sahasındaki yüksek bilgisi dolayısıyla "Vaktin İbn Sînâsı", "Tıp ilminde yed-i tûlâ sâhibi" olarak söz edilen Şânî-zâde'nin[7] *Târîh*'inde "'abd-i Hakîr'e tedbîr u devâ içün gelan merzâya (=hastalara) ve emrâz-ı rediyye (=ağır hastalıklara) ve 'ilel-i

1 Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.1.
2 A. Adnan Adıvar, *age*, s.217; Cevat İzgi, *age*, I,142-143.
3 Uzluk, "İlk Açılan Tıbbiyemiz-Şanizade'nin Anatomi Kitabı", s.678; A. Adnan Adıvar, *age*, s.215 ek.; Nuran Yıldırım, *agm*, s.443.
4 Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, X,183.
5 Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.93.
6 Fâ'ik Reşâd, *Eslâf*, II,108; İbnül-Emin Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, I,118-119
7 Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.4; İbnül-Emin Mahmut Kemal [İnal], *Son Asır Türk Şairleri*, I,114.

'asabiyye (=sinir hastalıklarına) ve âkile (=frengi, gittikçe genişleyen yara) ve kurûh-i mütemâdiye (=devamlı yaralara) ve seyyâleye (=akıntıya) mübtelâ ricâl ü nisâya (=erkek ve kadına) kânûn-i etıbbâ mûcebince (=tabiplik kanunları gereğince), sebeb-i marazları (=hastalıklarının sebepleri) su'âl olundukca"[1] demesinden hareketle ağır hastalıklar, sinir hastalıkları, devamlı yaralar ve akıntılar gibi rahatsızlıklarla ilgilendiği ve aynı zamanda onları tedâvî ettiği söylenmiştir. Bununla beraber bu ifâdesinin dışında çok önemli tıp neşriyâtına, belki de bu sebeple "'İlm-i tıbb ile Hakîr'in münâsebetim takrîbiyle"[2] demesinin dışında, herhangi bir yerde hekim ya da tıp medresesinde hoca olduğuna dair hiçbir kayıt yoktur[3].

Ahmed Cevdet Paşa, Hekimbaşı Mustafa Mes'ûd Efendi'nin azlinde Şânî-zâde var iken başkasının tayininin uygun olmamasına rağmen, Hâlet Efendi ile tanışıklığı yanında daha önce hekimbaşılık yapması ve meclis âdâbına vâkıf olmasından dolayı sâbık Hekimbaşı ve Mısır Mollası Mustafa Behcet Efendi'nin Hekimbaşı olduğunu ve onun da Şânî-zâde'yi kendisine rakip olarak gördüğünü söylemektedir[4]. Cevdet Paşa, Şânî-zâde'nin bu sahadaki yetkinliği sebebiyle Hekimbaşı olması gerekirken Vak'a-nüvîs olmasını, o dönemde gerçekten ilmi ile kendisini göstermiş kişileri, başkalarının çekememesi ve rakip olarak gördükleri bu kişileri gözden düşürmek için entrikalara girişmelerine bağlamaktadır[5].

Şânî-zâde'nin Hekimbaşı olması gerekirken Vak'a-nüvîs olması, böylece hakkının yenildiği düşüncesi, muhtemelen Ahmed Cevdet Paşa'nın değerlendirmesine dayanılarak sonraki araştırmacılar tarafından da sürdürülmüştür. Bu görüşe şöyle bir itiraz yapılmıştır. Şânî-zâde Süleymâniye Tıp Medresesi'ni bitirmiş olmasına rağmen devlette hekimlikle ilgili resmî veya özel bir görevde bulunmamış, ismini daha çok tıp alanında yaptığı tercüme eserlerle duyurmuştur. Hekimbaşılık meselesine gelince, Şânî-zâde Hekimbaşılık için hiç düşünülmemiştir. Eğer düşünülseydi, bu gerçekleşebilecekti. Ahmed Cevdet Paşa'nın dediği gibi 1817'de Mustafa Behcet Efendi ile Şânî-zâde arasında bir tercîh yapılıp Mustafa Behcet Efendi tercîh edildiyse, 28 Aralık 1821'de Mustafa Behcet Efendi Hekimbaşılık'tan azledilip Keşan'a sürüldüğünde, rakîbi ortadan kalktığı için o sırada Vak'a-nüvîs olan Şânî-zâde kolaylıkla Hekimbaşı yapılabilirdi. Bundan anlaşılan Şânî-zâde'nin Hekimbaşılık için hiç düşünülmediğidir[6].

---

1 Bk. Metin, I,599-600.
2 Bk. Metin, I,599.
3 Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.4; Mükerrem Zülfikar Bedizel, *age*, s.21.
4 Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, X,215, XI,15,76.
5 Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, X,213.
6 Kurt, *agt*, s.44-45.

Kurt'un bu değerlendirmesi bana da doğru gözükmektedir. Gerçekten Şânî-zâde'nin yukarıda belirttiğim ifâdesi dışında, doğrudan tabiplik yaptığını gösteren bir ifâdesine veya bilgiye sahip değiliz. Bunun dışında ilmiye ricâlinden bir kişi olan Şânî-zâde'nin müderrisliğini ve kadılıklarını anlattığım kısımda da görüleceği gibi, bu sahadaki faaliyetleri devam etmekte ve ilmiyedeki dereceleri normal seyrinde gelişmektedir. Müderrislik ve kadılığının zikredildiği tarîk defterlerinde hekimliği ile herhangi bir kayıt da yer almamaktadır. Bu sebeple Hekimbaşı yapılmamasının sebebini, bu sahada teorik bilgiye sahip olmakla beraber, yeterli pratik tecrübesinin olmamasına bağlamak daha doğru gibi gözükmektedir. Belki de diğer meşguliyetleri arasında hekimlik yapmaya yeterli vakit bulamamış olduğu da düşünülebilir.

6. Eserlerinin Basımında Karşılaştığı Zorluklar

Şânî-zâde özellikle tıbba dair eserlerinin basılmasında kendisini kıskanan ve rakip olarak görenler tarafından birtakım engellerle, basılmasının kararlaştırılmasından sonra da bazı zorluklarla karşılaşmış, bunları da *Târîh*'inde yeri geldikçe dile getirmiştir. Kendisine karşı yapılan engellemeler *Mi'yâru'l-Etıbbâ*'yı yazıp Pâdişâh'a sunulması sırasında ortaya çıkmıştır. *Târîh*'inde anlattığına göre 1812'de *Mi'yâru'l-Etıbbâ*'yı yazdığında, ilmiye ricâlinden bir kişi olduğundan, huzûra takdîm edilmesi için eserini ilk şeyhülislâmlığı sırasında Dürrî-zâde Seyyid Abdullah Efendi'ye teslîm etmiştir. Abdullah Efendi ise çocukluğundan beri Şânî-zâde'yi tanımasına ve aralarındaki dostluğa rağmen[1], mektupcusu olan Sahhâflar Şeyhi-zâde Mehmed Es'ad Efendi'nin rekâbet ve çekememezliği sebebiyle eseri huzûra takdîm etmemiştir. Bir müddet bekleyen Şânî-zâde zaman zaman eserin âkıbetini sorup, eğer zor olacaksa eserin iâdesini ve başka bir yolla huzûra takdîm edebileceğini çeşitli şekillerde şeyhulislâma duyurması üzerine en sonunda Silahdâr Ahmed Paşa-zâde Ali Bey tarafına göndermeye mecbûr olmuştur. Fakat burada da daha sonra Silahdâr Ali Bey'den duyduğuna göre Ser-etıbbâ bulunan Mes'ûd Efendi'nin kendisini rakip görmesi sebebiyle yanında alıkoyup, Silahdâr tarafından bu yolla da eserin huzûra takdîm edilmesi engellenmiştir. Silahdâr bu engellemeyi, Şânî-zâde'ye karşı kötü bir niyyetle değil, tıbba dair yazıların padişâha arzının uygun olmayacağı gibi garip bir gerekçeye dayandıracaktır[2].

---

1 İbnülemin Mahmûd Kemal İnal, (bk. *Son Asır Türk Şairleri*, I,112) ve muhtemelen ondan naklen Mükerrem Bedizel Zülfikar (bk. s.22), *Târîh*'teki (II,783) ibâreyi belirttiğim gibi Şeyhulislâm ile değil, mektupcusu ile çocukluğundan beri dostluk ve tanışıklıkları olduğunu yazarak yanılmışlardır. Zâten o sırada mektupcu olan ve 1789'da doğan Vak'anüvîs Es'ad Efendi ile Şânî-zâde arasındaki 18-19 yaş gibi bir fark, böyle anlamayı pek mümkün kılmamaktadır. Tabiî bu ibâreyi benim anladığım gibi anlayanlar da vardır; bk. meselâ F.N. Uzluk, "İlk Açılan Tıbbıyemiz-Şanizade'nin Anatomi Kitabı", s.676.

2 Bk. Metin, II,1007-1008.

Bir zaman sonra Şânî-zâde *Mi'yâru'l-Etıbbâ*'nın daha iyi anlaşılması için *Mir'âtü'l-Ebdân fî Teşrîh-i A'zâ'i'l-İnsân*'ı yazar. O sıralarda Eyüp Kadılığı'ndaki müddetini tamamlayıp Müfettiş-i Sadr-ı 'âlî (Müfettiş-i Evkâf-ı hümâyûn) olmuştur. Bu vazîfe sadrıa'zamların nezâreti altında bulunduğundan Şeyhulislâm değil, Sadrıa'zam kanalıyla eserini huzûra takdîm edebileceğinden, o da Sadrıa'zam Mehmed Emîn Ra'ûf Paşa eliyle huzûra takdîm eder. Şânî-zâde bu takdîm sırasında daha önce *Mi'yâru'l-Etıbbâ*'yı takdîm ettiğini de belirtir. Pâdişâh eserleri beğenir ve her ikisinin de basımına izin verir, tashîhleri için de Şânî-zâde'yi görevlendirir[1]. Şânî-zâde bu aşamada bakır levhalar üzerine nakşedilen anatomi ile ilgili resimler ve diğer basım ile ilgili yapılması gereken işlerle üç sene kadar uğraşmış ve eser Zilka'de 1235 ortalarında (Ağustos 1820) tamamlanmıştır. Bu üç sene içinde Şânî-zâde'ye göre işinin ehli olmayan Tab'-hâne Nâzırı Abdurrahmân Muhibb Efendi'nin, kitabın dizgisini daha ucuza mâl etmek için istihdâm ettiği Üsküdar Yeni Câmi'i Kayyûmu'nun Şânî-zâde'nin uyarılarını pek dikkate almadığını, ona güçlükler çıkardığını görüyoruz. Şânî-zâde bu câhil adamdan acı acı şikâyet edecek, ama eserde esası bozacak büyük bir hatâ olmadığını da belirtecektir[2].

7. Şânî-zâde ve Beşiktaş Cem'iyyet-i 'İlmiyyesi

Şânî-zâde, Beşiktaş Cem'iyyet-i 'İlmiyyesi (Beşiktaş İlmî Cemiyeti) adında serbest akademik dersler veren ve dönemin bilginlerinin bulunduğu ilmî bir cemiyetin de üyeleri arasındaydı[3]. Cemiyetin merkezi *Mevâkib Tefsîri*'nin mütercimi ve eski Londra Büyükelçisi İsmâ'il Ferruh Efendi'nin Ortaköy'deki yalısıydı, başkanlığını da o yürütüyordu. Bu sebeple üyelerine Ortaköy Yârânı da denilmekteydi. Cemiyette ayrıca Melek Paşa-zâde Abdülkâdir, Rumelihisârı Bektâşî Şeyhi Mahmûd Baba, Kethudâ-zâde Mehmed Ârif ve Fehîm Efendi gibi zevât da vardı. Bunlardan Melek Paşa-zâde Abdülkâdir Bey, öğretim faaliyetlerine iktidârı olmamakla beraber cemiyetin işleri ile ilgilenmekte, diğerlerine yardımcı olmaktaydı[4].

Ortaköy'deki yalıda haftada bir-iki defa buluşulur, felsefe, şiir ve diğer ilimlere dair konuşmalar ve dersler olurdu. Meclislerine tanımadıkları kimseleri kabul etmezlerdi. Bu cemiyette kendilerine mürâcaat eden gençlere fen ve tıp alanında Şânî-zâde, astronomi ve felsefe alanında Kethudâ-zâde, edebiyâtta

1 Bk. Metin, II,784-785.
2 Bk. Metin, II,996-997..
3 Cemiyetin 1820 yılında kurulduğu yazılmakla beraber (bk. Erol Erşenkal, "İlim Sohbeti Genişleyince", *Yeni Asya Gazetesi*, yıl 6, sayı 2139, Ocak 1976, s.2), herhangi bir kaynak gösterilmediği için kabûlü konusunda bir şey denilemezse de cemiyetin bu tarihten biraz daha önce faaliyete başladığı düşünülebilir. İhsanoğlu, Beşiktaş Grubu'nun toplantılarına 1815'ten sonra başladığı düşüncesindedir; bk. E. İhsanoğlu, *agm*, s.56.
4 İbnülEmin Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, I,115-116.

İsmâ'il Ferruh parasız olarak ders vermekteydiler. Cemiyetin masrafları, üyelerin katkılarıyla karşılanmaktaydı. Hattâ bir vesîle ile İstanbul dışında bulunanlar hisselerine düşen parayı bulundukları yerlerden gönderirlerdi. Onların gizlilikleri ve biraz da dînî konulardaki serbest tavırları sebebiyle bunlara Beşiktaş İ'tikâdı diye de ad takılmıştı[1]. İhsanoğlu bu gruba yanlış yorumlara sebebiyet vermeme gerekçesiyle cemiyet yerine "Beşiktaş Grubu" denilmesinin daha doğru olacağı kanaatindedir[2]. Ona göre Beşiktaşlı bu ulemâ grubu, İslâm-Batı arasındaki din dışı konularda mutâbık kalınabileceğini, dînî konularda da müsâmahaya dayalı bir anlayışın sağlanabileceğini, insanın günlük hayatını kolaylaştırıcı birtakım Batı tekniklerinin kabul edilebileceğine inanmaktaydılar[3].

Cemiyet üyeleri haftada bir gün de edebî toplantılar ve şiir müsâbakaları yapıyorlardı. Bu mecliste okunup beğenilen mısrâlar, daha sonra cemiyetin üyelerinden Ahmed Cevdet Efendi tarafından toplanmış, onun vefâtından sonra kardeşi Mustafa Şâmil tarafından *Nevâdiru'l-Âsâr li-Mütâla'ati'l-Eş'âr* adıyla 1256/1840'ta bastırılmıştır[4].

Cemiyet içlerine yabancı almadığı, konuşma ve tartışmaları gizli tutulduğu için, yeniçeriliğin ortadan kaldırıldığı sırada, yeniçeriliğin Bektâşîliğe dayandığı gerekçesiyle, Bektâşîliğin de ortadan kaldırılmasına girişildiğinde, kendilerini çekemeyenler ve rakip olarak görenler, cemiyetin içlerine yabancıları almamaları ve tartışmalarını gizli tutmalarından istifâde ile onlara mezhebsiz ve Bektâşî oldukları iftirâsını atarak üyelerin her birinin bir yere sürgün edilmelerine sebep olmuşlardır. Şânî-zâde'de bu vesîle ile Tire'ye sürgün edilecektir[5].

Cevdet Paşa bu cemiyetin üyelerinin Bektâşîlik'le ithâm edilmesinin insâfsızlık olduğunu söylerken[6], Kethüdâ-zâde Ârif Efendi'nin *Menâkıbı*'nı yazan Emîn Efendi de "Bu kişiler Bektâşîler'den değilse de, onların istedikleri gibi öyle sofu da değildiler" demekte[7], bunun da onlara iftirâ atılmasına kâfî geldiği kanaatinde bulunmaktadır.

Bazı yayınlarda cemiyetin üyelerinin mason olduklarının[8], bu toplantıların bir mason locası teşkil etmek gâyesiyle yapıldığının[9], cemiyetin ilk

1 Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.21.
2 Ekmeleddin İhsanoğlu, *agm*, s.49,54-55.
3 Ekmeleddin İhsanoğlu, *agm*, s.73; Aykurt, *agt*, s.35.
4 Mükerem Bedizel Zülfikar, *age*, s.25.
5 Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şanizade Ataullah Efendi ve Modern Türk Tababeti", s.8; Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.24-25.
6 Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, XII,212.
7. Emin Efendi, *Osmanlı Hayatından Kesitler, Menâkıb-ı Kethüdâzâde el-Hâc Mehmed Arif Efendi*, hzr. Hasan Gürkan - Hür Mahmut Yücer, İstanbul 2007, s.89.
8 Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 4. baskı, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1976, s.70.
9 Orhan Koloğlu, *Abdülhamit ve Masonlar ,1905'e Kadar*, İstanbul 1991, s.34-37; Aykurt, *agt*, s.36-37.

mason locası olduğunun[1], hattâ masonların kendi internet sitelerinde Şânî-zâde'nin Osmanlı Devleti'nin bilinen ilk masonlarından olduğunun ileri sürülmesi, elde hiçbir belge ve bilgi olmadığından, kabul edilmesi bugün için mümkün olmayan husûslardandır. Mason olduklarının iddia edilmesi de Bektâşîlik ve mezhepsizlikle ithâm edilmelerinde olduğu gibi, dînî konularda dönemlerine göre biraz daha serbest düşünmeleri, biraz gevşek davranmaları, müsbet ilimlerle yoğun bir şekilde ilgilenmeleri ve gayrimüslimlerle samîmî ilişkiler içinde olmaslarından ileri gelmiş gibi gözüküyor. Tabiî sadece bu gerekçelerden hareketle Şânî-zâde ve cemiyetin diğer üyelerinin mason olduklarının belirtilmesi kabul edilemez. Telif ve tercüme olarak şiir ve nesir türünde yazdıklarından hareketle böyle bir şey söylemek ise görebildiğim kadarıyla mümkün gözükmemektedir.

8. Astronomi ve Astroloji ile Uğraşması

Şânî-zâde, astronomi ve astroloji ile de meşgul olmuştur. Her ne kadar bu konularda telif veye tercüme müstakil bir eser kaleme almamışsa da *Târîh*'inde yer yer her iki sahada da görüşlerini ortaya koymuştur. Şânî-zâde'nin hem astronomi (hey'et), hem de astroloji (nücûm) konularında da yeterli bilgiye sahip olduğunu belirten Cevdet Paşa, onun *Târîh*'inde yer verdiği bu tür bilgileri, Şânî-zâde'den alarak kendi *Târîh*'inde kaydedecektir[2]. Cevdet Paşa, Şânî-zâde'nin *Târîh*'inde astronomi ve özellikle astroloji ile ilgili bilgilere yer vermesini, o dönemde bu konulara ilgi duyan birçok kişinin varlığına bağlamaktadır[3].

Jacques Cassini'nin Halîfe-zâde Çınarî İsmâ'îl Efendi tarafından *Tuhfe-i Behîc-i Rasînî Terceme-i Zîc-i Kasinî* adıyla Türkçe'ye tercüme edilen eserinin bir nüshasının 1212/1797-1798'de Şânî-zâde için istinsâh edilmesinden[4] hareketle, astronomi ile ilgisinin gençlik dönemlerinde olduğunu söylemek mümkündür.

Cevdet Paşa'nın *Târîh*'inde Şânî-zâde'nin ilm-i nücûmdan yararlanarak değerlendirmeler yapmasını hayretle karşıladığı belirtiliyorsa da[5], Cevdet Paşa'nın yazdığı *Târîh*'in ilgili kısımlarında bırakın tenkit etmeyi, hemen her fırsatta Şânî-zâde'nin övüldüğünü görmekteyiz. Zâten çoğu yerde Cevdet

1 Midhat Sertoğlu, "İstanbul, 1520'den Cumhuriyete Kadar", *İA*, İstanbul 1988, V/2, 1214/28.

2 Meselâ 29 Zilhicce 1235'teki güneş tutulması ile ilgili bilgiler Metin, II,997-999'dan alınıp*Târîh-i Cevdet*, XI,35'te aynen nakledilmiştir.

3 Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, X,183.

4 *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*, hazırlayanlar: Ekmeleddin İhsanoğu, Ramazan Şeşen, Cevat İzgi, Cemil Akpınar, İhsan Fazlıoğlu, I-II, editör Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1997, II,551.

5 Aykurt, *agt*, s.81.

Paşa, Şânî-zâde'nin astronomi ve astroloji ile ilgili verdiği bilgileri, bu tür kitaplarda âdet olmadığı halde sırf Şânî-zâde'ye saygısından dolayı naklettiğini de belirtecektir. Cevdet Paşa'nın, *Târîh*'inin VIII,313-314'te Şânî-zâde'yi tenkit ettiği ileri sürülmüşse de Cevdet Paşa burada Şânî-zâde'yi tenkit etmez, sadece fitne ve fesâtların oluşumunda ahkâm-ı felekiyyeye itikât edenlerin bulunduğunu, Şânî-zâde'nin de bu gruptan olduğunu belirtir, Şânî-zâde'nin verdiği kıranın (=iki yıldızın aynı burçta birleşmesi) yanlışlığını düzeltir, kendisi de âdeti olmadığı halde bu konuda uzunca bilgi verir.

Şânî-zâde'nin ilm-i nücûmdan yararlanması, müspet düşünceye önem vermesine rağmen geleneklerden, geleneksel davranışlardan henüz kurtulamamasına bağlanmaktadır[1]. Halbuki Şânî-zâde'nin İlm-i Nücûm (Yıldızlar İlmi = Astroloji) ile ilgilenmesini, onun tıbbî konularla ilgilenmesine bağlamak daha doğru gibi görünmektedir. Çünkü o dönemlerde Avrupa'da tıpta çeşitli ekoller vardı, meselâ Fransa'da tıptaki ekollerden Necmiyyûn mesleği o kadar tutulmuştu ki Montpellier Üniversitesi'nin ilk kuruluş yıllarında tıp dersleri arasında ayrıca İlm-i Nücûm (Astroloji) da okutulmaktaydı. Böylece yıldızların yerleriyle, dönüş yönlerinin birçok tıbbî çözüme yardımcı olacağı düşünülüyordu. İşte Şânî-zâde o sıralarda hekimlerimizin benimsemediği tıbbî ekollerden Necmiyyûn ekolüne mensuptu[2]. Astronomi ve Astroloji ile ilgisi muhtemelen buradan ileri geliyordu. Bu sebeple müspet düşünceye önem vermemesinden değil, bilakis müspet düşünceye verdiği önemden dolayı bu ilim dallarıyla ilgilendiği görülmektedir.

Şânî-zâde Târîhi'nde astrolojik bilgiler vermekle beraber, "İmdi bu günlerde vukū' bulan mukābele-i 'ulviyyîn ahkâmından ehl-i nücûmun, "Mevt ve nekbet-i 'uzmâ" deyü îmâ eyledikleri hulyâlarına müşârun ileyhimânın müte'âkiben fevtleri tesâdüfü, 'indlerinde gûyâ isbât-ı müdde'â gibi bir emr-i garâbet-nümâ oldu"[3] ifâdesinde de görülebileceği gibi müneccimlerin değerlendirmelerine öyle pek fazla itibâr etmemekte, münecçimlerin dediklerinin çıkmasını da tesâdüf olarak görmektedir.

9. Dönemin Bazı Probemleri ve Çözüm Yolları Konusunda Şânî-zâde'nin Görüşleri

Şânî-zâde yazdığı telif ve tercüme eserlerinde şüphesiz döneminin birtakım problemlerine çözüm getirmeye çalışmıştır. Her eserinin belirli bir gayesi olduğu açıktır. Biz onu *Târîh*'inde de zaman zaman dönemin bazı prob-

1 Aykurt, *agt*, s.81.

2 Osman Şevki, *Beş Buçuk Asırlık Türk Tabâbeti Tarihi*, sadeleştiren İlter Uzel, Ankara 1991, s.37,191. Avrupa'daki tıbbî ekollerin Necmiyyûn dışında Sulbiyyûn, Hıltıyyûn, Ruhiyyûn, Mihanikiyyûn denilen ekoller de vardı; bk. *age*, s.37.

3 Bk. Metin, I,511.

lemlerine doğrudan veya dolaylı bir şekilde temas ederken ve çözüm yolları gösterirken görmekteyiz.

Bu çerçevede üzerinde durduğu konulardan biri, o dönemlerde çok fazla insan kaybına sebep olan vebâ gibi bulaşıcı hastalıklar ve bunlarla nasıl mücâdele edileceğidir. Bunun için karantina usûlünü[1] ve hastalığın mikroplar vasıtasıyla bulaştığından hareketle insanların birbirleriyle temastan kaçınmalarını, bunun dînen bir sakıncası olması şöyle dursun, belki emredildiğini söyleyecektir[2].

Çiçek hastalığının aşılama sûretiyle tamamen yok edilebileceğini gündeme getiren[3], aynı zamanda o sıralarda İngiltere ve Amerika'dan getirilen çiçek aşısının az ve pahalı, hattâ kolayca bozulduğunu gören Şânî-zâde, 1811 yılında Kağıthane'de bulunan Ayazağa Çiftliği'ndeki ineklerde yaptığı tecrübelerle hakîkî çiçek aşısının bu ineklerle elde edilebileceğini tesbit ederek, her memlekettte olduğu gibi İstanbul'da da bir Çiçek Aşısı Evi (Telkîh-hâne) açılarak bütün ahâlînin aşılanması lüzûmunu II. Mahmûd'a arzetmiştir[4]. Fakat onun bu çok değerli düşüncesi, ancak 90 yıl kadar sonra tahakkuk ettirilebilmiş, 27 Temmuz 1892'de İstanbul'da Dr. Hüseyin Remzi Bey'in gayreti, Sultân II. Abdülhamid'in irâdesiyle Çiçek Aşısı Evi (Telkîh-hâne-i Osmânî) açılabilmiştir[5].

Şânî-zâde Napolyon'dan söz ederken, Napolyon'un ölümünden sonra kendi üzerinde otopsi yapılmasını istediğini, hastalığının muhtemelen babasından kendisine miras kaldığını, böylece eğer hastalığın sebebi bilinip ilacı bulunabilirse, oğluna haber verilmesini istediğini kaydetmiştir. Gerçekten de Napolyon öldükten sonra yapılan otopside midesinde kanser olduğunun ortaya çıkmasının anlatılması[6], o sıralarda insanlar üzerinde otopsi yapılmayan Osmanlı Devleti'nde, bir mânâda dolaylı yönden de olsa Napolyon gibi bir kimsenin üzerinden otopsinin önemi ve yapılmasının teşvîk edilmesi olarak anlamak mümkündür.

Osmanlı Devleti'nde önemli problemlerden biri olan yangınlara da çıkan yangınlar vesîlesî ile temas eden Şânî-zâde, Mahmûdpaşa Çarşısı'ndaki yangında[7] kargir bir hânın yangının genişlemesini engellediğini ve kargir binâların yangınlarda ne kadar faydalı olduğunun bu vesîle ile görüldüğünü

1 1811'de İstanbul'da çıkan vebâ salgınında 15 kişilik ev halkını etrafın tavırlarına aldırış etmeden tecrit etmiş, bir mânâda karantina altına almıştır (bk. Metin, I,542. Böylece karantinayı kendi hayatında da uygulamış olmaktadır.

2 Bk. Metin, I,543; Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, X,95.

3 Bk. Metin, I,543.

4 Süheyl Ünver, *Tıb Tarihi*, s.176.

5 Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.8; Unat, Ekrem Kadri, *Osmanlı İmparatorluğunda Bakteriyoloji ve Viroloji*, İstanbul 1970, s.11,17.

6 Bk. Metin, II,1288-1289.

7 Bk. Metin, II,851.

söyler. Yanıcı maddelerden yapılan binalarda yangının kısa zamanda yayıldığını, yangınları önlemede alınacak tedbirleri Roma, Viyana, Londra ve Paris gibi şehirlerdeki meselâ evlerin yarı kargir yapıldıkları, yolların geniş ve düz olduğu, şehrin ara yerlerinde parklar olduğu, bizdeki fırıncıların yaptığına benzer şekilde oralarda evlerin sigortalı olduğunu, sokaklarda yangınlarda kullanılmak üzere muslukların bulunduğu, böylece yangın çıksa bile 2-3 evden öteye geçemediği, yanan evlerin zararının sigorta tarafından tazmîn edildiği, bu sebeple yangın olmaması ve olursa birtakım tedbirlerin alınmasında sigortacıların da yardımcı oldukları gibi[1] husûsları zikrederek belirtmeye çalışır. Bu anlattıkları ile Avrupa şehirlerinde yapılanların bizde de yapılması hâlinde, yangınlardan oluşacak zararın asgarîye ineceğini söyler. Ama Osmanlı Devleti bunları ancak devletin son zamanları ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında nisbeten gerçekleştirebilecektir.

Osmanlı Devleti'nde tabâbetin durumu ile ilgili olarak bir vesîle ile görüşlerini açıklar. Ona göre tabâbet, câhillerin elinde kalmıştır. Ülkede bırakın yeni tıbbı, eski tıbbı bilen bile kalmamıştır. Biraz bilgi sâhibi olan Müslüman doktorlar veya yetenekli yabancı doktorlar, onları kendilerine rakip gören diğer câhil doktorlar tarafından çeşitli şekillerde aşağılanmakta, kötülenmekte, halkın gözünden düşürülmeye çalışılmakta, hayatlarından bezdirilmektedir[2]. İstanbul'daki câhil doktorlar her sene küçük büyük birkaç bin kişiyi yok etmekte, maalesef varlıklarını tıbbî yetenekleri ile değil, güzel konuşma, nabza göre şerbet verme, rüşvet ve iltimâsla sürdürmekedirler. Bu durumlardan şikâyet eden Şânî-zâde şüphesiz kendisinin de yaşadığı bu çekememezliklerin sona ermesini, tabâbetin ehil ellerde olmasını istemektedir.

1228/1812 yılındaki vebâ salgınında İstanbul'daki Ermeni ve Rum hastahanelerinde vebâlıların daha iyi bakıldıklarını ve daha çok sayıda ve daha çabuk iyi olduklarını söylerken[3], bizdeki yanlışlara dikkat çekmek ister gibidir.

10. Şânî-zâde'nin Sanat Dalları ile İlgisi

Şânî-zâde'nin tıp, matematik, astronomi gibi ilimler yanında, bazı sanat dalları ile de ilgilendiği, ilimlerdeki yetkinliğinin bu alanlarda da olduğu kendisinden bahsedilen eserlerde dile getirilmiştir.

a. Mûsikî ile İlgisi ve Tanbur Çalması

Şânî-zâde'nin mûsikîye âşinâ olduğu, çok güzel (üstâdâne) tanbur çaldığı ve mûsikîde zamanın Fârâbî'si olduğu kaydedilmektedir[4]. Tanbur

1 Bk. Metin, II,852-854.
2 Bk. Metin, I,231-233.
3 Bk. Metin, I,599; Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.7.
4 Mehmed Cemâleddîn, *age*, s.68.

çalışındaki ustalığının çok üst düzeyde olduğunu ifâde etmek için, tanburunun nağmelerini işiten kuşların bulundukları ağaçlardan sırt üstü yere düştükleri şeklinde mübâlagalı bir anlatım yoluna gidilmiştir[1]. Şânî-zâde'ye ait tereke kaydında eşyâları arasında tanbur yanında kemân da görünmektedir[2]. Bu durumda kemanla da meşgûl olduğu söylenebilir.

b. **Ressâmlığı**

Şânî-zâde'nin çok güzel resim yaptığı, o kadar ki bu sahada zamanının meşhûr ressâm İranlı Bihzâd'ı[3] olduğu söylenmiştir[4]. Kendisine ait tereke kaydında eşyâları arasında üç adet boya takımı olması[5], bu konuyla ciddî bir biçimde ilgilendiğini göstermektedir.

Bugün ressâmlığı ile ilgili olarak elimizde sadece İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T. 9749'daki şiir defterinde büyük bir ihtimâlle kendisinin yaptığı gül, sünbül, gonca ve bülbül resimleri vardır[6]. Süheyl Ünver 1.11.1960'ta F. N. Uzluk'a yazdığı mektupta, şiir defterindeki resimleri söz konusu ettikten sonra "Bundan anlıyoruz ki ressâm olduğu söylenen Şânî-zâde çok güzel ve ince çiçek resimleri ve san'atlı kıt'alar da vücûda getirmiş, eğer tıp ve askerliğe ait tercüme eserlerinin resimleri de onun ise, resimdeki kudreti takdîre lâyıktır"[7] demektedir.

c. **Hattâtlığı**

Şânî-zâde hat sanatı ile meşgûl olduğunu *Târîh*'inde kendisi haber vermektedir. Burada sülüs hattını Re'îsü'l-hattâtîn İsmâ'îl Zühdî Efendi'den öğrendiğini belirtirken[8], İbnülemin de ta'lîk hattını Es'ad Yesârî Efendi'den

---

1 Uzluk, "Büyük Türk Hekimi Şani Zade Mehmet Ataullah", s.3; Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.91.

2 *Şer'iye Sicilleri Arşivi*, Kısmet-i Askeriye Mahkemesi, V/1193, vr.94a

3 İranlı meşhûr ressâm ve minyatürcü (?-1537) Bihzâd için bk. meselâ "Bihzâd", *Büyük Larousse*, IV,1627.

4 Mehmed Cemâleddîn, *age*, s.68.

5 *Şer'iye Sicilleri Arşivi*, Kısmet-i Askeriye Mahkemesi, V/1193, vr.94a.

6 Şânî-zâde'nin yaptığım düşündüğümüz bu resimlerin fotokopilerine Ekler kısmında yer verilmiştir.

7 Süheyl Ünver'in F.N. Uzluk'a 1.11.1960'ta yazdığı mektup için bk. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji Anabilim Dalı ve Tıp Tarihi Bilim Dalı, Şanizade Dosyası. Bedizel, Süheyl Ünver'in bahsettiği şiir defterinin numarasını kaydetmediği için bütün aramalarına rağmen bulamadığını söylemekteyse de (bk. *age*, s.91), dosyayı biraz daha dikkatlice araştırsaydı anlayabileceği gibi, bu defter bizim yukarıda söz konusu ettiğimiz İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T. 9749'daki defterdir.

8 Bk. Metin, I,637. Bedizel nesih hattını da Zühdî Efendi'den öğrendiğini yazıyorsa da (bk. Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.89), *Târîh*'inde açıkça "hatt-ı sülüsde üstâd-ı muharrir-i

öğrendiğini söylemektedir[1]. Sülüs hattındaki durumunun ne olduğunu elimizde bir yazı örneği olmadığı için bilemiyoruz, ama kendisinin bizzât yazdığı *Târîh*'inden ta'lîk hattındaki durumunu biliyoruz. Buradaki yazılarından hareketle gerekli titizliği göstermese de, ta'lîk hattında iyi bir seviyede olduğunu söylemek mümkündür[2]. Yine söz konusu tereke defterindeki kayıtta eşyaları arasında çok sayıda kalem, kalemtıraş, kalemdân, kubûr ve kağıtların bulunması[3], hattâtlıkla da ciddî biçimde uğraştığını göstermektedir.

İbnülemin ayrıca yazı kolleksiyonlarının arasında sülüs ve nesih ile yazılmış Mehmed 'Atâ'ullah ketebeli bir kıt'anın mevcut olduğunu, bu kişinin Şânî-zâde olabileceğini, ama ketebede Şânî-zâde kaydı olmadığından kesin bir hükme varamadığını belirtir. İbnülemin'in fotokopisini verdiği 1225/1810 tarihli bu yazı[4], bana göre de Şânî-zâde'ye ait değildir. Zâten kendisinin sülüs ve ta'lîk hattını meşk ettiğini, ama nesih hattı ile uğraşıp uğraşmadığını bilmiyoruz.

d. Diğer Bazı Mahâretleri

Şânî-zâde'nin ayrıca benzeri olmayan bir şekilde saat yaptığı, usta bir avcı olduğu da kaydedilmektedir[5]. Şu anda elde sağlam deliller olmasa da bazı araştırmalarda kibrit imalatçılığı konusunda bilgi sahibi olduğu ileri sürülmüş, harita çizimi konusunda da yeteneği olduğu belirtilmiştir[6].

11. Şâirliği ve Bazı Şiirleri

Şiirlerine baktığımızda, Şânî-zâde'yi klasik edebiyâtımıza bağlı, tam bir Dîvân şâiri olarak görmekteyiz. Hammer, *Geschichte der Osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit* adlı eserinin IV,453-457 sayfalarında hem 'Atâ başlığı altında Şânî-zâde'den bahsetmiş, hem de onun "Her ne kim 'âlemde vâr, insân içinde gizlidir" ve "Nûr olmasa çeşm olmaz idi hüsnüne nâzır" gibi gazellerini ve diğer bazı şiirlerini Almanca'ya tercüme etmiştir. Bu onun şairliğinin döneminde de dikkate alındığının bir göstergesidir.

Hakîr olan zemânının Şeyhu'l-hattâtîn'i İsmâ'îl Zühdî Efendi" dediğine göre, bu bilgiyi nasıl elde ettiği anlaşılamamıştır.

1 İbnül-Emin Mahmut Kemal [İnal], *Son Asır Türk Şairleri*, I,122.

2 Kendi eliyle yazdığı Târîh'inden bazı sayfa örnekleri için bk. Ekler kısmı.

3 *Şer'iye Sicilleri Arşivi*, Kısmet-i Askeriye Mahkemesi, V/1193, vr.93b-94a.

4 İbnül-Emin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s.66

5 Mehmed Cemâleddîn, *age*, s.68. Tereke defterindeki eşyâları arasında tüfek ve filintaların bulunması, avcılığı ile ilgili olmalıdır; bk. *Şer'iye Sicilleri Arşivi*, Kısmet-i Askeriye Mahkemesi, V/1193, vr.94a.

6 Bk. meselâ Aykurt, *agt*, s.38. Tereke defterindeki eşyâları arasında cetvel ve pergel takımlarının bulunması, harita yapıcılığı ile ilgili olabilir; bk. *Şer'iye Sicilleri Arşivi*, Kısmet-i Askeriye Mahkemesi, V/1193, vr.94a.

İlgililer tarafından pek kudretli bir şair olarak kabul edilmeyen Şânî-zâde'nin şâirliği ile ilgili Sadeddin Nüzhet Ergün şu yerinde ve güzel değerlendirmeyi yapar: "Fakat şurası muhakkaktır ki, Atâ'nın asıl kıymeti şâirliğinde değil, devrinin çok kudretli âlimlerinden biri bulunmasındadır[1]. İbnülemin Mahmud Kemal İnal da güçlü bir şair olmadığını, ama zaten değişik ilimlerdeki seviyesinin, şiirde de üstün bir seviyede olmasına ihtiyaç bırakmadığı kanaatindedir[2].

Şânî-zâde'nin şâir Leyla Hanım'la aralarında manzûm söyleşmeleri olmuştur. Bu şiirlerden anladığımız, Şânî-zâde'nin Leyla Hanım'ı sevdiği ve nazmını beğendiğidir. Hattâ ona bir nazîresinde Leyla Hanım'ın beyitlerinden "Sensin ey gonca-i ter sahn-ı gülistân içre / Şûle-i lâleyi ben âteş-i külhân bilirim" beytine şiir defterinde yer vermiştir[3].

Biz Şânî-zâde'yi zaman zaman bazı vesîlelerle düşürdüğü tarihleri padişaha arz ederken de görüyoruz. Târîh'inde de yeri geldiğinde bunları söz konusu etmektedir. Bu durumlardan birinde Münîre Sultân'ın doğumu için yazdığı manzûm tarihin Sadrıa'zam tarafından Pâdişâh'a takdîm edildiğini bildiren takrîrin üzerine II. Mahmûd'un kendi hattıyla şöyle dediğini görüyoruz: "Benim vezîrim! İşbu takrîrin ve Vak'a-nüvîs 'Atâ Efendi'nin inşâd eylediği velâdet tarihi, manzûr-i hümâyûnum olmuşdur. Güzel, selîs söylenmiş, bin rub'iyye altun tarafına gönderdim. 'Atıyye-i hümâyûnumuz olmak üzere mûmâ ileyh 'Atâ Efendi'ye i'tâ edesin"[4]. Şânî-zâde, II. Mahmûd'un yeni doğan çocuklarından Şâh Sultân ve Sultân Ahmed için de manzûm târîhler yazıp gönderdiğini, ama âkıbetlerinin ne olduğunu bilmediğini kaydetmektedir[5].

Kendi ilgi alanı olan tıp, astronomi ve mûsikî terimlerini kullanarak yazdığı beyitler, uğradığı haksızlıklar sonucu elemli bir edâyla söylediği beyitler ve tasavvufî düşünce tarzını, mutasavvıf bir şâirin kaleminden çıkmış gibi ustalıkla ifâde ettiği beyitler Dîvânçe'sinin kendine has özellikleri olup, onu kendinden önce gelenleri yalnızca taklit etmekten öteye gidememiş bir şâir konumundan kurtarmıştır[6]. Bunların dışında bazı kişiler için de şiirler yazdığını kendisi ifâde etmektedir. Meselâ bunlardan birinde Şeyhülislâm

1 Sadeddin Nüzhet Ergün, *Türk Şairleri*, II, 530.
2 İbnül'Emin Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, I,123.
3 A. Süheyl Ünver, *Tıp Tarihimiz Yıllığı*, I,38-39.
4 *BOA*, Hatt-ı hümâyûn, nr. 32557, 32675; Kurt, *agt*, s.40. Hatt-ı hümâyûn, nr. 32557'de verilen atiyyenin Münîre Sultân'a düşürülen tarih için olduğu belirtiliyorsa da, tarihsiz nr. 32675'te kim için tarih düşürüldüğü belirtilmeden "Benim vezîrim! Vak'a-nüvîs Efendi'nin inşâd eylediği velâdet târîhi güzel olmuş, bin rub'iyye tarafına gönderilmişdir. 'Atiyye-i hümâyûnumuz olarak Efendi-i mûmâ ileyhe veresin" denmektedir. Verilen atiyye bu sebeple Münîre Sultân'a düşürülen tarih için olmayabilir.
5 Bk. Metin, I,538,671.
6 Adviye Rabia Çipiloğlu, *agt*, s.73-74.

'Atâ'ullah Efendi'ye Süleymaniye'de hediye edilen konağa taşınması vesîlesiyle Arapça bir kasîdenin sonunda tarih düşürmüş, kendisine göstermiş, 'Atâ'ullah Efendi düşürülen tarihi beğenip, takdîrlerini bildirmiştir. Bu anlatımının ardından Şânî-zâde herhangi bir maddî karşılık göremediğini de ilâve eder[1].

Şiirlerinde Dîvân Edebiyatı mazmûnlarından olan tasavvuf, aşk, bâde, sevgili, gül, bülbül gibi konular[2] yanında, astronomi, mûsikî ve tıp terimleriyle yazdıkları göze batan bir yekûn tutmaktadır[3]. Devrin modasına uyarak çeşitli durumlar ve olaylar için tarihler düşürdüğünü de görmekteyiz. Dîvânçe'sinde hem mahallîleşme cereyanının, hem de XVII. yüzyılda Nef'î'yle başlayan Sebk-i Hindî uslûbunun etkisi görülmektedir[4]. Şânî-zâde, mahallîleşme cereyanının tesiriyle şiirlerinde "püsküllü belâ, kesinkes bir cevap, çok bilmiş, göz habsine almak, gece basılmak, baştan çıkarmak, (birine) kapılmak, (birine) asılmak, (birine) takılmak, yıkıl git, teline dokunmak, ipliği pazara çıkmak, felekte bir gün uğurlamak, kuşça can, göz açtırmamak, sözü kesip atmak, dili tutulmak, yelkeni indirtmek, bir lokma nasîbi olmamak, ayağını kesmek, ağzı sulanmak ..." gibi halk dilini ve deyimlerini kullanmıştır[5].

Şânî-zâde'nin seçilmiş birkaç şiiri, sanırım onun şiiri ve şairliği hakkında bir fikir verecektir.

Gazellerinden

Her ne kim 'âlemde vâr, insân içinde gizlidir
Nokta-i vahdet velî 'irfân içinde gizlidir
Cümle esmâ müntehîdir çünki zât-ı Vâhid'e
Lafz u ma'nâ nokta-i Kur'ân içinde gizlidir
Sığmayan tenzîh ile kevn ü mekân ve 'arşa hem
Mü'minin kalbindedir her ân içinde gizlidir
Ehl-i 'irfânın beyim olmaz nişânı sûretâ
Kim Süleymân olsa bu dîvân içinde gizlidir
Bulmadı kimse bu 'ummân-ı muhîtin sâhilin
Nâ-hudâlar dahi heb hayrân içinde gizlidir
Ehl-i Hakk'a lücce-i bahr-ı belâ etmez eser
Keştî-i Nûh-ı Nebî tûfân içinde gizlidir
Aslı birdir dediler zevk-ı cefânın 'ârifân
Bildim anı derd dahi dermân içinde gizlidir
Mahrem olmuş fakr u fahrın remzine el-hak 'Atâ

1 Bk. Metin, I,501.
2 Mükerrem Bedizel Zülfikar, *age*, s.76.
3 Meserret Diriöz, "Dîvân-ı Şânî-zade", *Şanizade Ataullah Efendi (1771-1826) 14 - Mart - 1989*, ed. Ahmet Hulusi Köker, Kayseri 1989, s.25.
4 Çipiloğlu, *agt*, s.19.
5 Meserret Diriöz, agm, s.22; Çipiloğlu, *agt*, s.59-60.

Kenz-i lâ-yüfnâ'yı bulmuş kân içinde gizlidir[1].

Yâ Rabb beni âzâde-i fikr-i dü-cihân et
Vâreste-i kayd-ı emel-i 'âlemiyân et[2]
Hâk-i reh-i 'uşşâk kılup tıynet-i cismim
Lütfun ile yektâ güher-i 'aşkına kân et
Zerrât gibi a'yun-i 'âlemde vücûdum
Müstağrak edüp mihr-i hakîkatle nihân et
Sûretde tenim savma'a-i zâhide kandîl
Sîretde dilim câm-ı mey-i ehl-i dilân et
Rindâne kelâmım ola şehdâb-ı meh-i 'îd
Zühhâd-ı şikem-pervere subh-i ramazân et
Tîre-dilime edüp 'Atâ nûr-i hakîkat
Yâ Rab beni âzâde-i fikr-i dü-cihan et[3]

Nûr olmasa çeşm olmaz idi hüsnüne nâzır
Çeşm olmasa hüsn olmaz idi nûr ile zâhir[4]
Tenvîr-i basarla güm olur ahter-i a'yân
Şems-i ezel oldukda gümâhı mütebâdir
Endişem olup hâl-i siyâh-ruh-i cânân
Rengîn-i hayâl ile bulundu bu mezahir
'Uryân ten oldukda gedây-ı ser-i kûyi
Ol şâha olam ben de bu fakrım ile fâhir
Bir zâta varır çün dü-cihân bed' ü me'âdı
Ol 'ayndır elbette bize evvel ü âhır
Düşmez pey-i edvâra 'Atâ mazhar-ı külli
Cüz'î olan esmâya nazardır o devâ'ir[5]

Gösterir her dem yüzün bir vech ile cânânemiz
Sad-hezârân şîve eyler 'âşıka bir dânemiz

1 Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah, *Dîvân-ı 'Atâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T. 1352, 102a-b; Meserret Diriöz, ed. Ahmet Hulusi Köker, "Dîvân-ı Şâni-zade", Şanizade Ataullah Efendi (1771-1826), s.26.

2 Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, hzr. Cemâl Kurnaz- Mustafa Tatcı, Ankara, 2001, II,685.

3 Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah, *Dîvân-ı 'Atâ*, İ.Ü. Nadir Eserler Ktp., T. 1352, 10b; İbnül'Emin Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, I,123; Sadeddin Nüzhet Ergun, *age*, II,531.

4 Mehmet Nâil Tuman, *age*, II,685.

5 Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah, *Dîvân-ı 'Atâ*, İ.Ü. Nadir Eserler Ktp., T. 1352, 12b; İbnül'Emin Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, I,123-124; Sadeddin Nüzhet Ergun, *age*, II,530.

Dâ'imâ pür-nûr iken şevk-i cemâlinle gönül
Âteş-i 'aşkın kül etdi hâne-i vîrânemiz
Tâ bilince kahr u lutfun memba'ı yâr olduğun
Bend-i kayd-ı ibtilâ idi dil-i dîvânemiz
İştiyâk-ı vaslla subh u mesâ efgândayım
Yârdan hâlî değilken rûz u şeb kâşânemiz
Mahv olup vârım hep ol Leylî-cemâlin şevkına
Kays-âsâ deşt ü sahrâ oldu el-hakk hânemiz
Bu sebebden fâriğ olmaz ol güzel yüzden 'Atâ
Âşinây-ı 'aşkıyuz doğmazdan evvel ânemiz[1].

Çünki zât-ı Hakk'a olmaz ibtidâ vü intihâ
Katreler de erse bahra bir dahi görmez fenâ
Küllü şey'in hâlikün olur değil illâ'sı var
Her fenâ fillâh olanın bir yüzü vech-i bekâ
Lem-yelid remzini lem-yûled yüzünden keşf eder
Kim ki ihlâsla sırr-ı Hakk'a olsa âşinâ
Gerçi mevcûdâtı bahr-ı zât-ı Hakk olmuş muhît
Gevhere olmaz yine mu'âdil seng-i bî-behâ
Çok zemân zencîr-i zülf-i yâre olmuşdum esîr
Şimdi bildim beste-i efkârına yokmuş riyâ
Şöyle müstağrak-ı hayâl-i yâre dil 'ayne'l-yakîn
Kim odur güftâr eden şimdi lisânımdan 'Atâ[2]

Etme izhâr-ı hüner olmaksa maksad kâm-yâb
Hasmdır erbâb-ı isti'dâda çün bu âsiyâb
Pek de ibrâm eyleyüp durma yanında ol şehin
Meşrebince var, taşırma sâkıyâ pek doldu kab
Yoksa çıkmak mı Hüseynî'ye merâmın mutrıbâ
Bu yukardan aşağı tavriyle n'olsun ıztırâb
Kâm-yâb eyle hod lutfunla kurbân et beyim
Küşte-i şemşîr-i 'aşka ver kesinkes bir cevâb /
Ben de bu dehr-i denîde şâdmân olmam 'Atâ
Hasmdır erbâb-ı isti'dâda çün bu âsiyâb[3]

---

1 Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah, *Dîvân-ı 'Atâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T. 1352, vr.14b-15a; Meserret Diriöz, ed. Ahmet Hulusi Köker, "Dîvân-ı Şâni-zade", *Şanizade Ataullah Efendi (1771-1826)*, s.27.

2 Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah, *Dîvân-ı 'Atâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T. 1352, vr.8b; Sadeddin Nüzhet Ergun, *age*, II,530.

3 Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah, *Dîvân-ı 'Atâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T. 1352, vr.9b-10a.

Eğer olmazsa senden lutf-i şefekat yâ Rasûlallah
Yamandır hâl-i pür-'isyân-ı ümmet yâ Rasûlallah
Vücûd iklimi doldu ser-te-ser çirk-i me'âsiyle
Meğer tathîr ede eşk-i nedâmet yâ Rasûlallah
Yine bîdâr ederse subh-i ihsânın eder yohsa
Şeb-i 'isyân-ı 'azlem dilde gaflet yâ Rasûlallah
Der-i lutfundan özge bir penâhım yokdur 'âlemde
Meded-hâhım cenâbından 'inâyet yâ Rasûlallah
'Atâ benden garîk-ı mevce-i bahr-ı kebâ'irdir
Bi-hakk-ı nutk-ı pâkin kıl şefâ'at yâ Rasûlallah[1]

Ey cefâ-meşreb bu âzârın neden n'itdim sana
Pür tehevvür böyle güftârın neden n'itdim sana
Bir zemân va'd-i mülâkat eyledin cânâ bize
Ey vefâsız şimdi inkârın neden n'itdim sana
Bir vefâ me'mûl ederken sen nihâl-i gonçadan
Reng ü âl ile bu etvârın neden n'itdim sana
Yanılup sormakla bir kez 'ayn-ı la'linden haber
Zehr-nâk olmak güher-bârın neden n'itdim sana
Bülbülân-ı dehri etdi zâr ile bîzâr 'Atâ
Dimedin hayfâ dil-i âzârın neden n'itdim sana[2]

Bu hâli zârıma şefekat nigâra gelmez mi?
Su'âli hasta-i hicrân zâra gelmez mi?
Kalur mı bahr-i tegâfülde ol dürr-i nâ-yâb
Ya rüzgâr ile bûs-i kenâra gelmez mi?
Geçer gider mi firakiyle vaktimiz çün sabâ
O serv-kad bize de vâre vâre gelmez mi?
Bu hârhâr ile bülbül kalır mı böyle hâmûş
Gelüp behâr o gül merg-zâre gelmez mi?
Demâdem akmada eşkim misâl-i cûy 'Atâ
'Aceb o şûh ser-i cûy-bâre gelmez mi?[3]

Tab'ım üzre bir gül-i mümtâz buldum kendüme
Bülbül-i nâlendeyi dem-sâz buldum kendüme

1 Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah, *Dîvân-ı 'Atâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T. 1352, vr.21a.
2 Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah, *Dîvân-ı 'Atâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T. 1352, vr.9a; Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şânizâde Ataullah Efendi ve Modern Türk Tabâbeti", s.14.
3 Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah, *Dîvân-ı 'Atâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T.1352, vr.22b; Bedîî N. Şehsüvaroğlu, "Hekim Şânizâde Ataullah Efendi ve Modern Türk Tabâbeti", s.15.

Her kime açdumsa râz-ı aşkımı fâş etdiler
Yalunuz pervâneyi hem-râz buldum kendüme
Gerçi yüz bin bülbülün var ey gül-i ra'nâ senün
Bu gülistân içre benzer az buldum kendüme

Kıt'alarından

Ruhların gördüm anın (gül) neye derler bildim
Seyr edüp zülfünü (sünbül) neye derler bildim
Ruh verdi şakıyup ol (gonce) dehen
Zevk-ı âvâze-i (bülbül) neye derler bildim[1]

Rubâ'îlerinden

Koydukda reh-i 'aşka cânâ başı
Olduk elem-i hasretinin pâdâşı
Bu şûr u şerrin bâ'isi el-hakk sensin
Biz 'atfederiz gayra edebden nâşî[2]

Beyitlerinden ve târîhlerinden

Ey 'Atâ kat'-ı ümmîd eyle ki bir lokma dahi
Yokdur ehl-i hünere sofra- 'âlemde nasîb[3]
Dil tarîk-ı 'aşkda bu nükteye âgâhdır
Yoluna ölmek o Şâh'ın 'âşıka şeh-râhdır[4].
Kâze-i devrânda dutsun dâye-i 'ısmet 'Atâ
Şâh Sultân ile buldu mehd-i devrân cünbişi. sene 1229[5]
Makdem-i Sultân Ahmed'dir ferah-bahş-ı kulûb
Cevher ile vezn olur bu mısra'ım bî-kusûr. sene 1237[6]
Kıldım istihrâc bu mısrâ'la târîhin 'Atâ
Millet-i İslâm'a Sultân, Sultân Ahmed oldu 'ayn-ı nûr[7]
Şimdi bilmezler 'Atâ kadrimiz ebnây-ı zemân
'Asrımızda nola Nâbî kadar üstâd olsak[8]
Hevây-ı 'aşkla neyler gibi feryâd eder gönlüm

---

1 İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T. 9749, vr.2a.
2 Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah, *Dîvân-ı 'Atâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T. 1352, 24b; İbnül'Emin Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 124; Sadeddin Nüzhet Ergun, *age*, II,531.
3 Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah, *Dîvân-ı 'Atâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T. 1352, vr.10a;
4. Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah, *Dîvân-ı 'Atâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T. 1352, vr.13b.
5. Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah, *Dîvân-ı 'Atâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T. 1352, vr.4a.
6. Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah, *Dîvân-ı 'Atâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T.1352, vr.4a
7. Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah, *Dîvân-ı 'Atâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T. 1352, vr.4b.
8. Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah, *Dîvân-ı 'Atâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T. 1352, vr.18a

Girift-i ülfet olup, yâr olalı agyâr ile hemdem[1]
Mahbûb-i kulûb olduğuyçün ol şeh-i hûbân
Âvâze-i hüsnü gibi dilden dile düşdü[2]
Sâ'ik-i kudrete teslîm-i 'inân eyle yürü
Olma pâ-beste-i zencîr-i melâl ol serbest[3]
Dakîka çekme çarhda sâ'at-i rûz-i cezâ havfın
Münebbihden ol âgeh gün bu [gü]n sâ'at bu sâ'atdir[4]
Ne sorarsın bana bu sûz-i dilinden bülbül
Dil-i pervânemiz ol sûzi dimez epsemdir[5]
(Gül) takınmış başına ol saçları (sünbül) yine
Eylesem (bülbül) gibi ben de nola feryâd ü zâr[6]
[Sâ'at hakkında] Gördüğü sâ'at 'akreb-i zülf-i siyâhını
Rakkâs gibi oynadı halkın yürekleri
Sâ'atin rağbetine 'aklı olan 'âr eyler
Âdemin 'ömrünün eksikliğin ihbâr eyler[7]

1. Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah, *Dîvân-ı 'Atâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T. 1352, vr.19b.
2. Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah, *Dîvân-ı 'Atâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T. 1352, vr.22b; Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri, II,685.
3 Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Mü'ellifleri*, III, 222; Sadeddin Nüzhet Ergun, *age*, II,530.
4 Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah, *Dîvân-ı 'Atâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T. 1352, vr.27b.
5 Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah, *Dîvân-ı 'Atâ*, İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T. 1352, vr.25b; Sadeddin Nüzhet Ergun, *age*, II,531.
6 İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T. 9749, vr.38b.
7 İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T. 9749, vr.15b.

METİN TESÎSİNDE TAKİP EDİLEN YOL

Şânî-zâde Târîhi metninin tesîsinde matbû nüshalar yanında, müellifin kendi kaleminden çıkmış olan A ve E nüshaları kullanılmıştır. Yerlerinde işâret edildiği gibi bazı yerlerde diğer yazma nüshalardan da faydalanılmıştır.

Metin'de matbû nüshaların sayfa numaralarının gösterilmesi, kontrol etmek isteyenler için kolaylık sağlama düşüncesinden doğmuştur.

Metnin yeni harflerimize çevrilmesinde transkripsiyon işaretlerinin kullanılmasına gerek görülmemiş, sadece uzatmalar için ^, ayn harfi için ', hemze için ' işaretlerinin kullanılması yeterli görülmüş, kaf ve gayın harflerinden sonraki uzatmalar "ā", "ū" şekillerinde yazılmışlardır. Bazı Arapça ve Farsça ibâreler ise transkripsiyona gidilmeden yazılmakla beraber, dipnotta metnin orijinal imlâsı ve tercümesi verilerek araştırıcıya kolaylık sağlanmak istenmiştir.

Şânî-zâde Târîhi'nin yazmalarında kırmızı mürekkeple yazılmış olan kısımlar, hazırladığımız metinde kalın harflerle yazılmışlardır.

Metnin yeni harflere çevrilmesinde yazı dilinden çok konuşma diline önem verildiğinden hareketle konuşma diline yakın bir imlâ takip edilmiştir. Bazı kelimelerin değişik imlâ ile yazılmış olmaları esas itibâriyle metinde muhâfaza edilmiştir.

Sonları "be" harfi ile sona eren Türkçe fiillerde bu harf "p"ye çevrilmiştir.

Yazma ve matbû nüshalar arasındaki nüsha farkları, sayfa içinde birbirini takip eden numaralarla her sayfanın dipnotunda verildiği gibi, Cevdet Paşa'nın Şânî-zâde Târîhi'nden istifâde ettiği yerlerle, Arapça ve Farsça metinlerin orijinal imlâsı ve tercümeleri * şeklindeki dipnot işâretleriyle gösterilmiştir. Gerek * işareti ile gösterdiğim dipnotlarda, gerekse hicrî tarihlerin karşılıklarının gösterildiği ◊ işaretli dipnotlarda, belirttiğim işaretlerin yanına eğer varsa üçüncüden sonra numaralar koyarak yazımda rahatlık sağlanmak istenmiştir.

Nasıl okundukları belirlenemeyen bazı kelimelerin imlâsı aynen muhâfaza edilmiş, muhtemel okunuşları belirtilen bazı kelimelerin esas imlâsı ise parantez içinde gösterilmiştir. Metni ikmâl sadedindeki bazı ilâvelerimiz köşeli parantezler [ ] içinde verilirken, müellifin boş bıraktığı yerlere (.....) şeklinde işâret edilmiştir.

Metnin tesîsinde esas aldığım matbû nüshanın birinci cildini **M1**, ikinci cildini **M2**, üçüncü cildini **M3**, dördüncü cildini **M4**, karşılaştırma yaptığımız müellif hattı olan yazma nüshalardan Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi, nr. 2155'teki nüsha **E**, Millet Ktp., Ali Emiri, Tarih, nr. 355'teki nüsha ise **A** harfi ile gösterilmiştir.

Çalışmamızdan faydalanacak olanlar, metinde yanlış yazılmış gibi görünen bazı kelimelerin, -şüphesiz yanlış yazmış olabileceğim de düşünülmekle beraber-, öncelikle metindeki imlâsının korunmuş olmasından dolayı o şekilde yazılmış olduğunu düşünmelidirler.

ŞÂNÎ-ZÂDE TÂRÎHİ

METİN

[1]İcmâl-i terceme-i hâl-i Mü'ellif-i Târîh Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullâh Efendi

1 **[M1 I] FİHRİSTÜ'L-KIT'ATİ'L-ÛLÂ MİN TÂRÎH-İ ŞÂNÎ-ZÂDE** Sahîfe: 6. el-Mukaddime; 16. Sûret-i irâde-i seniyye; 17. Bakıyye-i **VEKĀYİ'-İ SENE SELÂSİN ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF**; 21. Katl-i Ağa-yı Dârü's-sa'âde ve sâ'ir havene; 24. Lâyiha 'alâ esbâbi'l-fiteni's-sâbıka; 34. 'Azl-i Ser-bostâniyân; 34. Teşrîf-i Vâlide Sultân be-Seray-ı cedîd; 34. Nefy-i Şemseddîn Bey; 37. Nefy-i mütekā'id Mustafa Paşa; 37. Katl-i Ser-kahveci-yi Vâlide-i sâbıka; 38. Nefy-i 'Osmân Efendi ve 'Azîz Efendi; 39. Tekaîlüd-i seyf ve ba'zı tevcîhât-ı Enderûn; 40. Âmeden-i ser-i maktû'-i Mûsâ Paşa; 42. İhsân-ı Vezâret bâ-Râmiz Efendi; 43. Ta'yîn-i Tâhir Efendi bâ-mükâleme; 44. Ta'yîn-i Sa'dullâh Efendi be-ta'mîr-i Seray-ı Edirne; 44. Tebeddül-i Şeyhülislâm; 45. Kapudânî-i Râmiz Paşa; tevcîh-i Konya bâ-Behrâm Paşa ve nefy-i Seyyid 'Ali Paşa; 50. Tebdîl-i Kādî-i İstanbul; 50. Tebdîl-i Ağa-yı Yeniçeriyân ve âmeden-i [Nüshada buraya yanlışlıkla "51" yazılmıştır.] ser-i maktû'-i Tayyâr Paşa; 52. İstitrâd; 53. Nefy-i Hafîd Efendi; 54. Katl-i Bâzergân-ı Ocak; 54. İbkā'-i ru'ûs-i mahkûke ve ba'zı [Nüshada buraya yanlışlıkla "55" yazılmıştır.] tevcîhât; 55. Zikr-i mukaddimât-ı da'vet-i a'yân ve âmeden-i îşân; 57. Âmeden-i ser-i maktû'-i Segbân-başı-yı sâbık, ba'zı tevcîhât; 58. Âmeden-i ser-i maktû'-i Hâfiz Mustafa Ağa; 59. Âmeden-i ser-i maktû'-i Ser-segbân 'Ârif Ağa; 60. Tevcîh-i Ser'asker-i Anadolu bâ-Kādî Paşa; 61. 'Akd-i meşveret berây-ı nizâm-ı devlet; 66. Sûret-i Sened-i İttifâk; **[M1 II]** 73. Cem'iyyet-i 'âmme der-Kağıd-hâne; 75. Me'mûr-şüden-i Vahîd Efendi be-mükâleme bâ-Murahhas-ı İngiltere; 75. Bed'-i nizâm-ı asâkir; 75. Mübâşeret-i nizâm ve ba'zı tevcîhât; 78. Tanzîm-i 'ulûfe-i Yeniçeriyân; 80. Katl-i Cüce ve Muhzır-başı ve nefy-i ba'zı kesân; 81. 'Akd-i mükâleme bâ-Maslahat-güzâr-ı Fransa; 82. Firistâden-i kā'ime-i Sadr-ı a'zamî be-cânib-i Feldmerşal; 84. Âmeden-i tahrîrât-ı Sefîr-i Fransa ve ba'zı tevcîhât; 88. Katl-i Kahveci-oğlu; 90. Tafsîl-i ahvâl-i Âsitâne; 97. Âmeden-i Behâdır Giray Sultân ve i'tây-ı tuğ be-Ocak-ı Segbân; 98. Da'vet-i Segbânân be-iftâr; 100. Zikr-i mukaddimât-ı tuğyân der-mâh-ı Ramazân; 105. Zuhûr-i fitne-i 'azîme der-Leyle-i Kadir; 122. Hareket-i yeniçeriyân ve müdâfa'a-i segbânân; 138. Zuhûr-i cesed-i 'Alemdâr Paşa ve sûret-i sükûnet-i gavga; 141. Ahvâl-i Üsküdar; 143. Ahvâl-i Levend Çiftliği; 144. Katl-i Hacı Ahmed-oğlu ve Humbaracı-başı; 145. Teşrîf-i hümâyûn be-Câmi'-i Zeyneb Sultân, icrây-ı merâsim-i tebrîk-i 'îd; 146. Tasmîm ve tanzîm-i Bâb-ı 'âlî; Tebeddül-i Şeyhülislâmî ve Sadâret-i Memiş Paşa; 147. Garîbe-i Kapudânî-i Seyyid 'Ali Paşa ve nefy-i Silahdâr ve Çukadâr Ağa; 148. Tevcîh-i Nekābet-i eşrâf [ve] vukū'-i tevcîhât; 150. Tevcîhât-ı vüzerâ; 151. Ta'yîn-i murahhasân bâ-Rusya; 151. Mîr-i mîrân-şüden-i Kandıralı Mehmed Ağa; 153. Esbâb-ı hareket-i firâriyân ez-Ruscuk; 154. Tebdîl-i Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî ve ba'zı tevcîhât; 155. Nefy-i Sa'dullah Efendi ve 'İrfânî- **[M1 III]**

zâde 'Ârif Efendi ve Bâkî Efendi; 156. Sadâret-i Ziyâ Paşa ve Kā'im-makāmî-i Çerhacı 'Ali Paşa; 157. Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ; 158. Vürûd-i peyâm-ı sulh-i İngiliz ve sûret-i mükâleme; 159. Murahhas Efendi tarafından Boğaz kal'aları dizdârlarına verilan ta'lîmnâme; 160. Esnây-ı mükâlemede vukū' bulan ba'zı mevâdd; 162. Sûret-i mükâlemât; 166. Nefy-i Râgıb Paşa; 167. 'Avdet-i Vahîd Efendi ve nefy-i Tâhir Efendi; 167. Garîbe-i resm-i nişân der-ebvâb; 173. Vefât-ı Murâd-zâde; 175. İrsâl-i 'Abdülkerîm Bey be-cânib-i Yanya; 175. Velâdet-i Fâtıma Sultân; 176. Itlâk-ı Hafîd Efendi ve 'Ali-zâde Efendi ve ba'zı tevcîhât; 176. Âmeden-i ser-i maktū'-i Kādî Paşa; 178. 'Azl ü nefy-i Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî; 180. **VEKĀYİ'-İ SENE ERBA'İN ve 'İŞRİN ve Mİ'ETEYN ve ELF**; 180. 'Azl-i bî-hengâm-ı Sadr-ı Rûm; 181. Ba'zı tevcîhât; 182. Vefât-ı Şemseddîn Efendi; 182. Terceme; 185. Tebdîl-i Ağa-yı Yeniçeriyân [ve] Kapudan-şüden-i Kā'im-makām Paşa; 186. Tevcîh-i Emânet-i Tersâne; 187. Vefât-ı Emîn Paşa-zâde Emîn Bey; 189. Vürûd-i Sadr-ı a'zam be-Âsitâne; 192. Ahvâl-i murahhasân der-Kasaba-i Yaş ve esbâb-ı hafiyye-i istînâf-i sefer ü perhâş; 196. Vefât-ı Vehbî Efendi ez-şu'arâ; 199. 'Akd-i meşveret berây-ı sefer ü hareket; 201. 'Azl-i Ser-bostâniyân ve ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye; 201. Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ; 202. Tebdîl-i Ağa-yı Yeniçeriyân; 202. Ba'zı ahbâr-ı meserret ez-cânib-i Sofya; 203. Tebdîl-i Kapudânî-i Deryâ ve ba'zı tevcîhât; 205. Âmeden-i peyâm-ı meserret ez-cânibi İbrâ'îl; [M1 IV] 207. Vukū'-i tevcîhât-ı erbâb-ı sefer [ü] hazar; 209. Nasb-ı Kādî-i Ordu; 209. Nasb-ı Kā'im-makām-ı Rikâb; 209. Vürûd-i haber-i meserret-i gālibiyyet ez-cânib-i Yergöğü; 209. Vürûd-i haber-i gālibiyyet ez-cânib-i Yergöğü; 209. Âmeden-i haber-i muhâsara-i İsma'îl ve ihrâc-ı tûğ be-Dâvud-paşa; 211. Hareket-i Serdâr-ı ekrem be-Dâvud-paşa ve katl-i Behîc Efendi ve 'Ali Efendi ve Küçük Râşid Efendi; 213. Nasb-ı Çerhacı ve Konakcı; 213. Vürûd-i haber-i vefât-ı Sadr-ı sâbık; 213. Tevcîh-i Kazâ'-i İzmir be-Râkım Efendi; 214. Tebdîl-i Emîn-i Tersâne ve sûret-i vefât-ı Emîn-i sâbık; 217. Tuğyân-ı ba'zı bî-edebân-ı yeniçeriyân; 218. Hareket-i Serdâr-ı ekrem ez-Sahrây-ı Dâvud-paşa; 219. Ahvâl-i Ordu-yı Ser'asker-i Sofya; 220. Mübâdele-i tasdîk-nâme bâ-Elçi-i İngiliz; 221. Sûret-i tasdîk-nâme; 225. Der-i devlet'de mukîm Fransa maslahat-güzârlarına verilan takrîr; 227. Hulâsa-i mektûb-i Vekîl-i Re'îs be-Muhibb Efendi; 229. Lâyiha 'alâ hâzihi'l-musâlaha; 235. Itlâk-ı Tâhir Efendi, vefât-ı Fâtıma Sultân ve velâdet-i 'Âyişe Sultân; 237. Âmeden-i haber-i ceng-i Vâlî-yi Bağdâd [Nüshada buraya yanlışlıkla "238" yazılmıştır.] bâ-Vehhâbiyyân, vusûl-i Serdâr-ı ekrem be-Sahrây-ı Edirne; 238. Tahrîr ü i[r]sâl-i Dalkılıç, nasb ü irsâl-i Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî; 239. Tesyîr-i Donanma be-Bahr-i siyâh ve keyfiyye[te]ş; 242. Tanzîm-i sikke; 243. Vefât-ı Rüstem Ağa [e]z-[meşâhîr-i] a'yân; 244. Ba'zı havâdis-i Ordu; 248. Hareket-i Ordu ez-Sahrây-ı Şumnu; 249. Itlâk-ı Hâlet Efendi; 250. Vürûd-i kā'ime-i Vâlî-i Vidin; 250. İhsân-ı Vezâret [be-]Beylanlı Mustafa Paşa ve me'mûriyyet-i ü be-muhâfaza-i Varna; [M1 V] 251. Zecr ü tevfîr-i asker-i Edirne; 251. Ahvâl-i ordu-yi Ser'asker-i Sofya; 252. Tevcîh-i Pâye-i Kuds-i şerîf; 253. Havâdis-i müteferrika; 255. Vürûd-i ba'zı asâkir ez-Anadolu ve ahvâl-i zâbitân; 258. Ordu-yi hümâyûn'a dâ'ir ba'zı havâdis ve mukaddimât-ı muhârebât; 261. Havâdis-i dîger; 263. Nefy-i (لگ) Re'îs-i Rikâb Vahîd Efendi ve i'dâm-ı Beğlikci 'İzzet Bey; 267. Nasb-ı Re'îs ve Beylikci, nefy-i Kādî-i Bağdâd, mefhûm-i kā'ime-i Vâlî-i Bağdâd; 268. Takviye-i Ordu-yi Ser'asker-i Sofya; 269. Da'vet-i Halîl Paşa be-Ordu (یاورد); 269. Vürûd-i ba'zı 'ulemâ berây-ı gazâ ve tebeddül-i Kā'im-makāmî; 271. Tertîb-i asâkir-i meştâ berây-ı ordu-yi Hurşîd Paşa; 272. Tedâbîr-i müte'allıka be-Me'âdin-i hümâyûn; 272. Vukū'-i ceng-i bî-kusûr ve ric'at-i tabur; 274. Sûret-i kā'ime; 276. İhsân-ı Vezâret bâ-Behlevan İbrâhîm Ağa, vürûd-i kā'ime-i uhrâ; 277. İstitrâd; 278. 'Avdet-i Serdâr-ı ekrem be-meştây-ı Şumnu; 280. Tecdîd-i me'mûriyyet-i A'yân-ı Lofca; 280. Tecdîd ü taksîm-i me'mûrîn der-emâkin-i müte'addide; 281. Vürûd-i haber-i istîlâ'-i Kal'a-i İsma'îl; 283. Ba'zı ahvâl-i cânib-i Sofya; 283. İzhâr-ı Vezâret-i Karslı 'Ali Paşa ve me'mûr-şüden-i u Ruscuk; 284. Ahvâl-i Mısır u Hicâz; 285. Vürûd-i peyâm-ı indifâ'-ı muhâsara-i [Nüshada buraya yanlışlıkla "275" yazılmıştır.] Faş, vefât-ı Hibetullah; 286. Sudûr-i fermân berây-ı tanzîm-i kıyâfet-i sükkân; 288. Tebdîl-i Kethudâ ve tevcîh-i pâye [Nüshada buraya yanlışlıkla "287"

yazılmıştır.] bâ-Kādî-i Ordu ve isti'câl-i Sürücü Paşa; 289. Ta'yîn-i asker bâ-Yergöğü ve izn-i Serdâr be-ehl-i tümâr; 290. 'Afv-i ba'zı me'mûriyyet-i Kara 'Osmân-zâde; 290. İrsâl-i emr-i mu'allâ bâ-Livâ'-i Avlonya; [M1 VI] 291. Berây-ı münâfese der-miyân-ı Vâlî ve vücûh-i kazâ ve ba'zı me'mûriyyet ve ba'zı 'afv u ruhsat; 292. İstîlâ'-i Kal'a-i İbrâ'îl; 294. Ta'yîn-i Çerhacı Paşa be-muhâfaza-i Silistire ve 'avdeteş bâ-Hezargrad; 294. Takviye-i ba'zı emâkin; 295. Ba'zı tertîbât-ı asâkir-i meştâ; 297. Ta'yîn-i asâkir be-meştây-ı ordu; 297. Me'mûriyyet-i dîğer berây-ı mevsim-i behâr; 300. Tahrîr ü ta'yîn-i ba'zı sipâhiyân ve silâhdârân bâ-terakkî; 301. Tertîbât-ı dîğer; 302. Sebeb-i 'afv-ı Zâbit-i Değirmen Deresi; 303. Tedbîr-i tehyi'e-i asker-i müstakil der-Edirne; 304. Tanzîm-i asâkir-i cânib-i şark; 304. Takviyet-i Batum ve Faş ve ahvâl-i an havâlî; 305. 'Azl-i Vâlî-i Trabzon ve nasb-ı 'Ali Paşa; 306. Tebdîl-i Kapudan Paşa; 307. Tevcîh-i Livâ'-i 'Alâ'iyye bâ-Velî Paşa ve ta'yîn-i u be-muhâfaza-i Liman-ı Sinob; 307. Tevcîh-i Koca-ili bâ-Husrev Paşa ve zikr-i ba'zı letâ'if-i 'ibret-nümâ; 309. Sudûr-i fermân bâ-Ser'asker-i Şark berây-ı ittifâk bâ-İraniyân; 309. Tahvîl-i Muhâfız-ı Kara-burun bâ-Galata-burunu; 310. Tenkîl-i Pilaslı İsmâ'îl Paşa; 311. Tertîb-i ba'zı asâkir-i sayfiyye; 311. İbkā'-i Vezâret-i İbrâhîm Paşa ve tevcîh-i Ser'askerî-yi Şark; 312. Vukū'ât-ı müteferrika der-evâhır-ı zilhicce; 313. Fâş-şüden-i haber-i istîlâ'-i Faş; 314. **VEKĀYİ'-İ SENE HAMSİN ve 'İŞRİN ve MİʾETEYN ve ELF**; 314. Âmeden-i kā'ime-i Şeh-zâde-i İran; 315. Ba'zı tedbîrât berây-ı memâlik-i şarkıyye; 319. Garîbe der-miyân-ı Elçi-i France ve İngiltere ve cevâb-ı Devlet-i 'aliyye; 320. İngiltere Elçisi'nin, Pizani [=Pisani] nâm tercemânına verdiği takrîri hulâsası; [M1 VII] 312. Sûret-i takrîr-i Kā'im-makāmî; 326. Sûret-i hatt-ı hümâyûn; 327. Takrîr-i Maslahat-güzâr-ı Fransa; 329. Taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den Fransa Maslahat-güzârı'na ve İngiltere Elçisi'ne verilan takrîr-i resmî sûreti; 330. Fransa Maslahat-güzârı'nın takrîri; 330. Keşf-i 'arsa-i Bâb-ı 'âlî ve nasb-ı Emîn-i Binâ; 331. Def'-i murûr-i Donanma-yı İngiliz be-Bahr-ı siyâh; 332. Sûret-i takrîr-i Elçi-i İngiliz; 333. Sûret-i tahrîr-i Kumandan; 334. Sûret-i takrîr-i 'âlî; 335. Sûret-i hatt-ı hümâyûn; 335. İngiliz Elçisi'nin Garb Ocakları'na dâ'ir varakası; 336. Ahvâl-i Âsitâne; 337. Âmeden-i hedâyâ ez-canib-i Cezâyir-i Garb; 338. Vak'a-i garîbe der-miyân-ı 'Ali Paşa ve İbrâhîm Paşa; 339. Sûret-i hatt-ı hümâyûn; 341. Te'kîd-i muhâfaza-i Boğaz-ı Bahr-ı sefîd; 342. Sûret-i kā'ime; 342. Hudûs-i fitne der-Musul ve katl-i Ahmed Paşa; 344. Ba'zı vukū'ât-ı müte'allıka be-cânib-i Sırb; 347. Sûret-i hatt-ı hümâyûn ki be-bâlây-ı takrîr keşîde bûd; 348. İnhirâf-ı mizâc-ı Sadr-ı a'zamî ve irsâl-i tabîb; 349. Vukū'-i nizâ' der-Galata ve 'azl-i Ser-segbân-başı, vak'a-i Kayıkcıyân bâ-yekî ez-zenân (ازرنان); 350. Tebdîl-i Kā'im-makām; 351. 'Azl ü nefy-i Segbân-başı, kesret-i te'addî-yi eşkıyâ ve tecemmu'-i esnâf; 353. Sûret-i emr-i 'âlî; 357. Ba'zı vukū'ât-ı müteferrika; 358. Tertîbât-ı ba'zı asâkir berây-ı Ordu ve sâ'ir; 360. Vukū'ât-ı ihtilâl der-Gümülcine ve sudûr-i emr-i 'âlî; 361. Hareket-i tabur-i a'dâ ve 'avdet-i Koşancalı Halîl Paşa; 362. Vürûd-i Husrev Paşa be-Âsitâne [M1 VIII] ve ta'yîn-i u cânib-i Varna ve vukū'ât-ı sâ'ire; 363. İstîlâ'-i Hacıoğlu-pazarı ve Hezargrad ve muhâsara-i Varna ve şürâ-yı kübrâ der-Câmi'-i Ebu'l-feth; 365. Sûret-i hatt-ı hümâyûn; 370. Vürûd-i haber-i ceng ü galebe ez-cânib-i Şumnu; 371. Tesyîr-i donanma be-Bahr-ı siyâh ve ferâgat-i düşmen ez-muhâsara-i Varna; 373. Vürûd-i beşâret ez-Yergöğü; 373. Sûret-i kā'ime-i Sadr-ı a'zamî; 373. Zikr-i muhârebât der-Şumnu; 376. Ahvâl-i Mısr u Hicâz ve tertîbât-ı Vâlî-i Mısır; 378. Vürûd-i haber-i ceng ve nusrat der-Ruscuk ve ceng-i dîğer der-Ordu; 382. Ahvâl-i cânib-i Ruscuk; 384. Havâdis-i Mısriyye; 384. Vukū'ât-i müteferrika; 384. 'Avdet-i asâkir-i a'dâ ez-cânib-i Şumnu, hareket-i Ser'asker-i Sofya be-cânib-i Belgırad; 386. Vürûd-i kā'ime-i Husrev Paşa; 389. Vürûd-i Vâlî-i Sayda bâ-Şâm, firâr-ı Genc Yûsuf Paşa; 393. 'Azl-i Ağa-yı Yeniçeriyân; 395. Şehâdet-i Koşancalı Halîl Paşa ve istîlâ'-i Ruscuk; 398. Ba'zı vukū'ât-ı müteferrika; 399. 'Azl ü nefy-i Sadr-ı Rûm ve tebeddül-i Şeyhülislâmî, sefâret-i Yâsînî-zâde Efendi; 400. Sûret-i nâme-i hümâyûn; 402. Vukū'ât-ı müteferrika; 403.Tebdîl-i Ser'asker-i Cânib-i Şark; 404. Men'-i Vâlî-i Bosna ez-mütâreke bâ-Kara Yorgi; 406. Âmeden-i ser-i maktû'-i Vâlî-i Bağdâd Süleymân Paşa; 406. Zikr-i vukū'ât-ı cüz'iyye; 408. Takviye-i ba'zı sevâhil-i Bahr-ı siyâh ve tetimme-i vekāyi'-i în-sâî. [M1

1] M1 : [Ali Emîri, nr.355'teki nüshanın ilk varağının üstünde Şânî-zâde'den sonra göreve getirilen Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi'nin kendi el yazısıyla Şânî-zâde'yi tenkit eden şu kaydı vardır. "İşbu Târîh, 'Âsım Efendi merhûmun tesvîdinden yazılmış ve ol gül-deste-i belâgatdan bozulmuş olduğu, erbâbının 'indinde gâyet vuzûhla âşikâr ve aralıkda musannif Şânî-zâde, Efendi'nin elini belli etmamek ve rengini vermamek zu'muyla derc ü tagyîr eylediği galetât [Es'ad Efendi önce "galetâtdan" yazmış, sonra kelimedeki "dan" kısmının üzerini çizip "galetât" şeklinde düzeltmiştir], siyyemâ cild-i sânîsinde kendi mazbûtu olan vâkı'âtdaki serâpâ hevânâtından bedîdârdır". Ayrıca varağın ortasında silinmeye çalışılmış olmakla beraber Es'ad Efendi'nin vakıf mührü olduğu anlaşılan bir mühür izi de vardır. Zâten bu nüsha, Süleymâniye Ktp. Es'ad Efendi Bölümü'nde bulunması gereken nüsha olmalıdır. Muhtemelen basılması sırasında bu kütüphaneden alınmış, sonra yerine konmamış, ardından bir vesile ile Ali Emîri'nin eline geçmiş gibi gözüküyor. Bu varağın arkasından itibaren ise numarasız fihrist kısmı gelmektedir.] **FİHRİSÜ'L-KIT'ATİ'L-ÛLÂ MİN TÂRÎH-İ ŞÂNÎ-ZÂDE** el-Mukaddime **3**; Sûret-i irâde-i seniyye **9**; **Bakıyye-i VEKÂYİ'-İ SENE SELÂSİN ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF**, Katl-i Ağa-yı Dârü's-sa'âde ve sâ'ir havene **11**; Lâyiha 'alâ esbâbi'l-fiteni's-sâbıka **12**; 'Azl-i Ser-bostâniyân **16**; Teşrîf-i Vâlide Sultân be-Seray-ı cedîd, Nefy-i Şemseddîn Bey, Nefy-i mütekâ'id Mustafa Paşa **18**; Katl-i Ser-kahveci-yi Vâlide-i sâbıka ve Nefy-i 'Osmân Efendi ve 'Azîz Efendi, Tekallüd-i seyf ve ba'zı tevcîhât-ı Enderûn **19**; Âmeden-i ser-i maktû'-i Mûsâ Paşa, İhsân-ı Vezâret bâ-Râmiz Efendi **20**; Ta'yîn-i Tâhir Efendi bâ-mükâleme **21**; Ta'yîn-i Sa'dullâh Efendi be-ta'mîr-i Seray-ı Edirne, Tebeddül-i Şeyhülislâmî, Kapudânî-i Râmiz Paşa, Tevcîh-i Konya bâ-Behrâm Paşa ve nefy-i Seyyidî 'Ali Paşa **23**; Tebdîl-i Kādî-i İstanbul **25**; Tebdîl-i Ağa-yı Yeniçeriyân ve âmeden-i ser-i maktû'-i Tayyâr Paşa, İstitrâd **26**; Nefy-i Hafîd Efendi ve Katl-i Bâzergân-ı Ocak **27**; İbkā'-i ru'ûs-i mahkûke ve ba'zı tevcîhât, Zikr-i mukaddimât-ı da'vet-i a'yân ve âmeden-i îşân, Âmeden-i ser-i maktû'-i Segbân-başı-yı sâbık, ba'zı tevcîhât **29**; Âmeden-i ser-i maktû'-i Hâfız Mustafa Ağa, Âmeden-i ser-i maktû'-i Ser-segbân 'Ârif Ağa **30**; Tevcîh-i Ser'askerî-yi Anadolu bâ-Kādî Paşa, 'Akd-i meşveret berây-ı nizâm-ı devlet, Sûret-i Sened-i İttifâk **32**; Cem'iyyet-i 'âmme der-Kağıd-hâne **35**; Me'mûr-şüden-i Vahîd Efendi be-mükâleme bâ-Murahhas-ı İngiltere, Mübâşeret-i nizâm ve ba'zı tevcîhât, Tanzîm-i 'ulûfe-i Yeniçeriyân **37**; Katl-i Cüce ve Muhzır-başı ve nefy-i ba'zı kesân **38**; 'Akd-i mükâleme bâ-Maslahatgüzâr-ı Françe, Firistâden-i kā'ime-i Sadr-ı a'zamî be-cânib-i Feldmerşal, Âmeden-i tahrîrât-ı Sefîr-i France, ba'zı tevcîhât **39**; Katl-i Kahveci-oğlu **42**; Tafsîl-i ahvâl-i Âsitâne **43**; Âmeden-i Behâdır Giray Sultân ve i'tây-ı tuğ be-Ocağ-ı Segbân **46**; Da'vet-i Segbânân be-iftâr, Zikr-i mukaddimât-ı tuğyân der-mâh-ı Ramazân **47**; Zuhûr-i fitne-i 'azîme der-Leyle-i Kadir **49**; Hareket-i yeniçeriyân ve müdâfa'a-i segbânân **57**; Zuhûr-i cesed-i 'Alemdâr Paşa ve sûret-i sükûnet-i gavga **63**; Ahvâl-i Üsküdar **65**; Ahvâl-i Levend Çiftliği, Katl-i Hacı Ahmed-oğlu ve Humbaracı-başı **66**; Teşrîf-i hümâyûn be-Câmi'-i Zeyneb Sultân, İcrây-ı resm-i tebrîk-i 'îd, Tasmîm ve tanzîm-i Bâb-ı 'âlî, Tebeddül-i Şeyhülislâmî ve Sadâret-i Memiş Paşa **67**; Garîbe-i Kapudânî-i Seyyidî 'Ali Paşa ve nefy-i Silahdâr ve Çukadâr Ağa, Tevcîh-i Nekābet-i eşrâf [ve] vukū'-i tevcîhât, Tevcîhât-ı vüzerâ **68**; Ta'yîn-i murahhasân bâ-Rusya **69**; Mîr-i mîrân-şüden-i Kandıralı Mehmed Ağa, Esbâb-ı hareket-i firâriyân ez-Ruscuk **70**; Tebeddül-i Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî ve ba'zı tevcîhât, Nefy-i Sa'dullah Efendi ve 'İrfânî-zâde 'Ârif Efendi ve Bâkî Efendi **71**; Sadâret-i Ziyâ Paşa ve Kā'im-makāmî-i Çerhacı 'Ali Paşa, Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ, Vürûd-i peyâm-ı sulh-i İngiliz ve sûret-i mükâleme **72**; Murahhas Efendi tarafından Boğaz kal'aları dizdârlarına verilan ta'lîm-nâme, Esnây-ı mükâlemede vukū' bulan ba'zı mevâdd, Sûret-i mükâlemât, Nefy-i Râgıb Paşa **75**; 'Avdet-i Vahîd Efendi [ve] nefy-i Tâhir Efendi ve Garîbe-i resm-i nişân der-ebvâb **76**; Vefât-ı Murâd-zâde ve İrsâl-i 'Abdülkerîm Bey be-cânib-i Yanya, Velâdet-i Fâtıma Sultân **79**; Itlâk-ı Hafîd Efendi ve 'Ali-zâde Efendi [ve] ba'zı tevcîhât, Âmeden-i ser-i maktû'-i Kādî Paşa **81**; 'Azl ü nefy-i Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî;

VEKĀYİ'-İ SENE ERBA'İN ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF, 'Azl-i bî-hengâm-ı Sadr-ı Rûm **82**; Ba'zı tevcîhât, Vefât-ı Şemseddîn Efendi ve terceme, Tebdîl-i Ağa-yı Yeniçeriyân [ve] Kapudan-şüden-i Kā'im-makām Paşa **84**; Tevcîh-i Emânet-i Tersâne, Vefât-ı Emîn Paşa-zâde Emîn Bey, Vürûd-i Sadr-ı a'zam be-Âsitâne **86**; Ahvâl-i murahhasân der-Kasaba-i Yaş ve esbâb-ı hafiyye-i istînâf-i sefer-i perhâş **87**; Vefât-ı Vehbî Efendi ez-şu'arâ **89**; 'Akd-i meşveret berây-ı sefer ü hareket **90**; 'Azl-i Ser-bostânîyân [ve] ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye **92**; Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ, Tebdîl-i Ağa-yı Yeniçeriyân, Ba'zı ahbâr-ı meserret ez-cânib-i Sofya, Tebeddül-i Kapudânî-i Deryâ ve ba'zı tevcîhât, Âmeden-i peyâm-ı meserret ez-cânib-i İbrâ'îl, Vukū'-i tevcîhât-ı erbâb-ı sefer ü hazar **93**; Nasb-ı Kādî-i Ordu **94**; Nasb-ı Kā'im-makām-ı Rikâb, Vürûd-i haber-i gālibiyyet ez-cânib-i Yergöğü [Burada yazılmış olan "Nasb-ı Kā'im-makām-ı Rikâb" kelimelerinin üzeri karalanmıştır], Âmeden-i haber-i muhâsara-i İsma'îl ve ihrâc-ı tûğ be-Dâvud-paşa, Hareket-i Serdâr-ı ekrem be-Dâvud-paşa [ve] katl-i Behîc Efendi ve 'Ali Efendi ve Küçük Râşid Efendi **95**; Nasb-ı Çerhacı ve Konakcı, Vürûd-i haber-i vefât-ı Sadr-ı sâbık, Tevcîh-i Kazâ'-i İzmir be-Râkım Efendi **96**; Tebdîl-i Emîn-i Tersâne ve sûret-i vefât-ı Emîn -i sâbık, Tuğyân-ı ba'zı bî-edebân-ı yeniçeriyân **98**; Hareket-i Serdâr-ı ekrem ez-Sahrây-ı Dâvud-paşa, Ahvâl-i Ordu-yı Ser'asker-i Sofya, Mübâdele-i tasdîk-nâme bâ-Elçi-i İngiliz **99**; Sûret-i tasdîk-nâme, Der-i devlet'de mukîm Fransa Maslahat-güzârı'na verilan takrîr **101**; Hulâsa-i mektûb-i Vekîl-i Re'îs be-Muhibb Efendi **102**; Lâyiha 'alâ hâzihi'l-musâlaha **103**; Itlâk-ı Tâhir Efendi, Vefât-ı Fâtıma Sultân ve velâdet-i 'Âyişe Sultân **106**; Âmeden-i haber-i ceng-i Vâlî-yi Bağdâd bâ-Vehhâbiyyân, vusûl-i Serdâr-ı ekrem be-Sahrây-ı Edirne **107**; Tahrîr ü irsâl-i Dalkılıc, Nasb ü irsâl-i Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî **108**; Tesyîr-i Donanma be-Bahr-i siyâh ve keyfiyyeteş, Tanzîm-i sikke, Vefât-ı Rüstem Ağa ez-a'yân **110**; Ba'zı havâdis-i Ordu, Hareket-i Ordu ez-Sahrây-ı Şumnu **112**; Itlâk-ı Hâlet Efendi, Vürûd-i kā'ime-i Vâlî-i Vidin, İhsân-ı Vezâret be-Beylanlı Mustafa Paşa ve me'mûriyyet-i u be-muhâfaza-i Varna **113**; Zecr ü tevfîr-i asker-i Edirne, Ahvâl-i ordu-yi Ser'asker-i Sofya, Tevcîh-i Pâye-i Kuds-i şerîf [ve] havâdis-i mûteferrika **114**; Vürûd-i ba'zı asâkir ez-Anadolu ve ahvâl-i zâbitân **115**; Ordu-yi hümâyûn'a dâ'ir ba'zı havâdis ve mukaddimât-ı muhârebât **116**; Havâdis-i dîğer, Nefy-i Re'îs-i Rikâb Vahîd Efendi ve i'dâm-ı Beğlikci 'İzzet Bey **118**; Nasb-ı Re'îs ve Beğlikci, Nefy-i Kādî-i Bağdâd, Mefhûm-i kā'ime-i Vâlî-i Bağdâd **121**; Takviye-i Ordu-yi Ser'asker-i Sofya, Da'vet-i Halîl Paşa be-Ordu, Vürûd-i ba'zı 'ulemâ berây-ı gazâ, Tebeddül-i Kā'im-makāmî **122**; Tertîb-i asâkir-i meştâ berây-ı ordu-yi Hurşîd Paşa, Tedâbîr-i müte'allika ber-Me'âdin-i hümâyûn, Vukū'-i ceng-i bî-kusûr ve ric'at-i tabur **123**; Sûret-i kā'ime, İhsân-ı Vezâret bâ-Pehlevân İbrâhîm Ağa, Vürûd-i kā'ime-i uhrâ **125**; İstitrâd, 'Avdet-i Serdâr-ı ekrem be-meştây-ı Şumnu **126**; Tecdîd-i me'mûriyyet-i A'yân-ı Lofca, Tecdîd ü taksîm-i me'mûrîn der-emâkin-i müte'addide **127**; Vürûd-i haber-i istîlâ'-i Kal'a-i İsmâ'îl, Ba'zı ahvâl-i cânib-i Sofya, İzhâr-ı Vezâret-i Karslı 'Ali Paşa ve me'mûr-şüden-i u bâ-Ruscuk **128**; Ahvâl-i Mısr u Hicâz, Vürûd-i peyâm-ı indifâ'-ı muhâsara-i Faş, Vefât-ı Hibetullah Efendi **129**; Sudûr-i fermân berây-ı tanzîm-i kıyâfet-i sükkân, Tebdîl-i Kethudâ ve tevcîh-i pâye bâ-Kādî-i Ordu ve isti'câl-i Sürücü Paşa **130**; Ta'yîn-i asker bâ-Yerköyü ve izn-i Serdâr be-ehl-i tîmâr, 'Afv-i ba'zı me'mûriyyet-i Kara 'Osmân-zâde **131**; İrsâl-i emr-i 'âlî be-Avlonya berây-ı def'-i fitne, Zikr-i ba'zı me'mûriyyet ve ba'zı 'afv u ruhsat, İstîlâ'-i Kal'a-i İbrâ'îl **132**; Ta'yîn-i Çerhacı Paşa be-muhâfaza-i Silistire ve 'avdeteş bâ-Hezargrad, Takviye-i ba'zı emâkin **133**; Ba'zı tertîbât-ı asâkir-i meştâ **133**; Ta'yîn-i asâkir be-meştây-ı ordu, Me'mûriyyet-i dîğer berây-ı mev-sim-i behâr **134**; Tahrîr ü ta'yîn-i ba'zı sipâhiyân ve silâhdârân bâ-terakkî **136**; Tertîbât-ı dîğer **136**; Sebeb-i 'afv-ı Zâbit-i Değirmen Deresi **137**; Tedbîr-i tehyi'e-i asker-i müstakil der-Edirne **137**; Tanzîm-i asker-i cânib-i şarkî ve takviyet-i Batum ve Faş ve ahvâl-i an havâlî **138**; 'Azl-i Vâlî-i Trabzon ve nasb-ı 'Ali Paşa, Tebdîl-i Kapudan Paşa **138**; Tevcîh-i Livâ'-i 'Alâ'iyye bâ-Velî Paşa ve ta'yîn-i u be-muhâfaza-i Liman-ı Sinop **139**; Tevcîh-i Koca-ili bâ-Husrev Paşa ve zikr-i ba'zı letâ'if-i 'ibret-nümâ **139**; Sudûr-i fermân bâ-Ser'asker-i Şark berây-ı ittifâk bâ-İraniyân **139**; Tahvîl-i Muhâfız-ı Kara-burun bâ-Galata-

Müşârun ileyhin dest-res olunan ahbârına nazaran bin iki yüz altı târîhinde◊ hasbe't-tarîk Medîne-i münevvere *'alâ sâhibihâ efdalü't-tahiyyeti** Mevleviyyeti'ne nâ'il ve sonradan ma'zûlen rahmet-i Rahmân'a vâsıl olan Şânî-zâde Mehmed Sâdık Efendi'nin necl-i necîb ve ferzend-i edîb ü lebîbi olup, bin iki yüz târîhinde◊◊ tarîk-ı feyz-refîk-ı 'ilmîye dâhil ve otuz bir

---

burunu, Tenkîl-i Pilaslı İsmâ'îl Paşa **140**; Tertîb-i ba'zı asâkir-i sayfiyye **140**; İbkâ'-i Vezâret-i İbrâhîm Paşa ve tevcîh-i Ser'askerî-yi Şark **140**; Vukū'ât-ı müteferrika der-evâhır-ı zilhicce **141**; Fâş-şüden-i haber-i istîlâ'-i Faş **141**; **VEKĀYİ'-İ SENE HAMSİN ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF**; Âmeden-i kā'ime-i Şeh-zâde-i İran, Ba'zı tedbîrât berây-ı memâlik-i şarkıyye **142**; Garîbe der-miyân-ı Elçi-i Françe ve İngiltere ve cevâb-ı Devlet-i 'aliyye **144**; İngiltere Elçisi'nin Pizani [=Pisani] nâm tercemânına verdiği takrîri hulâsası; Sûret-i takrîr-i Kā'im-makāmî, Sûret-i hatt-ı hümâyûn **147**; Takrîr-i Maslahat-güzâr-ı Françe, Taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den Fransa Maslahat-güzârı'na ve İngiltere Elçisi'ne verilan takrîr-i resmî sûreti **144**; Fransa Maslahat-güzârı'nın takrîri, Def'-i murûr-i Donanma-yı İngiliz be-Bahr-ı siyâh **149**; Sûret-i takrîr-i Elçi-i İngiliz, Sûret-i tahrîr-i Kumandan, Sûret-i takrîr-i 'âlî **150**; Sûret-i hatt-ı hümâyûn, İngiliz Elçişi'nin Garb Ocakları'na dâ'ir varakası, Ahvâl-i Âsitâne **151**; Âmeden-i hedâyâ ez-canib-i Cezâyir-i Garb, Vak'a-i garîbe der-miyân-ı 'Ali Paşa ve İbrâhîm Paşa **152**; Sûret-i hatt-ı hümâyûn, Te'kîd-i muhâfaza-i Boğaz-ı Bahr-ı sefîd **153**; Sûret-i kā'ime, Hudûs-i fitne der-Musul ve katl-i Ahmed Paşa, Ba'zı vukū'ât-ı müte'allika be-cânib-i Sırp, Sûret-i hatt-ı hümâyûn ki be-bâlây-ı takrîr keşîde bûd **155**; İnhirâf-ı mizâc-ı Sadr-ı a'zamî ve irsâl-i tabîb **156**; Vukū'-i nizâ' der-Galata ve 'azl-i Ser-segbân-başı, Vak'a-i Kayıkcıyân bâ-yekî ez-zenân, Tebdîl-i Kā'im-makām **157**; 'Azl ü nefy-i Segbân-başı, Kesret-i te'addî-i eşkıyâ ve tecemmu'-i esnâf, Sûret-i emr-i 'âlî **158**; Ba'zı vukū'ât-ı müteferrika **159**; Tertîbât-ı ba'zı asâkir berây-ı ordu ve sâ'ir **160**; Vukū'-i ihtilâl der-Gümülcine ve sudûr-i emr-i 'âlî **161**; Hareket-i tabur-i a'dâ ve 'avdet-i Koşançalı Halîl Paşa, Vürûd-i Husrev Paşa be-Âsitâne ve ta'yîn-i u be-cânib-i Varna ve vukū'ât-ı sâ'ire **162**; İstîlâ'-i Hacıoğlu-pazarı ve Hezargrad ve muhâsara-i Varna ve şürâ-yı kübrâ der-Câmi'-i Ebu'l-feth, Sûret-i hatt-ı hümâyûn **163**; Tesyîr-i donanma be-Bahr-ı siyâh ve ferâgat-i düşmen ez-muhâsara-i Varna ve vürûd-i beşâret ez-Yergöğü **166**; Vürûd-i haber-i ceng ü galebe ez-cânib-i Şumnu **165**; Sûret-i kā'ime-i Sadr-ı a'zamî **166**; Zikr-i muhârebât-ı Şumnu **166**; Ahvâl-i Mısr u Hicâz ve tertîbât-ı Vâlî-i Mısır **168**; Vürûd-i haber-i ceng ve nusrat der-Ruscuk **168**; Ve ceng-i dîğer der-Ordu **169**; Ahvâl-i cânib-i Ruscuk **170**; Havâdis-i Mısriyye, Vukū'ât-i müteferrika **171**; 'Avdet-i asâkir-i a'dâ ez-cânib-i Şumnu, Hareket-i Ser'asker-i Sofya be-cânib-i Belgırad, Vürûd-i kā'ime-i Husrev Paşa **172**; Vürûd-i Vâlî-i Sayda bâ-Şâm ve firâr-ı Genc Yûsuf Paşa **173**; 'Azl-i Ağa-yı Yeniçeriyân **175**; Şehâdet-i Koşançalı Halîl Paşa ve istîlâ'-i Ruscuk **176**; Ba'zı vukū'ât-ı müteferrika **177**; 'Azl ü nefy-i Sadr-ı Rûm ve tebeddül-i Şeyhülislâmî, Sefâret-i Yâsînî-zâde Efendi, Sûret-i nâme-i hümâyûn, Vukū'ât-ı müteferrika **179**; Tebdîl-i Ser'asker-i Cânib-i Şark, Men'-i Vâlî-i Bosna ez-mütâreke bâ-Kara Yorgi **180**; Âmeden-i ser-i maktû'-i Vâlî-i Bağdâd Süleymân Paşa, Zikr-i vukū'ât-ı cüz'iyye **181**; Takviye-i ba'zı sevâhil-i Bahr-ı siyâh ve tetimme-i vekāyi'-i în-sâl. [Buradan itibaren fihrist yazılmak üzere karelere ayrılmış sayfanın alt tarafı boş bırakılmış, karşı sayfaya ise hiçbir şey yazılmamıştır. Fihristin Ali Emîrî nüshasında devam eden bundan sonraki kısmı, ilgili yeri olan matbû nüshanın II. cildinin fihrist kısmının altına yazılmıştır] A

◊ 1 Muharrem 1206 = 31 Ağustos 1791 Çarşamba.

* "على صاحبها افضل التحية = Selâmların en güzeli orayı şereflendirene" anlamına gelen bu ifâde, Arapça bir duâ cümlesidir.

◊◊ 1 Muharrem 1200 = 4 Kasım 1785 Cuma.

târîhinde[◊] Havâss-ı refî'a Kazâsı'na nâ'il olarak, otuz beş târîhinde dahi Vak'a-nüvîs 'Âsım Efendi merhûma halef ve otuz yedi senesinde[◊◊] Mekke-i mükerre[me] Mevleviyyeti'yle müşerref olmuş ve o esnâda sadr-ı a'zamların taht-ı nezâretinde bulunan Evkâf Müfettişliği dahi 'uhde-i istîhâline tevcîh olunmuş ise de;

İstikāmetde kalem, yanmada mum olsa kişi
Yine mukrâs-ı kazâdan serini kurtaramaz

me'âli, hasbihâli olarak ba'zı hussâd-ı bed-nihâdın te'sîr-i fesâdiyle iki yüz kırk bir târîhinde[◊◊◊] vak'a-nüvîslikden ma'zûl ve kırk iki senesi mâh-ı saferinde[◊4] şânına lâyık olmayan bir töhmet-i şer'iyye ile medhûl olmağla, arpalığı olan Tire Kazâsı'na nefy ü iclâ edilmişdir. Müşârun ileyhin muttasıf olduğu âsâr-ı fetânet ü dirâyet ve me'âsir-i hüner ü ma'rifetinin kadri bilinmeyerek, o sûretle mazhar-ı iftirâ ve nâ'il-i cezâ olmasından nâşî, aşuru müte'ellim ü müte'essir olup, encâm-ı kâr mahall-i menfâsında terk-i hayât-ı müste'âr ve 'azm-i rahmet-gâh-ı cenâb-ı Perverdigâr etmişdir.

Merhûm-i müşârun ileyh kâffe-i 'ulûm-i nakliyye vü 'akliyyede sâhib-i 'irfân ve husûsiyle tıb ve teşrîh ve hisâb ve hey'et ve resim ve mûsikî ve inşâ ve şi'r gibi 'ulûm ü fünûnda nâdirü'l-akrân olduğu;

İnne âsârenâ tedüllü 'aleynâ
*F'enzurû ba'denâ ile'l-âsâri**

me'âlince, fünûn-i mezkûreyi havî âsâr-ı kalemiyyesiyle zâhir ve bunlardan fazla olarak Fransızca kitâbete dahi kādir olduğu mütevâtirdir.

Hulâsa-i kelâm Efendi-i müşârun ileyh, tarîkı ricâlinin erbâb-ı hüner ü kalem ve ashâb-ı kemâl ü rakamından olup, şân-ı me'ârif-nişânının hakkı ile ta'rîf ü tavsîfinde kalem-i Fakîr kasîr olduğu hâlde, mücerred müşârun ileyh hakkında vesîle-i rahmet olmak üzere bu kadarcık ile iktifâ olundu. Me'mûl-i kavîdir ki, vâkıf-ı hâl olan zevât-ı fezâ'il-simât merhûmun rûhuna fâtiha-hân olurlar ve Râkımu'l-hurûf'u dahi bu hıdmete muvaffakiyetinden dolayı ba'de'l-vefât hisse-dâr ederler; sene 1284 C[umâdelâhır][◊5]. **[M1 2]**

◊ 1 Muharrem 1231 = 3 Aralık 1815 Pazar.
◊◊ 1 Muharrem 1237 = 28 Eylül 1821 Salı.
◊◊◊ 1 Muharrem 1241= 16 Ağustos 1825 Salı.
◊4 1 Safer 1242 = 4 Eylül 1826 Pazartesi.
* "ان اثارنا تدل علينا * فانظروا بعدنا الى الاثار = Eserlerimiz bizim kim olduğumuzu gösterir. Onun için bizden sonra eserlerimize bakınız!" anlamına gelen bu cümleler, Arapça şiirden bir beyittir.
◊5 1 Cumâdelâhıre 1284 = 30 Eylül 1867 Pazartesi.

ŞÂNÎ-ZÂDE TÂRÎHİ'NİN CİLD-İ EVVELİ[1]

Bismillâhirrahmanirrahîm

Hamden lillâh'illezî haleka'l-arza ve's-semâvâti ve zeyyene li'n-nâzirîne ekserühâ bi's-sevâbiti ve's-seyyârâti ve yessere li-men yeterassadü'l-iktibâse min-envâr-i hikmetihî ma'rifete mebâdî harekâti'l-ecsâmi'n-neyyirâti ve ihtilâfâti'l-übbehâti fi's-semâvâti ve'l-medârâti li-na'rife minhâ 'adede's-sinîni ve'ş-şuhûri ve'l-eyyâmi ve's-sâ'âti ve netemeyyezü[2] *bihî envâ'a tevârîhi'l-ezmineti ve'l-evkāt'illetî cerat fihâ mu'zamâtü'l-vâkı'âti's-sâlifâtı beyne'l-ümemi ve'l-fırakı, siyyemâ el-vâridâtü fi'l-âyâti'l-musaddıkâti bi-kavlihî Te'âlâ: "İnne hâzâ lehuve'l-kasasu'l-Hakk", kemâ vasafe 'azze ve celle kā'ilen: "Ve kezâlike nekussu 'aleyke min-enbâ'-i mâ kad sebak" li-enne tevârîhe'l-eslâfi tecâribü'l-ahlâfi ve musalliyen 'alâ men bede'nâ 'adde târîhınâ min-hicretihî bi's-sa'âdeti 'an-Ümmi'l-kurâ ve belleganâ mâ âhiye ileyhi min-enbâ'i'l-ümem ve kısası'l-enbiyâ'i fîhim 'ibreten li-uli'n-nühâ huve'n-Nebiyy'üllezî verede fî şe'nihî*[3] *kavluhû Te'âlâ: "Ve mâ yentıku 'ani'l-hevâ in hüve illâ vahyun yûhâ" ve âlihî's-su'adâ'i'ş-şürefâ'i ve ashâbihi'l-asdıka'i ve ashâbi'l-vefâ''illezîne enbe'ûnâ gazevât-i hayri'l-beşeri ve haddesûna mu'cizâtihî bi-sıdkı'l-haberi kemâ surriha fî fenni's-siyeri'l-mu'teberi. Allâhümme velli men vellâhum ve 'âdi men 'âdâhum [M1 3] v'ahşurnî ma'a 'avâciz-i aknânihim âmîn, bi-hürmet-i Seyyidi'l-mürselîn*[*].

---

1 **İcmâl-i terceme-i hâl-i** ..... **EVVELİ** M1 : — A

2 netemeyyezü (نتميز) A : nümeyyizü (نميز) M1

3 şânihî A : şânin M1

* بسم الله الرحمن الرحيم

حمدا لله الذى خلق الارض والسموات وزين للناظرين اكثرها بالثوابت والسيارات ويسرلمن يترصد الاقتباس من انوار حكمته معرفة مبادى حركات الاجسام النيرات و اختلافات الابهات فى السموات والمدارات لتعرف منها عددالسنين و الشهوروالايام والساعات ونتميز به انواع تواريخ الازمنة والاوقات التى جرت فيها معظمات الواقعات السالفات بين الامم و الفرق سيما الواردات فى الايات المصدقات بقوله تعالى * ان هذا لهو القصص الحق * كما وصف عز وجل قائلا و * كذلك نقص عليك من انباء ما قد سبق * لان تواريخ الاسلاف تجارب الاخلاف و مصليا على من بدانا عد تاريخنا من هجرته بالسعادة عن ام القرى و بلغنا ما اوحى اليه من انباء الامم و قصص الانبياء فيهم عبرة لاولى النهى هو النبى الذى ورد فى شانه قوله تعالى * وما ينطق عن الهوى ان هو الاوحى يوحى * واله السعداء الشرفاء و اصحابه الاصدقاء و اصحاب الوفاء الذين انبئونا غزوات خيرالبشر و حدثونا معجزاته بصدق الخبر كما صرح فى فن السير المعتبر اللهم ول من ولاهم و عاد من عاداهم [M 3] واحشرنى مع عواجز اقنانهم امين بحرمة سيد المرسلين = Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla. Yeri ve gökleri yaratan, bakanlar için onların çoğunu sâbit yıldızlar ve gezegenlerle süsleyen, parlak cisimlerin hareketini, senelerin, ayların, günlerin ve saatlerin adedini bilmemiz için göklerde ve yörüngelerde olan büyüklüklerdeki değişikliklerin ilkelerinin bilgisini hikmetinin nurlarından elde etmeye çabalayana kolaylaştıran Allah'a hamdolsun. Fırkalar ve ümmetler arasında geçen olayların büyük görülenlerinin zamanlarının ve çağlarının tarihlerinin çeşitlerini, özellikle Yüce Allah'ın şu sözüyle tasdîk edilen âyetlerde ifâde edilenleri "Şüphesiz bu söylenenler, doğru haberlerdir (Kur'ân, Âl-i 'İmrân 3/62. âyetin baş kısmı)"

Emmâ ba'd; semere-i nihâl-i kalem-i riyâziyyât-hikmet ve mahsûl-i şecere-i mübâreke-i erbâb-ı fazl u dirâyet olan kütüb-i tevârîh hutbe[1] vü dibâce-âsâ mültezim-i ifrât-ı hüsn-i inşâ' olan mahallâtdan mâ'âdâda iltizâm-ı mâ-lâ yelzem tezyîn-i elfâz u 'ibârât ve ârâyiş-i bî-hûde-i mühmelât ü zâ'idâtla mânend-i münşe'ât-ı'amîk nesîk u safîk ve misâl-i mermûzât-ı şefîk dakîk u zîk olmakdan hatt-ı mûm gibi mu'arrâ ve belki bîrûn-i mevzû'-i fenn-i târîh olan tertîb-i kavânîn-i emr-i saltanat ve tanzîm-i ahvâl-i mülk ü devlete dâ'ir temhîd-i mukaddimâtdan cüz'-i lâ-yetecezzâ-âsâ müberrâ olup, ancak mülâyim-i ekser-i ezhân olan terâkîb-i dil-firîb-i 'azbü'l-beyânla vekâyi'-i hâdiseyi keşîde-i sâha-i sahîfe-i beyân ve be-tahkîk mensûrât-ı mustalaha-i mu'akkıdeden te'lîfi a'ser ve makūle-i sehl-i mümteni' u müşkil-ter olan hüsn-i şîve sebk-i zemânla zevâhir-i vukū'âtı i'lân ü 'iyân eylemekden mâ'adâ, hasbe'l-iktizâ ba'zı esbâb-ı 'âdiyeyi ifşâ vü izhâr ve ketm 'ani'l-agyâr lâzım gelan mukaddimât-ı hafiyye-i bâdiyeye ber-mûceb-i emzice-i ezmine vü duhûr sarf-ı makdûr-i enzâr-ı i'tibâr birle: *"İnnallâhe ye'muruküm en tü'eddü'l-emânâti ilâ ehlihâ"** kavl-i şerîfi mazmûn-i münîfi üzere bi'd-dihâr tedkîk u ta'mîk ederek: *"F'a'tebirû yâ uli'l-ebsâr"*** şîve-i hükm-i şerîfini kā'ide-i belâgatla sırran îmâ vü iş'âr etmekle, kütüb-i merkūma bi'l-mukāyese tevârîh-i hikemiyye nâmiyle mümtâz ve müverrihleri erbâb-ı fenn-i tevârîh 'ünvâniyle fesâne-nüvîsândan imtiyâz bulmuşlardır. Binâ-berîn Devlet-i 'aliyye-i 'adâlet-âyîn *edâmallâhu Te'âlâ gāliben 'ale'l-a'dâ'i ilâ yevmi'd-dîn"*** de 'an-asl kütüb-i tevârîhe meyl ü rağbet ve müverrih istihdâmına çok müddetden berü tekayyüd ü dikkat ve tab' u temsîl-i tevârîh-i sâlifeye her bâr

---

ve azîz ve celîl olan Allah'ın "(Resûlüm!) İşte böylece geçmiştekilerin haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz (Kur'ân, Tâhâ 20/99. âyetin ilk yarısı)" buyurarak vasfettiği gibi, bu tarih bilgisi ile ayırırız. Çünkü bizden öncekilerin tarihi, sonradan gelenlerin tecrübeleri sayılır. Ve o kimseye sâlât olsun ki, tarihimizi, Ümmü'l-kurâ'dan (Mekke'den) yaptığı hicret-i saâdetiyle saymaya başladık. O bize akıl sahipleri için ibretler bulunan ümmetlerin haberlerinden ve peygamberlerin kıssalarından kendisine vahyedileni bildirdi. O öyle bir peygamberdir ki Yüce Allah onun hakkında şöyle buyurmuştur: "O, arzusuna göre de konuşmaz. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir (Kur'ân, en-Necm 53/3-4)". Ve onun mutlu ve şerefli âilesine, sâdık dostlarına, vefâkâr arkadaşlarına -ki onlar insanların en hayırlısının gazvelerini bize haber verdiler ve güvenilir siyer kaynaklarında ifâde edildiği gibi doğru bir yolla onun mucizelerini bize ulaştırdılar- salât ve selâm olsun. Allahım! Onlara dostluk edenlere sen de dost ol! Onlara düşmanlık edenlere sen de düşman ol! Beni onların en aşağı derecesinde olanlarla birlikte haşreyle! Allahım, peygamberlerin efendisinin hürmetine duâmı kabul eyle!" anlamına gelen bu cümleler, müellifimizce eserin Arapça olarak yazılmış giriş kısmıdır.

1 hutbe A : hutb[e] M1

* "ان الله يامركم ان تؤدوا الامانات الى اهلها = Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi emreder" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, en-Nisâ 4/58. âyetin başındaki bir kısımdır.

** "فاعتبروا يا اولى الابصار = Ey akıl sahipleri! İbret alın" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Haşr 59/2. âyetin sonunda yer alan bir kısımdır.

*** "ادام الله تعالى غالبا على الاعداء الى يوم الدين = Yüce Allah düşmanlarına karşı muzafferiyetini kıyâmete kadar sürdürsün" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

himmet buyurula geldiğinden kat'-ı nazar, bâ-'avn ü 'inâyet-i Sübhânî hâlâ zînet-efzây-ı zerbâliş-i serîr-i Husrevânî, Tâc-ârây-ı saltanat-ı seniyye-i cihânbânî, Pâdişâh-ı Ferîdûn-câh ve Cem-iktidâr, Şehriyâr-ı Dârâ-dâr ve Kisrâ-şi'âr, Şehinşâh-ı gerdûn-bârgâh ve Kamer-i 'ilm-i mâ-sadak, Zıllullâhi fi'l-'âlem Sultân-ı selâtîn-i rûy-i zemîn, Hâkān-ı havâkîn-i 'adl-âyîn, Melîkü **[M1 4]** 'l-berreyn ve'l-bahreyn, Müdemmirü gāsıbi'l-Haremeyni'l-muhteremeyn, Ziyâbahş-ı mişkât-ı pâdişâhân, Revnak-fezây-ı dûdmân-ı Âl-i 'Osmân illâ ve huve es-Sultân ibnü's-Sultân ibnü's-Sultân es-Sultân el-Gāzî Mahmûd Hân ibnü's-Sultân 'Abdülhamîd Hân ibnü's-Sultân Ahmed Hân *halledallâhu Te'âlâ devletehû ve ebbede saltanatehû ve edâmallâhu iclâlehû ve hafızahû bi'n-nasri fî küll-i vaktin ve ânin*[*]. Li-nâzımihî:

Şâhenşeh-i kerem-kâr, nesl-i hamîd-i 'Osmân

Mahmûd Hân-ı 'adlî, Dârây-ı tâc-dârân[**]

hazretleri, ber-mantûk-i mevsûk-i *"Ve me'n-nasru illâ min-'indillâh*[***]*"* mazhar-ı te'yîdât-ı İlâh ve cülûs-i hümâyûn-i şevket-makrûnlarından berü şefekaten 'ale'l-'ibâd[1] hâssa-i Mülûkâne'leriyle hıfz-ı sugūr-i İslâm ve inşây-ı husûn-i ebediyyü'l-kıyâm ve beyne'l-Müslimîn ibkāy-ı hüsn-i nizâm-ı râhat u ârâm umûr-i vâcibetü'l-infâzına ihtimâm-ı Şâhâne'leri fî külli'l-eyyâm der-pîş-i nigâh ve 'ind-i Pâdişâhâne'lerinde vedî'a-i İlâh olan hakk-ı ra'iyyete dikkat-i Mülûkâne'leri bî-reyb ü iştibâh olmağla, *"Heb lî mülken lâ yenbagî li-ahadin min-ba'dî"*[*4] mâ-sadakınca muvaffak-ı fütûhât-i celîle-i semt-i Hicâz ve tahlîs-i Haremeyn-i mutahhereyn ile kevkebe-i şemse-i râyet-i nusrat-âyetleri miyân-ı a'lâm-ı Husrevân-ı 'âlemde Direfş-i Kāviyân'a fâ'ik u mümtâz olduğundan fazla, 'ilm-i belâgat ve fenn-i inşâ vü fesâhatda dahi bâlây-ı Hâce-i cihân ve sâ'ir inşâ-perdâzân oldukları, envâr-ı me'ânî-i hutût-ı hümâyûn-i hikmet-nümûnlarından ashâb-ı basîret ü iz'âna mânend-i mihr-i dirahşân rûz-merre leme'ân olduğundan, belâgat-i târîh-i eyyâm-ı saltanat-ı sâhib-kırânîleri dahi sebken ve ma'nen reşk-i şâh-nâme-i husrevân-ı pîşîn-i cihân ve mahsûd-i

---

* "خلد الله تعالى دولته و ابد سلطنته و ادام الله اجلاله و حفظه بالنصر فى كل وقت و ان" = Yüce Allah onun devletini ve saygınlığını pâyidâr kılsın, saltanatını devam ettirsin ve yardımıyla onu her an korusun" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

** "شاهنشه كرمكار نسل حميد عثمان ✻ محمود خان عدلى دارای تاجداران" = Cömert şâhlar şâhı, Osmân'ın öğülmüş nesli, adâletli Mahmûd Hân, tac sâhiplerinin en güçlüsü" anlamına gelen muhtemelen Şânî-zâde'ye ait bu ifâdeler, Sultân Mahmûd'un övüldüğü Farsça beyittir.

*** "و ما النصر الا من عند الله" = Yardım yalnız Allah katındandır" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Âl-i 'İmrân 3/126; el-Enfâl 8/10. âyetlerinin ortalarında yer alan bir kısımdır.

1 'ibâd A : + ve M1

*4 "هب لى ملكا لا ينبغى لاحد من بعدى" = Bana, benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlık ver!" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Sâd 38/35. âyetin ortasında yer alan bir kısımdır.

müverrihîn-i pâdişâhân ü İskenderân ve belki 'ayniyle mugbita-i 'Utbî* ve İbn Haldûn** ve Hâce-i cihân*** ve mecma'u'n-nevâdir bir târîh-i güzîde ve câmi'-i tevârîh-i zemân ve ravzatü's-safây-ı hikmet-beyân olmak husûs-i dirâyet-nusûsuna dahi kemâl-i dikkat-i Mülûkâne'leri erzân buyurulduğundan, cülûs-i hümâyûn-i meymenet-makrûnlarında vekāyi'-nüvîs bulunan Ma'denü'l-fezâ'ili ve'l-'irfân **[M1 5]** Mütercimü'l-Kāmûsi ve'l-Bürhân mevâlîden Ahmed 'Âsım Efendi, bin iki yüz otuz beş saferinde◊ mat'ûnen şehîd olup, irtihâl-i dâr-ı cinân eyledikde, bu hıdmet-i celîle-i vâcibetü'd-dikkati bilâ-es'âr îsâra kudret-şi'âr olan erbâb-ı iktidârı, hazret-i Şehriyâr-ı Felâtûn-haslet istiksâ vü istihbâr buyurduklarında, cânib-i riyâset-i Sînâ-dirâyet ve 'Utâridî-liyâkat'den bâ-telhîs-ı Sadr-ı Âsaf-şi'âr 'arîza-i 'atebe-i Şâhenşeh-i 'adâlet-kâr buyurılan esâmî-i zevi'l-istihkākdan *ahvecü 'ibâdullâhi*[1] *ilâ 'avnihî ve keremihi'l-müte'âlî**4 Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah min-zümreti'l-mevâlî dâ'îlerini bî-irtiyâb mahz-ı lutf u keremlerinden intihâb u ihtiyâr buyurmalariyle, ilbâs-i hil'at-i mukaddimetü'l-'inâyetleriyle ser-firâz u kâm-kâr ve hurşîd-i ziyâ-bahş-ı çarh-ı devvâr olan Devlet-i ebed-müddet'lerinde istidâme-i nâmla mânend-i zerre resîde-i evc-i 'Utârid bekāy-ı i'tibâr buyurduklarından fazla, mukaddemâ dahi *Mir'âtü'l-Ebdân fî Teşrîh-i A'zâ'i'l-İnsân* ve *Tenbîhât-ı Hükümrân bâ-Ser'askerân* ve *Tanzîm-i Piyâdegân ve Süvâriyân* ve *Mi'yâru'l-Etıbbâ ve Usûlü't-Tabî'a* ve *Müfredât ve Mürekkebât-ı Eczâ'-i Tıbbiyye* ve *Istılâhât-ı Etıbbâ* ve *Usûl-i Hisâb ve Hendese ve Cebir* ve *Mukābele* ve sâ'ir *Kavâ'id-i Fenn-i Matamatika* (ماطماتیقه) ve *Ta'rîfât-ı Sevâhil-i Deryâ* nâm terceme ve te'lîfât-ı nâfi'ât-ı Hakîrâne'min ekseri, iksîr-i kimyâ-nazîr irâde-i feyz-'amîm-i Mülûkâne'leriyle tab' u tetmîm buyurulmağın, zuhûr-i nûr-i hurşîd-i Devlet-i mansûre-i matla'u'l-'adâletden merkez-i 'ahd-i saltanat-ı meymenet-mevfûrlarına kadar

---

* Metnimizde söz konusu edilen, Emîr Sebüktegin ve oğlu Gazneli Sultan Mahmûd (998-1030) ve çağdaşı hükümdarların saltanat tarihi olan *Kitâbü'l-Yemînî*'nin müellifi olan Ebû Nasr Muhammed b. Abdülcebbâr el-'Utbî (350-427 veya 430/961-1036 veya 1040)'dir; geniş bilgi için bk. M. Nazım, "Utbî", *İA*, İstanbul 1993, XIII,83.

** Burada söz konusu edilen, meşhûr tarihçi, sosyolog, filozof, devlet adamı ve çeşitli eserleri yanında özellikle *Mukaddime* adıyla meşhûr eserin sahibi olan İbn Haldûn Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân el-Hadramî, el-Mağribî, et-Tûnisî (732-1332/808-1406)'dir; geniş bilgi için bk. Süleyman Uludağ, "İbn Haldûn", *DİA*, İstanbul 1999, XIX,538-543.

*** Metnimizde Hâce-i cihân denilen ve kim olduğu belirtilmeyen kişi, Hâce-i Sultânî diye anılan, şeyhülislâmlığı ve devlet adamlığı yanında, çeşitli eserleri olmakla beraber asıl şöhretini "Hoca Tarihi" diye anılan *Tâcü't-tevârîh* adlı eserinden alan Hâce Sa'deddîn b. Hasan Cân b. Hâfız Isfahânî (943-1008/1536-1599) olmalıdır; geniş bilgi için bk. Şerafeddin Turan, "Sa'd-ed-Dîn", *İA*, İstanbul 1967, X,27-32.

◊ 1 Safer 1235 = 19 Kasım 1819 Cuma.

1 'ibâdullâhi A : 'ibâd[ull]âhi M1

*4 "احوج عباد الله الی عونه و کرمه المتعالی" = Allah'ın yüce yardım ve keremine kullarından en muhtaç olanı" anlamına gelen Arapça bir ifadedir.

mazhar-ı sırr-ı *"Mâ lâ 'aynun ra'et ve lâ üzünün semi'at*"* olmuş menâfi'-i 'azîmeyi şefekaten li'l-'ibâd neşr ü ta'mîm buyurdular. *"Zâlike fazlullâhi yü'tîhi men yeşâ'u v'allâhu zu'l-fazli'l-'azîm"***. Li-nâmikıhî;

Hân Mâhmûd-i kerem-ver, Pâdişâh-ı bahr u berr
Fâtih-i semt-i Hicâz, İskender-i mülk-i zafer
Zor-bâzûsun fünûnun Rüstem ü nihrîr değil
Görmemiş Behrâm, 'Utârid yazmamış andan haber **[M1 6]**

*Allâhümme eyyid[1] halîfeteke Sultâne'l-Müslimîn ve ebbid saltanatehû bi-'uluvvihe'l-mekîn[2] ve sebbit v'ensur[3] asâkira'l-muvahhidîn ve demmir a'dâ'ehû ve a'dâ'e'd-dîn; âmîn bi-hürmet-i Seyyidi'l-mürselîn****.

el-Mukaddimetü fî kavâ'id-i fenni't-târîh ve usûl-i mutâla'ati't-tevârîh

Târîh ya vekâyi'-i hakîkiyye-i sâdıkanın yahud hikâyât-ı gayr-i vâkı'a-i kâzibenin zabt u naklinden 'ibâret ve ba'zı tevârîh mebnî 'ale'z-zunûn olmak mülâbesesiyle, *"İnne'z-zanne lâ yuğnî mine'l-hakkı şey'en"*4* mü'eddâsınca ekseriyyâ hatâyây-ı 'akl-ı beşer ve tasavvurât-ı 'adîmetü'l-vukū'-i gayr-i mu'tebere ile muhtellü's-sıhhatdir. Ve Tevârîh-i Sanâyi' ta'bîr olunur bir nev' târîh dahi vardır ki, me'ârif ve sanâyi'in îcâd ü ihtirâ'ını hâvî ve menâfi' u fevâ'idini ma'rifet ü tefehhüme bâdî ve mancınık ve âlâtını ve vücûh-i isti'mâlâtını tahsîl ü te'allüme mü'eddî olmak cihetleriyle cümlesinden ziyâde kesîrü'l-menfa'atdir.

---

* "ما لا عين رات و لا اذن سمعت" = Hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

** "ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء و الله ذو الفضل العظيم" = Bu, Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir" anlamına gelen bu cümleler Kur'ân, el-Cum'a 62/4. âyetidir.

1 eyyid M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "v'ensur" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

2 ve ebbid ..... mekîn M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

3 v'ensur M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A

*** "اللهم ايد خليفتك سلطان المسلمين و ابد سلطنته بعلوها المكين و ثبت وانصر عساكرالموحدين و دمر اعدائه و اعداء الدين امين بحرمة سيد المرسلين" = Allahım! Müslümanların sultanı halîfeni yardımsız bırakma! Onun istikrârlı yüce saltanatını ebed-müddet kıl! Müminlerin askerlerine yardım et ve sâbit-kadem kıl! Sultânın ve dînin düşmanlarını yok et! Peygamberlerin efendisinin hürmetine duâmı kabul eyle!" anlamına gelen bu cümleler Arapça bir duâdır.

*4 "ان الظن لا يغنى من الحق شيئا" = Zan ise hiç şüphesiz hakikat bakımından bir şey ifade etmez" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Yûnus 10/36. âyetin ortasında; en-Necm 53/28. âyetin ikinci yarısında bulunmaktadır.

Tevârîh iki kısma munkaseme ve biri tevârîh-i mukaddese olup, anlar siyer-i sâdıku'l-haber-i hazret-i Hayru'l-beşer ve kısas-ı mu'tebere-i enbiyâ'-i 'izâm-ı mu'ciz-eser ve menâkıb-ı kerâmât-ı 'avâkıb-ı evliyây-ı mübeşşerdir ki, anların ekseri nusûs-ı kerîme-i kütüb-i semâviyye ve şevâhidü'n-nübüvve-i sıhâh-ı ehâdîsiyye ve mevâhib-i ledünniyye-i enfâs-i kudsiyye ile müberhen ü mukarrerdir.

Ve biri Tevârîh-i 'Âmme'dir ki mübîn-i ahvâl-i[1] mülûk ü düvel ve müzekkir-i emzice-i akvâm u milel ve muhbir-i ecell-i umûr-i ezmine-i evvel olup, mazhar-ı esrâr-ı *"Fîhi 'ibretün li-uli'l-ebsâr*"* olmağla, 'inde'l-fuzalâ' mergūb u mu'teberdir. Be-şart-ı ân ki agrâz-ı bâtıla ve ebgāz-ı 'âtılladan derûn-i 'ârifân gibi pâk u sâf, hemân bir vassâf-ı hakkānî-evsâf ve bi-gayr-i hakkın iltizâm u tevkîr veyâ bugz u[2] tahkîr gibi semere-i 'adâvet ü nefsâniyyetden ve râyiha-i iftirâ vü hılâfdan mânend-i berg-i safsâf sâf ola. Zîra târîhin hakîkati, pederânın evlâd u ahfâdına zemânlarının vukū'ât u hâdisâtını havâss-i müştereke-i benî âdeme anlar münâfî olmadıkları hâlde, karnen ba'de-karnin 'ibret olmak içün bi-hakîkatihim nakl ü hikâyetleridir. Şu kadar vardır ki hakîkat-i mezbûre her bir karn murûrunda sûret-i imkân [**M1 7**] ü kābiliyyetin bir derecesini fevt ü izâ'a ederek, böyle gitdikçe[3] muhtelletü'l-'âkıbe olur. Ve kezâlik ma'lûm-i mücerrebîn-i ahvâl-i deverân ve mefhûm-i siyâk-sencân-ı fertût-i cihândır ki ba'zan bir fesâne-i bî-mâye muta'azzam ve garâ'ib-i simyây-ı İbn Sînâ ve tılsımât-ı Genc-i gâv-ı[4] Cemşîd-âsâ mütecessem olarak, hakîkat-i hâl bî-nâm u nişân ve zîr-i perde-i kitmânda mechûl ü pinhân kalur. Ve bu takrîble evâ'il-i ekser-i düvel havârıkla muttasıfa olur. Hâkezâ Rûmiyân'ın târîh-i kadîminde ne kadar mudhikât-i garîbe ve efsâne-i bî-mâye-i u'cûbe olduğu, mutâla'a edenlere müstebândır. Zîra memâlik-i Asya'nın milel ve akvâm-ı kadîmetü'l-eyyâmına nazaran bu rütbede cedîd ve nev-zuhûr olan Devlet-i Rûmiyân bile evâ'il-i zemânında beş yüz sene kadar târîhsizce mümteddü'z-zemân olmuşdur. Bu takdîrce bâdî-i kayserân olan Romulus, Kevkeb-i Mirrîh'in veledi ve dâye-i murzı'ası bir zi'b-i berrî** olduğu fesâne serd [ü] beyânı mûcib-i istigrâb olmaz. "Tevârîh-i 'atîkada ba'zı husûsâtın oldukça[5] sıhhatini tahkîk etmek içün ancak bir tarîk vardır ve tarîk-ı mezbûr: "Ba'zı mümteni'u'l-inkâr delâ'il ü âsâr kalmışlar mıdır?"

---

1 ahvâl-i M1 : احول A

* "فيه عبرة لاولي الابصار = Bunda basîret sahipleri için ibret vardır" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Âl-i 'İmrân 3/13. ve en-Nûr 24/44. âyetlerin sonlarında yer alan *"İnne fî zâlike le-'ibreten li-uli'l-ebsâr* = ان في ذلك لعبرة لاولى الابصار = Elbette bunda basîret sahipleri için mutlak bir ibret vardır" meâlindeki âyetlerden mülhem olarak söylenmiş gözüküyor.

2 bugz u A : bugz veyâ M1

3 gitdikçe A : gitdikce M1

4 Genc-i gâv-ı A : كنج كاو M1

** Metnimizden alınmakla beraber "berrî" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, XI,223'te "perî" şeklinde kaydedilmiştir.

5 oldukça A : oldukca M1

deyü sarf-ı dikkat-i enzâr eylemekdir. Ve bu bâbda tahrîren olan delâ'il ü âsâr yalnız üçe inhisâr üzeredir.

Delîl-i evvel: Memleket-i Bâbil'de bin dokuz yüz sene* müddetde 'ale't-tevâlî mümtedd ü mütemâdî olmuş ersâd-ı felekiyyede cem' u kayd olunmuş ahvâl-i mer'iyye-i semâviyyedir ki, İskender anları Rûm'a nakl ü irsâl eylemişdir. Fe-'alâ hâzâ târîh-i mîlâd-ı 'Îsâ *salavâtullâhi 'aleyhi ve 'alâ nebiyyinâ*** dan mukaddemi iki bin iki yüz otuz dört seneye sâ'id ü bâliğ olan bu nazariyyât-ı mukayyede-i hey'ât-ı*** semâdan ehâlî-i Bâbil'in akvâm-ı sâ'ireden akdem a'vâm-ı kesîre ve kurûn-i vefîre mevcûde vü müctemi'a olmuş idükleri müstebân ve evân-ı merkûmede vukū' bulmuş olan havâdisât-ı[1] 'azîme-i kevniyyeyi kezâlik ketb ü zabt edebilmiş oldukları vâzıh u 'iyân olur. Zîra zuhûr-i sanâyi'-i dakîka, lâ-cerem semere-i kesret-i murûr-i zemândır. Ve tab'-ı beşerde bir emr-i tabî'î olan rehâvet-i cibilliyye anları niçe[2] bin sene ancak emr-i ta'ayyüşe iştigâlden ve ekdâr-ı rüzgâr ve seby ü zebh-i a'dâ vü agyârdan tehaffuza [M1 8] dâ'ir a'mâlden başka, sanâyi' u me'ârifden elbet bî-behre vü battâl bırakmışdır. Kayserân zemânlarında İngiliz ve Cermanya akvâmı ve karîbü'l-'ahdde Tatar Kavmi ve hâlâ Afrika'nın sülüsânı kadar mahalleri ve Amerika'da ba'zı sûretle Peru Memleketi ve Meksika Memleketi ve Taliskala*[4] cumhûrundan mâ'adâlarının cümle halkı bu hâl üzere bulunup, erâzî-i mezkûrede ne kırâ'at ve ne kitâbet bilür bir âhad bulunur idi.

Delîl-i sânî: Şemsin küsûf-i merkezîsidir ki, Diyâr-ı Çin'de târîh-i mîlâddan iki bin yüz elli sene mukaddem mahsûb olup, hâlâ cümle-i kemele-i erbâb-ı hey'et ve ehl-i tencîm 'indlerinde sıhhati agleb olmak üzere mu'teber u mergûbdur. Bu takdîrce Çin halkı dahi ehâlî-i Bâbil'e mu'âdildir, ya'nî ol esnâya kadar anların öyle bir vâsi' ve 'azîm devleti elbet murûr-i duhûr-i vefîre ile tanzîm ü tertîb ede gelmiş oldukları bî-reybdir. Ve anların böyle fâ'ikü'l-emsâl ve mahfûz u marsûs olmalarına bâ'is olan husûs, "Gerek kānûn-i kadîmlerinin ve gerek mizâclarının, gerekse beynlerinde müte'âref[3] ü ma'hûd hurûfâtın[4] ve işârâtın nâtıka oldukları lisânlarının, takrîben dört bin seneden berü aslâ ve kat'â tebeddül ve tegayyür etmeyüp, yek-nesakda tekar-

---

* Metnimizden alınmakla beraber "bin dokuz yüz sene" kelimeleri *Târîh-i Cevdet*, XI,223'te sehven "iki yüz dokuz sene" şeklinde kaydedilmiştir.

** "صلوات الله عليه و على نبينا = Allah'ın salâtı onun ve nebîmizin üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

*** Metnimizden alınmakla beraber "hey'ât-ı" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, XI,223'te sehven "mî'ât-ı (مأت)" şeklinde kaydedilmiştir.

1 havâdisât-ı A : havâdis-i M1

2 niçe A : nice M1

*4 Metnimizde Taliskala (تاليسقاله) gibi okunabilecek bu kelime ile Amerika'nın eski yerli halklarından Aztekler veya İnkalar kastediliyor olmalıdır.

3 müte'âref A : müta'arraf M1

4 hurûfâtın A : hurûfât M1

rur eyledikleridir" derler. Amma gerek Çin ve gerek Hind akvâmı, hâlâ mevcûde olan milel ü düvelin cümlesinden akdem ve henüz ba'zıları şenîde-i sâ'ir-i cihâniyân olmazdan mukaddem bu kadar sanâyi'-i bedî'a-i garîbe îcâd u ihtirâ' etmiş fırak-ı hüner-ver ve tavâ'if-i zarafet-şiyem iken, ekser tevârîh-i 'atîka-i Efrenciyye ve sâ'irede anların gûyâ kendü devletlerinden mu'ahhar ve muhdes olmak üzere muharrer olmaları, mudhika makûlesi bir emr-i fazîh ve mutlaka bir mübâhât-ı bâtıla ve kizb-i sarîhdir.

Delîl-i sâlis: Delîleyn-i sâbıkayndan ednâ ve ez'afdır. Ve bu delîl hâlâ Devlet-i 'aliyye-i ebediyye memâlik-i vesî'ası müte'allikâtından ve Bahr-ı sefîd'de kâ'in Bare Adası'nda bulunup, Arundel nâm bey-zâdenin* İngiltere'de Arundel[1] Şehri'ne nakl eylediği sahârî-i mermer üzerlerine mankûr u musavver hutût u peykerdir[2] ki anda bâ-'avn ü 'inâyet-i hazret-i Hâlıku'l-beşer yine hâlâ Devlet-i 'aliyye-i muzaffer zîr-i hükmünde mukarrer ve 'inde'l-kudemâ' meşhûr u mu'teber ve makarr-ı **[M1 9]** feylesofân-ı eşher olan Atina Şehri'nin târîh-i mîlâddan iki yüz altmış üç sene kıdemi[3] olduğu mankûr u muharrerdir. Lâkin elvâh-ı mezbûre, nakş u hakk oldukları[4] Sekrob (سقروب)** vaktinden, bin üç[5] yüz on sekiz seneden ilerüye sebkat etmeyüp, anın verâsı mezhûl ü mechûldür.

İşte tevârîh-i 'âmme-i kadîmede mazbût oldukları mümteni'u'l-inkâr evkat-ı ma'lûme ancak bu mezkûrâtdır. İmdi cemî' tevârîh-i 'âmme-i kadîme, hılkat-i 'âleme nazaran karîbü'l-'ahd ve cedîd ve takrîben dört bin seneden mukaddemi mübîn olur târîh, 'adîm ve nâ-bedîd olmağla, müddet-i mezkûreden evvel olan ahvâl-i a'vâmm u ümeme ıttılâ'a 'ukûl-i benî âdem gayr-i muktedir ve havâdisât-ı pîşîn-i 'âlemden 'akl-ı me'âş-ı beşer kâsır olmakdan nâşî, anlar ta'lîm-i ümmet zımnında min-kıbeli'r-Rahmân vahy olunan

---

* Thomas Howard Arundel (1585'e doğru-1646), Arundel kontu, büyük İngiliz senyörü. Eski eserlere olan merakıyla ünlüydü, büyük masraflar karşılığında ünlü Paros mermerlerini satın aldı. Oxford'da bulunan bu mermerlere o zamandan beri Arundel mermerleri (Arundel marbles) denir. Bu mermerlerin üzerindeki yazıların milattan önce takriben 263 yılında kazındıkları ve 1582 yılından itibaren meydana gelen 1319 yıllık olayları anlattıkları belirtilmektedir; bk. "Thomas Howard", *Encyclopaedia Britannica*, U.S.A. 1961, II,495; "Howard (Thomas)", *Büyük Larousse*, XI,5401.

1 Arundel : اورندل A, M1. Bu kelime *Târîh-i Cevdet*, XI,224'te de Arundel (ارووندل) şeklinde doğru olarak kaydedilmiştir.

2 peykerdir A : پیکر dir M1

3 kıdemi A : akdemi M1

4 oldukları A : oldukları M1

** Cecrops/Kekrops: Milattan önce XVI. yüzyıla doğru Akropolis'in aşağısında ilk yapıyı kuran ve Atina'ya adını veren efsânevî Attike kahramanı ve ilk kralı; bk. "Cecrops", *Encyclopaedia Britannica*, V,88; "Kekrops", *Büyük Larousse*, XIII,6594. Cevdet Paşa, Sekrob (سقروب) kelimesini, *Târîh-i Cevdet*'te (bk.XI,224) buradan naklederken, muhtemelen yanlış yazıldığı düşüncesiyle Sokrat (سقراط) şeklinde kaydetmiştir.

5 üç A : üc M1

âyât-ı Kur'ân-ı 'azîmü'ş-şân ve ehâdîs-i şerîfe-i hazret-i Mefhar-i dü-cihân ve ahbâr-ı sâdıka-i kütüb-i semâviyye ve ilhâmât-ı peygamberân-ı zî-şânla ma'lûm olup, bunlardan başka hiç[1] bir vechile bilinmezler. Ve bu in'idâma sebeb, inkılâbât-ı mugniye-i küre-i 'âlem ve min-ciheti't-tahrîr ahlâfa mâcerây-ı güzeştegânı i'lâm u takrîr eden fenn-i târîh ve san'at-ı kitâbet ü tahrîrin fevâ'id ü fezâ'iline vukūf u ittilâ'da çok müddet cehâlet-i akvâm u ümemdir. Zîra târîhle ülfeti olmayan kavimlerin kemâ fi's-sâbık[2] hâlâ mevcûde oldukları gibi, selefde dahi fenn-i mezbûr, milel-i mûnise-i nâdire 'indlerinde ve anların beyninde bile ekall-ı kalîl eyâdîde mütedâvel idi. Hatta Fransa ve Cermanya halkı beyninde bin dört yüz târîh-i mîlâdma gelinceye kadar kitâbet etmeğe muktedir âdem be-gāyet nâdir, İspanya halkında ise ender-i nevâdir olmağla, İspanyollar'ın Feldinanda* zemanına kadar muharrer olan târîhlerinin öyle huşk u haşîn ve kizb-i ebter olduklarına sebeb budur. Ve harf yazmağı bilmeyan ba'zı kavimler rûy-i arzın bir kısmını kahran zabt u teshîr etmişlerdir. Hatta Cengîz Hân'ın Asya'nın bir kısmını feth etdiği meşhûr u râygândır. Lâkin anın vekāyi'i ne kendüden ve ne âsâr-ı Tatar'dan bilinüp, anların târîhini Çin halkı zabt u tertîb etmişler olmağla, ba'de-zemân andan ba'zı lisâna terceme vü taklîb olunmuşdur. Ve anda Kavm-i **[M1 10]** Mogol ve Tatar'ın deyyâr okumak ve yazmakdan haberdâr değiller idüği musarrahdır. Ve Avrupa ve Asya'nın birer kısımlarını bâ-kahr u tedmîr zabt u teshîr eden Keykâvus Şâh zemânında Fîrûz Şâh'ın vakt-i saltanatından mukaddem ol kadar zemân-ı vefîr san'at-ı kitâbet ü kırâ'at, Cengîz Hân zemânındaki gibi fevka'l-gāye nâdire olup, ancak yüz kavimde okur ve yazar adam bulunur gücile iki kavm bulunabilür idi. Bi-hamdillâhi'l-Meliki'l-Gayûr Devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'd-duhûr'un henûz evân-ı zuhûr-i kevkebe-i bedrü'l-büdûrunda bile yine kendü ehâlîsinden dahi müverrihleri bulundukları, târîh-âşinâlara manzûr olmuşdur.

Bir başka nev' delîl dahi vardır ki ma'lûme olan mektûbâtın ve mazbûta[3] olan evkātin gerçi cümlesine sâbık u fâ'ik olup, lâkin ancak ba'zı kavmlerin kıdem-i 'azîmlerini tahkîk u isbâtdan başka bir fâ'ideye sâ'ik değildir. Ve delîl-i merkūm Mısır'ın hârik-i 'âdî ve kadîm ü 'âlî binâları ve pîrân-ı sâlhûrde-i cihan-âsâ heremlerinden Ehrâm tesmiye olunur ma'mûl ve masnû'

---

1 hiç A : hic M1

2 kemâ fi's-sâbık M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

* Metnimizde Feldinanda (فلدیناندہ) şeklinde kaydedilen bu kişi, 1017'ye doğru doğan 1065'te vefat eden Castilla kontu (1029-1035) ve Castilla kralı (1035-1065) olan Fernando I olmalıdır; geniş bilgi için bk. "Fernando I Büyük", *Büyük Larousse*, VIII,4050. Feldinanda kelimesi *Târîh-i Cevdet*, XI,224'te, buradan alındığı belirtildiği halde Felditalda (فلدیتالدہ) şeklinde yanlış olarak kaydedilmiştir.

3 mazbûta A : mazbût M1

dağları ve tepeleridir ki, anlar vakt-i bidâyetlerinden berü ifrâtla çok a'vâm u duhûr murûruna tâb-âver-i mukâvemet olmakdadırlar. Ve anların pek akdemlerine dört bin seneden ekall ve dûn müddet ta'yîn etmek müşkildir. Hattâ iki bin iki yüz yirmi sene mukaddem Heredod* nâm müverrih-i kadîm anları gördükde, Mısır'da anların ne vakitde binâ olunmuş olduklarını bilür hiç[1] bir râhibe zafer-yâb olamamışdır. Lâkin derler ki bu Ehrâmlar'ın birkaç büyüklerini hazret-i Lût ve hazret-i Şu'ayb ve hazret-i İdrîs *'alâ nebiyyinâ ve 'aleyhimü's-selâm*** binâ buyurmuşlardır.

Târîhin nâfi'i, insâna vâcibe-i zimmetini ve hukûkunu ta'lîm garazıyla olmaksızın ta'lîm ü tefhîm edendir. Ve ma'lûmdur ki delâ'il-i şer'iyye ile müdellel yahûd 'ulûm-i matematîkıyye[2] ve usûl-i hendesiyye ile müsbet ve münhall olmayan mâddelerde ancak sûret-i imkândan başka vech olmaz. Pes târîhde dahi imkândan gayri bir delîl-i kavî-i sihhat bulunmaz ve i'timâd-ı küllî[3] tahsîli de bi'z-zarûr lâzım gelmez. Meğer ki bir mâddeyi müverrihîn-i milel-i mütenevvi'adan cemm-i gafîr ittifâk üzere tahrîr edüp, hiç bir ferd **[M1 11]** hılâfına kalîl ü kesîr kelâm serd etmiş olmaya; meselâ ez-cümle merhûm ve mağfiret-nişân, cedd-i büzürg-vâr-ı hazret-i Şehinşâh-ı zemân Gâzî Hudâvendigâr Sultân Murâd Hân-ı evvel *'aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân****
hazretlerinin Kosova Cengi gibi ki şecâ'at ü pehlevânî ve tanzîm-i sunûf ve tertîb-i sufûf-i asâkir-i behâdır-ı[4] Sultânî ve sanâyi'-i harbiyye-i ser'askerânîleri, esbâb-ı lâzime-i zâhiriyyesiyle bile dergâh-ı Müsebbibü'l-esbâb'dan niyâz u tazarru'-i firâvân ve sücûd-i tezellül-i 'ubeydânîleri ve istimdâd-ı rûhâniyyet-i Sultân-ı peygamberân ile teveccüh-i rûhânîleri berekâtiyle mazhar-ı fevz ü nusrat-ı İlâhî olup, 'öşri mikdârı askerle milel-i müttefika-i şedîdeden 'ibâret deryâ-misâl asâkir-i mürettebe-i düşmene galebe-i külliyye eylediklerini, gerek İslâm ve gerek milel-i sâ'ire târîhleri müttefikâne yazmışlardır. Ve hiyel-i harbiyyelerinin ekseri, pederleri cennetmekân Sultân Orhân hazretlerinden müşâhede buyurduklarıdır ki, anlardan

---

* Metnimizde Heredod (هردود) olarak kaydedilen kişi, tarihin babası olarak anılan yunanlı meşhûr tarihçi ve filozof Herodotos (İ.Ö. 484'e doğru - İ.Ö. 420'ye doğru)'tur. Yazdığı *Herodot Tarihi*, Med savaşlarını ve bu savaşlara katılan kavimleri incelemek isteyenler için önemli bir kaynaktır; bk. "Herodotos", *Büyük Larousse*, X,5205.

1 hiç A : hic M1

** "علی نبینا و علیهم السلام = Allah'ın selâmı nebîmize ve onların üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

2 matematîkıyye : matamasîkıyye (ماطماثیقیه) A : matamasîkıyye (ماطماسیقیه) M1. ماطماثیقیه kelimesi, *Târîh-i Cevdet*'te (bk.XI,224) buradan nakledilirken matematîkıyye (ماطماتیقیه) şeklinde kaydedildiği için tarafımdan da o şekil tercih edilmiştir.

3 i'timâd-ı küllî A : i'timâd değil M1

*** "علیه الرحمة و الغفران = Rahmet ve mağfiret onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

4 behâdır-ı A : pehâdır-ı M1

ba'zıları cem' olunup, elsine-i mütenevvi'aya nakl u terceme olunmağla, hud'a-i harbiyyeye dâ'ir kitâblarda düvel-i Efrenciyye cengâverânı beyninde *Hiyel-i Harbiyye-i Sultân Orhân* nâmiyle hâlâ müsta'mel ü mu'teberdir.

Bâ-'avn ü 'inâyet-i Hudây-ı Mennân bu evân-ı sa'd-iktirân-ı hazret-i Şâhenşeh-i zemânda intıfâ'-i nâ'ire-i fitne-i 'azîme-i cihân ve inşâ'-i kılâ'-i Hâkānî-i ebediyyü'l-bünyân ve 'ale'l-husûs tahlîs-i Haremeyn-i muhteremeyn ve fütûhât-i semt-i Hicâz ve teshîr-i memâlik-i 'Urbân husûsları dahi vukū'ât-ı nâdire-i cihân ve hakkā ki gıbta-âver-i pâdişâhân-i pîşîn-i devrân olmalariyle, ser-nâme-i tevârîh-i zemân olmuşlardır. Ve bunlar müsteb'ad-i tavk-ı beşer olur umûr-i havârık-me'âsir makūleleri olmayup, temâm sezâvâr-ı sirişt-i pehlevânî ve muvâfık-ı haslet-i sâhib-kırânî mâddeleridir. Zîrâ ashâb, 'akl-i İlâhî olmağla mükerrem oldukları, ke-bedri'l-kamer hakk-bînâna[1] ezher ve bî-irtiyâb olup, kendülere vahy ü ilhâm-ı Rabbânî olunduğu, erbâb-ı 'akl-ı me'âd 'indlerinde müsellem olan zevât-ı kirâmdan başkalarının fevka'l-i'tiyâd siyâk-ı umûr-i[2] tabî'iyyeye muhâlif kavillerine zinhâr i'timâd vâcib olmaz. Hılâf-ı 'âdet-i Bârî'ye şehâdetin 'adem-i kabûlü, kütüb-i fıkhiyyede menkūldür.

Şâh-nâme-i Firdevsî'de bir pehlevânın nefs-i bedeni nuhâsdan mahlûk **[M1 12]** idüğüne i'tikād lâzım mıdır? Gāyetü mâ fi'l-bâb bu makūle dürûğî hikâyetler muharrik-i hâssa-i gayret ü şecâ'at olmak ümmîdiyle masnû' olup, bu mülâhazaya mebnî meddâhâna ruhsat dahi verile gelmişdir.

Bu dahi kavâ'id-i fenn-i târîhdendir ki, eğer bir Pâdişâh-ı Felâtûn-şi'âr veya bir Sipeh-sâlâr-ı Behrâm-envâr yahûd ekâbir-i devletden bir racül-i sâhib-i iktidâr, bir mâdde-i mühimme hakkında zât u zemânının 'akl u dirâyetini ve isti'dâd ü kābiliyyetini müfîd[3] ü mübîn olur bir tarz-ı mahsûs ve tavr-ı mansûs ile hisse-dihende-i müstemi'în olur bir kelâm-ı metîn tefevvüh eylemiş olsa, kelâm-ı mezbûru kelime be-kelime nakl u îrâd eylemek lâzım olduğu kayd-ı te'kîdden sâlimdir. Ve bu makūle hisse-mend-i mefhûm-i[4] feylesof-pesendî olunacak kelâmlar en[5] ziyâde enfa'-i tevârîhin cüz'-i a'zamı makāmındadırlar. Lâkin bir kimseye kendüden mesmû', yahûd te'lîfât-ı sahîhasından müstefâd ü mebzû' olmamış bir nesneyi 'atf u isnâd, bir mâdde-i nâ-be-câ[6] ve mücerred nazîre-i sitâyiş-i şu'arâdır. Amma eş'ârda lâ-be's olan medh u senâ, târîhde bir emr-i nâ-ber-câdır. Ve bu reftâr-ı nâ-sezâ, muktezây-ı meslek-i ekser-i müverrihîn-i kudemâdır. Ve sebebi, anların ancak ifâde-i hakîkat-i mâ fi'l-bâl etmeğe sa'y ü dikkatden ziyâde, elfâz u makālde zînete ve fenn-i

1 hakk-bînâna A : hakk-ı beyâna M1
2 zevât-ı ..... umûr-i A : — M1
3 müfîd A : mukayyed M1
4 mefhûm-i A : — M1
5 kelâmlar en A : kelâmların M1
6 nâ-be-câ A : نابجا M1

inşâda 'arz-ı mehârete meyl ü rağbet etdikleridir. Zîrâ ri'âyet-i seci' u kavâfî, teksîr-i kelâmla hakk-ı ta'bîri ihlâl ü ifsâd ve kuvvet-i mefhûm-i takrîri, tagyîr ü berbâd etmeğe bir emr-i kâffîdir. Ve hazâ'in-i butûn-i me'ânî olan 'ibârât-ı mukaddese ve kelâm-ı küberâ, iglâk-ı evzân ü kavâfîden sâf ü müberrâ oldukları bu hikmete müntemâdır. Lâkin ne çâre ârâyiş-i elfâz gavâ'ili, sâde-dilân ve sebük-'avâkılı, kuvvet-i belâgat-i me'ânîden gâfil ve şîve-i zarâfet-i mefâhîmden zâhil eylemekle, muktezây-ı tabî'at-ı lisân üzere terkîb ü tasvîb olunmuş bir 'ibâre-i sehl ü lebîb, her ne kadar ma'nîdâr ise de, sâkıt-ı hayyiz-i i'tibârdır.

Tevârîhde gerek beyân-ı şemâ'il ü eşkâl ve gerek ba'zı şeh-nâmelerdeki gibi i'mâl-i musavvirîn olan nakş u timsâl ve tesâvîr ü heykâl husûsları dahi, ekseriyyâ ol kimseyi kemâ-kân ta'rîf ü tibyân zımnında kıyâfet-nâmesini bi-'aynihî tahrîr, yahûd **[M1 13]** heykel ve timsâlini resm ü tasvîr ma'razında olmadıklarından mâ'adâ, belki telmî' u tebcîl içün i'mâl olunurlar. Fi'l-vâki' müverrih ya musavvir, hem-'asrı olup kendü ile mu'ârefesi dahi olan küberây-ı devletin 'alâ vechi's-sıhha hilye vü timsâline gerçi muktedirlerdir, lâkin bunların bir garaz-ı nefsânî zımnında olmayarak, bî-tarafâne muharrer u mersûm olmuş oldukları pek de ma'lûm olmaz. Ve eslâfın timsâl ü kıyâfet-nâmelerini resm ü tahrîr etmekde evvelâ anların hâl ü vâkı'alarını kemâ yelîku mutâla'a-i 'amîka ile mülâhaza vü tedkîk ederek, suver-i mersûmeyi vukū'ât-ı merkūmeye tevfîk u tatbîk birle anlara lâyık olur suver u[1] heyâkili, ibtidâ'en[2] sahîfe-i hâtıra nakş u tahrîr etmeğe muhtâc olunur. Bu ise pek nâzik bir emr-i 'asîrdir. Ve dahi müverrih, kizb-i sarîha ictirâ ve hakîkat-i hâli ketm ü ihfâ etmek olmaz, amma "Ekser müverrihlerin irtikâb-ı dürûğ etmamiş oldukları, gayr-i mu'temed bir ma'nâdır" derler. Lâkin Fakîr dahi derim ki: "Fi'l-hakîka mükezzibâta cür'et[3], makūle-i habâset[4] olup, amma ketm-i hakîkat husûsunda eğer bir hakîkatin beyânında devlet ü millete ba'zı menfa'at melhûza[5] ise anda sükût, mûcib-i mazarrat olmağla, bir nev' töhmetdir. Lâkin bir müverrih bir husûsu beyâna şurû' etdikde, gerek devletin ve gerek muhassasan ba'zı küberây-ı devletin kendüye ketm eylemek üzere tevdî' u tahmîl eyledikleri esrârı, 'avâmm-ı nâsa ifşâ vü beyân ve yalnızca bir ferdi bile mahrem etmek, mûcib-i tühem olmakdan kat'-ı nazar, vakten mine'l-evkāt ibâhası câ'iz ü revâ görülmeyan ba'zı sırrı, kâffe-i ahlâfa ve belki milel-i ecnebiyye ve düvel-i müteferrikaya vaktiyle işâ'a[6] vü i'lân ve beyne'n-nâs vird-i zebân ü dâstân etmelü midir ve bir müverrihin vâcibe-i zimmet-i san'atı, bir devlet ve

1 suver u A : suver-i M1
2 ibtidâ'en A : ibtidâ M1
3 cür'et A : cür'ât M1
4 habâset A : habâ'is M1
5 melhûza A : melhûz M1
6 işâ'a A : işâ'ata M1

milletin lâzime-i nâmûs-i saltanatından[1] a'zam ve andan ziyâde mer'î ve mültezim midir?" Şu kadar vardır ki ba'de-zemân ahlâfa tecârib ü 'ibret olup, bâ'is-i devâm-ı devlet olacak hakāyıkdan sarf-ı dikkat ederek, itlâf-ı kırtâs u midâd ile tevârîh-i rüzgârı berbâd ve hezeyân-ı mahmûmâne-i evhâm u hayâlle ba'de-bu'din dahi ezhân-ı sebük-mağzânı bir mertebe dahi ihlâl ü ifsâd birle, vaktiyle halkın [M1 14] andan hiç[2] fâ'ide-mend olmayacakları emr-i ezherinden kat'-ı nazar, zîr-i sâye-i hemâ-vâye vikāyesinde âsûde-i tâbiş-i ihtilâl, müsterîhu'l-bâl olduğu devletin ehâlî-i âtiyesine semmiyyet-i efâ'î-yi a'dâdan emniyyetleriyçün ta'lîm-i terkîb-i tiryâk-ı fârûk etmek bedeline bî-ma'nâ medîha vü tesliyetlerle işgāl ü igfâl ederek, anlara bey'-i semm-i helâhil ve âmâde-i zehr-i kātil etmek de bir kâr-ı 'âkıl değildir.

Tevârîh-i 'atîkanın ba'zında mültezem, ancak fesâhat ve ba'zı katl ü tedmîr-i eşkıyâdan 'ibâret, ba'zında dahi ekser makāl, ta'rîf-i ahvâl-i harb ü kıtâl ve ba'zında ise mültezem, kıdem-i emsâr u ümeme dâ'ir ahvâldir. Ve bu müverrihîn-i meşhûrînin cümlesinin âsârını 'alâ-hide[3] mutâla'a vü te'emmül, as'ab ve her birini hıfz u te'akkul ise te'emmül-i mezbûr meşakkatinden et'abdır. Ve üstâdân-ı müverrihîn-i zemân kā'idesince, târîh-i cedîd zabtında vekāyi'-i külliyyenin mütevakkıfe oldukları umûr-i cüz'iyye-i sahîha ve ef'âl-i müsbite-i muhakkıkayı ve hükûmet ve saltanatı beyâna ve kavânîn ü 'âdât ve emzûce vü tabî'at ve emr-i ticâret ü zirâ'at ve tehaşşüd-i ehâlî-i devlet ü millet husûslarını mülâhaza ve im'âna muhtâc olunur. Ve 'ulûm-i matematîkıyye[4] ve hendesiyye ve hikmet-i tabî'iyye ve umûr-i nizâmiyye[5] siyâklarında târîhler dahi vardır.

Hâsıl-ı kelâm tahrîrâtda tenevvu'ât ve tefennün fi'l-'ibârât bî-hadd ü pâyân oldukları gibi, tevârîhde dahi vâdî ve vücûhât vesî' u firâvândır. Ve evrâk-ı havâdis-i kevniyyeyi tedârük ü tahsîl her ne kadar âsân ü eshel ise, fî zemânînâ bu cümle-i üstâdân-ı resîh zeylinde vech-i lâyıkı üzere tahrîr-i târîh ol kadar a'ser u eşkeldir. Ve bu fenn-i celîl-i târîhin ne olduğundan henûz haberdâr değil iken, müverrih geçinen müteverrihlerin, mânend-i meddâhân kıssaları mesel ü meslekleri müşevveş ü muhteldir. Zîra bunlar tevârîh-i 'âmmesine mutesaddî oldukları devlet ü milletin ve anların a'zam-ı eczâsının hukūkunu ve kavânîn ü 'âdâtını[6] ve ahlâk u tabî'atını ve bu husûsâtın te-

1 saltanatından A : saltanatdan M1
2 hiç A : hic M1
3 'alâ-hide : 'alâ-hidetin A, M1
4 matematîkıyye : matamasîkıyye (ماطماثيقيه) A, M1. matamasîkıyye (ماطماثيقيه) kelimesi, *Târîh-i Cevdet*'te (bk.XI,228) buradan nakledilirken matematîkıyye (ماطماثيقيه) şeklinde kaydedildiği için tarafımdan da o şekil tercih edilmiştir.
5 umûr-i nizâmiyye M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
6 'âdâtını A : 'âdetini M1

beddülâtını ve esbâb-ı inkılâbâtını beyândan igmâz ve bu makūle umûr-i mühimmeyi ifâdeden i'râz[1] birle, ancak vukū'ât-ı cüz'iyye-i yevmiyye ile iktifâ ve târîhlerini ahvâl-i efrâd ve havâdis-i âhâd makūlesi **[M1 15]** furū'âtla resîde-i derece-i imtilâ eylemişlerdir. Bu dahi bî-irtiyâbdır ki, bir müverrih memleket-i ecnebiyyeye müte'allık tertîb ü temhîd edeceği târîhi, kendü memleketine dâ'ir zabt u takyîd edeceği târîh kalıbına bi-'aynihî isâga vü ifrâğ etmeğe kudret-yâb olmaz; meselâ müverrih-i Fakîr, Memâlik-i Devlet-i 'aliyye-i müstahsenü'l-mesâlik'e dâ'ir tertîb edeceğim târîhde, hasbe'l-iktizâ Nehr-i Nil ve Nehr-i Tuna yazılmak lâzım gelse, anların memâlik-i mezbûre-i ma'mûrede siyâk-ı cereyân ve mesâliklerini ta'rîf ü tavsîfe muhtâc değilim, lâkin bâ-'avn ü 'inâyet-i Hudâ bu 'ahd-i Şehinşâh-ı kişver-güşâ'da vukū' bulan fütûhât-i sefer-i Hicâz'da müceddeden feth ü küşad olunan kılâ' u bilâdı tafsîl ü beyân edecek olduğumda, erâzî-i cedîde-i mezkûrenin coğrafyay-ı mahsûsasını tahrîr ve sevâhil-i Bahr-ı muhît-i Basra ve Yemen'e kadar ol havâlînin bir müstakılce harîtasını bile resm ü tasvîr ve havâlî-i mersûme milel ve hüküm-rânlarının ahlâk ve tabî'atlarını ve 'akā'id ve töre ve 'âdetlerini takrîr u tefsîre muhtâc olurum. Endelüs ve İran ve Firenk seferlerine dâ'ir 'atîk ü cedîd vâfir tevârîh olup, lâkin anlarda ekālîm-i mezbûrenin düvel-i muhtelife ve milel-i mütenevvi'asını ve kavânîn ve edyân ü mezâhib ve 'âdât ü kıdemini beyân eder hiçbir[2] târîh manzûr-i 'ayn-ı im'ân olmamışdır. Ve anlar ancak akvâm-ı mezbûrenin cengleri ve kıyâfetleri ve lisân ü mükâlemeleri ve ba'zı şurût-ı musâlahaları gibi mâddeleri i'lâm u ifhâm ederler. Gerçi bir müverrih kendü devlet ü memleketi târîhini tahrîr esnâlarında Yeni Dünyâ'nın erâzî-i[3] mekşûfe-i cedîdesinden medîd ü tavîl bahs ü temsîl ve bir küçük beldenin târîhini bir devlet-i vesî'a târîhi kadar bast u tafsîl ve Mısır ve Bağdâd gibi vüzerây-ı 'izâm-ı devletden bir vâlî taht-ı livâsındaki kıt'anın ve Eflâk ve Boğdân misillü bir mülhak beyliğin ve elektörlüğün târîhini bi'l-cümle Devlet-i 'aliyye-i mu'azzama târîhi kadar medd ü tatvîl etmamek husûslarının dahi fenn-i târîh kavâ'id-i müstahsene-i mer'iyyesinden oldukları bedîhîdir.

Heyhât ki şâyân-ı kütüb-i sahîfe-i zemân olur havâdisât bulunmayan evkātda, mânend-i nâ-sâz ta'rîf-i bâzîçe-i[4] dest-efşân ve resen-bâza **[M1 16]** âgāz ve tafsîl-i ahvâl-i sûr u ziyâfât ve kayd-ı selâsil ü tevcîhâtla rusûm-i ma'lûme-i devleti bilâ-tâ'il[5] her bâr tekrâr ederek, kelâmı dûr u dirâz eylemekden devlet ve ehâlîsine ne menfa'at ü 'ibret hâsıla olabilür. Eğerçi bu zikr oluna gelan kavâ'id-i zabt-ı vekāyi' ve usûl-i tertîb-i târîh-i nâfi' ekser

---

1 i'râz M1 : اغراض A
2 hiçbir A : hicbir M1
3 erâzî-i A : erâzî-yi M1
4 bâzîçe-i A : bâzîce-i M1
5 bilâ-tâ'il M1 : + ["bilâ-tâ'il" kelimesi aynı kaligrafi ile satırın devamına yazılmıştır] A

müverrihlerin ke'n-nakşi fi'l-hacer mankûr-i levh-i hâtırları ve envâr-ı âsâr-ı erbâb-ı fazl u iktidârdan mün'akis mir'ât-ı fûlâd-menâzırları olmuş ise de, târîhi kemâ hüve hakkuhû zabt u tanzîme kādir müverrihler yine pek nâdirdir. Ma'lûmdur ki târîhde bir metîn ü 'iyân ve mütenevvi' u latîf sebk ü 'ibâre olmak ve hasbe'l-ahvâl elfâz-ı mermûze kullanmak lâzımdır.

Hâsılı tahrîr-i târîhin kavâ'idi, sâ'ir cemî' sanâyi'-i 'akliyyenin kavâ'id ü 'avâ'idi gibidirler. Amma gerçi her pîşe ve hünerde kavâ'id ü usûl müte'addid ve ekserdir. Lâkin üstâd-ı kâmil ve hüner-ver yine dâ'imâ ekall ü enderdir. Hattâ bu mukaddimâtda ta'rîf ü takrîr olunan kavâ'id-i mühimme-i dil-pezîr ve fevâ'id-i 'azîme-i iksîr-nazîrden Müverrih-i pür-taksîr'in dahi kıllet-i bidâ'ası sebebiyle 'acz ü kusûru *"Kalbü'l-ahmakı fî fîhi ve lisânü'l-'âkıli fî kalbihî"** mısdâkınca âsârından ma'lûm-i erbâb-ı fuhûm olur bir ma'nâ olmağla, nükte-şinâs-ı hakāyık-ı 'ulûm ve âşinây-ı îmây-ı fuhûm olan fuzalây-ı nasfet-intimâdan kusûr u küsûruna 'afv ile mu'âmele buyurulacağı hüveydâ ise de müstercâdır**.

Zikr-i sûret-i irâde-i seniyye-i hümâyûn

Vaktâ ki bu mukaddime-i vâlâ 'arz-ı pâye-i serîr-i a'lâ kılınup, mine'l-bidâyeti ile'l-intihâ mezheb-i iksîrü'z-zeheb-i nazar-ı Pâdişâh-ı dânâ ve şîrâzebend-i pesend-i Şehinşâh-ı kadr-âşinâ olup, bu 'Abd-i 'âciz-i bî-nevâ mahz-ı lutf-i cenâb-ı Kibriyâ ile nâ'il-i nevvârhân-ı[1] nüvâziş-i Şehriyâr-ı cihân-ârâ buyurulduktan sonra, ber-mûceb-i istid'â, bidâyet-i saltanat-ı hazret-i Halîfe-i[2] Hudâ'dan teyemmünen ibtidâ olunmağa ruhsat-ı 'aliyye i'tâ buyurulmağla, müsta'înen billâhi Te'âlâ ol dakîka-i vakt-i sa'âdet matla'-i Târîh-i 'Atâ kılındı; *"Hazâ min-fazl-i rabbinâ"****. [M1 17]

---

* "قلب الاحمق فی فیه و لسان العاقل فی قلبه = Ahmağın kalbi dilinde, akıllı insanın dili ise kalbindedir" anlamına gelen bu cümle Arapça bir atasözüdür.

** "el-Mukaddimetü fî ..... müstercâdır" kısmı, birkaç kelimede basım esnasında meydana geldiğini düşündüğüm anlamayı zorlaştıracak hatâlarla ("mer'iyye-i" kelimesi yerine "mertebe-i"; "mugniye" kelimesi yerine "معنیه"; "bî-mâye" kelimesi yerine "bî-mâne"; "şehnâmelerdeki" kelimesi yerine "şehâdetnâmelerdeki" gibi), diğer kısımlarında ise ihmâl edilebilir bazı ufak tefek değişikliklerle "Şânîzâde Târîhi'nin Mukaddimesi" başlığı altında *Târîh-i Cevdet*'in XI. cildinin zeylinde s.222-229'da kaydedilmiştir.

1 nevvârhân-ı (نوارهان) A : — MI

2 Halîfe-i M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "cenâb-ı" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

*** "هذا من فضل ربنا = Bu, rabbimizin lütfundandır" anlamına gelen Arapça bu cümle, Kur'ân, en-Neml 27/40. âyetin ortasında yer alan "*Hâzâ min fazl-i rabbî* = هذا من فضل ربی = Bu rabbimin lütfundandır" meâlindeki âyetten mülhem olarak söylenmiş gözüküyor.

Bakıyye-i VEKÂYİ'-İ SENE SELÂSİN ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF[1◊]

Zikr-i cülûs-i meyâmin-me'nûs-i[2] hazret-i Sultân-ı selâtîn-i zemân, Hakān-ı havâkîn-i cihân es-Sultân ibnü's-Sultân es-Sultân Mahmûd Hân el-'Adlî[3] el-Gāzî *ca'alallâhu Te'âlâ livâ'e saltanatihî menşûren bi-âyâti'l-fütûhi ve'l-megāzî**, 'Umde-i selâtîn-i zühhâd-ı salâh-mu'tâd ve Zübde-i mülûk-i Bâyezîd-nihâd-ı kerâmet-i'tiyâd olup, on altı sene kadar saltanat-rân-ı taht-ı 'Osmânî[4] ve zîver-i erîke-i Cihân-bânî olan Hudâvendigâr-ı firdevs-âşiyân merhûm ve mağfiret-nişân Sultân 'Abdülhamîd Hân *ca'alallâhu madca'ahû buhbûhate'l-cinân*** hazretlerinin envâr-ı hadîka-i sulb-i kerîmlerinden olup, sene tis'in ve tis'în şehr-i ramazânü'l-mübârekinin on üçüncü yevm-i sa'âdet-nümâ-yı erbi'âda◊◊ sâ'at-i gurûbî dördü otuz altı dakîka sebkat eylediği vakt-i meymenetde teşrîf-i âgūş-i kābile-i ikbâl ü devlet ve nisvân ü ricâle bahş-ı 'atâyây-ı müjde-i ferhat u meserret buyurmalariyle, tâli'-i mevlûd-i mes'ûd-i müstakîmü'l-metâli'-i Mülûkâne'leri beyt-i nâhîd-i şeref-mevâ'îd olan Burc-i Mîzân'ın yirmi ikinci derecesi vâki' olmuşdur. Ba'de-zâ yâverî-i tevfîk-i bî-intihây-ı cenâb-ı Hudâ ile erîke-pîrâ oluncaya kadar yirmi dört seneye karîb müddetin eyyâm-ı tufûliyyetden mâ'adâsını tahsîl-i fünûn-i Cihân-dârî ve tekmîl-i fezâ'il-i Şehriyârî buyurmağa hasr ile istikmâl-i liyâkat-i Gîtî-bânî ve istihsâl-i sezâvârî-i taht-ı 'âlî-baht-ı 'Osmânî buyurduklarında, bin iki yüz yirmi üç senesi cumâdeluhrâsının[5] dördüncü[6] ve temmûz-i sürûr-efrûzun on altıncı yevm-i hamîs-i teberrük-enîsinde◊◊◊ bâ-'inâyet-i hafiyye-i cenâb-ı Müşkilât-güşâ *"Tü'ti'l-mülke[7] men teşâ'u ve tenzi'u'l-mülke[7] minmen teşâ'u"**** esrâr-ı

---

1 ve ELF A : + [Başlığın hizâsında vr.9a'nın sol kenarında "sene 1223" yazısı vardır] M1

◊ 1223 = 1808-1809

2 meyâmin-me'nûs-i M1 : ايامنمانوس A

3 el-'Adlî M1 : + ["el-'Adlî" kelimesi buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın arasına yazılmıştır] A

* "جعل الله تعالى لواء سلطنته منشورا بايات الفتوح و المغازى = Allah onun saltanat sancağını hep fetih ve gazvelerin işaretleriyle dalgalandırsın" anlamına gelen Arapça duâ cümlesidir.

4 'Osmânî A : 'Osmân M1

** "جعل الله مضجعه بحبوحة الجنان = Allah onun yattığı yeri cennetin orta yeri kılsın (=Mekânını cennet eylesin)" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

◊◊ 13 Ramazân 1199 = 20 Temmuz1785 Çarşamba

5 cumâdeluhrâsının A : cemâziyelâhıresinin M1

6 dördüncü [Bu kısımdaki bilgilerle ilgili olarak sayfanın sol tarafında çizginin dışında "fî 4 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] M1 : + [Bu kısımdaki bilgilerle ilgili olarak vr.9b'nin sağ kenarında kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 4 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] A

◊◊◊ 4 Cumâdelâhıre 1223 = 28 Temmuz 1808 Perşembe. Metnimizde 16 Temmuz gösterilmesi o gün kullanılan Jülyen Takvimi sebebiyledir.

7 mülke A : m[ül]ke M1

*** "تؤتى الملك من تشاء و تنزع الملك ممن تشاء = Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın" anlamındaki bu cümle, Kur'ân, Âl-i 'İmrân 3/26. âyetin ortalarında yer alan bir bölümdür.

hayr-nisârı li-ecli'l-icrâ'[1] sâha-i serây-ı ictirâda[2] zîr-i pûşîde-i ketm ü hafâdan 'arz-ı dîdâr-ı 'ibret-nümâ eyleyüp, birâder-i emcedleri Hudâvendigâr-ı sâbık Sultân Mustafa hazretlerinin ber-muktezây-ı meşiyyet-i hazret-i 'Âlimü'l-hafâyâ terk ü inzivâ buyurduklarında, mîkât-ı mezkûre dokuzu kırk dakîka murûr ederek, ol vakt-i sa'âdet-me'nûs-i müzîlü'n-nuhûsda mûceb-i hırmân-ı irs olur şevâ'ibden ke's-i **[M1 18]** dihâk-ı meşreb-i mürû'et-mezâk-ı Şâhâne'leri pâk ü berrâk olduğundan, el-hakk bi'l-irsi ve'l-istihkâk taht-ı mücevher-tâk-ı ecdâd-ı 'izâmlarına cülûs buyurup, der-'akab rütbe-i Sadâret-i 'uzmâ 'Alemdâr Mustafa Paşa'ya ihsân ü i'tâ ve Şeyhulislâm 'Arab-zâde[3] Mehmed 'Ârif Efendi hazretleri mesned-i iftâda ibkâ buyurularak, kanûn-i tebrîk-i cülûs ve resm-i bey'at ü dâmen-bûs hasbe'l-'âde icrâ olundu. Dakîka-i bed'-i bey'atde mahz-ı kerâmet-i kudûm-i serîr-ârâ-yı Hilâfet olarak ufuk-ı Dâr-ı saltanat'da burûc-i mülûkiyyeden Kavs-i Müşterî-fevzin yirmi sekizinci derecesi tâli'-i vakte musâdefet etmekle, husûs-i mezbûr içün gûyâ bir müddetden berü mu'tekıdîn-i ahkâm ihtiyâr-ı vakt-i sa'âdet zımnında ihtimâm-ı mâ-lâ-kelâm eylemişler gibi bir 'acîb ü garîb hâlet olduğuna zümre-i müneccimîn, engüşt ber-dehân-ı istigrâb u hayret olup: "Bu ma'nâ mücerred imdâd-ı gaybî makūlesi olduğu şübheden mu'arrâdır" derler*.

Fi'l-vâki' târîh-i sâbıkda îmâ olunmuş olduğu üzere Devlet-i 'aliyye'de bu resme tebeddül-i saltanat ve bu gûne herc ü merc-i memleket vukū'-yâfte olmayup, ma'azallâhi Te'âlâ nümâyiş-i sûret-i inkılâb perîşân-ger-i şu'ûr-i şeyh u şâb ve herkes cân be-leb ıztırâb iken, mahz-ı fazl-ı Rabbânî ile yine medd-i nefs-i zindegânî eylediğinden mâ'adâ, 'ayn-ı 'inâyet-i Rahmânî'den ol Nûr-i bâsıra-i devlet ve Rûh-i beden-i saltanat Pâdişâh-ı civân-baht-ı kâmkâr, Şehinşâh-ı âsümân-taht-ı ma'delet-âsâr, Hulâsa-i Hânedân-ı 'Osmânî, Nukāve-i dûd-mân-ı cihân-bânî, Şehriyâr-ı gerdûn-rif'at, Mülk-dâr-ı hûrşîd-i şevket, Hidîv-i 'âdil, Hudâvend-i kâmil, Hâ'izü'l-hikmeti'l-Lokmâniyye[4] ve'l-hükûmeti's-Süleymâniyye Sultân-ı 'adliyyü'l-fi'âl, Halîfe-i Mahmûdü'l-hısâl hazretlerinin erîke-i müteberrike-i Hâkānî'ye bi'l-yümni ve'l-iclâl ittikā-pîrâ ve mesned-i mu'allây-ı Şehinşâhî'ye bi'l-'izzi ve'l-ikbâl mehâbet-fezâ olmaları ol vakt-i meyâmin-eserde müyesser olmağla, el-hakk halk-ı 'âlem bir tâze cân

---

1 li-ecli'l-icrâ' M1 : li-ecli'l-eczâ' A

2 ictirâda A : ictizâde M1

3 'Arab-zâde M1 : + [Bu kelimeden sonra bir kelimelik yer boş bırakılmış, satırın sağ hizâsında muhtemelen buraya girmesi için yazılan "es-Seyyid" kelimesinin de üzeri karalanmıştır] A

* "tâli'-i mevlûd-i mes'ûd-i ..... derler" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, VIII,311-312'de kaydedilmiştir.

4 Lokmâniyye A : [Lo]kmâniyye M1

bulup, ez-ser-i nev zinde vü mu'ammer oldular; *ca'alallâhu tavâli'ahû dâ'imen bi's-su'ûdi me'nûsen ve cismehû ve kalbehû mine'l-ekdâri mahrûsen**.

Ba'de-ez-ân bir haylîce zemândan berü hamûş-i eyyâm-ı ahzân olan **[M1 19]** hezâr dâstân-ı suhan-verân, zemîn-i behâristân-ı şâd-mânîde 'andelei güftâra âgāz ve her biri bir gûne nağme-i gam-fersâ ile terâne-i tevârîh-i dilgüşâya dem-sâz olarak cevâ'iz-i seniyye ile imlây-ı çîne-dân-ı cüyûb ve bülegāy-ı şu'arâ, 'atâyây-ı Şâhâne ve nüvâziş-i lâyıka-i Mülûkâne ile tahsîl-i imtiyâz-ı matlûb eylediler. Ez-ân-cümle kudemây-ı ehibbây-ı Fakîr'den ve ağayân-ı dâ'ire-i hümâyûndan olup, el-ân Rikâbdâr Ağa-yı hazret-i Şehriyârî Kurşuncu-başı-zâde 'Ârif Ağa'nın[1]:

Oldu 'Adlî, Hân Mahmûd'un cülûsunda 'iyân

(اولدی عدلی خان محمودك جلوسنده عیان)

mısrâ'ı, hakkā ki fâ'ik-i akrândır. Zîra târîh-i merkūm Dâver-i[2] dâd-âver hazretlerinin 'Adlî tehallus buyurduklarını müş'irdir. Lâkin mukaddemâ[3] zîb-i gûş-i enâm olmamışidi. Ve kezâlik kıdem-i ülfetimiz bâ'is-i mefharetimiz[4] ve hâlâ eş'âr-ı Nedîm-âsâr-ı âbdârı[5] sebebiyle ekseriyyâ müstahdem-i inşâd-ı kasâ'id ve tevârîh-i belâgat-şi'âr-ı hazret-i Şehriyârî, iftihâr-ı ma'ârif-şi'ârân-ı enâm ve kibâr-ı müderrisîn-i kirâmdan Kiçeci-zâde Mehmed[6] 'İzzet Efendi'nin[7]:

Oldu memnûn Hân Mahmûd'un cülûsunda cihân

(اولدی ممنون خان محمودك جلوسنده جهان)

dîğer;

Mahmûd Hân'a Mevlâ mülki ede mübârek

(محمود خانه مولی ملکی ایده مبارك)

mısrâ'ları dahi târîh-i sâbık ile hem-'ayâr gibidirler[8].

Oldu Hân Mahmûd-i 'adl-âyîn Sultân-ı zemân

(اولدی خان محمود عدل ایین سلطان زمان)

---

* "جعل الله طوالعه دائما بالسعود مانوسا و جسمه و قلبه من الاکدار محروسا = Allah onun talihini devamlı açık kılsın, bedenini ve kalbini de her türlü kederden muhâfaza eylesin" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

1 Ağa'nın M1 : [mısrâ]' A
2 Dâver-i A : devr-i M1
3 mukaddemâ M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "henûz" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
4 mefharetimiz M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "olan" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
5 âbdârı M1 : + [Bu kelime önce "abdârları" şeklinde yazılmış, sonradan aradaki "lar" kısmı silinmiş gibi gözüküyor] A
6 Mehmed M1 : + [Bu kelime aynı kaligrafi ile sonradan satırın arasına yazılmıştır] A
7 Efendi'nin M1 : + [mısrâ]' A
8 gibidirler M1 : + [mısrâ]' A

dîğer;

Hân Mahmûd'un cülûsiyle be-kâm oldu nüfûs
(خان محمودك جلوسيله بكام اولدى نفوس)

mısrâ'ları, târîh-gûyân-ı zemânın mu'teber u meşhûru Sürûrî Efendi'nin âsâr-ı serveridirler. 'Aynî Efendi'nin dahi;

Mülkünü mes'ûd ede Sultân Mahmûd'un Hudâ
(ملكنى مسعود ايده سلطان محمودك خدا)

ve lehû;

İkinci Hân Mahmûd'a cülûsun sa'd ede Yezdân
(ايكنجى خان محموده جلوسن سعد ايده يزدان)

târîhleri metânet cihetiyle çeşm-i insâf ile nazar olunsa, olbirlerin 'aynıdırlar. Ve 'Âsım Efendi'nin[1];

Hân Mahmûd'un ede devrini Allah mahmûd
(خان محمودك ايده درونى الله محمود)

târîhi*, iltizâm-ı tekrîr-i nâm-ı Şâhâne mehâmidi melzûmî olduğu mefhûmiyle nekāyıs-ı şi'riyyeden ma'sûmdur**.

Pâdişâh-ı Felâtûn-kemâl, Şehinşâh-ı İskender-hısâl hazretleri, tevessüd-i zerbâliş-i saltanat u iclâl buyurdukları esnây-ı ferhunde-fâlde tefe''ül olunan ahvâlin biri dahi itmâm-ı resm-i bey'at-i 'umûm 'akabinde Şehinşâh-ı hurşîd-şevket[2], Şehriyâr-ı kamer-tal'at hazretlerinden Sadr-ı a'zam-ı Behrâm-heybet, Hudâvend-i esbak Şehîd-i mazlûm Sultân Selîm Hân merhûmun kasden **[M1 20]** ve 'avnen bâ'is-i şehâdetleri olan bed-bahtân ve kâfiru'n-ni'am-i hânedân-ı Âl-i 'Osmân ricâl ü nisvânın isti'câl-i izâle-i levs-i vücûdlarına istîzân eyledikde, lisân-ı hikmet-beyân-ı Mülûkâne'den tedâbîr-i mülkiyyeye dâ'ir ibtidâ cereyân eden kelâm-ı 'ibret-irtisâm[3], *"el-'Aceletü mine'ş-şeytân ve et'te'ennî mine'r-Rahmân"*** 'ibâre-i hakāyık-'ibâreti olmağla, pes-ez-ân

---

1 Efendi'nin M1 : + [mısrâ]' A

* Müellifimiz burada *'Âsım Efendi Târîhi*'nden, hem 'Âsım Efendi'nin tarih mısrâ'ını, hem de diğer tarihleri kendi üslûbuyla nakletmiştir; bk. Ahmed 'Âsım Efendi, *'Âsım Târîhi*, Cerîde-i Havâdis Matba'ası, ts., II,208.

** "Ba'de-ez-ân bir haylîce zemândan ..... ma'sûmdur" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, VIII,324'te kaydedilmiştir.

2 şevket M1 : سوكت A

3 irtisâm M1 : + [Bu kelimeden sonra "tı" harfiyle işaret edilerek vr.10b'nin sol kenarına yazılmış olan "hadîs-i mefhar-ı dû-cihân" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

*** "العجلة من الشيطان و التانى من الرحمن = Acele hareket etmek şeytandan, yavaş ve ihtiyatlı hareket etmek ise Allah'tandır" anlamına gelen bu cümle, ya aynı anlama gelen "الاناة من الله و العجلة من الشيطان = *el-Enâtü minallahi ve'l-'aceletü mine'ş-şeytân*" Tirmizî, Birr, 66'da rivâyet edilen (bk. Wensinck, IV,143) ya da yine aynı anlamda ve buradaki ifadeye çok yakın olarak İbn Ebî Şeybe, Ebû Ya'lâ, Beyhakî gibi hadîsçilerin ki-

zemân-ı sa'd-iktirân-ı Şâhâne'lerinde mukaddemâ vâfir evândan berü eyâdî-i müfsidânla sû-be-sû müşta'il ü fürûzân ve lehîb-efzây-ı kânûn-i 'isyân olan nâr-ı Nemrûd-i[1] bagy u tuğyân, tîg-i âb-dâr-ı siyâsetle muntafî ve bî-nişân ve meşgale-i meş'ale-i fitne-kârân, şa'şa'a-i hilâl-i seyf-i intikāmla rûz u şeb noksân bularak, erbâbı bî-tâb ü tüvân olup, bi'l-âhıre şûrun sûr u sürûra ve zahmetin rahmet ü râhata tebeddül edecekleri tâ ol zemân tefe''ül olunmuşidi. Hakk budur ki mukaddemâ: "'Acebâ bundan sonra bu şûriş ü ihtilâle bir sükûnet ve bu i'tilây-ı ehl-i dalâle tenezzül verir bir sâhib-i seyf-i[2] 'adâlet gelüp, sükkân-ı devlet husûsan fukarâ'-i ra'iyyet, yed-i te'addî-yi[3] erbâb-ı şakāvetden 'Eyâ ki âsûde-nişîn-i vâdî-i selâmet olabilürler mi?"[4] deyü ser-geşte-i Sahrây-ı Heyhât, me'yûsiyyeti olduğumuz maslahat 'avn-i Bârî ile sâye-i Veliyy-i ni'met'de az vakitde pezîrây-ı hüsn-i sûret olmağla, bu ni'met-i celîlenin şükrüne muvaffak olunmak, müstercây-ı dergâh-ı 'İzzet'dir.

Çün rusûm-i mersûm edâ vü itmâm ve erbâb-ı Dîvân, müstes'id-i şeref-i dâmen-bûs-i Sultân-ı selâtîn-i cihân olarak be-kâm[5] olup, herkes[6] makām-ı hıdmet-i me'mûresinde 'alâ mâ-kân şimdilik kıyâm etmek içün izn-i 'âmm buyurulduğu 'akabinde, Pâdişâh-ı 'Utâridî-kelâm nezd-i taht-ı Keykâvûsî'de ber-pây-i kıyâm olan Sadr-ı a'zam-ı Rüstem-iktihâm ve Şeyhulislâm-ı Nu'mânî-makāmlarına ba'zı umûr-i mehâmmı tenbîhe ihtimâm buyurdukdan[7] sonra kıyâm ve makarr-ı saltanatlarına bi'l-'izzi ve'l-ihtirâm hırâm buyurdular. Sadr-ı vâlâ-makām ve Müfti'l-enâm hazretleri dahi sâ'ir erkân ü[8] a'lâm ile Bâb-ı 'âlî'ye 'avdet ve müşârun ileyh mesned-i mu'allây-ı Sadâret-i 'uzmâ'da murabba'-nişîn-i 'izz ü devlet ve tafra-fürûş-i ceberût u nahvet olarak, ibtidâ Pâdişâh-ı şehîdin ahz-ı intikāmı husûsuna [M1 21] mübâşeretle, ta'lîm ü tefhîm olunduğu üzere kātilleri deftere alınup, anları birkaç gün zarfında ber-vech-i âtiyyü'l-beyân yegân yegân katl ile ebdân-ı Şeddâdî-bünyânlarını münhedim-i hâk-i hızlân eylemeğe mübâderet eyledi.

Ve cülûs-i hümâyûnun ertesi gün Hâkān-ı sa'îd Selîm Hân-ı şehîd hazretlerinin hâtime-i târîh-i sâbıkda beyân olunduğu üzere gül-nihâl-i cesed-i

---

taplarında yer verdikleri "التانى من الله و العجلة من الشيطان" hadîsinin (bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nr.943, I,295) hafifçe değiştirilmiş şeklidir.

1 Nemrûd-i M1 : + [Bu kelime önce "Nemrûdî-i" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "ye" harfi karalanarak bu şekilde düzeltilmiş görünüyor] A

2 sâhib-i seyf-i M1 : + [Bu kelimeler sonradan satır arasına yazılmışlardır] A

3 te'addî-yi A : te'addî-i M1

4 olabilürler mi M1 : + [Önce "olabilür" yazılmış, sonra satırın üstüne "ler mi" kısmı ilâve edilmiştir] A

5 olarak be-kâm M1 : + [Önce "ile be-kâm" yazılmış, daha sonra üzeri çizilen bu kelimeler "olarak be-kâm" şeklinde düzeltilmiştir] A

6 herkes A : herkesin M1

7 buyurdukdan A : buyu[r]dukdan M1

8 erkân ü A : erkân-ı M1

mağfiret-nişânları Lâleli türbesinde peder-i vâlâ-güherleri cenbinde medfûn-i ravza-i cennet kılındı[1].

Ve i'zâm-ı mevâdd ve tevhîş-i kulûb-i 'ibâd etmeyecek üslûb-i hakîmâne ve ta'bîrât-ı nâzikâne ile vâkı'a-i Âsitâne ve kadem-i[2] meyâmin-mefhûm-i Mülûkâne ile vukū'-i cülûs-i Şehinşâhâne'yi mübeşşir[3] emsile-i vâcibü'l-imtisâl tahrîr ve Memâlik-i mahrûse'ye neşr ü tesyîr kılındı.

Katl-i Ağa-yı Dâru's-sa'âde ve sâ'ir ba'zı havene[4]

Hudâvendigâr-ı esbak merhûm Sultân Selîm Hân-ı eşfak hazretlerinin zemân-ı saltanatlarında merhûm Bilâl Ağa'nın fevtinde hasbe'l-'âde Dâru's-sa'âde Ağalığı'yla idrâc-ı rütbe-i vâlâ kılınan Mercân Ağa, Şehriyâr-ı sâbık Sultân Mustafa hazretlerine bir bende-i sâdık[5] ve mâ-tekaddemden berü şâyeste-i teveccühât-ı seniyyeleri olmağa müsta'idd ü muvâfık ve iki günlük devlet ü servet içün sermâye-i erkân-ı îmânı endâhte-i nâr-ı bagy ü tuğyân eden veledü'z-zinâ bir alay tîre-derûn münâfıklara 'akl-ı 'akîmince babalık ve hem-reng ü hem-'ahd ve mütevâfık olmağla, Mîrahûr-i Evvel Eyyûbî Deli Eyyûb Ağa-zâde Mehmed Ağa ve Hazîne Kethudâsı Selîm Ağa ve Hazîne Vekîli Nezîr Ağa ve Baş-çukadâr 'Abdülfettâh Ağa ve sâ'ir havene ba'zı[6] 'avenelerinden Hasekî Hacı Bağdâdlı nâm pîş-rev-i râh-ı şi'âm ile müstahfız-ı Seray-ı Sultânî olacak neferât-ı Bostâniyân hâ'inânından[7] on yedi nefer sandalcı ve sâ'ir bostancı bed-nâmlarını kendülere terfîk u istishâb ederek dâ'ire-i hümâyûna iktirâb eylediklerinde, Bostancı-başı Ağa 'alâ rivâyetin sedd-i râh-ı mümâna'at etmeğe ictirâ eyledikde, merkūmun mûmâ ileyhi gûyâ darb-ı şedîd ile tâb u tüvânını nâ-bedîd yahûd kazıyye-i fâci'a mukaddemce kendüsüne îmâ olunarak, encâm-ı kârda giriftâr olacağı cezâyı kendüye **[M1 22]** kat'iyyen ihbâr[8] ile tehdîd eylediklerinden sonra Pâdişâh-ı şehîd'e kasd u savlet niyyetiyle ve Baş-kapu Oğlanı vesâtatiyle kendüsünden miftâhı ahz u is-

---

1 Hâkân-i ..... kılındı M1 : + [Bu kısım "tı" harfiyle buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile vr.11a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

2 kadem-i A : kudûm-i M1

3 mübeşşir A : مبسر M1

4 havene [Bu başlıkla ilgili olarak vr.11a'nın sol tarafında çizginin dışında başlık hizâsında "fî 6 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] M1 : + [Başlığın sol hizasında bu kısımlarla ilgili olarak "fî 6 C{umadelâhıre}" yazısı vardır] A

5 sâdık M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "mutâbık" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

6 ba'zı M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek satır arasına yazılmıştır] A

7 hâ'inânından M1 : + [Bu kelime önce "hâ'inen" şeklinde yazılmış sonradan satırın üstünde yapılan ilâve ile "hâ'inânından" şekline dönüştürülmüştür] A

8 giriftâr ..... ihbâr M1 : + [Bu kısım "tı" harfiyle buraya girmesi işaret edilerek vr.11a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

tishâbla[1] Harem-i hümâyûn semtine şitâb eylediklerinde, Harem ağaları dâ'iresinde erbâb-ı ihtirâbın Harem-i hümâyûn tarafına murûrları âşikâr ve bî-ihticâb ve maslahatın ne olduğu ma'lûm-i şeyh u şâb olduğundan başka, ma'âzallâhi Te'âlâ[2] hâtır u lisâna getürülmesi câ'iz ü şâyân olmaz mertebede eşna' u ebter hıyânet ü şakâveti irtikâb edecekleri dahi bî-irtiyâb iken, bu sevdây-ı istirkâb meğer Büyük Ağa hazretlerinin dahi sâ'ir havene-i bî-hisâb gibi müsvedde-i[3] defter-i hisâb u kitâbı olduğundan sükût eylediği ve husûsan müşârun ileyhin 'uluvv-i mertebesi cihetiyle dâ'ire-i hümâyûnda[4] huddâm-ı hâssın ve hâssaten[5] kavminin cümlesine nüfûz-i hükûmet ve menfa'ati olmağla, mümâna'ata her cihetle kudreti der-kâr iken, gûyâ kemâl-i telâşından mebhût olmuş gibi mesken-i hâssına[6] çekilüp, sûret-i müsâ'adede inzivâ ile meskût olduğu töhmet-i 'azîme ve etvâr-ı zemîmesine mebnî, mâh-ı merkûmun altıncı sebt günü[◊] Balık-hâne'de katl ü i'dâm ve büssed-i re'si Bâb-ı Vasat pîş-gâhında nihâde-i tabla-i intikâm olunup, bu husûs-i 'ibret-mansûs min-kıbeli'r-Rahmân ashâb-ı basîret ü fihâma işâret-i 'adem-i cevâz-ı i'timâd ve emniyyet-i ekser-i havâss-ı huddâm oldu.

Ve yevm-i mezkûrda Deli Mîrahûr denmekle meşhûr mezbûr Eyyûbî Mehmed Ağa ve Kahveci-başı[7] ve Baş-çukadâr 'Abdülfettâh Ağa, Bâb-ı hümâyûn pîş-gâhında ve Hazîne Vekîli Nezîr-i bed-tedbîr Alay Köşkü altında katl ü tedmîr olundular*. Ve ferdâsı Sır Kâtibi ve Mâbeyinci Fîrûz-i siyeh-rûz ve Cevher-i bed-güher dahi mahalleyn-i mezbûreynde katl ile sekarr-makarr kılındılar.

Ve Hazîne Kethudâsı Selîm-i sakîm -ki Enderûn-i hümâyûn'da zâhirü'l-ma'nâ olan Ebe Selîm lakabiyle şöhret-şi'âr idi- cülûs-i dâfi'u'n-nuhûs esnâlarında sorguc-i Şâhî ve sâ'ir ba'zı mücevherât-ı Pâdişâhî'yi gasb u istishâbla evvelâ Boğaz-içi'nde Fındıklı nâm mahalde Haftâncısı Nasfet-i nâ-

---

1 ve Baş-kapu ..... istishâbla M1 : + [Bu kısım buraya girmesi işaret edilerek vr.11a'nın alt kısmına yazılmıştır. Bu kısımda "oğlanı" kelimesinden sonra "habîsin", "kendüsünden" kelimesinden sonra "ol nemek be-harâm ve bî-hicâbdan yazılmışsa da sonradan bunların üzeri çizilmiştir] A

2 ma'âzallâhi Te'âlâ A : ma'âzallâh M1

3 müsvedde-i M1 : + [Bu kelime üzeri karalanan "سوالق" gibi bir kelimenin üstüne yazılmıştır] A

4 hümâyûnda M1 : + [Bu kelimeden sonra yer alan "bi'l-cümle" kelimesinin üzeri karalanmıştır] A

5 hâssaten A : hâssına M1

6 hâssına A : خاصته M1

◊ 6 Cumâdelâhire 1223 = 30 Temmuz 1808 Cumartesi

7 ve Kahveci-başı M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek vr.11b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A

* "**Katl-ı Ağa-yı Dârü's-sa'âde** ..... olundular" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, VIII,322-323'te kaydedilmiştir.

bekâr[1] ile bir hânede ihtifâ ihtiyâr ve andan Sâya[2] Ocağı'na firâr ile gûyâ Ocağ-ı mezbûra ilticâ ve dahîl[3] olmak **[M1 23]** vâdîlerine karâr vermeleriyle, ol havâlîde serserî geşt ü güzâr eyledikleri, meşhûd-i zâbitân oldukda, Ocağ-ı mezbûrda ibkā olunarak Der-sa'âdet'e ihbâr ve ertesi gün cevâhir-i magsûbe ile ihzâr* ve pîş-âheng-i cellâdân-ı gaddâr olan Acı Bağdâdlı nâm bî-'âr dahi Üsküdar semtine firâr ile anda muhtefî idüği istihbâr olunmakla, çend rûz murûrunda üçünün dahi a'nâk-ı nifâklarına emâkin-i mezbûrede havâle-i şemşîr-i kahhâr olunup, mücâzât-ı uhreviyyeleri, ihâle-i eyâdî-yi zebânî-yi nâr[4] kılındı.

Ve Harem-i hümâyûn'da cellâdân-ı bî-rahm gürûhuna makarr-ı inzivây-ı şehîde delâlet ve şehâdeti husûsunda dahi ol bed-bahtâna mu'âvenet eden bir vâfir cârîçe-i mârîçe bir gice Kız-kullesi açığında ka'r-ı deryâya endâhte vü ilkā ve bâkî 'ukūbâtları havâle-i rûz-i cezâ kılındı.

Vâlide-i Sultân Mustafa re'y-i hakîmâne-i Pâdişâh-ı ahvâl-âşinâ ile yine Seray-ı hümâyûn'da dâ'ire-i mahsûsada ibkā buyuruldu.

Ve bi'n-nefs mübâşir-i katl olan on yedi nefer Mustahfız-ı Seray-ı Sultânî olacak neferât-ı Bostâniyân hâ'inânından âverde-i dest-i intikām olanları i'dâm olunup, bakıyyeleri gerçi firâr u gaybet eylemişler idi. Lâkin Şehriyâr-ı sâhib-i fetânet hazretlerinin cerîde-i hâtır-ı 'adâlet-ülfetlerinde bi-eşhâsıhim mukayyed ü müsbet olmalariyle, meğer nihânî teftîş ü tefahhuslarında hemîşe dikkat ü himmet buyurur olduklarından, ceste ceste habbetü'r-revs-i vücûd-i bed-bûdları, çîde-i minkār-ı tîg-i tebâr[5] olur idi. Hattâ ol bed-kârların biri kendü sandal-ı hümâyûnları bostâniyânı arasında musâdif-i nazar-ı Şehriyârî ve birkaç def'a tedkîk ile tahkîk-kerde-i hazret-i Cihân-dârî oldukda, Bostancı-başı Ağa'ya fermân ısdâriyle furunda katl ve vâdî-i cahîme tesyâr olundu. Gerçi bakıyyetü's-süyûf beş nefer-i bed-güher çend sâl müddete kadar Kastamonu Şehri'nde mütenekkiren ârâm eder oldukları muhakkak u mukarrer oldukda, Vâlî-yi Eyâlet Sâlih Paşa hazretlerine mersûmların ism ü resm ve firâr-gâh u karâr-gâhları muharrer olarak, eşhâs-ı mersûmeyi gereği gibi teşhîs eder bir Hasekî yediyle hufyeten emr-i 'âlî irsâl buyurulmağla, müşârun ileyh **[M1 24]** hazretleri mesfûrları ahz ü giriftâr ve Mübâşir-i mezbûr ma'rifetiyle

---

1 Nasfet-i nâ-bekâr [Bu kelimeler satırın hizâsına vr.11b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A : Nazîf-i nâ-bekâr M1

2 Sâya (سايه) A : Sâ'î M1

3 dahîl A : dâhil M1

* "Ve Hazîne Kethudâsı Selîm-i sakîm ..... ihzâr" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, VIII,328'de kaydedilmiştir.

4 zebânî-yi nâr A : zemânî M1

5 tebâr A : teyyâr M1

küşte-i seyf-i intikām-ı Şehriyâr eylemeleriyle, bu vechile[1] ol eşrârdan ferd-i vâhid tîg-i siyâset-i Sultânî'den rehâ-dâr olamayup ve'l-hâsıl ol emr-i şenî'a kavlen ve fi'len dâhil olan tâ'ife-i zâ'ifeden çend rûz zarfında üç yüz kadar nüfûs-i menhûs-i habâset-me'nûs, imrâr-ı kantara-i şemşîr-i kahr u demâr ve bakıyyesi dahi âheste âheste birer ikişer Vilâyet-i Hadramevt'e tesyâr olunup*, fekat ol vakitde Baş-kapu Oğlanı olan mircelü'l-katrân ve 'aynü'l-kîr-i vâdî-i 'isyân nâ-bekâr, fushat-ı meydân-ı ecel sebebiyle 'arza-i seyf-i telef olmayup: "Hâlâ Seray-ı 'Atîk'de hâk-nişîn-i mezellet ü idbâr ve emsâline mûris-i hacâlet ü 'ârdır" deyü şöhret-şi'ârdır.

Lâyiha 'alâ esbâbi'l-fiteni's-sâbıka[2]

Çünki hazret-i Fâ'il-i mutlak, 'âdet-i İlâhiyye ve meşiyyet-i ezeliyyesi muktezâsınca, vukū'ât-ı 'âlem-i kevn ü fesâdı, esbâb-ı hafiyye-i ba'îde ve esbâb-ı zâhire-i karîbeye metbû' u mu'allak edegeldiği, ehl-i tahkîk 'indlerinde müsellem ü müttefakdır. Fe-'alâ hâze'l-üslûb târîh-i sâbıkda mukayyed ü mektûb olan envâ'-ı fiten ü âşûb ve fetret ü hurûbun esbâb-ı bâdiye-i ba'îdesi olmak üzere, *'el-'uhdetü 'alâ men ya'tekıdü*** ahkâmiyyûn iddi'â ederler ki, bin iki yüz on altı sene-i hicriyyesinde◊ vukū' bulup, müsellese-i nâriyyeden hâkiyyeye intikāline mebde' olduğu ecilden, iki yüz kırk beş sene müddet kadar hükmünü icrâ edecek kırân-ı evsat-ı 'ulviyyînin sâl-i kırân ta'bîr olunur sene-i mezkûre mâh-ı zilka'desinin Nevrûz-i Sultânî olan on altıncı ahad günü -ki bin sekiz yüz üç*** sene-i mîlâdî martının dokuzuncu[3] günüdür◊◊- yevm-i mezkûrda tulû'-i âfitâb-i cihân-tâbdan üç sâ'at yirmi altı

---

1 vechile A : cihetle Ml

* "Ve Harem-i hümâyûn'da ..... olunup" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı takdîm ve te'hîrlerle *Târîh-i Cevdet*, VIII,328-329'da kaydedilmiştir. Müellifimiz burada Hadramevt Vilâyeti'nden bahsederken ilgili yeri değil, kelimedeki mevt = ölüm kelimesinden hareketle bir kelime oyunu yaparak o kişilerin öldürüldüğünü ifâde etmektedir.

2 sâbıka Ml : + [Başlıkta yer alan bilgilerle ilgili olarak vr.12b'nin sağ tarafında Vak'anüvîs Es'ad Efendi tarafından kırmızı mürekkeple yazılmış şu kayıt vardır. "Müverrih Efendi işbu lâyihada yazdığı akvâl ve bi'l-husûs 'Âsım Efendi merhûma olan i'tirâzı, Kitâbcı Sa'îd Efendi merhûmun vak'a-i Selîm Hân-ı cennet-mekân'ı mübîn müstakillen kaleme aldığı kabâlesinden 'alâ vechi't-tagyîr tarâşîde etmişdir"] A

** "العهدة على من يعتقد = Sorumluluğu inana" anlamına gelen Arapça bir ifadedir.

◊ 1 Muharrem 1216 = 14 Mayıs 1801 Perşembe.

*** Buradaki bilgiler metnimizden alınmakla beraber "bin sekiz yüz üç" kelimeleri *Târîh-i Cevdet*, VIII,313'te muhtemelen sehven "bin yüz üç" şeklinde kaydedilmiştir.

3 dokuzuncu Ml : + [Bu kelimeden sonra yazılan "ahad" kelimesinin üzeri karalanmıştır] A

◊◊ 16 Zilka'de 1216 = 20 Mart 1802 Cumartesi. Metnimizde bu günün pazar olduğu belirtilmekte ise de, bizim esas aldığımız kılavuzda 16 Zilka'de, o günlerde Rûmî takvimde kullanılan Jülyen takvîmine göre 8 Mart'a tekabül etmektedir. Nevrûz ise 9 Mart'ta olduğuna, o gün de pazar olacağına göre bu açıdan metnimizle uygunluk arzetmektedir.

dakîka murûrunda zîc-i rasad-ı cedîd-i Kasini* mûcebince, ufuk-i Dâru's-saltana-i Kostantîniyye'ye[1] göre mahsûb zâ'içe-i tâli'-i sâl-i kırânda sâ'ir tavâli'-i devlet ü millet ve ahkâm-ı cüz'iyye-i kıyâm-ı saltanat münâsebetleriyle, ahvâl-i mezbûrenin[2] cümlesi mev'ûd u mukadder olup, şu kadar ki bi-hasebi't-tesyîrât ve'l-ittisâlat âheste âheste **[M1 25]** tahsîl-i isti'dâd ederek, her biri vakt-i merhûnunda ser-zede-i meydân-ı zuhûr[3], lâkin evkāt-ı zuhûrlarında nâgehân birer sebeb-i zâhiriyye-i karîbe tehaddüsü dahi muktezây-ı 'âdet ü meşiyyet-i Rabbü'l-Gafûr olmağla, mu'tekıdîn-i takdîr-i Hudâ *"İzâ erâdallâhu şey'en heyye'e esbâbehû"*** kavl-i sâdıkıyla iktifâ edüp, zâhir-bînânın ise kimi bi-gayr-i hakkın Pâdişâh-ı zemânı 'aleyhine dehen-güşâ olarak, hâric-i tavr-ı edeb kelimâta ictirâ ve kimi vükelâ'-i devlet ve müdebbirân-ı*** saltanata min-gayr-i vukūf 'azv-i kusûr[4] ederek: "Şöyle olmalu idi ve böyle etdiler idi" deyü ta'n ü iftirâ ederler*[4]. Hattâ müverrih-i merhûmun Şehîd-i mazlûm hakkında hilm ü müsâheleleri, hâric-i hadd-i i'tidâl olup, kat'â kuvve-i müdâfa'aları olmadığından bahisle, tab' u seciyyetleri, televvün nakîsasine nisbet olunmağla, "Bir mâdde zımnında sudûr eden nutuk ve hatt-ı hümâyûnları, evliyây-ı umûr 'indinde kat'îyyü'l-müfâd olmayup, müstetba'ına[5] intizâr olunur idi" deyü serd etdiği kavl-i ebred-i mutlak, minkülli'l-vücûh mukārin-i hakk değildir, zîra; *"Ve fevka küll-i zî 'ilmin 'alîm"*[*5] muktezây-ı sıdk-ibtinâsınca[6] vakt ü hâle tatbîk ederek, bir mâdde hakkında

---

* Jean Dominique Cassini (Perinaldo, Nice Kontluğu 1625 - Paris 1712). XIV. Loius tarafından Fransa İlimler Akademisi Üyeliği'ne ve yeni kurulan Paris Rasathanesi'nin Müdürlüğü'ne getirilmiştir. Venüs, Mars ve Jupiter gezegenleri üzerine birçok eser verdi ve incelemeler yaptı geniş bilgi için bk. "Jean Dominique Cassini", *Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1958, IX,464; "Cassini", *Büyük Larousse*, V,2209.

1 Kostantîniyye'ye A : Kostantıniyye'ye M1

2 mezbûrenin A : mezkûrenin M1

3 zuhûr A : + ve M1

** "اذا اراد الله شيئا هيا اسبابه = Allah bir şeyin olmasını murâd ettiği zaman onun sebeplerini yaratır" anlamına gelen Arapça bir sözdür.

*** Buradaki bilgiler metnimizden alınmakla beraber "müdebbirân-ı" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, VIII,313'te, "müdîrân-ı" şeklinde kaydedilmiştir.

4 'azv-i kusûr M1 : + [Metinde bu kelimelerden sonra yer alan "ve iftirâ" kelimelerinin üzeri kırmızı kalemle çizilmiştir] A

*4 "Çünki hazret-i Fâ'il-i mutlak ..... ederler" kısmında yer alan bilgiler hemen hemen aynen ve "Şânî-zâde der ki" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, VIII,313'te kaydedilmiştir. Cevdet Paşa, Şâni-zâde'nin verdiği bu bilgiyi kaydettikten sonra, "Beyân etdiği kırânın tarihinde yanlışlık" olduğunu belirterek, bunu düzeltici bilgiler verir ve bu kısmı, "Bu bahisler vazîfe-i 'ilm-i târîhden hâric iken Şânî-zâde'ye iktifâ'en sadedden çıkdık" diyerek sona erdirir; bk. *Târîh-i Cevdet*, VIII,313-316

5 müstetba'ına A : tetebbu'una M1

*5 "و فوق كل ذى علم عليم =Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Yûsuf 12/76. âyetin sonunda yer alan ufak bir kısımdır.

6 ibtinâsınca A : ibtigâsınca M1

re'y-i sâbıka her cihetle müreccah u fâ'ik görilan bir tedbîr-i lâyıkı, ısrâr 'ale'd-dalâleden ihtirâzen ihtiyâr ve kabûlün televvün nakîsasine mahmûl olunamadığı, *"Mâ nensah min-âyetin ev nünsihâ ne'ti bi-hayrin minhâ ev mislihâ"** işâret-i kerîmesiyle medlûldür. Gerçi bî-vech[1] televvün mezmûm olup, lâkin televvünün sebebi gereği gibi muhakkak u ma'lûm olmadıkça, tecellî-i[2] sezâvârî-i taht-ı Hılâfet-i kübrâ ile haylîce müddet muktedây-ı bây ü gedâ olmuş bir zât hakkında zuhûr-i âsâr-ı kader ü kazâ sebebi ile 'ale'l-'amyâ ta'n ü teşnî'a ictirâ etmek, 'inde'l-'ukalâ mesmû' olur bir da'vâ olmadığından mâ'adâ, nâ-be-câ ve bî-ma'nâdır, zîra selâtîn-i hikmet-âyîn hazerâtı, muktezây-ı şîme-i mülkdârî üzere ba'zı mâddede küllî 'inâd ü ısrâr ve ba'zında tecâhül ü müsâmaha izhâr ile zemân imrâr ederek vakt-i çespânına[3] terk ve intizârı tercîh ü ihtiyâr buyura gelmişlerdir. Binâ'en 'aleyh bu husûsları bi-hükmi's-sarîh mülâyemet-i seciyyet yahûd huşûnet-i tabî'ata haml ü isnâd etmek, ehl-i dikkat 'indinde **[M1 26]** gayr-i sahîhdir. Ve devr-i Âdemî'den berü hiçbir[4] Pâdişâh-ı umûr-âgâhın hâne vü hademesi makāmında olan dâ'ire-i mülk ü devletini ve ehâlî-i ra'iyyet ü saltanatı 'an-kasdin ihlâl ü tebâh etmeğe tesaddî vü meyli mesbûku'l-misl olmamışdır. Meğer ki[5] ba'zı mârru'l-misâl olduğu üzere âsâr-ı hükm-i civânî vü hadâset olarak ârzûy-i nefs-i pür-heves-i saltanatın igfâliyle ne kendüsi ve ne ahlâfı hakkında mülâhaza-i encâm-ı hâl ve ne devleti husûsunda mutâla'a-i 'âkıbet-i seyyi'ât-i ihlâl ü ihtilâle mecâli kala, yoksa merâtib-i dünyeviyyede mesned-i saltanatdan bâlâ, yahûd hükûmet-i mutlakaya mu'âdil ü hem-pâ bir rütbe-i uhrâ bulunmaz ki, hattâ Pâdişâh-ı vâlâ-cây-gâh saltanatını tahkîr birle sâ'ir nâs gibi hâlâ nâ'il-i rif'at ü i'tilâsı olduğu mesned-i vâlâdan bâlâ-ter bir başka derece-i 'ulyâya terakkî vü su'ûda imâle-i zamîr buyura.

Pes mülûk-i memdûhu's-sülûkün sermâye-i kuvvet-i devlet ve bâ'is-i tevfîr-i şevket-i saltanat olan intizâm-ı ahvâl-i mülk ü ra'iyyet ve istirâhat-i ümmet ve itâ'at-i millet husûslarına her bâr himmet ve hukûk-ı 'ibâda dikkat ü ri'âyet ederek, a'dây-ı dîn ü devlete istihsâl-i esbâb-ı gālibiyyet yahûd lâ-ekall tehattî-i düşmenden hıfz-ı memleket eylemek, elbet matlab-ı a'lây-ı tabî'î ve maksad-ı aksây-ı cibillîleri olduğu berî' 'ani'ş-şükûkdür. Lâkin hem-hudûdu

---

* "ما ننسخ من آية او ننسها نأت بخير منها او مثلها = Biz, bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak (ertelersek), mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Bakara 2/106. âyetin ilk yarısıdır.

1 bî-vech A : — M1
2 olmadıkça, tecellî-i A : olmadıkca, tecellî-yi M1
3 çespânına M1 : cesbânına A
4 hiçbir A : hicbir M1
5 Meğer ki M1 : + [Metinde bu kelimelerden sonra "tı" harfiyle işaret edilerek vr.13a'nın sol tarafına "نشأة الشباب شعبة من الجنون = *Neş'etü'ş-şebâbi şu'betün mine'l-cünûn* = Gençlik coşkusu, deliliğin bir türüdür" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür" yazılmış, fakat sonradan üzeri karalanmıştır] A

bulunan husamâ ve düvel-i muntazama-i uhrâ, husûsan fî zemâninâ bir devletin bi-re'sihâ iktisâb-ı tasarruf-i kâmil eylemesini kendü haklarında mânend-i semm-i helâhil bir zehr-i kâtil ve emr-i müvâzeneye mâni' u hâ'il cezm etdiklerinden, mansûbât-ı lu'b-i şatranc-âsâ gûn-â-gûn açmazlar peydâ ve bâ'is-i ta'vîk u işgâl ve mûcib-i tedhîş-i vükelâ vü ricâl olur şevâgil vesâ'ilini peydâ etmek ve bu tedâbîr ile giderek ıztırâb-ı ehâlî teksîr olundukca, vükelânın idâre-i umûrda taksîrlerine haml olunarak, esâgir u ekâbiri biribirlerinden tenfîr[1] ve 'adem-i kabûl-i re'y ü tedbîr ile râbıta-i ittifâkını halel-pezîr eylemek ve derece-i sâlisede ba'zı sebük-mağzânın ezhânını sûret-i salâh u diyânet ve tarz-ı hayr-hâhî vü sadâkatde ifsâd etmeğe muktedir vesâ'il tedârüküne ibtidâ husûsan milel-i mütenevvi'adan 'ibâret devletlerde sehlen tarafdârlar peydâ ederek, bu takrîble [M1 27] i'tikâd-ı asâkir ü re'âyâsını berbâd ü ifnâ ve taht-ı râbıta-i intizâmdan sarf u isrâ birle, olanca kuvvetini mahv ü ilgâ eylemek fünûnunun ba'zı düvel-i hiyel-emel 'indlerinde sarf u nahv ve mantık u me'ânî-âsâ kavâ'id-i şettâsı olduğu, mücerreb-i erbâb-ı nühâ ve ekser-i düvelde bir müddetden berü müte'âkiben vukū' bulmakda olan havâdis-i 'uzmâ ve takallübât-ı kübrâdan müstedell ü hüveydâdır. Hattâ Pâdişâh-ı Mahmûdü'ş-şiyem *edâmallâhu devletehû mâ dâme'l-'âlem** hazretlerinin Müverrih-i sâbık 'Âsım Efendi merhûma[2] selâtîn-i Cengîziyye'den Argun Hân** zemânında Sa'düddevle nâm Yehûdî'nin Devlet-i İlhânî'yi külliyyen istîlâ ile mâ fi'z-zamîrini icrâ ve belây-ı Benî İsrâ'îl-âsâ halkı envâ'-ı derd ü mihnete mübtelâ eylediği kıssa-i hisse-dârını, Vak'a-i Selîm Hânî'ye bir mukaddime eylemek üzere emr u fermânları*, zikr olunan mâddelere mübtenâdır.

Fe-li-hâzâ selâtîn-i hakāyık-bîn hazerâtı, etıbbâ'-i sakāmet-i devlet ve hukemâ'-i tedâbîr-i vehn-i[3] mebânî-i saltanat olan erbâb-ı vukūf u sadâkat ve muhibbân-ı evtân u memleket ve gayret-keşân-ı devlet ü milleti intihâba kemâl-i dikkat ve muntehab-ı hidemâtları olanlarını kemâ yelîku vâye-dâr-ı 'inâyet ü himâyet eylemekden mâ'adâ, etrâf u eknâfda resîde-i sem'-i insâfları olanları, ihsân ü iltâfla celbe hemîşe tekayyüd ü himmet buyurdukları, hâssaten asl u esâs-ı takviyet-i devlet olan ıslâh-ı ezhân-ı ra'iyyet ve ta'lîm-i vâcibât-ı 'uhde-i millet ve ifâde-i menâfi'-i asliyye-i ittifâk ve ittihâd-ı ekser-i

---

1 tenfîr M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "ile" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

* "أدام الله دولته ما دام العالم" = Allah onun devletini dünya durdukça devam ettirsin" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

2 merhûma M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "fermânla" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

** Burada adı geçen Argun (1250-1291), 1284-1291 yıllarındaki İlhanlı hükümdârıdır. Abaka Hân'ın oğlu olan Argun, yönetimi gözde adamı Bukay'a, onu 1289'da öldürttükten sonra da Yahûdî kökenli vezîr Sadüddevle'ye bırakmıştır; bk. "Argun", *Büyük Larousse*, II,780.

*** Gerçekten Argun Hân hâdisesi, *Vassâf Târîhi*'nden naklen uzunca bir kısım olarak *'Âsım Efendi Târîhi*'nde nakledilmiştir; bk. Ahmed 'Âsım Efendi, *'Âsım Târîhi*, II,317-326.

3 vehn-i A : dehen-i M1

ümmet gibi maslahatlarla dâ'imâ ta'mîr-i esâs-ı bünyân-ı saltanata sarf-ı nakdîne-i dikkat içündür. Zîra mûcib-i za'f u mazarrat olan her bir fitne vü fetrete sebeb ü 'illet ya bir kavmin veya devletin derece-i hâssiyyet ü kuvvetine 'adem-i vukūf sebebiyle kusûr u gaflet ve 'adem-i mülâhaza-i 'âkıbet-i maslahatdır ki, bununla ma'azallâhi Te'âlâ mûcib-i indirâs-ı saltanat olacak sûrete hayr-ı mahz zann u niyyetiyle mübâşeret olunur, yahûd ba'de'l-vukūf bir garaz-ı nefsânîye mebnî habâset ü hıyânetdir; ve vech-i evvel ekser, vech-i sânî enderdir. Bâ-husûs şol 'âlem-i gabâvetde ki anda te'allüm-i lugātla gerçi ülfet ve cüz'îce ahkâm-ı mu'tebereye tahsîl-i kudret edüp, lâkin garaz-ı [M1 28] asîlî[1] olan[2] tedbîr-i umûr-i ümmete müte'allık bunca fezâ'il ü ma'rifetin belki ism ü resminden henûz bî-behre ve bî-haber olmağla, ashâb-ı kadere 'adû-yi ekber olan müstevliyân-ı mesned ü makarr ve mütemessilân-ı kıyâfet ü peyker olanlar, ol 'âlem-i 'amâda a'lem-i 'ulemâ ve 'atâ'-i Hudâ gibi 'inde'l-ekser mer'iyyü'l-kavl ve mu'teber olup, mümeyyizsiz kalmış bî-çâre ashâb-ı fazl ü hüner, istirkāblarından nâşî bir zemân mehân u muhakkar ve medhûl ü mükedder kalmış olalar. Kıt'a:

Fakîh-i cem'-i kütüb kerde în gümân kerde[3]
Ki 'ilm-i hatt sebeb-i iktisâb-ı 'irfânest
Yakîn ne-kerde ki hatt nîst menşe'-i 'irfân
*Eğer hattest hatt-ı rûy-i gül-'izârânest**

Binâ'en 'alâ hâzâ Müverrih-i mezbûrun Nizâm-ı cedîd hengâmesi başına belâ ve 'âkıbetü'l-'âkıbe vücûd-i bî-hemtâsına sebeb-i telef ü hebâ oldu. "Bir takım hatâ-keş ve galat-endâzların sihâm-ı tedâbîr-i nâ-sâzlarına nişâne olmağla, şehîden 'âzim-i dâr-ı bekā oldu" kavli, müsellemât-ı kazâyâdandır. Husûsan eski köyde yeni 'âdete 'avâmm-ı nâs öteden berü muhâlefet ü husûmete bi't-tab' mecbûr olduklarından, ol esnâda cüz'îce bir kusûr, bâdî-i zarar-ı mevfûr olur. Ve bir emr-i nev-zuhûr her ne kadar hakka mutâbık ve töre-i kadîmeye her ne mertebede müreccah u fâ'ik olsa da, andan cühelâ ibâ vü imtinâ'a mâ'il ve oldukça[4] te'akkul edenlerin ba'zıları ise hamiyyet-i câhiliyye ile 'âr u gayretinden nâşî, dalâlet-i kadîmede ısrâra kā'il, ba'zıları da

---

1 asîli A : aslî M1
2 olan M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "lâzime-i" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
3 kerde A : kerd M1
* فقیه جمع کتب کرده این کمان کرده * که علم خط سبب اکتساب عرفانست
یقین نکرده که خط نیست منشاء عرفان * اکر خط است خط روی کلعذارانست = Kitaplar devirmiş fakîh hat ilminin irfân (= kâinâtın sırlarını bilme) kazanma sebebi olduğunu zannetmiştir, ama hattın irfânın kaynağı olduğu kesin bir bilgi değildir. Eğer hat irfânın kaynağı ise, bu hat gül yanaklıların yüzünün hattıdır/çizgisidir" anlamına gelen bu cümleler Farsça bir kıt'adır.
4 oldukça A : oldukca M1

nef'-i 'âmdan bi'z-zarûr terettüb edecek nef'-i efrâda câhil yahûd 'indinde meczûm ise de, sabr u intizârdan kat'-ı enzâr ile kendü menfa'at-i mahsûsasını menâfi'-i 'âmmeye tercîh ü takdîme râzî ve 'âcil oldukları, bi'set-i enbiyây-ı 'izâmda vukū'-yâfte olan muhâlefet ü cedelden müstebân ü müdelleldir[1]. Ma'a hâzâ ki nâsıh-ı gayr-i mütenassıhın va'z ü pendi 'adîmü't-te'sîr olduğuna nazîr, vakt-i mezbûrda[2], mukaddemce her ne ise tergîb[3] **[M1 29]** ü tasvîb olunmuş şurût-ı nizâma bile derhâl mugâyir-i harekât ile teksîr-i cihât-ı îrâdât ü mukāta'ât[4] ile tevfîr-i debdebe vü dârât olunur iken, lâyık ve nâ-lâyık ekall ü ednâ cihet-i me'âş-ı efrâd-ı halâ'ıkı bi't-tahsîs fekk ü istirdâda terakkub u intizâr ve istikmâl-i esbab-ı iktidârdan sonra, niyyet-i ref'-i 'ulûfe vü tîmâr ve anlarla müte'allikāt ü tarafdârlarını iğnâ vü i'mâr etmek sû'-i zanlarına ba'zı harekât-ı nâ-hemvâr sebebiyle dûçâr olduğu dahi esbâb-ı karîbeden 'add ü şümâr olunur.

Husûsan ma'lûmdur ki, her bir kavimde bir tabî'at ü cibillet ve her bir fırkada bir seciyyet ü 'âdet vardır. Bununla bile öteden berü vesâ'il-i salâhına ve terbiye vü ıslâhına tekayyüd-i tâm ve tarîk-ı istihdâmına ve istikmâl-i kavânîn-i nizâmına[5] kati vâfir zemândan berü kat'â ihtimâm olunmayarak, şîr-beçe-i ne-güşûde-i çeşm-âsâ lezzet-i düşmen-şikârîden henüz bî-haber ü gāfil ve çâşnî-i tefâhur-i gālibiyye ve fezâ'il-i hubb-i vatan ve gayret-i milliyyeden[6] 'âtıl başı boş gezmeği mu'tâd eylemiş ve böyle erâzî-i kesîretü'l-menfa'ada hiç olmazsa filâhat ü zirâ'atle îfây-ı hakk-ı uhuvvet ve böyle memâlik-i nâfi'ü'l-mesâlikde emr-i ticâretle olsun tevsî'-i erzâk-ı ehâlî-i memleket ve zımnında iktisâb-ı servet[7] vesâ'iline himmet eylemeyerek bî-behre vü battâl durmağı i'tiyâd etmiş ve gûyâ devlet başka ve ittifâkāt-ı hasene vü cem'iyyet başka gibi tasavvur ile umûr-i külliyye-i 'ibâdı ve hıfz-ı sugūr u bilâdı devlete ihâle ile bilmem bu Millet-i İslâm-ı zî-şâna ve Şehinşâh-ı saltanat-ı Âl-i 'Osmân'a kangı kavmin[8] hıdmet ü i'ânetine tevekkül ü i'timâd kılmış ve bu makūle umûr-i hayriyyede evâmir-i ulu'l-emre 'adem-i inkıyâdı, serbesiyyet dârra-i müte'addiyyesine sermâye bilmiş, ba'zan bî-fâ'ide ve bî-tâ'at olanların dahi dîn ü devlete menfa'atden kat'-ı nazar belki emr-i salta-

---

1 müdelleldir A : مدللردر M1
2 mezbûrda A : mezbûrdan M1
3 tergîb A : tertîb M1
4 mukāta'ât M1 : + [Bu kelimeden sonra "ser-âmedegân" gibi okunabilecek bir kelimenin üzeri çizilmiştir] A
5 nizâmına A : nizâma M1
6 milliyyeden M1 : + [Metinde önce "milliyye fezâ'ilinden" yazılmış, sonradan aynı kaligrafi ile "milliyye" kelimesine "den" ilâve edilmiş, "fezâ'ilinden" kelimesinin ise üzeri çizilmiştir] A
7 servet M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "eylemek" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
8 saltanat-ı ..... kavmin M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın hizasına vr.14b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A

nata bir haml-i 'abes ve idâre-i mülkiyyeye bir bî-hûde şugl olduklarından başka, sûret-i dârra vü nâfi'ayı farka 'adem-i iktidârdan nâşî, firîfte-sûret olmak temâm şi'ârı olmağın, o makûle gâfil ü bî-şu'ûrlar, ba'zı agrâz-ı nefsâniyyeye dâ'ir mesâ'il-i hiyel-i Hâkâniyye ile sehlen taglît u igfâl olunduklarından, anlar dahi eski masaliyyât ve küflü kokmuş hikâyâtla da'vây-ı **[M1 30]** behâdırî vü şecâ'ât ve lâf u güzâf-ı müzâkere-i pehlevânî-i eslâfla esbâb-ı rehâvet ü taksîrâtın bâri nısfı mertebesini olsun esâfil ü eclâfa taksîm ile tahammül ü i'tirâf etmeyerek ve yine "Şöyle kesüp böyle biçeriz" deyerek[1] izâ'a-i evkât eylemişler ise dahi, vech-i mezbûrdan nâşî ma'zûr buyurulmağla, hâlâ Erîke-pîrây-ı saltanat u cihân-bânî ve Zîb-efzây-ı taht-ı 'âlî-baht-ı 'Osmânî olan Şehinşâh-ı zemân *eyyedehullâhu Te'âlâ ve nasarahû fî külli'l-evân** hazretleri yine haklarında aslâ ve kat'â şâ'ibe-i kahr-ı nâ-be-câ ve âsâr-ı tedmîr-i nâ-sezâya dâ'ir mu'âmele buyurmayup, ancak Ebu'l-mü'minîn olmak mülâbesesiyle muktezây-ı râbıta-i übüvvet ü bünüvvet üzere kemâl-i 'adl ü şefekatleriyle te'dîb ü terbiyeleri husûslarına rûz u şeb himmet ve itfây-ı tuğyân-ı lehîb-i şakâvetle teskîn-i galeyân-ı dîk-i mefsedet ve bu takrîblerle iltizâm-ı ârâm-ı 'ibâd u ra'iyyet buyurarak, 'ukala'-i vükelâ'-i devletleriyle bunca müddetdir ihtiyâr-ı envâ'-ı ta'b ü meşakkat buyurmalarıyla, bi-hamdillâhi'l-Meliki'l-Mennân ol makûleler, havf-ı tîg-i siyâsetle gürîzân ü perîşân ve ba'zıları nazar-ı iksîr-i Pâdişâhî'leriyle zevebân ederek bî-nâm u nişân olup, Memâlik-i mahrûse sükkânının el-ân sâye-i Şâhâne'de müsterîh-i hısâr-üstüvâr-ı emn ü emân ve âsûde-i havf u halecân oldukları[2], esâgir u ekâbire vâzıh u 'iyân olmağla, müstağnî-yi külfet-i ityân-ı delîl ü bürhândır.

Fi'l-vâki' envâ'-ı tecârible müsbetdir ki, ikide bir neşr-i livâ'-i muhâlefeti, bâ'is-i tezâ'uf-i tefrika-i eczâ'-i devlet ve mûcib-i indirâs-i esâs-ı saltanat olan siyeh-mestân-ı mey-kede-i gaflet ü gabâvetin dîde-i sanâdîdindeki 'illet-i zulmeti, tedâbîr-i hikmetle ref' u izâleye mübâşeret ve kemâl-i şevket-i saltanatı kendü hakkında 'ayn-ı mazarrat 'add ederek, sermâye-i bekâsı olan devleti iz'âf edecek mâddelere cesâretle devlet-der-devlet[3] sûretlerini ihdâsa meyl ü mahabbet eden sanâdîdi, devâ'ir-i saltanatdan 'ale't-tedrîc tard u teb'îde ikdâm, lâkin yerlerini dahi erbâb-ı sadâkat ü liyâkata tevcîhe ihtimâm olunmadıkça[4], ne e'âlî ve ne esâfilde ibrâz-ı gayrete kudret olup, erbâb-ı sefâhetden ise öteden berü mücerreb olan **[M1 31]** ancak

---

1 ve ..... deyerek M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi "tı" harfi ile işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın hizasına yr.15a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

* "ایده الله تعالی و نصره فی کل الاوان = Yüce Allah onu her an desteklesin ve yardım eylesin" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

2 oldukları M1 : + [Bu kelimeden sonra metinde yer alan "el-ân" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

3 devlet-der-devlet A : devlet دولت M1

4 olunmadıkça A : olunmadıkca M1

hevây-ı nefse mütâba'atle, tekmîl-i nâmûs-i saltanat murâd eden ulu'l-emre dâ'imâ bi-gayr-i[1] hakkın 'adem-i itâ'at iken, bâ-hikmet-i Hakk ol evânda bu makûle tedkîkāta muktedir hic bir kimseye muvaffak olunmadığı şöyle dursun, belki o makûle a'yân-ı tavâ'if-nişânın her biri bir kibâr-ı sâhib-i nüfûz u şânın zîr-i haftân-ı iltizâmında mahmî vü pinhân idüği, dağ-zen-i hâtır-ı erbâb-ı iz'ân ve bâ'is-i çâk-ı giribân-ı gayret-keşân-ı Sultân idi. Lâkin bi-'inâyeti'r-Rahmân nazar-ı dikkat ü im'ânla müşâhede-i tedâbîr-i Lokmâniyye-i Sultân-ı zemân, merhem-zen-i sîne-i sûzânımız[2] oldu. Bunlardan kat'-ı nazar evkāt-ı mezbûrede ekser ricâl-i devlet-i iblîs-i pür-mekîdet de nâ'il-i[3] te'emmül-i hidâyet eder gibi 'adû-yi tabî'î-i devlet ü millet olan Rusya'nın tab'an ve milleten tarafdârı ve sâ'irlerin dahi birer cihetle gayret-kârı ve sâye-i devletde her ne kadar merâtib-i vâlâ ile mükerrem ve kesb-i sâmânla muğtenem iseler dahi, yine menfûr-i tabî'at olan mahkûmiyyet ü zimmiyyet ezhânım ihlâl etmekle, ferâmûş-i ni'met etmiş ba'zı kesânla esrâr-ı devleti müzâkere ve rûz u şeb[4] mesâlih-i devleteyne dâ'ir muhâvere ederek, anlardan birini bayagıca mütevassıt-ı beyne'd-devleteyn makāmına ikāme vü idrâc edüp, ol dahi mâ fi'z-zamîrine revâc vermek içün aralıkda bi'l-münâsebe bahs-i ahvâl-i Avrupa ve zikr-i kuvvet ü miknet-i husamâ ve tafsîl-i havâdis-i gazeta ile ol yâdigârları ihâfe vü iz'âc ve şurû' olunacak umûr-i nâfi'a-i devletde sûret-i sıdk u sıyânetle kelime-i zinhârı tekrârla[5]: "Biz Devlet-i 'aliyye'nin kerem-dîde ve ni'am-perverdeleriyiz, aman efendim!" deyerek ta'vîk u ihlâle[6] muktezây-ı me'mûriyyetleri olarak muhtâc idiler. Amma eğer mûcib-i fevâ'id-i devlet ü[7] saltanat olur bir emr-i zî-bâle bir takrîble şurû' olunmuş ve ısrârına karâr verilmiş ise, ol vakit taraf taraf halkın ezhânını ihlâl ve hüsn-i zanlarını ibtâl sûretlerine ibtidâr birle, meselâ: "Bu sefer bi'l-muvâza'a yeniçeri askerini te'dîb içün bir ceng-i zer-gerîdir" gibi erâcîfi tasannu'lariyle nâs beyninde intişâr buldukça[8], ol kâfiru'n-ni'amların mültezimleri olan düşmenler dahi birer tarafdan bunlara dâ'ir **[M1 32]** evzâ' izhâr ederek, hudûd ve serhaddât ehâlîsine firârî İpsilanti Bey yediyle ketb ü tahrîr olunmuş düzme fermânlar göstermek ve giriftâr olmuş cühelây-ı Seray'a, hademe-i Devlet-i 'aliyye kıyâfetine konulmuş ve düzme etbâ'iyle tebdîl-i kıyâfet etdirilmiş ba'zı âdemlerin gûyâ mukaddemce bey' u şirâ olunmuş Hotin ve Bender gibi kal'aların hâşâ akçasını kabz eder gibi zer ü sîm şümâr olunur mahallerde sanki bir takrîble gizlüce getürüp bir kenârdan irâ'e ve mâdde-i fesâdı sûret-i

1 bi-gayr-ı M1 : تغیری A
2 sûzânımız M1 : سورانمز A
3 nâ'il-i M1 : — A
4 rûz u şeb A : rûz şeb M1
5 tekrârla A : tekrâr birle M1
6 ihlâle A : idlâle M1
7 devlet ü A : devlet-i M1
8 buldukça A : buldukca M1

sıdkda ana ihbâr etmek ve ba'zılarına dahi gûyâ Devlet-i 'Osmâniyye'nin fermân-beri olmuşlar gibi, "Biz şevketlü 'Osmânlu Pâdişâhı'nm fermâniyle ancak eşkıyâsını te'dîb ve devletini Nizâm-ı Cedîd sûretine taklîbe me'mûruz. Siz niçün böyle ısrâr edersiz?" vâdîlerini iş'âr eyledikden sonra, anlar hakkında müsâmaha izhâriyle girü asâkir-i İslâm taraflarına teşvîş-i ezhân-ı asâkir-i Sultânî zımnında 'an-kasdin firâr etdirmek ve İngilizlü donanması Kızıl-adalar pîş-gâhına gelüp gitdikde, gûyâ taraf-ı saltanatı Moskov seferine ısrârdan sarf edemediklerinde ba'zı ricâl ü kibârın re'yleriyle gelüp, yine re-'yleriyle bir top atmayarak, lâkin hakîkatde ceng-i ma'nevî ile harâb ü berbâd ederek gitmek mefâsidini îmâ vü iş'âr eyledikleri, erbâb-ı dikkatin cümlesine âşikâr olmuş idi. Ve bunlardan mâ'adâ devr-i mezbûrun ekser ricâli, cüz'-i a'zam-ı sınıf-ı dîğerin hâli gibi 'ulûm u me'ârifde bu cehl-i sânî ve husûsan miftâh-ı 'ilm-i İlâhî olan fenn-i tasavvuf ise riyâzât u mücâhedâta mevkûf bir 'ilm-i rûhânî iken, anların her biri gûyâ turuk-ı 'aliyyeden birine iktidâ ve nefsine uygun bir şeyh-i Necdî-mizâcın dâm-ı *neffâsât-ı fi'l-'ukad**ına giriftâr u mübtelâ ve hâşâ "Tarîka-i Nakşibendiyye, mûcib-i iddihâr u gınâ ve mûris-i devlet ve servet-i dünyâdır" deyerek tarîk-ı fukarâya iftirâ ile olanca 'aka'idini dahi ifnâ ve âhır-ı kâr Burusevî Şeyh Emîn Efendi dedikleri sûhte bozuntusu ve yürek üzüntüsü bir ikbâl-perest-i dünyâyı Âsitâne'ye celble, "Âsitâne'de şeyh kalmamış" deyerek, dâmen-i himmet-i mevhûmesine ilticâ, ol cân dahi [M1 33] mezbûrlara insân-ı kâmilin nüsha-i kübrâ ve eşref-i mahlûkat-ı Cenâb-ı Hudâ olduğunu ta'lîm ü tefhîm ile minhâc-ı tarîk-ı Hudâ olarak vasıyyet-i terk-i âlâyiş-i dünyâ ve tergîb-i dikkat-i umûr-i 'ibâd ü fukarâ eylemek bedeline, kimine mutalsam kılıc kesmez nushası ihdâ ve kimine dahi ol kutb-i hânhây-ı 'uzmâ mirsad-ı sad-ender-sad kurşun geçmez vefkı i'tâ etmekle, ol mürdenin ekseri hezâr-pâre-i bevâtir-i eşkıyâ ve nişâne-i üsrüb-i kavm-i bî-vefâ oldukça, üzerlerinde ba'zı elvâh-ı me'âdiniyye üzerlerine mankūş heyâkil-i mutalseme rû-nümâ olarak 'avâmm-ı nâs, "Filânun bâzûsunda bağlu haç zuhûr eyledi" ve "Filânun ceybinde büt bulundu" deyü bâ'is-i erâcîf-i bî-ma'nâ olduğu, hayret-fezây-ı meşâyih u fukarâ olmağla, hamûşân-ı istigrâk-ı ma'rifet-i Hudâ, "Hayf sad hayf!" ile gûyâ oldular. Zîra umûr-i 'azîme-i Devlet-i 'aliyye[1] haylîce zemân kabza-i tasarruflarında kalmış ve idâre-i[2] kâfiye vü istihkāk-ı[3] vâfiyeleri olmak üzere vâfirce vakit 'ibâdullah kendülere hüsn-i zann u i'tikād kılmış müdîrân-ı sal-

---

* "نفاثات فی العقد" = Düğümlere üfürüp büyü yapan üfürükçülerin [şerrinden sabahın Rabbine sığınırım]" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Felak 113/4. âyetidir.

1 'aliyye M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "'azîme" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

2 idâre-i M1 : + [Bu kelimeden sonra metinde yer alan "lâyıka ve" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

3 istihkāk-ı M1 : + [Bu kelimeden sonra metinde yer alan "ve liyakat-i" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

tanat-ı seniyye böyle 'akılda olup, 'ünvân-ı havâss-ı Kur'ân-ı 'azîmü'ş-şân olan usûl-i şerî'at-ı garrânın ve miftâh-ı bâb-ı medîne-i 'ilmullâh olan tarîkat-i 'aliyye-i evliyânın hılâfına ittihâz-ı İlâh-ı mec'ûl-âsâ birer kırtâs pâre ve kıt'a-i ma'deniyyeye rabt-ı kalb ile veffâk ve ceffâr ve remmâl makūlelerinin akvâl-i ekâzîb-me'âllerine i'timâd ü iktidâ edecek mertebelerde bî-magz u hebenneka-evsâf ve pâdişâh-ı hayr-hâhı ve cünûd-i saltanat-penâhı mezemmet-i erbâb-ı fesâda giriftâr edecek derecelerde tama'-kâr ve harîs-ı câh ve bî-insâf ve 'indlerinde mer'î ancak istihkâm-ı tehassusları olup, rûy-i 'âlem ve münîr-i a'zam olan Pâdişâh-ı 'âlem-penâh ve sermâye-i saltanat olan 'ibâdullah, gayr-i mültezim ve belki haylûlet-i[1] kesâfet-vücûdlariyle sâkıt-ı nazar-ı i'tibâr olarak, resîde-i derece-i 'ukde-i inkisâf ve yek-dîğere dahi dâ'imâ muhâsedet ü şikākla mir'ât-ı fûlâd-ı kalbleri küdûret-i nifâkla muğber ve gayr-i sâff iken, Hakk sübhânehû ve Te'âlâ mücerred mu'cizât-ı hazret-i Sâhib-i sa'âdet'le Devlet-i 'aliyye-i ebediyye'yi hıfz u ibkā içün a'dâ'-i dîni ol evânda birbirlerine **[M1 34]** teslîtle mütemâdiyen ceng ü âşûba mübtelâ ve beynlerine 'adem-i emniyyet ve istirkāb u mühâsedet ilkāsiyle giriftâr-ı 'illet-i mâl-i hulyâ ederek, Pâdişâh-ı Mahmûdü'ş-şiyem *dâme mâ dâme'l-'âlem** hazretlerini erîke-i müteberrike-i saltanata 'inâyet ü ihdâ ile Devlet-i 'aliyye-i ebed-müddet'i ihyâ ve ol makūle mehâzîri mahv ü ilgā buyurduğu, hezârân secde-i şükrânîye sezâdır.

'Azl-i Ser-bostâniyân[2]

Mârru'l-beyân olduğu vech üzere vak'a-i müdhişe-i şehâdet-i Selîm Hân'da Ser-bostâniyân bulunmağla, 'alâ kile't-takdîreyn kendüden mehâbet-i zâbitiyye sâkıta ve sû'-i zanna mahal olmağla, tabî'at ü seciyyeti, derece-i i'timâd ü emniyyetden hâbite olduğundan, mâh-ı mezbûrun dokuzuncu günü◊ mûmâ ileyh 'azl olunup, Hasekî Ağa hasbe'l-mu'tâd Bostancı-başılık makāmına ıs'âd olundu.

Teşrîf-i hazret-i Vâlide Sultân-ı 'aliyyetü'ş-şân-ı Hâkānî be-Seray-ı Cedîd-i Sultânî

Cülûs-i hümâyûn-i meymenet-nümûnun dördüncü günü, Vâlide-i Cihân-bânî hazretleri, ber-mûceb-i resm ü kānûn Seray-ı 'Atîk'den[3] müretteb

---

1 haylûlet-i A : haylûlet ü M1

* "دام ما دام العالم = Dünya durdukça sürsün" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

2 **Ser-bostâniyân** M1 : + [Bu başlık altında yer alan bilgilerle ilgili olarak vr.16b'nin sağ kenarında kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 9 C{umâdelâhır}" kaydı vardır] A

◊ 9 Cumâdelâhıre 1223 = 2 Ağustos 1808 Salı.

3 'Atîk'den A : 'Atîk'de M1

ü muhteşem alay-ı ferah-nümûnlariyle gerdûne-süvâr-ı hareket olarak, Bâb-ı hümâyûn'u sebkat buyurduklarında, *"el-Cennetü tahte akdâmi'l-ümmehât"** hadîs-i hazret-i Sâhib-i sa'âdet'i[1] muktezâsınca, dâhil-i Bâb-ı Vasat'da teşrîf-i kudûm-i meymenetlerine muntazır olan Pâdişâh-ı salâh-haslet**, Hâs Furun önüne kadar istikbâl ve ol mahalde şükrâne-i ni'met-i visâl ve temennây-ı resm-i istikbâli ikmâl buyurduklarınan sonra, Harem-i hümâyûn tarafına sevk ü delâlet buyurdular[2].

Nefy-i Şemseddîn Bey ve Kethudây-ı Rikâb

Mîrahûr-i Evvel-i esbak Râtib Ahmed Paşa-zâde Şemseddîn Bey ki, Hudâvendigâr-ı şehîd'e vaktiyle Lala-yı sânî olmuş ve cülûs-i hümâyûnları 'akîbinde[3] iltifât-ı külliyyeleriyle kesb-i ikbâl ü tehassus kılmış idi. Riyâda[4] Na'îmâ'daki İbşîr Paşa'nın [M1 35] vera'-ı bârid-i bî-esâsına mütevâfık ve râst-gûyluk yüzünden hemvâre[5] ser-i kâr-ı umûr olan vükelâ vü vüzerâya 'ale'l-'umûm seng-endâz-ı ta'n u i'tirâz olmada zemânımızın Kapudan Seyyidî 'Ali Paşa'sına mutâbık şâmihu'l-ünf, mute'azzım u mütekebbir ve bagîz u mütehevvir olup, hattâ iki yüz üç târîhinde, merhûm pederim Ordu-yi hümâyûn Kadısı bulunmağla, Fakîr dahi ma'iyyetiyle vâfirce müddet ordularda bulunmuş idim. Ol esnâlarda mîr-i mûmâ ileyh hatt-ı hümâyûnla cülûs 'akabinde Sadr-ı a'zam-ı vakt bulunan Yûsuf Paşa'ya Ruscuk Sahrâsı'nda iken gelmiş idi. Meğer mukaddemden berü Serdâr-ı ekrem'e gayz u 'adâveti olduğu müşârun ileyhin ma'lûmları olmağla, her ne kadar i'tizâr eylemiş ise dahi, kalb-i kîne-dârına kâr etmeyüp, ba'de'l-'avde gamz u nifâka ibtidâr eylemesi ile Ordu-yi hümâyûn'un çend rûzda düşmen üzerine harekete intizâr üzere olduğu bir vakt-i teng ü târda Koca Yûsuf Paşa'yı 'azl ile Cenâze Hasan Paşa'nın sadâretine karâr verilmekle, kulûb-i asâkirde fütûr-i küllî âşikâr olarak, andan meyyit-i müteharrik gibi Maçin Sahrası'na, andan dahi İbrâ'îl'e

---

* "الجنة تحت اقدام الامهات = Cennet annelerin ayakları altındadır" anlamına gelen bu cümle Ahmed b. Hanbel, Nese'î , İbn Mâce ve Hakîm gibi hadîsçilerin kitaplarında yer verdikleri bir hadîs olarak belirtilmekle beraber (bk. 'el-'Aclûnî, nr.1087, I,335), Nese'î, Cihâd 6'da cümle bu şekilde değil, yaklaşık aynı anlama gelen *"Fe-inne'l-cennete tahte ricleyhimâ* = فان الجنة تحت رجليهما = Cennet (annenin) iki ayağı altındadır" şeklinde (bk. Wensinck, I,113), İbn Mâce'de ise *"İlzem ricleha fe-semme'l-cennetü* = الزم رجلها فثم الجنة = (Annenin) ayağına sarıl, çünkü cennet oradadır" şeklindedir (bk. Wensinck, I,113; II,225).

1 Sâhib-i sa'âdet'i A : Sâhib-i sa'âdet M1

** "**Teşrîf-i hazret-i Vâlide Sultân-ı** ..... salâh-haslet" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ufak tefek ilâvelerle Târîh-i Cevdet, VIII,328'de kaydedilmiştir.

2 **Teşrîf-i hazret-i** ..... buyurdular M1 : + [Bu kısım buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile vr.16b'nin alt tarafına yazılmıştır] A

3 'akîbinde M1 : 'akabinde A

4 Riyâda A : Ziyâde M1

5 hemvâre A : hemvâr-ı M1

varılup, ilerüde Boza ve Rimnik[1] sularından beyt-i 'ankebûtdan evhen köprülerle asâkir ve top ve mühimmâtı imrâr ve üftân ü hîzân gider iken, Sahrây-ı Fokşan'da orman kurbünde ordu-yi düşmene henûz ekser mühimmât girüde iken nâgehân musâdefe olundukda, beş altı sâ'at zarfında cümlesi muhtelit bulunan yeniçeri ve Serdâr-ı ekrem ve Çerhacı ve Ser'asker orduları bi'l-cümle perîşân ve hazîne ve eşyâ magsûb-i yağmâ-gerân ve cemî' top ve cebehâne ve hıyâm, giriftâr-ı eyâdî-i düşmenân olmuş idi. Bu kazıyyeden sonra 'ind-i Mülûkâne'de mûmâ ileyhin bu makûle umûrda istihdâmı gayr-i câ'iz ve nâ-sezâ ve "Mecânîn-est" ta'bîr olunur hânedândan olduğundan, her kelâmına i'timâd münâfî-i şîme-i 'ukalâ olduğu zâhir ü hüveydâ olmağla, kevkeb-i ikbâli evvelki derece iltifâtdan hâbit olduğundan, ekâbir 'indinde dahi havf-ı isâbet-i şihâb-ı bugz u 'adâveti mahv ü sâkıt oldu ise de, ol nemek be-harâm emekdâr-ı Şehriyârî idüğüne ihtirâmdan nâşî, yine dâ'imâ Büyük **[M1 36]** Mîrahûrluk ve Kapucular Kethudâlığı gibi menâsıb-ı celîlede istihdâm ve hattâ evâhır-ı müddetlerinde dahi mesned-i Mîrahûrî'de sâl-i bî-infisâl hoş-hâl ü be-kâm idi. el-Hâsıl deryâ deryâ 'avâtıf-ı 'aliyyelerine nâ'il, cihân cihân 'avârif-i seniyyeleriyle tafra-fürûş-i emâsil iken, meğer Hudâvend-i sâbık hazretleri henûz kûşe-nişîn-i vahdet iken, bir takrîble tahsîl-i te'alluk u nisbet[2] etmiş olmağla, veliyy-i ni'meti 'aleyhine irtikâb eylediği şîme-i küfrânesinden sonra, esnâ'-i[3] inzivâsında kendüye ihsân buyurılan Bebek Bağçesi kurbünde kâ'in İbrâhîm Besîm Kethudâ Sâhil-hânesi'nde murabba'-nişîn-i emîrâne olup, Hidîv-i sâbık müte'allikâtına müdâhene içün hakk-ı Hudâvendigâr-ı esbak'da mücâhereten ıtlâk-ı cerb-i zebân-ı ef'î-zebân ve hâtır u lisâne gelmez türrehât-ı vâhiye ve müsnedât-ı kâzibe ile tervîc-i kâr-ı cünûn âsârına cûyân olup, lâkin fart-ı hırs ve tama'-ı hâmla, olanca irâde vü iz'ânı perîşân olmağla, nâm-ı kâfirü'n-ni'amî ile meşhûr-i cihân olduğunu derk etmediğinden başka, ri'âyet-i hakk-ı hânedân-ı Âl-i 'Osmân dahi eylemediği, ol evânda nihâde-i keffe-i mîzân-ı im'ân olmayarak, ile'l-ân metrûk ü pinhân kalmış ise de, mûmâ ileyhin bu etvâr-ı nâ-hemvârı, hılâf-ı rızây-ı hazret-i Şehriyârî olmakdan nâşî[4], mâh-ı merkûmun yine dokuzuncu gününde◊ Rodos Cezîresi'ne nefyine karâr verildi. Ve mukaddemce Kethudây-ı Rikâb bulunan Mustafa Efendi, zümre-i ehmâcdan iken, hareminin ba'zı kedbânûyân-i Harem-i Sultânî'ye te'alluku, Kethudâlık mesnedine 'urûcla mûcib-i tefavvuku olup, lâkin re'îs-i eyyâm olmadığından, sibâk-ı rüzgârı bilema-

---

1 Rimnik (رمنك) A : Zimnik (زمنك) M1

2 nisbet A : نسبيت M1

3 esnâ'-i M1 : esnây-i A

4 nâşî M1 : + [Bu kelimeden sonra metinde yer alan "istid'âsında sadr u ricâl ısrâr eylediler ise de, sinnine hürmeten 'en-Nefyü eşeddü mine'l-katl' kâ'idesine i'tibâr buyurularak" kısmının üzeri çizilmiştir] A

◊ 9 Cumâdelâhıre 1223 = 2 Ağustos 1808 Salı.

mekle[1], muktezâsınca kullanarak hareket edemeyüp, keştî-i ümmîd-i tâ'ife-i 'Alemdârî'yi seng-i hatardan sıyânete medâr[2] olacak sularda basîret edemediği şöyle dursun, belki [mısrâ]':

Yekūlü mâ kālû lehû kemâ yekūlü'l-bebgā[3]*

mü'eddâsınca ba'zı hılâf-kârândan işitdiği lâyihaları, Hudâvendigâr-ı sâbık müte'allikātına 'arz-ı sadâkat ve ibrâz-ı kâr-güzârî vü hıdmet olarak nakl ü hikâyet ve haremi vesâtatiyle ismâ' u ilkā ile îrâs-i vesvese vü dehşet ederek, mâdde-i şehâdete [M1 37] bu da başka gûnâ bir 'illet olduğu töhmetiyle yine yevm-i merkūmda Sakız Cezîresi'ne nefy ü teb'îd olunup, hareminin dahi nefyi bu ma'nâyı te'yîd eyledi.

Nefy-i mütekā'id Mustafa Paşa[4]

Hemşîre-i Selîm Hân-ı merhûme Şâh Sultân-ı 'aliyyetü'ş-şân'ın zevci olmağla, zemân-ı esbakda nice[5] evân civâr-ı Medîne-i Ebî Eyyûb Ensârî'de kâ'in sâhil-serây-ı bihişt-âsâda ve ba'zan dahi yine ol havâlîde Râmî Paşa Çiftliği nâm makām-ı dil-güşâda merâmı üzere mahz-ı 'avâtıf-ı 'aliyye-i Şehriyârî'den bi'l-cümle havâss-ı vezâretiyle mütekā'iden me'mûr-i ikāmet ve terk ü mübâ'adet-i umûr-i saltanat üzere ez-her-cihet[6] refâhetde olan Kā'im-makām-ı esbak[7] Mustafa Paşa evâ'il-i zemân-ı Selîm Hânî'den berü mer'iyyü'l-hâtır ve mugtenem ü müstağrak-ı envâ'-ı ni'am iken, yine dâ'imâ mâ'il-i kâr-ı nâ-hemvâr bî-magz ve garîbü'l-etvâr bir yâdigâr olmağla, ba'zı fâsidü'l-ezhân mekkârlarla mütevâfıku'l-efkâr olduğundan, o makūlelere i'tibâr edüp, anlarla lâyık-ı vekār ve şâyân-ı şîve-i sadâkat-kâr olmayan vâdîlerde sohbet ü âmîzişle vaktini imrâr ederek, mukaddemâ mevâ'îd-i bî-şümâr sebebiyle tebeddül-i rüzgâr ile inzivây-ı Hudâvendigâr-ı esbak'da sehâb-ı vücûd-i siklet-nümûdunun dahi medhal-i küllîsi olduğu âşikâr olduğundan kat'-ı nazar, zeman-ı Mustafa Hânî'de dahi târîh-i sâbıkda mezkûr olduğu üzere Hayrî Efendi birâderi Seyyidâ gibi bir yâve-gû, tehî-gâv-ı[8] bî-'ârın kavl-i mefâsid-âsâriyle Kabakcı Mustafa gibi bir zorba-başı-yı nâ-bekârı

---

1 bilemamekle A : bile[me]mekle M1
2 medâr A : müdârâ M1
3 bebgā A : begā M1
* يقول ما قالوا له كما يقول الببغا = Papağan gibi onun söylediklerini söylüyor" anlamına gelen Arapça bir mısrâdır.
4 Paşa M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.18a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 13 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] A
5 nice M1 : + [Bu kelime üzeri çizilen "çok" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A
6 ez-her-cihet A : o bir cihet M1
7 esbak M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra "Gözüm" şeklinde okunabilecek bir kelimenin üzeri çizilmiştir] A
8 tehî-gâv-ı A : tehî-gulû M1

husûl-i merâma vesîle ve medâr-ı şümâr ederek, tebeddül-i yek-rûze-i Şeyhulislâmî gibi bir mâdde-i hemvâr-ı mûcib-i 'ârı ihdâs u isdâra yardım eylemiş idüği, Şehriyâr-ı ma'delet-âsâr ve Şehinşâh-ı hikmet-şi'âr hazretlerinin harf-be-harf ma'lûm-i Şâhâne'leri ve bu makûle mizâc-ı şûr-imtizâc menfûr-i tab'-ı 'adâlet-revâc-ı Pâdişâhâne'leri olmağın, li-ecli'l-cezâ' müşârun ileyhin bi'l-cümle havâss ve îrâdât ü mukata'âtı ref' u ilgâ ve kendüsi mâh-ı mezbûrun on[1] üçüncü günü◊ Filibe'ye def' u iclâ buyuruldu*.

Katli Ser-kahveci-yi Vâlide Sultân[2]

Ber-mu'tâd teberdârândan olup, Vâlide-i sâbıka hıdmetlerinde öteden berü kahveci- [M1 38] başıları olan 'Abdurrahmân Efendi, mâ-tekaddemde vazîfe-i hâlinden dûr ve belki ehl-i sünnete menfûr ba'zı mesâlih-i mekrûhe ihdâsına cûyende-i vesîle vü imkân olup, gice gündüz âşikâre vü nihân celb ü ifsâd-ı ezhân-ı bî-mağzâna nâme-resân gibi öteye berüye şitâbân olduğundan başka, vak'a-i şehâdet-i Selîm Hân'da inzımâm-ı re'y-i fâsidi nümâyân olmağla, mâh-ı mezkûrun on dördüncü günü◊◊ katl ile hakk-ı müstehakkında icrây-ı siyâset-i Sultân olundu.

Nefy-i Kethudây-ı esbak 'Osmân Efendi ve Şıkk-ı Sânî-i sâbık 'Azîz Efendi[3]

Esmâ Sultân-ı 'aliyyetü'ş-şân hazretlerinin hâlâ kethudâları, Kethudây-ı esbak-ı Sadr-ı 'âlî Moravî 'Osmân Efendi, etvâr-ı 'avâm-pesendîde yektâ ve harekât ü sekenâtı ta'assub u riyâ ve hılâf-ı rızâ olup, ez-cümle Edirne meştâsında[4] tekarrub-i gayr-i mutîka ve mukaddemâ Mısır seferinde

---

1 on A : — M1

◊ 13 Cumâdelâhıre 1223 = 6 Ağustos 1808 Cumartesi.

* "Nefy-i Şemseddîn Bey ve ..... buyuruldu" kısmındaki bilgiler özetle ve "Şânî-zâde Târîhi'nde beyân olunduğuna göre" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, VIII,325-326'da kaydedilmiştir.

2 Sultân [Bu başlıkla ilgili olarak sayfanın sol tarafında çizginin dışında başlık hizâsında "fî 14 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.18a'nın sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 14 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] A

◊◊ 14 Cumâdelâhıre 1223 = 7 Ağustos 1808 Pazar. 'Abdurrahmân Efendi'nin i'dâmı tarihi, metnimizden istifâde edilmiş gibi gözüküyorsa da *Târîh-i Cevdet*, VIII,327'de 11 Cumâdelâhıre perşembe günü olarak kaydedilmiştir.

3 Efendi [Bu başlıkla ilgili olarak sayfanın sağ tarafında çizginin dışında başlık hizâsında yanlışlıkla 18 yerine 81 yazılmış "fî 81 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.18b'nin sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 18 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] A

4 Edirne meştâsında M1 : + [Metinde önce "Edirne'de" yazılmış, sonradan "de"nin üzeri çizilip satırın üstüne buraya girmesi işaretiyle "meştâsında" yazılarak düzeltilmiştir] A

müdâhalât-ı 'arîza vü 'amîka hakkında inşâd olunmuş mevâl-i 'Arabîden mefhûm ve güfte-i gûyende-gân-ı Rûm'dan ma'lûm ve defterdârlıkları erbâb-ı tedkîk u tahkîk kavline göre hakk-ı[1] Beyttülmâl-ı Müslimîn'de meş'ûm iken, sevâd-hân olduğu takrîble yine takviyet-i mâdde-i riyâ edecek vâdîleri aralık aralık iş'âr u îmâ ile meselâ tâ'ûn ve vebâdan ihtirâzın 'adem-i cevâzına dâ'ir birkaç delîl-i za'îf bulup[2], kütüb-i mu'tebere-i fıkhiyye vü fetâvânın ve hâlâ külle yevm eseri meşhûd ü ma'lûm olan tecribât-ı hukemânın hılâfına risâle tertîb ü peydâ ederek, mu'tekad-i cühelâ olmuş ve yine mûcib-i ta'zîr olur vera'-ı bâridi gibi kesâfet-i tabî'atdan lâzım gelan 'adem-i rızây-ı muktezây-ı zemân ve dâ'imâ Sultân ve vükelânın re'ylerini beğenmeyerek ve erbâb-ı 'isyânı ma'zûr görerek, iltizâm-ı ashâb-ı 'isyân ve mezemmet-i ricâl-i zemânla hılâf-kârâne kendüsünü beğendirmiş ve o makūleler beyninde: "Hay gidi 'Osmân Efendi hay! Harîf kudemâ'-i lâ-yuflihûndan kalmadır" dedirmiş ve meşrebince olmayan ricâl ü kibârın her birini huşûnet u dürüştîsi sebebiyle birer vechile tekdîr etmiş bir yâdigâr olduğundan, mûmâ ileyhin katl ü i'dâmı içün ricâl-i vakt Sadr-ı a'zam'a ilhâh u ikdâmda derece-i ibrâmda ısrâr **[M1 39]** eylediler ise de, temâdî-i ecel bu 'amel ü emellerine faysal vererek, âhır-ı kâr *"en-Nefyü eşeddü mine'l-katl"** ka'idesi ihtiyâr olunmağla, mâh-ı merkūmun on sekizinci günü◊ Ruscuğ'a nefyine karâr verildi**.

Ve sâbıkā Defterdâr-ı Şıkk-ı Sânî Ahmed 'Azîz Efendi, çend rûz murûrunda mukaddemâ ba'zı ricâl-i 'asr ile agrâz-ı mâziyyesine mebnî Balçık Kazâsı'na nefy ü tesbîl[3] ile mesned-i 'izzetden hatt u tenzîl olunduğundan birkaç gün murûrunda, Emîn-i Nüzül-i Kal'a-i İsma'îl ta'yîn buyuruldu***.

Tekallüd-i seyf[4]

Mâh-ı cumâdelâhırenin yirminci günü◊, Şehinşâh-ı 'âlem ve fermân-revây-ı ümem hazretleri resm-i selâtîn-i pîşîn üzere müretteb ü muhteşem alay

---

1 hakk-ı A : — M1

2 bulup M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yer alan "hılâf-ı" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

* "النفى أشد من القتل = Sürgün, ölümden beterdir" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

◊ 18 Cumâdelâhıre 1223 = 11 Ağustos 1808 Perşembe.

** "**Nefy-i Kethudây-ı** ..... verildi" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, VIII,329'da kaydedilmişse de nefy târîhi 17 Cumâdelâhıre çarşamba günü olarak gösterilmiştir.

3 tesbîl M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "olduğundan" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

*** "Ve sâbıkā Defterdâr-ı Şıkk-ı Sânî ..... buyuruldu" kısmındaki bilgiler muhtemelen metnimizden alınmakla beraber, 'Azîz Efendi'nin sâbık Tersâne Emîni olduğu farklı bilgisiyle *Târîh-i Cevdet*, VIII,329'da kaydedilmiştir.

4 **seyf** [Bu başlıkla ilgili olarak sayfanın sol tarafındaki çizgi dışında başlık hizâsında "fî 20 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.18b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 20 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] A

◊ 20 Cumâdelâhıre 1223 = 13 Ağustos 1808 Cumartesi.

ile Dîvân-yolu'nca merâkıd-i ecdâd-ı behişt-me'âdlarını ziyâret ederek Türbe-i Ebî Eyyûb Ensârî ziyâretine 'azîmet ve dest-i ta'zîm-i Nakîbü'l-eşrâf ile ihzâr olunan seyf-i zer-nigârı tekallüd resmini itmâm birle bahran 'avdet ve Seray-ı sürûr-efzâlarını teşrîf-i hümâyûnlariyle hem-reng-i makām-ı cennet buyurdular*.

Ba'zı tevcîhât-ı Enderûn-i hümâyûn

Seferli Kethudâsı Mehmed Bey, Hudâvendigâr-ı sâbıkı, şehâdet-i Selîm Hân mâddesinden ba'zı mertebe pend ü ihâfe ile sarf u teb'îde sa'y-i mezîd etmiş olduğundan, müşârun ileyh hazretleri henûz sûret-i tevakkufda iken, 'Alemdâr Paşa'nın Orta-kapu'dan gulgulesi 'aks-endâz olmağla, haber almak[1] behânesiyle mûmâ ileyhi[2] def' eylediklerinden sonra, emr-i nâ-sezây-ı mezkûra mübâşeret olunmuş idüği, ma'lûm-i hazret-i Şehriyârî olmağın, mîr-i mûmâ ileyh sezâvâr-ı kurb-i saltanat ve 'akl ü sadâkati sebebiyle Silâhdârlık rütbe-i celîlesiyle mazhar-ı 'izz ü rif'at oldular.

Ağayân-ı Enderûn-i hümâyûn'dan Râsih-ı şîrîn-edâ bu mısrâ'da bir târîh-i latîf tazmîniyle[3] mehâret-i şi'riyye icrâ eylemişidi[4]. [Mısrâ]':

Zîb-i dûş oldu Mehmed Mîr'e hâlâ seyf-i Şâh

(زیب دوش اولدی محمد میره حالا سیف شاه)

Ve Seyyid Mehmed Efendi Hazîne Kethudâsı ve mukaddemâ Sır Kitâbeti'nden ceffe'l-kalem hakk ile mübtelây-ı gamm u elem olan Hâfız Feyzullah Efendi, hâlâ irsâl-i **[M1 40]** lihye etmamiş olmağla, bâ-irâde-i Cihân-dârî Enderûn'a i'âde ve kemâ fi'l-esbak Sır Kitâbeti hıdmetinde karârdâde oldular.

Ve Baş-çukadâr-ı sâbık Arnavud Ahmed Ağa, Mîrahûr ve Seyyid 'Ömer Ağa, Baş-çukadâr-ı Şehriyârî ve Çukadâr Ağa-yı Şehriyârî Hüseyn Ağa, Vâlide Sultân-ı 'aliyyetü'ş-şân hazretlerine Kethudâlık hıdmetiyle kesb-i iftihâr ve Hazînedâr-ı Sultânî Kāsım Ağa, Dâru's-sa'âdeti'ş-şerîfe Ağası olup, Lala-yı Şehriyârî 'Anber Ağa, Hazînedâr Ağalık'la neşr-i 'anber-bûy-i iftihâr

---

* "**Tekallüd-i seyf** ..... buyurdular" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle muhtemelen metnimizden alınarak *Târîh-i Cevdet*, VIII,329'da kaydedilmişse de kılıç kuşanma tarihi farklı olarak on sekiz Cumâdelâhıre perşembe günü gösterilmiştir.

1 haber almak A : haberlilik M1

2 **mûmâ ileyhi** M1 : + [Metinde önce "mîr-i merkūmu" yazılmış, sonradan üzeri karalanmış ve üstüne yazılan "mûmâ-ileyhi" şeklinde düzeltilmiştir] A

3 tazmîniyle A : نظمینیله M1

4 eylemişidi M1 : eylemişid[i] A

eylediler. Ve 'Osmân Ağa Mâbeyinci olmayarak, Ser-kahveci ve Sâlih Efendi, Bâbü's-sa'âde Ağası nasb buyuruldu*.

Âmeden-i ser-i maktû'-i Mûsâ Paşa[1]

Târîh-i sâbıkda mukayyed-i sifr-i elvâh-ı eşkıyâ olup, vak'a-i inzivây-i[2] Selîm Hân'da üss-i esîs-i maslahat-ı nâ-sezâ olan Kā'im-makām-ı esbak Mûsâ Paşa-yı Sâmirî-âsâ ki, zemân-ı Mustafa Hânî'de gereği gibi istîfây-ı hazz u hevâ edüp, şâhdan gedâya kadar seyyi'ât-ı 'adâvetiyle[3] cümleyi belây-ı eşkıyâ ile mübtelâ eyledikden sonra, isti'fâ birle İstanköy'de bir müddet me'mûr-i ikāmet ve sonra cezîre-i mezbûrenin âb u hevâsı mizâc-ı nefs-i pür-vesvâsına muhâlif olmak behânesi İsrâ'iliyyât'ıyla, me'zûnen ba'de-zîn Gavur İzmiri tarafına pâ-nihâde-i nuhûset ve Kārûn gibi bu kadar emvâl-i deryâ-misâl-i Beytülmâl'i gasb u istîsâl ile hazâ'in-i evzârını gerçi mâl-â-mâl eyleyüp, lâkin şeytanetde vekîl-i 'azâzîl olduğuna ziştî vü semâhati bir güzel delîl olduğu üzere 'indinde encâm-ı kâr ıztırâb-ı ahvâl-i rüzgârdan be-dîdâr u müsbet ve tasarrufât-ı hârik-ı 'âdâtına fertût-i cihânda gayr-i tâb u tâkat kalmadığı, nezd-i Mûsevî'de resîde-i sâhil-i Kulzum-bedâhet olmağla, tasvîr-i timsâl-i 'icl-i mekîdet-i uhrâya mübâşeretle, bir başka yüzden dahi taglît-i ümmet-i bîvefâya mübâderet edüp, gûyâ mukaddemâ ol vak'a-i hâ'ilede bi't-tesâdüf Kā'im-makām bulunmuş ve ol hâdise-i fâci'ada bi'z-zarûr hall ü 'akde mecbûr olmuş vâdîlerini izhâr u irâ'et ederek, kenâre-nişîn-i kurb-i saltanat ve peygûle-güzîn-i vâdî-i 'uzlet olmak sûretleriyle **[M1 41]** belde-i mezkûreyi kendüye cây-i selâmet ve belki hîn-i hâcetde Firengistân semtlerine bâd-bân-güşây-ı 'azîmet olmakda sühûlet 'add ederek, bir müddetden berü İzmir'de dîde-güşây-ı ahvâl-i cihân olan Müceddid-i âyîn-i bagy ü 'isyân ve 'Alkamî** -i Devlet-i Âl-i 'Osmân ol fir'avn-i zemânın 'akîb-i cülûs-i mâhi'n-nuhûs-i[4] hazret-i Cihân-bânî'de katl ü i'dâmına mü'ekked fermân-ı kazâ-cereyânla[5] mahsûsan bir kâr-güzâr Hasekî, Mübâşir ta'yîn buyurulmağla, me'mûr-i

---

* "Seferli Kethudâsı Mehmed Bey ..... buyuruldu" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, VIII,322'de kaydedilmiştir.

1 **Paşa** M1 [Bu başlıkla ilgili olarak sayfanın sağ tarafında çizginin dışında başlık hizâsında "fî 21 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.19a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 21 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] A

2 inzivây-i A : inzivâyî-i M1

3 'adâvetiyle A : 'adâvetle M1

** Burada söz konusu edilen kişi, son Abbâsî Halîfesi Musta'sım'ın 14 yıllık vezîri olan ve halîfesine ihânet ederek Hülâgû'nun Bağdâd'ı işgalini kolaylaştıran râfizî Ebû Tâlib Mü'eyyedüddîn Muhammed b. Muhammed İbn 'Alkamî'dir; geniş bilgi için bk. Şemseddîn Sâmî, *Kāmûsü'l-A'lâm*, I,650.

4 mâhi'n-nuhûs-i A : mâzi'n-nuhûs-i M1

5 cereyânla A : cereyâniyle M1

mezbûr mukaddemce savb-ı İzmir'e revân olmuşidi. Hîn-i vusûlünde ibtidâ Kādî-i İzmir, Re'îsülküttâb-ı esbak Râşid Efendi-zâde Mîr Ca'fer Efendi ile Mütesellim Ağa'yı kazıyyeden haberdâr eylemekle, ahşâmdan sonra sâ'at bir sularında Nâ'ib Efendi ve Mütesellim Ağa, kifâyet mikdârı müsellah neferâtla müşârun ileyhin konağını dâ'iren mâ-dâr ihâta eyledikden sonra, bir mikdâr neferâtla derûn-i hâneye âhestece duhûle ibtidâr ve taraf taraf firâr-gâh olur mahalleri sedd ü bend etmeğe ihtimâm-ı bisyâr eylediler. Hânede mevcûd olan ba'zı etbâ', Mütesellim ve Nâ'ib'in böyle müsellah zeybeklerle gice konağa iktihâmlarını gördüklerinde, henûz havâdis-i Âsitâne mesmû'ları olup, paşalarının elbetde mazhar-ı kahr u intikām olacağı 'indlerinde bî[1]-şübhe vü ibhâm olmağla, cümlesi hurdeye vâkıf ve min-ba'd yek-lahza tevakkuf, mûcib-i te'essüf olacağına 'ârif olup, her biri hemân kendü esvâb ü eskālini ihtitâf ve şîme-i ekser-i etbâ' üzere bâb-ı selâmeti bulmak içün odalarını tavâf etmeğe başladılar. Mûsâ Paşa ise sâkin olduğu odadan aşağılardaki etbâ'ın sûbe-sû tek ü pûylarını işitdikde, mukaddemce derûnu vehm ü hayâl ile kîse-i simsâr[2] gibi mâl-â-mâl olduğundan, hücûm-i vesvese vü telâş ile lerzîde-i ıztırâb ve mâr-ı ser-i bürîde-âsâ pür-pîç[3] ü tâb olmağın, hemân yerinden pertâb ve oda kapusuna şitâb edüp, nâmdârân-ı hıdmet-kârânına isimleriyle nidâ etmiş ise dahi, ol sadây-ı menkūs, 'aks-i kûh gibi yine kendüye ma'kûs olup, ya'nî da'vet-i menhûsesine ferd-i vâhidden cevâb-ı mahsûs olmayup, ancak sâha-i hânede hılâf-ı mu'tâd vâfirce şeb-revânın[4], ya'nî cellâdân-ı bî-emânın ka'ka'a-i [M1 42] silâhları mesmû'u olmağla, havf u telâşla yine oda derûnuna ric'at ü şitâbı 'akabinde dîvân-hânede ol dîvânın ayakları tabtabı (طبطابی) çoğalmağla, derhâl halecân-ı kalb-i pür-ihtilâlinden odadan tışaruya isti'câl eyledikde, *"Fe-ize'l-esedü bi'l-bâbi"** sevâdı be-dîdâr olup, emr-i 'âlîyi kendüsüne iş'âr eylediklerinde, cüsse-i bî-tâbına bakmayarak dâl hançer olup, mukaddemâ 'âlemi harâb etdiğinden başka, biraz da me'mûrîni it'âb eylemek istediğine istigrâb olunarak, ol vakit neferâtdan biri başına bir tüfeng kundağı çarpmağla yıkılup, hemân nîm-cânla hanzala-i deşt-i şerr olan ser-i nuhûset-eseri, bürîde-i tîg-i intikām ve cümle ma'rifetiyle mesken ü mahzeni temhîr olunup, re's-i maktû'u irsâl-i Dergâh-ı rif'at-irtisâm kılınmağla, mâh-ı cumâdelâhırının[5] yirmi birinci gününde[◊] Orta-kapu pîş-gâhında vaz'-ı 'ibret-gâh-ı enâm ve mücâzât-ı dünyeviyyesi itmâm olundu.

---

1 bî A : — M1
2 simsâr A : semâr M1
3 pür-pîç A : pür-secc M1
4 şeb-revânın A : şîrvânın M1
* "فاذا الاسد بالباب = Bir de ne görsün arslan kapıda değil mi!" anlamına gelen Arapça bu cümle, karşılaşılan tehlikeli ani durumlarda söylenen bir deyimdir.
5 cumâdelâhırının M1 : cumâdeluhrânın A
◊ 21 Cumâdelâhire 1223 = 14 Ağustos 1808 Pazar.

Ve tabaka-i esbak ricâlinin hulâsa-i 'ömr ü zindegânîleri olup, esnây-ı vak'a-i ûlâda der-dest-i gasb u istîlâ eylediği envâ'-ı emvâl-i fâhire ve esnâf-ı tefârîk-ı nâdire ve her cins nukūd ve her nev' cevâhir-i nâ-ma'dûddan 'ibâret muhallefât-ı mevcûdesi mû-be-mû tahrîr ü terkîm ve az çok her ne ise mahalline teslîm olundu.

İhsân-ı Vezâret bâ-Râmiz Efendi[1]

Mevâlî-i[2] Devriyye'den Kırîmî Hân Kadı'askeri Efendi'nin mahdûmu olup, pederiyle Kırım'dan İstanbul'a geldikde tahsîl ile meşgūl ve bir müddetden sonra tarîk-ı tedrîse duhûl eylemişidi. Müderrisliği evânda ba'zı mehâkimde Kitâbet ü Niyâbet ve bir müddet dahi Mahkeme-i Mahmûdpaşa'da Niyâbet eyledikden sonra, Mısır seferi ordusuyla 'Arabistân'a revân ve Ordu Kazâsı inhilâlinde Debbâğ-zâde yerine çend zemân Niyâbet'le âmîziş-i erbâb-ı Dîvân ederek, ba'zı haysiyyeti nümâyân olmağla, sevk-ı ser-i kârânla nakl-i tarîk-ı Hâcegân edüp, târîh-i sâbıkda beyân olunduğu üzere ba'de'l-'avde[3] Âsitâne-i 'aliyye'de menâsıb-ı Dîvâniyye'den Humbara-hâne Nezâreti gibi ba'zı menâsıbla kâm-rân ve yirmi bir senesi seferinde Başmuhâsebecilik'le Ordu-yi **[M1 43]** hümâyûn'la revân ve devr-i Mustafa Hânî'de bi'l-cümle müntehab-ı Şehriyâr-ı mahlûl'un Ordu-yi hümâyûn'dan medfû' ve müdâhale-i umûrdan memnû' olmaları bâbında vukū' bulan hatt-ı hümâyûn mûcebince husûs-i[4] 'ukūbet ve eshâm-ı gayz u 'adâvetden mûmâ ileyhin hisse-i mukadderesine isâbet eden Kavala'ya nefyi husûsu, hakkında muvâfık u matbû' düşüp, Çavuş mübâşeretiyle savb-ı menfâya 'azîmeti esnâsında hılâl-i râhda 'Alemdâr Paşa müte'allikātından Köse Kethudâ Ahmed Efendi ile musâdefe eylemekle, fi'l-asl tarîk-ı 'ilmiyyeden gelmiş, zâtında ehl-i 'ilm ve şâ'ir ve sühan-dân ve talîku'l-lisân olduğundan, Köse Kethudâ kendüsüne tevkîr ü i'zâz ve kazıyyeyi 'Alemdâr Paşa tarafına ifâde vü ibrâz eyledikde, ol esnâda Ruscuk tarafına kezâlik medfû' bulunan Behîc ve Tahsîn efendilerin sevk[5] u teşvîkleriyle taraf-ı 'Alemdârî'den da'vet ve müşârun ileyh ile *"eş-Şey'ü lâ yüsennâ illâ ve kad yüsellesü"** mü'eddâsmca mûmâ iley-

---

1 **Efendi** [Bu başlıkla ilgili olarak sayfanın sağ tarafında çizginin dışında başlık hizâsında "fî 21 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.21a'nın sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 21 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] A

2 **Mevâlî-i** M1 : Mevâlî-yi A

3 târîh-i ..... 'avde M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek sonradan satırın devamına vr.21a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

4 husûs-i M1 : حصص A

5 sevk A : şevk M1

* "الشئ لا يثنى الا و قد يثلث = İkilisi olan bir şeyin üçlüsü de olur" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

himle bile[1] bir müddet hem-sohbet ve envâ'-ı mekîdetle tafsîlâtı sebkat eylediği sûretde Âsitâne'ye 'avdet eden 'Abdullah Râmiz Efendi, vech-i muharrer üzere Sadr-ı a'zam-ı vakt taraflarına şiddet-i ittisâlinden nâşî, çok müddetdir ârzû-keş-i neyl ü vuslat olduğu rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le, mâh-ı mezbûrun yine yirmi birinci gününde◊ be-kâm[2] ü mümtâz ve mukaddemâ mansıb-ı Sadr-ı a'zamî olan Silistire Eyâleti dahi 'uhde-i liyâkatine tevcîh buyurulmağla ser-firâz oldukdan sonra, dest-yârî-i himmet-i Sadr-ı a'zamî ile levâzım-ı Vezâret'i çend rûz zarfında Kapu Kethudâsı ta'yîn olunan Behîc Efendi yed ü ma'rifetiyle itmâm olunup, mansıbına 'azîmet kasdiyle Dâvudpaşa Sahrâsı'nda mansûb u müheyyâ olan hıyâmda ârâm eyledi.

Ta'yîn-i Tâhir Efendi bâ-mükâleme

Çünki mukaddemce mükâlemeye me'mûr olan kudât-ı 'asâkir hazerâtından 'Osmân Paşa-zâde 'İzzet Bey, matrûd ve 'Arab-zâde 'Ârif Efendi, Müftî ve Münîb Efendi menfâ olmağla, Köstendîlî Tâhir Efendi, 'avâm-meşreb ve öteden berü Rumeli a'yânlariyle mu'ârefesi ve belki kimine Kapu Kethudâlığı sûretlerinde kâr-güzârâne [**M1 44**] te'alluk u mu'âlefesi olduğu mücerreb ve gerçi el-yevm mişvâr-ı pür-şûr-i Firengistân'a 'adem-i vukûfu, erbâb-ı ittılâ' u şu'ûr 'indlerinde ma'lûm u meşhûr olup, lâkin bu keyfiyyetden lâzım geldiği üzere natûk u cesûr ve husûsan vükelâ'-i zemânla mümtezic ve anlara ba'zı mertebe delâlet-ger-i umûr olduğundan, 'indlerinde mültezem ü manzûr olmağla, Münîb Efendi gibi anın yerine mükâlemeye ta'yîn birle, kezâlik bunların dahi te'ayyün-i iktisâb etmeleriyle, bâb-ı ikbâl-i derâmedeleri der-'akab merci'-i şeyh u şâb oldu*.

Ta'yîn-i Sa'dullâh Efendi be[3]-ta'mîr-i Seray-ı Edirne

Cülûs-i Mustafa Hânî'de Defterdâr olmağla, emvâl-i deryâ-misâl-i maktûlîn-i ricâli temhîr ü tahrîr esnâlarında[4], nihânî vü âşikâr gāyetü'l-gāye tîz-destî-i[5] celb ü tahsîldârîde mehâret izhâr ve ol vakit yağmâ-yı Tatar-vârî'de

---

1 mûmâ ileyhimle bile M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek sonradan satırın devamına vr.21a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

◊ 21 Cumâdelâhire 1223 = 14 Ağustos 1808 Pazar.

2 be-kâm M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan ve "Vezâret" gibi okunabilecek bir kelimenin üzeri karalanmıştır] A

* "**İhsân-ı Vezâret bâ-Râmiz Efendi** ..... oldu" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, VIII,331-332'de kaydedilmiştir.

3 be A : — M1

4 esnâlarında M1 : + [önce "tahrîrde" şeklinde yazılmış sonradan "de" ekinin üzeri karalanıp "tahrîr esnâlarında" şeklinde düzeltilmiştir] A

5 destî-i A : destî-yi M1

iddihâr-ı emvâl-i Beytülmâl-i Müslimîn çapulu ılgarında yed-i tûlâsı ve şehsüvârlığı[1] sıgâr u kibâra âşikâr olan Sa'dullah Efendi yâdigârı, umûr-i ebniyenin mevkûf olduğu mevâdd-ı dâd ü[2] sitâdda sânî-i Şeddâd* ve mi'mâr-ı iktidâr-iddihârına göre Edirne Serayı'nı ta'mîr, ahkar-ı mevâdd olduğu cümleye be-dîdâr olmağla, yevm-i merkûmda◊ seray-ı mezkûr ta'mîrine me'mûr ve bu takrîble teb'îd-i sâ'ir-i umûr kılındı**.

Tebeddül-i Şeyhulislâmî[3]

Mesned-i vâlây-ı Fetvâ'da henûz dört haftaya karîb vakit murabba'-nişîn ü şârif olan 'Arab-zâde 'Ârif Efendi hazretleri, zâtında 'âlî-nijâd ve dervîş-nihâd, müstakîmü'l-etvâr ve sâf-dil ve hâlisu'l-fu'âd bir zât-ı nevâziş-i'tiyâd olup, lâkin muktezây-ı meşîb-i Rabbü'l-'ibâd ile esnây-ı meşîhatleri vak'a-i sâniyeye mütesâdif ve husûsan ol zemân-ı kıyâmet-nişân şehâdet-i Selîm Hân'a[4] mürâdif olduğundan, târîh-i sâbıkda keşîde-i sahîfe-i beyân olduğu üzere müşârun ileyh hazretleri kable'l-cülûs ol vakt-i 'abûsda miyân-ı Şehriyâr ve 'Alemdâr'da müterediddi ü ser-gerdân ve tarafeynden müddet-i 'ömründe kimesneden görmedikleri mu'âmele-i esâfil-gûne **[M1 45]** ve cürûb ü şütûm ve bed-zebânîden meslûbü'ş-şu'ûr u hayrân olduğu, meşhûd-i cümle-i nüfûs ve 'âkıbet-i kârı 'adem-i teyakkunla belki hayâtından bile me'yûs idüği, mahsûs ve cümleden kat'-ı nazar, eğer selâmet-i veliyy-i ni'meti lâzime-i şîme-i sadâkat üzere kalben tercîhe ruhsat vererek def'-i sâ'ile mutarassıd-ı fursat olmuş iseler de, 'ind-i Sultânî'de ve mesâ'il-i insânîde ma'fuvv ve belki vâcibe-i gayret ü nâmûs iken, beyne'n-nâs kudûmü menhûs ve tâli'i ma'kûs ve zuhûr-i kevkeb-i niyyeti menkûs olmak erâcîfi haklarında hudûs etmekle, mâh-ı merkûmun yirmi ikinci günü◊◊ mesned-i Meşîhat-i kübrâ'dan vakt ü maslahat muktezâsiyle 'azl birle Üsküdar civârında kâ'in

---

1 şehsüvârlığı A : şehvârlığı M1

2 mevâdd-ı dâd ü A : mevâdd ü M1

* Burada söz konusu edilen kişi, Yemen'de yaptırdığı görkemli binalar ve cennet benzeri İrem Bağı ile ün kazanan Ad Kavmi'nin efsânevî hükümdarı Şeddâd'dır; bk. "Şeddad", *Büyük Larousse*, XXI,11027.

◊ 21 Cumâdelâhıre 1223 = 14 Ağustos 1808 Pazar.

** "**Ta'yîn-i Sa'dullâh Efendi** ..... kılındı" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, VIII,331'de kaydedilmiştir.

3 Şeyhulislâmî [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.21b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 22 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] A : + [Bu başlıkla ilgili olarak sayfanın sağ tarafında aynı hizâda çizgi dışında "fî 22 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] M1

4 Hân'a M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "mütevâfık ve" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

◊◊ 22 Cumâdelâhıre 1223 = 15 Ağustos 1808 Pazartesi.

sâhil-seraylarında kûşe-gîr-i inzivâ olup, ol mesned-i vâlâya Hudâvend-i şehîd eyyâm-ı saltanatlarında haylîce evân imzây-ı fetâvâ ile kâm-rân olan Sâlih Efendi-zâde Ahmed Es'ad Efendi hazretleri cesbân ve zâdegân-ı tarîk-ı 'ulemâdan oldukları cihetle memdûh-i ekârib ü ecânib ve hüsn-âmîziş-i evliyây-ı umûr ve mümâşât-ı ahvâl-i duhûrda mücerrebü'l-etvâr ve leyyinü'l-cânib ve nakîsa-i[1] kibr ü nahvet-fazîletden sâlim ü mütecânib ve ricâl-i 'asra göre ise siyâk-ı vakt ü hâle her cihetle mütenâsib[2] bir zât-ı vâlâ-menzilet ve "Ulûf"[3] ta'bîr eyledikleri sûretde olduklarından, 'ind-i ru'esâda sâniyen dahi sezâvâr-ı mesned-i iftâ olmalariyle, dûş-i ikbâllerine ilbâs-i hil'at-i[4] beyzâ ile zîver-i mesned-i[5] fetvâ oldular*.

Kapudânî-i Râmiz Paşa ve tevcîh-i Konya bâ-Behrâm Paşa ve nefy-i Seyyidî 'Ali Paşa[6]

Târîh-i sâbıkda mufassalan menkûl olduğu üzere İngilizlü donanması aşağı boğazdan bir tarîkle duhûl ve 'ale'l-gafle ihrâk-ı sefâyin-i Sultânî ile hemân bî-ceng ü cidâl Kızıl-adalar açığına lenger-endâz-ı vusûl olduğunu müte'âkib, kapucu-başılardan Kapudâne-i esbak Cezâyirlü Seyyidî 'Ali Bey, Cezâyir lafı[7] sularına bâd-bân-güşâ olup, öteden berü üftâde-i deryây-ı hasreti olduğu Kapudan Paşalığ'ın sevâhil-i tahsîlini iskandile ibtidâr[8] birle birkaç sefîne ile varup, donanma-yı düşmenin birazını esîr ve ba'zını sadme-i top-i âteş-feşânla ihrâk **[M1 46]** u igrâk ve tavâ'ifini kahr u tedmîr eylemek kumpaslarını halka teşhîr eder iken, târîh-i mezkûrda takrîr olunduğu üzere bir gün bi't-tesâdüf Hudâvendigâr-ı şehîd'e dahi bu mevâ'îd-i 'urkûbiyyeyi bâ'is-i inşirâh-ı[9] kalb-i hadşe-gîr olur tarz-ı behâdurî vü pehlevânî yüzünden takrîr eylediğinden mâ'adâ, mûmâ ileyh eğerçi mukaddemâ iki yüz beş

---

1 nakîsa-i A : nakîza-i M1

2 mütenâsib M1 : + [Bu kelime metinde üzeri çizilen "mütevâfık" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A

3 Ulûf M1 : + ["Ulûf" kelimesi satırın devamına sonradan ilâve edilmiştir. Metinde esas olarak yer alan "bal bıçağı" kelimelerinin üzeri ise karalanmıştır] A

4 ikbâllerine ..... hil'at-i [Metinde yer alan "ilbâs-i hil'at-i" kelimeleri, üzeri karalanan "tahmîl-i ferve-i" kelimelerinin üstüne yazılmışlardır] A : ikbâlleriyle libâs-i hil'at-i M1

5 mesned-i M1 : + [Bu kelime üzeri çizilen "محكل" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A

* "**Tebeddül-i Şeyhulislâmî** ..... oldular" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, VIII,332'de kaydedilmiştir.

6 **Paşa** [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.23a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 1 {Rece}b" yazısı vardır] A : + [Bu başlıkla ilgili olarak sayfanın sol tarafında aynı hizâda kenar çizgisi dışında "fî 1 {Rece}b" yazısı vardır] M1

7 lafı A : — M1

8 ibtidâr M1 : ibtidâ A

9 inşirâh-ı M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "ve kuvvet-i" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

târîhlerindeki◊ Moskov seferi evânında Kapudân-ı deryâ olan şecî'[1], bî-pervâ ve vâkıf-ı ahvâl-i deryâ olup[2], zâtında kapudan ta'bîrine sezâ Girîdî Hüseyn Paşa ile Kapudânelik sancağıyla Kara-deniz'e imâle-i sükkân eyledikde, Donanma-yı hümâyûn ma'iyyetinde bulunan Cezâyir gemilerinde birkaç Cezâyir[3] dayılariyle gizlüce meşveret edüp, gûyâ başlu başına izhâr-ı hüner ü şecâ'at ederek Kapudan Paşalığı tahsîl eylemek vâdîlerine yisa (ایسا) tirinket etmekle, mukaddemce Kapudan Paşa ve bi'l-cümle kapudanlarla[4] olunan meşveretin hılâfına Kilara Burunu önünde donanma-yı düşmene musâdefe olundukda, Seyyidî 'Ali Bey nâ-gâh birkaç Cezâyir gemileriyle hatt-ı tertîbden ayrılup: "Korsan cengine kıyâsla[5] düşmene başkaca savlet edelim" deyü kânûn-i muhârebe üzere tertîb olunmuş donanma alayından sebkat ve düşmene palavra savurmağa mübâşeret eylemeleriyle, Donanma-yı hümâyûn yine tertîbini bozmayarak gelüp yetişinceye kadar, anlar düşmen alayından temâmca bir alabanda yiyüp çubukları ve armaları döküldüklerinden başka, askerlerinin vâfiri zedelenüp, birazı da ürküp lumbar[6] ağzına yaklaşamadıklarından, topları ileriye salya edemameleriyle gemileri karunaları* görinecek derecelerde yanları üzerlerine düşüp kalkdıklarında, düşmen anların üzerlerine birkaç gemi[7] teslît eyledikden sonra, Donanma-yı hümâyûn'la cenge 'umûmen mübâşeret eylemekle, belâ bir iken iki olup, gerek[8] kendülerini himâyet ve gerek anları tahlîsa[9] sa'y ü himmetle bu mâddenin Donanma-yı Pâdişâhî'ye îrâs eylediği halecân u hasâret erbâb-ı dikkat 'indinde müsbet olmuş iken, yine dikkat olunmayarak böylece meskûtün 'anh güzerân eyledikden sonra, Kapudan Küçük Hüseyn Paşa zemânında dahi böyle ba'zı nâ-be-câ harekâtı ve müşârun ileyh ile sûret-i huşûnet [M1 47] ü ta'assubda mükâbere vü mücâdelâtı sebebiyle li-ecli'l-i'dâm bir def'a üç anbarluya habs olundukda[10], Dâru's-sa'âde Ağası Bilâl Ağa tesâhubuyla ıtlâk olunmuşiken, yine mütenebbih olmayup, mâ'il-i te-

---

◊ 1 Muharrem 1205 = 10 Eylül 1790 Cuma. Kapudanelik'ten Rumeli Beylerbeyiliği Pâyesi'yle Kapudan-ı deryâ olan Giritli Hüseyin Paşa bu göreve 24 Receb 1203'te (20 Nisan 1789) tayin edilmiş, 16 Receb 1206'da (10 Mart 1792) azledilmiştir; bk. İ. H. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1971, V,221.

1 şecî' M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "ve gayûr" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
2 olup M1 : + ["olup" kelimesi, üzeri çizilen "olmağla" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A
3 Cezâyir M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "dayıları" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
4 kapudanlarla A : kapud[a]nlarla M1
5 kıyâsla A : kıyâs ile M1
6 lumbar A : ambar M1
* Metnimizde karuna (قارونه) imlâsı ile yazılan bu kelime İtalyanca carena, Latince carina'dan gelmekte ve bir gemi teknesinin su içinde kalan bölümünün dış yüzeyini ifâde etmektedir; bk. "Karina", *Büyük Larousse*, XII,6435.
7 üzerlerine birkaç gemi A : [ü]zerlerine birkaç M1
8 gerek A : — M1
9 tahlîsa A : tahsîle M1
10 olundukda A : oldukda M1

merrüd ü şıkāk olmağla, Trabzon'a[1] nefy ü iclâ ve kapudanlığı ilgā ve bir müddetden sonra Kapucu-başılık'la ıtlâkı revâ görülmüş ise de, ekser ehâlî-i İstanbul, Top-hâne Çeşmesi'nden bir su içmamiş ve Tüfeng-hâne[2] semtlerinden hic geçmemiş[3] ve mahalle bakkālından başka gavur görmamiş, dâ'imâ gafletle mecbûl ve ahvâl-i 'âlem ve etvâr-ı ümemden bî-haber, ancak kendü hâliyle meşgūl olageldiklerinden, İngiliz donanması vürûdunda dârü'ş-şifâdan boşanmış dîvâneler gibi Kum-kapu ve Ahûr-kapu ve Yeni-kapu kahve-hânelerinden ve Haydar-paşa ve Fenar-bağçesi ve Kadı Karyesi mesîrelerinden [mısrâ]':

Uzakdan merhabâ ey ayu kardaş!

fehvâsınca, sefâyin-i düşmeni fevc fevc temâşâya varup, ol esnâlarda birbirlerine: "Eğer Seyyidî 'Ali Bey şu gemilerin üzerine beş gemiyle gönderilse, anların cümlesini bize esîr eder, ammâ iş başkadır" ta'bîrleri Seyyidî 'Ali Bey'in öteden berü cây-gîr-i zamîri olan Kapudan Paşalığ'a neyl ü vusûlünü bi'z-zarûr îcâb eylediği, erbâb-ı hall ü 'akd 'indinde karâr-gîr olarak mesned-i Kapudânî'ye mütesaddî olması, âhır-ı kâr husûl-pezîr oldukda, der-ceng-i evvel Tersâne'ye müte'allık envâ'-ı tavâ'if-i askeriyye ve mellâhânın menâfi'-i kesîre zımnında imtiyâzları içün istishâb eyledikleri nişânlarını çıkartmak ve takım takım yek-reng esvâblarını tebdîl etdirmek gibi 'abes ve muhâlifînin yüze çıkmalarını mûcib mâddelere şer-gîr ve 'Ankā'-i Magribî gibi şuc'ân-ı 'avâm beyninde melfûz[4] olan Cezâyir-i Garb gāziyânından iken, bu tavr-ı nâ-hemvâriyle mezkûr mâddeleri böyle terzîl ü tahkîr ile nâsı asâkir-i mürettebe mâddesinden bir kat dahi tenfîr ve bununla taraf-ı Şâhâne'yi tekdîr eylediği ve ba'de-zâ tebeddül-i hevâ ve cülûs-i Sultân Mustafa 'akabinde şükrâne-i husûl-i maksad-ı aksâ ibrâz-ı hıdmete niyyet eylediğinde, on kadar kebîr beş kadar sagîr sefîne techîz olunmuşlar iken: "Ben bu mikdârda[5] donanma ile gidemem" deyerek, hele her ne hâl ise, birkaç dahi techîz ile **[M1 48]** teksîr olundukdan sonra, Ak-deniz cânibine tevcîh-i sefâyin-i 'azîmet edüp, Gelibolu Boğazı'nı sebkatle açıklarda İngilizlü değil, ancak on iki kıt'adan 'ibâret Rusyalu donanmasına musâdefet[6] eyledikde, çünki bizim donanmanın ekser levendâtı, Anadolu ve Rumeli'den derme çatma aslâ denizde gezmemiş[7] takım olup, kemâ fi'l-kadîm Tersâne'de ve denizde kullanılmış mellâh ve asker ise mukaddemce perîşân ve 'adem-i dikkat ü rağbetden nâşî, ekseri gürîzân olduğu ecilden, cüz'îce telâtum ile ekserini deniz tutar ve bakıyyesi de deniz

---

1 Trabzon'a (طرابزونه) A : Tarabuzan'a (طربوزانه) M1
2 Tüfeng-hâne A : تفكخانه M1
3 geçmemiş A : geçmamiş M1
4 melfûz A : melhûz M1
5 mikdârda A : mikdâr M1
6 musâdefet A : musâdakat M1
7 gezmemiş A : gezmamiş M1

cengi değil, belki müddet-i 'ömründe top sadâsı işitmemiş[1] rencber ve bî-haber[2] oldukları, kâr-güzâr kapudanlar 'indinde bi't-tecribe ezher olduğundan, anlar Kapudan Paşa'yı mukaddemce kemâ fi's-sâbık hareket-i cesûrâneden tahzîr ü îkāz eylemek sularında sa'y-i bî-kusûr ve Donanma-yı Pâdişâhî'nin muhâfaza-i nâmûsu zımnında mülâhazât-ı dûrâ[3]-dûr eylemişler ise de, ol gözi pek cesûr yine bî-mehâbâ cenge şurû' eyledikde, rüzgâr altında kalarak, Kapudâne-i hümâyûn olan Ebûbekir Bey'in gemisi armaları külliyyen budanmağla, bi'z-zarûr yed-i a'dâya giriftâr ve birkaç başka gemiler dahi direksiz ve armasız başdan karaya uğradup, asâkir ve tavâ'ifi hurûc u firâr ve birkaçı da ihrâk bi'n-nâr olduğu töhmet-i 'azîmesiyle tekrâr Boğaz'a 'avdet ihtiyâr edüp, ancak taraf-ı saltanatdan mu'âteb olacağı kendüye âşikâr olmağla, bu maslahatı dahi mukaddemâ Hüseyn Paşa zemânından berü beynlerinde nefsâniyyet olan Girîdî Şîr-merd Kapudan ile dilâverî vü mehâretde ana mu'âdil dîğer birkaç kapudanlara 'atf u isnâd ile bu hasâret gûyâ mezbûrların kendüye mu'âvenet eylemediklerinden neş'et eylemiş olmak üzere taraf-ı saltanata şikâyet eylemekle, ol esnâda ise ser-i kârân, tûfân-ı ikbâl ile pusulayı şaşırmış olduklarından, bu makūle mâddeye dikkat eylemek emr-i muhâl olmağla, tahkîk-i maslahata kat'â imâle-i âmâl olunmayup: "Belî böyledir. Kapudan Paşa Müslimân âdemdir, yalan söylemez ve Allah'dan korkar[4] sâlih âdemdir, kimseye gadr u iftirâ eylemez" deyerek hemân tasdîk birle külliyyen sedd-i bâb-ı ihtimâl eylemeleriyle, **[M1 49]** ol bî-çâre kapudanları paşa gemisinin istihlâsına sa'y-i bî-şümâr eylemişler ise de, Boğaz'da katl edüp, sarsar-ı 'adâvetle sefîne-i hayâtlarını sâhil-i 'ademde vâki' Belde-i Hadramevt'e* irsâle isti'câl eylediği ve müşârun ileyhin lâzime-i makām olduğu ecilden, icmâlen zikri iltizâm[5] olunan bu[6] ba'zı etvâr-ı İbşîr Paşavâriyle çok kimseleri Seyyidî 'Ali hâllerine bi't-tekrâr dûçâr eylediği, müdakkıkîn-i şi'âr-ı rüzgâra âşikâr iken, yine tesbîh elde misvâk belde ve şer'an ta'zîri mûcib olur vera'-ı bârid tetimmâtından olan evrâd-ı riyâ dilde olup, lâkin maslahat nefsine çesbân[7] olan semt-i dîğere kalben mâ'il ve belki nihânîce cûyende-i vesâ'il ve ma'âzallâhi Te'âlâ teceddüd-i şûrişe ka'il göründüğüne sadr u[8] ricâlde 'ilm ü yakîn hâsıl olduğuna binâ'en, kurb-i saltanatdan teb'îdi derece-i vücûba vâsıl olmağla, mâh-ı recebü'l-ferdin gurre-

---

1 işitmemiş A : işitmamiş M1
2 bî-haber A : bî-hayr M1
3 dûrâ A : — M1
4 korkar M1 : ko[r]kar A
* Müellifimiz Hadramevt beldesinden bahsederken ilgili yeri değil, kelimedeki mevt = ölüm kelimesinden hareketle bir kelime oyunu yaparak o kişilerin öldürüldüğünü ifâde etmektedir.
5 iltizâm A : التزام M1
6 bu A : — M1
7 çesbân M1 : cesbân A
8 sadr u A : sadr-ı M1

sinde◊ çend rûz mukaddem rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le 'uhdesine Silistire Eyâleti tevcîh buyurılan Râmiz Paşa ve Karahisâr-ı sâhib Sancağı'na mutasarrıf olup, ordu ile 'avdet eden Behrâm Paşa ve Kapudan Seyyidî 'Ali Paşa'nın üçü de vakt-i vâhidde med'uvven Bâb-ı 'âlî'ye gelüp, huzûr-i Sadr-ı a'zamî'de cem' olduklarında, musammem olduğu vech üzere Râmiz Paşa'ya Kapudanlık hil'ati ilbâs olundukdan sonra, Seyyidî 'Ali Paşa'ya Silistire ve Behrâm Paşa'ya Konya Eyâleti tevcîhiyle hil'atler iksâ ve işâret-i Sadr-ı a'zamî üzere her biri makām-ı müşârda ku'ûd ve ba'de'l-kahve Seyyidî 'Ali Paşa, Sadr-ı a'zam'a müteveccihen: "Paşa hazretleri! Siz gerçi bize Silistire Eyâleti'ni tevcîh buyurdunuz, lâkin benim öteden berü neş'et ü ülfetim bahrânî olmağla, kat'â berrânî mu'âmelesine vukûf u ma'rifetim, husûsan Rumeli havâlîsinde hükm-i Vezâret icrâsına bir vechile isti'dâd ü liyâkatim olmamağla, siz bu hil'ati bir ehline ilbâs buyurun" deyüp yerinden kıyâm ve Kapucular Kethudâsı'na teslîm birle bî-selâm ü kelâm turş-rû, pür-gayz u gazab Dîvân-hâne'den pâ-nihâde-i nerdübân-ı nüzûl olup gitdi.

Ba'dehû Râmiz Paşa fürû-haşmetle Tersâne takımını alup, 'atıyye-i Sadr-ı a'zamî olan filorileri [M1 50] nisâr ederek, esb-süvâr Tersâne tarafına reftâr ve Behrâm Paşa dahi dârât-ı düstûrâneleriyle Vezîr İskelesi'ne gelüp, andan[1] zevrak-süvâr olarak 'avdet-i semt-i Üsküdar eyledi. Ve Seyyidî 'Ali Paşa, hil'at-i fâhire-i Pâdişâhî'yi 'adem-i kabûl ile kendüsünden mukaddemce dahi me'mûl olan tavr-ı ma'hûdâneyi izhâra ictirâ ile isbât-ı müdde'â[2] eylediğinden, ref'-i Vezâret'iyle Burusa'ya nefy ü iclâ olundu*.

Tebdîl-i Kādî-i İstanbul[3]

İstanbul Kadısı olan Hidâyet Efendi'nin bu esnâda müzâhame-i asâkir sebebiyle bir kat dahi ulûf ulûf 'add ü şümârı iksâr olunan sükkân-ı Âsitâne'nin tanzîm-i es'ârı husûslarında 'aczi âşikâr olmak ve husûsan bu esnâda tasmîm-kerde olan intizâm-ı ahvâl-i esnâfda bir kâr-güzâr kadı efendinin vücûdu lâzimeden idüği be-dîdâr olmak üzere mûmâ ileyhin bî-vakt tebdîli tasmîm-kerde-i ricâl ve Rumeli sânâdîdine öteden berü te'alluk u münâsebetleri zâhir olan Köstendîlî Tâhir Efendi'nin bu evânda aralık aralık

---

◊ 1 Recep 1223 = 23 Ağustos 1808 Salı.

1 Vezîr ..... andan M1 : + [Bu kısım buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile vr.25a'nın altına yazılmıştır] A

2 müdde'â (مدعا) A : müdde'î (مدعی) M1

* "**Kapudânî-i Râmiz Paşa** ve ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târih-i Cevdet*, VIII,332-333 ve IX,45-46'da kaydedilmiştir.

3 **İstanbul** [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.25b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 1 {Rece}b" yazısı vardır] A : + [Bu başlıkla ilgili olarak sayfanın sağ tarafında aynı hizâda kenar çizgisi dışında "1 [Rece]b" yazısı vardır] M1

kapu ricâliyle âmîzişe vesîle olur bir mansıbda bulunmaları lâzime-i hâl olmağla, bu husûs ricâl-i vakt 'indinde akdem-i âmâl ve cenâb-ı Fetvâ-penâhî dahi bu mes'ele-i kitâb-ı kazâya meyyâl olmağla, mâh-ı recebü'l-mürecceb gurresinde◊ Hidâyet Molla, fetvây-ı "'Uzile'l-Kādî (عزل القاضی)" ile mün'azil ve Anadolu Pâyesi'yle Köstendîlî Tâhir Efendi, Kazâ'-i İstanbul'a müte'âvid ü mütevâsıl[1] oldu*.

Tebdîl-i Ağa-yı Yeniçeriyân[2]

Yeniçeri Ağası mücerred vaktiyle katâra dâhil olmuş olduğundan, silsile-i ocakluya teba'iyyetle dönüp dolaşarak Kul Kethudâsı olmağla, tavîle-i tarîkında fâ'ik ve ser-i kâr-ı idâre-i umûr-i cumhûr kavmine böyle sezâvâr u[3] lâyık olmuş ve mukaddemce mevt-i füc'e ile fevt olan ağanın mahlûlünden hasbe't-tarîk kendüye Yeniçeri Ağalığı tevcîh buyurulmuş ise de, nezâket-i mizâc-ı vakte nâ-muvâfık olduğundan, mâh-ı merkūmun ikinci günü◊◊ Ağalık'dan 'azl olunup, lâkin **[M1 51]** turuk-ı sâ'iredeki inkırâz, ocaklu tâ'ifesinde mükerrer ü ber-ter olmağla, kâr-dân ağa bulmak pek müşkil ü a'ser ve ba'zan bulunur ise dahi makūle-i tasâdüf ve ender olduğundan, oldukça hiss ü ferâseti sebebiyle az vakitde Otuz Bir Bölüğün Oda-başısı iken, taferâtla i'tilâ ederek Kul Kethudâsı olan Mustafa Ağa, hâlâ muktezây-ı tarîki ile Yeniçeri Ağası nasb buyurulmağla, pîş-âheng-i erbâb-ı ceng u gavgā kılındı.

Âmeden-i ser-i maktû'-i Tayyâr Paşa[4]

Târîh-i sâbıkda tafsîl olunduğu üzere evvelâ Dimetoka'ya nefy ü tenkîl ve sonra menfâsı Hacıoğlu-pazarı'na[5] tahvîl olundukda, 'Alemdâr Paşa'ya dahîl olan Tayyâr Mahmûd Paşa, mukaddemâ ba'zı erbâb-ı fesâdın teşvîk u igrâsına mebnî, düzme dest-hatlarla Pâdişâh-ı vakt'e bi-gayr-i hakkın 'isyâna ictisâr edüp, Devlet-i 'aliyye'nin iksâr-ı askere sa'y-i bî-şümâr eylediği

---

◊ 1 Recep 1223 = 23 Ağustos 1808 Salı.

1 mütevâsıl M1 : vâsıl A

* "**Tebdîl-i Kādî-i İstanbul** ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, VIII,333'te kaydedilmiştir.

2 **Yeniçeriyân** [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.25b'nin **sağ tarafında** aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 2 {Rece}b" yazısı vardır] A : + [Bu başlıkla ilgili olarak sayfanın sağ tarafında aynı hizâda kenar çizgisi dışında "fî 2 {Rece}b" yazısı vardır] M1

3 sezâvâr u A : sezâvâr M1

◊◊ 2 Recep 1223 = 24 Ağustos 1808 Çarşamba.

4 **Paşa** [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.25b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 2 {Rece}b" yazısı vardır] A : + [Bu başlıkla ilgili olarak sayfanın sol tarafında aynı hizâda kenar çizgisi dışında "fî 2 {Rece}b" yazısı vardır] M1

5 pazarı'na M1 : bazarî'na A

etvârından ba'zı mülâhaza ve vesveseye dûçâr olan Rusyalu erâzîsinde kâ'in ba'zı îrâd ü 'akāra dâ'ir 'alâkasına ve hîn-i hâcetde firâr misillü mülâhazasına mebnî, eban 'an-ceddin tarafdârı olduğu bi't-tecribe âşikâr olduğundan, devlet-i mezbûrenin dahi inzımâm-ı fitne-kârîsi ile hal' u iclâs netîcesini îkā' kasdiyle hurûc 'ale's-sultân sûretine ibtidâr eylemiş ise de, tâb-âver-i kahr-ı Şehriyâr olamayacağı kendüye âşikâr oldukda, pederi misillü semt-i dostdârîye ilticâ ihtiyâriyle bi'z-zarûr mişvârını izhâr edüp, ez-kadîm Kırım ve sâ'ir erâzî-i Rusya'da mevrûs-i pederi olan îrâd ü 'akār kemâ fi's-sâbık kendüsüne ol tarafdan her bâr te'diye oluna gelmiş iken, esnây-ı firârında başka me'âşlar dahi zamm olunarak hakkında kemâl-i iltizâm ve ikrâm-ı Devlet-i Rusya izhâr olunduğu, erbâb-ı vukūfa be-dîdâr olduğu üzere, dâru'l-harb Rusya'yı kendüye dâr-ı emân ittihâziyle ol tarafa firâr eylemiş iken, bu nekā'ıs u mehâzîri ba'de-zemân bir takım bî-şu'ûr yâdigâr, cânib-i Hudâvendigâr-ı[1] safvet-nümâ'ya müşârun ileyhin taraf-ı Mülûkâne'ye kemâl-i sıdk **[M1 52]** u vefâsından olmak üzere cümle-i mehâsininden 'add ü i'tibâr ederek, Moskov Memleketi'nden getürdüp, hudûd-i İslâmiyye'ye bile takrîbi tecvîz olunmaz iken, mesned-i Kā'im-makāmî'ye tensîble böyle bir kâr-ı nâ-ber-câya ve belki hânedân-ı Âl-i 'Osmân'a takrîb gibi ma'âzallâh bir hatar-ı a'zam u ahfâya dûçâr olunmuş idüği, agreb-i garâ'ib-i[2] rüzgâr-i keç[3]-reftâr ve a'ceb-i 'acâ'ib-i dehr-i fitne-kâr olmağla, ol zemân bu mâdde-i vebâ'iyye-i tayyâr, bâ'is-i tetayyür-i erbâb-ı efkâr olmuş idüği, Pâdişâh-ı Mahmûdü'ş-şiyem *edâmallâhu devletehû mâ-dâme'l-'âlem** hazretlerinin harf-be-harf ma'lûm-i Şâhâne'leri ve bu makūle etvâr-ı hıyânet-kârî menfûr-i mizâc-ı hikmet-imtizâc-ı Mülûkâne'leri olmağla, seyyi'ât-i sâbıkasına mücâzât olarak çend rûz mukaddem müşârun ileyhin hakkında fermân-ı kazâ-cereyân sudûr etmiş olmağla, mâh-ı merkūmun ikinci günü◊ ser-i maktû'u vâsıl-ı Der-sa'âdet olup, Orta-kapu pîş-gâhına vaz'la manzûr-i dîde-i 'ibret kılındı**.

İstitrâd

İn-şâ'allâhu Te'âlâ mahallinde tahrîri tasmîm-kerde-i 'abd-i Fakîr olan Râmiz Paşa'nın mûcib-i katli olan etvâr u ahvâlin Tayyâr Paşa mâddesi me'âline küllî mugayereti derkâr iken, ba'zı harekât-ı nâ-hemvârı ve bâ-husûs

---

1 Hudâvendigâr-ı M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılan "sâbık" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

2 garâ'ib-i M1 : غرائب A

3 keç A : kec M1

* "ادام الله دولته ما دام العالم = Allah onun devletini dünya durdukça devam ettirsin" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

◊ 2 Recep 1223 = 24 Ağustos 1808 Çarşamba.

** "**Tebdîl-i Kādî-i İstanbul** ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, VIII,333'te kaydedilmiştir.

memleket-i küffâra firârı, münâfî-i[1] şîme-i sadâkatkârî ve mûceb-i insilâb-ı i'timâd-ı hazret-i Cihân-dârî olmağla, dâru'l-harbden 'avdet ve hudûd-i İslâmiyye'yi sebkat eylediğinde, irâde-i kātı'a-i hazret-i Şehinşâh-ı pür-intibâh ile maktûl-i seyf-i demâr olduğu, âsâr-ı cevher-i şâhvâr-ı 'akl-ı Şehriyâr olmağla, *"F'a'tebirû yâ uli'l-ebsâr"** dekāyık-ı esrārını erbâb-ı dikkate[2] îmâ vü iş'âr eder.

Binâ'en 'aleyh hazret-i Sultân-ı zemân-ı Cihân-sitân'ın fezâ'il-i kerâmet-mümâsil-i Şâhâne'leri, ekser şehriyârân-ı sevâbık-ı zemâna derece-i kemâlde fâ'ik olduğu, mîzân-ı 'ayn-ı i'tibâr ile vezn ü 'ayâr olunarak, mücerrebîn-i ahvâl-i rüzgâr 'indlerinde sâbit ü be-dîdâr olduğundan nâşî, ber-muktezây-ı ittihâd-ı meslek-i 'ukalâ, elbet ol Şehinşâh-ı dânâ'nın dahi hakāyık-ı esrâra meyl ü i'tibâr-ı **[M1 53]** Şehriyârî'leri derkâr ve mûceb-i hiddet-i basîret-i 'ibret olur âsâra rağbet ve haşv ü 'abes yahûd makūle-i lâf olup, taglît-i ezhân-ı ahlâfa bâ'is olacak mevâddan tab'-ı hakāyık-neb'-i Cihân-dârî'leri mütecânib olduğu, 'ind-i bendegânîde âşikâr olmağla, bu 'Abd-i bî-iktidâr dahi öteden berü gerek bi'l-fi'l istibsâr ile îsâl-i derece-i tahkîk eylediğim esrârı ve gerek cemî' rub'-meskûnun bî-garaz u bî-taraf olarak zabt-ı havâdis-i rüzgâr ve tahrîr-i inkılâbât-ı ahvâl-i çerh-ı devvâr eden meşâhîr-i erbâb-ı kemâli[n][3] âsârını bizzât mutâla'a ederek, Devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'd-devâm'a dâ'ir kelâmlarından birbirlerine tatbîkle imtihân ve tahsîl-i itmînân ile îsâl-i rütbe-i tahkîk u tedkîk birle ser-be-mühr[4] ezber eylediğim mevâddan kayd ü iş'ârı lâzım olan hakāyık-ı menâfi'-nisârı, fursat-ı münâsebetle miyân-ı vekāyi'-i zemânda i'tirâz-ı erbâb-ı hasedi şümâr etmeyerek tibyân u tezkâra ictisârım, ancak ol Pâdişâh-ı kerem-kâr'ın sâye-i lutf u ihsânına i'timâd ü igtirârımdandır.

Cenâb-ı Settâr eyyâm-ı saltanatların fâ'ik-ı rütbe-i inhısâr ve bîrûn-i hadd-i 'add ü şümâr ve erbâb-ı haysiyyet ü iktidârı, sâye-i Şehriyârî'lerinde hemvâre-i âzâde-i ekdâr-ı rüzgâr eyleye.

Nefy-i Hafîd Efendi[5]

Müşârun ileyh evâsıt-ı evân-ı Selîm Hânî'den berü tahkîk-kerde-i müdakkıkîn-i etvâr-ı ebnâ'-i zemân olduğu üzere ekser giceler hânesinde

---

1 münâfî-i M1 : münâfî-yi A

* "فاعتبروا يا اولى الابصار = Ey akıl sahipleri! İbret alın" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Haşr 59/2. âyetin sonunda yer alan bir kısımdır.

2 dikkate A : vakte M1

3 kemâli A : kemâl M1

4 ser-be-mühr M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın sağ hizâsına yazılmışlardır] A

5 **Efendi** [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.26b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 9 {Rece}b" yazısı vardır] A : + [Bu başlıkla ilgili olarak sayfanın sol tarafında aynı hizâda kenar çizgisi dışında "fî 9 {Rece}b" yazısı vardır] M1

müzâkere-i umûr-i hâriciyye ile şöhret-nümâ ve sonra tahsîl-i meleke ile sâlis-i selâse-i meydân-ı fuzalâ olmuşlar iken, mes'ele-i inkizâ'-i müddeti anlar dahi iddi'a kılmışlar idi. Amma Sadâret-i 'Alemdârî'de Köse Kethudâ'ya hayli[1] dest-âvîz-i girân-behâ ve müşârun ileyhe müstağrak-ı zîver-i cevher bir câriye-i[2] çârîçe-âsâ ihdâsiyle bundan akdem iclâ olunan yâdigârlardan müstesnâ olarak, hâlâ ibkâ olunmuş ve bu emr-i nâ-be-câ lâ-cerem mahmûl-i irtikâb-ı irtişâ ve husûsan muhâlif-i sûret-i riyây-ı ittifâk-ı ârâ olmuş olmağla, ısrâr-ı ser-i kârânla bir takrîb mâh-ı mezbûrun dokuzuncu günü◊ Kastamonu'ya nefy ü tagrîb olundu*. **[M1 54]**

Katl-i Bâzergân-ı Ocak[3]

Ocak Bâzergânı Deli Çelbon, kuvvet-i mâliyyesiyle ocakluyu medyûn[4] u zebûn edüp, emr-i cihâd u gazâ içün ma'dûd olan emvâl-i Beytülmâl'i külliyyen zabt ü istîlâ derecelerinde Ocak'da nâr-ı Nemrûd gibi isti'lâ etmiş olduğundan, bu esnâda Ocağ'a dâ'ir ba'zı esrâr-ı dâd ü sitâda dâ'ir[5] kendüden tefahhus u istiksâ olundukça, sırr-ı Yehûd gibi ketm ü ihfâ ederek, "Almadım, vermem; görmedim, bilmem" sûretlerini îmâ eylediğinden mâ'adâ, mukaddemâ Topcu Ocağı gibi bu da falya verirse, emvâl-i sirkat-me'âli külliyyen top yoluna gideceği hüveydâ olmağla, şâyed sûret-i nizâm mukadder, yahûd tertîb-i asker-i dîğer müyesser olmasun içün[6] şâm u seher hiyel-i Sâmiriyye ile tahrîk-i ser-i kârân-ı leşker eylediği bi't-teharrî vâzıh u ezher oldukda, mâh-ı merkûmun on[7] üçüncü gününde◊◊ Ağa-kapusu pîş-gâhında Yehûdî-i merkûm katl ü i'dâm olunup, yeniçeri ocağının vaz'-ı esâs-ı bünyânından berü mesbûku'l-misl olmamış bu vaz'-ı kahremânî dahi 'ibret-i enâm kılındıkdan sonra**, 'alâ rivâyetin emvâl-i nâ-mahsûru sadr ve teba'ası taraflarından iğtinâm olundu.

---

1 hayli A : hiyel-i M1

2 câriye-i M1 : جاريچه A

◊ 9 Recep 1223 = 31 Ağustos 1808 Çarşamba.

* **"Nefy-i Hafîd Efendi ..... olundu"** kısmındaki bilgiler özetle ve olayın recebin sekizinde olduğu belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, VIII,333-334'te, değişik ifâdelerle ve Osmân-zâde Nûrî Bey'den duyduklarının da ilâvesiyle *Târîh-i Cevdet*, IX,14-15'te kaydedilmiştir.

3 **Ocak [Bu** başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.27a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 13 {Rece}b" yazısı vardır] A : + **[Bu** başlıkla ilgili olarak sayfanın sağ tarafında aynı hizâda kenar çizgisi dışında "13 {Rece}b" yazısı vardır] M1

4 medyûn A : مديون M1

5 sitâda dâ'ir A : sitâd M1

6 içün M1 : + [Bu kelimeden sonra metinde yazılı olan "cemî' milele, husûsan millet-i beyzây-ı İslâm'a olan hıyânet-i mukarreresi mûcebince" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

7 on A : — M1

◊◊ 13 Recep 1223 = 4 Eylül 1808 Pazar.

** **"Katl-i Bâzergân-ı Ocak** ..... sonra" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, VIII,334'te kaydedilmiştir.

İbkāy-ı ru'ûs-i mahkûke ve i'âde-i ba'zı îrâdât-ı merfû'a

Mukaddemâ cülûs-i Mustafa Hânî 'akabinde ru'ûsları hakk ü ilgā olunan on dokuz 'aded müderrisîn-i lafzîden, bu esnâda ba'zı baba dostları bulunanların ru'ûsları ibkā ve evlâd-ı küştegân-ı ricâl-i devr-i Selîm Hânî'den[1] ekser vüzerâda bulunmayan derecelerde îrâdât ü mukāta'âtı olanların ol esnâda îrâdları külliyyen[2] musâdere olunduğundan, bilâ-îrâd kalmışların ba'zılarına birer mikdâr eshâm 'inâyet ü i'tâ buyuruldu. Ez-cümle iki yüz dokuz◊ târîhinde tarîk-ı tedrîse dâhil ve on dokuz senesinde◊◊ yirmi beş senelik kadar tarîki kat' ile Mûsıla-i Süleymâniyye Medresesi'ne henûz şâbb-ı emred iken vâsıl olmuş olduğundan, rütbesi yirmi iki senesinde◊◊◊ Mûsıla-i Sahn'a tenzîl ile nâmûs-i 'ulemâ tekmîl olunan Vâlide Kethudâsî-yi esbak Yûsuf Ağa-zâde Mehmed Sâdık Efendi, bâ-himmet-i Sadr-ı a'zamî[3] yine Mûsıla-i **[M1 55]** Sahn'dan kemâ-kân i'tibâr olunarak, mesmû'umuza göre kendüye senevî on beş bin guruş kadar fâ'izli eshâm 'inâyetiyle peder-mânde olan[4] iddihârı iksâr olundu*.

Ba'zı tevcîhât[5]

Emîn-i Defâtîr-i Hâkāniyye ve Nâzır-ı Barut-hâne-i 'âmire olan Moravî 'Ali Efendi, kemâ fi's-sâbık Nezâret-i Umûr-i Bahriyye'ye 'inde'l-emsâl münâsib ü muvâfık 'add olunarak, mâh-ı merkūmun on dokuzuncu günü◊4 Tersâne Emâneti, Umûr-i Bahriyye Nezâreti tesmiye-i bî-hûdesiyle 'uhde-i iştiyâkına kemâ fi'l-esbak muhavvel ve bu takrîble münhall olan Defter Emâneti'yle Kücük Râşid Efendi mübeccel kılınup, Barut-hâneler Nezâreti, hâlâ Çavuş-başı Tahsîn Efendi'nin 'uhde-i istihkākına ilhâk olundu**.

---

1 Hânî'den A : Hânî'de M1

2 külliyyen M1 : + [Metinde yer alan ikinci "külliyyen" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

◊ 1 Muharrem 1209 = 29 Temmuz 1794 Salı.

◊◊ 1 Muharrem 1219 = 12 Nisan 1804 Perşembe.

◊◊◊ 1 Muharrem 1222 = 11 Mart 1807 Çarşamba.

3 bâ-himmet-i Sadr-ı a'zamî M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek sonradan satırın üstüne yazılmışlardır] A

4 peder-mânde olan M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek sonradan satırın üstüne yazılmışlardır] A

* "**İbkāy-ı ru'ûs-i mahkûke ve** ..... **olundu**" kısmında yer alan bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle ve "Şânî-zâde Târîhi'nde der ki" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, VIII,326-327'de kaydedilmiştir. Ayrıca Cevdet Paşa bu kısımda konu ile ilgili bazı değerlendirmelerde de bulunmuştur.

5 **tevcîhât** [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.27b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 19 {Rece}b" yazısı vardır] A : + [Bu başlıkla ilgili olarak sayfanın sol tarafında aynı hizâda kenar çizgisi dışında "fî 19 {Rece}b" yazısı vardır] M1

◊4 19 Receb 1223 = 10 Eylül 1808 Cumartesi.

** "**Ba'zı tevcîhât**..... **olundu**" kısmında yer alan bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, VIII,334'te kaydedilmiştir.

Zikr-i mukaddimât-ı da'vet-i a'yân ve âmeden-i îşân

Erbâb-ı hark u iltiyâm, mülâhaza-i encâm-ı hâss u 'âmm ile esbâb-ı selâmet-i ümmet-i İslâm'a ihtimâma sâk-ı vifâk üzere kıyâm edüp, husûsan mukaddemâ Hudâvendigâr-ı evliyâ-etvâr Sultân-ı cennet-mekân 'Abdülhamîd Hân hazretlerinin[1] zemân-ı âsâyiş-âsârlarında bile müceddeden Sür'atci Kışlaları binâsına ibtidâr ve Sür'at Topcuları nâmına vâfirce asker-i cedîd tahrîr ü iksâr ile[2] Top-hâne'nin tanzîm ü i'mârına sarf-ı dikkat ve kezâlik Tersâne-i 'âmire'de bir cesîm Kalyoncu Kışlası binâ buyurulmağla[3], mehmâ-emken asâkir-i bahriyyenin Tersâne'de dâ'imâ mevcûd u âmâde olmalarına himmet[4] buyurduklarından sonra, Pâdişâh-ı şehîd Sultân Selîm Hân-ı firdevs-âşiyân[5] hazretleri dahi meslek-i 'amm-i emcedlerine iktidâ birle, Top-hâne ve Bey-oğlu ve Levend Çiftliği ve Selîmiyye[6] ve Tersâne'de müceddeden vâsi' u cesîm kışlalar binâ ve asâkir-i mu'alleme toplayup, derûnlarını cüyûş-i mürettebe ile dopdolu imlâ eylemişler iken, sanî'a-i agbiyây-ı fazîlet-nümâ ve mütâba'at-i erbâb-ı cehl ü hevâ ile tarfetü'l-'aynda perîşân ü hebâ olup, sinîn-i kesîreden berü umûr-i mezbûreye sarfa mecbûr olunan emvâl-i Beytülmâl bî-hûde itlâf ü ifnâ **[M1 56]** olunmuş olmağla, ba'de ez-ân erbâb-ı bagy ü tugyân, *"Etî'ullâhe ve etî'u'r-Rasûle ve uli'l-emri*[7] *minküm"** emr-i şerîfinden rû-gerdân olarak, te'allüm eyledikleri hiyel-i Hâkâniyye müctehedâtınca[8] Halîfe-i zemân'a irâ'e-i sûret-i 'isyân etmeleriyle, eskiden olan esbâb-ı muhâfaza dahi muhtellü'l-erkân olmağla, yevmen fe-yevmen ahvâl-i kişver perîşân ve hıfz u intizâmının mütevakkıf u menût olduğu asker-i fevâ'id-eser, ya'nî lisân-ı ehl-i hikmetde asker[9] ismi ıtlâkı sahîh olup, 'ilm-i mezkûr ile ehl-i hirfet ü rencberden fark u temyîz olunur bir tâ'ife-i erbâb-ı harb ü sefer, 'ale'l-ıtlâk takrîben seksan yüz seneden berü ve min-külli'l-vücûh ma'dûm u bî-nişân derecelerine varmış olduğu ecilden, Devlet-i 'aliyye'de a'dânın îkā'

---

1 Sultân ..... hazretlerinin M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri "tı" harfi ile işâret edilerek vr.27b'nin sağ kenarına satırın hizasına yazılmışlardır] A

2 iksâr ile M1 : iksâriyle A

3 buyurulmağla A : buyurmakla M1

4 ve kezâlik ..... himmet M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işâret edilerek vr.27b'nin sol tarafına yukarıya diklemesine yazılmışlardır] A

5 Hân-ı firdevs-âşiyân M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işâret edilerek satırın üstüne yazılmışlardır] A

6 Selîmiyye (سلمیه) A : سلیمه M1

7 uli'l-emri (اولی الامر) M1 : ulu'l-emri (اولو الامر) A

* "اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم = Allah'a itâat edin, Peygamber'e ve sizden olan ululemre (idarecilere) de itâat edin!" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, en-Nisâ 4/59. âyetin baş taraflarında yer alan ufak bir kısımdır.

8 ta'allüm ..... müctehedâtınca M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işâret edilerek vr.27b'nin kenarına satırın sağ hizasına yazılmışlardır] A

9 asker M1 : + [Bu kelime metinde önce "askerî" şeklinde yazılmış, sonradan sondaki "ye" harfinin üzeri karalanarak "asker" şekline dönüştürülmüştür] A

eyledikleri envâ'-ı hasâr u halel ve dâhil-i kişverde tehaddüs eden gûn-â-gûn ihtilâf ü cedel, ez-ân-cümle geçen seneler ordularında[1] hudûs eden bi't-tekrâr şûriş ü cidâl ve fitne vü kıtâl-i bî-mahal, meşhûd-i ekser-i eşrâf u a'yân ve mesmû'-i cümle-i cihâniyân olmağla, [mısrâ]':

Tasarruf-i Şeh-i[2] kişver-güşâ sipâhladır

mefhûmunca, "Bu Devlet-i ebed-müddet'in envâ' cünûd-i tâ'at-nümûd tertîb ü peydâ ve ta'biye vü ta'lîmle kemâ fi'l-a'dâ dâ'imâ âmâde vü müheyyâ eylemeğe bi'z-zarûr ihtiyâcı nümâyân olmuş" dediler. Ve gûyâ evân-ı Selîm Hânî'deki ekser sanâdîd-i hılâf-kârân şimdi sûretâ tevbe-kâr ü peşîmân olmuş kıyâs etdiler[3]. Lâkin fi'l-hakîka devletin her kangı nev'den olursa olsun, 'atîk u cedîd istihdâm-ı cünûd-i zafer-peyker eylemesi, Sâhib-i seyf ü asker hazretlerinin izdiyâd-ı şevketlerini elbet mûcib olacağı bî-reyb ü gümân olduğundan, eşrâf ü a'yân ta'bîr eyledikleri yâdigârân, zemân-ı Selîm Hân'da yeniçerilik da'vâsiyle bayagıca hurûc 'ale's-sultân edüp, asâkir-i Şâhâne ile Rumeli'de vukū' bulan tâgî vü bâgî gavgâları gulgule-endâzına kıbâb-ı âsümân olduğu, yedi yaşında sıbyâna kadar mesmû'-i 'âlemiyân olmuşiken, sonra cülûs-i Mustafa Hânî'de tâ'ife-i yeniçeriyân ihsân-ı Cihân-bahşâne ile meclûb-i Sultân-ı zemân olduklarında, a'yân-ı merkūme **[M1 57]** bu def'a dahi yine bir sûret-i hakkāniyye göstererek, mücerred 'illet-i muharrike-i muhâlefet-i hükm-i sultân olur bir başka vâdî-i tezvîre gürîzân olup, gûyâ evvelki etdikleri ser-keşî vü 'isyâna bu def'a vukūf-i hakîkat-i hâlden nâşî müte'essif ü nedmân olarak, ol vakit mevcûd-i ma'iyyet-i Şehriyâr olup, mukaddemâ bunca müddet zâhiren gayretinde ısrâr eyledikleri eşrârdan rû-gerdân ve 'aks-i mâdde ile şimdi de yeniçeri tâ'ifesine bir ca'lî bugz u 'adâvet i'lâniyle rûz u şeb verây-ı perde-i igfâlde pinhân olarak her biri bir gûne lu'b-i hayâl ile imrâr-ı zemân eyledikleri dakîkalarını müdîrân-ı umûr-i zemân derk ü iz'ân edemediklerinden, şurû' murâd eyledikleri nizâm-ı asker ve tecdîd-i kānûn-i leşker husûsları[4], ittifâk-ı pür-nifâk-ı a'yân-ı tavâ'if-nişânla husûl-pezîr olmak i'tikād-ı fâsidi zihinlerinde mukarrer olup, cümleden[5] akdem olan mâdde-i intizâm-ı ahvâl-i nâzımîn iken[6], der-ceng-i evvel asker husûsuna temşiyet

---

1 ordularında M1 : + [Metnin bu kısmındaki "bî-mahal" kelimesinin üzeri karalanmıştır] A
2 Tasarruf-i Şeh-i A : Şerr-i M1
3 kıyâs etdiler M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek vr.28a'nın kenarına satırın sol hizasına yazılmışlardır] A
4 kānûn-i leşker husûsları M1 : + [Bu kelimeler ayrı bir kaligrafi ile sayfa kenarına satırın sağ hizasına yazılmışlardır] A
5 cümleden M1 : cümleye A
6 iken M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yer alan fakat sonradan üzeri çizilerek matbû metne alınmadığını gördüğümüz uzunca kısım şöyledir: "garaz-ı fâsid ve lâ iltizâm-ı hâsid her bir maslahatda sâhib-i liyâkat ü istihkākı {Muhtemelen buraya girmesi işaret edilen ve sonradan tamamen silinen sayfanın sağ tarafındaki metin şöyledir: "Hamden lillâhi Te'âlâ el-yevm müşâhed-i ehl-i dikkat olduğu üzere"} istihdâm ile *"İnnallâhe ye'murukūm en*

zımnında bundan mukaddemce Anadolu ve Rumeli'nin Çapar (چپار) -zâde ve Kara 'Osmân-zâde ve Sirozî İsma'îl Bey ve sâ'irleri gibi niyyet ü merâmları henûz beyân ü i'lân olunan a'yân-ı tavâ'if-nişânlar[1], taraf-ı Sadr-ı a'zamî'den Âsitâne-i 'aliyye'ye da'vet olunmuşlar olmağla, anlar dahi bir cihetle havf-ı Sadr-ı pür-heybet ve cihet-i uhrâ ile[2] tervîc-i maslahat-ı şeytanet eclinden

---

tü'eddü'l-emânâti ilâ ehlihâ = ان الله يامركم ان تؤدوا الامانات الى اهلها {= Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi emreder" (Kur'ân, en-Nisâ 4/58. âyetin başı)} emr-i şerîfine mû-be-mû dikkat olunacağını ehl-i haysiyyet olanlara bi'l-müşâhede ifhâm ve zâdelik yahûd te'alluk cihetleriyle takdîm ü iltizâmı terke ihtimâm ve bu takrîblerle tevfîr-i ashâb-ı dirâyet ve her bir fırkanın ser-i kârında ol maslahatın nîk ü bed-i encâmını ve sûret-i ıslâh u intizâmını farka muktedir müdîr bulunarak, her bir mâdde âheste âheste ber-vech-i matlûb sûret-i salâha maklûb ve giderek kulûb-i ra'iyyet, savb-ı saltanata meclûb olup, bu vesâ'il-i kaviyye ile halkın beş yüz senelik veliyy-i ni'met-zâdesi olup, emr u fermânına bi't-tab' inkıyâda öteden berü bi't-tav'ı ve'r-rızâ ülfetleri olan rûh-i 'âlem Pâdişâh-ı nev-câh hazretlerinin taraf-ı bâhiru'ş-şeref-i hilâfet-penâhîlerine cümleden akdem celb-i kulûb-i ümmet ve savb-ı Şehinşâhî'lerine, tevfîr-i mahabbet-i ra'iyyete evvel be-evvel himmet ederek, vükelâ'-i saltanatda mûcib-i nefret-i kulûb-i fukarâ olur hâric-i hadd-i i'tidâl ve bîrûn-i lâzime-i temeyyüz-i 'avâmm u ricâl olan debdebe vü zîneti, hadd-i vasata tenzîl ile [Burada birkaç kelimelik yer boş bırakılmıştır] işâret-i şerîfesinin dünyevî ve uhrevî menâfi' u fevâ'idini tahsîl ve hırs-ı teksîr-i müddahar ve meyl ü mahabbet-i istirâhat ü hazarı mehmâ emken taklîl birle *"Ve câhidû fî sebîlillâhi* = و جاهدوا فى سبيل الله {=Allah yolunda cihad edin" anlamındaki Arapça bu cümle Kur'ân, et-Tevbe 9/41. âyetin başlarında yer alan "Mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihâd edin" meâlindeki âyetin "Mallarınızla ve canlarınızla" kısmının çıkartılmış şeklidir} emr-i İlâhî'sine mütâba'ata fi'len yahûd zımnen her ne tarîk ile olursa olsun sa'y-i cezîl ve lev bu müverrih-i Fakîr gibi elden gelmezse dilden geldiği kadar, mücerred şâ'ibe-i îmân olan hubb-i vatan, ya'nî Memâlik-i İslâmiyye'ye mahabbet ve gayret-i millet ve hırs u hâhiş-i izdiyâd-ı şevket-i sâhib-i saltanat zımnında teşvîk-ı ehl-i İslâm'la kavlen olsun himmet-i cemîl edüp, bu mukaddimât ile vükelâ'-i devlete ve hükkâm-ı şerî'ate nâsın **[vr.29a]** hüsn-i zann ü i'timâdını isbât ü teksîr ve haklarında kabûl-i 'âmmeyi takrîr eyledikden sonra, asâkir husûsunun bir ednâ himmetle def'aten tanzîmi ve az müddetde ta'lîmi emr-i yesîr olup, eğerçi her zemânda nâdân ü şerîr, kesîr ve ezmine-i sa'âdet-i peygamberânda dahi vefîrdir, lâkin *"Hel yestevi'l-habîsü ve't-tayyibü ve lev a'cebeke kesretü'l-habîs* = هل يستوى الخبيث و الطيب و لو اعجبك كثرة الخبيث {= "Pis ve kötü ile temiz ve iyi bir olur mu? Pis ve kötünün çokluğu tuhafına gitse (yahut hoşuna gitse) de (bu böyledir)" anlamındaki Arapça bu cümle aynı anlama gelen Kur'ân, el-Mâ'ide 5/100. âyetin ilk yarısının başındaki *"Kul lâ* = قل لا = De ki olmaz" kısmının yerine *"hel* = هل = olur mu?" getirilmiş, diğer kısım olduğu gibi alınmıştır} kavl-i şerîfi medlûlünce giderek birazı mü'ellefe-i kulûb gibi meclûb olup ve bakıyyesi mağlûb ü menkûb kalur ki, evâ'ilde dahi ekser umûr-i 'azîme bu sûretle mü'essese ola gelmişdir. Ve bu tedâbîr-i savâb, 'avn ü 'inâyet-i cenâb-ı Fâtihu'l-ebvâb'la vakt-i meyâmin-i hazret-i Pâdişâh-ı Mahmûdü'ş-şiyem ve Şehinşâh-ı şevket-me'âb'da hâlâ külle yevm manzûr-i ashâb-ı basîret ü elbâbdır. Lâkin gerek {Bu kısma girmesi işaret edilerek vr.29a'nın sol kenarına yazılmış olan "vakt-i akdem ve gerek evvel" kısımlarının da üzeri çizilmiştir} vakt-i hatîrde mest-i ikbâl olan ricâl, evvel emirde asker-i cedîd ihdâs ü tahrîrinin emr-i 'asîr ve henûz nâs kendülerden müteneffir u dil-gîr iken, bu makûle mâdde-i 'azîmeye cesâretin hatîr olduğuna 'adem-i dikkat ü gafletle bu esnâda dahi] A

1 nişânlar [Metinde önce "nişânları" yazılmış, sonradan sonundaki "ye" harfinin üzeri çizilerek kelime "nişânlar" şekline dönüştürülmüştür] A : nişânları M1

esb[1]-süvâr-ı icâbet olup, mukaddemâ seferlere birkaç hatt-ı hümâyûnla gücile ma'a'l-kerâhe hareket eden devletlüler rûz u şeb ılgar ve sür'at ederek, mâh-ı receb evâsıtında[◊] yekâ-yek vürûda başladılar.

Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye[2]

Mâh-ı receb evâhırında[◊◊] Şeyhulislâm-zâde Sâlih Molla'ya, İstanbul ve sâbık Üsküdar Kadısı Tevfîk Efendi hafîdi Sıddîk Molla'ya, Edirne Pâyesi ve sâbık Sadr-ı Anadolu Emîn Bey'e, Rumeli Sadâreti Pâyesi i'tâ olundu[3].

Âmeden-i ser-i maktû'-i Segbân-başı-yı sâbık[4]

Târîh-i sâbıkda vak'a-i garîbe-i 'azli ve Burusa'ya nefyi tahrîri münâsebetiyle[5] nebze-i [M1 58] ahvâl-i nâ-ber-câsiyle tesvîd-i sahîfe-i takrîr olunmuş, sâbıkā Segbân-başı Mustafa Ağa ki, mukaddemce Zeyrek kurbünde Çırçır nâm mahalde kahve-hâne tâbi'i iken, ser-i kârân-ı eşkıyâdan olup, eskiden dahi kurd[6] eskisi olduğundan, muvâfakat-i zemân sebebiyle az vakitde Ser-segbân olduğu şâd-mânîsiyle maraz-ı dîvânegîye mübtelâ olup, hattâ harem-i muhterem-i cevâmi'de seccâde-i zühhâd-ı cebhe-sâ olan kaliçeler üzerinde tahta papuşiyle gezmek gibi Nemrûdâne etvâra kadar ictirâ eder bir câhil-i ebter ve nâdân-ı bed-ter idi. Lâkin ehl-i 'ırz makūlelerine isnâd-ı töhmetle şer-gîr olup, tecrîm ü tekdîrde eslâfından eşerr idi. Binâ'en 'aleyh çend eyyâm mukaddem li-ecli'l-i'dâm mânend-i 'asel-ı hıtân yine mutâla'a-i dûdmân zımnında kendüye rütbe-i mîr-i mîrânî verilmiş olmağla, mâh-ı

---

2 bir cihetle ..... ile M1 : + [Bu kelimeler aynı kaligrafi ile ve buraya girmeleri işaret edilerek satırın hizasına, vr.29a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

1 esb M1 : + ["esb" kelimesi, üzeri karalanan ve "'acele" gibi okunabilecek bir kelimenin üstüne yazılmıştır] A

◊ 11-20 Receb 1223 = 2-11 Eylül 1808.

2 'ilmiyye A : + [Başlığın hizâsında sayfanın sol kenarında çizgi dışında "fî 2 Ş[a'bân]" yazısı vardır. Buradaki kaydın bu başlıkla değil, bundan sonra gelecek olan başlıkla ilgili olduğu görülüyor. Bunun sebebi de matbû nüshanın esas alındığı Ali Emîrî nüshasındaki durumdur. Ali Emîrî nüshasında buradaki başlıkla ilgili bilgiler, sonradan sayfa kenarına yazılmış, alttaki başlıkla ilgili kayıt, yazıların içiçe geçmesi sebebiyle matbû nüshayı hazırlayan tarafından bu başlıkla ilgili sanılmıştır] M1

◊◊ 21-30 Receb 1223 = 12-21 Eylül 1808.

3 Ba'zı tevcîhât-ı ..... oldu M1 : + [Bu kısım, burada yer almaları başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek vr.29a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

4 sâbık [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.29a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 2 Ş{a'bân}" yazısı vardır] A : — M1

5 münâsebetiyle A : münâsebetle M1

6 kurd M1 : + [Metinde önce "it" yazılıp üzeri karalanmış, vr.29a'nın sağ kenarına aynı hizaya aynı bir kaligrafi ile "kurd" yazılarak düzeltilmiş gözüküyor] A

şa'bânü'l-mu'azzamın ikinci gününde◊ katl olunup, ertesi gün Âsitâne'de[1] seri maktû'u vaz'-ı nazar-gâh-ı havâss u'avâmm olundu.

Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ vü 'ulemâ

Bu esnâda Erzurum Eyâleti Şark Cânibi Ser'askerliği'yle[2] sâbık Karaman Vâlîsi 'Abdî Paşa'ya tevcîh buyuruldu*.

Ve şevvâl gurresinden◊◊ zabt etmek üzere Kazây-ı Şâm-ı şerîf, sâbık Haleb Kadısı Torun-zâde Mehmed Emîn Efendi'ye gurre-i şa'bânda◊◊◊ tevcîh buyuruldu[3].

Âmeden-i ser-i maktû'-i Hâfız Mustafa Ağa

Merkūm Hudâvendigâr-ı sâbık hazretlerinin müte'allikātından olup, mukaddemâ dahi ba'zı ef'âl-i mefâsid-iştimâli sebebiyle, zâbitân-ı Serây-ı Sultânî'nin[4] darbla ta'zîr ü tekdîrlerinden dil-gîr olmağla, dâ'ire-i hümâyûndan firâr ve Hâce Hânı civârında bir hânede inzivâ ihtiyâr ve gâh u bî-gâh 'atıyye-i veliyy-i ni'metle sedd-i ramak ederek bilâ-irsâl-i lihye bir haylîce vakit imrâr eylediği esnâlarda, cülûs-i Mustafa Hânî 'akabinde Dâru's-sa'âde Ağası Kitâbeti'yle tahsîl-i imtiyâz ü iftihâr eden Bülbül Hâfız yâdigâriyle bile turuk-ı selâse ricâlinden vâkıf-ı esrâr-ı eşrâr [M1 59] ba'zı nâ-bekârlarla âmîzişine[5] derkâr ve kuş dilince söyleşerek müsâ'ade-i zemâna dîde-güşây-ı intizâr ve iblâğ-ı ahbâr-ı mevâ'îd-i bî-şümâr ile tervîc-i isti'dâd-i mâ-fi'l-efkâra sarf-ı mâ-melek-i iktidâr ederek, bir tarafdan dahi bunlar teksîr-i tarafdâr husûsunda sebât izhâr ve isnâd ü iftirâ makūlesi hîlekârlıklarla sâ'irleri gibi bu dahi min-vechin bâ'is-i tehavvül-i rüzgâr olmağla, mazhar-ı inkisâr-ı Tâc-dârî olduğundan, sübhâne'l-Melikü'l-Kahhâr harîs-ı derk ü istihzârı olduğu vakt-i Mustafa Hânî'de dahi sâkıt-ı rütbe-i i'tibâr ve matlab-ı

◊ 2 Şa'bân 1223 = 23 Eylül 1808 Cuma.

1 Âsitâne'de M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılı olan ve muhtemelen "gün" gibi okunabilecek kelimenin üzeri karalanmıştır] A

2 Ser'askerliği'yle A : Ser'askerlik'le M1

* "Bu esnâda Erzurum Eyâleti ..... buyuruldu" kısmındaki bilgiler hemen hemen aynı ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, VIII,333'te kaydedilmiştir.

◊◊ 1 Şevvâl 1223 = 20 Kasım 1808 Pazar.

◊◊◊ 1 Şa'bân 1223 = 22 Eylül 1808 Perşembe.

3 **Ba'zı tevcîhât-ı** ..... buyuruldu M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek vr.29b'nin sağ üst kenarına yazılmıştır] A

4 Sultânî'nin A : Sultânî'de M1

5 âmîzişine A : âmizişe M1

dîrînesi olan Kâtib-i Esrâr olmak bedeline[1] *"Hasire'd-dünyâ ve'l-âhıreh"** rîş-i endîşesini irsâl ü ısdâr ve mehân ü muhakkar devr-i ebvâb-ı kibâr eder iken, cülûs-i meserret-me'nûs-i Tâc-dâr-ı ma'delet-şi'âr'da mücâzât-ı seyyi'âtının mukaddimâtından olarak nefy ile teb'îd-i dâr u diyâr olunmuşidi.

İmdi mahz-ı cehâlet ü habâsetinden nâşî, nâfi' u dârrı 'adem-i farkla bî-mülâhaza-i şîve-i rüzgâr ve bî-mutâla'a-i encâm-ı kâr ma'âzallâhi Te'âlâ i'ânet ü sadâkat zann ederek, *"'Adüvvün 'âkılün evlâ min-sadîkın câhilin"*** me'âlince veliyy-i ni'metine eylediği hıyânetin cezây-ı mâ-yelîkı olarak bu günlerde katl olunan Hammâl-oğlu Hâfız Mustafa Ağa'nın hikmet-i müntakım-ı Cebbâr ile ser-i maktû'u, Âsitâne-i 'aliyye'ye merkûm Segbân-başı'nın başiyle yevm-i vâhidde vâsıl olup, *"el-Mer'u yuhşeru ma'a men ehabbe ileyhi"**** mısdâkı üzere birbirleriyle müctemi' u mütevâsıl oldular.

Âmeden-i ser-i maktû'-i Ser-segbân 'Ârif[2] Ağa

Vak'a-i Selîm Hânî'de Segbân-başı bulunan 'Ârif Ağa ki, eyyâm-ı şebâbîde bir emred-i levend-edâ ve levendân-ı[3] dûdmânla germî-i ihtilât u ittisâli, bâ'is-i tarîk-ı ihtidâ olup, lâkin *"Küllü inâ'in yeteraşşahu bimâ fîhi"*[*4] mü'eddâsınca 'akıbet, hakk-ı[4] Pâdişâh-ı İslâm'da mu'âdât-i 'örfiyyesini icrâ ve ehl-i basîrete keyfiyyet-i mâye-i asliyyesini işrâb ü îmâ eyledi. Ya'nî[5] li-nâmıkıhî:

Ez-men gûyem hakîkateş tû dânî[*5]

medlûlünce, evvelâ Nefer sonra Ocaklu Hasekîliği'nde vakti[6] güzer eyledikden sonra, bâ-takdîr-i Hudâ Çorbacılık hakkında ni'met-i 'uzmâ [**M1 60**] olup,

---

1 sâkıt ..... bedeline M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek vr.29b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

* "خسر الدنيا و الاخره = O, dünyasını da, ahiretini de kaybetmiştir" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Hacc 22/11. âyetin sonlarına doğru yer alan ufak bir kısmıdır.

** "عدو عاقل اولى من صديق جاهل = Akıllı bir düşman, câhil bir dosttan daha iyidir" anlamına gelen bu cümle Arapça bir atasözüdür.

*** "المرء يحشر مع من احب اليه = Kişi sevdiği ile haşrolunur" anlamına gelen bu cümle Arapça bir deyiştir.

2 'Ârif A : — M1

3 levend-edâ ve levendân-ı A : levend ve levendâdân-ı M1

*4 "كل اناء يترشح بما فيه = Her kap içindekini sızdırır" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

4 hakk-ı A : — M1

5 Küllü inâ'in ..... Ya'nî M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi "sah" kaydıyla işâret edilerek vr.30a'nın en üstüne tersten yazılmıştır] A

*5 "از من كويم حقيقتش تو دانى = Onun gerçeğini ben söyleyeyim, sen öğren!" anlamına gelen Farsça bir mısrâdır.

6 vakti A : vakit M1

Segbân-başılığ'a kadar i'tilâ eyledikde, hengâm-i Kā'im-makāmî-i Mûsâ Paşa'da meslek-i Mûsevî'ye iktidâ eylemişidi. Hattâ fetret-i mûhişe-i Selîm Hânî'de Meydân-ı Lahm'e cem'-i eşkıyâ ve hall ü 'akd-i umûr-i hâriciyyede izhâr-ı yed-i tûlâ ile dârûy-i bî-rûh-i sanem-âsâ ihlâl-i 'urûk u a'sâb-ı devletde keyfiyyet-i semmiyye-i tînet-i asliyyesini icrâ eylemişidi. Bundan mâ'adâ zemân-ı Hudâvend-i sâbık-ı safvet-nümâ'da çok ümmet-i Muhammed'e gûn-â-gûn isnâd ü iftirâ ile beliyye-i havf-ı câna mübtelâ ve kimine dahi: "Ser-i kârân senin hakkında şöyle böyle deyorlar idi, lâkin seni şu vechile tahlîs eyledim, yahûd ederim" deyerek bî-mehâbâ tecrîme ictirâ eylediğinden mâ'adâ, Şehriyâr-ı safvet-şi'âr hazretlerine dahi meselâ: "Dün gice filân mahalde bir takım Selîmî gürûhu 'akd-i cem'iyyet edüp, hemân şu gûne bir fitne ihdâsına mübâşeret üzere olduklarını câsûslarım ihbâr eylemeleriyle, der-'akab varup cem'iyyetlerini perîşân eyledim" tasannu'âtını bast u beyân ile bî-hadd ü şümâr mücevher-i yâdigâr aldığına kanâ'at etmeyüp, ocaklu tâ'ifesine bâ-husûs yamakāna merreten ba'de uhrâ bahş u ihsân olunan deryây-ı 'atâyây-ı lâ-yuhsânın ekserini ketm ü ihfâ ile menfûr-i ehâlî-yi dûdmân olduğu fursata mebnî, bir takrîble 'azl ve Burusa'ya nefy ü iclâ olunmuşidi.

Bi-hamdillâhi Te'âlâ teşrîf-i kudûm-i Pâdişâh-ı ma'delet-redîf'le hâl-i mahmasa-i herc ü merce varmış devlet, iktisâb-ı rûh-i cedîd birle ihyâ olunduğu esnâlarda, sâ'ir erbâb-ı mefsedet-âsâ bunun dahi i'dâmı, lâzime-i[1] şân-ı saltanat olup, ancak 'ırz-ı Ocağ-ı askerîlerini himâyet ve vaktiyle ecdâd-ı 'izâmları hazerâtına gazevât-ı müte'addidede ibrâz eylemiş oldukları hıdemât u sadâkate hürmetden[2] nâşî, mûmâ ileyhe dahi mârru'z-zikr dîğer Segbân-başı ile bilece rütbe-i mîr-i mîrânî verilmiş ve bu esnâda katline dahi fermân-ı kazâ-cereyân etmiş olmağla, mâh-ı mezbûrun beşinci günü◊ ser-i maktû'u vürûd eyledi*.

Tevcîh-i Ser'askerî-yi Anadolu bâ-Kadı 'Abdurrahmân Paşa

Anadolu semtinde olup, mukaddemce da'vet olunmuş olan Kadı 'Abdurrahmân Paşa [M1 61] bu esnâda Üsküdar'a dâhil ve Der-sa'âdet'e vâsıl olmağla, mâh-ı mezbûrun[3] yedinci günü◊◊ Bâb-ı 'âlî'den da'vet olunup, Livâ'-i Kütahya ve Anadolu Ser'askerliği tevcîhleriyle ilbâs-i hil'at buyu-

---

1 lâzime-i A : lâ[zi]me-i M1

2 sadâkate hürmetden A : sadâkatine hürmetinden M1

◊ 5 Şa'bân 1223 = 26 Eylül 1808 Pazartesi.

* "İmdi mahz-ı cehâlet ü habâsetinden ..... eyledi" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, VIII,334-335'te kaydedilmiştir.

3 mezbûrun M1 : + [Metinde burada yer alan "on" kelimesinin üzeri karalanmıştır] A

◊◊ 7 Şa'bân 1223 = 28 Eylül 1808 Çarşamba. Kadı 'Abdurrahmân Paşa'ya Kütahya Sancağı ile Anadolu Ser'askerliği verilmesi, *Târîh-i Cevdet*, IX,7'de 17 şa'bân olarak kaydedilmiştir.

rulmağla, hıdemât-ı sâbıkası berekâtı olarak, muhassal-ı semere-i sadâkat olup, beyne'l-vüzerâ nâ'il-i mefharet oldular[1].

'Akd-i encümen-i meşveret berây-ı mübâşeret-i nizâm-ı devlet

Çünki Sadr-ı a'zam-ı Behrâm-ihtişâm, ta'lîmât-ı ricâl-i 'avâmmı fehhâmla 'alâ bahtihî katl-i 'âm derecesinde irâka-i dimâ'-i erbâb-ı fitne vü âşûb ve tenkîb ü ta'zîble dahi 'âmmeyi fi'l-vâki' zebûn u maglûb eyleyüp, husûsan dûdmânın aralık aralık ser-i kârân ve mütemeyyizânına irâ'e-i tîg-i âbdâr ile âteş-i tugyânını sûret-i in'idâm u intifâya maklûb edüp, hâsılı feth-i Hâkânî'den berü manzûr u mesmû' olmamış vechile mütehayyizân-ı devlete şol mertebede tegallüb eyledi ki, o makūleden hiçbir[2] müteneffisde ağız açmağa kudret kalmadı. Zîrâ ma'iyyetinde olan Rumeli a'yânlarını taraf taraf birer 'âlî seraya iskân etmekle, anlar beher gün üçer beşer yüz müsellah Rumeli erleriyle Bâb-ı 'âlî'ye gelüp giderler idi. Ve askerî tâ'ifesi esvâk u bâzârda hey'et-i pür-heybetleriyle gürûh gürûh tereddüd edüp gezerler idi[3]. Ve sekene-i Dâru's-saltana ise derûn-i Âsitâne'de bu izdihâmı ve düşmen mukābilinde gezer gibi ser-tâ-pâ esliha-pûş böyle sevâd-gûl endâmı müddetü'l-'ömr görmemiş olduklarından, kalblerine bir mertebede ru'b u dehşet ve bir derecede tevahhuş u heybet müstevlî oldu ki, ekser nâs câmi'e bile gidemeyüp, hânesinde 'uzlet eder oldular*.

Bu sûretle âteş-dân-ı fitnenin iltihâb u kuvveti sûretâ muntafî ve nâ'ire-i fesâdın şu'le vü revnakı gûyâ müntefî olup, Âsitâne'de değil, Memâlik-i mahrûse'de bile çûn ü çerâ bahsine kudret mefkūd ve min-ba'd haylûlet edecek mevâni' nâ-bûd tasavvuruyla erbâb-ı tecribe kavlince "Vakt-i galebede ihtiyât u basîret, vakt-i maglûbiyyetden iki kat ziyâde olmak elbet elzemdir" kā'idesine 'adem-i vukūf ile gaflet ederek, tasmîm-kerde olan nizâm-ı devlet mâdde-i mechûlelerine mübâşeret eylemenin vakti hulûl eylemiş olmak üzere, e'âzım-ı ricâl Sadr-ı a'zam'a işâret edüp, ma'a hâzâ ez-kadîm ictimâ'-i [M1 62] 'ulemâ'-i fuhûl ve[4] ittifâk-ı hukemâ'-i zevi'l-'ukūl ile sûret bulmuş ve mülâhaza-i dûrâ-dûr-i ahvâl-i vakt ü zemân ve mübâhase-i gûn-â-gûn-i[5] emzice-i akvâm-ı insân ile evvelâ sûretini tertîb ve sâniyen esbâb-ı husûlünü istishâb ü tasvîb ve vücûh-i mübâşeretini intihâb ü tensîb ile mutekarrar olmuş

---

1 Âmeden-i ser-i maktû'-i ..... oldular M1 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi işaret edilerek vr.30a'nın sol tarafına yazılmıştır] A
2 hiçbir A : hicbir M1
3 Ve askerî ..... idi A : — M1
* "Çünki Sadr-ı a'zam-ı Behrâm ..... oldular" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, VIII,336'da kaydedilmiştir.
4 ve A : — M1
5 gûn-â-gûn-i A : — M1

emr-i nizâm gibi bir a'zam-ı umûr-i mehâmmın heyûlâ vü esâsı henûz mechûl ve belki usûlünden biri dahi kendü nizâm-ı hâl ü şânları olup, sebebin müsebbebe akdem olduğu, müsellem-i erbâb-ı 'ukūl iken[1], furû'u usûl zanniyle gûyâ vücûhunu Sadr-ı a'zam'a ta'lîm ve minvâl-i muhayyel üzere mübâşeretine nasb-ı nefs-i himmet eylemeği tasmîm edüp, bundan akdemce îmâ vü iş'âr ve mebnây-ı hakîkîsini oldukça[2] ifâdeye ibtidâr olunduğu üzere dediler ki: "Evvelâ bu mâddenin rükn-i rekîni, Devlet-i 'aliyye Memâlik-i Hâkāniyye'sinde mütahayyiz ü müte'ayyin olan ser-i kârân-ı nâmdârânın kalben ve kāliben ittihâd ü i'tizâdları olup, Rumeli'nin bi'l-cümle emâsil ü a'yânı Sadr-ı a'zam'ın her dürlü mutî'-i re'y ü fermânı olup, Sirozî İsmâ'îl[3] Bey'den mâ'adâsı hâlâ Âsitâne'de hâzır ve mûmâ ileyh dahi bu husûsu bizlerden ziyâde istihsân edeceği zâhir gibidir. Zîra mukaddemâ mîr-i mûmâ ileyh tarafına ve sâ'irlere ve husûsan Anadolu'nun 'aynü'l-a'yânı olan Çapar[4]-zâde Süleymân Bey'e ve Saruhân Mutasarrıfı Kara 'Osmân-zâde Hacı 'Ömer Ağa'ya ve Kalyoncu Ağa ve Şile A'yânı Ahmed Ağa'ya[5] ve Çirmen Mutasarrıfı'na ve sâ'ir bunlar makūle şöhretlü a'yân ü ağavâta nevâziş ü müvâsâtı hâvî ve cümlenin ittifâkı, matlûb-i hazret-i Şehinşâhî idüğini muhtevî li-ecli'l-meşvere Âsitâne'ye sebükbârâne müsâra'atları zımnında evâmir-i 'aliyye ve Sadr-ı a'zam ve Şeyhulislâm taraflarından dahi[6] nevâmic-i seniyye irsâl olunmuş olmağla, bi-hamdillâhi Te'âlâ her birleri birer mikdâr süvârî ile[7] der-'akab hareket eyledikleri ma'lûm ve ba'zılarının dahi gelmek üzere oldukları meczûm[8] ve lâzımü'l-vücûd olanların cümlesi hâlâ meclisde mevcûd olup, mukaddemce çend def'a hânedân-ı mûmâ ileyhim ve havâss-ı vükelâ vü[9] vüzerâ ile 'akd olunan mecâlis-i meşveret-i hâssada bu emr-i ehemm cümlemiz 'indinde tasvîb **[M1 63]** u istihsân olunmağla, min-külli'l-vücûh cemî' vücûhda sûret-i ictinâb u muhâlefet ma'dûmdur*. Binâ'en 'aleyh şimdi hayr-hâhân-ı devlet bu maslahat-ı mübâreke zımnında hâtıra gelan re'y-i savâbı işrâba mübâşeret buyurmaları içün 'akd-i cem'iyyet olundu" deyü huzûr-i Sadr-ı 'âlî ve Şeyhulislâmî'de Kapudan Paşa'ya ve sadreyn ve kadı ve emîn beyefendilere ve karîbü'l-'ahdde mazhar-ı nazar-ı Sadr-ı 'âlî-şân

---

1 usûlünden ..... iken M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.30b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A
2 hakîkîsini oldukça A : hakîkîsi oldukca M1
3 İsmâ'îl A : İsma'îl M1
4 Çapar A : Çebbar M1
5 Ağa'ya M1 : + [Metinde önce "ağalara" yazılmış, sonradan "lara" kısmının üzeri çizilerek üstüne "ye" ilâvesiyle "Ağa'ya" şekline dönüştürülmüştür] A
6 dahi A : — M1
7 süvârî ile A : süvâriyle M1
8 meczûm M1 : + [Metinde bu kelime, üzeri çizilen "ma'lûm" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A
9 vükelâ vü A : vükelâ M1
* "Zîra mukaddemâ ..... ma'dûmdur" kısmı özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,3'te kaydedilmiştir.

olmağla, Ağa-yı Yeniçeriyân olup, merâtib-i 'âliye te'ahhüdâtiyle temşiyet-i mâdde-i menviyyeye ikdâm u ihtimâmda dâmen-der-meyân olan Mustafa Ağa ve sipâh ve silahdâr ağaları ve a'yân ve hânedân ve sâ'ir erkâna i'lân olundukdan sonra, evvelâ Sadr-ı vâlâ-makām bu resme kelâm-ı hakāyık-encâma agāz ü ikdâm edüp dediler ki: "Bizler 'an-asl ocaklu olup, yeniçeri ocağına derkâr olan ta'assubumuz muktezâsınca, Hudâvend-i şehîd'in ocakluya bir vechile tefhîm-i maslahat kābil olmadığında âhıru'l-emr anlar tarafından kat'-ı nazar-ı rağbet ve ta'lîmlü asker tertîbine ikdâm ü himmet buyurmaları menfûrumuz olmağla, bu cihetle cânib-i Şâhâne'lerine inkıyâd bâbında kusûrumuz derece-i bedâhetde idi. Vaktâ ki rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le kadr ü şânımız bülend ve husûsan 'ünvân-ı Ser'askerî ile kılâde-i umûr-i leşker, gerden-i kefâletimize bend olunup[1], gerek Ordu-yi hümâyûn ma'iyyetinde ve gerek bi'l-istiklâl asâkir-i düşmenle harb ü kıtâlimiz esnâlarında dâ'imâ galebe, a'dâ cânibinde ve inhizâm, sipâh-ı İslâm tarafında rû-nümâ olmağla, bu husûsun sebeb ü 'illetine imâle-i basar ve tecribât-ı müsbetesine tedkîk-ı nazar eylediğimde, düşmen cihetinde ittifâk-ı ser-i kârân ve merâtib cihetleriyle inkıyâd-ı yek-dîğerân derkâr ve bi'l-cümle askerîsi mu'allem ü muntazam olduğundan başka, müdîrân ve zâbitânının muktezây-ı hâl-i ceng ü peygâra vukūfları âşikâr olduğu 'ayne'l-yakîn ma'lûmumuz oldukda, sülûkümüz 'ayn-ı hatâ ve fehm ü[2] i'tikādımız vehm-i bî-ma'nâ olup, merhûmun sa'y-i Şâhâne'leri te'yîd-i devlet ve kasd ü 'azîmetleri emlâk ve evlâd ü 'ibâdı hıfz u himâyet olduğu rû-nümâ olmağla, hod-be-hod peşîmân ü müte'essif ve mashûbum olan ba'zı ser-kerdegân-ı sâhib-i **[M1 64]** iz'ânla bu keyfiyyeti müzâkere eylediğimde, anlar benden ezyed tasdîkle, fursat-ı mezkûrenin fevtine mütelehhif olurlar idi. Vaktâ ki vak'a-i inhılâ' zuhûriyle saltanat mütebeddel ve sûret kadîme-i sakîmeye mütehavvel olup, askerî gürûhları, husûsan ocaklu mekrûhları bi'l-külliyye zâbıta-i nizâmdan hurûc ve bâlây-ı bâm-ı şakāvete 'urûc eylemeleriyle, taraf-ı İslâmiyân'a bin kat ziyâde vehn ü halel tareyân ve Âsitâne-i sa'âdet'in ol hılâlde[3] ahvâli ise cümlenize ma'lûm u 'iyândır. Bu hâl-i hızlân-me'âlden müte'essir ve böyle giderse düşmenin lâ mehâle İstanbul'a kadar istîlâ edeceği zihnimde mütekarrar olmağla, bu endîşe ile rûz u şeb mütekedder olduğumuz esnâda, işbu hâlâ ümenâ'-i devlet olan zevâtla mülâkāt ve gayret-i İslâm ve hamiyyet-i Devlet-i ebed-kıyâm muktezâsınca müzâkerât ü musâhabâtla hâlleşerek, nihâyet merhûmun i'âdesiyle sûret-i sâbıkanın ez-ser-i nev tertîbi husûsuna fâtihahân-ı mübâşeret olmuş idik. Zîra Hudâvend-i sâbık Mustafa Hân'ın ahvâli ma'lûm ve bir müddet dahi serîr-i saltanatda ârâmı Devlet-i 'aliyye'nin

---

1 olunup A : olup M1
2 fehm ü A : fehm M1
3 ol hilâlde M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek satırın devamına vr.31a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

ma'âzallâh bâ'is-i inhidâmı olacağı cümle 'indinde meczûmdur. Lâkin sûret-i menviyyemiz gerçi bâ-kudret-i Kādir-i bî-çûn dîğer-gûn oldu ise dahi, fe-lillâhi'l-hamd ve'l-minneh hâlâ Pîrâye-bahş-ı serîr-i saltanat ve Revnak-fezây-ı mesned-i Hılâfet Pâdişâh-ı güzîn ve Şehinşâh-ı rûy-i zemîn hakka'l-insâf 'ilm ü fazîlet ve rüşd ü dirâyetle bâhiru'l-ittisâf olup, bizlerin re'ye'l-'ayn meşhûdâtımız olan suver kendülerinin hakāyık-ı ahvâl-i 'âleme dâ'ir ma'lûmât-ı Pâdişâhâne'leri 'indinde ednâ vü ahkar olduğu cümlemiz 'indinde riyâsız olarak sâbıt ü mukarrerdir[1]. Ve fî zâtihim gayûr u dilîr ve 'âlî-himmet ve sâhib-i şehâmet olduklarından nâşî, 'an-samîmi'l-bâl aksây-ı makāsıd ü âmâlleri gazâ vü cihâd ve Memâlik-i İslâmiyye'den kat'-ı eyâdî-i[2] a'dâ'-i bed-nihâd ve tervîh-i[3] 'ibâd ve tanzîm-i bilâd olmağla, bu ümniyye ise ancak vüzerâ'-i 'izâmın ve bi'l-cümle vükelâ'-i Devlet-i ebediyyü'l-eyyâm'ın ve ser-i kârân ve hükkâmın cihet-i ittihâd ve râbıta-i ittifâk u i'tizâdlarına menût ve düşmen ile mukābele bi'l-misl mu'âmelesiyle mazbût **[M1 65]** olduğuna 'ilm-i hümâyûnları muhît olmakdan nâşî, cümle a'yân ü hânedân ve eşrâfa bâ-emr-i Hidîv-i bî-hemâl nâmeler irsâl olunmuşidi.

el-Hâletü hâzih ibtidâ cümlenin safvet-i derûn ile def' u terk-i şâ'ibe-i şikak ve miyâne-i gayrete bend-i kemer-i ittifâk ederek, Devlet-i İslâmiyye'ye nâfi' ve mazarrat ü te'addî-i[4] a'dâyı dâfi' olacak bir gûne re'y ü tedbîr ve nizâm-ı dil-pezîri bi'l-ittifâk tasvîr ü takrîr ile müşrif-i indirâs olmuş bünyân-ı devleti müstahkemü'l-esâs eylemek maslahatına ibtidâr ve ilâ âhıri'l-edvâr kanûn-i mezbûrun müstemirr u ber-karâr olması esbâbına dahi teşebbüs eylemeleri, hulâsa-i merâm-ı Hidîv-i Ferîdûn-ihtişâmdır" mefhûmunda kendüsüne mahsûs ta'bîrâtla 'arz-ı merâm eyledikde, cümle huzzâr yek-dehen ü yek-sühan olarak tasdîk u tahkîkle te'yîd-i kelâm-ı Sadr-ı Âsaf-âsâr eylediler.

Ve mukaddemce çend def'a 'ukala'-i ricâl beynlerinde müzâkere ve tesviye-i umûr-i 'âmme sûretiyle yine iltizâm-ı te'yîd-i[5] mesânide ve tevfîr-i 'avâ'ide 'â'id olarak, 'akılları ihâta eylediği mertebe müşâvere ederek, re'y-lerince usûl-i nizâmı beyân u tefsîr eylediler*. Lâkin 'ale'l-ıtlâk hânedân ta'bîri bir devletin ehâlîsinden bir cihet-i hakkāniyye ile mâlik olduğu emlâk ü 'akārında ancak huddâm ü etbâ'iyle ber-vech-i 'âdî bilâ-te'addî müte'ayyiş ü kâm-rân olup, yalnız hânedânlığı cihetiyle umûr-i saltanata[6] müdâhil yahûd lâyık ve ferîza olan hıdmet ü i'ânetde mütekâsil olmayanlara ıtlâk olunup, bu

---

1 mukarrerdir A : mukarrer M1
2 eyâdî-i M1 : eyâdî-yi A
3 tervîh-i A : tervîc-i M1
4 te'addî-i M1 : te'addî-yi A
5 te'yîd-i M1 : te'bîd-i A
* "evvelâ Sadr-ı vâlâ-makām ..... eylediler" uzunca kısmı, bazı yerlerinin dili biraz sa-deleştirilerek, bazı yerlerde özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,5-6'da kaydedilmiştir.
6 saltanata M1 : + [Bu kelime üzeri çizilen "devlete" kelimesinin yerine yazılmıştır] A

makūlelerin her ne kadar tevfîr-i emvâl ve teksîr-i 'iyâl ile sâhib-i sâmân u servet olsalar da, tama' u hased yahûd başka cihet-i nefsâniyyetle deyyâr katl ü musâdere havfına dûçâr ve hic bir tarafdan vech-i âhar ile tekdîr u ızrâr endişesine giriftâr olmayarak, dâ'imâ âzâdegî ve emniyyet ve kemâl-i itmînân u râhatda olmaları muktezây-ı şerî'at olduğundan, fi'l-hakîka ferîza-i rakabe-i devlet ise de[1] bundan akdem dahi gasb-ı emvâl-i Beytülmâl ve katl-i musâdere-i nisvân ü ricâl ederek, cem'-i asâkir-i mahsûsa ile her biri Devlet-i 'aliyye'nin bir kıt'a-i memâlikini aslâ ve kat'â hakları yoğiken sûret-i tegallübde istîlâ birle, anlar da tavâ'if gibi başlu başlarına [**M1 66**] temekkün ü tekarrur ede geldiklerinden, ba'zılar lisânında kendülere hânedân ta'bîr olunmuş bir tâkım yâdigârâna bayağıca âşikâre Memâlik-i Hâkāniyye'yi temlîk ü taksîmi mutazammın olacağından mâ'adâ, muktezây-ı şerî'at-i garrâ üzere hânedân-ı Rasûl'den sonra muhtâr-ı ehl-i İslâm olmuş Âl-i 'Osmân'ın nesl-i[2] nesîlinden olup, kezâlik muhtâr olan Pâdişâh-ı mu'allâ-makām hazretlerinin liyâkat-i mesned-i hılâfet-penâhîleri her cihetle der-kâr olduğundan, keyfe mâ-yeşâ' anların dahi intihâb ü ihtiyâr buyuracakları, vükelây-ı saltanatlarının ittifâk-ı ârâsiyle tenfîz ü icrâ buyurulacak[3] ahkâm-ı Sultânî ve kānûn-i ber-karâr-ı Ḥâkānî'ye o makūle kuvvet-i saltanatdan müteneffir u mütecânib olanları teşrîki mûcib olur, zikri âtî yedi şurûta asl u[4] esâs-ı furû' olmak üzere takrîr ve ittifâk-kerde-i kâffe-i ekâbir olduğunu müzekkir bir kıt'a vesîka-i enîka tahrîr eylediler.

Sûret-i Sened-i İttifâk berây-ı nizâm-ı enâm

*el-Hamdü lillâhillezî eyyede'l-İslâme bi-ricâlin kāmû 'alâ sâkın vâhidin ve ittifâkın ve's-salâtü ve's-selâmü 'alâ seyyidinâ Muhammedin'illezî rafe'a 'an ümmetihî en-nifâka ve'ş-şikāka ve 'alâ âlihi ve ashâbihi'llezîne'ctehedû fî sebîlihî bi'l-vifâkı. Emmâ ba'd**: Sebeb-i tahrîr-i kitâb-ı meyâmin-nisâb oldur ki, cümlenin veliyy-i ni'meti olan Devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye, saltanat-ı Muhammediyye olup, bâ-'avn-i hazret-i Hudâ ibtidây-ı zuhûrundan ilâ yev-

---

1 ta'bîri ..... ise de M1 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla, aynı kaligrafi ile vr.32a'nın sol kenarına yazılmıştır. Ayrıca sondaki "ise de" kısmı mükerrerdir] A

2 nesl-i A : — M1

3 buyurulacak A : buyuracak M1

4 asl u A : asl-ı M1

* الحمد لله الذى ايد الاسلام برجال قاموا على ساق واحد و اتفاق و الصلوة و السلام على سيدنا محمد الذى رفع عن امته النفاق و الشقاق و على اله و اصحابه الذين اجتهدوا فى سبيله بالوفاق اما بعد =

İslâm'ı birlik ve beraberlik üzere olan kişilerle güçlendiren Allah'a hamdolsun. Ümmetinden iki yüzlülüğü, uyuşmazlığı kaldıran Efendimiz Muhammed'e ve Allah yolunda uyumun sağlanması konusunda ellerinden geleni esirgemeyen âilesine ve ashâbına salât ve selâm olsun. İmdi" anlamına gelen bu cümle Arapça duâdır.

minâ hâza mazhar olduğu fütûh u gālibiyyet ve şân ü şevket, ittihâd ü ittifâk ve ref'-i nefsâniyyet ü şikāk ile hâsıl olduğu, vâreste-i kayd-ı işâret iken, bir müddetden berü iktizây-ı gerdiş-i çerh-ı gerdânla şîrâze-i eczâ'-i nizâm perîşân ve vükelâ'-i devlet beyninde ve taşra memâlik hânedânları miyânında esbâb-ı şettâdan nâşî, nefsâniyyet ü şikāk hâlâtı nümâyân olmak mülâbesesiyle, saltanat-ı seniyyenin kuvveti sûret-i teşettüte mübeddel ve dâhilen ve hâricen nüfûzu muhtell ve bu hâlet bây ü gedâ ve a'lâ vü ednâ hakkına, ya'nî 'umûmen Millet-i beyzây-ı Ahmediyye'ye mûris-i vehn ü halel olmağla, refte refte ne sûret-i kerîheyi müntic olduğu ve bi-gayr-i hakkın vâki' olan fezâyih-i ma'lûme takrîbiyle **[M1 67]** esâs-i saltanat münderis olmak rütbesine vardığı, i'tirâf-kerde-i sığār u kibâr olup, *"F'a'tebirû yâ uli'l-ebsâr"** nass-ı celîlü'ş-şânı üzere sevâbık-ı mu'âmelâtdan ahz-ı 'ibret ve de'âyim-i nizâm-ı dîn ü devleti ikāme vü ihyâ[1] ve ihyâ'-i kelimetullâhi'l-'ulyâ niyyet-i hayriyyesiyle bu teşettütün ittifâka tebdîline ve ol vechile Devlet-i 'aliyye'nin kuvvet-i kâmilesi esbâbını istihsâl ü izhâra bezl-i makderet eylemek, 'uhde-i diyânet ve zimmet-i sadâkate mütehattim ve vâcib olduğunu cümlemiz derk ü iz'ân birle, mecâlis-i müte'addide 'akd olunarak cümlemiz yek-vücûd ve ittihâd ü ittifâkla ihyây-ı dîn ü devlete sârif-i vüs' u mechûd olup, ikmâl-i kuvvet-i zâtiyye ve mevâdd-ı sâ'ire-i mülkiyyeyi müzâkere ve zevâbıt-ı hasenesini şîrâze-bend-i istişâre eylediğimize mebnî, işbu ittifâk şerâ'itini dahi ber-vech-i âtî senede rabt u tevsîk etmişizdir.

Şart-ı evvel: Şevketlü mehâbetlü veliyy-i ni'met-i 'âlem veliyy-i ni'metimiz efendimiz hazretleri, kutb-i dâ'ire-i Devlet-i ebed-müddet olmalariyle gerek zât-ı Şevket-simât-i Mülûkâne'lerine ve gerek teşyîd-i bünyân-ı şân-ı[2] saltanat-ı seniyyelerine hazret-i Rabbü'l-'âlemîn'in lutf u ihsânına istinâd ve imdâd-ı rûhâniyyet-i cenâb-ı Risâlet-penâhî'ye tevessülen cümlemiz müte'ahhid ü zâmin olup, vakten mine'l-evkat gerek vüzerâ' vü 'ulemâ ve ricâl ve gerek hânedânân ve gerek bi'l-cümle ocaklar taraflarından kavlen ve fi'len, sırran ve 'alenen bir gûne ihânet ve hılâf-ı emr u rızâ tavr u hareket zuhûr ederse, ba'de't-tahkîk cesâret edenin te'dîb ü 'ibret kılınmasına dâhilen ve hâricen cümlemiz bi'l-ittifâk ikdâm ü gayret edüp, bu mâddede her kimden müsâmaha zuhûr ederse, anın dahi bi'l-ittifâk te'dîb ü tenkîline cidd-i tâmm oluna. Ve bu dâ'ire-i ittifâka dâhil olmayan bulunursa, cümlemiz ana da'vâcı olup, kavlen ve fi'len şart-ı ittihâda ri'âyet eylemesine ve dâhil olmasına cümlemiz tarafından cebr oluna. Ve'l-hâsıl Şevket-me'âb efendimizin gerek zât-ı hümâyûnlarına ve gerek mülk ve kuvvet-i saltanat-ı seniyye ve evâmir ve

---

* "فاعتبروا يا اولى الابصار = Ey akıl sahipleri! İbret alın" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Haşr 59/2. âyetin sonunda yer alan bir kısımdır.

1 vü ihyâ A : — M1

2 şân-ı A : — M1

merâzî-i 'aliyyelerinin muhâfazasına ve fesâd ü ihânetden vikâyesine mâlen ve bedenen cümlemiz 'umûmen te'ahhüd ü tekeffül edüp, kendülerimiz hayâtda oldukça zâtlarımız **[M1 68]** ve hayâtda olmadıkça evlâd ü hânedânlarımız zâmin ola. Ve bu vechile cümle hakkında hüsn-i teveccüh-i hazret-i Pâdişâhî derkâr olmağla, îfây-ı levâzım-ı şükr-güzârî vü hıdmet-kârîye 'ale'd-devâm sarf-ı yârây-ı liyâkat kılına.

Şart-ı sânî: Devlet-i 'aliyye'nin bekâsı ve kuvvet ü şevketinin tezâyüdü, cümlemizin zât ve hânedânlarımıza mâ-bihi'l-bekâ' olduğuna binâ'en, cümlemiz beyninde bi'l-müzâkere karâr verildiği üzere tezâyüd-i kuvvet-i saltanat içün Memâlik-i Hâkâniyye'den tahrîri tertîb olunan asâkir ve neferâtın mecâlis-i müzâkerâtda verilan nizâm mûcebince, devlet askeri olarak tahrîr u tekmîline ve 'ale'd-devâm bekâsına cümlemiz sa'y ü ikdâm edüp, nizâm ve râbıtalarına dâhilen ve hâricen mecmû' erkân ü hademe ve hânedân cidd-i tâmm eyleyeler. Ve işbu asker tertîbi mâddesi, kıvâm-ı dîn ü devlet içün ittifâk-ı ârâ ile karâr bulmuş olduğuna mebnî, inkılâb-ı zemân ile, "Bu hasâretdir, yahûd şöyledir, böyledir" deyü tahrîk-i erbâb-ı fesâd u hased ile tagyîrini kimesne tecvîz eder ve ocaklar tarafından i'tirâz u muhâlefet olunursa, cümlemiz 'ale'l-'umûm da'vâcı olup, takbîh ve fesh u tagyîrine cesâret değil, feth-i şefeh edeni hâ'in bilüp, 'ale'l-ittifâk te'dîb ve def' u ref'ine cümlemiz ikdâm u gayret eyleye ve bu bâbda birimiz muhâlefet eylemeye. Ve Devlet-i 'aliyye'nin her ne tarafdan olur ise olsun düşmeni zuhûrunda, 'umûmen mukâbelesine sür'at-i 'azîmet ve def' u[1] tenkîline sarf-ı makderet etmek esâs-ı nizâmdan olmağla, bu usûlün bir vakitde mugâyiri hareket vâki' olmaya.

Şart-ı sâlis: Kıvâm ve fer-i saltanat cümlemizin akdem-i âmâli olup, bu bâbda 'ale'l-ittifâk gayret eylemeğe müte'ahhid olduğumuza mebnî, tezâyüd-i kuvvet içün teksîr-i askere ikdâmımız misillü, gerek Beytülmâl-i Müslimîn'in ve gerek vâridât-ı Devlet-i 'aliyye'nin muhâfazasına müte'ahhid olup, mahallerinden tahsîl ü te'diyesine ve telef ü hasâretden vikâyesine ve evâmir ü ahkâm-ı Pâdişâhî'nin infâz u icrâsına ve her kim muhâlefet ve 'adem-i itâ'at ederse, bi'l-ittifâk te'dîbine cümlemiz müte'ahhid ü mütekeffil olmağla, bu usûle dâ'imâ ri'âyet oluna.

Şart-ı râbi': Devlet-i 'aliyye'nin **[M1 69]** öteden berü usûl-i nizâm u kânûnu, kâffe-i emr u nehy-i Pâdişâhî, hâric ü dâhil cümle erkân ü vükelâya makâm-ı Vekâlet-i mutlaka'dan sudûr etmek sûreti olmağla, ba'de-ezîn[2] herkes büyüğünü bilüp, vazîfesinden hâric umûra tesaddî eylemeye ve kâffe-i emr u nehy makâm-ı Sadâret-i 'uzmâ'dan sudûr eyleye. Ve ol emr u nehy mahzâ emr u nehy-i Pâdişâhî bilinüp, hılâfına kimesne cesâret eylemeye. Ve

1 def' u A : def'-i M1
2 ba'de-ezîn M1 : ba'de-zîn A

her kim umûrundan hâric ve me'mûriyyeti olan maslahatdan ziyâde âharın me'mûriyyetine tesaddî eder ise, cümlemiz da'vâcı olup: "Filân maslahat filânın[1] me'mûriyyeti iken, filân zât şu vechile müdâhale etmiş" deyü ol me'mûriyyetden ref' olunmasına ve ta'arruzâtın 'ale'l-'umûm def'iyle her umûr makām-ı Vekâlet-i mutlaka'ya 'arz u istîzân olunarak, emr u re'y-i Sadâret-penâhî üzere hareket olunmağa[2] cümlemizin te'ahhüdünden başka, makām-ı Sadâret-i 'uzmâ'dan dahi hılâf-ı kānûn ve muhıll-i te'ahhüd irtikâb ü irtişâ ve gerek taşraya ve gerek umûr-i dâhiliyyeye müte'allık Devlet-i 'aliyye'ye 'âcilen ve âcilen muzırr olacak sâ'ir güne mekârihe ibtidâr olunursa[3], cümlemiz da'vâcı olup bi'l-ittifâk men'ine ikdâm eylemamiz şart ola. Ve "Men'ini bana söylediler" deyü ol Vekîl-i mutlak söyleyenlerden birisine 'azv-i müftereyât ile nefsâniyyet ederse, anın dahi men'ine ve muhâfazasına cümle tarafından te'ahhüd olunmağın, bunlara dahi dâ'imâ murâ'ât oluna.

Şart-ı hâmis: Zât-ı hümâyûnun ve kuvvet-i saltanatın ve nizâm-ı devletin muhâfazasına cümlemiz kefîl ve müte'ahhid olduğumuz misillü, gerek Memâlik hânedânları ve vücûhunun Devlet-i 'aliyye'den ve gerek dâhilde olan ricâl ve erkân-ı devletin birbirinden emniyyeti, şart-ı a'zam ve tahsîl-i emniyyet ü itmînân dahi cümlenin ittihâd ü ittifâkıyle birbirlerine kefâlet ü zamânına mütevakkıf idiği emr-i gayr-i mübhem olmağla, dâ'ire-i ittifâka dâhil olan gerek hânedân ü a'yân ve gerek vükelâ' ve ricâl ü erkân birbirlerinin zâtına ve hânedânına kefîl ü zâmin ola. Şöyle ki hânedânlardan birisine hılâf-ı şart-ı ittihâd bir hareketi zuhûr etmedikce, taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den yahûd taşralarda vüzerâ' ve birbirlerinden bir güne **[M1 70]** ta'arruz u ihânet ve sû'-i kasd vukū'a gelür ise uzak ve yakın denilmeyüp, cümlemiz da'vâcı olarak mütecâsir olanın te'dîb ü def'ine bi'l-ittifâk ikdâm oluna. Ve kendüleri hayâtda iken kendülerine ve ba'de'l-vefât hânedânlarının bekā'-i muhâfazasına cümle vükelâ' zâmin ü müte'ahhid olmalariyle, ol hânedânlar dahi zîr-i idârelerinde olan a'yânlara ve vücûha zâmin olalar. O makūle a'yân ve vücûha hânedânlardan birisi tama'an yahûd vech-i âhar ile nefsâniyyeten bir güne sû'-i kasd etmeyüp, eğer hılâf-ı te'ahhüd ü rızâ bir güne cünha vü hıyâneti zâhir olursa, ba'de't-tahkîk ve makām-ı Vekâlet-i mutlaka'dan bi'l-istîzân def' u ref'ine ol hânedân ikdâm edüp, yerine âharını intihâb eyleye. Ve herkes 'uhdesine muhavvel mahâll-i hudûdundan hâric bir karış mahalle ta'arruz u tasaddî etmeyüp, her kim tecâvüz eder ise[4], uzak yakın denilmeyerek cümle da'vâcı olup, men' eyleyeler. Ve mütenebbih olmaz ise, bâ'is-i şıkāk olanın def' u tenkîline bi'l-ittifâk ikdâm oluna. Ve cümle vücûh ve hânedânlar ve a'yân-ı memâlik yek-vücûd olup, 'ale'l-ittifâk def'-i ihtilâl ü

1 filânın A : + filânın M1
2 olunmağa A : olunmağla M1
3 olunursa A : olunur ise M1
4 eder ise A : ederse M1

şikāka şedd-i nitâk eyleyeler. Ve her kim fukarâya zulm ü te'addî eder ve şerî'at-i mutahheranın icrâsına muhâlefet eyler ise, anın dahi te'dîb ü terbiyesine bi'l-ittihâd sa'y oluna. Ve cümle hânedânlar ve a'yânlar hakkına[1] bu vechile tekeffül olunduğu misillü, vükelâ' ve 'ulemâ' ve ricâl ve hademe-i saltanata dahi vakten mine'l-evkāt tahrîk ü ifsâd ile bir tarafdan bir gûne ihânet ve sû'-i kasd vukū'a gelmamesine ve te'dîbini mûcib cünhası cümle 'indinde gereği gibi te'ayyün etmedikçe, nefsâniyyeten tekdîr olunmamasına ve zât ve hânedânlarına cümle hânedânân ve vücûh kefîl ü müte'ahhid olmalariyle, bir vakitde hılâfına hareket olunmaya. Ve eğer hasbe'l-beşeriyye birinin cünhası zuhûr ederse, ol cünha cümle[2] 'indinde ba'de't-te'ayyün makām-ı Sadâret'den töhmetine göre te'dîb oluna.

Şart-ı sâdis: Âsitâne'de ocaklardan ve sâ'irden[3] bir gûne fitne vü fesâd hâdis olursa, bilâ-istîzân cümle hânedânlar Âsitâne'ye vürûda şitâb edüp, mütecâsir olanların ve ol ocağın[4] kaldırılmasına, ya'nî o makūle fitne vü fesâda bâdî olan sınıf yahûd şahs tahkîk olunup[5], eğer sınıf ise bu def'a [M1 71] bâ'is-i fiten olan Boğaz Kal'ası neferâtının kaldırıldığı misillü, kendüleri kahr u tenkîl ve dirlik ve esâmîleri ref' olunmak ve eşhâsdan ise her ne tabakadan olur ise olsun bi't-tahkîk i'dâm kılınmak husûsuna cümle hânedânân[6] ve vücûh-i memâlik müte'ahhid olup ve cümlesi Âsitâne'nin emniyyetine ve istihsâl-i esbâbına kefîl olmağla, bu râbıta-i kaviyye ne makūle esbâba tevakkuf eder ise istihsâline bi'l-ittifâk ve 'ale'd-devâm ikdâm ü gayret oluna.

Şart-ı sâbi': Fukarâ vü re'âyânın himâyet ü sıyâneti dahi[7] esâs olduğuna nazaran hânedânân ve vücûh tarafından zîr-i idârelerinde olan kazâların âsâyişine[8] ve fukarâ vü re'âyânın tekâlîfleri[9] emrinde hadd-i i'tidâle ri'âyet husûsuna dikkat olunmak lâzimeden olmağın, ref'-i mezâlim ve ta'dîl-i[10] tekâlîf husûsuna vükelâ'[11] ve memâlik hânedânları beynlerinde bi'l-müzâkere ne vechile karâr verilürse, anın devâm ü istikrârına ve mugāyiri olarak zulm ü te'âddî vukū'a gelmamesine i'tinâ oluna. Ve her hânedân yek-dîğerin hâline nezâret birle, hılâf-ı emr u rızâ ve mugāyir-i şerî'at-i garrâ zulm ü te'addî eder[12] olur ise, sâlimen 'ani'l-garaz Devlet-i 'aliyye'ye ihbâr eyleyüp, bi'l-it-

1 hakkına A : hakkında M1
2 cümle A : cümlenin M1
3 sâ'irden A : sâ'ireden M1
4 ocağın A : اوجاغك M1
5 ya'nî ..... olunup A : — M1
6 hânedânân A : hânedân M1
7 dahi A : — M1
8 âsâyişine A : اسا يشنه M1
9 tekâlîfleri A : tekâlîfi M1
10 ta'dîl-i A : ta'dîl ü M1
11 vükelâ' A : vükelâ M1
12 eder A : eden M1

tifâk men'ine ikdâm oluna. İşbu şerâ'it-i seb'aya bi'l-müzâkere karâr verilüp, hılâfına hareket olunmamak üzere kasem billâh ve 'ahd bi'r-Rasûl vâki' olmağla, hıfzan li'l-mevâsîk işbu sened-i mu'teber ketb ü tenmîk olundu. *Femen beddelehû ba'de mâ semi'ahû fe-innemâ ismuhû 'ale'llezîne yübeddilûneh. İnnallâhe*[1] *semî'un 'alîm. Hurrire fî evâsıt-ı Şa'bâni'l-mu'azzam li-sene selâsin ve 'işrîn ve mi'eteyn ve elf*[◊*].

Zeyl

İşbu sened-i mu'teberin hâvî olduğu şerâ'it, dîn ve Devlet-i 'aliyye'nin bi-'avnihî Te'âlâ[2] te'yîd ü ihyâsı emr-i ehemmine esâs olup, 'ale'd-devâm düstûru'l-'amel tutulması vâcib olmağla, tebeddül-i zemân ü zevât ile tagyîri mümkin olmamak içün makām-ı Sadâret ve mesned-i Fetvâ'yı bundan böyle teşrîf edecek zevât dahi ibtidây-ı nasb ve mesnedlerine ku'ûdlarında bu senedi hatem ü imzâ edüp, harf-be-harf icrâsına ikdâm eyleyeler. Ve hîn-i tebeddülde meşgale takrîbiyle işbu hatem-i sened mâddesi te'ahhur kesb etmamek içün gerek Vekâlet-i mutlaka ve gerek Meşîhat-i İslâmiyye tebeddül etdiği gibi, [M1 72] der-'akab Beylikci-i Dîvân-ı hümâyûn bulunanlar asl-ı senedi Kalem'den alup, Kethudâ ve Re'îs-i vakt olanları ihtâr birle Vekâlet-i mutlaka[3] yahûd Meşîhat-i İslâmiyye mesânîdine ku'ûd eden zevâta hatem ü imzâ etdirmek üzere bu nizâm dahi Dîvân-ı hümâyûn Kalemi'ne kayd ile düstûru'l-'amel tutula. Ve işbu senedin iktizâ edenlere sûretleri verileceğine mebnî, bir sûreti nezd-i ferd-i[4] cenâb-ı Tâc-dârî'de mahfûz olup, dâ'imen ve müstemirren icrâsına bizzât Şevket-me'âb efendimizin nezâret-i seniyyeleri şâmil ola ve's-selâm.

el-Müte'ahhidü bimâ fîhi[**] Mustafa, Sadr-ı a'zam;

el-Müte'ahhidü bi-icrâ'-i mâ yahvîhi[***] Mehmed Sâlih-zâde Ahmed Es'ad *'ufiye 'anhumâ*[*4];

---

1 İnnallâhe A : İnn[a]llâhe M1

◊ 11-20 Şa'bân 1223 = 2-11 Ekim 1808.

* "فمن بدله بعدما سمعه فانما اثمه على الذين يبدلونه ان الله سميع عليم.حرر فى اواسط شعبان المعظم لسنه ثلاث و عشرين و ماتين و الف = Her kim bunu işittikten ve kabullendikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı onu değiştirenleredir. Şüphesiz Allah (her şeyi) işitir ve (her şeyi) bilir. 1223 senesi azametli Şa'bân'ının ortalarında yazıldı" anlamına gelen Arapça bu cümlelerden "Her kim ..... bilir" kısmı Kur'ân, el-Bakara 2/181. âyetidir.

2 bi-'avnihî Te'âlâ A : — M1

3 mutlaka M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yer alan "ve" bağlacının üzeri karalanmıştır] A

4 ferd-i A : 'âlî-i M1

** "المتعهد بما فيه = İçindeki hususdan sorumlu olan" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

*** "المتعهد باجراء ما يحويه = Muhtevâsının icrâsını yerine getirmeyi taahhüt eden" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

*4 عفى عنهما = Allah o ikisini affetsin" anlamına gelen Arapça duâ cümlesidir.

el-Müte'ahhidü bi-icrâ'-i mâ yahvîhi es-Seyyid 'Abdullah Râmiz, Kapudân-ı deryâ;

*el-Müte'ahhidü bimâ yahvîhi** 'Abdurrahmân, Vâlî-i[1] Anadolu;

*el-Müte'ahhidü bimâ hurrire fîhi*** Mehmed Dervîş, el-Kādî bi-Asker-i Rumeli;

el-Müte'ahhidü bi-icrâ'-i mâ yahvîhi Dürrî-zâde es-Seyyid 'Abdullah, en-Nakîb 'ale'l-eşrâf;

el-Müte'ahhidü bimâ hurrire fîhi Emîn Paşa-zâde Mehmed Emîn, el-müteşerrif bi-Rütbe-i Sadâret-i Rumeli;

el-Müte'ahhidü bimâ hurrire fîhi Hâfız Ahmed[2] Kâmili, el-Kādî bi-Asker-i Anadolu;

el-Müte'ahhidü bimâ hurrire fîhi Mehmed Tâhir, el-Kādî bi-Dâri'l-hılâfeti'l-'aliyyeh;

*Ve ene mine'l-müte'ahhidîn**** Mustafa Refîk, Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî;

Ve ene mine'l-müte'ahhidîn Mustafa, Ağa-yı Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı 'âlî;

Ve ene mine'l-müte'ahhidîn es-Seyyid Mehmed Emîn Behîc, ed-Defterî;

Ve ene mine'l-müte'ahhidîn es-Seyyid Mehmed Sa'îd Gālib, Re'îsülküttâb;

Ve ene mine'l-müte'ahhidîn Mustafa Reşîd, Kethudây-ı Rikâb sâbıkā;

Ve ene mine'l-müte'ahhidîn es-Seyyid 'Ali, Nâzır-ı Umûr-i Bahriyye;

Ve ene mine'l-müte'ahhidîn es-Seyyid Mehmed Tahsîn, Ser-çavuşân-ı Dîvân-ı hümâyûn;

Ve ene mine'l-müte'ahhidîn Mehmed Emîn, Rûznâmce-i Evvel;

Ve ene mine'l-müte'ahhidîn Çapan-zâde Süleymân;

Ve ene mine'l-müte'ahhidîn İsmâ'îl Sirozî;

Ve ene mine'l-müte'ahhidîn el-Hâc 'Ömer Kara Osmân-zâde;

Ve ene mine'l-müte'ahhidîn Ahmed, bâ-Pâye-i Muhâsebe-i evvel[3];

Ve ene mine'l-müte'ahhidîn Mehmed, Ağa-yı Sipâhiyân-ı Dergâh-ı 'âlî;

---

* "المتعهد بما يحويه = Muhtevâsından sorumlu olan" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

1 Vâlî-i M1 : Vâlî-yi A

** "المتعهد بما حرر فيه = Burada yazılandan sorumlu olan" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

2 Ahmed A : Ah[m]ed M1

*** "و انا من المتعهدين = Ben de taahhüt edenlerdenim" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

3 Ve ene mine'l-müte'ahhidîn el-Hâc ..... evvel A : — M1

Ve ene mine'l-müte'ahhidîn Mehmed 'İzzet Beylikci-i Dîvân-ı hümâyûn râkımu'l-hurûf;

Ve ene mine'l-müte'ahhidîn Hüseyn Hasbî, Âmedî-i Dîvân-ı hümâyûn;

Ve ene mine'l-müte'ahhidîn Mustafa, Mîrlivâ'-i Çirmen*.

Çünki Sened-i İttifâk bu vechile tahrîr ü tebyîn ve imzây-ı havâss-ı hâzırîn ile gûyâ müstahkem ü metîn kılındıkdan sonra, ferdâsı dergâh-ı saltanat-penâh-ı Husrevânî'ye 'arz u takdîm olunmağla, takbîh-i[1] re'y-i cumhûr ile tekdîr [M1 73] olunmamaları mülâhazasına mebnî, hasbe'l-vakt pesendîde-i Sultân-ı kerîm olmuş olmak sûretlerini tefhîm ile bâlâsına mübârek kalem-i hikmet-rakam-ı Mülûkâne'leriyle mazmûn-i vesîkanın icrâ vü infâzına himmet-i vâlâ-nehmet-i Hidîvâneleri derkâr olacağını hâvî mufassalan hatt-ı şerîf keşîde[2] ve sûreti Baş-muhâsebe Kalemi'ne takyîd olundu.

Cem'iyyet-i 'âmme der-Kağıd-hâne

Bu esnâlarda bir haylîce müddet Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî ve Re'îsülküttâb ve Defterdâr ve sâ'ir havâss-ı Sadâret-penâhî'den efendiler, Sadr-ı a'zam hazretlerini başka başka da'vet ve biri bir mesîrede tertîb-i ziyâfet ederek sâz u rakkâs ve lehv ü tarab ve istimâ'-ı[3] hoş-âvâz birle izâ'a-i vakt-i âsûdegî vü râhat etmekle, bir müddet âdemân-ı siyeh-mestî-i gaflet eylediklerinden sonra, ru'esây-ı hânedân ve müte'ayyinân-ı a'yân ruhsat-yâb-ı duhûl-i huzûr-i Sultânî olarak iktisâb-ı mefharet eylemeleriyle, erkân-ı saltanat maslahat-ı ittifâka bir kat dahi takviyet getürmek içün gerçi i'mâl-i fikret edüp, lâkin hânedân ü a'yân ta'bîr eyledikleri yâdigârân kendü tavırlarının devlete münâfât ü mazarratına ricâl-i devlet bulunan sâde-dilândan ziyâde 'ârifân ve bu tarzın cemî' evânda menfûr-i pâdişâhân olduğu, ekseri 'indinde nümâyân olmakdan nâşî, Seray-ı Pâdişâhî'ye duhûle bir dürlü itmînân edemediklerinden, Kağıd-hâne'de tasmîm-i cem'iyyet olunmuş olmağla, Neyyir-i a'zam-ı burc-i saltanat ve Şehinşâh-ı mu'azzam-ı İskender-menkabet hazretlerinin Kasr-ı Sa'd-âbâd Mesîresi'ne niyyet buyurdukları bir günde, evvelâ a'yân-ı memleket ve ricâl-i devlet ve[4] Sadr-ı a'zam ve Şeyhulislâm, Behâriyye'de cem'iyyet edüp, Halîc-i Kağıd-hâne'nin iki yakası şevâhik-ı cibâle kadar

---

* "Sûret-i Sened-i ..... Çirmen" uzunca kısmı, bazı yerlerde ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle "Sûret-i Sened-i İttifâk" başlığı altında *Târîh-i Cevdet*'in IX. cildinin zeylinde s.378-383'te kaydedilmiştir.

1 takbîh-i M1 : tefbîh-i (تفبيح) A
2 keşîde M1 : keşîd A
3 istimâ'-ı A : ismâ'-ı M1
4 ve A : — M1

müsellah Rumeli asâkiriyle mâl-â-mâl olarak resm-i 'ubûdiyyet üzere serâpâ kıyâm ve teşrîf-i hümâyûna intizâr ile ârâm eylediler.

Vaktâ ki Pâdişâh-ı Cem-haşem ve Şehriyâr-ı Zâl-pîşkâr ve Rüstem-hadem[1] hazretleri Seray-ı şâhâne'lerinden filika-süvâr ve asâkir-i mehîbe vasatından şîrâne güzâr ile ol rûz-i dehşet-efrûzda dahi tekrâr mevrûs-i hânedân-i **[M1 74]** kahremânîleri olan şevket-i saltanatlarını i'lân ü izhâr ve cânib-i yemîne müteveccih olarak cânib-i yesârda Behâriyye'de ber-pây-i kıyâm ve muntazır-ı selâm-ı selâmet-encâm-ı Mülûkâne'leri olan Sadr-ı a'zam ve Şeyhulislâm ve sâir vüzerâ vü vükelâ' tarafına ancak yek-nigâh-ı selâmla taraf-ı dîğerdeki envâ'-ı asâkiri, Pâdişâhâne temâşâya imâle-i enzâr buyurarak güzâr ve Sa'd-âbâd'a teşrîfle Çağlayan kenârındaki kasr-ı Şâhâne'ye şeref-bahş-ı karâr oldular.

Sadr-ı a'zam ve Şeyhulislâm ve sâ'ir erkân-ı Devlet-i ebed-kıyâm dahi verây-ı Şehriyârî'den der-'akab hareket ve nehran Kağıd-hâne'ye sür'at birle huzûr-i hümâyûna duhûle teveccüh ü niyyet eylediklerinde, Sultân-ı sâhib-i zehâdet hazretleri, edây-ı salât-i zuhra niyyet ü mübâşeret buyurmalariyle, mukaddemce ol havâlîde mansûb olan haymelerine ric'at eylediler. Ve edâ'-i salâtdan sonra Rikâb-ı hümâyûn'a ruhsat ü da'vet buyurulmağla, Sadr-ı a'zam ve Şeyhulislâm müşrif-i meclis-i Pâdişâh-ı Cem-ihtişâm olduklarından[2] sonra, sâ'ir vüzerâ dahi me'zûn-i zemîn-pûs olup, 'ale't-tertîb huzûr-i fâ'izu'n-nûr-i Mülûkâne'de pâye-i 'ubûdiyyetde kıyâm eylediler.

Ol zemân Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî Refîk Efendi, Çapar-zâde[3] ve Kara 'Osmân-zâde'yi ve haylîce tereddüd ü i'tizâr ederek birkaç def'a âmed-şud ile bir takrîb Sirozî İsmâ'îl[4] Bey'i dahi çehre-sây-i hâk-i pây-i serîr-i saltanat olmalariyçün Kasr-ı hümâyûn'a sevk u da'vet ile mezbûrlar duhûle mübâderet eylediklerinde, İsmâ'îl Bey'in askeri ihâta sûretiyle haylîce tekarruba müsâra'at[5] eylediler. Şehinşâh-ı Ferîdûn-âsâr hazretleri, sâ'irlere güftâr buyurmayup, Sirozî'yi[6]: "'Bey! Hayli güzel askerin var. Hakk Te'âlâ düşmene gâlib eyleye!' kelâm-ı Mülûkâne-i ma'nîdâriyle mazhar-ı şeref-i hıtâb-ı Şehriyâr buyurmuşlar"[7] deyü iştihâr bulmuş idi. Bundan sonra her biri 'alâ merâtibihim hil'at ü hançer misillü teşrîfât-ı Pâdişâhî ve 'inâyât-ı Şehinşâhî ile mesrûr u mübâhî ve 'ale'l-'umûm muktezây-ı şân-ı Hilâfet olan pend ü irşâd ve mevâ'îd ü 'uhûda dâ'ir kelimât-ı belâgat-âyât-ı gayret-dâd ile[8] gûş-i

1 pîşkâr ve Rüstem-hadem M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek aynı kalgrafi ile vr.35b'nin sağ tarafına satırın hizâsına yazılmışlardır] A
2 olduklarından A : oldukdan M1
3 Çapar-zâde A : Cebbâr-zâde M1
4 İsmâ'îl M1 : İsma'îl A
5 müsâra'at A : sür'at M1
6 Sirozî'yi A : Sirozî M1
7 Hakk ..... buyurmuşlar A : — M1
8 gayret-dâd ile A : 'ibret-i edâyla M1

hûşları teşnîf ve kalb-i magşûşları te'lîf buyuruldukdan sonra me'zûn-i ric'at oldular. Ba'dehû mâ'adâ a'yân ü vücûh dahi **[M1 75]** otağ-ı Sadr-ı a'zamî'de 'alâ haddihim ilbâs-i hil'at ve ihsân ü 'inâyetle mazhar-ı mülâtafet oldular[1].

Me'mûr-şüden-i Vahîd Efendi be-mükâleme bâ[2]-Murahhas-ı İngiltere[3]

Mukaddemâ Fransa Sefîri[4] olmak cihetiyle Avrupa ahvâline vukūfu olan Vahîd Efendi, Bozca-ada[5] pîş-gâhına vürûd eylemiş olduğu ihbâr olunan İngiliz Murahhası ile mükâleme ve istihrâc-i mâdde-i müsâleme zımnında mâh-ı şa'bânın on sekizinci günü◊ Gelibo[lu] semtine 'azîmete me'mûr kılındı*.

Mübâşeret-i nizâm ve tesviye-i umûr-i mehâmm

Kağıd-hâne cem'iyyetinin üçüncü günü kemâ cera'l-'âde erkân-ı ma'lûme bi'l-cümle Bâb-ı 'âlî'ye vârid ve meclis-i Sadr-ı a'zamî'de mütehaşşid olup, cihet-i vahdet resmine ri'âyetle nizâm-ı musammeme mübâderet eylediklerinde, evvelâ kıllet-i metâlib ve kesret-i tâlib bahsiyle mürettebât-ı musammemeye münâfî ve hidemât-ı Devlet-i 'aliyye'ye[6] liyâkati ümmîdi minkülli'l-vücûh müntefî olmak üzere nüfûs-i zâ'ide hükmünde olmaları imzâsiyle birden Hakkı Paşa ve on kadar vüzerâmn dahi Vezâret'leri ref' olunup, her biri bir mahalde birer mikdâr me'âş ta'yîniyle ikâme olundu.

Nâzır-ı Umûr-i Cihâdiyye-şüden-i Behîc Efendi ve ba'zı tevcîhât[7]

Şıkk-ı Evvel Defterdârı Mustafa Behîc Efendi, mâh-ı şa'bânın yirmi üçüncü günü◊◊ Umûr-i Cihâdiyye Nâzırı nasb u ta'yîn ve Defterdârlık, Çavuş-

---

1 "Cem'iyyet-i 'âmme ..... oldular" kısmı özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,6-7'de kaydedilmiştir.

2 bâ A — M1

3 İngiltere M1 : + [Bu başlık altında yer alan bilgilerle ilgili olarak vr.36a'nın sol kenarında kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 18 Ş{a'bân}" kaydı vardır] A

4 Fransa Sefîri M1 : France Sefâreti A

5 Bozca-ada M1 : Bozça-ada A

◊ 18 Şa'bân 1223 = 9 Ekim 1808 Pazar.

* Vahîd Efendi'nin mükâlemeye me'mûr ve murahhas olarak Akdeniz Boğazı tarafına gönderilmesi, *Târîh-i Cevdet*'te, metnimizden farklı olarak ramazânın dördüncü günü olarak gösterilmektedir (bk. IX,61).

6 'aliyye'ye M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yer alan "kat'â" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

7 ve ba'zı tevcîhât M1 : + [Bu kısım buraya girmesi işaret edilerek, vr.36b'nin sağ kenarına satırın hizâsına yazılmıştır] A

◊◊ 23 Şa'bân 1223 = 14 Ekim 1808 Cuma.

başı Mehmed Tahsîn Efendi'ye ve Çavuş-başılık Memiş Efendi'ye tevcîh buyurulmağla*, her birinin kāmet-i liyâkati, ilbâs-i hil'at-i fâhire ile tezyîn buyuruldu.

Bed'-i nizâm-ı asâkir

Mahabbet-i memleket ve gayret-i milliyye, benî âdemde bir mâdde-i cibilliyye ve tabî'at-ı beşeriyye, âzâde ve âsûde olmağa dâ'imâ mâ'ile[1] olduğu kadîmden berü vukū'-yâfte olan ahvâl-i cihân-vâkıfânının 'indlerinde müstebân olup, lâkin noksân-ı terbiyetden lâzım gelan 'adem-i basîret ü gaflet ekser milele bâ'is-i teşettüt ü rehâvet olup, anları fazîlet-i **[M1 76]** insâniyyede kendülere fâ'ik olan akvâm-ı sâ'ire-i mûniseye 'ale'l-ıtlâk mahkûm u zebûn eylediği, kezâlik bi't-tecribe 'iyân olduğundan mâ'adâ, vukūfdan lâzım gelan îkān-ı itmînânın bâ'is-i fevz-i insânî olduğuna[2] *"Ve entümü'l-a'levne in kintüm mü'minîn"*** işâret-i şerîfesi bir kat'î bürhândır ve mutlaka 'ilim, 'amele mukaddem, ya'nî tasdîk ve şurû'a, hayr u şerri ibtidâ bir kerre işidüp, ba'dehû[3] tasavvur u ihtiyâr kılmak akdem olmağla, umûr-i 'âmmede ihdâs ü ihtirâ'a dâ'ir maslahat, husûsan ki *"Kālû bel vecednâ âbâ'enâ kezâlike yef'alûn"**** nass-ı kerîmi mazharı olan erbâb-ı gabâvetde tagyîr-i[4] 'âdet-i nâs, yahûd ekserinin andan kendülere min-ciheti'l-efrâd ve min-ciheti'l-'umûm terettüb edecek menfa'at ü mazarratı mukaddemce idrâk ü ma'rifetle sonra[5] sebeb ü 'illetini beyân ü isbât ederek yâ redd yahûd kabûllerine menût ve bu husûs ise anların bir vâfir müddet terbiyetle 'alâ haddihim ehl-i basîret olmalarına merbût iken, Devlet-i 'aliyye'de hâlâ nizâm-ı askerin lüzûmu 'avâma nâ-ma'lûm, zîra henûz kendü hâlleri ne olduğu dahi anlara gayr-i mefhûm olmağla; 'avâmm, havâs tarafından ve havâs, 'avâm kısmından medhûl ü melûm ve ol esnâda ikisi beyninde mümeyyiz olur haslet, idrâk-i 'avâmda min-külli'l-vücûh ma'dûm ve 'avâmda ittifâk-ı hakîkî ve havâsda sûrî vü mevhûm ve iki sınıf birbirine 'adû-yi meş'ûm olduğundan,

---

* "Nâzır-ı Umûr-i ..... buyurulmağla" kısmı, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,8'de kaydedilmiştir.

1 ve taabî'at-ı ..... mâ'ile M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.36b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

2 vukūfdan ..... olduğuna M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek diklemesine vr.36b'nin sol kenarına yazılmıştır] A

** "وانتم الاعلون ان كنتم مؤمنين = Eğer inanmışsanız, üstün gelecek olan sizsiniz" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Âl-i 'İmrân 3/139. âyetin ikinci yarısıdır.

3 hayr u ..... ba'dehû M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.36b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

*** "قالوا بل وجدنا اباء نا كذلك يفعلون = Şöyle cevap verdiler: Hayır, ama biz babalarımızı böyle yapar bulduk" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, eş-Şu'arâ' 26/74. âyetidir.

4 tagyîr-i A : tagbîr-i M1

5 sonra M1 : + [Bu kelimeden sonra yer alan "beyân" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

asker-i cedîd tertîb yahûd 'atîkini sûret-i intizâma taklîb mümkin olmayacağı[1] bundan mukaddem haylîce müddet olunan tecribe ile meczûm ise dahi, ba'zı hayr-hâhân-ı sebük-mağzân der-ceng-i evvel asker-i cedîd tahrîrine cûyân ve Vezîr-i Rüstem-nazîr'in kuvvet-i askeriyye ve şecâ'at-i celîlesine igtirâr ile sûret-dân-ı[2] imkân olarak bed'-i tertîb ü tahrîrine fâtiha-hân olmalariyle, mukaddemki Asker-i Şâhâne ta'bîri, tagyîr ve Segbân-ı Cedîd nâmı ile[3] tesmiye vü takrîr olunarak, kıyâfetleri 'abâ dizlik ve tozluk ve kısa silâh 'abâsı başlarına ba'zı Rumeli halkına mahsûs şeş-pâre muharrefi şubara[4] ta'bîr eyledikleri altı yedi sekiz terekli çuka kalpak ve[5] üzerine bir sınıfının nergisî **[M1** 77**]** ve bir kısmının kırmızı Magrib şâlı sarılmış olmak üzere hemân kıyâfet-i yek-nesakları tahsîs ve ecnâsı temyîz olunarak*, sâ'ir asâkir-i kadîmeden tefrîk olunup, lâkin henûz Nizâm-ı Cedîd asâkiri kavânînî mâddesi ve aşağı zâbitân ve[6] ta'lîm-i harb u darb mühimmesi mukaddemâ askerin a'mâl ü idâresinde mümkin mertebe olduğu[7] sûretde dahi hâlâ tanzîm[8] olunmayup, emr[9] ta'vîk olundu. Ve müceddeden mukayyed-i defter olan bir mikdâr nefere devr-i Selîmî'de ba'zı ta'lîm görmüş bakıyye-i askerden ancak Ser-bölük ve Mülâzım ve Çavuş gibi ve ba'zı ru'esây-ı hezâre[10] misillü yukarı ser-kerdeler tertîbiyle cümlesine sâbıkan Ocak Kethudâsı Cemretü'l-harbi ve vegā Süleymân Ağa, yine Ocak Ağalığı 'ünvâniyle Re'îs-i Asker ta'yîn buyuruldu. Ve neferât-ı muharrerenin bir mikdârı Levend Çiftliği kışlalarına isrâ vü iskân olunup, bir mikdârı da Üsküdar'da Selîmiyye kışlalarına irsâl ü mihmân kılındı**.

Ve İstanbul ehâlîsi şübbbânının ekseri zekî olmak takrîbiyle devr-i esbakda asâkir-i mu'allemede olan intizâm u mehâbeti görerek anlar da elbet ol tarafa derûnî bir meyl ü mahabbet kalup, lâkin encâm-ı kâr pes serâ-perde-i hafâda mestûr u pinhân olduğu ecilden, ba'de-zemân inkılâb-ı devrânla mesmû'larına

---

1 dahi anlara ..... olmayacağı M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "saḥ" kaydıyla işâret edilerek vr.36b'nin sağ alt kenarına yazılmıştır] A
2 sûret-dân-ı A : sûretâ M1
3 nâmı ile A : nâmiyle M1
4 muharrefi şubara M1 : + [Bu kısım buraya girmesi işaret edilerek, vr.37a'nın sol kenarına satırın hizâsına yazılmıştır] A
5 ve A : — M1
* "mukaddemki Asker-i Şâhâne ..... olunarak" kısmı, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,8-9'da kaydedilmiştir.
6 ve A : — M1
7 mukaddemâ ..... olduğu M1 : + [Bu kısım buraya girmesi işaret edilerek, farklı bir kaligrafi ile vr.37a'nın sol kenarına satırın hizâsına yazılmıştır. Ayrıca metinde yer alan ve muhtemelen bu ibâreyi ihtivâ eden bir kısmın üzeri okunamayacak şekilde karalanmıştır] A
8 tanzîm A : tenazzum M1
9 emr M1 : — A
10 hezâra A : hezâr M1
** "Ve müceddeden ..... kılındı" kısmı, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,8'de kaydedilmiştir.

göre asâkir-i mezbûre ref' u perîşân kılındıkları sûretde, kendüleri île'l-ebed ta'n u tahkîr-i hılâf-kârâna giriftâr olacakları mülâhazası dâ'imâ hâtır-nişânları olduğundan, bu husûs anların gürûh-i mezbûra duhûllerine bâ'is-i ta'vîk u te'hîr olmuş ise de, hâlâ Şehinşâh-ı Gîtî-sitân, Hâkān-ı Dârâ-ihsân *edâmallâhu devletehû mâ-dâme'z-zemân** hazretlerinin sermâye-i Cihân-dârî olan asâkir-i nusrat-şi'âra ecdâd-ı 'izâmları-âsâ i'tibâr-ı Şâhâne'leri derkâr olup, mânend-i[1] kudemâ'-i cihân-dârân-ı Şehsüvârî ve meşk-ı tîg u teber[2] ü kemân ve top u tüfengle hedm-i[3] nişân ve sâ'ir umûr-i cihâd ü gazâya dâ'ir haslet-i pehlevânîden fezâ'il-i bî-pâyân zât-ı Mülûkâne'lerine bir emr-i tabî'î olarak cümle-i hasâ'is-ı memdûha-i Şâhâne'lerinden[4] olmağla, a'zam-ı 'ibâdâtdan olan bu makūle menâhic-i emr-i saltanat[5], **[M1 78]** envâ'-ı hüner ü ma'rifetlere meyl ü rağbet ve lehviyyât ü menhiyyâta bi't-tab' 'adem-i rağbet husûsları Hudâ-dâd olarak, hâssıyyet-i meşreb-i Mülûkâne'leri olduğu yine bu delâ'il-i kat'iyye ile cümle 'indinde müberhen ü müstebân ve 'avâmm u havâssa râygân olduğundan, herkesde kuvvet-i kalb nümâyân olmağla, halk segbân defterine kayd olunmağa bilâ-teklîf cûyân olarak, külle yevm vâfirce[6] levendân mukayyed-i defter-i leşkeriyân olmağa başladı.

Tanzîm-i 'ulûfe-i Yeniçeriyân

Yeniçeri 'ulûfesinde sâ'ir ekser ocaklar esâmîsi gibi çok vakitden berü bi'l-müsâ'ade mu'âmele-i bey' u şirâ icrâ[7] olunarak, bu dahi cihât-ı sâ'ire gibi taht-i kā'ide-i dâd ü sitâda dâhil olmuş ve belki tevliyet-i sadaka gibi imdâdiyye ve cebelü mâddelerinden sâlim ü müberrâ ve sefer eşmek[8] ve kolluk beklemek ve silahşörlük bilmek gibi şurûtu mahv u ilgā olunup, me'mûnu'l-gā'ile bir îrâd-ı ra'nâ sûretini bulmuş olmağla, beyt-i mâl-i Müslimîn'e mahz-ı telef ü hebâ bir ma'nâ ve ashâbının ehil olmadıklarından ve erbâb-ı ceng ü vegā ancak bir kuru gayret-i câhiliyyeye mübtelâ kalup, o makūlelerde esâmî nâmına bir akça bulunmadığından, 'ulûfe ashâbının hîn-i iktizâda bir akçalık işe bile yaramayacakları bi'd-defe'ât tecribât ile isbât

---

* "ادام الله دولته ما دام الزمان" = Allah onun devletini zaman sürdükçe sürdürsün" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

1 mânend-i A : mânende M1
2 teber M1 : teper A
3 hedm-i A : hedef-i M1
4 Şâhâne'lerinden M1 : Şâ[hâ]ne'lerinden [Kelime önce "Mülû{kâne'since}" şeklinde yazılması düşünülmüş, sonradan üzeri çizilerek "Şâ{hâ}ne'lerinden" şekline dönüştürülmüştür] A
5 menâhic-i emr-i saltanat A : menâhîc-i M1
6 vâfirce M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "nüfûs" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
7 icrâ A : — M1
8 eşmek A : etmek M1

olunmuş olduğundan nâşî, ba'de'l-yevm asıl defterlü yeniçeriyândan mâ'adâ, ya'nî kolluk neferâtı ve kara-kullukcu ve kışlalar ihtiyârları ve sâ'ir bu makūlelerden başka 'ulûfe-hâr olanların mâ-fi'l-yedleri külliyyen ilga olunmak ve Yeniçeri Kâtibi ve sâ'ir ümenâ bu bâbda müsâmaha vü igmâzdan tevakkî edüp, ednâ müsâmahaları zuhûr ederse, anların ve kezâlik ellerinde esâmî evrâkı bulunan hâric ez-Ocak eşhâsın cezâları ancak katl olmak gerçi imzâ-kerde-i vükelâ olup, lâkin hâk-i pây-i Hidîv-i kerûbî-sîret'e 'arz u inhâ olundukda, merkûz-i cevher-i fıtrat-ı Mülûkâne'leri olan mâye-i rahm u şefekat muktezâsınca, bu eyyâm-ı mübârekede bunca 'ibâdullahın birden kat'-ı erzâk olunmalarına 'adem-i rızâ ile bi't-tav'ı ve'r-rızâ i'tâ edenlerin nısfı mikdârları [M1 79] gümrüklerden verilerek hatt u tenzîl sûretine ruhsat ve sonra vermeyenler olursa, esâmîleri külliyyen hazîne-mânde kılınacağı işâ'at olunmak üzere fermân-ı Şehriyâr-ı kerem-nümûd şeref-vürûd olmağla, bervech-i fermûde Gümrükcü'ye hıtâben bir kıt'a emr-i 'âlî ısdâr ve kırk gün müddet ile te'cîl ü tahdîd olunarak, müddet-i mahdûde-i mezkûre inkızâsında gelenlerin Gümrük[1] akçasından dahi mahrûm olacaklarını[2] tasrîh u iş'âr birle, hemân yevm-i merkūmdan ibtidâ ile o makūle esâmî sâhibleri -ki ekseri[3] esnâf ve hıdmetkâr gürûhlarıdır- gümrükcülere yedlerindeki evrâkı getürüp teslîm ederek, bey' murâd edenlere[4] nısf kıymet-i mu'tâdesini nakden istîfâ edüp, 'ulûfe isteyenlere yine gümrüklerden nısfiyyet üzere esâmî tezkireleri i'tâ olmağa[5] başlanmağla, on gün zarfında yüz bin akça kadar hazîne-mânde kılındığı, gümrükler taraflarından[6] 'arz u inhâ olundu. Hattâ Sahhâflar Şeyhi Emîn Efendi nâm şahsın müte'addid ortalardan iki bin akça kadar 'ulûfe esâmîsi olduğu ve buna mütekārib ve bu makūle[7] sâ'ir dahi 'ulûfe ashâbı kati çok olduğu ol hılâlde te'ayyün edüp, yine nısfiyyetle müteselli oldular.

Pes bu sûretle yeniçeri ocağı, kānûn-i Süleymânî'ye ri'âyet olunarak yine kemâ-kân bâkî ve ber-karâr ve üslûb-i kadîmlerine kat'â tegayyür gelmamek üzere şimdilik kolluklar ve sâ'ir hıdemât-ı mukanneneleri 'uhdelerinde kalup, yeniden müretteb olacak asker dahi bi-re'sihî Ocak olmağla, Devlet-i 'aliyye askerîsi ba'de-ezîn[8] sekiz ocakdan 'ibâret olmak karâr-dâde ve mumzâ olduğu üzere nizâmât-ı mezbûre yavaşca yavaşca[9] icrâ olunmağa başladı.

---

1 Gümrük A : — M1
2 olacaklarını A : olacağlarını M1
3 ekseri A : ekser M1
4 edenlere M1 : + [Bu kelime önce "edenleri" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "ye" harfinin üzeri karalanarak üstüne yazılan "he" ile "edenlere" şekline dönüştürülmüştür] A
5 olmağa A : olunmağa M1
6 taraflarından A : tarafından M1
7 ve bu makūle M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek vr.38a'nın sol tarafına satırın hizasına yazılmışlardır] A
8 ba'de-ezîn M1 : ba'de-zîn A
9 yavaşca A : — M1

Ve Segbân Ocağı ehâlîsinin 'ulûfelerinin kesreti ve sâ'ir cihât me'âşlarının vefreti ve hakk-ı müstehaklarında teveccüh-i Devlet-i 'aliyye'nin bereketi muktezâlarınca, Ocağ-ı mezbûra az vakitde kendü irâdet ü rağbetleriyle kati vâfir nefer muharrer olup, hattâ yeniçeri neferâtından ve neferâtdan başka ser-kerde ve müte'ayyinlerinden dahi kendi meyl ü iltimâslariyle haylîce eşhâs der-defter oldu*. Ve eğer az vakitde kadr-i mâ-yelîku teksîrine himmet olunsaydı, yirmi gün müddet zarfında iblâğ-ı mertebe-i vefret olunur idi. Lâkin bî-vakt **[M1 80]** Ocağ-ı mezbûre hakkında[1] mülâhaza-i me'âş u îrâd ve öyle bir vakt-i pür-nezâketde bî-ma'nâ aklâm mugâletâtma dâ'ir mevâdd-ı hayf ki, izâ'a-i evkâtla sonra bâ'is-i nedâmet oldu.

Katl-i Cüce Mustafa Ağa ve Muhzır-başı Ahmed Ağa

Hudâvendigâr-ı sâbık müte'allikātından Cüce Mustafa Ağa, noksân-ı a'zâsı muktezâsınca sifr-i zâ'id-âsâ havene-i makhûre 'idâdına dâhil idüğüni defter-i intikām mübîn ü nâkıl ve İstanbul Kadısı Muhzır-başısı Ahmed Ağa'nın esnâfa dâ'ir gûyâ ba'zı fesâdları olduğu, sem'-i ashâb-ı dâd u sitâda vâsıl olmağla, Mustafa Ağa'ya şemşîr-i siyâsetle cezâ kılınup, Ahmed Ağa çekdirme ile iclâ olundukdan sonra, Marmara Adası önünde deryâya ilkā olundu. Lâkin bî-çâre Ahmed Ağa şe'âmet-i nefsâniyyete uğradı**; zîra o öyle pek fenâ âdem değil idi[2].

Nefy-i ba'zı kesân

Devr-i sâbık müntemîlerinden ba'zı meşâyıh-ı tarîk ve kudât ve birkaç vüzerâ kapu kethudâları, bu esnâda ba'zı kelâm-ı nâ-sezâya ictirâ eyledikleri, gûş-zede-i vükelâ' olmağla, her biri bir tarafa nefy ü iclâ olundular. Ve sinni yüz otuza karîb nâdire-i dehr Feyyûmî Efendi nâm fakîh-i fâzıl dahi bâ-hikmet-i Hudâ Mağnisa'ya iclâ olundu.

---

* **"Tanzîm-i 'ulûfe-i ..... oldu"** uzunca kısmı, ihmâl edilebilir değişikliklerle, bazı kısımlarında özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,9-10'da kaydedilmiştir.

1 Ocağ-ı mezbûr hakkında M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek sayfanın sol tarafına satırın hizasına yazılmışlardır] A

** **"Katl-i Cüce Mustafa Ağa** ..... üğradı" kısmındaki bilgiler ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, VIII,335'te kaydedilmiştir.

2 idi M1 : + [Burada zikri geçen Muhzır-başı Ahmed Ağa ile ilgili olarak vr.37b'nin sağ kenarında Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi'nin kendi eliyle yazdığı şu değerlendirme kaydı vardır: "Ya'nî Râmiz Paşa {Burada muhtemelen "merhûm" yazılmış, ama üzeri okunamayacak şekilde karalanmıştır} zemân-i tedrîsinde Mahmûd Paşa Mahkemesi'nde Kâtib ve merkûm Ahmed Ağa dahi Mahkeme-i mahkiyyede Tahtacı bulunmağla, beynlerinde akça nizâ'ından dolayı bürûdet vukū' bulmuş imiş. Şimdi anın re'yiyle böyle olup, kîn-i dîrînin icrâ eyledi;

Efendi-i[1] mûmâ ileyh Sultân Ahmed merhûmun on beş târîhinde[◊], cülûs-i hümâyûnlarını mübeşşir hutbe fermânı Feyyûm Şehri'ne vâsıl oldukda, henûz on sekiz-on dokuz yaşında kadar[2] olup, hatîb olduğu câmi' minberinde en evvel kendüleri kırâ'at eylemiş oldukları lisânlarından mesmû' olup ve hâlâ hod-be-hod kıyâm u ku'ûda ve rukû' u sücûda muktedir ve cemî' havâss u kuvâsı naks u halelden sâlim ve gice gündüz gözlüksüz mutâla'a-i kütübe müştagil ü müdâvim idiler. Her derece-i fazîleti bunlara mukâs ve ahvâl-i müdîrân dahi bundân[3] kıyâs olunur[4].

Hayri Efendi birâderi Seyyidâ[5] Efendi, mukaddemâ Trablus'a nefy olunmuşiken, hılâl-i râhda Çapar[6]-zâde'ye ilticâ eylemekle, Yozgad Kasabası'nda meks ü tevkîf[7] eylediğini [M1 81] mübîn Der-i devlet-medâr'a tahrîrâtı vürûd etmekle, ümenâ'-i devletin ancak murâdı, mûmâ ileyhin Âsitâne'den tard u ib'âdı olmağla, hakkında *"Her kücâ bâd ancâ berbâd"** mazmûnu îrâd olundu**.

'Akd-i mükâleme bâ-Maslahat-güzâr-ı Fransa[8]

Mâh-ı mezbûrun on dördüncü gününde◊◊ Bebek Bağçesi kasrında Köstendilli[9] Tâhir Efendi ve Re'îsülküttâb Gâlib Efendi, Fransa[10] Maslahatgüzârı ile 'akd-i meclis-i mükâleme edüp, mersûm kelâma âgâz ile, "Fransa[11] Devleti, Devlet-i 'aliyye'nin dost-i kadîmi ve gayret-keş-i samîmî olmağla, mesâlih-i seniyyelerini iltizâmda ser-i mû kusûr u müsâmahası olmayup, ancak 'el-Hâletü hâzih cülûs-i hümâyûn hasebiyle meslek-i Devlet-i 'aliyye ne resmedir ve usûl-i sâbıkaya ri'âyetleri var mıdır?' Devletime inhâ vü ihbâr

---

tecâvezallâhu Te'âlâ 'an seyyi'âtihî {تجاوز الله تعالى عن سياته = Yüce Allah onun günâhlarını affeylesin}. Li-nâmıkıhî"] A

1 Efendi-i M1 : Efendi-yi A

◊ 1 Muharrem 1115 = 17 Mayıs 1703 Perşembe.

2 kadar A : — M1

3 bundan A : buna M1

4 olunur A : — M1

5 Seyyidâ A : Seyyid M1

6 Çapar A : Cebbâr M1

7 tevkîf A : tevakkuf M1

* "هر كجا باد انجا برباد = Her nerede olursa orayı berbâd eyler" anlamına gelen Farsça deyiştir.

** **"Nefy-i ba'zı kesân ..... olundu"** kısmındaki bilgiler ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle "Şânî-zâde Târîhi'nde muharrerdir" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, VIII,336-337'de kaydedilmiştir.

8 **Fransa M1 : Françe A**

◊◊ 14 Şa'bân 1223 = 5 Ekim 1808 Çarşamba.

9 Köstendilli M1 : Köstendîlî A

10 Fransa M1 : Françe A

11 Fransa M1 : Françe A

içün beyân olunmak muktezây-ı maslahatımdır[1]" deyü râh u revişi[2] vükelây-ı vakitden istifsâr eyledikde, berü cânibden mukābeleye ibtidâr birle, "Hâlâ erîke-pîrây-ı şevket ve serîr-ârây-ı saltanat olan şevketlü Pâdişâhımızın tagyîr-i usûl-i sâlifeye dâ'ir kat'â mu'âmele ve niyyet-i Şâhâne'leri yokdur. Geçen gün huzûr-i şevket-mahsûrlarında Fransa[3] İmparatoru cenâblarının Devlet-i 'aliyye hakkında te'ahhüdât-ı kesîresi olduğunu, Selîm Hân'dan bi'd-defe'ât istimâ' eylemişidim. Lâkin kendi tevassutuyla Rusyalu musâlahasının Paris'e havâle olunması, el-hâletü hâzih bir sene müddeti güzerân etmişiken, bu gûne imtidâdın sebebi nedir?" deyü su'âl buyurduklarında, "Vâkı'a Fransa[4] İmperatoru'nun derkâr olan te'ahhüdât-ı kaviyyesine nazaran bu ana kadar maslahat-ı musâlaha ber-vefk-ı dil-hâh hıtâm-pezîr olmak emr-i mukarrer zann olunur iken, bu ana kadar tesvîf[5] ü te'hîr olunmağla, bu keyfiyyetin asıl ve mebnâsı Fransa[6] tarafından su'âl ü istinbâ[7] olundukda, Rusyalu ba'zı memleketler talebinde olup, bu matlûba ise Devlet-i 'aliyye'nin bir vechile rûy-i rızâ göstermeyeceği imperatorun meczûmu ve kendinin dahi menfûru olmak sebebiyle bi'l-muhâbere Rusyalu'yu bu dâ'iye-i lâgıyeden ferâgat etdirerek, maslahata hüsn-i netîce vermek içün **[M1 82]** bu ana dek te'hîr olundu" cevâbı verildiğini hâk-i pây-i hümâyûnlarına 'arz u ifâde eylediğimizde, Rusyalu'nun memleket talebi kelâmından çehre-i şevket-behre-i Mülûkâne'lerinde şâ'ibe-i iğbirâr be-dîdâr olup, bu makāle bir gûne sem' u[8] ısgā ihâle olunacak ve bir vechile kāle gelecek söz değildir. Fransa[9] İmperatoru te'ahhüdât-ı sâbıkasını fi'le getürüp, hasbe'l-me'mûl sa'y ü gayretleriyle bu mâdde sûret-yâfte-i husûl olur ise, lâ-cerem taraf-ı hümâyûnumdan dahi mukābele-i misliyye ile usûl-i sâlifeye ri'âyetde i'mâl-i bâzûy-i himmet kılınacağı, râtibe-i 'uhde-i iltizâmımdır. Binâ'en 'aleyh maslahat-ı merkūme karîben sûret bulacak mı, yohsa yine imrûz u ferdâ çengaline mu'allak olacak mı? Maslahat-güzâr'dan kat'î su'âl ü istiknâh birle taraf-ı Şâhâne'm âgâh olunsun, ma'razında emr-i 'âlîleri şeref-sudûr buldu" denilerek mersûmdan isticvâb olundukda, savb-ı me'âlî-evb-i hazret-i Cihânbânî'den usûl-i mukarrere-i Selîm Hânî'ye ri'âyet buyuracakları cevâbından izhâr-ı sürûr u inbisât ederek, İmperator cenâbları evvel ve âhır Devlet-i 'aliyye'nin mesâlihini iltizâm üzere olduğu, dost ve düşmen devletlerin cümlesine zâhirdir. Husûsan hâliyâ usûl-i sâbıkaya murâ'ât-ı hümâyûn bu-

1 maslahatımdır A : maslahat mıdır? M1
2 revişi M1 : reviş A
3 Fransa M1 : Françe A
4 Fransa M1 : Françe A
5 tesvîf A : tevkîf M1
6 Fransa M1 : Françe A
7 istinbâ A : istinbât M1
8 sem' u M1 : sem' A
9 Fransa M1 : Françe A

yurılacağını cezm ü tahkîk eyledikde, elbette dü-bâlâ sa'y ü ikdâm edeceği bî-reyb ü merâ ve zann u ihtimâldan müberrâdır. Leh memleketi hudûdunda iki yüz yirmi bin mikdâr asâkir-i âteş-bâr tevkîf u ihzâr eylemesi dahi eğer iktizâ ederse, Devlet-i 'aliyye'nin maslahatını merâm üzere Rusyalu'ya itmâm etdirmek niyyetine mebnîdir. Ancak Fransalu[1] devr-i esbakda gördükleri[2] nisâb-ı ri'âyet ü ihtirâmdan el-hâletü hâzih bî-nasîb olmakdadır" zemîninde biraz şikâyete dem-sâz ve "Tepedelenli 'Ali Paşa'nın ba'zı mertebe televvün ve 'adem-i istikâmet ü nâ-sâzlığını miyân-endâz oldukdan sonra, bu eyyâmda Paris'de musâlaha mukaddimâtına âgāz olunması agleb-i melhûzumdur" deyü hatm-i cerîde-i kelâm eyledi. Ve bu meclisi ve mefhûmu mübîn ve 'Alemdâr Paşa'nın Âsitâne-i sa'âdet'e vürûdu ve sadâreti ve merkez-i itâ'at-i Hılâfet-penâhî'de kıyam u ihtimâmı ve satvet ü şehâmeti ve nüfûz **[M1 83]** u kudreti ve 'âmme-i enâmın cülûs-i dâfi'u'n-nuhûs-i Hâkānî'den[3] fart-ı sürûr u neşât ve kemâl-i hazz u inbisâtı ve Rumeli ve Anadolu a'yân ve hânedânlarının bâ-irâde-i sa'âdet-ifâde-i hazret-i Pâdişâhî 'ale'l-'umûm Sadr-ı müşârun ileyhle 'akd-i ittifâk ve rabt-ı vifâk ve bi'l-cümle vükelâ'-i devlet ve ru'esâ'-i mülk[4] ü millet miyânında in'idâm-ı şâ'ibe-i tenâfür u şikāk ile mecmû'u bi'd-da've Der-i devlet-medâr'a rû-mâl-i kudûm olup, umûr-i dâhiliyye vü hâriciyyenin ber-vefk-ı merâm hüsn-i nizâmına ikdâm, kezâlik Haremeyn-i şerîfeyn'deki Vehhâbî gā'ilesinin esbâb-ı indifâ'ına ihtimâm ve'l-hâsıl Devlet-i 'aliyye derûnunda yüz seneden mütecâviz müddetdir gā'ib olmuş ittifâk u kuvvetin 'avdet ü irticâ'ı ve husûf-i terk ü ihmâlde mestûr kalmış necm-i sa'dü's-su'ûd[5] nesak u nizâmın kemâ fi'l-esbak bürûz u iltimâ'ı husûslarına müsâ'ade-i kevkeb-i baht-ı Cihân-bânî ile bu nevrûz-i fîrûz, şeref-i şems-i saltanat-ı cenâb-ı Mahmûd Hânî'de sarf-ı vüs' u iktidâr olunmakda olduğu ve Rumeli askerinden mâ'adâ Anadolu memâlikinden pey-der-pey celb-i asker olunmağla, iktizâsına göre İsma'îl ve İbrâ'îl ve Tulça ve sâ'ir Rusyalu muhâzâtında olan emâkin ü hudûda ta'yîn ü irsâl birle, oralarda hâlâ tecemmu'-u terâküm etmekde oldukları haberlerini mu'lin ü mübîn, Maslahat-güzâr-ı mersûma bir müzekkire i'tâ ve bir 'aynı da Fransa'da[6] Sefîr Muhibb Efendi'ye makām-ı Riyâset'den mufassal tahrîrât ile isrâ olunup*, amnla bile yine makām-ı Riyâset'den makām-ı Paris'de mukîm Elçi-i sâbık Ceneral Sebastiyan'a[7] bir kā'ime irsâl olundu.

---

1 Fransalu M1 : Françelü A
2 gördükleri M1 : gö[r]dükleri A
3 Hâkānî'den A : Hâkānî'de M1
4 mülk A : memleket M1
5 su'ûd A : su'ûd ve M1
6 Fransa'da M1 : Françe'de A
* "Mâh-ı mezbûrun on dördüncü ..... olunup" kısmında yer alan bilgiler özetle ve olayın cemâziyelâhırın on dördünde geçtiği belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, IX,58-59'da kaydedilmiştir.
7 Ceneral Sebastiyan'a M1 : Sebastiyan Ceneral'e A

Firistâden-i kā'ime ez-taraf-ı Sadr-ı Âsaf-misâl be-cânib-i Feldmerşal

Hâlâ Yaş Kasabası'nda mukîm olan Rusya Feldmerşali Prosorowski[1]'ye makām-ı Sadâret'den mesned-nişîn-i Vekâlet-i kübrâ olduğunu ihbâr zemîninde bi'l-münâsebe emr-i musâlahanın keyfiyyetini istihbârı mütezammın, beyne'l-leyyin ve't-tecellüd bir hakîmâne üslûbla kā'ime tahrîr[2] ü tesyîr olunmağla, tebrîk-i sadâreti muhtevî 'ayâr-ı meşrûhda cevâb-nâmesi vürûd eyledi*.

Ba'zı tevcîhât

Evâhır-ı mâh-ı şa'bân-ı şerîfde[3◊] Diyârbekir Eyâleti, Vezîr Behrâm Paşa'ya ve Selânik [**M1 84**] ve Kavala sancakları, sâbık Bosna Vâlîsi Vezîr Mehmed Husrev Paşa 'uhdesinde iken Sirozî İsmâ'îl[4] Bey'in zîr-i idâresine ihâle olunmağla, beylik tarafından emri tahrîr ve ve mîr-i mûmâ ileyhe tesyîr kılınup, Vezîr-i müşârun ileyh tarafına da 'an-karîb kendülerine münâsib mansıb tevcîh olunacağı tebşîr olundu**.

Ve Arnavudluk'da İzvornik Sancağı, mîr-i mîrândan İzvornikli 'Ali Paşa'ya tevcîh ve menşûru irsâl olundu.

Âmeden-i tahrîrât-ı Sefîr-i Fransa[5]

Fransa Sefîri Muhibb Efendi tarafından vürûd eden tahrîrât havâdisâtındandır ki, mûmâ ileyh[6] Baş-vekîl*** ile mükâleme edüp, me'mûriyyet-i cedîdesi muktezâsınca emr-i musâlahaya dâ'ir ânifen zikr olunan bahs-i ma'hûddan su'âl eyledikde, Vekîl-i mersûm cevâba âgāz edüp, "Bu def'a Erfurt[7] nâm mahalde mün'akid olan meclis-i mükâlemenin karârı

---

1 Prosorowski : Pozoreski (پوزورسکی) A, M1. Rus Mareşali A. A. Porosorowski için bk. meselâ Arthur Kleinschmidt, *Drei Jahrhunderte russischer Geschichte*, Berlin 2006, s.249.

2 tahrîr M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "firistâde" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

* "Hâlâ Yaş Kasabası'nda mukîm ..... eyledi" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,58'de kaydedilmiştir.

3 şa'bân-ı şerîfde M1 : şa'bânda A

◊ 21-29 Şa'bân 1223 = 12- 20 Ekim 1808.

4 İsmâ'îl M1 : İsma'îl A

** "Evâhır-ı mâh-ı şa'bân-ı ..... olundu" kısmı, mânâyı bozmayan değişik ifadelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,8'de kaydedilmiştir.

5 **Fransa M1 : Françe** A

6 ileyh M1 : ile A

*** *Târîh-i Cevdet*, IX,68'de buradaki bilgilere yer verilmekle beraber, Muhibb Efendi'nin Fransa Hâriciyye Nâzırı Şampani (شامپانی) ile görüştüğü yazılıdır.

7 Erfurt : Erfurd (ارفورد) A, M1

şu sûretdedir ki[1], Fransa[2] İmperatoru, Devlet-i 'aliyye'nin maslahatını bi'l-vücûh iltizâm etmiş olduğu ma'lûm iken, Rusya İmperatoru Eflâk ve Boğdân'ı terk etmek istemeyüp, hattâ Yaş Mu'âhedesi'nden sonra devleteyn beyninde cereyân eden senedât mûceblerince Memleketeyn-i mezbûreteyni zabt u idâre edebilecek derecede istihkâkımız vardır. Ve 'ale'l-husûs birkaç seneden berü erâzî-i mezkûrenin idâresi bi'l-iştirâk[3] sûretinde bir ma'nâdır. Ve Memleketeyn ehâlîsi hem-milletimiz olmak takrîbiyle tarafımıza izhâr-ı meyl ü rağbet etmeleriyle, şimdi dîn-i âharda olan Ehl-i İslâm'a terk eylemek, beyne ehli'l-mille şânımıza şeyn olduğu bî-şübhe vü reybetdir[4]. Kaldı ki Devlet-i 'Osmâniyye tarafından bi'd-defe'ât bî-tevassut 'akd-i musâlaha olunması, bâ-tahrîrât teklîf olunduğundan mâ'adâ, hâlâ hâmil-i mühr-i sadâret olan Mustafa Paşa dahi Ruscuk'da iken, Yaş'da ârâm eden Feldmerşal[5] Prosorowski[6] ile muhâbere etmekde idi" mefhûmunda Rusya İmperatoru'nun lisânından nakl-i cevâb ve Devlet-i 'aliyye[7] gûyâ bi-re'sihâ musâlahaya gizlüce sa'y-i bî-irtiyâb edüp, lâkin ber-vech-i dil-hâh sûret veremamiş olduğundan, **[M1 85]** Fransa tarafına intizâr sûreti îcâb eylemiş mefhûmlarını işrâb ederek, "İmperatorumuz dahi İspanya mâddesiyle müştagil olmağla, Almanya Ülkesi'nde olan dört yüz bin kadar askerinin ekserini İspanya üzerine sarf u tahvîl eylemekle, Rusyalu mukābilinde hiç[8] olmazsa mukābele ve müdâfa'a edebilecek askeri kalîl olduğuna mebnî, Rusya İmperatoru'na şimdilik tehakküm tarîkıyle cevâb-ı gālibâne ile zebân-dırâzlık şîvesinden sükût birle, sûret-i mu'âmele-i mülâyemet ü mümâşâtla izhâr-ı tegāfül-i 'ârifâne etmekde ise de, yine tevassut husûsundan kenâre-gîr oldukları yokdur. Ve kaldı ki tevassut mâddesi devleteyn tarafından kabûl olunduğu sûretde, mutevassıt olan dahi muktezây-ı tevassutu lâ-cerem icrâ edecekdir, yoksa Rusyalu[9] Elçisi olan Tolstoy'a[10] bizim ibrâmımız ile gerçi ruhsat-nâme gönderüp, lâkin ta'lîmâtını tekmîlen irsâl eylemedi. Ve bu def'a mersûmu 'azl

---

1 sûretdedir ki A : sûretde M1
2 Fransa M1 : Françe A
3 bi'l-iştirâk A : iştirâk M1
4 reybetdir A : reybdir M1
5 Feldmerşal (فلد مرشال) A : Feldmarşal (فلد مارشال) M1
6 Prosorowski : Pozoreski (پوزورسکی) A, M1. Rus Mareşali A. A. Porosorowski için bk. meselâ Arthur Kleinschmidt, *Drei Jahrhunderte russischer Geschichte*, s.249.
7 'aliyye M1 : + [Bu kelime önce "'aliyye'nin" şeklinde yazılmış, sonradan "nin" kısmının üzeri çizilmiştir] A
8 hiç A : hic M1
9 Rusyalu A : Rusya M1
10 Tolstoy'a : Tolştoy'a (تولشتویه) A, M1. Metnimizde Tolştoy olarak yazılan bu kelime, Cevdet Paşa tarafından Tolstoy (تولستوی) şeklinde kaydedilmiştir (bk. IX,69). Burada adı geçen Rus subay ve diplomatı Count Piotr Tolstoi için bk. meselâ Paul W. Schroeder, *The Transformation of European Politics 1763-1848*, New York 1994, s.331-334,336,350.

edüp, yerine ta'yîn eylediği elçisini dahi terhîs etmeyeceği, emr-i müsellem olduğundan fazla, Rusyalu tarafından terk-i tevassut ve Devlet-i 'aliyye cânibinden dahi bu resme mu'âmele olunmağla, mutevassıt olan nice icrây-ı tevassut edebilür? Zîra Rusyalu musâlahayı bu tarafdan kaldırup, İstanbul ve yahûd mahall-i âharda olmasını tasmîm etmişdir. Ve bu esnâda İngilterelü ile de mükâleme vü[1] mükâtebe üzere olduğumuza binâ'en, belki musâlaha me'mûldür. Ve Devlet-i 'aliyye dahi bi't-tab' musâlahaya dâhil olmağla, gavâ'il külliyyen zâ'il olur. İşte Erfurt'da müretteb olan meclisin sûret-i bed' u karârı bu minvâl üzeredir" deyü itmâm-ı kelâm eyledi*.

İşte iki seneye mütenâhî müddetde çekilen meşakkat ve görülen hasâret ne gûne netîceye nihâyet verdiği bu takrîrden müstebân ve müstefâdü'l-me'âl olup, bundan mukaddemce dahi netîce bu makūle olacağı müteyakkın-ı erbâb-ı intikāl idi; zîrâ bu[2] mu'âmelât-ı dil-firîb ve şu'bede-hây-ı[3] e'âcîb ile işgāl ederek, vakt-i kesîr imrâr olundukdan sonra, mâdde-i mültezimeyi[4] terkle karâr verildiği, gerçi Fransalu'nun 'ahd-şiken ve mütelevvin vè vefâdârsızlığından[5] şümâr olunur ise de, **[M1 86]** İmperator-i mezbûr mukaddemâ Devlet-i 'aliyye'ye 'arz-ı safvet ve iddi'ây-ı yegânegî ve nîk-hâhî husûslarını isbât edüp, hattâ Rusyalu ile Tilsit Mu'âhedesi'nde Devlet-i 'aliyye'yi şurût-i mu'âhedesine idrâc ve istiklâl ü serbestiyyet[6] üzere şân u nüfûz ve temâmî-i mülk esbâbının istihsâliyle 'akd-i şurûtu kendünün tevassutuyla olmağı[7] mu'âhede-i mezbûrede intâc eyleyüp, lâkin ol esnâda vukū' bulan inkılâb-ı Devlet-i 'aliyye sebebiyle Avrupa ahvâli matlûb-i husamâ üzere kālib-i âhara ifrâğla, düvel-i Avrupa *"Zâde fi't-tunbûri nağmeten uhrâ"*** ile dem-sâz olduklarında, Fransalu dahi sûret-i münâfesede ney-zen bakışlarıyla soğuk nevâ perdelerinden âgāza başladıklarından sonra, Devlet-i 'aliyye tarafından ol vakitde dahi gerçi hulûs-ı kadîme muktezâsınca kemâkân muvâfakat-i sûriyye ibrâziyle[8] re'y-i sâbık üzere in'ikād-ı musâlaha[9] yine Paris Şehri'ne havâle kılınmışidi.

---

1 mükâleme vü M1 : — A

* "Fransa Sefîri Muhibb Efendi tarafından ..... eyledi" kısmındaki bilgiler özetle, değişik ifâdelerle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,68-69'da kaydedilmiştir.

2 bu A : — M1

3 şu'bede-hây-ı A : şu'bede-pây-ı M1

4 mültezimeyi A : mültezime M1

5 vefâdârsızlığından A : vefâsızlığından M1

6 serbestiyyet A : serbesiyyet M1

7 olmağı A : olmadığı M1

** "زاد فی الطنبور نغمة اخری = Tanburda bir başka nağme daha doğdu" anlamına gelen Arapça bir deyimdir.

8 ibrâziyle A : ibrâz ile M1

9 in'ikād-ı musâlaha ["musâlaha" kelimesi önce "'musâlahanın" şeklinde yazılmış, sonradan "nın" kısmının üzeri karalanmıştır] A : inkızây-ı musâlaha M1

Binâ'en 'aleyh 'akd-i mütâreke olunup, lâkin Fransalu'nun ba'de-zîn merâmı, Devlet-i 'aliyye'nin tanzîm-i musâlahasına ikdâm olmayup, ancak Rusyalu[1] ile muhârib bulunması, Fransalu hakkında fâ'ideden hâlî olmadığı dakîkasına mebnî, böyle 'avk u te'hîr ile imrâr-ı eyyâm idüği, dakîka-şinâsân-ı düvel-i sâ'ire 'indinde bî-reyb ü ibhâm olduğundan*, müddet-i mütâreke inkızâsına kadar Rusyalu, Eflâk ve Boğdân memleketlerini tahliye eylemek, şurût-ı mu'âhede-i ma'hûdenin en akdemi iken, bu ana kadar tahliye eylemeyüp, Fransa İmperatoru Bonaparta dahi gâh kendüsinin İspanya Memâliki'ni zabt eşgâlini der-pîş-i 'özr ü 'illet ve gâh Rusyalu'nun İsveclü ile muhârebesini vaz'-ı zemîn-i behâne ve gâh dahi irâ'e-i rehâvet ve izhâr-ı 'adem-i kudret ederek henûz ser-rişte-i sulha teşebbüse ser-i mû niyyet eylemediğinden başka, aralık aralık gâh Tepedelenli 'Ali Paşa'nın vâkı'a mutâbık inkılâb-ı nâ-sezâsından iştikâ ve gâh eledd-i hasmım olan İngilterelü ile Devlet-i 'aliyye 'akd-i sulh sadedinde olmağla, "Bu resme televvün, bizimle derkâr olan muvâlâta vehn ve bî-sebâtı îcâb eylemekle[2], selb-i emniyyetimize bâdî hâlâtdandır" deyerek gûn-â-gûn nakş-ı bukalemûn **[M1 87]** izhâriyle rengâreng a'zâr iş'âr etmekde olup, ba'de-zâ ol tarafdan Devlet-i ebediyyü'l-mebnâ'ya zerre mikdâr yârı ve yâveri nümûdâr olmayacağı 'inde'l-vükelâ'[3] be-dîdâr olmuş ise dahi, şikestî-i zücâc, imtizâc-ı idâre-i akdâh-ı umûr eden ümenâ re'yince bî-hengâm ve nâ-be-câ olduğundan, kat'â izhâr-ı iğbirâr etmeyerek, muttasıl nâme vü peyâm ile tezkîr ü ibrâmdan yine dest-keş-i ferâğ u ârâm olmadılar. Hattâ Hudâvend-i sâbık taraflarından İmperator-i mezbûra hedâyây-ı vâfire irsâl olunup, 'ale'l-'âde yine le'alle ve 'asâ mazmûniyle cevâb i'âde etmişidi. Bu sûret bi-'aynihâ İran Devleti'ne dahi vukū' buldu. Devlet-i mezbûre dahi eşedd-i a'dâsı olan Rusya şerrinden me'mûnü'l-ahvâl olmak içün Fransalu ile girih-bend-i rişte-i musâfât olmağa meyyâl olup, hattâ hedâyây-ı fâhire ve tensûkāt-ı[4] nâdire ile mukaddemâ Rızâ Hân ve sonra 'Asker Hân elçiler gönderüp, sonra İran Devleti'ne dahi İngiltere politikası hulûl etmekle, ol tarafa İngiliz elçileri ve mu'allim ve mühendisleri ve belki sîm ü zere dâ'ir dest-âvîzler irsâl olundukda, Fransız sefîrleri istiskāl olunmağla, Paris Sefîri dahi Paris'de[5] maslahatı ihmâl olunmağla, Muhibb Efendi ile hem-hâl olup, haftada bir iki def'a ancak birbiriyle mülâkāt ve müzâkere-i hasbihâl ederlerdi**. Bir devletin devlet-i uhrâya i'âneti, bi-eyy-i

---

1 Rusyalu M1 : Rusya A

* "lâkin ol esnâda vukū' bulan inkılâb-ı ..... olduğundan" kısmındaki bilgiler özetle ve değişik ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,71'de kaydedilmiştir.

2 eylemekle A : etmekle M1

3 'inde'l-vükelâ' A : 'inde'l-vükelâ M1

4 tensûkāt-ı A : tensûfât-i M1

5 Paris'de M1 : + [Bu kelimeden sonra üzeri çizilmiş "...kub ve" gibi bir kelime vardır] A

** "Bu sûret bi-'aynihâ İran Devleti'ne ..... ederlerdi" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,70'te kaydedilmiştir.

hâl andan kendüye râci' olup, bir gûne menfa'ati zımnında kâbil olup, başka vechile olamadığı ma'lûm ve İraniyân'ın ise bu esnâda tahvîl-i usûl eylediği Fransalu'ya meczûm iken, bî-çâre İran Sefîri bu dakîkadan gafletle aralık aralık teklîf-i temşiyet-i maslahat ederek, ümmîd-i itmâm-ı me'mûriyyet edüp, ol kavm-i pür-fikretin tahmîk u ta'vîkıyla dâm-i imrârına giriftâr olmuşidi. Hattâ[1] sefir-i mezbûr, Efendi-i mûmâ ileyhe: "Hey birâder! Bu Firenk kavmi ne mene kurumsak kişilerdir. Bizi güzelce şâhımızdan niyâz u mevâ'îd ile bu teng diyâra getürdiler de[2] ve pîşkeşlerimizi aluplardır[3], cevâblarımızı vermezler. 'İmrûz u ferdâ' deyerek bir kerre dâ'ire-i usûl-i me'mûriyyetimize girmezler. Men hemân hançer ile özümü uruben, yohsa ne ederem **[M1 88]** sen çekerdi, ey birâder!" deyü feryâd etdikce, Muhibb Efendi dahi bir tarafdan tasdîk-i kelâmla âgāz-ı şekvây-ı bî-dâd eder oldukları menkūldür.

Husûsan Efendi-i mûmâ ileyh fi'l-asl Tersânelü bozuntusu olmağla, sinn-i sitîze dahi leyâlî vü eyyâm[4] müdmin-i sohbet-i câm u gulâm ve gâhîce dahi 'âlem-i âbda pîrâne hançer-keş-i etbâ' u huddâm olmağla meşhûr-i enâm, bî-imtizâc[5] ve bed-mest ve magşûşu'l-fihâm[6] ve bî-havsala vü pür-evhâm olup, hattâ mukaddemâ İsmâ'îl[7] Paşa sadâretinde *"İnnallâhe ve*[8] *melâ'iketehû yesûku'l-ehle*[9] *ile'l-ehli"** mü'eddâsınca Tezkire-i Evvel iken, Sadr-ı vakt'e müntesib ve Mektûbî-yi Sadr-ı 'âlî olmağa müterakkıb[10] oldukda, İbrâhîm Kethudâ istirkābiyle ol esnâda Fransa Sefâreti gibi bir 'azîm ü cesîm maslahat ve bir mer'î vü mültezim hıdmete hemân Bâb-ı 'âlî'den def' u teb'îd kasdiyle me'mûr kılınmış olmağla, mûmâ ileyh dahi bu sefâret[11] me'mûriyyetinden kemâl-i istikrâh ü infi'âlinden ketm-i mâ-fi'l-bâle kādir olamayup, mahall-i me'mûriyyetinde dâ'imâ 'alenen zemm ü takbîh-i millet ü memleketi herkese izhâra mecbûr ve işâ'a-i mezemmet-i vükelâ' ve Cenaral ve İmperator ile[12] millet-i mezbûre beyninde ma'rûf u meşhûr[13] olduğundan, müdârâ vü im-

---

1 Bir devletin devlet-i uhrâya ..... Hattâ M1 : + [Bu kısım buraya girmesi işaret edilerek ayrı bir kaligrafiyle vr.41b'nin altına yazılmıştır] A
2 de A : — M1
3 aluplardır A : الويلردر M1
4 eyyâm M1 : + [Bu kelimeden sonra yer alan "mübtelâ ve" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
5 bî-imtizâc A : bî (نی)-imtizâc M1
6 magşûşu'l-fihâm M1 : magşûsü'l-fihâm A
7 İsmâ'îl M1 : İsma'îl A
8 ve M1 : — A
9 yesûku'l-ehle A : tesûku'l-ehle M1
* "ان الله و ملائكته يسوق الاهل الى الاهل = Allah ve melekleri, herkesi kendi dengi olan kişiye yönlendirir" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.
10 müterakkıb M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "iken" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
11 mûmâ ileyh dahi bu sefâret M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek vr.42a'nın sol tarafına ve satırın hizasına yazılmışlardır] A
12 Cenaral ve İmperator ile A : Cenaral'e ve İmperator'iyle M1
13 meşhûr M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "bir bî-havsala ve bî-şu'ûr" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

tizâcla Devlet-i 'aliyye'nin ol tarafa müte'allık maslahatlarını kavâlib-i matbû'aya mehmâ-emken isâga vü idrâc etmeğe sa'ye bedel bi'l-cümle Fransa ser-i kârânına menfûr olmuşiken, yine ihtimâl-i itmâm-ı maslahatla ümmîd-i dûrâ-dûr eder idi. İşte inkılâbât-ı ahvâl cemî' memâlikde bu sûret-i hâzıra ile pezîrây-ı me'âl oldu; *Sübhâne'l-muhavvili'l-havli ve'l-ahvâli**.

Katl-i Kahveci-oğlu[1]

Kapudân-ı deryâ Râmiz Paşa dahi Tersâne'de olan itlâfâtı ve zevâ'id ü 'abes icârât ü ta'yînâtı ref' u ilgā ve Galata ve havâlîsinde kâ'in Dâru'n-nedve-i[2] eşkıyâ olan kalyoncu erâzili odalarını men' u sedd ile mukaddimât-ı nizâm-ı Tersâne'ye ibtidâ eyledikde, bundan akdem Tersâne çavuşları zümresinden olup, ba'zı emsâli-âsâ merâkib ü sefâ'in-i tüccâr-ı İslâm ve re'âyâya "Balta asmak" ve "Çâb[3] urmak" [M1 89] ta'bîrleriyle vaz'-ı nişân-ı miyân edüp, her bir gemiden[4] ikişer pay alarak gitdikce iktisâb-ı servet ü yesâr ve Baş-çavuşluk ve Baş-ağalık hudûduna kadar i'tilâ ile tahsîl-i iştihâr ve kendü dahi sefâ'in-i kesîreye mâlik olmağla, bâzergânân ve tüccâra müsteşâr olduğundan başka, Tayyâr Paşa ve sâ'ir o makūle a'yân-ı vüzerâya kendüye lâyık olur maslahat-güzârlığla[5] âmîziş-i ricâl ü kibâr ederek, zemân-ı Selîm Hânî'de ekâbir-i devlet 'indinde İt Eskiliği şöhretiyle teskîn-i nübâh ve kat'-ı şemâtet etmesine igtirâr olunarak, haylîce nâ'il-i lokma-i vak' u i'tibâr olmuş olan Kahveci-oğlu Burunsuz Mustafa Ağa, gerçi Yeniçeri Eskisi ve Kalyoncu Kabadayısı olmağla, vech-i muharrer üzere sefâyin-i tüccâra balta asar sûretde mütegallibeden gelmiş olup, lâkin söz anlar ve yine oldukca nîk ü bed-i encâm-ı kârı ve mekâdîr-i ricâl ü kibârı fark eder makūleden olduğundan, ne vakt-i fetretde kendüden zâhir ihtilât-ı eşkıyâ yahûd tahrîk ü igrâ gibi bir tavr-ı nâ-sezâ mesmû' u manzûr olmuş ve ne devr-i esbakda mûcib-i fesâd olmuş ve belki ol evânda fi'l-vâki' çok zemân ehl-i tuğyânı nush u pend ile te'hîr u ta'vîk kılmış ise dahi[6], Kapudan Paşa'nın dahi sâ'ir vükelây-ı vakit gibi erbâb-ı i'tibâr u iktidârı taltîf ü celble iz'âf-ı bakıyyetü'ş-şerr eylemeğe 'adem-i vukūfdan nâşî, hemân hayr u şerr halkı bir tarafdan tâ'ûn gibi kırup gecürerek ve hevây-ı nefslerine münâfî olacak usûl-i nizâmdan igmâzla bilâ-fâ'ide lâ-ekall her birinin hıdmet-i dîn ü devlete kābiliyyet ü salâhiyyetleri yirmi beş

---

* "سبحان المحول الحول و الاحوال = İçinde bulunduğumuz hâlin mutlak mutasarrıfı olan Allah'ı tenzîh ederim" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

1 **Kahveci-oğlu** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.42a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 29 Ş{a'bân}" yazısı vardır] A

2 Dâru'n-nedve-i M1 : + [Bu kelime sonrası yazılmış "erâzil ü" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

3 çâb A : câb M1

4 gemiden A : mey-kededen M1

5 maslahat-güzârlığla A : maslahat-güzârlıkla M1

6 dahi A : de M1

seneye muhtâc olur nüfûsu itlâfla kuvvet-i saltanatı iz'âf[1] ederek, sonra düşmen-i dînle muhârebeye gālibâ ücretle bir başka milletden asker getürtmek, yahûd satranc beydakları gibi çıkrıkdan bir nev' asker çevirtmek tasavvurlarına mebnî, sâ'ir bî-hûde itlâf olunan nüfûs gibi Kahveci-oğlu dahi Râmiz Paşa tarafından Sadr-ı a'zam'a vâcibü'l-katl olmak üzere ifâde vü inhâ olunmağın, Sadr-ı a'zam'ın dahi sâ'ir hâceleri zikr olunan serâ'irden[2] henüz gāfil[3], kendü ise nîk ü bedî[4] farkda külliyyen câhil **[M1 90]** olduğundan, katline der-'akab bilâ-tereddüd[5] fermân olunmağla[6], mâh-ı şa'bânü'l-mu'azzamın selhında◊ bir mikdâr Kapudan Paşa ma'iyyetinde olan 'Alemdâr Paşa segbânlarıyla Tersâne'den ahz olunup, Galata'da yeniçeri ve kalyoncu mecma'ı olan kahve-hânesi pîş-gâhında[7] "Yeniçeri yok mu?" deyü feryâd ü istimdâd ederek nakl ve ol mahalde yatagan bıçağiyle katl olunup, cesedi üç gün muhakkar u mehân metrûk-i hâk-i hızlân olunduğu, dağ-zen-i kulûb-i akrân olup, lâkin mehâfet-i mehâbet-i mesned-i Sadâret'le *"Sûrâh-ı fâr behezâr dînâr"** müfâdınca, mâr-ı sermâ-dîde gibi muhtefî vü pinhân oldular.

Ve bu evânda sefâyin-i tüccârda olan bi'l-cümle nişânlar kal' u ref' olunmağla, fi'l-hakîka bu bî-vech belây-ı 'azîm hele şimdilik def' olundu[8].

Tafsîl-i ahvâl-i Âsitâne

Çün ser-i kârân-ı vakt ma'a gafletihim mukaddemâ Ruscuk'da eyledikleri meşveret üzere 'Alemdâr Paşa'yı dest-i temşiyet-i merâma âlet ederek, ibtidâ hâr-ı ser-i dîvâr-ı nazarları olan meşâhîr-i 'ulemâyı sîga-i menfiyye-i muttaridede tasrîf ve pes-mândelerini dahi *"el-Emru emrukum"*** sûretiyle ism-i câmid makāmında tevkîf edüp, sâniyen mugaylân-ı vâdî-i tuğyân olan yeniçeriyân takımının kimini âşikârece makhûr-i şîr-i şemşîr[9] ve kiminin cevf-i leylde vücûd-i sakîlleriyle hayvânât-ı deryây-ı dil-sîr, kimini dahi tard ü ib'âd

---

1 iz'âf [اضعاف] A : ihfâf M1

2 serâ'irden [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "hâceleri" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A : serâ'irden ve M1

3 gāfil A : — M1

4 bedî A : yedî M1

5 bilâ-tereddüd M1 : bilâ-tered[düd] A

6 Râmiz Paşa ..... olunmağla M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek vr.42b'nin sağ alt kenarına yazılmıştır] A

◊ 29 Şa'bân 1223 = 20 Ekim 1808 Perşembe.

7 pîş-gâhında M1 : pîş-gâhına A

* "سوراخ فار بهزار دينار = Bin dînâra bir fare deliği" anlamına gelen Farsça bir deyimdir.

8 **"Katl-i Kahveci-oğlu** ..... **olundu"** kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,11'de kaydedilmiştir.

** "الامر امركم = Buyruk, buyruğunuzdur" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

9 şemşîr A : şem[ş]îr M1

ve kiminin de ihâfe vü tedhîşle dâm-efgen-i isti'bâd eylemeleriyle, ol tavâ'ifden zâhiren müteneffis hiç[1] bir şahıs kalmamak derecelerinde cümlesi münderis oldular*.

Esâmî ashâbı dahi vech-i muharrer üzere külle yevm evrâkı Gümrükcü'ye getürüp i'tâ ve nısf akçalarını istîfâ ederlerdi.

Ve dem-be-dem segbân tâ'ifesi, mehmâ-emken teksîr ve Levend Çiftliği ve Selîmiyye kışlalarında iskân ü takrîr olunup, Anadolu'da dahi Çapar[2]-zâde ve sâ'ir me'mûrîn dahi tahrîr etmeleriyle rûz-be-rûz tevfîr olunmada idi.

Sadr-ı a'zam ise mukaddemâ fi'l-cümle sevâhil-i Nehr-i Tuna'da nâmdâr ve şöhret-i celâdeti mesmû'-i cümle-i sıgâr u kibâr olmağla, kulûb-i nâsda mehâbeti cây-gîr ve menâkıb-i hurûb u şecâ'ati, hikâyât-ı mecâlis-i[3] şerîf ü hakîr iken, böyle [M1 91] nâgehân vâfirce asker ile istîlâ sûretinde Dâr-ı saltanat'a kudûm ve Sadr-ı vakt'i seng-i felâhan gibi vâdî-i[4] idbâra mercûm eyledikden sonra, bu esnâya kadar ecnâs-i nâsdan bin 'adede bâlig eşhâsı[5] i'dâm eylediği cümleye ma'lûm, husûsan derûn-i İslâmbol'u Rumeli asâkiriyle imlâ ve Bâb-ı 'âlî'yi ise kezâlik tîg der-meyân ve tüfeng der-dest leşker-i celâdet-peyker istîlâ birle ol[6] Dîvân-hâne[7] dîvâne-hâne olup, bundan başka sofalar ve her odanın önleri ve havli ve Kum-meydânı mânend-i 'arsa-i 'Arasât olmuşidi. Ve Bâb-ı 'âlî'de zümre-i küttâb, nokta-i şekk-i hâmiş-i kitâb gibi kalmışidi. Ve bu cihetlerle el-hakk[8] halka bir mertebede dehşet ve bir derecede heybet düşmüşidi[9] ki, erbâb-ı mesâlih Bâb-ı 'âlî'ye varmamak içün maslahatlarından ferâgatla merhûn-i müsâ'ade-i vakt etmişler idi.

Ve ser-i kâr-ı umûr olanlar gündüz bizzât ve gice bi'l-vâsıta Sadr-ı a'zam'ı ihâta eylemeleriyle, semtine yâd ayak değil, âşinâ bile varmağa ihtirâz eder idi. Ve fi'l-asl ma'lûmu olan ba'zı kimseleri çağırup sohbete başladıkda, ol fırkadan, yahûd müte'allikâtlarından bir iki kimse ol meclisde bulunur idi.

Hâsılı Sadr-ı a'zam'ın sâmi'ası, müceddid-i dîn ü devlet ve nizâm-ı mülk ü millet ta'bîrleriyle müdâhenâtdan mâ'adâ ve 'âmme-i nâs gûyâ ef'âl ü etvârından memnûn u müteşekkir olmak gibi kelimâtdan başka söz işitmezdi.

---

1 hiç A : hic M1

* **"Tafsîl-i ahvâl-i Âsitâne** ..... **oldular"** kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ufak tefek ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, VIII,335'te kaydedilmiştir.

2 Çapar A : Çebbâr M1

3 mecâlis-i A : meclis-i M1

4 vâdî-i M1 : vâdî-yi M1

5 eşhâsı A : eşhâs M1

6 ol M1 : + birle ["birle" kelimesinden sonra yazmaya giriştiği kelimenin bir iki harfinin üzeri çizilmiştir] A

7 Dîvân-hâne M1 : + ol A

8 el-hakk A : ancak M1

9 düşmüşidi A : düşmüşdü M1

Zâtında 'âmî ve bî-vukūf olup, kuvve-i hâssesinde mâye-i temyîz olmamağla, maslahatını mîzân-ı şer' u 'akla tatbîk edemezdi. Hattâ Mollacık-zâde 'Atâ Efendi hazretleri, birâderleri Muhtâr Efendi'nin ıtlâkını recâ içün bir gün afyon keyfiyle Bâb-ı 'âlî'ye 'azîmet ve huzûr-i Sadr-ı a'zamî'ye pâ-bende-i ruhsat olduklarında, duhûlünü müte'âkib Kethudâ Refîk Efendi ve Çavuş-başı Tahsîn Efendi[1] ve tezkireciler gûyâ der-dest, "Elbette[2] ol vakitde 'arz ve müzâkeresi vâcib olmuş[3] maslahat var" sûretinde meclise duhûl eylemişler ve ol esnâda müşârun ileyh[4] Sadr-ı a'zam hazretlerine 'arz-ı recâ eylediklerinde, müşârun ileyh hemân bî-mehâbâ feth-i dehân edüp: "Be Efendi! Ben ne sizi ve ne karındaşınızı ve ne müftî ve ne kadı'askerinizi ve ne sâ'irinizi [M1 92] bilürüm. Benim 'ulemâ neme lâzım, anları sürmek neden iktizâ eyledi? İşte şurada oturan kimseler: 'Dîn ü devlet elden gitdi' deyü beni getürdüler ve 'Şu âdemleri sürmek nizâm-ı devletin temelidir ve şöyle böyle etmek lâzımdır' dediler. Ben dahi öyle etdim, boş yere bana bed-du'â etmeyin" deyü âşikâre top-i gülle-kûb gibi cevâb verdiği, müşârun ileyhin lisânından menkūldür*. Ya'nî mütasaddiyân-ı umûrun müşârun ileyhi mukaddemâ fesâd-ı ahvâl-i saltanata nazaran dîn ü devlete hıdmet ve zımnında nefslerine dahi bâ'is-i selâmet olmak niyyetiyle getürüp, lâkin cehâlet sebebiyle ancak sûret-i zâhireye nazar ve mizâc-ı devlet ü milletden gafletle ne kendüleri kullanabilüp ve ne kimseye ruhsat vermeleriyle, gerek taraf-ı saltanata ve gerek nâsa kendülerden nefret etdirmeleriyle, yevmen fe-yevmen maslahat başka sûret kesb etmeğe başladı. Ve mutesaddiyân-ı umûr külle yevm her cins insden katl ü salb ve nefy ü ta'zîr olunmak içün keyfe mâ-yeşâ' defter ü pusula tertîb edüp, muktezâsı cânib-i Şehinşâhî'den istinbâ' ve tatbîk-i ittifâk-ı ârâ olunmaksızın taraf-ı vezîrden hemân icrâ olunur idi. Ve bu husûsla kulûb-i nâs pür-telâş ü hırâs ve mübtelây-ı envâ'-ı vesvâs olup, lisân-ı kalble[5] Dergâh-ı İlâhî'den istigâse eder oldular. Devr-i esbakda şürekâ vü rukabânın istîlâsı ve 'ahd-i sâbıkda evrâk-ı defter-i havâdis-i 'âlemin Beyâzî-zâdesi** olan 'ulemâ zümresinin nev-tasnîfât tedâbîr-i garîbe-i müdevveneleriyle, şîrâze-i mesâ'il-i

---

1 Efendi A : — M1
2 gûyâ der-dest, "Elbette A : — M1
3 olmuş A : + gûyâ, der-dest M1
4 ol esnâda müşârun ileyh A : — M1
* "Ve ser-i kâr-ı umûr ..... menkūldür" kısmı, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,16'da kaydedilmiştir
5 kalble A : kalb ile M1
** Burada adı geçen Beyâzî-zâde, Osmanlı âlimi ve kazaskeri Beyâzîzâde Ahmed Efendi (ö.1098/1687) olmalıdır. Tarihlerde "vak'a-i recm" olarak geçen hâdise onun Rumeli Kazaskerliği sırasında meydana gelmiş (1091/1680) ve bizzât verdiği recm kararıyla imparatorluk tarihinde tek örnek olmuştur. Bazı kaynaklarda kararın çeşitli gerekçelerle daha o zaman eleştirildiği görülmektedir; geniş bilgi için bk. Ahmet Zeki İzgöer - İlyas Çelebi, "Beyâzîzâde", *DİA*, İstanbul 1992, VI,55-56.

umûr-i devletin S[iy]elkûtî (سلكوتى)* nüshası gibi perîşân olması ve ol esnâda yeniçeriyânın öyle gitdiği takdîrde az müddetde Devlet-i 'aliyye'yi saltanat-ı Çerâkise sûretine taklîb edecek mertebede tegallüb ü i'tilâsı ve bu devr-i 'Alemdârî'de dahi gerçi o[1] makūle müstevliyân bî-nâm u nişân olmalariyla ve matlûb-i cümle-i enâm olan Şehinşâh-ı a'zam Pâdişâh-ı Mahmûdü'ş-şiyem hazretlerinin cülûs-i hümâyûnlariyle bî-riyâ müte'allikāt-ı esbak u lâhık bi'l-cümle memnûn iken, bu nev-zuhûrâtda dahi hâric-i tavr-ı 'ukalâ bir başka edâ rû-nümâ oldu, ya'nî bunlarda sûret-i 'ukalâda başka bir takım büdelâ zuhûr edüp[2], nizâm-ı mülke sûretâ **[M1 93]** sa'y-i kesîr zımnında bir tarafdan halkı[3] tedmîr u tekdîr ederler iken, mütevelliyân-ı[4] umûr ve müstevliyân-ı mesâlih-i cumhûra ve taraf-ı Kapudân-ı deryâ ve Sadâret-i 'uzmâ'ya hafî ve celî keşîde olan rişvetler ve musâdere-behâ ve pîşkeşler, derece-i hadd ü hasrdan bîrûn ve hâric ü dâhilden celb eyledikleri emvâl-i hazîne hayâle sığmakdan bîrûn ve merâtib-i defâyin erkāmdan efzûn olmağla, Sadr-ı a'zam Kārûn-i sânî olup, sâ'irlerinin dahi her biri mâlik-i genc-i şâygânî oldular.

Binâ'en 'aleyh hânelerinde eşyây-ı mücevher ve evânî-i sîm ü zer mebzûl ü muhakkar olduğundan kat'-ı nazar, beher gün Bâb-ı 'âlî'ye vürûdlarında nahıl alayı gibi[5] elbise-i zer-dûz ve ferve-i semmûr-i Rus ile ihtişâm izhâr ederek, önlerince Rikâb ağaları taklîdi elli altmış kadar orta kuşak ve bellerinde fermâyiş şâl ve ana göre elbise-i nâdirü'l-emsâl ile müzeyyen çukadâr ve enselerince dahi her biri bir esb-i dil-keşe süvâr olmuş bir takım ic ağası ılgar ederek ve mücevher derecesinde ihtişâmlu raht u senâm ile yedekler çekdirerek ve yollara sığmaz derecesinde üzengi gererek gelüp gitmekle, ne huzûz-i cismânî ve ne rûhânîye medâr olup, ancak lisân-ı halka giriftâr eder âlâyiş izhâr eder oldular**. Bunlardan mâ'adâ çün ma'lûmdur ki, ekser Rumeli levendâtı ol havâlînin kûyünde*** ta'bîr etdikleri[6] kıbtıyye

---

* Burada Siyelkûtî ile eskiden medreselerde okutulan Mantık ve Kelâm gibi derslerin hâşiyelerinden biri olan kitaplar kastediliyor olmalıdır; bk. meselâ Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, hzr. Kâzım Arısan-Duygu Arısan Günay, 3. basım, İstanbul 2002, s.81; Abdülhakîm es-Siyâlkûtî (ö.5.I.1657) ve eserleri için bk. ayrıca Carl Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur*, II,550; *Supplementband*, II,613-614.

1 o A : bu M1

2 bunlarda ..... edüp M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.44a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

3 halkı M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "katl ü" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

4 mütevelliyân-ı A : mütevâliyân-ı M1

5 gibi A : geyimi M1

** "Devr-i esbakda ..... oldular" kısmında yer alan bilgiler, ihmâl edilebilir değişikliklerle ve *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, IX,13-14'te kaydedilmiştir.

*** *Şânî-zâde Târîhi*'nde "kûyünde" şeklinde kaydedilen bu kelime, *Târîh-i Cevdet*'te (IX,14) "kûvünde (كووندە)" şeklinde kaydedilmiştir

6 etdikleri ["kûyünde ta'bîr etdikleri" kısmı, buraya girmesi işaret edilerek vr.44b'nin sağ tarafına satırın hizasına yazılmıştır] A : idikleri M1.

çengileriyle[1] dağistân ve ormanlarda 'işret[2] ü 'ayş ve levendâne zevk-ı bî-teşvîş ede gelmişler, şehvet-i hayvâniyye ve töhmet-i behîmiyye ashâbıdırlar. Bu dakîka ma'lûm-i ser-i kârân iken bizzât ve bi'd-delâle ekser ağniyâ vü kibâr ve mütemevvilân-ı esnâf-ı tüccâr beyninde mâdde-i dâd u sitâd dahi âşikâr oldukda, zer ü zîver ile ârâste ve mücevherât-ı girân-behâ ile pîrâste havrâ-manzar ve nâhîd-peyker, serv-kadd ve lâle-had câriyeler tedârük ve her biri bir tezvîr zımnında[3] pîşkeş ü zîrkeş etmeğe tehâlük eyledikce, derd-mend Vezîr zîr ü bâlâyı şaşırup, müddetü'l-'ömr hacle-gâh-ı hayâline girmek değil[4], nigâr-hâne-i tasavvurunda[5] bile sûret-gîr olmamış bu makūle nakş-ı nigâr-ı hired-fersâ ve şîve-i hayret-bahşâ ile *"Kāsırâtü't-tarfi"** vücûh-i hisân ve 'ibret-nümây-ı *"Ke-ennehünne [M1 94] 'l-yâkūtu ve'l-mercân"*** nisvânı müşâhede eyledikde, mâ-melek-i 'akl ü idrâki târumâr ve ol pehlevânın gürz-i girân-ı sabr u karârı müsellem-i dest-i agyâr-ı yârî-etvâr olup***, Beyt:

Mahabbet mülkünü yıkdın Hülâgû Hân mısın kâfir?

Bütün dünyâyı yakdın, âteş-i sûzân mısın kâfir?

deyerek dîvâneye dönüp, zâtında sebük-ser ve vekār-ı vezâret ve ahvâl-i mülk ü milletden bî-haber olmağla, bir tarafdan mülûkâne sadâret ve bir cânibden hazâ'in-i sîm ü zerde ve envâ'-ı tuhaf u mücevherde kesret ü vefret neş'eleriyle dahi siyeh-mest olup, derece-i şu'ûrdan bir kat dahi 'âtıl iken, bu keyfiyyet-i hüsn ü behâ dahi kendüsini mizâc-ı insânîden zâhil eylemişdi. Yoksa zâtında şîme-i istikāmet ü sadâkat ve devlet ü veliyy-i ni'mete hâlisâne hıdmete gayret[i] anlanur bir zât-ı pür-safvet olup, lâkin terbiye ile mizâcmda kemâl-i fetânet olmadığından, eğer ashâb-ı 'akl ü kiyâsete muvaffak olsaydı, dîn ü devlete misli sebkat etmamiş hıdmet andan me'mûl ü muntazar ve nezd-i ferd-i Tâc-dârî'de be-gāyet mu'teber olur idi[6]. Lâkin müstevliyân-ı umûr müşârun ileyhi bu resme 'ummân-ı huzûr-i nefsâniyyeye garkla külliyyen bî-şu'ûr eylemeleriyle, kendüler dü-bâlâ ahz u i'tâlarında revâc-nümâ oldular.

---

1 çengileriyle A : çekileriyle M1

2 'işret [Metinde bu kelimeden önceki "rezilâne" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A : 'aşr M1

3 ve her ..... zımnında M1 : + [Bu kısım buraya girmesi işaret edilerek sayfanın sol tarafına satırın devamı olarak yazılmıştır] A

4 hacle-gâh-ı hayâline girmek değil M1 : + [Bu kısım buraya girmesi işaret edilerek vr.44b'nin sağ tarafına satırın hizasına yazılmıştır] A

5 tasavvurunda A : kusûrunda M1

* "قاصرات الطرف" = Gözlerini yalnız eşlerine çevirmiş" anlamına gelen bu ifâde Kur'ân, es-Saffât 37/48, Sâd 38/52 ve er-Rahmân 55/56. âyetlerin ortasında yer alan bir kısımdır.

** "الياقوت و المرجان" [M1 94] كانهن = Sanki onlar yakut ve mercandırlar" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, er-Rahmân 55/58. âyetidir.

*** "Bunlardan mâ'adâ çün ..... olup" kısmında yer alan bilgiler ihmâl edilebilir değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,14'te kaydedilmiştir.

6 Yoksa ..... idi M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek vr.44b'nin sağ alt kenarına yazılmıştır] A

Ve kendülere müte'allık ve 'akl ü idrâkde muvâfık-ı 'ulemâ kıyâfet ve müdâhin ü ikbâl-perest eşhâs-ı ma'dûdeden mâ'adâ, mizâclarına min-külli'l-vücûh sâz-kâr[1] olmağla, tedâbîr-i câhilânede mahrem-i esrâr[2] ve mürevvic-i bâzâr ve miyânelerinde fark hemân şekl-i kalansüve vü destâr Kādî-i[3] İstanbul Tâhiru'l-ism Efendi ve Şeyhulislâm-zâde Sâlih Molla[4] Efendi cenâbları, ibtidây-i[5] emrde cümleden kat'-ı enzâr ile müstakillen muhtârları olmuşlar idi. Amma cins-i ashâb-ı fazl u iktidârın re'y ü mişvârı mizâclarına mugâyir ve bâ'is-i iğbirâr[6] ve tedbîrleri, tabî'atlarına 'asîr ü düşvâr olacağı âşikâr olduğundan, o makūleden bir kimseye i'tibâr etmek değil, yolda tesâdüf eyleseler ne selâma ve ne tenezzül-i nigâh u kelâma ibtidâr ederler idi*.

Hâsıl-ı kelâm ne savb-ı veliyy-i ni'mete kemâ yenbagî ri'âyet ü ihtirâm ile istikmâl-i şevket-i saltanata kıyâm u devâm[7] ve ne dahi mesâ'il-i icmâ'-ı ümmete dikkat ü ihtimâm eden bir takım **[M1 95]** hâm-kâr ricâl-i ke'l-'avâmdan ne me'mûl olabildiği yakîn-kerde-i erbâb-ı fihâm olmağla, o makūleler hemân bu esnâlarda istişmâm-ı râyiha-i mekrûhe-i vehâmet-encâmla mübtelây-ı endîşe vü âlâm olmağa başladılar. Zîra bu sûretin bu sîret üzere bekāsı muzırr olduğu gibi, dest-i eşkıyâ ile fenâsı da bir gûne mûcib-i ihtilâl ü mükedder olacağı zâhir idi. Hattâ Kapudân-ı deryâ ta'bîr olunan Râmiz Paşa dahi deryây-ı 'ayş u safâya bî-bâk zevrak-rân-ı inhimâk olup, bikr-i dâ'ime ve mesâbesinde Hıtâyî ta'bîr etdikleri[8] bir nev' câriye, arzûy-i çend-sâlesi olmağla, İstanbul derûnuna ve ba'zı diyârlara kol kol[9] esirciler tesyâr ve her ne mikdâr kıymetle olursa iştirâ eylemek bâbında terhîsle teba'iyyet-i[10] şehvet-i nefsâniyyede ısrâr eylediği iştihâr bulmuşidi. Husûsan mukaddemâ dahi icmâl ü îmâ olunduğu üzere evvelâ Re'îs Efendi ve ba'dehû Kethudâ ve helümme cerrâ haftada birkaç gün eğer gündüz ise bir mesîrede gice ise bir müferrah sâhil-hânede tertîb-i ziyâfet ve 'akd-i cem'iyyet edüp, ol cem'iyyete ba'zı müzâkere-i hafiyyeyi dahi âlet ederek her da'vetde sâzende ve çengîler ve hânende ve tavşanlar ve tavşan kanı bâde-i ergavan ve sâ'ir

---

1 sûz-kâr A : sâ'ir-kâr M1
2 esrâr A : esrâz M1
3 Kādî-i A : Kādî-yi M1
4 Molla A : Monla M1
5 ibtidây-i A : ibtidâ'-i M1
6 iğbirâr A : igrâr M1
* "Yoksa zâtında şîme-i ..... idi" kısmında yer alan bilgiler özetle ve ilâvelerle Şânî-zâde Târîhi'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, IX,15'te kaydedilmiştir.
7 ile ..... oevâm M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi işaret edilerek satırın hizasına vr.45a'nın sol tarafına yazılmıştır. Aslında bu kısımdaki bilgiler için önce "hayr-hâhân-ı devlet ve istikmâl-i şevket-i saltanata kıyâm" yazılmış, fakat sonradan silinmiş ve yerine metindeki kısım kaydedilmiştir] A
8 etdikleri A : eyledikleri M1
9 kol A : — M1
10 teba'iyyet-i A : bey'at-i M1

cemî' cihâzât ve tetimmât[1] derkâr olarak, rûy-i deryâda âyendegân ve revendegâna, [mısrâ]':

Yâr ile zânû be-zânû câmla leb ber-lebiz[2]

mefhûmlarını izhâr u âşikâr ederler idi*. Ve mukaddemâ[3] Memâlik-i mahrûse a'yânından Âsitâne-i sa'âdet'e celble gûyâ 'akd-i ittihâd-ı kalb olundukdan sonra, umûr-i me'mûrelerini der-'uhde-i iltizâm eylemek zımnında ârâm-gâhlarına[4] 'azîmet edenlerden mâ'adâsı dahi sûret-i zâhireye dikkat ve 'âkıbet-i maslahatı ferâset etdikce, birer behâne ile ruhsat alup[5], [mısrâ]':

Savul ey gönül yolundan ki yaman gelişdir[6] bu!

deyerek her biri makarr-ı kadîmine rû be-râh-ı 'azîmet olurlar idi. Hattâ mukaddemâ dahi[7] derûn-i İslâmbol'a girmeyüp, ordusuyla[8] Dâvud-paşa Sahrâsı'nda ikâmet eden Sirozî İsmâ'îl[9] Bey, 'âkıl ve dûr-endîş bir merd-i dirâyet-kîş olmağla, gerçi sâ'irler gibi izhâr-ı tevâfuk edüp, lâkin samîmî ve hakîkî mümâşât u tetâbukdan dâ'imâ mücânebet üzere olduğu, ba'zı **[M1 96]** mahrem-i esrârından mesmû'-i[10] erbâb-ı tecessüs ü dikkat olduğundan başka, etvârından dahi tahkîk-kerde-i ashâb-ı basîret idi. Amma lâ-cerem ol dahi[11] katâr-ı ittihâda dâhil olmağla, gerden-i ihtimâmına bend olunup, lâkin 'alâ küll-i hâl 'âkıbeti kendüye dahi mûcib-i nedâmet olacak ribka-i[12] umûru bi'z-zarûr temşiyete mübâşeret behânesiyle az vakitde ruhsat alup, 'avdet etmişidi. Ancak emr-i Sadâret-penâhî ile birkaç yüz süvârî tevkîf edüp, Eyyûb'de ve sâ'ir ba'zı mahallerde kâ'in hânlarda ta'yînât-ı mîriyye ile ikâmet ederler idi. Ser-kerde-i süvârîleri olan kimse ez-kadîm mu'temedi ve mahrem-i esrârı ve

---

1 tetimmât A : تتمات M1
2 câmla leb ber-lebiz A : câm-ı meyle leb be-leb M1
* "Hâsıl-ı kelâm ..... idi" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,11'de kaydedilmiştir.
3 Ve mukaddemâ [Metinde bu kelimelerden önce yazılmış olan "Sâzende makûlelerine ism ü resmiyle 'Mukaddemâ filân kimse 'Bana niçün deli dirler, neden deliyim?' türküsünden hazz eder imiş. Bu çalınsun, biz de işidelim'deyü kahkaha-i sefîhâne ile 'alâ külli't-takdîr erbâb-ı nâmûs u 'aklın tekdîr u dil-gîr olacağı nâ-sezâ güftâra ictisâr eyledikler{i} râygân u âşikâr olunaydı. Bu etvâr gün-be-gün tezâyüd<ü> ederek erbâb-ı ebsâra be-dîdâr oldukca" kısmının üzeri çizilmiştir] A : — M1
4 ârâm-gâhlarına A : ârâm-gâhlarıyla M1
5 alup M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "anların her biri bir behâne" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
6 gelişdir M1 : gelişdirir A
7 dahi A : — M1
8 ordusuyla M1 : ordusuy[i]a A
9 İsmâ'îl M1 : İsma'îl A
10 mesmû'-i M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "ba'zı" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
11 dahi M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "dâhil-i" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
12 ribka-i A : [r]ibka-i (ء ابقه) M1

mukarrebi olmağla, hîn-i 'avdetinde gizlüce ana tenbîh edüp dimiş ki: "Bu takım dahi işlerini Ferhâd gibi başa çıkaramazlar, zîra bunların da reftârı, [mısrâ]':

În reh ki tû mî-revî be-Türkistânest[1]*

mazmûnunca râh-ı çep ve nâ-hemvâredir. Ve bunların cânib-i Hılâfet'e hakîkî i'tinâları yokdur ve cemî' ef'âlleri[2] agrâz-ı fâside ile mu'alleldir. Bunlar bizi savdukdan sonra 'âlem-i âba, ya'nî hevây-ı nefs-i emmâre ile bâb-ı mendûb-i Bahr-i ahmer-tâba[3] gidüp, bu cihetle 'an-karîb tûfân-ı fitneye dûçâr ve keştî-i ikbâlleri nigûn-sâr u târumâr olacakdır[4]. Böyle bir şâ'ibe zuhûru mahsûsunuz olursa, hemân süvâr ve verânıza bakmayarak tarafımıza ılgar edesiz" deyü mü'ekkeden[5] tavsiye vü tenbîhât eylediği, yine mahrem-i mezkûrdan ol hılâlde mesmû'-i ba'zı sikât olup, fi'l-vâki' ol süvârîlerin ve sâ'ir ekserinin 'akab-i 'akabe-i vak'ada bilâ-tevakkuf vilâyetleri taraflarına 'azîmetleriyle bu mâdde isbât olundu idi**. Bu dîvâneler ise mukaddemce ittihâd mâddesinde dahi iş'âr olunan esrârı idrâke 'adem-i iktidâr ile bile mahz-ı tecellî-yi envâr-ı Settâr makûlesi ferâset-i îmâniyyeye mazhar erbâb-ı ebsâra dahi 'adem-i i'tibâr sebebiyle tabî'at-ı devlet ü millet ve mizâc-ı vakt ü memleketden haberdâr olmadıklarından nâşî, ittifâk-ı sûrîye igtirâr ederler idi. Ve Felâtûn-i İlâhî hâzır olsa istifsâra tenezzül etmeyüp, kendü bildiklerine giderler[6] idi. Beyt:

Ân kes ki ne-dâned ü ne-dâned ki ne-dâned

*Der-cehl-i mürekkeb ebedi'd-dehr be-mâned*** [M1 97]*

bûyu[7] gitdikce bahr-ı gaflet ü şehvete garîk olup, siyeh-mestî-i ikbâlden mufîk[8] olmayacaklarını erbâb-ı tedkîk tahkîk etmekle, Ruscuk'da iken Vezîr'in

---

1 be-Türkistânest A : be-Türkis[tâ]ânest M1

* "این ره که تو میروی بتر کسانست = Senin tuttuğun bu yol Türkistân'a gider" anlamına gelen bu cümle Sa'dî'nin *Gülistân*'ında geçen Farsça bir mısrâdır; bk. Şeyh Sadii Şirazî, *Gülistan*, trc. Kilisli Rifat, 3. basım, İstanbul 1943, s.55.

2 ef'âlleri A : ef'[â]lleri M1

3 tâba M1 : nâba A

4 olacakdır M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "Hemân" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

5 mü'ekkeden A : mü'ekked M1

** "Hattâ mukaddemâ dahi ..... idi" kısmı, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,17'de kaydedilmiştir.

6 giderler A : gider M1

*** "انکس که نداند و نداند که نداند * در جهل مرکب ابد الدهر بماند = Bilmeyen o kimse, bilmediğini de bilmez. Tam cehâlet dünyâda ebedî kalır" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir. "Ve Felâtûn-i İlâhî ..... be-mâned" kısmı, *Târîh-i Cevdet*, IX,16'da kaydedilmiştir.

7 bûyu A : böyle M1

8 mufîk A : mufık M1

kethudâsı ve belki cümletü'l-mülkü ve üstâdı[1] olan Köse Kethudâ Ahmed Efendi dedikleri âdem dahi bir fettân ve hurde-dân kimesne olup, dîbâceden me'âle intikâl ve eser ile mü'essire istidlâl eder makûleden olduğundan, Vezîr'in Ruscuk sâhilinde mukaddemâ mülûkâne binâ eylediği Top-hâne'nin ber-vefk-ı merâm itmâmı ve müşârun ileyhin hâlâ üzerinde olan Silistire ve mulhakâtının ba'zı nizâm u intizâmı ve husûsan mudahhar olan hazîne-i bî-gerânın Ruscuk'a[2] nakl ü îsâli ve sâ'ir ba'zı mühimmâtın temşiyet ü ikmâli zımnında kendüsünün ol tarafa 'azîmeti vâcib olduğunu beyân birle girü 'avdet etmeğe istîzân eylemekle[3], sâ'ir me'âl-âşinâ ve bâsırların ekserine bu hurde-kârlıkda tefavvuk u sebkat ederek, ol dahi mâh-ı şa'bân evâ'ilinde◊[4] İstanbul varta-gâhından rehâ-yâb olup, hemân ol genc-i bî-pâyânı istishâbla Ruscuk tarafına şitâb eylemişidi. Sonra 'Alemdâr Paşa sûhte-i nâz-ı fitne oldukda, Kethudây-ı mezbûr hazîne-i merkûmu alup, mahallinde zikr olunacağı vechile Rusya tarafına iltica vü firâr etmekle, ol kenz-i mâl-â-mâl Memleket-i Rusya'ya giriftâr oldu. "Köse Kethudâ'nın nakl eylediği mal, emti'a-i fâhire ve mücevherât-ı sâ'ireden başka yalnız nukûd olarak on dört bin kîselik akça idi" deyü ba'zı haberdâr kimseler beyninde ol esnâda iştihâr bulmuşidi*.

Âmeden-i Behâdır Girây Hân ve tevcîh-i Ser'askerî-i[5] Sevâhil-i Tuna

Mukaddemâ Râmiz Paşa sevk u igrâsiyle cânib-i Sadâret-i 'uzmâ'dan da'vet olunmağla, evâhır-ı mâh-ı şa'bânda◊◊ Dâru's-saltana-i Hâkânî'ye vârid olan Behâdır Girây Sultân'a Kalgaylık Pâyesi[6] ve Sevâhil-i Nehr-i Tuna Ser'askerliği ile ferve-i zîbâ ve Halîm Girây Sultân'a ma'iyyetlerine me'mûriyyetle hil'at-i fâhire iksâ buyuruldu**.

---

1 üstâdı M1 : üstâzı A
2 Ruscuk'a M1 : Ruscuğ'a A
3 eylemekle A : etmekle M1
◊ 1-10 Şa'bân 1223 = 22 Eylül - 1 Ekim 1808.
4 evâ'ilinde M1 : + [Bu kısımda kendisinden bahsedilen Köse Kethudâ Ahmed Efendi ile ilgili olarak Şânî-zâde'den sonra göreve getirilen Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi'nin kırmızı mürekkeple ve kendi el yazısıyla verilen bilgiyi düzeltmek üzere vr.46a'nın sol alt kenarına yazdığı şöyle bir kaydı vardır: "Evâ'il-i ramazânda gitmişdir. Hattâ ramazânın gâlibâ üçüncü günü Ayasofya Câmi'-i şerîfine gelüp, atından Muvakkit-hâne kapusundan indiğini Fakîr müşâhede kıldım. Li-nâmıkıhî"] A
* "siyeh-mestî ikbâlden ..... bulmuşidi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,16-17'de kaydedilmiştir.
5 **Ser'askerî-i** A : **Ser'askerî-yi** M1
◊◊ 21-29 Şa'bân 1223 = 12- 20 Ekim 1808.
6 Sultân'a Kalgaylık Pâyesi M1 : + [Bu kelimeler, metinde üzeri çizilen "Hân hazretlerine mâh-ı ramazânü'l-mübârekin on birinci günü" kelimelerinin üstüne yazılmışlardır] A
** "**Âmeden-i Behâdır** ..... buyuruldu" kısmı, mânâyı bozmayan değişik ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,8'de kaydedilmiştir.

İ'tâ vü irsâl-i tuğ bâ-Ocağ-ı Segbân-ı Cedîd[1]

Devlet-i 'aliyye'de ekser cesîm ocakların tabl u 'alem[2] ve tuğları olduğu ma'lûm **[M1 98]** olup, el-hâletü hâzih sekizinci ocak olan Segbân-ı Cedîd Ocağı'na dahi[3] tuğ ve tabl u 'alem ihsân olunmak ve bu takrîble kadr u i'tibârı ve beyne'l-emsâl temeyyüz ü iftihârı teksîr kılınmak husûslarının dahi lüzûmu meczûm olmağla, mâh-ı şa'bânü'l-mu'azzamın yirmi yedinci günü◊ Kul Kethudâsı Ağa ve Zağarcı ve Samsoncu ve Turnacı-başı ağalar ve sâ'ir askerî ocakları ağaları ve Umûr-i Cihâdiyye Nâzırı Efendi ve 'ulemâ zümresinden on kadar ders-i 'âmm hâceleri[4] ve ba'zı tarîkat meşâyihi[5] ve ba'zı cevâmi'-i selâtîn vâ'izleri efendiler Bâb-ı 'âlî'de cem' olup, taraf-ı Vekâlet-i kübrâ'dan i'tâ buyurulan tuğ ve tabl u 'alemleri ahz ve alay ile Üsküdar'a tekbîr ü tehlîl ile imrâra isti'câl ve Ocağ-ı mezbûrdan[6] dahi alay ile istikbâl olunmağla, Selîmiyye Kışlası'na îsâl ve ol mahalde muntazır olan Kadı 'Abdurrahmân Paşa huzûruna[7] varılup, vâ'iz efendiler du'ây-ı füzûnî-i 'ömr ü devlet-i veliyy-i ni'met ve senây-ı tezâyüd-i şevket-i saltanatla 'âdetlerini icrâya kıyâm ü ihtimâm u i'lâm ve 'atâyây-ı Şâhiyye[8] mahallerine teslîm ve tuğ-i pür-furûğ, du'â vü senâ ile kışla sâhasına nasb olundukdan sonra, müşârun ileyh tarafından ağalara hil'atler iksâ ve efendilere yüzer[9] guruş i'tâ olunarak resm-i Ocak itmâm olundu*.

Da'vet-i Segbân-ı Cedîd be-iftâr

Mâh-ı ramazân-ı şerîfin evâsıtında◊ resm-i kadîm üzere sâ'ir ocaklu tâ'ifesi gibi Cedîd Segbânlar Ocağı ehâlîsi dahi bir gice Bâb-ı 'âlî iftârına

---

1 Cedîd M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.46b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 27 Ş{a'bân}" yazısı vardır] A

2 tabl u 'alem M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın hizasına vr.46b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A

3 dahi M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "taraf-ı Devlet" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

◊ 27 Şa'bân 1223 = 18 Ekim 1808 Salı.

4 hâceleri A : hâce M1

5 ve 'ulemâ ..... meşâyihi M1 : + [Metinde "efendiler" kelimesinin üzeri çizilmiş, bu kısım ise aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.46b'nin sol kenarına diklemesine yazılmıştır] A

6 mezbûrdan M1 : mezbû[r]dan A

7 ve ol ..... buzûruna M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın hizasına vr.46b'nin sağ tarafına yazılmıştır] A

8 Şâhiyye A : Şâhâne M1

9 ve tuğ-i ..... yüzer M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın hizasına vr.46b'nin sağ tarafına yazılmıştır] A

* "İ'tâ vü irsâl-i ..... olundu" arasında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,10'da kaydedilmiştir.

◊ 11-20 Ramazân 1223 = 31 Ekim - 9 Kasım 1808.

da'vet olunmağla, Üsküdar ve Levend Çiftliği kışlalarında dört bin nefere[1] kadar henûz bâliğ olmuş segbânların aşağı ve yukarı zâbitleri envâ'-ı zîb ü zînetle Bâb-ı 'âlî iftârına gelüp, cem'iyyet eylediler. Ve çünki nâsda ve husûsan anların tefavvuk-ı 'akl ü dirâyetlerine i'timâd ve hüsn-i zann u i'tikâd ile re'y ü tedbîrlerine teba'iyyeti i'tibâr eyledikleri ba'zı kibârda 'adem-i bizâ'a vü mâhiyetden lâzım gelan tâ'ife-i nisâ gibi tezeyyüne rağbet ve sebebinden igmâz u gafletle dîk-ı me'âşdan ve kıllet-i hâsılât-ı menâsıbdan şikâyet ederek, vasatu'r-rütbe olanları lâ-ekall dânesi yüz **[M1 99]** ve yüz yirmi guruşluk destârlar ve tâkası dört beş yüz guruşluk Hindî kumaşlar kullanmağı 'âdet ve bunlara kıyâs dörder bin guruşluk kürkler ve üçer binlik fermâyiş ve mârpîç şâllar ile dâ'imâ geyinüp kuşanmağa ülfet eylediklerini, etbâ' u esnâf ve âhâd makūleleri ru'yet ederek, "Şeref-i insâniyyet ve sermâye-i âdemiyyetdir" zannıyla herkes 'avrat gibi zînete sarf-ı mâ-melek-i kudret ve giderek min-külli'l-vücûh câ'iz olmayan askerî tâ'ifesine dahi bu mâdde sirâyet birle Rumeli asâkiri bir müddetden berü Dağlı nâmiyle yol kesüp âdem soyarak ve kârbân bozarak sîm ü zerden çep-râst ta'bîr eyledikleri sîne-bendler ve tozluklar ve her biri ceviz[2] kadar gümüş düğmeler ve yek-pâre sîm-i hâlisden rîhte olmuş kundaklu tabanca ve tüfengler ve bunlara benzer kılıç[3] ve En'âm kîsesi ve barut kabağı ve vezne ve at rahtı ve fişenglikler ile yirmişer otuzar vakıyye sîm-i hâlis yüklenüp, hammâl gibi kendülerini batî vü zebûn etmekle, a'dâya maglûb ve ekseriyyâ cenglerde tama'-ı a'dâ sebebiyle o makūleler maktûl ü magsûb olurlar iken, bu def'a dahi segbânların gerçi teşvîk garazıyla 'ulûfe ve sâ'ir me'âşları tâ'ife-i askeriyyeye lâyık ve kâfî olur mikdârdan zâ'id olduğundan ve ba'zıları da ağniyây-ı tüccârdan geldiklerinden[4] hâlleri müsâ'id ve henûz hüsn-i nizâm-ı askerîye vâkıf kimseler, 'adem-i i'tibârdan nâşî ebvâb-ı ser-i kârândan mütebâ'id olmağla, ba'zı segbân neferât ü zâbitânı dahi şubara[5] ta'bîr etdikleri kalpaklarını tesbîh harcı gibi altûndan mensûc a'lâ şerîdlerle tezyîn ve tepelerine tüğme yerine tüğmeden[6] cesîm kırmızı (هرمزی) incüler temkîn eylediklerinden başka, üzerlerine biner ve bin beşer yüz guruşluk şâllar sarup, ana göre sâ'ir lâyık-ı asâkir olmayan esliha-i sîmîn ve elbise-i mutallâ gibi esbâb-ı âlâyiş olan esvâbla iyâb ü zihâb ederler idi. Ve bu husûs 'ulûfe-hâr[7] olan esnâf u etbâ' makūlelerinin gayret-i câhiliyyesine mübtelâlığın semeresi olarak bir zemân Devlet-i 'aliyye'nin

---

1 nefere A : nefer M1
2 ceviz A : cevîz M1
3 kılıç A : kılıc M1
4 ve ba'zıları ..... geldiklerinden M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın hizasına vr.47a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A
5 şubara A : şupara M1
6 tüğmeden (توکمه دن) A : döğmeden (دوکمه دن) M1
7 ederler ..... 'ulûfe-hâr M1 : + [Bu kelimeler, üzeri çizilen "ları 'ulûfe-hâr" kelimelerinin yerine satırın hizasına vr.47a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

sâ'ire[1] akdem ve mu'teber u müstahdem askerîsi[2] iken şimdi *"Hasire'd-dünyâ [M1 100] ve'l-âhıreh"** ekser kolluklarda kûşe başlarında kömür ve limon satarak te'ayyüşde olan yeniçeri[3] neferâtının ciğerlerini ol iftâr gicesi[4] tâbiş-i kânûn-i hased ü gayzla kebâb eyledi**.

Zikr-i mukaddimât-ı tuğyân der-mâh-ı ramazân ve ba'zı esbâb-ı hafiyye-i vâcibü'l-iz'ân

Gerçi zemân-ı kudemâ'-i pâdişâhân-ı Âl-i 'Osmân'da tâ'ife-i yeniçeriyân hâlâ delâlet ismiyle ma'lûm u müstebân olduğu üzere bir cedîd asker-i piyâdegân ve devşirme gulâmı ve 'acemi oğlanı lafızlarıyla müstedlel ü 'iyân olduğu üzere tâ'ife-i Bektâşiyân, töre-i vakt ü zemâna göre terbiye vü ta'lîm görmüş bir leşker-i sâhib-i itâ'at ü erkân olup, sufûf-i mensûka-i[5] mevsûkaları marsûsu'l-bünyân ve tabur-i safîka-i[6] vesîkaları müşeyyedü'l-erkân olmağla, kavânîn-i harbiyye mûcebince harekât ü sekenâtla pîş-rev ve idâre-i zâbitân ü müdîrân oldukca, çarh-ı âteş-feşân gibi tekarrub u tefrîkı 'adîmü'l-imkân bir cünd-i mücenned-i firâvân olmakdan nâşî, ma'lûm-i tevârîh-şinâsân olduğu üzere Kosova ve Niğbolu[7] ve Varna ve Mohac sahrâlarında vâki' meşhûr-i enâm ceng-i Rüstemâne'lerinde düvel-i kesîre-i müttefika-i[8] a'dânın piyâdegânından kat'-ı nazar, süvâriyânına dahi galebe-i külliyye eyledikleri ve dahi Yemen ve Habeş ve Sûdân memâlikini ve ol evânda asâkir-i süvâriyânı[9] Çerâkise'den müretteb olduğundan, cümle-i cihâniyân 'indinde galebe vü tefavvuku 'adîmü'l-imkân zann olunan Devlet-i Mısrıyye-i Gûriyye'yi bi'l-külliyye bergeşte vü perîşân eyledikleri, meşhûr-i 'âlemiyân olup, ba'de-zemân kendülere mu'âdil mu'allem ü muntazam asâkire musâdif oluncaya kadar sâ'ir hiç[10] bir ceyş-i şüc'âna mağlûb ol-

---

1 sâ'ire A : sâ'ir M1
2 askerîsi M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "gürûhundan" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
* "و الاخره [M1 100] خسر الدنيا = O dünyasını da ahiretini de kaybetmiştir" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Hacc 22/11. âyetin sonlarına doğru yer alan bir kısmıdır.
3 yeniçeri M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "dûdmânı" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
4 ol iftâr gicesi M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile vr.47a'nın alt kenarına yazılmışlardır] A
** "Ve çünki nâsda ve husûsan ..... eyledi" kısmı, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle ve kısmen özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,18-19'da kaydedilmiştir.
5 mensûka-i A : mensûfe-i M1
6 safîka-i A : safîfe-i M1
7 Niğbolu M1 : Niğobolu (نكوبولى) M1
8 müttefika-i A : — M1
9 süvâriyânı A : süvâriyân-ı M1
10 hiç A : hic M1

madıkları, ma'lûm-i mücerrebîn-i ahvâl-i cihân iken, sonra bâ'is-i tatvîl ü it'âb olur ba'zı usûlde kusûrdan ve ez-cümle kānûn-i kadîm üzere üserâdan ve kuloğlu ta'bîriyle *"Küllü mevlûdin yûledü 'alâ fıtrati'l-İslâm*[1]*"** mısdâkı mûcebince onda bir evlâd-ı ehl-i zimmet re'âyâdan memlûk olmak takrîbiyle sehlü't-terbiye olan devşirme gulâmı **[M1 101]** alınmak terk olundukda, ehl-i İslâm evlâdından devşirme alınmağa gerçi hâcet mess edüp, lâkin[2] fi'l-asl serbestiyyetle ülfet etmiş ehl-i İslâm'a zâbitândan kul mu'âmelesi görmek muhâlif ü müşkil geldiğinden başka, anlar te'ehhül etmekden men' olunamayup ve te'ehhül eden neferâta gice kışladan dışaruda[3] kalmağa ruhsat verilmek lâzım gelüp, bu sebeblerle giderek nizâm-ı kadîm-i asker muhtell ü perîşân ve kışlalar hân odaları gibi ancak ba'zı kābiliyyetsiz battâlân u bîkârâna mesken ü mekân olduğundan nâşî, el-yevm bir başka sûret-i nizâmın lüzûmu gerçi[4] cümleye müstebân, lâkin sûret ü esbâbı henûz mechûl ü pinhân olup[5], bu ise teyakkuz u tefhîm ile[6] ve mâ-vecebe-i insâniyye vü İslâmiyye'yi te'allüm ü ta'lîm ile âhâd-i nâs perde-i dîde-i gafletlerini ref' u izâle birle, uhuvvet-i İslâmiyye'deki fazîleti ve itâ'at-i ulu'l-emr-i sâhib-i fetânetde[7] olan menfa'ati anlara[8] derk etdirerek, şıkāk u nifâkı terk etdirmek ve haslet-i gayret-i Millet-i İslâmiyye'deki menfa'ati te'akkula ve hâssa-i îmândan olan hubb-i vatan-ı Müslimîn'deki[9] fâ'ideyi te'emmüle müsta'idd kılarak sâye-i Pâdişâhî'deki emniyyet ü serbesiyyetin bi-hamdillâhi Te'âlâ bir ulu ni'met ve ba'zı ehâlî-i[10] memleket-i İslâmiyye'nin bir müddetden berü mübtelâ oldukları âhar millete mahkûmiyyet, ma'âzallâhi Te'âlâ[11] haklarında bir 'azîm musîbet olduğunu anlara bildirmek ile ehl-i İslâm'ın gayret-i cibilliyye ve şecâ'at-i tabî'iyyelerini tahrîk ü igrâ ve hasm-ı devlet ve memleketleri olan

---

1 fıtrati'l-İslâm A : fıtrati's-selâm M1

* "كل مولود يولد على فطرة الاسلام" = Her doğan İslâm fıtratı üzere doğar" anlamına gelen bu cümle muhtemelen Buhârî, Cenâ'iz, 80, Tefsîru Sûre 30, 1, Kader 3; Müslim, Kader, 22,23, 24; Ahmed b. Hanbel 2/315,346'da geçen (bk. Wensinck, V,180) *"Mâ min mevlûdin yûledü illâ yûledü 'alâ hâzihi'l-fıtrati* = مامن مولود يولد الايولد على هذه الفطرة Doğan, ancak böyle bir yaratılış üzere doğar" anlamındaki hadîsten yola çıkılarak söylenmiş olmalıdır.

2 ehl-i İslâm ..... lâkin M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.47b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

3 dışaruda M1 : tışaruda A

4 gerçi A : gerci M1

5 lâkin ..... olup M1 : + [Bu kısım, üzeri çizilen "olup" kelimesinin üstüne ve vr.48a'nın sol tarafına satırın devamına yazılmıştır] A

6 ile A : — M1

7 fetânetde A : فطا تنده M1

8 anlara M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "tefhîm" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

9 ve haslet-i ..... Müslimîn'deki A : — M1

10 ehâlî-i M1 : ehâlî-yi A

11 oldukları âhar millete mahkûmiyyet, ma'âzallâhi Te'âlâ [Metinde yer alan "oldukları mahkûmiyyet" kelimelerinin üzeri çizilmiş, bu kelimeler ise satırın devamına vr.48a'nın sol tarafına yazılmıştır] A : oldukları âhar millete mahkûmiyyet, ma'âza[llâ]hi Te'âlâ M1

milletlerin kanını içmeğe 'atş u harâretlerini dü-bâlâ eylemekle, anları asl-ı esbâb-ı galebe olan[1] itâ'at ü intizâma bi'z-zarûr mecbûr etmekle müyesser olup, lâkin yüz elli seneden berü dâ'imâ emr ber-'aks zuhûr eylediği, bi'd-defe'ât sûret-i hakkāniyyede fetret ü tuğyân ve 'akabinde olanca ittifâk u itâ'at ü intizâmda teşettüt ü fıkdânla âşikârdır. Zîra *"Ve e'iddû*[2] *lehum me'steta'tüm min-kuvvetin"** âyet-i kerîmesi, *"Min-küll-i mâ yütekavvâ bihî fi'l-harbi"*** ile tefsîr olunmağla, guzât-ı muvahhidîne menfa'at zımnında teşebbüh ve mukābele bi'l-misl 'ayn-ı 'ibâdet iken, *"Men teşebbehe bi-kavmin fe-hüve minhum"**** 'ibâre-i latîfesi agrâz-ı bâtıla zımnında neşr olunarak, mukaddemâ zebân-zed-i sıgār u kibâr olup*[4], ancak *"Küllü mü'minin ihvetün*[3]*"*[5] hadîs-i şerîfinden kat'-ı nazar, ol evânda e'âzım-ı ricâl, ocaklu ve 'ulemâ, vüzerâyı tekdîre başlamağla, anlar dahi dil-gîr olup, **[M1 102]** bi'z-zarûr nefslerini vâdî-i *"Men samete necâ"**[6]da takrîr birle, hükkâm-ı şer'iyye vü seyfiyyenin ser-be-ceyb-i samt u sükūt olmalarından nâşî, harf-be-harf ri'âyeti cümleye vâcibe-i zimmet olan kānûn-i müstemirre-i devlete dahi dikkat olunmayarak noksân tareyân edüp, bu takrîble[4] herkesde emsâl ü ednâ ve zîr ü bâlâya hâric-i mîzân-ı şer' u kānûn bir mu'âmele-i bâride nümâyân ve bu minvâl üzere giderek miyân-ı pâdişâhân ü leşkeriyânda dahi 'adem-i meveddet ü emniyyet müstebân olup, bir zemân kemâl-i intizâmla meşhûr-i cihân olan tâ'ife-i Bektâşiyân'ın erkân-ı nizâmı dahi kadîmî segbân ve sipâhiyân gibi perîşân oldukça[5], ol dûdmân dahi aralık aralık minfeha[6]-zenî-i bed-gûyân ve huşkî-i ezhân sebebleriyle lehîb-efrûz-i tuğyân olmağa

---

1 milletlerin..... olan A : — M1

2 e'iddû A : e'idd[û] M1

* "و اعدوا لهم ما استطعتم من قوة = Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Enfâl 8/60. âyetin başında yer alan ufak bir kısımdır.

** "من كل ما يتقوى به فى الحرب = Savaş esnâsında kendisiyle güç kazanılacak her şey" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

*** "من تشبه بقوم فهو منهم = Kim bir kavme benzerse, o da onlardandır" anlamındaki bu cümle Ebû Dâvud, Libâs 4; Ahmed b. Hanbel 2/50'de geçen bir hadîstir; bk. Wensinck, III,62.

*4 *"Ve e'iddû* ..... olup" kısmında yer alan bilgiler aynen ve "Şânî-zâde Târîhi'nde" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, VIII,141'de kaydedilmiştir.

3 ihvetün M1 : ihveh A

*5 "كل مؤمن اخوة = Her inanan kardeştir" anlamındaki bu cümle, Kur'ân, el-Hucurât 49/10. âyetin baş tarafında yer alan "İnneme'l-mü'minûne ihvetün = انما المؤمنون اخوة = Muhakkak müminler kardeştirler" anlamındaki kısmdan hareketle söylenmiş olmalıdır.

*6 "من صمت نجا = Dilini tutan selâmete erer" anlamına gelen Arapça bu cümle Tirmizî'nin garîb diyerek rivâyet ettiği, Dârimî, Ahmed b. Hanbel ve diğer hadîsçilerce merfû olarak rivâyet edilen ve pek sihhatli görülmeyen bir hadîstir; bk. el-'Aclûnî, nr.2521, II,258.

4 müstemirre-i devlete ..... bu takrîble M1 : + [Metinde yer alan "müstemirr-i devlete 'adem-i dikkatle tareyân-ı 'ilel ü noksân birle" kelimelerinin üzeri çizilmiş, bu kelimeler ise satırın devamına vr.48a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

5 oldukça A : oldukca M1

6 minfeha (منفحه) A : minfeha (منفخه) M1

başlamış[1] ve ser-i kârânda dahi 'adem-i ehliyyet ü noksân[2] sebebiyle teskîn-i tuğyân içün[3] i'âde-i nizâmlarına der-'akab mübâşeret lâzım iken, ana bedel kesr-i kuvvetlerine çok zemândan berü sa'y ü ikdâm olunarak, bir tarafdan râbıta-i kadîmelerine dahi ziyâde[4] vehn ü halel sereyân eyledikce, ol kadar zabt u rabtları bî-imkân olup, bununla bile lâ-cerem bâzûy-i celâdetleri dahi iz'âf u îhân olunmağla, ol asker-i zafer-peyker hâric-i Dâr-ı saltanat'da yine bu mâddelerden neş'et eden müdde'iyân ü hılâfkârâna mukâvemete bile bî-tâb ü tüvân kaldığından mâ'adâ, saff-ı kānûn-i itâ'atden bi'l-külliyye hurûc ve zirve-i kulle-i 'isyâna 'urûc birle, mukaddemâ ugur-i pâdişâhânda a'dâ'-i kaviyyü'l-iktidâr ile mânend-i Zâl eyledikleri ceng ü kıtâl, sonra ancak Dâr-ı saltanat'da[5] ikide bir iş'âl-i bârût, şûriş ü cidâle mübeddel ve bu takrîble ahvâl-i sâ'ir-i nâs dahi müşevviş ü muhtell olmağla, ehl-i 'ırz sınıfı, ol kavm-i pür-şûrun maglûb ve makhûru oldukça[6], 'ırz u nâmûsunu dest-i te'addîlerinden sıyânet zımnında bi'z-zarûr yeniçeriyândan olmağa ve 'ulûfe tedârük kılmak, yahûd Turnacılık ve Hasekî Tekā'üdlüğü ve Kışla Mütevellîliği gibi bir dirlikle gürûh-i mezbûra duhûle mecbûr olmuş ve[7] kaldı ki eşkıyâ makūleleri ise ehl-i zimmet ve sâ'ir zu'afâ vü re'âyâya bî-mehâbâ[8] itâle-i yed-i te'addî birle icrây-ı hevây-ı [M1 103] nefs-i müte'addî içün tahsîl-i serbesiyyet-i mütecâvizeye vesîle olur bu makūle etvâra dâ'imâ heveskârdırlar.

Pes bu sebepler ile herkes bilâ-kānûn u erkân yeniçerilik da'vâsını sermâye-i fesâd olarak izhâra başlamağla, Oda-başı Çarsusu'ndan[9] geçmemiş[10] ve Tulumbacılar Kışlası'ndan bir su içmemiş[11] bir alay hammâl ü cemmâl ve ashâb-ı hirfet ü a'mâl, dâhil-i zümre-i yeniçeriyân olup, nâs[12] dükkânına mânend-i asnâm şekl-i cemâd u hayvânda bir nişân âvîzân eylediğine kanâ'at etmeyüp, ba'de'l-mevt güristânda[13] dahi mümtâz ez-

1 başlamış M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "bes noksân" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
2 dahi ..... noksân M1 : + [Bu kelimeler aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.48b'nin sol tarafına yazılmışlardır] A
3 teskîn-i tuğyân içün M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile vr.48b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A
4 dahi ziyâde M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
5 Dâr-ı saltanat'da A : Dâru's-saltanat'da M1
6 oldukça A : oldukca M1
7 olmuş ve [Burada yer alan "olmuş" kelimesi, buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A : olmuş M1
8 bî-mehâbâ M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan ve okunamayan iki kelimelik bir kısmın üzeri çizilmiştir] A
9 Çarsusu'ndan A : Çarşusu'ndan M1
10 geçmemiş A : geçmamiş M1
11 içmemiş A : içmamiş M1
12 nâs M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "herkes" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
13 güristânda : گور واستانده A, M1

diğerân olmak zu'muyla, hâşâ 'alâmet-i sünnet-i seniyye-i hıtâna tercîhle cismine mürekkeb ve sûzen ile nakş-ı 'alâmet-i miyân etmekle, hılâf-ı şer'-i şerîf tamga-zen-i ebdân-ı âhır-ı zemân ve ba'zan dahi seng-i mezârlarına nakşla u'cûbe-i cihân olmuşlardır.

İmdi[1] bu sebeblerle İslâmbol ve etrafında meşgûl-i[2] ahz u i'tâ[3] bir alay behâdır u tüvânânın kimi sebze-fürûş ve bakkâl ve kimi kayıkcı ve hammâl ü cemmâl olup, sâye-i Devlet-i 'aliyye'de müktesib-i refâh iken, hîn-i iktizâda bir işe yaramayup ve yaramayacakları şöyle dursun, meskenlerinden bir hatve çıkmayacakları bi'd-defe'ât tecribeler[4] ile isbât olunarak, bî-reyb ü iştibâh olmağla, eğerçi tâ'ife-i askeriyyeye hirfet ü 'alâkadan mücerred olmak şart-ı evvel ise dahi, bu def'a gûyâ murâd olunan nizâm şurûtundan olmak üzere o makûlelerden, ya'nî askerî ziyyinde olan esnâfdan[5] segbân yahûd kalyoncu yazılup, san'at-ı ceng ü muhârebeyi ta'lîm edenlerin bundan sonra dâd ü sitâd ile tena''um edebilecekleri ve başıboş olanlara ba'de-ezîn emr-i ticâret muhâl olduğu fermânla taraf taraf işâ'a vü i'lân olundukdan sonra, bu husûsun tanzîmi Tersâne ru'esâsından İnce Mehmed Bey'e ihâle olunmağla, bu[6] takrîble nüfûs-i behâyim-misâl beyninde gûn-â-gûn kîl ü kâl-i bî-me'âl tehaddüsü, nâ'ire-i fitneyi[7] rûz-be-rûz müste'idd-i işti'âl etmekde iken*, vezîr ve ricâl: "Erbâb-ı tuğyân bi'l-külliyye maglûb u bî-mecâl[8] ve mâr-ı sermâ-dîde-âsâ hareketleri 'adîmü'l-ihtimâldir" zanniyle mest-i igfâl-i ikbâl olup, bu[9] keyfiyyet-i gaflet sâmi'a vü basîretlerin **[M1 104]** bir kat dahi ihlâl etmekle, ol vakt-i pür-ehvâlde "Oruc keyfidir" deyerek gündüzlerde ba'de'z-zevâl câmi'lerde ahbâbla halka-bend-i müzâkere-i mantık u makâl olup, ahşâmları da'vet-i iftârda tenâvül-i et'ime-i nefîse-i bî-hadd ü inhisâr ve ba'de'l-iftâr sohbet-i esrâr esnâsında murassa' ve girân-behâ müte'addid enfiyye kutuları, dilberân-ı sîmîn-sâ'id ellerinde cevânib-i kasrı kevkeb-i seyyâr gibi devvâr olarak, sâ'at üçe beşe kadar ol vakt-i nâzik bu resmle izâ'a vü imrâr olunur idi. Ve bundan sonra dahi âmâde-i hacle-gâh-ı hayâl olan yeniden tedârük olunmuş cevârî-i Zühre-tal'atı, âverde-i âgûş-i visâl ederek,

---

1 İmdi M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A
2 meşgûl-i A : + ve M1
3 i'tâ M1 : 'atâ A
4 tecribeler A : تجربه لر M1
5 ya'nî ..... esnâfdan M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.49a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A
6 bu A : bir M1
7 nâ'ire-i fitneyi M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
* "İmdi bu sebeblerle ..... iken" arasında yer alan bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,10-11'de kaydedilmiştir.
8 bî-mecâl M1 : bî-mehâl A
9 bu A : ve M1

'Avrat-hisârı edevâtı tanzîmine imsâk derecelerine dek iştigâl olundukdan sonra[1], bî-tâb u tâkat üftâde-i pister-i râhat ve müstağrak-ı hâb u hayâl-i gaflet olunup*, beyt:

Gice pervânelerle cem'i germâ-germ idi şem'in
Seher gördüm ne şem'-i meclis-ârâ var ne pervâne

mazmûnu hasbihâl kılınur idi.

Bâ-husûs tabâyi'-nâme-i ecnâs-i nâs kavlince, tabî'at-ı kavm-i Etrâk-i bî-idrâk şiddet gördükde, mülâyemet ü itâ'at izhâr etmek ve tezellül ü mülâyemet anladıkca, 'inâd-ı Türkâne'de ısrâr eylemek olduğuna 'adem-i vukûfla, bârî Pâdişâh-ı dânâ *edâmallâhu saltanatehû ve ebbede*[2] *galebetehû 'ale'l-a'dâ'*** hazretlerinin etvâr-ı hakîmâne-i Mülûkâne'lerine dikkat, yahûd re'y-i sâ'ib-i[3] Şâhâne'lerine intizâr ve ol vechile hareket etmeyerek[4], henûz asâkir-i cedîde lâ-ekall yirmi otuz bine iblâğ olunmadın[5] birer behâne ile vilâyetlerine 'avdete izn u ruhsat isteyen asker-keş-i a'yân yâdigârlarına bilâ-mülâhaza 'avdet ü insırâfa müsâ'ade ederek, bî-a'vân u ensâr kaldıkları, garâ'ib-i rüzgârdan iken, mukaddemce dahi îmâ olunduğu üzere saff-beste-i zemîn-i i'tibâr olan neferât-ı cedîdenin igtinâm-ı iltifât ü in'âmla pür-zîb ü zînet ezikka vü esvâkda müsellah tafra-fürûş-i iftihâr olmaları dahi *"Men cenne sâ'aten lem yufik ebeden"**** kā'idesince, yeniçeri tâ'ifesinin 'illet-i[6] cünûn manyası[7] hareket etmeğe küllî sebeb ü medâr oldu*[4]. **[M1 105]**

Zuhûr-i fitne-i 'azîme der-Leyle-i Kadr[8]

Çünki 'Alemdâr Paşa, yeniçeri ocağı hakkında vaz' u ihdâsından berü başına konmamış bir bûm-i belâ ve def' u itâresi muhâl derecesine karîb bir

---

1 sonra M1 + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "dahi" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

* "bu takrîble nüfûs-i behâyim-misâl ..... olunup" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,18'de kaydedilmiştir.

2 ebbede A : eyyede M1

** "ادام الله سلطنته و ابد غلبته على الاعداء" = Allah onun saltanatını sürdürsün ve düşmanlara galebesini ebedî kılsın" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

3 sâ'ib-i A : sâhib-i M1

4 bârî Pâdişâh-ı ..... etmeyerek M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.49b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

5 olunmadın A : olunmadan M1

*** "من جن ساعة لم يفق ابدا" = Bir an cinnet geçiren, sonsuza dek iflâh olmaz" anlamına gelen Arapça bu cümle bir kuralın ifâdesidir.

6 'illet-i A : 'illet ü (د) M1

7 manyası A : mâ'yâsı (مانياسى) M1

*4 "henûz asâkir-i cedîde ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,18'de kaydedilmiştir.

8 Kadr M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.49b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 27 {Ramazâ}n" yazısı vardır] A

ibtilâ olmağla, sanâdîd-i yeniçeriyân buna mübtelâ olduklarından berü[1] etrâf u eknâfda a'vân u ensârlarına gizlüce lisânen ifâde eder âdemler irsâliyle iştikâ vü ilticâdan hâlî olmadıklarından nâşî, yeniçeri hânedânından Pasbânzâde 'Osmân Paşa yerine Vidin Vâlîsi olup, Molla Paşa 'ünvâniyle şehîr İdrîs Paşa tarafından Ruscuk 'aleyhine bir hareket irâ'e olunmağla, 'Alemdâr Paşa dahi sâ'ir a'yânlara ruhsatdan sonra cümletü'l-mülkü olarak, askeriyle yanında ibkâ eylediği cesûr u gayûr ve asker-keş Boşnak Ağa'yı da cây-ı penâhı olan Ruscuğ'un muhâfazasına mukaddemce askeriyle bile irsâle mecbûr kılınarak, bu desîse ile tek ü tenhâ bırağıldıkda, def'inin kuvvet-i karîbeye geldiği rû-nümâ olmağla*, ramazân-ı şerîf evvelinden berü◊ gicelerde ba'zı yeniçeri kışlalarında katl-i nâgehânî-i Vezîr'e dâ'ir sohbet-i esrâr ve bir[2] cesbân mahalde 'ale'l-gafle katli fursatına intizâr eylediklerini tecessüs ü istihbâr ile bu havâdis, tahdîş-i sâmi'a-i Vezîr ü ensâr etmekle, Leyle-i Kadr olan salı gicesi◊◊ Sadr-ı a'zam resm üzere Dîvân-yolu'nda 'Atîk 'Ali Paşa Câmi'i karşusunda Şeyhulislâm konağına iftâra varup, 'avdetde vefret ü izdihâm üzere temâşâsına saff-beste-i kıyâm olan ecnâs-i nâsa rikâbındaki segbânlara işâretle 'ale's-seviyye değnek ve kamçı ve sille ile bir sû'-i kasd ihtirâzından nâşî halkı dağıtmak içün girişüp, rast geldikleri seyircileri darb etdirerek[3] bir mikdâr segbânla[4] At-meydânı'na gelüp, anda mütekarrar[5] ve Pâdişâh-ı felek-câh hazretleri leyle-i mezkûrede 'âdet-i dîrîne üzere Ayasofya Câmi'i'nde edâ'-i salât-i terâvîhe teşrîf-i hümâyûn buyuracaklar olup, erâzil ü[6] eşhâs beyninde ise 'âdet-i kadîme-i kabîhalarına dâ'ir envâ'-ı erâcîf münteşir olduğundan, 'avdet-i hümâyûna kadar ol havâlîde tereddüd ile muntazır olup, ba'dehû Bâb-ı 'âlî'ye 'avdet **[M1 106]** ve segbânlar dahi yerlü yerlerine[7] ric'at eylediler. Lâkin mukaddemce iftâr 'avdetinde darb u tekdîr olunan sagîr ü kebîr ol havâlîde ekser yeniçeri ve cebeci, kahve-hânelerine yaralu berelü münteşir olup: "Bizi böyle darb ve bilâ-mûcib cerh u tekdîr neden lâzım geldi? Biz ehl-i İslâm'dan iken ve zerre kadar cürm ü günâhımız yoğiken, bir haydûd-başı gelüp, cebr ü kahriyle[8] bir pâdişâhı hal' edüp, vezîrinden mühr-i hümâyûnu alup, hâlâ şevketlü Pâdişâhımıza lâyık olur

---

1 berü A : berü ve M1

* "yeniçeri hânedânından Pasbân-zâde ..... olmağla" kısmındaki bilgiler özetle ve değişik ifâdelerle ve *Târîh-i Cevdet*, IX,51'de kaydedilmiştir.

◊ 1 Ramazân 1223 = 21 Ekim 1808 Cuma.

2 bir A : بر M1

◊◊ 26 Ramazân 1223 = 15 Kasım 1808 Salı.

3 etdirerek A : ederek M1

4 segbânla A : segbân ile M1

5 anda mütekarrar M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

6 erâzil ü A : erâzil-i M1

7 yerlerine A : yerine M1

8 kahriyle A : kahr ile M1

'ubûdiyyet mu'âmelesi göstermeyerek, başlu başına bir takım hâ'inin sözüyle dîn ü devletin erkânı olan 'ulemâ ve ocakluyu kaldırmak, fukarâ vü zu'afâyı ayaklar altına aldırmak isteyor. Bundan sonra bize korkmak ve yaşamak ne lâzımdır. Biz anın yanında olan bir avuc kadar hayta gürûhundan el-hamdü lillâh yüz bin kat ziyâde iken anlar ile başa çıkamaz mıyuz?[1] Biz ana Müslümânlığımızı ve yeniçeriliğimizi anlatmaluyuz" deyü iştikâ gûne havâdisât ile nâs Sadr-ı a'zam'dan külliyyen müteneffir olduğu 'alâmâtı der-'akab etrâf u eknâfa neşr olunmağla, erbâb-ı ihtirâba[2] bu husûs bir kuvvet-i kalb ve bir mübeşşir olup, husûsan îmâ olunduğu üzere kışlalarda mukaddemâ katl-i Vezîr'e dâ'ir tedâbîr u mu'âhedât icrâ ve gizlüce ötede berüde ser-i kârânı vâkıf-ı mâdde-i şûrâ eylemeleriyle, mikdâr-ı kifâye âdem müheyyâ eylemişler idi. Ve husûsan ki 'alâ rivâyetin ol esnâlarda, *"Ekberu'l-a'dâ'*[3] *ahfâhum mekîdeten"** esrârı üzere ser-i kârândan iken vükelâ ve 'Alemdâr'ın etvârı[4], mizâc-ı şerîflerine mûcib-i tekeddür ü iğbirâr olmağla, tavr-ı kadîm-i mûcibü'l-ızrârı, galebe-i nefsleriyle ihtiyâr eden ile'l-ân ismi nâ-ma'lûm bir mütegallib bâtınî yâdigâr, mukaddemce Ocak tarafına: "Ba'de'l-'îd yeniçeri ocağı ref' olunmak, gûyâ niyyet-i vükelâ vü 'Alemdâr'dır" deyü gizlüce iş'âr ile âteş-i fitneyi bir kat dahi[5] şu'le-dâr etmiş olduğundan[6], ol gice dahi dokuzuncu bölüğün kışlasında birkaç orta ustaları, ya'nî aşcıları ihtişâd edüp, dûdmân-ı yeniçeriyânın âteş-i gayretiyle teshîn-i dîk-i fesâd ve çend rûz dahi terk ü te'hîr olunursa, sonra teksîr-i asker-i cedîde mü'eddî olmağla, başa çıkılamayacağına [M1 107] i'tikâd ve halkın dahi teneffürü sebebiyle kendülere mu'âvenet etmezler ise de, olbir tarafa dahi imdâd etmeyeceklerine i'timâd ederek, der-'akab mukaddemce müheyyâ olan askerlerini cem'le çep-râst-bend-i ittifâk u i'tizâd olduklarında[7] nâsı ayağa kaldırmak ve şemâtete alışdırmağla, safekât-ı pây-ı asâkiri işidenleri taglît etmek ve Ağa-kapusu'na ve Bâb-ı 'âlî'ye hareketlerinde kendülerini, "Harîk erbâbıdırlar" zann etdirmek ve eğer Sadr-ı a'zam harîka giderse, bir mahalde kurşunla urup katl etmek içün sâ'at dört beş sularında birkaç def'a kâzib nevbetciler irsâliyle harîk haberleri işâ'at edüp, 'âdetleri üzere şemâtet ederek, tulumbalar ile hareket ü sür'at eylediler ise dahi, ne Sadr-ı a'zam'da ve ne sâ'ir me'mûrînde

---

1 çıkamaz mıyuz? A : çıkamayoruz M1
2 ihtirâba A : ictirâya M1
3 a'dâ' A : a'dâ M1
* "اكبر الاعدا اخفاهم مكيدة = En büyük düşman, hîlesi en gizli olandır" anlamına gelen bu cümle Arapça bir deyiştir.
4 etvârı M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "bedâvet-şi'ârı" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
5 dahi A : daha M1
6 Ve husûsan ki ..... olduğundan M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.50a'nın sol kenarına yazılmıştır] A
7 olduklarında A : oldukları da M1

bir hareket zuhûr eyledi. Bu sûretden me'yûs olduklarında, sâ'at yedi sularında kışlalardan hareket ve hem-cins ve nâ-cinsi fark u temyîz içün beynlerinde ma'hûd "Sabâhdır" lafzıyla, ya'nî muntazam askerler beyninde kullanılur, parola ta'bîr eyledikleri mâdde-i lafziyye ile birbirlerine remz ü işâret ederek, ibtidâ Ağa-kapusu'na sür'at birle, mahallinde güzâreş-pezîr[1] olduğu üzere himmet-i vükelâ'[2] ü vezîr ile az vakitde Otuz Bir Bölük Oda-başılığı'ndan Yeniçeri Ağalığı'yla vâye-dâr-ı i'tilâ olan Mustafa Ağa'ya kâr-bend-i 'azîmet oldukları maslahatda teklîf-i ma'iyyet edüp, tarafından müşâhede-i sûret-i nasîhat ve muhâlefet eylediklerinde, bî-çâreyi tîg-i gadr ile hezâr pâreye kısmet ve Kul Kethudâsı yerine bir vâfir asker ile[3] burağup, andan Bâb-ı 'âlî tarafına 'azîmet eylediler. Ve bî-savt ü sadâ gelüp, Bâb-ı 'âlî'yi dâ'iren mâ-dâr ihâta birle, Kasr-ı Alay tarafındaki[4] bâb-ı kebîrden Harbeciler Kolluğu civârında bir mahalde âmâde olunmuş 'alefi, bâb-ı mezbûr üzerindeki Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî odası altına vaz'la, ol mahalden ilkây-ı nâr ve gereği gibi müşta'il oldukda, tüfeng atmağa ve ba'zı ol havâlîde sagîr hân ve dükkândan zuhûr eden birkaç[5] segbânı katle ibtidâr eylediler. Ol vakte kadar Bâb-ı 'âlî dîvârına ilsâk eyledikleri yaftalara dâ'ir evrâkı ve ba'zı havâdis-i elsine-i âfâkı kendüsüne **[M1 108]** ifâde vü inhâ ve bundan sonra sâye-i Pâdişâhî'de olarak Edirne tarafına 'azîmet ve Rumeli asâkirini cem'le tecdîd-i kuvvet ve mâdde-i nizâm-ı askere gereği gibi temşiyet verinceye kadar ol mahalde ikâmet eylemeden başka kendüye cây-ı selâmet kalmadığını bi'd-defe'ât ta'lîm ü îmâ eden[6] ehibbâ vü asdıkâsını istihzâ'[7] eden Vezîr-i gaflet-şümûl'un iç il nizâmiyle meşgûl olduğu esnâlarda[8], ahvâl-i şeb-hûna gücüyle 'ilmi meşmûl oldukda, içerüden darb-ı tabl-bâz ile etrâf u eknâfda müteferrik u perâkende olan birkaç bin kadar askerlerini gûyâ îkâz ve cem'le imdâd ü istıhlâs iltimâs[9] eyledi ise dahi, bu hâdise-i nâgehânîden henûz bî-haber u gâfil olan segbânân-ı Sadr-ı 'âlî-şân müteferrik u perîşân ve mukaddemâ kendülere hic bir ta'lîmât ve ne gûne hareket lâzım geleceğine dâ'ir deyyâr[10] sipârişât olunmadığından, herkes fıkra fıkra[11] bulundukları yerlerde mihmân ve

---

1 güzâreş-pezîr A : güzâr şeb-diz M1
2 vükelâ' A : vükelâ M1
3 bir vâfir asker ile M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek aynı kaligrafiyle satırın hizâsına vr.50b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A
4 tarafındaki A : tarafına M1
5 birkaç M1 : birkac A
6 eden A : ve M1
7 istihzâ' A : istihzâ M1
8 iç il .....esnâlarda [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.51a'nın sol tarafına yazılmıştır] A : ic il nizâmiyle meşgûl olduğu esnâlarda M1
9 imdâd ü istıhlâs iltimâs M1 : + [Bu kelimeler üzeri çizilen "iltimâs imdâd ve ve istihlâs murâd" yerine aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.51a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A
10 deyyâr A : kat'â M1
11 fıkra fıkra A : fırka fırka M1

'âkıbet-i kâra nigerân olmağla, harekete 'adem-i iktidârları nümâyân ve imdâd ü i'ânetden 'aczleri Sadr-ı a'zam'a müstebân oldukda, ancak lâzım olan[1] mevcûd-i ma'iyyeti bulunan bir mikdâr segbân ve gılmân-ı dilîrân ile Istabl-ı Âsafî'de mevcûd esbân-ı sabâ-reftâra süvâr ve bir tarafdan hücûm ile 'alâ bahtihî aralarından güzâra ibtidâr ve eğer selâmet müyesser olursa, tışarudaki segbânlara iltihâkla anları teşcî' u ikdâr[2] ve düşmenle hisâr olan Paşa-kapusu derûnunda yed-i agyâra giriftâr olmadan ise, bu mehleke-i dilîrâneyi tercîh u ihtiyâr bir re'y-i üstüvâr[3] olup, bu sûreti ba'zı bölük-başılar ol esnâda kendüsüne ifâde vü ihbâr eylemişler ise de, bir müddetden berü yarar ve kahhâr zann olunan Bayrakdâr Paşa bu tedbîre ictisâr ile karâr veremeyüp, "Elbet bize imdâd olunur" deyerek gerçi dest-zen-i silâh ve cûyende-i semt-i necâh[4] olup, lâkin pek cüz'î a'vânla bu kadar âdeme mukâbele 'adîmü'l-imkân olduğu dahi 'iyân olmağla, âmeden-i imdâda kadar pusudan ceng etmek de şîme-i leşkeriyân olduğu ecilden, Paşa-kapusu haremindeki mahzene cevârîsini der-'akab idhâl ve kendü dahi mahzen-i merkûma gılmânı ile duhûle isti'câl birle, içerüden **[M1 109]** mübâşir-i harb ü kıtâl ve tekarrub murâd edenleri *"İlâ haysü elkat rahlehâ Ümmü Kaş'am"** vâdîsine irsâl ü îsâl etmekde oldu. Lâkin gürûh-i mezbûra pey-der-pey iltihâkla sevâd-ı cem'iyyetlerini teksîr eden erbâb-ı ittifâk, Paşa-kapusu'nun etrâfını mıntaka-i[5] gayret gibi ihâta vü hasr ve âteşin sâ'ir büyûta te'âddî edecek zebân-ı lehîbini âlât-i itfâ ile[6] imâte vü kasr birle sükkân-ı beldeye izhâr-ı sûret-i sıyânet zımnında mesâkin-i cîrânı muhâfaza vü hirâsetleri ve: "Bu harîk başka yere sirâyet etmez, râhatınızda olun" deyerek, ittisâl-ı Bâb-ı 'âlî'de olan ashâb-ı büyûta nakl-i esvâb ve tahliye-i büyûtla ta'b ü meşakkat irtikâblarına mümâna'atları ve fi'l-vâki' men'-i sirâyet husûsunda eyledikleri ihtimâm ü gayretleri, sâ'ir mümted harîklerde müsâmaha vü ihmâllerine delâlet edüp, ancak Paşa-kapusu'ndan 'Alemdâr Paşa takımı kıyâfetinde çıkanlara te'addî ve ol gürûha yağmâ-gerlik yakışmadığından, Bâb-ı 'âlî derûnunda: "Âteşe yanmasun ve ayak altında kalmasun" deyü hemân ele geçen eşyâya tesaddî ederek, bir mikdâr vakit imrâr ve inficâr-ı subha dîde-güşây-ı intizâr oldular. Bir fırkası gayret-i dûdmanı[7], şe'â'ir-i İslâmiyye'den

---

1 olan A : + ve M1
2 ikdâr A : iktidâr M1
3 bir re'y-i üstüvâr M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
4 necâh A : نجاح M1
* "الى حيث القت رحلها ام قشعم = Ölümün yükünü yıktığı yere kadar" anlamına gelen Arapça bir deyimdir.
5 mıntaka-i (منطقه) A : munkata-i (منقطه) M1
6 itfâ ile A : itfâyla M1
7 dûdmânı A : dûmanı M1

zann u kıyâsla, *"Küllü mü'minin ihvetün"** hakîkatinden bi-'aynihî olbir taraf gibi gâfil olup, yek-dîğerin hûn-hârlığına mâ'il[1] bir alay nâ-şinâs ve bir gürûhu da Sadr-ı a'zam-ı garîbü'l-etvâr'ın harekât ü sekenâtından vesvese vü evhâma teba'iyyetde ma'zûr tutulması câ'iz görilebilür ba'zı bî-taraf âhâd-i nâs elde tüfeng ve belde sâ'ir âlât-i ceng, mahall-i cem'iyyete iltihâka müsâra'atda birbirlerine müsâbakat ederek, etrâf u eknâf-ı Kostantîniyye'den hareket etmeleriyle, cem'iyyet-i erbâb-ı husûmet, pezîrây-ı kesret ve bir tarafdan Sultân Bâyezîd havâlîsinden[2] berüye Seylü'l-'Arim gibi akup gelmekde olan nüfûsla cevânib-i Bâb-ı 'âlî, husûsan Kasr-ı Alay ve Soğukçeşme'ye doğru nümûne-nümây-ı 'arsa-i kıyâmet oldu**.

Bu esnâda ba'zı orta aşcıları biraz neferâtla ref'-i livây-ı ihtişâd edüp[3], Re'îsülküttâb Gâlib[4] Efendi'nin konağı tarafına sevk-i râyât-ı ittihâd eylediklerini mûmâ ileyh ru'yet ve verây-ı perde-i inzivâdan **[M1 110]** bi'l-vâsıta sebeb-i vürûdlarını mütecâhilâne tefahhusa mübâderet eyledikde, ma'iyyetinde bulunan segbânları cûyân olup, başka garazları olmadığını i'lân eylediklerinde, mûmâ ileyh dahi îkân etmekle, altmış kadar[5] segbân nevâle-i hâne ikrâmlarında mihmân idüğüni ifâde vü beyân ve mezbûrların dahi kendülerine bir zarar olmayacağını istihbâr u itminân eylemeleriyle, feth-i dervâze-i ruhsat ve segbânlar dahi da'vetlerine lebbeyk-zen-i icâbet ve bi'l-ma'iyye hareket ü 'avdet edüp, ustaların sükkân-ı hâneye: "Safânızda olunuz!" deyü müte'ahhid-i âsâyiş ü emniyyetleri olmalariyle, muktezây-ı nâm-ı nâmîleri üzere sûret-i gâlibiyyet, müşâhed-i[6] ashâb-ı dikkat oldu***.

Defterdâr-ı Şıkk-ı Sânî ve Umûr-i Cihâdiyye Nezâreti, pîrâye-i menşûr-i 'ünvânı olan Behîc Efendi, zuhûr-i vak'adan evvelce ahşâmdan encâm-ı kârı tefattun ve sûret-i ahvâlin netîce-pezîr-i vehâmet olacağını teyakkun birle, tagyîr-i kıyâfetle firâr ve gaybet etmiş olduğundan, tecessüsünde her ne kadar dikkat etmişler ise de, idrâkinden me'yûsiyyetle 'avdet etdiler. Bir gürûhu dahi Defterdâr Tahsîn Efendi'nin hânesine doğru tahrîk-i kudûm edüp,

---

* "كل مؤمن اخوة = Her inanan kardeştir" anlamındaki bu cümle, Kur'ân, el-Hucurât 49/10. âyetin baş tarafında yer alan "*İnneme'l-mü'minûne ihvetün* = انما المؤمنون اخوة = Muhakkak müminler kardeştirler" anlamındaki kısımdan hareketle söylenmiş olmalıdır.

1 olup, ... mâ'il M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfiyle işâret edilerek aynı kaligrafi ile satırın hizâsına vr.51b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

2 havâlîsinden A : havlîsinden M1

** "**Zuhûr-i fitne-i 'azîme** ..... oldu" kısmındaki bilgiler değişik ifâdelerle ve kısmen özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,17-18, 20-23'te kaydedilmiştir.

3 edüp A : olup M1

4 Gâlib A : غالب M1

5 kadar A : kad[ar] M1

6 müşâhed-i A : müşâhede-i M1

*** "Bu esnâda ba'zı orta ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler ihmâl edilebilir değişikliklerle ve *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, IX,24'te kaydedilmiştir.

içerüye duhûl u guluvv ile mebîtini su'âl ederek ol tarafa hücûm eylediler ise de, ol dahi mukaddemce mütenekkiren firâr ve semt-i gaybet ü ihtifâyı tercîh u ihtiyâr etmiş olmağla, emâkin-i hâneyi cüst-cû ve emvâl ü eşyâsına kat'â dest-dirâz-ı yağmâ olmayarak, her ne mertebe tek[1] ü pû eylediler ise de, idrâkinden hırmân ü me'yûsiyyetle âhır-ı kâr terk ü ferâgat eylediler. Ve andan Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî Mustafa Refîk Efendi'nin hânesi semtine tevcîh-i veche-i[2] 'azm ü hareket eyledikleri esnâlarda, mûmâ ileyh dahi Gālib Efendi gibi ancak segbânları teslîm husûsunu mukaddime-i tedbîr-i selâmet ve bâdî-i emn ü râhat tasavvuruyla reh-rev-i vâdî-i teslîmiyyet olmak fikrinde[3] iken, Tahsîn Efendi vürûd edüp, cüz'îce istînâs ü sohbetle def'-i vahşet ü şurûr eyledikde: "Bizler içün şerr-i ricâl-i harb ü kıtâlden halâs u rehâ, emr-i muhâl ve mukābele sûretinde ba'zı ümmîde mebnî necât, ihtimâldir" deyerek igfâl ve Hasköy A'yânı Mustafa Ağa dahi ol mahalde bulunmağla, bu makāl-ı mücerredi [M1 111] tasdîkle sevk-i cânib-i cidâl ü kıtâl edüp, ol esnây-ı dehşet-fezâda zihindeki ihtilâl[4] ile bu da'vânın kuyûd u şurûtunu levh-i hâtıra kâtibâne der-kenâr etmeğe mecâl olmadığından, beyt:

Halekallâhu li'l-hurûbi[5] *ricâlün*

*Ve ricâlün li-kas'atin ve serîdin**

me'âlini der-hâtır u hayâl etmeyerek, dest-zen-i âlât-i tırâd ü nizâl[6] ve mevcûd olan bir mikdâr segbân ü etbâ' ve sâ'ir a'vânla bile mübâşeret-i harb ü kıtâl eylemeleriyle, tarafeynden birer mikdâr âdem saff-beste-i sahrây-ı 'adem oldukda, hamelât-ı harb iştidâd bulup, taraf-ı[7] kāsıdîne ân-be-ân iltihâk eden erbâb-ı ittifâkla bâzûy-i hamiyyetleri müzdâd[8] oldukda, dâne-i tabanca vü tüfengle tazyîka kanâ'at etmeyüp, Tersâne çavuşlarından Kara Cehennem'in ol esnâda Top-kapusu civârında ihtilâs etdirdiği topla irâ'e-i sûret-i şiddet murâd edüp, lâkin tâ'ife-i mezbûrenin ekseri yerli kulu ve müteka'idîn zümresinden olmağla, bu nev' âlât isti'mâliyle 'adem-i ülfetleri, ya'nî top kullanmakda bi'l-külliyye cehâletleri olmağla, kimi gülle vaz'ını baruta takdîm ve kimi barutla karışık vaz' eylemeği tasmîm ederek, hele her ne hâl ise mûş ü gürbe misâlince bir sûret-i galebe hâsıl ve konağın kapusuna kadar vâsıl olduklarında,

---

1 tek A : تك M1

2 tevcîh-i veche-i A : tevcîh ve cebhe-i M1

3 fikrinde A : فكرنده M1

4 ihtilâl A : ihtilâli M1

5 hurûbi A : harbi M1

* "خلق الله للحرب رجال * و رجال لقصعة و ثريد = Allah kimi adamları savaş için, kimilerini de tirit ve tabak (=yemek yemek) için yaratmıştır" anlamına gelen Arapça bir beyittir.

6 nizâl A : nizvâl M1

7 taraf-ı A : turuk-ı M1

8 müzdâd A : مزاداد M1

iktidâr-ı cüz'iyyesinin[1] meseline musâdif ü dûçâr olmadığı ecilden, müterâkim ü pây-dâr ve eğer rub'u kadardan 'ibâret bir gürûh, erbâb-ı kâr-zâra mukâbil olsa, 'alâ-eyyi-hâl tebdîl-i karâr be-firâr edeceği, tecribât-ı bî-inhisâr ile âşikâr olan tışaruki cumhûr-i Türkân-ı muhtellü'l-erkânın cem'iyyet-i kâzibetü'l-'ünvânından, içerüdeki kezâlik rencber ve dihkân bozuntusu derme çatma gûyâ segbânla ba'zı makûle-i etbâ' u a'vân lerzân u tersân olmalariyle, sâ'id-i ikdâmlarına fütûr tareyânı, anları birer ikişer cânib-i hâricîde bulunanlara iltihâka mecbûr etdiği nümâyân oldukda, Tahsîn Efendi'nin pây-ı sebâtı tezelzül ve ard kapudan firâr tarîk-ı necât tehayyül ederek, bâb-ı merkûmdan hurûc ve ol civârda etbâ'ından birinin menziline vülûc eylediğini[2] bi't-tab' 'adû-yi erbâb-ı mürettebe vü yesâr olanlardan bir nâ-bekâr görüp, mecma'-i agyâra ihbâr ile lâzime-i gamz ü ızrârını izhâr etmekle, **[M1 112]** yedlerine giriftâr ve Ağa-kapusu'na îsâl içün müsellem-i eyâdî-i ziyânkâr oldukda, esnây-ı râhda 'inde'l-'avâmm cerâyim-i maznûnesi ta'dâd ü tezkâr ve çehre-i ibtilâsı sille-hâr-ı âzâr olarak, keşân-ber-keşân[3] Kapudan İbrâhîm Paşa Câmi'i'ne kadar imrâr ve kapuya götürmeğe tehammülleri kalmayup, ol mahalde küşte-i gaddâre-i demâr olundukdan sonra, ayağına resen-bend-i tahkîr ve sürüyerek Ağa-kapusu'na kadar teşhîr ve pîş-gâh-ı bâbda Ağa-yı maktûlün yanında hâk-i[4] mezellete ta'fîr[5] eylediler. Refîk Efendi'nin konağı etrâfındaki dâ'ire-i ictimâ' gitdikce inzımâm-ı erbâb-ı nizâ'la ittisâ' bulduğu, mûmâ ileyhe mûcib-i fetret ü me'yûsiyyet olmağla, mukâbele husûsunda 'adem-i kudreti müberhen ü müsbet olup, bi'z-zarûr dâmen-i rızây-ı teslîm-i dest-i kazâ ve bu mâ-cerâdan sonra sûret-i niyâz u recâ ile ümmîd-i halâs u rehâ ederek, hânesinin binek taşına nüzûl ile feth-i bâb-ı ilticâ ve yeniçeri kokonoslarından birkaçını ihzâr ile[6] 'ırz-ı ocağa dahîl olmak vâhimesine[7] mübtelâ olduğu esnâda, gulû-yi cühelâ ve havâle-i seyf-i zebûn-küş ü mazlûm-i fedâ ile katl ü ifnâ ve Hasköy A'yânı Mustafa Ağa'yı dahi hem-pây-ı merg ü fenâ eyledikden sonra, derûn u bîrûn-i hâneyi yağmâ ve: "Gazâ mâlımızdır" deyerek istihlâl-i mâ-harremallâhu ile âyîn-i cehâleti icrâ eylediler*.

Ezîn-cânib Sadr-ı a'zam sûret-i muharrere üzere dâhil-i mahzende semt-i hâricîde olanlarla müdâfa'a vü kıtâlde vakt-i 'asra kadar sebât gösterüp, açıkdan tekarrub murâd eden dâ'ü'l-esed-i gayret-i câhiliyyeye mübtelâ hayli nüfûs-i gayr-i zekiyyeyi hubb-i üsrübî ile mâdde-i hayâtdan me'yûs

---

1 cüz'iyyesinin A : cüz'iyye سبناك M1
2 eylediğini A : eylediği M1
3 ber-keşân A : — M1
4 hâk-i A : حاك M1
5 ta'fîr A : ta'kîr M1
6 ile M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "vâhime-i" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
7 vâhimesine M1 : + [Bu kelime sonradan aynı kaligrafi ile satırın devamına yazılmıştır] A
* "Defterdâr-ı Şıkk-ı Sânî ve ..... eylediler" kısmındaki bilgiler özetle ve herhangi bir ilâveye gidilmeksizin *Târîh-i Cevdet*, XII,24-25'te kaydedilmiştir.

eylediği*, ol havâlîde ahz u giriftâr eylemeğe intizârda olan hılâfkârâna re'ye'l-'ayn müşâhed olup, bu tarîk ile müşârun ileyhe[1] zafer müyesser olmayacağı mahsûs oldukda, kazma ve külüng ile ense taraflardan varup, mahzen-i merkūmu bir mahallinden[2] delmekle, ol fürceden tüfeng kurşunuyla urmak sûreti, husûl-i netîce-i garaza bir mukaddime-i cesbân[3] tasavvur olunmağla, tışarıda kazma ve külüng gibi âlet-i tahrîb tedârükünde olduklarını, içerüde 'Alemdâr Paşa fürce-i derîçeden ru'yetle, garaz u niyyetleri kendüye [M1 113] ma'lûm ü müstebân olup, başka çâre kalmayacağını da[4] îkān eyledikde, mukaddemden berü hâtır-nişânı olan niyyet-i dilîrânesini icrânın vakti tekarrub eylediğini iz'ân ve âhır-ı kâr icrâsına fâtiha-hân olup, lâkin mevcûd-i ma'iyyeti olan bî-cürm ü 'isyân cevârî ve gılmânı mukaddemce âsûde-nişîn-i semt-i selâmet ü emân eylemek içün içerüden nidâ edüp, zâbitândan birkaç âdem istediğini i'lân birle, usta ve baş-karakullukcu takımından birkaç nefer bâb-ı mahzene ıktirâb eylediklerinde, çıkup teslîm olmak sûretini işrâb ederek, ibtidâ cevârî ve gılmânını birer birer ihrâcla tevdî'-i eyâdî-i zâbitân ve irhân-ı 'ırz-ı dûdmân eyledikden sonra, mezbûrûna tevcîh-i hıtâb edüp: "Nefsime bir zarar gelmamek şartiyle kendimi dahi teslîm ederim, lâkin sâ'ir haşerâtdan bana bir sû'-i kasd olunmamak içün 'an-asl neferâtından olduğum kırk iki bölüğün oda-başı[5] ustasını bana gönderiniz, gelüp beni buradan alsun!" deyü merkūmlara sipâriş-i[6] teblîğ-i merâm edüp, anlar dahi [mısrâ]':

Yatakda avlayalım ol gazâli taş yatur**

deyerek, pür-şevk u sürûr 'avdet birle, ustayı irsâlde ta'cîl ü ikdâm eylediler. Vaktâ ki usta mânend-i şâgird-i se-rûze girîfte-i kavl-i desîse-âmîz ve ciğer-sûz olup, saff-ı cem'iyyet-gâhdan[7] bürûz ve savb-ı mahzen-i[8] mahzene doğru tahrîk-i ikdâm-ı akdâmla varup, kuddâm-ı derîçede[9] kıyâm u rükûz eyledikde, içerüden: "Bre devlet hâ'ini filânlar! Ben mukaddemâ sizin ocağınıza sû'-i kasd edecek olaydım, şimdiye kadar külliyyen mahv edemez mi idim, zann

---

* "Ezîn-cânib Sadr-ı a'zam ..... eylediği" kısmındaki bilgiler değişik ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,26'da kaydedilmiştir.

1 ileyhe A : [i]leyhe M1

2 mahallinden A : محللدن M1

3 cesbân A : çesbân M1

4 kalmayacağını da A : kalmayacağında M1

5 oda-başı M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A

6 sipâriş-i A : sipâriş ü M1

** Metnimizde geçen "taş yatur" , korkudan, hareketsiz taş gibi duran anlamına gelmektedir; bk. *Tarama Sözlüğü*, V,3770.

7 cem'iyyet-gâhdan A : cem'iyyet-gâhda M1

8 mahzen-i A : — M1

9 derîçede A : derîcede M1

edersiz? Lâkin siz kendü ihtilâliniz sebebiyle Devlet-i 'aliyye'yi harâb edecek olduğunuz ve hic bir dürlü söz kabûl etmediğiniz cümleye ma'lûm iken, ben yine sizin ocağınızı ihyâ ve sizi ıslâha sa'y eyledim. Husûsan sizin kışlanıza çeşme yapdırdım ve size bunca ihsân eyledim. Şimdi siz bana mu'âvenet ve sâ'irlere muhâlefet edecek iken, anlarla ittihâd edüp, bana hıyânet edersiz. Ben sizin gibi filânların 'ahdine i'timâd edüp kendimi size teslîm ile kıyâmete kadar ta'n ü düşnâmı kabûl eder miyim? Ve hısn-ı[1] hasîn-i gayret **[M1 114]** ü şecâ'atden 'avrat gibi mehleke-i cebânete ihtiyârımla çıkup gider miyim zann edeyorsuz, bre fülânlar!" deyü sebb ü la'na dâ'ir ratb u yâbis birâz kelâm-ı bî-hûde ve bî-encâm esnâsında, pîşe-kârlıkdan haberdâr olmayan bu bî-çâre şaşkın ustanın yanındaki oda-başının[2] ağzına içerüden üstâdâne dâne-i zeytûn gibi bir yağlı kurşun 'aşk etdikde, dîvâne, ni'met-i hayât gā'ilesinden müstağnî vü âzâde olup, gayri gayret kuşağını çözmekle, der-'akab üftâde-i hâk-i hızlân ve uğur-i dûdmânda dâr-ı[3] 'âlem-i berzahda mihmân olmağa revân oldu. Ba'de-ez-ân Vezîr-i celâdet-semîr yeni başdan ceng ü perhâşa sâk-ı gayreti teşmîr ile tekrâren[4] âvâze-i tabanca vü tüfeng felek-gîr oldu.

Pes bu tarîklerle zafer muhâl ve de'b-i kadîm-i erbâb-ı ihlâl üzere sûret-i igfâl ile der-dest-i gadr ü zevâl eylemeğe dahi ba'de-ezîn[5] mecâl 'adîmü'l-ihtimâl olup, lâkin magaraya kapanmış bir şîr-i pür-heybet ü heyecân olduğundan, bu sûretle üzerine varılmak ise hâric-i vüs'-i şîrân-ı yeniçeriyân olduğundan kimse yaklaşamayup, seferlerdeki gibi herkes bir mahalde uzakdan seyrân, ba'zıları da arka taraflarda serserî cevelân etmeğe başlamağla, zâbitân-ı dûdmâna ye's ü hırmân nümâyân oldukda, zümre-i hâdimîne işâretle birkaç yüz[6] âdem kazma ve kürek ve küskü ve külüng gibi âlât-i tahrîble[7] mahzenin ense taraflarına şitâbân ve bir takımı da vaz'-ı nerdübânla zirve-i bâmma 'urûc ü vesebân[8] edüp, kubbe-i mahzende i'mâl-i âlâta ibtidâr ve fürce açıldıkda, üzerinden tüfeng kurşunuyla urup, kendülere hic bir zarar gelmeyerek, tahsîl-i garaz ve itmâm-ı kâr edebilecekleri 'Alemdâr Paşa'ya âşikâr ve bu kadar gayret ü şecâ'ati sebebiyle güzâr eden bir haylîce müddetden sonra: "Şâyed bir tarafdan imdâd ü i'ânet oluna" deyü tekrâr intizâr ile biraz vakit dahi imrâr etmeğe artık zemânın müsâ'adesi kalmadığı

---

1 hısn-ı A : hısn u M1
2 yanındaki oda-başının M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
3 dâr-ı M1 : + [Bu kelime üzeri çizilen "matbah-ı" kelimesinin üstüne aynı kaligrafi ile yazılmıştır] A
4 tekrâren A : tekrâr M1
5 ba'de-ezîn M1 : ba'de-zîn A
6 yüz M1 : + [Bu kelime üzeri karalanan "bin" kelimesinin üstüne aynı kaligrafi ile yazılmıştır] A
7 tahrîble A : tahrîbiyye ile M1
8 'urûc ü vesebân A : 'urûc-i devsiyân (دوسیان) M1

be-dîdâr ve her tarafdan ye's-i küllî derkâr olup, lâkin böyle boş yere ölmek de nâ-sezây-ı pehlevânân-ı[1] şecâ'at-şi'âr olduğundan, bu husûs cenâb-ı 'Alemdâr'da muharrik-i haslet-i gayret ü 'âr oldukda, peleng-i gazûb-âsâ bî-sabr u karâr olup, *"en-Nâr [M1 115] ve le'l-'âr"** kā'ide-i dilîrânesini ihtiyâr birle hemân yanında mevcûd kebîr barut variline tabanca ile ilkāy-ı nâr eyledikde, Allâhu ekber kebîrâ zelzele-i kıyâmet-âsâ bir sa'ka-i dehşet-nisâr bedîdâr ve kubbe-i mahzen cevânib ve civâr u kurbündeki türâb u ahcâr ile cânib-i kubbe-i semâya su'ûda ibtidâr etmekle, üzerinde bulunan beş yüze karîb yeniçeriyân-i girân-himmeti cevv-i hevâda kuş gibi perrân ve civârında bulunanları sadme-i ahcâr berbâd ü vîrân ve mâ'adâsını dahi çil yavrisi gibi perâkende vü perîşân eyledi**. Bu esnâlarda dört beş bin kadara bâliğ olur asâkir-i Sadr-ı a'zamî, 'adem-i ihtiyâtdan nâşî mukaddemâ bir cesbân[2] mahalde müctemi' u mütehaşşid olarak iskân ve hîn-i hâcetde kendülere iktizâsına göre olunacak işâretler ve ol işâretler mûciblerince edecekleri hareketler, zâbitân ve müdîrâna ta'lîm ü beyân olunmayarak, ötede berüde karîb ü ba'îd fıkra fıkra[3] perâkende vü perîşân ve ba'zı nizâmı matlûb şehirlerde olduğu gibi hic olmazsa sûret-i uhrâ tahtında pinhân kılınarak, lâzım gelan yol ağızlarına iskân-i asker ve vaz'-ı dîde-bân olunarak, hîn-i iktizâda kat' u men'ine mübâderet, yahûd lâ-ekall ta'vîk u işâ'atla olsun tahsîl-i menfa'at husûslarından gaflet olunduğu şöyle dursun, henûz ol gice şeb-hûn olunacağına bu kadar bin âdem meşveret ederler iken, bunca eyyâmdan berü sadr ve ser-i kârân, galibâ gayr-ı vâkıf yahûd bî-hûde ketm ü izmâr ederek, izhârından mütecânib ü hâ'if olduklarına, leyle-i mezbûreye gelinceye kadar Levend Çiftliği ve Selîmiyye kışlalarındaki asâkirin esliha ve cebehânesizce mütevakkıf oldukları 'alâmet ü işâret olduğu gibi, asâkir-i müteferrika-i mezkûre dahi şeb-hûn takımının hareketlerine ve husûsan mikdâr ve keyfiyyetlerine kat'â vâkıf olmadıklarından, 'ale'l-gafle zuhûr-i tarrâka ile bulundukları yerlerde mebhût ü hâ'if olarak sedd-i bâb-ı ihtiyâtla, intizâr-ı encâm-ı kâr ve ahvâl-i Vezîr'i istihbâr ederler iken, yeniçeri ortaları taraflarından mukaddemâ tasmîm olunmuş olduğu üzere her bir takıma bi'l-münâsebe bir ortadan âdemler irsâl olunarak: "Bizim maslahatımız ancak ocağımızın **[M1 116]** hasmı olan Vezîr olmağla, ol katl ü tedmîr olundu. Siz bizim öteden berü başımız beraberi yoldaşlarımızsız" deyerek her birini

---

1 pehlevânân-ı A : behlevânân-ı M1

* "ولا العار [M1 115] النار = Utanılacak bir duruma düşmektense, ateşte yanmak daha hayırlıdır" gibi bir anlama gelen Arapça bu cümlenin hadîs olmadığı, ama atasözü olduğu bildirilmektedir; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II,325-326.

** "ol havâlîde ahz u giriftâr eylemeğe ..... eyledi" kısmı, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle ve kısmen özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,29-30'da kaydedilmiştir.

2 cesbân A : çesbân M1

3 fıkra fıkra A : fırka fırka M1

kışlalarına da'vet ve ba'zıları bi'z-zarûr icâbet ve[1] oldukca müsta'idd-i fesâd olanlarını[2], kara-kullukcular terfîkıyle 'ilâve-i a'bâd-ı cem'iyyet ve muhâlefet ü huşûnet gösterenlere reh-nümây-ı meslek-i selâmet olup, ba'zı kal'a kapularını açdırarak vilâyetlerine gitmeğe delâlet eylediler. Lâkin Vezîr'in hayât ü memâtı el-ân mechûl ve bî-nişân ve ba'zı 'avâmm-ı nâs zu'munca derûn-i mahzen böyle evkât-ı muzâyaka içün gûyâ tûy-der-tûy[3] binâ olunmuş olmağla, bâkî tabakāt ve lağım ve tâkāt[4] olmak vesvese vü ihtimâli, mâni'-i cesâret-i zebûn-küşân ve Bâb-ı 'âlî'nin sâ'ir zemînlerini kazup, ba'zı cevher ve külîçe-i[5] sîm ü zer bulmak içün arayıcılık san'atında hüner gösterecek kimselere[6] ise eyyâm-ı şitâ içün âmâde olunmuş hatabın ve sâ'ir ahşâbın âteş-i pür-şererinden tekarrub 'adîmü'l-imkân olmağla, [mısrâ]':

*Dûrî zi-tû kâfirîst nezd-i yekî hem**

mefhûmunca bir takımı dûrdan etrâf-ı vîrâneyi bî-hûde deverân ve bir gürûhu, nezd-i yek-i mu'allimânda tahsîl-i ders-i 'isyân ederler iken, taraf-ı saltanat-ı seniyyede dahi Sadr-ı a'zam'ın hayât ü memâtı kezâlik gayr-i meczûm ve hall ü 'akd-i umûr[7] içün yerine şimdilik birinin lüzûm-i kıyâmı ma'lûm olmağla, Çavuş-başı olan Arnavud Memiş Efendi, iktizây-ı tıynetinden nâşî, sâhib-i cür'et ü cesâret ve oldukca vâkıf-ı mizâc-ı devlet olduğundan, hil'at-i Kā'im-makāmî ile vâsıl-ı rütbe-i vâlây-ı Vezâret oldu**.

Bu vak'a-i şeb-hûn-i bagy-nümûnü[8] bu kadarcıkla pezîrây-ı hıtâm ü sükûn eylemek, erbâb-ı agrâza maznûn iken[9], Kapudân-ı deryâ Râmiz Paşa mukaddemâ Bâb-ı 'âlî'deki harîkı rü'yet eyledikde, segbânân-ı Sadr-ı 'âlî-şân emâkin-i müteferrikada perâkende vü perîşân olduklarını der-hâtır u hayâl ederek, taraf-ı 'Alemdârî'ye şeb-hûn olduğuna intikāl eylemekle, mevcûd-i ma'iyyeti olan segbân ve mellâhân ve Üsküdar ve Levend Çiftliği'nde mevcûd dört bine kadar bâliğ müretteb segbân ile muhâlifâna mukābeleye henûz iktidâr derkâr ve bu takrîble peygûle-nişîn-i hayret ü sükûn olan asâkir-i

---

1 ve A : — M1
2 olanlarını A : olanları M1
3 tûy-der-tûy A : bölük bölük M1
4 ve lağım ve tâkāt A : lağım M1
5 külîçe-i A : küllîce M1
6 kimselere A : kimseler M1
* "دوری زتو کافریست نزد یکی هم = Birisine göre de senden uzakta olmak kâfirliktir" anlamına gelen bu cümle Farsça bir mısrâdır.
7 'akd-i umûr A : 'akd M1
** "ve ba'zı 'avâmm-ı nâs zu'munca ..... oldu" kısmındaki bilgiler özetle ve değişik ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,30, 30-31'de kaydedilmiştir.
8 bagy-nümûnü A : bagy-nümûn M1
9 iken M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "mukaddemâ" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

Sadr-ı a'zamî'yi[1] dahi [M1 117] teşcî' u ikdâr mümkin olabileceğine imâle-i efkâr ederek zihninde karâr vermekle, bu mesleki[2] gerçi ihtiyâr eyledi. Lâkin der-'akab bir mikdâr âdemle İstanbul[3] tarafına güzâr ile berü tarafda her birlerine: "el-Emân! Kapudan Paşa gelmeden bu işi bitürelim. Gelürse işimiz yaman olur" deyerek pür-dehşet ü halecân olan yeniçeriyân üzerlerine gelmiş olsaydı, ol civârdaki[4] 'Alemdâr Paşa segbânları da hareket ü galeyân birle sâ'irlerin perâkende olacakları müstebân iken, buna ictisâr edemeyüp[5], ancak[6] ma'iyyetinde olan bir mikdâr Rumeli segbânlarını der-'akab Edirnekapusu taraflarına irsâl edüp, Edirne ve Silivri taraflarından mukaddemce muhâbere ile yeniçeri imdâdına gelür âdem olursa, men' ve mukâtelede ısrâr ve eğer Sadr-ı a'zam askerlerinden 'avdet eder olursa, Sadr-ı müşârun ileyh hâlâ sağ olup ve berü tarafdan husamâsına mukâbele ile kendüsüne hemân imdâda mübâşeret ü ibtidâr üzere olduğumuzu ihbâr ederek, asâkir-i mezbûreyi girüye çevirmeğe ve hiç[7] olmazsa meks etmeğe sarf-ı iktidâr eylemeleri bâbında mezbûrların zâbitlerine lisânen ekîd ü şedîd tenbîh eylediğinden başka, bir buyuruldu dahi ısdâr eyledi*. Ba'dehû ehâlî-i Tersâne'yi muhâlata-i eşkıyâdan muhâfaza içün iktizâsına göre yer yer[8] âdemler ta'yînine dahi sarf-ı enzâr edüp[9], bundan sonra hud'a ile taglît-i ezhân-ı nâsa ibtidâr ve bu tarîki, teskîn-i hareket-i 'âmme-i eşrâra medâr 'add ederek, 'Alemdâr Paşa henûz bârû-yi üstüvâr-ı hayâtda pây-dâr ve mahzenin zîr-i zemînde musanna' ve bir mechûl[10] mahalle reh-güzârlu bir tarîki olmağla, müşârun ileyh ol tarîkle hurûc ve mütenekkiren firâr edüp, seherî[11] kal'a kapularından[12] çıkan segbânlarla bile rehâ-yâb-ı mazîk-ı sûr u cidâr olmağla, kazıyyeyi eşrâf u a'yâna der-'akab neşr ü i'lân, anlar dahi başına cem' olmağa şitâbân olarak, ânen fe-ânen teksîr-i iktidâr etmekde olduğunun haberini istiş'âr eylemiş olmak urcûfesinin intişârına tasannu'ât izhâr eylemesi, fi'l-vâki' sükkân-ı beldeyi mübtelây-ı havf-ı intikâm etmekle, halkın birer ikişer ser-be-ceyb inzivâ vü ârâm olmalarını mûcib olur makûleden

---

1 Sadr-ı a'zamî'yi A : Sadr-ı a'zamî'ye M1
2 mesleki A : silki M1
3 İstanbul A : İslâmbol M1
4 civârdaki M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "tarafdaki" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
5 edemeyüp A : + ve M1
6 Lâkin der-'akab ..... ancak M1 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.55a'nın sağ kenarına yazılmıştır] A
7 hiç A : hic M1
* "Kapudan-ı deryâ Râmiz Paşa ..... eyledi" kısmındaki bilgiler hemen hemen aynı ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,25'te kaydedilmiştir.
8 yer yer A : berîr M1
9 edüp : + [Bu kelime üzeri çizilen "eyledi" kelimesinin üstüne aynı kaligrafi ile yazılmıştır] A
10 bir mechûl A : mechûl bir M1
11 seherî A : — M1
12 kapularından A : + seherî M1

evhâm olduğundan, İstanbul tarafı [M1 118] müdebbirânı[1], nâsdan bu vehmi def'a ihtimâm ile teksîr-i 'avene vü huddâm kılmak ve bundan[2] kat'-ı nazar bir tarafdan İstanbul'a fi'l-vâki'[3] hücûm ü iktihâm olunmak vehm ü ihtimâlini kendülerden dahi def' u i'dâm ile cem'iyyet hâtır birle[4] istedikleri gibi icrây-ı merâm eylemek içün yeniçeriyân der-'akab Bağçe-kapusu'ndan mâ'adâ bi'l-cümle kal'a kapularını sedd ü bend etmeğe ihtimâm u kıyâm eylediler*.

Ve ocaklu Ağa-kapusu'nda ictimâ' edüp: "Nîrân-ı dûdmâna sipend-rîz-i iltimâ' olmak içün zîver-i merâtib-i 'âliye-i 'ulemâ olan zevât-ı müşkil-güşâyı içimize idhâl birle, anları heyâkil-i kürsî-i evhâm-ı erbâb-ı hayâl eylememiz[5], âteş-endâz olduğumuz bârût-i heyecâna bâdî-i sür'at-i işti'âl ve hılâfkârâna dahi bi'z-zarûr sebeb-i perestiş ü imtisâl olur" deyerek celb-i serât-i kavm-i 'ulemâ' usûl-i dîrînesine yine iktidâ etmeleriyle, mûmâ ileyhimin ekseri sûret-i cebr ile bu def'a dahi meclis-i şûrây-ı uhrâda bulunmak belâsiyle mübtelâ oldular. Binâ'en 'aleyh[6] sudûr-i[7] 'ulemâ *edâmehumullâhu Te'âlâ bi'l-'adli ve'r-rızâ*** hazerâtına Ocak tarafından âdemler irsâline mübâderet ve muhâlefet irâ'e edenlerini sûret-i kerhle Ağa-kapusu'na da'vet lâzım geldiğine işâret eylemeleriyle, anlar dahi efendilerin sâha-i seraylarına belây-ı nâgehânî-âsâ vürûd ile hâh u nâ-hâh teklîf-i rûy-i icâbet etdiklerinde, bi'l-fi'l Sadr-ı Rûm İmâm-ı Evvel-i sâbık Dervîş Efendi ve Rumeli Pâyesi olan Mollacık-zâde 'Atâ'ullâh Efendi ve bâ-Pâye-i Rumeli bi'l-fi'l Nakîbü'l-eşrâf Dürrî-zâde es-Seyyid 'Abdullah Efendi ve bi'l-fi'l Sadr-ı Anadolu İmâm-ı Evvel-i Şehriyârî Kırımî Ahmed Kâmilî[8] Efendi hazerâtı dahi irtikâb-ı külfet-i icâbet buyurup, Anadolu Pâyesi'yle dest-pîrây-ı mefâhır olan bi'l-fi'l Kādî-i İstanbul Köstendilî Tâhir Efendi'nin mukaddemâ ricâl ü a'yâna te'alluku bâhir ü hüveydâ ve ba'zan delâlet-ger-i umûr-i menfûr idüği, mazbût-i cerîde-i 'ulemâ olduğuna binâ'en, kıt'a:

Eğer ehl-i fazl ü kemâlend ehl-i în-meclis

---

1 müdebbirânı A : müdîrânı M1
2 İstanbul tarafı .....bundan M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.55b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A
3 fi'l-vâki' M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A
4 cem'iyyet hâtır birle M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
* "'Alemdâr Paşa henûz bârû-yi ..... eylediler" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,30'da kaydedilmiştir.
5 eylememiz A : eylemez M1
6 'aleyh M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "hazerât-ı" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
7 sudûr-i A : sadr-ı M1
** "ادامهم الله تعالى بالعدل و الرضى = Yüce Allah onları adaletle ve rızâsına uygun olarak devam ettirsin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.
8 Kâmilî A : Kâmil M1

Çerâ revîm be-în cehl şem-sâr şevîm
Ve ger müzevvir çendend hod-pesend ü şerîr
*Çerâ revîm be-înhâ şerîk-i kâr şevîm**

mü'eddâsınca[1], bu def'a sünnet-i ihtifâya **[M1 119]** iktidâ ve sebkat-i tecribâtla müsta'idd-i mülâhaza-i ma-verâ olarak hânesinin karşusunda bir menzil-i sagîrde ihtiyâr-ı inzivâ eylemiş olduklarından, mübelligîn-i da'vet-i dûdmân zîr ü bâlây-i seraylarını pûyân ve efendinin fikdânı, muharrik-i nabzân-ı şiryân-ı 'isyân olmağla, ol zemân[2] *"Cezâ'u seyyi'etin seyyi'etün"*** sırrı[3] perde-güşây-ı çeşm-i im'ân olup, zemân-ı esbakda mecâlis ü mehâfilde ta'n-i sultân ve zemm-i ensâr u a'vân ve iltizâm-ı hılâf-kârân husûslarının mukaddime-i cezâ vü mükâfâtı, yine semt-i dostândan nümâyân olarak, anların biri etbâ'ından birine havâle-i dest-i 'udvân ve: "Efendinizi ocaklu ister, olduğu yeri gel göster!" deyerek irâ'e-i rûy-i gazbân ve Tezkiye Nâ'ibî olan Ahmed Efendi, derd-mendi ilkāy-ı hâk-i hızlân eder iken, bir küştenî-i[4] mâder be-hatâ dahi on dört-on beş yaşında kadar mahdûm-i melek-sîmâsına itâle-i yed-i i'tidâ eylediğini gören bir ehl-i insâf, Efendi'nin olduğu mahalle îkāfla mahdûmu tahlîs ve Tezkiye Nâ'ibi'ni dahi şehâdet-i 'adem-i 'ilm ü vukufuyla varta-i terzîl ü teşhîrden taklîs[5] etmekle, merkūm da'vetciler bâb-ı beyt-i ma'hûda iktihâm u hücûm eylediklerini müşârun ileyh ru'yet ve duhûllerine zarûrî feth-i bâb-ı ruhsat eyledikde, hılâf-ı mütemennâ[6] zemîn-pûs-i temennâ olarak, ocaklunun selâmını[7] ifâde 'akabinde bir bârgîr âmâde kılınup, bagal-gîrî-i[8] ta'zîmle Efendi'yi irkâb ve etrâfını zünbûr-i belâ gibi ihâta vü istî'âb ederek, Ağa-kapusu'nda cem' olunan ecille-i sudûr-i kirâma inzımâma şitâb eylediler***.

---

* "اکر اهل فضل و کمالند اهل این مجلس نه چرا رویم باین جهل شرمسار شویم
و کر مزور چندند خود پسند و شریر نه چرا رویم باینها شریك کار شویم = Eğer bu meclistekiler fazîlet ve kemâl ehli iseler, niçin cehâletimizle buradan gidelim de utanalım. Bunlar eğer birkaç arabozucu, şerîr ve kendini beğenmiş kişilerse, niçin gidelim de onlarla iş ortağı olalım" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.

1 kıt'a ..... mü'eddâsınca M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfiyle işâret edilerek aynı kaligrafi ile satırın hizâsına vr.55b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

2 ol zemân [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın altına yazılmışlardır] A : + ve M1

** "و جزاء سيئة = Bir kötülüğün cezâsı, bir kötülüktür" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, eş-Şûrâ 42/40. âyetin başında yer alan bir kısmıdır.

3 sırrı A : ser M1

4 bir küştenî-i A : bergeştî-i M1

5 taklîs A : tahlîs M1

6 hılâf-ı mütemennâ A : hılâ[f-ı] mütemennâ (خلامتمنا) M1

7 selâmını A : selâmetini M1

8 bagal-gîrî-i M1 : ba'l-gîrî-i A

*** "ve bundan kat'-ı nazar bir tarafdan..... eylediler" kısmındaki bilgiler özetle ve değişik ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,26,27'de kaydedilmiştir.

İmdi üstâdân-ı dûdmân bu vechile derûn-i matbah-ı hafâda tennûr-i tuğyâna galeyân verüp, vâkı'â havf ve 'adem-i emniyyet ü itmînânları müstebân ise dahi, bi-hamdillâhi'l-Mennân hâlâ veliyy-i ni'met-i 'âlemiyân olan Pâdişâh-ı nev-câh u nükte-dân hazretlerinin taraf-ı bâhiru'ş-şeref-i Mülûkâne'lerinden bir kerre hafîce tezallüm u istîmân etmeksizin, böyle hod-be-hod nâgehân şerâre-pâş-ı tuğyân olarak civâr-ı şevket-medâr-ı Seray-ı Şehriyârî'de Bâb-ı 'âlî'yi kalb-i mazlûmân gibi def'aten sûzân eylemekden mâ'adâ, bîrûn-i edeb ü ri'âyet civâr-ı saltanatda ricâl-i devletin hânelerini bî-mehâbâ basup, emvâl **[M1 120]** ü eşyâlarını târâc ü tâlân ve kendülerini târumâr-ı tîg-i gayz u 'udvân eylediklerine kanâ'at etmeyüp, süfehâ'-i zemân[1] ercelü ricâlihî resen-bend-i tahkîr u hızlân olarak ve eyâdî-i istirzâl-i erâzilde keşân-ber-keşân tahkîr u i'lân ederek, irâ'e-i sûret-i 'isyân eylediklerine binâ'en, tekmîl-i nâmûs-i saltanat zımnında devletin dahi elbet sûret-i te'dîbe mübâderet ve izhâr-ı kudret ü celâdet eylemesi, melzûm-i siyâk-ı maslahat olarak bi'z-zarûr îcâb u iktizâ edeceği, tekellüfât-ı ityân-ı bürhândan sâlim bir ma'nâ olduğundan nâşî, bundan akdemce Üsküdar'da peygûle-güzîn-i inzivâ ve li-ecli'l-mülâhaza şimdilik ma'dûd-i müteka'idîn-i vüzerâ olan esbak Kapudân-ı deryâ Sâlih Paşa ile Çerhacı 'Ali Paşa'yı, lâzime-i ahvâl-i pür-ehvâle göre müheyyâ olunmak içün Seray-ı Şehinşâh-ı cihân-ârâ'ya bu esnâda da'vetle, müşârun ileyhimâ der-'akab Dergâh-ı mu'allâ'ya çehre-fersâ olmuşlar idi*.

Çünki mukaddemce tazmîn-i nükât-ı sütûr[2] kılındığı üzere Ağa-kapusu'nda cem' olan ecille-i sudûr-i ocaklu ile tarh-ı mecâlis-i ebhâs-ı dûrâ-dûr ederek, me'âl-i makāl bu vechile sûret-yâb-ı kāl olup, dediler ki: "Hânumân-ı dûdmânın kal'-ı esâs-ı felek-kıyâsı usûlüne mübâşeretle âhır-ı kâr ocağımızı söyündürmeğe niyyet edüp, beş yüz seneden berü ittifâk-ı ârây-ı erbâb-ı vifâkla karâr-gîr ve bunca sefer ü hazarda münkād-ı envâ'-ı tedâbîr ve müstahdem-i ru'esâ'-i cemâhîr ola gelmiş, kırkı bir kıl ile yedilür asker-i mümâşât-semîr ve kavm-i etbâ' u itâ'at-gîri mahv u ilgāya kasd ü 'azîmet eden Vezîr-i vizr-siyâk'ı, gayret-i Ocak-ı âteş-gede-âsâ i'dâm u ihrâk murâd etdikde, ağamız olacak yâdigâr bu ittihâd ü ittifâka 'adem-i muvâfakatde ısrâr ve semt-i rızâ vü itâ'ati ihtiyâr etdiğinden, hezâr emsâli-âsâ bu def'a dahi kul elinde ağaları küşte-i seyf-i demâr olmağla, Ocağ-ı 'âmire'ye bir ağa dahi ta'yîn buyurulmak niyâzımızı hâk-i pây-ı saltanata 'arz u inhâ' ve belki bir vezîr nasbı ile dahi kîl ü kāl-i eşkıyâmızın kemâ cera'l-'âde ilgā buyurulması içün öteden berü başımız re'y-i garrây-ı müşkil-güşâlarına merbût olan

---

1 süfehâ'-i zemân M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.56a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

* "İmdi üstâdân-ı dûdmân bu..... olmuşlar idi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,31'de kaydedilmiştir.

2 sütûr A : tasavvur M1

efendilerimizden biri Seray-ı hümâyûn'a dahi **[M1 121]** tahrîk-i kādime-i 'azîmet ve taraf-ı saltanatdan husûl-i mes'ûlümüz husûsunda dahi[1] muktezây-ı şîme-i gayret ü şefekat üzere iltizâm-ı külfet-i vekâlet buyursunlar" deyü müşârun ileyhime teklîf-i sefâret ve şekl-i ebleh[2]-firîbine nisbetle Kadı'asker Dervîş Efendi'ye işâret eylediklerinde, cümle tarafından dahi muktezây-ı şîve-i vakte ri'âyetle tasvîb ü istihsâna mübâderet olunmağla ol dahi, beyt:

'Ömr berfest[3] der-âfitâb-ı temmûz

*Endekî mând hâce gurre henûz**

rumûzunca a'zâ'-i süst-bünyâdına teklîf-i 'anîf-i hareket ederek, der-'akab kıyâm ve odanın ortasına kadar hırâm ve anda biraz tevakkuf u ârâm edüp, humk-ı cibillîsine munzam 'atehle mübtelây-ı sû'-i evhâm olduğundan: "İşte gideyorum, filân mâddeyi dahi ister misiz?" deyü ol kavm-i melâmdan deliye taş atdırmak[4] makūlesi kelâmla istifsâr-ı aksây-ı merâm ederek, kalem-i hakkānî-rakam ve sahîfe-i safvet-şiyem ve midâd-ı edîb-i 'ilmin keşf ü tahrîrinden hicâb ü imtinâ'la terk ü ibtâline ibrâm eylediği ba'zı kelâm-ı mefâsid-encâmla isti'lâm eyledikde, hele Köstendilî Tâhir Efendi bu def'a dahi mutâla'a-i vehâmet-encâmla Samsâm-ı lisân-ı cerh u düşnâmı[5] şimdilik der-niyâm fâm[6] ederek, tagyîr-i kelâmla: "Efendi bu ne demekdir?[7] Kimi iclâs edeceksin?" deyü nasb-ı 'ayn murâdının fevtini îkān u îmâ ile: "Bana ve asdıkā'-i Pâdişâh-ı dânâ vü cihân-ârâ'ya zımnen müjde-i[8] devâm u bekā ederek[9], mıkrâs-ı redd ile[10] kat'-ı ziyân-ı zebân-ı hezeyân-efşân ve Ocağ-ı 'âmire'nin ehâlîsi hâşâ zorba mıdırlar ki, bu makūle emr-i mekrûha ibrâm edeler. Bu gûne mesâ'il, istigrâb-fezây-ı 'âkıl ve hande-fermây-ı hebenneka vü bâkıldır" deyü mersûmu tahmîk eyledikde, meclisde bulunan evliyây-ı umûrun cümlesi dahi dahk-i zarûrî-i istihzâ' ile müşârun ileyhi tasdîk eylemeleriyle, Seray-ı hümâyûn'da dahi şâyed bir hatâ eylemesinden tevakkî vü ihtirâz ile Tâhir Efendi'nin iltizâm-ı emr-i sefâret eylemeleri recâsına nâ-çâr

---

1 dahi M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "icrây-ı" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
2 şekl-i ebleh A : şekl ile M1
3 berfest A : berkest M1
* "عمر برفست در افتاب تموز * اندکی ماند خواجه غره هنوز" = Efendi! Ömür, henûz birazcık parlaklık veren temmûz güneşindeki kar gibidir" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.
4 atdırmak : andırmak A, M1
5 düşnâmı M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış "dır" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
6 fâm A : hâm M1
7 demekdir? M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "deyü" kelimesi sonradan silinmiştir] A
8 müjde-i M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan bir kelimenin üzeri çizilmiştir] A
9 Kimi iclâs ..... ederek M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.57a'nın sol kenarına yazılmıştır] A
10 redd ile A : reddiyle M1

âgāz eylediklerinde, müşârun ileyh[1] tevsen-süvâr-ı 'azîmet olup, dâru'l-emân-ı melhûfân[2] olan Seray-ı Sultânî tarafına 'atf-ı 'inân-ı hareket eyledi*.

Güzâreş-pezîr olduğu üzere etvâr-ı **[M1 122]** rüzgâr tebeddül-gîr-i tahdîş-i ezhân-ı erbâb-ı tedbîr edüp, husûsan ba'zı ashâb-ı tezvîrin igfâl-i sagîr ü kebîr ile mihrabu'n-nazîr olduğu gibi, nâ'il-i cây-gîr-i zamîr dahi ola geldikleri gayr-ı muhtâc-ı ta'bîr ü tefsîr olduğundan, şimdilik irsâl-i sefîr ile nakl-i mâ-cerâ ve istid'â vü recâ ederek, maslahatlarına temâm etrâfiyle revâc ü istihkâm verdikden sonra, keyfe mâ-yeşâ' hall ü 'akde kıyâm ile mâ fî'l-hafâyı izhâr u icrâ[3] edecekleri bî-hafâ idi.

Binâ'en 'aleyh [mısrâ]':

*'İlâc-ı vâkı'a pîş ez-vukū' bâyed kerd***

mübtegāsınca, Kapudân-ı deryâ Râmiz 'Abdullah Paşa, topçu neferâtı ve Levend Çiftliği'nde müttehî'-i ceng ü vegā asker-i neberd-azmâ ile ve Kadı 'Abdurrahmân Paşa Üsküdar'da mevcûd cünd-i müheyyâ ile Seray-ı Şehinşâh-ı 'âlem-ârâ'ya murûra me'mûr ve der-'akab emr-i hümâyûna imtisâlen kubeyl-i 'asrda zevrak-süvâr-ı 'ubûr olup, ecnâd-ı vegā-i'tiyâdı ebvâb-ı Seray'a bir bir taksîm ü ta'yîn ve iktizâsına göre etrâf-ı Seray'a tertîb ü temkîn ile dâ'ire-i hümâyûn tahsîn olundu***.

Hareket-i yeniçeriyân be-cânib-i Seray-ı Sultânî ve müdâfa'a-i segbâniyân[4]

Çünki akdem-i ezmine-i 'âlemden berü gürûh-i câhil ve kavm-i bâtıldan olanlar *"Lillâhi melâ'iketün yesûku'l-ehle ile'l-ehli[5]"*[*4]* ile müdellel olduğu üzere bi't-tevâfuk kabûl-i igvây-ı şeyâtîn-i inse mâ'il ve delâlet-i nefs-i emmâre dalâletiyle vuslat-ı ser-menzil-i maksûd-i hatar-nümûd için naks-ı[6]

---

1 müşârun ileyh M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

2 melhûfân M1 : melhûmân A

* "Çünki mukaddemce tazmîn-i ..... eyledi" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ufak tefek ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,27-28'de kaydedilmişdir.

3 icrâ A : icr[â] M1

** "علاج واقعه پیش از وقوع باید کرد = Olan bir olayın ilacı, olay gerçekleşmeden yapılmalıdır" anlamına gelen bu cümle Farsça bir mısrâdır.

*** "Kapudan-ı deryâ Râmiz 'Abdullah Paşa ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,31'de kaydedilmiştir.

4 **segbâniyân** M1 : **segbâbân** A

5 ile'l-ehli A : ilâ ehlin **M1**

*4 "لله ملائكة يسوق الاهل الى الاهل = Allah'ın öyle melekleri vardır ki, ehil olanı ehil olana götürür" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

6 naks-ı A : nakz-ı M1

mebnây-ı nizâm-ı 'âleme kā'il olageldiklerinden nâşî, dâ'imâ muvâfık-ı şi'âr u mişvâr olanları ihtiyâr ile anlara mütemâ'il[1] olmağla, bu def'a dahi Vezîr ihrâk bi'n-nâr ve ekser 'uzamâ'-i ricâl, kantara-i mukavvese-i şemşîrden imrâr olundukdan sonra dahi, irâde-i sâ'ibeye 'adem-i rızâ ile[2] zemîn-i te'annüdde ısrâr edüp, maslahata hıtâm ü karâr vermeyerek, asdıkā'-i Şehriyârî'ye dahi kasd ü 'adâvet irâ'e vü izhâr birle, erbâb-ı râz u vifâk zâhiren 'adem-i kabûl-i siyâkla 'an-samîm tahsîl-i sibâk-ı mücerrebü'l-ahlâk zımnında üftâde-i gıyâbetü'l-cübb-i 'adem oluncaya kadar sa'y ü ikdâmda sâbit-kadem olmak üzere zünnâr-bend-i ittihâd ü ittifâk **[M1 123]** olarak, kıt'a:

Olma hergiz emîn şerrinden
Şeyh-ı dehri görüp 'abâ içre
Tîg-i bâtın dedüği sûfînin
Sîh-ı Efrencî'dir 'asâ içre

remzince, dîn ü devlet yolunda fedây-ı şikeste-'asâya[3] kādir olmayanlar, ugur-i umûr-i şûrda terk-i cân ü ser etmeğe ref'-i râyât-ı 'ahd ü mîsâk etmiş olduklarından, kemâ fi'l-esbak evvelce sûret-i recâ vü mülâyemet ve tarz-ı inhâ vü itâ'atle teştît-i cem'iyyet ve bilâ-şemâtet vakt-i merhûna havâle-i maslahata niyyet etmişler ise de, tedbîr-i Cihân-gîr-i Pâdişâh-ı celâdet-semîr, tedâbîr-i şeytâniyyeyi ibtâl ü tagyîr edüp, hılâf-ı me'mûl-i nâkısâtü'l-'ukūl-i te'sîr-i esmâ semt-i hılâfa vesebân u 'udûl etmiş bulunmağla, eğerçi ba'zı fırka-i cem'iyyet yevm-i salı[9], Ağa-kapusu ve kışlalar semtlerinden râyet-güşây-ı[4] hareket ve resm-i ma'hûd üzere Seray-ı hümâyûn tarafına 'azîmet etdiler. Lâkin hılâf-ı mu'tâd südde-i ümmîd mesdûd ü nâ-bedîd bulunduğundan kat'-ı nazar, Tâc-dâr-ı Seray-ı Tâc-dârî'den dâne-i esliha-i nâriyye, belây-ı âsümân gibi başlarına nâzil ü vârî oldukda, fermân-ı kazây-ı Sultân-ı hakkānî-'ünvânla gāyet-i maksûdun dahi mefkūd olacağı, dîde-i iz'ânla meşhûd oldu ise de, ba'de harâbi'l-Basra husûsan hurûc 'ale's-sultân eden merdûdânın dâ'ire-i şerî'at-i garrâ ve nazar-ı Halîfe-i Hudâ'dan matrûd olduklarını, ehâlî-i belde-i behâyim[5]-âsâya iş'âr u îmâ zımnında cânib-i İskenderiyye'ye bâd-bân-güşâ olmağa müheyyâ, Un-kapanı önünde lenger-endâz iki 'aded kebîr sefîne-i donanma, Ağa-kapusu'na cem' olmuş eşkıyâya ve Gümrük önü ve sâ'ir iskelelerde âmed-şud eden ve bâ-husûs Bağçe-kapusu'ndan Top-kapusu semtine

---

1 mütemâ'il M1 : mütemâ'il (متمايل) A
2 irâde-i ..... ile M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın hizâsına vr.57b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A
3 şikeste-'asâya : سكسته 'asâya A : سكسته 'ısyâna M1
9 26 Ramazân 1223 = 15 Kasım 1808 Salı.
4 râyet-güşây-ı A : رأيتكشاى M1
5 behâyim A : بهايم M1

doğru top almağa giden süfehâya gülle-endâz olmağa me'mûr olmağla, aralık aralık âteş-endâz-ı top-i savlet ve Ağa-kapusu'nu nişân-gâh-ı kavâri'-i satvet eyledikce, gülle-i sâmân-rübâ Ağa-kapusu'ndaki a'vân ü ensâra dehşet-fermâ olmağla, dîvâr-ı sabr u sekîneleri rahne-pezîr-i havf u hirâs ve bünyân-ı cem'iyyetleri müşrif-i indirâs olmağa yüz tutup[1], cebehâneleri kalmamak behânesiyle beşer onar savuşarak müteferrik ve cem'iyyetlerine halel mutetarrak olmuş ise dahi, *"Lâ yütrekü ve lâ yutâku"** **[M1 124]** vifâkınca, bir tarafı âteş-i vâhime[y]i ref' ve i'dâm-ı Ocak ve bir cânibi top u tüfeng ü nacak olduğundan, teba'a-i ashâb-ı mezâhib-i nâ-savâb, A'râf'da kalmış etfâl-i ehl-i Kitâb-âsâ, *"Lâ ilâ hâ'ulâ'i ve lâ ilâ hâ'ulâ'"*** öteye berüye iyâb u zihâbla mâr-ı ser-i bürîde gibi pür-pîç[2] ü tâb ve ye's ü hırmân u irtiyâbla fetret-yâb[3] olarak, işbu yevm-i salı[◊] ancak Seray dîvârı burclarından tekarrub murâd eden ehl-i gavgâya ve Ayasofya menâreleri gibi ba'zı yüksek mahallerden asker Seray'a ba'zan tüfeng atışmağla geçüp, yevm-i mezkûrda bu sûretle ceng mütemâdî ve cüz'î mecrûhla ednâ telefâta bâdî olmuş idi. Lâkin yevm-i merkûmda bahran ve berren turuk-ı iyâb u zihâb mesdûd ve bu sebeble Seray-ı hümâyûn'da zahîre mefkûd olmağla, tedârük-i zâd ve bir mikdâr iftâriyye i'dâd içün ba'de'l-'asr Ocak Ağası Süleymân Ağa, birkaç yüz nefer ile Bâb-ı hümâyûn'dan hurûca hareket ve Dîvân-yolu'ndan[4] At-meydânı'na kadar satvet edüp, rast geldikleri müsellaha, havâle-i silâh-ı âteş-bâr ederek, dehşet-i şîr-i şemşîrleri önlerine gelenleri târumâr etmekle, yeniçeriyân ve cebeciyânın dükkânlarında mu'allak-ı cidâr i'tibârları olan nişânlarını leked-i hakâretle kesr u hedme ısrâr ve kahve-hânelerin[5] câmlarını seng-zede-i[6] dest-i galebe vü âzâr ederek, simid ve çörek makûlesine dest-dirâz-ı ahz u istilâb ve Vezîr'in hayât ü memâtını tecessüsle Bâb-ı 'âlî taraflarından 'avd ü iyâb ederek, ahşâma yakın bu vechile vukū' bulan ceng [ü] perhâş yeniçeriyâna bâ'is-i tefrika vü telâş olup, cem'iyyetleri perîşân olmağa yüz tutdukda, meb'ûs-i aktâb-ı gayb u hafâ ba'zı kıyâfet-nümây-ı e'imme vü[7] hutabâ âdemler, *"eş-Şeytânu ya'izukum"**** mübtegâsmca, ne'ûzü billâhi Te'âlâ ehl-i İslâm'ı birbirleriyle ceng ü gavgâ etmeğe teşvîk u igrâ ile taglît-ı zihn-i cühelâ etdikleri, muvâfık-ı

---

1 olmağa yüz tutup A : olmağla, yüz top M1

* "لا يترك و لا يطاق = Ne bırakıyor, ne de güç yetirebiliyor" anlamına gelen Arapça deyimdir.

** "لا الى هؤلاء و لا الى هؤلاء = Ne onlara (bağlanıyorlar) ne bunlara" anlamına gelen bu ifâde Kur'ân, en-Nisâ' 4/143. âyetin ortasında yer alan bir kısmıdır.

2 pîç A : pîc M1

3 fetret-yâb M1 : fetret-bâb (فترتباب) A

◊ 26 Ramazân 1223 = 15 Kasım 1808 Salı.

4 Dîvân-yolu'ndan A : Dîvân-yolu'nda M1

5 kahve-hânelerin A : kahve-hânelerinin M1

6 seng-zede-i : سنكرده A, M1

7 e'imme vü A : e'imme-i M1

*** "الشيطان يعظكم = Şeytân size öğüt veriyor" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

meşreb-i eşkıyâ olduğundan, anlar dahi hamiyyet-i cehâlete takviyet vermek içün taraflarından sû-be-sû dellâllar nidâ ve hâşâ: "İmdâda gelmeyenlerin 'avratı boş, kendi kâfirdir" deyü encümen-i ittifâka kezâlik cebr u igrâ eylediklerinden mâ'adâ, müretteb segbânlar tarafından Ağa-kapusu'na şeb-hûn olunmak ihtimâli[1] yeniçeriyâna [M1 125] mûris-i dehşet ü melâl ve ahşâma karîb ekserine bâ'is-i vahşet ve 'uzlet ü kelâl olmağla, zâbitân yer yer[2] karakullukcular ib'âs ü isrâ ederek, hân ve kayık-hâne ve külhan ve tâb-hâne gibi[3] mahallerden balta ve satur ve sopa ile müsellah rencber ve ba'zı kassâbân ve sâ'ir ashâb-ı dükkâna müte'allık[4] ehl-i zimmet makûlelerini hâh u nâ-hâh celb ü sevkle Ağa-kapusu'nu ve kışlaları bir alay ırgâd ve kefere ve Ekrâd ile imlâ ve ol gice oldukları yerlerde beytûtet ve sâ'ir sükkân-ı belde dahi yirmişer otuzar âdemle mahallelerini hıfz u hirâset eylediler.

Yeniçeriler çehârşenbih günü[5◊] 'ale's-seher dest-zen-i tîg u teber olarak yerlerinden hareket ve tekrâren[6] müstahfızân-ı Seray-ı Sultân-ı cihân'la cenge kasd u niyyetle Süleymâniyye havâlîsine fevc fevc gelerek terâküm ü cem'iyyet edüp, ağaları olan Mehmed Ağa'yı önlerine katup, Sultân Ahmed ve Ayasofya taraflarına 'azîmet eylediklerinde, hakîkat-i ahvâl-i dünyâ vü devletden ekseri[7] habîr olmadığı ecilden, *"Kul[8] hel yestevi'l-a'mâ ve'l-basîr"** âyet-i[9] kerîmesi mazharı esâfil, sefer-i gazâya kat'â gitmediklerine mukâbil, hâşâ cihâda gider gibi mecma'-i müstevliyâna gürûh gürûh dâhil olmağla, Seray-ı hümâyûn'a mütehassın fi'e-i dâhiliyyeye nisbetle asâkir-i hâriciyye ekser ü evfer olduğundan[10], havâlî-i Seray nümûne-nümây-ı 'arsa-i mahşer oldu. Çünki asker-i cedîdin ekseri henûz cenge dâ'ir ta'lîm-i hareket ve isti'mâl-i âlât-i harble gereği gibi ülfet etmamiş ve belki bir sınıfı aslâ muhârebe görmemiş olduğundan, asker-i 'avâmm Seray-ı Sultânî üzerine tahrîk-i ikdâm eylediler ise dahi, bir muvâfık vakte kadar içerüden hurûc u ik-

---

1 ihtimâli A : [i]htimâli M1
2 yer yer A : bir bir M1
3 gibi M1 + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan ve "arası" gibi okunabilecek kelimenin üzeri çizilmiştir] A
4 kassâbân ..... müte'allık M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.58a'nın sol tarafına yazılmışlardı] A
5 çehârşenbih günü M1 : çehârsenbih [Metinde bu kelimeden sonra yer alan "günü" kelimesinin üzeri karalanmıştır] A
◊ 27 Ramazân 1223 = 16 Kasım 1808 Çarşamba.
6 tekrâren A : tekrâr M1
7 ekseri A : ekser M1
8 Kul M1 : — A
* "قل هل يستوي الاعمى و البصير = De ki: Kör ile gören hiç bir olur mu?" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-En'âm 6/50 ve er-Ra'd 13/16. âyetlerin ortalarında yer alan bir kısımdır.
9 âyet-i M1 : — A
10 olduğundan M1 : + [Bu kelime üzeri çizilen "olmağla" yerine, aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.58b'nin sol tarafına yazılmıştır] A

tihâm olunmamak münâsib-dîd-i ashâb-ı fihâm olup, lâkin etrâf-ı Seray'ı ihâta ile i'lân-ı sûret-i muhâsara eden yeniçeriyânın Ayasofya menâreleriyle sâ'ir ba'zı emâkin-i mürtefi'adan derûn-i Seray'a dâne-feşân olduklarından başka, Enderûn-i hümâyûn'da aşcı ve halvacı ve etmekci ve sofalu ve külâhlu ve zülüflü baltacı ve sâ'ir bostâniyândan mâ'adâ, *"el-'Ârifü yekfîhi'l-işâretü"** mübtegâsınca, ekser ni'am-perverdegân-ı câhil ü nâdânın maraz-ı **[M1 126]** cüzzâm gibi 'urûk u a'sâba sereyânından nâşî, sevdây-ı dûdmân ta'bîr olunur bir 'illet-i garîbe-i hâdde[1] ve merâk-ı müzmine-i mehlekeye ferven 'ani'l-cüzzâm emr-i câmi'u'r-rumûzuna 'adem-i dikkat ü iktidâlarına mebnî, birer takrîble mübtelâ olmuş olmalariyle, bu mâdde-i hâdde-i[2] vebâ'iyye, 'unsur-i sıhhati sûzân u vîrân ve kuvây-ı sadâkati[3] iz'âf u perîşân eylediğinden nâşî, veliyy-i ni'met-i 'âlemiyân uğurunda fedây-ı cân ve tekmîl-i nâmûs-i saltanat içün men'-i tesalluta sa'y-i firâvân eden[4] müstahfizîn-i Seray-ı Sultân'a evzâ'-ı nâdir[5]-beraber-i hasmâne ile îrâs-i hadşe vü halecân ve bî-çâreleri tenhâ buldukları yerlerde izâka-i semm-i sâ'a-i şehâdetle bî-cân ve bu sûretlerle fetret-i enderûn ve muhâceme-i bîrûn fütûr-âver-i bâzûy-i segbânân ü topcıyân[6] oldukça, vüzerây-ı 'âlî-şân mesûbât-ı hıdmet ve itâ'at-i Sultân'ı beyân ve müdâfa'a-i erbâb-ı bagy u tuğyândaki ucûr-i cezîle-i[7] dünyeviyye vü uhreviyyeyi âverde-i zebân-ı tibyân eyledikçe[8], anlar gerçi bir müddet dahi mutî'-i re'y-i zâbitân olup, lâkin âhır-ı kâr bî-tehammül ü karâr olduklarından ve husûsan zahîre Enderûn'da külliyyen fikdân olduğundan mâ'adâ, tabî'at-ı kadîme-i ma'hûde üzere Seray-ı Halîfe-i zemân'ın Kerbelâ Vak'ası gibi su mecrâlarını dahi ba'zı Yezîdî-meniş câhilân[9] hedm ü kat'la sübhâne'l-Melikü'l-Mennân Harem-i hümâyûn ve ağayân ve segbânân cey'ân ve 'atşân kalmalarıyla, [mısrâ]':

*Katl arzû-dârem Hülâgû Hân kücâst?***

virdi-zebân-ı ehl-i îmân olarak[10] hurûc ü savlet[11] iktizâ etmekle, Kadı Paşa ma'iyyetinde mevcûd dört bin kadar müretteb segbânla, Ocak Ağası

---

* "العارف يكفيه الاشارة = Ârife tarif gerekmez" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

1 hâdde A : hârre M1

2 hâdde-i A : hârre-i M1

3 sadâkati A : sadâkatini M1

4 eden A : — MI

5 nâdir A : نادو MI

6 topcıyân A : topçıyân M1

7 cezîle-i A : cüz'iyye-i M1

8 eyledikçe A : eyledikce M1

9 câhilân A : + bî-emân M1

** "قتل ارزو دارم هلاكو خان كجاست = Öldürmek istiyorum, Hulâgû Hân nerede?" anlamına gelen bu cümle Farsça mısrâdır.

10 ve husûsan zahîre ..... olarak M1 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi işâret edilerek vr.59a'nın üst kenarına yazılmıştır] A

11 hurûc ü savlet A : hurûc-i vuslat M1

Süleymân Ağa taraf-ı Pâdişâh-ı merhamet-mevfûr'dan cenge mâni' ve muhill-i mahal olur ise de âteş ilkā olunmamak[1] şartiyle hurûc u mukābeleye me'mûr kılınmağla, dört kıt'a top ve dört bin kadar segbân ve topcu[2] ile Bâb-ı hümâyûn'dan sebkat ü 'ubûr eylediklerinde, âteş-i ceng ü kıtâl tarafeynden lehîb-efrûz-i işti'âl[3] olup, yeniçeriyândan bî-hadd ü pâyân nüfûs-i gayret-keşân, üftâde-i hâk-i hûn-âlûd-i meydân ve segbânlardan dahi bir takım merdân-ı ciğer-dârân müteveccih-i dâru'l-karâr-ı gāziyân olmağla, Seray-ı hümâyûn'un bâb ve cidâr-ı **[M1 127]** firâzına top u tüfeng-endâz olan eşhâsı yek-hamlede ircâ' u redd ile tarîk-ı ta'arruzlarını men' u sedd ve andan bir takımı Cebeciler Kışlası'na hücûm ü iktihâm ve içerüye duhûllerine mümâna'at içün cenge ikdâm edenlerin tabanca ve tüfenglerinden tevakkuf u ârâm etmeyerek, içerüye Seylü'l-'Arim gibi duhûl ile cümlesini katl ü i'dâm[4] eylediklerinden[5] sonra, bir takımı At-meydânı'na kādime-cünbân ve bir fırkası dahi muhterik Paşa-kapusu etrâfında müctemi' olan yeniçerileri varup perâkende vü perîşân eyledikden sonra, Soğuk-çeşme yolundan 'avdet ile gelüp, At-meydânı'ndaki kısm-ı cesîme yine munzamm olmağla, bu husûs yeniçeriyâna mûris-i dehşet ü vahşet olduğundan, açıkdan[6] mukābeleye mukāvemet edemeyüp, ekseri Dîvân-yolu câniblerindeki menâzile dâhil ve pinhân ve birazı da uzaklardan netîce-i maslahata nigerân olmağa başladı.

Ol zemân Süleymân Ağa, segbânları üç kısma taksîm ile bir kısm-ı cesîmi At-meydânı'nda ibkā ve bir kısmını Ahûr-kapu taraflarına ve[7] bir kısmını dahi Süleymâniyye ve Ağa-kapusu semtlerine ta'yîn ü isrâ eyleyüp, kendüsi bu kısm-ı ahîr ile hareket ve olbir iki kısımlara önlerine gelan silâh-pûşları bilâ-tevakkuf katl ü tedmîr ederek, ol havâlîyi çârûb-i şemşîr ile tathîr eyledikden sonra, tekrâr kendü ma'iyyetinde olan kısma gelüp iltihâk eylemek üzere tenbîh ü vasıyyet eyledi.

Ba'dehû At-meydânı'ndan hareket ve Dîvân-yolu'nca yeniçerileri sürerek ilerüye sebkati esnâsında, asker-i mezbûrun ekseri iki günden berü ac ve sedd-i ramak edecek cins-i me'kûlâta muhtâc olduklarından, nân-pâreye nâ'il olmak[8] ve birazı da semt-i re'slerinde kal'a gibi evlerde müsellah yeniçeriler ihtifâ ve vakt-i fursata dîde-güşâ olduklarına ıttılâ'la, düşmeni

---

1 olunmamak A : olunmak M1
2 topcu A : topçu M1
3 işti'âl A : iştigāl M1
4 ve andan ..... i'dâm M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.59a'nın sol kenarına yazılmıştır] A
5 eylediklerinden [Metnin kenarındaki kısımda ayrıca "eyledikd" kelimesi yazılıdır] A : eyledikden M1
6 açıkdan A : acıkdan M1
7 ve M1 : — A
8 nân-pâreye nâ'il olmak M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri işâret edilerek satırın hizâsına vr.59a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

girüye bırakmamak kasdiyle ba'zı evlere girüp, tecessüs ü tathîre meşgüliyyetleri[1] ilerüye sebkat etdikce, bâ'is-i za'f u kılletleri ve olbir tarafın girüye gitdikce enseden nev-be-nev kendülere gelüp munzamm olan a'vân[2], bâdî-i kesret ü takviyetleri olduğu ma'lûm-i erbâb-ı 'adâvet[3] oldukda, ol evlerde meskût ü mebhût olan fursat-bînân[4], hattâ müte'allikatdan **[M1 128]** ba'zı geysû-bürîdegân-ı zenân ve fertût-i zemân ol hânelerden segbânların başına bârân-ı belâ gibi tabanca ve tüfeng ve zikr olunan[5] kızgınlar kaynar yağ ve seng atmağa başladılar. Ve bu esnâda bi't-tab' hasm-ı devlet olan ba'zı zenân-ı erbâb-ı fesâd dahi evlerden yeniçeri tâ'ifesine feryâd edüp: "Bre cânım bu zâlimler bizim hâne-i bî-minnetimize duhûlle eşyâmızı gâret ve 'ırz-ı mevhûmumuza tecâvüze niyyet edeyorlar. Eğer siz böyle başa cıkamayacak iseniz evlerimize gelüp, ihtifâ edin, bâri biz çıkup haklarından gelelim!" deyü muvâza'a ve ca'lî olarak teşcî' u igrâ içün istimdâd eylemeleriyle, yeniçeri tâ'ifesinde tahrîk-i gayret ü 'âr eylemeleri, Irgâd-pazarı'nı[6] sebkat etmiş olan segbânları meks ile, ol mahalde ceng-i 'azîme dûçâr etdiğinden taraf-ı saltanat haberdâr olup[7], Şehriyâr-ı merhamet-kâr hazretleri, beyne'l-Müslimîn kıtâl-i 'azîm ile bu kadar nüfûsun itlâf u ızrâr olunmalarına şîme-i şefekat-i Mülûkâne'leri üzere ısrâra bir vechile rızâ-kâr olmayup, der-'akab hasekîler irsâliyle segbânlara Irgâd-pazarı'ndan[8] 'avdete[9] fermân ısdâr buyurmalarıyla, ol mahalden yine sûret-i müdâfa'a-i dilîrâne ile âheste ric'at edüp, aksâm-ı selâse-i mezkûre bu sûretlerle hasbe'l-meşvere yine At-meydânı'nda terâküm ü cem'iyyet, andan dahi 'ale't-tertîb hareketle Bâb-ı hümâyûn pîş-gâhında meydân-ı Seray'a vusûl ve ol esnâda üç yüz kadar segbân Cebeciler Kışlası'na duhûl ile kesb-i metânet eylediklerinde, üzerlerine gelmek isteyen[10] yeniçeri tâ'ifesinden evvel, yollara sığabilecek kadar tahmînen saff-ı evvel derecelerinde beş bin mikdâr neferâta mukâbele ile izhâr-ı şiddet ü salâbet ederek, yeni başdan ceng ü sitîze mübâşeret eylediler.

Pes bu sûret yeniçeriyâna evvelkiden ziyâde mûcib-i telâş ve mûris-i heybet ve nüfûs-i kesîre telefine sebeb ü 'illet olup, bu sûretle ise cebehâneyi

---

1 tathîre meşgüliyyetleri A : tathîr ile M1
2 a'vân M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "nev-be-nev" kelimesinin üzeri karalanmıştır] A
3 erbâb-ı 'adâvet M1 : + [Bu kelimeler üzeri çizilen "e'âdî" kelimesinin üstüne yazılmışlardır] A
4 bînân A : بنيان M1
5 zikr olunan M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
6 Irgâd-pazarı'nı M1 : Irgâd-bazarı'nı A
7 ile, ol ..... olup M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile yukarıya doğru satırın devamına yazılmışlardır] A
8 Irgâd-pazarı'ndan M1 : Irgâd-bazarı'ndan A
9 Şehriyâr-ı ..... 'avdete M1 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.59b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A
10 isteyen A : isteyan M1

ellerinden galebe vechile almak 'adîmü'l-imkân ve bu mâddenin mûcib-i ye's ü hırmân olacağı nümâyân olmağla, Bâb-ı 'âlî'de misli sebkat etdiği üzere Cebeciler Kışlası'na dahi âteş ilkāsına niyyet[1] birle ense taraflardan[2] âteşlemekle, san'at-ı âteş-bâzîde yine icrây-ı **[M1 129]** mehâret eylediler.

Garâ'ib-i[3] ittifâkıyyeden ol gün hevâda kalb-i Müslimîn gibi küdûret ve bâd-ı şarkîde be-gâyet tündî vü şiddet olduğundan, kışla-yı mezbûr az vakitde müstağrak-ı iltihâb olmakdan[4] mâ'adâ, harîk der-'akab civârındaki büyût ü dekâkîni dahi istî'âb etmekle, derûn-i kışlada yine cenge meşgûl olan segbânlar miyân-ı âteş ü dûdmânda kalmışlar iken, gözlerini duman bürüdüğünden, bu keyfiyyet ceng ü savlete bâ'is-i fütûr u sükûnet olmayup, belki tarafeynde mûcib-i efzâyiş-i gazab u şiddet oldukda, Seray meydânındaki asker dahi mezbûrları tahlîs içün tüfeng cengine kanâ'at etmeyüp ve tüfeng ve top kışla kapusu karşusundaki yolda siperlenen askere isâbet etmediğinden, hemân ilerüye yürüyüş ve birden hareket eylediklerinde, yeniçeriler tekrâren ric'at etmekle, kışla derûnunda iki âteş içinde kalmış segbânlar dahi hurûc ve kısm-ı merkūma inzımâmla ma'an Seray meydânına 'urûc eylediler.

Bu aralıkda Ocak Ağası Prusyalı[5] Süleymân Ağa nâm merd-i be-nâm, isâbet-i dâne-i tüfengle vâsıl-ı hayr-hıtâm oldu. Ve Yağlıkcı Binbaşı nâm civân-ı sâhib-i şecâ'at üzerine iktihâm u savlet eden yedi sekiz kadar meşâhîr-i şîrân-ı dûdmânla hılâf-ı me'mûl mânend-i[6] ejder u gûl 'acîb ü garîb izhâr-ı şecâ'at ü celâdet ederek ric'at eder iken, kılıc tutan koluna yatağan bıçağı isâbet etmekle, 'âzim-i âhıret oldu. Ve bunlardan mâ'adâ bu cenglerde altı yüzden mütecâviz dilîrân-ı segbân 'âzim-i dâru'l-emân olup, kezâlik yeniçeriyândan üftâde-i neberd-gâh olan müdde'iyân-ı meydân-ı sâmân segbânlar[7] ma'iyyetindeki topcu neferâtının gülle-i sâmân-rübâ ve sakuleta[8] ile katl eylediklerîyle bile beş bin nüfûsdan mütecâviz[9] olup, saff-beste-i su'âl-gâh-ı kıyâmet oldular.

Bundan sonra mahall-i mezbûrdaki dîk ve harîk, iki askerlerin birbirlerine tekarrubuna hâ'il ü mâni' olmağla, uzakdan tüfeng cengine kāni'

---

1 niyyet M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "eylemeler" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
2 taraflardan A : taraflarından M1
3 Garâ'ib-i M1 : Garâyib-i A
4 olmakdan M1 : + [Bu kelime üzeri çizilen "olduğundan" yerine aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.59b'nin sol tarafına yazılmıştır] A
5 Prusyalı A : Burusalı M1
6 mânend-i A : مانند M1
7 segbânlar M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın sağ tarafına vr.60a'nın kenarına yazılmıştır] A
8 ve sakuleta (صاقولتا) A : — M1
9 mütecâviz M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "dilâverân" kelimesinin üzeri çizilmiştir]

oldular. Lâkin harîk-ı dûzah-misâl gitdikce[1] etrâfa neşr olup işti'âl bularak, bir tarafdan ceng ü sitîz ve bir cânibden harîk-ı hevl-engîz, nümûne-nümây-ı rûz-i rustâhîz olup, ba'zı eşkıyâ **[M1 130]** dahi gözlerine kesdirdikleri kimseleri, gayret-keş-i devlet olmak hasletiyle töhmetleyerek, emvâl ü eşyâlarına itâle-i pençe-i yağmâ ve ba'zan hetk-i 'ırz u nâmûsa dahi ictirâ ile mâ'il-i rezâ'il-i nefs ü hevâ olup, dest-zen-i âlât-i itfâ olunmadığı şöyle dursun, ser-der-hevâ olanlar iştidâd ü imtidâd bulmasına dîde-güşâ olmağla, hod-be-hod yanarak sûret-yâb-ı nâr-ı Nemrûd oldu.

Ve Âsitâne'nin ziyâde cem'iyyetlü kıt'ası olan bu havâlîde mevcûd dekâkîn ü büyût, müstağrak-ı nâr-ı mevkūd kalup, ol mahallelerde sâkin pîrân ü nisvân u sıbyân her çend feryâd ü figân ederek, meded-cûyân oldular ise dahi, ol bî-günehânın girîv ü nâlelerine hiç[2] bir kimse havâle-i sâmi'a-i merhamet ve hâl-i ehl-i dûzah-misâllerine ferd-i âferîde imâle-i nazar-ı şefekat etmeyerek, bî-çârelerin kimi damdan sâkıt ve kimi pencere[3] ve dîvârdan hâbit olarak, ol havâlîde bulunan bî-cürm ehl-i İslâm'dan vâfir kesân, husûsan pîrân ü sıbyân, sûhte-i nâr-ı tuğyân ve ekseri dahi isti'mâl-i âletde bile câhil[4] ve bî-mehâret ba'zı şakî-yi nâdân elinden isâbet-i dâne-i tüfengle müteveccih-i dâr-ı cinân olup, âlât-i itfâ dest-i gadr u i'tilâlarında olan bî-insâfân ise bir tarafdan iş'âl-i nâ'ire-i 'isyânla ancak yağmâ vü tâlâna ve itfâ'-i âteş-bâzî-i segbânâna sarf-ı kudret-i kâzibe ile sâbit-i meydân-ı tuğyân olurlar idi.

Binâ'en 'aleyh rûz-i mahşerden nişân olan yevm-i merkūm-i meş'ûmda, beyne's-sükkân ve'l-cîrân vâkıfîn-i 'arsa-i kıyâmet gibi, nefsî nefsî şâ'ibesi nümâyân olmuşidi. Pes harîk 'alâ hâlihî kol kol olup, tecâvüz ü sereyân ve sebkat ü tayerân ederek, bir kolu Dîvân-yolu etrâfını ifnâ vü vîrân edüp[5], Süleymân Paşa Hânı'na kadar sûzân ve bir kolu Defter-hâne ve Mehter-hâne ve Sultân Ahmed Câmi'-i şerîfi havlîsi havâlîsini[6] ve bir kolu dahi câmi'-i mezkûr emâmındaki mahallâta doğru büyût ü dekâkîn ve menâzil-i ağniyâ vü mesâkîni ihrâk ederek, ertesi gün vakt-i duhâya kadar nümûne-nümây-ı nîrân olup, ba'zı vâsi' meydân ve vîrânelere ve 'âlî ve kebîr kârgîr binâlara müntehî oluncaya kadar kendü kendüsüne sûzân olur iken, hânelerinde 'adem-i emniyyet-i **[M1 131]** ashâb-ı gavâyetle inzivâ vü 'uzletde olan erbâb-ı elbâb ve gayret-keşân-ı semt-i hakk u savâb, te'essüf ü ıztırâbla engüşt ber-dehân-ı hayret ü istigrâb olup, beyt:

---

1 gitdikce A : gitdikçe M1
2 hiç A : hic M1
3 pencere A : pençere M1
4 câhil A : câhil[l]er M1
5 edüp M1 : + [Bu kelime, önce "ederek" şeklinde yazılmış, sonradan "erek" kısmının üzeri çizilip "be" ilâvesiyle "edüp" şekline dönüştürülmüştür] A
6 havâlîsini A : havâlîsi M1

Cihân-râ cihân-dâr[1] *hâhed harâb*
Behâne Siyâvuş u Efrâsiyâb[*]

işrâbınca, mutezarrı'-ı cenâb-ı Tevvâb ve muntazır-ı 'avn ü 'inâyet-i hazret-i Mu'în ü Vehhâb olmuşlar idi. Zîrâ hakîkatde sebeb-i ısrâr-ı erbâb-ı şikak, igvây-ı ehl-i nifâkla öteden berü muharrebü's-siyâk ola geldiği üzere sûret-i tegallüble ba'de-ezîn Devlet-i 'aliyye'de[2] taklîb-i kutb-i âsâyiş-i âfâk ve teba'iyyet-i nefs-i[3] hûn-rîzî-yi ahlâk ederek, ne'ûzü billâhi Te'âlâ istemediklerini katl ve istediklerini ıtlâk ve ma'âzallâh hânumân-ı gayret-keşân-ı Sultânî'den nâm u nişân kalmayıncaya kadar dâr u diyâr-ı ehl-i îmânı nâr-ı gayz u gavâyetle ihrâk etmek garazı olduğu, meydân ü esvâkda elsine-i ehl-i[4] şikakdan 'alenen mesmû' olarak ve bu niyyet-i fâsideye erbâb-ı dirâyetin ezhânı ittifâk ederek, bu mâddenin *"el-Fitnetü eşeddü mine'l-katl"*[**] âyet-i kerîmesi mısdâkına temâmen intıbâk eylediğinden, sâhib-i verâset-i mesned-i Hılâfet hazretleri tarafından, *"el-Cezâ'ü min-cinsi'l-'amel"*[***] vefkınca, bu vechile te'dîb-i eşkıyâ ve mücâzât ü ihkak olunmak bi'z-zarûr iktizâ eylemişidi.

Ve bu esnây-ı dehşet-nümâda[5] Hudâvendigâr-ı sâbık hazretlerinin tâli'-i velâdetlerine keyd mutasarrıf[6] olup, te'sîr-i kevâkib-i Behrâmiyân ile havf u halecân sebebiyle mizâc-ı şerîfleri munharif ve neyyir-i nevbe-i gerden-i hayâtları 'ukde-i Zeneb'le[7] ve ez-kadîm mübtelâ oldukları 'illet-i merâk hareketiyle mahnûk u münkesif olmağla, 'âzim-i 'uzlet-gâh-ı cinân oldular[*4]; *rahmetullâhi 'aleyhi ve'l-gufrân*[*5]. Rubâ'î:

Hüş-dâr[8] *ki rüzgâr şûr-engîzest*
Eymen me-nişîn ki tîg-i devrân tîzest

---

1 cihân-dâr M1 : cihân-dâz A

* "جهانرا جهاندار خواهد خراب * بهانه سياوش و افراسياب = Dünyâyı, dünyâya sahip olan harâp eder, Siyâvuş ve Afrâsiyâb bahânedir" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.

2 Devlet-i 'aliyye'de M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.60b'nin sol kenarına yazılmıştır] A

3 nefs-i A : nakş-ı M1

4 ehl-i A : — M1

** "الفتنة اشد من القتل = Fitne, adam öldürmekten daha kötüdür" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Bakara 2/191. âyetin ortalarında yer alan bir kısmıdır.

*** "الجزاء من جنس العمل = Ne işlersen onun karşılığını görürsün" gibi bir anlama gelen Arapça hukûkî kural cümlesidir.

5 esnây-ı dehşet-nümâda A : esnâda dehşet-nümây-ı M1

6 mutasarrıf A : mütesâdif M1

7 Zeneb'le : dünbüle A, M1

*4 "**Hareket-i yeniçeriyân** ..... oldular" kısmında yer alan bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,31-35'te kaydedilmiştir.

*5 "رحمة الله عليه و الغفران Allah'ın rahmet ve mağfireti onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça duâdır.

8 Hüş-dâr A : Hüşt-dâr M1

Der-kâm-ı tû ger zemâne lüvzîne nihed

*Zinhâr fürû me-ber ki zehr âmizest**

Mukaddemâ dahi beyân olunduğu üzere Ağa-kapusu'nda cem' olan ekser a'vân, Un-kapanı önündeki sefînelerden ol mahalle atılan gülle-i âteş-feşândan tahlîs-ı cân içün noksân-ı cebehâne behânesiyle beşer onar perâkende vü perîşân ve birazı da harîkın mahallelerine sirâyeti havfiyle gürîzân olarak, sanâdîd-i dûdmân tenhâ-nişîn-i **[M1 132]** mevkıf-i halecân kalmalariyle, sudûr-i zî-şânın dâmen-i şefâ'atlerine âvîzân olup, ağayân-ı Ocak mu'în-i eşkıyâ olmayup, lâkin Ağa-yı maktûl gibi bunlar dahi giriftâr-ı dest-i erbâb-ı şikâk olmuş idüklerini taraf-ı saltanata ifâde vü inhâ ve her ne vechile fermân buyurulur ise gerden-dâde-i itâ'at ü inkıyâd olmak üzere isti'fâ ve kavâri'-i top-i âteş-feşânın kat' olunmasiyle, i'tây-ı berât-ı emân buyurulmasım her biri taraf-ı hümâyûndan recâ içün sudûr-i mezkûr-i meded-resânın mütehammil-i bâr-i sefâret ve Seray-ı hümâyûn tarafına hareket eylemelerini istid'â eylediklerinde, müşârun ileyhim bu teklîfi ganîmet ve dâ'ire-i menhûse-i me'yûsândan bu takrîble[1] halâs ve tashîh-i 'ayâr-ı cevher-i hâssu'l-hâss-ı sıdk u ihlâs birle dâru'l-emân-ı dâ'ire-i saltanata düşmeğe[2] medâr-ı fursat bilüp, der-'akab 'azm u nehzat ve ba'zı tabanca ve tüfeng dâneleri aralarından mahz-ı bereket-i[3] künye-i hademe-i şerî'atle hezâr isti'âze[4] vü vahşet ederek sebkat birle, ol müterakkıbîn-i tebyîn-i ahkâm-ı fetvâ, beyne'l-havfi ve'r-recâ[5] Seray-ı hümâyûn'a vusûl ve huzûr-i Şehinşâh-ı dekâyık-âgâh'a şeref-yâb-ı ruhsat-ı duhûl olduklarında, cenâb-ı Şevket-me'âb, tahrîk-i zebân-ı iltifâtla müşârun ileyhime tevcîh-i hıtâb-ı nüvâziş-nisâb ve esnây-ı icrây-ı[6] resm-i hoş-âmedîde mâdde-i vifâkı[7] dahi işrâb buyurmalariyle, meclis-i hümâyûnda saff-beste-i makâm-ı âdâb olan vüzerâ ve sudûr-i 'ulemâ, devâm-ı hezâr-sâlî-i 'ömr ü devletlerine du'â ve hakk-ı[8] ehl-i 'ırz u takvâda

---

* "هشدار که روزکار شور انگیزست * ایمن منشین که تیغ دوران تیزست
درکام تو کر زمانه لوز ینه نهد * زنهار فرو مبر که زهر آمیزست = Zaman kargaşayı tahrîk ettiği için uyanık ol! Zamanın kılıcı keskin olduğu için oturduğun yere pek güvenme! Zaman ağzına baklava bile koysa, zehir karışmış olduğu için sakın yutma!" anlamına gelen bu cümleler, Hayyâm'dan bir rübâ'îdir; bk. Hayyam, *Rubaîler ve Silsilat-al-Tarîh, İbn Sîna'nın Tamcîd'i ve Tercemesi*, hazırlayan ve trc. Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul 1953, s.70.

1 takrîble A : tekarrüble M1
2 düşmeğe A : düşmeği M1
3 bereket-i M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra üzeri çizilen ve "ve kâyid" gibi okunabilecek bir kelime vardır] A
4 isti'âze A : استعافره M1
5 ve'r-recâ A : ve'r-ricâl M1
6 icrây-ı [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A : — M1
7 vifâkı A : وفاق M1
8 hakk-ı A : hattâ M1

mahz-ı 'inâyet-i Hudâ olan sâye-i hümâ-vâye-i saltanatlarında[1] ile'l-ebed bekāy-ı emn ü âsâyiş-i fukarâ[2] vü ağniyâya münâcât ve şükr ü senâ ve âteş-i fitnenin sûret-nümây-ı intıfâ ve Ocak ricâlinin müteşebbis-i ezyâl-i recâ olduklarını, huzûr-i merâhim-mevfûr-i Mülûkâne'ye 'arz u inhâ ve 'afvlerini istid'â eylediklerinde: "Eğer fîmâ ba'd tavr-ı edebe ri'âyet ve muktezây-ı 'ubûdiyyet üzere iltizâm-ı lâzime-i itâ'at ederlerse, nâ'il-i 'afv-ı Şâhâne'm ve illâ bütün İstanbul seyyi'e-i dest-i 'udvân u 'isyânlariyle sûhte-i nâr-ı tuğyân olur ise dahi kābil-i 'afv olmayup, mazhar-ı gazab u inkisâr-ı Pâdişâhâne'm olurlar. Varsunlar huzûr-i ma'nevî-i Muntakım ü Kahhâr'da cevâbını versünler" **[M1 133]** buyurduklarında, huzûr-i Bâhiru'n-nûr'da bulunan erkân-ı devlet, def'-i fitne vü fetret içün bi'l-ittifâk çehre-fersây-ı ma'raz-ı şefâ'at ü kefâlet olmalariyle, bi'z-zarûr topların inkıtâ'ına, ocaklunun[3] emr-i hümâyûn mûcebince hareket etmeleri şartiyle i'tây-ı menşûr-i emân buyurulup, tefrîk-ı bakıyye-i cem'iyyetle isbât-ı müdde'ây-ı inkıyâd ü itâ'at eylemeleri içün Rumeli Pâyesi'yle sermâyedâr-ı i'tilâ olan Mollâcık-zâde 'Atâ Efendi hazretlerine Sultân Ahmed Câmi'-i Şeyhi ile Küçük Mîrahûr terfîk ve sûret-i mu'âhedeleri mazbût-i kayd-ı kitâbet olmak içün Ağa-kapusu'na ba's ü tatrîk olunmağla, varup taraf-ı hümâyûndan[4], beyt:

Muzaffer vakt-i fursatda 'adûdan intikām almaz

Mürû'et-mend olan nâ-kâmî-i düşmenle kâm almaz

mazmûnunca, niyâz-ı me'yûsânelerine müsâ'ade buyurulduğu beyân ve mâdâm ki ribka-i itâ'at, kılâde-i rakabe-i 'ubûdiyyetleri ola, cânib-i Mülûkâne'den mazhar-ı 'afv u 'inâyet olup, müstahakk-ı te'dîb ü 'ukūbet olmayacaklarını tefsîr u tibyân eylediklerinde, cümlesi yek-dehân dest-efrâz-ı du'ây-ı devlet ve müte'ahhid-i tefrîk-ı cem'iyyet olup, ferdâsı müdde'ây-ı inkıyâdlarına[5] hüccet olmak üzere dâhil-i teklîf-i itâ'at olmalariyle, Seray tarafındaki cengden dahi ferâgat olunup, segbânlarına Seray-ı hümâyûn'a duhûl ve 'avdet eylediler. Bu sûretle ceng ü cidâl ve hây-hûy-i ihtilâl, sûret-yâb-ı ıslâh u zevâl oldukda, Pâdişâh-ı merâhim-mu'tâd hazretleri rahmen li'l-'ibâd Yeniçeri Ağası Vekîli olan Kul Kethudâsı Mehmed Ağa'ya itfâ'-i harîka sarf-ı makderet eylemesi bâbında kezâlik fermân buyurmalariyle, sermâye-i iftihâr-ı hükkâm olan şeref-i mazhariyyet-i emr-i Sultânî ile bi'l-cümle ağayân ve zâbitân gāyetü'l-gāye mesrûr u şâdmân olup, bu emrin bürhân-ı 'afv-ı

---

1 saltanatlarında A : saltanatlarına M1

2 fukarâ A : فقرا M1

3 ocaklunun M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A

4 hümâyûndan M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "niyâz ü me'yûsânelerine" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

5 inkıyâdlarına M1 : inkıyâdları A

'isyân ve 'alâmet-i kabûl-i Şehinşâh-ı cihân olduğunu iz'ânla, merâsim-i 'ubûdiyyeti cevâb-ı 'ale'r-re'sle cümlesi i'lân eylediklerinden sonra, der-'akab mevcûd olan tulumbacıyâna irsâl-i peyâm ve cem'-i me'mûrîn ile varup, iktizâ eden ebniyeyi hedme mehmâ-emken ikdâm ve lâzım gelan mahalleri tulumbalar **[M1 134]** ile tartîb ü[1] irvâya sa'y ü ihtimâm eyledi ise dahi, bu[2] nâr-ı Nemrûdî[3]-âsâya şiddet-i hevâ ile[4] âlet-i itfâ kâr-ger-i sükûn ü intıfâ olmayup, kebîr kârgîr binâ ve hânlara ve vâsi' vîrâne ve meydânlara müntehî oluncaya kadar yine tahrîb ü ifnâ eyledi.

Ve harîkın böyle şu'le-furûz-i iştidâd ve lehîb[5]-efzây-ı imtidâd olduğundan ehâlî-yi İslâmbol, havf-şümûl-i nâr ve hırâs-ihtimâl-i te'addî-i eşrâr ile muztaribü'l-hâl olduklarından, herkes mahallelerini muhâfaza kasdiyle lâ-ekall ikişer üçer yüz müsellah âdem geşt ü güzâra meşgûl ve gice her biri hânelerinin der ü dîvârına kandîller ta'lîk eylemekle, ol leylü'l-leyli rûz-i rûşene mânend ü mesîl edüp, bî-hûşî-i hâb-ı gafletden nâşî, takdîm-i hıdmet-i hayriyye-i veliyy-i ni'metde olan menfa'at-i 'âmmeden gâfil ve bî-intibâh olduklarından, "*İnne evhene'l-büyûti le-beytü'l-'ankebût*"* kerîme-i sıdk sübûtunca bi'l-kıyâs ekallü'l-menfa'a ve hâsiru'n-netîce olan kendü maslahat-ı cüz'iyye-i mahsûsa ve hıdmet-i furû'iyyelerine tekayyüd ü dikkat ederek, tâ-be-sabâh gûyâ şeb-i zinde-dâr u âgâh oldular. Sûretâ lafz-ı ehl-i 'ırzla ittisâf eden eclâf ve bâ-husûs güm-kerde-i sermâye-i insâf olduklarından, tesviye-i narh ve dikkat-i noksân olunmamak içün zâbitânda tâlib-i 'adem-i nüfûz u istihkâk ve ma'a hâzâ kendüleri de mesârıf-ı havâyic ü levâzımda muhtâc-ı sarf-ı muzâ'af-i az'âf olmuş olan ba'zı fitne-nihâdân[6] esnâf, mukaddemâ cumhûr ile ceng ü gavgâda hem-pâ olmak va'dlerinde hılâf ve taraf-ı saltanatdan sûret-i 'unf u şiddeti ru'yet eylediklerinde, hâssa-i mâye-i Türkâne'leri üzere hâne ve mahallelerini muhâfaza behânesiyle cem'iyyet-gâhların yavaş yavaş teferruk u istinkâf eyledikleri, hiddet-i dûdmânı itfâ vü iz'âf eylediğinden, zümre-i yeniçeriyân mülâhaza-i encâm-ı vehâmet-nişân ile melûl ve mecma'-i ashâb-ı garazdan nâ-çâr ayrılmış olan gûyâ ehl-i 'ırz kısmına gelüp katılmağla, anlarla bilece mahallelerini muhâfazaya meşgûl oldular.

---

1 tartîb ü A : tartîb M1
2 bu A : — M1
3 Nemrûdî A : Nemrûd M1
4 şiddet-i hevâ ile [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.61b'nin sol tarafına yazılmışlardır] A : şiddet-i hevâyla M1
5 lehîb A : lehîp M1
* "ان اوهن البيوت لبيت العنكبوت = Halbuki yuvaların en çürüğü şüphesiz örümcek yuvasıdır" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-'Ankebût 29/41. âyetin sonlarında yer alan bir kısmıdır.
6 nihâdân M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "ve nâdân" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

Devr-i esbakdaki oldukca ta'lîmlü askerin ba'zan Âsitâne'de mevcûd olan on bin kadarının eğer[1] zemân-ı Pâdişâh-ı zafer- [M1 135] eser'e kadar bekâsı mukadder olmuş olsaydı, bu rütbe metânet-i celâdet-i Şehinşâh-ı muzaffer ile anlara dâhilen ve hâricen bu makûle hicbir fırka-i müctemi'anın mukâvemet edemeyeceği, ehl-i basar 'indinde mahall-i şübhe vü nazar değildir. Zîrâ mecmû'u ancak dört bin kadar ve cümlesi henûz bir aylık devşirme makûlesi olmağla, hâlâ ta'lîmât-ı esliha vü âlât ve asâkir-i muntazamaya lâzım gelan harekât ü tasrîfâtdan[2] külliyyen bî-haber ve âvâz-ı tüfeng ü top ve dehşet-i katl ü hurûbla bî-ülfet ü eser ve taraf-ı âhara nazaran ekall ü ender bir askerin sâ'ir gûn-â-gûn vechile sevâd-ı a'zam mu'âvin ü hem-pâlarından kat'-ı nazar, yalnız serdengeçdi tarziyle pür-gayz u gazab âmâde-i harb olan lâ-ekall yirmi bin kadar meşâhîr-i ricâl-i ceng ü gavgâ ve müdde'iyân-ı meydân-ı kıtâl ü heycâdan 'ibâret bir yerlü asker ile muhârebeye izhâr eyledikleri hırs u gayret ve esnây-ı ceng ü peygârda ibrâz eyledikleri dilâverî vü şecâ'at, hattâ kavm-i merkûm-i Hülâgû-rusûmu mülâhaza-i 'âkıbet-i maslahatla mübtelây-ı havf u haşyet etmekle, 'ale'l-'umûm mecma'-i mersûmdan birer behâne ile gürîzân olarak, mukaddemki cem'iyyet-i pür-heybetlerini müteferrik u perîşân edecek derecelerde ma'a kılletihim irâ'e eyledikleri ihâfe vü yahşet 'ale't-tahkîk hâric-i tavk-ı beşer olup, mücerred eser-i 'avn-i Samediyye[3] ile semere-i celâdet-i Pâdişâh-ı bahr u berrdir. Zîrâ ba'de'l-feth derûn-i Belde-i Kostantîniyye'de[4] ne böyle bir ceng ü gavgâ güzer[5] etmiş ve ne dahi bunca feterât-ı müte'addidede bu rütbe katl ve te'dîb-i erbâb-ı tegallüb ü i'tilâ mesbûk olmuşdur. Hattâ ceng-i mezkûrun ertesi çehârşenbih[6] günü[◊] yeniçeriyân küştegânlarını 'arabalar ile taşıdup, Kum-kapu taraflarından deryâya ilkâ ve manzara-i nâsdan bu tarîkle setr ü ihfâ ve ba'zıların müte'allikâtı gelüp, bulabildikleri mürdegânı ahz u nakl ile defn ü ilgâ[7] eylediler. Ve her tarafda hân ve dükkân ve büyût-i yeniçeriyân gibi emâkin-i kesîre mecrûhlarla mümteliye oldu. Ve evlâd ü nisvân ve mâderân ü pederân nâlan ve nüdbe[8] vü efgânları endûh-âver-i ehibbâ vü cîrân oldu. Ve ba'zıları gelüp *"İzâ ye'ise'l-insânu tâle lisânuhû"**

---

1 on bin kadarının eğer M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.62a'nın sol kenarına yazılmıştır] A
2 tasrîfâtdan M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "hâlâ" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
3 Samediyye A : Samedânî M1
4 Kostantîniyye'de A : Kostantıniyye'de M1
5 güzer A : güzâr M1
6 çehârşenbih M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A
◊ 27 Ramazân 1223 = 16 Kasım 1808 Çarşamba.
7 ilgâ A : ilkâ M1
8 nüdbe A : nüdye M1
* "اذا يأس الانسان طال لسانه" = Umudunu kaybedenin çenesi düşer" anlamında Arapça atasözüdür.

mısdâkınca, zâbitân ve ağayân-ı yeniçeriyâna curûb u şütûm **[M1 136]** ve sebb ü la'n ederek eşk-feşân oldular. Murabba':

Kazâ diğer ne-şeved ger hezâr[1] *nâle vü âh*

Be-şükr yâ be-şikâyet ber-âyed ez[2]*-dehenî*

Ferişte ki ü kîst ber-hazîne bâd

Çi gam hored ki be-mîred[3] *çerâğ-ı pîrezenî**

Penç-şenbih◊ 'ale's-seher beyne'l-kuttâ' Kandıralı Mehmed denmekle eşher bir küştenî-i bed-güher ü pür-şerr bir takrîble Kāsım-paşa yakasına güzâr edüp, bâr-ı dûş-i idbârı olan livâ'-i eşrârı nasb-ı ser-zemîn-i ısrâr ve Tersâne ve Galata ve Boğaz-içi ve Üsküdar'da havf-ı satvet-i zâbitân ve hirâs-i neferât-ı âteş-feşân ile her biri bir kûşede inzivâ vü ihtifâ ihtiyâriyle *"Sûrâh-ı fâr be-hezâr dînâr"*** mü'eddâsına: "Ednâ behâ" deyerek tâlib-i harîdâr olmuş ba'zı zümre-i 'ahd-şikeni, semt-i tecdîd-i muhâlefete[4] da'vet ve kat'-ı tarîk-ı ebnây-ı sebîlde tahsîl eylediği şöhret-i şâyi'a-i cesâreti, cür'et-bahşây-ı icâbet olmağla, kati vâfir nâ-kesân mütehaşşid-i zîr-i livây-ı[5] 'isyânî oldukda, Tersâne tarafına imâle-i veche-i[6] 'azîmet ve muhâfazada olanlara nisbetle kesretleri, bîrûn-i dâ'ire-i tâb u tâkat olduğundan, rızâ-dâde-i sûret-i teslîmiyyet olduklarında, Tersâne-i 'âmire ile mersâda tehî vü tenhâ bağlu olan sefâyin-i donanma, müsahhar-ı eyâdî-i kavm-i bî-vefâ olup, bu sûretle kesb-i kuvvet ve andan Top-hâne kapusuna 'avdet ve topcu ve top 'arabacı neferâtının[7] ekseri ise sefer-i hümâyûn sebebiyle serhaddâtda ve bir mikdârı dahi bu esnâda muhâfaza-i Seray-ı Sultânî'de hıdemâtda olduklarından, asker-i mezbûrede[8] kıllet, derece-i nedretde olduğundan nâşî, Top-hâne kapusunu mezbûrlara açup yahûd açmamak bâbında tarafeynden hayli müddet tereddüd olunarak,

---

1 hezâr A : هنار M1

2 ez A : اذ M1

3 be-mîred A : be-mîr u M1

* "قضا دکر نشود کر هزار ناله و اه * بشکر یا بشکایت بر اید از دهنی
فرشته که و کیست بر خزینه باد * چه غم خورد که پیرد چراغ پیره زنی = Bin feryâd ü figân olsa bile artık kazâ (= alın yazısı) değişmez. Kazânın neticesinde bir ağızdan ya şükür ya da şikâyet yükselir. Hazîne üzerinde hangi melek olursa olsun, ihtiyâr kadının kandili sönerse, bu durum onun için üzülecek bir şey değildir" anlamına gelen Farsça bir murabba'dır.

◊ 28 Ramazân 1223 = 17 Kasım 1808 Perşembe.

** "سوراخ فار بهزار دینار = Bin dînâra bir fare deliği" anlamına gelen Farsça bir deyimdir.

4 muhâlefete A : مخالفته M1

5 mütehaşşid-i zîr-i livây-ı A : mütehaşşid zi-ber-livây-ı M1

6 veche-i A : وجه M1

7 neferâtının A : neferâtın M1

8 mezbûrede M1 : mezbû[re]de A

sedd-i râh-ı ihtilât u ittifâk olundu ise dahi, yek-cihet ü yek-siyâk[1] olunmadığı sûretde kışlalarını ihrâk etmeğe 'ahd ü mîsâk eylemiş olduklarını beyân ve bu askerlerde dahi nâdir olmayan ba'zı mesbûku'l-'isyân ve mücerrebü't-tuğyân zâbitân: "Behey yoldaşım! Bu da eskiden yeniçeriden ayrılmış bir Ocak ve şimdi ise ortalarımızın her biri bir bucakda[2] olmağla, kışlalarımız eski odalar[3] aş-hânelerindeki boş kab-kacak gibi iken, 'âlemi yakup yandıran Ocak'dan ırak durmak bize de hayli [M1 137] soğıcak" deyerek bâb-ı rızâyı küşâd eylediklerinden, râyet-i 'inâdı Top-hâne meydânına dahi nihâd[4] eylediklerinde, Boğaz-içi ve Hisâr ve karşu yaka ve Üsküdar sekenesinden bir alay bukkâr-ı meslûbetü'l-enyâr, cem'iyyet-gâhlarına iltihâka gayret-i câhiliyye izhâr ederek, heyûlây-ı cem'iyyetleri pezîrây-ı kesret olmağla, topcu ve 'arabacı kazganlarını İslâmbol'a imrâr ve nihâde-i nazar-gâh-ı yâr u agyâr etmekle[5], bu ana kadar yeniçeri kazganları meydâna hurûc ve 'âdet-i ma'hûde üzere nişâne-i tuğyân şâhık-ı i'lâna 'urûc etmamiş iken, hemân i'lân[6] ile Meydân-ı Lahm'e vaz'-ı kefce vü kazgan edüp, bu vechile âteş-i hubûş-i[7] fesâd, imdâd-ı bâdiyân-ı[8] bed-nihâd[9] ile yeni başdan 'alev-gîr-i istîkâd oldukda: "Gemilerle Tersâne bizde ve karşu yakalarla Top-hâne bizde!" deyerek sû-be-sû münâdîler nidâ ve: "İbtidâ'-i sefer-i mu'ahhardan berü sâbıklardan kat'-ı nazar bu kadar serhaddât-ı cesîme-i Hâkâniyye ve sâ'ir Memâlik-i vesî'a-i 'Osmâniyye hâlâ der-dest-i a'dâ ve bunca sıbyân ü nisvân-ı Müslimîn ve şürefâ eyâdî-i düşmen-i dînde üserâ vü re'âyâ[10] iken, kâfire satdılar" deyerek vükelâya dehen-güşây-ı iftirâ ve düşmen-i dîn ile mukâvemete 'adem-i kudretlerini setr içün: "Bize orduda cengden ferâgat ü ric'at etmemiz içün lisânen fermân olundu" deyü der-'akab firâr u 'avdet ve küffâr karşusunda gûyâ cengden[11] keff-i yed fermân-ı kâzibine[12] iddi'ây-ı itâ'at eden cühelâ gelüp[13], İstanbul'da Pâdişâh Serayı'na hücûm u savlet etdiklerinden mâ'adâ,

---

1 yek-siyâk A : yek-sâk M1
2 bir bucakda A : bu ocakda M1
3 odalar [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "aş-hânesi" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A : oda M1
4 dahi nihâd A : rekz M1
5 etmekle M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "bi'l-küllîyye ref'-i perde-i 'âr ile gereği gibi zorbalığı tekrâren izhâr edüp" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
6 i'lân M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "'isy[âna]" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
7 hubûş-i A : جيوش M1
8 bâdiyân-ı A : bâd-bân-ı M1
9 nihâd A : nihâdân M1
10 ve bunca ..... re'âyâ M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.63a'nın sol kenarına yazılmıştır] A
11 cengden M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "ferâgat ve" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
12 kâzibine A : kâzibe-i M1
13 der-'akab firâr ..... gelüp M1 : + [Bu kısım buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.63a'nın altına yazılmıştır] A

İslâmbol'un mahallât ve mülhakātını mel'abe-i sıbyân gibi beynlerinde[1] taksîm eylediklerini[2] münâdîler ile cümleye i'lân ü tebyîn[3], mânend-i tavr-ı meccânîn bir 'acîb ü garîb edâ ve mâdde-i hicâbiyyeyi, perde-i cehl ü 'amânın külliyyen gaşy ü mahv eylemiş olduğuna şâhid-i kavî bir ma'nâ olmağla, hande-fezây-ı a'dâ ve müstehzây-ı 'ukalâ olarak, ahşâmdan perîşân ü tersân olan mâr-tıynetân reme-gâhlarında tehaşşüde şitâbân oldukca, cem'iyyetlerinde kesret vukū' ve tekâlîf-i şâkka ile tasarrufâtları bâlig-i sîga-i müntehây-ı cumū' olduğu, rû-nümây-ı mücellây-ı şuyū' ve Râmiz Paşa ile 'Abdurrahmân Paşa'ya mesmū' oldukda, bu kıllet-i asker ve nedret-i tarafdâr ile fîmâ-ba'd sebât **[M1 138]** ü ısrârın fâ'idesi olmayacağını cezm ü ikrâr birle 'azm-i semt-i firâr etmeleriyle, ma'iyyetlerinde bulunan Moravî 'Ali Efendi ile bile üçü dahi Yalı Köşkü'nden hurûc ve mukaddemce merbût olan kürekli kırlangıca vülûc ile Üsküdar tarafına murûr edüp[4], lâkin karaya çıkmalarına mevâni'-i kaviyye zuhûr etmekle, yüz elli kadar müte'allikāt ü tevâbi'[5] ile bir çekdirmeye nakl ü tahvîl ve Marmara'ya doğru bâd-bân-güşây-ı ta'cîl oldukları haberi[6] râygân olup, kar'-ı sâmi'a-i 'udvân[7] eyledikde, sefâyin-i mîriyyeden brik ta'bîr olunur iki direkli sagîr sefîne-i berîd[8] ile ta'kîblerine der-'akab imâle-i sükkân ve müşârun ileyhim verâdan 'akab-gîrliklerini ru'yet ü îkān ve gitdikce yaklaşarak gelüp derk edeceklerini dahi ferâset ü iz'ân eylediklerinde, Ayostefanos (ايوستفانوس) nâm mahal kurbünde hemân karaya hatve-endâz-ı hurûc olup ve şevâhık-ı firâra su'ûd u 'urûc eylediklerinden nâşî, ta'kîb edenler 'adem-i idrâki derk ve i'âde-i peyâm-ı ye's için 'avdet ü terk eylediler*.

Zuhûr-i cesed-i 'Alemdâr Paşa ve sûret-i sükûnet-i gavgā

Bâb-ı 'âlî'de eyyâm-ı şitâ için müheyyâ olunmuş fahm u hatabın âteşi etrâfında pervâneler gibi devr eden gözü kızmış müterakkıbîn-i yagmâya, iki gün kadar mâni'-i tekarrub u duhûl olup, sonra oldukça[9] mâ'il-i intıfâ vü nüzûl oldukda, ba'zı altûn ve gümüş külçeleri aramak için biraz[10] müflisân-ı

---

1 beynlerinde M1 : beynlere A
2 eylediklerini A : eylemediklerini M1
3 tebyîn A : tebeyyün M1
4 edüp M1 : — A
5 tevâbi' : tevâyi' (توابع) A, M1
6 haberi A : خيرى M1
7 'udvân A : 'unvân M1
8 berîd A : bürîde M1
* "Mukaddemâ dahi beyân olunduğu üzere ..... eylediler" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,36-39'da kaydedilmiştir.
9 oldukça A : oldukca M1
10 biraz M1 : + [Bu kelime üzeri karalanan "ba'zı" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A

bâzâr-ı hicâb ü hayâ hafr-i türâbla mukallid-i ehl-i kimyâ olurlar iken, nâ-gâh bir kârgîr binâ zeylinde[1] bi't-tesâdüf bir demûr[2] kapu hüveydâ olup, bâb-ı mezbûr feth olundukda, andan ilerüde evvelki gibi bir başka demûr[3] kapu dahi peydâ ve anı da fethle bir tahte'l-arz kârgîr mahzene hatve-endâz-ı vürûd olduklarında, anda üç 'aded cesed-i meyyit mevcûd olduğu meşhûd oldu ki, anların biri 'Alemdâr Paşa ve biri müntehabe-i cevârî-i mefrûşesi olan baş-kadın, biri dahi anlara teba'iyyetle ihtiyâr-ı belây-ı gār eden sadîk-ı[4] vefâ tavâşî hâdım ağa idi ve bunlar bunalmağla ölmüşler idi ve yanlarında altûnla memlû kîseler ve sandıcuklarda cevherler[5] var idi. Pes altûn ve cevâhiri gasb [**M1 139**] u ihfâ eyledikden sonra Ağa-kapusu'na ifâde-i mâ'adâ içün: "Şeb-hûn gicesi bir takrîble firâr etdi dedikleri Bayrakdâr Paşa, iki 'aded tevâbi'iyle bunalup kalmış bulundular" deyü müjde-res irsâliyle kazıyyeyi ihbâr eylediklerinde, Yeniçeri Ağası olacak yâdigâr bu derecelerde şu'le-dâr olmuş nâr-ı fitne-i pür-şerâr sebebiyle, bundan sonra Ocak ağalarının mahallerinde zikr olunacağı üzere ne belâ ve musîbetlere giriftâr olacaklarını tefekkür u şümâr etmeğe 'adem-i iktidârından, der-'akab esb-süvâr ve katâr ağalarına pîş-âheng olarak cümlesi Paşa-kapusu mahalline gelüp, ecsâd-ı mezkûreye bir müddet sarf-ı enzâr eylediklerinden sonra, segbânları terhîb ve bakıyye-i hem-cinsi tatyîb zımnında işâ'a vü i'lân içün re'y-i ağayânla bir mikdâr mütegayyer olmuş meyyiti, keşân-ber-keşân Meydân-ı Lahm'e ni'met-i nâgehân olarak irsâl ü isrâ ve ol mahalde bir mikdâr serilmiş saman üzerine ilkā ve üç[6] gün 'alâ hâlihî terk ile âteş-i gayz-ı ihvânı oldukca[7] teskîn ü itfâ[8] eylediler.

Vech-i sâlifü'l-beyân üzere yeniçeriyân yeni başdan tuğyân eylediklerinden nâşî, mü'essisü'l-bünyân-ı dest-i ittifâk ve müşeyyidü'l-erkân-ı imtizâc ü intıbâk olan Ocak, hedm ü tahrîb ve sâyesinde vâye-dâr-ı kevkebe-i işrâk olan ehâlî ve gayret-keşânın asl-ı şecere-i zakkūmî-mezâkları kal' u tenkîb olunmak husûslarını re'y ü tasvîb eden vüzerâ vü ricâlin ism ü resmlerini hâvî bir defter tertîb[9] ve taleb-i katl ü i'dâmlariyle etrâfı terhîb ü ta'zîb eylediklerinden mâ'adâ, zîbâyiş-i makām-ı Fetvâ Sâlih Efendi-zâde Ahmed Es'ad Efendi hazretleri Nizâm-ı Cedîd'e berây-ı tahsîl-i devlet-i dünyâ, sûret-nümây-ı rızâ ve def'a-i ûlâ Meşîhat'lerinde dahi fetvây-ı cevâza rakam-tırâz-ı imzâ olduklarının sebebini su'âl ü istiksâ içün bu def'a mecma'a

---

1 binâ zeylinde A : câzîlinde (جازيلنده) M1
2 demûr A : tûmûr M1
3 demûr A : tûmûr M1
4 sadîk-ı M1 : sadîkı A
5 sandıcuklarda cevherler A : sandukcuklarda cevâhir M1
6 üç A : üc M1
7 oldukca A : oldukça M1
8 itfâ A : اطفا M1
9 tertîb A : ترتيب M1

gelmesini iddi'â eylediklerinde, meclisde bulunan sudûr-i 'ulemây-ı a'lâm henûz mes'ele-i ahkâm-ı 'avâmmın fesâd-encâmını derk ü isti'lâmla, ol vakit isbât-ı mukaddimât-ı cebr u mukâbeleye sâk-ı vifâk üzere kıyâm edüp: "Liyâkat-ı zâtiyye-i mehâdîmiyyesiyle Şeyhulislâm olmuş bir zâta havâle-i hüsâm-ı hısâm ve bu sûretle sell-i şemşîr-i ilhâh u ibrâm olunmak, **[M1 140]** müstevcib-i nakîsa-i şân-ı 'ulemâ'[1] ve belki münâfî-i ta'zîm-i şerî'at-i garrâdır" deyerek kavm-i melâmın[2] mânend-i risâle-i galetât-ı 'avâmm-ı bî-ma'nâ vü pür-eskām kelâmlarından terettüb edecek zarar-ı 'âmmı kendülere ifhâm ve: "Cümlemiz çâkâçâk ve seccâde-güster-i 'arsa-i helâk olmaymca, bu kâr-ı nâ-me'mûl, sûret-yâb-ı husûl olmaz" deyü i'lâm eylediklerinde, yüze çıkmış ba'zı esâfil-i halî'u'l-'izârı bin belâ ile hele bu mes'elede iskât ü ilzâm edüp, 'arûs-i hacle-pîrây-ı nâmûs-i 'ulemâya zerî'a-i mestûriyyet olmak içün el-hak bu bâbda küllî ihtimâm buyurdular. Lâkin teba'a-i erbâb-ı ihlâl, mukayyed-i defter-i a'mâl olan vüzerâ vü ricâlin 'Arsa-i Lahm'e ihzâr ve küşte-i seyf-i demâr olmaları bâbında ısrârları, bîrûn-i dâ'ire-i tehammül ü karâr oldukda, yine sudûr-i 'âlî-makām hıfz-ı siyâk-ı sâlifü'l-irtisâmla, *"es-Sulhu seyyidü'l-ahkâm"** mısdâkıyla encâm-ı maslahatı miskiyyü'l-hıtâm etmek müstenedini[3] iltizâm ederek: "İdâre-i umûr-i saltanat, muhavvel-i 'uhde-i ricâl-i devlet olduğu cümle 'indinde müsbet olmağla, bunların fıkdânı mesâlih-i mülkiyye[ye] bâ'is-i perîşânî olup, ez-cümle Gālib Efendi, mezâyây-ı esrâr-ı devlete 'ârif ve düvel-i mütenevvi'a mu'âhedâtı senedâtına ve der-dest olan Rusya mükâlemâtı tahrîrâtına vâkıf olmağla, bu sûretde cümlesini mahv u i'dâm, himâyet-kârî-i devlet da'vây-ı mücerredine zıdd ve hılâf-ı mahz-ı telef ü isrâfdır" deyü isti'fâlarına gayret ü ihtimâm ederek, kabûl-i kavl-i nâ-ma'kullerinden istinkâf eylemeleriyle, maznûn-i ehl-i insâf olduğu üzere hele Gālib Efendi bu def'a dahi tahlîs ve anların sebebiyle birkaç merd-i bî-cürmden dahi yed-i gadr ü te'addîleri fekk ü taklîs olundu. Ancak Râmiz Paşa ile 'Abdurrahmân Paşa'nın firârlarını inkâr ile mutâlebelerinde ısrâr, derece-i tehammülü güzâr ve meclisde bulunan ashâb-ı cerh u ta'dîli bîzâr eylediği esnâda, müşârun ileyhimâyı ta'kîb eden mezbûr sefîne 'avdet ve içinde olanlardan biri sanâdîd-i yeniçeriyâna iblâğ-ı peyâm-ı beşâret edüp, sefîne-i mezbûre ile ta'kîblerinin sûretini beyân ve karaya çıkmış olduklarından derk edemediklerini i'lân edüp, ancak karada olanlar **[M1 141]** etrâflarını dâ'iran mâ-dâr ihâta ile: "Şimdiye kadar yedlerine giriftâr olmuşlardır, hayyen ve meyyiten ihzâr olunurlar" dediği, sanâdîd-i merkūmeye bâ'is-i istibşâr ve sudûr-i 'âlî-mikdâra me'haz-ı fursat-ı güftâr

---

1 'ulemâ' M1 : 'ulemâ A

2 melâmın A : melâlin M1

* "الصلح سيد الاحكام" = Barış, varılan sonuçların en güzelidir" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

3 müstenedini A : mesnedini M1

oldukda: "İşte firâr eyledikleri âşikâr oldu" buyurdukları, nâ-çâr izhâr-ı şîme-i hacâlet ü 'âr ederek sükûtlarına medâr olmağla, ancak kadîmî ocaklara ri'âyet olunmak üzere tefrîk-ı cem'iyyet ve tenmîk-ı sened-i bî-ihticâc itâ'at etmeğe niyyet, cum'a gicesi sâ'at altı sularında ifrâğ-ı kâlib-i temşiyet ve firârîlerin bulunmalariyçün ısdâr-ı emr u fermânla maslahat-ı fetret, gûyâ pezîrây-ı nihâyet oldu.

Ve ertesi◊ sabâh içerü ocaklar bostâniyânı zâbitânından ba'zı fitne-i'tiyâd biraz eşhâs-ı behâyim-nihâda[1] Otluk-kapusu'nu küşâd etmekle, bir cüz'î mikdâr segbân gerçi küşte-i tîg-i 'udvân olup, lâkin zâbitân-ı dûdmân mukaddemâ: "Bizim ancak hasm-ı cân ve dûdmânımız Râmiz Paşa ile Kadı Paşa ve anların teba'ası olup, segbânların ekseri bizim hem-şehri ve ehibbâmız ve belki birazı da akrıbâ vü te'allukātımız olmalariyle, bizim anlar ile[2] aslâ mâ-cerâmız yokdur" deyerek teskîn-i harâret zımnında bir nev' desîse ile[3] eyledikleri 'ahd ü emâna mebnî, ortalar zâbitânı segbânları gürûh gürûh götürüp, kışlalarına mihmân eylediler[4] ve mâ'adâsı perîşân oldular. Lâkin ru'esây-ı ulûf u mi'âtdan ba'zıları giriftâr-ı eyâdî-i[5] haşerât oldukca, katl ü gadr ile teşeffî-i sadr eylediler.

Ve ol esnâda topcu neferâtı dahi Top-hâne'ye 'avdet ederler iken, 'Arabacı-başı Ağa'ya bir kayıkda birkaç[6] ehl-i 'adâvet kurşun atmağla, ol dahi bir sâhib-i gayret ü şecâ'at âdem olduğundan, dört çifte kayığıyla üzerlerine varup, şeşper ile birkaçının çehre vü kafâsını hark ve birkaçiyle[7] dahi musâra'a vü müşâcere eder iken deryâya düşüp, der-'akab gark oldu*.

Ahvâl-i Üsküdar[8]

Ertesi 'arefe olan yevm-i[9] cum'a◊◊ Üsküdar semtindeki reme-i müctemi'a, Selîmiyye tarafına hatve-peymâ ve nübâh ü nidâlariyle vâdî-i

---

◊ 29 Ramazân 1223 = 18 Kasım 1808 Cuma.

1 nihâda A : nihâd M1

2 anlar ile M1 : anlarla A

3 ile A : — M1

4 lâkin zâbitân-ı ..... eylediler M1 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.65a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

5 eyâdî-i A : eyâdî-yi M1

6 birkaç M1 : birkac A

7 birkaçiyle A : birkaciyle M1

* "**Zuhûr-i cesed-i 'Alemdâr** ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,39-41'de kaydedilmiştir.

8 **Üsküdar** M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra kırmızı mürekkeple yazılmış olan "ve Levend Çiftliği" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

9 yevm-i A : — M1

◊◊ 29 Ramazân 1223 = 18 Kasım 1808 Cuma.

merdüm-hârîde tecemmu'a biraz zevi'l-enyâb [M1 142] sûhte, pâ-eznâb-ı 'ale'z-zevâ'ib-i müsâbaka-nümâ olarak, sinnevr-i mükâlebede mübâşeret-i harâhir u gavgâ etmeleriyle, me'mûr-i muhâfaza-i kışla olan Arnavud Bin-başı dahi ma'iyyetinde olan bir mikdâr segbânla def'-i sâ'ile nâ-çâr ibtidâ edüp, muhâcimînden vâfirce 'akūr-i bî-pervâ, meslaha-i melhamede deşne-i kassâb-ı dehre fedâ oldukdan sonra dahi, kesret-i a'dây-ı segbân, müzâhame-fezây-ı asker-i yeniçeriyân olmağla, Bin-başı zarûrî kışlaya tehassunla metânet izhâr eyledikde, tabî'at-ı ma'lûme üzere kışlaya dahi ilkāy-ı nâr olunarak, kışla-yı mezbûr ihrâk ve Bin-başı'yı dem-i ma'sûma igrâk eyleyüp, ba'dehû sâ'ir bin-başılar hânelerini ve anlarla bile ekser büyût-i sâ'ire-i cîrân-ı bî-tarafânı dahi sûhte-i nâr ve emvâl ü eşyâlarını gāret ü târumâr eylediler. Ve Kadı 'Abdurrahmân Paşa'nın icâre ile[1] sâkin olduğu Sadr-ı esbak İsmâ'îl[2] Paşa'nın cedîd serayında mevcûd eşyây-ı girân-behâyı bi'l-cümle yağmâ ve mâl-ı eytâm olan mezbûr seraya dahi âteş-i zulm ilkāsiyle külliyyen ferâmûş-i havf-ı Hudâ eylediler*.

Bâ-hikmet-i hafiyye-i cenâb-ı Kibriyâ, İsmâ'îl[3] Paşa'nın takdimetü'l-ma'rifet-i[4] sefer-i a'dâda düşmenden gûyâ ketm ü ihfâ olunarak, Hotin semtlerine mukaddemce[5] irsâl olunacak olan ordu-yi muntazam, Kadı Paşa zemânında ba'zı küberâya gayz icrâsı zımnında bâ'is olduğu Edirne gavgâsı sebebiyle, ibtidâ fürce-yâb olan eşkıyâ mâ-verâda hânesini ihrâk ile mevrûs-i evlâdı olan havâyic-i serayını yağmâ eylediler. Bundan mâ'adâ ol esnâlarda Tirsinikli-oğlu'nun cümletü'l-mülkü ve fa''âl-i re'y ü silki olmağla, Edirne'de Dağdeviren-oğlu'na mâdde-i mezbûrede mu'âvenet eden Bayrakdâr Mustafa Ağa[6], sonra gerçi rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le i'tilâ edüp, lâkin mukaddemâ gayret-keşi olduğu ashâb-ı tuğyân ve bir zemân tâbende-i âteş-i hamiyyeti olduğu dûdmân, âsâr-ı inkisâr-ı kalb-i Sultân ile 'âkıbet kendüsüne dahi 'adû-yi cân olup, oldukca vâkıf-ı ahvâl-i cihân olmağla, kendülerden rû-gerdân oldukda, ba'de-zemân şübhesiz sırr-ı[7] mücâzât-ı Sübhân olarak, sûret-i kısâsda yine ol kavmin ellerinde 'âkıbet "Sûhte-i nâr-ı tuğyân ve Mahrûkî" nâmiyle dâstân-ı cihân olduğu, 'ibret-i[8] 'azîme-i hakāyık-bînândır. [M1 143]

---

1 icâre ile A : icâresiyle M1
2 İsmâ'îl M1 : İsma'îl A
* "**Ahvâl-i Üsküdar** ..... eylediler" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,41'de kaydedilmiştir.
3 İsmâ'îl M1 : İsma'îl A
4 ma'rifet-i A : ma'rife-i M1
5 mukaddemce A : mukadde[m]ce M1
6 Ağa M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "Men'ister'â'z-zi'be zaleme meselince" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
7 sırr-ı A : sezây-ı M1
8 'ibret-i A : gayret-i M1

Ahvâl-i Levend Çiftliği[1]

Galata ve Top-hâne ve Beşiktaş havâlîsinde bu ana kadar encâm-ı kâra nigehbân olan yârân dahi revâc-ı bâzâr-ı tuğyânla kesb-i servet ü sâmân[2] eden yağmâ-gerân akrâna hased ile hurûşân olup, neşr-i livâ'-i cem'iyyet ve Levend Çiftliği semtine levendâne hareket eylediklerinde, çiftlikde bulunan bir mikdâr sâhib-i hâne segbân tâ'ifesinin kışla ve hânelerinde mevcûd[3] emvâl ü eşyâlarını yağmâya mübâşeret eylediklerinde, anlar dahi müdâfa'aya mübâderet birle segbânlara tâb-âver-i mukâvemet olamayup, perîşân u gürîzân olmuşlar ise dahi, mukaddemâ vükelâ'-i devletin sâ'ir umûr-i mühimme-i devlet gibi bunların levâzımâtına dahi 'adem-i dikkatleri sebebiyle makarr-ı asker olacak çiftlikde cebehânenin ve hic olmazsa birkaç günlük zahîre vü nânın fıkdânı, iki günden berü ac ve bî-'ilâc kalmış segbân ü zâbitânı ve anlara müte'allik olup aclıkdan feryâd ü figan eden nisvân u sıbyânı it'âma bir mikdâr tedârük-i zâd ile sedd-i ramak-ı nefs ü 'iyâl ü evlâd etmek içün öteye berüye az vakitde perâkende eylediği, çok geçmeyüp ma'lûm-i zebûn-küşân oldukda, tekrâren 'avdetle semt-i fursata şitâban olup, der-'akab kışlaları sûzân ve etrâfda olan büyût ü dekâkîni dahi ihrâk-ı nâr-ı tuğyân ve emvâl ü eşyâlarını tâlân, hattâ büyût-i esnâf u tüccâr ve zâbitânda der'-i pûş-i 'ısmet olan nisvân-ı Müslimânân'ın kâr-geh ve çarhek (چرخك) ve ferâce ve ketan ve sâ'ir elbise ve eşyâ ve zikri nâ-sezâ emti'a-i nisâya kadar nesnelerini nehb ü gasbla, anları hılâf-ı rızây-ı cenâb-ı Rabb ve bilâ-hicâb ü edeb arkalarına yüklenüp celb ederek, teng-nây-ı cibâl ü sahrâyı nümûne-nümây-ı sûk-ı bedestân eyledikleri*, re'ye'l-'ayn manzûr-i 'Abd-i nâ-tüvân olmuşidi[4].

Ve ba'de-ez-ân harîk-zede olan kışla ve hâne ve dükkânların vîrânelerinde mismâr ve şebeke ve şem'dân ve sâ'ir hadîd ve nuhâs ve tencere ve kazgânı bir haftaya kadar zîr-i türâbdan ihrâc ederek etrâfa nakl edüp, emvâl-i harbiyân[5] gibi beynlerinde bey' u şirâ ile hâşâ ki Bektâşiyân-ı muhibban-ı hânedân, hakkâ ki müzekkir-i musîbet-i 'azîme-i 'Arabistân **[M1 144]** oldular. Zîrâ mukaddemki gavgâ esnâsında ru'esây-ı hezâreden[6] bir

---

1 **Çiftliği** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.65b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 1 {Şevvâ}l" yazısı vardır] A] A

2 **sâmân M1** : sân A

3 mevcûd M1 : mevcû[d] A

* "**Ahvâl-i Levend Çiftliği** ..... eyledikleri" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,41-42'de kaydedilmiştir.

4 re'ye'l-'ayn ..... olmuşidi M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.66a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

5 harbiyân A : حربيان M1

6 ru'esây-ı hezâreden A : bin-başılardan (بكباشيلردن) M1

zahm-dârı, birkaç[1] nâdân Ayasofya Câmi'i haremine sevk u ihzâr ve: "Eğer yeniçeri olursan, seni âzâd ederüz. Söyle nesin?" lafzını tekrâr, ol bî-çâre ise teyakkun-ı mevtiyle melekü'l-mevte intizârda olduğundan, kelimetân-ı şehâdetânı tekrârda ısrâr eyledikde, anlardan bir nâ-bekâr: "Hâşâ şu ağzına filân etdiğimi dahi söyledür müsüz?" deyü mûcib-i ikfâr sebb ü şetmle havâle-i seyf-i demâr eylediğini gören hademe-i câmi'den ve ehibbâmızdan mevsûf-i sıdk u salâh bir efendi, isti'âze vü istiğfâr ederek bu Hakîr'e hikâyet eylemişidi. Bundan mâ'adâ bî-hadd ü şümâr mûcib-i hüzn ü iğbirâr niçe[2] u'cûbe-i rüzgâr hâlât güzâr eyledi ki, ol âsâr-ı mezâlim-îsârın nakş-ı sutûr-i siyeh-kârı, keşîde-i sahîfe-i beyzâ'-i[3] izhâr olunmasına vâhime-i ta'n-ı agyâr ile henûz evrâk-ı rüzgâr-ı bî-karâr nâ-müsâ'id olmağla, îmâ vü ihtisâr kılındı.

Ne ma'nîler ne sözler mündericdir safha-i dilde
Eğerçi sûret-i zâhirede hâmûşem kitâb-âsâ.

Katl-i Hacı Ahmed-oğlu ve Humbaracı-başı

Anadolu hânedânlarından olup, zemân-ı Selîm Hânî'de mutî'-i fermân-ı Cihân-bânî ve mücidd-i tenfîz-i evâmir-i Sultânî idüğünden, bundan sonra dahi müstahdem olacakların biri olmağla, mukaddemce Der-'aliyye'ye celb ile Dergâh-ı 'âlî Kapucu-başılığı'yla be-kâm ve Büyük Mîrahûrluk Pâyesi'yle merbût-ı ıstabl-ı nevâziş ü ikrâm kılınan sâbıkā Bolu Beyi Hacı Ahmed-oğlu, mukaddemâ Bolu'daki asker-i Şâhâne[4] ve binây-ı kışla ve bîmâr-hâne husûslarına mukaddem ü mu'ayyen olduğu sebeble[5], İstanbul'da ekseri manav ve aşcı ve sebzeci ve gözlemeci ve birazı da muhtekir olduklarından, gasb-ı emvâl-i 'ibâd ile karâr-gîr ve mertebe vü fetretde kesîr[6] Bolu Etrâki'nin kendüye gayz u 'adâvetleri derkâr olmağla, yedlerine giriftâr oldukda, kantara-i seyf-i demârdan vilâyet-i 'ademe imrâr eylediler*.

Humbaracı-başı Ağa'yı dahi sadâkati sebebiyle ocaklusundan ba'zı eşkıyây-ı şerîr, katl ü tedmîr eylediler[7]. **[M1 145]**

---

1 birkaç M1 : birkac A
2 niçe A : nice M1
3 beyzâ'-i M1 : beyzây-ı A
4 asker-i Şâhâne M1 : + [vr.66b'nin sağ kenarında muhtemelen bu kelimelerle ilgili olarak aynı kaligrafi ile "askeriyâna, nüsha" kaydı vardır] A
5 sebeble A : sebebiyle M1
6 mertebe vü fetretde kesîr A : mertebe-i vefretde [e]kser M1
* "**Katl-i Hacı Ahmed-oğlu** ..... eylediler" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,41'de kaydedilmiştir.
7 Humbaracı-başı ..... eylediler M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile vr.66b'nin sol tarafına yukarıya diklemesine yazılmışlardır] A

Teşrîf-i hümâyûn be-Câmi'-i Zeyneb Sultân[1]

Pâdişâh-ı Cemşîd-celâdet ve Şehinşâh-ı İskender-mehâbet hazretleri yevm-i 'arefede[◊] edâ'-i[2] salât-i cum'aya niyyet ve Zeyneb Sultân Câmi'i'ne teşrîf-sâz olmağa[3] hareket buyurmalariyle, saff-beste-i zemîn-i 'ubûdiyyet olan ağavât ve zâbitân ü neferâta debdebe-i saltanatla irâ'e-i rûy-i şevket ve sâ'ir muntazırîn-i teşerrüf-i cemâl-i kerûbî-misâl-i Mülûkâne'leri olan bendegân-ı sadâkat-nişâna 'arz-ı dîdâr ile bahş-ı meserret buyurdular.

Ol esnâda ba'zı ser-be-hevâ bî-hayâ, müvâcehe-i Hidîvâne'de Silahdâr Ağa ve sâ'ir ba'zı kurenânın i'dâmlarını istid'â edecekler olduğu, ma'lûm-i zâbitân ve Ağa oldukda, teşrîf-i hümâyûndan mukaddemce: "Be[4] yoldaşlar ne durursuz! Silivri tarafından Kapudan Paşa ve Kadı Paşa'yı takımlariyle tutup getürmüşler. Be meded yetişüp, At-meydânı'nda hâzır kılınan kazıklara bir kadem akdem urasız!" deyü nidâ eylemekle, merkûmları sûhte-i pâ gibi ol tarafa irsâl ü isrâ etmekle, vâkı'â 'âkılâne bir tedbîr-i ra'nâ etdiler[5]. Ve: "Mahfûz-i dest-i ta'zîm olan nigîn-i Vekâlet, Ağa yediyle câmi'-i şerîfde müsellem-i[6] savb-ı saltanat kılındı" deyü gûş-zed olmuşidi*.

İcrây-ı resm-i tebrîk-i 'îd[7]

Leyle-i 'îdde ber-mûceb-i kānûn, dâmen-bûsî-i[8] tebrîk-i 'îd icrâ olunmağa[9] irâde-i hümâyûn te'alluk eylemekle, haberdâr olan ricâl-i devlet-i ebedü'd-devâm[10] ve kibâr-ı 'ulemây-ı a'lâm, rahş-süvâr-ı hareket ü ikdâm ve sudûr-i kirâm 'acele süvâr <'acele> ve ihtimâm[11] ve Şeyhulislâm ve Kā'immakām hazerâtı birkac günden berü Seray-ı hümâyûn'da beytûtet ü ârâm bu-

---

1 **Sultân** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.66b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 30 {Ramazâ}n" yazısı vardır. Ayrıca metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "Yevm-i merkûmda" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

◊ 29 Ramazân 1223 = 18 Kasım 1808 Cuma.

2 edâ'-i A : edây-ı (ادای) M1

3 olmağa A : olmağla M1

4 Be A : — M1

5 Ol esnâda ..... etdiler M1 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek vr.66b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

6 müsellem-i A : teslîm-i M1

* **"Teşrîf-i hümâyûn be-Câmi'-i** ..... olmuşidi" kısmındaki bilgiler, ifâdelerde esasa taalluk etmeyen değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,42'de kaydedilmiştir.

7 **'îd** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.66b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 10 {Şevvâ}l" yazısı vardır] A

8 dâmen-bûsî-i A : dâmen-pûsî-i M1

9 olunmağa A : olunmağla M1

10 ricâl-i devlet-i ebedü'd-devâm M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın ve vr.66b'nin altına yazılmışlardır] A

11 ihtimâm A : itmâm M1

yurmuşlar olmağla, herkes mahall-i mu'ayyeninde kā'ide üzere cem'iyyet eyledikden sonra, Şeyhulislâm-ı 'âlî-makām Bâbü's-sa'âde tarafından mecma'-i 'ulemâ olan Dîvân yerine gelüp, resm üzere sudûr-i kirâmla teşrîf-i hümâyûna intizâr ve bir müddet ârâm eyledikden sonra[1], resm-i tebrîk-i 'îd ve dâmen-bûs[2] itmâm olundu.

Ve erkân-ı devlet icrây-ı kā'ide-i bey'atle 'avdet eylediklerinde, Şehriyâr-ı şevket-medâr hazretleri dahi edây-ı salât-ı 'îd içün kā'ide üzere[3] alay u haşmetle Sultân Ahmed Câmi'-i şerîfine hareket buyurdular*. **[M1 146]**

Tasmîm ve tanzîm-i Bâb-ı 'âlî ve ba'zı tevcîhât

Muhterik olan Bâb-ı 'âlî binâ oluncaya kadar, ru'yet-i mesâlih-i 'ibâd ü bilâda bir cây-ı mu'ayyen iktizâ eylediğinden nâşî, yevm-i 'îdde◊ tasmîm ü tanzîmine ibtidâ[4] olunan ve hâlâ taraf-ı mîrîde olup, Sultân Bâyezîd Câmi'i kurbünde Merkebciler-kapusu karşusunda kâ'in esbak Vâlide Sultân Kethudâsı Yûsuf Ağa'nın konağı, mevki' u vüs'at cihetleriyle Paşa-kapusu olmağa, fi'l-hakîka elyak u evfak olmağla, der-'akab ikdâmla intizâm buldukda, iktizâ eden aklâm nakliyle şimdilik Sadr-ı a'zam hazretlerine 'îd-i şerîfin ikinci günü◊◊ cây-ı ârâm kılındı.

Ve yevm-i mezbûrda Çelebi Mustafa Reşîd Efendi, Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî-makām nasb buyurulmağla, teveccüh-i kulûb-i nâs berekâtiyle hamden lillâhi[5] Te'âlâ bu def'a dahi haklarında hicbir[6] mûcib-i hirâs ü âlâm olur kelâm sebkat etmeyerek, yine nâ'il-i ikrâm oldular[7]**.

Tebeddül-i Şeyhulislâmî ve Sadâret-i Memiş Paşa

Çünki esâfil ü 'avâmm beyninde Şeyhulislâm haklarında kîl ü kāl hâlâ resîde-i hadd-i hıtâm olmayup, hattâ leyle-i 'îdde Seray-ı hümâyûn'dan

---

1 sonra M1 : sonr[a] A
2 dâmen-bûs A : dâmen-pûs M1
3 kā'ide üzere M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
* "Şeyhulislâm ve Kā'im-makām hazerâtı .... buyurdular" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,42-43'de kaydedilmiştir.
◊ 1 Şevvâl 1223 = 20 Kasım 1808 Pazar.
4 ibtidâ A : ibtidâr M1
◊◊ 2 Şevvâl 1223 = 21 Kasım 1808 Pazartesi.
5 hamden lillâhi A : hamida[llâ]hu M1
6 hicbir M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "kelâm" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
7 **Tasmîm** ..... oldular M1 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.67a'nın sol kenarına yazılmıştır] A
** "**Tasmîm ve tanzîm-i Bâb-ı 'âlî** ..... oldular" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,43'de kaydedilmiştir.

Soğuk[1]-çeşme kapusu tarafından 'avdet buyurduklarını ru'yet eden ba'zı erbâb-ı mefsedetin birbirleriyle gûn-â-gûn sohbet ü meşveret ve "Nizâm-ı Cedîd Şeyhulislâmı" ta'bîrleriyle haklarında itâle-i lisâna cesâret eyledikleri, kar'-ı sâmi'a-i 'ulemâ eylemekle, şâyed bir mu'âmele-i nâ-be-câ ile âb-rûy-i 'ulemâ dest-i nâ-halefde telef olmak ihtimâlini ber-taraf eylemek içün taraf-ı bâhiru'ş-şeref-i Mülûkâne'den lâ-'ale't-ta'yîn bir başka dâ'îlerini mesned-i vâlây-ı Fetvâ'ya karîn buyurmalarını sudûr-i 'ulemâ bâ-'arz-ı hâl[2] istid'â eylediklerinden, müsâ'ade-i recâları zımnında mâh-ı şevvâl-i mükerremin üçüncü gününde[◊] bâ-Pâye-i Sadâret-i Rumeli Nakîbü'l-eşrâf olan Dürrî-zâde es-Seyyid 'Abdullah[3] Efendi hazretleri eban 'an-ceddin Şeyhulislâm-zâde ve kâbiran 'an-kâbir ecdâd-ı pâk-nihâdları, mesâ'il-i kerâhet-i ahlâk u ef'âlden sâlim ü âzâde hânedân-ı kadîmden 'âlî-cenâb-ı mehâdîm[4] olmalariyle, mukayyed-i bâb-ı istihsân-ı ahkâm-ı Sultânî olduklarından, sezâvâr-ı mesned-i İftâ[5] ve tasdîr-i [M1 147] sudûr-i 'ulemâ buyuruldukları esnâda, Kā'im-makām Paşa hazretleri dahi nâ'il-i mesned-i vâlây-ı Sadâret-i 'uzmâ oldular.

Ve Şeyhulislâm-ı sâbık hazretleri evvelâ Kanlıca'da kâ'in sâhil-seraylarında çend rûze kadar inzivâ buyurup, ba'dehû himâyeten 'ani'l-eşkıyâ arpalıkları olan Mağnisa'ya iclâ buyuruldular*.

Garîbe-i Kapudânî-i Seyyidî 'Ali Paşa hod-be-hod

Bundan akdemce esnây-ı gavgāda re'îs-i erbâb-ı iddi'â olan Kandıralı Mehmed Ağa, sâbıkan Kapudân-ı deryâ Seyyidî 'Ali Paşa müte'allikātından olmağla, vech-i mezkûr üzere Tersâne'yi zabt u istîlâsı esnâsında[6], müşârun ileyhi da'vet zımnında menfâsı olan Burusa'ya Tersâne filikalarından birini der-'akab irsâl ü isrâ ile da'vet ve bir an akdem Âsitâne tarafına celbe müsâra'at etdiğinde, ol re'îs-i bî-iz'ân dahi bilâ-izn ü fermân bî-mehâbâ zevrak-süvâr-ı[7] icâbet olarak, yevm-i 'arefede[◊◊] İstanbul'a vâsıl ve doğruca

---

1 Soğuk M1 : صوغق A

2 bâ-'arz-ı hâl M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "recâ vü" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

◊ 3 Şevvâl 1223 = 22 Kasım 1808 Salı.

3 'Abdullah A : 'Abdu[ll]ah M1

4 mehâdîm A : mehâdim M1

5 iftâ M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "buyurulup" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

* "Çünki esâfil ü 'avâmm beyninde ..... buyuruldular" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,42,45'te kaydedilmiştir.

6 vech-i mezkûr ..... esnâsında M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.67b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

7 zevrak-süvâr-ı A : زورقسوار M1

◊◊ 29 Ramazân 1223 = 18 Kasım 1808 Cuma.

Ağa-kapusu'na dâhil olmağla, anlarla müzâkereden sonra andan dönüp, mesned-i Kapudânî'ye kendülüğünden ku'ûd etmek gibi bir mecnûnâne harekete[1] ictirâ ve ağaların[2] iltimâs-i mutazamminü'l-iddi'âlariyle mâh-ı şevvâlin üçüncü gününde[◊] Râmiz Paşa yerine sâniyen Kapudan Paşalığ'a istîlâ eylediği*, ol kapudan-ı câhil hakkında bir tûfân-ı hâ'il ve nümûde-i cezr-i medd-i sâ'il oldu. Kıt'a:

Yâ zi-İzed nîst câhil mün'im ve 'âlim fakîr
Yâ zi-'izzet rütbe-i fakr u fenâ efzûn-terest
Ver ne key mümkin tüvâned bûd istihkāk-ı 'ilm
*Ki tüvân güften ki ni'met-i câhilân-râ der-horest***

Nefy-i Silahdâr ve Çukadâr Ağa[3]

Silahdâr Ağa-yı Şehriyârî Mehmed Bey ile Çukadâr Ağa, tertîb-i cedîdin gûyâ gayret-keşânı oldukları ve Seray-ı Sultânî'ye mukaddemâ da'vet-i vüzerây-ı 'âlî-şân ve celb-i segbânân eyledikleri müsnedâtı, beyne'l-eşrâr iştihâr bulmuş ve hakîkatde gerek Hudâvendigâr-ı şehîd'e[4] ve gerek hâlâ hazret-i veliyy-i ni'mete sadâkāt-kârlıkları ni'am-kûrlere göre kendülere bir 'azîm kabâhat ü töhmet olmuş olmağla, ba'zı bî-'ârın haklarında gayz u 'adâveti, derece-i hıyânete varacağı âşikâr olduğundan, mâh-ı [MI 148] mezbûrun dördüncü günü[5◊◊] dâ'ire-i hümâyûndan ihrâc ve Kıbrıs'a nefy ile iz'âc olundular.

---

1 harekete A : hareket MI
2 anlarla ..... ağaların MI : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.67b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A
◊ 3 Şevvâl 1223 = 22 Kasım 1808 Salı.
* "Garîbe-i Kapudânî-i Seyyidî ..... eylediği" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,45'te kaydedilmiştir.
** "یا ز ایزد نیست جاهل منعم و عالم فقیر * یا ز عزت رتبه فقر و فنا افزونترست
ور نه کی ممکن تواند بود استحقاق علم * که توان کفتن که نعمت جاهلانرا در خورست = Ya câhilin nimete sahip ve âlimin fakîr olması Allah'tan olan bir şey değildir, ya da fakirlik ve fenâ rütbesi, izzet bakımından daha yücedir. Yoksa ilme hak kazanmak nasıl mümkün olabilir, câhillerin nimetine de uygundur denilebilir" anlamına gelen bu cümle Farsça bir kıt'adır
3 Ağa MI : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile sayfanın sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 4 {Şevvâ}l" yazısı vardır] A
4 şehîd'e MI : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile vr.67b'nin sağ tarafına yazılmıştır] A
5 mâh-ı [MI 148] mezbûrun dördüncü günü MI : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.67b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A
◊◊ 4 Şevvâl 1223 = 23 Kasım 1808 Çarşamba.

Ve Kilar Kethudâsı Emîn Ağa, Silahdâr-ı Şehriyâr ve Kahveci-başı 'Osmân Ağa, Kethudây-ı Kilar ve el-Hâc 'Ârif Ağa, Mâbeyinci olmayarak Kahveci-başılık'la pâye-dâr oldu*.

Tevcîh-i Nekābet-i eşrâf[1]

Tebeddül-i mesned-i Meşîhat sebebiyle münhall olan mansıb-ı Nekābet, mâh-ı şevvâlin beşinci gününden◊ zabt eylemek üzere Mekke-i mükerreme Pâyesi[2] olup, sâbıkā Medîne-i Üsküdar Kadısı Çelebi-zâde hafîdi es-Seyyid Zeynel'âbidîn Efendi'ye bâ-işâret-i 'aliyye ve bâ-hatt-ı hümâyûn ber-vech-i mansıb tevcîh buyuruldu**.

Vukū'-i tevcîhât[3]

Mâh-ı şevvâlin sekizinci günü◊◊ Çavuş-başılık, sâbıkā Baş-muhâsebeci İbrâhîm Efendi'ye ve Gediklüler Kitâbeti, Mektûbî hulefâsından Seyyid Mehmed 'Ârif Efendi'ye ve Şıkk-ı Sânî Defterdârlığı, Mehmed 'Avnî Efendi'ye ve Şıkk-ı Sâlis, sâbıkā Muhâsebe-i evvel 'Abdülkerîm Efendi dâmâdı Mehmed Efendi'ye ve[4] Baş-muhâsebecilik, sâbıkā Süvârî Mukābelecisi Hurşîd Efendi'ye ve[4] Top-hâne Nezâreti, sâbıkā Re'îsülküttâb-ı Rikâb Sâlih Efendi'ye ve[4] İstanbul ve Âzâdlu Barut-hâneleri Nezâreti, sâbıkā Rikâb-ı hümâyûn[5] Çavuş-başısı Hasan Efendi'ye ve[6] Matbah Emâneti, sâbıkā Tersâne Emîni Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Selânikî Hasan Ağa'ya şevvâlden◊◊◊ zabt eylemek üzere ve Yeniçeri Kitâbeti, sâbıkā Süvârî Mukābelecisi 'Abdülhamîd Efendi'ye ve[7] Anadolu Muhâsebeciliği, Muhâsebe-i evvel-i sâbık Nu'mân Sâbit Efendi'ye ve[8] Masraf Kitâbeti, Selîm Sâbit Efendi'ye ve[9] Süvârî

---

* "**Nefy-i Silahdâr** ve ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,45-46'da kaydedilmiştir.

1 **eşrâf** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.67b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 5 {Şevvâ}l" yazısı vardır] A

◊ 5 Şevvâl 1223 = 24 Kasım 1808 Perşembe.

2 Pâyesi A : **pâyelülerinden M1**

** "**Tevcîh-i Nekābet-i eşrâf** ..... buyuruldu" kısmındaki bilgiler hemen hemen aynı ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,46'da kaydedilmiştir.

3 **tevcîhât M1** : + **[Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.67b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 8 {Şevvâ}l" yazısı vardır] A**

◊◊ **8 Şevvâl 1223 = 27 Kasım 1801 Pazar.**

4 ve M1 : — A

5 **hümâyûn A : hümâyûn'dan M1**

6 ve M1 : — A

◊◊◊ 1 Şevvâl 1223 = 20 Kasım 1808 Pazar.

7 ve M1 : — A

8 ve M1 : — A

9 ve M1 : — A

Mukābeleciliği, sâbıkā vekâletine mutasarrıf Ken'ân Efendi'ye ve[1] Eshâm Mukāta'acılığı, sâbıkā Top-hâne Nâzırı Mehmed Sâdık Efendi'ye ve Sipâhî[2] Kitâbeti, sâbıkā Anadolu Muhâsebecisi İbrâhîm 'Afîf Efendi'ye ve[3] Silahdâr Kitâbeti, Mâliyye Tezkirecisi-yi sâbık 'Âmir Beyefendi'ye ve[4] Mevkūfâtcılık, sâbıkā vekâletine mutasarrıf el-Hâc 'Abdünnâfi' Efendi'ye ve[5] Mâliyye Tezkireciliği, sâbıkā [M1 149] Kethudâ Bey Kâtibi Mehmed Neş'et Efendi'ye ve[6] Kalyonlar Mevâcibi Kitâbeti, sâbıkā mutasarrıfı 'Abdülkādir Efendi'ye ve[7] Küçük Rûznâmçecilik, sâbıkā Haremeyn Mukāta'acısı Lala Mahmûd Bey Kâtibi 'Ali Efendi'ye; Piyâde Mukābeleciliği, İbrâhîm Şeref Efendi'ye; Küçük[8] Evkāf Muhâsebeciliği, sâbıkā Yûsuf Paşa Hazînedârı Mahmûd Efendi'ye ve[9] Haremeyn Mukāta'acılığı, sâbıkā 'Arabacılar Kitâbeti Vekâleti'ne mutasarrıf Seyyid Mustafa Efendi'ye ve[10] Cebeciler Kitâbeti, Hâfız Mustafa Efendi'ye ve[11] Humbaracı ve Lağımcılar Kitâbeti, Hâfız Mehmed Münîb Efendi'ye ve[12] Piskopos Mukāta'acılığı, Hacı Hasan Ağa-zâde Sâdık Efendi'ye ve[13] 'Ulûfeciyân-ı Yemîn Kitâbeti, Beylik Kalemi Kîsedârı 'Ali Sârim Efendi'ye ve[14] 'Ulûfeciyân-ı Yesâr Kitâbeti, Dîvân Kalemi küttâbından Ni'met Efendi'ye [ve] Guraba'-i yesâr Kitâbeti, el-Hâc Rüstem Efendi'ye ve[15] Sergi Nezâreti, sâbıkā Piyâde Mukābelecisi Sa'îd Efendi'ye* ve[16] Büyük Kal'a Tezkireciliği, sâbıkā Küçük Evkāf Muhâsebecisi Âmedî hulefâsmdan Necîb Efendi'ye; Küçük[17] Kal'a Tezkireciliği, Halîfe-zâde Sâlih Efendi'ye; Hâslar[18] Mukāta'acılığı, Âmedî hulefâsından sâbıkā Büyük Kal'a Vekâleti'ne mutasarrıf Hâmid Beyefendi'ye ve[19] Baş-mukāta'acılık, Siyâhî** Ahmed

---

1 ve M1 : — A
2 ve Sipâhî M1 : Sipâh A
3 ve M1 : — A
4 ve M1 : — A
5 ve M1 : — A
6 ve M1 : — A
7 ve M1 : — A
8 Küçük A : ve Kücük M1
9 ve M1 : — A
10 ve M1 : — A
11 ve M1 : — A
12 ve M1 : — A
13 ve M1 : — A
14 ve M1 : — A
15 ve M1 : — A
* Metnimizde "Sa'îd Efendi" olarak kaydedilen bu kişi, muhtemelen sehven *Târîh-i Cevdet*, IX,285'te "Sâdık Efendi" olarak kaydedilmiştir.
16 ve M1 : — A
17 Küçük A : ve Kücük M1
18 Hâslar A : ve Hâsıl M1
19 ve M1 : — A
** Metnimizde "Siyâhî" olarak kaydedilen bu kişi, *Târîh-i Cevdet*, IX,285'te "Sipâhî" olarak kaydedilmiştir.

Efendi'ye ve[1] Sâlyâne Mukāta'acılığı, el-Hâc Tâhir[2] Efendi'ye ve[3] İstanbul Mukāta'acılığı, Hasan Paşa hafîdi 'Ali Beyefendi'ye; Burusa Mukāta'acılığı, Mümeyyiz İhsân Efendi'ye ve[4] Avlonya ma'a Eğriboz Mukāta'acılığı, Mektûbî hulefâsmdan Şerîf Efendi'ye ve[5] Kili Mukāta'acılığı, 'Avnî Efendizâde Hamîd Efendi'ye ve[6] Kağıd-ı enderûn Emâneti, 'Âkif Beyefendi'ye ve[7] Kağıd-ı bîrûn Emâneti, sâbıkā Târîhî Kâtib Efendi hulefâsından Seyyid Mehmed Emîn Efendi'ye ve[8] Târîhcilik, Ağababası-zâde* Sa'îd Efendi'ye ve[9] Tersâne Riyâset Vekâleti, Küçük[10] Kal'a Pâyesi olan Mehmed Emîn Recâyî Efendi'ye tevcîh olunup, menâsıb-ı sâ'ire kemâ kân mutasarrıflarında ibkā buyuruldu.

Sipâh Ağalığı, Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Hulûsî Ahmed Ağa'ya; Baş-bâkî Kulluğu, yine kapucu-başılardan Dârendeli hafîdi Mehmed Bey'e ve[11] 'Ulûfeciyân-ı Yemîn Ağalığı, Dergâh-ı 'âlî gediklülerinden **[M1 150]** Boğaz Binâ Emîni-yi sâbık 'Osmân Ağa'ya ve[12] 'Ulûfeciyân-ı Yesâr Ağalığı, Alaybeyi-zâde Hüseyn Ağa'ya ve[13] Topcu-başılık, Ocak Kethudâsı Emîn Ağa'ya ve[14] Humbaracı-başılık, ocaklusundan 'Abdî Bey'e ve[15] Lağımcı-başılık, ocaklusundan Altıparmak[16] Mustafa Ağa'ya ve[17] Cizye Baş-bâkî Kulluğu, Silahşörân-ı hâssa'dan Mehmed Sa'îd Ağa'ya tevcîh ve sâ'ir ağavât kezâlik menâsıbında ibkā buyuruldu.

Tevcîhât-ı vüzerây-ı 'izâm[18]

Kezâlik yevm-i mezkûrda tevcîhât-ı vüzerâ dahi icrâ olunup, Eyâlet-i Silistire ve Muhâfızlık-ı Kal'a-i mezbûre, İsmâ'îl Başbuğu Sadr-ı esbak Çelebi

---

1 ve M1 : — A
2 Tâhir A : İbrâhîm M1
3 ve M1 : — A
4 ve M1 : — A
5 ve M1 : — A
6 ve M1 : — A
7 ve M1 : — A
8 ve M1 : — A
* Metnimizde "Ağababası-zâde" olarak kaydedilen bu kişi, muhtemelen sehven *Târîh-i Cevdet*, IX,285'te "Vegābabası-zâde" olarak kaydedilmiştir.
9 ve M1 : — A
10 Küçük A : Kücük M1
11 ve M1 : — A
12 ve M1 : — A
13 ve M1 : — A
14 ve M1 : — A
15 ve M1 : — A
16 Altıparmak A : Altıbarmak M1
17 ve M1 : — A
18 'izâm [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.68b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 8 {Şevvâ}l" yazısı vardır] A : عطای M1

Mustafa Paşa'ya ve[1] Eyâlet-i Anadolu, Vezîr 'Osmân Paşa'ya ve[1] Eyâlet-i Karaman, Bahr-ı sefîd Boğazı Ser'askerliği'yle Vezîr el-Hâc Mehmed Hakkı Paşa'ya ve[2] Mar'aş, Vezîr 'Abbâs Paşa'ya ve[3] Haleb, Sadr-ı esbak Vezîr-i mükerrem Yûsuf Ziyâ Paşa'ya ve[4] Rakka, ibkâ'-i Vezâret'le 'Azm-zâde 'Abdullah Paşa'ya ve[5] Trabzon, ibkâ'-i Vezâret'le[6] Seyyid 'Osmân Paşa'ya ve[7] Habeş ve Cidde ve Şeyhu'l-haremlik, Mekke-i mükerreme['ye] ilhâkan Haleb Vâlîsi Sadr-ı esbak el-Hâc Yûsuf Ziyâ Paşa hazretlerine ve[8] Livâ'-i Köstendil, Mîr-i mîrânlık rütbesiyle Pilaslı Mehmed Paşa'nın oğlu İsmâ'îl Bey'e ve[9] Ohri, İsmâ'îl[10] muhâfazasında olan mîr-i mîrândan Karslı 'Ali Paşa'ya ve[11] Livâ'-i Üsküb, mîr-i mîrândan Mâlik Paşa'ya ve[12] Livâ'-i Çirmen, Bolayır[13] muhâfazasında olan mîr-i mîrândan Dervîş Hasan Paşa'ya ve[14] Hanya ve Kal'ası[15] Muhâfızlığı, mîr-i mîrândan Mar'aşlı 'Ali Paşa'ya ve[16] Resmo kezâlik mîr-i mîrândan Tâhir Paşa'ya ve[17] Eski-şehir, mîr-i mîrândan Bağdâdlı Ahmed Paşa'ya ve[18] Karahisâr-ı sâhib, Vezîr Şerîf Mehmed Paşa'ya ve[19] Livâ'-i Ankara, Kayseriyye Sancağı ilhâkıyle İbrâ'îl Muhâfızı Vezîr el-Hâc Seyyid 'Abdurrahmân Paşa'ya ve[20] Niğde, mîr-i mîrândan Hurşîd Paşa Silahdârı 'Ali Paşa'ya; Beyşehri[21], mîr-i mîrândan Beylânlı Mustafa Paşa'ya ve[22] Akşehir, Mütesellim ile zabt şartiyle[23] İsakcı Muhâfızı mîr-i mîrândan Rumeli Beylerbeyiliği Pâyesi olan Mehmed Sâlim Paşa'ya ve[24] Kırşehri, mîr-i mîrândan Dervîş Mehmed Paşa'ya; Akseray,

---

1 ve M1 : — A
2 ve M1 : — A
3 ve M1 : — A
4 ve M1 : — A
5 ve M1 : — A
6 Vezâret'le M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "Vezîr" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
7 ve M1 : — A
8 ve M1 : — A
9 ve M1 : — A
10 İsmâ'îl A : İsma'îl M1
11 ve M1 : — A
12 ve M1 : — A
13 Bolayır A : بولامير M1
14 ve M1 : — A
15 ve Kal'ası M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın ve vr.69a'nın sağına yazılmıştır] A
16 ve M1 : — A
17 ve M1 : — A
18 ve M1 : — A
19 ve M1 : — A
20 ve M1 : — A
21 Beyşehri A : ve Yenişehir M1
22 ve M1 : — A
23 Mütesellim ..... şartiyle M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.69a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A
24 ve M1 : — A

Kahramân Paşa-zâde mîr-i mîrândan 'Ali Paşa'ya; Çorum, mîr-i mîrândan Şâhîn 'Ali Paşa'ya; Koca-ili, Vezâret'i ibkâsiyle Seyyid 'Alâ'eddîn* Paşa'ya[1] tevcîh buyurulup, sâ'ir vüzerây-ı 'izâmın menâsıbı kemâ-kân ibkâ ile kapu kethudâlarına hil'atler iksâ' olundu**. **[M1 151]**

Ta'yîn ü irsâl-i murahhasân be-cânib-i Rusya

Güzâreş-pezîr-i tahrîr olan vechile devr-i Sadâret-i 'Alemdârî'de Devlet-i 'aliyye'de sûret-i teceddüd-i intizâm ü kuvvet ihtimâli gālib olmağla, ol esnâlarda bi'l-muhâbere Rusyalu, şân-ı devlete lâyık olur sulha meyyâl ü tâlib olduğundan, murahhaslar irsâli husûsuna imâle-i fikr-i sâ'ib olunmuşidi.

Ba'de'l-lüteyyâ v'elletî[2] yine bu ümmîde mebnî, 'avdetine kadar mansıbı vekâletle idâre olunmak üzere Re'îsülküttâb Gālib Efendi, Murahhas-ı Evvel ve Mekke-i mükerreme Pâyesi'yle Murâd Molla-zâde Mehmed Rızâ Efendi, Murahhas-ı Sânî ve[3] Benli-zâde Beylikçi-yi[4] Dîvân-ı hümâyûn 'İzzet Bey, Sâlis olarak bu esnâda ta'yîn buyurulup, hıdmet-i Tercemânî ile Dimitraşko Bey-zâde dahi terfîk olunmağla, mâh-ı mezbûr evâhırında[◊] savb-ı me'mûrlarına[5] ba's ü tatrîk olundular***.

Mîr-i mîrân-şüden-i Kandıralı Mehmed Ağa

Zikri güzâr eylediği vech üzere Râmiz Paşa ve sâ'irleri Âsitâne'den firârlarından sonra, Râmiz[6] Paşa ile Tersâne ru'esâsından İnce Mehmed Bey Çatalca'da Hân Çiftliği'ne varup, anda çend vakit karâr edüp[7], lâkin Kadı Paşa

---

* Metnimizde "'Alâ'eddîn" olarak kaydedilen bu kişi, muhtemelen sehven *Târîh-i Cevdet*, IX,286'da "'Aliyyüddîn" olarak kaydedilmiştir.

1 Akseray ..... Paşa'ya A : — M1

** "**Vukū'-i tevcîhât**..... olundu" arasında yer alan bilgiler, muhtemelen göz aldanması sebebiyle yer verilmeyen "Ocak Kethudâsı Emîn Ağa'ya ve Humbaracı-başılık, ocaklusundan 'Abdî Bey'e ve Lağımcı-başılık" ve "Dervîş Mehmed Paşa'ya; Akseray, Kahramân Paşa-zâde mîr-i mîrândan" kısımları dışında *Târîh-i Cevdet*'in IX. cildinin zeyl kısmında s.284-286'da "Yirmi Üç Senesi Şevvâli'nin Defter Tevcîhâtı" başlığı altında aynen kaydedilmiştir.

2 Ba'de'l-lüteyyâ v'elletî [Bu kelimeler üzeri çizilen "el-hâletü hâzih" yerine aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.69a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A : Ba'dehû M1

3 ve M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "div" gibi okunabilecek bir kelime silinmeye çalışılmıştır] A

4 Beylikçi-yi A : Beylikci-yi M1

◊ 21-29 Şevvâl 1223 = 10-18 Aralık 1808.

5 me'mûrlarına A : me'mûriyyetlerine M1

*** "Ba'de'l-lüteyyâ v'elletî yine ..... olundular" kısmındaki bilgiler hemen hemen aynı ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,71'de kaydedilmiştir.

6 Râmiz M1 : زامر A

7 edüp M1 : — A

ve 'Ali Efendi, esnây-ı tarîkde anlardan mufârakat ve tebdîl-i câme vü kıyâfetle yine Âsitâne'ye 'avdet edüp, 'Ali Efendi bir mahalde tesettür ü ihtifâ, lâkin Kadı Paşa gâyetde cerî vü cesûr olmağla, 'alâ rivâyetin[1] mütenekkiren İstanbul'u dolaşup, At-meydânı'nda ve sâ'ir cem'iyyet-gâh-ı yeniçeriyânda ahvâl ü akvâli beraberce istimâ' u temâşâ eyledikden sonra Üsküdar'a güzâr ve memleketi olan 'Alâ'iyye[2] tarafını ihtiyâr eylemişidi*.

Ve Râmiz Paşa zikr olunan[3] Selîm Giray Sultân Çiftliği'ne vardıkda, leyle-i vak'aya kadar Boğaz-içi'nde Orta-köy civârında bir zimmî yalısında sâkin olup, zuhûr-i vak'ada leylen firâr eden Ermeni tâ'ifesinden 'Alemdâr Paşa sarrâfı Manuk dahi Ruscuk tarafına güzâr etmiş olduğunu istihbâr u tahkîk ve sâ'ir segbân ve zâbitânın cümlesi dahi ol tarafa gitmişler olduğunu istimâ'la, hemân levâzım-ı râhı tanzîm ü tevfîk birle İnce Bey ile bi'l-ma'iyye andan hareket ve Ruscuk semtine imâle-i licâm-ı 'azîmet eylemiş [M1 152] oldukları mesmû' u ma'lûm oldukda, Kapudân-ı sâbıkın böyle sâhil-i Nehr-i Tuna'da her cihetle müstahkem ü üstüvâr ve menşe'-i Vezîr-i 'Alemdâr olan Ruscuk'da lenger-endâz-ı karâr olduğu Kapudân-ı lâhık Seyyidî 'Ali Paşa'ya bir muhâlif rüzgâr görünüp, husûsan mukaddemâ sûret-i ittifâk u mu'âhede izhâr eden a'yân ü eşrâf yâdigârlarının 'ahd ü mîsâk-ı fâsidü's-siyâklarını hakîkate haml ile, müşârun ileyh 'azîm halecâna giriftâr olmağla, mütehakkimâne ilhâh u inhâ ederek, sûretâ sebeb-i tekerrür-i mansıb-ı Vezâret'i ve hakîkatde bâ'is-i nuhûset ü nekbeti olan mezkûru'l-ahvâl Kandıralı[4] Mehmed Ağa'ya rütbe-i Mîr-i mîrânî i'tâ ve re'y-i Kapudânî üzere top ve cebehâne ile firârîlerin ve anlara mu'âvenet edenlerin üzerlerine ba's ü ıttırâ kılınmağı ve ma'iyyetine tarafdârân-ı muhâlifândan dört beş kadar a'yân ta'yîn olunmağı iltizâm ü iddi'â edüp, husûsan Yılık-oğlu Süleymân Ağa dedikleri Rumeli dağlı eşkıyâsı ser-kerdesi ki, mukaddemâ İbrâhîm Kethudâ tedbîriyle Tirsinikli-oğlu'na mu'ârız olmak içün Silistire'ye idhâl[5] ve Mütesellim nasb olunup, bu iki Celâlî-sîretler beyninde merreten ba'de uhrâ ceng-i muhâsedet ve envâ'-ı fiten-i rekâbet ü 'adâvet sebkat etmişidi. Sonra 'Alemdâr Paşa zuhûrunda firâr ve balkanlar içinde biraz müddet geşt ü güzâr ve ahır-ı kâr Sirozî İsma'îl Bey'e dahîl olmağla, Sofya'da bu vakte kadar karâr** ve hasmının def' olmasına intizârda olmuş olan Ağa-yı merkûmun

---

1 'alâ rivâyetin M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

2 'Alâ'iyye A : 'Alânya M1

* "Zikrî güzâr eylediği vech ..... eylemişidi" kısmı, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,47'de kaydedilmiştir.

3 olunan A : olan M1

4 Kandıralı M1 : Kandıra,A

5 idhâl M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "ile" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

** "Ve Râmiz Paşa zikr olunan ..... karâr" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,49-50'de kaydedilmiştir.

dahi muvâfakat-ı meşreb ü meslek sebebiyle şimdi Kandıralı Paşa'ya terfîk u hem-pâ kılınmasını re'sen iltizâm ü inhâ eyledikde, hâlâ Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî Çelebi Efendi ba'zı mehâzîr beyânıyla Yılık-oğlu'nun bu maslahata müdâhalesini nâ-be-câ görerek: "Anın yerine başka dört beş a'yân ta'yîn olunsun!" deyü her ne kadar men' u sarfına himmet eyledi ise dahi, Kapudan Paşa'nın salâbeti sebebiyle tahvîline sûret veremeyüp, ol dahi ta'yîn olunarak, mâh-ı mezbûrun evâhırında◊ Kandıralı Paşa Der-'aliyye'den hareket etdi. Lâkin bu haberin şuyû'uyla firârîler[1] Ruscuk'dan karşu yakaya 'ubûr, husûsan Sarrâf Manuk ve Köse Kethudâ, mukaddemâ iş'âr **[M1 153]** olunduğu vech üzere cem' u iddihâr olunmuş bu kadar emvâl ü hazâ'in-i mâlâmâli alup[2], Rusyalu hudûduna murûr etmeleriyle, bunlar gûyâ verâlarından sâhil-i Tuna'ya kadar ta'kîble Devlet-i 'aliyye'ye bu mâddede dahi bir güzel hıdmet edüp, ancak bu takrîble Yılık-oğlu'nun Silistire'ye yine pâ-nihâde-i istîlâ olduğu, Kapudan Paşa tarafından mukaddemki iltizâm u ibrâma nazaran ol zemân ba'zı ehl-i hured yârân-ı safâyı, ahvâl-i ashâb-ı riyâ gibi gizlice sû'-i zann-ı irtişâya mübtelâ eyledi*.

Esbâb-ı hareket-i firâriyân ez-Ruscuk

Mukaddemen ve mu'ahharan Âsitâne'den birer takrîble firâr ve Ruscuk semtini cây-ı selâmet i'tibâr ederek dâr-ı karâr eden yâdigârlar, emzice-i ehâlî-i beldeye sarf-ı enzâr ve niyyet ü mişvârlarını istiksâ vü istihbâr ederek, gerçi Ruscuk ehâlîsinin dahi mukaddemâ sâ'ir Rumeli memâliki gibi a'yân gavgâsı ve dağlı eşkıyâsı belâsiyle bir müddet muztarib ü perîşân ve sonra 'Alemdâr Paşa zuhûruyla[3] zemânında nâ'il-i âsûdegî ve emn ü emân olduklarından, ol Vezîr-i sâhib-i kudret ü şânın kadrini[4], sagîr ü kebîri gerçi 'ârifân olup, müşârun ileyhin idâre-i memleketi, ihâle-i 'uhde-i istihkâk u liyâkati eylediği, a'yân ve müdebbirânı kendü haklarında her cihetle enfa' u cesbân bilmişler ise dahi[5], işâret olunduğu üzere vak'adan mukaddemce 'Alemdâr Paşa'nın kuvvet-i askeriyyesini taklîl ü kesr ile katl ü def'i husamâsına müyesser olmak içün Rumeli'de Ruscuk üzerine kasd u ta'arruza İstanbul tarafından[6] hass ü

◊ 21-29 Şevvâl 1223 = 10-18 Aralık 1808.

1 firârîler A : firârîleri M1

2 alup A : olup M1

* "ve hasmının def' olmasına intizârda ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,51'de kaydedilmiştir.

3 zuhûruyla A : zuhû[ru]yla M1

4 kadrini A : kudreti M1

5 dahi M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "vak'adan mukaddemce" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

6 İstanbul tarafından M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

igrâ ve ol sebeble müşârun ileyhi ol tarafa altı bin kadar âdem irsâline mecbûr ederek, ısfâfla sebeb-i i'dâm ü ifnâ etdikleri Rumeli tavâ'ifin ru'esâsından mâ'adâ, Âsitâne tarafından üzerlerine hurûc eden Kandıralı Mehmed Paşa mâddeleri, ehâlî-yi mezbûreyi bu perîşânlıkları esnâsında fikr ü telâşa mübtelâ eylediğinden kat'-ı nazar, fermân-ı Pâdişâhî'ye itâ'at ü rızânın a'zam-ı şe'â'ir-i İslâmiyye'den olduğuna vâkıf u dânâ olan ehl-i 'ırz zümresi, medîne-i mezbûrede hâlâ mukaddemki intizâm ü itâ'at bereketiyle erâzil-i[1] **[M1 154]** eşkıyâ makûlelerine galebe vü i'tilâda olmağla, cemâ'at-i kesîrenin emr-i İmâm-ı Müslimîn'e inkıyâd ü iktidâ edecekleri hüveydâ oldukda, firârîlerin yakayı ele verecekleri kendülere rû-nümâ olmağla, Râmiz Paşa ve Köse Kethudâ Ahmed Efendi ve İnce Mehmed Bey ve Sarrâf Manuk, mâh-ı zilka'de evâ'ilinde◊ bir gice emvâl ü eşyâlariyle Ruscuğ'un karşu taraflarına murûr ve Köse Kethudâ ile Manuk, bunca emvâl ü cevher ve hazâ'in-i sîm ü zer ile cümlesi birden Rusyalu tarafına dahi firâra mecbûr oldukları, İstanbul'da râygân ü meşhûr oldu.

Tebdîl-i Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî ve ba'zı tevcîhât[2]

Mâh-ı mezbûrun on birinci günü◊◊, Kethudây-ı Sadr-ı a'zamî Çelebi Mustafa Reşîd Efendi'nin 'azli tasmîm[3] ve makāmına Emîn-i Defter-i Hâkānî Küçük Râşid Efendi vasl ile ta'zîm olundu*. Ve münhalle[4] olan Emânet-i Defâtir, Sipâh Kâtibi İbrâhîm 'Afîf Efendi'ye ve Sipâh Kitâbeti, sâbıkā Mektûbî-i Sadr-ı 'âlî Vekîli 'Abdullah 'İffet Bey'e tevcîhle silsile-i[5] menâsıb tetmîm[6] olundu.

Ve bundan mukaddemce Cebeci-başı Seyyid Hüseyn Ağa ma'zûl ve yerine ocakları Baş-kethudâsı 'Osmân Ağa mevsûl oldu[7].

---

1 erâzil-i A : ارازل A

◊ 1-10 Zilka'de 1223 = 19-28 Aralık 1808.

2 **tevcîhât** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.70b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 11 Zi{lka'de}" yazısı vardır. Ayrıca metinde bu kelimeden sonra başlık olarak yazılmış olan "ve vu[kū]'ât-ı sâ'ire-i cüz'iyye" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

◊◊ 11 Zilka'de 1223 = 29 Aralık 1808 Perşembe.

3 tasmîm M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış "ve yerine" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

* **"Tebdîl-i Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,51'de kaydedilmiştir.

4 münhalle A : münhalî M1

5 silsile-i A : — M1

6 tetmîm A : تتميم M1

7 Ve bundan mukaddemçe ..... oldu [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.70b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A : Ve bundan mukaddemce Cebeci Seyyid Hasan Ağa ma'zûl ve yerine ocakları Baş-kethudâsı 'Osmân Ağa mevsûl oldu M1

Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye ve vukū'ât-ı cüz'iyye[1]

Mâh-ı merkūmun on beşinci gününde◊ yirmi dört senesi rebî'ulâhırı[2] gurresinden◊◊ zabt eylemek üzere Kuds-i şerîf Kazâsı, bâ-Mûsıla-i Süleymâniyye Kılıc 'Ali Paşa Müderrisi Kırımî Mehmed Efendi'ye ve yine gurre-i merkūmeden zabt eylemek üzere Kazâ'-i Haleb[3], bâ-Mûsıla-i Süleymâniyye, Cedîde-i es-Seyyid Hasan-paşa Müderrisi Kalyonî-zâde Mehmed Mecîd Efendi'ye ve[4] Havâss-ı refî'a Kazâsı, sene-i mezkûre rebî'ulevveli gurresinden◊◊◊ zabt eylemek üzere bâ-Mûsıla-i Süleymâniyye, Gazanfer Ağa Müderrisi Nûreddîn Efendi hafîdi Mehmed Es'ad Efendi'ye ve yine gurre-i mezbûreden zabt eylemek üzere Kazâ'-i Selânik, Süleymâniyye Müderrisi Nâfiz Efendi-zâde 'Ali Efendi'ye ve kezâlik gurre-i merkūmeden zabt eylemek üzere Kazâ'-i Galata, Süleymâniyye Müderrisi Konevî İmâm-zâde es-Seyyid Mehmed Sa'îd Efendi'ye bâ-işâret-i 'aliyye ve bâ-hatt-ı hümâyûn tevcîh olundu. **[M1 155]**

Ve işbu mâh-ı zilka'deti'ş-şerîfenin on üçüncü ve on yedinci ve yirmi üçüncü günlerinde◊4 medâris-i 'ilmiyye tevcîhâtı dahi tetmîm[5] olundu[6].

Ve Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî-yi esbak Moravî 'Osmân Efendi ıtlâk olunmağla, evâhır-ı şehr-i mezkûrda Âsitâne'ye vürûd eyledi*.

Nefy-i Defterdâr-ı esbak Sa'dullah Efendi ve 'İrfânî-zâde 'Ârif Efendi ve Tezkire-i Evvel-i sâbık Bâkî Efendi[7]

Edirne Serayı ta'mîrine mukaddemâ Binâ Emâneti'yle ol tarafa irsâl ü me'mûr buyurulan mezkûru'l-ahvâl Defterdâr-ı esbak Sa'dullah Efendi, ta'mîr-i Seray-ı mezbûrda küllî tekâsül ü kusûru meşhûd iken, vak'a-i

---

1 **cüz'iyye** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.70b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 15 Zi{lka'de}" yazısı vardır] A

◊ 15 Zilka'de 1223 = 2 Ocak 1809 Pazartesi.

2 rebî'ulâhırı A : ربيع الاخرى M1

◊◊ 1 Rebû'ulâhır 1224 = 16 Mayıs 1809 Salı.

3 Kazâ'-i Haleb M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

4 ve M1 : — A

◊◊◊ 1 Rebî'ulevvel 1224 = 16 Nisan 1809 Pazar.

◊4 13/17/23 Zilka'de 1223 = 31 Aralık 1808 Cumartesi/4 Ocak 1809 Çarşamba/10 Ocak 1808 Salı.

5 tetmîm (تتميم) M1 : — A

6 olundu M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "ve evâhır-ı mezkûrd[a]" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

* "Ve Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî-yi ..... eyledi" kısmındaki bilgiler hemen hemen aynı ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,51'de kaydedilmiştir.

7 **Nefy-i Defterdâr-ı ..... Efendi** M1 : + [Bu başlık buraya girmesi "tı" harfi ile işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.71a'nın sol tarafına yazılmıştır] A

'Alemdârî mesmû'u oldukdan sonra, evvelki defterdârlığındaki ma'lûm-i vükelâ olan mâye-i cevherin buhârı dimâğına yevmen fe-yevmen su'ûd ederek, encâmında bî-sabr u ârâm terk-i umûr-i mehâmla İstanbul'a bilâ-izn ü ruhsat vürûd eylemiş olmağla, bu günlerde der-'akab nefy ile Der-'aliyye'den matrûd oldu*.

Ve hâcegân-ı Dîvân-ı hümâyûn'dan 'İrfânî-zâde** 'Ârif Efendi'nin esbak Vâlide Sultân Kethudâsı Yûsuf Ağa'ya küllî intisâbla, ol esnâlarda iddihâr u isticlâbı, bâ'is-i muhâsedet-i ahbâb olmuş ve sâye-i müşârun ileyhde fi'l-hakîka haylîce dest-mâye-i servet ü yesâr tedârük kılmış olup, lâkin 'ırk-ı 'İrfânî sereyânmca, ismi müsemmâsına mutâbık ve bir kimseye gadr u zararı gayr-i sâbık, 'ârif ü kâmil ve ancak kendü cihet-i iktisâb-ı mu'tediline müştagil, hakîmâne-reviş, Süleymâne-meniş, ibn-i vakt, ma'kûlü't-tab', mu'tedilü'l-vaz' ve merâk derecesinde mevsûs ve dûran dûr-endîş ve maglûb-i evhâm ve mütevahhiş bir 'âkıl kimse olup, tabaka-i sâniye ricâli 'asrında ba'zı mühimmât tanzîmi içün Ak-deniz Boğazı'na ta'yîn birle tagrîb ve lekesizce edây-ı hıdmetle ol kadarca ile tenkîb olunmuşidi. Lâkin mukaddemâ merhûm Yûsuf Ağa ile münâfese-i külliyyesi olan Boğaz Ser'askeri Hakkı Paşa hazretlerinin pençe-bâz-ı kevn-gîr-i hıdmet ve ma'iyyetlerine düşmekle, *"el-Bugzu yütevâresü"*** vefkınca, ser ü pâ-bürehne Cerce'ye **[M1 156]** iclâ olunması müşârun ileyhin murâd u matlabı olduğundan, fi'l-hakîka sâ'ir mu'azzeblerinden[1] ezyed mu'azzeb olunmuşidi. Ne hâl ise hıdmet-i me'mûresini vech-i lâyıkı üzere ru'yet ve bir takrîble müterakkıb-ı 'avdet iken vürûd-i 'Alemdârî vukū' bulup, mûmâ ileyhin mukaddemâ Ruscuk tarafına ba'zı me'mûriyyeti vukū' bulmak mülâbesesiyle bizzât 'Alemdâr Paşa ile mu'ârefesi ve ser-i kârân-ı vaktle tabaka-i Selîm Hânî münâsebetiyle cihet-i câmi'ası olmağla, himmetleriyle kayd-ı gurbetden âzâd olmuşidi. Bu def'a dahi te'alluk-ı mezbûra mebnî, ba'zı ashâb-ı agrâzın istirkâbiyle yine Boğaz tarafına nefyi tekmile hisâbı kılındı.

Ve *'Âsım Efendi Târîhi* evâhırında*4 mevzû'-ı ta'n-i nâdânî olan sâbıka Tezkire-i Sânî Bâkî Efendi dahi bu esnâda vâfid ü şâyi'[2] olan a'râz-ı emrâz-ı agrâza mübtelâ ve Kütahya'ya, te'alluk-ı sâbıka-i küberâya mebnî nefy ü iclâ kılındı[3]*5.

---

* "Edirne Serayı ta'mîrine ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,51'de kaydedilmiştir.

** "'İrfânî-zâde" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, IX,52'de "'İrfân-zâde" olarak kaydedilmiştir.

*** "البغض يتوارث = Kin, nesilden nesile intikâl eder" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

1 mu'azzeblerinden A : mu'azzeblerden M1

*4 Gerçekten Bâkî Efendi ile ilgili bazı bilgiler *'Âsım Efendi Târîhi*'nde mevcuttur; bk. Ahmed 'Âsım Efendi, *'Âsım Târîhi*, II,185.

2 vâfid ü şâyi' A : vâfid-i vesâyi' M1

3 gayr-ı sâbık, 'ârif .....kılındı M1 : [Bu uzunca kısım, buraya girmesi işaret edilerek ve yazının sonunda "sah" kaydıyla satırın hizâsına vr.71a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

*5 "Ve hâcegân-ı Dîvân-ı hümâyûn'dan ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,52'de kaydedilmiştir.

Sadâret-i Yûsuf Ziyâ Paşa sâniyen ve Kā'im-makāmî-i Çerhacı 'Ali Paşa

Çünki birkaç def'a manzûr olup, 'alâ hâlihî murûr eden evzâ'-ı nâ-becâyı temâşâ ile ekser ecnâs-i nâs, *"Yek-lahza bî-hayâyî ve bâkî heme huzûr"** mazmûnunu hasbihâl edüp, zâbitân ü ru'esânın ise ba'zıları ser-der-hevâ ve ekseri de ocaklar ricâli gibi mu'attalu'n-nüfûz maglûb-i esâfil ve zebûn-i erbâb-ı i'tilâ olduklarından, gerçi bunlar oldukca nîk ü bed-i ahvâle vâkıf ve rûh-i 'âlem ve cevher-i bekā'-i ümem olan Şehinşâh-ı a'zam *edâmallâhu*[1] *devletehû mâ dâme'l-levhu ve'l-kalem*** hazretlerinin rûz u şeb izâha-i eşkıyâ ve[2] irâha-i fukarâ vü re'âyâ zımnında iltizâm buyurdukları ta'b ü meşakkate müte'essif olup, lâkin emsâl ü akrâna bi'd-defe'ât vukū'-yâfte olan hâlât-i hakārât[3] henûz der-pîş ü hâtır-nişân ve âlet-i dest-i nizâm u siyâset olacak yârân ise mizâca cesbân olan ser-i kârân, nev-zuhûrâna nümâyende-i meyelân olmakdan nâşî, cümlesi mübtelây-ı havf-ı cân olarak, sûret-i sükût ü müsâmaha ile imrâr-ı zemân eylediklerinden, dâhil ü hâricde nâs bedî'î ve kāsimî*** gibi iki fırka olup, her biri behâne ile âhara itâle-i yed ü lisân ve kavî za'îfe galebe ederek, *"es-Semekü [M1 157] 'l-kebîru ye'külü's-sagîra"*[4] meseli misli nümâyân ve her bir gürûhda bir başka edâ ve her kûşede[4] bir hây u hûy-i gavgā peydâ olmağla, fukarâ vü re'âyâ mübtelây-ı havf-ı 'ırz u yağmâ ve murâd-ı Pâdişâh-ı[5] ma'delet-revâ, emn ü istirâhat-i fukarâ vü ağniyâ ve ma'a hâza icrây-ı ahkâm 'ale'd-devâm muhavvel-i 'uhde-i vüzerây-ı 'izâm ola geldiği ra'nâ [ve] ma'lûm-i Hidîv-i dânâ olduğundan mâ'adâ, taşradan gelme bir vezîr ve bâ-husûs bir Sadr-ı a'zam-ı pîr u sâhib-i tedbîr, hâl ü zemâne her vechile cesbân olduğu dahi müteyakkm-i Hâkān-ı kadr-dân ve 'ale'l-husûs hâlâ seferler mümtedd ü mukarrer ve süferânın mâdde-i müsâlemeye[6] temşiyet vererek 'avdet edebilecekleri dahi meşkûk ve mahall-i nazar olmağla, el-hâletü hâzih tekrâren[7] Ordu-yi hümâyûn ihrâc olunacağı ezher olmakdan

---

* "یك لحظه بی حیایی و باقی همه حضور" = Bir an hayâsızlık, gerisi hep huzûr" anlamına gelen Farsça bir deyiştir.

1 edâmallâhu A : ed[â]mallâhu M1

** "ادام الله دولته ما دام اللوح و القلم" = Allah onun devletini levh-i mahfuz ve kalem devam ettiği müddetçe (=kıyâmete kadar) sürdürsün" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

2 izâha-i eşkıyâ ve A : — M1

3 hakārât A : hakāret M1

*** Metnimizde yer alan "bedî'î ve kāsimî" tabirleriyle muhtemelen "bahar günleri" ve "kasım günleri" kastedilerek edebiyât yapılmaya çalışılmaktadır.

*4 "الكبير يأكل الصغير" [M1 157] السمك = Büyük balık küçük balığı yutar" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

4 kûşede A : gûşda M1

5 Pâdişâh-ı A : Pâdişâ[h]-ı M1

6 müsâlemeye A : sâlimeye M1

7 tekrâren A : tekrār M1

nâşî, sefer u hazara elverir kudemâ'-i vüzerâdan bir şöhret-gîr vezîrin lüzûmu, hâtır-ı Şâhâne'de müstekarr idi.

Binâ'en 'aleyh Sadr-ı esbak Yûsuf Ziyâ Paşa hazretleri bu evânda mesned-i Sadâret-i 'uzmâ'ya sâ'ir vüzerâdan elyak ve 'uhde-i liyâkatine ihâle-i umûr ile kendüden devlet ve veliyy-i ni'mete[1] hıdmet ü sadâkat me'mûlüne mahall ü müstehak olmağla, mâh-ı mezbûrun on dördüncü pazar[2] günü◊ Memiş Paşa, Sadâret'den 'azl ü inkâl ve Sakız Adası'na mütekâ'iden irsâl olundukdan sonra, Çerhacı 'Ali Paşa makâm-ı Kâ'im-makâmî'ye vürûd-i Sadr-ı a'zam'a kadar ik'âd ü ibdâl buyurularak, Ziyâ Paşa tarafına gizlüce da'vetci Hasekî yediyle hatt-ı hümâyûn irsâliyle Âsitâne-i 'aliyye'ye bir kadem akdem vürûdu isti'câl buyurulup, lâkin tedbîr-i dil-pezîr-i Şehriyâr-ı Felâtûn-âsâr olarak, ihâfe ve işgâl-i ba'zı fitne-kâr zımnında Sadr-ı a'zam kim olduğu bir müddet cümleden ketm ile istitâr buyurulduğu, fi'l-hakîka o makûlelere: "'Acebâ Sadr-ı a'zam kimdir?" deyü hayli müddet oldukca sükûnete[3] medâr oldu*.

Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ[4]

Mâh-ı zilka'denin yirminci günü◊◊ Livâ'-i Karesi, mîr-i mîrândan 'Alâ'eddîn Paşa birâderi 'Osmân Paşa'ya ve Livâ'-i 'Alâ'iyye, Rumeli Beylerbeyiliği Pâyesi olup, sâbıkā [M1 158] Kayseriyye Sancağı'na mutasarrıf Çelik Paşa-zâde İbrâhîm Paşa'ya rütbe-i Vezâret'le ve Bozkır Ma'deni ilhâkıyla tevcîh olunup, mâh-ı mezbûrun yirmi üçüncü günü◊◊◊ Mûsul Eyâleti, Mûsul Beylerbeyisi Nu'mân Paşa Kethudâsı Ahmed Ağa'ya, Mîr-i mîrânlık rütbesiyle tevcîh olundu[5].

Vürûd-i peyâm-ı temşiyet-i sulh-i İngiliz

Güzâreş-pezîr olduğu üzere Boğaz'a[6] İngilizlü Murahhası vürûdunda mükâleme-i sulh u müsâleme zımnında ba's ü tesyîr olunan Vahîd Efendi'nin, Murahhas-ı mersûm ile mâdde-i musâlahayı dil-hâh üzere netîce pezîr eylediğini müş'ir ba'zı takrîr u tahrîri, mâh-ı merkûmun yirmi birinci günü◊4 Dergâh-ı mu'allâ'ya vâsıl olmağla, vâkıfîne meserret hâsıl oldu.

---

1 veliyy-i ni'mete A : veliyy-i ni'metine M1
2 pazar M1 : bazar A
◊ 14 Zilka'de 1223 = 1 Ocak 1809 Pazar.
3 sükûnete M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "medâr oldu" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
* "el-hâletü hâzih tekrâren ..... oldu" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,52'de kaydedilmiştir.
4 vüzerâ M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.72a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 20 Zi{lka'de}" yazısı vardır] A
◊◊ 20 Zilka'de 1223 = 7 Ocak 1809 Cumartesi.
◊◊◊ 23 Zilka'de 1223 = 10 Ocak 1809 Salı.
5 medâr oldu ..... olundu M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "u" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın devamına vr.72a'nın sol kenarına yazılmıştır] A
6 Boğaz'a M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A
◊4 21 Zilka'de 1223 = 8 Ocak 1809 Pazar.

Sûret-i in'ikād-ı mükâleme ve mecâlis-i bahs-i müsâleme der-Boğaz bâ-Murahhas-ı İngiltere

Devlet-i 'aliyye Murahhası Vahîd Efendi'nin Çanak[1]-kal'ası'na vürûd ü kudûmü, İngiltere Murahhası Robert Ader Eskuvayr'in* resmen ma'lûmu oldukda, Efendi-yi mûmâ ileyhe hoş-âmedî sûretinde mektûb-i resmî gönderüp, derûnunda Murahhas-ı mersûm, cânib-i saltanat-ı seniyyeden med'uvven gelmişiken, Boğaz hâricinde kalup, serdî-i hevâ ve telâtum-i deryâdan bî-huzûr olduğunu îmâ ederek, râkib olduğu ve ma'iyyetinde bulunduğu sefîneleriyle Lapseki pîş-gâhına varup, anda ikāmetini istid'â ve tarafeynden bu mebhasa dâ'ir mükâtebe vü muhâbereye i'tinâ olunarak, bi'l-âhire ta'dîl-i tekellüfâtla yalnız Murahhas'ın süvâr olduğu ismi "Esb-i Bahrî" ile mütercem firkateyni, Boğaz dâhilindeki Kepez[2] Limanı'na duhûl edüp, sâ'ir sefîneleri Boğaz hâricinde kalmak ve mükâleme mahalli, liman-ı merkūma yarım sâ'at mesâfede olan Hâdım-zâde Çiftliği olmak üzere ramazân-ı şerîfin on beşinci günü◊ karâr verilüp, mâh-ı mezbûrun yirmi ikinci cum'a günü◊◊ sefîne-i mezkûreyi zîrde tahrîr olunacak şurûtla liman-ı merkūma idhâl ve levâzım-ı mihmân-nüvâzîye ri'âyeten Murahhas Efendi tarafından başka ve Ser'asker-i Boğaz Hakkı Paşa** câniblerinden başka olarak, bir mikdâr **[M1 159]** gâv ve gûsfend ve beyz ve decâce ve zehâ'ir-i sâ'ire irsâliyle merâsim-i pürsiş-i[3] hâl ü hâtırları te'diye vü ikmâl kılındı***.

Murahhas Efendi tarafından Boğaz kal'aları dizdârlarına verilan ta'lîm-nâmenin sûretidir.

Kum-kal'a pîş-gâhında bir İngiliz firkateyni asıl kendi bayrağından başka, baş direğinde parlamento ta'bîr olunur beyâz bayrak küşâdiyle, bu def'a hasbe'l-maslaha olduğu mahalden hareket edüp, Kepez Limânı'na[4]

---

1 Çanak A : Canak Ml

* Burada söz konusu edilen Robert Ader, İngiliz hükümetince 1808 şubatında barış görüşmelerini yürütmek üzere memur edilen diplomat Sir Robert Adair (1763-1855)'dır. Sir Adair 26 Ocak 1809 ile 10 Temmuz 1810 arasında İstanbul'da Büyükelçi olarak memleketini temsîl etmiştir; bk. "Sir Robert Adair", *Türk (İnönü) Ansiklopedisi*, Ankara 1946, I,108. Metnimizde yer alan "Eskuvayr", İngilizce'de "bey, efendi" anlamına gelen "esquire" kelimesidir. İngiltere Murahhası Sir Robert Adair, *Târîh-i Cevdet*, IX,73'te Robert Edwarskuvayr? (ادوارسقویر) imlâsı ile kaydedilmiştir.

2 Kepez A : Giz (گیز) Ml. Kepez kelimesi *Târîh-i Cevdet*, IX,73'te Giz (گیز) şeklindedir.

◊ 15 Ramazân 1223 = 4 Kasım 1808 Cuma.

◊◊ 22 Ramazân 1223 = 11 Aralık 1808 Cuma.

** Bu kısımdaki bilgiler büyük bir ihtimâlle metnimizden alınmış olmakla birlikte *Târîh-i Cevdet*'te (bk. IX,73) Boğaz Ser'askeri'nin adı Râgıb Paşa olarak kaydedilmiştir.

3 pürsiş-i A : bürsiş-i Ml

*** "Devlet-i 'aliyye Murahhası Vahîd Efendi'nin ..... kılındı" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,73'te kaydedilmiştir.

4 Kepez Limânı'na A : Giz (گیز) Limân'a Ml

lenger-endâz-ı ikâmet olacakdır. Sefîne-i mezkûrenin parlamentosuna mukâbil Kum-kal'a ve Seddülbahir Kal'ası'ndan beyâz bayrak küşâd olunup, bundan başka kal'aların asıl bayrakları dahi küşâd ola[1].

Bend-i dîğer

Vech-i muharrer üzere beyâz bayrak açıldığı vakitde bir güllesiz top atılmak kavâ'id-i bahriyyeden olup[2], lâkin kable'l-musâlaha sefîne-i merkûmeden vakten mine'l-evkât top atılmayacak olmağla, kal'alardan dahi zinhâr top atılmaya ve sefîne Kepez[3] Limanı'nı ilerü geçirilmeye.

Zikr olunan sefînenin sandalı hasbe'l-iktizâ' taşrada olan İngiltere brik sefînelerine gidüp geldikde, kezâlik beyâz bayrak ile geçecek olmağla, işbu sandalın murûruna ruhsat verildiğini müş'ir kal'alardan dahi ana beyâz bayrak gösterile.

Zikr olunan sefîne kalkup gelür iken, hevâ muhâlif gelüp Kum-kal'a yahûd Seddülbahir Kal'ası'na karîb bir mahalde lenger-endâz olmasını îcâb ederse ve ol vakit yine baş direğinde parlamento bayrağı açar ise, kal'alar dahi beyâz bayraklar küşâd eyleyeler.

Ve'l-hâsıl sefîne-i merkûmeden beyâz bayrak küşâde oldukça[4], Kum-kal'a ve Seddülbahir Kal'ası'ndan dahi beyâz sancak açıla. Ve bu kal'aların asıl beylik bayrakları dâ'imâ açık dura ve eğer mârru'z-zikr sefînenin sandalı Boğaz'dan taşra gider, yahûd içerüye gelür iken furtunaya tesâdüf ederek bir sâhile yanaşursa, içinden bir şahsı taşra çıkarmamak **[M1 160]** ve tabyaları göstermemek şartiyle lâzım olan me'kûlât ve meşrûbâtlarını akçalariyle sâhil zâbitleri alup vermekde mu'âvenet ve hıfz u hirâsetlerine dikkat ve müsâfiriyyetlerine ri'âyet eyleyeler.

Esnây-ı mükâlemede vukū'-yâfte olan ba'zı mevâdd[5]

Mükâleme mahalli olacak çiftlik-i merkūm, nümûne-nümây-ı lâne-i bûm olmağla, durup oturacak bir odası bulunmadığından, sûretâ bir oda i'mâr ve ma'nen vakit imrâr etmek üzere tehyi'e-i levâzimât-ı ta'mîre sâ'id-i ihtimâmı

---

1 ola A : oluna M1
2 olup A : — M1
3 Kepez A : Giz (كيز) M1
4 oldukça A : oldukca M1
5 **-yâfte olan ba'zı mevâdd** M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

teşmîr niyyetlerinde iken, ramazân-ı[1] şerîfin on yedinci günü◊ Çanak-kal'ası'nda sâkin Fransa Konsolosu, Kütahya'dan ol tarafa Pizani[2] nâm İngiltere Tercemânı'nın gelmesinden ve aralıkda İngiliz sefînesine gitmesinden nâşî, kîl ü käle âgāz eyledikde, Murahhas Efendi: "Fransa Konsolosu dostumuz maslahatın sırr u bitânesini bilür ya" deyerek mahremiyyet sûretinde setr-i mâdde ve mu'ammâ gûne müdâhenelüce mücâvebe ile ve hasbe'z-zâhir Boğaz'ın kılâ' ve tabyaları istihkâmâtını tekmîle dikkat, re's-i maslahatları olmak sûretlerini iş'âr ile hem konsolosu igfâl ve hem imrâr-ı vakti mûcib esbâb istihsâl etmek isterler iken, mûmâ ileyhin tevâbi'inden birisi vak'a 'akabinde İstanbul'dan piyâde kayık ile çıkup, ramazânın bi-hasebi'r-ru'ye[3] yirmi dokuzuncu penc-şenbih günü◊◊ Çanak[4]-kal'ası'na vürûd birle Leyle-i Kadr hâdisesini kendüye nakl ü ihbâr eyledikde, vâkı'a-i merkūme âhara 'aks ile ma'lûme[5] olmaksızın, maslahat-ı musâlahaya mübâşeret olunmak tedbîrine karâr verilerek, hemân ferdâsı olan yevm-i 'arefede◊◊◊ İngiltere Murahhası'nı mahall-i mükâlemeye da'veti mutazammın tezkire tahrîr ü tesyîr eyledikden sonra, Ser'asker-i müşârun ileyhin ârâm-gâhına revân olup, ricâl-i devletden Nüzül Emâneti me'mûriyyetiyle ol cânibde olan Seyyid Mehmed Efendi'yi oraya celb ile İstanbul'un keyfiyyetini mahremâne beyân eyledikden sonra, Boğaz sevâhilinde olan askerlere perîşânlık gelmamek ve ta'yînât ve mânde behâneleriyle gavgā ve nizâ' tehaddüs etmamek sûretlerini telkîn ü tezkîr ve vehâmet-i 'âkıbetden **[M1 161]** tahzîr edüp, hattâ Nüzül Emîni Efendi akça bulunmamak husûsunu der-pîş eylemekle, Murahhas Efendi ol gice kendü harclığından iki bin ve Kal'a-i Sultâniyye Dizdârı Hüseyn Bey'den ve sâ'irlerden kefâletiyle yedi bin beş yüz guruş ahz ü i'tâ ve min-ba'd İstanbul'dan gelecek kayıklardan izinsiz bir ferdi Boğaz sâhiline ihrâc etdirmamek üzere gümrük ümenâsına ve kılâ' zâbitânına be-gāyet hafî vechile tenbîh ü tehdîd levâzımını icrâ etdirüp, yevm-i 'arefe olan ferdâsı, Hâdım-zâde Çiftliği pîş-gâhında nasb etdirilan hayme derûnunda Murahhas-ı mersûm ile mülâkāt ve rusûm-i mu'tâdeye mürâ'ât olundu.

---

1 ramazân-ı A : ramazâ[n]-ı M1

◊ 17 Ramazân 1223 = 6 Kasım 1808 Pazar.

2 İngiltere Tercümanı Pisani için bk. meselâ Alexander H. de Groot, "Dragomans' Careers: The Change of Status in Some Families Connected with the British and Dutch Embassies at Istanbul 1785 1829", *Friends and Rivals in the East*, ed. Alastair Hamilton, Alexander H. de Groot, Maurits H. van den Boogert, Leiden-Boston-Köln 2000, s.239-241.

3 ru'ye A : ru'yeti M1

◊◊ 29 Ramazân 1223 = 18 Kasım 1808 Cuma. Metnimizde belirtilen gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gün arasındaki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

4 bi-hasebi'r ..... Çanak M1 : + [Bu kelimeler aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.73a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

5 ma'lûme A : ma'lûm M1

◊◊◊ 29 Ramazân 1223 = 18 Kasım 1808 Cuma.

Ancak bu meclis-i evvelde tarafeyn murahhasları, esnây-ı râhlarına dâ'ir sergüzeşt ve çekilen meşâkk-ı seferiyyeye müte'allık sohbetleri temhîd ü îrâd ve devleteynin sıdk-ı niyyet ve kıdem-i dostî vü meveddetleri bahsiyle bir mikdâr istînâs ü ülfeti mukaddime ederek, ruhsat-nâmeler mübâdelesiyçün 'îd-i şerîfin üçüncü gününü◊ ta'yîn-i mî'âd[1] eylediler*.

Bu esnâlarda Murahhas-ı mûmâ ileyh mükâleme-i mevâdda henûz şurû' eder gibi olmağla, oralarda dahi bir gûne tarrâka-i fitne zuhûr etmeksizin, mâdde-i sulha bir sûret vermek fikrinde iken, Lapseki[2] ve Na'ra-burnu semtlerinde olan Donanma-yı hümâyûn Kalyonlarının Başbuğu Patrona-i hümâyûn Beyi Halîl Kapudan, 'îdin ikinci günü◊◊ mûmâ ileyhin konağına gelüp, başbuğu olduğu kalyonların neferâtı, hâdise-i Âsitâne'den haberdâr oldukları anda, güzeşte 'ulûfelerinin 'adem-i vürûdundan akçasız kaldıklarını[3] ve me'kûlât ve meşrûbâtlarından gemilerde bir şey'leri kalmadığını[4] behâne vü beyân ederek, kendüsüne izhâr-ı sûret-i 'isyân ve bi'l-cümle gemileri bırağup, berren ve bahran İstanbul'a revân olacaklarını i'lân eylediklerine mebnî, tahlîs-ı murg-i cân içün gice bir takrîble gürîzân olduğunu âverde-i sâhil-i tibyan edicek, mûmâ ileyh merkûmu konağında tevkîf ve bir mahalle çıkmamak bâbında tahzîr u tahvîf eyledikden sonra, Donanma-yı mezbûr serkerdelerinden yirmi beşincinin, Kara 'Ali Kapudan'a nush-âmîz tezkire tahrîr ve levâzımâtlarını[5] **[M1 162]** bi-kaderi'l-imkân tanzîm ü irsâle sa'y-i kesîr ve mâddeyi Der-sa'âdet'e inhâ birle 'avdet fermânları gelerek, on beş gün murûrunda Tersâne-i Âsitâne'ye bâd-bân-güşâ oldular.

Sûret-i mükâlemât

Devleteyn murahhasları, meclis-i evvel mülâkatlarındaki mukâveleleri üzere 'îd-i fıtrın üçüncü isneyn günü◊◊◊, zikr olunan Hâdım-zâde Çiftliği'nde 'akd-i meclis-i mükâleme birle ruhsat-nâmelerini biri birlerine irâ'e ve bi-tıbkıhî birer sûretini kendüleri hatem ü imzâ ederek yek-dîğere teslîm eylediklerinden sonra, İngiliz Murahhası tarafından: "İşte 'akdi matlûbum olan mevâddın cümlesini kaleme alup defter etdim. İmdi birer birer 'arz ve mübâhase ile tazyî'-i vakt-i 'azîz etmekden ise, hemân tekmîl-i maslahata sa'y-i cemîl olunmak ahrâdır" deyerek def'aten on beş mâdde teklîf ve

---

◊ 3 Şevvâl 1223 = 22 Kasım 1808 Salı.

1 mî'âd M1 : mi'yâd A

* "Mükâleme mahalli olacak çiftlik-i merkûm ..... eylediler" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,73-74'te kaydedilmiştir.

2 Lapseki A : Labseki M1

◊◊ 2 Şevvâl 1223 = 21 Kasım 1808 Pazartesi.

3 kaldıklarını A : kaldıkları M1

4 kalmadığını A : olmadığını M1

5 levâzımâtlarını A : levâzımâtını M1

◊◊◊ 3 Şevvâl 1223 = 22 Kasım 1808 Salı. Metnimizde belirtilen gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gündeki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

Devlet-i 'aliyye murahhası tarafından kā'ide-i münâzara üzere bahsle ekserîsi tarh u tezyîf olunmağla[1], öte tarafdan: "Efendi hazretlerinin ifâdelerine nazaran hemân mu'âhede-i kadîme şurûtunun ibkāsından 'ibâret olarak yalnız bir mâdde ile senedleşüp, maslahatı bitürmek iktizâ edeyor" vâdîlerinde darb-ı kelimâtla izhâr-ı sûret-i infi'âl olunduğunda[2], Murahhas Efendi vâkıf-ı ahvâl-i hâzıra-i düvel olduğundan, hasmın sûret-i infi'âlinden kat'â müte'essir ve çehre-i sebâtı aslâ mütegayyir olmayarak, işbu musâlahanın der-defter olan mevâddı def'aten kabûl ile 'akd ü ikmâline bir vechile rızâ-dâde olmadığını ifâde ve hattâ: "Şart u kayda şâyân niçe niçe[3] mâddelerim dahi vardır. Meclis-i âharda meydân-ı 'arz u ifâdeye nihâde olunur. Ve işbu kağıdımızda muharrer olan mâddelerin bahse şâyân olanları dahi şöyleşilür" deyü cevâb-dâde olup, hasmın merâmına râm olmadı. Ve bu def'a temâm altı buçuk sâ'at evvel bi't-tab' müte'annid ü münfa'il ve bi't-terbiye müteyakkız u müte'akkil hasm ile bahs ü münâkaşaları müteselsil oldu.

Ba'dehû şevvâlin sekizinci sebt günü◊ mün'akid olan meclis-i sâlislerinde Murahhas Efendi, evvel emirde kelâma âgāz ve tasmîm eylediği **[M1 163]** şurût sûretini ibrâz ve rişte-i bahs ü cidâli savm-ı Nasârâ gibi dirâz edüp, tafsîlâtını Der-i devlet-masîr'e tahrîr etmiş ise de, ba'de'l-hâdise tarafına Âsitâne'den kat'â kıt'a-i rakîme vürûd eylemediğinden nâşî, gün-â-gün vesvese vü telâş ve halecân-ı hâtır-hırâş ile muztarib ve ma'rûzâtın cevâblarına müterakkıb iken, yine usûl-i sâbıka üzere hareket olunmak te'kîdâtını hâvî mâh-ı mezbûrun onuncu günü◊◊ târîhiyle mesned-i Riyâset'den kendüsüne bir kıt'a mektûb tesyîr olunmağla, vusûlü esnâsında mûmâ ileyhin konağına gelan İngiltere Murahhası Baş-sırkâtibi ile başka ve iki gün sonra Murahhas-ı merkûm tercemânlariyle başka bahs ü muhâvereyi tekrîr edüp, hasbe'l-iktizâ' Murahhas ile mükâtebe dahi olunarak, bu sûretle birkaç gün dahi murûr eyledikden sonra, mâh-ı mezbûrun yirmi dördüncü ve yirmi beşinci ve yirmi altıncı günlerinde◊◊◊ ve mâh-ı zilka'denin yedinci ve sekizinci ve dokuzuncu günlerinde◊4 mün'akid olan meclis-i mükâlemelerde tarafeynin teklîfleri cerh u ta'dîl olunarak, fekat bir iki mâddenin husûlüne Devlet-i 'aliyye Murahhası ısrâr ve ol mâddelere İngiltere Murahhası muvâfakat eylediği sûretde, devleti tarafından müttehem ü mu'âteb olacağını takrîr u tezkâr ile bi'l-âhire İngiltere

---

1 olunmağla M1 : + ["olunmağla" kelimesi, buraya girmesi işaret edilerek üzeri çizilen "oldukda" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A

2 olunduğunda M1 : + ["olunduğunda" kelimesi, buraya girmesi işaret edilerek üzeri çizilen "eylediğinde" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A

3 niçe niçe A : nice nice M1

◊ 8 Şevvâl 1223 = 27 Kasım 1808 Pazar. Metnimizde belirtilen gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gün arasındaki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

◊◊ 10 Şevvâl 1223 = 29 Kasım 1808 Salı.

◊◊◊ 24/25/26 Şevvâl 1223 = 13/14/15 Aralık 1808 Salı/Çarşamba/Perşembe.

◊4 7/8/9 Zilka'de 1223 = 25/26/27 Aralık 1808 Pazar/Pazartesi/Salı.

revân olmağla, sükkân-ı sefîneyi bir kat dahi mahcûb ve âteş-bâzlık da'vâsında ağız otlarını meslûb eyledi. Çünki mutlaka mün'akid olan musâlahaları i'lân zımnında muktezâ ve mahalline göre tarafeynden top u tüfeng ve sâ'ir gûne âheng ile şenlik izhârı, kavâ'id-i kadîme-i düvelden olup, bu kā'idenin icrâsına mübâderet dahi berây-ı maslahat İngilterelü'ye lâzime-i zimmet olduğundan, 'akîb-i sulh-i mezkûrda [M1 165] İngiltere sefînesinden 'ayniyle mukābele olunmak üzere Boğaz kal'alarının mecmû'undan yegân yegân yirmi birer top atılmak husûsunu, sefîne-i mezbûre kapudanı ve sâ'ir me'mûrları, Ser'asker Hakkı Paşa'dan istid'â ve[1] müşârun ileyh dahi bu bâbda muktezây-ı de'b-i kadîm icrâ olunmasını kal'a dizdârlarına emr u îmâ edüp, lâkin ifâdeleri üzere 'amel, vâkıfân-ı kavâ'id-i düvel 'indlerinde[2] ba'zı mertebede bâ'is-i şeyn ü halel olacağından nâşî, işbu top atmağla i'lân mu'âmelesinden külliyyen ferâgatlerine himmet ve Der-i devlet'den[3] istîzân behânesiyle beş[4] on gün imrâra sa'y ü gayret olunup, nâ-çâr îcâb eylediği sûretde dahi Boğaz tabyalarının yalnızca birinden mukābele olunmak üzere evvel-be-evvel İngiltere sefînesinden on yedi top atılup, ziyâdeye ruhsat verilmamek lüzûmunu Ser'asker Paşa tarafına Murahhas Efendi ta'rîf ü beyân ve bu sadedi İngilterelü'ye ismâ' u i'lân edicek, tarafeyn murahhasları Ser'asker Paşa huzûrunda mübâhaseye ibtidâr ve bu mâddeye dâ'ir cidâl ü nizâ'la[5] vakit imrâr olunarak, atılacak topun 'adedi ve evvel ve sonra atmak sadedi, cümleyi tasdî' u bîzâr eyledi. Hattâ Nüzül Emîni olan mârru'l-ism Seyyid Mehmed Efendi, bâsıra-i çeşm-i tîre-rûzî olan kûteh-bîn-i dîde-i idrâk ü temyîziyle bu mebhasin hüsn ü kubhunu müşâhededen çeşmi gibi kāsır ve bî-firûz olduğundan, kal'a dizdârlarının dahi kendüye muvâfakatleriyle İngilterelüler'e uymak vâdîsinde iken, hele Murahhas Efendi: "Eslâfda bir top ziyâde ve nâkıs atılmak behânesiyle düvel-i bahriyye miyânında sefer u kıtâl vukū'u bile tevârîh-âşinâların ma'lûmudur. Mâdâm ki tuğrây-ı[6] garrây-ı Cihân-bânî ile Der-sa'âdet'de[7] der-dest-i tezyîn olan sancaklarımız gelüp, burc[8] u bârûy-i kal'alarımıza mansûb u merkûz olmadıkca, İngilterelü'nün kendü kıralları nişânlarını açup atacakları[9] yirmi bir topa mukābil, kılâ'-ı Hâkāniyye'den top atmak 'amel-i zillet-engîzi hic bir vechile tarafımdan tecvîz

---

1 ve MI : — A
2 vâkıfân-ı kavâ'id-i düvel 'indlerinde [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.75a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A : kavâ'id-i düvel 'indlerinde MI
3 ve Der-i devlet'den A : derd ve MI
4 beş A : + ve MI
5 nizâ'la A : nizâ'iyle MI
6 tuğrây-ı A : طغرای MI
7 Der-sa'âdet'de A : Der-sa'âdet'den MI
8 burc A : ber MI
9 atacakları A : ataçakları MI

olunmaz. Tuğralı sancağımız vürûduna kadar İngilterelü dostlarımız tevkîf ederler ise fe-bihâ ve illâ Murahhas cenâbının rütbesine nazaran on yedi top hakk-ı 'âdîleri vardır" [M1 166] edâsiyle ibrâz-ı dirâmeti, vâkı'â kavâ'id-i bahriyyeye mutâbık ve nefsü'l-emre muvâfık olduğundan ve Boğaz'da mukîm Fransa Konsolosu ve tevâbi'âtına rağmen musâlahanın bir gün akdem i'lânı İngilterelü 'indinde mültezem olduğundan, hâsılı ibtidâ İngiliz sefînesinden on dokuz top atılup, ba'dehû berü tarafda tabyaların birinden[1] misliyle mukābele olunmak kavl ü karârlariyle, musâlaha senedinin mübâdelesinden on gün sonra bu minvâl üzere tarafeynden on dokuz top atılmağla, emr-i sulh işâ'a olundu.

el-Hâsıl 'avn ü tevfîk-ı hazret-i Bârî ve dest-yârî-i teveccüh ü tedbîr-i cenâb-ı Tâc-dârî ile *"Ersili'l-hakîme ve lâ tûsîhi"** güzâreş-pezîr olduğu[2] vech üzere, zikri âtî tasdîk-nâmede tahrîr olunan on iki mâddeye mebnî sulh u salâh bin iki yüz yirmi üç senesi mâh-ı zilka'denin on dokuzuncu ve hisâb-ı Firengî üzere târîh-i 'Îsevî'nin bin sekiz yüz <on> dokuz senesi kânûn-i sânînin beşinci cum'a günü◊ Vahîd Efendi ma'rifetiyle sûret-yâb-ı teysîr[3] oldu**.

Nefy-i Râgıb Paşa[4]

Sâbıkā Karaman Vâlîsi Vezîr Mehmed Râgıb Paşa'nın şân-ı Vezâret'e nâ-şâyân evzâ'-ı câ'irâne ve etvâr-ı mürtekibâne vü câbirânesi gûş-zed-i Husrevâne olmağla, 'âdet-i mutebassırâne-i Şâhâne'leri üzere cevâsîs-i mütenekkirâne irsâliyle tecessüs ü îkāndan başka, sırran ve 'alenen mükerrer ü mü'ekked isti'lâmât ile müşârun ileyhin hâl ü şânı, resîde-i derece-i tahkîk u itmînân ve çend def'a zecr u tehdîd bir dürlü müfîd olmayup, kemâ-kân evzâ'-ı sâbıkasında sebâtı nümâyân oldukda, mâh-ı zilhiccenin yedinci günü◊◊ bâ-emr-i 'âlî ref'-i Vezâret'iyle Burusa'ya nefy ü tenkîb ve anda müteka'iden ikāmetle te'dîb buyuruldu***.

---

1 birinden M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "dahi" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

* "ارسل الحكيم و لا توصيه = Bilge kişiyi kendi haline bırak, öğüt vermeye kalkışma!" anlamına gelen Arapça atasözüdür; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-Emsâl*, I,303.

2 olduğu M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "olan" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

◊ 19 Zilka'de 1223 = 6 Ocak 1809 Cuma. Metnimizdeki günün tarihi ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gün tarihi arasındaki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

3 teysîr A : teyessür M1

** "zikri âtî tasdîk-nâmede ..... oldu" kısmındaki bilgiler hemen hemen aynı ifâdelerle, sadece "bin yüz on dokuz" yerine doğrusu olan "bin sekiz yüz dokuz" şeklinde ve saat 2.15'te senedlerin mübâdele edildiği ilâvesiyle *Târîh-i Cevdet*, IX,75'te kaydedilmiştir.

4 **Paşa** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.75b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 7 Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

◊◊ 7 Zilhicce 1223 = 24 Ocak 1809 Salı.

*** "**Nefy-i Râgıb Paşa** ..... buyuruldu" kısmında yer alan bilgiler özetle ve Râgıb Paşa'nın Boğaz Muhâfızı olduğu ilâvesiyle *Târîh-i Cevdet*, IX,76'da kaydedilmiştir.

Gerçi 'an-asl Şâmî olup, lâkin çok müddet perverde-i dest-i devlet ve 'ulemâ vü ricâl ile rişte-i bend-i ülfet ve rikâb-ı müstetâbda vâfir müddet pûyende-i mansıb u hıdmet olmuş iken, ibtidâ'-i Vezâret'inden[1] berü taşrada derebeyliğinden gelme merâsim-i devletden bî-haber ba'zı hod-ser[2] gibi bâz gûne etvâr-ı nâdir-beraber ve nâ-be-câsı, sebeb-i isti'câb-ı vükelâ' olmuşdur. [Mısrâ]':

*Terbiyet-i nâ-ehl-râ çün girdgân ber-künbedest**[M1 167]

'Avdet-i Vahîd Efendi ez-Boğaz

İngiltere Murahhası ile mükâleme ve 'akd-i rişte-i musâlaha zımnında Boğaz'a irsâl olunan Vahîd Efendi, itmâm-ı maslahatdan sonra 'avdet birle mâh-ı zilhiccenin sekizinci günü◊ Âsitâne-i 'aliyye'ye duhûl edüp, Bâb-ı 'âlî'ye vusûl bulmağla, hıdmet-i me'mûresi nezd-i ferd-i Mülûkâne'de vâki'-i mevki'-i kabûl-i tâmm ve mûcib-i teveccüh-i kalb-i kerâmet-ittisâm olduğunu mübîn, huzûr-i Kā'im-makāmî'de ilbâs-i hil'at-i semmûr olundukdan sonra, kendüsüne senevî üç bin beş yüz guruş ve kethudâsına bin beş yüz guruş fâ'izlü birer sehm Mâlikâne i'tâsiyle ve Defter Emâneti câh-ı vâlâsiyle[3] dübâlâ 'âtıfet-i Husrevânî'ye mazhar u sezâ oldu**.

Nefy-i Tâhir Efendi ve[4] garîbe-i resm-i nişân der-ebvâb-ı beyt ü dükkân[5]

Çünki kalem-zed-i îmâ olduğu üzere Cerhacı 'Ali Paşa, esnây-ı gavgāda Âsitâne'de bulunduğundan, ıslâh-ı zâtü'l-beyn içün ma'lûmu'z-zevât[6] ve sâlifü'l-esmâ' ve'l-işârât[7] 'ulemâ efendiler ile müterreddid-i miyâne-i tarafeyn

---

1 Vezâret'inden A : Vezâret'den M1

2 hod-ser A : hod ve ser M1

* "تربیت نا اهل را چون کردکان بر کنبد است = Kabiliyetsiz kimseyi terbiyeye çalışmak, kubbe üzerinde ceviz durdurmak gibidir (=Kabiliyetsizler terbiye edilemez)" anlamına gelen bu cümle Sa'dî'nin *Gülistân*'ında geçen Farsça bir mısrâdır; Şeyh Sâdî-î Şîrazî, *Bostan ve Gülistan*, trc. Kilisli Rıfat Bilge,12. Baskı, İstanbul 1980, s.327.

◊ 8 Zilhicce 1223 = 25 Ocak 1809 Çarşamba.

3 vâlâsiyle M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "hakkında" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

** "'Avdet-i Vahîd Efendi ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,75'te kaydedilmiştir.

4 Nefy-i Tâhir Efendi ve A : — M1

5 garîbe-i ..... dükkân M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.76a'nın sağ kenarına aşağıya doğru diklemesine yazılmıştır. Ayrıca bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile sayfanın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 11 Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

6 zevât A : zât M1

7 ve'l-işârât M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A

olup, 'an-asl levendlikden neş'et etdiğinden, levend-nâme fennine[1] 'ârif ve askerî ve evbâş lisânına vâkıf olmakdan nâşî, münâfese ve mübâhasede efendilere haylîce yârlığı ve bi'l-ma'iyye yararlığı olarak, kânûn-i âşûb-i fitne-nümûn sâkin ve kulûb-i cânibeyn mutma'in olmuşidi. Ba'dehû bermuktezây-ı hâl ü zemân mesned-i Kā'im-makāmî'de visâde-güzîn-i 'izz ü 'ünvân olarak kâm-rân oldu ise de, serâ'ir-i ma'neviyyeye nâ-ehil olup, hâlâ Ferş-ârây-ı 'arş-ı hılâfet-i 'uzmâ, Zıll-ı zalîl-i cenâb-ı Kibriyâ, Pâdişâh-ı a'zam, Şehinşâh-ı ekrem *halledallâhu hılâfetehû ilâ inkızâ'i'l-'âlem** hazretlerinin zâhirî ve bâtınî kutb-i zemân ve nokta-i merkez-i devâ'ir-i 'âlemiyân olduğundan gāfil ve bu makūle hafî ve hakîkî ma'nâlardan sâde-dil olduğuna mebnî, zu'munca hâdise-i mezkûre ancak kendinin dest-yârî-i sa'y ü himmetiyle temşiyet bulmuş ve esbâb-ı ma'neviyyeden olan efendileri ol bâbda sevâd-ı bî-hakîkat mesâbesinde 'add ü i'tibâr ile hod-be-hod horos-i Hindî gibi bir gûne te'azzum u teceffül peydâ kılmış ve Vekâlet-i makām-ı Sadâret **[M1 168]** ve şeref-i kurb-i nezd-i ferd-i Saltanat ile de dimâğ-ı âlâ olmuş olmağla, gûyâ ki hıdmet-i saltanat ve bi'l-cümle ümenâ'-i devlet ve gürûh-i yeniçeriyân ve 'âmme-i sekene-i Dâr-ı hılâfet kendüsünün memnûn-i sa'y-i meşkûru olmağın, bi'l-fi'l sadr-ı a'zamlardan ziyâde te'azzum ibrâziyle tasnî'-i imtiyâz eylemiş idi. Ve fî zâtihî[2] pür-gû ve tehî-gulû ve huddâ' ve cesûr ve nâ-bînây-ı 'avâkıb-ı umûr ve bunlardan mâ'adâ harîs-i lâ-yüşebba' dahi olmağla, kendüsüne vâridât-ı Kā'im-makāmî değil, sâdırât-ı[3] Sadâret bile azdan az geldiğinden ve zikr olunan sebeblere mebnî bi'l-fi'l Sadâret'i kalıbcı etmeği 'add ederek hakk-ı sarîhi gibi bildiğinden, mesned-i Sadâret'in kendüden tehallüfünü[4] muhâl makūlesi 'add edüp, bi'l-cümle îrâdât-ı Sadâret'i kabza-i tasarrufuna dâhil etmişidi. Bu esnâda mühr-i Vekâlet'in karîne-i hâliye ile bi't-tehallüf cihet-i mechûleye tahvîl olunduğu istişmâm ile mütebeyyen iken, şimdi Yûsuf Ziyâ Paşa'ya irsâl buyurulmuş olduğu da müte'ayyen oldukda, sevdây-ı Sadâret ile 'alîl-i masdûr gibi muztarib ü bî-karâr ve mihr-i mü'eccel-i mühr ile 'arûs-i ümmîde hasret-kâr bir mertebe muğber u mütegayyer ve âşüfte-hâtır u mütekedder oldu ki, ta'bîri güncîde-i havsala-i kalem-i Muharrir değildir.

Pes Sadr-ı a'zam'ın tekarrub eylediği pey-â-pey aralık aralık mesmû'u oldukça[5], bî-sükûn u ârâm olarak, âhır-ı kâr gûyâ sûret-i ihâfe ile tahsîl-i

---

1 fennine A : fitne-i M1

* "خلد الله خلافته الى انقضاء العالم" = Allah Teâlâ onun hilâfetini dünyanın sonuna kadar sürdürsün" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

2 Ve fî zâtihî A : Dahi zâta M1

3 sâdırât-ı A : — M1

4 tehallüfünü A : tehallüf etmesi M1

5 oldukça A : oldukca M1

Sadâret 'amel-i gayr-i sâlihine ibtidâr eyledi. Çünki Ziyâ[1] Paşa, Hudâvend-i şehîd hazretlerinin ser-keşîde-i 'ahd-i Şâhâne'leri[2] olup, ancak igfâl ü taglît zımnında sûretâ gayret-keş-i yeniçeriyân ve hakîkatde meclûb-i devlet-i dîğerân olan Tayyâr Paşa'nın inhizâmına müşârun ileyh 'illet ve devr-i sâbıkda Çapar-zâde ve sâ'irleriyle girih-bend-i ittihâd u cem'iyyet olduğuna mebnî, elbet ocaklu zümresinin menfûr u merdûdu ve müşârun ileyhin i'âdesiyle yerine bir me'mûnü'l-gā'ile vezîrin nasbı cümlesinin maksûdu anlanup, binâ'en 'aleyh Ziyâ Paşa'nın Sadâret'i fesh ve bu 'azîmet nesh olmadığı[3] sûretde bâb-ı fitne yeni başdan küşâd ve ol vakit erbâb-ı fesâd, sâlik-i râh-ı her-çi-bâd âbâd olur vâdîlerini gûyâ nâs tarafından îmâ etdirmek gibi bir hud'aya ibtidâ eyledi. **[M1 169]**

Ve çünki erbâb-ı tuğyân zâhirde ihlâl-i ezhân-ı akrâna vesîle edecek bir behâne tedârüküyle hâtır-nişânı olan mâddeyi meydân-ı husûle ityân edemediklerinde, pes-perdede pinhân olarak halkı gûn-â-gûn vechile iz'âc birle[4] gûyâ şikâyetlerini ma'nevî ifâde vü i'lân ve husûsan İstanbul'da ba'zan[5] öteye berüye kundak bırakmak ta'bîriyle gizlüce âteş sokup, beldenin bir semtini yakmak gibi, bâ'is-i gadr u harâbî, ba'zı 'arz-ı hâl-i Türkî-i ma'nevî verildiği, 'âdet-i kadîme-i şâyi'a derecesinde bir 'umûm-i belvâ olup, bâ-husûs kemâl-i gaflet ve 'adem-i iz'ân sebebiyle yed-i tegallüb-i Etrâk-i bî-'alâkada esîrden eşna', zebûn u nâ-tüvân kalmış iken, yine da'vây-ı hürriyyet eden sükkân-ı bâ-'alâka-i belde kendülerde hâlâ sermâye-i kuvvet-i devlet ve bâ'is-i râhat-ı sâhib-i saltanat ve vesîle-i emn ü âsâyiş-i vükelâ ve nefs ü ra'iyyet olacak kuvvet-i ictimâ'iyye derkâr iken, kendülere kıyâsiyle cüz'î ve nâçîz makūlesi hammâl ve cemmâl elinde ve sâyelerinde geçinür hıdmet-kârları taht-ı hükmünde havf-ı cân u mâla her bâr giriftâr ve kendülerin 'aleyhinde olan yağmâ-ger düşmenlerinin gayret-i câhiliyyesine dûçâr ve zarar u fâ'idelerini bilmediklerinden, cüz'î ve ednâ fâ'ide içün aralık aralık bütün hânumân u hâne[6] ve dükkânı târumâr etdirir makūle olduklarından, böyle bir 'arz-ı hâl olduğu vakitlerde anlar dahi bir tarafdan feth-i dehân edüp: "Cânım bunların istedikleri ne ise ve istemedikleri her ne makūle ise hemân icrâ olunmaludur, zîrâ sonra peşîmân oluruz" deyü hezeyân[7] eyledikleri cümleye râygândır. Binâ'en 'aleyh Kā'im-makām Paşa dahi bu

---

1 Ziyâ A : ضيايا M1
2 Şâhâne'leri A : şâyâneleri M1
3 olmadığı A : olunmadığı M1
4 birle M1 : + [Buraya önce "ederek" kelimesi yazılmış, sonradan bunun bir kısmı silinerek bir kısmının da üzeri çizilerek yerine "birle" kelimesi yazılarak düzeltilmiş gözüküyor] A
5 ba'zan M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "gizlüce" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
6 hâne A : hân M1
7 hezeyân M1 : هديان A

sûretleri göstermeğe mübâşeret etmekle, bu esnâda on beş gün kadar vakit her gice İstanbul'un hemân ekser mahallelerinde çok evlerin kapularına ve dükkânların kepenglerine[1] tebâşîr yahûd kömür ve yahûd boya ile yeniçeri ortaları nişânlarından gûn-â-gûn müşekkeller resm olunup, lâkin 'âmili gâlibâ neferâtdan olmağla, zâbitân her ne kadar cedd ü cehd eylediler ise de ma'lûm olmadı. Ve herkes sabâhleyin der-i dîvârda bir gûne nişân yapılmış görüp, ertesi **[M1 170]** gice olbir kapuda bir başka nişân görmekle, sükkân-ı belde fi'l-vâki' 'illet-i sihre mübtelâ olmuş gibi uykusuz, bî-râhat ü nâ-tüvân oldular. Ve kimi gûl ve şeytâna isnâd ile lâ havle gûyân[2], kimi dahi şeyâtîn-i inse nisbetle mu'avvize-hân olarak, mübtelây-ı perîşânî-i ezhân oldular.

Ve yine bu zemînlerde müzevvir u musanna' kağıdlar tahrîr ve bir gice mahfîce ba'zı mahrem ve mu'temed müte'allikât vesâtatleriyle Dâru'l-imâre kapularına yapışdurdup, irtesi mükâlemeye me'mûr efendiler Bâb-ı 'âlî'ye geldiklerinde telâş ü ıztırâb ve pîç[3] ü tâb-ı bî-hisâbla[4] evrâk-ı şebâneyi ifâde vü i'lân[5] ve 'aks-i kazıyye-i fitne sûreti, vehâmet-i 'azîme ve nedâmet-i fahîmeye[6] mü'eddî olacağını, i'zâm-ı mâdde ederek serd ü beyân eyledi.

Kādî-i İstanbul Köstendîlî Tâhir Efendi ise Şeyhulislâm-ı esbak Hamîdî-zâde Efendi'nin zâhiren hıdmet-i teftîşleriyle bir müddet evkāt-güzâr olup, lâkin hakîkatde cümletü'l-mülk[7] ve müsteşârları olmağla, mizâc-ı iz'âc-imtizâclariyle ülfet ve hengâme-i Meşîhat'lerinde bir tarafdan bunlar dahi 'ulemâya nâ-be-câ izhâr-ı 'unf u huşûnet ve zu'afây-ı 'ulemânın mecbûriyyet hasebiyle irâ'e eyledikleri sûret-i sabr u sükûneti, mehâbet-i fazîletlerine 'atf u isnâd ederek, hâtır-şikenî ve ru'ûneti kendülere bayağıca bir sermâye vü 'âdet ve tekdîr-i ashâb-ı maslahatı sâniye-i tabî'at eylediklerinden nâşî, bunlar da bir başka gûne dakîka-dân-ı bed-zebân olmağla, müşarun ileyhin ba'zı etvârından mâdde-i muhayyilesini istiş'âr edüp, henûz telâtum-i bahr-ı tûfân-ı fitneye sükûnet-i tâmme gelmamiş iken, bu yâdigârın dahi mahzâ hevây-ı nefsânîsi darbesiyle yeni başdan mevc-engîz olacağını istibsâr eyledikde, ocaklu tâ'ifesinin gûyâ 'ahd ü mîsâkları üzere umûr-i devlete ve mesâlih-i memlekete dahl ü ta'arruz eylemeyeceklerini tavtı'e-i mebhas ederek, bu kağıdların ocaklu yediyle olduklarını inkâr ve: "Bunlar ba'zı ehl-i nifâk düzmesi ve tezvîr u tasnî' makūlesinden oldukları bî-irtiyâbdır" deyü redd-i

---

1 dükkânların kepenglerine A : dükkânlarının kebenglerine M1
2 gûyân A : gûyâ M1
3 pîç A : pîc M1
4 bî-hisâbla M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "evrâk" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
5 ifâde vü i'lân M1 : +, [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.77a'nın altına yazılmışlardır] A
6 fahîmeye A : fecî'ayı M1
7 cümletü'l-mülk A : cümletü'l-mü[l]k M1

cevâb eyledikde, müşârun ileyh pür tehevvür u infi'âl olup, hıffet-i zâtiyesine cinnet-i sevdây-ı Sadâret inzımâmı, şu'ûr u âramını bi'l-külliyye îsâl-i sadr-ı izmihlâl **[M1 171]** eylediğinden, tehdîd ü te'kîd ederek: "Mâdde-i mezbûre 'ale't-tahkîk ocaklu 'ameli olup, hattâ ba'zı sanâdîdi, mefhûm-i evrâk-ı ma'hûdeyi mukaddemce bi'd-defe'ât bana telmîh u îmâ eylediklerinde, tarafımdan aslâ ısgā olunmadı idi. el-Hâletü hâzih Ziyâ Paşa'nın tekarrubu bedîd olup, benden nâ-ümmîd olduklarına mebnî, îmâyı tasrîha tahvîl eylediler. Lâcerem Vezîr-i a'zam eğer 'avdet eylemez ise, fitne derkâr ve fesâdın tekrârı âşikârdır. Ve bu keyfiyyet elbet Rikâb-ı müstetâb'a 'arz olunarak, Sadr-ı a'zam tebdîl olunmak ehemm ü elzemdir" deyü dürüştâne serd-i kelâm-ı lâübâliyâne eyledi. Tâhir Efendi ise zikri sebkat etdiği üzere 'an-asl dürüşt-tab', şedîdü'ş-şekîme, cesûr u dilîr ve saht-dil ve sengîn-tedbîr olup, Kā'im-makām Paşa cenâblarının bu makūle tasannu' ile fitne-i câmideyi hevây-ı nefs-i emmâresiyle yeni başdan tahrîke ictisârı, sâlib-i irâde vü ihtiyârı olmağla, sûret-i salâbet ve çehre-i şehâmetle tekrâr cevâba mübâderet edüp, dediler ki: "Evvelâ bu mâdde bu mertebede ıztırâb u inkılâba mütehammil değildir. Ve bunun tahtında kat'â tagyîr-i kalb ve tagbîr-i hâtır edecek nesne yokdur. Ve bu sâhte olmak zann-ı aglebdir. Zîrâ ocaklunun 'alenen Bâb-ı 'âlî'ye gelüp, hiç[1] olmazsa recâ sûretiyle: "Ziyâ Paşa hazretleri tarafından ba'zı yoldaşlarımızın emniyyeti olmamağla[2], lutfen ve keremen tebdîli husûsu hâk-i pây-i hümâyûndan müsted'âmızdır" makāliyle 'arz-ı hâl etmekden 'aczleri olmamağla, böyle ism ü resm ve imzâsız bî-ser ü bün yâfta yapışdırmalarına ne hâcetdir. Bu cihetle bu mâdde tevcîh-i zihn i'tibâr etmeğe değil, belki ağza almağa sezâvâr değildir. Ammâ hakîkate haml ve i'tinâ kılındığı sûretde, hakîmâne teharrî vü istiksâ olunarak tahkîki husûsuna kemâl-i dikkat olunmak, şerâ'it-i ihtiyâta evfak ve bu tarîkin bir meslek-i 'âkılâne olduğu emr-i muhakkakdır, yoksa kable't-teharrî bu mâddenin icrâsına 'ale'l-'amyâ ibtidâr, kâr-ı Mülkdârî'ye hiçbir[3] vechile sâz-kâr değildir. Zîrâ 'ilm ü medhali ve sun' u 'ameli olmayan ocakluyu bu husûs[4] bî-vech ittihâm olmağla, elbette devlet cihetinden dahi **[M1 172]** tagyîr-i derûn ile ba'de-ezîn bed-sigâl ü te'addînümûn olacaklarından başka, bu keyfiyyet-i nâ-muhakkakanın 'arz u ifâdesi, ıgbirâr-ı hâtır-ı Şâhâne'ye bâdî ve ocaklu tarafından tebrîd[5] ve tenfîr-i kalb-i Husrevâne'ye mü'eddî olmağla, min-ba'd tarafeynden şâ'ibe-i emn ü itmînân zâ'il ve pâdişâh ile kul arasında münâfese hâsıl olacağı bî-reyb ü işkâldir. Ve bu mehâzîrden başka Devlet-i 'aliyye'nin düvel-i sâ'ireye karşu bir nev' zilleti henûz münhazım olmaksızın çend merhale mahalden hareket ve mübâ'adet

---

1 hiç A : hic M1
2 olmamağla A : olmağla M1
3 hiçbir A : hicbir M1
4 husûs A : husûsda M1
5 tebrîd A : تبريد M1

eylemiş Vezîr-i a'zam'ı bir vâhimeye mebnî i'âde eylemek nakîsasi, ne derecelerde 'ayb-ı 'azîm ve sefer-ber olacak Devlet-i seniyye'ye ne rütbelerde muzırr[1] u vahîm olacağı, müstağnî-i tezkîr u tefhîmdir. Kaldı ki hâtıra-i zihn-i 'âcizânem üzere şâyed cenâbınızdan bî-haber[2] mülâhaza-ı hayr u şerden kat'-ı nazar, zu'mlarınca tahsîl-i Sadâret'e vesîle 'add ederek ba'zı şîfte-i dâd ü sitâd olan sebük-mağzân etbâ'-ı habaset-nihâd makūlelerinin sanî'i olmak, tecârib-i kesîre muktezâsınca sıdk u savâba akreb ve lede'l-istikrâ' bu mülâhaza sâ'irlere ağlebdir" deyü hayr-hâhlık yüzünden hatm-i makāl-i isâbet-me'âl eyledikde, *Allâhu ekber kebîrâ**, Kā'im-makām Paşa'nın reng-i rûyi, [mısrâ]':

*Bâlâ-ter ez-siyâhî reng-i diğer ne-bâşed***

sevâdınca kümûdet peydâ ederek, rû-nümûd-i *esved min-deycûr-i leyâli'ş-şitâ**** olup, dest-i tekellüfât-ı bî-şümâr ile perdâhte eylediği mir'ât-ı san'at-ı sâhtede, yek-lahza-i çeşm-i ferâsetle kazıyye ber-'aks olarak, kendü sûreti zuhûr ve masdar-ı sevdâsı olan emel-i Sadâret'in insırâfı ve bu mâddelere mebnî belki kendüsünün mizâc-ı rütbesinin dahi akbeh vechile inhirâfı mülâhazasiyle telâş ü hıdâşı yüz kat mevfûr olmağla, fart-ı hışm u[3] tehevvüründen çâk-sâz-ı girîbân-ı hayât olmak derecesine resân ve muktezây-ı kalib-i lakabı üzere çerhacılığı ancak bu meydân-ı mücâdele-i lafziyyede ibrâz ü i'lân ederek, dehânı bâz[4] ve mübersem gibi kelimât-ı nâ-sâza âgāz birle meclisi, nümûne-i megāra-i muhallıt-ı kelâm eylemekle, Tâhir Efendi dahi kıyâm ve bî-kelâm ü selâm mütesallibâne hânesi tarafına tevcîh-i 'inân-ı i'tizâm eyledi. Verâsından yazabildiği rakîme-i sakîme ile rikâb-ı Şevket-me'âb-ı hazret-i [M1 173] Pâdişâh-ı gerdûn-cenâb'dan mûmâ ileyhin nefy ü iclâsını derece-i îcâbda inhâ vü istid'â edüp, gerçi Pâdişâh-ı bâ-intibâh, Şehinşâh-ı dil-âgah hazretleri, [mısrâ]':

Gülü ta'rîfe ne hâcet ne çiçekdir bilürüz

râyihasınca[5], Kā'im-makām Paşa'nın ne gûne[6] yâdigâr olduğunu ve Tâhir Efendi'nin bir müddetden berü te'akkul-i mişvâr-ı rüzgâr ile âhır-ı kâr

---

1 muzırr A : mutezarr[ır] M1
2 bî-haber A : bî-habîr M1
* "الله اكبر كبيرا = Büyüklük bakımından Allah'tan daha büyük yok" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.
** "بالاتر از سیاهی رنك دكر نباشد = Siyâhlıktan daha ileri başka bir renk olmaz" anlamına gelen bu cümle Sa'dî'nin gazellerinde geçen Farsça mısrâdır; bk. *Külliyyât-ı Sa'dî, Gülistân, Bostân, Gazeliyyât, Kasâ'id, Kıta'ât ve Resâ'il*, hzr. Muhammed 'Ali Furûgî, 13. basım, Teheran 1383, s.685.
*** "اسود من ديجور ليالى الشتا = Kış gecelerinin karanlığından daha karanlık, zifîrî" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.
3 hışm u A : hışm M1
4 bâz A : yâz M1
5 [mısrâ]' ..... râyihasınca A : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.78b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] M1
6 gûne A : gûnâ M1

sadâkat-şi'ârlık izhâr kıldığını[1] bi'l-im'ân yegân yegân tahkîk u îkān buyurmuşlar olup, ancak müşârun ileyhin mizâc ü fıtratı ve âteş-bâzân-ı dûdmân ile germî-i âmîziş ü ülfeti olduğu ve dîk-i dimâğ ve kâse-i ser-hevâ mesâğının buhâr-ı şehvet-i ni'met-i Sadâret'le dolduğu ve bu takrîble itâre-i şerâre-i âteşdân-ı şerr u şûr ve tıfl-ı nev-hâste gibi henûz kıyâma kudret tahsîl etmek üzere olan umûr-i mehâmmeye müceddeden îrâs-i fütûr edebileceği[2], Kutb-i âsümân-ı saltanat hazretlerinin maşrık-ı fu'âd-ı safvet-nihâd-ı Mülûkâne'lerinde lâmi' u mebdûr ve Sadr-ı a'zam'ın tekarrubu sebebiyle müşârun ileyhin merkez-i Kā'im-makāmî'de ancak celse-i hafîfe vechiyle ikāmet edecek olduğundan, bu vakt-i kalîli imrâr edinceye kadar kendüsüne mümâşât ü mülâyemet gösterilmek, bir tedbîr-i lâyık ve belki mülâhaza-i mezkûreden nâşî birâz eyyâm mu'âmele-i müdârât, kā'ide-i hikemiyyeye muvâfık olduğunu tezekkür birle, müsted'âsı ısgā buyurulmağla ve husûsan [mısrâ]':

*Ez-her dü-taraf küşte şeved[3] heme sûd**

kā'ide-i pür-fâ'idesi, sûret-i maslahata hakkā ki bir muvâfık ma'nâ olmağla, mâh-ı zilhiccenin on birinci günü◊ Efendi-yi mûmâ ileyh Mihalic Kasabası'na iclâ buyuruldu. Ve bu cihetle münhall olan Kazâ'-i Dâru's-saltana, Mekke-i mükerreme Pâyesi olup, sâbıkā Galata Kadısı Mekkî Efendi-zâde Mustafa 'Âsım Efendi'nin 'uhde-i mahdûmânelerine tevcîh u ihsân buyuruldu**.

Vefât-ı Murâd-zâde[4]

Sâbıkā İstanbul Kadısı Murâd-zâde[5] Mehmed Murâd Efendi ki, 'Alemdâr Paşa sevkiyle Edirne'den Ordu-yi hümâyûn'un Âsitâne'ye vusûlü esnâlarındaki sürgûn avı ma'rekesi saydlarından olarak Edirne'ye tard olunmuşidi. Mûmâ ileyh mâh-ı [M1 174] zilhicce evâsıtında◊◊ 'avdet-i memleket-i asliyye-i 'adem ve ferâgat-i müdâhale-i umûr-i 'âlem eyledikleri haberi, mîrâs-hârlarını[6] istimâ'-ı lahn-i mûsikî gibi pür-şevk u bî-melâl eyledikde, derhâl bâr-ı girân-ı vizr u vebâlini ber-dûş-i ihtimâl eylediği eşyâ ve emvâli, Kassâm-ı Kazâ, dest-bâzî-i taksîm-i hevâyî ile miyânelerinde iktisâma isti'câl eyledi.

---

1 kıldığını A : kılındığını M1
2 edebileceği A : edebileceğini M1
3 şeved A : sûd M1
* "از هر دو طرف کشته شود همه سود = Her iki taraf öldürülürse, tam faydadır" anlamına gelen bu cümle Farsça bir mısrâdır.
◊ 11 Zilhicce 1223 = 28 Ocak 1809 Cumartesi.
** "Çünki kalem-zed-i îmâ olduğu üzere ..... buyuruldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,52-54'da kaydedilmiştir.
4 **Murâd-zâde** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.79a'nın sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 15 Z{ilhicce}" yazısı vardır] A
5 Murâd-zâde A : Murâ[d]-zâde M1
◊◊ 11-20 Zilhicce 1223 = 28 Ocak-6 Şubat 1809.
6 mîrâs-hârlarını A : mîrahûrlarını M1

Terceme

Müteveffây-ı mûmâ ileyh mevâlîden Murâd Efendi'nin zâde-i sulb-i âzâdesi olmağla, Mahrec Mevleviyyeti'yle ibtidâ Selânik'e kadı[1] olup, ba'dehû iki yüz on yedi târîhinde[◊] bi'l-fi'l Mekke-i mükerreme Kazâsı'na nâ'il ve yirmi bir senesi cumâdelûlâsı[2] evâ'ilinde[◊◊] müteveffâ Sır Kâtibi Ahmed Efendi'nin himmetiyle İstanbul Kazâsı'nı zabt u tasarrufa vâsıl oldu. Vak'a-i hal'-ı Selîm Hânî'de pîş-kadem-i tarîk-ı maslahat ve mürevvic-i taklîb-i saltanat olduğundan, müddet-i kazâsına altı ay medd ile ikrâm olunup, ol câhil-i cesûr-i ma'lûmu ve müzekkir-i hükm-i karakūşî câ'ir u zalûmu, 'adem-i vukūf-i umûr-i 'âlemde[3] beyne emsâli'l-cühelâ a'lemü'l-'ulemâ zann u i'tikād olunan Şeyhulislâm-ı vakt cenâbları, lâne-i Kazâ'-i İstanbul'a bir bûm-i şûm eylediklerinden başka, müstevlî-i 'umûm dahi eylemekle, *"Men'ister'â'z-zi'be fekad zaleme"** mazlemesine bâ'is ve belki *"el-Bâdî azlem"*** lâzimesince bâdî olduğu cevr u sitem kendüsüne 'âdî olmağla, evzâr u âzârına şerîk ü vâris olmuşidi. Müteveffây-ı merkūm fî zâtihî câhil ü nâdân ve ser-halîfe-i gürûh-i ebced-nâ-hân ve 'ale't-tahkîk elif nâ-şinâsân beyninde bir meşhûr hânedân idi. Lâkin dîk-i mezbele-gâh-ı hırs u tâmi' ve nâvdân-ı çirk-âb-ı irtikâb-âsâ ezdil vücûh-i iktisâbla me'lûf ü muntabı' olmağla, rişte-i hükûmeti, *"ed-Dünyâ kabbânun ve nahnü ma'a'r-rüchân"**** mîzânına merbût ve hâşâ habl-i metîn-i şerî'ati, hiyel-i celb-i menfa'at-i dünyeviyyeye vesîle ve zerî'at mu'âmelesine peyveste vü menût eylemişidi. Ne derecelerde bî-vefâ ve bî-hakîkat idükleri, mübâşeret eyledikleri maslahat-ı hal'-ı Selîm Hânî ile ta'rîfden sâlim ve ne mertebelerde bâ-mazarrat olduklarına ilâ yevminâ hâzâ bâ'is oldukları 'adem-i râhat-ı şâh u gedâ ile cümle 'âlem 'âlimdir.

Mûmâ ileyh pençe-zen-i[4] ekbâd-ı 'ibâd olarak, cem' u iddihâr **[M1 175]** eylediği mâl-ı bî-hadd ü ahsânın ve gadr u cehâleti, 'adl ü fazîlet zann olunarak

---

1 olmağla..... kadı M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın hizâsına vr.79a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

◊ 1 Muharrem 1217 = 4 Mayıs 1802 Salı.

2 cumâdelûlâsı A : cemâziyelevvelîsi M1

◊◊ 1 Cumâdelûlâ 1221 = 17 Temmuz 1806 Perşembe.

3 'adem-i .....'âlemde M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.79a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

* "من استرعى الذئب فقد ظلم = Sürüyü kurda teslîm eden şüphesiz zulmetmiştir" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

** "البادى اظلم = Zulme ilk girişen, ona karşılık olarak zulmedenden daha zâlimdir" anlamına gelen Arapça bu cümleye benzeyen "البادى بالشر اظلم = Kötülüğe ilk girişen, ona karşılık verenden daha zâlimdir" cümlesi ve benzerleri hakkında hadîs olmadıkları bildirilmektedir; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I,283.

*** "الدنيا قبان و نحن مع الرجحان = Dünya bir kantardır, biz de ağır basan kefesindeyiz" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

4 pençe-zen-i A : pence-zen-i M1

nâ'il olduğu rütbe-i 'ulyânın henûz bî-renc ve humâr-ı zevk u safâsını bir[1] hoşca istîfâ etmeksizin[2] sâhil-hânesinden cüdâ ve belde-i merkūmeye tard u iclâ olunup, ekdâr-ı hâdise-i gerdûnla ez-kadîm mübtelâ olduğu zîk-ı sadr 'illeti müştedd ü efzûn ve semm-i muvakkat-i nefs-i Selîm Hânî te'sîri bundan dahi rû-nümûn olmağla, târîh-i mezkûrda tayy-ı bisât-ı hayât ve 'azm-i dâru'l-mücâzât eyledi*; *tecâvezallâhu 'an seyyi'âtihî***. Beyt:

İnne'z-zemâne le-tâbi'un li-ricâlihî

*Yevmen bihim yuşkā ve yevmen yüs'adü****

İrsâl-i 'Abdülkerîm Efendi be-cânib-i Yanya[3]

Livâ'-i Yanya Mutasarrıfı Vezîr Tepedelenli[4] 'Ali Paşa ile Livâ'-i İlbasan Mutasarrıfı Vezîr İbrâhîm Paşa miyânelerinde hayli müddetden berü 'adâvet ü te'addî gitdikce ceng ü kıtâle mü'eddî olmağla, hâcegân-ı Dîvân-ı hümâyûn'dan 'Abdülkerîm Efendi ıslâh-ı zâtü'l-beyn ile zîr-i livâlarında olup, Pâdişâh-ı deryâ-nevâl hazretlerine vedî'a-i Rabbü'l-müte'âl olan re'âyâ vü zu'afânın müsterîhu'l-hâl kılınmaları[5] içün bâ-irâde-i hümâyûn evâsıt-ı mâh-ı merkūmda[◊] ol tarafa ba's ü irsâl buyuruldu*[4].

Velâdet-i Fâtıma Sultân[6]

Bundan akdemce Hatîb-i Bercîs-menkabet, du'ây-ı haml ile hayr-hâhân-ı devlete müjde-i meserret eylemiş olmağla, bi'l-cümle asdıkā'-i devlet dâ'imâ ta'dâd-i eyyâm u sâ'at ederek vakt-i vaz' mütekarrib oldukda, herkes

---

1 bir A : pür Ml

2 etmeksizin Ml : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "pîçîde-i hâristân olan" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

* **"Vefât-ı Murâd-zâde** ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,54-55'te kaydedilmiştir.

** "تجاوز الله عن سياته = Allah onun günâhlarını affetsin" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

*** "ان الزمان لتابع لرجاله * يوما بهم يشقى و يوما يسعد = Tarihi yapanlar, kendileri sebebiyle bazan bedbaht olunan bazan de mutlu olunan kişilerdir" anlamına gelen Arapça bir beyittir.

3 **Yanya** Ml : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.79b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 15 Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

4 Tepedelenli Ml : Tebedelenli A

5 kılınmaları Ml : + [Metinde bu kelimeden sonra mükerrer olarak yazılmış olan "kılınmaları" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

◊ 11-20 Zilhicce 1223 = 28 Ocak-6 Şubat 1809.

*4 **"İrsâl-i 'Abdülkerîm Efendi** ..... buyuruldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,54'te kaydedilmiştir.

6 **Sultân** Ml : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.79b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 18 Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

'alâmât[1] ü tebşîrâta müterakkıb iken, ufuk-ı sulb-i Sultânî'den[2] işbu mâh-ı zilhicceti'ş-şerîfenin on sekizinci cum'a günü[◊] hilâl-i 'îd-âsâ bir duhter-i sa'd-ahter-i 'âlem-ârâ ser-nümây-ı minassa-i zuhûr olup, kudûm-i meyâmin-mevfûru 'âmme-i nâsı ser-şâr-ı neşve-i sûr u sürûr eyledi. Hakk budur ki ol mihr-i rahşân-ı[3] âsümân-ı saltanatın kudûmü, muntazırîn-i sürûr-i Pâdişâh-ı rûy-i zemîn'e mahz-ı rû-şenâyî ve 'ayn-ı nûr ve[4] müterakkıbîn-i ekdâr-ı nevmîdî-i[5] Müslimîn'e bâ'is-i hıyre vü deycûr oldu. Hattâ erbâb-ı fesâd, küfr-i 'inâdî gibi sulb-i[6] Hudâvendigâr-ı sâbıka isnâd ederek, sonra kâzib ü makhûr oldular. Pes[7] **[M1 176]** hasbe'l-'âde Memâlik-i mahrûse'de kâ'in kurâ vü bilâda tebşîr-i velâdeti hâvî emsile irsâl[8] ve Âsitâne-i sa'âdet'de fekat üç[9] gün top şenliği olunup, lâkin mevsim-i şita olmağla, ancak Boğaz-içi'nde ba'zı cem'iyyetlü mahallerde müsâ'ade-i hevâ ile ba'zı kandîl donanmaları ve sâz ü hayâl ve meddâh gibi şeylerle resm-i şâdî icrâ vü ikmâl olundu.

Itlâk-ı Hafîd Efendî ve 'Ali-zâde Efendî ve ba'zı tevcîhât[10]

Sadr-ı Anadolu-i esbak 'Ali-zâde es-Seyyid Mehmed Nûrullah Efendi ile 'Âşir Efendi-zâde Sadr-ı Anadolu-i sâbık Mehmed Hafîd Efendi, 'Alemdâr Paşa vürûdu menfîlerinden olup, lâkin 'Ali-zâde Efendi'nin vak'a-i kerîhe-i hal'-ı Selîm Hânî'de hamîr-i fatîri[11] olmayup, hemân Meydân-ı Lahm'de *"Luhûmü'l-'ulemâ'i mesmûmetün"** semmiyyeti isâbetine mübtelâ olarak[12], şer-gîrî-i[13] yeniçeriyân ve belây-ı yârân ile ancak[14] miyân-ı hâmiyân-ı dûdmânda bulunmuş idüği ve henûz müddetü'l-'ömr umûr-i hâriciyye-i

---

1 'alâmât A : 'alâmet M1
2 Sultânî'den A : Sultânî'de M1
◊ 18 Zilhicce 1223 = 4 Şubat 1809 Cumartesi. Metnimizdeki gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gündeki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.
3 rahşân-ı A : dirahşân-ı M1
4 nûr ve A : nûr M1
5 nevmîdî-i A : nevmîdi M1
6 gibi sulb-i M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.80a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A
7 Pes A : Bes M1
8 irsâl A : i[r]sâl M1
9 üç A : üc M1
10 **ve ba'zı tevcîhât** M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.80a'nın sol kenarına yazılmışlardır. Ayrıca bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.80a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 20 Z{ilhicce}" yazısı vardır] A
11 fatîri A : fatîr M1
* "لحوم العلما ء مسمومة = Âlimlerin eti zehirlidir" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.
12 isâbetine mübtelâ olarak [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.80a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A : isâbetine olarak M1
13 şer-gîrî-i A : şer-gîr-i M1
14 ancak M1 : + [Metinde burada üzeri karalandığı için okunamayan bir kelime vardır] A

'ulemâya sarf-ı zihn ile tazyî'-i evkât eylemamiş mücerred bir fakîh-i saf-dil ve mâdde-i mekrûhada 'Osmân Paşa-zâde 'İzzet Bey Efendi ve Dürrî-zâde 'Abdullah Efendi hazretleri gibi kat'â haber ve rızâ ve fi'li ve medhal ve kavl ü 'ameli olmadığından fazla, 'ilm-i Fıkıh'da sâhib-i kemâl ve fâzıl[1] bir zât idüği, nezd-i ferd-i Mülûkâne'de derece-i tahkîka vasl buyurulmağla ve husûsan bi-hamdillâhi Te'âlâ zikr olunan velâdet-i hümâyûn gibi meserretler 'akabinde taraf-ı Pâdişâh-ı merâhim-dest-gâh'dan müstahıkkîne 'inâyetler[2] ve ba'zı ashâb-ı cürm ü hatâya 'afv ü mürüvvetler 'âdet-i hasene-i pâdişâhândan olmağla, hakkında rahm u şefekat-i Mülûkâne erzân ve Hafîd Efendi hakkında dahi *"ve'l-Kâzimîne'l-gayza[3]"** şîme-i kerîmesince ıttırâden li'l-bâb kā'idesi ityân buyurularak, mâh-ı merkūm evâsıtında◊ ikisi de kayd-ı gurbetden ıtlâkla şâdân buyuruldular**.

Ve mâh-ı mezbûrun yirminci günü◊◊ Livâ'-i Köstendil[4], Mîr-i mîrânlık rütbesiyle Pilaslı Mehmed Paşa'nın oğlu İsmâ'îl Bey'e tevcîh olundu[5].

---

1 fâzıl M1 : fazl A

2 'inâyetler A : 'inâyetleri M1

3 'l-gayza M1 : الغيض A

* "والكاظمين الغيظ = Öfkelerini yutarlar" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Âl-i 'İmrân 3/143. âyetin ortalarında yer alan bir kısmıdır.

◊ 11-20 Zilhicce 1223 = 28 Ocak-6 Şubat 1809.

** "**Velâdet-i Fâtıma Sultân** ..... buyuruldular" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,55'te kaydedilmiştir.

◊◊ 20 Zilhicce 1223 = 6 Şubat 1809 Pazartesi.

4 Köstendil A : Köstendil'i M1

5 Ve mâh-ı mezbûrun ..... olundu M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.80b'nin sağ kenarına yazılmıştır. Ayrıca bu kısımdan sonra üzeri birkaç yerden çizilerek metne alınmaması istenen aşağıdaki uzunca kısım gelmektedir. Gözden geçirilerek ilâvelerle yeniden yazılan bu kısma metinde daha sonra [bk. M1 214-216] yer verilecektir. "**Tevcîh-i Livâ'-i Köstendil ve Tebdîl-i Emîn-i Tersâne** Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından olup, Tersâne Emîni olan sâbıkā Gümrük Emîni'a Emîni Selânikî Hasan Ağa'nın kadem-i pür-ikdamında evrâm-ı iltihâbiyye nev'inden flegmonya ta'bîr olunur çıban peydâ olup, mûmâ ileyh dahi etıbbâ'-i Yehûd ü Tersâ'yı celb ü cem'le cûyende-i tedbîr u devâ oldukda, çünki bir müddetden berü ser-etıbbâ olanların ekseri 'adem-i hazâkat ü liyâkatlerinden nâşî, 'illet-i istirkāb ü muhâsedete mübtelâ olduklarından, kat'â etıbbâyı imtihân u temyîze sarf-ı zihn eylemediklerinden mâ'adâ, husûsan ehl-i İslâm'da bir vâfir müddet sarf-ı 'ömr ü mâl ve mirsâfî-i meşâkla dârûy-i sabr-ı mihen ü kelâli isti'mâl ederek, sıhhat-i kavl ve dürüstî-hazâkat kesb eylemiş bir tabîb-i bâ-kemâl zuhûr eylese, anı kendülere rakîb 'add etmeleriyle, anın re'y ü akvâlini ve te'lîfât ü a'mâlini 'ilm-i tıb vazîfesinden olmadığına 'ilm-i mezbûrdan haberdâr olmayan kibâr meclislerinde zemm ü takbîha ibtidâr birle hasr-ı mesned belâsiyle katliyle müteselli olmak derecesinde 'adâvet izhâriyle zât ve âsârını sâkıt-ı dest-i i'tibâr ve her birini bir gûne zarûret ü hakārete dûçâr ederek mahv u târumâr eylediklerinden, bir zemân etıbbâsı meşhûr-i ekser-i bilâd ü emsâr olan ehâlî-i belde-i Kostantîniyye, el-hâletü hâzih Hırvât ve gemici ve ırgad bozuntusu semmûr kalpaklı bir alay cehele-i etıbbâ ellerinde kalup, milel-i mezkûreden dahi belde-i mezbûrede bulunan ba'zı ashâb-ı hazâkat tabîbler dahi anların zemm ü istirkābiyle 'inde'l-kibâr: "Müdemmağ ve vekārlıdır" deyerek müsteskal ve bî-i'tibâr ve cehele-i merkūme usûl-i tıbba gayr-i mutâbık, lâkin mizâc-ı

Âmeden-i ser-i maktû'-i Kadı Paşa[1]

Bundan akdem mahallinde iş'âr olunduğu üzere selh-ı ramazânda◊ meslaha-i[2] eşrârdan [M1 177] firâr ve Hân Çiftliği'nde cüz'îce karâr edenlerden Kadı 'Abdurrahmân Paşa, oradan 'avdet ve hem-pâlarından müfârakatla ahşâm zulmetiyle evvelâ Kasaba-i Eyyûb firâzında kâ'in Nakşibendî Hânkâhı'na bast-ı post-pâre-i müsâferet ve anda mütenekkiren birkac gün ikâmet ve dilîr ve sâhib-i cesâret olmağla, 'alâ rivâyetin tebdîl-i câme[3] vü kıyâfetle birkaç[4] def'a İstanbul'u ziyâret ve hattâ At-meydânı'na varup, ahvâl ve akvâl-i yârâna nezâret eyledikden sonra, ol hılâlde Edirne ve Silivri taraflarından gelan ebnâ'-i sebîlden mesmû' müşârun ileyhin rufekâsından iftirâk u ric'ati havâdisâtı, tecessüskâr olan husamâsının mûcib-i veca'-i sem'-i mihneti olmağla, anı dahi sâ'ir muhteffîler gibi İstanbul'un dâhil ü hâricinde mânend-i zagârî-i şikâr arayup izlemeğe ibtidâr eyledikleri kendüsüne mesmû' u âşikâr oldukda, abdâl hey'etinde Üsküdâr'a güzâr ve kendi vilâyeti olan 'Alâ'iyye semtine *'el-'uhdetü 'ale'r-râvî** anda tedârük-i askeriyle vâdî-yi intikâma ılgar niyyetiyle firâr eylemiş idi. Ancak mukaddemâ iş'âr olunan mişvâr ile eynemâ kâne ahz ü i'dâm olunmasına evâmir-i 'aliyye neşr u tesyâr olunduğuna ibtinâ'en, mukaddemâ beynehümâda hıkd ü hasede dâ'ir küllî mâ-cerâ olan Teke Mütesellimi Kapucu-başı Hacı Mehmed Ağa, agrâz-ı nefsâniyyesine mebnî i'dâmına harîs

---

ekâbire muvâfık nabza göre şerbet güftâr ile mültezim-i kibâr ve iltimâs ü irtişâ ile, henûz me'zûn olmak iddi'â eylediği memleket hâcesinden izin-nâmesi bile yoğiken, İstanbul'da semmûr kalpak geyüp, istediği yerde dükkân açup, mashara-i Firengistân olan yâdigârlar, tafra-fürûş olarak hiç olmaz ise senede birkaç yüz sıgâr u kibârı itlâf ü imâte ve i'dâmla [vr.81a] tecribe-i san'at ü kâr eyledikleri cümle 'âleme be-dîdâr, hele Firengistân'da dâ'imâ gazetâ havâdisâtına yazılarak resîde-i hadd-i iştihârdır. Binâ'en 'aleyh mümeyyizsiz kalmış 'ilm-i tıbbın zeyyâf ve mukallidleri, Ağa-yı mûmâ ileyhin karha-i pâyine hâric-i kavâ'id-i tıbb u teşrîh, kassâb-ı cerrâh-âsâ devâ ve tîmâr-ı nâ-be-câ ederek, eczâ'-i karîbede sûret-i 'ufûnet rû-nümâ ve giderek yara gangırana olmağla, marîz-ı esîr-i firâş ve mehzûl ü pür-irti'âş olup, sûret-i iltiyâm u şifâ nâ-peydâ ve selâmet bulsa bile kudret-i kâmile gelmesi çok müddete muhtâc olacağı hüveydâ ve bu esnâda ise umûr-i Tersâne'nin bir an ta'vîk olunması câ'iz olmadığı ma'lûm-i vükelâ olmağla, lâ-'ilâc Hasan Ağa sonra mu'ammer olursa mükâfât olunmak niyyetiyle şimdilik ma'zûl olmak iktizâ eylediğinden, yerine mâh-ı zilhiccenin yirminci günü◊ sâbıkâ Defterdâr-ı Şıkk-ı Sâlis Ahmed 'Azîz Efendi, Tersâne Emâneti'yle kâm-revâ oldu. Ve yevm-i mezkûrda Livâ'-i Köstendil, Mîr-i mîrânlık rütbesiyle Pilaslı Mehmed Paşa'nın oğlu İsmâ'îl Bey'e tevcîh buyuruldu"] A

1 **Paşa** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.81a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 22 Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

◊ 29 Ramazân 1223 = 18 Kasım 1808 Cuma.

2 meslaha-i A : سلحه M1

3 tebdîl-i câme A : tebdîl M1

4 birkaç A : câme birkac M1

* "العهدة على الراوى = Günâhı, vebâli anlatanın boynuna" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

ve çeşm-güşâ[1] olduğundan bu fursatla tecessüsü husûsunda mübâlağa derecesinde ikdâm ve emvâl ü eşyâsını gasb ü igtinâm eylemeğe bî-sabr u ârâm be-gâyet dikkat ü ihtimâm eylemekle, bi'l-âhıre[2] ol havâlîye vürûdunu mu'allimler vesâtatiyle ol[3] mu'allim istişmâm eyledikde, cüst-cû ederek, 'âkıbet ahz edüp müşârun ileyhe[4] i'lâm-ı hakîkat-i merâm ve tefhîm-i hâl-i mâ-lâfîhi kelâm ile kendüsünden 'afv ü igmâz istirhâm ederek katl ü i'dâm ve derhâl ser-i maktû'unu irsâl ile tevfîr-i şevk-ı yârâna isti'câle ikdâm eylemekle, mâh-ı zilhiccenin yirmi ikinci günü[◊◊] vaz'-ı nazar-gâh-ı i'tibâr olundukda, hemân bütün İstanbul sükkânının seyrine hücûm ü iktihâmları, mahall-i 'ibret-i erbâb-ı ebsâr oldu*.

Ve Mütesellim-i merkûm, müstevlî-i Memâlik-i 'Osmâniyye olan derebeyi tavâ'ifinin eşiddâsından olup, Devlet-i 'aliyye'ye [M1 178] ser-keş ve gerden-pîç olan fırkanın mekr u hud'a ve kuvvet ü gınâ ve su'ûbet-i mevzi' u me'vâ cihetleriyle akviyâsından olmağla, ol diyâr ehâlîsinden ba'zı sikanın nakli üzere müşârun ileyhin emvâlini katâr katâr tarafına 'alenen celb ü ihzâr[5] edüp, cânib-i mîrîye cüz'-i lâ-yetecezzâ 'arz etmekle, ol kadar mâl-ı bî-gerâna vâris-i yegâne olup, taraf-ı saltanatdan mutâlebe olundukca, mute'assıbâne ve tünd ü tîz kelimât-i bâgıyâne ile redd-i cevâb ederek mahzen-i temellükünde ibkâ ve takrîr eylediği, bâ'is-i infi'âl-i Şehinşâh-ı Felâtûnî[6]-tedbîr olmağla, vakti[7] hulûlünde zakkûmî-mizâc olan semere-i[8] tuhm-i habîsi, tu'me-i şîr-i şemşîr-i kahr u tedmîr olup, hakk-ı sarîh-i Beytülmâl olan cemî' eşyâ' ve emvâli yine Hazîne-i hümâyûn'a intikâl eyledi**.

'Azl ü nefy-i Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî[9]

Kethudây-ı Sadr-ı a'zamî olan Küçük Râşid Efendi, müteharrik ü fitne-kâr ve sebük-ser u nâ-hemvâr olup, husûsan ashâb-ı maslahatı dâ'imâ mazhar-ı

---

1 çeşm-güşâ A : çeşm-i keşşâf M1
2 bi'l-âhıre M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "müşârun ileyhin" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
3 ol A : o M1
4 ileyhe M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "kendüye" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
◊ 22 Zilhicce 1223 = 8 Şubat 1809 Çarşamba.
* "Bundan akdem mahallinde iş'âr ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,47'de kaydedilmiştir.
5 ihzâr M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "ve nakl" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
6 Felâtûnî A : Felâtûn M1
7 vakti A : vakit M1
8 semere-i A : gamra-i M1
** "Ve Mütesellim-i merkûm, müstevlî-i ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,49'da kaydedilmiştir.
9 Sadr-ı 'âlî M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.81b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 29 Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

tekdîr u âzâr eylediğinden kat'-ı nazar, münâfî-i[1] şer' u kānûn ve muhâlif-i rızây-ı hümâyûn harekâta her bâr ictisâr eylediğinden, taraf-ı saltanatdan ve cânib-i Kā'im-makāmî'den birkaç[2] def'a tenbîh ü tehdîd olunmuşiken, bu 'âdet ü[3] selîkasında ısrâr edüp, hattâ mukaddemden berü Kapudan Seyyidî 'Ali Paşa'nın Kapu Kethudâsı olup, lâkin Sadr-ı 'âlî Kethudâlığı câh-ı vâlâsından sonra mutlaka Kapu Kethudâlığı nâ-sezâ olduğundan mâ'adâ, Kapudan Paşa gibi Devlet-i 'aliyye'nin samîmî menfûr[4] ve müstaskali bir fettân[5] ile sâhib-i esrâr ve hem-zebân olup, def' u ib'âdı vükelâ'-i devletin 'umde-i emeli olan yâdigâra hâlâ Kapu Kethudâlığı kande kaldı[6], belki Kethudâlık ve Riyâset makāmında olanların o makūleler ile keremî ülfet ü âşinâlığı her cihetle münâfî-i maslahat ve öteden berü mugāyir-i usûl-i devlet iken, mûmâ ileyh evvelkiden ziyâde müşârun ileyh ile germâ-germ ülfet olarak[7] beher gün konağından kalkup, ibtidâ karşu Tersâne'ye güzâr ve Kapudan Paşa ile bir müddet mülâkāt ve sohbet-i esrâr eyledikden sonra Bâb-ı 'âlî'ye gelmeği de'b ü 'âdet etmekle, bu vaz'-ı[8] nâ-sezâ ve sâ'ir **[M1 179]** bu makūle evzâ'-ı mefâsid-intimâsından ferâgat eylemesi bâbında emr u tenbîh-i Mülûkâne ile taraf-ı Kā'im-makāmî'den tasrîhan bi'd-defe'ât te'kîd ve vehâmet-i 'âkıbetini telmîhle nush u pend ü tehdîd olundu ise de, kat'â kârger u müfîd olmayup, hattâ bir def'a Kā'im-makām Paşa bi'l-müvâcehe: "Min-ba'd bu hareketden ferâgat etmediğin sûretde bilâ-imhâl seni işbu hançer-i ciğer-güzârımla katl edeceğim derkârdır" deyü evbâşâne sebb ü âzâr etmişiken, [mısrâ]':

*Men güş-i istimâ' ne-dârem li-men tekūlü**

samemi[9], maraz-ı mecbûlü olmağla, bu husûslar ile Kapudan Paşa câhilini bir kat dahi ta'zîr ile emvâc-ı gadîr-i fesâdını i'zâm ü teksîr ve anın vesâtatiyle kavm-i şerîrin mazarrat-ı seyl-i te'addîlerini neşr u tevfîr edüp, hakîkat-i ahvâl-i 'âlemde nâdânlığından bu tedbîr-i nâ-savâbı gûyâ te'bîd-i[10] mansıb u makāmına bir re'y-i cesbân zanniyle rûzân u şebân tâb verdiği nâ'ire-i fiten ü

---

1 münâfî-i M1 : münâfî-yi A
2 birkäç A :birkac M1
3 'âdet ü A : 'âdet M1
4 menfûr A : mankūr M1
5 fettân M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "hemvâr hıvld[ı](?) ile" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
6 kande kaldı M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
7 olarak M1 : + [Bu kelime metinde üzeri çizilen "olup" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A
8 vaz'-ı A : وضع M1
* "من كوش استماع ندارم لمن تقول = Kimin için söylediğini dinlemek istemiyorum" anlamına gelen bu cümle Farsça bir mısrâdır.
9 samemi (صممی) A : samîmî M1
10 te'bîd-i A : te'yîd-i M1

şûrişin öteden berüden zebâne-i eser u nişânları nümâyân olmağa başladı. Pes mûmâ ileyhin Kethudâlık'da değil, Âsitâne'de bile yek-lahza tevkîfi, mehâzîr-i 'azîmeyi mûcib olur mevâddan olmağla, mûmâ ileyh envâ'-ı fesâd ile ebedü'l-âbâd[1] zabt u istîlâsına ikdâm ü ihtimâm ederek, ol makām-ı dil-ârâma henûz bast eylediği post-i temellük ü te'addîsi, mâh-ı zilhicce selhinde[◊] selh olunup, kendüsi siyeh-kârî-i sirişt ü mişvârı sebebiyle Karahisâr'a nefy ü ib'âd olundu.

Garîbdir ki hasbe'l-emr Çavuş ma'iyyetiyle Üsküdar'a 'ubûra şitâb ve anda tertîb-i levâzım-ı tarîk içün bir iki gün kadar ârâma ruhsat-yâb olduğu esnâda, gerek Kapudan Paşa ve gerek sâ'ir elûf[2] olduğu sanâdîd-i cühelâya: "İşte sizinle âmîziş ü ülfetimiz ve müvâlât ü mahabbetimiz işbu nefy ü nekbetimize sebeb ü 'illet olmağla, bu mu'âmeleden bundan sonra hakkımızda zuhûr edecek ahkâmı istinbât edüp, gayret-i ittihâd ve hamiyyet-i hübb ü dâdımız muktezâsınca hemân bugün Bâb-ı 'âlî'ye cem'iyyetle varup bî-vech nefy ü iclâmızın sebebini[3] istifsâr u istiksâ birle kemâ-kân mansıb u makāmımızda ibkā olunmamızı mütegallibâne[4] ifâde vü inhâ edesiz" siyâkında gûn-â-gûn türrehâtı hâvî tezkireler **[M1 180]** tahrîrinden mâ'adâ, Sirozî İsmâ'îl[5] Bey'in dahi Kapu Kethudâsı olduğundan, bu bâbda anın dahi muta'assıbâne hareketle bi't-tehakküm devletden 'ale'l-'acele 'afv ü ıtlâk birle makāmına 'avdetini müş'ir tahrîrât irsâl eylemesi iltimâsını mutazammın mektûb tahrîr edüp, hâssaten bir Tatar istîcâr ve dû esbe[6] irsâl ü tesyâr eylediği, mesmû'-i huddâm-ı Dergâh-ı felek-iktidâr oldukda, bî-lahza-i te'hîr mübrim Mübâşir teslîtiyle menfâsı tarafına tâziyâne-i ta'cîl ile tesyîr kılındı.

Ve münhall olan mesned-i Kethudâyî, sâbık Emîn-i Defâtir-i Hâkānî İbrâhîm 'Afîf Efendi'ye tevcîh ü takrîr buyuruldu.

VEKĀYİ'-İ SENE ERBA'İN ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN VE ELF[7]

'Azl-i bî-hengâm-ı Sadr-ı Rûm[8]

İşgāl-i seccâde-i Sadâret eden İmâm Dervîş Mehmed Efendi, müddet-i medîdeden berü hâssaten perverde-i ihsân-ı bî-gerân-i Devlet ve şikem-perver-

---

1 ebedü'l-âbâd M1 : ebedü'l-âyâd A
◊ 29 Zilhicce 1223 = 15 Şubat 1809 Çarşamba.
2 elûf A : الولوف M1
3 sebebini A : se[be]bini M1
4 olunmamızı mütegallibâne A : olun[ma]mızı mütegallibâta M1
5 İsmâ'îl M1 : İsma'îl A
6 dû esbe A : — M1
7 **ELF** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.82b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "sene 1224" yazısı vardır] A
8 **Sadr-ı Rûm** M1 : + [vr.82b'nin sağ kenarında başlık olarak yazılmış olan ve "tı" harfiyle buraya girmesi şaret edilen "ve ba'zı tevcîhât" kelimeleri sonradan silinmiştir] A

hân-ı bî-imtinân-ı Saltanat olarak, ihrâz-ı merâtib-i nâ-şâyeste-i 'ulyâ, husûsan müntehây-ı merûm-i ashâb-ı 'ulûm olan Sadâret-i Rûm ile kesb-i te'ayyün ü i'tilâ eylemekle, dâ'imâ taraf-ı İmâm-ı Müslimîn'e du'â-hân-ı âyet-i şükr u ihlâs olmak vâcibe-i zimmet-i iktidâ[1] vü ihtisâsı iken, beyt[2]:

Oldu bezm-i sohbetimiz bî-nizâ'
Câmi'le cû'[3] ve cemâ'at[le] cimâ'

medlûlünce, lâzime-i mâhiyyet-i e'imme-i zemân olan cehâlet ü nâdânîye re'y-i kec-nihâd ü bed-nijâdı munzamm olmağın, mukaddemâ hal'-ı[4] Selîm Hânî sadedinde Münîb Efendi ve sâ'irleri gibi ihvânının girîbân-feşân-ı nükûl ü istinkâf oldukları peyâm ve kelâm-ı seyyi'ü'l-evsâf[5] u bed-fercâmı bî-mehâbâ mesrûren işbu mecnûn ve küstâh, memsûhu'l-likâ' der-'uhde-i tehammül ü iltizâm ve İmâm-ı Evvel bulunduğuna mebnî, akreb-i 'akāribden olmağla, nîş-zebân-ı ef'î-nişâniyle tab'-ı nâzik-i Hidîvâne'yi bu dîvâne, zahmnâk ve emânde-i iltiyâm eylediğinden fazla, Sultân-ı müşârun ileyh haklarında Rüstem Efendi ni'am-kûrî gibi ba'zı mesâvî-i şenî'a-i müfterâ îrâdiyle bi'l-külliyye tenfîr-i kulûb-i 'avâmm edüp, kezâlik vak'a-i şebihûn-i 'Alemdârî 'akabinde dahi ehl-i îmân lisânına alınmağa şâyân olmaz, ma'âzallâhi Te'âlâ bi-'aynihî[6] siyâk-ı mezbûrda inkılâb-ı 'âleme bâ'is bir haber-i pür-kederi iblâğ u îsâli, ocakludan meclisde [M1 181] ta'lîm gûne istîzân ederek, ol vakitde dahi tekrîr-i habâsetle berîd-i şer ve nâ'ire-i şerde nâşir-i şerer olmağa mu'tâdı[7] üzere çeşm-güşâ ve böyle mevâdd-ı mefâsid-ihtivâyı zu'm-i fâsidince emr-i mu'tenâ ve hıdmet-i 'uzmâ 'add ederek, Ağa-kapusu'ndan[8] tahrîk-i ikdâm-i nuhûsetiyle kıyâm eyledikde, ocaklu ve 'ulemâ[9] redd-i cevâbla meks ü ibkā eyledikleri ve sahra-i vücûdundan enkal kelimât-ı nâ-bemahal ile gûyâ mütemmim-i maslahat olmak şîve-i küfrân-ı ni'amîsine isti'câl kıldığı[10] makālâtiyle mukaddemâ tekdîr-i levh-i mücellây-ı tahrîr ve tesvîd-i sahîfe-i musaykale-i[11] ta'bîr olunduğundan başka, fî zâtihî ma'tûh ve lâ-

1 iktidâ A : iktidâr M1
2 beyt M1 : — A
3 cû' A : cumû' M1
4 hal'-ı M1 : خلع A
5 seyyi'ü'l-evsâf A : mesne'(مسنى)l-evsâf M1
6 bi-'aynihî A : لعينه M1
7 olmağa mu'tâdı A : olmak M1
8 Ağa-kapusu'ndan A : Ağa-kapusu'nda M1
9 ve 'ulemâ M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
10 kıldığı M1 : + [Bu kelime önce "kıldıkları" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "kları" kısmının üzeri çizilerek üstüne "ığı" kısmı ilâve edilmiştir] A
11 musaykale-i A : musakkale-i M1

yu'kal ve fî aslihî bî-mağz u câhil olmağla, kâffe-i etvârı mecnûnâne ve reftâr u güftârı kahkaha-fermây-ı dîvânegân-ı Tîmâr-hâne olup, bâ-husûs mütekallid olduğu hükûmet ve telvîs eylediği mesned-i Sadâret'de hayret-engîz olur evzâ'-ı garîbesi ve erbâb-ı mesâlih ile hiçbir[1] vechile hâl ü mahalle münâsebeti ve kat'î der-dest olan mevâdda kat'â mülâyemeti olmayan mu'âmelât-ı 'acîbesi, mûcib-i tenfîr-i kulûb-i enâm ve müstevcib-i tahkîr-i mesned ü makām olduğu dahi tahkîk-kerde-i hazret-i Pâdişâh-ı 'adâlet-ittisâm olmağla, vûcûb-i 'azline[2] mebnî henûz müddet-i istihkākı gibi nâkıs u nâ-temâm iken, noksân-ı zât u liyâkatini ve belki mesned-i hükûmet-i şerî'ate min-külli'l-vücûh 'adem-i münâsebetini îmâ dakîkasına binâ'en, mâh-ı muharremü'l-harâm[3] gurresinde◊ hacr u 'azliyle* dîbâce-i Sadru'ş-şerî'a, hatâ'-i mes'ele-i hükm-i ma'tûhdan rehânîde olup, ol mesned-i müstenid-i şer'îye Rumeli Sadâreti Pâyesi olan sâbıkā Sadr-ı Anadolu ve hakka'l-insâf sulehâ'-i ümmetden ve 'ale't-tahkîk ashâb-ı safvet ü 'iffetden pîr-i diyânet-semîr *"Şeyhun tâ'ibün 'atîkullah"*** mısdâkına mazhar u nazîr Kethudâ-zâde Mehmed Sâdık Efendi hazretleri resîde oldular***.

Ba'zı tevcîhât-ı sâ'ire

Mâh-ı merkūmda ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ vü vükelâ'[4] dahi vukū' bulmağla, Eyâlet-i Silistire Kal'ası Muhâfızlığı ve Tuna Ser'askerliği ile sâbıka Diyârbekir Vâlîsi [M1 182] Vezîr-i dilîr-i mükerrem Mehmed[5] Husrev Paşa'ya gurre-i mâh-ı mezbûrda◊◊ tevcîh olunup, Enderûn'da dahi Eyâlet-i Diyârbekir, sâbıkā Karahisâr-ı sâhib Mutasarrıfı ve hâla Midillü Muhâfızı Vezîr Seyyid Mehmed Paşa'ya tevcîh buyuruldu.

Ve evâhır-ı[6] mâh-ı mezkûrda ba'zı tevcîhât-ı hıdemât-ı dîvâniyye ve sâ'ire dahi vukū' bulup, yirmi beşinci günü◊◊◊ İstanbul Gümrüğü Emâneti,

---

1 hicbir A : hicbir M1
2 vûcûb-i 'azline A : mûcib-i 'uzlete M1
3 muharremü'l-harâm A : muharremü'l-harâmın M1
◊ 1 Muharrem 1224 = 16 Şubat 1809 Perşembe.
* Buradaki bilgilerin Şânî-zâde'den alındığı muhakkak olmakla beraber, Rumeli Kadı'askeri İmâm Dervîş Mehmed Efendi'nin azli *Târîh-i Cevdet*'te (bk. IX,56) zilhiccenin selhinde, yerine Mehmed Sâdık Efendi'nin tayîni muharremin gurresinde şeklinde gösterilmiştir.
** "شيخ تائب عتيق الله = Tövbekâr ihtiyâr, Allah'ın azatlısıdır" anlamına gelen Arapça deyiştir.
*** "**'Azl ü nefy-i Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî ..... oldular**" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,55-56'da kaydedilmiştir.
4 vükelâ' M1 :vükelâ A
5 Mehmed A : — M1
◊◊ 1 Muharrem 1224 = 16 Şubat 1809 Perşembe.
6 evâhır-ı A : أواخرا M1
◊◊◊ 25 Muharrem 1224 = 12 Mart 1809 Pazar.

sâbıkı[1] Hüseyn Efendi'ye[2] ve yirmi altıncı günü◊ Kethudâ Kitâbeti[3], Seyyid Mehmed 'Atâ'ullah Efendi'ye müceddeden Haremeyn Mukāta'acılığı Pâyesi'yle ve yirmi sekizinci gününde◊◊ Teşrîfâtcılık hıdmeti, Küçük Kal'a Pâyesi olup, Teşrîfât Kîsedârı olan Mehmed Es'ad Medhî Efendi'ye ve Ganem Mukāta'acılığı, Seyyid Mehmed Nâ'ilî Efendi'ye ve Humbaracı ve Lağımcılar Kitâbeti Mehmed Reşîd Efendi'ye tevcîh olundu.

Vefât-ı Şemseddîn Efendi[4]

'Alemdâr Paşa vürûdunda tasrîf olunan sîga-i muttaride-i menfiyye efrâdından olup, mahrûse-i Burusa'ya nefy ü iclâ olunan Sadr-ı Rûm-i esbak Mahmûd Çavuş-zâde Ahmed Şemseddîn Efendi'nin mahrûse-i mezbûrede 'âşir-i muharremde◊◊◊ şems-i hayâtı münkesif olduğu haberi Der-i devlet-medâr'a vâsıl ve Hudâvendigâr-ı şehîd hazretlerinin kātı'a-i 'ukde-i inkisâr-ı kalbleri te'sîrine bir edell-i delâ'il oldu.

Terceme-i hâl[5]

Müteveffây-ı müşârun ileyh Mahmûd[6] Çavuş-zâde denmekle ma'rûf mevâlîden Feyzullah Efendi'nin yadigâr-ı sulb-i salîbi olduğundan, mekteb pîş-gâhından güzâr ve zimmetinde kat'â hakk-ı üstâd karâr etmeyerek neşv ü nemâ bulup, resm-i kadîm-i ekser-i zâde-gân-ı ricâl ü 'ulemâ vü vüzerâ üzere eser-i himmet-i yek-digerân ile[7] ru'ûs-i tedrîse dest-resâ olmağla, tevkîlâtla idâre-i medâris ederek ve asâletle neşr-i fünûn-i tasrîf u tasarrufâta mümâris olarak, küberây-ı 'asr ve akrân-ı dehr 'indinde natûk ve mizâc-gîr olduğundan, makbûl ve bi't-tab' lâ-ubâlî ve kuyûd gā'ilesinden hâlî ve mecâlis-i küberânın turfa ma'cûn-i rahîkî-misâli olmak keyfiyyetleriyle ecille-i vaktin keşkeş-i dest-i [M1 183] himmetleriyle 'ahd-i Hudâvend-i esbakda[8] mesned-i Sadâret-i 'ilmiyyeye kadar mevsûl olmuşidi.

---

1 sâbıkı A : sâbık M1
2 yirmi ..... Efendi'ye M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın hizâsına sayfanın sol kenarına yukarıya diklemesine yazılmıştır] A
◊ 26 Muharrem 1224 = 13 Mart 1809 Pazartesi.
3 Kitâbeti A : Kâtibi M1
◊◊ 28 Muharrem 1224 = 15 Mart 1809 Çarşamba.
4 Efendi M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile sayfanın sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 10 M{uharrem}" yazısı vardır] A
◊◊◊ 10 Muharrem 1224 = 25 Şubat 1809 Cumartesi.
5 Terceme-i hâl M1 : Terceme A
6 Mahmûd A : محمود M1
7 ile M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "tarîk" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
8 'ahd-i Hudâvend-i esbakda M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.83a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

Ve merreten ba'de uhrâ Sadâret-i şer'iyye-i 'ulyâyı cây-gâh-ı karâr ederek ve dâ'imâ zi'l-yede müsâ'ade vü i'tibâr ve hâricü'l-yedi mazhar-ı 'itâb u âzâr ederek 'alenen ızrâr[1], lâkin iltizâm eyledikleri müte'allikātın mesâlihini hayr u şerr itmâma vâkı'â ikdâm ü ısrâr ederler idi. Ve 'ilm ü hüner gibi re'y ü tedbîrden dahi bî-behre olup, ancak ber-mu'tâd bi-hasebi'r-rütbe bulundukları mecâlis-i şûrâda ma'nâ vü mefhûmdan sâde hemân muttarıka-i âhenger-i misâl, taktaka-i kelâm-ı bî-magz ü bî-makālle güftâr ve bî-ihtiyâr hande-bahş-ı huzzâr olurlar idi. Rehâvet-i zemân ve te'dîb ü terbiye ve hadd ü ta'zîr müzâvelesinde fikdân sebebleriyle bî-bâk ü pervâ kāzûra[2]-endâz-i ricâl ü küberâ olduğundan, vakt ü mevsime münâsib ithâf ihdâ ve mesâlih-i cesîmede kendüsüne mürâca'at ü i'tinâ eylemeyenler hakkında fem-i mârdan semm-rîz olan dehânını küşad ve dem-i 'akrebden tîz olan zebânını ıs'âd etmekle, mevâsim-i ma'hûdede 'uzamây-ı ricâl taraflarından boğçalar ve erbâb-ı mesâlih zîr-i dâmenlerinde akçalar tevârüdü her bâr kendüsüne bayağı bir mu'ayyen îrâd olmuşidi.

Ma'a hâzâ kahr u lutfu câmi' olduklarından, eğer o makūle kibâr kendüsüne uyup ulaşmazlar ve dahk ü lu'b ve sühriyye cihetleriyle uğraşmazlar ise mezâkk-ı udhûke-mesâkları telh-bâr olup, elbette üştür-i ecreb gibi anlara sürünerek ve bir nev' bâzîçe-i[3] kaşmerâne ile tenşît-ı meclis ederek, ahbâba bahş u zevk u tarab ederler idi.

Husûsan Velî Efendi-zâde konağında vukū'-yâb olan tarafeynden tarafa masharalıklar meşhûr u bî-hisâb olup, eğer cem' u tedvîn[4] olunsalar, Deli Birâder* ve Talhak** nâm bezle-kârân-ı eslâfın dâstân-ı azâhîk ü hurâfâtları, matrûh-i zâviye-i nisyân olurlar idi. Hattâ ol meclislerin biri hayâl-i zıll şu'bedesinde[5] tertîb olunduğu, menkūl-i şu'bede-bâzândır.

Ve fî zâtihî süflî-fıtrat olmak hasletiyle, elbise-i cedîde telebbüsü derece-i nedretde olmağla, aralıkda ol câme-i köhne-i vesah-nâki ricâl-i vakte: "Fekat şu libâsa münhasırım" deyerek irâ'et etmekle, bu 'âdet-i bâ-garâbeti dahi cerr-i boğçavâta bir başka **[M1 184]** âlet etmişler idi. Hattâ Burusa'da

---

1 ızrâr M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "ederler idi" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

2 pervâ kāzûra (قازوره) A : bî-pervâ kāzûra (قازوره) M1

3 bâzîçe-i A : bâz-bece-i M1

4 tedvîn A : ted[v]în M1

* 1466-1535 yılları arasında yaşayan Deli Birader, ikinci derecede bir şair olmasına rağmen, düzgün ve zarif anlatımıyla yazdığı hezelleri, tarihleri ve hicivleriyle ünlüdür; geniş bilgi için bk. "Deli Birader ya da Gazali", *Büyük Larousse*, VI,2969.

** Gazneli Sultân Mahmûd'un (971-1030) muşâhiplerinden olan, hazırcevaplılığıyla ünlü Talhak için bk. meselâ Beatrice K. Otto, *Fools are Everywhere: The Court Jester Around the World*, Chicago and London 2001, s.55,93,104.

5 şu'bedesinde A : şu'besinde M1

menfiyyen mukîm iken ol tarafda kezâlik peygûle[1]-nişîn-i inzivâ olan Kapudân-ı esbak el-Hâc Mehmed Paşa bir gün ziyâretine gelüp, ol hengâmda traş olur bulmağla, başına geydiği fes, ifrât-ı düsûmet ü vesahından nâşî Arnavud takyesinden ziyâde berbâd ve elbise-i sâ'iresi kîr u pâsiyle mâl-â-mâl ve câ-be-câ çâkçâkî ve şikâfla câme-i sü'le ile hem-zâd olmağla, gûyâ def'-i hicâb içün eymân-ı mugallaza ile: "Burada ve gerek İstanbul'da hânemde işbu bir kat câme ve ser-pûşumdan gayri olmayup, tedârüke[2] kudretim dahi yokdur" deyerek mütehazzinen 'arz-ı tefakkur eylemekle, müşârun ileyh menziline ric'at eyledikde, mevcûdundan iki kat sevb ve iki fes irsâl eylediği menkûl-i sikât iken, ba'de vefâtihî Âsitâne'de muhallefâtı keşîde-i kilk-i tahrîr olundukda, her destesi onar dâne olarak henûz birisi küşâd olmamış ve hâlâ ihdâ eden kimselerin bıtâkaları merbût olarak on dört deste fes zuhûr ve elli seneye karîb müddetde cem' olunmuş envâ' akmişe ve esvâbın sâde sargıları olan sandal[3] dâstâr bin dört yüz guruşa bey' olunmağla, hâzır-ı ma'reke-i muhallefât olan ecnâs-i nâsı la'n ü nefrîne mecbûr eyledi. Sâ'ir emvâl ü[4] nukûd-i nâ-mahdûdu bundan kıyâs olunur ve ikrâmını gördüğü zât vakten mine'l-evkât eyyâm-ı mu'tâd-ı zâ-kirâmına[5] faysal ü terâhî verecek olursa, kā'ide-i nemek be-harâma kıyâm ile anın zemm ü kadhine ikdâm eder idi.

Hattâ Kanlıca'da müceddeden binâ eylediği sâhil-hâne ve Âsitâne'de teşyîd ü inşâ kıldığı zulm âşiyânesi binâları esnâlarında yalnız Hudâvend-i şehîd hazretlerinin taraf-ı Şâhâne'lerinden her birine yirmi beşer bin guruş ve sâ'ir e'izze vü küberâ taraflarından kîse kîse imdâdiyye derâhim ü dînâr ve ba'de'l-itmâm bisât ve mefrûşât-ı girân-mikdâr tevârüd eylemekle, ol behâne ile ebniye mesârıfâtından fazla kati vâfir ribh[6] u fâ'ide kesb eylediği, resîde-i derece-i iştihâr idi.

Ve Hudâvend-i müşârun ileyh hazretlerinin bunlardan[7] başka beher sene 'atıyyât-ı zâhire ve aralıkda menâsıb ve merâtib-i 'âliyelerine mazhar olagelmişiken, inkılâb-ı saltanatları hengâmında târîh-i sâbıkda keşîde-i silk-i beyân kılındığı **[M1 185]** üzere küfrân-ı ni'metden nâşî, âvâz-ı cân-güdâz-ı hamîrâne[8] ile İbrâhîm Kethudâ'ya hıtâben ne gûne sell-i seyf-i herze vü hezeyân eylediği, ol mahalle nazar edenlere müstebân olur.

---

1 peygûle A : بيغوله M1
2 tedârüke M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "dahi" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
3 sandal A : صندل M1
4 emvâl ü A : emvâl M1
5 mu'tâd-ı zâ-kirâmına A : mu'tâd kirâmına M1
6 ribh A : ربح M1
7 bunlardan A : bundan M1
8 hamîrâne A : cân-güdâz M1

Ve'l-hâsıl şahs-ı müşârun ileyh dahi verây-ı kabûl-i 'ukūlde bir nev'-i diğer şahs-ı le'îm olup, hakk budur ki vücûdu dûş-i Devlet-i 'aliyye'ye bir haml-ı 'azîm idi. Gerçi böyle bî-nihâye emvâl cem' u iddihâr eylemişiken, encâm-ı kâr âşiyâne-i künc-i kürbet ve zillet-i gurbetde, beyt[1]:

Dilimle uğradığım derde ben bu 'âlemde
Ne bülbül uğradı ne tûtî-i şekker-hârâ[2]

fehvâsınca etbâ'ından menkūl olduğu üzere esnây-ı şiddet-i marazında dâ'imâ, *"Selâmetü'l-insâni fî hıfzı'l-lisân"** deyerek[3] şems-i hayâtı girifte-i inkisâf-i memât olup, kendi mâlından pûşiş-i bedeni olacak kefen dahi nasîb olmayup, ba'zı ehl-i hayr-ı kibâr-ı belde tarafından tekfîn ü tedfîn olunduğu menkūl ve bu mâdde, 'ibret-nümây-ı aṣhâb-ı 'ukūl olmuşdur; *tecâvezallâhu 'anh***. Rubâ'î:

Bâ-mâ felek er ceng ne-dâred 'acebest[4]
Ver ber-ser-i mâ seng ne-bâred 'acebest[5]
Kādî harîd bâde ve vakf furûht
Der-medrese ger nîk[6] *be-kâred 'acebest*[7]***

Tebdîl-i Ağa-yı Yeniçeriyân

Yeniçeri[8] Ağası[9] Mehmed Ağa'nın[10], zabt u rabt-ı eşkıyâda 'adem-i iktidârı nümâyân olmağla, mâh-ı saferu'l-hayr gurresinde◊ ma'zûl olup, sâbıkā

---

1 beyt M1 : — A
2 şekker-hârâ (شکر خوارا) M1 : + [Muhtemelen bu kelime ile ilgili olarak vr.84a'nın sol kenarına kırmızı mürekkeple yazılmış olan kısım sonradan silinmiş gibi gözükdüyor] A
* "سلامة الانسان فی حفظ اللسان = Kişinin korku ve endişeden uzak olması, dilini korumasındadır" anlamına gelen Arapça atasözüdür.
3 Dilimle ..... deyerek M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın hizâsına vr.84a'nın sol kenarına yazılmıştır] A
** "تجاوز الله عنه = Allah onun günâhlarını affetsin" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir. **"Vefât-ı Şemseddîn Efendi** ..... tecâvezallâhu 'anh" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,102-103'te kaydedilmiştir.
4 'acebest [Ayrıca bu beyit metinde düzgün yazılamadığı için üzeri karalanmış, vr.84a'nın sol kenarına düzeltilmiş olarak yazılmıştır] A : 'acîbest M1
5 'acebest A : 'acîbest M1
6 nîk A : nebek M1
7 'acebest A : 'acîbest M1
*** "باما فلك ارجنك ندارد عجبست * ور بر سرما سنك نبارد عجبست
قاضی خرید باده و وقف فروخت * در مدرسه کر نیك بکارد عجبست = Felek eğer bizimle savaşmazsa, başımıza taş yağmazsa, hayret edilecek bir şeydir. Kadı şarap alır vakfı satar. Eğer medresede iyi işler oluyorsa, hayret edilecek bir şeydir" anlamına gelen bu cümle Farsça rubâîdir.
8 Yeniçeri A : Yeniçeriyân M1
9 Ağası M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "Karslı" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
10 Ağa'nın A : Ağa M1
◊ 1 Safer 1224 = 18 Mart 1809 Cumartesi.

Segbân-başı Karslı el-Hâc Mehmed Ağa ol merkeze mevsûl oldu ve selefi[1] Tekfûr-dağı'na ber-mu'tâd nefy ü ib'âd olundu[2].

Kapudân-ı deryâ-şüden-i Kā'im-makām 'Ali Paşa

Mukaddemâ dahi işâret ü îmâsı, muharrik-i emvâc-ı sutûr-i imlâ olduğu üzere Kapudan Seyyidî 'Ali Paşa, vera'-ı bâride mübtelâ bir ehl-i riyâ olup, nemâz 'akablerinde dûr u diraz-ı nakş-ı seccâde ve huzû' u meskenet sûretiyle istiğrâk ve du'âda ise de hakîkatde bir sâlûs ve[3] zerrâk-ı 'avâm-firîb ve menâre gibi derûnu nâ-hemvâr ve nâ-tayyib olup, lâkin sûret-i zâhiriyyesiyle niçe[4] sûret-bînleri zühd ü salâhına inandırmış ve diyânet ü istikāmet[5] sularında ekser 'avâmmı zühd-i huşkûne kandırmış **[M1 186]** bir şahs-ı garîb olmağla, fi'l-asl Gürcistân'dan neş'et edüp, eyyâm-ı şebâbîde Cezâyir-i Garb dayıları ellerinde dayıca terbiyet gördüğünden[6] etvârında sonradan bir gılzat u huşûnet peydâ olduğundan nâşî, her tabaka ser-i kârânını birer vechile dil-gîr ve Cezâyir ve sevâhil re'âyâsını bâr-i girân-ı tekâlîf ü musâderâtla korsan esîrlerinden berter tekdîr ederek, düşmen-i devlet ve 'adû-yi ra'iyyet ve ehl-i zimmet olan eşkıyâ vü evbâş makūleleri beyninde doğru sözlülükle kesb-i nâm ve "dîni, îmânı bütün" ta'bîriyle tahsîl-i şöhret-i tâm birle*, pes-perdeden dâ'imâ sanâdîd-i eşrârı tarafına celb ü igvâ ederek, bu def'a Kapudanlığ'ı mukaddemce zikri güzâr eylediği üzere sanâdîd-i merkūmenin da'vetiyle olup, savb-ı devletden tevcîh olunmaksızın hod-be-hod gelüp, feth-i gazâsı yahûd pederi hânesi gibi Tersâne'yi bî-mehâbâ îvâ eylediği ve bu vaz'-ı garîb ü küstâhânesinden bi-hasebi'l-vakt igmâz olunmakda iken, Kapu Kethudâsı olup bundan akdemce nefy ü tard olunan Küçük Râşid Efendi'nin şeb u rûz mirvaha-i igvâ vü izlâliyle nâ'ire-i inhimâki dü-bâlâ olup, mârru'l-beyân Kandıralı Mehmed Paşa sevki ve andan akdem Şîr-merd Kapudan katli gibi[7] ve aralık aralık mûcib-i i'tilây-ı eşkıyâ ve muhill-i re'y-i rezîn-i 'ukalâ olur tekâlîfe ictirâ eylediği gibi, ve sâ'ir bu makūle[8] cihetlerle bi'l-külliyye menfûr-i tab'-ı ma'delet-mevfûr-i Hidîv-i dânâ olmağla, mâh-ı saferu'l-hayrın dördüncü isneyn günü◊ Seyyidî 'Ali Paşa, mesned-i Kapudânî'den tenkîl ve

---

1 selefi M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "ber-mu'tâd" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
2 Tebdîl-i ..... olundu M1 : + [Bu kısım, buraya sonradan bir kısmı satır arasına, bir kısmı da vr.84a'nın sol kenarına "sah" kaydıyla yazılmıştır] A
3 ve A : — M1
4 niçe A : nice M1
5 istikāmet M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "mahfelinde" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
6 gördüğünden A : + ve M1
* "fi'l-asl Gürcistân'dan neş'et ..... birle" kısmında yer alan bilgiler özetle, Şânî-zâde Târîhi'nden alındığı belirtilerek, burada ifâde edildiği gibi Gürcistân'dan değil, Çerkezistân'dan neş'et ettiği söylenerek *Târîh-i Cevdet*, IX,45'te kaydedilmiştir.
7 gibi A : — M1
8 ve sâ'ir bu makūle [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A : sâ'ir bu makūle M1
◊ 4 Safer 1224 = 21 Mart 1809 Salı.

Karahisâr-ı sâhib'e nefy ile tahzîl ve hâlâ Kā'im-makām Seyyid[1] 'Ali Paşa*, telebbüs-i hil'at-i[2] Kapudânî ile tebcîl ve Sadr-ı a'zam kudûmüne kadar umûr-i bahriyye idâresi, Kā'im-makāmlık sûretiyle Tersâne Emîni dûşüne[3] tahmîl olundu.

Tevcîh-i Emânet-i Tersâne[4]

Tersâne Emîni İsma'îl Ağa'nın bi'l-külliyye muhavvel-i 'uhdesi kılınan idâre-i umûr-i bahriyyede 'acz ü kusûru nümâyân ve kapucu-başılardan[5] hâlâ Matbah-ı 'âmire Emîni Selânikî Hasan Ağa, öteden berü tefavvuk-ı emvâc-ı mesâlih-i sa'bede mânend-i keştî-i tûfân olmağla, [M1 187] mâh-ı saferin[6] dokuzuncu günü◊ İsmâ'îl Ağa Tersâne Emâneti'nden mün'azil ve Matbah Emâneti ni'meti kemâ-kân ber-dûş-i[7] temşiyeti olarak Hasan Ağa, Tersâne Emâneti'ne dahi şimdilik mütehammil olup[8]**, lâkin yine mâh-ı merkūmun yirmi dördüncü gününde◊◊ Matbah-ı 'âmire Emâneti, sâbıkā Şıkk-ı Evvel Defterdârı Mehmed Emîn Efendi'ye tevcîh olundu[9].

Vefât-ı Emîn Paşa-zâde Mîr Emîn[10] Efendi ve terceme[11]

Müşârun ileyh merhûm Mustafa Hân-ı sâlis hazretlerinin sadr-ı a'zamı olan el-Hâc Mehmed Emîn Paşa'nın Ser-halîfe-i Mektûbî iken, bin yüz yetmiş

---

1 Seyyid A : Seyyidî M1.

* Metnimizde Seyyidî 'Ali Paşa azledilip yerine Kā'im-makām Seyyid 'Ali Paşa getirildiğinden bahsedilirken, *Târîh-i Cevdet*, IX,107'de Seyyid 'Ali Paşa'nın kapudanlıktan azledildiği ve yerine Kā'im-makām Çerhacı 'Ali Paşa'nın getirildiği yazılıdır.

2 hil'at-i A : خلقت M1

3 dûşüne M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "iktidârına" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

4 Tersâne M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.84b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 24 S{afer}" yazısı vardır] A

5 kapucu-başılardan A : kapucu-başılarından M1

6 saferin M1 : + [Bu kelime metinde üzeri çizilen "merkūmun" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A

◊ 9 Safer 1224 = 26 Mart 1809 Pazar.

7 ber-dûş-i M1 : + [Bu kelime üzeri çizilen "der-'uhde-i" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A

8 şimdilik mütehammil olup M1 : + [Bu kelimeler metinde üzeri çizilen "mütehammil oldu" kelimelerinin yerine vr.84b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A

** "Kapu Kethudâsı olup bundan ..... olup" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,107'de kaydedilmiştir.

◊◊ 24 Safer 1224 = 10 Nisan 1809 Pazartesi.

9 olundu M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra başlık olarak yazılmış olan "Vürûd-i" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

10 Emîn M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "Bey" kelimesinin üzeri karalanmıştır] A

11 terceme M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.84b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 8 Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A

bir senesi ramazân-ı şerîfin yirmi yedinci◊ Leyle-i Kadr'inde meşrık-ı burc-i sulbünden subh-ı sâdık gibi tâli' ve ufuk-ı 'âlem-i şuhûda sâtı' olup, kendi dest hattıyle terceme-i ahvâlinde tahrîr-kerdesi olduğu üzere miyâne-i siyâh u sefîdi fark u temyîz mesâbesine resîde oldukda, isti'dâd-ı Hudâ-dâd ve sevk-i peder-i himmet-i'tiyâdlariyle istihsâl-i 'ilm ü ma'rifet tarîkıne rağbet ve istikmâl-i cevher-i mâhiyyet-i âdemiyyet eylemeğe gayret edüp, ibtidâ mukaddimât-ı 'ulûmu, mevâlîden 'Alâ'iyyeli Kadı-zâde Mehmed Efendi'den ve Fıkıh ve Usûl ve Kelâm'ı, müderrisînden Karamanî 'Âbid Efendi'den istifâde ve ba'zı nüsah-ı seb'ayı ve Tefsîr-i Beyzâvî'den* bir kıt'ayı[1] Süleymâniyye Câmi'-i şerîfi'ne muvâzabetle Madrûbî lakab Çineli[2] es-Seyyid Ahmed Efendi'den ve bir mikdâr hisâb ve hendese ve hey'ete müte'allık cüz'iyyâtı, Gelenbevî İsmâ'îl[3] Efendi'den istifâza edüp, bir müddet dahi meclisleriyle müteşerref olduğumuz meşâhîr-i sudûr-i 'ulemây-ı 'ızâmın ferîd ü yegânesi olan Sadr-ı Rumeli Tatarcık-zâde 'Abdullah Efendi'nin Mutavvel** derslerine hâzır olup, hasbe'l-müdâveme müşârun ileyhden nücûm ve istihrâc-ı düstûr ve takvîm gibi me'ârif-i nefîse vü 'ulûmu mikdâr-ı kifâye ahz ü te'allüm ve edebiyyeye dâ'ir fünûn-i latîfi pederlerinin zemân-ı Vezâret'lerinde Dîvân Kâtibi olan Hâcegân-ı Dîvân'dan Nûri Efendi'den ve edîb-i İznikmîdî Hâfız Efendi'den ahz ile ve âlât-i irtifâ'iyyeden rub'-i dâ'ire ve basîta resmi gibi sanâyi'-i latîfeyi Ni'met Efendi-zâde'den ve Muharrir-i Hakîr'in dahi bu makûle fünûnda üstâd-ı evvelim olan Benli-zâde **[M1 188]** Efendi'den ahz ile *"Fe-huzû min-küll-i 'ilmin ahseneh"**** tavsiyyesi üzere mâye-i revnak-ı insânî ve mâ-bihi'l-imtiyâz-i cins-i sâ'ir-i hayvânî olan 'ulûm-i mütedâvileden istifâza-i fünûn eylediği evânda, 'İmâd-ı Rûm olan Yesârî Efendi merhûmun meclisine dahi zemân-ı hadâsetinden berü müdâvemetle hatt-ı ta'lîk meşk ederek, hakk budur ki celî ve şikeste ve gubârî kitâbetde sânî-i Yesârî olduğu râygân ve ma'lûm-i temâşâyân[4] ve Yesârî Efendi'den me'zûn oldukdan sonra kendülerinin dahi şâgird ve me'zûnları firâvân olmuşlar idi.

◊ 27 Ramazan 1171 = 4 Haziran 1758 Pazar.

* "Tefsîr-i Beyzâvî'den" kelimeleri *Târîh-i Cevdet*, IX,103'te metnimizden alınmakla beraber "Tefsîr-i Kādî'den" şeklinde kaydedilmiştir.

1 kıt'ayı M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "şerîfeyi" kelimesinin üzeri karalanmıştır] A

2 Çineli A : Çeteli (چته لی). Bu kelime *Târîh-i Cevdet*, IX,103'te Çeteli (چته لی) şeklinde kaydedilmiştir.

3 İsmâ'îl M1 : İsma'îl A

** Burada adı geçen eser, et-Teftezânî'nin (ö.1395) söz sanatları (retorik) ile ilgili olan ve 1347'de tamamladığı Arapça eseri olmalıdır; geniş bilgi için bk. "Mutavvel (EL-)", *Büyük Larousse*, XVI,8416.

*** "فخذوا من كل علم احسنه = Her ilmin en güzel yönlerini alınız!" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

4 temâşâyân (تماشايان) A : temşâyyân (تمشايان) M1

Müşârun ileyh pederleri yetmiş sekiz târîhinde◊ Re'îsülküttâb iken, Şeyhulislâm Dürrî-zâde Mustafa Efendi hazretlerinin te'allümleriyle mukayyed-i cerîde-i mülâzimîn olup, seksan iki senesinde◊◊ Sadr-ı a'zam iken bâ-irâde-i Şehriyâr-ı vakt[1] Pîrî-zâde 'Osmân Efendi hazretlerinin işâret-i 'aliyyeleriyle Hareket-i Hâric rütbesinden Fîrûz Bey Medresesi'yle kâm-res olup, yine sâl-i mezkûr evâhırında◊◊◊ mevlânây-ı müşârun ileyh tertîbleriyle[2] İbtidâ[']-i] Dâhil ve seksan altıda◊4 Mîrzâ-zâde taraflarından bi'l-i'tibâr Hareket-i Dâhil ve doksan târîhinde◊5 Sâlih-zâde Efendi zemânında Mûsıla-i Sahn'a vâsıl olmuşidi. Doksan altıda◊6 Şerîf Efendi işâretiyle Sahn-ı Semân, doksan yedide◊7 es-Seyyid İbrâhîm Efendi silsileleriyle[3] Sittî Hatun Medresesi'yle kâm-rân, doksan sekizde◊8 Dürrî-zâde 'Atâ'ullah Efendi Meşîhat'inde Hareket-i Altmışlı rütbesine kādime-cünbân, iki yüz ikide◊9 Kâmil Efendi tevcîhiyle Mûsıla-i Süleymâniyye ile Müderris-i Dâvud-paşa, iki yüz altıda gurre-i recebden[4]◊10 zabt eylemek üzere Hudâvend-i şehîd Sultân Selîm Hân merhûmun hatt-ı şerîfleri mûcebince Şeyhulislâm Mehmed Mekkî Efendi telhîsleriyle Galata Kazâsı tevcîh ü i'tâ buyurulmuşidi. İki yüz on senesi rebî'ulevveli evâ'ilinde◊11 Dürrî-zâde 'Ârif Efendi işâretiyle Edirne Pâyesi ve on bir rebî'ulâhırı evâsıtında◊12 Mekke-i mükerreme Pâyesi ve on beş nısf-ı cumâdelûlâsında[5]◊13 Samanî-zâde Efendi telhîsiyle rütbesi târîhi, yevm-i zabtından mu'teber olarak[6] bi'l-fi'l İstanbul Kazâsı ve on altı rebî'ulevveli evâhırında◊14 müddet-i kâmile-i seneviyyesine **[M1 189]** altı mâh medd istid'âsı zımnında 'arz olunan telhîs bâlâsına keşîde buyurulan hatt-ı hümâyûn

---

◊ 1 Muharrem 1178 = 1 Temmuz 1764 Pazar.

◊◊ 1 Muharrem 1182 = 18 Mayıs 1768 Çarşamba.

1 bâ-irâde-i Şehriyâr-ı vakt M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.85b'nin sol kenarına yazılmışlardır] A

◊◊◊ 29 Zilhicce 1182 = 6 Mayıs 1769 Cumartesi.

2 tertîbleriyle A : terettübleriyle M1

◊4 1 Muharrem 1186 = 4 Nisan 1772 Cumartesi.

◊5 1 Muharrem 1190 = 21 Şubat 1776 Çarşamba.

◊6 1 Muharrem 1196 = 17 Aralık 1781 Pazartesi.

◊7 1 Muharrem 1197 = 7 Aralık 1782 Cumartesi.

3 silsileleriyle A : سلسلريله M1

◊8 1 Muharrem 1198 = 26 Kasım 1783 Çarşamba.

◊9 1 Muharrem 1202 = 13 Ekim 1787 Cumartesi.

4 recebden A : رجبدن M1

◊10 1 Receb 1206 = 24 Şubat 1792 Cuma.

◊11 1-10 Rebî'ulevvel 1210 = 15-24 Eylül 1795.

◊12 11-20 Rebî'ulâhır 1211 = 14-23 Ekim 1796.

5 cumâdelûlâsında A : cemâziyelûlâsında M1

◊13 15 Cumâdelûlâ 1215 = 4 Ekim 1800 Cumartesi.

6 rütbesi .....olarak M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.85b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

◊14 21-30 Rebî'ulevvel 1216 = 1-10 Ağustos 1801.

mûcebince Sadr-ı Anadolu Pâyesi zamm u izâfe ile dü-bâlâ ser-firâz-ı 'izz ü i'tibâr ve on[1] sekiz zilhiccesi muntasıfında[◊] mükerreren Kādî-i İstanbul ve on dokuz zilhiccesi gurresinde[◊◊] dahi kemâ fi's-sâbık altı ay medd ile cümle-i sâlifeye sıla-i müddet-i âtiye mevsûl olarak, müddet-i kazây-ı mezkûr üç[2] seneye kadar kendülerde karâr edeceği âşikâr oldu ise de, ba'zı müstevliyânın nafaka-i fukarâ olan zehâ'ir[3] u eşyâya ticâret ü ihtikâr dâ'iyesiyle itâle-i dest-i te'addî vü tegallüblerinden bîzâr ve idâre-i umûr-i es'âr düşvâr olduğunu ifâde vü iş'âr ve mûmâ ileyh yine beylik ta'bîrinin[4] nasîb ve muktezâsından mâlik-i nisâb-ı ednâ, ciddet-i tab'la ma'rûf ve şiddet-i[5] mu'âmele ile mevsûf olduğundan mâ'adâ, fi'l-cümle 'ucb u nahvete dahi mübtelâ olmağla, def'a-i sâniyesi pek bî-revnak olup, husûsan[6] ba'zı esnâf-ı gaddârîni ifrâtla tekdîre dûçâr ve itlâf-ı emvâl ü eşyâlariyle sa'yen li'l-'ibâd ızrâr ve 'ibret-i sâ'ir-i tama'-kâr eylemiş olduğundan, tarafına her bâr gayz u 'adâvetleri derkâr olduğunu istiş'âr ile isti'fâ eyledikde, yirmi bir rebî'ulevveli* gurresinde[◊◊◊] bi'l-fi'l Anadolu Sadâreti'ne irtikā ve yirmi üç recebi evâhırında[◊4] Sadâret-i Rumeli Pâyesi'yle firâz-ı sadâret-i 'ilmiyyeye i'tilâ eylemişler idi. Yirmi dört rebî'ulevvelinin sekizinci[7] günü[◊5] sâ'at-i nehârî altı buçukda iken, tekmîl-i müddet-i zindegânî ile 'azm-i nüzhet-gâh-ı câvidânî eyledi; *rahmetullâhi 'aleyh*[**].

Hâlâ ferzend-i ercümendi Mîr 'Abdülkādir Efendi[8] dahi hüsn-i sît-i tahsîl-i me'ârifle müştehir ve fi'l-vâki' hüsn-i ahlâk u ef'âl[9] cihetleriyle el-yevm pederine fâ'ik u bâlâ-ter olduğu nâsıyesinden meşhûd-i erbâb-ı nazardır[***].

---

1 on A : اوان M1

◊ 11-20 Zilhicce 1218 = 23 Mart - 1 Nisan 1804.

◊◊ 1 Zilhicce 1219 = 3 Mart 1805 Pazar.

2 üç M1 : üc A

3 zehâ'ir M1 : ذخايير A

4 ta'bîrinin A : ta'bîr بنك M1

5 şiddet-i A : şedd-i M1

6 ve mûmâ ileyh ..... husûsan M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla farklı bir kaligrafi ile sonradan satırın ve vr.86a'nın üstüne yazılmıştır] A

* Metnimizde Emîn Paşa-zâde Emîn Beyefendi'nin Anadolu Kadı'askeri olması, yirmi bir rebî'ulevvelinin gurresi olarak belirtilirken, alındığı yer Şânî-zâde olmakla beraber *Târîh-i Cevdet*, IX,104'te "yirmi rebî'ulevveli gurresi" şeklinde kaydedilmiştir.

◊◊◊ 1 Rebî'ulevvel 1221 = 19 Mayıs 1806 Pazartesi.

◊4 21-30 Receb 1223 = 12-21 Eylül 1808.

7 sekizinci M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "hamîs" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

◊5 8 Rebî'ulevvel 1224 = 23 Nisan 1809 Pazar.

** "رحمة الله عليه = Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça duâdır.

8 Efendi A : — M1

9 hüsn-i ahlâk u ef'âl M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.86a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

*** "**Vefât-ı Emîn Paşa-zâde Mîr Emîn** ..... nazardır" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,103-104'te kaydedilmiştir.

Vürûd-i Sadr-ı a'zam be-Âsitâne[1]

Mukaddemâ nakş-ı nihâlî-i sadr-ı sahîfe-i imlâ kılındığı üzere taraf-ı eşref-i Şâhâne'den nihâyet derecede ser-beste vü mektûm olarak, Sadr-ı Vekâlet-i kübrâ'ya da'veti mutazammın hatt-ı hümâyûn irsâliyle bir an akdem Âsitâne'ye vürûdu isti'câl buyurulan **[M1 190]** Sadr-ı a'zam Yûsuf Ziyâ[2] Paşa hazretleri, dûr-endîş ve sâhib-i efkâr ve teba'iyyet-i tabî'atında[3] ve istikmâl-i emn ü râhatında[4] cihânı fedâkâr, çok iş bilür ve fenn-i desâyis ü ihtiyâlde feylosof-i rüzgâr olmağla, devr-i Selîm Hânî'de hüsn-i imtizâc-ı vükelâ vü kibâr[5] ile mütevâliyen yedi sene müddet kadar mesned-i Sadâret'de pây-dâr olup, ba'dehû devr-i sâbıkda Tayyâr Paşa Kā'im-makāmlığı hengâmında müşârun ileyh ile târîh-i sâbıkda beyân olunan 'isyân mâddesinden nâşî münâfese-i külliyyesi olmağla, 'adem-i emniyyetinden[6] Me'âdin-i hümâyûn'a hemîşe mazarrat ü hasâreti ve ebnâ'-i sebîle[7] ve ol havâlîye ba'zan ta'arruz u tesallutla teşvîş-i bilâd ve tahdîş-i 'ibâd eylemek de'b ü 'âdeti olan Cûcî Kürdî'nin* sûret[in]de te'dîb ü gûş-mâli ve ol etrâfın def'-i dağdağa vü ihtilâli ve ma'nâda taraf-ı devletden tehaffuz u ihtimâ recâsiyle cem'iyyetlü bulunmak me'âliyle ibtidâ Çapar-zâde ile 'akd-i ittifâk edüp, sâniyen fi'l-asl himmet-dîdesi olmağla, müntemiyânından olan Muhassıl İbrâhîm Paşa ve Hamûd Paşa ve Kalender Paşa ve 'Abdî Paşa[8] ve sâ'ir ol havâlîde olan vâfir mîr-i mîrân ve a'yânları da'vetle birer birer dâ'ire-i vâfire ile celb ü cem' edüp, bir orduluk asker ile 'aşîret-i merkūme üzerine velvele-endâz-ı mehâbet ve câ-be-câ harb ü kıtâle mübâderet üzere olmuşidi. Ba'dehû vakt-i Sadâret-i 'Alemdârî'de dahi kā'ide-i mezkûreye oldukca ri'âyet edüp, bu def'a dahi ıztırâb-ı ahvâl-i makarr-ı saltanat mesmû'u oldukda, ocaklu zümresiyle dahi oldukca miyânelerinde mezkûrât sebebiyle[9] bürûdet olmakdan nâşî, cem'iyyetini[10] evvelkiden ziyâde teksîr ederek, sâmi'a-dûz-i savb-ı Âsitâne-i sa'âdet-masîr iken, mühr-i hümâyûn-i mihr-enveri kendü

---

1 **be-Âsitâne M1** : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.86a'nın sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 9 Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A

2 Ziyâ A : — M1

3 tabî'atında A : tabî'atde M1

4 râhatında A : râhatda M1

5 kibâr A : küberâ M1

6 Tayyâr Paşa ..... emniyyetinden M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına aşağıya diklemesine olarak vr.86a'nın sağ kenarına yazılmıştır] A

7 sebîle A : سبيله M1

* Müellifimizin burada bahsettiği kişi Cengiz Han'ın büyük oğlu Cuci ya da Cuçi (1184'e doğru-1227) olmalıdır; bk. meselâ "Cuci ya da Cuçi", *Büyük Larousse*, V,2499.

8 ve 'Abdî Paşa M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.86a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

9 mezkûrât sebebiyle M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.86b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A

10 cem'iyyetini A : cem'iyyeti M1

tarafına tulû' u zuhûr eyledikde, ol rûh-i izâfîsinden gerçi fevka'l-gâye şâd u mesrûr olup, lâkin ber-vech-i muharrer tercîh-i umûr-i nefsinde be-gâyet dâniş-ver ve sâhib-i basar olduğundan, tâ'ife-i yeniçeriyânın tegallüb ü tugyânı ve münâfese-i sâbıkaya mebnî, kendüsünün dahi anlardan 'adem-i emn ü itmînânı ve 'umde-i âmâli olan hazîne-i devletde nukūdun fikdânı ve Rusyalu'nun fesh-ı mütâreke birle i'âde-i sefer ihtimâlinin **[M1 191]** rüchânı ile sâha-i derûnu müzebzeb ve pür-şûr u şagb olarak, bi'l-âhire rûh-i revânı ve nûr-i dîde-i cânı olan mühr-i Vekâlet-i Sultânî'yi pîrâye-i ceyb-i kabûl ü imtisâl eylediğini mübîn ve hâlâ meşgūl olduğu Ekrâd-ı bâ-fesâdın itmâm-ı kârları kuvve-i karîbeye gelmekle, ba'de itmâmi'l-maslaha 'an-karîb Dergâh-ı şevket-penâh'a rûy-mâl olacağını mu'lin 'atebe-i 'ulyây-ı Husrevâne'ye zarâ'at-nâme ile Hasekî-i mersûlü girüye ircâ' u ikfâl eylemişler idi.

Âsitâne'de ise bir tarafdan müstevliyân-ı eşkıyâ ve bir cânibden asâlet sevdâsına mübtelâ Kā'im-makām Paşa ve sâ'ir hâdisât-ı hired-fersâ ile âsâyiş bi'l-külliyye mün'adim ü hebâ olmağla, Pâdişâh-ı gîtî-penâh hazretleri bî[1]-yâr u yâver yektâ-ser olarak[2] bilâdın intizâmı ve 'ibâdın emn ü râhat u ârâmı içün rûz u şeb sarf-ı himmet-i Şâhâne'de sebât[3] nümâ olup, lâkin elbette makām-ı Vekâlet-i mutlaka ve mesned-i Meşîhat-i İslâmiyye'de olanlar dahi birer tarafdan şedd-i 'adud-i maslahat ve takviye-i sâ'id-i saltanat eylemek lâzım[4] iken, vech-i muharrer üzere Kā'im-makām-ı mesned-i Sadâret'den yârlık değil, ancak sad-berg-i tedâbîr-i Şâhâne'ye hârlıkdan gayri maslahat görülmeyüp, Şeyhulislâm ise perverde-i nâz u na'îm-i[5] mehâdîmden olduklarından, sathiyyü'z-zihn olmağın, Devlet-i 'aliyye ve Memâlik-i vesî'a'nın cüz'iyyât-ı umûrunu idâre vü ru'yet dahi bizzât menût-ı 'uhde-i hazret-i Sâhib-i taht-ı saltanat olduğundan başka, tebeddül-i sûret-i devlet sebebiyle mukaddemce sulha rağbet gösteren Rusyalu'nun şimdi dervâze-i seferi tekrâren küşâd edeceği hemân bir emr-i müsbet gibi olmağla, elbette bu hılâlde Sadr-ı a'zam'ın makarr-ı saltanatda bulunması vâcibe-i maslahatdan olmak mülâbeşesiyle pey-der-pey cânib-i Mülûkâne'den isti'câl olundukca, her bir def'asında bir tarz-ı âhar ile le'alle ve 'asâ vâdîlerinde imrâr-ı zemânla ârâm ve bu def'a gālibâ başka gûne te'kîd ü ibrâm buyurulmağla, âhır-ı kâr tâb-âver-i meks ü karâr olamayup, mâh-ı safer evâ'ilinde[◊] yerinden hareket ve müteveccih-i savb-ı Âsitâne-i sa'âdet olduğu haberi, resîde-i sem'-i Dâverî ve Sadr-ı 'âlî kim olduğu ve 'an-karîb vürûd edeceği şâyi' olmağla, ma'lûm-i şehrî ve askerî oldu. **[M1 192]** Müşârun ileyh ahvâl-i Âsitâne'yi dem-be-dem

---

1 bî A : بی M1
2 olarak M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "ahvâl-i" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
3 sebât A : — M1
4 lâzım A : لاذم M1
5 na'îm-i A : ni'am-ı M1
◊ 1-10 Safer 1224 = 18-27 Mart 1809.

işitdikce, *yukaddimü riclen ve yu'ahhıru uhrâ** tereddüdüyle ayak sürüyerek nâzân nâzân, hele mâh-ı rebî'ulevvelin sekizinci günü◊ Üsküdar civârında Maltepe'ye tefe''ül bi'l-ism ederek kadem-res-i kudûm olduğu, vükelâ'-i devletin ma'lûmu oldukda, sudûr-i eslâf makdemlerinde icrâ olunan kavâ'id-i teşrîfâtiyye[1] üzere ne hâl ise ertesi mâh-ı mezbûrun dokuzuncu bazarertesi günü◊◊ hâk-i pây-i Hidîv-i Kişver-güşâ'ya ruh-sâ ve def'a-i sâniye-i Sadâret-i 'uzmâ ile dîğer bâre[2] hâ'iz-i 'izz ü 'alâ ve Kā'im-makām Paşa Tersâne'ye celse-i hafîfe[3] içün kadem-res-i istîlâ[4] ve erbâb-ı menâsıb şimdilik 'alâ hâlihim ibkā olundu.

Ahvâl-i murahhasân-ı Devlet-i 'aliyye der-Kasaba-i Yaş ve esbâb-ı hafiyye-i istînâf-i sefer u perhâş

Bundan akdem mesbûk-ı mecrây-ı kalem kılındığı üzere Yaş Kasabası havâlîsinde olan Rusya[5] Feldmerşali[6] tarafına irsâl olunan murahhasân, şiddet-i şitâ sebebiyle meşakkat-i 'uzmâya mübtelâ olarak üftân ü hîzân her ne hâl ise Vidin taraflarına îsâl-i kadem-i isti'câl ve andan mahall-i mükâleme ta'yîn olunan Yaş Kasabası'na varup, mülâkî-i Feldmerşal[7] olduklarından sonra, birkaç[8] gün izâle-i ta'b-ı râh u sükûn içün istirâhat ü inzivâ ve ba'de-zâ mükâleme-i emr-i müsâlemeye sürfe ve tasfiye-i sadâ ile müheyyâ olup, gerçi ta'yînâtları Rusyalu tarafından[9] edâ, lâkin hâdise-i rüzgâr-ı sarsar-âsar-ı 'Alemdâr 'akabinde tekrâr hevâ değişmiş olduğu nümûneleri âşikâr u hüveydâ olmağla, sûret-i istiskāl-i mahsûs olup, efendilerinin tasavvur-kerde-i mir'ât-ı muka''ar-ı zamîrleri ma'kûs görünmekle me'yûs olarak, bi'l-âhire tahvîl-i veche-i nevmîdî eylemeğe mecbûr, lâkin düşmenin 'alenen bî-pervâ İbrâ'îl ve İsma'îl[10] ve Yergöğü üzerlerine üç koldan asker tehyi'e eylediğine vâkıf u âşinâ olmağla, pîş ü peslerine bakmayarak, bî-çâreler kendü

---

* "يقدم رجلا و يؤخر اخرى" = Bir adım ileri bir adım geri" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

◊ 8 Rebî'ulevvel 1224 = 23 Nisan 1809 Pazar.

1 teşrîfâtiyye A : تشريفاتيه M1

◊◊ 9 Rebî'ulevvel 1224 = 24 Nisan 1809 Pazartesi.

2 dîğer bâre A : — M1

3 hafîfe A : hafiyye M1

4 istîlâ M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "oldu" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

5 Rusya M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A

6 Feldmerşali A : Feldmarşali (فلدمارشالى) M1

7 Feldmerşal A : Feldmarşal M1

8 birkaç A : birkac M1

9 tarafından M1 : tarafınd[an] A

10 İsma'îl A : İsmâ'îl M1

bedenlerinden 'araba ve devâb iştirâ ve bilâ-tevakkuf hemân ılgar-ı Tatarâne ile İbrâ'îl tarafına vusûle sa'y-i bî-riyâ eylediler. Ve vusûllerinde Gālib Efendi ve 'İzzet Bey, mevcûd-i ma'iyyetleri olan bi'l-cümle **[M1 193]** derâhim ü dînârı sarf u îsâr birle hısn-ı mersûmun takviyet ü tahsînine mübâderet ve muhâfızı olan 'Abdurrahmân Paşa'yı ve İbrâ'îl Nâzırı Ahmed Ağa'yı ve İsma'îl ve Yergöğü muhâfızlarını keyd-i a'dâdan âgâh u habîr ve celb-i zehâ'ir[1] ve sâ'ir istihkâm ü takviyeye dâ'ir mevâdda ihtimâm-ı kesîr eyledikden sonra, Kalas tarafından berü yakaya murûr ile halâs ve sûret-i maslahatı taraf-ı saltanata tahrîren[2] ihbâr ile ibrâz-ı hıdmet ü ihlâs[3] 'akabinde, leşker-i düşmen İbrâ'îl Kal'ası'na hücûm u savlet birle, eğerçi vehle-i ûlâda[4] tâb-âver-i mukāvemet olamayup, münhezimen ric'at edecek ise dahi, düşmenin re'ye'l-'ayn müşâhede eyledikleri tedbîr u hareketinden[5], tedârükât-ı kaviyye ile tekrâr be-tekrâr gelüp hasr u tazyîkde ısrâr edeceği, karîne-i hâliye ile ma'lûm ve tecribât-ı[6] sâbıka ile müsbet ve der-'akab esbâb-ı müdâfa'aya[7] küllî dikkat ü himmet olunmaz ise, düşmenin her tarafa fursat-yâb-ı te'addî vü hasâret olacağı 'indlerinde resîde-i derece-i bedâhet idüğünü, Âsitâne-i sa'âdet'e 'avdetlerinde lisânen dahi ifâdeye mübâderet eylediler*.

Lâyiha[8]

Fi'l-hakîka bu esnâlarda Fransız Milleti gibi, ittifâk-ı milliyye sebebiyle istikmâl-i sanâyi'-i harbiyyesi semeresi olarak, mukaddemce gāyetde rehâvetlenmiş iken, şimdi fevka'l-me'mûl kuvvetlenüp, mahabbet-i memleket ve uhuvvet ü müsâvât ve serbesiyyet da'vâlariyle: *"el-Hürriyetü ve'l-mevtü!"*** kelâmiyle şedîdü's-savle olmuş bir kavmin, sâ'ir düvel-i müttefika-i meşhûrenin muntazam ve cesîm ordularına külliyyen hebâ etmek derecelerinde îrâs eylediği zarar-ı 'azîmde, Rusya Devleti dahi bi'd-defe'ât hissemend-i hasâret olmuş ve millet-i mezbûre Nemçe ve Prusya ve İspanya gibi

---

1 zehâ'îr M1 : ذخاير A
2 tahrîren A : tahrîr[en] M1
3 ve sûret-i ..... ihlâs M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.87b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A
4 ûlâda M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "eğerçi" gibi okunabilecek bir kelimenin üzeri karalanmıştır] A
5 düşmenin ..... hareketinden M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile yukarıya diklemesine vr.87b'nin sol tarafına yazılmışlardır] A
6 tecribât-ı A : tecârîb-i M1
7 müdâfa'aya A : tedâfü'iyyeye M1
* "lâkin düşmenin 'alenen bî-pervâ İbrâ'îl ..... eylediler" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,83'te kaydedilmiştir.
8 Lâyiha M1 : + [Bu başlık, buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A
** "الحرية و الموت = Ya hürriyet, ya ölüm!" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

düvel-i kaviyye-i kadîmenin yek-hamlede makarr-ı hükûmetlerine kadar zabt u istîlâ etmiş iken, te'mîn-i kulûb-i ehâlîden hâsıl olacak menfa'at-i 'azîme-i galebeyi mülâhaza ve bu makûle sûret-i hakkāniyyede desâyisle[1] ihlâl-i ezhân-i sükkândan terettüb edecek fâ'ide-i cesîmeyi mutâla'a birle, vardığı memleketlerde te'mîn-i 'ırz u mal ü cân ve belki taltîf-i ehâlî vü sükkân ederek, memâlik-i mezkûrenin ancak asâkirini perîşân ve kıral ve hükümrânlarının her birini bir tarafa gürîzân **[M1 194]** ve bu takrîblerle da'vây-ı müvâzene-i cihân sûretini nihâde-i meydân-ı i'lân kılmış bir düşmen-i pürfenn ile Rusyalu beyninde dahi bir zemândan berü ceng ü 'adâvet nümâyân olup, mecma'-i dûr-endîşân-ı zemân olan İngiltere gibi bir devlet-i bî-ittisâlin, i'ânet-i mâliyye ve celb-i müdîrân eylemesiyle, Rusyalu dahi sâ'ir ba'zı düvel gibi bu gā'ile-i hâ'ile ile mübtelâ olup, bu sefer-i mümtedd ile imrâr-ı zemân ve hakîkatine nazar olunsa, hem-hudûdu olmayan bir devlet-i ba'îde ile muhârib olmada[2] iltizâm-ı hıdmet-i diğerân eylemiş, lâkin rahmen li'l-'ibâd ve hıfzan li'l-bilâd lafızlarıyla mukaddemâ Devlet-i 'aliyye ve 'Acem ve İsvec devletleri gibi ba'zı düvelin erâzî-i vâfiresini âverde-i pençe-i zabt u iktihâm ve hem-cinsi olan re'âyâsını ifsâd ü ihlâle[3] ihtimâm[4] ve bâ-husûs bi'l-külliyye Leh Devleti memâlikini, civârında kâ'in Nemçe ve Prusya devletlerine hakk-ı sükût olmak üzere birer kıt'a erâzî vererek, bî-ceng ü cidâl mebde'-i târîh-i mîlâddan[5] berü düvel-i Nasârâ beyninde misli mesbûk olmamış bir sûret-i gadr-i nâ-sezâ ile beynlerinde iktisâm eylemişler idüğü ma'lûm-i enâm olmakdan nâşî, işbu sûret-i tâgıyâne vü bâgıyâne ile rûy-i hakkāniyyet göstererek, dâhil-i zîr-i haml-i mahkûmiyyet ve sûret-i sıyânetde[6] mukayyed-i rıbka-i rıkkıyyet[7] eylediği kavim ve milletlerin bi-gayr-i hakkın mahkûm-i diğerân olmak, hasbe'l-insâniyye dûş-i gayretlerine bir haml-i girân geldiğinden ve şimdilerde Fransa milletinin müvâzene-i düvel ve te'mîn ü tahlîs-i milel husûslarına kıyâm ile da'vây-ı ihkāk i'lân ve def'-i tegallüb-i yek-dîğerân[8] sûretlerini işâ'a vü beyân eyledikleri güft-gûları Avrupa ehâlîsi beyninde şâygân olmağla, milel-i mezkûre dahi âhır-ı kâr kendülerini bir takrîble dest-i agyâr-ı gaddârdan tahlîsle, kemâ fi's-sâbık fâ'il-i muhtâr eylemeğe mu'âvenete iktidârı derkâr olur a'vân ü ensâr zuhûruna elbette dâ'imâ intizârda oldukları, ahkâm-ı tabî'iyye delâ'iliyle erbâb-ı ebsâra âşikâr iken,

---

1 hakkāniyyede desâyisle A : Hâkāniyye'de desâ'isle M1
2 hem-hudûdu ..... olmada M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.88a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A
3 ihlâle A : idlâle M1
4 ve hem-cinsi ..... ihtimâm M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri başında "tı" harfi ile işaret edilerek satırın devamına vr.88a'nın sağ tarafına yazılmışlardır] A
5 mîlâddan A : mîlâ[d]dan M1
6 sıyânetde A : صيانتده M1
7 rıkkıyyet A : rakîb M1
8 yek-dîğerân A : yek-diğerân M1

milel-i sâ'ire asâkirine nisbetle mânend-i behâyim ü hayvân olan Rusya soldatlarından, esnây-ı muhârebâtda Fransalular'a esîr olanları sûret-i ikrâmla Paris ve Marsilya ve Liyon [Lyon] şehirleri gibi bilâd-ı cesîmeye irsâl [M1 195] birle ol mahallerde üserây-ı merkūmûna envâ'-ı lezâ'iz ve letâ'if[1]-i nefsâniyyeyi irâ'e vü izâka ve muvâfık-ı umûr-i tabî'iyye her gûne makāl ü ahvâli, mânend-i semm-i sâ'a 'urûk u a'sâblarına zerk u irâka eyledikden sonra, anların basar-ı basîretleri küşâd olanlarını i'âde vü ıtlâk edüp, mukaddemâ hayvân-ı beyâbân gibi her gûne hâ'ib ü hâsir ve cism ü cânına mâlik ü mutasarrıf olmakdan dahi bî-nasîb ü kāsır oldukları memleketleri tarafına yine i'âde vü ıtrâk eylediklerinde, anlar dahi makarr-ı kadîmlerine gelüp karâr ve hem-cinsleriyle müzâkere-i ser-güzeşte ibtidâr birle bu 'âlem-i kevn ü fesâdda mu'tedilü'l-hevâ, latîf ve dil-rübâ vilâyetler ve anlarda sâkin mûnis ve şâyeste-i ta'bîr-i ins milletler ve milel-i mezbûre beyninde et'ime-i gûn-â-gûn-i nefîse ve esmâr-ı 'azîze vü lezîze[2] ve bağçehây-ı dil-güşâ ve bâğ u besâtîn-i gamfersâ olmağla, dâ'imâ ol emâkin-i zîbâda zevk-ı ülfet ü sohbetler ve 'îş u nûş ve sâz u söz ü cem'iyyetler olduğunu hikâyet ü ihbâr ve gûş-dâr olanlar dahi müddetü'l-'ömr gözleri görmemiş ve belki hayâl-hâne-i hâtırlarına girmemiş nesneleri te'accüb ü istigrâb ederek istimâ' u istihbâr eyledikçe[3], Rusyalu asâkirin ba'zılarını bu havâdis ü ahbâr, mübtelâ oldukları te'ayyüş-i behîmeden tabî'at-ı beşeriyye lâzimesince bi'z-zarûr teneffür u istikrâha yavaş yavaş icbâr ve düvel-i sâ'ire-i mûnise[4] asâkirinin serbesiyyet ve i'tibârlarını[5] görüp işitdikce, askerîlik değil hakk-ı rıkkıyyetden hâric ü ber-ter sûretde mehân ü muhakkar olarak, zâbitlerinden gördükleri mu'âmele-i hayvânîden mâye-i insâniyyeleri muktezâsınca, lâ-cerem usanup istinkâr etmeleriyle, Fransa ahvâlinden bâ-husûs feylesof-meniş olan ekser erbâb-ı te'lîfâtının mutâla'a-i akvâlinden hisse-dâr-ı istibsâr olan düvel-i sâ'ire halkı gibi âheste âheste el-yevm mukaddimât-ı ihtilâl ü galeyân Rusya'da dahi[6] ba'zan cüz'îce âşikâr olmakda iken, Fransa askerleri, ru'esâ'-i sükkân-ı[7] milel-i mütenevvi'adan 'ibâret olan Rusya[8] memleketleri içine tekaddüm ü sebkat etdikce ve aralık aralık zikr olunan güft-gûlar memâlik-i Rusya'da şuyû' buldukca, âhır-ı kâr[9]

---

1 letâ'if M1 : لطايف A
2 ve esmâr-ı 'azîze vü lezîze M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.88b'nin sol tarafına yazılmışlardır] A
3 eyledikçe A : eyledikce M1
4 mûnise A : مؤنسه M1
5 i'tibârlarını A : i'tibârını M1
6 Rusya'da dahi M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aym kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
7 ru'esâ'-i sükkân-ı M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
8 Rusya A : — M1
9 âhır-i kâr M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "bir gün" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

böyle pûşîde-i perde-i riyâ ve mübeddel-i hey'et-i **[M1 196]** uhrâ olan hîle-i fâside-i hakkâniyyet-nümâ ile bâr-ı girân-ı mahkûmiyyete mübtelâ olan bî-çâre[1] Rusya askerlerinin dahi elbet ve elbet[2] bir gün kesr-i semîkân-ı[3] itâ'at birle sâ'irleri gibi tuğyân edecekleri hâtırası, tahdîş-i ezhân-ı müdîrân etmekde olduğu, erbâb-ı dikkate ezher ve sonra behre-yâb-ı basîret ü iz'ân olmuş nev'-i insânı tekrâren 'âlem-i[4] 'amâya i'âde eylediği başdan nâ-bînâ bir hayvân eylemek 'adîmü'l-imkân idüği, ashâb-ı 'akl 'indinde mukarrerdir.

Binâ'en 'aleyh on beş sene kadar müddet Fransalu ile uğraşdırılan Rusya asâkirinin çekdikleri derd ü meşakkat yetişür iken, bununla bile şimdi böyle bir tarafdan dahi Devlet-i 'aliyye ile muhârib olmak, Rusyalu hakkında müsta'cel-i vehâmet ve bâ-husûs Devlet-i 'aliyye-i kadîmü'l-evkât *sânehallâhu Te'âlâ 'ani'l-ekdâru ve'l-âfât** beş yüz seneden berü niçe niçe[5] tahrîrâtla, *"el-Umûru merhûnetün bi-evkâtihâ"*** dakîkasına ri'âyet ederek, düşmenlerinden vakt ü zemânın müsâ'ade vü muvâfakatiyle ahz-ı intikâma[6] muterassıd-ı fursat ve 'an-hakkın Rusyalu'dan rencîde-i gadr u mazarrat idüği ma'lûm-i her devlet olmağla, Rusyalu'nun bu esnâda emr-i musâlahayı itmâm, lâkin oldukca dil-hâhı üzere pezîrây-ı hıtâm eylemek 'an-samîm akdem-i âmâli olmamak bir tasavvur-i muhâldir. Binâ-berîn hemân ol tarafa mümkin olan olanca kuvvetini sarfla hudûd-i İslâmiyye'ye 'ale'l-gafle tecâvüz ü tehattîye ibtidâr etmekle, Devlet-i 'aliyye'yi bir sulh-ı 'âcile icbâra sarf-ı iktidâr edeceği ve Fransa gibi bir hasm-ı kavîsi dahi var iken, sefer-i hümâyûn gâ'ilesini fi'l-hâl ber-taraf eylemeğe sa'y ü gûşiş kılacağı âşikârdır.

Vefât-ı Vehbî Efendi

Müntehab-ı mecmû'a-i şu'arâ, sâhib-i dîvân-ı memleket-i bulegâ Sünbül-zâde Vehbî Efendi mâh-ı rebî'ulevvelin on dördüncü günü◊ 'âzim-i sünbül-zâr-ı 'ukbâ oldu.

---

1 bî-çâre M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A
2 ve elbet A : – M1
3 semîkân-ı A : şîşe-i M1
4 'âlem-i M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "hayvâniyyet" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
* "صانها الله تعالى عن الاكدار و الافات = Yüce Allah onu kederlerden, kaygılardan ve âfetlerden korusun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.
5 niçe niçe A : nice nice M1
** "الامور مرهونة باوقاتها = Herşeyin bir vakti, saati vardır" anlamına gelen Arapça atasözüdür.
6 ahz-ı intikâma M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
◊ 14 Rebî'ulevvel 1224 = 29 Nisan 1809 Cumartesi.

Terceme

Mûmâ ileyh belde-i Mar'aş'da mevsûf-i 'ilm ü 'irfân olan Sünbül-zâde hânedâmndan 'âlim ve fâzıl ve şi'r u inşâda kâmil Reşîd Efendi merhûmun beytü'l-kasîd-i sulb-i sa'îdinden mısrâ'-ı berceste-âsâ ser-zede-i zuhûr olup, beldesi **[M1 197]** 'ulemâsından tahsîl ile 'ulûm u me'ârifden iktisâb-ı hazz-ı mevfûr eyledikden sonra Âsitâne-i sa'âdet'e 'azîmet ve e'izze-i kirâm-ı vakte 'arz-ı kasâ'id ü tevârîhle meclislerine mülâzemet ederek, Rumeli kaleminden güciyle tarîk-ı kazâya duhûlüne himmet olunmuşidi. Gitdikce âsârı dest-i ikbâlle telakkî ve kadr u haysiyyeti dem-be-dem mütezâyid ü müterakkî olmağla, kendüsüne ba'zı tahrîrât-ı mühimme ve birkaç def'a ba'zı devletlere gidecek nevâmic-i[1] belîg tesvîd etdirmeleriyle binây-ı şöhret ü te'ayyünü teşyîd olunmuşidi. Sultân Mustafa-yı sâlis hazretlerinin 'ahd-i saltanatlarında e'âzım-ı ricâl-i devletden Yenişehirli 'Osmân Efendi ve Re'îsülküttâb İsmâ'îl[2] Efendi, fî nefsi'l-emr ehl-i haysiyyet ve mekâdîr-şinâs-ı 'ilm ü ma'rifet olmalariyle merkûmu istishâb ve Devlet-i 'aliyye'nin tahrîrât-ı sa'besine dâ'ir ba'zı tesvîdât anın eser-i kilk ü tab'ı olduğunu taraf-ı Pâdişâhî'ye 'arz u işrâb ederler idi. Bu takrîble merkûmu mazîk-ı medâr-ı me'âş olan fezây-ı kazâdan tahlîs birle rütbe-i hâcegânîye tahsîs ve aralıkda hâline münâsib birer mansıb ile zarûret-i tarîk-ı 'ulemâdan oldukca taklîs eylediler. Bu şevk ile efendi-i merkûmun, [mısrâ]':

İltifât, âyînedir sûret-i isti'dâda

nümâyişince tûtîy-i hoş-gûy-i hâme vü zebânı sükût-efken-i bülbül-i hezârdâstân ve nazm u nesri silkü'l-le'âlî ve ferâ'id-i cevherî gibi pîrâye-i ceyb-i nakkādân-ı[3] 'ilm ü 'irfân oldu. Tâ ki evâ'il-i 'ahd-i saltanat-ı 'Abdülhamîd Hân'da Milket-i[4] İran'da Tahmasb Kuli Hân gibi ser-zede-i zuhûr olan Rind* Kerîm Hân ile Vâlî-yi Bağdâd 'Ömer Paşa miyânında Meşhed-i hazret-i İmâm 'Ali *kerremallâhu vechehû*** tüccârına Vâlî-i müşârun ileyhin te'addîsinden nâşî münâfese vukū' bulmağla, İran tarafına bir sefîr-i[5] zebân-dân irsâli muktezî olmağın, merkûmun her vechile liyâkat ü isti'dâdı, sefâret-i mezkûreye bâdî oldu. Lâyık-ı şân-ı devlet kevkebe vü haşmetle Isfahân'a vusûlle teblîg-i nâme ve te'diye-i resm-i risâlet eyledikden sonra Bağdâd'a ric'at ve ol havâlîde tahkîk-kerdesi olduğu üzere fitne-i mezkûreye müşârun

---

1 nevâmic-i A : nâme-i M1
2 İsmâ'îl M1 : İsma'îl A
3 nakkādân-ı : نقادن A, M1
4 Milket-i A : Memleket-i M1
* "Rind" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, IX,104'te "Zend (زند)" şeklinde kaydedilmiştir.
** "كرم الله وجهه = Allah onun yüzünü şerefli kılsın" anlamına gelen ve Hz. Ali anıldığında söylenen Arapça bir duâdır.
5 sefîr-i M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "zebân-dâ" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

ileyh bâdî olmuş idüğünü taraf-ı devlete tahrîr eylediğinden Vâlî-i Bağdâd **[M1 198]** habîr olmağla: "Mukaddemce merkûm, meclûb-i kirâm-ı Kerîm Hân olup, Devlet-i 'aliyye'nin gayretini ber-taraf ve anların merzâtını iltizâmdan başka, hılâl-i râhda ve İran'da 'ayyâşlık ve zinâ-kârlık gibi huddâm-ı devlete nâ-lâyık etvâr ile rüsvây-ı A'câm oldu" vâdîlerinde sû'-i hâlini devlete 'arz u i'lâm eylemekle, hakkında gazab-ı Pâdişâhî'yi tehyîc[1] ve *"eynemâ vücide"** katl ü i'dâm olunması bâbında fermânla Mübâşir ta'yîn olunmağı tervîc eyledikde, Âsitâne'de mütehassıs olduğu 'Osmân Efendi ve İsmâ'îl[2] Bey merkûmu bu tarafda himâyet ü tahlîs 'adîmü'l-imkân olduğuna mebnî, gizlüce bir ulak tertîb ve müstevfâ harc-ı râh ve mevâ'îd-i kesîre ile sür'ate tergîb eyledikden sonra, bir mektûb tahrîr ve derûnunda[3]: "İşbu mektûbumuz vâsıl olduğu anda tevâbi'inizden bir kimseyi âgâh etmeyerek, hemân tebdîl-i kıyâfet edüp sür'at ve gelüp Üsküdar'da bir mahalde ihtifâya himmet edesiz ve vürûdunuzu tarafımıza pes-perdeden bildiresiz" tenbîhâtını te'kîd ü tekrîr[4] eylediler. Mübâşir-i mezbûr Bağdâd'a vâsıl olup, ol hılâl Tatar-ı merkûm dahi Bağdâd ile Mûsul beyninde bir mahalde Mektûbî Efendi'ye mûsıl oldukda, hemân emvâl ü eşyâsını kethudâsına tevdî' edüp ve başına bir Tatar kalpağı[5] geyüp Tatar-ı mezbûra pey-rev olarak, sür'at-i tâmme ile menzil-be-menzil Üsküdar'a gelüp, bir yâr-ı sadîkının hânesinde ihtifâ ve keyfiyyeti mûmâ ileyhimâya ifâde vü inhâ eyledi. Ve anların irşâdiyle Tannâne ismiyle tanîn-endâz-ı iştihâr olan kasîde-i nazîde-i belâgat-şi'ârı nazm u tertîb ve ol evânda töhmet-i mezkûre 'Ömer Paşa tarafında olduğu 'iyân olup, Vehbî Efendi'nin dahi ancak hevây-ı nefsâniyyeye dâ'ir ba'zı harekât-ı nâ-marziyyesi nümâyân olmuş ise dahi, mûmâ ileyhimâ terbiyesiyle kasîde-i mezkûre taraf-ı Mülûkâne'ye takdîm olundukda, mazhar-ı pesendîde-i Şâh-ı kerem-'ünvân olarak, hakkında 'afv u ihsân erzân ve bu takrîble pençe-i[6] 'ıkāb-ı 'ukābdan tahlîs-ı murg-i cân eyledi. Vâkı'â kasîde-i merkûme mu'allekāt-ı seb'aya evlâ ve belki âvîhte-i tâk-ı süreyyâdır.

Nihâyet Efendi-i merkûm hâcegânlıkdan ib'âd birle yine tarîk-ı metrûke-i kazâya rızâ-dâde **[M1 199]** ve Hurûcî rütbesinde bulunan Rodos Kazâsı'yla i'âde olundu. Rodos'da meşgûl-i emr-i hükûmet iken Şâhîn Girây'ın bâ-emr-i 'âlî i'dâmı mâddesinde mu'âveneti olmağla, ol bâbda inşâd eylediği "Tayyâre" nâm kasîde-i mâ-lâ-kelâmı, Hidîv-i zemân hazretlerine ba'zı vükelâ' vesâtatleriyle takdîm eyledikde, rütbesini terfî'le mazhar-ı ikrâm

---

1 tehyîc A : teheyyüc M1

* "اينما وجد = Nerede bulunursa" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

2 İsmâ'îl M1 : İsma'îl A

3 bir ..... derûnunda M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.90a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

4 tekrîr A : tekrâr M1

5 kalpağı A : kalbağı M1

6 pençe-i A : pence-i M1

olmuşidi. Ve Sultân Selîm merhûmun eş'âra kemâl-i rağbetleri olmağla, 'asr-ı devletlerinde ser-levha-i şi'r olup, nâm-ı nâmîlerine dîvân tertîb ve câ-be-câ kasâ'id ü tevârîh takdîm ederek, karîn-i pesendîde vü tasvîb olup, fevka mâ yetesavver iltifâtlarına mazhar ve mükerreren müncez-i sitte[1] mansıbları zabt ve her mevsimde kendi elbise-i Mülûkâne'lerinden boğçalar ve sâ'ir 'atıyyeler ihsâniyle kâm-ver ve beyne'l-emsâl müftehir olur idi. Beyt:

'Îş ü[2] nûş ile bu gün anma gam-ı ferdâyı

Sana ısmarlamadılar bu yalan dünyâyı

me'âli kendüsünün hasbihâli olmağla, mir'ât-ı derûnunu jeng-dâr-ı[3] ekdâr etmeyüp, müdâm-ı 'ayş ve safây-ı nefsânîsini[4] şâ'irâne iltizâm eylediğine mebnî, tûl-i 'ömr ile kâm-bîn ve sinni zevk u neşâtla mütecâviz-i hadd-i tis'în olmuşidi. Evâhır-ı 'ömründe nikris 'illetine mübtelâ olmağla, iki seneden ziyâde pister-nişîn-i inzivâ oldu; *rahimehullâhu Te'âlâ*[5*].

Merhûmun Ebu'l-'aynâ'[**] ve Ebû Dülâme[***] ve İncülü Çavuş[*4] gibi metâyibât-ı mudhike-i dil-güşâları ve Ferazdak[*5] ve Cerîr-âsâ[*6], Sürûrî

---

1 müncez-i sitte A : — Ml
2 'Îş ü A : 'Îş Ml
3 jeng-dâr-ı A : reng-dâr-ı Ml
4 nefsânîsini A : nefsânî-i Ml
5 *rahimehullâhu Te'âlâ* A : *rahmetullâhi 'aleyh* (رحمة الله عليه) Ml

* "رحمه الله تعالى" = Yüce Allah ona rahmet eylesin" anlamına gelen Arapça duâdır.

** Ebü'l-'Aynâ' (191-283/807-896), hazırcevap, fasîh ve belîğ olması yanında çok zeki, ahbârı iyi bilen, hoş sohbet bir Arap şâiridir, Abbâsî halîfelerinin ve döneminin ileri gelen devlet adamlarının meclislerine katılmıştır; geniş bilgi için bk. Hüseyin Elmalı, "Ebü'l-Aynâ", *DİA*, İstanbul 1994, X,296.

*** Ebû Dülâme (ö.161/777-778), Emevî halîfesi II. Mervân zamanında tanınmaya başlamış, Abbâsî halîfelerinden bilhâssa Mansûr ve Mehdî dönemlerinde şöhrete kavuşmuştur. Akîdesi ve ahlâkî bozukluğundan dolayı zındıklıkla ithâm edilmekle beraber, herkesin hoşlandığı zarîf buluşlarıyla nükteler yapan, hoşsohbet bir mizâh şâiri olarak tanınmıştır; geniş bilgi için bk. Necati Kara, "Ebû Dülâme", *DİA*, İstanbul 1994, X,122.

*4 İncili Çavuş, XVI. yüzyılın ikinci yarısı ve XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı sanılan, fıkra ve nükteleriyle tanınan saray musâhibidir. Kimliği hakkında bilinenler çok sınırlı olup bunların bir kısmı yakıştırmadır. İncili Çavuş fıkralarının mihverini genel olarak sarayda ve saray çevresinde bulunan çok renkli tiplerden oluşan insanların tutum ve davranışları meydana getirir; geniş bilgi için bk. Nurettin Albayrak, "İncili Çavuş", *DİA*, İstanbul 2000, XXII,277-278.

*5 Ferezdak (ö.114/732), Emevîler devrinde eski üslûbu devam ettiren üç büyük hiciv şairinden biridir. Şiirin her türünde örnekler veren Ferezdak, fahriyyede çok başarılıdır. Devrin büyük ustası Cerîr ile Ferezdak'ın karşılıklı hicivleri, Arap Edebiyatı'nda "nakîza" (aynı vezin ve kafiyedeki atışma şiiri) adı verilen türün en olgun örneklerini teşkil etmektedir; geniş bilgi için bk. Ali Şakir Ergin, "Ferezdak", *DİA*, İstanbul 1995, XII,373-375.

*6 Cerîr b. Atıyye (ö.110/728?), Emevîler devrinde eski üslûbu devam ettiren üç büyük hiciv şairinden biridir. Devrinin diğer büyük şairleriyle mukayese edildiğinde Cerîr'in hiciv ve mersiyede, Ferezdak'ın fahr ve gazelde, Ahtal'ın da mersiye ve içki tasvirinde daha başarılı oldukları görülür; bk. Zülfikar Tüccar, "Cerîr b. Atıyya", *DİA*, İstanbul 1993, VII,412-413.

miyânelerinde güzerân eden manzûm u mensûr[1] edâhîk[2] ve ehâcî-i letâ'if-ihtivâları kati vâfir olup, hâlâ Nasreddîn Hâce dâstânları gibi elsine-i yârânda dâ'irdir. Müdevven dîvân-ı eş'âr ve münşe'âtı, husûsan manzûme-i Şâhidî'ye nazîre Tuhfe-i Vehbî nâm te'lîfi ve Hayriyye-i Nâbî'ye nazîre-i latîfesi ve Şevk-engîz nâm eseri ve sâ'ir eserleri cümle 'indinde mu'teber ve birer yâdigâr-ı makbûl ve ber-güzâr-ı muftehardır. Vefâtına Sürûrî merhûm târîh söylemişidi. Edirne-kapusu hâricinde Tekye hizâsında şâ'iriyyetle[3] medfûndur*.

'Akd-i encümen-i meşveret berây-ı tedbîr-i sefer ve hareket

Zikri güzerân eden sûret üzere Rusyalu'nun istînâf-ı harb u kıtâle niyyetle[4] **[M1 200]** İbrâ'îl ve İsmâ'îl[5] ve Yergöğü kal'alarına kasd-ı hücûm ve savlet edeceği, murahhasân-ı devletin tahrîrâtiyle ma'lûm-i vükelâ'-i saltanat olaldan berü bi'd-defe'ât 'akd-i meşveret olunup, evvelâ bir kaviyyü'l-iktidâr Ser'asker ta'yîniyle ma'iyyetine pey-der-pey asker ve hazîne ve mühimmât-ı sâ'ire-i sefer sevkine himmet ve 'akabince ordu-yi Serdâr-ı ekremî sebükbârâne Edirne[6] tarafına hareket ve iktizâ eder ise andan dahi ilerüye bir münâsib mahalle kadar nehzat ederek, bu sûretle dâ'imâ ordu-yi Ser'askerî'ye metânet verilmekde küllî menfa'at ve sâ'ir cihetlerle dahi fazîlet olacağını[7] Sadr-ı a'zam hazretleri tasavvur birle, bu sûret fî nefsi'l-emr mukaddemce müreccah-dîd-i ekser-i erbâb-ı meşveret olmuş ise de, vücûh-i asker-i Âsitâne makarr-ı[8] düşmenden yek-cihet ahz-ı intikâm olmağa leşkerin hâhiş-kerliklerinden bahse[9] mübâderet, lâkin hakîkati, bî-çâre neferâtı her husûsa âlet ve siper-i la'net ederek, ta'yînâtdan ve ağalık ve bayrakdârlık ve sâ'ir vechile yevmiyyâta nâ'il olmak isteyenlerden cerr-i menfa'at 'arzını setr ü ihfâya kavl-i mezbûru 'illet edüp, Sadr-ı a'zam'a teklîf-i ma'iyyet eylemeleriyle, âhır-ı kâr Sadr-ı a'zam hazretleri Sipeh-sâlâr olarak Livâ'-i şerîf'le 'ale'l-'umûm hareket olunmağa karâr verilmekle, el-hâletü hâzih ordu-yi Serdâr-ı ekremî hurûcundan mukaddem Ruscuk ve Silistire câniblerine

---

1 manzûm u mensûr M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile vr.90b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A

2 edâhîk A : اضاحيك M1

3 şâ'iriyyetle A : شاعر تبله M1

* "**Vefât-ı Vehbî Efendi** ..... medfûndur" kısmında yer alan bilgiler özetle ve "Şânî-zâde der ki" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, IX,105-106'da kaydedilmiştir.

4 niyyetle M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "niyyetiyle" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

5 İsmâ'îl M1 : İsma'îl A

6 sebükbârâne Edirne M1 : + [Bu kelimeler üzeri çizilen "Edirne" yerine aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.91a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

7 olacağını A : olacağı M1

8 makarr-ı M1 : + [Bu kelime önce "makarrın" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "kef" harfi karalanarak bu şekilde düzeltilmiş görünüyor] A

9 bahse M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "ibtidâr" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

birer Başbuğ ve ma'iyyetlerine mehmâ-emken asâkir ta'yîn ü isrâ ve lede'l-iktizâ kılâ'-ı mezkûreye dahi imdâd ü i'ânet eylemeleri husûsları dahi müşârun ileyhimâya inhâ ve Rumeli Vâlîsi olan Hurşîd Paşa kemâ-kân Sofya Ser'askerliği'nde ibkâ ve Memâlik-i mahrûse'nin her koluna Rusyalu'nun yeni başdan muhârebeye kıyâm edüp, İbrâ'îl ve İsmâ'îl[1] kal'aları üzerlerine hücûm u iktihâm niyyetinde olduğunu işâ'a vü inhâ, karîn-i ittifâk-ı ârâ olup, çend vakit[2] murûrunda Sadr-ı a'zam hazretleri Serdâr-ı ekrem olarak[3], vüzerâ ve ocaklu ve sâ'ir erbâb-ı sefer bir an akdem mühimmât ve levâzımâtı ru'yet ve çend müddetde[4] ordu-yi Serdâr-ı ekremî ile bi'l-ma'iyye hareket eylemeleri bâbında şeref-sudûr olan hatt-ı hümâyûn mûcebince, her sınıf tedârükât-ı **[M1 201]** seferiyyesine ibtidâr edüp, Memâlik-i mahrûse'ye mefhûm-i hatt-ı hümâyûnu mübîn emsile-i mutâ'a irsâl ü tesyâr olundu.

'Azl-i Ser-bostâniyân[5]

Bostancı-başı[6] Mahmûd Ağa'nın ba'zı etvârı, husûsan bu esnâda dikkat-i tâmme vâcib olan zabt u rabta 'adem-i iktidârı, nâ-mülâyim-i tab'-ı Şehriyârî olmağla, mâh-ı rebî'ulevvelin on beşinci günü◊ 'azl ü tenkîl ve Bostancı-başılık, hâssa Hasekî Ağa olan 'Abdullah Ağa'ya tahvîl olundu* .

Vukū'-i ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye[7]

Mâh-ı mezbûrun yirmi üçüncü gününde◊◊ tarîk-ı resmî-i 'ilmîde haylîce cünbiş-i zâ'ide nümâyişi vukū' bulup, Kazâ'-i Edirne yirmi dört[8] şa'bânı gurresinden◊◊◊ zabt etmek ve yevm-i zabtından 'azli mu'teber olmak üzere

---

1 İsmâ'îl M1 : İsma'îl A

2 vü inhâ ..... vakit M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile üzeri çizilen "ve i'lâm sûreti ittifâk-ı ârâ olmağla, çend rûz" yerine satırın devamına vr.91a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

3 olarak M1 : + [Bu kelime önce "olmağla" şeklinde yazılmış, bunun üzeri çizilerek sonradan "olarak" yazılarak düzeltilmiş gözüküyor] A

4 müddetde M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "hareket" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

5 **Ser-bostâniyân** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.91b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 15 Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A

6 Bostancı-başı M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "olan" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

◊ 15 Rebîulevvel 1224 = 30 Nisan 1809 Pazar.

* "**'Azl-i Ser-bostâniyân** ..... olundu" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,112'de kaydedilmiştir.

7 **'ilmiyye** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.91b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 23 Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A

◊◊ 23 Rebîulevvel 1224 = 8 Mayıs 1809 Pazartesi.

8 yirmi dört M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.91b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

◊◊◊ 1 Şa'bân 1224 = 11 Eylül 1809 Pazartesi.

sâbıkā İzmir Kadısı es-Seyyid 'Osmân Efendi-zâde es-Seyyid Mahmûd Efendi'ye ve Kazâ'-i Mısr-ı Kāhire, sene-i mezkûre zilka'desi gurresinden◊ zabt etmek ve kezâlik yevm-i zabtından 'azli mu'teber olmak üzere sâbıkā Havâss-ı refî'a Kadısı Halîl Hamîd Paşa-zâde Mîr Mehmed 'Ârif Efendi'ye ve Kazâ'-i Yenişehir-i fenâr, sene-i merkūme ramazânı gurresinden◊◊ zabt etmek üzere Süleymâniyye Müderrisi Nûrullah[1] Efendi-zâde Mehmed 'Âbid Efendi'ye ve Kazâ'-i İzmir, sene-i mezbûre zilhiccesi gurresinden◊◊◊ zabt etmek üzere Dâru'l-hadîs-i Süleymâniyye Müderrisi Ağa Mehmed Paşa-zâde Mîr[2] es-Seyyid Ahmed Efendi'ye ve Kazâ'-i Filibe, yirmi beş muharremi gurresinden◊4 zabt etmek üzere Mûsıla-i Süleymâniyye ile 'Âyişe Sultân Medresesi[3] Müderrisi Mektûbî-zâde Mehmed Rızâ Efendi'ye ve Kazâ'-i Seray-bosna, yirmi beş rebî'ulevveli gurresinden◊5 zabt etmek üzere Hareket-i Altmışlı ile Hanceriyye der-Burusa Müderrisi Selîm Molla-zâde es-Seyyid 'Abdurrahîm Efendi'ye[4] bâ-işâret-i 'aliyye ve bâ-hatt-ı hümâyûn tevcîh buyuruldu.

Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ ve sâ'ir

Mâh-ı mezkûrda tevârîh-i muhtelife ile[5] ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ ve sâ'ir tevcîhât-ı **[M1 202]** ba'zı menâsıb ve hıdemât-ı vustâ dahi[6] vukū' bulmağla, ez-cümle Livâ'-i Hanya, Kal'ası Muhâfızlığı'yla mîr-i mîrândan Hâfız Seyyid Mehmed Paşa'ya ve Livâ'-i Koca-ili, sâbıkā Silistire Vâlîsi Sadr-ı esbak Vezîr Çelebi Mustafa Paşa'ya, İsmâ'îl[7] muhâfazasında olup, Mütesellim ile zabt eylemek üzere tevcîh buyuruldu.

Ve Boğaz Ser'askerliği'yle Karaman Eyâleti Hakkı Paşa 'uhdesinde olup, ancak Sadr-ı a'zam hazretlerinin münâfese-i sâbıkaya mebnî menfûru olmağla, ref'-i Vezâret'iyle İstanköy Cezîresi'nde ikāmete me'mûr kılınup, münhalle[8] olan eyâlet-i mezbûre, sâbıkā Koca-ili Mutasarrıfı Vezîr 'Ali

---

◊ 1 Zilka'de 1224 = 8 Aralık 1809 Cuma.
◊◊ 1 Ramazân 1224 = 10 Ekim 1809 Salı.
1 Nûrullah A : Nû[r]ullah M1
◊◊◊ 1 Zilhicce 1224 = 7 Ocak 1810 Pazar.
2 Mîr A : — M1
◊4 1 Muharrem 1225 = 6 Şubat 1810 Salı.
3 Medresesi A : — M1
◊5 1 Rebî'ulevvel 1225 = 6 Nisan 1810 Cuma.
4 Efendi'ye M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "tevcîh" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
5 tevârîh-i muhtelife ile M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.91b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A
6 ba'zı ..... dahi M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.91b'nin sol tarafına yukarıya diklemesine yazılmışlardır. Sayfanın sağ kenarına yazılmaya başlanan "ba'zı menâsıb" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
7 İsmâ'îl M1 : İsma'îl A
8 münhalle A : münhall M1

Paşa'ya tevcîh ve Karahisâr-ı sâhib Sancağı, sâbıkā Anadolu Vâlîsi ve hâlâ Tulça[1] Muhâfızı Vezîr Ahmed Paşa'ya tevcîh buyuruldu*.

Tebdîl-i Ağa-yı Yeniçeriyân

Ordu-yi hümâyûn'un hurûcu tekarrub eyledikçe[2], neferât-ı dûdmân-ı yeniçeriyân teksîr-i neşr-i şerâre-i tuğyâna başlayup, ekser esnâf-ı zimmî ve Müslimân, sedd-i dükkânla hânelerinde mihmân, hele nisvân u şübbânın kapularından baş göstermeleri 'adîmü'l-imkân ve Yeniçeri Ağası olan Karslı el-Hâc Mehmed Ağa'nın bâzû-yi gayretinde fütûr nümâyân[3], zîrâ nüfûz-i âmir[4] kabûl-i me'mûr ile olduğu müstebân olmağla, mâh-ı rebî'ulâhırın üçüncü gününde[◊] Ağa-yı mûmâ ileyh ma'zûl olup, Kul Kethudâsı Hasan Ağa mezleka-i[5] tarîkıne vâsıl oldu**.

Vürûd-i ba'zı ahbâr-ı meserret ez-cânib-i Ser'asker-i Sofya Hurşîd Paşa

Rumeli Vâlîsi ve Sofya Ser'askeri Hurşîd Paşa taraflarından bu esnâda vürûd eden tahrîrât-ı mütevâliye mülahhasıdır[6] ki, Rusyalu'nun igrâ vü takviyetiyle Sırplu sürbelerinin tugyânları müzdâd olup ve Ordu-yi hümâyûn'un Âsitâne'den hareket edeceği mesmû'ları oldukda, beheme-hâl Sofya ordusunun kuvvet bulacağı bî-işkâl olmağla, bir an akdem matlûbları olan mahalleri istîlâya isti'câl ederek, bundan akdem rebî'ulevvelin evâsıtında[◊◊] on bin kadarı Sofya havâlîsine savlet birle îrâs-i hasâret ve çekilüp zîr-i zemînde[7] tertîb ü tahsîn **[M1 203]** eyledikleri Logor[8] nâm hısn-ı hasînde sükûn ile tahsîl-i emniyyet eyledikleri, Ser'asker-i müşârun ileyhe mesmû' oldukda, mîr-i mîrândan Silahdâr 'Ali Paşa'yı[9] üzerlerine ta'yîn edüp[10], mûmâ ileyh dahi hasbe't-tavsiyye Sofya Müftîsi fazîlet-nisâb ve celâdet-me'âb, câmi'u's-seyfi ve'l-kitâb es-Seyyid 'Abdurrahmân Efendi ile bi'l-muhâbere ol kavm-i

---

1 Tulça A : Topcu M1

* "Livâ'-i Koca-ili, sâbıkā Silistire ..... buyuruldu" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,112-113'te kaydedilmiştir.

2 eyledikçe A : eyledikce M1

3 nümâyân A : + ve M1

4 âmir A : emr M1

◊ 3 Rebî'ulâhır 1224 = 18 Mayıs 1809 Perşembe.

5 mezleka-i A : mezlefe-i M1

** "**Tebdîl-i Ağa-yı Yeniçeriyân** ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,113'te kaydedilmiştir.

6 mülahhasıdır A : mülahhasdır M1

◊◊ 11-20 Rebî'ulevvel 1224 = 26 Nisan-5 Mayıs 1809.

7 zemînde M1 : zemînd A

8 Logor : Ligor (ليغور) A, M1

9 'Ali Paşa'yı M1 : 'Ali Paşa A

10 edüp M1 : — A

şûm üzerlerine hücûm etmeleriyle, miyânelerinde[1] ceng-i 'azîm peydâ[2] ve bi'l-âhire 'avn-i Bârî ve rehberî-i baht-ı Cihân-dârî ile düşmen firâr ve Logor[3]'a tehassun ihtiyâr etmekle, vakt-i 'asra kadar ceng u peygârdan sonra Logor[4]-i mezbûr dahi bâ-'avn-i Bârî feth u teshîr olunmuşidi. Lâkin sa'b balkānlık içinde kâ'in Kamaniçe nâm karyede bir 'azîm ve metîn Logor[5] ve içinde yirmi bin kadar düşmen mestûr olduğu meşhûd[6] olmağla, müşârun ileyh vâfir asker ve mühimmât ile bi'n-nefs hareket ve üzerlerine savlet edüp, lâkin Logor[7]-i mezbûrun cevânib-i erba'ası ser-be-felek keşîde[8] dağlar ve balkānlar olmağla, yürüyüş mümkin olmadığından, ahşâma kadar top ve humbara ile çenge gayret ve sonra muhayyem-gâha 'avdet olunmuşidi. Ertesi gün tekrâr varılup, bir mikdâr top u tüfeng cengine mübâderetden sonra asker-i İslâm'ın gözü kızup, yek-kadem-i ittifâk yürüyüş etmeleriyle, gerçi içerüden lâ-yenkatı' atılan top u tüfengden vâfir merd-i ciğer-dâr 'âzim-i dâr-ı karâr ve niçeleri de zahm-hâr oldular ise dahi, Logor'u[9] yek-hamlede zabt u teshîr ve sükkânını[10] katl ü esîr eyledikleri, müşârun ileyh hazretlerinin mefhûm-i tahrîrlerinden ve Tatar ağalarının takrîrlerinden müstebân ve bâ'is-i inşirâh-ı İslâmiyân oldu[11].

Tebeddül-i Kapudânî-i deryâ ve ba'zı tevcîhât[12]

Kapudân-ı deryâ olan sâbıkā Kā'im-makām Çerhacı 'Ali Paşa, dâ'imâ arzû-keş-i Sadâret-i 'uzmâ olmağla, esbâb-ı istihsâlini isticlâb sularını hendese-i levend-nâme üzere[13] kumpaslayup yoklamağa mübtelâ olduğu, ma'lûm-i Şehinşâh-ı dânâ ve bu kumpâslar[14] 'ayn-ı merkez-i Sadâret'de olan Ziyâ Paşa hazretlerinin çeşm-i im'ânında rû-nümâ olmağla, taraf-ı Sadr-ı a'zamî'den dahi Kapudân-ı deryâ tarafına [M1 204] bir dûr-bînî nazar peydâ ve birbirle-

---

1 miyânelerinde A : میانه لرنده M1
2 peydâ A : beydâ M1
3 Logor : Ligor (لیغور) A, M1
4 Logor : Ligor (لیغور) A, M1
5 Logor : Ligor (لیغور) A, M1
6 meşhûd M1 : meşhû[d] A
7 Logor : Ligor (لیغور) A, M1
8 ser-be-felek keşîde A : — M1
9 Logor'u : Ligor'u (لیغوری) A, M1
10 sükkânını M1 : sükkânı A
11 **Vürûd-i ba'zı aḫbâr-ı** ..... oldu M1 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi başında "9" rakamı, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.92a'nın sol kenarına ters olarak yazılmıştır] A
12 **tevcîhât** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.92a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 23 R{ebî'ulâhır}" yazısı vardır] A
13 hendese-i levend-nâme üzere M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.92a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A
14 kumpâslar A : kavâslar M1

rine nây-zen bakışları rû-nümâ[1] olduğundan mâ'adâ, müşârun ileyhin Kapudanlık gibi bir câh-ı rif'at-iktinâhı istıksâr u istihkâr birle dâ'imâ böyle harîs-ı mesned-i Sadâret ve bu emeli her ne vechile olursa tahsîle bî-sabr u tâkat magrem[2] ü mütehâlik olduğu bî-reyb olmağla, bu 'illetden nâşî[3] kurb-i saltanatda tekarruru savb-ı[4] devlete mahz-ı zarar u keder olacağı yakîn-kerde-i hazret-i Dâver-i hikmet-eser olmağın, mâh-ı rebî'ulâhırın yirmi üçüncü günü◊ Kapudanlık'dan 'azl ü tenkîb ve merfû'u'l-Vezâre Limni Cezîresi'ne tard ile ta'zîb olunup, Burusa'da me'mûr-i ikâmet ü inzivâ olan Kapudân-ı esbak el-Hâc Mehmed Paşa sâniyen Kapudân-ı deryâ oldu*. Beyt:

Şükr-i ni'met ni'metet efzûn küned
*Küfr-i ni'met ez-kefet bîrûn küned***

Ve yevm-i merkûmda◊◊ Çavuş-başı İbrâhîm Efendi 'azl olunup, kapucu-başılardan sâbıkā Baş-bâkî-kulu Dârendeli hafîdi Ahmed Bey ol rütbeye i'tilâ eylemekle, Baş-bâkî-kulluğu, kapucu-başılardan Yahyâ Paşa-zâde 'Ali Bey'e sezâ oldu.

Ve mâh-ı mezbûrda tevârîh-i müte'addide ile tevcîhât-ı 'ilmiyye dahi vukū'-yâfte olup, Kazâ'-i Burusa yirmi dört zilhiccesi gurresinden◊◊◊ zabt eylemek üzere sâbıkā Üsküdar Kadısı Hakîm-zâde 'Ali Paşa hafîdi Mîr es-Seyyid 'Ali Rızâ Efendi'ye mâh-ı mezbûrun üçüncü günü[5◊4] tevcîh olunup, sâbıkā Burusa Kadısı Çerkes Bey-zâde Mîr Mehmed Rahmî Efendi, hâlâ Şeyhulislâm hazretlerinin eniştеleri olup, miyânelerinde iştibâk-i rahmî olduğundan, mâh-ı mezbûrun on ikinci günü[◊5] Mekke-i mükerreme Pâyesi'yle ri'âyet-i hakk-ı karâbet buyuruldu. Ve yevm-i merkûmda sene-i mezkûre zilhiccesi gurresinden[◊6] mutasarrıf olmak üzere sâbıkā Galata Kadısı Halîl Paşa-zâde Mîr

---

1 rû-nümâ M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "olduğun" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
2 magrem A : ma'zem M1
3 Kapudanlık ..... nâşî M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.92a'nın sol kenarına yazılmıştır] A
4 savb-ı M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "saltanat ve umûr-i" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
◊ 23 Rebî'ulâhır 1224 = 7 Haziran 1809 Çarşamba.
* "Tebeddül-i Kapudânî-i deryâ ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,113'te kaydedilmiştir.
** "شکر نعمت نعمتت افزون کند * کفر نعمت از کفت بیرون کند" = Nimete şükretmen, nimetini fazlalaştırır. Küfrânı nimet etmek ise nimetin elden çıkmasına sebep olur" anlamına gelen Farsça bir beyittir.
◊◊ 23 Rebî'ulâhır 1224 = 7 Haziran 1809 Çarşamba.
◊◊◊ 1 Zilhicce 1224 = 7 Ocak 1810 Pazar.
5 mâh-ı ..... günü M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi "tı" harfi ile işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.92b'nin sol tarafına yazılmışlardır] A
◊4 3 Rebî'ulâhır 1224 = 18 Mayıs 1809 Perşembe.
◊5 12 Rebî'ulâhır 1224 = 27 Mayıs 1809 Cumartesi.
◊6 1 Zilhicce 1224 = 7 Ocak 1810 Pazar.

Mehmed Nûrullah Efendi'ye Burusa Pâyesi tevcîh[1] buyuruldu. Ve Kazâ'-i Filibe, İbtidâ'-i[2] Hâric ile Sâniye-i Hasâlı Çelebi Müderrisi olup, mukayyid-i zeyl-i kitâbü'l-istihsân olan[3] Sofya Müftîsi es-Seyyid 'Abdurrahmân Efendi *zîde kazâ**nın ahkâm-ı kitâb-ı cihâd üzere[4] mecbûl olduğu salâbet-i dîniyyesi muktezâsınca, hıdemât-ı dîn ü Devlet-i 'aliyye'de bu def'a **[M1 205]** bizzât ictihâd-ı hükm-i mes'ele teterrüs ve def'-i sâ'il bâbında ibrâz eylediği[5] mesâ'î-i cemîle makbûl-i Şehriyâr-ı 'inâyet-kâr olmağla, işbu bin iki yüz yirmi dört[6] gurre-i recebinden◊ sene-i merkûme zilhiccesi gâyetine kadar◊◊ altı mâh zabt etmek üzere mûmâ ileyhe ber-vech-i Mevleviyyet mahz-ı hızânetü'l-ekmel-'inâyet-i Şâhâne ahkâmından olarak[7] mâh-ı rebî'ulâhırın yirmi yedinci gününde◊◊◊ kazâ'-i mezbûr[8] tevcîh ü 'inâyet buyuruldu.

Âmeden-i peyâm-ı meserret ez-cânib-i İbrâ'îl

'An-karîb sahîfe-zîb olduğu üzere murahhasânın 'avdetlerinden sonraca Feldmerşâl[9] Prosorowski[10], İbrâ'îl üzerine külliyyetlü asker ve mühimmât ile ta'yîn eylediği ceneral, bundan akdemce kal'a-i mezbûre kurbüne gelüp, darb-ı hıyâm-ı ârâm eyledikden sonra, ibtidâ'-i emirde pend ü tehdîd gûne bir kıt'a tahrîrât irsâl ve top ve humbara ağızlarından i'âde-i cevâb-nâmeye isti'câl olundukda, kā'ideleri üzere kal'a-i mersûmeyi berren ve nehren dâ'iren mâ-dâr hisâr ve bilâ-fâsıla âteş-bâzlık icrâsiyle hasr u tazyîka ibtidâr eylediler. Mütehassın olan guzât-ı celâdet-semîr dahi mu'âmele-i mukābelede sarf-ı nîrû-yi iktidâr edüp, husûsan İbrâ'îl Nâzırı Lâz Ahmed Ağa, zâtında şîr-i

---

1 Burusa Pâyesi tevcîh M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

2 İbtidâ'-i M1 : İbtidâ A

3 olup ..... olan M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.92b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

* "زيد قضا = Kadılık makâmına lâyık olsun" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

4 ahkâm-ı kitâb-ı cihâd üzere M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın devamına vr.92b'nin sol kenarına yazılmışlardır] A

5 ictihâd-ı ..... eylediği M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve sayfanın sağ tarafına yazılmışlardır] A

6 yirmi dört M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

◊ 1 Receb 1224 = 12 Ağustos 1809 Cumartesi.

◊◊ 30 Zilhicce 1224 = 5 Şubat 1810 Pazartesi.

7 mahz-ı ..... olarak M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.92b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A

◊◊◊ 27 Rebî'ulâhır 1224 = 11 Haziran 1809 Pazar.

8 kazâ'-i mezbûr M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

9 Feldmerşâl A : Feldmarşâl M1

10 Prosorowski : Pozoreski (پوزورسکی) A, M1. Rus Mareşali A. A. Prosorowski için bk. meselâ Arthur Kleinschmidt, *Drei Jahrhunderte russischer Geschichte*, s.249.

pîşe-i dilîrî ve merd-i meydân-ı şîr-gîrî olmağla, leyl ü nehâr kal'anın rahnedâr olan mahallerinin termîm ü ta'mîri ve müstahfızîn-i kal'anın cür'et-bahş-ı guzât olur kelimâtla şevk u celâdetlerinin tecdîd ü tevfîri bâbında sa'y ü ikdâm ve derûn-i kal'ada mevcûd beş yüz kadar süvâr[1] ile aralık aralık düşmene sell-i seyf-i savlet etmeğe ihtimâm ve bu sûretle yirmi gün kadar cenge merdâne devâm eylemekle, giderek asker-i İslâm'ın gözü cenge alışup, piyâde ve süvâr leyl ü nehâr düşmene şeb-hûn u hücûmla birer mikdâr askerini katl ve ba'zılarını kayd-ı esre giriftâr ve cüz'î şühedâ ve mecrûhla dönüp kal'a derûnunda karâr ve bu minvâl üzere bilâ-fâsıla düşmeni ızrâr eylediklerinden başka, bir gün Ağa-yı mûmâ ileyh Muhâfız Paşa'yı kal'ada ibkā birle **[M1 206]** kendüsi vâfirce piyâde ve süvârî ve birkaç top[2] ile çıkup tabur-i düşmenin üzerine hücûm u savletle izhâr-ı dilîrî vü şecâ'at edüp, düşmen tarafından dahi mukābele vü müdâfa'ada 'ale't-tahkîk küllî metânet gösterilmiş iken, asker-i İslâm mânend-i şîr-i pür-heyecân ma'a kılletihim âlât-i nâriyye-i a'dâdan vechen mine'l-vücûh[3] rû-gerdân olmayarak, vakt-i duhâdan tâ gurûb-i şemse kadar mâye-i şecâ'at-i 'Osmâniyân'ı ibrâz u i'lân ve meydân-ı ma'rekede birkaç top ve ba'zı mühimmât-ı sâ'ireye dest-res-i gasb u zafer olarak kal'aya mugtenem u muzaffer 'atf-ı 'inân eylediler.

Ve işbu sekiz sâ'at kadar muhârebe evânındaki şühedâya nazaran düşmen tarafından üftâde-i meydân-ı kâr-zâr olan mürdegân firâvân idi. Hattâ Muharrir-i Fakîr'in kābile-zâdem olmağla, eyyâm-ı tufûliyyetden berü e'azz-i ahbâbım ve hem-sinnim kudâtdan Ebe-zâde Edhem Efendi ol esnâda İbrâ'îl Nâ'ibi bulunup, şüc'ândan dahi olmağla, guzât-ı muvahhidîn ile ceng-i mezkûrda ma'iyyet ve dilîrân-ı guzâta pîş-revî vü sebkat[4] ederek şehîden 'âzim-i dâr-ı cinân oldu*.

İmdi asker-i İslâm'ın cânib-i a'dâya vâfir zararı mûcib olarak[5] sekiz sâ'at böyle âteş-i harb u kıtâli iş'âl eyledikden sonra, güşâde-cebîn[6] kal'aya 'atf-ı 'inân-ı 'avd ü ikfâl olmaları hayret-dih-i[7] Ceneral olup, husûsan Devlet-i 'aliyye asâkirinin el-ân zahîre vü mühimmâtı[8] mükemmel oldukda, kal'a cengleri bi't-tecribe mukayyed-i kütüb-i ceng ü kıtâl[9] ve Ceneral-i merkūma der-hâtır u hayâl olmakdan nâşî, el-hâletü hâzih civâr-ı kal'aya tekarrub

---

1 süvâr A : süvârî M1
2 ve birkaç top [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.93a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A : ve birkac top M1
3 mine'l-vücûh M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "kat'â" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
4 ve dilîrân-ı ..... sebkat M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.93a'nın sol kenarına yazılmıştır] A
* "'An-karîb sahîfe-zîb olduğu üzere ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,114-115'te kaydedilmiştir.
5 olarak M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "böyle" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
6 cebîn A : جبيْن M1
7 -dih-i A : der-i M1
8 zahîre vümühimmâtı M1 : zahîr vü mühimmât A
9 kıtâl M1 : [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "olmağla" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

yahûd bir mikdâr bu'd u mesâfeden hasr u tazyîkde bir müddet ısrâr u ta'assub, hâlâ emr-i muhâl olduğundan başka, giderek kuvvet-i mevcûdesine nazaran sûret-i hezîmet dahi agleb-i ihtimâl olmağla, hemân ol gice askerini çeküp geldiği tarafa ric'at etmiş olduğundan, ertesi gün süvâriyân-ı İslâmiyân üç dört sâ'at mesâfeye kadar varup[1] düşmenden nâm u nişân bulamadıklarından, girü kal'aya 'avdet ve ancak pes-mânde birkaç[2] top ve biraz çadır ve ba'zı mühimmâtı derûn-i serhadde nakle himmet eyledikleri haberi vâsıl-ı Der-sa'âdet oldu[3]. [M1 207]

Vukū'-i tevcîhât-ı erbâb-ı sefer u hazar[4]

De'b-i dîrîn-i Devlet-i 'aliyye üzere kā'idîn ve mücâhidîn ta'yîn ü tebyîn[5] kılınmak içün tevcîhât vukū' bulup, mâh-ı cumâdelûlânın gurresinde[◊] Sadâret-i 'uzmâ Kethudâlığı, Rûznâmçe-i[6] Evvel Vekâleti ilhâkıyla İbrâhîm 'Afîf Efendi'ye, vekâleti Sâlih Efendi'ye tevcîh; Riyâset hıdmeti, mutasarrıfı Gālib Efendi'ye, Muhâsebe-i evvel vekâleti ilhâkıyla ibkā ve Riyâset Vekâleti, 'Ârif Efendi 'uhdesinde ibkā ve çend rûz murûrunda Defter Emîni-yi sâbık Mehmed Emîn Vahîd Efendi'ye tevcîh* ve[7] Ma'den Mukāta'acılığı, Mehmed Emîn Ra'ûf Efendi'ye ibkā, vekâleti 'Abdullah 'Afîf Bey'e tevcîh; Teşrîfâtcılık, Medhî Efendi'ye ibkā, vekâleti Neş'et Efendi'ye tevcîh; Kethudâ Bey Kitâbeti, Seyyid Mehmed 'Atâ'ullah Efendi'ye ibkā, vekâleti Re'îs Kîsedârı Sâ'ib Efendi'ye tevcîh; Şıkk-ı Evvel Defterdârlığı, Defter Emâneti Vekâleti ilhâkıyla Mehmed Râgıb Efendi'ye ibkā, vekâleti Mâlikâne Halîfesi-yi sâbık İbrâhîm Sârım Efendi'ye tevcîh ve Defter Emâneti, sâbıkā Vekîl-i Re'îs olan 'Ârif Efendi'ye mâh-ı mezbûrun on dokuzuncu gününde[◊] tevcîh; Yeniçeri Kitâbeti, 'Abdülhamîd Efendi'ye ibkā, vekâleti sâbıkā Şıkk-ı Sâlis Fethî Ahmed Efendi'ye tevcîh; Süvârî Mukābeleciliği, Mektûbî-i Sadr-ı 'âlî Ra'ûf Bey'e ilhâkan tevcîh, vekâleti Ken'ân Efendi'ye tevcîh; Sipâh Kitâbeti,

---

1 varup M1 : va[r]up A
2 birkaç [Bu kelimeden önce yazılmış olan "bir" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A : birkac M1
3 oldu M1 : + [Buraya girmesi "tı" harfi ile işaret edilerek vr.93b'nin sağ kenarına **"Vürûd-i haber-i ceng-i Vâlî-i Bağdâd bâ-Vehhâbiyân ve netîce-i hâl-i asker-i îşân"** başlığı altında yazılmış olan kısım, okunamayacak şekilde silinmiştir. Burada yer verilmekten vazgeçilen kısım, herhalde uygun yeri olduğu için **"Âmeden-i haber-i ceng-i Vâlî-i Bağdâd Vehhâbiyân ve encâm-ı hâl-i asker-i îşân"** başlığı altında M1 237-238'de kaydedilmştir] A
4 **hazar M1** : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.93b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 1 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A
5 ü tebyîn A : — M1
◊ 1 Cumâdelûlâ 1224 = 14 Haziran 1809 Çarşamba.
6 Rûznâmçe-i A : Rûznâmce-i M1
* **"Vukū'-i tevcîhât-ı erbâb** ..... tevcîh" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,113'te kaydedilmiştir.
7 ve M1 : — A
◊ 19 Cumâdelûlâ1224 = 2 Temmuz 1809 Pazar.

Hâfız Mustafa Şecî' Efendi'ye tevcîh; Mevkūfâtcılık, Defterdâr Mektûbcusu Yûsuf Efendi'ye ilhâkan tevcîh; vekâleti 'Abdünnâfi' Efendi'ye tevcîh; Mâliyye[1] Tezkireciliği, Defterdâr Kîsedârı 'Ârif Efendi'ye ilhâkan tevcîh, vekâleti Silâhdâr Kâtibi 'Âmir Bey'e tevcîh; Piyâde Mukābeleciliği, Kethudâ Kâtibi Seyyid 'Atâ'ullah Efendi'ye ilhâkan tevcîh; Haremeyn Mukāta'acılığı[2], bu def'a Ordu-yi hümâyûn Kassâb-başısı nasb olunan Kıbrıs Muhassılı-yı sâbık Hasan Efendi'ye tevcîh; Cebeciler Kitâbeti, hâlâ Teşrîfâtî Medhî Efendi'ye ilhâkan ve Lâlelili Mustafa Efendi yeğeni Sâlih Efendi'ye vekâleten tevcîh; Topcular Kitâbeti, Âmedî Hüsnî Bey'e ilhâkan ve 'Abdüşşekûr Efendi'ye vekâleten ve Top 'Arabacılar Kitâbeti, Mektûbî-i Defterî Yûsuf Efendi'ye **[M1 208]** ilhâkan ve İbrâhîm Edhem Efendi'ye vekâleten; Piskopos Mukāta'acılığı, hâlâ Kethudâ Kâtibi[3] 'Atâ'ullah Efendi'ye ilhâkan ve Sâdık Efendi'ye vekâleten; 'Ulûfeciyân-ı Yemîn Kitâbeti, hâlâ Mektûbî-i Sadr-ı 'âlî Ra'ûf Bey'e ilhâkan tevcîh; Gurabâ'-i yemîn Kitâbeti ve 'Ulûfeciyân-ı Yesâr Kitâbeti ve Gurabâ'-i yesâr Kitâbeti[4] ve Büyük Kal'a Tezkireciliği, Âmedî hulefâsından Mehmed Es'ad Efendi'ye; Küçük Kal'a Tezkireciliği, Mektûbî hulefâsından Sâlih Nâmık Efendi'ye, vekâleti sâbıkan asâletine mutasarrıf Sâlih Efendi'ye; Hâslar Mukāta'acılığı[5], Mektûbî hulefâsından Süleymân Penâh Efendi'ye, vekâleti Âmedî hulefâsmdan Hâmid Bey'e; Baş-mukāta'acılık, Mektûbî hulefâsından Feyzî Efendi'ye, vekâleti Siyâhî Ahmed Efendi'ye; Kağıd-ı Bîrûn Emâneti, mukaddemâ mutasarrıfı Seyyid Mehmed Emîn Efendi'ye; Târîhîlik[6], Ser-hulefâ'-i Kâtib-i Kethudâ Vekîli Hacı Ahmed Efendi'ye; Baş-bâkî Kulluğu, kapucu-başılardan Evkātlı-zâde Süleymân Bey'e, vekâleti sâbıkan asâletine mutasarrıf 'Ali Bey'e; Cebeci-başılık, 'Osmân Ağa'ya ibkā, vekâleti sâbıkı 'Abdurrahmân Ağa'ya tevcîh; Topcu-başılık mahallinde ibkā, vekâleti ocakları kethudâsı Ahmed Ağa'ya tevcîh; Top 'Arabacı-başılık yerinde ibkā, vekâleti ocakları kethudâsı İbrâhîm Ağa'ya tevcîh; Cizye Baş-bâkî Kulluğu, hâlâ Hazînedâr-başı Şâkir Ağa'ya ilhâkan ve sâbıkā asâletine mutasarrıf Mehmed Ağa'ya vekâleten tevcîh olundu.

Ve çend rûz murûrunda ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ dahi olmağla, Edirne Eyâleti, Mütesellim ile zabt eylemek üzere Koşançalı[7] Vezîr Halîl Paşa'ya ve hâliyâ Sadr-ı a'zam 'uhdesinde olan Haleb Eyâleti, bundan sonra Ordu-yi hümâyûn Çerhacısı nasb olunan Mehmed Surûrî Paşa'ya; Rakka Eyâleti, Muhassıl İbrâhîm Paşa-zâde Mehmed Hamûd Paşa'ya; Orta-kol Sürücülüğü şartiyle ve Erzurum, Şark Cânibi Ser'askerliği'yle Vezîr Behrâm Paşa'ya;

1 vekâleti 'Abdünnâfi' Efendi'ye tevcîh; Mâliyye A : Mâlikâne M1
2 Mukāta'acılığı A : مطاطعه جيلكى M1
3 Kâtibi A : — M1
4 ve Gurebâ'-i Yesâr Kitâbeti A : — M1
5 Mukāta'acılığı A : معاطعه جيلكى M1
6 Târîhîlik A : Târîh[ci]lik M1
7 Koşançalı A : Koşanca[lı] M1

Arnavud İskenderiyyesi Sancağı, Vezîr İbrâhîm Paşa-zâde Vezîr Mehmed Tâhir Paşa'ya muhâfazasına ikdâm eylemek şartiyle*; Niğde Sancağı, mîr-i mîrândan Hurşîd Paşa Silahdârı[1] 'Ali Paşa'ya rütbe-i Vezâret'le; Akseray Sancağı, hâlâ Yergöğü Muhâfızı, mîr-i mîrândan 'Aliyyüddîn[2] Paşa'ya; 'Alâ'iyye Sancağı, sâbıkā Kapudan Vezîr 'Ali Paşa'ya; **[M1 209]** Gönye Sancağı, Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Batum'da sâkin Mehmed Paşa-zâde Emîn Bey'e kal'ası muhâfazası şartiyle tevcîh buyuruldu.

Nasb-ı Kādî-i Ordu

İstanbul Pâyesi'yle Ordu-yi hümâyûn Kazâsı, iki yüz yirmi[3] dört cumâdelûlâsının[4] mun[ta]sıfından◊ zabt etmek üzere sâbıkā Medîne-i münevvere Kadısı Debbâğ-zâde el-Hâc Mustafa Efendi'ye mâh-ı merkūmun beşinci günü◊◊ tevcîh olunup**, yevm-i mezbûrda hâlâ İstanbul Kadısı Mekkî Efendi-zâde Mustafa 'Âsım Efendi'ye, mahdûmiyyetlerine hürmeten ve re'y-i Şeyhulislâmî ile tekaddümden sıyâneten yine İstanbul Pâyesi tevcîh buyuruldu[5].

Vürûd-i haber-i meserret-i gālibiyyet ez-cānib-i Yergöğü

Güzâreş-pezîr olduğu üzere Feldmerşal[6] üç kol tertîb eylediği asâkirinin bir kolunu dahi[7] bu esnâda Yergöğü Kal'ası üzerine tesyîr etmekle, tabur-i mezbûr edevât-ı mürettebe ile Yergöğü havâlîsinde Dâye Bağları nâm mahalde darb-ı hıyâm-ı vuslat ve kal'ayı hasr u tazyîka niyyet eylemiş ise dahi, Muhâfız 'Aliyyüddîn[8] Paşa da müşâhede-i cür'et ü cesâret eylediğinden başka, Ruscuk A'yânı Boşnak Ağa'nın kal'a-i mezbûreye imdâd ü i'ânete[9] mübâderet eylediğini dahi ru'yet eyledikde, bu mâddenin dahi İbrâ'îl cengi gibi olacağını

---

* "ve hâliyâ Sadr-ı a'zam 'uhdesinde ..... şartiyle" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,113'te kaydedilmiştir.

1 Silahdârı A : Silahdâr M1

2 'Aliyyüddîn A : 'Alâ'eddîn M1

3 yirmi M1 : yir[mi] A

4 cumâdelûlâsının A : cemâziyelûlâsının M1

◊ 15 Cumâdelûlâ 1224 = 28 Haziran 1809 Çarşamba.

◊◊ 5 Cumâdelûlâ 1224 = 18 Haziran 1809 Pazar.

** "Nasb-ı Kādî-i Ordu ..... olunup" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,113'te kaydedilmiştir.

5 Nasb-ı Kādî-i ..... buyuruldu M1 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi başında "8" rakamı ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.94b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

6 Feldmerşal A : Feldmarşal M1

7 dahi A : — M1

8 'Aliyyüddîn A : 'Alâ'eddîn M1

9 i'ânete A : i'ânetine M1

ferâset etmekle, bir mikdâr cengden sonra[1] girüye 'avdet ü ric'at eylediği haberi, vâsıl-ı Der-sa'âdet oldu*.

Nasb-ı Kā'im-makām-ı Rikâb[2]

Sadr-ı a'zam hazretlerinin Ordu-yi hümâyûn'la Âsitâne'den hareketleri mukarreb ve Dergâh-ı 'âlî Yeniçeri Ağası ve Kā'im-makām-ı esbak[3] Ağa Hasan Paşa'nın Kā'im-makām olması müstasveb olmağla, mâh-ı cumâdelûlânın onuncu günü◊ Rikâb-ı hümâyûn Kā'im-makāmı nasb buyuruldu**.

Âmeden-i haber-i muhâsara-i İsma'îl[4] ve ihrâc-ı tuğ be-Sahrây-ı Dâvud-paşa

Çün Rusyalu ber-vech-i muharrer tahkîk-i kazıyye-i istînâf-ı sefer edüp, zikr olunan **[M1 210]** kılâ'-ı selâse üzerlerine sevk-i asker etmiş ise de, yâverî-i 'avn-i Bârî ile İbrâ'îl ve Yergöğü üzerlerinden ric'at ve 'avdete mecbûr olup, lâkin mâh-ı[5] cumâdelûlânın on dördüncü gününde◊◊ vârid olan haber muktezâsınca, İsma'îl Kal'ası çend rûzdan berü mahsûr olmağla, netîce-i hâli vâbeste-i meşiyyet-i Rabb-i Gafûr ve bir ceneral dahi Feldmerşal[6] tarafından Vidin semtine me'mûr ve Feldmerşal[7] ordusu Nehr-i Tuna'ya tekarrub etmekle[8], bu 'alâmetlerle Silistire semtlerinden Tuna'nın berü yakasına murûr edeceği dahi ol havâlîde zebân-zed ü meşhûr olduğundan mâ'adâ, bir taraftan dahi Sırblu eşkıyâsına asker ve cebehâne ve sâ'ir mühimmât ü âlât ile imdâd ve mersûmlar aralıkda Nemçelü'den dahi gizlüce istimdâd eylediklerinden, bu esnâda galeyân ve Sofya havâlîsine kadar şerâre-feşân-ı şerr u tuğyân

---

1 bir mikdâr cengden sonra M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek üzeri çizilen "etmekle" yerine aynı kaligrafi ile satırın ve vr.94b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A

* "Güzâreş-pezîr olduğu üzere ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,115'te kaydedilmiştir.

2 **Rikâb** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.94b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 10 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A

3 Dergâh-ı.....esbak M1 : + [Metinde yer alan bu kelimeler, silinen bazı kelimelerin üzerine yazılmışlardır. Ayrıca buraya girmesi için vr.94b'nin sağ kenarına yazılmış olan "Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından ....-zâde" kelimeleri sonradan silinmiştir] A

◊ 10 Cumâdelûlâ 1224 = 23 Haziran 1809 Cuma.

** "**Nasb-ı Kā'im-makām-ı Rikâb** ..... buyuruldu" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,113'te kaydedilmiştir.

4 **İsma'îl** A : **İsmâ'îl** M1

5 mâh-ı A :— M1

◊◊ 14 Cumâdelûlâ 1224 = 27 Haziran 1809 Salı.

6 Feldmerşal A : Feldmarşal M1

7 Feldmerşal A : Feldmarşal M1

8 Feldmerşal ..... etmekle M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın ve vr.94b'nin altına yazılmışlardır] A

oldukları, Ser'asker Hurşîd Paşa taraflarından vârid olan tahrîrât-ı mütevâliyeden müstebân ve kezâlik şark cânibinden dahi külliyyetlü asker ile Moskovlu Ahıska ve Kars cânîblerine hücûm etmek niyyetinde olduğu dahi Şark Cânibi Ser'askeri tarafından ihbâr u i'lân olunmakdan nâşî, bu ahvâl-i hâzıra[1] ma'lûm-i Hidîv-i cihân-bân olmağla, gerek şark cânibi serhaddâtına ihtimâm akdem ve gerek Ordu-yi[2] hümâyûn'un bir an akdem hurûcu ehemm ü elzem olduğuna mebnî, taraf-ı Şâhâne'lerinden Sadr-ı a'zam hazretlerine ol bâblarda dikkat ü müsâra'at zımnında pey-der-pey te'kîd buyurmalariyle, istikmâl-i lâzime-i tedâbîr-i ahvâl ve isti'câl-i[3] emr-i hareket ü tirhâl olunarak, imkânı mertebe mühimmât-ı nakliyye dahi tehyi'e olunmağla*, çend rûzda Ordu-yi hümâyûn'un Dâvud-paşa Sahrâsı'na hareket edeceğini işâ'a zımnında resm-i kadîm[4] üzere tuğ ihrâcı lâzım olmağın, mâh-ı mezbûrun on altıncı günü◊ Bâb-ı 'âlî bacasında[5] mukaddemceden berü merkûz olan tuğ-i Sipehsâlârî, Kethudây-ı Sadr-ı a'zamî Ağa istışhâbiyle kā'ide üzere müretteb alay ile Dîvân-yolu'nca güzâr ve Dâvud-paşa Sahrâsı'na varup, mukaddemce tasmîm olunan mahalle rekz-i tûğ-i tâb-dâr ve nasb-ı otağ-ı fîrûzî-medâr eylediklerinden[6] sonra, 'umûmen ocaklu ve sâ'ir sefer- **[M1 211]** ber-i erkân-ı devlet ve ricâl-i saltanatın hıyâm u a'lâmını dahi yerlü yerlerine nasba mübâşeret olundu.

Hareket-i Serdâr-ı ekrem bâ[7]-mu'asker be-Sahrây-ı Dâvud-paşa[8]

Mâh-ı cumâdelûlânın yirmi ikinci hamîs günü◊◊ Sadr-ı a'zam ve Şeyhulislâm müşrif-i rikâb-ı saltanat olduklarından sonra, müşârun ileyh hazretleri Livâ'-i sa'âdet'i zîb-i dûş-i gayreti ederek Seray-ı hümâyûn'dan 'avdet ve Dâvud-paşa Sahrâsı'na müretteb alay ile 'azîmet eylediler. Ve yirmi beşinci

---

1 hâzıra M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "hudûd-i Memâlik-i Hâkānî" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

2 şark ..... Ordu-yi M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.95a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

3 lâzime-i tedâbîr-i ahvâl ve isti'câl-i : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.95a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

* "ve kezâlik şark cânibinden dahi ..... olunmağla" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,114'te kaydedilmiştir.

4 kadîm A : kadem M1

◊ 16 Cumâdelûlâ 1224 = 27 Haziran 1809 Perşembe.

5 bacasında M1 : ياحه سنده A

6 eylediklerinden M1 : eylediklerin A

7 bâ A : — M1

8 Dâvud-paşa M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.95a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 22 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A

◊◊ 22 Cumâdelûlâ 1224 = 5 Temmuz 1809 Çarşamba. Metnimizde belirtilen gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gün arasındaki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

ahad günü◊ yeniçeri ve gurre-i cumâdelâhıre olan yevm-i hamîsde◊◊ topcu ve cebeci ve top 'arabacı ve sâ'ir sunûf-i askeriyye kezâlik alaylariyle sahrây-ı mezbûra hareket ü nehzat eylediler.

Katl-i Emîn Behîc Efendi[1] ve Moravî 'Ali Efendi ve Küçük Râşid Efendi[2]

Mukaddemâ keşîde-i silk-i imlâ kılındığı üzere Râmiz Paşa ile firâr, ba'dehû Kadı Paşa ile Âsitâne'ye gelüp, bir mahalde inzivâ ihtiyâr eden sâbıkā Nâzır-ı Umûr-i Bahriyye Moravî 'Ali Efendi, mukaddemâ merhûme Vâlide Sultân Kethudâsı Yûsuf Ağa'ya te'alluk-ı tâm tahsîliyle te'azzumunu teksîr birle sâ'irleri tahkîr u tekdîr eylediğinden mâ'adâ, def'a-i ûlây-ı Sadâret'leri esnâsında Sadr-ı a'zam hazretlerini dahi ba'zı evzâ'iyle dil-gîr eylemiş olduğundan, bu def'a taraf-ı Sadr-ı 'âlî'den letâ'ifu'l-hiyel isti'mâl olunarak, mûmâ ileyhin akrıba vü ehibbâsından ba'zıları hafîce celb olunup, tevsîk u tatmîni hâvî kelimât ile zâhire hurûca teşvîk u igrâ olundukda, ol dahi mecbûl olduğu humk u belâheti sebebiyle bu dakîkayı mülâhaza edemeyüp, evvelâ def'-i vahşet-i sanâdîd-i husamâya izâ'a-i surra-i iktidâr, ba'dehû Sadr-ı a'zam'ın igfâline igtirâr ile bî-mehâbâ istizhâr eylediği, fi'l-vâki' hakkında bir töhmet-i 'uzmâ olmağla, bu husûs bâ'is-i iğbirâr-ı tab'-ı hazret-i Şehriyâr olmuşiken, yine tek durmayup müdâhale-i umûr-i devlete hod-be-hod ibtidâr ve: "Devlet-i 'aliyye el-hâletü hâzih Napolyon cenâblariyle elbet 'akd-i râbıta-i muvâfakate muhtâcdır, başka çâre kalmamışdır" siyâkında ba'zı takrîrler takdîmine dahi ictisâr eylediği ecilden, **[M1 212]** şimdilik Âsitâne-i 'aliyye'den def'i iktizâ etmekle, Bâb-ı 'âlî'ye celb olunup: "Ak-deniz Boğazı'na 'İrfânî-zâde 'Ârif Efendi yerine bu evânda Âsitâne'de bulunmaları nâ-münâsibdir" deyerek ilbâs-i hil'atle Gelibolu Boğazı tarafına[3] irsâl ü isrâ olunduğu, kezâlik zikri güzâr eylediği üzere leyle-i vak'ada[4] mukaddemce firâr ve ile'l-ân mahall-i ihtifâsında karâr eden Behîc Efendi'ye bir yemleme olmağla, çend rûz murûrunda taraf-ı Sadr-ı a'zamî'den ba'zı infi'âl-ı sâbıka

◊ 25 Cumâdelûlâ 1224 = 8 Temmuz 1809 Cumartesi. Metnimizde belirtilen gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gün arasındaki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

◊◊ 1 Cumâdelâhıre 1224 = 14 Temmuz 1809 Cuma. Metnimizdeki gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gündeki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

1 **Efendi** M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra buraya girmesi işaret edilerek satırın ve sayfanın üstüne yazılmış olan "ve **Moravî 'Ali Efendi ve Küçük Râşid Efendi** kelimeleri sonradan silinmiş gözüküyor] A

2 **Efendi** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.95a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 22 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A

3 Gelibolu Boğazı tarafına M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.95b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A

4 vak'ada A : vak'adan M1

mebnî, mahall-i ihtifâsı yine siyâk-ı mezkûr üzere istihbâr olunarak tahkîk ve kalb-i hadşe-gîri tatmîn ü tevsîk ve kendüsüne ba'zı irâ'e-i tarîk kılınarak, yine sûret-i merkûme üzere zâhire hurûca hass ü igrâ olundukdan sonra, nihânîce mevâ'îd-i 'aliyye ile hâdise-i ma'hûde mine'l-bidâye[1] ile'n-nihâye vech-i sahîh üzere kaleme aldırılup, 'Ali Efendi'nin ma'hûd takrîriyle ma'an[2] ikisini dahi taraf-ı eşref-i Mülûkâne'ye 'arz u inhâ ederek[3]: "Bunlar hâlâ kendü hallerinde olmayup, husûsan esnây-ı ihtifâlarında sanâdîd-i husamâya bezl-i nakdîne-i kudret birle, gûyâ ber-mûceb-i mazâ-mâ-mazâ tahsîl-i emniyyet edüp, böyle hod-be-hod istizhâra ictirâ ve bunca mevâdd-ı 'uzmâya sebeb-i müstakıll olmuşlar iken, mukaddemâ 'Alemdâr Paşa'ya iktifâları gibi şimdi dahi yeniçeri ocağına ilticâ ile sermâye-i selâmet-i dünyâ ve belki bâ'is-i necât-ı uhrâ olan cânib-i Şehinşâh-ı vâcibü'l-iktidâ'nın hısn-ı hasîn-i 'afv ü himâyetini ibtidâ tahsîle i'tinâ etmeksizin, sâ'irlere i'tinâ ile terk-i zâviye-i ihtifâ eylediler" sûretiyle muharrik-i gazab-ı Pâdişâhî olur ta'bîrâtla irâde-i kâtı'a-i i'dâmlarını inhâ vü istid'â etmekle, Behîc Efendi ordu-yi Serdâr-ı ekremî'nin Sahrây-ı Dâvud-paşa'ya hurûcu esnâsında yevm-i hamîsde◊ dâhil-i Bâb-ı hümâyûn'da feryâd ve bâ-hikmet-i Rabbü'l-'ibâd mukaddemâ hılâfında olduğu kavmden istimdâd ederek, mahnûkan sermâye-i zindegânîsi, bâzârgâh-ı hestîden hîç[4] olundu. 'Ali Efendi dahi ertesi yevm-i cum'a◊◊ Boğaz-hisârı'nda katl ile ferdâsı yevm-i sebtde◊◊◊ ser-i maktû'u Dâvud-paşa Sahrâsı'nda Ordu-yi hümâyûn'a îsâl olunmağla, andan Âsitâne-i 'aliyye'ye irsâl kılındı*.

Ve sâbıkā Kethudây-ı **[M1 213]** Sadr-ı 'âlî olduğu esnâlarda Seyyidî** 'Ali Paşa'ya istinâden[5] zikri güzâr eylediği üzere hılâf-ı rızâ hareketine mebnî Karahisâr'a nefy olunan Küçük Râşid Efendi dahi bu esnâda katl ü i'dâm olunmağla, yevm-i merkûmda anın dahi ser-i maktû'u mevzû'-i 'ibret-gâh-ı enâm oldu***.

---

1 bidâye A : bidâyeti M1

2 'Ali Efendi'nin ma'hûd takrîriyle ma'an [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.96a'nın üstüne yazılmışlardır] A : 'Ali Efendi'nin ma'hûd takrîriyle M1

3 ederek M1 : + [Bu kelime metinde üzeri çizilen "olunarak" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A

◊ 22 Cumâdelûlâ 1224 = 5 Temmuz 1809 Çarşamba. Buradaki gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gündeki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

4 hîç A : hîc M1

◊◊ 23 Cumâdelûlâ 1224 = 6 Temmuz 1809 Perşembe. Buradaki gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gündeki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

◊◊◊ 24 Cumâdelûlâ 1224 = 7 Temmuz 1809 Cuma.Metnimizdeki gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gündeki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

* **"Âmeden-i haber-i muhâsara-i İsma'îl** ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,115'te kaydedilmiştir.

** "Seyyidî" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, IX,116'da "Seyyid" şeklinde kaydedilmiştir.

5 istinâden M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "kethudâlığı esnâsında" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

*** "Ve sâbıkā Kethudây-ı **[M1 213]** Sadr-ı 'âlî ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,116'da kaydedilmiştir.

Nasb-ı Çerhacı Paşa ve Konakcı Paşa

Karîben rütbe-i Vezâret'le 'uhdesine Haleb Eyâleti tevcîh buyurılan Sürûrî[1] Paşa'nın Ordu-yi hümâyûn Çerhacılığı hil'atiyle dûş-i şecâ'ati tezyîn[2] ve fi'l-asl etbâ'-ı Sadr-ı a'zamî'den olmağla, geçen sene Kilis ve A'zâz Mütesellimi olan Ma'cûncu Gürcü İsma'îl Ağa, Mîr-i mîrânlık rütbesiyle Çirmen Sancağı mansıb olarak Ordu-yi hümâyûn'a[3] Konakcı nasb u ta'yîn olundu*.

Vürûd-i haber-i vefât-ı Sadr-ı esbak[4]

Sakız Adası'nda merfû'u'l-Vezâre peygûle-güzîn-i inzivâ olan Sadr-ı sâbık Memiş Paşa, biraz eyyâmdan berü maraz-ı mevte mübtelâ olmağla, bu esnâlarda şeypûr-zen-i[5] âhır-ı nefes olarak rihlet-i 'âlem-i bekā eylediği haberi, mâh-ı cumâdelûlânın[6] yirmi beşinci gününde◊ vâsıl-ı 'atebe-i 'ulyâ oldu**.

Tevcîh-i Kazâ'-i İzmir be-Hattât Râkım Efendi

Mukaddemâ[7] tahrîr olunduğu üzere Kazâ'-i İzmir, Kalafat Paşa-zâde denmekle şehîr Ağa Mehmed Paşa-zâde Seyyid Ahmed Bey'e yirmi dört zilhiccesi gurresinden◊◊ zabt etmek üzere tevcîh olunmuşidi. Lâkin mûmâ ileyh cehâletde kâmil ve sefâhetde derece-i rusûha vâsıl olmağla, Niyâbet'le zabtı husûsu lâzimeden idüği[8] taraf-ı Şeyhulislâmî'den kendüsüne te'kîd ü ihbâr olundukça[9]: "Mansıb benimdir, elbette bi'n-nefs giderim" deyü ısrârından mâ'adâ, Ağa-zâde olduğuna mebnî ocakludan ba'zılara iltîcâ ile cânib-i

---

1 Sürûrî A : Server M1

2 hil'atiyle dûş-i şecâ'ati tezyîn M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.96a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

3 Ordu-yi hümâyûn'a M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

* "Nasb-ı Çerhacı Paşa ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,114'te kaydedilmiştir.

4 esbak M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.96a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 25 Cu{umâdelûlâ}" yazısı vardır] A

5 şeypûr-zen-i A : şeybûr-zen-i M1

6 cumâdelûlânın A : cemâziyelûlânın M1

◊ 25 Cumâdelûlâ 1224 = 8 Temmuz 1809 Cumartesi.

** "Vürûd-i haber-i vefât-ı ..... oldu" kısmındaki bilgiler özetle ve metnimizin diğer ilgili yerlerinden alınan bazı bilgilerle *Târîh-i Cevdet*, IX,107'de kaydedilmişdir.

7 Mukaddemâ A : مقاما M1

◊◊ 1 Zilhicce 1224 = 7 Ocak 1810 Pazar.

8 lâzimeden idüği M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

9 olundukça A : olundukca M1

Şeyhulislâmî'yi ta'cîz bi'r-recâ etdirdiği, ma'lûm-i Hidîv-i fermân-revâ oldukda, mansıbı ref' u ilgā ve kendüsü nefy ü iclâ olunup, münhall olan kazâ'-i mezbûr İbtidâ['-i] Altmışlı rütbesinde bulunan Hattât Mustafa[1] **[M1 214]** Râkım Efendi'ye bu esnâlarda tevcîh buyurulmağla, ma'îşeti ba'de'l-'azl kendüsüne arpalık olmak şartiyle menşûru i'tâ buyuruldu.

Ve çend müddet murûrunda sâbıkı Seyyid Ahmed Bey 'afv olunup, kendüye Kuds-i şerîf Kazâsı tevcîh olundu.

Tebdîl-i Emîn-i Tersâne ve sûret-i vefât-ı Emîn-i sâbık[2]

Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından olup, Tersâne Emîni olan sâbıkā Gümrük Emti'a Emîni Selânikî Hasan Ağa'nın kadem-i pür-ikdâmında evrâm-ı iltihâbiyye nev'inden flegmonya ta'bîr olunur çıban peydâ olup*, mûmâ ileyh dahi etıbbâ'-i Yehûd ü Tersâ'yı celb ü cem'le cûyende-i tedbîr u devâ oldukda, çünki bir müddetden berü ser-etıbbâ olanların ekseri 'adem-i hazâkat ü liyâkatlerinden nâşî, hıfz ve te'bîd-i mesned garaz-ı fâsidiyle 'illet-i istirkāb ü hasede mübtelâ olmalariyle, muktezây-ı me'mûriyyetleri olan mevâddan bi'l-külliyye keff-i yed ü ferâgat ve ancak kendülerine hasr-ı mansıb içün envâ'-ı hîle vü mekîdetle setr-i cehâlet ve birkac ıstılâh-ı etıbbâ ve bâ-husûs bir mikdâr elfâz-ı Firengî ezber edüp, anınla fenn-i tıbdan bi'l-külliyye gafleti olan ricâl ü kibâr-ı devletin ebvâbını devr ederek, âhır-ı kâr lafzan re'îs-i erbâb-ı tabâbet olup, tedbîrinden rûh-i 'âlemi ve mu'âlece-i hânedân-ı Şehinşâh-ı a'zamı münferiden der-dest-i cehâlet etmek hevesinden mâ'adâ fikr ü niyyetleri olmamağla, etıbbâyı imtihân ü temyîze 'adem-i kudretlerinden nâşî, bu husûsa kat'â ri'âyet edemediklerinden, Memâlik-i 'Osmâniyye tabâbeti cehele elinde kalup, bâ-husûs ehl-i İslâm'da bir vâfir müddet sarf-ı 'ömr ü mâl ü meşakkatle tahsîl-i 'ilm-i tıbba himmet ederek nâ'il-i rütbe-i hazâkat olmuş bir tabîb zuhûr eylese, Re'îs-i etıbbâ Nu'mân Efendi zemânında ba'zı şürekâmıza olduğu gibi anı kendülere rakîb 'add etmeleriyle, re'y ü akvâlini ve te'lîfât ü a'mâlini 'ilm-i tıbdan aslâ haberdâr olmayan ricâl ü kibâr meclislerinde zemm ü takbîhe ibtidâr ve envâ'-ı me'âyib ü müftereyât isnâd ederek[3], hâsılı katliyle mütesellî olmak derecesinde 'adâvet izhâriyle, zât ü âsârını sâkıt-ı dest-i i'tibâr ve her birini bir gûne zarûret ü hakārete dûçâr ederek, bi'n-nihâye mahv u târumâr edinceye kadar **[M1 215]**

---

1 Mustafa M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan satırın üstüne yazılmıştır] A

2 sâbık M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.96b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 26 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A

* "Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından ..... olup" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,107'de kaydedilmiştir.

3 ve envâ' ..... ederek M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.97a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

ısrâr edegeldiklerinden, bir zemân erbâbına mâye-i feyz ü servet ü iftihâr olan bu 'ilm-i şerîf, bu mefâsid ile giderek ehl-i İslâm etıbbâsı hakkında sebeb-i izrâr ve mûcib-i iftikâr u ihtikâr olduğu cümleye bi't-tecribe âşikâr olmağla, hic bir ahad bu fenn-i celîle heveskâr olmayup, ancak Süleymâniyye Tıbhânesi'nde yalnız hâcelik vazîfesine ve Tîmâr-hâne Tabîbliği vazîfesine kanâ'at eder makūle ba'zı bî-behre vü abtâl âdemlerden başka kimse kalmayup, Memâlik-i 'Osmâniyye'de tıbb-ı cedîdi değil, bari tıbb-ı 'atîki olsun ta'lîm ü tedrîs edebilür hicbir âhad kalmamağla[1], bir zemân etıbbâsı oldukça[2] meşhûr-i ekser-i bilâd ü emsâr olan Belde-i Kostantîniyye[3], el-hâletü hâzih Hırvat ve gemici ve sâ'ir ırgād bozuntusu bir alay câhil tabîb ellerinde kalup, milel-i sâ'ireden dahi belde-i mezbûrede nâdir bulunan ba'zı ashâb-ı hazâkat tabîb ü cerrâhların dahi cühelây-ı mersûmenin kezâlik zemm ü istirkābiyle 'inde'l-kibâr: "Filân tabîb pek müdemmağdır ve filân mu'anniddir" deyerek 'an-cehlin gûyâ mehâretini hılkatiyle temyîz ü isbât ederek, ekseriyyâ hazâkatlüleri müsteskal ve bî-i'tibâr[4], emmâ cehele-i merkūme sermâyesi ancak intizâm-ı kelâm olmağla, eğerçi usûl-i tıbba gayr-ı muvâfık, lâkin mizâc-ı ekâbire mutâbık nabza göre şerbet güftâr ile[5] mültezim-i kibâr ve birazı dahi sâ'ir umûrdan kat'-ı nazar tabâbet husûsunda hele hiçbir[6] vechile câ'iz olmayan iltimâs ü irtişâ ile, henûz me'zûn olduğunu iddi'â eylediği memleket hâcesinden a'lâ yahûd evsat[7] bir izin-nâmesi bile yoğiken, İstanbul'da semmûr kalpak geyüp, istediği yerde hemân Hekîm-başı Efendi tezkiresiyle bir dükkân açup, mashara-i Firengistân olan yâdigârân, kıyâfet-i etıbbâ ile tafra-fürûş-i yârân olarak hiç[8] olmaz ise senede birkaç[9] bin sıgār u kibârı itlâf ü i'dâmla[10] tecribe-i san'at ü kâr eyledikleri ve bu makūle tabîb ü cerrâh sûretinde kassâblar bulunmakdan ise, ba'zı bâdiye-nişînlerde olduğu gibi kat'â tabîb bulunmayup[11], zuhûr eden 'ilel ü emrâzı tabîb-i tabî'ata havâle birle yalnızca 'ilâc-ı 'acûz ile iktifâ, vücûhla rüchân ü evleviyyetde olduğu cümleye [**M1 216**] âşikârdır.

---

1 bir zemân erbâbına ..... kalmamağla M1 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.97a'nın sol kenarına yazılmıştır] A
2 oldükça A : oldukca M1
3 Kostantîniyye M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "dahi" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
4 bî-i'tibâr A : + ve M1
5 güftâr ile A : güftâriyle M1
6 hiçbir A : hicbir M1
7 evsat M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "ve yahûd ednâ" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
8 hiç A : hic M1
9 senede birkaç A : de birkac M1
10 i'dâmla A : i'dâm ile M1
11 ba'zı ..... bulunmayup M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.97a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

Binâ'en 'aleyh[1] meşâhîr-i hukemâdan biri: "İstanbul'un âb u hevâsı ve mevki' u mesîre[2] ve zevk u safâsı gâyetü'l-gâye a'lâ olup, lâkin anda 'avârız-ı kevniyyeden üç nev' mesâ'ib vardır: Biri tâ'ûn ve vebâ ve biri harîk ve biri dahi cehele-i etıbbâdır" demiş.

Fi'l-vâki' böyle mümeyyizsiz kalmış 'ilm-i tıbbın zeyyâf ve mukallidleri dâ'imâ bu kadar nüfûsu ifnâ eyledikleri gibi[3], bu def'a dahi bî-çâre Hasan Ağa'nın karha-i pâyine kavâ'id-i[4] teşrîh u tecrîhden hâric kassâb-ı cerrâh-âsâ tîmâr-ı nâ-be-câ ederek, eczâ'-i karîbede[5] dahi sûret-i 'ufûnet peydâ ve giderek yara gangırana[6] olmağla, marîz-ı esîr-i firâş ve mübtelây-ı hüzâl ü irti'âş olup, sûret-i iltiyâm u şifâ nâ-peydâ ve selâmet bulsa bile kudret-i kâmile ve sıhhat-i tâmme gelmesi çok müddete muhtâc olacağı hüveydâ ve bu esnâda ise umûr-i Tersâne'nin bir an te'hîri câ'iz olmadığı ma'lûm-i vükelâ olmağla, lâ-'ilâc Hasan Ağa ma'zûl olmak iktizâ eylediğinden, yerine mâh-ı cumâdelûlânın[7] yirmi altıncı günü◊ sâbıkā Şıkk-ı Sâlis Defterdârı Ahmed 'Azîz Efendi, Tersâne Emâneti'ne revâ oldu*. Ve mûmâ ileyh Hasan Ağa mâh-ı cumâdeluhrânın[8] ikinci günü◊◊ 'azm-i dâr-ı bekā eyledi.

Terceme

Merhûm aslen ve neslen Selânikî olup, sâhib-i servet ü yesâr ve zâtında reşîd ü hûşyâr ve kâmil ü kâr-güzâr, hoş-hû ve küşâde-rû, fî nefsi'l-emr kârdân ve 'akl-ı me'âşa salâ-hân iken, mecbûl olduğu şîme-i mülâyemet ve serfurû sebebiyle hâtır-şikenlikden[9] be-gâyet muhteriz ü cebân idi. Ve me'mûr olduğu hıdmet ü maslahatlarda kat'â kesel ü rehâvet ve cerr-i menfa'at sadedinde olmayup, hemân me'mûriyyetinin temşiyet ü itmâmı, matmah-ı nazar u merâmı idi. Ekser dâd ü sitâda dâ'ir kâr-güzârlıkda bir garîb hâl ü hasleti var idi ki, gûyâ umûr u[10] mesâlih kendüsüne müsahhar olmağla, bu makūle bir

---

1 Binâ'en 'aleyh M1 : + [Bu kelimeler üzeri çizilen "hattâ" yerine aynı kaligrafi ile satırın ve sayfanın üstüne yazılmışlardır] A

2 mesîre A : mesîr M1

3 dâ'imâ ..... gibi M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile vr.97b'nin sol tarafına yazılmışlardır] A

4 kavâ'id-i M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "tıbb u" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

5 karîbede A : قريبه ده M1

6 gangırana (غانغرانا) A : gankırana (غانقرانا) M1

7 cumâdelûlânın A : cemâziyelûlânın M1

◊ 26 Cumâdelûlâ 1224 = 9 Temmuz 1809 Pazar.

* "Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından olup ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle ve "Şânî-zâde Efendi ..... der ki" şeklinde Şânî-zâde Târîhi'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, IX,108-110'da kaydedilmiştir.

8 cumâdeluhrânın A : cemâziyeluhrânın M1

◊◊ 1 Cumâdelâhire 1224 = 14 Temmuz 1809 Cuma.

9 hâtır-şikenlikden A : hâtır-şikeslikden M1

10 umûr u A : umûr M1

emr her ne kadar düşvâr olup, idâresinden 'âmme-i hademe-i devlet 'acz izhâr eder olsalar da, Ağa-yı merkûm emr-i mersûmu ednâ mübâşeretle ber-vech-i dil-hâh ru'yet ü tanzîm ve bilâ-şemâtet ikmâl ü tetmîm eder idi. Binâ'en 'aleyh gâhî 'uhdesine Kassâb-başılık ve Matbah ve Gümrük ve Binâ emânetleri gibi üç dört [M1 217] hıdmet-i cesîme birden havâle olundukda, kat'â halecân göstermeyerek ve sît u sadâsı çıkmayarak ve ferd-i vâhide zarar u te'addîsi olmayarak, her birini lâ-kaydâne dil-hâh üzere idâre eder idi. Ve sermâye-i gınâya mâlik olmağla, bir tarafdan dahi vücûh-i şettâ ile kendi ticâretine iştigâl birle tevfîr-i ecnâs-i mâl edüp, me'mûr olduğu hidemâtda defterdâr ve sâ'ir mütevellî-i emvâl-i mîriyyeyi kat'â ta'cîz etmeyerek ve bi'l-cümle hademe-i devleti ve ashâb-ı maslahatı memnûn ü müteşekkir ederek, idâre-i îrâd ü masraf edüp, kîsesinden vakten mine'l-evkât bir akça zarar u telef dahi etmez idi.

el-Hâsıl mâye-i zâtiyyesi muktezâsınca umûr-i ahz u i'tâ ve bâzergânîye müte'allık mesâlih-i şettâda vücûdu Devlet-i 'aliyye'ye elzem bir 'âmil-i 'acîbü'ş-şiyem idi. Muhallefât-ı kesîresi zuhûr etmekle, kifâyetden ezyed veresesine ba'de'l-îfâ', kā'ide-i devlet üzere levâzım-ı seferiyyeye haylîce imdâdı rû-nümâ olmağla, hayât ü memâtı Devlet-i 'aliyye'ye nâfi' olduğu rû-nümâ oldu*.

Tuğyân-ı ba'zı bî-edebân-ı yeniçeriyân[1]

Bu esnâda yolsuz erkânsız ba'zı[2] yeniçeri taslakcıları, eski 'âdetlerini yeniden icrâ edüp, 'alenen gasb-ı emvâl-i ehl-i sûka ictirâ ve esnâf u sarrâf ve sâ'ir ba'zı ağniyâdan şer-gîrlikle ahz-ı nukûd u esvâb ederek, kîse-i nevâle-i şerâb u kebâbı haylîce imlâ'[3] eylediler.

Hâsılı havsala-i ta'bîre güncîde olmaz mertebede her gün her gûne 'acîbe ve etvâr-ı garîbeyi tekrîr ile[4] tab'-ı hümâyûnu kendülerden bir kat dahi tenfîr edüp, lâkin mukaddemâ evkât-ı 'isyânlarında mu'âvin-i eşkıyâ olan ekser sükkân-ı şerîri, husûsan esnâf-ı taraf-gîri, mükâfât-ı 'i'ânet ü müvâlât olarak, Levend Bölük-başısı terbiyesiyle hakk budur ki, hayli güzel te'dîb ü tekdîr eylediler. Beyt[5]:

Hak, kulundan[6] intikāmın yine 'abdiyle alur,
Bilmeyen 'ilm-i ledünnü anı 'abd etdi sanur

---

* "Ve mûmâ ileyh Hasan Ağa mâh-ı ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler aynen ve "Şânî-zâde Târîhi'nde muharrerdir" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, IX,107-108'de kaydedilmiştir.

1 **ba'zı bî-edebân-ı yeniçeriyân** A : **yeniçeriyân-ı ba'zı bî-edebân** M 1
2 yolsuz erkânsız ba'zı M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
3 imlâ' A : imlâ M1
4 havsala-i ..... ile M1 : + [Bu kelimeler üzeri çizilen "ve tavr-ı nâ-sezâ ile" yerine "tı" harfi ile işaret edilerek ve aynı kaligrafi ile vr.98a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A
5 Beyt M1 : — A
6 kulundan M1 : Te'âlâ A

Ancak dest-i te'addî vü tesallutları havfından nisvân u emredânın hâneleri kapusundan baş **[M1 218]** göstermeleri, bîrûn-i havza-i imkân ve ehl-i zimmet re'âyânın ise her biri bir kûşede pinhân olmağla, esvâk ve bâzârın ekser mahalleri külliyyen mesdûd ve derûn-i Âsitâne'de emn ü ârâm min-külli'l-cihât mefkūd oldu. Şakî ve bî-'âr makūlelerinin kimi mahallelerde ebvâb-ı büyûta çeşm-güşây-ı intizâr olup, havâyic-i dâriyçün bi'z-zarûr hânesi kapusundan hurûc ve istizhâr eden ba'zı nisvân ü emredânı tutup, hân odası ve kalyoncu odası gibi dâru'l-harb-ı 'isyân olan mahallere götürmek içün dest-i zulmüne giriftâr ve konşuları çıkup kurtarmak istediklerinde, dâl tîğ ve tabanca olarak mâdde-i şakāvetde ısrâr ve âhır-ı kâr recâ vü niyâz ile ba'zılarını esîr bey' eder gibi iki-üç yüz guruşa pâzâr[1] ederek, ezvâc ve peder u mâder ve asdıkā mu'âvenetiyle bir takrîb tahliye-i sebîline karâr verdikleri ve ba'zılarını dahi cebren ve kahran yatağan bıçağı arkasıyla darb ederek, kolluk önlerinden imrâr ile[2] mahall-i matlûba sevk u tesyâr eyledikleri, hezâr kerre vukū' buldu. Ba'zıları da gûyâ vakti bilmek içün sâ'ate bakdırmak ve kimi akça bozdurmak sûretleriyle sâ'at yahûd kîseyi kapup firâr ve ba'zıları dahi bayağıca koynundan cebren kîseyi çeküp alarak bu sûretlerle halkı izrâr ederler idi.

el-Hâsıl sefer behânesiyle müsâfir ve mücâvir erbâb-ı fesâd, kıyâfet-i askerîye[3] girüp, kimi açıkdan zorbâyâne tavr ile te'addî ve kimi sirkat ve dek ü desîse ile 'ırz ve emvâl ü eşyâya tesaddî ederek, selefde dahi Patrona ve Muslî kazıyyelerini* târîh-âşinâlara müzekkir oldular ise de, hele birkaç[4] vechile bunların mu'âmelesi anlara gālib olduğu hakāyık-bînâna zâhirdir.

Binâ'en 'aleyh ordunun min-ba'd Dâvud-paşa'da meks ü karârı gayr-i câ'iz ve sahrây-ı merkūmdan bir an akdem def' olması derece-i vücûba hâ'iz olmağla, rahmen li'l-'ibâd civâr-ı Âsitâne'den nehzatla ib'âdı bâbında taraf-ı bâhiru'ş-şeref-i Mülûkâne'den emr u ibrâm buyurulduğu, 'illet-i muharrike-i Sadr-ı bülend-makām oldu.

Hareket-i Serdâr-ı ekrem ez-Sahrây-ı Dâvud-paşa[5]

Ordu-yi hümâyûn Dâvud-paşa Sahrâsı'nda tınâb-bend-i ârâm u sükûn olduğu **[M1 219]** esnâda, bir gün Pâdişâh-ı Felâtûn-nazîr ve Şehinşâh-ı İskender-tedbîr hazretleri, tebdîl tarîkıyle eşheb-süvâr-ı mecd ü iclâl olup,

1 pâzâr M1 : bâzâr A
2 ile M1 : + [Bu kelime önce "ederek" şeklinde yazılmış, sonradan "erek" kısmının üzeri çizilip kalan kısım "ile" şekline dönüştürülmüş gözüküyor] A
3 askerîye A : askeriyyeye M1
* Metnimizde söz konusu edilen olay, 15 Rebî'ulevvel 1143/28 Eylül 1730'da meydana gelen Patrona Halîl İhtilâli'dir. İhtilâl ve ihtilâlin elebaşıları olan Patrona Halîl ve Muslu Beşe için bk. meselâ İ.H.Danişmend, *age*, IV,18-21.
4 birkaç A : birkac M1
5 **Dâvud-paşa** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.98b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 10 C{umâdelâhır}" yazısı vardır] A

Sipeh-dâr-ı ekrem'lerine mûcib-i tezâyüd-i şükûh u ikbâl olmak irâdesiyle Dâvud-paşa Serayı'na teşrîf ve derhâl Sadr-ı Âsaf-misâllerini huzûr-i fâ'izu'n-nûr-i şevketlerine da'vet ü ihzâr ile taltîf buyurduklarından[1], Şehriyâr-ı Süleymân-âsâr hazretleri müşârun ileyhi envâ'-ı te'mîn ü takviyet ve esnâf-ı teşcî' u istimâletle tatmîn ü te'lîf ve mukayyed-i nüsha-i mi'yâru'd-düvel-i hâtır-ı Şâhâne'leri olan mesâ'il-i garîbe-i nâdiru'l-vukū' sevâbik-ı ahvâli[2] ve ebhâs-ı 'acîbe-i rüzgâra dâ'ir akvâli ta'lîm ü tefhîm ve ta'lîmât-ı Pâdişâhâne'lerine mû-be-mû ri'âyetde igmâz-ı yek-çeşm nazar-ı dikkat eylemamek tenbîhâtını yekâ-yek fermân u tavsîf buyurduklarından sonra, bir mücevher hançer ihsâniyle dahi memnûn u şâdân ve min-ba'd te'addî-i erbâb-ı tuğyân sebebiyle hareket ü nehzatın lüzûmunu dahi fermân ü beyân 'akabinde, makarr-ı saltanat-ı seniyyelerine 'atf-ı 'inân buyurdular. Serdâr-ı ekrem hazretleri dahi sâyebânına 'avdetle ba'de-ezîn esbâb-ı rihleti âmâde vü müheyyâ ve Yeniçeri Ağası'na ta'cîl-i Şâhâne'yi ifâde birle, anlar dahi gûyâ muhtazar u müheyyâ olduklarını inhâ eyledikleri mâh-ı cemâziyelûlânın selhi olan hamîs günü◊, 'ale'l-'âde ibtidâ yevmiyye verilan ta'yînâtın hakîkat ü mecâzı hisâbınca, ancak dört-beş binden[3] 'ibâret yeniçeri ordusu hareket edüp, ba'dehû eyyâm-ı ma'lûmede sâ'ir ocaklar 'ale't-tertîb nehzat eylediler.

Ve mâh-ı cumâdeluhrânın onuncu tahvîl-i şems be-Esed vâki' olan yevm-i ahadde◊◊, Pâdişâh-ı İskender-zafer hazretleri 'ale's-seher mânend-i mihr-i enver otak-ı şükûh-ittisâk-ı Sadr-ı Âsafî-ahlâklarını, pertev-i tal'at-i bâhiru'l-envârleriyle[4] Burc-i Esed'den nümûdâr ve bir mikdâr mesâfeye kadar Livâ'-i şerîf'i teşyî' buyurmağa ibtidârdan sonra, Âsitâne-i sa'âdet-âşiyâneleri savbına 'atf-ı 'inân ve Sipeh-sâlâr-ı me'âlî-'ünvân hazretleri Edirne cânibine هزلوا gāziyân eylediler*.

Ahvâl-i ordu-yi Ser'asker-i Sofya

Ser'asker-i Sofya Hurşîd Paşa taraflarından vürûd eden tahrîrât mazmûnuna **[M1 220]** münderic olduğu üzere, Sırp[5] eşkıyâsı mukaddemâ cemâziyelûlâ evâhırında◊◊◊ tekrâr galeyânla bağteten Yeni-pazar Kasabası'na şeb-hûn birle derhâl varoşunu zabt ve ihrâk edüp, dest-res oldukları ehl-i

---

1 buyurduklarından M1 : buyurduklarınd[an] A
2 sevâbik-ı ahvâli A : sevâbiku'l-ahvâli M1
◊ 30 Cumâdelûlâ 1224 = 13 Temmuz 1809 Perşembe.
3 ancak dört-beş binden M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.99a'nın sağ tarafına yazılmışlardır] A
◊◊ 10 Cumâdelâhıre 1224 = 23 Temmuz 1809 Pazar.
4 envârleriyle A : enverleriyle M1
* "Tuğyân-ı ba'zı bî-edebân-ı ..... eylediler" kısmındaki bilgiler özetle ve herhangi bir ilâveye gidilmeksizin *Târîh-i Cevdet*, IX,116-117'de kaydedilmiştir.
5 Sırp A : صرب M1
◊◊◊ 21-30 Cumâdelûlâ 1224 = 4-13 Temmuz 1809.

İslâm'ın sığār u kibārını katl ü i'dâm ve derûn-i kasabaya dahi duhûle ikdâmda oldukları müşârun ileyhin ma'lûmu oldukda, bilâ-te'hîr imdâdlarına müsâra'at eylemekle ve mukaddemce dahi ehâlî-i kasaba mâl ü cân ve 'ırzları uğurunda bezl-i vüs' u tâkat etmeleriyle, düşmen duhûle zafer-yâb olamayup, etrâf u havâlîden ve Ser'asker Paşa tarafından külliyyetlü asâkir tevârüdü dahi mesmû'ları olmağla, ol kadarca hasârete[1] iktifâ ile firâr ve 'avdet eylemişler idi.

Ba'dehû mâh-ı cumâdeluhrânın[2] yedinci gününde◊, vezîr-i müşârun ileyhin Dırava Köprüsü'nde bir melhame-i kübrâsı[3] vukū' bulup, cisr-i mezkûr havâlîsinde vâfir küffâr kantara-i tîğden güzâr ve ganâyim-i bî-şümâr âvurde-i eydî-i guzât-ı celâdet-şi'âr oldukdan sonra, ol havâlîde vâki' iki 'aded palangalar[4] dahi darb-ı şemşîr ile feth u teshîr olunmuşlar olup, şâhid-i zafer-i kesîr olarak bir vâfirce kelle ve kulak ve esîr Der-'aliyye'ye[5] bu esnâda irsâl ü tesyîr olunmağla, peyâm-ı mezbûr 'âmme-i İslâmiyân'ı mesrûr eyledi[6].

Mübâdele-i tasdîk-nâme bâ-Elçi-i[7] İngiliz

Bundan akdem meslûk-i kalem olduğu üzere Devlet-i 'aliyye ile İngiltere Devleti beyninde mün'akide olan musâlahanın tasdîk-nâmesi mübâdelesiyçün mukaddemce Bahr-ı sefîd Boğazı'ndan Âsitâne-i 'aliyye'ye vürûd etmiş olan Murahhas'a, bu esnâda devleti tarafından Büyük Elçilik rütbesi gelmekle, işbu mâh-ı cumâdeluhrânm[8] on dördüncü hamîs günü◊◊ resmen Bâb-ı 'âlî'ye gelmeği tasmîm etmiş olduğundan, Sadr-ı a'zam hazretlerine meb'ûs olan elçilik i'timâd-nâmesini yevm-i merkūmda Kā'im-makām Paşa hazretlerine teslîm 'akabinde, tasdîk-nâmeler mübâdelesi resmi tetmîm olundukda, Elçi-yi merkūma serâsere kaplu a'lâ semmûr kürk ve sır kâtibleri ve tercemânlarına ve ma'iyyetinde olan bey-zâdegâna resm üzere semmûr ve kakım kürkler iksâ **[M1 221]** olundukdan sonra, Elçi'ye bir re's müzeyyen esb-i dil-ârâ dahi keşîde vü ihdâ kılındı. Ve Elçi'nin 'avdetinden sonraca Murahhas ve hâlâ Vekîl-i Re'îs olan Vahîd Efendi'ye ve Âmedci Efendi'ye ve Dîvân Tercemânı'na dahi semmûr kürkler iksâ olundular[9].

---

1 hasârete A : cesârete M1
2 cumâdeluhrânın A : cemâziyeluhrânm M1
◊ 7 Cumâdelâhıre 1224 = 20 Temmuz 1809 Perşembe.
3 kübrâsı M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "dahi" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
4 palangalar A : بلاتغه لر M1
5 Der-'aliyye'ye A : + [Bu kelimeden sonra yazılan "irsâl" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
6 **Ahvâl-i ordu-yi** ..... eyledi M1 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.99a'nın sol alt kenarına yazılmıştır] A
7 **bâ-Elçi-i** A : **bâ-Elçi-yi** M1
8 cumâdeluhrânm A : cemâziyeluhrânın M1
◊◊ 14 Cumâdelâhıre 1224 = 27 Temmuz 1809 Perşembe.
9 olundular A : olundu M1

Ba'dehû mâh-ı merkūmun on dokuzuncu mevâcib ihrâcı dîvânı günü olan yevm-i sülesâda◊ ber-mûceb-i de'b-i kadîm kralı[1] tarafından me'mûr olduğu i'timâd-nâme ve hedâyâsını Dîvân-ı 'âlî'de Rikâb-ı müstetâb'a 'arz u takdîm eyledikde, bâlâda mezkûr olduğu üzere tekrâren ferve-i semmûr ve esb-i zerrîn-senâm ve teba'asına kezâlik hıla'-ı fâhire ile ikrâm birle şân-ı Devlet-i 'aliyye icrâ vü itmâm kılındı.

Sûret-i tasdîk-nâme ki[2] ez-taraf-ı Hümâyûn dâde şud.

Ba'de'l-elkāb; Devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'l-istimrâr ve saltanat-ı seniyye-i dâ'imiyyü'l-karârımla İftihâru ümerâ'i'l-milleti'l-Mesîhiyye, Muhtâru'l-küberâ'i'l-fihâmi'l-'İseviyye, Muslihu mesâlih-i cemâhîri't-tâ'ifeti'n-Nasrâniyye, Sâhibü (ساحب) ezyâli'l-haşmeti ve'l-vekār, Sâhibu delâ'ili'l-mecdi ve'l-i'tibâr Büyük Bretanya ve İrlandiya devleteyn-i müctemi'ateyninin ve anlara tâbi' niçe niçe vilâyetlerin pâdişâhı haşmetlü ulu rağbetlü kadîmî dost-i ehabb ve asdak vefâ-dârımız Corciyos-i sâlis* *hutimet 'avâkıbuhû bi'l-hayri ve'r-reşâd ve ülhime ileyhi sebîle's-savâbi ve's-sedâd*** beyninde şîrâze-gîr olan musâfât, 'avârız-ı rüzgâr ile bir müddet münhall olmuş ise de, tecdîd-i mebânî-i musâfât ve teşyîd-i erkân-ı dostî vü müvâlât zımnında 'avd-i sulh u salâh ve 'akd-i revâbıt-ı müsâlemet-i müstevcibü'l-felâh tarafeynden murâd u matlûb olmakdan nâşî, müzâkere ve tensîk-ı mevâdd-ı müsâleme[3] eylemek içün müşârun ileyh İngiltere Pâdişâhı cânibinden Büyük Bretanya Parlamentosu ashâbından Kıdvetü'l-ümerâ'i'l-milleti'l-Mesîhiyye, 'Umdetü küberâ'i[4]'t-tâ'ifeti'l-'İseviyye Robert Ader Eskuvayr*** *hutimet 'avâkıbuhû bi'l-hayr*[*4] terhîs ve taraf-ı hümâyûn-i Husrevâne'mden Tevkî'î-i Dîvân-ı hümâyûn Pâyesi olup, Mevkūfâtcılık ile müstes'id olan İftihâru'l-emâcid ve'l-ekârim, Câmi'u'l-mehâmidi ve'l-mekârim el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-Melik [M1 222] i'd-dâ'im Seyyid Mehmed Emîn Vahîd *dâme mecdühû** bâ-

◊ 19 Cumâdelâhıre 1224 = 1 Ağustos 1809 Salı.

1 kralı A : kral M1

2 **ki** A : — M1

* Metnimizde "Corciyos-i (جورجيوس) sâlis" olarak kaydedilen Büyük Britanya ve İrlanda Kralı George III. (1738-1820) için bk. meselâ "George III.", *Büyük Larousse*, IX,4506.

** "ختمت عواقبه باخير و الرشاد و الهم اليه سبيل الصواب و السداد = Allah âkıbetini hayreylesin, doğruya iletsin ve dosdoğru yola gelmek kendilerine ilhâm olunsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

3 müsâleme A : sâlime M1

4 küberâ' A : كبيراء M1

*** Metnimizde Dobret Ader Eskuvayr (دوبرت ادراسقوير) gibi okunabilecek bir imlâ ile kaydedilen bu kişi, İngiltere Murahhası Sir Robert Adair'dir; bk. "Sir Robert Adair", *Türk (İnönü) Ansiklopedisi*, I,108. "Eskuvayr' kelimesi ise İngilizce'de "bey, efendi" anlamında saygınlık ifâde eden "esquire" kelimesinin Arap harfleri ile yazılmış şeklidir.

*4 "ختمت عواقبه باخير = Allah âkıbetini hayreylesin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

* "دام مجده = Şan ve şerefi devam etsin" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

ruhsat-ı kâmile ta'yîn kılınup, hicret-i Nebeviyye *'alâ sâhibihâ ezke't-tahiyye**nin bin iki yüz yirmi üç senesi şehr-i zilka'detü'ş-şerîfesinin on dokuzuncu günü -ki târîh-i 'Îsevî'nin hisâb-ı sahîh üzere bin sekiz yüz dokuz senesi mâh-ı kânûn-i sânîsinin beşinci günüdür◊- mahall-i mükâleme olan Boğaz-hisâr Kal'ası civârında tarafeyn murahhasları birbirleriyle mülâkāt ve kendülere verilan ruhsat-ı kâmile muktezâsı üzere mevâdd-ı musâlahayı bi'd-defe'ât müzâkere eyledikden sonra, terâzî-i tarafeyn ile on iki mâdde üzerine 'akd ü rabt-ı musâlaha etmeleriyle, zikri âtî on iki mâdde üzere temhîr ve mübâdele eyledikleri 'ahid-nâme temessüklerinde mastûr şerâ'itin kabûlünü hâvî devlet-i müşârun ileyhânın tasdîk-nâmesi vürûd eylediği, Düstûr-i mükerrem, Müşîr-i mufahham, Nizâmü'l-'âlem, Müdebbiru umûri'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb, Mütemmimü mehâmmi'l-enâm bi'r-re'yi's-sâ'ib, Mümehhidü bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl, Müşeyyidü erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl, el-Mahfûfu bi-sunûfi 'avâtıfi'l-Meliki'l-a'lâ Rikâb-ı hümâyûnum Kā'im-makāmı vezîrim Hasan Paşa *edâmallâhu Te'âlâ iclâlehû*** cânibinden bârgâh-ı mekârim-destgâh-ı Husrevâne'mize 'arz u telhîs olundukda, mevâdd-ı merkūme üzere 'akd olunan sulh u salâh, taraf-ı hümâyûnumdan dahi makbûl ü mu'teber tutulup, hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûnumla müveşşah u ma'nûn ve tuğrây-ı garrây-ı cihân-ârâmız ile müzeyyen 'ahid-nâme-i hümâyûn-i sa'âdet-makrûnumuz şeref-pâş-ı levha-i sudûr olması lâzım gelmeğin, lafzan be-lafz yerlü yerinde ri'âyet ü sıyânet olunmasiyçün mevâdd-ı hayriyyet-bünyâd-ı mün'akide, 'ayniyle işbu 'ahid-nâme-i hümâyûnumuzda şerh u 'iyân kılınur.

Birinci mâdde: İşbu 'ahid-nâmenin imzâsı târîhinden sonra Devlet-i 'aliyye ile İngiltere Devleti beyninde âsâr-ı mübâyenet ü mu'âdât kalmayup, tarafeynden alınan üserâ işbu musâlaha-i mübârekeye hürmeten târîh-i sulh-nâmeden otuz güne kadar ve kābil olur ise dahi evvelce bilâ-tereddüd mübâdele oluna.

İkinci mâdde: İşbu senedin imzâsı târîhinden otuz bir gün mürûruna değin İngiltere Devleti tarafından zabt olunmuş mahal [M1 223] var ise, zabt olundukları vakitde bulundukları hey'et ve top ve mühimmât ve sâ'ir mevcûdâtiyle taraf-ı Devlet-i 'aliyye'ye redd ü teslîm oluna.

Üçüncü mâdde: Devlet-i 'aliyye'nin Dâru'l-hükûmeti'nde İngiltere tüccârının tevkîf olunmuş emvâl ü eşyâları var ise temâmen redd ü teslîm oluna.

---

* "على صاحبها ازكى التحية = Selâmların en güzeli onun sahibinin üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

◊ 19 Zilka'de 1223 = 6 Ocak 1809 Cuma. Metnimizdeki gün tarihi ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz tarihteki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

** "ادام الله تعالى اجلاله = Yüce Allah onun saygınlığını devamlı kılsın" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

Dördüncü mâdde: Târîh-i Hicrî'nin bin seksan altı senesi evâsıt-ı cumâdelâhıresinde◊ mün'akid olan 'ahid-nâme şurûtu ve Kara-deniz ticâreti senedi misillü mu'ahharan senede rabt olunmuş ba'zı imtiyâzât fesh olunmamış gibi kemâ fi's-sâbık mer'î ve mu'teber ola.

Beşinci mâdde: İngiltere tüccârının emvâl ü eşyâ ve levâzım-ı sefâyin ve ahz u i'tâlarına dâ'ir ve sâ'ir emr-i ticâretlerini teshîl eder husûslarda Devlet-i 'aliyye'nin müsâ'ade-i seniyye ve mu'âmele-i dîrînesine binâ'en ve mukābeleten[1] bundan böyle li-ecli't-ticâre İngiltere Memâliki'ne âmed-şud edecek Devlet-i 'aliyye tüccârı ve teba'a ve bayrakları hakkında İngiltere Devleti'nin dahi müsâ'ade-i kâmile ve mu'âmele-i dostânesi derkâr ola.

Altıncı mâdde: Resm-i kadîm olan yüzde üç esâsı üzere Devlet-i 'aliyye'de mu'ahharan tanzîm olunan gümrük ta'rifesi ve husûsan ticâret-i dâhiliyye mâddesi ne vechile nizâm bulmuş ise, bundan böyle dahi ilâ mâ şâ'allâhü Te'âlâ düstûru'l-'amel tutulmasına İngiltere Devleti râzî ve müte'ahhid ola.

Yedinci mâdde: Haşmetlü İngiltere Pâdişâhı cenâblarının elçileri, milel-i sâ'ire elçilerinin mazhar oldukları iltifât ü i'tibârâtdan kâmilen behre-yâb olalar. Ve mukābeleten İngiltere Devleti elçilerine râci' iltifât ü i'tibârâta Devlet-i 'aliyye elçileri dahi kâmilen mazhar olalar.

Sekizinci mâdde: Devlet-i 'aliyye tüccârının umûr ve mesâlihini ru'yet ü nezâret içün Malta'da ve İngiltere Memâliki'nde iktizâ eden mahallerde şâhbenderler[2] nasbı câ'iz ola. Ve Memâlik-i mahrûse'de mukîm İngiltere konsolosları haklarında cârî olan mu'âmelât ü[3] mu'âfiyât bi-tıbkıhî şâhbenderler[4] haklarında dahi icrâ oluna.

Dokuzuncu mâdde: İngiltere elçileri ve konsolosları 'âdet üzere muktezî olan tercemânlarını istihdâm edebilüp, ancak hıdmetlerini ta'yîn olundukları mahallerde edâ [M1 224] eylemeyecek eşhâsa Elçi ve Konsolos Tercemânlığı nâmiyle taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den berât-ı şerîf i'tâ olunmamak husûsu, bundan mukaddem ittifâk-ı ârâ ile karâr bulmuş mevâddan olmağla, ba'de-zîn dahi bu usûle ri'âyeten esnâf u sarrâf tâ'ifelerinden ve çârşû ve pâzârda[5] dükkân ve dest-gâh sâhibi olanlardan ve sâ'ir bu misillü umûra[6] vaz'-ı yed edenlerden hiçbir[7] şahsa berât-ı şerîf-i mezkûr i'tâ olunmaya. Kezâlik Devlet-i 'aliyye re'âyâsından olarak bir mahalde İngilb eylemeyeler.

◊ 11-20 Cumâdelâhıre 1086 = 2-11 Eylül 1675.

1 mukābeleten A : + ve M1
2 şâhbenderler A : şehbenderler M1
3 mu'âmelât ü A : mu'âmelât M1
4 şâhbenderler A : şehbenderler M1
5 pâzârda M1 : bâzârda M1
6 misillü umûra A : misillülere M1
7 hiçbir A : hicbir M1

Onuncu mâdde: Devlet-i 'aliyye re'âyâsından ve tüccâr ve teba'asından hicbir şahsa İngiltere patentesi ve bilâ-izin elçi ve konsolos pasaportası verilmeye.

On birinci mâdde: Halîc-i Kostantîniyye'ye, ya'nî Bahr-ı sefîd ve siyâh boğazları dâhiline ceng sefînesi vürûdu fi'l-asl memnû' olmak hasebiyle, ba'de-zîn vakt-i hazarda kangı düvel olursa[1] olsun, işbu usûl-i kadîme-i saltanat-ı seniyyeye ri'âyet olunacak olduğundan, İngiltere Devleti dahi bu usûle ri'âyeti iltizâm eyleye.

On ikinci mâdde: "İşbu 'ahid-nâmenin devleteyn-i musâlahateyn tarafından iktizâ eden tasdîk-nâmeleri, târîh-i temessükden doksan bir gün zarfında ve mümkin olur ise andan ekall müddetde Âsitâne-i sa'âdet'de mübâdele oluna"* deyü Devlet-i 'aliyye murahhası mûmâ ileyhin temessükünde mastûr olmağın, imdi işbu mevâdd-ı musâlaha vü musâfât ve şerâ'it-i dostî vü müvâlât mâdâm ki İngiltere Pâdişâhı müşârun ileyh ve ahlâfı taraflarından mer'î ve mu'teber ve zavâbıt u revâbıtı tatarruk-ı halelden himâyet ü sıyânet olunarak, müstahkem ü mukarrer ola, taraf-ı hümâyûnumdan dahi zât-ı şevket-simât-ı Şâhâne ve cenâb-ı nasfet-nisâb-ı Mülûkâne'me sezâvâr u sâmân olduğu vechile te'ahhüd olunur ki, işbu şurût-ı musâfâta taraf-ı müstecma'u'ş-şeref-i Şâhâne ve ahlâf-ı sa'âdet-ittisâf-ı Mülûkâne'mizden ve vükelây-ı 'âlî-makām ve vüzerây-ı 'izâm ve mîr-i mîrân-ı kirâm ve ümerâ ve zâbitân ve 'umûmen asâkir-i zafer-irtisâm ve bi'l-cümle 'ubûdiyyetimiz ile kâm-yâb olan tavâ'if ü huddâmımız taraflarından ri'âyet olunup, hiç[2] ferd hılâfına vaz' [M1 225] u hareket eylemeye. *Ve's-selâmu 'alâ meni't-teba'a'l-Hüdâ. Tahrîren fî evâsıt-ı cumâdelâhıre li-senet-i*[3] *erba'in ve 'ışrîn ve mi'eteyn ve elf min-hicretin*[◊] *men lehu'l-'izzü ve'ş-şeref*"**.

Der-i devlet'de mukîm Fransa Maslahat-güzârı'na verilan takrîrin sûretidir.

Devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'd-devâm'ın Fransa Devleti hakkında iltizâm eylediği hulûs u safvet ve sebât ü metânet muktezâsına, evvel ve âhır bir gûne

---

1 olursa A : olur ise M1

* "**Birinci mâdde** ..... oluna" kısmındaki bilgiler "Devlet-i 'aliyye ile İngiltere Devleti beyninde 'akd olunan musâlaha-nâme sûreti" başlığı altında *Târîh-i Cevdet*'in IX. cildinin zeylinde s.286-288'de aynen kaydedilmiştir.

2 hiç A : hic M1

3 cumâdelâhıre li-senet-i A : cemâziyelâhıre li-sene M1

◊ 11-20 Cumâdelâhıre 1224 = 24 Temmuz-2 Ağustos 1809.

** "و السلام على من اتبع الهدى. تحريرا فى اواسط جمادى الاخره لسنة اربع و عشرين و ماتين و الف من هجرة من له العز و الشرف = Selâm hidâyete tâbi olanların üzerine olsun. Hicrî bin iki yüz yirmi dört cemâziyelâhırının ortalarında yazılmıştır. Üstünlük ve şeref Allah'tandır" anlamına gelen bu cümleler bazı Arapça ifâdelerdir.

halel getürmediğine dâ'ir Fransa Maslahat-güzârı dostumuz ile vâki' olan mükâlemât ve müzâkerât meclislerinde serd ü beyân olunan edille-i kaviyye-i sarîhadan biri İngiltere maslahatı olup şöyle ki, Devlet-i 'aliyye'nin İngilterelü ile mûcib-i mübâyenet ü muhâsamet olacak beyninde bir hâlet yoğiken, mücerred Fransalu[1] hâtırıyçün İngilterelü husûmeti zuhûrundan berü saltanat-ı seniyyenin dûçâr olduğu mazarrât u hasârât-ı nâ-mütenâhiye ve meşâkk u tekellüfât-ı kesîreye sabr u tahammülü, Fransa Devleti'ne olan hulûs u safvetini te'yîd ü isbât eylediği gibi, devlet-i müşârun ileyhâ tarafından dahi mu'âmele bi'l-misl şerîtası üzere me'mûl ve intizâr eylediği mükâfât[2], hasbe'l-vakt ve'l-maslaha bir semere müşâhede eylemedikce, yine hulûs u safvetde pâye-dâr olduğu ve İngiltere Murahhası geçen sene Bahr-ı sefîd Boğazı'na 'arz-ı sulh ile gelüp, ba'dehû ne gûne 'avdet eylediği ve İngilterelü'nün cümle 'indinde nümâyân olduğu üzere ne gûne mükâleme vü müzâkereye mübaşeret ve ta'vîk u te'hîre ne derecede ikdâm u gayret olunduğu, Fransalu hakkında olan kemâl-i hulûs u safvetine bir delîl-i kavî idüğü, erbâb-ı dirâyet ü hakkâniyyet 'indinde müsellem ü bedîhîdir. Bundan mâ'adâ Erfurt Mülâkâtı'nda Fransa ve Rusya imperatorları taraflarından İngiltere'ye 'arz-ı musâlaha içün mahsûs kuryer ihrâc ü irsâl olunmuş idüğünü Maslahat-güzâr dostumuz mukaddemâ resmen sarîhan ifâde etmişiken ve çend mâhdan berü Boğaz'da olan İngiltere Murahhası, saltanat-ı seniyyeye 'arz-ı musâlaha zımnında mahsûs devleti tarafından me'mûren gelmişiken, Devlet-i 'aliyye öteden berü derkâr olan sebât ü metâneti muktezâsınca yine Murahhas-ı mersûmu **[M1 226]** ta'vîk u imhâle lâzım gelan sa'y ü ikdâm-ı mâ-lâ-kelâmda tecvîz-i kusûr etmamiş ise de, ba'de-zîn imhâle gelmeyüp: "Ya musâlaha yahûd muhârebe ve teşdîd-i husûmet ü mücâdele" deyü iki şıkkın birinde ısrâr ve kat'î cevâb eylediği haberi, bu husûsa me'mûr Vahîd Efendi ve anı müte'âkıb Boğaz Ser'askeri Hakkı Paşa tarafından vürûdunda, der-'akab huzûr-i Şeyhulislâmî'de 'ulemâ vü ricâl ile meclis olunup, lede'l-müzâkere ve'l-mülâhaza İngilterelü'nün cemî' düvele isbât eylediği kuvve-i bahriyyesine nazaran bu def'a dahi Murahhas-ı merkûmun me'yûsen i'âdesi takdîrde, sevâhil-i Devlet-i 'aliyye'ye ve mahâll-i sâ'ireye bi't-tekrâr vâki' olduğu mazarrâtdan fazla böyle 'arz-ı musâlaha ile fekat silm[3] ü musâfât-ı kadîmenin i'âde vü irtibâtını taleb ü teklîf eden devlete redd ile cevâb verilmeğe mesâğ-ı şer'î olmadığını bi'l-ittifâk ifâde vü iftâ olunduğuna mebnî, bu vechile İngiltere Musâlahası'na karâr verilüp, imzây-ı sened ile tecdîd-i sulh u salâh olunmuşdur. İşte Devlet-i 'aliyye ile İngiltere Devleti beyninde fekat tecdîd-i musâlaha-i kadîme olunup[4], anın dahi sûreti böylecedir. Yohsa Devlet-i 'aliyye'nin kemâ fi'l-evvel Fransa Devleti hakkında iltizâm ü icrâ eylediği hulûs u safvet merâsimine ednâ halel vukū'u hâtır-güzâr

1 Fransalu A : Fransa M1
2 mükâfâtdan A : mükâfât M1
3 silm A : müsellem M1
4 olunup A : olup M1

olur nesne değildir. Kaldi ki Sebastiyan Ceneral* dostumuz mukaddemâ Dersa'âdet'de iken İngilterelü'nün kuvve-i bahriyye ve mazarratını i'tirâf ü teslîmle netîcede Devlet-i 'aliyye'ye olacak vehâmeti mülâhaza ve tasdîk ederek, musâlahayı tecvîz etmiş olduğu ve Fransa ve Rusya imperatorlarının İngilterelü'ye mahsûs kuryer irsâliyle 'arz eyledikleri musâlaha-i 'âmmenin in'ıkādı takdîrinde, elbette Devlet-i 'aliyye dahi dâhil olacağını Maslahat-güzâr dostumuz bi'd-defe'ât ifâde vü beyân eylediği ve İngiltere Murahhası, Boğaz'da musâlaha 'arzıyle mütevakkıf iken, Devlet-i 'aliyye'nin musâlaha-i 'âmme in'ıkādına kadar ihtilâs-i vakt ile tevakkuf u intizâr eylemesine imkân müsâ'id olmayacağı keyfiyyâtına nazaran, bu bâbda Devlet-i 'aliyye bi'l-vücûh ma'zûr u muztarr olduğundan başka, musâlaha-i **[M1 227]** 'âmme in'ıkādında derkâr olan mevâni'in biri mukaddemce mürtefi' olmak iktizâ etmekle, el-hâletü hâzih Devlet-i 'aliyye'nin ber-vech-i muharrer İngilterelü ile tecdîd-i musâlaha-i kadîme eylemesine dostâne ve insâfâne mu'âmele olundukda, hiç[1] deyecek olmayup, bâ-husûs İmperator cenâblarının ve bi'l-cümle vükelây-ı Fransa'nın i'tirâf-kerde-i hâlısâneleri olması dahi Devlet-i 'aliyye hakkında iddi'â ve edille-i kaviyye ile isbât eylediği hulûs[2] u musâfâtın bi'l-mukābele muktezâsından idüği cümleye zâhir olmağla, evvel ve âhır Devlet-i 'aliyye'nin hulûs u safvet ü metânetinde ednâ kusûru olmayup, bundan böyle dahi halel ü kusûr vukū'unu tecvîz etmesi 'adîmü'l-ihtimâl ve Fransa Devleti tarafından dahi bi'l-mukābele semerât-ı hasene zuhûruna ümmîd ü intizârı bî-reyb ü işkâl idüğini mübîn işbu takrîr ketb ü imlâ ve Maslahat-güzâr dostumuza i'tâ olundu**.

Hulâsa-i mektûb-i Vekîl-i Re'îs 'Ârif Efendi be[3]-Sefîr-i Fransa[4] Muhibb Efendi

Ba'de'l-elkāb; ramazân-ı şerîfden mukaddem musâlaha içün mahsûs firkateyn sefînesiyle İngiltere Elçisi, Murahhas olarak devleti tarafından me'mûren Bahr-ı sefîd Boğazı'na vürûd edüp, 'arz-ı sulh ederek, bu def'a dahi Devlet-i 'aliyye, İngiltere Musâlahası'nı 'akd ü tanzîm etmez ise, mukaddem nümûnesi görüldüğü vech üzere külliyyetlü donanma ile Âsitâne-i sa'âdet pîş-gâhına luhûk ile hâtır u hayâle gelmez mazarrat u hasârete ibtidâr

---

* Sebastiani de la Porta: (Korsika 1772 - Paris 1851) 1806'da büyükelçi olarak İstanbul'a gelen, III. Selim ile Napoléon'un arasını bulan, İstanbul'un İngiliz donanmasına karşı savunmasına katılan Fransa Mareşali; geniş bilgi için bk. "Sebastiani de la Porta", *Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1980, XXVIII,245.

1 hiç A : hic M1

2 hulûs A : hulû[s] M1

** **"Der-i devlet'de mukîm Fransa** ..... **olundu" kısmındaki bilgiler "İngilterelü musâlahasına dâ'ir Fransa Maslahat-güzârı'na verilan takrîrin sûreti" başlığı altında Târîh-i Cevdet'in IX. cildinin zeylinde s.288-289'da aynen kaydedilmiştir.**

3 **Efendi be** A : **Efendi'ye** ve M1

4 **Fransa** M1 : **Françe** A

u ikdâm edeceklerini kat'î beyân etmek mülâbesesiyle, zarûrî taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den dahi izhâr-ı meyl ü rağbet birle, imkân müsâ'id olduğu mertebe Murahhas-ı merkûmu igfâl ü işgâle sa'y ü gayret etmek ve olmadığı hâlde *ma'âzallâhi Te'âlâ** kalb-i saltanat-ı seniyye olan Âsitâne'ye olacak mazarrat vukû'unu tecvîz, hulyâya alacak mâdde olmadığından, ittifâk lakırdısı olmayarak, yalnız musâfât-ı kadîme i'âde vü tecdîd olunmak üzere Murahhas-ı mersûm ile müzâkere eylemesiyçün Vahîd Efendi taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den me'mûr **[M1 228]** kılınup, Boğaz-ı mezkûra ta'yîn ü tesyîr olunmağla, bir tarafdan Murahhas-ı mersûm igfâl ve bir tarafdan dahi müzâkere-i maslahat olunmak sûretleriyle imrâr-ı vakt olunmakda olduğundan: "Bakalım ne sûret kabûl eder. Ba'dehû ana göre tarafınıza iş'âr olunur" deyü tevkîf olunur iken, Erfurt Mülâkâtı'nda Fransa ve Rusya imperatorları beynlerinde Devlet-i 'aliyye'nin Rusyalu ile münferiden 'akd-i musâlaha etmesine Rusyalu tarafından bi'l-istid'â karâr vermiş olduklarına mebnî, cânib-i saltanat-ı seniyyeden dahi iktizâ eden murahhasların serî'an ta'yîn ve Bükreş'e tesyîr olunmalarını hâvî Rusya Feldmerşalı[1] Prosorowski[2]'nin mahsûs bir kapudan ile kağıdı vürûd edüp, taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den dahi der-'akab murahhaslar intihâb ü ta'yîn olundukları esnâda, Sadr-ı a'zam Mustafa Paşa merhûmun vefâtı mâddesi zuhûr etmiş ise de, bi-hamdihî Te'âlâ âsâr-ı mehâsin-i teveccühât-ı hazret-i Şehriyârî berekâtiyle Devlet-i 'aliyye karâr-ı sâbıkına irticâ' etmeğin, Re'îsülküttâb Gālib Efendi Murahhas-ı Evvel ve mevâlîden Murâd Molla-zâde Rızâ Molla Efendi sânî ve Beylikci 'İzzet Bey Murahhas-ı Sâlis olarak me'mûr ve irsâl olunmuşlardır. Berü cânibden Boğaz-ı mezkûrda müzâkere olunan İngiltere maslahatına intizâr eylediğimiz hâlde, İngiltere Murahhası ba'de-zîn imhâl ü ta'vîka gelmeyüp, iki şıkkın birini irâ'e vü teklîf eylediği haberi mûmâ ileyh Vahîd Efendi tarafından vürûd etmekle, 'akd-i musâlaha olunmadığı sûretde encâmında olacak mazarrât ve hasârât-ı gayr-i mahsûresinden kat'-ı nazar, böyle 'arz-ı musâlaha eden devlet murahhasına redd ile cevâb verilmeğe mesâğ-ı şer'î olmadığı, 'ulemâ'-i a'lâm hazerâtı tarafından ifâde vü inbâ ve şer'an in'ıkād-ı musâlahaya mübâderet olunmak lâzım geldiği beyân ile ifşâ olunarak, İngilterelü ile fekat 'akd-i musâfât-ı kadîme olunmakdan nâşî, Murahhaslık ve Elçilik ile Boğaz-ı mezkûra vürûd etmiş olan Mösyö[3] Ader** nâm İngiltere ministerosu dahi râkib olduğu fırkateyn sefînesiyle 'îd-i şerîfin ikinci günü◊ Âsitâne'ye vürûd ve serayında ku'ûd **[M1 229]** etmişdir.

---

* "معاذ الله تعالى = Allah korusun" anlamına gelen bu cümle Arapça bir duâdır.

1 Feldmerşalı A : Feldmarşalı M1

2 Prosorowski : Pozoreski (پوزورسکی) A, M1. Rus Mareşali A. A. Prosorowski için bk. meselâ Arthur Kleinschmidt, *Drei Jahrhunderte russischer Geschichte*, s.249.

3 Mösyö M1 : میسو A

** Burada söz konusu edilen Ader (ادر), İngiliz hükümetince 1808 şubatında barış görüşmelerini yürütmek üzere memur edilen diplomat Sir Robert Adair (1763-1855)'dır. Sir Adair 26 Ocak

Devlet-i 'aliyye'nin İngilterelü ile mûcib-i husûmet ü mübâyenet olur beyninde bir hâlet yoğiken, mücerred Fransalu[1] hâtıriyçün ihtiyâr u irtikâb olunan mazarrât ü hasârâtın hadd ü gāyeti olmadığı ve buna mukābil Fransalu[2] tarafından bir gûne i'ânet ü menfa'at meşhûd olmamış ve harben İngilterelü ile mukāvemet edemeyecekleri müsellem ü âşikâr olmuşiken, Devlet-i 'aliyye yine usûlünü bir vechile tagyîr etmediği hâlde, zarûrî İngilterelü ile 'akd-i musâlaha ve musâfât-ı kadîmeye mecbûr olarak, vech-i muharrer üzere sûret verilmiş olmak mülâbesesiyle, bu bâbda Devlet-i 'aliyye'ye hiçbir[3] deyecek olmayup, bâ-husûs Fransa[4] ve Rusya imperatorları taraflarından dahi 'arz-ı musâlaha ile İngiltere'ye mahsûs kuryerler irsâl ve pey-der-pey muhâbere vü mükâtebeye mübâderet ile iştigāl olunmakda olmağla, Devlet-i 'aliyye'nin Fransalu[5] hakkında evvel ve âhır iltizâm eylediği hulûs u safvet ü metânetinde ne gûne kusûr u halel ihtimâli olmadığından, mukābele bi'l-misl şerîtası üzere semerât-ı hasenesi zuhûruna her bâr ümmîd ü intizâr üzere olduğunu mübîn bu tarafda Fransa[4] Maslahat-güzârı'na verilan takrîr-i resmînin bir sûreti dahi meb'ûs-i savb-ı 'âlîleri kılınmakdan nâşî, mutâla'asından ma'lûm-i 'inâyetleri olur. Şimdiye dek savb-ı sa'âdetlerine cevâb tahrîrinin te'hîrine sebeb bu mâddeler olup, hamden lillâhi Te'âlâ Devlet-i 'aliyye İngilterelü ile sûret-i gālibiyyetde ber-vech-i ahsen musâlaha etmişdir. İşbu İngiltere Musâlahası'nın derece-i vücûbiyyeti ta'rîf ü beyândan müstağnîdir. [Buna] rağmen Fransalu[5] izhâr-ı husûmet ederse[6] de göze alınmış olmağla, nihâyet ser-rişte verilmamesi mültezemdir*.

Lâyiha 'alâ hâzihi'l-musâlaha

Hamden sümme hamden, meyâmin-i eyyâm-ı hazret-i Şehriyârî ve müsâ'id-i sevâ'id-i teveccühât-ı cenâb-ı Cihân-dârî berekâtiyle Memâlik-i İslâmiyye'de gā'ile 'ale'l-gā'ile olan İngiliz Seferi gibi bir dâhiye-i dehyâ ve mâdde-i fitne-engîz-i 'uzmâ ve el-hâletü hâzih bir 'abes ma'nâ, **[M1 230]** vech-i müstahsen ü a'lâ ile ber-taraf ve sefâyin ve eşyây-ı ebnâ'-i sebîl şimdilik vâreste-i sadme-i tebâh u telef olmağla, Memâlik-i Hâkāniyye'nin 'âmme-i

---

1809 ile 10 Temmuz 1810 arasında İstanbul'da Büyükelçi olarak memleketini temsîl etmiştir; bk. "Sir Robert Adair", *Türk (İnönü) Ansiklopedisi*, Ankara 1946, I,108.

◊ 2 Şevvâl 1224 = 10 Kasım 1809 Cuma.

1 Fransalu M1 : Françelü A
2 Fransalu M1 : Françelü A
3 hiçbir A : hicbir A
4 Fransa M1 : Frınçe A
5 Fransalu M1 : Françelü A
6 ederse A : eder ise M1

* **"Hulâsa-i mektûb-i Vekîl-i Re'îs** ..... mültezemdir" kısmında yer alan bilgiler "İngiltere musâlahasına dâ'ir makām-ı Riyâset'den Paris Elçisi Muhibb Efendi'ye gönderilan tahrîrât" başlığı altında *Târîh-i Cevdet*'in IX. cildinin zeylinde ihmâl edilebilir birkaç değişiklikle s.290-291'de kaydedilmiştir.

sükkânı, du'ây-ı efzâyiş-i 'ömr u ikbâl-i Şâhâne ve senây-ı müşâhede-i âsâr-ı yümn ü iclâl-i Mülûkâne ile ter-zebân oldular. Zîra Devlet-i 'aliyye'nin zemân-ı kesîrden berü 'adûy-ı tabî'îsinden[1] mütehammil olduğu bâr-ı girân ü 'asîrden rehâ-yâb olması vesâ'ilini, re's-i cümle-i mevâdd ü mesâ'il takdîr ederek, çok müddet erbâb-ı 'akl u dikkat sâk-ı gayreti teşmîr ve bin belâ ile gücile râbıta-pezîr edebildikleri usûl-i maslahat, bundan akdem ba'zı mezhebdâş düşmenânın envâ'-ı bürhân-ı şeytânîsiyle muhtellü'l-ezhân olan ba'zı 'âkıl geçinür[2] ve a'lem-i vakt bilünür[3] sebük-mağzânın sa'y-i hılâfkârânesiyle vak'a-i hal'-ı Selîm Hânî'de bâ-meşiyyet-i Râbbü'l-'izzet serî'an muhtell ü perîşân olup, mukaddemde *"Zıddu'z-zıddı muvâfikun li-ahadi'l-müteżâddîn"** kā'ide-i hikemiyyesi mûcebince, düşmen-i tabî'î ile muhârib bulunan cânibi iltizâm ve anınla muktezây-ı maslahatınca muvâfakat ü mu'âvenet eden taraftan teberrî vü mücânebete kıyâm u ikdâm olunduğu husûsunun âhır-ı kâr istilzâm eylediği fitne-i bî-hengâmla, mir'ât-ı mülâhazât-ı Devlet bi'l-külliyye ber-'aks ve tagyîr[4] ve meslek-i mezbûru tercîh ü ihtiyâr eden vükelâ'-i saltanat katl ü tedmîr ve ol niyyet-i hayriyye şerr u şûra tagyîr olunmuşidi, ya'nî Memâlik-i 'Osmâniyye ve kılâ'-ı Hâkāniyye'nin bayağıca rub'u ve belki minciheti'l-menfa'a nısfı ile mîzân olunur erâzî vü bilâda envâ'-ı gadr u desâyis[5] ile bi-gayr-i hakkın itâle-i dest-i 'udvân eylediğinden mâ'adâ, zemân-ı mîlâd-ı hazret-i Mesîh'den berü beyne'n-Nasârâ mesbûk bi'l-misl olmayan bir tarz-ı nâ-revâ ile Leh Devleti Memâliki gibi erâzî ve[6] ba'zı devlet ve milleti bi-temâmihâ gasb u istîlâya ruhsat-dâd-ı cevâz ü imkân olduğundan, Nemçe ve Prusya devletleri gibi ba'zı tama'-kârânı dahi igfâl birle[7] hakk-ı sükût olarak hisse-mend-i mukāseme-i nâgehân etmek cihetiyle şeyn-i gadr u irtikâbda kendüsüne hem-'inân ve ol zemân[8] İngiltere Devleti sükût ile mu'âmele ve Fransa Devleti ancak **[M1 231]** lafzan mücâdele ile imrâr-ı evân eylediklerinden, devlet-i mezkûrenin sükkân ü zâdegânını izhâr-ı lafz-ı serbesiyyetle ehâlî-i Kırım gibi[9] idhâl-i taht-ı râbıta-i ra'iyyet ü zimmet ve belki giderek giriftâr-ı kayd-ı rıkkıyyet eden Rusya Devleti'nin bu tecribâtla mizâc ü etvârı ve sâ'ir İsvec ve İran ve Buhârâ devletleri ve Devlet-i 'aliyye memâliki haklarında

---

1 'adûy-i tabî'îsinden A : a'dây-ı tabî'iyyesinden M1
2 geçinür A : gecinür M1
3 bilünür A : bilür M1
* "ضد الضد موافق لاحد المتضادين = Zıttın zıttı, iki zıttan birine uygun düşer" anlamına gelen Arapça bir kural cümlesidir.
4 tagyîr A : tegayyür M1
5 desâyis A : vesâyis M1
6 erâzî ve A : erâzîyi M1
7 igfâl birle M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile sonradan satırın üstüne yazılmışlardır] A
8 ol zemân [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile sonradan satırın üstüne yazılmışlardır] A : اولزمان M1
9 ehâlî-i Kırım gibi M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile sonradan satırın üstüne yazılmışlardır] A

merkûz gıtâ'-i riyâ' ü istitâr olan niyyeti ve bi't-tecribe meczûm u muhakkak[1] olan 'âdet ü mişvârı, erbâb-ı ebsâr 'indlerinde âşikâr ve İngiltere Devleti ile yek-cihet ve müte'âvin ü kafâdâr oldukları cümleye be-dîdâr olduğundan, Devlet-i 'aliyye dahi anların muhâlifi tarafı iltizâma elbet mecbûr olmuşidi. Zîra Vâsıf Efendi Târîhi'nde mastûr olduğu üzere, 'ahd-i merhûm Mustafa Hân-ı sâlis'de seksan iki târîhinde* küşâd olan sefer-i hümâyûna sebeb ü 'illet, Devlet-i 'aliyye'nin ez-kadîm hukūk-ı düvel ü milele ri'âyet 'âdeti muktezâsınca, mübtelây-ı gadr-i sarîh olmuş hem-civârı Leh Devleti'ni dahi münferiden himâyet ü sıyâneti mâddesi olup, bu maslahatda Devlet-i 'aliyye kānûn-i mülkdârî ve hukūk-ı beşeriyye lâzimesince sâhib-i hakk-ı sarîh olduğunu cemî' cihâniyâna merdâne ibrâz ü işâ'at etmişiken, ol târîhde dahi Rusya donanması Ak-deniz'e Bahr-ı Baltık'dan çıkup, Septe[2] Boğazı'ndan ancak İngiltere Devleti müsâ'adesiyle güzâr eylediğinden başka, donanma-yı mezbûr amirali olan Orlof** ile bi'l-ma'iyye Ak-deniz'e gelan İngiltere donanması amirali Elfinston[3], Çeşme yakasında otuz iki kıt'a sefâyin-i donanmayı külliyyen ihrâk bi'n-nâr ve ol vakitde Devlet-i 'aliyye'nin İngiltere Devleti ile beyninde deyyâr kîl ü kāl olmayarak, 'uhûd ü musâfât derkâr ü üstüvâr iken, esnây-ı dostîde böyle bir 'azîm gadr u hasâra dûçâr etmişidi.

Ve Büyük Petro ta'bîr etdikleri[4] Rusya Kıralı vaktinde Moskov Memâliki henûz devlet sûreti kesb edeliden[5] berü İngiltere Devleti, Rusya'nın vükelâ ve ser-i kârânını kabza-i celb ü teshîre almağla, anları kendüsünün Avrupa berrinde iktizâ eden hıdemât-ı mühimmesinde bayağı kendü askerlerinden ziyâde istediği gibi istihdâm edüp, [M1 232] şâyed cüz'îce hıdmetinde kāsır yahûd taht-ı hükm ü mecbûriyyetinden bir takrîble kurtulmak içün ser-i mû harekete kādir olan ricâl ve kıralı 'ahd-i karîbde vukū' bulan maktûl[6] Pavlos nam

---

1 gıtâ'-i riyâ' ..... muhakkak M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.104a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

* Lehistan'ı himâye için Rusya'ya sefer açılması, 26 Cumâdulûlâ 1182/8 Ekim 1768 cumartesi günüdür; bk. Danişmend, *İOTK*, I,43. Müellifimizin Vâsıf Efendi Târîhi'nde mastûr olduğu üzere diyerek yer verdiği bilgilerden bazıları için bk. Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*, yayınlayan Mücteba İlgürel, Ankara 1994, s.275.

2 Septe A : Sebte M1

** Rus Feldmareşali Kont Grigoriyeviç Orlov (1734-1783), 1768-1774'teki Türk-Rus Savaşı sırasında Çeşme Deniz Savaşı'nda Rus Donanması'nın başındaydı; bk. "Orlov", *Büyük Larousse*, XVII,8888-8889. Ayrıca Alexis Orlof şeklinde yazıldığı yer için bk. meselâ F.-C.-H.-L. Pouqueville, *Histoire de la règènèration de la Greece: comprenant le prècis desèvènements depuis 1740 jusqu'en 1824*, Bruxelles 1843. I,19,20,30,31,32,33,34,233.

3 Elfinston (الفنسطون) M1 : Elfiniston (الفنيسطون) A. John Elphinston (1722-1785) İskoçyalı bir gemici iken Rusya hizmetine girerek Türkler'e karşı 1770'te Sakız Adası ve Napoli sularında savaşmıştır; bk. "Elphinston, John", *Türk Ansiklopedisi*, XV,117-118.

4 ta'bîr etdikleri A : dedikleri M1

5 edeliden M1 : edelden A

6 maktûl M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A

Rusya İmperatoru gibi yine dest-i vükelâsiyle[1] katl ü i'dâm etdirdiği, ma'lûm-i cümle-i düvel olmuşidi. Pes böyle bir devlet-i muntazama-i sanâyi'-kâr ve bu gûne bir millet-i hired-kâr ve dûr-enzârın[2] bu def'a dahi Devlet-i 'aliyye[3] usûl-i vaktine gerçi münâfî ve muhill, ammâ öteden berü kendü 'adû-yi tabî'îsinden emn ü râhatına mâni' u hâ'il olur a'mâl-i feylesof-vârîsiyle garazı yine Fransa ve sâ'irleri gibi ba'zı düvel-i berriyye 'aleyhine istihdâm edegeldiği, Devlet-i Rusya'nın el-hâletü hâzih kuvvetini taraf-ı âhara cerr ü 'aks birle za'fını mûcib olacak Devlet-i 'aliyye asâkirini[4] Rusyalu semtinden celb ü cerr ile müstahdeminin kuvvetini düşmeni 'aleyhine muzâ'af u mükerrer kılmak idüği dakîkaya, devr-i sâbık ve vakt-i 'Alemdâr Paşa[5] vükelâsında dikkate ehil bulunamayup[6], bulundu ise dahi nâfiz olamadı. Zîra andan mukaddemce dahi Boğaz'dan sefâyin-i harbiyyesini imrâr ve dokuz kıt'a kebîr sefâyin-i donanmayı ihrâk bi'n-nâr ve hicbir devletin şân u vekârına lâyık olmayan makarr-ı saltanat pîş-gâhında lenger-endâz-ı karâr olarak, Devlet-i 'aliyye'yi eşedd-i a'dâsiyle musâlahaya icbâr ve Rusyalu'nun i'lân-ı harbden mukaddem gasb sûretiyle zabt eylediği Eflâk ve Boğdan ve kılâ'-ı Hâkāniyye[7] hâlâ Devlet-i 'aliyye'nin hakk-ı sarîhi iken, gûyâ anları istirdâda te'ahhüd[8], lâkin hıtâm-ı maslahata kadar Çanak-kal'ası kendüye teslîm ve memâlik-i mezkûre dahi kemâ-kân Rusyalu yedinde ibkā olunmak üzere sonra tathîri muhâl olur bir başka belâ ile dahi mübtelâ ve Boğaz ve yakayı dahi der-pençe-i zabt u istîlâ etmek içün[9] ağız otuyla bir tevassut-i cebrî sûretini teşdîd ve mudhikât makūlesi[10] mevâ'îd-i 'urkūbiyyeyi bast u temhîd ve zehr-âb-ı fesâdı nâsa işrâb ile keyfiyyet-i 'isyânı tahdîd ve bu takrîble devleti tehdîd etmekle, Pâdişâh-ı vakti terhîb ü tekdîr ve ricâl-i 'asrı mübtelây-ı hirâs-i katl ü tedmîr etmişidi.

Ve temâm ol esnâda bir başka takım asâkir ve donanmasını[11] öteden berü [**M1 233**] bunun dahi matmah-ı nazarı olan Memâlik-i Mısriyye'yi zabt u istîlâ sevdâsiyle Reşîd sâhiline ba's ü isrâ ve asâkirini ihrâcla İskenderiyye'ye

---

1 yine dest-i vükelâsiyle [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A : yine dest-i vükelâsiyle (بكلاسيله) M1
2 dûr-enzârın A : dûr-intizârın M1
3 Devlet-i 'aliyye A : devlet M1
4 asâkirini A : askerini M1
5 'Alemdâr Paşa M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
6 bulunamayup A : — M1
7 Hâkāniyye M1 : + [Bu kelime önce "Hâkāniyye'yi" şeklinde yazılmış, daha sonra sondaki "yi" kısmının üzeri çizilmiştir] A
8 te'ahhüd A : + ile M1
9 sonra ..... içün M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.105a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A
10 ve mudhikât makūlesi [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.105a'nın sağ tarafına yazılmışlardır] A : + ve M1
11 donanmasını M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "dahi" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

kadar hatve-peymâ olmuşlar iken, Vâlî-i Mısır'ın mukâbelesiyle ekseri makhûr ve bakıyyetü's-süyûf olanlar dahi sefînelerine firâra mecbûr olmuşlar idi. Âsitâne'ye gelan donanmasının dahi ceng-i zâhirî ile temşiyet-i maslahat edemeyeceği gerçi bâhir olup, lâkin bu mâdde ile cümlenin zihn ü i'tikâdı müşevveş ü muhtell olarak, ceng-i zâhirî, istîlây-ı bâtınîye munkalib ü mübeddel oldukda, 'avdet-i makâm-ı evvel etmişidi. İmdi kulağından tesmîm olunan ba'zı muhtellü'l-'ukūl: "Sonra şöyle böyle olur" deyerek henûz olmuş ve olmakda olan zarar ma'lûm ve mu'accele-i *"el-Leyletü hublâ"** ba'de-zemân muhtemel olan zarar-ı mevhûm[1] u mü'ecceli tercîh u takdîmi ma'kūl görmeleriyle, bir fetret-i küllî ve inkılâb-ı 'umûmîye bâdî olmayarak, on yedi sene kadar gerek Dâru'l-hılâfe ve gerek sâ'ir bilâd-ı cesîmede meskûtün 'anh müstemirr u pây-dâr olup, eskimiş Nizâm-ı Cedîd mâddesi behânesi zemîninde niçe niçe kanlar dökilerek nihâyet cünbiş-i rüzgârı yine rîh-ı şimâlî tarafından vezân etdirmeğe sarf-ı iktidâr ederek, 'âlemiyâna bâ'is-i emn ü karâr olan Devlet-i 'aliyye'yi belâdan belâya dûçâr ve Pâdişâh-ı Mahmûdü'ş-şiyem *edâmallâhu devletehû mâ dâme'l-'âlem*** hazretlerini dahi teskîn-i mâdde-i tuğyân zımnında ile'l-ân bunca mihen ü meşakkate giriftâr eylediği ve bu mukaddimâtdan ekser düvel-i Avrupa usûlüne dahi tetarruk-ı ihtilâl ü iğbirâr ile anlarda dahi bir başka sûret be-dîdâr olmağla, Devlet-i 'aliyye'nin anlara dâ'ir umûr-i ehemmi husûsan mukaddemâ hasbe'l-ittifâk bi'z-zarûr mültezem olacak Rusya Musâlahası emr-i a'zamı metrûk ve gayr-i mültezem kaldığı ve dâ'imâ harîs-ı gasb u temellük idükleri bi't-tecribe müsbet olup, revâbıt-ı kadîme-i düvele ve hukūk-ı akvâm u milele 'adem-i ri'âyetlerinden *"el-Hükmü li-men galebe"**** şîmesine teba'iyyet birle hem-hudûdları beyninde îkā'-ı fitne ve fetret ü ihlâl-i ezhân-ı ra'iyyet tarîkıyle yalnız memâlik hem-civârı vech-i sühûletle temellüke değil, bi'l-cümle rub'-meskûnun tasarrufuna bile kanâ'at etmeyecek devletlere, mukaddemâ **[M1 234]** oldukça[2] bâ'is-i gûş-mâl ve mûcib-i sükûnet olduğundan, beynlerinde kefe-i terâzû-yi emr-i müvâzenet 'add etdikleri Fransa'yı[3] dahi envâ'-ı ihtilâl ü mekîdetle el-hâletü hâzih bulunduğu hâl-i bî-karâra müncer u giriftâr etmekle, bundan sonra tasmîm eyledikleri düvel haklarında[4] merkûz-i zamîr-i

---

* "الليلة حبلى = Gece, yarın olacaklara gebedir" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

1 mevhûm A : me'mûm M1

** "ادام الله دولته ما دام العالم = Allah onun devletini dünya durdukça sürdürsün" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

*** "الحكم لمن غلب = Hüküm, galebe çalanındır" anlamına gelen Arapça bu cümle, halkın dilinde hadîs olarak bilinmekle beraber, böyle olmayan ve bir hukuk kuralı olduğu belirtilen *"el-Hükmü li'l-gālibi* = الحكم للغلب = Hüküm gâlibindir" sözünden hareketle söylenmiş olmalıdır; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I,364.

2 oldukça A : oldukca M1

3 Fransa'yı M1 : Françe'yi A

4 tasmîm ..... haklarında M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.105b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A

şerîrleri olan mâddelere gûyâ bilâ-mâni' u müzâhim âmâde oldukları ve'l-hâsıl ahvâl-i 'âlem ve mesâlih-i düvel ü[1] ümem el-yevm bulunduğu hâl-i hatarnâke müncer olduğu ve zâyi'ât-ı güzeşteyi i'âde ve kazâ ve îfây-ı mâ-fât ve ircâ'-ı mâ-mazâ 'adîmü'l-imkân olmakdan nâşî, ba'de-ez-ân İngiliz Seferi'nin dahi böyle 'alâ hâlihî imtidâd ü istikrârı ma'nâ ve mefhûmdan 'ârî idüğünden başka, sûret-i 'avk u te'hîr ile 'alâ mâ-kân imrâr-ı zemân husûsu dahi mütecâviz-i hadd-i imkân olmağla, bundan sonra envâ'-ı fesâd ü şerr ve ecnâs-i hatar u zararın kezâlik mukarrer olduğu, mukaddemlere kıyâsla[2] karîn-i bürhân idüği Pâdişâh-ı cihân ve Şehinşâh-ı hurde-dân hazretlerinin telâhuk-ı efkâr-ı hakîmâneleriyle yakîn-kerde-i Şâhâne'leri ve ile'l-ân vukū'-yâfte olan esrâr-ı düvel mukaddemden berü mutâla'a-i tevârîh ve sâ'ir âsâr-ı erbâb-ı fazl u iktidâr ile yegân yegân hâtır-nişân-ı Mülûkâne'leri olmağın, İngilterelü'nün ikide bir teklîf eylediği mâdde-i musâlahaya sûret-i tebessüm-i müsâ'ade izhâr ve hiç olmazsa[3] 'âr-ı niyâzı dûş-i düşmene tahmîl ile 'akd-i müsâlemeye zamîr-i münîr-i Cihân-gîr'lerinde karâr vererek, bu 'abes şuglü şimdilik netîce-pezîr-i hıtâm etmekle, kā'ide-i mükâfâtda muvâfakat-i[4] rüzgâra intizâr buyurulmak tedbîr-i üstâd-kârîsi bilâ-istifsâr ancak zâde-i tab'-ı Şehriyârî'leri olmağla, hak budur ki bu tedbîr-i dil-pezîrde dahi muvaffak-ı hayr-ı kesîr ve mazhar-ı du'ây-ı ganiyy ü fakîr olmuşlardır. Yohsa mukaddemce tahrîr olunan takrîrde, Devlet-i 'aliyye'nin İngiltere Devleti ile mûcib-i husûmet ü mübâyenet olur beyninde hiçbir[5] hâlet yoğiken, mücerred Fransa hâtırıyçün ihtiyâr u irtikâb eylediği mazarrât ü hasârâtın hadd ü gāyeti olmadığı ta'bîri, agreb ve nâ-sezâ ve mu'în-i 'adem-i vukūf-i vükelâdır. Zîra kangı devlet bir âhar devletin mücerred hâtırıyçün ihtiyâr-ı mazarrat eder ve bir devletin **[MI 235]** hasm-ı kadîm ve adarrını[6] iltizâmdan ve ana vakt-be-vakt mu'âvenet-i külliyyeye kıyâm u ikdâmdan a'zam sebeb-i 'adâvet ü mübâyenet ne olabilür? Kaldı ki bundan garaz sâ'irleri iskāt ü igfâl ise, bu emr-i muhâl, amma eğer meslek-i âharı tercîh etmiş olanları ma'nen zemm ü takbîh ise gadr-i sarîhdir. Devlet-i 'aliyye sâyesinde hâlâ bi-hamdillâhi Te'âlâ âsûde olan bu kadar 'ibâd, mukaddemâ kaht-ı ricâl sebebiyle mütesaddî-i ef'âl-i devlet olmuş ba'zı kec-nihâd ellerinde kalmış olsaydı, ma'âzallâhi Te'âlâ şimdiye kadar perîşân ü berbâd olur idi. Lâkin bu ni'met-i emn ü râhat ancak Pâdişâh-ı rûy-i zemîn ve Şehinşâh-ı 'adl-âyîn hazretlerinin meymenet-i kudûm-i sa'âdetleri berekâtıdır ki, anların hâlâ intihâb-kerde-i Mülûkâne'leri olan e'âzım-ı vükelâ'-ı[7] saltanatlarının müdâhenesiz olarak, ta-

1 düvel ü A : düvel Ml
2 mukaddemlere kıyâsla A : mukaddemlerde kıyâsiyle Ml
3 hiç olmazsa A : hic olmaz ise Ml
4 muvâfakat-i A : muvâfakat ve Ml
5 hiçbir A : hicbir Ml
6 adarrını A : âharını Ml
7 vükelâ'-ı A : vükelây-ı Ml

baka-i sâbıka vükelâsı[1] ile beynlerinde ne derecelerde tefâvüt-i haseneleri olduğu, bu mezkûrâtdan ednâ mülâhaza ile ma'lûm u müstefâd olur.

Hakk Te'âlâ bu ni'met-i muhakkaka-i sâye-i saltanatlarının şükrüne cümlemizi muvaffak eyleye ve zıll-ı zalîl-i İlâhî olan vücûd-i Pâdişâhî'lerini envâr-ı feyz-i dâ'imîsiyle müstedâm ve sâye-i Şehinşâhî'lerinde ednâ vü a'lâyı 'ale'd-devâm mütena''am-i emn ü ârâm eyleye, âmîn.

Itlâk-ı Tâhir Efendi

Bundan akdem dâ'ire-bend-i makāl kılındığı üzere Kā'im-makām Çerhacı 'Ali Paşa'nın idlâl ü iş'âle dâ'ir olan dolab-ı igfâline gerden-dâde-i teslîm ü idâre olmadığına[2] infi'âlinden, endâhte-i Halîc-i Mihalic olan Köstendilî Tâhir Efendi'nin husûs-i mezbûrda musîb ü musâb olduğu Şehriyâr-ı ma'delet-şi'âr hazretleri 'indlerinde mukaddemâ dahi müşâr olduğu üzere zâhir u bî-irtiyâb olmağla, mâh-ı cumâdelâhıre[3] evâsıtında◊ müşârun ileyh ıtlâk ve sâ'ir enbâzân-ı Tâhir ile yek-siyâk kılındı*.

Vefât-ı Fâtıma Sultân ve velâdet-i 'Âyişe Sultân[4]

Pîçîde-i ber-teng-i kırtâs kılındığı üzere sene-i sâbıka zilhiccesi evâsıtında◊◊ **[M1 236]** teşrîf-sâz-ı cihân olmağla, meserret-bahş-ı[5] zükûr u inâs-i nâs olan Fâtıma Sultân-ı 'aliyyetü'ş-şân, beyt:

Ey âmede giryân tû ve handân heme kes
Vez âmeden-i tû geşte şâdân heme kes
İmrûz çünân bâş ki ferdâ ki revî
*Handân tû birûn revî ve giryân heme kes***

mefhûmunu istihlâl ile beyân ederek, henûz altı aylık kadar bir nev-nihâl-i gül-i şeş-berg-i hadîka-i Âl-i 'Osmân iken, bâ-hikmet-i Yezdân mübtelây-ı

---

1 vükelâsı M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "ekser" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
2 olmadığına A : olunmadığına M1
3 cumâdelâhıre M1 : cumâ[d]elâhıre A
◊ 11-20 Cumâdelâhıre 1224 = 24 Temmuz-2 Ağustos 1809.
* "**Itlâk-ı Tâhir Efendi** ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,113'te kaydedilmiştir.
4 **Sultân** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.106b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 23 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] A
◊◊ 11-20 Zilhicce 1223 = 28 Ocak-6 Şubat 1809.
5 meserret-bahş-ı A : tebahhuş-i M1
** "ای امده کریان تو و خندان همه کس * وز آمدن تو کشته شادان همه کس
امروز چنان باش که فردا که روی * خندان تو برون روی و کریان همه کس = Ey herkes gülerken ağlayarak gelen! Senin gelmenden herkes mutlu. Bugün öyle ol ki yarın senin gidişine herkes ağlarken, sen gülerek çık!" anlamına gelen bu cümle Farsça bir kıt'adır.

dâ'-i[1] ümm-i sıbyân olup, ma'a hâzâ bîmâr-hâne-i 'âmme olmayan mahallerde fukarâ merzâsından kat'-ı nazar ile ekser[2] merzây-ı kibâr müdâvât ü tîmârında bile ekseriyyâ cem'-i hazaka-i etıbbâ ile muktezây-ı 'ilm-i tıb üzere müzâkere vü şûrâ cümleye ma'lûm ü râygân ve eğer bundan sonra dahi sûret-i şifâ nümâyân olmaz ise *"el-Hükmü li'r-Rahmân"** mezheb-i ehl-i îmân olmağla, etıbbâ dahi ma'fuvv ü ma'zûr-i 'âlemiyân olurlar.

'Ale'l-husûs hânedân-ı pâdişâhânın tedbîr u 'ilâcında birkaç tabîbin her ne kadar mücerreb ve hâzık olsalar dahi, yine 'akılları kâsır ve Bukrât** ve Câlinûs*** hâzır olsalar da yine bi-re'sihim anlara 'ilâc etmekden ictinâb edecekleri, tedbîr-i ebnâ'-i mülûke dâ'ir te'lîfâtlarından erbâbına zâhir u bâhir iken, münâsebet-i fenn-i merkūm sebebiyle mesmû'umuza göre Ser-etıbbâ'-i esbak Nu'mân Efendi-zâde Re'îsü'l-etıbbâ Mes'ûd Efendi, Riyâset-i Tabâbet'e verâset tarîkıyle nâ'il olanların biri olmağla, mu'âlece husûsunu 'adem-i hazâkatiyle bile kendüye hasr ve gerçi fenn-i cerrâhîde kemâli müsellem olup, lâkin 'ilm ü 'amel-i tıbda külliyyen câhil olmağla, İstanbul'a geleliden[3] berü cellâd-ı kātil gibi seyf-i semm-i helâhil 'ilâcâtını sükkân-ı Âsitâne'de tecribe ederek, bir tabîblik nâmını hâsıl etmiş olan Lorenço (لورنجو) [=Lorenzo] nâm bir Fireng-i hazâkat-tengi kendüye teşrîke kasr ile âtiyyü'l-beyân bunca selâtîn ve şeh-zâdegâna pîş-kadem-i râh-ı cinân olan Fâtıma Sultân'a dahi münferiden eyledikleri tedbîr-i nâ-muvâfık, vakt-i hulûl-i ecele musâdif ü mutâbık olmağla, mâh-ı cumâdelâhırın[4] yirmi üçüncü sebt günü◊ cûze-i rûh-i

---

1 dâ'-i A : dâm-ı M1. *Târîh-i Cevdet*, IX,110'da da bilgiler metnimizden alınmakla beraber bu kelime "dâm-ı" şeklindedir.

2 bîmâr-hâne-i ..... ekser M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.106b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A

* "الحكم للرحمن = Hüküm, Rahmân'ındır" anlamına gelen Arapça bu cümle, halkın dilinde hadîs olarak bilinmekle beraber, böyle olmayan, fakat anlamının doğru olduğu belirtilen "*el-Hükmü lillâhi* = الحكم لله = Hüküm Allah'ındır" sözünden hareketle söylenmiş olmalıdır; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I,365.

** Hipokrat (mö. 460? - 375 ?): Tıbbın babası sayılan ilkçağın ünlü hekimi. Hayatı ve gerçek şahsiyeti hakkında pek az güvenilir bilgi vardır. İslâm kaynaklarında adı Bukrât, Bukrâtîs, Ebukrât, Ibukrât, İbukrâtîs gibi şekillerde geçen Hipokrat (Hippokrates)'ın müslümanlar arasındaki imajının en belirgin yanı onu ilki Asklepios, sonuncusu Câlînûs (Galen) olan sekiz tıp üstadı arasına dahil etmeleridir. Modern tıbbın babası sayılan Hipokrat, o güne kadar uygulanan geleneksel dînî-sihrî tedavi metotlarına karşı hem akla, hem tecrübeye yer veren bir tıp anlayışı ortaya koymuştur; geniş bilgi için bk. Esin Kahya,"Hipokrat", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII,119-121.

*** Câlînûs ö.200 (?): İslâm tıbbını etkileyen ünlü Grek tabip ve filozofu. Asıl adı Galenos olup bu ismi İslâmî literatürde Câlînûs şeklinde şöhret bulmuştur. Antikçağ tıbbındaki iki farklı anlayıştan deney ve gözlem yerine Hipokrat ile beraber, aklî istidlâl anlayışının temsilcileri olarak bilinirler. Câlînûs, hipokratik tıp ilmi ve ahlâkına sıkı sıkıya bağlı olmakla beraber tecrübenin önemini de inkâr etmemiştir; geniş bilgi için bk. İlhan Kutluer, "Câlînûs", *DİA*, VII,32-34.

3 geleliden M1 : gelelden A

4 cumâdelâhırın A : cemâziyelâhırenin M1

◊ 23 Cumâdelâhıre 1224 = 5 Ağustos 1809 Cumartesi.

pür-fütûhu lâne-i bedeninden gülistân-ı cinâna tayerân etmekle, vüzerâ vü 'ulemâ' ve ocaklu ber-vech-i kānûn tertîb-i alay-ı mâtem-i hüzn-efzâ ile cesed-i mübâreki Nûr-i 'Osmânî [M1 237] Türbe-i şerîfesinde defn ü ilkā olunduğu hâdise-i gam-fezâsı, mükedder-i kulûb-i şâh u gedâ olup, a'lâ vü ednâ:

Eflâk ki cüz gam nefzâyend diğer
Ne-nihend be-câ tâ ner[1] *bi-âyend diğer*
Nâ-âmedegân eğer bedânend ki mâ
*Ez-dehr çi mî-keşîm ne-âyend diğer**

mazmûnuyla dehân-ı âlâ iken, verây-ı hicâb-ı kenzün lâ yüfnây-ı cenâb-ı Kibriyâ'dan der-'akab eltâf-ı *"İnne ma'a'l-'usri yüsran"*** ser-nümâ olup[2], yevm-i şûm-i merkūmun ahşâmısı olan leyle-i ahadde takrîben sâ'at dört buçukda sûy-i hazîne-i gaybden 'Âyişe Sultân ile müsemmâ bir duhter-i sa'd-ahter-i nâhîd-sîmâ ve 'arûs-i hacle-gâh-ı sulb-i Şehriyâr-ı cihân-ârâ tertîb-i şeb-i sûr-i sürûr içün teşrîf-i dâr-ı dünyâ buyurdukları müjdesiyle münâdîler nidâ eylemekle***, fe-sübhânallâhi Te'âlâ gündüzden hüzn ü melâl ile âşüfte-hâl olan nisvân ü ricâl derhâl ferîhu'l-bâl ve bu emr-i garâbet-me'âl, hazret-i Sultân Süleymânî-hısâlin mü'eyyed[3] min-'indi'l-Müte'âl olduklarında râfi'-i reyb ü ihtimâl olmağla, nâs şâkir ü senâ-hân olarak, devâm-ı 'ömr ü devlet-i Şâhâne ve bekā-y-ı ferr u şevket-i Husrevâne'ye du'âya iştigāl eylediler.

Âmeden-i haber-i[4] ceng-i Vâlî-i Bağdâd bâ[5]-Vehhâbiyân ve encâm-ı hâl-i asker-i îşân

Vehhâbî Su'ûd'un 'Urbân tâ'ifesinden on beş bin kadar askeri[6], Fırat Nehri üzerinde vâki' Cifîr Kal'ası kurbüne bundan akdem nüzûllerinde,

---

1 tâ ner A : nâz M1

* "افلاك كه جز غم نفزايند دكر * ننهند بجا تا نر بايند دكر
نا امدكان اكر بدانند كه ما * از دهر چه ميكشيم نايند دكر = İnsanın derdine dert katan gökler, birisini kapmadan başkasını yerine koymazlar. Dünyaya gelmeyenler eğer bizim zamandan neler çektiğimizi bilseler, bu dünyaya hiç gelmezlerdi" anlamına gelen Farsça bu cümle Ömer Hayyâm'dan alınmış bir rubâ'îdir; bk. Hayyam, *Rubaîler ve Silsilat-al-Tartîb*, s.54.

** "ان مع العسر يسرا = Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık daha vardır" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-İnşirâh 94/6. âyetidir.

2 olup M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "ol" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

*** "Vefât-ı Fâtıma Sultân ..... eylemekle" kısmında yer alan bilgiler esasa taalluk etmeyen bazı değişikliklerle ve "Şânî-zâde Efendi der ki" şeklinde Şânî-zâde Târîhi'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, IX,110'da kaydedilmiştir.

3 mü'eyyed A : mü'ebbed M1

4 haber-i A : خبر M1

5 bâ A : — M1

6 askeri M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "bundan akdem" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

Bağdâd Vâlîsi Süleymân Paşa tarafından yirmi bin mikdâr[1] asker tertîb ile üzerlerine varılmışiken, müşârun ileyh askeri tarafında kesr vukū'uyla asker-i Su'ûdî fursat-yâb olup, ol cânibde kâ'in Sirâc Kazâsı'na şitâb eylemeleriyle, Ser-seksoncu Pâyesi'yle Rakka A'yânı olan Hacı Mehmed Ağa, hâlâ Rakka Vâlîsi 'Abdullah Paşa ile bi'l-müşâvere A'yân-ı mûmâ ileyh Başbuğ olarak kabâ'il ü 'aşâ'ir ve derûn-i şehirde mevcûd ocaklu ve sâ'irden on bin mikdâr piyâde ve süvârî[2] asâkir ile işbu cumâdelâhırenin gurresinde[◊] üzerlerine hücûm u savlet birle ceng ü mukābeleye mübâderet eylediklerinde, ol cem'iyyet-i nuhûset-şi'âr, asker-i 'Osmânî'ye tâb-âver olamayacaklarını teyakkun u istibsâr birle ol havâlîden firâr ve semt-i selâmeti ihtiyâr ile tahlîs-i cânları tarîkıne sür'ate ibtidâr etmişler ise dahi, ta'kîb olunarak **[M1 238]** ba'zıları i'dâm ve iki yüz kadar develeri igtinâm olunup, bâkîsi vech-i merkūm üzere münhezimen Şâmiyye tarafına düşmeğe ikdâm eylediklerinden, Rakka Eyâleti[3] akdâm-ı şe'âmet-irtisâmlarından tathîr olunduğu, A'yân-ı mûmâ ileyhin bu def'a vürûd eden tahrîrinde takrîr olunmuş havâdisdendir.

Vusûl-i Serdâr-ı ekrem be-Sahrây-ı Edirne[4]

Ordu-yi hümâyûn[5] Dâvud-paşa Sahrâsı'ndan ba'de'l-hareke, kat'-ı merâhil-i mu'tâde mâh-ı cumâdelâhırenin[6] yirmi altıncı selâsâ günü[◊◊] Serdâr-ı ekrem hazretleri[7] muhayyem-gâh-ı Sahrây-ı Edirne'ye vusûl* ve Nehr-i Tunca kenârında mansûb olan otak-ı mu'allâ-mâtâk-ı Âsafâne'lerine nüzûl eylediler.

Tahrîr ü irsâl-i Dalkılıc[8]

Mukaddemce tahrîrine irâde-i seniyye-i Husrevâne te'alluk etmiş olmağla, çend müddetden berü yeniçeri ve cebeci sunûfundan tahrîr ve mikdâr-ı kifâye teksîr olunan biraz yoldaşların ba'zıları sükkân-ı Âsitâne'den

---

1 mikdâr A : mikdârı M1
2 süvârî M1 : süvâr A
◊ 1 Cumâdelâhıre 1224 = 14 Temmuz 1809 Cuma.
3 Eyâleti M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "rağmen" gibi okunabilecek bir kelimenin üzeri çizilmiştir] A
4 **Edirne** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.107b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 26 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] A
5 hümâyûn M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "Livây-ı sa'âde" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
6 cumâdelâhırenin A : cemâziyelâhırenin M1
◊◊ 26 Cumâdelâhıre 1224 = 8 Ağustos 1809 Salı.
7 Serdâr-ı ekrem hazretleri M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
* "Ordu-yı hümâyûn Dâvud-paşa ..... vusûl" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,117'de kaydedilmiştir.
8 **Dalkılıc** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.107b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 5 {Rece}b" yazısı vardır] A

adam soymak ve Yehûd ve Nasârâ tâ'ifelerinden tegallüben haylîce postal akçaları almak gibi evbâşlığa ekser ehâlîyi mükâfât-ı mu'âvenet-i vakt-i gavgâ vü perhâş olarak, Oda-başı te'dîbiyle bir vâfirce eyyâm haylîce ta'zîb[1] u tekdîr eylediklerinden sonra, Bahr-ı siyâh Boğazı taraflarında[2] merbût-ı sevâhil-i intizâr olan Varna kayıklariyle ol tarafa sevk u tesyîr olunmalariyçün mâh-ı recebin beşinci günü[◊] Âsitâne'den ateş kayıklarına süvâr olarak Boğaziçi'nden murûrları esnâlarında[3], âlât-i nâriyye isti'mâliyle ekserinin henûz ülfeti olmadığından nâşî, çok sâhil-hânelerin bâm ü câmlarını tüfeng ve tabanca kazâ kurşûnuyla rahne-dâr ve derece-i âteş-bâzlıklarını, temâşâ eden[4] sefâ'in-i Efrenciyye tavâ'ifine[5] dahi izhâr ederek güzâr eylediler*.

Nasb ü irsâl-i Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî

Sadâret-i 'uzmâ Kethudâlığı'yla Âsitâne'den Ordu-yi hümâyûn ma'iyyetiyle 'âzim-i savb-ı gazâ olan İbrâhîm 'Afîf Efendi, fî zâtihî nahîf ve hemîşe müştagil-i 'ilâc ü tîmâr, **[M1 239]** 'alîl-mizâc ve za'îf olmağla, mukaddemâ 'azîmet ü ikāmetde tahyîr olunmuş ise de[6], hıdemât-ı cihâdiyyede bulunmak niyyeti ifâdesiyle 'azîmet-i sefere sâk-ı gayreti teşmîr etmişidi. Ol esnâlarda müşâkk-ı sefer[7] sebebiyle 'illet-i mizâcı iştidâd bulup, bî-tâb ü tüvânlığı müzdâd olarak, rükûb ü nüzûle iktidârı bi'l-külliyye münselib ve meyyit-i müteharrik mesâbesinde olduğu meşhûd-i Sadr-ı vâlâ-menâkıb oldukda, hâline rahm ü şefekatle Silivri merhalesinde tevakkufa ruhsat erzânî ve Kethudâlık umûrunun idâresi Re'îsülküttâb Seyyid Mehmed Sa'îd Gālib Efendi'nin bi'l-vekâle muhavvel-i 'uhde-i liyâkat-'ünvânı buyurulmuşidi. Ordu-yi hümâyûn'un Edirne'ye vusûlünden akdemce mûmâ ileyh terk-i hayme-gâh-ı fenâ ve sefer-i 'âlem-i bekā eyleyüp, vasıyyeti üzere na'ş-ı mağfiret-nakşı Eyyûb Ensârî civârında defn olunmak içün Âsitâne'ye i'âde olundukda, Rikâb-ı müstetâb'da Vekîl-i Kethudây-ı Sadr-ı vâlâ Cânib Sâlih Efendi, mûmâ ileyh yerine Kethudâlık mesnedine intihâb[8]-kerde-i Şehinşâh-ı dânâ olmuş idüği haberi, esnây-ı râhda Ordu-yi hümâyûn'a vâsıl ve ordu-yi zafer-bûyun[9] Edirne Sahrâsı'ndan hareket etdiği mâh-ı recebin yedinci sebt

---

1 ta'zîb A : ta'zîr M1
2 taraflarında A : taraflarından M1
◊ 5 Receb 1224 = 16 Ağustos 1809 Çarşamba.
3 esnâlarında A : esnâsında M1
4 temâşâ eden M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
5 sefâ'in-i Efrenciyye tavâ'ifine M1 : sefâyin-i Efrenciyye tavâyifine A
* "Mukaddemce tahrîrine irâde-i seniyye-i ..... eylediler" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,119'da kaydedilmiştir.
6 de A : — M1
7 sefer A : sefere M1
8 intihâb M1 : + [Bu kelime metinde üzeri çizilen "nasb" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A
9 zafer-bûyun M1 : zafer-pûyun A

günü◊ mûmâ ileyh orduya dâhil olup, ber-mu'tâd-ı dîrîn huzûr-i Serdâr-ı Âsaf-âyîn'de hil'at ilbâs ve Kethudâlık mesnedine iclâs ve bu cihetle Ahmed 'Azmi Efendi, Rikâb-ı kamer-tâb Kethudâlığı'yla mü'ekkel-i umûr-i nâs kılındı*. Gerçi 'Afîf Efendi merhûm Kethudâlık mesnediyle marazı[1] hâlinde Ordu-yi hümâyûn ma'iyyetini istid'â eyleyüp, lâkin bu sebeble kendüye dâ'ir olan[2] umûr-i seferiyye gibi bir nâzik maslahat ve mâdde-i mühimme vü mu'tebereyi bîmârî-i rehâvete mübtelâ eyledi. Binâ'en 'aleyh umûr-i cumhûra dâ'ir mesâlihde iltizâm-ı nâ-sezâ yahûd ri'âyet-i hâtır, usûl-i hükümdârîye münâfî ve mugâyir olduğu, âsâr-ı siyâsiyye mutâla'a edenlere zâhir u bâhirdir.

Tesyîr-i Donanma ber-Bahr-i siyâh ve keyfiyyet-i keştîhâ[3]

Bundan mukaddemce Batrona Gemisi Başbuğluğu ve iki 'aded dîğer hem-pâ kalyonlar himâyetleriyle Tuna Donanması nâmiyle irsâl olunan şalopelerden muntazar u maksûd [M1 240] olan hıdmet ü sûd[4] mefkûd olup, anların kimi Rusya Donanması sadmesiyle kazâ-zede ve kimi karaya uğrayup bergâşte olmağla, el-hâletü hâzih Kara-deniz'de düşmen donanmaları geşt ü güzâr ve sevâhile ve sefâyin-i tüccâra her bâr îsâl-i zarar u hasâr etmekde iken, bir müddetden berü Kavak-hisârı başına çıkup Boğaz Bekcisi gibi Kara-deniz'e doğru imâle-i dûr-bîn-i enzâr etmede olan Kapudan el-Hâc Mehmed Paşa, emr u ikdâm-ı hazret-i Şehinşâh-ı fermân-revâ ile levend ü mellâh ve mühimmât ü zahîre ve sâ'ir bi'l-cümle âlât ü levâzımâtları müheyyâ on iki kıt'a üç[5] anbarlu ve kabaklu kebîr kalyon-i kûh-nümûn ve firkateyn ve korvet ta'bîr olunur kebîr u sagîr bir takım sefâyin-i ejder-gûndan[6] 'ibâret Donanma-yı hümâyûn[7] ile mâh-ı receb evâsıtında◊◊ Boğaz'dan fekk-i hadîd-i ikâmet ve Rumeli sevâhilini kollayarak Köstence ve Mengalya[8] taraflarına doğru imâle-i sükkân-ı 'azîmet eylemişidi.

Varna sularına vusûllerinde karşılarında üç 'aded kalyon nümâyân olup, hapazlama kullanarak iki palamar boyu alargalarından[9] bandırasını

◊ 7 Receb 1224 = 18 Ağustos 1809 Cuma.

* "**Naşb ü irsâl-i Kethudây-ı** ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,117'de kaydedilmiştir.

1 marazı A : maraz M1

2 kendüye dâ'ir olan M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın ve vr.108a'nın altına yazılmışlardır] A

3 **keştîhâ** A : **keşthâ** M1

4 sûd M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "hâlen" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

5 üç A : üc M1

6 ejder-gûndan A : hümâyûndan M1

7 donanma-yı hümâyûn A : donanma M1

◊◊ 11-20 Receb 1224 = 22-31 Ağustos 1809.

8 Mengalya A : Menkalya M1. Bu kelime *Târîh-i Cevdet*, IX,45'te "Menkalya" şeklindedir.

9 alargalarından M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra satırın devamına ve vr.108b'nin sol kenarına yazılmış olan "asker gösterme[rek]" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

değişdirüp[1], askerden nâm u nişân göstermeyerek[2] güzâr ile İstanbul Boğazı tarafına doğru revân eylediler.

Kapudan Paşa hazretleri mukaddemâ hasekiyândan ve sonra serbostâniyân olup, ancak Boğaz-içi'nde idâre-i hayr-zâne-i[3] fülke-i sultâniyyeden mâ'adâ, umûr-i Bahriyye'de yayan[4] iseler de ma'zûr u ma'fuvv olmağa şâyân ve idâre-i[5] umûr-i donanma, muhavvel-i 'uhde-i kapudânân iken, inşâ ve tesyîr ve tasfîf-i[6] sefâyin ve fenn-i muhârebe-i deryâya 'ilmen değil ise de 'amelen oldukca âşinâ olan Hüseyn Paşa bakıyyesi ekser kapudanlar, Seyyidî 'Ali Paşa* zemânında havf-ı kîn[7] ü 'adâvetinden tersân u lerzân ve başlarına gûn-â-gûn Seyyidî 'Ali hâlleri gelerek her biri bir tarafa perâkende vü perîşân ve birazı dahi aşağı Boğaz'da maktûl-i seyf-i gadr u 'udvân olup, birkaçı[8] menkûben mevcûd iseler de, kapudanlar 'indinde[9] irtikâb-ı su'âl ü cevâbdan bile endâhte-i girdâb-ı hırmân ve ancak Tersâne Çavuşluğu'ndan gelme it bozuntusu ve zorba süzüntüsü bir alay harbî-iz'ân, dîvân-hâne ve kahve-hânede: "Okumak ve[10] yazmak [MI 241] ve hendese öğrenmek bize[11] göre ne imiş? Bizim işimiz hemân çatup almakdır" deyerek üç anbarlıya bıçak çekmek ve kal'a dîvârına kurşun atmak gibi Cezâyir lâfiyle boş yere imrâr-ı zemân ve bu makûle kelâm-ı Türkâne ile ihlâl-i ezhân-ı nev-resân ü levendân birle Çeşme yakası ve Çanak-kal'ası ve Kara-deniz vak'asında donanma-yı Pâdişâhî'yi bi'ddefe'ât mahz-ı cehlle düşmene[12] 'abes yere külliyyen çatır çatır sûzân etdiren[13] câhilân**, gün-be-gün esbâb-ı galebeden olan sanâyi'-i harbiyyesini tekmîl ü itmâma ancak sa'y-i firâvân eylediği ecilden, tegallüb eden düşmenâna[14] mukâvemetleri mütecâviz-i hadd-i imkân olduğu kendülere

---

1 değişdirüp MI : + [Bu kelimeden sonra yazılan "üzere" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
2 bandırasını ..... göstermeyerek MI : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.108b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A
3 idâre-i hayr-zâne-i A : hayr-zâne-i idâre-i MI
4 yayan A : yaban MI
5 idâre-i A : irâde-i MI
6 tasfîf-i A : tasfîb-i MI
* Müellifimizin Seyyidî 'Ali diye bahsettiği kişi, zamanının önde gelen bilginleri arasında yer alan, geçtiği yerlerde gördüklerini ve karşılaştığı olayları *Mirâtü'l-memâlik* adlı kitabında topayan Türk denizcisi Seydi Ali Reis (1498-1562/63) olmalıdır; geniş bilgi için bk. "Seydi Ali Reis", *Büyük Larousse*, XX10420.
7 havf-ı kîn A : hû-kîn MI
8 'udvân olup, birkaçı A : عداوندن olup, birkacı MI
9 kapudanlar 'indinde MI : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
10 ve A : — MI
11 bize A : bire MI
12 düşmene MI : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın ve vr.109a'nın sağ kenarına yazılmıştır] A
13 etdiren A : etdiran MI
** "Tesyîr-i Donanma ber-Bahr-i siyâh ..... câhilân" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,145-146'da kaydedilmiştir.
14 düşmenâna MI : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "ile" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

dahi nümâyân oldukca, havf-ı mu'âhaze-i Sultân-ı 'âlî-şân'la kalb-i nâdânları her bâr giriftâr-ı halecân olduğundan, ol yâve-gûyânın ta'assub-i Türkâne ve te'annüd-i câhilâneleri galeyân birle ba'zı mecma'-i erâzil-i nâdânda ketm-i kabâhat ve setr-i rezâlet zımnında[1] devlet ve vükelâya hemân iftirâ vü bühtâna başlayup, gûyâ Azak ve Kırım ve Özi istîlâlarına Nizâm-ı Cedîd yahûd Segbân-ı Cedîd mâddeleri bâdî olmuş ve Kartal[2] bozgunu bir müretteb askere[3] vukū' bulmuş gibi hezeyân eden yâdigârân, bu def'a dahi yanlarından geçen sefâyin-i mezkûreyi: "Mukaddemce talî'a sûretinde irsâl olunan Patrona ile dîğer iki kıt'a sefînelerdir" zanniyle müsâmaha ederek geçürdükden sonra, Varna pîş-gâhına vardıklarında, sefâyin-i mârretü'z-zikr mukaddemâ iki 'aded beş çifte ile derûnundaki dalkılıc neferâtını esîr eden sefîneler olup, esîrler hâlâ derûnlarında pâ-beste-i zencîr olduklarını anlara Varnalular ihbâr eylediklerinde, te'essüf-künân yine girü Boğaz tarafına imâle-i sükkân eylediler. Meğer fi'l-hakîka Varna ehâlîsinin ihbârı üzere anlar Rusyalu sefîneleri olup, sevk-i rüzgâr ile bî-ihtiyâr Donanma-yı hümâyûn alabandasına düşüp, derhâl bandıralarını tahvîl ve donanmayı techîl ederek kollanup geçmişler. Amma bundan agrebdir ki sonra donanmanın Boğaz'a doğru 'avdet ü 'azîmeti zalâm-ı leyle musâdefet etmekle, yine ol gemilerin birisi sevk-i sâ'ika-i bahr ile *min-haysü lâ yeş'ur** Donanma-yı hümâyûn arasına düşüp, ol esnâda **[M1 242]** hevâ mayna etmekle, sür'at-i seyr-i sefâyine mâni' olarak, sabâha kadar yelken üzerinde gemileri birbirlerinden müteferrik[4] bırakdılar.

Bu aralıkda ba'zı bakıyye kapudanların biri, merkūm sefînenin bîgâne olduğunu bir takrîble anlayup, hiss eylediğini[5] ifâde içün fânûs çekmekle işâret etdikde, sâ'ir donanma gemileri dahi işâret-i mersûmeye cevâb olarak bi'l-cümle fânûslar gösterdiklerinde, ma'hûd gemi dahi bi'z-zarûr fânûs göstermekle, fânûsların 'adedi donanma gemilerinin yekûn 'adedinden bir ziyâde görünmüş ise de, ol vakit rüzgâr külliyyen kalmış olup, tâ ki teneffüs-i subhla intişâr-ı rûşenî nümâyişinde rüzgâra dahi tekrâr cünbiş-i vezâyiş[6] geldikde, sefîne-i mezkûre bütün yelkenlerini fora edüp yol vermekle, pupasına firâr eylediği, donanma ehâlîsine leke-zen-i çehre-i intibâh olup, ol vakit cümlesi bir alaydan ta'kîbine ibtidâr eylemişler ise de, ancak birisi bir mikdâr

---

1 zımnında A : ضمننده M1

2 Kartal A : Karaman M1

3 askere M1 : + [Bu kelime metinde önce "asker sebebiyle" şeklinde yazılmış, sonradan "sebebiyle" kısmının üzeri çizilip "he" ilâvesiyle "askere" şekline dönüştürülmüştür] A

* "من حيث لا يشعر = Farkedemediği bir yerden" anlamına gelen bu ifâde Kur'ân, en-Nahl 16/26, 16/45 ve ez-Zümer 39/25. âyetlerin sonunda yer alan ve yaklaşık aynı anlama gelen "*Min haysü lâ yeş'urûn* = من حيث لا يشعرون = Farkedemedikleri bir yerden" kısmından hareketle söylenmiş olmalıdır.

4 müteferrik A : müteferrikan M1

5 hiss eylediğini M1 : + [Bu kelimeler üzeri çizilen "hissini" yerine aynı kaligrafi ile satırın devamına sayfanın sol tarafına yazılmışlardır] A

6 cünbiş-i vezâyiş A : — M1

dümen sularını idrâk edebilüp, kıc âyînesinden[1] ve sintine barbasından bir iki koğuş topu atabilmekle tesliye-i kalb-i te'essüf-nâk edebildi.

el-Hâsıl kendi kanadlariyle şebeke-i sayda düşmüş üç dâne 'azîm şikâr-ı bahrîyi 'amây-ı cehl ü nâdânî[2] izâ'a vü hebâ edüp, husûsan içlerinde bunca şîr-der-zencîr dilîri 'alâ mâ-kân züll-i aglâl-i esr ü mihnetde bir alay cühelânın ibkā eyledikleri peyâm-ı endûh-efzâsı, nâsı[3] dağdağa-nâk-i gumûm u ahzân ve kelime-i efsûs-i hayf u ahyef ile gûyân eyledi. Ba'dehû mevsim-i şitâ hulûlüne kadar karîb mahallerde tehî geşt-i[4] rûy-i deryâ oldukdan sonra 'avdet edüp, emr-i Hidîv-i İskender-mehâbet'le gemiler Tersâne'ye duhûle murahhas ve Kapudan Paşa zecr ile[5] Büyük-dere'de hâcegândan sâbıkā İngiltere Sefîri[6] İsmâ'îl Ferruh Efendi'nin sâhil-hânesinde tevakkufa muhassas kılındı*.

Tanzîm-i sikke

Darb-hâne-i 'âmire'de kat' olunan ecnâs-i altûnun fey'âtı refte refte artmakda ve Darb-hâne'de hâlâ fey'ât-ı kadîmesiyle verilmekde olduğundan, bu keyfiyyet cânib-i mîrîye zararı[7] mûcib ve fey'ât-ı kadîmesine ircâ' olunsa el-yevm eyâdî-i nâsda [M1 243] mütedâvel olan ecnâs-i altûn ziyâdeye alınup verilür iken, bu vechile tanzîmi dahi 'ibâdullâha gadri müstevcib olacağından, hem cânib-i mîrîyi hasâretden ve hem 'ibâdullâhı mazarratdan vikâye ile bu husûsun taht-ı râbıtaya idhâli lâzimeden olduğuna mebnî, bâ-irâde-i Şehinşâhî Bâb-ı Fetvâ-penâhî'de birkaç def'a 'akd olunan mecâlis-i şûrâda bu mâdde dahi müzâkere olunarak, el-yevm nâs yedlerinde râyic ü cârî olduğu üzere yaldız altûnu on guruşa, Macar altûnu dokuz buçuk guruşa, Fındık altûnu dokuz guruşa, lâkin rub'iyyesi yüz pâreye, İstanbul zer-i mahbûbu altı buçuk guruşa ve nısfiyyesi üç guruş bir rub'a, Mısır zer-i mahbûbu beş buçuk guruşa ve nısfiyyesi yüz on pâreye alınup verilmek husûsu karîn-i ittifâk-ı ârâ olup, Darb-hâne fey'âtının râyic-i vakte tatbîki meşrû' olduğuna cânib-i Fetvâ-penâhî'den fetvây-ı şerîfe dahi i'tâ olunmağla, fîmâ-ba'd bu râyic üzere dâd ü sitâd olunacağı ve altûn fey'âtının terakkîsine bir sebeb dahi ba'zı erbâb-ı tama'ın ticâret sûretiyle memâlik-i bilâd-ı sâ'ireye altûn gönderdikleri

---

1 âyînesinden A : ebniyesinden M1
2 nâdânî M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "telef" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
3 nâsı A : nâsa M1
4 geşt-i M1 : + [Belimeden sonra yazılmış olan "ü güzâr" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
5 zecr ile M1 : zecrle ["zecr" kelimesinden sonraki elifin üzeri karalanmış gibi gözüküyor] A
6 sâbıkā İngiltere Sefîri A : Sefîri-yi sâbık M1
* "Ba'dehû mevsim-i şitâ hulûlüne ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,146'da kaydedilmiştir.
7 zararı A : zara[r]ı M1

olmağla, min-ba'd bu makūleden olarak[1] gönderilecek altûn, mübâşirler ta'yîniyle cânib-i[2] mîrî içün ahz olunacağı, emsile-i refî'atü'ş-şân[3] neşriyle Memâlik-i Hâkāniyye'ye i'lân olundu[4].

Vefât-ı Rüstem Ağa ez-meşâhîr-i a'yân

Esbak-ı ezmân-ı tavâ'if-nişânda mânend-i emsâl[5] ü akrânı temellük-i bilâd-ı Sultânî ve şikāk-ı huddâm-ı Hâkānî sebebiyle iddihâr-ı emvâl-i Beytülmâl-i Müslimîn'de izhâr-ı pehlevânî ile meydân-ı servet ü sâmânın Rüstem-i dâstânı olan Filibe A'yânı Rüstem Ağa, bu esnâda berây-ı muhâsebe-i seyyi'ât-ı vakt-i zindegânî, ihzâr-ı bender-gâh-ı câvidânî kılınmağla, muhallefâtı husûsâtına hâcegân-ı Dîvân-ı mu'allâ-erkân'dan sâbıkā Sefîr-i İran Seyyid Refî' Efendi meb'ûs buyurulup, mûmâ ileyh tereke-i mezbûreyi etrâfiyle tahkîk ederek, hârice emvâl-i vâfire ihrâc birle cânib-i mîrîye irsâl ü tatrîk eylemekle, hakk-ı Beytülmâl'i yine mahalline i'âde vü tevfîk eylediği esnâda, Mübâşir-i mûmâ ileyh dahi Filibe'de hulûl-i ecel-i mev'ûdiyle 'azm-i dâru'l-hulûd eyledi*. **[M1 244]**

Ba'zı havâdis-i Ordu

Mu'asker-i hümâyûn-i mehâbet-peyker'in düşmen üzerine kangı mahalden 'azîmet eylemesi enseb olduğu bi'l-müzâkere mukarrer olmak içün Edirne Sahrâsı'nda huzûr-i Serdâr-ı ekremî'de 'akd-i encümen-i meşveret olunup, etrâfiyle müzâkere olunarak nihâyet Şumnu her cânibe semt olduğu cihetle münâsib-dîd-i erbâb-ı meşveret ve Şumnu'ya ba'de'l-vusûl yine etrâfiyle mülâhaza olunup, ol vakit iktizâsı vechile hareket olunmak tedbîri ittifâkkerde-i meclis-i cem'iyyet olduğuna binâ'en, mâh-ı recebin yedinci cum'aertesi gün◊ mukaddemce dahi işâret olunduğu üzere Edirne Sahrâsı'ndan nehzat olunup, Ordu'nun Şumnu'ya vüsûlüne tertîb olunmuş olan dokuz merhaleden sekizinci Tobral (طوبرال) merhalesine vuslatında, düşmenin Kalas'dan köprü temdîdiyle asâkirini Tuna'nın berü yakasına imrâr

---

1 olarak M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "olup" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

2 mübâşirler ta'yîniyle cânib-i [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A : mübâşirler ta'yîniyle M1

3 refî'atü'ş-şân A : dakîkatü'ş-şân M1

4 **Tanzîm-i sikke** ..... **olundu** M1 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek vr.110a'nın sol kenarına yazılmıştır] A. Bu kısımda yer alan bilgiler özetle ve bazı ufak tefek ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,120'de kaydedilmişdir.

5 emsâl A : misâl M1

* "**Vefât-ı Rüstem Ağa** ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,111'de kaydedilmiştir.

◊ 7 Receb 1224 = 18 Ağustos 1809 Cuma. Buradaki gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gün arasındaki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

u îsâli ve ol havâlî kazâları, husûsan Tulça ve İsakcı, asker-i İslâm'dan tehî vü hâlî olduklarından, düşmenin dahi ziyâde berülere doğru tehattî vü tekaddümü mütevâlî olmakda idüği tahdîş-i sâmi'a-i Sadr-ı 'âlî etmeğin, mukâbele-i a'dâda mukâvemet eder bir vezîr-i dil-şîr ve Müşterî-tedbîrin ol semte me'mûriyyeti lâzım gelmekle, Anadolu Vâlîsi el-Hâc 'Osmân Paşa mikdâr-ı vâfî asker ile Tulça Başbuğluğu 'ünvâniyle ol havâlîye ta'yîn buyurulup, hemân ol gice tahrîk ü i'zâm olundukdan sonra, ertesi gün Ordu-yi hümâyûn Şumnu Sahrâsı'na nasb-ı hıyâm eyledi.

Ordu-yi hümâyûn-i zafer-mecbûlün Şumnu Sahrâsı'na vusûl ü karâr[1] ve andan çend rûz güzâr eyledikde, huzûr-i Serdâr-ı Âsaf-şi'âr'da 'akd-i cem'iyyet-i meşveret olunup, el-hâletü hâzih asâkir-i a'dâ Tuna Nehri'nin berü yakasına tehattî birle Tulça ve İsakcı ve Maçin taraflarına îsâl-i hasârete ibtidâr etmekde iken, Ordu-yi hümâyûn'un Şumnu Sahrâsı'ndan şimdilik hiçbir[2] tarafa teveccüh ü hareketi cevâz-dâde-i 'ukalâ olmayup, ibtidâ berü cânibde olan sevâd-ı asâkir-i a'dâ bi-'avnihî Te'âlâ külliyyen def' u redd ile ircâ'-ı makarr u me'vâ[3] ve ba'de-zâ muktezây-ı ahvâle göre semt-i münâsibe **[M1 245]** hareket ü 'azîmet olunmak evlâ vü ahrâ[4] olduğu üzere, şimdilik Ordu-yi hümâyûn Şumnu Sahrâsı'nda ikâmet ve ilerüye başbuğlar ta'yîni ile düşmen-i mekîdet-âyîni kahr u tenkîle sa'y ü dikkat olunmak, netîce-i müzâkerât-ı meşveret olmağla, ilerüye fevcen fevc cüyûş-i[5] şecâ'at-mevc irsâline ibtidâ olunup, Ordu-yi hümâyûn Çerhacısı Sürûrî Paşa, mevcûd-i ma'iyyeti olan asâkir ile Tutrakan muhâfazasına me'mûr kılınmağla, bir gün mukaddem ol tarafa ba's ü isrâ buyuruldu. Müşârun ileyh ol tarafa varup, Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından olup ve Mîrahûr-i Evvel Pâyesi olan Pehlevân İbrâhîm Ağa ile bi'l-ittifâk Tutrakan'dan düşmen tarafına çapul eylemekde oldular. Ba'dehû berü tarafda olan düşmenin mukâtele vü mukâbelesine Anadolu Vâlîsi 'Osmân Paşa, asâkir-i vâfiye ile me'mûr oldu. Ve Ser'asker Husrev Paşa'nın Silistire'den ilerüye 'azîmet etmiş olduğu haberi vürûd ile mütevâtir u meşhûr oldu.

Ve bu esnâlarda mîr-i mîrân-ı kirâmdan hâlâ Çirmen Mutasarrıfı Konakcı İsmâ'îl[6] Paşa, Ordu-yi hümâyûn'dan ma'iyyetine ta'yîn olunan asker ile Köstence tarafına me'mûr kılınup, icrây-ı me'mûriyyetine kıyâm ve def'-i a'dâya sarf-ı ihtimâm eylemek üzere bâ-emr-i 'âlî ol tarafa irhây-ı licâm eylemişidi. Birkaç gün murûrunda cihet-i me'mûriyyeti[7], Tepedelenli 'Ali Paşa-

1 karâr A : karâran M1
2 hiçbir A : hicbir M1
3 me'vâ M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "olunup" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
4 ahrâ A : اخرى M1
5 cüyûş-i A : çüyûş-i (چيوش) M1
6 İsmâ'îl M1 : İsma'îl A
7 cihet-i me'mûriyyeti M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın ve vr.111a'nın üstüne yazılmışlardır] A

zâde Muhtâr Paşa ile bi'l-ma'iyye düşmen üzerine Hacıoğlu Pazarı kolundan hareket eylemeleri sûretine tebdîl olunarak, semt-i muhtâra tahvîl kılındı.

Ve Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından hâlâ Silistire Mütesellimi Yılık-oğlu Süleymân Ağa'ya Silistire Vâlîsi ve Tuna ve[1] Sevâhili Ser'askeri olan Husrev Paşa tarafından dahi Mütesellimlik ibkâ olunmuş idüği inhâ ve Silistire'de ikâmet eylemesi kendüye inbâ olunmuşiken, Ağa-yı merkûm Silistire'de eğlenmeyerek, gerek mevcûd-i ma'iyyeti ve gerek ol havâlî ehâlîsiyle[2] karşuya murûr ve düşmenin kesr-i kuvvetine sarf-ı makdûr eylemek da'vâsiyle: "Bu maslahat bilâ-nükûl ancak benden su'âl olunsun" deyerek bi'd-defe'ât te'ahhüdât ile ibrâz-ı şîme-i gayûr eylemiş olduğuna binâ'en Silistire ve kurâsından ve etrâf u verâsından erbâb-ı harb u darbı ma'iyyetine **[M1 246]** celb ve kendisinin mevcûduna zamm u 'ilâve birle külliyyetlü asker ile Silistire'den bir an akdem karşuya 'ubûr ve muktezây-ı te'ahhüdünde ictinâb-ı kusûr eylemesiyçün evâ'il-i şehr-i mezkûrda◊ tarafına emr-i 'âlî sudûr etdikde, Ağa-yı mezbûr mukaddemlerde dahi ba'zan mezkûr olduğu üzere fî-zâtihî mütelevvin ü bî-sebât ve mütelâ'ib ve bed-dek ü bed-zât haydûd bozuntusu olmağla, te'ahhüd-i mezbûrunu icrâ vü îfâ eylemek gâlibâ safha-i mütehayyilesinde münakkaş olan sûrete gayr-i mutâbık, yahûd karşu yakada açıkdan düşmene mukâbeleyi şimdi ahvâl-i harbi gûş etdikce, pusudan ebnâ'-i sebîle kurşun atmağa kıyâs ü tatbîk edemeyüp, hânedeki hisâb pâzâra[3] nâ-muvâfık zuhûr etmeğin, emr-i 'âlî-i mezkûr, vâsıl-ı dest-ı habâset-mahsûru oldukda, derhâl süvâr olunup Ordu-yi hümâyûn'a ılgar birle me'mûriyyet-i mezkûresine dâ'ir ba'zı hakîkî ve ba'zı vâhî a'zârını envâ'-ı desâyis ü hîle-kârî ile âhır-ı kâr tasvîb etdirerek[4], Başbuğ Hacı 'Osmân Paşa ma'iyyetine me'mûriyyeti tensîb olunmakdan nâşî, Karînâbâd ve Aydos ve Misivri ve Rusi-kasrı ve Balçık ve Şumnu ve Hezargrad kazâları a'yânları dahi me'mûr kılınarak, bi'l-ma'iyye gûyâ icrây-ı me'mûriyyete şedd-i nitâk eylemeleri bâbında dîğer emr-i 'âlî sudûr eyledi. Ağa-yı merkûmun muktezây-ı bednihâdı üzere kemâl-i habâseti ve öteden berü dağlı eşkıyâsı ser-kerdeliği gibi eşedd-i hıyâneti[5], ma'lûm-i hakîr u celîl iken, bu def'a dahi cihet-i me'mûriyyeti kendi iltimâs-i sânîsine mebnî semt-i mezkûra tahvîl olunarak, bir an akdem ma'iyyetindeki külliyyetlü asker-i muharreri olup, Başbuğ-i müşârun ileyh ma'iyyetine iltihâkla ol havâlîye hatve-endâz-ı te'addî olan a'dânın def'ine tesaddî eylemesi husûsu kendüye merreten ba'de uhrâ ta'cîl olunmuş ise de, leyte ve le'alle ile imrâr-ı eyyâm ve düşmenin iştidâd-ı şer-gîri ve kuvvetini mûcib ba'zı mevâdda kıyâm eylediği ma'lûm-i enâm olmağla,

---

1 ve A : — M1
2 havâlî ehâlîsiyle A : havâlîsiyle M1
◊ 1-10 Receb 1224 = 12-21 Ağustos 1809.
3 pâzâra M1 : bâzâra A
4 etdirerek A : ederek M1
5 hıyâneti A : habâseti M1

mezbûru yerinden tefkîk ve külliyyetlü muhâfız-ı nefsî askeriyle savb-ı me'mûriyyetine sevk u tahrîk eylemek içün üzerine Ruscuklu Çelebi Efendizâde Mehmed 'Ali Bey **[M1 247]** me'mûr kılındı. 'Osmân Paşa tarafında düşmen askerinin kesreti, asker-i İslâm'ın dahi ol tarafda kesretini îcâb eylediği, müşârun ileyh tarafından gelan tahrîrâtda işrâb olunmağla, Karînâbâd A'yânı Kapucu-başı Halîl Ağa, kazâ'-i mezbûrun bi'l-cümle harb u darb erbâbiyle bi'n-nefs hareket ve müşârun ileyh ma'iyyetine varup, emr u re'yine mütâba'at eylemeğe me'mûr oldu. Kezâlik Yanbolu A'yânı, İsmâ'il[1] Kal'ası'na me'mûr olmuş ise de, kazâsının bi'l-cümle erbâb-ı harbiyle ve Aydos A'yânı Odacı-oğlu Seyfullah Ağa, dört yüz nefer ile ve Misivri A'yânı, elli nefer ile ve Rusi-kasrı A'yânı, iki yüz elli nefer ile ve Hacıoğlu-pazarı ve Ahyolu ve Kozluca ve İslimye a'yânları, mutasarrıf oldukları kazâların 'âmme-i silâh-bâz şehbâzlariyle müşârun ileyh ma'iyyetine ta'yîn olundukları keyfiyyeti, de'b-i dîrîn üzere ancak defter hisâbı olarak tarafına tahrîr u tebyîn olunmağla, kulûb-i guzât hemîşe tatmîn kılındı. Lâkin Başbuğ-i müşârun ileyh ma'iyyetinde bir sene hıdemâtda bulunmak üzere tahrîrine karîha-i Mülûkâne'den irâde-i seniyye te'alluk eden bölükât-ı erba'a ocağından iki yüz elli ve sipâh[2] ve silahdâr ocaklarından yüz ellişer nefer terakkîlünün üzerlerine Ser-kerde nasb olunan ağavâtın me'mûriyyetlerini hâvî emr-i 'âlî ısdâr ve 'ale'l-isti'câl ma'iyyet-i müşârun ileyhe ba's ü tesyâr kılındı*. Vezîr-i müşârun ileyh ma'iyyetinde yeniçeri askeri sevâdının[3] bulunması dahi hasbe'l-mülâhaza lâzimeden olmağla, el-hâletü hâzih Anadolu tarafından ba'zı serdengeçdi bayrakları tevârüd etmekde olmağın, o makūle bayrakların aslâ tevkîf olunmaları tecvîz olunmayarak, kā'ide-i Ocak üzere[4] Şumnu Sahrâsı'nda kemâ cera'l-'âde "tashîh be-dergâh" ta'bîri mâddesine temşiyet ü karâr verilerek, der-'akab Başbuğ-i müşârun ileyh tarafına ba's ü tesyâr olunmaları zımnında Ocak tarafından me'mûr Ağa ile ma'iyyetine me'mûr Yazıcı Efendi'ye ve bayrak ağalarına hıtâben emr-i 'âlî ısdâr olunmağla, muktezâsına ibtidâr eylediler.

Bu esnâda Hacıoğlu-pazarı tarafında Muhtâr Paşa'nın teksîr-i asker murâd eylemesi, Kozluca A'yânı'nın[5] 'Osmân **[M1 248]** Paşa tarafına me'mûriyyetinin Hacıoğlu-pazarı semtine tahvîl olunmasını muktezî ve sür'atle 'azîmet ü iltihâkına mufzî[6] oldu. Nefs-i Edirne'den bin nefer piyâde ve süvârî tertîb ve muktedir Ser-kerde ile Ordu-yi hümâyûn'a serî'an sevk u tesrîb olunmak

---

1 İsmâ'il M1 : İsma'il A
2 sipâh A : siyâh M1
* "**Ba'zı havâdis-i Ordu** ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,134-135'te kaydedilmiştir.
3 sevâdının A : süvârînin M1
4 üzere M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "hemân" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
5 A'yânı'nın A : Ağa'nın M1
6 mufzî A : muktezî M1

üzere Edirne Kadısı ve Bostancı-başı Vekîli ve sâ'ire hıtâben bundan akdemce emr-i 'âlî ısdâr u irsâl olunmuş olup, bu esnâda asker-i mezbûrun Edirne'den hurûcla hâlâ esnây-ı râhda oldukları mütehakkak[1] olmağla, Başbuğ-i müşârun ileyh tarafına düşmenin asıl büyük taburu teveccüh ü hareket etdiğine mebnî, ordu-yi müşârun ileyhde kesret-i asâkirin lüzûmu derece-i vücûba karîn olmağın, ba'de-ezîn ma'iyyet-i müşârun ileyhe iltihâk eylemeleri bâbında asker-i mezbûr Başbuğ'una ve sevkine ta'yîn olunan Mübâşir'e hıtâben emr-i 'âlî sudûriyle, veche-i 'azîmetleri Hacı 'Osmân Paşa ordusu tarafına sarf u imâle kılındığını ordu-yi mezbûr tarafına tahrîr u tebyîn ve bu tesliyetle[2] bermûceb-i de'b-i dîrîn kulûb-i guzât-ı Müslimîn taltîf ü te'mîn olundukdan sonra, Tekfûr-dağı ve Gelibolu ve Cisr-i Ergene ve Mığalkara[3] ve Keşân ve Fere[cik] ve Mekri kazâlarının harb u darb erbâbını muktedir başbuğlar ile orduya irsâl eylemeleriyçün hükkâm ve a'yân ve sâ'ire hıtaben henûz emr-i 'âlî ısdâr olunmağla, bunların dahi kemâ sebeka Başbuğ-i müşârun ileyh ma'iyyetine vürûd ve[4] iltihâklarına intizâr olundu.

Hareket-i ordu ez-Sahrây-ı Şumnu[5]

Çünki Çerhacı Sürûrî Paşa ve Pehlevân İbrâhîm Ağa, Tutrakan tarafına ve Başbuğ 'Osmân Paşa berü yakaya murûr eden asker-i a'dâ mukâbelesine ve Ser'asker Husrev Paşa Silistire'den ilerüye 'âzim olmalariyle, ânifen zikr olunduğu üzere ma'iyyetlerine pey-der-pey asâkir ta'yîn ve mebânî-i me'mûriyyetleri hasbe'l-kā'ide tarsîn olundukdan sonra: "Ordu-yi hümâyûn dahi şimdi doğruca Ruscuk semtine hareket ü nehzat birle, andan karşu Yergöğü tarafına 'ubûr ve kal'a-i mezbûre civârından murûr ederek Yaş ve Bükreş üzerlerine hecme vü savlet eylese, **[M1 249]** bu husûs berü tarafdaki düşmenin şaşkınlığını mûcib bir hâlet olup, zarûrî girüye 'avdet ü ric'at eder ve zahîre cihetiyle dahi cesbân düşer" deyerek Yaş tarafı mâddesi tezkâr olundukca, kuru yerde yatmak istemez, ba'zı tarafdan dahi bu re'ye ısrâr ve evvel ve âhır Devlet-i 'aliyye[6] ihtimâsında olan Eflâk ve Boğdan re'âyâsını ihtimâl-i fursat-ı yağmâ ile Bükreş ve Yaş erâzîsini kubkuru ve târumâr eylemeğe leb-teşne-i intizâr ve husûsan düşmen karşusunda dâ'imâ kal'a altında bulunmağı[7] bilâ-izhâr tercîh u ihtiyâr ve cenge şurû'dan mukaddem tasmîm-i

1 mütehakkak A : muhakkak M1
2 tesliyetle M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A
3 Mığalkara A : Mı'alkara M1
4 ve A : — M1
5 Şumnu M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.112b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 26 {Rece}b" yazısı vardır] A
6 'aliyye M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "Devlet-i 'aliyye" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
7 bulunmağı A : bulunmadığı M1

cây-ı firâr eden ba'zı yâdigârlar, bu tedbîrin bu mezkûrâta dâ'ir niçe[1] muhassenâtini ve bâ'is-i şevk-ı asker olacak hâlât ve kuvvet-i kalb olan gâyâtını tafsîl ü tezkâr ve merâmları bu olduğunu derece-i ısrârda iş'âr ederek, âhır-ı kâr Ruscuk tarafı 'azîmetine karâr verilmekle, mâh-ı recebü'l-müreccebin yirmi altıncı pençşenbih günü◊ Şumnu Sahrâsı'ndan hareket ve mâh-ı merkûmun selhi olan isneyn günü◊◊ Ruscuk Sahrâsı'na nüzûl ü vuslat olundu*.

Itlâk-ı Hâlet Efendi ve 'Osmân Paşa-zâde 'İzzet Beyefendi[2]

Bundan akdem 'ahd-i Mustafa Hânî'de Re'îs-i Rikâb-ı Sultânî olduğu evânda Sebastiyan** nâm Sefîr-i İmperator-i Franseviyân'ın, mugâyir-i kavânîn-i saltanat-ı Âl-i 'Osmân olan ba'zı tekâlîf-i nâ-cesbânına teferrüs-i nîk ü bed-i 'âkıbet ve taklîb-i[3] maslahata kudret ü salâhiyyetinden[4] nâşî, sûret-dâd-ı cevâz ü imkân olmadıklarından, makâm-ı Riyâset'den teb'îd ve ol mesned-i reşîde şâyed bir sâde-dili tas'îd birle, mesâlih-i mültezimesini tervîc ü te'kîd garazıyla eylediği şikâyet ü şemâtet ü bühtâna ol evânda mukbil-i zemâne olan ricâl-i 'ilmiyye vü dîvâniyyeden ba'zı hasûdânın dahi kîl ü kâli, yek-dil ü zebâne[5] olduğundan, gûyâ tatyîb-i Sebastiyan ve teskîn-i hased-i akrân içün Kütahya'ya def' olunmuş olan sâbıkā Re'îs-i Rikâb Mehmed Sa'îd Hâlet Efendi, 'akl u kiyâset ve rüşd ü sadâkat cihetleriyle akrân ü emsâline[6] mukaddem olup, husûsan Paris Sefâreti takrîbiyle[7] şimdi cümleden **[M1 250]** elzem olan[8] Avrupa ahvâli hakîkatine vukûf-i tâmmı 'âmme 'indinde

---

1 niçe A : nice M1

◊ 26 Receb 1224 = 6 Eylül 1809 Çarşamba. Metnimizde belirtilen gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gün arasındaki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

◊◊ 30 Receb 1224 = 10 Eylül 1809 Pazar. Metnimizdeki gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gün arasındaki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

* "**Hareket-i ordu ez-Sahrây-ı Şumnu** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,135'te kaydedilmiştir.

2 **ve 'Osmân Paşa-zâde 'İzzet Beyefendi** [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile ve sonunda sah kaydıyla vr.112b'nin sağ tarafına yazılmışlardır. Ayrıca burada yer alan "**ve 'Osmân Paşa-zâde**" kısmı silinmiş ve devamındaki "ve"nin üzeri çizilmiştir] A : **ve 'Osmân Paşa-zâde ve 'İzzet Beyefendi M1**

** Sebastiani de la Porta: (Korsika 1772 - Paris 1851) 1806'da büyükelçi olarak İstanbul'a gelen, III. Selim ile Napoléon'un arasını bulan, İstanbul'un İngiliz donanmasına karşı savunmasına katılan Fransa Mareşali; geniş bilgi için bk. "Sebastiani de la Porta", Türk Ansiklopedisi, Ankara 1980, XXVIII,245.

3 taklîb-i M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın altına yazılmıştır] A

4 maslahata kudret ü salâhiyyetinden A : maslahat kudret ü sâhibetinden M1

5 zebâne M1 : + [Bu kelime önce "zebân" şeklinde yazılmış, sonradan sondaki "nun" harfi silinip üstüne "ne" yazılmıştır] A

6 emsâline M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "fâ'ik u" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

7 takrîbiyle A : tekarrubüyle M1

8 şimdi cümleden **[M1 250]** elzem olan M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

müsellem iken, böyle bî-vech diyâr-ı gurbetde mübtelây-ı renc ü elem olacak zât olmadığı, ma'lûm-i Hidîv-i kadr-dân, ekrem ve şâyân-ı rağbet ü kerem olduğu tab'-ı Şâhâne'lerine mülhem olmağın, mâh-ı şa'bânü'l-mu'azzam evâ'ilinde◊ kayd-ı igtirâbdan rehâ-yâb buyuruldu.

Ve zemân-ı Selîm Hânî mukbilânından iken, devr-i Mustafa Hânî'de şikâyet-i vakt-i veliyy-i ni'meti 'âdet edinerek, müntesib-i mukarrebîn-i saltanat oldukda, mübtelây-ı istirkâb-ı mesned-i[1] Meşîhat olup, bu takrîble endâhte-i Şehr-i İzmir olan sudûr-i kirâmdan bâ-Pâye-i Rumeli[2] 'Osmân Paşa-zâde es-Seyyid Mustafa[3] 'İzzet Beyefendi hakkında dahi rahm u şefekat-i Cihân-gîrî zuhûriyle târîh-i mezbûrda anın dahi[4] bâ-irâde-i 'aliyye ıtlâkı bâbında emr-i 'âlî sudûr eyledi*.

Vürûd-i kā'ime-i Vâlî-i Vidin

Mâh-ı şa'bânın yedinci günü◊◊ Dergâh-ı mu'allâ'ya Vidin Vâlîsi İdrîs Paşa tarafından gelan kā'imede, Vidin kurbünde kâ'in Ada Kal'ası civârında Sırplu[5] eşkıyâsının binâ ve derûnlarını mühimmât ve asâkir ile imlâ ve câ-be-câ çıkup, etrâf ü eknâfa zarar u hasâret ilkā eyledikleri dört 'aded palangaları, müşârun ileyh tarafından ta'yîn olunan askerin ikdâmiyle bi'l-muhârebe bi-'avnihî Te'âlâ feth u zabt olunduğu muharrer u mastûr olmağla, nev'-ummâ bâ'is-i sürûr oldu[6].

İhsân-ı Vezâret be-Beylanlı Mustafa Paşa ve me'mûr-şüden-i u be-muhâfaza-i Varna

Mukaddemâ Ordu-yi hümâyûn'a me'mûr kılınmış olan mîr-i mîrân-ı kirâmdan Beylanlı Mustafa Paşa, bu esnâda mükemmel dâ'ire ile Ruscuk Sahrâsı'na vürûd birle isbât-ı vücûd eyleyüp, mûmâ ileyhde her cihetle şân-ı Vezâret ve tavr-ı celâdet mevcûd ve cesâret ü gayret husûsları dahi mukaddemlerde mücerreb ü meşhûd olmağla, bu esnâda hil'at-i rütbe-i Sâmiye-i Vezâret'le dûş-i liyâkati tezyîn olundukdan sonra, Varna muhâfazasına ta'yîn

---

◊ 1-10 Şa'bân 1224 = 11-20 Eylül 1809.

1 mesned-i A : müstenid-i M1

2 bâ-Pâye-i Rumeli M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

3 es-Seyyid Mustafa M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

4 hakkında ..... dahi A : — M1

* "**Itlâk-ı Hâlet Efendi ve** ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,121'de kaydedilmiştir.

◊◊ 7 Şa'bân 1224 = 17 Eylül 1809 Pazar.

5 Sırplu A : Sırblu M1

6 **Vürûd-i** ..... oldu M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.113a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

buyuruldu. Ancak asâkir-i a'dânın Kara-deniz sevâhilinde ba'zı mahallere medd-i emvâc-ı hücûm ü i'tidâ edeceği hüveydâ olmağla, Muhâfız-ı **[M1 251]** müşârun ileyh ma'iyyetinde dahi külliyyetlü askerin lüzûmu reyb ü şekden müberrâ ve Varna Kal'ası'nın hâlâ ol havâlîde re's-i serhadd-i İslâmiyye makāmında kaldığı bir zâhir ma'nâ olduğuna binâ'en, takviyet ü istihkâmına her cihetle ihtimâm ü dikkat olunmağa sezâ olmağla, Silivri ve Çorlu ve Bergos ve Kırk-kilisa ve Baba-yı 'atîk kazâlarından ikişer yüz ve sefîne ile nakl olunmak üzere İznikmid Kazâsı'ndan beş yüz ve Ada-pazarı'ndan üç yüz ve Bolu'dan beş yüz ve Bahr-ı siyâh Ereğlisi Kazâsı'ndan iki yüz ve Akçaşâr Kazâsı'ndan yüz ve Bartın'dan iki yüz ve Taraklu Kazâsı'ndan üç yüz ve Göynük (كونيك) Kazâsı'ndan üç yüz ve Geyve Kazâsı'ndan iki yüz ve Ak-hisâr-ı Geyve'den iki yüz nefer piyâde[1] asker tertîb ve muktedir ser-kerdeler ile Varna'ya sevk u tesrîb olunmak bâbında evâmir-i 'aliyye ısdârı tensîb ve takviyet-i bâzûy-i muhâfazasına işbu sûret tasvîb olundu.

Zecr ü tevfîr-i asker-i Edirne

Müretteb-i vâdî-i takrîr u tasdîr olduğu üzere nefs-i Edirne'den bin nefer piyâde ve süvârî techîz ü tahrîr ve Ordu Başbuğu tarafına tehzîz ü tesyîr olunmuş ise dahi, asker-i muharrerin ekseri esnây-ı râhda reh-rev-i vâdî-i firâr olarak, mahall-i me'mûrlarına vâsıl olan neferâtın ekall ü nâ-çîz olduklarından Serdâr-ı ekrem hazretleri haberdâr oldukda, Ocak'dan me'mûr Mübâşir ma'rifetiyle 'alâ eyyi-hâl üç bin nefer asker tertîb ve mahall-i me'mûr-i mezkûra irsâl ü tesrîb eylemeleri ve firâr edenler hakkında icrây-ı ta'zîr u te'dîb eylemeleri bâbında müceddeden emr-i 'âlî ısdâr ve sâlifü'z-zikr hükkâm-ı beldeye ba's ü tesyâr kılındı*.

Ahvâl-i ordu-yi Ser'asker-i Sofya

Hurşîd Paşa hazretleri Sırplu[2] eşkıyâsını hasr u tazyîk ederek vâfir toprak kal'a ve palanga ve logorlarını feth u teshîrde 'avn-i Bârî ve hüsn-i teveccüh-i Cihân-dârî ile karîn-i tevfîk olup, lâkin müntehây-ı murâd olan dâru'l-cihâd Belgrad'a zafer-yâb olmak mâddesinin teshîli zımnında hâlâ Bosna **[M1 252]** Vâlîsi Sadr-ı esbak Hilmî İbrâhîm Paşa hazretleri dahi re's-i hudûdda olan mîr-i mîrândan Klis Sancağı Mutasarrıfı Süleymân Paşa ve İzvornik Sancağı Mutasarrıfı Sun'ullah Paşa ve İzvornik'de mukîm 'Ali Paşa ve Gradişka**

1 piyâde M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "piyâde" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

* "İhsân-ı Vezâret be-Beylanlı ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,135'te kaydedilmiştir.

2 Sırplu M1 : Sırflu A

** Metnimizde غرارشقه şeklinde kaydedilen bu kelime, buradan alınarak *Târîh-i Cevdet*, IX,132'de Gradişka (غرادشقه) şeklinde kaydedilmiş, tarafımızdan da doğru olduğu düşünülerek o imlâ tercih edilmiştir.

Kapudanı 'Osmân Bey'i asâkir-i vefîre ile bi'l-istishâb Aleksince (علكسنجه)'den ilerüye hareket birle iki tarafdan cünûd-i nusrat-nümûd, havene-i mesfûre üzerlerine hücûm u savlet eylediklerinde, bâ-'avn-i Settâr düşmen-i tebeh-kâr makhûr u müdemmir ve bu takrîble Belgrad'a tekarrub mukarrer ve ba'de-ezîn fethi müyesser olacağı ve Ser'asker-i müşârun ileyh ile'l-ân mevcûd-i ma'iyyeti olan asâkir-i zafer-nişân ile düşmenin ardını boşlamayup, Pozorofca [=Pozarevac][1] üzerinden Tuna sâhiline vürûd ve Belgrad üzerine reh-peymûd olduğu bi't-tahrîr ihbâr u ismâ' olunduğu ecilden, mevsim-i şitâ hulûl etmeksizin mîr-i mûrân-ı mûmâ ileyhimi külliyyetlü askerleriyle[2] ilerüye sevk u isrâ' ve muhâsara-i Belgrad'a ta'cîl ü ıtmâ' ve kendüsi dahi cüyûş-i vefîre ile[3] bizzât ikdâmla mâni'-i 'avk u irticâ' olmak üzere Bosna Vâlîsi müşârun ileyhe başka ve Vidin Muhâfızı İdrîs Paşa dahi Burunca[4] Deresi tarafından bir başka kol olarak asâkir-i vâfiye sevk eylemesiyçün Muhâfız-ı müşârun ileyhe başka olarak işbu şa'bân-ı şerîf evâ'ilinde◊ evâmir-i 'aliyye irsâl ve umûr-i me'mûre-i mezkûreleri isti'câl olundu.

Tevcîh-i Pâye-i Kuds-i şerîf

Burusa müderrislerinden hâlâ Yıldırım Bâyezîd Hân Müderrisi 'Uryânî-zâde[5] Mustafa Efendi, bundan akdemce gazâ niyyetiyle iki yüz nefer piyâde ve süvârî asker bedeninden techîz ü tahrîr ve Sofya Ser'askeri Hurşîd Paşa ma'iyyetine 'azîmetle mukâbele-i a'dâda i'dâd-ı gayret ü salâbet eylemeğe sarf-ı nakdîne-i sa'y-i kesîr eylediği, hakkında câlib-i teveccüh-i Şehinşâh-ı 'inâyet-semîr olmağla, mâh-ı şa'bânü'l-mu'azzamın on beşinci gününden◊◊ mutasarrıf olmak üzere ve medrese-i mezkûre ber-vech-i te'bîd yine üzerinde ibkâ olunmak şartiyle Kuds-i şerîf Mevleviyyeti Pâyesi ihsâniyle mümtâzü'l-akrân buyuruldu[6*]. **[M1 253]**

Havâdis-i müteferrika

Nehr-i Tuna içün müretteb şalopeler ile İnce Donanma Başbuğu Batrona-i hümâyûn Halîl Bey Kapudan, mukaddemâ emr u tenbîh olunduğu üzere deryâda sefâyin-i a'dâ kesreti, yahûd hevânın rukûdü olduğu sûretlerde,

---

1 Pozorofca A : buz tutdukca M1
2 askerleriyle A : asker ile M1
3 ile M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "bi'l-ma'iyye" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
4 Burunca : Burice (بوريجه) A : Burubca (بوريجه) M1; bk. sonraki sayfa.
◊ 1-10 Şa'bân 1224 = 11-20 Eylül 1809.
5 'Uryânî-zâde A : 'Urbânî-zâde M1
◊◊ 15 Şa'bân 1224 = 25 Eylül 1809 Pazartesi.
6 **Tevcîh-i** .... buyuruldu M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.114a'nın sol kenarına yazılmıştır] A
* **"Ahvâl-i ordu-yi Ser'asker-i** ..... buyuruldu" kısmında yer alan bilgiler özetle ve bazı ufak tefek ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,132-133'te kaydedilmiştir.

kıyı sularında mümkin olabildiği kadar sandal ve kürek ile çekdirerek şalopeleri bir an akdem Nehr-i Tuna'ya idhâl ve hıdmet-i me'mûrelerine iştigâl lâzime-i hâl iken, hâlâ Balçık ve Menkalya sularında serserî cevelân eylediği[1] mesmû' u müstebân olmağla, mukaddemâ taraf-ı Serdâr-ı ekremî'den mengûş-i gûş-i hûşu olan emr u tavsiye mûcebince Burunca* Boğazı'ndan duhûl birle, Vezîr-i mükerrem el-Hâc Ahmed Paşa ile bi'l-muhâbere Kazaklar'ı berüye imrâr ve ol havâlîde olan duba ve sâ'ir sefîne-i sagîre-i a'dâyı hark u gark etmekle, kesr-i kuvvet-i düşmene bezl-i iktidâr eylemesi bâbında müceddeden emr-i mü'ekked ısdâr olundu.

Lofca Kazâsı A'yânı Kapucu-başı Eyyûb Ağa, mukaddemâ mikdâr-ı vâfî asker ile Niğbolu Muhâfızı ma'iyyetine me'mûr[2] ise de, ol tarafa îsâl olunan askerinde me'âl olmayup, Niğbolu ve Kulle taraflarında ise külliyyetlü askerin lüzûmu ve Lofca Kazâsı'nda Bomak ta'bîr olunur askerîden işe[3] yarar çok piyâde çıkacağı tahkîk olunup, lâkin A'yân-ı merkûm pîr u kelîl[4] olduğuna merhameten neferâtın[5] Pehlevân ve Seyrâf denmekle 'arîf iki nefer Bölük-başı ma'iyyetiyle istihdâm olunmalarına ruhsat takrîbiyle, Niğbolu tarafına zikr olunan neferâtdan on bin nefer irsâl eylemesiyçün mûmâ ileyh Kapucu-başı'ya ve husûs-i mezbûr içün Ocak'dan me'mûr Turnacı-başı'ya hıtâben emr-i şerîf sâdır olmuşidi. Gerçi ber-vech-i muharrer ol mikdâr askerin havâlî-i merkûmede lüzûmu emr-i mukarrer olup, ancak el-hâletü hâzih a'dânın Ordu-yi hümâyûn taraflarına sû-be-sû şiddet-i hücûmuna mebnî, bir an akdem mukâbele ve def'-i[6] gā'ileye kıyâm ü ihtimâm ehemm-i mehâmm olmağın, Ordu-yi hümâyûn'da asâkir-i kesîre bulunması ferîzadan olduğu husûsu, mâ-lâ-fîhi kelâm[7] makūlesinden olmak [**M1 254**] hasebiyle, şimdi Lofca tarafından on dört bin nefer asker dahi bölük-başıyân-ı merkûmân ma'iyyetleriyle bi't-temâm Ordu-yi hümâyûn'a irsâl eylemesiyçün A'yân-ı mûmâ ileyhe ve bi'l-fi'l Sipâhîler Ağası ve Dîvân-ı mu'allâ-erkân Çavuş-başısı Vekîli olup, husûs-i mezbûra mahsûs me'mûr kılınan Hulûsî Ağa'ya[8] ve Ocak'dan me'mûr Turnacı-başı-yı mûmâ ileyhe ve asâkir-i mezkûreyi ta'dâda ta'yîn olunan Hacı Dervîş Ağa'ya hıtâben evâsıt-ı şa'bânda[◊] müceddeden emr-i 'âlî ısdâr olundu. Kezâlik Plevne A'yânı 'Abdülcelîl Ağa, külliyyetlü asker ile

---

1 eylediği M1 : ایلدکلی A

* Burunca (بوروڭجه) kelimesi, metnimizden alınmakla beraber *Târîh-i Cevdet*, IX,136'da Yurunca (یوروڭجه) şeklinde kaydedilmiştir.

2 me'mûr M1 : me'mû[r] A

3 işe A : işine M1

4 kelîl A : كيل M1

5 neferâtın M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A

6 def'-i A : ref'-i M1

7 mâ-lâ-fîhi kelâm A : mâ-lâfîhi'l-kelâm M1

8 Ağa'ya A : Ağa Mf

◊ 11-20 Şa'bân 1224 = 21-30 Eylül 1809.

bi'n-nefs Vidin'e me'mûr ise dahi, Ordu-yi hümâyûn'da esbâb-ı mezkûreden nâşî, asker-i kesîrin lüzûmuna mebnî, üç bin nefer ile 'alâ eyyi-hâl bi'n-nefs Ordu-yi hümâyûn'a vusûle mübâderet eylemek üzere târîh-i mezkûrda A'yân-ı mezbûra başka emr-i şerîf sudûr eyledi*.

Ve dahi Kalgaylık Pâyesi'yle el-yevm Yergöğü cânibinde olan Behâdır Giray Sultân ma'iyyetlerine ta'yîn olunan eyâletlü ve sâ'ir ba'zı askeri ile düşmen üzerine hareket ü 'azîmet eylemeleri tebyîn** ve bir mikdâr medâr-ı mesârif irsâliyle bünyân-ı umûrları temkîn olundu.

Gönan Voyvodası Sepet[1]-oğlu Lutfullah Ağa, yüz elli nefer ile sefer-i hümâyûna me'mûr iken, ile'l-ân gavâ'il-i müte'âkıbe-i zemân sebebiyle henûz zîr-i perde-i kitmânda olan te'dîbât-ı Sultânî'den igmâz-ı 'ayn-ı im'ân eden akrânının etvâr-ı bâgiyânesine igtirâren, 'adem-i imtisâl-i fermân töhmetiyle nefy ü iclâsiyçün emr-i şerîf sudûr etmiş ve bu takrîble Ağa-yı merkûm çürük sebet dibi gibi kalmış ve mülâhaza-i encâm-ı kârı ile havsalası[2] kavsara sepeti gibi daralmış olmağla, cürm-i sâbıkına tâ'ib ü müstağfir olarak 'afv ü ıtlâkını istirhâm u niyâz kılmış ve hakkında mesrûr olan inhâ gûyâ: "İsnâd-ı mâ lem-yekün kabîlinden imiş" deyü Bergama Voyvodası Kara 'Osmân-zâde Hacı 'Ömer Ağa tarafından dahi iş'âr kılınmış olmağla, me'mûr-i istishâbı olduğu mikdâr-ı merkûm askeri, başbuğuyla 'acâleten Ordu-yi hümâyûn'a irsâl eylemesi şartiyle 'afv ü ıtlâkıyçün mûmâ ileyh Kara 'Osmân-zâde'ye ve kendisine hıtâben emr-i şerîf irsâl buyuruldu. **[M1 255]**

Vürûd-i ba'zı asâkir ez-cânib-i Anadolu ve ahvâl-i zâbitân

Çünki mukaddemâ her koldan zor-bâzûy-i ikdâm ü ibrâm ile mikdâm[3] sürücüler ve pey-der-pey mü'ekked isti'câl emirleri ve ocaklu tarafından müte'ayyen mübâşirler irsâline ihtimâm birle, tenfîl-i 'âmm sûretiyle ehl-i İslâm gazâya da'vet ve icâbet edenlere 'alâ haddihim ikrâm ü 'inâyet[4] olunarak Anadolu'dan[5] mehmâ-emken tav'an ev kerhen sefer-ber olanlar gürûhen gürûh Üsküdar'dan murûr ve 'âzim-i savb-ı me'mûr olurlar idi. Gerçi yeniçeriyâna 'akab-i vak'a-i 'Alemdârî'de taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den kemâl-i

---

* **"Havâdis-i müteferrika ..... eyledi"** kısmında yer alan bilgiler ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle ve "Şânî-zâde Târîhi'nde tahrîr olunduğu üzere" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, IX,135-136'da kaydedilmiştir.

** "Ve dahi Kalgaylık Pâyesi'yle ..... tebyîn" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,137'de kaydedilmiştir.

1 Sepet A : سپت M1

2 havsalası A : havsalasını M1

3 mikdâm A : mukaddem M1

4 ü 'inâyet M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.115a'nın sağ tarafına yazılmışlardır] A

5 Anadolu'dan M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A

emn ü itmînân erzân buyurulup, lâkin taraflarından dahi ba'de-ez-ân 'adem-i müdâhale-i umûr-i vükelâ'-i saltanat ve ihtirâz-ı sûret-i nâ-marzıyye-i tuğyân u şakâvet, şart-ı evvel-i rây ü emân-ı Sultân-ı sâhib-i ma'delet olmağla, fezâhat-i sâbıkalarından ve ba'de zâlik ba'zı sınıfının 'uhde-i 'ahdden bîrûn ve envâ'-ı kabâhat-i lâhıkalarından nâşî vükelâ'-i devletin ve belki ekser ehâlî-i Memâlik-i saltanat'ın derûnları kendülerden müteneffir ve yevmen fe-yevmen dahi ziyâde mütekeddir u mütegayyir olduğunu idrâk birle, havf-ı ma'hûd kalblerinde[1] hâlâ derkâr ve bu takrîble anlarda dahi devlet tarafına hemîşe bir keçnigâh âşikâr olup, lâkin tarafeynde ancak za'f u fütûrdan başka hicbir ma'nâyı müfîd olmayan şıkāk mübeddel-i ittifâk olmak içün her biri 'unsur-i kusûru vaz'-ı meydân-ı i'tirâf eylemekle, *"İzâ tesâdefe'l-mâ'u ve'n-nâru inkalebâ buhâran"** nümûdârı üzere mâdde-i muzâddâtı mahv u itlâf edüp, ba'dehû vâcibe-i İslâmiyyet olan bi'l-ittifâk temşiyet-i umûr-i devlet ve hıdmet-i velîyy-i ni'met husûslarına bi't-tav'ı ve'r-rızâ bir kerre 'atf-ı nigâh-ı insâf eylemeleri müyesser olamadığından nâşî, bir zemân Devlet-i 'aliyye'nin tevfîr-i kuvvet ü şevketi içün uğur-i pâdişâhânda terk-i baş u cân eden zümre-i Bektâşiyân, feyz-ı hıdmet-i Dergâh-ı mu'allâ'sıyla nâ'il-i kemâl[2] ve müstedâmü'l-hâl ve sâye-i 'aliyyesinde gülbâng-keş-i sofra-i mâlâmâl-i ni'met ü nevâl olduğu Devlet-i zî-şân'ın kuvvetini kat'îce istiskāl ve zimâm-ı tasarruf u tegallüb kabza-i istiklâllerinde olmağı 'umde-i **[M1 256]** âmâl eylediklerine mebnî, asâkir-i sâ'irenin bu esnâlarda Âsitâne ve orduda kesreti, hılâf-ı marzîleri ve belki min-külli'l-vücûh Devlet-i 'aliyye askerîliği ancak kendülere munhasır olmak esâs-ı emn ü terâzîleri olmağın, Anadolu tarafından her ne dirlikde olursa olsun bir asker zuhûruna İznikmid ve Geğbüze[3] taraflarında ikāme eyledikleri dîd[e]-bânları ihbâriyle vâkıf oldukları anda, hemân ustalar ve seğirdimler ve oda-başılar Kartal Kasabası'na kadar berk-ı hâtıf gibi seğirdüp, eğer gelenler kendü cinslerinden ise bi'l-ittifâk Âsitâne'den derme çatma neferâtdan seferî kıyâfetiyle bir gice mukaddem zalâm-ı leylde irsâl eyledikleri neferâtı anlara zamm u ilhâk birle, mukaddemce taraf-ı saltanata ez'âf-ı 'adedini ihbâr ve kesret-i[4] mefrûzasıyla mânend-i seyf-i mulakkab iftihâr eyledikleri merâtib-i i'dâda el birliği ve yoldaş gayretiyle sarf-ı[5] yevmiyye-i iktidâr edüp, manzara-i nâs-ı behîme-kıyâsda teksîr-i sevâd ederek, velvele ve debdebe-i kâzibe ile imrâr ederler iken, aralarında ba'zı zâg-ı hiyel-i şi'âr-âsâ oda-başılar ve ustalar ve sakā ve kara-kullukcular: "Ha kara baba-

---

1 kalblerinde A : kıyılarında M1

* "اذا تصادفا الماء و النار انقلبا بخارا = Su ve ateş birleşince buhara dönüşür" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

2 nâ'il-i kemâl M1 : + [[Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

3 Geğbüze (ککبوزه) A : Geybüze (کیبوزه) M1

4 kesret-i M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "'aded" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

5 sarf-ı A : sarfı M1

larım! Ha pâdişâhın atdan kal'aları ve kurbânlık kara koçları!" deyerek celâdet izhâriyle kışlalarına sevk u tesyâr ederler idi. Ve eğer vürûd eden asker başka dirliklerden ise, tehakküm-i zîr-i destâne ile bayraklarına yeniçeri nişânları üstüvâr ederek imrâr ederler idi. Ve bu takrîblerle eğer kendü cinslerinden olan asker elli nefer ise, mukaddemce Bâb-ı 'âlî'ye inhâ ve lede'l-murûr vech-i mezkûr üzere irâ'e eyledikleri sevâd-ı bî-ma'nâ vefkınca, meselâ üç yüz, dört yüz nefer olmak üzere ta'yînâtlarına taraf-ı mîrîden sûret vererek, ziyâdesini orağıyân-ı[1] gürg ü şegāl ekl ü bel'le hebâ[2] ederler idi. Ve kendü cinslerinden olmayanların ser-kerdeleriyle yine bu minvâl üzere mukāvele birle anları dahi tav'an ev kerhen bu nâ-sezâ vâdîlere iğrâ vü ilkā ederler idi*.

el-Hâsıl Devlet-i 'aliyye'nin sâ'ir bi'l-cümle askerî ocaklarının mu'temed ü muhtârı olmuş olmağla, zabt u rabt-ı dâ'ire-i saltanatı dahi muhavvel-i 'uhde-i i'tibârı kılınmış olan [M1 257] dûdmân-ı Bektâşiyân, nâ-halef nâdânlar istîlâsiyle muhıllü'l-erkân ve perîşân olmağla, yeniçerilik 'ünvâniyle ba'zı tama'-kârân ve erbâb-ı tuğyânın hakk budur ki gerek Devlet ve Beytülmâl'e ve gerek dâhil ü hâricde re'âyâ vü zu'afâ ve nisvân ü ricâle îsâl eyledikleri zarar u hasâret ve mürtekib oldukları vekāhet ü gavâyetin hadd ü pâyânı olmamağla, nâs hıfz u himâyetleriyle istirâhat edüp, dâ'imâ medh u senâ vü sipâs edecekler iken, ancak bunların eşkıyâsından[3] bîzâr olmalariyle, derûn u bîrûnda bunlara nisbetle ma'âzallâh istîlây-ı küffârı isti'âf ü istiksâr eder oldular.

Hattâ mukaddemâ Ordu-yi hümâyûn ile gidecek yeniçeri askeri minhaysü'l-mecmû' dört bin kadar neferden 'ibâret idüği erbâb-ı dikkatden ba'zı hakāyık-bîn 'indlerinde mertebe-i 'ilme'l-yakînde iken ve Dâvud-paşa Sahrâsı'na hurûc u ikāmet eylediklerinde, 'akkâm[4] ve sâyis ve harbende ve etbâ'-ı ocaklu ve sâ'ir ile ancak[5] beş bin kadar nefer ta'yînâtı lâzîme-i devlet iken, Bâb-ı 'âlî'ye on dört bin nefer harc ve havâyicinin defterini i'tâ birle bîlâm u cîm gerek orada ve gerek sonra gitdikleri yerlerde sonradan gelan yeniçeri bayraklarının minvâl-i muharrer üzere ta'yînâtlarından mâ'adâ, külle yevm ta'yînâtı ol minvâl üzere istîfâ eylediler. Munsıfân-ı[6] vükelâ'-i devlet ve gayret-keşân-ı saltanat ü ra'iyyet, ba'zı gaddârın bu makūle etvârından dâğber-dâğ zucret olmuşlar ise de, ber-muktezây-ı vakt ü hâl sûret-i müdârâ vü mümâşâtı ihtiyâr ile dendân-efşûr-i ıstıbâr olup, dergâh-ı 'âdâlet-iktinâh-ı haz-

1 orağıyân-ı : اوراغيان A, M1
2 hebâ A : hem-bâ M1
* "Gerçi yeniçeriyâna 'akab-i vak'a-i 'Alemdârî'de ..... idi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,118-119'da kaydedilmiştir.
3 eşkıyâsmdan M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A
4 'akkâm hükkâm A : hükkâm M1
5 ancak M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "dört" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
6 Munsıfân-ı A : Musannifân-ı M1

ret-i Melik-i Cebbâr'a havâle-i kâr ederler idi. Zîr-i su'âl ü mu'âhazeye ibtidâr olunsa[1], anların dahi âhır-ı kâr ba'zı vükelâya bu makūleden ma'dûd olur ba'zı âhar gûnâ töhmet isnâdına bî-mehâbâ ictisâr ile sonra cevâbı müşkil olur mesâ'il ü mebâhise dûçâr olunacağı, ba'zılarının lisânından istiş'âr olunmuşidi. Gerçi bu bâbda söz çok, lâkin zerre kadar fâ'idesi yok*; *"ve minallâhi'l-'inâyetü fi'l-bidâyeti ve'n-nihâyeti"*** .

Hemân Cenâb-ı Mennân, Şehinşâh-ı cihân *eyyedehullâhu ve nasarahû fî külli'l-evân**** hazretlerinin **[M1 258]** sûrî ve ma'nevî ve hâricî ve dâhilî a'dâsını makhûr u perîşân eyleye, âmîn.

Ordu-yi hümâyûn'a dâ'ir ba'zı havâdisât ve mukaddimât-ı muhârebât

Ordu-yi hümâyûn'un Ruscuk Sahrâsı'na vürûdunun ferdâsı, huzûr-i Serdâr-ı ekremî'de 'akd-i encümen-i meşveret olunup, karşuya murûr içün iktizâ eden Açıklar tehyi'e vü ihzâr ve sunûf-i askeriyye 'ubûra şurû' u ibtidâr ve bir tarafdan dahi top ve mühimmât-ı sâ'ire-i harbiyyeyi imrâra bezl-i iktidâr[2] olunmakda iken, mukaddemâ karşuya geçmiş olan Ruscuk A'yânı Boşnak Ağa bir mikdâr süvârî ile karavula gitmiş[3] olmağla, Yergöğü'ye iki sâ'at mesâfede Dâye-bağları semtinde geşt ü güzârı esnâsında düşmen-i pürmekîdet, külliyyetlüce süvârî vü piyâde ile ve top ve mühimmât-ı sâ'ire ile Ordu-yi sultânî'ye îrâs-i perîşânî eylemek niyyetiyle Bükreş'e dört sâ'at mahalde cârî Tonbariçe (طونباريچه) [=Dîmbovita] Nehri kenârında olan ordugâhından mukaddemce hareket etmiş ve taburunu girücede bir dere içinde gizleyüp[4] ilerüye bir mikdâr katanası sebkat eylemiş olduğundan, mûmâ ileyh Boşnak Ağa ol taraflara varup, bir mikdâr katanasına tesâdüf birle muhârebeye mübâşeret eyledikde, asker-i a'dâ dem-be-dem teksîr peydâ ederek, guzât-ı melhame-ârâ gitdikce muzâyakaya mübtelâ oldukları haberi, Yergöğü'de müheyyâ olan ba'zı asker-i orduya mün'akis oldukda, derhâl külliyyetlüce süvârî vü piyâde imdâda müsâra'at ve sâk-ı ittifâk üzere muhârebeye mübâderet eylediler. Pes asker-i İslâm'ın teveffürü düşmenin meşhûd-i 'ayn-ı teneffürü oldukda, pusuda olan tabur-i mezkûru meydân-ı ma'rekeye çeküp, kemâl-i mukāvemet ü ısrâr ile icrây-ı sanâyi'-i âteş-bâzîye

---

1 olunsa A : olunmasa M1

* "Hattâ mukaddemâ Ordu-yi hümâyûn ile ..... yok" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,117'de kaydedilmiştir.

** "و من الله العناية فى البداية و النهاية = İşin başında da sonunda da yardım Allah'tandır" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

*** "ايده الله و نصره فى كل الاوان = Allah onu her an desteklesin ve yardım eylesin" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

2 bezl-i iktidâr M1 : + [Bu kelimeler üzeri çizilen "sa'y-i bî-kusûr" yerine aynı kaligrafi ile üstüne yazılmışlardır] A

3 karavula gitmiş A : karagola كتمس M1

4 gizleyüp A : gizlenüp M1

ikdâm-ı bî-fütûr ve sa'y ü gayret-i[1] mevfûr eyledi ise de, dilâverân-ı asker-i İslâm şerâre-i âlât-i nâriyye-i a'dâdan deyyâr çeşm-zâd-ı ihtirâz ü mübâlât olmayarak, şîrâne mukâbele vü musâveleye sarf-ı nîrû-yi ikdâm eyledikleri evânda, Serdâr-ı ekrem hazretleri dahi karşuya bi'n-nefs murûr birle mücâhidîne pey-der-pey imdâd ü mühimmât irsâliyle takviye vü temkîn husûslarına sa'y ü devâm **[M1 259]** buyurdular.

el-Hâsıl bu minvâl üzere muttasıl sekiz sâ'at mikdâr tarafeynden iş'âl-i nâ'ire-i kâr-zâr olunup, âhır-ı kâr nesîm-i nusrat-ı Yezdân cânib-i İslâmiyân'da vezân olmağla, a'dânın mukâvemete tâb ü tüvânı kalmayup, ric'at eylediler. Lâkin ba'zı mülâhazât-ı hakîmâneye mebnî ta'kîblerine rızây-ı Sadr-ı a'zamî olmamağla, bu kadarca yüz aklığına kanâ'atle asker-i İslâm dahi Yergöğü tarafına 'avdet eylediler. Esnây-ı cengde asker-i İslâm'dan şehîd ve mecrûh ancak yüz 'aded kadar olup, düşmen tarafında buna kıyâsla ekser idi. Ceng-i mezkûrun ertesi gün düşmen-i mezbûr, zikri murûr eden Dâye-bağları ma'reke-gâhına[2] çadır u çerâ-gâhiyle gelüp, darb-ı hıyâm-ı ikâmet ve irâ'e-i sûret-i nahvet eylemekle, Ordu-yi hümâyûn'dan dahi külliyyet ü cem'iyyetle üzerine varılup savlet olunmak, tasmîm-kerde-i Serdâr-ı sâhib-i hamiyyet olduğuna mebnî, Ordu-yi hümâyûn Çerhacısı olup, Tutrakan tarafına ta'yîn olunmuş olan Sürûrî Mehmed Paşa dahi ma'iyyetinde olan Pehlevân İbrâhîm Ağa ve me'mûrîn-i sâ'ire ile Ruscuğ'a celb olunup, andan karşu Yergöğü'ye imrâr ve yerine Edirne vücûhundan Serd Mahmûd Ağa[3] kezâlik gayret ü şecâ'atle nâmdâr olduğundan, rütbe-i Mîr-i mîrânî ihsâniyle Tutrakan muhâfazasına ta'yîn olunmağa ihtiyâr kılındı.

Bu hâl üzere Ordu-yi hümâyûn, düşmen üzerine kesret ü cem'iyyetle varup, hücûm u savlet ve sell-i seyf-i satvet niyyetleriyle müheyyâ ve bi'n-nisbe asker-i a'dânın bu dâ'ire-i cem'iyyetle ihâta olunması, hakkında vehâmet-nümâ bir mahûf rü'yâ olduğunu derk ü cezm ile[4] endîşeye mübtelâ olmağla, tedbîr-i âhara iltîcâ edüp, vakt-i akdemde bâ-emr-i 'âlî mütercem olan Prusya Kıralı Fedriko[5]'nun cenerallerine tenbîhât-ı harbiyyesinde mezkûr olduğu üzere kuvvet ü kudretin vefâ etmediği, yahûd sâ'ir gûne mevâni'-i kaviyye zuhûr eylediği vakitlerde, tarîk-ı dek ü hud'aya sülûk[6] iktizâ etdiği kâ'ideye iktidâ birle, tabur-i mezbûrun komandarı[7] dahi satranc mansûbeleri tertîbine ibtidâr ile bir gice ol mahalden kalkup, mârru'z-zikr Tonbariçe

---

1 gayret-i A : gayreti M1
2 ma'reke-gâhına A : ma're-gâhına M1
3 Ağa M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "nın" kısmının üzeri çizilmiştir] A
4 derk ü cezm ile A : ذرك ü cezmle M1
5 Fedriko (فدريقو) A : Kadriko (قدريقو) M1. Burada Fedriko (فدريقو) şeklinde kaydedilen kişi, büyük ya da eşsiz diye anılan ve 1740-1786 yıllarında Prusya Kralı olan Friedrich II.(1712-1786)'dir; bk. "Friedrich II", *Büyük Larousse*, IX,4308.
6 sülûk A : meslûk M1
7 komandarı A : kumandanı M1

[=Dîmbovita][1] Nehri'nin öte tarafına yine[2] güzâr ve anda karâr **[M1 260]** eylediğini müte'âkıb Ser'asker Husrev Paşa'nın Rasvat (راصوات) [=Rasova] nâm mahalde lede'l-muhârebe perîşânlığı, düşmenin Silistire'ye gelüp kal'a-i mezbûreyi muhâsara eylemesini mûcib olduğu ve hâtıra-i 'âcizânem üzere[3] Ordu-yi[4] hümâyûn'u Yergöğü tarafında kıllet-i askeri sebebiyle maglûb olacağı, meczûmu olan muhârebeden mansûbeler ile 'avk u te'hîr ederek ve bir tarafdan[5] dahi mukaddemce Ruscuk tarafına kasd niyyeti göstermekle, orduyu 'abes hareketlere muhtâc eylediğinden başka, hiyel-i harbiyye üzere muhârebât[6] mahallerinin kalb-gâhında olan Silistire ve Rasvat [=Rasova] taraflarını kuvvetsiz bırakdırarak ol tarafda mukaddimât-ı maslahatını teshîl ü teysîr[7] eylediği ve bu takrîble orduyu Silistire tarafına 'akse mecbûr ederek, Yaş ve Bükreş[8] 'azîmetlerini te'hîr etdirdiği haber-i dehşet-eserleri Ordu-yi hümâyûn'a vâsıl oldukda, ba'de'l-meşvere düşmenin büyük ordusu Tuna'nın berü yakasına murûr birle Silistire havâlîsine teveccüh ü savlet ve karşu yakada zîr-i destinde kalan erâzîyi pâ-zede-i yağmâ etdirmekden sıyânet ve asâkir-i İslâm'ın yağmâ arzûsuyla ilerüye sebkate gayret edebilecekleri dakîkalara dikkat ederek, cengin hâlâ ehl-i İslâm tasarrufunda olan erâzîde olmasını murâd ve bu takrîble derûn-i Memâlik-i Hâkâniyye'ye asâkirini idhâl ve giderek sûret-i ta'arruzîde ceng ile kalb-gâh-ı saltanata takrîb birle, bu esnây-ı işgâlinde Devlet-i 'aliyye'yi bir an akdem vefk-ı murâdı üzere şimdilik musâlahaya mecbûr kılmak husûsiyçün ibtidâ Silistire'yi istîlâya kemâl-i ta'cîl edeceği, muharrir-i Hakîr'in zihn-i kāsırıma[9] tâli' olduğu gibi, gālibâ ricâl-i Ordu-yi hümâyûn dahi bu dekāyıka muttali' olduklarından, yahûd bu tasavvurât-ı dakîkadan kat'-ı nazar mutlaka mukābele ve def'-i sâ'il içün min-ba'd Bükreş üzerine 'azîmet niyyetinden[10] rucû' u ferâgat ve asâkir-i Ordu-yi hümâyûn'u berü yakaya i'âde ile girü Silistire cânibine sevke müsâra'at olunmak sûreti, bu def'a muhtâr-ı erbâb-ı meşveret olarak ve hevâ değişdiğinden, selâmet yakasında bulunmak ise ba'zı ser-âmedegân-ı askere cesbân ve belki gizlüce[11] akdem-i maslahat **[M1 261]** görünerek, Yergöğü'ye

---

1 Tonbariçe (طونباريچه) A : Tonbarice (طونباريجه) M1. Bu kelime metnimizden alınmakla beraber *Târîh-i Cevdet*, IX,138'de طونباويجه şeklinde kaydedilmiştir.
2 yine A : — M1
3 ve hâtıra-i 'âcizânem üzere M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
4 Ordu-yi M1 : Ordu A
5 tarafdan A : tarafından M1
6 Ruscuk tarafına kasd ..... muhârebât M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın ve vr.117b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A
7 teysîr A : tesyîr M1
8 Bükreş A : Bükreş'e M1
9 kāsırıma A : kāsırama M1
10 niyyetinden A : niyyetinde M1
11 gizlüce M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A

imrâr olunmuş olan asâkir ve mühimmât, çend rûz zarfında girü Ruscuğ'a celb olundu. Zîrâ bir muntazam orduya bir mahalden bir âhar mahalle nakl ü hareketler etdirmeğe, anın karşusunda yalnız öteye berüye gezinüp hareket etmek sebeb-i kâfî olmayup belki: "Ol hareketlerden terettüb edecek netîcelerdir" dedikleri kā'ide, bu def'a dahi zâhir olmağla, zikr olunan mazarrat-ı mezkûreyi men' zımnında bi'z-zarûr Silistire tarafına taklîb vechine 'azîmet etmeğe mecbûr olunmağla, evvelâ[1] Yergöğü Kal'ası'nın esbâb-ı mukāvemetini istihsâl zımnında serhadd-i merkūm muhâfızı Mîr-i mûrân 'Aliyyüddîn Paşa ma'iyyetine, mikdâr-ı kifâyetde asker ve levâzım tertîb ü tahsîs ve emr-i muhâfazaya dikkat eylemesi husûsu tenbîh u tansîs kılınup, ba'dehû Dergâh-ı 'âlî Yeniçerileri Ocağı'ndan müretteb olan on beş orta ile ma'an vâfirce dalkılıc tahrîr ve anların ve bi'l-cümle ağavât ve 'alemdârân ve süvâriyânın üzerlerine gayret ü cesâreti nümâyân olmuş Kul Kethudâsı Ağa, Ser-kerde nasb u ta'yîn olunmağla, işbu mâh-ı şa'bân evâsıtında[◊] Çerhacı Paşa Başbuğluğu'yla Ağa-yı mûmâ ileyh asker-i mezbûru alup, Pehlevân Ağa ve Boşnak Ağa ve me'mûrîn-i sâ'ire ile bilece Silistire semtine ric'at ü 'azîmet birle, ri'âyet-i kā'ide-i def'-i sâ'il olunmağla, düşmen-i satranc-bâzın mansûbesi semeresi hâsıl oldu* .

Havâdis-i dîğer

Sâbık Silivri A'yânı Hasancık nâm kimesne bu def'a kazâ'-i mezbûra varup, ba'zı mertebe ihtilâle bâ'is ve hılâf-ı rızâ hareketle me'mûrîne[2] 'avk u betâ'eti mûris olduğu Ordu-yi hümâyûn'a mün'akis oldukda, hakkında mu'âhaze vü 'ıkāb zuhûr edeceğini hiss eylemekle, bu esnâda[3] Lofca tarafına firârı ihbâr olunduğundan nâşî, min-ba'd Silivri Kazâsı'na takrîb olunmamak ve gelürse men' ve ahz kılınmak üzere kazâ'-i mezbûr nâ'ibine ve ser-i kârlarına hıtâben emr-i 'âlî sudûr eyledi**.

Hâlâ İnebahtı Sancağı Mutasarrıfı olup, Hacıoğlu-pazarı [**M1 262**] semtine me'mûr mîr-i mîrândan Tepedelenli-zâde Ahmed Muhtâr Paşa, ma'iyyetinde külliyyetlü askerin lüzûmuna mebnî, Debreli Yûsuf Bey bi'n-nefs yahûd karındaşı 'Abbâs Bey Başbuğluğu'yla bin nefer ve Ohri Mütesellimi Celâleddîn Bey bi'n-nefs yahûd yeğenlerinden birinin Ser-kerdeliği'yle beş yüz nefer süvârî asker, Paşa-yı mûmâ ileyh ma'iyyetine îsâlleri içün taraflarına

---

1 muntazam ..... evvelâ M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "u" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.118a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

◊ 11-20 Şa'bân 1224 = 21-30 Eylül 1809.

* "**Ordu-yi hümâyûn'a dâ'ir ba'zı havâdisât** ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,138'de kaydedilmiştir.

2 me'mûrîne A : me'mûriyyete M1

3 esnâda M1 : + [Bu kelime metinde üzeri çizilen "def'a" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A

** "**Havâdis-i dîger** ..... eyledi" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ufak tefek ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,136-137'de kaydedilmişdir.

evâmir-i 'aliyye tesbîl ve kezâlik Mîr-i mîrân İlbasanlı 'Abdullah Paşa, mükemmel kapusu halkıyla Hurşîd Paşa ma'iyyetine me'mûr olmuş ise de[1], me'mûriyyeti Muhtâr Paşa ma'iyyetine tahvîl ve bundan akdemce Akçahisârlı Kaplan Paşa'nın hılâf-ı rızâ hareketine mebnî emâreti ref' olunmuş olup, lâkin bu def'a hakkında yine 'inâyet-i Şâhâne zuhûriyle bizzât kendüsi yahûd oğullarından birinin Ser-kerdeliği'yle Muhtâr Paşa ma'iyyetine bin beş yüz nefer asker erişdirmek şartiyle emâreti ibkâ olunmağla, me'mûriyyetini serî'an icrâ eylemesi bâbında tarafına mü'ekkeden irsâl-i fermân-ı celîl ve bu def'a Ordu-yi hümâyûn'a vürûd eden Kütahya Kethudâ-yeri İbrâhîm ve 'atîk ağavât ve 'alemdârları, mevcûd-i ma'iyyetleri olan üç yüz elli[2] mikdâr neferât ile Paşa-yı mûmâ ileyh ma'iyyetine tersîl olunmağla*, mûmâ ileyhin taht-ı[3] idâresinde olan ordusunun takviyet-i askeriyyesi mehmâ-emken tanzîm ü tekmîl kılındı. Mîr-i mîrândan İlbasanlı Süleymân Paşa-zâde Mahmûd Paşa ve birâderi Sâlih Paşa'nın ikisinden biri mükemmel kapusu halkıyla Başbuğ 'Osmân Paşa ma'iyyetine, kezâlik Mîr-i mîrân Delvineli Mustafa Paşa, bin nefer süvârî ile yine müşârun ileyh ma'iyyetine ta'yîn ü isbâl ve mîr-i mîrândan sâbıkā Köstendil[4] Sancağı Mutasarrıfı Pekinli[5] Süleymân Paşa, bin iki yüz nefer süvârî ile bi'n-nefs Ordu-yi hümâyûn'a vusûle müsâra'at eylemek üzere tarafına emr-i 'âlî irsâl** ve Silivri A'yânı Kapucu-başı Halîl Ağa'nın Vidin tarafına olan me'mûriyyetine halel gelmeyüp, yine serî'an ol cânibe gitmek şartiyle gāyet güzîde olarak başka beş yüz[6] nefer piyâde vü süvârî dahi tertîb ve muktedir Başbuğ'la Ordu-yi hümâyûn'a sevk u tesrîb eylemesi isti'câl olundu. [M1 263]

Nefy-i Re'îs-i Rikâb Vahîd Efendi ve i'dâm-ı Beylikci 'İzzet Bey[7]

Mukaddemâ dahi işâret olunduğu üzere İngilüzlü'nün fi'l-asl a'zam-ı maslahat ve hakîkat-i niyyeti, düşmen-i tabî'îsi olan Fransalu üzerine teslît ile istihdâm eylediği Rusyalu'nun takviyeti ve kesr-i[8] kuvvetine bâ'is olur nesne-

1 de A : — M1
2 elli M1 : + [Metinde bu kelimenin üzeri çizilmiş gibi gözüküyor] A
* "Hâlâ İnebahtı Sancağı Mutasarrıfı olup ..... olunmağla" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,137'de kaydedilmiştir.
3 taht-ı A : تخت M1
4 Köstendil A : Köstendili M1
5 Pekinli : Bekinli (بكينلى) A, M1. Zâten metnimizde Bekinli (بكينلى) şeklinde kaydedilen bu kelime, *Târîh-i Cevdet*, IX,135'te doğru şekli Pekinli (پكينلى) olarak kaydedilmiştir.
** "ve mîr-i mîrândan sâbıkā Köstendil ..... irsâl" kısmında yer alan bilgiler hemen hemen aynı ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,135'te kaydedilmiştir.
6 yüz M1 : yü[z] A
7 Bey M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.118b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 26 Ş{a'bân}" yazısı vardır] A
8 takviyeti ve kesr-i A : takviyet ve kesret-i M1

lerden himâyet ü sıyâneti[1] olmağla, Devlet-i 'aliyye'yi Rusyalu ile tevfîka[2] mukaddemâ cebr u ısrâr sûretiyle eylediği sa'y ü himmet, gerçi bir fâ'idesiz maslahat olup, lâkin çok geçmeyüp vukū'-i fetretle Devlet-i 'aliyye'nin ba'zı Avrupa düveliyle olan râbıta-i mu'âmelâtına mugâyeret gelmekle, min-vechin garazı pezîrây-ı temşiyet oldukdan sonra, bî-hûde vü bî-ma'nâ kalan ve belki Devlet-i 'aliyye'nin Rusyalu ile imtidâd-ı muhârebesini mûcib olan İngilterelü ile Devlet-i 'aliyye beynindeki sefer meşgūliyyetini ba'de-ez-ân İngilterelü def' u ref'a hâhiş-ker olmağla, merâmı tav'an ev kerhen teklîf-i sulh u salâh ile itmâm-ı gā'ile-i sefer idüği, erbâb-ı basar 'indlerinde meşhûd u mukarrer olduğu üzere, bu dahi bir nev' tevfîk-ı Hudây-ı ekber ve yümn-i kudûm-i Pâdişâh-ı heft-kişver olarak, İngilizlü Musâlahası, Vahîd Efendi me'mûriyyetiyle dil-hâh u sühûlet üzere pezîrây-ı hüsn-i sûret oldukda, cânib-i celiyyü'l-menâkıb-ı Cihân-dârî'den efendi-i mûmâ ileyh hıla'-ı fâhire ve 'atâyây-ı zâhıreden başka, Defter Emâneti mansıbiyle ser-firâz oldukdan sonra, hakkında erzân buyurılan hüsn-i zann-ı Mülûkâne ve teveccüh-i kalb-i Şâhâne muktezâsınca, Rikâb-ı müstetâb'larında Riyâset Vekâleti mesnedine ihtiyâr buyurulmağla, dü-bâlâ ihrâz-ı imtiyâz eylemişidi. Hakk bu ki zâtında sâhib-i 'akl u dirâyet ve sadâkat-kâr-ı devlet olmağla, sezâvâr-ı 'inâyet bir zât-ı nik-haslet olup, lâkin lâ-cerem[3] tıynet-i beşeriyye, ma'den-i kusûr u gaflet olduğundan, mûmâ ileyh 'akd-i musâlaha husûsunu ancak kâr-dânî[4] vü fazîletine 'atf u tahmîl ve dekāyık-ı umûra vâkıf sâ'ir mühre-i re'y ü tedbîr-i mecâlis-i şûrâda derece-i tahmîka tenzîl ederek, müddet-i kalîlede kulûb-i ekser-i vükelâyı tenfîr ve bu keyfiyyet[5] muktezây-ı şîme-i sadâkati olmak üzere giderek **[M1 264]** Kā'im-makām ve Şeyhulislâm mesânidi misillü e'âzım-ı devlete dahi fürce-yâb-ı sirâyet olduğundan mâ'adâ, hadd-i müntehâya kadar tecâvüz ü sebkat edüp, gûyâ olmak lâzime-i sadâkati olmak[6] üzere ba'zı mebniyyün 'ale'l-hikme ebniyeye: "Münâfî-i rüzgârdır"[7] ve ba'zı hutût-ı hümâyûna: "Mizâc-ı şehr u dehre nâ-mülâyim ve nâ-hemvârdır" dimek gibi izhâr-ı kâr-güzârîye sûret-i ihtârda ictisâr ve ba'zı bî-behre küttâbın sıyânet-i mîrî dâ'iyesiyle ta'yînât ü 'atâyâ vü mevkūfâtını kat' ve tezallüm edenleri mazhar-ı tekdîr u âzâr kılmak gibi mâddelere ibtidârı[8], münâfî-i mizâc-ı lutf-imtizâc-ı Şehriyârî olmağın, mahzâ te'dîb ü tehzîb zımnında mâh-ı şa'bânın yirmi altıncı günü[◊] mûmâ ileyh 'azl ve Kütahya'ya nefy ü tagrîb olundu.

---

1 sıyâneti A : sıyânet M1
2 tevfîka A : tevkîfe M1
3 lâ-cerem A : cirm-i M1
4 kâr-dânî A : kâr-dân M1
5 keyfiyyet M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "ve" kelimesinin üzeri karalanmıştır] A
6 olmak A : — M1
7 rüzgârdır M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "dimek" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
8 ibtidârı M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "gibi" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
◊ 26 Şa'bân 1224 = 6 Ekim 1809 Cuma.

Ve Beylikci-i Dîvân Benli 'Ârif Efendi-zâde 'İzzet Bey ki, 'ahd-i Selîm Hânî'de ba'zı İngilizlü ve Rusyalu cevâsîsi re'âyâya Devlet-i 'aliyye'nin sâ'ir düvel ile olan ba'zı mu'âmelât-ı pinhânını gûyâ ifâde vü îmâ birle, ol makūlelerden makūle-i hedâyâ ile muvazzaf olmak ile müfterâ olmuş idüğünden mâ'adâ, vakt-i Sadâret-i 'Alemdârî'de Sened-i Nizâm-ı Devlet ta'bîr etdikleri tertîb-kerde-i cumhûr-i cühelâ ve mecmû'a-i mevâdd-ı nâ-sezâ ve münâfî-i[1] emzice-i şâh u gedâ olan kırtâs-ı şurût-ı bî-ma'nâmn ekser eczâsı kendüsünün inşâsı olmağla, zeyl-i varakaya bilâ-mülâhaza ve bî-pervâ râkımu'l-hurûf ta'bîriyle rakam-zed-i imzâ olmuşidi. Ve kezâ Gālib Efendi ile Rusyalu mükâlemesine ba's ü isrâ buyuruldukda, harc-ı râhı istiklâl birle kesret-i nûş-i 'arak havâssini ihlâl eylediğinden, min-gayr-i şu'ûrin ba'zı perdebîrûn vaz'-ı nâ-be-câ ve lafz-ı nâ-revâya ictirâ eylediği dahi mesmû'-i Pâdişâh-ı cürm-bahşâ oldukda, gerek hadâset-i sinnine merhameten ve gerek hasbe'l-kudre sevâd-hân-ı münşe'ât ü rakam ve öyle pek 'ilmi yoğise de yine dâniş ü ma'rifetden mâye-dâr bir güzel ehl-i kalem olduğuna hürmeten, mu'âmele bi'l-müsâmaha ile ri'âyet-i kā'ide-i mazâ mâ-mazâ buyururlar idi. Lâkin gitdikce leyl ü nehâr kadeh-kârlık şu'ûr u efkârını târumâr edüp, ehibbâ vü asdıkāsı bi't-tekrâr nush u pend ile bu ibtilâdan rehâ bulmasına sa'y-i bîşümâr **[M1 265]** eyledikce, ma'âzallâh ısrâr edüp: "Şâ'irâne etvârdandır" deyerek bayağıca halî'u'l-'izâr olmuşidi*. Çünki ber-muktezây-ı gerdiş-i gerdûn-i Devlet-i 'aliyye'nin hâli[2] dîğer-gûn, kulûb-i nâs müteferrık ve ârâ' ve ehvâ'-i 'âmm u hâssa teşettüt mütetarrak olup, husûsan mukaddemâ envâ'-ı şûr u şerler ve şimdilerde ise seferler sebebleriyle Rumeli memâlikinin ahvâli ma'lûm ve Mısır ve Şâm ve Haleb ve Bağdâd taraflarında ba'zan Vehhâbî gā'ileleriyle ve ba'zan sâ'ir cihetler ile emn ü intizâm ma'dûm ve sâ'ir aktâr-ı Anadolu'nun dahi ekser mahalleri derebeyleri yedlerinde kaldıkları meczûm olmağla, nâs, Devlet-i 'aliyye hakkında mübtelây-ı envâ'-ı vesvâs olup, Şehriyâr-ı yektâ-güher hazretlerinin emr u fermânlarını 'adem-i ısgā birle, ekser ser-i kârân ü ru'esâ, tavâ'if şîvesiyle mutasarrıf oldukları mahalleri derpençe-i temellük ü istîlâ etmeleriyle, ferîza-i zimem-i İslâmiyân olan cihâd ü gazâya taraf-ı saltanatdan[3] bi'n-nefs da'vet yahûd birer Ser-kerde nasbiyle asker irsâline irâ'et-i sûret-i ruhsat[4] olundukça[5], kimi sarâhaten muhâlefet ve kimi kazâ sâlyânesiyle zarûrî çiftci ve rencber makūlesinden cebren derme çatma ip üzengili, kırık kaltaklı, tüfengi çakmaksız, tabancası kundaksız birer

1 münâfî-i M1 : münâfî-yi A

* "**Nefy-i Re'îs-i Rikâb Vahîd** ..... olmuşidi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,120-121,122'de kaydedilmiştir.

2 hâli A : خالی M1

3 saltanatdan A : saltanat M1

4 irâ'et-i sûret-i ruhsat M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.120a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

5 olundukça A : olundukca M1

alay zu'afâyı kerhen irsâl ile işe yarar güzîde neferâtı irsâlden ibâ ve birbirleriyle ceng ü gavgâya iktizâ eder mülâhaza-i nâ-be-câsiyle ol câhiller 'ömr ü câhları[1] ancak sâye-i Şâhâne'si berekâtiyle pây-dâr olan Hudâvendigâr hazretlerinin hıdmet-i gazâsına göndermeyüp, kemâl-i nâdânlıklarından evhâm-ı bâtıladan nâşî, yanlarında meks ü ibkâ ederler idi*.

Hâsılı Devlet-i 'aliyye bir garîb hâle girüp, ekser kulûb-i nâs münkalib ve havf u tâ'at külliyyen münselib olmağla, taraf-ı Şâhâne'den şeref-bahş-ı sâha-i sudûr olan hutût-ı hümâyûnun ekseri dahi beyne'l-Müslimîn def'-i şıkâk u fesâd ve ref'-i teferruk-ı fu'âd olunmak ve emr-i İlâh ve teblîğ-i hazret-i Risâlet-penâh üzere müdâfa'a-i düşmen-i dîne bi'l-ittifâk sa'y ü ihtimâm kılınmak, ferîza-i zimmet-i ehl-i İslâm olduğunu bi't-tekrâr beyânla, *"Ve câhidû fî sebîlillâh"*** emr-i şerîfini **[M1 266]** gûş-i hûş-i ehl-i îmâna îzân zımnında câ-be-câ ehâdîs-i şerîfe ve âyât-ı Kur'ân-ı 'azîmü'ş-şân ile ba'zı nush u pend ü irşâdı, ya'nî taraf-ı Beytülmâl-i Müslimîn'den[2] mu'addün li'l-gazâ' âmâde vü müheyyâ olmak üzere dâ'imâ muvazzaf olan asâkir-i neberd-azmâ, bir zemândan berü terk-i dikkat-i kânûn u erkânla muhtell ü perîşân olduğundan, anlardan sûd mefkûd olup, bu sefer-i hümâyûn bayağıca sefer-i sahâbî sûretinde ferîza-i cemî'-i muktedirîn-i ehl-i îmân olduğunu zımnen mu'lin[3] ü mübîn olmak rumûzunu[4] mutazammın olmağla, hasbe'l-iktizâ Bâb-ı 'âlî'ye 'ale'l-'âde hatt-ı hümâyûn vürûdunda, ba'zan mîr-i merkûm bu dakîkayı 'adem-i farkından nâşî[5] 'alenen bî-pervâ: "Bakalım eyâ ki bu def'a şeb-hâne[6] yine ne gûne va'z yazılmış!" deyerek ictisâr eylediği[7] istihfâfı gûş eden ba'zı kâmil ve ehl-i insâfı ciğer-gâh edüp, husûsan:

Ta'n eder gâh göze geh kaşa
Ta'n ise nakşa değil nakkâşa

mü'eddâsınca bu edâ, hakîkat-i ma'nâda hâşâ tahfîf-i âyât-ı Cenâb-ı İlâhî ve ehâdîs-i hazret-i Risâlet-penâhî ve bu makûle emr-i marzîde ta'rîz-ı Zıllullâhî

---

1 câhlan A : câyları M1

* "Şehriyâr-ı yektâ-güher hazretlerinin ..... idi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,119'da kaydedilmiştir.

** "و جاهدوا فی سبیل الله = Allah yolunda cihad ediniz" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Hacc 22/78. âyetin başında yer alan *"Ve câhidû fillâhi* = و جاهدوا فی الله = Allah uğrunda cihâd edin" meâlindeki kısımdan hareketle söylenmiş olmalıdır.

2 Müslimîn'den M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "dâ'imâ" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

3 mu'lin A : ملعن M1

4 ya'nî taraf-ı ..... rumûzunu M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın hizâsına vr.120a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

5 bu dakîkayı ..... nâşî M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.120a'nın sağ tarafına yazılmışlardır] A

6 şeb-hâne A : şeb-hâneye M1. Metnimizden alındığı belli olan bu kelime *Târîh-i Cevdet*, IX,121'de "şeyhâne" şeklinde yazılmıştır.

7 ictisâr eylediği M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın ve vr.120a'nın altına yazılmışlardır] A

olmağla, bu keyfiyyet erbâb-ı intibâhı, mîr-i merkûmun nihâyet mazhar-ı gazab-ı cenâb-i 'İzzet olarak, vehâmet-i 'âkıbetinden dâ'imâ habîr u âgâh etmekde idi*.

İmdi mûmâ ileyhin mukaddem ü mu'ahhar[1] bu makûle evzâ' u etvârı 'ale't-tafsîl mesmû'-i hazret-i Şehriyârî oldukda, hakkında âteş-pâre-i gazab-ı Cihân-dârî şerâre-pâş[2] olmağla, Vahîd Efendi ile ikisi bir günde[3] karşu Üsküdar'a imrâr olunup, Vahîd Efendi nefy ile Kütahya'ya irsâl, 'İzzet Bey katl ile diyâr-ı 'ademe isbâl olundu. Gerçi bu dahi hıdemâtına dâ'ir behre vü hünerde emsâline fâ'ik olup, Vahîd Efendi gibi efgende-i mu'sıra-i te'dîb olunarak, şâyed terk-i me'lûf ve tebdîl-i ahlâk ile vaktiyle ba'zı hıdemât-ı mühimme-i devletde istihdâma sâlih u lâyık olacak iken *Allâhümmahfaznâ*** keyfiyyet-i ümmü'l-habâ'isle[4] şu'ûruna halel târık olarak bî-ihtiyâr halî'u'l-'izâr olup, zâhir u bâtına münâfî ictisâr eylediği etvâr-ı nâ-hemvâr kendüsüni âhır-ı kâr cezây-ı siyâsete dûçâr eyledi; *Allâhummec'al ahlâkanâ mahbûbe kulûbi'l-evliyâ'****. [**M1 267**]

Nasb-ı Re'îs ve Beylikci ve Âmedci

Zikri güzâr eden sûretle Rikâb-ı hümâyûn Riyâseti ile Beylikcilik mesnedleri bî-müstenid ü tehî kalmalariyle, Bozoklu Mustafa Mazhar Efendi, Riyâset-i[5] Rikâb'a ve Âmedî 'Afîf Efendi, Beylikciliğ'e ve sâbık Kîsedâr Seyyidâ Efendi, Âmedciliğ'e intihâb buyuruldu*[4].

Nefy-i Kādî-i Bağdâd

Bağdâd-ı bihişt-âbâd Kadısı Fahrî Efendi, meftûr olduğu züll-i fısk u fücûru, hükûmet-gâhı olan Bağdâd'da dahi icrâ etmekle, beyne'l-ehâlî rüsvâ olup, bu vechile nâmûs-i kazâyı ifnâ ve 'uyûn-i nâsda vak' u[6] haysiyyet-i hükûmetini bi'l-külliyye imhâ eylediğine binâ'en, Vâlî-i Bağdâd Süleymân

---

* "Hâsılı Devlet-i 'aliyye bir garîb hâle girüp ..... idi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,121'de kaydedilmiştir.

1 mu'ahhar M1 : mu'[ahhar] A

2 şerâre-pâş A : şerâre-bâş M1

3 günde M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "nefy ü" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

** "اللهم احفظنا = Allahım bizi koru!" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

4 habâ'isle [Metinde "habâ'is" kelimesi hem hemze hem de ye ile yazılmıştır] A : habâ'isiyle M1

*** "اللهم اجعل اخلاقنا محبوب قلوب الاولياء = Allahım bizim ahlâkımızı evliyânın kalpleri için sevimli kıl" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

5 Riyâset-i rikâb'a ["rikâb'a" kelimesi buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A : Riyâset'e M1

*4 "**Nasb-ı Re'îs ve Beylikci** ..... buyuruldu" kısmındaki bilgiler hemen hemen aynı ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,122'de kaydedilmiştir.

6 vak' u A : vak' M1

Paşa, henûz müddet-i mefrûzası münkazî değil iken, Mahkeme Baş-kâtibi'ni inâbe ile Bağdâd'dan[1] hâric bir mahalle nakl ü îvâ eylediği, bi'z-zarûr iktizâ etmiş olduğunu, ehâlînin mahzarıyla bile Dergâh-ı şevket-penâh'a 'arz u inhâ etmekle, tahrîrât-ı müşârun ileyhin vusûlünden çend rûz güzerânında mûmâ ileyh dahi Âsitâne'ye mevsûl oldukda, Limni Cezîresi'ne tagrîb ile te'dîb olundu.

Mefhûm-i kā'ime-i Vâlî-i Bağdâd

Mâh-ı şa'bân evâhırında◊ Vâlî-i Bağdâd Süleymân Paşa tarafından Der-i devlet-karâr'a vürûd eden tahrîrât derûnunda münderic mevâddın biri olarak: "Cezîretü'l-'Arab aktârının ekser mahallerine belvây-ı 'âmm gibi fitne-i mezhebiyyesi şâmil olan Vehhâbî tâ'ifesinin geçen seneden berü dîk-i tuğyânları galeyân ve Lahsâ ve Basra ve berü havâlîye doğru maraz-ı vâkıd[2] gibi şuyû' u sereyân etmekde iken, bu hengâmda irsâl-i İlâhî ile Benî İsrâ'îl gibi ricz-i tâ'ûn müstevlî olup, havâric-i A'râb kabâ'ilinin ekser hâne ve büyûtünü sekeneden hâlî eylemekle: "Beliyye-i mezbûre, tâ'ife-i mezkûrenin mûcib-i kılletleri ve kıllet-i nüfûs, bâ'is-i za'f-ı kuvvetleri ve sebeb-i kuvvet, za'f u nekbetleridir" deyü musarrahdır[3*]. **[M1 268]**

Takviye-i Ordu-yi Ser'asker-i Sofya

Mîr-i mîrân-ı kirâmdan Dukagin Sancağı Mutasarrıfı Nu'mân Paşa, Yenipazar muhâfazasına kıyâm ve lede'l-hâce Ser'asker Hurşîd Paşa tarafına asker irsâliyle lâzime-i i'ânete ikdâm eylemesi, bâ-emr-i 'âlî mukaddemâ kendüye tenbîh ü i'lâm olunmuş ise dahi, hâlâ ol tarafın eydî-i düşmene giriftâr olan ekser diyârı, yâverî-i 'avn-i Bârî ve teveccüh-i hazret-i Cihân-dârî ile[4] istirdâd ü teshîr olunmağla, ba'de-zîn dahi ihmâl ü te'hîr olunmayarak, vakt-i şitâ hulûlüne kadar esâs-i[5] mebânî-yi düşmen külliyyen hedm ü teksîr olunmak ferîzadan olmağın, mûmâ ileyh Dukagin Kazâsı'nın esnâf ve bi'l-cümle kazâ ehâlîsiyle bi'n-nefs hareket ve Ser'asker-i müşârun ileyhle bi'l-muhâbere bir semt-i münâsibden eşkıyây-ı mesfûre üzerine sell-i seyf-i satvet eylemek üzere tarafına evâ'il-i ramazânda◊◊ başkaca emr-i şerîf irsâl ve Yakova Kazâsı vakfa merbût idüğini îrâd etmeyerek ve bu husûsun cümleye mektûbe-i zimmet

---

1 Bağdâd'dan A : Bağdâd'[d]an M1
◊ 21-29 Şa'bân 1224 = 1-9 Ekim 1809.
2 vâkıd : vâfid A, M1
3 deyü musarrahdır M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.121a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A
* "Mâh-ı şa'bân evâhırında Vâlî-i ..... musarrahdır" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,122'de kaydedilmiştir.
4 ile M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "ekseri" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
5 esâs-i A : irsâl-i M1
◊◊ 1-10 Ramazân 1224 = 10-19 Ekim 1809.

olduğunu bilerek, ehâlînin[1] esnâfca 'umûmen Sırp[2] üzerine 'azîmetleriyçün nâ'ib ve vücûh ve cemî' sekenesine hıtâben Kalkandelenli mîr-i mîrândan Receb Paşa'nın bi'n-nefs ma'iyyetiyle hareket eylemeleri üzere, târîh-i mezbûrda başka emr-i 'âlî isbâl ve mîr-i mîrândan Prizrenli Sa'îd Paşa, Bosna hudûdunda Nikşik[3] Kal'ası muhâfazasma me'mûr ise de, fekat küçük birâderi memleketde kalup, kendüsi külliyyetlü asker ile Sırp[4] seferinde bulunan karındaşı Mahmûd Paşa imdâdına müsâra'at eylemesi ve İskenderiyye'den üç bin güzîde asker techîzi hâlâ mümkin olmağla, tertîbât-ı sâbıkaya dâ'ir a'zâra[5] bakılmayarak, hemân tedârük ve ihrâc olunması bâbında yine târîh-i mezkûrda başka emr-i celîlü'ş-şân ile isti'câl ve bu vechile Ser'asker-i müşârun ileyhin kuvvet-i askeriyyesi ikmâl kılındı.

Ve mevsim-i şitânın tekarrubu hasebiyle Sırplu eşkıyâsı yedlerinden istirdâd olunan emâkin ü mevâzı'ın emr-i muhâfazasiyçün Ser'asker-i müşârun ileyh ma'iyyetinde meştâ[6] askerinin dahi lüzûmuna mebnî, şimdiden Sirozî **[M1 269]** İsma'îl[7] Bey bakıyye-i kâr-güzârân-ı erbâb-ı iktidârdan olduğu üzere zîr-i tehakkümünde olan kazâlardan güzîde vü behâdır ve kendü segbânları gibi ceng ü cidâle kādir iki bin asker tertîb ve bölük-başıları gibi kaviyyü'l-iktidâr Ser-kerde ma'iyyetiyle müşârun ileyh tarafına sevk u tesrîb eylemek üzere mîr-i mûmâ ileyhe hıtâben târîh-i mezbûrda emr-i 'âlî tektîb olundu*.

Da'vet-i Halîl Paşa be-cânib-i Ordu-yi[8] hümâyûn

Ser'asker Hurşîd Paşa ma'iyyetine me'mûriyyetle Niş tarafına bu esnâda vürûd etmiş olduğu, mesned-i Sadâret-i 'uzmâ'ya ihbâr u inhâ olunan hâlâ Adana Vâlîsi Vezîr Koşancalı[9] Halîl Paşa gibi şecî' u nâmdâr vezîrin re'sen Ordu-yi hümâyûn'da bulunması elzem ve Hurşîd Paşa tarafı bi-hamdihî Te'âlâ kesret-i asâkir cihetiyle muhkem ve husûsan galebe vü fütûhât sebebiyle eslem olup, lâkin Tuna'yı berü tarafa murûr eden Moskovlu taburuyla bir an akdem mukābil ve kahr u tedmîriyle def'-i sâ'il olunmak musammem olmağla, müşârun ileyh bi'l-cümle dâ'ire ve askeriyle en ziyâde akreb ü eshel tarîkden

---

1 ehâlînin M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A
2 Sırp A : Sırb M1
3 Nikşik : نكشيك A, M1. Zaten bu kelime bilgilerin buradan kaydedildiği *Târîh-i Cevdet*, IX,133'te de Nikşik (نقشيك) imlâsıyla kaydedilmiştir.
4 Sırp M1 : Sırf A
5 a'zâra A : i'dâda M1
6 ma'iyyetinde meştâ A : ma'iyyetinden şitâ M1
7 İsma'îl A : (.....) M1
* **"Takviye-i Ordu-yi Ser'asker-i Sofya** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,133'te kaydedilmiştir.
8 **Ordu-yi A : Ordu-[yi]** M1
9 Koşançalı A : Koşancalı M1

iki konağı bir ederek Ordu-yi hümâyûn'a erişmeğe hemân müsâra'at eylemesiyçün, yine evâ'il-i ramazân-ı şerîfde◊ taraf-ı müşîrânelerine emr-i münîf irsâl ve Ordu-yi hümâyûn tarafına isticlâbına isti'câl olundu*.

Vürûd-i ba'zı 'müftiyân ve meşâhîr-i 'ulemâ bâ-talebe berây-ı 'azm-i gazâ

Veliyyü'l-emr-i İslâmiyân hazretlerinin taraf-ı eşref-i Mülûkâne'lerinden mukaddem ve mu'ahhar hulûs-ı bâl ve safvet-i hâl ile âyât-ı şerîfe ve ehâdîs-i münîfeyi müştemil ehl-i İslâm'a hıtâben gazâ vü cihâda pey-der-pey[1] tergîb ü da'veti mu'accil sû-be-sû emsile-i mutâ'a-i mefrûzatü'l-itâ'ati[2] neşr u irsâl olundukça[3], bu sefer-i hümâyûnun gazây-ı sahâbî sûretine müncer olduğunu derk eden[4] ashâb-ı gayret-i dîniyye, istimâ' ve imtisâl ederek ve külliyyetlü değil ise de, müte'âkıb ve mütevâlî olarak, Üsküdar ve Gelibolu ma'berlerinden murûr etmekde idiler. Hattâ bu esnâda yine Anadolu tarafında ba'zı diyâr[5] müftîlerinin ve beldelerinde üstâzü'l-küll olan ba'zı meşâhîr-i **[M1 270]** 'ulemânın talebeleriyle fevc fevc vürûd ve murûr etmeleri, *"Hubbu'l-vatani mine'l-îmân"*** hâssa-i şerîfesiyle muttasıf olan gayret-keşân-ı evtân-ı ehl-i îmâna kuvvet-i kalb-i gayûr ve Şehriyâr-ı gayret-şi'âr hazretlerine mûcib-i inbisât u hubûr olmağla, her biri 'alâ-hide ihsân ü 'atıyye ve nevâziş-i lâyıka ile mutayyebü'l-fu'âd kılınarak, 'âzim-i mahall-i cihâd oldular***.

Tebeddül-i Kā'im-makāmî[6]

Mâh-ı ramazânü'l-mübârekin beşinci günü◊◊ Rikâb-ı hümâyûn Kā'im-makāmı Hasan Paşa 'azl ve çiftliğine irsâl ve mesned-i Kā'im-makāmî'ye es-

---

◊ 1-10 Ramazân 1224 = 10-19 Ekim 1809.

* **"Da'vet-i Halîl Paşa be-cânib-i ..... olundu"** kısmında yer alan bilgiler özetle ve ufak tefek ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,133'te kaydedilmiştir.

1 pey-der-pey M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

2 itâ'ati M1 : itâ'ah A

3 olundukça A : olundukca M1

4 bu sefer-i ..... eden M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.122a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

5 diyâr M1 : + [Bu kelime önce "diyârın" şeklinde yazılmış, sonra sondaki "ın" kısmının üzeri çizilmiştir] A

** "حب الوطن من الايمان = Vatan sevgisi imandandır" anlamına gelen bu cümleyi es-Sagânî, anlamı doğru olmakla beraber uydurma bir hadîs olarak belirtmektedir; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I,345-346.

*** "Veliyyü'l-emr-i İslâmiyân hazretlerinin ..... oldular" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,118'de kaydedilmiştir.

6 **Kā'im-makāmî** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.122a'nın sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 5 {Ramazâ}n" yazısı vardır] A

◊◊ 5 Ramazân 1224 = 14 Ekim 1809 Cumartesi.

bak Mora Vâlîsi Cebeci-başı 'Osmân Paşa ihtiyâr u ibdâl olundu[1]. Yevm-i nasbından iki gün murûrunda müşarun ileyhe hıtâben ber-mu'tâd Bâb-ı 'âlî'ye şeref[2]-nümûd-i vürûd olan hatt-ı hümâyûndan, Âsitâne-i 'aliyye'nin keyfiyyeti ve müşârun ileyhin tebdîlinin vücûbiyyeti, erbâb-ı im'âna nümâyân olur*.

Sûret-i hatt-ı hümâyûn

Sen ki Kā'im-makām 'Osmân Paşa'sın. Selefin Hasan Paşa'nın sinni, derece-i inhitâtı tecâvüzü hasebiyle hıdmet-i me'mûresinde fetk u ratk-ı umûrun temyîzine 'adem-i liyâkatini ba'zı kimesneler fursat ittihâziyle zamîrlerinde merkûz olan mefsedeti icrâya kıyâm eyledikleri ma'lûmum oldukda, müte'addid hutût-ı hümâyûnumla terbiye kaydında oldum ise de, mütenebbih olmadıklarından cezâ vü te'dîbleri verilüp, müşârun ileyhin dahi 'azli lâzım gelmeğin, yerine bir sâhib-i dirâyet vezîrin nasbından lâ-büdd olmağın, sen rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le be-kâm olduğun vakitden bu vakte gelince, bulunduğun hıdemât-ı saltanat-ı seniyyemde rızâ-cûyâne <ve> edâ ve[3] hüsn-i sülûkün vüzerâ miyânından seni ser-firâz edüp ve bu hıdmete sevk etmekle, bi'l-intihâb seni Kā'im-makām nasb u ta'yîn eyledim. İmdi kâffe-i umûrunu cenâb-ı Kādir-i Müste'ân'a tefvîz ve şer'-i şerîfe ve usûl-i kānûn-i kadîm-i devletime kemâliyle inkıyâd edüp, müdâfa'a-i a'dây-ı[4] dînin esbâb-ı zâhiriyyesi olan edevât-ı seferiyyenin mevcûd **[M1 271]** ü mefkūdunu aklâm kuyûdâtına havâle ile iktifâ etmeyüp, bi'n-nefs müşâhede vü ta'dâd ve gayr ez-mevcûd noksânlarını[5], me'mûrlar ma'rifetleriyle ikmâle gayret ve 'ibâdullâhın zehâyirini celb ü iddihâr ve cemî' mesâlihlerini şer' u kānûna tatbîkle ru'yet ve Ordu-yi hümâyûn'um ma'rûzâtını ta'vîkden mübâ'adet ve 'alâ kaderi'l-vüs' tanzîme ihtimâm ü gayret ve a'dây-ı dîn hâdiseleri ma'lûmun olmağla, iktizâ eden tedâbîrinde kethudâ ve re'îs ve 'ulemâ' ve ricâlimden hayr-hâh-ı devletim olanlar ile bi'l-ittihâd müzâkere ve himmet olunup tebeddülât hasebiyle umûrlarına fütûr ve kendülerin[6] setr dâ'iyesine düşürmek lâyık olmayup, herkes me'mûr olduğu hıdmetinde garazdan 'ârî olarak mesnedinin hükmünü vermek, vâcibe-i zimmetidir. Mu'tedil ve müstakîm olanlar dünyâ ve âhıretde[7] sâlimdir. Göreyim seni, hâb u râhatı terk ve hıdmet-i lâzime-i umûr-i mehâmm-ı saltanat-ı seniyyeme sarf-ı makderet eyleyesin! Mevlây-ı

---

1 olundu M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "ve" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
2 şeref A : ser M1
* **"Tebeddül-i Kā'im-makāmî** ..... olur" kısmındaki bilgiler hemen hemen aynı ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,122'de kaydedilmiştir.
3 ve edâ ve A : hareketle M1
4 a'dây-ı A : a'dâ'-i M1
5 noksânlarını A : noksânları M1
6 kendülerin A : ke[n]dülerin M1
7 âhıretde A : آخرتده M1

Müte'âl hazretleri, dîn ü devletime sıdk u istikâmetle hıdmet edenleri dâreynde 'azîz ve muhterem edüp, umûrlarına tevfîk u selâmet ihsân eyleye, âmîn*.

Tertîb-i ba'zı asâkir-i meştâ berây-ı ordu-yi Ser'asker Hurşîd Paşa

Tekarrub-i mevsim-i şitâ ile Sofya Ser'askeri ordusunun[1] asâkirini tecdîd iktizâ eylemekle, me'mûrîn-i sâ'ireden mâ'adâ Köstendil[2] Kazâsı'ndan yüz elli, İhtiman ve Samakov kazâlarından yüzer ve Tatar-pazarı'ndan iki yüz elli ve Filibe'den beş yüz ve Üsküb'den iki yüz ve[3] Komanova Kazâsı'ndan elli ve[4] Kıratova ma'a Koçan[5] Kazâsı'ndan yirmi ve[6] Eğri-dere Palangası'ndan[7] elli ve[8] Manastır'dan üç yüz ve[9] İvranya'dan yüz elli ve[10] Zağra-i cedîd'den elli ve Berkofça'dan[11] yüz elli ve[12] Kalkandelen Kazâsı'ndan iki yüz ve[15] Piriştine'den iki yüz ve[13] Prizrin'den iki yüz, Vılçıtrın'dan[14] yüz ve[15] Novaberde Kazâsı'ndan elli ve[17] Yakova Kazâsı'ndan beş yüz nefer tertîb ve muktedir ser-kerdeler ile müşârun ileyh ma'iyyetine sevk u tesrîb olunmak ve Evlâd-ı Fâtihân Zâbiti Kapucu-başı Selîm Bey, iki bin nefer evlâd-ı fâtihân askeriyle bi'n-nefs müşârun ileyh ma'iyyetine 'azîmet ve kezâlik Çirmen A'yânı yüz elli nefer ile bi'n-nefs [M1 272] Hacıoğlu-pazarı muhâfazasına sür'at etmek üzere bu esnâda müte'addid evâmir-i 'aliyye ısdâr u irsâl ve mahall-i me'mûrlarına îsâle mukaddem ve mücbir mübâşirler ta'yîniyle isti'câl olundular**.

Tedâbîr-i müte'allıka[16] be-Me'âdin-i hümâyûn

Ma'den kazâlarında kâ'in 'Ömerkânlu Ekrâdı, kendi hâlleriyle mukayyed olmayup, dâ'imâ fukarâ ve sâ'ir berâyâya te'addiyyâtdan hâlî olmayarak,

---

* "**Sûret-i hatt-ı hümâyûn** ..... âmîn" kısmında yer alan bilgiler "Cebeci 'Osmân Paşa'nın Kā'im-makāmlığı'na dâ'ir sâdır olan hatt-ı **hümâyûn**" başlığı altında aynen *Târîh-i Cevdet*'in IX. cildinin zeylinde s.293-294'te kaydedilmiştir.

1 ordusunun M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "tecdîd" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
2 Köstendil A : Köstendili M1
3 ve M1 : — A
4 ve M1 : — A
5 Koçan M1 : Kocan A
6 ve M1 : — A
7 Palangası'ndan A : Palankası'ndan M1
8 ve M1 : — A
9 ve M1 : — A
10 ve M1 : — A
11 ve Berkofça'dan M1 : Berkofca'dan A
12 ve M1 : — A
13 ve M1 : — A
14 Vılçıtrın'dan : وڵچشرینڈن A : و بحشرینڈن M1
15 ve M1 : — A

** "**Tertîb-i ba'zı asâkir-i meştâ** ..... olundular" kısmındaki bilgiler değişik ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,133'te kaydedilmiştir.

16 **müte'allıka** WM1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "ber" kelimesinin üzeri karalanmış gibi gözüküyor] A

îkāz-ı fitne vü fesâda sâ'î olmakda lâ-ubâlî oldukları bi'l-ihbâr, ma'lûm-i hazret-i Şehriyâr-ı 'adâlet-şi'âr olup, kâffe-i Memâlik-i mahrûse husûsan 'ayn-ı menşe'-i vâridât-ı cesîme-i Devlet-i 'aliyye olan Ma'den-i hümâyûn kazâlarının ehâlî vü sekenesi, hemîşe sâye-i himâyet-vâye-i Şehinşâhî'de mahmî vü âsûde olmak matlûb u mültezem ve Ekrâd-ı Berberî-nihâd-ı mezkûrun bu resme harekât-i vühûşiyyâta[1] cesâretleri, bi'l-vücûh mugāyir-i rızây-ı ra'iyyet-ihtimây-ı Hidîv-i Ferîdûn-hadem olmağla, Ekrâd-ı merkūme hicbir kimesne tarafından istishâb olunmayarak, 'alâ eyyi-hâl ol havâlîden tard u ib'âdlariyle, Me'âdin-i hümâyûn kazâlarının tathîr u tasfiyesi emrine ihtimâm u dikkat ve ehâlî vü fukarâ ra'iyyetin istihsâl-i âsâyiş ü istirâhatlerine sa'y ü gayret eylemeleri bâbında Palu ve Egil hâkimlerine ve Kigı[2] Beyi'ne ve Cav-sancak ve Çapakcur voyvodalarına ve Ergani Zâbiti'ne hıtâben evâsıt-ı mâh-ı ramazânda[◊] emr-i şerîf ısdâr u irsâl olundu[3*].

Vukū'-i ceng-i bî-kusûr der-Sahrây-ı Silistire ve galebe-i asker-i İslâm ve ric'at-i tabur

Mukaddemâ zikri sebkat etdiği vech üzere Ruscuk'dan 'avdet eden Çerhacı Paşa ve me'mûrîn-i sâ'ire, Silistire'ye dört beş sâ'at mesâfede olan Pob Karyesi'ndeki[4] düşmen askerini ürküdüp ilerüye tertîb üzere hareket etmeleriyle, mesfûrları tedrîcle sürerek Silistire'ye bir sâ'at mahalde kâ'in Tatariçe[5] nâm karyeye varmışlar ve meterisler hafriyle yerleşmişler[6] idi. Ve düşmen **[M1 273]** tedârükât-ı kaviyye ile gelmiş ve Köstence ve Menkalya taraflarında olan askerlerini celb ü cem'le külliyyetlenmiş idi.

Serdâr-ı ekrem hazretleri dahi Ordu-yi hümâyûn takımını Ruscuk'da tevkîf birle işe yarayacak dâ'ire-i Âsafâne'leri asâkiriyle bi'n-nefs hareket ve Silistire tarafına ılgar ile vuslat ve askerin bir sâ'at verâsında nasb-ı hıyâm-ı temekkün ü ikāmet eylemişler idi[**].

---

1 harekât-i vühûşiyyâta A : harekât ü cûşiyyâta M1

2 Kigı : Kıkı (كيقى) A, M1. كيقى kelimesinin geçtiği kısım *Târîh-i Cevdet*, IX,122'de, metnimizden alındığı halde Kigı (كيغى) şeklinde kaydedilmiş, tarafımdan da bu okunuş tercîh edilmiştir.

◊ 11-20 Ramazân 1224 = 20-29 Ekim 1809.

3 Tedâbîr-i ..... olundu M1 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın hizâsına vr.123a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

* **"Tedâbîr-i müte'allıka be-Me'âdin-i** ..... olundu" kısmındaki bilgiler özetle ve herhangi bir ilâveye gidilmeksizin *Târîh-i Cevdet*, IX,122'de kaydedilmiştir.

4 Karyesi'ndeki M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "lân" gibi okunabilecek bir kelimenin üzeri çizilmiştir] A

5 Tatariçe A : Tatarice M1

6 yerleşmişler A : birleşmişler M1

** **"Vukū'-i ceng-i bî-kusûr** ..... idi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,138-139'da kaydedilmiştir.

Şehr-i ramazân-ı şerîfin on beşinci günü◊ 'ale'l-'umûm meterisler üzerine hücûm kasdiyle düşmen evvelce hareket ve süvârî ve soldatlarını on beş tabur tertîb etmekle cenge mübâderet edüp, asker-i İslâm dahi müdâfa'a vü muhârebeye ibtidâr ile ol gün sâ'at bir buçukdan[1] ahşâma kadar ceng ü peygâr mütemâdî vü ber-karâr ve yevm-i mezkûr nısf-ı nehârı esnâlarında Tepedelenli-zâde[2] Muhtâr Paşa dahi imdâda erişüp, asker-i İslâm'a üç bin kadar dinc Arnavud tüfeng-endâzlariyle iltihâk birle, dilâverân-ı İslâmiyân'da teceddüd-i kuvvet-i bâzûy-i iktidâr hâsıl oldukda, tabur-i düşmen makhûr olup, kesret-i itlâf-ı askerîne bâdî olacağını derk ü cezmle[3], bi'z-zarûr ric'ate mecbûr olmağla, bir buçuk sâ'at kadar[4] ta'kîble leylen dahi bir mikdâr irâ'e-i şu'le-i süyûf-i tâb-dâr-ı berk-âsâr olundukdan sonra, tabur-i mezbûr Silistire cânibinde istihkâmât-ı sahrâviyye ile mahfûz u mahsûr olan asıl ordu-gâhı derûnuna duhûl ü murûr eylemekle, 'akab-gîr olanlar dahi hücûm u savletden ba'de-zîn ferâgat ve zalâm-ı leylde ordu-yi İslâm tarafına 'avdet eylediler.

Esnây-ı muhârebede asâkir-i İslâm'dan birkaç yüz mikdârı şehîd* ü mecrûh meşhûd ü manzûr olup, düşmen tarafından kati vâfir olmak üzere meşhûr olduğu, mahall-i ma'rekede zabt olunmuş vekâyi'in 'ilm ü haberlerinde 'ayniyle böylece manzûr olmuşdur.

Melhame-i mezkûrenin keyfiyyet-i sâ'iresi 'ale't-tafsîl mebsût u mesrûd olarak[5] Serdâr-ı ekrem hazretlerinin İç Çukadârı yediyle[6] Kâ'im-makām Paşa taraflarına vürûd eden kā'imeye sarf-ı im'ânla müstebân ve hulâsa-i mefhûmu nihâde-i kefe-i mîzân-ı iz'ân olur. [M1 274]

Sûret-i kā'ime

Ba'de'l-elkāb; bundan akdemce Rusya Feldmerşalı[7] sâ'ir kollarda olan tabur-i makhûrlarını cem' ve altmış binden mütecâviz küffâr-ı tebeh-kâr ile samîmî nasb-ı nefs-i ikdâm[8] ederek Silistire üzerine hecme-rîz-i satvet olduğu peyâmına mebnî, Çerkacı Paşa ser-kerdeliğiyle yeniçeri ve mukaddem Âsitâne'den vürûd eden ve bu esnâlarda tahrîr olunan[9] dalkılıc ve sâ'ir Ordu-yi hümâyûn asâkiri ve Kul Kethudâsı Ağa ve Pehlevân Ağa ve Boşnak Ağa[10]

◊ 15 Ramazân 1224 = 24 Ekim 1809 Salı.

1 buçukdan A : buçukda M1

2 Tepedelenli-zâde A : Tebedelenli-zâde M1

3 kesret-i ..... cezmle M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.123b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

4 kadar M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "dahi" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

* Bu kısımlarda metnimizden istifâde etmeyen ve istifâde ettiği kaynağını da açıklamayan Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, IX,139'da şehîd sayısını "binden ziyâde" olarak göstermiştir.

5 mebsût u mesrûd olarak M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

6 Serdâr-ı ekrem hazretlerinin İç Çukadârı yediyle A : Serdâr hazretlerinin İc Çukadârı böyle M1

7 Feldmerşalı A : Feldmarşalı M1

8 ikdâm A : akdem M1

9 olunan A : اولنان M1

10 Ağa A : — M1

ve me'mûrîn-i sâ'ire Silistire cânibine sevk u tesyîr olundukdan sonra, dîb-i alay-ı a'dây-ı bed-râyın Silistire havâlîsine vaz'-ı kadem-i şûm etdikleri tahkîk olunduğuna mebnî, üzerlerine varılup kahr u tedmîrlerine ibtidâr olunmak husûsu, Çerkacı Paşa tarafına tahrîr kılınmış olduğundan, muhlisleri dahi Rusçuk'dan kıyâm u hareket ve ilerü Silistire cânibine 'azîmet etmiş olduğum mukaddem ü mu'ahhar savb-ı müşîrîlerine tahrîr olunmuş olmağla, şimdiye kadar ma'lûm-i düstûrîleri olmuşdur. Muhlisleri Silistire ordusuna beş sâ'at mesâfe olan Sarsanlar Karyesi'ne vusûlümüzden[1] iki gün mukaddem asker-i zafer-peykerin velvele-i kudûmü, Silistire'ye beş sâ'at mesâfede Pob Karyesi'nde mütehaşşid olan küffârın asıl ordularına bâ'is-i idbârları olmağla, leşker-i İslâm oradan ilerüye satvet-endâz-ı i'tizâm ve şehr-i mezbûre bir sâ'at mesâfede Tatariçe nâm karye pîş-gâhına varup, anda meterisler hafr u tehyi'esiyle temekkün ü ârâm etdikleri haberi vârid olduğundan, meteris ve meydân cenginde lâzım gelan ba'zı tedâbîr-i muktezıyye-i harbiyye tahrîr olunarak, levâzım-ı tebassur u teyakkuzîye dikkat eylemeleri müşârun ileyh Çerkacı Paşa'ya ve sâ'ir ser-kerdelere tenbîh ü te'kîd kılınmışidi*. Karye-i mezkûreye yevm-i vusûlümüz olan işbu mâh-ı ramazânın on üçüncü ahad günü◊ altmış bin nefer küffâr-ı bed-güher, hey'et-i mecmû'asiyle ordu-yi İslâm üzerine hücûm eyleyüp, her tarafdan imdâd yetişecek mahalleri sedd ü bend ederek muhârebeye tesaddî eyledikde, [MI 275] asâkir-i İslâm'ın piyâdeleri meterislerde ve Pehlevân Ağa ve Boşnak Ağa ve yeniçeri süvârîleri ve delîl ve tüfengci ve sâ'ir sunûf-i askerî dahi meydân-ı muhârebede rahş-rân-ı şecâ'at olarak, vakt-i fecrden sâ'at altıya kadar bu vechile dâd ü sitâd üzere iken, Tepedelenli sa'âdetlü 'Ali Paşa-zâde Muhtâr Paşa'nın bir an akdem Silistire ordusuna yetişmesi husûsu, mukaddemâ hareketimizde[2] ber-vech-i ekîd tahrîr u te'kîd kılınmış olduğundan, mûmâ ileyh dahi icrây-ı levâzım-ı imtisâl-kârî vü hamiyyet birle piyâde askerini terk edüp, müstashabı olan üç binden mütecâviz süvârî ile mânend-i şihâb-ı sâkıb, *"Resîdend şîrân-ı leşker*[3]*-şiken selâmet be-leşker-geh-i hîşten*[4]*"*** mazmûnunca[5] asâkirin imdâd ü i'ânelerine yetişüp, dilîrâne küffâr-ı hâksâra hamle vü hücûmu sâ'ir asâkire dahi mûcib-i tezâyüd-i hamiyyet ve istizhâr-ı gayret olarak, bir yerden küffâr üzerine hücûm ve tarafeynden top atmak terk

---

1 vusûlümüzden A : vusûlümüz MI

* "Çerkacı Paşa ser-kerdeliğiyle yeniçeri ..... kılınmışidi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,138-139'da kaydedilmiştir.

◊ 13 Ramazân 1224 = 22 Ekim 1809 Pazar.

2 hareketimizde A : harekâtımızda MI

3 لشكر A : لشكن MI

4 خويشتن A : خويشتن MI

** "رسيدند شيران لشكر شكن سلامت بلشكر كه خويشتن = Asker kıran arslanlar yetiştikleri için artık senin ordugâhın selâmettedir" anlamına gelen bu cümle Farsça bir deyiştir.

5 sâkıb ..... mazmûnunca MI : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.124a'nın sol tarafına yazılmışlardır. Ayrıca metinde yer alan "sâkıb" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

olunarak yaka yakaya sâ'at on bire kadar germiyyet üzere ceng[1] ü peygâr olunup, encâm-ı kâr nesîm-i fevz ü intısâr cânib-i İslâmiyân'da vezân olarak, kefere-i haybet-şi'âr münhezimen ordu-yi nekbet-karârlarına firâra ibtidâr eylediklerinde, asâkir-i İslâm dahi meterislerine kadar ta'kîb ederek, on bin kadarı imrâr-ı süyûf kılınmış ise de, esfâr-ı sâbıka misillü kelle ahzına kimesne tarafından meyl ü rağbet olunmayup, ferdâya ta'lîk olunduğundan ve kefere asâkiri dahi bu savlet ü hecmeye[2] tâkat getüremediğinden, leylen asıl Silistire tarafında olan ordu-yi menhûsuna firâr etmekle, bir tarafdan buldukları lâşelerin kelleleri tevârüd etmekde olup, bu misillü muhârebede ehl-i İslâm tarafından dahi vâfirce şehîd ü mecrûh olmak iktizâ edeceği derkâr ise de, cenâb-ı Hayru'l-hâfızîn'in vikâyesiyle şehîd ü mecrûhumuz bin nefere bâliğ olur olmaz idüği ve Silistire derûnunda olan guzât-ı muvahhidîn dahi işbu muhârebeden iki gün mukaddem küffâr üzerine hamle vü hücûm ile binden ziyâde küffâr kılıcdan geçmiş olduğu, resîde-i derece-i tahkîk olmağla, işbu fütûhât-i celîle mahzâ cenâb-ı **[M1 276]** Hakk'ın 'avn ü 'inâyeti ve pîrâye-bahş-ı evreng-i Hılâfet olan Şevket-me'âb efendimizin kuvvet-i baht-ı tâcdârîleri olduğu müstağn[î] 'ani'l-beyân olmağla, tebşîri hâvî işbu k[]'ime tahrîr olundu.

Müjde-i meserret-i mezkûreyi müştemil kā'ime-i muharrereyi mûsıl olan Serdâr-ı ekrem hazretlerinin İç Çukadârları'na[3] 'avâtıf-ı 'aliyye-i Mülûkâne'den senevî beş kîse fâ'izlü bir sehm ve beş bin guruş harclık ve beş kollu ve taşlı bir altûn çelenk ihsân ve bir sevb kontoş semmûr kürk ilbâsiyle dahi mümtâzü'l-akrân kılındıktan sonra, mûmâ ileyhin iki nefer arkadaşının her birine dahi birer kontoş semmûr kürk ilbâs ve birer yaldızlı çelenk ve beşer kîse harclık[4] ile dahi merkûmân tafra-fürûş-i ecnâs kılındılar. Ve mûmâ ileyh İç[5] Çukadârı Ağa'nın üç nefer hademesinin her birine birer kîse akça ve birer sîm çelenk ve mukaddem gelan iki nefer Tatarlar'ın her birine bir[6] sîm çelenk ve bin beş yüz guruş harclık ve yine beherine senevî beş yüz guruş fâ'izlü birer hisse sehm ve mûmâ ileyh ma'iyyetinde gelan dîğer iki nefer Tatarlar'ın her birine birer sîm çelenk ve birer kontoş semmûr kürk ve biner guruş harclık ihsâniyle cümlesi nâ'il-i 'inâyet-i firâvân oldular.

İhsân-ı Vezâret bâ-Pehlevan İbrâhîm Ağa

Mukaddemâ zikri sebkat eden Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Mîrahûr-i Sânî Pâyesi olan[7] Pehlevân İbrâhîm Ağa'nın bundan akdemlerde

---

1 ceng A : çeng M1
2 hecmeye A : hecmiyyeye M1
3 İç Çukadârları'na A : İc Çukadârları'yle M1
4 harclık M1 : خرخلق A
5 İç A : İc M1
6 bir A : birer M1
7 eden ..... olan M1 : + [Bu kısım, vr.125a'da buraya girmesi işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla, üzeri çizilen "edüp" kelimesinin üstüne satırın arasına yazılmıştır] A

a'dâ ile vukū' bulan muhârebâtda gayret ü hıdemâtı, ma'lûm-i enâm ve işbu Silistire Muhârebesi'nde dahi meşhûd olan şecâ'at ü liyâkati, müsellem-i havâss u 'avâmm olmağla, rütbe-i Sâmiye-i Vezâret'le be-kâm ve a'dâyı ta'kîbde me'mûr-i gayret ü ihtimâm kılındı.

Vürûd-i kā'ime-i dîğer[1]

Mâh-ı mübârek-i merkūmun yirmi üçüncü günü[◊] yine sûy-i Serdârî'den savb-ı Kā'im-makāmî'ye hakāyık-ı ahvâl-i harb ü kıtâli müşîr u müş'ir[2] bir başka kā'ime-i sıhhat-nümûd dahi vürûd etmekle, kezâlik bi-'aynihâ mektûb-i zâbıta-i kuyûd kılındı. **[Ml 277]**

Sûret-i kā'ime-i sâniye

Ba'de'l-elkāb; bundan akdemce Silistire cânibinde vukū' bulan muhârebeden sonra küffâr-ı hâksâr girü 'avdet ü firâr etmiş olduğundan[3], keyfiyyet-i firârı[4] ve ne mahalde karâr edeceği bi't-tahkîk savb-ı sa'âdetlerine iş'âr olunacağı tarafınıza tahrîr olunmuşidi. el-Hâletü hâzih küffâr-ı hâksâr cünûd-i muvahhidînin verâdan ta'kîbi vâhimesiyle, esnây-ı râhda olan cisrleri hedm ile Silistire'ye on iki sâ'at mesâfede bir karyeye kadar firâr ve ekser piyâde askeriyle mecrûhlarını ve edevât-ı harbiyyesini İsakcı ma'berinden karşu Eflâk yakasına imrâr etmiş ve berü tarafda salt ü[5] sebükbâr kalmış ve Babadağı ve Köstence ve Menkalya taraflarında olan askerlerini[6] bi'l-külliyye çekmiş olduğu ihbâr olunup, düşmen-i dînin[7] verâsı boşlanmayarak ta'kîbleriyle kahr u istîsâllerine ikdâm ve gereği gibi ahz-ı intikām esbâbını istihsâle sarf-ı vüs' u ihtimâm olunacağmdan, muhlisleri Silistire Sahrâsı'na vürûd ile nasb-ı hıyâm-ı nusrat-irtisâm kılınmış olup, târîh-i nemîkamızın ferdâsı yedi-sekiz bin yarar ve güzîde süvârî askeri intihâb ü tertîb birle ma'iyyetlerine mikdâr-ı vâfî sür'at topu ta'yîn olunup, asâkir-i mezkûreyi idâreye muktedir bir Başbuğ nasbı îcâb etmiş olmağın, Pehlevân İbrâhîm Ağa'nın a'dây-ı dîn meyânında cesâret ü şecâ'atle şöhreti olduğuna mebnî, Ağa-yı mûmâ ileyh rütbe-i Sâmiye-i Vezâret'le asker-i mezbûra Başbuğ nasb olunarak ta'kîb-i a'dâya me'mûr kılınmış olduğundan, in-şâ'allâhu'l-Melikü'l-Mu'în düşmen-i dînin kahr u

---

1 **dîğer** Ml : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.125a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 23 {Ramazâ}n" yazısı vardır] A

◊ 23 Ramazân 1224 = 1 Kasım 1809 Çarşamba.

2 hakāyık-ı ..... müş'ir Ml : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.125a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

3 olduğundan A : olduğu[n]dan Ml

4 keyfiyyet-i firârı A : keyfiyyet Ml

5 salt ü A : salt Ml

6 askerlerini A : askerleri Ml

7 düşmen-i dînin A : düşmenin Ml

istîsâlleriyle bütün bütün karşu yakaya imrârları esbâbı istihsâl olunarak, levs-i vücûdlarından berü yakanın tasfiye vü tathîri, eltâf-ı İlâhiyye'den mes'ûldür.

İstitrâd

İşbu zikri güzâr eden ceng ü peygârda mezkûr kā'imeler[1] mefhûmundan âşikâr olduğu üzere a'dâ tarafından deyyâr esîr ü kelle ve ba'zı edevât-ı harbiyye[2] **[M1 278]** alınamadığı, galebe husûsunda ba'zı erbâb-ı efkârın ta'rîze ictisârına medâr olmağla, şu vechile cevâba ibtidâr olunur ki, bir düşmen-i kaviyyü'l-iktidârın hasmına galebeye kādir olamayarak nâ-çâr ric'at ihtiyâr eylemesi, lâ-cerem mukāvemete 'adem-i kudretini, yahûd andan bir sebeble havf u dehşetini izhâr olmağla, taraf-ı âharın gālibiyyetinden yahûd mu'âdil ü müsâvî olmasından 'ibâret bir ma'nâ olduğu, ashâb-ı idrâke bedîdârdır. Ve işbu cengde 'alâ eyyi-i'tibârin ordu-yi hasmın asâkir-i Şehriyârî'ye mağlûb u makhûr olduğu, erbâb-ı ebsâra bedîdârdır. Beyt:

Minnet Hudây-râ ki 'alâ zu'm-i hâsidân
Mansûr geşt râyet-i Sultân-ı kâm-kâr
Âmed[3] sûy-i makarr-ı şeref bâz dost-kâm
*Te'bîd ber-yemîneş ve ikbâl ber-yesâr[4]**

Şu kadar vardır ki ric'at husûsu, ba'zan dahi hasmı igfâl ederek murâd olunan bir cesbân mahalle celb ü da'vet etmekle, orada tekrâren 'avdet ü iktihâm ile kârını temâm etmek, yahûd sûret-i mağlûbiyyet göstererek hasmı rehâvetlendirüp, nâ-gâh şiddet birle hamle vü savlete ikdâm ü ihtimâm etmek ve yahûd müretteb ü muntazam olmayan ordular ile bir ceng verüp, mağlûbiyyet sûreti göstermekle: "İş temâm oldu" deyü vakit imrâr ederek, temâm-ı asker dağıldıkdan sonra dönüp, istediği gice bilâ-mâni' u müzâhim hareket etmek ve yahûd ki bunların emsâli bir niyyet zımnında olur. Binâ'en 'aleyh Sipeh-sâlâr olan zât bu dakîkalarda sâhib-i vukūf ve âgâh olup: "Bu sûretler hakîkat midirler, yohsa hîle makūlesi midirler?" 'alâmâtına dikkat ederek keşf ü tahkîk birle, ana göre tedbîr u hareket etmek gerekdir.

---

1 kā'imeler M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "den" kısmının üzeri çizilmiştir] A

2 harbiyye A : حربيه M1

3 امد A : او M1

4 Ve işbu cengde ..... yesâr M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.125b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

* منت خدایرا که علی زعم حاسدان * منصور کشت رایت سلطان کامکار"
امد سوی مقر شرف باز دوستکام * تابید بر یمینش و اقبال بر یسار = Allah'a minnet olsun ki, haset edenlerin iddialarının tersine murâdını süren sultânın sancağı muzaffer oldu. Ebedîlik sağında ve ikbâl solunda olarak dostun murâdına göre şeref makamına tekrar geldi" anlamına gelen bu cümle Farsça bir kıt'adır.

'Avdet-i Serdâr-ı ekrem be-Meştây-ı Şumnu ve vukū'ât-ı sâ'ire ve tevcîhât[1]

Mevsim-i şitâ hulûliyle meştâ vakti duhûl eylemiş olmağla, Serdâr-ı ekrem hazretleri gālibiyyet-i mezkûreden sonra bir müddet dahi Silistire Sahrâsı'nda meks ü ikāmet esnâsında, Yeniçeri Ağası'nı Ruscuk'dan Silistire'ye celb ü da'vetle, dalkılıc ve serdengecdi ağavât ve neferâtının memhûrlarını i'tâ vü tevzî' ve emr-i muhâfazât **[M1 279]** ü istihkâmâta dâ'ir husûsâtı me'mûrîn ü muhâfızîne tevdî' ederek Şumnu Meştâsı'na 'avdet ü 'azîmet birle, mâh-ı şevvâlü'l-mükerremin on dördüncü◊ ve rûz-i kāsımın on altıncı günü derûn-i kasabaya duhûl ve mukaddemce âmâde kılınan seraya nüzûl eylediler*.

Ve Ruscuk Sahrâsı'nda hayme-nişîn olan Ordu-yi hümâyûn ricâli ve hademe-i sâ'iresinin kar nüzûliyle sahrâda ikāmetleri mümkin olmadığından, Ruscuk derûnuna duhûl etmişler ise dahi, Ordu-yi hümâyûn 'avdetinden sonra takım takım 'azîmet ve kasaba-i mezbûrda bi'l-cümle dâ'ire-bend-i cem'iyyet olmalariyle, mâh-ı şevvâlü'l-mükerremin yirmi dördüncü günü◊◊ tevcîhât-ı hümâyûn icrâ kılınup, Ser'asker Husrev Paşa, ma'iyyet-i Serdâr-ı ekremî'de Silistire'den Ruscuğ'a gelmiş ve mukaddem kesr vukū'iyle sâ'ir ve sâmânı bi'l-külliyye dest-zed-i yağmâ-gerân olmuş ve Silistire muhâsarasında dahi bahşîş ve sâ'ir mesârif sebebiyle der-kîse-i etbâ'ı olan mâ-melek dahi istikrâz ve sarfla[2] itmâm kılınmış idüği nümâyân olduğunu serd ü beyânla, Anadolu menâsıbından birinin tevcîh buyurulmasını istid'â eylemiş olmağla, Karahisâr-ı sâhib Sancağı müşârun ileyhe ve münhall olan Silistire Eyâleti, Haleb'e ilhâkan çırağ-ı Sadr-ı a'zamî Çerhacı Sürûrî Paşa'ya ve Eyâlet-i Anadolu, Kā'im-makām-ı Rikâb Seyyid 'Osmân Paşa'ya[3] ve Beyşehri[4] ve Karesi sancakları, Hacıoğlu-pazarı'nda olan Anadolu Vâlîsi 'Osmân Paşa'ya ve Rakka Eyâleti, Pehlevân Baba Paşa'ya ve Akseray Sancağı, henûz bundan mukaddemce vech-i âtiyyü'l-beyân üzere rütbe-i Vezâret ihsân olunan Karslı 'Ali Paşa'ya ve Ohri Sancağı, Yergöğü Muhâfızı mîr-i mîrândan 'Aliyyüddîn Paşa'ya ve Karaman Eyâleti, sâbıkā Rakka Vâlîsi Sürücü Hamûd** Paşa'ya ve

---

1 **tevcîhât M1** : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.126a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 24 {Şevvâ}l" yazısı vardır] A

◊ 14 Şevvâl 1224 = 22 Kasım 1809 Çarşamba. Metnimizde ifade edilen 16 kasım, 8 kasım günü başlayıp 6 mayısa kadar süren kasım günleri çerçevesinde söz konusu olan kasımdır, farklılık da buradan gelmektedir; bk. "Kasım", *Büyük Larousse*, XIII,6478.

* "Mevsim-i şitâ hulûliyle meştâ vakti ..... eylediler" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,140'da kaydedilmiştir.

◊◊ 24 Şevvâl 1224 = 2 Aralık 1809 Cumartesi.

2 sarfla A : sarf ile M1

3 ve Eyâlet-i ..... Paşa'ya M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.126a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

4 Beyşehri A : Yenişehri M1

** Hamûd kelimesi *Târîh-i Cevdet*, IX,141'de, metnimizden alınmış olmakla beraber yanlış olarak Mahmûd şeklinde kaydedilmiştir.

Koca-ili Sancağı, hâlâ Varna Muhâfızı Vezîr Mustafa Paşa'ya ve Livâ'-i Eskişehir, Tutrakan Muhâfızı mîr-i mîrândan Sert Mahmûd Paşa'ya[1] tevcîh ve sâ'ir vüzerâ ber-mûceb-i defter mansıblarında ibkā oldular*. Ve müşârun ileyh Husrev Paşa mansıbına gitmeğe me'zûnen hareket eylediler. Ve hıdemât-ı Bâb-ı 'âlî ve sâ'irden menâsıb-ı 'âliyenin mecmû'u mutasarrıflarında ibkā olunup, fekat [M1 280] Nişâncılık, Ordu-yi hümâyûn tertîbâtına me'mûr Kethudây-ı esbak Mustafa Reşîd Efendi'ye tevcîh** ve menâsıb-ı bâkıyye ve ağavâtın dahi ekseri ibkā olunup, ancak birkacı içün erbâbı intihâb u tercîh olundu.

Tecdîd-i me'mûriyyet-i A'yân-ı Lofca

Kable'l-muhârebe düşmenin Silistire üzerine sû'-i kasdına mebnî ol tarafa sevk olunmuş olan Lofca askeri, iktizâ eden tabya ve şeranpolara taksîm ü ta'biye olunalıdan berü çok vakit geçmemiş ve hiçbir[2] güne hıdmet sebkat etmamiş iken, gice oldukları mahalleri birer ikişer terk ile firâr ederek hemân cümlesi 'âr-ı firârı irtikâb ü ihtiyâr eyleyüp, bu husûs bî-irtiyâb sâ'ir asâkirin dahi teşvîş ü ihtilâlini îcâb eylediği ve bu makūle keffîlsiz derme çatma askeri cem' u irsâl eden Kapucu-başı Eyyûb Ağa olup, tîz elden icrây-ı te'dîbi iktizâ etmiş ise de, şimdilik te'hîr ile bir kerre zecr olunması elyak u revâ görülmekle: "Beş bin nefer süvârî vü piyâde asker ile serî'an Silistire ordusuna erişdi, fe-bihâ ve illâ Kapucu-başılığ'ı ref'iyle iktifâ olunmayarak, hakkında sûret-i dîğer icrâ olunacağı" beyâniyle bâ-irâde-i hümâyûn Rikâb-ı müstetâb'dan emr-i 'âlî ısdâr buyuruldu. Ancak mûmâ ileyh fî nefsi'l-emr pîr u 'alîl ve rukûb ü nüzûl gā'ilesinden rehâ-yâb ve kelîl idüği ve derhâl bi'l-cümle ehâlî ma'rifetleriyle müceddeden kavî kefîllü asker tedârüküne isti'câl ve üzerlerine muktedir Ser-kerde nasbiyle ihrâc ü irsâl olunduğu, taraf-ı Serdâr-ı ekremî'ye bâ-i'lâm inhâ ve bi'n-nefs me'mûriyyetden şimdilik 'afvı husûsü gûyâ ehâlî tarafından bâ-'arz-ı mahzar[3] niyâz ü istid'â kılınmağın, bi-mennihî Te'âlâ mevsim-i behârda mükemmel asker ile me'mûr kılınacağı mahalle gitmek recâsı zımnında Sadr-ı a'zam tarafına te'alluk-ı hafî ve ma'nevî peydâ etmekle, müsâ'ade-i Âsafâne ile mahallinde ibkā buyuruldu.

---

1 ve Livâ'-i Eskişehir ..... Paşa'ya M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tu" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.126b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

* "mâh-ı şevvâlü'l-mükerremin yirmi dördüncü ..... oldular" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,140-141'de kaydedilmiştir.

** "Ve hıdemât-ı Bâb-ı 'âlî ve sâ'irden ..... tevcîh" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,141'de kaydedilmiştir.

2 geçmemiş ve hiçbir A : geçmamiş ve hicbir M1

3 gûyâ ..... mahzar M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile vr.126b'nin sol tarafına yazılmışlardır] A

Tecdîd ü taksîm-i me'mûrîn der-emâkin-i müte'addide

Hengâm-ı şitânın hulûlü ve Ordu-yi hümâyûn'un Şumnu Meştâsı'na duhûlü takrîbiyle **[M1 281]** ba'zı iktizâ eden mahallerin askerleri tecdîd ü ta'yîn ve husûsan düşmen hâlâ berü yakada müstekarr olmağla, eyyâm-ı şitâda aralık aralık üzerine çapul ve şeb-hûn olunmak içün etrâfında olan emâkine birer dilîr[1] vezîr temkîn olunarak, el-ân Fransalu gibi şedîdü's-savle ve bî-pervâ olmuş[2] ve birkaç[3] devletin birer hamlede makarr-ı hükûmetlerini zabt u istîlâ[4] kılmış bir kavmle muhârebe-i 'azîme gā'ile-i hâ'ilesiyle mübtelâ iken, yine Tuna'nın berü yakasında bir tarafdan Ordu-yi hümâyûn ile ceng ve bir tarafdan birkaç serhaddi hasr ile ehâlîsine teng eden düşmen her ne kadar ordu-yi[5] Sultânî'ye tâb-âver-i mukāvemet olamayup, mağlûben 'avdet ü ric'at etmiş ise de, olbir tarafla şâyed itmâm-ı maslahat edebildiği sûreti evvelce tasavvur u mülâhaza ederek, mazarratından emîn olmak içün dâ'imâ ihtiyât ü basîretin ferîza-i zimmet-i 'ukalâ idüği cümleye vâzıh bir ma'nâ olmağla, Baba Paşa nâmiyle meşhûr ve idâre-i akdâh-ı devâ'ir-i ceng ü peygârda çâpük-revî vü şecâ'ati ma'rûf u manzûr olan Pehlevân İbrâhîm Paşa'nın Hacıoğlu-pazarı'nda kışlayup, gâh u bî-gâh düşmen hecme vü savlet ve mukaddemâ ol tarafda olan Hacı 'Osmân Paşa'nın Edirne tarafına 'avdet eylemesine irâde-i seniyye te'allük etmekle, müşârun ileyhimâ mahall-i me'mûrlarına[6] 'azîmet eylediler*. Ve Çirmen ve Cisr-i Mustafa Paşa a'yânları yüz ellişer nefer ile bi'n-nefs Hacıoğlu-pazarı muhâfazasiyçün Pehlevân Paşa ma'iyyetine erişmeğe me'mûr oldular. Ve bu esnâda Sırplu üzerinden bâ-emr-i 'âlî Ordu'ya erişmek içün 'avdet eden Koşançalı[7] Halîl Paşa Ordu'ya vürûd etmekle, Balçık muhâfazasına ta'yîn ve Pehlevân Paşa ile bi'l-muhâbere iktizâ eden ta'arruzât ve müdâfa'âta ihtimâm eylemesi kendüye tebyîn[8] olundu.

Vürûd-i haber-i istîlâ'-i Kal'a-i İsma'îl

Mukaddemâ tekdîr-i sahîfe-i takrîr kılındığı üzere Feldmerşal[9], İsma'îl Kal'ası üzerine sâ'ir kılâ'dan ziyâdece asker irsâl eyledikden sonra, büyük

---

1 dilîr A : دلبر M1

2 şedîdü's..... olmuş M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.127a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

3 birkaç A : birkac M1

4 istîlâ M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "eden" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

5 ordu-yi M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "Sultânî" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

6 me'mûrlarına A : me'mûriyyetlerine M1

* **"Tecdîd-i me'mûriyyet-i A'yân-ı Lofca ..... eylediler"** kısmında yer alan bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,142'de kaydedilmiştir.

7 Koşançalı A : Koşancalı M1. Bu kelime *Târîh-i Cevdet*, IX,142'de Goşancalı (غوشانجه لی) imlâsı ile kaydedilmiştir.

8 tebyîn A : ta'yîn M1

9 Feldmerşal A : Feldmarşal M1

ordusiyle Tuna Nehri'nin berü yakasına sebkat ve Silistire ve Ordu-yi hümâyûn ile İsma'îl **[M1 282]** beynine haylûlet etmekle, imdâd ü i'ânetden kat'-ı nazar muhâbereye dahi mümâna'at etmişidi. Binâ-ber-ân kal'a-i mezbûre üzerine ta'yîn olunan asker, bî-gā'ile-i havf u hatar hısn-ı mezkûru dâ'iren mâ-dâr ihâta vü hasr birle, çend rûz bilâ-fâsıla top ve humbara ile mustahfizînin teneffüs ü ârâmlarını bi'l-külliyye inkıtâ' derecelerinde kasr edüp, Muhâfız-ı kal'a Sadr-ı esbak Çelebi Mustafa Paşa ise emr-i muhâfaza değil, evvelâ menfa'at ü mazarrat-ı devletden, sâniyen lâzime-i Vezâret ü Vekâlet'den bî-haber olan[1] mizâc-ı aslîsi üzere mukarrer bir çelebi iken, 'Alemdâr Paşa 'ukalâsı[2] böyle makhûr olmuş bir yâdigârı Pâdişâh-ı nev-câh hazretlerinin İsma'îl Kal'ası gibi pür mültezem serhaddine Muhâfız ihtiyâr etmiş olmalariyle ol dahi[3] mukaddem mümkin iken, takrîr u tahrîr ile[4] zâd ü mühimmât tedârükünden hâlî[5] ve tahsîne dâ'ir levâzım tahsîlinden ise külliyyen lâ-ubâlî olup, husûsan mühr-i Vekâlet'i kendi hakk-ı sarîhi 'add eder iken, Ziyâ Paşa tarafına intikālinden taraf-ı saltanata hâtır-mândeliği olmağla, ma'âzallâhi Te'âlâ Memâlik-i mahrûse'nin tekeddürü[6], neş'et-i asliyyesi muktezâsınca zerre kadar mühimmi ve bâ'is-i tegayyürü olmayacağına mebnî, hic olmazsa bir müddet ısrâr u mukāvemet zımnında teşcî' ve igrây-ı[7] guzât etmekden teneffürü sebebiyle, sükkân-ı kal'aya az vakitde ye's-i küllî tareyân etmekle, cümle ittifâkıyle kal'a-i mezbûreyi ber-vech-i istîmân hemân müft ü mecân sûretinde teslîm-i eyâdî-i düşmenân eylemeleriyle, hasbe'l-mukāvele emvâl ü eşyâ'-i menkûleleriyle evâhır-ı şehr-i şevvâlde[8◊] Hacıoğlu-pazarı'na vürûd etdiklerini, Muhâfız-ı müşârun ileyh taraf-ı Sadr-ı a'zamî'ye tahrîr u isbâl ve cânib-i Serdâr-ı ekrem'den dahi kā'imesi Rikâb-ı müstetâb'a irsâl olunup, müsted'âsı üzere Edirne civârında kâ'in çiftliğinde ikāmeti bâbında ruhsat-ı Şâhâne buyurulması, savb-ı Serdârî'den iltimâs olundu ise de, vehle-i ûlâda kendüsi ber-vech-i tekā'üd Burusa'da ikāmet edüp, ma'iyyetinde bulunan paşaların istihdâmı, muhavvel-i re'y-i[9] makām-ı Sadâret olmak üzere irâde-i seniyye cereyân etmişiken, ba'de'l-mutâla'a ve'l-im'ân İsma'îl Kal'ası gibi bir serhadd-i **[M1 283]** metîni bî-renc-i 'azîm yed-i düşmene teslîm eylediği 'akabinde ref'-i Vezâret'iyle Burusa'ya imrârı, bâ'is-

---

1 olan M1 : el-ân A
2 'ukalâsı M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "sevkiyle" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
3 ol dahi A : olduğu M1
4 ile M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "tedârük" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
5 hâlî : hâlî (حالی) A, M1
6 tekeddürü A : tekdîri M1
7 igrây-ı A : اغزای M1
8 evâhır-ı şehr-i şevvâlde M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.127b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A
◊ 21-29 Şevvâl 1224 = 29 Kasım-7 Aralık 1809.
9 re'y-i [Bu kelime sonradan aynı kaligrafi ile satırın altına yazılmıştır] A : — M1

i halecân-ı kalb-i nâ-hemvârı olarak Edirne kurbünde çiftliğine geldikde, hiç[1] olmazsa temâruz sûreti izhâr ve fi'l-asl ocakludan neş'et ve ol gayretle vakt-i akdemde Kadı Paşa mâddesinde Edirne'de hayli yârâna hıdmeti sebkat etmekle, etrâf u havâlîde vâfir hevâdârları olup, henûz tabâyi'-i nâsda dahi müstekarr olan isti'dâd-ı in'ikâs sebebiyle, bu def'a dahi bir nev' fesâd ihdâsına mübâderet edebileceği ihtimâline mebnî, şimdilik Vezâret'i ibkā olunarak Sakız Cezîresi muhâfazasına me'mûr kılınmak tedbîri, savâb-dîd-i Pâdişâh-ı Felâtûn-nazîr olmağla, ol minvâl üzere emr-i 'âlî ısdâr ve doğru Gelibolu'ya celble Sakız Cezîresi'ne imrâr olundu*.

Ba'zı ahvâl-i cânib-i Sofya

Bu esnâda Sırplu eşkıyâsı, Bosna Eyâleti'nin kilidi mesâbesinde olan Yeni-pazar Kazâsı'na tekrâren tecâvüz ü tehattî birle, Bosna tarîkını sedd ü bend etmek sadedinde olduklarından, kazâ'-i mezbûra gayret-şi'âr u iktidâr ve hamiyyeti hıdemât-ı mesbûkasiyle bedîdâr bir Ser-kerde'nin ta'yîni elzem ve mîr-i mîrândan Piriştineli Mâlik Paşa'nın evsâf-ı mezkûre ile muttasıf olduğu bi't-tecârib müsellem olmağla, mûmâ ileyhin külliyyetlüce asker ile bi'n-nefs Yeni-pazar'a 'azîmet ve varup emr-i muhâfazaya dikkat eylemek üzere me'mûriyyeti husûsuna irâde-i 'aliyye-i Şâhâne te'alluk etmekle, tarafına bu siyâkda emr-i 'âlî irsâl ve icrây-ı me'mûriyyetine mübâdereti isti'câl olundu**.

İzhâr-ı Vezâret-i Karslı 'Ali Paşa ve ta'yîn-i u bâ-Ruscuk

Bundan akdem mîr-i mîrândan Karslı 'Ali Paşa'nın ba'zı muhârebâtda şecâ'ati ve sâ'ir tahsîne sezâ hareketi ma'lûm olduğundan, min-ba'd 'uhdesine ihâle olunacak umûr u mesâlihde dahi sıdk u ihlâsla sa'y ü gayret edeceği etvârından mefhûm olmağla, pîş-ezîn rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le sernâme-i menşûr-i **[M1 284]** 'ünvânı tezyîn kılınup, lâkin ol esnâda İsma'îl Kal'ası'nda Muhâfız nâmına olan Çelebi Paşa ma'iyyetinde bulunup, ordu-yi düşmenin miyân-ı Serdâr ve hisâra hâ'il olmasiyle, menşûr-i Vezâret taraf-ı müşârun ileyhe îsâl olunamamışidi. Lâkin bu esnâda iktizây-ı takdîr-i mümteni'u't-tagyîr ile kal'a-i mezbûre ber-vech-i istîmân müsellem-i eydî-i düşmenân olup, sâ'ir vüzerâ'[2] ü sükkân ile 'Ali Paşa dahi Hacıoğlu-pazarı'na kādime-cünbân oldukda, menşûr-i nâşiru's-sürûr-i Vezâret savb-ı müşârun

1 hiç A : hic M1

* "Ve bu esnâda Sırplu üzerinden bâ-emr-i ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,142-143'te kaydedilmiştir.

** "Ba'zı ahvâl-i cânib-i Sofya ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,144'te kaydedilmiştir.

2 vüzerâ' M1 : vüzerâ A

ileyhe irsâl olunarak, kendi Meştây-ı hümâyûna da'vet olunmuşidi. Ancak eyyâm-ı şitâda asâkir-i a'dânın Yergöğü ve Silistire üzerlerine hücûma müterakkıb oldukları etrâfdan istiksâ' olunarak, ba'zı ahbâr ile ma'lûm-i Sipeh-sâlâr olmağla, takviyet ü istihkâmlarına ibtidâr olundukda, müşârun ileyh dahi lede'l-iktizâ karşu Yergöğü'ye murûr etmek üzere şimdilik Ruscuk'da ikâmete me'mûr kılınarak, ol tarafa ba's ü tesyâr olundu*.

Ahvâl-i Mısır u Hicâz'a dâ'ir hulâsa-i tahrîrât-ı Vâlî-i Mısır

Vehhabiyyân-i mübtedi'ânın aktâr-ı Hicâziyye'den kahr-ı Vehhâb'la tard u iclâsına ve Memâlik-i Mısriyye'nin intizâm-ı derûn u enhâsına[1] me'mûr Vâlî-i Mısır Mehmed 'Ali Paşa'nın evâ'il-i şehr-i zilka'dede◊ tahrîrâtı, vâsıl-ı 'atebe-i 'ulyâ olup, derûnunda: "Niçe[2] müddetden berü mâr der-hemyân gibi derûn-i memleket-i Sultânî'de ümerâ nâmiyle müstevlî olan beylerin kal'-ı asl-ı şecere-i tesallut u istîlâlarına sa'y ederek, gâh istimâlet ve gâh ıtmâ', gâh dahi harb ü kıtâl ile bi-'avnihî Te'âlâ şimdiye kadar ekserini ifnâ edüp, el-hâletü hâzih Sa'îd-ili'nde Şeyhu'l-beled İbrâhîm Bey ve Şâhîn Bey ve 'Osmân Bey bâkî ve mütevâlî ve pes-perdeden derûn-i Kâhire'yi ve[3] Sa'îd-ili'nde ba'zı bî-mağzân fellâhâmı tahrîk ü ifsâddan gayr-i hâlî olup, henûz haylîce cem'iyyete dahi mâlik[4] olmalariyle, 'avn-i Bârî ve hüsn-i teveccüh-i Cihân-dârî ile musammem olan tertîb üzere 'an-karîb anların dahi gâ'ilesi zâ'il ve hıtta-i Mısır'da bu zalemenin gâ'ilesinden emn ü âsûdegî hâsıl olmak emr-i teyakkun derecesinde olmağla, in-şâ'allâhu Te'âlâ **[M1 285]** gıbbe husûli'l-merâm bir dakîka meks ü ârâm etmeyerek, hâlâ bir tarafdan müteşebbis-i tehyi'esi olduğum esbâb-ı 'azîmet-i semt-i Hicâziyye'yi itmâm ve bâ'is-i iftihâr u mağfiret olan Haremeyn-i şerîfeyn hıdmet-i lâzimesine sarf-ı cell-i ihtimâm edeceğim" deyü te'kîd ü tevsîk üzere eylediği 'arz u tenmîkını in-şâ'allâhu Te'âlâ mahallinde zikr olunacağı vech üzere isbât ü tahkîk eyledi**.

Vürûd-i peyâm-ı indifâ'-ı muhâsara-i Kal'a-i Faş

Çend rûz mukaddem a'dânın Kal'a-i Fâş üzerine berren ve bahran hücûm u iktihâmı peyâmı, sâmi'a-hırâş olmuşiken, bu esnâda Trabzon Vâlîsi ve Kara-deniz'in Anadolu sevâhili Ser'askeri Şerîf Mehmed Paşa'nın vârid

---

* **"İzhâr-ı Vezâret-i Karslı 'Ali Paşa..... olundu"** kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,143'te kaydedilmiştir.

1 enhâsına A : ilhâsına M1

◊ 1-10 Zilka'de 1224 = 8-17 Aralık 1809.

2 Niçe A : Nice M1

3 ve A : — M1

4 cem'iyyete mâlik dahi A : cem'ine mâlik M1

** **"Ahvâl-i Mısır u Hicâz'a dâ'ir ..... eyledi"** kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,122-123'te kaydedilmişdir.

olan kā'imesinde mübîn olduğu üzere keyfiyyet-i mezkûre müşârun ileyhin mesmû'u olduğu anda, bir tarafdan kendisi asker-i vâfir irsâl ve bir tarafdan Rize A'yânı Tuzcu-oğlu, külliyyetlü asker ile bi'n-nefs imdâd ü i'ânete isti'câl eylemekle, bi-hamdillâhi'l-Mu'îni'l-Müte'âl guzât-ı İslâm'ın kesret ü şiddetle hareketi, düşmene mûris-i havf u dehşet olarak bâ'is-i 'avdet ü ferâgati olmağla*, kal'a-i mezkûre dest-i tesallutundan[1] hısâr-ı dâ'ire-i emn ü selâmet olduğu haberi, mâh-ı şevvâlin yirmi yedinci gününde◊ vârid-i Der-sa'âdet oldu[2].

Vefât-ı Şârihu'l-Eşbâh Hibetullah Efendi ve[3] terceme[4]

Mûmâ ileyh işbu mâh-ı zilka'de evâsıtında◊◊ terk-i 'âlem-i fânî ve kudûm-i derece-i evvel-i 'âlem-i hakîkî vü rûhânî eylemişler. Merhûm fi'l-asl hıtta-i Memâlik-i Şâmiyye'de Ba'albek[5] nâm kasabadan neş'et ve tahsîl-i 'ulûm-i kesbiyyeye çok vakit mümâreset edüp, 'alâ kavl-i ba'zı'l-efâzıl zevâhir-i Fıkh u Hadîs'de kâmil oldukdan sonra, bir müddet dahi oralarda neşr-i fezâ'il eylemişler. Mücmel ve mufassal te'lîfât-ı fezâ'il-âyâtları olmağla, 'ilm-i şerîfe hıdmet bi'd-duhûr edüp, hattâ Fıkh-ı şerîfde Eşbâh ve Nezâyir[6]** nâm vâkı'â metn-i metîn[7] ve nüsha-i bî-nazîr u şîrîni şerh etmekle, beyne'l-emsâl Şârihu'l-Eşbâh ile meşhûr olmuşlar, ba'dehû savb-ı Âsitâne'ye hırâm etmekle, 'ulemâ'-i Dâru's-saltana[8] **[M1 286]** telakkî bi'l-ikrâm edüp, bi'd-delâle kadr-i sa'îdi ma'lûm-i Hudâvendigâr-ı şehîd oldukda, bâliğan mâ-belağ in'âm ü ikrâmdan başka Dâru's-saltana'da süknâ[9] ve levâzım-ı sâ'ire ve cihet-i me'âş ile kadr-i zâtı, terfî' u in'âş kılınarak, vehle-i ûlâda idhâl-i tarîk-ı tedrîs ve az vakitde Devriyye ile ihrâc ve Erzurum ve müte'âkıben Bağdâd ve

---

* "Çend rûz mukaddem a'dânın Kal'a-i Fâş .... olmağla" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,146'da kaydedilmiştir.

1 tesallutundan A : تسلطندن M1

◊ 27 Şevvâl 1224 = 5 Aralık 1809 Salı.

2 haberi..... oldu M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.129a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

3 **ve** A : — M1

4 **terceme** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.129a'nın sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 15 Zi{lka'de}" yazısı vardır] A

◊◊ 11-20 Zilka'de 1224 = 18-27 Aralık 1809.

5 Ba'albek A : بعليك M1

6 Nezâyir A : تطاير M1

** İslâm hukûkundaki küllî kaideleri, benzer meselelerin tâbi olduğu ortak veya farklı hükümleri açıklamayı konu alan ilim dalı ve bu dalda yazılan eserlerin ortak adı olan "Eşbâh ve Nezâir"den burada kastedilen, muhtemelen Zeynüddîn ibn Nüceym'in (ö.970/1563) İslâm hukûkunda ve özellikle Hanefî mezhebinde bu adla anılan eserlerin en meşhûrlarından olan "el-Eşbâh ve'n-Nezâir"i olmalıdır; geniş bilgi için bk. Mustafa Baktır, "Eşbâh ve Nezâir", *DİA*, İstanbul 1995, XI,456-459.

7 -i metîn A : — M1

8 Dâru's-saltana A : Dâru's-saltanat'a M1

9 süknâ A : meskeni M1

Mahrec Pâyesi'yle Filibe mansıblariyle sirâc-ı ibtihâcı vehhâc olmuşidi. Bu hâl üzere evkât-güzâr ve bi'l-fi'l Mahrec mansıbına terakkub-dâr[1] iken, vakt-i mezkûrda müteveccih-i dâr-ı karâr olup*, Üsküdar verâsında Seyyid Ahmed Deresi'ne mülâsık fuhûl-i 'ulemâdan merhûm Müftî-zâde kabr-i sofasında müstelkāy-ı mezâr-ı pür-envâr[2] oldu; *rahimehullâhu Te'âlâ*[3]**.

Gerçi muharrir-i Hakîr['e] mûmâ ileyhin ne sohbet ü ülfeti mukadder ve ne yek-satr eserini ru'yet müyesser olup, ancak[4] 'ulemânın fazl u eser ile müştehiri olduğundan, müverrih-ı sâbık 'Âsım Efendi merhûmun dest hattiyle olan ba'zı evrâkında musâdif-i nazar olduğu gibice[5] tahrîri müstasveb-i 'akl-ı kasîrim olmuşdur; *el-'uhdetü 'ale'r-râvî*[6].

Sudûr-i fermân berây-ı tanzîm-i kıyâfet-i sükkân

Gerçi *"en-Nezâfetü mine'l-îmân"**** kalben ve kāliben kisve-i Müslimânân olup, ancak tezeyyün-i sefîhâneden ictinâb dahi şîme-i ehl-i îmân iken, nâs-ı zemânenin ekseri beyninde şuyû'-i cehl ü nâdânî, husûsan 'âr u edebin fikdânı sebebiyle halk birbirlerine bakarak nisvân gibi zînet-i süfehâya meyelân edüp, husûsan ekser 'avâm, mâdde-i âdemiyyeti külliyyen nisyân sebebiyle haklarında rûz-be-rûz *"Fe-esâbehum*[7] *seyyi'âtü mâ-'amilû"**[4] esrârı nümâyân ve

---

1 terakkub-dâr A : terakkî-dâr M1

* "**Vefât-ı Şârihu'l-Eşbâh Hibetullah** ..... olup" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,111'de kaydedilmiştir.

2 envâr A : enver M1

3 rahimehullâhu Te'âlâ A : rahmetullâhi 'aleyh M1

** "رحمه الله تعالى = Yüce Allah ona rahmet eylesin" anlamına gelen Arapça duâdır.

4 ancak A : — M1

5 gibice A : gibi M1

6 'ale'r-râvî M1 : + [Ali Emîri, nr.355'teki nüshanın vr.129b'nin sağ kenarında Şânî-zâde'den sonra göreve getirilen Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi'nin kendi el yazısıyla Şânî-zâde'nin Hibetullah Efendi ile ilgili olarak burada yazdıklarını tenkit eden şu kaydı vardır. "Sübhânallah! Meşhûr-i âfâk olan zâtın ta'rîfi Şânî-zâde Efendi'nin, eserini görmeğe muhtâc mıdır? Ve lâkin "Hem görse ne bilür?" dense, anlamayı bilmediğine ekseriyyâ sutûr-i belâğ-nüşûr-i 'Âsım'ı bozarak derc eylediği imlâlardan "*Âsârunâ tedüllü 'aleynâ* {آثارنا تدل علينا = Eserlerimiz bizim kim olduğumuzu gösterir" anlamına gelen Arapça bir mısrâdır}" mu'arrefesince delâlet ederken, "Eserini görmedim" dediği ve "*el-'Uhdetü 'ale'r-râvî* {العهدة على الراوى = Bu bilginin doğru olup olmamasının sorumluluğu haberi verene aittir" anlamına gelen Arapça bir deyiştir}" 'ibâresi, havsala-sûz-i {Metinde "den" gibi okunabilecek bir kısmın üzeri çizilmiş gibi gözüküyor} 'irfândır. Li-nâmıkıhî"] A

*** "النظافة من الايمان = Temizlik îmandandır" anlamına gelen bu cümle, hadîs olarak nakledilen, ama hadîslerin sahîhliği konusunda bazı mahzûrları da belirtilen "*İnnallâhe nazîfun yuhibbu'n-nezâfete* = ان الله نظيف يحب النظافة = Allah temizdir, temizliği sever" anlamındaki ve bu anlama gelebilecek benzer diğer hadîslerden hareketle söylenmiş olmalıdır; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nr.922, I,288-289.

7 Fe-esâbehum (فاصابهم) A : Fe-usalîbennehum (فاصلبنهم) M1

*4 "فاصابهم سيات ما عملوا = Sonunda yaptıklarının cezası onlara ulaştı" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, en-Nahl 16/34. âyetin ilk yarısıdır.

kader-i isti'dâd ve'l-imkân herkes hakkında cârî olan[1], *"Rutbetü'l-'ilmi a'lerrüteb"** kelâm-ı şerîfinden g[illegible]filân olmalariyle, "Mâdde-i insâniyyet ve sermâye-i rağbet ü haysiyyet ancak ihtişâm u zînetden 'ibâretdir" kıyâsla[2], tağyîr-i ziyy ü kıyâfet ve belki bir kısmı[3] taklîb-i raculiyyet edüp, a'lâ ve ednâ gûn-â-gûn tarz u tavr ile telebbüse rağbet ü ri'âyet ve cemî' zemânda nâs ekseri fukarâ olmağla, yek-dîğere bâ'is-i muhâsedet ü 'adâvet olur derecelerde eşyâ ve elbisede izhâr-ı **[M1 287]** âlâyiş ü nümâyişi bir müddetden berü 'âdet edüp, mukaddemlerde dahi bi'd-defe'ât men' u zecr olunmuşlar ise dahi, *"Terbiyet-i nâ-ehl-râ çün girdgân ber-kündebest"*** mazmûnunca, murûr-i vakitle yine yâbende-i fursat ve 'adem-i vakti ittihâz-i müsâ'ade vü ruhsat ederek gitdikce evvelkiden ziyâde terakkîye cesâret edüp, hattâ meselâ bostancı, baratayı; serdengecdi, destârı; iç[4] ağası, üst kaftânı[5] ve kavuğu; yobaz sûhte, tetimmesini terk edüp, kimi başına Cezâyirî ve kimi Lâhûrî ve Keşmîrî ve[6] kimi de Rızâyî[7] ve Mârpîc ve fermâyiş şâl sarınarak, Tersâne hademesi gibi birer hey'et peydâ ve kimi dahi burnus[8] ve dizlik ve tozluk geyüp, beline sîmîn yatağan bıçağı takınarak[9] mey-hâne ve kâr-hâne ve mesîre ve kahve-hânede birer mehâbet-i bî-ma'nâ ile mütecâsir-i etvâr-ı eşkıyâ ve muharrik-i şûriş ü gavgâ oldukca[10], zâbitân ahz u te'dîb edecek oldukda[11], kimi ağa ve kimi bayrakdâr, kimi iç[12] ağası gibi çukadâr ve[13] kimi serdengeçdi[14] ve kimi usta ve kimi dahi bostancı ve eski püskü gibi bir köhne yâdigâr zuhûr etmekle, zâbitân beyninde mûcib-i tekeddür ü iğbirâr olduğundan keff-i yed ile, herkes bî-pervâ bir kıyâfetle habâsetini icrâda olduğu, erbâb-ı gayretde hayret-fezâ olmuşidi. Bir takımı ise şer'an ve 'aklen memnû' olan vechile yerlerde sürünür, zer-dûz[15] haftân ve

---

1 husûsan ..... olan M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.129b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

* "رتبة العلم اعلى الرتب = İlim rütbesi, rütbelerin en yücesidir" anlamına gelen bu cümle, Arap atasözlerinden biri olarak gösteriliyor; bk. el-Hasen el-Yûsî, *el-Muhâdarât fi'l-edeb ve'l-lugati*, thk. ve şerh Muhammed Haccî, Ahmed eş-Şerkâvî İkbâl, Beyrût 1402/1982, II,631.

2 kıyâsla A : kıyâsiyle M1

3 kısmı A : kısmını M1

** "تربیت نا اهل را چون کردکان بر کنبد است = Kabiliyetsiz kimseyi terbiyeye çahşmak, kubbe üzerinde ceviz durdurmak gibidir (=Kabiliyetsizler terbiye edilemez)" anlamına gelen bu cümle Sa'dî'nin *Gülistân*'ında geçen Farsça bir mısrâdır; bk. Şeyh Sâdî-î Şîrazî, *Bostan ve Gülistan*, s.327.

4 iç A : ic M1

5 kaftânı A : haftânı M1

6 ve M1 : — A

7 Rızâyî M1 : Rısâyî A

8 burnus A : burnuş M1

9 takınarak A : + ve M1

10 oldukca A : + ve M1

11 oldukda A : bulundukca M1

12 iç A : ic M1

13 ve A : — M1

14 serdengeçdi M1 : serdengecdi A

15 zer-dûz A : zer ve zer M1

beş altı endâze çukadan cübbe[1] ve altı yedi endâzeden biniş ve çarpık[2] sarık ve ucu hânım iğnesi mest ve üzerinde kademinin ancak nısfına varır derecede tar ve küçük papuşla mülevves pâ ve dâmân ve tulumbacı gürûhunun destârları[3] ise, el-yevm 'ulemânın bir zirâ'-ı mi'mârî derecelerinde olup, *"'Azzimû a'mâmeküm"** mertebesini mütecâviz olmuş 'örf-i 'izâmından atvel olduğundan kat'-ı nazar, yavaş yavaş ensesi önüne gelüp temâmen vaz'-ı kadîminden ahvâl-i sâ'ire gibi[4] mübeddel olmuşdur; *ve kıs 'aleyh***. Lâkin böyle bî-ma'nâ ve muhteri'-i süfehâ etvâr u ef'âl-i nâ-be-câ bizzât menfûr-i mizâc-ı 'adl[5]-imtizâc-ı Şehinşâh-ı dânâ olmağla, ber-vefk-ı hikmet bu makûle hakîru'l-manzar, kesîru'z-zarar mevâddın ta'dîl ü tesviyesi lâzimeden **[M1 288]** bir keyfiyyet olduğuna imâle-i nazar-ı dikkat buyurarak, min-ba'd 'âmme-i nâs kendi hâl ü kaderlerine münâsib ü elyak libâs ile olmak bâbında mufassal ve meşrûh hatt-ı hümâyûn ısdâr buyurmalarıyle, mûcebince Kapudan Paşa ve Kādî-i İstanbul ve Segbân-başı ve Bostancı-başı ve sâ'ir zâbitâna hıtâben taraf-ı Kā'im-makāmî'den buyuruldular tahrîr ve etvâr-ı sâbıkadan ber-vech-i te'kîd men' u tehdîd ü tahzîr kılındı.

Tebdîl-i Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî[6]

Ordu-yi hümâyûn'da Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî Cânib Sâlih Efendi hakka'l-insâf umûr-âşinâ, husûsan 'ilm ü fazlda dahi hâce-i dânâ ta'bîrine sezâ, emsâline vücûhla fâ'ik u gālib ve mesâlih-i devletde her ne emr-i düşvâr olsa, gayr-i mütecânib iken, ba'zı esbâb-ı hâriciyye-i meşâkk-ı sefer u sahrâ ve te'sîrât-ı serdî-i hevâ, inhirâf-ı mizâcına 'illet ve mizâcsızlığı tabî'at-ı mesâlihde mûcib-i kesel ü fetret olduğu, yakîn-kerde-i Pâdişâh-ı Aristo-haslet oldukda, mûmâ ileyhi Âsitâne'ye celb zımnında yerine Defterdâr-ı esbak Mehmed Emîn Efendi'nin nasb olunmasına irâde-i seniyye te'alluk etmekle, halef efendi hasbe'l-emr sebükbâr olarak menzil ile mâh-ı zilka'denin yirmi birinci gününde[◊] Şumnu Meştâsı'na vâsıl oldukda, huzûr-i Sadr-ı a'zamî'de ilbâs-i hil'atle hıdmet-i me'mûresine mübâderet eyleyüp, selef efendi dahi beş on gün

---

1 cübbe A : جبه M1
2 çarpık A : çarbık M1
3 destârları A : destâr-ı nârları M1
* "عظموا اعمامكم = Sarıklarınızı büyük sarınız!" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.
4 ahvâl-i sâ'ire gibi M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
** "و قس عليه = Diğer kısmını da buna kıyâs et" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.
5 'adl A : — M1
6 **Sadr-ı 'âlî** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.130a'nın sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 21 Zi{lka'de}" yazısı vardır] A
◊ 21 Zilka'de 1224 = 28 Aralık 1809 Perşembe.

murûrunda ber-mûceb-i fermûde me'zûnen 'avdet ve Âsitâne'ye gelüp hânelerinde istirâhat eylediler*.

Tevcîh-i Pâye-i Anadolu bâ-Kādî-i Ordu[1]

İstanbul Pâyesi'yle Ordu-yi hümâyûn Kadısı olan Debbâğ-zâde Mustafa Efendi'ye istid'ây-ı Sadr-ı a'zamî mûcebince mâh-ı mezbûrun yirmi beşinci gününde◊ Sadâret-i Anadolu Pâyesi tevcîh u ihsân olunup, hem-pâyeleri olan Vardarî Şeyh-zâde Efendi ve Hazîne Kethudâlığı'ndan muhrec Halîl Efendi dahi gurre-i şehr-i 'âtî târîhinden◊◊ i'tibâr olunmak üzere ıttırâden li'l-bâb[2] kezâlik Anadolu pâyeleriyle pây-efrâz-ı bâlâ kademe-i nerdübân-ı 'izz ü 'ünvân oldular**. **[M1 289]**

İsti'câl-i Sürücü-i Anadolu

Karaman Vâlîsi olup, Anadolu tarafından tertîb olunan asâkirin sürücüsü olan Halebli Hamûd Paşa'nın şimdiden Karaman'a vürûd ile bir gün evvel icrây-ı me'mûriyyetine kıyâm eylemesi elzem ve eyâlet-i mezkûreye duhûlüne kadar me'mûrların defteri, tarafına irsâl olunacağı gayr-ı mübhem olmağın, olduğu mahalden bilâ-tevakkuf hareket ve gelüp makarr-ı vülât[3] olan Konya'da ikāmet ve müretteb olan asâkirin defteri mûcebince ihrâc ü irsâli emr-i ehemmine hemân mübâşeret ve kemâl-i ikdâm ü dikkat ve kendüsi dahi behârdan evvel Ordu-yi hümâyûn'a gelmek üzere hâzırlanma esbâbının itmâmına ihtimâm ü gayret eylemek bâbında mâh-ı zilhicce evâ'ilinde◊◊◊ emr-i şerîf ısdâr u irsâl olundu.

Ta'yîn-i asker bâ-Yergöğü

Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Boz Velî Ağa'nın i'mâline müte'ahhid olduğu bin nefer süvârî ve piyâde asker ile bir mahalde meks ü ârâm etmeyerek doğru Yergöğü Kal'ası'na varup, kal'a-i merkūme muhâfızı

---

* **"Tebdîl-i Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî** ..... **eylediler"** kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,141'de kaydedilmiştir.

1 **Ordu M1** : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.130b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 25 Zi{lka'de}" yazısı vardır] A

◊ 25 Zilka'de 1224 = 1 Ocak 1810 Pazartesi.

◊◊ 1 Zilhicce 1224 = 7 Ocak 1810 Pazar.

2 ıttırâden li'l-bâb M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.130b'nin sol tarafına yazılmışlardır] A

** **"İstanbul Pâyesi'yle Ordu-yi hümâyûn** ..... **oldular"** kısmında yer alan bilgiler hemen hemen aynı ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,142'de kaydedilmiştir.

3 vülât A : velâdeti M1

◊◊◊ 1-10 Zilhicce 1224 = 7-16 Ocak 1810.

'Aliyyüddîn Paşa ile bi'l-ittifâk muhâfaza vü müdâfa'aya kıyâm eylemek üzere me'mûriyyetini[1] hâvî târîh-i mezbûrda emr-i 'âlî ısdâr olundu*.

Sudûr-i izn-i Serdâr bâ-'avdet-i ehl-i tîmâr

Anadolu Eyâleti'nde vâki' elviye alay-beyileri, muktezây-ı me'mûriyyetleri üzere sancaklarının eşkinci zu'amâ ve erbâb-ı tîmâriyle hareket ve sâbıkā Anadolu Vâlîsi ve hâlâ Karesi ve Beyşehri[2] sancakları Mutasarrıfı 'Osmân Paşa ma'iyyetine gelüp, hıdemât-ı lâzimede kıyâm u müsâberet etmiş olmalariyle, el-hâletü hâzih Ordu-yi hümâyûn meştâya duhûl edüp, müşârun ileyh dahi Edirne tarafına me'mûr kılınmak hasebiyle bunların da hâne ve diyâr ve evlâd ü 'iyâl ve akrıbâ vü ahfâdları tarafına 'avdetlerine cânib-i Serdâr-ı ekrem'den ruhsat, haslet-i asker-perverî ve muktezây-ı mürüvvet olmağın, evvel-behârda yine bi'l-cümle eşkinci zu'amâ ve erbâb-ı tîmâriyle Ordu-yi [M1 290] hümâyûn'da isbât-ı vücûd eylemeleri şartiyle izn ü icâzet sâdır olmağla, 'avdet ü insırâfa muktedir oldular**.

'Afv-i ba'zı me'mûriyyet-i Kara 'Osmân-zâde[3]

Rikâb-ı hümâyûn'da sâdır olan fermân-ı 'âlî mûcebince Bergama Voyvodası Kara 'Osmân-zâde Hacı 'Ömer Ağa, Dergâh-ı 'âlî kapucubaşılarından Saruhân Sancağı Mütesellimi Hacı Hüseyn Ağa taraflarından Misivri muhâfazasiyçün bin beş yüz nefer asker matlûb olmuş ise de, bundan akdemce iki bin nefer asker ihrâc ü irsâl olunduğu bâ-tahrîrât inhâ ve Misivri muhâfazasiyçün matlûb olan ol mikdâr askerin 'afv husûsu niyâz ü istid'â kılınmış olup, zikr olunan iki bin nefer[4] asker Edirne tarafına gelmek üzere idüği bi'l-istihbâr tahkîk olunduğundan mâ'adâ, bi-mennihî Te'âlâ evvelbehâr içün mûmâ ileyhimâ taraflarından asker tertîb kılınacağına mebnî, Misivri içün matlûb olan bin beş yüz neferin 'afv olunduğunu müş'ir evâsıt-ı zilhiccede[◊] emr-i 'âlî sâdır oldu***.

---

1 me'mûriyyetini A : me'mûriyyeti M1

* **"Ta'yîn-i asker bâ-Yergöğü ..... olundu"** kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,143'te kaydedilmiştir.

2 Beyşehri A : Yenişehri M1

** **"Sudûr-i izn-i Serdâr bâ-'avdet-i ..... oldular"** kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,142'de kaydedilmiştir.

3 **'Osmân-zâde M1** : + {Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.131a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 15 Z{ilhicce}" yazısı vardır} A

4 nefer A : — M1

◊ 11-20 Zilhicce 1224 = 17-26 Ocak 1810.

*** **"'Afv-i ba'zı me'mûriyyet-i Kara ..... oldu"** kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,143'te kaydedilmiştir.

İrsâl-i emr-i mu'allâ bâ-Livâ'-i Avlonya[1] berây-ı def'-i münâfese dermeyân-ı Vâlî ve vücûh-i kazâ[2]

Hâlâ Avlonya Mutasarrıfı Vezîr İbrâhîm Paşa ile livâ'-i mezbûrun vücûh ve ağavât ve zâbitânı beyninde gâlibâ hılâf-gîrî olan[3] ba'zı tarafdan ilkâ sebebiyle ba'zı mevâdda dâ'ir münâfese ve bürûdet tehaddüsü, şûriş ü ihtilâl tekevvününe mukaddime olarak, insilâb-ı râhat-ı 'ibâda mü'eddî olacağı, hemîşe dür-bîn-i dîde-i basîretle nezâre-i ahvâl-i memâlik ve mir'ât-ı kâ'inât-ı kalb-i bâ-ferâsetle istihzâr-ı suver-i şu'ûnât-ı mesâkin ü mesâlik buyurmakda olan Pâdişâh-ı âgâh hazretlerinin yakîn-kerde-i dil-i pür-intibâhları olup, müşârun ileyh el-yevm vâlîleri olmak hasebiyle: "Kendüsüne itâ'at lâzım ve[4] cemî' zemânda[5] bâ-husûs böyle eşiddâ'-i a'dânın taraf-be-taraf muhâcemesi evânda Memâlik-i İslâmiyye'den bir ednâ memleketde ihtilâl vukū'u, düşmenin fursat-yâb olup etrâfa bî-pervâ tesallutunu müstelzim olduğu" beyâniyle, tehaddüs eden münâfese[6] vü şikākın mahv u izâlesiyle fîmâ-ba'd bu makūle [M1 291] hareket vukū'a gelmeyerek ve müşârun ileyhin emr u idâresine ehâlî inkıyâd ü mütâba'at ederek, tahsîl-i rızâya müsâra'at eylemeleri ve müşârun ileyh dahi vâkı'a olan münâfese vü ihtilâli hüsn-ı sûretle def' u imhâ ve kimesneyi bî-vech tekdîrden mücânebet ü ittikā birle taltîf ve te'lîf şîvelerine mübâderet ve beheme-hâl sıyânet-i fukarâ mâddesine dikkat ü müsâberet eylemesi zımnında, kezâlik evâsıt-ı mâh-ı merkūmda◊ bâ-irâde-i seniyye-i Şehriyâr-ı sipihr-iktidâr fermân-ı 'âlî ısdâr olundu.

Zikr-i ba'zı me'mûriyyet ve ba'zı 'afv u ruhsat

Anadolu'da Çorum Sancağı kazâlarından Anapa muhâfazasiyçün matlûb olan yüz nefer piyâdeyi temâmca irsâle ehâlînin kudretleri yetmeyüp, bu bâbda[7] muhtâc-ı müsâ'ade-i 'inâyet-fermâ oldukları, bâ-i'lâm inhâ olunduğuna mebnî, zikr olunan yüz neferin nısfı 'afv olunup, dîğer nısfını irsâl etmeleriyçün yine târîh-i mezbûrda emr-i şerîf irsâl olundu.

Ve Ordu-yi hümâyûn'un meştâya duhûlüne mebnî, Ordu ma'iyyetinde olan Rumeli Beylerbeyiliği Pâyesi'yle Akşehir Sancağı Mutasarrıfı Mehmed

---

1 **bâ-Livâ'-i Avlonya** M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.131b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A

2 **kazâ** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.131b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 15 Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

3 hılâf-gîrî olan [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.131b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A : hılâf-gîr olan M1

4 Kendüsüne itâ'at lâzım ve M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

5 zemânda A : + ve M1

6 münâfese A : مناقسه M1

◊ 11-20 Zilhicce 1224 = 17-26 Ocak 1810.

7 bâbda M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "muhtâc" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

Sâlim Paşa bi-mennihî Te'âlâ evvel-behârda me'mûr kılınacağı vechile yine Ordu-yi hümâyûn ma'iyyetine vürûd eylemek şartiyle Edirne'ye varup, eyyâm-ı şitâda hânesinde ikâmete ruhsatı hâvî, yine evâsıt-ı mâh-ı zilhiccede◊ emr-i şerîf i'tâ olundu.

Asker-i İslâm'ın Vidin ve Niş semtlerinden hasbe'ş-şitâ' girü çekildikleri ma'lûm-i a'dâ olmağla, bu ric'ati fursat ittihâz ederek havâlî-i mezbûreye şâyed îrâs-i şerr u şûr edecekleri ihtimâlden dûr olmamağla, hasbe'l-iktizâ hengâm-ı şitâda üzerlerine varılup, irâ'e-i âlât-ı nâr ve havâle-i hadîd-i âteş-bâr ile bürûdet-i tabî'atlerini izâle ve yah-pare-i huşûnetlerini izâbe eylemek zımnında oralara cesbân olan Vidin serhadd-i cesîmesinde kesret-i askerin lüzûmu müstebân olmağın, bu def'a İvraca [=Vraca/Vratsa][1] Kazâsı'ndan dört yüz nefer asker tertîble[2] hâlâ Vidin Muhâfızı Vezîr İdrîs Paşa ma'iyyetine muktedir Başbuğ'la isbâl olunmak üzere, bu esnâda mü'ekked emr-i 'âlî ısdâr u irsâl olundu. Ve Akseray Sancağı **[M1 292]** Mutasarrıfı Vezîr Karslı 'Ali Paşa'nın Ruscuk'da kışlamasına irâde-i Mülûkâne te'alluk eylemiş olduğuna mebnî, el-yevm kazâ'-i mezbûrda ikâmet ve emr-i muhâfazaya dikkat ve mürettebâtın tanzîm ü tekmîline sarf-ı himmet etmekde olduğundan nâşî, ma'iyyetinde külliyyetlüce askerin lüzûmu bedîhî olmağla, bu esnâda Kara 'Osmân-zâdeler taraflarından Başbuğ İsmâ'îl Ağa ile Ordu-yi hümâyûn'a vürûd eden bin beş yüz mikdâr asker-i süvârî, hıdemât-ı mukteziyyede istihdâm eylemeleriyçün müşârun ileyh ma'iyyetine ta'yîn birle sûr-i gayreti tahsîn olundu.

İstîlâ'-i Kal'a-i İbrâ'îl

Mukaddemlerde iş'âr olunduğu üzere Feldmerşal, İsmâ'îl[3] ve İbrâ'îl üzerlerine birer ceneral ser-kerdeliğiyle birer gürûh asker ba's ü tesyâr ve kendisi büyük ordusuyla kal'ateyn-i mezkûreteyni girü bırağarak Tuna'nın berü yakasına Silistire civârına güzâr etmekle, anlara imdâd[4] ü i'âneti, men' u kat'a ictisâr etmişidi. Gerçi Ordu-yi hümâyûn'la mukâbele eyledikde, sûret-i mağlûbiyyetde ric'at etmiş ise de, girü karşuya hâlâ sebkat etmeyüp berü yakada karârı, kılâ'-ı mezbûre sükkânını ye's ü muzâyaka ve hirâs ü mutâva'aya icbâr ederek, nakl ü tezkâr olunduğu üzere mukaddemce İsma'îl Kal'ası bervech-i istîmân eydî-i a'dâya giriftâr olmağla, ba'de't-tahliye İsma'îl üzerinde olan askerini dahi İbrâ'îl tarafına nakl u tahvîl birle, muhâsara askerini iksâr ve kal'a-i mezbûreyi dü-bâlâ hasr u tazyîka ibtidâr eylemişidi. Ve gerçi

◊ 11-20 Zilhicce 1224 = 16-25 Ocak 1810.

1 İvraca : İvarca (ايوارجه) A, M1

2 tertîble A : tertîbiyle M1

3 Feldmerşal , İsma'îl A : Feldmarşal , İsmâ'îl M1

4 imdâd A : imdâda M1

İbrâ'îl Kal'ası'nda Muhâfız olan[1] Müftî Paşa denmekle şöhret-nümâ Erzurumî Seyyid 'Abdurrahmân Paşa dahi, *"Halekallâhu li'l-hurûbi ricâlun ve ricâlün li-kas'atin ve serîdin[2]"** me'âlince ricâl-i harb u darbdan olmayup, ricâl-i 'ilmiyye tarîkından gelme müftî bozuntusu olmağla, hemân kal'ayı müft ü mecân teslîm ile mes'ele-i kerhi ta'mîme der-ceng-i evvel imzâ-zed-i fetvâ olup:

Gürîzest ez-ân-ceng bihter besî[3]

*Ki düşmen şeved hande-zen ber-kesî***

mefhûmunu İbrâ'îl Nâzırı Las Ahmed Ağa'ya îmâ etmekde olmuş ise de, **[M1 293]** Ağa-yı mûmâ ileyh fî zâtihî dilîr ü behâdır ve bir dü-derd keşîde, germ ü serd çeşîde bir merd-i nâdir olmağla, üç mâh müddet bî-ârâm ceng ve husâm ile pây-efşür-i makām-ı mukāvemet olup, lâkin yevmen fe-yevmen zahîre ve cebehâne ve mühimmât-ı sâ'irenin noksânı ve İsma'îl tarafından gelan askerden mâ'adâ karşuda Feldmerşal[4] ordusundan dahi irsâl olunan asker sebebiyle düşmenin gün-be-gün izdiyâd-ı kuvvet ü heyecânı ve taburun araya haylûletiyle ba'de-zîn imdâd u i'ânet ümmîdinin kat'iyyen fikdânı cihetleriyle muzâyaka[5] ber-kemâl iken, mübâşir-i hasr u tazyîk olan Ceneral tarafından birkaç[6] def'a icrây-ı şurût-ı istîmân kavliyle tahliye-i kal'a zımnında tevârüd eden nush u tehdîdine guzât-ı dilîrân[7] zebân-ı kat'iyyü'l-beyân-ı tîğ ile birkaç[8] def'a cevâb-ı bâ-savâb vermişler ise de, derûn-i kal'ada zâd ü zevâda bir mertebede nefâd gelmişidi ki, ba'de bürhetin mahsûr olan sikāt-ı

---

1 olan M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "dahi" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

2 serîdin M1 : + [Ali Emîri, nr.355'teki nüshanın vr.132b'nin sağ kenarında Şânî-zâde'den sonra göreve getirilen Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi'nin kendi el yazısıyla burada yazdığı beyitten hareketle Şânî-zâde'yi tenkit eden şu kaydı vardır. "İşte müverrih efendi fenn-i nahvde sâ'ir 'ulûm-i 'Arabiyye gibi râcil olduğuna "ricâlen" mansûb iken, ol resmde yazmadığı delâlet etmez mi? Ah ah! 'Âsım Efendi'nin 'ibâresini temâmiyle tebyîz etmeyüp, böyle haltıyyât ile mashara-i üdebâ olmak neden iktizâ eder bilmem! Beyt-i mezkûru yine şi'r u edebiyye ile beyne'n-nâs şöhret-yâb olan Sâlim Efendi dahi böylece merfû' okuduğunu Fakîr kulağımla işitmiş idim; *tecâvezallâhu Sübhânehû 'an seyyi'ât* {تجاوز الله سبحانه عن سيات = Allah günâhlarını affetsin" anlamına gelen Arapça bir duâdır}. Li-nâmıkıhî"] A

* "خلق الله للحرب رجال و رجال لقصعة و ثريد = Allah kimi adamları savaş için kimilerini de yemek yemek için yaratmıştır" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

3 besî A : yesî M1

** "كريزست ازان جنك بهتر بسى * كه دشمن شود خنده زن بر كسى = Düşmanın bir kişiye gülmesindense, savaştan kaçmak pek çok kişi için daha iyidir" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.

4 Feldmerşal A : Feldmarşal M1

5 muzâyaka M1 : + [Bu kelime önce "muzâyakaları" şeklinde yazılmış, sonra sonundaki "ları" kısmının üzeri karalanmıştır] A

6 birkaç A : birkac M1

7 guzât-ı dilîrân M1 + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

8 birkaç A : birkac M1

sahîhanın ihbârları üzere bi'l-cümle sükkân-ı kal'a üç gün üç gice hemân nîm-cânla kalmışlar idi.

*"Pes kârd be-üstühân resîd"** meselinin misli nümâyân olup, lâkin düşmenden yine setr-i hâl-i perîşân ederek, birkaç def'a mükâleme ile Vezîr-i müşârun ileyh ve Ağa-yı mûmâ ileyh ve bi'l-cümle sagîr u kebîr hiçbir[1] şeylerini terk etmeyerek berü yakaya güzâr edüp, mâh-ı zilhicce evâhırında[◊] Silistire'ye vâsıl oldular. Peyâm-ı merkûm[2], tahrîr-i Serdâr-ı ekremî ile ma'lûm-i Hidîv-i Ferîdûn-rusûm oldukda, Seyyid 'Abdurrahmân Paşa Anadolu'da mansıbı olan Ankara'ya 'azîmetle bir müddet istihsâl-i âsâyiş ü râhat ve Ahmed Ağa Şumnu'ya gelüp, ma'iyyet-i Serdâr-ı ekremî'de kemâkân emr-i mücâhedeye mübâderet eylemek bâbında irâde-i seniyye şeref-bahş-ı mücellây-ı sudûr olmağla** ve taraf-ı hümâyûnlarından Ağa-yı mûmâ ileyhi[3] sebkat eden gayret ü sadâkatine mebnî, 'atıyye-i Şâhâne[4] ve nevâzişât-ı Mülûkâne'lerine erzân buyurmalariyle, her birinin kalb-i hazînini şâdân buyurdular. Ağa-yı mûmâ ileyhin ez-kadîm kâtibi Hasan Efendi'den mervîdir ki: "Eğer mühimmât ve zahîremiz olaydı, yalnız cengden nâşî hasma mecbûr olmayup, mukâbele vü müdâfa'ada pây-dâr olarak, düşmen altı ay **[M1 294]** cenge ısrâr eylese, kal'a teslîmine nâ-çâr olmaz idik" deyü half billâh eylemişdir. Lâkin bedel mâ-yetehallel olmadıkca, beden-i hayvânîde sebât ü bekâ hâric-i hîta-i imkân idüği cümleye vâzıh bir ma'nâdır.

Ve husûsan müdebbir ü dilîr müdîr oldukda, asâkir-i 'Osmâniyye elinden kal'a alınmak pek müşkil olduğu ve pek çok telefâta[5] bâdî olduğu, muhârebâta dâ'ir kütüb-i Efrenciyye'de pek çok kerre manzûr-i Muharrir-i Hakîr olmuşdur[6]. Ve hakka'l-insâf İsma'îl teslîmi ile İbrâ'îl teslîmi beyninde yine fark-ı fârûk, mânend-i Cebel-i Kâf idüği rûşenây-ı ezhân-ı safvet-ittisâfdır.

---

* "پس کارد باستخوان رسید = Artık bıçak kemiğe dayandı" anlamına gelen Farsça deyimdir.

1 hiçbir A : hicbir M1

◊ 21-30 Zilhicce 1224 = 27 Ocak-5 Şubat 1810.

2 merkûm A : merhûm M1

** "**İstîlâ'-i Kal'a-i İbrâ'îl** ..... olmağla" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,144'te kaydedilmiştir.

3 ileyhi A : ileyhimi M1

4 Şâhâne M1 : Şâ[hâ]ne A

5 telefâta A : تلفاته M1

6 olmuşdur M1 : + {Ali Emîri, nr.355'teki nüshanın vr.133a'nın sol kenarında Şânî-zâde'den sonra göreve getirilen Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi'nin kendi el yazısıyla, burada yazdıklarından hareketle Şânî-zâde'yi tenkit eden ve zor okunan şu kaydı vardır. "Gerçi "*el-Fazlu mâ şehidet bihi'l-a'dâ*" {الفضل ما شهدت به الاعداء = Fazîlet, düşmanların itirâf ettiği şeydir" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür} vefkınca burada 'Kütüb-i Efrenciyye yazar' dimek te'bîd-i medhî eder ise de, yalnız anları hasr etmek ve tevârîh-i İslâmiyye'yi bi'n-netîce çıkarmak bir garîb şeydir. Murâd almasını (?) Efrenciyye'ye vuk€funu bilmeğe (?) ne mâni'. Yalnız fahr anınla olmayup, Firenkler dahi 'ulûm-i İslâmiyye ile tefâhur ederler. Li-nâmıkıhî"] A

Ta'yîn-i Çerhacı Paşa be-muhâfaza-i Silistire ve 'avdeteş bâ-Hezargrad

Haleb'e ilhâkan 'uhdesine Silistire Eyâleti dahi tevcîh olunan çırağ-ı Sadr-ı a'zamî Çerkacı Sürûrî Paşa, mansıbı olan kal'a-i mezkûrede kışlayup[1] emr-i muhâfazasına kıyâm eylemek üzere me'mûr kılınmağla, müşârun ileyh Orduyi hümâyûn ma'iyyetiyle Şumnu'ya gelmiş iken, yine girüye 'avdet ve Silistire'ye varup muhâfaza-i serhadde kıyâm u ikdâm içün kal'aya duhûle tekarrub eyledikde, İbrâ'îl'in[2] rây sûretiyle istîlâsı vukū'iyle güçleri Silistire'ye vürûd ederek, oturup duracak yer kalmadığını ifâde ile Silistire'den i'tizâr olunduğuna mebnî, zarûrî Hezargrad'a i'âde olunarak, anda ikāmete me'mûr kılınmağa mukaddem Şumnu'da olup, Ordu-yi hümâyûn'un vürûdü takrîbiyle Hezargrad'a me'mûr kılınmış olan Tulça ve İsakcı Muhâfızı-yı sâbık Ahmed Paşa dahi Hezargrad'dan kaldırılup, Edirne'de ik[]met etmek üzere ol tarafa irsâl olundu*.

Tedbîr ve takviye-i[3] ba'zı emâkin

Sunûf-i askeriyyenin tanzîm ve idâre-i ta'yînâtları[4] içün bir kâr-güzâr kimesnenin Nüzül Emîni nasb olunması elzem ve sâbıkā Silistire Mütesellimi Şatı-zâde Kapucu-başı 'Ali Ağa[5], evsâf-ı mezkûre ile muttasıf olduğu cümle 'indinde müsellem olmağla, husûs-i mezbûra irâde-i seniyye te'allukuyla me'mûr kılındı.

Ve Niğebolu[6] ve Kulle Muhâfızı 'Abbâs Paşa ma'iyyetinde kesret-i askerin lüzûmuna mebnî, Rahova Kazâsı'ndan iki yüz nefer asker tertîb ve müşârun ileyh ma'iyyetine sevk u tesrîb olunmak üzere ve Plevne [M1 295] A'yânı 'Abdülcelîl Ağa bundan akdemce orduya me'mûr olmağla, ma'iyyetinde olan askerden mâ'adâ Kulle muhâfazasiyçün kışla askeri olarak muktedir Başbuğ'la bu def'a dahi kazâ'-i mezbûrdan[7] iki yüz nefer** asker tertîb ü irsâl olunmak bâbında hükkâm ve zâbitâna ve sâ'ire hıtâben emr-i 'âlî ısdâr olundu***.

---

1 olunan ..... kışlayup A : olunarak M1

2 İbrâ'îl'in A : ابرائيلك M1

* "**Ta'yîn-i Çerhacı Paşa be-muhâfaza-i** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,144'te kaydedilmiştir.

3 **takviye-i** A : **takviyet-i** M1

4 ta'yînâtları A : te'ayyünâtları M1

5 Ağa M1 : + [Bu kelime önce "Ağa'nın" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "nın" kısmının üzeri karalanmıştır] A

6 Niğebolu A : تيكه -bolu M1

7 kazâ'-i mezbûrdan M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

** "iki yüz nefer" kısmı, metnimizden alınmış olmakla beraber *Târîh-i Cevdet*, IX,143'te "iki bin nefer" şeklinde yanlış olarak kaydedilmiştir.

*** "Ve Niğebolu ve Kulle Muhâfızı 'Abbâs ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,143-144'te kaydedilmiştir.

Ve meştâ içün Hacıoğlu-pazarı'nın muhâfazasına asker lâzım olduğuna mebnî, muhâfızı olan Pehlevân Paşa ma'iyyetine Yanbolu A'yânı iki yüz, İslimye A'yânı üç yüz, Kırk-kilisa A'yânı iki yüz, Zağra-i cedîd A'yânı iki yüz nefer asker ile bi'n-nefs me'mûr kılınup, taraflarına mü'ekkeden evâmir-i 'aliyye ısdâr ve mahall-i merkûmun takviyetine ibtidâr olundu. Aydos A'yânı bundan mukaddemce[1] Hacıoğlu-pazarı'na me'mûr olmuş ise de, Süzebolu ve İne-ada'nın berren ve bahran muhâfazaları ferîzadan iken, hâlâ kuvvet-i askeriyyeleri kalîle olup, Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından mahalleyn-i mezbûreyn muhâfazasına me'mûr, sâbıkā Tersâne Emîni İsma'îl Ağa ma'iyyetinde kesret-i askerin lüzûmuna mebnî, A'yân-ı mûmâ ileyhin me'mûriyyet-i mezkûresi, İsma'îl Ağa ma'iyyetine tahvîl olundu.

Ve hengâm-ı şitâda Silistire serhaddinin emr-i muhâfazasına ihtimâm ehemm-i mehâmmdan olmağla[2], Kozluca A'yânı'nın dahi iki yüz nefer asker tertîb edüp, Silistire muhâfazasına isti'câl eylemesi bâbında emr-i[3] 'âlî ısdâr u irsâl olundu.

Ba'zı tertîbât-ı asâkir-i meştâ berây-ı emâkin-i müte'addide-i uhrâ

Rumeli Eyâleti, hâlâ vâlîsi ve bi'l-istiklâl Niş Cânibi Ser'askeri Hurşîd Paşa'nın 'uhdesinde ibkā kılındığı beyâniyle, müşârun ileyh tertîb olunan kışla askerlerinin mevâzı'-ı mukteziyyeye ta'yîniyle, muhâfaza-i memâlik ü enhâya dikkat ve Sırplu'nun istihsâl-i esbâb-ı tedmîrlerine bezl-i makderet eylemek üzere başka ve Erzurum Eyâleti kezâlik vâlîsi ve bi'l-istiklâl Şark Cânibi Ser'askeri Behrâm Paşa 'uhdesinde ibkā kılınmağla, iktizâ eden mahallere yine ol havâlîde münâsib mahallerden muktezây-ı istiklâli üzere kışla askerleri tertîb ü ta'yîn birle, **[M1 296]** istihsâl-i esbâb-ı muhâfazaya dikkat ü ihtimâm ve bi'n-nefs Kars tarafına kalkup a'dânın kahr u tedmîri vesâ'ilini tehyi'e vü ikmâle gayret ü ikdâm eylemesiyçün başka ve Bosna Eyâleti, hâlâ bi'l-istiklâl vâlîsi Sadr-ı esbak İbrâhîm Paşa hazretleri 'uhdesinde ibkā olunduğu beyâniyle, muhâfaza-i hudûd u sugūra dikkat eylemesi bâbında başka emr-i 'âlî ısdâr olundu.

Ve kezâlik Bağdâd ve Basra ve Şehrizor eyâletleri, hâlâ vâlîsi Süleymân Paşa'ya ibkā olunup, aktâr-ı 'Irâkıyye ve havâlî-i Basra'yı Havâric hasâretinden ve sâ'ir emâkin ve turuk u mesâliki eşirrâ vü eşkıyâ mazarratından muhâfazaya ihtimâm eylemek emr u tenbîhini hâvî, tarafına emr-i 'âlî irsâl ve Şam ve Trablus[4] eyâletleri ve Kuds-i şerîf ve Nablus sancakları, hâlâ vâlî ve mutasarrıfı Vezîr Genc Yûsuf Paşa ve Tevliyet-i Mısr u Kāhire hâlâ mutasarrıfı Vezîr

1 mukaddemce A : akdemce M1
2 olmağla A : olmakla M1
3 emr-i A : [e]mr-i M1
4 ve Trablus A : Trablusu M1

Mehmed 'Ali Paşa 'uhdesinde ibkā vü takrîr kılınmağla, aktâr-ı Hicâziyye'den def'-i gā'ile-i Hâriciyye esbâbının istihsâline dikkat eylemeleri 'ibâresi derciyle te'kîd-i me'mûriyyetlerini hâvî emr-i 'âlî ısdâr u isbâl olundu.

Ve[1] dahi Derbendât Nezâreti, hâlâ Yanya ve Tırhala sancakları mutasarrıfı Vezîr Tepedelenli 'Ali Paşa 'uhdesinde ibkā kılındığı beyâniyle, müşârun ileyhe ve Nezâret-i merkūmenin şâmile olduğu kazâların hükkâmına hıtâben evâmir-i 'aliyye ısdâr ve Gönye Sancağı hâlâ mutasarrıfı ve Faş Muhâfızı Batumlu-zâde Emîn Bey'in 'uhdesinde ibkā kılınup[2], a'dânın bu günlerde ol taraflara hamle vü hücûmu mesmû' olduğuna binâ'en, kal'a-i merkūmenin emr-i muhâfazası[3] kendüsünden mes'ûl idüği ve ma'âzallâhi Te'âlâ kal'a-i Pâdişâhî'ye bir gûne zarar isâbet etmek ihtimâli olursa, bir vechile cevâba kādir olamayup, hakkında vahîm olacağı ve bu bâbda lâzime-i imdâd ü i'âneti icrâ eylemek üzere Trabzon Vâlîsi Şerîf Paşa'ya dahi bu def'a tenbîh ü teşdîd kılındığı beyâniyle, te'kîd-i me'mûriyyeti zımnında evâhır-ı mâh-ı şevvâlden◊ berü tevârîh-i muhtelife ile evâmir-i 'aliyye-i vâcibetü'l-imtisâl ısdâr ve taraf taraf isbâl ü tesyâr olundu*. **[MI 297]**

Ta'yîn-i ba'zı asâkir be-Meştây-ı Ordu-yi hümâyûn[4]

Rusya halkı, muktezây-ı tabî'at-ı erâzî vü bilâd ile akvâm-ı sâ'ireden ziyâde bürûdetle ülfet ü i'tiyâd eylediklerinden, ekseriyyâ hengâm-ı şitâda memâlik-i sâ'ireye te'addî ve husûsan şiddet-i berdi[5] müntehây-ı memleketlerinin eyyâm-ı behârına mu'âdil olan Memâlik-i 'Osmâniyye'ye ekseriyya kış fursatiyle sâ'il ü mütesaddî oldukları, tecribe ile ma'lûm olduğuna mebnî, Meştây-ı hümâyûnda mevâkı'-ı me'mûrelerinde pây-efşür-i sebât ü devâm olur külliyyetlü ve âmâde[6] askerin lüzûmu olmağla, Tarsuslu Kelek-oğlu ve 'İzzet-oğlu'nun erbâb-ı iktidârdan[7] oldukları bi'l-ihbâr muhakkak u âşikâr olmağla, mûmâ ileyhimânın beşer yüz nefer asker ile Meştây-ı hümâyûna me'mûriyyetleri husûsuna irâde-i seniyye te'alluk edüp, Tarsus Mukāta'ası, Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Mîrahûr-i Evvel Pâyesi'yle ber-vech-i Mâlikâne Bozok Sancağı Mutasarrıfı Çapar-zâde Süleymân Bey'in zîr-i idâresinde olmak hase-

---

1 Ve A : → MI
2 kılınup A : olunup MI
3 muhâfazası A : muhâfazasını MI
◊ 21-29 Şevvâl 1224 = 29 Kasım-7 Aralık 1809.
* "ve Gönye Sancağı hâlâ mutasarrıfı ve Faş ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,146'da kaydedilmiştir.
4 hümâyûn MI : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.134b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı Z{ilhicce}" yazısı vardır] A
5 berdi A : برد MI
6 ve âmâde MI : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A
7 iktidârdan A : iktidâr MI

biyle, mûmâ ileyhimâyı ol mikdâr güzîde asker ile bi-eyy-i hâl ihrâc ve Meştây-ı hümâyûna sevk u îsâl eylemek üzere mîr-i mûmâ ileyhe* ve bu husûsa Mübâşir ta'yîn olunan hâssa silahşörlerinden Mustafa Ağa'ya hıtâben başka ve Köprü Kazâsı vücûhundan Tanacı-oğlu ve yine kazâ'-i mezbûre vücûhundan Halîl Ağa ve Amasya vücûhundan Benderlü Hâfız Ağa ve Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Bayburdlu Deli[1] Hasan Ağa beşer yüz ve Merzifonlu Deli Hasan Ağa üç yüz nefer asker tertîb ve bi'n-nefs istishâbla[2] Meştây-ı hümâyûnda isbât-ı vücûd eylemeleri bâbında ve Germiyân-zâde Hacı Mustafa'nın büyük oğlu Seyyid Mehmed, sâhib-i liyâkat ü iktidâr olduğu ihbâr olunmakdan nâşî, bedeninden üç yüz nefer[3] süvârî ile bi'n-nefs Meştây-ı Ordu-yi hümâyûn'a 'azîmet eylemesiyçün evâ'il-i zilka'dede[4◊] me'mûriyyetlerini hâvî kendülerine hıtâben başka evâmir-i şerîfe irsâl ve bu def'a isti'câl olundular.

Me'mûrîn-i dîğer berây-ı mevsim-i behâr

Bâ-'avn-i hazret-i Perverdigâr, evvel-behâr-ı hüceste-âsarda tedârükât-ı kaviyye ve asker-i **[M1 298]** külliyye ile düşmen üzerine tekrâr hareket ve ber-vech-i merâm ahz-ı intikāma sarf-ı kuvvet-i bâzûy-ı himmet olunacağı musammem ve bu sebebden Ordu-yi hümâyûn'da gayûr ve hamiyyet-kâr ve sâhib-i idâre vü iktidâr ser-kerdeler ma'iyyetleriyle işe yarar asâkir-i kesîre-i şecâ'at-şi'ârın bulunmaları derece-i vücûbda elzem olduğu beyâniyle, Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Bilecik Voyvodası Kalyoncu 'Ali Ağa, iki bin ve Na'îlu-hân A'yânı Boşnak-zâde Mehmed 'Ali Ağa ve Akhisâr-ı Geyve A'yânı Balaban-zâde Mustafa Bey ve Geyve A'yânı Bekir Ağa ve Taraklı A'yânı ve Torbalı A'yânı ve Burusa Yenişehri'nde Sarıca-oğlu 'Osmân ve Lefke'de Cebeci-zâde Mehmed Ağa beşer yüz nefer güzîde asker tertîb edüp, bi'n-nefs istishâbla evvel-behârda Ordu-yi hümâyûn'da isbât-ı vücûd etmek üzere me'mûriyyetlerini hâvî Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Kandıralı Mehmed Ağa mübâşeretiyle başka ve Dergâh-ı mu'allâ kapucu-başılarından Ayaş Voyvodası[5] Es'ad Ağa, beş yüz ve Aydın Sancağı'nda Tavas A'yânı Kapucu-başı 'Ömer Ağa bin ve Menteşa Sancağı Mütesellimi Hasan Çavuş-zâde Kapucu-başı Mustafa Ağa ve İzmir'de Kâtib-zâde Kapucu-başı Mehmed Ağa biner ve Mihaliccık[6] A'yânı İbrâhîm Ağa, beş yüz ve Karahisâr-ı Na'îlu

---

* "meştây-ı hümâyûnda mevâkı'-ı me'mûrelerinde ..... mûmâ ileyhe" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,144'te kaydedilmiştir.

1 Deli A : — M1

2 istishâbla A : istishâbiyle M1

3 üç yüz nefer A : üc yüz M1

4 ve Germiyân-zâde ..... zilka'dede M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.134b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

◊ 1-10 Zilka'de 1224 = 8-17 Aralık 1809.

5 başılarından Ayaş Voyvodası A : ياسيلرتدن (..... .....) M1

6 Mihaliccık A : منجاليجق M1

A'yânı Güzelce[1] Âdem-zâde Hacı Mustafa Ağa, üç yüz nefer piyâde ve süvârî asker tertîbiyle bi'l-istishâb evvel-behârda Ordu-yi hümâyûn'a vürûd eylemeleriyçün me'mûriyyetlerini hâvî evâ'il-i zilhicceden[◊] berü tevârîh-i muhtelife ile mübâşirli evâmir-i 'aliyye neşr u irsâl olundu. Kezâlik Keşân-zâde Süleymân ve Şeyh[2] Hacılu-zâde Memiş ve Çuneli-zâde İbrâhîm ve Mehmed Efendi-zâde Ahmed'e kazâdan bir mikdâr i'âne olunarak, üç yüz nefer güzîde süvârî asker[3], nevrûz-i fîrûzda[4] Ordu-yi hümâyûn'a îsal etmeleri bâbında mîr-i mîrândan hâlâ Keban ve Ergani Ma'denleri Emîni Vekîli Ahmed Paşa'ya ve Harput[5] Kadısı'na ve Re'îsü'l-a'yân Çuneli-zâde el-Hâc Mehmed ve sâ'ir ağavâta ve Sadr-ı a'zam, enderûn çavuşlarından Mübâşir ta'yîn olunan Mustafa[6] Çavuş'a hıtâben başka, Hacı Şerîf-zâde Hacı Mahmûd ve Çolak Hacı Hasan-zâde Hacı Mustafa ve Serrâc **[M1 299]** Hacı Yûsuf ve Hacı Halîl-zâde Memiş, Ocak'dan me'mûr Mübâşir ma'rifetiyle beheri bedeninden ellişer[7] nefer piyâde ve süvârî asker ile nevrûzda Ordu-yi celâdet-bürûz'da mevcûd olmak ve eğer tereddüd ü imtinâ' ederlerse, bi-eyy-i hâl Mübâşir-i mûmâ ileyh ma'rifetiyle Diyârbekir Kal'ası'na kal'a-bend olunmak bâbında Ma'den Emîni Vekîli Paşa-yı mûmâ ileyhe ve Harput[8] Kadısı'na ve Harburut[9] vücûh[un]dan Çuneli[10]-zâde Hacı Mehmed Ağa'ya ve Serdâr ve vücûh-i sâ'ireye ve Ocak'dan ta'yîn olunan Mübâşir'e ve Diyârbekir Kal'ası Dizdârı'na[11] hıtâben başka, evâhır-ı zilhicce[◊◊] târîhiyle evâmir-i 'aliyye irsâl olundu.

Ve yine Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Nâzil[l]i A'yânı Halîl Bey[12] ve Bey-pazarı Voyvodası, beş yüz ve İç-il Sancağı'nda[13] Ma'mûriyye Kazâsı'nda 'Abdülmü'min Bey, beş yüz ve Sarı-kavak ve Alan A'yânı 'Abdullâh[14] beş yüz ve Hudâvendigâr Mütesellimi[15] 'Ömer Ağa, yedi yüz elli ve Burusa'da Mîzancı Hacı 'Ali Ağa, beş yüz ve müderrisînden Burusalı Hacı-zâde Hüsâmeddîn Efendi, beş yüz ve İzmir A'yânı'nın birâderi Mustafa

---

1 Güzelce A : كوزسجه M1
◊ 1-10 Zilhicce 1224 = 7-16 Ocak 1810.
2 Şeyh A : شيخ M1
3 asker M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "ile" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
4 fîrûzda A : فيروزده M1
5 Harput M1 : Harpurut (خرپروت) A
6 Mustafa A : Mus[ta]fa M1
7 ellişer A : altışar M1
8 Harput M1 : Harburut (خربروت) A
9 Kadısı'na ve Harburut A : Kadısı ve M1
10 Çuneli (چونه لی) A : Cuneli (جونه لی) M1
11 Dizdârı'na A : ve züvvârına M1
◊◊ 21-30 Zilhicce 1224 = 26 Ocak-5 Şubat 1810.
12 Bey A : Bey'in M1
13 İç-il Sancağı'nda A : İc-il سنجاغنده M1
14 'Abdullâh A : 'Abd[ull]âh M1
15 Mütesellimi A : Mütesellim M1

Ağa, üç yüz ve Sığla[1] Mütesellimi İlyâs-zâde İlyâs Ağa, bin[2] ve Sobıca Voyvodası İbrâhîm Ağa, beş yüz ve Menemen Kasabası'nda mukîm Hacı Bekir[3] Ağa, üç yüz; İznikli 'Osmân Bey'in oğlu Mustafa Bey Başbuğluğu'yla, beş yüz; Pazar-köyü A'yânı Es'ad Bey, iki yüz elli ve Milaslı[4] Kapucu-başı Hacı 'Ömer Ağa, bin ve Kite[5] muzâfâtından Cebel-i 'atîk Nâhiyesi'ne tâbi' Kilis Karyesi sâkinlerinden Keskîn-zâde Hacı Bey ve karındaşı 'Osmân Bey, kudretleri mertebe ve Adana Mütesellimi Kapucu-başı Hasan Paşa-zâde Ahmed Bey ve Mehmed Bey'in ikisinden biri ve Tarsus vücûhundan alay beyi, külliyyetlü ve yine Tarsus vücûhundan Karmut(قارموط)-zâde Hasan Ağa, ma'lûmü'l-mikdâr[6] ve yine Tarsus'da derebeyi Gül-zâde, külliyyetlü ve Kütahya sâkinlerinden Müderris-zâde 'Abdurrahmân, üç yüz ve Tavşanlı Hacı Mustafa-zâde Hacı Süleymân ve Altuntaş'da sâkin 'Abdülhalîm, yüz ve Dergâh-ı 'âlî gedüklülerinden ve Konya[7] sâkinlerinden Seyyid 'Ömer Ağa, üç yüz ve Edremîd A'yânı Hacı 'Ali, beş yüz ve Cihân-zâde Mehmed Bey, beş yüz ve Biga Sancağı Mütesellimi Kapucu-başı Hâdım-zâde [M1 300] 'Osmân Bey[8] iki bin nefer asker tertîb ve her biri bi'n-nefs istishâb ile evvel-behârda Ordu-yi hümâyûn'da isbât-ı vücûd eylemek üzere evâmir-i 'aliyye tahrîr ve Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından 'Ali Rızâ Bey mübâşeretiyle bu esnâda her birine irsâl ü tesyîr olundu.

Ve Anadolu'nun sağ koluyla Adana'ya ve orta koluyla Tokad'a ve sol koluyla Sinob'a varınca kazâlardan hâl ü tehammüllerine göre birer ikişer ve dahi ziyâde serdâr ve gönüllü bayrakları küşâd ve neferâtı kā'ide-i kadîme üzere tâm ve güzîde olarak bi-mennihî Te'âlâ evvel-behârda Ordu-yi hümâyûn'da isbât-ı vücûd eylemeleriyçün zikr olunan üç kola evâ'il-i[9] zilka'deden evâsıt-ı zilhicceye[0] kadar başka başka ve taraf taraf evâmir-i şerîfe irsâl olundu. Ve yine Anadolu'nun üç kollarında vâki' kazâlarda mevcûd 'atîk ağavât ve 'alemdârân, tevâbi' ve livâ haklariyla evvel-behârda orduda mevcûd olmak üzere bâ-mekâtib-i Ocak üç kıt'a emr-i 'âlî irsâl olundu.

Ve me'mûrîn-i mezkûrînden başka 'ale'l-ıtlâk Anadolu memâlikinde her ne kadar bilâd ü kasabât ve elviye vü akdiye var ise mecmû'unun a'yân ve vücûh ve sâhib-i iktidârlarına isim ve resmleriyle evvel-behârda kudretleri

---

1 Sığla A : Muğla M1
2 bin A : بك M1
3 Bekir A : — M1
4 Milaslı A :Milasili (ميلاسيلى) M1
5 Kite (كته) A : Kite (كيته) M1
6 ma'lûmü'l-mikdâr M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
7 Konya A : قوتيه M1
8 Bey A : Bey'in M1
9 evâ'il-i M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "zî" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
0 1-10 Zilka'de 1224 = 8-17 Aralık 1809'den 11-20 Zilhicce 1224 = 17-26 Ocak 1810'e.

mertebe asâkir ile[1] sefer-ber olmaları bâbında *"Ve câhidû"** emr-i şerîfi[2] tasrîh u tezkâr ve bi'n-nefs cihâdın farzıyyeti te'ammüm[3] derecelerinde olduğu îmâ vü iş'âr olunarak, bizzât makām-ı Hilâfet'den da'veti mutazammın evâmir-i 'aliyye-i vâcibetü'l-imtisâl ısdâr olundu.

Tahrîr ü ta'yîn-i ba'zı sipâhiyân ve silâhdârân bâ-terakkî[4]

Dergâh-ı 'âlî sipâh ocağı neferâtından Kastamonu Sancağı'nda Arac ve Çiğlene ve Sırt ve Merkûze ve tevâbi'i nevâhîden beşer akça terakkî ile iki yüz elli nefer sipâhî neferâtı tahrîr ve evvel-behârda Ordu-yi hümâyûn'a sevk u îsâl eylemeleriyçün zikr olunan mahallerin hükkâmına ve bu def'a nasb olunan terakkîlü ağasına ve a'yân ve kethudâ-yerleri ve sâ'ir iş erlerine hıtâben başka ve yine Ocağ-ı merkūm neferâtından Eyâlet-i Sivas'da vâki' kazâlardan kezâlik beşer akca terakkî ile bin nefer içün başka ve Dergâh-ı 'âlî silahdâr ocağı neferâtından Eyâlet-i Kütahya ve Tavşanlu **[M1 301]** ve Seydîşehri ve Altuntaş ve İnönü ve havâlîlerinde vâki' kazâlardan yine beşer akça terakkî ile beş yüz nefer içün başka ve yine Ocağ-ı mezbûr neferâtından Boy-âbâd ve Yörükân ve Taşköprü ve Arac ve Sırf ve Eflânî ve Küre-i cedîd ve Küre ve Çiğlene kazâlarından kezâlik beşer akça terakkî ile iki yüz elli nefer içün başka ve İskef[s]ür ve Milas ve Aybastı[5] ve[6] Haymana ve Niksar ve Hereke ve Taşabad ve Karayaka ve Sobıca ve havâlîsinde vâki' kazâlardan beşer yüz nefer terakkîlü zımnında başka târîh-i mezbûrda evâmir-i 'aliyye tahrîr u tesyîr olundu**.

Tertîbât-ı dîğer[7]

Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Eğindir A'yânı Buldanlu[8] Mûsâ-zâde Seyyid 'Ali Ağa, bin ve Kütahya Eyâleti'nde vâki' Işıklu A'yânı Çorbacı-zâde 'Abdülkādir Ağa, beş yüz ve Göçer 'Aşîreti'nden Güneş-oğlu Kazak, bin ve Karakaşlı Hacı Ramazân, beş yüz, Konya'da Doğan-hisârı A'yânı Habta (حبطه)

---

1 asâkir ile A : askerle M1

* "جاهدوا =Cihâd ediniz" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Mâ'ide 5/35, et-Tevbe 9/41, 9/86 ve el-Hacc 22/78. âyetlerin baş taraflarında yer alan ufak bir kısımdır.

2 şerîfi M1 : [şer]îfi A

3 te'ammüm A : ta'mîm M1

4 **bâ-terakkî M1** : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.136a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

5 Aybastı : Aybasta (ايباسطه) A, M1

6 ve A : — M1

** "Ve me'mûrîn-i mezkûrînden başka 'ale'l-ıtlâk ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,144-145'te kaydedilmiştir.

7 **dîğer M1** : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.136a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

8 Buldanlu : ابولدانلو A, M1

Ahmed Ağa, bin ve müderrisîn-i kirâmdan İzmir'de sâkin 'Osmân-zâde İsmâ'îl[1] Efendi, üç yüz ve Burunâbâd Voyvodası Kürd-zâde 'Ömer Ağa, iki yüz ve Tire Voyvodası hâssa silahşörlerinden Hacı İbrâhîm Ağa, iki yüz ve Tire'de sâkin Bayındır Voyvodası Alaybeyi-zâde İbrâhîm Bey, üç yüz ve Köstendil hânedânından Mehmed Emîn Ağa-zâde Nazîf Ağa, beş yüz ve Samakov sâkinlerinden Hacı Mustafa Ağa, beş yüz ve Kıratova'da Guruşcu-zâde Yahyâ Ağa ve Üsküb hânedânından Üsküb Nâzırı İbrâhîm Bey'in dayısı[2] Mustafa Ağa ve Bartın'da sâkin Kapucu-başı Çalık-zâde Hüseyn Ağa ve hâssa silahşörlerinden İznikmid Sancağı'nda Kara-su A'yânı Hacı 'Abdî Bey ve Konya Mütesellimi-yi sâbık Çandarlı Bekir Ağa'nın her bireri beşer yüz ve Ayvalık'da sâkin Tiryâkî-oğlu 'Abdurrahmân Ağa, üç yüz ve Burdur'da sâkin Müftî-zâde, iki yüz ve Niğde'de sâkin Hâfız-oğlu Mehmed, iki yüz ve Hamîd Sancağı'nda Karaağac A'yânı Hacı 'Ömer Ağa ve Kayseriyye A'yânı Gübgüb-zâde Hacı Bekir Ağa ve Kayseriyye vücûhundan Zenneci-oğlu, beşer yüz ve Kayseriyye Nakîbü'l-eşrâfı Hacı Efendi, iki yüz [M1 302] elli ve Kayseriyye'de sâkin Emîr-oğlu ve Bandırma Voyvodası Şerîf Ağa ve Akseray'da sâkin Zânih[3]-oğlu Mustafa Ağa[4], beşer yüz ve Dimetoka A'yânı Hüseyn Ağa, üç yüz ve Biga Şehri A'yânı Ahmed Ağa, iki yüz ve Ürgüb'de sâkin Esed, iki yüz ve Çan Kazâsı A'yânı[5] 'Ali Efendi-zâde ve Âvîne[6] Kazâsı A'yânı Süleymân Ağa ve Balya Kazâsı A'yânı Hacı Ya'kūb Ağa, ikişer yüz ellişer ve Lapseki[7] A'yânı Ahmed Ağa, iki yüz ve Ünye[8] Kazâsı A'yânı Hâdım-zâde Hacı Ahmed Bey ve İshaklu A'yânı Hüsâmeddîn-zâde Ahmed Ağa ve Sofya hânedânından Arnabud Hacı İsmâ'îl[9] Ağa ve Gerede'de sâkin 'Abdülbâkî Ağa, beşer yüz ve Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Filibeli 'Ârif Mehmed Ağa, yedi yüz elli ve Kastamonu'da sâkin Kapucu-başı Hasan Çelebi-zâde Halîl Ağa, bin ve İnebolu Kazâsı'nda sâkin Altmış Dört dimekle ma'rûf 'Osmân Ağa ve Devrekânî Kazâsı'nda sâkin Paşa Mehmed Ağa, beşer yüz[10] ve Keşân A'yânı ve Mığalkara[11] A'yânı ve İpsala ve Megri A'yânı ve[12] Cisr-i Ergene Mütevellîsi ve Fere[cik] A'yânı ve Tokad vücûhundan Re'îs Bey, üçer yüz, Boyalı Kazâsı'nda sâkin Süleymân 'Alemdâr, yüz elli, Arac Kazâsı'nda

---

1 İsmâ'îl A : İsma'îl M1
2 Bey'in dayısı (دائیسی) A : Bey dayısı (دائیسی) M1
3 Zânih (زانح) A : Zânic (زانج) M1
4 Ağa A : — M1
5 Ahmed Ağa ..... A'yânı A : — M1
6 Âvîne (اوینه) A : اونبه M1
7 Lapseki A : Labseki M1
8 Ünye (انیه) A : زانیه M1
9 İsmâ'îl A : İsma'îl M1
10 yüz M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "ve Dimetoka A'yânı" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
11 Mığalkara A : Mı'alkara M1
12 A'yânı ve A : a'yânlariyle M1

sâkin Kebeli-zâde Efhân (افحان), yüz ve Göl Kazâsı'nda 'Ali Güzel-zâde Mehmed, yüz ve Tatar-pazarı'nda sâkin Yeğen-zâde İbrâhîm-oğlu, üç yüz ve Şuhûd A'yânı Oynağan-zâde Şeyh 'Ali, iki yüz elli ve Çay[1] A'yânı Latîf-zâde Mustafa, iki yüz; Niğde Müteselliimi Alaybeyi-zâde Hüseyn Bey, beş yüz ve Bolvadin A'yânı, iki yüz ve Kadın-hânı A'yânı, beş yüz ve Hamîd Sancağı'nda Siroz, nâm-ı dîğer Tefenni (تفن) A'yânı Mahmûd, üç yüz ve Hamîd Sancağı'nda Kemer[2] Hamîd A'yânı Katırcı-zâde, iki yüz nefer piyâde[3] ve süvârî asker tertîb ve bi'n-nefs istishâb ile evvel-behârda Ordu-yi hümâyûn'da isbât-ı vücûd eylemeleriyçün me'mûriyyetlerini hâvî ve mübâşirli[4] olarak evâhır-ı zilhiccede◊ başka başka evâmir-i 'aliyye ısdâr u irsâl olundu.

Sebeb-i 'afv-ı Zâbit-i Değirmen-deresi ez-sefer

Değirmen-deresi Zâbiti Seyyid 'Osmân, yüz elli nefer asker istishâbiyle[5] bi'n-nefs Misivri muhâfazasına me'mûr ise de, merkûm Darb-hâne-i 'âmire'nin elzem **[M1 303]** levâzımından olup, Değirmen-deresi havâlîsinden müretteb olan Çam kömürünün hark u nakline me'mûr olduğundan başka, karye-i merkûme dahi bâğbân ve bağçevân makûlesinden 'ibâret olup, anlar dahi Koca-ili Sancağı'ndan matlûbât-ı mürettebât-ı seferiyyeden hisse tarh olunmakdan nâşî, Zâbit-i merkûm icrây-ı me'mûriyyetine kıyâmla Değirmen-deresi hissesine musîb olan mürettebât-ı seferiyye ve husûsan Çam kömürü mâddesi karîn-i ta'tîl olacağından bahsle, mezbûrun 'afvı husûsunu Darb-hâne-i 'âmire Emîni Efendi bâ-takrîr ifâde etmekle, livâ'-i mezbûrdan karye-i merkûme hissesine isâbet eden mürettebâtı vakt ü zemâniyle te'diyeye ve matlûb olan kömürün dahi hark u nakline dikkat eylemesi şartiyle 'afvı içün mâh-ı mezbûr evâsıtında◊◊ emr-i şerîf sudûr eyledi.

Tedbîr-i tehyi'e-i asker-i müstakıl der-Edirne

Moskovlu'nun[6] vukû' bulan muhâcemâtına ve mine'l-kadîm mücerrebâtdan olan keyd ü hasârâtına nazaran Devlet-i 'aliyye[7], asâkir-i külliyye cem'iyle takviye-i bilâd ve tevakkî-i[8] şerr u fesâd eylemek vâcibeden olup, mahrûse-i

---

1 Çay A : Hacı M1
2 Kemer A : meğer M1
3 piyâde A : biyâde M1
4 mübâşirli A : mübâşir M1
◊ 21-30 Zilhicce 1224 = 27 Ocak-5 Şubat 1810.
5 istishâbiyle A : istishâb ile M1
◊◊ 11-20 Zilhicce 1224 = 17-26 Ocak 1810.
6 Moskovlu'nun A : Rusyalu'nun M1
7 Devlet-i 'aliyye M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
8 tevakkî-i A : tevakkî-yi M1

Edirne dahi memâlik-i Rumeli'nin memerri ve her cânibine cesbân bir mecma'-i a'zam ve eşheri olmağla, mahrûse-i mezbûreye bir takım asker cem' olunarak, bir ordu şekline idhâl ve bi-hasebi'l-ahvâl iktizâ eden mahâlle derhâl irsâl ü isbâl olunmakda sühûlet ü menfa'at olacağı bî-kîl ü kâl olduğuna mebnî, bu def'a mahrûse-i mezbûrede tehaşşüd etmek üzere bir takım asker tertîb kılınmış ve Başbuğluk 'ünvâniyle asâkir-i mezkûrenin i'mâli ve semt-i muktezîye irsâli, Edirne Bostancı-başısı Dağdeviren-zâde Mehmed Ağa'ya ihâle olunmuş olduğu beyâniyle Rumeli hânedânının eşrefi olan Sirozî İsma'îl Bey 'uhdesindeki kazâlardan, iki yüz elli nefer süvârî ve ol mikdâr piyâde[1] ve zîr-i idâresinde olan kazâ a'yânları bedenlerinden yedi yüz elli nefer süvârî ve ol mikdâr piyâde ve Gümülcine A'yânı ve Filibe Nâzırı ve Hasköy A'yânı, yüzer nefer süvârî ve ol mikdârlarda piyâde ve İskeçe ve Zağra-i 'atîk a'yânları, yüz ellişer nefer [M1 304] piyâde ve ol mikdârlarda süvârî ve Sultân-yeri ve Ferecik ve Çirmen ve Çırpan a'yânları ellişer nefer piyâde ve ol mikdârlarda süvârî[2] ve Dimetoka ve Ahi Çelebi a'yânları, yetmiş beşer nefer piyâde ve ol mikdârlarda süvârî ve Kızanlık A'yânı, yüz yirmi beş nefer süvârî ve ol mikdâr piyâde tüfeng-endâz asâkir tertîb ve der-'akab Edirne'ye sevk u tesrîb eylemeleriyçün başka başka ve Bostancı-başı-yı mûmâ ileyhin bu ana kadar zuhûr eden hıdemât-ı pesendîdesinden bahsle bundan böyle dahi kendüden her umûrda ve vakt-i iktizâda levâzım-ı hayr-hâhî ve gayret-kârî mûcebince hıdmet bürûzu me'mûl idüği beyâniyle, kendüsi kemâ-kân Edirne'de ikâmet ve müretteb-i ma'iyyeti olan sunûf-i askeriyyeyi i'mâl ü idâreye ve[3] lede'l-hâce semt-i muktezîye sevk u itâreye ve icrây-ı merâsim-i Başbuğ-dârî ve dirâyete ri'âyet eylemesiyçün başka evâmir-i müsta'cele irsâl olundu*.

Tanzîm-i asker-i Ser'asker-i Cânib-i Şark

Düşmen-i mekkârın ef'âl ü etvârından ve memâlik-i İslâmiyye'ye bu def'a dahi sâbık u derkâr olan mekr u agdârından 'âdet ü mişvârı bedîdâr olmakdan nâşî, Şark Cânibi Ser'askeri Vezîr Behrâm Paşa ma'iyyetinde dahi hıdemât-ı lâzimede ser-kerdegân-ı sadâkat-'ünvân ve asâkir-i dilâverânın lüzûmundan bahsle, Kapucu-başı Veys-zâde Emîn Ağa ve Ser-zağarcı Pâyesi olan Çakal-torunu Ahmed ve nefs-i Erzurum'da kâ'in zağarcı ve seksoncu[4] ve turnacı ve 'atîk ağavât ve 'alemdârân Erzurum'da kâ'in yeniçeri neferâtından üç bin ve Erzincan Voyvodası ve turnacı ve hasekî ve 'atîk ağavât ve 'alemdârânı bin ve

---

1 piyâde A : biyâde M1
2 piyâde ..... süvârî A : ve ol mikdârlarda piyâde M1
3 ve A : — M1
* "Tedbîr-i tehyi'e-i asker-i ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,145'te kaydedilmiştir.
4 seksoncu (سكصوڭجى) A : seksoncu (سك صوڭجى) M1

Karahisâr-ı şarkî vücûhundan Hacı Bey-zâde Hasan ve Andriyaslı[1] Sa'îd Bey, bedenlerinden bin ve İskef[s]ür A'yânı Nu'mân, beş yüz nefer istishâb ederek ve Canik kazâlarından Başbuğ'la bin nefer asker tertîb olunarak, Ser'asker-i müşârun ileyh ma'iyyetine sevk ve irsâl ü tesrîb eylemeleri bâbında başka başka emr-i 'âlî ısdâr olundu.

Takviye-i muhâfaza-i Batum ve Faş ve ahvâl-i an havâlî[2]

Moskovlu'nun[3] hîle vü mekîdetine ve bu def'a Faş Kal'ası üzerine hücûm [M1 305] u savletine nazaran Batum Limanı'nın kemâl-i muhârese vü muhâfazası lâzimeden iken, Vartin (وارتين) [=Artvin] Sancağı Beyi Süleymân Bey'in Trabzon Vâlîsi Vezîr Şerîf Paşa tarafına derkâr olan teşebbüsüne mebnî, hâlâ Çıldır Vâlîsi Selîm[4] Paşa ile beynlerinde münâfese vü mugâyeret peydâ olmuş olduğu ihbâr olunmakdan nâşî, ol vechile tekevvün etmiş olan nifâk u şikâk u ihtilâf, mübeddel-i hüsn-i vifâk u i'tilâf olarak, mûmâ ileyh çıkarabildiği asker ile bi'n-nefs Batum[5] Limanı muhâfazasına ve Trabzon vücûhundan Kapucu-başı Kālcı-zâde[6] Memiş Ağa, külliyyetlü asker istishâbiyle ve Trabzon ağavâtından Giresunlu Laçin-zâde el-Hâc Mustafa ve Tirebolu Voyvodası Süleymân ve Kugu-zâde Emîn Bey ve Behâdır-zâde 'Osmân Bey ve Sakā-zâde Mehmed ve Pûlâd-hâne Serdârı Mehmed ve Sâlih-zâdeler ve Abanos-zâdeler ve sâ'ir müte'ayyinân-ı[7] belde, ihrâc edebildikleri asâkir-i külliyye ile hareket ve Trabzon Mütesellimi Şâtır-zâde'nin karındaşı Silahşör 'Osmân Ağa ile bi'l-ma'iyye[8] Faş Kal'ası muhâresesine müsâra'at eylemeleriyçün ve Trabzon Mütesellimi Kapucu-başı-yı mûmâ ileyh ağavât-ı mezkûre üzerlerine Başbuğ nasb olunmuş olduğundan, kendüsi yine olduğu mahalli muhâfaza ve ağavât-ı merkūmeyi karındaşı mûmâ ileyh ma'iyyetiyle kal'a-i merkūme hıdemâtına îsâl eylemesiyçün evâhır-ı zilhiccede[◊] başka başka evâmir-i 'aliyye irsâl olundu.

'Azl-i Vâlî-yi Trabzon Şerîf Paşa ve nasb-ı 'Ali Paşa[9]

Trabzon Vâlîsi Şerîf Paşa ile Çıldır Vâlîsi Vezîr Selîm Paşa beynlerinde ba'zı mertebe mugâyeret ü mu'âdât vukū'una ve Şerîf Paşa'mn Çıldır Vâlîsi

---

1 Andriyaslı (اندرياسلى) A : اندرياسلى MI
2 **havâlî** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.138a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı Z{ilhicce}" yazısı vardır] A
3 Moskovlu'nun A : Rusyalu'nun M1
4 Selîm A : S[el]îm M1
5 Batum A : باطوم M1
6 Kālcı-zâde A : Falcı-zâde M1
7 müte'ayyinân-ı A : mu'ayyinân-ı M1
8 bi'l-ma'iyye A : — M1
◊ 21-30 Zilhicce 1224 = 27 Ocak-5 Şubat 1810.
9 **Paşa** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.138a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

müşârun ileyh 'aleyhine vâki' olan sû'-i hareketine binâ'en müşârun ileyh Selîm Paşa, Acara semtine 'azîmet etmiş ve Çıldır Eyâleti asâkirden hâlî kalmış olmağla, böyle vakitde eyâlet-i merkūmenin bu vechile tehî kalmasını[1] ve Şerîf Paşa'nın dahi düşmen karşusunda ihlâl-i serhadde ibtidârı, münâfî-i[2] emr-i Bârî ve mugāyir-i rızây-ı Tâc-dârî idüğünden, Trabzon Eyâleti müşârun ileyh Şerîf Paşa 'uhdesinden **[M1 306]** fekk ü tahvîl birle Kā'im-makām-ı esbak 'Ali Paşa'ya tevcîh olunduğundan bahsle, Selîm Paşa derhâl Çıldır Eyâleti'ne isti'câl ile varup, makarr-ı vülât olan mahalde ikāmet ve kal'a vü enhâyı hıfz u hırâset ve leyl ü nehâr teyakkuz u istibsâra dikkat eylemesiyçün müşârun ileyh Selîm Paşa'ya başka ve olduğu mahalden[3] hareket birle Trabzon'a varup ikāmet ve ağavât ve sâ'ir lâzım gelenler ile rusûm-i ittifâka ri'âyet ederek, muhâfaza-i sevâhile sa'y ü gayret eylemeleri me'mûriyyetini[4] hâvî müşârun ileyh 'Ali Paşa'ya başka yine evâhır-ı zilhiccede[◊] emr-i 'âlî irsâl ve îfây-ı me'mûriyyetleri bâbında isti'câl olundu*.

Tebdîl-i Kapudan Paşa[5]

Deryâ Kapudanı el-Hâc Mehmed Paşa'nın fi'l-asl ahvâl-i bahriyye ile aslâ münâsebet ü ülfeti olmadığından, ednâ hareket-i deryâ vukū'u, muharrik-i mâdde-i cebâneti olmakdan kat'-ı nazar, telâtum sebebiyle deniz tutup bî-hûd olmak 'âdeti olmağla, evâhır-ı mâh-ı zilhiccede[◊◊] 'azl[6] ve ref'-i Vezâret'iyle Burusa'da me'mûr-i ikāmet kılınup, Hâfız 'Ali Paşa[7] dahi umûr-i bahrda[8] behre-dâr değil ise de, mukaddemlerde sâha-pîrâ olan hıdmet ü sadâkati ve bundan sonra dahi uğur-i devletde deryâ deryâ hıdmet ibrâzı etvârından istiş'âr olduğuna mebnî, bu def'a Vezâret'i ibkā olunup, Cezâyir Sancağı inzımâmiyle Deryâ Kapudanlığı'na sezâ buyurulduğu** ve bi-'avnihî[9] Te'âlâ evvel-behârda külliyyetlü Donanma-yı hümâyûn sefâyini techîziyle bahran

---

1 kalmasını A : kalması M1
2 münâfî-i A : münâfî-yi M1
3 mahalden A : محلدن M1
4 me'mûriyyetini A : me'mûr[iyye]tine M1
◊ 21-30 Zilhicce 1224 = 27 Ocak-5 Şubat 1810.
* "**'Azl-i Vâlî-yi Trabzon Şerîf Paşa** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,146-147'de kaydedilmiştir.
5 **Paşa M1** : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.138b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı Z{ilhicce}" yazısı vardır] A
◊◊ 21-30 Zilhicce 1224 = 27 Ocak-5 Şubat 1810.
6 'azl M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "olunur" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
7 Paşa **M1** : + [Bu kelime önce "Paşa'nın" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "nın" kısmının üzeri karalanarak bu şekilde düzeltilmiş görünüyor] A
8 bahrda A : bahriyyede M1
** "**Tebdîl-i Kapudan Paşa** ..... buyurulduğu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,146'da kaydedilmiştir.
9 bi-'avnihî A : bi-'avnillâhi M1

dahi tazyîk-i a'dâya imâle-i sükkân-ı himmet olunacağı ve el-hâletü hâzih Bahr-ı siyâh Boğazı muhâfazası zımnında Büyük-dere pîş-gâhında tekmîl-i neferâtiyle kebîr u sagîr süfün-i hümâyûn mevcûd olduğundan, kendüsi dahi Büyük-dere'ye varup anda ikâmet ve Boğaz-ı mezkûrun yemîn ü yesârında vâki' kılâ' u tabyaların istihkâmâtı istihsâline ve 'ale'd-devâm levâzım-ı teyakkuz u basîretin istikmâline ve Boğaz-ı mezkûrun kemâ huve'l-matlûb emr-i muhâfaza vü muhâresesini tetmîm ü takrîr ve Rusyalu sefâyinin Kara-deniz'de geşt ü güzâr edüp etmediklerini ve çi-gûnegî-i hâl ü hareketlerini Der-i devlet-medâr'a **[M1 307]** tahrîre[1] ve evvel-behârda ihrâc olunacak sefâyin-i hümâyûnun techîz ü tanzîmi ve neferâtının celb ve tertîb ü tetmîmi ile vakt-i merkûmda müheyyâ bulunmalarına[2] ve Boğaz-ı mersûmdan Anadolu yakası tüccâr sefîneleri ve hatab ve kömür ve zahîre nakliyle me'lûf kayıklardan mâ'adâ, gerek müste'men ve gerek sâ'ir tüccâr gemilerinin hiçbir[3] dânesinin Boğaz'dan hurûcuna kat'â ruhsat gösterilmamesine küllî dikkat ve sarf-ı vüs' u liyâkat eylemesiyçün tarîh-i merkûmda tarafına emr-i 'âlî ısdâr olunmağla, müşârun ileyh dahi umûr-i me'mûresine ibtidâr eyledi.

Tevcîh-i Livâ'-i 'Alâ'iyye bâ-Velî Paşa ve ta'yîn-i u be-muhâfaza-i Liman-ı Sinob

Düşmen-i mekkârın etvârı ma'lûm ve Sinob Limanı'nın hıfz u hirâseti temâm [mısrâ]':

'İlâc-ı vâkı'a pîş-ez-vukū' bâyed[4] *kerd**

mefhûmunda ve ne derecelerde mehâmm-ı umûrdan idüği emr-i gayr-i mevhûm olmağla, Divrik'de ikâmet üzere olan[5] Mustafa Paşa-zâde Vezîr Velî Paşa'ya liman-ı mezbûru muhâfaza etmek şartiyle 'Alâ'iyye Sancağı tevcîh olunmağla, livâ'-i mezbûru[6] Mütesellim ile zabt ve kendüsi dâ'ire vü etbâ'ını tanzîm ü tetmîm birle Sinob'a varup, ol havâlî me'mûrları ve ağavâtiyle merâsim-i muhâbereye ri'âyet ve levâzım-ı basîret ü ihtiyâta dikkat ederek, muhârese-i sevâhil ü enhâya ve muhâfaza-i kal'a ve muhâmat-i[7] etrâf-ı lâzımü'l-ihtimâya mübâderet eylemesi zımnında taraf-ı müşîrânelerine emr-i 'âlî tahrîr olundu.

---

1 tahrîre A : tahrîr M1
2 bulunmalarına A : bulunmalariyle M1
3 hiçbir A : hicbir M1
4 bâyed A : bâbed (باید)M1
* "علاج واقعه پیش از وقوع باید کرد" = Olan bir olayın ilacı, olay gerçekleşmeden yapılmalıdır" anlamına gelen bu cümle Farsça bir mısrâdır.
5 olan A : — M1
6 mezbûru A : mezbûr M1
7 muhâmat-i : محاماة A : muhâmat (محاماة) ve M1

Tevcîh-i Koca-ili bâ-Husrev Paşa ve zikr-i ba'zı letâ'if-i[1] 'ibret-nümâ[2]

Çünki Kapudân-ı esbak Küçük Hüseyn Paşa, Pâdişâh-ı vakt hazretlerinin mu'temed ü mültefetleri ve eyyâm-ı sabâvetden berü perverde-i dest-i terbiyetleri olmak hasebiyle bir vezîr-i sâhib-i nüfûz ve düstûr-i[3] istiklâl-bürûz olmağla, zemânında veliyy-i ni'met-i bî-minnetinden mâ'adâ kimseye ser-furû ve ilticâ etmeyerek, mesâlih-i me'mûresini bî-mehâbâ icrâ ve cânib-i Hudâvendigârî'ye iktizâ eden ifâdât ü ihtârâtı bî-pervâ ilkā eylediğinden, sâ'ir ba'zı küberâdan kat'-ı nazar Ziyâ Paşa hazretleriyle dahi bu sebeble def'a-i ûlây-ı Sadâret'leri esnâsında beynleri müşevveş ü nâ-hemvâr ve Sadr-ı [**M1 308**] müşârun ileyh ise be-gāyet kîne-dâr[4] olmağla, her bâr derkâr olan fesâd-ı mâdde-i tabâbet 'illetiyle, Kapudanlığı esnâsında küşte-i semm-i 'adâvet olan[5] Hüseyn Paşa müte'allikātı ba'de vefâtihî dahi ile'l-ebed menfûrları olup, husûsan Hurşîd Paşa ile Husrev Paşa 'indlerinde re'sen müsteskal ve ızrâr u tekdîrleri ecell-i[6] emel olmakdan nâşî, Kapudân-ı müşârun ileyh vaktinde Husrev Paşa'yı Kāhire-i Mısr'da mahzâ tahrîk ü tahrîsleri semeresi olarak, bir[7] belây-ı 'uzmây-ı gavgāya giriftâr edüp, lâkin tefessüh-i meydân-ı ecel-i müsemmâ ile müşârun ileyh ol girdâb-ı[8] hevl-nâkden gayret ü cesâreti sebebiyle gücile rehâ-yâb olmuşidi. Ba'dehû gerek müşârun ileyhi ve gerek Hurşîd Paşa hazretlerini bir zemân *"Lâ yüsminü ve lâ yuğnî"** vâdîlerinde mübtelây-ı keşmekeş-i inkılâb ve derece-i iltifât ü i'tibârdan iskāt u ikbâb birle dûn mansıblarda mübtelây-ı ıztırâb ederler idi.

Ba'de-zemân bu def'a dahi ol Vezîr-i dilîrin ma'lûm ve mücerreb-i 'âlemiyân olan fıkdân-ı nizâm u intizâm sebebiyle Rasvat[9] [=Rasova] nâm mahalde perîşâniyyetini ittihâz-ı töhmet ederek, tecdîd-i kîne-i dîrîne ile taraflarına bir sûret-i kec-nigâhî[10] i'lân eylediklerine mebnî, müşârun ileyh dahi zarûrî perîşânî-i hâlden bahsle dâ'iresini tanzîm ve levâzım-ı Vezâret'i tetmîm eylemek[11] dâ'iyesini der-pîş ederek, Anadolu tarafından bir nemâlu mansıb

---

1 **letâ'if-i** M1 : + [Bu kelime metinde hem hemze hem de ye ile (لطائف) yazılmıştır] A
2 **'ibret-nümâ** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.139a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı Z{ilhicce}" yazısı vardır] A
3 düstûr-i A : dest-vâr-ı M1
4 kîne-dâr A : اركينه M1
5 her bâr ..... olan M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.139a'nın sol kenarına yazılmıştır] A
6 ecell-i A : eclâ M1
7 bir A : — M1
8 girdâb-ı M1 : + [Bu kelime metinde üzeri çizilen "varta-i" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A
* "لا يسمن و لا يغنى = Ne besler ne de açlığı giderir" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Gāşiye 88/7. âyetin baştan tamamına yakın bir kısmıdır.
9 Rasvat (راصوات) A : Rasvab (راصواب) M1
10 kec-nigâhî A : keç-nigâhî M1
11 eylemek A : — M1

istid'â eylediğine rağmen[1], Karahisâr-ı sâhib Sancağı'nı tevcîh eylemeleriyle, müşârun ileyh dahi me'zûnen ol cânibe 'atf-ı 'inân eylemişidi. Lâkin bu şîveler Şehinşâh-ı âgâh ve Hidîv-i bâ-intibâh *eyyedehullâhu ve kavvâhu** hazretlerinin mir'ât-ı kâ'inât olan kalb-i safvet-simâtlarında cilve-nümây-ı şühûd im'ân ve çeşm-i basîretlerinde mer'î ve[2] 'iyân ve ba'zı delâ'il-i zâhiriyye nümâyişinden dahi nümâyân olmağla, Şehriyâr-ı dâd-ger ve Hudâvend-i hamiyyet-güster hazretlerinin bendegânına bu makūle mu'âmele, münâfî-i gayret-i Şâhâne'leri ve ednâ bir kimseye bile bî-vech gadr u te'addî olunmak, mugāyir-i kānûn-i 'adâlet-i Mülûkâne'leri olmağın, Husrev Paşa hakkında bahr-ı bî-gerân-ı rahm ü şefekatleri mevvâc ve ebr-i deryâ-feşân-ı re'fet ü 'inâyetleri seccâc olup, dîbâce-i nüsha-i teveccüh-i **[M1 309]** Husrevâne'leri olarak şehr-i zilhiccetü'ş[3]-şerîfe evâhırında[◊] bâ-hatt-ı hümâyûn ol Vezîr-i 'âlîşâna Koca-ili Sancağı tevcîh u ihsân[4] ve bi'n-nefs livâ'-i mezbûra varup, anda ikāmet ve matlûb-i samîmî-i Pâdişâh-ı sâhib-i merhamet olduğu üzere sıyânet ü himâyet-i ehâlî vü ra'iyyet husûsuna *"Küllüküm râ'in ve küllüküm mes'ûlün 'an ra'iyyetihî"*** hadîs-i şerîfi mûcebince kemâl-i dikkat ü ri'âyet eylemeleri fermân buyurulmağla, müşârun ileyhin kalb-i mahzûnu şâdân buyuruldu[5]***.

Sudûr-i emr u fermân be[6]-Ser'asker-i Şark berây-ı ittifâk bâ-İraniyân[7]

Rusyalu ile İran Devleti'nin dahi muhâsama vü muhârebeleri derkâr ve Devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'l-karâr'ın İraniyân[8] Devleti ile beyninde ba'zı

---

1 rağmen A : zu'men M1

* "ایده الله و قواه = Allah onu desteklesin ve güçlendirsin" anlamına gelen Arapça duâdır.

2 im'ân ..... ve A : im'ân-ı çeşm-i basîretlerinde mer'îy-i M1

3 zilhiccetü'ş A : zilhicce-i M1

◊ 21-30 Zilhicce 1224 = 27 Ocak-5 Şubat 1810.

4 ihsân M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "olunup" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

** "کلکم راع و کلکم مسؤل عن رعیته = Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüklerinizden sorumlusunuz" anlamına gelen bu cümle Peygamberimiz'in Buhârî, Cum'a 11, Cenâ'iz 32, İstikrâz 30, Vesâyâ 9, 'Itk 17,19, Nikâh 81,90, Ahkâm 1; Müslim, İmâre 30; Ebû Dâvud, İmâre 1,13; Tirmizî, Cihâd 37; Ahmed b. Hanbel 2/5,54,55,108,111,121'de yer alan bir hadîsidir; bk. Wensinck, II,273.

5 buyuruldu M1 : + [Ali Emîri, nr.355'teki nüshanın vr.139b'nin sağ üst kenarında Şânî-zâde'den sonra göreve getirilen Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi'nin kendi el yazısıyla buradaki bilgilerle ilgili olarak yazdığı şu kaydı vardır. "Yûsuf Paşa, Husrev Paşa'nın i'dâmını telhîs etmişidi. Müsâ'ade-i hümâyûn olmayup Karahisâr mansıbı verildi. Lâkin Yûsuf Paşa Çartak'dan gecmesini te'kîd etdiği mesmû'-i Şehriyârî olmağla, Rikâb-ı şâhâne'ye getürülmek içün Koca-ili'ni tevcîh buyurup, bu takrîble huzûr-i Şâhâne['ye] şeref-yâb olup, ba'dehû İznikmid'e gitmişdir". Bu yazının altında Ali Emîrî Efendi'nin vakıf mührü vardır] A

*** "Ba'de zemân bu def'a dahi ol Vezîr-i dilîrin ..... buyuruldu" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,141'de kaydedilmiştir.

6 be A : ve M1

7 bâ-İraniyân M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.139b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

8 İraniyân A : İran M1

mugâyeret-i fer'iyyeden kat'-ı enzâr ile[1] mer'î ve üstüvâr[2] ve dâ'imiyyü'l-istimrâr olan hubb u müvâlât-i dîniyye ve levâzım-ı dostî ve musâfât-ı zâtiyye-i İslâmiyye muktezâsınca Şâh-ı İran tarafından evvelkiden ezyed taraf-ı saltanat-ı seniyyeye 'arz-ı hulûs u safvet olunmakda olduğu ve Şâh-ı müşârun ileyh hazretlerinin ferzend-i ercümendleri ve veliyy-i 'ahdleri Mîrzâ 'Abbâs-ı 'âlîcâh dahi müretteb-i ma'iyyeti olan asâkir-i İraniyân ile a'dâ üzerine kasd u hareketle cânib-i hudûda gelmiş ve muhârebeye kıyâm eylemiş olmağla, Şehzâde-i müşârun ileyhle merâsim-i mükâtebe vü muhâbereye ri'âyet ederek, bi'l-ittifâk a'dâ'-i dîn üzerine hücûm u savlet ve Şâh-ı İran ve Şâh-zâde-i müşârun ileyhin re's-i hudûdda bulunan me'mûrlariyle tarh-ı esâs-ı bünyân-ı ülfet ve ibrâz-ı hulûs u meveddete ri'âyet ü dikkat eylemeleri bâbında Şark Cânibi Ser'askeri ve Çıldır Vâlîsi ve Van ve Kars ve Bâyezîd mutasarrıflarına[3] târîh-i merkûmda[4◊] başka başka evâmir-i 'aliyye ısdâr olundu*.

Tahvîl-i Muhâfız-ı Kara-burun bâ-Galata-burunu[5]

Kara-burun Muhâfızı Dervîş Hasan Paşa, muhâfaza-i mahall-i mezbûrda kıyâm üzere olup, lâkin bu def'a Kara-burun muhâfazasına Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından İsma'îl Ağa me'mûr kılınmış ve Paşa-yı mûmâ ileyhin dahi me'mûriyyeti Varna civârında **[M1 310]** vâki' Galata-burunu nâm mahalle tahvîl olunmuş olduğundan, dâ'iresi halkıyle derhâl Galata-burunu muhâfazasına ve mûmâ ileyh İsma'îl[6] Ağa dahi Kara-burun'a varup, hâlâ Varna Muhâfızı ile ve hâlâ Misivri Muhâfızı Vezîr Seyyid Mehmed Paşa[7] ile ve[8] sâ'ir me'mûrlar ile mükâtebe vü muhâbere rusûmuna ri'âyet ederek sevâhilin muhâfaza vü muhâresesine dikkat eylemeleri me'mûriyyetleriyçün târîh-i mezkûrda◊◊ Rikâb-ı müstetâb tarafından başka başka evâmir-i 'aliyye sudûriyle[9] me'mûr kılındılar.

---

1 ba'zı mugâyeret-i fer'iyyeden kat'-ı enzâr ile M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı"-harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.139b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A

2 üstüvâr M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A

3 mutasarrıflarına A : mutasarrıflıklarına M1

4 târîh-i merkûmda M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

◊ 21-30 Zilhicce 1224 = 27 Ocak-5 Şubat 1810.

* **"Sudûr-i emr u fermân be-Ser'asker-i Şark** .....olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,147'de kaydedilmiştir.

5 **burunu** A : — M1

6 İsma'îl A : İsmâ'îl M1

7 Vezîr ..... Paşa M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

8 ve A : — M1

◊◊ 21-30 Zilhicce 1224 = 27 Ocak-5 Şubat 1810.

9 sudûriyle M1 : sudû[ri]yle A

Tenkîl-i Pilaslı İsma'îl[1] Paşa

Pilaslı Mehmed Paşa-zâde mîr-i mîrândan Köstendil[2] Sancağı Mutasarrıfı İsmâ'îl Paşa Köstendil'e duhûl eyledikde, mukaddemce hufyeten fermân-ı Sadr-ı a'zamî olduğuna mebnî[3], Köstendil A'yânı Edîb Ağa mazlûmu, bî-cürm ü günâh katl ü i'dâm eylemiş olduğu ve Ağa-yı merkūm kâmil ü kârdân ve fî zâtihî ehven-i a'yân olmağla, gerek ehâlînin ve gerek hem-civârların kendüden şâkir idükleri ve hıdemât-ı vâcibesine sa'y ü ihtimâmda gayr-ı[4] kāsır idüği, vârid olan ma'rûzât mefâhîminden müstebân iken, bu hâdise-i fâci'a, hâtır-ı Ser'asker-i Niş Hurşîd Paşa'yı tahrîş eylediğinden başka, Sirozî İsma'îl Bey ve sâ'irleri gibi ba'zı[5] me'mûrîne dahi mûcib-i ızturâb u halecân olduğu, müşârun ileyh tarafından dahi beyân olunarak ve fermân-ı mezkûr meskûtün 'anh kalarak[6], bu husûs ma'rûz-ı huzûr-i fâ'izu'n-nûr-i Şâhâne'ye bâ-telhîs-i Kā'im-makāmî 'arz olundukda, o makūle bî-cürm ü 'isyâna[7] bilâ-fermân böyle mu'âmele-i câ'irâne, münâfî-i tab'-ı ma'delet-mevfûr-i Mülûkâne olmağın, mûmâ ileyh hakkında gazab-ı Sultânî[8] zuhûriyle livâ'-i mezbûrdan 'azl ve emâreti ref' ve Köstendil'den tard u def' ve livâ'-i mezbûru Rumeli Vâlîsi ve Niş Ser'askeri müşârun ileyh Hurşîd Paşa[9] intihâb-kerdelerinden bir mîr-i mîrâna tevcîh eylemesiyçün isim mahalli açık olarak bir kıt'a tevcîh emri, Ser'asker-i müşârun ileyh tarafına irsâl olunmak ve keyfiyyet-i mezkûrenin mugāyir-i rızâ[10] idüği ol havâlî ehâlîsine işâ'a kılınmak [M1 311] husûslarına irâde-i Şâhâne te'allukuyla ol bâbda hatt-ı hümâyûn şeref-rîz-i sudûr olmakdan nâşî, derhâl Rikâb-ı müstetâb'dan mefhûm-i mezkûru hâvî ismi[11] açık bir kıt'a emr-i 'âlî ısdâr ve savb-ı müşârun ileyhe tesyâr olundu*.

---

1 İsma'îl A : İsmâ'îl M1
2 Köstendil A : Köstendili M1
3 eyledikde ..... mebnî M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek metinde yer alan "eyledikde" kelimesinin üzeri çizilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.140a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A
4 gayr-ı A : gayret-i M1
5 İsma'îl ..... ba'zı [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.140a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A : İsmâ'îl Bey ve sâ'irleri gibi ba'zı M1
6 ve fermân-ı ..... kalarak M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.140a'nın sağ tarafına yazılmışlardır] A
7 'isyâna A : 'isyân M1
8 Sultânî A : sultân M1
9 Paşa M1 : + [Bu kelime önce "Paşa'nın" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "nın" kısmının üzeri çizilerek bu şekilde düzeltilmiş görünüyor] A
10 mugāyir-i rızâ M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.140b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A
11 ismi A : isim M1
* "Tenkîl-i Pilaslı İsma'îl Paşa ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,145'te kaydedilmiştir.

Tertîb-i ba'zı asâkir-i sayfiyye ez-cânib-i Anadolu

Kankırı ve Bozok sancaklarından müretteb kışla askerleri, ordu cânibinden bedele kat' olunmuşlar ise de, cemî' zemânda seferler vukū'unda her bir mahalden şitâ askeri olarak başka ve behâr askeri olarak yine[1] bir takım başka asâkir tertîb oluna geldiğinden bahsle, Bozok ve Kankırı sancaklarından işe yarar tâmmü'l-esliha ve kendü müstahdemlerinden olmak şartiyle beşer yüz neferden bin nefer ve Sivas Eyâleti'nden şitâ askeri tertîb olunmuş ise de, behâr içün dîğer bir takım asâkirin dahi tertîbi lâzimeden olmak hasebiyle, eyâlet-i merkūmeden ve kendü müstahdemlerinden beş yüz nefer asker tertîb ve kethudâları başbuğluklariyle nevrûz-i sultânîden mukaddemce Orduyi hümâyûn'a sevk u tesrîb eylemeleriyçün Sivas Vâlîsi'ne ve Çapar(چپار)-zâde'ye başka başka emr-i 'âlî ısdâr olundu.

İbkā'-i Vezâret-i İbrâhîm Paşa ve tevcîh-i Erzurum ve Ser'askerî-i Cânib-i Şarkî ve i'âde-i Vâlî-i sâbık be-Sivas[2]

Halebli Muhassıl[3] İbrâhîm Paşa'nın mukaddemâ Vezâret'i ref' u ilgā olunmuş ise dahi, bu def'a ibkāy-ı Vezâret'i ve Şark Cânibi Ser'askerliği inzımâmiyle Erzurum Eyâleti'nin 'uhdesine ihâle olunması ve yerine Seyyid Ahmed Paşa'nın Sürücü ta'yîn kılınması, mukaddemce 'akd olunan meclis-i şûrâda karâr-gîr olup, ba'de'l-'arz[4] irâde-i 'aliyye te'alluk[uy]la ol bâbda mübârek hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn şeref-rîz-i sahîfe-i sudûr olmakdan nâşî, derhâl dâ'ire ve kapusu halkını tanzîm ile Erzurum'a varup, asâkir-i mevcûdeyi vech-i lâyıkıyla idâreye sarf-ı kudret ve düşmen üzerine sell-i süyûf-i miknetle kahr u tedmîrine ve hudûd-i Hâkāniyye'nin muhâfaza vü muhâresesi emrine dikkat eylemesiyçün tarafına emr-i şerîf irsâl olundu. **[M1 312]** Ve müşârun ileyh dâ'iresini tanzîmle eyâlet-i merkūmeye vusûlüne kadar Erzurum'da mütehaşşid olan asâkirin idâresine ve eyâlet-i merkūmenin zabt u rabt ve muhâresesine bir Mütesellim nasbı lâzimeden olmağla, Erzurum Gümrükcüsü Veys-zâde Emîn Ağa, Mütesellim nasb olunmağla, Ser'asker-i müşârun ileyhin vusûlüne kadar zabt u rabt-ı memlekete ve i'mâl ve idâre-i sunûf-i askere dikkate bâ-emr-i 'âlî me'mûr kılındı*.

---

1 yine M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "Bu kelime metinde üzeri çizilen "dîğer" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A

2 Şarkî ..... be-Sivas M1 : + [Bu kelimeler metinde üzeri silinen "Şarkî" kelimesi yerine buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.140b'nin sağ tarafına yazılmıştır] A

3 Muhassıl A : — M1

4 Paşa'nın ..... ba'de'l-'arz M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek vr.140b'nin sol kenarına yukarıya diklemesine yazılmıştır] A

* "Halebli Muhassıl İbrâhîm Paşa'nın mukaddemâ ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,147,220'de kaydedilmiştir.

Ve Erzurum Vâlîsi ve Şark Cânibi Ser'askeri-yi sâbık Behrâm Paşa*, kapusu halkıyle ol tarafdan hareket ve Sivas'a doğru teveccüh ü 'azîmet edüp, bundan sonra ne vechile fermân ısdâr u tesyâr olunur ise, mûcib ü muktezâsiyle 'amel ü harekete mübâşeret eylemesiyçün bi'l-istiklâl taraf-ı müşârun ileyhe dahi ta'lîm-i me'mûriyyetini muhtevî fermân-ı 'âlî-şân ısdâr u isbâl olundu[1].

Vukū'ât-ı müteferrika der-evâhır-ı Zilhicce◊

Hâlâ Varna Muhâfızı Vezîr Mustafa Paşa ma'iyyetinde bir sene hıdemât-ı lâzimede kıyâm eylemek şartiyle sipâh ocağından 'Arabkîr ve tevâbi'i neferâtından tahrîrine irâde-i 'aliyye müte'allak olan yüz nefer terakkîlü üzerlerine nasb olunan 'Alemdâr 'Osmân Ağa'nın ta'cîl-i me'mûriyyetini hâvî emr-i şerîf tahrîr u tesyîr kılındı.

Hâlâ İnebahtı[2] Mutasarrıfı olup, mukaddemce vukū' bulan melhame-i kübrâ-yı tabûr-i a'dâda 'avn-i Rabbânî ve yümn-i te'sîr-i teveccüh-i kalb-i Cihân-bânî berekâtı ile[3] guzâta küllî imdâdı zuhûruna mebnî, bi-hamdihî Te'âlâ leşker-i İslâm nisâb-ı fîrûzî-i galebeden bâ-nasîb ve hisse-i düşmene züll-i hezîmet musîb olup, bu cihetle hıdmeti meşkûr ve hakkında teveccüh-i Şehriyârî şeref-ârây-ı zuhûr olan Tepedelenli-zâde Muhtâr Paşa, ba'de'n-nusra me'zûnen vilâyeti tarafına 'avdet etmiş ise de, me'mûriyyetine halel getürmeyerek, matlûb olan askeri bir gün evvel Meştây-ı Ordu-yi hümâyûn'a irsâle ihtimâm-ı mevfûr eylemesi bâbında tarafına emr-i 'âlî sudûr eyledi.

'Arabkîr Kethudâ-yeri[4] geçen sene bâ-fermân-ı 'âlî sefere me'mûr iken, 'adem-i imtisâl ile 'azîmet eylemediği ecilden, kendüsini te'dîb ve emsâlini terhîb **[M1 313]** zımnında Diyârbekir Kal'ası'na nefy ve kal'a-bend olunmasiyçün Me'âdin-i hümâyûn Emîni Vekîli'ne ve kal'a-i merkūme dizdârına hıtâben emr-i 'âlî isrâ ve mûcibi icrâ kılındı.

Ve bu esnâda Mısır ve Şâm vâlîleri ve Tepedelenli 'Ali Paşa taraflarından biner kîse ve dahi ziyâdece imdâd-ı seferiyye zımnında hazîneler vürûdu, medâr-ı küllîden ma'dûd oldu**.

---

* *Târîh-i Cevdet*, IX,147'de sâbık Erzurum Vâlîsi ve Şark Cânibi Ser'askeri olarak metnimizden farklı olarak Behrâm Paşa yerine Ferhâd Paşa gösterilmektedir.

1 olundu M1 : + [Bu kelime metinde üzeri çizilen "buyuruldu" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A

◊ 21-30 Zilhicce 1224 = 27 Ocak-5 Şubat 1810.

2 İnebahtı A : İnepahtı M1

3 berekâtı ile A : berekâtiyle M1

4 Kethudâ-yeri M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.141a'nın sağ tarafına yazılmışlardır] A

** "Ve bu esnâda Mısır ve Şâm ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler değişik ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,122'de kaydedilmiştir.

Fâş-şuden-i haber-i istîlâ'-i Faş

Zikri güzâr eylediği üzere bundan akdem düşmen asâkiri, Faş Kal'ası üzerine berren ve bahran hücûm u iktihâma ictisâr edüp, leyl ü nehâr âteş-bâz olarak müstahfızîn-i hisârı mübtelây-ı muzâyaka vü hasâr eylediği, Trabzon Vâlîsi Şerîf Paşa'nın ve Rize A'yânı Tuzcu-oğlu'nun mesmû'ları oldukda, anların der-'akab imdâdı[1], kal'a-i mezbûrenin istihlâsına bâdî olmuşidi.

Bu ma'reke indifâ'ından sonra Gürcü tâ'ifesinden Güryal (گوریال) nâm oymak ser-kerde[si]nin Vezîr-i müşârun ileyh tarafına cânib-i Devlet-i 'aliyye'den kendüsi bâ-emr-i 'âlî Ser-kerde nasb olunduğu sûretde, ba'de-ezîn ol tarafda Rusyalu'ya hâciz-i hasîn olup, gerek Faş ve gerek ol havâlîde sâ'ir sevâhil türâbına a'dây-ı merkûmeden ferd-i vâhidin reh-yâb-ı fursat-ı murûr u duhûl olamayacağını te'ahhüd ü tevsîkı hâvî zarâ'at-nâmesi geldikde, müşârun ileyh tarafından dahi kâ'ide-i ihtiyât u tecribeye ri'âyet olunarak, eğer[2] müdde'ây-ı mezkûrîne berâ'atü'l-istihlâl olarak ibtidâ Moskovlu'dan[3] kem-hâli sa'y ü gayretiyle tahlîs ederse, ol vakit isbât-ı da'vâ etmiş olmağla, kazıyye Dergâh-ı felek-bârgâh-ı Sultânî'ye tahrîr ve dil-hâhı üzere murahhas Ser-kerdelik tetimmât-ı lâzimesiyle sûret-pezîr olacağı, tarafına iş'âr u ifhâm olunup*, merkûm dahi husûs-i mezbûru der-'uhde-i iltizâm ü ihtimâm eylemekle, emr-i mersûma mübâşeret ü kıyâm üzere iken, mukaddemce iş'âr olunduğu üzere: "Ol havâlîde olan vüzerâ beynindeki şikâk u nifâk sebebiyle birbirlerine rağmen[4] 'âdet-i **[M1 314]** dîrîne-i vülât mûcebince ahadühümâ âharın maslahatını ihlâl ü ifsâd dâ'iyesine ibtidâr ve ba'zılar[5] dahi, *'Her ki u der-şirist[6] bed-güherst, kavl ü fi'l-i u betterest'*** müfâdınca[7] Gürcî-i mezbûr tarafına müşârun ileyhimâ beynindeki münâfeseyi fursat ittihâz ederek ilkây-ı mefâsid-i bî-şümâr[8] ve ol havâlîde olan Rusya Cenerali'ne dahi mâddeyi ihbâr ederek, miyânelerini tevfîk ve bir tarafdan dahi imdâd ü i'âne husûslarını bu def'a ihmâl ü ta'vîk etdirdükleri[9], serhadd-i mezbûrun yed-i İslâm'dan bâ'is-i

---

1 imdâdı M1 : + [Bu kelime önce "imdâdları" şeklinde yazılmış, sonradan aradaki "lar" kısmı silinerek bu şekilde düzeltilmiş görünüyor] A

2 kâ'ide-i ..... eğer M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek vr.141b'nin sol kenarına yukarıya diklemesine yazılmışlardır] A

3 Moskovlu'dan A : Rusyalu'dan M1

* "Bu ma'reke indifâ'ından sonra Gürcü tâ'ifesinden ..... olunup" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,146'da kaydedilmiştir.

4 birbirlerine rağmen A : birbirleriyle زعما M1

5 ba'zılar A : ba'zı M1

6 şirist A : sirişt M1

** "هر كه او در شرست بد كهرست قول و فعل او بترست" = Kimin yaratılışında cevheri kötüdür, sözü ve işi daha da kötüdür" anlamına gelen bu cümle Farsça bir atasözüdür.

7 lar dahi ..... müfâdınca M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın ve sayfanın sağ kenarına yazılmıştır] A

8 fursat ..... bî-şümâr M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın devamına vr.141b'nin sol kenarına yazılmıştır] A

9 etdirdükleri A : etdirdikleri M1

fekk ü tefrîki oldu" deyü Ahısha hânedânından ba'zı bî-garaz mevsûku'l-kelim kimselerin takrîrleriyle şöhret-gîr olduğundan, bi-sûretihî sebt ü tahrîr olundu.

VEKÂYİ'-İ SENE HAMSİN ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF[1]

Âmeden-i kā'ime-i Şeh-zâde-i İran be-cânib-i Serdâr-ı 'âlî-şân ve tahrîr-i cevâb-nâme be-sûy-i[2] ân

Mesâlih-i İran ru'yetine me'mûr Hacı Hüseyn Ağa vesâtatiyle gurre-i muharremde[◊] cânib-i Serdâr-ı me'âlî-'ünvâna, Şeh-zâde-i İran 'Abbâs Mîrzâ taraflarından Devlet-i 'aliyye ile Devlet-i İran beyninde ber-muktezây-ı 'alâka-i uhuvvet-i İslâmiyyet, mü'ekked-i müvâlât ü safvet ve bâhis-i[3] da'vây-ı mahabbet ü meveddet ve Çıldır Vâlîsi Selîm Sâbit Paşa'nın müdâfa'a-i a'dâda ikdâm ü ihtimâmına[4] hüsn-i şehâdet ve hılâf-gîri olan Şerîf Paşa'nın Devlet-i 'aliyye'ye 'adem-i sadâkatinden bahs ü şikâyet mâddelerini hâvî kā'imesi vârid olmağın, taraf-ı Sadr-ı a'zamî'den dahi tahrîr-i cevâb-nâmeye ibtidâr ve Şerîf Paşa'nın Trabzon'dan 'azl ü tebdîli ve livâ'-i mezbûrun Çerhacı 'Ali Paşa'ya tevcîh ü tahvîli ve Mîru'l-Hâcc-ı esbak İbrâhîm Paşa'ya Şark Cânibi Ser'askerliği'yle Erzurum tevcîhi mâddelerini ta'dâd ü tezkâr ederek, kezâlik 'arz-ı vedd ü muhâlesat ve 'alâka-i kaviyye-i dîniyye mûcebince düşmen-i müşterek olan Moskovlu'nun[5] dâ'ire-i te'addî vü tecâvüzünü tazyîk ve hudûd-i merâkiz-i İslâmiyân'ı tevsî' u tensîk husûsları esnâsına yeğin-i[6] pergâr-ı İslâmiyyet usûlü lâzimesince[7] temşiyet zımnında mevâlî-i 'izâmdan Yâsînî-zâde 'Abdülvehhâb **[M1 315]** Efendi'nin cânib-i İran'a sefâretle 'azîmet edecekleri musammem olduğunu mübîn Ağa-yı mûmâ ileyhe tahrîrât i'tâ ve yine bu mazmûnlarda bir kā'ime dahi Vezîr-i Şeh-zâde-i müşârun ileyh Hasan Mîrzâ'ya isrâ olundu*.

Ba'zı tedbîrât berây-ı memâlik-i şarkıyye

Çünki mukaddemâ temşiyet-i umûr-i şarkıyye zımnında 'akd olunan meclis-i meşveretde Şark Ser'askeri Behrâm Paşa keyfiyyâtı ve Anadolu'dan

---

1 **ELF** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.141b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "sene 1225" yazısı vardır] A

2 **be-sûy-i** M1 : بسوی M1

◊ 1 Muharrem 1225 = 6 Şubat 1810 Salı.

3 bâhis-i A : bâ'is-i M1

4 ihtimâmına A : ihtimâmda M1

5 Moskovlu'nun A : Rusyalu'nun M1

6 yeğin-i : یکین A : değin M1

7 değin ..... lâzimesince M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.142a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

* "Mesâlih-i İran ru'yetine me'mûr Hacı Hüseyn ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,220'de kaydedilmiştir.

Sürücü ta'yîn olunan Muhassıl İbrâhîm Paşa, me'mûriyyeti der-meyân ve Behrâm Paşa'nın tahrîrâtı kırâ'at ü i'lân olundukda, bir mâddesinde dahi: "Şerîf Paşa'nın Ahısha'ya semt ü civâr olan Kopa'ya girmiş ve haremini dahi beraber götürmüş[1] olduğunu yazmış ve bir dahi Trabzon'a gelmeyeceğini ifâde etmiş olduğundan, Çıldır Eyâleti'nin ihlâl-i nizâmına ve Şerîf Paşa'yı tahrîk ve Livâne Beyi Süleymân Bey'i[2] teşcî' u teşvîka Behrâm Paşa'nın i'âneti 'illet-i müstakille olmuş olduğuna nazaran, Şerîf Paşa'nın Trabzon'dan 'azli, Selîm Paşa'nın eski kuvvetinin mu'âvedesine vesîle olur mu, olmaz mı?" deyü bahs ü makāl olundukda: "Selîm Paşa mukaddemde kuvvetlü olsaydı, Acara'ya girüp tehassun eylemez idi. Bundan müşârun ileyhin za'f-ı hâli münfehim[3], lâkin Selîm Paşa'nın Çıldır Vâlîliği'nde ve sefer vukū'undan berü umûrda hıdmeti ne vechiledir, bilinüp ana göre mu'âmele lâzımdır" deyü ba'zı huzzâr-ı meclis yâd ve ba'zıları dahi sefer zuhûrundan berü uğur-i devletde ibrâz-ı hıdmet birle Çıldır Eyâleti'ni ve serhaddâtını a'dâdan muhâfaza vü hirâset eylemiş olduğunu der-pîş edüp: "Böyle vakitde Selîm Paşa hakkında ikdâr u takviye[4] ehemm ü elzemdir" kelâmını îrâd ve Şerîf Paşa'nın yalnız 'azliyle iktifâ olunsa, mâ-dâm Behrâm Paşa i'ânetden fâriğ olmayup ve bu vechile Şerîf Paşa'nın 'azlinden semere melhûz olmayup, Behrâm Paşa dahi Şerîf Paşa'nın makāsıdını tervîc içün Çıldır Eyâleti derûnunu ifsâd eylediğinden başka, Ser'askerlik hıdmetinde bir iş görmeyüp ve görmek dahi me'mûl olmayup, kendi cerr-i menfa'ati ve ehâlîyi musâdere ile **[M1 316]** iz'âcı mütevâtir olmağla, anın dahi Ser'askerlik'den 'azlini ve vüzerâdan birinin Şark Ser'askerliği ve Erzurum Vâlîliği'ni maslahat îcâb eyledi. "'Acebâ kim münâsibdir?" denildikde, hâlâ Sakız'da mukîm Kā'im-makām-ı esbak el-Hâc Mustafa Paşa ve Katâr Ağası Halebli[5] İbrâhîm Paşa ve Seyyid Ahmed Paşa tezkâr olunup, lâkin: "Kā'im-makām-ı müşârun ileyh gerçi cihân-dîde ammâ pek pîr u sâlhûrde olmağla, 'adem-i[6] kabûlü melhûz ve İbrâhîm Paşa'nın mukaddemâ Trabzon Vâlîliği'ne, ba'dehû Sürücülüğ'e tehassusu[7] meclis-i şûrâda karâr bulmuş olduğundan, şimdi Şark Ser'askerliği'yle Erzurum Vâlîliği'ne tahvîli, tebeddül-i karâr-ı sâbıkı mü'eddî olur" denildikde: "Bunda ne be's var. Henûz me'mûriyyet emri ısdâr olunmadı" deyü müşârun ileyhin Erzurum Vâlîsi ve Şark Ser'askeri olması müstasveb ve Seyyid Ahmed Paşa dahi mevki' cihetle Sürücülüğ'e akreb ve rüşd ü reviyyetle müntehab olduğundan, anın Sürücü[8]

---

1 götürmüş A : getürmüş M1
2 Süleymân Bey'i A : — M1
3 münfehim A : müfehhem M1
4 ikdâr u takviye A : ikdâren ve تقويه M1
5 Halebli A : Halîl M1
6 'adem-i A : a'dem-i M1
7 Sürücülüğ'e tehassusu [Burada yer alan "tehassusu" kelimesi, buraya girmesi işaret edilerek satırın ve vr.142b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A : Sürücülüğü'ne tehassusu M1
8 Sürücü A : سوريجى M1

ta'yîni ve[1] sâbıkda olduğu üzere ma'iyyetine rikâbiyân ağalardan bin ve silahşörândan ba'zıların[2] ve bir Turnacı dahi terfîkı emr-i asveb görünmekle, Rikâb-ı hümâyûn'dan istîzân[3] olunsun. Lâkin hengâm-ı seferde serhaddât vüzerâsının tebdîli bir uygun şey' olmamağla, bari Behrâm Paşa'nın 'azlinde, halefi[4] varıncaya kadar Erzurum Müsellimliği'yle umûr-i Ser'askerî'nin tanzîm ü tesviyesine birinin me'mûriyyeti lâzım olmağla, Erzurum Gümrükcüsü Veys-zâde Emîn Ağa hâliyâ Behrâm Paşa'nın kâffe-i umûrunu[5] ru'yet edüp, her cihetle idâreye kādir olduğundan, İbrâhîm Paşa'nın vürûduna kadar bâ-emr-i 'âlî Mütesellim olmak sûreti dahi Rikâb-ı kâm-yâb'dan istîzân kılınsun" deyü husûsât-ı mezkûre Rikâb-ı müstetâb'a 'arz olundukda, izn-i hümâyûn sudûr ve müşârun ileyhin oğlu Hamîd Paşa'nın dahi Sürücülük me'mûriyyeti te'kîd olunarak, Seyyid Ahmed Paşa dahi İç-il[6] Sancağı 'uhdesinde olarak Anadolu'nun ba'zı mahallerinin sürücülüğüne me'mûr ve Behrâm Paşa berülere doğru vürûdunda kendüye bir mansıb tevcîh olunacağı beyâniyle Rikâb'dan evâmir-i 'aliyye sudûr eylemişidi.

Binâ'en 'aleyh Şerîf Paşa Trabzon Vâlîliği'nden 'azl ve yerine 'Alâ'iyye Sancağı Mutasarrıfı [M1 317] Çerhacı 'Ali Paşa nasb olunup, vusûlüne kadar Şâtır-zâde Ser-bevvâbîn 'Osmân Ağa, Mütesellim ta'yîn olunacak oldukda, mûmâ ileyhin karındaşı sâbık Mîrî Kâtibi, müderrisînden Kazgānî-zâde'likle dahi mükennâ Hâfız Mehmed Emîn Efendi, ol havâlîye vukūfu[7] sebebiyle Bâb-ı 'âlî'ye celb ve su'âl olundukda, 'Osmân Ağa Mütesellim olduğu sûretde ol tarafı a'dâdan muhâfaza edeceği, Vartin [=Artvin] Sancağı Beyi Süleymân Bey dahi Batum Limanı[8] ve ol havâlî muhâfazasına kādir olmağla, yed-i idâresinde olan asâkir ile emr-i muhâfazaya me'mûr kılınması[9] ve Gönye Sancağı ağalarının erbâb-ı iktidârdan olanları dahi mîr-i mûmâ ileyh ma'iyyetine ta'yîn olunmaları ve ma'iyyetlerinde ictimâ' edecek asâkirin idâre-i ta'yînâtı içün Bayburd nâm mahalle Mübâya'acı ta'yîni iktizâ edüp, ancak tîz elden bu tarafdan Mübâya'acı gönderilmeyeceği ecilden, kat'-ı behâsı ve ba'dehû cânib-i mîrîden te'diye olunmak üzere tertîb olunacak zehâyir husûsu[10] ve ta'yîn kılınacak Mübâya'acı erişinceye kadar şimdilik iktizâ eden zehâyirin cem'i mûmâ ileyh Süleymân Bey'e ihâle olunarak, askeri

---

1 ve A : — M1
2 ba'zıların A : ba'zıları M1
3 istîzân A : + [Bu kelime önce "ba'de'l-istîzân tevcîh" şeklinde yazılmış, sonradan başındaki ve sonundaki kısımların üzeri çizilerek bu şekilde düzeltilmiş görünüyor] A
4 halefi A : halkı M1
5 lâzım ..... umûrunu A : — M1
6 İç-il A : İc-il M1
7 vukūfu M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "mülâhaza" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
8 Limanı A : Liman M1
9 kılınması A : kılınmış M1
10 husûsu A : husûsunu M1

idâre eylemesiyçün başkaca emr-i 'âlî gönderilmesi husûslarını ve Faş Kal'ası düşmen yedine geçüp, Sohum dahi nihâyet-i serhadde vâki' kılâ'-ı Hâkāniyye'den olmağla, mukaddemâ cebehâne ve mühimmât gönderilmiş olduğuna binâ'en, el-hâletü hâzih kal'a-i merkūmenin cebehâne ve mühimmâtı tekmîl olup, lâkin[1] müteveffâ Keleş Bey'in oğlu Arslan Bey, mukaddemâ bâ-emr-i 'âlî Sohum Kal'ası muhâfazasına me'mûr ise de, emr-i muhâfazaya evvelkiden ziyâde dikkat eylemesi te'kîdini hâvî tekrâren[2] emir gönderilmesi* ve Trabzon Sancağı'nın sunûf-i askeriyyesi Batum sevâhilini muhâfaza etmek üzere ta'yîn olunmaları bi'l-müzâkere gerçi îcâb-ı maslahatdan idüği zâhir olup, ancak bunları mahallerine sevk ve istihdâm eylemek içün bir me'mûr dahi ehemm olmağla, Kapucu-başı Rize A'yânı Tuzcu-oğlu el-Hâc Memiş Ağa anlara Başbuğ nasb olunduğunu müş'ir mûmâ ileyhe hıtâben evâ'il-i muharremde[3◊] emr-i şerîf ısdâr ve birâderi Faş Kal'ası [M1 318] istihlâsına ta'yîn ve cümle asâkir ma'iyyetine on 'aded çerha topu ve Rize ve Batum limanları muhâfazasına dahi onar vakıyyelik on beş kıt'a top ve Trabzon Kal'ası ve muktezî olan sâ'ir mahalleri içün dahi[4] yine onar vakıyyelik on kıt'a top ve mikdâr-ı kifâye cebehâne vü mühimmât ve topcu ortaları ta'yîn ü irsâl[5] ve Faş'ın istihlâsı ve Batum ve sâ'ir ol havâlî ve sevâhilin muhâresesi zımnında Başbuğ-i mûmâ ileyhin ma'iyyetinde mütehaşşed asâkirin idâre-i ta'yînâtlariyçün Erzurum kazâlarından Bayburd ve Tercan taraflarından ve kurb u civârı olan kazâlardan zehâyir tertîb ve Der-sa'âdet'den mahsûs Mübâya'acı ta'yîn birle, zehâyir-i mürettebe Sürmene İskelesi'ne tenzîl ve andan Rize A'yânı Memiş Ağa'ya teslîm olunmak üzere Trabzon Mütesellimi tarafından mu'temed âdem ta'yîniyle ahz ve Rize'ye nakl olunması lâzimeden olup, ancak Mübâya'acı vusûlüne kadar idâre içün şimdilik tîz elden Canik'den beş altı bin kîle zahîre tertîb ve Samsun İskelesi'ne tenzîl ve Rize'de Memiş Ağa ma'rifetiyle peksemâd[6] tabhla asâkirin idâresine mübâderet olunmak üzere târîh-i merkūmda başkaca emr-i şerîf ısdâr u isbâl[7] ve Memiş Ağa'nın mukaddemâ Faş Muhâfızlığı vaktinde vâki' olan mesârifden cânib-i mîrîde bâkî seksan altı bin guruşdan şimdilik 'ale'l-hisâb bir mikdârı îsâl olundu.

---

1 olup, lâkin M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
2 tekrâren A : tekrâr M1
* "ve Faş Kal'ası düşmen yedine ..... gönderilmesi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,147'de kaydedilmiştir.
3 mûmâ ..... muharremde M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "ü" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.143a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A
◊ 1-10 Muharrem 1225 = 6-15 Şubat 1810.
4 dahi A : — M1
5 irsâl M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "olunması muktezî" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
6 peksemâd A : beksemâd M1
7 isbâl M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "vezîr nasbı" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

Ve Trabzon sevâhilini ve Batum ve Sohum taraflarını donanma ile muhâfaza elzem olmağla, iki kıt'a kapaklu ve dört kıt'a firkateyn ve korvet ve dört kıt'a şalope sefâyini ta'yîn olunacağı ve Anapa Muhâfızı Hüseyn Paşa sevâhil-i mezkûreye donanma gemileri irsâl olunmaz ise Rusyalu 'aleyhine i'mâl eylediği Abaza ve Çerkes halkı me'yûs olup, Moskovlu[1] tarafından zabt ile ol havâlî elden çıkacağını mübîn[2] tahrîri dahi meclis-i müşâverede dermeyân olundukda, sevâhil-i mezkûreye ol mikdâr donanma ile gidilemeyeceğini[3] ve sularına behâne bularak gidilse dahi bir işe yaramayup, sığınacak liman dahi olmadığını[4] Tersâne tarafından ifâde etmiş [M1 319] olmalariyle, kapudanlar hemân me'âş alup râhatca ekl ile beytülmâle hasâret ederler. Çıksalar da hemân Gelegra (كلغره) [=Kaliakra][5] ve Varna'ya varup 'avdet ederler, lâkin in-şâ'allâhu Te'âlâ evvel-behârda donanma ihrâc ve Bahr-ı siyâh'ın her tarafı geşt ü güzâr ve tekâsülü zuhûr edenlerin cezâsı tertîb olunacağını ve Sinob Mersâsı liman-ı kebîr olup, mukaddemâ Donanma-yı hümâyûn takımıyla anda meks eylediğini beyân ve sâ'ir tehdîdâtı i'lân ve ru'esây-ı Tersâne'yi ta'zîr[6] zımnında Tersâne Emîni'ne hıtâben buyuruldu tahrîr olundu*.

Garîbe der-meyân-ı Elçi-i Fransa[7] ve İngiltere ve cevâb-ı Devlet-i 'aliyye

Korfa ve bâkî Cezâyir-i seb'a, mukaddemâ bir takrîble Rusyalu taht-ı nezâretine dâhil ve giderek memâlik-i Leh ve Kırım ve sâ'iri[8] gibi külliyyen tasarrufuna nâ'il olup, ba'dehû Bonaparta nâm Fransa İmperatoru'yla musâlahalarında cezâyir-i merkûme Fransalu hükmüne mütevâsıl olmuşidi. İngilterelü cezâyir-i mezkûreyi intizâ'la Korfa Adası'nı dahi muhâsara ve sükkâniyle nizâ'da iken Korfiyyü'l-asl[9] müte'ayyinân-ı tüccârdan bi'l-ehli ve'l-'iyâl Galata fevkında Bey-oğlu nâm mahalde mütemekkin ve hoş-hâl

---

1 Moskovlu A : Rusyalu M1
2 mübîn M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A
3 gidilemeyeceğini A : gidilemeyeceği M1
4 liman dahi olmadığını A : limanı dahi olmadığına M1
5 Gelegra (كلغره) A : كلفره M1. Bu kelime *Târîh-i Cevdet*, IX,172'de de Gelegra (كلغره) imlâsı ile kaydedilmiştir.
6 ve ru'esây-ı Tersâne'yi ta'zîr M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
* "Ve Trabzon sevâhilini ve Batum ve Sohum ..... olundu" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,172'de kaydedilmiştir.
7 Fransa M1 : Françe A
8 sâ'iri A : sâ'ir M1
9 Korfiyyü'l-asl A : Ko[r]fiyyü'l-asl M1

Civani Dandrino* nâm şahs, Mösyö Ader[=Adair][1] nâm[2] İngiltere Elçisi'nden kokarda ta'bîriyle ba'zı Efrenc'in[3] şabka üzerine rabt etdikleri 'alâmet ile patente[4] dedikleri te'alluk kağıdını alup, lâkin Korfa Adası henûz Fransalu yedinde olmağla, Fransalu'nun Âsitâne'de mukîm Moburg** nâm maslahatgüzârı mersûm Dandrino'yu bir takrîble tarafına celb ü ihzâr ve konağında meks ü ibkâ eylediği, vükelâ'-i devlete mûcib-i dağdağa-i 'uzmâ olmuşdur. Zîra müsâmahası mehâzîri müstelzim olacağı rû-nümâ iken, bir tarafdan İngiltere Elçisi, mersûmun tahliye-i sebîli husûsunu zîr-i saltanatda bulunduğundan Devlet-i 'aliyye'ye tahmîl ile mutâlebede ısrâr etmekle, Devlet-i 'aliyye dahi nâ-çâr Fransa Maslahat-güzârı'ndan Korfa mâddesi bertaraf yahûd iki cânibden dahi bu mâdde devletlerine tahrîr olunarak ne gûne cevâbları zuhûr eder ise ana göre hareket eylemeleriyçün [M1 320] ol vakte kadar mersûm, Dîvân-ı hümâyûn[5] Tercemânı hânesinde emâneten müsâfir olmak sûretini iltimâs eyledikce, ol dahi te'annüdünde ber-karâr olup, bu vechile altı mâhdan mütecâviz müddet bu maslahat münâza'ası mümtedd oldukdan sonra, hele bir sûretle bi'l-âhıre maslahat-güzâr ilzâm olunup, mersûmu Dîvân Tercemânı hânesine vaz' u îdâ'a ırzâ ve mebde'-i münâza'adan berü bu mâdde zımnında bi'd-defe'ât mükâleme vü muhâvere ve bu bâbda hutût-ı hümâyûn-ı 'adîdeden sonra encâm-ı kâr taraf-ı Şâhâne'den bir mikdâr sûret-i 'unf izhâr buyurıldukda, Nemçe Elçisi tevassut edüp, İngilterelü'nün kokarda ve patentesini sühûletle red ve Fransalu'dan dahi i'râz sûretiyle Âsitâne'de ehl ü 'iyâliyle min-ba'd sâkin olmağa kā'il ve Devlet-i 'aliyye himâyetine dâhil olup, ancak bu münâsebetle taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den şehriyye biner guruş ta'yînini istid'â ve def'-i nizâ' u gavgā içün bir müddet ta'yîn olunması dahi iktizâ etmekle, Devlet-i 'aliyye'ye bilâ-mûcib bir telef-i bî-ma'nâ oldu. Ve bu bâbda vükelâ'-i devletin çekdikleri zahmet ü eşgāl ve taraf-ı saltanata 'â'id olan infi'âl, garîbeden olmağla, merâtib-i 'adîde mükâleme vü münâkaşadan birkaç mertebesi tahrîr olundu***.

---

* Metnimizde Civani Dandrino (جيوانى داندرينو) imlâsı ile yazılmış olan Giovanni Dendrino için bk. meselâ Robert Adair, *The Negotiations for the Peace of the Dardanelles: In 1808-9: with Dispatches and Official Documents*, London 1845, II,157,163,164,192,218,221, 224,225,228-230,242,243.

1 Ader (ادر) A : اور M1

2 Mösyö Ader nâm M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.144a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

3 Efrenc'in A : افرانجك M1

4 patente A : پاتنته M1

** Metnimizde adı geçen Maslahatgüzâr Moburg (موبورغ), Florimond Marquis de Latour-Maubourg'tur; bk. meselâ Alexander H. de Groot, "Dragomans' Careers", s.231,237.

5 hümâyûn M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A

*** "Korfiyyü'l-asl müte'ayyinân-ı tüccârdan ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,148'de kaydedilmiştir.

İngiltere Elçisi'nin Pizani [=Pisani] nâm tercemânına verdiği takrîr hulâsasıdır

"Zikri mesbûk Dandrino'nun Fransa Maslahat-güzârı'ndan ahz u teslîmi husûsunu yalnız himâyet ve tarafdârî vesîlesiyle Tercemân-ı Dîvân Moruz Beyzâde ta'vîk u ta'lîk eylemişdir. Ez-kadîm Âsitâne'ye âmed-şud eden müste'men tâ'ifesi, diledikleri[1] elçilerden patente kağıdı alup, kangı elçinin himâyesinde mahmî olur ise Devlet-i 'aliyye'ye müsâvîdir. Devlet-i 'aliyye'den teslîmi niyâzında olduğumuz mersûmun bahsi, Korfa ve Cezâyir-i seb'a zikrinden müstağnî îrâd olunarak, mücerred İngiltere patenteli bir müste'men olarak İngiltere Elçisi'ne verildi, dense Fransa Maslahat-güzârı ne deyebilür" intehâ.

Yine bu mazmûnda bir takrîr dahi Bâb-ı 'âlî'ye irsâl ve derûnunda bu mâddenin inhilâl-i rişte-i musâfâta mü'eddî [M1 321] olacağını bî-mehâbâ zikr u makāl eyledi.

Ve çend mâh murûrunda gûn-â-gûn telmîhâtı mutazammın bir kıt'a takrîr dahi Bâb-ı 'âlî'ye tahrîr ve[2] ba'dehû tavîlü'z-zeyl olarak gûyâ taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den gördüğü rezâlet ü tahkîrden şikâyeti müştemil dîğer bir takrîr dahi tastîr ile Bâb-ı 'âlî'ye irsâl ü tesyâr ve: "Bi-eyy-i hâl konağıma gelmeğe muhtâcdır" deyü yine tekeddür-i musâfât istilzâmını mübîn ü müş'ir bir başka takrîr ile dahi huşûnet ü ısrâr izhâr[3] eyledi. İmdi Dandrino mâddesi behânesiyle merkūmânın vükelâ'-i Devlet-i 'aliyye'ye tahmîl eyledikleri siklet ve nihâyet müncer olduğu sûret ve düvel-i Efrenciyye'nin bu misillü mâdde-i deniyye[4] zımnında Devlet-i 'aliyye'ye ibrâz eyledikleri mel'abe-gûne bürûdet ü huşûnet, erbâb-ı basîrete me'haz-ı 'ibret ve mahall-i dikkat olduğu, işbu takrîr-i Kā'im-makāmî'den ma'lûm ve husûs-i mezkûr bâbında şeref-rîz-i sâha-i celâdet olan hatt-ı hümâyûn-i hikmet-nümûndan tedkîk-ı Şâhâne ve cevâb-ı bâ-savâb-ı kat'iyyü'l-müfâd-ı Mülûkâne, ashâb-ı 'akl u dirâyete bi'l-mutâla'a ma'lûm olacağına mebnî derc-i vekāyi' kılındı.

Sûret-i takrîr-i Kā'im-makāmî

Hâk-i pây-i kimyâ-sây-i Şâhâne'lerinden istîzân olduğu üzere dünki gün Bâb-ı Fetvâ-penâhî'de çâkerleri ve mükâleme me'mûrları ve havâss-ı erbâb-ı şûrâ kulları cem' olup, Dandrino mâddesi bir müddetden berü mümtedd olduğuna binâ'en, ra'iyyeti iddi'âsiyle Fransalu ve himâyeti da'vâsiyle İngilterelü peyder-pey takrîr takdîmine başlayup: "İngilterelü'nün mu'abharan takdîm eylediği takrîr şu vechiledir ki" deyüp, takrîr-i mezkûr ibrâz ve meclisde[5]

1 diledikleri A : dedikleri M1
2 ve M1 : — A
3 izhâr A : izhâ[r] M1
4 deniyye A : دنيه M1
5 İngilterelü'nün ..... meclisde A : — M1

kırâ'at olundukda, hulâsa-i me'âlinde az müddetden berü devleteyn beyninde tecdîdi müyesser olan musâfât ü müvâlâtın istimrârı, Dandrino'ya dâ'ir ilticâmızın tayyib-i netîcesi yahûd 'adem-i semeresi tehakkukuna mebnî mevâddan olacağını hasbe'z-zarûr ve te'essüf-i mevfûr ile beyâna mecbûrum. Bir dahi: "İşbu resmî takrîrim ile mutlaka ve derhâl Dandrino'nun tahlîsini taleb ü isti'câl ederim" demiş olduğundan, mâddenin meydânı kalmayup, ramazân-ı şerîf dahi olmağla, bir gice keyfiyyet erbâb-ı şûrâya ifâde ve bir sûret-i müstahsene irâ'e olunması beyân [M1 322] olundukda, İngiltere Elçisi ile ol tarafa gönderilan[1] Sefîr-i esbak Yûsuf Âgâh Efendi'nin konağında meclis-i mükâleme 'akdiyle müzâkere olunmasına karâr verilüp, kaleme aldırılan mazbatasından tafsîlât-ı müzâkere ma'lûm-i hümâyûnları buyurulmuşidi. Mükâleme 'akdinden evvel Fransalu tarafından dahi bir kı-meclisde ol dahi ibrâz ve huzzâr müvâcehesinde kırâ'at ve: "Eğer Dandrino Devlet-i 'aliyye'ye bâr-ı sakîl olduysa, tahfîf-i siklet içün nizâm-ı âhara mürâca'at olunsa dirîğ etmez idim" deyü va'd güne ifâdesi beyân olunup, teshîl-i su'ûbete medâr-ı ittihâz olunabildiğinden ve İngilterelü nihâyet-i kârda Dandrino'nun istintâkını geçen pençşenbih gününe tahsîs eylediğinden, ol aralıkda Fransalu ile dahi mükâleme vukū' bulacağına mebnî, esnây-ı mükâlemede tarafeyn mevcûd olarak istintâk mâddesi husûle gelür me'mûliyle: "İngilterelü'ye Dandrino'nun Bâb-ı 'âlî'de istintâkına sa'y olunur yollu va'd çıkmayacak sûretle ifâde olunmuşidi. Fransalu ile mükâleme vukū'unda bu mâdde işrâb ve Dandrino müteferri'âtına dâ'ir vâfir ebhâs yâd olunup, hulâsa-i mükâleme, Elçi-i mersûm ve Maslahat-güzâr huzûr-i çâkerîde yek-dîğeri iskât etmesi, yahûd Dandrino Devlet-i 'aliyye himâyetine girüp, anın dağdağasından cümlenin vâreste olması husûsu, takdîm olunan mazbatadan kezâlik ma'lûm-i hümâyûnları buyurulup, Fransa Maslahat-güzârı sonra müvâceheye gelmekden rucû' eylediğine binâ'en, ta'yîn olunan pençşenbih günü dahi tekarrub etmekle, Dîvân Tercemânı kulları İngiltere Elçisi'ne varup, bi'l-müzâkere Dandrino'ya Devlet-i 'aliyye himâyesini kabûl etdirmek, yahûd bir müddet dahi istimhâl eylemek içün pençşenbih gicesi Elçi-yi mersûma ifhâm edüp mütehammil olmuş ise de, dahi bi'l-âhıre mecbûl olduğu huşûnet ü ru'ûneti ibrâz ile: "Vakt-i mev'ûd olan yarinki gün ya Dandrino'yu taleb ederim, yahûd devletim tarafına gitmek içün yol emrini isterim" deyü kat'î söylemiş ise de, Tercemân-ı mersûm yarınki çehârşenbih [M1 323] gününe değin istimhâl etmişidi.

Bu aralıkda İngiltere Tercemânı Pizani [=Pisani], Bâb-ı 'âlî'ye gelüp yine Dandrino mâddesini iş'âr etmekle, Devlet-i 'aliyye'nin[2] İngilterelü hakkında olan ri'âyetlerinin kadri[3] bilinmeyüp, İngilterelü nâmûsunu tekmîl zımnında

1 gönderilan M1 : — A
2 İngiltere ..... 'aliyye'nin A : — M1
3 kadri A : kudreti M1

eylediği sa'yin dahi semeresi olmamağla, mûris-i fütûru olup: "Bundan sonra Dandrino mâddesini İngiltere Elçisi teshîl eder" deyü Devlet-i 'aliyye kat'â me'mûl etmez. Bu sûretle fütûr geldikden sonra, şi'âr-ı ehl-i îmân mütevekkilen 'alallâh olarak kadere rabt-ı kulûb etmekdir. Tedbîr mü'essir[1] olmayup, kader mü'essir[2] olduğuna nazaran kâffe-i mülâhazât girü kalup, Elçi'nin bu bâbda olan da'vâsı, cümle hukūk-ı milele mugāyir olmağla, olduğu mahalden Dandrino'yu ahz ve Fransalu'ya teslîmle Elçi'yi iz'âf etmek ve kendüye ilticâ etdirmek mümkin iken Devlet-i 'aliyye'nin mürüvveti buna dahi[3] mâni' olayor" denilmişidi. Ta'rîz gûne bu lakırdı ile Pizani [=Pisani] 'avdet ve ferdâsı yine Bâb-ı 'âlî'ye vürûd edüp, dünki gün elçisiyle mülâkāt ve ifâde olunan kelâmı îrâd eyledikde, elçisi izhâr-ı şiddet eylediğinden 'avdet eylediğini ve sonra Dandrino'ya dâ'ir kendüye tezkire vürûd edüp gelmesini tenbîh etmiş olduğuna binâ'en, başlangıç[4] elçisi tarafından zuhûr etmekle, anı vesîle ittihâz ederek gidüp elçisi ile Dandrino mâddesini müzâkere[5] ve Devlet-i 'aliyye'nin ifâdâtını beyânla mersûmun Devlet-i 'aliyye himâyesine girmesine elçiyi ırzâ eylediğini eğerçi beyân edüp, ancak Dandrino, Elçi Serayı'na bizzât gidüp patente ve kokardasını teslîm eylemek kaydını beyân etmiş olduğundan, bunun tahtında[6] ba'zı mehâzîr hâtıra geldiğine binâ'en, buna hâcet olmayarak: "Elçi, sır kâtibini yahûd seni Dandrino'ya gönderüp patente ve kokardasını ahz etsün. Gayr-i sûreti Devlet-i 'aliyye tecvîz etmez" deyü cevâb verilmişidi. Bu sûretlere nazaran mâdde nev'an sühûlet kesb etmiş gibi görinür iken, mersûm Pizani[7] [=Pisani] yine kapuya gelüp, Nemçe Tercemânı Testa'nın* dahi bu mâddeye vukūfu olmağla[8], ikisi mevcûd olarak yine Dandrino müzâkeresi der-meyân olundukda: "Mersûm Pizani [=Pisani] elçimiz bunları kabûl etmeyor. Beher cihet Dandrino[9] [M1 324] gelüp, kokarda ve patenteyi Elçi Konağı'nda teslîm etsün" deyü ısrârını beyân eyledikde, mukaddem teslîm husûsunda ba'zı mahzûr mutâla'a olunmuşidi; tefâsîlini beyân edelim. Ez-cümle Dandrino, İngiltere Elçisi Konağı'na gitse, İngiltere Elçisi'nin zabt edüp vermamesi, yahûd dehâlet tarîkıyle Dandrino

1 mü'essir A : me'âsir M1
2 mü'essir A : me'âsir M1
3 dahi A : [da]hi M1
4 başlangıç A : başlangıc M1
5 müzâkere A : müzâkir M1
6 tahtında A : تحتنده M1
7 Pizani A : پيزنى M1
* Metnimizde adı geçen Testa, Gaspard Testa (1777-1814) olmalıdır; bk. meselâ Alexander H. de Groot, "Dragomans' Careers", s.240.
8 olmağla A : اولغله M1
9 Dandrino A : konağına geldi" deyü himâyetini Devlet-i 'aliyye'nin tasdîkine haml eylemesi hâtır-güzâr olduğundan: "Elçi Konağı'na gitmek mutlakā uyamaz" deyü cevâb verilüp: "Bundan başka Avrupalu beyninde câri ve mer'î olan bir hukūk-ı milel vardır ki, bir devlet re'âyâsı âhar bir devlete ihtimâ etse, eğer evvelki devletin me'mûru, mahmî olan re'âyâ hakkında sükût eder ise, himâyet sâbite olur, etmez ise himâyet M1

elçisinin 'arzına düşüp redd edemamesi ve yahûd: "Çünki İngiltere mahmîsi değildir, niçün kokarda ve patentesini teslîm içün Elçi Konağı'na geldi" deyü himâyetini Devlet-i 'aliyye'nin tasdîkine haml eylemesi hâtır-güzâr olduğundan: "Elçi Konağı'na gitmek mutlakā uyamaz" deyü cevâb verilüp: "Bundan başka Avrupalu beyninde cârî ve mer'î olan bir hukūk-ı milel vardır ki, bir devlet re'âyâsı âhar bir devlete ihtimâ etse, eğer evvelki devletin me'mûru, mahmî olan re'âyâ hakkında sükût eder ise, himâyet sâbite olur, etmez ise himâyet[1] mülgā olduğu ma'lûmunuz değil midir?" deyü istifsâr olundukda, anlar da öyle olduğunu ikrâr edüp: "Bu sûretde İngilterelü'nün himâye iddi'âsına kat'â istihkākı olmayup, Fransalu[2] Dandrino'yu bi-hakkın iddi'â edebilür. Bir dahi vardır ki, Devlet-i 'aliyye İngiltere ve Fransalu hakkında müsâvât gözedüp, anlar dahi Devlet-i 'aliyye mu'âmelesine nisbetle birbirleri hakkında müsâvâta ri'âyet ve ahadühümânın âhardan imtiyâzından mücânebet ederler. Bu takdîrce Dandrino İngilterelü'ye gidüp Fransalu'ya gitmese, müsâvâtımız sâkıte[3] oldu" deyü Fransalu iddi'â edeceğinden başka: "Farazâ Dandrino, müsâvât ri'âyeti içün Fransalu'ya da gönderilse habs edüp, kemâ fi's-sâbık İngilterelü'yü iz'âc ve Devlet-i 'aliyye'yi tahdîş eylemesi melhûz değil midir" deyü îrâd olundukda, ikisi dahi mebhût ü mülzem olup: "Buna deyecek yokdur ve İngilterelü'nün iddi'âsı bi-gayr-i hakkın olduğu cümlenin ma'lûmudur" deyüp: "İşbu karârlarınıza nazaran Devlet-i 'aliyye, Dandrino münâza'asını hukūk-ı milele tatbîk içün Der-sa'âdet'de mevcûd düvel süferâsına takrîrler i'tâsiyle bu nizâ'da hak kimin yedindedir?" deyü istifsâr **[M1 325]** ve takrîr ecvibesini ahz ve "Devlet-i 'aliyye'den bilâ-ziyâde ve[4] noksân keyfiyyât, İngiltere Devleti'ne tahrîr olunmak ve belki Dandrino'yu ahz ve istihkākına ibtinâ'en Fransalu'ya teslîm etmek, olmaz nesnelerden değildir. Fe-emmâ Devlet-i 'aliyye'nin vâki' olan işbu îrâdâtını Devlet-i 'aliyye ve İngiltere Devleti zâtlarına ve me'mûrlarının ihtisâslarına nazaran olmayup, şu mâdde üç devlet beyninde te'âruz etmiş olduğundan, îrâd, mezkûr mâddeye mübtenâ olup dostluk yine bâkîdir" deyü celâdet ü mülâyemet beyninde ifâde olunup, tercemân-ı mersûmlar 'avdet eylemişler idi.

Bundan sonra İngiltere Elçisi, Sır Kâtibi'ni Tercemân'ın hânesinde Dandrino'ya gönderüp kokarda ve patentesini taleb eyledikde, mersûm Dandrino bu teklîfden gāyet rencîde olarak, Sır Kâtibi ve Elçi ve İngiltere Devleti'ne envâ' teşnî'âta ibtidâr birle, Sır Kâtibi i'âde eylediğini Tercemân-ı mersûm kulları haber verüp, geçen pazar günü İngiltere Tercemânı Pizani [=Pisani] Bâb-ı 'âlî'ye ve tarafından Rikâb-ı hümâyûn Tercemânı kullarına iki kıt'a kağıd göndermekle, manzûr-i mekârim-mevfûr-i Husrevânî'leri buyu-

1 Konağı'na geldi" ..... himâyet A : — M1
2 Fransalu A : Fransa M1
3 sâkıte A : sâkıt M1
4 ve A : — M1

rulmak içün 'arz u takdîm olundu. İşbu kağıdlar dahi müvâcehe-i huzzârda kırâ'at olunup: "İşte mâdde şimdi buralarda dâ'irdir. Çârşenbih[1] günü dahi tekarrub etmekle, kat' u faslına dâ'ir hâtıra gelen beyne'l-huzzâr beyân olunsun" deyü istifsâr ve taleb-i re'y ü karâr olundukda, Dandrino itmâ' ile İngilterelü himâyetini terk etdirmek, yahûd Re'îs Vekîli Efendi kulları konağına İngiltere Elçisi'yle getürdilüp, patente ve kokardası ahz olunmak ve yahûd Bebek ve Beşiktaş seraylarından birine Elçi-i mersûm ile beraber celb olunup, nişânı ol mahalde terk etdirilmek ve bunları kabûl etmez ise, Pizani [=Pisani]'yi itmâ' ile firîfte edüp, bu maslahat bitürülmek ve Elçi'ye cânib-i Devlet-i 'aliyye'den hediyye i'tâsı, yahûd anların tarafından zuhûr eden televvünü ser-rişte ittihâziyle, Devlet-i 'aliyye tarafından dahi mukâbele mu'âmelesi ibrâz olunmak husûsları, huzzârdan ba'zıları tarafından îrâd olunmuş ise de, **[M1 326]** ba'zıları: "İşbu îrâdât mahzûrdan sâlim değildir" deyü yâd ederek mahzûrlarını beyân edüp, bi'l-âhıre bir sûret-i hasene tedârük olunamayup, vakt-i mev'ûd olan çârşenbih[2] gününe dahi müddet kalmadığına nazaran ve İngilterelü'nün kuvvet-i bahriyyesi ve Fransalu'nun kuvvet-i berriyyesi der-hâtır olarak: "Mukaddem mazarratın 'âcil ü âcili mutâla'a olunur ve 'âcil terk, âcil ihtiyâr olunur idi. Şimdi o mutâla'a ber-taraf olup, ikisi de 'âcil olmağla, iki tarafdan birini kırmak, Devlet-i 'aliyye maslahatına her vechile muzırrdır" deyerek huzzâr-ı mûmâ ileyhim kulları müstağrak-ı fikr ü hayret olup, teshîl-i maslahata medâr olur bir sûret hâtırlarına gelmediğinden, işbu keyfiyyât-ı hayret-simât huzûr-i hümâyûna 'arz olunsun. Mevrid-i füyûz u ilhâmât olan zamîr-i kerâmet-semîr-ı Zıllullâhî'ye[3] ne gûne re'y-i sâ'ib sâğ ü mütebâdir olur ise, anınla 'amel ü hareket, ferîza-i zimmet-i 'ubûdiyyetdir" deyü keyfiyyeti huzûr-i lâmi'u'n-nûr-i Şâhâne'lerine 'arz u takdîme karâr verdikleri, muhât-ı 'ilm-i[4] 'âlem-ârây-ı Şehriyârî'leri buyurul-dukda, emr u fermân.

Sûret-i hatt-ı hümâyûn-i celâdet-semîr ki berây-ı cevâb-ı sefîr şeref-bahş-ı bâlây-ı takrîr şud

Meclis-i şûrâda der-meyân olunan mevâddın hulâsa-i me'âli işbu takrîrinden ma'lûmum olup, Devlet-i 'aliyye'nin sinîn-i mâziyyeden berü kat'â inhirâfa temâyül olunmayarak, İngiltere Devleti'yle 'ale'l-istimrâr musâfât u mu'âhedâtı halel-pezîr olmayup, ba'zı 'avârız-ı kevniyye sebebiyle bürûdeti mûcib hâlât vukū'a gelmiş ise de, i'âde-i sulh u salâh ve müvâlât 'ukūdiyle tarafeyn tasdîk-nâmeleri mübâdele birle, âsâyiş-i 'ibâda muvaffak olunmuş olmağla, taraf-ı Hılâfet-me'âb'dan mevâdd-ı ma'lûme-i ma'dûdeyi

1 Çârşenbih A : Çehârşenbih M1
2 çârşenbih A : çehârşenbih M1
3 Zıllullâhî'ye A : Zıll[u]llâhî'ye M1
4 'ilm-i A : — M1

tasdîk eylediğim vechile ri'âyete sebâtım nümâyân olup, imdi bu Dandrino mâddesinde bir vakitden berü meşgûliyyetim arasında bir şahs içün Devlet-i 'aliyye'm şânına revâ görilan mu'âmelât-ı bâride, iddi'â olunan müvâlâta mugāyir bir ma'nâ [M1 327] olmağla ve Elçi-i mûmâ ileyhin: "Devletim tarafından bu mâddede mu'âhaze olunurum" serdiyle bu gûne televvünü, husûs-i mezkûr tarafımdan İngiltere'ye yazılup, hem Elçi-i mûmâ ileyhi devleti tarafından tehâşî eylediği sû'-i zandan halâs ve hem taraf-ı hilâfet-me'âbımdan olunan tasdîk misillü devlet-i müşârun ileyh tarafından dahi tasdîk olunmuş mu? Ve bir nefer âdeme sözüm geçer mi geçmez mi? Ve iki devlet miyânında 'akd ü istihkâm olunan sulh u salâha nazaran[1] tarafımdan olunan ri'âyet-i külliyye gibi Devlet-i 'aliyye'nin dahi hâtırı mer'î midir, bi't-tahrîr istihbâra muhtâcım. Gerçi bir devletden bir devlete gelan elçi, mu'temedün 'aleyh ve mevsûku'l-kelim ve her husûsa me'zûn u murahhas olmasa, me'mûriyyete[2] ihtiyâr olunmaz ve keyfiyyet böyle iken ba'îd mesâfe mahalle tahrîr, tekellüfü iktizâ etmez ise de, külle yevm vâki' olan televvün mülâbesesiyle mahsûs tahrîrâtla istihbâra muhtâcım. İmdi Dandrino, tercemân hânesinden çıkarılup, Devlet-i 'aliyye'me ber-vech-i müsâfir Ankara'ya iskân ve bir mahall-i mahsûs ta'yîn ve yanına yarar muhâfızlar terfîk olunup, anda dahi menkûben ikāmetden ise bir münâsib ticâret gösterilsün. Yazılup gidecek tahrîrâtımıza[3] gelecek cevâba muntazır olurum. Her ne gûne mu'âmele zuhûr eder ise, meşiyyet-i Hâlıku's-semâvâti ve'l-arazîn hazretlerindeyim. Elçi-i mûmâ ileyhe iktizâ eden cevâb ol vakit verilür. Bu vechile kendüye tefhîm oluna.

Bâ'is-i takrîr-i Maslahat-güzâr-ı Fransa[4]

Çünki mukaddemâ iş'âr olunduğu üzere mersûm Dandrino hezâr zor u zâr ile Fransa Maslahat-güzârı'ndan ahz ve Dîvân Tercemânı hânesine emâneten vaz' birle dört mâhdan ziyâde müddet anda ikāmet ü istikrâr eylediği esnâda, niçe[5] mecâlis-i müzâkerât ü muhâverât ve niçe[6] mürâselât ü takrîrâtdan sonra, beyt:

Sa'âdet zi-bahşâyiş-i Dâverest
*Ne der-ceng ü bâzûy-i zûr[7] âverest**

---

1 nazaran A : nazar M1
2 me'mûriyyete A : me'mûriyyetine M1
3 tahrîrâtımıza A : tahrîrâtımız M1
4 Fransa A : فرانسه M1
5 niçe A : nice M1
6 niçe A : nice M1
7 زور A : دور M1
* سعادت ز بخشایش داور است * نه در جنك و بازوی زور اورست = Saâdet Allah'ın bağışındandır, savaşın ve zorlu pazunun getirdiği şeylerden değildir" anlamına gelen Farsça bir beyittir.

müfâdınca[1] müteyemmenü't-tahrîr olan hatt-ı hümâyûn mefhûmu, şâmihu'l-ünf İngiltere Elçisi'ne ifâde ve nakl olundukda, yavaş yavaş yeh-pâre-i bürûdet ü huşûneti mütezâvib[2] ü mütehallil [M1 328] ve 'unf u ru'ûneti biraz mülâyemete mütebeddel olarak, birkac meclis dahi mükâleme ve bir iki def'a dahi hatt-ı hümâyûn keşîde oldukdan[3] sonra, beyt[4]:

'Ani'l-mer'i lâ tes'el ve ebsır karînehû
*Fe-küllü karînin bi'l-mukārini yaktedî**

mü'eddâsı üzere Nemçe Elçisi gûyâ tevassut birle patente ve kokarda redd olunup[5], cüz'îce celâdet-i Pâdişâhî İngiltere'ye tahrîre hâcet komayarak Dandrino, Devlet-i 'aliyye himâyetine duhûl ve Tercemân-ı Dîvân konağından çıkup, Bey-oğlu'nda hânesine vürûd [ü] vusûl eyledikde, Fransa Maslahatgüzârı'mn Re'îs Efendi'ye irsâl eylediği takrîrdir.

Sûret-i takrîr

"Devlet-i 'aliyye nezdinde emâneten tevkîf olunan Dandrino nâm şahs, dünki gün serbest olduğunu ihbâr edüp, evlâd ü 'iyâl ve eşyâsını Kuru-çeşme nâm mahalden kaldırup ve dünden berü Bey-oğlu'nda olduklarını Re'îs Efendi hazretlerine iş'âr ederim. Bu mâddeye Devlet-i 'aliyye ne vechile hıtâm vermek ister ise, Fransa ile îcâb-ı bürûdet içün bundan ahsen sûret yokdur; devleteyn beyninde mübâyenet ve infisâm-ı[6] müvâlâtı teshîl eder. Muntazar mıdır ki keyfiyyeti bana ifâde etsün, ana göre ben dahi Fransa'nın şânına ve nefsimin[7] emniyyetine medâr-ı istihsâl-i esbâb edeyim. Hâmil-i takrîrim olan Feludan** nâm Tercemân'a bir cevâb versünler" intehâ.

Bu takrîrden sonra Fransa Maslahat-güzârı Lator Moburg*** ile dahi birkaç meclis-i mükâleme tertîb ve mersûm Dandrino'nun Devlet-i 'aliyye

---

1 Sa'âdet ..... müfâdınca [Bu kısım, buraya girmesi başında "ı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.147b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A : beyt: *Sa'âdet zi-bahşâyiş-i Dâverest * Ne der-ceng ü bâzûy-i dûr âverest* müfâdınca (مقاد نجه) M1

2 mütezâvib A : mütedâvil M1

3 ve bir ..... oldukdan M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın hizâsına vr.147b'nin sol kenarına yukarıya diklemesine yazılmıştır] A

4 beyt M1 : — A

* "عن المرء لا تسئل و ابصر قرينه * فكل قرين بالمقارن يقتدى = Kişiyi sorma, arkadaşına bak! Çünkü herkes kendi arkadaşının peşine düşer" anlamına gelen Arapça bir beyittir.

5 olunup M1 : + [Bu kelime önce "olundukdan sonra" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "kdan sonra" kısmının üzeri çizilerek "up" ilâvesiyle bu şekilde düzeltilmiş görünüyor] A

6 infisâm-ı A : inkısâm-ı M1

7 nefsimin A : نسفمك M1

** Metnimizde Feludan (فلودان) gibi okunabilecek bu isimle, muhtemelen İstanbul'daki Fransızca tercümanlık yapan ailelerden Fonton, Fleurat, Dantan ailelerinden biri kastediliyor olmalıdır; bk. meselâ Alexander H. de Groot, "Dragomans' Careers", s.241-243.

*** Metnimizde adı geçen Maslahatgüzâr Lator Moburg (لاطور موبورغ), Florimond Marquis de Latour-Maubourg'tur; bk. meselâ Alexander H. de Groot, "Dragomans' Careers", s.231,237.

himâyesine duhûlünü İngiltere Elçisi gibi buna dahi tasvîb etdirerek ve bi'l-ehl te'ayyüşü içün taraf-ı mûrîden mersûma mâhiyye biner guruş ta'yîn kılınarak, elçiyân-ı mersûmânın: "Yedi mâha karîb müddet devleteyn beyninde mûcib-i tegāyür u küdûret olur" deyerek kirâren takrîr ile temdîd ü i'zâm eyledikleri mâdde-i bî-ma'nâ, hüsn-i idâre-i vükelâ' ve tedbîr-i[1] kat'iyyü'l-müfâd-ı hazret-i Şehriyâr-ı dânâ ile ahadühümâyı iltizâm ü tahkîrden müberrâ olarak, her birini ırzâ sûretiyle pezîrây-ı hüsn-i hıtâm olmağla, her birinin karâr-dâde-i merkūmeyi kabûl ve rızâlarını **[M1 329]** müş'ir verdikleri vesîka ve taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den dahi her birine verilen nemîka sûretleridir ki, ber-vech-i âtî zikr olunur.

Taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den Fransa Maslahat-güzârı'na verilan takrîr-i resmî sûretidir

Dandrino nâm şâhs, münâza'un fîh olduğundan Devlet-i 'aliyye ve asâletlü Fransa Maslahat-güzârı dostumuz ile miyânımızda bi'l-müzâkere tanzîm oluncaya kadar, nezd-i Devlet-i 'aliyye'de emâneten tevkîf olunmuşidi. el-Hâletü hâzih husûs-i mezkûrun müzâkeresine gelindikde, fîmâ-ba'd şahs-ı mersûm Devlet-i 'aliyye'nin zümre-i ra'iyyetine dâhil olup, şer' u kānûn ve işbu takrîrin me'âline[2] muvâfık hareketinde serbest olmak ve Âsitâne-i sa'âdet'den çıkmamak ve düvel-i âhar himâye vü hıdmetine dâhil olmamak ve bundan böyle Cezâyir-i seb'a Kançılaryası her ne vechile ta'rîf olunursa olunsun ve ol husûsda her kangı tarafdan bir gûne iddi'â zuhûr ederse, saltanat-ı seniyye tarafından vechen mine'l-vücûh kabûl olunmayacağından mâ'adâ, mümâna'at dahi olunmak ve Maslahat-güzâr-ı mûmâ ileyh dostumuza bundan akdem verilan nemîka istirdâd olunmak ve işbu takrîr Maslahat-güzâr-ı mûmâ ileyhin makbûlü olup, me'âli üzere tarafından dahi ri'âyet olunacağını takrîr ile beyân eylemek üzere Fransa Maslahat-güzârı dostumuz ile beynimizde karâr verilmiş olmağla, karâr-ı mezkûrun icrâsı taraf-ı saltanat-ı seniyyeden dahi te'ahhüd olunduğunu mübîn işbu takrîr-i resmî ketb ü imlâ ve Maslahat-güzâr-ı mûmâ ileyh dostumuza i'tâ olundu[3].

Taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den İngiltere Elçisi'ne verilan resmî takrîrin sûretidir

Korfalu olan Civani Dandrino* nâm[4] şahsa dâ'ir Devlet-i 'aliyye ile İngiltere ve Fransa sefâretleri beyninde tekevvün eden kîl ü kāl ve leyte ve

---

1 vükelâ' ve tedbîr-i A : vükelâ ve tedmîr-i M1
2 me'âline A : me'mene M1
3 olundu A : kılındı M1
* Metnimizde Civani Dandrino (جيوانى داندرينو) imlâsı ile yazılmış olan Giovanni Dendrino için bk. meselâ Robert Adair, *age*, II,157,163,164,192,218,221,224,225,228-230,242.
4 Korfalu ..... nâm A : — M1

le'allenin indifâ'ı niyyetiyle Devlet-i 'aliyye, hâkimü'l-memleke ve âsâyiş-i 'ibâdı tercîh zımnında devleteyn-i mezkûreteynin[1] dostu olduğundan, tarafeynin mekâdirini kesrden vikâye zımnında Dandrino'yu evlâd ü 'iyâliyle himâye-i mahsûsasına alup, şer' u kānûna muvâfık harekâtında serbest olup, [M1 330] kimesne tarafından dahl ü ta'arruz etdirmeyeceğini hâvî işbu resmî takrîr ketb ü imlâ ve hürmetlü İngiltere Elçisi dostumuza i'tâ olundu.

Fransa Maslahat-güzârı'nın Bâb-ı 'âlî'ye takdîm eylediği takrîridir

Fransa İmperatoru ve İtalya Kralı ve Reyn (رين) [=Ren/Rhein] Ümerây-ı Müttefikîni'nin hâmîsi cenâblarının Bâb-ı 'âlî'de zîr-i takrîrde muharreru'l-ism maslahat-güzârının Dandrino mâddesine dâ'ir dünki gün verilan resmî[2] takrîr makbûlü olup, zikr olunan takrîr iki mâddeyi şâmildir ki, Devlet-i 'aliyye bu iki husûsa müte'ahhiddir. Birisi re'âyâsından olan Dandrino, Âsitâne-i 'aliyye'den çıkmamak ve devlet-i âhar himâye vü hıdmetine dâhil olmamak ve şer' u kānûna[3] ve verilan takrîrin me'âline muvâfık hareketinde serbest olmak, ikincisi Cezâyir-i seb'a Kançılaryası her ne vechile ta'rîf olunur ise olunsun, ol husûsda her kangı tarafdan bir gûne iddi'â zuhûr eder ise, saltanat-ı seniyye tarafından vechen mine'l-vücûh kabûl olunmayacağından mâ'adâ, mümâna'at olunacağı takrîr-i mezkûrda muharrer olup, sâlifü'l-beyân takrîr-i 'âlîde münderic sûret, nizâm-ı Devlet-i 'aliyye ile Maslahat-güzâr-ı mûmâ ileyh beyninde bi'l-müzâkere tanzîm olunduğunu ve takrîr-i mezkûrda münderic Maslahat-güzâr-ı mûmâ ileyhe 'â'id olan mevâddı kemâl-i dikkat ü safvet[4] ile vikâye edeceğini, Maslahat-güzâr-ı mûmâ ileyh bu def'a i'lân ü beyân eylediği ve mâdde-i mezkûreye 'â'id olup, mâh-ı cumâdelûlânın yirmisi◊ târîhinde verilan takrîri i'âde eylediği takrîridir ki, Bâb-ı 'âlî'ye resmen takdîm olundu, intehâ.

Bu mazmûnda İngiltere Elçisi dahi bir takrîr i'tâ edüp, maslahat-ı mezkûre bu vechile gücile pezîrây-ı intihâ oldu; *ve ilallâhi'l-iştikâ***.

Keşf-i 'arsa-i Bâb-ı 'âlî ve nasb-ı Emîn-i Binâ

Şerâre-pâş-ı nukat-ı tahrîr ve dûd-efşân-ı midâd-ı tastîr olarak güzâreş-pezîr olduğu üzere mukaddemâ muhterik-ı eydî-i[5] 'udvân olan Bâb-ı 'âlî'nin

---

1 mezkûreteynin A : مذكوريتنك M1
2 resmî A : resm-i M1
3 kānûna A : kānûn M1
4 safvet A : صفوت M1
◊ 20 Cumâdelûlâ 1224 = 3 Temmuz 1809 Pazartesi.
** "و الى الله الاشتكا = Şikâyetimiz ancak Allah'adır" anlamına gelen Arapça bir cümledir.
5 tahrîr ..... eydî-i A : — M1

'arsası, metrûk-i zemîn-i nisyân olmak ve böyle kalb-i 'ârif gibi vîrân kalmak, mâ'il-i i'mâr olan tab'-ı hazret-i Şehriyârî'ye nâ-muvâfık olup, lâkin cüz'îce zemândan berü gerçi semere-i devr-i sâbık **[M1 331]** olan hazâ'in-i[1] Beytülmâl'de fıkdân, tecdîd-i bünyânını mu'avvak[2] olmuş ise de, bâ-'avn-i hazret-i Mennân tedâbîr-i hikmet-nazîr-i Şehenşâh-ı cihân'la emvâl-i mîriyyede rûz-be-rûz vüs'at ü efzâyiş nümâyân ve mesârif-i külliyye-i seferiyyeden ba'zı fazla zuhûru dahi müstebân olarak, bu esnâda Bâb-ı 'âlî 'arsasına vaz'-ı[3] esâs-ı bünyân olunmağa irâde-i Şâhâne müte'allık olmağla, çend vakitden berü mühendisân ve mi'mârân ve üstâdân-ı kârgîryân ve neccârân resm ü tarhına i'mâl-i zür'ân-ı ezhân ve ta'mîk u tahkîk-ı mesârif-i lâzimesine terhîl-i şâkūl-i im'ân ederek, bin sekiz yüz-iki bin kîse sularında irâ'e eyledikleri, resm-i pesendîde üzere itmâm olunabileceğini keşf-i evvel ile tahmîn eylemeleriyle, işbu mebde'-i sâl-i ferhunde-fâl olan şehr-i muharremü'l-harâmın onuncu gününde◊ umûr-i ebniyede vukūfu nümâyân olan hâcegân-ı Dîvân-ı mu'allâ-'ünvândan Hüseyn Efendi Emîn-i Binâ ta'yîn olunup, ba'de-ezîn tedârük-i levâzimât-ı binâ ve tesviye-i zemîn olunarak, çend rûz murûrunda Ser-müneccimîn Râkım Efendi tarafından beyt-i râbi'i burc-ı sâbite muntabı' ve kamer, burc-i şarkî olan[4] Sevr'den nâzır-ı hâne-i râbi' olarak istihrâc etdirilan zâ'içe-i[5] tâli' üzere vakt-i mes'ûd-i muhtârda vaz'-ı esâs pây-dâr olundu*.

Def'-i murûr-i Donanma-yı İngiliz be-Bahr-ı siyâh

Bundan akdemce Fransalu'nun Rusyalu'ya Leh diyârı dâhilinde galebe-i külliyyesi, Rusyalu'yu Fransalu ile musâlahaya mecbûr ve muhtâc-ı kabûl-i tekâlîf-i menfûr eylediği, Rusyalu'nun İngilterelü ile bir müddet berây-ı maslahat kat'-ı rişte-i sulh u musâfât ile İngilterelü'ye i'lân-ı muhâlefât ve Fransalu ile nâ-çâr 'akd-i râbıta-i ittifâkāt eylemesini müntic olmağla, İngilterelü dahi Ak-deniz'de eline[6] geçen harbî ve tüccârî sefâyin-i Rusya'yı ahz ü giriftâr, hattâ mukaddemâ Boğaz açığında Donanma-yı hümâyûn ile ceng eden Rusya donanmasının mecmû'unu zabt ile Malta'ya irsâl ü tesyâr eylediğinden mâ'adâ, bu esnâda Bahr-ı Baltık'da kâ'in tersânesini ihrâka niyyet ve bir taraf-

---

1 hazâ'in-i M1 : خزائن A
2 bünyânını mu'avvak A : bünyânına muva[ff]k M1
3 vaz'-ı A : [va]z'-ı M1
◊ 10 Muharrem 1225 = 15 Şubat 1810 Perşembe.
4 şarkî olan M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.149a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A
5 zâ'içe-i A : zâ'ice-i M1
* "Keşf-i 'arsa-i Bâb-ı 'âlî ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,183'te kaydedilmiştir.
6 eline A : önüne M1

dan dahi Kara-deniz'e Halîc-i Âsitâne'den sebkat ederek, [M1 332] ol tarafda olan donanmalarına dahi îsâl-i hasâret etmeğe kasd u 'azîmet etmekle ve Devlet-i 'aliyye ile İngilterelü musâlahası 'akabinde bu murûr mâddesine[1] dâ'ir murahhaslar beyninde ba'zı müzâkerât sebkat etmekle, şimdi Kara-deniz'e donanma imrârı husûsu Devlet-i 'aliyye'nin rızâsına ta'lîk[2] olunarak, Ak-deniz cânibindeki İngiltere donanmaları başbuğu tarafından Âsitâne-i 'aliyye'de mukîm İngiltere Büyük Elçisi'ne tahrîr olunmağla, ol dahi Baş Tercemânı'nı kumandan-ı mûmâ ileyhden vürûd eden kağıdın bir sûret-i mütercemesiyle Bâb-ı 'âlî'ye irsâl ve donanma-yı mezbûrun gelüp, yahûd gelmamesine dâ'ir Devlet-i 'aliyye'nin şimdi murâdı ne olduğunu su'âl eyledikde, Re'îs Vekîli Mazhar Efendi: "Benim bu mâddeye dâ'ir kat'â ma'lûmâtım olmamağla, efendilerimize su'âl olunmağa muhtâcdır" deyü[3] cevâbını bir iki gün te'hîr ve bu esnâda mâdde, huzûr-i fâ'izu'n-nûr-i Şâhâne'ye 'arz ü takrîr olundukda, Pâdişâh-ı âgâh ve Şehinşâh-ı bâ-intibâh hazretlerinin ahvâl-i düvel ü milel mazbût-ı ketîbe-i usûlü'l-hükm-i kalb-i sa'âdetleri, husûsan İngilterelü ile Rusyalu beyninde ez-kadîm mütedâvel olan mesâ'il-i hiyel, mukayyed-i şâhnâme-i eyyâm-ı saltanatları olmağın, *"el-Münâfikūne ve'l-münâfikātü ba'zuhum evliyâ'u ba'z"** mısdâk-ı 'ibret-intibâkı mûcebince bu mu'âdât-i sûriyyenin 'âkıbeti mebniyyün 'ale'l-fesâdât olacağına *"el-Mülûkü mülhemûn"*** vefkınca muttali' olmalariyle, bir üslûb-i hakîmâne-i Pâdişâhâne ile bi-hamdillâhi Te'âlâ vahîmü'l-'âkıbe olacağı meczûm-i 'ukalâ olan bu beliyye-i 'uzmâ, Devlet-i 'aliyye üzerinden mündefi' oldu.

Ve fi'l-vâki' çok geçmeyüp İngiltere ve Rusya devletleri beynindeki ihtilâf-ı sûrî, i'tilâfa mün'atıf ve ittifâk-ı hafî vü kadîmi, yine zâhir u münkeşif oldukda, ashâb-ı insâf kemâlât-i Şehriyârî'yi mu'terif oldular.

İmdi zikr olunan tahrîr u takrîr ve cevâbı olarak şeref-bahş-ı mevki'-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-i mevhibet-semîr, şâyân-ı[4] dikkat mevâddan olmağla, kayd u tahrîr olundu.

---

1 'akabinde bu murûr mâddesine M1 : + [Bu kelimeler, metinde üzeri çizilen "'akabinde bu mâddelere" yerine buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.149a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

2 ta'lîk A : te'alluk M1

3 deyü A : Ve bu M1

* "المنافقون و المنافقات بعضهم اولیاء بعض" = Münâfık erkekler ve münâfık kadınlar birbirlerinin dostudurlar" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, et-Tevbe 9/67. âyetin başlarında yer alan ve yaklaşık aynı anlama gelen *"el-Münâfikūne ve'l-münâfikātü ba'zuhum min ba'z* = المنافقون و المنافقات بعضهم من بعض = Münâfık erkekler ve münâfık kadınlar (sizden değil) birbirlerindendir" kısmından hareketle söylenmiş gibi gözüküyor.

** "الملوك ملهمون" = Padişahlar (Allah'ın) ilhâmına mazhar olmuş kimselerdir" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

4 şâyân-ı A : şâhân-ı M1

Sûret-i takrîr-i Elçi-i İngiltere

Ak-deniz'de İngiltere Devleti sefâyininin üzerine Ser'askerlik me'mûriyyetiyle me'mûr **[M1 333]** olan rütbetlü Lord Kolonor[1] nâm İngiltere Başbuğu tarafından hâlâ Der-sa'âdet'de mukîm rağbetlü İngiltere Büyük Elçisi Mösyö Ader[=Adair]'e bu def'a gelan bir kıt'a resmî kağıdın tercemesidir. Ve Minorka Cezîresi açığında mâh-ı teşrîn-i evvelin◊ altısında tahrîr olunmuşdur ki mülahhasdır.

Sûret-i tahrîr-i Kumandan

Mezkûr bundan akdem hazîranın on iki ve on dört◊ târîhleriyle tarafımızdan tahrîr olunan kağıdlarımız vâsıl olup, Devlet-i 'aliyye'nin donanmasıyla murâfakaten[2] bir takım İngiltere beylik sefâyininin Bahr-ı siyâh cânibine 'azîmet ile Cezîre-i Kırım üzerine[3] savlet eylemeleri tedbîri husûsunda iş'âr olunan vesâyânıza ittılâ'-ı me'mûrânemiz şâmil oldu. Bu mâdde tarafımızdan ifhâm olunduğu esnâda, ma'iyyetimde me'mûr sefâyinden bir takım gemi, Venedik Boğazı cânibine ve birkaç sefîne Tiryeste'de lengerendâz olan Rusya tekneleri üzerine ve bir küllî takım dahi Anapolitan sevâhili semtine ifrâz ü isbâl olunmuş olduğundan ve Fransalu'nun[4] Tulon Limanı'nda günden güne kuvvet-i bahriyyesi terakkî bulmakda olmak takrîbiyle[5] tahrîr u tavsiyeniz üzere icrây-ı merâsim-i tevâfuka vüs' u mecâlimiz olmamağla, ol husûsun 'avkına bâdî olmuşidi. Lâkin gerek târîh-i mezkûrda, gerek andan mukaddem mâh-ı martın târîhiyle gelan tahrîrâtınızda îrâd ü ikdâm olunduğu üzere, devletimiz tarafından bu def'a Kara-deniz cânibine tesyâr olunmak içün bir takım gemi ta'yînine ibtidâr olunur ise, zikr olunan gemilerin Boğazhisârı'ndan murûruna mümâna'at olunmamağı ve hîn-i vürûdlarında dostâne mu'âmele olunmalarını hâvî fermân[6] yedimizde bulunmak münâsib görülmekden kat'-ı nazar, bu def'a Fransa[7] donanması bir takrîb Tulon Limanı'ndan çıkup on yedi kapak kaldırır gemi ile dokuz pâre firkateynden 'ibâret olarak 'azîmeti ne tarafa olduğu henûz ma'lûm değildir. Moskovlu[8] ile ittifâkları takrîbiyle[9] ihtimâldir ki Bahr-ı sefîd Boğazı cânibine râhî ola. Bu takdîrce beher-hâl bi'n-nefs niyyet ü 'azîmetim verâsına düşüp ahz-ı **[M1**

---

1 Lord Kolonor : لودر قولنورور A : Lord قولنورور M1. Metnimizde Lord Kolonor (لودر قولنورور) gibi okunabilecek bu kelimelerle, İngilizce'de başbakan, bakan, şansölye gibi anlamlara gelen Lord ünvanlı "Chancellor" kastediliyor olmalıdır.

◊ 6 Teşrîn-i evvel 1224 = 9 Ramazân 1224 = 18 Ekim 1809 Çarşamba.

◊◊ 12-14 Haziran 1224 = 11-13 Cumâdelûlâ 1224 = 24-26 Haziran 1809 Cumartesi-Pazartesi.

2 murâfakaten A : murâfakata M1

3 üzerine M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "sevk u" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

4 Fransalu'nun M1 : Françelü'nün A

5 takrîbiyle A : tekarrubuyla M1

6 fermân M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaretiyle sonradan satırın üstüne yazılmıştır] A

7 Fransa M1 : Françe A

8 Moskovlu A : Rusyalu M1

9 takrîbiyle A : tekarrubuyla M1

334] intikāma ikdâm etmek olmağla, fermân-ı 'âlî-i müşârun ileyhin yedimde bulunması bu yüzden dahi nâfi' olmak hasebiyle, bu tedâbîr-i dostâne-i ihtiyâtiyyeden olan nükte-i hafiyye-i gayûrânenin Bâb-ı 'âlî'ye muhlisâne ve mahremâne 'arz u îrâdı[1], 'uhde-i himmetinize muhavveldir.

Sûret-i takrîr-i 'âlî

Dünki gün İngiltere Tercemânı Bâb-ı 'âlî'ye gelüp, Ak-deniz'de olan İngiltere donanmasından bir takım donanma[2] celb ve Donanma-yı hümâyûn ma'iyyetiyle Kara-deniz'e imrâr ve Rusyalu 'aleyhine i'mâl olunmak husûsları bundan akdem 'akîb-i musâlahada bu tarafda olan İngiltere Elçisi'yle müzâkere ve keyfiyyet ol vakit elçimiz tarafından Ak-deniz'e me'mûr İngiltere Donanması Başbuğu tarafına tahrîr olunmuş olduğu ve ol vakit ma'iyyetinde sefâyininin kılletine binâ'en göndermamiş ise de, şimdi Başbuğ-i mûmâ ileyh bir takım donanma ifrâz edüp celbi Devlet-i 'aliyye'nin matlûbu ise, hafî bir kıt'a fermân ısdâr u irsâlini ve Ak-deniz Boğazı'na lede'l-vürûd mümâna'at olunmamak üzere başka fermân verilmesini ifâde ve: "Başbuğumuzun elçiye gelan kağıdının sûreti dahi budur" deyerek bir kağıd ibrâz etmekle, manzûr-i hümâyûnları buyurulmak içün 'arz u takdîm olundu. Re'îs Vekîli Efendi kulları benim bu mâddeye dâ'ir hiçbir[3] gûne ma'lûmâtım yokdur. Ancak ifâdenize nazaran[4] bu mâdde mukaddemâ İngilterelü ile 'akîb-i[5] sulhda müzâkere olunmuş ve ol vakit lüzûmu farz olunsa, matlûb hâsıl olmadığından, şimdi ol vakit fevt olup mevsim-i şitâ dahi olmağla, lüzûmu kalmamış idiği zâhir olduğuna nazaran, bu sûreti Elçi Bey bilüp, şimdilerde Devlet-i 'aliyye'ye donanmanın lüzûmu olmadığını Başbuğ'a yazmak iktizâ eder. Ve husûsan: "İşbu müzâkereye dâ'ir ma'lûmâtım olmadığı îrâd olunmağla, efendilerimize ifâde olunup cevâbı verilür" deyü beyân etmiş olduğu, muhât-ı 'ilm-i 'âlî buyuruldukda fermân şevketlü pâdişâhımındır. Ve Tulon Limanı'ndan hurûc eden Fransa donanması, İngilterelü tarafından münhezim olmuş [M1 335] olduğunu, İngiltere Elçisi Firengiyyü'l-'ibâre bir kıt'a kağıd takdîmiyle ihbâr etmekle, kağıd-ı mezkûr terceme etdirilüp, ol dahi ma'rûz-i huzûr-i Şâhâne oldu.

Sûret-i hatt-ı hümâyûn ki be-bâlây-ı takrîr-i mezkûr keşîde[6] şud

Kā'im-makām Paşa[7], İngilterelü'ye dâ'ir kağıdın me'âlini câmi' işbu iki bend takrîrin mefhûmu ma'lûmum oldu. Re'îs Vekîli'nin verdiği cevâb ye-

1 îrâdı A : imrârı M1
2 takım donanma A : takımını M1
3 hiçbir A : hicbir M1
4 nazaran A : — M1
5 'akîb-i A : 'akab-i M1
6 keşîde A : keşîd M1
7 Paşa M1 : + [Bu kelimeden sonra metinde bir kelimelik yer boş bırakılmıştır] A

rindedir. Selefi Vahîd Efendi bu husûsu hîn-i musâlahada tîz-fehmlik dâ'iyesiyle der-meyân eylemiş olup, mecâlis-i meşveretde tervîc tarafını tercîh eylemiş ise de, hayr-hâhân-ı devletim men'i tarafını tasvîb eylemişler idi. İmdi Re'îs'in verdiği cevâbı esâs ederek, lâzım gelanler ile bi'l-müzâkere hüsn-i ta'bîr serdiyle İngiltere donanmasının gelmamesi tarafına râbıta verile*.

İngiltere Elçisi'nin Garb Ocakları'na dâ'ir takdîm eylediği varakadır

Bu def'a İzmir'e gelan İngiltere beyliklerinden Pılaris (پیلارس) [=Polaris] tesmiye olunur firkateyn gemisine süvâr olan kapudandan İngiltere Elçisi'ne vürûd eden varakadır ki, Bâb-ı 'âlî'ye takdîm olunur: "Korfa sularından hîn-i infisâlimizde kıralımızın kabza-i istîmân ü ihtimâsına dâhil olan Cezâyir-i seb'a-i müctemi'adan Zanta ve Kefalonya'da kâ'in ceneral ve kumandan dostlarınızdan vâki' olan me'mûriyyetime binâ'en taraf-ı sefîrânenize inhâ olunur ki, Zanta ve Kefalonya cezâyiri ehâlîsine müte'allık tüccâr tekneleri şimdiye kadar kâr u kisblerinden mu'attal kalup, envâ' rahneye dûçâr olmuşlar iken, bu def'a kendi hâllerinde arzû-yi ticâretle geşt ü güzâra râgıb ve recâ-mend-i izn ü emân olup, mücerred Ocak korsanları tarafından dahl ü te'addîden havf ü vesveseleri derkâr olmakdan nâşî, Devlet-i 'aliyye ile İngilterelü beyninde metîn ü üstüvâr müvâlât muktezâsınca, mersûmûnun mezbûr korsan gemileri ta'arruzundan sıyâneten yedlerine evâmir-i şerîfe ihsâniyle te'mîn ü tevakkîleri husûsuna müsâ'ade buyurulur ise, bâ'is-i mahzûziyyet ve muvâfakat-ı kā'ide-i mahabbet olunacağını Bâb-ı 'âlî'ye dostâne 'arzımız mültemesdir". **[M1 336]**

Ahvâl-i Âsitâne

Bu esnâda kıllet-i zehâyir sebebiyle Âsitâne-i 'aliyye içün beher keyli yedişer guruşa buğday ve üçer buçuk guruşa arpa iştirâ ve rahmen li'l-fukarâ hıntanın kîlesi üçer ve şa'îrin[1] ikişer guruş takdîr olunarak, her keyl-i mahlûtî beş guruş bir rub'a olur[2] iken, yüz pâreye[3]** furunlara tevzî' u i'tâ olunmağla, beher tertîbi kırkar bin kîleden 'ibâret olan her bir tertîbde mîrî elli beşer bin guruş mütezarrır olup, bu hisâb üzere seksan dirhem etmek bir pâreye olmak üzere[4] muntazam oldu ise dahi, furunların önü be-gāyet müzdehim oldu. Ve

---

* **"Def'-i murûr-i Donanma-yı İngiliz** .... verile" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,149-151'de kaydedilmişdir.

1 şa'îrin A : şa'îr M1

2 olur A : alınur M1

3 her keyl-i ..... pâreye M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek vr.151a'nın sol kenarına yukarıya diklemesine yazılmışlardır] A

** Metnimizden alınmakla beraber *Târîh-i Cevdet*, IX,173'te ekmeğin fırınlara yüz pâreden değil "dört guruş beş pâreye" tevzî' edildiği yazılıdır.

4 bir pâreye olmak üzere A : + [Matbû nüshada birkaç kelimelik yer boş bırakılmıştır] M1

ekser 'aceze makūleleri etmek alamayup, bî-nân ve ac ve nâ-tüvân kalmağla ve ba'zılar furunlarda altmış ve elli dirhemden çıkar olmağla ve ba'zı insâfsızlar dahi furunlardan tegallüble ziyâde etmek alup, 'aceze makūlelerine ikişer kat behâsına satmağa başlamağla, bi'l-âhıre iki keyl-i mahlût sekize[1] hisâbiyle ve ellişer dirhem bir pâreye etmeği tenzîl ile bundan nâkıs bey' eder olursa, katl olunmak üzere etmekciler esnâfı te'ahhüd ederek tanzîm olunup, gerçi etmek bulunur oldu. Lâkin mîrînin beher tertîbinde hasâreti doksan bine vardı. Ve bu esnâda Hâce-bey İskelesi tarafından[2] ba'zı müste'men sefîneleriyle zahîre nakli mümkin olmağla, Kırım ve Hâce-bey taraflarına zahîre celbi içün otuz kırk kadar Firenk tüccârı sefâyinine Kara-deniz cânibine gitmeğe ruhsat verilüp, lâkin tama' sebebiyle ba'zı kimseler bunu zâd-ı ganîmet 'addiyle zahîre celbine giden gemilerle üzüm ve şerâb gibi nesnelerden kat'-ı nazar, mühimmât-ı harbiyye götürmeğe[3] başladılar. Hattâ ba'zı kalyoncu çavuşları, bir Fransız tüccârından küllî rişvet alup, güherçile ve kükürd gibi külliyyen memnû' ba'zı eşyâ yüklü birkaç sefînelere duhûl ile gûyâ me'zûn sûretinde Boğaz'dan hîle ile ihrâc ve alargadan çıkup 'avdet eylediler ise de, mezbûr sefîneler giderler iken furtunaya tesâdüf etmekle, biri ve ikisi her ne hâl ise Kırım tarafına sebkat, lâkin birisi nâ-çâr girü Boğaz'dan içerüye **[M1 337]** duhûl ve 'avdet edüp keyfiyyet ma'lûm oldukda, bâzergân Fransa Elçisi'ne teslîm ve çavuşların bulunmasına ihtimâm-ı 'azîm olundu.

Ve min-ba'd zehâyir içün Kara-deniz'e sefîne irsâli, taraf-ı Şâhâne'den mü'ekkeden memnû' olup, Anadolu sevâhilinden ve Bergos[4] İskelesi'nden zehâyir getürmek üzere Kapan Nâ'ibi'nin tezkiresiyle gidecek kapan sefînelerinden ve odun ve kömür ve keraste nakliyle me'lûf âmed-şud olan kayıklardan başka, gerek müste'men ve gerek sâ'ir Avrupa tüccârı sefâyininin Boğaz'dan salıverilmameleri ve Boğaz'ı dikkatlü sedd eylemeleri husûslarına tekrâren irâde-i seniyye sudûriyle, mukaddemki fermânı mü'ekked, Kapudan Paşa'ya fermân sudûr eyledi.

Ve sâ'ir mahallerden himmet-i Pâdişâhî ile berren ve bahran zahîre celb olunarak ve mahallerinden altışar yedişer guruşa iştirâ ve tüccâr ve mîrî sefîneleriyle nakl olunarak ve her bir tertîbde ceyb-i hümâyûndan yüz ellişer kîse akça verilerek it'âm-ı 'ibâda ihtimâm buyuruldu*.

Âmeden-i hedâyâ ez-canib-i Cezâyir-i Garb

Cezâyir-i Garb Ocağı tarafından bundan akdem ber-mûceb-i resm-i kadîm tebrîk-i cülûs-i meyâmin-'amîm takrîbiyle 'arz-ı 'ubûdiyyet-i kadîme

1 sekize A : sekizer M1
2 tarafından A : + ve M1
3 götürmeğe A : getürmeğe M1
4 Bergos A : Yergos (يرغوس) M1
* "**Ahvâl-i Âsitâne** ..... buyuruldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,173-174'te kaydedilmiştir.

ve ibrâz-ı bendegî-i müstedîm zımnında tasmîm eyledikleri ekserî emti'a-i erâzî-i[1] Ocağ-ı Şâhâne'den 'ibâret hedâyây-ı memleket [ile] mahmûl bir Cezâyir Ocağı sefînesi vürûd etmekle, mâh-ı merkûmun yirmi beşinci gününde[◊], *"el-'Abdü ve mâ yemlikühû kâne li-mevlâhu"** kā'idesince, hedâyây-ı âtiyyü'z-zikr ile zarâ'at-nâmelerini Rikâb-ı kâm-yâb'a 'arz u takdîm eylediler.

Hedâyây-ı mezbûre defteri budur: Bir re's esb-i nâdiru'l-emsâl ve altûn ile masnû' u murassa' bir esb takımı ve bir şâh-vâr incü tesbîh ve bir zî-kıymet pırlandı hâtem ve bir murassa' altûn sâ'at ve bir murassa' altûn kutu ve ikisi altûnla müzeyyen ve ikisi mercânlu Cezâyir-kârî dört 'aded tüfeng ve altûnla masnû' bir çift murassa' tabanca ve bir murassa' altûn yatağan bıçağı ve bir murassa' altûn vezne kîle ve üç 'aded mercân-ı ahmer tesbîh ve iki 'aded 'anber-i eşheb **[M1 338]** tesbîh ve altı 'aded sırma saçaklı serîr mak'adı ve üç 'aded Cezâyir-kârî gayret kuşağı ma'a palaska ve beş 'aded Cezâyir-kârî zerdûz makdem[2] ve üç 'aded Cezâyir-kârî kemer ve beş 'aded Akrî ihrâm ve beş 'aded beyâz ihrâm ve beş 'aded Tilimsân ihrâmı ve beş 'aded Cezâyir ihrâmı[3] ve beş 'aded elvân ihrâm ve dört 'aded arslan postu ve dört 'aded kaplan postu ve bir re's harem ağası ve iki re's papağan ve iki re's kebîr ve üç re's sagîr beş arslan ve iki re's kaplan ve dört re's ceylân ve üç re's devekuşu ba'de'l-'arz, hedâyây-ı mezbûreyi getürenlere 'alâ merâtibihim 'atâyây-ı girân ve nevâzişât-ı firâvân buyuruldukdan mâ'adâ, Ocağ-ı mezbûra taraf-ı Şâhâne'den envâ'-ı mühimmât ihsân olundu ki defteri budur.

Ber-mûceb-i sûret Top-hâne-i 'âmire'den i'tâ buyurılan mühimmât: Bir kıt'ası dokuz çapında ve on altı karış tûlünde ve bir kıt'ası beş çapında ve yine on altı karış tûlünde ve dört kıt'ası yine beş çapında ve sekiz karış tûlünde ve bir kıt'ası üç çapında ve yirmi bir karış tûlünde yedi 'aded balyemez top ve yedi çapında altı karış tûlünde iki kıt'a 'obüs topu ve on dört çapında dört karış tûlünde altı kıt'a kolonborna topu ve üç bin 'aded ecnâs-i kutrda yuvarlak; Humbara-hâne'den i'tâ buyurılan altmış beş çapında bir kıt'a hâven[4] ve yüz 'aded humbara dânesi; Cebe-hâne-i 'âmire'den i'tâ buyurılan bârût-i[5] siyâh iki yüz kantar, tîmûr-i hâm iki yüz kantar; Tersâne-i 'âmire'den i'tâ buyurılan destemoralık ağac yirmi 'aded, forçone[6] ağacı yirmi 'aded, hâm kendir iki yüz kantar, katran iki yüz kantar, firkateyn gemi bir 'aded[7],

---

1 erâzî-i A : erâzî-yi M1

◊ 24 Muharrem 1225 = 1 Mart 1810 Perşembe.

* "العبد و ما يملكه كان لمولاه = Köle ve sahip olduğu malların hepsi efendisine aittir" anlamına gelen ve hukûkî bir kuralı ifâde eden Arapça cümledir.

2 makdem M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "ve kuşak" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

3 ve beş 'aded Cezâyir ihrâmı A : — M1

4 hâven A : havan M1

5 bârût-i M1 : bârûd-i A

6 forçone (فورچنه) A : forçote (فورچته) M1

7 'aded M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "def'a" gibi okunabilecek bir kelimenin üzeri karalanmıştır] A

korsandan alınan dîğer kebîr gemi bir 'aded, eşyây-ı mezbûrenin cümlesini kabz ve bir müddet dahi Âsitâne-i 'aliyye'de meks ü râhatdan sonra memnûn-i ihsân-ı Şehinşâh-ı cihân olarak vilâyetleri tarafına 'azîmet eylediler*.

Vak'a-i garîbe der-meyân-ı 'Ali Paşa ve İbrâhîm Paşa

Mukaddemâ kalem-zede-i zikr u îmâ kılındığı üzere Avlonya Mutasarrıfı Vezîr İbrâhîm Paşa ile **[M1 339]** Yanya Mutasarrıfı Vezîr Tepedelenli 'Ali Paşa miyânında tehaddüs eden münâfesenin def' u tasfiyesi zımnında 'Abdülkerîm Bey irsâl olunup, lâkin husûs-i mezkûr pezîrây-ı intizâm olmadığından, her birine nush u pendi müştemil şeref-sudûr olan hatt-ı hümâyûn mazmûnunu şâmil Rikâb-ı müstetâb'dan tekrâren evâmir-i[1] şerîfe ısdâr u irsâl ile fesâdın teskîn ve kazânın[2] nizâmına ikdâm ü ihtimâm buyurulmuşiken, bu esnâda *"es-Semekü'l-kebîru ye'külü's-sagîra"*** muktezâsınca, 'Ali Paşa varup İbrâhîm Paşa'yı ahz ve getürüp Yanya'da habs eyledikden sonra, vârid olan kā'imesinde gûyâ ki İbrâhîm Paşa'nın harekât-ı nâ-becâsından nâşî, haşerât üzerine hücûm etmekle, bu gûne şûriş ü fesâd peydâ olduğunu istimâ' eyledikde, gayret-i karâbet-i sıhriyye muktezâsınca varup müşârun ileyhi haşerâtdan tahlîs ve Yanya'ya getürmüş olduğundan bahsle, tebri'e-i zimmetini iş'âr ve gûyâ tahrîkden bî-haber olduğunu ifâde vü tezkâr eylemekle, kā'ime-i merkûme Rikâb-ı kamer-tâb'a 'arz u takdîm olundukda, mazmûnunun mazhar-ı sırr-ı *"Yekūlûne mâ lâ yef'alûn"**** olduğu mülhem-i kalb-i Şehinşâh-ı rub'-meskûn olmağla, sûreti 'Ali Paşa'ya irsâl olunmak içün vech-i âtiyyü'l-beyân üzere bir mufassal ve meşrûh hatt-ı hümâyûn-i 'ibret-nümûn, şeref-bahş-ı ma'raz-ı cevâb-ı bâ-savâb oldu ki, erbâb-ı basara göre yalnız ana nazar, mübîn-i kemâlât-i Şehriyâr-ı hükm-perverdir.

Sûret-i hatt-ı hümâyûn

'Ali Paşa'nın ve Mübâşir'in musaddık olan 'arîzaları manzûrum olmuşdur. Mefhûm-i tahrîrât irâde-i hümâyûnumu lağv edüp, yine kendi sözünü ibkādan 'ibâret olmağla, istimâ'a sâlih değildir. Vüzerânın vücûd-i hümâyûnumdan cüz' 'idâdından ma'dûd olup, ulu'l-emr[3] olan veliyy-i

---

* **"Âmeden-i hedâyâ ez-canib-i** ..... eylediler" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,171-172'de kaydedilmiştir.

1 tekrâren evâmir-i A : tekrâr ve emr-i M1

2 fesâdın teskîn ve kazânın M1 : + [Burada yer alan "fesâdın" ve "ve kazânın" kelimeleri buralara girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

** "السمك الكبير ياكل الصغير = Büyük balık küçük balığı yutar" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

*** "يقولون ما لا يفعلون = Yapmadıkları şeyi söylerler" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, eş-Şu'arâ 26/226. âyetin baş tarafından bir kelimenin yer verilmediği kısmıdır.

3 ulu'l-emr A : uli'l-emr M1

ni'meti sâyesinde mümtâz ü mahsûdü'l-akrân ve kesb eylediği irtifâ'-ı şânın edây-ı şükrü zımnında infâz-ı emr-i Pâdişâhî'ye ez-dil ü cân sarf-ı makdûr eylemek vâcibe-i zimmetleri iken, şimdi itâ'at lafzı[1] murâd kağıdlar üzerine yazılur olup, anınla lafzan dahi tahrîk-i lisân [M1 340] olmamışdır. Benim irâdemde şer' u kānûna mugāyir tekâlîf-i bâride yokdur ki, kendiye girân gelüp, ser-keşliğe mecbûr ola. İbrâhîm Paşa 'aleyhine sû'-i kasd zımnında tecemmu' eden haşerâtın eyâdî-i tegallübünden müşârun ileyhi alup, mahall-i âhara nakle iktidârı olan âdemin murâdı ıslâh-ı zâtü'l-beyn olsa, def'-i nizâ'la mahallinde ik'âda dahi muktedirdir. İbrâhîm Paşa'nın harekât-ı nâ-ber-câsı var ise, karâbet-i sıhriyye gayreti olunduğu hâlde ba'zı vesâyâ serdiyle bir usûl-i haseneye bend ve bâ'is-i fitne vü fesâd olan tevâbi'ini tard u teb'îd ve ehâlî ile beynehümâlarını te'lîf ile 'avdet iktizâ eder idi. Vüzerânın 'ünvânında "Müdebbirü umûri'l-cumhûr bi'r-re'yi's-sâ'ib" deyü ma'nûn olması, ancak bu makūle vukū' bulan ihtilâli tasfiye ve nâmûs-i saltanatı ikmâle sa'y ü gayret eylemesi içündür. Ber-muktezây-ı takdîr-i Sübhânî bi'l-irsi ve'l-istihkāk nâm-ı Husrevâne'mi[2], *"İnnâ ca'alnâke halîfeten fi'l-arzı"** nass-ı celîliyle müsemmâ buyuran Mu'tı'l-mülk hazretleri, sâye-i zîr-i himâyemde müstazıll 'ibâdullâhın tesviye-i umûrlariyçün şer' u kānûna mutâbık emr u nehyi dahi zât-ı Hılâfet-me'âb'ıma[3] mukarrer u mukalled eylemişdir. Bu takdîrce *"Etî'ullâhe ve etî'u'r-Resûle ve uli'l-emri minküm"*** mazmûn-i şerîfine îmânı olan, irâde-i 'aliyyemin hılâfı harekete ictisâr eylemez. Kendi kā'imesinde: "Bundan sonra dâr-ı dünyâda çâkerlerine bir şey' lâzım değildir" ta'bîriyle izhâr eylediği itâ'atde sâdık ise, İbrâhîm Paşa'yı kemâ fi's-sâbık makarr-ı hükûmetine ik'âd etdirir, kendüye olan hüsn-i 'akîdeme istihkâm vermiş olur. Ve illâ: "Karîb ü ba'îd ol havâlîde vukū' bulan münâza'âtın cümlesi müşârun ileyhin tahrîkiyl-n eylemiş olmam. Mâl-ı mudahharı ile kesret-i tevâbi'ine mağrûren nefsine mağlûb olmasun. Bu etvâr-ı nâ-matbû' kendiden hiç[4] me'mûl değil idi. İşte irâdemi tafsîlen beyân eyledim. İşbu hatt-ı hümâyûnumu tarafına tahrîr u irsâl edesin. Cevâbına muntazırım, emrimle 'âmil olsun, hılâfına harekete ısrâr eylediği sûretde ba'zı umûr[5], umûr-i sâ'ireye takdîm olunmak de'b-i kadîm-i mülûkdür.

Bu mantûk [M1 341] üzere emr-i 'âlî irsâl ve Kerîm Bey'e dahi: "Senden rüşd ü reviyyet me'mûl iken me'mûlün hılâfı ve sadâkatin mugāyiri

---

1 lafzı A : lafzını M1
2 Husrevâne'mi M1 : Husrevân'ımı A
* "انا جعلناك خليفة في الارض = Biz seni yeryüzünde (senden öncekilerin yerine) hükümdâr yaptık" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Sâd 38/26. âyetin başlarında yer alan ufak bir kısımdır.
3 Hılâfet-me'âb'ıma A : Hılâfet-me'âb'a M1
** "اطيعو الله و اطيعو الرسول = Allah'a ve Peygamber'e itâat edin!" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, en-Nisâ 4/59. âyetin baş taraflarında yer almaktadır.
4 hiç A : hic M1
5 umûr A : — M1

müşârun ileyhin tahrîrinin 'aynını yazup irsâl eylemeniz, bâ'is-i istigrâb ve mûcib-i tekeddür-i hâtır-ı Şâhî olmuşdur" deyü tevbîhâne tahrîrât-ı Kā'im-makāmî isbâl olundu*.

Te'kîd-i muhâfaza-i Boğaz-ı Bahr-ı sefîd

Çünki bundan akdem ketb ü kaydı mültezem olduğu üzere İngilterelü, Devlet-i 'aliyye ile kadîmî dostânî olmak lafızlarıyla elçisinin resmen Bâb-ı 'âlî'ye takdîm eylediği takrîrinde derc ederek Donanma-yı hümâyûn'a ma'iyyet ü i'ânet zımnında Kara-deniz'e ve Kırım üzerine gitmek içün bir takım donanma ifrâz ü techîz etmek merâmı olup, lâkin Devlet-i 'aliyye'nin re'y ü iznine tahsîs birle fermân talebinde olduğu, amma seksan iki seferinde◊ dahi yine böyle bir mukaddime peydâ edüp, Çeşme yakasında Rusyalu ile bi'l-ma'iyye gelüp Donanma-yı hümâyûnu ihrâk etmezden mukaddem Rusyalu'ya sefâyin vermesine sebeb-i ittihâz eylemek içün ibtidâ Devlet-i 'aliyye'ye bir takım fürûht olunacak sefîneleri olmak üzere 'arz u inhâ ve lüzûmu olmadığı Devlet-i 'aliyye tarafından îmâ olundukda, gûyâ anları Rusyalu ile bey' u şirâ eylemişler olmak[1] behânesiyle, ol gemileri İngiliz askeriyle imlâ ve Rusya bandırasıyla bi'l-ma'iyye Çeşme yakasında donanmaya îsâl-i hasâret-i 'uzmâ eylediği ise, hâlâ mazbata-i devletde mukayyed bir ma'nâ idüği ecilden, *"Men cerrebe'l-mücerrebe hallet bihi'n-nedâmetü"*** mü'eddâsınca, şimdi dahi Devlet-i 'aliyye'ye i'ânet sûretinde İstanbul ve Kara-deniz lakırdılariyle donanma techîzi[2] murâd etmek husûsu dahi, bu makūle mebniyyün 'ale'd-desîse bir ma'nây-ı hakkāniyyet-nümâ olmak ihtimâli 'an-hakkın[3] hâtır-hırâş-ı 'ukalâ iken, bu esnâda bir İngiliz gemisi bî-mehâbâ Boğaz'dan geçüp, doğruca[4] Âsitâne'ye gelmekle[5], İngiltere Elçisi'yle Ak-deniz Boğazı husûslarına dâ'ir bu günlerde mahsûs bir mükâleme olundukdan sonra, Boğaz-ı mezbûr Muhâfızı Dervîş Mehmed Paşa'ya emr-i

---

* **"Vak'a-i garîbe der-miyân-ı 'Ali** ..... **olundu"** kısmında yer alan bilgilerden **"Sûret-i hatt-ı hümâyûn"** başlığı altındakiler aynen, diğerleri özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,198-199'da kaydedilmiştir.

◊ Lehistân'ı himâye için Rusya'ya sefer açılması 26 Cumâdelûlâ 1182 = 8 Ekim 1768'de; Çeşme'de Osmanlı donanmasının Rus donanması tarafından yakılması 12-13 Rebî'ulevvel 1770 = 6-7 Temmuz 1184'tedir; bk. İ. H. Danişmend, *age*, IV,43,48.

1 gûyâ ..... olmak M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.153a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

** "من جرب المجرب حلت به الندامة = Denenmişi deneyen pişman olur" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

2 techîzi A : techîzini M1

3 'an-hakkın M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A

4 doğruca A : doğruça (طوغريچه) M1

5 bir İngiliz ..... gelmekle M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.153b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A

muhâfazaya dikkat-i külliyye eylemesi te'kîdini hâvî, taraf-ı Kā'im-makāmî'den[1] kā'ime irsâl olundu*. [M1 342]

Sûret-i kā'ime

Ba'de'l-elkāb; Bahr-ı sefîd Boğazı bi'l-cümle düvel ü milel top çeker ceng gemilerine mesdûd olunduğundan, Bahr-ı sefîd Boğazı'nda ol makūlelerin imrârına ruhsat verilmamek üzere bundan akdemce tarafınıza hıtâben emr-i 'âlî sâdır olmuşidi. Bu esnâda uskun[a][2] ta'bîr olunur, İngiltere tüccâr sefînesinin murûruna ne vechile ruhsat verildiği ve Kal'a-i Sultâniyye tarafında mukîm İngiltere Konsolosu'nun takrîri vâsıl oldu. Bundan böyle Akdeniz'den zuhûr eden İngiltere ve düvel-i sâ'ire sefâyini, ibtidâ Boğaz'a vürûdlarında kable'd-duhûl orsa alabanda edüp, ne makūle sefîne idiği bilinmek içün kılâ' zâbitânı tarafına âdem irsâl ve tüccâr gemisi olduğunu ihbâr birle mâddesini ta'yîn[3] eyledikden sonra murûruna ruhsat ve eğer ceng gemisi olup, orsa alabanda etmeksizin doğru Boğaz'dan murûr dâ'iyesinde olursa, evvelâ bir boş top endâhte[4] olunup, mayna eylemediği sûretde tekrâr baş ve kıç[5] taraflarından aşuru olarak gülleli top ve yine dinlemez ise igrâk kasdiyle gülleli top atıla. Ve leylen ne makūle[6] sefîne olur ise olsun murûruna kat'â ruhsat olmaya. Bu kā'idenin[7] zabt u icrâsına i'tinâ olunmak bâbında Der-sa'âdet'de mukîm İngiltere Elçisi'yle bu husûs içün 'akd olunan mükâleme bu gûne karâr-dâde olmağla, mezîd-i ihtimâm eylemeniz bâbında işbu kā'ime.

Hudûs-i fitne der-Mûsul ve katl-i Ahmed Paşa

Mûsul Beylerbeyisi mîr-i mîrândan Ahmed Paşa'yı bundan akdem ehâlî ihrâc eylediklerini beyânla tekrâren ik'âdı bâbında emr-i 'âlî ısdârı lüzûmunu mutazammın Bağdâd Vâlîsi Süleymân Paşa ve mûmâ ileyh Ahmed Paşa'dan vürûd eden tahrîrât mûcebince matlûb olan fermân-ı 'âlînin Rikâb-ı hümâyûn'dan ısdâr olunmasını müş'ir taraf-ı Sadr-ı a'zamî'den vârid olan kā'ime Rikâb-ı müstetâb'a 'arz olundukda, evvel emirde emr-i mezkûrun

---

1 Kā'im-makāmî'den M1 : Kā'im-makāmî'de A

* "Te'kîd-i muhâfaza-i Boğaz-ı .... olundu" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,149-150'de kaydedilmişdir.

2 uskun[a] (اوسقون) A : اماسقون M1

3 ta'yîn A : te'ayyün M1

4 endâhte A : endâht M1

5 kıç A : kıc M1

6 makūle M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "sefîne" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

7 kā'idenin M1 : + [Bu kelime önce "kā'ideyi" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "yi" kısmının üzeri karalanarak üstüne "nin" ilâvesiyle bu şekilde düzeltilmiş görünüyor] A

ısdârı münâsib olmamağla, ibtidâ tahkîk-i **[M1 343]** mâdde olunmağa irâde buyurulmağla, keyfiyyet tekrâren[1] taraf-ı Serdâr-ı ekremî'ye tahrîr olunduğu esnâda, müte'âkiben Diyârbekir ve Mûsul taraflarından bir takım evrâk vârid olup, me'âlleri mûmâ ileyh Ahmed Paşa'nın gasb-ı emvâl ve hetk-i a'râz misillü mugāyir-i rızâ harekâtından başka, bu def'a asker-i kesîr ile Mûsul üzerine hücûm u iktihâm ve ehâlî müdâfa'asına mübâderet ü ikdâm birle, esnây-ı ma'rekede Paşa ve Silahdârı maktûl olmağla, asâkir-i mezkûre yağmâ ederek müteferrikan 'avd ü kufûl eyledikleri keyfiyyâtından ve Mûsul, 'Abdülcelîl-zâdeler'den hâlâ Mütesellim Es'ad Bey'e tevcîh buyurulmak husûsundan 'ibâret olmağla, evrâk-ı merkūme bâ-telhîs-i Kā'im-makāmî Rikâb-ı hümâyûn'a 'arz olundukda: "Bir mâdde zuhûrunda der-'akab sebeb ve mebde'i nedir ve neden neş'et eylemişdir?" bilinüp muktezâsına mübâşeret lâzimeden ve hıfz-ı bilâd ü memâlik usûl ü kavâ'idinden iken, usûl-i mer'iyyeye 'adem-i rağbet ve taraf-ı âhara teşebbüs ve esâs-ı mâdde garaz tahtında oldukda, fezlekesi bu sûreti kesb edeceği âşikârdır. Sadr-ı a'zam bu günlerde müdâfa'a-i a'dâ umûriyle meşgūldür, bu mâddeyi ana tahmîlin ma'nâsı yokdur. Ve irâde-i 'aliyyem bilâd-ı İslâmiyye'nin ve fukarâ vü ra'iyyetin emîn ü sâlim olmasıdır. İktizâ edenlerden tashîh ve lâzım gelenler ile bi'l-müzâkere: "Mûsul kime tevcîh olunmak ensebdir?[2]" mefhûm-i hakāyık-ı mersûmunda hatt-ı hümâyûn sâdır ve lede'l-müzâkere Mûsul tarafı mecma'-i 'aşâyir olmağla, bî-gâne vâlî 'adem-i vukūfa mebnî imtizâc edemeyüp, oraya vâlî elbet yine ol semtler hânedânından olmak evlâ olmağla, 'Abdülcelîl-zâdeler'den Hüseyn Paşa ve Fettâh Paşa ve Süleymân Paşa ve Emîn Paşa evlâdları hâlâ mevcûd olduklarından, bunların birine tevcîhi enseb olmağla, dirâyetlüsü teftîş olundukda, el-yevm mevcûd yirmi sekiz nefer 'Abdülcelîl-zâdeler'den hâlâ Mütesellim Es'ad Bey ile Mahmûd Bey ve Hasan Bey olmağla, ehâlî her ne kadar Es'ad Bey'in nasbını istid'â etmişler ise de, mûmâ ileyhin mâl cihetiyle ve Hasan Bey'in[3] beden cihetiyle za'fları olduğundan, Mahmûd Paşa-zâde* Mahmûd Bey enseb olduğu lede't-tahkîk, ber-vech-i **[M1 344]** mezkûr ehâlînin hânedân-ı mezbûrdan hoşnûd oldukları takrîbiyle Mahmûd Bey'e tevcîh ve vüzerâdan olması[4] gerçi elzem olup, lâkin: "Maslahat ve Vezâret[5] 'uhdesinden gelür mü, gelmez mi?" mukaddem tebeyyün eylemesi dahi ehemm olmağla, şimdilik Mîr-i mîrânlık'la tevcîh olu-

---

1 tekrâren A : tekrâr M1

2 ensebdir? A : انسيدر M1

3 Hasan Bey'in M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "beden şahm (?) cihetiyle" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

* "Mahmûd Paşa-zâde" kelimeleri metnimizden alınmakla beraber *Târîh-i Cevdet*, IX,211'de "Mehmed Paşa-zâde" şeklinde kaydedilmiştir.

4 olması M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "elzem" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

5 Maslahat ve Vezâret M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

nup, müteveffâ Ahmed Paşa'nın Mûsul'da ve sâ'ir ol havâlîde olan emvâl ü emlâk ve sâ'ir eşyâsım zabt içün Mübâşir ta'yîn olundu*.

Ba'zı vukū'ât-ı müte'allıka be-cânib-i Sırb

Bu esnâda bir gün Re'îs Vekîli Efendi[1] ile Nemçe Elçisi lede'l-mülâkāt Sırp 'usâtının Nemçelü'ye iltică ve Devlet-i 'aliyye'den[2] istîmânla Nemçelü'nün tevassutunu istid'â eylediklerine mebnî, 'arz-ı tevfîk-ı tarafeyne dâ'ir ve mukaddemâ Belgrad Muhâfızı Süleymân Paşa'nın kağıdı mûcebince yüz yirmi bin guruş zahîre behâsından şurûta ta'lîk ile verilan senedin tebdîline ve Hurşîd Paşa ordusuna ve Ada Muhâfızı'na Nemçelü tarafından verilan ecnâs-i zehâyire mütedâ'ir vâki' olan ifâdâtını mübîn, ma'rûz-ı huzûr-i fâ'izu'n-nûr-i[3] Tâcdârî kılınan takrîr-i Kā'im-makāmî bâlâsına Nemçe Elçisi'nin Re'îs Vekîli'ne serd ü beyân eylediği husûsât, Ordu-yi hümâyûn'uma dahi lede'l-beyân lâzım gelenler ile müzâkere ve ecvibesi bi'l-ittihâd verile. Ve "İşbu zahîre mâddesi gerek Hurşîd Paşa'nın ve gerek Ada Muhâfızı'nın kabzını müş'ir ve mikdârını mübîn kağıdları mu'âyene olunmağı iktizâ eylemez mi? Her ne ise îcâb-ı maslahata tevfîk oluna" deyü şeref-pâşî-i[4] sudûr olan hatt-ı şerîfin hükm ü mefhûmu üzere 'akd olunan meclis-i şûrâda mâdde-i mezkûre der-meyân ü beyân olunmuş ise de, 'arîz u 'amîk mutâla'a ve nef' u zararı gereği gibi mülâhaza olunacak mevâddan idüğünden, vehle-i ûlâda karâr verilemediğinden ferdâsı yine Bâb-ı 'âlî'de ba'zı 'ulemâ ve mansûb ü ma'zûl ba'zı[5] ricâl ü küberâ ile tekrâr bir cem'iyyetlüce 'akd-i encümen-i meşveret olunup, takrîr-i Kā'im-makāmî kırâ'at ve şeref-efzây-ı bâlây-ı takrîr olan hatt-ı hümâyûn tilâvet olunarak müzâkere-i maslahata mübâderet olundukda, bir gün mukaddem Nemçe Tercemânı gelüp, mâddeyi [M1 345] su'âl ü isticvâb etmiş olduğundan: "Sûret-i tevassut ne vechiledir?" berü tarafdan bilinmek ve mevâdd-ı tevassut ta'dâd olunmak iktizâ eder. Ez-cümle: "Mukaddemâ Sırplular Devlet-i 'aliyye'den istîmân eylediklerinde, mâl-ı cizye ve muhassıllık ve geçidler ve zamm-ı cedîd ve sâ'ir emvâl iki bin kîseden ziyâde olup, bekāyâ olarak zimmetlerinde müterâkim olan bu makūle emvâli ba'de'l-edâ' ilerüsünün dahi ber-muktezây-ı te'ahhüd edâsına müte'ahhid olmak ve evvel emirde kılâ'-ı Hâkāniyye'den ahz eyledikleri top ve mühimmâtı mahallerine teslîm edüp, eslihalarını dahi vermek husûsları müzâkere olunmuşidi. "Şimdi bunların zimmetlerinde müterâkim olmuş birkaç senelik emvâl-i mîriyye

---

* "**Hudûs-i fitne der-Mûsul** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,210-211'de kaydedilmiştir.

1 Efendi A : — M1
2 Devlet-i 'aliyye'den A : devletden M1
3 fâ'izu'n-nûr-i A : lâmi'u'n-nûr-i M1
4 şeref-pâşî-i A : şeref-pâş-ı M1
5 ba'zı A : — M1

olmağla, edâ edecekler midir? Ve ilticâ eden Karayani ve sâ'ir ser-kerdeler midir, yohsa Sırplu olan re'âyâ mıdır? Ne sûretle olursa mersûm ser-kerdeleri yine oldukları hâlde ibkā ile zâbit mi tahsîs olunacakdırlar? Bunlar evvel emirde bilinmek lâzımdır" deyü su'âl olundukda, Tercemân-ı mesfûr: "Bunlar Devlet-i 'aliyye'nin re'âyâsı olmağla, bunda tevassut ta'bîri[1] olmayup, şefâ'at olacakdır. Elçi Bey'in bu su'âllere dâ'ir ma'lûmâtı yokdur. Eğer Nemçe Devleti'nin şefâ'ati kabûl olunursa, bunları yazup devletinden su'âl birle, haberi geldikde cevâbını verir[2]. Ve şu da ma'lûm olsun ki bu şefâ'at, Rusyalu'nun mukaddemâ Eflâk ve Boğdan müzâkeresi misillü olmayup, Sırplu'nun Devlet-i 'aliyye ra'iyyetinde kalmasından 'ibâretdir" demiş idiği meclisde ba'de'l-beyân huzûr-i mûmâ ileyhim Elçi-i mersûmun ifâde vü istifâdesinden mâddeye 'ilm-i icmâlî hâsıl oldu. Ancak Nemçelü'nün mukaddemlerde tevassutu esnâlarında Fransalu dahi tevasssutu kāle getürmüş olmağla, şimdi bu müzâkereyi istirâk ederse: "el-Hâletü[3] hâzih Fransa Devleti'nin Devlet-i 'aliyye ile hem-civâriyyeti ve bu maslahatı Nemçelü'den ziyâde Devlet-i 'aliyye ile söyleşmeğe liyâkati vardır" deyerek müdâhale etmesi mazarratı, velev Fransalu müdâhale etmese bile: "Sırplu, Devlet-i 'aliyye'nin re'âyâsı olmağla, bu husûs Nemçelü'nün şefâ'atiyle olmasında dahi mahzûr melhûz değil midir? su'âli îrâd olundukda, **[M1 346]** Hurşîd Paşa fıkdân-ı zahîre takrîbiyle bu def'a 'avdetinde Sırplu'dan ba'zıları müşârun ileyhden istîmân edüp, anlar da rây buyurulduları vermiş ve hattâ bundan böyle dahi içlerinde istîmân edenlere rây verileceğini müşârun ileyh i'lân edüp, Belgrad tarafına dahi bir münâsebet ile yazmış idi. Kaldı ki bu kadar mihnet ü meşakkat ile bu sene i'mâl olunan kuvvet misillü sene-i âtiyede dahi kuvvet-i kāhire i'mâl ü izhârı, külliyyetlü akça ve zahîre ve askere tevakkuf eylediğine ve muhârebe ahvâli ise dâ'imâ mechûlü'n-netîce bir keyfiyyet idiğine nazaran, şefâ'at-i mezkûrenin kabûlüne mümâna'at olunsa, ma'âzallâh 'aksi bir hâlet zuhûr ederse, mümâna'at edenin melûm[4] olacağı zâhir ve 'ale'l-husûs Devlet-i 'aliyye'nin bu meşgūliyyeti arasında bu mâdde Nemçelü'nün şefâ'atiyle mazarratsızca silmen biter ise bir güzel şey'[5] olup, Devlet-i 'aliyye Sırp[6] gā'ilesinden vâreste ve ol tarafa i'mâl edeceği kuvvetini dahi Moskovlu üzerine sarf edeceği bâhir olmağla, hemân keyfiyyet Ordu-yi hümâyûn'a dahi yazılup, cevâbı gelinceye kadar Nemçelü'ye beyne'r-red ve'r-rızâ ve belki rızâ tarafını tercîhle mu'âmele ve ba'zı su'âller îrâdiyle vakit geçürilerek, Ordu-yi hümâyûn'dan[7] dahi böylece istisvâb olunup, cevâbı gel-

1 ta'bîri A : ta'bîr M1
2 verir A : ver M1
3 el-Hâletü A : el-Hâ[letü] M1
4 melûm A : ma'lûm M1
5 şey' A : şey M1
6 Sırp A : Sırb M1
7 hümâyûn'dan A : hümâyûn M1

dikde, ol vakit ana göre Nemçe Elçisi'yle müzâkere olunması istihsân olunur. Kaldı ki vakt-i 'isyânlarında müctemi' olan bekāyâ lisâna alınmayup, alınsa dahi Sırplu üzerine asker sevk olunacak olduğu vakitde niçe bin kîse mesârif gidüp, silmen Sırplu taht-ı ra'iyyete girer ise, bekāyâ dahi aranılmasun" deyü karâr verildikden sonra: "Nemçelü'nün vakt-i vüs'atde edâ olunmak üzere zahîre behâsından matlûbları olan yüz yirmi bin guruşun mu'ahharan mütâlebe olunan sekiz yüz bin kıyye dakîkin teslîmine şart u ta'lîk kılınması, temâm-ı muktezây-ı maslahatdan ise dahi, şu Sırplu gā'ilesi Nemçelü'nün şefâ'ati sûretiyle tesviye olunacağına binâ'en, böyle mâdde ile kırılmayup, celb olunması[1] lâzimeden ve meblağ-ı mezbûr vakt-i vüs'atde verilecek olmağla, Rikâb-ı hümâyûn'dan [M1 347] bi'l-istîzân ol şartın tayyibi[2] ile sened-i mezkûr tebdîl ü i'tâ olunsa, bu aralık Nemçelü bununla bir nev' tatyîb olunmuş olur" deyü sened-i mezkûrun tebdîlini istisvâb eyledikleri meclis-i meşveretin sûreti, tekrâren[3] hâk-i pây-i merâhim-ihtivây-ı Saltanat'a taraf-ı Kā'im-makāmî'den bi't-tafsîl 'arz u ifâde olundukda, husûs-i merkūmun bir garaz u mahzûrdan sâlim olup, yahûd olmadığı etrâfiyle tedkîk olunarak ve[4] Ordu-yi hümâyûn tarafının dahi bu bâbda re'yi ne vechiledir, su'âl ü istiş'âr kılınarak tanzîmine ruhsat-ı Şâhâne buyurulmağla, bâlâsı hatt-ı hümâyûnla müveşşah takrîr-i Kā'im-makāmî'nin sûreti Ordu-yi hümâyûn'a tahrîr olundu.

Sûret-i hatt-ı hümâyûn ki be-bâlây-ı takrîr-i mezbûr keşîde bûd

İşbu takrîr mine'l-matla' ile'l-makta' manzûrum olup, mîzân-ı 'akla tatbîk ile bu husûsun bitmesi enseb görinür, lâkin esâs-ı mâdde mechûl olmağla, Sırplu kendüleri ra'iyyeti kabûl ile kemâ fi's-sâbık yerlü yerinde sâye-i Devlet-i 'aliyye'mde müstazıll olmağa meylleri olup, eyledikleri isâ'et mukābili, mu'âhaze olunuruz havfiyle Nemçelü'ye iltîcâ eylemişler olsalar, el-yevm Bosna Eyâleti'ne ve Yeni-pazar semtlerine itâle-i pây-ı nuhûset etmezler idi. Bu sûretde Nemçelü bu husûsu hemân bir izhâr-ı hulûs zımnında tefevvüh etmekden 'ibâretdir zann ederim. Sırplu'yu tahrîk ile i'âne eden Rusyalu olup, Sırplu ser-kerdelerine Nemçelü'nün sözü geçer mi bilemem. Şu kadar var ki gayr-i ez-ser-kerde Sırplu'nun ba'zı dûr-endîşânı bu mâddenin hıtâmiyçün Nemçelü'ye istişfâ' eyleseler, câ'izdir. Ber-vech-i sühûlet hıtâm-ı maslahat melhûz olduğu sûretde ve kemâ fi's-sâbık ra'iyyet ü itâ'ati kabûl ederler ise, zimmetlerinde terâküm eden emvâl-i mîriyyeden sarf-ı enzârdan mâ'adâ, yerlerine yerleşüp zirâ'atlerine nizâm verinceye değin bir iki sene tekâlîfleri dahi tahfîf olunur, fekat mukaddem ve mu'ahhar Nemçelü'den iştirâ olunan

1 olunması M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "haslet-i re'âyâ-perverî olarak" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
2 tayyibi A : ta[yyi]bi M1
3 tekrâren A : tekrâr M1
4 ve A : — M1

ma'lûmü'l-mikdâr zehâyirin behâsını Sırplu vermek üzere Nemçelü'nün **[M1 348]** şefâ'atine rızâ verilür. Ber-vech-i muharrer bu husûsu Ordu-yi hümâyûn'uma dahi tahrîr ile istisvâb olunursa ve bu mâddenin tahtında mahzûru mûcib bir garaz yoğise, hemân tanzîm olunsun. Ordu-yi hümâyûn'umdan haber gelinceye[1] değin Nemçelü'yü ta'vîk ve izhâr-ı mahzûziyyet ile devletime hayırlu tarafını tercîh ve ba'de bu'din zuhûr edecek mahzûrâtı bi't-te'emmül hakîmâne hareket oluna.

İnhirâf-ı mizâc-ı Sadr-ı a'zamî ve irsâl-i tabîb[2]

İşbu gurre-i mâh-ı saferde◊ Serdâr-ı ekrem hazretlerinin mizâcı münharif ve tabîb-i mahsûsları[3] var ise dahi, bi-re'sihî 'ilâc etmekden müctenib ü hâ'if ve Ordu Ser-tabîbi nâmına olan efendi ise, *"Tabîbun yüdâvi'n-nâse ve huve marîzun"** meselince Hakîm-başı Efendi tarafından hemân de'b-i kadîme ri'âyeten ve çırağlık sûretiyle müntefi' olsun içün gönderilmiş bir kâhin-i gayr-ı vâkıf olmağla, 'ilâc ve tabîb talebi zımnında vârid olan kā'ime-i Serdârî der-'akab 'arz-ı hâk-i pây-i hazret-i Şehriyârî kılındıkda, nezd-i Şâhâne'ye Hakîm-başı ihzâr ve te'kîd buyurularak ve harc-ı râhları verilerek[4] der-'akab iki tabîb ile Ordu-yi hümâyûn'da tabîb-i Sadr-ı a'zamî'nin ifâdesi muktezâsınca lâzım gelecek edviye[5] ertesi gün 'acâleten irsâl ü tesyâr olundu. Ve ol tabîblerin biri Rûm tâ'ifesinden ve Devlet-i 'aliyye re'âyâsından olup, 'ilm-i tıbbı İtalya'da Padova nâm mahalde kemâliyle tahsîl eylemiş Kostantin Kaloyra (قالويرا)** nâm tabîb-i mâhir ve biri Efrenc etıbbâsından Piçuni (پیچونی)*** tabîbdir ki mehâreti erbâbı 'indinde zâhirdir.

Tabîbân-ı mersûmân menzil ile çend rûzda Şumnu'ya vusûl ve birkaç gün müdâvât-ı Sadr-ı a'zam'a meşgûl olduklarında, bâ-'avn-i Şâfî tedbîrleri muvâfık u kâfî olup, sûret-i sıhhat nümâyân olduğu haberi evâsıt-ı saferu'l-hayrda◊◊ vâsıl-ı Der-sa'âdet oldu*4.

---

1 gelinceye A : gelince M1

2 **tabîb** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.156a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 1 S{afer}" yazısı vardır] A

◊ 1 Safer 1225 = 8 Mart 1810 Perşembe.

3 mahsûsları M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "dahi" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

* "طبیب یداوی الناس و هو مریض = Kendisi hasta olduğu halde başkalarını tedâvî etmeye kalkışan doktor" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

4 ve harc-ı râhları verilerek M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.156a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

5 edviye A : orduya M1

** Kaloyra (قالویرا) kelimesi *Târîh-i Cevdet*, IX,173'te قالدیر imlâsı ile kaydedilmiştir.

*** Piçuni (پیچونی) kelimesi *Târîh-i Cevdet*, IX,173'te پیچوتی imlâsı ile kaydedilmiştir.

◊◊ 11-20 Safer 1225 = 18-27 Mart 1810.

*4 "**İnhirâf-ı mizâc-ı Sadr-ı a'zamî** ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,173'te kaydedilmiştir.

Ve evâhır-ı mâh-ı merkūmda◊ bür'-i tâm nümâyân olmağla, mesfûrân dahi ahz-ı 'atıyye-i firâvân ile 'avdet eylediler. Ve mersûmân 'inde'r-ru'esâ': "Müdemmağdır[1]" deyerek 'ilâc-ı metrûk gibi hâlâ endâhte-i hokka-i nisyândırlar. **[M1 349]**

Vukū'-i nizâ' der-Galata ve der-Tahte'l-kal'a[2] ve 'azl-i Ser-segbân[3]

Galata'da bir har-ı lâ-yefhem yirmi beşinci iken semer devirme[4] ta'bîriyle yetmiş birinci ortadan olup, yirmi beşincilerden birini katl etmekle, bu iki ortaların yoldaşları beyninde mâh-ı saferin yirmi beşinde[5◊◊] bir 'azîm gavgā peydâ olup, İstanbul tarafından dahi fevcen fevc tarafeyn yoldaşları imdâda gelerek ve kûşe-be-kûşe varuller ve yün* çuvallariyle meterisler ve siperler yaparak birbirlerini bî-vech itlâf ü ihlâke ibtidâ ve düşmen hâlâ öteye berüye ıtâle-i dest-i i'tidâ etmekde iken, bunlar Galata'da gavgā ile Efrenc ve re'âyâya rüsvâ olup, *"Fe-esâbehum seyyi'âtü mâ-'amilû"*** sırrı rû-nümâ oldu. Ve zâbitân tekarrub edemediklerinden, ceng ü cidâl iki gün mütemâdî ve bu orta gayreti ikinci gün Tahte'l-kal'a'da[6] dahi bir 'azîm gavgā hudûsuna bâdî olup, beyt:

Sipâhî heme kîne-ver çün sibâ'
*Velî çün behâyim ki der[7]-ictimâ'****

mağzâsınca ötede berüde dahi ba'zı ictimâ' ve münâfeseye mü'eddî olmağla, Segbân-başı 'azl ve esbak Segbân-başı 'Ömer Ağa tekrâren ser-i kârına nâ'il oldukda, gavgā dahi tedbîr-i üstâdân-ı zâbitân ile zâ'il oldu*[4].

◊ 21-29 Safer 1225 = 28 Mart-5Nisan 1810.

1 Müdemmağdır A : مدمقدر M1

2 **Tahte'l-kal'a M1 : Taht-ı kal'a A**

3 **Ser-segbân** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.156b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 25 S{afer}" yazısı vardır] A

4 devirme (دويرمه) A : devirme (دورمه) M1

5 mâh-ı saferin yirmi beşinde M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.156b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A

◊◊ 25 Safer 1225 = 1 Nisan 1810 Pazar.

* Metnimizden alınmakla beraber "yün" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, IX,174'te "un" şeklinde kaydedilmiştir.

** "فاصابهم سيئات ما عملوا = Sonunda yaptıklarının cezası onlara ulaştı" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, en-Nahl 16/34. âyetin ilk yarısıdır.

6 Tahte'l-kal'a'da M1 : Taht-ı kal'a'da A

7 der M1 : — A

*** "سپاهی همه کینه ور چون سباع * ولی چون بهایم که در اجتماع = Ordu mensupları düşmana karşı yırtıcı hayvanlar gibi kindardırlar, fakat toplu halde iken dört ayaklı hayvanlar gibidirler" anlamına gelen Farsça bir beyittir.

*4 **"Vukū'-i nizâ' der-Galata** ..... **oldu"** kısmında yer alan bilgiler hemen hemen aynı ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,174'te kaydedilmiştir.

Vak'a-i Kayıkcıyân bâ-yekî ez-zenân[1]

Bu esnâda bir gün ahşâm üzeri sâ'at on sularında Yemiş İskelesi'nden bir ehl-i 'ırz ve hasnâca hatun Fındıklı İskelesi'ne gitmek içün iki çifte bir bostancı kayığına girüp gider iken, kayıkcılar yavaş yavaş açığa giderek akındıya vardıklarında hatun niyyeti anlayup, telâş u ıztırâba dûçâr olarak feryâda ibtidâr edecek oldukda, hemân bıçakları[2] çeküp hadîs-i şerîf-i *"İnnehünne yağlibne'l-'âkıle ve yağlibühünne'l*[3]*-câhilü"** ma'nây-ı kâmili[4] üzere: "Eğer feryâd eder isen, seni katl ü ifnâ ve deryây-ı hûn-i nâ-hakka gark u ilkâ ederiz" deyü ihâfe vü inzâr[5], ol bî-çâre dahi sükûtla karâr eylemekle, kıç[6] altına ilkâ ve üzerini bir seccâde ile örtüp ihfâ eylediler. Ba'dehû Kum-kapu açıklarına **[M1 350]** vardıklarında bir mikdâr nevâle tedârüküyçün bir tenhâ mahalle yanaşmak niyyetiyle sâhile tekarrub eylemeleriyle, ol havâlî iskeleleri kayıklarından kezâlik iki çifte bir kayık yanlarından güzâr ve mezbûr kayıkcıların etvârından ol kayıkda bir mâdde olduğunu teferrüs ü istiş'âr birle bir takrîble yanlarına yaklaşup, içine dikkatle [bakınca] seccâde altında âdem olduğunu istibsâr eyleyüp, fâhişe zanniyle kayıkcılara: "Eğlen!" dediklerinde, tarafeynde silâh bulunmağla, iki kayıklar beyninde ceng ü cidâl âşikâr oldukda, bî-çâre hatun feryâd ile: "Aman ben ehl-i 'ırzım. Bu zâlimler beni Yemiş İskelesi'nden alup, dek ü desîse ile buraya getürdiler ve katl ile ihâfe eylediler. Aman Allah içün beni kurtarın!" deyü istimdâda başladı. Bu ma'reke Kum-kapu İskelesi'nde mesmû' olup, birkaç kayık üzerlerine varmağla, mâdde ma'lûmları oldukda, ikdâm birle galebe ve o zâlimleri darb ederek kayıklarına alup, hatunun olduğu kayığa dahi bir iki âdem girüp, cümlesi iskeleye geldiler. Ve hatunun fi'l-hakîka ehl-i 'ırz gürûhundan idüği etvârından ma'lûm olmağla, hemân der-'akab cümlesini götürüp[7], Segbân-başı Ağa'ya teslîm ve kazıyyeyi ifâde vü tefhîm eylediler. Ağa-yı mûmâ ileyh, vak'ayı hatundan dahi istifsâr ve ertesi hatunu dahi mahallesinden ve fevâhişi teşhîs eder zâbitândan su'âl ü istihbâr ederek merkûmenin ehl-i 'ırz idüği mütebeyyen ve kayıkcıların bostancı tâ'ifesinden oldukları müte'ayyen olmağla, anları Yedi-kulle'ye irsâl

---

1 **bâ-yekî ez-zenân** (بایکی ارزنان) A : بابکی ارزنان M1

2 bıçakları A : bıcakları M1

3 yağlibühünne'l A : yağlibennehünne'l M1

* "انهن يغلبن العاقل و يغلبهن الجاهل = Kadınlar akıllı kişiyi yenerler, onlara câhil kişi gâlip gelebilir" anlamına gelen bu cümle burada hadîs olarak ifâde ediliyorsa da, bellibaşlı hiçbir hadîs kitabında böyle bir hadîs görülmemektedir. Ancak muhtemelen bu söz, benzer anlama gelen *"Yağlibne'l-kirâme ve yağlibühünne'l-li'âmü* = يغلبن الكرام و يغلبهن اللئام = Kadınlar iyileri yenerler, onlara ancak kötüler gâlip gelebilir" Arap atasözünden mülhem olarak söylenmiş olmalıdır; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-Emsâl*, II,426.

4 kâmili A : kâmil M1

5 inzâr A : endâz M1

6 kıç A : kıc M1

7 götürüp A : getürüp M1

ile katl ü i'dâm[1] ve hatunun sebîli tahliye olunmağla, vak'a-i mezbûre hıtâm buldu.

Tebdîl-i Kā'im-makām-ı Rikâb-ı hümâyûn[2]

Kā'im-makām 'Osmân Paşa haremi tarafına mecbûr ve zevcesi ise bir geysü bürîde çengî karı ile memkûre olduğu gicelerde, Bâb-ı 'âlî harîminde sâz ü[3] nakkāre ile gulgule-i âhengleri etrâfda mesmû' olarak, nâs beyninde şâyi' u meşhûr olup, ma'a hâzâ Kā'im-makām Paşa ol çengî 'avrata îrâd ve eshâm tanzîmiyle ikrâm etmekde idüği ma'lûm-i Şehriyâr-ı dânâ ve bu maküle münâfî-i şân-ı vüzerâ mevâdd, hılâf-ı [M1 351] meşreb-i Pâdişâh-ı hâkāyık-âşinâ olmağla, mâh-ı rebî'ulevvelin üçüncü günü◊ müşârun ileyh 'azl olunup, Limni'ye ve zevcesi Burusa'ya nefy ü iclâ ve mezbûre çengî i'dâm ü ifnâ olundu.

Ve İznikmid'de mütekā'iden sâkin esbak Yeniçeri Ağası Halîl Ağa, mesned-i Kā'im-makāmî'ye sezâ buyuruldu. Ba'de-bürhetin[4] Kā'im-makām-ı sâbık muhtellü'd-dimâğ olmağla, me'zûnen Gelibolu'ya gelüp anda 'âzim-i dâr-ı bekā oldu*.

İ'dâm-ı sâbık Segbân-başı

Segbân-başı-yı sâbık Deli Mehmed Ağa meğer müfsid ü mekkâr olup, noksân-ı 'akl ü idrâki sebebiyle fitne-kârlığı, te'bîd-i[5] mesnedine vesîle vü medâr i'tibâr ederek muharrik-i gavgā ve mûkız-ı eşrâr olduğu âşikâr oldukda[6], bundan akdem 'azl[7] ve Mağnisa'ya nefy ü iclâ ve çend rûz murûrunda kendüye emâret i'tâ olunarak, şehr-i müteyemmen olan rebî'ulevvelin beşinci günü◊ ser-i maktû'u nihâde-i dâhil-i[8] Bâb-ı mu'allâ oldu**.

Ve işbu mâh-ı rebî'ulevvelin on beşinci◊◊ günü mûmâ ileyhin yerine nasb olunan 'Ömer Ağa dahi hasbe'l-iktizâ 'azl olunup, el-Hâc Mehmed Ağa Segbân-başılık'la kâm-revâ oldu[9].

---

1 i'dâm A : اعدام M1

2 **hümâyûn** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.157a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 3 Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A

3 sâz ü A : sâ'ir ve M1

◊ 3 Rebî'ulevvel 1225 = 8 Nisan 1810 Pazar.

4 Ba'de-bürhetin (بعد برهة) A : Ba'de-bürhetin (بعد برهت) M1

* **"Tebdîl-i Kā'im-makām-ı Rikâb-ı ..... oldu"** kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,174-175'te kaydedilmiştir.

5 te'bîd-i A : te'yîd-i M1

6 âşikâr oldukda A : anlaşıldıkda M1

7 'azl M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "ile" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

◊ 5 Rebî'ulevvel 1225 = 10 Nisan 1810 Salı.

8 dâhil-i M1 : + [Bu kelime metinde üzeri çizilen "pîş-gâh-ı" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A

** **"İ'dâm-ı sâbık Segbân-başı ..... oldu"** kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,174'te kaydedilmiştir.

◊◊ 15 Rebî'ulevvel 1225 = 20 Nisan 1810 Cuma.

9 **İ'dâm-ı sâbık ..... oldu** M1 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi işâret edilerek satırın hizâsına vr.157a'nın sol alt köşesine yazılmıştır] A

Kesret-i te'addî-i eşkıyâ ve tecemmu'-i ba'zı esnâf ve sudûr-i emr-i şerîf berây-ı te'dîb-i süfehâ[1]

Birkaç[2] nefer hammâl erâzili mâh-ı rebî'ulevvelin on birinci günü[0] İstanbul Balık-pazarı semtinde bir ehl-i 'ırz hatuna şer-gîr olup, feryâd ederek cebren ve kahran odalarına götürmek içün darb u tekdîr eylediklerinde, ol havâlîde bulunan esnâf insâf edüp, ol bî-çâreyi[3] sûret-i recâ vü mülâyemetle ellerinden tahlîsa sa'y-i bî-şümâr eyledikçe[4], anlar te'annüd-i Türkâne'de ısrâr ve âhır-ı kâr halk gazablanup, cebren almağa ibtidâr eylediler. Hammâllar dahi sell-i seyf birle[5] beynehümâda ceng ü gavgā âşikâr olup, hammâllara ol esnâda cinslerinden birkaç eşkıyâ dahi munzamm u hem-pâ olmağla, gurûr-i bâgiyâneleri zirve-i te'annüde i'tilâ ve berü tarafdan dahi: "Müslimân yok mu?" nidâsiyle fi'l-hâl nâs tecemmu' edüp, kepeng sırığı ve taş **[M1 352]** ve sopa ile üzerlerine savlet eylediklerinde, evvelki 'inâd[6] ve salâbet-i tabî'at-ı Etrâkiyye üzere derhâl mübeddel-i cebânet[7] olup, mezbûrlar firâr eylediler ise de, ol havâlîdeki bi'l-cümle tüccâr, husûsan Mısır-çarşulular ayaklanup: "Bu ne demekdir? Fevâhişle 'alenen etdikleri rezâlet ü habâset ve halkın emvâl ü eşyâsına eyledikleri[8] ta'arruz u hıyânet ve evâmir u nevâhîye 'adem-i itâ'at ve hammâl tâ'ifesinin mukaddemce yirmi pâreye kaldırdıkları yükde iki üç guruşa[9] 'adem-i kanâ'atleri yetmeyüp, hılâf-ı şer'-i mübîn ve mugāyir-i rızây-ı Sultân-ı Müslimîn ehl-i İslâm ve ehl-i zimmetin sâye-i Hılâfet-penâhî'de 'ale's-seviyye masûn u emîn olmaları şer'an lâzım olan nefs ve evlâd ü 'iyâlini dest-i gadr u ta'arruzla ıdlâl[10] ve herkesin kam behâsı olan 'ırzını hammâl ve cemmâl makūleleri pây-mâl ve gözümüz önünde külle yevm dîn karındaşlarımızın ve re'âyây-ı Pâdişâhî'nin ehl-i 'ırz nisvân ü şübbânını[11] cebren ve kahran hânlara ve odalara idhâl edeyorlar. Kişinin 'ırzı gitdikden sonra yaşaması ne lâzımdır! Sükkân-ı Âsitâne'nin ekseri birer cihetle cüz'î ve küllî 'alâka ashâbı olup, sükkân-ı mezbûrenin bu gûne ücretlü hıdmetkârı makāmında olan bî-'alâka ipsiz hammâl makūlesi birkaç şakîye bi-hamdillâhi'l-Müte'âl bu kesret-i akrân u a'vân ü 'iyâlimiz ile nefs ve 'ırz u mâlımız ile niçün böyle zebûn ve bî-mecâl görinürüz. Ne olmak ihtimâldir?"

---

1 **süfehâ M1** : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.157a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 11 Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A
2 Birkaç A : Birkac M1
0 11 Rebî'ulevvel 1225 = 16 Nisan 1810 Pazartesi.
3 bî-çâreyi A : bî-câreyi M1
4 eyledikçe A : eyledikce M1
5 birle M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "edüp" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
6 'inâd A : 'inân M1
7 cebânet A : hıyânet M1
8 eyledikleri A : etdikleri M1
9 guruşa A : guruş M1
10 ıdlâl M1 : + [Bu kelime metinde üzeri çizilen "ihlâl" kelimesinin devamına yazılmıştır] A
11 şübbânını A : şebâbını M1

deyerek nâ'ire-i kîl ü kāl müşta'il olup, *"Men yesma' yehal[1]"** mefhûmunca, giderek zarr u nef'-i nefs ü devleti, fırka-i nâsda oldukca bir isti'dâd hâsıl[2] ve halkın 'amây-ı gafleti zâ'il olmağa pek cüz'îce olsun mâ'il olmağla, ekser ehl-i sûk ve tüccâr birbirleriyle meşveret ü istihbâr ederek, evvelâ Mısır-çarşulu ve Uzun-çarşulu ve yorgancı[3] ve pirincci ve duhâncı ve emsâli makūle müctema' olan esnâf ve giderek cümlesi[4] ittifâk u i'tilâf eylediler. Ba'dehû bir cemm-i gafîr ve cem'-i kesîr sanâdîd-i tüccâr Bâb-ı 'âlî'ye varup şikâyet ve niyyetlerini hikâyet zımnında: "Beher gün bu resme fezâhat olunmakdadır. Yeniçeri tâ'ifesi eşkıyâlarını zabt u terbiye [M1 353] eylesünler ve illâ fîmâ-ba'd o makūleleri bilâ-su'âl ü cevâb hemân elimiz ile katl ederiz" deyü izhâr-ı sûret-i nefret ve yavaş yavaş dükkân ve mahzenlerine esliha ve cebehâne âmâde etmeğe mübâderet eyledikleri, huzûr-i pür-nûr-i Mülûkâne'ye bâ-telhîs 'arz u inhâ olundukda, ekser ehl-i sûkda ümmîd-i vefâ, semm-i helâhilde te-'emmül-i şifâ gibi bir ma'nâ olduğuna mebnî, bu nümâyiş, iltifât-ı Şâhâne'ye sezâ olmayup ancak tanzîm-i usûlden kat'-ı nazar, yine ta'mîr-i furû'la iktifâ evlâ görülmekle, ol bâbda şeref-sudûr olan hatt-ı hümâyûn mûcebince İstanbul ve Bilâd-ı selâse bâb mahkemelerinde bi'l-cümle mahallât imâmlarını cem'le müvâcehelerinde kırâ'at ve mazmûn-i emr-i şerîfin birer[5] sûretini sicillât-ı mehâkime kayd ile fermân-ı 'âlî-şânı kaleminde hıfz içün i'âdeye mübâderet olunmak üzere Segbân-başı Mehmed Ağa'ya ve sâirlere[6] hıtâben emr-i şerîf ısdâr olundu. Ve bu sûretle ictimâ'-ı nâs ocaklu zümresine mûcib-i telâş ü vesvâs olup, umûr-i cumhûra dâ'ir her bir nesnenin kabûl-i 'âmme ile pây-dâr olageldiğine imâle-i efkâr birle, der-'akab Ağa-kapusu'na tecemmu' ve kavl ü karâr ve ihtilât ve ma'iyyetlerini vesîle-i râhat ittihâziyle devletin zâyi'âtını i'âde vü tekmîl etmek esbâbına ri'âyet etmeyerek, vakt-i nâziki rehâvetle itlâf u imrâra âlet edindikleri, sükkân-ı Âsitâne'nin erâzil ü eşhâs sebebiyle giderek[7] kendülerden istikrâh ve nefretleri, haklarında mûcib-i zahmet ü ekdâr, ya'nî herkese 'ale't-tedrîc bâ'is-i irtikâb-ı meşakkat-i kavânîn-i kadîme olacağı, erbâb-ı mülâhaza-i dakîka 'indinde bedîdâr olmağla, nâsı ırzâ vü tatyîb sûretine teşebbüs birle, hemân ol gün çend nefer eşkıyâyı ahz u katl eylediklerinde, bakıyyesinin birazı vilâyetleri taraflarına firâr ve bir sınıfı dahi

---

1 yehal (يخل) A : yehal (يحل) M1

* "من يسمع يحل = Duyan öyle sanır" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

2 zarr u ..... hâsıl M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.157b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A

3 ve Uzun-çarşulu ve yorgancı M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın altına yazılmışlardır] A

4 ve giderek cümlesi M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

5 birer A : bir M1

6 ve sâirlere M1 : + [Bu kelime, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.158a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

7 giderek A : gide gide M1

ihtifâ ihtiyâr eylemekle, *"Bisyârî-i düzdân ez-müsâmaha-i şıhneest"** meselinin misli âşikâr oldu**.

Sûret-i emr-i 'âlî

Rikâb-ı hümâyûnumda bi'l-fi'l Segbân-başı ve Dergâh-ı mu'allâm Yeniçerileri Ağası Vekîli olan el-Hâc Mehmed *dâme mecduhû****ya hüküm ki, makarr-ı Hılâfet-i 'aliyyem olan mahmiye-i [M1 354] Kostantîniyye[1] *sânehâllâhu Te'âlâ 'ani'l-âfâti ve'l-beliyyeh*** sükkân ü kuttânınm[2] vücûh-i emniyyet ü râhatları 'umûmen Memâlik-i İslâmiyye halkının itmînân ü refâhiyyetlerini mûcib olmakdan nâşî, böyle ferâğ ve âsâyişi, etrâf ve aktâr-ı bilâd ü 'ibâda sârî sevâd-ı a'zam ehâlîsinin emn ü istirâhatleri, nasb-ı 'ayn-ı ihtimâm-ı Şâhâne ve 'umde-i me'ârib-i Pâdişâhâne'm iken, ba'zı kendüyi ve diyânetini[3] bilmez câhil ve Hakk Te'âlâ'nın evâmir u nevâhîsinden gâfil eşhâs u erâzil makūleleri, 'ibâdullâhın emvâl ü eşyâlarını gāret ve hetk-i a'râza cesâret eylediklerine binâ'en, o makūle eşkıyânın, *"Fe-kātilü'lletî tebgî hattâ tefî'e ilâ emrillâh"*** nass-ı kerîmi üzere demleri heder ve katl ü i'dâmları mutâbık-ı şer'-i enver olmak hasebiyle, bu def'a Mısır-çarşusu ve Tahmîs önü ve sâ'ir ba'zı mahallerde hammâl tâ'ifesi ve sâ'ir erâzil ü eşhâs makūleleri, 'ibâdullâhın emvâl ü eşyâlarını gasb u gāret ve esvâk u pazarda geşt ü güzâr eden ehl-i 'ırz nisvân tâ'ifesine ta'arruza ve tenhâ mahallerde ehl-i İslâm ve re'âyâdan cebren ve kahran ihâfe ile akçalarını ahza cesâret ve bunlar emsâli rızâ'ullâh ve rızây-ı Şâhâne'me[4] münâfî ve Müslimânlığa yakışmayan niçe niçe tehammül olunmayacak ve havsala-i İslâm'a sığmayacak harekât-ı bâgiyâneye mücâseret eylediklerinden, vedî'atullâh[5] olan cemî' 'ibâdullâhın 'adem-i emniyyet ile meslûbu'r-râha olduklarından, otuz iki esnâf ehâlîsi ve ihtiyâr ve kethudâlariyle cem'-i kesîr Bâb-ı 'âlî'ye gelüp, müttefiku'l-kelim olarak bess-i

---

* "بسیاریٔ دزدان از مسامحه شحنه است = Yankesicilerin çokluğu, yöneticinin müsâmahasındandır" anlamına gelen bu cümle Farsça bir atasözüdür.

** **"Kesret-i te'addî-i eşkıyâ ve ..... oldu"** kısmındaki bilgiler ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle ve metnimizin bu kısmında yer verilen "te'annüd-i Türkâne" ve "salâbet-i tabî'at-i Etrâkiyye" ifâdeleri zikredilmeyerek *Târîh-i Cevdet*, IX,175-176'da kaydedilmiştir.

*** "دام مجده = Şan ve şerefi devam etsin" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

1 Kostantîniyye (قسطنطنیه) A : Kostantîniyye (قسطنطنیه) M1

*4 "صانها الله تعالی عن الافات و البلیه = Yüce Allah onu belâ ve âfetlerden korusun" anlamına gelen Arapça duâdır.

2 kuttânınm A : kuttânın M1

3 diyânetini A : dirâyetini M1

*5 "فقاتلوا التی حتی تفیٔ الی امر الله = Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Hucurât 49/9. âyetin ortalarında yer alan bir kısmıdır.

4 rızây-ı Şâhâne'me A : rızâ'-i Şâhâne'ye M1

5 vedî'atullâh A : vedî'at[ull]âh M1

şekvâ ve mukaddemâ verilan emr-i 'âlî mûcebince fermân ısdârını istid'â eylediklerinden mâ'adâ, esnâf-ı mezkûrenin bu vechile ifâdelerini sen dahi başkaca takdîm eylediğin bir kıt'a takrîrinle inhâ etmiş olduğundan, bu bâbda ahkâm-ı İlâhiyye ve mukaddemlerde verilan evâmir-i seniyye ve fetvây-ı şerîfe muktezâlarının icrâsı, lâzime-i Mülkdârî ve Hilâfet-penâhî'den olduğuna binâ'en, Yeniçeri Ocağı ecdâd-ı 'izâmımdan mevrûs ve Devlet-i 'aliyye'me 'asab* mesâbesinde olmağla, mâdâm ki lâbis-i libâs-ı hayâtım kadîm ocaklarıma ve kadîmden Kitâbullâh'a muvâfık ve şer'-i şerîfe mutâbık kānûn ile vaz' **[M1 355]** olunan âyîn ve yol ve erkânlariyle 'amel ü hareket edenlere ve itâ'atlerinde sâbit olanlara her kim kem-nazar ile bakup ve sû'-i kasd eder ise, kahr-ı Zü'l-Celâl'e mazhar olsun. Fe-emmâ şer'-i şerîf ve kānûn-i münîfe mugāyir ve yol ve erkâna muhâlif ve Müslimânlık'dan hâric işlere ve irtikâbât ve menhiyyâta mütecâser olanlar ocaklu değildirler. O makūleleri kurs-ı gümüş gibi ocağımda kabûl ve istishâb ile ocakların nâmını telvîs eden o makūle erâzil ü[1] eşhâsı Ocak'da kabûl etmezler. Müslimân olup, Allah ve Peygamber'i bilen ve ocağın temeli nedir âşinâ olan ve ehl-i 'ırz olan ve dîn ü îmânını ve âyîn ü erkânını bilen, menhiyyâtı irtikâb eden yaramazların iktizâ eden te'dîbini görsünler. Cümle Ocak ihtiyârları ve esnâf ve sâ'ir nâmûs-i saltanat-ı seniyyemi vikāyet ü himâyet edenler[2] ve zâbitân ve bi'l-cümle ehâlîye işbu hatt-ı hümâyûnum mazmûnunu müvâcehelerinde kırâ'atla tefhîm ve bu vechile şer'an ve kānûnen ve 'örfen erâzilin hakkından gelinmesi ve emn ü emân ve 'ibâdullâhın râhatı matlûbumdur, icrâsına mübâderet olunsun! Hudây-ı müte'âl gayret-i dîniyyesi olanları ber-hûrdâr[3] edüp, İslâm'a yakışmaz münkerâta ve umûrundan hâric harekete cesâret edenleri Kahhâr ismiyle kahr eylesün!" deyü hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûnum şeref-rîz-i sudûr olmağla, sen ki Segbân-başı-ı[4] mûmâ ileyhsin. Gerek sen ve gerek sâ'ir Ocak ağaları ve oda-başıları ve zâbitler[5] ve bi'l-cümle neferât kullarım ehl-i 'ırz ile birlikde olup, zâtınızda olan diyânet ü sadâkat muktezâsınca hakk-ı nân ü nemeke ri'âyet ve uğur-i hümâyûnumda izhâr-ı merâsim-i gayret ü 'ubûdiyyet ile 'ibâdullâh üzerlerinden def'-i zarar-ı erâzil ü eşkıyâya dikkat ve fîmâ-ba'd dahi böyle rızâ'ullâha ve rızây-ı Rasûlullâh'a mugāyir harekete cesâret eden bâgîlerin fetvây-ı şerîfe mûcebince şer'an te'dîbât-ı lâyıkaları icrâsı vâcibeden olmağla, imdi bi'l-cümle esnâf ve erbâb-ı hiref ve ashâb-ı dekâkîn ve sûkda bulunan 'ibâdullâh[6] 'iyâzen billâhi Te'âlâ ba'de-ezîn o makūle eşkıyâyı

---

* Metnimizden alınmakla beraber "'asab (عصب)" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, IX,299'da "'atıyye" şeklinde kaydedilmiştir.

1 erâzil ü A : erâzil M1

2 edenler [Bu kelime önce "edenleri" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "i" kısmı silinmeye çalışılmış gibi gözüküyor] A : edenleri M1

3 ber-hûrdâr A : ber-hûdâr M1

4 Segbân-başı-ı A : Segbân-başı-yı M1

5 zâbitler A : zâbitleri M1

6 'ibâdullâh A : 'ibâdullâha M1

görmek lâzım gelür ise[1], derhâl gayûrâne üzerlerine varup kat'â emân ü zemân **[M1 356]** vermeyerek cem'iyyetlerin tefrîk ve ele getürülmeleri içün[2] zikr olunan esnâf kethudâlarını ve Yiğit-başı ve ihtiyâr ve söz sâhiblerini getürüp, işbu emr-i 'âlî-şânımı müvâcehelerinde feth u kırâ'at ve keyfiyyeti gereği gibi tefhîm ü işâ'at ve ber-vech-i meşrûh haklarında fetvây-ı şerîfe verilan eşkıyâyı ahz edenler dünyâda in'âm u ikrâm-ı Pâdişâhâne'me mazhar ve âhıretde dahi hâ'iz-i mesûbât-ı evfer olacaklarını ve ma'âzallâhi Te'âlâ hılâfı hareket eder olur ise, emr-i Bârî'ye muhâlefet ve şerî'at-ı mutahhere-i[3] hazret-i Seyyidü'l-enâm'a 'adem-i mutâva'atleriyçün dünyâ[4] ve âhıretde 'azâb-ı elîm ve 'ıkāb-ı 'azîme giriftâr olacaklarını cümleye telkîn ü i'lân ve mazmûn-i emr-i 'âlî-şânımın bir sûreti mehâkimde sicillâta kayd ile mûcib ü muktezâsiyle 'amel ü hareket olunmak bâbında keyfiyyet hâlâ İstanbul Kadısı Ağa İmâmı-zâde Ahmed 'Ârif *zîdet fezâ'ilühû**ya başka emr-i 'âlî-şânımla tenbîh ü te'kîd olunmağla: "Sen dahi mevlânâ-yı mûmâ ileyh ile bi'l-ittifâk hareket birle mazmûn-i emr-i 'âlî-şânımın infâz u icrâsına sarf-ı kudret ve hukūk-ı ni'met ü 'ubûdiyyeti icrâ ile tahsîl-i rızây-ı hümâyûnuma mübâderet ve mikdâr-ı zerre hılâfından mücânebet olunmak bâbında" deyü** evâsıt-ı rebî'ulevvel◊ târîhiyle müverrah[5] sâdır olan emr-i 'âlî, Ağa-kapusu'nda cümle müvâcehesinde kırâ'at ve ber-vech-i muharrer e'imme ve ehâlîye işâ'at olunmağla, zâbitân ve sükkân, te'dîb-i erâzile niyyet eylediler.

Binâ'en 'aleyh çend rûz murûrunda Üsküdar'da Büyük Hammâm müste'ciri Hammâmî Hâfız'a dört nefer eşkıyâ gelüp, bin guruş talebiyle merkūmu tehdîd ü tekdîre ictirâ, ol dahi: "Ümmet-i Muhammed yok mu? Dünki gün fermân geldi!" deyü nidâ etmekle, istimâ' eden ehâlî sopa ve değnek ve balta ve kazma ile hemân seğirdüp, ikisini der-'akab katl ve ikisi At-pazarı semtine firâr ve ol mahalde bir bostâna girüp, tüfeng ve tabanca i'mâliyle cenge ibtidâr eylediklerinde, orada birini dahi tüfengle ehâlî urup katl ve birini hayyen ahz ile Üsküdar Kolluğu'na teslîm, ba'dehû maktûllerin ayaklarına tahkîr u teşhîr içün ipler takup, keşân-ber-keşân sürüyerek **[M1 357]** iskele meydânına getürüp vaz' etmekle, 'ibret-i sâ'ir-i eşrâr eylediler. Ve olbiri darb u sadmeden nâşî bir müddet hayât ü memâtı nâ-ma'lûm dere-

---

1 gelür ise A : gelürse M1
2 getürülmeleri içün M1 : getürülmeleriyçün A
3 mutahhere-i A : müzhire-i M1
4 dünyâ A : دنيا M1
* "زيدت فضائله = Fazîletleri artsın" anlamına gelen Arapça bir duâdır.
** "Sûret-i emr-i 'âlî ..... deyü" kısmında yer alan bilgiler, aynen "Yeniçeri eşkıyâsının te'dîbine dâ'ir sâdır olan fermân-ı 'âlî sûreti" başlığı altında *Târîh-i Cevdet*'in IX. cildinin zeylinde s.298-300'de kaydedilmiştir.
◊ 11-20 Rebî'ulevvel 1225 = 16-25 Nisan 1810.
5 evâsıt-ı ..... müverrah M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.159b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

cesinde Kolluk önünde yatup, ba'dehû karşu Ağa-kapusu'na[1] imrâr ve Kapu'ya vardığı anda ahûrda boğulup*, habs-hâne-i 'ademe tesyâr olunmağla, hükm-i fermân-ı Pâdişâhî'yi icrâ vü izhâr eylediler.

Ba'zı vukū'ât-ı müteferrika

Mâh-ı rebî'ulâhır evâ'ilinde[2◊] mukaddemce vârid olan Sefîr-i İran, Şeyhulislâm ve Kā'im-maḳām hazerâtiyle mülâkî oldu.

Ve mâh-ı mezbûrun on beşinci günü◊◊ Ordu-yi hümâyûn'da Yeniçeri Ağası, rehâvetine mebnî 'azl olunup, sâlifü'l-beyân Silistire cenginde hıdmet ü gayreti sebkat etmiş olan Kul Kethudâsı Ağa, Yeniçeri Ağalığı mesnedine nakl olundu.

Ve mukaddemâ vak'a-i 'uzmâda seğirdim ustalarının mu'allim ve müdîri ve andan akdem devr-i esbakda Belgrad fitnesinin[3] sâhib-i re'y ü tedbîri olmağla, müstevlî-i dûdmân olup, ba'de-ez-ân Ağalar Ağası ta'bîriyle ser-kerde-i serdengecdiyân olan Halîl Ağa'nın bundan mukaddemce Ordu-yi hümâyûn'dan gelüp tehyi'e eylediği yeniçeri ortaları, mâh-ı merkūmun on sekizinci günü◊◊◊ Dâvud-paşa Sahrâsı'na alay ile hurûclarını Şehinşâh-ı fermân-revâ hazretleri temâşâ buyurup, Ağalar Ağası'na beş kîse ve ordu ağasına üç[4] kîse ve sâ'ir zâbitâna 'alâ haddihim bahş-ı 'atâyâ buyurdular.

Ve bu askerin hurûcundan bir gün mukaddem karîben zikri sebkat eden Üsküdar gavgāsından nâşî, ehâlî-i[5] Üsküdar'a icrây-ı garaz u 'adâvet içün vâfirce[6] eşkıyâ cem'iyyet edüp, lâkin ehâlî yek-sâk-ı ittifâk hareket etmekle, izhâr-ı gayza cesâret edemediler**. Kāle 'aleyhi's-selâm: *"Lâ yezâlü min-ümmetî kā'imeten bi-emrillâhi lâ yedurruhum men hazelehum ve lâ men hâlefehum hattâ ye'tiye emrullâh"****. Bu makūlelerin gâh u bî-gâh hılâf-ı

---

1 Ağa-kapusu'na A : Ağa-kabusu'na M1

* "Binâ'en 'aleyh çend rūz murûrunda Üsküdar'da ..... boğulup" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,176'da kaydedilmiştir.

2 evâ'ilinde M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "İran'dan" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

◊ 1-10 Rebî'ulâhır 1225 = 6-15 Mayıs 1810.

◊◊ 15 Rebî'ulâhır 1225 = 20 Mayıs 1810 Pazar.

3 fitnesinin A : Kal'ası'nın M1

◊◊◊ 18 Rebî'ulâhır 1225 = 23 Mayıs 1810 Çarşamba.

4 üç A : üc M1

5 ehâlî-i A : ehâlî-yi M1

6 vâfirce A : vâfirçe M1

** "Ve mukaddemâ vak'a-i 'uzmâda seğirdim ..... edemediler" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,176'da kaydedilmiştir.

*** • قال عليه السلام : لا يزال من امتى امة قائمة بامر الله لا يضرهم من خذلهم و لا من خالفهم حتى يأتى أمر الله = Hz. Muhammed (Allah'ın selâmı üzerine olsun) buyurmuştur ki: Ümmetimin içinde Allah'ın emirlerini yerine getiren bir topluluk her zaman olacaktır. Onlara, ne onları

emr-i Bârî ve mugāyir-i rızây-ı Cihân-dârî bu resme bagy u tuğyâna ictisâr ile 'ibâdullâhı ızrârları sebebiyle haklarında Şâh-ı velâyet *kerremallâhu vecheh** hazretlerinin: [M1 358] *"Lâ zafere ma'a'l-bagy"*** kelâm-ı sa'âdet-encâmları âsârı külle yevm ulu'l-ebsâra müşâhed[1] ü âşikâr olmakdadır. Şi'r:

Her ki âteş zened be-hâne-i hîş
Hâne-i dîğerân be-bâd dihed

Ve an ki cûyed hârâb menzil-i hod
*Şûmîyeş 'âlemî fesâd dihed****

Tertîbât-ı ba'zı asâkir berây-ı Ordu-yi hümâyûn ve ba'zı mahall-i sâ'ir

Meştây-ı Ordu-yi hümâyûn içün Mar'aş Eyâleti'nde vâki' kazâlardan piyâde ve süvârî beş yüz nefer asker tertîb ve muktedir Başbuğ ma'iyyetiyle sevk u tesrîb olunmak bâbında emr-i şerîf sâdır oldukdan sonra, ba'zı a'zâr-ı vâhiye serdiyle i'lâm takdîm olunmuş ise dahi, zikr olunan beş yüz neferi tâmmü'l-esliha olarak muktedir Başbuğ ma'iyyetiyle serî'an ihrâca mübâderet ve 'acâleten Ordu-yi hümâyûn'a sevk u irsâle bi'l-ittifâk ikdâm ü gayret eylemeleriyçün eyâlet-i merkūmede vâki' hükkâm ü nüvvâba ve a'yân ü vücûh-i memlekete hıtâben evâsıt-ı rebî'ulâhırda◊ emr-i 'âlî ısdâr ve Hamîd Sancağı'nda vâki' kazâlardan beş yüz nefer asker[2] tertîb ve muktedir Başbuğ'la Varna'ya sevk u tesrîb olunmak, mukaddemâ ol bâbda sâdır olan emr-i şerîf mûcebince lâzimeden iken: "Asâkir-i mezkûrenin sülüsü Terkemiş kazâları hissesine isâbet eyledi" denilerek, ol mikdârı ifrâz ve kusûr üç yüz dört neferin iki yüz neferi Başbuğ'la sevk u irsâl olunduğunu ifâde vü ibrâz birle, mâ'adâsının 'afvi husûsu, vârid olan i'lâmda derc ü iş'âr olunmuş ise de, gayr ez-firistâde girü kalan askerin serî'an ve 'âcilen ihrâcla bir gün evvel Ordu-yi hümâyûn'a erişdirilmesiyçün Hamîd Sancağı Mütesellimi Şeyh 'Ali Ağa'ya ve livâ'-i

---

rezîl rüsvây etmek isteyen, ne de muhâlefet etmek isteyen zarar verebilir. Kıyâmete kadar da bu böyle devâm eder" anlamına gelen Arapça bu cümle Peygamberimiz'in Buhârî, Menâkıb 28; Müslim, İmâre 170,174; Tirmizî, Fiten 27,51; İbn Mâce, Mukaddime 1; Ahmed b. Hanbel 3/436, 4/97,101, 5/34,35,279'da yer alan bir hadîsidir, bk.Wensinck, II,15.

* "كرم الله وجهه = Allah onun yüzünü şerefli kılsın" anlamına gelen ve Hz. Ali anıldığında kullanılan Arapça bir duâdır.

** "لا ظفر مع البغي = Zulümle zafer olmaz" anlamına gelen Arapça bu cümle burada Hz. Ali'nin bir sözü olarak naklediliyor.

1 ulu'l-ebsâra müşâhed A : uli'l-ebsâra müşâhede M1

*** "هر كه اتش زند بخانه خويش * خانه ديكران بباد دهد
و انكه جويد خراب منزل خود * شو ميش عالمى فساد دهد = Her kim kendi evini yakarsa, diğer evleri rüzgara verir (onları haydi haydi yakar). Kendi evinin harap olmasını isteyenin uğursuzluğu, dünyayı fesâda verir" anlamına gelen bu cümle Farsça bir kıt'adır.

◊ 11-20 Rebî'ulâhır 1225 = 16-25 Mayıs 1810.

2 asker A : a[s]ker M1

mezbûrda vâki' kazâların hükkâmına ve sâ'ire hıtâben târîh-i merkûmda fermân-ı 'âlî ısdâr u irsâliyle tenfîz-i hükm-i şerîfe[1] icbâr olundu.

Karahisâr-ı şarkî Sancağı'nda vâki' kazâlardan mahâll-i uhrâya müretteb asâkire halel gelmamek **[M1 359]** şartiyle güzîde ve tüvânâ ve harb ü darba kâdir tâmmü'l-esliha iki yüz nefer asker tertîb ve Başbuğ'la serî'an ihrâc birle münâsib olan iskeleden sefîneye irkâbla, hâlâ Anapa Muhâfızı ve ol havâlî ser'askeri Vezîr Hüseyn Paşa ma'iyyetine sevk u tesrîb[2] eylemeğe[3] mübâderet eylemeleriyçün Canik Muhassılı ve Karahisâr-ı şarkî Voyvodası Kapucu-başı Hazînedâr-zâde Süleymân Ağa'ya ve livâ'-i mezbûrun hükkâm ü nüvvâbına ve sâ'ire hıtâben yine târîh-i mezkûrda◊ emr-i 'âlî irsâl* ve dahi Kazâ'-i Erba'a'dan Samsun İskelesi'nden sefîneye irkâben yine Anapa'ya Başbuğ'la iki yüz nefer asker tertîb olunup, bi'd-defe'ât isti'câl dahi olunmuşiken, ile'l-ân ihrâclarına dâ'ir bir haber vürûd[4] etmediği ve asker-i mezkûrun bir dakîka mukaddem Anapa'ya irsâli, Hazînedâr-zâde Kapucu-başı Süleymân Ağa'nın ikdâmına menût olup, asker-i merkûmun 'alâ-eyyi-hâl Anapa'ya irsâli, hasran ve kasran mûmâ ileyhden matlûb idüği beyâniyle temâmen ve serî'an Anapa[5] Muhâfızı müşârun ileyh ma'iyyetine irsâl eylemek bâbında mûmâ ileyh Hazînedâr-zâde'ye ve Kazâ'-i Erba'a Nâ'ibi'ne ve Voyvodası'na ve sâ'ire hıtâben isti'câl zımnında târîh-i mezkûrda◊◊ emr-i şerîf ısdâr u isbâl olundu. Sandıklı Kazâsı'nda sâkin Hacı Mûsâ-zâde Hacı Mustafa, ashâb-ı servetden olduğu beyâniyle yüz nefer asker istishâbiyle bi'n-nefs hareket ve yine Sandıklı Kazâsı'nda sâkin Hırkalı-oğlu 'Ali[6] kezâlik ashâb-ı servetden olduğu beyâniyle elli nefer asker istishâbiyle bi'n-nefs hareket ve Ordu-yi hümâyûn'a 'azîmet eylemeleriyçün târîh-i mezbûrda evâmir-i 'aliyye tahrîr ve Develi Voyvodası Develi-oğlu 'Ömer, ashâb-ı servetden olduğu beyâniyle iki yüz nefer asker istishâbiyle ve Yahyâlu Voyvodası Mehmed kezâlik iki yüz nefer istishâbiyle ve Anduğu (اندوغی) Kazâsı A'yânı 'Ali kezâlik iki yüz nefer asker istishâbiyle ve Nev-şehir Voyvodası Mîr Râşid dahi iki yüz nefer asker istishâbiyle bi'n-nefs hareket ve seyr-i serî' ile Ordu-yi hümâyûn'a vusûle müsâra'at eylemeleriyçün târîh-i **[M1 360]** merkûmda başka başka evâmir-i 'aliyye tasdîr ve[7] Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından hâlâ

---

1 şerîfe A : şerîfine M1
2 u tesrîb M1 : + [Bu kelimeler metinde üzeri karalanan ve "tesrîb" gibi okunabilecek bir kelimenin üstüne aynı kaligrafi ile yazılmışlardır] A
3 eylemeğe A : eylemekle M1
◊ 11-20 Rebî'ulâhır 1225 = 16-25 Mayıs 1810.
* "Karahisâr-ı şarkî Sancağı'nda vâki' ..... irsâl" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,174'te kaydedilmiştir.
4 vürûd A : ورور M1
5 ve serî'an Anapa A : serî'an انایه M1
◊◊ 11-20 Rebî'ulâhır 1225 = 16-25 Mayıs 1810.
6 Hırkalı (خرقه لی) oğlu 'Ali A : Hırkalı (حرقه لی) oğlu M1
7 tasdîr ve A : tasdîriyle M1

Aydın Muhassılı ve Saruhân Sancağı Mütesellimi Kara 'Osmân-zâde el-Hâc Hüseyn Ağa, Ordu-yi hümâyûn tarafından sâdır olan emr-i 'âlî mûcebince tarafından bin ve Bergama Voyvodası Hacı 'Ömer Ağa cânibinden bin nefer ki cem'an iki bin nefer güzîde ve yarar ve mu'tenâ asâkiri[1] istishâbiyle bi'n-nefs hareket ve Ordu-yi hümâyûn'a müsâra'at eylemesiyçün başka ve Bergama Voyvodası Hacı 'Ömer Ağa[2] me'mûr-i ihrâcı olduğu bin nefer askeri Kapucu-başı-yı mûmâ ileyh ma'iyyetiyle irsâl eylemesiyçün başka isti'câllerini hâvî târîh-i mezbûrda evâmir-i şerîfe irsâl ve Eski-şehir Kazâsı'nda sâkin Gedik[3] Ahmed, ashâb-ı servetden olduğu beyâniyle iki yüz nefer asker tertîb ü istishâbla[4] hareket ve Ordu-yi hümâyûn'a 'azîmet eylemesi me'mûriyyetini hâvî yine târîh-i muharrerde[5] emr-i 'âlî tahrîr ü isbâl olundu.

Vukū'-ı ihtilâl der-Gümülcine ve sudûr-i emr-i 'âlî[5]

Darb-hâne-i 'âmire cânibinden zabt ve idâre olunan Gümülcine Mukāta'ası, yirmi dört ve yirmi beş senelerine mahsûben Tokadcıklı Yeğeni Kapucu-başı Mahmûd Ağa'ya ihâle olunmuş olduğuna binâ'en, mûmâ ileyh muktezây-ı me'mûriyyeti üzere mukāta'a-i mezkûreyi zabt u idâre eder iken, Ahi Çelebi A'yânı Hacı Mustafa, Hasköylü Emîn'in karındaşiyle bile başlarına bir takım haşerât cem' birle mûmâ ileyhi mukāta'a-i mezbûreden ihrâc eylediğinden mâ'adâ, mudahhar olan bi'l-cümle zehâyirini gasb ve fürûht eylemiş ve yerlüden Mahmûd Reşîd'i A'yân nasb u ta'yîn ve ma'iyyetine Kılıclı Hacı Bektâş ve Hacı 'Ömer nâm iki nefer bölük-başıları birkaç[6] yüz âdemle Gümülcine'de tavtîn etdirmiş olduğu bi'l-ihbâr tebyîn[7] olunmağla, A'yân-ı mûmâ ileyhin bu vechile bilâ-fermân Kapucu-başı-yı mûmâ ileyhi tard ile mukāta'a-i mezbûreye duhûle ve anı fuzûlî[8] zabta cür'eti ve fukarây-ı ra'iyyetin bî-vech pâ-zede-i huyûl-i hasâr olmasına cesâreti, münâfî-i rızây-ı Şâhâne ve mugāyir-i tab'-ı ma'delet-neb'-i Husrevâne olduğuna ibtinâ'en, mütecâsir olduğu **[M1 361]** harekât-ı bâgiyâneden keff-i yed ile Gümülcine'de olan âdemlerini tarafına celb ve Kapucu-başı-yı mûmâ ileyhin ku'ûdu husûsuna dahl ü ta'arruz misillü vaz'ı, evkāt-ı sâ'ireye kıyâsla tecvîzi hâtırından[9] selb eylemesiyçün A'yân-ı mûmâ ileyhe hıtâben başka ve bâlâ vü zîrde tahrîr olunan evâmir-i 'aliyye hikâye olunarak Kapucu-başı-yı mûmâ

---

1 asâkiri A : asâkir M1
2 Ağa A : + cânibinden M1
3 Gedik A : kezâlik M1
4 istishâbla A : istishâbiyle M1
5 11-20 Rebî'ulâhır 1225 = 16-25 Mayıs 1810.
5 emr-i 'âlî M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.161a'nın sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî R{ebî'ulâhır}" yazısı vardır] A
6 birkaç A : birkac M1
7 tebyîn A : tebeyyün M1
8 ve anı fuzûlî M1 : ve anı [Bu kelimeler üzeri çizilen "ile"nin üstüne yazılmıştır] fusûlî A
9 hâtırından A : hâtırında M1

ileyh dahi muktezây-ı me'mûriyyeti üzere Gümülcine'ye duhûle mübâderet ve mukāta'a-i mezkûreyi zabt u idâreye mübâşeret ve Gümülcine'de olan haşerâtın tard u teb'îdine[1] ehâlî-i memleket ile bi'l-ittifâk ikdâm ü gayret eylemesiyçün mûmâ ileyhe başka ve bâlâda olan evâmir hikâye olunarak Kapucu-başı-yı mûmâ ileyhin her hâlde emr u re'yine mütâba'at ederek Gümülcine'de olan haşerâtı bi'l-ittifâk tard birle te'mîn-i beldeye ve mâl-ı mukāta'anın[2] kesr u tedennîsini[3] mûcib olur hâlet vukū'a gelmamesine dikkat eylemeleriyçün Gümülcine Nâ'ibi'ne ve vücûh-i memlekete hıtâben başka evâhır-ı mâh-ı rebî'ulâhırda[◊] evâmir-i 'aliyye ısdâr olundu*.

Hareket-i tabur-i a'dâ ve 'avdet-i Koşançalı Halîl Paşa[4]

Mâh-ı cumâdelûlâ evâsıtında[◊◊] düşmen, asâkirini üç kol edüp, takrîben on beş bin neferden 'ibâret bir kolu Hacıoğlu-pazarı üzerine ve yine ol mikdâr bir kolu Varna ve Balçık tarafına ve bir[5] cesîm kolu dahi Feldmerşal Vekîli Kamanski** ile Silistire üzerine bir takım asker teslît eyledikden sonra, Şumnu'da Ordu-yi hümâyûn cânibine hareket eyledi. Ve bu esnâda Balçık[6] muhâfazasında olan Koşançalı Vezîr Halîl Paşa fi'l-asl Sırplu gā'ilesine hılâf-ı rızây-ı Şâhâne[7] mu'âmele-i gaddârâneleri bâ'is ü bâdî olup, *"Ve izâ eradnâ en-nühlike karyeten emernâ mütrefîhâ fe-fesekū fîhâ fe-hakka 'aleyhimü'l-'azâb"*[***] mazharları olan Belgrad yamakları bakıyyesinden olup, ba'zı sunûf-i askeriyye beyninde bir vezîr-i nâmdâr ve bu def'a dahi ma'iyyetinde haylîce

---

1 teb'îdine A : تبعدينه M1

2 mâl-ı mukāta'anın M1 : + [Bu satırın sağ tarafındaki vr.161b'nin kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış, buradaki bilgilerle pek ilgisi olmayan "Tebdîl-i Kā'im-makāmî" şeklinde bir kayıt vardır] A

3 tedennîsini A : tedennîsi M1

◊ 21-30 Rebî'ulâhır 1225 = 26 Mayıs-3 Haziran 1810.

* **"Vukū'-ı ihtilâl der-Gümülcine** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,193'te kaydedilmiştir.

4 Paşa M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.161b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 15 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A

◊◊ 11-20 Cumâdelûlâ 1225 = 14-23 Haziran 1810.

5 bir A : — M1

** Metnimizde Kamanski (قمانسكى) olarak adı geçen Général Comte Kamensky için bk. meselâ M.A.L.F. Alix, *Précis de L'Histoire de L'empire Ottoman*, III,376,378,380,383, 387,392,427.

6 Balçık A : Balcık M1

7 hılâf-ı rızây-ı Şâhâne M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

*** "و اذ اردنا ان نهلك قرية امرنا مترفيها ففسقوا فيها فحق عليهم العذاب" = Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, o ülkenin zenginlik sebebiyle şımarmış elebaşılarına iyilikleri) emrederiz; buna rağmen onlar orada kötülük işlerler. Böylece onlar azaba müstahak olurlar" anlamına gelen bu cümleler Kur'ân, el-İsrâ 17/16. âyetinin "فحق عليهم العذاب" kısmı hariç ilk yarısıdır. Bu kısım âyette "*Fe-hakka 'aleyhe'l-kavlü* = فحق عليها القول =Böylece o ülke helâke müstahak olur" şeklindedir.

asker tecemmu'uyla ol havâlîyi hıfz u hirâsete muhtâr Serdâr olmuş ise de, sevâbıkda taraf taraf tahrîk ü ifsâd-ı eşrâr ile [M1 362] fıkdân-ı kavânîn-i vâcibü'l-i'tibârdan nâşî[1], bir müddetden berü tavâ'if-i askeriyyeye 'âdet ü mişvâr olan terk-i inkıyâd-ı ser-i kâr ve 'adem-i sebât ü karâr sebebiyle bu esnâda düşmen asâkirinin bir kolu Balçık semtine kasd u 'azîmet etdiği müşârun ileyh asâkirine mesmû' u âşikâr oldukda, der-'akab müterâkim-i 'ulûfe ve noksân-ı ta'yînât gavgâsına ibtidâr ve bu behâne ile düşmenin zuhûrunda bilâ-ceng ü cidâl ekseri târ-mâr olup, müşârun ileyh bî-yâr u kafâdâr kalmağla;

Gelür mestâne başın secdeye ammâ neden sonra

mısrâ'ını hasbihâl ederek nâ-çâr Ordu-yi hümâyûn tarafına tek ü tenhâ 'avdet ihtiyâr eyledi*.

Vürûd-i Husrev Paşa be-Âsitâne ve ta'yîn-i u be-cânib-i Varna ve zikr-i ba'zı vukû'ât-ı sâ'ire[2]

Zikri sebkat etdiği üzere mukaddemâ mahz-ı 'inâyet-i Pâdişâh-ı mürüvvet-haslet'den tebdîl mansıbıyla mazhar-ı ri'âyet-i Şâhâne olarak, mansıbı olan Koca-ili Sancağı'nda[3] bir mikdâr istirâhati zımnında Anadolu tarafına[4] 'avdetine ruhsat-ı seniyye buyurılan Vezîr Mehmed Husrev Paşa, tekrâren sefer-i hümâyûna ibrâz-ı şevk-ı 'azîmetine binâ'en me'mûr buyurulmuş olmağla, tanzîm-i dâ'iresiyle işbu mâh-ı cumâdelûlânın yirminci gününde[◊] altı bin nefer güzîde asker ile Üsküdar civârında çend rûz Haydar-paşa Sahrâsı'nı darb-ı hıyâmla makarr ve andan Dâvud-paşa Sahrâsı'na güzer eylemekle, Kā'im-makām Paşa ile mülâkî oldukdan sonra taraf-ı bâhiru'ş-şeref-i Şehriyârî'den müşârun ileyhe bir re's esb-i müzeyyen ihsâniyle pâye-i istihkākı terfî' u tezyîn ve ba'dehû Varna Ser'askerliği hil'atiyle ol tarafa me'mûriyyeti tebyîn buyuruldu.

Ve yine Varna'ya irsâl içün on bayrak tahtında beş yüz dalkılıc tahrîr ve talebe-i 'ulûmdan dahi bir müddetden berü[5] berây-ı sefer bin beş yüz nefer tahrîr ve ordu tarafına bu günlerde tesyîr[6] kılındı**.

---

1 fıkdân-ı ..... nâşî M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.161b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A

* "Hareket-i tabur-i a'dâ ve ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,177'de kaydedilmiştir.

2 sâ'ire M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.162a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 20 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A

3 mansıbı olan Koca-ili Sancağı'nda M1 : + [Bu kelimeler üzeri çizilen "Anadolu tarafına" yerine aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.162a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

4 Anadolu tarafına M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

◊ 20 Cumâdelûlâ 1225 = 23 Haziran 1810 Cumartesi.

5 bir müddetden berü M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.162a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

6 bu günlerde tesyîr M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işâret edilerek, satırın hizâsına vr.162a'nın sağ kenarına yazılmışlardır] A

** "Ve yine Varna'ya ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler hemen hemen aynı ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,182'de kaydedilmiştir.

Ve çend rûz murûrunda müşârun ileyh Husrev Paşa'nın kethudâsı mîr-i mîrân-ı kirâmdan İbrâhîm Paşa üç bin nefer müntehab asker ile Âsitâne'ye vürûd ve bir iki gün istirâhat ü ku'ûd eyledikden sonra, [M1 363] bu esnâda vârid-i Âsitâne olan bin nefer Sivas terakkîlü[1] sipâhîleri mûmâ ileyh ma'iyyetine 'ilâve vü terfîk olunarak Varna tarafına sevk u tahrîk olundu*. Ve Kara 'Osmân bin nefer asker ile Varna'ya me'mûr iken Ordu-yi hümâyûn'da dahi bu evânda kesret-i asâkirin iktizâsına ve Varna tarafına pey-der-pey irsâl olunmakda olan asâkirin o tarafa kifâyet ü vefâsına mebnî, A'yân-ı merkûmun me'mûriyyeti ordu tarafına tahvîl olundu.

Ve Şeyhulislâm-ı esbak Es'ad Efendi-zâde Seyyid 'Atâ'ullah Efendi, menfâsı olan Kızanlık Kazâsı'na tekarrub-i küffâr sebebiyle bi'l-istid'â Anadolu tarafına arpalığı olan Güzelhisâr'a tebdîl-i menfâ olundu**.

Ve hâlâ Mora Vâlîsi Tepedelenli 'Ali Paşa-zâde Velî Paşa'nın sene-i sâbık misillü sefer-i hümâyûna şevk-ı 'azîmetini müş'ir kā'imesi vâsıl-ı Der-sa'âdet oldu.

Vefâ Meydânı kurbünde bir hânede altı aylık hâmile olan seyyidesini satır ile katl eden zenciyye câriye ve çend rûz murûrunda Top-hâne civârında kezâlik seyyidesini katl eden dîğer zenciyye câriye salb olundular***.

Vürûd-i haber-i istîlâ'-i Hacıoğlu-pazarı ve Hezargrad ve muhâsara-i Kal'a-i Varna ve âmeden-i kā'ime-i Serdâr-ı ekrem ve mektûb-i Kamanski*4 ve vukū'-i şûrâ-yı kübrâ der-Câmi'-i Ebu'l-feth[2]

Ber-vech-i mezkûr hareket-i tabur 'akabinde mâh-ı mezbûrun on beşinci günü◊ asâkir-i a'dânın bir kolu Hacıoğlu-pazarı'na hücûmla Pehlevân Paşa ile İsmâ'îl Paşa'yı giriftâr ve ma'iyyetlerinde olan Ereğlili Şeyh ki[3] mukaddemâ Âsitâne'ye vürûd ile bir müddet yeniçeri kışlalarında ku'ûd ve[4] aralıkda cevâmi'de kürsîlere su'ûd birle, şimdiye kadar a'dânın galebe vü tuğyânına

---

1 terakkîlü A : — M1

* "Zikri sebkat etdiği üzere mukaddemâ ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,181-182'de kaydedilmiştir.

** "Ve Şeyhulislâm-ı esbak Es'ad Efendi-zâde ..... olundu" kısmındaki bilgiler değişik ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,182'de kaydedilmiştir.

*** "Vefâ Meydânı kurbünde ..... olundular" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,177'de kaydedilmiştir.

*4 Metnimizde Kamanski (قمانسکی) olarak adı geçen Général Comte Kamensky için bk. meselâ M.A.L.F. Alix, *age*, III,376,378,380,383,387,392,427.

2 **Ebu'l-feth** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.162b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 21 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A

◊ 15 Cumâdelûlâ 1225 = 18 Haziran 1810 Pazartesi.

3 Ereğlili Şeyh ki M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.162b'nin sol kenarına yazılmışlardır] A

4 ve A : ve o M1

gerci sebeb, askerî ve ru'esâ vü küberâda 'adem-i ri'âyet-i kavânîn-i dîrîn olup, lâkin bunlardan kat'-ı nazar bu sene Şeyh Efendi bâtıl[1] tarafından işâretle gelmiş olmağla, mâdde-i nusratı gûyâ keşkülü içinde getürmüş gibi olduğundan, öyle çok ikdâm lâzım değil vâdîlerinde[2] makûle-i evhâm ba'zı kelâmla 'avâmı başına cem'a ihtimâm ve kışla eskileri **[M1 364]** ve esnâf püsküleri gibi 'avâm dahi mânend-i hevâm lâne-i kürsîsi etrâfına iktihâm edüp, ez-dil ü cân istimâ'-ı hayâlât ü evhâm ederler. Ve aralıkda birbirlerine: "Şeyh Efendi târik âdemdir. Ve bu sene kudûmü mebniyyün 'ale'l-hikemdir[3]. Eğer olmasa bu rütbe şedîd soğukda başı açık ve arkasında yalnız bir post ile çırçıplak[4] böyle tiril tiril ditrer mi? *'Nefsüke matıyyetüke f'erfak biha'** emr-i şerîfi hılâfına kendüye[5] bilâ-mûcib bu eziyyeti eder mi?" derler idi. Giderek bu mugallat-ı pûç[6]-fihâm, igfâl-i Şeyhulislâm'la mazhar-ı sohbet ü ikrâmları olarak[7] şîve-i sâlûsîyi ikmâl ü itmâm eyledikden sonra, sâ'ir kibârı dahi hâh u nâ-hâh haklayarak[8], ba'dehû ordu tarafına gidüp ba'zı vüzerâ vü küberâdan köle ve akça ve boğça alarak âhır-ı kâr Baba Paşa tarafına[9] varup, anda dahi müdâhene gûne kerâmât-ı kâzibe ile işgâl-i ezhân-ı sebük-mağzân ederek cerr-i emvâl-i sıgâr u kibâr etmekde olan Açık-baş nâm şeyh-ı kallâş dahi mazhar-ı tekdîr-i evliyây-ı hazret-i Settâr olup, kayd-ı esre dûçâr olmağla, hakkında;

Nüshan maraz-ı 'aşka 'ilâc eylemedi hiç[10]

Ey Şeyh-i kerâmât-fürûş ez de suyun iç![11]

şîvesi âşikâr oldu.

Şeyh-i mezbûrun aslı Anadolu Ereğlisi'nden olup, Mütesellim At-çeken Ağası'nın yed-i mazlamesi ve Gavur İmâm denmekle ma'rûf iken Kadı Paşa zuhûrunda firâr ve delîl ocağına dahîl ve bir müddet anda karâr ve 'Arabistân'da

---

1 bâtıl A : bâtın M1
2 olduğundan ..... vâdîlerinde M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydı işâretiyle satırın hizâsına vr.162b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A
3 Ve bu sene ..... 'ale'l-hikemdir M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.162b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A
4 çırçıplak A : çırçıblak M1
* "نفسك مطيتك فارفق بها = Nefsin senin bineğindir, onu gözet, hor kullanma!" anlamına gelen ve burada hadîs gibi gösterilen Arapça bu cümle, meşhûr hadîs kitaplarında bulunmamakta, diğer eserlerden *el-Mebsût*'ta hadîs olarak zikredilmektedir bk. Ebû Bekr Şemsü'l-e'imme Muhammed b. Ahmed b. Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût*, Kâhire ts., XXX,269.
5 kendüye M1 : kend[ü]ye A
6 pûç A : pûc M1
7 mazhar-ı sohbet ü ikrâmları olarak M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "9" rakamı ile işâret edilerek vr.162b'nin sağ kenarına yukarıya diklemesine yazılmışlardır] A
8 haklayarak A : خلقيه رق M1
9 Baba Paşa tarafına A : Paşa tarafından M1
10 hiç A : hic M1
11 iç! A : ic! M1. Bu beyit şâir Sâbit'e aittir; bk. meselâ Fâ'ik Reşâd, *age*, II,38.

seyâhatle sonra kıyâfet-i garîbe ile[1] gelüp, şeyhlik 'ünvâniyle mevsûf olduğu* hem-şehrîlerinden mevsûku'l-kelim kimselerden mesmû' bi'l-istihbâr olmuşidi; *race'nâ ilâ mâ nahnü fîhi*[2]**.

Ba'dehû mâh-ı merkûmun on sekizinde◊ leşker-i a'dâ Lazgrad***'ı istîlâ ve Çerhacı Sürûrî Paşa'yı dahi ekdâr-ı giriftârîye mübtelâ ve Varna Kal'ası'nı muhâsaraya ictirâ eylediği hılâlde Feldmerşal Vekîli Kamanski, Serdâr-ı ekrem tarafına mağrûrâne ve Tatarâne kelimât-ı gılzat-edâtı hâvî tahrîrât irsâliyle vefk-i murâdı üzere musâlahaya teklîf ü isti'câl ve: "Rusyalu'nun re'y ü irâdesi mûcebince sulha, Devlet-i 'Osmâniyye bu def'a dahi rızâ-dâd olmadığı hâlde civâr-ı **[M1 365]** Âsitâne'ye gelüp, orada 'akd-i sulh ederim" mefhûmlarında ba'zı makāl ederek öteden berü kavânîn-i Mülkdârî ve hukūk-ı milel ve kavâ'id-i müvâneset-kârî lâzimesince birbirlerinin kadr u şânına ve istihkāk-ı zâtiyye ve 'ünvânına cihet-i câmi'a-i insâniyyete nazaran dâ'imâ murâ'ât edegelan bunca düvel-i zarîfe ve akvâm ü milel-i mûnisede külle yevm tecribe vü ru'yet olunan tavr u 'âdetden dûr u eb'ad bir garîb mu'âmele-i vahşiyye-i bed izhâr etmiş olmağla, taraf-ı Serdâr-ı ekremî'den dahi der-'akab telhîs tahrîriyle mektûb-i mersûm[3] taraf-ı Kā'im-makāmî'ye irsâl olunup, mâh-ı merkûmun yirminci günü◊◊ Der-sa'âdet'e vâsıl ve ba'de'l-'arz mefhûm-i tahrîrâta ittilâ'-ı Şâhâne hâsıl oldukda, min-ba'd bu mâddeyi cemî' Millet-i beyzây-ı İslâmiyye'ye neşr u işâ'atle, dîde-i nâsdan ref'-i perde-i gaflet ederek, gayri bu husûsa milletce sa'y ü gayret eylemek, cemî' ehl-i İslâm'a bi'l-ittifâk ferîza-i zimmet olduğunu 'âmme-i 'ibâd-ı Müslimîn'e ismâ' u tefhîme mübâderet, fî nefsi'l-emr muktezây-ı maslahat idüği hakkā ki bir re'y-i sâ'ib-i hazret-i Şehriyâr-ı sâhib-i dikkat[4] olmakdan nâşî, *lâ savâbe ma'a terki'l-meşvereti**[4] meslek-i sa'âdet-mensekine mütâba'at birle Ebu'l-feth Câmi'-i şerîfinde 'umûmî meşveret olunmak, gayret-i dîniyye ve tedâbîr-i hikemiyye ile bu maslahat-ı müşkilenin dahi çâresi bulunmak bâbında hatt-ı hümâyûn-i Cihân-

---

1 kıyâfet-i garîbe ile M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "u" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.162b'nin sol kenarına yazılmışlardır] A

* "**Vürûd-i haber-i istîlâ'-i Hacıoğlu-pazarı** ..... olduğu" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,177-178'de kaydedilmiştir.

2 race'nâ ilâ mâ nahnü fîhi M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri "sah" kaydıyla işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın altına yazılmışlardır] A

** "رجعنا الى ما نحن فيه = Sadede geldik" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

◊ 18 Cumâdelûlâ 1225 = 21 Haziran 1810 Perşembe.

*** Metnimizde Lazgrad (لازغراد) imlâsı ile kaydedilen bu yer, Razgrad ya da Hezargrad denilen ve o sıralarda Rusçuk Sancağı'na bağlı bir şehirdi; geniş bilgi için bk. "Razgrad ya da Hezargrad", *Büyük Larousse*, XIX,9724.

3 taraf-ı ..... mersûm A : — M1

◊◊ 20 Cumâdelûlâ 1225 = 23 Haziran 1810 Cumartesi.

4 dikkat A : vakt M1

*4 "لا صواب مع ترك المشورة = Meşvereti/Danışmayı terketmek doğru bir davranış değildir" anlamına gelen bu cümle, Arap atasözlerinden biri olarak gösteriliyor; bk. el-Hasen el-Yûsî, *el-Muhâdarât fi'l-edeb ve'l-lugati*, II,642.

dârî zînet-bahş-ı ketîbe-i sudûr olunmağla, ferdâsı mâh-ı mezbûrun yirmi birinci günü◊ Câmi'-i şerîf-i mezkûrda şûrây-ı kübrâ içün cem'iyyet-i 'uzmâ olunacağı hemân ol gün taraf taraf cümleye işâ'a vü ihbâr olundu*.

Sûret-i hatt-ı hümâyûn

Siz ki Müfti'l-enâm semâhatlü Şeyhulislâm ve Kā'im-makām ve sudûr-i kirâm ve 'ulemây-ı 'izâm ve ricâl-i devletim ve yedi ocağım ricâl ve ihtiyârân ve zâbitânı ve Dîn-i Muhammed *'aleyhi's-selâm***da olan bi'l-cümle ehl-i İslâm'ı selâm-ı Mülûkâne'mle tekrîm eyledikden sonra, ma'lûm-i diyânet-melzûmunuz olsun ki, bu def'a Ordu-yi hümâyûn'umdan[1] birbirini müte'âkiben vürûd eden telhîsât ü takrîrât mefhûmunda, a'dâ'-i dîn Pazarcığ'a hücûm ve istîlâ eyledikden sonra, bir kolu Varna üzerine gelüp, **[M1 366]** derûn-i kal'ada din karındaşlarımızı tazyîk etmekde ve başka kolu Tutrakan'dan Hezargrad'a gelmiş olup, refte refte Memâlik-i 'Osmâniyye'ye itâle-i pây-ı nuhûset etmekde ve küffâr-ı hâksârın hareketi Ordu-yi hümâyûn'umu muhâsara eylemek ve bu vechile zamîrinde olan hıyânetini[2] icrâ ve beyza-i İslâm'ı şikest etmek dâ'iyesinde olduğu derkâr ve din yolunda kılıc çeküp şehîd vererek ecdâd-ı 'izâmım ma'iyyetinde olan dîn-i İslâm dilâverlerinin[3] feth eylediği bunca memâliki nez' eylemek niyyet-i fâsidesinde olduğu âşikârdır. Silistire ve Ruscuk ve Yerköyü*** kal'aları verâ'-i düşmende kalup, refte refte küffâr-ı hâksâr berülere gelmekdedir. Hamiyyet-i İslâmiyye ve gayret-i dîniyye bunlara nice tehammül eder? Eslâf-ı 'izâmım bu memâliki teshîr etmiş iseler, hâsılâtını nefs-i hümâyûnlarına hasr etmeyüp ve a'şâr ve rusûmâtım ve cizye-i şer'iyye ve mahsûlât-ı sâ'iresini gazâ vü cihâd eden kullarına ve vüzerâsına lâyık vechile ihsân ü 'inâyet buyurup, fekat menâbir u mehâfilde nâm-ı Muhammed *'aleyhi's-selâm**4ın ve ism-i sâmîlerinin tezkîrine kāni' olarak şe'â'ir-i İslâm'ın takviyesine sarf-ı makdûr eylemişlerdir. İşbu memâlik-i İslâmiyye'de nidây-ı ezân-ı Muhammedî munkatı' olup, yerine sadây-ı nâkūs ikāme etdirmek, gayret-i dîniyyesi olanlara düşer mi? Bir kerre mülâhaza oluna! Ve memâlik eyâdî-i küffârda olduğu hâlde ze'âmet ve tîmâr

---

◊ 21 Cumâdelûlâ 1225 = 24 Haziran 1810 Pazar.

* "Ba'dehû mâh-ı merkūmun on sekizinde ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,180'de kaydedilmiştir.

** "عليه السلام = Allah'ın selâmı onun üzerine olsun" anlamına gelen ve peygamberler için kullanılan Arapça bir duâ cümlesidir.

1 hümâyûn'umdan A : hümâyûn'umda M1

2 hıyânetini A : hıyâneti M1

3 dilâverlerinin A : evlâdlarının M1

*** Metnimizden alınmakla beraber "Yerköyü (يركويى)" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, IX,301'de "Yergöğü (يركوكى)" şeklinde kaydedilmiştir.

*4 "عليه السلام = Allah'ın selâmı onun üzerine olsun" anlamına gelen ve peygamberler için kullanılan Arapça bir duâ cümlesidir.

ve mukāta'a ve kulların mevâcibi nereden alınur verilür? Cümle ehl-i İslâm'dan ma'dûdiyyet iddi'âsını eder iken, ezân-ı Muhammedî'nin inkıtâ'ına nice râzî olunur? Bunun encâmı külle yevm hakāretle vakit geçürmekden ise, şimdi din yolunda cân fedâ eylemek dahi a'lâ değil mi? Sıbyân ü nisvân ve karındaşlarımız vatanlarından dûr olup, sefîl ve ser-gerdân olup, beliyyelere âh u enîn ederler iken, bizler ne günümüze dururuz. el-Hamdü lillâhi Te'âlâ Rumeli'de yedi krala cevâb vermeğe askerimiz vardır. Anadolu'dan dahi fevc fevc geliyor. Cülûs-i hümâyûnumdan berü her bir umûra ve mevâdd-ı sâ'ireye ikdâm ederim' mutâla'ası cümle me'mûrîni işgāl edüp, kağıda boğulur umûr-i lâzimeye bakmağa vakit **[M1 367]** kalmayup, bundan böyle hâb u râhat ü betâ'et istemem. Eli kılıc tutan ehl-i îmân karındaşlarımla dîn-i mübîn uğrunda çalışurum. Cümleye farz-ı 'ayn olan gazâ niyyetiyle harekete hâzırım. Rûhâniyyet-i Rasûl-i ekrem *sallallâhu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem** efendimize tevessül ve cenâb-ı Hayru'n-nâsırîn: *"İnnâ fetahnâ leke fethan mübînâ"***sırrına mazhar edüp, sâyesine ilticâ eylediğimiz Livâ'-i sa'âdet hürmetine in-şâ'allâhu Te'âlâ mevlâmız mu'înimizdir.

Hulâsa-i kelâm ümmet-i merhûme-i muvahhidîn cihâd ile imdâd ve ulu'l-emre[1] inkıyâd ile me'mûr olup, sell-i seyf-i Nebevî ile hareket-i hümâyûnum musammemdir. 'Ulemâ'-i a'lâm ve yedi ocağım ve ricâl-i devletim Fâtih Sultân Mehmed Hân Gāzî hazretlerinin Câmi'-ı şerîfinde 'akd-i meclis-i meşveret ve a'zâr ve nifâk-âmîz hareketden 'ârî olarak hasbeten lillâhi Te'âlâ müzâkereye *"el-Müsteşâru mü'temenün"**** medlûlünce cümlenizi emîn bilüp, müşâvereye me'mûr eyledim. Başbaşa verüp her tarafı mülâhaza olunsun ve mühimmât-ı seferiyyeden olan hıyâm ve cebehâne ve top ve devâb ve cümlenin mevkūfun 'aleyhi olan akça ve zehâyir ve asker husûsları mutâla'a olunup, iktizâsı huzûr-i Hılâfet-me'âb'a 'arz olunsun. Herkes hâtırına hutûr eden umûr-i hayriyyeyi söylesün. Sonunda "Şöyle lâzım idi" deyecek kalmasun. Doğru söyleyüp hayr tarafını ketm etmeyanler zemânımda medhûl olmaz ve tekdîr olunmaz. Cümlenin tasvîb eyledikleri, nezd-i Mülûkâne'mde dahi tasvîb olunur. Vakit fevt olunmasun. Cenâb-ı Hayru'l-fâtihîn ahvâlimizi hüsn-i hâlete tebdîl eyleyüp, mü'eyyed min-'indillâh olan Devlet-i 'Osmâniyye'yi mansûr u muzaffer eyleye, âmîn, bi-hürmet-i Seyyidi'l-mürselîn. Ve hayr-hâhân-ı devletimin iki cihânda yüzleri

---

* "صلى الله تعالى عليه و سلم = Yüce Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun" anlamına gelen ve Peygamberimiz'e yapılan Arapça bir duâdır.

** "انا فتحنا لك فتحا مبينا = Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Fetih 48/1. âyetidir.

1 ulu'l-emre A : uli'l-emre M1

*** "المستشار مؤتمن = Kendisine bir şey danışılan kişi güvenilir olmalıdır" anlamına gelen Arapça bu cümle, Ebû Dâvud, Edeb 114; et-Tirmizî, Zühd 39, Edeb 57; İbn Mâce, Edeb 37; Dârimî, Siyer 13; Ahmed b. Hanbel 5/274'te yer alan bir hadîstir; bk. Wensinck, III,212.

ağ olsun, 'azîz ve mükerrem olsunlar. *"Nasrun minallâhi ve fethun karîb*, ve minallâhi't-tevfîk"***.

Çünki muktezây-ı fermûde-i Şehinşâh-ı Ferîdûn-rusûm'la yevm-i merkûmda◊ Şeyhulislâm ve Kā'im-makām ve 'ulemâ ve ricâl-i devlet[1] ve bi'l-cümle ser-i kârân ve sâ'ir cemm-i gafîr Müslimânân Câmi'-i şerîf-i Ebu'l-feth Sultân Mehmed Hân hareminde mine'l-mihrâb ile'l-bâb tecemmu' birle, ibtidâ tahrîrât-ı [M1 368] Serdâr-ı ekremî ve ba'dehû terceme-i mektûb-i Kamanski cümle müvâcehesinde kā'imen Re'îsülküttâb Efendi yedinde savt-ı bülend ile kırâ'at olunarak, mefhûmları a'lâ vü ednâya i'lân olundukda, derûn-i mektûb Bulgārî üslûbda beyân olunan tekâlîf-i nâ-şâygân huzzâr-ı meclise be-gāyet düşvâr ve girân geldi ise dahi, zâhiren sûret-i muhâlefet ü mukāvemet 'adîmü'l-imkân derecesinde gibi görünmekle, herkes ser-be-ceyb-i sükût ü hayret ve müstağrak-ı bahr-ı fikr u küdûret olmuşiken, *"İnnallâhe yuhibbu'r-raciüle'ş-şucâ'a ve lev bi-katl-i hayyetin"*** hadîs-i şerîfi medlûlünce Pâdişâh-ı İslâm *eyyedehullâhu*[2] *Te'âlâ ve edâme*[*4] hazretleri mugālata-i hasma 'adem-i iltifât ü rağbetle, hâssıyyet-i silsile-i kişver-güşâları muktezâsınca ibrâz-ı sûret-i celâdet ü şecâ'at buyurup, *"Men sabere zafere"*[*5] şîme-i hasenesine muvâfakat ve âyîn-i ecdâd-ı 'izâmlarına mütâba'at birle, bizzât sefer-i hümâyûnlarına hareket ü 'azîmete niyyet ve a'dâ'-i dîne sell-i seyf-i satvete himmet buyurduklarını mübîn hatt-ı hümâyûn-i fütüvvet-nümûn ba'de-zâ feth u kırâ'at ve mazmûn-i şevket-meşhûnu ifhâm u işâ'at olunduğu anda, *"en-Nâsü 'alâ sülûk-i mülûkihim"*[*6] sırrı nümâyân olup, te'sîr-i hâl-i kalb-i bâ-kemâl-i Pâdişâhî ile ber-mûceb-i mâye-i Müslimânî, iklîm-i râbi'-i cihân

---

* "نصر من الله و فتح قريب Allah'tan yardım ve yakın bir fetih" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, es-Saff 61/13. âyetin ortasında yer almaktadır.

** "و من الله التوفيق = Başarı Allah'tandır" anlamına gelen Arapça bir cümledir. "**Sûret-i hatt-ı hümâyûn** ..... minallâhi't-tevfîk" kısmında yer alan bilgiler, aynen "Fâtih Câmi'-i şerîfinde mün'akid meclis-i meşveret-i 'umûmiyyede kırâ'at olunan hatt-ı hümâyûn" başlığı altında *Târîh-i Cevdet*'in IX. cildinin zeylinde s.300-302'de kaydedilmiştir.

◊ 21 Cumâdelûlâ 1225 = 24 Haziran 1810 Pazar.

1 'ulemâ ve ricâl-i devlet A : 'ulemâ'-i devlet M1

*** "ان الله يحب الرجل الشجاع و لو بقتل حية = Allah cesâretini bir yılanı öldürmek şeklinde göstermiş olsa bile cesûr adamı sever" anlamına gelen ve hadîs olarak gösterilen bu cümle, meşhûr hadîs kitaplarında yer almamakta, diğer eserlerden *Kenzü'l-'ummâl*'de çok yakın şekliyle hadîs olarak nakledilmektedir; bk. 'Alî el-Muttakî, *Kenzü'l-'ummâl fî süneni'l-akvâli ve'l-ef'âl*, thk. Bekrî Hayyânî-Safvet es-Sekā, VI,582; XV,892, Beyrût 1399/1979.

2 eyyedehullâhu A : eyyedehu[ll]âhu (ايده الله) M1

*4 "ايده الله تعالى و ادام = Yüce Allah onu desteklesin ve dâim kılsın" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

*5 "من صبر ظفر = Sabreden başarıya ulaşır" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

*6 "الناس على سلوك ملوكهم = İnsanlar, yöneticilerinin yaşantıları üzeredir" anlamına gelen bu cümle, hadîs olarak bilinen *"en-Nâsü 'alâ dîn-i mülûkihim* = الناس على دين ملوكهم = İnsanlar, yöneticilerinin dinleri üzeredir" anlamındaki bir deyişten hareketle söylenmiş gibi gözüküyor; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nr.2790, II,311.

sükkânı olan[1] asker-i 'Osmânî'de tabî'î ve cibillî gayret ü şecâ'at derhâl hurûş u hareket birle uğûr-i dîn ü devlet ve hıdmet-i Pâdişâh-ı Cemşîd-mehâbet'de baş u cân terk edinceye kadar sarf-ı vüs' u kudret etmeğe 'ale't-tahkîk yekcihet-i ittifâk olarak hemân herkes niyyet eyledi*. Beyt:

Mebâdâ cihân ez-dilîrân tehî

*Kez-îşân buved ferr-i Şâhenşehî***

Zîrâ metbû'-i şecî' teba'asını teşcî' ve 'aksi şüc'ânı cebânete tevdî' eylediği mücerrebdir. Ve şecâ'atin bir memdûh haslet idüğüne hazret-i Âdem-i evliyâ *esedullâhi'l-gālibü*[2] *'alâ külli'l-gālibi fi'l-heycâ****** cenâb-ı 'Aliyye'l-Murtezâ *kerremallâhu*[3] *vechehû*[*4] hazretlerinin: *"Eşiddâ'u 'ale'l-küffâri ruhamâ'u beynehum"*[*5] medîha-i kerîmesi, ma'nây-ı sa'âdet-'atâsına ibtinâ buyurdukları bu nazm-ı kerâmet-ihtivâları dahi bir sened-i kâfî olduğu müsellem-i erbâb-ı nühâdır. Nazm: **[M1 369]**

Ene 'Ali ve İbnü 'Abdu'l-Muttalib
Mühezzebün zû-satvetin ve zû-hasebin
Kırnun izâ lâkayte kırnen lem-eheb
Men yelkenî yelka[4]*'l-menâyâ ve'l-kerebü*[*6]

İmdi evvelâ sefere niyyet, kezâlik müstasveb-i cümle-i efrâd-ı cem'iyyet olup, du'ây-ı 'ömr ü devlet-i veliyy-i ni'metden sonra vükelâ'-i[5] saltanat,

---

1 iklîm-i ..... olan M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.164b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A

* "Çünki muktezây-ı fermûde-i Şehinşâh-ı Ferîdûn-rusûm'la ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,180-181'de kaydedilmiştir.

** "مبادا جهان از دليران تهى * كزيشان بود فر شاهنشهى = Padişâhların aydınlığının kendileriyle gerçekleştiği kahramanlardan dünya hâlî olmasın!" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.

2 esedullâhi'l-gālib A : esedu[ll]âhi'l-gālib (اسد اله الغالب) M1

*** "اسد الله الغالب على كل الغالب فى الهيجا = Savaş meydanında her bahâdırın üstesinden gelen Allah'ın arslanı" anlamına gelen ve burada Hz. Ali'nin tavsîf edildiği Arapça bir deyiştir.

3 kerremallâhu A : kerrema[ll]âhu (كرم اله) M1

*4 "كرم الله وجهه = Allah onun yüzünü şerefli kılsın" anlamına gelen ve Hz. Ali anıldığında kullanılan Arapça bir duâdır.

*5 "اشداء على الكفار رحماء بينهم = Kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidiler" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Fetih 48/29. âyetin baş taraflarında yer alan ufak bir kısmıdır.

4 yelkâ (يلقى) A : yelfâ (يلفى) M1

*6 "انا على و ابن عبد المطلب * مهذّب ذو سطوة و ذو حسب
قرن اذا لاقيت قرنا لم اهب * من يلقنى يلقى المنايا و الكرب = Terbiyeli, güç sahibi, asilzâde olan ben Ali, yani 'Abdülmuttalib'in torunu [derim ki]: Ben öyle bir bahadırım ki, bir bahadırla karşılaştığımda korkmam; asıl benimle karşılaşan ölümle ve belâlarla karşılaşır" anlamına gelen ve burada Hz. Ali'nin olduğu nakledilen Arapça bir kıt'adır.

5 vükelâ'-i A : vükelây-ı M1

sâniyen temşiyet-i mühimmât ü levâzıma dâ'ir dahi bir mikdâr mübâhase vü meşveret ve ba'dehû tahliye-i cem'iyyet eylediler.

Ve ertesi gün◊ Ordu-yi hümâyûn tarafına irâde-i kātı'a-i Şehinşâh-ı fermân-revâ'yı ve hulâsa-i şûrây-ı kübrâ ve ittifâk-ı ârâyî ve ibrâz-ı gayret ü metânet eylemeleri te'kîdâtını mübîn tahrîrât irsâline müsâra'at ve Memâlik-i mahrûse'ye 'azîmet-i Şâhâne'yi mu'lin[1] evâmir-i şerîfe neşriyle ashâb-ı gayret ü diyânet[i] taht-ı Livâ'-i sa'âdet'e da'vet ve mehmâ-emken mühimmât-ı musammeme-i Ordu-yi mülûkâne tanzîmine mübâşeret olunmağla, sâye-i Livâ'-i şevket'de âmâde olmaları ez-kadîm 'âdet olan mukarrebîn ve erkân-ı saltanat dahi hâzırlanmağa mübâderet eylediler*. Gerçi bu husûs bir müddet dahi imtidâd-ı sefere bâdî oldu ise de[2], bi-hamdihî Te'âlâ sonra tekâlîf-i tâkat-güzâr-ı sâbıkayı cerh u ta'dîl birle, şurût-ı musâlahanın oldukça[3] i'tidâle karîb olmasına dahi mü'eddî oldu. **Rubâ'î**:

Şâhî ki be-mülk ü dîn büved puşt ü penâh[4]
Mülkeş ne-şeved zi-düşmen şer'-i[5] tebâh

Ez-düşmen eğer be-mülk-i u kesr reset
*Zamm mî-şeved ân kesr be-fethaş nâ-gâh***

Fe-li-hâzâ Mîrahûr-i Evvel Ağa, isti'câl-i Sürücü Paşa ve sevk u tahrîk-i sunûf-i asâkir-i neverd-azmâ içün ve ba'zı kapu kethudâları Çapar[6]-zâde ve sâ'ir eşrâf-ı a'yân ve hânedânı sevk u isrâ içün 'acâleten hurûca me'mûr kılındılar.

Ve Dâvud[7]-paşa Serayı'nı ta'mîre mi'mâr u 'amele ta'yîn ve Edirne Serayı ta'mîrine dahi Emîn-i Binâ nasb ile ol tarafa hareket-i hümâyûn tebyîn olundu.

Ve İstanbul havâlîsinde kâ'in cevâmi' u mesâcidde ehâlî-i mahallât müvâcehelerinde birer sûreti kırâ'at olunmak üzere bi'l-cümle ashâb-ı kudret sefere âmâde olmak ve esnâf-ı tüccâr ve erbâb-ı hirfet, levâzım-ı seferiyyeyi

---

◊ 22 Cumâdelûlâ 1225 = 25 Haziran 1810 Pazartesi.

1 mu'lin A : — Ml

* "Ve ertesi gün Ordu-yi hümâyûn tarafına ..... eylediler" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,181'de kaydedilmiştir.

2 de Ml : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "dahi" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

3 oldukça A : oldukca Ml

4 ü penâh A : — Ml

5 şer'-i A : şerg-ı Ml

** "شاهی كه بملك و دين بود پشت و پناه * ملكش نشود زدشمن شرع تباه
از دشمن اكر بملك او كسر رسد * ضم ميشودان كسر بفتحش ناكاه = Devlete ve dîne dayanak ve sığınak olan padişahın mülküne düşmandan yokluk kanunu ulaşamaz. Düşmandan onun mülküne bir kırılma ulaşırsa, ansızın o kırılma onun fetih yapmasına ilâve bir unsur olur" anlamına gelen bu cümle Farsça bir rubâ'îdir.

6 Çapar A : Çabar (چبار) Ml

7 Dâvud A : Dâvud (داوود) Ml

guzâta behâlu satmamak ve her bir hânede iki kimsenin biri gidüp, olbiri kalmak ve at [M1 370] ve bârgîri olup gitmeyecek dahi olanlar at ve bârgîrlerini gidecek olanlara değer behâsiyle bey' eylemek gibi tenbîhâtı hâvî hükkâm ve zâbitâna ve cemî' 'ibâd-ı Müslimîn'e hıtâben emr-i 'âlî ısdâriyle dâhil ü hâricde gayret-kâr olan erbâb-ı iktidâr dahi hâzırlanmağa ibtidâr eylediler*.

Vürûd-i haber-i ceng ü galebe ez-cânib-i Şumnu

İşbu cumâdelûlânın yirmi ikisi◊ târîhiyle Serdâr-ı ekrem hazretlerinin Der-sa'âdet'e kā'imesi vürûd edüp, çend rûz mukaddem düşmen Şumnu üzerine gelüp, süvârî ve piyâdesini Şumnu'nun cânib-i yesârında vâki' İstiraça Çiftliği hizâsından Koşu-yolu pîş-gâhında kâ'in ormana varınca tabur tabur ol sırta tertîb edüp, Feldmerşal Vekîli Kamanski** dahi bi'n-nefs süvârî ve piyâde asker-i evfer ile çiftlik-i mezkûrdan Şumnu'nun verâsına doğru muhît olan dağa sarup, miyân-ı cebelde kâ'in kal'a mânend sa'b bir kayalık derûnunda meteris ve istihkâmât dahi tertîb ü inşâ eylemiş ve toplar ıs'âd ü vaz'la küllî kuvvetini ol tarafa vermiş ve hattâ ibtidây-ı hücûmu olan cum'aertesi günü ol dağın[1] yukarısında 'Osmân Paşa'nın olduğu meterislere kadar tecâvüz etmişiken, muhâcemât-ı guzâta tâb-âver olamayup, gice sâ'at yarımda yine ol kayalığa çekilüp, ertesi pazar günü sâ'at bire kadar baş göstermemiş ise dahi guzât merdâne vü dilîrâne yürüyüş ile bi'l-ikdâm düşmeni tehassun eylediği kayalıkdan koparup, dağın sırtında olan ormanlık içinde vakt-i mezkûrdan gurûb-i şemse kadar on bir sâ'at bilâ-fâsıla muhârebe olunarak düşmen ayak ayak girüleyüp, İstiraça Çiftliği'nde dahi ilişemeyerek bozuk düzen karşu sırta çekildiği ve dağda muhârebe olunur iken vakt-i 'asrda derûn-i şehirde ve orduda: "Kâfir[2] bozuldu!" nidâsiyle herkes kendülüğünden süvâr ve piyâdegân dahi bilece ılgar ve biri birini basarak ovada düşmen üzerine[3] hamle vü hecme eylemeleriyle, bi-hamdihî Te'âlâ [M1 371] sûret-i galebe ehl-i İslâm tarafında rû-nümâ olarak, a'dâ piyâde ve süvârını ilerüdeki derelere alup gizlemiş ve ahşâm dahi erişmiş olduğundan, muhârebe terk olunup, asâkir-i İslâm dahi meterislere yerleşdirilmiş idüği ve işbu üç gün vukū' bulan muhârebâtda ehl-i İslâm tarafında mecrûh beş yüz ve şehîd üç yüze bâliğ olup, düşmen tarafında bî-hisâb olduğu, kā'ime-i mezkûrede musarrah idüği cümleye i'lân olunmağla, mukaddemâ tekâlîf-i şâkka-i düşmenle mübtelây-ı

---

* "Ve Dâvud-paşa Serayı'nı ta'mîre mi'mâr ..... eylediler" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,181'de kaydedilmiştir.

◊ 22 Cumâdelûlâ 1225 = 25 Haziran 1810 Pazartesi.

** Metnimizde Kamanski (كمانسكى) olarak adı geçen Général Comte Kamensky için bk. meselâ M.A.L.F. Alix, *age*, III,376,378,380,383, 387,392,427.

1 ol dağın A : — M1

2 Kâfir A : Düşmen M1

3 üzerine A : üzerlerine M1

ekdâr u ahzân olan ehl-i îmân şâd u handân ve 'inâyet-i hazret-i Mennân'a şükr ü senâ-hân olup, müşâhede-i gayret-i dîniyye-i Şehinşâh-ı cihân'la 'ömr ü devletine du'â-gûyân oldular*.

Tesyîr-i Donanma-yı hümâyûn be-Bahr-ı siyâh ve ferâgat-i düşmen ez-muhâsara-i Varna ve ric'ateş ez-Galata-burunu[1]

Mâh-ı cumâdelûlânın yirmi sekizinci günü◊ Donanma-yı hümâyûn lodos ile Kara-deniz Boğazı'ndan çıkup, vakit gün-doğusu hevâsı mevsimi olmağla, hasbe'l-iktizâ rüzgâr üstünde bulunmak içün Anadolu kıyılarını kollayarak kollanup, Faş Kal'ası'na zahîre vü mühimmât getüren Moskov sefînesini ahz eyledikden sonra, zikri âtî vechile Hâce-bey pîş-gâhına kadar varup cenge salâ ma'nâsına birkaç top dahi atdıkda, aslâ sît u sadâ çıkmadı. Ve sonra ol mahalde vakt-i mezkûrda bulunan ba'zı râst-gû tüccârdan[2] tahkîkimize göre, ol esnâda Devlet-i 'aliyye ve Fransa seferleri sebebiyle Rusyalu'nun Hâce-bey havâlîsinde aslâ askeri bulunmadığından, Kapudan Paşa ol mahalle varup top atdıkda, sekene vü tüccâr emvâl ü ahmâllerini bârgîrlere ve 'arabalara yükledüp, 'Osmânlu Devleti tarafından ol sevâhile asker çıkarılacak havfiyle firâra âmâde vü müheyyâ oldular idi. Ba'dehû hevâ gün-doğrusuna varup, şedîd furtuna âşikâr ve birkaç gemilerin direk ve serenleri rahne-dâr olmağla, bî-ihtiyâr 'avdet eylediler.

Ve Varna Kal'ası'nı muhâsara eden askere guzât-ı **[M1 372]** muvahhidîn aralık aralık çıkup, hücûm u savlet ve izhâr-ı şecâ'at ü celâdet etmekde iken, bahran Donanma-yı hümâyûn'un ve berren Varna Ser'askeri Husrev Paşa'nın[3] Âsitâne-i sa'âdet'den ol taraflara 'azîmeti ve bâ-husûs Feldmerşal ordusunun Ordu-yi Şâhâne'ye 'adem-i mukâvemetle ric'ati, gerek Varna üzerindeki[4] ve gerek Şumnu tarafındaki düşmen askerleri hakkında iki kılıc arasında kalmak sûreti olmağla, der-'akab Varna ve Galata-burunu semtlerindeki askerlerini büyük ordusu tarafına çeküp, cümlesi Şumnu tarafında cem'iyyet eylediler**.

---

* **"Vürûd-i haber-i ceng ü galebe** .....oldular" kısmında yer alan bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,184-185'te kaydedilmiştir.

1 **ez-Galata-burunu** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.165a'nın sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 28 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A

◊ 28 Cumâdelûlâ 1225 = 1 Temmuz 1810 Pazar.

2 tüccârdan A : tüccârından M1

3 ve berren ..... Paşa'nın M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.165a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

4 üzerindeki A : üzerlerindeki M1

** **"Tesyîr-i Donanma-yı hümâyûn be-Bahr-ı siyâh** ..... eylediler" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,186'da kaydedilmiştir.

Vürûd-i beşâret-i ba'zı ceng ve nusrat ez-cânib-i Yergöğü[1]

Yergöğü Muhâfızı mîr-i mîrân-ı kirâmdan 'Aliyyüddîn Paşa'nın ve Ruscuk Muhâfızı Vezîr 'Ali Paşa'nın[2], Ordu-yi hümâyûn'a[3] vârid olan cumâdeluhrânm on beşi◊ târîhiyle müverrah kā'imelerinde muharrer u musarrah olduğu üzere bundan akdem Moskov dubaları üç def'a Ruscuğ'un üst tarafına geçmek murâd edüp, lâkin Yergöğü ve Ruscuk taraflarından mümâna'at olunduğundan murûr edemamişler ise de, bu def'a mâh-ı mezbûrun on dördüncü isneyn günü◊◊ sagîr u kebîr otuz yedi 'aded dubalardan on dokuz duba, muvâfık-ı hevâ ile Ruscuğ'un imdâd yolunu kat' etmek içün[4] üst tarafına sebkate tekrâren[5] mübâderet eylediklerinde, Yergöğü tarafından ve Ada'da olan toprak tabyadan ve Ruscuk'da 'Ali Paşa ve Boşnak Ağa, bağlar derûnunda binâ vü ihdâs eyledikleri tabyadan ve Paşa tabyasından toplar endâhtına mübâşeret olunup, düşmen dahi atılan toplara bakmayarak Ruscuk karşusuna geldikde, Yergöğü Muhâfızı mûmâ ileyh ve Kapucu-başı Boz Velî Ağa ve bin-başıları dahi birkaç çerha topuyla sâhile inüp, top u tüfengle mümâna'ata gayret ve Ruscuk tarafından sâhilde olan kayıklar ve mavnalara vâfirce asker irkâbla berren ve bahran mümâna'at ü savlete himmet olunmağla, bi-'avnihî Te'âlâ mezkûr dubaların altı kıt'ası cemî' asker ve edevâtiyle eyâdî-i guzâta giriftâr ve iki dubalar[6] dahi dilkese[7] gark olup, sâ'irleri dahi [M1 373] top sadmesinden küllî rahne-dâr olarak salkım saçak güzâr eyledikleri beyâniyle, bundan sonra Yergöğü ve Ruscuk taraflarının müstahfızları asker ve mühimmât ve zahîre ile ziyâdece[8] imdâd ü istihkâma muhtâc idüklerini dahi zeyl-i kā'imede ifâde vü i'lâm[9] eylemeleriyle, nusrat-ı mezkûre savb-ı Sadâret-penâhî'den Der-i devlet'e tahrîr olundu*.

---

1 **Yergöğü** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile sayfanın sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "ff 15 C{umâdelâhır}" yazısı vardır] A

2 ve Ruscuk Muhâfızı Vezîr 'Ali Paşa'nın M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.165a'nın sol kenarına yazılmışlardır. Metinde yer alan "evvelâ" kelimesinin ise üzeri çizilmiştir] A

3 hümâyûn'a M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "andan Der-i devlet'e" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

◊ 15 Cumâdelâhıre 1225 = 18 Temmuz 1810 Çarşamba.

◊◊ 14 Cumâdelâhıre 1225 = 17 Temmuz 1810 Salı.

4 imdâd ..... içün M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.165a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

5 tekrâren A : tekrâr M1

6 dubalar A : duba M1

7 dilkese (دل كسه) A : denize M1. "tamamiyle" anlamındaki "dilkese" kelimesi (bk. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, Ankara 1993, IV,1495), anlaşılamadığı için matbû nüshada yanlış olarak "denize" şeklinde kaydedilmiş gözüküyor.

8 ziyâdece M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A

9 i'lâm M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "eylemişlerdir" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

* "bundan akdem Moskov dubaları üç def'a ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,187-188'de kaydedilmiştir.

Sûret-i kā'ime-i Sadr-ı a'zamî

Ba'de'l-elkāb; küffâr[1] tedârükât-ı kaviyye ile Ruscuk üzerine hücûm ederek kara tarafından kuşatmış olduğundan gayri, yukarı cânibden imdâd yolunu kat' etmek dâ'iyesiyle nehren dahi on dokuz kıt'a duba sevkiyle Ruscuk pîş-gâhından murûr eder iken[2], işbu mâh-ı[3] cumâdelâhırenin on dördüncü günü◊ Yergöğü sâhilinden[4] ve Ruscuk tarafından toplar endâhtla cenge mübâşeret kılınmış ve Ruscuk'dan kayıklara asker vaz' u irsâl ile üzerlerine dilîrâne hücûm olunmuş olmağın, bâ-'avn-i Hudâ dubaların ikisi gark ve altı kıt'ası cemî' asâkir ve zâbitânı ve on altı kıt'a top ve edevât-ı sâ'ire ve yüzden mütecâviz ru'ûs-i maktû'a ile ahz u girift ve on bir kıt'ası münhezimen murûr eylediğini nâtık, Ruscuk Muhâfızı sa'âdetlü 'Ali Paşa ve Yergöğü Muhâfızı Aydın[5] Paşa ve Boşnak Ağa taraflarından tahrîrât vürûd eyledi. Ve Ordu-yi hümâyûn'dan Ruscuk imdâdma ihrâc kılınan asâkir dahi karîben vâsıl olarak in-şâ'allâhu Te'âlâ[6] kuvvet hâsıl olur.

Zikr-i muhârebât-ı müte'addide der-kurb-i Şumnu[7]

Cânib-i Serdârî'den Der-i devlet-i Cihân-dârî'ye cumâdelâhırenin yirmi biri◊◊ târîhiyle vârid olan kā'imede tafsîlen beyân kılındığı üzere[8] Şumnu pîş-gâhında olan tabur-i a'dâ, mâh-ı cumâdeluhrânın[9] onuncu pencşenbih günü◊◊◊ Koşu-yolu ta'bîr olunan mahallin karşusunda kâ'in koruluk pîş-gâhına tabya ihdâsına mübâşeret eylemekle, gice top ve humbara atılarak mümâna'at olunup, ertesi guzât [M1 374] cesûrâne hücûm ederek ol tabya bırakdırılup, ba'dehû tarafeynden muhârebe-i 'azîmeye kıyâmla sûret-i gālibiyyet yine asker-i İslâm'da nümâyân oldu.

Ba'de-ezîn mâh-ı merkūmun on ikinci cum'aertesi gicesi◊4 düşmen ikdâm-ı tâmm ile ol tabyanın girüsüne bir tabya inşâsiyle bir gün bir gice

---

1 küffâr A : düşmen M1
2 eder iken M1 : ederken A
3 mâh-ı A : — M1
◊ 14 Cumâdelâhıre 1225 = 17 Temmuz 1810 Salı.
4 sâhilinden A : sâhilinde M1
5 Aydın A : Âbidîn M1
6 in-şâ'allâhu Te'âlâ M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
7 Şumnu M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.166b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 21 C{umâdelâhır}" yazısı vardır] A
◊◊ 21 Cumâdelâhıre 1225 = 24 Temmuz 1810 Salı.
8 tafsîlen ..... üzere M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın ve vr.166b'nin altına yazılmışlardır] A
9 cumâdeluhrânın A : cemâziyeluhrânın M1
◊◊◊ 10 Cumâdelâhıre 1225 = 13 Temmuz 1810 Cuma. Buradaki gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gündeki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.
◊4 12 Cumâdelâhıre 1225 = 15 Temmuz 1810 Pazar. Metnimizdeki gün ile bizim ilgili eserlerden istifâdeyle belirttiğimiz gündeki farklılık, hilâlin görülmesi ile ilgili olmalıdır.

Şumnu'nun meterislerini döğmeye başlayup, hattâ varoş içre[1] ba'zı hânelere gülle isâbet eylemiş ise de, fekat iki üç şehîd ile bir hâne yıkılmağa ve birkaç hayvân telef olmağa 'illet olup, Şumnu tabyalarından dahi ol tabyalara 'ale'd-devâm top ve humbara atılarak düşmen tazyîk olunmağla, bi'l-âhire karâr edemeyüp pazar gicesi tabya ve meterislerini terk ile Şumnu karşusunda olan Feldmerşal ordusu, Silistire yoluna doğru iki sâ'at girüye ve Şumnu'nun sol tarafında İstiraça cânibinde olan ordusu dahi Hezargrad yolunda olan iki buçuk sâ'at mesâfede Kayalı-dere Karyesi'ne çekildi*.

Ve mukaddemce iş'âr olunduğu üzere Şumnu'yu her tarafdan kuşadup, tazyîk eylemek dâ'iyesiyle Kamçı Suyu boyuna ve Cum'a yoluna sevk eylediği askerlerini dahi girüye almış olduğundan, Ruscuğ'u kabza-i teshîre almak dâ'iyesiyle ol tarafda olan cem'iyyetine takviyet vermek istediği sûreti mülâhazadan ba'îd olmadığından başka, ba'zı dillerin takrîrlerine nazaran on bin asker ile bi'n-nefs Feldmerşal Ruscuk üzerine gitmiş olduğu rivâyet kılınmağla, Ruscuk tarafından dahi pey-der-pey feryâd-nâmeler vürûdiyle imdâd ü isti'âne taleb olunmağla, mukaddemce Sadr-ı a'zam bin-başılarından Mazlûm Ağa, kazâlardan iki bin nefer tahrîriyle 'acâleten Ruscuğ'a erişmek ve Silahdâr Ağası Sâlih Ağa dahi Tırnova ve sâ'ir kazâlardan serdengeçdi[2] ve dalkılıc ve 'ulûfelü olarak tedârük edebildiği kadar asker tahrîriyle Ruscuğ'a imdâd etmek üzere me'mûr olmuş olduğundan mâ'adâ, bu def'a dahi Ordu-yi hümâyûn ma'iyyetinde olan Pehlevân Paşa Kethudâsı Kapucu-başı Hüseyn Ağa ve Lofca A'yânı Hacı Eyyûb Ağa ve Sülova (سلوی) A'yânı Halîl Ağa, mevcûd-i [M1 375] ma'iyyetleri olan askerden başka Tırnova ve Sülova ve Lofca kazâlarından külliyyetlü asker celb ile mezkûr Sâlih Ağa'nın Tırnova'da cem' eylediği asâkiri dahi istishâb edüp, ber-mûceb-i defter[3] yedi sekiz bin kadar asker ile 'acâleten Ruscuğ'a erişmek üzere ihrâc olunmuşlar idi. Mâh-ı mezbûrun on sekizinci pençşenbih günü◊ düşmen ağırlığını Silistire tarafına nakl etmeğe başlayup, ordusunu dahi kaldırmak niyyetinde olduğu haber alınmağla, Ordu-yi hümâyûn Ser'askeri 'Osmân Paşa ve Çerhacı Mahmûd Paşa ve İbrâ'îl Nâzırı Ahmed Ağa ve Ağalar Ağası Halîl Ağa ve İmâm Ağa ve sâ'ir ser-kerdegân ma'iyyetine sekiz bin mikdârı piyâde ve süvârî tertîb ve birkaç gün evvel Koşançalı[4] Halîl Paşa orduya gelüp, güzeşte mâhiyyeler elli beş bin guruş kendiye te'diye olundukdan sonra müşârun ileyh Ruscuk ta-

---

1 içre M1 : icre A

* "Şumnu pîş-gâhında olan tabur-i a'dâ ..... çekildi" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,185-186'da kaydedilmiştir.

2 serdengeçdi A : serdengecdi M1

3 ber-mûceb-i defter M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

◊ 18 Cumâdelâhire 1225 = 21 Temmuz 1810 Cumartesi. Metnimizde belirtilen gün isminde bir yanlışlık olmalıdır. Zaten bu gün ismi, yukarıda müellifimizin bu ay için kendi verdiği gün isimleriyle de uyuşmamaktadır.

4 Koşançalı A : Koşancalı M1

rafından Muhâfız 'Ali Paşa ve Boşnak Ağa tahrîrâtlariyle taleb olunduğuna mebnî, ma'iyyetinde top ve mühimmât ve bin nefer evlâd-ı fâtihân askeri dahi verilüp, Ruscuk Ser'askerliği 'ünvâniyle[1] anlara terfîk olunarak, cum'a gicesi ba'de'l-mağrib Şumnu'dan ihrâc ü tesrîb olunmalariyle, ol gice düşmenin Kayalı-dere Karyesi'ndeki ordusu civârında[2] kollaşdırarak vâkı'â ordusunu kaldırup gitmek sadedinde olur ise, me'mûr-i ta'kîb dahi olmuşlar idi.

Serdâr-ı ekrem hazretleri dahi cum'a günü seherî sâ'at yedi buçukda dâ'iresi halkı ve girü kalan süvârî asâkiri alup, bi'n-nefs İstiraça Çiftliği'nin ilerüsüne vardıkda, düşmen ordusunu kaldırmayup yerinde müte'ayyin ve giceden gönderilan me'mûrîn dahi mukâbele-i düşmende mütemekkin bulunup, asâkir-i İslâm'ın oldukları mevki', düşmenin Silistire yolundaki büyük ordusunun sol cenâhına tesâdüf etmiş[3] olduğundan, girüye asker indirmesi hatarı her ne kadar derkâr ise de, guzât düşmenin ordusu civârına sokulmuş bulunduklarından, bilâ-muhârebe girü çekilmeleri düşmenin şîrînlemesine[4] bâdî olacağı da hâtır-güzâr olmağla, derhâl ordu yerinde ve derûn-i Şumnu'da kalan asâkiri dahi celb **[M1 376]** ile İstiraça Köyü'nden düşmenin büyük ordusuna varınca ol sırta ve ilerüde olan guzâtın arkasına doğru takım takım taburlar bendine ikdâm ve müsta'înen billâh muhârebeye şurû' u kıyâm olunmağın, satvet-i asâkir-i 'Osmânî düşmenin gözünü doldurduğundan, zikr olunan Kayalı-dere'deki ordusunda olan bi'l-cümle çerge ve çadırlarını esnây-ı muhârebede bozup girüye nakle cidd ü ihtimâm edüp, piyâde ve süvârî asâkiri dahi nümâyende-i sûret-i inhizâm olarak, ol vechile sâ'at on ikiden[5] yedi sularına kadar ceng ü peygâr mütemâdî ve ber-devâm ve düşmenin sâlifü'z-zikr ordusu mahalli, cevelân-gâh-ı asâkir-i İslâm oldu*.

Ba'dehû tarafeynden kā'ide-i ceng üzere kuru sıkı mayna topları atılarak ve tabl-ı âsâyiş darb olunarak cengden ferâgat ve iki askerler ayak ayak çekilerek karâr-gâhlarına ric'at eylediler[6].

---

1 orduya gelüp ..... 'unvâniyle M1 : + [Bu uzunca kısım metinde üzeri çizilen "orduya gelmiş olmağla" ve kenardaki ilâvede "anlara terfîk olunarak" kelimeleri yerine, buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.167b'nin sol tarafına yukarıya diklemesine yazılmıştır] A

2 civârında M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "kollayarak" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

3 etmiş M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "etmiş" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

4 şîrînlemesine A : شيرنيلمسنه M1

5 ikiden M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "gündüz" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A. Metnimizden alınmış olmakla beraber savaşın başlangıç saati "iki" olarak kaydedilmiştir; bk. *Târîh-i Cevdet*, IX,187.

* "Ve mukaddemce iş'âr olunduğu üzere ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,186-187'de kaydedilmiştir.

6 eylediler M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "**Zikr-i**" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

Ahvâl-i Mısır ve Hicâz ve tertîbât-ı Vâlî-i Mısır

Ümerâ'-i Mısriyye-i Ferâ'ine'den bakıyyeler geçen sene gereği gibi iz'âf u te'dîb olunmuşlar iken, Vâlî-i Mısır Mehmed 'Ali Paşa: "Hâzır süvârî bir askerdir" deyerek tekrâr i'tibâr olunmalarını tasvîb birle kimini tezvîc[1] ve kimini dil-hâhı üzere çırağlıkla tervîc[2] eyledikden sonra, merkûmları Cîre[3] nâm mahalle ik'âd ü iskân ile mashûb etmekle, anlar dahi ma'iyyet-i müşârun ileyhde nüzûl ü rükûb ederler iken, maksad-ı aksâ olan müşârun ileyhin Hicâz me'mûriyyetinde bilâ-mûcib bir gice mahall-i mezkûrdan hurûc ve Sa'îd-i Mısır semtine vülûc eylediklerinde, verâlarından bu keyfiyyet lede'l-isti'lâm: "Bizler taht-ı hükûmet-i 'Osmâniyye'de olamazız" deyü mâye-i cibilletlerini ibrâz ü i'lâm eylediklerine mebnî, müşârun ileyhin dahi ba'de-ez-ân[4] anlardan i'timâd ü emniyyeti külliyyen münselib olmağla, ru'esây-ı mefsedet olanların i'dâmına niyyet eylemişidi.

Binâ'en 'aleyh semt-i Hicâz'a hareketinden akdem mîr-i mîrândan Hasan Paşa ve Ser-bevvâbîn sâbıkā İskenderiyye Muhâfızı Mehmed Ağa'yı piyâde asâkir ile nehren irsâl[5] esnâsında, bi't-tesâdüf haklarından gelmelerini dahi mûmâ ileyhimâya îmâ [M1 377] eylemişidi. Asâkir-i mezbûre Nîl-i Mısır ile murûr ederler iken, mezkûr firârîler anları geçürmamek içün Nîl kenârında meteris ve hendek ihdâs eylemiş olduklarını me'mûrîn ihsâs etmeleriyle, aşağıcadan karaya[6] asker ihrâc ve üzerlerine hücûmla mübâşir-i ceng ü peygâr olup, anlar on sâ'at kadar cenge ısrâr eylediler ise de, âhır-ı kâr meterisleri zabt olunmağla, nısfı mikdârı kırılup bakıyyesi münhezimen firâr eylediler. Ve me'mûrîn dahi nehren Sa'îd'in nihâyeti olan Cercâ'ya kadar vâsıl ve anda karâr eylediler[7]. Ve bu def'a anların hakkında olunan ihtimâm-ı tâm ma'lûm-i enâm oldukda, dimâğında lezzet-i hükûmet olmayup, ancak iktisâb-ı ma'îşet zımnında geşt ü güzâr eden küçük beylerden beş bin ve on altı Kâşif bir mikdâr piyâde askerleriyle bi'l-istîmân taraf-ı müşârun ileyhe gelüp, dahîl oldular. Ve Hicâz'ın bir iskelesi olan Kînâ ve Kusayr[8] nâm mahallere mukaddemâ Vâlî-i Mısır tarafından bin nefer ile ik'âd olunan Başbuğ'un ol mahallerde bulunduğundan, kasabât ü binâdır, Sa'îd beylerin ellerinden bitemâmihî çıkup, oralarda ilişemeyerek[9] merkûmlar Cebel ile Nîl beyninde

---

1 tezvîc A : tervîc M1
2 tervîc A : tezvîc M1
3 Cîre A : Cebre M1
4 ba'de-ez-ân A : ba'de-ezîn M1
5 irsâl A : irsâli M1
6 karaya A : karyeye M1
7 Ve me'mûrîn ..... eylediler M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.168a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A
8 Kusayr (قصير) A : قيصر M1
9 oralarda ilişemeyerek M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.168a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

Lâhûn Kantarası nâm mahalle firâr eylediler. Sâye-i Şâhâne'de el-yevm Vâlî-i Mısır'ın istihdâm eylediği süvârîler, beylerinkilerden ziyâde fâris ve mu'allem olduğundan başka, iklîm-i Mısır'da olan ekser kabâ'il-i 'Urbân dahi müşârun ileyh hıdmetinde olmağla, beyler müşârun ileyhin piyâde ve süvârî askerlerine mukâvemet edememeğe başladılar.

Ve Süveyş İskelesi'nde bâ-emr-i hümâyûn inşâ olunan sefînelerin bi'l-cümle âlât ü mühimmâtları ve on sekiz bin yuvarlak ve barut ve cebehâne-i vâfî taraf-ı Şâhâne'den i'tâ vü irsâl olunmağla, ba'de't-tanzîm sefâyin-i mezbûreye mühimmât ü zehâyir tahmîl ve müretteb ü müheyyâ irsâl olan[1] asâkir-i mütenevvi'ayı irkâbla, birkaç[2] mâha kadar mahdûmu Tosun Ahmed Paşa'yı sâ'ir me'mûrlariyle bahran sevk u tesbîl ve Cidde ve Yenbû''u zabta ta'cîl edeceğini ve Hicâz Vâdîsi'nde mütemekkin olup, Vehhâbîler'e teba'iyyetleri ancak müdârâ kabîlinden olanlar bu himmet-i Pâdişâhî'yi müşâhede eylediklerinde, mahdûm-i Vâlî-i **[M1 378]** Mısır mûmâ ileyh Tosun Paşa'ya teba'iyyet ü mu'âvenet edeceklerini ve ümerâ gā'ilesi indifâ'ından sonra Vâlî-i müşârun ileyh dahi fermân-ı Pâdişâhî üzere[3] bi'n-nefs hareket ü 'azîmetle Haremeyn-i muhteremeyn'den Vehhâbiyân'ı tard u def'a mübâşeret ve ba'dehû karâr-gâhları olan Dir'iye'ye[4] dahi itâle-i dest-i gayret edeceğini ve taraf-ı Mülûkâne'den ihsân olunan mühimmât-ı mezkûrenin teşekkürünü hâvî mâh-ı cumâdelûlânın yirmi biri[◊] târîhiyle müverrah müşârun ileyhin kā'ime-i 'ubûdiyyet-'allâmesi bu esnâda vârid-i Der-i devlet oldu.

Vürûd-i haber-i ceng ve nusrat der-Ruscuk[5]

Zikri sebkat eden dubalar cenginden[6] iki gün sonra düşmen 'ale's-seher Ruscuğ'un meteris ve hendeklerine çubuk ve demet sürerek yürüyüş ve savlet edüp, on beş buçuk sâ'at cenge sarf-ı mâ-melek-i kudret etmiş ise de, içerüden guzât dahi izhâr-ı şiddet ü metânet eylemeleriyle, 'âkıbet me'yûsen 'avdet eylediği ve esnây-ı muhârebede yirmi nefer ufiçyal ve biri hayyen ve diğer biri meyyiten iki nefer ceneral ve sâ'ir vâfir kelle ve esîr ahz olunduğu haber-i meserret-eserinin, Ruscuk Muhâfızı 'Ali Paşa'nın tahrîrât-ı müşîrâneleriyle Ordu-yi hümâyûn'a vâsıl olduğunu ve Plevne A'yânı dahi Ruscuğ'a imdâd eylemek içün Ziştovi'ye dâhil olmuş ve sâlifü'z-zikr me'mûrlara dahi Ruscuğ'a

---

1 olan A : olunan M1
2 birkaç A : birkac M1
3 fermân-ı Pâdişâhî üzere M1 : + [Bu kelimeler metinde üzeri çizilen "dahi" yerine buraya girmeleri işaret edilerek aynı kaligrafi ile vr.168b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A
4 Dir'iye'ye A : Der-'aliyye'ye M1
◊ 21 Cumâdelûlâ 1225 = 24 Haziran 1810 Pazar.
5 Ruscuk M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.168b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 25 C(umâdelâhır)" yazısı vardır] A
6 cenginden A : cengden M1

tekarrub hâsıl olduğunu mübîn ve mâh-ı mezbûrun yirmi beşi◊ târîhiyle müverrah kā'ime-i Serdâr-ı ekremî, vârid-i savb-ı Kā'im-makāmî olup ve[1] telhîs-ı cânib-i cenâb-ı Hidîv-i a'zam kılındı.

Ceng-i dîğer-i Ordu-yi hümâyûn bâ-tabûr[2]

Çend rûz mukaddem Edirne'de olan Ahmed Paşa ve Edirne Bostancı-başısı Mehmed Ağa ve Hasköylü Emîn Ağa ve Çapar-zâde ve Kara 'Osmân-zâde askerleri ve Mihaliccık ve Na'îlu-hân[3] a'yânları dahi Ordu-yi hümâyûn'a vârid olmağla, düşmen ordusunu olduğu mahalden dahi koparmak içün mâh-ı cumâdelâhırenin[4] yirmi sekizinci günü◊◊ yeniçeriyân ve müşârun ileyh ve mûmâ ileyhim Silistire yolunda olan **[M1 379]** tabur pîş-gâhında ve İbrâ'îl Nâzırı ve Hasköylü Emîn Ağa dahi Kayalı-dere tarafında olan ordusu mukābilinde meteris hafr ve tabya inşâsına ihtimâm ve eğer ol esnâda düşmen hücûm u iktihâm eder ise müdâfa'a vü muhârebeye kıyâm ve illâ ol gün bir meteris ve ferdâsı iktizâsına göre ilerüce bir meteris alarak bu minvâl üzere[5] düşmenin ordusu civârına sokulup, ol vechile cenge ikdâm olunmak ve Ordu-yi hümâyûn Ser'askeri 'Osmân Paşa dahi mevcûd-i ma'iyyeti olan askerlerden başka Serdâr-ı ekrem dâ'iresi delîl ve tüfengcileri ve dilâverleri ile düşmenin iki orduları yek-dîğere imdâd edemamek içün cum'a günü muhârebesinde olduğu vech üzere, İstiraça[6] Karyesi'nin ilerüsünde saflar bağlayup müterakkıb olmak üzere tasmîm olunmuş ise dahi, bâ-meşiyyet-i Hâliku'l-beşer yevm-i isneyn-i mezkûrda 'ale's-seher vefret üzere nüzûl-i matar mâni'-i hareket-i asker olmuşiken, yağmur bir mikdâr faysal verdikde, çamura bakılmayup, müşârun ve mûmâ ileyhim çadırlariyle ilerüye hareket ve meteris hafrine mübâşeret eylediler.

İmdi[7] Şumnu pîş-gâhında düşmen ordusunun mukaddemâ olduğu sırt üzerinde ve hâlâ olduğu mahal hizâsında başdan başa meteris ve tabyalar inşâsiyle, asker-i mezbûre ru'esây-ı mezkûre taht-ı idârelerine taksîm ile Çerhacı Paşa zîr-i hükmünde takım takım yerleşdirilüp ve Sadr-ı a'zam delîl ve tüfengcileri çerha cengi içün ve sâ'ir süvâriyân ve sipâhiyân de'b-i kadîmleri üzere iktizâsına göre düşmen süvârîlerine müterakkıb-ı savlet olmak içün piyâdegânın sağ ve sol cenâhlarına tasfîf[8] olundu. Ve Dergâh-ı 'âlî

◊ 25 Cumâdelâhıre 1225 = 28 Temmuz 1810 Cumartesi.
1 ve A : — M1
2 **bâ-tabûr A : bi't-tabûr M1**
3 Na'îlu-hân A : مغللو -hân M1
4 **cumâdelâhırenin A : cemâziyelâhırenin M1**
◊◊ 28 Cumâdelâhıre 1225 = 31 Temmuz 1810 Salı.
5 **bu minvâl üzere A : ber-minvâl-i muharrer M1**
6 **İstiraça A : İstiraca M1**
7 **İmdi A : Eymeni M1**
8 **tasfîf A : taz'îf M1**

yeniçerilerinin kadîmî kānûnları, mukaddemce Top-hâne-i 'âmire'ye verilen[1] nizâmdaki topcu tüfengcileri gibi ki, her bir kıt'a topa on nefer topcu ve bir cebehâneci ve bir çantacı ve bir top ustasından başka, yine her bir topa on nefer tüfengci ve anlara bir on-başı ve içlerinden ikisi beşer-başı tertîb olunmuşidi. Lâkin başka ta'lîmlü asker olduğundan ol tüfengciler ref' olunup, topcu askeriyle **[M1 380]** ol müretteb ortalar bi'l-ma'iyye kullanıldığı minvâl üzere[2], dâ'ire ağaları dahi ortaları zâbitânı ile yek-dîğere katılmayarak bölük bölük durup, süvârî askerler hasbe'l-iktizâ çerha edüp, dönük çalarak düşmenin süvârî[3] askerlerini yeniçeriyân taburları üzerlerine çekdikçe, yeniçeri tüfeng-endâzları balyemezci ve obüscü[4] ta'bîr olunur ağır topcu askerleriyle bi'l-ma'iyye düşmene bir elden âteş vermek ve bu yeniçeri tâ'ifesi ancak âteş vermek içün vaz' olunmuş pür-metîn ve sâbit asker olmağla, uygun ve ağır silâh kullanmağa ve sür'atle doldurup atmağa ülfet ve zâbitân ve müdîrânın re'y ü ta'lîmine itâ'at ü teba'iyyet eyledikleri hâlde düşmen piyâdelerinin bunlara ziyâdece yaklaşması, yahûd süvârîlerinin sür'at edüp, içlerine girmesi muhâl ve zikr olunan vech üzere kebîr obüs ve kolonborna topları takım takım taburları aralarında sür'at topculariyle[5] müretteb oldukda, düşmen toplarından dahi ol kadar çok rahne-dâr olmaları da 'adîmü'l-ihtimâl olmağla, keyfiyyet-i ictimâ'iyyelerini bozmadıkları[6] hâlde bir müstahkem ve üstüvâr kal'a-i âteş-feşân[7] gibi oldukları yerde sâbit ü pây-dâr ve sâ'ir askerlere dahi ancak bunlar kuvvet-i kalb olup, bunca meşhûr u nâmdâr cenglerde sunûf-i sâ'ireye dahi sebeb-i sebât ü karâr oldukları, resîde-i vuzûh u iştihâr olup, el-yevm Ocağ-ı mezbûr her ne kadar münkalib-i sûret-i uhrâ ise de[8], *"İzâ câ'e nasrullâhi ve'l-feth ve ra'eyte'n-nâse yedhûlûne fî dînillâhi efvâcâ"** yine bu ümmîde mebnî mevcûd olan asker-i mezbûr dahi Yeniçeri Ağası ma'rifetiyle tertîb olunup, yağmur ve çamur munkatı' u mündefi' olduğu gibi, işbu recebü'l-müreccebin üçüncü cum'aertesi günü◊ düşmen ordusu

---

1 verilen A : verilan M1

2 mukaddemce ..... üzere M1 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.169a'nın sol alt kenarına yazılmıştır] A

3 süvârî M1 : + [Bu kelime, buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve sayfanın sağ tarafına yazılmıştır] A

4 ve obüscü M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.169b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A

5 topculariyle A : topçulariyle M1

6 bozmadıkları A : bu[]madıkları M1

7 âteş-feşân M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A

8 el-yevm ..... de M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın ve vr.169b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A

* «اذا جاء نصر الله و الفتح و رايت الناس يدخلون فى دين الله افواجا» = Allah'ın yardımı ve zaferi gelip de insanların bölük bölük Allah'ın dinine girmekte olduğunu gördüğün vakit" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, en-Nasr 110/1-2. âyetleridir.

◊ 3 Receb 1225 = 4 Ağustos 1810 Cumartesi.

üzerine varılmağa karâr verilüp, ol gice mûmâ ileyh İbrâ'îl Nâzırı, zikr olunan sırtın ilerüsüne bir münâsib mahalle bir toprak tabya dahi ihdâs eylemiş ve yevm-i merkûmda 'Aliyyüddîn Paşa dahi gelmiş olmağla, ahşâmdan Yeniçeri Ağası ve zâbitleri ma'iyyetleriyle yeniçeriyân ilerüde bulunmak üzere ihrâc ü i'zâm ve verâlarından seherî Serdâr-ı ekrem **[M1 381]** hazretleri dahi hareket ü kıyâm eyledi.

Ve Ordu-yi hümâyûn Ser'askeri 'Osmân Paşa ve ağavât ve sâ'ir vüzerâ ma'iyyetleriyle asâkir-i mezkûre, düşmenin gerek büyük ordusu ve gerek Şumnu'nun sol tarafı hizâsında Uzanlar nâm mahaldeki diğer ordusu üzerine doğru toplar ile kol kol 'ale't-tertîb yürüdülerek sevk u tesrîb olundu. Sipehsâlâr-ı ekrem hazretleri dahi verâlarında bir sırt üzerine şemsiyye nasbla ve hasbe'l-iktizâ ba'zı tedâbîr-i ceng ü vegâ içün ma'reke-gâha nazar u dikkat ederek, ibtidâ çerhacılar muhârebeye mübâşeret eylediler. Pes düşmen Uzanlar cânibinde olan ordu-gâhında evvelki cum'a gününde vukū' bulan muhârebedeki kadar bile sebât edemeyerek, çadır ve çergelerini külliyyen bozup 'arabalara tahmîl ile girü nakle gayret eyledi*.

Ve berü Silistire yolunda olan büyük ordusu üzerine sevk olunan asâkir dahi ordusunun iki cenâhlarından varup, evvel emirde pîştov kurşunu menzilinden yakîn sokularak iki-üç sâ'at cenge kıyâm ve asâkir-i İslâm dilîrâne ikdâm birle, düşmen mübtelây-ı ıztırâb u âlâm olmuşiken, eyyâm-ı bâhûr sebebiyle şiddet-i germî-i hevâdan ve mevki'-i muhârebe bir susuz sırt üzerine tesâdüf etmiş ve Şumnu'dan iki sâ'at kadar mesâfede vâki' olmuş olmağla, bunca asâkire sakâlar pey-der-pey su yetişdiremamiş idüğünden, şikâyeti behâne vü 'illet ederek ve hakîkati[1] asâkirde fıkdân-ı intizâm ü itâ'atle 'adem-i sebât ü karâr bir müddetden berü bayağıca bir tabî'at olarak, girüye çekilmeğe başladıklarında düşmen şîrînleyüp[2], birkaç tarafdan tabur ihrâciyle ta'kîb sevdâsına düşdiği esnâda, ilerüde bulunmuş[3] olan Zağarcı-başı[4] Ağa'nın atı yıkılup, derhâl kendüsünü düşüremediğinden ve yeniçeri askeri dahi sebât göstermeyüp[5] Ağa-yı mûmâ ileyhi bırakdıklarından, düşmene giriftâr ve kezâlik ilerücede kalmış olan Sadr-ı a'zam Tüfengci-başısı ile ba'zı sunûf-i askerîyi dahi düşmen kuşatmağa ibtidâr eyledi ise de, süvâriyân-ı İslâm ol vakit tekrâr **[M1 382]** düşmen tarafına imâle-i licâmla savlet ü iktihâm eylediklerinde, düşmen süvârîleri ilerüleyemeyüp, ol vechile müfârakat ve cümlesi gelüp sâlifü'z-zikr meterislerde karâr u ikâmet eylediler.

---

* "Çend rûz mukaddem Edirne'de olan Ahmed Paşa ve ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,187'de kaydedilmiştir.

1 hakîkati A : حقیقتی MI

2 şîrînleyüp A : şîrînlenüp M1

3 esnâda, ilerüde bulunmuş M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına yr.170a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

4 Zağarcı (زغرجی)-başı A : Zağracı (زغره جی)-başı M1

Ahvâl-i cânib-i Ruscuk

Ruscuğ'u muhâsara eden asker-i düşmen, mâh-ı recebin ikinci cum'a günü◊ seherî sâ'at yedide Sarı-bayır tarafından bir kol ve Ordu-kapusu cânibinden bir başka kol olarak var kuvvetiyle Ruscuğ'un tabya ve meterislerine yürüyüş edüp, evvel emirde Sarı-bayır semtinde iki tabyaya duhûl eylemişiken, Ruscuk Muhâfızı 'Ali Paşa ve Boşnak Ağa, mevcûd asker ile cân u başa bakmayarak mukâbele ve dört sâ'at kucak kucağa muhârebe vü mukâvemet eylemeleriyle düşmen mağlûben ric'at eyledi. Ve hendekler ecsâd-ı maktûlîn ile mâl-â-mâl ve üç binden mütecâviz kelle ile vâfir mayör ve ufiçyallerden başka efrâd-ı askerîden iki yüz elli nefer dahi kayd-ı esre idhâl olundu*. Ve Koşançalı Halîl Paşa'nın ol esnâda bile karyesine vürûdunu düşmen istihbâr etmekle, yedi bin mikdâr asker ve on kıt'a topla istikbâl edüp ceng-i 'azîm vukū'undan sonra, 'adem-i[1] mukâvemetle yine ordu-gâhına 'avdet eyledi.

Ve Muhtâr Paşa'ya 'acâleten Ruscuğ'a erişmesi bâbında kā'ime-i Sipehsâlârî[2] irsâl olundu.

Havâdis-i Mısriyye

Zikri güzâr eylediği üzere[3] bundan akdem ba'de'l-istîmân tekrâren firâr u 'isyân eden Kölemen tâ'ifesi üzerine Vâlî-i Mısır Mehmed 'Ali Paşa tarafından nehren irsâl olunmuş olan me'mûrları mahall-i me'mûriyyetlerine vusûl ü duhûl ederek, ekālîm-i Sa'îd'de olan kâffe-i binâdır ve kasabât tâ İbrîm'e varıncaya kadar dâhil-i kabza-i teshîr olunmağla, Vâlî-i müşârun ileyh dahi mâh-ı cumâdelâhırenin[4] dördüncü günü◊◊ Mısr-ı Kāhire'den hareket ve eşkıyây-ı merkūmûn üzerlerine 'azîmet eylemekle, mukārebetinde ru'b u hirâsa dûçâr olarak yine firâr[5] ve li-ecli **[M1 383]** 't-tehassun metânet verdikleri Lâhûn Kantarası'na tehassun birle etrâfında olan karyelere külliyyetlü zehâyir vaz'ına sarf-ı vüs' u iktidâr etmişler idi.

---

5 göstermeyüp A : gösteremeyüp M1

◊ 2 Receb 1225 = 3 Ağustos 1810 Cuma.

* "Ruscuğ'u muhâsara eden asker-i düşmen, ... olundu" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,188'de kaydedilmiştir.

1 vukū'undan sonra, 'adem-i M1 : + [Bu kelimeler metinde üzeri çizilen "'adem-i" yerine, buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.170a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

2 Sipehsâlârî A : Sipehsâlâr M1

3 Zikri ..... üzere M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

4 cumâdelâhırenin A : cemâziyelâhırenin M1

◊◊ 4 Cumâdelâhire 1225 = 7 Temmuz 1810 Cumartesi.

5 firâr A : karâr M1

Mâh-ı mezkûrun yirmi ikinci gicesi◊ sâ'at birde ol mahalle müşârun ileyh tarafından yürüyüş olmağla, derhâl ahz u zabt olunup, on kıt'a topları topcularıyla ve mütemmim-i cebehâne ile kabz u teshîr olunduğundan başka, bin beş yüzden mütecâviz deve ve ahmâl ve eskâl-i ganîmet ve kendileri dehşet-i tâmme ile firâra şitâbân ve 'Urbân dahi rû-gerdân olmağla, esnây-ı râhda gâret ve verâlarından dahi müşârun ileyh asâkiriyle ta'kîbe gayret olunmakda olduğundan, az vakitde muzmahil olacakları âşikâr olmağın, yanlarında bulunan küçük beyler ve kâşifler ve piyâde köleler ceste ceste kaçup müşârun ileyh yanma gelmekde olup, bu sûretle ru'esây-ı fesâd olan Büyük İbrâhîm Bey ve Selîm Bey ve Menfûh Mehmed Bey ve 'Abdurrahmân Bey ve Şâhîn Bey ve Saçlı 'Osmân Bey kendi başlarına kalarak 'an-karîb Sûdân Vilâyeti'ne firârları melhûz idüği ve min-ba'd istîmânları îmân-ı Fir'avn kabîlinden ma'dûd olmağla, mesmû' olmayacağı beyâniyle vârid olan kâ'imelerinde karîben def'-i gâ'ileleriyle Mısır'a ric'at ve sefer-i Hicâz içün tertîb eylediği asâkir-i bahriyyeyi Mısır'a idhâl etmeksizin doğru emîru'l-hâcların[1] munsabb-ı hıyâmları olan Birketü'l-huccâc nâm mahalle ihrâcla[2] ba'dehû Süveys'e[3] irsâl ve mukaddemâ ma'mûlü olan yirmi üç kıt'a sefînelere irkâbla, Yenbu' ve Cidde'ye îsâl ve kendüsi dahi Mısır muhâfazasına ve iskelelerine vâfî asâkir vaz' eyledikden sonra, tedârükât-ı kaviyye ile bi'n-nefs berren 'azîmet edeceğini ve el-hâletü hâzih ba'zı mühimmât-ı Hicâziyye tanzîmi içün Mısır'da bırakdığı Nüzül Emîni efendinin ma'rifetiyle esnâf-ı erbâb-ı hirfet[4] ü sanâyi' cem' olunarak itmâm-ı levâzıma ihtimâm-ı tâm ve bir tarafdan dahi mühimmât ve levâzımâtı[5] Süveys'e irsâle ikdâm olunmakda[6] ve kendileri dahi Sa'îd'de zehâyir celb etdikce, kâfile be-kâfile Kusayr İskelesi'ne irsâl ü nakl ile der-mahzen etmek üzere olup, **[M1 384]** rûz u şeb maslahat-ı Hicâziyye kayd ü tertîbâtına devâm eylemekde olduklarını Der-i devlet'e 'arz u i'lâm etmekle, evâhır-ı recebde◊◊ taraf-ı Kâ'im-makâmî'den dahi: "Bâ-emr-i Hidîv-i ekrem in-şâ'allâhu Te'âlâ şimdiye kadar gâ'ile-i ümerâ' ber-taraf olmuşdur. Anlar ile tevaggulü mâni'-i ittihâz eylemeyerek, Hicâz maslahatına Şâm Vâlîsi ile bi'l-muhâbere şitâb eyleyesiz" sûretinde nevâziş ve teşcî' u te'kîdi mutazammın cevâb-nâme firistâde olundu.

◊ 22 Cumâdelâhire 1225 = 25 Temmuz 1810 Çarşamba.

1 emîru'l-hâcların M1 : mîru'l-hâcların A

2 ihrâcla A : ihrâciyle M1

3 Süveys'e A : Süveyş'e M1

4 erbâb-ı hirfet M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

5 mühimmât ve levâzımâtı M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

6 olunmakda M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "olup" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

◊◊ 21-30 Receb 1225 = 22-31 Ağustos 1810.

Vukū'ât-i müteferrika[1]

İşbu mâh-ı recebü'l-müreccebin dördüncü ahad günü[◊] du'â vü senâ ile sâha-i Seray-ı hümâyûn'a tuğ-i Şâhî ve sâha-i Bâb-ı 'âlî'ye tuğ-i Kā'im-makāmî nasb olundu[*].

Ve mâh-ı mezbûrun beşinci günü[◊◊] Üsküdar kurbünde kâ'in Kadı Karyesi'nde mütekā'iden sâkin olan Kā'im-makām-ı sâbık Ağa Hasan Paşa reh-rev-i 'âlem-i bekā oldu.

Ve yedinci günü[◊◊◊] Ordu Kadısı Debbâğ-zâde Efendi, Der-i devlet'den istîzân etmeksizin Ordu-yi hümâyûn'dan[2] 'avdet birle Âsitâne-i sa'âdet'e vürûd ü hicret eylemekle, Anadolu Pâyesi ilgā ve Mihalic'e nefy ü iclâ ve Müftî-zâde Selîm Molla Efendi bâ-Pâye-i Anadolu Kādî-i Ordu nasb olundu[**].

Ve mâh-ı merkūmun sekizinci günü[◊4] sâbıkā mesbûku'l-îmâ olduğu vech ile Edirne Pâyesi i'tâ olunan Tevfîk Efendi hafîdi es-Seyyid Mehmed Sıddîk Efendi, etvâr-ı 'ulemâ vü ümerâyı câmi' olduğu ecilden ve bu Hicâz seferi esnâsında ol taraflarda bu vâdîlerde hükkâmın lüzûmuna nazaran[3] yine Bilâd-ı erba'a'dan Mısr-ı Kāhire Kazâsı mûmâ ileyhe tevcîh ü i'tâ buyurulmak savâbdîd-i şüfe'â' oldu.

Ve yine mâh-ı mezkûrun on birinci günü[◊5] Kā'im-makām-ı Rikâb Halîl Paşa 'azl ve kemâ fi's-sâbık İznikmid'de hânesinde mütekā'iden peygûlegüzîn ve Hasan Paşa'dan münhall olan mâhiyye bin guruş kendüye me'âş ta'yîn olunup, 'uzamây-ı ricâl-i devletden Ahmed Şâkir Efendi, Vezâret ihsâniyle Rikâb-ı hümâyûn Kā'im-makāmlığı mesned-i meşkûruna karîn oldu[***].

---

1 **müteferrika** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.171a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 4 {Rece}b" yazısı vardır] A

◊ 4 Receb 1225 = 5 Ağustos 1810 Pazar.

* "İşbu mâh-ı recebü'l-müreccebin dördüncü ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler hemen hemen aynı ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,182'de kaydedilmiştir.

◊◊ 5 Receb 1225 = 6 Ağustos 1810 Pazartesi.

◊◊◊ 7 Receb 1225 = 8 Ağustos 1810 Çarşamba.

2 Ordu-yi hümâyûn'dan M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.171a'nın sağ kenarına yazılmışlardır] A

** "Ve yedinci günü Ordu Kadısı ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler, sadece Debbâğzâde'nin İstanbul'a gelişini metnimizde olduğu gibi recebin yedinci günü değil, dördüncü günü olduğu belirtilerek aynen *Târîh-i Cevdet*, IX,182'de kaydedilmiştir.

◊4 8 Receb 1225 = 9 Ağustos 1810 Perşembe.

3 etvâr-ı ..... nazaran M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri işâret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın devamına vr.171a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

◊5 11 Receb 1225 = 12 Ağustos 1810 Pazar.

*** "Ve yine mâh-ı mezkûrun on birinci günü ..... oldu" kısmındaki bilgiler özetle ve sayfamızın biraz yukarısından alınan bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,182'de kaydedilmiştir.

'Avdet-i asâkir-i a'dâ ez-cânib-i Şumnu[1]

Şumnu üzerinde olan düşmen mâh-ı mezbûr evâsıtında[2◊] bağteten ordusunu kaldırup **[M1 385]** Silistire yoluna doğru 'avdet etmekle, verâsından gönderilan câsûsların[3] ve ahz olunan ve firâren gelan dillerin takrîr u ihbârından, Silistire'ye çekilüp gitmiş olduğu istiş'âr olunmuş ise de, câsûsların ziyâdece yanaşamadıkları ve Hezargrad tarafında dahi biraz askeri olduğu rivâyet kılınmağla, 'Osmân Paşa sebükbâr beş bin kadar süvâr ile iki günlük zahîre i'tâ olunarak çapul sûretinde irsâl ü tesyâr olundu*.

Hareket-i Ser'asker-i Sofya be-cânib-i Belgrad

Rumeli Vâlîsi ve Sofya Cânibi Ser'askeri olan Hurşîd Ahmed Paşa, mâh-ı recebin yirmi ikinci pençşenbih[4] günü◊◊ Niş Sahrâsı'ndan hareket edüp, mukaddemce me'mûr-i ma'iyyetleri olanlar henûz gelüp tehaşşüd etmeksizin, Sırplu ru'esâsından Kara Yorgi asâkiriyle bağteten Aleksince[=Aleksinac]'ye vürûd ile Aleksince logoruna** bir mikdâr asker bırağup, kendisi İsfirlikbânesi'ni istîlâya 'azîmet eyledikde, müdâfa'asiyçün Ser'asker-i müşârun ileyh tarafından Vezîr 'Ali Paşa ba's ü tesyâr olunmağla, eşkıyây-ı mesfûre Bane'den firâr ve mukaddemce tahrîb olunan Aleksince logoruna gelüp, esbâb-ı takviyetini tanzîme gayret ederek, el-yevm logor-i mezbûrda karâr etmişler ise de, mezkûr logorun teshîri kaydiyle imrâr-ı vakt tecvîz olunmayup, pîş-gâh-ı logor-i mezbûrda 'Ali Paşa ile ba'zı me'mûrları tevkîf eyledikden sonra kendüsi ecell-i merâm olan Belgrad üzerine 'atf-ı licâm-ı i'tizâm eyledi***.

Ve mevcûd olan arabalara cebehâne ve mühimmât[5] ve bir takımına dahi altı günlük kadar peksemâd tahmîl ile levâzım-ı mühimmât ü me'kûlâtı tekmîl

---

1 **Şumnu** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.171a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 15 {Rece}b" yazısı vardır] A

2 **mâh-ı mezbûr evâsıtında** M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.171a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

◊ 11-20 Receb 1225 = 12-21 Ağustos 1810.

3 **câsûsların** A : **çâsûsların** M1

* "**'Avdet-i asâkir-i a'dâ ez-cânib-i** ..... **olundu**" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,187'de kaydedilmiştir.

4 **pençşenbih** M1 : **pencşenbih** A

◊◊ 22 Receb 1225 = 23 Ağustos 1810 Perşembe.

** "logoruna (لغورينه)" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, IX,196'da muhtemelen doğruyu daha fazla aksettiren "logoruna (لوغورينه)" imlâsı ile yazılmıştır.

*** "Rumeli Vâlîsi ve Sofya Cânibi Ser'askeri olan Hurşîd ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,196'da kaydedilmiştir.

5 **cebehâne ve mühimmât** M1 : + [Bu kelimeler metinde üzeri çizilen "mühimmât ve cebehâne tahmîl" yerine, buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

ve cümlesini istishâb birle hareket ve tevzî'-i ta'yînât-ı asâkir zımnında ma'iyyetlerinde olan Nüzül Emîni Şeref Efendi'yi ve Kassâb-başı 'Ali Ağa'yı dahi bi'l-ma'iyye alup 'azîmet eylemiş olduklarından, Niş tarafından verâdan[1] pey-der-pey ordusuna zehâyir nakl ü îsâli, ancak Sofya Nâzırı Moravî 'Osmân Efendi'nin menût-ı gayret ü a'mâli olmağla, husûs-i mezkûra ihtimâm ü dikkat eylemesi tenbîhâtı **[M1 386]** mûmâ ileyhe etrâfiyle mü'ekkeden tahrîr olunmak ve bu sene-i mübârekede Sırplu mâddesi germiyyetlü tutulmak ehemm olmağın, Bosna Vâlîsi Sadr-ı esbak Hilmî Paşa hazretleri dahi muktezây-ı me'mûriyyetleri üzere vakt ü zemâniyle hareket eylemek ve Bosna tarafından Sırplu'nun hiçbir[2] gûne havf u haşyetleri olmamağla, olanca kuvvetlerini berü tarafa sarf u hasr eylemiş olduklarından, müşârun ileyhin hareketi kuvvetlerini kesr edeceği meczûm olduğunu beyânla iki cânibden def'aten teveccüh olunmak içün bu günlerde hareket eylemeleri bi't-te'kîd isti'câl buyurulmak ve Vidin cânibinin istihkâmı lâzimeden olmağla, Ordu-yi hümâyûn'a tevârüd eden asâkirden ol tarafa dahi[3] mümkini[4] mertebe asker sevk u tesyîr ve Vidin Muhâfızı İdrîs Paşa'ya kemâl-i gayret üzere olması tahrîr buyurulmak ihtârâtını hâvî Ser'asker-i müşârun ileyhin kā'ime-i zarâ'at-nâmesi vârid-i Der-sa'âdet olup, bâ-telhîs 'arz u ifâdeden sonra ber-mûceb-i re'y-i rezîn-i Mülûkâne taraf-ı Kā'im-makāmî'den cevâb-nâmesi i'âde vü firistâde kılındı.

Vürûd-i kā'ime-i Husrev Paşa

Varna tarafı Ser'askeri Vezîr Husrev[5] Mehmed Paşa mâh-ı recebin yirmi ikinci günü◊ Varna'ya ba'de'l-vusûl ma'iyyetinde olan asâkirden[6] birkaç yüz nefer süvârî ifrâz ve mîr-i mîrândan kethudâsı İbrâhîm Paşa'ya terfîkle etrâfı gezüp anlamak içün ba's ü tersîl ve bir Başbuğ'la dahi bir mikdâr süvârî istitlâ'-ı ahvâl-i düşmen içün Babadağı semtlerine tesbîl ile ol havâlî ahvâline ıttılâ'-ı tahsîl eyledikde, Rikâb-ı Husrevânî'ye kā'ime tahrîriyle[7] keyfiyyet-i kurâ vü kasabâtı ve kal'a-i mezbûreye lâzım olan mühimmât ü istihkâmâtı Der-i devlet'e 'arz u takrîr eyledi[8]. Şöyle ki bundan akdem düşmen Varna'ya hücûm ü vesebân[9] birle havâlîsindeki dihkānı ve ra'iyyet-i Kırk-kilisa'ya

---

1 verâdan A : varan M1
2 hiçbir A : hicbir M1
3 ol tarafa dahi M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.172a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A
4 mümkini A : mümkin M1
5 Husrev A : + ve M1
◊ 22 Receb 1225 = 23 Ağustos 1810 Perşembe.
6 asâkirden A : askerden M1
7 Rikâb-ı ..... tahrîriyle M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.172a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A
8 eyledi M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "Sûret-i kā'ime" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
9 ü vesebân A : ve sebât M1

varınca[ya] kadar terk-i evtânla perâkende vü perîşân olmuş ve derûn-i Varna'da olan muhâcirîn ü mukîmîn şeb u rûz meterislerde mütebassır ve niçeleri[1] mütehayyir ve esvâk mesdûd kalmış iken, müşârun ileyh Ser'askerlik **[M1 387]** 'ünvâniyle Kırk-kilisa merhalesini murûr edeliden berü herkese oldukça[2] tuma'nî[ne]t-i kalb hâsıl olmağla, me'vây-ı kadîmlerine fevc fevc 'avdet ve mezrû'âtlarını biçüp kaldırmağa mübâderet[3] ve Varna'ya vusûlünde dellâllar nidâsiyle dekâkîn küşâd olup[4], hasbe'l-vakt halk bey' u şirâya mübâşeret eylediler.

el-Hâletü hâzih düşmen istîlâ eylediği mahallerden girü çekilmiş ve ol erâzîde ba'zı yulâf ve darı makūlesi hubûbât haber alınmış olmağla, âdemler irsâl ve oldukca cem' u istihsâl ve istitlâ'-ı ahvâl içün Silahşör-i hâssa Balçık A'yânı Rüstem Ağa ve Kavarna Serdârı'nı dahi bir mikdâr asker ile ta'yîn ve ashâb-ı erâzî dest-res oldukları mahsûllerini Varna'ya nakl ve râyici üzere bey' eylemeleri vesâyâsını anlara telkîn eyledi.

Ve el-yevm Varna Kal'ası'nda mevcûd ü mekîn olan yerlü ve yabancı sunûf-i askeriyye, muhâfaza-i kal'aya gayr-i vâfî olduğundan kat'-ı nazar, anların dahi sülüsânı muhâcirîn ve derûn-i kal'ada zehâyir kalîl ve Varna İskelesi'ne âmed-şud eden kayıkların murûruna ruhsat[5] olmadığından, o makūle kayıkların inkıtâ'ı, sükkân-ı Varna'nın mübtelây-ı kaht u zarûret olmalarına bâdî olarak müşârun ileyhin mustashab-ı ma'iyyeti olan asker ve dâ'iresi ile vürûdunda ordusu[6] ta'yînâtı lâzimesiyçün beş kazâlardan müretteb zehâyir henüz gelmamiş olmakdan nâşî, dü-bâlâ 'usret ü zucret hâsıl olup, Varna'nın ise cevânibi dâ'imâ dûr u ba'îd olduğu müstağnî-i ta'rîf ü tatvîldir.

Ve müşârun ileyh bi'n-nefs Varna'nın her mahallini müşâhede edüp, muhâfızı[7] Beylanlı Mustafa Paşa oldukca hendek ve tabyalarına ihtimâm eylemiş ise de, müddet-i kalîlede matlûbca tanzîm olunamadığından, hendekleri ta'mîr u tathîre ve tabyaları kā'ide-i hendesiyye üzere ihtimâmlu râbıta vü termîme eşedd-i ihtiyâcla muhtâc olduğu ve Varna'da mütehaşşed asâkirin umûr-i ta'yînâtı husûsunda[8] nâzırı ve defterdârı olan Yûsuf Âgâh Efendi, el-yevm Varna'da olmayup Ahyolu Kazâsı'nda olduğundan, Varna tertîbâtından celb ü cem' etmekde olduğu zehâyiri telef olur **[M1 388]** mülâhazasiyle göndermeyüp, Ahyolu'da iddihâr ve Ahyolu Bergos'u merhalesine vürûdunda

---

1 niçeleri A : niceleri M1
2 oldukça [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "emniyyet ve" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A : oldukca M1
3 mübâderet M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "eylediler" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
4 olup A : olunup M1
5 ruhsat M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "-ı Şâhî" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
6 ordusu M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "bendegânem" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
7 muhâfızı M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "sa'âdetlü" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
8 husûsunda M1 : + [Bu kelime, buraya girmesi başında "ü" harfi ile işâret edilerek satırın ve vr.172b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

müşârun ileyh mûmâ ileyhle mülâkî olup, mâdde-i zehâyire dâ'ir[1] bi'l-müşâfehe müzâkere eylediklerinde, bir dürlü 'usret çekdirmeyeceğini te'ahhüd eylemişiken, hâlâ habbe-i vâhide göndermediğini ve lahm idâresine mûmâ ileyh tarafından Kassâb-başı tarzında nasb olunan âdem dahi Ser'asker Paşa[2] vusûlünden mukaddemce gitmiş olduğundan, lahm cihetiyle dahi muzâyaka derkâr olduğunu ve ma'âzallâh düşmen zuhûr ve berren ve bahran ihâta eylemek tasavvur olunsa, ol vakit Ahyolu'dan hiçbir[3] tarîkle zahîre gelemeyeceğini ve bu sûretde Ahyolu'daki zahîreden Varna'ya kat'â fâ'ide[4] olamayacağını ve şimdiden derûn-i kal'aya zahîre nakli beher-hâl akdem-i âmâl idüğüni ta'dâd ü beyân ederek, Nâzır-ı mûmâ ileyhe nakl-i zahîre içün mü'ekked emr tahrîr olunmak ve Varna'ya işleyecek kayıklara ruhsat buyurulmak ve gerçi mukaddemce mahz-ı nasr-ı İlâhî ile düşmen mündefi' olup, lâkin Moskovlu'nun hîle vü hud'ası cümle 'indinde mertebe-i cezm ü yakîne hâ'iz olmağla, mekâ'idinden gaflet câ'iz olmadığından, dâ'imâ merâsim-i hazm u ihtiyâta ri'âyet ederek Varna Kal'ası'nın dahi asker ve zehâyir ve mühimmât cihetleriyle takviyetinden mâ'adâ[5], istihkâmât ü metânetine dahi dikkat vâcib olmağla ve hendeklerin tathîri ve burc u bârûy-i kal'anın ve tabyaların tanzîm ü ta'mîri, mühendis ma'rifetiyle olmakda menâfi'-i külliyye derkâr olduğu, Kapudan Hüseyn Paşa perverdesi olduğundan Ser'asker-i müşârun ileyh 'indinde âşikâr olmağla, iki mühendis irsâl ve muhâfaza-i kal'a içün bir mikdâr asker dahi isbâl buyurulmak ifâdâtını dahi 'arz u inhâ eylediği, bâ-telhîs-ı Kā'im-makāmî ma'rûz-i pâye-i serîr-i a'lâ kılındıkdan sonra[6], istid'ây-ı müşârun ileyh ile Bilecik Voyvodası[7] Kalyoncu 'Ali Ağa'nın me'mûriyyeti Varna tarafına tahvîl ve Mühendis-hâne-i Şâhâne'den iki mühendis tersîl ve sâ'ir müsted'âlarına evâmir ısdârı ta'cîl buyurulduğunu müş'ir tarafına kā'ime-i Kā'im-makāmî tahrîr u tesbîl olundu. [M1 389]

Vürûd-i Vâlî-i Sayda bâ-Şâm[8] ve firâr-ı Genc Yûsuf Paşa

'Azm-zâde 'Abdullah Paşa ref'inden rütbe-i Vezâret,[9] Eyâlet-i Şâm ve Mîr-i Hâclık Kudüs ve Nâblus sancakları ilhâkiyle iki yüz yirmi iki saferinin

---

1 zehâyire dâ'ir A : zehâyiri M1
2 Paşa A : + ve M1
3 hiçbir A : hicbir M1
4 fâ'ide A : ifâde M1
5 takviyetinden mâ'adâ M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.173a'nın sağ kenarına yazılmışlardır] A
6 sonra M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "muktezây-ı" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
7 Bilecik Voyvodası M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.173a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A
8 **bâ-Şâm** A : **Paşa** M1
9 rütbe-i Vezâret [Bu kelimeler, buraya girmeleri işâret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın ve vr.173a'nın sağ kenarına yazılmışlardır] A : mertebe-i Vezâret-i M1

on beşinde◊ Şâm Mütesellimi, sâbık Delîl-başı Genc Yûsuf Ağa'ya tevcîh olunmuşidi. Ba'dehû sene-i mezbûre cumâdelâhıresinin[1] ikinci günü◊◊ müşârun ileyhe[2] Cerde Başbuğ[luğ]u'yla Eyâlet-i Trablus-Şâm tevcîh olunmuşidi. Hasretü'l-vüzerâ öyle bir eyâlet-i cesîmeyi 'uhdesine ihâleden maksad, kendi te'ahhüdü üzere semt-i Hicâz'dan Vehhâbiyyûn'u tard ile Devlet-i 'aliyye'ye ibrâz-ı hıdmet olup, lâkin kapusuz levend ve delîl tavriyle ülfeti sebebiyle mugāyir-i rızây-ı Şâhâne hareketi 'âdet edinüp, müdahharına ve menâfi'-i Şâm'a 'adem-i kanâ'atle celb ve cem'-i emvâle mütehâlik ü mâ'il ve halkı tecrîm ü tekdîre kā'il olduğundan başka[3*], beher sene mühimmât-ı hacdan emvâl-i 'azîme celb ü iddihâr eder iken, bu ana kadar devlete hiçbir[4] hıdmeti sebk u güzâr eylemeyerek, bir saltanatlık ülkayi mâlikânesi gibi zabt u tasarruf ve kendüye dâ'ir her bir emr-i 'âlîye cevâb-ı nâ-savâb tahrîr ederek taraf-ı devletden tarh-ı tekellüf[5] etmişidi. Vel-hâsıl gitdikce kesb-i istiklâl ve Devlet-i 'aliyye'nin seferler ile iştigālini fursat ittihâziyle giderek başka ma'nâ olacağı meczûm-i Şehinşâh-ı Aristo-kemâl olunduğunu müşârun ileyh teferrüs ve sâbık kethudâsının kendisine mu'âvenet ve imdâd eylemesini bi't-tekrâr tenbîh ü te'kîd ederek, gûyâ tehyi'e-i esbâb-ı teterrüs etmekde idi. Lâkin Sayda Vâlîsi Süleymân Paşa askerperver bir vezîr-i celâdet-eser olup, arkasından 'ukāb gibi havâle-i nazar etmekde olduğunu teyakkun eylediğine mebnî, Trablus-Şâm ve Kuds-i şerîf kal'alarına birer behâne ile tarafından mu'temedler vaz' ve nefs-i Şâm Kal'ası'nda olan Yeniçeri Ağası'nı[6] dahi dört beş mâh mukaddem ref' ve kendi tarafından bir Ağa nasbla derûn-i kal'aya mühimmât ve cebehâne ve me'ûnet-i sâ'ire iddihâr u cem' edüp, bunlardan mâ'adâ külliyyetlü asker cem' u idhâl ve 'aşâ'ir-i 'Urbân ve ehâlî-i mukāta'âtı mâl kuvvetiyle celb **[M1 390]** ü i'mâl ile zu'munca devlet-i musaggara olmağla, *"Menem dîğer[7] nîst"*** me'âlini lisân-ı hâline makāl eylediği, mülhem-i zamîr-i münîr-i Pâdişâh-ı Felâtûn-hısâl olmağla, müşârun ileyh Süleymân Paşa'ya Eyâlet-i Sayda yine 'uhdesinde[8] ibkā olunarak, Eyâlet-i Şâm ve mulhakātı ve elviye-i

---

◊ 15 Safer 1222 = 24 Nisan 1807 Cuma.

1 cumâdelâhıresinin A : cemâziyelâhıresinin M1

◊◊ 2 Cumâdelâhıre 1225 = 5 Temmuz 1810 Perşembe.

2 ileyhe A : ileyh M1

3 olduğundan başka M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

* "'Azm-zâde 'Abdullah Paşa ref'inden ..... başka" kısmında yer alan bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,201'de kaydedilmiştir.

4 hiçbir A : hicbir M1

5 tekellüf A : teklîf M1

6 Ağası'nı A : Ağası M1

7 dîğer M1 : diğer A

** "منم دیکر نیست = Ben varım, başkası yok (Kendimden başkasını kabul etmiyorum)" anlamına gelen Farsça bir sözdür.

8 'uhdesinde M1 : 'uhdesind[e] A

sâ'iresi tevcîh ve bi-eyy-i hâl Yûsuf Paşa'yı ahz ü katl ile emvâlini bilâ-telef cânib-i mîrî içün zabt eylemesini tenbîh bâbında Şehriyâr-ı fermân-revâ hazretleri Kā'im-makām Paşa ve ordu ve ricâl-i bâbdan ketm ü ihfâ ile vahdetlerinde evvelâ beyâz üzerine hatt-ı hümâyûn keşîde buyurup, sâniyen mûcebince yine kendi kalemleriyle üç kıt'a emr-i 'âlî tahrîr ve tuğra ve sahh ve resîdlerini tanzîm ü tastîr buyurup, anların bir kıt'ası mansıb-ı mezkûr tevcîhine dâ'ir ve birisi Genc Yûsuf Paşa'nın katl ü i'dâmına mütedâ'ir olup, biri dahi ol etrâf u enhânın râbıta vü nizâmı ve ehâlî vü 'ibâdın emn ü âsâyişleri ihtimâmı ve mühimmât-ı tarîk-ı hacca ve edevât-ı askere dikkat ve Mısır Vâlîsi'yle bi'l-muhâbere Hicâz'a 'azîmet ve mukaddemâ tahrîr olunan zehâyiri Âsitâne'ye irsâl ve emvâl-i mîriyyeyi irsâle isti'câl zımnında olmağla, hatt-ı hümâyûn ile evâmir-i mezkûreyi Mısır tarafına bi'l-me'mûriyye irsâl buyurdukları, Hazîne-i hümâyûn Vekîli 'Îsâ Ağa'ya i'tâ ve hufyeten Süleymân Paşa'ya îsâlini emr u fermân birle ba's ü isrâ buyurmuşlar.

Ağa-yı mûmâ ileyh dahi mâh-ı cumâdelâhırenin dokuzuncu günü◊ makarr-ı vülât olan 'Akkâ'ya vâsıl olmuş ise de, Süleymân Paşa ile orada mülâkāt hâsıl olmayup, müşârun ileyhin 'arz u tahrîri mûcebince mâh-ı merkūmun yedinci günü◊◊ Vehhâbî 'Abdül'azîz'in oğlu Müzeyrib Sahrâsı'na gelüp, Havrân köylerinin derûnûnda iki gün cevelân ü yağmâ ve nehb-i emvâl-i re'âyâ eylediğine mebnî, Yûsuf Paşa Müzeyrib tarafına 'azîmet edüp, Süleymân Paşa dahi def'-i Vehhâbiyân içün külliyyetlü asker ve mühimmât ile 'Akkâ'dan hareket etmiş olmağla, mûmâ ileyh 'Îsâ Ağa Müzeyrib'e on sâ'at mesâfede re's-i hudûd-i Saydâ olan Taberiyye Kal'ası kurbünde müşârun ileyhe musâdefet ve teslîm-i evâmir ile edâ'-i[1] me'mûriyyet eyledi*. Lâkin Süleymân [M1 391] Paşa'nın kuvvet-i kāhire ile Taberiyye'ye nüzûlü vukū'u Yûsuf Paşa'nın mesmû'u oldukda, müşârun ileyhi istiskāl etmekle, Vehhâbîler'in indifā'ını mevzû'-i bahs ü makāl ederek: "Süleymân Paşa tarafına min-ba'd askerinizi ircâ' u tefrîk ve cenâbınız 'avdet edesiz[2]" deyü müte'âkiben tahrîrât irsâl edüp, bir tarafdan dahi ru'esây-ı asâkiri ikrâm ve te'lîf ü taltîf ile celb zımnında 'aşâ'ir ve kabâ'il-i 'Urbân'a in'âm birle teksîr-i sevâd-ı cem'iyyet etmekde olduğundan, külliyyen hetk-i perde-i itâ'at edeceğini müşârun ileyh ferâset ve her çend Müzeyrib Sahrâsı'nda bâ-savb-ı icrây-ı emr eylemeği tasmîm etmiş ise de, 'aşâ'ir-i[3] 'Urbân ayakda oldukları hasebiyle, Yûsuf Paşa tarafına imdâd eylemeleri sûreti mülâhazasından ve tabî'at-ı 'Urbân mütelevvin olduğundan, şâyed Vehhâbî tarafına teba'iyyet

◊ 9 Cumâdelâhıre1225 = 12 Temmuz 1810 Perşembe.

◊◊ 7 Cumâdelâhıre 1225 = 10 Temmuz 1810 Salı.

1 edâ'-i A : edây-ı M1

* "mülhim-i zamîr-i münîr-i Pâdişâh-ı Felâtûn-hısâl olmağla ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,201-202'de kaydedilmiştir.

2 edesiz A : edesiniz M1

3 'aşâ'ir-i M1 : + [Metinde bu kelime hem hemze hem de ye ile " عشاير " yazılmıştır] A

etmeleri mutâla'asından tedbîr-i âhara sâlik ve Şâm üzerine varılsa, [bunu] işitdikde, elbette istikbâl ve tesaddî-i ceng ü cidâl edeceği re'yini mütedârik olmağla, mâh-ı mezbûrun yirmi dokuzuncu günü◊ Şâm'a karîb Katana nâm karyeye nüzûl ve ol gün Yûsuf Paşa dahi Şâm'a 'avd ü duhûl edüp, ferdâsı Süleymân Paşa'nın Katana'dan hareket ve Şâm'a iki sâ'at mesâfeye vürûdunu haber aldıkda, başında olan haşerât ile çıkup mukâbeleye mübâderet ve beş sâ'at mukâteleden sonra münhezimen yine derûn-i Şâm'a firâr u 'avdet eyledikde, Süleymân Paşa belde-i mezbûreyi gâret ü mazarratdan vikâye içün askerini zabt birle, derûn-i şehre duhûllerine gerçi mümâna'at edüp, lâkin Yûsuf Paşa derûn-i kal'ada tehassun eylese de âhır-ı kâr giriftâr olacağını teyakkun u istibsâr eylemekle, hemân ol gice nukūdunu bozup, bir mikdârını istishâb ve birazını bakıyyetü's-süyûf askerine yağmâ etdirdikden sonra firâr ve Bağdâd cânibine ılgar eylediği Süleymân Paşa'nın mesmû'u oldukda, tüvânâ süvârîler ta'yîniyle ta'kîbine ibtidâr ve fermânlu olmağla, dehâletini 'adem-i kabûl içün 'aşâ'ir-i[1] 'Urbân'a buyuruldular neşriyle kazıyyeyi ihbâr eyledikden sonra, bakıyye kalan askeri 'ulûfe ve mânde tertîbiyle dâ'iresine alup **[M1 392]** mâh-ı recebin üçüncü günü◊◊ Şâm'a duhûl ve Seray'a nüzûl eyledi. Ferdâsı dîvân edüp, kadı ve müftî ve vücûh ve ehâlî müvâcehesinde hatt-ı hümâyûnu ve evâmir-i şerîfeyi kırâ'at etdirmekle icrây-ı merâsim-i sem' u tâ'at etdirdikden sonra, firârî-i merkūmun kâffe-i emvâli tecessüs olundukda, derûn u bîrûnda zimemât ve mevcûdât tîz elden ber-vech-i tahmîn yedi bin kîseye bâliğ olduğu ifâdesi ve ba'de-ezîn hafî ve celî emvâli tefahhus u teharrî olunarak ma'rifet-i şer'le defter olunup, 'atebe-i 'ulyâya takdîm olunacağı ve bir habbesi mektûm kalmayarak müşârun ileyh vüs'unda olan mâye-i itâ'at-kârîyi icrâ edeceği beyânı ile evâhır-ı recebde◊◊◊ Süleymân Paşa'nın tahrîrâtı[2], Tatarlar'iyle[3] Bâb-ı 'âlî'ye îsâl olundukda, mâdde-i merkūmeden bi'l-cümle ricâl bî-haber olduklarından herkes müstağrak-ı hayret olup, der-sâ'at[4] 'ayn-ı tahrîrât takdîm-i hâk-i pây-i saltanat kılındıkda, bizzât dest-i Mülûkâne ile evâmir-i 'aliyye tahrîr u irsâl buyurulmuş idüği i'lâniyle*, zuhûr-i Devlet-i 'Osmâniyye'den berü misli nâ-mesbûk bir mâdde olduğu ma'lûm-i tevârîh-şinâsân olduğundan başka, *"Lâ ya'rifü ze'l-fazli*[5] *illâ zevûhu"*** müfâdınca[6],

---

◊ 29 Cumâdelâhıre 1225 = 1 Ağustos 1810 Çarşamba.

1 'aşâ'ir-i M1 : + [Metinde bu kelime hem hemze hem de ye ile " عشائر " yazılmıştır] A

◊◊ 3 Receb 1225 = 4 Ağustos 1810 Cumartesi.

◊◊◊ 21-30 Receb 1225 = 22-31 Ağustos 1810.

2 tahrîrâtı M1 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "ile" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

3 Tatarlar'ı ile A : Tatarlar'iyle M1

4 der-sâ'at A : der-ân-sâ'at M1

* "mâh-ı mezbûrun yirmi dokuzuncu günü ..... i'lâniyle" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,204'te kaydedilmiştir.

5 ذالفضل M1 : ذاالفضل A

'ilmen ve fi'len kemâlât-i Pâdişâhî meşhûd-i kâmilân olup, 'ömr ü devlet-i Şâhâne'ye du'â-hân oldular. Nazm:

Yâ Rabbi în sâye-i İlâhî-râ

Âfitâb-ı sipihr-i Şâhî-râ

Ber-serîr-i bekā mümekkin dâr

Ber-sipihr-i hulûd rûşen-dâr[1]*

Müşârun ileyhden Hicâz seferi maslahatı dahi isti'lâm buyurulmuş olmağla, üç koldan ihtimâm lâzım olduğunu ve anların biri Bağdâd cânibinden Su'ûd'un makarrı olan Dir'iye'ye ve biri Mısır tarafından nakl-i zehâyir ve Yenbu''u ve Cidde'yi zabt ederek Mekke-i mükerreme'ye varmak ve biri dahi Süleymân Paşa kendü bizzât[2] Şâm semtinden 'azîmet edüp, yollarda olan 'aşâ'ir[3] ve kabâ'ili celb ederek Mısır kolu tarafiyle bi'l-muhâbere mu'âmele etmek lâzimeden idiğini dahi tahrîr u beyân ve: "Mukaddemâ tarafından zahîre taleb olunmuş olmağla, ol tarafda zehâyirin külleti olduğunu dahi inhâ vü i'lân eylediğinden ve işbu 'arîzası dahi taraf-ı saltanata takdîm olunduğundan, **[M1 393]** hasran matlabım olan Hicâz mesâlihini mühimm edinmeyüp, iddihâr sevdâsına düşen, *'Zelle men tama'a'*** nutk-ı şerîfine mazhar olmaz mı?" Şâm Eyâleti ve mülhakātı Süleymân Paşa 'uhdesine ihâle olunduğunu fekat kalemine kayd kâfîdir. Tekrâren[4] mukarrer emri iktizâ eylemez. Mukarreri gelecek tevcîhâtda verilür[5]. Şimdilik hıdmeti tahsîn ve zahîre-i mürettebe 'özr[6] ü 'illet kabûl eder mevâddan olmayup, şitâdan evvel irsâl ve selefinin muhallefâtım ve nukūd ve emvâlini ve kâffe-i emlâkini hârice ihrâc u hıfz edüp telefden hazer ve kabzına[7], me'mûra teslîmen Der-'aliyye'ye irsâl ü isbâl eylemesini ve Hicâz maslahatının tertîb ü tedbîrini ber-vech-i îzâh

---

** "لا يعرف ذالفضل الا ذووه = Fazîlet sahibini ancak fazîlet sahipleri takdîr eder" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

6 Lâ ya'rifü ..... müfâdınca M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.174b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A

1 rûşen-dâr A : rûşen-râ (روشن ار) M1

* "یا رب این سایه الهی را * افتاب سپهر شاهی را

بر سریر بقا ممکّن دار * بر سپهر خلود روشن دار = Yâ Rab! Bu İlâhî gölgeyi, şâhlık göğünün güneşini, ölümsüzlük tahtında sağlam kıl, ebedî tâlihini aydınlık tut!" anlamına gelen bu cümle Farsça iki beyittir.

2 bizzât [Bu kelime metinde üzeri çizilen "olarak" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A : ve bizzât M1

3 'aşâ'ir M1 : + [Metinde bu kelime hem hemze hem de ye ile " عشایِر " yazılmıştır] A

** "ذل من طمع = Tamahkâr olan zelîl olur" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

4 Tekrâren A : Tekrâr M1

5 verilür A : verilüp M1

6 'özr A : gadr M1

7 kabzına A : kabza-i M1

tahrîr eylemesini ve sâ'ir iktizâ eden vesâyây-ı lâzime derciyle bir kıt'a fermân tarafından tahrîr ile: "Tatar'ını[1] ircâ' eyleyesin" deyü Kā'im-makām Paşa'ya hatt-ı hümâyûn zuhûr etmekle, müşârun ileyh dahi ber-mûceb-i fermûde emr-i şerîf tahrîr ve selefinin muhallefâtını zabt içün Mîrahûr-i Evvel Ahmed Ağa[2] Mübâşir ta'yîn olunmak takrîbiyle, bi'l-istîzân mukarrer emri dahi tastîr ve mâdde-i cesîme olduğundan, ma'iyyet-i mûmâ ileyhe Baş-muhâsebe Kalemi'nden iki kâtib efendiler dahi terfîk olunarak, yine evâhır-ı recebde◊ cümlesi tesbîl ü tesyîr olundu.

'Azl-i Ağa-yı Yeniçeriyân[3]

Sevâbık-ı zemânda müntehab-i asâkir-i 'Osmânî olan yeniçeriyânda, ba'de-ez-ân fıkdân-ı râh u erkân anlara mûcib-i vehn ü tuğyân olup, gerçi[4] defâtir-i Hâkāniyye kuyûdu muktezâsınca erâzî ve emlâkdeki kānûndan başka vâzı'-ı kānûn merhûm Sultân Süleymân Hân *'aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân** zemânında ictimâ' u ittifâk-ı ashâb-ı kemâl ile vüzerâ ve ricâl ü küberâ ve sâ'ir erkân-ı devletin maslahat ü hıdmet ve tavr u istihkāk ve keyfiyyetlerine ve esnâf u âhâdın ve ecnebî vü ra'iyyetin hadd ü hudûd ve vâcibât-ı zimmetlerine ebedî ve sahîh bir mi'yâr u mikyâs olur kānûn-i sâbitü'l-erkân tertîb ve vaz' olunmuş mu, yahûd olunmamış mı? Henûz mechûl ü pinhân ve tedâvül ü te'âmül ile karâr-yâfte olmuş zann olunan teşrîfâtdan başka mezkûrâta dâ'ir bir kānûn- **[M3 394]** nâme-i mer'iyye görülmediği, erbâb-ı teharrî 'indinde meşhûr u râygân, lâkin Devlet-i 'aliyye'ye şerî'at-i Muhammediyye bir kānûn-i İlâhî idüği müsellem-i ehl-i îmân olup, ancak ictimâ'-ı ümmetle karâr-gîr mesâ'il-i musarraha-i şer'iyye-âsâ sunûf-i efrâd-ı devletde her fırka mâ-vecebe 'aleyhini bilmekde[5] ve her bir mâdde bir kā'ide tahtına idhâl olunmakda 'azîm menfa'at olduğundan, ol zemân esfâr-ı mütevâliye arasında gālibâ yalnız 'ulemâ ve bektaşiyân zümrelerine ve ba'zı sunûf-i askeriyyeye[6] vaz'-ı kānûn kılındığı, bunlara[7] tarîk ta'bîr olunduğundan ve ba'zı vâhid

---

1 Tatar'ını A : Tatar beni M1

2 Ağa M1 : + [Bu kelime önce "Ağa'yı" şeklinde yazılmış, daha sonra sonundaki "'yı" kısmının üzeri çizilmiştir] A

◊ 21-30 Receb 1225 = 22-31 Ağustos 1810.

3 **Yeniçeriyân** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.175a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 1 Ş{a'bân}" yazısı vardır] A

4 gerçi A : gerci M1

* "عليه الرحمة و الغفران = Allah'ın rahmeti ve mağfireti onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça duâdır.

5 sunûf-i ..... bilmekde [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın ve vr.175a'nın altına yazılmışlardır] A : sunûf-i efrâd-ı devletde her fırka mâ-vecebe 'aleyhini M1

6 ve ba'zı sunûf-i askeriyyeye M1 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.175b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A

7 bunlara A : bunlar M1

min[1]-elf bakıyye-i kā'idelerinden istidlâl ile müstebân ise de, teceddüd-i eyyâm ve tebeddül-i a'vâm sebebiyle bi'z-zarûr iktizâ eden aralık aralık tekmîl-i nizâm ve muktezây-ı[2] zemâna göre 'ale't-tedrîc tevfîk-ı[3] ahvâl-i havâss u 'avâm husûslarına ta'ammüm-i betâlet ü rehâvet sebebiyle, çok müddetden berü kat'â dikkat ü ihtimâm olunmadığından kat'-ı nazar, bu makūle kelâmı ağzına alanlar tekebbür-i küberâ ile tekdîr ve "Olmaz olmaz![4]" kavlini tekrîr ile mazhar-ı 'itâb ü ta'zîr olduklarından, altı yüz senelik bir devlet-i zî-şânın kıdem-i eyyâmına kıyâsen az vakitde cedîdi değil, 'atîk ocakları dahi halel-pezîr olmuşiken, meselâ devr-i esbakda Top-hâne Ocağı'na beş orta dahi zamm olunmağa irâde-i seniyye te'alluk eyledikde, her biri müdahhar mâl-ı Kārûn'a mâlik olduğundan başka, ikişer üçer yüz kîse senevî fâ'izlü eshâm ve mukāta'âta[5] mütemâlik olan 'uzamây-ı devr-i Selîm Hânî, mezkûr beş ortanın îrâdını tertîbden meclis-i meşveretde izhâr-ı 'acz ü ye'sle envâ'-ı bid'atler[6] ihdâs ü teksîr ile veliyy-i ni'metlerinden nâsı[7] tenfîr ederler idi. Ve sermâye-i emniyyet ü 'izzet, tekmîl-i esbâb-ı gālibiyyet olduğunu derk etmeyüp, ekser vükelâ semt-i muhâlefet ve vâdî-i mâl ü zînete giderler idi[8]. Ve rütbe-i resmiyyesi olmayan erbâb-ı kemâl ile bu makūle kelâmı züll ü şeyne 'add ederek, o[9] makūlelere ağız açdırmadıklarından kat'-ı nazar[10], hemrütbelerinden dahi ba'zan bir 'âkıl [ve] dûr-endîş zuhûr eylese, cümlesi ana gayz u 'adâvet ederler idi.

el-Hâsıl felâsife kavliyle devlet ta'bîr olunan[11] nizâm-ı cemâ'ât-i[12] kübrâ inhitât buldukca, hükm-i [M1 395] eczâ'-i müteferrika iştidâd bulup, bu takrîble[13] râbıta-i cemâ'atden 'âmmeye 'â'id olur menâfi' dahi muhtell ü munkatı' oldukda, kuvvet ü kudreti devletin hudûdundan öteye tecâvüz ü sebkat edemeyan fırkalar müteferrik olduğu cemâ'at-i küberânın ba'zı aksâmına tegallüb ederek, ya'nî küllü kendi eczâsına taksîm olunmağla[14],

---

1 min A : — M1
2 muktezây-ı M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "ahvâl-i" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
3 tevfîk-ı A : terfîk-ı M1
4 olmaz! A : ölmez M1
5 mukāta'âta [Bu kelime önce "mukāta'âtla" şeklinde yazılmış, sonradan aradaki "lam" harfinin üzeri çizilmiş gibi gözüküyor] A : mukāta'âtla M1
6 bid'atler A : bid'atleri M1
7 nâsı A : nâşî M1
8 Ve sermâye-i ..... idi M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın ve vr.175b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A
9 o A : ol M1
10 o..... kat'-ı nazar M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın hizâsına vr.175b'nin sol kenarına yukarıya diklemesine yazılmışlardır] A
11 devlet ta'bîr olunan M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardı] A
12 cemâ'ât-i A : cemâ'at-i M1
13 takrîble A : takrîbiyle M1
14 olunmağla (أولنمغله) A : olunmakla M1

külliyyet-i mezbûrenin hükmü zâ'il ve eczâsı beyninde *"el-Hükmü li-men galebe"** şâ'ibesi hâsıl olarak, her fırka keyfe mâ-yeşâ' harekete ve kavî za'îfe icrây-ı garaz u niyyete başlar. Yeniçeri tâ'ifesi yine nizâm-ı kadîmleri semeresiyle sunûf-i sâ'ireden ziyâdece müttefik u müctemi' bulunduğundan, gerçi âharlara tefavvuk eylemiş, lâkin mukaddemâ kuvvet-i ictimâ'iyye sebebiyle milel-i sâ'ireden igtinâmen kesb eylediği refâhı, ihtilâf-ı sâ'ir-i sunûf cihetiyle gā'ib eylediğinden, aksâm-ı sâ'ireden gasba[1] başlamış olduğundan, ordularda vüzerâ vü küberâ ve ağavâta aralık aralık hücûm u gulûya ictirâ ve bilâd ü kasabâtda re'âyâ vü zu'afâya zulm ü ezâ eder olmuş olmakdan nâşî, işbu mâh-ı şa'bânü'l-mu'azzam gurresinde◊ dahi Ordu-yi hümâyûn'da dalkılıc memhûru nizâ'iyle miyânlarında fitne ihdâs ve ağaları üzerine hurûc u gulû edecekleri ihsâs olunmağla, teskîn-i fesâd içün bilâ-mûcib Ağa-yı mûmâ ileyh 'azl olunup, Kul Kethudâsı hasbe't-tarîk Yeniçeri Ağası nasb olundu**.

Şehâdet-i Koşançalı Halîl Paşa ve istîlâ'-i Ruscuk[2]

Çünki sebt-i sahîfe-i havâdis-i rüzgâr kılındığı üzere Feldmerşal, Silistire ve Ruscuğ'u gerçi mevâni' 'add ü i'tibâr etmeyerek girûde bırağup, Ordu-yi hümâyûn üzerine bî-pervâ sebk u güzâr ile Şumnu civârında vech-i muharrer üzere birkaç[3] def'a mübâşir-i ceng ü peygâr oldu ise dahi, mahalleyn-i mezkûreyne asker ifrâzına muhtâc olarak ve bir tarafdan dahi Rusyalu[4] Fransızlu'dan hezîmet-i külliyyeye dûçâr olduğundan, berü tarafa sâbıklardaki gibi ziyâde asker sevkinden 'âciz ü nâ-çâr kalarak, icrây-ı merâmından me'yûsiyyeti âşikâr[5] ve Ruscuk üzerine teslît eylediği askerinin başbuğu dahi mahall-i mezbûr müstahfızlarının [M1 396] şiddet-i müdâfa'asından nâşî askerinde küllî rahne vü hasâr derkâr ve bu rütbe ikdâmdan sonra hiçbir[6] fâ'ide hâsıl edemediği âşikâr iken, zikri güzâr etdiği üzere bu esnâda Ordu-yi hümâyûn tarafından Ruscuk[7] imdâdına vâfir asâkir irsâl olunduğunu

---

* "الحكم لمن غلب = Hüküm, galebe çalanındır" anlamına gelen Arapça bu cümle, halkın dilinde hadîs olarak bilinmekle beraber, böyle olmayan ve bir hukuk kuralı olduğu belirtilen *"el-Hükmü li'l-gālibi* = الحكم للغلب = Hüküm gâlibindir" sözünden hareketle söylenmiş olmalıdır; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I,364.

I gasba A : gazaba M1

◊ 1 Şa'bân 1225 = 1 Eylül 1810 Cumartesi.

** "'Azl-i Ağa-yı Yeniçeriyân ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle ve "Bu husûsun tafsîli sadedinde Şânî-zâde der ki" şeklinde Şânî-zâde Târîhi'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, IX,190-192'de kaydedilmiştir.

2 **Ruscuk** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.176a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 7 Ş{a'bân}" yazısı vardır] A

3 birkaç M1 : birkac A

4 Rusyalu M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A

5 âşikâr M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "ve Ruscuğ'un" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

6 hiçbir A : hicbir M1

7 Ruscuk A : Rusçuk M1

Feldmerşal'a ihbâr ve Ruscuğ'u muhâsara eder iken kendüsi iki asker beyninde mahsûr kalmak sûreti bedîdâr olmağla, Feldmerşal Ordu-yi hümâyûn ile uğraşmakda iken, Ruscuk üzerindeki askerine bir kesr vâki' olursa, Ruscuğ'un dâhil ve hâricindeki iki asker-i İslâm birleşüp, enseden geldikleri takdîrde, Feldmerşal ordusu dahi Ordu-yi hümâyûn ile Ruscuk asâkiri[1] beyninde kalup, zikr olunan fırkanın uğrayacağı vartaya sonra kendi dahi dûçâr olmak ihtimâlini fikr u şümâr etmekle, ordu ile muhârebeden ferâgat ve zikr olunduğu vechile ric'at ve Feldmerşal on bin kadar asker ile bi'n-nefs Ruscuk üzerindeki askerine imdâda müsâra'at edüp, Ruscuk min-ciheti'l-istihkâm Silistire Kal'ası'ndan dûn ve min-ciheti'l-asker memlû ve meşhûn olmağla, ibtidâ Ruscuğ'u ahz u istîlâ ile girüdeki asker mahzûrundan halâs u rehâ bulmağa 'azm ü niyyet etmişidi. Lâkin ol esnâda Ordu-yi hümâyûn'da bu gûne hîle-i harbiyyeyi fehm ü derk edebilür sipeh-dâr ve yahûd sâ'ir ser-i kârlarda kavâ'id-i cenge 'ilmen ve 'amelen vâkıf u âşinâ müdebbirîn-i kâr-zâr bulunmadığından ve ednâlarda eğerçi bu liyâkatde çok kimse bulunur ise de, anlar 'inde'l-kibâr mîzân-ı çeşm-i insâf u intihâb ile 'ayâr olunamayup, sâkıt 'ani'l-i'tibâr kaldıklarından ve bir müddetden berü nâs râhat ü sükûnete ve zînet ü rehâvete mâ'il olup, ma'a hâzâ şart-ı evvel-i emn ü râhat olan umûr-i askeriyye, endâhte-i kûşe-i nisyân ve buna dâ'ir şakk-ı şefeh eden kimse bile şerr-i hilâf-kârân ile[2] mübtelây-ı belây-ı nâgehân olduğundan, şimdi dahi hasbe'l-iktizâ tekaddüm ü ric'at ve sebât ü sür'at gibi maslahata kullanılacak sebük-'inân[3] ve itâ'at-'ünvân asâkir nâdir[4] kaldığından nâşî, düşmenin Şumnu'dan [M1 397] 'avdetini a'lâ vü ednâ vesîle-i râhat ittihâz ederek ve cühelâ ise havfına haml ile meydân-ı lâf ü güzâfa rahş-rân olarak, Şumnu civârında darb-ı hıyâm-ı ikâmetle ensesinden 'abs gibi hemân üç beş bin süvârî irsâliyle iktifâ vü kanâ'at edüp, düşmen fırka fırka bunca askerler ifrâzına muhtâc olarak temâm za'f bulmuş iken, bu fursatla ya büyük ordusu üzerine hareketle etrâfda müteferrik olan cümle askerlerine halecân ü dehşet vermek ve bu takrîble Ruscuğ'u muhâsara eden askerini dahi girü büyük ordusu tarafına 'avdete mecbûr kılmak, yahûd Ruscuk imdâdına teveccüh ü 'azîmetle Ruscuğ'u hasr eden düşmeni iki kılıc arasına almak ve girü tarafla münâsebet ü te'alluku kat' olacağı havfiyle asâkirini[5] ba'de-ezîn Varna ve Şumnu taraflarına tekaddümden men' etmek husûslarına dikkat olunmadığından, düşmen dahi ibtidâ Ruscuk imdâdına giden me'mûrîn üzerlerine mâh-ı

1 asâkiri A : askeri M1
2 kimse ..... ile M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın ve vr.176b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A
3 sebük-'inân A : sebük-nân M1
4 nâdir M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A
5 asâkirini M1 : + [Bu kelime, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın ve vr.176b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

şa'bânü'l-mu'azzamın yedinci günü◊ cem'iyyet-i 'azîmesiyle hücûm u savlet etdikde, beynlerinde ceng-i 'azîm nümâyân[1] ve asâkir-i a'dâya nazaran anlar ekall-i kalîl iken yine Rüstemâne ceng edüp, lâkin âhır-ı kâr perîşân ve ol esnâda Koşançalı[2] Halîl Paşa şehîden 'âzim-i dâru'l-emân olup, Tepedelenlizâde Muhtâr Paşa Tırnova tarafına firâr ile tahlîs-i cân ve on kadar top ve dört kıt'a humbara ve vâfir esîr ile 'Osmân Paşa dahi giriftâr-ı eydî-i[3] düşmenân* ve şühedâ ve mecrûhun zikr u ta'dâdı mûcib-i ahzân olur derecede râygân oldu.

İmdi düşmen Ruscuğ'u üç ay kadar vakitden berü muhâsara ile[4] leyl ü nehâr tazyîk u ta'zîb ve bu vakte dek kırk bin gülle ve humbara atmağla, tesettür edecek hiçbir[5] yer kalmayıncaya kadar hedm ü tahrîb etmişiken, içeride mukâvemet ve düşmenin bi'd-defe'ât yürüyüşlerinde ibrâz-ı gayret ü şecâ'at eden Ruscuk A'yânı Boşnak Ağa ve ma'iyyetinde olan askere tışarudaki bu inhizâm ve ordu tarafından imdâda 'adem-i hareket ü kıyâm sebebiyle fütûr tareyân edüp, açlık cihetiyle dahi ricâl ü nisvân u sıbyân bî-tâb ü tüvân kalmağla, mâh-ı mezbûr evâhırında◊◊ lâ-'ilâc Ruscuğ'u **[M1 398]** emn ü selâmet 'uhûduyla Rusyalu'ya teslîme muhtâc oldukları haberi**, mâh-ı merkûmun selhinde◊◊◊ Âsitâne-i 'aliyye'ye vâsıl ve ehl-i İslâm'a melâlet-i 'azîme hâsıl oldu.

Ba'zı vukû'ât-ı müteferrika[6]

İşbu mâh-ı şa'bânın onuncu günü◊[4] Sürücü Hamîd Paşa'nın Gelibolu ma'berinden Rumeli tarafına murûru haberi vârid oldu.

Ve mâh-ı merkûmun on birinci yevm-i selâsâda◊[5] Hâce Madrûbî Seyyid Ahmed Efendi ki sudûr-i kirâmdan olup, mukaddemâ Tefsîr-i Beyzâvî'yi bir def'a ikrâ' ü hatm edüp, sâniyen yine bed' ve Sûre-i Mü'min'e kadar ikrâ' ve

---

◊ 7 Şa'bân 1225 = 7 Eylül 1810 Cuma.

1 beynlerinde ceng-i 'azîm nümâyân M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın ve vr.176b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A

2 Koşançalı A : Koşancalı M1

3 eydî-i A : ایدی M1

* "ve on kadar top ve dört kıt'a ..... düşmenân" kısmında yer alan bilgiler hemen hemen aynı ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,190'da kaydedilmiştir.

4 ile A : ve M1

5 hiçbir A : hicbir M1

◊◊ 21-29 Şa'bân 1225 = 21-29 Eylül 1810.

** "İmdi düşmen Ruscuğ'u üç ay ..... haberi" kısmında yer alan bilgiler özetle ve ufak tefek ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,193'te kaydedilmiştir.

◊◊◊ 29 Şa'bân 1225 = 29 Eylül 1810 Cumartesi.

6 **müteferrika M1** : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.177a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 10 Ş{a'bân}" yazısı vardı] A

◊[4] 10 Şa'bân 1225 = 10 Eylül 1810 Pazartesi.

◊[5] 11 Şa'bân 1225 = 11 Eylül 1810 Salı. Metnimizden alınmış olmakla beraber Hâce Madrûbî Seyyid Ahmed Efendi'nin vefât tarihi *Târîh-i Cevdet*, IX,183'te şa'bânın on dördüncü günü olarak gösterilmiştir.

hıtâmında ve *"el-Hamdü lillâhi Rabbi'l-'âlemîn"** âyetine geldikde, sinni yüz dört haddine bâliğ iken vefât eyledi; *rahimehullâh***.

Müşârun ileyh gâyetde şûh-meşreb ve latîfe-gû, husûsan Süleymâniyye Câmi'-i şerîfinde dâ'imâ ders halkasında talebesinin sûfîlerine latîfe-gûne harf-endâz olur idi. Aslında levend bölük-başılığından neş'et etmiş olmağla[1], ba'zan[2] esnây-ı tedrîsde talebesine: "Benim ayağım üzengide iken *Kâfiye**** ezberimde idi" der idi. Merhûm-i müşârun ileyh *"el-'İlmü tahte'l-lisâni lâ fi't-taylesâni"**[4] mefhûmunca her ziyy ü[3] kıyâfetde ehl-i isti'dâd ü ma'rifet ve her sınıfda erbâb-ı kemâl ü fazîlet bulunmak ihtimâline bir büyük 'ibret olmağla, rütbet ü hirfet ve kıyâfet cihetiyle hicbir kimseye nazar-ı hakâret câ'iz olmadığına yalnız bu delîl kifâyet eder[4]. Ve zâtında dilîr ü cesûr olmağla, medrese-nişîn olduğu evânda bir gün kolluk neferâtiyle döğüşdüğünden Madrûbî lakabiyle meşhûr olmuşidi. Merhûmun ahvâl-i harb ü kıtâle vukûfu olup, bu bâbda sâ'ir 'ulemâ gibi cühelâdan olmadığından[5], Tatarcık-zâde Sadr-ı Rûm-i esbak 'Abdullah Efendi ile bi'l-ma'iyye gerek Top-hâne-i 'âmire'nin bed'-i nizâmı ve gerek sâ'ir asâkirin vücûb-i te'allüm ü intizâmı iftâlarında 'azîm gayret ü himmetleri güzerân etmişdir; *ce'alallâhu madca'ahümâ buhbûhate'l-cinân**[5].

Ve mâh-ı mezkûrun on beşinde◊ Behrâm Paşa mükemmel kapusuyla Üsküdar'dan İstanbul'a ve andan alay ile[6] Dâvud-paşa Sahrâsı'na **[M1 399]** sebk u güzâr eyledi*[6].

---

* "الحمد لله رب العالمين" = Hamd (övme ve övülme) âlemlerin rabbi Allah'a mahsustur" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Fâtiha 1/2. âyetidir.

** "رحمه الله" = Allah ona rahmet eylesin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

1 neş'et etmiş olmağla M1 : + [Bu kelimeler metinde üzeri çizilen "gelme olmağla" yerine aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.177a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

2 ba'zan A : ba'zı M1

*** Burada adı geçen, Arap gramerine dair kaleme alınmış üç temel eserin sonuncusu olan ve Osmanlı medreselerinde de asırlarca ders kitabı olarak okutulan İbnü'l-Hâcib'in (ö.646/1249) el-Kâfiye adlı eseridir; bk. Hulûsi Kılıç, "el-Kâfiye", *DİA*, İstanbul 2001, XXIV,153-154.

*4 "العلم فى اللسان لا فى الطيلسان" = İlim dildedir, cübbede değildir" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

3 ziyy ü A : ziyy-i M1

4 Merhûm-i müşârun ..... eder M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.177a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

5 ahvâl-i ..... olmadığından M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "9" rakamı, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın ve vr.177a'nın sağ kenarına yazılmıştır] A

*5 "جعل الله مضجعهما بحبوحة الجنان" = Allah o ikisinin yattığı yeri cennetin orta yeri kılsın (=Mekânını cennet eylesin)" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir. "Ve mâh-ı merkûmun on birinci yevm-i selâsâda ..... buhbûhati'l-cinân" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,183'te kaydedilmiştir.

◊ 15 Şa'bân 1225 = 15 Eylül 1810 Cumartesi.

6 İstanbul'a ve andan alay ile M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın ve vr.177a'nın altına yazılmışlardır] A

*6 "Ve mâh-ı mezkûrun on beşinde ..... eyledi" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle ve sayfamızın yukarısında geçen Sürücü Hamîd Paşa ile ilgili bilginin ilâvesiyle *Târîh-i Cevdet*, IX,183'te kaydedilmiştir.

Ve yine mâh-ı merkūm[1] evâsıtında[◊] kıllet-i îrâd ve[2] ordudan tekāzâya mebnî, hıdmet-i mübâşiriyyeler kapu kethudâlarından pîşîn alız ü tahsîl ve Ordu-yi hümâyûn'a irsâl ü tesbîl olundu.

'Azl ü nefy-i Sadr-ı Rumeli ve ba'zı kesân ve tebeddül-i Şeyhulislâmî[3]

Bi'l-fi'l Rumeli Kadı'askeri olan 'Osmân Paşa-zâde es-Seyyid Mustafa 'İzzet Beyefendi, mâh-ı şa'bânü'l-mu'azzamın yirmi birinci cum'a günü[◊◊] 'Arz-odası'nda istimâ'-ı de'âvî zımnında resm üzere Bâb-ı 'âlî'ye vardıkda, Çavuş-başı Odası'na çevrilüp, kendüye bağteten 'azli zuhûru iş'âr olunarak hânesine 'avdet eyledikde, Mollacık-zâde 'Atâ'ullah Efendi da'vet ve mütelebbis-i ferve-i Sadâret oldu. Ve selefi hânesine dâhil oldukda, verâsından Çavuşlar Emîni vâsıl olup, Konya'ya me'mûriyyetini ihbâr ve alup Kadı Karyesi'ne imrâr eyledi. Ba'dehû bi'l-istid'â müşârun ileyhin menfâsı Burusa'ya tahvîl kılındı*. Ve kendinin nefyinden birkaç gün mukaddem müderrisînden Şer'iyyâtî Efendi'nin tedrîsi hakk olunmak zımnında hatt-ı hümâyûn sudûr edüp, bi'r-recâ 'azliyle iktifâ olunmuşidi.

Ve kudâtdan Selânikî Kurd Efendi nâm kimesne orduda ba'zı âşinâlığı olan yeniçeri kokonoslarına gûyâ şekā yüzünden: "Ne durursuz? Çapar-zâde otuz bin ve Kalyoncu on bin ve Velî Paşa yirmi bin asker ile gelüp kışlalarınızı zabt eylediler ve şöyle böyle oldu" deyü mektûb tahrîr u irsâl eylemekle, ol yâdigârlar dahi bu hezeyânı sahîh zann ederek i'lân eylemeleriyle orduda fitne nümâyân olup, hele bin belâ ile teskîn ü itfâ olunduğu, telhîs-ı Sadr-ı a'zamî'de inhâ vü i'lâm olunmağla, yine yevm-i cum'a-i mezkûrede mezbûr dahi nefy ve ba'dehû i'dâm olundu[4]**.

Ve mâh-ı merkūmun yirmi ikinci sebt günü[◊◊◊] Dürrî-zâde 'Abdullah Efendi mesned-i Fetvâ'dan 'azl ile Bebek Bağçesi'nde kâ'in sâhil-hânelerine irsâl ve Samânî-zâde 'Ömer Hulûsî Efendi sâlisen mesned-i Meşîhat-i İslâmiyye'ye îsâl buyuruldu***.

---

1 merkūm A : merkūmun M1

◊ 11-20 Şa'bân 1225 = 11-20 Eylül 1810.

2 ve A : — M1

3 **Şeyhulislâmî** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.177b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 21 Ş{a'bân}" yazısı vardır] A

◊◊ 21 Şa'bân 1225 = 21 Eylül 1810 Cuma.

* "Bi'l-fi'l Rumeli Kadı'askeri olan 'Osmân ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,192'de kaydedilmiştir.

4 olundu A : oldu M1

** "Ve kuzâtdan Selânikî Kurd Efendi ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler hemen hemen aynı ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,192'de kaydedilmiştir.

◊◊◊ 22 Şa'bân 1225 = 22 Eylül 1810 Cumartesi.

*** "Ve mâh-ı merkūmun yirmi ikinci sebt ..... buyuruldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,192-193'te kaydedilmiştir.

Sefâret-i Yâsînci-zâde 'Abdülvehhâb Efendi be-cânib-i İran

Munsıfân-ı tarîk-ı 'ulemâya her cihetle fazl u istihkākı nümâyân ve behre-i 'ilmiyyeden **[M1 400]** fazla umûr-i devlete dahi isti'dâdı müstebân olduğuna mebnî, taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den bundan akdemce me'mûr-i sefâret-i İran kılınan Yâsinci-zâde mevâlî-i 'izâmdan Hâce es-Seyyid 'Abdülvehhab Efendi'nin savb-ı me'mûriyyetine vakt-i musammem hareketi tekarrub etmekle, taraf-ı müfeyyazu'ş-şeref-i hazret-i Cihân-dârî'den Şâh-ı İran hazretlerinin ferzend-i ercümendi ve veliyy-i 'ahdi Şâh-zâde Mîrzâ 'Abbâs-ı bâ-sipâs cenâblarına tertîb ü tasmîm buyurulan ba'zı hedâyây-ı Mülûkâne ile nâme-i hümâyûn ve mevâdd-ı sefâretine dâ'ir ta'lîm-nâme[1], evâ'il-i ramazân-ı mübârekde[◊] mûmâ ileyhe teslîm ve sâ'ir evâmir-i Şâhâne ve ba'zı sipârişât-ı hafiyye-i Pâdişâhâne taraf-ı Kā'im-makāmî ve Şeyhulislâmî'den kendüye şifâhen iblâğ u tefhîm olundukdan sonra, hemân ba'de'l-'îd semt-i me'mûruna hareketi emr u te'kîd olundu*.

Sûret-i nâme-i hümâyûn

Le'âlî-i[2] *hamd ü sipâs-ı bî-hadd ve derârî-i şükr ü sitâyiş-i lâ-yu'add, Mâlikü'l-mülki ve'l-melekûti zü'l-bekā'i ve'l-ceberût tekaddese mülkehû 'ani'z-zevâli ve te'âlâ şanuhû 'ani'd-derki ve'l-hayâl*** hazretlerinin bârgâh-ı kudret-dest-gâhına ref' u takdîme şâyestedir ki, tenvîr-i şer'-i mübîn-i Ahmedî ve îzâh-ı metn-i metîn-i Dîn-i Muhammedî içün her zemânda kılâde-i Hılâfet'i[3] 'ibâd-ı re'fet-nihâdından bir huceste-tâli'-i Mahmûdü'l-hısâlin gerden-i istîhâline ta'lîk eyleyüp, ref'-i rüsûm-i bid'at ve ref'-i zalâm-ı dalâlet eyledi. Ve tuhaf-i salavât-i zâkiyât ve teslîmât-ı tayyibât-ı Şehinşâh-ı melâ'ik-sipâh, Serîr-i levlâk ve Sultân-ı 'azîmü'ş-şân, Taht-gâh-ı ve mâ erselnâke, Eşbeh-rân-ı Leyle-i Mi'râc, Sâhibü'l-'ilmi ve't-tâc, Server-i enbiyâ ve Muktedây-ı asfiyâ, Pîşvây-ı râh-ı Hüdâ, Şefî'u'l-verâ Muhammedü'l-Mustafa efendimiz hazretlerinin hâk-i pâk-i 'ıtr-nâk-i Ravza-i mutahhere'lerine bâyeste vü hakîkdir ki, hamây-ı resâ'il-i risâleti hirzü'l-emân-i Mü'minîn ve mihr-i mühr-i Nebevî, nûr-efzây-ı kulûb-i Müslimîn'dir. Ve turaf-ı tahiyyât-ı sâfiyyât, âl ü evlâd ve

---

1 ta'lîm-nâme A : ta'lîmât M1

◊ 1-10 Ramazân 1225 = 30 Eylül-9 Ekim 1810.

* "**Sefâret-i Yâsînci-zâde 'Abdülvehhâb** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,220'de kaydedilmiştir.

2 Le'âlî-i A : Lâle-i M1

** "لآ لئ حمد و شپاس بی حد و دراریٔ شکر و ستایش لایعد مالك الملك و الملکوت ذو البقاء و الجبروت تقدس ملکه عن الزوال و تعالی شانه عن الدرك و الخیال = Dünyâ ve âhiret mülkünün mâliki, bâkîliğin ve azametin sâhibi, saltanatı zâil olmaktan uzak, şânı ise idrâk ve hayâl gücünün erişemeyeceği kadar yüce olana sınırsız şükür ve övgünün incileri, sayısız övgü ve teşekkürün parlak yıldızları" anlamına gelen ve burada Allah'ın tavsîf edildiği Arapça-Farsça karışık yazılmış bir ifâdedir.

3 kılâde-i hılâfeti A : kılâde hılâfını M1

ashâb-ı Seyyidü's-sakaleyn *rıdvânullâhi 'aleyhim ecma'în mâ dâreti'n-neyyireyn** hazerâtına olsun ki, rây*ât*-ı ictihâdlariyle i'lây-ı şân-ı sipâh-ı İslâm etmişlerdir. Ve fâtiha vü tarziye hâssan **[M1 401]** kurb-i Hakk hazretlerinin revân-ı mübârekine sezâvârdır ki, merkez-i dâ'ire-i velâyet ü reşâd ve mu'tekıdîn hakkında resânende-i feyz ü imdâd olmuşlardır.

Emmâ ba'd: **Mahall-i tuğrâ**. Bâkûre-i esniye-i hâlısa[1] ki, perverde-i fu'âd-ı mekârim-i'tiyâd ve üşkûfe-i medâyih-i sâfiye, -ki tertîb-yâfte-i devha-i nihâd-ı muhâlesat-mu'tâddır- 'Âlî-hazret, Kamer-tal'at, Dürr-i yektâ-yı iklîl-i kâm-kârî, Gurre-i garrây-ı nâsiye-i Bahtiyârî, Mü'essis-i mebânî-i 'izz ü necâbet, Hulâsa-i 'anâsır-ı Husrevî vü besâlet, Behâ'ü'd-dünyâ ve'd-dîn, Cemâlü'l-İslâmi ve'l-Müslimîn, Sâmî-neseb, me'âlî-haseb Şeh-zâde-i civânbaht Mîrzâ 'Abbâs-ı 'âlî-câh *enârallâhu mesâbîha ikbâlihî kemâ yetemennâhu*** huzûrlarına ihdâ ve timsâl-i müdde'â bu vechile çehre-nümây-ı takrîr u inbâ kılunur ki, taraf-ı eşref-i Şâhâne'mizden cânib-i seniyyü'l-cevâniblerine[2] derkâr olan ihlâs u ihtisâsımız rütbe-i kemâle mevsûl ve cihet-i câmi'a-i İslâmiyye ve hulûs-i musâdakat-i zâtiyye lâzimesince te'kîd-i râbıta-i uhuvvet-i dîniyye ve teşyîd-i zavâbit-i İslâmiyye beyne'l-hazrateyn[3] matlûb olduğuna binâ'en, mücerred te'sîs-i esâs-ı tehâbb-ı cânibeyn ve teşyîd-i bünyân-ı tevâdd-i tarafeyn zımnında mevâlî-i fihâmdan Selânik Kadısı olup, hâlâ Edirne Pâyesi olan Akdâ kudâti'l-Müslimîn, Evlâ vülâti'l-muvahhidîn, Ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn, Râfi'u a'lâmi'ş-şerî'ati ve'd-dîn, Vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn, el-Muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-Meliki'l-mu'în Yâsinci-zâde Mevlânâ 'Abdülvehhâb *zîdet fezâ'ilühû****nun rüşd ü reviyyeti ma'lûm u âşikâr ve muhavvel-i dûş-i liyâkati kılınan umûr u husûsun bervefk-ı matlûb temşiyetine liyâkat ü iktidârı bedîdâr olduğundan, bu def'a bi'l-intihâb Büyük Elçilik rütbesiyle ta'yîn kılınmış olmakdan nâşî, Sefîr-i mûmâ ileyhin mevdû'-i kûze-i hâfızası kılınan umûr u husûsâta dâ'ir vâki' olan ifâdâtı, karîn-i i'tibâr u i'timâd kılınarak, cihet-i câmi'a-i İslâmiyye ve nâsiye-i hâl-i şecâ'at-iştimâl-i Hidîvî'lerinde tâbân olan pertev-i besâlet ü hayr-hâhî iktizâsınca 'adû-yi dînimiz olan Moskov keferesinin ol taraflardan dahi kahr u istîsâlleri emrinde lâzım gelan husûsâtı Sefîr-i mûmâ ileyh ile müzâkereye ve[4] lâzım gelan husûsâtın dahi Sefîr-i mûmâ ileyh **[M1 402]** vesâtatiyle cânib-i Devlet-i 'aliyye'mize iş'âriyle teşyîd-i erkân-ı hulûs u tevâdda himmet ve

---

* "رضوان الله عليهم اجمعين ما دارت النيرين = Ay ve güneş döndükleri müddetçe Allah onların hepsinden razı olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

1 esniye-i hâlısa A : لشنيه hâlısa budur M1

** "انار الله مصابيح اقباله كما يتمناه = Allah, onun dilediği şekilde ikbâl yıldızlarını parlatsın" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

2 seniyyü'l-cevâniblerine A : seniyyü'l-cevâniblerini M1

3 hazrateyn A : حضرين M1

*** "زيدت فضائله = Fazîletleri artsın" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

4 ve A : — M1

husûsan bu iki devlet-i fahîmenin İngiltere Devleti dahi dost-i ehabbı ve Moskov keferesi 'aleyhinde düşmen-i müştereki olarak, ol cânibde sefâretle me'mûru olup, şimdiye dek hayr-hâhâne tavr u hareketi meşhûd olmakdan nâşî, Devlet-i müşârun ileyhâ me'mûrlariyle dahi iktizây-ı vakt ü hâl müzâkere ve muhâbere ve düşmen-i dînin kesr-i ünûf-i istikbârı keyfiyyâtı müzâkere olunarak, zavâbıt-ı hubb u velânın mer'î tutulmasına sarf-ı yârây-ı liyâkat kılınmak siyâkında işbu nâme-i hümâyûn-i mülâtafet-makrûnumuz ısdâr ve ber-mûceb-i defter, savb-ı necîbânelerine hediyye-i Mülûkâne'miz ile tesyâr kılınmışdır. Bi-'avnihî Te'âlâ lede'l-vusûl devleteyn-i fahîmeteyn miyânında cârî olan hulûs u meveddete nazaran bu zâbıta-i müstahseneye cânib-i übbehet-câlib-i Devlet-i 'aliyye'mizden himmet ü ri'âyetde kusûr vukū'a gelmeyeceği âşikâr olmağla, ber-vech-i muharrer Sefîr-i mûmâ ileyhin ifâdât-ı hâlisânesi sem'-i kabûle makrûn olarak kemâl-i vüsûk u i'timâd ile husûsât-ı lâzimenin muktezây-ı hayr-hâhları üzere müzâkeresiyle Devlet-i 'aliyye'mizin ikdâm ü himmetiyle kefere-i mesfûrenin ol taraflarından dahi kal' u kam'-ı mefsedet ve muzârrîne devletlerimiz[1] beyninde cârî ve mer'î olan muhâlesat-i tâmmenin bundan böyle dahi tahkîm ü teşyîdine sarf-ı himmet kılınmak ehass-ı metâlib-i Şâhâne'miz idüği, 'aks[2]-endâz-ı zamîr-i secencel-nazîr-i necîbâneleri oldukda, cenâb-ı şehâmet-nisâbınızdan dahi bu husûsa ri'âyet kılınacağı me'mûl-i hümâyûnumuzdur; *bâkî hemîşe ahter-i sa'd-ı bahtiyârî vii necâbet*[3] *ez-ufuk-ı deymûmiyyet tâli' u rahşende bâd*[4]*.

Vukū'ât-ı müteferrika[5]

Mâh-ı şevvâlin dördüncü[6] günü kā'ide üzere Rikâb-ı hümâyûn'da tevcîhât icrâ ve ekser menâsıb u hıdemât ibkā olundu.

Ve on birinde◊ Havâss-ı refî'a ve Erzurum ve Seray-bosna mevleviyyetleri tevcîhiyle silsile dahi icrâ kılındı.

---

1 muzârrîne devletlerimiz A : muzârıb devletler M1. Metnimizden alınarak kaydedilen bu kelimeler *Târîh-i Cevdet*, IX,318'de de "muzârıb devletler" şeklindedir.

2 'aks A : عسكس M1

3 necâbet : نجايت A, M1

4 bâd A : yâd M1

* باقی همیشه اختر سعد بختیاری و نجابت از افق دیومیت طالع و رخشنده باد = Asâlet ve bahtiyârlığın mutlu yıldızının uğurlu ufuktan doğması ve parlaması her zaman sürsün" anlamına gelen Farsça duâ cümlesidir. "**Sûret-i nâme-i** ..... **bâd**" kısmında yer alan bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle "Şeh-zâde 'Abbâs Mîrzâ'ya irsâl buyurulan nâme-i hümâyûn" başlığıyla *Târîh-i Cevdet*'in IX. cildinin zeylinde s.316-318'de kaydedilmiştir.

5 **müteferrika** M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.179a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 4 {Şevvâ}l" yazısı vardır] A

6 dördüncü M1 : + dördüncü A. 4 Şevvâl 1225 = 2 Kasım 1810 Cuma.

◊ 11 Şevvâl 1225 = 9 Kasım 1810 Cuma.

Ve mukaddemce ıtlâk olunan esbak Vekîl-i Re'îs Vahîd Efendi evâ'il-i şevvâlde[1◊] Âsitâne-i 'aliyye'ye **[M1 403]** vâsıl olup müsterîhu'l-bâl oldu.

Ve Mihalic'e nefy olunan sâbık Ordu Kadısı Debbâğ-zâde Efendi dahi evâsıt-ı mâh-ı merkûmda[◊◊] ıtlâk ile nâ'il-i istirâhat ü ferâğ oldu*.

Ve bu esnâda Belgrad Cânibi Ser'askeri Hurşîd Ahmed Paşa'nın tekarrub-i mevsim-i şitâ sebebiyle Niş tarafına 'avdetleri ve Bosna Vâlîsi Sadr-ı esbak Hilmî Paşa hazretlerinin Sırp[2] eşkıyâsına dâ'ir ba'zı fütûhât ü nusratları haberleri vâsıl-ı Der-sa'âdet oldu.

Ve mâh-ı mezbûrun[3] yirmi birinde[◊◊◊] mukaddemce on sekiz kıt'a sefâyin ile Trabzon kurbüne hurûc u iktihâm ve Çerhacı 'Ali Paşa ve sâ'ir me'mûrînin hücûm u ikdâmiyle ekseri katl ü i'dâm ve bakıyyetü's-süyûf olanları inhizâm ile sefâyin-i mezbûreye firâr birle tahlîs-i cân eden asâkir-i a'dâ** maktûllerinin ru'ûs-i maktû'aları, nihâde-i pîş-gâh-ı Bâb-ı mu'allâ oldu.

Tebdîl-i Ser'asker-i Cânib-i Şark[4]

Erzurum Vâlîsi ve Şark Cânibi Ser'askeri olan İbrâhîm Paşa, muhârese-i bilâd ve muhâfaza-i 'ibâdda rehâvet ü betâ'etine mebnî 'azl ve Tokad'da me'mûr-i ikâmet kılınmağla, eyâlet-i mezbûre yine Şark Cânibi Ser'askerliği inzımâmiyle Erzurum Gümrükcüsü Veys-zâde Kapucu-başı Emîn Ağa'ya rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le tevcîh olunup***, Erzurum ve havâlîsinde mazanne-i hücûm-i a'dâ olan mahâll ü enhânın gereği gibi esbâb-ı takviye vü istihkâmı istihsâline ve düşmen asâkirinin ol taraflara tehattî vü tecâvüzünü men' ve kahr u tedmîri vesâ'ilinin istikmâline sarf-ı makderet eylemesi ve müşârun ileyh miyâne-i akrân ü emsâlde şecâ'at ü besâlet ve mâye-i rüşd ü reviyyetle şöhret-şi'âr ve zabt u rabt ve i'mâl ve idâre-i askere liyâkat ü iktidârı nümûdâr olduğu bahsiyle, emr-i şerîfin vusûlü anda müdâfa'a-i a'dâ ve muhâfaza-i re'âyâ vü berâyâya şurû' u mübâşeret ve selefi mûmâ ileyhde olan kâffe-i mühimmât ve edevât-ı harbiyyeyi ber-mûceb-i defter ma'rifet-i şer'-i enver

---

1 evâ'il-i şevvâlde M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın ve vr.179a'nın sağ kenarına yazılmışlardır] A

◊ 1-10 Şevvâl 1225 = 30 Ekim-8 Kasım 1810.

◊◊ 11-20 Şevvâl 1225 = 9-18 Kasım 1810.

* "Ve mukaddemce ıtlâk olunan esbak ..... oldu" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,183'te kaydedilmiştir.

2 Sırp A : Sırb M1

3 mezbûrun A : mezbû[ru]n M1

◊◊◊ 21 Şevvâl 1225 = 19 Kasım 1810 Pazartesi.

** "mukaddemce on sekiz kıt'a sefâyin ..... a'dâ" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,220'de kaydedilmiştir.

4 Şark : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.179b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı {Şevvâ}l" yazısı vardır] M1

*** "Erzurum Vâlîsi ve Şark Cânibi Ser'askeri olan ..... olunup" kısmındaki bilgiler özetle, değişik ifâdelerle ve *Târîh-i Cevdet*, IX,220'de kaydedilmiştir.

ile ahza[1] mübâderet edüp, dâ'ire vü etbâ'ını şân-ı Vezâret'e şâyân vechile tanzîm **[M1 404]** ü itmâm ve bi'l-cümle me'mûrîn ve sunûf-i askeriyyeyi iktizâsına göre[2] hıdemât-ı lâzimede i'mâl ve istihdâm ve ol havâlî ağavâtı[3] ve sâ'ir lâzım gelenler ile rusûm-i ittifâk ve yek-cihetî ve kā'ide-i muhâbere vü mükâtebeye ri'âyet ü ihtimâm ederek ve 'ale'd-devâm levâzım-ı hazm u ihtiyâta dikkat kılarak dâ'imâ muktezây-ı kâr-şinâsî vü reviyyeti üzere lâzım gelen tedâbîr-i haseneyi icrâ[4] eylemesi ve'l-hâsıl umûr-i Ser'askerî'ye müteferri' kâffe-i mehâmm-ı Devlet-i 'aliyye'nin ru'yet ü temşiyetine ve Erzurum'un ağavât ve hânedânları ile[5] hüsn-i üns ü ülfet ve 'akd-i ittihâd ü cem'iyyet birle düşmenin ol havâlîde tehaşşüd ü cem'iyyetleri olduğu yerlerde üzerlerine varup, ta'arruzî ve tecâvüzî izhâr-ı satvet ile ibrâz-ı mesâ'î-i meşkûreye gayret ve gerek a'dânın, gerek ol tarafların çi-gûnegî-i ahvâl ü keyfiyyâtını pey-der-pey Der-bâr-ı saltanat'a tahrîr u inhâya müsâra'at eylemesi bâbında evâhır-ı şehr-i şevvâlde[◊] cânib-i müşârun ileyhe emr-i şerîf tahrîr u tesyîr olundu.

Men' u tahzîr-i Vâlî-i Bosna ez-mütâreke bâ-Kara Yorgi[6]

Bi-hamdillâhi'l-Meliki'l-Mennân bu ana kadar Sırplu havenesiyle vâki' olan muhârebâtda nesîm-i fevz ü galebe taraf-ı İslâmiyân'da vezân ve havene-i mesfûre her cengde mağlûb ve gürîzân olduklarından, bu esnâda Sırb 'usâtı ser-kerdesi Kara Yorgi, hâlâ Bosna Vâlîsi Sadr-ı esbak İbrâhîm Hilmî Paşa tarafına âdem irsâliyle, tarafeyn askerlerinin sükûn ü ârâmını istid'â kılmış olduğuna binâ'en ve şitânın duhûlü takrîbiyle[7] sunûf-i askeriyye meterislerde sebât edemeyeceklerine ibtinâ'en, hudûd başlarına muhâfızlar ta'yîn olunarak tevakkuf olunduğu ve Vâlî-i müşârun ileyh tarafından mersûm Kara Yorgi'ye Murâd Bey gönderilüp, lede'l-mülâkāt tarafeyn asâkirinin yerlü yerlerinde ikāmesiyle birbirlerini tecâvüz etmameleri ve husûsât-ı sâ'ire dahi der-meyân olunmuş ise de, mîr-i mûmâ ileyh cevâb-ı kat'î vermeyerek 'avdet etmiş olduğu keyfiyyâtı ve mevâdd-ı sâ'ireyi muhtevî taraf-ı müşârun ileyhden bu def'a Der-bâr-ı saltanat'a tevârüd eden tahrîrât, huzûr-i fâ'izü'n-nûr-i Şâhâne'ye **[M1 405]** 'arz u telhîs olunduğundan başka, tahrîr-i[8] mezbûrun[9]

---

1 ahza : اخذه A, M1
2 göre A : gör[e] 1
3 ağavâtı A : اغواىٔ M1
4 icrâ A : icr[â] M1
5 hânedânları ile A : hânedânlariyle M1
◊ 21-29 Şevvâl 1225 = 19-27 Kasım 1810.
6 **Yorgi** A : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.180a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı {Şevvâ}l" yazısı vardır] A
7 takrîbiyle A : tekarrubuyla M1
8 tahrîr-i M1 : + [Bu kelime önce "tahrîrât" şeklinde yazılmış, daha sonra sonundaki "ât" kısmının üzeri karalanmıştır] A
9 mezbûrun A : mezkûrun M1

hâmilleri olan Mehmed Nazîf ve mûmâ ileyh Murâd Bey'in kaleme aldırılan takrîrleri dahi manzûr-i 'ayn-i basîret-mevfûr-i Şehinşâhâne oldukda, 'usât-ı mersûme Devlet-i 'aliyye ve saltanat-ı seniyyenin öteden berü cizye-güzâr re'âyâsından iken, 'isyân edüp ba'dehû bi'd-defe'ât rây verilerek te'mîn ü tatmîn olunmuşlar iken, yine vâdî-i bagy ü tuğyânda temerrüd ü ısrârları nümâyân olduğu ecilden, taht-ı ra'iyyete i'âde vü idhâlleriyçün seby ü istirkāk olunmalarına ve emvâl ü eşyâları iğtinâm kılınmağa şer'an cevâz verilmişiken, havene-i mersûmeyi düvel-i sâ'ireye kıyâs ü tatbîk ile mersûmla 'akd-i mütâreke sûretinin der-meyân kılınması rızây-ı Şâhâne'ye mugāyir ve fî nefsi'l-emr anların müşârun ileyhle[1] bu vechile 'akd-i mütârekeye hâhişleri Bosna tarafından emîn olarak mahâll-i sâ'ireye istihsâl-i esbâb-ı hecme vü savlet ve istikmâl-i levâzım-ı kuvvet ü metânet hîle vü hud'asından 'ibâret idüği ve ma'âzallâh Sırplu havenesiyle 'akd-i mütâreke niçe niçe[2] mehâzîri müstelzim olacağından, erbâb-ı basîret 'indinde[3] hiçbir[4] vechile tecvîz olunmayacağı bedîhî vü bâhir olmakdan nâşî, işbu fermân-ı Şâhâne'nin tarafına vusûlü anda havene-i mersûme ile 'akd-i mütâreke olunmuş ise, der-'akab[5] fesh birle hudûd u sugūrun gereği gibi takviye vü istihkâmına ve lâzım gelan[6] mahallere asâkir ta'biye kılınarak, istihsâl-i esbâb-ı muhâfaza vü muhâreseye ve kış ve yağış ve kar ve çamur dimeyerek ol hâ'inlere göz açdırmayup, mecbûl olduğu şecâ'at ü besâlet muktezâsınca pey-der-pey Bosna tarafından üzerlerine varup, lâ-yenkatı' 'usât-ı mesfûreyi kahr u i'dâmda ve seby ü istirkāk ve emvâl ü eşyâlarını iğtinâmda ibrâz-ı kudret ü celâdet ederek, cebren ve kahran dâhil-i taht-ı inkiyâd ü itâ'at olmalarına ve 'ale'd-devâm lâzım gelenler ile rusûm-i ittifâk u muhâbereye ri'âyete dikkat ve havene-i mersûmenin menvî-i zamîrleri olan mekr u mefsedetden basîret üzere olarak mahv-ı mekr u mekîdetlerine gayret eylemesi bâbında şeref-sudûr olan hatt-ı şerîf-i şevket-redîf mûcebince Vâlî-i **[M1 406]** müşârun ileyhin savb-ı müşîrânelerine evâsıt-ı şehr-i şevvâlde[◊] emr-i münîf irsâl olundu.

Âmeden-i ser-i maktû'-i Vâlî-i Bağdâd Süleymân Paşa[7]

Bağdâd Vâlîsi Süleymân Paşa'nın etvârı, münâfî-i şîve-i Vezâret ve tahrîrât ve mu'âmelâtı bîrûn-i dâ'ire-i itâ'at olmağla, hakkında isbât-ı kuvvet-i

1 müşârun ileyhle M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
2 niçe niçe A : nice nice M1
3 erbâb-ı basîret 'indinde M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
4 hiçbir A : hicbir M1
5 der-'akab A : de, 'akab M1
6 gelan A : gelen M1
◊ 11-20 Şevvâl 1225 = 9-18 Kasım 1810.
7 Paşa M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.180b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 10 {Şevvâ}l" yazısı vardır] A

Şehinşâhî iktizâsiyle cereyân-ı fermân-ı kazâ vukū'una mebnî, mukaddemâ[1] mâh-ı saferu'l-hayr evâsıtında[◊] sâbıkā Vekîl-i mesned-i Riyâset Mehmed Sa'îd Hâlet Efendi müşârun ileyhin katl ü i'dâmı ve Bağdâd-ı bihişt-âbâd'ın hüsn-i nizâmı husûslarına umûr-şinâs ve sâhib-i reviyyet olmak hasebiyle karîha-i sabîha-i hazret-i Pâdişâh-ı kadr-âgâh'dan intihâb ü istisvâb buyurularak Bağdâd tarafına me'mûr-i 'azîmet olup, bu emr-i 'azîm muhavvel-i 'uhde-i dirâyeti[2] kılınmışidi.

Mûmâ ileyhin Bağdâd'a vusûlünde tedâbîr-i sâ'ibesiyle az müddetde müşârun ileyh[3] vech-i sühûletle maktûl olmağla, işbu mâh-ı şevvâlin onuncu pencşenbih günü[◊◊] ser-i maktû'u Der-'aliyye'ye mevsûl oldu. Hakkā ki bu mâdde-i cesîme dahi *"İnnallâhe ye'muruküm en tü'eddü'l-emânâti*[4] *ilâ ehlihâ"** âyet-i kerîmesi mısdâkına muvâfık re'y-i rezîn-i Şehriyâr-ı Aristo[5]-mişvâr ile hamden lillâhi Te'âlâ[6] sehlen tanzîm ve müneccezen tetmîm olundu.

Bâkî çi-gûnegî-i ahvâl-i Bağdâd in-şâ'allâhu'l-Müte'âl hılâl-i sâl-i âtîde[7] hıtâm-ı maslahatla mûmâ ileyhin 'avdeti[8] münâsebetiyle mufassalan zikr ü îrâd olunur.

Zikr-i vukū'ât-ı cüz'iyye[9]

Gurre-i mâh-ı zilka'dede[◊◊◊] Kalender Paşa mükemmel kapusu halkı ve Mar'aş sipâhiyânı ile Üsküdar'a gelüp, andan Âsitâne-i 'aliyye'ye 'ubûr ve Dâvud-paşa Sahrâsı'na murûr birle, anda çend rûz ârâmla levâzım-ı seferiyyeyi itmâm eyledikden sonra hareket ve Ordu-yi hümâyûn tarafına imâle-i licâm-ı 'azîmet eyledi.

---

1 mukaddemâ A : — M1

◊ 11-20 Safer 1225 = 18-27 Mart 1810.

2 dirâyeti M1 : + [Bu kelime önce "dirâyetleri" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "yetleri" kısmının üzeri çizilmiş ve üstüne yazılan "yeti" ilâvesiyle bu şekilde düzeltilmiştir] A

3 ileyh M1 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "ber-" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

◊◊ 10 Şevvâl 1225 = 8 Kasım 1810 Perşembe.

4 *tü'eddü'l-emânâti* (تؤدوا الامانات) : *tü'eddü'l-emânâti* (تؤدو الامانات) M1

* "ان الله يامركم ان تؤدوا الامانات الى اهلها = Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi emreder" anlamındaki bu cümle Kur'ân, en-Nisâ 4/58. âyetin başındaki bir kısımdır.

5 Aristo A : ارسطر M1

6 hamden lillâhi Te'âlâ M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.181a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

7 âtîde A : [â]tîde M1

8 'avdeti M1 : + [Bu kelime önce "'avdetleri" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "tleri" kısmının üzeri çizilmişve üstüne yazılan "ti" ilâvesiyle bu şekilde düzeltilmiştir] A

9 cüz'iyye M1 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.181a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 1 Zi{lka'de}" yazısı vardır] A

◊◊◊ 1 Zilka'de 1225 = 28 Kasım 1810 Çarşamba.

Ve evâhır-ı mâh-ı mezbûrda◊ Ahıska tarafından ba'zı fütûhât haberleri vârid oldu*.

Ve[1] Paşa-kapusu'nun ebniye ve mefrûşâtı tekmîl olmağla, mâh-ı zilhiccenin dördüncü pazar günü◊◊ vakt-i [M1 407] muhtârda nakl olundu[2]**.

Ve İstanbul Kadısı Efendi isti'fâ eylemekle, mâh-ı zilhiccenin on beşinci gününden[3]◊◊◊ zabt etmek üzere kazâ'-i mezbûr sâbıkā Medîne-i münevvere Kadısı Şerîf-zâde hafîdi es-Seyyid Mustafa Efendi'ye tevcîh olundu.

Ve mâh-ı mezbûrun yirmi ikisinde◊[4] Mekke-i mükerreme Pâyesi olan ve Enderûn-i hümâyûn'dan devr-i Selîm Hânî'de def'aten Üsküdar Kazâsı tevcîhiyle çırağ olunan[4] Mâbeyinci Rüstem Efendi'ye ve sâbıkā Mekke-i mükerreme Kadısı es-Seyyid Nûrullah Efendi'ye ve kezâlik Mekke-i müşerrefe Pâyesi olan Mektûbî-zâde 'Ali Rızâ Efendi'ye ve sâbıkā Galata Kadısı Haffâf-zâde Mehmed Emîn Efendi'ye İstanbul pâyeleri tevcîh olundu.

Ve şimdilik Varna havâlîsinde gā'ile-i a'dâ kalmamağla, Varna Ser'askeri Husrev Paşa 'avdet ve mansıbına 'azîmet içün mâh-ı mezbûrun yirmi birinci günü◊[5] Üsküdar'a murûr u sebkat eyledi.

Bu esnâda Bilecik A'yânı Kalyoncu 'Ali Ağa[5] pes-perdeden bir bölükbaşı gönderüp, bir kârbânı nehb ü gāret eylediği, hakkında muharrik-i gazab-ı Pâdişâh-ı sâhib-i ma'delet olmağla, zikri âtî katl ü i'dâmına bi'd-defe'ât sefer-i hümâyûna me'mûriyyetinde 'adem-i icâbeti gibi bu mâdde dahi bir başka 'illet oldu.

Ve evâhır-ı mâh-ı merkūmda◊[6] Tâhir 'Ömer Paşa-zâde şu'arâdan Fâzıl Bey vefât eyledi. Mîr-i mûmâ ileyh devr-i merhûm Hamîd Hânî'de pederi

---

◊ 21-30 Zilka'de 1225 = 18-27 Aralık 1810.

* "Ve evâhır-ı mâh-ı mezbûrda ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler aynen *Târîh-i Cevdet*, IX,220'de kaydedilmiştir.

1 Ve A : — M1

◊◊ 4 Zilhicce 1225 = 31 Aralık 1810 Pazartesi. Metnimizdeki gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gündeki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

2 Ve evâhır-ı ..... olundu M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "9" rakamı, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.181a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

** "Ve Paşa-kapusu'nun ebniye ve ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler hemen hemen aynı ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,183'te kaydedilmiştir

3 gününden M1 : günden A

◊◊◊ 15 Zilhicce 1225 = 11 Ocak 1811 Cuma.

◊[4] 22 Zilhicce 1225 = 18 Ocak 1811 Cuma.

4 devr-i ..... olunan [Bu kelimeler, buraya girmeleri metinde üzeri çizilen "muhrec" yerine, başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek vr.181a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A : devr-i Selîm Hânî'de def'aten Üsküdar Kazâsı tevcîhiyle çırâğ olan M1

◊[5] 21 Zilhicce 1225 = 17 Ocak 1811 Perşembe.

5 'Ali Ağa M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

◊[6] 21-29 Zilhicce 1225 = 17-25 Ocak 1811.

kahrından sonra Enderûn-i hümâyûn'a ahz ve terbiyet olunmağla, muktezây-ı tabî'ati üzere şi'rde tahsîl-i mehâret etmişidi. Ba'dehû Seray-ı hümâyûn'dan devr-i Selîm Hânî'de Rodos Tevliyyeti'yle çırağ olunup, Eyyûb'de bir müddet ikâmet, andan Beşiktaş'a nakl ü rihlet eylemişidi. *Dîvân* ve *Zenân-nâme* ve *Hûbân-nâme* tertîb ü 'arz ile taraf-ı Şehriyârî'den her bâr mazhar-ı envâ'-ı 'inâyet ve hâtırına ma'rifeti sebebiyle ri'âyet olurdu. Evâhır-ı 'ömründe bir müddet mübtelây-ı 'ârıza-i 'amâ olup, fevtinden bir iki mâh mukaddem ölüm eyülüğüyle yine bînâ olmuşiken, evâhır-ı mâh-ı zilhiccede[0] 'âzim-i dâr-ı bekâ oldu. Mûmâ ileyh *Na'îmâ Târîhi*'nde mezkûr Ma'an-oğlu Hüseyn Bey* tarzında bir sâhib-i ma'rifet olup, lisânına perhîzsiz, Nef'î** gûne bî-mübâlât ü bî-pervâ **[M1 408]** idi***; *rahimehullâhu Te'âlâ*[*4].

Ve yine evâhır-ı mâh-ı mezbûrda Lofça[1] Cânibi Ser'askeri Veliyyüddîn Paşa'nın ol havâlîde, asâkir-i a'dâyı hezm ile Lofça ve Berkofça'dan matrûd eylediği haberi vürûd eyledi.

Takviye-i ba'zı sevâhil-i Bahr-ı siyâh ve tetimme-i vekāyi'-i în-sâl[2]

Rusyalu'nun bu günlerde[3] birkaç kıt'a ceng sefîneleri Akçaşâr ve etrâfı sevâhilinde geşt ü güzâr eyledikleri bi'l-ihbâr tahkîk olunmuş olduğuna ve Ser-seksonî[4] Pâyesi'yle Şile[5] Serdârı Hüseyn Ağa yarar ve kâr-güzâr ve i'mâl ve idâre-i askere liyâkati bedîdâr idüğüne binâ'en, Anadolu sâhilinde vâki' Fenar'dan Ağva'ya varınca ol mahallerin muhâfazasiyçün Taşköprü ve Gegbüze ve Ağva ve Yoros[6] ma'a Irva[7] kazâlarının bi'l-cümle harb u darb erbâbı hâzır-baş ve müttehî-i[8] harb ü perhâş olarak, lede'l-hâce Serdâr-ı mûmâ ileyh tarafından tahrîr u ihbâr olundukda, derhâl[9] cümlesi ma'iyyetine gelüp

---

0 21-29 Zilhicce 1225 = 17-25 Ocak 1811.

* Metnimizde Ma'an-oğlu Hüseyn Bey ile ilgili olarak verilen bilgiler *Na'îmâ Târîhi*, III,179-180'dedir.

** Metnimizde adı geçen kişi, asıl adı Ömer olan, özellikle kasîde ve hicivdeki ustalığıyla tanınan, *Sihâm-ı Kazâ* adlı eserin sahibi meşhûr Türk şâiri Nef'î(1572-1635)'dir; bk. "Nef'î", *Büyük Larousse*, XVI,8581-8582.

*** "Ve evâhır-ı mâh-ı merkûmda Tâhir ..... idi" kısmındaki bilgiler özetle ve "Şânî-zâde der ki" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, IX,184'te kaydedilmiştir.

*4 "رحمه الله تعالى = Yüce Allah ona rahmet eylesin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

1 mezbûrda Lofça A : mezbûrd[a] موفچه M1

2 **în-sâl** M1 : + **[Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.181b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı Z{ilhicce}" yazısı vardır]** A

3 günlerde A : günlede M1

4 Ser-seksonî A : Ser-seksoncu M1

5 Şile A : — M1

6 Yoros : Poros? (پوروس) A, M1

7 Irva : Abrava? (ابروه) A, M1

8 müttehî-i A : müttehî-yi M1

9 derhâl A : de[r]hâl M1

emr-i muhâfazada[1] kıyâm eylemeleriyçün me'mûriyyetlerini hâvî evâmir-i şerîfe ısdâriyle, zikr olunan kazâların hükkâm[2] ve nüvvâbına ve sâ'ir iş erlerine tenbîh ü te'kîd kılınmış olduğu beyâniyle Serdâr-ı mûmâ ileyh dahi düşmenin Kara-deniz'de sefîneleri gezüp gezmediğini tahkîke ve leyl ü nehâr etrâf u enhâya ihâle-i enzâr-ı basîrete dikkat ve lede'l-iktizâ[3] zikr olunan kazâların bi'l-cümle erbâb-ı harb u darbını der-'akab ma'iyyetine cem' u celb birle def'-i sâ'ile ve ol havâlîye bir gûne gezend ü mazârr vukū'a gelmamesine mezîd-i sa'y ü gayret eylemesiyçün Serdâr-ı mûmâ ileyhe hıtâben dahi evâhır-ı mâh-ı zilhiccede[◊] emr-i 'âlî irsâl olundu. Ve mûmâ ileyhe hıtâben sâdır olan fermân-ı 'âlî-şân hikâye vü beyân olunarak, zikr olunan kazâların erbâb-ı harb u darbı âmâde olarak hasbe'l-iktizâ asâkir-i mezbûreyi derhâl Serdâr-ı mûmâ ileyhe irsâl eylemeleriyçün hükkâm ü nüvvâba ve a'yân ü zâbitâna hıtâben yine târîh-i merkūmda[◊◊] başka başka evâmir-i münîfe isbâl olundu.

Ve kezâlik İznikmid ve Ağaclı ve Kaymas ve Kandıra ma'a Genceli ve Şeyhler ve Kara-su kazâlarının dahi bi'l-cümle harb u darb erbâbı hâzır u âmâde bulunup, İznikmid Sancağı **[M1 409]** Mütesellimi tarafından nasb u ta'yîn olunacak Başbuğ ma'iyyetiyle lede'l-hâce serî'an ve 'âcilen Kefken[4] ve Kelpe[5] limanlariyle Serd* Kal'ası'na irsâl birle def'-i mazârr-ı a'dâya kıyâm eylemeleriyçün evâmir-i 'aliyye ısdâr olunup[6], zikr olunan kazâlar hükkâm ü nüvvâb ve a'yân ü zâbitânına ber-vech-i muharrer[7] tenbîh ü te'kîd kılınmış olduğu beyâniyle Mütesellim-i mûmâ ileyh dahi muktezây-ı me'mûriyyeti üzere hasbe'l-iktizâ asâkir-i mezbûreyi tarafından[8] mansûb Başbuğ'la mahâll-i mezbûreye irsâl ü i'zâm ve gice gündüz emâkin-i mezbûrenin muhâresesine ve düşmenin ol havâlîye bir gûne keyd ü zararı vukū'a gelmamesine gayret ü ikdâm eylemesi husûsunu Başbuğ-i mûmâ ileyhe tenbîh ü te'kîde dikkat ü ihtimâm eylemesiyçün me'mûriyyetini hâvî Mütesellim-i mûmâ ileyhe hıtâben yine târîh-i merkūmda[◊◊◊]

---

1 muhâfazada A : muhâfazaya M1

2 hükkâm M1 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.181b'nin sol tarafına yazılmıştır] A

3 lede'l-iktizâ A : lede'l-ik[ti]zâ M1

◊ 21-29 Zilhicce 1225 = 17-25 Ocak 1811.

◊◊ 21-29 Zilhicce 1225 = 17-25 Ocak 1811.

4 Kefken : كوكدە A, M1. Metnimizde كوكدە imlâsıyla yazılan bu kelime, M2 6'da birkaç defa Kelpe yanında geçen Kefken olmalıdır. Zâten ilgili eserlerde Göğde? (كوكدە) diye bilinen bir yer de görülmemektedir..

5 Kelpe : Kelbe (كلبه) A : كلبه M1

* Metnimizin bu kısmında Serd (سرد) imlâsıyla yazılan bu kelime M2 6'da Sart (صرت) imlâsı ile yazılmıştır.

6 olunup M1 : + [Bu kelime, metinde üzeri çizilen "u tesyar ve" kelimelerinin yerine sonradan satırın ve sayfanın devamına yazılmıştır] A

7 ber-vech-i muharrer M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

8 tarafından M1 : tarafınd[an] A

◊◊◊ 21-29 Zilhicce 1225 = 17-25 Ocak 1811.

başkaca bir[1] emr-i 'âlî dahi ısdâr ve işbu emr-i şerîf hikâye vü ta'rîf olunarak zikr olunan kazâların hükkâm ve a'yân ü[2] vücûhuna hıtâben Başbuğ-i mûmâ ileyh tarafına ber-vech-i muharrer irsâl olunacak asâkiri tertîb[3] ü ihzâr eylemeleriyçün başka başka evâmir-i 'aliyye-i mü'ekkede tesyâr olundu.

Ve dahi Bahr-ı siyâh'ın Anadolu sevâhili Ser'askeri Seyyid[4] 'Ali Paşa ma'iyyetinde külliyyetlü asâkirin tecemmu' u tehaşşüdü ferîzadan olduğuna mebnî, Karahisâr-ı şarkî Sancağı'ndan sâ'ir mahallere müretteb asâkirin bir neferine halel gelmeyerek, livâ'-i mezbûrdan bin nefer güzîde asker tertîb ü i'mâl ve idâresine muktedir Başbuğ'la Ser'asker-i müşârun ileyh ma'iyyetine irsâl ü tesrîb eylemesiyçün ve kezâlik Canik Sancağı'ndan mahâll-i sâ'ireye müretteb askere halel gelmamek üzere bin asker tertîb ü tekmîl ve Başbuğ'la yine ma'iyyet-i müşârun ileyhe irsâl ü tesbîl eylemeleriyçün Canik Muhassılı ve Karahisâr-ı şarkî Voyvodası Hazînedâr[5]-zâde Kapucu-başı Süleymân Ağa'ya ve livâ'eyn-i mezbûreyn kazâlarının hükkâm ü a'yân ve vücûh ü zâbitânına hıtâben başka başka evâmir-i 'aliyye irsâl olundu.

1 başkaca bir M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
2 a'yân ü M1 : a'yân A
3 tertîb A : tertîbe M1
4 Seyyid A : سيد M1
5 Hazînedâr A : جزينه دار M1

[1]VEKĀYİ'-İ SENE SİTTİN ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF[2]

1 [M2 I] **FİHRİSTÜ'L-CİLDİ'S-SÂNÎ MİN TÂRîH-İ ŞÂNÎ-ZÂDE** Sahîfe: 2. **VEKĀYİ'-İ SENE 1226** ve 'afv-ı cerâyim-i Rişvân-zâde; 3. Tertîb-i cünûd berây-ı takviye-i hudûd; 4. Tevcîh-i Vezâret-i Muhâfız-ı Kars 'Abd[ull]ah Paşa; 5. İhsân-ı medd ü pâye hafîd-i Pîrî-zâde Yahyâ Bey; 7. Ve tertîb-i sipâh bâ-sevâhil-i Bahr-ı siyâh; 7. Donanma kerastesi tertîbi zımnında Kapudan Paşa'nın 'azîmeti; 9. Ordu-yi hümâyûn'un tertîb-i zehâ'iri; 10. Tertîb-i asâkir be-Kal'a-i Varna; 11. İhsân-ı Mîr-i mîrânî Râgıb Bey ve vukū'-i garîbe der-Ordu ve 'azl-i Ağa-yı Yeniçeriyân; 13. İcmâl-i suver-i evâmir ve iş'âr-ı serâ'ir-i asâkir; 16. Tepedelenli 'Ali Paşa'nın sefere me'mûriyyeti; 19. Da'vet-i ehl-i İslâm be-gazâ ve sûret-i emr-i şerîf; 22. Katl-i Gavur İmâm; 23. Nâzır Ahmed Paşa'nın Sadâreti; 25. İsti'câl-i sevk-ı asâkir be-Ordu-yi hümâyûn; 26. İrsâl-i teşrîfât-ı hümâyûn be-cânib-i Vâlî-i Bağdâd; 27. Ahvâl-i Gürcistân ve irsâl-i evâmir bâ-Melik-i Açık-baş; 31. Tertîb-i asâkir be-ordu-yi Hurşîd Paşa; 33. Tertîb-i dîğer asâkir be-Kal'a-i Varna ve tedâbîr-i sâ'ire; 35. Velâdet-i Fâtıma Sultân; 36. Tevcîhât-ı tarîk-i 'ilmiyye ve Bahr-ı siyâh sevâhiline asker tertîbi; 37. Sudûr-i fermân berây-ı men'-i te'addiyyât-ı askeriyye; 38. Celb-i asâkir-i bâkıye; 39. Musâdere-i Sadr-ı sâbık Yûsuf Ziyâ Paşa; 40. Zikr-i hulâsa-i evâmir-i asâkir; 41. Vukū'-i gavgâ ve hurûc-i ortahâ; 42. Nefy-i Şeyh İbrâhîm; 44. Katl-i 'Osmân Çavuş ve vukū'ât-ı müteferrika; 45. Velâdet-i Sâliha Sultân; 46. Vukū'-i harîk be-Galata ve seyl-i 'azîm; [M2 II] 48. Tevcîhât-ı menâsıb-ı 'ilmiyye ve katl-i Kethudây-ı Hammâlân ve Taşcı Mahmûd ve Etmekci İsmâ'îl; 49. Bed'-i muhârebe ve ric'at-i a'dâ ve tahlîs-ı Ruscuk; 51. 'Azl-i Kethudây-ı Rikâb ve hedm-i odahây-ı bî-kâr-ı Üsküdar ve i'dâm-ı Yetîm-oğlu; 52. Şuyû'-i haber-i zuhûr-i vebâ be-ba'zı bilâd; 53. İsti'câl-i asâkir-i Anadolu ve âmeden-i Devâtdâr-ı Sadr-ı a'zamî be-tebşîrât; 54. İhrâc-ı Mâbeyinci 'Ali Bey ve vukū'-i harîk [der-]Lanka; 56. Tertîb-i asâkir ve tahvîl-i me'mûriyyet-i Hâfız 'Ali Paşa be-sevâhil-i şimâliyye-i Bahr-ı siyâh; 58. Me'mûrî-yi Vâlî-i Vidin ve Sirozî İsmâ'îl Bey be-'ubûr-i Tuna ve mukâbele-i a'dâ; 59. Mîrlivâ-şûden-i Halîl Paşa-zâde Nûrî Bey; 60. Vukū'-i husûf-i cüz'î; 61. Murûr-i Sadr-ı a'zam be-Yergöğü; 63. Vürûd-i haber-i firâr-ı 'Ali Molla ez-Ereğli; 64. Tebdîl-i Silahdâr-ı Şehriyârî ve vürûd-i haber-i muhârebe-i dîğer; 65. Vukū'-i tevcîhât; 66. Vefât ve terceme-i hâl-i Şeyhulislâm 'Atâ'ullah Efendi; 70. Vürûd-i haber-i şeb-hûn ez-cânib-i Ordu-yi hümâyûn; 73. Âmeden-i Çavuş-başı berây-ı istîzân-ı musâlaha; 76. 'Arbede-i yeniçeriyân ve 'azl-i Ser-segbân; 78. Tebdîl-i Kapudan Paşa ve Ser-segbân ve velâdet-i Sultân Murâd; 80. Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ ve nefy-i Moravî 'Osmân Efendi ve Vezâret-i 'Azîz Efendi; 81. Tebdîl-i Kādî-yi İstanbul ve tevcîh-i Livây-ı Bolu; 82. Fevt ve terceme-i hâl-i zevce-i Ziyâ Paşa; 83. **VEKĀYİ'-İ SENE 1227** ve Mîru'l-hâc-şüden-i Silahdâr-ı esbak bâ-rütbe-i

Vezâret ve tevcîhât-ı vüzerâ ; 84. İsti'câl-i celb-i asâkir-i Anadolu; 94. Hulâsa-i tahrîrât-ı Tosun Paşa mahdûm-i Vâlî-i Mısır; 96. 'Akd-i meclis-i müşâvere ve be-tekrâr-ı bed'-i muhârebe be-Moskov; 101. Vürûd-i haber-i musâlaha-i İngiliz [M2 III] bâ-Moskov ve 'akd-i meşveret; 104. Tevcîh-i Vezâret bâ-Hazînedâr-oğlu ve Livâ'-i Gönye bâ-Tuzcu-oğlu; 105. Velâdet-i Şeh-zâde Sultân Bâyezîd ve tevkîf-i Veliyyüddîn Paşa ve irsâl-i Âgâh Efendi be-cânib-i Mora; 106. Ba'zı tevcîhât ve havâdis-i nefy-i Kadı'asker-i Rumeli ve velâdet-i Şâh Sultân; 109. Tevcîh-i mansıb be-ba'zı 'ulemâ ve iclây-ı Münîb Efendi ve zuhûr-i vebâ; 113. Nefy-i Tâhir Efendi Kadı'asker-i Anadolu; 114. Nefy-i Dervîş Bey ve tebdîl-i Şeyhulislâmî; 115. Vürûd-i haber-i in'ikād-i sulh ve sûret-i tasdîk-nâme-i hümâyûn; 128. Tebdîl ve nefy-i Sadr-ı Anadolu ve nasb-ı Kādî-yi İstanbul ve irtihâl-i Şeh-zâde Sultân Bâyezîd ve Murâd; 129. Nefy-i kethudây-ı ebvâb-ı kudât; 130. İ'dâm-ı Es'ad Bey ve Kalyoncu 'Alî; 134. Ba'zı tevcîhât ve havâdis-i müteferrika; 135. İştidâd-ı vebâ ve ba'zı teşebbüsât; 137. Âmeden-i ser-i maktû'-i Kalyoncu ve terceme-i hâleş; 139. Neşr-i ahbâr-ı sulh bâ-etrâf; 140. Tebdîl-i Sadr-ı a'zam ve nasb-ı Hurşîd Paşa; 141. Tebdîl-i Kā'im-makām-ı Rikâb ve nasb-ı Rüşdî Paşa ve 'avdet-i Kapudan Paşa ve tevcîhât; 142. Mübâşeret-i 'Azîz Paşa be-katl-i A'yân-ı Bazar-köy; 145. Ba'zı vukū'ât-ı müteferrika ve ahvâl-i Âsitâne; 147. İcmâl-i tevcîhât der-Ordu ve Rikâb-ı hümâyûn; 149. Âmeden-i ser-i maktū'-i Çakır Bölük-başı ve peyâm-ı firâr-ı Es'ad Bey; 151. Hedm-i odahây-ı sûfehâ ve men'-i fevâhiş; 152. Âmeden-i ser-i maktû'-i Halebli Hamîd Paşa; 153. Vefât ve terceme-i hâl-i Şeyhulislâm-ı sâbık 'Ömer Hulûsî Efendi; 155. İnhitât ve sükûn-i maraz-ı tâ'ûn; 158. Katl-i Tercemân-ı Dîvân Dimitroşko ve birâdereş; [M2 IV] 160. Tanzîm-i revâc-ı nukūd; 162. 'Avdet-i Ordu-yi hümâyûn ve ref'-i tuğ ez-Enderûn; 163. Âmeden-i ser-i maktû'i Ebû-mezâk Mehmed Paşa ve tekmile-i vukū'ât-ı în-sâl; 164. **VEKĀYİ'-İ SENE 1228** ve ba'zı tevcîhât-ı 'ulemâ vü vüzerâ; 167. Âmeden-i mefâtih-i kufûl-i Medîne-i münevvere; 168. Haber-i inhizâm-ı 'Alî Paşa der-Teke ve vefât ve terceme-i hâl-i Sadr-ı Rûm-i esbak 'Atâ'ullah Efendi; 170. Vefât-ı İhyâ Efendi ez-meşâhîr-i şu'arâ; 172. Zikr-i ahvâl-i Sırb ve mefâsid-i Rusya; 179. İhsân-ı pâye bâ-Kādî-i Mısr-ı Kāhire; 180. 'Arz-ı risâle-i Behâr Efendi ve ikrâm-ı Pâdişâhî ve vefât-ı Ebussu'ûd Kudsî; 184. Tevcîh-i Livâ'-i Karesi be-Halîl Paşa ve ihâle-i iltizâmât bâ-vüzerâ; 187. Tathîr-i Mekke-i mükerreme ve velâdet-i Sultân 'Abdülhamîd ve vaz'-ı esâs-ı Kışla-i Cebeciyân; 188. Tevcîhât-ı 'ulemâ ve 'azîmet-i Pehlevân Paşa be-Sivas ve 'avdet-i Hasan Bey ez-Bağdâd; 189. Âmeden-i ser-i Haskōylü Emîn serân; 190. Tevcîh-i Kazâ[']-i Haremeyn ve tebdîl-i Sadr-ı Rûm ve tevcîh-i Livâ'-i Corum bâ-Kandıralı Mehmed Paşa ve âmeden-i ser-i Râmiz Paşa ve Dağlı Kocabaş; 192. Âmeden-i miftâh-ı mübârek-i Mekke-i mükerreme; 193. Neşr-i evâmir-i feth u gazâ ve tenbîh-i kırâ'et-i Gāzî bâ-hutabâ; 194. Tebdîl-i Kadı'asker-i Anadolu ve sâ'ire ve vefât-ı Emîn-i Şehr İbrâhîm Efendi; 198. Velâdet-i Sultân 'Osmân ve ba'zı vukū'ât; 199. Âmeden-i ser-i Şâhîn Paşa ve ref'-i Vezâret-i Vâlî-i Erzurum; 200. Velâdet-i Emîne Sultân ve vefât-ı İdrîs Paşa; 201. Âmeden-i ru'ûs-i maktû'a ez-cevânib-i müteferrika; 202. Keşf-i Nehr-i Sakarya; 203. Vukū'-i tevcîhât der-Âsitâne ve feth-i Belgrad; 205. Âmeden-i ser-i maktû'-i Sarıca-oğlu ve nefy-i Kādî-i Kudüs; 206. Vezâret be-Emîr-i ahûr-i Evvel ve tevcîh-i [M2 V] Livâ'-i Diyârbekir; 207. Hareket-i Vâlî-i Mısır be-Hicâz ve âmeden-i haber-i zafer ve katl-i 'Osmân Tâmî; 209. **VEKĀYİ'-İ SENE 1229**; Nefy-i Çerhacı 'Alî Paşa; 210. Vefât-ı 'Azîz Paşa ve 'avdet-i Ordu-yi hümâyûn be-Âsitâne ve nefy-i Kā'im-makām Paşa; 211. Şuyû'-i havâdis-i ihtilâl der-Mısır ve binâ'-i Câmi'-i Hidâye (هدايه); 213. Tevcîhât-ı menâsıb be-vüzerâ ve vefât-ı Tuhfe Şârihî Hayâtî Efendi; 214. Nefy-i Kul Kethudâsı ve Halîm Girây Sultân ve 'avdet-i Vâlî-i Mısır; 215. Ta'yîn-i mübâşir be-nakl-i şûrefâ ve tevcîh-i menâsıb; 216. Tekmîl-i ta'mîr-i Seray-ı Sa'd-âbâd; 217. 'Arz-ı Terceme-i Kāmûs ve vukū'ât-ı şettâ; 221. Duhûl-i Kapudan Paşa be-Antalya ve nefy-i Kādî-i Kudüs; 222. Âmeden-i ser-i maktû'-i Miro; 223. Nakl-i Kabîle-i Tekeli-oğlu be-Selânik; 224. Velâdet-i Sultân Ahmed ve nüzûl-i üç anbarlı be-deryâ; 225. Âmeden-i ser-i maktû'-i Kumarcı ve velâdet-i Sultân Mehmed ve tevcîhât; 226. 'Azl-i Kadı'asker-i Anadolu Ağa-zâde; 227. Hücûm-i 'usât-ı Sırb be-Kazâ'-i Çaçka; 228. Bir maktûl sarrâfın fuçıda zuhûru; 229. Ahvâl-i Tûnus ve Cezâyir ve tetimme-i vekāyi'-i sâl; 231. **VEKĀYİ'-İ SENE 1230**; 'İsyân-ı

tebe'a-i Receb Ağa; 232. İndifâ'-ı fitne-i Sırb ve tehdîd-i vüzerâ ber-mûceb-i emr; 234. Vak'a-i hücûm-i eşkıyâ ve maktûlî-i Ağa; 237. Tevcîh-i Sadâret-i Rumeli be-'İzzet Bey ve 'azl-i Şeyhulislâm ve Sadr-ı a'zam; 240. Tebdîl-i Kādî-i İstanbul ve irsâl-i teşrîfât be-Mısır; 244. Te'dîb ve iclây-ı ba'zı vüzerâ ve vukū'ât-ı şettâ; 246. İ'dâm-ı Müteselllim-i Kütahya Hacı Molla; 247. Vefât-ı Şeh-zâde Sultân Ahmed ve tuğyân-ı tâ'ife-i Sırb; 249. İ'dâm-ı Rüstem Ağa ve men'-i ehl-i zimmet ez-süvârî; 250. Tevcîhât-ı ricâl-i devlet ve 'ulemâ [M2 VI] vü vüzerâ; 251. Âmeden-i Kalender Paşa ve bakıyye-i havâdis-i sâl; 253. **VEKĀYİ'-İ SENE 1231**; Velâdet-i Emîne Sultân ve tebdîl-i Mîr-i hâc; 255. Ba'zı tevcîhât-ı mevâlî ve vüzerâ; 256. İ'dâm-ı ba'zı eşkıyâ; 260. Teskîn-i galeyân-ı Sırb ve irsâl-i teşrîfât be-Muhâfız-ı Belgrad; 261. Tehdîd-i Nu'mân Paşa ve nefy-i Hamîd Ağa; 262. Itlâk-ı Dürrî-zâde ve vefât-ı Emîne Sultân ve ba'zı tebeddülât; 266. Sudûr-i fermân berây-ı men'-i te'addî-yi müte'ayyinân ve izbandîd; 272. Âmeden-i Sefîr-i Cezâyir ve muhârebe-i İngiliz bâ-ân-ocağ; 276. Musâlaha-i Cezâyir be-İngiltere ve Felemenk; 277. Tanzîm-i ahvâl-i serhaddât der-Rumeli; 279. İhtilâl ü şıkāk der-Zağra-i 'atîk; 281. Vaz'-ı ba'zı nizâm der-Memleket-i Sırb; 282. İ'dâm-ı ba'zı mefsedet-kârân; 285. Zuhûr-i sârık der-Bâb-ı 'âlî; 287. Tehdîd-i Nâzır-ı Dırama ve nefy-i Paşo Bey; 289. Tevcîh-i pâye be-ba'zı 'ulemâ ve vukū'ât-ı şettâ; 291. 'Azl ü nefy-i Yeniçeri Ağası Süleymân Ağa; 293. Haber-i zuhûr-i ihtilâl der-Tûnus; 294. Firâr-ı Yûsuf ve Mestân ve hedm-i kulel-i îşân; 295. Tekā'üd-i Sadr-ı Rûm 'İzzet Bey; 296. Ahvâl-i ihtilâl der-Eyâlet-i Çıldır; 298. Tard-ı Ceneral Valman [=Lallemand] ve Savari [=Savary]; 300. Te'dîb-i eşkıyây-ı Moton ve icmâl-i tevcîhât-ı hümâyûn; 304. İ'dâm-ı Tuzcu-zâde Memiş Ağa ve Mahmûd Tîrân; 306. 'Azl-i Vâlî-i Bağdâd Sa'îd Paşa; 308. Zuhûr-i âsâr-i kazâ ve tahvîl-i menfây-ı ba'zı kesân; 310. İrsâl-i fermân be-Vâlî-i Erzurum ve ahvâl-i İzmir; 313. Ahvâl-i Cezâyir ve tahrîr-i asâkir; 314. Celb-i Nâzır-ı Dırama be-Âsitâne ve tahvîl-i menfây-ı 'İzzet Bey ve sâ'ire; 315. Tahvîl-i menfây-ı 'İzzet Bey ve ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye; 317. İndifâ'-ı ihtilâl der-Ada-i kebîr; 320. **VEKĀYİ'-İ SENE 1232**; İ'dâm-ı ba'zı eşkıyâ; 322. Bakıyye-i ahvâl-i İzmir; [M2 VII] Tekmîl-i binâ'-i Kal'a-i Kulle ve ihsân-ı Mîr-i mirânî be-Emîn Paşa; 324. Ahvâl-i Halebü'ş-şehbâ; 326. 'Azl-i Ser-bostâniyân-ı Edirne ve teftîş-i kılâ' ve tanzîm-i serhaddât; 328. Nefy-i Câbirî-zâde ve Ağa-yı Yeniçeriyân ve fevt-i İbrâhîm Sârim Efendi; 329. Âmeden-i Hacı Hâfız ez-cânib-i Cezâyir; 330. Zikr-i ba'zı tevcîhât ma'a'l-garâyibât ve vukū'ât-ı müteferrika; 333. Âmeden-i ser-i maktû'-i Vâlî-i Bağdâd-ı sâbık; 335. Sâhib-i Târîh'in eseri olan Mir'âtü'l-ebdân kitâbının 'arzı; 337. Âmeden-i ru'ûs-i maktû'a-i eşkıyâ ez-cânib-i Haleb; 338. Celâleddîn Paşa'nın şarka ser'askerliği; 339. Âmeden-i ru'ûs-i maktû'a ez-cevânib-i müteferrika; 340. Havâdis-i Canik ve Hicâz ve müteferrikāt; 344. İrtihâl-i Vâlide Sultân ve tebdîl-i Ser-etıbbâ; 346. Havâdis-i Mısır ve tebdîl-i Vâlî-i Silistire ve nefy-i sâbıkı; 347. Âmeden-i ru'ûs-i maktû'a ez-cânib-i Adana; 349. Terceme-i hâl-i Tuzcu-oğlu Memiş ve sebeb-i i'dâmı; 350. Velâdet-i Şeh-zâde Sultân Süleymân; 351. **VEKĀYİ'-İ SENE 1233**; Murûr-i İmperator-i Avusturya ez-civâr-ı Ada-i kebîr; 352. Ba'zı havâdis-i Mısır ve Hicâz; 353. Âmeden-i ser-i maktû'-i Dağdeviran-oğlu ve birâdereş; 356. Tebdîl-i Sadr-ı a'zam ve nasb-ı Dervîş Paşa; 357. 'Azl-i 'acîb-i Şeyhulislâm; 362. Vukū'ât-ı müteferrika ve âmeden-i fîl; 365. Tahrîr-i vesâyâ be-cânib-i vüzerâ ve vukū'ât-ı muhtelife; 367. Nefy-i ba'zı sarrâfân ve vukū'âteş; 373. Vukū'ât-ı müteferrika ve tebdîl-i Kapudan Paşa; 375. Hulâsa-i nizâm-ı huddâm-ı vüzerâ; 377. Ba'zı vukū'ât; 379. Âmeden-i ru'ûs-i maktû'a ve Vâlî-i Bağdâd; 380. 'Avdet-i Sefîr-i İran ve i'dâm-ı [M2 VIII] Nasûh-oğlu ve ref'-i Vezâret-i Vâlî-i Anadolu; 382. Fevt-i Sefîr Yûsuf Mîrzâ; 383. Ba'zı havâdis-i Hicâz; 384. Tenbîh-i merzâ-dârân be-ri'âyet-i hukūk-i İran ve ziyâfet-i Sultânî; 386. Nefy-i yobâzân ve ashâb-ı fitne; 393. İrsâl-i ta'lîkāt-ı mücevhere be-Ravza-i mutahhere; 394. Zuhûr-i fitne der-Sivas ve ref'-i Vezâret-i Vâlî-i Musul; 396. Tezâhüm-i harîk ve tedbîr-i esbâb-ı indifâ'eş; 407. Tebdîl-i Kapudan İc-illi Ahmed Paşa; 408. Katl-i Kâtib-i Vekāyi'-i Galata ve vekāyi'-i sâ'ire; 410. Ahvâl-i cânib-i Hicâz; 411. Ahvâl-i cânib-i Sivas; 412. Tebdîl-i sadreyn ber-vech-i 'âde ve medd-i Kazâ'-i Hicâbî-zâde; 414. Âmeden-i ser-i maktû'-i Yazıcı-oğlu; 415. Muhârebe-i asker-i Rusya bâ-tâ'ife-i Çeçan ve vürûd-i ru'ûs-i maktû'a ez-cânib-i Yanya ve firâr-ı Voyvoda-i Eflâk; 420. Vukū'ât-ı müteferrika der-în-sâl; 421.

Velâdet-i Hamîde Sultân. [M2 2] **ŞÂNÎ-ZÂDE TÂRÎHİ'NİN CİLD-İ SÂNİSİ Bismillâhirrahmanirrahîm** M2 : [Ali Emîrî nüshasının fihrist kısmının başı, ilgili yeri olduğundan matbu nüshanın I. cildinin fihristinin alt kısmına yazılmıştı. Buradan itibaren matbû nüshaya göre kaldığımız yerden devam ediyoruz] **FİHRİSÜ'L-KIT'ATİ'S-SÂNİYE MİN TÂRÎH-İ ŞÂNÎ-ZÂDE. VEKÂYİ'-İ SENE SİTTİN ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF**; 'Afv-ı cerâyim-i Rişvân-zâde **182**; Ve tevcîh-i Livâ'-i Gönye ve tertîb-i ba'zı cünûd **1** [Metinde önce **182** yazılmış, sonradan bunun üzeri karalanmıştır]; Tevcîh-i Vezâret be-Muhâfız-ı Kars ve ihsân-ı pâye bâ-hafîd-i Pîrî-zâde ve tertîb-i ba'zı sipâh **2**; Ta'yîn-i Nâzır Ahmed Ağa be-sevk-i asâkir; Reften-i Kapudan Paşa be-tanzîm-i keraste **3**; 'Acîbe ve tanzîm-i zehâyir-i Ordu; Tertîb-i asâkir be-Kal'a-i Varna ve be-cânib-i Ordu **4**; İhsân-ı Mîr-i mîrânî Râgıb Bey **4**; Ve garîbe der-Ordu ve 'azl-i Ağa-yı Yeniçeriyân **4**; İcmâl-i suver-i evâmir-i şerîfe **5**; İrsâl-i Seyyid Ahmed Efendi be-cânib-i Soğucak **6**; Me'mûr-i sefer-şüden-i Tepedelenli 'Ali Paşa; Tesviye-i tertîb-i asker ve da'vet-i ehl-i İslâm be-sefer **7**; Sûret-i emr-i şerîf **8**; Katl-i Gavur İmâm **9**; Tebeddül-i Sadâret-i 'uzmâ; Ta'yîn-şüden-i ba'zı mübâriz-i yeniçeriyân **7**; Sûret-i fermân-ı 'âlî; İrsâl-i teşrîfât be-Vâlî-i Bağdâd ve ahvâl-i Gürcistân **11**; Sûret-i emr-i şerîf **12**; Tertîb-i asker be-ordu-yi Hurşîd Paşa **13**; Tertîb-i dîğer asâkir ve zikr-i tedbîr-i sâ'ir **14**; Velâdet-i Fâtıma Sultân **14**; Ve ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye **14**; Tertîb-i ba'zı sipâh be-sevâhil-i Bahr-ı siyâh ve men'-i te'addiyyât-ı askeriyân; Sudûr-i evâmir berây-ı celb-i sâ'ir asâkir **16**; Musâdere-i Sadr-ı sâbık, Ve 'ısyân-ı re'âyây-ı Nikşik (بكشيك); Zikr-i hulâsa-i evâmir-i asâkir; Vukū'-i gavgā ve hurûc-i ortahâ **17**; Nefy-i Şeyh İbrâhîm; Katl-i 'Osmân Çavuş **18**; Ba'zı vukū'ât-ı müteferrika; Velâdet-i Sâliha Sultân **18**; Vukū'-i harîk ve seyl-i 'azîm **19**; Tevcîhât-ı ba'zı menâsıb-i 'ilmiyye **19**; Ve katl-i Kethudây-ı Hammâlân ve Taşcı Mahmûd ve Etmekci İsmâ'îl **19**; Haber-i bed'-i muhârebe ve tahlîs-ı Ruscuk **20**; 'Azl-i Kethudây-ı Rikâb-ı hümâyûn ve hedm-i odahây-ı bîkâr (بكار) ve katl-i Yetîm-oğlu; Haber-i zuhûr-i vebâ der-ba'zı enhâ ve isti'câl-i asâkir **21**; Âmeden-i Devâtdâr-ı Sadr-ı a'zamî **21**; Ve çırağ-şüden-i Çukadâr Ağa-yı Şehriyârî ve ihrâc-ı 'Ali Bey **22**; Harîk der-bâb-ı Langa ve zuhûr-i kudret-i İlâhiyye; Mütekā'id-şüden-i 'Abdülkādir Paşa ve me'mûr şüden-i Hâfız 'Ali Paşa be-sevâhil-i Bahr-ı siyâh **23**; Me'mûr-şüden-i Vâlî-i Vidin be-mukātele-i düşmen-i dîn; Mîrlivâ-şüden-i Nûrî Bey ve haber-i murûr-i İsma'îl Bey ez-Nehr-i Tuna **24**; Husûf-i cüz'î **24**; Ve murûr-i Sadr-ı a'zam be-cânib-i Yergöğü **25**; Haber-i firâr-ı 'Ali Molla ez-Ereğli; Tebdîl-i Silahdâr-ı hazret-i Şehriyârî ve haber-i muhârebe-i dîğer **26**; Vukū'-i tevcîhât ve haber-i vefât-ı 'Atâ'ullah Efendi Şeyhulislâm-ı esbak; Vürûd-i haber-i şebihûn ez-cânib-i Ordu-yi hümâyûn **28**; Âmeden-i Çavuş-başı ez-Ordu **29**; 'Arbede-i yeniçeriyân ve 'azl-i Ser-segbân **30**; Tebdîl-i Kapudan Paşa ve Ser-segbân Ağa; Velâdet-i Şeh-zâde Sultân Murâd, Ve fevt-i Sadr-ı Rûm ve Kapudan Paşa **32**; Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ ve nefy-i 'Osmân Efendi ve Vezâret-i 'Azîz Efendi; Tebdîl-i Kādî-i İstanbul ve fevt-i zevce-i Ziyâ Paşa **33**; **VEKÂYİ'-İ SENE SEB'İN ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF**; Mîru'l-hac-şüden-i Silâhdâr-ı esbak Süleymân Paşa ve ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ; İsti'câl-i asâkir-i Anadolu **34**; Sûret-i fermân-ı 'âlî **36**; Hulâsa-i tahrîrât-ı Tosun Paşa **37**; 'Akd-i müşâvere ve fesh-i mütâreke **39**; **Sûret-i hatt-ı hümâyûn**; Musâlaha-i İngiliz bâ-Moskov ve vürûd-i telhîs-ı Sadr-ı a'zamî **41**; Tevcîh-i Vezâret bâ-Hazînedâr-oğlu ve tevcîh-i Livâ'-i Gönye bâ-Tuzcu-oğlu **42**; Velâdet-i Şeh-zâde Sultân Bâyezîd; Tevkîf-i Veliyyüddîn Paşa ve irsâl-i Âgâh Efendi; Ba'zı tevcîhât ü havâdisât **43**; Firâr-ı erbâb-ı iştikā ez-Sâlih Paşa **43**; Ve nefy-i Kadı'asker-i Rumeli **44**; Velâdet-i Şâh Sultân ve tevcîhât-ı 'ulemâ ve iclây-ı Münîb Efendi bâ-vataneş; Zuhûr-i şuyû'-i vebâ; Nefy-i Tâhir Efendi ber-vech-i tekā'üd **45**; Ve 'azl-i Kādî-i Üsküdar ve nefy-i Dervîş Bey **46**; Tebeddül-i Şeyhulislâmî ve âmeden-i haber-i sulh bâ-Mühürdâr-ı Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî; **Sûret-i tasdîk-nâme-i hümâyûn**; Tebdîl-i Sadr-ı Anadolu ve nefy-i Kādî-i İstanbul **51**; İntikāl-i Şeh-zâde Sultân Bâyezîd ve Sultân Murâd ve nefy-i ba'zı Kethudây-ı bâb-ı Kudât; Sudûr-i fermân ve be-i'dâm-ı Es'ad Bey ve Kalyoncu **52**; Sûret-i emr-i 'âlî der-hakk-ı Kalyoncu **53**; Ba'zı tevcîhât ve havâdisât-ı müteferrikāt **54**; İştidâd-ı vebâ ve ve sudûr-i fermân be-tathîr-i ezikka ve iksâr-ı istiğfâr u du'â; Âmeden-i ser-i maktū'-i Kalyoncu ve icmâl-i terceme-eş **55**; Neşr-i ahbâr-ı sulh ve

tevcîh-i pâye be-Mendelyâtî-zâde ve tebdîl-i Sadr-ı a'zam **56**; Tebdîl-i Kā'im-makām-ı Rikāb-ı hümâyûn **57**; 'Avdet-i Kapudan Paşa ve ba'zı havâdisât; Mübâşeret-i 'Azîz Paşa be-katl-i A'yân-ı Pazar-köyü ve sûret-i emr-i 'âlî; Vukū'ât-ı müteferrika ve ahvâl-i Âsitâne **58**; İcmâl-i tevcîhât der-Ordu ve der-Rikāb **59**; Âmeden-i ser-i maktû'-i Çakır Bölük-başı ve haber-i firâr-ı A'yân-ı Karye-i Pazar **59**; Hedm-i odahây-ı bikâr (بیکار) ve men'-i fevâhiş **60**; Sudûr-i emr-i 'âlî be-tilâvet-i Sûre-i Ahkāf der-leyâlî **60**; Âmeden-i ser-i maktû'-i Hamîd Paşa ve fevt-i Şeyhulislâm-ı sābık; Sükûnet-i vebâ ve endâhten-i şâhî top der-Sa'd-âbâd; Katl-i Tercemân-ı Dîvân ve vekîl-i ân tercemân **62**; Tanzîm-i revâyic-i nukūd **63**; 'Avdet-i Ordu-yi hümâyûn ve ref'-i tuğhâ; Vukū'-i berd-i şedîd ve inkıtâ'-ı tâ'ûn-i 'anîd ve âmeden-i maktû'-i Ebû-merak **64**; **VEKĀYİ'-İ SENE SEMÂNİN ve 'İŞRÎN ve Mi'ETEYN ba'de'l-ELF**; Ba'zı tevcîhât-ı 'ulemâ vü vüzerâ; Ba'zı vukū'ât-ı müfîdetü'n-nükât **65**; Âmeden-i miftâh-ı Medînetü'r Resûl; İnhizâm-ı 'Ali Paşa der-Teke ve vefât-ı Sadr-ı Rûm-i esbak 'Atâ'ullah Efendi **66**; Vefât-ı İhyâ Efendi ez-şu'arâ **68**; Tafsîl-i ahvâl-i Sırp ve mefâsid-i Rusya **68**; **Sûret-i hatt-ı hümâyûn 70**; İhsân-ı pâye be-Kādî-i Mısır ve 'arz-ı Behâr Efendi risâle-eş ve vefât-ı Şeyh Ebussu'ûd Efendi **71**; Tevcîh-i Mîr-i mûrânî be-Halîl Paşa-zâde ve ihâle-i iltizâmât be-vüzerâ **72**; Müjde-i tathîr-i Mekke ve velâdet-i Şeh-zâde Sultân 'Abdülhamîd ve binâ'-i Kışla-i Cebeciyân **73**; Ve ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye **74**; 'Azîmet-i Pehlevân Paşa be-Sivas ve 'avdet-i Hüsnî Bey ez-Bağdâd ve maktûlî-i Vâlî-i Bağdâd ve âmeden-i ser-i maktû'-i Hasköylü Emîn; Tevcîh-i Haremeyn ve tebdîl-i Sadr-ı Rûm **74**; Ve tevcîh-i Livâ'-i Çorum ve katl-i Râmiz Paşa ve Dağlı Kocabaş **75**; Âmeden-i miftâh-ı Mekke-i mükerreme; Kırâ'et-i Gāzî ber-mûceb-i fetvâ ve tebdîl-i Sadr-ı Anadolu ve Nakîbü'l-eşrâf ve Kādî-i İstanbul; Vefât-ı Şehr-emîni İbrâhîm Efendi ve nebze-i terceme-eş **76**; Velâdet-i Şeh-zâde Sultân 'Osmân ve ba'zı vukū'ât **78**; Âmeden-i ser-i maktû'-i Şâhîn Paşa ve ref'-i Vezâret-i Vâlî-i Erzurum **79**; Velâdet-i Emîne Sultân ve vefât-ı İdrîs Paşa der-Üsküdar; Âmeden-i ru'ûs-i maktû'a ve keşf-i Nehr-i Sakarya; Vukū'-i tevcîhât der-Âsitâne ve vürûd-i haber-i feth-i Belgrad **80**; Âmeden-i ser-i maktû'-i Sarıca-oğlu ve nefy-i Kādî-i Kudüs **81**; Tevcîh-i Vezâret bâ-Mîrahûr-i Evvel; Tevcîh-i Livâ'-i Diyârbekir ve hareket-i Vâlî-yi Mısır be-cânib-i Hicâz ve âmeden-i haber-i feth u zafer ve katl-i Tâmî; Peyâm-ı intizâm-ı Haleb ve bakıyye-i vekāyi'-i în-sâl **82**; **VEKĀYİ'-İ SENE TİS'İN ve 'İŞRÎN ve Mi'ETEYN ba'de'l-ELF**; Reften-i Silâhdâr-ı hazret-i Şehriyârî be-istikbâl-i Sadr-ı 'âlî ve nefy-i Çerhacı 'Ali Paşa ve vefât-ı 'Azîz Paşa **83**; Vusûl-i Ordu-yi hümâyûn be-Âsitâne ve nefy-i Kā'im-makām Paşa ve ba'zı vukū'ât; Şuyû'-i havâdis-i ihtilâl der-Mısır; Binâ'-i Câmi'u'l-Hidâye ve tevcîhât-ı vüzerâ vü 'ulemâ ve ricâl-i devlet **84**; Nefy-i Kul Kethudâsı ve 'avdet-i Vâlî-i Mısır ve nakl-i Şerîf Gālib be-Kāhire; İclây-ı Halîm Girây Sultân ve irsâl-i dü mübâşir be-Mısır ve tevcîhât-ı 'ulemâ vü vüzerâ **85**; Tekmîl-i ta'mîr-i Seray-ı Sa'd-âbâd; 'Arz şüden-i Terceme-i Kāmûs ve ba'zı vukū'ât-ı şettâ ve nefy ü iclâ **85**; Duhûl-i Kapudan Paşa be-Antalya ve irsâl-i hıla'-i fâhire **87**; Nefy-i Kādî-i Kudüs ve âmeden-i ser-i maktû'-i Miro; Nakl-i Kabîle-i Tekeli-oğlu be-Selânik ve irsâl-i Vahîd Efendi be-kabz-ı muhallefâteş ve velâdet-i Şeh-zâde Sultân Ahmed **88**; Nüzûl-i sefîne-i üç anbarlı ve âmeden-i ser-i maktû'-i Kumarcı; Velâdet-i Şeh-zâde Sultân Mehmed ve icmâl-i tevcîhât ve 'azl-i bî-hengâm-ı Sadr-ı Anadolu; Hücûm-i 'usât-ı Sırp be-Kazâ'-i Çaçka; Sûret-i maktûlî-i yekî ez-sarrâfân **89**; Ahvâl-i Tûnus ve Cezâyir ve tetimme-i vekāyi'-i în-sâl; **VEKĀYİ'-İ SENE SELÂSİN ve Mİ'ETEYN ba'de'l-ELF 90**; 'İsyân-ı tebe'a-i Receb Ağa der-Ada-i Kebîr ve irsâl-i me'mûrîn; Haber-i indifâ'-ı fitne-i Sırb ve sudûr-i emr-i şerîf berây-ı tehdîd-i vüzerâ **91**; Vak'a-i hücûm-i eşkıyâ ve maktûlî-i Ağa **92**; Tebeddül-i Sadr-ı Rumeli ve Şeyhulislâm ve Sadr-ı a'zam ve ba'zı vukū'ât **93**; Tebdîl-i Kādî-i İstanbul ve irsâl-i teşrîfât be-cânib-i Mısır **94**; Sûret-i emr-i şerîf; İclây-ı ba'zı vüzerâ ve ba'zı vukū'ât-ı şettâ **96**; Sudûr-i fermân-ı kazâ be-i'dâm-ı Mütesellim-i Kütahya; İntikāl-i Şeh-zâde Sultân Ahmed ve tekrâr-ı tuğyân-ı Sırp **97**; Sudûr-i fermân-ı kazâ be-i'dâm-ı Rüstem Ağa ve men'-i ehl-i zimmet ez-süvârî **98**; İcmâl-i tevcîhât-ı ricâl ü 'ulemâ vü vüzerâ ve âmeden-i Kalender Paşa ve bakıyye-i havâdis-i în-sâl; **VEKĀYİ'-İ SENE İHDÂ ve SELÂSİN ve Mİ'ETEYN ve ELF 99**; Velâdet-i Emîne Sultân ve tebdîl-i Mîr-i hâc; Ba'zı tevcîhât-ı mevâlî ve vüzerâ **100**; Sudûr-i fermân-ı kazâ be-i'dâm-ı ba'zı eşkıyâ **101**;

Sudûr-i fermân berây-ı te'dîb-i delîlân; Teskîn-i galeyân-ı Sırp ve tehdîd-i Nu'mân Paşa ve nefy-i Hamîd Ağa **102**; İtlâk-ı Dürrî-zâde Efendi **103**; Vefât-ı Emîne Sultân ve ba'zı tebeddülât der-tarîk-ı 'ulemâ; Sudûr-i fermân berây-ı men'-i te'addî-i ba'zı a'yân **104**; Tedbîr-i men'-i izbandîd der-Bahr-ı sefîd **105**; Sudûr-i emr-i 'âlî berây-ı iskân-ı ba'zı ehâlî **106**; Tabsıra; Âmeden-i Sefîr-i Cezâyir ve zikr-i muhârebe-i İngiliz bâ-ân-Ocağ-ı 'âmir[e] **107**; İcmâl-i musâlaha-i Cezâyir bâ-İngiliz ve bâ-Felemenk; Tanzîm-i ahvâl-i ba'zı serhaddât-ı Rumeli; İhtilâl der-Zağra-i 'atîk ve irsâl-i Mübâşir be-tanzîm ü tevfîk **108**; Vaz'-ı ba'zı nizâm der-Memleket-i Sırp **109**; Sudûr-i fermân be-i'dâm-ı ba'zı müfsidân; Zuhûr-i sârık [der-]Bâb-ı 'âlî **111**; İstitrâd; Tehdîd-i Nâzır-ı Dırama ve nefy-i Paşo Bey; Tevcîh-i pâyehâ be-ba'zı 'ulemâ ve sâ'ir vukū'ât-ı şettâ **112**; Tehattî-i ba'zı İraniyân be-hudûd-i Van ve sudûr-i fermân be-müdâfa'a-i îşân **113**; 'Azl-i Ağa ve vukū'ât-ı uhrâ; Haber-i zuhûr-i ihtilâl der-Tûnus **114**; Firâr-ı Yûsuf ve Mestân ve hedm-i kulel-i îşân; Tekā'üd-kerden-i 'İzzet Bey ve ahvâl-i ihtilâl der-Eyâlet-i Çıldır **115**; Tard-ı Ceneral Valman [=Lallemand] ve Savari [=Savary] ez-memâlik-i 'Osmânî **116**; Te'alluk-ı irâde-i hümâyûn be-te'dîb-i eşkıyây-ı Moton **117**; İcmâl-i tevcîhât-ı hümâyûn ve tevcîhât-ı nâdire der-tarîk-ı 'ilmiyye; İcmâl-i tevcîhât-ı vüzerâ ve sudûr-i irâde be-i'dâm-ı Tuzcu-zâde **118**; Sudûr-i fermân be-i'dâm-ı Mahmûd Tîrâne; 'Azl ü tebdîl-i Vâlî-i Bağdâd **119**; Zuhûr-i âsâr-i kazâ'-i Gird-kâr ve tahvîl-i menfây-ı ba'zı keşân **120**; İrsâl-i fermân-ı 'adâlet-mefhûm be-cânib-i Vâlî-i Erzurum **121**; Ahvâl-i İzmir; Ahvâl-i Cezâyir ve izn-i tahrîr-i asâkir **122**; Celb-i Nâzır-ı Dırama be-Âsitâne; Havâle-i iltizâmât-ı Saruhân be-'Osmân Efendi ve tahvîl-i menfây-ı 'İzzet Bey ve sâ'ir vukū'ât **123**; İndifâ'-ı ihtilâl der-Ada-i kebîr; **VEKĀYİ'-İ SENE İSNÂ ve SELÂSÎN ve MİʾETEYN ve ELF 125**; Sudûr-i fermân-ı kazâ be-i'dâm-ı ba'zı eşkıyâ; Bakıyye-i ahvâl-i İzmir; Tekmîl-i Kal'a-i Kulle ve ihsân-ı Mîr-i mirânî be-Emîn-i Binâ **126**; Ahvâl-i Halebü'ş-şehbâ; 'Azl-i Ser-bostâniyân-ı Edirne ve me'mûr-şüden-i Tahsîn Efendi be-rü'yet-i kılâ'-ı cedîde **127**; Nefy-i Câbirî-zâde ve Ağa-yı Yeniçeriyân ve fevt-i Sârim Efendi **128**; Âmeden-i Hacı Hâfız ez-Cezâyir **129**; Ba'zı tevcîhât ma'a'l-garâyibât; Vukū'ât-ı müteferrika **130**; Âmeden-i ser-i maktû'-i Vâlî-i Bağdâd; 'Arz-ı Müverrih-i nâtüvân Kitâb-ı Mir'âtü'l-ebdân **131**; Âmeden-i ru'ûs-i maktû'a ez-Haleb ve Ser'asker-i Şarkşüden-i Celâleddîn Paşa **132**; Âmeden-i ru'ûs-i maktû'a ez-havâlî-i müteferrika **133**; Havâdis-i cânib-i Canik; Havâdis-i Hicâziyye; Havâdis-i müteferrika **134**; İrtihâl-i Vâlide Sultân ve tebdîl-i Ser-etıbbâ **135**; Havâdis-i cânib-i Mısır ve tebdîl-i Vâlî-i Silistire ve âmeden-i ru'ûs-i maktû'a ez-Vâlî-i Adana **136**; Âmeden-i ser-i maktû'u Tuzcu-oğlu ve ru'ûs-i maktû'a-i sâ'ire; Terceme-i hâl-i Tuzcu-oğlu ve sebeb-i i'dâmeş **137**; Velâdet-i Şeh-zâde Sultân Süleymân **138**; **VEKĀYİ'-İ SENE SELÂSİN ve SELÂSÎN ve MİʾETEYN ve ELF**; Murûr-i İmperator ez-civâr-ı Ada-i kebîr; Ba'zı havâdis-i Mısır ve Hicâz; Âmeden-i ser-i maktû'-i Dağdeviren-oğlu; Fevt-i Ser-çukadâr ve ihrâc-ı Silahdâr-ı hazret-i Şehriyârî **139**; Âmeden-i ser-i maktû'-i Dağdeviren-oğlu Ahmed **140**; Tebdîl-i Sadr-ı a'zam ve 'azl-i 'acîb-i Şeyhulislâm; Latîfe ve vukū'ât-ı müteferrika **142**; Âmeden-i fîl ez-'Arabistân ve İran **143**; Tahrîr-i ba'zı vesâyâ be-cevânib-i vüzerâ; Vukū'ât-ı muhtelife; Sûret-i emr-i 'âlî **144**; Nefy-i ba'zı sarrâfân ve beyân-ı mefâsid-i îşân; 'İlâve **145**; Vukū'ât-ı müteferrika **146**; Tebdîl-i Kapudan Paşa ve hulâsa-i nizâm-ı huddâm-ı vüzerâ **147**; Ba'zı vukū'ât **149**; Âmeden-i ru'ûs-i maktû'a ez-Sivas ve imdâd-ı Vâlî-yi Bağdâd be-Vâlî-i Cidde; 'Avdet-i Sefîr-i İran ve sudûr-i fermân be-i'dâm-ı Nasûh-oğlu ve ref'-i Vezâret-i Vâlî-i Anadolu; Fevt-i Sefîr-i Buhârâ ve irsâl-i muhallefâteş **150**; Ba'zı havâdis-i cânib-i Hicâz ve tenbîh-i merzdârân be-ri'âyet-i hukūk-i İraniyân **151**; Ziyâfet-i Sultânî der-Ok-meydânı; Nefy-i ba'zı yobâz ve ba'zı fitne-sâz **152**; İsti'lâm-ı ahvâl-i Berber Mustafa ve itlâk-ı ba'zı kesân **153**; İrsâl-i ta'lîkāt-ı mücevhere be-Ravza-i mutahhere **155**; Zuhûr-i fitne der-Sivas; Ref'-i Vezâret-i Vâlî-i Musul **156**; Tezâhüm-i harîk; Nükte **158**; Sûret-i fermân be-Ağa-yı Yeniçeriyân **159**; Sûret-i emr-i fevâ'id-şümûl ilâ Kādî-yi İstanbul; Suver-i dîğer evâmir be-Sadr-ı Rumeli ve sâ'ir **160**; Tebdîl-i Kapudan Paşa ve katl-i Kâtib-i Vekāyi'-i Galata **161**; Ahvâl-i cânib-i Hicâz **162**; Ahvâl-i cânib-i Sivas; Tebdîl-i sadreyn ve medd-i Kazâ'-i Hicâbî-zâde **163**; İstitrâd; Âmeden-i ser-i maktû'-i Yazıcı-oğlu; Muhârebe-i Rusya bâ-Çeçan ve âmeden-i ru'ûs-i maktû'a ez-Yanya ve firâr-ı Voyvoda-i Eflâk **164**; Vukū'ât-ı

'Afv-ı Cerâyim-i Rişvân-zâde

Hılâf-ı rızâ ba'zı hareketine[1] binâ'en hakkında[2] fermân-ı kazâ-mazâ[3] olan mîr-i mîrândan sâbıkā Behisni Kā'im-makāmı Rişvân-zâde 'Abdurrahmân Paşa'nın[4] havf-ı seyf-i[5] Şehriyâr-ı kerem-kâr ile[6] müteşebbis-i dâmen-i istişfâ' u isti'fâ olduğu[7], Bağdâd Vâlîsi[8] taraflarından[9] inhâ kılındığı ecilden, evâ'il-i muharremde[10◊] cerâyim-i güzeştesi bâ-hatt-ı hümâyûn[11] 'afv u ilgā ve Mîr-i mîrânlığı ve mansıb-ı mezbûru[12] i'âde vü ibkā kılındı[13].

Tevcîh-i Livâ'-i Gönye be-Hazînedâr-zâde[14]

Faş Kal'ası'nı düşmenden tahlîs şartiyle Gönye Sancağı[15], bâ-hatt-ı hümâyûn-i 'inâyet-meşhûn[16] Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Canik Muhassılı ve Trabzon Müteselliimi Hazînedâr-zâde Süleymân Ağa'ya tevcîh ü

---

müteferrika 166. [Buradan itibaren sayfanın alt tarafında fihrist yazılmak üzere karelere ayrılmış az bir yer ve aynı şekilde düzenlenen arka sayfası boş bırakılmıştır. Devam eden sayfanın ortasında ise Ali Emîrî'nin "Diyârbekirli Ali Emîrî 1341. Allah Te'âlâ'nın rızâsiyçün vakf eyledim" yazılı vakıf mührü bulunmakta, ardından gelen varakta esas metne geçilmektedir] A

2 ELF M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.182b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "sene 1226" yazısı vardır] A

1 hareketine M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "ictisârına" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

2 hakkında M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "sudûr-i" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

3 mazâ A : imzâ M2

4 Paşa'nın M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "harekât-ı sâbıkasını mütâla'ası kendüyi nedâmet ve peşîmânlığa sâ'ika olarak âhır-ı kâr" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

5 seyf-i M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "gazab-ı hazret-i" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

6 havf-ı ..... ile M2 : + [Bu kelimeler aynı kaligrafi ile satırın ve vr.182b'nin sağ tarafına yazılmıştır] A

7 olduğu M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "ve min-ba'd tıbk-ı rızây-ı Şâhâne ve vefk-ı mizâc-ı Mülûkâne üzere hareket edeceği ta'ahhüdü dahî" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

8 Vâlîsi M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "mülşârun ileyh" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

9 taraflarından M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "Der-bâr-ı saltanat'a" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

10 evâ'il-i muharremde M2 : + [Bu kelimeler, metinde üzeri çizilen "şeref-rîz-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-i 'inâyet-makrûn mûcebince" yerine satırın üstüne yazılmışlardır] A

◊ 1-10 Muharrem 1226 = 26 Ocak-4 Şubat 1811.

11 bâ-hatt-ı hümâyûn M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

12 mansıb-ı mezbûru M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

13 kılındı M2 : + [Bu kelime, vr.182b'nin üzeri çizilen "olunup, ba'de'l-yevm himâyet ü sıyânet-i ehâlî vü ra'iyyete dikkat ederek tahsîl-i rızây-ı yümn-iktizây-ı hazret-i Tâcdârî'ye sarf-ı nakdîne-i makderet etmek şartiyle ve diğer sâdır olan emr-i 'âlî muktezâsınca Behisni Kazâsı'nın istihsâl-i intizâmı esbâbına mübâderet eylemesiyçün mûmâ ileyhe hıtâben evâ'il-i muharremu'l-harâmda emr-i şerîf irsâl olundu" yerine satırın üstüne yazılmıştır] A

14 zâde [Bu kelime önce "oğlu" şeklinde yazılmış, sonradan "zâde" şekline dönüştürülmüş ve ilâveten yazılmış olan "Süleymân Ağa" kelimelerinin üzeri çizilmiştir. Ayrıca bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.182b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i M{uharrem}" yazısı vardır] A : oğlu Süleymân Ağa M2

15 Sancağı M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "şeref-yâfte-i sudûr olan" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

16 'inâyet-meşhûn M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "mûcebince" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

ihsân[1] ve nazar-ı teslîs-i âfitâb-ı saltanatla mûmâ ileyhin kevkeb-i bahtı tâbân ve tevcîh-i Husrevânî ile hazîne-i ikbâli mânend-i genc-i revân kılınup[2], bi-mennihî Te'âlâ Faş[3] Kal'a-i merkūmenin fethine[4] muvaffak olduğunda[5], **[M2 3]** emr-i istihkâmına[6] sa'y-i mevfûr ve her hâlde levâzım-ı teyakkuz u basîretin icrâsiyle a'dânın ol havâlîye istîlâ edemamesi vesâ'iline[7] bezl-i makdûr eylemek üzere târîh-i mezbûrda[8◊] me'mûr kılındı.

Tertîb-i ba'zı cünûd berây-ı takviye-i hudûd[9]

Erzurum Vâlîsi ve Şark Cânibi Ser'askeri Vezîr Emîn Paşa ma'iyyetinde hudûd-i şarkıyyeyi muhâfaza vü te'mîn içün asâkir-i külliyyenin lüzûmu, erbâb-ı hall ü 'akd 'indinde derece-i bedâhete karîn olduğundan, Kelkid Kazâsı'ndan tâmmü'l-esliha iki yüz nefer asker tertîb ve idâresine muktedir Başbuğ'la ma'iyyet-i müşârun ileyhe der-'akab sevk u tesrîb eylemeleriyçün Kelkid Nâ'ibi'ne ve Voyvodası'na ve sâ'ir lâzım gelanlere[10] hıtâben başka ve i'lâm-ı hâli mutazammın Ser'asker-i müşârun ileyhe hıtâben başka yine târîh-i mezkûrda[◊◊] evâmir-i 'aliyye ısdâr ve her birine ba's ü tesyâr olundu.

Ve Sırp[11] re'âyâsı 'usâtının bu sene-i mübârekede bi-'inâyetillâhi Te'âlâ[12] kahr u tenkîbleriyçün[13] Rumeli Vâlîsi ve bi'l-istiklâl Sofya Cânibi Ser'askeri Vezîr Hurşîd Ahmed Paşa ma'iyyetine asâkir-i vâfiye tertîb birle,

---

1 ihsân M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "olunmağla" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
2 mûmâ ileyhin ..... kılınup M2 : + [Bu kelimeler metinde üzeri çizilen "kevkeb-i ikbâli tâbân kılınup, muktezây-ı me'mûriyyeti üzere zabt u rabt-ı memleket ve himâyet ü sıyânet-i ehâlî vü ra'iyyet husûslarına dikkat-i bî-kusûra" yerine, buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın ve vr.1a'nın üstüne yazılmışlardır] A
3 Faş A : — M2
4 fethine M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "u teshîrine" kelimesinin üzeri çizilmiş, "feth" kelimesi de "fethine" şekline dönüştürülmüştür"] A
5 olduğunda M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "gereği gibi takviye" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
6 istihkâmına M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "emrine" kelimesinin üzeri çizilmiş, "istihkâmı" yazısı "istihkâmına" şekline dönüştürülmüştür] A
7 vesâ'iline M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "istikmâline" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
8 mezbûrda M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "bâ-emr-i 'âlî" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
◊ 1-10 Muharrem 1226 = 26 Ocak-4 Şubat 1811.
9 **hudûd** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.1a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i M{uharrem}" yazısı vardır] A
10 ve sâ'ir lâzım gelanlere M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
◊◊ 1-10 Muharrem 1226 = 26 Ocak-4 Şubat 1811.
11 Sırp A : Sırb M2
12 bi-'inâyetillâhi Te'âlâ [Metindeki "bi-'inâyet" kelimesi, üzeri çizilen "bi-kudret" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A : bi-'inâyet illâhi'l-Meliki'l-Müte'âl M2
13 tenkîbleriyçün A : tenkîlleriyçün M2

evvel-behârdan mukaddem müşârun ileyh ma'iyyetinde[1] bulunmaları ferîza-i hâliyeden olduğuna binâ'en, mîr- mîrân-ı kirâmdan hâlâ Köstendil Sancağı Mutasarrıfı Mâlik Paşa, livâ'-i mezbûrdan ve Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Samakov Nâzırı olan Râşid Ağa, kazâ'-i mezkûrdan ve Komanova A'yânı Mahmûd Bey dahi Komanova Kazâsı'ndan ve Vılcıtrın A'yânı Ahmed Bey, Vılcıtrın Kazâsı'ndan ve Üsküb Sancağı Mutasarrıfı Kalkandelenli Receb Paşa, Üsküb Kazâsı'ndan ve mîr-i mîrân-ı kirâmdan Prizrin Sancağı Mutasarrıfı Mahmûd Paşa, Prizrin[2] Kazâsı'ndan mahâll-i sâ'ireye müretteb askere halel gelmeyerek, geçen sene dahi me'mûr oldukları vechile, evvel-behârdan mukaddem külliyyetlü asker ile bi'n-nefs ve sâ'ir mahallere[3] "Müretteb askerler[4]" lafzı tayy olunarak Pazarcık[5] Voyvodası Hasan Bey ve Dukagin Sancağı Mutasarrıfı mîr-i mîrândan Yakovalı Mustafa Paşa ve Alacahisâr Sancağı Mutasarrıfı Şehsüvâr Paşa ve Şehir-köyü Voyvodası Rûşen ve İvranyalı Hüseyn Paşa [M2 4] ve Köprülü A'yânı Kapucu-başı Emîn Ağa'ya kezâlik bi'n-nefs hareket ve Ser'asker-i müşârun ileyh ma'iyyetine vusûle müsâra'at eylemeleriyçün[6] başka başka ve mîr-i mîrândan sâbıkā Dukagin Sancağı Mutasarrıfı İpekli Nu'mân Paşa geçen sene Yeni-bazar muhâfazasına me'mûr kılınmış ise de, bu sene-i mübâreke evvel-behârında Ser'asker-i müşârun ileyh ma'iyyetine 'azîmet eylemek üzere mûmâ ileyhe hıtâben başka ve Filibe Kazâsı'ndan geçen sene me'mûr oldukları vechile beş yüz nefer asker müşârun ileyh Ser'asker ma'iyyetine irsâl olunmak içün ve Rumeli müte'ayyinânının akvâsı olan Sirozlu İsma'îl[7] Bey[8], Vardar Yenicesi ve Selânik ve 'Avrat-hisârı ve Kavala ma'a Piravişte ve Zihne ve Drama ve sâ'ir taht-ı idâresinde olan kazâlardan Vidin Ser'askeri ma'iyyetine ve sâ'ir mahallere irsâl edeceği askerlere halel gelmeyerek, zîr-i idâresinde olan a'yânlar vakt-i mezbûrda ma'iyyet-i müşârun ileyhe erişmeleriyçün ve Üsküb ve Kıratova ma'a Koçana kazâlarından Üsküb Nâzırı İbrâhîm Bey, iki bin nefer asker ile bi'n-nefs hareket ve Ser'asker-i müşârun ileyh ma'iyyetine vakt-i mezkûrda vusûle müsâra'at eylemesiyçün ve Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Prizrin'in A'yânı Kara Feyzî, bin nefer asker ile yine Rumeli Vâlîsi ma'iyyetine evvel-behârdan mukaddem hareket ve Ser'asker-i müşârun ileyh ordusuna erişmeğe sür'at eylemesiyçün ve Bosna Vâlîsi Sadr-ı esbak İbrâhîm Hilmî Paşa hazretleri ma'iyyetinde kesret-i asker muktezî olmağla, Debreli Yûsuf Bey istishâbına me'mûr olduğu bin nefer asker ile müşârun ileyh ma'iyyetine evvel-behârdan mukaddem

1 müşârun ileyh ma'iyyetinde M2 : + [Bu kelimeler üzeri çizilen "ma'iyyet-i müşârun ileyhde" kelimelerinin yerine, satırın devamına vr.1a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A
2 Prizrin A : برزرين M2
3 mahallere A : mahallerde M2
4 askerler A : askerle M2
5 Pazarcık A : Bazarcık M2
6 eylemeleriyçün M2 : eyleme[le]riyçün A
7 Sirozlu İsma'îl A : Sirozî İsmâ'îl M2
8 Bey M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "Yenice-i" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

vusûle müsâra'at eylemesiyçün zikr olunan ümerâ vü a'yânın her birine yine[1] târîh-i merkûm[◊] ile müverrah[2] evâmir-i vâcibü'l-imtisâl irsâl olundu.

Tevcîh-i Vezâret be-Muhâfız-ı[3] Kars[4]

Mîr-i mîrân-ı kirâmdan Kars Muhâfızı 'Abdullah Paşa'nın bu def'a Ahıska muhârebesi hengâmında asâkir-i külliyye irsâliyle lâzime-i i'ânetin icrâsında zuhûra gelan hıdmet ü hamiyyeti, Erzurum Vâlîsi tarafından inhâ olunmakdan nâşî, [M2 5] bu makûle erbâb-ı gayret ü sadâkate himmet ve 'âtıfet[5] ü hıdmetinden cânib-i seniyyü'l-menâkıb-ı saltanata ve hakk-ı ümmet ü ra'iyyete melhûz u me'mûl olan hayr u menfa'ate göre ihsân ü 'inâyet ve ekseriyyâ dahi teşvîk-i mâ'adâ zımnında rütbe-i 'âdiyeyi[6] sebkat ve bâ-husûs *"el-Mülkü[7] fî erbâbi's-süyûf lâ fî rabbâti'ş-şünûf"** mağzâsınca, mümtâzân-ı erbâb-ı tedbîr u şecâ'ate ihsân-ı rütbe-i vâlây-ı Vezâret ez-kadîm 'âdet-i seniyye-i devlet ve bu husûs müstecma'-ı ashâb-ı haysiyyet ve müstelzim-i istikmâl-i şevket-i saltanat olduğu, 'ukalây-ı bâ-safvet 'indinde şu'le-pâş-ı derece-i vuzûh u bedâhet olmağın, Paşa-yı mûmâ ileyh bundan böyle dahi a'dâ'-i dîne izhâr-ı şiddet ü şecâ'at ve Kars ve havâlîsinin mekâyid-i a'dâdan hıfz u hirâsetine kemâl-i sa'y ü dikkat eylemek şartiyle şeref-bahş-ı sahîfe-i sudûr olan hatt-ı şerîf-i 'inâyet-redîf mûcebince evâsıt-ı muharremde◊◊ rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le mültefet ü mükerrem buyuruldu**.

İhsân-ı medd ü pâye bâ-hafîd-i Pîrî-zâde Yahyâ Bey[8]

Bundan akdemce bin iki yüz yirmi beş senesi rebî'ulâhırı gurresinden◊◊◊ zabt etmek ve yevm-i zabtından 'azli mu'teber tutulmak üzere Kazâ'-i Şâm tevcîh olunan Pîrî-zâde hafîdi hâlâ Kādî-i Şâm Mîr Yahyâ Efendi, tarîk-ı ferîk-

---

1 yine A : — M2

◊ 1-10 Muharrem 1226 = 26 Ocak-4 Şubat 1811.

2 müverrah A : mü'errah M2

3 **be-Muhâfız-ı** A : **be-Muhâfaza-i** (بمحافظه) M2

4 **Kars** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.1b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı M{uharrem}" yazısı vardır] A

5 ve 'âtıfet M2 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A

6 'âdiyeyi A : 'âdiyesi M2

7 el-Mülkü A : el-Mü[l]kü M2

* "الملك فى ارباب السيوف لا فى ربات الشنوف = Saltanat, kılıç erbâbınındır, ağzı iyi laf yapanların değil" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

◊◊ 11-20 Muharrem 1226 = 5-14 Şubat 1811.

** "Mîr-i mîrân-ı kirâmdan Kars Muhâfızı 'Abdullah ..... buyuruldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,221'de kaydedilmiştir.

8 **Bey** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.2a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 16 M{uharrem}" yazısı vardır] A

◊◊◊ 1 Rebî'ulâhır 1225 = 6 Mayıs 1810 Pazar.

i 'ulemâda hâssa-i 'ilm ü vekār ile mevsûf ve fazîlet-i ekser-i mehâdîm-i kirâm olan vasf-ı semâhatle ma'rûf bir zât-ı 'âlî-nijâd olmağla, sevk-i Şeyhulislâm-ı Nu'mânî-makām ile işbu muharremü'l-harâmın on altıncı günü◊ 'avâtıf-ı 'aliyye-i Husrevânî'den müddet-i yek-sâle-i kazâsına üç ay medd ihsân ve yevm-i zabtı olan[1] gurre-i rebî'-i mezkûrdan mutasarrıf olmak üzere yine rebî'ulâhırın yirmi üçüncü gününde[2]◊◊ Mekke-i mükerreme Pâyesi'yle dahi terfî'-i tarîk birle işâle-i şân buyuruldu.

Tertîb-i ba'zı sipâh bâ-sevâhil-i Bahr-ı siyâh[3]

Kara-deniz Boğazı kurbünde vâki' Irva ve Kefken ve Kelpe sâhillerinin mekâyid-i a'dâdan muhâfazası, Şile Serdârı Hüseyn Ağa'ya ihâle olunmuş ve sevâhil-i **[M2 6]** merkūme muhâfazasında olan asâkirin iktizâ eden ta'yînâtı, Koca-ili Sancağı'nda vâki' kazâlardan tertîb ü mübâya'a kılınmış ise de, zikr olunan Kefken ve Kelpe sâhilleri, Şile'nin mesâfe-i ba'îdesinde ve Koca-ili Sancağı dâhilinde bulunmuş olduğundan nâşî, Serdâr-ı mûmâ ileyh tarafından muhâfazaları muhâl kabîlinden olduğuna ve livâ'-i mezkûr dâhilinde vâki' İznikmid ve Ağaclı ve Kaymas ve Kandıra ma'a Genceli ve Şeyhler[4] ma'a Kara-su kazâlarının harb u darb erbâbı hâzır-baş ve âmâde-i ceng ü perhâş olarak lede'l-iktizâ üzerlerine Başbuğ nasbiyle sevâhil ü enhâda muhâresesi iktizâ eden Kefken ve Kelpe ve Sart* Kal'ası ve Kara-su Limam'nın muhâfazası, geçen sene bâ-emr-i 'âlî Koca-ili Sancağı Mütesellimi'ne ihâle olunmuş idüği ve Serdâr-ı mûmâ ileyh[5] livâ'-i mezbûr kazâlarından ta'yînât mutâlebe etmekde olduğundan, bu keyfiyyet hem fukarâ'-i ra'iyyetin bilâ-münâsebe iz'âcını mûcib ve hem Der-'aliyye mürettebâtına sekte intâcını müstevcib olacağına binâ'en, bâlâda mezkûr kazâların bi'l-cümle[6] ceng ü vegā erbâbı hâzır-baş ve müheyyâ olarak leyl ü nehâr etrâf u eknâfa medd-i enzâr ve iktizâ eylediği hâlde Bolu ve Koca-ili sancakları Mutasarrıfı Husrev Mehmed Paşa tarafından Başbuğ nasbiyle zikr olunan liman ve sevâhilin gereği gibi takviye vü muhâfazasına ve asâkir-i mezkûre bilâ-ta'yînât vilâyetleri olan

---

◊ 16 Muharrem 1226 = 10 Şubat 1811 Pazar.

1 ve yevm-i zabtı olan M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

2 yine .....gününde M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.2a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

◊◊ 23 Rebî'ulâhır 1226 = 17 Mayıs 1811 Cuma.

3 **siyâh** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.2a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı M{uharrem}" yazısı vardır] A

4 Şeyhler A : شيخار M2

* Sart (صرت) imlâsıyla yazılan bu kelime M1 409'da Serd (سرد) imlâsı ile yazılmıştır.

5 ileyh M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "tarafından" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

6 bi'l-cümle M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "harb u darb ve" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

sevâhil-i mezbûreyi muhâfaza edüp, ta'yînât mutâlebesiyle fukarâyı rencîde vü remîde vukū'a gelmamesi husûsuna bizzât sarf-ı cell-i iktidâr eylemesiyçün müşârun ileyhe hıtâben evâsıt-ı muharremde[1◊] başkaca emr-i 'âlî ısdâr u tesyâr kılındıkdan sonra, Irva muhâfazasında olan askerin dahi iktizâ eden ta'yînâtı, Mâliyye Kalemi cânibinden tahrîr olunan emr-i 'âlî mûcebince ba'zı kazâ ve nevâhîden ber-mu'tâd tertîb ü takdîr[2] olunmağla, Irva sâhilleri dahi Serdâr-ı mûmâ ileyhin vilâyeti olduğuyçün sevâhil ü enhâsının kemâliyle takviye vü istihkâmı ve leyl ü nehâr mazarrat-ı a'dâdan hıfz u hirâsete asker-i mezkûru[3] istihdâmı tenbîhâtını [M2 7] hâvî Serdâr-ı mûmâ ileyhe hıtâben yine târîh-i merkūmda dîğer emr-i şerîf ısdâr olundu.

Ta'yîn-i Nâzır-ı İbrâ'îl-i[4] sâbık Ahmed Ağa bâ-sevk-i asâkir be-cânib-i Velî Paşa[5]

Mora Vâlîsi ve Vidin Cânibi Ser'askeri Veliyyüddîn Paşa ma'iyyetine me'mûr bi'l-cümle asâkirin bir dakîka akdem savb-ı me'mûrlarında[6] bulunmaları elzem olduğu zâhir u âşikâr ve bu merâmın husûlü, hademe-i saltanat-ı seniyyeden sâhib-i liyâkat ü iktidâr bir kimsenin Sürücü nasb u ta'yîn kılınmasına mütevakkıf olduğu bedîdâr ve şehr-i mâzî evâsıtında[◊◊] Rumeli cânibinden Âsitâne-i 'aliyye'ye celb ü ihzâr birle mazhar-ı 'izz-i huzûr-i hazret-i Şehriyâr-ı gerdûn-vekār olan Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından sâbıkda İbrâ'îl[7] Nâzırı Ahmed Ağa, hademe-i devletin kâr-güzârı ve leşker-keşi ve yarar evsâfiyle[8] şöhret-şi'ârlarından olup, evliyây-ı umûr 'indinde müsellemü'l-etvâr ve muhtâr olduğuna binâ'en, mûmâ ileyhin Sürücü nasb u ta'yîn kılınmasına irâde-i 'aliyye te'alluk etmekle, asâkir-i mürettebenin bir kıt'a defteri dahi yedine i'tâ olunarak muktezây-ı me'mûriyyeti üzere Âsitâne-i 'aliyye'den hareket ve defter-i mezbûr nâtık olduğu üzere müte'ayyinân ve eşrâf ve mîr-i mîrân[9] gerek bi'n-nefs istishâb ve gerek başbuğlar intihâb ederek, anlardan matlûb olan askerleri mûmâ ileyh pey-der-pey sevk u isbâle ve

---

1 evâsıt-ı muharremde M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
◊ 11-20 Muharrem 1226 = 5-14 Şubat 1811.
2 takdîr A : takrîr M2
3 asker-i mezkûru A : askeri M2
4 İbrâ'îl-i A : İbrâ'il-i M2
5 Paşa M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.2b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı M{uharrem}" yazısı vardır] A
6 me'mûrlarında A : me'mûriyyetlerinde M2
◊◊ 11-20 Zilhicce 1225 = 7-16 Ocak 1811.
7 İbrâ'îl A : İbrâ'il M2
8 evsâfiyle A : evsâfla M2
9 mîr-i mîrân M2 : + [Bu kelime önce "mîr-i mîrânın" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "nın" kısmının üzeri karalanarak "nun" harfi ilâvesiyle bu şekilde düzeltilmiş görünüyor] A

bir tarafdan fevcen fevc Ser'asker-i müşârun ileyh ma'iyyetine ba's ü[1] irsâle ve kendüsi dahi asâkir-i merkûmenin ardını alarak ma'iyyet-i müşârun ileyhe varup, emr u re'yine imtisâle sûret-i me'mûriyyetle yine evâsıt-ı muharremü'l-harâmda◊ savb-ı merâma i'zâm olundu.

Reften-i Kapudan Paşa be-tanzîm-i keraste-i donanma[2]

Çün şeved düşmen-i mülâyim ihtiyât ez-keff me-dih

*Mekrhâ der-perde-bâşed âb-ı zîr-i gâh-râ**

mü'eddâsınca iki boğazlar derûnunda kâ'in min-ciheti'l-mevâkı' müstahkem ü metîn emâkine mâlik ve bâ-husûs Avrupa sâhili üzerinde Venedik Körfezi'ne ve Asya ve Afrika sevâhilinde vâki' Cezâyir-i Garb'a kadar sevâhil-i Bahr-ı sefîd'e ve bu sevâhil [M2 8] beyninde Arkipel ta'bîriyle, ya'nî Adalar-arası denmekle meşhûr Ak-deniz kıt'asında ve mesâfât-ı karîbesinde perâkende vü menşûr, sagîr u kebîr ve Rûm re'âyâsı ile memlû[3] cezâ'ir-i kesîre ve be-tahsîs Mora ve Girid ve Kıbrıs ve bunlara makîs cesîm adalarda ibkāy-ı icrây-ı hükm ü nüfûzu mütedârik olan Devlet-i 'aliyye-i vesî'atü'l-memâlik, düvel-i Avrupa'nın el-ân kuvvet-i bahriyyelerine 'atf-ı nazar-ı im'ânla sagîr u kebîr lâ-ekall yüz elli kıt'a ve dahi ziyâde mükemmelü'l-mühimmât ve'l-asâkir sefâyin-i harbiyyeye lâ-'ilâc muhtâc idüği, erbâb-ı vukûf u insâf 'indinde gayr-ı muhtâc-ı bürhân ve dûn-himmet olan kesâna her ne kadar 'adîmü'l-imkân gibi görünmekde ise de, *"'Uluvvü'l-himmeti mine'l-îmân"*** mâ-sadakına mutâbık cenâb-ı Sübhân'ın mahz-ı 'inâyet-i bî-pâyânından kadri bilinmeğe şâyân bunca erâzî-i münbite ve eşcâr ve me'âdin-i mütenevvi'a ihsân eylediği Devlet-i 'aliyye-i zî-şân'da, *"Himmetü'r-ricâli takla'u'l-cibâl"**** me'âlince himmet-i lâyikayı[4] sarfla, *"Küllemâ yetemenne'l-mer'u ve yüdrikühû"*[*4] müfâdınca, bâ-'avn-i Yezdân husûlü müyesser olacağı

---

1 ba's ü A : — M2

◊ 11-20 Muharrem 1226 = 5-14 Şubat 1811.

2 **donanma** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.3a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı M{uharrem}" yazısı vardır] A

* " چون شود دشمن ملایم احتیاط از کف مده * مکرها در پرده باشد اب زیر کاه را " = Hîleler saman altındaki su gibi perdenin içindedir. Onun için düşman mülâyim olsa bile, ihtiyâtı elden bırakma!" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.

3 memlû M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılan "bir" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

** "علو الهمة من الايمان" = Yüce himmet sahibi olmak imandandır" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

*** "همة الرجال تقلع الجبال" = Erenlerin himmeti dağları yerinden söker" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

4 lâyikayı A : lâ'ikayı M2

*4 "كلما يتمنى المرء و يدركه" = Kişi neyi temennî ederse ona ulaşır" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

müstebândır. Lâkin çok zemândır nâsdan[1] eslâfdaki gayret-i ahlâf-ı haylûlet, perde-i gafletle envâr-ı insâf gibi inkisâf etmekle[2], keraste korularının dahi bir tarafdan gars ü harsına bakılmayup, bir müddetden berü olanca eşcârı hemân kat' olunarak İznikmid sevâhili kurbünde gemi kerastesi olacak ağac mefkûd ve[3] olduğu mahal ise[4] iskelelere otuz sâ'atlik mesâfe kadar meb'ûd, ancak Mihalic semtlerinde o makûle eşcâr bisyâr ve otunculara nakl-i hataba mahalli cesbân olmadığından, el-ân mevcûd olduğuna binâ'en tasmîm ü tanzîmi[5] içün evâhır-ı muharremde◊ irâde-i kâtı'a-i Şehinşâh-ı İskender-himem'le bizzât Kapudan Paşa irsâl olunmağla, müşârun ileyh ol havâlî vücûhunu cem' edüp, keraste celbi içün bir muvâfık mahal ta'yîn ve min-ba'd oradan kat' ve nakl olunmasını tenbîh u tebyîn birle 'avdet ve îfây-ı me'mûriyyet eyledi.

Ve mine'l-'acâ'ib: Ocaklu tâ'ifesi Devlet-i 'aliyye tarafından dâ'imâ vesvese vü tehâşî üzere olduklarından, Kapudan Paşa'nın **[M2 9]** Ak-deniz Boğazı tarafına gitmesine gûn-â-gûn ma'nâ vererek ve gûyâ kendülere ba'zı gûş-mâl olunmak tedbîrine haml ederek, envâ'-ı güft-gû peydâ ve birkaç gün murûrunda ba'zıları Ağa-kapusu'na gelüp, Anadolu me'mûrlarının Çardak'dan murûr etmelerini niyâz u istid'â, ya'nî havf u hirâsları olduğuna zımnen îmâ eylediler*.

Tanzîm-i zehâyir-i[6] Ordu-yi hümâyûn[7]

Çünki Eflâk ve Boğdan memleketleri, sefer-i mu'ahhar zuhûrundan berü Rusyalu tarafından istîlâ ve Rumeli'nin Tuna havâlîsi Şumnu ve Varna'ya kadar cevelân-geh-i a'dâ olmağla, ol mahallerde zahîre husûlü hâtır-güzâr olmayup, Ordu-yi hümâyûn'da ise zehâyirin[8] kılleti derkâr olduğuna binâ'en, mevkib-i Şâhâne içün müretteb olup Edirne'de hâlâ bilâ-iktizâ'[9] mudahhar u mevcûd olan ecnâs-i zehâyiri[10], kazâlar a'yânı 'arabalar ile balkâna hemân

---

1 nâsdan A : nâsda M2
2 Lâkin ..... etmekle M2 : + [Bu kelimeler, metinde üzeri çizilen "ancak" yerine, buraya girmeleri işâret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın hizâsına vr.3a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A
3 ve A : — M2
4 ise A : — M2
5 tanzîmi A : tanzîm M2
◊ 21-30 Muharrem 1226 = 15-24 Şubat 1811.
* "**Ve mine'l-'acâ'ib**: ..... eylediler" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,227-228'de kaydedilmiştir.
6 **zehâyir-i** A : **zehâ'ir-i** M2
7 **hümâyûn** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.3b'nin sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı M{uharrem}" yazısı vardır] A
8 zehâyirin A : zehâ'irin M2
9 **bilâ-iktizâ'** A : **bilâ-iktizâ** M2
10 zehâyiri A : zehâ'iri M2

nakle[1] isti'câl ve balkān tarafından dahi âmed-şud eden mîrân-ı şütürân ve hayvânât-i mîriyye ile Ordu-yi hümâyûn'a irsâl eylemesi husûsu, Edirne Bostancı-başısı Dağdeviren-zâde'ye bâ-evâmir-i 'aliyye tenbîh u te'kîd kılınmış ise de, gönderilan zehâyirin cüz'iyyât makūlesinden[2] idüği ve Ordu-yi hümâyûn'da gün-be-gün kaht u galânın ziyâdelendiği ol tarafdan ihbâr olunmağla, hâlâ Rikâb-ı hümâyûn'da Kapucular Kethudâsı Mehmed Sa'îd Bey, Mîrahûr-i Evvel Vekîli olduğu münâsebetle, Edirne havâlîsinde bulunan Istabl-ı 'âmire hayvânâtı mûmâ ileyhe merbût olduğundan, bu tarafdan hareket ve ol cânibe varup, mîrî hayvânâtından henûz vürûd etmamiş olanları[3] der-'akab tarafından âdemler irsâliyle o makūle hayvânâtı celb ü ihzâr ve Bostancı-başı ile bi'l-müzâkere Edirne ve havâlîsinde iddihâr olunmuş mevkib-i hümâyûn zehâyirini[4] fi'l-hâl 'arabalara yüklederek balkān tarafına ve andan dahi üştürân ve bârgîr ve esterân katârlariyle ardı ve arası kesilmeyerek Ordu-yi hümâyûn'a irsâl ü îsâle şedd-i bitân-i iktidâr eylemeleriyçün[5] Mîrahûr-i Evvel Vekîli **[M2 10]** ve Bostancı-başı mûmâ ileyhimâya hıtâben yine evâhır-ı mâh-ı mezbûrda◊ emr-i 'âlî ısdâriyle Ordu-yi hümâyûn'da böyle vakt-i[6] muzâyaka vü galâda ez'âf ve muzâ'af ta'yîn ahzı gavgāsiyle dahi vüzerâ vü kibârı cânından[7] bî-zâr eden şirzime-i kalîle <-i şirzime> belâsiyle nizâr olup, *"İltekat halkate[8]'l-bitân"** meseliyle hem-hâl olmuş ser-i kârânı[9], rehâ-yâb-ı te'addî-i[10] eşrâr olmak içün zahîre husûsu dahi bi'l-istişâre bu tarîkle sûret-i temşiyet ü karâr buldu. **Beyt:**

Şeh çü 'âdil şeved zi-kaht-ı menâl
*'Adl-i şâhân bih ez-ferâhî-i sâl[11]***

---

1 nakle A : nakl M2
2 zehâyirin cüz'iyyât makūlesinden A : zehâ'irin cüz'iyyât makūlesinde M2
3 olanları A : olanlar M2
4 zehâyirini A : zehâ'irini M2
5 eylemeleriyçün M2 : eyleme[le]riyçün A. "Çünki Eflâk ve Boğdan memleketleri ..... eylemeleriyçün" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,229'da kaydedilmiştir.
◊ 21-30 Muharrem 1226 = 15-24 Şubat 1811.
6 vakt-i A : dikkat-i M1
7 cânmdan A : cânibinden M2
8 حلقتا A : خلقنا M2
* "التقت حلقتا البطان = Deve kolanının iki halkası birleşti" anlamına gelen ve bir iş sonuçlandığında söylenen Arapça atasözüdür; bk, el-Meydânî, *Mecma'u'l-Emsâl*, II,186.
9 ser-i kârânı A : ser-i kârân M2
10 te'addî-i A : te'addî-yi M2
11 Beyt ..... sâl M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.4a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A
** "شه چو عادل شود ز قحط منال * عدل شاهان به از فراخئ سال = Pâdişâh yoklukta nasıl âdil olabilir? Pâdişâhların adâletinin iyiliği bolluk yılındadır" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.

Tertîb-i asâkir[1] be-Kal'a-i Varna ve be-cânib-i Ordu-yi hümâyûn[2]

Varna Kal'ası'nın teksîr-i asâkir ve cihât-i istihkâm-ı sâ'ire ile şerr-i düşmenden lüzûm-i hıfz u te'mîni, derece-i yakînde idüğünden cümleye ma'lûm olmağla, Mensûhât ve Sığla[3] ve Biga ma'a Gelibolu ve Koca-ili sancaklarının alay-beyileri bi'l-cümle eşkinci zu'amâ ve erbâb-ı tîmârını dahi bayrakları[4] altına celb ü cem' birle mahallerinden hareket ve Varna'ya 'azîmet ve sür'at eylemeleriyçün Tersâne-i 'âmire Emîni'ne ve mîrân-ı alay-ı mûmâ ileyhime hıtâben târîh-i merkûmda[◊] başka başka evâmir-i vâcibü'l-imtisâl ısdâr u irsâl olundu.

Ve işbu sene-i mübâreke evvel-behârında bâ-'avn-i Bârî asâkir-i vefîre ile a'dâ'-i meş'ûm üzerlerine yine[5] hamle ve hücûm olunmağa[6] irâde-i hayret[7]-ifâde-i hazret-i Şehriyârî te'alluk eylemekle, iktizâ eden mahallerden Ordu-yi hümâyûn'a asâkir-i külliyye tertîb ve me'mûriyyetlerini hâvî evâmir-i şerîfe ısdâr u tesrîb olunduğundan başka, Eyâlet-i Şâm ve Trablus-Şâm ve Saydâ eyâletlerinden dahi güzîde ve tüvânâ ve harb ü kıtâle muktedir ü âşinâ asâkir celbi dahi irâde-i Pâdişâh-ı kerâmet-'âde muktezâsından idüğüni hâvî vü hâkî yine evâhır-ı mâh-ı merkûm târîhiyle[◊◊] Şâm ve Trablus-Şâm ve Saydâ vâlîleri ve kadılarına hıtâben evâmir-i şerîfe sudûr etmekle, vusûl-i emr-i şerîfde Şâm Eyâleti'nden altı bin ve Trablus-Şâm'dan bin ve Saydâ'dan iki bin nefer asker tertîb ve muktedir başbuğlar ile Ordu-yi hümâyûn'a irsâl ü tesrîb eylemek üzere **[M2 11]** müşârun ve mûmâ ileyhim me'mûr kılındılar*.

İhsân-ı Mîr-i mîrânî be-Râgıb Bey[8]

Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından İbrâhîm Paşa-zâde Mehmed Râgıb Bey, gayûr ve kâr-güzâr ve müstahdem olduğu hıdemât-ı saltanat-ı seniyyede hüsn-i sülûk ile mevsûf Vezîr-zâde bir mîr-i mergû bü'l-etvâr idüği, hâlâ Mora Vâlîsi ve Vidin Cânibi Ser'askeri Veliyyüddîn Paşa tarafından inhâ vü iş'âr

---

1 **asâkir** A : **asker** M2
2 **hümâyûn** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.4a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı M{uharrem}" yazısı vardır] A
3 ve Sığla A : vaz'iyle M2
4 bayrakları A : bayraklar M2
◊ 21-30 Muharrem 1226 = 15-24 Şubat 1811.
5 yine A : — M2
6 **olunmağa** A : olunmağla M2
7 hayret A : hayriyyet M2
◊◊ 21-30 Muharrem 1226 = 15-24 Şubat 1811.
* "Şâm Eyâleti'nden altı bin ..... kılındılar" kısmında yer alan bilgiler, metnimizden istifâde edilmiş olmakla birlikte Sayda'dan iki bin yerine on bin asker tertîb edildiği bilgisi dışında hemen hemen aynı ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,225'te kaydedilmiştir.
8 **Bey** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.4a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 27 M{uharrem}" yazısı vardır] A

olunmakdan nâşî, şeref-efzây-ı sudûr olan hatt-ı hümâyûn-i 'inâyet-makrûn mûcebince kendüye rütbe-i Mîr-i mîrânî ihsân olunmağla, der-'akab dâ'ire vü etbâ'ını şân-ı Mîr-i mîrânî'ye şâyân vechile tanzîm birle mahallinden serî'an hareket ve mükemmel ve muntazam kapusu halkiyle Vidin Ser'askeri müşârun ileyh ma'iyyetine vusûle sür'at eylemesiyçün muharremü'l-harâmın yirmi yedisi◊ târîhiyle sudûr eden emr-i şerîf-i 'inâyet-me'âl taraf-ı mûmâ ileyhe irsâl olundu*.

Vukū'-i garîbe der-Ordu ve 'azl-i Ağa-yı Yeniçeriyân ve zikr-i ba'zı etvâr-ı nigûhîde-i tavâ'if-i askeriyân[1]

Bi'd-defe'ât matla'-ı cebhe-i menâhıs-i vukū'ât olduğu üzere nâşî-i nâşinâsî-i keyfiyyet-i esrâr-ı eşrâr[2], neşve-i dârûy-i nisnâsiyye-i gubâr-ı gıyâr[3], agyâr-ı dimâğ-ı 'âlemi tahrîk-i mâdde-i mümerriza-i sevdây-ı kasr u inhisâr ile mübtelây-ı sersâm-i hârr-ı devvâr[4] ve aktâb-ı sâbite-i Gîtî-dâr'ı mânend-i seyyâre-i mütehayyire bi't-tekrâr ric'at ü istikāmetle bî-karâr u nâ-pây-dâr edeliden berü ahvâl-i şehbâzân-ı cevv-i[5] devlet ve emsâl-i cevgân-bâzân-ı meydân-ı mülk ü ra'iyyet, *"Rubbe feresin dûne's-sâbıkı"*** me'âline mutâbık olup, anlar yed-i bed-nâdânda misl-i mesel-i *"Bâz der-dest-i dihkân"**** oldukça[6], *"A'ti'l-kavse bârîhâ"*[*4] sihâmı dahi sayyâd-ı fursat olan gürûh-i nâ-ehlâna isâbet ve giderek semmiyyet-i[7] nâvek-i mefsedet, cey'ân-ı gasb ü tâlân[8] olan zevi'l-enyâb-ı ser-i kârân-ı leşkere ve ba'dehum gürk-i gürk[9] tavâ'if-i askere sirâyet birle bir zemân hüsn-i sülûk ü inkıyâd ile memdûh-i cihâniyân olan [M2 12] yeniçeriyân, ta'lîm ve terbiyelerinin terk ü fıkdânıyla bir müddetden berü yavuzlanup, cârî-i[10] bagy ü tağy olarak derûn-i

---

◊ 27 Muharrem 1226 = 21 Şubat 1811 Perşembe.

* "**İhsân-ı Mîr-i mîrânî be-Râgıb Bey** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,226'da kaydedilmiştir.

1 **askeriyân** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.4b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i S{afer}" yazısı vardır] A

2 eşrâr A : eşrâra M2

3 gıyâr A : — M2

4 -ı devvâr A : — M2

5 cevv-i A : cedd-i M2

** "رب فرس دون السابق = Öndekinin arkasında nice at vardır" anlamına gelen bu cümle, aşağı seviyedeki şeylerle kanaat etmeyi dile getirmek için söylenen Arapça atasözlerindendir; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl*, I,304.

*** "باز در دست دهقان = Çiftçinin elinde şahin" anlamına gelen bu cümle Farsça bir özdeyiştir.

6 oldukça A : oldukca M2

*4 "اعط القوس باريها = Yapacağın yayı sanatında usta bir yaycıya verip de ona yaptır" şeklinde tercüme edilebilecek Arapça bu söz, "İşi ehline ver" anlamında kullanılan bir atasözüdür.

7 semmiyyet-i (سميت) A : simîd-i (سميد) M2

8 tâlân A : تالان M2

9 gürk-i gürk A : gerek M2

10 cârî-i A : cârî-yi M2

Memâlik-i Şâhâne'de cem'iyyetleri olan mahallerde fart-ı şiddet-i tuğyânları ve fukarây-ı ra'iyyet ve gürûh-i ehl-i zimmete eyledikleri mu'âmele-i tâkat-güzâr-ı hasmâneleri, hâric-i dâ'ire-i imkân-ı beyândır.

Ve düvel-i ecnebiyyeden kat'-ı nazar derûn-i Memâlik-i Hâkāniyye'de zuhûr eden 'usâta cevâb vererek tâb ü tüvânları yoğiken, ordularda sudûr-i 'izâm ve vüzerây-ı 'âlî-makām ve müdîrân-ı umûr u mehâmma bi'd-defe'ât tetâvülleri ve sekene-i kurâ vü kasabâta tesâvülleri ve niçe[1] kerre kendi zâbitlerini katl ile te'âmülleri mâddeleriyle tevârîh-i mu'ahhara imlâ vü işhân olunmuş ise de, sûret-i hakîkiyyesi üzere tahrîr ü beyân, muhıll-i şân ve münâfî-i[2] zemân olmağla, *"Lâ tuharrik bihî lisâneke li-ta'cele bihî"** mazmûn-i şerîfi, bâ'is-i hıfz-ı lisân olmuşdur. Beyt:

Tâ kî sühan ez-sühan rubâyîm

*Mâ ber-ser-i kıssa-i hod âyîm***

Bu def'a dahi yeniçeriyân[3], Ordu-yi hümâyûn tarafına irsâl olunan mevâcibi yoldan çevirüp: "Güzeşte mândelerimize mahsûb yedi yüz elli kîse mîrîde alacağımız vardır" deyü zabt eylediklerinde, Sadr-ı a'zam tarafından mutâlebe vü ilhâh olundukca, temennu' u münâkaşa edüp, sâ'ir ocaklar dahi: "Bu mevâcib cümlemizedir" deyü iddi'â vü muhâreşe etmişler iken, kemâl-i te'annüd ü ısrârlariyle[4] envâ' suver-i fitne vü âşûb izhâr ve gûn-â-gûn ta-sannu'âta ibtidâr etmeleriyle istirdâdı mümkin olmayup: "Serdengeçdidir[5]" deyü bir nefere temâm seksan ta'yîn takdîriyle taleb eyledikleri gûyâ mânde ta'yînleri[6] behâsı olmak üzere yedi yüz elli kîseyi mevâcib akçasından[7] ahz ü istifâde eyledikden sonra bâkîsini redd ü i'âde eylediler.

Sadr-ı a'zam hazretleri dahi nâ-çâr setr-i nâmûs-i mesnede medâr olur i'tibâriyle evâ'il-i mâh-ı saferde[◊] Yeniçeri Ağası'nı 'azl ü iclâ ve Kul Kethudâsı'nı Ağa etmekle iktifâ eylediler***.

---

1 niçe A : nice M2
2 münâfî-i M2 : münâfî-yi A
* "لاتحرك به لسانك لتعجل به = (Resûlüm!) onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Kıyâme 75/16. âyetidir.
** "تا کی سخن از سخن رباییم * ما بر سر قصه خود ایییم = Artık sözü sözden çalıp devam edelim ve hikâyemizin başına dönelim" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.
3 yeniçeriyân M2 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A
4 ısrârlariyle A : ısrârları ile M2
5 Serdengeçdidir A : Serdengecdidir M2
6 ta'yînleri A : ta'yînîleri M2
7 kîseyi mevâcib akçasmdan A : kîseye mevâcib akcasından M2
◊ 1-10 Safer 1226 = 25 Şubat-6 Mart 1811.
*** "Bu def'a dahi yeniçeriyân, Ordu-yi hümâyûn ..... eylediler" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,228'de kaydedilmiştir.

Bu esnâda Âsitâne-i 'aliyye'de dahi zümre-i eşrâr leyl ü nehâr müsellah geşt ü güzâr ve envâ'-ı şakâvete ictisâr üzere olup, ez-cümle mâh-ı mezbûrun on ikinci cum'a günü◊ selâmlık, Gül [M2 13] Câmi'i'ne musammem ve bir gün mukaddem yirmi altıncı bölükden yirmi yedinciye semer devirmiş bir har-ı lâ-yefhemi yirmi altıncılar Taht-ı kal'a'da rast getürüp, katl ile irsâl-i *"İlâ haysü elkat rahlehâ Ümmü Kaş'am"** eylemeleriyle, câmi'-i mezbûra destâr-ı Şâhî güzâr eder iken, zikr olunan iki ortalar halkı miyânlarında tüfeng cengine meşgûl ve tarafeynden altı nefer dahi maktûl ve ferdâsı rehâvetine mebnî Segbân-başı ma'zûl ve Boğaz Nâzırı Mustafa Ağa, Ser-segbânlığa mevsûl olup, iki gün sonra birkaç[1] şakîyi i'dâm ile bir mikdâr teskîn-i fesâd-ı 'âm kılındı**.

İcmâl-i suver-i evâmir ve iş'âr-ı serâ'ir-i asâkir[2]

Bundan mukaddemce zikri mürûr etdiği üzere Varna[3] Muhâfızı Mustafa Paşa ma'iyyetine me'mûr eşkinci zu'amâ ve erbâb-ı tîmârdan başka Kastamonu Sancağı'nda vâki' yine mensûhât aklâmından olan zu'amâ ve erbâb-ı tîmârın dahi Varna muhâfazasına me'mûriyyetlerine[4] irâde-i seniyye te'alluk etmekle, me'mûriyyetlerini[5] hâvî yine evâsıt-ı mâh-ı saferde◊◊ fermân ısdâr olundu.

Ve Sırplu 'usâtı üzerlerine sâ'ir me'mûrlardan mâ'adâ hâlâ Bosna Vâlîsi Sadr-ı esbak İbrâhîm Hilmi Paşa hazretleri dahi me'mûr olmak mülâbesesiyle, Rozay[6] ve Tirgovişte ve Beranş ve Kolaşin nevâhîsinden bin beş yüz ve İpek Nâhiyesi'nden beş yüz nefer asker, başbuğlar ile ma'iyyet-i müşârun ileyhe göndermeleriyçün nevâhî-i[7] merkûme nüvvâbına ve sâ'ire hıtâben başka başka ve hâlâ Anapa Muhâfızı Seyyid Hüseyn Paşa ma'iyyetinde asker-i kesîr elzem olduğuna binâ'en, Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Canik Muhassılı ve Trabzon Mütesellimi ve Faş Kal'ası istihlâsına me'mûr Hazînedâr-zâde Süleymân Ağa ma'rifetiyle altı yüz ve yine kapucu-başılardan[8] Şâtır-zâde

---

◊ 12 Safer 1226 = 8 Mart 1811 Cuma.

* "الى حيث القت رحلها ام قشعم = Ölümün yükünü yıktığı yere kadar" anlamına gelen Arapça bir deyimdir.

1 birkaç M2 : birkac A

** "Bu esnâda Âsitâne-i 'aliyye'de dahi ..... kılındı" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,228'de kaydedilmiştir.

2 asâkir M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.5a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı S{afer}" yazısı vardır] A

3 Varna A : — M2

4 me'mûriyyetlerine A : me'mûriyyetlerini M2

5 me'mûriyyetlerini A : me'mûriyyeti M1

◊◊ 11-20 Safer 1226 = 7-16 Mart 1811.

6 Rozay : Dozay (دوزای) A, M2

7 nevâhî-i M2 : nevâhî-yi A

8 kapucu-başılardan A : kapucu-başılarından M2

'Osmân ve Kālcı-zâde Memiş ağaların zîr-i idârelerinde olan kazâlardan dört yüz nefer asker[1], Başbuğ'la sefîneye irkâben Muhâfız-ı müşârun ileyh ma'iyyetine irsâl eylemeleriyçün ve Rakka Vâlîsi olup, Dimetoka Kazâsı'ndan olan Behrâm Paşa, mükemmel kapusu halkı ve asker-i **[M2 14]** mevcûdesiyle lâzım gelenler ile bi'l-muhâbere iktizâ eden mahallerin takviyesine dikkat etmeleri[2] ve düşmenin Tırnova ve Ordu taraflarına tesaddîsinde imdâda erişmeleriyçün başka başka ve Rumeli Beylerbeyiliği Pâyesi'yle Mar'aş Beylerbeyisi olup el-yevm Edirne tarafında olan Kalender Paşa dahi kapusu halkıyle Kızanlığ'a varup istihkâmında ve a'dâ zuhûrunda müdâfa'ası ihtimâmında ibrâz-ı gayret eylemesiyçün başka ve İnebolu vücûhundan Altmışdört 'Osmân Ağa mukaddemâ[3] evvel-behârda getüreceği beş yüz nefer ile Meştây-ı Ordu-yi hümâyûn'a me'mûr kılınmış ise de, ile'l-ân edây-ı me'mûriyyet etmediğinden, geçende me'mûr olduğu vechile beş yüz nefer ile bu sene dahi Ordu-yi hümâyûn'a me'mûriyyetine irâde-i 'aliyye te'alluk eylediğine binâ'en, me'mûriyyetini hâvî başka ve Konya vücûhundan Ser-zagarî Pâyesi olan Çandarlı-zâde es-Seyyid Ebûbekir Ağa, Başbuğ olarak beş yüz nefer ile nevrûz-i fîrûzda Ordu-yi hümâyûn'a müsâra'at eylemesiyçün, eğerçi Ordu-yi hümâyûn tarafından emr-i şerîf sâdır olup, ancak mûmâ ileyhe Ocağ-ı 'âmire zâbıtânından olduğu hasebiyle Ocak tarafından me'mûr kılınması kā'ide-i mer'iyyeden idüği ve Ocak tarafından Mübâşir ta'yîniyle ol tarafda olan ağavât ve 'alemdârân ve yeniçeri neferâtının ihrâcı emr u fermân buyurulduğu sûretde külliyyetlü asker ile 'azîmet edeceği, vürûd eden 'arz u mahzar mefâhîminden müstebân ve mûmâ ileyhin me'mûriyyeti sehve mebnî[4] idüği nümâyân olmağla, me'mûriyyeti kaydı terkîn olunmak içün Ordu tarafına 'ilm ü haber gönderilmiş olduğu beyâniyle mûmâ ileyh Konya'da kâ'in yeniçeriyân ve ağavât ve 'alemdârânı istishâb ile Ordu-yi hümâyûn'a vusûle müsâra'at eylemesiyçün mûmâ ileyhe ve Konya Yeniçeri Zâbiti'ne ve Ocak'dan ta'yîn olunan Mübâşir'e hıtâben başka ve Ordu-yi hümâyûn'da istihdâm içün Dergâh-ı 'âlî gediklülerinin bulunmaları berâtları şurûtundan olmağla, Burusa'da ve Hudâvendigâr Sancağı derûnunda sâkin Kassâb-zâde 'Ali Bey ve Yazıcı-zâde Mustafa Ağa ve sâbık **[M2 15]** Alay-beyi Hüseyn Ağa ve Budak-zâde Hüseyn Ağa ve Hidâyet Ağa ve Mehmed Sa'îd Ağa'nın me'mûriyyetlerini hâvî mûmâ ileyhime hıtâben başka başka evâsıt-ı safer◊ târîhiyle evâmir-i refî'u'ş-şân ısdâr ve savb-ı me'mûrîne irsâl ü tesyâr kılındı.

---

1 dört yüz nefer asker [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A : dört yüz asker M2

2 dikkat etmeleri M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

3 Ağa mukaddemâ M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

4 mebnî A : binâ'en M2

◊ 11-20 Safer 1226 = 7-16 Mart 1811.

İrsâl-i Seyyid Ahmed Efendi bâ-mühimmât ü levâzımât be-cânib-i Soğucak[1]

Soğucak tarafında barut ve kurşunun vücûdu olmadığından, kifâyet mikdârı barut ve kurşun ile kabâ'il beylerinin taltîfleriyçün 'atıyye-i Şâhâne ve akvâm ü kabâ'ile ilbâs olunmağa hil'at-i mütenevvi'a ile Soğucak Muhâfızı ve[2] ma'iyyetinde olan sunûf-i askeriyyenin ta'yînâtlariyçün buğdaya tebdîl olunmak üzere on beş bin keyl tuz ve levâzımât-ı sâ'irenin irsâli husûsu, Muhâfız-ı müşârun ileyh Seyyid Hüseyn Paşa cânibinden vârid olan tahrîrâtda derc ü istid'â olunmuş olmakdan nâşî, Cebe-hâne-i 'âmire mevcûdundan iki yüz kantar barut ve elli kantar kurşun ifrâz ve geçen sene gönderilenden başka bu def'a dahi defter olunduğu üzere on üç kabâ'ile 'atıyye-i Şâhâne olmak üzere Hazîne-i 'âmire'den yirmi bin guruş ihrâc ve hazîne-bend olarak bu def'a Soğucak ordusuna Nâzır ta'yîn olunan hâlâ Rûznâmçe-i[3] Sânî olup, Baş-muhâsebe Pâyesi ihsân olunan Seyyid Ahmed Efendi'ye teslîmen ol tarafa gönderildiğinden mâ'adâ, iktizâ edenler içün hıla' u eşyâ dahi irsâl ve bunlardan başka yine ol cânibe gönderilmek üzere mukaddemce sefîneye vaz' olunmuş olan iki bin keyl tuza on üç bin keyl tuz dahi 'ilâve birle matlûb olunduğu vechile on beş bin keyl tuza iblâğ olunarak isbâl ve Soğucağ'a irsâli iktizâ eden bir topcu ve nısf 'arabacı ortası dahi tertîb ve bundan[4] mukaddemce Canik Muhassılı Hazînedâr-zâde Süleymân Ağa ve Şâtır-zâde 'Osmân Ağa ma'rifetleriyle vech-i mezkûr üzere bin nefer asker tertîb ve emirleri irsâl[5] ü tesrîb kılınmış olmağla, müşârun ileyh dahi muktezây-ı gayret ü hamiyyeti üzere akvâm ü kabâ'ili bi'l-vücûh te'lîf ü celb ederek ma'iyyetine **[M2 16]** me'mûrları istihdâm ve düşmenden gereği gibi ahz-ı intikâm ile meşkûru'l-mesâ'î olmağa bezl-i cell-i kudret eylemesiyçün başka ve 'atıyye ve hıla' ve eşyâyı kısmet ve hem Muhâfız-ı[6] müşârun ileyh ordusuna nezâret etmek içün hademe-i saltanat-ı seniyyeden birinin me'mûriyyeti, muktezây-ı maslahatdan olup, mûmâ ileyh Seyyid Ahmed Efendi fi'l-asl oralardan neş'et etdiği ve bu makûle hıdmetlerde sâhib-i liyâkat dahi olduğu münâsebetle, müşârun ileyh ordusuna Nâzır ta'yîn olunup, ol bâbda me'mûriyyetini hâvî başka ve Karaçay[7] ve Laz ve Torarok (تورارق) ve Deb (دب) ve Yesti (يستى) ve Berakı (براقى) ve Yağ ve Mohoş (موحوش) ve Beterdi (بتردى) ve Kemer-köy ve Bozaroğ ve[8] Motokay (متوقاى) kabâ'ili ve Nogay Tatarı beyleri, gönderilan 'atıyye-i Şâhâne'yi ahz ve ceyb-i iftihârlarına vaz' birle, Muhâfız-ı müşârun

1 **Soğucak** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.6a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı S{afer}" yazısı vardır] A
2 ve A : — M2
3 Rûznâmçe-i A : Rûznâmce-i M2
4 bundan A : — M2
5 irsâl A : irsâli M2
6 Muhâfız-ı A : muhâfaza M2
7 Karaçay A : Karacay M2
8 ve A : — M2

ileyhin emr u re'yine mütâba'at ve sâ'ir ümerâ ve kabîle beyleriyle rusûm-i ittifâka ri'âyet ederek, der-'akab bi'l-cümle kabîleleri halklarını ve harb u darba kādir askerlerini cem' ve istishâb birle hareket ve diyâr-ı a'dâya akın ve çapul etmekle, kahr u izmihlâllerine ve il ve mesken-i a'dâyı harâb ü perîşân eylemeğe müsâra'at eylemeleriyçün başka başka yine târîh-i mezbûrda◊ evâmir-i şerîfe sudûr eyledi.

Me'mûr-i sefer-şüden-i Tebedelenli 'Ali Paşa[1] ve tertîb-i asâkir bema'iyyet-i ba'zı vüzerâ[2]

Mora Vâlîsi ve Vidin Cânibi Ser'askeri Vezîr Velî Paşa ma'iyyetine ve sâ'ir iktizâ eden mahallere asâkir vaz' u ta'biye ile def'-i sâ'il-i a'dâda lâzime-i gayret ü hamiyyet icrâ olunmakda ise de, düşmen bu esnâda var kuvvetini sarf ve Lofça'ya[3] istîlâ birle, berü taraflara doğru dahi hücûm kasdında olduğu rû-nümâ olduğuna ve müşârun ileyh Velî Paşa müdâfa'a-i a'dâda her ne kadar sarf-ı makdûr etmiş ise dahi, ma'iyyetine müretteb asâkiri gerek pederi hâlâ Yanya Sancağı Mutasarrıfı Tepedelenli[4] 'Ali Paşa ve gerek sâ'ir me'mûrlar[5] vefk-ı matlûb üzere irsâl etmediklerinden, müşârun ileyhe kesr vâki' olduğuna ve bi-mennihî[6] Te'âlâ bu sene-i mübârekede a'dânın kahr u istîsâlleriyle yedlerine geçmiş olan erâzî-i **[M2 17]** İslâmiyye'nin nez' u tahlîsi irâde-i Şâhâne muktezâsından idüğüne binâ'en, müşârun ileyh 'Ali Paşa, dâhil-i hîta-i idâresi olan Arnavudluk kıt'asından kırk bin mikdârı asker ihrâc ve ilerülere fevcen fevc irsâl ü idrâc ile evvel emirde oğlu müşârun ileyhi ikdâr ve kendüsi dahi asâkir-i mezkûrenin verâsını alup, hulûl-i mevsim-i behârdan mukaddem, ma'iyyeti asâkirîni ve zîr-i idâresinde olan harb u darb ashâbını istishâb ederek sefer-i hümâyûna bi'n-nefs 'azîmet eylemesi me'mûriyyetini hâvî sâdır olan[7] emr-i şerîf-i vâcibü'l-imtisâl, evâhır-ı mâh-ı saferde◊◊ müşârun ileyh tarafına irsâl olundu*.

Ve Şark Cânibi Ser'askeri Vezîr Emîn Paşa, me'mûriyyeti muktezâsınca düşmen üzerine hareket üzere olmağla, Bayburd ve Kemâh ve Gürcânis ve

◊ 11-20 Safer 1226 = 7-16 Mart 1811.

1 **Paşa** M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "**be-sefer**" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

2 **vüzerâ** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.6b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı S{afer}" yazısı vardır] A

3 Lofça'ya M2 : Lofca'ya A

4 Tepedelenli A : Tebedelenli M2

5 me'mûrlar A : me'mûrları M2

6 bi-mennihî A : بنمه M2

7 sâdır olan M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

◊◊ 21-29 Safer 1226 = 17-25 Mart 1811.

* "Mora Vâlîsi ve Vidin Cânibi Ser'askeri Vezîr Velî ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,226'da kaydedilmiştir.

Kigı ve Erzurum ve Diyârbekir ve Ergani ve Harput ve Çemişgezek ve Bertek ve Kulb ve Tercîl ve Hasankeyf ve Çabakçur[1] ve İspir[2] ve Erzincân ve Bâyezîd Mutasarrıfı Emîn Paşa'dan muktedir Başbuğ'la ve Erzurum ve Sivas alay-beyileri, el-hâsıl ba'zıları bi'n-nefs istishâb ve ba'zıları Başbuğ'la irsâl eylemek üzere zikr olunan kazâ ve livâlardan eşkinci zu'amâ ve sâ'ir nev' asker olarak on bin kadar asker tertîb ile iktizâ edenlere ve ta'yîn olunan mübâşirlere hıtâben evâhır-ı safer◊◊ târîhiyle başka başka evâmir-i 'aliyye ısdâr u tesrîb olundu.

Ve matmah-ı nazar-ı a'dâ olup, şimdiye kadar bi'd-defe'ât hücûmunda mazhar-ı kahr u belâ olduğu Çıldır Kal'ası ve etrâf u[3] eknâfı gereği gibi takviye olunarak, Ahısha tarafından dahi düşmen üzerine hamle vü hücûm olunmak içün Çıldır Vâlîsi Mehmed Şerîf Paşa ma'iyyetinde asker-i kesîrin lüzûm u iktizâsı olduğuna binâ'en, mukaddemâ ta'yîn olunan asâkirden mâ'adâ bu def'a dahi mikdâr-ı kifâye asker tertîb ve evâmiri mahallerine irsâl ü tesrîb olundu.

Ve Açık-baş Hânı ve ümerâsı, saltanat-ı seniyyeye kıdem-i 'ubûdiyyet ü ra'iyyetlerini te'kîd içün Der-bâr-ı 'atûfet-medâr'a ilticâ ve Moskovlu'ya itâ'atden nükûl eyledikleri inhâ ve bu def'a Der-sa'âdet'e kadirlü **[M2 18]** vekîller göndermiş olduklarına ibtinâ'en, zikr olunan Açık-baş ümerâsı, Gürcistân ümerâ ve ehâlîsiyle birleşüp, derûnlarında olan Moskovlu'yu tard u teb'îde müte'ahhid olarak, anlar dahi saltanat-ı seniyye me'mûrları ma'iyyetinde ibrâz-ı 'ubûdiyyet ve îfây-ı 'ahd ü sadâkat birle a'dâ 'aleyhine akın ve çapul ederek kahr u tedmîrlerine dikkat edeceklerini inhâ vü istid'â eyledikleri ecilden, mes'ûlleri karîn-i is'âf ve sâye-i Pâdişâhî'de mahmiyyü'l-etrâf olarak müsterîhu'l-bâl olacaklarını lâzım gelenlere i'lâm u işâ'a ile Moskovlu 'aleyhine kullanılmalariyçün[4] ve Erzurum Vâlîsi'yle ve sâ'ir lâzım gelenler ile muhâbere ve iktizâ eden[5] istihkâmâtı[6] mutâla'a ederek kahr u tedmîr-i a'dâya sa'y ü ikdâm eylemesiyçün[7] Çıldır Vâlîsi müşârun ileyhe dahi târîh-i mezkûrda◊◊ emr-i 'âlî irsâl olundu.

Ve Rumeli Vâlîsi ve Sofya Cânibi Ser'askeri Vezîr Hurşîd Ahmed Paşa ma'iyyetine Rumeli'nin ba'zı vüzerâ vü ümerâ ve eşrâf u a'yânı taraflarından

---

1 Çabakçur M2 : Çabakcur A

2 İspir : İskır? (اسقر) A, M2. Metnimizde İskır? (اسقر) imlâsı ile yazılan bu kelime, aynı yerlerin söz konusu olduğu M3 47'de İspir şeklinde yazıldığından, tarafımdan da o şekil tercîh edilmiştir.

◊ 21-29 Safer 1226 = 17-25 Mart 1811.

3 etrâf u A : etrâf-ı M2

4 kullanılmalariyçün M2 : + [Bu kelime önce "kullanılmalarına" şeklinde yazılmış, daha sonra sonundaki "ına" kısmının üzeri çizilerek "iyçün" ilâvesiyle bu şekilde düzeltilmiştir] A

5 ve iktizâ eden M2 : + [Bu kelimeler metinde üzeri çizilen "ve lâzım gelen" kelimelerinin üstüne yazılmıştır] A

6 istihkâmâtı M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "husûslarını" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

7 eylemesiyçün A : eylemesi içün M2

◊◊ 21-29 Safer 1226 = 17-25 Mart 1811.

ve sâ'ir mahallerden tertîb olunan asâkir kırk bin nefere bâliğ olup, ancak Sırplu 'usâtı kavî ve müstahkem düvel i'dâdından olmayup, rivâyet ü tahkîk olduğuna göre otuz kırk bin haydûd ve sârık makūlesinden 'ibâret olduklarından ve Moskovlu dahi memâlik-i İslâmiyye'ye tehattî vü tecâvüz dâ'iyesinde olduğundan, gerek Moskovlu ve gerek Sırplu havenesi üzerlerine varılarak bâ-'avn-i Bârî gereği gibi kahr u izmihlâllerine ikdâm ü gayret olunmak, irâde-i hazret-i Şehriyârî muktezâsından olmakdan nâşî, gönül birliğiyle üzerlerine varıldığı sûretde asker-i mezkûrun nısfiyle Sırplu gā'ilesi bi-'avnillâhi Te'âlâ ber-taraf olacağı ma'lûm olan hâlâtdan ve Sırplu'nun galeyânı mücerred Moskovlu'ya istinâd ile olduğu vâzıhâtdan ve düşmen-i mülk ü millet olan Moskovlu'nun kesr-i ünûf-i istikbâriyle Sırp[1] 'usâtı, ra'iyyeti kabûle muztarr olacakları bedîhiyyâtdan olmağla, me'mûrîn-i mezkûrînin cümlesi Sırplu ile meşgūl olmayarak, ser-i kârân-ı mîr-i mîrân-ı mûmâ ileyhimin bir mikdârı [M2 19] asâkiriyle Niş'e ta'yîn[2] ve mâ'adâ me'mûrlar müşârun ileyh ma'iyyetiyle Moskovlu üzerine varup, balkānın öte tarafında olan asâkir-i a'dânın kahr u def'inde ibrâz-ı gayret ü temkîn eylemeleri husûsuna irâde-i seniyye te'alluk edüp, ol bâbda kat'iyyü'l-müfâd hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn şeref-rîz-i sudûr olmağla, vech-i mezbûr üzere 'amel ü harekete yine evâhır-ı mâh-ı mezkûrda[◊] Ser'asker-i müşârun ileyh bâ-emr-i 'âlî me'mûr kılındı.

Tesviye-i ba'zı tertîb-i asker ve da'vet-i ehl-i İslâm be-gazâ vü sefer[3]

Bundan akdem Ordu-yi hümâyûn'da tertîble evâmiri Anadolu tarafına neşr u tesrîb olunan asker-i mürettebenin defteri manzûr-i 'âlî oldukda, tertîb-i mezkûr ta'dîl ü tesviyeden hâlî olduğundan, taraf-ı Şâhâne'den tensîb buyurulmayarak, karîha-i isâbet-sarîha-i Mülûkâne'de[4] müstasveb olan sûret-i ta'dîli mutazammın şeref-efzây-ı sudûr olan hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn-i Şâhâne mûcebince sâdır olan fermân-ı 'âlî-şânın mülâhaza-i me'âli, hayr-hâhân-ı saltanatdan îfây-ı mu'âvenet-i dîn ü devlet ve ibkāy-ı münâsekat-i umûr-i mülk ü millete kudret ü liyâkati derkâr olan ashâb-ı dikkat ü basîrete ba'de-zemân dahi[5] ez-her-cihet 'ibret ve mûcib-i selâmet-i 'ibâd ü ümmet olur tenbîhâtdan hâlî olmayacağı ümmîdiyle, bir sûretinin bu mahalde 'ayniyle kayd ü kitâbeti tasvîb olundu.

---

1 Sırp A : Sırb M2
2 ta'yîn M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "ve anlardan" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
◊ 21-29 Safer 1226 = 17-25 Mart 1811.
3 sefer M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.7b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı S{afer}" yazısı vardır] A
4 Mülûkâne'de A : Mülûkâne'den M2
5 ba'de-zemân dahi M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

Sûret-i emr-i şerîf

Tavşanlu Nâ'ibi'ne ve Tavşanlu A'yânı Hacı Mustafa-zâde Hacı Süleymân ve zikri âtî askeri ihrâca Mübâşir ta'yîn kılınan fülâna ve zâbitân ve vücûh-i memleket *zîde kadruhum**a[1] hüküm ki, dînimizin düşmeni olan Moskov keferesi yaz ve kış dimeyüp, her tarafdan Memâlik-i mahrûse'ye hücûma mütecâser ve ehl-i İslâm hakkında muzmer-i zamîri olan ihâneti icrâya fursat-bîn olduğu, 'âmme-i 'âlemiyâna ma'lûm ü bâhir olan mevâddan ve 'avn-i hazret-i Nâsır-ı mutlak'a i'timâd ve rûhâniyyet-i cenâb-ı Fahrü'l[2]-mürselîn'e istinâd olunarak, bu sene-i mübârekede **[M2 20]** kuvvetlü ve germiyyetlü olarak üzerine hücûm ve yedine geçen bunca nisvân ü sıbyânın istihlâsına ve cevâmi' u mesâcidin ve erâzî-i İslâmiyye'nin levs-i vücûd-i küffâr-ı li'âmdan tathîrine ikdâm ü gayret olunmak, ehass-ı metâlib-i Tâc-dârâne olduğu vâzıhâtdan olduğuna binâ'en, küffâr-ı hâksâr üzerine tedârükât-ı kaviyye ile vaktiyle hücûm kılınmak içün bundan akdem Anadolu cânibinden evvel-behâr[3] tertîbi olmak üzere Ordu-yi hümâyûn'dan asâkir-i kesîre tertîb ve iktizâ eden evâmiri kezâlik Ordu-yi hümâyûn'dan tasdîr ve mahsûs mübâşirler ile eğerçi mahallerine tesrîb kılınmışidi. Ancak tertîb-i mezkûrun defteri ba'dehû manzûr-i Şâhâne oldukda, ta'dîl ü tesviye üzere olmayup, ya'nî bi'n-nefs me'mûr olanların ba'zıları haddinden ziyâde asâkir[4] ile matlûb ve ba'zı kazâlardan hiç[5] asker tertîb kılınmayarak zî-kudret nâmiyle ba'zı kesân kendü bedenlerinden asâkir-i kesîre ile me'mûr kılınmış olduklarından, asıl maksûd olan asâkir ihrâcı maslahatı görülmez sûretde anlaşıldığı ve lillâhi'l-hamd ve'l-minneh Anadolu gibi memâlikin[6] kazâ ve nevâhîsinde birkaç[7] kerre yüz bin güzîde ve harb u darba muktedir ehl-i İslâm mevcûd iken, ta'dîl ü tesviyeye ri'âyet olunmaksızın tertîb kılındığına mebnî, müretteb olan asâkirin ihrâcı derece-i istihâlede olup, me'mûr olanlar 'avfleriyçün taraf ve takrîb arayarak mevâ'id ve rişvet 'arziyle bedele kat' etdireceklerine binâ'en, hem umûr-i cihâd misillü mesûbât-ı celîleden igrâz ile âsim ve hem hatb-ı cesîm-i Devlet-i 'aliyye'den olan sefer ve asker mâddesine küllî haleli mûcib olduğundan başka, hareket ve 'azîmet edenler dahi vaktiyle Ordu-yi hümâyûn'a erişmeyeceklerinden, kefere-i fecere fürce bularak menvî-i zamîri olan hakâret ü ihâneti icrâ eylediği be-dîdâr olmakdan nâşî, sefer-i hümâyûn içün tertîb kılınan asâkirin ta'dîl ü tesviyeye ri'âyet olunarak tertîbi, vâcibât-ı umûrdan olmak hasebiyle her bir kazâdan tertîb kılınan askeri yüzer nefer

---

* "زيد قدرهم = Dereceleri, şerefleri artsın" anlamına gelen Arapça duâ cümlesidir.

1 kadruhuma A : kadruhum M2
2 Fahrü'l A : Rabbü'l M2
3 evvel-behâr A : evvel-behârda M2
4 asâkir A : asker M2
5 hiç A : hic M2
6 memâlikin A : memâlik M2
7 nevâhîsinde birkaç A : nevâhîsinden birkac M2

hisâbiyle ba'zı kazâların a'yânları ve ba'zılarının [M2 21] münâsib Başbuğ'la ihrâc olunmalariyçün Rikâb-ı hümâyûn'dan müceddeden asâkir tertîbine irâde-i seniyye müte'allak olduğundan, mukaddemce Ordu-yi hümâyûn tarafından ısdâr u tesyâr kılınmış olan evâmirin hükmü mensûh u mülgā olarak, Rikâb-ı hümâyûn'dan tertîb kılındığı vechile[1] me'mûr kılınmaları bâbında hatt-ı hümâyûn-i mehâbet-makrûn-i Mülûkâne şeref-rîz-i sudûr olmağla, sen ki[2] A'yân-ı mûmâ ileyhsin. Rikâb-ı hümâyûn'dan tertîb kılındığı üzere kazâ'-i mezkûrdan yüz nefer asker ile bi'n-nefs Ordu-yi hümâyûn'a me'mûriyyetin[3] husûsuna irâde-i kātı'a-i Husrevâne müte'allak olmuş ise de, bu sefer esfâr-ı sâbıka misillü olmadığı ve gazâ vü cihâd 'umûmen ehl-i İslâm'a farz-ı 'ayn olduğu zâhir ve bu bâbda cânib-i şerî'at-i garrâdan fetvây-ı şerîf verilmiş olduğundan başka, *"Ve câhidû*[4] *fî sebîlillâhi bi-emvâliküm ve enfüsiküm"** nass-ı kerîmiyle mâlen ve bedenen gazâya kudreti olan cemî' ehl-i îmân me'mûr olduğu bedîhî vü bâhir olup, heyecân-ı hamiyyet-i İslâmiyye ile sefere gidenleri men' olmayup, bu misillü zî-kudret olanlar bi'l-külliyye 'afv olunmadıkları ve fekat gayret-i dîniyye ve hamiyyet-i İslâmiyye'sine havâle olunduğu ve semt-i gazâya şitâbân olarak, fî sebîlillâhi[5] Te'âlâ îfây-ı ferîza-i cihâd ile nâ'il-i mesûbât olmak esbâbını istihsâle dikkat eylemeleri cümle-i mü'minîne ferîza-i zimmet olduğundan, o makūle mâlen ve bedenen kudreti olanların dahi sefer-i hümâyûna 'azîmet ile icrây-ı lâzime-i diyânet eylemeleri ve me'mûr olanların her kim olur ise olsun birisinden bedel alınmak ve me'mûriyyeti 'afv olunmak min-külli'l-vücûh memnû' olmağla, her kim bu cihetle esbâba teşebbüs eder ise istid'âsına müsâ'ade olunmayarak, eşedd-i 'ukûbetle te'dîb ü tenkîl olunmaları, hatt-ı şerîf-i şevket-redîf-i Mülûkâne muktezâsından olmakdan nâşî, siz ki mevlânâ ve sâ'ir[6] mûmâ ileyhimsiz, mazmûn-i emr-i 'âlî-şân ve sûret-i irâde-i kātı'a-i Mülûkâne ma'lûmunuz oldukda, derhâl kazânızdan müretteb yüz neferin sülüsü süvârî ve sülüsânı piyâde olarak harb u darba muktedir yiğitlerden tertîb ve üç-beş gün zarfında hemân yola ihrâc birle rûz-i [M2 22] hızırdan mukaddem Ordu-yi hümâyûn'da bi't-temâm isbât-ı vücûd etdirmeğe müsâra'at eylemeniz bâbında fermân-ı 'âlî-şânım sâdır olmuşdur; tahrîren fî evâhır-ı saferi'l-hayr li-seneti sittin ve 'işrîn ve mi'eteyn ve elf◊ .

---

1 vechile A : üzere M2
2 sen ki A : sekene-i M2
3 me'mûriyyetin A : me'mûriyyetinin M2
4 câhidû (جاهدوا) A : câhidû (جاهدو) M2
* "و جاهدا فی سبیل الله باموالکم و انفسکم" = Mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin!" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, et-Tevbe 9/41. âyetin baş taraflarında yer alan bir kısmıdır.
5 sebîlillâhi (سبیل الله) A : sebîlillâhi (سبیل لله) M2
6 sâ'ir A : sâ'ire M2
◊ 21-29 Safer 1226 = 17-25 Mart 1811.

Katl-i Gavur İmâm[1]

Sofya'da fevt olan Şile A'yânı Uzun Hasan Ağa'nın mukaddemâ imâm ve muktedâsı olup, ba'dehû merkûz-i cibilliyyeti olan şakâvet ü habâseti izhâr u icrâya ictirâsına binâ'en beyne'l-cühelâ Gavur İmâm lakabiyle şöhret-nümâ olan bî-hayâ Ağa-yı merkûmun fevtinden sonra, bir dâhiye-i dehyâ[2] olup, Şile taraflarını âvurde-i kabza-i tegallüb ü istîlâ ve ocaklu ile i'tizâd peydâ etmekle, ol havâlîde olan cemâ'at-i Müslimîn'e yukarudan aşağıya mu'âmele-i cevr ü âzâr[3] ile nagemât-ı hıtâb ve ta'assubu müzdâd etmişidi.

Bundan akdemce ol havâlî askerine Başbuğ olarak sefere 'azîmet ve orduda emsâl ü akrâniyle hem-dest-i şakâvet olup, gûn-â-gûn etvâr-ı nâ-hemvâr[4] izhâr ve nev-be-nev hasârete cesârete[5] kıyâmda sebât ü ısrâr birle, Kıble-i teveccüh-i 'âlem ve İmâm-ı ümem-i muhterem *seyyedehullâhu Te'âlâ mâ dâme'l-'âlem** hazretlerinin âyet-i tab'-ı 'âdâlet-neb'-i Şâhâne'lerine iktidâdan inhirâfla, müteveccih-i semt-i hılâf olup, Ordu-yi hümâyûn'da taraf-ı Sadr-ı a'zamî'ye envâ' cevr ü ihânete cem'-i eşrâr ile ibtidâr ve tahlît-ı erâcîf-i ciyef-âsâ ile askerî tâ'ifesini râyiha-i şerr-i şıkâka da'vet ü igrâ gibi hezâr fesâdı sebk ü güzâr eylediğinden kat'-ı enzâr ile, ocakludan bir kimseyi kendüsüne Delîl-başı nasb edüp, vezîrâne dâ'ire vü kevkebe ile bî-pervâ 'arz-ı debdebe vü haşmet birle, a'zam-ı sanâdîd-i eşkıyâ olduğunu 'alenen îmâsı, derece-i sefâhet ü cünûnunu ifâde eder bir sarîh ma'nâ idi. Hattâ Şumnu'da asâkir-i[6] İslâm a'dâ ile ceng ü kıtâle iştigâl ü kıyâm üzere iken, bu bî-hayâ ol civârda vâki' bir çiftlik büyûtunu hedm ve enkâzını celb ile Şumnu kenârında kendü içün bir kasr binâ eylemişidi. Ba'de-zâ ordudan 'avdet birle başında olan haşerât ile muktezây-ı cibilleti[7] üzere Şile ve havâlîsi **[M2 23]** ehâlîsine icrây-ı tesallut u ru'ûnet etmekde idi. Amma a'yân-ı müteveffâ Uzun Hasan Ağa'nın müte'ayyinân tevâbi'inden Hüseyn Ağa, merkûmun tavr-ı şîr-gîrinden ve sagîr u kebîri bilâ-mûcib terzîl ve tekdîrinden ve bayağı bir harîf iken vilâyetini bi'l-istiklâl zabt u teshîr[8] ve taraf-ı Devlet-i 'aliyye'yi dahi tenfîrinden cân be-leb dil-gîr olup, ancak tegallüb ü istîlâsı sebebiyle müdârâ ederek vakt-i fursata dîde-güşâ idi.

---

1 **İmâm** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.8a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı S{afer}" yazısı vardır] A
2 dehyâ A : وهيا M2
3 âzâr A : ezâ M2
4 nâ-hemvâr A : nâ-hemvâre M2
5 cesârete A : cesâret M2
* "سيده الله تعالى ما دام العالم" = Yüce Allah onu dünya var oldukça efendi kılsın" anlamına gelen Arapça bir duâdır.
6 asâkir-i A : asker-i M2
7 cibilleti A : cibilliyyeti M2
8 teshîr M2 : + [Bu kelime önce "teshîrinden" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "inden" kısmının üzeri çizilerek bu şekilde düzeltilmiş görünüyor] A

Vaktâ ki leyâlî-i şitânın birinde eşhâs beyninde 'âdet olan yüzük ve fincân oyunu oynayup, Gavur İmâm tarafı mağlûb oldukda, hasbe'l-lu'b mağlûb tarafa envâ' işkence vü eziyyet etmek cühelâ 'indinde[1] şekâ dedikleri eğlence ve gûyâ zevk u safâ olduğu cümleye ma'lûm olduğu üzere Hüseyn Ağa dahi, *"el-Keydü eblağu mine'l-eydi"** mezâyâsınca[2] bu fursatla merkûmun iki ellerini birbirine muhkem bağlayup, iki ayaklarını kolları arasından uylukları altına kadar geçürüp, tütün saturu dedikleri ma'hûd şekilde yusyuvarlak mısır veznesi gibi etdikden sonra, odanın orta yerine bırağup, kendü tevâbi'ine dahi merkûmun tevâbi'inden her birinin: "Hele ne yapacağım!" deyerek ba'zının ellerini ve ba'zının ayaklarını ba'zının karacalarını birer takrîble muhkem bend etdirüp tutdurdukdan sonra, Hüseyn Ağa'nın tevâbi'i ise mukaddemce kazıyyeye âşinâ olmalariyle, lâzime-i ihtiyâtı her vechile icrâ etdiler. Ol zemân hurdeye[3] vâkıf olmayan huzzâr-ı şu'bedebâz: "Felek bakalım ne garîb oyun oynar[4]" deyü intizârda iken, mûmâ ileyh Hüseyn Ağa hemân bıçağı çıkarup Gavur İmâm'ın ser-i şakâvetini bedeninden cüdâ ve meydâna ilkâ birle perende-bâzlığı mahallinde icrâ eylediği hikâyeti, evâhır-ı mâh-ı saferde◊ Âsitâne-i 'aliyye'de şâyi' ve etrâfa istinâd ile olan galeyâna oldukça[5] mâni' oldu.

Tebeddül-i[6] Sadâret-i 'uzmâ ve Sadr-ı a'zam-şüden-i Nâzır Ahmed Paşa[7]

Sadr-ı a'zam Yûsuf Ziyâ Paşa gerçi zemânede Şeyhu'l-vüzerâ ve 'an-asl bende-i perverde-i dest-i devlet ve kâbil-i istihdâm-ı der-i saltanat olmakdan nâşî, ahvâl-i âmedegân ve reftegân-ı Der-sa'âdet-âşiyân'a[8] âşinâ ve mizâc-ı her vakt ü zemânla müsâvekada [M2 24] hem-pâ olup, ancak muktezây-ı sinn-i kühûlet ve belki lâzime-i mâye-i fıtrat, mâ'il-i cem'-i emvâl ü eşyâ ve tâbi'-i râhat ve muhibb-i[9] zînet-i bî-ma'nâ ve husûsan fi'l-asl 'Osmânlu zümresinden

---

1 'indinde A : beyninde M2

* "الكيد أبلغ من الإيد" = Hîle (taktik), kaba güçten daha iyi sonuç alır" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

2 "el-Keydü ..... mezâyâsınca M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın ve vr.9b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A

3 hurdeye A : hud'aya M2

4 oynar M2 : + [Bu kelime önce "oynayacak" şeklinde yazılmış, daha sonra sonundaki "yacak" kısmının üzeri çizilerek "r" harfi ilâvesiyle bu şekilde düzeltilmiştir] A

◊ 21-29 Safer 1226 = 17-25 Mart 1811.

5 oldukça A : oldukca M2

6 **Tebeddül-i** A : **Tebdîl-i** M2

7 **Paşa** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.9b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A

8 Der-sa'âdet-âşiyân'a M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

9 muhibb-i A : mahabbet-i M2

gelüp ocaklu tâ'ifesinden neş'et etmediğinden, ekser ferîk-i müteferrikanın emn ü i'timâdına nâ-sezâ ve temâyül ü teveccühlerinden mu'arrâ olmak hasebiyle, o makûle eşhâs-ı nâ-ma'kûleyi te'lîf-i kalb ve nüvâziş[1] ü celb ile istihdâm ve belki hemân berây-ı teskîn-i ikrâm belâsiyle mübtelâ olup, ma'a hâzâ erbâb-ı mefâsid lutf u 'inâyeti müşâhid oldukca, beyt[2]:

Hased-i kalb-i 'adüvv lutfla zâ'il olmaz
Sengde muzmer olan âteşe âb etmez eser

mü'eddâsınca, dâ'imâ istiglâsını zâ'id[3] ve mülâyemet gördükçe[4], işâle-i hurtûm-i istikbârını mütezâyid ve mâni'de tenezzül anladıkça[5] zenb-i istihânesini mütesâ'id eylemeğe mâ'il ü mükibb ve bu husûs lâ-cerem Sadr-ı a'zam'ın tebdîlini mûcib ve ol mesned-i vekâlet-müstenide cesûr u dilîr ve idâre-i asâkire muktedir bir vezîrin nasb u ik'âdını müstevcib olduğu, yakînkerde-i Şehriyâr-ı dânâ olmağla*, gurre-i rebî'ulevvelde◊ Mîrahûr-i Evvel Es'ad Bey[6] inhirâf-ı mizâc üzere Ordu-yi hümâyûn'a 'acâleten ba's ü isrâ ve varup mühr-i hümâyûnu istirdâd eyledikde vefât etmekle, mühr-i Vekâlet-i kübrâ'yı Re'îsülküttâb Efendi[7] ahz u hıfzla, ber-mûceb-i fermûde Karslı 'Ali Paşa vürûd-i Sadr-ı a'zamî'ye kadar mesned-i Kā'im-makāmî'de me'mûr-i kıyâm olarak Sadr-ı sâbık Dimetoka'da me'mûr-i ikāmet ü[8] inzivâ oldu**.

---

1 nüvâziş A : nüvâzişî M2
2 oldukca. beyt M2 : oldukça A
3 istiglâsını zâ'id M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
4 gördükçe A : gördükce M2
5 anladıkça A : anladıkca M2
* "Sadr-ı a'zam Yûsuf Ziyâ Paşa gerçi ..... olmağla" kısmında yer alan bilgiler özetle ve "Şânî-zâde'nin beyânına göre" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, IX,228-229'da kaydedilmiştir.
◊ 1 Rebî'ulevvel 1226 = 26 Mart 1811 Salı.
6 Es'ad Bey M2 : + [Burada Es'ad Bey hakkında verilen bilgilerle ilgili olarak vr.10a'nın sol tarafında Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi tarafından kendi el yazısıyla yazılmış şu kayıt vardır. "Es'ad Bey değildir. Eski 'İzzet Paşa-zâde Bâb-ı 'âlî civârında konağı ve Küçüksu'da yalısı olan meşhûr-i cihân ve ricâl-i agavât Çavuş-başı ve Mîrâhûr Sa'îd Bey'dir. Li-nâmıkıhî"] A. Muhtemelen burada müellifimizin bir dalgınlığı söz konusudur. Çünkü M2 9'da görüleceği gibi müellifimiz kendisi de Mîrahûr-i Evvel'in Mehmed Sa'îd Bey olduğunu söylemektedir. Bu sebeple Es'ad Efendi'nin Sa'îd Bey ile ilgili bilgileri değerli olmakla birlikte bu bahâneyle Şânî-zâde'ye yüklenmesi yerinde değildir. Zâten metnimizden istifâde etmiş olmakla birlikte *Târîh-i Cevdet*, IX,229'da da Mîrahûr-i Evvel Mehmed Sa'îd Bey şeklinde kaydedilmiştir.
7 Re'îsülküttâb Efendi M2 : + [Re'îsülküttâb Efendi'nin kimliği ile ilgili olarak vr.10a'nın sol tarafında Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi tarafından kendi el yazısıyla yazılmış şu kayıt vardır. "Gâlib Paşa Re'îs idi"] A
8 ikāmet ü A : ikāmet M2
** "gurre-i rebî'ulevvelde Mîrahûr-i Evvel ..... oldu" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,229'da kaydedilmiştir.

Ve bu esnâda Âsitâne'den Moravî Bekir Bey irsâl olunmuş olmağla, ol dahi Edirne'ye varup mukaddemde İbrâ'îl[1] Nâzırı ve Dergâh-ı mu'allâ kapucu-başılarından olup, karîben işâret ü îmâ kılındığı üzere mukaddemce Âsitâne-i 'aliyye'ye celb birle mazhar-ı 'izz-i huzûr ve lisânen ba'zı tenbîhât ve sipâriş-i umûrdan sonra Sürücülük sûretiyle Edirne tarafına me'mûr buyurılan Lâz Ahmed Ağa'yı Edirne'den kaldırup, Şumnu'ya îsâl ve mühr-i hümâyûnu teslîm ile edây-ı[2] me'mûriyyete isti'câl eylediği haberi, mâh-ı mezbûrun yirmi üçüncü günü◊ Der-sa'âdet'e vârid olan telhîs-ı Sadr-ı a'zamî ile **[M2 25]** vâsıl ve ertesi gün 'âmme-i ehâlîde vukūf hâsıl oldu*.

Ta'yîn-şüden-i çend mübâriz-i[3] yeniçeriyân ve isti'câl-i neferât ve serdengeçdiyân[4]

Bu esnâda sefer-i hümâyûna külliyyetlü asker sevkine mecbûr olunarak, Âsitâne-i 'aliyye'den dahi hasbe'l-iktizâ birkac yeniçeri ortaları me'mûr olmağın, gerek İstanbul ve havâlîsinden zikr olunan ortalar ma'iyyetiyle hareket ve gerek Anadolu tarafından bayraklar küşâdiyle Ordu-yi hümâyûn'a teveccüh ü 'azîmet eylemeleriyçün bi'l-cümle ağavât ve serdengeçdi[5] ve neferâtın bundan akdem kezâlik bâ-fermân-ı 'âlî me'mûriyyetlerinin te'kîd ü isti'câli emrini hâvî ve ahvâl-i bilâd ü 'ibâdı hâkî müceddeden evâmir-i 'aliyye-i mefrûzu'l-imtisâl[6] ısdâr olunup, iktizâ eden mahallere irsâl olundu.

Sûret-i fermân-ı 'âlî

Şile A'yânı'nın zîr-i idâresinde olan mahallerin kudât ve nüvvâbına ve Şile A'yânı olup, Ser-zağarî Pâyesi olan Hüseyn ve Ocağ-ı 'âmire'm turnacılarından olup, bu def'a zikri âtî husûsa Mübâşir ta'yîn kılınan Ser-turnâyî[7] *zîde mecdühümâ***ya hüküm ki, dînimizin düşmeni olan Moskov keferesinin menvî-i zamîri ve hâl ü harekâtı cümleye ma'lûm olan hâlâtdan ve bundan akdem Anadolu'nun orta kolunun yemîn ü yesâriyle nihâyetine varınca vâki'

---

1 İbrâ'îl A : İbrâ'il M2
2 edây-ı A : edâ'-i M2
◊ 23 Rebî'ulevvel 1226 = 17 Nisan 1811 Çarşamba.
* "Ve bu esnâda Âsitâne'den Moravî Bekir ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,229'da kaydedilmiştir.
3 **mübâriz-i** : **miyân-ı** A, M2
4 **serdengeçdiyân** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.10a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A
5 serdengeçdi M2 : serdengecdi A
6 mefrûzu'l-imtisâl M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
7 Ser-turnâyî M2 : + [İsim yeri boş bırakılmıştır] A
** "زيد مجدهما = O ikisinin şan ve şerefi artsın" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

kazâlardan serdengeçdi bayrakları küşâd ve asâkir-i külliyye tedârük olunarak sefer-i hümâyûnuma sevk u irsâllerine dikkat kılınması, Ocak'dan mübâşirler ta'yînî ve evâmir-i 'aliyyem irsâliyle cümleye tenbîh ü te'kîd olunmuş ise de, bu esnâda küffâr-ı hâksâr asâkir-i menhûse[1] ve tedârükât-ı kaviyye ile her tarafdan baş gösterüp, memâlik-i İslâmiyye'ye tehattî vü tecâvüze fursat-bîn olduğu, mevâdd-ı ma'lûmeden ve[2] bu vakit evkāt-ı sâ'ireye makîs olmayup, büldân ü kasabât ve kurâda sâkin bunca 'ulemâ vü sulehâ vü zu'afâ ve sâdât ü meşâyih ve sıbyân ü nisvân, kefere-i fecerenin şerr ü mekrinden ayaklar altında kalup telef ve hetk-i 'ırz olmaklıklarından muhâfaza vü muhârese içün semt-i gazâ vü cihâda şitâbân olmaları, cümle-i Ümmet-i Muhammed'e farz-ı 'ayn idüği bedîhî vü zâhir **[M2 26]** olmakdan nâşî, bundan akdem neşr olunan evâmir-i 'aliyyem mûciblerince her bir mahalden bayrak küşâdiyle fevc fevc asâkir-i muvahhidîn yer ve meskenlerinden hareket ve cânib-i a'dâya teveccüh ü 'azîmet eylemeleri derkâr ise de, bu def'a Der-'aliyye'mde sâkin bi'l-cümle 'atîk ağavât ve 'alemdârân ve hasekiyân ve harb u darba muktedir yeniçeri neferâtı, me'mûr kılınan Dergâh-ı mu'alla'm yeniçerilerim ortaları ma'iyyetleriyle hareket ü 'azîmet eylemeleri irâde-i Şâhâne'm muktezâsından olup, ancak küffârın tavrına ve mecbûl olduğu mekr u ihânetine nazaran tertîb kılınan cünûd-i muvahhidîn mukābeleye vâfî olmadığından, Ocağ-ı 'âmire'min[3] ağavât ve zâbitân ve cümle ihtiyârları şu günlerde asâkir-i külliyyenin Ordu-yi hümâyûn'umda mevcûd bulunmaları çâresinin istihsâli tîz elden kurb ü civârda vâki' kazâlar müte'ayyinânı asâkir-i vefîre istishâbiyle hareket ve Ordu-yi hümâyûn'uma 'azîmet eylemek üzere me'mûr kılınmaları, Ocağ-ı 'âmire'm tarafından istisvâb olunduğuna ve sen ki[4] A'yân-ı mûmâ ileyhsin. Senin[5] dahi Ordu-yi hümâyûn'uma me'mûriyyetin husûsuna irâde-i 'aliyyem müte'allık olduğuna binâ'en, vusûl-i emr-i şerîfimde kazâ'-i mezbûrdan müretteb olan ihrâcı fermânım olan behâdır askerinden başka, zîr-i idârende olan mahallerde vâki' 'atîk ağavât ve 'alemdârân ve harb u darba kādir yeniçeri neferâtını bi'l-istishâb hemân hareket ve Dâvud-paşa Sahrâsı'na gelüp bi-mennihî Te'âlâ Der-'aliyye'mden ihrâc olunmak üzere olan ortalar ile bi'l-ma'iyye Ordu-yi hümâyûn'uma varup, dîn-i Muhammedî ve Devlet-i 'Osmânî uğurunda cân u baş fedâsiyle ikāme-i ferîza-i gazâ vü cihâda dâmender-meyân-ı gayret eylemek bâbında fermân-ı 'âlî-şânım sâdır olunmuşdur; tahrîren fî evâ'il-i rebî'ulevvel li-seneti[6] sittin ve 'işrîn ve mi'eteyn ve elf◊.

---

1 menhûse M2 : + [Bu kelime önce "menhûsesini" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "sini" kısmının üzeri karalanarak bu şekilde düzeltilmiş görünüyor] A
2 ve A : — M2
3 'âmire'min A : 'âmire'm M2
4 sen ki A : sekene-i M2
5 Senin A : Sen M2
6 li-seneti M2 : li-sene A
◊ 1-10 Rebî'ulevvel 1226 = 26 Mart-4 Nisan 1811.

İrsâl-i teşrîfât-ı hümâyûn be-cânib-i Vâlî-i Bağdâd[1]

Bundan akdem nakş-ı pây-ı Edhem-kalem[2] kılınan eser üzere çünki Re'îsülküttâb-ı Rikâb-ı esbak Mehmed Sa'îd Hâlet Efendi, Eyâlet-i Bağdâd'a i'âde-i hüsn-i nizâm [M2 27] zımnında taraf-ı eşref-i Mülûkâne'den ba's ü i'zâm buyurulmağla, lede'l-vürûd berekât-ı teveccühât-ı Pâdişâh-ı mes'ûd [ve] câlib-i[3] tevfîk-i Rabb-i vedûd olarak, Vâlî-i Bağdâd Süleymân Paşa nâm nemek-be-harâmı mûmâ ileyh sühûletle katl ü i'dâm ve ser-i maktû'uyla bile ruhsat-ı kâmileye mebnî Bağdâd'a 'Abdullah Paşa'yı Kā'im-makām nasb ile a'zam-ı mesâlihin peyâm-ı hitâmı vârid-i Der-sa'âdet-irtisâm olmuşidi.

Ba'dehû verâdan irsâl olunan açık tevcîhât emirleri ile müşârun ileyhi bizzât Vâlî-i Bağdâd nasb u ta'yîn ve bakıyye-i nizâm-ı eyâleti kendüye ta'rîf ü telkîn 'akabinde 'avd ü kufûl ve Âsitâne-i 'aliyye'ye vusûlden sonra, müşârun ileyhe istiklâl-i tâmmı mutazammın evâsıt-ı mâh-ı rebî'ulevvelde[◊] taraf-ı 'inâyet-mü'ellef-i Şehriyâr-ı deryâ-nevâlden[4] emr-i şerîf ve teşrîfât-ı hümâyûn ile Tebdîl Hasekîsi 'Ali Bey irsâl olundu.

Ahvâl-i re'âyây-ı Gürcistân ve netîce-i hâl-i îşân ve sudûr-i emr-i 'âlî-şân bâ-Melik-i Açık-baş Solomon[5]

Menhûf-i ehl-i vukūfdur ki bir zemândan berü düvel beyninde kadîmî vechile behâdırâne ceng ü cidâl külliyyen merfû' u münselib ve hasma galebe vü tefavvuk ancak sekene vü ra'iyyeti ifsâd ü ihlâl tarîkasına munkalib olup, gerçi ba'zı düvel derûnuna muktezây-ı nizâm u kānûnundan teşvîş ü tefrika ilkāsı müşkil ü 'asîr, lâkin menşe'i perîşânî olur mevâdda basîreti taksîr edenlerde mâdde-i iltihâbiyye-i ihtilâl ü fesâd ednâ mertebe mirvaha-zenî-i[6] igfâl ü işgāl ile lehîb-efzây-ı iştidâd ve giderek halkın zihni muhtell ü berbâd olduğu, dekāyık-şinâsân-ı cihâna muhtâc-ı ta'bîr ü takrîr değildir. Misle hâzâ bu sefer-i mu'ahharın zuhûrunda Rusyalu'nun Hotin ve Bender ehâlîsine ibrâz eylediği düzme fermân ve yeniçeri ve 'alemdâr kıyâfetinde ve dervîş ve Özbek ve Mekkî ziyyinde[7] ve ehl-i cifr u nücûm sûretinde ve sâ'ir zikri nâ-münâsib

---

1 **Bağdâd** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.11a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A

2 kalem A : — M2

3 câlib-i A : hâlet-i M2

◊ 11-20 Rebî'ulevvel 1226 = 5-14 Nisan 1811.

4 taraf-ı .....-nevâlden M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.11a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

5 **Solomon : Sülüman** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.11a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A. Bizim doğrusu olduğu düşüncesiyle "Solomon" olarak yazdığımız "Sülüman (سلومان)" kelimesi, *Târîh-i Cevdet*, IX,223'te "Saloman (سالومان)", *BOA*, Hatt-ı hümâyûn, nr.44603 "Salmon (صلمون)", nr. 44599'da "Selmon (سلمون)" imlâsı ile kaydedilmiştir.

6 mirvaha-zenî-i A : mirvaha-zen-i M2

7 ziyyinde A : زتبده M2

mu'tekıd-i nâs olacak ve elleri öpülüp du'âları alınacak zevât şeklinde celb ü neşr eylediği cevâsîs ve müfsidân ve Kemâl Paşa-zâde ve Kaygusuz Abdal ve 'Ali Kûşî* ve sâ'iri[1] gibi zevât-ı kirâma isnâd [M2 28] ü iftirâ olarak nukūd ve mev'ûd ile ba'zı haveneye nazm <ü> tertîb etdirüp: "Benû Asfar ve eşrât-ı sâ'a (ساعه) zuhûru vakti gelmişdir" siyâkında ihlâl-i ezhân içün neşr etdirdiği manzûm ve mensûr ve mûcib-i ye's ü fütûr ba'zı hezeyân ve 'ale'l-husûs ittifâk-ı âyîn ü edyân sebebiyle fesâdât-ı 'azîme-i rehâbîn ve ser-i kârân-ı Rumiyân ma'lûm-i serâ'ir-bînân[2] olduğu gibi, bundan akdemce dahi ezkadîm Devlet-i 'aliyye'ye itâ'at ü inkıyâd ile şöhret-nümâ olan Gürcistân halkını[3] igvâ ve tâ'ife-i merkūmeye min-ba'd kat'â zarar u ziyânı olmayacağına âyîn-i 'İseviyân üzere eymân-ı gılâz[4] ederek evvel emirde istimâlet-i külliyye sûretini irâ'e vü icrâ ve kezâlik mu'tekıdleri olan rehâbîn ve papas ve sâ'ir meclûbü olan eşhâs-ı nâ-sipâs vesâtatiyle gûyâ: "Teceddüd-i hükm-i hazret-i 'Îsâ'dır[5]" kelimâtını gûş-i hûş-i cühelâya ilkā birle, bu takrîbler ile Gürcistân'ı 'alâ tarîkı't-teshîr istîlâ eyledikden sonra, cibillet-i zâtiyyeyi çok vakit setr u ihfâ edemeyüp, hükm-i tabî'î emr-i 'ârizîye nâ-çâr galebe vü istî'lâ etmekle, bî-ihtiyâr der-'akab ref'-i nikāb-ı riyâ ve zebûn-küşlük fi'line ibtidâ ve kavm-i merkūma izhâr-ı sû'-i kasd ü i'tidâya başlamağla, evvelâ igfâl eylediği Açık-baş Hâkimi'ni Tiflîs tarafına nefy ü iclâ ile tekdîr u ızrâr ve aznavurlarının her birini bir behâne ile dûçâr-ı envâ'-ı cevr u âzâr[6] ve askerîsi ise âhâd-i nâsının 'ırzına açıkdan tesaddîye ibtidâr birle, Devlet-i 'aliyye sâyesinde müddetü'l-'ömr görmedikleri te'addî ile anları cânlarından bîzâr edüp, ahvâl-i milel-i mûniseye münâfî ef'âli[7] temâmca îkā' u izhâr eylediler.

Ol vakit tâ'ife-i Gürciyye neye uğradıklarını gücile anlayup, erbâb-ı iktidârının ekseri birer ikişer Ahısha taraflarına birer takrîble firâr ve Hâkim-i merkūmu kazıyyeden haberdâr eylemeleriyle, ol dahi şecî' u behâdır bir merd-i nâdir ve cümle ittifâkiyle nesl-i Rüstem-i Zâl'den idüği mütevâtir olduğunu musaddık u müş'ir zor-bâzûsuyla Rusyalu meclisinden kurtulup

---

* Burada söz konusu edilenler sırasıyla, asıl adı Şemseddin Ahmed olan ve birçok ilme olan vukûfu ve bu alanlarda verdiği eserlerle XVI. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı ilim ve kültürünün en büyük temsilcilerinden biri olarak görülen Osmanlı şeyhülislâmı ve tarihçisi Kemâl Paşa-zâde (ö.940/1534) (bk. Şerafettin Turan, "Kemalpaşazâde", *DİA*, XXV,238-240); Alevî-Bektaşî edebiyatının kurucusu olarak kabul edilen mutasavvıf şair Kaygusuz Abdal (ö.848/1444?) (bk. Nihat Azamat, "Kaygusuz Abdal", *DİA*, XXV,74-76); Timurlular devrinde Semerkant'ta yetişmiş, daha sonra Osmanlı ülkesinde büyük bir şöhret kazanmış olan Türk astronom ve matematikçisi Ali Kuşçu (ö.879/1474)'dur (bk. Cengiz Aydın, "Ali Kuşçu", *DİA*, II,408-410).

1 sâ'iri A : sâ'ir M2
2 serâ'ir-bînân A :serâ'ir-bünyân M2
3 halkını A : halkı M2
4 gılâz A : galâ'iz M2
5 hazret-i 'Îsâ'dır [Buradaki "hazret-i" kelimesi, bu kısma girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A : hazret-i 'Îsâ M2
6 âzâr A : ezâ M2
7 ef'âli A : ef'âl M2

kezâlik Ahısha semtine geldikde, oralarda cem' edebildiği mikdârda dilâverân-ı kavmi ile Rusyalu asâkiriyle mukâbele vü mukâteleye kıyâm **[M2 29]** ve mekr-i düşmenle eyledikleri hatâdan haberdâr ve tevbe-kâr olduklarını hikâyet ederek cânib-i saltanat-ı seniyyeden 'afv ü imdâd niyâz ü istirhâm ile 'atebe-i 'aliyyeye takdîm eyledikleri 'arz-ı hâlleri, bundan akdemce vâsıl-ı Der-'aliyye-i gerdûn-vekâr olmağla, şîme-i 'inâyet-i Devlet-i 'aliyye muktezâsınca Hâkim-i mezbûra istimâlet ü mülâtafeti hâvî ve 'avâtıf-ı 'aliyye-i Husrevânî'den 'inâyet ü ihsân olunan hil'at-i Mülûkâne ve 'atıyye-i Şâhâne ile ba'zı evâmir u tenbîhâtı muhtevî emr-i 'âlî ısdâr ve zikr olunan 'arz-ı hâl-i 'ubûdiyyet-me'âli getüren âdemleri mu'âvedetiyle irsâl olundu.

Sûret-i emr-i şerîf

Açık-baş Meliki Soloman'a[1] hüküm ki: İmere-i bâlâ Serdârı Keyhasro[2] ve İmere-i zîr Serdârı David *zîdet sadâkatühümâ** yedleriyle bu def'a 'atebe-i 'aliyye-i gerdûn-vekâr ve südde-i seniyye-i 'inâyet-medârıma senin ve seninle ma'an dâ'ire-i itâ'at ü inkıyâdda olan tavat[3] ve aznavurlarının vürûd eden 'arîzaları mefhûmunda, öteden berü Devlet-i 'aliyye'me[4] ihtisâs u musâdakatları derkâr ve merkez-i rızâ-cûyî vü istikâmetde istikrârları bedîdâr olan Gürcü tâ'ifelerini biraz zemândır izlâl ü igvâ ve hiyel ü hud'a ile Gürcistân'a kasd-ı te'addî vü istîlâ eden Moskovlu askeri, bundan akdem Tiflîs tarafına pây-endâz-ı mekr u hiyel olduklarında, re'âyây-ı Devlet-i 'aliyye'me ve emlâk ü erâzîlerine zarar u ziyânları olmayacağına yemîn billah ederek evvel emirde istimâlet ü emniyyet sûretini gösterüp, sonradan sû'-i kasd ü i'tidâ ve bi'n-nefs seni igfâl ve Tiflîs tarafına irsâl ile habs ü tevkîf misillü tehdîdât iş'âr u îmâ etmişler ise de, sen ki Melik-i mûmâ ileyhsin, zâtında merkûz olan gayret ü şecâ'at lâzimesince Rusyalu'nun dest-i sitem-peyvest-i hadî'a-kârânelerinden kurtulup, berü tarafa geldikden sonra Moskovlu askerini müdâfa'aya kıyâm eylediğin ve mecmû' tavat[5] ve aznavurlarının sözleri seninle beraber olarak bi-mennihi[6]'l-Mevlâ bundan böyle dahi a'dây-ı Devlet-i ebed-müddet'im 'aleyhine hareket **[M2 30]** etmek üzere tekmîl-i levâzımât-ı

---

1 Solomon : Sülüman A, M2. Büyük bir ihtimâlle metnimizden alınmakla beraber "Sülüman'a (سلومانه)" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, IX,318'de "Süleyman'a" şeklinde kaydedilmiştir.

2 Keyhasro : Genceru (كنجرو) A, M2. Büyük bir ihtimâlle metnimizden alınmakla beraber "Genceru (كنجرو)" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, IX,318'de "Keyhusrev" şeklinde kaydedilmiştir.

* "زيدت صداقتهما = O ikisinin adâkatleri artsın" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

3 tavat : navat (نوات) A, M2. Büyük bir ihtimâlle metnimizden alınmış olmakla beraber "navat (نوات)" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, IX,318'de "nüvvâb" şeklinde kaydedilmiştir.

4 'aliyye'me A : 'aliyye'ye M2

5 tavat : navat (نوات) A, M2. Büyük bir ihtimâlle metnimizden alınmış olmakla beraber "navat (نوات)" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, IX,318'de "nüvvâb" şeklinde kaydedilmiştir.

6 bi-mennihi A : بنمه M2

seferiyyeye[1] müterakkıben şimdi Ahısha'da ikāmet etdiğin tahrîr u beyân kılınmış olmağla, zikr olunan 'arîza ile ma'an mûmâ ileyhimâ âdemlerinin vükelây-ı saltanat-ı seniyyeme kālen ve kalemen 'arz etdikleri takrîr, Rikâb-ı müstetâb-ı Şâhâne'me takdîm olundukda, cümlesinin mefhûm ü me'âl-i sadâkat-iştimâli, ma'lûm-i 'ilm-i[2] 'âlem-ârây-ı Hidîvâne'm olmuşdur. Gürcistân Ülkasi ecdâd-ı 'izâmımm himem-i celîleleriyle zamîme-i memâlik-i mevrûsem olduğu târîhden bu ana gelince, sükkân ü kuttân ve ümerâ vü zâbitânı dâ'imâ lutf u nüvâziş ve emn ü âsâyişden gayri bir şey müşâhede etmediklerinden mâ'adâ, dâ'ire-i teba'a-i Devlet-i ebediyyü'd-devâm'ımda olan sunûf-i re'âyâ ve 'aceze vü zu'afâ[3] ve bi'l-cümle bây ü gedânın me'lûf oldukları âyîn ü âdetlerine bî-vech müdâhale olunmamak usûl-i saltanat-ı seniyyemden idüği herkesin mücerreb ü meczûmu olduğuna binâ'en, böyle re'âyâ-perver ve 'adâlet-güster Devlet-i kavî-şevket'im kulluğunu bırağup, encâmı vahîm ve 'âkıbeti hayf-ı 'azîm olacak âhar taraflara meyl ü mütâba'at etmeyecekleri zâhir ve bu bâbda nef' u zararlarını anlar ve işin sonunu mülâhaza eder bendegân-ı hamiyyet-nişânımla ma'an sen ve seninle beraber uğur-i hümâyûnumda sâdıkāne sa'y ü gayret edenler, sâye-i mekârim-vâye-i Dâverâne'mde müstazıll ve mahmiyyü'l-etrâf olup, üzerinizden min-külli'l-vücûh enzâr-ı merâhim-âsâr-ı Hidîvâne'm bî-dirîğ ve eltâf-ı bî-gāyât-ı Hudâvendigârâne'm dâ'imiyyü't-tesvîğ kılınacağı bedîhî vü bâhir olmakdan nâşî, muktezây-ı vakt ü hâle göre ol havâlîye tertîb ü tesrîb olunan mühimmât-ı vâfiyenin vakt ü zemâniyle erişdirilmesi ve seninle feth-i bâb-ı muhâberet[4] ederek Gürcistân'dan Rusyalu'nun külliyyen def'i esbâbı istihsâl olunması husûsları, hâlâ Erzurum Vâlîsi ve Şark Cânibi Ser'askeri düstûr-i vezîrim Emîn Paşa *edâmallâhu Te'âlâ iclâlehû** tarafına mukaddemâ ve bu def'a mahsûsan tahrîr ve tenbîh ü te'kîd ve vukū'a gelan harekât-ı sâdıkāneni tahsînen 'uhdende olan Açık-baş Melikliği ibkā olunup, iktizâ eden menşûr-i cedîdiyle ma'an [M2 31] hıla'-i hâssa-i Mülûkâne'mden semmûr-i müstevcibü's-sürûra dûhte bir sevb hil'at-i mûrisü'l-behce ve şimdilik harclık olarak beş bin guruş 'atıyye olmak üzere Ser'asker-i müşârun ileyh tarafına irsâl ü isrâ ve keyfiyyet Çıldır Vâlîsi düstûr-i vezîrim Şerîf Paşa *edâmallâhu Te'âlâ iclâlehû* cânibine dahi ifâde vü inhâ olunmağla, mahsûsan işbu emr-i şerîf-i 'âlî-şânım ısdâr ve âdemlerin mûmâ ileyhimâ mu'âvedetleriyle ba's ü tesyâr olunmuşdur. İmdi hil'at-i seniyye-i Pâdişâhâne'mi ve 'atıyye-i behiyye-i Şehinşâhâne'mle ibkā[5] menşûr-i hümâyûnumu Ser'asker-i müşârun ileyh

---

1 seferiyyeye A : seferiyye M2
2 'ilm-i A : — M2
3 zu'afâ A : ضعفا M2
4 muhâberet A : muhâberât M2
* "ادام الله تعالى اجلاله = Yüce Allah onun saygınlığını devamlı kılsın" anlamına gelen Arapça bir duâdır.
5 ibkā A : ibkāy-ı M2

cânibinden tarafına vâsıl oldukda, hatevât-ı ta'zîm ü ibcâl ile istikbâl ve ârâyiş-i ceyb ve dûş-i müfâharet ü istîhâl edüp, Devlet-i 'aliyye'me ibrâz ü izhâr eylediğin ihlâs u musâdakat levâzımını bundan böyle dahi îfâya ve merkez-i ra'iyyetde sâbit-kadem olup, merâsim-i sıdk u mutâva'atı icrâ edenler de'b-i dîrîn-i saltanat-ı seniyyem üzere taraf-ı hümâyûn-i Hidîvâne'mden mazhar-ı 'inâyet ü iltifât olacaklarını tavâ'if-i Gürcistân'dan iktizâ edenlerin gûş-i hûşlarına ilkâya sa'y ü gayret ve sarf-ı miknet ederek Çıldır Vâlîsi vezîr-i müşârun ileyhin ma'iyyeti ve Ser'asker-i müşârun ileyhin re'y ü tedbîri ile 'ale'd-devâm müdâfa'a-i a'dâya ve te'lîf-i kulûb-i re'âyâ ve zabt u[1] rabt-ı memleket ü ülkâya kıyâm u devâm eylediğin hâlde hakkında derkâr olan hüsn-i teveccühât-ı Pâdişâhâne'm rûz-be-rûz mütezâyid ü efzûn ve vücûhla lutf u nüvâziş-i Hidîvâne'm zâhir ve rû-nümûn olacağı ma'lûmun oldukda, mecbûl olduğun ihlâs u musâdakat ve levâzım-ı mütâba'at ü mutâva'atı icrâ ve her hâlde teveccüh-i Şâhâne'm tezâyüdüne i'tinâ eylemek bâbında fermân-ı 'âlî-şânım sâdır olmuşdur; tahrîren fî evâsıt-ı rebî'ulevvel li-sene[2] sittin ve 'işrîn ve mi'eteyn ve elf◊ .

Tertîb-i asker[3] be-ordu-yi Hurşîd Paşa[4]

Nigâşte-âver-i efkâr-ı sıgâr u kibâr olduğu üzere mâ-tekaddemde çok vakit ekser 'ulûfe ve tîmâr ve müsâmahaya dûçâr ve nâ-ehiller yedine giriftâr olarak ile'l-ân [M2 32] bilâ-ketm u noksân ber-mûceb-i defâtir-i Hâkâniyye sahîhan üç yüz bin muvazzaf asâkirin mesârif ve me'âşını 'ale'd-devâm sarf u te'diye etmekde olan Devlet-i 'aliyye'nin asker-i mürettebesi, gûyâ 'an-asl dahi nâ-mevcûd ve bunca fütûhât-i mu'azzaması dirme çatma askerler ile pezîrây-ı husûl ü vücûd etmiş gibi bir sûrete gelüp, yeniçeri ve cebeci ve sipâhî ve silahdâr mevâcibi memhûrlarını cem' u tahsîlden başka, hem kadı ve hem hıdmetkâr yahûd hem kâtib ya çukadâr hem sâhib-i ze'âmet ü tîmâr ve bu makûle ebter-i şürb-i hamr ve eşna'-i ekl-i ribâ mu'addün li'l-gazâ emvâl-i Beytülmâl'i yahûd mahsûlât-ı câ'ize-i hükûmet-i şer'iyye ve tarîk-ı kazâyı bilâ-mûcib ekl ü bel' etmeği irtikâb ü ihtiyâr eder ve kelime-i hak işmâ' olunsa derhâl huşûnet ve ru'ûnet îkâ'ıyle fetvâyı nefs ü hevâsına uydurmak ister eşhâs istizhâr u istiksâr etdikçe[5], Devlet-i 'aliyye'nin nâmdâr u mu'teber ve kadîm ü muzaffer ocakları muhtellü'n-nizâm ve ba'zı bilâd ü serhaddâtda ancak ocaklu nâmiyle biraz yerlü kesândan başka asker bî-nişân ü nâm ve

---

1 zabt u A : zabt M2
2 li-sene A : senet-i M2
◊ 11-20 Rebî'ulevvel 1226 = 5-14 Nisan 1811. **"Sûret-i emr-i şerîf ..... elf"** kısmındaki bilgiler, belirttiğim değişiklikler dışında hemen hemen aynen "Açık-baş Hânı'na yazılan fermân sûreti" başlığı ile *Târîh-i Cevdet*'in IX. cildinin zeylinde s.318-320'de kaydedilmiştir.
3 **asker** A : **asâkir** M2
4 **Paşa** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.13a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A
5 etdikçe A : etdikce M2

yeniçeri neferâtı kadîmi üzere müretteb ü mu'allem ve zâbitânına her biri vilâyet ve künyesiyle ma'lûm olmadığı şöyle dursun, yeniçeri olduğu hemân bedenindeki nişânından bilinür ve asl ü[1] hakîkati ne idüğünde her vechile şekk ü şübhe olunur eşhâs ile karışık olduğundan nâşî, gücile birer mikdârı[2] gönderildiği yerlerde hıdmet ü menfa'atden kat'-ı nazar içlerinde gizlü envâ'-ı millet câsûsları mefsedetleriyle ba'zı ednâ behâne ile, *"Âfetü'ş-şecâ'ati el-bagyü"** hadîs-i şerîfi medlûlünce[3] hemân tuğyân edüp, zâbitân ü müdîrâna[4] 'isyân ü savlet ve der-'akab teferruk u gaybûbet eder olduklarından, bir müddetden berü vukū' bulan esfâr u cihâdda, *"eş-Şecâ'atü sabru sâ'atin"*** hükmüne[5] i'tibâren ekseriyyâ[6] ancak biraz sebât ü karârına i'timâden, kezâlik mechûlü'l-efrâd mîrîli ve nefîr-i 'âmm ve mâhiyyelü segbân ve tevâbi'-i eşrâf u a'yân kullanılmağa[7] nâ-çâr ihtiyâc derkâr idüği cümleye bedîhî vü bedîdâr olduğu üzere***, bu def'a dahi Selânik [M2 33] ve Yenice-i Vardar ve 'Avrat-hisârı ma'a Toyran[8] ve Tikveş ve Köprülü ve İştib[9] ve Usturumca ve Petric[10] ve Menlik ve Timûr-hisârı ve Zihne ve Dırama ve Nevrekop[11] a'yânları ve Kavala ma'a Piravişte Çorbacısı, asâkir-i külliyye ile hareket ve Rumeli müte'ayyinânının akvâsı olan Sirozlu İsmâ'îl[12] Bey ma'iyyetiyle hâlâ Rumeli Vâlîsi[13] ve bi'l-istiklâl Sofya Cânibi Ser'askeri Hurşîd Ahmed Paşa ma'iyyetine vusûle müsâra'at eylemeleriyçün müte'ayyinân-ı mûmâ ileyhime ve[14] zikr olunan kazâların hükkâmına hıtâben başka başka ve mîr-i[15] mûmâ ileyh tarafından mukaddem ve mübrem âdemler ta'yîni ve tahrîrât irsâliyle

---

1 asl ü A : asıl M2
2 birer mikdârı A : bir mikdâr M2
* "افة الشجاعة البغى = Şecâatin (yiğitliğin) âfeti, ölçüyü kaçırıp taşkınlığa düşmektir" anlamına gelen Arapça bu cümle, Kuzâ'î'nin rivâyet ettiği uzunca bir hadîsin içinde yer alan ufak bir kısmıdır; bk. el-Kuzâ'î, Ebû 'Abdullah Muhammed b. Selâme, *Şihâb'ül-Ahbâr*, trc. Ali Yardım, İstanbul 1999, s.44; el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nr.13, I,118.
3 "Âfetü'ş-..... medlûlünce M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın ve vr.13b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A
4 müdîrâna A : müdîrân M2
** "الشجاعة صبر ساعة = Şecâat (yiğitlik), ihtiyâç duyulan anda sabır göstermektir" anlamına gelen Arapça hikmetli sözlerdendir.
5 hükmüne A : hikmetine M2
6 "eş-Şecâ'atü ..... ekseriyyâ M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "8" rakamı, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın ve vr.13b'nin sol kenarına yazılmışlardır] A
7 kullanılmağa A : kullanmağa M2
*** "Nigâşte-âver-i efkâr-ı sıgâr u kibâr ..... üzere" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,239'da kaydedilmiştir.
8 Toyran : Tobran (طوبران) A, M2
9 İştib M2 : İşbit A
10 Petric A : Betric M2
11 Nevrekop A : Nevrekob M2
12 İsmâ'îl M2 : İsma'îl A
13 Vâlîsi A : — M2
14 ve A : — M2
15 mîr-i A : — M2

müte'ayyinân-ı mûmâ ileyhimi asâkir-i külliyye ile vakt ü zemâniyle hemân tahrîk ü ihrâc ederek cümlesini ve Siroz vücûh ve askerini dahi bi'l-istishâb hareket ve Ser'asker-i müşârun ileyh ma'iyyetine 'azîmet eylemesiyçün mîr-i mûmâ ileyhe hıtâben başka ve Dubnice[1] ve Köstendil a'yânları, kazâlarının erbâb-ı harb ü darbını ma'iyyetlerine istishâb birle asâkir-i külliyye ile der-'akab hareket ve Ser'asker-i müşârun ileyh ma'iyyetine 'azîmet eylemeleriyçün mûmâ ileyhimâya hıtâben başka başka evâsıt-ı rebî'ulevvelde◊ evâmir-i şerîfe-i vâcibü'l-imtisâl ısdâr u irsâl olundu.

Tertîbât-ı dîğer asâkir ve zikr-i ba'zı husûs ve tedbîr-i sâ'ire[2]

Varna Kal'ası ve sevâhil ü enhâsının mekr ü mekîdet-i a'dâdan muhâresesi zımnında tîz elden kurb ü civârda vâki' mahallerden iktizâsına göre ol semtlere asâkir ta'yîn ü temkîni vâcibâtdan olduğuna binâ'en, gerek Ordu-yi hümâyûn ve gerek bayrak askerlerine ve sâ'ir sevâhil muhâfazasına müretteb asâkire halel gelmamek şartiyle, İznikmid ve Akyazı ma'a Hendek kazâlarından kırkar ve Kara-mürsel ve Yalak-âbâd ve Pazar-köyü[3] ve İznik ve Geyve ve Kaymas ve Kandıra ma'a Genceli kazâlarından otuzar ve Ada-pazarı[4] ma'a Sabanca'dan elli ve Ak-hisâr Kazâsı'ndan otuz beş ve İshâklar ve Sarı-çayır[5] ve Kara-su ve Şeyhler ve Ağaclı kazâlarından yirmişer ve Ak-âbâd'dan on beş ve beş dîvândan on nefer piyâde asâkir tertîb [M2 34] ve muktedir Başbuğ'la Varna Kal'ası'na gönderilmek üzere Der-'aliyye'ye irsâl ü tesrîb eylemeleriyçün Bolu ve Koca-ili sancakları Mutasarrıfı Vezîr Husrev Mehmed[6] Paşa'ya ve mârru'z-zikr kazâların hükkâm ve vücûhuna hıtâben başka ve asâkir-i mezkûreyi gâyetde güzîde olarak tertîb ve ma'rifeti ve vücûh ve ehâlî ve cümle ma'rifetleriyle zabt u rabt-ı neferâta kâdir bir münâsib kimse intihâb ve Başbuğ nasb olunarak kal'a-i merkûmeye irsâl olunmak üzere cümlesinin temâmen ve serî'an Der-'aliyye'ye irsâl ü isbâli vesâ'ilinin istikmâline müsâra'at eylemesiyçün müstakillen müşârun ileyhe hıtâben başka evâ'il-i mâh-ı mezbûr târîhiyle◊◊ ve Haleb Eyâleti'nde vâki' elviye alay-beyileri[7] sancaklarının bi'l-cümle eşkinci zu'amâ ve erbâb-ı tîmâriyle bundan akdemce sâdır olan emr-i 'âlî mûcebince Ordu-yi hümâyûn'a me'mûr kılındıklarına

---

1 Dubnice A : Dublice M2
◊ 11-20 Rebî'ulevvel 1226 = 5-14 Nisan 1811.
2 sâ'ire M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.14a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A
3 Pazar-köyü A : Bazar-köy M2
4 Ada-pazarı A : Ada-bazarı M2
5 Sarı-çayır A : Sarı-çay M2
6 Mehmed A : — M2
◊◊ 1-10 Rebî'ulevvel 1226 = 26 Mart-4 Nisan 1811. "Varna Kal'ası ve sevâhil ü enhâsının ..... târîhiyle" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,225'te kaydedilmiştir.
7 alay-beyileri A : alay-beyleri M2

mebnî, şimdiye kadar icrây-ı me'mûriyyete kıyâm eylemeleri lâzimeden iken, sancaklarının zu'amâ ve erbâb-ı tîmâriyle Der-'aliyye'ye vürûd ile me'mûriyyetden 'afvlerine teşebbüs etmekde olduklarından ve mîr-âlây-ı[1] mûmâ ileyhimin bu gûne rehâvet ve 'afvlerine teşebbüsleri, münâfî-i rızây-ı 'âlî olduğundan bahsle, der-'akab sancaklarının bi'l-cümle eşkinci zu'amâ ve erbâb-ı tîmârını celb ü cem' birle hareket ve Ordu-yi hümâyûn'a vusûle müsâra'at eylemeleriyçün elviye-i merkûme alay-beyilerine ve[2] Ordu-yi hümâyûn'a îsâle Mübâşir ta'yîn olunan gediklüye hıtâben evâsıt-ı mâh-ı mezbûr◊ târîhiyle emr-i 'âlî irsâl olundu.

Ve Soğucak havâlîsinde olan Çerâkise kabâ'ili ve akvâm-ı sâ'ire hakkına Moskovlu mecbûl olduğu hiyel ü desâyisi icrâ ve akvâm-ı mezkûreyi igfâl ve envâ'-ı hud'a ile tarafına celbe sa'y ü gûşiş eylediği hüveydâ ise de, kabâ'il ve akvâm-ı mezkûre şimdiye kadar Moskovlu'nun hîle vü hud'asına firîfte olmayarak, kahr u demâr-ı[3] a'dâda vâki' olan metânet ü şecâ'atleri ma'lûm olan hâlâtdan olduğuna binâ'en, taraf-ı saltanat-ı seniyyeden mukaddemlerde 'atâyâ vü hedâyâ irsâliyle taltîf ve mühimmât-ı lâzime tesyâriyle celb ü te'lîflerine i'tinâ kılınmış olup, lâkin asâkir irsâliyle ikdâr olunmadıklarından düşmen [M2 35] fürce bulmuş olduğu ve bu husûs etrâfluca tutulduğu sûretde, ol havâlîde kahr u demâr-ı a'dâ kesb-i sühûlet edeceği bedîhiyyâtdan ve hâlâ Rûznâmçe-i[4] Sânî olup, Baş-muhâsebe Pâyesi ihsân olunan Seyyid Ahmed Efendi, Soğucak ordusuna Nâzır nasb u ta'yîn kılınmış olduğundan mâ'adâ, iktizâsına göre kabâ'ile taksîm olunmak içün 'atıyye ve hıla' ve mikdâr-ı vâfî tuz, Nâzır-ı mûmâ ileyhe teslîmen gönderilmiş ve Soğucak Muhâfızı müşârun ileyh ma'iyyetine Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Canik Muhassılı ve Trabzon Mütesellimi ve Faş Kal'ası istihlâsına me'mûr Süleymân Ağa ma'rifetiyle dört yüz ve Şâtır-zâde 'Osmân ve Kâlcı-zâde Memiş ağaların zîr-i idârelerinde olan mahallerden altı yüz nefer ki cem'an bin nefer asker tertîb kılınmış ise de, ol mikdâr asker i'ânesiyle merâm üzere iş görilemeyeceği vâzıhâtdan olmakdan nâşî, mûmâ ileyhim zikr olunan bin neferi 'alâ eyyi-vechin kâne dört bine iblâğ ile Nâzır-ı mûmâ ileyh ma'iyyetiyle[5] sefâyine irkâb ve iktizâ eden nevl-i sefâyini dahi Canik Muhassıllığı mâlından mahsûb olmak üzere müşârun ileyh ma'iyyetine irsâl eylemeleriyçün mûmâ ileyhime hıtâben başka ve selâtîn-i Cengîziyye'den Nogay kabâ'ili Mutasarrıfı Aksak Murâd Girây Sultân ve Selâmet Girây Sultân gayûr u dîndâr ve mukaddemlerde ol havâlîde hıdmet ü şecâ'atleri zuhûra geldiği ve ol havâlî keyfiyyâtına vukûf-i tâmları olduğu bedîdâr

1 mîr-âlây-ı A : mîr-i M2
2 alay-beyilerine ve A : alay-beyileri M2
◊ 11-20 Rebî'ulevvel 1226 = 5-14 Nisan 1811.
3 demâr-ı A : tedmîr-i M2
4 Rûznâmçe-i A : Rûznâmce-i M2
5 ma'iyyetiyle A : ma'rifetiyle M2

idüğüne binâ'en, mûmâ ileyh Murâd Girây Sultân'ın zikr olunan akvâm ü kabâ'ile Ser'asker ve Selâmet Girây Sultân'ın dahi Başbuğ nasb u ta'yîn kılınmaları husûsuna irâde-i seniyye te'alluk ederek, ol bâbda me'mûriyyetlerini hâvî yine târîh-i merkûmda◊ başka başka evâmir-i şerîfe ısdâr u tesyâr kılındı*.

Velâdet-i Fâtıma Sultân-ı *'aliyyetü'l-şân*[1]**

Mâh-ı rebî'ulevvelin yirmi beşinci cum'a gicesi◊◊ matla'u'l-envâr-ı sulb-i Şehriyârî'den yine Fâtıma Sultân ismiyle müsemmâ bir duhter-i melek-peyker-i[2] nâhîd-i sa'îd-âsâ 'arz-ı likā'-i[3] sürûr-nümûd ve pertev-endâz-ı sümût-i 'âlem-i şühûd olmağla, enfüs ü âfâk [M2 36] şâd-mân olup, üç[4] gün top şenliğine fermân olundu***. [Mısrâ]':

Serây-ı 'âleme sûr-âver oldu Fâtıma Sultân

(سرای عالمه سور اور اولدی فاطمه سلطان)

târîh-i tâmm-ı velâdetleridir; *bârekallâhü velâdehâ ve edâmallâhu vâlidehâ*[*4].

Ba'zı tevcîhât-ı tarîk-ı 'ilmiyye

İki yüz yirmi altı gurre-i rebî'ulâhırından[5]◊◊◊ zabt etmek üzere sâbıkā İstanbul Kadısı Mekkî Efendi-zâde Mustafa 'Âsım Efendi'ye ve mâh-ı mezbûrun on birinci gününden[◊4] zabt etmek üzere İstanbul Pâyesi olup, sâbıkā Medîne-i münevvere Kadısı olan Debbâğ-zâde Mustafa Efendi'ye mâh-ı rebî'ulevvelin yirmi yedinci gününde[◊5] Sadr-ı[6] Anadolu pâyeleri tevcîh ü ihsân olunup, bunlardan bir gün mukaddem Kazâ'-i Galata taferât-ı

◊ 25 Rebî'ulevvel 1226 = 19 Nisan 1811 Cuma.

* "Ve Soğucak havâlîsinde olan Çerâkise kabâ'ili ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,224-225'te kaydedilmiştir.

1 **'aliyyetü'ş-şân** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.14b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 25 Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A

** "علية الشان = Şânı yüce" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

◊◊ 11-20 Rebî'ulevvel 1226 = 5-14 Nisan 1811.

2 melek-peyker-i M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

3 likā'-i M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılan "sûr u" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

4 üç A : üc M2

*** "Mâh-ı rebî'ulevvelin yirmi beşinci ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,244'te kaydedilmiştir.

*4 «بارك الله ولادها و ادام الله والدها = Allah onların annelerini hayırlı eylesin ve babasını da pâyidâr kılsın" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

5 rebî'ulâhırından A : rebî'ulâhırında M2

◊◊◊ 1 Rebî'ulâhır 1226 = 25 Nisan 1811 Perşembe.

◊4 11 Rebî'ulâhır 1226 = 5 Mayıs 1811 Pazar.

◊5 27 Rebî'ulevvel 1226 = 21 Nisan 1811 Pazar.

6 Sadr-ı M2 : + [Bu kelime önce "Sadâret-i" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "âret" kısmının üzeri çizilip "re" harfi ilâvesiyle bu şekilde düzeltilmiş görünüyor] A

mütevâliyesi taglît-ı tarîk-ı 'ulemây-ı a'lâm eden Mektûbî-i Şeyhulislâm Sadreddîn-zâde hafîdi Süleymâniyye Müderrisi[1] Mehmed 'Atâ'ullah Efendi'ye gurre-i receb-i âtîden[2◊] zabt etmek üzere ve Kazâ'-i İzmir, yirmi yedi rebî'ulâhırı gurresinden[◊◊] zabt etmek üzere[3] Dâru'l-hadîs-i Süleymâniyye Müderrisi Emîn-i Fetvâ Kilizmânî-zâde Mehmed Sâdık Efendi'ye her cihetle enseb u ahrâ[4] olarak[5] tevcîh ü 'inâyet buyuruldu.

Tertîb-i ba'zı sipâh be-sevâhil-i mültezime-i[6] Bahr-ı siyâh[7]

Bu esnâda Moskovlu bir takım donanma techîz ü ihzâr edüp, hemân Kara-deniz'e çıkmak niyyetinde olduğu sahîhan ihbâr olunmağla, Donanma-yı mezkûr Sinob taraflarına dahi gelüp, îsâl-i hasâra ictisâr eylemesi akreb-i melhûzât ve hâtır-güzâr olmakdan nâşî, Kara-deniz sevâhilinde olan bi'l-cümle mahallerin ve bâ-husûs Sinob ve havâlîsinin asker ta'biyesi ve cihât-ı sâ'irenin[8] istihkâm ile hıfz u hirâseti, ferîza-i hâliyeden ve Sinob vücûhundan Kâvî-zâde İbrâhîm Ağa yarar ve kâr-güzâr ve muhâfaza ve basîretle şöhret-şi'âr idüğünden, mûmâ ileyhin Sinob ve havâlîsi muhâfazasına me'mûriyyeti husûsuna irâde-i seniyye te'alluk etmekle, Sinob ve sâhillerinin bi'l-cümle harb u darb erbâbı hâzır-baş ve müteheyyi'-i harb u perhâş olarak düşmen seffîneleri zuhûr **[M2 37]** ederler ise, bâ-'avn ü 'inâyet-i Rabb-i 'izzet igrâk u ihrâklarına ve her hâlde levâzım-ı tehaffuz u teyakkuzun îfâsına sa'y ü gayret eylemek üzere mûmâ ileyh evâ'il-i rebî'ulâhırda[◊◊◊] bâ-emr-i 'âlî me'mûr kılındı*.

Ve Kastamonu Sancağı Müteselliimi Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Eligüzel-zâde Mehmed Ağa dahi sancağ-ı mezbûrdan sefer-i hümâyûna müretteb asâkirden başka, Muhâfız-ı mûmâ ileyh ma'iyyetine güzîde olarak bin beş yüz nefer asker irsâline kezâlik bâ-emr-i 'âlî yine târîh-i mezkûrda[◊4] me'mûr kılındı.

---

1 Süleymâniyye Müderrisi M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
2 receb-i âtîden A : receb ibtidâsından M2
◊ 1 Receb 1226 = 22 Temmuz 1811 Pazartesi.
◊◊ 1 Rebî'ulâhır 1227 = 14 Nisan 1812 Salı.
3 ve Kazâ'-i ..... üzere A : — M2
4 ahrâ (اخرى) A : اخرى M2
5 olarak A : + İzmir M2
6 **mültezime-i** M2 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A
7 **siyâh** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.15a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i R{ebî'ulâhır}" yazısı vardır] A
8 sâ'irenin M2 : sâ'ire-i [Bu kelimeden sonra yazılan "ile" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
◊◊◊ 1-10 Rebî'ulâhır 1226 = 25 Nisan-4 Mayıs 1811.
* "Bu esnâda Moskovlu bir takım donanma ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,224'te kaydedilmiştir.
◊4 1-10 Rebî'ulâhır 1226 = 25 Nisan-4 Mayıs 1811.

Sudûr-i fermân berây-ı men'-i te'addiyyât-ı askeriyân[1]

Bu sene-i cedîdede bi-hikmetillâhi Te'âlâ hayvânâtda hastalık olmak sebebiyle Rumeli cânibinde kati vâfir hayvân telef ü heder ve bâkîsi zebûn u lâgar olduğundan, eşyâ yükletmeğe tâb-âver olamadıkları[2] hâliyle ile'l-ân[3] Edirne cânibinden ve sâ'ir zahîre tertîb olunan mahallerden Ordu-yi hümâyûn'a zahîre nakliyle yine kullanılmakda iken, geçen senelerde Anadolu cânibinden Ordu-yi hümâyûn'a müretteb ü matlûb olup, Rumeli tarafına fevc fevc murûr eden sunûf-i askeriyye ve bayrak askerleri yüklerini tahmîl içün ba'zı kazâdan 'araba taleb ve ahz etdikleri ve anların ba'zıları dahi esnây-ı[4] râhda zahîre nakliyle me'lûf olan 'arabalara rast geldiklerinde, anları ahz edüp eşyâ yükletdiklerinden başka, ba'zı fukarânın 'arabalarını alup eşyâ yüklederek, otuz sâ'at yahûd Ordu-yi hümâyûn'a kadar götürdüklerinden, kati vâfir 'araba ve hayvânât telef olmuş olduğu ve asâkir-i mezkûrenin Dersa'âdet'den murûr edenleri dahi Âsitâne-i 'aliyye'ye geldiklerinde Mehterhâne-i 'âmire'den çadır ve çerge taleb etmede olup, ma'a hâzâ Mehterhâne'nin bundan akdem ihtirâkında[5] mühimmât-ı hıyâmiyye yanup çadır ve çerge kalmadığından, o makûle eşyâ isteyenlere çadır[6] mühimmâtı verilmesi emr-i 'asîr ve me'mûrlar hareket ü 'azîmetleri vaktinde çadır akçası[7] nâmiyle vilâyet masrafına idhâl ederek başkaca dahi akça[8] tahsîl eyledikleri ve aldıkları akçayı[9] kendülere mahsûl ü menfa'at kayd edüp, Ordu-yi hümâyûn ve Dersa'âdet'de birer kat **[M2 38]** dahi çadır ve çerge istedikleri zâhir u mütehakkak olmakdan nâşî, bu sene-i mübârekede Ordu-yi hümâyûn'a müretteb olup, ihrâc olunmak üzere olan asâkirin başbuğları ve kazâlar müte'ayyinânı ve serdâr ve serdengeçdi bayrakları, memleketleri tarafından hîn-i hareket ü 'azîmetlerinde mustashab-ı ma'iyyetleri olan askerlerin ahmâl ü askâllerini yükletmeğe vâfî, sâbıklardan ziyâde sâyis-hâne ve hayvânât-ı sâ'ire tedârük ü istishâb ederek hareket ve esnây-ı râhda eşyâlarını mustashâbları olan kendi hayvanlarına yüklederek Ordu-yi hümâyûn'a öylece vusûle müsâra'at eylemeleri husûsu, tehdîdât-ı lâzime derciyle Anadolu'nun üç kolunda vâki' hükkâm ve sâ'ire hıtâben yine evâ'il-i rebî'ulâhır[◊] ile müverrah evâmir-i 'aliyye-i ekîde ile tenbîh ü te'kîd kılındı[*].

---

1 **askeriyân** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak farklı bir kaligrafi ile vr.15b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i R{ebî'ulâhır}" yazısı vardır] A
2 olamadıkları A : olamadıklarından M2
3 ile'l-ân M2 : + [Bu kelime metinde üzeri çizilmiş olan "yine" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A
4 esnây-ı A : esnâ'-i M2
5 ihtirâkında A : ihrâkında M2
6 çadır A : + ve M2
7 akçası A : akcası M2
8 akça A : akca M2
9 akçayı A : akcayı M2
◊ 1-10 Rebî'ulâhır 1226 ≙ 25 Nisan-4 Mayıs 1811.
* "**Sudûr-i fermân berây-ı men'-i** ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,225-226'da kaydedilmiştir.

Sudûr-i evâmir berây-ı celb-i sâ'ir asâkir[1]

Rakka Eyâleti'nde vâki' elviye alay-beyileri sancaklarının bi'l-cümle eşkinci zu'amâ ve erbâb-ı tîmâriyle[2] Ordu-yi hümâyûn'a ve Mar'aş Eyâleti'nde vâki' elviye alay-beyileri kezâlik eşkinci zu'amâ ve erbâb-ı tîmârlariyle Çıldır Vâlîsi Şerîf Paşa ma'iyyetine ve Trabzon Eyâleti'nde olan alay-beyileri dahi eşkinci zu'amâ ve erbâb-ı tîmârlariyle Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Canik Muhassılı ve Trabzon Mütesellimi Hazînedâr-zâde Süleymân Ağa* ma'iyyetine yine evâ'il-i mâh-ı mezbûrda◊ me'mûr kılınup, Pasin[3] ve Tortum[4] kazâlarından piyâde olarak beşer yüz ve Ova kurâsından beş yüz ve Şîrân Kazâsı'ndan kezâlik piyâde olarak yüz elli ve süvârî olarak yüz nefer asker tertîb olunup, muktedir başbuğlar ile irsâl olunmak ve mîr-i mîrândan Van Muhâfızı Dervîş Paşa Van'dan bin nefer süvârî asker tertîb ve bi'n-nefs istishâb ile Şark Cânibi Ser'askeri ma'iyyetine hareket ü 'azîmete isti'câl etmek, yahûd birâderi başbuğluğuyla irsâl kılınmak üzere ve İspir Voyvodası Nûh-zâde Sâlih Ağa piyâde olarak beş yüz ve Hınıs ve Tekman mutasarrıfları süvârî olarak beş yüz ve Malazgird[5] Beyi kezâlik süvârî olarak beş yüz nefer ile bi'n-nefs [M2 39] hareket ve yine Ser'asker-i müşârun ileyh ma'iyyetine müsâra'at eylemeleri üzere ber-vech-i mezkûr evâ'il-i rebî'ulâhırda◊◊ sudûr-i evâmir-i şerîfe ile me'mûr kılındılar.

Musâdere-i Sadr-ı sâbık[6]

Bundan mukaddemce 'azl ve Dimetoka'ya iclâ olunan Sadr-ı sâbık Yûsuf Ziyâ Paşa evâsıt-ı rebî'ulâhırda◊◊◊ cemî' emvâli musâdere olunarak Rodos'a nakl ü isrâ olundukdan sonra, etvâr-ı 'acîbeden berî olup el-ân üzerinde olan Emânet-i Me'âdin ref' ve mukaddemâ Me'âdin Kā'im-makāmı ve sâbıkā İznikmid Mutasarrıfı Ahmed Paşa zâtında mu'tedil olmağla, ana tevcîh ü i'tâ olundu.

---

1 **asâkir** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.16a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i R{ebî'ulâhır}" yazısı vardır] A

2 tîmâriyle A : tîmârlariyle M2

* "Mar'aş Eyâleti'nde vâki' elviye ..... Ağa" kısmında yer alan bilgiler Süleymân Ağa'nın Faş Kalesi'nin geri alınmasına memuriyeti ilâvesi dışında hemen hemen aynen *Târîh-i Cevdet*, IX,224'te kaydedilmiştir.

◊ 1-10 Rebî'ulâhır 1226 = 25 Nisan-4 Mayıs 1811.

3 Pasin : ياسين A : يانسين M2

4 Tortum : Nortum (نورطوم) A, M2

5 Malazgird A : ملاذكرو M2

◊◊ 1-10 Rebî'ulâhır 1226 = 25 Nisan-4 Mayıs 1811.

6 **sâbık** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.16a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı R{ebî'ulâhır}" yazısı vardır] A

◊◊◊ 11-20 Rebî'ulâhır 1226 = 5-14 Mayıs 1811.

Ve Ma'den'de mukîm olup, 'ale't-tedrîc ekser menâfi'-i me'âdini müşârun ileyh ve kendü tarafına temzîc eden sarrâfı Mıgırdıc Der-i devlet'e ihzâr ve yedinde mektûm olan emvâli zabt ve izhâr olundu*.

'Isyân-ı re'âyây-ı Nikşik[1] ve me'mûr-şüden-i Süleymân Paşa be-ıslâh-ı ân havâlî[2]

Nikşik[3] re'âyâsiyle civârında vâki' Taş[lı]ca Kazâsı muzâfâtından Du[b]r[ov]nik** Nâhiyesi re'âyâsı, mukaddemâ yek-dil olarak Rusyalu tahrîkiyle dâ'ire-i itâ'atden hurûc ve Karadağ'a teba'iyyet etmiş olduklarına mebnî, ol vakitde mîr-i mîrân-ı kirâmdan Eyâlet-i Bosna'da vâki' Klis Sancağı Mutasarrıfı olup, bu def'a Nikşik[4] nâm-ı dîğer Ologosta[=Onogost]***'nın nizâmına ta'yîn kılınan Süleymân Paşa, Bosna Vâlîsi-yi esbak tarafından bâ-buyuruldu havâlî-i mezkûrenin nizâmına ta'yîn kılınmış olduğundan, muktezây-ı me'mûriyyeti üzere re'âyânın kefîllerini alarak anları taht-ı itâ'ate idhâl eylemiş ve ol havâlînin bu vechile şîrâze-i nizâmı hüsn-i sûrete bend ü tevsîk kılınmış iken, nizâm-ı mezbûrun 'ale'd-devâm hıfz u[5] vikâyesine dikkat ü ihtimâm lâzım iken, 'adem-i dikkatle, mukaddem alman kefîller salıverilerek verilan nizâm muhtell ü mensî olmağla, zikr olunan re'âyânın kemâ fi's-sâbık Karadağlu'ya teba'iyyet eyledikleri haberi, vâsıl-ı sâmi'a-i Husrevâne olmakdan nâşî, re'âyây-ı mesfûrenin taht-ı itâ'ate idhâliyle havâlî-i merkûmenin hüsn-i nizâm u râbıtasını i'âde vü tevsîk içün yine Paşa-yı mûmâ ileyhin ol havâlîye tekrâren[6] me'mûriyyeti [M2 40] husûsuna irâde-i seniyye müte'allık olmağın, vusûl-i emr-i şerîfde derhâl hareket ve havâlî-i mezbûreye varup mersûmların kefîllerini ahz ve kendülerini te'mîn ü ihâfe ve'l-hâsıl iktizâsına göre ru'yet-i maslahat ederek re'âyây-ı mersûmeyi yine taht-ı itâ'ate idhâl birle, havâlî-i mezkûrenin hüsn-i nizâma rabt u tevsîkine ikdâm ü gayret ve fukarâ'-i ra'iyyet ve sekene-i memleketin emn ü râhatları esbâbının istihsâline bezl-i miknet eylemesiyçün Mîr-i mîrân-ı mûmâ ileyhe ve Der-

---

* "**Musâdere-i Sadr-ı sâbık** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,229'da kaydedilmiştir.

1 Nikşik : Bikşik (بكشيك) A, M2

2 **havâlî** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.16a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı R{ebî'ulâhır}" yazısı vardır] A

3 Nikşik : Bikşik (بكشيك) A, M2

** Metnimizden alınmış olmakla birlikte "Taş[lı]ca Kazâsı muzâfâtından Du[b]r[ov]nik (دورنيق)" kelimeleri, *Târîh-i Cevdet*, IX,226'da "Taşlıca Kazâsı'na tâbi' Durbinyak (دوربنياق)" şeklinde kaydedilmişlerdir.

4 Nikşik : Bikşik (بكشيك) A, M2

*** Metnimizden alınmakla beraber "Ologosta (اولوغسته)" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, IX,226'da "اولوغشته" şeklinde kaydedilmiştir.

5 hıfz u A : hıfz M2

6 tekrâren A : tekrâr M2

'aliyye'den ta'yîn olunan Mübâşir'e hıtâben başka ve sâdır olan emr-i 'âlî hikâye olunarak mûmâ ileyhi ol havâlîye sevk u irsâl ve re'âyây-ı mesfûrenin taht-ı itâ'atden hurûcuna oralarda dahi sebeb olmuşlar var ise teharrî birle, fîmâ-ba'd bu misillü hareket-i[1] nâ-ber-câya ictisâr eylemameleri ne makûle tedâbîr ü ârâya mütevakkıf ise icrâ ederek, bu husûsu kâlıb-ı nizâma ifrâğ eylemesiyçün Bosna Vâlîsi'ne hıtâben başka evâhır-ı rebî'ulâhırda◊ ısdâr u irsâl-i evâmir kılındı*.

Zikr-i hulâsa-i evâmir-i asâkir[2]

Medîne-i İzmir'den muktedir Başbuğ ma'iyyetiyle[3] bin nefer ve Karamürsel A'yânı 'Osmân Bey'in oğlu Mustafa Bey Başbuğluğ'uyla beş yüz nefer asker tertîb ve Ordu-yi hümâyûn'a irsâl ü tesrîb olunmak içün başka ve Der-'aliyye'de mütekarrar u mevcûd ve 'atîk ağavât ü 'alemdârânın, Serdengeçdileri Ağası Halîl Ağa ma'iyyetiyle Der-'aliyye'den Ordu-yi hümâyûn'a hareket edecek askere munzamm olmak üzere Çekmece-i kebîr ve Silivri ve Çorlu ve Tekfûr-dağı ve Cisr-i Ergene ve Mığalkara ve Dimetoka ve Bergos ve Baba-yı 'atîk ve Ordu-yi hümâyûn'a varınca[ya] kadar yol üzerinde vâki' kazâlarda mütemekkin 'atîk ağavât ve 'alemdârânın dahi mûmâ ileyh ma'iyyetiyle Ordu-yi hümâyûn'a 'azîmetlerine irâde-i 'aliyye te'allukuna mebnî, Ocağ-ı 'âmire tarafından ta'yîn olunan Ser-turnâyî Ağa ma'rifeti[4] ve cümle ma'rifetleriyle yerlü yerinden fekk ü ihrâc ve Halîl Ağa ma'iyyetiyle Ordu-yi hümâyûn'a irsâl olunmalariyçün Mübâşir-i mûmâ ileyhe ve sâ'ir iktizâ edenlere hıtâben başka ve Köni ve Arac ve Boyalı ve Sırt ve Zarı **[M2 41]** ve Cide ve Hoş-alay ve Azdavay ve Küre-i nuhâs ve Devrekânî ve Çiğlene ve Taş-köprü ve Ak-kaya ve İstefân kazâlarından münâsib a'yânlar başbuğluklariyle sülüsü süvârî ve sülüsânı piyâde olarak dört bin nefer asker Ordu-yi hümâyûn'a sevk olunmak içün iktizâ edenlere hıtâben on dört kıt'a başka evâsıt-ı rebî'ulâhırdan evâhırına kadar◊◊ tevârîh-i muhtelife ile neşr-i evâmir olunup, evâ'il-i cumâdelûlâ[5]◊◊◊ târîhiyle dahi Karahisâr-ı sâhib Sancağı'nın hâvî olduğu kazâlardan livâ'-i mezbûr mütesellimi Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Molla-zâde Hacı Ahmed Ağa livâ'-i mezbûr kadısı

---

1 hareket-i A : harekât-ı M2

◊ 21-29 Rebî'ulâhır 1226 = 15-23 Mayıs 1811.

* "**'Isyân-ı re'âyây-ı** يكشيك **ve** ..... **kılındı**" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,226'da kaydedilmiştir.

2 **asâkir** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.16b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı R{ebî'ulâhır}" yazısı vardır] A

3 Başbuğ ma'iyyetiyle A : Başbuğ'uyla M2

4 ma'rifeti A : — M2

◊◊ 11-28 Rebî'ulâhır 1226 = 5-23 Mayıs 1811.

5 cumâdelûlâ A : cemâziyelevveli M2

◊◊◊ 1-10 Cumâdelûlâ 1226 = 24 Mayıs-2 Haziran 1811.

ma'rifetleri ve Çerkes Paşa Silahdârı mîr-i mîrândan[1] Hâfız 'Ali Paşa ma'iyyetiyle Ordu-yi hümâyûn'a sevk olunmak üzere kezâlik sülüsü süvârî ve sülüsânı piyâde olarak bin iki yüz nefer asker içün Mütesellim ve Kadı ve Mîr-i mîrân-ı mûmâ ileyhime ve iktizâ eden a'yânlara hıtâben başka emr-i şerîf ısdâr[2] u tesyâr olundu.

Vukū'-i gavgā ve hurûc-i ortahâ[3]

Bundan esbak hâme-i seher-âferîn bu nakş-ı rengîn üzere tahrîk-i zebân münşakk eylemişidi ki, Ordu-yi hümâyûn'a 'azîmete yeniçeri ortaları ta'yîn olunmağla, levâzım-ı râhı tanzîm birle hurûc u 'azîmetleri yakîn olmuşidi. Vaktâ ki bu on 'aded[4] ortalar beynlerinde ma'hûd olduğu üzere sâ'ir ortalardan yamak ta'bîriyle âdem cem' ederek ve tecemmu' edenler nisvân u zu'afâ vü re'âyâyı söğüp soyup döğerek ve sükkân-ı Âsitâne, *"Yâ leyte beynî ve beyneke bu'du'l-meşrikayn"** mazmûn-i şerîfini[5] vird-i lisân-i hâl ederek[6], her ne hâl ise hâzır ve Dâvud-paşa Sahrâsı'na çıkmağa müterakkıb u nâzır iken, ba'zı ortaların beynlerinde ez-kadîm orta gayretiyle derkâr olan münâfeseye amma bu def'a hakîkati sene-i sâbıkada ehl-i 'ırz ta'bîr eyledikleri gürûhla baldırı çıplak denilen[7] fırka aralarında sebkat eden ba'zı kıtâl ü münâkaşaya mebnî, şehr-i cumâdelûlâ gurresinde[◊] Tavuk-pazarı[8] nâm mahalde bir kahvehâne binâ ve ehl-i zimmetden sûkıyyûn re'âyâyı beher gün kahve-hânesine **[M2 42]** gelmeğe mecbûriyyetle mübtelâ eden sanâdîd-i eşkıyâdan ricâl, Ağa'nın 'avenesiyle bir gavgā peydâ edüp, bir takımı ol mahaldeki hâna tehassun ve bir fırkası zokaklar aralarına çuval ve yasdık ve fuçu[9] gibi şeyler ile siperler yapmağla, tecennün birle i'mâl-i âlât-i harb ile ceng-i zer-gerîye[10] mübâderet, ancak hakîkatde çârsûyu yağmâya gizlüce niyyet eylediler. Lâkin der-'akab men' u te'dîblerine hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn-i Şâhâne şeref-yâfte-i sudûr ve Ser-segbân 'azl ü nefyle makhûr ve Çelebi 'Osmân Ağa

---

1 mîr-i mîrândan M2 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A
2 ısdâr M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "u irsâl" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
3 **ortahâ** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.17a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 4 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A
4 'aded A : + 'aduv M2
* "يا ليت بيني و بينك بعد المشرقين" = Keşke onunla aramızda doğu ile batı arasındaki kadar uzaklık olsa" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.
5 şerîfini A : şerîfi M2
6 ve sükkân-ı ..... ederek, M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.17a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A
7 çıplak denilen A : çıblak denilan M2
◊ 1 Cumâdelûlâ 1226 = 24 Mayıs 1811 Cuma.
8 Tavuk-pazarı A : Tavuk-bazarı M2
9 fuçu A : fucu M2
10 zer-gerîye A : رزگری ye M2

Segbân-başı nasb ve te'dîb-i eşkıyâya me'mûr olmağla, Ağa-yı mûmâ ileyh dahi **li-nâmıkıhî**:

Dil tarîk-ı 'aşkda bu nükteye âgâhdır
Yoluna ölmek o Şâh'm 'âşıka şeh-râhdır

me'âlini hasbihâl ederek, cem'-i zâbitân ile ol mahalle gelüp, kat'-ı münâza'a eylemeleri bâbında ol bî-edebânı[1] men' u teşdîd ve bir tarafdan dahi Kapudan Paşa tehdîd, Kā'im-makām Paşa dahi te'kîd eylemekle, sanâdîd-i Ocak cem' olup teskîn-i âteş-i şikāk eylediler. *İnne hâzâ le-şey'un 'ucâb*[2]*.

Ve ehl-i tencîm ise bu hâdiseyi mukābele-i şems ve[3] Zuhal'den nâşî bildiler.

Ba'dehû mâh-ı mezbûrun dördüncü isneyn günü◊ Dâvud-paşa Sahrâsı'na çıkup bir haylîce müddet dahi anda ikāmet ve ehâlî-i Âsitâne'yi envâ'-ı ızrâr ile bir zemân dahi[4] dûçâr-ı meşakkat eyledikden sonra Ordu-yi hümâyûn tarîkıne 'azîmet eylediler.

Dâvud-paşa Sahrâsı'ndan hareket eden askerin ancak bin altı yüz nefer idüği, Küçük Çekmece Köprüsü'nde gizlüce ta'dâd eden ba'zı sikāt haberiyle mukarrer iken, on üç bin ta'yîn defteri tertîb edüp öylece alarak gitdiler**. Ve esnây-ı râhda bâ-husûs Silivri'de 'azîm fezâhat ü habâsetler etdiler. Kıt'a:

Ber-her-taraf ki rûy nehend în siyeh-dilân
Der-âb rûy-i rîhte-i hod-râ[5] *âşinâ künend*
Şerm ü hayâ çü lâzime-i çeşm-i rûşenest
*În kûr-bâtınân zi-ki şerm ü hayâ künend****

---

1 bî-edebânı A : bî-edyânı M2
2 İnne ..... 'ucâb M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın ve vr.17b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A
* "ان هذا لشيء عجاب = Doğrusu bu tuhaf bir şeydir" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Sâd 38/5. âyetin sonunda yer alan bir kısmıdır.
3 ve A : — M2
◊ 4 Cumâdelûlâ 1226 = 27 Mayıs 1811 Pazartesi.
4 dahi A : — M2
** "Bundan esbak hâme-i seher-âferîn ..... gitdiler" kısmında yer alan bilgiler özetle ve "Şânî-zâde Târîhi'nde mündericdir" şeklinde Şânî-zâde Târîhi'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, IX,239-240'da kaydedilmiştir.
5 hod-râ A : hod M2
*** "بر هر طرف كه روى نهند اين سيه دلان * در اب روى ريخته خود را اشنا كنند
شرم و حيا چو لازمه چشم روشنست * اين كور باطنان زكه شرم و حيا كنند = Bu kara kalpliler ne tarafa yüz çevirseler, kendi döktükleri yüz suları ile karşılaşırlar. Utanma ve hayâ, aydınlık yüzlerin gerektirdiği bir husus olduğundan, bu kör kalpliler kimden utanacak ve hayâ edeceklerdir?" anlamına gelen bu cümle Farsça bir kıtadır.

Nefy-i Şeyh İbrâhîm[1]

*"Ve akrebü'n-nâsi min-dereceti'n-nübüvveti ehlü'l-'ilmi"**. 'Ârifân-ı 'ilm-i hazret-i Ehadiyyet ve tâlibân-ı usûl-i mes'ele-i vahdet, *"İhdine's-sırâte'l-müstakîm"*** **[M2 43]** işâret-i bâ-istikâmeti üzere medîne-i 'ilm-i ledünnîye vusûlde elbet ruhsat-ı bâb-ı feyz ve hidâyet-i 'aliyyeye muhtâc olagelmişler iken, ba'zı müflisân-ı bâzâr-ı feyz, mürîd-i çârsûy-i sûret-fürûşânda tâlib-i mübâya'a-i men yezîd, *"Ve yettebi'u külle şeytânin merîd"**** olarak bilâ-inâbet ü verâset hemân mukallid-i ashâb-ı hakîkat olup, "Sırr-ı tarîkat ve remz-i hılâfet" deyü mülâyim-i nefs ü hevâ şi'âr u güftâr[2] ve semmiyyet-i garazı mâdde-i hakîkıyyeye tahlît ü istitâr[3] birle çok kimselerin 'akîde-i dîniyyesini ifsâd ve anları mübtelây-ı rafz ve cezbe vü ilhâd ve bu takrîble ez-kadîm ezhân-ı ba'zı ümemi berbâd etmiş oldukları, ulu'l-ebsâra nazar-ı im'ândan müstefâd ve bu makûle mevâdd her ne kadar ednâ vü ahkar görünür ise dahi, nizâm-ı devlet ve umûr-i millet ü ümmetde 'azîmü'l-mazarra idüği, resîde-i derece-i isbât ü işhâd iken, *"Zâde fi't-tanbûri nağmeten uhrâ"*[*4] Üsküdârî Şeyh İbrâhîm nâm bir kimse, [mısrâ]'[4]:

Söyleyenler kendüsün bilmez bilenler söylemez

"Sırr-ı vahdet" deyü münîbleriyle ba'zı saçma sohbet etdiğinden mâ'adâ, nef'-i rukyesi cihetiyle Seray-ı hümâyûn'a müterreddid olarak Enderûn-i hümâyûn halkının ekserine inâbet verüp, Hâne-i hâssa'da Hüseyn Ağa'ya dahi bi'l-iktizâ "Yâ Hayy ü yâ Kahhâr!" esmâ'-i şerîfesine müdâvemet etdirdiğinden, kesret-i ezkâr ve harâret-i evrâd ü efkâr *"Yekûlûne bi-efvâhihim mâ leyse fî kulûbihim"*[*5] esrârı âsârından nâşî[5] ağşiye-i kıhfiyyeyi yübûset ü harârete dûçâr ederek, mûmâ ileyh bir gün Sünnet Odası'nın yek-pâre câmlarını kırup pâre pâre eyledi.

---

1 **İbrâhîm** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.17b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 5 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A

* "و أقرب الناس من درجة النبوة اهل العلم" = Peygamberlik makamına en yakın kişiler, ilim sahipleridir" anlamına gelen bu cümlenin, Ebû Nu'aym tarafından zayıf bir senedle merfû' olarak rivâyet edilen hadîs olduğu bildiriliyor; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nr.1744, II,64.

** "اهدنا الصراط المستقيم" = Bize doğru yolu göster" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Fâtiha 1/6. âyetidir.

*** "و يتبع كل شيطان مريد" = Her inatçı şeytana uyarlar " anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Hacc 22/3. âyetin sonunda yer alan bir kısmıdır.

2 güftâr A : giriftâr M2

3 hakîkıyyeye tahlît ü istitâr A : hakîkıyye tahlît ü istisâr (استثار) M2

*4 "زاد فى الطنبور نغمة اخرى" = Tanburda bir başka nağme daha doğdu" anlamına gelen Arapça bir deyimdir.

4 bir kimse [mısrâ]' A : kimesne beyt M2

*5 "يقولون بافواههم ما ليس فى قلوبهم" = Ağızlarıyla, kalplerinde olmayanı söylüyorlardı" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Âl-i 'İmrân 3/167. âyetin son taraflarındaki bir kısmıdır.

5 Yekûlûne ..... nâşî M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.18a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

Ol esnâda ittifâk-ı Şehriyâr-ı gerdûn-mutâ' hazretleri ol mahalli teşrîf buyurup ahvâle tahsîl-i ıttılâ' ve birkaç gün sonra mâh-ı cumâdelûlânın beşinci günü◊ Çamlıca'ya tebdîl binişi tarîkıyle murûr esnâsında[1] nezâketle şeyhin bağı önünden 'ubûr ve ol havâlînin nisvân 'arabaları ve kibâr bârgîrleri ve ba'zı Enderûn-i hümâyûn ağaları ve sâ'ir züvvâr ile mâl-â-mâl olduğu çeşm-i hümâyûnlarına musâdif ü manzûr oldukda, der-'akab Bâb-ı 'âlî'ye haber irsâl ve: "Bu şeyh değil [M2 44] kallâş imiş" deyü nefyini isti'câl buyurdular*.

Katl-i 'Osmân Çavuş[2]

Bakıyye-i sîga-i[3] taktîl, Ocaklu'dan 'Osmân Çavuş nâm herze-vekîl ki iskelelere gelan hatab ve zehâyir ü eşyâyı zabt u istîlâ ve istediği kadar tahmîl-behâ ile bey' ederek dâ'imâ ızrâr-ı ağniyâ vü fukarâ eder idi. Ve giderek yirmiden mütecâviz 'avene vü hem-pâ peydâ ve iskelelere kol kol ba's ü isrâ ve iskeleler ehâlîsinden ve fukarâ vü zu'afâdan mâ'adâ gelüp giden tüccârı dahi zîr-i dest-i tegallüb ü isti'lâ[4] etmeğe ictirâya başladığından, bu husûsun âmed-şud eden ehl-i ticâretin seyrekliğini mûcib olarak, bir nev' kaht u galâya bâdî olacağı âşikâr olmağla, herkes muhtekir-i merkūmun zevâline intizârda idi. *"İzâ zalemte men dûneke felâ te'men min-'ıkābi men fevkake"*** vefkınca[5], bir gün Un-kapanı İskelesi'ne ba'zı eşyâ almağa gelmiş bir oda-başı eskisiyle nizâ' eyledikde, ol kimse merkūmu oda-başı ta'zîriyle iknâ' edemeyüp bir dilîr ü behâdır kimse olmağla, bî-sabr u ârâm heman bir odun kapup ol bî-hayânın üzerine hücûm ü iktihâm eyledi. Hele hâzırîn men'-i mudâraba ile gavgāyı teskîn eylediler ise de, bu mu'âmele 'Osmân Çavuş'un 'ırz-ı mevhûmuna kesr u nakîsa görünmekle, hemân oradan Ağa-kapusu'na varup Segbân-başı Çelebi 'Osmân Ağa'ya mezbûr oda-başıdan *"Ke'l-bâhisi 'an hatfihî[6] bi-zılfihî"**** iştikâ eder iken, merkūmun mâ-cerâları mûmâ ileyhin hâtır-nişân-ı zâbitânesi olmağla, mâh-ı mezbûrun on[7] beşinci

---

◊ 5 Cumâdelûlâ 1226 = 28 Mayıs 1811 Salı.

1 esnâsında A : اثنائنده M2

* "Üsküdârî Şeyh İbrâhîm nâm bir kimse ..... buyurdular" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,240-241'de kaydedilmiştir.

2 **Çavuş** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.18a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 15 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A

3 siga-i A : kıssa-i M2

4 isti'lâ A : istîlâ M2

** "اذا ظلمت من دونك فلا تامن من عقاب من فوقك = Senden daha aşağı seviyede bulunana zulmediyorsan, senin üstünde bulunanın azâbından emîn olma!" anlamında Arapça atasözüdür.

5 İzâ zalemte ..... vefkınca M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın ve vr.18a'nın alt tarafına yazılmışlardır] A

6 hatfihî A : حنقه M2

*** "كالباحث عن حتفه بظلفه = Tırnağıyla ölümünü araştıran gibi" anlamına gelen Arapça deyiştir.

7 on A : — M2

günü[1◊] hemân Ağa-kapusu ahûrunda hank ve katl etmekle, bin erâzil i'dâmına müsâvî vü 'adîl bir eser-i cemîl ile zarar-ı nâsı taklîl eyledi*; *cevletü'l-bâtıli sâ'atün*** . **Beyt:**

Gürbe-i miskîn eğer per-dâştî
Tohm-i günceşk ez-cihân ber-dâştî[2***]

Ba'zı vukū'ât-ı müteferrika[3]

Mâh-ı cumâdelûlânın yirminci günü[◊◊], vükelây-ı Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî ve Defterdâr ile Emîn-i Darb-hâne-i 'âmire nâ-gâh bâ-hatt-ı hümâyûn 'azl ü tebdîl olunup, Kethudâlık [M2 45] birâder-i Kethudây-ı sâbık Yûsuf Âgâh Efendi'ye tahvîl[4] ve Kethudây-ı sâbık Moravî 'Osmân Efendi İstavroz'da kâ'in sâhil-hânesinde ve Emîn-i Darb-hâne-i sâbık Çelebi Mustafa Reşîd Efendi Üsküdar'da Bulgurlu civârında vâki' hâne-i sayfiyyesinde ikāmete me'mûriyyetle tenkîl olundular*[4].

Ve mâh-ı mezbûrun yirmi birinci günü[◊◊◊] Ordu-yi hümâyûn tarafından esbak Çerhacı 'Ali Paşa'nın Vezâret'i ibkā ve yirmi üçüncü günü[◊4] Boğaz-içi'nde lenger-endâz-ı ikāmet olan kebîr Donanma-yı hümâyûn sefînelerinden Orta-köy önünde sâhil-hâne-i Fakîr izâsında olan Tâvûs-i Bahrî nâm kapaklu sefînenin orta direğine sâ'ika nüzûl ve ol esnâda filandırayı düzetmek içün babafingo[5] çubuğuna bir sırada[6] sarılup çıkmakda olan üç[7] âdemlerden ancak en yukarudaki âdeme isâbetle merkūm maktûl olup, lâkin a'zâsı gevşeyüp el-

---

1 mâh-ı ..... günü M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.18b'nin sol tarafına yazılmışlardır] A

◊ 5 Cumâdelûlâ 1226 = 28 Mayıs 1811 Salı.

* "Bakıyye-i sîga-i taktîl, Ocaklu'dan 'Osmân ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,241'de kaydedilmiştir.

** "جولة الباطل ساعة = Bâtıl saman alevi gibidir, bir an yanar, söner" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

2 ber-dâştî A : per-dâştî M2

*** "کریه مسکین اکر پرداشتی * تخم کنجشك از جهان برداشتی = Miskin kedinin eğer kanadı olsaydı, dünyada serçe yumurtası kalmazdı" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.

3 **müteferrika** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.18b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 20 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A

◊◊ 20 Cumâdelûlâ 1226 = 12 Haziran 1811 Çarşamba.

4 Kethudâlık ..... tahvîl M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.18b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A

*4 "Mâh-ı cumâdelûlânın yirminci günü ..... olundular" kısmındaki bilgiler değişik ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,258'de kaydedilmiştir.

◊◊◊ 21 Cumâdelûlâ 1226 = 13 Haziran 1811 Perşembe.

◊4 23 Cumâdelûlâ 1226 = 15 Haziran 1811 Cumartesi.

5 babafingo A : babafinko M2

6 sırada A : صیره ده M2

7 üç A : üc M2

leri çözülünceye dek bir dakîka kadar yerinde karâr etdiği esnâda, olbir iki âdem mezbûrun helâkinden deyyâr haberdâr olmayup, yine girüden yukaruya çıkmakda idiler. Vaktâ ki mezbûrun elleri kurtulup kendüsi küçük çanaklığa düşdükde, diğer iki kimse ol vakit kazıyyeden haberdâr olmalariyle bî-sabr u karâr hemân aşağıya cân atup firâr eyledikleri, muharrir-i Hakîr'e re-'ye'l-'ayn bir 'ibret-i 'azîme-i cenâb-ı Settâr olmuşidi. Ve andan sâ'ika-i mezbûre aşağıya inüp sefînenin aşağiki tabakasında birkaç[1] nüfûsu dahi katl ü ifnâ ve top lumbarından çıkup gavs-ı deryâ eyledi. Ve der-'akab orta direk tutuşup su ile gücile itfâ olundu*. *"İzâ edbere'l-bahtu felâ fevka ve lâ tahte"***.

Ve bu esnâda Silahdâr-ı Sadr-ı a'zamî Benderli 'Ali Ağa şecâ'atine binâ'en Ordu-yi hümâyûn'da tevcîh-i Vezâret'le Çerhacı-başılığ'a müntehab-i karîha-i Sadâret-i 'uzmâ oldu[2]***.

Velâdet-i Sâliha Sultân[3]

Sülâle-i sâliha-i cenâb-ı Şehinşâh-ı ebu'l-ihsân ve nesl-i nesîl-i hazret-i Hâkān-ı berekât-feyzân Sâliha Sultân-ı *'aliyyetü'ş-şân**[4] mâh-ı cumâdelûlânın yirmi [M2 46] beşinci isneyn gicesi◊ der-âgūş-i pîş-nişîn-i cihân olmağla, bâfermân üç gün top şenliği mânend-i nânûy-i[4] dâd ve tefrîh-ı tıfl-i devrân eyledi*[5].

Vukū'-i harîk ve seyl-i 'azîm[5]

Mâh-ı cumâdelûlâmn yirmi altıncı salı gicesi◊◊ Galata fevkinde Bey-oğlu nâm mahalde zuhûr-i harîk ile vâfir büyût ü dekâkîn muhterik olmakda iken, sabâha yakın bir 'azîm yağmûr zuhûr ve gitdikce müştedd ü mevfûr olmağla, harîk ile ma'an yağmûr ma'azallâhi Te'âlâ az kaldı ki mazhar-ı sırr-ı[6] *"Ve*

---

1 birkaç A : birkac M2

* "Ve mâh-ı mezbûrun yirmi birinci günü ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,247'de kaydedilmiştir.

** "اذا ادبر البخت فلا فوق و لا تحت = Şans bir kere tersine döndü mü ne yukarısı ne de aşağısı fayda verir" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

2 Ve bu esnâda ..... oldu M2 : + [Bu kısım, buraya girmesi işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın ve vr.18b'nin altına yazılmıştır] A

*** "Ve bu esnâda Silahdâr-ı Sadr-ı a'zamî ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler hemen hemen aynı ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, IX,248'de kaydedilmiştir.

3 **Sultân** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.18b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 25 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A

*4 "علية الشان = Şânı yüce" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

◊ 25 Cumâdelûlâ 1226 = 17 Haziran 1811 Pazartesi.

4 nânûy-i A : nânvây M2

*5 "**Velâdet-i Sâliha Sultân** ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,244'te kaydedilmiştir.

5 'azîm M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.19a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 26 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A

◊◊ 26 Cumâdelûlâ 1226 = 18 Haziran 1811 Salı.

6 sırr-ı A : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılan "girye-i(?)" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

fâre't-tennûr"* ola. Ve andan peydâ olan seyl-i 'azîm dere kenârlarında vâki' ba'zı kurâda ve husûsan Kağıd-hâne'de çok köprü ve binâ harâb ve vâfir hayvân ve insânı garîk-ı gark-ı âb eyledi.

Ez-ân-cümle[1] Beşiktaş'ın taş köprüsünü alup gitdi. Cisr-i mezbûr hammâm civârında olup, gālibâ hammâm binâ olunmazdan evvel yapılmış olduğundan, reh-i râstda olmayup yoldan deniz tarafına takrîben beş zirâ'-ı mi'mârî mikdârı sapa düşdüğünden nâşî, yolun doğruluğunca köprünün kemeri önüne zemîninden tahmînen bir buçuk iki zirâ' mürtefi' kerasteden ma'mûl bir yaya köprüsü yapılmış idi. Seyl-i mezbûr köprü kemeri altından murûrda kemer derûnuna sığamayup dere doldukda, su zikr olunan ağaç[2] köprüyü kaldırup taş köprünün kemeri ağzına yamamağla[3] mesdûd eyledikde, yukaruya doğru kefere mahallesi ve ba'zı ehl-i İslâm hâneleri ve dahi yukaruda dere civârındaki bağçe ve bostânlar su ile dolup, Beşiktaş gûyâ bir deryâ olmağla, mahallât-ı mezbûre zokaklarında bulunan ricâl ü nisvân u sıbyânın ba'zıları gark olup, ba'zılarını suyun yüzünden ba'zı evlerin pencerelerinden tutup içerüye aldılar. Bu hâl üzere gitdikce terâküm eden âb-ı firâvân yukaruda Rûm Kilisasi civârında ba'zı hâne ve bağçe ve bostânın dîvârlarını hedm ü vîrân ederek seylin bir tarafı Câmi'-i Kebîr civârından İskele meydânına cereyân ve bir cânibi Seray-ı hümâyûn ensesine doğru vesebân eyledi. Ve köprü **[M2 47]** kurbünde olan dükkânların sukūfu dahi su içinde mestûr ve değirmânda birkaç âdem ile[4] bi'l-cümle bârgîrler boğulup, meşakkat-i çarh-ı devvârdan[5] dûr oldular. Nisvân hammâmında henûz duhâ vakti olup giceden berü ise şiddet-i bârân sebebiyle kimse bulunmadığı nümâyân, ancak erkekler hammâmında olan huddâm-ı hammâmdan ba'zıları hurûc ve mukaddemce firâr ile *"el-Firâru fî vaktihî zaferun*[6]"** tarîkasını ihtiyâr[7], ba'zıları ise gûyâ sedd-i bâb-ı kazâ ile câme-kende meks ü ıstıbâr[8] esnâsında, suyun hamline kapu dayanamayup açıldıkda[9], seyl câme-ken ve hammâm derûnlarına hücûm u cereyân ve halvet-hâneler kubbelerine[10] dek ve câme-ken sakfına yakın ma-

---

* "و فار التنور = Sular coşup yükselmeye başlayınca" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Hûd 11/40 ve el-Mü'minûn 23/27. âyetlerin baş taraflarında yer alan bir kısmıdır.

1 Ez-ân-cümle A : Ez-cümle M2

2 ağaç A : ağac M2

3 yamamağla M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "seyli" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

4 ile A : — M2

5 devvârdan A : — M2

6 vaktihî zaferun A : vakti'z-zafer M2

** "الفرار فی وقته ظفر = Zamanında firar, zaferdir" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

7 ile ..... ihtiyâr M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek aynı kaligrafi ve sonunda "sah" kaydıyla satırın ve vr.19a'nın alt tarafına yazılmışlardır] A

8 ıstıbâr A : ıztıbâr M2

9 açıldıkda M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "içerüye" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

10 halvet-hâneler kubbelerine A : halvet-hâne kapularına M2

halline değin su ile leb-rîz[1] olup, mukaddem hammâm ve câme-ken iken âb-ı 'azâba mahzen oldular. Ve içerüde kalanlar yüzerek boğulup öldüler. Beyt:

Ve men lem yefirre mahalle'l-firâri
Fe-yak'udu mehebbe'r-riyâhi'd-demâr[2]*

Bu aralıkda köprünün üzerinden taşup girdâb gibi dönerek dökülen seyl ilerüde temelleri oyup köprünün ön tarafını boşatmağla, bi-temâmihî sürüp pâre pâre ederek deryâya ilkā ve köprüyle[3] beraber yürüyen su ol civârda değirmân ve birkaç dükkân ve Kışla-i Bostâncıyân ve cüdrân-ı[4] bostân ile birkaç[5] insânı dahi alup deryâya revân, lâkin köprünün[6] kopduğu 'ayn-ı[7] 'inâyet-i Yezdân oldu. Zîrâ terâküm-i mâ' ile dahi ezyed-i hasâret olacağı nümâyân idi. Ve köprünün ba'zı cesîm mermer kıt'aları, hattâ târîh taşı dahi sonra üç beş sene kadar Çinili Köşk kurbünde[8] ka'r-ı deryâda meşhûd-i a'lâ vü ednâ olmakda idi.

Ba'de-zâ 'inâyet-i cenâb-ı Şehriyâr-ı kerem-bahşâ ile der-'akab müceddeden köprü inşâsına irâde-i 'aliyye te'allukuyla hâlâ reh-i râstda evvelkiden iki mertebe vüs'atlü ve bin kat muhkem ve a'lâ bir cisr-i mu'allâ binâ ve hakk-ı ebnâ'-i[9] sebîlde dahi vâdî-i 'inâyet-i Şâhâne icrâ buyuruldu**. Li-Muharririhî:

Kıldı ol Şâh bu câri sadakātı icrâ
Ede sâbit anı tahtında cenâb-ı Mevlâ **[M1 48]**

Tevcîhât-ı ba'zı menâsıb-ı 'ilmiyye[10]

Gurre-i cumâdeluhrâdan[11◊] zabt etmek üzere yevm-i merkūmda Anadolu Kadı'askerliği mukaddemâ[12] Anadolu Pâyesi olup, sâbıkā Şâm-ı şerîf Kadısı

---

1 leb-rîz M2 : لزير A
2 mehebbi'r-riyâhi'd-demâr M2 : mehebbe riyâhi'd-demâr A
* "و من لم يفر محل الفرار * فيقعد مهب الرياح الدمار = Kaçılacak zamanda kaçmaz, helâk edici rüzgârların estiği yerde oturur" anlamına gelen Arapça bir beyittir.
3 köprüyle A : köprü ile M2
4 cüdrân-ı A : cidârân-ı M2
5 birkaç M2 : birkac A
6 köprünün A : köpr[ü]nün M2
7 'ayn-ı M2 : + [Bu kelime metinde üzeri karalanan "pür" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A
8 Çinili Köşk kurbünde M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.19b'nin sol kenarına yazılmışlardır] A
9 ebnâ'-i A : انبا ء M2
** "Vukū'-i harîk ve seyl-i 'azîm ..... buyuruldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,247'de kaydedilmiştir.
10 'ilmiyye M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "mâh-ı cumâdelûlânın yirmi birinci günü" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
11 cumâdeluhrâdan A : cumâdelâhıreden M2
◊ 1 Cumâdelâhıre 1226 = 23 Haziran 1811 Pazar.
12 mukaddemâ M2 : + [Bu kelime üzeri çizilen "sâbık" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A

olan Vardârî Şeyh-zâde Mehmed Efendi'ye ve mâh-ı cumâdelûlânın yirmi beşinci günü◊ Mısr-ı Kāhire Kazâsı, sene-i âtiye saferi gurresinden◊◊ zabt etmek üzere sâbıkā İzmir Kadısı Ser-etıbbây-ı esbak Mustafa Behcet Efendi'ye ve şehr-i mezkûrun yirmi yedinci günü◊◊◊ İzmir Kazâsı, yirmi sekiz senesi rebî'ulâhırı gurresinden◊4 zabt etmek üzere Mûsıla-i Süleymâniyye Müderrisi ve hâlâ Ser-etıbbây-ı[1] Şehriyârî es-Seyyid Mustafa Mes'ûd Efendi'ye tevcîh ve şehr-i merkūmun yirmi sekizinci günü◊5, mâh-ı cumâdelâhırın on yedinci gününden◊6 zabt etmek üzere sâbıkā Yenişehir-i fenâr Kadısı Halîl Efendi-zâde hafîdi Mehmed Sa'îd Efendi'ye Mekke-i mükerreme Pâyesi tevcîh olundu[2].

Katl-i Kethudây-ı Hammâlân[3]

Üsküdar hammâllarına Kethudâ ve bakıyye-i ser-i kârân-ı eşkıyâ iken Ser-turnâ ve yine Hammâllar Kehyâlığı'nda[4] be-câ olan İbrâhîm Ağa ki, bir müddetdir Üsküdar'da teferrüd ve gûn-â-gûn te'addî ve fezâhatla bî-edebâne harekâtda te'annüd ü temerrüd etmişidi. Segbân-başı Ağa mukaddemce irâde-i Şâhâne'ye mebnî, mâh-ı cumâdeluhrânın üçüncü◊7 tevzî'-i mevâcib olunan[5] çarşanba günü 'ulûfeye dâ'ir ba'zı su'âl behânesiyle merkūm Kethudây-ı Hammâlân-ı Hatab'ı Ağa-kapusu'na celb ü da'vet[6] ve der-'akab dûzah-sütûr ve anda mümâsil-i[7] mazhar-ı *"Fî cîdihâ hablün min-mesed"** eyledi.

Katl-i Taşcı Mahmûd ve Etmekci İsma'îl[8]

Kalyoncu tâ'ifesinden ve yeniçeri fırkasından olup, vak'a-i esbakda ol dahi bakla-i 'âşûrâ ve sonra Seyyidî 'Ali Paşa kapudanlığında Kapudan Paşa

---

◊ 25 Cumâdelûlâ 1226 = 17 Haziran 1811 Pazartesi.

◊◊ 1 Safer 1227 = 15 Şubat 1812 Cumartesi.

◊◊◊ 27 Cumâdelûlâ 1226 = 19 Haziran 1811 Çarşamba.

◊4 1 Rebî'ulâhır 1228 = 3 Nisan 1813 Cumartesi.

1 Ser-etıbbây-ı A : Ser-etıbbâ'-i M2

◊5 28 Cumâdelûlâ 1226 = 20 Haziran 1811 Perşembe.

◊6 17 Cumâdelâhıre 1226 = 9 Temmuz 1811 Salı.

2 **Tevcîhât-ı ba'zı** ..... olundu M2 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi başında "9" rakamı, sonunda "sah" kaydı işâretiyle satırın ve vr.19b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

3 **Hammâlân** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.19b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 3 C{umâdelâhır}" yazısı vardır] A

4 Kehyâlığı'nda A : Kethudâlığı'nda M2

◊7 3 Cumâdelâhıre 1226 = 25 Haziran 1811 Salı. Buradaki gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gün arasındaki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

5 olunan A : olan M2

6 da'vet M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılan "edüp" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

7 mümâsil-i A : mümâ'il-i M2

* "فی جیدها حبل من مسد" = Boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde (ateşe girecek)" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Tebbet 111/5. âyetidir.

8 **ve Etmekci İsma'îl** M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek satırın üstüne ara kısma yazılmışlardır] A

Çavuşu ve Baş-ağa olan Taşcı Mahmûd nâm ser-i eşkıyâ ki, gerek ol esnâlarda ve gerek ba'de-zâ etdiği şenâ'at ü şakâvet ve ikide bir mahz-ı hîle vü mefsedet **[M2 49]** olarak emsâliyle Galata'da bir gavgâ peydâ ve bu takrîble tecrîm-i re'âyâ ve iz'âc-ı fukarâ gibi habâseti ve evvel ve[1] âhır güncîde-i havsala-i hâme olmayup, terki evlâ olan fezâhati lâ-yu'addü ve lâ yuhsâdır. Mâh-ı mezbûrun[2] sekizinci günü◊ Kapudân-ı deryâ Hâfız 'Ali Paşa, merkûmu Beşiktaş açığında kalyonda bâ-emr-i hümâyûn[3] hemân bilâ-emân katl ve ser-i şakâvetini Âsitâne-i 'aliyye'ye irsâl etmekle, Bâb-ı hümâyûn pîş-gâhında galtîde-i hâk-i hızlân ve nümûne-i emsâl ü akrân kılındı.

Ve Un-kapanı zorba nizâm ustalarından Etmekci İsma'îl dedikleri bîhayâ ki 'avratı âlûfte iken kendü sîtini gayûr-i Bağdâdî gibi tantana-i kazgân-ı dûdmânla nühüfte edüp, hubûbât tevzî'ine me'mûr olanları tennûr-i cevr ü te'addîsinde püryân ve rişvetle zahîrenin a'lâsını cebren istediğine alıverüp sâ'irlerine çürük zahîre tevzî' etdirmekle, bunca etmekci usta ve destgâhdârlarını mübtelây-ı darb u katl ve perîşân etmekde idi. Ve defterinde hicbir başka Nizâm Ustası olmadığından, dâ'imâ burnu doğrusuna gider idi. Mâh-ı mezbûrun on yedinci günü◊◊ merkûm dahi bâ-irâde-i 'aliyye-i Şehriyâr-ı ma'delet-revâ Segbân-başı Ağa ma'rifetiyle bahran nefy ü iclâ ve Küçük Çekmece açıklarında deryâya ilkâ ve şerri ilgâ olundu[4*].

Âmeden-i haber-i bed'-i muhârebe ve ric'at-i a'dâ ve tahlîs-i Ruscuk

Çünki Sadr-ı a'zam-ı şecâ'at-şiyem Ruscuğ'un istirdâd ü istihlâsı niyyet-i hâlısasiyle Ordu-yi hümâyûn'da mevcûd tavâ'if-i askeriyyeyi istishâbla, bundan akdem mâh-ı cumâdeluhrânın altıncı pencşenbih günü◊◊◊ sebükbârâne[5] Şumnu'dan hareket ve yol üzerinde lâzım gelan mahallere tabyalar inşâ[6] ve meterisler hafr ederek kat'-ı me'âbir ve ri'âyet-i ihtiyât-ı sâ'ir[7] ile Ruscuğ'a iki buçuk sâ'at mesâfede Kadı-köyü merhalesine nasb-ı hıyâm ve esnây-ı

---

1 ve A : — M2
2 mezbûrun M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "on" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
◊ 8 Cumâdelâhıre 1226 = 30 Haziran 1811 Pazar.
3 bâ-emr-i hümâyûn M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
◊◊ 17 Cumâdelâhıre 1226 = 9 Temmuz 1811 Salı.
4 Ve Un-kapanı ..... olundu M2 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.20a'nın sol kenarına yazılmıştır] A
* "Üsküdar hammâllarına Kethudâ ve bakıyye-i ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,241-242'de kaydedilmiştir.
◊◊◊ 6 Cumâdelâhıre 1226 = 28 Haziran 1811 Cuma.
5 günü sebükbârâne M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın ve vr.20a'nın sağ kenarına yazılmışlardır] A
6 inşâ M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan ve "sebebi" gibi okunabilecek bir kelimenin üzeri çizilmiştir] A
7 sâ'ir A : sâ'ire M2

râhda vürûd eden me'mûrîn dahi ma'iyyet-i Sadr-ı a'zamî'de tecemmu' u ictimâ'[1] edüp, Yeniçeri Ağası dahi Şumnu'da mevcûd olan Ocağ-ı 'âmire neferâtını istishâb ederek, Ağalar Ağası Halîl Ağa ile beraberce ma'iyyet-i Sadr-ı a'zamî'ye[2] celb olunmuş olmalariyle, yevm-i **[M2 50]** merkûmda[◊] 'ale'l-'umûm merhale-i mezkûrede kıyâm u ârâm olunmuşidi.

Ertesi gün tecessüs-i ahvâl-i a'dâ ve mukaddimât-ı ceng ü gavgâya mübâşeret ve ibtidâ içün topsuz olarak ilerüye gönderilmiş olan on bin mikdârı süvârî asker, düşmen askeriyle bi'l-mukâbele dört beş sâ'at çerha tarzında muhârebe etdiklerinde, hamden lillâhi Te'âlâ leşker-i a'dâ 'avdet ü ric'at etmekle, Ruscuğ'a bir sâ'at karîb bağlar başında yapdığı istihkâmâtı derûnuna girüp tehaffuz eyledi ise de, müsta'înen billâhi'l-Mu'în ba'de-ezîn Ruscuğ'un yed-i a'dâdan tahlîsi esbâbına teşebbüs olunarak, mâh-ı mezbûrun on üçüncü[3] hamîs günü[◊◊] düşmen üzerine 'umûmen hareket[4] ve bağlar başı berüsünde altı sâ'at kadar germiyyetlü cenge mübâderet olunup, mukaddemce Baş-ceneral Kutuzof[5] dahi mevcûd-i ma'iyyeti olan asker-i kesîr ile berü yakaya murûr etmekle, Ruscuk'da olan düşmen askeri kesret bulmuş idüğüne bakılmayup, 'avn ü[6] 'inâyet-i cenâb-ı Rabb-i 'izzet'le cünûd-i İslâm *"el-Kassâbu lâ tehûlühu kesretü'l-ağnâm"** müfâdınca[7], isbât-ı akdâm-ı[8] ikdâm ve izhâr-ı gayret ü şecâ'at ederek, ol gün cânib-i a'dâdan bir top ve üç 'aded cebehâne 'arabası ve vâfir dil ü kelle alınmış ve ol esnâlarda altı bârgîrli bir hinto derûnunda bir nefer mu'teber cenerali i'dâm kılınmış idi. Lâkin ol günde harâret-i hevânın iştidâdı ve ma'rekenin imtidâdı sebebleriyle cümlenin tâb u tâkati kesilmiş olduğundan, muhârebeyi terk ile tavâ'if-i askeriyye takım takım orduya 'avdete başlamağla, bi'z-zarûr 'umûm üzere ric'at olunup orduda birkaç gün istirâhat olundukdan sonra, Sadr-ı a'zam hazretleri Ruscuğ'u muhâsara niyyetiyle bi'l-cümle vüzerây-ı 'izâm ve mîr-i mîrân-ı kirâm ve

---

1 ictimâ' M2 : اجتماع A

2 ma'iyyet-i Sadr-ı a'zamî'ye M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

◊ 6 Cumâdelâhure 1226 = 28 Haziran 1811 Cuma.

3 üçüncü M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "günü" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

◊◊ 13 Cumâdelâhure 1226 = 5 Temmuz 1811 Cuma.

4 hareket A : — M2

5 Kutuzof : Kudusof (قودوسوف) A, M2. Metnimizin bu kısmındaki Kudusof (قودوسوف) kelimesi, M 119'da (قوطوزوف) ve *Târîh-i Cevdet*, X,8'de Kutuzof (قوتوزوف) imlâsı ile aslına daha yakın olarak kaydedildiğinden, ben de o şekli tercih ettim.

6 'avn ü A : 'avn M2

* "القصاب لا تهوله كثرة الاغنام = Koyunun çokluğu kasabı ürkütmez" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

7 el-Kassâbu ..... müfâdmca M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın ve vr.20a'nın alt kenarına yazılmışlardır] A

8 akdâm-ı A : ilzâm-ı M2

ocaklar zâbitân ve neferâtı ve selâtîn-i Cengîziyye ve sâ'ir ser-kerdegân ile muktezî olan edevât-ı harbiyyeyi istishâb ederek Ruscuk üzerine hareket ve bir sudan bir suya varınca muhâsara birle ol gün kasaba-i mezbûre üzerine üç def'a merdâne yürüyüş ve hücûm u savlet ile düşmene izhâr-ı 'unf u şecâ'at olundukda, kasaba-i merkûme **[M2 51]** derûnunda mütehassın olan a'dâya Tuna'nın berü yakası me'lûf olduğu hîle vü desîsesine cesbân[1] olamayacağı ve belki Ruscuk Kasabası içinde mahsûr kalarak tasavvur-kerdesi olan mekr u hud'alara kendüsi mübtelâ olacağı nümâyân oldukda, mâh-ı mezbûrun on sekizinci salı gicesi◊ kasaba-i mezkûreyi her yerinden âteşleyüp külliyyen yakarak ve yine karşu yakaya cân atarak ol vechile Kasaba-i Ruscuk mahalli yed-i te'addî vü istîlâsından kurtulup hâlî kalmağla, *"Fe-eyyednellezîne âmenû 'alâ 'adüvvihim fasbehû zâhirîn"** ma'nây-ı şerîfine karîn olan[2] bu keyfiyyet-i nusrat ü meserreti, 'atebe-i felek-mertebe-i Şehinşâhî'ye ifâde vü tebşîri hâvî telhîs-ı Sadâret-penâhî, mukaddemâ hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn ile Ordu-yi hümâyûn'a irsâl olunmuş ve ol esnâda anda bulunmuş olan hasekiyân-i hâssadan Mahmûd Ağa mu'âvedetiyle mâh-ı mezbûrun yirmi dördüncü isneyn günü◊◊ Der-'aliyye'ye vâsıl ve der-'akab toplar endâhtiyle i'lâna fermân olunmağla, ehl-i İslâm'a bir sürûr-i mâ-lâ-fîhi kelâm hâsıl oldu**. **Şi'r**:

Lillâhi[3] derrun 'ısâbetün[4] Türkiyyetün
Defe'û nevâ'ibe dehrihim bi's-seyfi
Fetehû'l-bilâde bi-kuvvetin fî seyfihim
*Ve kesev cemî'a'n-nâsi sevbe'l-havfi[5]****

---

1 cesbân M2 : جسـان A

◊ 18 Cumâdelâhıre 1226 = 10 Temmuz 1811 Çarşamba.

* "فايدنا الذين امنوا على عدوهم فاصبحوا ظاهرين = Nihayet biz inananları, düşmanlarına karşı destekledik; böylece üstün geldiler" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, es-Saff 61/14. âyetin sonunda yer alan bir kısmıdır.

2 Fe-eyyidnellezîne ..... olan M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydı işâretiyle vr.20b'nin sağ kenarına aşağıya diklemesine yazılmışlardır] A

◊◊ 24 Cumâdelâhıre 1226 = 16 Temmuz 1811 Salı.

** "**Âmeden-i haber-i bed'-i muhârebe** ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,274-275'te kaydedilmiştir.

3 Lillâhi A : Se (سه) M2

4 'ısâbetün A : 'asbâbetü M2

5 Lillâhi der ..... sevbe'l-havfi M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek vr.20b'nin sol kenarına yukarıya diklemesine yazılmışlardır] A

*** "لله در عصابة تركية * دفعوا نوائب دهرهم بالسيف
فتحوا البلاد بقوة في سيفهم * و كسوا جميع الناس ثوب الخوف = Zamanlarının musîbetlerini kılıçla defeden, kılıçlarının kuvvetiyle beldeleri fetheden, herkese korku elbisesi giydiren Türk topluluğuna Allah hayırlar ihsân eylesin" anlamına gelen Arapça kıt'adır.

'Azl ü nasb-ı Kethudây-ı Rikâb-ı hümâyûn-i gerdûn-vekâr ve hedm-i odahây-ı bekâr der-Üsküdar ve i'dâm-ı Yetîm-oğlu Ebu'l-eşrâr[1]

Üsküdar'da Balaban İskelesi verâsı ve Debbâğ-hâne civârı ve sâ'ir sâhil-i deryâya karîb kûşe vü kenârda öteden berü mefseka-i erâzil-i bî-'âr[2] ve dâru'n-nedve-i eşkıyây-ı nâ-bekâr bekâr odaları ve ba'zı Yehûdî hânelere bu esnâda ba'zı süfehâ, birkaç[3] muhaddere hatunları cebren yoldan çevirüp idhâl ve 'ırz-ı nâsı pây-mâl etmek sadedinde olduklarında, Üsküdar ehâlîsi tecemmu' ve tahlîs ve kazıyyeyi Bâb-ı 'âlî'ye ihbâr eylemeleriyle, zikr olunan dâru'n-nedve-i eşrârın hedm ü imhâsına hatt-ı şerîf-i şevket-redîf-i Pâdişâh-ı ma'delet-elîf-i mehâbet-bahş[4] sudûr ve Bostancı-başı ve Segbân-başı ve Mi'mâr Ağa me'mûr kılınarak, der-'akab beş yüz kadar 'amele ile mâh-ı **[M2 52]** recebü'l-müreccebin üçüncü çârşenbih[5] günü[◊] Üsküdar'a murûr edüp, Balaban verâsında iki 'aded Yehûdî hâneler ile[6] gerek orada ve gerek ol civârda iki yüz kadar bekâr odalarını fi'l-hâl hedm ile târumâr eylediler.

Garîbdir ki ba'zı odalarda çocuklu kahbeler içün birkaç beşik zuhûr eyledi. Ve erâzîl-i merkûmenin ekseri derhâl firâr u ihtifâ ve ba'zıları ahz ve i'dâm ile birkaç gün sonra mazhar-ı cezây-ı sezâ oldular.

Ve mûmâ ileyh Segbân-başı Çelebi 'Osmân Ağa ehl-i diyânet ve bende-i devlet bir merd-i sâhib-i gayret olmağla, zikr olunan odalar hedminden iki gün sonra Galata'da Kulle-kapusu kurbünde sâhib-i kahve-hâne ve ser-i cem'iyyet olup, ez-kadîm mütehayyizân-ı erbâb-ı sefâhetden olan Yetîm-oğlu nâm mütesallib ve mütemenni'i kaldırup, İstanbul Zindânı'nda i'dâm ve 'avenesi olan haveneyi hem-hâl-i eytâm eylemekle, havf-ı cânla her biri bir tarafa gürîzân olarak perâkende vü perîşân ve lisân-ı nâsiye-i hâlleri *"Yâ veyletâ! Leytenî lem ettehiz fulânen halîlâ"** kavl-i şerîfiyle gûyân oldu**.

Şuyû'-i haber-i zuhûr-i vebâ der-ba'zı bilâd ü enhâ

*"Şerru'n-nâsi men yudırru'n-nâse"*** mısdâkınca, târîh-i sâbıkda mehmâ-emken beyân olunduğu üzere bâdî-i halecân-ı bî-pâyân ve mebde-i

---

1 **Ebu'l-eşrâr** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.20b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 3 {Rece}b" yazısı vardır] A

2 **bî-'âr** A : bî'â M2

3 **birkaç** M2 : birkac A

4 **mehâbet-bahş** M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

5 **çârşenbih** A : cehârşenbih M2

◊ 3 Receb 1226 = 24 Temmuz 1811 Çarşamba.

6 **ile** A : — M2

* "يا ويلتى لم اتخذ فلانا خليلا = Yazık bana! Keşke falancayı (bâtıl yolcusunu) dost edinmeseydim" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Furkân 25/28. âyetidir.

** "Üsküdar'da Balaban İskelesi verâsı ve ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,242'de kaydedilmiştir.

*** "شر الناس من يضر الناس = İnsanların en kötüsü insanlara zarar verendir" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

ıztırâb-ı şehriyârân olan[1] Lazistân'da *"Ve emtarnâ 'aleyhim hicâreten mine's-semâ'i"** mağzây-ı 'ibret-nümâsınca bu esnâda bir yavuz ve şedîd tâ'ûn zuhûr ve az vakitde bir mertebe münteşir u mevfûr oldu ki, nâs mevtâlarını defne yetişdiremeyüp ecsâd-ı âdemî evlerde ve yollarda kalarak müntefih ü müte'affin ve halk havf u dehşetden hasta ve meyteleri bırağup firâr etmeleriyle, dağlarda kimi fevt ve kimi ac ve bî-'ilâc mütemekkin ü mütevattın olmada idüği havâdisleri İstanbul'da şâyi' ve rütbe-i tahkîka[2] mukârin oldukca, *"İnne batşe rabbike le-şedîd"*** hükm-i İlâhî'sini mütefattın olan erbâb-ı basîret, zuhûr-i gazab-ı Bârî'yi teferrüs birle müte'avviz ü mütehazzin oldular***. *Li-ennehû verede fî hadîsi'r-Rasûli 'aleyhi's-selâm: "et-Tâ'ûnu ricsün ürsile 'alâ tâ'ifetin [M2 53] min-Benî İsrâ'ile fe-izâ semi'tüm bi-arzin felâ tedhulûhâ[3] ve in küntüm bihâ bi-arzin felâ tahrucû 'anhâ"*[4].

İsti'câl-i asâkir-i matlûbe ez-cânib-i Anadolu

Her bir devlet, kavl-i[4] erbâb-ı hikmet üzere elbet[5] ehl-i seyf ve ehl-i kalem ve re'âyâ ve ehl-i hirfet ta'bîr olunur erkân-ı erba'a-i münferideden 'ibâret iken, bir müddetden berü ehl-i harb[6], aksâm-ı sâ'ireye muhtelit u munkalib olarak Devlet-i 'aliyye'de[7] hîn-i iktizâda müretteb ü müheyyâ asâkirin fıkdâniyle, erkân-ı selâse-i bâkıyeden bir fırka âdem ifrâz ü temyîz birle fırka-i merkûmeye asker lafzı tecvîz olunarak, bu husûs her ne kadar umûr-i cihâdiyyede mûcib-i betâ'et ve isti'mâl-i âlât ve terbiye ve meşk u ha-

---

1 olan A : — M2

* "و امطرنا عليهم حجارة من السماء = Üzerlerine gökyüzünden taşlar yağdırdık" anlamındaki bu cümle, *"Ve emtarnâ 'aleyhim hicâreten min siccîlin* = و امطرنا عليهم حجارة من سجيل = Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık" meâlindeki Kur'ân, el-Hicr 15/74. âyetinden hareketle söylenmiş olmalıdır..

2 tahkîka A : tahkîkine M2

** "ان بطش ربك لشديد = Şüphesiz Rabbinin yakalaması çok şiddetlidir" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Bürûc 85/12. âyetidir.

*** "Şerru'n-nâsi men yedurru'n-nâsi ..... oldular" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,247-248'de kaydedilmiştir.

3 felâ tedhulûhâ (فلا تدخلوها) M2 : felâ tedhulûhâ (فلا تدخلواها) A

*4 "لانه ورد فی حدیث الرسول علیه السلام: الطاعون رجس أرسل علی طائفة [M2 53] من بنی اسرائیل فاذا سمعتم بارض فلا تدخلوها و ان کنتم بها بارض فلا تخرجوا عنها = Rasûl'ün (Allah'ın selâmı üzerine olsun) bir hadîsinde belirtildiği gibi: Vebâ İsrâiloğulları'ndan bir gruba gönderilen belâdır. Bir yerde vebâ çıktığını duyarsanız, oraya girmeyiniz! Eğer vebânın çıktığı yerde iseniz, oradan ayrılmayınız!" anlamına gelen bu cümleler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle el-Buhârî, Enbiyâ' 54, Hiyel 13; Müslim, Selâm 92-97; et-Tirmizî, Cenâ'iz 66; el-Muvatta', Medîne 22,23; Ahmed b. Hanbel 1/173,177,182 4/195-196 5/202, 207,209,213'te zikredilen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, II,220, IV,3.

4 kavl-i A : kol kol M2

5 elbet A : — M2

6 ehl-i harb A : + ve M2

7 'aliyye'de A : 'aliyye'den M2

rekâtda bâ'is-i gaflet ise dahi, anları da etrâf u eknâfda a'yân ü eşrâf nâmına olan ba'zı ser-i kârândan cem' u celbin iktizâsı nümâyân olduğuna binâ'en: "Bu sene-i mübârekede dahi mukaddemâ Rikâb-ı müstetâb tarafından tertîb kılınmış olduğu vechile Ordu-yi hümâyûn'a me'mûr ber-vech-i mezkûr[1] asâkirden sülüsü süvârî ve sülüsânı piyâde olmak üzere Çapar[2]-zâde Bey'den müretteb bin nefer ve Amasya Sancağı'ndan müretteb bin iki yüz nefer asker çend rûz zarfında ihrâc olunmak üzeredir[3]" mazmûnunda Çapar[4]-zâde ve sâ'ir kazâlar tarafından mukaddemce tahrîrât ü i'lâmât tevârûd etmiş ise de, serî'an ihrâc ü irsâllerine dikkat olunması, bu esnâda Rikâb-ı müstetâb tarafından isti'câl olundu.

Âmeden-i Devâtdâr-ı Sadr-ı a'zamî ve ba'zı üserâ ve me'hûzât ez-cânib-i a'dâ[5]

Ruscuğ'un dest-i düşmenden istihlâsı haber-i meserret-eseriyle taraf-ı Sadr-ı a'zamî'den resmen irsâl olunan Devâtdâr Ağa[6], mâh-ı cumâdeluhrânın yirmi sekizinci günü◊ Der-'aliyye'ye vürûd eyledikde, huzûr-i Kā'im-makāmî'de mûmâ ileyhe bir a'lâ kontoş semmûr kürk ilbâs ve yedi kollu ve altûn yaldızlı bir sîm çelenk ta'lîk olunup, ma'iyyetiyle gelan iki nefer Ağa-yı Enderûn'un her birine şemseli birer a'lâ sâye **[M2 54]** kaput ilbâs ve yedişer kollu birer sîm çelenk ta'lîk olundu. Ve Devâtdâr-ı mûmâ ileyhin iki nefer hademesine birer a'lâ sâye kaput ve beşer kollu birer sîm çelenk ve dîğer üç nefer etbâ'ına birer vasat kaput ve beşer kollu birer sîm çelenk[7] ve mukaddem müjde ile gelan Tatar'a bir vasat kaput ve Telhîs Tatarı'na bir a'lâ sâye kaput ve yedi kollu bir sîm çelenk in'âm u ihsân kılınup, Ağa-yı mûmâ ileyhin vürûdundan sonra evâ'il-i recebde◊◊ Ruscuk tarafından otuz mikdârı Moskovlu üserâsı ve ahz olunan bir kıt'a top ve üç kıt'a cebehâne sanduğu vürûd etmekle, îsâline me'mûr iki nefer Ağa-yı Enderûn'a birer kontoş semmûr kürk ilbâs ve beşer kollu ve altûn yaldızlı birer sîm çelenk ta'lîk birle ikrâm olunup, iki nefer hademelerine birer a'lâ sâye kaput ilbâs ve üçer kollu birer sîm çelenk ta'lîk ile mazhar-ı in'âm kılındılar*.

---

1 ber-vech-i mezkûr M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın altına yazılmışlardır] A

2 Çapar A : Çebbâr(چپار) M2

3 üzeredir A : üzere M2

4 Çapar A : Çebbâr(چپار) M2

5 a'dâ M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.21b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 27 C{umâdelâhır}" yazısı vardır] A

6 Ağa M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "mukaddemâ" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

◊ 28 Cumâdelâhıre 1226 = 20 Temmuz 1811 Cumartesi.

7 ve dîğer ..... çelenk A : — M2

◊◊ 1-10 Receb 1226 = 22-31 Temmuz 1811.

* "**Âmeden-i Devâtdâr-ı Sadr-ı a'zamî** ..... kılındılar" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,275'te kaydedilmiştir.

Çırağ-şüden-i Çukadâr Ağa-yı hazret-i Şehriyârî ve ihrâc-ı Mâbeyinci 'Ali Bey[1]

Enderûn-i hümâyûn'dan muhrec Şîrîn Hüseyn Ağa'nın hulûl-i ecel-i mev'ûdiyle mahlûl olan Filibe Koru Ağalığı nân-pâresiyle Çukadâr Ağa-yı hazret-i Şehriyârî 'Osmân Ağa, mâh-ı recebü'l-müreccebin yedinci günü◊ 'avâtıf-ı 'aliyye-i Cihân-bânî'den çırağ buyurulmağla, şîrîn-kâm oldu.

Ve Mâbeyinci 'Ali Bey, mütemeyyizân-ı Enderûn-i hümâyûn ile 'adem-i imtizâcına mebnî, Darb-hâne-i 'âmire'den mâhiyye bin guruş ta'yîniyle[2] ihrâc olundu.

Vukū'-i harîk-i der-Bâb-ı Lanka ve zuhûr-i kudret-i İlâhiyye[3]

Şehr-i recebin sekizinci isneyn gicesi◊◊ ba'de'l-gurûb sâ'at bir derecelerinde iken Lanka Yeni-kapusu hâricinde harîk zuhûr edüp, şiddet-i rüzgâr sebebiyle der-'akab kal'a dîvârından içerüye vesebân[4] ü duhûl birle yemîn ü yesâra üç kol oldu. Ve mukaddemce Kevkeb-i 'Utârid cüz'-i[5] ictimâ'a dört derece karîb ve dört gün evvel vukū' bulan Esed tahvîli zâyiçesinin[6] veted-i râbi'inde bulunup, ba'dehû yine Burc-i nârî-i[7] Esed'de muhterik olmağla, harîk-ı mezkûrun ertesi gün sâ'at beşe dek on altı sâ'at kadar imtidâdı, münecciminân zu'munda ahkâm-ı **[M2 55]** merkūmeye mahmûl oldu.

Ve mine'l-'acâ'ib; harîk-ı mezbûrda muhterik olan ebniyenin ekseri Ermeni re'âyâsı hâneleri olup, âteşin ifrâtla[8] şiddet ü sür'atinden ve yağmâgerânın bî-mehâbâ evlere girüp emvâl ü eşyâya hücûm u savletinden bî-çâreler bî-şu'ûr u ser-gerdân ve ekserîsi evlerini 'alâ hâlihim terk edüp, sıbyân ü nisvâniyle hemân tahlîs-ı 'ırz u cân içün gürîzân olurlar idi. Ol vakt-i pür-dehşetde menziline harîk muttasıl olan zimmîlerin biri, teşvîş ü 'acele ile zîr-i zemînde mahzenine biraz eşyâ nakli kaydına düşüp, ba'zı ahbâbı dahi tecemmu' u i'ânet ederek ba'zı eşyâyı mahzene 'acâleten vaz'a sarf u gayret ü iktidâr ve kapağını sedd[9] ve üzerini toprak ile setr eyledikden sonra cümlesi

---

1 **Bey** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.22a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 7 {Rece}b" yazısı vardır] A

◊ 7 Receb 1226 = 28 Temmuz 1811 Pazar.

2 ta'yîniyle A : te'ayyünle M2

3 **İlâhiyye** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.22a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 8 {Rece}b" yazısı vardır] A

◊◊ 8 Receb 1226 = 29 Temmuz 1811 Pazartesi.

4 vesebân A : وثبان M2

5 cüz'-i A : cüz' ü M2

6 zâyiçesinin A : zâyicesinin M2

7 nârî-i A : nârî M2

8 ifrâtla A : ifrâtiyle M2

9 sedd A : — M2

firâr etmiş ve der-'akab harîk ol hâneyi dahi ihrâk u hebâ edüp ilerüye geçmiş idi. Meğer ev sâhibesinin üç dört aylık kadar bir küçük oğlu olup, beşikde kundaklu ve beşiğin üzeri örtülü imiş. İ'ânet eden kimselerin biri telâş ve 'acele ile beşiği dahi kapup dikkat etmeyerek mahzene vaz' eylemiş[1], çocuğun vâlidesi selâmete çıkdıkda 'aklı başına ve çocuğu hâtırına gelüp: "Vay meded benim oğlum beşikde kalup yandı. Kaşki ben yana idim!" deyü nevha vü figâna başladıkda, ol şahs: "Ben mahzene bir beşik vaz' eyledim, lâkin içinde çocuk olduğunu bilmem, bakmadım" demekle, gerçi bî-çâre vâlide semere-i fu'âdından nevmîd olarak, *"Furkatü'l-evlâdi hurkatü'l-ekbâdi"** müfâdınca âh u enîni müzdâd edüp, ancak *"el-Garîku yete'allaku bi-külli haşîşin[2]"*** medlûlünce mahzeni fethle veledin hâline vukūf tahsîline 'acelede bî-ihtiyâr olarak peder ü mâder[3] bî-sabr u karâr, der-'akab 'avdetle ol gice harîk etrâfında serâsîme geşt ü güzâr eylediler. Lâkin kerastenin âteşinden hâne-i vîrâneleri mahalline tekarrub 'adîmü'l-imkân olmağla, ertesi gün birkaç tulumba ve birkaç saka cem'iyle âteşi bir mikdâr itfâ ve lağımcılar getürüp mahzen kapusunu bir takrîble bulup, içine duhûl ü ilticâ eylediklerinde ne görürler ki, oğlan henûz yirmi **[M2 56]** dört sâ'ate karîb vakitdir sağ ve sâlim yatup cenâb-ı Hudâvend-i gayûr derûn-i nârı ol ma'sûm-i pâke nûr eylemiş. Hemân peder ve mâder: "Vay evlâdım!" deyü üzerine kapanup mahzenden tışaruya ihrâc birle, vâlidesi mele'-i nâsda tıfl-i mezbûru irzâ' eylediğini cemm-i gafîr ve cem'-i kesîr müşâhede ve erbâb-ı basîret, <ve> hâl-i kudret-i hazret-i Zü'l-celâl'i mu'âyene eylediler***; *sübhânallahi lâ mâni'a limâ yu'tîhi**4. **Rubâ'iyye**[4]:

Der-fi'l-i hatâ fâ'ide hest nihân
Z'ân fâ'ide âgâh niyend[5] *ehl-i cihân*
Billâh ki tevbe vü niyâz-ı mücrim

---

1 eylemiş A : etmiş M2

* "فرقة الاولاد حرقة الاكباد = Çocuklardan ayrı düşmek, ciğerleri dağlar" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

2 haşîşin (خشيش) A : haşîşin (حشيش) M2

** "الغريق يتعلق بكل حشيش = Boğulan her ota tutunur (=Denize düşen yılana sarılır)" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

3 mâder A : mâderi M2

*** "**Vukū'-i harîk-ı der-Bâb-ı Lanka** ..... eylediler" kısmında yer alan bilgiler özetle ve "Şânî-zâde der ki" şeklinde Şânî-zâde Târîhi'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, IX,248'de kaydedilmiştir.

*4 "سبحان الله لا مانع لما يعطيه = Allah yücedir, onun verdiğine bir engel olmaz" anlamına gelen Arapça bir duâdır

4 **Rubâ'iyye** A : **Beyt** M2

5 niyend A : nînend M2

*Bihter zi-gurûr u minnet bî-günehân**

Mütekā'id-şüden-i 'Abdülkādir Paşa ve nakl-i İbrâhîm Paşa be-cânib-i Konya[1]

Sâbıkā Hanya Muhâfızı Kapudân-ı esbak 'Abdülkādir Paşa'nın hasbe'l-iktizâ mütekā'iden Burusa'da ikāmet eylemesi husûsuna irâde-i Şâhâne te'alluk edüp, ol bâbda hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn şeref-sudûr olmağla, derhâl hareket ve mahrûse-i mezbûreye varup anda meks ü ikāmet eylemesiyçün evâsıt-ı recebde[2◊] emr-i şerîf-i vâcibü'l-imtisâl ısdâr u irsâl olundu.

Ve Gelibolu'da ikāmet üzere olan Çelik Paşa-zâde merfû'u'l-Vezâre İbrâhîm Paşa'nın me'âşına halel gelmamek üzere şeref-rîz-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn mûcebince vatanı olan Konya'da ikāmet eylemesiyçün târîh-i mezbûrda[◊◊] dîğer emr-i 'âlî sudûr eyledi.

Tertîb-i asâkir be-sevâhil-i şimâliyye-i Bahr-ı siyâh ve tahvîl-i me'mûriyyet-i Hâfız 'Ali Paşa be-cânib-i ân sevâhil ü enhâ[3]

Cemî' zemânda ve be-tahsîs böyle sefer olan evânda bi'l-cümle hudûdun ve husûsiyle şimdilerde Kara-deniz sâhillerinin muhâresesi elzem olmakdan nâşî, mukaddem Anadolu sevâhili tertîb-i asâkir ile takviye olunmuş olup, ancak Rumeli sevâhilinin takviye vü muhâresesi dahi ziyâde elzem ü ehemm olmağın, sevâhil-i mezbûrede vâki' Îne-ada ve sevâhil ü enhâsının asker ta'biyesi ve cihât-ı sâ'ire ile muhâfazasına dikkat ve düşmen zuhûr eder ise, bi-'avnillâhi Te'âlâ def'-i sâ'il-i **[M2 57]** a'dâya ikdâm ü gayret olunması vâcibâtdan olduğuna mebnî, zikr olunan Îne-ada'ya, Çatalca Kazâsı'ndan yüz yirmi ve Seray Vize Kazâsı'ndan elli nefer ve Kırk-kilisa Kazâsı'ndan Çingâne İskelesi'ne iki yüz nefer ve Pınar-hisârı Kazâsı'ndan Süzebolu'ya iki yüz nefer ve Vize Kazâsı'ndan Ahtapoli'ye[4] ve Vasilikoz taraflarına yüz yirmi nefer ve

---

* "در فعل خطا فائده هست نهان * ز ان فائده اکاه نیند اهل جهان
بالله که توبه و نیاز مجرم * بهتر ز غرور و منت بیکنهان = Hatâlı işte gizli bir fayda vardır. Dünyadakiler o faydadan haberdâr değildirler. Allah'a yemin ederim ki, günahkârın tövbe ve niyâzı, günâhsızların gurûr ve minnetinden daha iyidir" anlamına gelen Farsça rubâ'îdir.

1 **ve nakl-i ..... Konya** M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.22b'nin sol tarafına yazılmışlardır. Ayrıca bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.22b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı {Rece}b" yazısı vardır] A

2 **evâsıt-ı recebde** M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

◊ 11-20 Receb 1226 = 1-10 Ağustos 1811.

◊◊ 11-20 Receb 1226 = 1-10 Ağustos 1811.

3 **enhâ** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.23a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı {Rece}b" yazısı vardır] A

4 **Ahtapoli'ye** A : **Ahtapoli** M2

Terkos[1] Kazâsı'ndan Midye ve Moroz[2] cânibine iki yüz nefer asâkir ihrâc ü irsâl eylemeleriyçün zikr olunan kazâların hükkâm ve zâbitânına hıtâben başka ve zikr olunan kazâlara tarafından mukaddem ve mübrem âdemler ba's ü isbâl ve mü'ekked ü müşedded kağıdlar tahrîr ü irsâl ederek, asâkir-i mezkûreyi çend rûz zarfında ihrâc etdirmesiyçün Edirne Bostancı-başısı Dağdeviran-zâde Mehmed Ağa'ya hıtâben başka evâhır-ı receb-i şerîf[◊] târîhiyle[3] evâmir-i şerîfe irsâl kılındı. Ve Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Karahisâr-ı sâhib Sancağı Mütesellimi Molla-zâde el-Hâc Ahmed Ağa'nın livâ'-i mezbûrdan Ordu-yi hümâyûn'a irsâl edeceği sâlifü'z-zikr bin iki yüz neferden mütenezzil sekiz yüz kırk nefer askeri, mîr-i mîrân-ı kirâmdan Çerkes Paşa Silahdârı Hâfız 'Ali Paşa, Başbuğ olarak bi'n-nefs istishâbla Ordu-yi hümâyûn'a vusûle müsâra'at ü şitâb eylemesi husûsu, gerçi mukaddemce bâ-emr-i 'âlî tenbîh ü te'kîd olunmuş olup, ancak düşmenin ba'zı sevâhile mücerred dağdağa vermek zu'muyla bu esnâda Kara-deniz'e bir takım sefâyin ihrâcına mübâşeret etmiş olduğu tahkîk olunduğundan, Kapudân-ı deryâ Hâfız 'Ali Paşa dahi Mersây-ı Tersâne-i 'âmire'de mevcûd ü müheyyâ Donanma-yı hümâyûn sıra sefâyini ve kezâlik techîz ü âmâde kılınmış vâfir şalope ve sâ'ir ince donanmayı bi'l-istishâb hareket ve Kara-deniz Boğazı hâricinde vâki' Karataş-altı denilen mahalle çıkup müsâ'id hevâya müterakkıb olmağla, Kara-deniz'in Rumeli sâhilinde kâ'in Yedi-kumlar'dan Îne-ada ve Süzebolu'ya varınca, ol aralıkda vâki' sâhillere ânifen zikr olunduğu vech üzere li-ecli'l-muhâfaza bir mikdâr asker ta'yîn kılınmış ise de, derece-i kifâyetden [M2 58] dûn olduğundan başka, i'mâl ve idâre-i asâkir ve muhâfaza-i sevâhil ü me'âbire muktedir birinin Muhâfız ta'yîn olunarak ol havâlîye me'mûr kılınması muktezayâtdan olduğuna mebnî, mîr-i mîrân-ı mûmâ ileyhin zikr olunan sevâhil muhâfazasına me'mûriyyeti husûsuna irâde-i seniyye müte'allaka olup, ol bâbda hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn sâdır olmuş idüğüne ve ma'iyyetinde istihdâm olunmak üzere tekmîl takım ve edevâtiyle iki 'aded süvârî topcu ortaları ve bir 'aded top 'arabacı ortası tertîb ve sevâhil-i mezkûre tarafına tesrîb olunmak üzere idüğüne binâ'en, mûmâ ileyh asâkir-i mezkûreyi istishâbla[4] mahallinden serî'an hareket ve Der-'aliyye'ye gelüp Beykoz tarafından Büyük-dere cânibine 'ubûr u nehzat[5] birle sevâhil-i mezbûreye varup, gereği gibi emr-i muhâfaza vü muhâreseye dikkat eylemesiyçün tahvîl-i me'mûriyyetini[6] hâvî, yine târîh-i merkûm[◊◊] ile mûmâ ileyh tarafına irsâl-i emr-i 'âlî kılındı.

---

1 Terkos A : Terkoz M2
2 Moroz (موروز) M2 : Moroz (مروز) A
◊ 21-30 Receb 1226 = 11-20 Ağustos 1811.
3 evâhır-ı receb-i şerîf târîhiyle A : evâhır-ı recebde M2
4 istishâbla A : istishâbiyle M2
5 nehzat A : تهضت M2
6 me'mûriyyetini A : me'mûriyyeti M2
◊◊ 21-30 Receb 1226 = 11-20 Ağustos 1811.

Me'mûr-şüden-i Vâlî-i Vidin ve Sirozî İsma'îl Bey be-murûr ez-Nehr-i Tuna berây-ı mukābele-i a'dâ[1]

Vidin cânibinden mukābele-i a'dâya me'mûr Sirozî İsma'îl Bey'in serhadd-i mezbûr tarafına tekarrub etmiş olduğu ve karşu yakaya murûra dâ'ir vesâyây-ı lâzime, Vidin Muhâfızı İdrîs Paşa tarafına Ordu-yi hümâyûn cânibinden tahrîr kılınmış idüği, savb-ı Serdâr-ı ekremî'den bu def'a tevârüd eden tahrîrâtda derc ü iş'âr kılmmakdan nâşî, tahrîrât-ı mezkûre huzûr-i Şâhâne'ye 'arz olundukda, el-hâletü hâzih Vidin karşusundaki düşmen asâkirinin cem'iyyet ü külliyyeti olmayup, kıllet ü za'fı nümâyân olmağla, bî-hûde vakit geçürülmeksizin Vâlî-i müşârun ileyh mîr-i mûmâ ileyhle bi'l-ittifâk karşuya murûr birle kahr u demâr-ı[2] a'dâya müsâra'at eylemesi husûsuna irâde-i Şâhâne te'alluk etmekle, Sadr-ı a'zam hazretleri tarafından Vâlî-i müşârun ileyhe muharrer olan vesâyâ vü tenbîhât üzere 'amel ü hareket ederek ve mîr-i mûmâ ileyhle her hâlde müttefiku'l-kelim olarak Vidin'den karşuya ma'an 'ubûr ve bâ-'avn-i Bârî kahr u tedmîr-i a'dâya sa'y-i mevfûr eylemesiyçün [M2 59] müşârun ileyhin me'mûriyyetini hâvî ve bâlâsı hatt-ı hümâyûn ile ma'nûn başka ve müşârun ileyhe ısdâr olunan emr-i 'âlî hikâye olunarak te'kîd-i me'mûriyyetini hâvî kezâlik bâlâsı hatt-ı şerîf-i şevket-redîf ile müveşşah mîr-i mûmâ ileyhe hıtâben başka, evâhır-ı mâh-ı mezbûr târîhiyle◊ müverrah evâmir-i 'aliyye ile ber-vech-i mezkûr her biri me'mûr kılındı.

Mîrlivâ-şüden-i Halîl Paşa-zâde Nûrî Bey ez-mevâlî[3]

Devr-i esbakda bi'l-fi'l Galata Kazâsı'yla fâ'iz-i akrân ve iki yüz yirmi dört rebî'ulâhırında◊◊ Burusa Kazâsı Pâyesi ihsân olunan Halîl Hamîd Paşa-zâde Mîr Nûrullah Efendi, muktezây-ı hadâset-i sinn-i visâl ile mâdde-i nigâristân hayâlini beheme-hâl der-ceyb-i bânûy-i ikbâl eylemekde dahi isti'câle meyyâl olduğundan mâ'adâ, devr-i sâbıkda âmîziş-i pîrân-ı hevâ ve ihtilât-ı mukarrebîn-i ricâl ile aralık aralık teşerrüf-i[4] mülâkāt ve müzâkere-i muktezayât-ı vakt ü hâl müvellid-i[5] kîl ü kāl olarak, bu husûsdan mir'ât-ı tab'-ı hikmet-neb'-i Hâkānî ile'l-ân sûret-bend-i infi'âl olmuşidi. Binâ'en 'aleyh mâh-ı şa'bânın dördüncü günü◊◊◊ Bâb-ı 'âlî'ye[6] da'vet ve henûz şeref-

---

1 **a'dâ** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.23b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı {Rece}b" yazısı vardır] A

2 demâr-ı A : ومار M2

◊ 21-30 Receb 1226 = 11-20 Ağustos 1811.

3 **ez-mevâlî** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.24a'nın sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 4 Ş{a'bân}" yazısı vardır] A

◊◊ 1 Rebî'ulâhır 1224 = 16 Mayıs 1809 Salı.

4 **teşerrüf-i** A : teşrîf-i M2

5 **müvellid-i** A : bâdî-i M2

◊◊◊ 4 Şa'bân 1226 = 24 Ağustos 1811 Cumartesi.

6 **Bâb-ı 'âlî'ye** A : Bâb-ı 'âli'ye (باب عالیه) M2

sudûr edüp[1] nâ-sezâ hareketine mebnî: "Tarîkı kabûl eylemamekle tehî kalmasun içün kendüye Mîrlivâlık ihsân-ı hümâyûnum olmuşdur" siyâkında vürûd eden[2] hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn-i Şâhâne mûcebince, Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî odasında resm-i hoş-âmedî icrâsiyle cüz'îce teneffüs ü ikāmet 'akabinde, 'ulemâ giceliği ta'bîr olunan çatal destârı alınup, kâtibî destâr iksâ olundukda, gāyetde havf u telâşa mübtelâ olmağla, hele tatmîn ü tesliyetle bir mikdâr 'akl ü şu'ûru 'avdet eyledikde, huzûr-i Kā'im-makāmî'de Mîrlivâlık tevcîhiyle ilbâs-i hil'at ve Edirne'de me'mûr-i ikāmet buyurulup, bu câmi'u'l-kelim şîve ile mûmâ ileyh ve ebnâ'-i cinsi te'dîb ve ahlâf u enbâzânı terhîb buyuruldu*. **[M2 60] Nazm**:

Ve iz[3] lem yu'nikallâhu fîmâ türîdühu
Fe-leyse li-mahlûkın ileyhi sebîlü

Ve in hüve lem yensuruke lem telka nâsıra
*Ve in celle ensâru ve 'azze kabîlü***

Vürûd-i haber-i murûr-i İsmâ'îl Bey be-cânib-i Eflâk[4]

Zikri sebkat eylediği vechile Eflâk yakasına murûra me'mûr olan Sirozî İsma'îl Bey, evâ'il-i şehr-i recebde◊ mahallinden hareket ve evâhır-ı mâh-ı mezbûrda◊◊ asâkir-i vâfire ile Vidin Kal'ası civârına gelüp karşuya murûr[5] esbâbına mübâşeret eylediği haberi, çend rûz mukaddemce vârid-i Der-i saltanat olmuşidi. Bu def'a vürûd eden tahrîrâtda mîr-i mûmâ ileyh ma'iyyetinde olan Şumnu A'yânı el-Hâc Ebûbekir Ağa'yı ibtidâ Vidin karşusunda kâ'in adaya askeriyle imrâr, Ağa-yı mûmâ ileyh dahi ada-i mezkûrda tehassun u istikrâr eyledikden sonra, İsma'îl Bey Eflâk yakasına murûra ibtidâr eyledikde, düşmen top u tüfengle[6] mümâna'at kaydına dûçâr olmuş ise de, mukābele bi'l-misl olunarak asâkiri karşuya imrâr eylemekle, tarafeynden muhârebe-i

---

1 edüp A : eden M2
2 eden A : edüp M2
* "**Mîrlivâ-şüden-i Halîl Paşa-zâde** ..... buyuruldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,242'de kaydedilmiştir.
3 iz (اذ) A : iz (از) M2
** "و اذ لم يعنك الله فيما تريده * فليس لمخلوق اليه سبيل
و ان هو لم ينصرك لم تلق ناصر * و ان جل انصار و عز قبيل = Elde etmek istediğin konuda Allah sana yardım etmediyse, yarattıklarının ona çare bulmasına imkân yoktur. O sana yardım etmediyse, yardımcıların çok, arkan güçlü olsa da onlar gerçek yardımcı olamazlar" anlamına gelen Arapça bir kıtadır.
4 **Eflâk** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.24a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı Ş{a'bân}" yazısı vardır] A
◊ 1-10 Receb 1226 = 22-31 Temmuz 1811.
◊◊ 21-30 Receb 1226 = 11-20 Ağustos 1811.
5 murûr A : + ve M2
6 tüfengle A : tüfenge M2

şedîdeye mübâşeret olunup, âhır-ı kâr bâ-'avn ü[1] 'inâyet-i cenâb-ı Kird-gâr, a'dâ tâb-âver-i mukâvemet olamayup, münhezimen 'avd ü ric'at ve asker-i İslâm Kalafat nâm mahalde darb-ı hıyâm-ı ikâmet ve asker-i a'dâyı kılleti sebebiyle mübtelây-ı havf u dehşet eyledikleri haberi, evâsıt-ı mâh-ı şa'bânda◊ vâsıl-ı Der-sa'âdet oldu.

Vukū'-i husûf-i cüz'î[2]

Zîc-i Kasini[=Cassini]'den Muharrir-i Hakîr'in ber-mûceb-i kā'ide-i hisâb ve bi-tarîkı'l-hendese resm ü iktitâb eylediğim üzere[3], şehr-i şa'bânü'l-mu'azzamın on dördüncü* salı gicesi◊ gurûb-i âfitâbdan beş sâ'at ve beş dakîka murûrunda mâh-ı münîr, Burc-i Hût'da 'ukde-i zenebde inhisâfa âgāz ile gitdikce taklîl-i izâ'e vü tenvîr edüp, gurûb-i şemsden altı sâ'at yirmi dört dakîka murûrunda on iki ısbı' farz olunan cirm-i kamerin yedi buçuk ısbı'ı temâmen münhasif olarak [M2 61] vasat-ı husûf olmağla, der-'akab incilâya âgāz ve yine bed'-i husûfdan vasat-ı husûfa kadar olan vakte müsâvî vakt-i vasat-ı husûfdan dahi bir sâ'at on dokuz dakîka murûrunda, ya'nî gurûb-i şemsden yedi sâ'at kırk üç[4] dakîka murûrunda temâmen incilâ ile haylûlet, kevkeb-i arzdan külliyyen halâs oldu.

İmdi tâli'-i vasat-ı husûf, burûc-i şimâlîden[5] ve min-cihetin mensûbât-i Kostantîniyye'den olan Burc-i Seretân'ın muntasıfı ve müdebbiri** kamer, hâne-i sefer-i ba'îd olan beyt-i tâsi'de münhasif ve şerîki Zuhal olmakdan nâşî, zu'm-i müneccimînde ba'zı asker-i İslâm ve ser-i kârân ve vüzerây-ı 'izâma cânib-i şimâlde bir nehir ya deryâ kenârında menâcinîn ve mekkâre vukū'uyla Âsitâne-i 'aliyye ve müte'allikātı sükkânında[6] ve bâ-husûs eşrâf ve mukarrebânda inkıbâz-ı derûn ve endûh u gam ve kamerin ba'de'l-incilâ ibtidâ Mirrîh ile terbî'i dahi levend ve hazele makūlesinden ba'zı 'ulemâ vü e'imme vü eşrâfa zarar u nekbet ve elem vukū'una delîl olup, bu husûfun sâ'ât-i sukūtu mûcebince müddet-i te'sîri iki mâh ve on dokuz gün kadar olmağla,

---

1 bâ-'avn ü A : bâ-'avn-i M2

◊ 11-20 Şa'bân 1226 = 31 Ağustos-9 Eylül 1811.

2 cüz'î M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.24b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 14 Ş{a'bân}" yazısı vardır] A

3 üzere M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "işbu" kelimesinin üzeri karalanmıştır] A

* Metnimizden alınmakla beraber "on dördüncü" kelimeleri *Târîh-i Cevdet*, IX,248'de sehven "dördüncü" şeklinde kaydedilmiştir.

◊◊ 14 Şa'bân 1226 = 3 Eylül 1811 Salı.

4 üç M2 : üc A

5 burûc-i şimâlîden M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.24b'nin sol tarafına yazılmışlardır] A

** Metnimizden alınmakla beraber "muntasıfı ve müdebbiri" kelimeleri *Târîh-i Cevdet*, IX,249'da "müttefiki ve müdîri" şeklinde kaydedilmiştir.

6 sükkânında A : sükkânından M2

"Ahkâm-ı mezkûre işbu nısf-ı şa'bândan◊ bed' ile şehr-i zilka'de-i âtiye evâ'iline◊◊ kadar temâm olur dediler"; *lâ ya'lemü'l-gaybe illallâh**. **Mesnevî**:

În nücûm ü tıb vahy-i enbiyâst
*'Akl ü hiss-râ sûy-i bî-sûre kücâst***

Murûr-i Sadr-ı a'zam be-cânib-i Yergöğü[1]

Düşmen-i mekkâr mukaddemâ Ruscuk karşusunda sâhile tabyalar inşâ ve toplar vaz' edüp istihkâm vererek tehassun u istikrâr birle Ordu-yi hümâyûn'un karşu yakaya murûruna sedd-i râh u mümâna'at etmek dâ'iyesiyle, kuvvet ü cem'iyyetini oralarda[2] taz'îf ü iksâr eylemiş olmakdan nâşî, asâkir-i İslâm'ı sevâhil-i mezbûreye geçürmekde kemâl-i su'ûbet olduğu âşikâr olmağla, telefât-ı kesîreye mü'eddî olacağı dahi zâhir ü bedîdâr olup, ancak Vidin karşusundaki düşmen askerinde kıllet olmakdan nâşî, Sirozî İsma'îl Bey Vidin havâlîsinden Kalafat tarafına zor ile murûr u sebkat eyledikden sonra, ol tarafdaki düşmen ordusunun asker-i **[M2 62]** İslâm'a mağlûbiyyeti derkâr olduğundan, büyük ordusu dahi dâ'imâ ol tarafdan vesveseye mübtelâ olduğu hüveydâ olmağla, Sadr-ı a'zam hazretleri dahi Yergöğü tarafındaki cem'iyyet-i a'dâyı tefrîk u iz'âf etmek içün gûyâ ki karşu tarafa murûra nâ-çâr Vidin semtine varup oralardan geçmeğe niyyet ve mecbûriyyet sûretleri izhâr etmek zımnında, mâhiyye ikişer yüz guruşla süvârî ve yüzer guruşla piyâde askerler tahrîrine ibtidâr eyledikde, bu husûsu orduda mevcûd câsûslar düşmen tarafına der-'akab ihbâr eylemeleriyle, ol dahi yukariki ordusunu kuvvetlendirmek içün askerlerinin birer mikdârını ayırup ol tarafa irsâl eyledi. Ol vakit Sadr-ı a'zam-ı şecâ'at-şiyem hazretleri dahi bir mikdâr Rumeli dilâverleri ve yeniçeri dalkılıcları ile Ağalar Ağası Halîl Ağa'yı ibtidâ Nehr-i Tuna[3] ortasında vâki' adanın aşağı taraflarına açıklar ve çete

---

◊ 15 Şa'bân 1226 = 4 Eylül 1811 Çarşamba.

◊◊ 1-10 Zilka'de 1226 = 17-26 Kasım 1811.

* "لا يعلم الغيب الا الله = Allah'tan başka kimse gaybı bilmez" anlamına gelen bu cümle "*Lâ ya'lemü men fi's-semâvâti ve'l-arzı'l-gaybe illallâh* = لايعلم من فى السموات والارض الغيب الا الله " meâlindeki Kur'ân, en-Neml 27/65. âyetin baş taraflarında yer alan kısımdan hareketle söylenmiş gibi gözüküyor. "**Vukū'-i husûf-i cüz'î** ..... illallâh" kısmında yer alan bilgiler hemen hemen aynen ve "Şânî-zâde Târîhi'nde der ki" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, IX,248-249'da kaydedilmiştir.

** "این نجوم و طب وحی انبیاست * عقل و حس را سوی بی سوره کجاست = Bu yıldızlar (= ilm-i nücûm) ve tıb, peygamberlerin vahiyleridir. Onlar kılavuz olmasalardı, akılla duygu bunlara nereden yol bulacaklardı?" anlamına gelen bu cümle, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden alınmış bir beyittir; *Mesnevî ve Şerhi*, şerheden Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul 1974, IV,196.

1 **Yergöğü** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.25a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 26 Ş{a'bân}" yazısı vardır] A

2 oralarda A : oralara M2

3 Tuna M2 : + [Bu kelime önce "Tuna'nın" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "nın" kısmının üzeri karalanarak bu şekilde düzeltilmiş görünüyor] A

kayıklariyle birkaç kıt'a toplar ile beraber bir gice imrâr, düşmen dahi adaya bir mikdâr asker ve top gönderüp ve dubalarını ol mahalle döndürüp karşu sâhile dahi birkaç top indirüp muhârebe vü mümâna'aya sarf-ı iktidâr eylemiş ise de, berü tarafdan gayret olunup gicelikle murûr olunarak, ertesi gün[1] ada etrâfında tûfân-ı ceng ü sitîz gereği gibi mevc-engîz olup, ol esnâda Ağalar Ağası sâhib-i menkabe-i 'uzmâ Halîl Ağa, tesâdüf-i dâne-i tüfeng-i kazâ ile şehîd-i mücâzât-ı uhrâ olarak 'azm-i dâr-ı 'ukbâ eylemekle[2], bu isâbet-i nâgehânî, ma'iyyetinde olan yeniçeriyâna [mısrâ]*:

*İnnî ra'eytü dehren min-hicrike el-kıyâmeh**

deyerek mûcib-i ye's-i küllî vü fütûr oldu ise de, Rumeli erleri ve topcu dilâverleri, **beyt**:

Ger leşker-i 'adüv şeved ez-zırh[3] pîşter

*Rûz-i mesâff pîş-i şeh ez-zerre[4] kemteresi***

deyü gayret edüp, düşmenin birkaç kıt'a toplarını ahz ü zabt eylediklerinde, ba'de-ezîn mukâvemete 'adem-i kudreti ma'lûmu olarak düşmen adadaki askerlerini dubalariyle tarafına almağa başladı. Ve ol esnâda asker-i İslâm dahi Ruscuk'dan karşu yakaya geçmeğe başlayup, **[M2 63]** düşmen dubaları mümâna'at sadedinde oldular ise de, adadan atılan toplar sebebiyle açıklara ve sâ'ir kayıklara tekarrub edemameleriyle, askerin bir ucu ba'zı çete kayıklariyle karşuda bir münâsib ve cesbân sâhile toplariyle bilece geçüp müdâfa'a ederek çıkmağa başladılar. Ve adadaki toplar, karşuya geçen askeri kollaşdurup muhâfaza ederek ve karşuya varan asker dahi der-'akab toplarını çıkarup hâzırlanarak gitdikçe[5] orada asker-i İslâm kuvvetlenmekle, karşuya geçmeğe[6] müretteb askerin cümlesi murûr ve Sadr-ı a'zam hazretleri dahi ol esnâda dâ'iresi halkiyle 'ubûr edüp, Yergöğü'ye bir sâ'at mesâfede Anbarlar dedikleri mahalde kadem-nihâd-ı sebât ü metânet ve der-'akab iktizâ eden mahallere istihkâm verilüp, toplar vaz' olunarak gereği gibi tehassun olundukdan sonra, müvâcehe-i a'dâda darb-ı hıyâm-ı ikâmet olunduğunda,

---

1 gicelikle ..... gün M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aym kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

2 'azm-i dâr-ı 'ukbâ eylemekle M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

* "انی رایت دهرا من هجرك القیامه = Öyle bir dönem yaşadım ki, ayrılığın bana kıyâmet oldu" anlamına gelen Arapça bir mısrâdır.

3 ez-zırh (از زره) A : ez-zerre (از ذره) M2

4 ez-zerre (از ذره) M2 : ez-zırh (از زره) A

** "کر لشکر عدو شود از ذره پیشتر * روز مصاف پیش شه از ذره کمترست = Eğer düşman ordusu zırh açısından daha önde olsa bile, savaş günü pâdişâhın huzurunda zerreden daha küçük görülür" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.

5 gitdikçe A : gitdikce M2

6 geçmeğe A : — M2

düşmen ordusu bir mikdâr girüye ric'at ve ol dahi kendü ordusu etrâfına istihkâm vermeğe mübâşeret eylediği haberi, mâh-ı şa'bânü'l-mu'azzamın yirmi altıncı günü[◊] kaçak Tatarlar ile vârid-i Der-sa'âdet olmuşidi[*]. Ertesi yevm-i isneyn[◊◊] tebrîk-i ramazân-ı şerîf içün ber-mu'tâd-ı kadîm Rikâb-ı hümâyûn tasmîm buyurulmağın, Şehriyâr-ı kerem-kâr hazretleri İftâriyye Köşkü'ne teşrîf-i hümâyûn buyurup, cündî ağalara cirîd ve mızrâk ve tüfeng-endâz ağalara nişân ta'lîmine işâretle izhâr-ı şetâret buyurdukları esnâlarda, Şeyhulislâm ve Kā'im-makām hazerâtı, huzûr-i hümâyûnlarında mültefit-i ba'zı su'âl ü sohbet iken, haber-i muharreri hâvî telhîs-ı Sadr-ı a'zamî dahi vârid-i huzûr-i hümâyûn-i bihişt-nümûn oldu.

Vürûd-i haber-i firâr-ı 'Ali Molla ez-Ereğli[1]

Birkaç seneden berü gā'ile-i seferi fursat ittihâz ederek Kara-deniz Ereğlisi müstevlîsi olan 'Ali Molla nâm bî-hayâ, bundan akdemce 'alenen 'adem-i ısgāy-ı emr u fermân sûretleriyle sâlik-i mesâlik-i tuğyân olarak gice[2] gündüz istihsâl-i esbâb-ı 'isyâna sâ'î olduğu bi't-tahkîk nümâyân oldukda, bi'd-defe'ât **[M2 64]** nush u pende dâ'ir irsâl olunan tahrîrât mefâhîmini ısgā etmeyerek te'annüd-i Türkâne'sinde tesbît-i pây-i ısrârı ma'lûm-i hazret-i Şehriyârî olmağla, hakkında fermân-ı kazâ-cereyân sudûr ve katl ü i'dâmına bundan akdemce Husrev Mehmed[3] Paşa me'mûr kılınmışidi.

Şakî-yi[4] mezbûr müşârun ileyhe mukāvemet dâ'iyesinde iken bahran dahi[5] Kapudân-ı deryâ Hâfız 'Ali Paşa birkaç firkateyn ile me'mûr ve Karadeniz Boğazı'ndan hurûc u murûr üzere olduğunu istihbâr eyledikde, minba'd gazab-ı Pâdişâhî'ye tâb-âver olamayacağı ol câhil-i bed-girdâra henüz ma'lûm ü âşikâr olarak bî-sabr u karâr hemân bir iki kayıkla müşârun ileyhin Ereğli sâhiline vusûlünden mukaddemce[6] firâr ile terk-i vatan u diyâr eylediğini müte'âkib, müşârun ileyh dahi sâhil-i mezkûra varup lenger-endâz ve tanzîm-i kasaba-i merkūmeye âgāz eylediği haberi, evâ'il-i şehr-i ramazân-ı mübârekde[◊◊◊] vârid-i Der-i devlet-medâr oldu. Şi'r:

◊ 26 Şa'bân 1226 = 15 Eylül 1811 Pazar.

* "ancak Vidin karşusundaki düşmen askerinde ..... olmuşidi" kısmında yer alan bilgiler özetle ve "Şânî-zâde Târîhi'nde der ki" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, X,6-7'de kaydedilmiştir.

◊◊ 27 Şa'bân 1226 = 16 Eylül 1811 Pazartesi.

1 **ez-Ereğli** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak farklı bir kaligrafi ile vr.25b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i {Ramazâ}n" yazısı vardır] A

2 gice A : + ve M2

3 Mehmed A : — M2

4 Şakî-yi A : Şakî-i M2

5 dahi A : — M2

6 mukaddemce A : mukaddem M2

◊◊◊ 1-10 Ramazân 1226 = 19-28 Eylül 1811.

Ne-mâned sitem-kâr bed rûzgâr
*Be-mâned ber-u la'net pây-dâr**

Tebdîl-i Silahdâr-ı hazret-i Şehriyârî[1]

Mâh-ı ramazân-ı huceste-âsârın on yedinci sebt günü◊ Silahdâr-ı hazret-i Tâc-dârî Emîn Ağa 'azl olunup, 'İzzet Ahmed Paşa-zâde 'Ali Bey müntehây-ı merûm-i ricâl-i Hâne-i hâssa olan ol mesned-i 'âlîye sezâvâr oldu**.

Vürûd-i haber-i muhârebe-i dîğer[2]

Yergöğü Kal'ası kurbünde Moskovlu taburuyla bir muhârebe dahi vukü' bulmağla, yüz kadar Moskov soldatı kayd-ı esre giriftâr olduğu ve esnây-ı muhârebede aslı Lehlü bey-zâdelerden olup, Rusyalu hıdmetinde ilerü ufiçyal[3] ta'bîr olunur zâbitândan bir kimse Feldmerşal'in mu'âmele-i galîzasından dil-gîr olarak ehl-i İslâm tarafına firâr eylediği ve re'y ü serâ'ir cihetleriyle haylîce işe yarayacak bir âdem idüği haberleri, mâh-ı mezbûrun evâhırında◊◊ bâ-telhîs vürûd eyledi. Ve mersûm ufiçyal[4] ba'de'l-ikrâm ve'l-in'âm çend rûz murûrunda[5] Âsitâne-i 'aliyye'ye irsâl olunmağla, vürûdunda[6] dahi mazhar-ı iltifât-ı[7] vâfir olarak Küçük Tezkireci [M2 65] Efendi'ye müsâfir verildi.

Ve mâh-ı zilka'de-i âtiyede◊◊◊ bi't-taleb şeref-i İslâm'la müşerref oldukda, Hidâyet Bey 'ünvâniyle müsemmâ ve ba'de'l-hıtân 'avâtıf-ı 'aliyye-i Husrevânî'den senevî iki bin guruşluk bir tîmâr ihsân ü i'tâ olundu***. Ve ba'de bürhetin semt-i Hicâz'a 'azîmet ve Mısır tarafından gidüp, edâ'-i hacc ü

---

* "نماند ستمکار بد روزکار * یماند بر و لعنت پایدار = Kötü zâlim zaman içinde yok olur gider, ama lânet üzerinde ebedî kalır" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.

1 **Şehriyârî** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.26a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 17 {Ramazâ}n" yazısı vardır] A

◊ 17 Ramazân 1226 = 5 Ekim 1811 Cumartesi.

** "Mâh-ı ramazân-ı huceste-âsârın ..... oldu" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,258'de kaydedilmiştir.

2 **dîğer** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.26a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı {Ramazâ}n" yazısı vardır] A

3 **ufiçyal** (اوفچیال) A : اوقجیال M2

◊◊ 21-30 Ramazân 1226 = 9-18 Ekim 1811.

4 **ufiçyal** (اوفچیال) A : اوقجیال M2

5 **murûrunda** A : zarfında M2

6 **vürûdunda** M2 : vürûdund[a] A

7 **iltifât-ı** M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "ü ikrâm" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

◊◊◊ 1 Zilka'de 1226 = 17 Kasım 1811 Pazar.

*** "Yergöğü Kal'ası kurbünde Moskovlu ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,8'de kaydedilmiştir.

ziyâret, ba'dehû yine Âsitâne-i sa'âdet'e 'avdet eyledi. İşbu otuz beş senesi hilâlinde◊ sinni otuz beş kadar tahmîn olunur erbâb-ı zekâ vü isti'dâddan bir kimsedir. Lisân-ı 'asr-ı[1] Şehr-i İstanbul'u tekellümde ecnebî ve mühtedî olduğu hemân fark olunmaz derecelerdedir[2]. Ve fenn-i coğrafya ve isti'mâl-i harîtaya vâkıf ve ta'lîm-i harb ve idâre-i asker misillü 'ameliyyât-ı mühimmeyi 'ârifdir[3]; *"Men yehdillâhu[4] fe-huve'l-mühtedi[5]"**.

Vukū'-i tevcîhât[6]

Mâh-ı şevvâlü'l-mükerremin[7] dördüncü yevm-i[8] sülesâda◊◊ Rikâb-ı hümâyûn tevcîhâtı icrâ olunup, evvelâ hademe-i Bâb-ı Âsafî'den Ganem Mukāta'acılığı ile Büyük Tezkirecilik[9], Tezkire-i Sânî Ahmed Bey'e; Ganem Kitâbeti'yle Küçük Tezkirecilik, Mektubcu Vekîli 'Abdullah 'İffet Bey'e; Teşrîfâtcılık, sâbıkā Rikâb-ı hümâyûn Kethudâ Kâtibi Celâleddîn Bey'e; Çavuşlar Kitâbeti, 'Abdülkerîm Dâmâdı-zâde 'Atâ'ullah Efendi'ye tevcîh ve sâ'irleri ibkā olundu.

Sâniyen hâcegân-ı Dîvân ve ümenâdan dahi ba'zıları müvecceh ve ba'zıları ibkā olunup, ez-ân-cümle Nişâncılık Vekâleti, sâbıkā Matbah-ı 'âmire Emîni Selânikî Mustafa Paşa-zâde 'Abdurrahmân Bey'e; Büyük Rûznâmcecilik, sâbıkā Rikâb-ı hümâyûn Kethudâsı Mustafa Efendi'ye; Baş-muhâsebecilik, Selânik'de sevk-i zehâyire[10] me'mûr Mehmed Rüşdî Efendi'ye; Matbah-ı 'âmire Emâneti, Emti'a Gümrüğü Emîni Hüseyn Efendi'ye; Masraf-ı

◊ 1 Muharrem 1235 = 20 Ekim 1819 Çarşamba.

1 'asr-ı A : + üzere M2

2 derecelerdedir A : derecelerde M2

3 'ârifdir M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "Böyle mehâmmın mu'teber u mültezem olduğu akvâma göre aranılsa bulunmaz bir âdemdir" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

4 yehdillâhu A : yehtedillâhu M2

5 *Men yehdillâhu fe-huve'l-mühtedi* (من يهد الله فهو المهتد) : *Men yehdillâhu fe-huve'l-mühtedi* (من يهدى الله فهو المهتدى) M2 : + [Metinde "mühtedi" kelimesinden sonra yazılmış olan *"[ve men] yudlil fe-len tecide lehû veliyyen mürşidâ* = [و من] يضلل فلن تجد له وليا مرشدا = Kimi de hidayetten mahrum ederse, artık onu doğruya yönelticek bir dost bulamazsın" anlamına gelen ve Kur'ân, el-Kehf 18/17. âyetinin son kısmında yer alan kelimelerin üzeri çizilmiştir.] A

* "من يهد الله فهو المهتد = Allah kimi hidayete erdirirse, doğru yolu bulan odur" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Kehf 18/17. âyetin sonlarına doğru yer alan bir kısmıdır.

6 **tevcîhât** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak vr.26b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 4 {Şevvâ}l" yazısı vardır] A

7 şevvâlü'l-mükerremin M2 : şevvâl-i mükerremin A

8 yevm-i A : — M2

◊◊ 4 Şevvâl 1226 = 22 Ekim 1811 Salı.

9 Tezkirecilik M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "Vekâleti" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

10 zehâyire A : zehâ'ire M2

Şehriyârî Kitâbeti, sâbıkā Çavuş-başı İbrâhîm Efendi'ye; Eshâm Mukāta'acılığı, Sofya cânibi Defterdârı Seyyid Mustafa Nazîf Efendi'ye, Vekâleti dahi mûmâ ileyhin pederi[1] Yazıcı-yı esbak Kâmilî İsma'îl Efendi'ye; Topcular Kitâbeti Vekâleti, Âgâh Efendi Mühürdârı Sâlih Efendi'ye; Büyük Kal'a Tezkireciliği Vekâleti, Âmedî hulefâsından **[M2 66]** Mehmed Hâmid Bey'e; Küçük Kal'a Tezkireciliği Vekâleti, Âmedî hulefâsından Mehmed Necîb Efendi'ye; Başmukāta'acılık Vekâleti, Dîvân-ı hümâyûn Kalemi küttâbından Nâşid Bey'e tevcîh olundu.

Sâlisen ağayân-ı ocakhâ ve sâ'iri dahi vech-i muharrer üzere tebdîl ü ibkā olunup, ez-cümle Kassâb-başılık, İstanbul Cizyedârı sâbık silahşorândan Tekfûr-dağlı Ahmed Ağa'ya tevcîh olundu.

Haber-i vefât-ı Şeyhulislâm-ı esbak[2] 'Atâ'ullah Efendi ve icmâl-i terceme-eş[3]

Müşârun ileyh hazretleri Şeyhulislâm-ı esbak sâhib-i Lehcetü'l-Lugāt ve mü'ellif-i sâ'ir te'lîfât-ı nâfi'ât Şerîf Mehmed Es'ad Efendi merhûmun mahdûmu olan ve evâhır-ı zemân-ı Mustafa Hân-ı sâlis-i firdevs-âşiyânda Sadr-ı Rumeli olup ve Nakîbü'l-eşrâf iken evâ'il-i 'ahd-i Sultân 'Abdülhamîd Hân-ı cinân-mekânda mesned-i Meşîhat-i kübrâ'da altı buçuk mâh kadar istişrâf eden Şerîf-zâde Mehmed Şerîf Efendi'nin sûziyân-ı minassa-i meblû[lü]'l-hâssaları olup, bin yüz yetmiş üç senesi cumâdelûlâsının on ikinci gicesi[◊] nihâde-i[4] gehvâre-i hâdise[5] bir müddet zevk-yâb-ı tertîb-i dâye ve dâdûy-i hârise oldukdan sonra, esved ü sefîdi fark u temyîz etmek derecelerine resîde olduklarında, himmet-i peder-i fazîlet-perver ile bir müddet dahi ber-muktezây-ı tufûlliyyet verziş-i hecâ vü ezber ve birkaç senede isti'dâd-ı kitâbet ü kırâ'at müyesser olmağla, ibtidâ müderrisînden Tokadî Mustafa Efendi'den telemmüz[6] ve miftâh-ı 'ulûm-i 'âliye olan fünûn-i âliyeden[7] tahsîl-i behre ve telezzüz eyledikleri esnâda, sinnleri henûz resîde-i sâl-i düvâzdeh iken Kadı'asker-zâde olmak hasebiyle hasbe'l-'âde Şeyhulislâm Mîrzâ-zâde Efendi

1 pederi M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "Kâmilî" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
2 -ı esbak A : — M1
3 terceme-eş M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak vr.26b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 26 {Ramazâ}n" yazısı vardır] A
◊ 12 Cumâdelûlâ 1173 = 1 Ocak 1760 Salı.
4 nihâde-i A : — M2
5 hâdise M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "olup ve" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
6 telemmüz A : tilmiz M2
7 âliyeden A : 'âliyeden M2

işâretleriyle bin yüz seksan beş şevvâlinin on ikinci günü◊ bâ-İbtidâ'-i Hâric dâhil-i dâ'ire-i müderris ve ba'de-ezîn yek-siyâk-ı ebnâ'-i cins olmağa[1] mümâris oldular. Binâ'en 'aleyh bir müddet dahi me'ârif-şekîb-i müderrisînden Hâce Münîb Efendi'den tahsîle inâbe birle ol mu'allim-i 'âmmeden *'Akā'id-i Celâlî*[*] ve *Emsâl-i Meydânî*[**] ve mesâ'il-i hafiyye-i Hayâlî[***]'yi te'allüm[2] ü istihsâle himmet ü müdâvemet ve sermâye-i [M2 67] sandûka-i vakt-i hâcet bahs ü cem'iyyet ederek, ta'rîz-keş-i akvâl-i Sîbeveyhi[*4] ve Ahfeş[*5] oldukdan sonra, mûmâ ileyhle biraz vakit dahi müzâkere-i müntehabât-ı münşe'ât ü eş'âr[3] ve verziş-i nesr[4] ve nazm-ı âbdâr ederek, sânî-i[5] Kevserî[*6]

◊ 12 Şevvâl 1185 = 18 Ocak 1772 Cumartesi.

1 olmağa A : olmağla M2

* Burada *'Akā'id-i Celâlî* diye kastedilen eser, Devvânî'nin "Celâleddîn" lakabından kinâye olarak Osmanlı ilim çevrelerinde "Celâl" adıyla anılan Şerh el-Akâid el-Adudiyye'si olmalıdır. Devvânî'ye nisbeti en kesin eserlerden biri olan bu şerh, İstanbul'da defalarca basılmıştır; geniş bilgi için bk. Harun Anay, *Celâleddîn Devvânî Hayatı, Eserleri, Ahlâk ve Siyaset Düşüncesi*, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994, s.134

** Burada kastedilen eserin yazarı, Arap dil ve edebiyat âlimi Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim el-Meydânî'dir (?-1124). Hayatı hakkında elimizde fazla bilgi bulunmayan el-Meydânî'nin en mühim eseri, burada adı geçen ve Arap atasözlerinin hemen hepsini ihtivâ eden *K. Mecma'u'l-Emsâl*'idir. Eski kaynakların çoğu bu eserin kendi sahasında en mükemmel telif olduğunda ittifâk ederler; geniş bilgi için bk. Nihad M. Çetin, "Meydânî", *İA*, VIII,177-178.

*** Burada adı geçen, 1497-1499?'da Vardar Yenicesi'nde doğan Dîvân şâiri Hayâlî Bey olmalıdır. Bu zât İstanbul'a geldikten sonra bir taraftan kendini yetiştirirken diğer yandan söylediği güzel şiirlerle giderek Kânûnî'nin musâhipleri arasında yerini aldı. Hayatının son yıllarına dair fazla bilgi bulunmayan Hayâlî Bey Edirne'de öldü (ö. 964/1556-57). Hayâlî'nin tek eseri dîvânıdır. Devrinin bütün tezkire yazarları Hayâlî'nin büyük bir şair olduğu görüşünde birleşir ve onu "diyâr-ı Rûm'un Sultânu'ş-şu'arâsı, meşhûr, mâruf Hayâlî Bey" diye anarlar. Kasîdeleri de olan Hayâlî'nin asıl şahsiyetini yansıtan şiirleri gazelleridir; bk. Cemal Kurnaz, "Hayâlî Bey", *DİA*, XVII,5-7.

2 te'allüm A : ta'lîm M2

*4 Burada adı geçen Sîbeveyhi, II/VIII. asrın ikinci yarısında Basra dil mektebinin en mühim nahiv âlimi olan Ebû Bişr 'Amr b. 'Osmân b. Kanbar Sîbeveyhi (757?-796)'dir. Yazmış olduğu *el-Kitâb* adlı eseri, bugün Arap dili nahvi hususunda yazılmış ve günümüze kadar muhafaza edilmiş ilk büyük teliftir; geniş bilgi için bk. Nihad M.Çetin, "Sîbeveyhi", *İA*, İstanbul 1967, X,578-585.

*5 Burada adı geçen Ahfeş, Basra dil mektebinin tanınmış âlimi Ebü'l-Hasen Saîd b. Mes'ade el-Mücâşiî el-Belhî el-Ahfeş el-Evsat (ö.215/830?) olmalıdır. Bu zât Ahfeş lakabıyla tanınan Arap dil âlimlerinin tarihî sıra itibariyle ikincisi ve en meşhur olanıdır. En meşhur hocası da, yaşça kendinden küçük olan Sîbeveyhi'dir; geniş bilgi için bk. İnci Koçak, "Ahfeş el-Evsat", *DİA*, İstanbul 1988, I,526.

3 eş'âr M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yanlışlıkla yazılmış olan "ve vez" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

4 nesr A : neşr M2

5 sânî-i A : sânî-yi M2

*6 Burada adı geçen şâir Kevserî, biri Buhârâlı, ikincisi Şâh Abbâs zamanında yaşamış ve bir Hüsrev ü Şîrîn manzûmesi yazmış Hemedanlı İran şairlerinden biri veya X. hicrî asırda yaşamış ve asıl adı Ali olan İstanbullu bir diğer şâir olmalıdır; bk. Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, İstanbul 1314/1896, V,1896.

ve Peyâlî* ve hem-meşreb-i Zülâlî** olup, belki gitdikce müsta'lî-i 'Âlî*** ve mutasarrıf-ı kemâlât-i Şâhî*4 ve Misâlî*5 olacakları fıtrat-bînân[1] olan ehl-i basîrete mütelâlî idi. Bu siyâk üzere tîz-revî-i bâdreng-i baht-ı pây-dâr ile yine târîh-i velâdet ve ru'ûslariyle hem-sâl-i misâl olup, sâl-i düvâzdehum vakt-i tedrîsleri olan bin yüz doksan yedi senesi muharreminde◊ fusûl-i isnâ-'aşeriyye-i sinîn-i[2] selâsîn-i maksûd-i tedrîsi silsile-i gayr-ı muttaride üzere tasrîf ederek bâ-Pâye-i Kuds-i şerîf, muhtasar-ı müntehây-ı Kazâ'-i Galata umûr-i şer'iyyesini bir sene mü'ellif ve ba'dehû bin iki yüz dört senesi rebî'-i evveli gurresinde◊◊ Hudâvendigâr-ı şehîd hazretlerinin 'avâtıf-ı 'aliyyelerinden Edirne Pâyesi'yle mütelattıf[3] olmuşlar idi.

Ve bin iki yüz beş senesinde[4] altı senesi gurre-i muharreminden◊◊◊ zabt etmek üzere Mekke-i mükerreme Kazâsı tevcîhiyle mükerrem ve pederim Şânî-zâde merhûm el-Hâc Mehmed Sâdık Efendi'ye mukaddem bin iki yüz bir senesinde Ordu-yi hümâyûn Kazâsı'yla bile 'avâtıf-ı 'aliyye-i merhûm Sultân 'Abdülhamîd Hân-ı firdevs-âşiyândan Mekke-i mükerreme Pâyesi ihsân olunmuşiken, Şeyhulislâm-ı vakt Hamîdî-zâde Efendi gayzına ekser kibâr-ı 'ulemâ-âsâ anlar dahi mübtelâ olduklarından, mûmâ ileyh ile bile pederime hâşâ ta'zîb gûne[5] ve ma'kûsâne Medîne-i mutahhera Kazâsı'nı tevcîh etmekle, bi'l-ma'iyye 'âzim-i savb-ı Haremeyn-i muhteremeyn olmuşlar idi. Gıbbe'l-vürûd mûmâ ileyh Mekke-i mübâreke'de bir mâh kadar makâm-ı hükûmetde ku'ûd eyledikde, hâssaten rütbesi yevm-i zabtından mu'teber ol-

---

* Burada adı geçen şâir, Sultân III. Murad devri (1574-1595) şairlerinden İstanbullu Peyâmî olmalıdır; bk. Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, İstanbul 1306/1889, II,1573.

** Burada adı geçen Zülâlî, Hansârî, XVI. asrın sonları ile XVIII. asrın başlarında yaşamış İranlı şairlerdendir. Bütün nazım türlerinde eser vermiş olmakla beraber özellikle mesnevî türünde başarılı olan Zülâlî'nin yedi mesnevîsini ihtivâ eden *Seb'a-i Seyyâre* adlı eseri ve diğer eserleri için bk. M. Nazif Şahinoğlu, "Zülâlî", *İA*, İstanbul 1993, XIII,647-649.

*** Burada adı geçen tarihçi, şâir, çok yönlü ve zengin sayıda eser vermiş Osmanlı müellifi Âlî Mustafa Efendi (948/1541-1008/1600) olmalıdır. Âlî'nin tanınan en önemli ve hacimli eseri *Künhü'l-ahbâr*'ıdır. Verdiği diğer edebî ürünleri üzerinde giderek daha fazla durulmaktadır; bk. Bekir Kütükoğlu, "Âlî Mustafa Efendi", *DİA*, İstanbul 1989, II,414-416.

*4 Burada adı geçen şâir, Yavuz Sultân Selîm zamanında Anadolu'ya gelmiş İranlı şâirlerden Şâhî olmalıdır; bk. Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, İstanbul 1311/1894, IV,2839.

*5 Burada adı geçen şâir, X. hicrî asırda yaşamış Osmanlı şairlerinden Edirneli Misâlî olmalıdır. Önce san'atla iştigâl ederken, sonra edebiyâta yönelmiş, şiir ve inşâda haklı bir şöhret kazanmıştı; bk. Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, İstanbul 1316/1898, VI,4153.

1 fıtrat-bînân A : fıtrat-bünyân M2

◊ 1 Muharrem 1197 = 7 Aralık 1782 Cumartesi.

2 isnâ-'aşeriyye-i sinîn-i A : isnây-ı 'aşeriyye-i sinîni M2

◊◊ 1 Rebî'ulevvel 1204 = 19 Kasım 1789 Perşembe.

3 mütelattıf A : mültefit M2

4 senesinde A : senesinden M2

◊◊◊ 1 Muharrem 1206 = 31 Ağustos 1791 Çarşamba.

5 hâşâ ta'zîb gûne M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın ve vr.27a'nın altına yazılmışlardır] A

mak üzere emr-i şerîf sudûriyle ez-ser-i nev mültefet ve ol esnâda pederim civâr-ı hakîkî-i[1] Rasûlullâh'da vedî'a-i sanduka-i mağfiret kılınup, bu ni'met mûmâ ileyhe mukaddere olmamağla, muktezây-ı meşiyyet[2] üzere itmâm-ı müddet-i ma'rûfe ile 'avdet ve bin iki yüz yedi senesinde◊ dâhil-i Âsitâne-i sa'âdet oldular. Ve bin [M2 68] iki yüz sekiz senesi şevvâlinin beşinci günü◊◊ İstanbul Pâyesi'yle ma'an tevcîh-i Nekābet ve bin iki yüz on üç şa'bânının onuncu günü◊◊◊ Anadolu Pâyesi ve on beş şa'bânı gurresinde Rumeli Pâyesi'yle müte'âkıben i'lây-ı mertebet olunarak, bin iki yüz on dokuz gurre-i şa'bânında◊4 bi'l-fi'l Rumeli Sadâreti'yle mütekarrib-ı mesned-i vâlây-ı Meşîhat oldular. Bin iki yüz yirmi bir senesi recebi gurresinde◊5 Sâlih-zâde Ahmed Es'ad Efendi hazretlerinin bi'l-iktizâ 'azllerinde, ihtiyâr-ı Şehriyâr-ı kadr-âşinâ ile huzûr-i hümâyûna da'vetle ilbâs-i hil'at-i beyzây-ı Fetvâ olunup, çend müddet temşiyet-i umûr-i iftâda iken, vak'a-i hâ'ile-i ûlâ vukū'uyla musâdif-i dâhiye-i dehyâ olup, ancak birkaç gün mukaddeminde ol mâdde-i 'uzmâya herkes müterakkıb ü âşinâ iken, igfâl-i kader ü[3] kazâya mebnî der-'akab Seray-ı hümâyûn'a teveccüh ü ilticâ etmeyerek, konaklarında ikāmetle izhâr-ı beht ü ye's ve fetret eylediklerinden ve taraf-ı saltanat bî-yâr u yâver tek ü tenhâ kalup, sipâh-ı siyâh-ı endûh u gam ise kâlây-ı memleket-i zihni yağmâ kıldıklarından, müşârun ileyh Ağa-kapusu'na varup, vücûb-i itâ'at-i veliyyü'l-emri mübîn âyât-ı Kur'ân-ı 'azîmü'ş-şân ve hükm-i şifâ'-i[4] ehâdîs-i cenâb-ı Tabîb-i kulûb-i 'âlemiyân ile ıslâh-ı 'akîde-i fâside-i eşkıyâ eylemeğe me'mûr olmalariyle, Ağa-kapusu'ndan da'vet-i cebrî-yi sûret-i süfehâ ile yetmiş birincinin kışlasına varmağa mecbûr ve mahall-i mezkûrda birkaç gice kalarak bi'z-zarûr sadr-nişîn sâ'ir-i kibâr memkûr ve aslâ kuvve-i dâfi'aları olmadığından, fetvây-ı nâ-hakk mutâlebesinde meslûbü'ş-şu'ûr olmuşlar idi. [Mısrâ]':

*Müftî-i dîn derîn mes'ele lâ yu'kal buved**

*E-fe-in mitte fehumu'l-hâlidûn inneke meyyitün ve innehum meyyitûn***

---

1 hakîkî-i A : hakîkî-yi M2

2 meşiyyet M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "İlâhiyye" kelimesinin üzeri karalanmıştır] A

◊ 1 Muharrem 1207 = 19 Ağustos 1792 Pazar.

◊◊ 5 Şevvâl 1208 = 6 Mayıs 1794 Salı.

◊◊◊ 10 Şa'bân 1213 = 17 Ocak 1799 Perşembe.

◊4 1 Şa'bân 1219 = 5 Kasım 1804 Pazartesi.

◊5 1 Receb 1221 = 14 Eylül 1806 Pazar.

3 kader ü A : kader M2

4 şifâ'-i [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "şerîf" kelimesinin üzeri karalanmıştır] A : şifâ M2

* "مفتیٔ دین درین مسئله لا یعقل بود = Dîn müftüsü bu meseleyi çözemez" anlamına gelen bu cümle Farsça bir mısrâdır.

** "فان مت فهم الخالدون انك میت و انهم میتون = Şimdi sen ölürsen, sanki onlar ebedî mi kalacaklar? Muhakkak sen de öleceksin, onlar da ölecekler" anlamındaki bu cümlelerden ilki Kur'ân, el-Enbiyâ 21/34. âyetin ikinci yarısı; ikincisi ise Kur'ân, ez-Zümer 39/30. âyetidir.

Gerek ol esnây-ı bî-senâda ve gerek ba'de-zâ evkāt-ı şûriş-fezâda müşârun ileyhin ahvâli ve ser-güzeşt-i bî-misâli *'Âsım Efendi Târîhi*'nde 'alâ kaderi'l-ittilâ' tahrîr u inbâ olmuşdur; *fe'lyurâci' ilâ hünâ**.

Evâhır-ı 'asr-ı Mustafa Hânî'de bin iki yüz yirmi üç senesi cumâdelûlânın yirmi yedinci günü◊ 'Alemdâr Paşa vürûdundan mukaddemce 'azl ile Bebek'de vâki' sâhil-seraylarında me'mûr-i ikāmet ü inzivâ ve sene-i **[M2 69]** merkūme cumâdeluhrâsımn[1] yedinci günü◊◊ Kızanlığ'a iclâ ve ba'de bürhetin havf-i tekarrub-i a'dâ ile bi'l-istid'â tahvîl-i menfâ kılınarak, bin iki yüz yirmi beş cumâdelâhıresi evâsıtında◊◊◊ arpalıkları olan Güzelhisâr'a bundan akdemce zikr olunduğu üzere nakl ü isrâ olunmuşlar idi. Zikr u îmâ olunan vak'a-i nâ-sezâda makām-ı iftâda ve ba'de zâlik bunca vekāyi'-i nâ-revâ ve meşâkk-ı 'uzmâda takdîr-i Hudâ ile bi't-tesâdüf kazâ'en bulunmuşlar idi. **Şi'r**:

İzâ ecre'l-kazâ'u 'aleyke hatben[2]
Fe-tıbbe nefsen bimâ fe'ale'l-kazâ'u
Ve 'uz billâhi 'inde nüzûli şerrin
*Fe-innallâhe yef'alü mâ-yeşâ'u***

Medîne-i Kızanlık'da[3] bir müddet ikāmet ve inkızâ'-i ecel-i mev'ûd ile bin iki yüz yirmi altı senesi ramazânının yirmi altıncı günü◊[4] rıhlet-i 'âlem-i âhıret edüp, Câmi'-i 'Atîk sâhasına defn olunmağla, Leyle-i Kadr'de mu'tekif-i lahd-i rahmet oldular. *"Gāyetü küll-i müteharrikin sükûnün ve nihâyetü küll-i sükûnin en lâ yekûne*[4]*"****.

Merhûm-i müşârun ileyh 'Ali Efendi*[4] *sabbet*[5] *sicâlü'r-rahmeti 'aleyhi*[*5] ve *Behceh*[*6] ve Feyzullah Efendi fetâvâsımn[6] ve *Netîcetü'l-Fetâvâ*[*7]'nın elfâz u

---

* "فليراجع الى هنا = Oraya bakılsın!" anlamında Arapça bir deyiştir. Şerîf-zâde 'Atâ'ullah Efendi'nin Şeyhülislâm oluşu ile ilgili bilgilerde *'Âsım Efendi Târîhi*'nin şu kısımlarından istifâde edilmiş gibi gözükūyor; bk. Ahmed 'Âsım Efendi, *'Âsım Târîhi*, II,28-33,198.

◊ 27 Cumâdelûlâ 1223 = 21 Temmuz 1808 Perşembe.

1 cumâdeluhrâsımn A : cumâdelâhıresinin M2

◊◊ 7 Cumâdelâhıre 1223 = 31 Temmuz 1808 Pazar.

◊◊◊ 1-20 Cumâdelâhıre 1225 = 14-23 Temmuz 1810.

2 hatben (حطبا) A : hatben (خطبا) M2

** اذا اجرى القضاء عليك حطبا * فطب نفسا بما فعل القضاء
و عذ بالله عند نزول شر * فان الله يفعل ما يشاء = Kazâ, hakkında hükmünü icrâ ettiği zaman, kaderinde var olana nefsin razı olsun. Başına bir musîbet geldiğinde, Allah'a sığın; çünkü Allah dilediğini yapar" anlamına gelen Arapça bir kıtadır.

3 Medîne-i Kızanlık'da M2 : + [Buradaki bilgilerle ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.28a'nın sol tarafında aynı hizâda sonradan yazılmış "Güzelhisâr-ı Aydın'da" yazısı vardır] A

◊[4] 26 Ramazân 1226 = 14 Ekim 1811 Pazartesi.

4 Gāyetü ..... yekûne M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.28a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

*** "غاية كل متحرك سكون و نهاية كل سكون ان لا يكون" = Hareket halinde olan herşeyin sonu sükûn (=hareketsizlik) ve her sükûnun sonu da yokluktur" anlamına gelen Arapça deyiştir.

*[4] Burada adı geçen 'Ali Efendi, iki defa Osmanlı Şeyhülislâmı olan ve asıl şöhretini uzun süren şeyhülislamlığı döneminde verdiği fetvâlardan oluşan ve Fetâvâ-yı Ali Efendi adıyla

'ibârâtını telhîs u tenkîha ibtidâr edüp, Kitâbü'l-İcâre'ye kadar tahrîr u terkîm etmişler iken, kable't-tetmîm 'âzim-i dâr-ı na'îm oldular. Ve müşârun ileyhin müretteb dîvân-ı eş'ârı ve 'Arabî ve Türkî münşe'ât ve nice takrîzâtı olup, hattâ 'Âsım Efendi'nin *Burhân-ı Kātı' Tercemesi* mukaddeminde dahi[1] latîfü'l-üslûb <ve> bir takrîz-i matbû'ları mukayyed ü mektûbdur. Ve ta'bîrât-ı Türkiyye ile 'alâ tarîkı'l-ihtisâr *Tefsîr-i Beyzâvî*'yi[2] tahşiyeye şurû' u ibtidâr edüp, lâkin bunun dahi itmâmı müyesser olmamışdır. Ancak 'Aliyyü'l-Kārî'nin *Menâsik-i Hacc*'ını ihtisâr etmişlerdir. Ve ibtâl-i 'akāyid-i Vehhâbiyye'ye dâ'ir Kadı'asker 'Ali-zâde Efendi'nin eser-i kilk-i matbû'u's-silkleri olan risâleyi şerh eylediler idi. Ve kalemleri ile musahhah kütüb-i kesîre olup, beyt[3]:

Destem be-zîr-i hâk çü hâhed-şüden tebâh
*Bârî be-yâdigâr be-mâned hatt-ı siyâh**

müfâdınca[4] havâmişde nice âsâr-ı hâme-i fezâ'il-'allâmeleri ve yine hatlariyle fünûn-i mütedâvilede ondan ziyâde mecmû'a-i hüner-nâmeleri vardır. Ancak ekser evkāt mutâla'âtları[5] dâreynde câlib-i merâtib **[M2 70]** ü fâ'iz olan fıkh u ferâ'ize masrûf ve çehre-i teveccühlerini iştigāl-i 'abesden ma'dûd olan fünûndan ma'tûf ederek, buralarda makūle-i bî-hûde ve bî-ma'nâ ve sâkıt-ı i'tibâr-ı küberâ olmağla, mu'âdil-i *hebâ'en münbessâ*** olduğundan mâ'adâ

---

bilinen kitabından alan Ali Efendi (ö.1103/1692) olmalıdır. Devrinin dînî, sosyal ve kültürel hayatına ışık tutan bu fetvalar defalarca basılmıştır; geniş bilgi için bk. Mehmet İpşirli, "Çatalcalı Ali Efendi", *DİA*, İstanbul 1993, VIII,234-235.

5 'Ali Efendi sabbet A : sulb-i M2

*5 "صبت سجال الرحمة علیه = Rahmet kovaları onun üzerine dökülsün" anlamına gelen ve ölüler için yapılan Arapça bir duâdır.

*6 Burada Şeyhülislâm Yenişehirli Abdullah Efendi'nin (ö.1156/1743) fetvâlarını toplayan ve Osmanlılar'ın en önemli fetvâ mecmûalarından kabul edilen "Behcetü'l-Fetâvâ" kastediliyor olmalıdır; bk. Ahmet Özel, "Behcetü'l-Fetâvâ", *DİA*, İstanbul 1992, V,346-347.

6 fetâvâsının A : fetvâsının M2. Burada Osmanlı Şeyhülislâmı Seyyid Feyzullah Efendi'nin (1048/1639-1115/1703) *Fetâvâ-yı Feyziyye* adlı eseri kastediliyor olmalıdır; geniş bilgi için bk. Mehmet Serhan Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", *DİA*, İstanbul 1995, XII,527-528.

*7 Burada söz konusu edilen *Netîcetü'l-fetâvâ*, Fetvâhâne'nin en muteber saydığı dört fetvâ kitabından (diğerleri az önce zikredilen *Behcetü'l-fetâvâ, Fetâvâ-yı Ali Efendi ve Fetâvâ-yı Feyziyye*) biridir; bk. meselâ Salim Öğüt, "Fetâvâ-yı Feyziyye", *DİA*, İstanbul 1995, XII,443. Seyyid Hâfız Mehmed b. Ahmed ibn Şeyh Mustafa el-Gedûsî'ye ait olan eser *Netîcetü'l-Fetâvâ ma''n-nukūl* adıyla 1265 yılında İstanbul'da basılmıştır.

1 dahi M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "bir" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

2 Beyzâvî'yi A : Beyzâvî M2

3 beyt M2 : — A

* "دستم یزیر خاك چو خواهد شدن تباه * باری بیادگار بماند خط سیاه = Allahım, elim toprağın altında yok olduğunda, bir zaman siyah yazılar yâdigâr kalsın" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.

4 Destem ..... müfâdınca M2 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.28a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

5 mütâla'âtları A : mütâlà'alarını M2

** "هباء منبثا = Dağılıp toz duman" anlamına gelen bu kelimelerle "فكانت هباء منبثا = Dağılıp toz duman haline geldiğinde" meâlindeki Kur'ân, el-Vâkı'a 56/6. âyetine işaret vardır.

vesîle-i ta'n-ı a'dâ'-i cühelâ[1] olan hikmet ve hey'et ve hisâb ve hendese ve coğrafya ve tabî'iyye ve sâ'ir bunlara dâ'ir 'ulûm-i 'âliye ve fünûn-i[2] nâfi'aya sarf-ı 'ömr-i nâzenîn ziyânından savn-ı takdîr ile emîn olmuşlar idi[3]. **Rubâ'iyye:**

Hestî zi-metâ'-ı hâne-i men âgâh ki hüner
Tü-râ meyl-i bedân bismillah
Der-taleb râhatî der-râhat
Ve der-belâ nümûdem be-tû râh[4]*

Kemâl-i zühd ü salâhları kulûb-i nâsı câlib ve sükûtları sohbetlerine gālib, edîb ve sâhib-i hayâ ve kadr-i me'ârife âşinâ idiler. Hattâ kendülere 'avâtıf-ı 'aliyyeden Sır Kâtibi merhûm Ahmed Efendi'nin Süleymâniyye'de vâki' konağı ihdâ ve 'adem-i kabûl ve i'tizâr ile mesned-i Meşîhat'de oldukları müddetce emr-i hümâyûna imtisâlen hemân nakl ve 'alâ tarîkı'l-'âriyye süknâ eylemeğa rızâ verdikleri esnâda, Hakîr hasbe'l-iktizâ 'Arabiyyü'l-'ibâre bir kasîde zeylinde bir târîh-i nakliyye inşâd ü i'tâ eylemişdim. Götürdüğümde vâfirce vakit tedkîk üzere mutâla'a-i mâ-yelîka karîn eyledikden sonra ceyb-i mübâhâtimi lisânen mâl-â-mâl-i cevâhîr-i tahsîn ü âferîn eylemişler idi. Hilm ü müsâheleleri tavk-ı beşere fâ'ik denmeğe lâyık olup, mahsûsan iğzâb içün bir mâddeye altı mâh ısrâr olunsa, gücile infi'âl izhâr ve ancak: "Bu husûs böyle mi olmalu idi" demekle iktifâ vü ihtisâr ederler idi; *edhalallâhu Te'âlâ fî sa'ati'r-rahmeti ve'l-gufrân v'ec'alhu fî buhbûhati'l-cinân*[5]**.

Vürûd-i haber-i şeb-hûn ez-cânib-i Ordu-yi hümâyûn[6]

Mukaddemce ifâde vü tezkâr olunduğu üzere çünki Serdâr-ı ekrem-i şecâ'at-şi'âr hazretleri Ordu-yi hümâyûn'dan intihâb eylediği asker-i cerrâr-ı

---

1 olduğundan mâ'adâ vesîle-i ta'n-ı a'dâ'-i cühelâ [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.28a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A : **rubâ'iyye:** *Hestî zi-metâ' hâne-i men âgâh ki hüner * Tü-râ meyl-i bedân bismillah* Der-taleb râhatî der-râhat * Ve der-belâ nümûdem be-tû-râh* M2

2 **fünûn-i** A : فنوم M2

3 -ı 'ömr ..... idi A : Ve M2

4 **rubâ'iyye** ..... be-tû râh [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın ve vr.28a'nın altına yazılmışlardır] A : — M2

* "هستی ز متاع خانه من اگاه که هنر * ترا میل بدان بسم الله
در طلب راحتی در راحت * و در بلا نمودم بتو راه = Benim evimin mâlından haberdârsın ki, senin sanat meylin o bismillâhadır. Rahatlığı istiyorsan, rahatlıkta ve belâda sana yol göstereceğim" anlamına gelen bu cümle Farsça bir rubâ'îdir.

5 fî buhbûhati'l-cinân A : fi'l-cubûhati'l-cinân M2

** "ادخله الله تعالى فى سعة الرحمة و الغفران و جعله فى بحبوحة الجنان = Yüce Allah onu rahmet ve mağfiretiyle bürüsün ve onu cennetin orta yerine koysun" anlamına gelen Arapça bir duâdır. "**Haber-i vefât-ı Şeyhulislâm-ı esbak** ..... buhbûhati'l-cinân" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,244-245'te kaydedilmiştir.

6 **hümâyûn** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak farklı bir kaligrafi ile vr.28b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 8 {Şevvâ}l" yazısı vardır] A

ciğer-dâr ve ba'de's-sadâre dâ'ire-i Âsafâne'lerinde terâküm eden eski yoldaş ve kafâdârlarından ba'zı erbâb-ı kâr-zâr ve serân-ı kâr-güzâr ile karşu Yergöğü tarafına geçüp, aralık aralık düşmene havâle-i şemşîr-i âteş-bâr ve üzerlerine kasd u hücûm edenlere neşr-i hediyye-i enâr-ı nâr ve[1] cehennem fındığı nisâr ederek, mahcûb u şerm-sâr **[M2 71]** karâr-gâhlarına ric'at ü firâra bi'd-defe'ât icbâr etmede idiler. Düşmenin ise bu esnâda za'f-ı kuvveti ve Fransızlu dehşetiyle bu taraflarda kılleti olup, gerçi karşuya geçen asker-i İslâm'da dahi kıllet var ise de, şecâ'at-i cibilliyye derkâr ve göze aldıkları hâlde bir hamlede itmâm-ı kâr eyledikleri, hezâr kerre mücerreb-i rüzgâr ve her bâr ancak fenn-i harb ve ta'lîm kuvvetiyle galebe eden düşmen askerinin ise bu tarafda ekserîsi henûz cem' olunmuş devşirmeden 'ibâret olmağla, böyle asker-i bî-mehâretin[2] dilâverân-ı İslâm'la mukâbeleye iktidârı olmadığı ser'askerlerine âşikâr olmakdan nâşî, 'âdet-i kadîmeleri üzere hîle vü hud'aya dâ'imâ intüzârda idiler.

Ruscuk tarafında ise bir mikdâr asker ile Velî Paşa ve Kethudâ Gālib Efendi ve Tercemân-ı Dîvân Dimitraşko Bey-zâde nâm hâ'in-i bed-güman kalup Ruscuğ'un üst tarafında Velî Paşa ve alt tarafında Gālib Efendi birer mikdâr asker ve ekser tüccâr ve harbende ve rencber ile çetr-nişîn-i gaflet ü râhat ve Tercemân ise dâ'imâ mütecâhilâne tavr u hareket ile zuhûr-i tarrâka-i me'mûlesine gûş-zed-i[3] mel'anet idi. Binâ'en 'aleyh a'dâ bi't-tecessüs ahvâle vâkıf ve vesâtat-i hem-âyîn ile berü tarafın bî-temkîn ü tahsîn olduğunu der-'akab 'ârif oldukda, mânend-i berk-ı hâtif mâh-ı ramazânın yirmi altıncı is-neyn gicesi◊ dubalariyle Ruscuğ'un yukarı tarafında Dikili-taş nâm mahalle[4] bir iki bin mikdârı Kazak askeri imrâr ve ol gice 'arîz u 'amîk tabyalar ve hendekler hafr u inşâsiyle karâr-gâhlarını tanzîm ü ihzârdan sonra, ertesi gün gücile Ruscuk tarafında: "Düşmen askeri berü yakaya geçmiş, yok geçecek imiş" güft-gûları zâhir ve ru'esâ henûz tahkîk-i mâddeye mübâşir ve ordunun kısm-ı a'zamı kendülerden 'ibâret olan esnâf ise emvâl ü eşyâlarını ihtitâf ile derûn-i şehre nakle başlamağla, herc ü merc sûretleri mütebâdir olmakda iken, yevm-i salı sâ'at iki sularında a'dâ ibtidâ Velî Paşa ordusu üzerine hücûm u savlet birle hayme-nişîn-i sahrây-ı gaflet olan asker-i merkûm der-'akab perîşân ve etrâf **[M2 72]** ü enhâya perâkende vü gürîzân olmağla, andan dönüp Gālib Efendi tarafına müsâra'at eyledikde, anlar dahi terk-i ekser-i mevcûdât ü mühimmâtla Ruscuk derûnuna üftân ü hîzân şitâbân oldular.

Ol vakit tâ'ife-i Kazak yakın ve uzak buldukları eşyâyı gāretle icrây-ı mezâk ve ellerine geçen ehl-i İslâm'ı tutup ve[5] soyup çırçıplak eylediklerinden

---

1 ve A : — M2
2 bî-mehâretin A : bî-mehâretinin M2
3 gûş-zed-i A : gûşiz ü M2
◊ 26 Ramazân 1226 = 14 Ekim 1811 Pazartesi.
4 Dikili-taş nâm mahalle M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.29a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A
5 ve M2 : — A

başka, biraz top ve cebehâneye dest-res oldukları ve Ruscuğ'u muhâsara dahi etdikleri, karşu tarafa bir takrîble mün'akis oldukda, Yergöğü tarafında kalan askerin bâzûy-i gayretlerine rehâvet tareyâniyle bî-zâd ü zahîre mesdûdü'l-etrâf ve maktû'u'l-eknâf kaldıklarından, her biri envâ'-ı vesvâs ü hirâsla pür-ye's ü küdûret[1] ve Sadr-ı a'zam hazretleri ise bu hâdise-i gayr-i melhûzeden pür-telâş u zucret olup, [mısrâ]':

'İlâc-ı vâkı'a pes ez-vukū' bisyârest[2]*

müfâdınca Ruscuk cânibinin gā'ilesini ber-taraf etmeği akdem-i maslahat bildiklerinden, berü yakaya 'avdet murâd edüp, lâkin Nehr-i Tuna'da lüzûmu mikdârda şalopeler ve çete kayıkları ve ceng şaykaları olmayup, merâkib-i murûr u 'ubûr ancak sekiz on kadar Açık ve kayıkdan 'ibâret gibi olduğundan ve[3] düşmen dubalariyle iki ordular beynini kat' etdiğinden, Sadr-ı a'zam hezâr mihen ü hatar ile berü tarafa 'avd ü güzâr ve asker-i müntehabını vedî'a-i düşmen-i mekkâr eyledi. Kaldı ki iki tarafdaki askerler mahsûr ve imdâd ü zahîre celbi şimdilik hâric-i dâ'ire-i vüs' u makdûr ise de, berüye geçen Kazaklar'ın dahi zahîresi ma'dûm ve gerçi karşudaki asker-i İslâm'a kūt-i lâ-yemût nakli hiçbir[4] tarîk ile mümkin olmayacağı[5] ma'lûm olup, lâkin berüdeki Kazaklar'a karşudan zahîre nakline taraf-ı İslâm'dan kezâlik mümâna'at olunacağı ve etrâfdan askerler hareket ü tecemmu' ederek elbet üzerlerine hücûm birle dilkese ma'dûm kılınacakları dahi düşmene emr-i meczûm olmağla, der-'akab sûret-i munsıfâne ile kulûb-i sâde-dilâni celb hud'asına ri'âyet ve karşudaki askere sedd-i ramak olacak kadar zahîre vermeğe mübâşeret ve hikmet-i tabî'iyyede gazab-ı me'yûsiyyetin **[M2 73]** cünûn-i manya nev'inden olup, mûcib-i telef ü hasâret ve belki sonra zabt u mukāvemeti hâric-i vüs'-i insâniyyet olacağına 'ârif olduğundan, irâ'e-i sûret-i tesliyet eylemeği 'asker-i mezbûra vesîle-i emniyyet ü rehâvet eyledikden sonra, Sadr-ı a'zam hazretleri tarafına bir elçi imrâr ve ol tarafa nice mu'âmelât-ı sibâ'iyye-i ciğer-hâr izhârından sonra, Rusyalu karşudaki askere ve berü taraf dahi nâ-çâr Kazaklar'a[6] iki taraf dahi akça[7] ile şimdilik maslahat bir kālıba ifrâğ oluncaya dek zahîre bey' eylemek üzere kavl ü karâr olunup, bu ahvâl-i pür-melâl mâh-ı şevvâlin sekizinci günü◊ vürûd eden telhîs-ı Sadr-ı

---

1 küdûret M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "olup" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

2 bisyârst A : pisyârst M2

* "علاج واقعه پس از وقوع بسیارست = Olay olup bittikten sonra çare sunanlar çoktur" anlamına gelen bu cümle Farsça bir mısrâdır.

3 ve A : — M2

4 hiçbir A : hicbir M2

5 olmayacağı A : olamayacağı M2

6 Kazaklar'a A : Kazaklar'ı M2

7 akça A : akca M2

◊ 8 Şevvâl 1226 = 26 Ekim 1811 Cumartesi.

a'zamî ile ma'lûm-i bâlâ ve kibâr u ricâl ve çok geçmeyüp sâ'ir tahrîrât-ı vâride ile şuyû' u işti'âl bularak 'âmme-i nâsda mûcib-i küdûret ü infi'âl[1] ve bu hâdise, ahkâm-ı felek-i pür-âlâmla hem-hâl[2] oldu*. **Beyt:**

Bîdâr-şû ey dîde ki eymen ne-tüvân buved
*Zîn seyl-i demâdem ki derîn menzil-i hâbest***

Âmeden-i Çavuş-başı berây-ı istîzân-ı musâlaha[3]

Ruscuk derûnuna firâr eden bakıyye-i yeniçeriyân beynlerinde hande-âver-i bigāl ü âbâl hezeyân-ı mecnûnân[4] gibi sözler ile ihdâs-i kîl ü kāl ederek netîce-i makāl: "Bizim yoldaşlarımızı karşu tarafda bırakdınız, ne yapacak iseniz yapın. Elbet anları tahlîs edin!" deyü tesaddî-i ricâl eylediklerinden mâ'adâ, âhır-ı kâr ihbâr-ı sipehsâlâra ictisâr edecekleri bedîdâr olmağla, *"Mine'l-'amûdi ile'l-'amûdi ferecün"**** şîvesiyle vakit imrâriyçün[5] müzâkere-i sulh u salâh vesîlesiyle 'akd-i mütârekeye karâr verilerek, Kethudâ Gālib Efendi ve Ordu-yi hümâyûn Kadısı Müftî-zâde Selîm Efendi ve Yeniçeri Efendisi Hamîd Efendi'yi sefâretle karşuya ba's ü tesyâr ile mükâleme-i musâlahaya şurû' u ibtidâr olundukda*[4], düşmen fursatı ganîmet ittihâz ederek izhâr-ı gurûr u istikbâr ile: "Siz bizim mukaddem Ruscuğ'u bırağup berü yakaya çekildiğimizi hud'a-i harbiyyemize isnâd etmek lâzım iken, za'fımıza haml ile bilâ-mülâhaza berü tarafa geçmeğe cesâret eylediniz. İşte şimdi [M2 74] kuvvetimizi size isbât ü irâ'e eyledik" mu'âmelelerini izhâr birle bast-ı mukaddimât-ı tekebbür ü igtirârdan sonra: "Sîret[6] Suyu ve Faş tarafında Arpaçay sınur kat' olunursa fe-bihâ ve illâ lâ" deyüp bu sözden ser-i mû tehavvülü[7] mümkin omayacağı bi'd-defe'ât müzâkereden sonra süferây-ı mûmâ

---

1 infi'âl A : + oldu M2
2 ve bu ..... hem-hâl M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
* **"Vürûd-i haber-i şeb-hûn ..... oldu"** kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,6-9'de kaydedilmiştir.
** "بیدار شو ای دیده که ایمن نتوان بود ✻ زین سیل دمادم که درین منزیل خوابست = Ey göz, uyan! Bu uyku yerinde şu devamlı akan sel oldukça güvende olunamaz" anlamına gelen bu cümleler Hâfız'ın *Dîvân*'ından alınmış Farsça bir beyittir; bk. *Hafız Divanı*, çev.Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1988, s.24.
3 **musâlaha** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak farklı bir kaligrafi ile vr.29b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 19 {Şevvâ}l" yazısı vardı] A
4 mecnûnân A : mecnûnâne M2
*** "من العمود الی العمود فرج = Tebdili mekanda ferahlık vardır" gibi bir anlama gelen Arapça atasözüdür.
5 imrâriyçün A : imrâr içün M2
*4 "Ruscuk derûnuna firâr eden bakıyye-i ..... olundukda" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,10'da kaydedilmiştir.
6 Sîret (سیرت) A : Purut M2
7 tehavvülü A : tahvîli M2

ileyhime zâhir u hüveydâ oldukda, me'yûsen 'avdetleri hilâlinde Sadr-ı a'zam hazretleri keyfiyyeti Rikâb-ı hümâyûn'a bâ-telhîs ifâde vü inbâ ve Çavuş-başı Moravî Ebûbekir Bey'i dahi istîzân-ı sulh ve isti'lâm-ı re'y-i 'âlî zımnında Âsitâne-i 'aliyye'ye irsâl ü isrâ eylemekle*, mûmâ ileyh mâh-ı şevvâlin on dokuzuncu yevm-i erbi'âda◊ vâsıl-ı Der-i mu'allâ olup, ancak vusûlünden mukaddemce Bâb-ı Fetvâ-penâhî'de 'akd-i encümen-i şûrâ ve hasbe'z-zarûre kaydiyle cevâz-ı sulha bir 'acîb fetvâ i'tâ olunmuşidi**. Lâkin düşmenin matlûbu Memâlik-i İslâmiyye'nin nısfı mertebesinde olmağla, Pâdişâh-ı İslâm-penâh ve Şehinşâh-ı hakâyik-âgâh *eyyedallâhu ve kavvâhu**** hazretleri: "Bunun bir gayri[1] vechile çâresine bakasız" deyü mütekeddiren Ordu-yi hümâyûn'a serî'an hatt-ı şerîf tevsîl buyurmalariyle, yine mûmâ ileyhim sefîrler tekrâren[2] Bükreş'e ircâ' u tesbîl olunarak yeni başdan mükâlemeye ta'cîl eylediler; *zâde fi'ş-şatranci bağletün*[3*4].

Bu aralıkda mîr-i mîrândan sâhib-i menkabe-i sâbıka Kandıralı Mehmed Paşa karşudaki orduda kalmış olmağla, asâkir-i mezbûreyi[4] teşcî' u iğrâ içün izhâr-ı şecâ'at ü cesâret ederek merkûmlara bi'd-defe'ât va'z-ı dilîrâne ve pend-i vezîrâne edüp: "Be yoldaşlar biz burada on binden mütecâviz harb u darba kâdir ve hâlâ yedimizde mevcûd top u tüfeng ve esliha ve mühimmât-ı sâ'ireyi kulllanmağa muktedir seçme yiğitler ve pehlevân kıyâfetlü erleriz. Eğer bir kerre gayretle göz yumup şu karşumuzdaki mislimiz mertebeden ednâ a'dâ üzerine bir alaydan hücûm eylesek, bi-'avnillâhi Te'âlâ bir hamle-i kûh-efgenimizde anları yerinden koparup târumâr ederiz[5] ve ol vakit karşu tarafdaki düşmen dahi anda elbet karâr edemeyüp, iki ordularımız beynini yine birleriz. Arslan duzak ile ve şâhîn kapanca ile tutulmaz" deye gördü ise de [mısrâ]':

Pend gûş etme dilâ, tutma sakın [M2 75] 'âr eteğin!

fehvâsınca nasîhati aslâ ısgā olunmadığı şöyle dursun, üzerine hücûm bi's-seyf edecekleri mu'âmele vü harekâtlarından rû-nümâ oldukda, ye's-i tâmm ile terk-i ilhâh u ibrâm eyleyüp, ba'de-ez-ân[6] kendü tevâbi' u 'avenesinden yetmiş[7] kadar merd-i şüc'ân ile gizlüce sohbet ü meşveret ve kavl ü karâr ve

---

* "me'yûsen 'avdetleri hilâlinde Sadr-ı a'zam hazretleri ..... eylemekle" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, X,9'da kaydedilmiştir.

◊ 19 Şevvâl 1226 = 6 Kasım 1811 Çarşamba.

** "mûmâ ileyh mâh-ı şevvâlin on ..... olunmuşidi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,10'da kaydedilmiştir.

*** "ايد الله و قواه" = Allah onu desteklesin ve güçlendirsin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

1 gayri M2 : gayr A

2 tekrâren A : tekrâr M2

3 bağletün A : bağlühû M2

*4 "زاد فى الشطرنج بغلة" = Satrançta bir at arttı" anlamına gelen Arapça deyiştir

4 mezbûreyi M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "bi'd-defe'ât" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

5 ederiz A : ederek M2

6 ba'de-ez-ân A : ba'de-ez-în M2

7 yetmiş M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "yirmi" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

ertesi gice sâhilde merbût Rusyalu dubalarının birini 'ale'l-gafle basup içinde olanları katl eyledikden sonra palamarı kesüp Ruscuk tarafına çal kürek firâr eylediklerinde, bu tarrâka-i 'uzmâdan sâ'ir dubalar haberdâr ve enselerine düşüp ahz ü giriftâr eylemeğe her çend ki sarf-ı mâ-melek-i iktidâr eylediler ise de, ol merdân-ı merd-efgenân-ı meydân-ı ceng iki tarafdan üzerlerine hücûm eden dubaları top ü tüfeng ve değnek[1] ile def' ederek ve kürek çekerek bî-bâk[2] ü pervâ ve ancak iki yaralu âdem ile[3] Ruscuk sâhiline gelüp, sâlimen karâr ve ta'kîb murâd eden şalopeleri dahi sâhil-i mezbûra tekarrub havfı hayîîce mürde vü hasâretle girü 'avd ü ric'ate icbâr eylemekle, **beyt**:

Gürbe şîrest der-giriften-i mûş
*Lîk mûşest der-mesâff peleng**

hakîkati âşikâr oldu. Ancak bu tavr-ı Rüstemâne, düşmeni fikr u vesveseye mübtelâ edüp, husûsan sonralarda duhûl-i fasl-ı şitâ ve nüzûl-i berfle karşuda kalan asker-i İslâm'ın gerçi ekser hayvânât ü merâkibi telef ve kendüleri sihâm-ı mesâ'ib-i berd ü derde hedef olmuşlar ise dahi, Nehr-i Tuna'nın incimâdı yakîn olmağla, nâgehân bir gün karşu yakaya 'avdet yahûd karşudakiler fesh-i mütâreke birle berü cânibe li-ecli'l-imdâd teveccüh ü sebkat etmeleri ihtimâlini zîr-i kilîm-i riyâda pinhân[4] ve gûyâ hukūk-ı beşeriyyeye ri'âyetle terahhum-i benî-nev' sûretini izhâr u i'lân ederek, evâhır-ı kânûn-i evvelde Çapar-zâde Celâleddîn Paşa ve Kalender Paşa ve bi'l-cümle asker ve ru'esâ silâhlarını selb birle: "Petersburg'dan[5] ve İstanbul'dan kat'î haberler gelinceye değin müsâfirimiz olsunlar" deyü cümlesini Eflâk köylerine taksîm ü îvâ ve Ruscuk tarafındaki Kazak askerini dahi kendü tarafına nakl ü celble [M2 76] kā'ide-i hazm u ihtiyâtı her tarafdan icrâ edüp, efendiler ise hâlâ Bükreş'de meşgūl-i mükâleme olduklarından, ba'de-ezîn Şumnu Kasabası dahi Ordu-yi hümâyûn'a ta'yîn-i meştâ kılındı**.

'Arbede-i yeniçeriyân der-esnây-ı nakl-i gûşt be-Meydân ve 'azl-i Ser-segbân

Yedi-kulle'den mu'tâdları üzere seğirderek bârgîrler ile Et-meydânı'na lahm getüren Seğirdim Ustası, Hakîm-oğlu semtine geldikde bir pîr-i nâ-tüvân

---

1 değnek M2 : دولنك A
2 bî-bâk A : bî-pâk M2
3 ve ancak ..... ile M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.30b'nin sol tarafına yazılmışlardır] A
* "كربه شيرست در كرفتن موش * ليك موشست در مصاف پلنك = Kedi fare tutmakta arslandır, fakat kaplanın karşısında faredir" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.
4 -i riyâda pinhân A : ziyâde binhân M2
5 Petersburg'dan M2 : Peterzburg'dan A
** "Bu aralıkda mîr-i mîrândan sâhib-i menkabe ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle ve bazı ufak tefek ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, X,10-11'da kaydedilmiştir.

ittifâkı ilerüden zuhûr ve min-gayr-i şu'ûrin et[1] getüren dâbbelerin önünden murûr etmekle: "Ma'âzallâhi Te'âlâ uğuru kesdin!" deyü ol uğursuz, o bî-çâreye yanındaki kassâb gavurlariyle bile 'afârît gibi hücûm ve ser ü çehresine kamçılar[2] ile darb ve sebb ü şütûm ederek, bi'l-âhire usta ayağı altına alup leked-zen-i sadr u hulkûm olmakda iken, ol fakîr-i nâ-tüvân neye uğradığını iz'ân edüp: "Aman Müslimân yok mu?" deyü feryâd ü figân ve istigâse-i ehl-i îmân eyledikde, ol mahalde sâkin sâbıkā Mekke-i mükerreme Kadısı Hakîm-oğlu 'Ali Paşa hafîdi Sü'adâ* Bey'in İmâmı 'ulemâdan bir âdem ve Hakîm-zâde 'Ali Paşa Câmi'i İmâmı bir sâlih kimse ve mûr-i mûmâ ileyhin Hacı Sâlih nâm bir çukadârı: "Bu âdem bilmezlikle geçmiş[3], bu kadar yeter artık müsâmaha edin!" deyerek recâ sûretiyle tahlîs murâd etdiklerinde, anlar dahi mûcib-i tecdîd-i îmân-ı[4] Müslimân olur şetm-i galîz ve sebb ü düşnâma başlamağla, muhâvere[5] müşâcereye mübeddel olup, anlar da ustayı ve birkaç gavurları dahi[6] darb eylediler. Bir de hemân *"Kad kâmeti'l-kıyâmeti[7]"*** âsümân zemîne düşmüş ve yıldızlar dökülmüş gibi altmış kadar Ocak eskileri ve oda-başılar[8] ve ustalar Segbân-başı Ağa'ya varup: "Ol kimseler ile murâfa'a olacağız" deyü merkûmları Ağa-kapusu'na ihzâr etdirdiklerinden sonra, i'dâm olunmalarına ısrâr ve Segbân-başı dahi: "Bunlar 'ulemâdandır. Bu husûs benim 'uhdemden hâricdir" deyerek i'tizâr eyledikce: "Encâmını mülâhaza kıl! Şimdiye kadar beş yüz neferimizi i'dâm eyledin, bunları da elbet i'dâm eyle!" deyü icbâr ve Segbân-başı Ağa'nın i'dâm-ı eşkıyâ vü erâzil ile [M2 77] biraz vakitdir ibrâz eylediği gayret ü sadâkate tehammül edemeyüp, mûmâ ileyhi istiskāl birle def'ine vesîle-cû olduklarından mâ'adâ, ehl-i 'ırz şehirlüyü dahi fîmâ-ba'd ta'arruz 'ale'l-eşkıyâya alışmakdan men' u tahzîr ile o makūlelere nihânîce[9] dest-gîr olarak, 'illet-i mahviyyet-i süfehâ olabilür kısm-ı nâsı tegallüb-i kâzib izhâriyle tekdîr birle inâme vü teskîn etmeği a'zam-i maslahatları bildiklerinden, bu mâddeyi hemân bir sebeb ittihâz edüp, cumhûr sûretiyle ısrâr ve îkāz-ı fitne sûretlerini iş'âr eylediklerinden nâşî, Ağa-yı mûmâ ileyh ba'de-ezîn vücûb-i 'azlini Bâb-ı 'âlî'ye ifâde vü ihbârına binâ'en 'azl ile Üsküdar civârında Kadı Karyesi'nde me'mûr-i ikāmet ü inzivâ ve esbak Hemec Muhzır Ağa, Segbân-başı nasb olundukdan sonra ta-

---

1 min gayr-i şu'ûrin et A : menşûrât M2
2 kamçılar A : kamcılar M2
* Metnimizden alınmakla beraber "Sü'adâ" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, IX,242'de "Sa'dullah" şeklinde kaydedilmiştir.
3 geçmiş A : — M2
4 tecdîd-i îmân-ı A : îmân-ı tecdîd-i M2
5 muhâvere A : + ve M2
6 dahi A : — M2
7 kıyâmeti (القيامة) A : kıyâme (القيامه) M2
** "قاد قامت القيامة = Kıyâmet koptu" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.
8 oda-başılar A : oda-başıları M2
9 nihânîce A : nihâyetce M2

raf-ı Şeyhulislâmî[1] ve Kā'im-makāmî'den ruhsat sudûruyla ol bî-çârelerin üçü[2] de bilâ-mûcib-i şer'î Ağa-kapusu kurbündeki Tâb-hâne'de mahnûkan katl ve deryâya nakl ü ilkā olundular. *Şerru'l-ârâ'i mâ hâlefe'ş-şerî'atü*[*].

Lâkin Segbân-başı-yı sâbıkın me'mûr olduğu hıdmet-i saltanat-ı seniyyede cân-sipârâne sa'y ü gayreti, makbûl-i Pâdişâh-ı 'âlem-penâh ve hıdemât-ı 'âliye-i Devlet-i 'aliyye'de istihdâm olunmağa her cihetle isti'dâd ü liyâkati ma'lûm-i Şehinşâh-ı kadr-âgâh olduğundan nâşî, beş-on gün mukaddemi Rikâb-ı hümâyûn'da Kā'im-makām olması ihtimâlâtı zebân-zed-i[3] hâss u 'âmm idüğünden bu mâddede halk sû'-i zanna dâ'ir tefevvüh-i envâ'-ı kelâm ve bürhân-ı *Eşbâh ve Nezâ'ir*'i[**] esâs-ı mazbata-i ahkâm ederek, mezâyây-ı mes'eleyi[4] birbirlerinden isti'lâm ederler idi. **Nazm**:

İhzer hasûdeke me'steta'te[5] *fe-innehu*
İn nimte[6] *'anhu fe-leyse 'anke bi-râkıdin*
İnne'l-hasûde ve in erâke teveddüden
Minhu edarru mine'l-'adüvvi'l-hâkıdi[***]

Şöyle ki merkūmlar: "Eğer bu âdemler i'dâm olunmazlar ise, kışlaları sedd ederiz" dedikleri haberi, Segbân-başı tarafından vâsıl-ı Şeyhulislâm ve Kā'im-makām oldukda: "Ol vakit biz de 'İstanbul'da hükm-i şer'-i şerîfe itâ'at kalmadı' deyü bi'l-cümle câmi'leri sedd ederiz. Bakalım halk şer'-i şerîfe mi tâbi' olur, yohsa bilâ-fetvâ katl-i mü'minîne[7] mi **[M2 78]** râzî olurlar" denilseydi, 'acebâ ne olabilür idi. Bunda elbet bir su kaçağı[8] var" derler idi[*4]. **Beyt**:

---

1 Şeyhulislâmî A : Şeyhulislâm M2
2 üçü A : ücü M2
* "شر الاراء ما خالف الشريعة = Görüşlerin en kötüsü, şerîate aykırı olandır" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.
3 zebân-zed-i A : + ve M2
** İslâm hukukundaki küllî kaideleri, benzer meselelerin tâbi olduğu ortak veya farklı hükümleri açıklamayı konu alan ilim dalı ve bu dalda yazılan eserlerin ortak adı olan "Eşbâh ve Nezâir"den burada kastedilen muhtemelen Zeynüddîn ibn Nüceym'in (ö.970/1563) İslâm hukukunda ve özellikle Hanefî mezhebinde bu adla anılan eserlerin en meşhurlarından olan "el-Eşbâh ve'n-Nezâir"i olmalıdır; geniş bilgi için bk. Mustafa Baktır, "Eşbâh ve Nezâir", *DİA*, İstanbul 1995, XI,456-459.
4 mezâyây-ı mes'eleyi M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
5 me'steta'te (ما استطعت) A : me'stetate (ما استطت) M2
6 İn nimte A : İn temmet M2
*** "احذر حسودك ما استطعت فانه * ان تمت عنه فليس عنك براقد
ان الحسود و ان اراك تودادا * منه اضر من العدو الحاقد = Kıskanç kimseden mümkün mertebe sakın, çünkü sen ona aldırış etmesen bile, o seninle ilgili olarak uyku halinde değildir (=dâimâ senin zararına şeyler düşünmektedir). Sana sevgi gösteren kıskanç kişi, sana hıncı olan düşmandan daha zararlıdır" anlamına gelen Arapça bir kıtadır.
7 mü'minîne M2 : mûminîne A
8 kaçağı A : kacağı M2
*4 "**'Arbede-i yeniçeriyân der-esnây-ı** ..... idi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,243-244'te kaydedilmiştir.

Ger cümle kâ'inâta nazar eylesen dakîk
Bir zerre yokdur anda ki sırr-ı garîb yok[1]

Tebdîl-i Kapudan Paşa ve Ser-segbân Ağa[2]

Mâh-ı zilka'denin ikinci isneyn günü◊ Kapudân-ı deryâ Hâfız 'Ali Paşa 'azl ve Mütesellim ile zabt etmek şartiyle müşârun ileyhe[3] Livâ'-i Hanya ve kal'a-i mezbûre muhâfızlığı tevcîh ve birkaç gün murûrunda dahi Rumeli Ser'askerliği ve Sürücülüğü husûslariyçün yine intihâb ve sâ'ire tercîh buyuruldu.

Ve yevm-i mezkûrda◊◊ Kapudân-ı esbak Küçük Hüseyn Paşa merhûmun Kethudâsı olup, müşârun ileyhin vefâtından berü hâne-i inzivâda metrûk-i zâviye-i nisyân iken, bundan akdem ilhâm-ı hazret-i[4] Pâdişâh-ı bâ-intibâh ile Büyük Mîrahûrluk tevcîh ve tavîle-i simât-i iltifât-ı Şâhâne'de henûz teşyî' u terfîh buyurulan Ser-bevvâbîn-ı Dergâh-ı mu'allâ Kara Kethudâ Mehmed Ağa, mâ-tekaddemde ahvâl-i zâhire-i Tersâne-i 'âmire'ye vukūfu takrîbiyle Kapudanlığ'a selefinden elyak u ahrâ oldu*.

Ve mefâsîd-i menkūleye binâ'en şevvâlin on yedinci günü◊◊◊ ma'zûl olan Segbân-başı Ağa'nın yerine nasb olunan[5] halefi, Muhzır Ağalık'dan munfasıl Ser-segbân pîr u hemec ve zâtında 'ilm-i mahzarîde dahi yayan[6] ve umûr-i zâbıtıyyede 'aklı gibi 'âciz ü nâ-tüvân olduğuna mebnî, **beyt**:

Ez-hîş birûn-ây be-bîn kûtehî-i hîş
*În kālib-i pest-i tû derîn-hâne bülendest***

şîvesiyle[7] yine mâh-ı zilka'denin on ikinci günü◊[4] ol dahi 'azl olunup, hâlâ İstanbul Ağası ve esbak Segbân-başı-yı mûmâ ileyhin dâmâdı ol mansıba

---

1 sırr-ı garîb yok A : ol[ma]ya (اولیه) sırr-ı garîb M2
2 Ağa M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak farklı bir kaligrafi ile vr.31b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 2 Zi{lka'de}" yazısı vardır] A
◊ 2 Zilka'de 1226 = 18 Kasım 1811 Pazartesi.
3 şartiyle müşârun ileyhe A : üzere müşârun ileyh M2
◊◊ 2 Zilka'de 1226 = 18 Kasım 1811 Pazartesi.
4 hazret-i M2 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A
* "Mâh-ı zilka'denin ikinci isneyn günü ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,246'da kaydedilmiştir.
◊◊◊ 17 Şevvâl 1226 = 4 Kasım 1811 Pazartesi.
5 yerine nasb olunan M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
6 yayan A : beyân M2
** "از خویش برون ای بیین کوتهیٔ خویش * این قالب پست تو درین خانه بلندست" = Kendinden çık da kendi küçüklüğünü gör. Senin bu alçak kalıbın dışarıda değil bu evde yüksektir" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.
7 beyt .... şîvesiyle M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.31b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A
◊4 12 Zilka'de 1226 = 28 Kasım 1811 Perşembe.

sâ'irlerden evlâ ve bu husûs re'y-i rezîn-i Şâhâne ile bir nev' gûş-mâl-i süfehâ oldu*.

Velâdet-i Şeh-zâde Sultân Murâd[1]

Mâh-ı zilka'deti'ş-şerîfenin[2] dokuzuncu ve teşrîn-i sânînin on üçüncü isneyn gicesi◊ ba'de'l-gurûb sâ'at birde iken Hidîv-i Hudâ-dâd *edâmallâhu sultânehû 'ale'l-'ibâd*** **[M2 79]** hazretlerinin Sultân Murâd ile müsemmâ buyurdukları Şeh-zâde-i civân-bahtları velâdetiyle ehl-i İslâm ber-murâd u dil-şâd olup, **beyt:**

Şebî ki mâh-ı murâd ez-ufuk tulû' küned
*Buved ki pertev-i nûrî be-câm-ı mâ üfted****

müfâdını zebân-ı dil ü cânla gûyân olarak du'â-hân olmalariyle, bir hafta top şenliği ile i'lân-ı sürûra fermân olundu*4.

Fevt-i Kadı'asker-i Rumeli ve Kapudan Paşa[3]

Bi'l-fi'l Sadr-ı Rûm 'Âşir Efendi-zâde Mehmed Hafîd Efendi, çend rûzdan berü mahmûm ve buhrân-ı rediyy ile mâdde-i mümerreza cânib-i re-'se su'ûd u hücûm ve etıbbâ'-i müntehabları ise bu makūle hâlât-ı gayr-i me'mûlede ferîza-i zimmet-i tabâbet olan tedâbîr-i serî'aya vukūfdan müşârun ileyh gibi[4] kāsır u mahrûm olmağla, müşârun ileyh bu hâl üzere birkaç gün mağşiyyün 'aleyh kalarak, *"İnne'l-cebâne[5] hatfuhû min-fevkıhî"*[*5]

---

* "Ve mefâsîd-i menkūleye binâ'en şevvâlin on ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,244'te kaydedilmiştir.

1 **Murâd** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak farklı bir kaligrafi ile vr.32a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 9 Zi{lka'de}" yazısı vardır] A

2 **zilka'deti'ş-şerîfenin** A : zilka'denin M2. Metnimizden alınmakla beraber doğumun "zilka'de" ayı yerine *Târîh-i Cevdet*, IX,244'te "zilhicce" ayında olduğu kaydedilmiştir.

◊ 9 Zilka'de 1226 = 25 Kasım 1811 Pazartesi. Metinde 9 Zilka'de 1226'nın 13 Kasım gösterilmesi, o dönemde kullanılan Jülyen Takvimi'ne göredir. Bizim verdiğimiz tarih ise gerçek tarihi aksettiren ve günümüzde kullanılan Gregoryen Takvimi'ne göredir.

** "ادام الله سلطانه على العباد = Kulları üzerindeki saltanatını sürdürsün" anlamına gelen Arapça duâ cümlesidir.

*** "شبی که ماه مراد از افق طلوع کند * بود که پرتو نوری بجام ما افتد = Murâd ayının ufuktan doğduğu gece, olur ya belki ışığı bizim kadehimize düşer" anlamına gelen Farsça bu cümle Hâfız'ın *Dîvân*'ından alınmış bir beyittir; bk. *Hafiz Divanı*, s.131.

*4 **"Velâdet-i Şeh-zâde Sultân Murâd** ..... **oldu"** kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,244'te kaydedilmiştir.

3 **Paşa** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak farklı bir kaligrafi ile vr.32a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 5 Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

4 **müşârun ileyh gibi** M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.32a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

5 **İnne'l-cebâne** : İnne'l-cibâle (ان الجبال) A, M2

*5 "ان الجبان حتفه من فوقه = Ölüm korkağa ummadığı yerden gelir (=Ölüm korkağa, yiğide gelişinden daha hızlı gelir)" anlamına gelen Arapça atasözüdür; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-Emsâl*, I,10.

meselince, mâh-ı zilhiccenin beşinci günü◊ merhûm ve altıncı günü sâbıkā Sadr-ı Anadolu 'Ali-zâde es-Seyyid Mehmed Nûreddîn Efendi Sadr-ı Rûm oldular.

Ve zikri güzerân eylediği üzere şehr-i sâbıkın üçüncü günü◊◊ Kapudân-ı deryâ olan Kara Mehmed Paşa yine şehr-i merkūmun on dördüncü sebt gicesi◊◊◊ sâ'at dokuz sularında Orta-köy Câmi'i'nin üst tarafındaki Ermeni yalılarında zuhûr eden harîka mu'tâd üzere gelüp, ol gice ise karayel rüzgâriyle hevâ soğuk ve bârânlu olduğundan, müşârun ileyh harîki itfâ içün sa'y ü gayret ve çok hareket ederek birkaç sâ'at kadar ta'b ü meşakkatden sonra gark-ı 'arak olarak Tersâne'ye 'avdet esnâsında soğuklayup, bir şiddetlü hummây-ı mutbıkaya mübtelâ ve etıbbâ tedbîr ü devâ eylediler ise de, [mısrâ]*:

*Şenîdem ez-hukemâ merg-râ devâyî nîst**

mü'eddâsınca ibtidâ'-i hummâdan yirmi bir gün murûrunda māh-ı zilhiccenin altıncı gününde◊4 -ki Hafîd Efendi fevtinin ferdâsı olan yevm-i ahaddır- irtihâl-i dâr-ı bekā eyledi**; *rahmetullâhi 'aleyhimâ****.

İmdi bu günlerde vukū' bulan mukābele-i 'ulviyyîn ahkâmından ehl-i nücûmun, "Mevt ve nekbet-i 'uzmâ" deyü îmâ eyledikleri hulyâlarına **[M2 80]** müşârun ileyhimânın müte'âkıben fevtleri tesâdüfü, 'indlerinde gûyâ isbât-ı müdde'â gibi bir emr-i garâbet-nümâ oldu.

Ve Kapudanlık yine Eyâlet-i Cezâyir ile sâbıkā Koca-ili Sancağı Mutasarrıfı Vezîr Husrev Mehmed Paşa'ya tevcîh olundu*4.

Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ[1]

İbkā'-i Vezâret'iyle[2] Rakka Eyâleti, Burusa'da me'mûr-i ikāmet olan Kā'im-makām-ı esbak el-Hâc Mustafa Paşa'ya ve Kastamonu Sancağı

◊ 5 Zilhicce 1226 = 21 Aralık 1811 Cumartesi.

◊◊ 3 Zilka'de 1226 = 19 Kasım 1811 Salı.

◊◊◊ 14 Zilka'de 1226 = 30 Kasım 1811 Cumartesi. Metnimizden alınmakla beraber *Târîh-i Cevdet*, IX,246'da "mâh-ı merkūmun dördüncü cum'aertesi gicesi" şeklinde kaydedilmiştir.

* "شنیدم از حکما مرگ را دوایی نیست = Hekîmlerden ölümün ilacı olmadığını işittim" anlamına gelen bu cümle Farsça bir mısrâdır.

◊4 6 Zilhicce 1226 = 22 Aralık 1811 Pazar.

** "Bi'l-fi'l Sadr-ı Rûm 'Âşir Efendi-zâde ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler özetle ve "Şânî-zâde Târîhi'nde beyân olunduğuna nazaran" şeklinde Şânî-zâde Târîhi'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, IX,245-246'da kaydedilmiştir.

*** "رحمة الله علیهما = Allah'ın rahmeti o ikisinin üzerine olsun" anlamına gelen Arapça duâdır.

*4 "Ve zikri güzerân eylediği üzere şehr-i sâbıkın ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle, aradaki "İmdi bu günlerde vukū' bulan ..... oldu" kısmındaki bilgiler ise aynen "Şânî-zâde Târîhi'nde" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, IX,246'da kaydedilmiştir.

1 **vüzerâ** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.32b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

2 Vezâret'iyle A : Vezâret'le M2

Voyvodalık'dan ihrâc ile mâl-ı mukayyedi vakt ü zemâniyle Tersâne-i 'âmire'ye yine te'diye etmek şartiyle ber-vech-i Muhassıllık Zağferan-borlu'da ikāmet üzere olan[1] esbak Deryâ Kapudanı Sâlih Paşa'ya evâ'il-i zilhiccede[◊] tevcîh olunmağla*, Tersâne ve Baş-muhâsebe taraflarına 'ilm ü haberleri[2] i'tâ olundu.

Nefy-i Moravî 'Osmân Efendi ve tevcîh-i Vezâret be-'Azîz Efendi[3]

Ta'assub-i ca'lî ve ru'ûnet-i tabî'iyyesi muktezâsiyle ba'zı perde-bîrûn ve[4] 'avâm-pesend vaz' u hareketine mebnî, bundan akdem İstavroz'da vâki' sâhil-hânesinde bir müddet me'mûr-i inzivâ vü ikāmet oldukdan sonra 'afv ile Bâb-ı 'âlî ve ehibbâ vü e'âlîye yine me'zûn-i tereddüd ü ziyâret olan Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî-yi esbak Moravî 'Osmân Efendi, mâh-ı zilhiccenin yedinci isneyn günü[◊◊] Bâb-ı 'âlî'ye da'vet olunup, huzûr-i Kā'im-makāmî'ye vusûlünde icrây-ı resm-i hoş-âmedî ile cüz'îce meks ü sohbet 'akabinde Kā'im-makām Paşa hazretleri umûr-i mülkiyyeye dâ'ir ba'zı mukaddimât bast u der-pîş ederek, Trabzon a'yânları Faş me'mûriyyetinde izhâr-ı tekâsül ü istirhâ eylediklerinden ve Ser-kerde-i A'yân olan Hazînedâr-oğlu mev'ûd olan Vezâret'in tehallüfünden teşeddüd ü infi'âl peydâ etdiğinden kat'-ı nazar, Memâlik-i mahrûse'yi eyâdî-i a'yân ü hânedânından tahlîs u istisfâ, cell-i merâm-ı Şehriyâr-ı fermân-revâ olduğunu ifâde vü inbâ eyledikden sonra, mûmâ ileyhe[5] rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le livâ'-i[6] mezbûr tevcîh ve ilbâs-i hil'at-i Vezâret kılınacağını îmâ eyledikde, mûmâ ileyh i'tizâra başlayup, Kā'im-makām Paşa: "Bu husûs [M2 81] bizzât irâde-i Şâhâne muktezâsındandır" deyü ihbâr u icbâr eyledikce, gûyâ pîrlik ve nâ-tüvânlıkdan bahsle 'afv recâsını iksâr ve müşârun ileyhe isti'fâsını taraf-ı saltanata takrîr[7] eylemek niyâzına ibtidâr eyledi. Kā'im-makām Paşa ve Kethudây-ı Rikâb-ı hümâyûn nush u pend-i bisyâr edegördüler ise de kârger olmayup, müşârun ileyh: "Hele ben bunu tahrîr u takrîr edemem" deyü tevahhuş u teberrî izhâr ve âhır-ı kâr kendüsi: "Ben takrîr ederim" deyü devât ve kağıd talebiyle te'annüdünde ısrâr birle takrîri, mir'ât-ı tab'-ı Şâhâne'de bâ'is-i iğbirâr olmağla: "Eğer Kethudâlık yahûd Defterdârlık tevcîhi olsaydı, cân atup pîrliği

---

1 olan A : — M2
◊ 1-10 Zilhicce 1226 = 17-26 Aralık 1811.
* "İbkā'-i Vezâret'iyle Rakka Eyâleti ..... olunmağla" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, IX,258'de kaydedilmiştir.
2 haberleri A : haberi M2
3 Efendi M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak vr.32b'nin sağ tarafında farklı bir kaligrafi ile yazılmış gibi görünen kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 7 Z{ilhicce}" yazısı vardır] A
4 ve A : — M2
◊◊ 7 Zilhicce 1226 = 23 Aralık 1811 Pazartesi.
5 mûmâ ileyhe A : mûmâ ileyh M2
6 livâ'-i A : livây-ı M2
7 takrîr A : takdîr M2

mâni' olmaz idi" siyâkında hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn-i Şâhâne'de der-'akab Limni[1] Cezîresi'ne nefy olunmasına irâde-i 'aliyye te'alluk ve sâbıkā Çavuş-başı Ahmed 'Azîz Efendi derhâl Bâb-ı 'âlî'ye da'vet olunup, bâ-irâde-i seniyye rütbe-i vâlây-ı Vezâret ve Eyâlet-i Trabzon tevcîhiyle tefavvuk eyledi*.

Tebdîl-i Kādî-i İstanbul ve tevcîh-i Livâ'-i[2] Bolu[3]

İstanbul Kadısı Şerîf-zâde hafîdi es-Seyyid Mustafa Efendi'nin müddet-i ma'rûfesi temâm olmağla, Hammâmî-zâde Mehmed Râşid Efendi'ye eskiliği olmak hasebiyle Kazâ'-i mezbûr yevm-i nasbından[4] 'azli mu'teber olarak mâh-ı zilhiccenin on beşinci gününden◊ zabt etmek üzere[5] tevcîh buyurulmak bâbında telhîs-ı Şeyhulislâmî, manzûr-i Pâdişâh-ı Aristo-fihâm oldukda: "Bu sûretde mûmâ ileyh ma'zûl hükmünde olmağla, ma'zûlün hükûmeti şer'an nâfize olur mu?" deyü bir şîve-i zarîfâne ile sûret-i istiftâda câmi'u'l-kelim hatt-ı hümâyûn-i 'ibret-nümûn şeref-efzây-ı bâlây-ı telhîs olarak, yine müsâ'ade-i mes'ûl ü merâm buyuruldu**.

Ve yevm-i merkūmda◊◊ Bolu Sancağı, Rumeli Beylerbeyiliği Pâyesi olan sâbıkā Husrev Mehmed Paşa Kethudâsı İbrâhîm Paşa'ya mâl-ı mukayyedi vakt ü zemâniyle Darb-hâne-i 'âmire'ye te'diye eylemek şartiyle ber-vech-i Muhassıllık tevcîh olunup, Darb-hâne ve Baş-muhâsebe'ye 'ilm ü haberleri i'tâ olunmak bâ-fermân tenbîh olundu. **[M2 82]**

Fevt-i zevce-i Ziyâ Paşa ve icmâl-i terceme-eş[6]

Evâ'il-i hâlinde Kandilli Hammâmı'na münâsebeti takrîbiyle küberâ'-i devlet haremlerine 'âdet üzere tereddüd ü hıdmet ederek ked-bânûluk ve hadîşlik usûlünü tahsîl ve zâtında 'âkıle vü müdebbire olmağla, tedbîr-i menzil hasletini tekmîl edüp, husûsan 'iffet ü 'ırz ve salâhı bedîdâr olmakdan nâşî,

---

1 Limni A : — M2

* **"Nefy-i Moravî 'Osmân Efendi** ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, IX,258-259'da kaydedilmiştir.

2 **Livâ'-i** A : **Livây-ı** M2

3 **Bolu** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.33a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 15 Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

4 nasbından A : zabtından M2

◊ 15 Zilhicce 1226 = 31 Aralık 1811 Salı.

5 mâh-ı zilhiccenin ..... üzere M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.33a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

** "İstanbul Kadısı Şerîf-zâde hafîdi ..... buyuruldu" kısmında yer alan bilgiler ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle ve "Şânî-zâde Târîhi'nde muharrerdir" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, IX,238-239'da kaydedilmiştir.

◊◊ 15 Zilhicce 1226 = 31 Aralık 1811 Salı.

6 terceme-eş M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.33a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

sevk-i[1] ba'zı harem-i kibâr ile müşârun ileyhe evâ'il-i hâlinde tezvîc olundukda, kudûmünde meymenet ve zâtında te'alluk u dirâyet ve sâmân u servet olmakdan nâşî, ikbâl-i zevcini tervîc ederek müşârun ileyhin gitdikce kadr ü mertebeti mütezâyid ve kendülerde dahi derkâr olan baht-ı yâver-i Hudâ-dâd ve kābiliyyet ü isti'dâd âsâriyle muhassal rütbe-i vâlây-ı Vezâret'e kadar terfî' u ıs'âd olunduklarına mûmâ ileyhânın kudûm-i bereket melzûmunu sebeb-i evvel-i hakîkî ta'dâd eylediklerinden, hâtırına derece-i ri'âyetleri mertebe-i havf u haşyete varmışidi. Gerçi ba'zı ehibbây-ı mahremâneye esnây-ı mülâtafede: "Hele ben mûmâ ileyhâdan sizin haremlerinizden havfımız gibi korkmam, ancak yümn-i kudûmü bi't-tecribe 'indimde meczûm olduğundan, fevka'l-gāye mecbûr bi'r-ri'âye olmuşumdur" deyü hasbe'l-Vezâre izhâr-ı celâlet-i kâzibe eylemişler ise de, Fâtih-i Mısr-ı Kāhire ve iki def'a nâ'il-i Sadâret-i fâhire olmuş bir vezîr-i Âsaf-nümûnu ol zâbit[e]-i enderûn bayağıca darb-ı hükm-i mâ-şâ' ve[2] mâ yeşâ'ına mağlûb u zebûn eylediği, müşârun ileyh tahrîrâtında kābilü't-te'vîl olan veliyyetü'n-ni'am ta'bîr eylediğinden zâhir u hüveydâ olup, *"er-Ricâlü kavvâmûne 'ale'n-nisâ'i*[3]*"** hükmü beynehümâda ber-'aks idüği bundan rû-nümâ idi. Lâkin gā'ile-i harem dâ'iyesinden müşârun ileyhi her vechile emîn ve idâre-i umûr-i dâhiliyye eşgālinden berâ'ete karîn eylemişidi. Sinni altmışı mütecâviz olduğu hâlde işbu mâh-ı zilhicce evâsıtında◊ hulûl-i vakt-i mev'ûdiyle ihticâb-ı serâ-perde-i dâr-ı âhıret eylemekle, terk eylediği eşyâ Enderûn-i hümâyûn'a nakl olundukda, zuhûr eden tuhaf u tefârîk ve mücevherâtın bî-gāyât idüği rivâyet-kerde-i sikāt oldu. Hattâ [M2 83] aralık aralık taraf-ı saltanatdan müşârun ileyhe i'tâ buyurulan murassa' hançerler[4] dahi mûmâ ileyhânın metrûkâtı beyninde manzûr olduğu meşhûr olup, müşârun ileyh ise bi't-tab' tezeyyüne mecbûr olmağla[5]:

Zi-bâd ü gāliye vü gāze ber-zebân şâyed
*Şeved be-merd-i behâdır silâh pîrâye***

beytinin temâm-ı hılâfı zuhûr eyledi; *rahmetullâhi 'aleyhâ*[6] *rahmeten vâsi'aten****.

---

1 sevk-i A : + ve M2
2 ve A : ev M2
3 'ale'n-nisâ'i M2 : 'ale'n-nisâ A
* "الرجال قوامون على النساء = Erkekler, kadınların yöneticisi ve koruyucusudur" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, en-Nisâ 4/34. âyetin baş kısmıdır.
◊ 11-20 Zilhicce 1226 = 27 Aralık 1811-5 Ocak 1812.
4 hançerler A : hancerler M2
5 olmağla A : + beyt M2
** "زباد و غالیه و غازه بر زبان شاید * شود بمرد بهادر سلاح پیرایه = Yelpazeden, misk ve anberden yapılan ilaçtan, allıktan bahsedilirse de yiğit kişinin süsü silahtır" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.
6 'aleyhâ A : 'aleyhi M2
*** "رحمة الله عليها واسعة = Allah ona ganî ganî rahmet eylesin" anlamına gelen Arapça duâdır. "Sinni altmışı mütecâviz olduğu ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle ve "Şânî-zâde'nin tahrîrine göre" ile "Şânî-zâde Târîhi'nde

VEKĀYİ'-İ SENE SEB'İN ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF[1]

Mîru'l-Hâc-şüden-i Silahdâr-ı esbak-ı Şehriyârî bâ-rütbe-i vâlây-ı Vezâret ve ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ'[2]

Evâhır-ı zemân-ı saltanat-ı Selîm Hânî'de Silahdâr ve sonra vakt-i Mustafa Hânî'de dahi müddet-i kalîle makām-ı Silahdârî'de kıyâm u karâr ve mukaddemâ iş'âr olunduğu üzere ol hengâm-i vahîm-encâmda[3] hânedân-ı mü'eyyedü'l-erkân-i 'Osmânî hıdmet-i seniyyelerinde hüsn-i sülûk ve sıdk u istikāmeti bedîdâr olan Seyyid Süleymân Bey'in hâl-i gayret-iştimâli, nezd-i mekârim-ferd-i[4] Husrevâne'de ol evândan berü ma'lûm ve bundan böyle dahi muhavvel-i 'uhde-i istihkākı kılınacak mehâmm-ı lâzimü'l-ihtimâmın rızây-ı yümn-iktizây-ı Şâhâne'ye muvâfık ve hâtır-hâh-ı Hidîvâne'ye mutâbık vechile ru'yet ü temşiyetine sarf-ı nakdîne-i kudret edeceği meczûm olduğuna mebnî, 'avâtıf-ı 'aliyye-i Mülûkâne ve 'avârif-i seniyye-i Tâc-dârâne'den şeref-bahş-ı sahîfe-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-i 'inâyet-makrûn mûcebince evâ'il-i muharremde◊ rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le Mîru'l-Hâclık hıdmet-i celîlesi inzımâmı ve Kudüs ve Nâblus sancakları ilhâkiyle Şâm Eyâleti tevcîh ü ihsân ve 'İrfânî-zâde hâcegândan 'Ârif Efendi Kapu Kethudâsı nasb olunup, dâ'ire-i Âsafâne ve etbâ'-ı vezîrânesini şân-ı rütbe-i Vezâret'e şâyân vechile tanzîmde himmet-i Mülûkâne erzân buyurularak, gurre-i rebî'ulevvelde◊◊ Üsküdar'a hareket ü nehzat ve zikri câ'î Şeh-zâde Sultân Bâyezîd velâdetinde Gül-hâne'de müretteb Rikāb-ı hümâyûn'a Şeyhulislâm ve Kā'im-makām hazerâtiyle müşârun ileyh dahi da'vet **[M2 84]** ve serâsere kaplu ilbâs-i hil'at olundukdan sonra, mâh-ı mezbûrun on dokuzuncu günü◊ Üsküdar'dan savb-ı Şâm'a hareket ü 'azîmet eyledi*.

Ve bundan mukaddemce ibkā'-i Vezâret'iyle Rakka Eyâleti tevcîh olunan Kā'im-makām-ı esbak el-Hâc Mustafa Paşa'dan bu def'a eyâlet-i mezbûre sarfla Haleb'de ikāmet üzere olup, Rakka'ya kurb ü civârda bulunan 'Azmzâde 'Abdullah Paşa'ya kezâlik ibkā'-i Vezâret'iyle yine evâ'il-i muharremde◊◊◊ tevcîh olunmağla, Hamîd Sancağı dahi Voyvodalık'dan ihrâc ile mâl-ı mukayyedi vakt ü zemâniyle Darb-hâne-i 'âmire'ye te'diye etmek şartiyle yine târîh-i merkūmda Kā'im-makām-ı esbak müşârun ileyhe ber-

---

muharrerdir" şekillerinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, IX,230'da kaydedilmiştir.

1 **ELF** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.33b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "sene 1227" yazısı vardır] A

2 **vüzerâ'** A : + Vüzerâ'-i M2

3 **encâmda** M2 : enhâmda A

4 **ferd-i** A : ferv-i M2

◊ 1-10 Muharrem 1227 = 16-25 Ocak 1812.

◊◊ 1 Rebî'ulevvel 1227 = 15 Mart 1812 Pazar.

◊ 19 Rebî'ulevvel 1227 = 2 Nisan 1812 Perşembe.

* "Üsküdar'a hareket ü nehzat ve zikri ..... eyledi" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, X,21'de kaydedilmiştir.

◊◊◊ 1-10 Muharrem 1227 = 16-25 Ocak 1812.

vech-i Muhassıllık tevcîh olunup*, vusûl-i evâmir-i şerîfede her biri olduğu mahalden tanzîm-i dâ'ire birle hareket ve mansıblarına varup, zabt u rabt-ı memleket ve himâyet-i ehâlî vü ra'iyyete mezîd-i ihtimâm u dikkat eylemek üzere me'mûriyyetlerini hâvî evâmir-i 'aliyye sudûr eyledi.

İsti'câl-i asâkir-i Anadolu[1]

Hâlâ Karaman Vâlîsi olup bu def'a Karaman ve Anadolu ve Adana eyâletlerinden evvel-behâr içün Ordu-yi hümâyûn'a müretteb asâkirin ihrâcına bundan akdem Sürücü nasb u ta'yîn olunan el-Hâc 'Ali Paşa'nın ve Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Bozok Sancağı Mutasarrıfı olup, Kazâ'-i Erba'a ve Tokad ve Niksar ve Karataş ve Amasya Sancağı'ndan mâ'adâ Sivas ve Kenkırı ve Bozok ve Çorum sancaklarında vâki' kazâlardan yine evvel-behâr içün Ordu-yi hümâyûn'a müretteb asâkirin ihrâcına kezâlik bu def'a Sürücü nasb u ta'yîn kılınmış olan Çapar-zâde Süleymân Bey'in ve mukaddemâ mîr-i mûmâ ileyh ma'iyyetine Der-sa'âdet'den ta'yîn ü irsâl olunup, hâssa silahşörlerinden olan ve Amasya Sancağı'nda vâki' kazâlar ile Kazâ'-i Erba'a ve Tokad ve Niksar ve Karataş kazâlarından vech-i mezkûr üzere evvel-behâr içün Ordu-yi hümâyûn'a müretteb asâkire Sürücü ve Mübâşir olarak el-yevm ol cânibde olan Zülfekâr Bey'in isti'câl ve tecdîd-i me'mûriyyetlerini hâvî evâ'il-i muharremde◊ emsâl-i vâcibü'l-imtisâl ısdâr u irsâl olundu.

Ve siyâk-ı [M2 85] mezbûrda Anadolu cânibinde vâki' zikri âtî elviye ve kasabâtın mutasarrıfîn ve mütesellimîn ve hükkâm ve nüvvâb ve vücûhuna hıtâben dahi evâmir-i şerîfe neşr u isbâl olundu. Şöyle ki, Tavşanlu Kazâsı Nâ'ibi'ne ve A'yânı Hacı Mustafa-zâde Hacı Süleymân Ağa'ya ve zâbitân ve vücûhuna hıtâben siyâk-ı âtiyyü'l-beyân üzere yazılan emr-i 'âlînin bir sûreti dahi Altuntaş Nâ'ibi'ne ve A'yânı 'Abdülhalîm Ağa ve sâ'ire hıtâben A'yân-ı mûmâ ileyh[2] kazâ'-i mezbûrdan yüz nefer asker bi'n-nefs istishâb ederek 'azîmet eylemesiyçün ve bir sûreti Şeyhlü Nâ'ibi'ne[3] ve A'yânı Çorbacı-zâde 'Abdülkâdir Ağa ve sâ'ire hıtâben A'yân-ı mûmâ ileyh[4] kazâ'-i mezbûrdan ve dâ'ire-vü etbâ'ından beş yüz neferi[5] bi'n-nefs istishâb birle 'azîmet eylemesiyçün ve bir sûreti Gedüs ve Simav[6] ve Eğri-göz ve Emed kazâları nâ'iblerine ve A'yânı Nasûh-zâde Nasûh Ağa ve sâ'ire hıtâben mûmâ ileyh zikr olunan

---

* "**Mîru'l-hac-şüden-i Silahdâr-ı** ..... olunup" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,20'de kaydedilmiştir.

1 **Anadolu** M2 : + {Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.34a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i M{uharrem}" yazısı vardır] A

◊ 1-10 Muharrem 1227 = 16-25 Ocak 1812.

2 ileyh A : ileyhim M2

3 Nâ'ibi'ne A : نائبنه M2

4 ileyh A : ileyhe M2

5 neferi A : nefer M2

6 Simav A : سماد M2

kazâlardan ve dâ'ire vü etbâ'ından bin nefer asker ile bi'n-nefs Ordu-yi hümâyûn'a 'azîmet eylemesiyçün ve bir sûreti Denizli Voyvodalığı'na merbût Lazkiye ve Ezine-i Lazkiye ve Gök-oyuk ve Çehârşenbe-i Lazkiye ve Baklan[1] ve Honaz[2*] kazâlarının hükkâmına ve Denizli Voyvodası'na ve a'yânlarına ve sâ'ire hıtâben, Voyvoda-i mûmâ ileyh ma'rifetiyle zikr olunan kazâlardan yüzer nefer askerden altı yüz nefer tertîb ve a'yânları ma'iyyetiyle irsâl ü tesrîb eylemeleriyçün ve bir sûreti 'Uşşâk Nâ'ibi'ne ve Voyvodası'na ve A'yân ve sâ'ire hıtâben Voyvoda-i mûmâ ileyh ma'rifetiyle üç yüz nefer asker A'yan ma'rifetiyle irsâl eylemeleriyçün ve bir sûreti[3] Kütahya Mütesellimi ve a'yân ve sâ'ire Mütesellim-i mûmâ ileyh ve hükkâm ve müte'ayyinân ma'rifetleriyle yüzer neferden bin beş yüz nefer tertîb ve a'yânları ma'iyyetleriyle irsâl eylemeleriyçün ve bir sûreti Bey-pazarı Nâ'ib ve Voyvodası'na ve sâ'ire hıtâben Voyvoda-i mûmâ ileyh kazâ'-i mezbûrdan ve[4] dâ'ire vü etbâ'ından üç yüz nefer asker ile 'azîmet eylemesiyçün ve bir sûreti Seferî-hisâr Günyüzü[5] Nâ'ibi'ne ve Voyvodası'na ve a'yân ve sâ'ire voyvodası ma'rifeti ve a'yânı ma'iyyetiyle iki yüz nefer irsâl eylemeleriyçün, hâsılı vech-i muharrer-i mükerrer üzere Yenişehir-i Burusa Nâ'ibi'ne ve A'yânı Sarıca-zâde'ye ve sâ'ire[6] beş yüz nefer içün ve Mihaliccık[7] Nâ'ibi'ne ve A'yânı İbrâhîm Ağa'ya [M2 86] üç yüz nefer içün ve Göynük[8] Nâ'ibi ve A'yânı'na iki yüz nefer içün ve Taraklı Nâ'ibi ve A'yânı'na yüz nefer içün ve Karahisâr, Na'lu ve Karı-pazarı[9] nâ'iblerine ve A'yânı'na üç yüz nefer içün ve Burusa ve Kete nâ'ibleri ve A'yânı'na altı yüz nefer içün ve Söğüd Nâ'ibi ve A'yânı'na yüz[10] nefer içün ve Hudâvendigâr Sancağı'nda vâki' zikri murûr eden on bir 'aded kazâlardan mâ'adâ yirmi dört 'aded kazâların hükkâm ve Mütesellim ve A'yânı'na ve sâ'ire kezâlik Mütesellim ma'rifeti ve a'yânları ma'iyyetiyle iki bin dört yüz nefer içün ve Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Karahisâr-ı sâhib Sancağı Mütesellimi Molla-zâde'ye ve livâ'-i mezbûrun hâvî olduğu kazâlar hükkâmına, livâ'-i mezbûrun hâvî olduğu on 'aded kazâlardan yine vech-i mezkûr üzere bin iki yüz nefer içün ve Bilecik'den mâ'adâ Sultân-önü

---

1 Baklan : Baklama A : Bağlama (بغلامه) M2.

2 Honaz : Hona A, M2.

* Metnimizde Baklama (بقلامه) ve Hona (حونه) şekillerinde yazılan bu yerlerin Baklan ve Honaz olması gerektiği ile ilgili olarak bk. meselâ Vital Cuinet, *La Turquie D'Asie Géographie Adminastrative Statistique Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de L'Asie-Mineure*, Paris 1894, III,614.

3 'Uşşâk ..... sûreti A : — M2

4 ve A : — M2

5 Günyüzü : Günyürü (كونيورى) A, M2

6 sâ'ire A : sâ'ir M2

7 Mihaliccık A : Mihali[c]cık M2

8 Göynük : كونيك A, M2

9 Karı-pazarı A : Karı-bazarı M2

10 yüz A : yüzer M2

Sancağı'nda vâki' kazâların hükkâm ve Mütesellimi'ne ve Eski-şehir A'yânı'na dört 'aded kazâdan beş yüz nefer içün ve yine kapucu-başılardan Bilecik Voyvodası'nın zîr-i idâresinde olan mahallerden ve kezâlik dâ'ire vü etbâ'ından bin beş yüz nefer içün ve yine kapucu-başılardan Ayaş Voyvodası'na ve Nâ'ibi'ne iki yüz elli nefer içün ve Ankara Sancağı Mutasarrıfı 'Abdurrahmân Paşa'ya livâ'-i mezbûrda vâki' Ayaş'dan mâ'adâ dokuz 'aded kazâlardan bin nefer içün ve Bozok Mutasarrıfı Ser-bevvâbîn Çapar-zâde Süleymân Bey'e ve Kenkırı Sancağı'nın hâvî olduğu kazâların hükkâm ve Mütesellim ve A'yânı'na iki bin nefer içün ve[1] Rumeli Beylerbeyiliği Pâyesi olup, Bolu ve Vîrân-şehir sancakları Mutasarrıfı İbrâhîm Paşa'ya ve livâ'eyn-i mezbûreynin hâvî oldukları kazâların hükkâm ve A'yânı'na ve sâ'ire Mîr-i mîrân-ı mûmâ ileyh ma'rifeti ve a'yânlar ma'iyyetiyle dört bin nefer zımnında ve Boy-âbâd Nâ'ibi'ne ve A'yânı Genc Ağa-zâde'ye ber-vech-i merkûm iki yüz elli nefer zımnında ve Kastamonu Mutasarrıfı Sâlih Paşa'ya ve[2] livâ'-i mezbûr hükkâm ve A'yânı'na zikr olunan Boy-âbâd'dan ve Sinob'dan mâ'adâ livâ'-i merkûmun hâvî olduğu kırk kazâdan dört bin nefer içün ve kapucu-başılardan Aydın Muhassılı Kara 'Osmân-Zâde Hacı Hüseyn Ağa'ya [M2 87] ve Tire Kazâsı'ndan mâ'adâ Aydın Sancağı'nın hâvî olduğu kazâların hükkâm ve a'yân ve vücûh ve zâbitânına üç bin nefer içün ve kapucu-başılardan Menteşa Sancağı Mütesellimi 'Ömer Ağa'ya ve Kara 'Osmân-zâde Hacı 'Ömer Ağa'ya ve livâ'-i mezkûrun hükkâm ve a'yânına Mütesellim ma'rifeti ve Kara 'Osmân-zâde nezâretiyle dört bin nefer içün ve kapucu-başılarından Saruhân Mütesellimi mûmâ ileyh Kara 'Osmân-zâde el-Hâc Hüseyn Ağa'ya ve livâ'-i mezkûrda vâki' kazâların hükkâm ve a'yânına iki bin beş yüz nefer içün ve Aydın ve Saruhân sancaklarından müretteb asâkir ve zehâyir ve mühimmât-ı sâ'irenin ru'yet ü tesviyesi mâddesinde tahrîren ve tenbîhen Kara 'Osmân-zâdeler el-Hâc 'Ömer ve el-Hâc Hüseyn *dâme mecdühümâ**yı istihdâm eylemek zımnında ve hâlâ Mağnisa'da ikâmet üzere olan Sadr-ı esbak el-Hâc Mehmed 'İzzet Paşa *dâme me'âlîhi***ye[3] ve Hamîd Sancağı'nda vâki' gerek Terkemiş Voyvodalığı'na merbût kazâların hükkâmına ve Hamîd Mütesellimi ve Terkemiş Kadısı ve Voyvodası ve A'yânı'na ve sâ'ire[4], gerek livâ'-i mezbûr ve gerek hâss-ı mezkûr[5] voyvodalığına merbût kazâlardan iki bin[6] beş yüz nefer içün ve Karesi Sancağı'nda vâki' kazâlar[7] hükkâmına ve livâ'-i mezbûr Mütesellim ve

---

1 ve A : — M2
2 ve A : — M2
* "دام مجدهما O ikisinin şan ve şerefi devam etsin" anlamında Arapça bir duâ cümlesidir.
** "دام معاليه = Saygınlığı dâim olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.
3 me'âlîhiye M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "gerek" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
4 sâ'ire A : sâ'ir M2
5 mezkûr A : mezkûre M2
6 bin M2 : — A
7 kazâlar M2 : + [Bu kelime önce "kazâların" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "ın" kısmının üzeri çizilerek bu şekilde düzeltilmiş görünüyor] A

A'yânı'na bin beş yüz nefer zımnında ve kapucu-başılardan Teke Mütesellimi Hacı Mehmed Ağa'ya ve livâ'-i mezbûr kazâları hükkâm ve a'yânına bin iki yüz nefer içün ve yine kapucu-başılardan Hâdım-zâde'ye oğlu ma'iyyetiyle beş yüz nefer irsâli zımnında ve kezâlik kapucu-başılardan Biga Mütesellimi Hâdım-zâde'ye ve livâ'-i mezbûr hükkâm ve a'yân ve vücûhuna beş yüz nefer içün ve İzmir Kadısı'na ve Voyvodası Ser-bevvâbîn'e ve sâ'ire nefs-i İzmir'den bin nefer irsâliyçün[1] ve Sığla Mütesellimi Kapucu-başı İlyâs-zâde İlyâs Ağa'ya ve hükkâm ve a'yâna, İzmir'den mâ'adâ livâ'-i mezbûr kazâlarından bin beş yüz nefer içün ve Akhisâr-ı Geyve Nâ'ibi'ne ve Balaban-zâde'ye beş yüz nefer içün ve Geyve Nâ'ibi'ne ve A'yânı Bekir Ağa'ya ve sâ'ire beş yüz nefer içün ve kapucu-başılardan Kara-mürsel A'yânı 'Osmân Bey'e ve Kara-mürsel Nâ'ibi'ne beş yüz nefer zımnında [M2 88] ve Pazar-köyü[2] Nâ'ibi'ne ve A'yânı Es'ad Bey'e ve sâ'ire mûmâ ileyh dahi sâ'ir bi'l-cümle a'yânlar gibi bi'n-nefs istishâb ve Ordu-yi hümâyûn'a 'azîmet eylemek şartiyle üç yüz nefer zımnında ve Trabzon Vâlîsi ve ilhâkan Koca-ili Sancağı Mutasarrıfı el-Hâc Ahmed 'Azîz Paşa'ya ve livâ'-i mezbûrda vâki' Geyve ve Kaymas ve Kara-mürsel ve Pazar-köyü'nden[3] mâ'adâ kazâların hükkâm ve nüvvâb ve a'yânına müşârun ileyh ma'rifetiyle, bâkî ma'lûmü'l-esâmî kazâlardan a'yânları ma'iyyetiyle bin nefer asker içün[4] ve Çapar-zâde'ye ve Kazâ'-i Erba'a ve Tokad ve Niksar ve Karataş kazâlarından başka Sivas Sancağı'nda vâki' kazâların hükkâm ve mütesellimine ve sâ'ire hıtâben Türkmânân Beyi İl 'Aşîreti'nden mâ'adâdan[5] ve sâlifü'z-zikr Tokad ve Kazâ'-i Erba'a ve Niksar ve Karataş'dan mâ'adâdan[6] Çapar-zâde'nin ma'rifetiyle ancak livâ'-i mezbûr kazâlarından iki bin nefer asker a'yânlar ma'iyyetiyle irsâl olunmak içün ve yine Sivas Sancağı'nda mezkûru'l-esmâ[7] Kazâ'-i Erba'a ta'bîr olunur kazâlar ile Tokad ve Niksar ve Karataş kazâları hükkâmına ve hâssa[8] silahşörlerinden zikr olunan kazâların asker sürücüsü olup, el-yevm ol tarafda olan Zülfekâr Bey'e ve a'yânlara ve sâ'ire hıtâben a'yânlar ma'iyyetiyle yedi yüz nefer içün ve Çapar-zâde'ye ve Türkman Beyi İl 'Aşîreti'nin vücûh ve ihtiyârlarına mîr-i mûmâ ileyh ma'rifetiyle 'aşîret-i mezkûreden bin nefer asker bir münâsib kimse[9] ma'iyyetiyle irsâl olunmak içün[10] ve yine Çapar-zâde'ye ve Sivas Sancağı'nda vâki' Zile Kazâsı Nâ'ibi'ne ve Voyvodası İlbaşı-oğlu'na kazâ'-i mezbûrdan ve

---

1 irsâliyçün A : irsâli içün M2
2 Pazar-köyü A : Bazar-köyü M2
3 Pazar-köyü'nden A : Bazar-köyü'nden M2
4 içün A : ایجون M2
5 mâ'adâdan [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A : mâ'adâ on M2
6 mâ'adâdan A : mâ'adâ on ve M2
7 mezkûru'l-esmâ A : mezkûru'l-esmâ' M2
8 hâssa M2 : hassa A
9 kimse A : kimesne M2
10 içün A : ایجون M2

dâ'ire vü etbâ'ından beş yüz nefer içün ve yine Çapar-zâde'ye ve Bozok Sancağı'nın hâvî olduğu kazâların hükkâmına[1] livâ'-i mezbûrdan bin nefer içün[2] ve yine mûmâ ileyhe ve Çorum Sancağı ve kazâları hükkâmına ve mütesellim ve a'yân ve sâ'ire yedi yüz elli nefer içün ve Dergâh-ı 'âlî kapucu-başlarından Ereğli-yi Karaman A'yânı Bayburdî Hasan Ağa'ya ve kazâ'-i mezbûr Nâ'ibi'ne beş yüz nefer içün ve Karaman Vâlîsi Vezîr 'Ali Paşa'ya ve Konya Nâ'ibi'ne ve livâ'-i mezbûr kazâları **[M2 89]** hükkâm ve a'yân ve vücûh ve zâbitânına hıtâben zikri âtî sûret-i emr-i şerîf üzere Konya Sancağı'ndan iki bin ve Konya askeri vilâyet-i mezbûre vücûhundan birinin ma'iyyeti ve kazâlar askerleri a'yânların ma'iyyetiyle irsâl olunmak üzere ve bir[3] sûreti Kuşaklı Nâ'ibi'ne ve A'yânı Hacı Ramazân Ağa'ya iki yüz elli nefer içün ve Bozkır Nâ'ibi'ne ve Bozkır şeyhlerinden Bozkır A'yânı Mehmed Ağa'ya ve sâ'ire sâ'ir[4] bi'l-cümle a'yânlar gibi bi'n-nefs istishâbla beş yüz nefer içün[5] ve Akşehir Sancağı'ndaki kazâların hükkâm ve mütesellim ve a'yân ve sâ'ir vücûhuna vech-i mezkûr üzere dört yüz nefer içün ve Amasya Sancağı kazâlarının hükkâm ve mütesellim ve a'yânına bin iki yüz nefer içün ve Kaymas Nâ'ibi ve A'yânı 'Abbâs Ağa ve sâ'ire iki yüz elli nefer içün ve Akseray Sancağı kazâlarının hükkâm ve mütesellim ve a'yân ve vücûhuna ber-vech-i muharrer beş yüz nefer içün ve Kayseriyye Sancağı kazâlarının mütesellim ve hükkâm ve vücûhuna ve sâ'ire sekiz yüz nefer içün ve Niğde Sancağı'ndan bin iki yüz nefer ve Kırşehir Sancağı'ndan beş yüz nefer ve kapucu-başılardan[6] Adana Mütesellimi ve livâ'-i mezbûr kazâları hükkâm ve a'yânına, Tarsus'dan mâ'adâ Adana Sancağı kazâlarından bin nefer içün ve Tarsus Nâ'ibi ve Voyvodası ve Alay-beyisi ve A'yânı'na ve sâ'ire üç yüz nefer zımnında ve mîr-i mîrândan 'Alâ'iyye Sancağı Mutasarrıfı *dâme ikbâluhû**ya ve livâ'-i mezbûr hükkâm ve a'yânına ve sâ'ire hıtâben Mutasarrıf-ı mûmâ ileyh ma'rifetiyle altı yüz nefer içün ve İç-il[7] Sancağı Mutasarrıfı Paşa'ya ve livâ'-i mezbûr kazâlarının hükkâm ve a'yânına ve sâ'ire[8] müşârun ileyh ma'rifetiyle bin beş yüz nefer içün ve Mar'aş Sancağı kazâlarının hükkâm ve a'yân ve mütesellimine ve sâ'ire[9] yedi yüz nefer içün ve 'Ayntâb Kadısı ve Mütesellimi'ne münâsib biri ma'iyyetiyle bin nefer irsâliyçün[10] evâ'il-i

---

1 hükkâmına A : + ve M2
2 içün A : ایجون M2
3 bir A : bu M2
4 sâ'ir A : — M2
5 içün A : ایجون M2
6 kapucu-başılardan A : kapucu-başılarından M2
* "دام اقباله = İkbâli (=İşlerinin yolunda gitmesi) dâim olsun" anlamına gelen Arapça duâdır.
7 İç-il A : İc-il M2
8 sâ'ire A : sâ'ir M2
9 müşârun ileyh ..... sâ'ire M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın ve vr.36b'nin üst kenarına yazılmışlardır] A
10 irsâliyçün A : irsâli içün M2

muharrem◊ târîhiyle emr-i şerîf-i mezkûrun birer sûreti irsâl olundu. Ve zikr olunan emr-i şerîf zımnen ahvâl-i hâzıra-i tavâ'if-i askeriyyeyi ashâb-ı dikkat ü dirâyete vasf u ta'rîf ve müretteb ü muntazam ocakların tashîfinden nâşî seferlerin sekene-i kasabât ü büldân ve tevâbi'-i a'yân ü hânedân **[M2 90]** a'mâliyle tenfîl-i[1] 'âmm sûretine inkılâbından lâzım gelan fürce ve mazarrat-ı a'dâyı ve bu teşebbüsün[2] mefhûm-i muhâlifini tasavvur ederek, esbâb-ı nusrat ü necât olur tarîk-ı savâb ü hüdâyı behre-mendân-ı ittisâf-insâfa ta'lîm ü tavsîf edeceğine binâ'en[3], erkân-ı bünyân-ı saltanatı vehn ü intikâzdan dâ'imâ himâyet birle ibkâ zımnında teşyîd-i esâs-ı gālibiyyete her bâr gayret eden mi'mârân-ı dâ'ire-i devlete bir enmûzec ü 'ibret olacağı bî-irtiyâb olmağla, emr-i 'âlî-i mezkûrun bir sûreti bu mahalde bi-'aynihâ ve bi-'ibâretihâ[4] kayd olunmak eğerçi mûcib-i itnâb ve bâ'is-i it'âb olur ise de istisvâb olundu.

Sûret-i fermân-ı 'âlî

Hâlâ Karaman Vâlîsi olup bu def'a Karaman ve Anadolu ve Adana eyâletlerinden evvel-behâr içün Ordu-yi hümâyûn'uma müretteb asâkirin ihrâcına bi'l-istiklâl Sürücü nasb ü ta'yîn olunan vezîrim 'Ali Paşa *dâme iclâlühû**ya hüküm ki, geçen sene evvel-behâr içün sefer-i hümâyûnuma Anadolu'da vâki' kazâların her birinden yüzer nefer asker tertîb olunmuş ise de, sülüs derecesi Ordu-yi hümâyûn'uma vâsıl olmadığı ve gelanler dahi vakt ü zemâniyle vürûd eylemediği ecilden, me'mûriyyetleri meştâya tahvîl olunarak mukaddemâ evâmir-i 'aliyyem ısdâr ve hasekîler mübâşeretiyle mahallerine irsâl olunmuş ve zikr olunan Karaman ve Anadolu ve Adana eyâletlerinde vâki' kazâlardan o makūle kusûr kalan neferâtın 'alâ eyyi-hâl ihrâcları zımnında vüzerây-ı 'izâmımdan kaviyyü'l-iktidâr birinin Sürücülük 'ünvânı ve istiklâl-i tâm inzımâmiyle me'mûr ve ta'yîn kılınması lâzım geldiğinden ve sen ki vezîr-i müşârun ileyhsin. Sen vüzerây-ı 'izâmım beynlerinde gayret-i dîniyye ve salâbet-i fıtriyye ile şöhret-şi'âr ve o makūle mehâmm-ı vâcibü'l-ihtimâmın tıbk-ı irâde-i Şâhâne'm üzere ru'yet ü tesviyesine sâhib-i liyâkat ü iktidâr olduğundan, Karaman ve Anadolu ve Adana eyâletlerinden bâ-evâmir-i 'aliyye Meştây-ı Ordu-yi hümâyûn'uma müretteb olan asâkirin sürücülüğü, istiklâl-i tâm ve ruhsat-ı kâmile ile **[M2 91]** 'uhde-i liyâkatine ihâle vü tefvîz olunması husûsuna irâde-i Şâhâne'm müte'allık olup, ol bâbda şeref-yâfte-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûnum mûcebince me'mûriyyetini hâvî başka ve

◊ 1-10 Muharrem 1227 = 16-25 Ocak 1812.

1 tenfîl-i A : tenfîr-i M2

2 teşebbüsün A : teşettütün M2

3 binâ'en M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "ibt[in]â'en" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

4 ve bi-'ibâretihâ M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

* "دام اجلاله = Saygınlığı devamlı olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

ba'dehû te'kîd ü isti'câli muhtevî başka mukaddem ve mu'ahhar bi'd-defe'ât evâmir-i 'aliyyem ısdâr u tesyâr olunmuş ve ol vakitden berü mevsim-i şitânın nısf derecesi hulûl eylemişiken, eyâlet-i merkûme ve mahâll-i sâ'ireden meştâ içün Ordu-yi hümâyûn'uma asker henûz vürûd etmediğinden başka, ba'zı kazâ ve sancak taraflarından 'afvleri, yahûd bedele kat'lariyçün pey-â-pey i'lâmlar ve ma'rûzât vürûd etmekde olduğu ve işbu asker tertîbi husûsu me'kel-i ittihâz olunmağla, evvelâ asker matlûb olan kazâlar a'yânı ve voyvoda ve zâbitânı, matlûb olan askerin iki katını kazâya tarh u tahmîl ve nısfının akçasını[1] tahsîl birle nısf-ı âharının dahi içinden ba'zı hâllüce olanların kendüsüni ve yahûd evlâdını sefere göndermek üzere tahrîr edüp, anlar dahi birer mikdâr rişvet i'tâsiyle yerine âharının tahrîrine teşebbüs ederek dürlü dürlü fesâdlar girüp, hem fukarâ mutazarrır ve hem Ordu-yi hümâyûn'uma asker vârid olmayup, el-hâletü hâzih şitânın nısf derecesi hulûl etmiş olmağla, şimdiye kadar asker gelmediğine nazaran, bundan böyle dahi meştâ tertîbinden ber-vefk-ı dil-hâh asker gelmeyüp, min-gayr-i me'mûlin gelecekleri dahi behâra ancak vâsıl olacakları ve bu misillü betâ'et ve me'mûrlarda rehâvet, meştâ ve behâr tertîbine sekteyi mûcib olduğu emr-i âşikâr ve asker mesârıfı ehâlî-i kazâdan çıkup derme[2] çatma biraz asker ihrâc olunsa bile çıkarılan askerin birazı esnây-ı râhda firâr ve birazı dahi Ordu-yi hümâyûn'uma ba'de'l-vürûd Sadr-ı a'zam ordusunda kıyâm ve mukâbele-i düşmende sebât ü devâm etmeyüp birer tarafa müteferrik olacakları zâhir ve şimdilerde Rusyalu ile mütâreke derkâr ise de, Moskovlu Devlet-i 'aliyye'min[3] ve bi'l-cümle ehl-i İslâm'ın düşmen-i tabî'îsi olduğundan, Devlet-i 'aliyye'mi igfâl ile bağteten yine hudûd-i İslâmiyye'ye [M2 92] tehattî vü tecâvüz ve ehl-i İslâm hakkında muzmer-i zamîri olan ihâneti icrâ edeceği şimdiye dek bi'd-defe'ât tecribe olunmuş keyfiyyâtdan olduğundan, evvel-behâr içün dahi başka asker tertîbine hâcet mess etmiş olduğu bâhir olmakdan nâşî, meştâ tertîbinin behâra tahvîli ve yahûd meştânın bedele kat' olunmasına kat'â rızây-ı Şâhâne'm olmayarak, meştâ tertîbinden igmâz olunup, geçen sene evvel-behârında her bir kazâdan sülüsânı piyâde ve sülüsü süvârî olarak yüz nefer asker tertîb olunmuş ise de, Başbuğ ma'iyyetleriyle gönderdiklerinden bir gürûh[4] 'acezeyi asker deyü irsâl eylemiş olduklarından, Ordu-yi hümâyûn'umda işe yaramayup, bu def'a beher kazâdan sülüsânı süvârî ve sülüsü piyâde olarak a'yânları ma'iyyetleriyle yüzer nefer asker tertîb ve nevrûz-i fîrûzda Ordu-yi hümâyûn'umda isbât-ı vücûd eylemek ve sürücü ve mübâşirlerin dahi me'mûriyyetleri tecdîd ü ibkâ olunarak, işbu behâr tertîbi olan asâkiri[5] Ordu-yi hümâyûn'uma sevk u irsâle müsâra'at etmek üzere tanzîmine ittifâk-ı ârây-ı

1 akçasını A : akcasını M2
2 derme A : + ve M2
3 'aliyye'min A : 'aliyye'nin M2
4 gürûh A : kerre M2
5 asâkiri A : asâkirin M2

erbâb-ı şûrâ ile karâr verilüp, ol bâbda hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn-i Şâhâne'm şeref-yâfte-i sudûr etmiş ve ceng ü sulhu askerin düşmene hücûm u savleti teshîl eylediği öteden berü meydân-ı rezm ü vegâda ceng-azmâ olan dilîrân ü dilâverânın bi't-tecribe ma'lûm u meşhûdları iken, geçen sene evvel-behâr içün tertîb olunan asâkir-i matlûbe vâfî gönderilmamiş ve kusûr kalup meştâya tahvîl olunan neferâtdan dahi hiçbiri[1] gelmamiş olduğuna binâ'en, düşmen-i dîn fursat bulup kesr-i beyza-i beyzây-i İslâmiyye'ye kasd etmiş olduğundan, bu sene her ne vechile olur ise bi-'avnillâhi Te'âlâ düşmen-i dînden ahz-ı sâr-ı intikâm olunmak içün küffâr-ı hâksârın üzerine kuvvetlü varmak lâzım geldiğine ibtinâ'en, zikr olunan Karaman ve Anadolu ve Adana eyâletlerinde vâki' kazâlardan evvel-behâr içün sülüsü piyâde ve sülüsânı süvârî olarak tâmmü'l-esliha harb u darba kâdir yüzer nefer asker tertîb ve bi'n-nefs a'yânları ma'iyyetleriyle ihrâc ve beher-hâl nevrûz-i fîrûzda Ordu-yi hümâyûn'umda **[M2 93]** Sadr-ı a'zam ma'iyyetinde isbât-ı vücûd eylemek üzere sevk u irsâle[2] bi'l-ittifâk ikdâm ü müsâra'at eylemeleriyçün bu def'a mahsûs evâmir-i 'aliyyem ısdâr u tesyâr olunmuş ve tertîb olunan asâkirin bir kıt'a defteri bu def'a dahi tahrîr ve tarafına tesyîr kılınmış olmakdan nâşî, vusûl-i emr-i 'âlî-şânımda muktezây-ı me'mûriyyet ü istiklâlin üzere derhâl hareket ve gönderilan defter mûcebince Karaman ve Anadolu ve Adana eyâletlerinde vâki' kazâlardan bi'n-nefs a'yânları ma'iyyetleriyle müretteb olan asâkirden reh-i râstında olanları sen bi'n-nefs ve[3] yemîn ü yesârında bulunanları dahi mukaddemâ ma'iyyetine ta'yîn olunup el-yevm ol tarafda olan hâssam[4] silahşörleri ve hasekîlerini ta'yîn ve tarafından mübâşirler tesyîr ve buyuruldular tahrîriyle cümlesini tâmmü'l-esliha harb u darba kâdir yiğitlerden olmak üzere bi'n-nefs a'yânları ma'iyyetleriyle yerlerinden[5] ve yurdlarından ihrâc ve nevrûz-i fîrûzda Ordu-yi hümâyûn'umda Sadr-ı a'zam ma'iyyetinde isbât-ı vücûd eylemek üzere irsâle mezîd-i i'tinâ vü dikkat eylemek fermânım olmağın, ruhsat-ı sâbıkanı ibkâ vü tecdîd ve istiklâl-i me'mûriyyetini te'kîd zımnında Rikâb-ı hümâyûn'umdan mahsûs işbu emr-i 'âlî-şânım ısdâr[6] ile irsâl olunmuşdur. İmdi Sürücülük hatab-ı cesîmi, mesâlih-i seferiyyenin mehâmm-ı vâcibü'l-i'tinâsından olup, bu emr-i ehemmin istiklâl-i tâm ve ruhsat-ı kâmile ile 'uhde-i liyâkatine ihâle vü ibkâsından maksûd, zikr olunan eyâletlerden evvel-behâr içün Ordu-yi hümâyûn'uma müretteb ü matlûb olan asâkiri temâmen ve kâmilen bi'n-nefs a'yânları ma'iyyetleriyle 'alâ eyyi-hâl serî'an ve 'âcilen ihrâc ve nevrûz-i fîrûzda Ordu-yi hümâyûn'umda Sadr-ı a'zam ma'iyyetinde isbât-ı vücûd eylemek

1 hiçbiri A : hicbiri M2
2 irsâle A : + ve M2
3 ve A : — M2
4 hâssam M2 : hassam A
5 yerlerinden A : berlerinden M2
6 ısdâr M2 : + ve (.....) A

üzere sevk u tesyâra bezl-i mechûd ederek bu bâbda senden dîn-i mübîn ve Devlet-i 'aliyye-i ebed-karîn'ime hüsn-i hıdmet ü sadâkat me'mûlüne mebnî ve me'mûrlar haklarında şükr ü şikâyetin nezd-i saltanat-ı seniyyemde müsmir ü mu'teber olmağla, ihrâclarına ikdâm eylediğin me'mûrlardan tereddüd ve bi'n-nefs gitmekde muhâlefet edenler olur ise, emr-i cihâddan imtinâ' etmiş olmak[lık]larından [M2 94] nâşî, muktezây-ı istiklâlin üzere bi'n-nefs üzerlerine varup icrây-ı levâzım-ı te'dîblerine mübâderet eylemek, irâde-i seniyyem muktezâsından idüği ve Kenkırı Sancağı her ne kadar Anadolu Eyâleti dâhilinde ise de, Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Çapar-zâde Mîr Süleymân *dâme mecdühû**nun ber-vech-i Mâlikâne[1] 'uhdesinde olduğundan, livâ'-i mezbûrun ve Bozok ve Çorum sancakları asâkirinin ihrâcı ve Kazâ'-i Erba'a ve Tokad ve Niksar ve Karataş kazâlarından mâ'adâ Sivas Sancağı'ndan[2] müretteb behâr askerinin kezâlik ihrâcı mîr-i mûmâ ileyhin 'uhdesine ihâle ve Kastamonu ve Bolu ve Koca-ili sancaklarından müretteb asâkirin sürücülükleri, mutasarrıflarına havâle kılındığı ma'lûmun oldukda, ana göre icrây-ı levâzım-ı me'mûriyyetine kıyâm ü mübâderet ve senden me'mûl ü muntazar-ı Pâdişâhâne'm[3] olan âsâr-ı sıdk u istikâmet ve levâzım-ı kâr-âgâhî vü dirâyet muktezâlarını îfâya ve hakkında derkâr olan mehâsin-i teveccühât-ı Şâhâne'mi te'yîd ü tasdîka sarf-ı vüs' u makderet ve hılâfından be-gâyet tevakkî vü mubâ'adet eylemek[4] bâbında fermân-ı 'âlî-şânım sâdır olmuşdur; tahrîren fî evâ'il-i muharremü'l-harâm li-sene seb'in ve 'işrîn ve mi'eteyn ve elf◊.

Hulâsa-i tahrîrât-ı Tosun Ahmed Paşa

Vâlî-i Mısır Mehmed 'Ali Paşa-zâde mîr-i mîrân-ı kirâmdan[5] Tosun Ahmed Paşa'yı pederleri mukaddemâ evâ'il-i şehr-i ramazânda◊◊ süvârî ve piyâde askerler ile[6] bâ-emr u irâde-i Şâhâne[7] Hicâz tarafına berren irsâl ve Dîvân Kâtibi Tâhir Efendi'yi dahi bir mikdâr asker ve mühimmât-ı evfer[8] ile yine semt-i mezkûra bahran isbâl eylemekle, mûmâ ileyhimâ dahi der-ceng-i evvel[9] Yenbu'u'l-bahr'i ve ba'dehû muhârebe-i şedîde ile Yenbu'u'l-berr'i zabt eyledikleri beşâreti, mukaddemce vürûd etmişidi.

---

* "دام مجده Şan ve şerefi devam etsin" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

1 Mâlikâne A : mükâleme M2

2 Sancağı'ndan A : sancaklarından M2

3 Pâdişâhâne'm A : Şâhâne'm M2

4 eylemek M2 : eylemak A

◊ 1-10 Muharrem 1227 = 16-25 Ocak 1812.

5 mîrân-ı kirâmdan A : mîrândan M2

◊◊ 1-10 Ramazân 1226 = 19-28 Eylül 1811.

6 ile M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "berriyye" gibi okunabilecek bir kelimenin üzeri karalanmıştır] A

7 bâ-emr u irâde-i Şâhâne M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.38b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A

8 evfer A : vâfir M2

9 der-ceng-i evvel A : der-ceng-i M2

el-Hâletü hâzih muharremü'l-harâmın on yedinci gününde◊ Vâlî-i Mısır-ı müşârun ileyh tarafından Der-'aliyye'ye vârid olan tahrîrât mefhûmundan müstefâd olduğu üzere, mâh-ı şevvâlin yirmi birinci günü◊◊ mûmâ ileyhimâ Yenbu'u'l-berr'i zabt u teshîr ve altı yüz 'aded ser-i maktû'la iki bin **[M2 95]** re's Vehhâbî'yi esîr eyledikden sonra, Ser-kerde-i Vehhâbiyân olan İbn Cebbâre'nin Şûbek (شوبك) nâm karyede binâ vü inşâ eylediği kal'a-i sa'biyyeyi bir hamlede feth edüp, andan Yenbu'u'l-berr'e dört sâ'at mesâfede Cüdeyde Boğazı semtine 'azîmet ve Boğaz-ı mezkûrun ağzına nasb-ı hıyâm-ı ikâmet eylediler. Paşa-yı mûmâ ileyhin sinni henûz hadîs olduğundan kendüsi ceng ü cidâle nev-heves[1] ü harîs olarak, tahsîl-i nâm ve kâm-i[2] bî-hengâma münhemik ü mâ'il ise de, **beyt**:

Tîğ ol[3] ve lîk çıkma mahalsiz niyâmdan
Bir silke gir ki düşmeyesin intizâmdan

müfâdından gâfil olup, kesret-i tecribe ile hâsıl olur 'âkıbet-endîşlikden genclik sebebiyle mûmâ ileyh henûz behre-i kâfiyeye nâ'il olmadığından, hemân zikr olunan boğazın içine duhûl ü hücûma ısrâr ve bu makûle boğaz cengi bilâ-ihtiyât hatarlu olduğunu ru'esây-ı askerinden ba'zı üstâdân-ı kâr-zâr ifâde vü ihbâr eylemişler iken, mûmâ ileyh anların re'y ü nushundan sedd-i sem'-i i'tibâr ederek, hemân hareket ü kufûl ve boğaza vusûl[4] esnâsında, piyâde askeri boğazın şimâl ve cenûb câniblerindeki dağlara ense taraflarından çıkup, iktizâ eden mahallere meterisler hafr ederek sebât ü temekkün eylemeleriyçün cibâl-i mezbûra verâsından irsâl edüp, bi'n-nefs Tosun Paşa tevâbi'i ve süvârî askeri ile boğaz derûnuna duhûl ve hasım askerlerini boğazın nihâyetine kadar sürüp gitmeğe meşgûl iken, cenûb tarafındaki dağlara çıkan piyâdeler Vehhâbî[5] piyâdelerini yedi 'aded meterislerinden çıkardıkdan sonra, ilerüye sürüp gitmekde oldukları esnâda, Paşa-yı mûmâ ileyh piyâdeleri önünce giden bin-başılardan bî-idrâkin biri ilerüde dağdan aşağaya inüp, boğazın ilerüdeki ağzını zabt birle düşmen askerinin firâr edecekleri mahalli sedd ü bend ederek anları bi'z-zarûr girüye dönüp boğaz içinde[6] gelan Tosun Paşa üzerine lâ-'ilâc hücûma muhtâc eyledikde, mûmâ ileyh ma'iyyetindeki asker-i süvârî girüye 'avdet ü firâr ve Paşa'nın yanında ancak dokuz nefer süvârî[7] sebât ü karâr eyledikleri hasma **[M2 96]** re'ye'l-'ayn manzûr u âşikâr

◊ 17 Muharrem 1227 = 1 Şubat 1812 Cumartesi.
◊◊ 21 Şevvâl 1226 = 8 Kasım 1811 Cuma.
1 nev-heves A : tevehves M2
2 kâm-i A : be-kâm-i M2
3 ol A : ارل M2
4 vusûl M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "ü duhûl" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
5 Vehhâbî A : واهابى M2
6 içinde A : içinden M2
7 süvârî M2 : süvâr A

olmağla, ol vakit at üzerinde ve başında sarı takye ve elinde mızrâk Vehhâbî[1] askeri ser-kerdelerinden biri Tosun Paşa'nın üzerine at sürdükde, mûmâ ileyh gayret edüp ma'iyyetinde olanlar ile anı katl eylediler ise de, der-'akab üzerlerine üç bin kadar düşmen-i süvârî hücûm ve ılgar eylediklerini gördüklerinde, nâ-çâr girüye ric'at ü firâr eylediler. Ve ilerüde kalan piyâdegân dahi: "Paşa fevt oldu" zannıyla girüye 'avdet ve ba'dehû hayâtından haberdâr olduklarında, yine yanına gelüp cem'iyyet eylediler. Ve şimâl cânibindeki dağlar üzerinde olan asker dahi ba'de-ezîn ilerüye varamayup[2], anlar dahi mu'âvedet birle kezâlik mûmâ ileyhin ma'iyyetine müsâra'at eylediler.

Ve tâ'ife-i 'Urbân ol mahalde elli bin kadar olmağla, mûmâ ileyh ma'iyyetinde olan biraz top ve altı hâven ve vâfir cebehâne gibi mühimmât-ı kesîreye dest-res olup, mûmâ ileyh hemân asâkir ile[3] Yenbu'u'l-berr'e gelerek pederinden imdâd taleb eylemekle[4], der-sâ'at müşârun ileyh hazînedârı Bonaparta Ahmed Ağa'yı dört bin süvârî asker ile ihrâc ü irsâl edüp, pey-der-pey dahi mühimmât ü levâzımât ve sâ'ir asâkir cihetleriyle imdâda dahi isti'câl üzere oldular.

'Akd-i mecâlis-i müşâvere ve karâr-dâden-i fesh-i mütâreke ve istînâf-i muhârebe[5]

Çünki bundan akdem tahrîr u tebyîn olunduğu üzere Nehr-i[6] Tuna'nın karşu tarafında Rusyalu ile mükâlemeye Kethudâ Gâlib Efendi ve Ordu-yi hümâyûn Kadısı Müftî-zâde Selîm Efendi ve Yeniçeri Efendisi Hamîd Efendi Murahhas ta'yîn olunmuşlar idi. Mûmâ ileyhim evâsıt-ı mâh-ı zilhicceye kadar◊ Rusyalu murahhaslariyle mükâleme edüp, Rusyalu tarafından ol cânibde Sîret Suyu sınur[7] kat' olunarak ve Anadolu tarafında Arpaçayı boyu hudûd olup, Sırplu eşkıyâsı serbest kalarak 'akd-i esâs-ı sulh olunmağı teklîf ve berü tarafdan râzî olunmayarak sûret-i maslahatı Âsitâne-i sa'âdet'e **[M2 97]** 'arz u inhâ, Rusyalu dahi Petersburg'a[8] tahrîr u isrâ birle, mâdde şimdiye kadar bu sularda tevkîf olunmuşidi.

Çend rûz mukaddem mâh-ı muharremin yirmi üçüncü günü◊◊ telhîs-ı Sadr-ı a'zamî ile Rusya Baş-cenerali'nin yine zikr olunan sûretde ısrârını hâvî

---

1 Vehhâbî A : واهابی M2
2 varamayup A : varmayup M2
3 asâkir ile A : askeriyle M2
4 eylemekle A : etmekle M2
5 **muhârebe** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.39a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 25 M{uharrem}" yazısı vardı] A
6 Nehr-i A : — M2
◊ 11-20 Zilhicce 1226 = 27 Aralık 1811-5 Ocak 1812.
7 sınur A : sınuru M2
8 Petersburg'a M2 : Peterzburg'a A
◊◊ 23 Muharrem 1227 = 7 Şubat 1812 Cuma.

mektûbu vârid olup, huzûr-i hümâyûna 'arz u takdîm olundukda, sulh yahûd ceng şıklarının biri tercîh ü ihtiyâr ve Devlet-i 'aliyye hakkında ahvâl-i hâzıraya nazaran hayrlu olan taraf iltizâm ü iş'âr kılınmak içün 'akd-i meşveret olunmak bâbında hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn-i Şâhâne şeref-sudûr olmağla, mâh-ı mezkûrun yirmi beşinci pazar günü[◊] ve ferdâları üç gün 'ale't-tevâlî Bâb-ı Şeyhulislâmî'de meşveret olunup, vârid olan tahrîrât cümle huzzâr huzûrunda feth u kırâ'at olundukda: "Rusyalular'ın evvelki teklîfinden aslâ tenezzülleri olmadığından başka, Anadolu cânibi hudûdiyçün mukaddemâ 'Faş Nehri' der iken şimdi zabt eyledikleri mahaller ve kendülere teba'iyyet murâd edenler bi'l-cümle kendülere kalmağı iddi'â etmişler ve 'Bana tâbi' olanlar' dediği Gürcü tâ'ifesinden başka Abaza ve Çerkes olup, bi'l-husûs şimdiye kadar anlardan bir vâfir asker tahrîr etmiş olmağla, bundan sonra eğer Faş Suyu'na kadar istediği erâzî ve kılâ' ma'âzallâhi Te'âlâ yed-i istîlâsına mübtelâ olur ise, dört yüz bin asker-i cedîde mâlik olarak, teba'iyyet etmeyanler dahi sonra cebren ve kahran ittibâ' ederler. Ve bu takrîble Karadeniz bütün bütün istîlâsına geçer. Düşmen bizde za'f u rehâvet gördükce, kibr u gurûrunu müzdâd edeyor. Mukaddemce karşu yakada kalan askerimize 'Müsâfirimdir' der iken, şimdi esîr-i harb i'tibâr etmiş. İmdi bu teklîflere göre sulhun cengden yüz kat fenâ olduğu zâhir u hüveydâdır" deyü üç gün zîr u bâlây-ı maslahat-ı keşmekeş olunmakda iken, diğer bir hatt-ı hümâyûn-i tahyîr[1]-nümûd-i Şâhâne dahi şeref-bahş-ı vürûd oldu[2]. **[M2 98]**

Sûret-i hatt-ı hümâyûn

İşte Rusyalu'nun tekâlîf-i 'anîdesi[3] ma'lûmunuz oldu. Bu mukaddimenin sonu ne derecelerde girye vü eşna' olacağı bundan böyle gice[4] gündüz envâ'-ı hakâret çekileceği fark u mutâla'a ve dahi öteleri fikr u mülâhaza olunayor mu? Eğer çekilecek umûr-i kerîhe ve görilecek hakâret-i şenî'ayı kabûl ederiz derseniz, bu sulha bir râbıta veresiz. Be-şart-ı ân ki sonunda şundan bundan oldu, şöyle böyle etmeliydi, lakırdılarını etmameğe[5], dâhil-i meşveret olanlar mahzar gûne bir kağıd yazup temhîr eylesünler. Amma eğer böyle sulh kabûl olunamaz[6] denilür ise, bi'l-ittifâk ceng esbâb-ı lâzimesi her ne ise ve her ne sûretle olacak ise, sûret-i şer'-i şerîfe tatbîkan bir ahsen tedbîr edesiz ve netîce vermeğe bakasız. Ve illâ durup bakmak ile iş bitmez. Karşuda olan asâkir-i İslâm'ı esîr vermeğe rızâm yokdur. el-Hâsıl biri birinden çekinmeyüp,

◊ 25 Muharrem 1227 = 9 Şubat 1812 Pazar.

1 tahyîr A : tehayyür M2

2 oldu M2 : olup A

3 'anîdesi A : 'indiyyesi M2. Bu kelime metnimizden alınmış olmakla birlikte *Târîh-i Cevdet*, X,18'de de "'indiyyesi" şeklindedir.

4 gice A : + ve M2

5 etmameğe A : etmamekle M2

6 olunamaz A : olunmaz M2

herkes nîk ü bedi söyleyüp meydâna koymalı, imrâr-ı vakitle olmaz. Hakk Te'âlâ re'y-i sâ'ibe muvaffak eyleye, âmîn.

Mazmûn-i dikkat-merhûn-i hatt-ı hümâyûnu Kā'im-makām Paşa hazretleri cümle huzzâra i'lân ü işrâb ve taleb-i netîce-i savâb eyledikde*, 'ukalây-ı e'âzım-ı erbâb-ı şûrâ ez-ser-i nev[1] bast-ı mukaddimâta ibtidâ[2] ve kavl-i ma'lûm-i hukemâ üzere asl u esâs-ı harb üç mâddeden 'ibâret idüği bî-reybdir ki, anların evvelkisi akça[3] ve ikincisi zahîre ve üçüncüsü asker olmağla, evvelâ Darb-hâne'de[4] ve Enderûn Hazînesi'nde nukūd-i fızziyye ve zehebiyye mefkūd olup, Ordu-yi hümâyûn'a ve şark cânibi ser'askerlerine tîz elden imdâd ve mühimmât husûslarına on bin kîse iktizâ edeceğini der-meyân ve Fransalu ile Moskovlu beyninde derkâr olan bugz u 'adâvet havâdisine gûyâ kat'â i'tibâr olunmamağı nihâde-i encümen-i 'irfân edüp, **beyt**:

Vakt-i her kâr nigeh-dâr ki nâfi' ne-buved[5]
Ne-şeved er u ki pes-ez-merg be-seher âb dihend[**]

müfâdınca, henûz fıkdân-ı fursat-ı sad-sâleden gāfil idüklerini i'lân-ı ashâb-ı basîret [**M2 99**] ü im'ân ederek Tuna sevâhilinde kırk elli bin kadar askerimiz bulunsa, Rusyalu'nun bu teklîflerinden bir mikdârını tenzîl ü ta'dîl eylemesi melhûzdur, siyâklarında niçe[6] kîl ü kāl'den sonra bi'n-nihâye, bu gûne sulh hâlen ve mâlen ekreh[7] ü ebter olacağına[8] ve sevâbıkdan kat'-ı nazar, *"'Artemetün fi's-semâ'i ve sürmün fi'l-mâ'i"*[***] meselince düvel-i sâ'irenin dahi bize tegallüb ü istîlâ edeceklerine vesîle olacağında ittifâk eylediler. Ve ba'zılar: "Küffârın giderek bu seferi yalnız Devlet-i 'aliyye'ye olmayup, hakîkatde cemî' Ümmet-i Muhammed üzerine olayor" kelâm-ı garâbet-ifhâmiyle gûyâ evvelki seferleri yalnız Pâdişâh-ı İslâm hazretleriyle olup, esfâr-ı mezbûrede küffârın külliyyet-i ehl-i İslâm'la tevâdd ü tehâbbi derkâr etmiş gibi meclis-i şûrâya nâ-sezâ sözler söylediler. Ve birazı dahi kavâ'id-i 'umûm u husûsa dâ'ir tezekkür-i mâ-mazâ ve mâ-ye'ûdü ederek: "Devletde zâhiren kuvvet her ne kadar mefkūde[9] görinür ise de, bütün ehl-i İslâm'ın he-

---

* "**'Akd-i mecâlis-i müşâvere** ..... eyledikde" kısmındaki bilgilerden "**Sûret-i hatt-ı hümâyûn** ..... âmîn" aynen, diğerleri özetle *Târîh-i Cevdet*, X,17-18'de kaydedilmiştir.

1 ez-ser-i nev A : ez-her-i nev M2

2 ibtidâ A : ibtidâr M2

3 akça A : akca M2

4 evvelâ Darb-hâne'de A : Darb-hâne M2

5 ne-buved A : بنود M2

** "وقت هر کار نکهدار که نافع نبود * نشود ار و که پس از مرك بسهر اب دهند = Ölümden sonra sabâhleyin su vermeleri gibi faydasız olsa da, vakti her zaman muhâfaza et/değerini bil!" anlamına gelen Farsça bir beyittir.

6 niçe A : nice M2

7 hâlen ve mâlen ekreh A : hallen ve mâlen ve ikrâh M2

8 olacağına A : olacağından M2

*** "عرقة فی السماء و سرم فی الماء = Burnu havada, kıçı suda" gibi bir anlamda Arapça atasözüdür.

9 mefkūde [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.40b'nin sağ tarafına yazılmıştır] A : menkūde M2

y'et-i ictimâ'iyyelerinde mâlen ve bedenen kudret-i mevcûde ve İmâmü'l-Müslimîn hazretleri vakt-i zarûretde tasarrufunda murahhas olmalariyle şimdi Devlet-i 'aliyye'nin îrâd-ı tabî'îsiyle[1] iş görelim demenin vakti geçdi. Hemân ittifâk-ı cemî'-i İslâm'la milletce sefere mübâşeret edelim. İbtidâ Anadolu ve Rumeli'den tertîb olunan asâkirin defterlerce yekûnü neye bâliğ olmuş bakalım" denildikde, yüz bini mütecâviz hisâb olunarak: "Mahsûs mukaddem ve mübrim sürücü[2] vezîrler ta'yîn olunsun" deyü re'y olundu. Ba'dehû akça[3] husûsu söyleşilüp: "Ya cebelü olunsun yahûd ashâb-ı mukāta'ât birer senelik fâ'izlerini mühimmât-ı seferiyye içün versünler. Îrâd, devlet sâyesinde olur. Ma'âzallâhi Te'âlâ mülâhaza-i 'aks-i ma'nâ ile sonra îrâd nerede kalur" deyü ba'zı ehl-i insâf, husûsan Kā'im-makām Paşa hakk-ı nân u ni'met-i devleti îrâd ü i'tirâf eylediler. Bu siyâk üzere vâfir güft-gû ve mübâhasede istibâk olundukdan sonra, bi'l-âhire mîrî ve Haremeyn Mukāta'âtı'nın fâ'izi fedâ kılınmak tarafı tercîh olunup: "Eğer vermezler ise taraf-ı mîrîden zabt ve sehm olunarak âharlara fürûht olunsun" **[M2 100]** denilüp, Emîn-i Fetvâ 'Uryânî-zâde Mehmed Râşid Efendi ve meclisde bulunup, libâs-ı 'ilmiyye ile ârâste ba'zı mütefakkihîn-i 'ulemâ, zâhib-i tarîk-ı cevâz ü ruhsat olup, ancak minba'd berât-ı 'âlî-şânla mutasarrıf olunan îrâdât-ı devlete kimesne cesâret edemeyüp, bu husûs hîn-i zarûretde ba'de-zâ eshâm ve mukāta'ât bey'inde sekte-i külliyyeyi mûcib olacağı ictihâdında gaflet eylediler. Ve cebelü[4] husûsunda: "Erâmil ü eytâma hasâret olmağla, ana ta'arruz olunmamak evlâ ve müveccehdir" denildi*. Ve evvel-be-evvel Koca-ili ve Ereğli taraflarından Varna Kal'ası'na birkaç bin asker ve bir mikdâr zahîre vü mühimmât irsâli re'y ü isti'câl olunup: "Karşuda kalan üç beş bin kadar âdem içün niçe[5] yüz bin ehl-i İslâm ve teba'asını elden gidermek câ'iz değildir. Ba'de'l-yevm anlar lisâna alınmasun. Tâ'ife-i askeriyye ya şehâdet veyâ gazâ yahûd esîr içündür. Hemân akça[6] ve zahîre ve asker-i cedîde[7] bakılsun" denildikde: "Bi-hamdillâhi Te'âlâ sâye-i Pâdişâhî'de askerimiz çokdur" deyü ocaklar ricâli dahi yer yer[8] te'ahhüd-i asker u nefer ile izhâr-ı gayret birle teşcî'-i erbâb-ı meşveret eylediler. Ve 'Akça[9] husûsunda Devlet-i 'aliyye'de el-yevm kuvvet yoğise cümle-i Ümmet-i Muhammed'de[10] kuvvet-i nukūdiyye mefkūd

1 tabî'îsiyle A : tabî'atiyle M2
2 sürücü A : + ve M2
3 akça A : akca M2
4 cebelü A : çebelü M2
* "ukalây-ı e'âzım-ı erbâb-ı şûrâ ez-ser-nev ..... denildi" kısmında yer alan bilgiler özetle, bazı ilâvelerle ve "Şânî-zâde Târîhi'nde bu re'yi redd ü cerh eeylemişdir" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, X,19-20'de kaydedilmiştir.
5 niçe A : nice M2
6 akça A : akca M2
7 cedîde A : cedîd M2
8 yer yer A : bir bir M2
9 akça A : akca M2
10 Muhammed'de A : Muhammed'e M2

değildir. Ve küffârın bu teklîfâtı efrâd-ı Mü'minîn'e râci' olacak mazarratları mutazammine olmağla, beytülmâlden mukāta'a almağa kudreti olanlar almayup, zarûretim vardır, deyü bu sulhu kabûl eyleseler câ'iz olur mu?' deyü Fetvâ Emîni Efendi'den meclisde su'âl olundukda, beytülmâlin zarûreti olsa efrâd-ı nâsda olan malı alup sarf eder. Lâkin bu maküle umûrda nakl-i sarîh olmayup, kıyâsa mübtenâdır. Eyâdî-i nâsda cem' olmuş mâl olsa, pâdişâh hazretleri bi-hasebi'l-iktizâ alup, umûr-i Müslimîn'e sarf eder. Hâsılı bu sulhun 'adem-i cevâzı muhakkakdır" deyü bu def'a dahi bu vechile[1] iftâ eyledi. Muhassal netîce-i bahs ü cedel[2], fesh-i mütâreke ile yine sûret-i muhârebeye mübeddel göründü*. **[M2 101]**

Vürûd-i haber-i musâlaha-i İngiliz bâ-Moskov[3]

Mukaddemâ Halîc-i İstanbul'dan İngiliz ceng sefînelerinin Kara-deniz'e murûr matlûblarını 'adem-i kabûl ve men'de[4] zuhûra gelan mülhemât-ı Şâhâne'yi isbât zımnında, îmâ olunduğu üzere bu esnâda İngilterelü ile Rusyalu ref'-i nikāb-ı riyâ ve beynlerinde ma'hûd ihtilâf-ı sûrîyi izâle vü imhâ birle tecdîd-i ittifâk ile yine yek-siyâk oldukları, mâh-ı safer evâsıtında◊ vürûd eden Frankfur[t] Gazetasi[5] nâtık olduğu üzere min-vechin Devlet-i 'aliyye'ye dâ'ir havâdis-i Avrupa'dandır.

Vürûd-i telhîs-ı Sadr-ı a'zamî ve 'akd-i meşveret[6]

Çünki İngilizler'in Fransızlar'ı[7] teskîn ve tenzîl-i akdem-i merâmı ve bu maslahatda Rusyalular dahi kendü cerr-i menfa'atlerine mebnî devlet-i merkūmenin berren[8] ehass-ı huddâmı olup, Millet-i kaviyye-i Franseviyye'yi Avrupa'da kahr u imhâ, ya'nî devlet-i mezbûreyi müteferrikan tavâ'if-i za'îfe-i şettâ eylemek, cây-gîr-i[9] zamîrleri olan netâyic'-i hafiyye-i mekrûheye[10] esâs ü mebnâ ise de, hele bir mâdde-i 'uzmâ, zîrâ millet-i mezbûre Avrupa'da

---

1 dahi bu vechile M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
2 cedel A : cüdûl M2
* "Ve evvel be-evvel Koca-ili ve Ereğli ..... göründü" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,20'de kaydedilmiştir.
3 **bâ-Moskov** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.41a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı S{afer}" yazısı vardır] A
4 men'de A : men'inde M2
◊ 11-20 Safer 1227 = 25 Şubat-5 Mart 1812.
5 Gazetasi A : Gazetesi M2
6 **meşveret** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.41a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 1 Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A
7 Fransızlar'ı A :Fransızlar'ın M2
8 berren A : bir M2
9 cây-gîr-i A : çây-gîr-i M2
10 mekrûheye A : mekrûhiyye M2

ez-kadîm mütecâviz-i hadd-i i'tidâl olan düvele bir mâni'-i kavî ve bir müşkil belâ olduğundan kat'-ı nazar, niyyet-i ma'hûde-i mezkûre farazâ mümkin olsa bile, sonrası Rusya ve İngiltere beyninde: "İki cânbâz bir ipde oynamaz" meseli rû-nümâ olacağı dahi 'âkıbet-endîşâna hüveydâ olup, ancak el-hâletü hâzih her birinin politikasına dâ'ir olan yeğin-i[1] pergâr-ı maslahat ancak bu sırr-ı mektûm idüği çok müddetden berü ba'zı dûr-endîşân-ı ahvâl-i 'âleme vukū'ât-ı sâbıka vü lâhıka ve tavr u hareket-i mütevâfıkadan istidlâl ile müteferres ü mefhûm olup, ancak sâde-dilân-ı zâhir-bînâna[2] perde-i siyeh-reng-i riyâ ile mestûr u nâ-ma'lûm olmakdan nâşî, İngilizlü mukaddemâ sûret-i zâhirede ıslâh-ı zâtü'l-beyn iddi'âsiyle iltizâm-ı mâ-lâ-yelzem makūlesi, gâh cebr[3] ve gâh recâ göstererek Devlet-i 'aliyye'yi 'adû-yi tabî'îsi olan Rusyalu ile tensîk u tevfîk ve kendü düşmen-i cibillîsi olan Fransalu ile ittifâkından fekk ü tefrîk içün ihrâk-ı sefâyin-i İslâmiyye **[M2 102]** ile Seray-ı Pâdişâhî önüne gelüp, muharrik-i envâ'-ı fesâd ve desâyis-i[4] gûn-â-gûn ve hiyel-i hafiyye-i muhâlasat-nümûn ile taglît-ı ezhân-ı müsteşârân ve ihlâl-i i'tikād-ı 'ibâd eyledikden sonra, ta'cîl-i tahsîl-i mâ-fi'l-ezmâr ile bî-ihtiyâr niyyet-i mestûreyi izhâr ve zabt-ı sevâhil ü emsâr içün Reşîd sâhiline asker döküp ve berü[5] tarafdan Akdeniz Boğazı'nı kesüp bu sûretlerle Devlet-i 'aliyye'yi ızrâr ederek, hem sâlik-i tarîka-i tecribe vü ictihâd olup, hem bu tarîk ile müttefiki olan Rusyalu'ya ezher-cihet i'ânet ü imdâd eylemişiken, bu gûn-â-gûn tedbîr-i tarîd hiçbir[6] fâ'ideyi müfîd olmadıkda, Devlet-i 'aliyye ile sûret-i ilhâhda sulha tâlib ve cebr u kerhle bi'l-âhıre 'akd-i şurûtu câlib ve Fransalu ile muvâfakat ve mu'âmeleyi müfsid ü sâlib oldukdan sonra, Rusyalu ile mu'âdât-ı ca'liyyesini ref' u selb ile ba'de-ezîn anı âzâde ve bî-gā'ile olarak Fransalu 'aleyhine kullanmak içün Devlet-i 'aliyye ile tevfîk u tensîk vesâ'ilini tahsîle müterakkıb idi. Lâkin Rusyalu Yergöğü[7] cengi 'akabini vakt-i fursat ittihâz ederek kibr u nahvet ibrâz ve bundan mukaddemce sûret-i meclis-i meşvereti beyân esnâsında tafsîl olunan şurût-i kerîhe teklîfinde ısrâr birle üst perdeden soğuk nevâ makāmına âgāz eyledi ise dahi, Devlet-i 'aliyye tarafından kabûlü hiçbir[8] vechile hayyiz-i imkânda olamadığından, nihâyet-i ârây-ı erbâb-ı meşveret vech-i muharrer üzere fesh-i mütâreke ile yeni başdan cenge mübâşeret olmuşidi. Bu siyâkda devleteyn-i merkūmeteynin mukaddimât-i agrâzları mu'allak kaldığından ve bu günlerde Fransızlar'ın Rusyalular[9] üzerine kuvvet-i kāhire ile yeni başdan harekete teheyyü'lerinden nâşî, bu iki gā'ileye nazaran

1 yeğin-i M2 : يكين A
2 zâhir-bînâna A : zâhir-bünyâna M2
3 cebr A : haber M2
4 desâyis-i A : âsâyiş-i M2
5 berü A : bir M2
6 hiçbir A : hicbir M2
7 Yergöğü M2 : Yerköyü A
8 hiçbir A : hicbir M2
9 Rusyalular A : Rusyalu M2

netîce-i kâr henûz kendülere mechûl ü muğlak olduğundan, ol iki devlet hurda-kârına nihânîce birbirleriyle lâyiha[1] vü istihbâr ederek, ancak taklîl-i gavâ'il kasdına mebnî ba'zı tekâlîfi ta'dîle nâ-çâr olmalariyle, bu günlerde murahhas efendiler ile Rusyalu murahhasları *"İstenvaka'l-cemelü*[2]*"** meselince oldukça[3] sûret-i mülâyemetde mu'âmele vü mükâlemeye ibtidâr birle, [mısrâ]':

*Be-kâr-ı müşkile bâyed te'ennî [M2 103] vü tedbîr***

müfâdı mûcebince, *"el-Eyyâmü beynenâ"**** ve *"el-umûru merhûnetün bi-evkātihâ"**[4] deyerek maslahat bir mikdâr kesb-i sühûlet eyledikde, sûret-i meclis murahhaslar tarafından Ordu-yi hümâyûn'a irsâl, andan dahi telhîs-ı Sadr-ı a'zamî'ye melfûfen Der-'aliyye'ye isbâl ve gurre-i rebî'ulevvelde◊ Âsitâne-i sa'âdet'e îsâl olunmağla, sonra ba'zı kîl ü kālden masûniyyet için 'akd-i[4] cem'iyyet birle mevâdd-ı mu'addele-i musâlaha cümleye ifşâ vü işâ'at ve bir iki mâdde dahi cerh u ta'dîl olunarak, nihâyet-i sûret-i temşiyeti yine Ordu-yi hümâyûn tarafına tahrîr u ihbâr ve olbir tarafın lâ ve na'am cevâbına intizâr olundu idi.

Bu eyyâmda Fransızlar ise kuvvet-i kâmile ile Rusyalular 'aleyhine hareket üzere olduklarından, eğer ta'vîk-ı sulh ve sevk-i asâkir-i külliyye ile Rusyalu'nun ol tarafda kesr-i kuvvetine ihtimâm ü ikdâm olunsa idi, Fransalu münhezim olsa bile galebe-i külliyye-i Rusya'dan emîn olmağla, yine bir güzelce musâlaha olunmak ihtimâle pek yakîn idi; *zâlike takdîru'l-'azîzi'l-'alîm**[5]. Lâkin düşmen hemân istişmâm-ı râyiha-i sulh eyledikde, der-'akab

---

1 lâyiha A : lâ'iha M2

2 *İstenveka'l-cemelü* : *İstevnaka'l-cemelü* A : *İstevnaka cemelün* M2. Atasözünün doğru yazılışı için bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-Emsâl*, II,94.

* "استنوق الجمل = Erkek deve dişi deve tavrını aldı" anlamına gelen bu cümle, sadedin hâricinde söz söylendiğinde dile getirilen Arapça bir atasözüdür.

3 oldukça A : oldukca M2

** "و تدبیر [M2 103] بکار مشکله باید تانی = Zor işte düşünüp taşınmalı ve tedbîrli hareket etmelidir" anlamına gelen bu cümle Farsça bir mısrâdır.

*** "الایام بیننا = Önemli olaylar, savaşlar tek düze değildir; galibiyet bugün size, yarın bize olarak arada gider gelir" anlamına gelen Arapça bu cümle Kur'ân, Âl-i 'İmrân, 3/140. âyetin ortalarında yer alan *"Ve tilke'l-eyyâmü nüdâviluhâ beyne'n-nâs* = و تلك الایام نداولها بین الناس = O günleri biz insanlar arasında döndürür dururuz (zaferi bazen bir topluma bazen öteki topluma nasip ederiz)" meâlindeki kısımdan hareketle söylenmiş gözüküyor.

*4 "الامور مرهونة باوقاتها = Herşeyin bir zamanı vardır" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

◊ 1 Rebî'ulevvel 1227 = 15 Mart 1812 Pazar.

4 'akd-i A : — M2

*5 "ذلك تقدیر العزیز العلیم = Bu, o üstün ve bilen (Allah)'ın takdîridir" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-En'âm 6/96; Yâsin 36/38; Fussilet 41/12. âyetlerinin son kısımlarında yer alan bir bölümüdür. "Bu eyyâmda Fransızlar ise kuvvet-i ..... 'alîm" kısmında yer alan bilgiler aynen ve "Şânî-zâde'nin i'tirâzı haksız görünüyor" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek ve fikrine karşı çıkılarak *Târîh-i Cevdet*, X,28'de kaydedilmiştir.

Rumeli hudûdundaki asâkirini Fransalu 'aleyhine irsâl birle, i'mâline isti'câl ü ikdâm eylemekle, bu zâhirî ve gayr-i[1] müstemirr sulh u salâh dâ'imâ müterakkıb-ı vakt-i[2] cesbân ve muntazır-ı fursat u zemân olan düşmen-i tabî'î-i Devlet-i Âl-i 'Osmân'a mûcib-i selâmet ü necâh oldu. Evkāt-ı sâ'ireden ziyâde ihtimâm ederek, temâm üzerine hamle vü hücûma ikdâm-ı tâm iktizâ eden zemân-ı cesbânda fursat verilüp[3], dest-keş-i eşgāl ü nekâl olarak, ihtiyâr-ı ferâgat olunduğu düşmenin gā'ile-i sâ'iresi kalmayarak hasmına galebesine terakkub u intizâr gibi muhayyer-i 'ukūl-i fuhûl bir keyfiyyet olup mülâhaza-i verây-ı[4] maslahatdan bi'l-külliyye gafletle ancak râhat-ı se-rûzeyi tercîh ü ihtiyâr ve mücerred hâlet-i hâzıraya nazar ile iktisâr olunduğunun seyyi'esine az vakitden sonra giriftâr olundu. *"İnne fî zâlike le-'ibreten li-uli'l-ebsâr"**. **Beyt:**

Der-kâr-ı hâne ki reh-i 'akl ü fazl nîst

*Fehm-i za'îf re'y-i fuzûlî çerâ küned***

Şu kadar var ki bundan **[M2 104]** akdem zikr olunan şurût-i kerîhe ile olacak iken ve şurût-i mezkûre ile dahi cevâzına fetvâ verilmiş iken, bu derecede olsun ıslâhına yalnız ikdâm ve ihtimâm-ı Şâhâne ile ancak Pâdişâh-ı İslâm hazretleri sebeb oldular. Eğer iş bütün bütün âsâyiş-perestâne kalsaydı, kârın hezâr-bâr ebter ve yaman olacağı nümâyân idi.

Tevcîh-i Vezâret bâ-Hazînedâr-oğlu ve tevcîh-i Livâ'-i Gönye bâ-Tuzcu-oğlu[5]

Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Canik Muhassılı olan Hazînedâr-zâde Süleymân Ağa'nın evâ'il-i rebî'ulevvelde◊ rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le kadr ü[6] şânı terfî' u a'lâ ve müşârun ileyhe Trabzon Eyâleti tevcîhiyle dahi kâm-revâ kılınarak, dâ'ire vü etbâ'ını şân-ı Vezâret'e şâyân vechile tertîb ü tanzîm birle, kapusu halkını ve sâ'ir asâkirini istishâbla, olduğu mahalden hareket ve hâlâ Erzurum Vâlîsi ve Şark Cânibi Ser'askeri Mehmed Emîn Paşa ile her hâlde merâsim-i

---

1 gayr-i A : gayri M2

2 vakt-i A : dikkat ü M2

3 fursat verilüp M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

4 verây-ı A : ve re'y-i M2

* "ان فی ذلك لعبرة لاولی الابصار = Elbette bunda basiret sahipleri için mutlak bir ibret vardır" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Âl-i 'İmrân 3/13 ve Nûr 24/44. âyetlerin son kısımlarını teşkîl etmektedir.

** "در کار خانه که ره عقل و فضل نیست * فهم ضعیف رای فضولی چرا کند = Aklın ve fazîletin yeri olmayan işyerinde, zayıf anlayışlı ve işe yaramaz görüşlü ne yapabilir?" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.

5 **bâ-Tuzcu-oğlu** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.42a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A

◊ 1-10 Rebî'ulevvel 1227 = 15-24 Mart 1812.

6 kadr ü A : kadr M2

muhâbere vü ittifâka ri'âyet ve ol tarafda olan serhaddât-ı Hâkâniyye vülât muhâfızlarıyle mükâtebe vü ittihâda dikkat ederek, Ahılkelek Kal'ası ve Tiflîs taraflarına varup muktezây-ı me'mûriyyet ve lâzime-i gayret ü hamiyyeti üzere mütevekkilen 'alallâh merdâne vü dilîrâne hamle vü savletle[1] ol tarafların feth u teshîrine ve bu vechile dîn ü devlete hüsn ü hıdmet ibrâzına nisâr-ı nakdîne eylemeğe müşârun ileyh yine târîh-i mezbûrda◊ bâ-fermân-ı 'âlî me'mûr kılındı.

Ve bu def'a müşârun ileyhden sarf olunan Gönye Sancağı*, 'avâtıf-ı 'aliyye-i Şâhâne'den şeref-yâfte-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-i 'inâyet-makrûn mûcebince, Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından ve Rize vücûhundan Tuzcu-zâde Memiş Ağa'ya, Batum Kal'ası muhâfazası şartiyle tevcîh olunmağla, livâ'-i merkûmu zabt ve ehâlî vü sekenesinin hıfz u himâyetine ve Batum ve[2] havâlîsinin gereği gibi istihkâm ü takviyetine ve her hâlde levâzım-ı teyakkuz u basîretin icrâsiyle a'dânın ol semtlerde pây-endâz-ı tecâvüz olmaması vesâ'ilinin istihsâl[3] ü istikmâline bezl-i vüs' u miknet eylemesi me'mûriyyetini **[M2 105]** hâvî emr-i 'âlî[4] ile yine târîh-i mezbûrda mûmâ ileyh dahi me'mûr kılındı**.

Velâdet-i Şeh-zâde Sultân Bâyezîd[5]

Mâh-ı rebî'ulevvelin onuncu selâsâ gicesi◊◊ sâ'at dokuzda semere-i nesl-i ferîd-i Şehriyâr-ı ma'delet-mezîd Şeh-zâde Sultân Bâyezîd, teşrîf-sâz-ı[6] mihmân-hâne-i cihân olmağla, de'b-i dîrîn-i şehriyârân üzere bir hafta top şenliğine fermân olunup, velvele-i top-i a'dâ-kûp, husamâ'-i[7] hânedân-ı Âl-i 'Osmân'ı mazhar-ı mâ-sadak-ı *"Yec'alûne esâbi'ahum fî âzânin"*** eyledi[*4].

---

1 savletle A : savlete M2

◊ 1-10 Rebî'ulevvel 1227 = 15-24 Mart 1812.

* Metnimizden alınmakla beraber burada zikri geçen "Gönye Sancağı" *Târîh-i Cevdet*, X,21'de "Canik Sancağı" şeklinde kaydedilmiştir.

2 ve A : — M2

3 istihsâl A : istihâl M2

4 'âlî A : celîl M2

** **"Tevcîh-i Vezâret bâ-Hazînedâr-oğlu** ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,21'de kaydedilmiştir.

5 **Bâyezîd** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.42b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 10 Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A

◊◊ 10 Rebî'ulevvel 1227 = 24 Mart 1812 Salı. Metnimizden alınmış olmakla beraber *Târîh-i Cevdet*, X,21'de "rebî'ulevvelin on üçüncü salı gecesi" şeklinde kaydedilmiştir.

6 teşrîf-sâz-ı A : teşrîfât-ı M2

7 a'dâ-kûp, husamâ'-i A : a'dâ-kûb, husamâ M2

*** "يجعلون اصابعهم فى اذان = Parmaklarını kulaklarına tıkarlar" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Bakara 2/19. âyetin ortalarında yer alan aynı meâldeki *"Yec'alûne esâbi'ahum fî âzânihim* = يجعلون اصابعهم فى اذانهم " kısmından hareketle söylenmiş gibi gözüküyor.

*4 **"Velâdet-i Şeh-zâde Sultân** ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,21'de kaydedilmiştir.

Tevkîf-i Veliyyüddîn Paşa ve irsâl-i Âgâh Efendi be-cânib-i Mora

Tepedelenli 'Ali Paşa-zâde Mora Vâlîsi Vezîr Velî Paşa, Ordu-yi hümâyûn'dan me'zûnen 'avdet ve mansıbı tarafına 'azîmet edüp, henûz hilâl-i râhda iken Moralılar'dan ve ekseri Rûm tâ'ifesinden olarak cem'iyyet ü izdihâmla Rikâb-ı kamer-tâb-ı Şâhâne'ye pey-der-pey 'arz-ı hâller takdîmiyle, müşârun ileyhin zulm ü te'addiyyâtını ta'dâd ve iddi'ây-ı mefâsid-i mübtenâlarına göre bir hazînelik mâl musâdere eylediğini zikr u îrâd ederek iştikâ ve şeytanet-i cibilliyye ve mefsedet-i milliyyelerini ihfâ ve asâleten münâfî-i niyyet-i habîseleri olan sâhib-i kudret[1] vüzerânın Mora'da bulunmalarını istiskâllerine mebnî feryâd ü vâveylâ ile kasd-ı igfâl eylediler.

Binâ'en 'aleyh müşârun ileyh esnây-ı[2] râhda vâki' Yenişehir'de biraz eyyâm meks ü karâr edüp, ber-muktezây-ı maslahat tarafına irsâl olunacak emr-i şerîfe ol mahalde terakkub u intizâr eylemesi me'mûriyyetini hâvî evâ'il-i rebî'ulevvelde◊ müşârun ileyhe emr-i 'âlî irsâl ü tesyâr kılındı. Ve erbâb-ı iştikâ: "Mora'da ağniyâ ıtlâkına sezâ âdem kalmadı, kalan ba'zı tüccâr makûlesi dahi müşârun ileyhin Mora'ya vürûdu mesmû'ları olduğu anda emvâl ü 'iyâlleriyle Cezâyir-i seb'a-i müctemi'aya nakl ü firâr edecekleri emr-i âşikârdır. Ve[3] bu sebeble Mora'da re'âyâ vü ağniyâ makûlesi bir kimse[4] kalmaz" deyü bast-ı kelâm ve 'azli içün ikdâm-ı tâmm eylediler ise de, kalb-i Şehriyâr-ı fetânet-şi'âr bu[5] gûne ifrât ve sâ'ir emârâtdan bu mâddenin yine tahrîke[6] mebnî olduğunu teferrüs buyurmalariyle **[M2 106]** 'azl ve tebdîli husûsunda te'ennî ve imhâle mebnî, mâddeyi Ordu-yi hümâyûn tarafına ihâle buyurmuşlar idi.

el-Yevm Rusyalu[7] Sırb re'âyâsını etdiği gibi Mora re'âyâsını dahi yeni başdan tahrîk ü igvâya ibtidâ etmekle ve Mora sükkânının ise mâ-tekaddemde Arnavud tâ'ifesinin[8] cezîre-i mezbûreye derece-i[9] tesallut u istîlâlarına tecribeleri sebkat eylemekle, tâ'ife-i mezkûrenin mahall-i mezbûra pâ-nihâde olarak gitdikce kemâ fi's-sâbık ihtişâd ü izdiyâdları, Millet-i Rûm'un semm-i Firengî[10] ile mesmûm olarak, 'urûk u a'sâblarına sârî fesâdlarına mâni'

---

1 kudret A : + ve M2
2 esnây-ı A : esnâ'-i M2
◊ 1-10 Rebî'ulevvel 1227 = 15-24 Mart 1812.
3 Ve A : — M2
4 kimse A : kimesne M2
5 bu A : bir M2
6 tahrîke A : tahrîkine M2
7 Rusyalu Sırb M2 : Rusyalu Sırf [Buradaki "Rusyalu'nun" kelimesi önce şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "nun" kısmının üzeri çizilerek bu şekilde düzeltilmiş görünüyor] A
8 Arnavud tâ'ifesinin [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "nîm" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A : Arnabud tâ'ifesinin M2
9 derece-i M2 : + [Bu kelime önce "ne derecelerde" şeklinde yazılmış, sonradan başındaki "ne" ve sonundaki "lerde" kısmının üzeri çizilerek bu şekilde düzeltilmiş görünüyor] A
10 Firengî A : فرنكى M2

olacağı lâmi' olmağla, şimdilik tâ'ife-i mezkûrenin duhûlünü âhar behâne ile def'a kāni' olup, ancak bir vakt-i cesbânda Sırb[1] re'âyâsı gibi nâgehân 'isyân edecekleri elsine-i 'ukalâda ba'zı levâyih u emârâta mebnî zebân-zed ü şâyi' iken ve müteşahhısândan Moralı Bekir Bey ve ricâl-i devletden birkaç müte'ayyinânın Mora'ya dâ'ir emlâk ve 'akārât ve sâ'ir gûne menâfi' ve ticârât-ı mahsûsalarını gûyâ tervîc ü himâyet niyyetiyle gerek kendülere ve gerek 'âmmeye ba'de-ezîn râci' olacak mazarrâtdan gaflet ederek, şâkîler tarafını iltizâm ve mes'ûlleri karîn-i kabûl olmak esbâbına sa'y ü ihtimâm eylediklerinden: "Bakalım maslahat neye müncer olur" deyü kudemây-ı küberâ'-i ricâl-i Devlet-i 'aliyye'den Moravî Yûsuf Âgâh Efendi tahkîk-i mâdde ve tevfîk-ı mâ-beyn içün Mora'ya ta'yîn olundu*.

Ba'zı tevcîhât ve havâdisât[2]

Evâsıt-ı rebî'ulevvelde[0] hâlâ Vâlî-i Karaman Vezîr 'Ali Paşa'nın kethudâsı olup, mukaddemce Rumeli Beylerbeyiliği Pâyesi ve rütbe-i Mîr-i mîrânî[3] ihsâniyle nâ'il-i irtifâ'-ı kadr ü şân olan Memiş Paşa'ya Akşehir Sancağı tevcîh ü ihsân olundu.

Ve yine Rumeli Beylerbeyiliği Pâyesi'yle Süzebolu Muhâfızı ve sâbıkā Akşehir Sancağı Mutasarrıfı Dervîş Hasan Paşa'ya Sultân-önü Sancağı kemâkân Süzebolu muhâfazası şartiyle tevcîh birle müntehab-ı Mîr-i mîrân kılındı**.

Ve bundan akdem Anapa'ya ol havâlînin ba'zı umûrunu tesviye ve ru'yet içün irsâl [M2 107] olunan hâcegân-ı Dîvân-ı mu'allâ-'ünvândan mukaddemâ Pehlevân İbrâhîm Paşa, Dîvân Kâtibi Seyyidâ*** Efendi fi'l-asl ol semtlerden neş'et etdiğinden, Anapa'ya vusûlünde ba'zı Lezgi ve Abaza ser-kerdeleriyle ülfet ü imtizâc peydâ ederek anları celb ü teshîr ve Moskovlu tarafından tenfîr ve Devlet-i 'aliyye cânibine bend eylemeğe sâk-ı gayreti teşmîr etmişidi. Bu esnâda kati vâfir Rusya askerleri Anapa taraflarına nâgehân hücûm u savlet eylediklerinde, mûmâ ileyhin sebkat eden sa'y ü gayreti sebebiyle asâkir-i mezkûrenin ekseri tavâ'if-i mezbûre süyûfiyle katl ü i'dâm ve bakıyyetü's-süyûf olanları firâr ile dûçâr-ı kahr u[4] inhizâm oldukları haber-i meserreti,

---

1 Sırb M2 : Sırf A

* **"Tevkîf-i Velîyyüddîn Paşa ve** ..... **olundu"** kısmında yer alan bilgiler ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle ve **"Şânî-zâde Târîhi'nde beyân olunduğu üzere"** şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, X,83-84'te kaydedilmiştir.

2 **havâdisât** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.43a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A

0 11-20 Rebî'ulevvel 1227 = 25 Mart-3 Nisan 1812.

3 Mîr-i mîrânî A : Mîr-i mîrân M2

** "Evâsıt-ı rebî'ulevvelde hâlâ Vâlî-i ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,21'de kaydedilmiştir.

*** Metnimizden alınmakla beraber "Seyyidâ" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, X,22'de "Seyyid" şeklinde kaydedilmiştir.

4 kahr u A : + tedmîr u M2

mâh-ı rebî'ulevvelin yirmi birinde◊ vâsıl-ı Der-sa'âdet oldu. Ve tahrîrât-ı mezkûrede ol havâlîde dâ'imâ kıllet ü nedret üzere olan bez ve tuz makûlesi ba'zı eşyâ taleb olunmağla, bilâ-imhâl irsâli irâde vü isti'câl olundu*.

Fîrâr-ı erbâb-ı iştikâ ez-Sâlih Paşa

Zikri mürûr etdiği üzere Kastamonu Sancağı, Kapudân-ı esbak Sâlih Paşa'ya tevcîhle[1], müşârun ileyh sıyânet-i fukarâ vü ra'iyyete me'mûr kılınmışidi. Lâkin biraz vakitden berü a'yân ü hânedân ta'bîr olunur yâdigârân-ı tehâvüş-i[2] devrân ve teşâvüş-i cihân sebebiyle tavâ'if töresiyle me'lûf ve bagy ü tagy ile mevsûf olduklarından nâşî, muktezây-ı karîha-i isâbet-sarîha-i Şâhâne 'ale't-tedrîc Memâlik-i Hâkâniyye'yi kemâ fi'l-kadîm eczâ'-i 'azîme-i saltanat-ı seniyye olan vüzerâ'-i 'âlî-şâna ihâle olmağla, elviye vü eyâlet ve e'âzım-ı bilâd ü kasabât birer ikişer a'yânlıkdan ve[3] voyvodalıkdan ihrâc olundukca, mütegallibe-i merkûme tefekkür-i netîce-i ahvâlleriyle[4] vüzerânın kendülere tegallüb ü tehakkümünü istiskâllerinden gûn-â-gûn şemâtet ü ihtilâl ihdâsiyle taraf-ı saltanatı niyyet-i iz'âcda idiler[5]. Ez-ân-cümle[6] bu def'a dahi Kastamonu Sancağı'nda o makûle ba'zı[7] eşhâs bir mikdâr Etrâk cem' u tertîble[8] Âsitâne-i 'aliyye'ye irsâl, anlar dahi İstanbul'a gelüp ol[9] bahr-ı 'âlem-şümûl eşhâs-ı mechûleden dahi bir alay hem-cins ü hem-hâl cem'iyle cemm-i gafîr olarak evâ'il-i rebî'ulâhırda◊◊ Rikâb-ı kamertâb-ı [M2 108] Husrevânî'ye feryâd ü figânla takdîm-i arz-ı hâl eylediler. Binâ'en 'aleyh ertesi gün bâ-irâde-i 'aliyye istintâk ve istid'âları mukârin-i hakk ise ihkâk-ı hakk[10] olunmak içün Bâb-ı 'âlî'ye celb zımnında eşhâs-ı mezbûre tefakkud ve bakîkat-i maslahat ba'zı erbâb-ı vukûfdan tecessüs olundukda, merkûmûn tezvîrleri takrîbiyle te'dîb olunacaklarını teferrüs eylemeleriyle, her biri bir tarafa firâr u ihtifâ eylemiş olduğu, mukaddemce tefhîm olunan keyfiyyeti îmâ eyledi.

◊ 21 Rebî'ulevvel 1227 = 4 Nisan 1812 Cumartesi.

* "Ve bundan akdem Anapa'ya ol ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,22'de kaydedilmiştir.

1 tevcîhle A : tevcîhiyle M2

2 tehâvüş-i A : nuhâ-veş-i M2

3 ve A : — M2

4 tefekkür-i netîce-i ahvâlleriyle M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.43b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A

5 idiler A : eylediler M1

6 Ez-ân-cümle A : Ez-cümle M2

7 ba'zı A : — M2

8 Etrâk cem' u tertîble A : tedârük cem' u tertîbiyle M2

9 ol A : evvelâ M2

◊◊ 1-10 Rebî'ulâhır 1227 = 14-23 Nisan 1812.

10 ihkâk-ı hakk M2 : ihkâk A

'Azl ü nefy-i Kadı'asker-i Rumeli[1]

Sadr-ı Rumeli 'Ali-zâde es-Seyyid Mehmed Nûreddîn Efendi, gerçi fıkh u ferâ'izde müsellem-i emsâl ü akrân ve fünûn-i mezbûre sebebiyle müşârun bi'l-benân-ı 'ulemây-ı zemân olup, lâkin münâfî-i fazl u ferâset ve mâni'atü'l-cem'-i feylesofî[2] vü hikmet olan zîk-ı havsala-i vahdet-i tabî'atle mevsûf ve 'adem-i vukūf-i dehr u sunûf ile ma'rûf olmakdan nâşî, bir cum'a günü bermu'tâd 'Arz-odası'nda mültezim-i Kā'im-makām ve murâfa'âta dâ'ir bir husûsda müşârun ileyhle 'alenen muhâvere ve der-'akab kalkup hânelerine mu'âvedeleri, ma'dûd-i huşûnet ü ru'ûnet olduğundan, müddet-i ma'rûfeleri henûz dört mâha resîde iken mâh-ı rebî'ulâhırın onuncu günü[◊] 'azl ile Mağnisa'ya iclâ ve ol mesned-i vâlây-ı 'ulemâya hâlâ İmâm-ı Evvel-i Şehriyârî ve sâbıkā Sadr-ı Anadolu ve Enderûn-i hümâyûn'dan muhrec[3] Hâfız Ahmed* Kâmili Efendi i'tilâ eylediler**.

Velâdet-i Şâh Sultân[4]

Mâh-ı cumâdelûlânın onuncu ahad günü[◊◊] velâdet-i Şâh Sultân-ı *'aliyyetü'ş-şân****[***] meserret-bahş-ı İslâmiyân olmağla, üç gün top şenliğine fermân olundu*[4]. Hakîr dahi ol evânda tâm olarak altı vechile hisâb olunur altı beyt bir târîh söylemiş ve hâk-i pây-i saltanata 'arz eylemişidim, ancak vusûl ve 'adem-i vusûlü hâlâ mechûlümdür. Ve beyt-i makta'ı budur, beyt:

Gâze-i[5] devrânda tutsun dâye-i 'ısmet 'Atâ
Şâh Sultân ile gelsin mehd-i 'âlem cünbişi[6] **[M2 109]**
(شاه سلطان ايله كلسين مهد عالم جنبشى)

---

1 **Rumeli** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.44a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 10 R{ebî'ulâhır}" yazısı vardır] A

2 mâni'atü'l-cem'-i feylesofî A : [mü]mâna'atü'l-cem'-i feylesof M2

◊ 10 Rebî'ulâhır 1227 = 23 Nisan 1812 Perşembe.

3 ve Enderûn-i hümâyûn'dan muhrec M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.44a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

* Metnimizden alınmakla beraber "Ahmed" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, X,21'de "Mehmed" şeklinde kaydedilmiştir.

** "'Azl ü nefy-i Kadı'asker-i Rumeli ..... eylediler" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,21'de kaydedilmiştir.

4 **Sultân** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.44a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 10 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A

◊◊ 10 Cumâdelûlâ 1227 = 22 Mayıs 1812 Cuma. Burada verilen gün isminde bir yanlışlık olmalıdır.

*** "علية الشان = Şâm yüce" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

*4 "Mâh-ı cumâdelûlânın onuncu ..... olundu" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, X,21'de kaydedilmiştir.

5 Gâze-i A : Kâra M2

6 **Velâdet-i** ..... cünbişi M2 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek vr.44a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

Tevcîh-i mansıb ve pâyehâ be-ba'zı 'ulemâ'[1]

Mâh-ı cumâdelûlânın onuncu velâdet gününde[◊] yevm-i mezkûrdan mu'teber olmak üzere hâlâ bi'l-fi'l Rumeli Kadı'askeri ve İmâm-ı Evvel-i Şehriyârî Hâfız Ahmed Kâmilî Efendi'ye ve yine[2] yevm-i merkûmda mâh-ı mezbûrun yirminci gününden[◊◊] mu'teber olmak üzere sâbıkā Anadolu Pâyesi olup, hâlâ bi'l-fi'l Anadolu Kadı'askeri olan Vardârî Şeyh-zâde Mehmed Efendi'ye ve yine yevm-i mezkûrda mâh-ı cumâdelâhıre gurresinden[◊◊◊] mu'teber olmak üzere Anadolu Pâyesi olup, devr-i esbakda bâ-Pâye-i[3] Mekke-i mükerreme Galata Kazâsı'yla çırağ olunan esbak Hazîne Kethudâsı el-Hâc Halîl Efendi'ye Rumeli Kadı'askerliği pâyeleri tevcîh ü ihsân olunmağla, a'lây-ı merâtib-i 'ilmiyye olan bu rütbe-i celîle ile kâm-rân buyuruldular[4*].

Ve mâh-ı merkûmun on sekizinci günü[◊4] Kazâ'-i Üsküdar, cumâdelâhıre gurresinden[◊5] zabt etmek üzere Süleymâniyye Müderrisi Ebe-zâde Dervîş es-Seyyid Mustafa Efendi'nin tâli'-i mevlûduna cesbân düşmekle, pîş-nişîn-i emsâl ü akrân oldu.

İclây-ı Münîb Efendi bâ-vataneş

Bu esnâda Ankara'da ba'zı fitne peydâ olup, Şeyhulislâm-ı vakt 'Ömer Hulûsî Efendi hazretleri[5] ve hâlâ Ankara'da mütekā'iden ikāmet üzere olan sâbıkā Anadolu Pâyesi ve esbakda İzmir Kadısı olan Hâce es-Seyyid Mehmed Münîb Efendi beyninde ez-kadîm münâfese olduğu cümleye hüveydâ iken, müşârun ileyhin devr-i sâbıkda vukū' bulan garîbe-i nasb ve 'azl-i yek-rûzelerini bi-'ibâretihî 'Atâ'ullah Efendi'nin merci'-i karîbine 'atfı evlâ gördüklerinden, ol mu'allim-i 'âmmeye gayz u 'adâvetleri dü-bâlâ olmağla, bu def'a fitne-i mezbûre 'ale'l-'amyâ anın tahrîkine ibtinâ olunarak maskat-ı re'si olan 'Ayntâb'a nakl ü iclâ olunup, ancak bu dahi mûmâ ileyhin taksîrât-ı sâbıkasına min-tarafillah mükâfât-ı uhrâ oldu[**].

---

1 **'ulemâ'** M2 : **'ulemâ** [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.44a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 10 Cu{mâdelûlâ}" yazısının üzeri karalanmıştır] A

◊ 10 Cumâdelûlâ 1227 = 22 Mayıs 1812 Cuma.

2 yine M2 : — A

◊◊ 20 Cumâdelûlâ 1227 = 1 Haziran 1812 Pazartesi.

◊◊◊ 1 Cumâdelâhıre 1227 = 12 Haziran 1812 Cuma.

3 bâ-Pâye-i A : Pâye-i M2

4 buyuruldular A : buyurdular M2

* "ve yine yevm-i mezkûrda mâh-ı ..... buyuruldular" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,21'de kaydedilmiştir.

◊4 18 Cumâdelûlâ 1227 = 30 Mayıs 1812 Cumartesi.

◊5 1 Cumâdelâhıre 1227 = 12 Haziran 1812 Cuma.

5 hazretleri M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "ile" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

** **"İclây-ı Münîb Efendi bâ-vataneş** ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,83'te kaydedilmiştir.

Zuhûr-i vebâ ve şuyû'eş der-etrâf u enhâ

Çünki bin iki yüz on altı senesinde◊ vukû' bulan kırân-ı intikālîde[1] [M2 110] sâhib-i tâli'-i sâl olan Kevkeb-i 'Utârid[2], sâhib-i sâmin olan nahs-ı ekberin râci'an mukābelesine müteveccih olup, beynleri takrîben on derece kadar olmağla, *"Ve kezâ yedüllü 'alâ mevt-i kesîrin min-emrâzin menfûretin husûsan mine'l-vebâ'i"** ahkâmı, tahmînen vakt-i sâl-i kırândan on sene murûrunda, ya'nî yirmi yedi senesi evâ'ilinde◊◊ duhûl ve ol zemân tâ'ûn zuhûr edeceğini ahkâmiyyûn tâ ol vakt tefevvüh ü iddi'â ederler idi. *el-'Uhdetü*[3] *'alâ men ya'tekıdü ve 'alâ zu'm-i men yedde'i***.

Bundan akdem bi't-tab' te'affün-i arz u hevâsiyle 'âdeten yine Mısır'a tâ'ûn târî ve mücerreb ü cârî olduğu üzere âmed ü reft münâsebetiyle andan İzmir'e sârî olmağla, bu günlerde İzmir'den İstanbul'a gelan bir bâzergân sefînesinde dahi esnây-ı râhda tâ'ûn zuhûr edüp, içindeki Rûm tâ'ifesinden birkaçı mat'ûnen helâk olarak sefîne-i mezbûre Galata sâhiline gelüp, karâr ve ol aralıkda birkaçı dahi te'sîr-i vebâ ile bîmâr oldukda, mellâhların[4] bakıyyesi bi'l-cümle gemiden çıkup Galata ve Bey-oğlu ve Tatavla'da Rûm mahallelerinde[5] hem-şehrîleri hânelerinde ve ba'zı fevâhiş süknâlarında[6] tard u ib'âd havfiyle tâ'ûndan firâr eylediklerini ketm ü izmâr ederek istikrâr eylemişler ise de, *Fetâvây-ı Zahîriyye*'de[7] mezkûr olduğu üzere İmâm Tahâvî***'nin ihrâc eylediği, *"İzâ vaka'a haze'r-riczü bi-arzın felâ*[8] *tedhûlûhâ ve izâ vaka'a ve entüm fîhâ felâ tahrucû*[9] *minhâ"***[4] hadîs-i şerîfi muktezâsınca bu maraz-ı

◊ 1 Muharrem 1216 = 14 Mayıs 1801 Perşembe.

1 intikālîde A : intikāliyyede M2

2 'Utârid A : + ve M2

* "و كذا يدل على موت كثير من امراض منفورة خصوصا من الوباء" = Aynı şekilde nefret edilen, iğrenç hastalıklardan, özellikle vebâdan pek çok kişinin ölümüne delîldir" anlamına gelen Arapça bir cümledir.

◊◊ 1 Muharrem 1227 = 16 Ocak 1812 Perşembe.

3 el-'Uhdetü A : el-'Ahdü M2

** "العهدة على من يعتقد و على زعم من يدعى = Sorumluluk, kişinin itikâdınca ve iddiâ edenin zannı üzeredir" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

4 mellâhların M2 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A

5 mahallelerinde A : mahallerinde M2

6 süknâlarında M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "gerçi" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

7 Zahîriyye'de A : Zahriyye'de M2

*** Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. 'Abdilmelik el-Ezdî, et-Tahâvî (853-933), Mısır'ın yetiştirdiği en büyük Hanefî fıkıh âlimidir. Çok sayıda eserinin çoğu matbû, bir kısmı da yazma olarak günümüze intikâl etmiştir. Hanefî hukûka dair eserlerde adı daima zikredilen Tahâvî, son yıllarında eserleri yanında fetvâlar da vermiştir; geniş bilgi için bk. F. Krenkow, "Tahâvî", *İA*, İstanbul 1979, XI,628-630.

8 felâ A : lâ M2

9 tahrucû (تخرجوا) A : tahrucû (تخرجو) M2

*4 "اذا وقع هذا لرجز بارض فلا تدخلوها و اذا وقع و انتم فيها فلا تخرجوا منها = Bu murdârlık (= pislik) bir yerde ortaya çıkarsa, oraya girmeyiniz! Ve sizin bulunduğunuz yerde ortaya çıkarsa,

sârî bi-izn-i Bârî[1] ol mahallere dahi târî olup, ibtidâ yine merkūm mellâhlarda ve eğlendikleri yerlerde ve mücâveret ü ihtilât eyledikleri kimselerde ricâl ü nisvân u sıbyândan ba'zı kesânda sirâyet-i semmiyyet-i hâdde-i vebeviyye ile bir tâ'ûn-i serî'u'l-ihlâk zuhûriyle mat'ûn olanlar sekizer onar sâ'at vakitde fevt ü helâk olmağa başladılar. Binâ'en 'aleyh ol civârda bulunan ve anlarla ihtilât etmiş olan Erâvim[2] ve Ermeniyân, Fenar ve Kiremid Mahallesi ve Kum-kapu semtlerinde ba'zan kendü evleri ve ba'zan[3] âşinâları hânelerine evlâd ü 'iyâlleriyle havf-ı cânla nakl ü iskân **[M2 111]** eylediklerinde, Âsitâne-i 'aliyye'de dahi ibtidâ Fenar ve Kum-kapu taraflarında nâgehân tâ'ûn hâdis ü râygân ve der-'akab mecma'-i ehl-i zimmet olan çârşû hânlarına tareyân ve andan ehl-i İslâm mahallelerine[4] sereyân edüp ve'l-hâsıl bütün İstanbul ve havâlîsine münteşir olmağla, halk üç beş gün zarfında izâ'a-i evlâd ü 'iyâl ve ifâte-i ehibbâ vü hem-hâl ederek, tâ'ûn musîbetiyle dahi mahzûn u mütekeddir[5] olmağa başladılar[6]. Ashâb-ı tahkîk u istibsâr dahi hazret-i Rasûl-i cenâb-ı Kird-gâr[7] *salavâtullâhi 'aleyhi ve âlihî bi'l-'aşâyâ ve'l-eshâr*[8*]: "Hacer-i Semûd nâm mesken-i Kavm-i Sâlih *'aleyhi's-selâm*[**]dan esnây-ı murûrlarında ashâb-ı kirâmlariyle *sahatullâhu*[***] ile helâk olmuş kavm meskenleridir" buyurup, mahall-i mezkûrdan bunca murûr-i duhûr u a'sârdan sonra yine meşy-i serî' ile güzâr birle mübâ'adet ihtiyâr buyurduklarına sarf-ı im'ân-ı enzâr ederek, hâne vü meskenlerinde 'uzlet ü inzivâ ile *"Lâ tedhulû mesâkin'ellezîne zalemû illâ ve entüm bâkûn"*[*4] hadîs-i şerîfi mûcebince firâr ve ancak du'ây-ı selâmet-i Pâdişâh-ı 'âlem-penâh ve

---

o zaman da orayı terketmeyiniz!" anlamına gelen bu cümleler ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle el-Buhârî, Enbiyâ' 54, Hiyel 13; Müslim, Selâm 92-97; et-Tirmizî, Cenâ'iz 66; el-Muvatta', Medîne 22,23; Ahmed b. Hanbel I/173,177,182 4/195-196 5/202, 207,209,213'te zikredilen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, II,220, IV,3.

1 bi-izn-i Bârî A : bi-iznillâh M2 .
2 Erâvim A : Rûm M2
3 ba'zan A : ba'zı M2
4 mahallelerine A : mahallerine M2
5 mütekeddir A : mükedder M2
6 başladılar M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "Binâ'en 'aleyh" kelimelerinin üzeri karalanmıştır] A
7 Kird-gâr M2 : + [Bu kelime önce "Kird-gâr'ın" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "ın" kısmının üzeri çizilerek bu şekilde düzeltilmiştir] A
8 salavâtullâhi ..... ve'l-eshâr M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydı işâretiyle satırın hizâsına vr.45a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

* "صلوات الله عليه و آله بالعشايا و الاسحار" = Allah onun ve âilesinin her dâim şânını yüceltsin" anlamına gelen ve Hz. Peygamber'in adı geçtiğinde yapılan Arapça bir duâdır.

** "عليه السلام" = Allah'ın selâmı onun üzerine olsun" anlamına gelen ve peygamberler için kullanılan Arapça bir duâ cümlesidir.

*** "سخط الله" = Allah onlara gazabetmiştir" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Mâ'ide 5/80. âyetinin ortalarında yer alan bir bölümüdür.

*4 "لا تدخلوا مساكن الذين ظلموا الا و انتم باكون" = Zâlimlerin evlerine ancak ağlayarak giriniz!" anlamına gelen bu cümle Peygamberimiz'in Buhârî, Enbiyâ' 17, Megāzî 80; Müslim, Zühd 39; Ahmed b. Hanbel 2/66'da yer alan bir hadîsidir; bk. Wensinck, II,496.

münâcât-ı necât-ı ümmet-i bî-günâhla emr-i ihtirâz u tehaffuza ibtidâr edenlere ve *Sahîh-i Buhârî*'de Üsâmetü'bnü Zeyd hazretlerinin rivâyetleriyle musahhah *"et-Tâ'ûnu riczün ürsile 'alâ tâ'ifetin min-Benî İsrâ'îl"** hadîs-i şerîfi mezâyâsından haberdâr olanlar ve yine râvî-i müşârun ileyhden *Meşârık-ı şerîf*'de musarrah[1]: *"İzâ semi'tümü't-tâ'ûne bi-arzın felâ tedhulûhâ ve izâ vaka'a bi-arzın ve entüm fîhâ[2] felâ tahrucû minhâ"*** hadîs-i sahîhi emrine âsâr-ı 'inâd-ı câhilî olan tekellüfât-ı te'vîlâtdan kat'-ı enzâr ile ittibâ' u i'tibâr eyleyenler 'ale't-tahkîk ashâb-ı ülfet ü âmîzişden cüz'î ve küllî musâb u mükedder olmamış hiçbir[3] ferd kalmamişiken, re'y-i hakîmâne üzere teharrüs ü teterrüse ri'âyet ederek, o makūle erbâb-ı dikkatden bir ahadin hânesine hıfz-ı cenâb-ı 'İzzet'le nihâyetine kadar 'azâb-ı tâ'ûn sirâyet ü isâbet etmedi.

Hakîr dahi dâ'ire-i 'âcizânemde zükûr u inâsdan on beş kadar nüfûs-i mahfûz ile bâ-'inâyet-i Rabbü'l-'âlemîn ol saht-ı 'azîmden cümlemiz minkülli'l-vücûh **[M2 112]** müsterîh ü emîn olup, şu kadar ki ta'n-ı nâdân ve mezemmet-i ba'zı ekâbir-i bî-'irfân ve nifâk-ı süfehây-ı akrân ile âzürde vü gamkîn olduk ise de;

Gördüm zemâne halkı nifâk üzere sâbiten
Nâ-çâr cümleden kesilüp 'uzlet eyledim

tesliyetiyle melâl-i hâtırı teskîn eder idik. **Beyt:**

Kîle enne'l-İlâhe zû-veledin; kîle enne'r-Rasûle kad kehünâ
*Mâ necallâhu ve'r-Rasûlü ma'an min-lisâni'l-verâ fekeyfe ene****

Ma'a hâzâ ki[4] gerek fukahâ ve gerek hukemâdan hiçbir[5] kimse bu 'illetin dahi sâ'ir ba'zı emrâz-ı sâriye-âsâ sirâyetinde ihtilâf etmeyüp, fekat

---

* "الطاعون رجز ارسل على طائفة من بني اسرائيل = Vebâ, İsrâiloğulları'ndan bir gruba musallat kılınan azaptır" anlamına gelen bu cümle Hz. Peygamber'in Buhârî, Enbiyâ' 54; Müslim, Selâm 92,94,95; Ahmed b. Hanbel 1/172, 5/213; *el-Muvatta'*, Medîne 23'de yer alan bir hadîsidir; bk. Wensinck, IV,3.

1 musarrah A : mısrâ' M2

2 fîhâ : bihâ A, M2

** "اذا سمعتم الطاعون بارض فلا تدخلوها و اذا وقع بارض و انتم بها فلا تخرجوا منها = Vebânın bir yerde ortaya çıktığını duyarsanız, oraya girmeyiniz! Eğer sizin bulunduğunuz yerde ortaya çıkarsa, o zaman da oradan çıkmayınız!" anlamına gelen bu cümle Peygamberimiz'in Buhârî, Tıbb 30; Müslim, Selâm 92,93,94,98,100'de yer alan bir hadîsidir; bk. Wensinck, IV,4. Gerçekten bu ve bir önceki hadîs es-Sagânî'nin *Meşârikü'l-Envâr*' adlı eserinde Üsâmetü'bnü Zeyd'den rivâyet edilmiş olarak mevcuttur; bk. Essagânî, Ebu'l Fezâil Hasanu'bnu Muhammed, *Meşarıkü'l-Envar ve Tercemesi*, trc. Enver Baytan, İstanbul 1971, I,319; II,532.

3 hiçbir A : hicbir M2

*** "قيل ان الاله ذو ولد قيل ان الرسول قد كهنا
ما نجا الله و الرسول معا من لسان الورى فكيف انا = Tanrı'nın oğlu vardır, Rasûl kâhinlik etmekte, diye söylenti çıkarıldı. İnsanların dilinden Allah ve Rasûlü kurtulamadı ki ben kurtulayım" anlamına gelen Arapça bir beyittir.

4 Gördüm ..... ki M2 : + [Bu kısım, buraya girmesi işâret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın hizâsına vr.45a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

5 hiçbir A : hicbir M2

'ulemâ'-i dîn "Sârî bi-iznillâh" kaydiyle hakîkat-i hâli tebyîn[1] eylemişlerdir. Husûsan ki yüz sene kadar vakte gelince bu hummây-ı vâfide-i iltihâbiyyenin bi'd-defe'ât ifnâ vü berbâd eylediği Memâlik-i Efrenciyye'de ve[2] bunlardan kat'-ı nazar mukaddemâ eyâdî-i İslâm'da iken tâ'ûn ve vebâ aralık aralık ehâlîşini imâte vü hebâ eden Kırım ve Özi ve bunlar gibi memâlik ü enhâda karîb-i 'ahdde ba'de'l-istîlâ bu 'illet tehaffuz ve nezâret sebebiyle külliyyen munkatı' u ma'dûm ve ez-cümle aşılama 'ilmi zuhûr edeli oralarda çiçek 'illeti dahi munkatı' derecesine geldiği erbâb-ı vukūfa ma'lûmdur. Bu mevâddın re'y-i hukemâ ve tedbîr-i etıbbâya müte'allık husûsâtı, te'lîfât-ı 'abd-i Hakîr'den tıbba dâ'ir olup, cild-i evveli bâ-irâde-i 'aliyye tab' u temsîl ve cild-i sânîsi hasbe'l-iktizâ ma'rûz olmayarak[3] ile'l-ân te'hîr olunan *Hamse-i Şânî-zâde*'de kadr-i ifâdede tahrîr u tastîr olunmuş olup, kaldı ki vebâdan hazer u ihtirâzın cevâzında ve belki vücûb u iftirâzında dahi merhûm ve mağfûr Sultân Bâyezîd Hân ve dahi cennet-mekân[4] Sultân Selîm Hân ibn Bâyezîd Hân hazerâtının târîh-nüvîsi olup, *Heşt Behişt* nâm târîh-i hikmet-iktirânın ve sâ'ir Fârisî ve 'Arabî bunca te'lîfât-ı mu'ciz-beyânın musannifi muhît-i 'ilm ü 'irfân, vassâf-ı pâdişâhân-ı pîşîn-i 'Âl-i 'Osmân ve pesîn-i mükemmelîn-i nâmûs-i feylesofân[5] İdrîs-i Bidlîsî merhûmun dokuz yüz on yedi senesi hilâlinde[◊] zuhûr eden tâ'ûn-i haşr-nümûn esnâsında, edâ'-i hac ve ziyâretden sonra yine **[M2 113]** Âsitâne-i sa'âdet'e müşârun ileyh Selîm Hân-ı kadr-dân hazretleri taraf-ı Şâhâne'lerinden[6] da'vetle 'avdetlerinde, Şâm ve Konya'da ba'zı 'ulemâ ve fukahâ ile bu husûsa dâ'ir mübâhase birle te'lîf-kerdesi olan[7] risâle-i nefîsesine lecâce vü ta'assubdan 'ârî nazar-ı munsıfâne kâfîdir*. *"Men yehdillâhu[8] fe-huve'l-mühtedi[9] ve men yuzlil fe-len tecide lehû veliyyen mürşidâ"*** . **Şi'r:**

---

1 tebyîn A : tebeyyün M2

2 ve A : — M2

3 olmayarak ile'l-ân [Burada yer alan "ile'l-ân" kısmı aynı kaligrafi ile satırın ve vr.45b'nin sağ tarafına yazılmıştır] A : + ve ile'l-ân M2

4 cennet-mekân M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "Fâtih-i Mısır" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

5 vassâf-ı ..... feylesofân M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek vr.45b'nin sol kenarına yukarıya diklemesine yazılmıştır] A

◊ 1 Muharrem 917 = 31 Mart 1511 Pazartesi.

6 Şâhâne'lerinden A : Şâhâne'den M2

7 olan M2 : — [Burada yer alan "olan" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

* **"Zuhûr-i vebâ ve şuyû'eş ..... kâfîdir"** kısmında yer alan bilgilerden "Çünki bin iki yüz on altı ..... yedde'î" kısmı, "Şânî-zâde vukū'âtı bu vechile hikâye etdikten sonra der ki" ve "ashâb-ı ülfet ü âmîzişden ..... kâfîdir" kısmı "Şânî-zâde der ki" şeklinde ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek, diğer kısımlar ise özetle *Târîh-i Cevdet*, X,92-93'te kaydedilmiştir.

8 yehdillâhu (يهد الله) M2 : yehdillâhu (يهدى الله)

9 mühtedi : mühtedî A, M2

** "من يهد الله فهو المهتد و من يضلل فلن تجد له وليا مرشدا = Allah kime hidâyet ederse, işte o, hakka ulaşmıştır, kimi de hidâyetten mahrum ederse artık onu doğruya yöneltecek bir dost

Ve lem yecidi'l-insânu illâ enne sa'yehû
Fe-men kâne es'â bi'l-mecdi ecdâru[1]*

Nefy-i Tâhir Efendi ber-vech-i tekā'üd[2]

Sâbıkâ Anadolu Kadı'askeri Köstendilî Tâhir Efendi'nin taklîd-i kudemâ'-i bî-riyâ ile mütecâsir-i tavr-ı bî-pervâ olduğundan, [mısrâ]⁴:

Yâ Rabbi mebâd ân ki gedâ mu'teber şeved[**]

muktezâsiyle zebânını mânend-i ef'î giderek bilâ-imtiyâz hadd-i intihâya kadar itâleye ictirâ birle, nâ-şâyân-ı şân-ı 'ulemâ ba'zı ta'rîz-i nâ-sezây-ı bâlâsından nâşî[3], harekât ü sekenâtı münâfî-i emn ü rızâ olmağla, hasbe'l-iktizâ mâh-ı cumâdelûlânın yirmi üçüncü günü◊ arpalığı olan Tire'ye mütekā'iden[4] iclâsiyçün şeref-yâfte-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn muktezâsmca müşârun ileyh *Râşid Efendi Târîhi*'nde mezkûr olup, Sadr-ı a'zam-ı vaktle[5] münâkaşa eden Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi mânendi[6] menfâsına ba'de'l-vürûd ve kazâ'-i mezbûrun umûr-i ahkâm-ı şer'iyyesini tarafından nâ'ib nasb u ta'yîn etmeyerek beyne'l-ehâlî bi'n-nefs icrây-ı ahkâm-ı şer'-i 'âlî eylemesiyçün emr-i şerîf sudûrunu Şeyhulislâm-ı Nu'mânî-makām[7] 'Ömer Hulûsî Efendi hazretleri işâret buyurmalariyle[***], hatt-ı hümâyûn-i 'inâyet-makrûn muktezâsmca işâret-i 'aliyye-i müşârun ileyh ve[8] sâdır olan fermân-ı 'âlî-şân mûcebince kazâ'-i mezbûrda mütekā'iden me'mûr-i ikāmet kılınmağla[*4] zîr-i destân-ı sudûr-i tarîk olan derd-mendler,

---

bulamazsın" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Kehf 18/17. âyetin sonunda yer alan bir bölümdür.

1 ecdâru M2 : ecdâran A

* "و لم يجد الانسان الا ان سعيه * فمن كان أ سعى بالمجد اجدار = İnsan ancak çalıştığını elde eder. Kim çok çalışırsa, şan ve şerefe daha fazla layık olur" anlamına gelen Arapça bir beyittir.

2 **tekā'üd** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.45b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 23 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A

** "یا رب مباد انکه کدا معتبر شود = Yâ Rabb dilenci itibâr sâhibi olmasın!" anlamına gelen Farsça bu cümle Hâfız'ın *Dîvân*'ında geçen bir mısrâdır; bk. *Hafız Divanı*, s.192.

3 [misrâ]⁴:Yâ Rabbi ..... nâşî M2 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın ve vr.45b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

◊ 23 Cumâdelûlâ 1227 = 4 Haziran 1812 Perşembe.

4 mütekā'iden M2 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A

5 vaktle A : vaktiyle M2

6 *Râşid Efendi* ..... mânendi M2 : + [Bu kısım, buraya girmesi işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla vr.45b'nin alt kenarına yazılmıştır] A

7 Nu'mânî-makām A : Nu'mân Efendi-makām M2

*** Sâbık Anadolu Kadı'askeri Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi'nin Sadra'zam Silahdâr 'Ali Paşa ile münâkaşası sebebiyle arpalığı olan Pravadi'ye gidip fiilen kadılık yapmasının fermân olunması için bk. Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid*, İstanbul 1282, IV,220.

8 ileyh ve A : ileyhe M2

*4 **"Nefy-i Tâhir Efendi** ..... kılınmağla" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,22'de kaydedilmiştir.

gezend-i sü'bân-zebânından emîn olarak müdâvim-i du'ây-ı Pâdişâh-ı 'adl-âyîn oldular. Kāle 'aleyhi ve âlihi's-selâmü[1]: *"Hüsnü'l-hulki yümnün ve sû'ü'l-hulki şûmun"**. **Beyt:**

Men ne-dîdem der-cihân cüst u cû
*Hîç[2] ehliyyet bih ez hulk-i nikû[3]*** **[M2 114]**

'Azl-i Kādî-i Üsküdar ve Nefy-i Dervîş Bey[4]

Üsküdar Kadısı Bozoklu 'Osmân Efendi ba'zı irtikâba dâ'ir töhmet 'azviyle mâh-ı cumâdelûlânın yirmi beşinde[◊] ve yedi mâh kadar müddetinde 'azl ü tenkîs[5] olunmağla[6]***, bundan akdem Kazâ'-i Üsküdar tevcîhiyle mükerrem olan Ebe-zâde Dervîş Mustafa Efendi'ye gün doğup, ertesi gün kazâ'-i mezkûru zabtla müddet-i tevkîti penc mâh tencîz olundu.

Ve ânifen[7] râyiha-i ahvâli ve peyâmı[8] remz ü işmâm olunan Köstendilî Tâhir Efendi'nin Tezkirecisi[9] Burnaz Bey-zâde müderrisînden Dervîş Mehmed Es'ad Bey'e, Şeyhulislâm hazretlerinin devr-i Mustafa Hânî'de vak'a-i nasb u 'azl-i yevmîlerine mütedâ'ir infi'âlleri gitdikce müzdâd ve ol maslahat anın hânesinde temşiyet bulmuş idüği[10] 'indlerinde şâyeste-i[11]

---

1 'aleyhi ve âlihi's-selâmü A : 'aleyhi's-selâmü M2

* "قال عليه السلام: حسن الخلق يمن و سوء الخلق شوم = [Hz. Peygamber] Selâm onun üzerine olsun buyurdular ki: "Güzel ahlâk bereket, kötü ahlâk uğursuzluktur" anlamına gelen ve burada Hz. Peygamber'in bir hadîsi olarak gösterilen bu cümle meşhûr hadîs kitaplarında yer almamaktadır. Bu cümleye hadîs olarak yer veren kitaplardan bk. meselâ İbn 'Abdilberr el-Kurtubî, "Bâbü hüsnü'l-hulkı ve sû'ühû", *Behcetü'l-Mecâlis ve Ünsü'l-Mücâlis*, Kâhire 1962, I,594.

2 Hîç A : Hîc M2

3 Kāle 'aleyhi ..... nigû M2 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "şah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.46a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

** "من ندیدم در جهان جست و جو * هیچ اهلیت به از خلق نکو = Ben dünyayı araştırdığımda iyi huydan daha iyi bir ehliyet görmedim" anlamına gelen bu cümle, Mevlânâ'nin *Mesnevî*'sinden alınmış bir beyittir; bk. *Mesnevî ve Şerhi*, şerheden Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul 1973, II,139.

4 Bey M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.46a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 25 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A

◊ 25 Cumâdelûlâ 1227 = 6 Haziran 1812 Cumartesi.

5 tenkîs A : tenkîl M2

6 olunmağla M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "mültezem-i Şeyhulislâmî olup" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

*** "Üsküdar Kadısı Bozoklu 'Osmân Efendi ..... olunmağla" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, X,22'de kaydedilmiştir.

7 ânifen A : ânifâ' M2

8 peyâmı [Metinde satırın üstüne yazılmış olan bu kelimeden sonra yazılı "ashâb-ı istifhâma" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A : peyâmı M2

9 Tezkirecisi M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "olan" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

10 idüği M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "i'tikādı" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

11 şâyeste-i A : سایسته M2

i'timâd[1] olmakdan nâşî, kendü hâlinde olmayup, nâ-be-câ harekete mâ'il olduğuna binâ'en[2], yine[3] mâh-ı mezbûrun yirmi beşinci günü◊ Tatar-pazarı'na[4] nefy ile mûmâ ileyh Dervîş Bey def'a-i sâniye-i nefyinde Doğan-baba'dan Tatar-pazarı tarafına[5] seyâhate zecl[6] ü itâre olundu*.

Tebeddül-i[7] Şeyhulislâmî[8]

Şeyhulislâm 'Ömer Hulûsî Efendi hazretlerinin sinni mütecâviz-i hadd-i i'tidâl oldukca, tabî'atlarında yevmen fe-yevmen tezâyüd-i hiddet ü ihtilâl mahsûs-i Şehriyâr-ı Felâtûn-hısâl oldukda, selh-ı cumâdelûlâda◊◊ Re'îs-i Rikâb-ı hümâyûn ber-mu'tâd gelüp devr-i rikâbına da'vet ü delâlet üzere iken, 'akabince Çavuş-başı bağteten irsâl ve istirâhat haberini müşârun ileyhe îsâl eyledi. Bu esnâda yine Dürrî-zâde es-Seyyid 'Abdullah Efendi hazretleri taraf-ı Şâhâne'den da'vet olunmağla, Kā'im-makām Paşa hazretleriyle huzûr-i 'inâyet-mevfûr-i Husrevânî'ye vâsıl olduklarında, tekrîr-i ilbâs-i hil'at-i Fetvâ ile mahsûd-i emâsil ve[9] müsta'lî-yi efâzıl oldular**. [M2 115]

Âmeden-i Mühürdâr-ı Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî bâ-haber-i in'ikād-ı sulh[10]

Zikri güzâr eylediği üzere Bükreş tarafında Murahhas-ı Evvel olan Kethudây-ı Sadâret-i 'uzmâ Gālib Efendi'nin Mühürdârı, Devlet-i 'aliyye ve Rusya murahhasları mükâlemâtı pezîrây-ı netîce vü karâr olup, tarafeynin temessükleri mübâdele olunarak[11] zikri câ'î şurût üzere musâlaha[12] istikrâr

---

1 i'timâd M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "ü ikrâr" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
2 kendü ..... binâ'en M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.46a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A
3 yine A : — M2
◊ 25 Cumâdelûlâ 1227 = 6 Haziran 1812 Cumartesi.
4 Tatar-pazarı'na A : Tatar-bazarı'na M2
5 Tatar-pazarı tarafına A : Tatar-bazarı'na M2
6 zecl A : zâhl M2
* "Ve ânifen râyiha-i ahvâli ve peyâmı ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,22'de kaydedilmiştir.
7 **Tebeddül-i** A : **Tebdîl-i** M2
8 **Şeyhulislâmî** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.46a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 29 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A
◊◊ 30 Cumâdelûlâ 1227 = 11 Haziran 1812 Perşembe. Dürrî-zâde Seyyid 'Abdullah Efendi'nin ikinci defa Şeyhülislâm olması *Târîh-i Cevdet*, X,82'de 1 Cumâdelâhire 1227'dir.
9 ve A : — M2
** "**Tebeddül-i** ..... oldular" kısmında yer alan bilgiler değişik ifâdelerle, Süleymân Fâ'ik Efendi'nin bazı beyânlarının ilâvesi ve "Şânî-zâde Târîhi'nde tahrîr olunduğu üzere" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, X,82'de kaydedilmiştir.
10 **sulh** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.46a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 29 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A
11 olunarak A : olarak M2
12 musâlaha A : mesâlih M2

bulduğunu ihbâr zımnında, mâh-ı cumâdelûlânın yirmi dokuzuncu günü◊ Der-'aliyye'ye vürûd etmekle, ferdâsı Bâb-ı Şeyhulislâmî'de cem'iyyetlü meşveret meclisi ma'kūd olup, sûret-i mükâleme vü şurût-i celiyye-i sulh u müsâleme, erbâb-ı şûrâya yekâ-yek mübeyyen ü ma'dûd oldu. Ve ol minvâl üzere tasdîk-nâme-i hümâyûn ısdâr olunacağı ihbâr olundukda*, mâ'il-i âsâyiş ba'zı kûteh-endîş[1] bu sulhun Sultân-ı kâr-dân hazretleri taraflarından mülâhaza-i dîğere ve düşmen cânibinden[2] ise mecbûriyyet-i âhara mebnî olduğunu mutâla'a vü derpîş edemediklerinden, ümmîd-i ihtilâs[3] çend eyyâm zevk u 'îş ile dehân-ı[4] râhat-cûyân ni'âm-ı heyecân-ı sürûrdan mânend-i bîh-ı abokānîş[5] oldu. **Beyt:**

Hakkımda ne söylerse inanma sakın a'dâ
Düşmen, kişiye hiç[6] eyü sansun mu efendim?

Sûret-i tasdîk-nâme-i hümâyûn

Devlet-i 'aliyye ile Rusya Devleti beyninde Bükreş'de on altı mâdde üzere ma'kūd musâlaha zımnında mübâdele kılınan temessük mûcebince yazılan tasdîk-nâme-i hümâyûndur. Hazret-i Hudâvend-i memâlik-bahşâ ve cenâb-ı tensîk-fermây-ı umûr-i kâffetü'l-verâ *tekaddeset zâtühû 'an vasameti'l-ezdâdi ve te'âlet hakîkatühû 'an fehm-i zevi'n-nuhâ*** nın irâde-i bâhire-i Samedâniyye ve 'inâyet-i zâhire-i Sübhâniyye'si ve Seyyid-i asfiyâ ve Sipehsâlâr-ı ketâ'ib-i enbiyâ, Habîb-i Hudâ, Şefî'-i yevm-i cezâ Ulu Peygamberimiz Muhammedü'l-Mustafa 'aleyhi ve *'alâ âlihî ve sahbihî*[7] *ezke't-tehâyâ**** hazretlerinin dest-yârî-yi[8] mu'cizât-ı cümmetü'l-berekâtı ve Ashâb-ı güzîn ve Hulefâ'-i Râşidîn *rıdvânullâhi Te'âlâ 'aleyhim ecma'în*[*4] ve

---

◊ 29 Cumâdelûlâ 1227 = 10 Haziran 1812 Çarşamba.

* "Zikri güzâr eylediği üzere Bükreş ..... olundukda" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,27'de kaydedilmiştir.

1 kûteh-endîş A : gûne endîş M2

2 cânibinden A : tarafından M2

3 ihtilâs A : ihtilâsi M2

4 dehân-ı M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "lezzet-i" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

5 bîh-ı abokānîş A : بينخ ابو فانيش M2. Metnimizde (ابو قانيش) imlâsı ile kaydedilen bu kelime, eskiden ilac yapımında da kullanılan, Türkçe'si çöğen olan, gāsûl de denilen abokānis (ابو قانس) adlı bitki olmalıdır; bk. meselâ Hayâtî-zâde Feyzî b. Muhammed, *Risâle-i Feyziyye*, Nuriosmâniye Ktp., nr. 3483, vr. 6a,52b.

6 hiç A : hic M2

** "تقدست ذاته عن وصمة الاضداد و تعالت حقيقته عن فهم ذوى النهى = Onun yüce zâtı, zıddı olma ayıbından münezzeh ve onun hakîkati, akıl sahiplerinin idrâkinden yücedir" anlamına gelen ve Allah'ın tavsîf edildiği Arapça bir cümledir.

7 ve sahbihî M2 : — M2

*** "عليه و على اله و صحبه ازكى التحايا = Selâmların en güzeli ona, âilesine ve ashâbına olsun" anlamına gelen ve Hz. Peygamber için yapılan Arapça bir duâdır.

8 dest-yârî-yi A : dest-yârî-i M2

*4 "رضوان الله تعالى عليهم اجمعين = Yüce Allah onların hepsinden râzı olsun" anlamına gelen ve sahâbe için kullanılan Arapça bir duâ cümlesidir.

cümle-i[1] evliyây-ı hidâyet-karîn ve asfiyây-ı tekaddes-rehînin murâfakat-i ervâh-ı tayyibe-i cennet-me'vâlariyle **[M2 116] "mahall-i tuğrâ"**; ben ki eşrefü'l-büldâni ve'l-emâkin ve ebrekü'l-medâ'ini[2] ve'l-mesâkin, kıble-i cümle-i 'âlem ve mihrâb-ı teveccüh-i 'âmme-i ümem olan Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevvere ve Kuds-i şerîf-i mübârekin hâdimi ü hâkimi ve hasretü'l-mülûk olan Bilâd-ı selâse-i mu'azzama ki İstanbul ve Edirne ve Burusa'dır, anların ve Şâm-ı cennet-meşâm ve Mısr-ı nâdiretü'l-'asr ve külliyyen 'Arabistân ve Afrika ve Berka ve Kayrevân ve Halebü'ş-şehbâ ve 'Irâk-ı 'Arab ve 'Acem ve Basra ve Lahsâ ve Deylem ve Rakka ve Mûsul ve Şehrizor ve Diyârbekir ve Zülkadriyye ve Vilâyet-i Erzurum ve Sivas ve Adana ve Karaman ve Van ve Mağrib ve Habeş ve Tûnus ve Trablus-Şâm ve Kıbrıs ve Rodos ve Girid ve Mora ve Ak-deniz ve Kara-deniz ve Cezâ'ir ve sevâhili ve Diyâr-ı Anadolu ve Memâlik-i Rumeli ve husûsan Bağdâd-ı dâru's-selâm ve cemî'an Kürdistân ve Rûm ve Türk ve Tataristân ve Çerâkise ve Ahısha ve Gürcistân ve Kabartayân ve Deşt-i Kıpçak ve[3] îlân-ı[4] Tatar'a dâ'ir ol havâlîlerde vâki' 'umûmen sığınak ve bi'l-cümle tavâ'if-i Tatar'ın Halîfe-i a'zam ve Şehriyâr-ı sa'âdet-disâr-ı mu'azzamı ve kezâlik etrâfında vâki' bi'l-cümle oymakān ve muzâfâtiyle 'umûmen Bosna ve Kal'a-i Belgrad-ı dâru'l-cihâd ve Sırp Hükûmeti ve anda olan kılâ' ve husûn ve bilâd ve[5] Arnabudluk, bi't-temâm Eflâk ve Boğdan ve etrâflarında vâki' kılâ' ve husûn ve ta'rîf ü tavsîfden müstağnî niçe[6] bıkā' u büldânın Pâdişâh-ı[7] ma'delet-şiyem ve Şehinşâh-ı şevket-'alemi es-Sultân ibnü's-Sultân ve'l-Hâkān ibnü'l-Hâkān es-Sultân Mahmûd Hân ibnü's-Sultân 'Abdülhamîd Hân ibnü's-Sultân Ahmed Hân'ım[8]. 'Ünvân-ı menşûr-i sa'âdet-nüşûr-i saltanatım tevkî'-i refî'-i es-Sultânu'l-berreyn ile müzeyyen ve pür-zîver ve yarlıg-ı Hılâfet'im nakş-ı nigâr-ı 'azamet-izhâr-ı Hâkānü'l-bahreyn ile ma'nûn ve ârâyiş-güsterdir. Lâ-cerem ber-mübtegāy-ı kelâm-ı dürri'n-nizâm-ı *es-Sultânu zıllullâhi fî arzihî** zât-ı übbehet-nısâb-ı[9] Husrevâne'me 'atıyye-i behiyye-i İlâhiyye olan teşrîf-i şerîf-i Hılâfet-i mevhibe ve câme-i latîf-i saltanat-ı mergūbenin ve *bi'ş-şükri tedûmü'n-*

---

1 cümle-i A : cümlet-i M2

2 medâ'ini M2 : + [Metinde bu kelime hem hemze hem de ye ile (البدائن) yazılmıştır] A

3 ve A : — M2

4 îlân-ı : ایلاق A, M2. Bu kısımların metnimizden alındığı *Târîh-i Cevdet*, X,242'de "ایلاق" kelimesi "îlân-ı = ایلان" olarak kaydedildiği ve anlamlı bulunduğu için tarafımdan da "îlân-ı" şekli tercih edilmiştir..

5 ve A : — M2

6 niçe A : nice M2

7 Pâdişâh-ı A : پادشاهاه M2

8 Hân'ım A : + Ve M2

* "السلطان ظل الله فی ارضه = Sultân Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir" anlamına gelen bu cümle bazı ilâvelerle İbnü'n-Neccâr, Beyhakî ve Hâkim'in rivâyet etmiş oldukları Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nr.1487, I,456.

9 nısâb-ı A : nısâf-ı M2

*ni'amü küllühâ** muktezâsınca îfây-ı teşekkürüne kıyâm ile ta'zîm-i li-emrillâh ve şefekat-i 'alâ halkıllah levâzımını icrâ[1] aksây-ı mekāsıd-ı Şehinşâhâne'm **[M2 117]** olup, çünki istihsâl-i âsâyiş-i ra'iyyet ve istikmâl-i me'âsir-i insâf u 'adâlet, lâzime-i zimmet-i himmet-i Tâc-dârâne'm ve râtibe-i 'uhde-i Husrevâne'm olmuşdur. Binâ'en 'alâ[2] zâlik Devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'l-istimrâr ve saltanat-ı seniyye-i sermediyyü'l-karârımızla, İftihâru ümerâ'i'l-'izâmi'l-'İseviyye, Muhtâru küberâ'i'l-fihâmi'l-Mesîhiyye, Muslıhu mesâlih-i cemâhîru't-tâ'ifeti'n-Nasrâniyye, Sâhibü ezyâli'l-haşmeti ve'l-vekār, Sâhibü delâ'ili'l-mecdi ve'l-i'tibâr Rusya vilâyetlerinin ve temâmen Rus ve ana tâbi' niçe niçe[3] ülkalerin fermân-fermâ ve Pâdişâh ve İmperatoru haşmetlü rütbetlü dostumuz Aleksandr *hatemallâhu 'avâkıbehû bi'l-hayri ve'r-reşâdi ve elheme ileyhi[4] sebîle's-savâbi ve's-sedâd*** beyninde bundan akdem ma'kūd olan râbıta-i musâlaha vü musâfât ba'zı esbâb u 'avârıza binâ'en kabûl-i inhilâl[5] ü infisâm edüp, bir müddetden berü zuhûr eden ihtilâl ve vukū' bulan ceng ü cidâl, sefk-i dimâya bâdî ve insilâb-ı emn-i 'ibâdullahı müstelzim ü mü'eddî olmağla, şûriş ü gavgānın indifâ' u sükûneti ve 'ibâd ü bilâdın ârâmiş ü istirâhati zımnında işbu harb ü kıtâlin def' u izâlesiyle müceddeden sulh u salâhın 'akd ü rabtı, gerek cânib-i nasfet-menâkıb-ı Husrevâne'mizden ve gerek Rusya Pâdişâh ve İmperatoru müşârun ileyh tarafından murâd olunup, mâ-beyne'd-devleteyn te'yîd-i sulh u safvet ve teşyîd-i silm ü meveddet zımnında devlet-i müşârun ileyhâ murahhaslariyle 'akd-i meclis-i mükâleme ve mevâdd-ı müsâleme vü musâfâtı müzâkere vü tanzîm eylemek içün taraf-ı bâhiru'ş-şeref-i Pâdişâhâne'mden ruhsat-ı kâmile ile Murahhas-ı Evvel tahsîs kılınan bi'l-fi'l Sadr-ı a'zam-ı sütûde-şiyem ve Serdâr-ı ekrem-i sadakat-'alemim Kethudâsı İftihâru'l-e'âlî ve'l-e'âzım, Müstecma'u cemi'i'l-me'âlî ve'l-mefâhım, Zü'r-re'yi's-savâbi fi'l-me'âsir el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-Meliki'l-Kādir es-Seyyid Mehmed Sa'îd Gālib *dâme 'uluvvuhû**** ve Murahhas-ı Sânî nasb olunan sâbıkā Anadolu Kadı'askeri ve hâlâ Ordu-yi hümâyûn'um Kadısı A'lemü 'ulemâ'i'l-mütebahhirîn, Efdalü'l-fuzalâ'i'l-müteverri'în, Yenbû'u'l-fazli ve'l-yakîn, Keşşâfü'l-müşkilâti'd-dîniyye, Hallâlü'l-mu'zılâti'l-yakîniyye, Miftâhu künûzi'l-hakāyık, Mısbâhu rumûzi'd-dekā'ık, **[M2 118]** el-Mahfûfu bi-sunûfi 'avâtıfi'l-Meliki'l-a'lâ Müftî-zâde Mevlânâ

---

* "و بالشكر تدوم النعم كلها = Bütün nimetler şükür ile devâm eder" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

1 icrâ A : icrây-ı M2

2 'alâ A : 'aleyhi M2

3 niçe niçe A : nice nice M2

4 ileyhi A : ile M2

** "ختم الله عواقبه بالخير و الرشاد و الهم اليه سبيل الصواب و السداد = Allah âkıbetini hayreylesin, doğruya iletsin ve dosdoğru yola gelmek kendilerine ilhâm olunsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

5 kabûl-i inhilâl A : kabûlü'l-hilâl M2

*** "دام علوه = Yüceliği sürüp gitsin" anlamına gelen bu cümle Arapça bir duâdır.

İbrâhîm Selîm *edâmallâhu Te'âlâ fezâ'ilehû** ve Murahhas-ı Sâlis ta'yîn kılınan hâlâ Dergâh-ı mu'allâm Yeniçerileri Kâtibi İftihâru'l-emâcidi ve'l-ekârim, Câmi'u'l-mehâmidi ve'l-mekârim el-muhtassu bi-mezîdi 'inâyeti'l-Meliki'd-dâ'im 'Abdülhamîd *dâme mecdühû***nun başka başka yedlerine hatt-ı hümâyûn-i Şehinşâhâne'mle[1] ma'nûn ruhsat-nâme-i hümâyûnum i'tâ olunmağla, İmperator-i müşârun ileyh tarafından kezâlik Murahhas-ı Evvel olan Müsteşâr-ı Hâssı ve hâlâ Şambelan'ı[2] ve turuk-i kesîrenin Kavalyer'i olup, hilâl-i 'Osmânî-i Şehinşâhî'nin rütbe-i a'lâ nişânına nâ'il olan Kıdvetü[3] ümerâ'i'l-Milleti'l-Mesîhiyye, 'Umdetü küberâ'i't-tâ'ifeti'l-'İseviyye Anderya İtalinski*** ve Kıdvetü ümerâ'i'l-Milleti'l-Mesîhiyye Asâkir-i İmperatorî'nin Leutnant*4 Cenerali ve Zâbitân-ı Askeriyye Baş-zâbiti ve turuk-ı 'adîde kavalyeri Jan de Sayatyef*5 ve Kıdvetü ümerâ'i'l-Milleti'l-Mesîhiyye İmperator-i müşârun ileyhin hâlâ müsteşârı ve ba'zı turuk kavalyeri Jozef Fonton*6 *hutimet 'avâkıbuhum bi'l-hayr*7 hicret-i Nebeviyye *'alâ sâhibihâ efdalü't-tahiyye*8*nin bin iki yüz yirmi yedi senesi cumâdelûlâsının on yedinci gününde vâki' mîlâd-ı 'Îsâ 'aleyhi's-selâmın bin sekiz yüz on ikinci senesi mayısının on altıncı gününde9 mahall-i mükâleme olan Bükreş Kasabası'nda sâlifü'z-zikr tarafeyn murahhasları birbirleriyle mülâkât ve kendülere verilan ruhsat-ı kâmile muk-

---

* "ادام الله تعالى فضائله = Yüce Allah fazîletlerini devâm ettirsin" anlamında Arapça duâdır.

** "دام مجده = Şan ve şerefi devam etsin" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

1 Şehinşâhâne'mle A : Şehinşâhâne'm ile M2

2 Şambelan'ı : شامبلانی A : شاملانی M2. Metnimizden alınmakla beraber "Şamilan'ı (شامیلانی)", kelimenin aslı olan "Chambellan [=Mâbeyinci]"ın söylenişine uygun olarak *Târîh-i Cevdet*, X,244'te "شامیلانی " şeklinde kaydedilmiştir.

3 Kıdvetü A : Kıdvetü'l- M2

*** Metnimizden alınmakla beraber "Anderya İtalinski (اندریا ایتالنسکی)" kelimeleri *Târîh-i Cevdet*, X,244'te "Anderya Limanski (اندریا لیمانسکی)" şeklinde kaydedilmiştir. Burada adı gecen kişi, Bükreş Antlaşması'nı imza edenlerden Rus diplomatı André Italinski'dir; bk. meselâ Gabriel Effendi Noradounghian, *Recueil D'actes Internatinaux de L'Empire Ottoman 1786-1856*, Paris-Leipzig-Neuchatel 1900, II,86.

*4 Metnimizden alınmakla beraber "Leutnant (لوتنانت)" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, X,244'te okunuşuna itibar edilerek "لیوتنان " şeklinde kaydedilmiş gözüküyor.

*5 Metnimizden alınmakla beraber "Jan de Sayatyef (ژاندہ صیاتیف)" kelimeleri *Târîh-i Cevdet*, X,244'te "Jan de Sayanyef (ژان دہ صیانیف)" şeklinde kaydedilmiştir. Buradaki kişinin adı metnimizde ve *Cevdet Paşa Tarihi*'nde yanlış yazılmış gözüküyor. Bu kişinin adının doğru yazımı olan Jean Sabanieff için bk. meselâ Noradounghian, *age*, II,86.

*6 Metnimizden alınmakla beraber "Jozef Fonton (زوزف فونطون)" kelimeleri *Târîh-i Cevdet*, X,244'te "ژورن قونطون" şeklinde yanlış olarak kaydedilmiştir. Burada adı gecen kişi, Bükreş Antlaşması'nı imza edenlerden M. Joseph Fonton'dur; bk. meselâ Noradounghian, *age*, II,86.

*7 "ختمت عواقبهم بالخیر = Allah âkıbetlerini hayreylesin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

*8 "علی صاحبها افضل التحیه = Selâmların en üstünü onun sahibinin üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

9 17 Cumâdelûlâ 1227 = 29 Mayıs 1812 Cuma. Metinde 17 Cumâdelûlâ 1227'nin 16 Mayıs 1812 gösterilmesi, o dönemde Rusya'da kullanılan Jülyen Takvimi'ne göredir. Bizim verdiğimiz tarih ise gerçek tarihi aksettiren ve günümüzde kullanılan Gregoryen Takvimi'ne göredir.

tezâsı üzere mevâdd-ı musâlahayı bi'd-defe'ât müzâkere eyleyüp, terâzî-i tarafeyn ile on altı mâdde üzerine 'akd ü rabt ve te'sîs ü tanzîm etmeleriyle, zikri âtî on altı mâddeyi hâvî temhîr ve mübâdele eyledikleri 'ahid-nâme temessükleri Düstûr-i ekrem, Müşîr-i mufahham, Nizâmü'l-'âlem, Nâzımu menâzimi'l-ümem, Müdebbirü umûri'l[1]-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb, Mütemmimü mehâmmi'l-enâm bi'r-re'yi's-sâ'ib, Mümehhidü bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl, Müşeyyidü erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl, Mükemmilü nâmûsi's-saltanati'l-'uzmâ, Mürettibü merâtib-i Hılâfeti'l-kübrâ, el-Mahfûfu bi-sunûfi 'avâtıfi'l-Meliki'l-a'lâ bi'l-fi'l Vezîr-i a'zam ve Vekîl-i mutlak ve Serdâr-ı ekrem'im Ahmed Paşa *edâmallâhu Te'âlâ iclâlehû ve zâ'afe [M2 119] bi't-te'yîdi iktidâruhû ve ikbâluhû** dahi Vekâlet-i mutlaka ve ruhsat-ı kâmilesi muktezâsı ve Rusya Devleti'nin piyâde askeri Başcenerali ve Ser-kerde-i asâkir-i Rusya ve bi'l-cümle kavalyerlikleri ve sâ'ir kavalyeri olan İftihâru ümerâ'i'l-milleti'l[2]-Mesîhiyye, 'Umdetü küberâ'i't-tâ'ifeti'l-'İseviyye Fonta Golenicef Mişel Kutuzof** *hatemallâhu 'avâkıbehû bi'l-hayr**** devleti tarafından yedinde olan ruhsat-nâme-i kâmilesi, lâzimesi üzere kabûl ve temessükde mastûr mevâddı tasdîk birle mu'teber ve ma'mûlün bih mühürleriyle mahtûm tasdîk-nâmelerini tarafeyn murahhasları yedleriyle mübâdele etmeleriyle, tarafeynin temessüklerinde mastûr u meşrût olan mevâdd-ı musâlaha vü müsâlemeyi Sadr-ı a'zam ve Serdâr-ı ekrem'im müşârun ileyh de'b-i dîrîn-i saltanat ve kā'ide-i müstedîme-i Devlet-i 'aliyye'm üzere Dergâh-ı felek-bârgâh-ı Pâdişâhâne'me 'arz u telhîs etmekle, refâhiyyet ve râhat-ı berâyây-ı[3] mülk ü millet içün mevâdd-ı merkūme üzere 'akd ü temhîd olunan sulh u salâh-ı müstevcibü'l-felâh taraf-ı hümâyûnumuzdan dahi makbûl ü mu'teber tutulup, hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûnumuzla müveşşah ve tuğrây-ı garrây-ı cihân-ârâmız ile müşerref 'ahid-nâme-i hümâyûn-i sa'âdet-makrûnumuz şeref-yâfte-i sudûr olması lâzım gelmeğin, lafız be-lafız mevâdd-ı sulh u salâh makbûl-i[4] hümâyûnumuz olup, yerlü yerinde ri'âyet ü sıyânet olunmasiyçün zikr olunan mâddelerdir ki, 'aynı ile işbu 'ahid-nâme-i hümâyûnumda zikr u beyân ve şerh u 'iyân kılınur.

---

1 umûri'l A : — M2

* "ادام الله تعالى اجلاله و ضاعف [M2 119] بالتاييد اقتداره و اقباله" = Yüce Allah saygınlığını devam ettirsin ve desteğiyle onun iktidâr ve ikbâlini arttırsın" anlamında Arapça duâdır.

2 milleti'l A : — M2

** Metnimizde Fonta Golenicef Mişel Kutuzof (فونته غولنجف ميشل قوطوزوف) şeklinde adı geçen Mihail İllaryonoviç Golenişçev Kutuzov/Kutusov (Petersburg 1745 - Silezya 1813), 1770-1774'te Osmanlılar'a karşı savaşan, 1790'da İsmail Kalesi'nin ele geçirilmesi ve savunulmasında, Maçin Savaşı'nın (1791) kazanılmasında rol oynayan, 1809'dan 1811'e kadar Türkler'e karşı savaşan, Fransızlar'a karşı başarılarından dolayı Rusya'nın kurtarıcısı sayılan Rus mareşalidir; bk. "Kutuzov", Büyük Larousse, XIV,7227. Bu kişinin adının M. Michel Comte Golenitscheff Koutousoff şeklinde yazılması ile ilgili olarak bk. meselâ Noradounghian, *age*, II,86.

*** "ختم الله عواقبه بالخير" = Allah âkıbetini hayreylesin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

3 berâyây-ı A : berây-ı M2

4 makbûl-i A : + kabûl-i M2

Evvelki mâdde: Devleteyn beyninde ilâ yevminâ hâzâ imtidâd bulan her dürlü mu'âdât ü münâfât işbu 'ahid-nâme ile berren ve bahran def' u ref' olunup, gerek Şehinşâh-ı Âl-i 'Osmân ve gerek bi'l-cümle Rusyalar İmperatoru ve Pâdişâhı beynlerinde ve verese-i taht ve ahlâfları ve devletleri miyânelerinde ile'l-ebed sulh ve dostî vü musâfât mukarrer ola. Ve zîr-i destân-ı cânibeyn miyânelerinde muhâsamât tekevvününü mûcib olabilecek esbâbı men' içün devleteyn-i fahîmeteyn-i mu'âhedeteyn dikkat ve basîret-i mahsûsaların [M2 120] sarf edeler. Ve işbu sulh-nâme ile temhîd olunan cemî' mevâddı kâmilen icrâ birle bundan böyle tarafeynden mu'âhede-i mezkûreye muhâlif bir nev' vaz' u hareket, sırran ve 'alâniyyeten sudûr etmamek üzere müdakkıkâne sarf-ı efkâr eyleyeler.

İkinci mâdde: Devleteyn-i fahîmeteyn-i mu'âhedeteyn beyninde kemâl-i safvet üzere tecdîd ü te'yîd kılınan muvâlât muktezâsınca[1], tarafeynin teba'a ve re'âyâsından işbu hıtâm-pezîr olan muhârebe hilâlinde gerek harekât-ı askeriyye ve gerek mesâlih-i sâ'ire cihetleriyle taraf-ı devlete ve memlekete hılâfen müdâhale etmiş bulunanların 'umûmen cümlesine 'afv u safh ile mu'âmele ve nesyen mensiyyâ ile haklarında mücâmele olunup, evzâ'-ı sâbıkası zımnında o makûleden hic[2] ferde hıtâb ve zecr u 'ıkâb olunmayup, sâlifü'l-beyân kimesnelerin her birisi kadîm yurduna 'avd ü ric'at eyledikde, sâ'irler misillü zîr-i kavânîn-i mu'teberede mahmî olarak bundan mukaddem mâlik olduğu emvâl ü emlâkine emn ü râhatla mutasarrıf u nâ'il ola.

Üçüncü mâdde: Devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye ile Rusya Devleti beyninde tevârîh-i mâ'lûmede 'akd ü temhîd ve rabt u te'kîd olunmuş olan 'ahid-nâme ve şurût-nâme ve 'ukûd ve senedât-ı mahsûsadan gerek vakten bi-vaktin 'uhûd-i sâbıka cihetiyle ve gerek işbu 'ahid-nâme ile kesb-i tegayyür eden mevâdd müstesnâ kalarak, mâ'adâsı cümleten tasdîk olunup, devleteyn-i fahîmeteyn-i mu'âhedeyn bilâ-halel kemâl-i cehd ü sebât ile vikâye eyleyeler.

Dördüncü mâdde: Mukaddemce mün'akid olan esâs sulh senedinin evvelki şartında Purut Nehri'nin Memleket-i Boğdan'a duhûlünden Nehr-i Tuna'ya munsab olduğu mahalle kadar ve andan Nehr-i Tuna'nın sâhil-i yesârîsi Kili Boğazı'yla bahra kadar devleteynin hadd-i fâsılı olup, boğaz-ı mezkûr tarafeyne müşterek olarak ve İsmâ'îl pîş-gâhında mârru'z-zikr [M2 121] Kili Boğazı'na kadar Nehr-i Tuna'nın Rusya Devleti tasarrufunda kalacak sâhil-i yesârına ziyâde akreb olup, kable's-sefer gayr-i meskûn olan küçük adalar, devleteynin birinden zabt u tasarruf olunmayarak ve bundan böyle işbu adalarda istihkâmât ve ebniye ihdâs kılınmayarak, hâliyetü'l-hâliye[3] bırağıla. Ve fekat kat'-ı hatab ve sayd-ı mâhî misillü maslahat içün tarafeyn

1 muktezâsınca A : iktizâsınca M2
2 hic A : hicbir M2
3 hâliyetü'l-hâliye A : hâliyetün hâliye M2

re'âyâsının âmed-şudları câ'iz ola. Ve İsmâ'îl ve Kili pîş-gâhında kâ'in büyük adaların dahi zikr olunan Tuna sevâhil-i yesârına karîb olan câniblerinden i'tibâr ile ol adaların birer sâ'at mesâfe mahallerine 'alâmet vaz' olunmak ve kable's-sefer mevcûd olan karyeler ve Eski Kili hâric olmak üzere kezâlik hâlî ve[1] gayr-i meskûn kala. Ve bu musarrah olduğuna binâ'en Nehr-i Purut'un sol yakasında kâ'in erâzîyi kılâ'-ı mevcûde ve kasabât ü kurâ ve cümle mesâkin ü levâhıkıyla Devlet-i 'aliyye, Rusya Devleti'ne terk ü ferâgat etmekle, Nehr-i Purut'un vasatı beyne'd-devleteyn hâciz ola. Ve müşterek olan mârru'l-beyân Kili Boğazı ve Tuna sularında devleteynin tüccâr sefâyini evvekk Rusya Devleti'nin sefâ'in-i harbiyyesi, boğaz-ı mezkûrdan Purut Nehri'nin Tuna'ya munsab olduğu mahalle kadar âmed-şud edeler.

Beşinci mâdde: Rusya Devleti dahi bâlâda mezkûr Nehr-i Purut'un sağ yakasında olan Boğdan erâzîsi ve Memleket-i Eflâk ile Kara Eflâk'ı ve şimdiki[2] bulundukları hâl ü hey'et üzere derûnunda olan kal'alar ile ma'an şehirleri ve kasabât ü kurâ ve mesâkini ve memâlik-i mezkûrede[3] mevcûd cemî' levâhıkı ve bâlâda dördüncü mâddede müstesnâ olanlardan mâ'adâ Tuna adalarını Devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye'ye redd ü teslîm eyleye. Ve Devlet-i 'aliyye tarafından dahi sâlifü'l-beyân esâs senedinin beşinci şartında muharrer olduğu vechile ibtidây-ı muhârebe târîhine değin Eflâk ve Boğdan imtiyâzâtına dâ'ir 'akd olunan mevâsîk ve senedât-ı mer'iyye ibkā olunup, Yaş Mu'âhedesi'nin dördüncü şartında mübeyyen olduğu vechile muhâsebât-ı [M2 122] 'atîka ve hengâm-ı muhârebe tekâlîfinin 'adem-i mutâlebesi ve[4] müsellemdir ki, Devlet-i 'aliyye tarafından Boğdan'ın şimdiki erâzîsine göre tesviye-i tekâlîfine müsâ'ade derkâr olmağla, mübâdele-i tasdîk-nâme târîhinden Memleketeyn ehâlîsinin iki sene mu'âfiyeti ve ehâlî-i merkūmeden diyâr-ı âhara nakl murâd edenlerin dört ay[5] zammiyle müddet-i mâddeleri dahi 'ayniyle icrâ kılına.

Altıncı mâdde: Sâlifü'z-zikr sened-i esâsın[6] üçüncü mâddesinde musarrah olduğu üzere Nehr-i Purut hudûdundan mâ'adâ Anadolu semtinde ve sâ'ir mahallerde olan hudûd ve kable's-sefer kadîmî olduğu vechile temâmen ibkā olunmağla, Rusya Devleti işbu hudûd-i kadîme dâhilinde hasbe'l-harb istîlâ-dîde olan kılâ' u bıkā'ı dahi kezâlik şimdiki bulundukları hâl ü hey'etle Devlet-i 'aliyye'ye red ve şehir ve kasaba ve kurâ ve[7] mesâkiniyle cümle levâhıkını teslîm eyleye.

---

1 ve A : — M2
2 şimdiki A : şimdilik M2
3 mezkûrede A : mezkûrda M2
4 ve A : — M2
5 ay A : mâh M2
6 esâsın A : esâsînin M2
7 ve A : — M2

Yedinci mâdde: Rusya Devleti'ne terk ü ferâgat olunan memâlik sekenesinden sefer takrîbiyle ol tarafda bulunan ehl-i İslâm var ise anlar ve gerek Devlet-i 'aliyye'nin sâ'ir memâliki re'âyâsından olup, sefer esnâsında memâlik-i mezkûrede kalmış bulunanlardan hâhiş-ker olanlar, ehl ü 'iyâl ve emvâlleriyle erâzî-i Devlet-i 'aliyye'ye nakl edüp, 'ale'd-devâm zîr-i hükûmet-i Devlet-i 'aliyye'de sâkin olalar. Ve husûs-i mezkûrda kendülerine zerre kadar mâni' u müzâhim tekevvün etmeyeceğinden başka, gerek o makūlelerin ve gerek Rusya Devleti'ne metrûk memâlik ehâlîsinden el-yevm taraf-ı Devlet-i 'aliyye'de olanların memâlik-i mezkûrede mâlik oldukları emvâl ve emlâklerini ol havâlî sükkânından dilediklerine fürûht birle esmânını Memâlik-i 'Osmâniyye'ye nakl etmeğe me'zûn olmağla, tanzîm-i umûr-i mezkûrları zımnında işbu musâlaha 'ahid-nâmesinin tasdîk-nâmeleri mübâdelesi târîhinden i'tibâren on sekiz mâh mühlet i'tâ kılınarak ve işbu sefer esnâsında Bucak havâlîsinden Rusya [M2 123] tarafına güzâr etmiş bulunan Kabîle-i Yedisan[1] Tatarları dahi rızâlariyle kezâlik Memâlik-i 'Osmâniyye'ye ric'at eylemeleri câ'iz olup, ancak zikr olunan Tatarlar'ın[2] nakl ü iskânları husûsunda vâki' olabilmiş mesârifin Devlet-i 'aliyye tarafından Rusya Devleti'ne i'tâ vü îfâsı te'ahhüdü meşrût ola. Ve bi'l-mukābele Hıristiyânlar'dan gerek Rusya Devleti'ne terk ü ferâgat olunan memâlikde ashâb-ı emlâkden olmuş ve gerek fi'l-asl kendüleri memâlik-i mezkûrede tevellüd etmiş olarak el-hâletü hâzih Memâlik-i 'Osmâniyye kâ'inlerden[3] hâhiş-ker olanlar, memâlik-i metrûke-i mezkûreye ehl ü 'iyâl ve emvâlleriyle nakl ü tevattun edebileler. Ve bu makūleye dahi husûs-i mezkûrda îrâs-i mevâni' olmayup, Memâlik-i 'Osmâniyye'de mâlik oldukları sâ'ir emlâk-i mütenevvi'aların kezâlik işbu musâlaha 'ahid-nâmesinin tasdîk-nâmeleri mübâdelesi târîhinden i'tibâr ile on sekiz mâh mühlet zarfında yine ol emlâki Devlet-i 'aliyye sükkânına fürûht edüp, esmânını Devlet-i Rusya memâlikine nakle ruhsat verile.

Sekizinci mâdde: Mârru'z-zikr esâs senedinin dördüncü şartında tahrîr olunduğu üzere Sırp Milleti, mâ-tekaddemden berü olduğu vechile Devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye'nin cizye[4]-güzâr re'âyâsı olup, haklarında ber-muktezây-ı şîme-i Devlet-i 'aliyye şefekat ü semâhatle mu'âmele olunacağı her ne kadar emr-i muhakkak ise dahi, işbu harekât-i muhârebeye millet-i mezkûrenin müdâhalesine binâ'en, ber-vech-i sarîh te'mînleri temhîd olunmak münâsib görülmekle, ef'âl-i sâbıkalarına mebnî[5] vechen mine'l-vücûh mu'âhaze olunmamak üzere haklarında nesyen mensiyyâ 'afv u safh ile mu'âmele sûreti, Devlet-i 'aliyye tarafından millet-i mezkûreye müsâ'ade

1 Kabîle-i Yedisan A : قبیله یدیصان M2
2 Tatarlar'ın A : Ta[ta]rlar'ın M2
3 kâ'inlerden A : kâ'inlerinden M2
4 cizye A : cizye (جزیه) M2
5 sâbıkalarına mebnî A : sâbıkalarını M2

oluna. Ve kadîmden berü millet-i mezkûrenin sâkin olduğu erâzîde mevcûd olmayup, lâkin hasbe'l-muhârebe ihdâs olunmuş olan istihkâmât[1] bundan böyle bî-lüzûm olmağla, hedm ü imhâ olunarak, öteden berü mevcûd olan cemî' kılâ' ve palangalar ve sâ'ir müstahkem mevki'ler bi'l-cümle top **[M2 124]** ve mühimmât ve levâzım-ı seferiyye ve edevât-ı sâ'ireleriyle ke'l-evvel Devlet-i 'aliyye'nin temellük ü tasarrufuna idhâl birle, dilediği vech üzere müstahfızlar ta'yîn olunacağına binâ'en, işbu müstahfız askeri taraflarından hukūk-ı ra'iyyete münâfî Sırp[2] Milleti 'aleyhinde bir vechile zecr u te'addî vukū' bulmamak içün Devlet-i 'aliyye rifkan ve şefekaten bu bâbda lâzım olan esbâb-ı emn ü istimâletlerini ve gerek Devlet-i 'aliyye'nin ba'zı cezâyir-i Bahr-ı sefîd'de ve mevâki'-i sâ'irede olan re'âyâsının nâ'il oldukları fevâ'id misillü millet-i mezkûreye dahi müsâ'ade ve âsâr-ı şefîkâne-i 'aliyyesine mazhar olmalarına müsâ'afe birle, anlara kıyâsen umûr-i dâhiliyyelerinin kendü taraflarından idâresi ve virgülerinin ber-vech-i maktû' lede't-tahsîs kendülerinden kabz u tesellümü misillü millet-i mezkûrenin taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den olacak istid'âlarını, Devlet-i 'aliyye Sırp Milleti ile tanzîm eyleye.

Dokuzuncu mâdde: Devleteyn memâlikinde mevcûd gerek inâs ve gerek zükûr cinsinden olan üserây-ı harb ve sâ'ir esirler her kangı tâ'ife ve rütbeden iseler, Devlet-i 'aliyye'de hüsn-i irâdetleriyle dîn-i İslâm'ı kabûl eden Hıristiyânlar ve Rusya Devleti'nde yine hüsn-i irâdetiyle tenassur eden Müslimânlar'dan mâ'adâ cümlesi, işbu 'ahid-nâmenin tasdîk-nâmeleri mübâdelesi 'akîbinde bedel olarak cüz'î semen dahi îcâb etmeksizin bilâ-'ivaz hemân sebîlleri[3] tahliye birle teslîm olunalar. Ve işbu 'ahid-nâmenin imzâsı târîhinden sonra zuhûru muhtemel olan bir cihet ile kayd-ı esre giriftâr olup, memâlik-i Devlet-i 'aliyye'de bulunabilecek Rusya re'âyâsı hakkında mâdde-i mezkûre kezâlik icrâ kılına. Ve Devlet-i 'aliyye'nin cemî'an zîr-i destânı haklarında bi-tıbkıhâ mu'âmelât-ı mezkûrenin icrâsına dahi Rusya Devleti te'ahhüd etmekle, devleteyn-i fahîmeteyn-i mu'âhedeteyn taraflarından idâre-i üserâ zımnında masrûf olan mebâliğ imhâ kılınup, tarafeynden istîfâsına müte'allık iddi'âya salâhiyyet olmaya. Ve bundan mâ'adâ re's-i hudûdda bulunacak tarafeyn me'mûrlarına **[M2 125]** üserây-ı merkūme i'zâm birle mübâdele ve teslîm ü tesellümlerine kadar levâzım-ı râhlarını dahi devleteynden her biri kendü memâlikinde ru'yet eyleye.

Onuncu mâdde: Tekevvün eden muhârebe hasebiyle tarafeyn teba'a ve re'âyâsının dûçâr-ı ta'vîk olan mesâlih ü da'vâları pes-mânde olmayup, işbu 'uhûddan[4] sonra hak üzere mübâşeret birle pezîrây-ı hıtâm ola. Ve cânibeyn

1 istihkâmât A : استجكامات M2
2 Sırp A : Sırb M2
3 sebîlleri A : sebîl[l]eri M2
4 'uhûddan A : 'ahdden M2

re'âyâsının gerek teba'a-i tarafeynde olan[1] alacakları ve gerek mîrîde olan matlûbâtları dahi serî'an ve temâmen edâ kılına.

On birinci mâdde: İşbu mu'âhede in'ikādiyle tarafeyn-i fahîmeteynin[2] tasdîk-nâmeleri mübâdelesinden sonra Rusya Devleti, memâlik-i Devlet-i 'aliyye'nin berren ve bahran kendü asâkirinden ve ince donanmasından tahliyesine mübâşeret edeceği derkâr olup, ancak bu husûsu muktezây-ı vakt ü[3] hâl ile mesâfelere tatbîk lâzimeden olduğundan, cânibeyn-i fahîmeyn-i mu'âhedeyn mübâdele-i tasdîk-nâme târîhinden i'tibâr ile üç ay gerek Anadolu semtine ve gerek Eflâk ve Boğdan tarafına cümleten tahliye içün mehl-i âhar olarak ta'yîn etmeleriyle mübâdele-i tasdîk-nâme gününden şurû' birle vakt-i mezkûr hulûlüne kadar asâkir-i berriyye-i Devlet-i Rusya, gerek Rumeli ve gerek Anadolu semtlerinde işbu mu'âhede mûcebince Devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye'ye redd olunan bi'l-cümle memâliki temâmen ve kâmilen tahliye edeler. Ve kezâlik ince donanması ile cemî'an ceng sefîneleri, Devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye sularından hurûc eyleyeler. Ve Devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye'ye Rusya Devleti tarafından işbu musâlaha 'ahid-nâmesi mûcebince redd olunan memâlik ve kılâ'da hıtâm-ı müddet-i tahliyeye değin asâkir-i Rusya bulundukca, tensîk-ı umûr u ahvâl el-hâletü hâzih bulunduğu minvâl üzere Rusya Devleti idâresinde kalup, asâkir-i mezkûrenin külliyyen ihrâclarına kadar Devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye tarafından kat'â müdâhale olunmayarak, asâkir-i merkūmenin me'kûlât ve levâzım-ı sâ'iresi istihsâl ve tedârükünde âhır-ı müddet-i tahliyeye **[M2 126]** değin el-ân cârî olduğu vechile 'amel oluna.

On ikinci mâdde: Yaş 'Ahid-nâmesi'nin yedinci mâddesinde mastûr Cezâyir ve Tûnus ve Trablus-Garb ocakları korsanlarının Rusya Devleti re'âyâ ve tüccârına hasâreti nizâmına ve gerek ibkā olunan ticâret şurûtuna dâ'ir Âsitâne'de mukîm Rusya Devleti elçisi ya maslahat-güzârı tarafından bâ'is-i bahs ü şikâyet olmuş husûsları şâmil olarak, ber-mûceb-i 'uhûd takrîr takdîm olundukda, icrây-ı muktezâsı şurût-i mer'iyyeye taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den dahi ihtimâm kılınarak ve levâzım-ı te'kîdât ü tekayyüdâtında müsâmaha olunmayarak ber-vech-i hıtâm ru'yet ü temşiyetine himmet oluna. Ve Rusya Devleti tarafından dahi ticâret şerâ'iti muktezâsınca teba'a ve re'âyây-ı Devlet-i 'aliyye hakkında mu'âmele-i müteşâbihe ibkā kılına.

On üçüncü mâdde: İşbu mu'âhedenin in'ikādından sonra Devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye'nin İraniyân ile cihet-i câmi'a-i İslâmiyye'sine mebnî, İran Devleti ile Rusya Devleti beyninde olan ceng ü cidâlin indifâ'ı ve musâlahalarının[4] terâzî-i tarafeyn ile beynlerinde tevsîki zımnında Devlet-i

1 olan A : — M2
2 fahîmeteynin A : fahîmeteyn M2
3 vakt ü A : vakt M2
4 musâlahalarının A : mesâlihlerinin M2

'aliyye-i 'Osmâniyye tarafından bu bâbda mesâ'î-i cemîle sarf olunmasına Devlet-i Rusya rızâ-dâde olur.

On dördüncü mâdde: İşbu mu'âhedenin imzâ ve te'yîdi 'akîbinde tarafeynden def'-i mu'âdât zımnında berren ve bahran ser-kerdegân-ı asâkire 'acâleten evâmir ve[1] tenbîhât itâre kılına. Ve târîh-i imzâdan sonra ser-zede-i zuhûr olabilmiş mu'âdât gayr-i vâki' hükmünde olarak, işbu mu'âhede şurûtuna kat'â îcâb-ı tegayyür[2] etmeyerek, kezâlik devleteyn-i fahîmeteyn-i mu'âhedeteynin her kangısından istîlâ ve zabt-ı erâzî vukū' bulmuş ise bilâ-te'hîr redd ü teslîm oluna. **[M2 127]**

On beşinci mâdde: İşbu musâlaha 'ahid-nâmesini cânibeyn murahhasları ba'de'l-imzâ hazret-i Sadr-ı a'zam-ı Devlet-i 'aliyye ve Baş-murahhas-ı Devlet-i Rusya tarafından te'yîd olunup, yine cânibeyn murahhasları ma'rifetleriyle imzâ târîhinden on günde ve mümkin ise dahi evvelce emr-i mübâdele icrâ kılına.

On altıncı mâdde: İşbu musâlaha-i mü'ebbede[3] 'ahid-nâmesi, Şehinşâh-ı Âl-i 'Osmân ve Rusya İmperatoru ve Pâdişâhı tarafından ber-mu'tâd kendü hatt u imzâlariyle resmen ve 'alenen tasdîk u te'yîd olunup, tasdîk-nâmeleri 'akd-i 'ahid-nâme târîhinden dört hafta müddetinde ve mümkin ise dahi evvelce işbu mu'âhede nizâm-pezîr olan mahalde tarafeyn murahhasları ma'rifetleriyle mübâdele oluna.

Hâtime: "Bi-tevfîkillâhi'l-Meliki'l-'Allâm zikr olunan on altı mâddeyi hâvî mu'âhede ve tasdîk-nâmelerin müddet-i mu'ayyene-i mezkûrede tarafeyn ihtimâm-ı tâmmiyle mübâdele ve itmâmiyçün yedimizde olan ruhsat-nâme-i hümâyûn-i şevket-makrûn mûcebince işbu sened-i müsâleme ketb ü[4] imlâ ve mühr ü imzâlarımız ile hatem ü imzâ kılınup, Rusya Devleti murahhasları mûmâ ileyhimin mumzâ ve mahtûm senediyle mübâdeleten i'tâ olundu" deyü temessük-i mezkûrda mastûr olmağın, imdi işbu mevâdd-ı musâfât[5] ve şerâ'it-i müvâlât mâdâm ki Rusya İmperatoru müşârun ileyh ve ahlâfı taraflarından mer'î ve mu'teber ve zavâbıt u ravâbıtı tetarruk-i halelden himâyet ü sıyânet olunarak müstahkem ü mukarrer ola. Taraf-ı hümâyûnumdan dahi zât-ı me'âlî-simât-ı Şâhâne'm ve cenâb-ı şevket-nisâb-ı Mülûkâne'm sezâvâr u şâyân olduğu vechile te'ahhüd olunur ki, şurût u kuyûd-i musâfât, taraf-ı bâhiru'ş-şeref-i Şâhâne'mden ve ahlâf-ı sa'âdet-ittisâfımızdan ve vükelây-ı 'âlî-makām ve vüzerây-ı 'izâm ve mîr-i mîrân-ı kirâm ve ümerâ vü zâbitân ve 'umûmen asâkir-i nusrat- **[M2 128]** irtisâmımızdan ve bi'l-cümle 'ubûdiyyetimizle kâm-yâb olan tavâ'if ve huddâmımız taraflarından ri'âyet

---

1 ve A : — M2
2 tegayyür A : tağyîr M2
3 mü'ebbede A : mü'eyyede M2
4 ketb ü A : ketb M2
5 mevâdd-ı musâfât A : mevâdd ü muzâfât M2

olunup, bir ferd hılâfına vaz'-ı hareket eylemeye; tahrîren fî gurre-i şehr-i cumâdelâhır li-senet-i[1] seb'in ve 'işrîn ve mi'eteyn ve elf[◊].

Tebdîl-i Sadr-ı Anadolu ve nefy ü nasb-ı Kādî-i İstanbul[2]

Anadolu Kadı'askeri olan şeyh, sudûr-i 'ulemâ Vardârî Şeyh-zâde Mehmed Efendi'nin müddet-i ma'rûfeleri resîde-i hadd-i intihâ olmağla, mu'tâd-ı mehâdîm-i 'âlî-nijâd üzere müstefâd-ı[3] ikbâl-i mâder-zâd ve istis'âd-i tâli'-i endek sâl ve şeref-ziyâd olarak bundan akdemce Anadolu Pâyesi'yle mükerrer-i 'izz ü mekârim olan Mekkî Efendi-zâde Mustafa 'Âsım Efendi, beyne's-sudûr ma'sûmu'l-fu'âd[4] olarak, ol mesned-i fezâ'il-müstenide hasbe't-tarîk nümâyende-i isti'dâd olduklarından, gurre-i cumâdelâhırede[5◊◊] Sadr-ı Anadolu müşârun ileyhe tevcîh olundu.

Ve İstanbul Kadısı Hammâmî-zâde Mehmed Râşid Efendi, müderrisliği evândan berü bulunduğu niyâbet ü hıdmetde vücûh-i kazâ ve müteşahhısân ve küberâ ile 'adem-i imtizâc ve muhâsamaya mübtelâ ve kibâr-ı 'ulemâ vü vüzerâya perde-bîrûn vaz' u ta'na ictirâ ile hareketi nâ-ber-câ ve hılâf-ı rızâ olduğuna binâ'en, şeref-yâfte-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn-i Şâhâne muktezâsınca li-ecli't-te'dîb Gelibolu'ya nefy ü tagrîb[6] olunması bâbında emr-i şerîf sudûrunu Şeyhulislâm hazretleri işâret buyurmalariyle, evâ'il-i cumâdeluhrâda[◊◊◊] mahall-i mezkûra[7] iclâ olundu.

Ve sâbık[8] Vekāyi' Kâtibi Kûsec İbrâhîm Efendi'nin irtikâb ile medhûliyyeti ve umûr-i şer'-i şerîfde 'adem-i ihtimâm ü dikkati zebân-zed-i enâm ise de, bir başka mâdde-i 'atîkadan nâşî infi'âl-i Mektûbî-i[9] Şeyhulislâm'la bu dahi li-ecli't-te'dîb Magosa'ya nefy ü tagrîb olunmak bâbında bâ-işâret-i 'aliyye

---

1 li-senet-i M2 : li-sene A

◊ 1 Cumâdelâhıre 1227 = 12 Haziran 1812 Cuma. "Sûret-i tasdîk-nâme-i hümâyûn ..... elf" kısmında yer alan bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle "Bükreş'de Devlet-i 'aliyye ile Rusya beyninde 'akd ü tanzîm olunan musâlaha-nâme" başlığı altında *Târîh-i Cevdet*'in X. cildinin zeylinde s.242-250'de kaydedilmiştir.

2 **Kādî-i İstanbul** [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.51b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 1 C{umâdelâhır}" yazısı vardır] A : **Kādî-yi İstanbul M2**

3 müstefâd-ı A : müstefâd ve M2

4 ma'sûmu'l-fu'âd A : ma'sûmu'l-fevâ'id M2

5 cumâdelâhırede A : cumâdelâhırda M2

◊◊ 1 Cumâdelâhıre 1227 = 12 Haziran 1812 Cuma.

6 ü tagrîb M2 : + [Bu kelime metinde üzeri çizilen "iclâ" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A

◊◊◊ 1-10 Cumâdelâhıre 1227 = 12-21 Haziran 1812.

7 mezkûra A : mezkûrda M2

8 sâbık M2 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışır] A

9 Mektûbî-i M2 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A

emr-i şerîf sudûriyle, yine evâ'il-i mâh-ı merkūmda◊ ol tarafa nefy ile ta'zîb olundu*.

İntikāl-i Şeh-zâde Sultân Bâyezîd ve Şeh-zâde Sultân Murâd[1]

Mâh-ı cumâdelâhırın on dördüncü yevm-i erbi'âda◊◊ Şeh-zâde-i ma'sûm Sultân [M2 129] Bâyezîd, henûz bâzâr-ı bâzîçe-ger-i[2] dehre kudûm edeliden berü doksan bir gün murûr etmişiken, o bülbül-i çemenistân-ı cinân 'illet-i ümm-i sıbyân ile âşiyâne-i me'âda perrân olmağla, nâs mahbûs-i kafes-i ahzân olup, **kıt'a**:

'Arz etmediğim yâre meğer yâre mi kaldı?
Yâ derd-i dile etmediğim çâre mi kaldı?

Bülbül ne 'aceb terk-i vatan eyledi bilmem,
İklîm-i çemen yohsa yine hâre mi kaldı?

mazmûnunu lisân-ı hâl ile gûyân oldular.

Ve mâh-ı recebin dördüncü cum'a günü◊◊◊ Şeh-zâde-i melekî[3]-nijâd Sultân Murâd dahi havâle dedikleri yine 'illet-i mezbûre ile tâ'ir-i 'âlem-i me'âd olmağla**, müte'âkiben bu keder-i mükerrer ü[4] müzdâd kulûb-i 'ibâdı harâb u berbâd ve endûh-ber-endûh-i dehr[5] halkı nâ-murâd eyledi; *"ve kâne emrullâhi mef'ûlâ"****. Kāle 'aleyhi's-selâmü: *er-Rızâ'u bi-kazâ'illâhi ve's-sabru 'alâ belâ'illâh*[*4]. **Rubâ'iyye**:

Ez-âmeden ü reften-i mâ sûdî kû
Der-târ-ı vücûd-i 'ömr-i mâ pûdî[6] *kû*

◊ 1-10 Cumâdelâhıre 1227 = 12-21 Haziran 1812.

* "Ve İstanbul Kadısı Hammâmî-zâde Mehmed ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,82'de kaydedilmiştir.

1 **Murâd** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.52a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 14 C{umâdelâhır}" yazısı vardır] A

◊◊ 14 Cumâdelâhıre 1227 = 25 Haziran 1812 Perşembe.

2 bâzîçe-ger-i A : bâzîçe-i M2

◊◊◊ 4 Receb 1227 = 14 Temmuz 1812 Salı. Benim ilgili eserlerden belirlediğime göre, metnimizde verilen gün isminde bir yanlışlık olmalıdır.

3 melekî A : melek M2

** "**İntikāl-i Şeh-zâde Sultân Bâyezîd** ..... olmağla" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,83'te kaydedilmiştir.

4 mükerrer ü A : mükerrer M2

5 dehr A : ve her M2

*** "و كان امر الله مفعولاً = Allah'ın emri mutlaka yerine gelecektir" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, en-Nisâ 4/47. ve el-Ahzâb 33/37. âyetlerin sonunda yer alan bir kısımdır.

*4 "قال عليه السلام: الرضاء بقضاء الله و الصبر على بلاء الله = [Hz. Peygamber] Selâm onun üzerine olsun buyurdular ki: "Allah'ın kaderine rızâ, belâsına sabır gerekir" anlamına gelen bu söz, burada hadîs olarak belirtiliyorsa da mûteber hadîs kitaplarında geçmemektedir.

6 pûdî A : bûdî M2

Der-çenber-i[1] *çerh-ı cân çendîn pâdgân*
*Mî-sûzed ü hâk mî-şeved dûdî kû**

Nefy-i ba'zı[2] kethudây-ı ebvâb-ı kudât[3]

Târîh-nüvîs-i esbak Vâsıf Efendi merhûmun dâmâdı eşrâf-ı kudâtdan Seyyidâ Efendi ve Şeyhulislâm-ı sâbık 'Ömer Hulûsî Efendi hazretlerinin Enderûn Ağası iken ba'zı kudâta Kapu Kethudâsı olan kezâlik eşrâfdan Sâlih Efendi nâmân[4] tama'-kârânın kendülere benzer ba'zı nâ-sezây-ı tarîk-ı kazâya[5] cevr u ezâları, *'aleyhi mâ yestehıkku*** mefhûmuna mutâbık ise de, nüvvâbın dahi merkûmlara tahsîl-i Niyâbet husûsiyçün mecbûriyyetleri derkâr olduğundan, her bir mansıba mâhiyye-i mu'ayyene kadar gizlüce meblağ zamm ederek inâbe birle, bu keyfiyyet nevâhî vü akdiyede fukarâ vü re'âyâyı mûcib-i tecrîm ü ızrâr olup, giderek[6] yed-i idârelerine mukayyed olan ma'îşet-i müderrisîni[7] ve mevâlî ve sudûr arpalıklarını dahi ba'zı mektûbî ve kethudâ ve sâ'ir müteferridîn-i[8] bâb-ı Fetvâ taraflarına nihânî intisâb ile âvurde-i pençe-i istîlâ ve ashâbına gûn-â-gûn gadr u cefâ etdiklerinden mâ'adâ, mukaddemâ müte'allikāt-ı Şeyhulislâmî'den ba'zılara dahi bu mu'âmele-i nâ-sezâyı **[M2 130]** bî-mehâbâ icrâ eylemiş olduklarına binâ'en, mâh-ı recebin beşinci günü[9◊] bâ-işâret-i 'aliyye ve bâ-fermân-ı 'âlî Seyyidâ, Sinob'a ve Sâlih, Rodos'a li-ecli'l-ıslâh ve't-te'dîb nefy ü tagrîb olunmağın, kudât[10] ve mevâlîye sâ'ir kapu kethudâları oldukça[11] gayr-i müstevlî oldular. **Beyt**:

Kad şâbe re'sî ve re'sü'l-hırsı lem yeşib

---

1 Der-çenber-i A : Ez-çîz-i M2

* "از امدن و رفتن ما سودی کو * در تار وجود عمر ما پودی کو
در چنبر چرخ جان چندین پادکان * میسوزد و خاك میشود دودی کو = Gelme ve gitmemizden fayda nerede? Ömrümüzün varlığının ipini dokuyan nerede? Can çarkının çenberinde birkaç karakol yanıyor ve toprak oluyor, dumanı nerede?" anlamına gelen Farsça bir rubâ'îdir.

2 **ba'zı** A : - M2

3 **kudât** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.52a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 5 {Rece}b" yazısı vardır] A

4 nâmân M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "câhilân-ı" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

5 kazâya A : kudâta M2

** "علیه ما یستحق = Allah müstehakını versin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

6 giderek M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "bunların" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

7 müderrisîni A : müderrîsîni (مدریسینی) M2

8 müteferidîn-i A : münferidîn-i M2

9 günü M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "Seyyidâ" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

◊ 5 Receb 1227 = 15 Temmuz 1812 Çarşamba.

10 kudât A : + ve nüvvâb M2

11 oldukça A : oldukca M2

*İnne'l-arîsa 'ale'd-dünyâ le-fî ta'abin**

Sudûr-i fermân berây-ı i'dâm-ı Es'ad Bey ve Kalyoncu[1]

Pazar-köyü[2] A'yânı Es'ad Bey ve Bilecik Voyvodası[3] Kalyoncu 'Ali[4] ve ol havâlîde olan sâ'ir ba'zı müte'ayyinân bî-pervâ bir müddetden berü hemsiyâk ve birbirleriyle yek-sâk-ı ittifâk olarak kendülere dâ'ir olan evâmir-i 'aliyyeyi bî-mehâbâ 'adem-i ısgâya ictirâ eylediklerinden ve devr-i esbakda bu makûleler hasbe'l-iktizâ müsâmaha ile yüze çıkmış ve intizâr-ı istihsâl-i kuvvet-i kâhire-i kâmile zımnında anlara igmâz u taltîf ile mu'âmele kılınmış olmakdan nâşî, zikr olunan cühelây-ı bî-hayâ dahi 'adem-i idrâk-i *"İnne ma'a'l-yevmi gaden"*** ile eyyâm-ı saltanat-ı Şehriyâr-ı yegâne-iktidârı evkāt-ı sâ'ire gibi şümâr ederek, ile'l-ân tavr-ı ma'hûdelerinde ısrâr ve bi'd-defe'ât iş'âr olunduğu üzere me'mûr oldukları mesâlihde rehâvet ü müsâmaha izhâr ve husûsan Ordu-yi hümâyûn'a hademe ve etbâ' ve askerlerini istishâben me'mûr-i 'azîmet oldukça[5], *"Semi'nâ ve 'asaynâ"**** vâdîlerinde izhâr-ı istikbâr ederek emr-i Bârî ve da'vet-i Şehriyârî ile[6] bi'n-nefs gazâya gitmedikleri şöyle dursun, hiçbir[7] nefer bile irsâl ü tesyâr etmediklerinden, dîn ü devlete 'adem-i itâ'at ü hıyânetleri gün gibi âşikâr olup, *"Hattâ izâ ferihû bimâ ûtû aheznâhüm bağteten"*[*4] âyet-i kerîmesi muktezâsmca, o makûleler haklarında vukū'-i gazab-ı Hılâfet-penâhî vesîlesiyle kahr-ı İlâhî[8] bî-şekk velâ[9] olup, ancak icrâsı *"el-Umûru merhûnetün bi-evkātihâ"*[*5] mü'eddâsı üzere

---

* "قاد شاب راسی و راس الحرص لم یشب * ان الحریص علی الدنیا لفی تعب" = Saçım, sakalım ağardı, hırsın saçı ağarmadı. Şüphesiz dünyaya bel bağlayan sıkıntı içinde olacaktır" anlamına gelen Arapça bir beyittir.

1 **Kalyoncu** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.52b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i {Rece}b" yazısı vardır] A

2 Pazar-köyü A : Bazar-köyü M2

3 Voyvodası M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "Kapucu-başı" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

4 'Ali M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "Ağa" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

** "ان مع الیوم غداً = Bugünün bir de yarını vardır" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

5 oldukça A : oldukca M2

*** "سمعنا و عصینا = İşittik ve karşı geldik" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Bakara 2/93. ve en-Nisâ 4/46. âyetlerin ortalarında yer alan ufak bir kısmıdır.

6 emr-i ..... ile M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.52b'nin sol tarafına yazılmışlardır] A

7 hiçbir A : hicbir M2

*4 "حتی اذا فرحوا بما اوتوا اخذناهم بغتة = Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-En'âm 6/44. âyetin ortalarında yer alan bir bölümdür.

8 vesîlesiyle kahr-ı İlâhî M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.52b'nin sol tarafına yazılmışlardır] A

9 velâ A : vâlâ M2

*5 "الامور مرهونة باوقاتها = Herşeyin bir vakti saati vardır" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

re'y-i hakîmâne-i Şâhâne ile indifâ'-ı[1] gā'ile-i seferiyyeye ta'lîk birle imhâl ü ta'vîk buyurulmuşidi.

el-Hâletü hâzih musâlahalar karâr-gîr ve eşgāl-i ecnebiyye gāyet-pezîr olmağla, ba'de-ez-ân tanzîm-i umûr-i dâhiliyyeyi der-meyân **[M2 131]** ve sekene-i Memâlik-i Hâkāniyye'yi dest-i tegallüb-i erbâb-ı tuğyân ve eyâdî-i te'addî-i a'yân-ı tavâ'if-nişândan tenzî' ve umûr-i elviye vü eyâlâtı, *"İ'lem enne'l-mülûke yahtâcü*[2] *ilâ vezîrin ve eşca'u'n-nâsi yahtâcü ilâ silâhin"** kā'ide-i bâ-fâ'idesine tefrî' ile vükelây-ı saltanat olan vüzerâya kadîmî vech üzere sipâriş ve tevzî' husûsuna niyyet-i kadîme-i Şâhâne mûcebince mübâşerete zemân cesbân olmağla, ibtidâ Pazar-köyü[3] A'yânı olup, 'adem-i imtisâl-i emr [ü] fermân cerâyimiyle gazab-ı Pâdişâhî havfiyle lerzân olduğundan, gûyâ tahsîl-i itmînân içün ba'zı yerlerden biraz top ve mühimmât ahz u iştirâ ve olduğu mahallere kulleler ve hendekler gibi istihkâmât binâ ile i'lân-ı teferrüd ü tuğyâna ictirâ eden merkūm Pazar-köyü[3] A'yânı Es'ad Bey'in ve Kalyoncu 'Ali'nin katl ü i'dâmına[4] hatt-ı hümâyûn-i mehâbet-makrûn mûcebince evâ'il-i mâh-ı receb târîhiyle[◊] başka başka fermân-ı kazâ-cereyân sudûr ve Koca-ili Sancağı Mutasarrıfı Vezîr 'Azîz Paşa ol havâlîde olan vülâtı ma'iyyetine cem'le[5] üzerlerine harekete me'mûr kılınup, lâkin Bilecik Voyvodası Kalyoncu 'Ali'nin kuvvet ü cem'iyyeti merkūmdan her cihetle ezyed olduğundan, **beyt:**

Ve lâ tahtekır yevmen 'adüvven ve in yekün
*Hakîran fe-zalle'l-arzu kad yeksifü'l-kameru***

mübtegāsınca anın dahi i'dâmiyçün sudûr eden fermân-ı kazâ-mazâ ketm ü ihfâ olunarak ve yalnız: "Mîr-i merkūm üzerine" deyerek ol taraflarda asâkir cem'iyyet eyledikde, evvel emirde Kalyoncu'nun katli akdem-i maslahat görünmekle, nâgehân anın üzerine hareket ü savlet olundu***.

---

1 re'y-i ..... indifâ'-ı M2 : + [Bu kelimeler üzeri çizilen "indifâ'-ı" yerine aynı kaligrafi ile satırın ve sayfanın sağ tarafına yazılmışlardır] A

2 yahtâcü A : yahtâcûne M2

* "اعلم ان الملوك يحتاج الى وزير و اشجع الناس يحتاج الى سلاح" = Padişahların vezîre ihtiyâç duyduklarını ve insanların en yiğidinin de silâha muhtaç olduğunu bil!" anlamına gelen ve kural niteliğinde Arapça bir cümledir.

3 Pazar-köyü A : Bazar-köyü M2

4 'Ali'nin katl ü i'dâmına M2 : + [Bu kelimeler aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.53a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

◊ 1-10 Receb 1227 = 11-20 Temmuz 1812.

5 cem'le M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "üzerine" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

** "و لا تحتقر يوما عدوا و ان يكن ⁜ حقيرا فظل الارض قد يكسف القمر" = Hiçbir gün hakîr (= değersiz, aşağı, âdî) de olsa düşmanını küçük görme! Çünkü an gelir, ay dünyayı karartır" anlamına gelen Arapça bir beyittir.

*** "Pazar-köyü A'yânı Es'ad Bey ve Bilecik ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,87'de kaydedilmiştir.

Sûret-i emr-i 'âlî berây-ı i'dâm-ı[1] Kalyoncu 'Ali

Hâlâ Koca-ili Sancağı Mutasarrıfı vezîrim[2] el-Hâc 'Azîz Paşa *iclâlehûya*[3] hüküm ki; Bilecik Voyvodası Kalyoncu 'Ali dedikleri hâ'in fi'l-asl edânî vü esâfil makūlesinden iken, bir takrîb Bilecik Voyvodalığı'nı tahsîl ve giderek teferrüd ü tegallüb ederek bir aralıkda Kapucu-başılık rütbesine nâ'il ü vusûl ile sâye-i Devlet-i 'aliyye'mde[4] iktisâb-ı servet ü sâmân edüp, bu kadar nâ'il olduğu [M2 132] ni'am-ı celîlenin îfây-ı teşekkürüne kıyâm ve tahsîl-i rızây-ı Bârî ve rızây-ı Şâhâne'me cidd-i tâm ve evâmir-i 'aliyyeye sür'at-i imtisâl ü mutâva'at ve fukarây-ı ra'iyyete zulm ü te'addîden mücânebet eylemesi, lâzime-i zimmet ve vâcibe-i 'uhde-i 'ubûdiyyeti iken, hiçbir[5] vakitde kendüsünden muvâfık-ı rızâ tavr u hareket meşhûd olmayup, cibilletinde merkûz olan habâset ü redâ'et ve ru'ûnet ü şakāvet muktezâsı üzere dâ'imâ meslek-i bagy ü fesâda sülûk birle, zîr-i zabt u tegallübünde olan ehâlî-i memleket ve 'aceze-i ra'iyyet, dest-i zulm ü te'addîsinden zebûn ve etrâf u civârında bulunan kazâ ve kurâ ehâlî ve müte'ayyinânı dahi şerr u mazarratından bî-huzûr oldukları ve beş altı senedir zuhûr-i sefer-i hümâyûnumdan berü her sene evâmir-i 'aliyyemle sefer-i hümâyûnuma me'mûr u ta'yîn kılınmış ise de, gâh a'zâr ve gâh sâdece te'ahhüdü hâvî bir kağıd takdîmiyle imrâr-ı vakt ederek, hiçbir[6] sene sefere 'azîmet etmediğinden mâ'adâ, zîr-i zabtında bulunan kazâlardan matlûb mehâmm-ı[7] seferiyyeden birisini ru'yet etmediği ve bir tarafdan civârında bulunan kazâ ve kurâyı bir takrîb zabt ile tevsî'-i memleket ve tahsîl-i menfa'at ve icrây-ı garaz u mefsedet dâ'iyesinde olduğundan, anın şerr u mazarratından[8] civârında bulunup, ehl-i 'ırz ve rızâcûy olan kazâ a'yânları dahi sefere 'azîmet edemedikleri ve birisinin merkūmdan emniyyeti olmadığı ve bunun şakāvet ü habâseti cümle 'indinde ve nezd-i Şâhâne'mde sâbit ü zâhir olmuş ve zulm ü te'addî ve bagy ü mefsedeti haddini aşmış, şer'an ve mülken[9] vâcibü'l-izâle bir hâ'in olup, havâlî ve civârında ehâlî vü re'âyânın emniyyet ü râhatları meslûb olduğu, sen ki Vezîr-i müşârun ileyhsin, bu def'a tarafından Der-bâr-ı şevket-karâr'ıma takdîm olunan tahrîrât ve 'arz u mahzar mefâhiminden dahi ma'lûm-i 'ilm-i 'âlem-ârây-ı Husrevâne'm olmakdan nâşî, merkūmun keyfiyyeti istiftâ olundukda: "Zeyd'in zulm 'âdet-i müstemirresi olup, sâ'î bi'l-fesâd olduğu şer'an sâbit

---

1 **i'dâm-ı** A : — M2
2 vezîrim A : Vezîr M2
3 iclâlehûya A : iclâliyyeye (اجلاليه يه) M2. "*iclâlehû* = اجلاله = Saygınlığı [devamlı olsun]" anlamına gelen Arapça bir duâdır.
4 'aliyye'mde A : 'aliyye'me de M2
5 hiçbir A : hicbir M2
6 hiçbir A : hicbir M2
7 mehâmm-ı A : mühimmât-ı M2
8 mazarratından A : mazarrından M2
9 mülken A : mesleken M2

olsa, Zeyd'in emr-i veliyyü'l-emr ile katli meşrû' olur mu? el-Cevâb: Olur. Bu sûretde Zeyd-i mezbûr kuttâ'-ı tarîkı yanına celb [M2 133] eyledikde, Zeyd'i ve tâ'ife-i mezbûreyi ahz murâd olunup, mezbûrlar şer'-i şerîfe ve emr-i Sultânî'ye itâ'at etmeyüp muhârebe sadedinde olsalar, emr-i veliyyü'l-emr ile tâ'ife-i mezbûre ile mukâtele edüp, şerlerini def' etmek içün katl olunmaları meşrû' olur mu? el-Cevâb: Olur" deyü cânib-i şerî'at-i garrâdan fetvây-ı şerîfe verilmekle, mûcebince merkûmun üzerine varılup, 'avn-i Hakk'la hayyen ve meyyiten ahzı ve gā'ilesinin 'ibâd ü bilâd üzerlerinden def'i zımnında Koca-ili Sancağı'nda vâki' Ak-hisâr, Geyve ve Ada-pazarı[1] ve Kara-mürsel ve İznik ve Göl-bazarı ve Yenişehir-i[2] Burusa kazâları a'yânları ma'iyyetine me'mûr kılınarak, istiklâl-i tâm ve ruhsat-ı kâmile ile şakî-i merkûmun ahz u i'dâmına me'mûriyyetin husûsuna irâde-i Şâhâne'm te'alluk edüp, ol bâbda mehâbet-rîz-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûnum mûcebince me'mûriyyetini hâvî Rikâb-ı hümâyûn'umdan işbu emr-i şerîfim ısdâr ve mahfiyyen ve memhûr[en][3] irsâl olunmuşdur. İmdi zikr olunan kazâlar a'yânlarının ma'iyyetine me'mûriyyetlerini hâvî dîğer emr-i şerîfim ısdâr ve tarafına tesyâr kılınup, bu bâbda taraf-ı Şâhâne'mden sana istiklâl-i tâm ve ruhsat-ı kâmile verilmiş olmağla, gerek zikr olunan kazâlar ve gerek sâ'ir civârında vâki' kazâlar a'yânlarına tarafından buyuruldular ve kağıdlar tahrîriyle ma'iyyetine celb ü istihdâm ederek ve şakî-i merkûma kat'â ser-rişte vermeyerek ve göz açdırmayarak 'ale'l-gafle üzerine varılup, hayyen ve meyyiten ahz u i'dâmı husûsunda senden ve ma'iyyetine me'mûr müte'ayyinân ve sâ'ir hayr-hâhân-ı saltanat-ı seniyyemden küllî hıdmet ve hüsn-i tedbîr ve cân-sipârâne gayret ü sadâkat zuhûru me'mûl ü melhûz-i Şâhâne'm idüği ve matlûb ancak merkûmun i'dâm ü izâlesi olup, mukaddemâ zarûrî kendüsüne mütâba'at edüp şimdi kendüsünden müfârakat ve taraf-ı Devlet-i 'aliyye'me mutâva'at ve sana muvâfakat edenlere ve ehâlî-i memleketden hiç[4] ferde te'addî vü tecâvüz olunmayacağını ve bundan sonra yine şakî-i merkûma tarafdârlık ederek mu'âvenet ve tervîc-i şakâvetine [M2 134] müzâheret edenler olur ise, anlar dahi eşkıyâ hükmünde 'add olunarak haklarından gelineceğini ve şakî-i merkûmun bundan sonra 'afvı muhâl olduğunu lâzım gelanlere ifâde vü tebyîn ederek, icrây-ı mücâzâtına ve tenfîz-i fermân-ı hümâyûnuma kıyâm ü müsâra'at eylemek[5], irâde-i kâtı'a-i Mülûkâne'm muktezâsından idüği ve sen sâ'ire makîs olmayup, gars-i yemîn-i Şâhâne'm ve çırağ-ı dest-efrûhte-i Pâdişâhâne'm olup, tarafına min-külli'l-vücûh hüsn-i zann ve teveccüh-i Mülûkâne'm ber-kemâl olarak cümle me'mûrlar haklarında şükr ü şikâyetin nezd-i saltanat-ı seniyyemde müsmirr u mu'teber olduğu dirâyet-

1 Ada-pazarı A : Ada-bazarı M2
2 Yenişehir-i A : + ve M2
3 memhûr[en] M2 : memhûren ile [Metinde "memhûren"den sonra bir kelimelik yer boştur] A
4 hiç A : hicbir M2
5 eylemek M2 : eylemak A

melzûmun oldukda, ana göre 'amel ü hareket ve hakkında derkâr olan vüsûk ve hüsn-i teveccüh ve i'timâd-ı Husrevâne'mi te'yîd ü tasdîka nisâr-ı cehd ü tâkat ve hılâf-ı melhûz vaz' vukū'unu tecvîzden ittikā vü mübâ'adet eylemak[1] bâbında fermânım olmuşdur; tahrîren fî evâ'il-i recebü'l-mürecceb li-senet-i[2] seb'in ve 'işrîn ve mi'eteyn ve elf◊.

Ba'zı tevcîhât ve havâdisât-ı müteferrikāt[3]

Teke Sancağı, Mütesellimlik'den ihrâc ve Muhassıllık sûretiyle yirmi yedi senesine mahsûben hâlâ Karaman Vâlîsi Kā'im-makām-ı esbak el-Hâc 'Ali Paşa'ya ilhâkan nısf-ı recebde◊◊ tevcîh olundu.

Ve mukaddemce mezkûr olan vechile Bükreş'de muztarr-ı ikāmet olan Çapar-zâde Celâleddîn Paşa bu esnâda Der-sa'âdet'e vürûd edüp, 'avâtıf-ı seniyye-i Husrevâne'den ilbâs-i hil'atle tatyîb birle teskîn-i melâlet[4] olundukdan sonra, Üsküdar'a sebkat ve andan birkaç gün murûrunda mansıbı olan Sivas tarafına 'azîmet eyledi.

Ve Varna Muhâfızı Be[y]lanlı Mustafa Paşa dahi müşârun ileyhin Üsküdar'dan hareketinden birkaç gün sonra Âsitâne-i 'aliyye'ye kezâlik vürûd ile Üsküdar'a sebk u güzâr edüp, ancak mansıbı tarafına 'azîmete 'adem-i kudret mertebesinde 'asârı olduğu ma'lûm-i hazret-i Şehriyârî olmağla, 'avârif-i behiyye-i Şâhâne'den ihsân ü ikdâr olunarak, mansıbı olan Adana tarafına cünbiş-nümây-ı hareket ü reftâr oldu*.

Ve yine evâsıt-ı mâh-ı [M2 135] recebde◊◊◊ İngiltere tarafından gelan Elçi-i cedîd ma'iyyetiyle Prusya tarafından kezâlik Der-'aliyye'ye irsâl olunmuş cedîd Brand[en]burg Elçisi dahi vusûl bulduklarının haftasında, Françe cânibinin dahi bir cedîd elçisi İstanbul'a duhûl etdi.

Ve bu günlerde Hâce-bey taraflarından[5] tüccâr sefîneleri pey-der-pey vürûd etmeğe başladılar[6]**.

---

1 eylemak A : eylemamek M2
2 li-senet-i M2 : li-sene A
◊ 1-10 Receb 1227 = 11-20 Temmuz 1812.
3 **müteferrikāt** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.54a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 15 {Rece}b" yazısı vardır] A
◊◊ 15 Receb 1227 = 25 Temmuz 1812 Cumartesi.
4 melâlet A : melâmet M2
* "Ve mukaddemce mezkûr olan vechile ..... oldu" kısmındaki bilgiler, özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, X,29'da kaydedilmiştir.
◊◊◊ 11-20 Receb 1227 = 21-30 Temmuz 1812.
5 taraflarından A : tarafından M2
6 pey-der-pey ..... başladılar A : + [Bu kelimeler metinde üzeri çizilen "pey-der-pey âmed-şüde meşgûl oldular" yerine buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.54b'nin sol tarafına yazılmışlardır] M2
** "Ve bu günlerde Hâce-bey ..... başladılar" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, X,29'da kaydedilmiştir.

Ve mukaddemâ Tatar-pazarı'na[1] iclâ olunan mârru'l-mâ-cerâ Dervîş Bey, iltizâm-ı Şeyhulislâm ile bir buçuk mâh kadar müddetde ıtlâk ve mükâteb-i mektûbî olarak kayd-ı iftirâk-ı vatan ü te'allukātdan i'tâk olundu.

Ve Şeyhulislâm-ı sâbık eyyâmında kadîmî ihtisâma mebnî, menfâsı kendi beldesi olan 'Ayntâb'a tahvîl olunan bâ-Pâye-i Anadolu Hâce Münîb Efendi, esnây-ı râhda Çapar-zâde'ye müsâdif olmağla, mîr-i mûmâ ileyh 'ilm ü fazlına hürmeten müşârun ileyhi tevkîf ve Der-i devlet'den yine tebdîl-i menfâ ile oralarda ibkā vü îvâ buyurulmasını recâ zımnında şâyeste-i kezm ü mürüvvet[2] olduğunu Der-'aliyye'ye ta'rîf etmekle, arpalığı mahsûliyle te'ayyüş ederek, Aydın Güzel-hisârı'nda mütekā'iden me'mûr-i ikāmet kılınmağla, mûcebince evâhır-ı recebde[◊] emr-i 'âlî sudûr eyledi*.

Ve mâh-ı şa'bânın dördüncü selâsâ günü[◊◊] tertîb olunan 'Ulûfe Dîvânı'nda, mukaddemce gelan İngiltere Elçisi pâye-i serîr-i a'lâya ruh-sâ olup, teslîm-i nâme eyledi.

Ve yine mâh-ı mezbûr evâ'ilinde[◊◊◊] Tırhala Sancağı, Tepedelenli 'Ali Paşa-zâde sâbıkā Mora Vâlîsi Veliyyüddîn Paşa ve müşârun ileyhden[3] sarf olunan Mora Sancağı, İç-illi[4] Ahmed Paşa'ya tevcîh ve her biri tatyîb ü terfîh olundu**.

Tekessür ve iştidâd-ı vebâ ve sudûr-i emr-i 'âlî berây-ı tathîr-i ezikka ve büyût ve iksâr-ı istiğfâr u du'â[5]

Bi-hikmetillâhi Te'âlâ tâ'ûn yevmen fe-yevmen 'âmm ü müşted ve bu def'a ise mâdde-i vebâ'iyyede be-gāyet şiddet ü hiddet ve sür'at-i sirâyet olmağla, mânend-i mesâff-ı 'adûy-i bî-insâf, nüfûs-i kesîreyi imâte vü itlâfa başladı. Ve çünki maraz-ı tâ'ûn ber-muktezây-ı hadîs-i hikmet-nümûn Benû İsrâ'îl'den[6] bir tâ'ife-i 'âsıyeye min-kıbeli'l-Kahhâr **[M2 136]** mürsel bir recz ü 'azâb olup, ancak Vâcib Te'âlâ hazret[ler]i[7] 'âdet-i İlâhiyye'si muktezâsiyle

---

1 Tatar-pazarı'na A : Tatar-bazarı'na M2
2 mürüvvet M2 : mürû'et A
◊ 21-30 Receb 1227 = 31 Temmuz-9 Ağustos 1812.
* "Ve Şeyhulislâm-ı sâbık eyyâmında ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,83'te kaydedilmiştir.
◊◊ 4 Şa'bân 1227 = 13 Ağustos 1812 Perşembe. Benim ilgili eserlerden belirlediğime göre, metnimizde verilen gün isminde bir yanlışlık olmalıdır.
◊◊◊ 1-10 Şa'bân 1227 = 10-19 Ağustos 1812.
3 müşârun ileyhden M2 : müşâ[run] ileyhden A
4 İç-illi A : İc-illi M2
** "Ve yine mâh-ı mezbûr evâ'ilinde ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,84'te kaydedilmiştir.
5 **du'â** M2 : + {Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.54b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i Ş{a'bân}" yazısı vardır] A
6 İsrâ'îl'den A : İsrâ'il'den M2
7 hazret[ler]i A : hazret M2

cemî' mükevvenâtı mu'allak bi'l-esbâb eylediği, erbâb-ı elbâb[1] 'indinde bî-irtiyâbdir.

Fe-li-hâzâ hukemây-ı hakāyık-âşinâya göre: "*'Ve men yü'te'l-hikmete*[2] *fe-kad ûtiye hayran kesîrâ'*"* muktezây-ı[3] hayr-intimâsiyle, maraz-ı mezbûra sebeb, ibtidâ 'unsur-i hevâya muhtelit[4] olarak cevher-i[5] hevâyı ifsâd ü ta'fîn eden rediyy ü tayyâr eczâ olup, andan ba'zı müste'iddînde bir nev' hummây-ı vebeviyye tekevvün eyledikde, mücâveret ve mukārebet edenlere ol mâdde-i tayyâre-i sâriye[6] tecâvüz ü sirâyet ve ol semmiyyet-i rediyye[7] gitdikce kesb-i hiddet ü harâfet[8] ederek, muktezây-ı hükm-i zemân ve lâzime-i fusûl ü evân üzere andan bir hummây-ı[9] vâkıde-i şâyi'a rû-nümûn olup, eğer mahmûmdih-i evrâm-ı iltihâbiyye-i rediyyeden şiş ve kabarcık gibi bir nesne zuhûr ederse ana tâ'ûn denüp, eğer bu makūle a'râza makrûn olmazsa, vebâ ta'bîriyle iktifâ olunup, hümmeyât-i vebâ dahi gûn-â-gûn olur" deyü mukayyed-i kütüb-i etıbbâ olan kavl-i hukemâ, 'ilm ü dânişe mertebe-i lâyikada[10] ehl ü âşinâ olan Kā'im-makām-ı Rikâb-ı müstetâb Şâkir Ahmed Paşa hazretlerine mukaddemâ ma'lûm ve sıhhat-i mes'ele-i *"Hayâtü'l-mer'i 'ilmün fağtenimhu*[11]*"*** mısrâ'ı mefhûmuna muvâfakatle müsbet ü mahkûm olmakdan nâşî, *"Ve huvellezî yakbelü't-tevbete 'an 'ibâdihî ve ya'fû 'ani's-seyyi'ât"**** tebşîratına ri'âyeten, evvelâ tevessül-i tarîka-i şerî'at ve iştigāl-i tevbe vü nedâmet levâzımına dikkat birle ehl-i İslâm cevâmi' u mesâcide evkāt-ı hamsede[12] devâm ederek, ba'de edâ'i's-salât[13] ba'zı seyyid-i istiğfâr ve ba'zı ed'iye-i mücerrebü'l-âsâra kıyâm ü ihtimâm eylemeleri ve bu tedbîr-i zerrîn ve 'ilâc-ı rûhânî-i[14] sıhhat-rehîn ile *"Ve nünezzilü mine'l-Kur'âni mâ*

---

1 erbâb-ı elbâb A : erbâbü'l-elbâb M2

2 yü'te'l-hikmete : yü'ti'l-hikmete (يؤتى الحكمة) A, M2

* "و من يؤت الحكمة فقد اوتى خيرا كثيرا = Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir" anlamındaki bu cümle Kur'ân, el-Bakara 2/269. âyetin ortalarındaki bir kısmıdır.

3 muktezây-ı A : muktezâsı M2

4 muhtelit A : muhtelât M2

5 cevher-i A : خوهر M2

6 sâriye A : + ve M2

7 rediyye A : reviyye M2

8 harâfet A : harâkat M2

9 hummây-ı A : جماى M2

10 lâyikada A : lâ'ikada M2

11 *Hayâtü'l-mer'i 'ilmün fağtenimhu* (حيوة المرء علم فاغتنمه) A : حياة المرء علم فاغتمنه M2

** "حيوة المرء علم فاغتنمه = Kişiye hayat veren ilimdir, onun kıymetini bil" anlamına gelen Arapça bir mısrâdır.

*** "و هو الذى يقبل التوبة عن عباده و يعفو عن السيئات = O, kullarının tövbesini kabul eden, kötülükleri bağışlayandır" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, eş-Şûrâ 42/25. âyetin sondan ufak bir kısma yer verilmeyen bölümüdür.

12 hamsede M2 : hamsde A

13 salât A : salavât M2

14 rûhânî-i A : rûhânî-yi M2

*huve şifâ'un ve rahmetün li'l-mü'minîn"** kavl-i şerîfi muktezâsınca tedâvî-i emrâz-ı kulûb-i nâ-hûb ve istişfây-ı ef'ide-i[1] inhirâf-ı mashûb murâd olunduğu[2] esnâda, *"el-'İlmü 'ilmâni 'ilmü'l-ebdâni ve'l-edyâni"*** mağzâsınca sâniyen 'ilm-i dîn ile tev'emân olan 'ilm-i tıbba dahi murâ'ât[3] lâzimeden idüği müstağnî 'ani'l-beyân olup, gerçi fî zemânînâ olunan tecribât-ı sahîha ve tahkîkāt-ı lâyika[4] mûcebince maraz-ı vebânın vesâtat-i **[M2 137]** hevâ ile tecâvüz ü sirâyeti ender-i nevâdir ve ancak mücâveret ü mülâmese takrîbiyle ısâbeti bi't-tecribe müteyakkan ü zâhir ve bu husûsa maraz-ı merkūmun memâlik-i sâ'ire-i mahfûzeye 'adem-i tecâvüzü bir delîl-i kat'î-yi mütevâtir ise de, sebeb-i evvel hudûsu yine te'affün-i 'unsur-i hevâ ve andan sonra kat' u men'ine ihtimâm olunmadığı hâlde birbirinden musâb olarak tekessürü hüveydâ ve hevânın ebdân-ı esıhhâda kabûle isti'dâd ihdâs eylediği dahi mücerreb-i etıbbâ olduğundan nâşî, *"Mâ lâ yüdrakü küllühu lâ yütrakü küllüh"**** mübtegāsı üzere, ıslâh-ı hevâda dahi nef'-i kesîr olacağı muhtâc-ı takrîr olmamağla, zokaklar ve ba'zı mezbele-gâh mahaller tathîr kılınmak ve büyût ü mesâkin süpürülüp pâk tutulmak içün dahi evâ'il-i mâh-ı şa'bânda◊ beyâz üstüne fermânlar ısdâr ve iktizâ eden[5] hükkâm ve zâbitân ve müdebbirân[6] ve müdîrâna tesyâr olundu.

Âmeden-i ser-i maktû'-i Kalyoncu ve icmâl-i terceme-i ahvâleş[7]

Mezkûr olan vech-i nihânî ile katline 'Azîz Paşa me'mûr kılınan Kalyoncu 'Ali, Vezîr-i müşârun ileyhin: "Pazar-köyü A'yânı üzerine" deyerek tedârükâtı, mesmû' u manzûru oldukda: *"el-Hâ'inü hâ'ifun"*[*4] muktezâsiyle cemî' asâkirini hâzır eylediğinden, üzerine varıldıkda muhârebeye mübâşir olmuş ise de, birkaç def'a ceng-i 'azîmde makhûr u münhezim olarak, *"İnne'z-*

---

* "و ننزل من القران ما هو شفاء و رحمة للمؤمنين" = Biz, Kur'ân'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifâ ve rahmettir" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-İsrâ 17/82. âyetin sondan ufak bir kısma yer verilmeyen bölümüdür.

1 ve istişfây-ı ef'ide-i M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.55a'nın sağ kenarına yazılmışlardır] A

2 olunduğu A : ve alındığı M2

** "العلم علمان علم الابدان و الاديان" = İki tane ilim vardır; biri tabâbet, diğeri diyânet" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

3 murâ'ât A : murâ'at M2

4 lâyika A : lâ'ika M2

*** "ما لا يدرك كله لا يترك كله" = Bir şey tamamen elde edilemiyor diye, tamamen de bırakılmaz" anlamına gelen ve fıkıh kurallarından kabul edilen Arapça bir cümledir.

◊ 1-10 Şa'bân 1227 = 10-19 Ağustos 1812.

5 eden M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "mahallerin" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

6 ve müdebbirân A : — M2

7 **ahvâleş** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.55b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı Ş{a'bân}" yazısı vardır] A

*4 "الخائن خائف" = Hâin korkaktır" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

*zâlimîne lefî şikākın ba'îdin"** esrâr-ı 'ibret-âsâriyle askerleri müteferrik u târumâr olup, zuhûr-i cezây-ı İlâhî ile âsâr-ı gazab-ı Pâdişâhî'den tersân u lerzân, mukaddemâ istihkâmına ihtimâm eylediği mahallinde dahi tâb-âver-i sebât ü karâr olamayacağı müstebân ve[1] *"Eynemâ tekûnû yüdrikkümüll'l-mevtü ve lev küntüm fî burûcin müşeyyedetin[2]"*** esrârı nümâyân oldukda, nâ-çâr ve bî-sabr u karâr bir gice firâr ve terk-i dâr ü diyâr etmiş ise de, ol etrâf ü havâlide[3] firârına medd-i enzâr[4] eden me'mûrîne dûçâr olup, mukāteleye ibtidâr eyledikde katl ü i'dâm[5] ve ser-i maktû'u müşârun ileyh tarafından evâsıt-ı mâh-ı şa'bânda[◊] Der-'aliyye'ye irsâl olunmağla, endâhte-i 'ibret-gâh-ı havâss u 'avâm[6] kılındı***. **[M2 138]** *"Men belega aksâ emelihî felyetevakka' ednâ ecelihî"*[*4]*. **Beyt:

İzâ temme emrun bede'e naksuhû

Tevekka'a zevâlen[7] izâ kîle temme[*5]

Ba'dehû ol havâlîde vâki' Yenişehir-i Burusa ve Ermeni-pazarı ve Pazarköyü ve Külümbe[8] ve sâ'ir vâfir kasabât ü kurâya kendü tarafından fâ'il-i muhtâr-vâr nasb eylediği a'yânların kimi reh-neverd-i vâdî-i[9] firâr ve kimi ısrâr ile giriftâr ve kimi dûçâr-ı kahr u demâr olarak ol havâlî sûret-i salâha ma'dûl ve müşârun ileyhin bu hıdmeti, nezd-i ferd-i Mülûkâne'de pesendîde vü makbûl olmağla, mukābilinde 'avâtıf-ı 'aliyye-i Husrevânî'den Livâ'-i Saruhân dahi tevcîh ü ihsân[10] ve sâye-i 'inâyet-i Pâdişâh-ı Dârâ-dâd[11] u kerem-fermâ'da ikbâl ü i'tibârı dü-bâlâ oldu.

---

* "ان الظالمين لفى شقاق بعيد = Zalimler, gerçekten (haktan) oldukça uzak bir ayrılık içindedirler" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Hacc 22/53. âyetin sonundaki bir bölümdür.

1 ve A : — M2

2 müşeyyedetin M2 : müşeyyede A

** " اينما تكونوا يدرككم الموت و لو كنتم فى بروج مشيدة = Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile!" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, en-Nisâ 4/78. âyetin başında yer alan bir kısımdır.

3 havâlide A : havâliye M2

4 enzâr A : intizâr M2

5 i'dâm M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "olunmağla" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

◊ 11-20 Şa'bân 1227 = 20-29 Ağustos 1812.

6 'avâm A : 'âm M2

*** **"Âmeden-i ser-i maktû'-i Kalyoncu** ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,87'de kaydedilmiştir.

*4 "من بلغ اقصى امله فليتوقع ادنى اجله = En uzak amacına erişen, en yakın olan ecelini beklesin" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

7 zevâlen (زوالا) A : zevâlen (ذوالا) M2

*5 "اذا تم امر بدا نقصه * توقع زوالا اذا قيل تم = Bir şey tamam olduğu zaman noksanlığı ortaya çıkar. Bir şey 'Tamam oldu' dendiği zaman zevâlini bekle!" anlamına gelen Arapça beyittir.

8 Pazar-köyü ve Külümbe (كولومبه) A : Bazar-köyü ve كولمبه M2

9 vâdî-i A : vâdî-yi M2

10 ihsân M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "olunmağla" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

11 Dârâ-dâd A : Dârâ-dâr M2

Merkūm Kalyoncu mukaddemâ Külümbe[1] A'yânı Sarıca-zâde'nin buzağularını ra'y eder bir nâdân çoban olup, ol esnâda başına bir kırmızı Mağrib şâlı parçacığı sardığından, mücerred teşbîh tarîkıyle Kalyonculuk künyesi kendüsüne isnâd-ı akrân olmuşidi. Bir gün ağasına bir husûsdan nâşî infi'âl eyledikde, hemân tüfengini omuzlayup teveccüh-i[2] semt-i cibâl ve bir müddet kat'-ı tarîk ile iştigāl ve kendü gibi bir alay eşkıyâ vü evbâşa baş olarak ebnâ'-i[3] sebîlden başka ba'zı vücûh u a'yâna dahi ta'arruza kesb-i mecâl eyledi.

Ol evânda Kapudan Küçük Hüseyn Paşa Gemlik'de sefîne inşâsiyçün ol tarafa 'azîmet edüp, meğer ol esnâda müşârun ileyhin Vidin cânibine Pâsbân[4]-oğlu üzerine me'mûriyyeti henûz pezîrây-ı karâr u temşiyet olmuş idüğünden, müşârun ileyh gerek merkūmu ve gerek ana mümâsil birkaç serkerde-i[5] mezmûmu ol mahalle celb ü da'vetle, her ne vakit anları ihzâr murâd ederse[6], ma'iyyetine gelmek üzere te'ahhüd etdirerek merkūmlara ilbâs-i hil'at edüp, *"Men'ister'a'z-zi'be zaleme"** mü'eddâsınca istimâlet vermişidi.

Ba'dehû müşârun ileyhle merkūmlar Vidin'e gidüp vech-i ma'hûd ile 'avdet eylediklerinde, Kalyoncu hemân varup Bilecik A'yânı'nı bilâ-emr u fermân katl ve yerine ku'ûd ve emvâlini gasb u zabtla mâlik-i eşyâ vü nukūd olmuşidi.

Ve devr-i mezkûrda te'dîb-i ehl-i fesâd husûsunda müsâmaha vü tesvîf ve belki **[M2 139]** zu'm-i ricâl-i 'asr üzere erbâb-ı bagy ü tuğyânı[7] mu'âmele-i lutf u mücâmele ile gûyâ te'lîf husûsları, müstağnî-yi[8] ta'rîf ü tavsîf olup, *"el-Mülkü yebkā ma'a'l-küfri ve lâ yebkā ma'a'z-zulmi"*** cevher kelâmiyle belki müddetü'l-'ömr gūş-i istimâ'ları teşnîf olunmayarak, mâ'il-i şîve-i 'atîf olduklarından nâşî, merkūmu 'alâ hâlihî terk ederek, ol dahi hılâfında olan cevânib a'yân ve hânedânlarını yavaş yavaş zabt-ı etrâf ve teslît-ı eclâfla iz'âf ve intihâz-ı fursatla birer birer katl ü itlâf ve cemî'-i haşerâtla teksîr-i kuvvet ü iktidâr eyledikce, ricâl-i devlet vaktiyle "İşe yarar" deyerek temellukü muzâ'af u az'âf ve Kapucu-başılık ve Mîrahûrluk rütbeleriyle dahi ol bed-'ahdı mazhar-ı envâ'-ı ikrâm ü eltâf kılmışlar idi. **Mesnevî:**

---

1 Külümbe (كولوصبه) A : كوليبه M2
2 teveccüh-i A : müteveccih-i M2
3 ebnâ'-i A : ebnây-ı M2
4 Pâsbân A : Pâspân M2
5 ser-kerde A : + ve M2
6 ederse A : eder ise M2
* "من استرعى الذاب ظلم" = Kurdu çoban köpeği yaparsan (=kurda kuzuyu teslîm edersen), zulmetmiş olursun" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.
7 tuğyânı M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "gûyâ" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
8 müstağnî-yi A : müstağnî-i M2
** "الملك يبقى مع الكفر و لا يبقى مع الظلم" = Hükümrânlık küfr ile devâm eder, amma zulm ile aslâ" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

'İlm ü fazl u mansıb u câh u tüvân

Fitne âmed der-kef-i bed-güherân

Tîğ-dâden ber-kef-i zengî-i mest

Bih ki[1] *bâşed hükm-i nâ-kes-râ be-dest**

Binâ'en 'aleyh ol hayvân-ı bî-iz'ân dahi kendüsüni insân hiss ederek, sûret-i istîlâ ile taraf-ı saltanata aralık aralık teceffül[2] ü isti'lâ izhâr u i'lân eder idi. **Şi'r:**

Kul lillezî garrahû 'izzün ve sâ'adehû

Fîmâ yahullü lehû naksun ve imrâru

Lâ tefharanne li-ginen emtat kevâhiletün[3]

*Fe-inne asleke yâ fehhâru fehhâru***

Hattâ 'Alemdâr Paşa vürûdunda dahi bakıyye-i ricâl-i ma'hûd, merkūmu a'yân-ı sâ'ire ile Âsitâne'ye celb birle eczâ'-i re'îse-i şûrây-ı ma'hûddan ma'dûd eylemişler idi. Fî zâlike'l-vakt ol Türk-i bî-derk makāmı Hılâfet-i muhtâru'l-meşiyyete: "Bir alay mahkûm-i heves ü hevâ ve mâ'il-i gasb ve hasr-ı devlet ve mâ fîhâ" sözleriyle bî-mehâbâ müdâhale-nümâ olduğunun mükâfâtiyle sâ'irleri[4]-âsâ bu dahi şimdi müczâ oldu. *Kemâ kāle'n-Nebiyyü 'aleyhi's-selâmü: en-Nâsü mecziyyûne bi-a'mâlihim in hayran fe-hayrun ve şerran fe-şerrun****. **Murabba'**[5]:

İzâ ednâke sultânen fe-zidhu

---

1 ki A : ger M2

* "علم و فضل و منصب و جاه و توان * فتنه امد در كف بد كوهران
تيغ دادن بر كف زنكئ مست * به كه باشد حكم ناكس را بدست = İlim, fazîlet, makam ve iktidâr, kötü yaratılışlıların elinde fitneye sebep olur. Hüküm (iktidar) soysuzun elinde olmasındansa, sarhoş zencînin eline kılıç vermek daha iyidir" anlamına gelen bir mesnevîden iki beyittir.

2 teceffül A : teca''ul M2

3 kevâhiletün A : kevâhilehû M2

** "قل للذى غره عز و ساعده * فيما يحل له نقص و امرار
لا تفخرن لغنى امطت كواهلة * فان اصلك يا فخار فخار = Noksanlık ve geçicilik özelliklerini üzerinde taşıdığı halde kendi şerefine aldanan kişiye ve ona yardım edene de ki: Çalımlı yürümene sebep olan zenginliğine güvenme! Ey öğünen kişi aslın balçıktır" anlamına gelen Arapça bir kıt'adır.

4 sâ'irleri A : sâ'irler M2

*** "كما قال النبى عليه السلام: الناس مجزيون باعمالهم ان خيرا فخير و ان شرا فشر = Nebî Allah'ın selâmı üzerine olsun buyurdukları gibi: İnsanlar yaptıklarının karşılığını göreceklerdir. İyiliğin karşılığı iyilik, kötülüğün karşılığı da kötülüktür" anlamına gelen ve burada Hz. Peygamber'in bir hadîsi olduğu kaydedilen bu cümlenin hadîs olmadığı belirtiliyor; bk. el-'Acîûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nr.1070, I,322.

5 **Murabba'** A : Şi'run murabba' M2

Mine't-ta'zîmi v'ahzirhu ve râkıb
Feme's-sultânu ille'l-bahru 'ızemen
*Ve kurbü'l-bahri mahzûru'l-'avâkıbı**

Neşr-i ahbâr-ı sulh be-etrâf

Ordu-yi hümâyûn'dan Rumeli ve Anadolu'nun üçer kollarına Devlet-i 'aliyye ile [M2 140] Rusyalu beyninde *"A'zamü'l-hatâyâ muhârebetün men yatlubu's-sulha"*** muktezâsiyle mün'akid olan musâlahayı işâ'a vü i'lân zımnında evâsıt-ı mâh-ı şa'bânda◊ resmen emsâl-i tebşîr-me'âl irsâl olundu.

Tevcîh-i Pâye-i Kudüs bâ-Mendelyâtî-zâde[1]

Mûsıla-i Süleymâniyye ile Cedîde-i el-Hâc Beşîr Ağa Müderrisi Mendelyâtî-zâde Mehmed Sa'îd Efendi'ye, yirmi yedi şa'bânının yirmi beşinci gününde[2◊◊], mâh-ı mezbûrun yirmi yedinci gününden mutasarrıf olmak ve tahsîl-i rütbe-i Mevleviyyet'le müsevvifü'z-zikr medrese-i mü'ebbedeye tahsîl-i salâhiyyet kılmak üzere, bâ-işâret-i Şeyhulislâmî Kuds-i şerîf Pâyesi tevcîh olundu.

Tebdîl-i Sadr-ı a'zam ve nasb-ı Hurşîd Paşa[3]

Sadr-ı a'zam Laz Ahmed Paşa, kelâm-ı cenâb-ı Sipehsâlâr-ı evliyâ olan *"Men kesüre fikruhû fi'l-'avâkıbi lem yeşca'"*** muktezâsınca, mülâhaza-i 'avâkıb-ı umûrda kemâl-i kusûru, gözü pekliğinden ehl-i basîrete rû-nümâ olduğundan mâ'adâ, şürekâ'-i muharrir-i Hakîr'den esnây-ı sadâretlerinde me'mûr-i hıdmet ve ma'iyyetleri bulunan ba'zı esâtîz-i mühendisînden mesmû'-i 'âcizi olduğu üzere umûr-i cenge vâkıfîn ve husûsan[4] zümre-i

---

* "اذا ادناك سلطانا فزده * من التعظيم و احذره وراقب
قما السلطان الا البحر عظما * و قرب البحر محذورالعواقب = Hükümdâr sana yaklaştığı zaman saygını artır, ondan sakın ve tetikte ol! Çünkü hükümdâr büyüklük bakımından denize benzer ve denizin kenarı sonuçları itibâriyle mahzûrludur" anlamında Arapça bir dörtlüktür.

** "اعظم الخطايا محاربة من يطلب الصلح = Hatâların en büyüğü, barış istemeyen savaştır" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

◊ 11-20 Şa'bân 1227 = 20-29 Ağustos 1812.

1 **bâ-Mendelyâtî-zâde** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.56b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 25 Ş{a'bân}" yazısı vardır] A

2 gününde A : — M2

◊◊ 25 Şa'bân 1227 = 3 Eylül 1812 Perşembe.

3 **Paşa** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.56b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 7 {Ramazâ}n" yazısı vardır] A

*** "من كثر فكره فى العواقب لم يشجع = İşlerin sonunu düşünen kişi cesâretli olamaz" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

4 husûsan A : mahsûsan M2

mühendisîn, ahvâl-i ceng u gavgâ ve ef'âl-i a'dâ'-i fünûn-âşinâya dâ'ir bir mâdde inhâ vü ilkâ eyledikde: "Ben böyle şeyleri senden mi öğreneceğim" gibi 'itâb ü tekdîre mübtelâ olduğundan nâşî, îmâ olunan vechile dûçâr-ı hezîmet-i 'uzmâ olup, bunca 'ibâd ü mühimmâtı giriftâr-ı dâm-ı san'at-ı a'dâ ederek, kendüsi gücile Ruscuğ'a 'avdetle tenhâ-nişîn-i hayme-i hayret ü hîmân olduğu, cümleye nümâyân olmuş bir ma'nâdır*. **Beyt**:

Ez-dâm-ı mekr-i hasm be-hîlet tüvân gürîht

*Kad yasluhu'l-hadîdü kemâ kîle bi'l-hadîdi***

Binâ'en 'alâ hâzâ tedbîr-i kişver-gîr-i Şehinşâh-ı Aristo-nazîr üzere, müşârun ileyhin iktizây-ı 'azl ü tebdîli musammem ü karâr-gîr olup, ancak Sırp[1] eşkıyâsı ile'l-ân 'alâ hâlihim mütekarrar ve gereği gibi te'dîbleri muktezî olduğu, erbâb-ı mülâhazaya zâhir[2] ve bu husûsda müsâmaha vü tekâsül, mü'eddî-i **[M2 141]** ihtilâl-i[3] sâ'ir olacağı bâhir olup, Sofya Cânibi Ser'askeri Hurşîd Ahmed Paşa, birkaç seneden berü ol havâlîde ibrâz-ı hüsn-i hıdmet ederek, Sırplu[4] ahvâline vukūfu nezd-i Mülûkâne'de müseilem ve min-ba'd maslahat-ı mezbûre etrâfiyle tutularak bir hüsn-i sûrete bend olunmak musammem olduğuna binâ'en, taraf-ı saltanatdan haber-i Sadâret, evâhır-ı mâh-ı şa'bânda◊ müşârun ileyh tarafına hufyeten irsâl ile Ordu-yi hümâyûn tarafına 'azîmet ve tekarrubu isti'câl buyurulmuşidi.

Ba'de-zâ çend rûzda Nâzır Ahmed Paşa 'azl olunup, müşârun ileyh Hurşîd Paşa câ-nişîn-i Sadr-ı vâlâ[5] olduğu haberi, mâh-ı ramazânü'l-mübârekin yedinci ahad günü◊◊ vâsıl-ı Der-i mu'allâ oldu.

Tebdîl-i Kā'im-makām-ı Rikâb ve nasb-ı Rüşdî Paşa[6]

Tebeddül-i Sadâret-i 'uzmâ ile Kā'im-makām Paşa'nın dahi tebdîli iktizâ etmekle, be-cây-ı Sadr-ı sâbık olan Şâkir Ahmed Paşa, mesned-i Kā'im-

---

* "**Tebdîl-i Sadr-ı a'zam ve** ..... **ma'nâdır**" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,84'te kaydedilmiştir.

** "از دام مکر خصم بحیلت توان گریخت * قد یصلح الحدید کما قیل بالحدید = Hasmın **hîle** tuzağından **hîle** ile kaçılabilir. Zaten söylendiği gibi demir demirle dövülür (=Çivi çiviyi söker)" anlamına gelen bu cümlelerden ilki Farsça, ikincisi ise Arapça bir mısrâdır.

1 Sırp M2 : Sırf A

2 zâhir M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "ü bâhir" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

3 mü'eddî-i ihtilâl-i A : mü'eddî-yi ihlâl-i M2

4 Sırplu M2 : Sırflu A

◊ 21-29 Şa'bân 1227 = 30 Ağustos-7 Eylül 1812.

5 Sadr-ı vâlâ A : Sudûr-i vâlâ M2

◊◊ 7 Ramazân 1227 = 14 Eylül 1812 Pazartesi.

6 **Paşa** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.57a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 9 {Ramazâ}n" yazısı vardır] A

makāmî'den ma'zûl olup, kudemây-ı hâcegân-ı Dîvân'dan Mehmed Rüşdî Efendi, sevk-i ba'zı mukarrebân ile rütbe-i vâlây-ı Vezâret ve Kā'im-makām-ı sâbıkdan sarf olunan Anadolu Eyâleti'yle mâh-ı ramazânın dokuzuncu günü◊ sadr-ı Vekâlet-i sadr'a[1] mevsûl oldu*.

'Avdet-i Kapudan Paşa ez-Boğaz-ı Bahr-ı siyâh ve ba'zı tevcîhât ü havâdisât[2]

Rusyalu ile ba'de'l-musâlaha Kara-deniz'de donanmaya dâ'ir gā'ile bertaraf olmağla, Kapudan Husrev Mehmed Paşa Tersâne tarafına me'zûn-i 'avd ü kufûl ve ramazânın on üçüncü günü◊◊ Mersây-ı Kāsım-paşa'ya duhûl eylemekle**, müşârun ileyh sâ'ir me'mûrîn ile rabt u tecrîd-i sefâyine meşgûl oldu.

Ve sâbıkā Yenişehir-i fenâr Kadısı olup, ba'dehû Burusa'da Yıldırım Bâyezîd[3] Hân Medresesi münhalle oldukda, medrese-i mezkûre ile mütekā'iden müte'ayyiş olmak üzere Burusa'ya 'azîmet ve belde-i mezkûrede bir müddetden berü ikāmet üzere olan Bülbül Efendi, bundan akdemce tâ'ir-i gülbün-i me'vâ olmağla, mukaddemâ evâhır-ı şehr-i şa'bânda◊◊◊ Kuds-i şerîf Pâyesi **[M2 142]** ihsân olunan müte'allikā t-ı Şeyhulislâmî'den, Müderris Ders-i 'âmm Mendelyâtî-zâde Mehmed Sa'îd Efendi[4], medrese-i mezkûre ile tekā'üde rağbet ve ictinâb-ı taleb-i kazâ ve[5] hükûmetle heves-i takvâ ve meyl-i zehâdet etmekle, senevî altı bin guruş kadar hâsılâtı olan medrese-i mezkûre, evâ'il-i şehr-i ramazânda◊4 mûmâ ileyhe tevcîh ü 'inâyet buyurulmağın, evâsıt-ı mâh-ı mezbûrda◊5 Burusa tarafına mahall-i bend-i rihlet oldu. Lâkin **rubâ'iyye**:

În hâne makām-ı vahdet ve sıdk u safâst

Bîrûn zi-'alâyık-ı harem kurb-i Hudâst

Mâ-râ ser-i endîşe-i dünyâst henûz

◊ 9 Ramazân 1227 = 16 Eylül 1812 Çarşamba.

1 sadr-ı Vekâlet-i sadr'a A : sudûr-i Vekâlet-i sudûr'a M2

* "**Tebdîl-i Kā'im-makām-ı Rikâb** ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle ve "Şânî-zâde Târîhi'nde beyân olunduğu üzere" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, X,107-108'de kaydedilmiştir.

2 **havâdisât** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.57a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 13 {Ramazâ}n" yazısı vardır] A

◊◊ 13 Ramazân 1227 = 20 Eylül 1812 Pazar.

** "Rusyalu ile ba'de'l-musâlaha Kara-deniz'de .....eylemekle" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, X,86'da kaydedilmiştir.

3 Bâyezîd A : — M2

◊◊◊ 21-29 Şa'bân 1227 = 30 Ağustos-7 Eylül 1812.

4 Efendi M2 : + [Bu kelime önce "Efendi'ye" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "ye" kısmının üzeri karalanarak bu şekilde düzeltilmiş görünüyor] A

5 kazâ ve A : kazâ' M2

◊4 1-10 Ramazân 1227 = 8-17 Eylül 1812.

◊5 11-20 Ramazân 1227 = 18-27 Eylül 1812.

*Endîşe-i în-hâne kücâ derhôr-i mâst**

müfâdınca çok geçmeyüp peşîmân ve terk-i tarîk-ı mezlekasında üftâde-i vâdî-i[1] nedmân olup ve aralıkda Âsitâne'ye gelüp, dâmân-ı meşâyih-i İslâmiyye'den istişfâ' u istîmân ederek, *"Küllü şey'in yerci'u ilâ aslihî"*** me'âli üzere yine rucû'-i tarîk-ı mevâlî eylediği, in-şâ'allâhu'r-Rahmân[2] mahallinde zikr u beyân olunur. Ma'lûmdur ki munkatı' ilallâh[3] olan evliyây-ı tahte kıbâb-ı 'izzete emr-i saltanat bile gayr-i mâni' ve muhtâr minallah olanlar dâ'imâ min-gayr-i irâdetin zuhûrât-ı İlâhiyye'ye tâbi'dirler. **Beyt**:

Lillâhi tahte kıbâbi'l-'izzi tâ'ifetün
Ahfâhum fî ridâ'i'l-'izzi iclâlen[4]***

Ve mâh-ı mezbûrun on altıncı günü◊ Yenişehir-i fenâr Kazâsı, yirmi sekiz muharremi gurresinden◊◊ zabt etmek üzere Hâmise ile Süleymâniyye der-Çorlu Müderrisi olup, Hâce-i Şeyhulislâmî nâmı olan Çehârşenbeli Mehmed Efendi'ye tevcîh ile mûmâ ileyh emsâline tercîh olundu.

Mübâşeret-i 'Azîz Paşa be-esbâb-ı katl ü demâr-ı A'yân-ı Karye-i Pazar[5]

Mukaddemce zikri güzâr eylediği üzere hayli vakitden berü vükelâ'-i saltanata dâhiye-i 'uzmâ görünen Kalyoncu nâm re'îs-i mütegallibe-i akvâ, hareket-i lücce-i gazab-ı Pâdişâh-ı deryâ-savletle az müddetde garîk-i tûfân-ı belâ olmağla, ba'de-zâ müşârun ileyh me'mûriyyet-i sâbıkası muktezâsiyle Pazar-köyü[6] A'yânı Es'ad Bey üzerine harekete müheyyâ oldukda, me'mûriyyet-i mezkûresini mü'eyyed[7] ü mu'în ve etrâf u civârında [M2

---

* "این خانه مقام وحدت و صدق و صفاست * بیرون زعلایق حرم قرب خداست
مارا سر اندیشه دنیاست هنوز * اندیشه این خانه کجا درخور ماست = Bu ev birliğin, doğruluğun ve safânın makamıdır. Aile içi ilişkilerin dışında kalmak, Allah'a yaklaşmak demektir. Henüz bizim düşündüğümüz şeylerin başında dünya düşüncesi vardır, ama bu evi düşünmek bize en yakışan şeydir" anlamına gelen bu cümleler Farsça bir rubâ'îdir.

1 vâdî-i A : vâdî-yi M2

** "کل شیٔ یرجع الی اصله = Her şey aslına dönücüdür" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

2 in-şâ'allâhu'r-Rahmân A : in-şâ'allâhu Te'âla'r-Rahmân M2

3 ilallâh A : ilallâhi Te'âlâ M2

4 iclâlen A : iclâlün M2

*** "لله تحت قباب العز طائفة * اخفاهم فی رداء العز اجلالا = Allah'ın izzet göğünün altında öyle bir grup vardır ki, onların saygınlık bakımından en gizlisi izzet hırkası içindedir" anlamına gelen Arapça bir beyittir.

◊ 16 Ramazân 1227 = 23 Eylül 1812 Çarşamba.

◊◊ 1 Muharrem 1228 = 4 Ocak 1813 Pazartesi.

5 **Pazar** [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.57b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı {Ramazâ}n" yazısı vardır] A : بازار M2

6 Pazar-köyü A : Bazar-köyü M2

7 mü'eyyed A : mü'ebbed M2

143] sâkin ve[1] dâ'ire-i itâ'atde mütemekkin a'yân ü eşrâfın te'mîn ve me'mûriyyetlerini mübîn[2], tarafına bir başka emr-i 'âlî dahi ısdâr u isrâ kılındı.

Sûret-i emr-i 'âlî

Koca-ili ve Hudâvendigâr sancaklarında vâki' kazâların a'yânları *zîde mecdühum**a hüküm ki; Pazar-köyü[3] A'yânı Es'ad Bey nâm kimesne, olduğu mahalde kulleler[4] binâ ve toplar vaz'iyle zîr-i destân olan ehâlî-i memleket ve fukarây-ı ra'iyyete hılâf-ı şerî'at-i garrâ, mugāyir-i rızâ envâ'-ı mezâlim ü te'addiyyâta ictisâr ve sefere me'mûr oldukca, gâh maktûl Kalyoncu 'Ali'nin şerr u mazarratından 'adem-i emniyyetini[5] behâne ve gâh a'zâr-ı vâhiye serdiyle emr-i veliyyü'l-emre 'adem-i itâ'at ve aralık buldukca civârında vâki' Yalak-âbâd ve Kumla-i sagîr u kebîr taraflarına îsâl-i hasâr etmekde olduğu ve hattâ geçenlerde Amrudlu Karyesi'ni ihrâk bi'n-nâr edüp gasb-ı emvâl ve katl-i nüfûs ve hetk-i a'râz misillü etvâr-ı şakâvet-kârâneyi i'tiyâd etmiş olduğundan, fukarây-ı ra'iyyet ve sükkân-ı memleket şerr u mazarratdan meslûbu'r-râha oldukları mütevâtiren ma'lûm olup, mezâlim ü te'addiyyâtını tervîc içün aralıkda Ocağ-ı 'âmire'm tarafına mahsûbiyyet iddi'âsında olduğundan, fîmâ-ba'd etvâr-ı bâgiyâneden keff-i yed ve başında olan askeri dağıdup ve yapdığı kulleleri hedm ve topları teslîm ile beş on nefer âdemiyle çiftliğinde kendü hâlinde ikāmet ve rızâ'ullah ve rızây-ı Devlet-i 'aliyye'yi tahsîle müsâra'at eylemek üzere Ocağ-ı 'âmire'm tarafından nush u pendi şâmil mektûb tahrîr ve mahsûs Ocak[6] Yazıcısı'yla ba's ü tesyîr olunmuş ise de, kabûl etmeyüp birbirine mübâyin ü munâkız[7] a'zâr-ı vâhiyeden 'ibâret cevâblar vererek mübâşirîni i'âde ile etvâr-ı sâbıka ve harekât-ı bagiyânesinde musırr olduğu, gelan kağıdı me'âlinden ve mübâşirînin takrîrinden ma'lûm-i 'ilm-i 'âlem-ârây-ı Husrevâne'm olup, bu makūle muzırr-ı 'ibâd ve sâ'î bi'l-fesâd olan havenenin izâle-i vücûduyla şerr u mazarratından 'ibâd ü bilâdı tahlîs, lâzime-i Mülkdârî'den **[M2 144]** olduğuna binâ'en, şakî-i merkūmun hakkında istiftâ olundukda: "Pâdişâh-ı rûy-i zemîn *halledallâhu Te'âlâ hılâfetehû ilâ yevmi'd-dîn*** hazretlerinin itâ'atinden hurûc ve asker cem'iyle tuğyân edüp sâkin olduğu mahalde kulleler binâ ve toplar tedârük ve fukarâya mâl salup cebren ahz

---

1 ve A : — M2
2 ve etrâf u ..... mübîn M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ve sonunda "sah" kaydıyla satırın ve vr.57b'nin sol tarafına yukarıya diklemesine yazılmışlardır] A
* "زيد مجدهم = Onların şan ve şerefleri artsın" anlamına gelen Arapça bir duâdır.
3 Pazar-köyü A : Bazar-köyü M2
4 kulleler A : kal'alar M2
5 emniyyetini A : emniyyeti M2
6 Ocak A : Ocağ M2
7 munâkız A : munâkıs M2
** "خلد الله تعالى خلافته الى يوم الدين = Allah Teâlâ onun hilâfetini kıyâmet gününe kadar sürdürsün" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

eden Zeyd'e taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den kendü hâlinde olup, ma'iyyetinde olan haşerâtı def' ve kulleleri hedm ve topları mahallerine irsâl edüp tuğyânı terk eyle! deyü tenbîh olundukda, itâ'at ü inkıyâd etmeyüp ef'âl-i sâbıkasında ısrâr ve vücûhla 'ibâdullâhı ızrâr ile sâ'î bi'l-fesâd olduğu şer'an sâbit olsa, mezbûrun şerr u mazarratından tathîr-i bilâd ve tahlîs-ı 'ibâd vâcib olmağla, mezbûrun ve ana tâbi' olanların def'leri mümkin olmayup, mukāteleye tesaddî ederler ise, emr-i uli'l-emr[1] ile şerlerini def' içün katl olunmaları câ'iz olur mu? el-Cevâb: Olur" deyü cânib-i şerî'at-i garrâdan fetvây-ı şerîfe verilüp, uli'l-emr[2] ve istinâd eylediği Ocağ-ı 'âmire'm tahrîrâtına itâ'at etmeyüp, civâr-ı saltanat-ı seniyyemde mütegallibâne etvâr-ı nâ-ber-câya mütecâsir olan şahs-ı bâtılın dirliğini ref' eyledim. Ocağ-ı 'âmire'mden ve mahâll-i sâ'ireden hafî ve celî şahs-ı merkūmu istishâb ve firârında saklamağa heves eden dahi eşkıyâdandır. Bu makūle zulm ile âlûde zâlim ü gaddârlar başlarına biraz haşerât cem' edüp, eküp biçen re'âyâ fukarâsmı harâb edeyorlar. Benim irâdem fukarây-ı ra'iyyeti mezâlimden halâs içündür. Başka merâmım yokdur. "Şimdi Koca-ili ve Hudâvendigâr sancakları Mutasarrıfı düstûr-i vezîrim el-Hâc 'Azîz Ahmed Paşa *iclâlehû**ya ve etrâf kazâlara ekîdü'l-mazmûn fermânlar neşr olunsun, şahs-ı merkūmun i'dâmına ikdâm-ı tâmm olunsun!" deyü hatt-ı hümâyûn-i mehâbet-makrûnum celâdet-rîz-i sudûr olmakdan nâşî, siz ki kazâlar a'yânları mûmâ ileyhimsiz, verilan fetvây-ı şerîfe ve sâdır olan hatt-ı hümâyûnum mûcebince müşârun ileyh taraf-ı Şâhâne'mden istiklâl-i tâm ve ruhsat-ı kâmile ile şakî-i merkūm Es'ad'ın ahz ü i'dâmına me'mûr u ta'yîn kılınmağla, müşârun ileyhin ma'iyyetine me'mûriyyetiniz **[M2 145]** husûsuna irâde-i kātı'a-i Mülûkâne'm te'alluk edüp, müşârun ileyhin tarafımıza ne vechile buyuruldu ve tahrîrâtı vârid olur ise, derhâl ma'iyyetine varup şakî-i merkūmun ahz u i'dâmına ikdâm ü gayret eylemeniz fermânım olmağın, me'mûriyyetinizi hâvî işbu emr-i 'âlî-şânım ısdâr[3] ile irsâl olunmuşdur. İmdi bu def'a taraf-ı Şâhâne'mden müşârun ileyhe istiklâl-i tâm ve ruhsat-ı kâmile verilüp, cümle me'mûrlar haklarında şükr ü şikâyeti nezd-i hümâyûnumda makbûl ve mu'teber olmağla, müşârun ileyhin taraflarımıza ne vechile buyuruldu ve tahrîrâtı vârid olur ise, der-'akab tahrîr u tenbîhi üzere 'amel ü hareket ederek, şakî-i[4] merkūmun ahz ü i'dâmı husûsunda bi'l-ittifâk ibrâz-ı müdde'â-yı sadâkat ü gayret eylemeniz, matlûb-i kat'î-i[5] Mülûkâne'm idüği ve müşârun ileyhin buyuruldu ve tahrîrine[6] mutâva'at ve emr u re'yi üzere sâdıkāne ve cân-sipârâne çalışanların hıdmet ü sadâkatleri ferâmûş olunmayup,

---

1 uli'l-emr A : veliyyü'l-emr M2
2 uli'l-emr A : ulu'l-emr M2
* "إجلالـه = Saygınlığı [devamlı olsun]" anlamına gelen Arapça bir duâdır.
3 ısdâr M2 : + [Metinde bir kelimelik yer boş bırakılmıştır] A
4 şakî-i A : şakî-yi M2
5 kat'î-i A : kat'î-yi M2
6 tahrîrine A : + ve M2

mazhar-ı teveccühât-ı Şâhâne'm olacağınızda şübhe olmadığı ve zarûrî kendüye teba'iyyet edenlerden şimdi taraf-ı Devlet-i 'aliyye'me meyl ü itâ'at edenlere te'addî olunmayup, şakî-i[1] merkûmun tarafdârlığında ısrâr ve hafî ve[2] celî i'ânete ibtidâr edenler eşkıyâ hükmünde olmalariyle, o makûlelerin haklarından gelineceği musammem ü mukarrer olduğu ma'lûmunuz oldukda, ber-vech-i muharrer müşârun ileyhin tarafınıza vârid olan buyuruldu ve tenbîhi mûcebince ma'iyyetine varup, emr u re'yi üzere ta'yîn ü istihdâm eylediği vechile şakî-i[3] merkûmun üzerine varılup, her tarafdan hasr u tazyîk ederek bâ-'avn-i Bârî hâ'in-i merkûmun ahz u i'dâm ve vedî'atullah olan fukarây-ı ra'iyyeti şerr u mazarratından tahlîs ile icrây-ı emr u irâde-i Şâhâne'me[4] ikdâm ü müsâra'at ve hılâfından gâyetü'l-gâye tevakkî vü mücânebet eylemeniz bâbında fermân-ı 'âlî-şânım sâdır olmuşdur; tahrîren fî evâsıt-ı ramazânü'l-mübârek li-senet-i seb'in ve 'işrîn ve mi'eteyn ve elf◊.

Zikr-i ba'zı vukû'ât-ı müteferrika ve icmâl-i ahvâl-i Âsitâne

Mağnisa'da ikâmet üzere olan Sadr-ı esbak 'İzzet Mehmed Paşa bu esnâda itmâm-ı [M2 146] hisâb-ı sâlhây-ı ma'dûd ve hulûl-i ecel-i mev'ûd ile 'âzim-i dâru'l-hulûd olmağla, vâfirce nakd-i mevcûdu zuhûruna defn-i vücûdu bâdî ve cânib-i mîrîden kabzla Beytülmâl-i Müslimîn'e göre, *"Evvelü hasenâtihî[5] mevtühû"** meselinin mutâbık-ı müfâdı oldu**.

Ve Mısır Vâlîsi Mehmed 'Ali Paşa tarafından tahrîrât vürûdiyle bundan akdem muharrer u şâyi' olduğu üzere Tosun Paşa tarafında Cüdeyde Boğazı'nda kesr u hezîmet vâki' olduğu haberi müşârun ileyhe îsâl olundukda, der-'akab imdâdına vâfir asker ve mühimmât irsâl eylemişidi. Andan sonra dahi pey-der-pey mühimmât-ı kâfiye ve asâkir-i vâfiye isbâliyle ordusunu yeni başdan takviye vü ikmâl ve yine mezbûr boğaz tarafına hareketini isti'câl etmekle, mûmâ ileyh dahi tekrâren varup asâkir-i Vehhâbiyye ile merdâne muhârebe ve merkûmlara galebe birle Cüdeyde Boğazı'nı zabt eylediği, tahrîrât-ı mezbûrede mektûb u mezkûr ve hıdmetleri nezd-i Husrevânî'de meşkûr oldu.

Ve yine bu esnâlarda maraz-ı mühlik-i vebâ bi-emrillâhi[6] Te'âlâ ifrâtla kesret ü şiddet peydâ etdiğinden, hâne-be-hâne ve yer yer peder ve mâder ve[7]

---

1 şakî-i A : şakî-yi M2
2 ve A : — M2
3 şakî-i A : şakî-yi M2
4 Şâhâne'me A : Şâhâne'm M2
◊ 11-20 Ramazân 1227 = 18-27 Eylül 1812.
5 hasenâtihî A : hasenâtin M2
* "اول حسناته موته = Onun ilk iyiliği ölümüdür" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.
** "Mağnisa'da ikâmet üzere olan Sadr-ı esbak ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,86'da kaydedilmiştir.
6 bi-emrillâhi A : bâ-emrullâhi M2
7 ve A : — M2

te'allukāt ve evlâd-ı ekber u asgarın bilâ-inkıtâ' nüdbeleriyle taraf taraf feryâd ü figān-ı mütevâlîden nâs hayrân ve e'imme vü hutabâ ve sûhtegân ve gassâle[1], nisvân-ı emvâtın gasl ü tekfîn ve tedfînine yetişmeyüp, bu gazab-ı 'âmmdan[2] herkes serâsîme vü ser-gerdân oldu. Ve halkın kimi kusûr-i fehmden nâşî ba'zı mat'ûn eşhâsa mukārebet ve mâdde-i vebâ'iyye ile âlûde esvâb ü eşyâya mülâmesetden sonra firâra niyyet ve yine ol eşyâ ve mefrûşât-ı âlûde ile beraber bir başka mahalle bilâ-fâ'ide nakl ü rihlet eyledi. Ve kimi cehl ü gaflet sebebiyle cebr-i nefs edüp, ihtilât u karârı ihtiyâr ile *"Ke'd-dâ'ni[3] fî dâri'l-cezzâr"** ıstıbâr ederek, hezâr havf u dehşetden sonra yine ekserîsi tehlikeye dûçâr oldu. Ve hakāyık-âşinâ olan sınıfı ise ibtidây-ı zuhûr-i vebâdan berü *"Efirru min-kazâ'illâhi ilâ kaderihî"*** hadîs-i şerîfi mûcebince hânelerinde muhtefî vü pinhân ve terk-i ihtilâtla âsûde-nişîn-i hısâr-ı hıfz-ı Sübhân olup, beyt:

Nefsüke [M2 147] lâ tülkıhâ tehlüketen yâ karînü

*Ferrüke vakte'l-firâri min-süneni'l-mürselîn****

mazmûnunu lisân-ı hâl ile gûyân oldular.

Hâsılı İstanbul ve etrâfı 'arsa-i mahşerden[4] nişân olup, *"Yevme yefirru'l-mer'u min-ahîhi ve ümmihî ve ebîhi"*[*4] nümûnesi nümâyân oldu.

Binâ'en 'aleyh[5] Bâb-ı 'âlî tarafından ebvâb-ı Âsitâne'ye hafîce muharrirler irsâl ü ta'yîn ve kal'a kapularından tışaruya taşınan mevtâları deftere almaları merkūmlara telkîn olunmağla, derûn-i İstanbul'da ba'zı cevâmi' ve mesâcid ve türbeler civârındaki mekābir ve bunlara benzer mahall-i sâ'ire defn olunanlardan başka, İstanbul kapularından geçürilan mevtâ evâsıt-ı ramazânda[◊] ba'zan bin beş yüz ve ba'zan iki bin[6] 'adedlerinde olup, Galata ve

---

1 gassâle A : + ve M2

2 'âmmdan A : 'âmmeden M2

3 Ke'd-dâ'n (كالضأن) A : Ke'd-dâ'in (كالضائن) M2

* "كالضأن في دار الجزار = Kasap dükkânındaki koyun gibi" anlamına gelen Arapça bir deyimdir.

** "افر من قضاء الله الى قدره = Allah'ın kazâsından kaderine sığınıyorum" anlamına gelen Arapça bu söz, burada hadîs olarak belirtiliyorsa da kitaplarda daha çok vebâdan kaçarken Hz. Ömer'in Hz. Ebû 'Ubeyde'ye cevâbı olarak gözükūyor.

*** "لاتلقها تهلكة يا قرين * فرك وقت الفرار من سنن المرسلين [M2 147] نفسك = Ey dostum, kendini tehlikeye atma! Kaçılacak zaman kaçman, peygamberlerin âdetlerindendir" anlamına gelen Arapça bir beyittir.

4 mahşerden M2 : mahserden A

*4 "يوم يفر المرء من اخيه و امه و ابيه = İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından kaçar" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Abese 80/34-35. âyetidir.

5 hâne-be-hâne ..... 'aleyh M2 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın hizâsından başlayarak vr.59a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

◊ 11-20 Ramazân 1227 = 18-27 Eylül 1812.

6 bin M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "beş yüz" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

Üsküdar ve Boğaz-içi kıyâsla ba'zan iki bin iki yüz[1] ve ba'zı günlerde üç bin ve[2] dahi ziyâdeye su'ûd eyledi*.

İcmâl-i tevcîhât der-Ordu-yi hümâyûn[3] ve Rikâb-ı müstetâb

Mâh-ı şevvâl-i mükerremin üçüncü yevm-i hamîsde◊ Ordu-yi hümâyûn'da kānûn-i tevcîhât icrâ ve ekser hıdemât-ı bâb-ı Sadâret-i 'uzmâ ve menâsıb-ı ağavât 'alâ hâlihim ibkā olunup, ancak Anadolu Muhâsebeciliği, Mahmûd Feyzî[4] Efendi'ye; Mevkūfâtcılık, Mektûbî-i Defterî Halîl Efendi'ye; Mâliyye Tezkireciliği, Süleymân Bey'e; Piskopos Mukāta'acılığı, Ahmed Nazîf Efendi'ye; Sergi Nezâreti, 'Ârif Efendi'ye; Büyük Kal'a Tezkireciliği, Âmedî hulefâsından Mehmed Emîn Seyyidâ[5] Efendi'ye; Küçük Kal'a Tezkireciliği, Mehmed Hâdî Efendi'ye; Hâslar Mukāta'acılığı, Mustafa Nâşid Efendi'ye; Sâlyâne Mukāta'acılığı, Mehmed 'Ârif Efendi'ye; Burusa Mukāta'acılığı, Selîm Sırrı Efendi'ye; Avlonya ma'a Eğriboz Mukāta'acılığı, İsmâ'îl Zühdî Efendi'ye; Târîhcilik, Ahmed Muhtâr Efendi'ye tevcîhle[6] iktifâ olundu.

Ve yevm-i merkūmda◊◊ tevcîhât-ı vüzerâ dahi vukū' bulup, Eyâlet-i Rumeli, Şehir-köyü Muhâfızı-yı sâbık 'Ali Paşa'ya; Eyâlet-i Silistire, Tırnova muhâfazasında olan Kapudân-ı esbak Hâfız 'Ali Paşa'ya; Livâ'-i İlbasan, Yergöğü muhâfazası şartiyle Silistire Vâlîsi-yi sâbık 'Aliyyüddîn Paşa'ya **[M2 148]** ve ilhâkan Ohri Sancağı dahi müşârun ileyhe tevcîh ve Selânik ve Kavala sancakları Sirozlu[7] İsmâ'îl Bey'e ihâle kılındı. Ve Livâ'-i Üsküb, mîr-i mîrândan Niş Muhâfızı Mehmed Emîn Paşa'ya; Vidin ve Niğbolu, Silistire Vâlîsi müşârun ileyh 'Ali Paşa'ya ilhâkan tevcîh olundu. Ve Bolu Sancağı ber-vech-i Muhassılık, Vezâret'i ibkāsiyle Burusa'da ikāmet üzere olan 'Abbâs Paşa'ya; Niğde Sancağı dahi Silistire Vâlîsi müşârun ileyh 'Ali Paşa'ya*, Kırşehri Sancağı ilhâkiyle tevcîh; Livâ'-i Çorum, Varna Muhâfızı Halîl Paşa'ya; 'Alâ'iyye Sancağı, sâbıkā Çorum Mutasarrıfı Zeynel'âbidîn Paşa'ya tevcîh olunup, mâ'adâ menâsıb ve muhâfızlıkların ashâbında ibkāsı sûreti tercîh olundu.

---

1 iki yüz A : — M2
2 bin ve [Metinde "bin" kelimesinden sonra yazılmış olan "üç yüz" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A : bin M2
* "Binâ'en 'aleyh Bâb-ı 'âlî tarafından ..... eyledi" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, X,93'te kaydedilmiştir.
3 **hümâyûn** A : **hümâ[yû]n** M2
◊ 3 Şevvâl 1227 = 10 Ekim 1812 Cumartesi. Benim ilgili eserlerden belirlediğime göre, metnimizde verilen gün isminde bir yanlışlık olmalıdır.
4 Feyzî A : Feyzullah M2
5 Seyyidâ A : Seyyid M2
6 tevcîhle A : tevcîhiyle M2
◊◊ 3 Şevvâl 1227 = 10 Ekim 1812 Cumartesi.
7 Sirozlu A : Sirozî M2

İcmâl-i tevcîhât-ı Rikâb[1]

Mâh-ı şevvâlin beşinci sebt gününde[◊] vukū' bulan Rikâb-ı hümâyûn tevcîhâtında Çavuş-başılık, Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından esbak Bostancı-başı 'Ali Bey'e; Gediklüler Kitâbeti, Mehmed Rüşdî Efendi'ye; Şıkk-ı Sânî Defterdârlığı, Elmâs Paşa-zâde Mustafa Sâdık Bey'e; Nişâncılık, Sa'dullah Bey'e; Defter Emâneti, Muhibb Efendi'ye[**]; Büyük Rûznâmecilik, Hurşîd Efendi'ye; Baş-muhâsebecilik, Hasan Tahsîn Efendi'ye; Haremeyn Muhâsebeciliği, Yazıcı-yı esbak İbrâhîm Efendi'ye; Cizye Muhâsebeciliği, Yûsuf Efendi'ye; Tersâne Emâneti, Mehmed Vahîd Efendi'ye; Top-hâne Nezâreti, Binâ Emîni Hüseyn Efendi'ye; Humbara-hâne Nezâreti, Sâlih Paşa-zâde Hüseyn Bey'e; Arpa Emâneti, Moravî Ebûbekir Bey'e; Yeniçeri Kitâbeti, Selîm Sâbit Efendi'ye; Anadolu Muhâsebeciliği, Hibetullah Sultân Kethudâsı Ahmed Efendi'ye; Masraf-ı Şehriyârî Kitâbeti, Rikâbdârlık'dan muhrec Sa'îd Bey'e; Süvârî Mukābeleciliği, 'Abdülbâkî Efendi'ye; Küçük Rûznâmçecilik[2], Sâlih Fânî Efendi'ye; Haremeyn Mukāta'acılığı[3], Ahmed Erîb Efendi'ye tevcîh ve mâ'adâ menâsıb ve hıdemât ibkā olundu. Ve ağavâtın dahi ekseri ibkā ve birkaçı[4] tebdîle sezâ oldu.

Ve ba'dehû mâh-ı şevvâlin on beşinci günü[◊◊] Sadâret-i 'uzmâ Mektûbculuğu, **[M2 149]** Rikâb-ı hümâyûn'da Ser-halîfe Vekîli Tâhir Bey'e ve Şıkk-ı Sânî Defterdârı olan Elmâs Paşa-zâde mat'ûnen fevt olmağla, mansıb-ı mezkûr mâh-ı mezbûrun yirmi dördüncü günü[◊◊◊] Kassâbbâşı-zâde İbrâhîm Efendi'ye ve Hurşîd Efendi dahi mat'ûnen vefât etmekle, Büyük Rûznâmecilik yine yevm-i merkūmda sâbıkā Tersâne Emîni Sâlih Efendi'ye intikāl eyledi.

Âmeden-i ser-i maktû'-i Çakır Bölük-başı ve peyâm-ı firâr-ı Es'ad Bey[5]

Çünki ber-vech-i mezkûr müşârun ileyh 'Azîz Paşa, Es'ad Bey nâm ser-i eşkıyânın dahi ahz u katline me'mûr olmağla, bundan akdemce müretteb-i

---

* "Mâh-ı şevvâl-i mükerremin üçüncü ..... 'Ali Paşa'ya" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,86-87'de kaydedilmiştir.

1 **Rikâb** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.59b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 5 {Şevvâ}l" yazısı vardır] A

◊ 5 Şevvâl 1227 = 12 Ekim 1812 Pazartesi. Benim ilgili eserlerden belirlediğime göre, metnimizde verilen gün isminde bir yanlışlık olmalıdır.

** "Mâh-ı şevvâlin beşinci sebt ..... Efendi'ye" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,87'de kaydedilmiştir.

2 Küçük Rûznâmçecilik A : Kücük Rûznâmcecilik M2

3 Mukāta'acılığı A : Mukāta'acılık M2

4 birkaçı A : birkacı M2

◊◊ 15 Şevvâl 1227 = 22 Ekim 1812 Perşembe.

◊◊◊ 24 Şevvâl 1227 = 31 Ekim 1812 Cumartesi.

5 **Bey** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.59a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı {Şevvâ}l" yazısı vardır] A

ma'iyyeti olan müte'ayyinân ve asâkir ile üzerine hareket ve merkūmun olduğu mahal civârına varup hasr u tazyîka mübâderet birle, hâric-i kasabada müceddeden binâ ve toplar vaz'ıyla müstahkem ü müheyyâ eylediği otuz altı 'aded sagîr u kebîr kullelerini ve etrâfını taş dîvâr ve hendek ve kapularını[1] toplar vaz' ve askerler ta'biyesiyle, beyt[2]:

Muhît-ı felek hendek-i ân-hisâr
*Ne-kes-râ ber-ân-dest cüz-Kird-kâr**

mazmûnuyla hem-'ayâr zann eylediği kasaba-i mezbûreyi, âlât-i nâriyye-i top-i 'obüs ve humbara[3] ile tahrîb ü tahrîka mübâşeret eyledikde, *"Ev kesayyibin mine's-semâ'i fîhi zulumâtün ve ra'dün ve berkun yec'alûne esâbı'ahum fî âzânihim mine's-savâ'ıkı hazere'l-mevti"*** tecellîsi âşikâr olarak, merkūm on dört sâ'at kadar ıstıbâr u karâr etmiş ise de, bâ-'avn-i cenâb-ı Bârî kuvvet-i kāhire-i hazret-i[4] Cihân-dârî'ye tâb-âver-i mukāvemet olamayacağı[5], ol Türk-i bî-'âr'ın 'akl-ı nâ-yâr-ı yek-dînârında henûz istikrâr eylemekle, **beyt**:

Gayr ez-fikenden siper-i încâ[6] silâh nîst
*Tû gayr[7]-ezîn eğer siperî yâftî[8] be-gû****

deyerek[9] *"el-Leylü cünnetü'l-hârib"*[*4] sırrıyla ol gice nâ-çâr firâr eyledikde, ertesi asâkir ü kafâdârları mazhar-ı mâ-sadak-ı *"Fe-hezemûhum bi-iznillâhi ke-ennehum humurun müstenfiratün ferrat min-kasveratin"*[*5] olarak târumâr ve ekser sırrânî eyâdî-i me'mûrîne giriftâr oldular.

---

1 ve kapularını A : kapılarına M2
2 beyt M2 : — A
* "محيط فلك خندق ان حصار * نه كس را يران دست جز كردكار = Feleğin çevresi, o hisârın hendeğidir. Yaratan'dan başka kimsenin onun üzerinde tasarruf etmeye hakkı yoktur" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir
3 humbara A : hum[ba]ra M2
** "او كصيب من السماء فيه ظلمات و رعد و برق يجعلون اصابعهم فى اذانهم من الصواعق حذر الموت = Yahut (onların durumu), gökten sağanak halinde boşanan, içinde yoğun karanlıklar, gürültü ve şimşekler bulunan yağmur(a tutulmuş kimselerin durumu) gibidir. O münafıklar yıldırımlardan gelecek ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Bakara 2/19. âyetin sonunda ufak bir bölüme yer verilmeyen kısmıdır.
4 hazret-i A : — M2
5 olamayacağı A : olacağı (اوليه جغى) M1
6 incâ (اينجا) A : yencâ (ينجا) M2
7 nîst * Tû gayr A : nîs * Tûğ ber M2
8 yâftî A : bâftî M2
*** "غير از فكندن سپر اينجا سلاح نيست * تو غير ازين اكر سپرى يافتى بكو = Burada kaçmaktan başka silah yoktur. Sen bundan başka bir kalkan bulabiliyorsan söyle!" anlamına gelen Farsça bir beyittir.
9 beyt ..... deyerek M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın ve vr.59a'nın sağ kenarına aşağıya diklemesine yazılmışlardır] A
*4 "الليل جنة الهارب = Gece kaçağın kalkanıdır" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.
*5 "فهزموهم باذن الله كانهم حمر مستنفرة فرت من قسورة = Sonunda Allah'ın izniyle onları yendiler. Onlar âdetâ arslandan ürküp kaçan yaban eşekleri gibiydiler" anlamına gelen bu

Binâ'en 'aleyh Vezîr-i müşârun ileyh, merkūmun verâsından der-'akab asker ta'yîn ve çevânib-i erba'aya tahrîrât ve buyuruldular **[M2 150]** ve âdemler neşr ile teharrî vü tecessüs olunmasını[1] etrâf u eknâfda olan ser-i kârân ve me'mûrîne telkîn ü tebyîn eylemiş ve kullelerin hedmine mübâşeret kılınmış idüğüni ve merkūmun müte'allikātından olup bundan akdem Mihalic Kazâsı'na duhûl eden firârî Süleymân'ın Bölük-başısı Çakır nâm şakî-yi merkūm, Es'ad'in firârında iki nefer 'avenesiyle Katırlı tarafında ahz ü i'dâm olunup ser-i maktû'u sâ'ir ru'ûs-i menhûse-i serân-ı bâğiyân ile galtîde-i[2] hâk-i hızlân kılınmak içün Âsitâne-i sa'âdet-âşiyâneye irsâl kılındığını ve firârî-i merkūmun emlâk ü eşyâsı teharrî vü su'âl olundukda, nukūd ve eşyâ ve hayvânâta dâ'ir bir nesnesi olmayup, gasben ve cebren ahz eylediği emvâl-i fukarâyı top ve barut ve sâ'ir mühimmât ve başında olan haşerâta sarf etmiş ve konağında olan mefrûşât ve esliha makūlesi eşyâ bu def'a muhterik u hebâ olup, karyesindeki çiftliği ise zevcesine pederinden mevrûs olmuş idüği tafsîlâtını hâvî müşârun ileyh tarafından Der-bâr-ı şevket-karâr'a tahrîrât vürûd etmekle, tahrîrât-ı mezkûre huzûr-i 'inâyet-mevfûr-i Şâhâne'ye lede't-takdîm: "Hudâ ber-hûrdâr eylesün. Hıdmeti pesendîde-i hümâyûnum olmuşdur. Firârînin mâlını bulur ise, kullelerinin hedmiyyesi ve nakliyyesine sarf eylesün. Bu makūlelerin mâlını ve kendüsünü Hudâ hebâ ve kahr eylesün!" deyü hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn şeref-rîz-i sudûr olup, merkūmun dest-i tegallübünden kurtulan kazâ vü kurânın i'âde-i[3] intizâmı ve ehâlî vü sekenenin emniyyet ü ârâmı ve emr u irâdeye muvâfakatle hüsn-i hıdmet ibrâz edenlerin taltîf ü ikrâmı veyrın te'dîb ü intikāmı ve firârî-i[4] merkūmun bulunduğu mahalde ahz u i'dâmı husûsları, irâde-i Şâhâne muktezâsından idüğüni mübîn ve ma'iyyet-i müşârun ileyhde olan bi'l-cümle a'yân ü erkânın hıdmet ü sadâkatleri nezd-i Mülûkâne'de makbûl olduğunu mu'lin olup, merkūmun ele getürülmesi[5] matlûb-i kat'î idüğüni işâ'a zımnında husûsât-ı mezkûreyi dahi dercle, etrâf u enhâya neşr olunan emsâlden başka, mahall-i **[M2 151]** mezbûrdaki[6] edevât-ı harbiyyenin Der-'aliyye'ye irsâlini ve müşârun ileyhin hıdemât-ı mesbûkasının tahsîn ü ibcâlini[7] hâvî müşârun ileyhe hıtâben başka evâsıt-ı mâh-ı şevvâl[◊] târîhiyle emr-i şerîf irsâl olundu*.

---

cümlelerden ilki Kur'ân, el-Bakara 2/251. âyetin başında yer alan ufak bir kısım; ikinci cümle ise Kur'ân, el-Müddesir 74/50-51. âyetleridir.

1 olunmasını A : olunması M2
2 galtîde-i A : galîta-i M2
3 i'âde-i A : + ve M2
4 firârî-i A : firârî-yi M2
5 getürülmesi M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "matlûb" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
6 mezbûrdaki A : mezbûredeki M2
7 ibcâlini A : îcâlini (ایجالنی) M2

◊ 11-20 Şevvâl 1227 = 18-27 Ekim 1812.

* "Çünki ber-vech-i mezkûr müşârun ileyh 'Azîz Paşa ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,87'de kaydedilmiştir.

Ve ba'de bürhetin firârî-i mechûl Mısır tarafına gitmek üzere mesmû' u menkûl oldu[1].

Hedm-i odahây-ı süfehâ ve men'-i fevâhiş ez-behr-i temennây-ı indifâ'-ı vebâ[2]

Hudûs-i tâ'ûn ve vebâ âsâr-ı[3] kesret-i fısk u zinâ olduğuna ibtinâ'en, bu takrîble mecma'-i eşkıyâ olan bekâr odalarını hedm ü imhâ birle, tefrîk-i cem'iyyet-i süfehâ dahi re'y-i savâb-ı ba'zı erbâb-ı câh-ı takvâ-intimâ olmakdan nâşî, şevvâl-i şerîfin on sekizinci sebt günü◊ Kā'im-makām Paşa[4], Mi'mâr Ağa ve Ocaklu'dan bir mikdâr zâbitân ve neferât ve husûsan müşârun ileyh Tüfengci-başı nasb eyledikleri Tavuk-pazarlı[5] ricâl-i ağa ve vâfir 'ameleyi istishâbla Bağçe-kapusu'na[6] gelüp, sandalî-nişîn-i nezâret olarak[7] Melek-girmez Zokakı'nda ve kayık-hâneler[8] üzerlerindeki odaların cümlesini der-'akab Mi'mâr Ağa, 'amelesiyle bâ-emr-i 'âlî hedme[9] başlayup, birkaç sâ'atde imhâ eylediler.

Ve Kapudan Paşa dahi Galata ve Kāsım-paşa taraflarındaki Kalyoncu ve Kalafatcı erâzili odalarını hedme me'mûr kılınmağla, yevm-i merkūmda◊◊ müşârun ileyh dahi bi'n-nefs varup anların hedmi kābil olanlarını kezâlik hedm ü kal' birle nesyen mensiyyâ edüp, ancak ba'zı hânlarda olan kârgîr odaları[10] erâzil ü fevâhişden tahliye ve temhîr ile lâzime-i me'mûriyyetini icrâ eyledi.

Hattâ ol esnâda gerek İstanbul ve gerek Galata'da hedm ü tahliye olunan odaların ba'zında henûz tâ'ûndan fevt olmuş ba'zı kimselerin meytelerini ebnâ'-i cinsleri zokaklarda gasl etdirdiler. Ve ol odalarda ba'zı mat'ûne olmuş ve ba'zı da henûz fevt olmuş birkaç fâhişe nisâ dahi zuhûr eyledi*. **Nazm:**

---

1 Ve ba'de bürhetin ..... oldu M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydı işâretiyle vr.59b'nin sol kenarına yukarıya diklemesine olarak yazılmıştır] A

2 **vebâ** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.59b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 18 {Şevvâ}l" yazısı vardır] A

3 âsâr-ı A : âsâ M2

◊ 18 Şevvâl 1227 = 25 Ekim 1812 Pazar.

4 Kā'im-makām Paşa M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın ve vr.59b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A

5 Tavuk-pazarlı A : Tavuk-bazarlı M2

6 Bağçe-kapusu'na A : Bağce-kapusu'na M2

7 olarak M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "der-'akab" kelimesinin üzeri karalanmıştır] A

8 Zokakı'nda ve kayık-hâneler A : Zokağı'nda ve Kayık-hâne M2

9 **bâ-emr-i 'âlî hedme** ["bâ-emr-i 'âlî " kısmı, buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A : bâ-emr-i 'âlî hedmine M2

◊◊ 18 Şevvâl 1227 = 25 Ekim 1812 Pazar.

10 odaları A : odalarını M2

* "Hudûs-i tâ'ûn ve vebâ âsâr-ı kesret-i fısk ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle ve "Şânî-zâde Efendi der ki" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, X,94'te kaydedilmiştir.

İzâ nezele'l-vebâ'u 'alâ diyârin
Se-yühlikü külle zî-'izzin ve be'sin
İzâ vaka'a'ş-şerâretü fî metâ'in
Se-tahriku zâke min-ratbin ve yâbisin[1]* **[M2 152]**

Sudûr-i emr-i 'âlî be-tilâvet-i Sûre-i Ahkāf der-leyâlî[2]

Meşiyyet-i[3] Bârî Te'âlâ ile 'alâ mâ-kâne vebâ mütemâdî ve telef-i nüfûs-i kesîreye bâdî olduğundan, salât-i 'işâyı ba'de'l-edâ[4] menârelerde Sûre-i Ahkāf tilâvet olunmak re'y-i sâ'ib-i[5] ba'zı sâfî-sîret olmağla, ol vechile emr-i şerîf ısdâr ve tilâvet-i Sûre-i şerîfeye ibtidâr olundukda, istimâ' eden sıgār u kibâr bir kat dahi havf u dehşete dûçâr oldular. Lâkin 'îd-i fıtr takrîbiyle halkın birbirleriyle kesret-i ihtilâtından nâşî 'illet-i sâriye-i mezbûre bi-izni-llâhi Te'âlâ evâsıt-ı şevvâle◊ doğru gitdikçe[6] derece-i vefrete[7] 'urûc ve yalnız nefs-i İstanbul'dan yevmiyye üç bin kadar mevtâ hurûc etmeğe başladıkda: "Sûre-i şerîfe-i Ahkāf, helâk-i Kavm-ı 'Âd'i muhbire olduğu ecilden, böyle eyyâmda tilâveti, müheyyic-i gazab-ı İlâhî olur" demeğe cesâret eden ba'zı 'âlim-i sûrînin kavline i'timâden, yine üç beş günden sonra men' olundu**. **Nazm**:

Ey bana mecnûn diyen 'âkıl olaydı kâşki,
Kadrimi nâkıs bilen kâmil olaydı kâşki.
'İlimle müstakbeli bildim diyen nâdânların
'İlmi, hâl ü mâzîye şâmil olaydı kâşki[8]

---

1 yâbisin (يابس) A : yebsin (يبس) M2
* "اذا نزل الوباء على ديار * سيهلك كل ذى عز و بأس
اذا وقع الشرارة فى متاع * ستحرق ذاك من رطب و يابس = Kıvılcım bir eşyâya düştüğünde, yaş kuru demeden herşeyi yaktığı gibi, vebâ bir memlekette ortaya çıktığı zaman, izzet ve güç sahibi demez herkesi helâk eder" anlamına gelen Arapça bir kıt'adır.
2 **der-leyâlî** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.60a'da satırın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı {Şevvâ}l" yazısı vardır] A
3 Meşiyyet-i A : Meşî'et-i M2
4 'işâyı ba'de'l-edâ A : 'işâ'ı ba'de'l-edâ' M2
5 sâ'ib-i A : sâyib-i M2
◊ 11-20 Şevvâl 1227 = 18-27 Ekim 1812.
6 gitdikçe M2 : gitdikce A
7 vefrete A : — M2
** "Meşiyyet-i Bârî Te'âlâ ile 'alâ mâ-kâne ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler aynen ve "Şânî-zâde Efendi der ki" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, X,93-94'te kaydedilmiştir.
8 **Sudûr-i** .....kâşki M2 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi başında "9" rakamı, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek vr.60a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

Âmeden-i ser-i maktû'-i Hamîd Paşa

Dimetoka'da merfû'u'l-Vezâre ikāmet üzere olan Halebli[1] Mehmed Hamîd Paşa 'an-asl zulümle şöhret-nümâ olduğundan mâ'adâ, mukaddemâ Sürücü nasb olundukda, 'ibâdullâhın emvâl ü eşyâsını sürüp, fukarâya gadr u ezâ ve re'âyâ vü berâyâyı bî-mehâbâ 'alenen ızrâr u tekdîre ictirâ eylediği;

Şâh vâkıf gerekdir ahvâle

Vükelâya kalursa vay hâle

me'âlince dâ'imâ bizzât tahkîk-i ahvâl-i ser-i kârân ve zîr-i destâna medd-i nigâh-ı Mülûkâne buyurmakda olan Pâdişâh-ı âgâh ve Şehinşâh-ı bâ-intibâh *halledehullâhu ve ebkāhu** hazretlerine mertebe-i hakk-ı yakînde ma'lûm olmakdan nâşî, *"Küllüküm râ'in ve küllüküm mes'ûlün 'an ra'iyyetihî ve'l-İmâmü râ'in mes'ûlün 'an ra'iyyetihî*[2]*"*** hadîs-i şerîfi mağzâsına ri'âyeten, mükâfât-ı zulm-i fukarâ olarak ref'-i Vezâret'iyle nâmı ruk'a-i vüzerâdan imhâ birle, bir müddet mükedder ü mağmûm oldukdan sonra, bu esnâda **[M2 153]** evâsıt-ı şevvâlde◊, *"Fe-cezâ'ü seyyi'etin seyyi'etün mislühâ"**** mübtegāsına tatbîkan katl ile ismi sahîfe-i rüzgârdan mibrâh-i seyfle mahkûk ü ma'dûm ve ser-i maktû'u Âsitâne-i 'aliyye'de nihâde-i cây-ı[3] 'ibret-i 'umûm oldu*[4].

Fevt-i Şeyhulislâm-ı sâbık 'Ömer Hulûsî Efendi ve icmâl-i terceme-eş

Müşârun ileyh hazretleri bin yüz elli sekiz senesi◊◊ eyyâmında İstanbul Kazâsı'yla makziyyü'l-merâm ve bin yüz altmış üç sâli◊◊◊ hengâmında vâsıl-ı ser-menzil-i dâru's-selâm olan Samânî-zâde Hasan Efendi nâm fâzıl-ı be-

---

1 Halebli M2 : Halebî A

* "خلده الله و ابقاه = Allah onu ebedî ve devamlı kılsın" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

2 ve'l-İmâmü ..... ra'iyyetihî M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

** "كلكم راع و كلكم مسؤل عن رعيته و الامام راع مسؤل عن رعيته = Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürünüzden sorumlusunuz. Devlet başkanı da çobandır ve tebe'asından sorumludur" anlamına gelen bu cümle Buhârî, Cum'a, 11, Cenâ'iz, 32, İstikrâz, 20, Vesâyâ, 9, 'Itk, 17,19, Nikâh, 81,90, Ahkâm, 1; Müslim, İmâre, 20; Ebû Dâvud, İmâre, 1,13; Tirmizî, Cihâd, 27; Ahmed b. Hanbel, II,554,55,108,11,121 gibi hadîs kitaplarında yer alan Hz. Peygamber'in bir hadîsidir (bk. Wensinck, II,273).

◊ 11-20 Şevvâl 1227 = 18-27 Ekim 1812.

*** "فجزاء سيئة سيئة مثلها = Bir kötülüğün cezâsı, onun gibi bir kötülüktür" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, eş-Şûrâ 42/40. âyetin başında yer alan bir kısmıdır.

3 cây-ı M2 : — M2

*4 "**Âmeden-i ser-i maktû'-i Hamîd Paşa** ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,87'de kaydedilmiştir.

◊◊ 1 Muharrem 1158 = 3 Şubat 1745 Çarşamba.

◊◊◊ 1 Muharrem 1163 = 11 Aralık 1749 Perşembe.

nâmın semere-i fu'âdı ve yâdigâr-ı pâk-nijâdıdır[1]. Bin yüz kırk senesi târîhinde◊ ser-nümûd-i 'âlem-i şuhûd u zuhûr olup, eyyâm-ı sabâvetleri mânend-i sabâ murûr eyledikde, tahsîl-i 'ilm ü kemâle sâlik ve giderek tekmîl-i meleke-i kābiliyyete mâlik olmalariyle, bin yüz altmış iki senesinde◊◊ Şeyhulislâm-ı Nu'mânî-makām İsmâ'îl Efendi-zâde Mehmed Es'ad Efendi hazretlerinin müşârun bi'l-benân 'âtıfet-i mahsûsları olarak nâ'il-i ru'ûs-i 'inâyet-me'nûs oldular.

Ba'de-zâ kā'ide-i müderrisîn-i 'ulemâ üzere medreseden medreseye nakl ü terakkî ve her birinde bi'n-nefs tedrîs ile şurût-i vâkıfîne muhâlefetden tevakkî ederek, bin yüz doksan bir senesinde◊◊◊ tarîk-ı tedrîsi tekmîl eyledikleri telhîs ve takrîr olunarak, müvecceh-i Kazâ'-i İzmir olmuşlar idi.

Müşârun ileyhin 'iffet ü sâmânı hem-zâde ve peder-mânde bir hâssa-i cibilliyyeleri olmakdan nâşî, sene-i kâmile ol şehr-i şehîrde gāyet 'iffetle icrây-ı ahkâm-ı şerî'at edüp, tekmîl-i müddet ve 'avdetle kemâ fi's-sâbık müte'ayyiş-i vezâ'if-i 'ilm ü 'ibâdet iken, bin yüz doksan sekiz senesinde◊4 hükûmet-i[2] Kāhire'lerinde bir sene mutasarrıf-ı Ümm-i dünyâ olup, anda dahi gāyet-i 'izzet ü salâbetle ihkāk-ı hukūk-ı şerî'at-i garrâ ve ol esnâda cebâbire-i Mısır'a mağlûb u mecbûr olmayarak, tekmîl-i şân-ı 'ulemâ edüp, *"el-'Ulemâ'u ümenâ'ullâhi 'alâ halkıhî"** hadîs-i şerîfi muktezâsını[3] icrâ eylediler. Ve ba'de'l-'avde bin iki yüz senesinde◊5 Kazâ'-i Mekke-i mükerreme ile mükerrem ve ihrâm-bend-i 'azîmet-i Harem-i muhterem olup, her vechile Beytü'l-Harâm'a[4] ri'âyetle itmâm-ı sâl-i [M2 154] hükûmet ve[5] yine vatan-ı aslîleri olan İstanbul'a 'avdet ve iki yüz beş târîhinde◊6 mevsûl-i Kazâ'-i İstanbul ve iki yüz altıda◊7 Pâye-i Sadr-ı Anadolu'ya mevsûl ve iki yüz dokuzda◊8 sadâret-i mezkûreye bi'l-fi'l îsâl ve ba'de't-tekmîl ve'l-infisâl on bir senesinde◊9 Sadr-ı

---

1 pâk-nijâdıdır A : pâk-nijâdîde M2
◊ 1 Muharrem 1140 = 19 Ağustos 1727 Salı.
◊◊ 1 Muharrem 1162 = 22 Aralık 1748 Pazar.
◊◊◊ 1 Muharrem 1191 = 9 Şubat 1777 Pazar.
◊4 1 Muharrem 1198 = 26 Kasım 1783 Çarşamba.
2 hükûmet-i M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "Kāhire" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
* "العلماء امناء الله على خلقه = Halkın içinde âlimler, Allah'ın en güvendiği kişilerdir" anlamına gelen bu cümle Kuzâ'î ve İbn 'Asâkir'in Enes'den rivâyet ettikleri, el-'Ukaylî'nin zayıf hadîsler arasında zikrettiği, el-'Âmirî'nin hasen olarak nitelendirdiği Hz. Peygamber'in hadîslerinden biridir; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nr.1749, II,65.
3 edüp, ... muktezâsını M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.60b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A
◊5 1 Muharrem 1200 = 4 Kasım 1785 Cuma.
4 Beytü'l-Harâm'a A : Beytü'l-Harem'e M2
5 ve A : — M2
◊6 1 Muharrem 1205 = 10 Eylül 1790 Cuma.
◊7 1 Muharrem 1206 = 31 Ağustos 1791 Çarşamba.
◊8 1 Muharrem 1209 = 29 Temmuz 1794 Salı.
◊9 1 Muharrem 1211 = 7 Temmuz 1796 Perşembe.

Rumeli Pâyesi'yle tekrîm ü ibcâl ve on iki târîhinde◊ bi'l-fi'l neyl-i sadâret-i mezbûre ile mefhâru'l-emsâl olup, ol mesned-i vâlâya müte'allik cemî' mevâdda gâyet-i 'adl ü dâd ile tanzîm-i umûr-i 'ibâd ederek, kemâl-i ikbâl ile zemân-ı mu'tâdı ikmâlden sonra bir müddet istirâhatle[1], *"İzâ erâdallâhu hayran b'imri'in fekkahahu fi'l-'ilmi ve'd-dîn"** me'âlince, mutâla'a-i kütüb-i fıkhiyye ve iştigâl-i 'ibâdetle[2] ahkâm-ı hısâli istikmâlde iken, şöhret-i zühd ü[3] takvâları ve levâzım-ı dîn ü devleti icrâda etvâr-ı selef-i sâlihîne sît-i iktifâları mesmû'-i Hudâvendigâr-ı kadr-âşinâ olmağın, bin iki yüz on beş senesi saferu'l-hayrının on sekizinci günü◊◊ Rumeli-hisârı'nda vâki' sâhil-hânelerinden da'vet ve ilbâs-i hil'at-i Sadr-ı İftâ ile def'a-i ûlâlarında[4] kutb-i merkez-i Meşîhat oldular. Ol mesned-i mübeccelde dahi üç seneye karîb müddet imzâ ve i'tâ'-i fetâvâ[5] ve ahkâm-ı şerî'at-i garrâyı[6] kemâ-yenbagî icrâ ederek, muhâfaza-i rusûm-i tarîka dahi sarf-ı dikkat ve tevcîhâtlarında ri'âyet-i rütbe-i ehliyyet eylediler. Ancak hakîkat-i kelâm-ı hazret-i Sâhib-i velâyet-i kübrâ, *"İzâ halleti't-tekādîru dalleti't-tedâbîru"*** muktezâsınca 'azlleri iktizâsiyle Beylerbeyi'de[7] temellük eyledikleri sâhil-serâlarında[8] yine ikāmet ü inzivâda oldular. Bu hâl ile bir müddet dahi güzâr eder iken, inkılâbât-ı çerh-ı sitem-kâr ile 'âlem münkalib-i tarz-ı âhar olarak *Târîh-i 'Âsımî*'de muharrer olduğu vechile bin iki yüz yirmi iki senesi cumâdelûlâsmın yedinci günü◊◊◊ vukū' bulan garîbe-i nasb ve 'azl-i yek-rûzeleriyle* münfa'il ü mükedder iken, zemân-ı ma'delet-mazhar-ı devvâr-ı mehâmid-eserde bin iki yüz yirmi

---

◊ 1 Muharrem 1212 = 26 Haziran 1797 Pazartesi.

1 istirâhatle M2 : + **beyt** A

* "اذا اراد الله خيرا بامرئ فقهه فى العلم و الدين = Allah bir kişi hakkında hayır murâd ettiği zaman, onu ilim ve dinde ince anlayış sahibi kılar" anlamına gelen bu cümle, metinde geçen "ilim" kelimesi dışında el-Buhârî, 'İlm 10, Hums 7, İ'tisâm 10; Müslim, İmâre 175, Zekât 98,100; et-Tirmizî, 'İlm 4; İbn Mâce, Mukaddime 17; ed-Dârimî, Mukaddime 24, Rikāk 1; *el-Muvatta'*, Kader 8; Ahmed b. Hanbel 1/306, 2/234, 4/92,93,95,96,97,98,99, 101'de geçen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, V,190.

2 'ibâdetle M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "icrây-ı" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

3 zühd ü A : zühd M2

◊◊ 18 Safer 1215 = 11 Temmuz 1800 Cuma.

4 ûlâlarında A : ûlâlarından M2

5 fetâvâ A : fetvâ M2

6 garrâyı A : garrâ'i M2

** "اذا حلت التقادير ضلت التدابير = Kader hükmünü icrâ ettiği zaman tedbîr hiçbir fayda vermez" anlamına gelen ve burada Hz. Peygamber'in bir hadîsi olarak belirtilen bu cümle hadîs kitaplarında görülmemektedir. Herhangi bir değerlendirmeye gidilmeksizin "tekādîr" yerine "mekādîr" değişikliğiyle hadîs olarak belirtildiği yer için bk. meselâ Ebü'l-Kāsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *Rebî'ü'l-ebrâr ve nusûsu'l-ahbâr*, thk. 'Abdülemîr Mihennâ, Beyrût 1412/1992, III,452.

7 Beylerbeyi'de A : Beylerbeyi'nde M2

8 sâhil-serâlarında A : sâhil-seraylarında M2

◊◊◊ 7 Cumâdelûlâ 1222 = 13 Temmuz 1807 Pazartesi.

*** Ömer Hulîsî Efendi'nin bir günlük ikinci şeyhülislâmlığı ile ilgili olarak *'Âsım Efendi Târîhi*'nde naklediienler için; bk. Ahmed 'Âsım Efendi, *'Âsım Târîhi*, II,78-81.

beş senesi şa'bânın yirmi ikinci günü◊ Dürrî-zâde es-Seyyid 'Abdullah Efendi hazretleri infisâllerinde min-i'tibârin def'a-i sâlise olarak mesned-i vâlây-ı Fetvâ'ya irtikâları[1] yine müyesser [M2 155] olmağla, *"el-Mükâfâtü fi't-tabî'ati vâcibetün"** lâzimesince, mükâfât-ı hüzn ü keder buyuruldu. Ve bu def'ada[2] dokuz mâh kadar mütehammil-i haml-i girân-i hıdmet-i Fetvâ olup, lâkin tabî'at-ı ekser-i takvâ-nümâ[3] üzere mizâc-ı salâbet-minhâcları her bâr meyl-i dil-âzârî ve kîne-dârîlerine mü'eddî-i[4] revâc ü istidrâc olarak, cümle hakkında 'adem-i i'timâd ü emniyyete mebnî, etbâ' u müte'allikâtı dâ'imâ tekdîr u iz'âcdan mâ'adâ, [mısrâ]':

*Bâ-dostân telattuf bâ-düşmenân mudârâ***

mü'eddâsından istiğnâ göstererek, zîr u bâlâdan ba'zı nâ-sezâlara yüz vermeyüp, o makûlelerle[5] irtikâb-ı imtizâcdan bi-hakkın ibâ vü ittikâ ve ba'zılarını te'alluk u ihtimâdan kat'-ı nazar sezây-ı cezâ[6] vü celâ eylediklerinden, *"Mâ ra'eytü senânen enfeze hüve min-şemâteti'l-a'dâ'i"**** mübtegâsiyle, bin iki yüz yirmi yedi cumâdelûlâsı selhinde◊◊ mukaddemâ mezkûr olduğu üzere yine Dürrî-zâde Seyyid 'Abdullah Efendi'nin def'a-i sâniyeleri iktizâsiyle kezâlik sâhil-serâlarında asûde-nişîn-i peygûle-i[7] ferâğ u inzivâ olarak hatm-i nüsha-i netîcetü'l-fetâvâ edüp, yine sene-i mezkûre şevvâli evâsıtında◊◊◊ çend rûz maraz-ı mevtle ibtilâdan sonra, lâbis-i câme-i beyâz-ı uhrâ oldular. Bu takdîr ile 'idâd-i sâlhay-ı 'ömrleri seksan yedi seneye karîbdir.

Merhûm-i müşârun ileyh *sabbet*[8] *sicâlü'r-rahmeti 'aleyhi*[*4] def'a-i[9] ûlây-ı Meşîhat'lerinde Câmi'-i merhûm Ebu'l-feth'e karîb Otlukcu Yokuşu

---

◊ 22 Şa'bân 1225 = 22 Eylül 1810 Cumartesi.

1 irtikâları A : irtikâlleri M2

* "المكافاة فى الطبيعة واجبة = Kâinâtta her bir şeyin karşılığı gerekli olur" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

2 def'ada A : vak'ada M2

3 takvâ-nümâ A : takvâ M2

4 mü'eddî-i A : mü'eddî-yi M2

** "با دوستان تلطف با دشمنان مدارا = Dostlarla latîfeleşmek, düşmanlarla dost geçinmek" anlamına gelen bu cümle Farsça bir mısrâdır.

5 makûlelerle A : makûlelere M2

6 cezâ A : جزا M2

*** "ما رايت سنانا انفذ هو من شماتة الاعدا = Düşmanın senin içinde bulunduğun zor duruma sevinmesinden daha etkili bir silâh görmedim" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

◊◊ 29 Cumâdelûlâ 1227 = 10 Haziran 1812 Çarşamba. Dürrî-zâde Seyyid 'Abdullah Efendi'nin ikinci defa Şeyhülislâm olması *Târîh-i Cevdet*, X,82'de 1 Cumâdelâhire 1227 olarak gösterilmektedir.

7 peygûle-i A : beygûle-i M2

◊◊◊ 11-20 Şevvâl 1227 = 18-27 Ekim 1812.

8 sabbet A : cennet M2

*4 "صبت سجال الرحمة عليه = Rahmet kovaları onun üzerine dökülsün" anlamına gelen ve ölüler için yapılan Arapça bir duâdır.

9 def'a-i A : def'at-i M2

başında hucurât-ı 'adîde ve cum'a kılınur mescid-i şerîfi câmi' olarak müceddeden binâ ve süknâsını, sâlikân-ı tarîkat-i Nakşibendiyye'den derâvîş-i Özbekiyye'ye şartla vezâ'if ve ta'âmiyyelerine hâlâ vefâ eder 'akār ve nukūd vakfiyle ihyâ eyledikleri Kalender-hâne fezâsında[1] medfûn-i ravza-i me'vâdırlar; *rahmetullâhi 'aleyh**. **Rubâ'iyye**:

Berdâr nazar zi-dîğerân bâ-hod bâş
Vez-mekr-i Hudâ hazer kün ve be-hıred bâş
Ver zi-ân ki[2] *necât-ı âhıret mî-talebî*[3]
Tû nîk[4] *şeved cümle cihân gûyed bâş***

İnhitât ve sükûn der-maraz-ı tâ'ûn[5]

Teşrîn-i evvelin ibtidâsı ve mâh-ı zilka'denin evâ'ilinde◊ tekarrub-i fasl-ı şitâ ile **[M2 156]** 'illet-i vebâ bir mikdâr sükûn ü inhitâta mâ'ile olmağla, nefs-i dâhil-i sûr-i Kostantiniyye'den yevmiyye ancak[6] beş yüz mevtâ çıkmağa başladı[7]***.

Endâhten-i şâhî top der-Sa'd-âbâd[8]

Evâsıt-ı mâh-ı zilka'dede◊◊ Pâdişâh-ı me'ârif-elîf ve Şehriyâr-ı fezâ'il-redîf hazretleri, bir rûz-i fîrûz-i latîfde tebdîl binişi tarîkıyle Kağıd-hâne'yi kudûm-i meymenet-melzûmlariyle teşrîf buyurup, mukaddemce emr u irâde-i Şâhâne üzere nişânlama top ve humbara[9] atmak içün ba'zı üstâd topcular ve

---

1 fezâsında A : Kazâsı'nda M2

* "رحمة الله عليه = Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça duâdır.

2 Ver zi-ân ki A : Ver zi-ânla M2

3 mî-talebî A : matlabî M2

4 nîk A : yeng (ينك) M2

** "بردار نظر ز دیکران باخود باش * و ز مکر خدا حذر کن و بخرد باش
ور زانکه نجات اخرت میطلبی * تو نیك شود جمله جهان کوید باش = Allah'ın hîlesinden sakın, akıllı ol! Başkalarına bakmayı bırak, kendine bak! Eğer âhıret kurtuluşunu istersen, iyi yapmış olursun ve bütün dünya da böyle olsun der" anlamında Farsça bir rubâ'îdir.

5 **tâ'ûn** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile satırın ve vr.61a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i Zi{lka'de}" yazısı vardır] A

◊ 1-10 Zilka'de 1227 = 6-15 Kasım 1812.

6 ancak A : — M2

7 **İnhitât** ..... başladı M2 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "7" rakamı, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek vr.61a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

*** "**İnhitât ve sükûn** ..... başladı" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, X,94'te kaydedilmiştir.

8 **der-Sa'd-âbâd** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.61a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı Zi{lka'de}" yazısı vardır] A

◊◊ 11-20 Zilka'de 1227 = 16-25 Kasım 1812.

9 ve humbara M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

humbaracılar Sa'd-âbâd Serayı civârında mevzû' birkaç kıt'a şâhî topların ve hâvenlerin[1] yanında cem' olarak muntazır-ı emr u fermân idiler[2].

Sultân-ı Cem-mehâbet, şeref-bahş-ı kasr-ı devlet ve bir mikdâr icrây-ı 'âdet-i ârâm u istirâhat buyurdukdan sonra, top endâhtına izn ü ruhsat buyuruldukda, merkūmân dest-zen-i âlât-i âteş-feşân olup, birkaç def'a temâm ihtimâm ü dikkat-i mâ-lâ-kelâmla nişâneye isâbet etdirmeğe ikdâm-ı tâm eylediler ise de, tesâdüf etdiremedikleri manzûr-i Dâver-i hüner-perver ve müşevvik-ı gayret-i Sultân-ı kerâmet-eser olmağla, hemân kıyâm ve toplar olduğu mahalle hırâm birle anların birini bizzât re'y-i Husrevâne'leri mûcebince imlâ ve dest-i isâbet-peyvest-i Mülûkâne'leri ile âteş ilkā buyurduklarında, def'a-i ûlâda yedi yüz on sekiz hatvedeki[3] nişâneye isâbet etmekle, topcıyân ve sâ'ir nuzzâr-ı bisyâr mâ-şâ'allâh gûyân olarak pesend ü isti'câb[4] ile engüşt berdehân olup, du'ây-ı Pâdişâhî ile[5] mütezarrı'-ı dergâh-ı Sübhân oldular. Fî nefsi'l-emr *"es-Silâhu cünnetü'l-ebdâni ve vikāyetü'l-enfüsi"** hakîkatince, bu makūle mûcib-i tezâyüd-i şevket-i saltanat ve vesîle-i emn ü 'izzet ve refâh-ı âsâyiş-i ra'iyyet olan âlet-i kesr-i ünûf-i a'dâ'-i devlet ü milleti isti'mâl[6] ile ülfet-i gayret-keş-i dîn ü devlet olan her bir ahada ferîza-i zimmet-i diyânet olup, bâ-husûs *"Şerâ'itü's-saltanati erba'un el-hikmetü ve's-sehâvetü ve'l-'iffetü ve'ş-şecâ'atü"*** mü'eddâsmca semere-i şecere-i[7] fezâ'il-i hikmet ü şecâ'at ve hâris-i hâssa-i sehâvet ü 'iffet olan edevât-ı ceng ü peygârı ikmâl ve 'ale'l-husûs **[M2 157]** *"Mâ min-katretin ehabbe ilallâhi Te'âlâ min-katret-i demin fî sebîlillâhi ve men mâte ve lem yağzu ve lem yuhaddis nefsehû bi-gazvin[8] mâte 'alâ şu'betin min-nifâkın"**** hadîs-i şerîfi me'âlince, a'zam-i 'ibâdât olan te'allüm ve ta'lîm-i âlât-i harble her bâr iştigāl ve ber-mantûk-ı

---

1 ve hâvenlerin A : — M2
2 idiler A : eylediler M2
3 yedi yüz on sekiz hatvedeki M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
4 pesend ü isti'câb [Buradaki "pesend ü" kelimesi, buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A : يسند -i isti'câl M2
5 ile A : — M2
* "السلاح جنة الابدان و وقاية الانفس = Silah bedenlerin kalkanı ve canların koruyucusudur" anlamına gelen Arapça atasözüdür.
6 isti'mâl A : isti'câl M2
** "شرائط السلطنة اربع الحكمة و السخاوة و العفة و الشجاعة = Hükümrân olabilmenin şartı dörttür: Hikmet, cömertlik, iffet ve yiğitlik" anlamına gelen Arapça hikmetli sözlerdendir.
7 mü'eddâsmca semere-i şecere-i A : — M2
8 bi-gazvin A : yağzû M2
*** " ما من قطرة احب الى الله تعالى من قطرة دم فى سبيل الله و من مات و لم يغز و لم يحدث نفسه بغزو مات على شعبة من نفاق = Allah yolunda akıtılan bir damla kandan daha sevimli hiçbir damla yoktur. Kim savaşmadan ya da özünde savaşma duygusu taşımadan ölürse, bir tür münâfıklık üzere ölmüş olur" anlamına gelen bu cümleler Müslim, İmâre 158; Ebû Dâvud 17; en-Nese'î, Cihâd 2; ed-Dârimî, Cihâd 25; Ahmed b. Hanbel 2/374'te zikredilen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, IV,487.

hadîs-i *"el-Harbü hud'atün"** mütevakkıf-ı 'ilm ü me'ârif olan fünûn-i harbiyyeyi tahsîl ü ikmâl, akdem-i levâzım-ı Mülkdârî'den olmağla[1], sâ'ir nâsdan kat'-ı enzâr ile evvelâ şâyeste-i i'tibâr-ı Şehriyâr ve sâniyen akdem-i ferîza-i hâliye-i ricâl ü kibâr olduğu, 'akl ü dînde metîn ve vâsıl-ı mertebe-i hakk-ı yakîn olup, *"Erbâbü'd-düveli mülhemûn"*** erbâbından[2] olan 'âkıbet-bîn olanlara derece-i 'ayne'l-yakîne karîndir. Binâ-berîn Şehinşâh-ı hakâyık-bîn hazretleri, tavâ'if-i askeriyyeyi umûr-i cihâda hass ü igrâ ve husûsan i'tibâr-ı Şehriyârî'ye her cihetle sezâ olan Top-hâne-i 'âmire Ocağı'na teveccüh-i Şâhâne'lerini îmâ buyurdular. Fe-li-hâzâ *"Ve âtâhü'l-mülke ve'l-hikmete"**** âyet-i kâfî-hidâyeti mü'eddâsınca Pâdişâh-ı dânâ hazretlerinin bu tedbîr-i 'ibret-nümâları, Ocağ-ı mezbûra ile'l-ebed[3] dahi sermâye-i tefâhur u sitâyiş olmak içün ol top-ı şâhî ile nişâne-i nazar-ı Pâdişâhî olan levha-i nişân elvâh-ı sîm ü zerle tezhîb ve nakş olunup, nişân-ı mezbûr hâlâ Top-hâne'de Ta'lîm-hâne Meydânı'na nâzır olan kışla kapusu civârında taht-ı Kasr-ı Şehriyârî'de mu'allak-ı cidâr ta'zîm ü i'tibârdır.

Sâbıkā Re'îsülküttâb-ı Rikâb Mehmed Sa'îd Hâlet Efendi on dokuz beyt bir kasîde-i nazîde-i hâlet-fezâ ve sitâyiş-i pesendîde-i 'ibret-nümâ ki nişâne-i tecellây-ı *"İnne mine'l-beyâni[4] le-sihran"*[*4] der-zeylinde bir beyt-i târîh-i dilgüşâ inşâd[5] eylediler ki, mütebassırân-ı şu'arây-ı zemân 'indinde ne mısrâ'-ı ûlâsının bir noktasını tagyîre[6] mekân ve ne mısrâ'-ı sânîsinin bir harfine ta'rîze imkân vardır. İşte beyt-i târîh-i mezkûr budur. Beyt[7]:

Çatlasun a'dâ topla Mahmûd Hân kırdı sebû[8]

(چاتلاسون اعدا طوپله محمود خان قیردی سبو)

---

* "الحرب خدعة = Harp hîledir" anlamına gelen bu cümle Hz. Peygamber'in Buhârî, Cihâd 157, Menâkıb 25, İstinâbe 6; Müslim, Cihâd 18,19, Zekât 153; Ebû Dâvud, Cihâd 92, Sünnet 28; et-Tirmizî, Cihâd 5; İbn Mâce, Cihâd 28; Ahmed b. Hanbel 1/81,90,113,126, 131,134; 2/312,314; 3/224,297,308; 6/387,459'da yer alan bir hadîsidir; bk. Wensinck, II,13.

1 akdem-i levâzım-ı Mülkdârî'den olmağla M2 : + [Bu kelimeler aynı kaligrafi ile satırın devamına sayfanın sol tarafına yazılmışlardır] A

** "ارباب الدول ملهمون = Devlet adamları başkalarının görmediğini görür" gibi bir anlama gelen Arapça atasözüdür.

2 erbâbından A : erbâbında M2

*** "و اتاه الملك و الحكمة = Ona hükümdârlık ve hikmet verdi" anlamına gelen bu cümle, *"Ve âtâhüllâhü'l-mülke ve'l-hikmete* = و اتيه الله الملك و الحكمة = Allah ona (Davud'a) hükümdârlık ve hikmet verdi" meâlindeki Kur'ân, el-Bakara 2/251. âyetin ortalarında yer alan kısımdan hareketle söylenmiş gözüküyor

3 ile'l-ebed A : الى الابدر M2

4 mine'l-beyâni A : mine البيات M2

*4 "ان من البيان لسحرا = Öyle sözler vardır ki büyü etkisi yapar" anlamına gelen bu cümle Buhârî, İmâm Mâlik, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud ve Tirmizî tarafından rivâyet edilen Hz. Peygamber'in bir hadîsi olarak gösteriliyor; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nr.780, I,253.

5 inşâd A : inşâ M2

6 tagyîre A : ta'bîre M2

7 Beyt M2 : — A

8 sebû A : sebûd M2

Destîyi urdu topla Sultân Mahmûdü'l-fi'âl

(دستی یی اوردی طویله سلطان محمود الفعال)

Kasîde-i mezbûre Sa'd-âbâd'da Seray kurbündeki toplar civârında nasb olunan sütûn-i ser-firâza yazılmış ve himmet-i Şehriyârî ile sikke-i 'ayârı [M2 158] mermere kazılmış, beyt:

Her nükte ki guftîm[1] der-vasf-ı ân-şemâ'il
*Her k'o şinîd güftâ lillahi[2] derru kā'ilin**

Katl-i Tercemân-ı Dîvân ve birâdereş-i Vekîl-i ân-Tercemân[3]

Ordu-yi hümâyûn'da Dîvân Tercemânı[4] olan Dimitraşko nâm hâ'in-i[5] bed-'ahd ü bed-gümân Millet-i Rûm'dan yüz elli seneden berü mücerreb ü mahsûs olduğu üzere gizlüce Rusyalu tarafına câsûs olmağla, ol şeytân-ı bî-îmân Tercemân-ı Dîvân-ı mu'allâ-erkân değil, meğer mekr-i gûn-â-gûn ile hem-cinsi olan 'afârît-i düşmenâna Tercemân-ı Dîvân idüği bi't-tahkîk nümâyân olduğundan başka,*"Men ye'meni'z-zi'be 'alâ gadrihî ehlün li-en yahfirehu'z-zi'bü"*** müfâdınca, devr-i esbakda mâdde-i[6] şenî'a-i hal' u iclâsda kendü mânendi bir gürûh Fenarli Rûm mekrûhlarına vesvâs-i hannâs olarak devr-i ebvâb-ı kibâr-ı devlet ve 'arz-ı hayf ü te'essüf ve sûret-i sadâkatle ihlâl-i ezhân-ı sâde-dilân ve her sınıf nâsdan beylik kîseden tedârük-i cevâsîs ü müfsidân ederek ifsâd-ı i'tikâd-ı 'avâmm ü askeriyân birle, bi'l-âhıre taraf-ı metbû'-i ma'hûdînin re'sen müsteskal ü menfûru olan vesîle-i galebe-i İslâmiyân olacak[7] asâkir-i mürettebeyi külliyyen ref' u imhâ ve olanca râbıta-i kadîmeyi dahi ol vesîle ile ifnâ vü hebâ husûslarına mü'ekkeli tarafından Baş-vekîl olduğu, gerek düvel-i sâ'ire serâ'ir-nâmelerinden ve gerek ol mütesanni'în-i bâzîçe-i[8] fitne vü fesâdın pîç[9] ü tâb-ı gümâne-i fesânelerinden ashâb-ı nazar-ı im'âna meşhûd ü müstebân ve Şehinşâh-ı bâ-intibâh *eyyede-hullâhu[10] ve kavvâhu*** hazretlerine bu mâddeler yegân yegân hâtır-nişân idi.

---

1 كفتيم A : كفيتم M2

2 güftâ lillahi A : güftallah M2

* "هر نكته كه كفتيم در وصف ان شمائل ✻ هر كو شنيد كفتا لله در قائل = O boyun posun, o halin tavrın tavsîfi için ne nükte söyledimse, her işiten: 'Allah için ne güzel söylemiş, bundan ötesi olamaz' şeklinde cevap verdi" anlamına gelen bu cümle Hâfız'ın *Dîvân*'ından alınmış Farsça bir beyittir; bk. *Hafız Divanı*, s.305.

3 **Tercemân** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.62a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 21 Zi{lka'de}" yazısı vardır] A

4 Tercemânı A : Tercemân M2

5 hâ'in-i M2 : + [Bu kelime üzeri karalanmış okunamayan bir kelimenin üstüne yazılmıştır] A

** "من يأمن الذئب على غدره اهل لان يحفره الذئب = Kurdun hâinliğinden güvende olan kişi, kurdun onu gömmesine lâyıktır" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

6 mâdde-i A : mü'eddî-i M2

7 İslâmiyân olacak M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

8 bâzîçe-i A : bâzîce-i M2

9 pîç A : pîc M2

10 eyyedehullâhu A : eyyedallâhu M2

*** "ايده الله و قواه = Allah onu desteklesin ve güçlendirsin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

Binâ'en 'aleyh bundan akdem dahi bi'l-münâsebe ifâde olunduğu üzere müverrih-i sâbıka[1] mâdde-i Selîm Hânî'de Sa'dü'd-devle hikâyesi bast u mukaddime kılınmak fermân olunmuşidi. Ancak *"Lâ yûcedü'l-'acûlü mahmûden"** vefkınca li-ecli't-te'ennî biraz dahi te'hîr-i cezâ ile imrâr-ı zemân buyurulmuşidi. Vaktâ ki Rusyalu ile mükâleme zımnında Bükreş tarafına irsâl olunan murahhaslara merkûm dahi Tercemânlık husûsiyçün terfîk [M2 159] olundukda, *"Hümü'l-'adüvvü fahzerhum kâtelehumullah"*** emr-i şerîfi remzine âşinâ olmamakdan nâşî, vâhime-i sadâkatine zâhib ba'zı murahhası ba'zı mâddede igfâl ile, *"İzâ eradte emran fe-tedebber*[2] *'âkıbetühû"**** hadîs-i şerîfi mezâyâsını tedebbürden izhâl ederek ve mihakk-i tecribesiyle 'ind-i 'ayyârânesinde ma'lûmü'l-'ayâr olan ba'zı ezhânın güncîde-i havsala-i isti'dâdı olmaz ma'nâlar ifâde eder ve ba'de-ezîn vakt-i ihtiyâcda ne tarafa çekilse gider elfâz ü ta'bîrât derciyle Memleketeyn ve hudûd-i devleteyne dâ'ir şurûtu sonradan mûcib-i kîl ü kâl olacak tarzda[3] terkîk ü ihlâle bukalemûn kalemiyle reng vererek sırran bezl-i mecâl eylediğinden mâ'adâ, ta'lîm-nâme ve sâ'ir tahrîrâtdan muttali' olduğu esrârı cânib-i hasma ifâde ve bu takrîb cânib-i ecnebîye sadâkat ve taraf-ı veliyy-i ni'mete hıyânetle beyliği istifâdeye âmâde idüği, Rusyalu'nun merkûmu pes-perdeden iltizâmından ve şurût u kuyûd u 'uhûda vukûfa dâ'ir ba'zı kelâmından[4] ve sâ'ir muhassenâtından bahsle beyliğine ibrâmından ve bunları musaddık ve mü'eyyid mukaddemlerden berü mersûmun kirâren ve mirâren ulu'l-ebsâra âşikâr ve sonra ekser-i nâsa dahi müşâhidü'l-âsâr olmuş mefâsîd-i 'azîme-i şe'âmet-encâmından mütebeyyin ü bî-ibhâm olup, cümleden kat'-ı nazar edvâr-ı[5] Selîmiyye'de ricâl-i dîvâniyye ve silsile-i 'ilmiyyeden ahadühümâ ve âharın ekserini hayr-hâhlık yüzünden igfâl birle Fransalu ile Devlet-i 'aliyye beynini ilkâ'-i fesâd ile ihlâl ederek, *"Refîku'l-'adüvvi 'aduvvun"***[4] me'âline mutâbık olup, ol hâ'in-i Devlet-i 'aliyye'yi[6] metbû'u olan Rusya Devleti'ni kadîmü'l-eyyâmdan berü muktezây-ı

---

1 sâbıka A : + 'Âsım Efendi merhûma M2

* "لا يوجد العجول محمودا = Aceleci kişi övülmez" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

** "هم العدو فاحذرهم قاتلهم الله = Düşman onlardır. Onlardan sakın. Allah onların canlarını alsın" anlamına gelen bu cümleler Kur'ân, el-Münâfikûn 63/4. âyetin sonlarına doğru yer alan bir kısmıdır.

2 fe-tedebber A : fe-tedîru M2

*** "اذا اردت امرا فتدبر عاقبته = Bir şey yapmak istediğin zaman sonunu düşün" anlamına gelen ve burada hadîs olarak gösterilen bu cümle, meşhûr hadîs kitaplarında yer almamakta, diğer eserlerden *Kenzü'l-'ummâl*'de mürsel hadîs olarak nakledilmektedir; bk. 'Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-'ummâl* , III,99.

3 Memleketeyn ..... tarzda M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri işaretiyle ve sonunda "sah" kaydıyla satırın devâmına vr.62b'nin sol kenarına yukarıya diklemesine yazılmışlardır] A

4 vukûfa dâ'ir ba'zı kelâmından M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

5 edvâr-ı A : devr-i M2

*4 "رفيق العدو عدو = Düşmanın dostu, düşmandır" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

6 ol hâ'in-i Devlet-i 'aliyye'yi M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

maslahatından[1] nâşî himâyet ü iltizâm eden devletler ile ve bizzât *"ez-Zıddânü lâ yectemi'âni"** makūlesinden olan Rusyalu ile Françe gā'ilesi hıtâmına kadar niyyetiyle ittifâka tahvîl eylemek içün niçe niçe desâyis îcâdiyle eylediği[2] sa'y ve ikdâm ü ihtimâm ba'de harâbi'l-Basra ma'lûm-i havâss u 'avâm[3] olmağla, katl ü i'dâmiyle girîbân-ı ehl-i İslâm'ı dest-i fiten-peyvestinden tahlîs[4] ehemm-i mehâmm olup, mükâleme **[M2 160]** vü musâlahamn hıtâmı, Memleketeyn voyvodalarının nasbı eyyâmı ve merkūmun temâm-ı i'dâm hengâmı olmağın, ihlâkine fermân-ı kazâ-cereyân sudûr edüp, lâkin müfsid-i mersûm haberdâr olursa, Rusya tarafına firâr edeceği derkâr olduğuna binâ'en, hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn-i Şâhâne cânib-i Sadr-ı a'zamî'ye hufyeten irsâl ü tesyâr buyurulmuş ve müşârun ileyh hazretleri merkūmu otağ-ı Âsafî'ye çağırdup geldikde, kavvâslara[5] işâretle kılıc üşürderek katl ü i'dâm kılınmış idüği haberi, bâ-telhîs-ı Sadr-ı a'zamî Der-'aliyye'ye mâh-ı zilka'denin yirmi birinci günü◊ vürûd eylediği, 'akabince Bâb-ı 'âlî'de maktûlün karındaşı Vekîl-i Tercemân ve bu makūle izlâl ü ifsâda mü'ekkel vekîl-i şeytân olan habîs dahi bâ-hatt-ı hümâyûn katl ile âmîhte-i[6] dûzahiyân kılındılar**.

Tanzîm-i revâyic-ı nukūd[7]

Mukaddemce bi'l-istişâre karâr verildiği üzere gurre-i zilhiccede◊◊ her biri mu'ayyenü'l-mikdâr ve sahîhu'l-'ayâr sîmden olarak beş guruş râyicle Darb-hâne-i 'âmire'de Cihâdiyye kat'ına mübâşeret olundu. Ve bundan mâ'adâ Fındık rub'iyyesi denilan altûn, mukaddem gerçi yüz pâreye olup, lâkin taşralarda üç guruşa, ya'nî[8] yüz yirmi pâreye kadar ahz u i'tâ olunduğundan mâ'adâ, Rusya tarafında[9] dâ'imâ bu taraflardan celb-i nukūd içün eğer bu semtlerden giden tüccâr, eşyâ ve emti'a makūlesi mâl götürüp[10] Rusya'da hâsıl olan eşyâyı anlarla istibdâl murâd ederse, bu sûretde Rusya metâ'ının kıymeti, nukūd hisâbından ziyâde teksîr olunmak, amma eğer

---

1 maslahatından A : maslahatdan M2

* "الضدان لا يجتمعان = İki zıt bir araya gelmez" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

2 niçe niçe desâyis îcâdiyle eylediği A : nice nice desâ'is îcâdiyle M2

3 'avâm A : 'âm M2

4 tahlîs A : telhîs M2

5 kavvâslara A : gavvâslara M2

◊ 21 Zilka'de 1227 = 26 Kasım 1812 Perşembe.

6 âmîhte-i A : âminîhte-i (امينحته) M2

** **"Katl-i Tercemân-ı Dîvân ve** ..... kılındılar" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,89'da kaydedilmiştir.

7 **nukūd** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.63a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 1 Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

◊◊ 1 Zilhicce 1227 = 6 Aralık 1812 Pazar.

8 ya'nî A : — M2

9 mâ'adâ Rusya tarafında [Metinde "mâ'adâ" kelimesinden sonra yazılmış olan "dâimâ" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A : + Rusyalu M2

10 götürüp A : getürüp M2

Devlet-i 'aliyye akçası götürüp[1] istediği Rusya metâ'ını anınla iştirâ murâd ederse, ol vakit eşyânın kıymeti metâ' hisâbından bir mikdâr tenzîl kılınmak, vesîle-i celb-i nukūd olur bir nizâm ve aralık aralık nukūdü revâcının dahi Devlet-i 'aliyye nukūdü revâcına göre celb-i nukūd iktizâ eyledikde tenzîl ve celb-i eşyâ lâzım oldukda teksîr etmek usûlü, **[M2 161]** gün-be-gün tebeddül ü tegayyür eder bir intizâm olmağla, tüccâra dahi Rusya tarafına metâ' götürmekden[2] ise, altûn ve gümüş götürmek[3] dahi ziyâde menfa'atlü bir kâr olmakdan nâşî, bu husûs rûz-be-rûz Devlet-i 'aliyye nukūdunda bâ'is-i kıllet ve Memâlik-i mahrûse'de yine bu hisâblara tatbîk olunmuş Mısır pâresinden başka nukūd-i zehebiyye ve fizzıyyede mûcib-i nedret olduğundan ve bu makūle a'râz-ı tabî'iyyeye yine tabî'î tedbîrden başka çâre olmadığından, bu def'a rub'iyye yüz on pâreye idrâc[4] olunup, Yaldız Altûnu on guruş, Fındık altûnu dokuz guruş ve sâ'ir Avrupa sikkesi ve Riyâl makūlesi ile bey' u şirâ olunmayup, bu makūle akça mevcûdu olanlar doksan güne kadar Darb-hâne-i 'âmire'ye getürüp ber-vech-i tenzîl[5] tanzîm olunan râyic üzere Sikke-i Sultâniyye ile tebdîl ederek, mehl-i mezkûrdan sonra kimse yedinde bulunmamak üzere men'-i küllîyi hâvî vü müfîd ve ekîd ü şedîd emr-i 'âlî ısdâr ve iktizâ eden mahallerde kırâ'at ü işâ'at olunmak üzere etrâf u eknâf hükkâm ü vülâtına emsâli[6] irsâl ü tesyâr kılındıkdan sonra sûk ve bâzâr ve hân-ı tüccâr[7] gibi emâkine Darb-hâne Emîni Efendi tarafından birer mubassır Çukadâr ta'yîn olunarak, zikr olunan Avrupa akçasından ahz u i'tâ ve bey' u şirâ esnâsında görebildiği altûnu nâ-çâr Darb-hâne'ye götürülmeğe icbâr içün mıkrâs ile kat' ve Riyâl makūlesini irsâl etmek üzere beher-gün taraf-be-taraf çukadârlar isbâli kā'idesine imtisâl olundu. Lâkin ekser bu nev' nukūdu sermâye-i ihtikârı olarak habs ü iddihâr eden ba'zı sarrâf ve tüccâr, *"el-'Aynü li'l-'ayni kurratün ve li'z-zahri kuvvetün"** deyerek[8] der-'akab setr ü izmâr[9] eylemeleriyle, bu husûs ancak yedinde bu makūleden birkaç Riyâl ve Dînâr bulunup, havâyic-i zarûriyyesine sarfa nâ-çâr olan fukarâ ve teng-dest ve erbâb-ı 'asârı ızrâr edüp, taraf-ı Beytülmâl'e bir fâ'ide-i mu'ayyenesi âşikâr dahi olmadı**. **[M2 162]**

---

1 götürüp A : getürüp M2
2 götürmekden A : getürmekden M2
3 götürmek A : getürmek M2
4 idrâc A : ihrâc M2
5 ber-vech-i tenzîl M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A
6 emsâli M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "neşr(?)" kelimesinin üzeri karalanmıştır] A
7 hân-ı tüccâr A : hân M2
* "العين للعين قرة و للظهر قوة = Göz, göz için göz aydınlığıdır. Sırt sırta verildiği zaman da kuvvet doğar" anlamına gelen Arapça atasözüdür.
8 "el-'Aynü ..... deyerek M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâretiyle vr.63b'nin sol kenarına yukarıya diklemesine yazılmışlardır] A
9 izmâr A : iddihâr M2
** "**Tanzîm-i revâyic-ı** .... olmadı" kısmında yer alan bilgiler özetle ve "Şânî-zâde der ki" şeklinde *Şânî-zâde Târihi*'nden alındığı belirtilerek *Târih-i Cevdet*, X,89'de kaydedilmiştir.

'Avdet-i Ordu-yi hümâyûn ve ref'-i tuğ ez-Enderûn[1]

Mâh-ı zilhiccetü'ş-şerîfenin[2] on yedinci günü◊ telhîs-ı Sadr-ı a'zamî vürûdiyle, Ordu-yi hümâyûn'un 'avdet ve Edirne'ye duhûlü haberi Dersa'âdet'e mevsûl oldukda, sâha-i Bâb-ı Vasat-ı Serây-ı hümâyûn ve sâha-i Bâb-ı Şeyhulislâmî ve Sadreyn ve Nakîbü'l-eşrâf'da ve sâ'irde[3] merkûz olan tuğların ba'de-ezîn nasbında bir ma'nâ kalmadığından, girü mahallerine vaz' ve hıfz olunmaları fermân olundu.

Ve bu esnâda Sırp re'âyâsı yine Rusyalu tarafından igvâ vü igrâ olunarak, havene-i mersûme sonradan 'ahid-nâme-i hümâyûn[4] şurûtuna muhâlif[5] ta'assub u huşûnet peydâ edüp, irsâl ü isrâ olunan cizye evrâkını 'adem-i kabûl ü redde ictirâ eylediklerine binâ'en, *"Men lakıyenâ bi-enfin tavîlin lakînâhu bi-hurtûm-i fîlin"** mü'eddâsmca üzerlerine varılup, seyfle gereği gibi te'dîb ü tenkîl olunmaları iktizâ eylediğinden, bu def'a Ordu-yi hümâyûn tarafından bâ-fermân-ı 'âlî zu'amâ ve gediklüyân ve birkaç orta yeniçeri ve cebeciyân ve birkaç orta dahi topcuyân matlûb olmağla, merkûmûn[6] Rikâb-ı hümâyûn tarafından dahi der-'akab me'mûr-i isti'câl ü 'azîmet kılındıklarından sonra, ordu tarafına iktizâ eden levâzım u mühimmâtm dahi pey-der-pey irsâline mübâderet olundu**.

Sükût-i selc ve vukü'-i berd-i şedîd ve tenezzül-i tâ'ûn-i 'anîd[7]

Mâh-ı zilhiccenin yirmi beşinci salı gicesi◊◊ Kevkeb-i 'Utârid ve yirmi sekizinci*** cum'a gicesi Kevkeb-i Zuhal, burûc-i bârideden hâne-i Keyvân olan Burc-i Cedy'de şemsle cem' olarak, her biri derece-i ihtirâka karîb ve mâ'il ve zâ'içe-i fasl-ı[8] şitânın veted-i hevâsından ise sü'ûd zâ'il olmağla, yine

---

1 ez-**Enderûn** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.63b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 17 Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

2 zilhiccetü'ş-şerîfenin A : zilhicce-i şerîfenin M2

◊ 17 Zilhicce 1227 = 22 Aralık 1812 Salı.

3 sâ'irde A : sâ'irede M2

4 hümâyûn A : hümâyûna M2

5 muhâlif A : muhâlefet ve M2

* "من لقينا بانف طويل لقيناه يخرطوم فيل = Bizi uzun burunla karşılayanı, biz filin hortumuyla karşılarız (=Bize tepeden bakana tepeden bakarız)" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

6 merkûmûn A : merkûmun M2

** "Mâh-ı zilhiccetü'ş-şerîfenin on yedinci ..... olundu" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,90'da kaydedilmiştir.

7 **'anîd** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.64a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 25 Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

◊◊ 25 Zilhicce 1227 = 30 Aralık 1812 Çarşamba.

*** Metnimizden alınmakla beraber *Târîh-i Cevdet*, X,95'te buradaki tarihlerden "yirmi beşinci" kelimeleri "beşinci", "yirmi sekizinci" kelimeleri "sekizinci" şeklinde kaydedilmiştir.

8 zâ'içe-i fasl-ı A : zâyice-i fasl u M2

mâh-ı mezbûrun[1] yirmi dördüncü* ve kânûn-i evvelin on altıncı isneyn gicesi◊ hevâ cenûbî iken der-'akab şiddetle rîh-i şimâlîye mütebeddel ve nısf-ı leyl-den[2] sonra gerçi bir mikdâr kar nâzil olup, lâkin ferdâsı şedîd bürûdet hâsıl[3] ve hattâ mîzân-ı harr u berd, nokta-i cümûd-i âbdan iki dereceye kadar nâzil oldu. Ancak selh-ı zilhiccede◊◊ vukū' bulan **[M2 163]** teslîs-i sa'deyn be-rekâtiyle eşcâr ve tuyûra bürûdetden hicbir mazarrat terettüb etmeyüp, belki teslîs-i mezkûr ve berd ve[4] berf-i mezbûr sebebleriyle gurre-i muharrem-i âtîye doğru tâ'ûn munkatı' olmak mertebelerine mütenezzil** ve nefs-i İstanbul'dan yevmiyye ancak elli 'aded meyyit çıkmak derecelerinde mütekallil olup, eğerçi tennûr başına ve sıcak odaya bürûdetin te'sîri olmaz ise de, bu takrîble hummây-ı rediyye-i merkūme İstanbul'a göre yine[5] *"en-Nâdirü ke'l-ma'dûmi"**** meseliyle mütemessil ve hevâ 'aşr-i muharremde◊◊◊ yine mu'tedil oldu.

Âmeden-i ser-i maktû'-i Ebû-merâk Mehmed Paşa ve tekmile-i vukū'ât-ı în-sâl[6]

Karîben katl olunan Halebî Hamîd Paşa'nın eniştesi olup, mukaddemâ Hicâz tarafına me'mûriyyetinde izhâr-ı rehâvet eylediğine mebnî ref'-i Vezâret'iyle Haleb'de me'mûr-i ikāmet kılınan Ebû-merâk Mehmed Paşa, Haleb'de li-garazin muharrik-i fitne olmak üzere Vâlî-i Haleb Halebî*[4] Râgıb Paşa'nın inhâsiyle bâ-fermân-ı kazâ-cereyân katl ve ser-i maktû'u Der-

---

1 mezbûrun A : mezkûrun M2

* Metnimizden alınmakla beraber "yirmi dördüncü" kelimeleri *Târîh-i Cevdet*, X,94'te "dördüncü" şeklinde kaydedilmiştir.

◊ 24 Zilhicce 1227 = 29 Aralık 1812 Salı. Metinde 24 Zilhicce'nin 16 Aralık gösterilmesi, o dönemde Rûmî Takvîm'de kullanılan Jülyen Takvimi sebebiyledir. Bizim verdiğimiz tarih ise gerçek tarihi aksettiren Gregoryen Takvimi'ne göredir.

2 nısf-ı leylden A : nısfu'l-leylden M2

3 hâsıl M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "olup" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

◊◊ 29 Zilhicce 1227 = 3 Ocak 1813 Pazar.

4 berd ve A : burûd ü M2

** "Mâh-ı zilhiccenin yirmi beşinci salı gicesi ..... mütenezzil" kısmında yer alan bilgiler ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle ve "Şânî-zâde der ki" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, X,94-95'te kaydedilmiştir.

5 İstanbul'a göre yine M2 : İstanbul'a göre [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

*** "النادر كالمعدوم = Nâdir sanki yok hükmündedir" anlamına gelen bu cümle, İslâm fıkıh kurallarındandır.

◊◊◊ 1 Muharrem 1228 = 4 Ocak 1813 Pazartesi.

6 în-sâl M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.64a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 27 Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

*4 Metnimizden alınmakla beraber "Halebî" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, X,87'de "Çelebi" şeklinde kaydedilmiştir.

'aliyye'ye firistâde kılınmağla, mâh-ı zilhiccenin[1] yirmi yedinci günü[◊] Bâb-ı Vasat pîş-gâhında tebşîr-i[2] 'ibrete nihâde kılındı[*].

Ve bundan akdem mâh-ı mezbûrun evâsıtında[◊◊] Kara 'Osmân-zâde Hacı 'Ömer Ağa'nın ve şimdi evâhırında[◊◊◊] Hâdım-zâde'nin fevt haberleri vürûd edüp, bunların miyân-ı sâ'ir-i a'yânda mâl-dâr ve sâhib-i yesâr idükleri meşhûr u meşhûd olmağla, kabz-ı[3] muhallefâtlariyçün hâcegândan Sâlih Efendi, Hâdım-zâde ve Enderûn-i hümâyûn'dan muhrec kezâlik hâcegândan Nazîf Efendi, Kara 'Osmân-zâde tarafına ba's ü tesyâr olunmalariyle, her biri neyl-i Nîl-i iltifâtla vâye-dâr-ı te'azzüz ü iftihâr oldular[**].

Ve bi-hamdihî Te'âlâ mukaddemâ tahrîr olunduğu vechile maraz-ı vebâ 'ale't-tedrîc sükûnet ve el-hâletü hâzih nedret bulmağla, cevâmi'-i selâtîn ve husûsan Câmi'-i Ebu'l-feth'de altı-yedi mâhdan berü sabâh nemâzı 'akabinde kesret-i salât-i[4] cenâze sebebiyle tesbîhât merfû' olmuşiken, şimdi mesmû' olmağa başladı.

'İlm-i tıbb ile Hakîr'in münâsebetim takrîbiyle, ol esnâda ahvâl-i merzâya vukūf-i tâmmı[5] ve i'dâdına ittilâ'-ı temâmı zâhir **[M2 164]** olan etıbbâdan mesmû'um olduğu üzere, yirmi sekiz muharremi evâ'ilinde[◊4] Rûm ve Ermeni ve Firenk tâ'ifelerinin mat'ûn olanlara mahsûs[6] hasta-hânelerinde altışar yedişer sekizerden ziyâde mat'ûn bulunmadığı ve anların dahi ekserîsi kurtulup şifâ bulduğu mervî idi. Ve bu karîne ile ehl-i İslâm'dan mat'ûn ve fevt olanların nedreti bi'l-mukāyese bilünür idi. Amma mukaddemâ ma'âzallâhi Te'âlâ 'add ü haddi[7] mechûl derecesine vardığından mâ'adâ, mat'ûn olanlardan şifâ bulmuş âdem nâdir ve vâhid min-elf müddet-i medîde esîr-i firâş oldukdan sonra mevtden halâs olanlarda dahi birer gûne 'illet-i ebediyye kaldığı cümleye zâhirdir, hattâ ba'de-zemânin 'abd-i Hakîr'e tedbîr u devâ içün gelan merzâya ve emrâz-ı rediyye ve 'ilel-i 'asabiyye ve âkıle ve kurûh-i mütemâdiye ve seyyâleye mübtelâ ricâl ü nisâya kānûn-i etıbbâ

---

1 mâh-ı zilhiccenin M2 : mâh-ı <zî>zilhiccenin A

◊ 27 Zilhicce 1227 = 1 Ocak 1812 Cuma.

2 tebşîr-i A : tebsî-i M2

* " **Âmeden-i ser-i maktû'i Ebû-merâk** ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,87'de kaydedilmiştir.

◊◊ 11-20 Zilhicce 1227 = 16-25 Aralık 1812.

◊◊◊ 21-29 Zilhicce 1227 = 26 Aralık 1812-3 Ocak 1813.

3 kabz-ı A : قبض M2

** "Ve bundan akdem mâh-ı mezbûrun evâsıtında ..... oldular" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,90'da kaydedilmiştir.

4 salât-i (صلوة) A : salavât-i (صلوات) M2

5 tâmmı [önce "tâm" yazılmış, sonradan "tâmmı" şeklinde düzeltilmiş gibi gözüküyor] A : tâm M2

◊4 1-10 Muharrem 1228 = 4-13 Ocak 1813.

6 ve Firenk ..... mahsûs M2 : + ["ve Firenk" kelimesinin üzeri çizilmiş, metin "ve Firenk ..... mahsûs" şeklinde vr.64b'nin sağ kenarında düzeltilmiştir] A

7 'add ü haddi A : 'aded-i haddi M2

mûcebince, sebeb-i marazları su'âl olundukca, ekseri yirmi yedi senesi tâ'ûnundan kaldığını muhbir u mukırr olurlar idi. Ve sene-i mezbûrede ba'zıların iki üç def'a mat'ûn ve halâs oldukdan sonra dördüncü ve beşinci def'ada fevt oldukları kesîr u mütevâtirdir. *el-Ecelü vâhidün ve'l-esbâbu*[1] *muhtelifetün**. **Beyt**:

Fe-hasbî hayâtullahi[2] *min-küll-i meyyitin*

*Ve hasbî bekā'ullahi min-küll-i hâlikin***

Ve mâh-ı zilhicce selhinde◊ Kuds-i şerîf Kazâsı, yirmi sekiz senesi rebî'ulâhırı gurresinden◊◊ zabt etmek üzere bundan akdem Şeyhulislâm-ı sâbık 'Ömer Hulûsî Efendi Meşîhat'lerinde bâ-irâde-i 'aliyye-i Husrevânî medresesini def'aten[3] Hâmise i'tibâriyle mümtâzü'l-akrân kılınan Divrikli Musannif[4] 'Osmân Efendi'ye ve Kazâ'-i Halebü'ş-şehbâ, yine 'avâtıf-ı 'aliyye-i Pâdişâh-ı kerem-bahşâ ile kezâlik def'a-i[5] Hâmise i'tibârına sezâ buyurulan 'Osmân Efendi-zâde es-Seyyid Mehmed Emîn Efendi'ye tevcîh birle ri'âyet-i 'ulemâ icrâ buyuruldu.

VEKĀYİ'-İ SENE SEMÂNİN ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ba'de[6]'l-ELF[7]

Zikr-i ba'zı tevcîhât-ı 'ulemâ vü vüzerâ

Muharremü'l-harâmın beşinci günü◊◊◊ birkaç gün evvel vâsıl olan fütûhât-i Medîne-i münevvere **[M2 165]** şükrânesi olarak, de'b-i dîrîn-i şehinşâhân üzere 'avâtıf-ı seniyye-i Husrevâne'den yirmi yedi senesi zilhiccesi◊4 muntasıfından mu'teber olmak üzere hâlâ İstanbul Kadısı es-Seyyid 'Abdullah

---

1 ve'l-esbâbu A : el-esbâbu M2

* "الاجل واحد الاسباب مختلفة = Ecel tektir, ama sebepleri farklıdır" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

2 حيوة الله A : حياة الله M2

** "فحسبى حيوة الله من كل ميت * و حسبى بقاء الله من كل هالك = Her ölüye mukâbil Allah'ın hayy (=canlı) oluşu, her yok olana da Allah'ın bâkî oluşu benim için yeterlidir" anlamına gelen Arapça beyittir.

◊ 29 Zilhicce 1227 = 3 Ocak 1813 Pazar.

◊◊ 1 Rebîulâhır 1228 = 3 Nisan 1813 Cumartesi.

3 medresesesini def'aten [Bu kısım buraya girmesi işaret edilerek sonradan satırın üstüne yazılmıştır] A : medresesesi def'a-i M2

4 Musannif A : منصف M2

5 kezâlik def'a-i M2 : + ["ile" kelimesinden sonra gelen "medresesi" kelimesinin üzeri çizilmiş, "kezâlik"den sonra da buraya girmesi işaret edilerek satırın üstüne "def'a-i" kelimesi ilâve edilmiştir] A

6 **ba'de** A : بعد M2

7 **ELF** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.64b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "sene 1228}" yazısı vardır] A

◊◊◊ 5 Muharrem 1228 = 8 Ocak 1813 Cuma.

◊4 15 Zilhicce 1227 = 20 Aralık 1812 Pazar.

Efendi-zâde es-Seyyid Mehmed Emîn Efendi'ye ve yirmi sekiz senesi muharremi gurresinden[◊] mutasarrıf olmak üzere sâbıkā Medîne-i münevvere Kadısı Hakîm-zâde 'Ali Paşa hafîdi Mîr Mehmed Sü'adâ[1] Efendi'ye ve mâh-ı mezbûr muntasıfından[◊◊] mutasarrıf olmak üzere Mekke-i mükerreme Pâyesi olup, sâbıkā Üsküdar Kadısı ve hâlâ Nakîbü'l-eşrâf Çelebi-zâde hafîdi es-Seyyid Mehmed Zeynel'âbidîn Efendi'ye İstanbul pâyeleri tevcîh olunup, yevm-i merkūmda[◊◊◊] yine yirmi sekiz senesi muharreminin üçüncü gününden mutasarrıf olmak üzere sâbıkā Medîne-i İzmir Kadısı Sıdkı-zâde Ahmed Reşîd Efendi'ye ve mâh-ı merkūmun on birinci[◊4] gününden mutasarrıf olmak üzere Edirne Pâyesi olup, sâbıkā Mısır Kadısı Tevfîk Efendi hafîdi es-Seyyid Mehmed Sıddîk Efendi'ye ve yine mâh-ı mezkûrun on beşinci gününden[◊5] mutasarrıf olmak üzere sâbıkā Mısır Kadısı 'Abdullah Efendi-zâde es-Seyyid Ahmed Reşîd Efendi'ye ve muharrem-i mezbûrun[2] yirmi birinci gününden[◊6] mutasarrıf olmak üzere sâbıkā Burusa Kadısı es-Seyyid İbrâhîm Efendi birâder-zâdesi es-Seyyid Yûsuf Efendi'ye Mekke-i mükerreme pâyeleri tevcîh olundu*.

Ve yine muharremü'l-harâmın beşinci gününde[◊7] Kazâ'-i Şâm, yirmi sekiz senesi şa'bânı gurresinden[◊8] zabt eylemek üzere Edirne Pâyesi olup, sâbıkā İzmir Kadısı Murâd Efendi-zâde Mehmed Rızâ Efendi'ye tevcîh olundu. Ve selh-ı muharremde[◊9] yirmi sekiz recebi gurresinden[◊10] zabt etmek üzere Kazâ'-i Mısır, sâbıkā Halebü'ş-şehbâ Kadısı Mehmed Sa'îd Efendi'ye ve Havâss-ı refî'a Kazâsı, sene-i mezkûre rebî'ulâhırı gurresinden[◊11] zabt etmek üzere Mûsıla-i Süleymâniyye ile[3] İsmihân Sultân der-Eyyûb Müderrisi ve hâlâ Emîn-i Fetvâ 'Uryânî-zâde Mehmed Râşid Efendi'ye ve Kuds-i şerîf Kazâsı, yirmi dokuz senesi rebî'ulâhırı gurresinden[◊12] zabt etmek üzere sâbıkā Sofya Kadısı ve mukaddemâ [**M2 166**] Kudüs Mahkemesi Bâş-kâtibi Kudsî es-Seyyid Mûsâ Efendi'ye tevcîh olundu.

◊ 1 Muharrem 1228 = 4 Ocak 1813 Pazartesi.
1 Sü'adâ A : Sa'dullah M2
◊◊ 15 Muharrem 1228 = 18 Ocak 1813 Pazartesi.
◊◊◊ 5 Muharrem 1228 = 8 Ocak 1813 Cuma.
◊4 11 Muharrem 1228 = 14 Ocak 1813 Perşembe.
◊5 15 Muharrem 1228 = 18 Ocak 1813 Pazartesi.
2 mezbûrun A : mezkûrun M2
◊6 21 Muharrem 1228 = 24 Ocak 1813 Pazar.
* "Muharremü'l-harâmın beşinci günü ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,99'da kaydedilmiştir.
◊7 5 Muharrem 1228 = 8 Ocak 1813 Cuma.
◊8 1 Şa'bân 1228 = 30 Temmuz 1813 Cuma.
◊9 30 Muharrem 1228 = 2 Şubat 1813 Salı.
◊10 1 Receb 1228 = 30 Haziran 1813 Çarşamba.
◊11 1 Rebî'ulâhır 1228 = 3 Nisan 1813 Cumartesi.
3 ile A : — M2
◊12 1 Rebî'ulâhır 1229 = 23 Mart 1814 Çarşamba.

Bu esnâlarda ba'zı tevcîhât-ı menâsıb-ı vüzerâ dahi vukū' bulup, bundan akdemce Kars Muhâfızı 'Abdullah Paşa ecel-i mev'ûdiyle rihlet-i dâr-ı bekā[1] eylemekle, mezbûr eyâlet ve Kars Kal'ası Muhâfızlığı, Gelibolu'da merfû'u'l-Vezâre ikāmet üzere olan Serd Mahmûd Paşa'ya Vezâret'i ibkāsiyle muharremin dokuzuncu günü[◊] tevcîh olundu. Ve Eyâlet-i Sivas mâh-ı mezbûrun on beşinci günü[◊◊], sâbıkā Rakka Vâlîsi Pehlevân İbrâhîm Paşa'ya tevcîh olundu.

Ve Haleb'de 'âdet-i kadîme-i ehâlî muktezâsınca yine fitne vü fesâd peydâ olup, Halebî Râgıb Paşa'nın 'azli ve bir kudretlü vezîrin nasbı iktizâ etmekle, eyâlet-i mezkûre mâh-ı mezbûrun on sekizinci günü[2◊◊◊] sâbıkā Sivas Vâlîsi Çapar-zâde Mehmed Celâleddîn Paşa'ya tevcîh olundu*.

Zikr-i ba'zı vukū'ât-ı müfîdetü'n-nikât[3]

Muharremü'l-harâmın on yedinci çehârşenbih[4] günü[◊4] vukū' bulan tahvîl-i şems Burc-ı[5] Delv zâyiçesinde, Kevkeb-i Zuhal Burc-i Cedy'de merkez-i veted-i semâya üç derece karîb mahalle musâdif ve 'Utârid, mukārine-i Zuhal'e yedi derece kadar mütekārib olup, veted-i semâdan su'ûd sâkıt[6] ve şems ile Zuhal'in şu'â'ları ise hâlâ muhtelit ü müterâdif olmağla, mâh-ı mezbûrun yirminci sebt günü[◊5] sâniyen kar yağmağa başlayup, gitdikce bürûdete[7] şiddet ve berf ve hasâra kesret ü salâbet gelmeğe başladı. Bu hâl ile giderek mâh-ı merkūmun yirmi altıncı cum'a günü[◊6] İstanbul esvâkı buzlar ile mâl-â-mâl ve bârgîr ve 'araba murûr u 'ubûru emr-i muhâl derecelerine varmağla, memerr-i 'âmme olan câddelerin buzları bâ-fermân-ı 'âlî lağımcı 'amelesi ta'yîn kılınarak kırılup, kebîr buz kıt'aları yolların yemîn ü yesârları dîvârlarına isnâd ile[8]

---

1 dâr-ı bekâ M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek sonradan satırın altına yazılmışlardır] A

◊ 9 Muharrem 1228 = 12 Ocak 1813 Salı.

◊◊ 15 Muharrem 1228 = 18 Ocak 1813 Pazartesi.

2 mâh-ı ..... günü M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

◊◊◊ 18 Muharrem 1228 = 21 Ocak 1813 Perşembe.

* "Bu esnâlarda ba'zı tevcîhât-ı menâsıb-ı vüzerâ ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,99-100'de kaydedilmiştir.

3 nikât M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.65b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 17 M{uharrem}" yazısı vardır] A

4 çehârşenbih A : cehârşenbih M2

◊4 17 Muharrem 1228 = 20 Ocak 1813 Çarşamba.

5 Burc-ı M2 : be-Burc-ı A

6 veted-i semâdan su'ûd sâkıt M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydı işâretiyle vr.65b'nin sol kenarına yukarıya diklemesine yazılmışlardır] A

◊5 20 Muharrem 1228 = 23 Ocak 1813 Cumartesi.

7 bürûdete A : بروتده M2

◊6 26 Muharrem 1228 = 29 Ocak 1813 Cuma.

8 ile M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "oldukça" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

etmekci ve hammâl bârgîrleri ve ricâl ü kibâr binekleri[1] geçecek kadar yollar açılarak murûr u 'ubûr edenlere oldukça[2] bu tarîkle mu'âvenet ü imdâd olundu.

Biraz eyyâm dahi bu hâl üzere geçüp mâh-ı safer ictimâ'ının kezâlik **[M2 167]** veted-i 'âşirinde muharremin yirmi dokuzuncu pazarertesi[3] günü◊ vukū' bulan küsûf-i cüz'îden sonra kesret-i sukût-ı selc ile bürûdet bir mertebede müştedd oldu ki, mîzân-ı harr u berd, nokta-i incimâd-ı mâ'dan bürûdet tarafına beş altı dereceye kadar gitdi. Binâ'en 'aleyh mankal ve ocak olan ba'zı odalarda dahi sular müncemid olup, Halîc-i Kağıd-hâne'nin Cebe'ali ve Dîvân-hâne-i Tersâne beynine kadar cümûd ü rukûdiyle nehran[4] Eyyûb ve Hasköy yolları mesdûd ve ol havâlîde bulunan kayıklar merbût kalarak[5] bu siyâkda mâh-ı saferin üçüncü cum'a gicesine kadar mütemâdî ve ol gice hevânın küşâdı, ba'de-ezîn tedrîcle i'tidâle meyline bâdî oldu*.

Âmeden-i mefâtîh-i kufûl-i Hısn-ı Medînetü'r-Rasûl[6]

Vâlî-i Mısır'ın Anahtar Ağası Latîf Ağa, müşârun ileyhin oğlu Ser'asker-i Hicâz[7] Tosun Paşa[8] Medîne-i münevvere-i Rasûl'e vusûl birle Vehhâbiyyûn'u ol arz-ı[9] mukaddeseden, *"el-Medînetü ke'l-kîri tenfüsü habesehâ"*** mübeşşiresiyle[10] tard u teb'îd eylediği haberi ve Hısn-ı Medîne-i mutahhera'nın kilîd-i sa'îdi ile[11] Vâlî-i müşârun ileyh tarafından savb-ı saltanat-ı seniyyeye bahran mersûl olarak, muharremü'l-harâmın yirmi altıncı günü◊◊ Der-

---

1 binekleri A : bârgîrleri M2
2 oldukça A : oldukca M2
3 pazarertesi A : bazarertesi M2
◊ 29 Muharrem 1228 = 1 Şubat 1813 Pazartesi.
4 nehran A : Nehr-i M2
5 Kağıd-hâne'nin ..... kalarak M2 : + [Bu kısım, buraya girmesi işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın ve vr.65b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A
* "Muharremü'l-harâmın on yedinci çehârşenbih ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler ihmâl edilebilir birkaç değişiklikle ve "Şânî-zâde der ki" şeklinde *Şânî-zâde Târîhî*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, X,100-101'de kaydedilmiştir.
6 **Medînetü'r-Rasûl** [Metinde bu kelimelerden sonra yazılmış olan "Muharremü'l-harâmın yirmi altıncı günü" kelimelerinin üzeri çizilmiştir. Ayrıca bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.65b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 26 M{uharrem}" yazısı vardır] A : مدينه الرسول M2
7 Hicâz A : Hüccâc M2
8 Paşa M2 : + [Kelime önce "Paşa'nın" yazılmış, sonra "nın" kısmının üzeri karalanmıştır] A
9 arz-ı A : عرض M2
** "المدينة كالكير تنفس خبثها = Medîne körük ateşi gibidir, curufunu atar" anlamına gelen bu cümlenin meâlen benzeri el-Buhârî, Medîne 2'de geçen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, IV,311.
10 "el-Medînetü ..... mübeşşiresiyle M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın ve vr.65b'nin altına yazılmışlardır] A
11 sa'îdi ile A : sa'îdiyle M2
◊◊ 26 Muharrem 1228 = 29 Ocak 1813 Cuma.

'aliyye'ye vusûl buldukda, hâmil olduğu tahrîrâtı der-'akab taraf-ı Kā'im-makāmî'ye teslîm edüp, andan bâ-telhîs huzûr-i pür-nûr-i Şâhâne'ye 'arz u takdîm olundukda, Pâdişâh-ı Bâyezîdî-hısâl ve Şehriyâr-ı 'Osmânî-fi'âl hazretleri, miftâh-ı şerîfin alay ile istikbâl olunmasına fermân ü isti'câl buyurmalariyle, ertesi sebt günü Şeyhulislâm[1] ve Kā'im-makām ve Kapudan Paşa ve sudûr-i kirâm ve mevâlî-i 'izâm hazerâtı ve ricâl-i devlet ve ocaklu ve'l-hâsıl bi'l-cümle erbâb-ı alay Eyyûb Ensârî'ye varup, salât ü selâm ile miftâh-ı Medîne-i Rasûlullâh'ı istikbâl ve verây-ı alayda gelan Ağa-yı Dâru's-sa'âdeti'ş-şerîfe'nin âgūş-i ta'zîm ü tekrîminde getürilerek Seray-ı hümâyûn'a îsâl ve Hâdimü'l-haremeyni'ş-şerîfeyn hazretlerinin dest-i nusrat-peyvest-i Mülûkâne'lerine teslîm ile **[M2 168]** resm-i tekrîm ikmâl olundu.

Ve top şenliği ile birkaç gün izhâr-ı şâdmânî kılınup, feth-i 'azîm-i mezbûr Tatarân irsâliyle Memâlik-i mahrûse'ye i'lân ve mûmâ ileyh Miftâh Ağası ve teba'a ve hademesine hil'at ve çelenk ve sehmlerden başka kîse kîse sîm ü zer dahi ihsân olundu*.

Vürûd-i haber-i inhizâm-ı 'Ali Paşa der-Teke[2]

Müteveffâ Teke Mütesellimi Kapucu-başı Hacı Mehmed Ağa'nın mukaddemâ zikr olunduğu üzere zimmetinde Kadı Paşa'nın mâl ve eşyâsı kalup, hayâtında kendüden bi'd-defe'ât taleb olundukca, leyte ve le'allâ ile ta'assub u huşûnet izhâr ve mahalli[3] sa'b ve kuvvet-i askeriyyesi dahi derkâr olduğuna igtirâren, ol câhil-i gaddâr[4] *"Ve mine'l-'acâyibi[5] 'acebün, men huve câhilün fî hâlihi e huve's-sa'îdü em'iş-şakî?"*** mefhûmunca[6] tekebbür ü ser-keşlik meslekini ihtiyâr eylediğinde[7], mazhar-ı kahr u demâr olmak içün üzerine henûz askerler ta'yîn ü tesyâr olunmak üzere iken, bâ-kudret-i Rabbü'l-'âlemîn hatfe enfihî fevt olup, bender-nişîn-i *"Fe-bi'se mesve'l-mütekebbirîn"**** oldu.

---

1 Şeyhulislâm A : Şeyhulislâmî M2

* "**Âmeden-i mefâtîh-i kufûl-i** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, X,100'de kaydedilmiştir.

2 **der-Teke** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.66a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i S{afer}" yazısı vardır] A

3 mahalli A : mahall M2

4 ol câhil-i gaddâr A : beyt: el-Câhilü gaddârun M2

5 'acâyibi M2 : + [Metinde bu kelime hem hemze hem de ye ile (عجائب) yazılmıştır] A

** "و من العجايب عجب من هو جاهل فى حاله ا هو السعيد ام الشقى" = Kişinin kendisinin cennetlik mi yoksa cehennemlik mi olduğu konusunda câhil olması, gerçekten şaşılacak olan şeylerdendir" anlamına gelen Arapça özlü sözlerdendir.

6 ol câhil-i ..... mefhûmunca M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla vr.66a'nın sol kenarına yukarıya diklemesine yazılmışlardır] A

7 eylediğinde A : eyledikde M2

*** "فبئس مثوى المتكبرين = Kibirlenenlerin dönüp gidecekleri yer ne çirkindir" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, en-Nahl 16/29, ez-Zümer 39/72 ve Gâfir 40/76. âyetlerin sonunda yer alan bir kısımdır.

Ba'de-ezîn emvâl-i Beytülmâl oğlundan taleb ü su'âl olundukda, *"el-Veledü*[1] *sırru ebîhi"** ol târmi' dahi pederi isrine tâbi' olmağla, üzerine Konya Vâlîsi Kā'im-makām-ı esbak Çerhacı 'Ali Paşa ta'yîn olunup, mahall-i mezkûra vürûdunda beynlerinde ba'zı muhârebe vâki' olmuşidi. Lâkin müşârun ileyhin kadîmî sû'-i idâresi sebebiyle me'mûr-i ma'iyyeti olan asâkir, ehâlînin 'ırz u emvâline ta'arruza mütecâsir olmalariyle, ehâlî dahi nâ-çâr müdâfa'a vü tehaffuza mübâşir olduklarında, 'Ali Paşa askerinin ekseri telef ü zâyi' olarak, müşârun ileyh münhezimen râci' olduğu haberi, evâ'il-i mâh-ı saferde◊ vârid ü şâyi' oldu**.

Vefât-ı Sadr-ı Rûm-i esbak 'Atâ'ullah Efendi ve icmâl-i terceme-eş[2]

Müşârun ileyh ricâl-i Devlet-i 'aliyye'den Mollacık Mehmed Efendi'nin mahdûmu olan Sadr-ı Rûm-i esbak İshâk Efendi merhûmun necl-i necîl ve ferzend-i nesîlidir. Bin yüz elli beş senesinde◊◊ vürûd-i kenâr-ı vülûd ve ku'ûd-i minassa-i vücûd edüp, **[M2 169]** bin yüz yetmiş bir senesi cumâdelûlâsında◊◊◊ Dâmâd-zâde Feyzullah Efendi Meşîhat'i esnâsında, istihkāk-ı mevrûsları muktezâsiyle nâ'il-i ru'ûs-i kerem-mahsûs ile nâ'il-i Medrese-i İbtidây-ı[3] Hâric ve henûz resm-i tarîk-ı 'ilmîde mübtedî-i[4] evvel-i kademe-i merâtib ü me'âric oldular. Ba'de-zâ Dürrî-zâde 'Ârif Efendi'nin mansıb-ı Meşîhat-i evvelîlerinde bin iki yüz senesi gurre-i şa'bânında◊[4] Yenişehir-i fenâr Kazâsı tevcîhiyle müvecceh ve ba'de't-tekmîl ve'l-infisâl bin iki yüz dört senesinde◊[5] Hamîdî-zâde Efendi vakt-i Meşîhat'inde[5] Hubûbât Nezâreti'ne müreccah ve ol esnâda Edirne Pâyesi[6] dahi munzamm-ı servet-i müktesebesi kılındı. Ve bin iki yüz yedi senesi gurre-i muharremü'l-harâmı◊[6] ve Mekkî Efendi kā'id-i mesned-i Şeyhulislâmî iken, tevcîh-i Kazâ'-i Medîne-i münevvere olunup, tevcîhinden on beş gün murûruna kadar yine[7] Nezâret-i Hubûbât'ı idâre eylediler.

---

1 el-Veledü A : el-Ve[le]dü M2

* "الولد سر ابيه = Çocuk babasının özelliklerini taşır" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

◊ 1-10 Safer 1228 = 3-12 Şubat 1813.

** "**Vürûd-i haber-i inhizâm-ı 'Ali** ..... **oldu**" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,147-148'de kaydedilmiştir.

2 terceme-eş M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.66b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 8 S{afer}" yazısı vardır] A

◊◊ 1 Muharrem 1155 = 8 Mart 1742 Perşembe.

◊◊◊ 1 Cumâdelûlâ 1171 = 11 Ocak 1758 Çarşamba.

3 ile nâ'il-i Medrese-i İbtidây-ı M2 : + İbtidâ ["ile nâ'il-i Medrese-i" kelimeleri buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

4 mübtedî-i A : mübtedî-yi M2

◊[4] 1 Şa'bân 1200 = 30 Mayıs 1786 Salı.

◊[5] 1 Muharrem 1204 = 21 Eylül 1789 Pazartesi.

5 Meşîhat'inde A : Meşîhat'lerinde M2

6 Pâyesi M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "rütbeti" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

◊[6] 1 Muharrem 1207 = 19 Ağustos 1792 Pazar.

7 yine A : — M2

Ve bin iki yüz dokuz senesinde yine Dürrî-zâde 'Ârif Efendi def'a-i sâniyesinde cumâdeluhrânın on üçüncü günü◊ bi'l-fi'l İstanbul Kazâsı'nı tekallüd birle, rütbe-i resmiyyeleri rûz-be-rûz teceddüd ü tesâ'üd ederek, bin iki yüz on beş senesi ramazânın yirmi birinci günü◊◊ Samânî-zâde 'Ömer Hulûsî Efendi'nin def'a-i ûlây-ı mansıb-ı fetvâlarında[1] Anadolu Pâyesi'ne vâsıl, bin iki yüz on dokuz senesi gurre-i muharreminde◊◊◊ Sâlih-zâde Ahmed Es'ad Efendi'nin def'a-i ûlây-ı ku'ûd-i mesned-i fetvâlarında bi'l-fi'l Anadolu Sadrı'na nâ'il oldular. Ve bin iki yüz yirmi üç senesi cumâdelâhıresinin onuncu günü◊[4] 'Arab-zâde 'Ârif Efendi Şeyhulislâm iken Rumeli Pâyesi'yle ikrâm olunup, bin iki yüz yirmi beş senesi◊[5] hâlâ Şeyhulislâm Dürrî-zâde es-Seyyid 'Abdullah Efendi def'a-i ûlâsında bi'l-fi'l Sadâret-i Rumeli in'âm olundu. Müddet-i Sadâret-i mezbûreyi itmâm ve infisâlden sonra sâ'ir emsâli hem-hâl-âsâ taklîb-i evrâk-ı dü-reng-i mecmû'a-i eyyâm ü leyâle iştigâlde iken, **beyt:**

el-Mevtü ke'sün ve küllü'n-nâsi şâribühû
*Ve'l-kabru bâbun ve küllü'n-nâsi dâhiluhû**

me'âlince işbu bin iki yüz yirmi sekiz senesi saferu'l-hayrın sekizinci günü2◊[6] [M2 170] âhırete intikāl birle, Rumeli-hisârı civârında Kayalar nâm mahal mezârında mâ-tekaddemde Harem-i hümâyûn mukarrebe ve mukabbelelerinden vâlideleri Hurrem Kadın cenbinde hufte-i pister-i[3] rahmet-i Kird-gâr oldular; *rahmetullâhi 'aleyh***. **Rubâ'iyye:**

Ez-Hâlık-ı Kird-gâr vez-Rabb-i Rahîm
Nevmîd niyem be-cürm ü 'ısyân-ı 'azîm
Ger mest ü harâb ve hufte-bâşem imrûz
*Ferdâ bahşed be-üstühânhây-ı[4] remîm****

◊ 13 Cumâdelâhıre 1209 = 5 Ocak 1795 Pazartesi.

◊◊ 21 Ramazân 1215 = 5 Şubat 1801 Perşembe.

1 fetvâlarında A : + ve M2

◊◊◊ 1 Muharrem 1219 = 12 Nisan 1804 Perşembe.

◊[4] 10 Cumâdelâhıre 1223 = 3 Ağustos 1808 Çarşamba.

◊[5] 1 Muharrem 1225 = 6 Şubat 1810 Salı.

* "الموت كأس و كل الناس شاربه * و القبر باب و كل الناس داخله = Ölüm bir bâdedir, herkes onu içer. Mezâr bir kapıdır, herkes oradan girer" anlamına gelen Arapça bir beyittir.

2 işbu bin ..... günü M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın ve vr.67a'nın üstüne yazılmışlardır] A

◊[6] 8 Safer 1228 = 10 Şubat 1813 Çarşamba.

3 pister-i A : yestürü M2

** "رحمة الله عليه = Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça duâdır.

4 be-üstühânhây-ı (باستخوانهای) A : be-üstühânhây-ı (باستخوانهای) M2

*** "از خالق کردکار و ز رب رحیم * نومید نیم بجرم و عصیان عظیم
کر مست و خراب و خفته باشم امروز * فردا بخشد باستخوانهای رمیم = Cürmüm çok, isyânım büyük, fakat lütuf sahibi Yaratıcı'dan, merhametli Rab'tan ümidimi kesmemişim. Bugün sarhoş ve harap bir halde ölsem bile, yarın çürümüş kemiklerimi elbet affedecektir" anlamına gelen bu cümleler, Hayyâm'ın bir rübâ'îsidir; bk. Hayyam, *Rubaîler ve Silsilat-al-Tartîb* s.49.

Merhûm-i müşârun ileyh ba'zı zâdegân-ı mevâlî-âsâ mâlik-i zarâfet-i cibillî ve ehl-i kemâl-i vehbî, hoş-hû ve şîrîn-gû olup, mebâdî-i şeyhûhetlerinden berü: "Sür'at-i şeyb ü hereme mâni' ve za'f-ı pîrîyi dâfi'dir" deyerek yübûset-i[1] mizâclarından nazarı kat'la afyon isti'mâlini nâfi' 'add eylediklerinden nâşî, ekser[2] mecâlis-i insleri zümre-i berşiyân[3] ile memlû idi. Hattâ bu sebebden Rumeli Kadı'askerliği hengâmında bir gün Bâb-ı 'âlî'de 'Arz-odası'nda istimâ'-ı de'âvî resmi meclisinde kendülere ehl-i keyf zümresinin şeker ta'bîr etdikleri sübât-i aksar 'ârız olup, sonra intibâh geldikde, min-gayr-i şu'ûrin kahve istemek tasavvuruyla el urdukları[4], huzzâr-ı meclise mevrûs-i hayret olarak, ba'zılarında dahk-i zarûrî gibi bir keyfiyyet îcâb edeceğini Kā'im-makām Şâkir Ahmed Paşa ferâset eylemekle, der-'akab bir zarâfetle: "Vâkı'â pek bî-tâb olduk, bir kahve içecek kadar teneffüs edelim" deyü kahve ısmarlama sûretiyle def'-i[5] meclise işâret eyledikleri*, Çelebi-zâde 'Azîz Efendi merhûmun târîhinde merkūm** olan bir meclis-i meşveretde Şeyhulislâm-ı vakt Behâyî[6] Efendi'nin peneğe keyfiyyeti gibi bir garîb hâlet olmuşidi.

Hâlâ mahdûm-i safâ-sîretleri Mehmed Servet Efendi, ümmet-i kibâr-ı müderrisîn-i 'asrı üzere matbû' u mecbûl olmağla, beyne'l-etrâb bir mahdûm-i muvakkar u makbûl ve taklîd-i Mevleviyyet'e terakkubla, *"el-Veledü sırru ebîhi"**** ebvâb-ı hâne-i mahdûmâneleri, züvvâr ü[7] kibâra küşâde ve bî-kufûldür.

Vefât-ı İhyâ Efendi ez-meşâhîr-i şu'arâ[8]

Hurda-nüvîs-i hatt-ı ta'lîk ve mümtâz-ı şu'arây-ı zemân ve müntehab-ı fusahây-ı devrân ve müderrisîn-i kirâmdan ta'bîrine 'an-hakkın her vechile şâyân olan sâhib-i **[M2 171]** Dîvân-ı 'âlî-'ünvân Mektûbî İhyâ Efendi, bey-

---

1 yübûset-i A : peyvest-i M2
2 ekser A : ekserî M2
3 berşiyân A : perîşân M2
4 urdukları A : urduklarında M2
5 def'-i A : ref'-i M2
* "**Vefât-ı Sadr-ı Rûm-i esbak 'Atâ'ullah** ..... eyledikleri" kısmında yer alan bilgiler aynen ve "Şânî-zâde Târîhi'nde muharrerdir" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, X,110'da kaydedilmiştir.
** Müellifimizin Behâyî Efendi ile ilgili olarak burada bahsettiği olay için bk. Kara Çelebizâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-ebrâr Zeyli (Tahlîl ve Metin)*, hzr. Nevzat Kaya, Ankara 2003, s.52-53, 166-168.
6 Behâyî A : Behâ'î M2
*** "الولد سر ابيه = Çocuk babasının özelliklerini taşır" anlamına gelen Arapça atasözüdür.
7 züvvâr ü A : züvvâr M2
8 şu'arâ M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.67a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 10 S{afer}" yazısı vardır. Ayrıca İhyâ Efendi ile ilgili olarak sayfanın sol kenarında Şânî-zâde'den sonra Vak'a-nüvîs olan Mehmed Es'ad Efendi'ye ait ve Es'ad Efendi'nin kendi eliyle kırmızı mürekkeple yazdığını sandığım "Li-muharririhî Es'ad" yazısının altında siyâh mürekkeple yazdığı "İntikāl eyledi Şâ'ir İhyâ = انتقال ايلدى شاعر احيا " şeklinde bir vefât tarihi mısrâ'ı vardır] A

ne'l-bülegā müsellem-i şi'r u inşâ'[1] ve hatt-ı ta'lîkin hurda ve şikestesinde mukallid-i 'İmâd* ve sâhib-i yed-i tûlâ iken, *"Mâ ûtiye ahadün 'aklen ve lâ fazlan illâ uhtusibe 'aleyhi min-rizkihî"*** hadîs-i hidâyet-erzâkı mısdâkınca, tecellî-i hazret-i Zi'l-celâl ile sâ'ir erbâb-ı kemâl-âsâ tehî-dest-i mâl ü ikbâl olmağla[2], aralıkda, cevâ'iz-i tevârîh u kasâyid ve fermâyiş-i ba'zı kibâr ile Kitâbet-i Dîvân ve intisâh-ı (انتساخ) mecmû'a-i ferâ'id ederek, cûyende-i tanzîm-i hâl ve ümmîd-vâr-ı def'-i melâl ü infi'âl idi. **Kıt'a:**

Ve ihvânen[3] hasibtehum durû'an
Fe-kânûhâ ve lâkin li'l-e'âdî

Ve hıltehum[4] sihâmen sâ'ibâtin
Fe-kânûhâ ve lâkin fî fu'âdî

Ve kālû kad safet minnâ kulûbun
*Le-kad sadekū ve lâkin 'an vidâdî****

müfâdınca bâ-takdîr-i cenâb-ı Fâ'il-i Mutlak bir sâhib-i insâf ve kadr-dâna mülhak olamadığından, Şeyhulislâm-ı esbak Sâlih-zâde Ahmed Es'ad Efendi'nin misl-i mesel-i *"Bâz der-dest-i dihkān"*[*4] bi'd-defe'ât Sadâret ve bi't-tekrâr ikāmet-i mesned-i Meşîhat'lerinde[5] Mektûbculuk hıdmetlerinde çok

---

1 inşâ' A : inşâ M2

* Burada adı geçen 'İmâd, nesta'lik yazıyı güzelliğinin zirvesine ulaştıran Safevî hattatı İmâd-ı Hasenî-i Seyfî (ö.1024/1615, Isfahan) olmalıdır. İmâd'dan sonra gelen hiçbir hattat, onun harflerinin en, boy, çanak, küp, keşîde ve bağlantılarında, satır anlayışında, ortaya koyduğu kurallara yeni bir şey ilâve edememiştir. Yesârî-zâde Mustafa İzzet Efendi 1800'lerde Türk nestalik okulunu oluşturuncaya kadar diğer İslâm ülkelerindeki hattatlar gibi Türk hattâtları da onun etkisinde eserler vermişlerdir; geniş bilgi için bk. Ali Alparslan, "İmad-ı Hasenî", *DİA*, İstanbul 2000, XXII,169-171.

** "ماأوتى احد عقلا ولا فضلا الا احتسب عليه من رزقه = Akıl olsun, erdem olsun, bir insana verilenler onun rızkından sayılır" anlamına gelen ve Hz. Peygamber'in bir hadîsi olarak belirtilen bu cümle bilinen hadîs kitaplarında görülmemektedir. Herhangi bir değerlendirmeye gidilmeksizin hadîs olarak belirtildiği yer için bk. meselâ ez-Zemahşerî, *Rebî'ü'l-ebrâr*, III,457.

2 tecellî-i ..... olmağla M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın ve vr.67a'nın alt kenarına yazılmışlardır] A

3 ihvânen A : ahûnâ M2

4 Ve hıltehum A : Ve halaktuhum M2

*** "و اخوانا حسبتهم دروعا * فكانوها و لكن للاعادى
و خلتهم سهاما صائبات * فكانوها و لكن فى فؤادى
و قالوا قد صفت منا قلوب * لقد صدقوا و لكن عن ودادى = Kardeşleri koruyucu zırhlar sanırsın, gerçi öyledirler, fakat düşmanlar için. Onları onikiden vuran oklar sanırsın, elbet öyledirler, fakat kalbime saplanan. Dediler ki kalplerimiz temizlendi, doğru söylemektedirler, ne var ki bu temizlik bizim sevgimizdendir" anlamına gelen Arapça bir şiirdir.

*4 "باز در دست دهقان = Çiftlik ağasının elindeki doğan gibi" şeklinde bir anlama gelen Farsça deyimdir.

5 Meşîhat'lerinde A : + ve M2

müddet ol sâhib-i kadr u ma'rifet sebât ü istikāmetle tevehhüm-i husûl-i semere-i te'alluklariyle müteselli vü kāni' olduğu, *"Lâ ye'tî 'aleyküm zemânun illellezî ba'dehû şerrun minhu"** hadîs-i şerîf-i câmi'u'l-menâfi'i mûcebince, yevmen fe-yevmen neyl-i 'ivaz-ı istihkāk u feyzine mâni' olarak 'ömr ü kadri zâyi' olup, sâ'ir müte'allikāt hakkında meşhûd olan tecârib-i sâbıka muktezâsı üzere mahz-ı hatâ olan ümmîd-i ihyâ fevt ü mefkūd oldu. **Kıt'a:**

İn ki[1] dâ'im-i devlet-i dünyâ be-nâdân[2] mî-resed
Ez-berây-ı intizâm-ı mülk 'ayn-ı hikmetest
Mî-tüvâned yâft dânâ kurb-i nâdân-râ be-'akl
*Lîk nâdân-râ husûl-i kurb-i dânâ zahmetest***

Mûmâ[3] ileyhin eş'âr-ı âb-dârına nazaran[4] âsâr-ı Câmî*** ve Zülâlî[5*4] râkid ve münşe'ât-ı fasîhî-etvârına kıyâsla mensûrât-ı Vassâf*5 ü Belîğ*6 perîşân

---

* "لا يأتي عليكم زمان الا الذى بعده شر منه" = Sizin başınıza bir sonraki öncekinden daha kötü olacak bir zaman gelecektir" anlamına gelen bu cümle Hz. Peygamber'in Buhârî, Fiten 6'da yer alan bir hadîsidir; bk. Wensinck, II,343; ayrıca bk. el-Kuzâ'î, *Şihâb'ül-Ahbâr*, s.177.

1 În ki (این که) A : În ki (اینکه) M2

2 be-nâdân A : ne-bâdân M2

** "این که دائم دولت دنیا بنادان میرسد * از برای انتظام ملك عین حکمتست
میتواند یافت دانا قرب نادانرا بعقل * لیك نادانرا حصول قرب دانا زحمتست = Bu dünya devletinin devamlılığı câhile de ulaşıyor. Mülkün intizâmı ise hikmetin ta kendisidir. Âlim, câhile akıl ile yaklaşabilir, fakat câhilin âlime yaklaşması güçtür" anlamına gelen bu cümle Farsça bir kıt'adır.

3 Mûmâ A : Müşârun M2

4 nazaran A : nazar M2

*** Burada adı geçen Câmî Abdurrahman (817/1414-898/1492), Nakşibendî tarîkatına mensup Molla câmî unvânıyla tanınan İranlı âlim ve şâirdir. Fars şiirinin en büyük üstatlarının sonuncusu sayılan Câmî, mensup olduğu Türk muhîti dolayısıyla Türkler'le çok sıkı münasebeti sebebiyle eserleri daha sağlığında bütün Türk âlemine yayılmış, o devrin âlim ve şairlerinin ilgisini çekmiştir. Kaynaklarda Câmî'nin Farsça ve Arapça manzûm ve mensûr 45'in üzerinde eseri bulunduğu zikredilmektedir; geniş bilgi için bk. Ömer Okumuş, "Câmî, Abdurrahman", *DİA*, İstanbul 1993, VII,94-99.

5 Zülâlî A : + ve M2

*4 Burada adı geçen Zülâlî, Hansârî, XVI. asrın sonları ile XVIII. asrın başlarında yaşamış İranlı şairlerdendir. Bütün nazım türlerinde eser vermiş olmakla beraber özellikle mesnevî türünde başarılı olan Zülâlî'nin yedi mesnevîsini ihtivâ eden *Seb'a-i Seyyâre* adlı eseri ve diğer eserleri için bk. M. Nazif Şahinoğlu, "Zülâlî", *İA*, İstanbul 1993, XIII,647-649.

*5 Burada adı geçen Vassâf (1264/1265-1334), asıl adı Şerefüddîn Abdullah b. Fazlullah Şirâzî olan İranlı tarihçi ve şairdir. Söz sanatlarının bütün özelliklerini göstermeye çalıştığı *Târîh-i Vassâf* adıyla meşhûr olan târîhi sonraki tarihçileri etkilemiştir; geniş bilgi için bk. Erdoğan Merçil, "Vassâf", *İA*, İstanbul 1993, XIII,232-234.

*6 Burada adı geçen Belîğ, İsmâil (1079/1668-1142/1729), kendi adıyla da anılan şâirler tezkiresi ve vefeyâtnâme türündeki eseriyle tanınan şâir ve tezkire yazarıdır. Bursa'da doğan Belîğ, nesir sahasında vermiş olduğu eserleriyle kazandığı haklı şöhret kadar olmasa bile şiirde de takdirle anılacak bir üne sahiptir; geniş bilgi için bk. Mustafa Çıpan, "Belîğ, İsmâil", *DİA*, İstanbul 1992, V,415-416.

ü sâmitdir. Ve bâ-husûs Ramazâniyye-i şeker-bâr ve şöhret-şi'ârının san'at u halâvetde lezzet-i Ramazâniyye-i Sâbit'e* rüchânı, *"İnne mine'ş-şi'ri le-hikmetün*[1]*"*** envârından hisse-dâr [M2 172] olan ulu'l-ebsâra sübût-i nehâr-ı ramazân-âsâ sâbit ü bedîdârdır[2]. Top-hâne ve Bey-oğlu kışlalarına inşâd eylediği tevârîh-i güher-nisâb, hâlâ nigâşte-i bâlây-ı ebvâb ve dîvânında mukayyed sâ'ir ekser âsârı gibi ile'l-ân mazbût-i mecmû'a-i havâtır-ı ahbâbdır. İşbu mâh-ı saferin onuncu günü◊ *"Hâzihî cennâtü 'adnin f'edhulûhâ hâlidîn"**** âyet-i rahmet-mîʻâdı, mısrâ'-ı[3] bâb-ı me'âdı olan zümre-i nâciyeye râci' u 'âdî oldu; *rahimehullâhu*[4] *ve tâbe serâh*[5*4]. **Rubâ'iyye:**

Ân-hâ ki kühen şüdend ve ân-hâ ki nevend
Her yek be-murâd hîş yek yek be-revend
În şugl-i cihân be-kes ne-mâned câvîd
Reftîm ü revend[6] *ve dîğer âyend ü revend*[*5]

---

* Burada adı geçen Sâbit, asıl adı Alâeddin Ali olan ve çeşitli yerlerde müderrislik ve kadılıklar yapan Türk şairi Sâbit (Uziçe 1650?-İstanbul 1712) olmalıdır. Kasîdelerinden bilhassa Mirâciye, Ramazâniye ile Zafer-nâme adlı mesnevîsi gibi eserleri, nevilerinin çok üstün birer örneği addolunarak devrinden bu yana devamlı takdir görmüştür; geniş bilgi için bk. Ömer Faruk Akün, "Sâbit", *İA*, İstanbul 1967, X,10-14.

1 hikmetün M2 : le-hikmetün A

** "إن من الشعر حكمة = Şiirden öylesi vardır ki, hakikaten hikmettir" anlamındaki bu cümle el-Buhârî, Edeb 90; et-Tirmizî, Edeb 69; İbn Mâce, Edeb 41; ed-Dârimî, İsti'zân 68; Ahmed b. Hanbel 1/269,273,303,309,313,327,332 3/456 5/125'te zikredilen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, III,140.

2 bedîdârdır A : bedîdâr ve M2

◊ 10 Safer 1228 = 12 Şubat 1813 Cuma.

*** "هذه جنات عدن فادخلوها خالدين = O yurt adn cennetleridir. Artık ebedî kalmak üzere girin!" anlamına gelen bu cümlelerden ilki başındaki "hâzihî" kısmı hariç Kur'ân'ın 11 kadar âyetinde geçmekte, ikinci cümlesi ise ez-Zümer 39/73. âyetin sonunda yer almaktadır

3 mısrâ'-ı A : mısra'-ı M2

4 rahimehullâhu A : rahmetullâhi M2

5 serâh A : + [Buradaki bilgilerle ilgili olarak sayfanın sağ kenarındaki çizginin dışında şöyle bir yazı vardır: "Hâlâ zîver-efzây-ı mesned-i Meşîhat-i İslâmiyye olan devletlü semâhatlü 'Ârif Hikmet Beyefendimiz hazretlerinin merhûm-i mûmâ ileyhin vefâtına inşâd buyurdukları târîh-i belîg-i zîbâ, hâmiş-i terceme-i hâline zîbâyiş-efzâ olmak içün imlâ kılınmışdır. Mısrâ'-ı târîh: Eyvâh şâ'ir İhyâ! Eyvâh şâ'ir İhyâ! (ایواه شاعر احیا ایواه شاعر احیا). sene 1228"] M2

*4 "رحمه الله و طاب ثراه = Allah ona rahmet eylesin ve mekânı cennet olsun" anlamına gelen ve ölüler için yapılan Arapça bir duâdır. **"Vefât-ı İhyâ Efendi ez-meşâhîr-i şu'arâ** ..... serâh" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,110-111'de kaydedilmiştir.

6 Reftîm ü revend A : Refitem dervend M2

*5 "انها كه كهن شدند و انها كه نوند * هر يك بمراد خويش يك يك بروند
اين شغل جهان بكس نماند جاويد * رفتيم و روند و ديكر ايند و روند = Eskiyenler ve yeniler, her biri kendi muratlarına tek tek giderler. Bu cihân meşgalesi kimseye ebedî kalmaz. Biz gittik, onlar da gidecekler, diğerleri de zaten gidip geliyorlar" anlamında Farsça bir rubâ'îdir.

Tafsîl-i ahvâl-i Sırp ve zikr-i mefâsid-i Rusya

Sırp re'âyâsı ser-kerdesi Kara Yorgi tarafından bundan akdem mâh-ı zilka'de selhinde◊ Niş'e gelüp, Sofya Nâzırı Çelebi Mustafa Reşîd Efendi ve Rumeli Vâlîsi Silahdâr 'Ali Paşa ile mükâleme eden Pozorofcalı Kostantin-oğlu Ziyofo (زیوفر) ve Deli, Ligor Zâbiti Pareketli Bayrakdâr-oğlu İliya ve Buziçeli[1] Sava-oğlu Yafto ve Belgradlı Yazıcı Guril nâm zimmîler mükâlemeleri esnâsında ser-kerde-i mesfûr ve sâ'ir kinezleri ve Sırplular, ra'iyyeti kabûl etmeyerek, bundan akdem sitâde-i mazbata-i kalem kılındığı üzere, Rusyalu ile mübâdele olunan 'ahid-nâme mûcebince mersûl cizye evrâkını girüye redd ile izhâr-ı 'udûl birle, şimdi dahi hîn-i mükâlemede: "Kesîm verelim" dimeleri, hüsn-i ta'bîr makûlesinden olduğu gayr-i mechûl olduğundan başka, gerek Sırp re'âyâsının sâkin oldukları on iki kazâ ve gerek mukaddemâ civâr kazâlardan zabt u istîlâ eyledikleri kasabât ü kurâ ve Fethulislâm ve Vidin kazâları ve Alaca-hisâr Sancağı kazâları ve Drin[2] Nehri'ne varınca[ya] kadar Bosna kazâları, cemî' kılâ' ve palankalariyle yed-i tasarruflarında kalarak bir müstakıl hükûmet olmak ve Kara Yorgi, Eflâk Beyi gibi bey olmak ve mâl-ı mîrîyi kavl-i hodlarınca elli nefer ile Belgrad'da ikâmet edecek Devlet-i 'aliyye Muhassılı'na [M2 173] sene-be-sene teslîm ederek fîmâ-ba'd içlerine anlardan başka ehl-i İslâm girmamek iddi'âsında oldukları ve vekîllerin takrîrlerine göre Sırplu ser-kerdeleri kabîleleriyle gûyâ üç def'a meşveret ederek cümlesi ittifâk birle bu dedikleri sûretden gayri vechile hiç[3] uyar tarîki olmadığından, vekîller eğer ziyâde söz söyleseler de sonu çıkmayacağı beyâniyle Devlet-i 'aliyye tarafından îrâd olunan kelâmların ba'zına "Belî" diseler dahi, sözleri[4] hılâf çıkacağı gûyâ meczûmları olmakdan nâşî, sonra bu sebeble haklarında: "İrâde-i Devlet-i 'aliyye ne vechile olacak ise hemân şimdi olup, her ne olursa da olsun" deyerek kat'î cevâb vermiş oldukları ve bu esnâda yine Rusya tarafından tahrîke mebnî bu vaz'la 'ahid-nâme-i hümâyûn şurûtuna aslâ ri'âyetleri olmadığı ve bî-mehâbâ: "Biz Rusya Musâlahası şurûtu bilmeyiz, ancak vech-i mezkûr üzere hudûd-i mersûme dâhilinde cümle kal'alar ve yerler bizlerde kalmak ve Kara Yorgi cümlemize bey olarak başlu başımıza müstakıl bir hükûmet olmak isteriz. Gayri dürlü bir vechile râzî olmayız" deyü mersûmların cevâbından ve verdikleri kağıd tercemesinden müşârun ve mûmâ ileyhimâya müstebân oldukda, bu sûretlere Devlet-i 'aliyye tarafından kat'â rızâ verilmeyeceği ve bu makûle mübhem mâddeler taraf-ı Devlet-i 'aliyye'ye 'arz u inhâ olunabilür şeylerden olmadığı beyâniyle, 'ahid-nâme-i hümâyûn şurûtuna ve Devlet-i 'aliyye kavâ'id ü usûlüne ve resm-i ra'iyyete tatbîk olunarak ba'zı mevâddı hâvî müşârun ve

◊ 30 Zilka'de 1227 = 5 Aralık 1812 Cumartesi.

1 Buziçeli A : Buziceli M2

2 Drin A : Vidin M2

3 hiç A : hic M2

4 sözleri M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "gûyâ" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

mûmâ ileyhimâ bir kağıd tahrîr ve yedlerine verüp, Kara Yorgi tarafına ircâ' u tesyîr ve her ne kadar merkūmun kabûl etmeyeceği meczûm ise de, bu vechile kabûlünü hâvî cevâbı geldiği sûretde, Devlet-i 'aliyye'den bi'l-istîzân maslahata râbıta verilmesine sa'y olunarak, bu sûret-i muharrereye müsâ'ade-i 'aliyye muhtemel olduğunu dahi vekîllere lisânen ifâde vü takrîr eylemişler idi. Ve ol kağıdda münderic mevâd evvelâ 'ahid-nâme-i hümâyûnda Sırp'a dâ'ir kat' olunmuş şurût-i musarraha mûcebince, Sırp Milleti kadîmden olduğu vechile Devlet-i 'aliyye-i **[M2 174]** 'Osmâniyye'nin cizye-güzâr re'âyâsı ola ve Sırp[1] re'âyâsının vâki' olan cerâyim-i[2] sâbıkaları külliyyen 'afv olunup, mensî ola ve kadîmde Sırp[3] re'âyâsının sâkin oldukları erâzîde mevcûd olmayup, hasbe'l-muhârebe ihdâs olunmuş olan istihkâmât ve ligorlar bundan böyle lüzûmsuz olmağla, hedm ü imhâ olunalar. Ve öteden berü mevcûd olan cemî' kılâ' ve palankalar ve sâ'ir müstahkem mahaller bi'l-cümle top ve mühimmât ve sâ'ir levâzımât-ı seferiyye ve edevâtiyle ke'l-evvel[4] Devlet-i 'aliyye'nin yed-i temellük ü[5] tasarrufunda olalar. Ve mahâll-i merkūmeye Devlet-i 'aliyye dilediği vechile müstahfız askerleri vaz' eyleye. Ve müstahfız askerleri taraflarından Sırp re'âyâsına hukūk-ı ra'iyyete münâfî zecr u te'addî olunmaya. Sâniyen yine 'ahid-nâme-i hümâyûnda mastûr olduğu üzere Sırp re'âyâsiyle Devlet-i 'aliyye beyninde tanzîm olunabilecek mevâd, Sırp re'âyâsının sâkin oldukları on iki kazâ ve nevâhî-i Belgrad'ın[6] virgüleri olan Vâlî hazariyyesi ve menzil mesârıfı ve a'yân mesârıfı ve seray döşemesi ve Yoroz bedeli, mukaddemâ maktû'a rabt olunmuş olup, mâl-ı cizye dahi bu def'a maktû'a idhâl olunur ve bu maktû'un tahsîline Vâlî ve Muhassıl taraflarından Mübâşir irsâl olunmayup, Baş-kinez ve Baş-kinez'in zîr-i[7] idâresinde olan sâ'ir kinezler ma'rifetiyle tahsîl birle, Baş-kinez tarafından Muhassıl'a teslîm olunup, altûn hisâbiyle mikdârı[8] ta'yîn olunur. Ve mukaddemâ Bâzergân-başı Âsitâne-i sa'âdet'e geldikde, Belgrad ve Niş gümrüklerini rabt birle fermân-ı 'âlî ısdâr olunmuş ise dahi, gümrükler mâddesi virgüye ve emvâl-i dâhiliyyeye müte'allık mevâddan olmayup, Nemçe ve Devlet-i 'aliyye tüccârına müte'allık mevâddan olmak hasebiyle, maktû'iyyete[9] münâsebeti olmadığından, Devlet-i 'aliyye tarafından zabt oluna. Ve[10] mesfûr Bâzergân-başı on iki kazâda olan mukāta'âtın dahi[11]

---

1 Sırp A : Sırb M2
2 cerâyim-i A : cerâ'im-i M2
3 Sırp A : Sırb M2
4 ke'l-evvel A : کل اول M2
5 temellük ü A : temellük M2
6 nevâhî-i Belgrad'ın A : nevâhî ve Belgrad'ın M2
7 zîr-i A : — M2
8 mikdârı A : mikdâr M2
9 maktû'iyyete A : maktû'iyye M2
10 Ve A : — M2
11 dahi A : — M2

maktû'iyyetine râbıta[1] vermiş ise dahi, mukāta'ât 'öşrlü olup, virgü nev'inden olmadığından başka, 'öşr-i mahsûlünün kıymeti terakkî ve tenezzül kabûl eylediğinden, maktû'a gelür mâdde olmamağla, Devlet-i 'aliyye tarafından zabt olunmak münâsib olup, bu mâdde istîzân olunur ve yine merkūm Bâzergân-başı tîmâr ve ze'âmetleri iltizâma ve maktû'a idhâl [M2 175] eylemeyüp, sipâhîleri tarafından zabt u ta'şîr[2] olunmak üzere karâr verilmiş olduğundan, yine sipâhîleri tarafından zabt u ta'şîr[3] olunup, mukaddemâ râbıta verildiği vechile dağlarda hâsıl olan palamutların nısfı sipâhîler ve nısf-ı âharı re'âyâ tarafından zabt oluna. Sipâhîler ve yerli kulu yerlerine iskân olunup, Sırp re'âyâsının yeniçerilerden şikâyetleri olmağla, Devlet-i 'aliyye'den istîzân olunup, yeniçeri mi gönderirler yahûd yeniçerilerin yerlerine başka asker mi gönderirler? Ne vechile irâde-i 'aliyye te'alluk eder ise, haberi geldikde Kara Yorgi tarafına ifâde olunur. Sırp re'âyâsı yedlerinde olan esliha, ehl-i İslâm için tedârük olunmuş olup, şimdi lüzûmu kalmamağla, mecmû' silâhları Belgrad Kal'ası'nda hıfz oluna. Sırp re'âyâsı sâkin oldukları on iki kazâ ve nevâhîden mâ'adâ Vidin ve Alaca-hisâr ve Bosna kazâlarına müte'allık yedlerinde olan erâzîden çekilüp, anları re'âyâsiyle terk eyleyeler. Belgrad varoşunda ve sâ'ir müstahkem mahallerde olan kadîm ehl-i İslâm hâneleri ehl-i İslâm'da ve re'âyâ hâneleri re'âyâda olup, re'âyâ hâneleri ziyâde olmaya, intehâ.

Ba'de-ezîn bu siyâkda tahrîr olunan istimzâc kağıdının, mersûm vekîllerin mu'âvedetiyle Kara Yorgi'ye mûmâ ileyh Çelebi Efendi ve müşârun ileyh 'Ali Paşa taraflarından irsâl kılındığını[4] tebyîn zımnında müşârun ileyhin silahdârı Mehmed Ağa yediyle cânib-i Sadâret-i 'uzmâ'ya müşârun ve mûmâ ileyhimâ[5] taraflarından tahrîrât-ı mufassala ba's ü isrâ kılınup, andan dahi bâtelhîs-i Sadr-ı a'zamî pâye-i serîr-i a'lâya 'arz u inbâ ve Sırplu maslahatı fîmâ-ba'd böyle remy-i lüfâza-i mükâleme vü mübâhase ile bitmeyüp, lâ-cerem darb-ı nutk-i zebân-ı Samsâm ile ilzâm ve tomar-ı nâr ile irsâl-i peyâm eylemeğe muhtâc olacağı nezd-i ferd-i Mülûkâne'de bî-ibhâm olarak, Sırplu 'aleyhine tedârükâta başlandığı, Âsitâne'de mukîm Rusya Elçisi'nin mesmû'u oldukda, iltizâm-ı erbâb-ı 'isyân ederek, devleteyn beyninde ma'kūd şurût u 'uhûdu derhâl der-meyân ve bu maslahat-ı nâ-hakkına dahi anı gûyâ bürhân edüp, mukaddemâ Elçi-i merkūmdan [M2 176] 'akîb-i sulhda Sırplu'ya dâ'ir ba'zı husûs su'âl olundukda, ber-mûceb-i şurût-i ma'hûda hâric ez-'ahd ü şart[6] mâddeye kat'â müdâhale etmamek üzere cevâb irsâl eylemişiken, şimdi işi karışdırmağa başlayup, yavaş yavaş sebeb-i[7] tedârükâtı su'âl zımnında, ib-

1 râbıta A : râbıt M2
2 ta'şîr A : teş'îr M2
3 ta'şîr A : teş'îr M2
4 kılındığını A : kılındığı M2
5 ileyhimâ A : ileyh M2
6 ez-'ahd ü şart A : ez-'ahd-i şurût M2
7 sebeb-i A : + ahvâl-i M2

tidâ Re'îs Efendi tarafına Tercemân'ını irsâl ile su'âl-i sebeb-i ahvâl eyledi. Mûmâ ileyh dahi tâ'ife-i merkûmenin şurût-i mezkûreye 'adem-i ri'âyetle kabûl-i ra'iyyet etmediklerini ve merâmlarını beyân ve ba'de-ezîn[1] seyfle terbiyeleri iktizâ edeceğini Tercemân-ı mersûma tefhîm ü i'lân eyledikde, Sırplu'nun sûret-i muhâlefet ü 'inâdı bir kağıda yazılup, elçi tarafından devletine irsâl ü tesyîr ve lâzım gelan vesâyâyı dahi Sırplu'ya tebyîn ü tahrîr eylemesiyçün kağıd-ı mezkûr elçi-i mezbûra verilse, sühûlet-i maslahatı mûcib olacağını Tercemân sûret-i hakkâniyyetde beyân eyledikde, buna hâcet olmadığı Re'îs Efendi tarafından merkûma şifâhen ifâde olunmuş ise dahi, Rusyalular'ın Sırplu hakkında sonradan tevsî'-i şurût içün el çekmeyecekleri tafsîlâtından bahsle, elçinin taleb eylediği kağıdın i'tâ vü terkinde isti'lâm-i re'y-i Sadr-ı a'zamî zımnında cânib-i Kā'im-makāmî'den irsâl olunan kā'ime dahi bu esnâlarda Ordu-yi hümâyûn'a vâride olmuş idi. Binâ'en 'aleyh zikr olunagelan mevâddın tedâbîr-i lâzimesi ifâdesini hâvî, mâh-ı saferin on birinci◊ günü târîhiyle müverrah[2] diğer mufassal ve meşrûh bir kā'ime-i Âsafiyye dahi mütevâride oldu. Şöyle ki Sırplu hakkında îcâb eden irâde-i seniyyenin hasbe'ş-şurût Rusya Elçisi'ne tahrîren ifâdesi lâzimeden ise de, tîz elden beyân kılınsa, mersûmun ta'vîk-i maslahatda gezeceği nümâyân olduğundan ve temdîd-i maslahatla keyfiyyet elbette Sırplu'ya 'aks birle bir kadem akdem ayaklanmalarını mûcib olacağından, Sırplu üzerine me'mûrînin tecemmu'una kadar bu husûs biraz vakit mektûm tutularak, temâm müheyyâ olundukdan sonra ifâde kılınmak lâzım idüği derkâr olup, ancak Elçi-i mersûm maslahatı vaktine **[M2 177]** bırakmayup, tedârükâtı bi't-tekrâr istihbâr ve merâm-ı Devlet-i 'aliyye'yi istifsârda 'acele izhâr etmekle, cevâbı nâ-çâr verilmek iktizâ etmiş idüği de bedîdârdır. Kaldı ki el-hâletü hâzih ol vechile kağıd talebi, devleti ta'lîmiyle yahûd re'y-i hoduyla Sırplu'yu yine ele almak ve yeniden ifsâd etmek garazına mebnî olduğunda şübhe yokdur. Murâdı bu vesîle ile Sırplu'yu yeni başdan îkāz u tahrîk ve takviye vü teşvîk edinceye kadar maslahatı ta'vîk ve Sırplu derûnuna Rusyalu âdemleri âmed-şud ederek tâ'ife-i mersûmeyi külliyyen ifsâd garazına mebnî olduğu, tecribât-ı sâlife ile karîn-i yakîn ü tahkîkdir. İstediği kağıd gerçi takrîr-i resmî olmayarak vâkı'âti mübîn olacak ise de, bir takrîble maslahat-ı resmiyye sûretine koyup: "Petersburg'a[3] yazacağım ve yazdım ve Sırplu'ya haber gönderdim, râbıta bulacakdır; lâkin cevâbı gelinceye dek Sırplu'ya tecâvüz uymaz" deyerek, işi süründürüp cevâb soruldukca: "Henûz gelmedi, ahşama sabâha gelür" kelâmlarını tekrâr ederek vakit imrâr ve ol vakit Elçi tarafından bir gûne haber alınmadıkça[4] Sırplu'ya tecâvüz olunamamak derecesine getüreceği derkâr ve bu keyfiyyet işe

1 ba'de-ezîn M2 : ba'de-zân A
◊ 11 Safer 1228 = 13 Şubat 1813 Cumartesi.
2 müverrah A : مؤرخ M2
3 Petersburg'a M2 : Peterzburg'a A
4 alınmadıkça A : alınmadıkca M2

mübâşeret üzere tehaşşüd ü tecemmu' etmiş ve edecek me'mûrîn ve asâkirin fütûrlarını mûcib ü mü'eddî olur imtidâd-ı vakitle maslahatı teşennüce[1] müncer etmek hud'aları idüği mukarrer u bedîdâr olmakdan nâşî, der-'akab tahrîren cevâb verilmek mahzûrdan sâlim görünmediği, lâkin el-yevm Elçi su'âl ü cevâba başlamış olduğundan ve yarın Rusyalu de'b-i dîrîni üzere tarafında sûret-i hakkāniyye[2] göstererek ve: "Devlet-i 'Osmâniyye şurût-i 'ahdi gözetmeyor" vâdîlerini düvel ü milele îmâ ederek, yine bir başka gûne fesâd çıkarmak dahi merkûz-i zamîri göründüğü melhûzâta binâ'en, hâlâ Elçi-i mersûmun ilzâm ü habtı esbâbının istihsâline tekayyüd dahi lâzimeden olmağla, Sırplu'nun zikr olunan münâfî-i 'uhûd ü şurût eyledikleri teklîflerini ve: "Biz Rusya şurûtunu bilmeyiz. Mezkûr kal'alar ve cümle yerler bizde kalmak ve içimize hiç[3] Müslim girmamek ve başlu başımıza olup, Kara Yorgi['nin] Bey **[M2 178]** olmak[lığını] isteriz" dediklerini ve Devlet-i 'aliyye'nin icrây-ı şartda kat'â tereddüdü olmadığını ve Sırplu bu gûne münâfî-i şurût sözleri terkle muvâfakat eyleseler, maslahata nizâm verileceğini, lâkin böyle muktezây-ı şart u 'ahde ve lâzime-i ra'iyyete yanaşmadıklarından, taht-ı ra'iyyete seyfle[4] idhâlleri îcâb eylediğini ihbâr siyâkıyla[5] ifâde birle, sonradan kîl ü kāline mahal kalmayacak vechile maslahata fezleke verilmek lâzimeden 'add olunduğu ve el-hâletü hâzih Sırplular'ın teşebbüs etmekde oldukları tavr u harekâta nazaran izhâr-ı satvet ü celâdet olunmadıkca bu maslahatın söz ile bitmeyeceği, ma'a hâzâ ki öteden berü her devletde cemî' kılâ' ve serhaddât taraf-ı devletden muhâfızlar nasb u ik'âdiyle hıfz etdirile geldiği ve re'âyâ tâ'ifesine göre muhâfaza-i kılâ' iddi'âsı ba'îd ve bî-ma'nâ olup, matlûb olan anların kendü zer' u kisbleriyle meşgûl olarak, ancak husûl-i emn ü râhatları idüği ve Sırplu tâ'ifesinin bu husûsu recâları, mukaddemâ Belgrad yamaklarından gözleri yılmış idüğüne mebnî ise, şimdi öyle olmayup, taraf-ı saltanat-ı seniyyeden gerek Belgrad Kal'ası'na ve gerek kılâ'-ı sâ'ireye mu'temed ü munsıf âdemler konularak tâ'ife-i mersûme rencîde etdirilmeyeceği beyân olunmuşiken, zikr olunan vekîllerden istiş'âr olunduğu üzere Sırplular hâlâ iddi'âlarında ısrâr üzere oldukları ve[6] mukaddemce şeref-yâfte-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-i Şâhâne mantûku üzere bu bâbda lâzım gelan tedâbîrin icrâsına teşebbüs olunmakda ise de, hâlâ re'y-i kat'î-yi[7] Husrevâne ne gûne olduğu ma'lûm olmak içün 'atebe-i felek-mertebe-i Cihân-bânî'ye kā'ime-i Âsafiyye 'arz birle, irâde-i 'aliyye isti'lâm ve ol bâbda sünûh edecek emr u fermânın yine savb-ı Âsafâne'ye taraf-ı Kā'im-makāmî'den tahrîr u

1 teşennüce A : teşennüşe M2
2 hakkāniyye A : hakkāniyyet M2
3 hiç A : hic M2
4 seyfle A : seyf ile M2
5 siyâkıyla A : siyâkla M2
6 ve A : — M2
7 kat'î-yi A : kat'î-i M2

i'lâm kılınması dahi, kā'ime-i Sadr-ı a'zam'ı hâvî olduğundan ve kā'ime-i mezbûre ile bile Sofya Nâzırı ve Rumeli Vâlîsi taraflarından muharrer olup, Sırplu vekîlleriyle olan müzâkerâtın mazbatası ve 'ahid-nâme-i hümâyûn şurûtuna ve[3] resm ü ra'iyyete tatbîkan **[M2 179]** müşârun ve mûmâ ileyhimânın mersûmlara verdikleri mevâd kağıdı sûreti ve merkūmların hîn-i 'avdetlerinde bırakdıkları kağıdın tercemesi, kā'ime-i mezbûre kîsesine matviyyen gönderilmiş olmakdan nâşî, cümlesi taraf-ı bâhiru'ş-şeref-i Şâhâne'ye 'arz u takdîm olundukda, ba'de'l-mutâla'a kā'ime bâlâsına bu sûretde hatt-ı hümâyûn-i kerâmet-nümûn-i Pâdişâhî keşîde vü terkîm buyuruldu*.

Sûret-i hatt-ı hümâyûn

Niş cânibinden vürûd eden tahrîrât ve evrâk-ı sâ'ire me'âlini câmi' işbu kā'ime mefhûmu ma'lûmum[1] oldu. Sırplu melâ'înî bu derecelerde dillerini uzatmakdan garazları, sonra ellerini ve ayaklarını uzatmakdır. Sadr-ı a'zam bu mâddede: "İzhâr-ı celâdet etmedikce olmaz" dimiş ve iki üç bin kîsenin tîz elden vücûdu ve mühimmât-ı lâzimenin hâzırlanması husûsunu mukaddem yazmış idi. İşte bu mâddelere ikdâm lâzımdır. Boşlamayup tahsîline mübâderet edesiz ve Sadr-ı a'zamıma tahrîr edesin[2], iktizâ eden tertîb ü tedbîrlerine kıyâm eylesün. İmdi mazmûn-i hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûnda, *"Fe-men'i'tedâ 'aleyküm f'a'tedû 'aleyhi bi-misli ma'tedâ 'aleyküm"*** âyet-i[3] kerîmesine binâ'en Sırplular'ın seyfle te'dîb olunmaları, irâde-i kātı'a-i Şâhâne muktezâsından olduğu bî-reyb ü ibhâm olmağla, taraf-ı Kā'im-makāmî'den der-'akab savb-ı Sadr-ı a'zamî'ye mazmûn-i hatt-i şerîfi ta'rîf ve irâde-i 'aliyyeyi tavsîf zımnında, evâsıt-ı mâh-ı saferde[◊] kā'ime tahrîr u irsâl ve tesyîr kılındı. **Kıt'a:**

İnne'n-nâse gazzû[4] *fe-gazzaytü 'anhum*
Ve in behasû[5] *'annî fe-'anhum mebâhisü*
Ve in hafirû[6] *ve bi'rî hafirtü biyârahum*

---

* **"Tafsîl-i ahvâl-i Sırp ve zikr-i** ..... buyuruldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,107-108'de kaydedilmiştir.

1 ma'lûmum A : ma'lûm M2

2 edesin A : edesiz M2

** "فمن اعتدى عليكم فاعتدوا عليه بمثل ما اعتدى عليكم = Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Bakara 2/194. âyetin ortalarında yer alan bir kısımdır.

3 âyet-i M2 : — A

◊ 11-20 Safer 1228 = 13-22 Şubat 1813.

4 gazzû A : gazzû (غضو) M2

5 behasû A : yahsû M2

6 hafirû A : hafire M2

*Li-ya'leme kavmun keyfe tilke'l-mebâhisü**

İhsân-ı Pâye bâ-Kādî-i Mısr-ı Kāhire[1]

Hâlâ Mısır Kadısı Ser-etıbbây-ı esbak Hayrullah Efendi hafîdi Mustafa Behcet Efendi, devr-i esbakda Hakîm-başılığ'a hasbe'l-kader muvaffak olup, ma'cûn-i müferrah-mizâcında olan hüsn-i imtizâc sebebiyle Enderûn-i hümâyûn-i Şâhâne ricâliyle hüsn-i âmîziş ü muvâfakati bereketi olarak, mâh-ı saferin on üçüncü **[M2 180]** günü◊, mâh-ı receb muntasıfından◊◊ mutasarrıf olmak üzere mûmâ ileyhe Pâye-i Medîne-i münevvere ihsân olundu[2]**.

'Arz-ı Behâr Efendi risâle-eş ve ikrâm-ı Pâdişâhî

Müderrisîn-i kirâm-ı[3] şâyân-ı ikrâmdan olup, *"Lev kâne'l-îmânü mu'allakan bi's-süreyyâ le-nâlehû ebnâ'ü fârisin"**** hadîs-i şerîfi vefkınca[4], Fârisiyyü'l-asl ve sâhib-i 'ilm ü fazl Hâce 'Ali Behâr Efendi, ba'zı mesâ'il-i nâdire-i cebriyye vü hisâbiyye ve mebâhis-i mühimme-i hendese vü mesâhiyyeden cem'ine ihtimâm ile bu esnâda karîn-i itmâm eylediği risâle-i kasîrânesini[5] himmet-i mesned-i Meşîhat'le müteşerrif-i nazar-ı 'âtıfet-i hazret-i sâhib-i tâc u taht ve 'ilâve-i mu'allakāt-ı nüsha-i[6] kimyây-ı sa'âdet eylemekle[7], **kıt'a:**

el-'İlmü enfesü zuhrin ente zâhıruhû[8]
Men yedrusu'l-'ilme lem tudres mefâhıruhû

---

* ان الناس غضوا فغضيت عنهم * و ان بحثوا عني فعنهم مباحث
و ان حفروا بئري حفرت بيارهم * ليعلم قوم كيف تلك المباحث = İnsanlar benim kusurumu görmezden gelirlerse, ben de onların kusurunu görmezden gelirim. Eğer benim bir kusurumu araştırırlarsa, ben onların bin kusurunu araştırırım. Eğer kuyumu kazarlarsa, ben de onların kuyularını kazarım. O zaman kusur araştırmak nasıl olurmuş anlarlar" anlamına gelen Arapça bir kıt'adır.

1 **Kāhire** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile satırın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 13 S{afer}" yazısı vardır] A

◊ 13 Safer 1228 = 15 Şubat 1813 Pazartesi.

◊◊ 15 Receb 1228 = 14 Temmuz 1813 Çarşamba.

2 **İhsân-ı** ..... olundu M2 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek vr.71a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

** **"İhsân-ı pâye bâ-Kādî-i Mısr-ı Kāhire** ..... olundu" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, X,99'da kaydedilmiştir.

3 kirâm-ı A : — M2

*** "لو كان الايمان معلقا بالثريا لناله ابناء فارس = İmân Süreyyâ yıldızında asılı olsaydı, İranlılar ona erişirlerdi" anlamına gelen Arapça bu söz, meşhûr hadîs kitaplarında yer almamakla birlikte bazı hadîs ve tefsîr kitaplarında Hz. Peygamber'in bir hadîsi olarak geçmektedir.

4 olup..... vefkınca M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla vr.71a'nın sağ kenarına aşağıya diklemesine yazılmışlardır] A

5 kasîrânesini M2 : nasîrânesini A

6 nüsha-i A : نشخه M2

7 eylemekle A : — M2

8 zâhıruhû A : dâhıruhû M2

Akbil ile'l-'ilmi v'estekbil mekāsıduhû
*Fe-evvelü'l-'ilmi ikbâlün ve âhıruhû**

ifhâmınca mazhar-ı ikrâm-ı Sultân-ı kadr-dân olup, harclık olarak bin guruş nakden[1] ihsân ü i'tâ olunduğundan mâ'adâ, medresesi Hâmise rütbesine nakl ve i'lâ olunup, ma'îşet-i mevhûmesi selb ve Mevleviyyet'ine kadar hasbe'l-kā'ide yine ma'îşet i'tibâr olunarak, bir nemâluca arpalık[2] dahi tevcîh olunmağla, her cihetle ikrâm u iğnâ olundu**. *Kāle 'aleyhi's-selâm: en-Nâsü mecziyyûne bi-a'mâlihim in hayran fe-hayrun*[3] *ve in şerran fe-şerrun*[4]***. **Kıt'a**:

Pâdişâhâ leşker-i tevfîk hem-râh-ı tû bâd
Hîz eğer ber-'azm-i teshîr-i cihân reh mî-künî

Bâ-çünîn[5] *evc-i celâl ez-pîş-gâh-i meskenet*
Âgehî ve hıdmet-i dilhây-ı[6] *âgeh mî-künî*[*4]

Zikr-i vefât-ı Şeyh Ebussu'ûd Kudsî ve esbâb-ı vürûdeş[7]

Çünki Şeyhulislâm-ı sâbık merhûm ve mebrûr 'Ömer Hulûsî Efendi, ber-vech-i mezkûr def'a-i sâniye-i[8] Meşîhat'lerinde Ebu'l-fütûh[9] Sultân

---

* "العلم انفس ذخر انت ذاخره * من يدرس العلم لم تدرس مفاخره
اقبل الى العلم و استقبل مقاصده * فاول العلم اقبال و اخره = İlim en nefis azıktır, onu azık yapacak olan da sensin. İlmi tahsîl eden kişinin fazîletleri yok olmaz. İlme yönel, maksatlarına er; çünkü ilmin başı da sonu da ikbâldir (=işlerin yolunda gitmesidir, mutluluktur)" anlamına gelen Arapça bir kıt'adır.

1 nakden A : nakd M2

2 arpalık M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "ile" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

** "**'Arz-ı Behâr Efendi risâle-eş** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,99'da kaydedilmiştir.

3 fe-hayrun A : fe-hayran M2

4 fe-şerrun A : fe-şerran M2

*** "قال عليه السلام: الناس مجزيون باعمالهم ان خيرا فخيرا و ان شرا فشرا = [Hz. Peygamber] Allah'ın selâmı üzerine olsun buyurdular: İnsanlar yaptıklarının karşılığını göreceklerdir. İyiliğin karşılığı iyilik, kötülüğün karşılığı da kötülüktür" anlamına gelen ve burada Hz. Peygamber'in bir hadîsi olduğu kaydedilen bu cümlenin hadîs olmadığı belirtiliyor; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nr.1070, I,322.

5 Bâ-çünîn A : Bâ-cenîn M2

6 dilhây-ı A : dilhâ M2

*4 "پادشاها لشكر توفيق همراه تو باد * خيز اكر بر عزم تسخير جهان ره ميكنى
با چنين اوج جلال از پيشكاه مسكنت * اكهى و خدمت دلهاى اكه ميكنى = Pâdişâhım! Başarılı ordu senin yol arkadaşın olsun! Eğer cihânı fethe azmetmişsen kalk, yürü, zaptet! Bu kadar ululukla yine de yoksulların halini biliyor, düşkünlerin gönüllerine hizmet ediyorsun" anlamındaki bu cümleler Hâfız'ın *Dîvân*'ından alınmış Farsça kıt'adır; bk. *Hâfız Divanı*, s.533.

7 **vürûdeş** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.71a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 13 S{afer}" yazısı vardır] A

8 sâniye-i (ثانيه) A : sâniye-i (سانيه) M2

9 Ebu'l-fütûh A : Ebu'l-feth M2

Mehmed Hân-ı cennet-mekân Câmi'-i şerîfi kurbünde Otlukcu Yokuşu başında hâlâ medfûn-i ravza-i rahmet-havzası oldukları Kalender-hâne'yi müceddeden binâ ve müte'âkiben birkaç şeyhleri vâhiden ba'de uhrâ nasb u ik'âd ile her birinin nâ-mülâyim tab' u nihâdları olduğu rû-nümâ ve idâre-i dâr-i kalenderîde, 'mısrâ]':

*Çün maslahat-ı endîşî dûrest [M2 181] zi-dervîşî**

meslekinde oldukları dahi müşârun ileyhe bedîdâr u hüveydâ oldukca, başkasını tasmîm ü celble nasb ve *"'Aleyhi'l-fetvâ"*** lafz-ı şârifiyle *"Ke-nassı'ş-şâri'"**** olan şart-ı vâkıf üzere Şeyh-ı sâbıkı 'azl ü selb ederek, âhır-ı kâr tevfîk-ı Şeyh u nukabâ'[1] ve bu şîve ile cem'-i meşîhat-i sûriyye vü ma'neviyye ederek dem-zen-i[2] hubb-i fukarâ' ve gülbang-ı[3] zen-dem-i evliyâ idiler. Binâ'en 'alâ hâzâ mukaddemâ ma'dûd-i sulehâ vü zâhidîn ve maznûn-i zümre-i murâbıtîn Mar'aş Müftîsi Mahmûd Efendi'yi hakîkatde celb-i himmet-i imtidâd-ı[4] Meşîhat zımnında vilâyetinden cezb ü da'vet ve taraf-ı saltanata sevkle müstağrak-ı envâ'-ı tekrîm ü 'izzet ve hattâ müşrif-i[5] sohbet-i hazret-i Kutb-i hakîkî-i devlet ü ümmet eylemişler idi. **Rubâ'iyye**[6]:

Deryây-ı rumûz bâde-keş-râ reh nîst
Der-perde-i râz-ı mey kesî-râ reh nîst
Tâ huşyârest kes çi[7] dâned mey çîst
Ver[8]-mest şeved nîz zi-hâl âgeh nîst[*4]

Lâkin Mar'aşî Efendi aslında talebe-i 'ulûm zümresinden neş'et etdiğinden, tab'ında ba'zı mertebe salâbet derkâr olup, *"Hıdmetü'l-mülûki nısfu's-sülûk"*[*5]

---

* "چون مصلحت اندیشی دورست [M2 181] ز درویشی = İşin olurunu düşünüyorsan, bu dervîşliğe yakışmaz" anlamına gelen bu cümle Farsça bir mısrâ'dır.

** "علیه الفتوی = Fetvâ da böyledir" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

*** "کنص الشارع = Kur'ân âyeti gibi" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

1 nukabâ' A : nukabâ M2
2 dem-zen-i A : ve müzn-i M2
3 gülbang-ı A : külliyyânın M2
4 imtidâd-ı A : + ü M2
5 müşrif-i A : müşrik-ı M2
6 **Rubâ'iyye** A : Kıt'a M2
7 çi A : ci M2
8 Ver A : Der M2

*4 "دریای رموز باده کشرا ره نیست * در پرده راز می کسی را ره نیست
تا هشیارست کس چه داند می چیست * ور مست شود نیز ز حال اکه نیست = Remizlerin deryâsına sarhoş yol bulamaz. Meyin sırrının perdesinde hiçbir kimseye yol yoktur. Uyanık kişi, meyin ne olduğunu ne bilir? Sarhoş olunca da içinde bulunduğu halden haberdar değildir" anlamına gelen bu cümleler Farsça bir rubâ'îdir.

*5 "خدمت الملوك نصف السلوك = Maksada ermek için padişahlara hizmet etmek, yolun yarısını kat etmektir" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

hakîkatinden gafleti sebebiyle biraz noksân-ı nezâket ü zarâfetinden nâşî, mesmû' olduğuna göre mertebe-i vücûbda evvelâ ri'âyet-i âdâb-ı meclis-i mülûke vâkıf olmadığından, bî-mehâbâ ba'zı bârid ü bî-münâsebet hareket ve keşf ü kerâmet yüzünden birkaç tehî-'âkıbet işâretden[1] sonra, **kıt'a:**

Men zân bih ezîn ne-mîtüvânem bûden
*Kez pûte[2] merâ çünîn furû-rîhte**

deyerek vilâyeti tarafına 'avd ü 'azîmet eylemişidi. Kezâlik halefleri Dürrî-zâde es-Seyyid 'Abdullâh[3] Efendi hazretleri dahi *"Men yesma' yehal"*** def'a-i sâniye-i Meşîhat'lerinde mürîd-i cem'iyyet-i zâhiriyye vü bâtıniyye olarak selefleri-âsâ mezîd-i mücâhede ile bir murâbıt-ı pesendîdeye muvaffak olmak içün tarîk-ı tecessüse sâlik ve Mar'aşî Efendi ile müteşerrif olmayup, selefleri olduğuna müte'essif olmağla, taraflarına vasf u ta'rîf olunan ba'zı sulehâ-nihâd ve post-nişîn-i hânkāh-irşâd zevâtın keşf ve tahkîk-i hâl ü[4] kāline mütehâlik oldukları esnâda, [mısrâ]':

*Be-kûy-i yâr me-nih bî-delîl râh kadem****

mü'eddâsınca[5] Kudüslü Mûsâ Efendi ki, devr-i esbakda Kâtib-i Mahkeme-i Kudüs olduğu esnâlarda, bir husûsa mebnî dâ'ire-i kazâdan muktezây-ı[6] **[M2 182]** kader ile matrûd ve arz-ı Kudsiyye'yi münfa'ilen terkle semt-i Kostantîniyye'ye[7] bi'l-ihtiyâr vürûd ve giderek Kadı'asker-i esbak Şemseddîn Efendi gibi ba'zı kibâra nedâmet erbâbından[8] ma'dûd olup, meclis aralığından ba'zı evlâd-ı 'Arab-âsâ sihriyye ile bu gûne ehvâdan müteneffis olan küberâya tekarrub peydâ ederek, bu takrîble müderris olup ol emeline nâ'il[9] ve az vakitde Mevâlî-i Devriyye 'idâdına dâhil ve Filibe Kazâsı'na mutasarrıf ve orduda Buhârî-hânlık ile müteşerrif olarak, 'avdetinde müşârun ileyh Dürrî-zâde Efendi nedâmetleriyle mümtâz-ı emâsil olmuşidi. Bir gün sohbet

---

1 işâretden A : işâretinden M2
2 pûte A : bûte M2
* "من زان به ازین نمیتوانم بودن * کز پوته مرا چنین فرو ریخته = Beni potaya böyle döktüğün için (= beni böyle yarattığın için), bulunduğum halden daha iyi bir hale gelemem" anlamına gelen bu cümle, Hayyâm'ın bir rübâ'îsinin ikinci yarısıdır; bk. Hayyam, *Rubaîler ve Silsilat-al-Tarîh*, s.52.
3 'Abdullâh A : 'Abd[ull]âh M2
** "من یسمع یخل = Duyan öyle sanır" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.
4 hâl ü A : hâl M2
*** "بکوی یار منه بی دلیل راه قدم = Sevgilinin köyüne kılavuzsuz adım atma!" anlamına gelen bu cümle Farsça bir mısrâdır.
5 mü'eddâsınca A : mü'e[dd]âsınca M2
6 Mahkeme-i ..... muktezây-ı A : — M2
7 Kostantîniyye'ye A : mahkeme-i kudsî olduğu esnâlarda, bir husûsa mebnî dâ'ir-i kazâdan muktezây-ı M2
8 erbâbından A : bâbından M2
9 ol emeline nâ'il M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.72a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

esnâsında Mûsâ Efendi meşâyih-i 'Arab'dan Kudsî Ebu's-su'ûd Efendi'yi vasf u tezkâr ve taraf-ı Şeyhulislâmî'de meyl ü teveccüh müşâhede eyledikde, matlab-ı bâtınî-i[1] musammemine medâr olacağını istiş'âr birle, tavsîfde ifrât u iksâr ve müşârun ileyh dahi Âsitâne'ye celb olunmasına irâde-i 'aliyye recâsında ısrâr eylemekden nâşî, Mûsâ Efendi derece-i ûlâda tebennî[2] ve delâlet ve derece-i sâniyede da'vetle Rûm'a getürmeğe te'ahhüd birle, getürdüğü sûretde Kudüs Mevleviyyeti'yle be-kâm olacağına va'd-i Şeyhulislâm ile tahsîl-i tuma'nî[ne]t[3] eylemişidi.

Binâ'en 'aleyh Âsitâne-i 'aliyye'den erba'în içre bâ-emr-i 'âlî çıkup, diyâr-be-diyâr tevessül izhâriyle kati vâfir cerr u tayyârât ederek, muhassal yüz iki günde Ebu's-su'ûd Efendi'yi alup İstanbul'a 'avd ü îsâl etmekle, taraf-ı saltanatdan lâzime-i tekrîm ü ihtirâm itmâm ü ikmâl olunarak, Sultân Mehmed Hân Câmi'-i şerîfi civârında Bâb-ı Şeyhulislâmî müvâcehesinde bir hâne-i mahsûsa inzâl olundu. Ve vâfir havâss u havâşî ve ferzendân ü ahfâdı beraber geldiklerinden, gerek Şeyh Efendi'nin ve gerek müte'allikâtının pîş-gîre-i âmâlleri, harclık ve kisvet ve sâ'ir envâ'-ı ihsân-ı Şâhâne ile mâl-â-mâl kılınmağla, muktezây-ı hadîs-i hazret-i Server-i enbiyâ, *"el-Yedü'l-'ulyâ[4] hayrun mine'l-yedi's-süflâ[5]"** mısdâkı, erbâb-ı hâle rû-nümâ oldu. Ancak Şeyh Efendi İstanbul'a meyyit-i müteharrik **[M2 183]** tarzında gelüp[6]:

Hurrem[7] dil-i ân kesî ki ma'rûf ne-şüd
Der-fûta[8] ve der-atlas ve der-sûf ne-şüd

Sîmurg-veş ez-serd ve 'âlem ber-hâst
*Der-künc-i harâb-i în cihân bûf[9] ne-şüd***

---

1 bâtınî-i A : bâtını ve M2
2 tebennî : tenebbî A, M2
3 tuma'nî[ne]t A : itmâniyyet M2
4 el-Yedü'l-'ulyâ A : el-Yedü'l-'alâ M2
5 mine'l-yedi's-süflâ A : min yedi's-süfl[â] M2
* "اليد العليا خير من اليد السفلى = Üstteki el (veren el), alttaki elden (alan elden) daha hayırlıdır" anlamına gelen bu cümle Hz. Peygamber'in Buhârî, Vesâyâ 9, Rikāk 11, Zekât 18,50, Nefekāt 2; Müslim, Zekât 94,95,96,97,106; Ebû Dâvud, Zekât 28; et-Tirmizî, Zühd 32, Kıyâme 29; Neseî, Zekât 50,52,53,93; el-Muvatta', Sadaka 8; Dârimî, Zekât 22; Ahmed b. Hanbel 2/4,67,98,122,243,278,288,319,362,394,434,475,476,480,501; 3/330,346, 403,406,434; 5/262'de yer alan bir hadîsidir; bk. Wensinck, II,485.
6 gelüp A : + beyt M2
7 Hurrem : Hazm-i (حزم) A, M2
8 Der-fûta : Der-hûta (در خوطه) A, M2
9 bûf A : yûf M2
** "خرم دل انکسی که معروف نشد * در فوطه و در اطلس و در صوف نشد
سیمرغ وش از سر دو عالم بر خواست * در کنج خراب این جهان بوف نشد = Tanınmayan, şöhret bulmayan, gönlü beze, atlasa, sofa bağlanmayan, Ankâ kuşu gibi iki âlemden de geçen, şu dünyanın yıkık bucağında baykuşa dönmeyen kişiye ne mutlu!" anlamına gelen bu cümleler, Hayyâm'ın bir rübâ'îsidir; bk. Hayyam, *Rubaîler ve Silsilat-al-Tarîb*, s.116.

mü'eddâsınca za'f-ı pîrî ile vakt-i inhitâtında, bu kadar şiddet-i şitâda me'lûfu olmadığı diyârda meşâkk-ı seferiyye ile ziyâde bîmâr olmağla, ekser evkâti gaşy ve bî-hûdî ile güzâr eylediğinden, Seray-ı hümâyûn'a varmağa bî-iktidâr olmağla, iki günden sonra bizzât[1] Şehriyâr-ı kerem-kâr hazretleri ber-mûceb-i *"el-Kādimü yüzâru"** tevkîr-i meşâyih-i kibârda ecdâd-ı 'izâmları 'âdet-i seniyyesine i'tibâren tebdîl sûretiyle 'azm-i ziyâret buyurdular. Lâkin mûmâ ileyh mağşiyyün 'aleyh bulunmağla, iltizâz müyesser olmayarak 'avdet buyurduklarına mebnî, ferdâsı Seray-ı hümâyûn'a gelmesi ilhâh[2] olunmağla, ahşamısı gelüp Silahdâr Ağa dâ'iresi tahtında bey[t]ûtet eyledi ise de, *"Ni'metâni magbûnun fîhimâ kesîrun mine'n-nâsi es-sıhhatü ve'l-ferâğu"*** hadîs-i şerîfi iblâğı üzere şiddet-i 'illetle heme şeb hezy-i[3] mahmûmdan 'ibâret olarak, ertesi yine hânesine 'avdet eyledi.

Ve bu esnâlarda Mûsâ Efendi zikri güzâr eylediği üzere muharremin on dokuzuncu günü◊ Kuds-i şerîf Kazâsı tevcîhiyle me'mûlüne muzaffer oldu. Ancak Ebu's-su'ûd Efendi işbu mâh-ı saferin on üçüncü selâsâ günü◊◊ râhil-i dünyâ ve 'âzim-i bekā olup, Câmi'-i merhûm Ebu'l-feth'de cemâ'at-i kesîre ile nemâzı edâ'[4] ve Tahte'l-kal'a 'Arabları ve Fesciler ve ehâlî-i Âsitâne'den cem'iyyet-i 'azîme ile cenâzesi Eyyûb'e menkūl ve 'Arablar, 'Arabistân şîvesiyle tekbîrât ü tehlîlât ederek, na'şı kabrine mevsûl oldu; *rahimehullâhu*[5] *Te'âlâ**** *ve metta'anâ rabbünâ bi-füyûzi*[6] *evliyâ'ihî tahte kubâbihî lâ ya'rifuhum gayruhû*[*4]*. **Beyt**:

Lillâhi tahte kubâbi'l-'izzi tâ'ifetün

---

1 iki günden sonra bizzât M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

* "القادم يزار = Bir yerden gelenin ziyâretine gidilir" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

2 hümâyûn'a gelmesi ilhâh M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına sayfanın sol tarafına yazılmışlardır] A

** "نعمتان مغبون فيهما كثير من الناس الصحة و الفراغ = İki nimet vardır ki insanların birçoğu onların değerini bilmez: Sağlık ve boş vakit" anlamına gelen bu cümle Hz. Peygamber'in Buhârî, Rikāk 1; Tirmizî, Zühd 1; İbn Mâce, Zühd 15; Dârîmî, Rikāk 2; Ahmed b. Hanbel 1/258,344,345'te yer alan bir hadîsidir; bk. Wensinck, IV,459.

3 hezy-i A : Hindî-yi M2

◊ 19 Muharrem 1228 = 22 Ocak 1813 Cuma.

◊◊ 13 Safer 1228 = 15 Şubat 1813 Pazartesi. Metnimizdeki gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gündeki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

4 edâ' M2 : edâ A

5 rahimehullâhu A : rahmetullâhi M2

*** "رحمه الله تعالى = Yüce Allah ona rahmet eylesin" anlamına gelen Arapça duâdır.

6 bi-füyûzi A : bi-füyûzât-i M2

*4 "و متعنا ربنا بفيوض اوليائه تحت قبابه لا يعرفهم غيره = Rabbimiz bizi kendi ridâsı altında olan ve kimselerin bilmediği velî kullarının feyiz ve bereketinden faydalandırsın" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

Ahfâhum fî ridâ'i'l-'izzi iclâlen[1]*

Merhûmun sinîn-i sinni yüz on iki olup, ittifâkıyyâtdan yevm-i velâdeti kendi takrîri üzere mâh-ı saferin on dördüncü selâsâ günü imiş. Meğer İstanbul'a hâki çekmiş**; *kemâ verede fî hadîsin: Men lenâ ileyhi'l-hâceh [M2 184] 'aleyhi's-salâtü ve's-selâmü ve 'alâ âlihi'l-kirâm: İzâ kadallâhu li-racülin en yemûte bi-arzın ca'ale lehû ileyhe'l-hâceh****. **Rubâ'iyye:**

Tâ key zi-çerâğ-ı mescid ve dûd-i künişt
Tâ key zi-ziyân-ı dûzah ve sûd-i bihişt
Rev[2] *ber-ser-i levh bîn ki üstâd-ı kalem*
Ender-ezel ânçi[3] *bûd mî-bûd nüvişt*[4*4]

Tevcîh-i Livâ'-i Karesi bâ-Mîr-i mîrânî be-Halîl Paşa-zâde Nûrî Bey[5]

Bundan akdem icmâl-i ahvâli keşîde-i silk-i makāl olarak tarîk-ı mevâlîden ihrâc ü inkāl ve zümre-i mîrân-ı livâya idhâl ve Edirne'ye me'mûr-i ikāmet kılınarak irsâl olunan Halîl Hamîd Paşa-zâde Mehmed Nûrullah Bey'e mâh-ı saferu'l-hayrın[6] yirmi ikinci günü◊ Mîr-i mîrânlık rütbesiyle Livâ'-i Karesi

---

1 Lillâhi ..... iclâlen M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın ve vr.72b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A

* "لله تحت قباب العز طائفة * اخفاهم فی رداء العز اجلالا" = Allah'ın izzet göğünün altında öyle bir grup vardır ki, onların saygınlık bakımından en gizlisi izzet hırkası içindedir" anlamına gelen Arapça bir beyittir.

** "Binâ'en 'alâ hâzâ mukaddemâ ma'dûd-i sulehâ vü ..... çekmiş" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,111'de kaydedilmiştir.

*** "كما ورد فی حدیث من لنا الیه الحاجة [M2 184] علیه الصلوة و السلام و علی اله الکرام: اذا قضی اللہ لرجل ان یموت بارض جعل له الیها الحاجه = Kendisine ihtiyâç duyduğumuzun (salât ve selâm onun ve seçkin âilesinin üzerine olsun) bir hadîslerinde belirttikleri gibi: Allah bir kulunun bir yerde ölmesine hükmettiği zaman, onun orada olmasını gerektiren bir durum yaratır" anlamına gelen bu cümleler ihmâl edilebilir değişikliklerle et-Tirmizî, Kader 11'de zikredilen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, V,405.

2 Rev A : Red M2

3 ânçi A : ânci M2

4 nüvişt : nebeşt A, M2

*4 "تا کی ز چراغ مسجد ودود کنشت * تا کی ز زیان دوزخ وسود بهشت
رو بر سر لوح بین که استاد قلم * اندر ازل انچه بود می بود نوشت = Nice bir mescidin çırasından, manastırın dumanından dem vuracaksın? Ne zamana kadar cehennemin zararından, cennetin faydasından bahsedip duracaksın? Yürü, levh-i mahfûza bak da gör! Kalem üstâdı ne olması gerekiyorsa onu tâ ezelde oraya yazmıştı" anlamına gelen bu cümleler, Hayyâm'ın bir rübâ'îsidir; bk. Hayyam, *Rubaîler ve Silsilat-al-Tartîb*, s.63.

5 **bâ-Mîr-i mîrânî** ..... **Bey M2** : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın ve vr.72b'nin sağ kenarına yazılmışlardır. Ayrıca bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile sayfanın sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 22 S{afer}" yazısı vardır] A

6 saferu'l-hayrın A : saferin M2

◊ 15 Safer 1228 = 17 Şubat 1813 Çarşamba.

tevcîh ü 'inâyet ve kalb-i hadşe-gîrine iksîr-i teveccüh-i Cihân-gîrî ile tedâvî vü tesliyet buyuruldu*.

İhâle-i idâre-i iltizâmât ve mukāta'ât bâ-vüzerâ[1]

Çünki bir müddetden berü ba'zı feylesof-i hikmet-ülûfün istimâ'-ı ba'zı makāl-i tabî'î-me'âllerinden nâşî, taraf-be-taraf vukū'-yâfte olan teşâvüş-i[2] ahvâl, tabâyi'-i sükkân-ı Firengistânî beynlerinde mâ'il-i tesâvî vü i'tidâl ederek, mukaddemâ ser-i kâr ve[3] ricâllerinin beyne'l-esfel ve'l-a'lâ yek-dîğerden 'adem-i emniyyete bâdî ve tasarruf-i keyfe mâ-yeşâ' ile ahadühümânın âhardan endîşe-i gasb-ı mâl ve kasd-ı cân ile ibtilâsına mü'eddî olur derecede tegallüb ü istiklâllerini 'alenen istiskāl[4] birle, zîr u bâlâları beyninde vukū' bulan ihtilâf u ihtilâl, hem-civârları olup, zâdegân ve kibârı bilâ-ehliyyet zabt-ı mesned ü rütbet ve min-gayr-i liyâkatin tegallüb ü zînetle ülfet etmiş ba'zı devlet küberâsının tabî'atiyle bu keyfiyyet beyninde elbet bir münâferet iktizâ etmekle, anlar ile bu makūle düvel-i sâ'ire-i 'atîku'l-kā'ide miyânlarında vâfir zemândan berü hudûs eden ceng ü cidâl sebebiyle ber-muktezây-ı hâl her biri kuvvet-i askeriyye ve fünûn-i harbiyyelerinin rûz-be-rûz 'alem-efrûz-i istikmâl olması esbâbını istihsâle iştigāllerinden nâşî, giderek bî-pervâ vü bî-tehâşî her biri bir sü'bân-ı[5] âteş-feşân olarak, hâric-i cevviyyeleri **[M2 185]** olan memâliki, nîrân-ı ceng ve lehîb-âşûb-i reng-â-reng ile sûzân u vîrân ve dâhil-i havza-i himâyeleri olanları te'addî-i dîğerândan[6] mahvî-yi dâ'ire-i emn ü emân etmek vâdîlerini i'lân ü şâygân ederek, celb-i kulûb-i müsta'iddân etmekde iken, mehmâ emken Devlet-i 'aliyye-i kadîmü'l-erkân *sânehallâhu Te'âlâ mine't-tedennî ve'n-noksân***da dahi mukābele bi'l-misl tasavvuruna şâyân bir sûret îcâdı ferîza-i zimmet-i diyânet olup, ma'a hâzâ bu gûne ba'zı esbâb iktizâsiyle sinîn çendinden berü cevânib-i a'dâdan vâhiden ba'de uhrâ gasb u istîlâ olunan[7] memâlik ü enhâdan Devlet-i 'aliyye'ye 'â'id olan menâfi' zâyi' u fâkıd olduğundan mâ'adâ, mukaddemâ eyâdî-i nâ-ehillâna giriftâr olan her bir 'avâ'id kemâ fi's-sâbık yerlü yerinde ber-karâr ve bu cihetler ile fukarâ'-i ra'iyyet 'abes yere her bâr ızrâr olunmakda iken, ez-her-cihet

---

* "**Tevcîh-i Livâ'-i Karesi** ..... buyuruldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,99'da kaydedilmiştir.

1 **bâ-vüzerâ** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.72b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı S{afer}" yazısı vardır] A

2 teşâvüş-i A : — M2

3 ve A : — M2

4 istiskāl A : iştigāl M2

5 sü'bân-ı A : süğbân-ı M2

6 te'addî-i diğerândan A : te'addî ve yek-rândan M2

** "صانها الله تعالى من التدنى و النقصان = Allah onu alçalmaktan ve noksanlıktan korusun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

7 gayr-i liyâkatin ..... olunan M2 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi işâret edilerek satırın ve vr.73a'nın üst kenarına yazılmıştır] A

mesârif-i devlet gün-be-gün vücûh-i gün-â-gûn ile zâ'id ve askerî tâ'ifesinde ise derece-i fikdân ü nefâda resîde-i tedennî ânen fe-ânen müterakkî vü mütesâ'id ve el-hâletü'l-hâzıra eyâdî-yi[1] nâsda olan mukāta'ât ve mâlikâne ve ze'âmât ve sâ'ir iltizâmât, ashâbı tarafından sene-be-sene zamm-ı mü'eccelât ile zamîme-i fâhişeleri, masrûf-i huzûz-i nefsâniyyeleri olarak telef ve fukarâ'-i[2] ra'iyyet ve sâ'ir ehâlî-i[3] memleket sihâm-ı tama'-ı hâmlarına dâ'imâ hedef olmağla, fukarâ 'abes yere mutazarrır ve rencîde olur iken, bundan Beytülmâl'e deyyâr fâ'ide olmayup, seferler vukū'unda ne hazîne ve ne asker mevcûd ve netîcesi cümleye ma'lûm u meşhûd olduğu ecilden, *"es-Sultân beyne'r-ra'iyyeti ke'r-re'si fi'l-cesedi"** müstenidince, Şehinşâh-ı zü'l-me'ârif hazretleri levâzım-ı ra'iyyet-perverî ve Mülkdârî'ye mutâla'a-i Husrevâne'lerini sârif olarak[4], *"'İzzü'l-mülûki bi'l-memâlîki[5]"*** remzini 'ârif ve hıfz-ı memâlik ve te'mîn-i mesâlik-i *"el-Mülkü fî erbâbi's-süyûfi lâ fi rabbâti'ş-şünûfi"**** kelâm-ı meltûfu muktezâsiyle, kul ta'bîrine sezâ[6] asâkir ile müyesser ve asker dahi nukūd ile mukarrer olduğuna vâkıf[7] olduklarından, cülûs-i hümâyûnlarından berü lâzime-i kişver-dârî üzere hazâyin[8] ü asâkir husûslarına sarf-ı enzâr buyurarak, gerçi **[M2 186]** bir alay mekrûh-i fitne-kârın kānûn-i şerî'at-meşhûnla müretteb olan kadîmî ocakların muntazam ve mu'allem olmalarının lüzûm ve vücûbunu nâ-çâr lisânen i'tirâf u ikrâr ederler iken, *"Men kâne zâ-lisâneyni fi'd-dünyâ cu'ile lehû yevme'l-kıyâmeti[9] lisânâni[10] mine'n-nâri"*[*4] hadîs-i şerîfi mazharlarının *"Lehum kulûbun lâ yefkahûne bihâ"*[*5] mağzâsınca *"Allâhüm'ahfaznâ"*[*5]

---

1 hâzıra eyâdî-yi A : hâzıratü eyâdî-i M2

2 ve fukarâ'-i A : bâ'is-i M2

3 ehâlî-i A : + ve M2

* "السلطان بين الرعية كالراس فى الجسد = Tebeası arasında sultân, bedene nisbetle baş gibidir" anlamına gelen Arapça özlü sözlerdendir.

4 levâzım-ı ..... olarak M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla vr.73a'nın sağ kenarına aşağıya diklemesine yazılmışlardır] A

5 bi'l-memâlîki A : bi'l-memâliki M2

** "عز الملوك بالمماليك = Hükümdârların şânı, sahip oldukları memleketlerledir" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

*** "الملك فى ارباب السيوف لا فى رباب الشنوف = Saltanat, kılıç erbâbındır, ağzı iyi laf yapanların değil" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

6 sezâ A : sıran M2

7 ile mukarrer olduğuna vâkıf M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.73a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

8 hazâyin A : hazâ'in M2

9 kıyâmeti (القيمة) A : kıyâmeti (القيامة) M2

10 lisânâni : lisânen A, M2

*4 "من كان ذا لسانين فى الدنيا جعل له يوم القيمة لسانا من النار = Dünyada kimin iki dili varsa, kıyâmette ona ateşten iki dil yaratılacaktır" anlamına gelen bu cümle Ebû Dâvud, Edeb 34; ed-Dârimî, Rikāk 51'de yer alan Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, VI,117.

*5 "لهم قلوب لا يفقهون بها = Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-A'râf 7/179. âyetin ortalarında yer alan bir kısımdır.

*6 "اللهم احفظنا = Allahım bizi koru!" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

netîce-i kârı 'adem-i istibsârlarından, o makūle mugāyir-i şi'ârları asâkiri bâtınen ve re'sen[1] istiskāl ve inkârlarına nazaran el-hâletü hâzih zâhiren tertîb-i asker-i dîğer[2] her ne kadar emr-i muhâl gibi i'tibâr olunur ise de, vech-i imkânı derkâr ve bir sûret-i uhrâ ile tertîb-i asker dahi 'âkıla gayr-i düşvâr[3] ve bâ-husûs[4] hakk-ı devletde intizâm ve ıztırâbın beden-i insânda sıhhat ü sakāmete nazîr olduğunu ba'de'l-mülâhaza, *"İzâ kâne şey'un fevka'l-hayâti fe-huve's-sıhhatü ve izâ kâne şey'un fevka'l-mevti fe-huve'l-marazu"** ma'râzını mutâla'a 'akabinde, *"Mâ halekallâhu dâ'en illâ ve kad vaza'a lehû devâ'en"*** hadîs-i şerîfi hükmüyle mu'âmele olunduğu hâlde, eğer ber-muktezây-ı *"Küllü marazin[5] devâ'un"**** havâss u 'avâmmın mülâyim-i ittifâk-ı ârâsı olan nizâm ü intizâmın merâret-i meşakkati, mezâkk-ı nefsi sefâhete müştehî ve ba'zı erbâb-ı ittifâkın dimâğına intıbâk etmeyerek, yine ke'l-evvel semmiyyet-i şikāk neşrine mübâderet ederler ise, ol vakit o makūlelere hakîm-i müdîr-i devlet olan Sultân-ı sâhib-i Hılâfet hazretlerinin bâd-zehr-i rûhânî-i[6] şerî'ate mezc olunarak, şerbet-i şemşîr-i âb-dârları dâ'-i ta'assub ü te'annüde elbet ve elbet bir devâ'-i kat'iyyü't-te'sîr olacağı, ber-muktezây-ı âyât ve ehâdîs ve ahbâr, nezd-i mecd-i Mülûkâne'de *ke'ş-şemsi fî hatt-ı nısfi'n-nehâr*[*4] bedîhî vü bedîdâr ise dahi, Pâdişâh-ı İskender-kudret ve Şehriyâr-ı Felâtûn-haslet hazretleri, *"Mudârâtü'n-nâsi sadakatün"*[*5] mısdâkıyle sûret-i rıfk u tedrîce ri'âyet bu-

---

1 ahfaznâ" ..... re'sen M2 : + [Bu kısım, buraya girmesi işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla vr.73a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

2 zâhiren tertîb-i asker-i dîğer M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

3 düşvâr A : دشورا M2

4 ile tertîb-i ..... bâ-husûs M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "ü" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.73a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

* "اذا كان شئ فوق الحيوة فهو الصحة و اذا كان شئ فوق الموت فهو المرض = Hayattan daha üstün bir şey varsa, o sağlıktır; ölümün üstünde bir şey varsa, o da hastalıktır" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

** "ما خلق الله داء الا و قد وضع له دواء = Allah, devâsını vermediği bir dert yaratmamıştır" anlamına gelen ve burada hadîs olarak kaydedilen bu cümlenin hadîs kitaplarında daha çok aynı anlama gelen (*Li-külli dâ'in devâ'ün* = لكل داء دواء = Her derdin bir devâsı vardır) şekli görülmektedir; bk. bir aşağıdaki dipnot.

5 marazin M2 : mara[zin] A

*** "لكل مرض دواء = Her hastalığın bir devâsı vardır" anlamına gelen ve burada hadîs olarak kaydedilen bu cümlenin hadîs kitaplarında daha çok aynı anlama gelen (*Li-külli dâ'in devâ'ün* = لكل داء دواء = Her derdin bir devâsı vardır) Müslim, Selâm 69; Fezâ'ilü's-Sahâbe 92; el-Buhârî, Tıb 1; Ebû Dâvud, Tıb 1,11; İbn Mâce, Tıb 1; et-Tirmizî, Tıb 2; Ahmed b. Hanbel 1/377, 413,443,453 3/335 4/278,315 5/371'de geçen şekli görülmektedir; bk. Wensinck, II,156.

6 rûhânî-i A : rûhânî-yi M2

*4 "كالشمس فى خط نصف النهار = Günün ortasındaki güneş gibi" anlamına gelen Arapça deyimdir.

*5 "مداراة الناس صدقة = İnsanları idâre etmek sadakadır" anlamına gelen bu cümle Taberânî, Ebû Nu'aym, İbn Senâ ve İbn Hibbân tarafından rivâyet edilmiş bir hadîs olarak görülüyor; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nr.2277, II,200.

yurmalariyle, ibtidâ kānûn-i kadîm-i 'Osmânî üzere vüzerây-ı[1] 'izâmı ikdâr ve cemî' elviye vü eyâlâtı anlara tefvîz ile mebde'-i emn ü râhat-ı 'ibâd ü ra'iyyet olan kat'-ı eyâdî-yi[2] tegallüb-i eşrâr husûsuna ibtidâr eylediler. Binâ'en 'aleyh ez-kadîm eyâdî-i mültezimîn ile idâre ve ta'şîr [M2 187] olunan iltizâmât ve mukāta'âtın tasarrufât-ı mu'tâdesi vüzerâya ihâle olunarak semere-i mukātâ'ât[3] ta'bîr olunan fevâ'id ü zevâ'id, vüzerâya ve mîr-i mîrâna 'â'id olup, anınla her biri dâ'ire vü dârât ve kapu halkı ta'bîr olunur tevâbi'[4] ve levendâtını şân-ı Vezâret ü Emâret'e şâyân vechile tanzîm ü tetmîme dikkat ve hasbe'l-iktizâ eyâleti askerini dahi istishâbla mahall-i me'mûriyyetine[5] bilâ-tevakkuf hareket ve sür'at edecek sûretde müterakkıb u müheyyâ ve bu takrîble Devlet-i 'aliyye'de bir nev' vâfir asker peydâ olmağa[6], karîha-i sabîha-i Mülûkâne muktezâsınca irâde-i 'aliyye te'allukuyla, ol bâbda hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn şeref-sudûr etmekle, mazmûn-i münîf-i[7] hatt-ı şerîfi hâkî vü hâvî evâhır-ı mâh-ı saferde[◊] emsâl-i vâcibü'l-imtisâl ısdâr ve vüzerâ ve mîr-i mîrâna irsâl ü tesyâr ve iktizâ eden mahallere 'ilm ü haberleri i'tâsiyle husûs-i mezkûr cümleye i'lân ü ihbâr olundu.

Âmeden-i müjde-i tathîr-i Mekke-i mükerreme ve velâdet-i Şeh-zâde Sultân 'Abdülhamîd ve vaz'-ı esâs-ı bünyân der-Kışla-i Cebeciyân[8]

Mâh-ı rebî'ulevvelin üçüncü sebt günü[◊◊] gurûbî sâ'at takrîben[9] iken zîver-i erîke-i Hilâfet ve revnak-efzây-ı taht-ı saltanat-ı Şehinşâh-ı Dârâ-menkabet hazretlerinin ism-i sâmî-i cedd-i büzürgvârları ile müsemmâ Şeh-zâde Sultân 'Abdülhamîd nâm Şeh-zâde-i civân-baht-ı bâ-meymenetleri, müzeyyen-sâz-ı minassa-i vilâd ve meserret-bahş-ı 'ibâd olup[10], Mısır cânibinden mersûl olan müjde-i tathîr-i Mekke-i mükerreme dahi yevm-i mes'ûd-i merkūmda[◊◊◊] Der-'aliyye'ye vusûl bulmağla, *'îd ber-bâlây-ı 'îd** ile nâs şâdân ve bir hafta top şenliğine fermân olundu.

---

1 vüzerây-ı A : vüzerâ'-i M2
2 eyâdî-yi M2 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A
3 tasarrufât-ı ..... mukātâ'ât A : — M2
4 tevâbi' A : tevâbi'i M2
5 me'mûriyyetine M2 : me'mûruna A
6 olmağa A : olmağla M2
7 mazmûn-i münîf-i A : münîf-i mazmûn-i M2
◊ 21-29 Safer 1228 = 23 Şubat-3 Mart 1813.
8 Cebeciyân M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.73b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 3 Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A
◊◊ 3 Rebî'ulevvel 1228 = 6 Mart 1813 Cumartesi.
9 takrîben M2 : + [Metinde bir kelimelik yer boş bırakılmıştır] A
10 olup M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "yevm-i merkūmda" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
◊◊◊ 3 Rebî'ulevvel 1228 = 6 Mart 1813 Cumartesi.
* "عید بر بالای عید = Bayram üstüne bayram" anlamına gelen bu ifâde Farsça bir deyimdir.

Ve şükrâne-i 'inâyât-ı Sübhân olarak taraf-ı 'inâyet-i mü'telif-i[1] Şâhâne'den bi'l-cümle etfâl-i debîristân-ı Âsitâne ve sâ'ir sıbyâna ihsân olunup, mu'allimleriyle birkaç eyyâm fevcen fevc gelüp, Seray-ı Sultânî'den ahz-ı 'atıyye-i Şâhâne ile şâd-kâm oldular.

Ve mukaddemâ Re'îs-i müneccimîn Râkım Efendi, yevm-i velâdet olan sebt gününde vaz'-ı esâs-ı binâ içün bir vakt-i muhtâr tasmîm ve gerçi kamer Sevr'de, lâkin 'Utârid derece-i hubûtund[a][2] muhterik ve terbî'-i Mirrîh'a müteveccih ise de, vakt-i mezbûru [M2 188] me'mûrîne tahrîr u tefhîm eylemekle, Ayasofya civârında Cebeciler Kışlası'na vaz'-ı esâs-ı binâ ve yine ol rûz-i fîrûzda tarîk-ı Haremeyn-i mutahhereyn'in birkelerini ta'mîr u tathîr içün nasb-ı Emîn-i Binâ kılındı*.

Ba'zı tevcîhât-ı tarîk-ı 'ulemâ

Hâlâ Müfettiş-i Şeyhulislâmî, sâbıkā mahrûse-i Selânik Kadısı Kevâkibî-zâde Mehmed Râşid Efendi, mâh-ı rebî'ulevvelin beşinci günü◊, iki yüz yirmi dokuz senesi rebî'ulâhırı gurresinden◊◊ zabt etmek üzere Burusa Kazâsı'yla, bile Mekke-i mükerreme Pâyesi tevcîhiyle derece-i şerefe vâsıl ve cem'iyyet-i akrıbâ'-i Şeyhulislâmî'den iken, mukaddemâ Devriyye'ye kā'il olduğuyçün Filibe Kazâsı'yla hayli marziyyâta nâ'il olan Mektûbî-zâde Mehmed Rızâ Efendi dahi yevm-i merkūmda◊◊◊ iki yüz yirmi[3] dokuz senesi rebî'ulevveli gurresinden◊4 zabt etmek üzere bu def'a Havâss-ı refî'a Kazâsı'na râci'an dâhil ve sâye-i şecere-i hezâr-agsân-ı Fetvâ-penâhî'de semere-i rızâsı hâsıl olup, her biri fursat-ı meserretle ikrâm-ı Şeyhulislâm'a mütevâsıl oldu.

'Azîmet-i Pehlevân[4] Paşa be-cânib-i Sivas[5]

Rusya tarafından 'avdetinde Sivas Eyâleti tevcîh olunan Pehlevân Seyyid İbrâhîm Paşa, mansıb-ı mezkûru tarafına 'âzim olmak içün bundan mukaddemce Âsitâne-i 'aliyye'ye vürûd ve tanzîm-i dâ'ire vü etbâ'iyçün Üsküdar'a

---

1 mü'telif-i A : müte'ellif-i M2

2 hubûtund[a] A : hûtunda (هوطنده) M2

* "Âmeden-i müjde-i tathîr-i Mekke-i ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,101-102'de kaydedilmiştir.

◊ 5 Rebî'ulevvel 1228 = 8 Mart 1813 Pazartesi.

◊◊ 1 Rebî'ulâhır 1229 = 23 Mart 1814 Çarşamba.

◊◊◊ 5 Rebî'ulevvel 1228 = 8 Mart 1813 Pazartesi.

3 yirmi M2 : yir[mi] A

◊4 1 Rebî'ulevvel 1229 = 21 Şubat 1814 Pazartesi.

4 Pehlevân A : Behlevân M2

5 Sivas M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.74a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 21 Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A

karîb Kuzguncuk nâm mahal[1] civârında Yazıcı-i esbak Mehmed Efendi sâhil-hânesinde biraz eyyâm meks ü ku'ûd eylediği esnâda, ma'iyyetine birkaç sür'at topları ile bir mikdâr topcu askeri ta'yîn olunarak, dâ'ire ve kuvveti tekmîl ve Anadolu'nun yemîn ü yesârında ba'zı ser-keşâna[2] ve eşkıyâ üzerlerine me'mûr-i kahr u tenkîl kılındıktan sonra, mâh-ı rebî'ulevvelin yirmi birinci günü◊ mahall-i mezkûrdan hareket ve mansıbı tarafına teveccüh ü 'azîmet eyledi*.

'Avdet-i Hüsnî Bey ez-Bağdâd ve şuyû'-i havâdis-i maktûlî-i Vâlî[3]

Evâsıt-ı sene-i sâbıkada Vâlî-i Bağdâd tarafına cânib-i seniyyü'l-menâkıb-ı Şâhâne'den irsâl [M2 189] olunan seyf ü hil'ati îsâl içün me'mûr-i 'azîmet kılınan hâcegân-ı Dîvân-ı mu'allâ-'ünvân'dan Hüsnî Bey, edâ'-i hıdmetiyle 'avdet birle, mâh-ı rebî'ulevvel evâhırında◊◊ Âsitâne-i 'aliyye'ye dâhil oldu.

Ve sene-i sâbıka zilka'desi◊◊◊ esnâsında Bağdâd tarafından mesmû' olan ahbâr-ı nâ-hemvâr üzere Bağdâd Vâlîsi 'Abdullah Paşa, Vâlî-i sâbık Süleymân Paşa-zâde Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Es'ad Bey'i** istirkâb birle mûmâ ileyh ile tesaddî-i ceng ü vegâ[4] eylemekle, esnâ'-i muhârebede müşârun ileyh maktûl olduğu mütehakkak olup, ancak bu dahi gâlibâ Şâm Vâlîsi-yi sâbık Genc Yûsuf Paşa mâddesi-âsâ re'y-i rezîn-i Şâhâne'ye mutâbık göründü, zîrâ bu mâdde-i nâgehânîden taraf-ı saltanat kat'â müte'essir olmayarak, Es'ad Bey'e der-'akab rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le Eyâlet-i Bağdâd ve Basra tevcîh u ihsân ve Hüsnî Bey dahi Ordu-yi hümâyûn tarafına me'mûr-i 'azîmet kılınup, vardıkda riyâset hıdmetiyle kâm-rân oldu.

Âmeden-i ser-i maktû'-i Hasköylü Emîn[5]

Serân-ı eşkıyâdan Hasköylü Emîn nâm hâ'in ki, on beş sene kadar zemândan berü bir takım bâgîyi başına cem'le Rumeli'nin etrâf u eknâfında

---

1 mahal A : — M2
2 ser-keşâna A : ser-keşân M2
◊ 21 Rebî'ulevvel 1228 = 24 Mart 1813 Çarşamba.
* "'Azîmet-i Pehlevân Paşa ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,100'de kaydedilmiştir.
3 Vâlî M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.74a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A
◊◊ 21-30 Rebî'ulevvel 1228 = 24 Mart-2 Nisan 1813.
◊◊◊ 1 Zilka'de 1227 = 6 Kasım 1812 Cuma.
** Metnimizde "Es'ad Bey" olarak zikredilen bu isim *Târîh-i Cevdet*, X,106'da "Sa'îd Bey/Paşa" şeklinde kaydedilmiştir.
4 vegâ A : gavgâ M2
5 Emîn M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.74b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 25 Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A

etmediği şakâvet ve re'âyâ vü fukarâya eylemediği envâ'-ı te'addî vü hasâret kalmamışidi[1]. Bi-hamdillâhi'l-Meliki'l-Mu'în zemân-ı saltanat-ı Şehinşâh-ı 'adâlet-âyînde, Sadr-ı a'zam-ı 'asr Hurşîd Paşa hazretleri tarafından bâ-irâde-i seniyye ta'yîn olunan me'mûrîn ile Hasköy semtlerinde muhârebeye ibtidâr eylemiş ise de, tâb-âver-i kahr-ı Şehriyârî olamayup bir çiftliğe firâr eylemekle, mahall-i mezbûrda kendi ve tevâbi'i ahz ü istîsâl ve cümlesi katl olunarak, ser-i maktû'ları Der-'aliyye'ye irsâl olunmağla, mâh-ı rebî'ulevvelin yirmi beşinci günü◊ Bâb-ı hümâyûn sâhasında galtîde-i hâk-i mezellet ve Rumeli ehâlîsi dest-i habâsetinden kurtulup âsûde-nişîn-i vâdî-yi[2] emniyyet ü râhat oldular*. *"Le-in emhelallâhu'z-zâlime fe-len yefûtehû ahzuhû"*** **Beyt:**

Nâmet cüfûnüke ve'l-mazlûmu müntebihun

*Yed'û 'aleyke ve 'aynullâhi lem tenem**** **[M2 190]**

Tevcîh-i Kazâ'-i Haremeyn ve tebdîl-i Sadr-ı[3] Rûm[4]

Mâh-ı rebî'ulevvelin yirmi dokuzuncu gününde◊◊ Kazâ'-i Mekke-i mükerreme, iki yüz yirmi sekiz senesi recebi gurresinden◊◊◊ on sekiz mâh zabt etmek üzere Mekke-i mükerreme Pâyesi olup, sâbıkā Mısr-ı Kāhire Kadısı olan Tevfîk Efendi hafîdi es-Seyyid Mehmed Sıddîk Efendi'ye ve Medîne-i münevvere Kazâsı kezâlik sene-i mezkûre gurre-i recebinden on sekiz mâh zabt etmek üzere sâbıkā mahmiye-i Edirne Kadısı es-Seyyid 'Osmân Efendi-zâde es-Seyyid Mahmûd Efendi'ye, selefleri mahlûllerinden tevcîh olundu.

Ve sene-i sâbıka rebî'ulâhırınm onuncu gününden◊4 zabtla bi'l-fi'l Rumeli Kadı'askeri olan İmâm-ı Evvel-i hazret-i Şehriyârî Ahmed Kâmilî[5] Efendi, müddet-i ma'rûfelerini tekmîle on gün kaldıkda, zâhiren re'y-i Şeyhulislâmî üzere sadâret-i mezkûre tebeddülünü gurre-i şehre tatbîk, amma hakîkatde

---

1 kalmamışidi A : kalmamışdı M2

◊ 25 Rebî'ulevvel 1228 = 28 Mart 1813 Pazar.

2 vâdî-yi A : vâdî-i M2

* **"Âmeden-i ser-i maktû'-i Hasköylü ..... oldular"** kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,116-117'de kaydedilmiştir.

** "لئن امهل الله الظالم فلن يفوته اخذه = Zâlime mühlet verse de, Allah onu bir gün mutlaka yakalayacaktır (=Allah mühlet verir ama ihmâl etmez)" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

*** "نامت جفونك و المظلوم منتبه ٭ يدعو عليك و عين الله لم تنم = Senin gözlerin uyuyor, ama mazlûm uyanıktır ve sana bedduâ ediyor. Allah'ın gözü ise uyumaz, herşeyin hesabını soracaktır" anlamına gelen Arapça bir beyittir.

3 **Sadr-ı** A : **Sudûr-i** M2

4 **Rûm** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.74b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 29 Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A

◊◊ 29 Rebî'ulevvel 1228 = 1 Nisan 1813 Perşembe.

◊◊◊ 1 Receb 1228 = 30 Haziran 1813 Çarşamba.

◊4 10 Rebî'ulâhır 1227 = 23 Nisan 1812 Perşembe.

5 Kâmilî A : Kâmil M2

Kadı'asker-i halef Halîl Efendi'nin garaz-ı nâ-hemvâr-ı 'atîkına mebnî re'y-i nigûhîdesine tevfîk ile on gün mukaddem 'azl ile bu kadarcık tekdîr u tenkîl olunup[1], yirmi sekiz senesi rebî'ussânîsi gurresinden[◊] zabt etmek üzere Rumeli Pâyesi olup, sâbıkā Galata Kadısı Hazîne Kethudâsı Halîl Efendi, yevm-i merkūmda[◊◊] Sadr-ı Rûm olarak tebcîl olundu.

Tevcîh-i Livâ'-i Çorum bâ-Kandıralı Mehmed Paşa ve âmeden-i ser-i maktû'-i Râmiz Paşa ve Dağlı Kocabaş[2]

Mâh-ı rebî'ulâhırın dördüncü günü[◊◊◊] Livâ'-i Çorum, mîr-i mîrândan Rumeli Beylerbeyiliği Pâyesi olan[3] Kandıralı Mehmed Paşa'ya tevcîh olundu*.

Ve bundan akdem ahvâli[4] icmâl olunan firârî Râmiz Paşa, ba'de'l-musâlaha Rusyalu iltimâsiyle Petersburg'dan[5] 'avdetine hasbe'l-iktizâ ruhsat verilerek, Boğdan tarafından hudûd-i Devlet-i 'aliyye'ye tecâvüz ü sebkat eyledikde, mukaddemce bi'l-ihfâ'[6] hakkında sudûr eden fermân-ı kazâ-mazâya binâ'en Beşli Ağası mübâşeretiyle katl olunmağın, mâh-ı rebî'ulâhırın dokuzuncu günü[◊4] ser-i maktû'u âvurde-i Der-sa'âdet olup, Bâb-ı Vasat pîşgâhında nihâde-i cây-gâh-ı 'ibret-i erbâb-ı teyakkuz u basîret kılındı. [M2 191]

'Alemdâr Paşa zemânında ricâl-i devlet şöhretiyle isbât-ı vücûd dâ'iyesinde iken, sekr-i[7] ikbâl ile sersam ü bî-hûd olan erbâb-ı istiğrâkın Sened-i İttifâk ta'bîr etdikleri sâlifü'z-zikr evrâkın mukaddemâ Râmiz Paşa mağrûr-i 'akl u zekâ[8] olup, *"Şâvir men cerrebe'l-umûra fe-innehû yu'tîke min-re'yihî"*** kelâmı ahkâmını ısgā etmeyerek, mu'arrif ve bânîsi ve râkımu'l-

---

1 olunup A : olunur M2

◊ 1 Rebî'ulâhır 1228 = 3 Nisan 1813 Cumartesi.

◊◊ 29 Rebî'ulevvel 1228 = 1 Nisan 1813 Perşembe.

2 ve Dağlı Kocabaş M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "7" rakamı, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.75a'nın sol kenarına yazılmışlardır. Ayrıca bu başlıkla ilgili olarak aynı kalîgrafi ile vr.75a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 4 R{ebî'ulâhır}" yazısı vardır] A

◊◊◊ 4 Rebî'ulâhır 1228 = 6 Nisan 1813 Salı.

3 olan M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "mîr-i mîrândan" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

* "Mâh-ı rebî'ulâhırın dördüncü günü ..... olundu" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, X,100'de kaydedilmiştir.

4 ahvâli A : ahvâl M2

5 Petersburg'dan M2 : Peterzburg'dan A

6 bi'l-ihfâ' M2 : bi'l-ihfâ A

◊4 9 Rebî'ulâhır 1228 = 11 Nisan 1813 Pazar.

7 sekr-i A : şükr-i M2

8 zekâ M2 : + [Bu kelime önce "zekâsı" şeklinde yazılmış, sonradan sonundaki "sı" kısmının üzeri karalanarak bu şekilde düzeltilmiş görünüyor] A

** "شاورمن جرب الامور فانه يعطيك من رايه = Tecrübe sahiplerine danış, çünkü o tecrübesinden seni de faydalandırır" anlamına gelen bu cümle, Lokman Hekim'in oğluna tavsiyelerinden biri olarak kaydediliyor; bk. el-Mâverdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, İstanbul 1304, s.276.

hurûf ta'bîriyle rakam-zed-i imzâ olup*, *"el-Câhilü 'adüvvü nefsihî fe-keyfe yekûnü sadîka gayrihî"*** mü'eddâsına[1] mebnâ olan maktûl Beylikci 'İzzet Bey, ba'zı erbâb-ı ittifâk ile gûyâ hâmîsi olup, 'avâ'id-i mîriyyeden hisse-mendliği cihetiyle, **li-nâmıkıhî**:

Zevâlü'l-cehli ta'rîfun li-'ilmin
Ve hâzâ bi'l-belâheti lâ yezuddü[2]***

mazmûnuna karîn olan sudûr-i 'ulemâdan Emîn Paşa-zâde Emîn Bey dahi, *"Kitâbüke eblağu mâ yentıku 'anke"*[*4] şîvesiyle bilâ-mülâhaza-i encâm ber-vech-i tafsîl tahrîr-i imzâya ihtimâm ve kā'ide-i hattâtîn üzere izhâr-ı mehâret-i hüsn ü hatt-ı[3] kitâbete kıyâm eylemişidi; *ve kıs 'aleyhim*[*5]. *Kāle 'aleyhi's-selâm: Hüzi'l-emre bi't-tedbîri fe-in râ'eyte fî*[4] *'âkıbetihî hayran femzıhî ve in hıfte gayyen*[5] *femsik"*[*6].

Binâ-berîn sened-i mezkûr[6] bâlâsı hatt-ı hümâyûn keşîdesiyle tezyîn buyurulmak içün Ağa-yı Dâru's-sa'âdeti'ş-şerîfe 'Anber Ağa vesâtatiyle ma'rûz-i savb-ı pür-füyûz kılındıkda, Pâdişâh-ı 'âkıbet-bîn hazretlerinin beşere-i mübeşşerelerinde âsâr-ı tegayyür bedîdâr olmağla, huzûr-i pür-nûrlarında kıyâmda olan havâss-ı huddâmdan bir zât bir zarâfetle huzûr-i sa'âdetlerinden istîb'âd murâd eyledikde, mûmâ ileyhi meks ü tevkîf birle hatt-ı hümâyûnu berây-ı maslahat keşîde ve mahalline i'âde buyurdukdan sonra ol zâta hıtâb u iltifât buyurup: "Bu kağıdın ne idüğüni bilür misin? Bunu yazanlar kābil-i iştirâk olmayan saltanat-ı 'Osmâniyye'ye münâfî harekete cesâret etmişler,

---

* "Ve bundan akdem ahvâli icmâl olunan ..... olup" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,1117'de kaydedilmiştir.

** "الجاهل عدو نفسه فكيف يكون صديق غيره = Câhil kendi özünün düşmanıdır, nasıl olur da başkasının dostu olabilir" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

1 mü'eddâsına A : mü'eddâsınca M2

2 yezuddü A : yefnedü M2

*** "زوال الجهل تعريف لعلم * و هذا بالبلاهة لايضد = Cehâletin ortadan kalkması, ilmin ortaya çıkmasına sebep olur. Yalnız bu durum ahmaklığın zıddında ortaya çıkmaz, yani ahmaklığın ortadan kalkması, ilim sahibi olmayı gerektirmez" anlamına gelen ve muhtemelen müellifimize ait Arapça bir beyittir.

*4 "كتابك ابلغ ما ينطق عنك = Kitabın, senin hakkında konuşan en belîğ şeydir" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

3 hüsn-i A : hüsn ü M2

*5 "و قس عليهم = Diğer kısmını da bunlara kıyâs et" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

4 râ'eyte fî A : râ'et femâ M2

5 gayyen A : 'aynen M2

*6 "قال عليه السلام:خذ الامر بالتدبير فان رائيت فى عاقبته خيرا فامضه و ان خفت غيا فامسك = [Hz. Peygamber] (selâm onun üzerine olsun) buyurdular: Tedbirsiz işe kalkışma, işini tedbir ile götür! Âkıbeti hayr olan bir şey gördüğünde onu yap, âkıbetinden korktuğun bir şey görürsen onu yapma!" anlamına gelen bu cümleler, 'Abdürrezzâk, İbn 'Adiyy ve Beyhakî'nin Enes'den rivâyet ettikleri ve Beyhakî'nin zayıf olarak nitelendirdiği bir hadîstir; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nr.1202, I,376.

6 mezkûr A : mezkûre M2

lâkin bi-'avnillâhi Te'âlâ buna bâ'is olanların cümlesi karîben katl ü te'dîb ile mazhar-ı siyâset olurlar" buyurdukları ba'de-zemânin ol zâtın kendi lisânından mesmû' olmak üzere mervî-yi ba'zı sikātdır[1]. Fi'l-vâki' çok geçmeyüp âsâr-ı teveccüh-i kalb-i Şehriyârî ile anların bir fırkası [M2 192] eyâdî-i eşrârda telef ü hebâ ve Emîn Bey hele vaktiyle itmâm-ı gā'ile-i dünyâ ederek ecel-i mev'ûdiyle zîr-i türâbda ihtifâ edüp, ancak Behîc Efendi ve Moralı 'Ali Efendi ve Beylikci 'İzzet Bey ve Râmiz Paşa katl ile müczâ oldular.

İşte müstakıllü'r-re'y[2] olan emr-i saltanata münâfî hareket ve müsellemü'l-hükm olan makām-ı Hılâfet'e menfûr[3] umûra cesâret, mahz-ı hatâ vü gaflet ve âhıru'l-emr mûcib-i nedâmetdir. *Lâ yegurranneke*[4] *mine's-sultâni karâbetün ve lâ uhuvvetün fe-inne ehakka'l-eşyâ'*[5] *bi-tahrîki'n-nâri akrabuhum minhâ**. **Kıt'a**:

Gerçi ez-âteş-i dil çün hum-ı mey mey-hûşem
Mühr ber-leb zede hûn mî-horem ve hâmûşem
Kasd-ı cânest tama' der-leb-i cânân kerden
*Tû merâ bîn ki derîn-kâr be-cân mî-kûşem***

Ve mâh-ı mezkûrun on birinci günü◊ Dağlı Kocabaş dedikleri şakî-yi bed-nâmın dahi ser-i nuhûset-i ekberi gelüp, Bâb-ı hümâyûn önünde galtîde-i hâk-i mezellet kılındı[6].

Âmeden-i miftâh-ı mübârek-i Mekke-i mükerreme[7]

Vâlî-i[8] Mısır Mehmed 'Ali Paşa-zâde İsmâ'îl Bey ile pederleri tarafından miftâh-ı muhterem-i Beyt-i mükerrem, Hâdimü'l-Haremeyn Sultân-ı mu'azzam

---

1 sikātdır A : nukātdır M2
2 müstakıllü'r-re'y M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "ve selime'l-hükm" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A
3 menfûr M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "olan" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
4 yegurranneke A : لا يغزنك M2
5 ehakku'l-eşyâ' A : ehakku'l-eşyâ M2
* "لا يغرنك من السلطان قرابة و لا اخوه فان احق الاشيا ء بتحريق النار اقربهم منها" = Sultânın akrabası olman, hattâ kardeşi olman seni aldatmasın, çünkü ateşin yakmasına en elverişli olan ona en yakın olanıdır" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.
** "كرچه از اتش دل چون خم می میجوشم * مهر بر لب زده خون میخورم و خاموشم
قصد جانست طمع در لب جانان کردن * تو مرا بین که درین کار بجان میکوشم = Gerçi gönül ateşinden dolayı, şarabın sarhoş ettiği gibi sarhoş olmuşum. Dudağa mühür vurulmuş, kan içiyorum ve sesimi çıkarmıyorum. Sevgilinin dudağına tamah etmek cana kastetmektir. Sen benim bu yolda canımı nasıl ortaya koyduğuma bak!" anlamına gelen bu cümleler Farsça bir kıt'adır.
◊ 11 Rebî'ulâhır 1228 = 13 Nisan 1813 Salı.
6 Ve mâh-ı mezkûrun ..... kılındı. M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın ve vr.75b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A
7 **mükerreme** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.75b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 1 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A
8 Vâlî-i M2 : Vâlî-yi A

hazretlerinin savb-ı Mülûkâne'lerine irsâl ve mûmâ ileyh mukaddemce bahran isbâl[1] olunarak, mâh-ı cumâdelûlâ gurresinde◊ miftâh-ı sa'îdi, Dâru's-saltanat'a îsâl eyledikde, li-ecli'l-istikbâl bâ-emr-i hümâyûn Şeyhulislâm ve Kā'im-makām ve sudûr ve mevâlî ve ricâl ve ocaklu ile ber-mu'tâd tertîb-i alay olunmak isti'câl ve kilîd-i[2] sa'îd Eyyûb'den istikbâl olunup, kemâ fi'l-evvel[3] nihâyet-i alayda Dâru's-sa'âdeti'ş-şerîfe Ağası'nın âgūş-i ta'zîminde Seray-ı hümâyûn'a nakl ve yed-i nusrat-peyvend-i Pâdişâh-ı 'âlem-penâh'a teslîm birle emr-i tekrîm ikmâl olundu. Ve alay ile bile gerden-beste-i zencîr-i velâ olunan Şeyh-i Cedîde ve birkaç teba'ası Alay Köşkü* önünde muktezây-ı mezheb-i nâ-mezhebince ba'zı münâcât ve ba'zı kelimât-ı gavâyât-hân olarak katl ile kat'-ı lisân olundular. **Beyt**:

Tesbîh-i Hâricî ki ne der-zikr-i Haydarest

*Ber-gerden-i sükkân-ı cehennem tınâb kün*** *[M2 193]*

Ve Mehmed 'Ali Paşa-zâde mîr-i mûmâ ileyh, müşerref-i zemîn-pûs-i hazret-i Şehinşâh-ı zemân ve teşrîf-i hil'at ü çelenk ve ihsân-ı mücevherât-ı firâvân ve rütbe-i Mîr-i mîrânî ile kâm-rân olup, beş gün top şenliğine fermân olundu. Ve eyyâm-ı mezkûrede Pâdişâh-ı encüm-sipâh hazretleri beher gün biniş tarîkıyle teşrîf-i ba'zı mesîre-gâh buyurdular.

Ve Mîr-i mûmâ ileyh bâ-emr-i hümâyûn 'uzamây-ı devlet taraflarından Boğaz-içi mesîrelerinde başka başka tertîb-i ziyâfetle mâh-ı cumâdelâhıre evâ'ilinden receb evâhırına kadar◊◊ vakt-be-vakt da'vet ve icrây-ı merâsim-i taltîf ü 'izzet kılındı[4].

Ve mevâlîden sâbıkā Mısır Kadısı Halîl Hamîd Paşa-zâde Mehmed 'Ârif Bey bir duhterini mukaddemâ Mîr[5] Kādî-i Mısır iken[6] mûmâ ileyhe nâmzed etmiş olduğundan, bu esnâda tezvîc ve Vâlî-i[7] Mısır ile tahsîl-i karâbet ü sıhr birle tıfl-ı âmâlini tefrîc eyleyüp, ol duhter-i Züleyhâ-peykerini ferzend-i Vâlî-

---

1 isbâl A : irsâl M2

◊ 1 Cumâdelûlâ 1228 = 2 Mayıs 1813 Pazar.

2 kilîd-i A : كليد M2

3 kemâ fi'l-evvel M2 : + [Bu kelimeler üzeri çizilen "yine" yerine aynı kaligrafi ile satırın ve vr.76a'nın sağ tarafına yazılmışlardır] A

* Metnimizden alınmakla beraber "Alay Köşkü" ismi, *Târîh-i Cevdet*, X,102'de "Yalı Köşkü" şeklinde kaydedilmiştir.

** "تسبیح خارجی که نه در ذکر حیدرست * بر گردن سکان جهنم طناب کن = Hâricî'nin tesbîhi Haydar'ın (= Hz. Ali'nin) zikrinde değildir. Cehennemliklerin boynunda mutlaka ip olmalıdır" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.

◊◊ 1 Cumâdelâhıre-30 Receb 1228 = 1 Haziran-29 Temmuz 1813.

4 kılındı M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "Bu esnâda" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

5 Mîr A : — M2

6 Kādî-i Mısır iken M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

7 Vâlî-i M2 : Vâlî-yi A

i[1] Mısır'a fedâ ve dest-i[2] şefekat-i übüvveti kat' ile iklîm-i ba'îde göndermeğe rızâ verdi. Binâ'en 'aleyh Paşa-yı mûmâ ileyh dahi halîlesini istishâbla evâhır-ı şa'bânda[◊] cânib-i Mısır'a bâd-bân-güşâ oldular*. **Beyt:**

Goft ez-rûy-i 'inâyet püserî-râ[3] pederî
Ki menem vâsıta-i hestiyet ez-mülk-i 'adem
Püsereş[4] goft ki cüz mihnet ü gam nîst cihân
*Fahr kem kün ki şüdî vâsıta-i mihnet ü gam***

Neşr-i evâmir-i feth u gazâ ve tenbîh-i kırâ'at-i Gāzî bâ-hutabâ ber-mûceb-i fetvây-ı garrâ[5]

Çârûp-i[6] seyf-i guzât ile kesh-i[7] hâk-i pâk-i Haremeyn husûs-i Şehriyâr-ı nusrat-me'âsir hazretlerine müyesser olmağla, nâm-ı nâmî-i Şâhâne'leri esâmî-i sâmiye-i ecdâd-ı 'izâmları-âsâ menâbir ü mehâfilde inzımâm-ı lafz-ı Gāzî ile ilâ mede'l-eyyâm mezkûr olmak muktezây-ı şerî'at-i garrâ olduğu cânib-i cenâb-ı Fetvâ-penâhî'den iftâ olunmağın, işbu mâh-ı cumâdelûlânın yirmi altıncı cum'a günü[◊◊] Memâlik-i mahrûse'ye mukaddemâ emsâl-i vâcibü'l-imtisâli[8] irsâl ve tahfîfen li'l-fukarâ' Tatarân-ı sebük-bârân ile neşr u isbâl olunduğu vech üzere Belde-i Kostantîniyye[9] cevâmi'inde kırâ'at-ı ta'bîr-i Gāzî'ye ibtidâ ve in-şâ'allâhu'l-Mevlâ mukaddime-i hezar feth u gazâ kılındı***. **[M2 194]**

---

1 Vâlî-i A : Vâlî-yi M2
2 ve dest-i A : dost-i M2
◊ 21-29 Şa'bân 1228 = 19-27 Ağustos 1813.
* "Ve mevâlîden sâbıkā Mısır Kadısı Halîl ..... oldular" kısmında yer alan bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, X,103'te kaydedilmiştir
3 püserî-râ A : be-serîrâ M2
4 Püsereş A : Be-sırreş M2
** "كفت از روى عنايت پسريرا پدرى * كه منم واسطه هستيت از ملك عدم
پسرش كفت كه جز محنت و غم نيست جهان * فخر كم كن كه شدى واسطه محنت و غم =
İhsân/iyilik tarafını göstermek için bir baba oğluna dedi ki, yokluk mülkünde varlığının vasıtası benim. Oğlu da dedi ki, dünyada gam ve sıkıntıdan başka bir şey yoktur. Sen sıkıntı ve gamın sebebi olduğun için az öğün!" anlamına gelen bu cümleler Farsça iki beyittir.
5 garrâ M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.76a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 26 Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A
6 Çârûp-i A : Çârûb-i M2
7 kesh-i A : genc-i M2
◊◊ 26 Cumâdelûlâ 1228 = 27 Mayıs 1813 Perşembe. Metnimizdeki gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gündeki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.
8 vâcibü'l-imtisâli M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "neşr u" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
9 Kostantîniyye A : Kostantiniyye M2
*** "**Âmeden-i miftâh-ı mübârek-i Mekke-i** ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, X,102'de kaydedilmiştir

Tebdîl-i Kadı'asker-i Anadolu ve Nakîbü'l-eşrâf ve Kādî-i İstanbul[1]

Sadr-ı Anadolu Mekkî Efendi-zâde Mustafa 'Âsım Efendi'nin müddet-i ma'rûfeleri inkızâsiyle, *"el-Kazâ'u yetehassasu bi'z-zemâni ve'l-mekâni"** kā'ide-i fıkhiyyesi üzere 'azl ü tebdîlleri iktizâ etmeğin, mâh-ı cumâdelâhır gurresinde[2◊] Sâlih-zâde Efendi mahdûmu Sâlih Efendi, visâde-i sadr-ı mezbûra ittikâ eyledi.

Ve Kādî-i İstanbul es-Seyyid 'Abdullah Efendi-zâde es-Seyyid Mehmed Emîn Efendi dahi tekmîl-i müddetle gurre-i merkūmede[◊◊] ma'zûl ve Mekke-i mükerreme Pâyesi olup, sâbıkā mahrûse-i Burusa Kadısı olan Muhyî-zâde es-Seyyid Mehmed Es'ad Efendi zindegî-i[3] Kazâ'-i İstanbul'a mevsûl oldu. Ve bâ-Pâye-i İstanbul Nakîbü'l-eşrâf Çelebi-zâde hafîdi es-Seyyid Mehmed Zeynel'âbidîn Efendi'yi, Şeyhulislâm-ı vakt ba'zı intisâb-ı feyz-îcâba mebnî istirkāb ve 'azl ile *"Yüdebbiru'l-müdebbirûne ve'l-kazâ'u yadhakü"*** mûmâ ileyhe[4] gûyâ nekâl ü 'ıkāb edüp, Kādî-i İstanbul-i sâbıkı Nekābet'e intihâb eylediler. *"Le-kad kâne fî kasasıhim 'ibretün li-uli'l-elbâb"****. **Beyt:**

Hiye'l-ekdâru tu'mâ külle 'aynin
Ve tetrükü külle zî-zem'in asammen[*4]

Vefât-ı Şehr-emîni İbrâhîm Efendi ve nebze-i terceme-eş[5]

Müddet-i medîdeden berü Şehr-emîni olan İbrâhîm Efendi, masdûran nâ-mizâc ve sakîm ve etıbbânın ve re'sen Re'îs-i etıbbâ'mn 'ilâcları bi-hikmetillâhi Te'âlâ muhâlif gelerek, zîk-ı nefesle gitdikce ıztırâbı 'azîm olmağla, mâh-ı cumâdeluhrânın beşinci günü[◊◊◊] vefât edüp, dest-keş-i keşmekeş-i[6]

---

1 **İstanbul** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.76b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 1 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] A

* "القضاء يتخصص بالزمان و المكان = Kazâ (yargı) hem zamanla, hem de mekânla tahsîs edilebilir (kayıtlanabilir)" anlamına gelen Arapça bir İslâmî hukûk kâidesidir.

2 gurresinde A : gurresinden M2

◊ 1 Cumâdelâhıre 1228 = 1 Haziran 1813 Salı.

◊◊ 1 Cumâdelâhıre 1228 = 1 Haziran 1813 Salı.

3 zindegî-i A : zindegî M2

** "يدبر المدبرون و القضاء يضحك = İnsanlar tedbir aladursunlar, kazâ (=kader) güler (=hükmünü icrâ eder)" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

4 ileyhe A : ileyh M2

*** "لقد كان فى قصصهم عبرة لاولى الالباب = Andolsun onların (geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Bakara 2/111. âyetin başında yer alan bir kısımdır.

*4 "هى الاقدار تعمى كل عين * و تترك كل ذى سمع اصما = Kaderler her gözü kör, her kulağı sağır ederler" anlamına gelen Arapça bir beyittir.

5 **terceme-eş** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.76b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 5 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] A

◊◊◊ 5 Cumâdelâhıre 1228 = 5 Haziran 1813 Cumartesi.

6 keşmekeş-i A : كشمكش M2

gavâ'il-i dehr ve Sâhib-i 'ayâr Hayrullah Efendi, me'mûr-i hıdmet-i Emânet-i Şehr oldu. **Rubâ'iyye**:

Ez-bûdenî ey dost çi dârî tîmâr[1]
Vez-fikret-i bî-hûde dil ü cân efkâr
Hurrem bizî[2] *ve cihân be-şâdî güzerân*[3]
Tedbîr nih bâ-tû kerde-end âhır-ı kâr[*]

Mûmâ ileyh[4] bin iki yüz yedi senesi[5] hilâlinde[◊] Edirne'den İstanbul'a zîk-ı me'âş sebebiyle hicret edüp, mukaddemâ fenn-i tahrîre cüz'îce sa'y ü gayret etmiş olduğundan, hüsn-i[6] hatt u kitâbetde tahsîl-i mehârete niyyet birle, hâlâ mevâlîden Râkım Efendi'nin birâderi olup, hatt-ı sülüsde **[M2 195]** üstâd-ı muharrir-i Hakîr olan zemânının Şeyhu'l-hattâtîn'i İsmâ'îl Zühdî Efendi merhûmdan hatt-ı nesih ve sülüs meşkine muvâzabet eylediğinden, bu takrîble mûmâ ileyh ile beynimizde husûl-i râbıta-i şirkete mebnî, aralıkda Orta-köy'de sâhil-hâne-i Fakîr'e gelüp Zühdî Efendi merhûmla bile haftalarca beytûtet ve kudret-i kemterânemle güncîde mertebede mükerrem ü mültefet olurlar idi. Ol esnâlarda çok müddet Şehr-emâneti mukarrer-i 'uhde-i liyâkati kılınan Câvîd Ahmed Bey'e sevk-i sâ'ik-i takdîr ile tahsîl-i münâsebet edüp, hüsn-i idâresi takrîbiyle muvaffak-ı hıdmet ve mazhar-ı mukârenet olarak mûmâ ileyhden nâ'il-i emniyyet ü rağbet olmağla, ekser ta'mîrât-ı Enderûn-i hümâyûn 'uhde-i nezâretine muhavvel ve Şehr-emînî Anbarı tertîb ve ihtiyâtiyle[7] levâzım-ı ebniye ile memlû ve mükemmel idi. Ol zemân-ı teseyyübevânda Harem-i hümâyûn'a dâ'ir ta'mîrât fursatiyle asâleten[8] Hudâvendigâr-ı sâbık hazretlerine tahsîl-i intisâb ve ba'de-zîn[9] cülûs-i hümâyûnlarına kadar nihânîce[10] su'âl ü cevâb ederek sıdk-ı tâm ve sa'y-i mâ-lâ-kelâm ile temşiyet-i matlûb-i mehâmlarında fedâyîlik vâdîlerinde, **beyt**:

---

1 tîmâr : be-nemâr A,M2
2 bizî : berî A,M2
3 güzerân (گذران) A : güzerân (گزران) M2
* "از بودنی ای دوست چه داری تیمار * و زفکرت بیهوده دل و جان افکار
خرم بزی و جهان بشادی گذران * تدبیر نه با تو کرده اند اخرکار = Ey dost, olan şeye çare bulamazsın, ne diye üzülür, beyhude düşünceyle canını, gönlünü yaralar dursun? Zevkle yaşa, dünyayı neşeyle geçir! Olacak şeyleri sana danışmadılar, onlar için senin reyini almadılar ki" anlamına gelen Farsça bu cümleler, Ömer Hayyâm'ın rubâîlerinden biridir; bk. Hayyam, *Rubaîler ve Sisilat-al-Tartîb*, s.69.
4 ileyh A : ileyhin M2
5 senesi A : — M2
◊ 1 Muharrem 1207 = 19 Ağustos 1792 Pazar.
6 hüsn-i A : hüsn ü M2
7 ihtiyâtiyle A : ihtiyâtla M2
8 asâleten M2 : + [Bu kelime buraya girmesi işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmıştır] A
9 ba'de-zîn A : ba'de-ezîn M2
10 nihânîce A : nihâyetce M2

În râh kesî reved ki der-her kademî

*Sad cân be-dihed ki rûy-i vâbes ne-küned**

mazmûnunu ifhâm eder idi. Ba'dehû cülûs-i hümâyûnları 'akabinde Başmuhâsebecilik'le be-kâm olup, gâh u bî-gâh teşerrüf-i sohbet-i hâssalariyle ehass-ı havâss-ı huddâm olmuşidi.

Ol hengâm-ı bî-ârâmda bir gün Mâbeyinci Nezîr ve 'Abdülfettâh ve Selîm ağalar ve Mîrahûr Mehmed Ağa ve emsâli bir alay nemek-be-harâm Hudâvendigâr-ı şehîd'i i'dâmdan mâ'adâ ma'âzallâhi Te'âla güncîde-i dehân-ı ehl-i İslâm olmaz derecede şakâvet ü hıyânete mübâşeret ü kıyâm niyyetinde olarak mûmâ ileyhi mahrem-i râz edinüp, ol gürûh-i li'âm re'y talebi sûretiyle ifâde-i merâm ve Hudâvendigâr-ı sâbık hazretlerinin mir'ât-ı kalb-i safvet-nümâlarını buhâr-ı enfâs-ı vesvâs-hannâslariyle tagyîr u iğmâm birle, Allahumm'ahfaznâ Sultân İbrâhîm Hân merhûm gibi sülâle-i 'Osmâniyye'ye ba'de-ezîn imâm eylemek sevdây-ı hâmlarını mûmâ ileyhe ifâde vü i'lâm eylediklerinde, İbrâhîm Efendi bî-sabr u ârâm bu kâr-ı **[M2 196]** mekrûhu def'a ihtimâm ve "'İyâzen billâhi Te'âlâ sonra Pâdişâh-ı vakt elbet bizden ahz-ı intikâm eder. Lâkin zann ederim[1] ki iş oraya kalmayup, zuhûr-i gayret-i İlâhiyye ile nâgehân bir sûret-i gayr-i melhûze[2] zuhûr eder ve sonra mizâc-ı 'adli ma'lûm-i bendegânî olan halef-i eşref hazretleri kısâs u kavad olarak cümlemizi katl edeceği meczûmumdur[3]. Bâ-husûs bu fi'l-i Mervân-ı bed-nâm, ya'nî hıyânet-i hânedân-ı İmâm, münâfî-yi da'vây-ı İslâm ve Hudây-ı lem-yezel, 'azîzün zü'ntikâmdır. Hele bu hulyâ mahz-ı hatâ ve 'âkıbeti, nedâmet-i 'uzmâdır" deyerek, ol niyyet-i mel'anetin def'ine elinden geldiği kadar sa'y edüp, ol 'afârît-i zemîmetü's-sıfâtın te'abbüslerine kat'â 'atf-ı nigâh-ı iltifât etmeyerek, kelime-i hakkı isbât etmiş idüği, *"Men kâne lehû min-nefsihî vâ'izün kâne lehû minallahi hâfizun"*** mübtegâsınca ba'de-bürhetin kendüye vesîle-i halâs u necât olduğu mûmâ ileyhin lisânından mesmû' olmak üzere ba'zı sikâtdan menkûl[4] ve mûmâ ileyh Hudâvendigâr-ı sâbık hazretlerine te'alluk-i tâmm ile ma'lûl iken, Pâdişâh-ı Mahmûdü'ş-şiyem *dâme mâ dâme'l-'âlem**** hazretlerinden ilâ vefâtihî mazhar olduğu ruhsat-ı şâmile[5] ve iltifât ü

---

* "این راه کسی رود که در هر قدمی * صد جان بد هد که روی وابس نکند = Bu yolda yürüyen kişi her adımında yüz can verir, ama yüzünü geri çevirmez" anlamına gelen Farsça bir beyittir.

1 ederim A : eder mi M2

2 melhûze A : melhûz M2

3 meczûmumdur A : meczûmum olmağla M2

** "من کان له من نفسه واعظ کان له من الله حافظ = Kişinin kendi özünden bir vâizi olursa, Allah'tan da bir koruyucusu olur" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

4 menkûl M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "ve kavl-i mezbûrun sıhhate (?)" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

*** "دام ما دام العالم =Dünyâ durdukça dursun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

5 şâmile A : şâm ile M2

i'tibâr-ı kâmile[1], kavl-i mezbûrun sıhhatine bir delîl-i ma'kūldür. Mûmâ ileyh nezd-i yek-endîş ve sûfî-kîş olmağla, ekseriyya şîve-i salâhı vesîle-i felâh-ı dünyevî eden erbâb-ı riyâya mağbûn u meftûn olarak, o makūleleri zahîr u mu'âvin olarak memnûn ve şevkle sevkle ekserinin şebeke-i saydlerini şikâr-ı rütbet ü servetle der-'akab meşhûn eylediğinden, bir takım zağarı meşâm-ı[2] râyiha-i ikbâli istişmâm eyledikce, hânesinde kasd-ı izdihâm eylediler ise de, mûmâ ileyh *"Kefâ bi'l-mer'i fitneten en-yüşâra ileyhi bi'l-esâbi'i"** hadîs-i şerîfi mağzâsınca, hakk budur ki âfet-i şöhretden dâ'imâ ictinâb ü ittikā ve izhâr-ı zînet ü istîlâya 'adem-i rızâ ile her bâr meyl-i tenezzül ü inzivâda idi, ancak beyt[3]:

Zi-mekr-i sübha-şümârân-ı Hudâ nigeh-dâred
*Ki sad sırrest be-yek-halka-i kemend încâ[4]***

mazmûnuyla it'âb-ı zihni i'tiyâd etmiş olmadığından, safvet-i **[M2 197]** kalbi sebebiyle firîfte-i sûret-i zühhâd idi. Binâ'en 'aleyh ba'zı dervîş-nihâd olan zevât-ı pâk-i'tikāda kat'â rağbet ü i'timâdı yoğidi, hattâ Şehriyâr-ı kerem-fermâ hazretleri âyîn-i ecdâd-ı meşâyih-nüvâz ve evliyâ-karînleri üzere fukarâ'-i dervîşâna ba'zan[5] pâdişâhâne ihsân-ı firâvân ve ba'zı dergâh-ı evliyâyı ta'mîr yahûd tecdîde Şehr-emâneti münâsebetiyle kendüye emr u fermân buyurduklarında, 'adem-i mahzûziyyet sûretleri hâlen ve kālen nümâyân ve ba'zan dahi mü'eddî-i[6] men' u hırmân idi. Ancak muvâzıb-ı ziyâret olanlardan istihlâf-ı hıdmet ü maslahatına liyâkati mülâyim zan ve dirâyeti[7] olanlar miyânında ba'zı müntehabı zevâtı sevke muvaffak olmuş idüğünün semeresi ilâ hâzihi'l-hâle[8] hakk bu ki erbâb-ı im'âna *"el-'Ayânü lâ yahtâcü ile'l-beyâni"**** kabîlindendir. Ve hukūk-ı ülfete ve ma'lûmu olan ba'zı 'âdî ma'rifete rağbeti dahi olmağla, erbâbına himmet ü i'ânetde dakîka fevt etmez

---

1 i'tibâr-ı kâmile A : ihtibâr-ı kâm ile M2
2 meşâm-ı A : şâm-ı M2
* "كفى بالمرء فتنة ان يشار اليه بالاصابع = Bir kişinin parmaklarla gösteriliyor olması, onun başının derde girmesi için yeterlidir" anlamına gelen bu cümle, Hâfız ibn Hacer ve Deylemî tarafından rivâyet edilen *"Kefâ bi'l-mer'i mine'ş-şerri en-yüşâra ileyhi bi'l-esâbi'i* = كفى بالمرء من الشر ان يشار اليه بالاصابع = Bir kişinin parmaklarla gösteriliyor olması, kötülük olarak ona yeter" anlamındaki hadîsin (bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nr.1940, II,114), hafifçe değiştirilmiş şekli gibi gözüküyor.
3 şâm-ı M2 : — A
4 încâ A : ilcâ M2
** "ز مكر سبحه شماران خدا نكه دارد * كه صد سر ست بيك خلقه كمند اينجا = Tesbîh çekenlerin hîlesinden Allah bizi korusun, çünkü buradaki tesbîhin bir halkasında yüz sır vardır" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.
5 ba'zan A : ba'zı M2
6 mü'eddî-i M2 : mü'eddî-yi A
7 dirâyeti A : diyâneti M2
8 hâzihi'l-hâle A : hâzihi'l-hâleti M2
*** "العيان لايحتاج الى البيان = Gözle görülen bir şeyin anlatılmasına ihtiyaç yoktur" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

idi. Hattâ merhûm Zühdî Efendi'nin birâderi Hattât Mustafa Râkım Efendi henûz muntasıf-ı tarîk-ı tedrîsde iken, vesîle-i sevk[1] ve mu'âvenetiyle def'aten hâ'iz-i rütbe-i mevâlî ve husûsan hasretü'l-mevâlî olan Kazâ'-i İzmir ile 'inâyet-i Şâhâne'den[2] ceyb-i âmâli mâlî oldu*. Şu kadar ki *"Men lem yekün hakîmen lem yezel sekîmen"*** vefkınca ba'zı riyâ-pîşe, merhûmu 'iffet ü salâh ve istikāmet-gûne nümâyişe firîfte ederek, birinin ba'de'l-eyyâm fevtinde mânend-i sârim-i gürisne[3] fevka'l-me'mûl şikâr müdahharâtından başka, kavanoslarla vâfir nukūd-i medfûnu zuhûr birle 'ayâr-ı sikke-i Dâru'd-darb ta'assubu cümleye ma'lûm u meşhûr olup, bâ-husûs elsine-i nâsda 'âdet üzere mevtâya temennî-i rahmet makāmında ekser lisânda, *"Ellezîne yeknizûne'z-zehebe ve'l-fızzate ve lâ yünfikūnehâ fî sebîlillâhi fe-beşşirhum bi-'azâbin elîm"*** âyet-i kerîmesiyle ol kimse mezkûr oldu. *"Sülmetü'l-hırsı lâ yesüddühâ ille't-türâbi"*[*4]. **Beyt**:

Lev şemmertü fikretî fîmâ hulikat lehû
M'eştedde hırsî 'ale'd-dünyâ[4] ve lâ kelefî[*5]

Ber-mûceb-i emr-i kader muharrir-i Ahkar'ın 'akl-ı me'âşım muhtasar ve belki aksar olduğundan, merhûmla evâ'il-i hâlinde beynehümâda bunca ülfet-i Fakîrâne'miz güzer ve yahtemil ki hakk-ı 'âcizi 'urûk u a'sâbına eser **[M2 198]** etmişiken, *"İzâ edbere'l-bahtu felâ fevka ve lâ tahte"*[*6] vakt-i ikbâlinde hiçbir[5] tefakkud u su'âli bile müyesser olmadı. Binâ'en 'aleyh bu 'abd-i kemter dahi[6]:

---

1 vesîle-i sevk M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

2 'inâyet-i Şâhâne'den M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

* **"Vefât-ı Şehr-emînî İbrâhîm Efendi** .... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,111-112'de kaydedilmiştir.

** "من لم يكن حكيما لم يزل سقيما = Bilge olmayan kişi başını dertten kurtaramaz" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

3 mânend-i sârim-i gürisne M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.78a'nın sol kenarına yukarıya diklemesine yazılmışlardır] A

*** "الذين يكنزون الذهب و الفضة و لا ينفقونها فى سبيل الله فبشرهم بعذاب اليم = Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, et-Tevbe 9/34. âyetin sonundaki bir kısımdır.

*4 "ثلمة الحرص لا يسدها الا التراب = Hırsın oluşturduğu boşluğu ancak toprak doldurur" anlamına gelen bu cümle, Arap atasözlerinden biri olarak gösteriliyor; bk. el-Hasen el-Yûsî, *el-Muhâdarât fi'l-edeb ve'l-lugati*, II,628.

4 'ale'd-dünyâ A : 'ale'd-dîni M2

*5 "لو شمرت فكرتى فيما خلقت له * ما اشتد حرصى على الدنيا و لا كلفى = Yaratılış amacım doğrultusunda düşüncemi yoğunlaştırsam, dünyaya karşı ne hırsım ne de tutkum artardı" anlamına gelen Arapça bir beyittir.

*6 "اذا ادبر البخت فلا فوق و لا تحت = Şans bir kere tersine döndü mü ne yukarısı ne de aşağısı fayda verir" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

5 hiçbir A : hicbir M2

6 dahi A : + beyt M2

Tâ der-ten-i tüst üstühân derk ü pey

Ez-hâne-i takdîr me-nih bîrûn pey

Gerden me-nih ez-hasm buved Rüstem-i Zâl

Minnet meber ez[1]*-dost bûd Hâtem-i Tayy*[*]

müfâdınca istiğnây-ı kalenderâne zâviyesini müstekarr edinüp, râzî-i emr-i mukadder oldum; *'âmelehullâhu bi-gufrânihî ve edhalehu fî cinânihî*[**].

Velâdet-i Şeh-zâde Sultân 'Osmân[2]

Mâh-ı cumâdelâhırenin on ikinci ahad gicesi[◊] mişkât-i sulb-i Şehriyâr-i füyûz-efşândan, mânend-i nûr Şeh-zâde Sultân 'Osmân, işrâk-âfâk-ı cihân birle şa'şa'a-pâş-i zemîn ü zemân olmağla, sadây-i kös-i şadmânî tanîn-endâzına kıbâb-i âsümân ve bir hafta top şenliğine fermân ile velvele-i top, resîde-i evc-i Keyvân ve mesmû'-i kerrûbiyân oldu[***]; *el-hamdü lillâhi'l-Meliki'l-Mennân*[3*4].

Ba'zı vukû'ât-ı müteferrika

Sirozî A'yânı İsmâ'îl[4] Bey'in ecel-i mev'ûdiyle fevtî haberi bu esnâda Der-'aliyye'de vürûd eden ba'zı ma'rûzâtdan müstebân olmağla, Sadâret-i 'Alemdârî'de Selânik'e A'yân tensîb olunan müteveffây-ı mûmâ ileyhin oğlu Yûsuf Bey, Siroz'a A'yân nasb olunup, Livâ'-i Selânik, Çavuş-başı-yı sâbık Moralı Ebûbekir Bey'e rütbe-i Vezâret'le tevcîh ü ihsân olunmağla[*5], müşârun ileyh ba'de-zîn[5] bir buçuk mâh kadar müddetde dâ'ire vü etbâ'ını şân-ı

---

1 meber ez M2 : mibrâr-ı A

* "تا درتن تست استخوان درك و پی * از خانه تقدیر منه بیرون پی
کردن منه از خصم بود رستم زال * منت مبراز دوست بود خاتم طی = Senin vücûdunda kemik olduğu müddetçe anlayış ve hareket vardır; takdîr evinden dışarıya adım atma! Zâl oğlu Rüstem hasmın olursa, boynunu uzatma! Hâtem-i Tay da dostun olursa, sıkıntı çekme!" anlamına gelen bu cümleler Farsça bir kıt'adır.

** "عامله الله بغفرانه و ادخله فی جنانه = Allah ona mağfireti ile muâmele buyursun ve cennetlerine girdirsin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

2 **'Osmân** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.78a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 12 C{umâdelâhıre}" yazısı vardır] A

◊ 12 Cumâdelâhıre 1228 = 12 Haziran 1813 Cumartesi.

*** "**Velâdet-i Şeh-zâde Sultân 'Osmân** ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,102'de kaydedilmiştir

3 Meliki'l-Mennân A : Meliki'd-Deyyâni'l-Mennân M2

*4 "الحمد لله الملك المنان = Hükümrân olan, ihsânı bol olan Allah'a hamdolsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

4 İsmâ'îl M2 : İsma'îl A

*5 "Sirozî A'yânı **İsmâ'îl** Bey'in ..... olunmağla" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, X,117'de kaydedilmiştir.

5 ba'de-zîn A : ba'de-ezîn M2

Vezâret'e şâyân vechile tanzîm birle mâh-ı ramazân-ı mübârekin on birinci günü◊ mansıbı tarafına bahran revân oldu. Ve Mısır Vâlîsi[1] Kapu Kethudâsı Hâcegân-ı Dîvân-ı mu'allâ-erkânından Mehmed Necîb Efendi, Vâlî-i müşârun ileyhi bir an akdem Hicâz cânibine tahrîk ü i'zâm ve me'mûriyyeti üzere ol havâlîden bakıyye-i Vehhâbiyyân'ı tard ile te'mîn-i etrâf-ı Beyt-i Harâm eylemesi husûsuna te'alluk-i[2] irâde-i kat'iyye-i Şâhâne'yi müşârun ileyhe lisânen iblâğ u ifhâm eylemesiyçün bu esnâda mûmâ ileyh bahran İskenderiyye [M2 199] tarafına irsâl ve andan Mısır'a varup serî'an ikmâl-i me'mûriyyet eylemesi isti'câl olundu.

Ve Rodos'da ikāmet üzere olan Sadr-ı esbak Yûsuf Ziyâ Paşa, cezîre-i mezbûrede eşyây-ı lâzime nedretinden şikâyet ve âb u hevâsında dahi mizâclarına[3] muhâlefet olduğunu hikâyet ederek, tahvîl-i mekâna istid'ây-ı ruhsat eylemekle, Kavala'ya nakline icâzet verildi.

Ve yine Rodos'da me'mûr-i ikāmet ü inzivâ olan Kā'im-makām-ı sâbık Şâkir Ahmed Paşa'ya dahi kezâlik bi'l-istid'â Gelibolu'ya nakline ruhsat-ı 'aliyye i'tâ kılındı.

Ve zikri murûr etdiği üzere bundan akdem mücâvir-i ehl-i kubûr olan Kara 'Osmân-zâde Hacı 'Ömer Ağa'nın muhallefâtım kabza me'mûr kılınan hâcegândan ve fi'l-asl huddâm-ı Enderûn-i hümâyûn'dan Nazîf Efendi, itmâm-ı me'mûriyyetle[4] be-kâm ve mu'âvid-i Der-sa'âdet-irtisâm olmağla, müteveffây-ı mûmâ ileyhin üç bin kîselikden mütecâviz muhallefâtı kûme-i meydân-ı zuhûr ve taraf-ı mîrî içün makbûz ve memhûr olduğu mütevâtir u meşhûr[5] oldu*. Emvâl-i meknûze-i akrân u emsâlini, nakkād-ı 'akl ü sedâd olanlar zâhiren ve bâtınen bundan bi'l-mukāyese istişhâd ederler. Bâ-'inâyet-i cenâb-ı Bârî ve yârî-i[6] baht-ı hazret-i Tâc-dârî emvâl-i Beytülmâl girü mahalline irticâ' u imtiyâle başlayup, bunun emsâli nice mudahhirîn-i mâl-ı hasâsethısâl, âsâr-ı tâli'-i Şehriyâr-ı deryâ-nevâl muktezâsiyle irtihâl birle dest-keş-i mâl ü [me]nâl ve ba'zıları da cerâ'im-i sâbıka vü lâhıkalarına mebnî hasbe'l-iktizâ ber-vech-i 'adâlet, katl ü musâdere ile müstehakk-ı nekāl[7] oldular ki, hicbir vakitde böyle müte'âkiben ve mütevâliyen vukū'u mesbûk bi'l-emsâl olmamışdır. İktizâ edenleri mahallerinde tahrîr ve esbâb-ı nekbetleri icmâl ü

◊ 11 Ramazân 1228 = 7 Eylül 1813 Salı.

1 Vâlîsi M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "müşârun ileyhin" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

2 te'alluk-i M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "irâde-i" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

3 mizâclarına A : mizâclarında M2

4 me'mûriyyetle A : me'mûriyyetiyle M2

5 meşhûr A : meşhûd M2

* "Ve zikri murûr etdiği üzere bundan akdem ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,90'da kaydedilmiştir.

6 yârî-i A : yârî-yi M2

7 ve ba'zıları ..... nekāl M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâretiyle vr.78b'nin sol kenarına yukarıya diklemesine yazılmışlardır] A

takrîr olunur, in-şâ'allahu'l-Müte'âl[1]*. *"Ve lâ yahsebennellezîne[2] yebhalûne bimâ âtâhumullâhu min-fazlihî huve hayran lehum, bel huve şerrun[3] lehum[4]"***.

Âmeden-i ser-i maktû'-i Şâhîn Paşa ve ref'-i Vezâret-i Vâlî-i Erzurum

İbrâ'îl Muhâfızı Şâhîn 'Ali Paşa, tama'-ı hâmından nâşî kal'a-i mezbûrede mevcûde zehâ'iri bey' u itlâf ve Ordu-yi hümâyûn tarafına me'mûr-i cem' u irsâli **[M2 200]** olduğu zahîreyi erişdirmekde tecvîz-i müsâmaha vü istinkâf eylemiş olduğuna mebnî, Kapucu-başı mübâşeretiyle katl[5] ve ser-i maktû'u mâh-ı recebin yedinci günü◊ pîş-gâh-ı Bâb-ı Vasat'a[6] vaz' u nakl ile sezây-ı cezây-ı a'mâl kılınup, emvâl ü eşyâsı makbûz-i Beytülmâl oldu*. **Beyt:**

Ve yatme'u fî sûkın ve yehlikü dûnehâ
*Ve kem min-harîsın ehlekethu metâmi'uhû**4

Velâdet-i Emîne Sultân[7]

Mâh-ı şa'bânü'l-mu'azzamın[8] ikinci cum'a günü◊◊, Dâver-i muzaffer hazretlerinin Emîne Sultân nâmiyle bir duhter-i hûrî-peykerleri minassa-ârâ olmağla, üç gün etrâf-ı Âsitâne'de top şenliği ile resm-i şâdmânî icrâ kılındı*5.

---

1 *in-şâ'allahu'l-Müte'âl* : *in-şâllahu'l-Müte'âl* (ان شا الله المتعال) A : *in-şâllahu'l-Müte'âl* (انشا الله المتعال) M2

* "ان شاء الله المتعال = Yüce Allah dilerse" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

2 yahsebennellezîne : tahsebennellezîne A, M2

3 şerrun A : şerran M2

4 Ve lâ yahsebennellezîne ..... lehum M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın ve vr.79a'nın üstüne yazılmışlardır] A

** "ولا يحسبن الذين يبخلون بما اتيهم الله من فضله هو خيرا لهم بل هو شر لهم = Allah'ın keremin-den kendilerine verdiklerini (infâkta) cimrilik gösterenler, sanmasınlar ki o, kendileri için hayırlıdır; tersine bu onlar için pek fenadır" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Âl-i 'İmrân 3/180. âyetin ilk yarısıdır.

5 katl M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "ü i'dâm olunmağla" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

◊ 7 Receb 1228 = 6 Temmuz 1813 Salı.

6 Vasat'a A : Vasat M2

*** "İbrâ'îl Muhâfızı Şâhîn 'Ali Paşa ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle ve Şâhîn Paşa'nın cumâdelâhırede idam edildiği belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, X,117'de kaydedilmiştir.

*4 "و يطمع فى سوق و يهلك دونها * و كم من حريص اهلكته مطامعه = O çarşı pazarda tamahkârlık eder ve onun uğrunda helâk olur. Nice hırslı kişiler vardır ki tamahları onları helâk etmiştir" anlamına gelen Arapça bir beyittir.

7 **Sultân** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.79a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 2 Ş{a'bân}" yazısı vardır] A

8 şa'bânü'l-mu'azzamın M2 : şa'bân-ı mu'azzamın A

◊◊ 2 Şa'bân 1228 = 31 Temmuz 1813 Cumartesi.

*5 "**Velâdet-i Emîne Sultân** ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,102'de kaydedilmiştir

Vefât-ı İdrîs Paşa der-Üsküdar[1]

Çünki zemân-ı Selîm Hân'da[2] Pâsbân-zâde 'Osmân Paşa fevtinde[3] Vidin Sancağı ve Kal'ası Muhâfızlığı, mukaddemâ Niğbolu (نیکه بولی) Sancağı'na ilhâkan Niş Kal'ası muhâfazası şartiyle Mora Eyâleti tevcîh olunmuş olan Hurşîd Ahmed Paşa'ya ber-vech-i arpalık[4] tevcîh olunmuşiken, bu husûs mûcib-i vesvese-i yamakân olup, bâ'is-i tâbiş-i fânûs-i tuğyân-ı İbn-i Pâsbân olacağı ke'ş-şemsi ve'l-ems nümâyân oldukda, itfâ'-i nâ'ire-i 'isyân zımnında çend rûz murûrunda Vidin ve Niğbolu (نیکه بولی) sancakları ve serhadd-i mezbûrun kemâ-kân zabt u hıfzı, beyt[5]:

Küned her cins bâ-hem-cins pervâz
*Kebûter bâ-kebûter[6] bâz bâ-bâz**

beyti mefhûmunca, Paşa-yı me'vâ-câyın hazînedârı ve sermâye-i şi'âr u müsteşârı, mîr-i mîrândan Molla Paşa ta'bîriyle nâmdâr ve müteveffây-ı müşârun ileyhin vakt-i revâc-ı pâzâr-ı iştihârında kesb-i te'ayyün[7] ü istikrâr birle, ba'de-ezîn[8] evân-ı Vezâret'inde iksâr-ı kafâdâr ile tahsîl-i esmân-ı iktidâr eden mûmâ ileyh İdrîs Paşa'ya[9] muhavvel ve müşârun ileyh Hurşîd Paşa'nın menâsıb-ı mezkûresi Rumeli Eyâleti'yle Sofya Cânibi Ser'askerliği'ne mübeddel ve sene-i âtiye hilâlinde İdrîs Paşa hasbe'l-iktizâ rütbe-i Vezâret'le dahi mültefet ü mübeccel olmuşidi. Ba'de'lletî v'el-lüteyyâ sene-i sâbıkaya kadar Niğbolu (نیکه بولی) ve Vidin **[M2 201]** eyâletleri ve Vidin Kal'ası Muhâfızlığı, beş sene mikdârı İdrîs Paşa yedinde ibkâ olunmakdan nâşî, ba'de-zâ tebdîli[10] hasbe'l-kânûn iktizâ eylemekle, mezbûr eyâletler ile kal'a-i

---

1 **Sultân** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.79a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 17 Ş{a'bân}" yazısı vardır. Ayrıca İdrîs Paşa ile ilgili olarak sayfanın sol kenarında Şânî-zâde'den sonra Vak'a-nüvîs olan Mehmed Es'ad Efendi'ye ait ve onun kendi eliyle kırmızı mürekkeple yazdığı "Li-muharririhî Es'ad" yazısının altında siyâh mürekkeple yazdığı, fakat mürekkebi dağıldığı için pek okunamayan "Eyledi İdrîs Paşa {kevne} şa'bân{da vedâ'} = ایلدی ادریس پاشا کونه شعبانده وداع" şeklinde bir vefât tarihi mısrâı vardır. Nüshada okunamayan kısımlar Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi, nr.1748'de bulunan ve Es'ad Efendi'nin kendi el yazısıyla manzûm tarihlerini ihtivâ eden dîvânının ilgili kısmına (vr.41b) bakılarak tamamlanmıştır] A

2 Hân'da A : Hânî'de M2

3 Pâsbân-zâde ..... fevtinde M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

4 arpalık M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "henûz" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

5 beyt M2 : — A

6 bâ-kebûter A : bâ-kepûter M2

* "کبوتر با کبوتر باز با باز ✻ کند هر جنس با همجنس پرواز" = Her cins kendi cinsiyle uçar; güvercin güvercinle, doğan doğanla" anlamına gelen bu cümle Genceli Nizâmî'nin Hüsrev ü Şîrîn adlı mesnevîsinden alınmış Farsça bir beyittir; bk. Nizamî, *Hüsrev ve Şirîn*, trc. Sabri Sevsevil, İstanbul 1955, s.168.

7 pâzâr-ı iştihârında kesb-i te'ayyün A : bâzâr-ı istişhârında kesb-i ta'yîn M2

8 ba'de-ezîn M2 : ba'de-zân A

9 Paşa'ya A : Paşa M2

10 tebdîli A : tebdîl M2

mezkûre muhâfızlığı, sâbık Kapudân-ı deryâ Vezîr Seyyid Hâfız 'Ali Paşa'ya tevcîh u ihâle buyuruldukda, İdrîs Paşa bir kerre kemâ fi'l-akdem licâm-ı rahş-ı tab'-ı mu'allimi semt-i serkeşîye imâle ve 'Osmân Paşa gibi bu da Ocak'dan bir def'a temennî-i i'âne vü istimâle[1] eyledi ise de, zemân-ı saltanat-ı Pâdişâh-ı Ferîdûn-haslet, ezmine-i müteşettite-i sâbıka ile kabûl-i müşâbehet etmediği kendüye henûz bi'l-imtihân müstebân olmağla, **beyt**:

Bu gamze-i dil-rubâ ki vardır sende
Çok şâhı gedâ, gedâyı şâh eylersin

medlûlünce, lâ-'ilâc 'afv-ı cürmünü recâ ve 'afv ü safhı *"Ve'l-kâzımîne'l-gayza ve'l-'âfîne 'ani'n-nâs. Vallâhu yuhibbü'l-muhsinîn"** âyet-i[2] kerîmesi muktezâsiyle re'y-i rezîn-i Şâhâne'de revâ olarak Vidin Kal'ası'ndan çıkup, Dersa'âdet'e gelmek şartiyle sezâvâr-ı 'afv-ı Şehriyâr olmağın, birkaç mâh mukaddem bîmâr olduğu hâlde Âsitâne'ye gelüp, Üsküdar civârında Nakkâş İskelesi nâm mahalde Yazıcı-i esbak Sopa-salan Mehmed Efendi sâhil-hânesinde Pehlevân Paşa 'azîmetinden sonra beytûtet ü karâr eylemişidi. Bu esnâda 'illet-i cismâniyyesine şiddet gelerek 'âlem-i rûhânîye da'vet olunmağla, mâh-ı şa'bân-ı şerîfin on yedinci günü◊ me'vây-ı kadîme rihlet ü ric'at eyledi; *tecâvezallâhu 'anhu***.

Âmeden-i ba'zı ru'ûs-i maktû'a ez-cevânib-i müteferrika[3]

İle'l-ân Dağlı eşkıyâsı ru'esâ ve rufekâsmdan olup, ba'zı nebze-i fesâdının bi'l-münâsebe zikr u îrâdı güzerân ve yirmi seneye karîb müddetde Rumeli memâlikinde envâ'-ı habâset ü şenâ'atle fukarâ'-i ra'iyyeti iz'âc ü perîşân eden Yılık-oğlu dedikleri şakî-i bed-nâm, Şumnu A'yânı me'mûriyyetiyle bâ-fermân katl ü i'dâm olunmağla, ser-i şakâveti evâ'il-i şehr-i ramazânda◊◊ Bâb-ı hümâyûn sâhasında galtîde-i hâk-i hızlân oldu. *İzâ zalemte men dûneke felâ te'men 'ikābe men fevkake****. **[M2 202]**

Ve merfû'u'l-Vezâre Divrikli Yûsuf Paşa dahi mukaddemâ bi'd-defe'ât harekât-ı nâ-sezâsına binâ'en bu def'a hakkında sudûr eden fermân-ı kazâ-

---

1 istimâle A : سشماله M2

* "والكاظمين الغيظ والعافين عن الناس والله يحب المحسنين = Öfkelerini yutkunurlar, insanları affederler. Allah da güzel davrananları sever" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Âl-i 'İmrân 3/134. âyetin ikinci yarısıdır.

2 âyet-i M2 : — A

◊ 17 Şa'bân 1228 = 15 Ağustos 1813 Pazar.

** "تجاوز الله عنه = Allah onun günâhlarını affetsin" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

3 **müteferrika** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.79b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i {Ramazâ}n" yazısı vardır] A

◊◊ 1-10 Ramazân 1228 = 28 Ağustos-6 Eylül 1813.

*** "اذا ظلمت من دونك فلا تامن من عقاب فوقك = Senden daha aşağı seviyede bulunana zulmediyorsan, senin üstünde bulunanın azâbından emîn olma!" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

mazâ muktezâsiyle, hâlâ Sivas Vâlîsi olup Anadolu'nun ba'zı nizâmına me'mûr Pehlevân İbrâhîm Paşa tarafından bu esnâda katl olunup, ser-i maktû'u yine evâ'il-i ramazânda◊ mevrûd ve cümleye manzûr u meşhûd oldu*.

Keşf-i Nehr-i Sakarya[1]

Sakarya Irmağı'nın yine ism-i mezkûr ile meşhûr olan gölden deryâya ilhâk u icrâ olunması kābil ve bu takdîrde nehr-i mezbûr câî ve sâlik olduğu havâlî vü enhâdan sâhil-i deryâya cüz'î masraf ve ednâ zahmetle hatab u zehâ'ir[2] tenzîli ve husûsan Tersâne-i 'âmire'ye dâ'ir keraste ve sâ'ir eşyâ sevk u nakli husûslarında ve cihât-i uhrâda her vechile sühûlet hâsıl[3] olacağı elsine-i nâsda öteden berü mütevâtir ü câî olup, ancak ezmine-i sâlifede bu husûsa birkaç def'a irâde-i seniyye ta'lîk olunmuşiken[4], her birinde bir 'özr ü 'illete, yahûd mü'eddî-i mazarrat olur bir hafî hikmete mebnî terk ü ta'vîk olunduğu, ma'lûm-i hazret-i Cihân-dârî ve bu gûne mükemmel mühimmât-ı devlet ve müsehhil-i hıdemât-ı ra'iyyet olur maslahatlar matbû'-i tab'-ı hikmet-neb'-i cenâb-ı Şehriyârî olmakdan nâşî, husûs-i merkūm mahzûrdan sâlim yâ gayr-i sâlim ve mizâc-ı dehr u devlet yahûd tabî'at-ı mülk ü millete mülâyim veyâ nâ-mülâyim olduğu bir kerre keşf ü tahkîk ve etrâfiyle mülâhaza vü istişâre ve tefekkür ü mutâla'a birle, muktezây-ı şehr u dehre her ciheti kıyâs ü tatbîk olunarak hulâsa-ı maslahat ve netîce-i mülâhaza vü meşveret ma'rûz-ı pâye-i serîr-i saltanat kılınarak, re'y-i rezîn-i kerâmet-karîn makām-ı Hilâfet'den muntazar-ı emr u irâdet olmaları üzere hâlâ Hudâvendigâr Sancağı Mutasarrıfı Ahmed 'Azîz Paşa ve İznikmid tarafında keraste-i Tersâne mühimmâtına me'mûr Kethudây-ı Sadr-ı esbak Moralı 'Osmân Efendi ve sâbıkā Çavuş-başı 'Abdî Bey ve ma'iyyetlerinde birkaç mühendisler keşf ü tahkîke me'mûr olarak Vâlî-yi müşârun ileyh tarafına evâsıt-ı ramazânda◊◊ bâ-emr-i 'âlî mûmâ ileyhimâ ve merkūmûn[5] irsâl olundular. Müşârun ileyh dahi mûmâ ileyhimâyı ve mühendisleri **[M2 203]** ve bu makūle umûra vukūfu maznûn olan ba'zı kimseleri istishâbla nehr-i mezkûr havâlîsini geşt ü güzâr[6]

◊ 1-10 Ramazân 1228 = 28 Ağustos-6 Eylûl 1813.

* "**Vefât-ı İdrîs Paşa der-Üsküdar** ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,117-118'de kaydedilmiştir.

1 **Sakarya** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.79b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı {Ramazâ}n" yazısı vardır] A

2 zehâ'ir M2 : + [Metinde "zehâ'ir" kelimesi hem hemze hem de ye ile (ذخائر) yazılmıştır] A

3 sühûlet hâsıl M2 : sühûlete hâsıl [Burada yer alan "hâsıl" kelimesi, önce "hâvî" şeklinde yazılmış, sonradan "vî" kısmının üzeri çizilerek üstüne "sıl" ilâvesiyle bu şekle dönüştürülmüştür] A

4 ta'lîk olunmuşiken A : te'alluk etmişiken M2

◊◊ 11-20 Ramazân 1228 = 7-16 Eylûl 1813.

5 bâ-emr-i ..... merkūmûn M2 : + [Bu kelimeler aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.80a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

6 güzâr M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "ve her" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

ve iktizâ eden mahallerinin 'arz u 'umkunu ve içindeki ba'zı[1] kayalar ve tabî'î sedler ve sığ yerleri ru'yet ü istibsâr, ba'dehu Sakarya Gölü'nün alt yanında gadîr-i mezbûrdan bahra kadar yarılup açılacak mahalli dahi âlât-i hendesiyye ve ru'esây-ı[2] 'amele ile mesâha vü tasmîm ederek, tarîk-ı eshelini tahmîn birle pezîrây-ı karâr eyledikden sonra, erbâb-ı fünûn-i müşârun ve mûmâ ileyhime[3] vech-i imkân ve sühûletini ta'rîf ü ihbâr eyledikleri, Vâlî-i müşârun ileyh tarafından bâ-takrîr ma'rûz-i Der-bâr-ı devlet-karâr olundu. Ancak zann-ı 'âcizîye göre bir başka cihet-i mahzûr mutâla'asına mebnî ke'l-evvel meskûtün 'anh kaldı*.

Vukū'-i tevcîhât der-Âsitâne[4]

Mâh-ı şevvâlü'l-mükerremin[5] beşinci gününde◊ Rikâb-ı hümâyûn tevcîhâtı icrâ olunup, lâkin Ordu-yi hümâyûn'un karîben Âsitâne-i sa'âdet'e 'avdeti agleb-i ihtimâl olmağla, vürûdunda tevcîhât-ı 'umûmiyye iktizâsı lâzime-i hâl olacağına mebnî, şimdilik hemân ekser menâsıb ve hidemât-ı rikâbiyye ashâbında ibkā ve yalnız birkaçını ri'âyeten li'l-kā'ide[6] tebdîl ü tahvîl ile iktifâ olundu.

Vürûd-i haber-i feth-i Belgrad[7]

Sırp Milleti, Devlet-i 'aliyye'nin cizye-güzâr re'âyâsından idüğüne binâ'en, Rusya musâlahası 'akabinde millet-i merkūme hakkında[8] Devlet-i ebed-müddet, mu'âmele-i 'afv ü şefekat izhâriyle zikri güzâr eden vech üzere Rumeli Vâlîsi tarafına gelan âdemlerine maslahatın imkân-ı temşiyeti sûreti, gerek Vâlî-yi müşârun ileyh ve gerek Rumeli Defterdârı mûmâ ileyh Çelebi Efendi taraflarından tefhîm ü ihbâr ve rızây-ı Devlet-i 'aliyye'ye muvâfık olacağı ihtimâle akreb sûreti hâvî bir kağıd tahrîr u i'tâ birle Kara Yorgi tarafından

---

1 ba'zı A : — M2
2 ru'esây-ı A : ru'esâ M2
3 ileyhime A : ileyhim M2
* "**Keşf-i Nehr-i Sakarya** ..... kaldı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,118'de kaydedilmiştir.
4 **der-Âsitâne** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.80a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 5 {Şevvâ}l" yazısı vardır] A
5 şevvâlü'l-mükerremin M2 : şevvâl-i mükerremin A
◊ 5 Şevvâl 1228 = 1 Ekim 1813 Cuma.
6 li'l-kā'ide M2 : li'l-kā'idetin A
7 **Belgrad** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.80b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 23 {Şevvâ}l" yazısı vardır. Ayrıca Belgrad'ın fethi ile ilgili olarak vr.80b'nin sağ kenarında Şânî-zâde'den sonra Vak'a-nüvîs olan Mehmed Es'ad Efendi'ye ait ve Es'ad Efendi'nin kendi eliyle kırmızı mürekkeple yazdığı "Li-muharririhî Es'ad" yazısının altında "Belgrad'a sipeh dâhil olup tard etdi a'dâyı = بلغراده سپه داخل اولوب طرد ايتدى اعدايى " şeklinde bir târîh mısrâ'ı vardır] A
8 hakkında A : — M2

cevâba intizâr olunur iken, millet-i merkûme ser-i kârânı yine tahrîk-i cedîde mebnî izhâr-ı huşûnet ü istikbâr eylediklerinde, 'isyân ü tuğyânda ısrârlarına binâ'en, cânib-i şerî'at-i garrâdan **[M2 204]** verilan fetâvây-ı şerîfe mûcebince üzerlerine varılup, harben ve cebren taht-ı ra'iyyete idhâlleri tedbîrine sâk-ı mübâşeret-i teşmîr ve Sadr-ı a'zam-ı vâlâ-himem Hurşîd Ahmed Paşa, Matla'-ı âsümân-ı saltanat hazretlerinin taraf-ı eşreflerinden ber-vech-i muharrer tesyîr olunmuşidi. Binâ-berîn Sadr-ı a'zam-ı nusrat-karîn ile Ordu-yi hümâyûn ve[1] asâkir-i deryâ-nümûn, 'usât-ı merkûme üzerlerine üç[2] koldan varup, kesr-i ünûf-i istikbârlariyle der-ceng-i evvel 'usât-ı mersûme mağlûb u zebûn ve der-'akab *"el-Hayru fi's-seyf"** hadîs-i şerîfinin sırrı rû-nümûn olarak, evâ'il-i mâh-ı şa'bân-ı şerîfden[3◊] berü Âsitâne-i 'aliyye'ye pey-der-pey havâdis-i feth u zafer ile ru'ûs-i maktû'a-i vâfire vürûd edüp, Bâb-ı hümâyûn önünde mütetâbi'an[4] kelle yığınları manzûr u meşhûd olur idi. **Beyt:**

Lem era şey'en hâzıran nef'uhû
Li'l-mer'i ke'd-dirhemi ve's-seyfi
Yakzî lehü'd-dirhemü hâcâtihî
*Ve's-seyfü yahmîhi mine'l-hayfi***

Bu sûretle bi-'avnillâhi'l-cevvâd bu esnâya kadar mukaddem istîlâ olunan kılâ' ve palankalar 'usât-ı Sırb[5] yedinden cebren ve kahran bi'l-cümle nez' u istirdâd ve serân-ı ehl-i 'isyân ekseri maktûl ve ba'zıları firâr ile dâ'ire-i Memâlik-i Hâkāniyye'den imhâ vü ib'âd olunarak, min-ba'd millet-i muharrike tarafından nâ-ümmîd ve ile'l-yevm kesâd-ı semere-i akvâl-i kizb ü fesâdiyle va'd-i 'urkûbîsine meslûbü'l-i'timâd olmalariyle, Belgrad-ı dâru'l-cihâd'ı girü Devlet-i 'aliyye[6] me'mûrlarına lâ-'ilâc teslîme râzı olup, fîmâ-ba'd münâfî-i resm-i ra'iyyet vaz' u hareketden tevakkî vü mücânebet eylemek şartiyle sagîr u kebîri istirhâm ve dâ'imâ tahsîl-i rızây-ı yümn-iktizây-ı Devlet-i 'aliyye'ye her cihetle ihtimâm eylemek üzere cümlesi istid'âyı 'afv u

---

1 ve A : — M2
2 üç A : üc M2
* "الخير فى السيف = Hayır, kılıçtadır" anlamına gelen ve burada Hz. Peygamber'in bir hadîsi olarak belirtilen bu cümle, bilinen hadîs kitaplarında görülmemektedir. Herhangi bir değerlendirmeye gidilmeksizin hadîs olarak belirtildiği yer için bk. meselâ ez-Zemahşerî, *Rebî'ü'l-ebrâr* , IV,99.
3 şerîfden A : şerîfinden M2
◊ 1-10 Şa'bân 1228 = 30 Temmuz-8 Ağustos 1813.
4 mütetâbi'an A : müte'âkiben M2
** "لم ار شيئا حاضرا نفعه * للمرء كالدرهم و السيف
يقضى له الدرهم حاجاته * و السيف يحميه من الحيف = Para ve kılıç gibi kişiye faydası peşin başka bir şey görmedim. Para kişinin ihtiyaçlarını giderir, kılıç da onu zulümden korur" anlamına gelen Arapça bir kıt'adır.
5 Sırb M2 : Sırf A
6 Devlet-i 'aliyye A : devlet M2

safha kıyâm eylediklerinden, muktezây-ı şîme-i 'inâyet-i saltanat-ı 'aliyye mûcebince cümlesine rây verilerek cerâyim-i[1] güzeşteleri Dâver-i dâd-ger hazretleri savb-ı 'inâyet-evb-i Mülûkâne'lerinden 'afv u igmâz olunmuş ve bu def'a Belgrad Muhâfızı ta'yîn olunan Vezîr Süleymân Paşa me'mûr-i ma'iyyeti olan mîr-i[2] mîrân-ı kirâm ve ru'esây-ı asâkir-i İslâm-ı zafer irtisâm ile serhadd-i **[M2 205]** mezbûra irsâl ü idhâl kılınmış ve Sırplu ellerinde olan top ve sâ'ir esliha devşirilüp, kal'a-i merkûme cebe-hânesine mevzû'[3] ve kendülerini dahi yerlü yerlerine iskâna şurû' olunmuş idüği ifâdât-ı nusrat-âyâtını hâvî telhîs-ı Sadr-ı a'zamî ile müşârun ileyh hazretlerinin İç[4] Çukadârı mâh-ı şevvâl-i mükerremin yirmi üçüncü günü◊ vârid-i Der-i devlet[5] olup, Ağa-yı mûmâ ileyh ve teba'asına ve andan iki gün mukaddem beşâret-i mezbûre ile gelan kaçak Tatarlar'a[6] cemî'an huzûr-i Kā'im-makāmî'de 'alâ merâtibihim çelenk ve hil'at ve envâ'-ı ihsân ile ikrâm olundu.

Âmeden-i ser-i maktû'-i Sarıca-oğlu ve nefy-i Kādî-i Kudüs[7]

Bakıyye-i eşkıyâdan Sarıca-oğlu ile birkaç teba'asını, Hudâvendiğâr Sancağı Mutasarrıfı Ahmed 'Azîz Paşa hasbe'l-me'mûriyye ahz u katl edüp, ser-i maktû'larını Der-i devlet'e Tatar ile irsâl ü isrâ eylemekle, mâh-ı şevvâlin yirmi yedinci günü◊◊ Bâb-ı hümâyûn önünde hâk-i hizlâna ilkā olundular; *kātelallâhu emsâlehum**.

Ve[8] Kuds-i şerîf Kadısı olan Musannif Divrikli 'Osmân Efendi, bundan akdem eyyâm-ı tedrîsinde şöhret-i 'ilm ü fazlına ihtirâmen Kādî-i[9] Haleb 'Osmân Efendi-zâde Emîn Efendi ile ma'an 'inâyet-i bî-gāyet-i Şâhâne'den bâ-hatt-ı hümâyûn-i kerem-makrûn takdîm-i emsâl ü akrân ile mazhar-ı i'zâz[10] ü ikrâm olarak, müddet-i yesîrde Emîn Efendi, Haleb[11] ve 'Osmân Efendi, Kudüs Mevleviyyeti'yle be-kâm oldular idi. İmdi ber-mûceb-i insâniyyet, vâcibe-i şükrâne-i ni'met ü 'inâyet olarak her biri dil-hâh-ı Pâdişâhî üzere hıdmet-i şerî'ata kemâl-i dikkat ve ibrâz-ı 'iffet ü nasafete be-gāyet

---

1 cerâyim-i A : cerâ'im-i M2
2 mîr-i M2 : mîrân-ı A
3 mevzû' M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "olu[p]" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
4 İç A : İc M2
◊ 23 Şevvâl 1228 = 19 Ekim 1813 Salı.
5 Der-i devlet A : +-i 'aliyye M2
6 Tatarlar'a A : Tatarlar'ına M2
7 **Kudüs** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.81a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 27 {Şevvâ}l" yazısı vardır] A
◊◊ 27 Şevvâl 1228 = 23 Ekim 1813 Cumartesi.
* "قاتل الله أمثالهم = Allah onun gibilerini kahretsin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.
8 Ve A : — M2
9 Kādî-i M2 : Kādî-yi A
10 i'zâz A : اعزاز M2
11 Haleb A : — M2

ri'âyet etmek, ferîza-i zimmet-i diyânet ü sadâkat iken, evvelâ Kudüs Kadısı Efendi, **beyt**:

Tereke'l-hakka ve't-tekā ve'l-'amâmeh
*'Osmân sâra kādiyen bi'l-Kamâme**

medlûlünce mecbûl olduğu hırs-ı 'akūrâne ve tabî'at-i sûhtegânesi muktezâsiyle der-'akab sûret-i 'ucb u tekebbür ile gûyâ: "Bu bizlerin kılıcımız etmeğidir ve bizim gibilere lâ-ekall ikrâm içün hemân def'aten bizi[1] Şeyhulislâm etmelidir" vaz'lariyle vakūrâne **[M2 206]** bir edâ peydâ ve vasf-ı fuzalâ'-i hakkānî-sülûk olan *"el-'Ulemâ'u hükkâmun 'ale'l-mülûki"*** tavırlarını az kaldı ki hemân da'vâ edeler.

Her ne hâl ise mûmâ ileyh mülakkab bi'l-Musannif[2] 'Osmân Efendi, cânib-i Beyrût'a bâd-bân-güşâ ve andan varup kazâ'-i mezbûru zabtla dâd ü sitâda ibtidâ eylemişidi. Ol esnâda ba'zı ta'mîrât-ı deyr u kilisaya ruhsat vermişiken, sonra dönüp rehâbîni birer behâne ile mânend-i kandîl-i tersâ rûz u şeb yakup yandırmakda olduğu bâ-ma'rûzât müstebân olmağla, mâh-ı şevvâl evâhırında◊ kazâ'-i mezbûr mûmâ ileyhden ref' ve kendüsi nefy ü def' olunarak[3]*** Kazâ'-i Kudüs'ü, Muvakkit'i Kudsî es-Seyyid Mûsâ Efendi şehr-i zilka'de[4] gurresinden◊◊ zabt etmek üzere tevkî[ti][5] tencîz olunduğunu hâvî mûmâ ileyhe hıtâben emr-i şerîf sudûr eyledi. **Beyt**:

Lev kâne 'ucbüke misle 'aklike lem yekün
Leke veznü hardaletin mine'l-i'câb

Ev kâne 'akluke misle 'ucbike lem yekün
Ahadün bi-fevkıke[6] min-zevi'l-elbâb[*4]

---

* "ترك الحق و التقي و العمامه * عثمان صار قاضيا يا لقمامه = Hakkı, takvâyı, sarığı (=ilmi) terketti ve Osman Kamâme'ye kadı oldu" anlamına gelen bu cümle Arapça bir beyittir.

1 bizi A : — M2

** "العلماء حكام على الملوك = Ulemânın hükmü hükümdârlar üzerinde de geçerlidir" anlamına gelen bu cümle Arapça atasözüdür.

2 bi'l-Musannif M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "mûmâ ileyh" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

◊ 21-29 Şevvâl 1228 = 17-25 Ekim 1813.

3 olunarak M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "Muvakkit" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

*** "Ve Kuds-i şerîf Kadısı olan Musannif Divrikli ..... olunarak" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,145-146'da kaydedilmiştir.

4 zilka'de A : zilka[']de M2

◊◊ 1 Zilka'de 1228 = 26 Ekim 1813 Salı.

5 tevkî[ti] A : tevakkutu M2

6 bi-fevkıke A : yefûkuke M2

*4 "لو كان عجبك مثل عقلك لم يكن * لك وزن خردلة من الاعجاب
او كان عقلك مثل عجبك لم يكن * احد بفوقك من ذوى الالباب = Eğer kendini beğenmişliğin aklın kadar olsaydı, kendini bir hardal tanesi kadar bile beğenmezdin. Eğer aklın, kendini

Tevcîh-i Vezâret bâ-Mîrahûr-i Evvel[1]

Mîrahûr-i Evvel Mustafa Nûrî Ağa'ya mâh-ı zilka'de muntasıfında[2] rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le sene-i âtiye ibtidâsından zabt etmek üzere Me'âdin-i hümâyûn Emâneti tevcîh olunup, Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından olup 'akl ü re'y-i isâbet-mashûbu evliyây-ı umûr 'indinde bi'l-istimâ' mergûb olmakdan nâşî, ba'zı mesâlih-i cesîme-i devletde müstahdem olmak üzere bundan akdem Der-i saltanat'a meclûb olan Yenişehirli Zeynel'âbidîn Bey şimdilik Büyük Mîrahûrluğ'a tensîb ü tercîh olundu*.

Tevcîh-i Livâ'-i Diyârbekir[3]

Vâlî-i Diyârbekir Şeyh-zâde İbrâhîm Paşa ecel-i mev'ûdiyle bundan akdemce 'azm-i dâr-ı bekā eylediği, kadı ve vücûh-i belde taraflarından bâma'rûzât inhâ olunmağla, ref'-i Vezâret'iyle Tokad'da me'mûr-i ikāmet olan sâbık Erzurum Vâlîsi Mehmed Emîn Paşa'ya ibkā'-i Vezâret'iyle Livâ'-i Diyârbekir mâh-ı zilka'denin yirmi dördüncü gününde◊ tevcîh olundu[4]. **[M2 207]**

Hareket-i Vâlî-i Mısır be-cânib-i Hicâz ve âmeden-i haber-i zafer ve katl-i 'Osmân Tâmî[5]

Çünki bundan akdem evâsıt-ı mâh-ı recebde◊◊ Mısır Vâlîsi'nin Kapu Kethudâsı Cizye Muhâsebecisi Mehmed Necîb Efendi, ber-mûceb-i emr-i 'âlî bakıyye-i Vehhâbiyyûn'un kahr u izmihlâliyçün[6] müşârun ileyhi Hicâz tarafına tahrîk zımnında Âsitâne-i 'aliyye'den bi'l-isti'câl bahran irsâl olunmuşidi. Kethudây-ı mûmâ ileyh bir muvâfık rüzgâr ile eyyâm-ı yesîrede[7] vâsıl-ı İskenderiyye olup, andan Mısır'a varup dâhil ve müşârun ileyhin emr u irâde-i Şâhâne'ye etrâfiyle ittilâ'ı hâsıl oldukda, vâfirce vakitden berü tertîbât-ı

---

beğenmişliğin kadar olsaydı, akıllı kimselerden hiç kimse senden üstün olmazdı" anlamına gelen bu cümle Arapça bir kıt'adır.

1 **Evvel** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.81b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 15 Zi{lka'de}" yazısı vardır] A

2 15 Zilka'de 1228 = 9 Kasım 1813 Salı.

* **"Tevcîh-i Vezâret bâ-Mîrahûr-i Evvel** ..... **olundu"** kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,118'de kaydedilmiştir.

3 **Diyârbekir** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile satırın sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 24 Zi{lka'de}" yazısı vardır] A

◊ 24 Zilka'de 1228 = 18 Kasım 1813 Perşembe.

4 **Tevcîh-i** ..... olundu M2 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın ve vr.81b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

5 **Tâmî** (طامی) M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.81b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

◊◊ 11-20 Receb 1228 = 10-19 Temmuz 1813.

6 izmihlâliyçün A : izmihlâli içün M2

7 yesîrede A : yesîrde M2

lâzimeyi itmâm ü ikmâle sa'y-i evfâ ederek top ve cebehâne ve sâ'ir levâzımât-ı harbiyye vü seferiyyeden mâ'adâ esnây-ı râhda asâkirin me'kûlât ve meşrûbâtını beraberce taşımak iktizâ etmekle, lâ yuhsâ su tulumları ve beksemât çuvalları ve bî-had ü intihâ deve katarları tertîb ile ber-mûceb-i fermûde âmâde idüği ve savb-ı me'mûruna hemân hareket üzere olduğu haberini mukaddemce Der-sa'âdet'e tahrîr birle Kethudây-ı mûmâ ileyh itmâm-ı[1] hıdmet ve îfây-ı me'mûriyyetle 'avdet[2] eylemişidi*.

Binâ'en 'aleyh müşârun ileyh evâ'il-i ramazânda◊ ordusuyla Mısır'dan hareket ve esnây-ı râhda ser-kerde-i Vehhâbiyyûn'un kethudâsı 'Osmân Tâmî, 'Urbân-ı bî-pâyân ile mukâbeleye mücâseret etmiş olmağla, tarafeynden nâ'ire-i harb u sitîz 'alev-hîz olarak, bâ-'avn ü 'inâyet-i Sübhân asâkir-i 'Urbân, tâb-âver-i cünd-i mücenned-i Sultân olamayup, der-'akab perîşân ü târumâr[3] ve Tâmî ba'zı serân vegağla, merkûm Tâmî ve ba'zı ru'ûs-i maktû'a, Vâlî-i müşârun ileyhin tütüncü-başısı ağa ile bu esnâda Der-i devlet'e irsâl[4] ü isrâ ve haber-i ceng ü fütûhât tahrîr u inhâ olunmağın[5], merkûm-i bed-ahter Alay Köşkü önünde evâhır-ı zilhiccede◊◊[6] katl ile cezây-ı sezâya mazhar[7] kılındı**.

Âmeden-i peyâm-ı intizâm-ı Haleb ve bakıyye-i vekâyi'-i în-sâl[8]

*"Lev enfakte mâ fi'l-arzı cemî'an mâ ellefte beyne kulûbihim"*** mâ-sadakı[9] üzere mahz-ı **[M2 208]** tevfîk-ı Mukallib-i kulûb-i beşer ile müyesser

---

1 itmâm-ı M2 : itmâ[m-ı] A

2 Kethudây-ı ..... 'avdet M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın hizâsına vr.82a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

* "**Hareket-i Vâlî-i Mısır be-cânib-i Hicâz** ..... eylemişidi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,103'te kaydedilmiştir

◊ 1-10 Ramazân 1228 = 28 Ağustos-6 Eylül 1813.

3 târumâr M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "ve 'Osmân" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

4 maktû'a, ... irsâl M2 : + [Bu kısım, buraya girmesi işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın devamına vr.82a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

5 olunmağın M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "mukaddemce gelan Serkerde-i diğer ile" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

6 zilhiccede M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "katl" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

◊◊ 21-29 Zilhicce 1228 = 15-23 Aralık 1813.

7 cezây-ı sezâya mazhar M2 : + ["cezây-ı sezâya" kelimeleri buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlar, metinde "mazhar" kelimesinden sonra yer alan "cezây-ı sezâ" kelimelerinin üzeri ise çizilmiştir] A

** "Binâ'en 'aleyh müşârun ileyh evâ'il-i ramazânda ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,185'te kaydedilmiştir.

8 **în-sâl** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.82a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

*** "لو انفقت ما فى الارض جميعا ما الفت بين قلوبهم = Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine onların gönüllerini birleştiremezdin" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Enfâl 8/63. âyetin ortalarında yer alan bir kısımdır.

9 mâ-sadakı A : mâ-sadak M2

olan ittihâd-ı fu'âd ile hâsıl ve mukarrer olur kuvvet-i siyâsiyye ve mâdde-i hüsn-i idâre-i mülkiyyede bir müddetden berü vukū'-yâfte olan teşvîşât sebebiyle 'ârız-ı fütûr u kusûrdan neş'et edüp, zâhir-i[1] akvâlde bi'l-külliyye ba'zı erâzî vü memâlikin mizâcına 'atf u isnâd olunan fitne vü fesâd bundan akdem Halebü'ş-şehbâ ehâlisinde dahi kemâ fi's-sevâbık müteceddid ü hâsıl ve ol belde-i ceyyideyi, beyt[2]:

Ve beldetün[3] leyse fîhâ enîsün
*İlle'l-ye'âfîru ve ille'l-'îsü**

mazmûnuna mümâsil etdiğinden, ehâlî-i Haleb dahi Vâlî-i memleket Şâmî Râgıb Paşa'yı 'adem-i kabûl ile üzerine hurûc u hücûma yine âmâde vü müheyyâ ve müşârun ileyh Şugūr nâm mahalle nüzûlünde üzerine bağteten hücûm u savlet etmeleriyle nedâmet-i gafletle münhezimen 'avd ü ric'at eylediği, ba'zı tahrîrât mefâhîminden rû-nümâ olmağla, ba'de-ezîn Haleb'in intizâmı kaviyyü'l-iktidâr bir vezîr-i dilîrin muhavvel-i 'uhde-i liyâkati kılınmak iktizâsı, savâb-dîd-i 'ukalâ olarak mukaddem şehr-i muharremin on sekizinci günü◊ Eyâlet-i Haleb, Çapar-zâde Celâleddîn Paşa'ya tevcîhle[4] müşârun ileyh nizâm-ı belde-i mezkûreye me'mûr kılınmışidi. Binâ'en 'aleyh ol esnâda tanzîm-i dâ'ire-i kâfiyeye mübâşeret ve cem'-i asâkir-i vâfiyeye mübâderet ederek hâzırlandıkda[5], dâ'ire ve askerini tesâhub birle varup Haleb'e tekarrub eyledikde, eşkıyây-ı ehâlî yek-sâk-ı ittifâk Haleb'den tışaruya çıkup mukābele vü mümâna'ata kıyâm ve ceng ü def'a kemâl-i ihtimâm eylemişler ise de, bir vechile tâb-âver-i mukāvemet olamayup derûn-i şehre ric'at ederler iken, müşârun ileyh dahi askeriyle içerüye duhûl birle, eşkıyânın ba'zı etrâfa perâkende ve birazı muhtefî ve bir mikdârı maktûl olup, ehl-i 'ırz sınıfı masûn ve müsterîhu'l-bâl olduğu haberi ve ba'zı serân-ı eşkıyâ ru'ûs-i maktû'ları müşârun ileyh Celâl Paşa tarafından Der-'aliyye'ye irsâl olunmuş olmağla, mâh-ı zilhicce evâhırında◊◊ cümlesi Âsitâne-i 'aliyye'ye Tatarlar yedleriyle îsâl olundu.

Ve bundan akdem zikr olunduğu minvâl üzere Mısır tarafına irsâl ü tesrîb olunan Kapu Kethudâsı Necîb Efendi, **[M2 209]** îfâ'-i me'mûriyyetle 'avdet etmiş olmağla, bu esnâda vârid-i Der-i saltanat oldu.

Ve sâbıkā Vidin Vâlîsi müteveffâ İdrîs Paşa'nın muhallefâtı, Defterdâr-ı Rikâb-ı hümâyûn Mehmed Emîn Ra'ûf Bey ve Mîrî Kâtibi efendi ma'rifetleriyle kapu arasında bi'l-müzâyede fürûht olunmağa mübâşeret kılındı.

---

1 zâhir-i A : zâhiren M2
2 beyt M2 : — A
3 beldetün A : belde-i M2
* "و بلدة ليس فيها انيس ✻ الا اليعافير و الا العيس" = Öyle bir belde ki orada hiçbir tanıdık yok, sadece ceylanlar ve develer var" anlamına gelen Arapça bir beyittir.
◊ 18 Muharrem 1228 = 21 Ocak 1813 Perşembe.
4 tevcîhle A : tevcîhiyle M2
5 hâzırlandıkda A : hâzır olundukda M2
◊◊ 21-29 Zilhicce 1228 = 15-23 Aralık 1813.

Ve Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından mûmâ ileyh Çapar-zâde Süleymân Bey çend rûz mukaddem vefât ve terk-i müte'allikât ü muhallefât etmiş olduğu, ma'rûzât-ı vâridede musarrahan mezkûr olmağla, kabz-ı metrûkâtına Nâzır-ı Hubûbât Cânib Sâlih Efendi me'mûr kılındı.

Ve Üsküdar'da Şemsî Paşa Köşkü çok vakitden berü terk olunarak gâyetü'l-gâye harâb ve leb-i deryâdan murûr u 'ubûr eden ehâlî vü ecnebîye mûcib-i te'accüb ü istigrâb olduğundan, ol kasr-ı Şâhâne'yi irâde-i Mülûkâne ile cânib-i mîrîden tecdîde mübâşeret olundu[1].

VEKÂYİ'-İ SENE TİS'İN ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF[2]

Refteni Silahdâr-ı hazret-i Şehriyârî bâ-istikbâl-i Sadr-ı 'âlî

Silahdâr-ı Şehriyâr-ı[3] zafer-nevâl, Sadr-ı a'zam-ı Âsaf-misâl'i ber-mûceb-i kā'ide istikbâle me'mûr olmağla, muharremü'l-harâmın üçüncü ahad günü◊ debdebe vü dârât ve hademe vü müte'allikātiyle saff-beste-i alay-ı haşmet ü 'ünvân ve şa'şa'a-endâz-ı şevâtır-Keyvân-ı[4] bülend-eyvân olarak Seray-ı Sultânî'den hareket[5] ve Ordu-yi hümâyûn semtine 'atf-ı 'inân-ı 'azîmet eyledi*.

Nefy-i Çerhacı 'Ali Paşa[6]

Sâlifü't-tebyîn Tekeli-oğlu İbrâhîm'in üzerine ta'yîn olunan asâkirin ser'askeri Çerhacı 'Ali Paşa, eski 'âdeti üzere taht-ı idâresinde olan askerlerin zabt u i'mâli husûslarına 'adem-i dikkat ü ri'âyeti sebebiyle, Teke civârında rüsvây ü perîşân olduğu, mûcib-i infi'âl-i Sultânî olmağla, evâ'il-i muharremde◊◊ li-ecli't-te'dîb ref'-i Vezâret'iyle Limni Cezîresi'ne nefy ü tağrîb olunup, Teke Ser'askerliği hâlâ Kapudân-ı deryâ Mehmed Husrev Paşa'ya ihâle vü i'tâ kılındı**. **[M2 210]**

---

1 Şemsî Paşa ..... olundu M2 : + [Bu kısım, buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile vr.82b'nin sol tarafına yukarıya dikilemesine olarak yazılmıştır] A

2 **ve ELF** M2 : **ba'de'l-ELF** [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.82b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "sene 1229" yazısı vardır] A

3 Şehriyâr-ı A : Şehriyârî-yi M2

◊ 3 Muharrem 1229 = 26 Aralık 1813 Pazar.

4 şevâtır-Keyvân-ı A : şevât-Keyvân-ı M2

5 **hareket** M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "ve esnây-ı râhda olan" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

* **"Refteni Silahdâr-ı hazret-i Şehriyârî** ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,143-144'te kaydedilmiştir.

6 **Paşa** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.82b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i M{uharrem}" yazısı vardır] A

◊◊ 1-10 Muharrem 1229 = 24 Aralık 1813- 2 Ocak 1814.

** "Sâlifü't-tebyîn Tekeli-oğlu İbrâhîm'in ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,148'de kaydedilmiştir.

Vürûd-i peyâm-ı vefât-ı 'Azîz Paşa[1]

Hudâvendigâr Sancağı Mutasarrıfı 'Azîz Ahmed Paşa, çend eyyâm bîmâr[2] olarak 'azm-i dâr-ı karâr eylediği haberi, şehr-i muharremü'l-harâmın on sekizinci gününde◊ vusûl ü iştihâr buldu*.

Vusûl-i Ordu-yi hümâyûn be-Âsitâne-i 'aliyye[3]

Evâ'il-i muharremde◊◊ istikbâl-i Sadr-ı a'zamî içün irsâl olunan Silahdâr-ı hazret-i Tâc-dârî, itmâm-ı hıdmetle 'avdet ve mâh-ı mezbûrun on sekizinci isneyn günü◊◊◊ dâhil-i Âsitâne-i sa'âdet oldu.

Ve yirmi üçüncü sebt günü◊4 ocaklu tavâ'ifi, Âsitâne'ye dâhil ve yirmi dördüncü günü Sadr-ı a'zam ve ricâl-i devlet Dâvud-paşa Sahrâsı'na vâsıl oldular. Ve yevm-i merkûmda Mîrahûr-i Evvel[4] Zeynel'âbidîn Bey, taraf-ı 'inâyet-mü'telif-i Şâhâne'den cânib-i Sadr-ı zafer-âsâr'a berây-ı istifsâr ihsân olunan rahş-ı müzeyyene refâkatle[5] cânib-i Sadâret-penâhî'ye 'azîmet ve teblîğ-i selâm-i nüvâziş-peyâm ve 'arz-ı semend-i kaytasî-endâm ile itmâm-ı hıdmet ve ol gice Sadr-ı a'zam hazretleri Dâvud-paşa Serâyı'nda bir dâ'ire-i mahsûsada beytûtet eyledi.

Ve ferdâsı mâh-ı mezbûrun yirmi beşinci isneyn günü◊5 Şeyhulislâm ve Kā'im-makām Paşa ve Kapudan Paşa ve Emîn-i Ma'den Mustafa Paşa hazerâtı[6] ve 'ulemâ vü ricâl kā'ide üzere varup Ordu-yi hümâyûn'u istikbâl ve alay ile getürüp derûn-i şehre idhâl ve Sadr-ı a'zam hazretlerini sorgucuyla huzûr-i hümâyûna îsâl eylediler. Ve her birine ber[7]-muktezây-ı mesned ü rütbet ilbâs-i hil'at ve nüvâziş ü 'izzet buyuruldukdan sonra, 'avdetlerine ruhsat birle herkes mahalline mürâca'at edüp, ehâlî-i ordu nâ'il-i sükûn ü râhat oldular.

---

1 **'Azîz Paşa** M2 : عزيز **Paşa** [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.83a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 18 M{uharrem}" yazısı vardır] A

2 bîmâr M2 : pîmâr A

◊ 18 Muharrem 1229 = 10 Ocak 1814 Pazartesi.

* "**Vürûd-i peyâm-ı vefât-ı 'Azîz** ..... **buldu**" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,144'te kaydedilmiştir.

3 **'aliyye** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.83a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 25 M{uharrem}" yazısı vardır] A

◊◊ 1-10 Muharrem 1229 = 24 Aralık 1813- 2 Ocak 1814.

◊◊◊ 18 Muharrem 1229 = 10 Ocak 1814 Pazartesi.

◊4 23 Muharrem 1229 = 15 Ocak 1814 Cumartesi. Metnimizden alınmakla beraber *Târîh-i Cevdet*, X,144'te Sadrâzam'ın Davudpaşa'ya gelişi 23 Muharrem 1229 pazar günü olarak gösterilmiştir.

4 Mîrahûr-i Evvel A : Mîrahûr M2

5 refâkatle A : refâkatiyle M2

◊5 25 Muharrem 1229 = 17 Ocak 1814 Pazartesi.

6 hazerâtı M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "sâ'ir" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

7 ber A : — M2

Nefy-i Kā'im-makām Paşa ve ba'zı vukū'ât[1]

Sadr-ı a'zam hazretlerinin İstanbul'a duhûlü günü müşârun ileyhimin Seray-ı hümâyûn'dan 'avdetleri esnâ[sın]da, gālibâ Kā'im-makām Rüşdî Paşa'nın mukaddemâ Rikâb-ı [M2 211] Şâhâne'de cân-sipârâne hıdmeti ve ru'yet-i mesâlih-i 'ibâdda gayret ü dikkati sebebiyle nezd-i Mülûkâne'de makbûliyyetini[2] her bâr meşhûd olan 'âdet-i rukabâ mûcebince[3] istiskāl eden ba'zı husamâsının desîsesi olarak, müşârun ileyhimin Bâb-ı hümâyûn'dan tulû'larını[4] temâşâ eden nüfûs-i kesîre miyânında ba'zı kesân ve bâ-husûs tâ'ife-i nisvân girîvân olup: "Kā'im-makām Paşa! Sen ehl-i 'ırz ve fukarâyı güzel sıyânet ve zâd ü zahîremize her gün dikkat eder idin. Şimdi bizi bırağup nereye gidersin?" deyü Sadr-ı a'zam'ın yanında savt-ı bülend ile figān eyledikleri, sâmi'a-i Sadr-ı a'zamî'ye bir savt-ı[5] girân gelmekle, *"Tûbâ li-men selime 'an işâreti'l-enâmil"** me'âlince nâsda Kā'im-makām Paşa'ya bu teveccüh-i nâ-me'mûl, *"Rubbe melûmin lâ zenbe lehû"*** müfâdınca[6] müşârun ileyhin Sadâret-i 'uzmâ'ya vusûl[7] içün desîsesi olmağa mahmûl olarak, te'dîbi taraf-ı saltanatdan istîzân ve Sadr-ı a'zam-ı nev-kudûmün iltimâsına gerçi müsâ'ade olunup, lâkin hemân Gelibolu'ya[8] iclâ olunmasına ruhsat erzân buyurulmağın, muharremin yirmi altıncı günü◊ Gelibolu'ya[9] bahran iclâ olundu.

Ancak yevm-i merkūmda rüzgârda be-gāyet şiddet ü muhâlefet olduğundan, râkib oldukları sefîne nâ-çâr 'avd ü ric'at etmekle, müşârun ileyh ol gice gemiden çıkup Ayvanseray İskelesi'nde vâki' Re'îs-i esbak Vahîd Efendi'nin sâhil-hânesinde beytûtet ve berren 'azîmete istid'ây-ı ruh-

---

1 **ve ba'zı vukū'ât** M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır. Ayrıca bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.83a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 26 M{uharrem}" yazısı vardır] A

2 makbûliyyetini A : makbûliyyeti M2

3 her bâr ..... mûcebince M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.83a'mn sol kenarına yazılmışlardır] A

4 tulû'larını A : tuğlarını M2

5 bir savt-ı [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.83b'nin sağ tarafına yazılmışlardır] A : — M2

* "طوبى لمن سلم عن اشارة الانامل = Parmakların kendisini göstermediği kişiye müjdeler olsun" anlamına gelen bu cümle *"Kefâ bi'l-mer'i mine'ş-şerri en-yüşâra ileyhi bi'l-esâbi'i* = كفى بالمرء من الشر ان يشار اليه بالاصابع = Kişiye şer olarak parmaklarla gösteriliyor olması yeter" anlamındaki Hz. Peygamber'in hadîsinden hareketle söylenmiş olmalıdır; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nr.1940, II,114.

** "رب ملوم لا ذنب له = Nice kınanan kişi vardır ki, hiçbir günâhı yoktur" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

6 "Rubbe ..... müfâdınca M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.83b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A

7 vusûl A : vusûlü M2

8 Gelibolu'ya M2 : Gelibo[lu]'ya A

◊ 26 Muharrem 1229 = 18 Ocak 1814 Salı.

9 Gelibolu'ya A : — M2

sat[1] ve recâsına müsâ'ade-i 'aliyye buyurulmağla, ferdâsı savb-ı me'mûruna[2] hareket eyledi.

Ve münhalle olan Eyâlet-i Anadolu, Gelibolu'da ikâmet üzere olan Kā'im-makām-ı esbak Ahmed Şâkir Paşa'ya ibkā'-i Vezâret'iyle tevcîh olundu.

Ve yevm-i mezbûrda◊ vech-i mezkûr üzere Büyük Mîrahûr iken Me'âdin-i hümâyûn Emâneti, bâ-rütbe-i Vezâret muhavvel-i 'uhde-i i'tibârı kılınan Mustafa Paşa Üsküdar'a güzâr eyledi*.

Şuyû'-i havâdis-i ihtilâl der-Mısır

Bundan akdem Medîne-i münevvere'nin kilîd-i sa'îdi ile gelan Vâlî-i Mısır'ın Anahtar Ağası, İstanbul'dan 'avd ü kufûl ile varup Mısır'a duhûl eyledikde, Vâlî-i [M2 212] müşârun ileyhin Hicâz'a 'azîmeti sebebiyle Belde-i Kāhire'yi tehî vü tenhâ bulduğundan, der-'akab kendüye biraz kafâdârlar peydâ ederek, *"el-Fitnetü nâ'imetün le'anallâhu men eykazahâ"*** mübtegāsınca, bu dahi Belde-i Mısır'ı meşhûdu olan vech-i ma'hûd ile zabt u istîlâ etmek kaydiyle mübtelâ ve mukaddemâ kendüye Vâlî-i müşârun ileyhin ba'zı husamâsı tarafından izâka vü ilkā olunan dârûy-i fesâd ile mübtelây-ı dâ'-i mâl-i hulyâ olmağla: "Mehmed 'Ali Paşa fevt oldu ve bana haberi geldi. Bir başka vâlî gelinceye kadar zabt ve idâre-i memlekete me'mûrum" deyerek bir tarrâka-i 'uzmâ peydâ edüp, sükkân ü kuttâmı dûçâr-ı teşvîş ü halecân etmekle, az kaldı ki Belde-i Kāhire'yi alan ve tâlân ede. Hele Vâlî-i[3] Mısır'ın Kethudâ ve Kā'im-makāmı Laz Ahmed Ağa'nın ikdâm ü ihtimâmiyle merkūm bi'l-muhârebe katl ü i'dâm olunmağla, fitne-i mezkûre sükûn ü hıtâm bulduğunun haberi, bu esnâda vâsıl-ı Der-i mu'allâ oldu.

Binây-ı[4] Câmi'u'l-Hidâye (هدايه)[5]

Mukaddemâ beyân olunduğu üzere sene-i sâbıka şevvâli evâsıtında◊◊ hedm ile kalb-i fâsık gibi vîrân olan bekâr odalarından Bağçe-kapusu kayık-hâneleri

---

1 ruhsat M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "eyledi" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
2 me'mûruna A : me'mûriyyete M2
◊ 26 Muharrem 1229 = 18 Ocak 1814 Salı.
* "Ve yirmi üçüncü sebt günü ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler özetle ve "Şânî-zâde'nin tahrîrine göre" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, X,144'te kaydedilmiştir.
** "الفتنة نائمة لعن الله من ايقظها" = Fitne uykudadır, Allah onu uyandırana lânet etsin" anlamına gelen bu cümle, meşhûr hadîs kitapları dışındaki bazı eserlerde yer alan bir hadîstir; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nr.1817, II,83.
3 Vâlî-i M2 : Vâlî-yi A
4 **Binây-ı** A : **Binâ'-i** M2
5 **Hidâye** (هدايه) M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.83b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i M{uharrem}" yazısı vardır] A
◊◊ 11-20 Şevvâl 1228 = 7-16 Ekim 1813.

verâsından Melek-girmez dedikleri zokakda, çok vakitden berü müfsık ve müznî iken, irâde-i Şehriyâr-ı sâhib-i takvâ ile hedm ü imhâ olunan odaların 'arsası üzerine evâ'il-i muharremü'l-harâmda[0] Şehinşâh-ı zehâdet-fermâ hazretlerinin himmet-i câmi'u'l-meymenetleriyle bir ma'bed-i zîbâ binâsına ibtidâ olundu.

Ve evâsıt-ı sene-i mezbûrede karîn-i itmâm ve minber ü mahfil-i hümâyûn ve sâ'ir tetimmâtı pezîrây-ı hıtâm[1] oldukda, İmâm-ı Müslimîn hazretleri müceddeden binâ buyurdukları ol *mescid-i mü'essesün 'ale't-takvâ**nın vezâyif[2] ü mesârifine vâfî îrâdât ve musakkafât tertîbi husûsâtına dahi ihtimâm buyurdular. Havâss-ı huddâm-ı Enderûn-i hümâyûn'dan Vâsıf, câmi'i edâ[3] hâlâ zîver-i der-i mu'allâsı olan bu târîh-i ra'nâyı inşâd ü inşâ eyledi. Beyt[4]:

Biri çıkdı Vâsıf-âsâ; dedi yaz bu târîh-i[5] a'lâ
Ne güzîde hayr hakkā yeni Câmi'u'l-Hidâye **[M2 213]**
(نه کزیده خیر حقا یکی جامع الهدایه)

Vukū'-i tevcîhât-ı ba'zı menâsıb-ı vüzerâ vü 'ulemâ ve ricâl-i devlet[6]

Muharremü'l-harâmın yirminci günü[◊◊] Koca-ili Sancağı, rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le merhûm 'Azîz Paşa Kethudâsı el-Hâc Mustafa Paşa'ya, Hudâvendigâr Sancağı ilhâkiyle tevcîh** ve Kenkırı Sancağı, Livâ'-i Ankara Mutasarrıfı el-Hâc 'Abdurrahmân Paşa'ya, livâ'-i mezbûra ilhâkan ber-vech-i Muhassıllık tevcîh ve Bozok Sancağı, Livâ'-i Kayseriyye Mutasarrıfı Mar'aşlı 'Ali Paşa'ya, livâ'-i mezkûra ilhâkan ber-vech-i Muhassıllık tevcîh olundu.

Ve mâh-ı mezbûrun yirmi beşinci gününde[◊◊◊] Kazâ'-i Edirne, yirmi dokuz[7] recebi gurresinden[◊4] zabt etmek üzere sâbıkā Üsküdar Kadısı Muhzırzâde Mehmed Emîn Efendi'ye ve Kazâ'-i Mısır, yine vakt-i mezkûrdan[◊5] zabt

---

◊ 1-10 Muharrem 1229 = 24 Aralık 1813- 2 Ocak 1814.

1 ve minber ..... hıtâm M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla vr.84a'nın sol kenarına yukarıya diklemesine yazılmışlardır] A

* "مسجد مؤسس علی التقوی = Takvâ üzerine kurulmuş mescit" anlamına gelen bu ibâre, "*Lemescidün üssise 'ale't-takvâ* = لمسجد ا سس علی التقوی = Takvâ üzerine kurulan mescit" meâlindeki Kur'ân, et-Tevbe 9/108. âyetin ortalarında yer alan kısımdan hareketle söylenmiş gibi gözüküyor.

2 vezâyif A : vezâ'if M2

3 edâ A : edâ'en M2

4 Beyt M2 : — A

5 târîh-i A : târîhi M2

6 devlet M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.84a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 20 M{uharrem}" yazısı vardır] A

◊◊ 20 Muharrem 1229 = 12 Ocak 1814 Çarşamba.

** "Muharremü'l-harâmın yirminci günü ..... tevcîh" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,144'te kaydedilmiştir.

◊◊◊ 25 Muharrem 1229 = 17 Ocak 1814 Pazartesi.

7 dokuz A : dokuzuncu M2

◊4 1 Receb 1229 = 19 Haziran 1814 Pazar.

◊5 1 Receb 1229 = 19 Haziran 1814 Pazar.

etmek üzere sâbıkā Galata Kadısı Esîrî-zâde Mehmed Refî' Efendi'ye tevcîh ve ba'zı Devriyye mevleviyyetleri ve arpalıklar tevcîhiyle dahi kulûb-i 'ulemâ kezâlik tefrîh olundu.

Ve mâh-ı mezkûrun selhinde◊ Sadâret-i 'uzmâ Kethudâlığı, sâbıkā Şıkk-ı Evvel Defterdârı Mustafa Efendi'ye ve Riyâset hıdmeti, sâbıkā Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî Mehmed Sa'îd Gālib Efendi'ye ve Şıkk-ı Evvel Defterdârlığı, sâbıkā Rikâb-ı hümâyûn Defterdârı Mehmed Ra'ûf Bey'e ve Baş-muhâsebecilik, sâbıkā Re'îsülküttâb Hüsnî Bey'e tevcîh ve her biri zikr olunan mesned ü hıdmetlere intihâb ü tercîh olundu.

Vefât-ı Tuhfe Şârihi Hayâtî Efendi ve vukū'ât-ı sâ'ire[1]

es-Seyyid el-Hâc Ahmed el-Hayâtî el-Büstânî, mâh-ı saferu'l-hayrın onuncu günüdür◊◊, Üsküdar'da Seyyid Ahmed Deresi nâm mevzi'de defn olunmuşdur. Velâdeti bin yüz altmış beş târîhinde kesîru'n-neşr ve't-te'lîf, kümmelînden[2] bir zât idi. *Nuhbe-i*[3] *Vehbî*'yi dahi hurûfâta kadar tesvîd etmişdi; *rahimehullâhu*[4] *Te'âlâ*[5]*.

Ve mâh-ı saferu'l-hayrın on üçüncü gününde◊◊◊ Eyâlet-i Karaman, Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Melek Ahmed Paşa-zâde 'Abdullah Bey'e rütbe-i Vezâret'le tevcîh olundu**.

Nâdire[6]

Mâh-ı safer evâsıtında◊4 Silahdâr-ı esbak-ı Şehriyârî İslâm Ağa'nın bir ferzendi mevlûd olup, ma'sûm-i merkūmun mak'adı ba'zan vukū' bulduğu ve Hamse-i muharrir-i [M2 214] Hakîr'in Emrâz-ı Etfâl'inde mezkûr olduğu

---

◊ 30 Muharrem 1229 = 22 Ocak 1814 Cumartesi.

1 **Hayâtî Efendi ve vukū'ât-ı sâ'ire** M2 : — A

◊◊ 10 Safer 1229 = 1 Şubat 1814 Salı.

2 kümmelînden A : kâmilînden M2

3 *Nuhbe-i* A : *Tuhfe-i* M2. Burada adı geçen eser, şâir Sünbülzâde Vehbî (1719-1809)'nin eserlerinden Arapça'dan Türkçe'ye manzûm bir sözlük olan *Nuhbe-i Vehbî* (1799) olmalıdır. Bu zâtın ayrıca Farsça'dan Türkçe'ye *Tuhfe-i Vehbî* (1782) adında manzûm bir sözlüğü de vardır; bk. "Sünbülzâde Vehbî", *Büyük Larousse*, XXI,10924.

4 etmişdi; rahimehullâhu A : etmişidi; rahmetullâhi M2

5 **Vefât-ı Tuhfe** ..... Te'âlâ M2 : + [Bu kısım, buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.84a'nın sol tarafına yazılmıştır] A

* "رحمة الله تعالى = Yüce Allah ona rahmet eylesin" anlamına gelen Arapça duâdır. "**Vefât-ı Tuhfe Şârihi Hayâtî** ..... Te'âlâ" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,144'te kaydedilmiştir.

◊◊◊ 10 Safer 1229 = 1 Şubat 1814 Salı.

** "Ve mâh-ı saferu'l-hayrın on üçüncü ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,148'de kaydedilmiştir.

6 **Nâdire** [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.84a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı S{afer}" yazısı vardır] A : **Nâdiru'l-vukū'** M2

◊4 11-20 Safer 1229 = 2-11 Şubat 1814.

üzere bir zâr[1] ile mesdûd bulunmakdan nâşî, bir üstâd cerrâh 'ameliyle açılması lâzım iken, bir câhil kimse nîşter ile feth edeyim dir iken tıfl-ı mezbûrun bağırsağını cerh etmekle, üç gün murûrunda fevt oldu*. *"İnne'l-be'ûzate tedmû muklete'l-esedi"***.

Nefy-i Kul Kethudâsı[2]

Yeniçeri Ağası Seyyid Mehmed Ağa, ma'hûd 'atîk ustalardan esâtîz-i ehl-i fesâd üç kimseyi katl ü i'dâma niyyet ve Kul Kethudâsı 'adem-i tecvîz ü tahzîr ile mümâna'at eylediğini takrîr u inhâ ve nefyi iktizâsını ifâde vü inbâ ve bu takrîble ağalar ile kul kethudâları beyninde olan mu'âdât-ı kadîme-i halefiyyeyi[3] icrâ etmekle, mûmâ ileyh evâ'il-i rebî'ulevvelde[4] Limni Adası'na nefy ü iclâ olundukdan sonra, merkûm[5] ustaları Boğaz-kesen Kal'ası'nda hank ile i'dâm ü ifnâ eyledi***. Lâkin Kul Kethudâsı-yı mûmâ ileyhin semere-i kelâmı çok geçmeyüp zuhûr ve ba'de bürhetin vukū' bulan katl-i Ağa hâdise-i şenî'asında, *"Men kâne lehû min-nefsihî vâ'izun kâne lehû minallâhi hâfizun"**4 neyyiresi menzil-i a'zelde mebdûr olup, mûmâ ileyh ol vak'adan dûr bulundu.

'Avdet-i Vâlî-i Mısır ve nakl-i Şerîf Gālib be-Kāhire[6]

Bundan akdem gerçi tav' u kerh ihtimâli ile Vehhâbîler taraflarına izhâr-ı[7] imtiyâlî ile kendülerde sûret-i ihtilâf zann-ı gālib olmağla, müşârun ileyh bâ-fermân Vâlî-i Mısır tarafından Mısır'a menkūl olup, Vâlî-i[8] müşârun ileyh dahi mukaddemce vukū' bulan ihtilâl sebebiyle Mısır tarafına 'avd ü kufûl eylemiş ise dahi, Vehhâbiyyûn'dan ahz u zabt olunan kılâ' u bıkā'a kâfî askerler temkîn ile tahsîn eylediğini ve muhârebât ü fütûhâtın tafsîlâtını hâvî tahrîrât,

---

1 zâr (زار) A : zâr (ذار) M2

* "**Nâdire** ..... oldu" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, X,144'te kaydedilmiştir.

** "ان البعوضة تدمو مقلة الاسد = Sivrisinek aslanın gözbebeğine kadar yaklaşabilir" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

2 **Kethudâsı** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.84b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A

3 **halefiyyeyi** A : **halîkayı** M2

4 **rebî'ulevvelde** M2 : **rebî'ulûlâda** A

5 **merkūm** A : **merhûm** M2

*** **"Nefy-i Kul Kethudâsı** ..... **eyledi"** kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,145'te kaydedilmiştir.

*4 "من كان له من نفسه واعظ كان له من الله حافظ = Kişinin kendi özünden bir vâizi olursa, Allah'tan da bir koruyucusu olur" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

6 **be-Kāhire** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.84b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A

7 **imtiyâlî** M2 : **imtibâlî** A

8 **Vâlî-i** A : **Vâlî-yi** M2

müşârun ileyhin Ser-duhânî Yamağı Ağa ile evâ'il-i rebî'ulevvelde◊ vârid-i Der-i mu'allâ oldu[1].

İclây-ı Halîm Girây Sultân[2]

Selâtîn-i Cengîziyân'dan Halîm Girây Sultân ki, devr-i Selîm Hân'dan berü Der-sa'âdet'de [M2 215] ikāmetle verziş-i 'ilm ü ma'rifet ve şi'r u[3] inşâya muvâzabet ederek İstanbul zürefâsiyle ülfet ve ehibbâ'-i kesîre ile ünsiyyet üzere iken, mukaddemâ Râmiz Paşa sevkiyle Kalgaylık Pâyesi'yle sevâhil-i Tuna'ya me'mûr kılınan Behâdır Girây Sultân ma'iyyetine ta'yîn ve ba'de'l-musâlaha yine Âsitâne'ye gelüp, ke'l-evvel hâne-nişîn olmuşidi. Lâkin bu şe'â'ir ile mûmâ ileyhin Dâru's-saltana'da mukîm ü mu'âşir olmaları, usûl-i kadîme-i Devlet-i 'Osmâniyye'ye mugāyir ve kānûn-i dikkat-nümûn-i saltanat-ı seniyye ile mütenâfir ve devr-i mezkûrda bu makūle husûsâtda tesmîh ve tahkîrin mü'eddî-i[4] ihtilâl-i kesîr olduğu, *"et-Tecâribu ziyâdetün fi'l-'akli"** müfâdı üzere cümleye zâhir u bâhir olmakdan nâşî, mûmâ ileyh ba'de'l-yevm Vize'de tahsîs kılınan çiftlikde ikāmet ü ârâm eylemek üzere evâ'il-i rebî'ulevvelde◊◊ ol tarafa iclâ vü i'zâm olundu[5]**.

Ta'yîn ü irsâl-i dü Mübâşir be-cânib-i Mısır

Bu esnâda Ser-bevvâbîn-i Dergâh-ı 'âlî Mustafa Bey, Şerîf-i sâbıkı Mısır'dan Selânik'e nakl ü ik'âda me'mûr ve dîğer Kapucu-başı ile dahi[6] Şerîf-i lâhıka ba's-i hil'at ü menşûr olundu***.

Tevcîh-i menâsıb ve pâyehâ be-ba'zı 'ulemâ vü vüzerâ[7]

Mâh-ı rebî'ulevvelin on beşinci günü◊◊◊, sâbıkā Selânik Kadısı ve hâlâ İmâm-ı Evvel-i Şehriyârî olup Enderûn-i hümâyûn'dan muhrec es-Seyyid

---

◊ 1-10 Rebî'ulevvel 1229 = 21 Şubat-2 Mart 1814.

1 Der-i mu'allâ oldu M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

2 **Sultân** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.84b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A

3 şi'r u A : şi'r M2

4 mü'eddî-i A : mü'eddî-yi M2

* "التجارب زيادة فى العقل" = Tecrübeler akıl için ziyâdeliktir (=aklı geliştirirler)" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

◊◊ 1-10 Rebî'ulevvel 1229 = 21 Şubat-2 Mart 1814.

5 olundu A : kılındı M2

** "**İclây-ı Halîm Girây Sultân** ....olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,145'te kaydedilmiştir.

6 dahi M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "Mısır'a irsâl-i seyf ve hil'at-i semmûr-i müstevcibü's-sürûr ve" kelimelerinin üzeri karalanmıştır] A

*** "**Ta'yîn ü irsâl-i dü Mübâşir** ..... olundu" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, X,151'de kaydedilmiştir.

7 **vüzerâ** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.85a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 15 Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A

◊◊◊ 15 Rebî'ulevvel 1229 = 7 Mart 1814 Pazartesi.

'Abdülkerîm Efendi'ye ve yine yevm-i merkūmda◊ hâlâ Medîne-i İzmir Kadısı ve Ser-etıbbây-ı Cihân-dârî es-Seyyid Mustafa Mes'ûd Efendi'ye Edirne pâyeleri ve[1] sâbıkā Selânik Kadısı Şerîf-zâde es-Seyyid Mehmed Ebulhayr Efendi'ye Şâm-ı şerîf Kazâsı tevcîh u ihsân olunup, Süleymâniyye Müderrisi ve Vak'a-nüvîs-i zemân 'Ayntâbî es-Seyyid Ahmed 'Âsım Efendi, sâhib-i 'ilm ü kalem ve bizâ'at ü hüneri, me'ârif-şinâsân tarîki 'indinde müsellem olmağla, şâyân-ı 'âtıfet-i Sultân-ı vâlâ-himem olarak mazhar-ı kerem olup, yine mâh-ı mezbûrun on beşinde◊◊ Selânik Kazası tevcîhiyle mükerrem ü şâd-kâm* ve himmet-i Şâhâne ile[2] tarîk-ı sî-sâle-i[3] tedrîs, mûmâ ileyhe on beş **[M2 216]** senede pezîrây-ı hıtâm oldu. **Şi'r:**

Yârin bilürüm bezmimize rağbeti vardır
Amma ki zemânın gözedür, sâ'ati vardır

Pîrâmenini eylemiş agyâr ihâta
Dil-dâre niyâz etme gönül, sikleti vardır

Ve yine yevm-i merkūmda◊◊◊ rütbe-i Hâmise ile Koca Mustafa Paşa Müderrisi Enderûn'dan çırağ olma Müderris-zâde Mehmed 'Ârif Efendi'ye Yenişehir-i fenâr Kazâsı ve yine Hâmise ile Kemânkeş Kara Mustafa Paşa Müderrisi Müneccim-başı Mehmed Râkım Efendi'ye Galata Kazâsı tevcîh olunup, mukayyed-i defter-i bendegânî-i[4] Sultânî olan erbâb-ı selâhiyyet tenkîh u tefrîh olundular.

Ve mâh-ı mezbûrun yirmi dördüncü günü◊4 Köstendil Sancağı, sâbıkā Livâ'-i İlbasan Mutasarrıfı ve hâlâ Yergöğü Kal'ası Muhâfızı mîr-i mîrândan Sâlih Paşa'ya ve yirmi yedinci günü◊5 Livâ'-i İlbasan, mîr-i mîrândan İvranyalı Hüseyn Paşa'ya tevcîh ü ihâle ve hall ü 'akd-i umûr-i me'mûreleri her birine tefvîz ü havâle kılındı[5].

Ve gurre-i rebî'ulâhırda◊6 Rumeli Kadı'askeri ve esbak Hazîne-i hümâyûn Kethudâsı el-Hâc Halîl Efendi'nin müddet-i hükûmet-i 'örfiyyeleri

---

◊ 15 Rebî'ulevvel 1229 = 7 Mart 1814 Pazartesi.

1 pâyeleri ve [Metinde "pâyeleri" kelimesinden sonra yazılmış olan "ve mâh-ı mezbûrun on beşinci günü" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A : pâyeleri M2

◊◊ 15 Rebî'ulevvel 1229 = 7 Mart 1814 Pazartesi.

* "Vak'a-nüvîs-i zemân 'Ayntâbî es-Seyyid ..... şâd-kâm" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,145'te kaydedilmiştir.

2 Şâhâne ile A : Şâhâne'leriyle M2

3 sî-sâle-i A : seyyâle-i M2

◊◊◊ 15 Rebî'ulevvel 1229 = 7 Mart 1814 Pazartesi.

4 bendegânî-i A : bendegân-ı M2

◊4 24 Rebî'ulevvel 1229 = 16 Mart 1814 Çarşamba.

◊5 27 Rebî'ulevvel 1229 = 19 Mart 1814 Cumartesi.

5 Ve mâh-ı mezbûrun ..... kılındı M2 : + [Bu kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek vr.85a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

◊6 1 Rebî'ulâhır 1229 = 23 Mart 1814 Çarşamba.

munkazî olmakdan nâşî, gurre-i mezkûreden zabt etmek ve yevm-i zabtından 'azli mu'teber olmak üzere Rumeli Kadı'askerliği, sâbıkā Sadr-ı Anadolu Mekkî Efendi-zâde Mustafa 'Âsım Efendi'ye tevcîh ve yine yevm-i merkūmda, gurre-i cumâdelûlâdan◊ mutasarrıf olmak üzere hâlâ bi'l-fi'l Sadr-ı Anadolu Sâlih Efendi-zâde mahdûmu Mehmed Sâlih Efendi'ye Rumeli Pâyesi tevcîh olundu.

Tekmîl-i ta'mîr-i Seray-ı Sa'd-âbâd[1]

Devr-i esbakdan berü Mesîre-i Sa'd-âbâd -ki nümûne-i *İrem'e zâti'l-'imâd elletî lem yuhlak mislühâ fi'l-bilâd**dır[2]- mizâc-ı dehrde yevmen feyevmen müzdâd olan nâ-şâdî vü melâl sebebiyle ol mazhar-ı sırr-ı cinân[3] 'anyemînin ve şimâlin[4] metrûk-i vâdî-i terk ü ihmâl olarak halel ü vehne kesb-i isti'dâd edüp, ma'a hâzâ nazîre-i kerîme-i *fîhâ 'aynün câriyetün*[5**] olan Mesîre-i Kağıd-hâne-i Âsitâne, aktâr-ı 'âlemde şöhret-gîr ve etrâf u enhâdan İstanbul'a tevârüd eden cemm-i gafîr ve[6] bâ-husûs düvel-i mütenevvi'adan **[M2 217]** Der-i devlet'e her bâr âmed-şud eden seyyâh ve züvvâr ü tüccâr ve elçi ve sefîr lâ-cerem ol mesîre-i meşhûreyi seyr u temâşâ eyledikleri, ma'lûm-i sagîr u kebîrdir. Ve her devletde şân u iktidârına lâyık vechile müte'addid teferrüc-gâh-ı 'âmmeler olup, anların ta'mîr u termîm ve tarh u tanzîmi cânib-i devletden ru'yet ve bir takım bostâniyân ve muhârisân ve fenn-i filâhatda mehâretlü bağbân ve bağçevânlar ta'yîniyle[7] 'ale'd-devâm hares ü harsına ve eşcâr ve nebâtât-ı mevzûn ve gün-â-gûnunun gars ü kursuna her bâr ihtimâm-ı tâmm olunmakda idüği, vâkıfân-ı ahvâl-i mülk ü milele bedîdârdır.

Binâ'en 'aleyh sene-i sâbıka evâsıtında Seray-ı Sa'd-âbâd ta'mîrine bâ-emr-i hümâyûn mübâşeret ve bi'l-cümle kâşâne ve kusûrun rusûm-i cedîde ve tezyînât-ı pesendîde ile inşâsına mübâderet olunmuşidi. el-Hâletü hâzih rebî'ulâhır hılâlinde◊◊ bi-cümleti't-tevâbi' ve'l-levâhık temâm olmağla,

---

◊ 1 Cumâdelûlâ 1229 = 21 Nisan 1814 Perşembe.

1 **Sa'd-âbâd** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.85a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 5 R{ebî'ulâhır}" yazısı vardır] A

* "ارم ذات العماد التی لم یخلق مثلها فی البلاد = Direkleri (yüksek binaları) olan, ülkelerde benzeri yaratılmamış İrem şehri" anlamındaki bu ifâde Kur'ân, el-Fecr 89/7-8. âyeteridir.

2 nümûne-i ..... fi'l-bilâddır M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.85a'nın alt tarafına yazılmışlardır] A

3 sırr-ı cinân A : sırr-ı cennât M2

4 ol mazhar-ı ..... şimâlin M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.85b'nin üst tarafına yazılmışlardır] A

5 câriyetün M2 : câriyeh A

** "فیها عین جاریة = Orada (cennette) devamlı akan bir pınar vardır" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Gâşiye 88/12. âyetidir.

6 ve M2 : — A

7 bağbân ve bağçevânlar ta'yîniyle A : bağıyân ve bağcevânlar te'ayyünüyle M2

◊◊ 1-29 Rebî'ulâhır 1229 = 23 Mart-20 Nisan 1814.

mefrûşât-ı Mülûkâne ile ferşine fermân ve nevrûz-i sultânî 'akabinde teşrîf-i Şâhâne ile mânend-i kasr-ı cinân oldu.

'Arz-şüden-i Terceme-i Kāmûs bâ-savb-ı 'İnâyet-me'nûs[1]

Mâh-ı cumâdelûlâ evâ'ilinde◊ Mütercim-i Kāmûs es-Seyyid Ahmed 'Âsım Efendi, *Okyânûs-i Tercemeti'l-Kāmûs* nâm muvaffak olduğu mücelledât-ı selâse-i eser-i celîlini ma'rifet-i Şeyhulislâmî ile kutb-i dâ'ire-i Hilâfet hazretlerinin nezd-i fezâ'il-pesend-i Mülûkâne'lerine takdîm ü ibrâz ve tab' u temsîl olunmasını istid'â vü niyâz eylemekle, Şehinşâh-ı fazl-âgâh *halledallâhu devletehû ve kavvâhu** hazretleri, [mısrâ]':

Bilmez kemâl-i kadrin illâ kemâl ehli

mefhûmunca, ol eser-i menâfi'-me'âsire 'atf-ı nigâh birle i'tibâr ve tab'ına hatt-ı hümâyûn-i medîhat-meşhûn-i Şâhâne ısdâr buyurmalariyle, talebe-i lisân-ı 'Arabî'yi ihyâ ve teksîr-i kütüb ve terhîs-i behâ ile teshîl-i mühimme-i fukarây-ı 'ulemâ buyurdular**. Şi'r:

Yâ câmi'a'l-'ilmi ni'me'z-zuhru[2] tecme'uhû
Lâ ta'dilenne bihî dürran ve[3] lâ zehebâ

el-'İlmü zeynün ve teşrîfun li-sâhibihî
*F'atlub hüdiyte fünûne'l-'ilmi ve'l-edebâ****

Zikr-i vukū'ât-ı şettâ ve ba'zı def'[4] u isrâ ve nefy ü iclâ

Bu esnâda Vâlî-i Mısır Mehmed 'Ali Paşa tarafından Şerîf-i sâbıkın defter-i emvâl [M2 218] ü eşyası gelüp 'arz-ı pâye-i serîr-i a'lâ kılındıkda, cümlesi Şerîf-i müşârun ileyhe yine redd ü i'âde kılınmağa irâde-i seniyye te'alluk ve ri'âyet-i şerâfet-i sâbıka hakkında tehakkuk[5] eyledi.

---

1 **'İnâyet-me'nûs** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.85b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i Cu{mâdelûla}" yazısı vardır] A

◊ 1-10 Cumâdelûlâ 1229 = 21-30 Nisan 1814.

* "خلد الله دولته و قواه = Allah onun devletini pâyidâr kılsın ve güçlendirsin" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

** "**'Arz-şüden-i Terceme-i Kāmûs** ..... buyurdular" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,145'te kaydedilmiştir.

2 ni'me'z-zahru A : ni'me'r-reczü M2

3 ve A : ev M2

*** "يا جامع العلم نعم الزخر تجمعه * لا تعدلن به درا و لا ذهبا
فاطلب هديت فنون العلم و الادبا * العلم زين و تشريف لصاحبه = Ey ilmi toplayan (=tahsîl eden) kişi, ne güzel azık toplamaktasın. Ona ne inci ne de altın denk olabilir. İlim sahibi için bir süstür ve büyük şereftir. Sen yeter ki iste, ilim ve edebin her alanında başarıya ulaşabilirsin" anlamına gelen Arapça bir kıt'adır.

4 **def'** A : **ref'** M2

5 tehakkuk A : tahkîk M2

Ve Kādî-i[1] Haleb 'Osmân Efendi-zâde Emîn Efendi, öteden berü gûyâ izhâr-ı fazl zımnında halkla mu'âraza vü cedele mâ'il ve her meclisinde bî-mehâbâ: "İşte İmâm-ı a'zam sizin yanınızdadır, amma bilmeyorsuz!" dimekle, müctehide mesîl ü nazîr olduğunu 'alâ mele'i'n-nâs kā'il olup, depişken-i[2] dervîş-nazîri çekişken-i sûhtelikle şöhret-gîrliği lâzimesince Kazâ'-i Haleb'e duhûlünden berü belde-i mezbûre 'ulemâ vü sulehâ ve e'imme vü hutabâsının dahi her birini bir vechile techîl ü tahkîr ve bir gün Haleb Müftîsi mahkemede kitâbla[3] darb ve eşrâf-ı Haleb'den ba'zı kimselere şetm ve ba'zılara bilâ-mûcib-i şer'î perde-bîrûn-i ta'zîr eylediğinden kat'-ı nazar, Haleb Vâlîsi müşârun ileyhi bayağı 'avâmm-ı nâs mu'âmelesiyle dil-gîr edüp, hattâ bir gün Paşa-kapusu'ndan mütehevvirâne kalkup mahkemeye revân ve gelüp gidenlere müşârun ileyh hakkında itâle-i lisân ve envâ'-ı tehcîlât-ı nâ-şâyân eylediğini ve bu makūle niçe[4] ef'âl-i mecnûnânesi olduğunu eşrâf u a'yân 'arz u mahzar ile Der-i devlet'e ifâde vü inhâ ve müşârun ileyh dahi 'ulemâ'-i Haleb ile mûmâ ileyh beyninde bir mâdde-i kerîhe tekevvünü meczûm olarak 'azli îcâb eylediğini 'arz u inhâ eylediğine binâ'en, evâ'il-i cumâdelûlâda[5◊] mûmâ ileyhin Tosya'ya nefyi[6] fermânı, Tatar ile irsâl ü isrâ olunup*, mukaddemâ mâh-ı saferin yirmi yedinci günü◊◊, receb gurresinden zabt etmek üzere◊◊◊ Kazâ'-i Halebü'ş-şehbâ tevcîh olunan Üsküdârî hafîdi Hamdullah Re'fet Efendi, münhall olan kazâ'-i mezbûru şehr-i cumâdelûlâ[7] gurresinden◊[4] mutasarrıf olmak üzere tevkîti iki mâh kadar tencîz olunarak, bu esnâda mansıbı tarafına serî'an revân olmasına fermân olundu.

Ve mâh-ı cumâdelûlânın yirmi dördüncü günü◊[5] cumâdelâhıre gurresinden mutasarrıf olmak üzere sâbıkā Medîne-i İzmir Kadısı Hattât Mustafa Râkım Efendi'ye Edirne Pâyesi in'âm ve teveccüh-i[8] Şâhâne ile bi'd-defe'ât be-kâm oldu. **[M2 219]**

Ve gurre-i cumâdelâhırede◊[6] bâ-Pâye-i Rumeli Sadr-ı Anadolu Sâlih Efendi-zâde Mehmed Sâlih Efendi'nin ve İstanbul Kadısı Muhyî-zâde Efendi'nin müddet-i mü'ecceleleri munkaziye olmakdan nâşî, Sadâret-i

---

1 Kādî-i M2 : Kādî-yi A
2 depişken-i A : ve peşken-i M2
3 kitâbla A : kitâb ile M2
4 niçe A : nice M2
5 evâ'il-i cumâdelûlâda M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın hizâsına vr.86a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A
◊ 1-10 Cumâdelûlâ 1229 = 21-30 Nisan 1814.
6 nefyi A : nefy M2
* "Ve Kādî-i Haleb 'Osmân Efendi-zâde Emîn ..... olunup" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,146'da kaydedilmiştir.
◊◊ 27 Safer 1229 = 18 Şubat 1814 Cuma.
◊◊◊ 1 Receb 1229 = 19 Haziran 1814 Pazar.
7 cumâdelûlâ A : cumâdelevvel M2
◊[4] 1 Cumâdelûlâ 1229 = 21 Nisan 1814 Perşembe.
◊[5] 24 Cumâdelûlâ 1229 = 14 Mayıs 1814 Cumartesi.
8 teveccüh-i A : tevcîh-i M2
◊[6] 1 Cumâdelâhıre 1229 = 21 Mayıs 1814 Cumartesi.

mezbûre sâbıkā Üsküdar Kadısı olup, bundan akdem Anadolu Pâyesi olan Musâhib Bekir Ağa-zâde Mehmed Emîn Efendi'ye tevcîh olunmak ve[1] sâbıkā Mısır Kadısı olup, Medîne-i münevvere Pâyesi olan Halîl Hamîd Paşa-zâde Mîr Mehmed 'Ârif Efendi, İstanbul Kadısı olmak bi-hasebi't-tarîk muktezî oldu.

Ve mâh-ı mezbûrun üçüncü günü◊ Mektûbî-yi Şeyhulislâmî[2] olup, def'a-i ûlâda Galata Kadısı olan Sadreddîn-zâde hafîdi Mehmed 'Atâ'ullah Efendi'ye dahi Edirne Pâyesi tevcîh olunup, mücerred şerâfet-i hıdmet-i Meşîhat, akrânına bi't-tekrâr rüchânına mü'eddî oldu.

Ve mâh-ı mezbûrun yedinci günü◊◊ beyne'l-'ulemâ ma'rifet-i remel ü vefk ile maznûn ve i'tinây-ı ehass-ı küberâ ve vukûf-i ahkâm-ı kazâ ile şöhret-nümûn olup, hâlâ Yenişehir-i fenâr Kazâsı'nı bi'l-inâbe mutasarrıf olan Kassâm-ı Sadr-ı Rûm Kadı-zâde Mehmed Tâhir[3] Efendi'ye dahi mâh-ı cumâdelâhırın on üçüncü gününden◊◊◊ mu'teber olmak üzere kezâlik Edirne Pâyesi in'âm olunup, siper-i Mektûbî-yi Şeyhulislâm kılındı[4].

Ve bundan akdem ba'zı mesâkîl-i hâl-i kalbi, nihâde-i sâde-i 'ayâr ve mevzû'-i[5] mi'yâr-i ta'rîf ü tezkâr kılınan ve sûret-i lâkaydîde[6] iken, mukaddemâ devr-i devâ'ir-i vüzerâ ederek âhır-ı kâr Pehlevân Paşa ile kayd-ı esre[7] giriftâr olan ve henûz tahliye-i sebîl ile dâr-ı İslâm'a[8] 'avdet birle, *"en-Nâsü küllühüm sayyâdûne ve lâkin şebekâtühüm muhtelifeh"** esrârınca, yine etvâr-ı bedevîde hâhiş-ker-i sikke-i i'tibâr olduğundan, dâr-ı fenâda fenâyîden 'ârî, ya'nî çırçıplak[9] Çöl 'Arabı gibi bî-sûf u destâr olarak, ancak bir post pâre-i siyâhçe ile istitâr eden Açık-baş Şeyh nâm yâdigâr Âsitâne'ye 'avdetinden berü Ayasofya Câmi'i'nde ikâmet ü beytûtet edüp, *'avâmmu ke'l-hevâmm***a her gün kutb-i dâ'ire-i va'z u cem'iyyet olmağla, giderek beyt[10]:

Kutub anladığım merkez, gafletde bulundu
Hep[11] dâ'ireden hâric idi etdiği ef'âl

---

1 ve A : — M2
◊ 3 Cumâdelâhıre 1229 = 23 Mayıs 1814 Pazartesi.
2 Şeyhulislâmî A : + Efendi M2
◊◊ 7 Cumâdelâhıre 1229 = 27 Mayıs 1814 Cuma.
3 Tâhir : Zâhir A, M2
◊◊◊ 13 Cumâdelâhıre 1229 = 2 Haziran 1814 Perşembe.
4 Ve mâh-ı cumâdelûlânın yirmi dördüncü ..... kılındı M2 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın ve vr.86a'nın sol kenarına yazılmıştır] A
5 mevzû'-i A : mevzi'-i M2
6 lâkaydîde A : lâkaydiyle M2
7 esre A : esîre M2
8 dâr-ı İslâm'a A : Dâru's-selâm'a M2
* "الناس كلهم صيادون و لكن شبكاتهم مختلفه = İnsanların hepsi av peşindedirler, fakat tuzakları farklıdır" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.
9 çırçıplak A : çırçıblak M2
** "عوام كالهوام = Sıradan insanlar haşerât gibidirler" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.
10 beyt M2 : — A
11 Hep A : Heb M2

beyti me'âlini hasbihâl [M2 220] ederek, dahl-i vüzerâ vü küberâya dâ'ir türrehât-ı akvâl ile ezhân-ı nâsı ihlâl ve gûyâ bu ahvâli ru'yetden hicret evleviyyetde olmakdan nâşî, kudreti olsa varup mücâvir-i Beyt-i Rabb-i Müte'âl olmak ehass-ı âmâli idüğüni medâr-i akvâl eylediğine mebnî, Şeyh'in nefesi tutulmak niyyetiyle bir mikdâr 'atıyye ihsâniyle evâsıt-ı[1] cumâdelâhırede◊ savb-ı Hicâz'a irsâl sûretiyle Âsitâne-i 'aliyye'den ber-râh olundu*. **Rubâ'iyye**:

Âzâr taleb me-kün ki tâmât înest[2]
Be-güzâr harâbî ki harâbât înest[3]
Ân nîst kerâmât ki bâr-i tû keşend[4]
Bâr-ı heme-kes keş ki kerâmât înest[5]**

Ve sâbıkā bâ-i'tibâr-ı Mahrec Sofya Kadısı olan Halebî[6] Câbirî-zâde es-Seyyid 'Abdullah Efendi, yine evâsıt-ı cumâdeluhrâda[7]◊◊ Limni Adası'na iclâ olundu. Mûmâ ileyhin sebeb-i nefyi, mukaddemâ devr-i Selîm Hân'da bedel-i üştürân tahsîline me'mûr kılınan Za'îm Şâkir Bey ile Defterdâr-ı vakt tarafından meb'ûs İbrâhîm Bey, bedel-i merkūm altı yüz kîsenin tahsîliyçün Haleb'e varup, yedlerinde olan emr-i 'âlîyi kırâ'at etdirdiklerinde, ba'zı vücûh-i mekrûh, emr-i şerîfi tahkîrâne istimâ'dan sonra: "Yâ veled! Akça[8] nerede ve Halîfe kani?" lafızlarını bî-pervâ tefevvüh birle hurûc-i dâ'ire-i ta'zîm ve ol esnâda sedd-i sedîd ittihâz ve hurûc 'ale's-sultân eylemekde[9] melâz için Serremenrâ'âhu[10] ve Erîha'ya[11] cem' ve iclâs eyledikleri ve dîvânegân dedikleri delîl askeri içün altı yüz kîseyi üç günde esnâf ve tüccârdan tahsîl ve teslîm eylediler. Ve mübâşirler bedel-i mezbûru taleb eyledikçe[12]: *"Vallâhi yâ ahî fülûs mâfîş, devlet râh*[13]*"*** deyü istihzâ ederler idi. Âhıru'l-emr

---

1 evâsıt-ı A : + mâh-ı M2
◊ 11-20 Cumâdelâhıre 1229 = 31 Mayıs- 9 Haziran 1814.
* "Ve bundan akdem ba'zı mesâkîl-i hâl-i ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,146'da kaydedilmiştir.
2 înest A : enîst M2
3 înest A : enîst M2
4 keşend A : kesend M2
5 înest A : enîst M2
** "ازار طلب مکن که طامات اینست ✻ بگذار خرابی که خرابات اینست
ان نیست کرامات که بار تو کشند ✻ بار همه کس کش که کرامات اینست = Sıkıntıyı isteme ki bunlar boş sözlerdir. Haraphığı bırak ki harâbât burasıdır. Senin yükünü çekmeleri kerâmet değildir. Herkesin yükünü çek ki asıl kerâmet budur" anlamına gelen Farsça bir rubâ'îdir.
6 Halebî A : Çelebi M2
7 cumâdeluhrâda A : cumâdelâhırda M2
◊◊ 11-20 Cumâdelâhıre 1229 = 31 Mayıs- 9 Haziran 1814.
8 Akça A : Akca M2
9 eylemekde melâz (ملاذ) A : eyledikde melâz (ملاز) M2
10 Serremenrâ'âhu (سرمنراه) A : سرفراه M2
11 Erîha'ya A : ریحابه M2
12 eyledikçe A : eyledikce M2
13 râh (راخ) A : râh (راه) M2
*** "و الله یا اخی فلوس مافیش دولت راخ = Allah'a yemin ederim ki kardeşim param yok, devlet elden gitti" gibi bir anlama gelen Arapça deyiştir.

merkūmları tard u ib'âd ve bir hâne-i tehîde tek ü tenhâ bî-zâd ü nevâ on sekiz mâh ikāme vü ik'âd eyledikden sonra, Antakya Mütesellimi Civelek bu mâddede[1] âgâh oldukda, mezbûrlara bir mikdâr harc-ı râh îsâl ve bu[2] takrîble oradan tahlîs eyleyüp, üftân ü hîzân İstanbul'a irsâl eylemişidi. Bu mâddelerde[3] Câbirî-zâde ebu'l-fesâd olup, makām-ı Hılâfet'e bu gûne evzâ'-ı câbiriyye anın ba'zı efkâr-ı fâsideye mebnî ta'lîmiyle olduğu tâ ol vakit **[M2 221]** mütehakkak ve müstebân ve ol evândan berü Hâkān-ı hakāyık-dân hazretlerine hâtır-nişân olmağla, *"İnne'l-muhsine se-yüczâ bi-ihsânihî ve'l-müsî'u se-tekfîhi isâ'etühû"** lâzimesince, bu def'a yalnız nefy ü tagrîble te'dîbi[4] makūle-i 'aleyhi mâ yestahikku ve mukaddime-i cezây-ı sezây-ı lâhık oldu.

Ve[5] evâsıt-ı mâh-ı recebde[◊] Re'îsülküttâb Gālib Efendi ve Tezkire-i Sânî Hamîd Bey ve Mâlikâne Halîfesi Emîn Efendi müte'âkiben nefy ü iclâ ve mizâc-ı hümâyûna muhâlif meşrebleriyle tagrîbe[6] sezâ olup, sâbıkā Beylikci-i[7] Dîvân Mehmed Seyyidâ[8] Efendi, Re'îs ve Beylikci Kîsedârı Remzî Efendi, Beylikcilik makāmına celîs oldu**.

Vusûl-i haber-i duhûl-i Kapudan Paşa be-Antalya ve irsâl-i hıla'-ı fâhire ez-taraf-ı Şâhâne[9]

Kapudân-ı deryâ Husrev Mehmed Paşa me'mûr-i ahz u istîsâli[10] olduğu Tekeli-oğlu İbrâhîm'in üzerine varup, bi'l-muhârebe varoşa vusûlünden sonra kal'ada mahsûr olanlar istîmân ederek, derûn-i kal'aya ma'iyyet-i müşîrîlerinde olan vüzerâ vü ru'esâ ve Ada Kal'ası Muhâfızı Receb Ağa ile ma'an duhûl olunmuş ve merkūm ele getürülmüş tafsîlâtını mübîn müşârun ileyh tarafından tahrîrât vürûd etmekle, gerek müşârun ileyhin ve gerek ma'iyyetindeki büyük ve küçük bi'l-cümle me'mûrînin[11] bu bâbda zâhir olan sa'y ü gayret ve ikdâm ü sadâkatleri, karîn-i tahsîn-i Şâhâne ve rehîn-i âferîn-i Pâdişâhâne olduğunu[12] ve ma'iyyet-i müşârun ileyhde olan 'Alâ'iyye Sancağı Mutasarrıfı Vezîr

---

1 mâddede A : mâddeden M2
2 bu A : bir M2
3 mâddelerde A : mâddelere M2
* "ان المحسن سيجزي باحسانه و المسيء ستكفيه اسائته = İyi olana yaptığı iyiliğinin karşılığı verilir; kötülük yapana ise kendi kötülüğü yeter" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.
4 tagrîble te'dîbi A : ta'zîble te'eddübü M2
5 Ve A : — M2
◊ 11-20 Receb 1229 = 29 Haziran-8 Temmuz 1814.
6 tagrîbe A : ta'zîble M2
7 Beylikci-i A : Beylikci-yi M2
8 Seyyidâ A : Seyyid M2
** "Ve evâsıt-ı mâh-ı recebde Re'îsülküttâb ..... oldu" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle ve "Şânî-zâde Târîhi'nde muharrerdir" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, X,146'da kaydedilmiştir.
9 **Şâhâne** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.87a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı {Rece}b" yazısı vardır] A
10 istîsâli A : istihsâli M2
11 me'mûrînin M2 : me'mû[rî]nin A
12 olduğunu A : olduğu M2

'Alâ'eddîn Paşa'ya ve sâ'ir mîr-i mîrân-ı kirâm ve müte'ayyinân-ı sadâkat-irtisâma iksâ olunmak üzere ber-mûceb-i defter semmûr kürkler ve hasbe'l-merâtib iktizâ edenlere ilbâs içün kaputlar irsâl olunduğunu şâmil ve taltîf ü sitâyişi müştemil, Kapudân-ı müşârun ileyhe hıtâben evâhır-ı mâh-ı receb◊ târîhiyle fermân-ı 'âlî ısdâr ve ba's ü tesyâr olundu*.

Nefy-i Kādî-i Kudüs

Kādî-i Kudüs Kudsî Mûsâ Efendi, mukaddemâ Kâtib-i Mahkeme-i Kudüs olduğu esnâda teferrüd [M2 222] edüp mevâlîye isti'lâ ve hademe ve ketebe-i mahkemeye istîlâsı sebebiyle mahkeme-i mezbûreden tard u def'ine dâ'ir mâ-cerâsı olanlara şimdi gûyâ fursat-ı Mevleviyyet'le icrây-ı agrâz-ı mâziyye[1] sevdâsiyle mübtelâ olduğundan mâ'adâ, zecr u tecrîm-i fukarâ vü re'âyâ husûsunu[2] ise merreten ba'de uhrâ surre-i 'Urbân'a mümâsil bir ma'nâ eylediğine binâ'en, Kudüs'den nefy ü iclâ olunup gurre-i ramazândan◊◊ halefi[3] me'mûr-i zabt-ı kazâ oldu**.

Âmeden-i ser-i maktû'-i Miro[4]

Sivas Vâlîsi Pehlevân İbrâhîm Paşa, me'mûr-i ahz u i'dâmı olduğu Miro nâm şakî-yi müşârun ileyhin üzerine me'mûr olduğundan haberdâr oldukda, Rumeli-kal'alı Bekir Bey nâm şahsa varup ilticâ ve merkūm dahi tesahhub ve Rumeli-kal'a'da setr u ihfâ etmiş olduğundan, Vâlî-i müşârun ileyh muktezây-ı me'mûriyyeti üzere kal'a-i merkūmenin üzerine varup, üç mahalden lağımlar hafr ederek hasr u tazyîka mübâderet eyledikde, merkūm Bekir Bey gûyâ tahlîs-ı girîbân ü cân ümmîdiyle Miro'yu müşârun ileyh tarafına teslîm edüp, kendüsi kal'ada tehassun etmiş ise de, *"Lâ yegurranneke min-'adüvvike leyyinin makālihî leke ve hüsn-i ikbâlihî 'aleyke"*** meslekince[5], tekrâr

---

◊ 21-30 Receb 1229 = 9-18 Temmuz 1814.

* "**Vusûl-i haber-i duhûl-i Kapudan Paşa** ..... **olundu**" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,147'de kaydedilmiştir.

1 mâziyye A : mâziyyesi M2

2 husûsunu A : husûsu M2

◊◊ 1 Ramazân 1229 = 17 Ağustos 1814 Çarşamba.

3 gurre-i ramazândan halefi M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.87a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

** "**Nefy-i Kādî-i Kudüs** ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,146'da kaydedilmiştir.

4 **Miro** (ميرو) M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.87a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı {Rece}b" yazısı vardır] A. Metnimizden alınmakla beraber "Miro" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, X,146,147'de "Mibred (ميبرد)" şeklinde kaydedilmiştir.

*** "لا يغرنك من عدوك لين مقاله لك و حسن اقباله عليك = Düşmanının sana yumuşak söylemesi ve iyi karşılaması seni aldatmasın!" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

5 "Lâ yegurranneke ..... meslekince M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın ve vr.87b'nin sağ kenarına aşağıya diklemesine yazılmışlardır] A

merkūmun dahi her tarafdan üzerine varılarak, kal'a-i mersûmenin ekser mahalli tahrîb ve su aldıkları mahalli sedd ü bend olunarak, mahsûrîne sabr u mukāvemet her cihetle tas'îb olundukda, Bekir Bey dahi tâb-âver-i tehammül olamayup, Kal'a-i Rûm yed-i meş'ûmdan eyâdî-i şûm-i Rûm'dan istihlâsı gibi redd ü tahlîs ve kendü ile 'avenesinden Belkîsî-oğlu Mustafa ve Şeyh Ago ve 'Abdülfettâh ve Bekir-zâde Mahmûd Bey denmekle şehîr hâ'in ü şerîrler ahz ve 'ibreten li's-sâ'irîn katl ile istidrâcları tenkîs olunup, ser-i maktû'ları bâ-tahrîrât[1] Baş-tatar 'Abdülkādir Ağa yediyle Der-'aliyye'ye irsâl ü tesrîb olunmağla, kal'a-i mezkûrenin dîvârları top ve lağımdan tahrîb olunmuş olmakdan nâşî, fîmâ-ba'd işe yarar mahalli kalmadığı ve derûn-i kal'ada olan ehl-i 'ırz kısmı ve zu'afânın **[M2 223]** emvâl ü 'iyâllerine hicbir gûne zarar isâbet etmeyerek, cümlesi kal'a civârında vâki' me'vây-ı kadîmlerine iskân ü irsâl ve esbâb-ı emn[2] ü istirâhatleri istihsâl kılındığı husûsâtı hâvî müşârun ileyhden vâride olan[3] tahrîrât-ı mezkûre ile ma'an firistâde kılınan ru'ûs-i maktû'a, Bâb-ı hümâyûn pîş-gâhında evâhır-ı recebde[◊] hâk-i[4] mezellete nihâde kılındı*. Ve sâpâş ü tahsîn ve sitâyiş ü âferîni hâvî müşârun ileyhe hıtâben sâdır olan fermân-ı 'âlî ile hıla'-ı fâhire-i Mülûkâne'den serâsere kaplu bir sevb-i semmûr-i müstevcibü's-sürûr-i Hâkānî ve bir kabza seyf-i murassa'-ı Cihân-bânî müşârun ileyhe ihsân-ı Şehriyâr-ı deryâ-nevâl olmağla, Hasekî Ağalık hıdmetinde olan Mustafa Ağa ile der-'akab irsâl olundu.

Nakl-i Kabîle-i Tekeli-oğlu be-Selânik ve irsâl-i Vahîd Efendi be-kabz-ı muhallefâteş[5]

Tekeli-oğlu maktûl İbrâhîm'in babaları ve dedeleri, *"Esedün hatûmun hayrun min-vâlin zalûmin"*** hükmünce[6], derûn-i sancakda bulunan niçe[7] hânedânı katl ü ifnâ ederek, Teke Sancağı'nı ve bâ-husûs Antalya'yı tegallüb sûretiyle kendülere hasr birle, her biri vaktinde teferrüd etmiş ve bunlardan hiçbir[8]

---

1 bâ-tahrîrât M2 : + [Bu kelime, buraya girmeleri başında "9" rakamı, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek ve hizâsına vr.87b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A

2 emn A : + -i emân M2

3 vâride olan [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A : vârid olan M2

◊ 21-30 Receb 1229 = 9-18 Temmuz 1814.

4 hâk-i A : + ve M2

* "**Âmeden-i ser-i maktû'-i Mir** ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,147'de kaydedilmiştir.

5 **muhallefâteş** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.87b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâhır-ı {Rece}b" yazısı vardır] A

** "اسد خطوم خير من وال ظلوم = Yırtıcı bir arslan, zâlim bir yöneticiden daha hayırlıdır" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

6 "Esedün ..... hükmünce M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydı işâretiyle satırın ve vr.87b'nin sağ kenarına aşağıya diklemesine yazılmışlardır] A

7 niçe A : nice M2

8 hiçbir A : hicbir M2

vakitde Devlet-i 'aliyye'ye sadâkat vukū' bulmayup, habâset ü hıyânetleri bi'd-defe'ât tebeyyün ü sebkat eylemiş[1] olduğundan, bunların kavim ve kabîlelerinde aslâ sadâkat me'mûl olmayup, evlâd ü akrıbâ ve te'allukātının bir ferdinin Teke Sancağı derûnunda ve civârında bulunması câ'iz olmadığından nâşî, şeref-yâfte-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn mûcebince bunlardan iktizâ eden mâddeler su'âl ü tahkîk olundukdan sonra, ricâl ü[2] nisvân kavm ü kabîlesinin cümlesi Selânik'e irsâl ve birinin derûn-i sancakda kalmaması esbâbı istihsâl kılınmak üzere müşârun ileyh tarafına ve ricâl-i Devlet-i 'aliyye'den sabıkā Tersâne-i 'âmire Emîni olup, bundan mukaddemce Tekeli-oğlu muhallefâtı kabzına me'mûr kılınan Seyyid Mehmed Vahîd Efendi'ye hıtâben evâhır-ı recebde◊ husûs-i mezkûr bâ-emr-i 'âlî te'kîd olundu*. **[M2 224]**

Velâdet-i Şeh-zâde Sultân Ahmed[3]

Mâh-ı şa'bânü'l-mu'azzamın yedinci ahad günü◊◊ Şeh-zâde-i civân-baht Sultân Ahmed, kudûm-i es'ad ve velâdet-i müvelledü'l-meserretiyle kulûb-i Müslimîn şâd olup, bir hafta top şenliği ile tefrîh-i havâtır-ı 'ibâd olundu**. Ve ol esnây-ı sürûr-efzâda şu'arây-ı sühan-ârâ ber-mu'tâd 'arz-ı tevârîh-i dilgüşâ eylemeleriyle, Muharrir-i bî-nevâ dahi altı beyt sitâyiş-i Şehriyâr-ı kerem-meniş zeylinde;

Zâde-i tab'ım bu târîh-i feyz-akdesden 'Atâ[4],
Vâhid-i Hayy verdi Mahmûd Hân'a Sultân Ahmed'i
(واحد حی ویردی محمود خانه سلطان احمدی)

târîh-i safâ-fezâsını inşâd, lâkin ber-muktezây-ı ihtisâd[5] yâr u yâverim olmadığından, Hâzin-i Sadr-ı 'âlî tarafına teslîm ile hâk-i pây-i Pâdişâh-ı kerem-mu'tâda resîde olması ümmîdiyle tefrîh-i fu'âd eylemişidim. **Mesnevî**:

Hased ehlinde budur resm ü 'âdet
Göre bir kimsede rüşd ü sa'âdet

---

1 eylemiş A : etmiş M2
2 ricâl ü A : ricâl M2
◊ 21-30 Receb 1229 = 9-18 Temmuz 1814.
* "**Nakl-i Kabîle-i Tekeli-oğlu** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,147'de kaydedilmiştir.
3 **Ahmed** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.88a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 7 Ş{a'bân}" yazısı vardır] A
◊◊ 7 Şa'bân 1229 = 25 Temmuz 1814 Pazartesi. Metnimizde belirtilen gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gün arasındaki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.
** "**Velâdet-i Şeh-zâde Sultân Ahmed** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,147'de kaydedilmiştir.
4 'atâ A : + [mısrâ]' M2
5 ihtisâd A : ihtisâ ve M2

Tutar jeng-i hased âyînesini
Yakar hem reşk oduna sînesini
Olur her devlet ehlinin hasûdu
Hased der-baht u devlet od u dûdu[1]
Kemâ kāle 'aleyhi's-selâm fî du'â'ihî: Allâhümm'ec'alnî mahsûden[2]*.

Nüzûl-i sefîne-i üç anbarlı[3]

Bundan akdem keraste ve levâzımı tertîb ü tanzîm ve bir sene mukaddem Tersâne-i 'âmire dest-gâhında inşâsına mübâşeret birle bu günlerde tekmîl ü tetmîm ve bâ-kavl-i müneccimân vakt-i sa'd ta'yîn kılınan mâh-ı şa'bânın yirmi ikinci isneyn günü[◊] deryâya nüzûlü tasmîm olunan nâm-ı üç[4] anbarlı ta'bîr olunur üç galirali ve üç kat kamaralı Mahmûdiyye nâm sefîne-i mehîbe-i be-nâm[5] deryâya sevk u ilkā olunmak içün ber-mu'tâd-ı kadîm taht gemisine teşrîf-i hümâyûn 'akabinde, me'mûrîn olan sefîneye mübâşeret ü ihtimâm eylediler ise de, bir mikdâr yürüyüp bahra vusûl ve nısfı mertebesine kadar duhûl eyledikde, ağırlığı sebebiyle meks edüp bir gice 'alâ hâlihî ârâm ve ehl-i tencîm der-'akab ihtirâk-ı 'Utârid'e[6] gurûr isnâd ile ol gice mübtelây-ı evhâm, lâkin[7] ertesi gün mevâni'ini def'le sâlimen deryâya hırâm eyledi**. Şehriyâr-ı [**M2 225**] 'asr *halledet devletehû bi'l-'izzi ve'n-nasr**** hazretleri, bâ'is-i emniyyet-i ümmet ve hâris-i şevket-i saltanat olan mehâmm-ı harbiyye ve husûsan bahriyyeye 'ale'd-devâm heves-i ihtimâm ile, beyt:

Yâ nâ'imîne ve 'aynü'd-dehri mûkızatün
Kūmû fe-kad kāmeti'l-eyyâm bi'l-harbi[*4]

---

1 od u dûdu A : o dürûdü M2
2 Kemâ kāle ..... mahsûden M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.88a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A
* "اللهم اجعلنى محسودا:كما قال عليه السلام فى دعائه = [Hz. Peygamber'in] selâm onun üzerine olsun, duâlarında buyurdukları gibi: Allahım beni hased edilen kıl!" anlamına gelen bir hadîsidir.
3 **anbarlı** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.88a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 22 Ş{a'bân}" yazısı vardır] A
◊ 22 Şa'bân 1229 = 9 Ağustos 1814 Salı. Metnimizdeki gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gündeki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.
4 nâm-ı üç A : üc M2
5 be-nâm M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "ber-mu'tâd" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
6 'Utârid'e A : 'Utârid'de M2
7 lâkin A : ve M2
** "Nüzûl-i sefîne-i üç anbarlı ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,147'de kaydedilmiştir.
*** "خلدت دولته بالعز و النصر = Allah onun devletini şerefle ve zaferle pâyidâr kılsın" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.
*4 "يا نائمين و عين الدهر موقظة * قوموا فقد قامت الايام بالحرب = Zamanın gözü uyanık olduğu halde uyuyanlar, kalkın! Günler savaş getirdi (=savaş başladı)" anlamında Arapça beyittir.

mazmûn-i teyakkuz-merhûnunu erbâb-ı ferâsete zımnen ifhâm buyurmakdadırlar. *"Lâ yegurranneke min-'adüvvike lînü makālihî leke ve hüsnü ikbâlihî 'aleyke fe-inne tahte lînihî mekran defînen ve keyden metînen"**.

Âmeden-i ser-i maktû'-i Kumârcı[1]

Mâh-ı receb-i şerîfin[2] evâ'ilinde[◊] Hudâvendigâr Sancağı Mutasarrıfı el-Hâc Mustafa Paşa, bakıyyetü's-süfehâ'[3] Kumârcı nâm ser-i eşkıyâyı hasbe'l-me'mûriyye bi'l-muhârebe ahz ü i'dâm eylemekle, ser-i habâset-eseri Bâb-ı hümâyûn pîş-gâhında[4] ka'b-i lu'b-i nerd gibi galtîde-i meydân-ı mezellet kılınarak manzûr-i havâss u 'avâmm oldu[5]**.

Velâdet-i Şeh-zâde Sultân Mehmed[6]

Şehr-i ramazân-ı mübârekin onuncu cum'a günü[◊◊] matla'u'l-menâfi' sulb-i Pâdişâh-ı âfitâb-ı kemâlden Sultân Mehmed ism-i şerîfiyle mevsûm[7] olan Şeh-zâde-i[8] nûr-misâl tâli' ve şeref-i meserret-i kudûmünün envârı metâli'-i kulûb-i ehl-i İslâm'da mütelâlî vü lâmi' olmağla, bir hafta top şenliği cünbiş-âver-i ağşiye-i sevâmi' **olup*****, **beyt:**

Felekde bir gün ise görmek ey gönül
Kasdın o mâh[9]-pâreyi, gör âfitâbı neylersin

deyerek[10] du'ây-ı Sultân ve şeh-zâdegân tanîn-endâz-ı kıbâb-ı cevâmi' oldu.

---

* "لا يغرنك من عدوك لين مقاله لك و حسن اقباله عليك فان تحت لينه مكرا دفينا و كيدا متينا" = Düşmanının yumuşak söylemesi ve iyi karşılaması seni aldatmasın! Çünkü onun bu yumuşaklığının altında gizli bir oyun, güçlü bir hîle vardır" anlamında Arapça atasözüdür.

1 **Kumârcı** (قمارجی) M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile satırın sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî {Ramazâ}n" yazısı vardır] A

2 şerîfin M2 : şerîf A

◊ 1-10 Receb 1229 = 19-28 Haziran 1814.

3 bakıyyetü's-süfehâ' M2 : bakıyyetü's-süfehâ A

4 pîş-gâhında M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "galtîde-i hâk-i mezellet" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

5 oldu ["**Âmeden-i ser-i** ..... oldu" arasındaki kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi ile işâret edilerek satırın ve vr.88b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A : olundu M2

** "**Âmeden-i ser-i maktû'-i Kumârcı** ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,146'da kaydedilmiştir.

6 **Mehmed** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.88b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 10 {Ramazâ}n" yazısı vardır] A

◊◊ 10 Ramazân 1229 = 26 Ağustos 1814 Cuma.

7 mevsûm A : mersûm M2

8 Şeh-zâde-i M2 : Şâh-zâde-i A

*** "**Velâdet-i Şeh-zâde Sultân Mehmed** ..... olup" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,147'de kaydedilmiştir.

9 mâh A : meh M2

10 olup, ... deyerek M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın hizâsına vr.88b'nin sol kenarına yukarıya diklemesine yazılmışlardır] A

İcmâl-i tevcîhât[1]

Şevvâl-i mükerremin beşinci isneyn günü◊ Çavuş-başılık, sâbıkā Re'îsülküttâb-ı Rikâb Mustafa Mazhar Efendi'ye; Teşrîfâtcılık, sâbık 'Arabacılar Kâtibi Mustafa Münîf Efendi'ye; Nişâncılık, Surre-i hümâyûn Emîni-yi sâbık el-Hâc Yûsuf Âgâh Efendi'ye; Büyük Rûznâmecilik, Baş-muhâsebe'den ma'zûl Hasan Tahsîn Efendi'ye; Kapucular Kethudâlığı, Mîrahûr-i Sânî-yi sâbık Ebe-zâde Mustafa **[M2 226]** Bey'e; Küçük Mîrahûrluk, Boynu-eğri 'Abdullah Paşa-zâde Sa'îd Bey'in oğlu Mehmed Bey'e tevcîh ve sâ'ir ba'zı hıdemât ashâbı dahi tebdîl ü tağyîr ile tenkîh olundu.

Yevm-i merkūmda◊◊ resm-i tevcîhât-ı vüzerâ dahi icrâ olunup, ba'zı eyâlet ve livâ mutasarrıfları tahvîl ve ekseri ibkā olundu. Ez-cümle Tekeli-oğlu muhallefâtına me'mûren hâlâ ol cânibde olan Seyyid Mehmed Vahîd Efendi, rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le ber-vech-i Muhassıllık Teke ve Hamîd sancakları tevcîhiyle çırağ buyurulmağla, mu'âdât-ı[2] akrândan rehâ vü ferâğ buldu. Ve Eyâlet-i Silistire, Gelibolu'da merfû'u'l-Vezâre ikāmet üzere olan Kā'im-makām-ı sâbık Rüşdî Paşa'ya taltîf zımnında irâde-i seniyye ile Vezâret'i ibkāsiyle tevcîh olundu*.

'Azl-i bî-hengâm-ı Kadı'asker-i Anadolu[3]

Sadr-ı Anadolu Ağa-zâde Efendi'nin mizâc-ı ma'sûmâneleri vekār-ı Sadâret-i mezbûreye münâfî olmağla, henûz dört mâh kadar müddetde ma'zûl olup, Eyyûb'de Bostân İskelesi civârında sâhil-hânelerine[4]: "Mansıbı şeytân şerrine uğratdık" deyerek izhâb olundukdan sonra, *'Âsım Efendi Târîhi*'nde** mazbût îhâb ü istîhâb-ı 'ömr hüccet-i garîbesinde Hâkim-i[5] mevki'-i sadr-ı kitâb *encâhullâhu min-şerr-i men ismühû fi'l-kitâbi'l-müstetâb**** İstanbul Pâyesi olup, sâbıkā Galata Kadısı Haffâf-zâde mülakkab Emîn Efendi, mâh-ı şevvâlin

---

1 **tevcîhât** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.88b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 5 {Şevvâ}l" yazısı vardır] A

◊ 5 Şevvâl 1229 = 20 Eylül 1814 Salı.

◊◊ 5 Şevvâl 1229 = 20 Eylül 1814 Salı.

2 mu'âdât-ı A : mu'âzât-ı M2

* "Yevm-i merkūmda resm-i tevcîhât-ı ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle ve birkaç ilâve ile *Târîh-i Cevdet*, X,148-149'da kaydedilmiştir.

3 **Anadolu** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile satırın sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 7 {Şevvâ}l" yazısı vardır] A

4 sâhil-hânelerine A : + "Yine M2

** Gerçekten burada zikri gecen ömründen yedi seneyi başkasına hibe etmeye dair garîp hüccetin sûreti *'Âsım Efendi Târîhi*'nde nakledilmiştir; bk. Ahmed 'Âsım Efendi, *'Âsım Târîhi*, II,54-55.

5 Hâkim-i A : Hâkim-i vakt M2

*** "انجاه الله من شر من اسمه فی الکتاب المستطاب" = Allah bizi beğenilen kitapta ismi yazılı olanın şerrinden korusun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

yedinci günü◊ Sadâret-i Anadolu ile müşerref ve re'y-i Şeyhulislâm'la ni'me'l-halef oldu*.

Ve yevm-i merkûmda◊◊ İstanbul Pâyesi'yle mukaddemâ Nakîbü'l-eşrâf iken gadr-i Şeyhulislâm'la bilâ-mûcib 'azl olunarak münkesiru'ş-şegâf[1] olan sâbıkā Üsküdar Kadısı Çelebi-zâde hafîdi Seyyid Mehmed Zeynel'âbidîn Efendi'ye bâ-irâde-i Mülûkâne Sadâret-i Anadolu Pâyesi tevcîh olunmağın, himmet-i müşfikāne-i Şâhâne ile kalb-i hazînı tefrîh olundu**.

Ve mâh-ı merkûmun on yedinci gününde◊◊◊ Edirne Kazâsı[2], sâbıkā Galata Kadısı Melek Mehmed Paşa-zâde Mîr 'Abdülkādir Efendi'ye, sene-i âtiye rebî'-i sânîsinden◊4 zabt etmek üzere tevcîh olundu[3]. [M2 227]

Hücûm-i 'usât-ı Sırp[4] be-Kazâ'-i Çaçka

Sırp[5] Milleti, Devlet-i 'aliyye'nin kadîmî cizye-güzâr re'âyâsından iken, ibtidây-ı hareketlerine gerçi kesret-i te'addî-i[6] ba'zı bî-edebân sebeb-i muharrik olup, lâkin fi'l-hakîka imtidâdına bâ'is olan bir müddetden berü her bir kavm ve ser-i kârda sâniye-i tabî'at ve ekserine dahi[7]:

Sekru'l-velâyeti tayyibun
*Ve humâruhâ murrun şedîdün****

beyti müfîd olduğu üzere 'âkıbet câlib-i nekbet olan hırs-ı teferrüd ü istiklâl ve tama'-ı istîlây-ı mesânid ü mahâl ve hâhiş-i icrây-ı mâ fi'l-bâl, ya'nî keyfe mâ-yeşâ' ârzûy-ı îkā'-ı ef'âl husûslarına bundan akdemce munzamm olan tahrîk-i düşmene mebnî, Sırp[8] Ser-kerdesi Kara Yorgi nâm heveskâr-ı i'tilây-ı habîsin fesâdiyle millet-i merkûmenin musırr oldukları tuğyânlarına binâ'en,

---

◊ 7 Şevvâl 1229 = 22 Eylül 1814 Perşembe.

* "Sadr-ı Anadolu Ağa-zâde Efendi'nin ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle ve birkaç ilâve ile *Târîh-i Cevdet*, X,149'da kaydedilmiştir.

◊◊ 7 Şevvâl 1229 = 22 Eylül 1814 Perşembe.

1 münkesiru'ş-şegâf A : münkesiru'ş-şi'âf M2

** "Ve yevm-i merkûmda İstanbul Pâyesi'yle ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,184'te kaydedilmiştir.

◊◊◊ 17 Şevvâl 1229 = 2 Ekim 1814 Pazar.

2 Kazâsı A : Kadısı M2

◊4 1 Rebî'ulâhır 1230 = 13 Mart 1815 Pazartesi.

3 **'Azl-i bî-hengâm-ı** ..... **olundu** M2 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek vr.88b'nin sağ alt kenarına yazılmıştır] A

4 **Sırp A : Sırb** M2

5 Sırp A : Sırb M2

6 te'addî-i A : te'addî-yi M2

7 dahi A : + beyt M2

*** "سكر الولاية طيب * و خمارها مر شديد" = Velâyet (=velîlik, ermişlik) sarhoşluğu hoştur, ama sonrasındaki başağrısı dayanılmayacak kadar kötüdür" anlamına gelen Arapça bir beyittir.

8 Sırp A : Sırb M2

cânib-i şerî'at-i garrâdan bi't-taleb verilan fetâvây-ı[1] şerîfe muktezâsınca geçen sene vech-i merkûm üzere üzerlerine üç koldan hücûm birle, mersûmlar harben ve darben taht-ı ra'iyyete idhâl ü terdâd sûretiyle mukaddemâ istîlâ eyledikleri Kal'a-i Belgrad ve sâ'ir kılâ' ve palankalar nez' u istirdâd olunup, fîmâba'd münâfî-i resm-i ra'iyyet mu'âmele vü hareketden ittikā vü mücânebet eylemek şartiyle istîmânlarına mebnî, muktezây-ı şîme-i kerîme-i saltanat-ı 'aliyye üzere cümlesine rây verilerek, cerâ'im-i sâbıkaları 'afv u safh olunmuş ve ellerinde olan top ve sâ'ir esliha mehmâ-emken devşirilüp, sekene-i kasabât ü kurâ yerlü yerlerine iskân kılınmışiken, yine mebniyyün 'ale'l-fesâd olarak gûyâ Sırplu firârîlerinden ba'zı ehl-i habâset-i hıyânet-mu'tâd başlarına bir takım hırsız ve 'usât cem'iyle dört beş bin mikdârı mel'anet-kâr Çaçka Kazâsı'na varup muhâsara ve muhârebeye ictisâr etmiş oldukları ve Köprü Voyvodası bir mikdâr asker ile Nehr-i Sava'yı murûr edüp, havene-i merkûme ile muhârebe üzere idüği lede't-tahkîk, der-'akab Rumeli'de mevcûd mîr-i mîrân ve müte'ayyinândan iktizâ edenler asâkir-i vefîre ile ılgar edüp Belgrad'a erişmeğe sür'at ü[2] isti'câl ve esnây-ı râhda mutî' olan re'âyâyı te'mîn **[M2 228]** ve 'isyân edenleri harben ve cebren taht-ı inkıyâda idhâl eylemeleri ahkâmını hâvî evâhir-i şevvâlde◊ evâmir-i 'aliyye-i vâcibü'l-imtisâl ısdâr u irsâl ve neşr u isbâl olundu*.

Maktûl[3]-yâftenî-i[4] Yani (يكى) ez-sarrâfân der-kurb-i Câmi'-i Sultân Ahmed Hân[5]

Mâh-ı zilka'de evâsıtında◊◊ bir gün Sultân Ahmed Câmi'-i şerîfi kurbünde Cebeciler Kolluğu civârında giceden bırağılmış ağzı kapalu bir fıçı[6] bulunup, biraz vakitden sonra hiç[7] kimse sâhib olmadığından feth ve nazar olundukda, içinde bir maktûl ve meslûb âdem cesedi mevcûd, lâkin ahvâli mechûl ve kātili nâ-ma'lûm ü mefkûd olduğu Cebeci-başı Ağa tarafına ifâde ve mûmâ ileyh tarafından dahi Bâb-ı 'âlî'ye[8] ifâde-i mâdde olunmağla, İstanbul Kadısı Efendi tarafından hasbe'l-'âde keşf u mu'âyene olunması bâ-fermân irâde olundu. Binâ'en 'aleyh cânib-i şer'den mürsel Keşf Nâ'ibi Efendi ve sâ'ir ümenâ'-i

---

1 fetâvây-ı A : fetvây-ı M2
2 sür'at ü A : sür'at M2
◊ 21-29 Şevvâl 1229 = 6-14 Ekim 1814.
* "**Hücûm-i 'usât-ı Sırp** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, X,149'da kaydedilmiştir.
3 **Maktûl** M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "şüde" kelimesinin üzeri karalanmıştır] A
4 **yâftenî-i** A : **bâ-fitne-i** M2
5 **Hân** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.89a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı Zi{lka'de}" yazısı vardır] A
◊◊ 11-20 Zilka'de 1229 =25 Ekim-3 Kasım 1814.
6 fıçı A : fıcı M2
7 hiç A : hic M2
8 Bâb-ı 'âlî'ye M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "haber irsâl ve" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A

şer' ve me'mûrîn gelüp, ehâlîden cemm-i gafîr hâzır oldukları hâlde nazar ve su'âl ve erbâb-ı vukūf cem'iyle tedkîk-i eşkâl olundukda, Ermeni tâ'ifesinden Eğinli Sarrâf dedikleri zimmî olduğu bi'l-ihbâr ma'lûm-i hâss u 'âmm olup, ancak kātili ve sebeb-i cerh u katli ne idüği mechûl olduğu Hâkim-i mûmâ ileyh tarafından huzûr-i 'âliye i'lâm olundu. *Kāle 'aleyhi's-selâm: "el-İnsânu bünyânu'r-Rabbi men hedeme bünyâne'r-Rabbi fe-huve mel'ûnun"**.

Ma'lûmdur ki vesîle-i ma'mûrî-i[1] bilâd, mûcib-i ittihâd-ı fu'âd olan ihkāk-ı hukūk-i 'ibâd ile irâha-i sükkân ü kuttân ve te'mîn-i mâl ü 'ırz ve cândır, hattâ husûmet-i şer'iyyeye dâ'ir maslahatda huzûr-i kādî-i 'âdilde mü'min ve kâfir, mîzân-ı 'adâlet-i Ahmedî ve kefe-i terâzûy-i şer'-i Muhammedî ile ta'dîl olunmak vâcib olup, mücerred cihet-i edyâna nazaran temâyül-i tabî'ata teba'iyyetle, mugāyir-i hükm-i şerî'at iltizâm-ı maslahat şer'an câ'iz olmadığı, bu da'vâya bir a'del beyyine vü bürhândır. Binâ'en 'aleyh kānûn-i kadîm-i Devlet-i 'aliyye ve hükm-i kavîm-i şerî'at-i Muhammediyye zîr u bâlây-ı ehâlî vü ra'iyyetini[2] tegallüb ü gadrden vikāye vü halâs **[M2 229]** ve mütegallib ü kātile icrây-ı ahkâm-ı siyâset ve ri'âyet-i kavâ'id-i kavad ü kısâs olduğundan, *"'Adlü'l-meliki li-dînihî ahvetu ve li-dünyâhu azbetu ve li-evliyâ'ihî sebtün ve li-a'dâ'ihî kebtün"*** mü'eddâsınca[3], celb-i kulûb-i 'âlemiyân ile niçe[4] memâlik-i muhâlifu'l-edyâna bilâ-seyf sûret-i teba'iyyetle mâlik olduğu, ma'lûm-i tevârîh-şinâsândır. Binâ-berîn[5] zimmî-i merkūmun dahi kātili ve sebeb-i katli taraf taraf tecessüs kılınmak ve her ne vechile olursa bir haberi[6] alınmak fermân olmağın, bi't-teharrî sarrâf-ı mersûmun Ocak Bâzergânı[7] Yehûdî ile külliyyetlü ahz u i'tâsı olduğu ve it'âm-ı şûrbâc-ı türmüs-i rişvetle bu maslahatın Çorbacı fesâdiyle sûret bulduğu gālibâ tahkîk olunmağla, eyyâm-ı çendîn murûrunda ol Yehûdî-i[8] hâ'in nefy ile matrûd ve merkūm Kolluk Çorbacısı dahi nefy ve mahnûkan katl ile mefkūd oldu***.

---

* "قال عليه السلام: الانسان بنيان الرب من هدم بنيان الرب فهو ملعون" = [Hz. Peygamber] selâm onun üzerine olsun, şöyle buyurmuşlardır: İnsan Rabb'in tasarımıdır. Kim Rabb'in bu özel binasını yıkarsa, o lânetlenmiştir" anlamına gelen Arapça bu söz, burada hadîs olarak nitelendirilmekle beraber mûteber hadîs kitaplarında yer almamaktadır.

1 ma'mûrî-i A : ma'mûrî-yi M2

2 ra'iyyetini A : ra'iyyeti M2

** "عدل الملك لدينه احوط و لدنياه اضبط و لاوليائه ثبت و لاعدائه كبت" = Hükümdârın âdil olması, dini için daha ihtiyatlı, dünyası için daha mazbut, dostları için daha istikrârlı, düşmanları için de onların kötülüklerini önleyici bir durumdur" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

3 "'Adlü'l-meliki ..... mü'eddâsınca M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla vr.89b'nin sol kenarına yukarıya diklemesine yazılmışlardır] A

4 niçe A : nice M2

5 Binâ-berîn M2 : Binâ-berân A

6 haberi A : haber M2

7 Bâzergânı A : بازركانى M2

8 Yehûdî-i A : Yehûdî-yi M2

*** "**Maktûl-i bâ-fitne-i Yani** (يكى) **ez-sarrâfân** ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,149'da kaydedilmiştir.

Ahvâl-i Tûnus ve Cezâyir ve tetimme-i vekāyi'-i în-sâl

"İnnemâ yürîdü[1]*'ş-şeytânu en-yûkı'a beynekümü'l-'adâvete ve'l-bağzâ'e"** âyet-i kâfî-hidâyeti mağzâsınca, bir müddetden berü ehâlî-i Tûnus ve Cezâyir[2] beynlerinde tekevvün eden şıkāk u infisâl[3], bundan akdem mü'eddî-i[4] harb u kıtâl olup, yek-dîğere bi'd-defe'ât hücûm ve şeb-hûn ile mazarrat u hasâret îsâl ve ahadühümâ âharı berren ve bahran aralık aralık kahr u istîsâl eder olduklarından, bu te'addî vü mazarrat giderek ba'zı düvel ü milel tüccârına dahi mücâvezet birle, bu iki ocaklar birbirlerinin sancak ve 'alâmetleriyle, *"Ve evfû bi'l-'ahdi inne'l-'ahde kâne mes'ûlâ"*** nazm-ı şerîfi hılâfına[5] ba'zı düvel-i müte'ahhide tüccârına te'addîye mübâşeret ve gasb-ı emvâl ve ihrâk u iğrâk-ı sefâyin ve katl-i mellâh u seyyâh gibi nâ-merzî ef'âle cesâret edüp, birinden istifsâr olundukda, olbirine 'atf u isnâd ile istitâr ve yine aralık buldukca ol kâr-ı nâ-ma'kūlde be-tahsîs Cezâyirlüler lenger-endâz-ı ısrâr ve mânend-i âb der-zîr-gâh 'alâyim-i[6] reng-â-reng-i setr u inkâr ile mersây-ı niyyet-i mekrûhelerinde rabt-ı zevrak-ı te'annüd ü istikrâr etmekde iseler de, **beyt**:

Helâk etdi seni tut dâmenin inkârına bakma!
Nice inkâr eder, **[M2 230]** şemşîr-i perrânında[7] kan yok mu?

deyerek bu husûsu düvel-i bahriyye tashîh u istihbâr birle, iskandil-i tahkîki gavr-i mâddeye îsâl edüp, lâkin bu mâdde kelâm-ı sâde ile nizâm bulmak sûreti, harîta-i hâtırlarında kumpas-i hayâllerine[8] ba'îdü'l-ihtimâl bulunmağla, der-'akab birer mikdâr sefâyin-i harbiyye techîz ü ta'biye ve sefâyin-i mezkûreyi Cezâyir ve Tûnus sularına irsâl ile muhâfaza-i tüccâra müteheyyi'e eyledikleri ve bu husûsun 'âkıbeti rediyye olacağı, ol havâlîde olan vülât ü hükkâma rû-nümâ ve bu şikākın şakk-ı indifâ'ına bir an akdem sa'y olunmak ehemm ü ahrâ olduğu Der-i devlet'e bâ-ma'rûzât inhâ olunmağın, *"Ve in tâ'ifetâni mine'l-mü'minîn'aktetelû*[9] *fe-aslihû beynehumâ"**** kelâm-ı mübîni

---

1 yürîdü (يريد) A : يوريد M2

* "انما يريد الشيطان ان يوقع بينكم العداوة و البغضاء = Şeytan ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak ister" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Mâ'ide 5/91. âyetin ilk yarısıdır.

2 Cezâyir A : Cezâ'ir M2

3 infisâl A : infisâli M2

4 mü'eddî-i M2 : mü'eddî-yi A

** "و اوفوا بالعهد ان العهد كان مسؤلا = Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir" anlamındaki bu cümleler Kur'ân, el-İsrâ 17/34. âyetin son kısmıdır.

5 "Ve evfû ..... hılâfına M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "ü" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın ve vr.89b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A

6 'alâyim-i A : 'alâ'im-i M2

7 perrânında A : berrânında M2

8 hayâllerine M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "göre" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

9 ektetelû (اقتتلوا) A : ektetelû (اقتتلو) M2

*** "و ان طائفتان من المؤمنين اقتتلوا فاصلحوا بينهما = Eğer müminlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Hucurât 49/9. âyetin başında yer alan bir kısımdır.

mübtegâsınca, Tersâne-i 'âmire tarafından ta'yîn olunan firkateyn sefîne ile ıslâh-ı zâtü'l-beyne me'mûrîn, mâh-ı zilhiccetü'ş-şerîfe evâsıtında◊ zikr olunan ocaklar tarafına irsâl ü tesfîn olundular*.

Ve bundan akdem Limni'ye sebeb-i nefyini ifâde için zebân-ı mu'takal-ı[1] hâmâ ba'zı etvâr-ı hâmından bahsi mecbûrâne irâde eden mevâlîden Halebî Câbirî-zâde, mâh-ı mezbûr evâhırında◊◊ iltizâm-ı bâ-semere-i Şeyhulislâm'la bi'l-ıtlâk kayd-ı nefyden âzâde oldu.

Ve bundan akdem gurre-i zilka'dede◊◊◊ Selânik Kazâsı, Yûsuf Paşa-zâde Mehmed Nazîf Bey'e ve mâh-ı mezbûrun on yedinci günü◊4 Galata Kazâsı, Enderûn-i hümâyûn ru'ûsu[2] ile çırağ olma Feyzî Bey-zâde Ahmed Bey'e ve yine mâh-ı merkûmun yirmi üçüncü günü◊5 Burusa Kazâsı, ânifen mezkûr Nazîf Bey'in büyük birâderi Yûsuf Paşa-zâde Mahmûd Bey'e tevcîh olundu.

Ve mâh-ı zilhiccenin yirmi üçüncü günü◊6 Mısr-ı Kâhire Kazâsı, Moravî-zâde Mehmed Hâmid Efendi'ye ve Yenişehir-i fenâr Kazâsı, birâder-zâde-i Şeyhulislâmî Seyyid Mehmed 'Atâ'ullah Efendi'ye tevcîh olunup, yine yevm-i merkûmda◊7 bâ-Pâye-i Edirne[3], sâbıkā Selânik Kadısı Yâsinci-zâde es-Seyyid 'Abdülvehhâb Efendi'ye ve sâbıkā Selânik Kadısı ve hâlâ İmâm-ı Evvel-i hazret-i Şehriyârî es-Seyyid 'Abdülkerîm Efendi'ye ve sâbıkā İzmir Kadısı ve hâlâ Ser-etıbbây-ı hazret-i Şehriyârî es-Seyyid Mustafa Mes'ûd Efendi'ye [M2 231] Mekke-i mükerreme pâyeleri ihsân olundu. Ve ba'zı Mevâlî-i Devriyye tevcîhâtı dahi olundu.

VEKÂYİ'-İ SENE SELÂSÎN ve Mİ'ETEYN ba'de'l-ELF[4]

'İsyân-ı teba'a-i Receb Ağa der-Ada-i kebîr ve irsâl-i me'mûrîn berây-ı[5] teshîr

Çünki bundan akdem Ada Muhâfızı Receb Ağa, Teke'den 'avdetinde bâhatt-ı hümâyûn Rumeli'de katl olunup, ba'dehû Ada Muhâfızlığı, Dergâh-ı 'âlî

◊ 11-20 Zilhicce 1229 = 24 Kasım-3 Aralık 1814.

* "**Ahvâl-i Tûnus ve Cezâyir** ..... olundular" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,150'de kaydedilmiştir.

1 mu'takal-ı A : müte'akkal-ı M2

◊◊ 21-30 Zilhicce = 4-13 Aralık 1814.

◊◊◊ 1 Zilka'de 1229 =15 Ekim 1814 Cumartesi.

◊4 17 Zilhicce = 30 Kasım 1814 Çarşamba.

2 ru'ûsu M2 : ru'ûs A

◊5 23 Zilhicce 1229 = 6 Aralık 1814 Salı.

◊6 23 Zilhicce 1229 = 6 Aralık 1814 Salı.

◊7 23 Zilhicce 1229 = 6 Aralık 1814 Salı.

3 bâ-Pâye-i Edirne M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın devamına vr.90a'nın sol tarafına yazılmışlardır] A

4 **ba'de'l-ELF** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.90b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "sene 1230" yazısı vardır] A

5 **berây-ı** M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "feth u" kelimesinin üzeri çizilmiştir A

kapucu-başılarından Dervîş Bey'e ihâle ve müteveffây-ı merkûmun kabz-ı muhallefâtı husûsu dahi kapucu-başılardan Şehsüvâr-zâde Dervîş Bey'e havâle olunarak, muhallefât[1] ve kal'ayı mûmâ ileyhimâya teslîm ile kal'adan çıkup, vatan-ı aslîleri olan Yakova'da ikâmet eylemeleri, müteveffây-ı merkûmun karındaşları Âdem ve Bekir ve Sâlih'e yazılmış ve haklarında bir gûne irâde-i mahûfe olmadığı bildirilerek, kendülere her vechile emniyyet verilmiş ise de, merkûmlar kal'ayı ve muhallefâtı teslîmde 'inâd u muhâlefet ve karşu Eflâk yakasına asker sevkiyle fukarânın zehâyirini cebren ve kahran zabta cesâret ve haklarında sünûh eden müsâ'ade vü müsâ'afenin kadrini bilmeyüp, cibilletlerinde[2] merkûz olan ru'ûnet ü huşûneti izhâra mübâderet ve emr-i veliyyü'l-emre 'adem-i mutâva'atla kal'a-i Hâkâniyye'yi teslîmde mümâna'at eylemiş olduklarına binâ'en, şeref-yâfte-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn mûcebince Fethulislâm ve sâ'ir ellerinde olan mahallerin harben ve darben zabtı ve Ada Kal'ası'nın hasr u tazyîkle[3] teshîri husûsuna, Muhâfız-ı mûmâ ileyh Dervîş Bey me'mûr ve ma'iyyetine iktizâ eden mahallerden asâkir-i vâfiye tertîble[4] takviye-i bâzûy-i gayretine ihtimâm-ı mevfûr olundu.

Ve kapucu-başılardan Berkofcalı Yûsuf Ağa dahi bir mikdâr asker ile bi'n-nefs Kırayova ve Fethulislâm taraflarının tasfiye vü tathîrine ve Pozorofca[5] Mütesellimi بوزيجه Adası'nın muhâsara vü teshîrine ta'yîn kılındı. Ve mûmâ ileyh Dervîş Bey'e ve Berkofcalı Yûsuf Ağa'ya asker ve mühimmât ve cebehâne ve kayık ve mâlzeme-i sâ'ire irsâliyle takviye-i **[M2 232]** bâzûy-i iktidârlarına dikkat eylemesi, Vidin Muhâfızı Vezîr Hâfız 'Ali Paşa'ya ve ne vechile hareket ve hasr u tazyîka ne gûne mübâderet iktizâ edeceğini mûmâ ileyhimâya tavsiye vü iş'âr eylemek husûsu, Eflâk Voyvodası'na ve lâzım gelan mahallerin sedd ü bendiyle başı boş askerî tâ'ifesinden hicbir[6] ferdin imdâd içün Ada Kal'ası'na gidememeleri husûsuna dikkat olunması[7], sâ'ir iktizâ edenlere evâsıt-ı mâh-ı safere[◊] kadar müşârun ve mûmâ ileyhime evâmir-i 'aliyye ve mekâtîb-i Sâmiye ile başka başka te'kîd olundu*.

Âmeden-i peyâm-ı indifâ'-ı fitne der-Sırp

Sırplu'dan bundan akdemce dahi 'isyân edenlerin ekseri ele getürilüp i'dâm olunmuş ve millet-i mersûme hâlâ Belgrad Muhâfızı Süleymân Paşa ve me'mûr-i ma'iyyeti olan mîr-i mîrân ve sâ'ir müte'ayyinân ma'rifetleriyle

---

1 muhallefât A : muhallefâtı M2
2 cibilletlerinde A : cibilliyyetlerinde M2
3 tazyîkle A : tazyîkiyle M2
4 tertîble A : tertîbiyle M2
5 Pozorofca (پوزورفجه) A : Bozorofca (بوزورفجه) M2
6 hicbir M2 : hic A
7 olunması A : olunmasını M2
◊ 11-20 Safer 1230 = 23 Ocak-1 Şubat 1815.
* "Çünki bundan akdem Ada Muhâfızı Receb Ağa ..... olundu" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,187'de kaydedilmiştir.

nezr-i girâna[1] kat' ve küfelâya rabt kılınmış ve fîmâ-ba'd münâfî-i[2] tavr-ı ra'iyyet vaz' u hareketden mücânebet ve her hâlde tahsîl-i rızây-ı Devlet-i 'aliyye'ye dikkat eylemek üzere her birine te'ahhüd etdirilmiş ve içlerinden rehn alınmış olduğunu hâvî ve te'ahhüdü şâmil Sırpiyyü'l-'ibâre[3] verdikleri senedler tercemesiyle Belgrad Kadısı tarafından muharrer hüccet ve i'lâm-ı şer'î ve mahzarlar Der-sa'âdet'e takdîm kılındığını muhtevî, Muhâfız-ı müşârun ileyh tarafından muharrer bu esnâda tahrîrât vürûd edüp, ba'de'l-'arz nigâh-ı Pâdişâh-ı bâ-intibâh ile iktinâh buyuruldukda, şeref-sudûr olan hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûn-ı hazret-i Cihân-dâr-ı cihân-ârâ mantûk u muktezâsınca cümlesi bi-'ibâretihâ Dîvân-ı hümâyûn Kalemi'ne kayd ve 'ilm ü haberi Baş-muhâsebe tarafına i'tâ olundu*.

Sûret-i[4] emr-i şerîf berây-ı tehdîd-i vüzerâ ez-cânib-i Şehriyâr-ı ma'delet-fermâ[5]

Bir müddet Rumeli ve Anadolu'da ba'zı a'yân ve derebeyi makūleleri kesb-i iktidâr edüp, her biri bir tarafda birer mahalle istinâd ile bir mertebede teferrüd etmişler idi ki, kimesne şikâyete kādir olamayup, iştikâ olunsa dahi icrâ olunamayup, bu kadar 'ibâdullâh âteş-i zulm ü sitemlerinde niçe[6] zemân kebâb ve il ve memleketler harâb [M2 233] olmuşidi. Bu re'âyâ vü berâyâ ve kâffe-i 'ibâdullah vedî'a-i cenâb-ı Kibriyâ olmağla, bu gûne mezâlimden cümlesini tahlîs eylemeği zimmet-i himmet-i Şâhâne'me vâcib ü mütehattem bildiğimden, niçe[6] ikdâm ü ihtimâmla Kalyoncu ve Es'ad ve Kumârcı ve anların emsâli şakāvet-kârların vücûd-i habâset-âlûdlarını rûy-i arzdan ref' ile öteden berü nân u ni'met-i Devlet-i 'aliyye'm ile perverde olmuş âdemleri, kā'ide-i kadîme-i saltanat-ı seniyyem üzere rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le çırağ ve her birine bir eyâlet tevcîh ve ba'zılarına 'ilâve olarak sancaklar ilhâkıyla dâ'ire-i hükûmetlerini tevsî' ve bundan fazla olarak her birinin eyâlet ve sancağı dâhilinde olan iltizâmât-ı cesîmeyi hatt-ı hümâyûnumla kendülere tahsîs eylemekden irâde-i hümâyûnum ancak dâ'irelerini idâre ile fukarâ vü ra'iyyete zulm ü te'addî etmeyüp, icrây-ı 'adâlet ve mesâlih-i 'ibâdı, muktezây-ı şer'-i şerîf üzere ru'yet ederek, kâffe-i ehâlî-i bilâd mazılle-nişîn-i istirâhat olunarak, taraf-ı Şâhâne'me celb-i da'avât-ı hayriyye etmeğe dâmender-meyân-ı gayret etmeleri niyyet-i hayriyyesiyle[7] olduğunu tefattun ede-

1 nezr-i girâna A : tezekkürâne M2
2 münâfî-i A : münâfî-yi M2
3 Sırpiyyü'l-'ibâre A : Sırbiyyü'l-'ibâre M2
* "**Âmeden-i peyâm-ı indifâ'-ı fitne der-Sırp** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,189-190'da kaydedilmiştir.
4 **Sûret-i** A : — M2
5 **ma'delet-fermâ** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.91a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı S{afer}" yazısı vardır] A
6 niçe A : nice M2
7 hayriyyesiyle A : hayrasıyla M2

mediklerinden başka, zât-ı hümâyûnumu dahi kendüleri gibi gaflet üzere zann ederek tecessüs edeceğimi dahi fikr edemeyüp, cibilletlerini[1] izhâra yavaş yavaş "Meydân bulduk" zanniyle emânet-i kübrâ olan Vezâret lâzimesini ve gazab-ı âteş-bâr-ı Mülûkâne'mi mülâhaza etmeyüp, zulm ü te'addî ve envâ'-ı teseyyübe başladıkları tahkîk-kerde-i Şâhâne'mdir. Hudâvendigâr ve Koca-ili sancaklarını 'Azîz Paşa 'adâletle hüsn-i sûrete koduğundan: "Bu dahi anın terbiyet-kerdesidir, yoluyla hareket eder" deyü Mustafa Paşa'ya verdim. Kumârcı mâddesinde iş görüp, azacak taltîf olunmağla, kazâ a'yânlarını tecrîm ve birbirlerine düşürüp şıkâklarına sebeb olmağla, anları dahi zabta kâdir olamayup, anlar dahi zulm ü te'addîye başladılar. "Karaman Vâlîsi 'Abdullah Paşa, vezîrzâde ve Devlet-i 'aliyye'mde[2] bu kadar hıdemâtda bulunmuşdur" deyü çırağ edüp, Karaman gibi bir eyâleti tevcîh eyledim. Umûruna kendü dikkat etmeyüp, dâ'iresi Emîn Efendi **[M2 234]** nâmında bir Dîvân Kâtibi'nin elinde olmağla, kemâl-i teseyyübünden bir iki def'a serayını basdıklarını ve zîr-i zabtında olan mahallerde aslâ emniyyet-i tarîk olmadığını ve iltizâmâtı dahi kendi idâre edemeyüp, zamm u zamîme ile erbâb-ı tegallübe verdiğini tahkîk eyledim. Rumeli Vâlîsi 'Ali Paşa'nın dahi zulm ü te'addîsini istimâ' etmekdeyim. Ve bundan böyle dahi cümlesinin hâllerini teharrî vü tecessüs etmekdeyim. Vüzerâya rağbet ü i'tibârım Memâlik-i Şâhâne'mde olan kâffe-i 'ibâdullâh ve fukarâ vü re'âyânın zulm ü te'addîden emîn olup, âsâyiş ü istirâhatleri ve Devlet-i 'aliyye'mde vaktiyle işe yarar vezîr bulunmak içün idi. Vüzerâ bunları mülâhaza etmeyüp, hazz-ı nefsleri tarafına gitmeğe başladılar. Allah'ın havl ü kuvveti ve Rasûl-i ekrem efendimizin imdâd-ı rûhâniyyeti berekâtiyle ejder olsalar, pençe-i kahr-i Mülûkâne'mden tahlîs-ı girîbâna kâdir olamazlar. Ve bunların etdiği mezâlim, huzûr-i Rabbü'l-'âlemîn'de benden su'âl olunur. Binâ'en 'aleyh işte kendülerini îkâz içün bir kerre tenbîh ederim ve yine dâ'imâ tecessüs dahi ederim. Hılâf-ı rızâ birinden ednâ bir hareket ihsâs edersem, her kangısı olur ise[3] olsun ism-i pâk-i Kibriyâ hakkiyçün tertîb-i cezâdan başka mu'âmele etmem. Sonra vebâli kendü boyunlarına ve bundan gayri tenbîh dahi etmem. Bu hatt-ı hümâyûnumun 'aynını derc ederek, Rumeli ve Anadolu'da olan bi'l-cümle vüzerâ ve mîr-i mîrâna birer fermân ısdâr u irsâl oluna, deyü hatt-ı hümâyûn-i mehâbet-makrûn-i Şâhâne'nin 'aynı derc olunarak, ber-mûceb-i fermûde Rumeli ve Anadolu'da olan bi'l-cümle vüzerây-ı[4] 'izâm ve mîr-i mîrân-ı kirâm hazerâtına evâsıt-ı mâh-ı safer[◊] târîhiyle başka başka evâmir-i vâcibü'l-imtisâl neşr u irsâl olundu*.

---

1 cibilletlerini A : cibilliyyetlerini M2
2 'aliyye'mde A : 'aliyye'me de M2
3 olur ise A : olursa M2
4 vüzerây-ı A : vüzerâ'-i M2
◊ 11-20 Safer 1230 = 23 Ocak-1 Şubat 1815.
* **"Sûret-i emr-i şerîf berây-ı tehdîd-i** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,181'de kaydedilmiştir.

Vak'a-i hücûm-i eşkıyâ ve maktûlî-i Ağa[1]

Çünki bin iki yüz yirmi dokuz senesi rebî'ulevvelin[in] yirmi dokuzuncu isneyn günü◊ tulû'-i âfitâbdan bir sâ'at yirmi dört dakîka murûrunda vukū' bulan tahvîl-i şems be-Hamel zâ'içesi[2] evzâ'ında, veted-i tâli', Burc-i Sevr'in beş derecesi vâki' olup, sâhib-i veted-i sâbi' bulunan Mirrîh, burc-i vebâli **[M2 235]** olan tâli'de ve veted-i 'âşir Cedy'in[3] on dokuz derecesi olup, veted-i mezbûrun sâhibi Zuhal ma'a'z-Zeneb olarak burc-i mezkûrun sekiz derecesinde bulunmağla, derece-i memerri[4] hisâbınca derece-i 'âşir ile Zuhal ve Zeneb[5] beynindeki kavs-i tesyîr takrîben on bir derece kadar bulunduğundan ve husûsan ol esnâda 'âşir-i kıyâm dahi mevzi'-i Mirrîh-i aslînin terbî'ine resîde ve tâli'-i sâl-i kırânın tesyîr-i derece-i 'âşiri dahi, mukābele-i Zuhal-i asla resîde[6] olduğundan, bâ-kudret-i hazret-i Sübhân vakt-i tahvîl-i mezkûrdan on bir mâdde güzerânında, ya'nî işbu bin iki yüz otuz senesi rebî'ulevveli gurresinde◊◊ Yeniçeri Ağası, ma'hûd sâhib-i vak'a yeniçeri ustalarından üç kimseyi kaldırup, hank ve katl niyyetiyle zindâna[7] irsâl eyledikde, sâ'ir usta ve kara-kullukcu takımı mukaddemce zikr olunan birkaç ustaların katli 'akabinde havfa düşerek gizlüce meşveretle yek-dil ü yek-cihet olup, min-ba'd tesbît-i emniyyet ü tuma'nî[ne]t ve muhâfaza-i cihet-i serbestîleri[8] içün fîmâ-ba'd yeniçeri ağalarına gûş-mâl olacak bir 'ibret îkā'ına müterakkıb-ı[9] fursat olduklarından, merkūm ustaların zindâna gönderildikle-rinden haberdâr olduklarında, biraz kara-kullukcu takımıyla yerlerinden hareket ve Ağa-yı mûmâ ileyh ise ba'zı erbâb-ı şakāvet, merkūmları zindâna götüren zâbitlerin ellerinden: "Şâyed cebren almasunlar" deyü tebdîlen Yemiş İskelesi'nde Elli Altıncılar Çartakı'na gelüp, nezâret içün anda ikāmet eyledi. Der-'akab ustalar Ağa'ya gelüp: "Kani ol âdemleri neyledin? Elbette bu dakîkada girü bize teslîm eyle, yohsa kendin bilürsün! Cümlemizi yavaş yavaş kıracaksın?" deyü mütesallibâne mu'âmeleye cesâret eylediklerinde, Ağa' dahi bir cesûr âdem olmağla: "Bire yolsuz erkânsızlar! Ben 'ibâdullâhın[10] emniyyet ü râhatı içün o makūle eşkıyâyı fermân ile katl ederim. Siz ne dimek istersiz, yine 'alenen zorbalık mı edersiz?" deye-

---

1 Ağa M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.92a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 1 Re{bî'ulevvel}" yazısı vardır] A

◊ 29 Rebî'ulevvel 1229 = 21 Mart 1814 Pazartesi.

2 zâ'içesi A : zâyicesi M2

3 Cedy'in A : Cedy'nin M2

4 memerri A : kamerî M2

5 zeneb (ذنب) A : zeneb (زنب) M2

6 ve tâli'-i ..... resîde M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla satırın hizâsına vr.92a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

◊◊ 1 Rebî'ulevvel 1230 = 11 Şubat 1815 Cumartesi.

7 zindâna M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "Kesen Kal'ası'na" kelimeleri üzeri çizilmiştir] A

8 serbestîleri A : serbesiyyetleri M2

9 müterakkıb-ı M2 : mü[te]rakkıb-ı A

10 'ibâdullâhın A : عبعاد اللهك M2

rek muhâvere bi'l-âhıre müşâcereye mübeddel olmağla, merkūmlar Ağa'yı yakasından tutup çekerek önlerine katup, mestcek Ağa-kapusu'na doğru **[M2 236]** götürdüler. Ve bir takımı da zindândaki ustaları alup mahallerine getürdüler. Bu hâdise-i fâkı'adan[1] Sadr-ı a'zam hazretleri habîr oldukda, bu fi'l-i şenî'den fâriğ olmaları tenbîhâtiyle der-'akab âdemler tesyîr ve çend rûzda marzîleri üzere Ağa tebdîl ü tağyîr olunacağını kendülere takrîr eylediler ise de, merkūmlar der-'akab Ağa'nın 'azl ü nefy olunması matlûbları olduğunu ihbâr ve illâ dağılmayup bu husûsda dahi ısrâr edeceklerini âşikâr eylediler. Sadr-ı a'zam dahi cesûr ve dilîr ve çok ceng ü gavgā görmüş ve bu maküle şîrînlemiş[2] kavm-i bî-hayâya, *"Men mâle 'aleyke bi'l-hayfi felâ tebhalenne 'aleyhi bi's-seyfi"** mü'eddâsınca, ne gûne mu'âmele iktizâ eylediğini öğrenmiş bir nâmdâr vezîr olmağla, der-'akab Top-hâne Ocağı'na haberler irsâl ve âdemler tesyâriyle kendüleri dahi kahr-ı eşkıyâya hâzırlanmağa ibtidâr ve hemân varup Ağa-kapusu'nu basmağa niyyet ü karâr verdiler. Ancak ba'zı dûr-endîş teba'a ve ricâl-i devlet 'avk u mümâna'at eylediler. Binâ'en 'aleyh maslahat bu sûret üzere ahşama kadar imtidâd ve taraf-ı Sadr-ı a'zamî'den nush u pend olundukça[3], Ağa'nın 'azl ü nefyine ısrârları izdiyâd bularak, sûret-i hâdise-i menhûse taraf-ı saltanata mün'akise oldukda, gālibâ böyle teklîf-i erâzil ile zâbit[4] 'azli fîmâ-ba'd şer-gîrî-i esâfili muktezî olacağı ve kaldı ki eğer kendi zâbitlerini katle cesâret birle emr-i veliyyü'l-emre itâ'at etmezler ise, 'âkıbet nekbeti kendülere râci' olup, ne gûne şerîr idükleri bir kat dahi 'âlemiyâna şâyi' olmağla, o makūlelerin bu gûne ba'zı sebeble ber-mu'tâd belâların bulacağı mülâhazalarına mebnî, Ağa'nın bu sûretle 'azli muhâl olduğundan, hemân tefrîk-i cem'iyyet eylemeleri emri taraf-ı saltanatdan Ağa-kapusu'na irsâl olundu.

Binâ'en 'aleyh erbâb-ı cem'iyyet, *"Müzebzebîne beyne zâlik lâ ilâ hâ'ulâ'i ve lâ ilâ hâ'ulâ'i"*** ma'nây-ı şerîfi üzere mübtelây-ı havf u hayret olarak ne edeceklerini bilmeyüp, "Her kafâdan bir sadâ" meselince her biri bir kûşede lâ'ib, şârib, endîşe vü fikret iken, vakt-i 'işâya karîb baş-karakullukcu **[M2 237]** takımından bir şakî, ba'zı ta'lîm-i hafî ile: "Bu ne dimekdir. İşi bu pereseye getürdünüz. Şimdi ne mülâhaza ile girüye çekilmek istersiz. *"Kün Yehûdiyyen tâmmen ve illâ fe-lâ tel'ab bi't-Tevrâti*[6]*"**** vâdîleriyle Ağa'yı

---

1 fâkı'adan A : vâkı'adan M2

2 şîrînlemiş A : şîrînlenmiş M2

* "من مال عليك بالحيف فلا تبخلن عليه بالسيف = Sana zulmetmeye kalkışana kılıçla mukâbele etmeyi esirgeme!" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

3 olundukça A : olundukca M2

4 zâbit A : — M2

5 hâ'ulâ'i ve lâ ilâ hâ'ulâ'i (هؤلاء ولا الى هولاء) A : hâ'ulâ'i ve lâ ilâ hâ'ulâ'i (هوالاء ولاالى هوالاء) M2

** "مذبذبين بين ذلك لا الى هؤلاء و لا الى هولاء = Bunların arasında bocalayıp durmaktalar; ne onlara (bağlanıyorlar) ne bunlara" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, en-Nisâ' 4/143. âyetin ilk yarısıdır.

6 bi't-Tevrâtı (بالتورية) A : bi't-Tevrâtı (بالتوراة) M2

*** "كن يهوديا تاما و الا فلا تلعب بالتورية = Ya tam Yahûdî ol, ya da Tevrat'la oynayıp durma!" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

bir tabanca kurşunuyla hemân katl ü i'dâm ve gûyâ ol Türk-i hâm böylece kendülüğünden mûmâ ileyhin kârını temâm eylemekle, ol gürûh-i li'âm *"Yeklahza bî-hayâyî ve bâkî heme huzûr"** mısrâ'-ı meşhûru üzere 'alem-i sefâheti, ber-efrâhte-i zirve-i[1] bâm-ı hıyâm eylediler. **Beyt**:

Era'l-yevme yevmen kad tekâsefe[2] gaymuhû
*Ve ebrâkuhû[3] fe'l-yevme lâ şekke mâtırun***

Ferdâsı Kul Kethudâsı Yeniçeri Ağası olup, kā'ide-i tahrîk-i silsile-i katârı icrâ eyledi***. *"İzâ sâhati[4]'d-decâcetü sıyâha'd-dîki f'eltüzbah"*[*4].

Tevcîh-i Sadâret-i Rumeli be-'İzzet Bey[5]

Mekkî Efendi-zâde Mustafa 'Âsım Efendi'nin Rumeli Kadı'askerliği mesnedinde bir sene-i kâmile olan ikāmet-i 'örfiyyeleri gāyete mevsûl olarak, müşârun ileyh gurre-i rebî'ulâhırda[◊] ma'zûl olmağla, sâbıkā Sadr-ı Rumeli 'Osmân Paşa-zâde Mîr es-Seyyid Mustafa 'İzzet Efendi, Rumeli Kadı'askerliği'yle hasbe't-tarîk nâ'il-i me'mûl oldu.

'Azl ü nasb-ı Şeyhulislâm ve Sadr-ı a'zam ve ba'zı vukū'ât[6]

Çünki katl-i Ağa mâdde-i kabîhasmda Sadr-ı a'zam Hurşîd Paşa, te'dîb-i eşkıyâya gerçi niyyet ve *"Terkü'l-mükâfâti mine't-tatfîf"*[*5] kā'idesince ri'âyet etmeğe teşmîr-i sâk-ı himmet edüp, lâkin taraf-ı Meşîhat'den, ya'nî cânib-i 'ulemâ'-i ümmetden kat'â hareket görülmediğinden, ba'zı erbâb-ı fehm ü ferâset mümâna'at eylemişler idi. Zîrâ her bir kavm ve milletin zimâm-ı re's-i

---

* "يكلحظه بى حيايى و باقى همه حضور" = Bir an hayâsızlık, gerisi hep **huzûr**" anlamına gelen Farsça bir mısrâdır.

1 zirve-i A : rûze-i M2

2 tekâsefe A : tekâ'efe M2

3 ebrâkuhû A : ايراقه M2

** "ارى اليوم يوما قد تكاثف غيمه * و ابراقه فاليوم لا شك ماطر" = Bugün bulutları ve şimşekleri yoğunlaşmış görüyorum. Öyleyse şüphesiz yağmur yağacaktır" anlamında Arapça beyittir.

*** "**Vak'a-i hücûm-i eşkıyâ** ..... eyledi" kısmında yer alan bilgilerden nücûm ilmi ile ilgili bilgiler hemen hemen aynen, diğer bilgiler ise özetle "Vak'a-nüvîs Şânî-zâde Efendi bu vak'ayı, ahkâm-ı nücûmiyye âsârından olmak üzere tahrîr etmişdir" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, X,182-183'te kaydedilmiştir.

4 İzâ sâhatü (اذا صاحت) A : İzâ sâhatü (اذا صاحة) M2

*4 "اذا صاحت الدجاجة صياح الديك فلتذبح" = Tavuk horoz gibi ötmeye başlarsa, boğazlansın!" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

5 **Bey** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.93a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 1 R{ebî'ulâhır}" yazısı vardır] A

◊ 1 Rebî'ulâhır 1230 = 13 Mart 1815 Pazartesi.

6 **vukū'ât** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.93a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 10 R{ebî'ulâhır}" yazısı vardır] A

*5 "ترك المكافاة من التطفيف" = Hak edilen ödülü vermemek de bir tür hakkın yenilmesidir" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

itâ'ati, elbet mütedeyyin olduğu dînin ümenâ'-i şerî'atine merbût ve sebât ü tasarrufu dahi ol dîne ittibâ' u ri'âyetle meşrûtdur. Binâ'en 'aleyh bir kimse her ne kadar sâhib-i 'uluvv-i mertebet ve hâ'iz-i müntehây-ı rütbet dahi olsa, cüz'ü ve tâbi'i olduğu milletin mer'îsi olan âyîn-i şer'îsine muhâlefetden kāsır ve bir fırka her ne kadar serbest ve bi'n-nisbe **[M2 238]** her ne derecede ehl-i cebr u şakāvet ise de, lâzime-i âyîni kendüsüne tebyîn olundukda, nefs ü hevâsı muktezâsiyle ana 'alenen itâ'at etmameğe gayr-i kādirdir. Zîrâ cüz'î dâ'imâ küllîsine tâbi' ve küllî-i mezbûr ise anınla kā'im olduğu keyfiyyetle müstemirr u dâ'im idüği zâhir u lâmi'dir.

Fe-li-hâzâ böyle esnâlarda dîn-i İslâm'ın ahkâmını beher cihet ihbâr u iblâğa salâhiyyeti derkâr olan ba'zı 'ulemâ'-i dîn *azherehumullâhu Te'âlâ kemâ fi'l-evvelîn** tarafından zümre-i muhâlifîne, *"Men yuti'i'l-emîre fe-kad etâ'anî ve men etâ'anî fe-kad etâ'allah ve men ya'sı'l-emîre fe-kad 'asânî ve men 'asânî fe-kad asallah"*** hadîs-i nefîsini tefsîr[1] ile ahkâmı takrîr ve taraf-ı veliyyü'l-emre dahi *"İnne ehabbe'n-nâsi ilallâhi yevme'l-kıyâmeti ve akrabahum minhu meclisen imâmün 'âdilün"**** müjde-i peygamberîsi ta'rîf ü tezkîr olunsa, o makūle netîce-i rediyyenin husûle gelemeyeceği[2] ve herkesin bi'z-zarûr râ'î-i hüsn-i sülûk olacağı meczûm ve hiç[3] ahadin hâlâ: "Ben muktezây-ı emr-i dînime râzî değilim" dimeğe aslâ ve kat'â zehre vü kudreti olmadığı, cümle 'indinde müsellem ü ma'lûm olup, gāyetü mâ fi'l-bâb ahkâm-ı kitâbı, *"Men fessere'l-Kur'âne bi-re'yihî fe-kad kefere"*[*4] mısdâkıyle heves-i nefsine uydurmak ister ba'zı erbâb-ı cedel zuhûr ederse, ol vakit *"el-Hakku ya'lû ve lâ yu'lâ 'aleyh"*[*5] mü'eddâsınca, muhakkikîn-i 'ulemâ 'indinde ilzâm ü iskâti emr-i eshel olur. Ancak *"el-'A'zâ'u tebe'atü'r-re'si"*[*6] kavliyle

---

* "اظهرهم الله تعالى كما في الاولين = Yüce Allah onlara öncekilerde olduğu gibi arka/destek olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

** " من يطع الامير فقد اطاعني و من اطاعني فقد اطاع الله و من يعصى الامير فقد عصاني و من عصاني فقد عصى الله = Emîre (=başta bulunan kişiye) itâat eden bana itâat etmiş, bana itâat eden de Allah'a itâat etmiş demektir. Emîre karşı gelen bana karşı gelmiş, bana karşı gelen de şüphesiz Allah'a karşı gelmiş demektir" anlamına gelen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir.

1 tefsîr M2 : تفسير A

*** "ان احب الناس الى الله يوم القيمة و اقربهم منه مجلسا امام عادل = Kıyâmet gününde insanların Allah'a en sevimlisi ve onun en yakınında yer alacak olanı, âdil bir yöneticidir" anlamına gelen bu cümle ihmâl edilebilir bir değişiklikle et-Tirmizî, Ahkâm 4 ve Ahmed b. Hanbel 3/22'de geçen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, I,360,410.

2 gelemeyeceği A : gelmeyeceği M2

3 hiç A : hic M2

*4 "من فسر القران برايه فقد كفر = Kim Kur'ân'ı kendi görüşleri doğrultusunda açıklarsa, küfre düşmüş olur" anlamına gelen ve meşhûr hadîs kitaplarında yer almayan Hz. Peygamber'in bir hadîsidir.

*5 "الحق يعلو و لا يعلى عليه = Hakk yücedir, hiçbir şey onun yüceliğini aşamaz" anlamına gelen Arapça bu söz, "İslam yücedir, hiçbir şey onun yüceliğini aşamaz" anlamına gelen ve Buhârî, Cenâ'iz, 79'da bulunan Peygamberimiz'in bir hadîsinin (bk.Wensinck, IV,341) halk arasında meşhûr olmuş şeklidir (bk.el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nr.362, I,127).

*6 "الاعضاء تبعة الراس = Organlar, başın elemanlarıdır" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

mü'esses olduğu üzere bu devletde[1] bu makūle tedâbîr-i[2] millet-gîr, ibtidâ mahall-i tasdîri olacak makām-ı Meşîhat-i kübrâ'dan zuhûr eylemek iktizâ eder iken, ol hengâme-i bî-hengâmda ve pîş-ez-ân hezârân hâdise-i bed-encâmda taraf-ı meşâyih-i İslâm'da hiçbir[3] gayret meşhûd olmayup, belki bir nice müddetdir mesned-i Meşîhat'de ve bütün 'ulemâ'-i resm-i devletde, *"Yu'lemü min-meftahi'l-emri hâtimetühû ve min-bed'ihî 'âkıbetühû"** hükmünde semere-i 'adem-i vukūf olan gafletle, bi'l-külliyye tesâmuh u rehâvetden başka[4] bir sûret ru'yet olunmayarak, meşâyih-i İslâm'ın 'ulemây-ı a'lâm ile bi'l-müşâvere bu makūle umûr-i mekrûheyi def' u teskîne ve beyne'l-Müslimîn vukū' bulan şikāk u nifâkı, safahât-ı kulûb-i 'ibâddan [**M2 239**] hakk ü terkîne *"el-'Ulemâ'u ümenâ'ullâhi 'alâ halkıhî"*** ferîzasına kıyâmla ikdâm u ihtimâm eylemedikleri, havâss u 'avâmmın, **beyt**:

Hiye'ş-şevâhidü ve'l-âsâru ve't-talelü
Muhbirâtun bi-enne'l-kavme kad rahalû[5]***

müfâdınca zümre-i 'ulemâ'-i zemândan rû-gerdân olmalarına bâdî ve bu mâdde dahi hâssa-i müşârun ileyhden insilâb-i hüsn-i teveccüh-i Şâhâne ile Müftî-yi zemân'a iğbirâr-ı mir'ât-i kalb-i cihân-nümây-ı Mülûkâne'ye bi-hakkın mü'eddî olmağla, mâh-ı rebî'ulâhırın onuncu günü◊ olup, selc ve tûfân ile;

Zulmet-i gamla seçilmez giceden gündüzü,
Böyle eyyâm-ı gamın böyle olur nevrûzu

beytinden nişân olan çarşanba ki, nevrûz-i sultânî idi. Yevm-i merkūmda Şeyhulislâm Dürrî-zâde es-Seyyid 'Abdullah Efendi 'azl ve arpalığı olan Mağnisa'ya iclâ olunup, hattâ yevm-i mezbûrda◊◊ Üsküdar'a murûr edemeyüp, bi'z-zarûr Fındıklı Hammâmı karşusunda katre-i deryâ-yı akrıbâlarından olup, def'a-i sâniye-i Meşîhat'lerinde Devriyye'den nakl ile hâlâ Havâss-ı refî'a Kadısı olan Mektûbî-zâde Rızâ Efendi'nin hânesinde ol gice beytûtet ü inzivâ birle, ferdâsı karşuya murûr ile 'âzim-i savb-ı Mağnisa oldular.

---

1 bu devletde A : — M2
2 tedâbîr-i A : tedbîren M2
3 hiçbir A : hicbir M2
* "يعلم من مفتتح الامر خاتمته و من بدئه عاقبته = Bir işin başlangıcından, sonucunun ne olacağı bilinir" anlamına gelen Arapça atasözüdür.
4 başka A : — M2
** "العلماء امناء الله على خلقه = Halkın içinde âlimler, Allah adına güven duyulan kişilerdir" anlamına gelen bu cümle Kuzâ'î ve İbn 'Asâkir'in Enes'den rivâyet ettikleri, el-'Ukaylî'nin zayıf hadîsler arasında zikrettiği, el-'Âmirî'nin hasen olarak nitelendirdiği Hz. Peygamber'in hadîslerinden biridir; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nr.1749, II,65.
5 rahalû (رحلوا) A : rahalû (رحلو) M2
*** "هى الشواهد و الاثار و الطلل * مخبرات بان القوم قد رحلوا = Kalıntılar, harâbeler, eserler, buradan bir kavmin göçüp gitmiş olduğunu bildiren hususlardır" anlamında Arapça beyittir.
◊ 10 Rebî'ulâhır 1230 = 22 Mart 1815 Çarşamba.
◊◊ 10 Rebî'ulâhır 1230 = 22 Mart 1815 Çarşamba.

Ve mukaddemâ müşârun ileyh tarafından bilâ-mûcib Nekābet'den 'azl ile tekdîr ve sonra 'avâtıf-ı 'aliyye-i Şâhâne'den Anadolu Pâyesi ihsâniyle neyyiru'n-nevbe-i ikbâli ba'de'l-husûf tenvîr olunan Çelebi-zâde hafîdi es-Seyyid Mehmed Zeynel'âbidîn Efendi, mesned-i Meşîhat'de temkîn olunup, *"el-Cezâ'u min-cinsi'l-'amel"** ile mü'evvel[1] olan bu mahal, ba'zı erbâb-ı gadr u kîne ancak bir tenbîh-i Rabbu'l-'âlemîn oldu. **Beyt:**

Çü bed kerdî me-şev eymen[2] zi-âfât

*Ki vâcib şüd tabî'at-râ mükâfât***

Ve bununla *"Cezâ'ü seyyi'etin seyyi'etün mislühâ"**** hükm-i şerîfi yerin buldu. **Kıt'a:**

Nîk er-künî be-cây-ı tû nîkî[3] künend bâz

Ver bed-künî be-cây-ı tû ez-bed better künend

İmrûz nîstî zi-bed ü nîk bâ-haber

Rûzî buved ki ez-bed ü nîk haber künend[*4]

"İn ahsentüm ahsentüm li-enfüsiküm"[*5]. Ve çünki fitne-i mezkûrede 'adem-i te'dîb-i eşkıyâ sebebiyle makām-ı Sadâret-i 'uzmâ'da nüfûz, zâyi' u hebâ olmakdan nâşî, ba'de-zâ Sadr-ı a'zam'ın dahi 'azli iktizâ etmekle, mâh-ı mezbûrun on sekizinci günü◊ ve şemsin **[M2 240]** mukābele-i Müşterî'den henûz insırâfı esnâsı, Sadr-ı a'zam Hurşîd Ahmed Paşa dahi gerçi 'azl olunup, lâkin mu'azzezen Barut-hâne'ye irsâl ve Eyâlet-i Bosna tevcîhiyle çend rûzda dâ'ire ve emvâliyle mansıbı tarafına isbâl olunup, 'akîb-i[4] 'azlinde Şıkk-ı Evvel Defterdârı Mehmed Emîn Ra'ûf Bey bi'n-nisbe sâhib-i 'akl ü nühâ ve

---

* "الجزاء من جنس العمل" = Karşılık, yapılan işin cinsindendir" anlamına gelen ve kural ifâde eden Arapça bir cümledir.

1 mü'evvel (ماول) A : me'mûl M2

2 eymen A : yemîn M2

** "چو بد كردى مشو ايمن زافات * كه واجب شد طبيعترا مكافات" = Kötülük yaptığın zaman başına gelecek belâlardan emin olma, çünkü yaratılışta bu tür işlere karşılık vermek vâcip olmuştur" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.

*** "جزاء سيئة سيئة مثلها" = Bir kötülüğün cezâsı, ona denk bir kötülüktür" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, eş-Şûrâ 42/40. âyetin başında yer alan bir kısmıdır.

3 nîkî A : nîk M2

*4 "نيك ارکنى بجاى تو نيکى کنند باز * ور بد کنى بجاى تو از بد بتر کنند
امروز نيستى زبد و نيك باخبر * روزى بود که از بد و نيك خبر کنند" = İyi yaparsan senin yerine tekrar iyilik yaparlar. Eğer kötülük yaparsan, senin yerine çok daha fazla kötülük yaparlar. Bugün iyi ve kötüden haberdar değilsin, ama bir gün olur iyiden ve kötüden sana haber verirler" anlamına gelen Farsça bir kıt'adır.

*5 "ان احسنتم احسنتم لانفسكم" = Eğer iyilik ederseniz kendinize etmiş olursunuz" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-İsrâ 17/7. âyetin başında yer alan bir kısımdır.

◊ 18 Rebî'ulâhır 1230 = 30 Mart 1815 Perşembe.

4 'akîb-i A : — M2

umûr-i dâhiliyye-i Devlet-i 'aliyye'ye âşinâ olduğu mülâbesesiyle mesned-nişîn-i Sadâret-i 'uzmâ oldu*.

Ve ferdâsı◊ Mehmed Sa'îd Efendi, kemâ fi's-sâbık Şıkk-ı Evvel Defterdârlığı dâd ü sitâdına dâmen-der-meyân ve yevm-i merkûmda âsâr-ı kudûm-i şûmuyla Şeh-zâde Sultân 'Osmân tâ'ir-i merg-zâr-ı cinân oldu.

Ve evâhır-i mâh-ı mezbûrda◊◊ Vâlî-i Mısır tarafından Hıtta-i Yemen'de vâki' 'Akîle nâm mahallin eyâdî-i Vehhâbiyân'dan nez' ve ahz olunduğu haberi vürûdü 'akabinde, Zeyneb Sultân-ı 'aliyyetü'ş-şânım mevlûdü, ta'dîl-i ahzân ve tatyîb-i kulûb-i münkesire-i İslâmiyân eyledi**.

Tebdîl-i Kādî-i İstanbul ve irsâl-i teşrîfât be-cânib-i Vâlî-i[1] Mısır ve ba'zı zâbitân ve vülât[2]

Mâh-ı cumâdelâhıre gurresinde◊◊◊ İstanbul Kadısı Halîl Hamîd Paşa-zâde Mîr Mehmed 'Ârif Efendi'nin müddet-i seneviyyesi münkazıye olmağla, gurre-i merkûmede sâbıkā bâ-Pâye-i Mekke-i mükerreme Şâm-ı şerîf Kadısı Pîrî-zâde hafîdi Mîr Yahyâ Efendi, İstanbul'a Kadı oldu.

Ve bundan akdem zikr olunan ba'zı fütûhât-i Hicâz, karîn-i tahsîn-i Şehriyâr-ı 'inâyet-incâz olduğunu hâvî Vâlî-i müşârun ileyhe hıtâben sâdır olan zikri âtî emr-i 'âlî ile gerek müşârun ileyhe[3] ve gerek oğlu Cidde Vâlîsi Tosun Paşa'ya ve ser-kerdegân ve zâbitâna firistâde buyurulan teşrîfât-ı hümâyûn ve hıla'-ı gûn-â-gûn ile[4] mûmâ ileyh Necîb Efendi bu esnâda tekrâren Mısır tarafına i'âde olundu.

Sûret-i emr-i şerîf

Mısır Vâlîsi vezîrim el-Hâc Mehmed 'Ali Paşa *dâme*[5] *iclâlühû****ya hüküm: Sen ki Vezîr-i gayret-semîr ve müşîr-i Müşterî-tedbîr-i müşârun ileyhsin. Muktezây-ı me'mûriyyet ve lâzime-i [M2 241] salâbet ü hamiyyetin üzere

---

* "**'Azl ü nasb-ı Şeyhulislâm** ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle, bazı ilâvelerle ve "Şânî-zâde tahrîrine göre", "Şânî-zâde Târîhi'nde tahrîr olunduğu üzere", "Şânî-zâde Târîhi'nde minvâl-i meşrûh üzere muharrerdir" şekillinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, X,183-184'te kaydedilmiştir.

◊ 19 Rebî'ulâhır 1230 = 31 Mart 1815 Cuma.

◊◊ 21-29 Rebî'ulâhır 1230 = 2-10 Nisan 1815.

** "yevm-i merkûmda âsâr-ı kudûm-i şûmuyla ..... eyledi" kısmındaki bilgiler değişik ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, X,185'te kaydedilmiştir.

1 **Vâlî-i** A : — M2

2 **vülât** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.94a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 1 Cu{mâdelâhır}" yazısı vardır] A

◊◊◊ 1 Cumâdelâhıre 1230 = 11 Mayıs 1815 Perşembe.

3 ileyhe A : ileyh M2

4 ve hıla'-ı gûn-â-gûn ile M2 : + [Bu kelimeler buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile satırın ve vr.94a'nın alt tarafına yazılmışlardır] A

5 dâme M2 : — A

*** "دام اجلاله = Saygınlığı devamlı olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

mesâlih-i Hicâziyye'den Dir'iye[1] mâddesiyçün istihzâr olunan tedârükât ü tertîbât ile iklîm-i Bîşe['ye] duhûl ve anda olan on bin mikdârı 'Urbân'ı te'dîb ve iki 'aded kal'alarını tahrîb ve li-ecli'l-muhâfaza piyâde ve süvârî olarak bin nefer mikdârı asker tevkîf ve ba'dehû iklîm-i Yemen'den ma'dûd Şehrân karyelerine ve andan Kabîle-i Zehrân[2] Emîri Necrâş nâm la'în üzerine hücûm ve mütehassın olduğu kal'adan ihrâc ve ahz u habs ve ba'dehû 'Asîr 'Urbânı kabîlesinin Emîri olan Tâmî (طامی) nâm mel'ûnu bi'l-muhârebe girift etmiş ve bunların 'aveneleri firâr ve kal'aları tahrîb ve bulunan top ve humbara ve sâ'ir mühimmât ahz ve ol havâlî kabâ'ilinin ekseri istîmân ve ba'zıları firâr edüp, mezbûr Necrâş leylen bir iki neferi mecrûh ve kendüsi yaralanmış olduğundan, ser-i maktû'uyla merkûm Tâmî'yi hayyen irsâl eylemiş olduğun ve cümlesi şurût-i kaviyyeye bend ve 'Urbân şeyhlerinin her birlerine nush u pend ederek, Mekke-i mükerreme'ye 'avdet edüp, mîr-i mîrândan Hasan *dâme ikbâlühû**yu mikdâr-ı kifâye asker ile Mekke-i mükerreme'de tevkîf ve Tâ'if ve Cidde'ye dahi birer mikdâr asker vaz' ve sâ'ir iktizâ eden mahallere kifâyet mikdârı asâkir teşhîn etdikden sonra oğlun Habeş Eyâleti ve Mekke-i mükerreme Şeyhu'l-Haremliği inzımâmiyle Cidde-i ma'mûre Sancağı Mutasarrıfı düstûr-i vezîrim el-Hâc Tosun Ahmed Paşa *dâme*[3] *iclâlühû*yu beraber alup, tebdîl-i hevâ içün Mısır'a getüreceğin ve yalnız Dir'iye[4] içün müceddeden tertîbe muhtâc ise de, bi-mennihî Te'âlâ Mısır'a[5] vusûlünden sonra anın dahi çâresine bakacağın tafsîlâtını hâvî ve mevâdd-ı sâ'ireyi muhtevî birbirini müte'âkiben Duhânî-başı'n ve Yamağı vesâtatleriyle bu def'a Der-bâr-ı şevket-karâr-ı Mülûkâne'ye tevârüd eden tahrîrât-ı sıdk-simâtın manzûr ve mefâhîmi, ma'lûm-i 'ilm-i 'âlem-ârâ-yı Cihân-dârâne'm olmuşdur. Sen sâ'ire makîs olmayup, vüzerây-ı 'izâm-ı sütûde-hısâl ve vükelây-ı fihâm-ı marziyyyü'l-fi'âlimin gayûr u dîndâr ve rızâ-cûyî ve şecâ'at ü hamiyyetle şöhret-şi'ârlarından olup, mâye-i fıtrat ve cevher-i tıynetinde **[M2 242]** merkûz ü mermûz[6] olan envâr-ı sıdk u sedâd ve pertev-i rüşd ve gayret-i Hudâ-dâd muktezâsınca, kâffe-i harekât ü sekenât ve etvâr u ef'âlini mizâc-ı 'âdâlet-imtizâc-ı Şâhâne'me tatbîk ve rızây-ı meyâmin-irtizây-ı Pâdişâhâne'me tevfîk ederek, leyl ü nehâr ehass-ı metâlib ve e'azz-i me'ârib-i Tâc-dârâne'm[7] olup, a'zam-i devlet-i dâreyn ve akdem-i sa'âdet-i menzileyn olan tathîr-i Haremeyn-i muhteremeyn hatab-ı cesîmi gibi bir hıdmet-i mûcibü'l-mefhareti, merâm-ı hayret-irtisâm-ı Mülûkâne'm üzere ru'yet ve hâdimiyyeti saltanat-ı seniyyemin mâ bihi'l-iftihârı olan Mekke-i

---

1 Hicâziyye'den Dir'iye A : + gayri Der-'aliyye M2
2 Zehrân A : از هران M2
* "دام اقباله = İkbâli (=işlerinin yolunda gitmesi) dâim olsun" anlamına gelen Arapça duâdır.
3 dâme M2 : — A
4 Dir'iye A : Der-'aliyye M2
5 Mısır'a A : — M2
6 ü mermûz A : — M2
7 Tâc-dârâne'm A : Tâc-dârâne M2

mükerreme ve Medîne-i münevvere *şerrefehumallâhu Te'âlâ ilâ yevmi'l-âhıre**yi ve Cidde-i ma'mûre[1] ve Tâ'if ve havâlîsini[2] ve bi'l-cümle aktâr-ı Hicâziyye'yi levs-i vücûd-i habâset-âlûd-i Havâric'den tasfîh u tanzîf ile tarîk-ı haccı küşâda ikdâm ü gayret etmiş ve cânib-i celîlü'l-menâkıb-ı Hidîvâne'mden bi'l-istiklâl 'uhde-i hamiyyetine ihâle kılınan böyle me'mûriyyet-i cesîme ve hıdmet-i hayriyyeyi kendüne sermâye-i sa'âdet-i dâreyn bilerek, ibrâz-ı hüsn-i hıdmet ve isbât-ı müdde'ây-ı sadâkatle bi-hamdihî Te'âlâ tekmîli[3] husûsu kuvve-i karîbeye gelmiş ve aktâr-ı Hicâziyye'yi ifsâd eden Necrâş ve Tâmî dedikleri mel'anet-kârları dahi ele getürüp, havâlî-i mübârekeyi çirk-âb-ı fitne vü fesâdlarından kurtarmış olduğun nezd-i mekârim-vefd-i Dâverâne'mde mûcib-i mahzûziyyet ve müstelzim-i kemâl-i makbûliyyet olup, sad hezâr âferîn ü tahsîne sezâvâr olarak bu hıdmet-i hayriyyeye muvaffakiyyetle bi'l-cümle vüzerây-ı devlet ve erkân-ı saltanatımı sebkat eylemiş sâdıku'l-akvâl[4] bir vezîr-i gayret-semîrim olmanla, hakkında olan mehâsin-i teveccühât-ı 'inâyât-âyât-ı Cihân-dârâne'm derece-i gâyete mevsûl ve du'ây-ı hayr-ı serî'u't-te'sîr-i Mülûkâne'm seninçün mebzûl ve men'-i fesâd ü eşrâr ve masdar-ı fiten ü ızrâr olan Vehhâbî ve anın evlâd ü ahfâd-ı[5] dalâlet-i'tiyâdı olup, anlar dahi Dir'iye'yi kendülere dâru'l-emân ve mev'il-i[6] 'utüvv ü tuğyân ittihâz etmiş olduklarından, ol tarafdan şerâre-i şerr u şûrları, âb-ı seyf-i siyâsetle muntafî olmadıkca, Hicâz maslahatında derkâr olan âmâl-i emniyyet-iştimâlim [M2 243] imkân-pezîr-i sâha-i bürûz ü[7] zuhûr olmayup ve in-şâ'e'r-Rahmân kendüne ez-ser-i nev temkîn ü nizâm ve askerine başkaca heyecân-ı intikâm verdikden sonra, Dir'iye maslahatını dahi bitüreceğin eltâf-ı hafiyye-i İlâhiyye'den müsted'â vü mes'ûl olup, hayyen gönderdiğin merkûm Tâmî-yi la'în ba'de'l-istintâk Alay Köşkü önü nâm 'ibret-gâhda katl ü siyâsetle cezâsını bulmuş olmağla, minassa-ârây-ı bürûz olan hıdemât-ı sâdıkâneni tahsîn ve hakkında derkâr ve nev-be-nev tezâyüdü bedîdâr olan teveccühât-ı mekârim-gâyât ve ta'attufât-ı mehâsin-âyât-ı Şâhâne'mi herkese i'lân ü tebyîn zımnında serâsere dûhte bir sevb semmûr-i safâ-mevfûr-i Sultânî ve bir 'aded mücevher şemşîr-i 'adüv-tedmîr-i Cihân-bânî ve bir murassa' çelenk-i şu'le-pâş-i Hâkânî sana 'inâyet ü ihsânım olup, oğlun müşârun ileyh dahi bir müddetden berü çöllerde bunca zahmet ü meşakkat çekmiş ve bu uğurda hıdemât-ı celîle ve mesâ'î-i cemîlesi zuhûra gelmiş olduğundan, vâki' olan gayret ü sadâkati nezd-i hümâyûnumda bir vechile ferâmûş olunmayarak, müşârun ileyhe dahi serâsere dûhte semmûr-i

---

* "شرفهما الله تعالى الى يوم الاخره = Yüce Allah kıyâmet günü o iki yeri şerefli kılsın" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

1 Cidde-i ma'mûre A : Cidde-i ma'mûre'yi M2
2 havâlîsini A : havâlîsi M2
3 tekmîli A : tekmîl M2
4 sâdıku'l-akvâl A : sâdıku'l-ahvâl M2
5 ahfâd-ı A : + ve M2
6 mev'il-i A : مؤ ـل M2
7 bürûz ü A : bürûz M2

müsteclibü's-sürûr ve bir kabza murassa' seyf ile bir 'aded mücevher çelenk irsâl ve ma'iyyetinde ibrâz-ı sadâkat ü şecâ'at eden ru'esâ ve ser-kerdegân kullarım içün dahi ma'lûmü'l-'aded semmûr kürkler isbâl kılınmağın, i'lâmen ve ifhâmen ve hıdemât-ı gayûrâneni tahsînen işbu emr-i şerîfim ısdâr ve teblîğ u îsâline me'mûr ricâl-i Devlet-i 'aliyye'mden sâbıkā Cizye Muhâsebecisi ve hâlâ Kapu Kethudâ'n Mehmed Necîb *dâme mecdühû** ile tesyâr olunmuşdur. İmdi teşrîfât-ı hümâyûnumu hatevât-ı ta'zîm ile istikbâl ve kürkü dûş-i hamiyyet-pûşuna iksâ ve şemşîr-i 'adüv-tedmîri miyân-ı gayretine bend ve çelenki ser-i sadâkat-efserine vaz' ile devâm-i 'ömr ü devlet ve kıvâm-ı fer'r u şevketim da'avâtına iştigâl ve oğlun müşârun ileyh dahi resm-i telakkî vü ibcâli te'diye vü ikmâl ederek, dîğer hil'at-i bâhiru'l-behcet-i Pâdişâhâne'mi müşârun ileyhe iksâ ve seyfi miyân-ı salâbetine berk ve çelenki ser-i hamiyyet ü âferîne takınup ve gönderilan kürkleri dahi mevcûd-i ma'iyyetin olanlardan yararlık [M2 244] ve behâdırlıkları zuhûr edenlere ilbâs birle: "Göreyim seni bundan böyle dahi mecbûl ve meftûr olduğun umûr-âşinâyî ve salâbet ü kârâgâhî ve hamiyyet levâzımını icrâya dikkat ve Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevvere ve Tâ'if ve Cidde ve sâ'ir mahallerin muhâfazasına bırakdığın asâkirin zehâyir ve levâzım-ı sâ'ire irsâliyle takviyelerine ve anların tebdîli lâzım geldikce aralık aralık asker tertîb ü ta'yînle[1] tecdîd olunarak, semere-i sa'y ü gayretinle levs-i vücûd-i Havâric'den tathîr olunan erâzî-i Hicâziyye'nin ve be-tahsîs Haremeyn-i muhteremeyn'in esbâb-ı hıfz u hirâsetini istihsâle ve oğlun müşârun ileyhi[2] dahi tashîh-i mizâc eyledikde, mansıbı ve me'mûr-i muhâfazası olduğu Cidde'ye irsâle mübâderet eyleman[3]**, irâde-i Şâhâne'm muktezâsından idüği, ma'lûm-i hamiyyet-melzûmun oldukda, ber-vech-i muharrer 'amel ü harekete ve şimdiye dek senden meşhûd ve ba'de-ezîn dahi muntazar-ı Şâhâne'm olan harekât-ı gayûrâne ve hıdemât-ı sâdıkāneyi bundan böyle ibrâz u izhâr ile bir kat dahi da'avât-ı hayriyye-i Mülûkâne'me mazhar olmağa bezl-i cell-i miknet eyleman[4] bâbında fermân-ı 'âlî-şânım sâdır olmuşdur"; tahrîren fî evâ'il-i receb li-sene selâsîn ve mi'eteyn ve elf◊.

Te'dîb ve iclây-ı ba'zı vüzerâ ve ba'zı vukū'ât-ı şettâ[5]

Taşrada olan vüzerâya nüfûz u istiklâl verilüp, zulme muhtâc olmamalarıyçün iltizâmât-ı cesîme dahi kendülere verilmekden merâm-ı Pâdişâh-ı İslâm,

---

* "دام مجده = Şan ve şerefi devam etsin" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

1 ta'yînle A : ta'yîniyle M2

2 ileyhi A : ileyh M2

3 eyleman A : eylemen M2

** "iklîm-i Bîşe duhûl ve anda olan ..... eyleman" kısmındaki bilgiler özetle ve değişik ifâdelerle *Târîh-i Cevdet*, X,152-153'te kaydedilmiştir.

4 eyleman A : eylemen M2

◊ 1-10 Receb 1230 = 9-18 Haziran 1815.

5 şettâ M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.96a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı {Rece}b" yazısı vardır] A

bunca müddetden berü derebeyleri elinde esîr gibi kalup kimesneye iştikâya dahi kādir olmayan fukarâ vü re'âyânın âsâyiş ü istirâhatleri sûreti iken, vüzerâdan ba'zılar[1] bu dakîkayı mülâhaza eylemeyüp, hılâf-ı marzî harekâta ibtidâr eyledikleri mesmû' olduğuna[2] binâ'en: "Şâyed mütenebbih olurlar" deyü birkaç mâh mukaddem ber-vech-i mâzî tenbîhi hâvî ekîdü'l-mazmûn evâmir-i 'aliyye ile îkāz olunmuşlar ise de, ekser vüzerâ vâki' olan tehdîdâtı aslâ ısgā etmeyerek, bu def'a Kastamonu Sancağı Mutasarrıfı İbsalalı Ahmed Paşa'nın zulmünden fukarâ perîşân olarak [M2 245] li-ecli'l-iştikâ Der-sa'âdet'e geldikleri ve Koca-ili ve Hudâvendigâr ve Eski-şehir sancakları Mutasarrıfı Hacı Mustafa Paşa dahi hılâf-ı rızây-ı Şâhâne fukarâ vü ehâlîyi bir tarafdan tecrîm eylediğinden başka, her gice kendüsi ve etbâ'îsi mest-i lâ-yu'kal oldukları, *"Min-hakkı'l-meliki[3] en yetefahhasa 'an esrâri'r-ra'iyyeti[4] fahsa'l-murzı'ati 'an menâm-i radî'ihâ"** ma'nâsına ibtinâ'en, taraf-ı Mülûkâne'den rûz u şeb ahvâl-i zîr u bâlâ teharrî vü istiksâ kılınarak, tahkîk-kerde-i Pâdişâh-ı[5] ma'delet-fermâ olduğu ve Zarahı-zâde Lutfullah Paşa ced be-ced vezîr-zâde olup, mukaddemâ Der-sa'âdet'e gelmiş bulunmağla, hânedânına hürmeten rütbe-i vâlây-ı Vezâret ihsâniyle Bolu ve Vîrân-şehir sancakları tevcîh olunmuşiken, müşârun ileyh mansıbına vâsıl olalı henûz mâl-ı mukāta'adan habbe-i vâhide irsâl eylemediğinden mâ'adâ, fukarâ'-i ra'iyyeti âteş-i zulmle kebâb edüp, binâ'en 'aleyh ehâlî dahi bir tarafdan Der-'aliyye'ye dökülüp gelmekde olduklarına ve fukarânın zât-ı Hılâfet-simât-ı Sultânî'ye vedî'a-i cenâb-ı Sübhânî olduğunu derk ü iz'ân edemediğine mebnî, te'dîbi, zimmet-i himmet-i Şâhâne'ye vâcib ü mütehattem olmakdan nâşî, müşârun ileyhimin Vezâret'leri ref'i ve emvâl ü eşyâlarının cânib-i mîrîden zabtiyle Ahmed Paşa Limni ve Mustafa Paşa Midillü ve Lutfullah Paşa Rodos cezîrelerinde ikāmet eylemeleri bâbında bâ-ḫatt-ı hümâyûn-i 'adâlet-nümûn evâsıt-ı receb◊ târîhiyle başka başka evâmir-i 'aliyye sâdır oldu**.

Ve Niğde Sancağı Mutasarrıfı mîr-i mîrândan 'Âbidîn Paşa'nın fukarâya zulm ü te'addîsi sâ'irlerden ziyâde olup, sekene-i memleket ve 'aceze-i ra'iyyet ise vedî'a-i cenâb-ı Rabb-i 'İzzet olduğundan, böyle mezâlim ü te'addiyyâta ictisâr edenlerin icrây-ı cezây-ı sezâları, mütehattim-i zimmet-i

---

1 ba'zılar A : ba'zı M2
2 olduğuna A : olunduğuna M2
3 Min hakkı'l-meliki A : من احق الملك M2
4 esrâri'r-ra'iyyeti A : esrâri'r-ra'iyye. M2
* "من حق الملك ان يتفحص عن اسرار الرعية فحص المرضعة عن منام رضيعها = Süt annenin süt emzirdiği bebeğinin uyuyup uyumadığını yoklaması gibi, halkın gizli yönlerini araştırması da hükümdârın yapması gereken işlerdendir" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.
5 Pâdişâh-ı A : پادشاهاه M2
◊ 11-20 Receb 1230 = 19-28 Haziran 1815.
** "Kastamonu Sancağı Mutasarrıfı İbsalalı Ahmed ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,185'te kaydedilmiştir.

hazret-i Şehriyârî olmağla, Paşa-yı mûmâ ileyhin ta'yîn olunan Hasekî ma'rifetiyle tertîb-i cezâsı zımnında bâ-hatt-ı hümâyûn-i celâdet-makrûn evâhır-ı recebde◊ fermân-ı kazâ-cereyân sudûr eyledi.

Ve müteveffâ Molla Paşa'nın Hazînedârı Kapucu-başı 'Osmân Ağa, mukaddemâ Fethulislâm tarafında bulunmak hasebiyle müteveffâ Receb Ağa'nın birâderleri **[M2 246]** 'isyân eylediklerinde, içlerinde kalmış ve bi'z-zarûre Ada derûnunda ikāmet eylemiş ise de, merkūmların 'isyânda ısrârları müntic-i vehâmet olacağını cezm ü teyakkun ile bir takrîb Ada'dan firâr ve Kırayova'ya varup anda karâr birle, ol tarafda me'mûr bulunan Berkofcalı Kapucu-başı Yûsuf Ağa'ya ilticâ etmiş ve hakkında istişfâ' u istirhâm eylemesini Eflâk Voyvodası'na dahi tahrîr u iltimâs eylediğini Voyvoda-i mûmâ ileyh dahi inhâ eylemiş olmağla, mûmâ ileyhin vâki' olan cürm ü kusûru, şîme-i kerîme-i Devlet-i 'aliyye muktezâsınca 'afv u safh olunarak, merhamet-rîz-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-i 'inâyet-makrûn mûcebince mûmâ ileyhe rây ü emân verildiğini şâmil evâhır-ı mâh-ı mezbûrda◊◊ fermân-ı 'âlî sudûr eyledi.

Sudûr-i fermân-ı kazâ-mazâ berây-ı i'dâm-ı Mütesellim-i Kütahya Hacı Monla[1]

Kütahya Mütesellimi Hacı Monla'nın[2] fukarâdan ahz eylediği mebâliğin hisâbları ru'yet olundukda, istirdâdı iktizâ eden yüz otuz bin bu kadar guruş merkūmdan tahsîl olunmak bâbında mukaddemce bir kıt'a emr-i 'âlî ısdâr ve Mübâşir ta'yîn olunan Çavuş ile merkūm Hacı Monla[3] mahbûsen mahalline tesyâr olunmuş idi. Kütahya'ya vüsûlünde deyni olan sâlifü'z-zikr meblağdan yüz on dokuz bin bu kadar guruşu nakden ve havâleten tahsîl ve kusûr on bir bin guruşu dahi kavî küfelâya rabt olunmuş olduğu, Anadolu Vâlîsi tarafından Der-sa'âdet'e inhâ olunup, merkūm Hacı Monla[4] meblağ-ı bâkî-i merkūmu vermamek dâ'iyesiyle fesâddan hâlî olmayarak, eğer bu vartadan halâs olur ise zulm ü te'addîsi müzdâd ve ehâlî vü fukarâ perîşân ü berbâd olacağı nümâyân olduğundan başka, merkūm mine'l-kadîm katl-i nüfûs ile me'lûf olarak niçe[5] hânedânları perîşân etmiş ve kazâ'-i mezbûr müftîsi olan Hâce Mehmed Efendi'yi çiftlikde[6] leylen katl eylemiş olduğundan ve hânedân-ı beldeden Kapucu-başı Hasan Ağa'nın helâkine ikdâm eylediğinden ve bunların emsâli **[M2 247]** etmediği fezâhat kalmadığından, nefyi bâbında ve

◊ 21-30 Receb 1230 = 29 Haziran-8 Temmuz 1815.
◊◊ 21-30 Receb 1230 = 29 Haziran-8 Temmuz 1815.
1 **Monla** A : **Molla** M2
2 Monla'nın A : Molla'nın M2
3 Monla A : Molla M2
4 Monla A : Molla M2
5 niçe A : nice M2
6 çiftlikde A : çiftliğinde M2

tertîb-i cezâsı zımnında mukaddem ve mu'ahhar hakkında evâmir-i 'aliyye sudûr etmiş ve bir takrîb firâr ile ba'zı tarafa[1] bâtınî mu[ta]vassıtlar tesbîl ve sâbıkā fetvây-ı nâ-hakla 'afv ü ıtlâkını tahsîl eylemiş olduğunu ve eğer bundan sonra necât bulur ise firâra kudreti olmayan bî-kes ü ihtiyâr kimseler yed-i zulmünde kalacakları bedîdâr olduğundan, vâcibü'l-izâle idüğünü bi'l-cümle ehâlî huzûr-i şer'de takrîr eyledikleri, Kütahya Kadısı'nın bir kıt'a i'lâmında tahrîr u inbâ olunup, husûs-i mezbûr 'atebe-i 'ulyây-ı hazret-i Tâc-dârî'ye lede'l-'arz, merkūm Hacı Monla'nın[2] vâcibü'l-izâle olduğuna ve halâs olur ise yine tek durmayup ifsâda sa'y edeceğine bir memleket ehâlîsi şehâdetlenmiş olmalariyle, merkūmun tertîb-i cezâsı mazmûnunda mehâbet-rîz-i sudûr olan hatt-ı şerîf-i Şâhâne mûcebince i'dâmiyçün Anadolu Vâlîsi'ne hıtâben fermân-ı 'âlî ısdâr u tesyâr kılındı*.

İntikāl-i Şeh-zâde Sultân Ahmed[3]

Mâh-ı recebin yirmi sekizinci pencşenbih günü[4◊] Şeh-zâde-i ma'sûm Sultân Ahmed merhûm olmağla, ehl-i İslâm ekdâr-ı bi't-tekrâr ile yine mahzûn u mağmûm oldular. *"Lâ râdde li-kazâ'ihî ve lâ mâni' li-hükmihî"***. **Rubâ'iyye**:

Hâkî ki be-zîr-i pây-i her hayvânest
Zülf-i sanemi ve 'ârız-ı cânânîst
Her heşt ki ber küngüre-i eyvânest
*Engüşt-i vezîrî ve ser-i sultânîst****

Tekrâr-ı tuğyân-ı tâ'ife-i Sırb ve sudûr-i fermân berây-ı kahr u te'dîb-i işân

Sırb tâ'ifesi, cibilletlerinde merkûz olan habâset ü hıyânet muktezâsiyle, bu esnâda tekrâr bagy u 'isyâna ibtidâr ve Belgrad Muhâfızı Süleymân Paşa'nın

---

1 tarafa A : taraf M2
2 Monla'nın A : Molla'nın M2
* **"Sudûr-i fermân-ı kazâ-mazâ** ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,185'te kaydedilmiştir.
3 **Ahmed** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.97a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 28 {Rece}b" yazısı vardır] A
4 günü M2 : — A
◊ 28 Receb 1230 = 6 Temmuz 1815 Perşembe.
** "لا راد لقضائه و لا مانع لحكمه = Kader geldi mi hükmüne kimse mâni olamaz" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür. **"İntikāl-i Şeh-zâde Sultân** ..... li-hükmihî" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,185'te kaydedilmiştir.
*** "خاکی که بزیر پای هر حیوانیست ≠ زلف صنمی و عارض جانانیست
هر خشت که بر کنگره ایوانیست ≠ انگشت وزیری و سر سلطانیست = Her bir canlının ayağının altındaki o toprak, bir güzelin zülfü ve sevgilinin yanağıdır. Bir eyvanın burcundaki her kerpiç, bir vezîrin parmağı ve bir sultanın başıdır" anlamına gelen bu cümle Farsça bir rubâ'îdir.

vâkı'a mutâbık sefk-i dimâ ve zulm ü te'addî-i[1] re'âyâ misillü harekât-ı nâ-be-câsından Der-i devlet'e 'arz-ı iştikâ iktizâ eder iken, izhâr-ı iştikâ edemedik-lerinden, *"'Âkıbetü'z-zulmi vahîmetün"** lâzimesince re'âyâda ise tekarrur-i[2] isti'dâd-ı 'isyânla hemân sûret-i tuğyânı âşikâr ederek[3], ehl-i İslâm'dan ba'zıları katl ve nisvân [M2 248] ü sıbyânlarını esîr etmek misillü harekâta ictisâr[4] ve hattâ cümlesi birleşerek yine ligorlar yapmakda gayret ü 'acele[5] izhâr eyledik-leri, Rumeli Vâlîsi ve sâbık ve lâhık Bosna ve Belgrad ve Niş muhâfızları taraf-larından gurre-i şa'bânda[◊] vârid olan tahrîrât ve ma'rûzâtdan müstebân ü bedîdâr olmağla, tâ'ife-i mersûme ıslâh ve terbiye kabûl eder ve terahhum u şefekatle mu'âmele ister makūleden olmadığına binâ'en, keyfiyyet taraf-ı şer'-i enverden istiftâ olundukda: "Bilâd-ı İslâmiyye'den bir beldenin civârında vâkı'a karyelerde mütemekkin olan zimmîler, itâ'at-i veliyyü'l-emrden bi'l-külliyye hurûc edüp, ba'zı bilâd-ı İslâmiyye'ye istîlâ ve Müslimîn ile muhârebe içün temekkün ü tehayyüz eyleseler, tâ'ife-i mezbûrenin karyeleri şer'an dâru'l-harb olmağla, asker-i İslâm muktezây-ı şer'-i şerîf üzere sâdır olan emr-i Sultânî mûcebince üzerlerine sefer ve muhârebe etdiklerinde, tâ'ife-i mezbûre hükmen harbîler olmağla, harbî ahkâmı haklarında câriye olup, katl ü seby ü istirkākları câ'iz olur mu? el-Cevâb: Olur" deyü taraf-ı Şeyhulislâmî'den fetvây-ı şerîfe verilmekle, 'usât-ı mersûmenin her tarafından üzerlerine varılup, katl ü seby ü istirkāklariyle taht-ı ra'iyyete idhâlleri zımnında Sadr-ı sâbık Hurşîd Paşa hazretleri Bosna cânibinden ve Rumeli Vâlîsi Mar'aşlı 'Ali Paşa bi'l-istiklâl Ser'askerlik 'ünvâniyle Niş tarafından me'mûr ve Tırhala Sancağı Mutasarrıfı Veliyyüddîn Paşa dahi Vidin kolundan ta'yîn kılınup, müşârun ileyhin ma'iyyetlerine kadar vâfî mîr-i mîrân ve müte'ayyinân ve asâkir-i külliyye-i zafer-nişân ve mikdâr-ı kâfî zehâyir[6] tertîb ve top ve topcu ve top 'arabacı ve humbara ve lağımcı ortalariyle mühimmât-ı harbiyye ve sâ'ir edevât-ı muktezıyye tesrîb olunup, nüzül emînleri ve kassâb-başılar dahi tahsîs u irsâl ve ser-kerdegân ve me'mûrîn ve asâkir-i mürettebeyi yerlü yerlerinden ihrâc ü tahrîk ve savb-ı me'mûrlarına sevk u tefkîk eylemek üzere bi'l-fi'l Mîrahûr-i Evvel-i hazret-i Şehriyârî Yıhsûs Sürücü olarak [M2 249] Rumeli cânibine isbâl olundu. Ve iktizâsı olan mahallerin takviye vü istihkâmlariyçün dahi me'mûrlar ta'yîn kılındı**.

---

1 te'addî-i A : te'addî-yi M2

* "عاقبة الظلم وخيمة = Zulmün sonu hüsrândır" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

2 tekarrur-i A : takrîr-i M2

3 ve Belgrad ..... ederek M2 : + [Bu kısım, buraya girmesi işaret edilerek ve sonunda "sah" kaydıyla vr.97a'nın sol kenarına yazılmıştır] A

4 ictisâr M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "eyledikleri" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

5 'acele A : 'acâle M2

◊ 1 Şa'bân 1230 = 9 Temmuz 1815 Pazar.

6 zehâyir A : zehâ'ir M2

** "**Tekrâr-ı tuğyân-ı tâ'ife-i Sırb** ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,190'da kaydedilmiştir.

Sudûr-i fermân-ı kazâ-mazâ be-i'dâm-ı Rüstem Ağa

Hılâf-ı rızâ harekete cesâretine binâ'en bâ-fermân-ı 'âlî menfiyyen Yanbolu'da ikâmete me'mûr Balçık[1] A'yânı Rüstem Ağa, mukaddemâ Balçık[2] Kazâsı ve ehâlî ve fukarâsı haklarında gûn-â-gûn mezâlim ü te'addiyyâta ibtidâr eylediğinden kat'-ı enzâr ile, Balçık[3] İskelesi mevrid-i tüccâr olduğundan, iyâb ü zihâb eden erbâb-ı ticâret dahi merkûm hakkında şikâyet eyledikleri resîde-i sem'-i hümâyûn olmağla, i'dâm u izâlesine irâde-i Şâhâne te'allukuyla ol bâbda celâdet-rîz-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-i mehâbetmakrûn mûcebince merkûmun menfâsında i'dâm olunması bâbında Silistire Vâlîsi Kā'im-makām-ı sâbık Rüşdî Paşa'ya hıtâben emr-i 'âlî ısdâr olunup, Mübâşir'iyle taraf-ı müşârun ileyhe i'zâm olundu.

Men'-i ehl-i zimmet ez-süvârî ez-makarr-ı saltanat[4]

Bir müddetden berü kavânîn-i kadîmeye dikkat olunmayarak ve belki fi'l-kadîm dahi her bir kısım ve sınıfın lâzime-i zimmet-i hadd ü rütbetini[5] mübeyyen ve muhadded[6] ba'zı 'umûmî kavâ'id vaz' olunup, lâkin giderek bi'l-müsâmaha mülgā vü mensî olması, yahûd rivâyet-i sahîha zann olunduğu üzere kat'â vaz' olunmayarak ancak böyle ba'zı 'âdetlerin bi't-te'âmül tekarrur birle sûret-i nizâm bulması takdîrlerine göre dahi bir müddet ol 'âdetlere dahi ri'âyet olunmayarak herkes hâtır-hâhı üzere 'amel ü hareketle ülfet ve a'lâ vü ednâ ve vücûh u re'âyâ keyfe mâ-yeşâ'[7] icrây-ı heves ü hevâyı[8] 'âdet eylediğinden nâşî, makarr-ı saltanat olan İstanbul ve havâlîsi ve bâ-husûs Üsküdar ve Boğaz-içi'nde ba'zı me'zûn-i rukûb olan ehl-i zimmetden başkaları dahi kendü malı olarak 'Osmânlu yahûd Mısır rahtiyle müzeyyen rahş-ı dil-keş ü rehvârı, yahûd bârgîr-i mekârî ile gezüp, esvâk ve ezikka ve husûsan ba'zı mesîrelerde üzengi parladarak **[M2 250]** levendâne edâları, ref'-i imtiyâz-ı re'âyâ derecesine vardığı hüveydâ olduğundan mâ'adâ, kesret-i devâbb-ı şa'îrde mûcib-i kaht u galâ olarak, bu gā'ile dahi hubûbâta me'mûr ümenâyı aralık aralık bilâ-mûcib it'âb eylemekle, *"Bi'l-'adli temlikü'l-berriyye ve bi'r-re'yi tasluhu'r-ra'iyye"** muktezâsınca, fîmâ-ba'd ba'zı me'zûn olan yâhûd pîr u 'alîl olup meşye iktidârı olmadığı âşikâr olarak el-

1 Balçık A : Balcık M2
2 Balçık A : Balcık M2
3 Balçık A : Balcık M2
4 **saltanat** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.98a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i Ş{a'bân}" yazısı vardır] A
5 rütbetini A : rütbeti M2
6 muhadded A : mahdûd ve M2
7 mâ-yeşâ' M2 : mâ-yeşâ A
8 hevâyı A : + üzere M2
* "بالعدل تملك البريه و بالراى تصلح الرعيه = Ülkeleri adâletle elde edersin, halkı da tedbirle ıslâh edersin" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

hâletü hâzih izin tezkiresi verilmesi lâyık görilan zimmîlerden mâ'adâsı Âsitâne-i 'aliyye ve havâlîsinde[1] mâşiyen gezmek ve ba'de-ezîn mütenebbih olmayup memnû' olan makūleden birisi râkib-i esb ü ester görülürse, te'dîb olunacağını mukarrer bilmek evâmirini şâmil evâ'il-i mâh-ı şa'bânda[◊] fermân-ı 'âlî-şân ısdâr u i'lân olundu.

İcmâl-i tevcîhât-ı ricâl-i devlet ve 'ulemâ vü vüzerâ[2]

Mâh-ı şevvâlü'l-mükerremin[3] beşinci günü[◊◊] ber-mu'tâd resm-i tevcîhât icrâ ve hademe-i Bâb-ı Âsafî ve hâcegân-ı Dîvân ve ümenânın ekseri menâsıbında ibkā olundu. Ancak hademe-i mezbûreden Beylikcilik, Hacı Sâ'ib Efendi'ye ve menâsıb-ı küberây-ı hâcegândan Nişâncılık, sâbıkā[4] Kethudây-ı Rikâb-ı hümâyûn Mehmed Sa'îd Hâlet Efendi'ye* ve Emânet-i Defter-i Hâkānî, Feyzî Bey-zâde Mehmed Emîn Bey'e; Büyük Rûznâmçecilik[5], sâbıkā Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî Mustafa Efendi'ye; Matbah-ı 'âmire Emâneti, 'İrfânî-zâde 'Ârif Efendi'ye; Arpa Emâneti, Ahmed Erîb Efendi'ye tevcîh olunup, menâsıb-ı bâkıye içün dahi hemân birkaç erbâbı tercîh ve mâ'adâsı bi'l-cümle ibkā ve ağayân-ı[6] ocakhâ ve gayriden dahi ancak beş altı mansıb ashâbı tebdîl ve mâ'adâsı kezâlik ibkā olunmağla iktifâ olundu.

Yevm-i merkūmda[◊◊◊] tevcîhât-ı ba'zı menâsıb-ı vüzerâ dahi icrâ olunup, Anadolu Eyâleti, sâbık Ma'den-i hümâyûn Emîni Vezîr Hâfız Mustafa Paşa'ya; Eyâlet-i Mar'aş, hâlâ Haleb Vâlîsi Vezîr Celâleddîn Paşa'ya ilhâkan tevcîh olundu. Ve Mora Eyâleti, sâbıkā Anadolu Vâlîsi Vezîr Şâkir Ahmed Paşa'ya; Karahisâr-ı sâhib, Serd Mahmûd Paşa'ya; Livâ'-i Ankara, sâbıkā Anapa Muhâfızı Hüseyn Paşa'ya ve Livâ'-i Kenkırı dahi **[M2 251]** ilhâkan[7] ber-vech-i Muhassıllık yine müşârun ileyhe ve Livâ'-i Kayseriyye, Bozok Sancağı ilhâkiyle sâbıkā Mora Vâlîsi İç-illi[8] Seyyid Ahmed Paşa'ya; Livâ'-i

---

1 Âsitâne-i 'aliyye ve havâlîsinde M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.98a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A

◊ 1-10 Şa'bân 1230 = 9-18 Temmuz 1815.

2 vüzerâ M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.98a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 5 {Şevvâ}l" yazısı vardır] A

3 şevvâlü'l-mükerremin M2 : şevvâl-i mükerremin A

◊◊ 5 Şa'bân 1230 = 13 Temmuz 1815 Perşembe.

4 sâbıkā A : sâbık M2

* "Mâh-ı şevvâlü'l-mükerremin beşinci ..... Efendi'ye" kısmında yer alan bilgiler özetle ve Hâlet Efendi'nin devletteki konumunu belirten bir ilâve ile *Târîh-i Cevdet*, X,186'da kaydedilmiştir.

5 Rûznâmçecilik A : Rûznâmcecilik M2

6 ağayân-ı (اعايان) A : a'yân-ı M2

◊◊◊ 5 Şa'bân 1230 = 13 Temmuz 1815 Perşembe.

7 dahi **[M2 251]** ilhâkan M2 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A

8 İç-illi A : İc-ili M2

Akseray, Mar'rgan Kalender Paşa'ya; Livâ'-i İnebahtı, Tepedelenli-zâde Sâlih Bey'e Mîr-i mîrânlık ile tevcîh olunup, mâ'adâ cemî' menâsıb-ı vüzerâ ashâbında ibkā olundu.

Ve selefinin inkızâ'-i müddetiyle Anadolu Kadı'askerliği, mâh-ı şevvâl muntasıfında◊ sâbıkā İstanbul Kadısı Şerîf-zâde hafîdi es-Seyyid Mustafa Edîb[2] Efendi'ye tevcîh olundu[3].

Âmeden-i Kalender Paşa ve bakıyye-i havâdis-i în-sâl[4]

Bundan akdem Haleb Vâlîsi Çapar-zâde Celâleddîn Paşa, nefsâniyyetiyle[5] tezkiyesi fenâ inhâ olunarak Mar'aş'dan 'azl ile Ak-seray tevcîh olunan mîr-i mîrândan Kalender Paşa, devletin kendü hakkında iğbirârını ve başka gûne mu'âmeleye ibtidârını teferrüs eyledikde, Âsitâne-i 'aliyye'ye isti'câl ve gurre-i zilhiccede◊◊ gelüp, bi'n-nefs ifâde-i hâl ve tebri'e-i zimmet ve ba'dehû mansıbı tarafına 'avdet eyledi.

Belgrad Muhâfızı Süleymân Paşa, Sadr-ı sâbık Hurşîd Paşa müte'allikātından olup, seffâk-i dimâ bir vezîr olmağla, *in-sahha ve in-kezebe** gazab eylediği şahsın evlâd-ı sıgārını perçeminden tutdurup kılıc ile çalmak ve fukarâya sâ'ir gûne bî-rahmâne[7] mu'âmele etmek gibi ef'âli bu def'a Sırplu'nun 'isyânına bâdî olduğu gerçi ma'lûm-i devlet olup, lâkin ol esnâda mütecâhilâne mu'âmele ve müte'âkılâne hareket iktizâ etmekle, imdâd behânesiyle Rumeli Vâlîsi Mar'aşlı 'Ali Paşa ol tarafa isrâ olunmuşidi. Müşârun ileyh varup Belgrad'a duhûl eyledikde, Süleymân Paşa mâh-ı zilka'denin yirmi üçüncü günü◊◊◊ Belgrad'dan ma'zûl olup, müşârun ileyhe Bosna Sancağı tevcîh ve Livâ'-i Semendire ve muhâfaza-i Kal'a-i Belgrad[8], hâlâ Rumeli Vâlîsi Vezîr 'Ali Paşa'ya ilhâkan tevcîh olundu**.

Ve esnây-ı merkūmda Eyâlet-i Anadolu, Seyyid Ahmed Paşa'ya, Selânik ve Kavala, Hurşîd Ahmed Paşa'ya; Livâ'-i Bozok, Mütesellim ile zabt şartiyle

---

1 sâbık A : sâbıkā M2

◊ 15 Şevvâl 1230 = 20 Eylül 1815 Çarşamba.

2 Edîb A : Erîb M2

3 olundu ["Ve selefinin ..... olundu" kısmı, buraya girmesi işaret edilerek aynı kaligrafi ile vr.98b'nin sol tarafına yukarıya diklemesine yazılmıştır] A : — M2

4 în-sâl M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.98b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî 1 Z{ilhicce}" yazısı vardır] A

5 nefsâniyyetiyle A : nefsâniyyetle M2

6 ve gurre-i zilhiccede M2 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri başında "tı" harfi, sonunda "sah" kaydıyla işâret edilerek satırın hizâsına vr.98b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A

◊◊ 1 Zilhicce 1230 = 4 Kasım 1815 Cumartesi.

* "ان صح و ان كذب = Doğru da olsa, yanlış da olsa" gibi bir anlama gelen Arapça deyiştir.

7 bî-rahmâne A : bî-reyhâne M2

◊◊◊ 23 Zilka'de 1230 = 27 Ekim 1815 Cuma.

8 Belgrad A : + ve M2

** "Belgrad Muhâfızı Süleymân Paşa, Sadr-ı sâbık ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,191'de kaydedilmiştir.

Ma'den Emîni [M2 252] Sâlih Paşa'ya tevcîh olundu. Ve Nişâncı Pâyesi'yle sâbıkā Anadolu Muhâsebecisi olup, el-ân Sofya Nâzırı olan Seyyid 'Ali Celâl Efendi'ye mâh-ı zilhiccenin on dokuzuncu günü[1◊] Niş Muhâfızlığı ile rütbe-i vâlây-ı Vezâret ihsân kılındı[2*].

Ve güzâreş-pezîr olan teşrîfât-ı hümâyûnla Mısır'a irsâl ü tesyîr kılınan Vâlî-i müşârun ileyhin Kapu Kethudâsı hâcegândan Mehmed Necîb Efendi, îfâ'-i me'mûriyyetle 'avdet etmiş olmağla, evâsıt-ı mâh-ı zilhiccede[◊◊] vâsıl-ı Der-sa'âdet oldu[**].

Ruscuk Kal'ası Binâ Emîni Nu'mân Bey, umûr-i me'mûresinde gayret etmeyüp, geçen sene[3] kal'a-i merkūmenin cüz'î mahallerini yapmış ve bu sene-i mübârekede dahi taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den, *"Men iġterra bi-kelâm-ı 'adüvvihî fe-huve a'dâ 'adüvvin li-nefsihî"*[***] hükmüne mebnî, bunca ikdâm ü tertîbâtın tahsîline ve maslahatın tesehhülüne[4] her vechile ihtimâm olunmuş iken, civâr-ı düşmen-i hîle-kârda olan ol serhadd-i Hâkānî itmâmında tesâmuhla, fekat Yergöğü Kal'ası'nın ba'zı kusûr kalan ta'mîri ve Ruscuk Kal'ası şeranpolarının[5] tanzîmi ve Ruscuk derûnunda bir 'aded kârgîr zahîre enbârı inşâsı müyesser olmuş[6] ve Emîn-i mûmâ ileyh tarafından şimdiye kadar keraste bedelinden bir kimseye bir guruş verilmamiş olduğu istihbâr u tahkîk olunduğuna binâ'en ve bu makūle ehemm-i mühimmâtda te'hîr, beyt[7]:

Bilürsün muhtelifdir hükm-i evkāt
Demişlerdir ki: *"Fi't-te'hîri âfâtün"*[*4]

müfâdınca, vakten mine'l-evkāt tecvîz olunmadığına ibtinâ'en, emânet-i mezkûre mîr-i mîrân-ı kirâmdan Ruscuk Mütesellimi Mehmed Paşa'ya ihâle kılınarak, mehâbet-rîz-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-i Şâhâne mantûk-i münîfi üzere mûmâ ileyh Nu'mân Bey'in Çavuş mübâşeretiyle Limni Cezîresi'ne li-ecli't-

---

1 günü A : — M2
◊ 19 Zilhicce 1230 = 22 Kasım 1815 Çarşamba.
2 Belgrad Muhâfızı ..... kılındı M2 : + [Bu uzunca kısım, buraya girmesi başında "9" rakamı ile işâret edilerek vr.98b'nin sol kenarına ters olarak yazılmıştır] A
* "Ve Nişâncı Pâyesi'yle sâbıkā Anadolu Muhâsebecisi ..... kılındı" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, X,186'da kaydedilmiştir.
◊◊ 11-20 Zilhicce 1230 = 14-23 Kasım 1815.
** "Ve güzâreş-pezîr olan teşrîfât-ı hümâyûnla ..... oldu" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, X,156'da kaydedilmiştir.
3 sene A : + Ruscuk M2
*** "من اغتر بكلام عدوه فهو اعدى عدو لنفسه = Her kim düşmanının sözüne kanarsa, kendisinin en katı düşmanı olur" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.
4 tesehhülüne A : teshîline M2
5 şeranpolarının A : şeranpollarının M2
6 olmuş M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "idüği" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A
7 beyt M2 : — A
*4 "فى التأخير افات = İşleri ertelemede pek çok kötülük vardır" anlamında Arapça atasözüdür.

te'dîb nefy ü tesrîbiyçün[1] bir kıt'a ve Ahyolu Kazâsı'nı ifsâd ü ihlâl eden çend nefer eşhâs bu def'a i'dâm ü izâle olunup, kazâ'-i mezbûr levs-i vücûd-i eşkıyâdan tathîr kılınmış ise de, Der-sa'âdet'de sâkin Kassâb-başı-yı esbak hâcegândan Mehmed Emîn Efendi kendü hâlinde olmayup, **[M2 253]** *"Nifâku'l-mer'i min-zilletin[2] yekûlü li's-sârıkı ısrık ve li-sâhibi'l-beyti ıhfaz metâ'ake"** tarziyle kazâ'-i mezbûrda mâ'il-i fesâd ü şakâvet olanlar ile hafî muhâberet[3] ve tahrîk ü fesâd misillü harekete cesâret etmekde olduğu tahkîk olunarak, sâdır olan hatt-ı hümâyûn-i mehâbet-makrûn-i Şâhâne mûcebince mûmâ ileyh dahi Çavuş mübâşeretiyle İstanköy Cezîresi'ne iclâ olunmak üzere dîğer bir kıt'a emr-i 'âlî ısdâr ve Dîvân-ı hümâyûn Kalemi tarafından tahrîr birle mübâşirleri yedleriyle evâhır-ı zilhiccede◊ mahallerine tesyâr olundular**. **Beyt**:

İzâ me'n-nâsi cerrebehum lebîbü
Fe-innî kad ekeltühum zevâkan
Fe-lem era dûnehum illâ hıdâ'an[4]
*Ve lem era dînehum illâ nifâkan****

VEKĀYİ'-İ SENE İHDÂ ve SELÂSÎN ve MİʾETEYN ve ELF[5]

Velâdet-i Emîne Sultân

Mebde-i sene-i müteyemmine olan şehr-i muharremü'l-harâmın dördüncü selâsâ gicesi◊◊, Şehriyâr-ı hasenât-eser *dâme bi'l-'izzi ve'z-zafer*** hazretlerinin semiyye-i mâder-i Peyember duhter-i sa'd-ahterleri velâdetiyle, kulûb-i 'ibâd şâd u handân olup, üç gün[6] top şenliği ile i'lân-ı meserrete[7] fermân olundu.

---

1 tesrîbiyçün A : tesyîriyçün M2
2 zilletin A : zilletihî M2
* "نفاق المرء من ذلة يقول للسارق اسرق و لصاحب البيت احفظ متاعك" = Kişinin ikiyüzlülüğü aşağılık oluşundandır; hırsıza çal, ev sahibine de malına sahip ol, der" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.
3 muhâberet A : muhâberât M2
◊ 21-29 Zilhicce 1230 = 24 Kasım-2 Aralık 1815.
** "Ruscuk Kal'ası Binâ Emîni Nu'mân Bey ..... olundular" kısmında yer alan bilgiler özetle ve Mehmed Emîn Efendi'nin metnimizde olduğu gibi İstanköy değil, Limni Adası'na sürgün edildiği belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, X,186'da kaydedilmiştir.
4 hudâ'an A : خذاعا M2
*** "اذا ما الناس جربهم لبيب * فاني قد اكلتهم ذواقا
فلم ار دونهم الا خداعا * و لم أر دينهم الا نفاقا = İnsanları akıllı kimseler denediğinde, ben onları çok daha fazla denemiştim. Bu durumda dünyalarını ancak sahtekârlık, dinlerini de münâfıklıktan ibâret görmüştüm" anlamına gelen Arapça bir kıt'adır.
5 **ELF** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.99a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "sene 1231" yazısı vardır] A
◊◊ 4 Muharrem 1231 = 6 Aralık 1815 Çarşamba.
*4 "دام بالعز و الظفر = Şerefi ve zaferi dâim olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.
6 gün A : güne M2
7 i'lân-ı meserrete A : i'lân M2

Tebdîl-i Mîr-i Hâc[1]

Şâm Vâlîsi ve Mîr-i Hâccı, Silahdâr-ı esbak-ı hazret-i Şehriyârî Süleymân Paşa'nın ihtilâl-i zihne dâ'ir mübtelâ olduğu 'illeti karîn-i sıhhat olamayup, gitdikce müşedded[2] ve Mîr-i Hâclık hatab-ı cesîmi ise lâzimü'l-ihtimâm hıdemât-ı celîle-i Devlet-i ebediyyü'd-devâm'dan ma'dûd ve husûsan henûz feth ü küşâd olan tarîk-ı Hicâz'ın tezâyüd-i emniyyetini[3] mûcib vesâ'ilin ikmâlinde ve umûr-i sâ'ire-i Hacc-ı şerîfin hüsn-i idâresi vesâ'itinin istihsâlinde 'ale'd-devâm ikdâm ü ihtimâm kılınmak ferîza-i hâliyeden olduğu cümleye ma'lûm ü meşhûd olmakdan nâşî, bu def'a hasbe'l-maslaha Şâm Eyâleti ve Livâ'-i Nâblus ve Mîr-i Hâclık, sâbıkā Vidin Muhâfızı Vezîr es-Seyyid Hâfız 'Ali Paşa'ya, Kuds-i şerîf Sancağı ilhâkiyle **[M2 254]** tevcîh olunup*, vusûlüne kadar Mütesellimlik umûrunun idâresiyçün ismi açık bir kıt'a ve[4] Vâlî-i sâbıkın ber-vech-i tekā'üd Burusa'da ikāmetiyçün ve mûmâ ileyhin kethudâsı mîr-i mîrândan İbrâhîm Paşa ve Dîvân Kâtibi Mustafa Efendi'nin kendü emvâl ve eşyâlariyle ahz ve 'Akka'da tevkîfleriyçün başka başka evâmir-i 'aliyye ısdâr ve Saydâ Vâlîsi Süleymân Paşa tarafına ba's ü tesyâr kılınarak, irâde-i 'aliyye-i mezkûrenin dil-hâh üzere icrâsı müşârun ileyhe ihâle ve husûs-i mezkûra dâ'ir sâ'ir mevâdd-ı mümkinü'l-vukū' dahi 'uhde-i kâr-âşinâyî vü dirâyetine havâle kılındı. Ve Mütesellimlik içün kendü dâ'iresinden mi, yohsa Şâm yerlüsünden mi olur, birinin nasb u ta'yîniyle Şâm Kal'ası'nın gerek tarafından ve gerek âhar tarafdan[5] bir dürlü ta'arruz u müdâhale vukū' bulmaksızın evvel emirde zabt u hirâsetine ve Vâlî-i lâhık varıncaya kadar umûr-i memleketin hüsn-i ru'yetine mübâderet ve hüccâc-ı Müslimîn'i Müzeyrib'den alup bir hılâlleri[6] zâyi' olmayarak, kemâl-i refâh u âsâyişle âminen ve sâlimen Şâm'a îsâl ve mühimmât ve kilâr-ı hüccâcdan ma'dûd olan deve ve kātır makûlesi çâr-pâ ve garâr ve kırba ve çuvâl ve tulum ve çadır misillü eşyâ, mukaddemâ Paşa-yı mûmâ ileyh taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den i'âne vü ikdâr olunarak tertîb ü tanzîm olunmuş ve bu takrîble Devlet-i 'aliyye'nin mâlından ma'dûd olmuş olduğundan, Şâm Vâlîsi-yi lâhika teslîm ile bundan böyle dahi emr-i hacda i'mâl ü istihdâmı lâzım gelmiş olmağın, hayvânât ve eşyây-ı mezkûre telefden vikāye olunarak, Şâm Mütesellimi'ne teslîm ve mûmâ ileyh dahi Şâm Vâlîsi müşârun ileyhin vusûlüne kadar Cerde Başbuğu ile bi'l-ittifâk hıfz eylemelerini mûmâ iley-

---

1 **Hâc** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.99a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı M{uharrem}" yazısı vardır] A

2 gitdikce müşedded <ve> [Bu kelimeler buraya girmeleri işaret edilerek sonradan aynı kaligrafi ile satırın üstüne yazılmışlardır] A : gitdikce meşdûd M2

3 emniyyetini A : emniyyeti M2

* "Şâm Vâlîsi ve Mîr-i Hâccı, Silahdâr-ı esbak-ı ..... olunup" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,195'te kaydedilmiştir.

4 ve A : — M2

5 tarafdan A : tarafından M2

6 bir hılâlleri (برخلاللری) A : bir hilâlleri (برهلاللری) M2

himâya gereği gibi te'kîd eylemek ve Vâlî-i sâbık Süleymân Paşa'nın mühimmât ve kilâr-ı hacdan mâ'adâ kendüye lâzım ve müte'allık olan mevâşî ve devâb ve debdebe-i Vezâret'e dâ'ir eşyâ ve elbise ve esvâbından bir hılâl ve bir habbesine ta'arruz olunmayarak, mu'azzezen ve muhteremen eshel ü enseb olan iskeleye sevk ve sefîneye irkâb ile savb-ı me'mûrîne irsâl ve bahran gelmek istemediği hâlde yine [M2 255] ol vechile berren isbâl eylemek ve kethudâsı[1] ve Dîvân Kâtibi'nin hisâbları ru'yet olunup, ba'de zâlik sünûh edecek irâde-i 'aliyyeye intizâran emvâl ü eşyâlariyle 'Akka'da tevkîf ve mevcûdları sebt-i defter olunarak keyfiyyeti Der-sa'âdet'e iş'âr u ta'rîf eylemek husûsâtını hâvî Saydâ Vâlîsi'ne hıtâben evâsıt-ı muharremde◊ başka[2] bir kıt'a emr-i 'âlî dahi tekrîb ve savb-ı müşârun ileyhe ba's ü tesrîb olundu.

Ba'zı tevcîhât-ı mevâlî ve vüzerâ

Şehr-i muharremü'l-harâmın on üçüncü günü◊◊ Kazâ'-i Kuds-i şerîf, sene-i mezbûre ramazânı gurresinden◊◊◊ zabt etmek üzere bâ-Mûsıla-i Süleymâniyye Dersiyye-i 'Ali Efendi der-Câmi'-i Bâyezîd Ağa Müderrisi 'Ismet Bey-zâde Mîr es-Seyyid 'Ârif Efendi'ye târîh-i ru'ûsunun yirminci senesi tevcîh ve Kazâ'-i Havâss-ı 'aliyye sene-i[3] mezkûre cumâdelâhırı gurresinden◊[4] zabt eylemek üzere bâ-Mûsıla-i Süleymâniyye der-Çorlu Medresesi Müderrisi[4] Şânî-zâde müverrih-i Hakîr'e bi-mennihî Te'âlâ târîh-i ru'ûsumun otuz birinci senesinde tevcîh* ve Kazâ'-i Üsküdar sene-i mezkûre şa'bânı gurresinden◊[5] zabt etmek üzere bâ-Mûsıla-i Süleymâniyye Sinân Paşa Medresesi Müderrisi[5] Köprülü-zâde Mîr Mehmed 'Âsım Efendi'ye ve Kazâ'-i Yenişehir-i fenâr otuz

---

1 kethudâsı M2 : + [Bu kelimeden sonra 12 varak kadar devam eden bir kısma geçilmektedir. Geçilen bu varaklar hem kağıdın cinsi hem de yazı açısından farklıdır. Muhtemelen müellifimiz bu kısımları da önce bizzât yazmış, fakat sonradan bu kısım sebebini şimdilik bilemediğimiz bir sebeple aradan çıkarılmış, daha sonra başka birisi tarafından o çıkarılan kısımlardan yine ta'lîk hatla temize çekilmiştir. Daha sonra diğer nüshalar üzerinde yaptığım araştırmalar sırasında gördüm ki bu ara yerleri yazan hattât, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. T 2491'deki nüshayı da yazan Sahhâf Hasan b. 'Abdülcemîl el-Kırîmî'dir. Bu durum M2 283'te işaret edilen yere kadar gitmekte, oradan itibaren yine bizzat müellifin kaleminden çıkmış kısımla devam edilmektedir] A

◊ 11-20 Muharrem 1231 = 13-22 Aralık 1815.

2 başka A : + başka M2

◊◊ 13 Muharrem 1231 = 15 Aralık 1815 Cuma.

◊◊◊ 1 Ramazân 1231 = 26 Temmuz 1816 Cuma.

3 'aliyye sene-i A : 'aliyye'sinde M2

◊[4] 1 Cumâdelâhıre 1231 = 29 Nisan 1816 Pazartesi.

4 Müderrisi A : — M2

* "Şehr-i muharremü'l-harâmın on üçüncü günü ..... tevcîh" kısmında yer alan bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, X,199'da kaydedilmiştir.

◊[5] 1 Şa'bân 1231 = 27 Haziran 1816 Perşembe.

5 Müderrisi A : — M2

iki senesi muharremi gurresinden◊ zabt etmek üzere Dâru'l-hadîs-i Süleymâniyye Müderrisi es-Seyyid Hâfız Vesîm Efendi'ye târîh-i ru'ûsunun otuz birinci senesi tevcîh olundu.

Ve mâh-ı saferin on beşinci günü◊◊ Kazâ'-i Galata, otuz bir ramazânı gurresinden◊◊◊ zabt eylemek üzere bâ-Hâmise-i Süleymâniyye Hânkāh-ı Ka'riyye[1] Müderrisi ve Haremeyn Teftîşi Baş-kâtibi es-Seyyid Mehmed 'Ârif Efendi'ye târîh-i ru'ûsunun otuz birinci senesi ve Kazâ'-i Halebü'ş-şehbâ mâh-ı receb gurresinden◊4 zabt etmek üzere bâ-Mûsıla-i Süleymâniyye Sâniye-i Yahyâ Efendi Medresesi Müderrisi Sır Kâtibi-yi sâbık Mîr Tayfûr Efendi'ye, sâmine-i târîh-i ru'ûsunda tevcîh olundu.

Ve mâh-ı muharremin yirmi yedinci günü◊5 Livâ'-i Eğriboz ve Karlı-ili, Gelibolu'da ikāmet üzere olan Sadr-ı esbak el-Hâc Yûsuf Ziyâ Paşa'ya **[M2 256]** ibkā'-i Vezâret'iyle tevcîh* ve Eyâlet-i Sivas, Çorum Sancağı ilhakiyle sâbıkā Eğriboz ve Karlı-ili Mutasarrıf[2] ve Muhâfızı el-Hâc 'Osmân Paşa'ya ve Livâ'-i Yenişehir, sâbıkā Sivas Vâlîsi ve Çorum Sancağı Mutasarrıfı es-Seyyid Mehmed Sa'îd Gālib Paşa'ya, Kırşehri Sancağı ilhâkiyle tevcîh olunup, mâh-ı saferin yedinci günü◊6 Livâ'-i Vidin ve Niğbolu ve Muhâfızlık-ı Kal'a-i Vidin, sâbıkā Niş Muhâfızı Seyyid 'Ali Celâleddîn Paşa'ya tevcîh olundu. **Beyt**:

Henî'en li-erbâbi'n-na'îmi na'îmühüm
*Ve li'l-'âşıkı'l-miskîni mâ yenceri'u***

Sudûr-i fermân-ı kazâ be-i'dâm-ı ba'zı eşkıyâ

Bir müddetden berü Eyâlet-i Haleb'in ihtilâline bâ'is olduklarından, haklarında bi'd-defe'ât fermân-ı kazâ-nüfûz sudûr u bürûz eden Mürsel-oğlu Haydar ve Topal 'Ali ve Sa'îd ve 'Amû-oğlu 'Ömer nâm müfsidlerden merkūm Mürsel-oğlu Haydar, mukaddemâ Elbistân Çayırı'nda olduğu resîde-i tahkîk ise de, bu esnâda Rakka Eyâleti dâhilinde 'Urbân arasına nüzûl ve tehassun etmiş olduğuna binâ'en, cezâsı bir vakt-i cesbâna[3] ta'lîk olunmuş olduğu ve merkūmân Topal 'Ali ile Sa'îd dahi bundan akdem Fahlü'l-hayl ve

◊ 1 Muharrem 1232 = 21 Kasım 1816 Perşembe.
◊◊ 15 Safer 1231 = 16 Ocak 1816 Salı.
◊◊◊ 1 Ramazân 1231 = 26 Temmuz 1816 Cuma.
1 Ka'riyye : Kahriyye (قهريه) M2
◊4 1 Receb 1231 = 28 Mayıs 1816 Salı.
◊5 27 Muharrem 1231 = 29 Aralık 1815 Cuma.
* "Ve mâh-ı muharremin yirmi yedinci günü ..... tevcîh" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle *Târîh-i Cevdet*, X,199'da kaydedilmiştir.
2 Mutasarrıf A : Mutasarrıfı M2
◊6 7 Safer 1231 = 8 Ocak 1816 Pazartesi.
** "هنيئا لارباب النعيم نعيمهم * و للعاشق المسكين ما ينجرع" = Nimet sahipleri için nimetleri mübârek olsun; zavallı âşıka ise ne yudumladıysa o" anlamına gelen Arapça bir beyittir.
3 cesbâna A : çesbâna M2

'Aneze[1] 'Urbânı ser-kerdelerinden Hamîdî ve Humrân dehâletlerinde iken, eşkıyây-ı merkūme cem'iyyeti üzerine asker ta'yîn olundukda, Melemencioğlu Habîb ile bi'l-ittifâk 'Urbân-ı mezkûr i'ânesiyle bir takrîb çöl tarafından Şâm toprağına[2] firâr ve hâlâ Hama kurâlarında ikāmet ü karâr ile Haleb Kazâsı'na pey-der-pey fitne vü fesâd ilkāsına ictisâr üzere oldukları ve 'Amûoğlu 'Ömer dahi mukaddemce Rakka 'aşâ'irinden[3] Berâzî 'Aşîreti derûnunda iken Millû İskân-başısı Eyyûb Bey bu esnâda Berâzî 'Aşîreti'ne müstevlî olarak şakî-yi merkūm el-hâletü hâzih merkūm Eyyûb Bey'in beytinde[4] idüği ve sâlifü'z-zikr Fahlü'l-hayl bundan akdem mahzûlen Nehr-i Fırat'ın öte yakasına geçürülmüş ise de, bu günlerde Rûzgāyâtî[5] ile bi'l-ittifâk yine berü tarafa geçmiş ve Hama tarafından Dirîgî (دريغى) 'Urbânı dahi Hamâ'il-i Sultân nâm mahalle gelüp taraf-be-taraf fukarâ'-i [M2 257] ra'iyyetin selb-i râhatları dâ'iyesine düşmüş olduklarından, def'-i mezâlim ü hasâretleriyle ehâlî vü berâyânın vikāye vü himâyetleri zımnında bu def'a çöl tarafına asker ihrâcıyla esbâb-ı muhâfazaları istihsâl kılınmış idüği, Haleb Vâlîsi Mehmed Celâleddîn Paşa tarafından çend rûz mukaddem inhâ olunduğuna binâ'en, vech-i mezkûr üzere Rakka Eyâleti dâhilinde Millû İskân-başısı tarafından sahâbet olan[6] 'Amû-oğlu'nun ele getürülmesiyçün Diyârbekir Vâlîsi Süleymân Paşa'ya evâ'il-i mâh-ı saferde[◊] emr-i şerîf firistâde kılındığı beyâniyle, Haleb Vâlîsi müşârun ileyh dahi mukaddem ve mu'ahhar sâdır olan evâmir-i şerîfe me'âl ü mü'eddâları üzere eşkıyây-ı merkūme 'alâ eyyihâl ele getürilüp, icrây-ı cezây-ı sezâları husûsuna dikkat eylemesi, târîh-i mezbûrda başka emr-i 'âlî ile ifâde kılındı ise de, ol esnâda merkūmlardan Sa'îd ve Topal 'Ali, tebdîl-i hey'et ve hüccâc ile Medîne-i münevvere'ye 'azîmet edüp, Ravza-i mutahhera-i hazret-i Sultân-ı 'âlem-i nübüvvet'e dehâlet ve cerâyim-i güzeştelerine tevbe vü nedâmetle istişfâ'a muvâzabetde[7] olduklarını, Şeyhu'l-Harem-i Nebevî el-Hâc Kāsım Ağa müşâhede ederek, hâllerine vâkıf olup te'mîn ü tesliyet etmiş ise de, merkūmân kemâl-i tazarru' u niyâz izhâriyle Şebeke-i 'aliyye'yi salıvermeyerek Ravza-i pâk'den istimdâd ü istîmân etmekde olduklarına binâ'en, Ağa-yı mûmâ ileyh dahi cürmlerinin 'afvını iltimâsa[8] müncezib ü mütemâyil[9] olarak te'ahhüd etmiş olduğunu Der-bâr-ı 'atûfet-medâr-ı Mülûkâne'ye 'arz u inhâ zemîninde, ıtlâkları bâbında emr-i şerîf sudûrunu istid'â ve keyfiyyet müte'âkıben Mısır Vâlîsi müşârun

1 'Aneze : Gazze (غزه) A, M2
2 toprağına A : tobrağına M2
3 'aşâ'irinden A : 'aşâyirinden M2
4 beytinde A : sahâbetinde M2
5 Rûzgāyâtî (روزغاياتى) A : Rûzgābâtî (روزغاباتى) M2
6 olan A : olunan M2
◊ 1-10 Safer 1231 = 2-11 Ocak 1816.
7 muvâzabetde A : muvâzabetinde M2
8 iltimâsa M2 : iltimâs A
9 mütemâyil A : mütemâ'il M2

ileyh Mehmed 'Ali Paşa taraflarından dahi inbâ vü recâ kılınmış olmağla, merkûmân fîmâ-ba'd Haleb ve havâlîsine uğramayup, Mısır'da ikâmet eylemeleri şartiyle 'afv u ıtlâkları husûsuna müsâ'ade-i seniyye erzânî kılınup, ol bâbda hatt-ı hümâyûn-i merhamet-makrûn-i Şâhâne sahîfe-pîrây-ı sudûr olmağın, şart-ı ıtlâkları üzere merkûmânı Mısır'a celb ve anda meks ü ikâme edüp, min-ba'd havâlî-i mezkûreye varmamaları **[M2 258]** esbâbını istihsâle mübâderet ve Mısır'a celb ü ikâme olunduklarını Der-sa'âdet'e tahrîr u ifâdeye müsâra'at eylemeleri bâbında müşârun ileyhe ve Şeyhu'l-Harem Ağa'ya hıtâben başka başka ve ifâde-i hâli hâvî Haleb Vâlîsi'ne başka evâhır-ı mâh-ı safer◊ târîhiyle evâmir-i şerîfe tahrîr u tesyîr olundu*.

Çıldır Vâlîsi-yi sâbık maktûl Selîm Paşa-zâde Ahmed Bey, Çıldır Eyâleti dâhilinde Acara-i 'ulyâ Kazâsı ehâlîsini tahrîk ü ifsâd ile kazâ'-i mezkûr mütesellimini tard u ib'âd etdirmiş ve kazâ'-i mezkûrda muhterik olan konağı civârında kulleler inşâsiyle, esbâb-ı bagy u tuğyâna teşebbüs etmiş ve mukaddemce istihbâr olunarak, bu vechile hılâf-ı rızâ harekete ibtidâr birle pederi isrine gitmiş olduğuna binâ'en, mehâbet-rîz-i sudûr olan hatt-ı şerîf-i Şâhâne mûcebince, mîr-i merkûmun i'dâmı husûsuna ikdâm eylemek üzere bundan akdem hâlâ Erzurum ve ilhâkan Çıldır Vâlîsi ve Şark Cânibi Ser'askeri Pehlevân İbrâhîm Paşa'ya hıtâben başka ve müşârun ileyh tarafına lâzime-i i'âneti icrâya mübâderet ü dikkat ve bi'l-ittifâk merkûmun def'-i gā'ilesi husûsuna sa'y ü gayret eylemek üzere hâlâ Canik Muhassılı ve Trabzon Vâlîsi ve ilhâkan Gönye Sancağı Mutasarrıfı ve Faş Muhâfızı Hazînedâr-zâde Süleymân Paşa'ya başka evâmir-i 'aliyye irsâl olunmuş idi. Binâ'en 'aleyh Ser'asker-i müşârun ileyh, muktezây-ı me'mûriyyeti üzere merkûmun def'-i gā'ilesi zımnında derhâl Leylâne Beyi Süleymân Bey ile alay beyileri ve tarafından dahi bir binbaşı[sı]nı[1] me'mûr ve irsâl eylemiş ise de, ol havâlî erâzîsinin iktizâsı, eylül ibtidâsında kar yağup ve Leylâne kazâları ile Acara beyninde Turhac (تورحج) nâmında dağlar olup, şedîd kış olduğunu ve zikr olunan dağların öte yüzünde kurâ ve nevâhî olmadığından, oralara[2] varıldığı sûretde asâkir-i me'mûre açıkda kalacakları mahzûrundan, berü tarafda Dağ-dibi ta'bîr olunan mahallerde îvâ[3] vü iskân olunarak, kış ber-taraf oldukdan sonra irâde-i seniyyeyi icrâya bezl-i iktidâr edeceğini müşârun ileyh Pehlevân Paşa bu def'a Der-i devlet-medâr'a **[M2 259]** tevârüd eden tahrîrâtında derc ü iş'âr kılınmış[4] olmağla, mîr-i merkûmun i'dâmı, matlûb-i kat'iyyü'l-üslûb-i Mülûkâne olduğuna binâ'en, mukaddem sâdır olan emr-i şerîf muktezâsınca 'amel ü hareket ve mîr-i

◊ 21-29 Safer 1231 = 22-30 Ocak 1816.

* "**Sudûr-i fermân-ı kazâ be-i'dâm-ı** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,191-192'de kaydedilmiştir.

1 bin-başı'nı A : bin-başı M2

2 oralara A : ovalara M2

3 îvâ M2 : îvân A

4 kılınmış A : kılmış M2

merkūmun katl ü izâlesine tedbîr u tahrîrleri mûcebince mübâşeret eylemesi bâbında evâ'il-i safer[◊] târîhiyle müşârun ileyhe dîğer emr-i 'âlî isbâl olundu.

Sürmene Kazâsı sâkinlerinden Bâzî-oğlu Hasan ve Su-içmez-oğlu Hasan ve Genc Mehmed ve Deli Ahmed ve Küçük 'Ali-oğlu Sâlih ve İsmâ'îl Çelebi-oğlu Ya'kūb ve Çehreli-oğlu[1] Hasan ve Alay-beyi nâm mefsedet-pîşeler, mukaddemâ haklarında fermân-ı kazâ sudûr eden Hacı Sâlih-oğulları ve Of eşkıyâsı rufekā'-i sâ'iresiyle ittifâk ve bu esnâda ednâ behâne ile kazâ'-i mezkûr mütesellimini 'ale'l-gafle basup emvâl ü eşyâsını gāret ve civârında olan Yemûn (يمون) Nâhiyesi'ne hücûm u savletle envâ'-ı habâsete cür'et eylediklerine binâ'en, Trabzon Vâlîsi ve Canik Muhassılı Hazînedâr-zâde Süleymân Paşa tarafından Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Trabzon Kā'immakāmı olan Hasan Ağa üzerlerine[2] ta'yîn olunup, el-hâletü hâzih muhârebe üzere olduğu inhâ olunmağla, Trabzon Eyâleti müşârun ileyhin 'uhdesine muhavvel olmak mülâbesesiyle, eyâlet-i mezbûre eşkıyâsının te'dîb ü tenkîli ve fukarânın irâha vü tatyîbi müşârun ileyhden mes'ûl olacağına mebnî, ol bâbda kendülere istiklâl verilmiş olup, gürûh-i eşkıyânın cezây-ı sezâlarını icrâya dikkat eylemesi bâbında sâdır olan hatt-ı hümâyûn-i Şâhâne muktezâsınca evâhır-ı safer[◊◊] târîhiyle müşârun ileyhe hıtâben emr-i 'âlî ısdâr u isrâ kılındı*.

Sudûr-i[3] fermân berây-ı te'dîb-i eşkıyây-ı delîlân

Delîl tâ'ifesi öteden berü vülât-ı 'izâm ve mîr-i mîrân-ı kirâm ve sancak mutasarrıfları hizmetlerinde[4] bulunup, hasbe'l-iktizâ bir dâ'ireden mehcûr olduklarında, ayrıldıkları kapudan yedlerine izin tezkiresi verilerek, esnây-ı râhda uğradıkları mahallerde ehâlî vü sekeneye bâr olmayup, kurbân akçası[5] ve 'avâ'id [M2 260] ve oda-başı ve soytarı harcı** almayarak birer gice beytûtetlerinde yem ve yiyeceklerini akça[6] ve behâsiyle almak ve bir kimseye eziyyet etmamek, delîlân zümresinin nizâm-ı kadîminden ve bunlar fi'l-asl başı bağlu ve itâ'atlü asker olduklarından ve bulundukları mu'askerde cenge yaradıklarından, oldukları kapuların mergūb ü mu'teberânından[7] iken, şimdi

---

◊ 1-10 Safer 1231 = 2-11 Ocak 1816.

1 Çehreli-oğlu A : Cehreli-oğlu M2

2 üzerlerine M2 : üzerine lerine A

◊◊ 21-29 Safer 1231 = 22-30 Ocak 1816.

* "Sürmene Kazâsı sâkinlerinden Bâzî-oğlu Hasan ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,196-197'de kaydedilmiştir.

3 **Sudûr-i** A : **Sûret-i** M2

4 hizmetlerinde A : hıdmetlerinde M2

5 akçası A : akcası M2

** Soytarı : طويطارى A : صوريكارى M2. Şânî-zâde Târihi'nin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp., T 1484 vr.76a ve T 2491 vr.173a'daki yazma nüshalarında soytarı (سويطارى) yazılmasından hareketle ben de o şekli tercîh ettim

6 akça A : akca M2

7 mu'teberânından M2 : mu'teberâtından A

'indlerinde nizâmları mer'î olmayup, bir kapudan ayrıldıkdan sonra meymene vü meysere geşt ü güzâr ile hânumân-sûz-i sâmân-i fukarâ'[1] ve zulm-kâr oldukları ve husûsan bu esnâda Anadolu tarafında ba'zı kapusuz delîl tâ'ifesi serserî geşt ü güzâr ve vedî'atullah olan fukarâ'-i ra'iyyet ve sâ'ir sekene-i memleket ve ebnâ'-i sebîle hılâf-ı şerî'at-i garrâ envâ'-ı mezâlim ü te'addiyyâta ictirâ ve kapusuz ve levend eşkıyâsı misillü gûn-â-gûn cevr u ezâ etmekde oldukları tahkîk olunup, bu vechile sükkân-ı vilâyet ve 'aceze-i ra'iyyete cevr u eziyyet vukū'u mugāyir-i rızâ ve o makūle zaleme ve erbâb-ı fesâdın izâle vü imhâsiyle irâha-i 'ibâd, lâzime-i Mülkdârî'den idüği zâhir u hüveydâ olduğuna binâ'en, bu vechile kapusuz geşt ü güzâr ve fukarâ vü re'âyâya îsâl-i te'addî vü hasâr eden delîl tâ'ifesi, bulundukları mahallerden tard u def' olunup, müdafi' olmayanların i'dâm ü izâlesiyle irâha-i sekene-i memâlik ve te'mîn-i turuk u mesâlik husûslarına dikkat ve o makūleden olup tâbi' olduğu zümresinin meslek-i rızâ-cûyânesine sâlik olmayarak, harekât-ı sâbıkalarında ısrâr ve hılâf-ı şer' u rızâ evzâ'a ictisâr edenlerin te'dîbât-ı lâyıka ve mücâzât-ı sâ'ire-i muvâfakaları icrâsına müsâra'at olunmak bâbında Anadolu ve Haleb ve Karaman vâlîlerine ve Kayseriyye ve Ankara ve Bozok ve Karahisâr ve Kocaili ve Niğde sancakları mutasarrıflarına ve Türkman Beyi, İl 'Aşîreti Beyi'ne hıtâben evâhır-ı mâh-ı safer[◊] târîhiyle başka başka evâmir-i şerîfe sâdır oldu*.

Teskîn-i galeyân-ı Sırp ve irsâl-i teşrîfât be-Muhâfız-ı[2] Belgrad

Zikri güzâr etdiği üzere bundan akdem Sırplu bi't-tekrâr 'isyâna ibtidâr [M2 261] ve hâlâ Rumeli Vâlîsi ve ilhâkan Semendire Sancağı Mutasarrıfı ve Belgrad Muhâfızı Mar'aşlı 'Ali Paşa tarafından gördükleri savlet ü şiddet sebebiyle der-'akab peşîmânî[3] vü nedâmet izhâriyle yine rây ü emâna taleb-kâr olduklarına binâ'en, istîmân ü istirhâmları nezd-i saltanat-ı seniyyede şâyân-ı kabûl olarak, tâ'ife-i mersûmenin rây mâddesi sûret-i temşiyeti, müstakillen müşârun ileyhin 'uhde-i dirâyetine ihâle kılındı.

Bu mâddede muktezây-ı sadâkat ve lâzime-i reviyyeti üzere ibtidây-ı me'mûriyyetinden berü dirâyet-mendâne hareket ve ibrâz-ı hüsn-i hıdmet eylediği, nezd-i mekârim-vefd-i Mülûkâne'de resîde-i derece-i yakîn ve karîn-i sitâyiş ü âferîn olmağın: "Hemîşe ber-hûrdâr ve hân-ı 'amîmü'n-nevâl-i Husrevâne'mden behre-dâr olasın" siyâkında sipâs[4] ü tahsîni hâvî hıla'-ı

---

1 fukarâ' M2 : fukarâ A

◊ 21-29 Safer 1231 = 22-30 Ocak 1816. Metnimizden alınmakla beraber "evâhır-ı mâh-ı safer" kelimeleri *Târîh-i Cevdet*, X,192'de "evâ'il-i saferde" şeklinde kaydedilmiştir.

* "**Sudûr-i fermân berây-ı te'dîb-i**..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, X,192'de kaydedilmiştir.

2 **be-Muhâfız-ı** M2 : **be-Muhâfaza-ı** A

3 peşîmânî A : peşîmân M2

4 sipâs : sâpâs A : sâpâş M2

fâhire-i Pâdişâhâne'den serâsere dûhte bir sevb semmûr-i müstevcibü'l-fahûr-i Hâkânî ile bir kabza mücevher şemşîr-i 'adüv-tedmîr-i Cihân-bânî ve bir 'aded murassa' kutu 'inâyet ü ihsân kılındığı ve umûr-i me'mûresinde müstakıll bi'r-re'y olduğunu muhtevî müşârun ileyhe hıtâben bâ-emr-i şerîf ısdâr u tektîb ve evâhır-ı mâh-ı saferde◊ irsâl ü tesrîb olundu.

Tehdîd ve inzâr-ı Nu'mân Paşa ve iclây-ı Ağa-yı esbak Hamîd Ağa

Memâlik-i mahrûsetü'l-mesâlik-i Şâhâne'de vâki' eyâlât ve elviyeye cânib-i seniyyü'l-menâkıb-ı Tâcdârî'den vülât ü mutasarrıfîn nasbından maksad-ı 'âlî, her semtin zabt u rabtıyla sâye-i hemâ-vâye-i Pâdişâhâne'de bilâd ü 'ibâdın âsâyiş ü istirâhatleri esbâbının istihsâli iken, Dukagin Sancağı Mutasarrıfı mîr-i mîrândan Kahraman Paşa-zâde Nu'mân Paşa, livâ'-i mezbûrun 'uhdesine ihâle olunduğunun şükrünü bilmeyüp, himâyet-i fukarâ vü zu'afâ emr-i ehemmine dikkat etmediği şöyle dursun, livâ'-i mezkûrda vâki' cibâl 'usâtını bundan akdem tahrîk ü igrâ ve iki geçidlerin[1] mâbeyninde kâ'in Brife Leyson (بريفه ليسون) nâm kâfiri dahi celb ile hılâf-ı rızâ etrâf kazâlar ehâlîsi üzerlerine teslît u isrâ etdiğinden, Bosna ve İskenderiyye ve Üsküb câddelerinde emniyyet kalmamış olduğu ihbâr u inhâ [M2 262] olunup, *"Ve mine'l-'acâ'ibi a'meşün kehhâlün"*** misâlince, mûmâ ileyh böyle etdikden sonra sâ'ir erbâb-ı şerr u fesâdın hakk-ı 'ibâdda ne vechile hareket edecekleri ednâ mülâhaza ile ma'lûm olur mevâddan ve bu husûs mûmâ ileyhin eşedd-i 'ukûbetle te'dîbini îcâb eylediği vâzıhâtdan ise de, bu def'a hakkında mu'âmele-i rahîmâne erzân buyurulmağla, bundan sonra dahi eğer o makûle hareket-i nâ-sezâdan keff-i yed ü mücânebet ve emniyyet-i câddeyi mûcib olur hâlâtı[2] istihsâline sa'y ü dikkat etmeyüp, hılâfı vaz'a cesâret eylediği tahkîk olunursa, beher-hâl vehâmetini müşâhede edeceğinde kat'â iştibâh etmeyerek ana göre 'amel ü harekete mübâderet ve tahrîk-i 'usât-ı merkûmeden ferâgatla ebnâ'-i sebîlin husûl-i emn ü selâmeti vesâ'ilinin istihsâline müsâra'at eylemesi tenbîhâtını iştimâl üzere mûmâ ileyhe evâhır-ı saferde◊◊ emr-i 'âlî irsâl olundu***.

Dergâh-ı 'âlî Yeniçerileri Ağası-yı esbak Halîl Hamîd Ağa, mukaddemâ Ordu-yi hümâyûn'daki Yeniçeri Ağalığı'ndan in'izâlinde[3] Âsitâne-i 'aliyye

---

◊ 21-29 Safer 1231 = 22-30 Ocak 1816.

1 geçidlerin A : gecidlerin M2

** "و من العجائب اعمش كحال = Gözünün yaşı durmayan kişinin gözüne sürme çekmesi pek tuhaf bir şeydir (= Kel başa şimşir tarak)" gibi bir anlama gelen Arapça atasözüdür.

2 hâlâtı A : hâlât M2

◊◊ 21-29 Safer 1231 = 22-30 Ocak 1816.

*** "**Tehdîd ve inzâr-ı Nu'mân Paşa** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,192'de kaydedilmiştir.

3 in'izâlinde A : infisâlinde M2

pîş-gâhında Kadı-köyü civârında kâ'in çiftliğinde ikâmete me'mûr ve irsâl kılınmış ise de, el-hâletü hâzih Kadı-köyü'nde ikâmetle ba'zı nâ-be-câ hareketde olduğundan bahisle, mahall-i ikâmeti Tekfûr-dağı'na tahvîl kılınması husûsunu hâlâ Yeniçeri Ağası Süleymân Ağa bâ-takrîr ifâde vü inhâ eylediğine binâ'en, Ocak'dan Mübâşir ta'yîni ile Tekfûr-dağı'na varup anda mukîm olması bâbında mûmâ ileyhe[1] ve kazâ'-i mezbûr nâ'ibine hıtâben sâdır olan emr-i 'âlî-şân ile evâhır-ı mâh-ı saferde◊ ol tarafa nakl ü iskân olundu*.

Itlâk-ı Dürrî-zâde Efendi

Bundan akdem mesned-i Şeyhulislâmî'den infisâl ile Mağnisa'da ikâmet eylemek üzere ol tarafa i'zâm ü irsâl kılınan Dürrî-zâde es-Seyyid 'Abdullah Efendi, bu def'a bâ-emr u irâde-i Şâhâne, Âsitâne-i râhat-âşiyâne'ye[2] gelüp Boğaz-içi'nde Bebek Bağçesi'nde kâ'in sâhil-hânelerinde sükûn ü karâr ve eşgâl-i tıfl-i hayâl ile evkât-güzâr olmalariyçün bâ-işâret-i 'aliyye ıtlâkları bâbında gurre-i rebî'ulevvelde◊◊ [M2 263] emr-i şerîf ısdâr u irsâl kılındı**.

Vefât-ı Emîne Sultân

Mâh-ı[3] rebî'ulevvelin onuncu cum'a günü◊◊◊, gonca-i[4] ravza-i cinân Emîne Sultân, mânend-i gül-berg-i hazân bâd-ı sarsar-ı ecel ile çemen-zâr-ı 'adne perrân olup, terk-i ber-teng-i kayd-i[5] cihân eyledi.

Ba'zı tebeddülât der-tarîk-ı 'ulemâ ve ba'zı nefy ü iclâ

Mâh-ı rebî'ulevvelin dokuzuncu pençşenbih günü◊[4], mansıb-ı Nekâbet tebdîl ve mukaddemâ Şeyhulislâm-ı hâlâtin Nekâbet'den 'azllerinde üzerlerine Nakîb olan 'Abdullah Efendi-zâde es-Seyyid Mehmed Emîn Efendi 'uhdesinden, *"en-Nikâbetü 'alâ kadri'l-cinâyeh"*** müfâdınca sarf u tahvîl

---

1 ileyhe A : ileyh M2

◊ 21-29 Sâfer 1231 = 22-30 Ocak 1816.

* "Dergâh-ı 'âlî Yeniçerileri Ağası-yı esbak Halîl Hamîd Ağa ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,200'de kaydedilmiştir.

2 râhat-âşiyâne'ye A : râhat-âşiyân'a M2

◊◊ 1 Rebî'ulevvel 1231 = 31 Ocak 1816 Çarşamba.

** "**Itlâk-ı Dürrî-zâde Efendi** ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,199'da kaydedilmiştir.

3 Mâh-ı A : — M2

◊◊◊ 10 Rebî'ulevvel 1231 = 9 Şubat 1816 Cuma.

4 gonca-i A : gonça-i M2

5 ber-teng-i kayd-i A : pür-teng-i M2

◊4 9 Rebî'ulevvel 1231 = 8 Şubat 1816 Perşembe.

*** "النكابة على قدر الجنايه = Verilen karşılık, işlenen suça göredir" anlamına gelen ve bir kuralı ifâde eden Arapça cümledir.

olunup, sâbıkā Mekke-i mükerreme Kadısı Tevfîk Efendi hafîdi es-Seyyid Mehmed Sıddîk Efendi, mansıb-ı mezbûr ile tebcîl olundu.

Ve mâh-ı mezbûrun on birinci gününden◊ mutasarrıf olmak üzere karîben Mekke-i mükerreme Pâyesi verilüp, sâbıkā İzmir Kadısı ve el-yevm Müfettiş-i Şeyhulislâmî olan Sıdkî-zâde Ahmed Reşîd Efendi'ye ve on beşinden mutasarrıf olmak üzere hâlâ Nakîbü'l-eşrâf mûmâ ileyh Mehmed Sıddîk Efendi'ye ve sütre-i tasarruf-ı Şeyhulislâmî olarak mâh-ı merkūmun yirmi birinci gününden◊◊ mutasarrıf olmak üzere Mekke-i mükerreme Pâyesi olup, sâbıkā Mısır Kadısı 'Abdullah Efendi-zâde es-Seyyid Ahmed Reşîd Efendi'ye ve yirmi beşinci gününden◊◊◊ zabt eylemek üzere sâbıkā Mısır Kadısı iken, i'âne-i derûnî-i sâ'ikān[1] ile Medîne-i münevvere Pâyesi ihsân olunan Ser-etıbbâ'-i esbak Mustafa Behcet Efendi'ye ve rebî'ulâhır gurresinden◊4 zabt etmek üzere Mekke-i mükerreme Pâyesi olup, sâbıkā Seray-ı hümâyûn Hâcesi ve Selânik Kadısı ve İran Sefîri Yâsinci-zâde es-Seyyid 'Abdülvehhâb Efendi'ye İstanbul pâyeleri tevcîh olundu.

Ve yine vakt-i mezkûrda rebî'ulevvelin on birinci gününden◊5 zabt eylemek üzere sâbıkā Mısr-ı Kāhire Kadısı Mustafa Paşa-zâde Mîr Mehmed Tâhir Efendi'ye ve on beşinci gününden◊6 zabt **[M2 264]** eylemek üzere Edirne Pâyesi olup, sâbıkā İzmir Kadısı ve hâlâ me'mûr-i tanzîm ve tersîm-i sikke-i hümâyûn Hattât Mustafa Râkım Efendi'ye ve yirmi birinden◊7 mutasarrıf olmak üzere Edirne Pâyesi olup2*, Yenişehir-i fenâr Kadısı Kadı-zâde Mehmed Tâhir Efendi'ye ve yirmi beşinden◊8 mutasarrıf olmak üzere Edirne Pâyesi olup, ânifen Dâru'l-hadîs-i Süleymâniyye Müderrisi ve hâlâ Haremeyn Müfettişi 'Âkif-zâde Amasyavî es-Seyyid 'Abdurrahîm Efendi'ye Mekke-i mükerreme pâyeleri ihsân olundu.

Ve yine yevm-i mezbûrda◊9 hâlâ İstanbul Kadısı ve sâhib-i karâbet-i sıhriyye-i Şeyhulislâmî Pîrî-zâde hafîdi Mîr Yahyâ Efendi'ye kazâ'-i merkūme iki yüz otuz cumâdelâhırı gurresinde◊10 tevcîh ile el-yevm üzerinde iken yine İstanbul Pâyesi tevcîhiyle rütbesi yevm-i zabtından i'tibâren ve bu tevcîhât-ı

◊ 11 Rebî'ulevvel 1231 = 10 Şubat 1816 Cumartesi.
◊◊ 21 Rebî'ulevvel 1231 = 20 Şubat 1816 Salı.
◊◊◊ 25 Rebî'ulevvel 1231 = 24 Şubat 1816 Cumartesi.
1 derûnî-i sâ'ikān [Metinde "sâ'ikān" kelimesi hem hemze hem de ye ile (سائقان) yazılmıştır] A : derûn-i sâ'ikān M2
◊4 1 Rebî'ulâhır 1231 = 1 Mart 1816 Cuma.
◊5 11 Rebî'ulevvel 1231 = 10 Şubat 1816 Cumartesi.
◊6 15 Rebî'ulevvel 1231 = 14 Şubat 1816 Çarşamba.
◊7 21 Rebî'ulevvel 1231 = 20 Şubat 1816 Salı.
2 olup A : + sâbıkā M2
* "Mâh-ı rebî'ulevvelin dokuzuncu pençşenbih günü ..... olup" kısmında yer alan bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, X,199'da kaydedilmiştir.
◊8 25 Rebî'ulevvel 1231 = 24 Şubat 1816 Cumartesi.
◊9 9 Rebî'ulevvel 1231 = 8 Şubat 1816 Perşembe.
◊10 1 Cumâdelâhıre 1232 = 18 Nisan 1817 Cuma.

nâfi'ât gerden-dâden-i 'ulemâ ile silsile-i merâtib-i resmiyyede hayli ihtizâz ü cünbiş izhâr olundu. **Beyt**:

Ve mâ ya'lemü'l-'âlî metâ hibtânuhû
*Ve in sâre fî rîhi's-sürûri müsellemen**

Rumeli Kadı'askeri 'Osmân Paşa-zâde Mîr es-Seyyid Mustafa 'İzzet Efendi'nin meclis-i[1] ünsiyyetlerine, Şeyhulislâm-ı vaktin mukaddemlerde kesret-i tereddüdlerine mebnî, beynehümâda tarh-ı tekellüfâta ba'zı mu'âmelât ve letâ'if[2] gûne envâ'-ı hâlât sebkat etmiş ise de, hâlâ ahadühümâda 'uluvv-i mertebet ve âharda 'izzet-i nefs ü mükâberât, miyânelerinde îcâb-ı münâferet eylediğinden mâ'adâ, el-yevm mu'teberân-ı ricâl-i devletden devr-i sâbıkda arada birâz mâcerâ sebkat etmiş olduğu hâletden nâşî, taraf-ı saltanata ez-her-taraf gamz u münâfakat zımnında ez-kadîm müdmin ü derd-keş olduğu ibtilây-ı meşreb-i telhveşine dâ'ir hâletin îrâdiyle, kethudâsı [ve] müdebbir-i[3] umûr-i dahl ü harcı eşrâf-ı kudâtdan Tophâneli[4] Ahmed Efendi ile kemâ fi'l-evvel beraberce arpalığı olan Tire'ye Çavuş mübâşeretiyle mâh-ı mezbûrun on üçüncü günü◊ nefy ü ib'âd ve münhalle olan Rumeli Sadâreti'ne, sâbıkā Sadr-ı Rumeli Pîr-i fânî Kethudâ-zâde Mehmed Sâdık Efendi ik'âd olundu**. **Beyt**:

Ey kâç ki her harâm [M2 265] mestî kerdî
*Tâ men be-cihân ne-dîdemî hüşyârî****

Ve mâh-ı merkūmun on beşinci günü◊◊ sâbıkā İstanbul Kadısı Hammâmî-zâde Râşid Efendi, *"İzâ temme'l-'aklü nakasa'l-kelâmü"*[*4] fehvây-ı şerîfinden ba'îdü'l-hâl olmakdan nâşî, 'adem-i hıfz-ı lisâniyle Şeyhulislâm hakkında kezâlik şuyû'-i ba'zı akvâline mebnî, müşârun ileyhin infi'âli sebebiyle Burusa'ya iclâ ve on sekizinci günü◊◊◊, Cizye Muhâsebecisi-yi esbak Et Kâtibi Ahmed Efendi ve Topcular Kâtibi-yi esbak Kürkcü-zâde Sâlih Efendi, kezâlik lisânlarını hıfz edemeyüp, [mısrâ]':

---

* "و ما يعلم العالي متى هبطانه * و ان سار في ريح السرور مسلما" = Yüksek makamlarda olan kişi mutluluk rüzgârında sâlimen yürüse de, düşüşünün ne zaman olacağını bilemez" anlamına gelen Arapça bir beyittir.

1 meclis-i A : — M2

2 letâ'if A : letâyif M2

3 müdebbir-i A : müdîr-i M2

4 Tophâneli A : Tobhâneli M2

◊ 13 Rebî'ulevvel 1231 = 12 Şubat 1816 Pazartesi.

** "Rumeli Kadı'askeri 'Osmân Paşa-zâde Mîr es-Seyyid ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, X,199-200'de kaydedilmiştir.

*** "ای کاچکه هر حرام [M2 265] مستی کردی * تا من بجهان ندیدمی هشیاری = Her haram insanı sarhoş yapsaydı, dünyada ayık kimse göremezdim" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.

◊◊ 15 Rebî'ulevvel 1231 = 14 Şubat 1816 Çarşamba.

*4 "اذا تم العقل نقص الكلام" = Bir kişinin aklı tam olunca konuşması az olur" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

◊◊◊ 18 Rebî'ulevvel 1231 = 17 Şubat 1816 Cumartesi.

Her ki zahmî hored elbette figānî dâred*

mü'eddâsınca, ba'zı ricâl-i devlet hakkında nâ-be-câ kelimâta cesâretle hılâf-ı rızâ hareket eylediklerinden** Ahmed Efendi, Kütahya'ya; Sâlih Efendi, Rodos'a nefy ü isrâ olundular[1]. Ve pîr u 'alîl oldukları beyâniyle resmlerden[2] 'afv ile mütekā'iden hânelerinde ikāmet eylemek üzere Rumeli Pâyesi olup, sâbıkā Anadolu Kadı'askeri şeyh-i fânî-i tarîk-ı 'ulemâ[3] Vardarî Şeyh-zâde Mehmed Efendi'ye ber-vech-i arpalık Ankara Kazâsı bedeli Yanya Kazâsı tevcîh ve 'illet-i 'amâya ibtilâsiyle ber-muktezây-ı şerî'at-i garrâ min-'ind-i nefsihî mahcûb-i tekallüd-i ahkâm-ı kazâ olmuş Sadr-ı Anadolu Pâyesi olup, sâbıkā Mısr-ı Kāhire Kadısı Benli-zâde Ahmed Râşid Efendi'ye hâlâ ber-vech-i arpalık 'avâtıf-ı 'aliyye-i Şâhâne'den mutasarrıfı olduğu Şehir-köyü Kazâsı 'uhdesinde ibkā lafzı inzımâmı âsâr-ı 'arz-ı kadîm-i Şeyhulislâmî olarak, rusûmât-ı 'âdiye şöyle dursun, cemî' ef'âl-i hayvâniyyeden min-kıbeli'r-Rahmân memnû' u ma'fuvv[4] olmuş iki dâne pîr-i nâ-tüvân ve 'alîl [ü] bî-dermân, bilâ-mûcib tekrîr-i ta'bîr-i tekā'üd ile tekdîr ve hâsılı tahsîl makūlesi arpalıkları tebdîl ü ibkā ve resmlerden 'afv ile kelime-i tekā'üd tasrîh u imlâsiyle mâh-ı mezbûr muntasıfında◊ tahkîr ve beyne'l-emsâl mahcûb ü dil-gîr kılındıkları[5] re'y-i Fetvâ-penâhî hakk bu ki, bir tedbîr-i vâhî oldu. *Kāle 'aleyhi's-selâm: Lâ yerhamullâhu men lâ yerhamu'n-nâse****. **Beyt:**

Her ki şâh ân küned ki u gûyed

Hayf bâşed ki cüz-nikû gûyed[*4]

Ve yine rebî'ulevvelin on sekizinci **[M2 266]** günü◊◊, rebî'ulâhır gurresinden◊◊◊ rütbeleri mu'teber ve otuz iki muharremi gurresinden◊4 mutasarrıflar olmak üzere hâlâ Mısr-ı Kāhire Kadısı Moravî-zâde Mehmed Hâmid Efendi'ye Mekke-i mükerreme ve sâbıkā Şâm Kadısı Şerîf Efendi-zâde es-Seyyid Mehmed Ebu'l-hayr Efendi'ye Medîne-i münevvere Kazâsı ve gurre-i

---

* "هر که زخمی خورد البته فغانی دارد = Yaralanan kişinin elbette feryâdı olur" anlamına gelen bu cümle Farsça bir mısrâ'dır.

** "Ve mâh-ı merkūmun on beşinci günü ..... eylediklerinden" kısmında yer alan bilgiler özetle ve bazı değerlendirmelerle *Târîh-i Cevdet*, X,200'de kaydedilmiştir.

1 olundular M2 : olundu A

2 resmlerden A : resmlerinden M2

3 fânî-i tarîk-i 'ulemâ A : fânî tarîk-i 'ulemâ' M2

4 ma'fuvv A : ma'kūl M2

◊ 15 Rebî'ulevvel 1231 = 14 Şubat 1816 Çarşamba.

5 kılındıkları A : kılındılar. Bâ- M2

*** "قال عليه السلام: لا يرحم الله من لا يرحم الناس = Hz Peygamber (Allah'ın selâmı onun üzerine olsun) şöyle buyurmuştur: İnsanlara merhamet etmeyene Allah da merhamet etmez" anlamına gelen bu cümle Hz. Peygamber'in Buhârî, Tevhîd 2; Müslim, Fezâ'il 66; et-Tirmizî, Birr 16, Zühd 48; Ahmed b. Hanbel 3/40'ta geçen bir hadîsidir; bk. Wensinck, II,236.

*4 "هر که شاه ان کند که او کوید * حیف باشد که جز نکو کوید = Şâh yaptığı şeyi söyleyeceğinden dolayı, iyilikten başkasını söylemesi ona yakışmaz" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.

◊◊ 18 Rebî'ulevvel 1231 = 17 Şubat 1816 Cumartesi.

◊◊◊ 1 Rebî'ulâhır 1231 = 1 Mart 1816 Cuma.

◊4 1 Muharrem 1232 = 21 Kasım 1816 Perşembe.

merkūmeden◊ zabt etmek üzere sâbıkā Havâss-ı refî'a Kadısı Yahyâ-zâde Mehmed Sa'îd Efendi'ye Kazâ'-i Şâm tevcîhiyle ihtirâm olundu.

Sudûr-i fermân berây-ı men'-i te'addî-i müte'ayyinân

Memâlik-i mahrûse-i Pâdişâhî'de mütemekkin fukarâ ve zu'afâ ve sâ'ir bi'l-cümle ehâlî vü re'âyâ, zât-ı hılâfet-simât-ı Tâc-dârî'ye vedî'a-i cenâb-ı Bârî olmağla, eyyâm-ı eyâmin-encâm-ı Şâhâne ve sâye-i meyâmin-gāye-i Mülûkâne'de vücûh-i mezâlim ü gamâ'imden[1] himâyet ü sıyânetle mazıllenişîn-i ârâmiş ü râhat olmaları, ehass-ı metâlib-i Mülkdârî ve bâ-husûs hengâm-ı sefer-i mu'ahharda pâ-zede-i huyûl hasâr olmuş Rumeli kuttân ü sükkânı haklarında neşr-i me'âsir-i şefekat olunarak, her bâr âsâyiş ü istirâhatleri lâzime-i zimmet-i himmet-i cenâb-ı Şehriyârî idüği, ihtiyâc-ı ta'rîf ü beyândan 'ârî iken, bir müddetden berü müte'ayyinân ve zâbitân taraflarından ba'zı karyelere üçer beşer âdem ile birer su-başı ik'âd ve mesârifi sekene vü fukarâ taraflarına tahmîl olunarak, bu sebeble re'âyâ vü ehâlî bir kat dahi tecrîm ü berbâd olunmakda idüği mesmû'-i 'âlî olup, bu keyfiyyet hılâfı rızây-ı İlâhî ve bi'l-vücûh mugāyir-i irâde-i 'adl-ifâde-i Hılâfet-penâhî olmakdan nâşî, o makūle muhdes su-başıların külliyyen ref'iyle re'âyâ vü berâyâ[2] üzerlerinden seyyi'elerinin def'i husûsuna irâde-i hayr-ifâde-i Şâhâne te'allukuyla, ol bâbda hatt-ı hümâyûn-i merhamet-nümûn-i Mülûkâne sahîfe-pîrây-ı sudûr olmağla, merkūmlar havza-i hükûmetlerinde olan mahallerden o gûne su-başıları bi-eyy-i hâl ref'le, sıyânet-i re'âyâ ve rıfk-ı fukarâ emr-i ehemmine her dem dikkat eylemeleri bâbında Niğbolu Sancağı Mutasarrıfı ve Vidin Muhâfızı Vezîr Seyyid 'Ali Celâleddîn[3] Paşa ve Silistire Vâlîsi Vezîr Mehmed Rüşdî **[M2 267]** Paşa hazerâtına hıtâben evâ'il-i rebî'ulevvel◊◊ târîhiyle müverrah[4] başka başka emr-i 'âlî firistâde-i savb-ı me'âlîleri kılındı*.

Tedbîr-i men'-i izbandîd der-Bahr-ı sefîd

Ak-deniz'de vâki' İskatos [=Skíathos][5] ve İskebolos [=Skópelos]** ve İşkiroz [=Skíros] ve Küçük Çamlıca adaları arasında sagîr kayıklar ile bir

---

◊ 1 Muharrem 1232 = 21 Kasım 1816 Perşembe.

1 gamâ'imden A : gamâ'im M2

2 berâyâ A : بريا M2

3 Celâleddîn M2 : Celâl A

◊◊ 1-10 Rebî'ulevvel 1231 = 31 Ocak-9 Şubat 1816.

4 müverrah A : mü'errah M2

* **"Sudûr-i fermân berây-ı men'-i te'addî-i** ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,192'de kaydedilmiştir.

5 İskatos : İskanos (اسكانوس) A. M2. Bu kısımları metnimizden alan Cevdet Paşa kelimeyi doğru olarak "İskatos (اسكاتوس)" şeklinde kaydetmiştir; bk. *Târîh-i Cevdet*, X,195

** Bu kısımları metnimizden alan Cevdet Paşa İskebolos (اسكبولوس) kelimesini *Târîh-i Cevdet*, X,195'te "İskidlos (اسكيدلوس)" şeklinde kaydetmiştir.

müddetden berü geşt ü güzâr ve zikr olunan adalarda tehassun ederek ol mahallerden gelüp geçen sefâ'in-i[1] tüccâr ve sâ'ire îsâl-i gezend ü hasâr eden izbandîd eşkıyâsının kahr u izâlelerine, Deryâ Kapudanı Husrev Mehmed Paşa mukaddemâ Donanma-yı hümâyûn ile me'mûr u ta'yîn kılınarak, ekseri katl ü tedmîr ve niçeleri[2] esîr ve der-zencîr olunmuş ve birazı firâr ile Rumeli sâhiline çıkup ba'zı mahallerde pinhân ü karâr-gîr olmuş olur[3]. Ancak bunların gasb etmiş oldukları emvâlin mezkûr adalardan tazmînî istid'âsiyle ashâbı ref'-i ruk'a-i iştikâdan hâlî olmadıkları ve adalar re'âyâsı ise külle yevm Halîc-i Kostantîniyye'den[4] murûr u 'ubûr eden kırkar zirâ'-ı mi'mârî ve dahi ziyâde tûlde firkateyn ve korvet ta'bîr olunur sefâ'in-i[5] harbiyye îcâd ü inşâ ve Moskovlu bayrağiyle derûnlarını top ve cebehâne ile ârâste vü imlâ ve her bir cesîm adada Rûm re'âyâsı dâ'imâ âlât ve zahîre ve barut ve mühimmât cem' u tedârüküne açık meterisden sa'y-i bî-riyâ etmede oldukları, âşinây-ı mizâc-ı ehl-i cizye re'âyâ olanlara vâfir müddetden berü mekşûf u hüveydâ ise de, millet-i mezbûre sanâdîdinin tâ ibtidây-ı târîhimiz ve[6] aralık aralık işâret ü îmâ olunageldiği üzere nice senelerden berü mestûr-i sandûka-i esved-i sadrları olan emel-i dagallerini setr u ihfâ ederek, tervîc-i müdde'â içün 'arz-ı 'ubûdiyyet gûne: "Tuhaf, hedâyâ ve bendelik ve boğca-behâ" deyerek te'alluk u intisâb peydâ eylediklerinden, tarîka-i 'ukalâ nâ-çâr meslek-i *"Men samete necâ"** olmağla, tâ'ife-i merkûme zîr-i kilîm-i hafâda edevât-ı serbesiyyetlerini müheyyâ eyledikçe[7], temelluk-ı rûbâhîlerini dü-bâlâ ederek, *"Ekberu'l-a'dâ'i*[8] *men yüsirrü mekâyide şerrihî"*** mağzâsınca, **[M2 268]** teksîr-i i'timâd ü küberâ eylemeleriyle, bu husûs erbâb-ı nühâ 'indinde *"Semmin kelbeke ye'külke"**** meseline mümâsil bir ma'nâ görünür iken, adalar[9] re'âyâsı gûyâ erbâb-ı harbden olmayup, 'aceze-i ra'iyyetden olmaları cihetiyle, bağteten izbandîd zuhûrunda müdâfa'aya kat'â kudret-yâb olamayacakları bast u beyâniyle 'adem-i kudret izhâr u îmâ ve bir tarafdan yine hemcins ve hem-âyînleri olan merkûm eşkıyâ adalar re'âyâsının müsâmahadan

---

1 sefâ'in-i A : sefâyin-i M2
2 niçeleri A : niceleri M2
3 olur A : olup M2
4 Kostantîniyye'den M2 : Kostantîne'den A
5 sefâ'in-i A : sefâyin-i M2
6 târîhimiz ve A : târîhimizden berü M2
* "من صمت نجا = Dilini tutan kurtulur" anlamına gelen Arapça bu cümle, Hz. Peygamber'in et-Tirmizî, Kıyâme 50; Dârimî, Rikāk 5; Ahmed b. Hanbel 2/159,177'de yer alan bir hadîsidir; b. Wensinck, III,416.
7 eyledikçe A : eyledikce M2
8 Ekberu'l-a'dâ'i A : Ekberu'l-a'dâ M2
** "اكبر الاعداء من يسر مكايد شره = En büyük düşman, düşmanlığının hîlelerini gizleyendir" anlamına gelen Arapça atasözüdür.
*** "سمن كلبك ياكلك = Köpeğini semirt seni yesin (=Besle kargayı oysun gözünü)" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.
9 adalar M2 : adaları A

mâ'adâ mu'âveneleriyle fursat buldukça[1] korsanlık edüp, yine adalara geldikçe[2] anları adalular[3] beynlerinde ihfâ vü îvâ etmekde ve Tersâne-i 'âmire tarafından ta'yîn olunan sefâ'in[4] ise karada bulunan eşkıyânın ahz u tedmîrine değil, havene-i Rûm beyninde fark u teşhîse[5] bile çâre bulamadıklarından, 'abes yere gidüp gelmekde ve adalar arasında[6] me'mûr kılınan sefâ'in-i[7] donanmada kara askeri istihdâm olunmayup, ba'zı kâr-güzâr kapudanlardan birer mikdâr kara askeri tertîbinden bahs edenlere Tersâne ümenâsı efendiler ve umûr-i deryâdan bî-haber ba'zı ta'rîf ü tezkîri nâ-revâ kimseler: "Yok yok[8], Devlet-i 'aliyye sizi denize me'mûr etmiş, kara lakırdısı sizin vazîfenizden hâricdir" deyü li-ecli'l-iskât izhâr-ı âzâr u bühtiyyât[9] etdiklerinden, o makūleler dahi bir müddetden berü, **beyt**:

Bahtımızdan böyle hengâm-ı melâm-encâmda
İzdiyâd-ı fazl u 'irfân mûcib-i tahkîr olur

sularında kullanarak lenger-endâz-ı sâhil-i Furât-sükât olmuşlar ve giderek eşkıyâ dahi gereği gibi fursat bulmuşlar olmağla, bundan akdemce dahi biraz izbandîd iki kayık ile Aşkanos Adası sâhiline çıkdıklarını, ol havâlîye[10] me'mûr Sâlyâne Firkatesi Kapudanı Kızıl-hisârlı İbrâhîm Bey tahkîk ve firkatesinden bir mikdâr asker ihrâc ü tefrîk ile ta'kîb etmeğe ibtidâr üzere iken, eşkıyây-ı merkūme bir takrîble istihbâr ve firâr etmişler ise de, firârî ser-kerdelerinden Çelo (چلو) Nikola nâm haydûd ile Mehmed Bölük-başı dedikleri şakî, yüz nefer mikdârı eşkıyâ ile beş kıt'a kayıklara süvâr ve icrây-ı şakāvete tehyi'e[11] ve karâr verdiklerinden, firkate kapudanı mûmâ ileyh haberdâr oldukda, **[M2 269]** derhâl karındaşı Kızıl-hisâr Mütesellimi Kapucu-başı 'Ömer Bey tarafından bir mikdâr asker dahi celb ü ihzâr etmiş olduğu ve eşkıyây-ı merkūmenin Rumeli sâhiline karîb kazâlardan tecemmu' ve zuhûr ve sâhil-i merkūma gelüp, andan ada kayıklariyle deryâya murûr etmeleri, vülât ve zâbitânın tekâsül ü müsâmaha ve ehâlînin igmâz-ı 'ayn ve müsâ'adelerinden neş'et etdiği muhakkak u müstebân olduğundan, ba'de-ezîn o makūle erbâb-ı fesâd ü şürûr, sâhil-i mezbûrun kangı mahallinden zuhûr u sudûr ederlerse, vukū' bulacak hasâr u ziyânları, ol sâhilin tâbi' olduğu kazâ ve karyeleri ehâlîsinden tazmîn etdirileceği husûsuna irâde-i ma'delet-ifâde-i Hâkānî te'allukuyla keyfiyyeti ifâde vü beyân ve lâzım gelenlere te'kîd ü i'lân birle,

1 buldukça A : buldukca M2
2 geldikçe A : geldikce M2
3 adalular A : adalar M2
4 sefâ'in A : sefâyin M2
5 teşhîse A : teşhîsine M2
6 arasında A : arasına M2
7 sefâ'in-i A : sefâyin ve M2
8 yok A : — M2
9 bühtiyyât M2 : behiyyât A
10 havâlîye A : havâlîde M2
11 tehyi'e (تهيئه) M2 : tehî (تهيئ) A

sevâhilde vâki‘ mazınne olan mahallere dâ'imâ havâle-i sâmi‘a-i tahkîk ve imâle-i bâsıra-i tedkîk olunarak, ashâb-ı mefsedetin icrây-ı habâsete fursat-yâb olamamaları esbâbını istihsâl[1] ve ele girenlerini mukayyeden Der-‘aliyye'ye irsâl husûsâtına dikkat olunması, bundan evvelce Eğriboz Muhâfızı-yı sâbık tarafına ve Selânik Sancağı Mutasarrıfı Ebûbekir Paşa ve Tırhala Sancağı Mutasarrıfı Veliyyüddîn Paşa ve pederi Yanya Sancağı Mutasarrıfı Depedelenli ‘Ali Paşa'ya ve sâ'ir lâzım gelenlere[2] başka başka evâmir-i ‘aliyye ile tavtiye[3] vü iş‘âr ve makām-ı Sadâret-i ‘uzmâ'dan dahi hâlâ Eğriboz Muhâfızı Sadr-ı esbak Yûsuf Ziyâ Paşa hazretlerine dahi husûs-i[4] mezkûru hâvî tahrîrât irsâl ü tesyâr olunmuş ise de, emr-i mezbûr[5] mevâdd-ı sâ'ireye mukās olmayup, leyl ü nehâr kemâl-i i‘tinâ olunacak mesâlihden olmağla, şu izbandîd gā'ilesinin fîmâ-ba‘d bir dahi hudûs etmamesi ferîzasına be-gāyet dikkat eylemeleri, irâde-i hayriyyet-ifâde-i[6] Şâhâne muktezâsından olmağın, evâsıt-ı mâh-ı rebî‘ulevvelde[◊] tekrâren Eğriboz Muhâfızı müşârun ileyhe ve livâ'-i mezbûrda vâki‘ kazâların hükkâm ve zâbitânına hıtâben bir kıt‘a dahi emr-i şerîf ile husûs-i mansûs te‘kîd ü teşyîd olundu*. *"Âfetü'r-riyâseti za‘fu's-siyâseti"***. **Beyt**:

Ez-siyâset nizâm [M2 270] bâyed[7] *melik*
*Bî-siyâset halel-pezîr buved****

Sudûr-i emr-i ‘âlî berây-ı iskân-ı ehâlî-i[8] ba‘zı havâlî

Bundan akdemce vukū‘ bulan sefer-i hümâyûn sebebiyle İsmâ‘îl ve Kili ve İbrâ'îl ve Silistire ve Tulca ve İsakcı ve Maçin ve sâ'ir sevâhil-i Tuna'da vâki‘ kılâ‘ ve kurâ ehâlîsinin ekserî, [mısrâ]‘:

Vay ber mülkî ki düşmen ez-mebâş be-güzered[9*4]

---

1 istihsâl A : istihsâle M2
2 gelenlere M2 : gelanlere A
3 tavtiye A : tavsiye M2
4 husûs-i M2 : خصور M2
5 mezbûr A : mezkûr M2
6 hayriyyet-ifâde-i A : hayret-ifâde-i M2
◊ 11-20 Rebî‘ulevvel 1231 = 10-19 Şubat 1816.
* "**Tedbîr-i men‘-i izbandid** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,195'te kaydedilmiştir.
** "افة الرياسة ضعف السياسة = Devlet yönetiminin âfeti, güdülen siyâsette zaaf göstermektir" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.
7 bâyed : yâ bed A,M2 (y)
*** "از سیاست نظام [M2 270] باید ملك * بی سیاست خلل پذیر بود = Hükümdâra düzgün siyaset gereklidir. Siyasetsizlik anarşi doğurur" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.
8 **ehâlî-i** A : ehâlî-yi M2
9 be-güzered A : benzedür (بگذدر) M2
*4 "وای بر ملکی که دشمن از مباش بگذرد = Düşmanın üzerinden geçtiği memlekete yazık!" anlamına gelen bu cümle Farsça bir mısrâ'dır.

mefhûmu üzere hâne ber-dûş Rumeli cânibine nakl ü hicret etmişler ise de, el-hâletü hâzih İbrâ'îl ve Tulça[1] ve İsakcı ve sâ'ir ol havâlînin şen ve ma'mûr olması esbâbının istihsâli, tasmîm-kerde-i 'âlî olmakdan nâşî, İsmâ'îl ve Kili[2] ehâlîsinden Rumeli yakasına hicret etmişlerin, Tuna sevâhilinde kâ'in ba'zı münâsib mahallere ve İbrâ'îl ve Silistire ve Tulça ve İsakçı[3] ve Maçin ve nehr-i mezbûr sevâhilinde vâki' bâkî kılâ' ve kurâ sekenesinden dahi hicret etmiş olanların kemâ fi's-sâbık me'vây-ı kadîmlerine i'âde vü iskânlarıyla, ol erâzînin bi-'inâyetillâhi Te'âlâ ve bereketihî evvelkiden ziyâde istikmâl-i vesâ'il-i ma'mûriyyeti husûsuna, *"Kîmyâ'u'l-mülûki*[4] *bi'l-'imâreti*[5]*"** hakîkatince irâde-i berekât-ifâde-i Mülûkâne te'allukuyla, ol bâbda hatt-ı hümâyûn-i feyz-nümûn-i Şâhâne gaysrîz-i ravza-i sahîfe-i sudûr olduğu beyâniyle, İsmâ'îl ve Kili ehâlîsinden olup, Rumeli'nin sağ ve sol ve orta kollarında vâki' mahallerde bulunanları mevâzı'-ı mezkûrede tavtîn ü iskân içün bulundukları kazâ vü kurâdan tahrîk ü teşvîk ederek, kaldırup vatanlarına i'âde vü ircâ' husûsuna sa'y ü gayret etmeleri bâbında, Rumeli'nin üç kollarında vâki' vüzerây-ı 'izâm ve mîr-i mîrân-ı kirâm ve sâ'ir lâzım gelenlere[6] hıtâben başka başka evâmir-i şerîfe ısdâr** ve evâsıt-ı mâh-ı rebî'ulevvelde◊ her birine ba's ü tesyâr olundu. *el-Filâhatü bi'l-filâhati mashûbetün ve'l-bereketü 'alâ ehlihâ masûbetün"****.

Tabsıra: Husûs-i mezkûr mübâşeretiyle sağ kola me'mûr olan Kapucubaşı İbrâhîm Bey'den mesmû'-i Hakîr-i pür-kusûr olmuşdur ki, mûmâ ileyh fermân-ı sâlifü'l-beyân ile Babadağı taraflarına vusûlünde ba'zı **[M2 271]** kavâfil-i ehl-i İslâm, evlâd ü 'iyâlleri 'arabalara mahmûl me'vây-ı kadîmleri olan İsmâ'îl ve Kili cânîblerine 'avd ü kufûl eylediklerini ru'yet ve bi'l-istifsâr tahkîk-i maslahat eyledikde, vücûh ve a'yân-i kasabaya me'mûriyyetini tavsîf ederek, ol kâfileleri meks ü tevkîf eylemelerini teklîf ve merkûmlar ol vakte kadar geçüp gidenlere bir vechile söz kabûl etdiremediklerini ifâde vü ta'rîf eylemişler ise de, vücûh ve a'yânı[7] ve sâ'ir serân ü mu'teberândan bir takım kimseleri der-'akab istishâb ve enselerinden şitâb ve Tuna sevâhilinde iskânları bâbında irâde-i merhamet-ifâde-i Şâhâne'yi ifâde vü işrâb eylediğinde, anlar giryân ü sûzân hâl-i pür-melâllerini beyâna başlayup, mûmâ ileyhin başına

---

1 Tulça A : Tulca M2
2 Kili M2 : Kil A
3 Tulça ve İsakçı A : Tulca ve İsakcı M2
4 Kîmyâ'u'l-mülûki M2 : Kîmyâyu'l-mülûki A
5 bi'l-'imâreti A : bi'l-'imâre M2
* "كيمياء الملوك بالعمارة = Hükümdârların sihirli kimyâsı, bayındırlıkladır" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.
6 gelenlere M2 : gelanlere A
** **"Sudûr-i emr-i 'âlî berây-ı iskân-ı** ..... ısdâr" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,193'te kaydedilmiştir.
◊ 11-20 Rebî'ulevvel 1231 = 10-19 Şubat 1816.
*** "الفلاحة بالفلاحة مصحوبة و البركة على اهلها مصوبة = Çiftçilik yapan felâh bulur, bereket ise çiftçilik yapanlara isâbet eder" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.
7 a'yânı A : a'yân M2

pervâneler gibi üşmüşler ve yanup yakılarak şöyle deye düşmüşler ki: "Bizler mukaddemâ hengâm-ı istîlâda evlâd ü 'iyâlimiz ile üftân ü hîzân Rumeli içine perâkende vü perîşân ve bir mikdârımız İstanbul'a kadar 'Cây-ı penâh u menâs" deyü gürîzân olduğumuzda, cevâmi' u mesâcid havlîlerinde ve saçaklar altı ve kaldırımlar üzerlerinde kalarak çetr-i bî-sütûn-i âsümân altında eyyâm-ı zemistân üzerimizden bu vechile güzerân ve rûz u[1] şeb felek hâlimize giryân iken, **beyt**:

Sabr u karâr u hûşunu almağlığının nidür?[2]
Ey cânlar âfeti senga cân mıdır alguluk[3]

mefhûmunca bize hicbir kimse: 'Hâliniz nicedir ve şehirlüye bu etdiğiniz insâfsızlık nedir?' dimemiş ve bu sebeble nısfımız ve belki sülüsânımız terk-i dâr-ı cihân eylemişidi. Bâkîlerimiz ise ile'l-ân 'alîl ü nâ-tüvân ve ba'de-ez-ân işe güce yaramaz derecede lâgar ve bî-dermândır. *Kāle'n-Nebiyyü 'aleyhi's-selâm: 'Men kazâ hâcete ahin müslimin kazallâhu seb'îne hâceten'**. Hâlâ ki cümlemiz 'uryân ve 'ârî-i hânumânız. Biz bu hâl ile kande kā'il-i[4] iskânız. Ma'lûmdur ki çiftciye ahûr ve dana ve tarla sâhibine anbar ve dâne lâzımdır. Bizlerden bundan akdemce İsmâ'îl ve Kili semtlerine gidenlerin kadîmî yurd ve hâne ve me'vâları ve olmayanlara tekâlîf ile bi't-tedrîc edâ olunmak üzere mekân ve hayvân ve sâ'ir lâzım gelan eşyâları verilüp, sâ'ir ol havâliye ric'ate rağbet edenler olur **[M2 272]** ise, anlara dâ bu gûne mu'âmele olunacağı işâ'at olduğundan[5], oralarda bulunan ehibbâ vü akrıbâmız bizi da'vet ederler, amma bize bilâd-ı İslâmiyye'de ednâ mertebede malzeme-i zirâ'at ü hirâset ve sedd-i ramak edecek kadar esbâb-ı te'ayyüş ü ticâret gösterilse, Hudâ dânâdır ki, diyâr-ı a'dâya gitmeğe rızâ vermeyüz. Kaldı ki şevketlü Pâdişâh-ı İslâm hazretlerine bizim keyfiyyetimizi kimse[6] ifâde vü hikâyet etmamişiken, mücerred[7] karîha-i hümâyûnlarından mülâhaza-i ahvâl-i ra'iyyet buyurup, istirâhatleri temşiyetini[8] irâde buyurmuşlar yâ, eğer küberâsı ahvâl-i fukarâyı dâ'imâ tecessüsle taraf-ı Şâhâne'lerine rızâ'en[9] lillâhi Te'âlâ ifâde vü inhâ ve tedâbîr-i müstahsene-i sıyânet ü himâyetlerini ta'rîf ü inbâ eyleseler, ol vakit ne derece-

1 rûz u A : rûz M2
2 nidür? : نبدور A : ينذ رو M2
3 alguluk A : alfuluk (الفولق) M2
* "قال النبي عليه السلام: من قضى حاجة اخ مسلم قضى الله سبعين حاجة = Hz Peygamber (Allah'ın selâmı onun üzerine olsun) şöyle buyurmuştur: Kim bir Müslüman kardeşinin bir ihtiyâcını giderirse, Allah da onun yetmiş ihtiyâcını giderir" anlamındaki bu söz, buradaki ifadeye yakın bir şekilde Hatîb el-Bağdâdî'de Enes bin Dînâr'dan rivâyet edilen bir hadîs olarak nakledilmiyor; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nr.2589, II,272-273.
4 kā'il-i A : kābil-i M2
5 olduğundan A : olunduğundan M2
6 kimse A : kimesne M2
7 mücerred M2 : + ve A
8 temşiyetini M2 : temşiyeti A
9 rızâ'en A : rızâ M2

lerde lutf u 'atâ buyuracakları işte bundan cümleye zâhir u hüveydâ değil midir?" **Beyt**:

Ber men cefâ zi-baht-ı men âmed ve ger ne yâr
*Hâşâ ki resm-i lutf u tarîk-ı kerem ne-dâşt**

zemîninde kurenâ vü vüzerâdan izhâr-ı iştikâ ile *"Zarâfet-i bisyâr hüner nedîmâ nîst ve'ayb-i hakîmân"*** ma'nâlarını îmâ ederek, Mübâşir ve sâ'ir hâzırları iskât ü tahcîl ve dâr-ı küffâra 'azîmetlerini ta'cîl eylemişler; *hasbünallâhu ve ni'me'l-vekîl, ni'me'l-Mevlâ ve ni'me'n-Nasîr****.

Âmeden-i Sefîr-i Cezâyir[1] ve zikr-i muhârebe-i İngiliz bâ-ân-Ocağ-ı 'âmire

Çünki bir müddetden berü Ak-deniz ocakluları, rast geldikleri Devlet-i 'aliyye re'âyâsı[2] ve sâ'ir düvel tüccârı sefâ'inine sarkındılığa başlayup, Der-'aliyye'ye her tarafdan iştikâ olundukça[3], evâmir-i 'aliyye ile aralık aralık ba'zı me'mûrîn ve süferâ ile bi'd-defe'ât olunan vesâyâyı 'adem-i ısgālarına mebnî, mu'ahharan[4] İngilizlü tarafından dahi 'arz-ı şekvâ ve bu husûs bir kālıb-ı lâyıka ifrâğ olunmak istid'â ve[5] olunamadığı sûretde, düvel-i bahriyye bu mâddeye bi-eyy-i hâl bir sûret vererek bu gā'ileyi ber-taraf etmeğe muhtâc oldukları bâ-takrîr inhâ olundukda: "Devlet-i 'aliyye mezbûr ocakların kavâ'id-i harbiyyelerine kat'â müdâhale etdiği yokdur" cevâbını[6] sûret-i maslahat îcâb eylemişidi.

Binâ'en 'aleyh bundan akdem **[M2 273]** bin sekiz yüz on beş sene-i mîlâdî[7] teşrîn-i sânîsinin beşinci günü, ya'nî bin iki yüz otuz sene-i hicriyyesi mâh-ı zilhiccesinde◊ İngilterelü[8] ma'rifetiyle Paris'de Nemçe ve Prusya ve Rusya Devleti beyninde 'akd olunan ittifâka mebnî, İngilterelü Ak-deniz

---

* "بر من جفا زبخت من امد و کر نه یار * حاشا که رسم لطف و طریق کرم نداشت = Kaderimden dolayı benim üzerime belâ geldi. Eğer yâr olmasaydı, korkarım ki iyilik âdeti ve cömertlik yolu olmazdı" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.

** "ظرافت بسیار هنر ندیما نیست و عیب حکیمان = Ey Nedîm! Hünerin çokluğu ve filozofların ayıbı zarâfet değidir" anlamına gelen Farsça bir deyiştir.

*** "حسبنا الله و نعم الوکیل نعم المولی و نعم النصیر = Allah bize yeter. O ne güzel vekîl, ne güzel Mevlâ, ne güzel yardımcıdır" anlamına gelen Arapça bu cümleden "Allah bize yeter. O ne güzel vekîldir" kısmı Kur'ân, Âl-i 'İmrân 3/173. âyetin son kısmıdır.

1 **Cezâyir** M2 : **Cezâ'ir** A
2 re'âyâsı A : re'âyâsını M2
3 olundukça A : olundukca M2
4 mu'ahharan A : mu'ahhar M2
5 olunmak istid'â ve A : olunmağı istid'â M2
6 yokdur" cevâbını A : bu kadar cevânibi M2
7 mîlâdî A : mîlâdiyye M2
◊ 1 Zilhicce 1230 = 4 Kasım 1815 Cumartesi.
8 İngilterelü A : İngilizlü M2

Donanması Kumandarı Eksimut* Amiral'ı, otuz bir senesi hilâlinde◊ Berberiyye sevâhili ocaklariyle zikri âtî mâddeleri tanzîme me'mûr u irsâl eylemekle, Amiral-i merkûm sene-i mezbûre martının otuz birinci günü, Cezâyir-i[1] Garb Ocağı karşusunda bir üç anbarlı ve beş kıt'a kebîr sıra gemisi ve dört firkateyn ve yedi kıt'a brik ve bir uskuna ile on sekiz kıt'a sefâ'in-i[2] harbiyyeden 'ibâret donanması ile zuhûr eyledikde, Cezâyir'de[3] mukîm İngiliz Konsolosu[4], çend rûz mukaddem bir firkateyn sefîne ile Amiral tarafından kendüye gizlüce gelüp, donanma zuhûrunda der-'akab Cezâyir[5] Beylerbeyisi 'Ömer Paşa'ya teslîm eylemesi ta'lîm olunmuş olduğu kağıdı, merkûm vech-i mersûm üzere mûmâ ileyhe teslîm eyledi. Ol kağıdda[6] muharrer olduğu üzere Cezâyirlü'nün[7] Sardenya ve Sicilyeteyn[8] ile barışması husûsuna İngiltere Devleti mütevassıt olduğu mukayyed ve devlet-i mezbûrenin bu husûs ehass-ı[9] matlûbu idüği musarrah olmakdan nâşî, Amiral derhâl mükâleme isteyüp, Cezâyir Dayısı[10] mûmâ ileyh 'Ömer Paşa bu husûsda elbet bir redâ'et olduğunu teferrüs eylediğine mebnî, mükâleme teklîfini ısgā etmedi ise de, tekrâr mükâleme isteyüp, yine ısgā olunmadıkda[11], Amiral bir kağıd dahi yazup: "Eğer iki sâ'ate kadar matlûb olan musâlaha-i müte'addideyi kabûl edeceğine te'ahhüd eylemez ise, andan sonra kendüsüyle muhârebe edeceğimi muhakkak bilüp, şehri döğmeğe başlayacağım" deyü ol kağıdda tasrîh olunmuş olmağla, ol vakit İngilterelü ile Cezâyirlü[12] beyninde fesh-i sulh vukū' bulacağı mülâhazasiyle mükâlemeye ruhsat verildi.

İmdi mâh-ı nisanın ibtidâ günü olunan mükâlemede[13]: "Avrupa'nın düvel-i cesîmesi fîma-ba'd Berberiyye ocaklarının İtalya ve sâ'ir sevâhil düveliyle mütemâdiyen [M2 274] cengini istemeyüp, İngiltere Devleti Sardenya ve Sicilyeteyn[14] ve Pey-Bas [=Pays-Bas] düveli umûrunu tanzîmine müdâhaleyi[15] iltizâm eylediğine mebnî, anlar hakkında bu musâlahayı matlûb eder" dedi.

---

* Metnimizde Eksimut (اقسموت) imlâsı ile kaydedilen İngiliz Amirali Lord Edward Pellew Exmouth (1757-1833) için bk. meselâ Samuel Maunder, *The Biographical Treasury, a Dictionary of Universal Biography*, 8. edition, London 1854, s.282-283.

◊ 1 Muharrem 1231 = 3 Aralık 1815 Pazar.

1 Cezâyir-i M2 : Cezâ'ir-i A
2 sefâ'in-i A : sefâyin-i M2
3 Cezâyir'de M2 : Cezâ'ir'de A
4 Konsolosu : قونرغال A, M2
5 Cezâyir M2 : Cezâ'ir A
6 kağıdda M2 : kağıd A
7 Cezâyirlü'nün M2 : Cezâ'irlü'nün A
8 Sicilyeteyn M2 : Siçilteyn A
9 husûs ehass-ı M2 : husûsa hass-ı A
10 Cezâyir Dayısı M2 : Cezâ'ir ve ikisi A
11 olunmadıkda A : olunmakda M2
12 Cezâyirlü M2 : Cezâ'irlü A
13 mükâlemede A : mükâleme M2
14 Sardenya ve Sicilyeteyn M2 : Sardanya ve Siçilteyn A
15 tanzîmine müdâhaleyi A : tanzîme müdâhaleye M2

Cezâyir[1] Dayısı dahi bahrî ve berrî müsteşârlarım cem' ve müşâvere ve ertesi tekrâr mükâleme edüp, bu def'a dahi İngilizlü, Ceneviz Şehri biraz vakitden berü İngiltere Devleti himâyetine ve belki taht-ı itâ'atine dâhil olmağla, Avrupa'nın te'kîd-i müsâlemesi zımnında vilâyet-i mezkûre Sardenya[2] Kıralı'na tefvîz olunduğu takrîble, İngiltere Devleti dahi şehr-i mezbûru ve ol münâsebetle Sardenya[3] Devleti'ni kendü[4] devlet-i mahsûsasına benzetmeğe muhtâc oldu. Binâ-berîn Sardenya'nın[5] şurût-i musâlahası bi-'aynihî İngiltere'ninki[6] gibi olması lâzım ve matlûbdur ve illâ İngiltere Devleti, Sicilye ve Sardenyalular'a Cezâyirlü[7] ile bu muhâlefeti ber-taraf edinceye kadar kendi bandırasım verecekdir. Ve bundan başka Portukal Devleti'nin şurûtu dahi düvel-i mezbûre şurûtunun 'aynı olmak, hâsılı Sardenyalular[8] ve Napolitanlar ve Sicilyeler[9] ve Portukal, Cezâyirlü[10] ile musâlaha[11] olup, Cezâyirlü[12] ile İngilterelü beyninde olan şurût, Cezâyirlü[13] ile bunlar beyninde dahi mer'î olmak ve Cezâyir'de[14] mukîm İngiltere Konsolosu, Sardenya[15] tarafından dahi anda konsolos[16] olup, şurût-i mezkûreye dikkat eylemek ve elli iki re's Sardenya[17] esîrleri âzâd olup[18], İngiltere Devleti her bir[19] esîr içün Cezâyirlü'ye[20] altı mâha[21] kadar ellişer kara guruş vermek ve fîmâ-ba'd Cezâyir'de[22] Hıristiyânlar köle kullanmak mâddesi ref' u imhâ ve[23] mevcûd esîrler ıtlâk olunmak[24] mâddeleri üzere mükâleme-i 'azîme olunarak, Cezâyir[25] Dayısı şurût-i sâ'ireyi gûyâ kabûl, ancak Hıristiyan esir kullanılmamak[26] ve mevcûd

---

1 Cezâyir M2 : Cezâ'ir A
2 Sardenya M2 : Sadanya (سادانيه) A
3 Sardenya M2 : Sardanya (ساردانيه) A
4 kendü A : kendi M2
5 Sardenya'nın M2 : Sardanya (ساردانيه) A
6 İngiltere'ninki A : İngiltereli M2
7 Sicilye ve Sardenyalular'a Cezâyirlü M2 : Siçilye ve Sardanyalular'a Cezâ'irlü A
8 Sardenyalular M2 : Sardanyalular A
9 Sicilyeler M2 : Siçilyeler A
10 Cezâyirlü M2 : Cezâ'irlü A
11 musâlıh A : musâlaha M2
12 Cezâyirlü M2 : Cezâ'irlü A
13 Cezâyirlü M2 : Cezâ'ir A
14 Cezâyir'de M2 : Cezâ'ir'de A
15 Sardenya M2 : Sardanya A
16 konsolos A : konsolosu M2
17 Sardenya M2 : Sardanya A
18 olup A : olunup M2
19 İngiltere Devleti her bir M2 : İngiltere her birer A
20 Cezâyirlü'ye M2 : Cezâ'irlü'ye A
21 mâha A : mâh M2
22 Cezâyir'de M2 : Cezâ'ir'de A
23 ve M2 : — A
24 olunmak A : — M2
25 Cezâyir M2 : Cezâ'ir A
26 kullanılmamak A : kullanmamak M2

üserânın beherine müte'allık oldukları ol taraflarından[1] elli kara guruş bedel verilerek sebîlleri tahliye olunmak şartını[2], sâ'ir Tûnus ve Trablus beyleri kabûl edecek gibi olmuşlar ise de, Dayı kabûl etmamek sûreti göstererek bi'l-âhire bu husûsları bir kerre Devlet-i 'aliyye tarafına tahrîr ve ne vechile emr ü fermân-ı Şehinşâhâne sudûr [M2 275] eder ise, ana göre vermek üzere ta'vîk u istimhâl eylediğine mebnî, Amiral dahi bu sûrete kā'il Tac nâm İngiltere firkateyni ile Der-'aliyye'ye gidecek Cezâyir[3] Sefîri'ni Âsitâne-i 'aliyye tarafına irsâl ve kendüsi İngiltere tarafına donanmasıyla 'avdet ü irtihâl eyledi.

Kum[andan] Eksimut* henûz İngiltere'ye varmaksızın Cezâyir[4] Dayısı, nîk ü bed-i 'âkıbetden ahvâl-i vakt ü hâlde câhil-i zümre-i esâfil ü erâzilin kendüsi ve müsteşârları güft-gûsundan vehâmet-i encâm-ı maslahatı teyakkun birle, nâ-çâr nâs tarafına mütemâyil, Amiral ile mukāvelesine mugāyir hareketi îcâb ve nakz-ı mu'âhede gibi vahîmü'l-'âkıbe bir sûreti eyledi.

Binâ'en 'aleyh mâh-ı cumâdelâhırın yirmi dördüncü günü◊, tahmînen iki bin kadar ve zencî ve[5] Magribî'den 'ibâret bir fırka-i müctemi'a hareket ve merkūmlara kal'adan bir râyet ederek[6] ve vâlî ve zâbitân taraflarından dahi müsâmaha olunarak, Cezâyir[7] sâhiline 'azîmet[8], merkūmda vâki' Pona Burunu'na[9] varup, ol mahalde İtalya sâhili ehâlîsinden İngiliz [bandıra]sıyla mercân çıkaran bî-çâreleri külliyyen kılıcdan geçürüp, İngiliz bayraklarını yırtup deperek terzîl ü tahkîr ve: "Bu gavurlara mikdârlarını bildirmelidir" deyerek esbâb-ı mennden[10] kat'-ı nazar konsolosu[11] ve zevcesi ve tevâbi'ini ve sâ'ir ba'zı İngiliz müte'allıklarını habs ü tekdîr eylediler.

Bu haber-i mükedder İngiltere'ye vâsıl olduğu gibi, İngilterelü Cezâyirlü'nün[12] 'ahd-şikenliğine mücâzât olacak vechile tekdîrine niyyet eylemekle, der-'akab altı kıt'a üç brik[13], dört firkateyn ve bir vâfir sagîr sefâ'in-i[14] harbiyyeden 'ibâret bir donanma techîz ve donanmayı[15] Sebte Boğazı'na vâsıl

---

1 taraflarından A : taraflardan M2
2 şartını A : şurûtunu M2
3 Cezâyir M2 : Cezâ'ir A
* Metnimizde Eksimut (اقسيموت) imlâsı ile kaydedilen İngiliz Amirali Lord Edward Pellew Exmouth (1757-1833) için bk. meselâ Samuel Maunder, *age*, s.282-283.
4 Cezâyir M2 : Cezâ'ir A
◊ 24 Cumâdelâhıre 1231 = 22 Mayıs 1816 Çarşamba.
5 ve A : — M2
6 ederek M2 : [ede]rek A
7 Cezâyir M2 : Cezâ'ir A
8 'azîmet A : + cezîre-i M2
9 Pona Burunu'na : Ponaparta'ya A, M2. Metnimizden alınmakla beraber "Ponaparta'ya" kelimesi *Târîh-i Cevdet*, X,205'te "بورونى ve اوران " olarak kaydedilmiştir.
10 mennden A : بتدن M2
11 konsolosu A : konsolos M2
12 Cezâyirlü'nün M2 : Cezâ'irlü'nün A
13 brik A : — M2
14 sefâ'in-i A : sefâyin-i M2
15 donanmayı A : donanması M2

oldukda, beş 'aded firkateyn ve bir 'aded slup [=sloop][1] ta'bîr eyledikleri gemiden 'ibâret bir Felemenk donanması kıt'ası dahi Fredrik nâm âdemiyle ana munzamm[2] olarak, cümlesi mâh-ı şevvâlin üçüncü günü[◊] körfezine bağteten duhûl eylediler.

Ol esnâda Amiral'i mukaddemki fitnenin olarak[3] Dayı'dan su'âl ü istihbâr ve cevâbı gelmek içün üç sâ'at kadar 'abes[4] te'hîr u intizârdan sonra cenge şurû' u ibtidâr edüp, tarafeynden muhârebe sâ'at sekiz sularından gice sâ'at bir derecelerine [M2 276] varıncaya dek bilâ-fâsıla mümtedd ü mütevâlî ve Cezâyir'in[5] bi'l-cümle donanma sefînelerinin yalnız bir [fir]kateynden[6] mâ'adâsı ve tersânesi ve mahzenleri ve sâhil tarafındaki bi'l-cümle ebniye-i[7] 'âliyesi yanup mahv olmağla, yerleri hâlî oldu. Ve ertesi Cezâyirlü[8] ile İngilizlü'nün musâlahası zikri âtî[9] vechile sûret buldu*.

İcmâl-i musâlaha-i Cezâyir[10] bâ-İngiltere

Bâ-vesâtat-i Eksimut** der-sene-i mîlâdiyye[11] bin sekiz yüz on altı senesi der-mâh-ı ağustos yirmi iki[12] günü, **evvelen** Cezâ'ir[13] ocağında Avrupalular fîmâ-ba'd köle kullanılmayup, bu şarta mebnî el-ân Cezâyir'de[14] mevcûd olan bi'l-cümle Avrupalu esirlerin sebîlini[15] Ocağ-ı mezbûr bilâ-te'hîr tahliye eyleye. **Sânîyen** mukaddemce Pona[16] Burunu ve Oran nâm mahallerde İngiliz ve düvel-i sâ'ire müte'allikâtına vech-i ma'hûd üzere vukū' bulan zarar u keder[e] mukābil[17] olmak içün edille-i[18] sâbıka üzere Cezâyirlü'ye[19] verilecek

---

1 slup (سلوپ) A : slub (سلوب) M2
2 âdemiyle ana munzamm A : ile ana munzamm (منظم) M2
◊ 3 Şevvâl 1231 = 27 Ağustos 1816 Salı.
3 olarak A : — M2
4 'abes A : — M2
5 Cezâyir'in M2 : Cezâ'ir'in A
6 bir [fir]kateynden A : firkateynden M2
7 ebniye-i M2 : — A
8 Cezâyirlü M2 : Cezâ'irlü A
9 âtî M2 : — A
* "**Âmeden-i Sefîr-i Cezâyir ve zikr-i** ..... buldu" kısmında yer alan bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, X,202-205'te kaydedilmiştir.
10 **Cezâyir** M2 : **Cezâ'ir** A
** Metnimizde Eksimut (اقسيموت) imlâsı ile kaydedilen İngiliz Amirali Lord Edward Pellew Exmouth (1757-1833) için bk. meselâ Samuel Maunder, *age*, s.282-283.
11 mîlâdiyye M2 : mîlâd A
12 iki A : sekizinci M2
13 Cezâ'ir A : Cezâyir îrâd M2
14 Cezâyir'de M2 : Cezâ'ir'de A
15 sebîlini M2 : يلنى A
16 Pona A : Bona (بونه) M2
17 keder mukābil A : kedere mukābelesinde M2
18 edille-i A : mukāvele-i M2
19 Cezâyirlü'ye M2 : Cezâ'irlü'ye A

olan min-haysü'l-mecmû' üserâ bedeli, üç yüz altmış bin riyâl şartı ref' u imhâ oluna. **Sâlisen** bundan sonra konsolos hediyye akçası[1] dahi kezâlik ref' oluna[2]. Bu makûle deyyâr[3] Mağrib taraflarında bir 'âdet-i kadîme olmuş idüğüne nazaran[4] bir konsolos vürûdunda, kendi nefsi tarafından bu misillü kendi ism-i mahsûsuna izâfe ederek vermesi yine câ'iz[5] olup, beş bin isterlin lirasını[6] tecâvüz etmeye. **Râbi'an** Pey-Bas [=Pays-Bas] Devlet[i'n]den Felemenklü'nün bu def'a düvel-i mezbûre menâfi'ini tahsîle, İngilterelü ile ta'cîl eylediği sebebiyle Cezâyir[7], Pey-Bas [=Pays-Bas] Devleti, ya'nî Felemenk[8] ve tevâbi'iyle dahi bi-'aynihî İngilterelü ile olan şurût-ı musâlahası üzere sulh ola. Lâkin Cezâyir[9] Ocağı'nın Avrupa düvel-i mütenevvi'asiyle muhârebe etmek istihkākı yine derkâr u bâkî olup, şu kadar ki anların halkından yedlerine giriftâr olanlar köle olmayup, hemân ceng esiri olmak üzere mu'âmele olunalar*.

İcmâl-i musâlaha-i Cezâyir[10] bâ-Felemenk

Bâ-vesâtat-i Amiral Fredrik, Pey-Bas Kıralı [=Pays-Bas] Prens Duranc Naso** cenâblariyle [M2 277] Memâlik-i müstahkeme-i Hâkāniyye'den Cezâyir[11] Ocağı Beylerbeyisi 'Ömer Paşa hazretleri beyninde bin sekiz yüz on altı sene-i mîlâdî ağustosunun yirmi sekizinci günü Amiral-i mûmâ ileyh vesâtatiyle bi'l-mükâleme tensîb olunarak karâr-gîr olduğu üzere, evvelâ Pey-Bas [=Pays-Bas] Devleti ile Cezâyir[12] Ocağı beyninde ve tarafeynin dâhil-i hükûmeti ve tevâbi' u ra'iyyeti miyânında mütemâdiyen sulh u salâh ve dostluk olup, mukaddemâ bin yedi yüz elli yedi sene-i mîlâdiyyesi, ya'nî bin yüz yetmiş bir sene-i hicriyyesinde beynlerinde 'akd olunup ile'l-ân müstahsen görülan musâlahanın cemî' şurût u kuyûdu, işbu musâlahada dahi

---

1 akçası A : akcası M2
2 oluna A : olunarak M2
3 deyyâr A : veyâ M2
4 nazaran A : + her M2
5 câ'iz M2 : + [Metinde "câ'iz" kelimesi hem hemze hem de ye ile (جائز) yazılmıştır] A
6 lirasını M2 : میره سنی A
7 sebebiyle Cezâyir M2 : sebeble Cezâ'ir A
8 Felemenk : تنك A, M2
9 Cezâyir M2 : Cezâ'ir A
* "**İcmâl-i musâlaha-i Cezâyir** ..... olunalar" kısmında yer alan bilgiler ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle ve "1816 Sene-i mîlâdiyyesi ağustosunun yirmi ikisinde Cezâ'ir Ocağı'yla İngiliz Amirali beyninde yapılan mukāvele-nâme" başlığı altında Târîh-i Cevdet'in X. cildinin zeylinde s.261'de kaydedilmiştir.
10 **Cezâyir** M2 : **Cezâ'ir** A
** Metnimizde adı geçen Hollanda Kralı Prens Duranc Naso (دورانج ناسو) = d'Orange Nassau için bk. meselâ Georg Friedrich Martens, Friedrich Saalfeld, Karl Martens, *Nouveau recueil de traités d'alliance, de paix, ... Depuis 1808 jusqu'à présent*, Gottingue 1818, III,45,88.
11 Cezâyir M2 : Cezâ'ir A
12 Cezâyir M2 : Cezâ'ir A

harf-be-harf mer'î olarak, 'alâ aslihim tecdîd ü ibkâ olunalar. Ve bu iki hükûmetlerin gerek ceng ve gerek sâ'ir sefîneleri ve hattâ tarafeynin re'âyâ gemileri dahi birbirlerine ne bir gûne mazarrat ve ne birbirlerini gasb u yağmâ edüp, bundan sonra hemân ri'âyet ve dostluk mu'âmelesi edeler. Sâniyen Cezâyir'de[1] umûr-i tüccârı tesviye içün Pey-Bas [=Pays-Bas] tarafından der-'akab bir konsolos ikâme olunup, ana İngiltere Konsolosu gibi mu'âmele oluna. Ve merkûm ve teba'ası ve ba'zı hem-âyînleri, merkûmun konağı derûnunda âyîn ü perestişlerini icrâ etmelerine kimesne tarafından mümâna'at olunmaya; hurrire fî mahrûseti'l-Cezâ'ir fî sene ihdâ ve selâsîn ve mi'eteyn ve elf.

Bu husûs cây-gîr-i zamîr-i Hakîr ve şâyeste-i kayd u tahrîr olup, lakin[2] başka tarîkle zafer müyesser olamadığından, Firengî mazbatalarından tefakkud u sayd olunarak 'amel-i 'âcizânemle terceme ve bu mahalle kayd olundu. *"İnnallâhe lâ yuzî'u ecra'l-muhsinîn"**.

Tanzîm-i ahvâl-i ba'zı serhaddât-ı Hâkānî der-Rumeli

Bu def'a inşâ olunan İsakcı Kal'ası hıtâma karîn olmağla, kal'a-i mezkûreye Muhâfız ta'yîn olunmak ve ehâlîsinden hasbe's-sefer Rumeli cânibine hicret ü güzâr[3] etmiş olanları me'vây-ı kadîmlerine ircâ' ve zirâ'at ü hirâsete teşvîk u isrâ'la bir an akdem ol havâlînin şenlik ve ma'mûrluğu esbâbı istihsâl kılınmak lâzım gelmekle, İsakcı Tevliyeti'nin hüsn-i idâresi ve kal'a-i mezbûrenin **[M2 278]** muhâfazasiyle ol havâlînin ma'mûriyyeti lâzimesi ve İsakcı ve havâlîsi ehâlîsinden berü Rumeli cânibine hicret etmişlerin[4] bulundukları mahallerden vatan-ı kadîmlerine 'avdet etdirilmesi husûsu lâzım gelanlere evâmir-i 'aliyye ile tavsiye vü iş'âr ve o makûle muhâcirînin havâlî-i mezkûreye hîn-i vürûdlarında îvâ vü iskânları[5] husûlüne sa'y ü ikdâm ve İsakcı ve havâlîsinin emr-i muhâfazasına dikkat ü kıyâm eylemek üzere Tevliyet-i mezbûre ile Kal'a-i mezkûre Muhâfızlığı, mukaddemâ İsakcı Binâ Emîni olan Mehmed Efendi'ye bâ-fermân-ı 'âlî ihâle olundu.

---

1 Cezâyir'de M2 : Cezâ'ir'de A

2 lakin A : — M2

* "ان الله لا يضيع اجر المحسنين = Çünkü Allah iyilik yapanların mükafatını zayi etmez" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, et-Tevbe 9/120. âyetin son kısımdır. "**İcmâl-i musâlaha-i Cezâyir bâ-Felemenk** .... muhsinîn" kısmında yer alan bilgiler, ihmâl edilebilir ufak tefek değişikliklerle ve "anları o zemân Vak'a-nüvîs bulunan Şânî-zâde Efendi lisân-ı ecnebîden terceme ederek târîhine kayd eylemişdir" şeklinde *Şânî-zâde Târîhi*'nden alındığı belirtilerek (X,207) "Cezâ'irlü ile Peyba (پیبی بازی), ya'nî Felemenk Amirali beyninde yapılan mukâvele-nâme" başlığı altında *Târîh-i Cevdet*'in X. cildinin zeylinde s.261'de kaydedilmiştir.

3 güzâr M2 : güzer A

4 etmişlerin A : etmişler ve M2

5 iskânları A : + husûsuna ihtimâm ve zirâ'at ü hirâsete teşvîk ederek, esbâb-ı refâh u râhatlarının M2

Ve der-dest-i[1] inşâ olan Tulca[2] Kal'ası, el-hâletü hâzih hıtâma karîb ve derûnuna top ve cebehâne ve muhâfız[3] vaz' u tertîb olunacak mertebeye resîde olmuş idüği haberi, hâlâ Silistire Vâlîsi Mehmed Rüşdî Paşa tarafından bu esnâda Der-'aliyye'ye inhâ vü tesrîb olunmağla, kal'a-i mezkûre Tuna boyunda lazimü'l-i'tinâ kılâ'-ı Hâkâniyye'den ve levâzım-ı takviyet ü muhâresesini ikmâl, ferâ'iz-i hâliyye ve lâzime-i zemâniyyeden olup, ancak biraz vakitden berü[4] seferler sebebiyle ehâlîsi Rumeli taraflarına hicret etmiş ve kal'a-i merkûme havâlîsi şenlikden hâlî kalmış olduğu ecilden, celb ü te'lîf-i ehâlî ve i'mâr-ı vilâyet ü havâlîye sâhib-i kudret ve fukarâ vü re'âyâyı zer' u harsa teşvîk ile ol mevâzı'ı şen ve âbâdân etmeğe ehl-i liyâkat birinin Muhâfız nasb u ta'yîn kılınması lâzım gelmeğin, mîr-i mîrân-ı kirâmdan Anadolu'da Menteşa Sancağı Mutasarrıfı olan Mehmed Reşîd Paşa, evsâf-ı mezkûre ile muttasıf olduğundan, mutasarrıf olduğu livâ'-i mezkûrîne mûmâ ileyh tarafından re'âyâ-perver bir Mütesellim ile zabt ve idâre olunmak üzere kemâ-kân 'uhdesinde kalarak ve iltizâmâtdan hâsıl olacak menâfi' u semerât yine kendüsüne 'â'id olarak sâdır olan hatt-ı hümâyûn mûcebince Tulca[5] Kal'ası Muhâfızlığı mûmâ ileyhe ihâle ve esbâb-ı muhâfazanın istihsâli zımnında Menteşa Sancağı'nın bi'l-cümle eşkinci zu'amâ ve erbâb-ı tîmârı dahi ma'iyyetine ta'yîn ü havâle [M2 279] olunmuş ve mesârif-i lâzimesine 'avn ü medâr olmak içün cânib-i mîrîden dahi mâhiyye üç bin guruş me'âş ta'yîn kılınmış olmağla, zikr olunan sancakluyu ve dâ'iresi halkını alup, serî'an hareket ve Tulca'ya[6] varup kal'a-i merkûmenin istihkâm ve muhâfazasına dikkat ve el-yevm mevcûd olan ve bir tarafdan vürûd edecek ehâlînin îvâ vü iskânlariyle refâh u âsâyişleri husûsuna ve cümlesini zirâ'at ü hirâsete igrâ ve her hâlde te'lîf ü himâyetlerine sa'y-i evfâ ederek, erâzî-i mersûmenin 'imâretine ihtimâm kılınmak üzere Mîr-i mîrân-ı mûmâ ileyh evâhır-ı rebî'ulevvelde[◊] bâ-emr-i 'âlî Tulca[7] tarafına i'zâm kılındı*.

İhtilâl ü şıkāk der-Zağra-i 'atîk ve irsâl-i Mübâşir be-tanzîm ü tevfîk

Kapucu-başılardan Eski Zağra Kazâsı A'yânı Hacı Mehmed Ağa, bundan akdem Niğbolu Kal'ası'nda[8] Emîn-i Binâ olmak hasebiyle, A'yânlık umûrunun ru'yetine tevkîl eylediği Mustafa: "Asker mâhiyyesi ve menzil

---

1 der-dest-i A : dürûst M2
2 Tulça (طولجی) A : Tulça (طولچه) M2
3 muhâfız A : muhâfaza M2
4 berü A : + ve M2
5 Tulca M2 : Tulça A
6 Tulca'ya M2 : Tulça'ya A
◊ 21-30 Rebî'ulevvel 1231 = 20-29 Şubat 1816.
7 Tulca M2 : Tulça A
* "**Tanzîm-i ahvâl-i ba'zı serhaddât-ı Hâkānî** ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,193'te kaydedilmiştir.
8 Kal'ası'nda A : Kal'ası'na M2

mesârifi ve sâ'ir ba'zı mevâdd içün" deyerek bir senede[1] ehâlîden yüz elli bin guruş cebren tahsîl ve ba'zı kesânı i'dâm ü taktîl etmiş ve ba'zıları dahi fırâr eylemiş olduğundan bahsle, merkûmun fîmâ-ba'd te'addîsine tehammül edemeyeceklerini ehâlî-i kazâ bâ-mahzar Der-i devlet'e inhâ ve: "Kazâ'-i mezbûr derûnunda binden mütecâviz su-başılar olup, her biri çifte harc taleb edüp ve cebren tahsîl eylediklerini ve sinîn-i sâ'irede erâzî-i mezkûrede feyz ü bereket var iken, ekl edecekleri mikdâra vâfî zahîremiz kalmadı" deyü bâ-emr-i 'âlî matlûb olan mübâya'anın 'afvı[2] istid'âsında olduklarını dahi bâ-i'lâm iş'âr u inbâ'[3] edüp, bunlardan mâ'adâ mûmâ ileyh Hacı Mehmed Ağa'nın tarafından vâride olan tahrîrâtında dahi merkûm Mustafa kendüsünden izinsiz hânesiyle ol tarafdan hareket ve mahall-i âhara hicret ü 'azîmet edüp, âdemi Hacı Fâris ile ittifâk ederek, kazâ'-i mezbûr firârîlerinden Çavuş-oğlu Mehmed 'Alemdâr ile Çiçek-delisi İsmâ'îl 'Alemdâr'ı tahrîk ve başlarına yarar[4] eşhâs celb ü cem' ve teşvîk ile kazâ'-i merkûmu **[M2 280]** bağteten basdırup, A'yân-ı mûmâ ileyhin konak ve çiftliklerini muhâsara vü tazyîk ve ehl-i 'ırz makûlelerini ihâfe vü teşkîk ile mersûm Fâris'i a'yân-ı kazâ' ve ol bâbda cebren i'lâm ü mahzar tertîb etdirerek Der-'aliyye'ye tesrîb ü isrâ eylemişler olduğunu beyân ü inbâ birle, kendüsi el-hâletü hâzih me'mûr olduğu emr-i binânın tanzîm ü itmâmiyle meşgûl hademe-i devletden olduğundan, konak ve çiftliklerinin nehb ü gâret ve ihrâk gibi hâletden vikâyesini mûmâ ileyh tahrîrât-ı mezkûresinde istid'â dahi eylemiş olduğuna binâ'en, keyfiyyet ma'rûz-i hâk-i pây-i saltanat kılınarak, ma'lûm-i hazret-i Şehriyârî olup, her tarafın âsâyişiyle fukarâ'-i ra'iyyet ve sâ'ir sekene-i memleketin emniyyet ü ârâmişi, ehass-ı metâlib-i Mülkdârî[5] iken, bu vechile kîl ü kâl ve ihtilâlin zuhûru, bi'l-vücûh mugâyir-i mizâc-ı cenâb-ı Tâc-dârî olup, husûsan bu gûne sebeb-i nâ-revâ ile ehâlî meslûbu'r-râha ve mütekeddir[6] ve mûmâ ileyh Hacı Mehmed Ağa bî-vech rahne-dâr u mutazarrır olmak tecvîz olunur mevâddan olmadığı, nezd-i[7] ferd-i Hılâfet-penâhî'de mütekarrar olmakdan nâşî, kazâ'-i mezbûra hademe-i Devlet-i 'aliyye'den birinin serî'an ta'yîn ü irsâliyle, tehaddüs eden fesâd def' u ilgâ olunmak ve umûr-i kazâ ve mesâlih-i ehâlî vü fukarânın re'y ü ma'rifetiyle idâre vü icrâ kılınmak lâzım gelmiş olduğuna binâ'en, kapucu-başılardan Mustafa Paşa Kethudâsı Mustafa Ağa'nın husûs-i mezkûra me'mûr kılınmasına irâde-i seniyye te'allukuyla, ol bâbda hatt-ı hümâyûn-i Şâhâne sahîfe-pîrây-ı sudûr olmağla, mûmâ ileyh muktezây-ı me'mûriyyeti üzere derhâl hareket ve kazâ'-

1 senede A : sene M2
2 'afvı A : 'afv u M2
3 inbâ' A : inbâ M2
4 yarar A : biraz M2
5 Mülkdârî M2 : Müllkdâr A
6 mütekeddir A : mükedder M2
7 nezd-i A : nezd ve M2

i[1] mezbûra varup anda ikâmet ve zuhûr etmiş olan mefsedetin def'iyle mesalih-i 'ibâd ve umûr-i memleketi idâre vü ru'yet ve sekene-i kazâyı mezâlim ü te'addiyyâtdan vikâye vü himâyetle emn ü istirâhatlerini mûcib olur esbâbın temşiyet ü istihsâline sa'y ü dikkat eylemek üzere, me'mûriyyetini hâvî evâhır-ı mâh-ı rebî'ulâhırda[◊] sâdır olan emr-i 'âlî mûcebince mûmâ ileyh Mustafa Ağa ol tarafa ba's ü isrâ kılındı*. **[M2 281]**

Vaz'-ı ba'zı nizâm der-Memleket-i Sırp[2]

Eyâlât ve elviyeye vülât nasbından maksûd ve menvî-i[3] havza-i hükûmet ve dâhil-i eyâlet olan sükkân-ı memleket ve fukarâ'-i ra'iyyet, istihsâl-i esbâb-ı râhat ü emniyyetleriyçün[4] istıtlâ'-ı ahvâl ü keyfiyyetlerine gereği gibi dikkat olunmak kazıyyesine mebnî olup, bu bâbda dâ'imâ ve müstemirren mütebassırâne ve müteyakkızâne hareket etmek bi'l-cümle me'mûrların vâcibe-i 'uhde-i dirâyetlerinden olmakdan nâşî, el-hâletü hâzih Belgrad ve civârında vâki' kazâlar zâbitânı ve sâ'ir kesândan nâ-hemvâr hareket müşâhede olunduğu hâlde, kazâlarda mütemekkin kinezler ile îfây-ı muhâbereye ri'âyet ederek, kâffe-i vukū'ât ve ahvâl ve keyfiyyâtı Muhâfız bulunanlara evvel emirde 'arz u ifâde eylemek ve bu vechile Muhâfız bulunanlar kâffe-i ahvâle vâkıf olmak içün her bir kazâdan taraf-ı re'âyâdan birer nefer müntehab ve mu'temed kinezin Belgrad Muhâfızı bulunanlar ma'iyyetinde 'ale'd-devâm ikâmetle, bir vakitde infikâk ü müfârakat eylemameleri, istid'ây-ı re'âyâ ile lâzime-i dikkat[5] ü hâlden olmakdan nâşî, ber-vech-i mezkûr her bir kazâdan usûl-i dimukrâtıyyeye[6] şebîh vechile intihâb olunmuş birer kinezin ma'iyyet-i müşârun ileyhde dâ'imâ mevcûd olmaları bâbında şeref-yâfte-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-i Şâhâne mûcebince, evâhır-ı mâh-ı[7] rebî'ulâhırda[◊◊] Rumeli Vâlîsi ve Semendire Sancağı Mutasarrıfı ve Belgrad Muhâfızı Mar'aşlı 'Ali Paşa'ya hitâben emr-i 'âlî sâdır oldu**.

Ve dahi Belgrad ve civârında vâki' kılâ'-ı Hâkâniyye ve palangaların[8] muhâfazası zımnında mevâzı'-ı merkūmeye mukaddemâ ta'yîn olunmuş olan

---

1 kazâ'-i M2 : kazây-i A
◊ 21-29 Rebî'ulâhır 1231 = 21-29 Mart 1816.
* "**İhtilâl ü şıkâk der-Zağra-i 'atîk** ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,193-194'te kaydedilmiştir.
2 **Sırp** A : **Sırb** M2
3 menvî-i A : menvî-yi M2
4 emniyyetleriyçün A : emniyyetleri içün M2
5 dikkat A : vakt M2
6 dimukrâtıyyeye (ديمقراطيه يه) A : dimikrâtıyyeye (وبيمقراطيه يه) M2
7 mâh-ı M2 : — A
◊◊ 21-29 Rebî'ulâhır 1231 = 21-29 Mart 1816.
** "**Vaz'-ı ba'zı nizâm der-Memleket-i Sırp** ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,191'de kaydedilmiştir.
8 palangaların A : palankaların M2

'ulûfelü askerin fukarâ'-i ra'iyyete[1] vâki' olan te'addî vü ezâları hadden bîrûn idüği beyâniyle, zikr olunan kılâ' ve palankalara[2] ehl-i 'ırz ve itâ'at-kâr olup re'âyâya cevr u ezâ etmeyeceği maznûn u mütevakka', ma'lûmü'l-etvâr olarak münâsib mahallerden yine 'ulûfelü asker cem' u tertîb olunup, iktizâsı üzere yerleşdirilmesi husûsu dahi cânib-i re'âyâdan recâ ve bundan böyle ta'yîn olunacak asker mukaddemâ re'âyâya te'addî eden sunûf-i askeriyyeden olmayup, Türk uşağı [M2 282] istihdâm olunması husûsunda istirhâm u istid'â olunmuş ise de, Rumeli'de Türk uşağının cem' u istihzârı emr-i 'asîr olacağı zâhir olmakdan nâşî, re'âyây-ı mesfûre taht-ı ra'iyyetde sebât etdikce, havâlî-i mezkûreye mukaddemâ bâ'is-i rencîden-i re'âyâ olan cins asker ta'yîn olunmayarak, mersûmların vücûh-i mezâlimden vikâye olunmaları bâbında sâdır olan hatt-ı hümâyûn-i ma'delet-nümûn-i Şâhâne mûcebince husûs-i mezkûr dahi Muhâfız-ı müşârun ileyhe târîh-i mezbûrda dîğer bir kıt'a emr-i şerîf ile tavsiye vü teşnîf olundu.

Sudûr-i fermân-ı kazâ-cereyân be-i'dâm-ı ba'zı mefsedet-kârân

Hezargrad Kazâsı A'yânı Hasan erâzil makûlesinden iken, *"Zini'r-ricâle bi-mevâzînihim"** emr-i şerîfinden gâfil ba'zı hem-cins ü hem-hâlin mu'âvenet ü teshîli sebebiyle kazâ'-i mezbûr a'yânlığını tahsîl eyledikde, *"Harume'l-vefâ'u 'alâ men lâ asle lehû"*** hakîkatince, cibilliyyetinde merkûz olan niyyet-i habâseti icrâ vü izhâra ibtidâr ile, kendü emsâli erâzil ü eşkıyâyı yanına cem' u celb ve kazâ'-i merkûm karyelerine Su-başı nâmiyle eşhâs-ı seyyi'e[3] ik'âd etdirerek envâ'-ı zulm ü cevr ile ehâlî vü fukarânın emn ü râhatını selb eylediğinden başka, Silistire Eyâleti'nin her tarafına beher gün mûcib-i ihtilâl olur birer gûne ekâzîb ü erâcîf neşr etdirerek, ifsâd-ı bilâd ve ihlâl-i ezhân-ı 'ibâda ictisâr ve her ne kadar nush u pend olunmuş[4] ise de, kârger-i te'sîr olmayarak fesâd ü habâsetini günden güne tervîc ü iksâr etmede olduğunu ve merkûmun gadr u te'addîsinden bahsle etrâf kazâlardan Silistire Vâlîsi Mehmed Rüşdî Paşa hazretlerine vürûd eden i'lâm u mahzarlar[ın] Der-'aliyye'ye takdîm kılındığı müşârun ileyh[5] inhâ etmiş olmağla, fukarâ vü zu'afânın mazlûm ve sitem-dîde olmalarına kat'â rızây-ı Mülûkâne olmayup, 'ibâdullahın emn ü âsâyişi, ehass-ı matlûb-i hazret-i Pâdişâhî olmakdan nâşî, müşârun ileyhin muktezây-ı tahrîr u iş'ârı üzere

---

1 ra'iyyete A : رعايته M2
2 palangalara A : palankalara M2
* "زن الرجال بموازينهم = İnsanları kendi değer ölçüleriyle değerlendir!" anlamına gelen Arapça atasözüdür.
** "حرم الوفاء على من لا اصل له = Asîl olmayana vefâ harâmdır" anlamında Arapça atasözüdür.
3 seyyi'e M2 : seniyye A
4 olunmuş A : olmuş M2
5 ileyh M2 : ileyhe A

merkūmun 'avn-i Bârî ile 'alâ eyyi-hâl ahz ü i'dâmiyle def'-i âşûb ü eşrârı husûsuna ikdâm eylemesi bâbında sâdır [M2 283] olan hatt-ı hümâyûn-i ma'delet-makrûn-i[1] Şâhâne mûcebince, Vâlî-i müşârun ileyhe ve ma'iyyetine varup, emr u irâdesine mütâba'at ve merkūmun katline mübâderet eylemek üzere Silistire Eyâleti'nde vâki' kazâların a'yânına ve eğer merkūm bir takrîble firâr eder ise, vardığı ve ele girdiği mahalde ahz ü i'dâm olunmasına ihtimâm olunmak husûsiyçün[2] sâ'ir iktizâ edenlere başka başka evâmir-i 'aliyye[3], evâhır-ı rebî'ulâhırda◊ ısdâr u isrâ kılındı*.

Mahnûk-kerden-i Hacı Sa'îd Kethudâ ve Kürd Hasan ve Kalafatcı Sa'îd ve Vekîl-i harc Halîl[4]

Tob-hâne ve[5] civârında vâki' Salı-pazarı ve Fındıklı nâm mahallerde bu esnâlarda çok yerlere sık sık harîka bâ'is olmak içün kundak ilkāsiyle halkın zarar u teşevvüşünü îcâb ve bu tarîka-i muhterika ile neyyire-i ikbâlini gûyâ teşrîk ile Topcu-başılığ'ı tahsîl ü isticlâb sadedinde olduğu ber-vech-i âtî tehakkuk eden Top-hâne[6] Ocağı Kethudâsı Hacı Sa'îd Ağa, mukaddemâ zevcesi vesâtatiyle bu husûsa 'avenesinden birkaç kimseyi esrâr-ı[7] dûdmân-âsâ mahrem, anlar dahi fursat buldukca yer yer kundaklar yerleşdirerek ötede berûde harîkler zuhûruna pîş-kadem olmakda iken, birisi yakayı ele verüp istintâk olundukda, nakl-i mâ-cerâ etmekle, Hacı Sa'îd bundan akdem Tekfûr-dağı'na nefy ü iclâ olunmuş ise de, bu gûne mel'anete ibtidâr ile 'ibâdullâhı kasd-ı izrârı cihetiyle, *"İze'staleha'l-fe'retü ve's-sinnevru harubet dükkâne'l-bakkāli"*** kıyâsınca izâle-i vücûdları lâzım gelmekle, merkūmun mahnûkan i'dâmiyçün başka ve 'avenesinden Seddülbahir Kal'ası'na nefy olunan otuz altıncı cemâ'atin neferi Kürd Hasan ve Kalafatcı Sa'îd ve topcu tekā'üdlerinden Vekîl-i harc Halîl'in dahi kal'a-i merkūmede i'dâmlariyçün başka yine târîh-i merkūmda◊◊ evâmir-i kazâ ısdâr u isrâ kılındı. **Beyt:**

---

1 makrûn-i M2 : + [M2 255'te başlayan farklı kaligrafi ve kağıt durumu burada sona ermekte ve baş taraflarda olduğu gibi farklı bir kağıt üzerine müellifin kendi eliyle yazdığı kısım gelmekte ve cildin sonuna kadar böylece devam etmektedir. Bu ara yerleri yazan hattât, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. T 2491'deki nüshanın yazısından anlaşıldığına göre o nüshayı da yazan Sahhâf Hasan b. 'Abdülcemîl el-Kırîmî'dir] A

2 husûsiyçün A : husûsu içün M2

3 'aliyye M2 : + [Metinde bu kelimeden sonra yazılmış olan "ile" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

◊ 21-29 Rebî'ulâhır 1231 = 21-29 Mart 1816.

* **"Sudûr-i fermân-ı kazâ-cereyân be-i'dâm-ı** ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,194'te kaydedilmiştir.

4 **Mahnûk-kerden-i** ..... **Vekîl-i harc** (وكيل خرج) **Halîl** M2 : — A

5 Tob-hâne ve A : Top-hâne M2

6 Top-hâne M2 : Tob-hâne A

7 esrâr-ı A : isrâ ve M2

** "اذا اصطلح الفارة و السنور خربت دكان البقال = Fare ile kedi barıştıklarında, bakkalın dükkanı harap olur" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

◊◊ 21-29 Rebî'ulâhır 1231 = 21-29 Mart 1816.

Âteşî-râ ki halk ez-u sûzend
*Cüz-be-güşten 'ilâc ne-tüvân kerd**

Adana Mütesellimi-yi sâbık Hasan Paşa-zâde Mehmed Bey'in hılâf-ı rızâ harekete ibtidârı [M2 284] ve eşkıyâ gürûhuyla bi'l-ittifâk fukarâ'-i ra'iyyete te'addîye ictisârı tahkîk olunmuş ve mehâbet-rîz-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-i Şâhâne mûcebince merkûmun bir üslûb-i hakîmâne ile tertîb-i cezâsı bâbında Adana Vâlîsi Mustafa Paşa'ya hıtâben bundan akdem fermân-ı kazâ-cereyân sâdır olmuş ise de, merkûm cem'iyyetlüce olduğu hasebiyle evvel emirde başında bulunan haşerâtın teferrukı esbâbına teşebbüs, ba'dehû irâde-i kātı'anın sûret-i icrâsını mutâla'a ile[1] vech-i esheli teferrüs olunarak, bu vakte kadar ta'vîk u imhâl kılınmış ve bu esnâda merkûmun başında olan cem'iyyet dağılup, fermân-ı kazâ temâm infâz ü icrâ olunmak üzere iken, merkûm mütecâsir olduğu harekât-ı nâ-marziyyenin mücâzâtını müşâhede edeceğini derk ü teyakkun ile bir takrîb ol tarafdan kalkup, Haleb Vâlîsi yanına varmış olduğu, Adana Vâlîsi tarafından tevârüd eden tahrîrâtda derc ü iş'âr kılınmış olup, ancak merkûmun izâle-i vücûdu irâde-i kātı'a-i Mülûkâne muktezâsından olmağla, merkûma kat'â ser-rişte vermeyerek hemân i'dâmına bakmak üzere Haleb Vâlîsi ve bu irâde-i Şâhâne'nin icrâsına mu'âvenet etmek bâbında Adana Vâlîsi müşârun ileyhimâ evâ'il-i[2] cumâdelûlâda◊ me'mûr kılındılar[3].

Şâm Vâlîsi-yi sâbık müteveffâ Süleymân Paşa'nın Kethudâsı mîr-i mîrândan İbrâhîm Paşa ve Şâm Mütesellimliği'nde bırakdığı Dîvân Kâtibi Mustafa Efendi kendülerine müte'allık emvâl ve eşyâ ve nukūdlariyle 'Akka'ya celb ve anda tevkîf olunarak, mâ-meleklerinin defteri Der-sa'âdet'e takdîm ü isrâ ve ba'dehû ne vechile irâde-i 'aliyye sünûh eder ise, mûcib ü muktezâsı icrâ kılınmak husûsu, mukaddemce Saydâ Vâlîsi Süleymân Paşa'ya tenbîh ü te'kîd olunmuş ve merkûmân mukaddemâ kendü maslahat ve mefsedetlerini tervîc içün müşârun ileyhin[4] ihtilâl-i zihne dâ'ir hastalığı ba'zan mesmû' olur iken, yine ketm ü ihfâ ile taraf-ı Devlet-i 'aliyye'ye ihbâr etmeyerek istitârına sa'y kılmış olduklarına mebnî, muhâsebeleri görüldükden sonra i'dâm ü izâleleri mâddesi bu def'a Saydâ [M2 285] Vâlîsi müşârun ileyh tarafına tahrîr u tenbîh kılınmış ise de, merkûmânın katlden 'afvleriyle bir kal'aya mü'ebbeden nefy ve kal'a-bend olunmalarını müşârun ileyh iltimâs ü istirhâm eylemiş olup, ancak anlar Şâm Eyâleti'ni kendülere tahsîl içün

---

* "اتشی را که خلق از و سوزند ❊ جز بکشتن علاج نتوان کرد" = Halkın yandığı ateşi söndürmekten başka çare olamaz" anlamına gelen bu cümle Farsça bir beyittir.

1 ile M2 : + [Bu kelime önce "eylemek" şeklinde yazılmış, sonradan sondaki "mek" kısmının üstü karalanmıştır] A

2 evâ'il-i A : evâyil-i M2

◊ 1-10 Cumâdelûlâ 1231 = 30 Mart-8 Nisan 1816.

3 kılındılar A : kılındı M2

4 ileyhin M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılmış olan "ba'zı" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

müteveffây-ı müşârun ileyhin sâlifü'l-îmâ hastalığını ketm ü ihfâ ile irtikâb-ı habâset etmiş olduklarından, geçen sene hüccâc-ı Müslimîn[1]:

Hacılarız ki 'âzim-i deşt-i mahabbetiz
Mecnûn bu vâdî içre bizim Mîr-i Hâcc'ımız

yolunca gidüp gelmiş ve ol esnâda 'azl ü tebdîli haberi henüz vâsıl olmaksızın müşârun ileyh 'illet-i mezkûreden Hediyye Eşmesi nâm merhalede fevt olmuş idüği el-hâletü hâzih ma'lûm-i 'ilm-i 'âlem-ârây-ı hazret-i Pâdişâhî ve bu husûs min-külli'l-vücûh mugâyir-i rızây-ı yümn-iktizây-ı cenâb-ı Şehinşâhî olmakdan nâşî, bunların kâffe-i mâ-melekleri cânib-i mîrîden zabt olunarak i'dâm olunmaları, irâde-i kat'iyyü'l-ifâde-i Mülûkâne muktezâsından olmağla, merkûmlar her neye mâlik iseler cümlesi mîrîye zabt u tahrîr ve eşyây-ı hasîse değer behâlariyle ol tarafda fürûht olunarak nukûd-i mevcûde ve hâsıla ile defter-i muhallefâtı Der-sa'âdet'e ba's ü isbâl ve katl edüp ser-i maktû'larını dahi göndermeğe isti'câl eylemek üzere evâsıt-ı şehr-i cumâdelûlâda◊ Saydâ Vâlîsi Süleymân Paşa'ya hıtâben emr-i 'âlî irsâl olundu. Ve evâ'il-i mâh-ı recebde◊◊ ser-i maktû'ları gelüp, vaz'-ı nazar-gâh kılındı*.

Zuhûr-i sârik-ı[2] Bâb-ı 'âlî[3]

Sadr-ı sâbık Hurşîd Paşa'nın 'azlinden takrîben üç mâh mukaddem[4] Bâb-ı 'âlî Hazîne Odası'nda, kilîdi Hazînedâr Ağa yedinde olan mukaffal çekmece derûnunda mevzû' olup, taraf-ı Şâhâne'den bahş olunmuş olan mücevher hançer ile birkaç 'aded zî-kıymet yüzükler ve biraz sâ'ir cevher gâyib[5] olup, lâkin çekmece yine 'alâ hâlihî kilîdlü bulunmağla, oda-i mezkûra dâ'imâ duhûl eder olan Anahtar Ağası'yla bir iki hazîne yamakları ağalara sû'-i zann olunarak, *"Ta'cîlü'l-'ıkābi sefehun"*** muktezâsınca, Hazînedâr Mehmed Ağa'nın iftirâ vü igvâsı ve şikenceyi[6] [M2 286] ser-rişteden sonra etdiklerinde dahi müşârun ileyhin igvâsı sebebiyle bilâ-îcâb işkence ve 'azâb olunarak[7], merkûmlar bi-gayr-i hakkın mecrûh u harâb olup, eşyây-ı mezbûreden ise haber u eser istirâka olunmamişidi. **Beyt**:

---

1 Müslimîn: Hacılarız A : + kıt'a جاجيلرز M2
◊ 11-20 Cumâdelûlâ 1231 = 9-18 Nisan 1816.
◊◊ 1-10 Receb 1231 = 28 Mayıs-6 Haziran 1816.
* "Şâm Vâlîsi-yi sâbık müteveffâ Süleymân Paşa'nın ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,195'te kaydedilmiştir.
2 **sârik-ı** A : **sârik der-** M2
3 **'âlî** M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.110a'nın sol tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâ'il-i Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A
4 mukaddem A : mukaddemen M2
5 gâyib A : gâ'ib M2
** "تعجيل العقاب سفه = Cezânın hemen verilmesi akılsızlıktır" anlamında Arapça atasözüdür.
6 şikenceyi A : şikenceli M2
7 olunarak A : olarak M2

Te'enne ve lâ ta'cel bi-levmike sâhiben
*Le'alle lehû 'özren ve ente melûmün**

Bu sebeble müşârun ileyh elsine-i nâsa düşüp: "Hazîne-i hâssasını hıfza kādir olmayan Sâhib-i sadr, mâl ve 'ırz-ı 'ibâdı muhâfazaya nice muktedir olabilür?" deyü hakkında gûn-â-gûn akvâl hâdis ve bu husûs nazar-ı Şâhâne'den dahi sukūtuna bâ'is olmuşidi.

Ba'd'elletî ve'l-lüteyyâ işbu evâ'il-i cumâdelûlâda[1◊] bir gice nâ-gâh Hazîne Odası'nda bir hafî pıtırdı hissiyle Sadr-ı a'zam Ra'ûf Paşa Hazînedârı 'Ömer Ağa, der-'akab yatağından kalkup mezbûr odaya vardıkda, anda Bâb-ı 'âlî Enderûn ağalarından iki kimse bulup ahz u istintâk birle, anlar üç beş refîk olduklarını iş'âr ve mukaddemâ Sadr-ı sâbık zemânında eşyây-ı mezkûreyi dahi anlar sirkat ve ba'zı mahallerde fürûht eylediklerini dahi ihbâr eylemeleriyle, refîklerinin dahi tecessüs ü tebeyyünü içün merkūmlar habs ü tescîn olundular. Ve Hazînedâr-ı mûmâ ileyh iki sadr-ı a'zamın nâmûsunu tekmîl eylemeğe vesîle olduğundan, taraf-ı 'inâyet-mü'telif-i Mülûkâne'den Kapucu-başılık ihsâniyle iltifât ü tebcîl olundu. Ve sereka-i merkūmenin ser-kerdeleri Firenk tâ'ifesinden Mühtedî 'Ali nâm kimesne olup, mahbesde tazyîk olunarak mücevherât-ı mezbûreyi bozup parça parça birer mahalle bey' etmiş olduğunu i'tirâf u takrîr ve hattâ İzmir'e varup çârşû içinde kûşe başında dükkânda mütemekkin Ermeni tâ'ifesinden ma'lûmü'l-ism cevâhirci zimmîye dahi dört yüz guruş behâ ile altı miskāl mikdârı kebîr u sagîr taşlar satmış olduğu beyân ü tezkîr etmekle, sârik-ı merkūm el-ân zindânda işkencede olup, İzmir'deki cevâhirci Ermeni'nin dahi li-ecli'l-istintâk Der-sa'âdet'e celb ü ihzârına Mübâşir ile emr-i 'âlî irsâl ü tesyâr olundu.

İstitrâd[2]

Fî zemânînâ mühtedî nâmiyle olanların **[M2 287]** her birinde bir niyyet-i fâside olup, bâ-husûs ekser Memâlik-i Efrenciyye'nin el-yevm âyîn ü rusûmu ve tabî'at ü merûmu henûz ehl-i İslâm beyninde nâ-ma'lûm

---

* "تان و لا تعجل بلومك صاحبا * لعل له عذرا و انت ملوم" = Teennî ile hareket et, bir dostu kınamada acele etme! Belki onun bir mazereti vardır ve eğer mazereti varsa kınanan sen olursun" anlamına gelen Arapça bir beyittir.

1 cumâdelûlâda A : cumâdelevvelde M2

◊ 1-10 Cumâdelûlâ 1231 = 30 Mart-8 Nisan 1816.

2 **İstitrâd** M2 : + [Bu başlık altında verilen bilgilerle ilgili olarak vr.111b'nin sağ kenarında Cevdet Paşa tarafından yazıldığını ve imzâsını taşıdığını tahmin ettiğim şöyle bir yazı vardır: "İşbu istitrâdda beyân olunan nasîhat fi'l-vâki' şâyân-ı kabûl ü dikkat olup, husûsan 'asrımızda ülkâ'-i İslâmiyye'yi izâleden tahsîl eylediği havf u haşyet bâ'is-i kabûl-i İslâmiyyeti olduğu hâlde ismine Behcet Bey tesmiye ve Ticâret Meclisi gibi mevki'-i nâzikde a'zâlıkla nihâl-i maksûdu neşîme kılınan papas olduğu hakkında ne derecelerde mukārin-i sıhhat idüği erbâb-ı 'akl ü nühâya âşikârdar". (Yazının sonunda Cevdet Paşa'nın imzâsı (?), biraz altında ise Ali Emîrî Efendi'nin vakıf mührü vardır] A

olduğundan, o makūlelere i'timâd gayr-i câ'iz, husûsan tavâ'if-i askeriyye beynine ve kibâr u vüzerâ dâ'irelerine takrîb ü idhâli ise hele derece-i belâhet ü hamâkate hâ'izdir. Zîrâ bu makūle erbâb-ı mekr ü mekîdetden, ashâb-ı tecribe vü basîret hezâr gûne desîse vü habâset müşâhede vü ru'yet ve bilâd ü serhaddâtda anlar sebebiyle niçe[1] şûriş ü ihtilâller sebkat etmişdir ki, bu mahalde tahrîri sebk-i târîhde mahz-ı pirâyişde[2] olacağından kat'-ı nazar, mufassalan tezkîri mücelledât-ı kesîreye güncîde olmayacağı dahi mukarrerdir. Kaldı ki tâlib-i İslâm'a te'hîr-i telkîn-i dîn şer'an harâm olduğu gibi, *"Hüzi'l-emre bi't-tedbîri fe-in ra'eyte fî 'âkıbetihî hayran femzıhî ve in hıfte gayyen feemsik"** hadîs-i şerîfi emrine ri'âyet dahi ferîza-i zimmet-i ehl-i İslâm'dır.

Tehdîd-i Nâzır-ı Dırama ve nefy-i Paşo Bey[3]

Kapucu-başılardan Dırama Nâzırı Mahmûd Ağa, bundan akdem eşkıyâ makūlelerini başına toplayup, İskeçe'yi[4] basmak ve Pıravişte Çorbacısı'na[5] izhâr-ı husûmetle Kavala'da olan peder ve birâderini üzerine taslît içün merkūmlara asker vermek ve mâl-ı Kārûn'a mâlik olduğundan kat'-ı nazar, Kavala ve Pıravişte taraflarını dahi zabtına almak dâ'iyesinde olduğu ve mukaddemâ Tepedelenli 'Ali Paşa tevâbi'inden iken firâr eden Paşo İsmâ'îl Bey'in te'dîbi lâzım gelüp, mûmâ ileyhin yanında idüği haber alındığından, nefy ü iclâ olunmasiyçün iki def'a emr-i 'âlî sâdır olmuşiken, yanında olduğunu inkâr ile şimdi merkūmun hem-'inân-ı mefsedet ittihâz edüp, îkā'-ı şûriş ü teşvîşe[6] mûmâ ileyh şerîk olarak, yeni başdan bir ihtilâl çıkarmak niyyetiyle gerek merkūmun igvâsı ve gerek sâ'ir firârîlerin tahrîkine mebnî, etrâf kazâlarda îkā'-ı fitne vü teşvîşden hâlî olmayup, hattâ Kavala ile Pıravişte takımlarını birbirlerine düşürerek hılâf-ı rızâ harekâta ibtidâr ve bilâd ü 'ibâdın insilâb-ı âsâyişi mûcib hâlâta ictisâr üzere **[M2 288]** olduğu istihbâr olunup, Kapucu-başı-yı mûmâ ileyh mütenebbih olmayarak, şimdiye dek kendü re'y-i hoduyla hareket etmekde idüği kazâyây-ı mechûleden olmadığından başka, mütena''im olduğu ni'am-ı mâ lâ-nihâyenin kadrini bilmeyüp, bunca vakitden berü kesb ü temettu' eylediği emvâl ü refâhla bile Kapucu-başılık rütbesini dahi ihrâz etmiş olduğundan ve husûsiyle Dırama Nezâreti gibi kesîrü'n-nemâ bir maslahat-ı cesîme 'uhdesine ihâle

---

1 niçe A : nice M2
2 pirâyişde : pürâşîde A, M2
* "خذ الامر بالتدبير فان رايت في عاقبته خيرا فامضه و ان خفت غيا فامسك = Tedbîrini almadan işe koyulma! Giriştiğin işin sonunu hayırlı görürsen devam et, şer olduğunu görürsen geri dur!" anlamına gelen bu ifâde, ihmâl edilebilir birkaç değişiklik dışında 'Abdürrezzâk, İbn 'Adiyy ve Beyhakî tarafından rivâyet edilen ve Beyhakî tarafından zayıf olduğu belirtilen Hz. Peygamber'in bir hadîsi olarak görülüyor; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nr. 1202, I,376.
3 Bey M2 : + [Bu başlıkla ilgili olarak aynı kaligrafi ile vr.111b'nin sağ tarafında aynı hizâda kırmızı mürekkeple yazılmış "fî evâsıt-ı Cu{mâdelûlâ}" yazısı vardır] A
4 İskeçe'yi A : İskece'yi M2
5 Çorbacısı'na A : Corbacısı'na M2
6 teşvîşe A : teşevvüşe M2

kılındığından dûçâr-ı igtirâr olup, derece-i istihkâkından haberdâr olmayarak, bunların cümlesi ancak 'atıyye-i Mülûkâne iken, ihsân-ı Şâhâne'ye haml etmeyüp kendü liyâkat-i mevhûmesinden 'add ü tasavvur etmiş olduğu, etvâr-ı nâ-marziyyesinden müstebân ve dâ'imâ *"Rahimallahu imra'en 'arafe kadrahû ve lem yete'adde tavrahû"** lâzimesince 'ırz u edebiyle mukayyed ve umûr-i me'mûresiyle meşgûl olması ve her bir irâde-i Mülûkâne'nin infâz ü icrâsiyle[1] rızây-ı Pâdişâhî'yi tahsîle dikkat ve müsûl eylemesi[2], usûl-i devlet[3] üzere kendüye mûcib-i selâmet ü emân olup, 'ale'l-husûs zemân-ı 'adl-iktirân-ı Şâhâne'de böyle yolsuz hareket ve sûret-i muhâlefete cür'et edenler ne vechile cezâlarını buldukları cümleye ma'lûm ve 'avn-i Hakk'la pençe-i kahr-ı Şehriyârî'den kimesne kurtulamayacağı dahi bi't-tecârib meczûm ve siyâk-ı irâde-i kat'iyyü'l-ifâde-i Tâc-dârâne'ye ittibâ' u inkıyâd edenler, evân-ı Husrevâne'de emn ü emân üzere imrâr-ı zemân etmekde olduklarında iştibâh ma'dûm iken, aslâ kendü hâl ü hasletini ve 'ale'd-devâm iktisâb etmede[4] olduğu refâh-ı hâl ve servetini tefekkür ve hakkında kuvve-i kâhire-i saltanat-ı seniyye ve şevket-i bî-müzâhame-i Pâdişâhiyye'yi te'emmül ü tezekkür etmeyerek, ibtidâr eylediği sûret-i cesâret kendüsüni âhır-ı kâr mübtelây-ı beliyye vü nedâmet edeceği âşikâr olduğundan gayri, niyyet-i nâ-marziyyesine Paşo Bey gibi muharriki istishâbı dahi delîl-i kavî olmağla, derhâl hakkından gelinmek lâzım olmuş ise de, ibtidâ bir kerre kendüyi gafletden îkâz eylemek, şîme-i merâhim ve işfâk-ı Şehriyârâne'den olmakdan nâşî, bundan sonra dahi emr u fermân-ı **[M2 289]** Mülûkâne'yi yâd-dâşte ve der-gûş-i hûş etmeyüp, sebkat eden merâhim ve a'tâf-ı Tâc-dârâne'yi ferâmûş ile yine bildiği gibi nâ-ber-câ hareketleri zuhûra gelür ise, Kapucu-başılığı ve üzerinde olan hâs iltizâmı ve mukâta'ât ve çiftlikâtı der-'akab ref' ve hakkından gelinmesi husûsuna irâde-i câzime-i hazret-i Pâdişâhî te'alluk etmekle, ahvâl-i hâzıranın netîcesini güzelce düşünüp, kendüye selâmet-i hâl lâzım ise, fîmâ-ba'd öyle etvârdan vaz geçüp, rızây-ı hümâyûnu gözederek başında olan haşerâtı dağıtmak ve İskeçe[5] ve Kavala ve sâ'ir hâric-i hîtası mahallere el uzatmakdan mücânebet etmek ve merkûm Paşo Bey'i bir dakîka eğlendirmeyüp, derhâl menfâsına göndermek ve makâm-ı Sadâret-i 'uzmâ'dan mufassalan yazılan tenbîhât mûcebince 'amel ü hareket etmek evâmirini hâvî, siyâk-ı mezkûrda evasıt-ı mâh-ı cumâdelûlâda◊ Kapucu-başı-yı mûmâ ileyhe fermân-ı 'âlî ısdâriyle tehdîd ü inzâr kılındı**.

---

* "رحم الله امرا عرف قدره و لم يتعد طوره = Kendi kıymetini bilip haddini aşmayan kişiyi Allah esirgesin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

1 icrâsiyle A : icrâsına M2

2 müsûl eylemesi A : meşgûl olması M2

3 devlet M2 : + [Bu kelimeden sonra yazılan "-i 'aliyye" kelimesinin üzeri çizilmiştir] A

4 etmede A : etmekde M2

5 İskeçe A : İskece M2

◊ 11-20 Cumâdelûlâ 1231 = 9-18 Nisan 1816.

** "Tehdîd-i Nâzır-ı Dırama ..... kılındı" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, X,196'da kaydedilmiştir.